

॥ द्वितीयांगम् ॥

अर्हद्भजान् क्षीराब्धि वीचिविण्डु प्राशित गणधरोद्गार रूपम्
टांका, दीपिका तथा बालावबोध सहितम्

स्वमत्यनुमार शुद्ध हरीने

श्री मकण्डवावाइनवासी बाबुसाहेब

राय धनपतिसिंहजी प्रतापसिंहजी बाहादुरजी आज्ञायी

श्री मुवापुरीमध्ये

शा० जीमनिह माणकाख्य श्रावके प्रीतिपूर्वक

“ गिणैयसागर मुद्रापत्रना अविपति जायत्री दादाजीनी पानेंगी

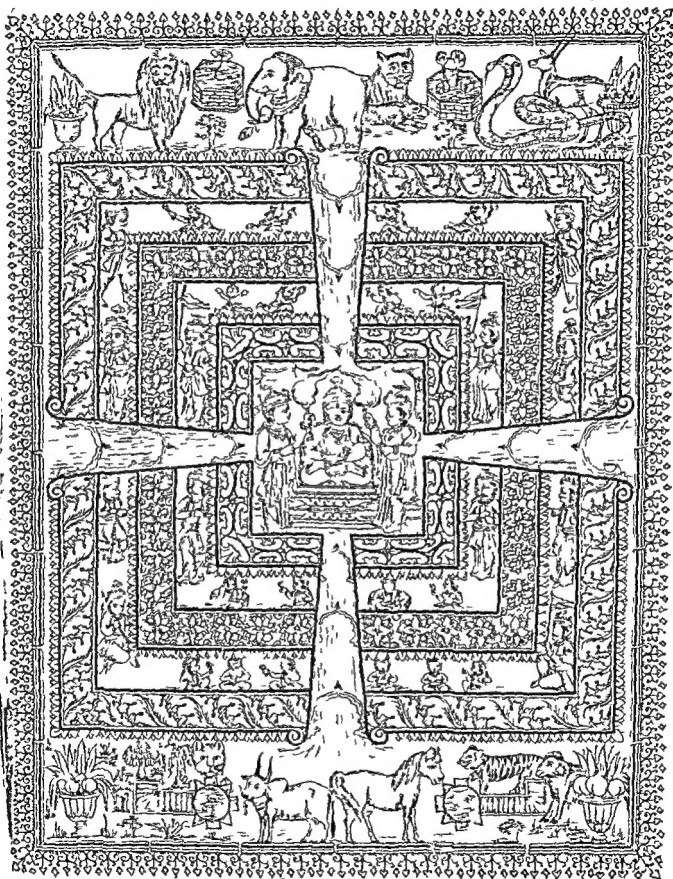
उपायाने प्रसिद्ध ११५

संवत् १९२६-शके १८०२

मिति पौष शुद्ध पूर्णिमा भौमनामर

सुररचितश्रीनि सभारण

आ अस्तार संतार समुद्भवे विषे सतत पर्यटन करनारा प्राणीउने जन्म मरणादिक
 अत्युग्र दुःखोमायी मुक्त करे एवो तो मात्र एक धर्मज ठे अने एमज सर्व दर्शनीना
 शास्त्रमां पण कहेलु ठे, एवो जे धर्म तेहुं मूल तो सर्वांश युक्त दयाज ठे कहेलु ठे
 के “अहिंसा परमो धर्म” दयावहे धर्मेनी प्राप्ति थाय ठे, अने परिपूर्ण धर्म प्राप्त यया
 पठी जीव मोक्षगामी थाय ठे, माटे दया सर्वोत्कृष्ट पदार्थ ठे. सर्व दर्शनीउ दयानो
 उपयोग करेठे खरा, परंतु सर्वांश करता नथी एटलाज माटे तेउने धर्म पदार्थनो
 जेवो जोश्ये तेवो लान थतो नथी दयानो सर्वांश उपयोग तो मात्र जैन दर्शनमां
 स्वीकृतो ठे तेथीज जैनदर्शन धर्मधुरिसर कहेवाय ठे. माटे दयानो सर्वांश
 उपयोग करवानी अगत्य ठे, जेम काई जोजनार्थ पक्कान्न करतु होय तो तेमा घृत,
 पिष्ट, शर्करादिक अगत्य वस्तुनु एकत्रपणं यथाविधि थाय त्यारेज ते पक्कान्न स्वादिष्ट
 कहेवाय, पण जो उपर कहेली वस्तुउमायी एक पण वस्तुनु उठा पणु होय तो ते
 पक्कान्न स्वाद रहित बने माटे दया पदार्थ सर्वांश पलाय तोज तेथी धर्मोपलब्धि
 थाय, ते बिना तो कदी पण थायज नहीं सर्व दर्शनीउने दया मान्य ठे खरी तथा
 पि तेउनी समजमा फेर होवाथी तेउ अष्टता पूर्वक दयानो उपयोग सर्वांश करी शकता
 नथी ए वात आगलना व्याख्यान उपरथी सिद्ध थजे जेमके कोडएक दर्शनी तो एम
 जाणे ठे के पशुउनो प्राणघात करवो, एटले तेउ जन्मथी बूटे, एम कही दया मानी
 जिये ठे, कोडएक कहेठे के प्राणीउ, ज्या सुधी शरीरे सुखी होय त्या सुधी तेमनी उ
 पर दया करवो, पण ज्यारे तेउ व्याधिग्रस्त स्थितिमा पीडाता होय त्यारे तो ते प्रा
 णीउनो बध करी तेमने थती पीडामाथी मुक्त करवा एज दयाठे. केटलाएक कहे ठे
 के सूक्ष्म अथवा स्थूल प्राणीउ, जेउ मनुष्यने दुःख दीये ठे, तेउने मारी नाखवा एज
 दया ठे, केटलाएक तो यक्षयागादिक करवामा प्राणीउनो नाश करी तेमाज धर्म धुरं
 धरता मानी वेग ठे, अने केटलाएक अति सूक्ष्मादि प्राणीउ जेहुं स्वरूप दृष्टिगोच
 र नथी तेनी चित्ता लेश मात्र न राखतां मात्र स्थूल प्राणीउ उपरज दया करवामा
 दया माने ठे एम अनेक प्रकारे दयानो उपयोग अन्य दर्शनीउ करे ठे तथापि तेउ
 स्वदया, परदया, इव्यदया, जायदया, निश्चयदया व्यवहारदया, स्वरूपदया अनुबं
 धदया, इत्यादि दयाना अनेक प्रकार, जैनग्रंथोमा सविस्तर वर्णन करेला ठे ते प्रमा
 णे वर्त्ती दयानु स्वरूप नयशैलीपूर्वक समजता नथी, एज तेउनी मतिमा विघ्नम ठे

અને એવી ઝમિત મતિવાલા દર્શનીર્થનુ મત ક્યારેં પણ શુદ્ધ કહેવાય નહીં પરંતુ જે દર્શનમા પોતાના આત્માનુ આત્મત્વપણુ જાણીને પૂર્ણપણે દયાને અંગીકાર કરી હોય. એવુ તો એક શ્રી જૈનદર્શન છે અને તે સર્વ લોક પ્રસિદ્ધિત છે તેથી એ ધર્મ જગત્મા સર્વોત્કૃષ્ટ કહેવાય છે. એ ધર્મના એક રીતે, આચારધર્મ, વ્યાધર્મ, ક્રિયાધર્મ અને વસ્તુધર્મ, એવા ચાર ખેદ છે અને દાન, શીજ, તપ, તથા જાવ, એ ચાર તેના કારણ છે હવે ધન વહેંચી કરી દાન દેવાય, મન વલવહે શીજ પલાય, શરીર વલવહે તપ થાય અને સમ્યક્જ્ઞાનવલવહે જાવધર્મની વૃદ્ધિ થાય એ જાવધર્મ, દાન, શીજ અને તપ, એ ત્રણે કરતા અધિક છે, કેમકે જાવધર્મનું કારણ જ્ઞાન વજ છે, જેણે કરી વસ્તુનુ સ્વરૂપ જાણ્યું, તેને જ્ઞાન કહીયે તે જ્ઞાનથી જી આત્મધર્મની વૃદ્ધિ તથા સરક્ષણ જેટલુ થાય છે તેટલુ પેલા ત્રણ જે દાન, શીજ ને તપ, તે થકી થતુ નથી એનું કારણ એ છે કે નય, નિદ્રેષ, પ્રમાણ, ચાર અનુયોગનો વિચાર, સત્તત્તત્ત, પદ્મવ્યાદિકનો વિચાર, આદિ લઈ જ્ઞાન વલવહે જીવને પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય છે વલી શ્રી વશવૈકાલિક સૂત્રમા પણ પ્રથમ જ્ઞાનને પઠી ક્રિયા કહી છે તે ચપરાંત જ્ઞાન વિનાની જે ક્રિયા કરવી તે પણ ક્લેશરૂપ કહી છે અર્થાત્ ક્રિયા તો જ્ઞાનની દાસી જેવીજ છે જ્ઞાની પુરુષની અત્પ ક્રિયા પણ અત્પત શ્રેષ્ઠ છે વલી શ્રી વત્તરાધ્યયનમા પણ કહ્યું છે કે જ્ઞાન ગુણ સયુક્ત જે હોય તેનેજ મુનિ કહેવો એથી પણ જ્ઞાનનુ મહાત્મ્ય અત્યુત્કૃષ્ટ જણાય છે શ્રી મહાનિશીયમા જ્ઞાનને અપ્રતિપાતિ વર્ણવ્યું છે શ્રી મરુદેવી માતાને હસ્તી ચપર વેળા ઠતા કેવલ જ્ઞાન અત્પન્ન થયું વલી શ્રી નરતેશ્વરને આરીતા હુવનમાં રહ્યાં ઠતા કર્મોની વિમુક્તતા થઈ તે પણ જ્ઞાનનુજ પ્રાબલ્ય હતું, અને શ્રી ચપદેશ માલામાં કહ્યું છે કે જ્ઞાન રૂપી નેત્રે કરી ઝજમાલ એવા મુનિને વદન કરવું યોગ્ય છે દેવાચાર્ય મહાવાદિ પ્રમુખોએ વૈધ દર્શનીર્થને જીતીને જગત્મા યશોવાદ લીધો તે પણ જ્ઞાનનો જ પ્રસાદ જાણવો જ્ઞાનની જે તીક્ષ્ણતા તેજ અવધ ચારિત્ર જાણવું જે નિકાચિત કર્મોનો કોડો વર્ષપર્યંત દાન, શીજ તથા તપ કરવાથી વિનાશ થતો નથી તે જ્ઞાનથી એક શ્વાસોદ્વાસમા થાય છે એટલાજ માટે ક્રિયા ગુરુને પીંપલાના પત્ર જેવા ગણ્યા છે અને જ્ઞાની ગુરુને સમુદ્ધ સમાન ગણ્યા છે જ્ઞાન વિના સમ્યક્ત્વપણુ રહી શકે નહીં, જ્ઞાન વિના અહિંસાનો માર્ગ સમજાય નહીં, સિદ્ધાંતોક સમસ્ત ક્રિયાનુ મૂલ જે અશ્વા છે તેનું પણ કારણ જ્ઞાન છે કેમકે જ્ઞાન વિના અશ્વાની પ્રાપ્તિ થતી નથી, એવું જે જ્ઞાન તેના પાંચ પ્રકાર છે મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન પર્યંત અને કેવલ એ પાંચને વિષે પણ શ્રુતજ્ઞાન સર્વથી અધિકોપયોગી છે શ્રુતજ્ઞાન પદાર્થમાત્રનું પ્રકાશક છે સ્વમત તથા પરમતનું પરિપૂર્ણ પ્રકાશ કરનારું પણ શ્રુતજ્ઞાનજ છે અજ્ઞાનરૂપ તિમિર ટાલવાને સૂર્યસ

દશઠે તથા હુસ્તમ કાલરૂપ રાત્રીને વિપે તો દીપક સમાનઠે વીજા ચાર પ્રકારના જે જ્ઞાન ઠે તેનુ પણ કારણ જૂત શ્રુતજ્ઞાનજ ઠે. પરમેશ્વરે કહ્યુ ઠેકે શ્રુતજ્ઞાન સવ્યવહારક ઠે. ઇદેશ, સમુદેશ, આજ્ઞા ઇત્યાદિ વ્યવહારનો લાન શ્રુતજ્ઞાનથી થાય ઠે. વલી સ્વસ્વરૂપને પરસ્વરૂપ સમજાવવાને શ્રુત જ્ઞાનજ સમર્થ ઠે. વીજા કેવલ જ્ઞાનાદિક ચારે જ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થનુ સ્વરૂપ પણ શ્રુત જ્ઞાનવડેજ કહેવાય ઠે. માટેં મત્યાદિક ચાર જ્ઞાન સ્થાપવા યોગ્યઠે પણ તેણે કરીને પરજીવને ઇપદેશ આપી ઇપકાર કરી શકાય નહીં, અને શ્રુતજ્ઞાનથી ઇપદેશ થાય માટેં ઇપકારી ઠે શ્રુતજ્ઞાનના શ્રવણ કરવાથી શુદ્ધાત્મિક પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય ઠે. માટેં શ્રુતજ્ઞાન તે મહોટું નિમિત્ત કારણ ઠે. શ્રુતજ્ઞાનને સાનલવે કરી જીવને શુદ્ધસ્વરૂપ વિશુદ્ધ શ્રદ્ધાન (પ્રતીત) ઇપજે ને તેથી શુદ્ધાત્માનુ આચરણ, આસેવન તથા અનુનવ ઇપજે તેજ પરમપદ પ્રાપ્તિ જાણવી શ્રુતજ્ઞાન સાનલવાના પ્રનાવયકી જીવ, ધર્મને વિગ્રેપે જાણે વિવેકવંત થાય, હર્મિતિનો ત્યાગ કરે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને અંતે મોહ પામે, માટેં શ્રુતજ્ઞાનનો આદર શ્રવણ કરવો શ્રુતજ્ઞાનનો સયોગ થવો જીવને અત્યંત હર્લેજ ઠે. શ્રુતજ્ઞાનને સંયોગે કરીને પૂર્વે શ્રીગોતમસ્વામી, સુધર્મસ્વામી, જવુસ્વામી પ્રમુખ ઘણા જીવો સત્તાર સમુદને તરી ગયા, અને વર્તમાન કાલે મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિપે વિહરમાન સીમધરાદિક વીશ તીર્થકરનો વાણી સાનલીને ઘણા જીવો તરેઠે, તથા આગમિક કાલે પદ્મનાજાદિક તીર્થકરનો વાણી સાનલીને શ્રીધર્મરુચિ અણગાર પ્રમુખ અનેક જીવો તરજો તે મજ આ નરતાદિક ક્ષેત્રને વિપે હમણા પણ જે શ્રુત જ્ઞાનને સાનલજો, નણજો, અતરંગ રુચિ કરીને જે શ્રદ્ધા (પ્રતીત) કરજો, તે સુજન વોધી થજો, કર્મથી વિમુક્ત થજો અને તેથી પરપરાં મુક્તિ પામજો. એવુ શ્રુતજ્ઞાનનુ મૂલ હાવશાગી ઠે. તે શ્રુતજ્ઞાનની વાચના, ઇટ્ઠના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા થાય ઠે. એ ધર્મકથા શ્રીગવવાઈ સૂત્રમા ચાર પ્રકારની કહી ઠે - આદ્દેપિણી, વિદ્દેપિણી, નિવેંદિની અને સવેંદિની. હવે જે થકી ઇક તત્ત્વમાર્ગમા પ્રવૃત્તિ થાય તેને આદ્દેપિણી કહીએ, જે થકી મિથ્યાત્વની નિવૃત્તિ થાય તેને વિદ્દેપિણી કહીએ, જે થકી મોહની અનિલાપા ઇત્પન્ન થાય, તેને નિવેંદિની કહીયે અને જે થકી વેરાગ નાવની ઇત્પત્તિ થાય તેને સવેંદિની કહીયે.

ઘણી એ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ કથા શ્રી અરિહંત દેવાધિદેવ તીર્થકર પરમેશ્વર સમવસરણમા વેશીને ત્રિપદી ઇચ્છારણ પૂર્વક હાદશ પરપદાના મધ્યને વિપે કરેઠે અને તહૂપદાનથી શ્રીગણધરો હાદશાગીની રચના કરેઠે, તે સૂત્ર કહેવાયઠે તે પ્રત્યેક તીર્થકરના શાસનને વિપે થાય ઠે; તથા તે તીર્થકરોના શાસનમા થયેલા પ્રત્યેક બુધ, ચૌદ પૂર્વધર, તથા દશ પૂર્વધર પ્રમુખ મહત્પુરુષો જે નિવંધોની રચના કરે ઠે તેને પણ સૂત્ર સજ્ઞા

હોવાથી હાદશાગના વારમા દૃષ્ટિવાદમા તેનો સમાવેશ થાય છે વર્તમાન શ્રીમદ્વાવી
 ર પરમેશ્વરના શાસનમા હાલ પ્રવર્તમાન પીસ્તાલીશ સૂત્રો છે તે સર્વ શ્રુતજ્ઞાનના જ નેદ
 છે એમ જાણવું વીજા પણ અક્ષર અનક્ષરાદિક ચૌદ અને પર્યાય પર્યાયસમાસાદિક
 વીજા નેદ પણ છે હાલ પચમ કાલમા માત્ર શ્રુત જ્ઞાનજ પ્રગટ પળે છે અને મતિ
 જ્ઞાન તો શ્રુતજ્ઞાન રૂપજ છે, કેમકે શ્રુત જ્ઞાનનું સમવાયિકારણ, મતિજ્ઞાન છે અને
 કાર્યથી કારણ નિવ્ર નથી, કિતુ ? અનિવ્રજ છે વીજા અવધિ, મન પર્યવ અને કેવ
 લ, એ ત્રણ જ્ઞાન આ સમયમા ક્ષેત્ર કાલાદિક નેદને લીધે આ ક્ષેત્રમાં શ્રીવીર તીર્થકર
 ના શાસનમા પ્રવર્તમાન નથી, માત્ર મતિશ્રુતરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનો જ પ્રસાર રહ્યો
 છે એ શ્રુત જ્ઞાનના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ, એ ચાર પ્રકાર થાય છે
 સામાન્ય કથન કરવું, તેનું નામ ઉદ્દેશ, વિશેષકથન કરવું, તે સમુદ્દેશ, આજ્ઞા અ
 થવા અનુમોદન તે અનુજ્ઞા, અને પ્રશ્ન, ઇચ્છા, પ્રાર્થના પ્રમુખ કરવું તેને અનુયોગ ક
 હીયેં થટલા કારણ માટે વ્યાખ્યાન કરવામા શ્રુત જ્ઞાનજ ઉપયોગી છે, પણ વીજા
 જ્ઞાન નથી, માટે ચાલતા સમયમાં શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ તથા સરક્ષણ કરવું, તે ધર્મની
 વૃદ્ધિ તથા સરક્ષણ કહ્યા પ્રમાણે છે આ ઉકાળે જ્ઞાન કારણ છે અને ધર્મ કાર્ય છે.
 હવે જેમ રાજા તથા પ્રધાન એવે પ્રજાની વૃદ્ધિ તથા સરક્ષણને માટે તત્પર હોય છે,
 તેમ હાદશાગીરૂપ શ્રુતજ્ઞાનના મૂલસૂત્ર, રાજા સમાન છે અને તેના અર્થ રૂપ ટીકા,
 નાળ્ય, ચૂર્ણી પ્રમુખ, પ્રધાન તુલ્ય છે તેથી સૂત્ર અને ટીકા પ્રમુખ ધર્મની વૃદ્ધિ ત
 થા સરક્ષણને માટે છે અને તે શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે તેથી શ્રુત જ્ઞાનની વૃદ્ધિ અને સરક્ષણ
 કરવાના ઉપાય તથા તત્સવધી ઉયોગમા અસ્મન્મતવિજયાનિજાપી, સુજ્ઞાનનોયેં વ
 દ્વપરિક્ક થઈ તન મન અને ધનવહે આગ્રહ રાખીને આદરવા, એના જેવું બીજું કો
 ડ પણ ધર્મવૃદ્ધિ કરવાનું અત્યુત્તમ સાધન નથી શ્રુતજ્ઞાનની સતત વૃદ્ધિ ને સરક્ષણ
 કરવાનું સાધન વર્તમાન કાલમા મુજાપેત્ર સર્વોત્તમ છે તે દ્વારાયે યથો ઉપાવીને
 તેના જમારા કરાવવા, એ સર્વોત્તમોત્તમ ઉપાય છે તેડમા પ્રથમ શ્રુતજ્ઞાનના આચારનૂ
 ત એવા જે પિસ્તાલિશ આગમ છે, તેને શુદ્ધ કરી ઉપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવા એવા સ
 વૈત્કૃષ્ટ ઉપાયનો શ્રી મકશુદાવાદેતિ નગરનિવાસી “ રાયવનપતિસિદ્ધજી પ્રતાપસિદ્ધ
 જી વહાડર ” તેડે પોતાના પરલોક પ્રાપ્ત માતૃશ્રી “ મહતાબ બાઈ ” તેમના નિરત
 ર નામસ્મરણ નિમિત્તે તથા પૂર્ણ પુણ્યોપાર્જીન નિમિત્તે તથા અસ્મદીય દર્શનગ
 ત સુજન પુરુષોને શ્રુતજ્ઞાન વૃદ્ધિ થવાને નિમિત્તે, પ્રાર્જન કહ્યો છે ઉપર કહ્યા જે પી
 સ્તાલીશ આગમ તેમાંથી હાલ આ “ શ્રી સુયગઢાગસૂત્ર ” ઠાપવાને મને આજ્ઞા
 કહ્યાથી, મેં યથામતિ શુદ્ધ કરીને ઠાપુ છે આ ગ્રંથ, અત્યુત્તમ અને અશ્રુત રચના

યુક્ત છે. એનું સહજ વ્યાખ્યાન પ્રગટ કરું તું, તે વાંચવાથી એનું અતિશય શ્રેષ્ઠપણું તે મજ શ્રાવશ્યકતા ધ્યાનમાં આવશે

સૂચગદાંગ એટલે સસ્કૃત જાપામા સૂત્રરૂતાગ એવું નામ છે સૂત્ર એટલે જેમાં સૂત્ર ની સૂચના હોય તથા સ્વપરમતની સૂચના કરાય તે સૂત્ર કહીયે તે સૂત્ર વે પ્રકારનું હોય છે પહેલું દ્વ્યસૂત્ર અને બીજું જાવસૂત્ર જે કાર્પાસાદિકથી વ્યપન્ન થયું હોય, તે દ્વ્યસૂત્ર કહીયે, અને શ્રુત જ્ઞાનરૂપ સૂત્ર તે જાવસૂત્ર છે, એમ જાણવું વલી જે પ રાર્થનું સૂચક હોય તે શ્રુતજ્ઞાન સૂત્ર જાણવું તે શ્રુતજ્ઞાન સૂત્રના ચાર ખેટ છે સજ્ઞા સૂત્ર, સયદ્સૂત્ર, વૃત્તવંધસૂત્ર, તથા જાતિવચસૂત્ર હવે જે સ્વસંકેત પૂર્વક વાધે ખું હોય તે સંજ્ઞાસૂત્ર કેવાય, જેમાં ઘણા અર્થોનો સંગ્રહ તથા ધર્માધર્મદ્વ્યનું ગ્રહ ણ હોય તે સયદ્ સૂત્ર કેવાય, જે અનેક પ્રકારના વૃત્ત ઠંઠની જાતિથી વાધેખું હોય તે વૃત્તવંધસૂત્ર કેવાય અને જે જાતિથી વાધેખું હોય તે જાતિવચ સૂત્ર કહેવાય એ જાતિ સૂત્રના ચાર ખેટ છે. તેના નામ કહીયે ઠેયે જેમ કે, કથ્ય, ગય, પય, અને ગેય હવે જે ઉત્તરાધ્યયન તથા જ્ઞાતાધર્મકથાટિકની પેરેં પ્રાયે પૂર્વ રૂપિના ચરિત્ર પ્રમુખ કથા ંનો વિસ્તાર જેમાં હોય તે કથ્ય, જે વ્રહ્મચર્ય અધ્યયનાટિકની પેરેં જેમાં મુક્ત જાપાનું વિવેચન હોય તે ગય. જેમાં ઠંદરચનાવહે મનોહર વર્ણન હોય, તે પય અને કાપિલી અધ્યયનની પઠેં સ્વપ્રીતિથી ગાયન કરી જેની રચના થડ હોય તે ગેય

અથવા તીર્થકરોના મુખ થકી જવ્ય જીવોના મોક્ષાર્થે વ્યપન્ન થયેજો જે અર્થ તે સૂત્ર ; અને તેની જે ગણયરેં રચના કરી તેને રૂત કહીયેં એમ સૂત્ર અને રૂત એ વે મજીને સૂત્રરૂત એવું પદ થયું અથવા સૂત્રને અનુસારેં જેમાં તત્વનો પ્રવોધ હોય, તે પણ સૂત્રરૂત કહેવાય, અને તેના કર્તા પણ ગણયરો છે હવે ગણયર કોને કહેવા ? જે સામાન્યાચાર્ય હોય તે ગણધર કહેવાય, તે ગૌતમાદિક જાણવા તે ગૌતમાદિક એકાદ શ ગણધરોમાંહેજા પાંચમા ગણધર શ્રીસુયર્મા સ્વામી તેમણે પોતાના શ્રીજીવુપ્રજ્ઞતિ શિષ્યોને ઉપદેશ કરવાને અર્થે આ યંચની રચના કીધી છે, અને એ કારણ માટે આ ગ્ર થયું નામ સૂત્રરૂત છે એમ જાણવું વલી બીજું નામ દ્વિતીય સૂત્રરૂતાગ એવું પણ છે, તેનું કારણકે પૂર્વોક્ત પિસ્તાલીશ સૂત્રાતર્ગત એકાદશાગમાનું એદિતીય અગઠે તે પૂર્વો ક્ત ગણધર વિરચિત એકાદશાગ મધ્યે પ્રથમાગનું નામ આચારાગ છે, તેમાં જીવની ઠ ક્ષાયનું સ્વરૂપ જાણવું, એનો સવિસ્તર ઉપદેશ કરેલો છે અને એમાં જ્ઞાનનું પ્રાધાન્ય છે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પઠી જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા કરવી તે સંબંધી આરજમા (બુધિક્લ) એવી ગાથા લખીને પ્રથમ આચારાગ સાથે આ દ્વિતીય સૂત્રરૂતાગનો સંબંધ મેલવ્યો છે એના વે શ્રુત સ્કય છે. તે મધ્યે પ્રથમ શ્રુતસ્કથના શોલ અને દ્વિતીય શ્રુતસ્કથના સા

त, मजी त्रेवीश अध्यायनो ठे अने तेमां तेत्रीश उद्देशाउं ठे एनी पठ सख्या ठत्रीश हजारनी ठे मूल सूत्रनी श्लोक संख्या (११००) ठे एमा मुख्यत्वे इव्यानुयोग नी प्रधानता ठे अने स्वमतानुसारी महान् साधु जनोने उदासीनरूप क्रिया प्रवृत्ति आश्रयी उपदेश करता थका अन्य पाखम्नी दर्शनीउंना मतोनु खमन यथायोग्य कीडु ठे एशीगय बीजा पण जे जे विषयोठे ते सर्व अनुक्रमणिकामा सविस्तर दर्शा वेला ठे, ते जोवाथी स्पष्ट समजावो

ए ग्रंथनी टीका करनार पद्मितीमा श्रेष्ठ एवा श्रीशीजंगाचार्य नामें पंढित हता, तेउं विक्रम सवत् ठत्तोना सुमारमा थइ गया एवी दत्तकथा ठे ए विपे कोइ ग्रंथ साह्नी ध्यापे एउु आज सुधी महारा जाणवामा थाव्यु नथी ए महान् टीकाकारनी जन्मजूमि वल्लनीपुर नगरी जे हाल वल्लानें नामे प्रख्यात ठे त्या हती, एउु मने साज लवामा थाव्यु ठे साप्रत कालना पद्मिती एमनी टीका वाचीने तेनी वाक्यरचना तथा उत्तम सरलता साथे गानिर्य्य अने शब्द चातुर्य्यथी मोह पामी स्तुति करवामा महोठो आनंद माने ठे ए टीकानी श्लोक सख्या वार हजार आठशो ने पचाश ठे ए महा पद्मिती ग्रन्थसूत्रो आचारागादि उपर पण टीका करेली ठे ए स्तुतिपात्र टीकाकारनी टीका करवानी गेली एवी सरल अने सुगम ठे के ते वाचता वाचता पद्मितीने पदश परमानंदप्राप्तुर्नाव थातो रहेज नहिं तथा एनी मनोहर रचना अने अर्थ समल्लतिनी एवी सुंदर ठटाथी वाचनार ते वाणीरसनेज अनुजवे सूक्ष्म विषयनु विवेचन एवी अलौकिक दृढथी कछु ठे के वक्ता तेमज श्रोता उजयना मनने संपूर्ण संतोष उपजे अने क्यार पण सशयतो लेश मात्र रहेज नहिं प्रत्येक विषयनु निरूपण नायत नियम बंध कीरेलु ठे के जेथी आपोआप तेनी सर्व मतलब ध्यान मा थावे ; जेम एक वार लखेली वातनो सबध बीजे ठेकाणे लगाडवो होय, तो त्या पूर्ववत् ए संकेतथी वाचनारने तुरत आगली वातनु ज्ञान थाय वली आ टीका वाच वा थकी जाणे टीकाकारे ग्रंथकर्तानो सर्वहृत्त अतिप्राय सान्निव्यताथी नि ग्रंथ श्रवण कछो होय एम टीका वाचनारने उत्प्रेक्षा थाय ठे. एम सूत्रनो अक्षरश अर्थ न जाय एवी रीतें सनिर्युक्तिक टीका करी ठे एवा अनेक प्रकार जेणे करीने टीकानी श्रेष्ठता अने स्तुति पद्मिती करे, ते आ महाविद्वान् पद्मितीनी टीकामा नजरें थावे ठे ठुकामा एटलु ज केडु ठे के जेटजी खुबीउं ए टीकामा रही ठे ते सर्व विस्तारनी वार ठे. मात्र वाचवाधीज तेनो आनंद प्राप्त थाय एम ठे

एनी दीपिका श्री हेमविमलसूरिए विक्रम सवत् १५७३ ना वर्षमा करेली ठे तेनी श्लोक सख्या मूल सुधा सात हजार ठे. कारणके “सप्त सहस्राणि किंचिन्म्यूना

નિ” એવુ એમણે પોતેજ લખ્યું છે. એ ટીપિકા પણ ઘણી સરલ સુરસ, અને પદના યથાયોગ્ય અર્થયુક્ત અતિશય મનોહર છે. એની શૈલી એવી વાધીઠે કે જેને થોડુ ઘણું સંસ્કૃતનું જ્ઞાન હોય તેને પણ સુગમતાથી સમજ પડે અને એવી સરલરચનાને માટે તે વા જનો, એ પંક્તિનો અત્યંત આનંદ માને છે.

આ ગ્રંથનો વાલાવબોધ શ્રી પાર્શ્વચંદ્ર સૂરિયેં કરેલો છે. આ વાત, વીજા શ્રુતસ્કથ ના અંતમા પ્રગટ કરેલી છે. એ વાલાવબોધ ટીકા ઉપરથી કીધેલો છે. કેમકે ટીપિકા કરનાર કરતાં વાલાવબોધ કરનારની ઉત્પત્તિ પૂર્વે છે, તો પણ જ્યારે તે મારા વાચકામા આવ્યો ત્યારે તે એટલો તો અસ્તવ્યસ્ત દેખાયો કે તેને સુધારવાની મારી હિંમત ચાલી નહીં તથાપિ એ કાર્ય અવશ્ય થયુંજ જોઈયે એવું જાણી મેં મારી અત્પમત્વનુસાર શ્રમ લઈને સુધાર્યો છે.

હવે એ સૂત્રરૂપ કટપવૃક્કનો જે જન આશ્રય ગ્રહણ કરે છે, તે નિજ જાવાનુસાર ફલ પામે છે પણ તેને અર્થે એ વૃક્ક ઉપર આરોહણ કરવા માટે પૂર્વાચાર્યોંએ નિશ્ચેણિયો કરેલી છે, જેમ કે ટીકા, નાપ્ય, નિર્યુક્તિ, ટીપિકા, ચૂર્ણી તથા વાલાવબોધ પ્રમુખ એમાંથી વલી ટીકાકર્તાર્યે ટીકામાહેજ નિર્યુક્તિની ગાથાઈ લખીને તેની પણ ટીકા કરેલી છે તેથી નિર્યુક્તિનો સમાવેશ ટીકામા કરેલો છે તથા ટીપિકા અને વાલાવબોધ રૂપ એવી ચાર નીશ્ચેણીઈ જુદા જુદા ચાર આચાર્યોંની કરેલી આ સૂચગઢાં ગસૂત્રરૂપ કટપવૃક્કને લગાડી છે તેને ઉપયોગમા લઈ ઉપર કહ્યું એવું જે આ સૂચગ ઢાગ સૂત્રરૂપકટપવૃક્ક, તેના ફલ ગ્રહણ કરવા માટે નવિક જનોં અત્યાનંદ પૂર્વક તત્પર થવું, એ મારી સવિનય પ્રાર્થના છે.

એ સૂત્રમા સર્વ જગત્ને પ્રમોદ ઉપજાવનારી શ્રી વીતરાગની વાણી છે. તે કેવી છે તોકે જવ રૂપ વેલની રુપાણી, સતાર રૂપ સમુદ્ધી તારવા વાલી, મહામોહરૂપ અંધકાર નો નાશ કરવાને દિનકરના કિરણો જેવી પ્રકાશ વાલી, ક્રોધરૂપ દાવાનલનો ઉપશમ કરનારી મુક્તિના માર્ગને દર્શાવનારી, કલિમલનો પ્રલય કરનારી, મિષ્ટાત્વને ટેદન કરનારી, ત્રિહુવનનુ પાલન કરનારી, મન્મથનો રોધ કરનારી, અમૃતરસનુ આસ્વાદન કરાવનારી અને હૃદયને અત્યાહ્વાદ કરનારી એવાં અનેક વિશેષણોપયુક્ત એવી જે શ્રી જિનવાણી તે સર્વ સજ્જનોને માન્ય થાઈ.

કદાપિ નિવિઢ કર્મની શુભલાયે પ્રતિવંદ થયેલા એવા અજનબ્ય ડુર્જન્યને ઘોષ કરવા માટે એ વાણી સમર્થ નથી થતી તો પણ એ વાણીનુ અસામર્થ્ય સમજવું નહીં કેમકે સૂર્યના કિરણો જેમ ઘુઅઢ પહીના નેત્રને પ્રકાશ કરી શકતા નથી તો પણ તે જગત્માં નિદાના આધિપ્તાન થતા નથી. વલી જલની વૃષ્ટિ કરનારો મેઘ જો પ

ए ऊपर क्षेत्रने विपे तृणादिक उत्पन्न करवा माटे असमर्थ ठे ते उतां ते लोकने विपे निदानें पात्र थतो नथी तेमज जे पुरुषने ए वाणी गमती नथी ते तेनुं पोताबुज चौर्जाग्य समजबु माटे कुशल बुद्धिवाला सङ्गानोने आ जिनवाणी रूप प्राधान्य ग्रथ महोत्सवरूप आनंद आपनारो थाउंथने तेमना चित्त रूप सरोवरने विपे प्रेम रूप जल नराउं, तथा तेने योगें तेवने मोक्ष रूप महा सुंदर कमजनी प्राप्ति थाउं, अस्तु

शा० जी० मा०.

विज्ञापना

परमेश्वरनी वाणी रूप अमृतरस जेमां रेलाइ रह्यो होय तेवा ग्रंथोने मुद्रित क री प्रसिद्ध करवा ए महा परमार्थ ठे एणी सुज्ञजनो आनंद पामेठे. विवेकी जनो प वन पाठन करीने जिनधर्म जावमा दृढता ब्यारे ठे, सामान्य जीवो व्याख्यानादिक अ वण करीने धर्मलाजने पामे ठे सङ्गन पुरुषो वाचीने पोताना चित्तने निर्मल रा खी धर्मेने विपे आदर करेठे एवी सत्कृष्ट जिनवाणी जेमा मुख्य ठे एवा श्रुतज्ञाननी वृद्धि, सरक्षण तथा विनय करवा जेबु कोइ पण उग्र, पुण्यप्रकृति बाधनारु बीछु शु न कर्म नथी तेबु साधन वर्तमान समयमा उपर कक्षा प्रमाणे मुद्रापत्र, धणुं सुल न थने मनोहर ठे एनी सहायतायी सर्व सूत्रो तथा सर्व ग्रंथो ठपावी प्रसिद्ध करवा, ए श्रुतज्ञाननी वृद्धि, सरक्षण तथा विनय, हाल सर्वोत्कृष्ट गणाय एम ठे खरु प ए ए कार्य, इत्यवान् गृहस्थथी वनी शके. जेम इत्यवान् तेमज वली श्रीजिन धर्म प्रसार उपर प्रीतिमान् पण सपूर्ण होवो जोइये, एवो असाधारण पुरुष चतुर्विध सध मा कोइ विग्लोज मती आवे जेम हाल बाबु साहेब “राय धनपतिसिंहजी प्रतापसिंहजी” ठे एवो श्रावक आधुनिक वर्तमान कालमा बीजो कोइ पण नथी हमणे उक्त रीति प्रमाणे प्रीतिसहित सर्व आगमो ठपावी प्रसिद्ध करवानो उद्योग चालु कखोठे ए स्वयमाग्रही बाबु साहेब मनै हाल श्री सूर्यगढांग सूत्र ठापवानी आज्ञा करी तेमे यथा बुद्धयनुसार सुधारीने मूल सूत्र, दीपिका, टीका तथा बालावबोध सहित ठाप्यु ठे. एमां दृष्टिदोषथी वा बुद्धिदोषथी अज्ञानरूप अंधकारना पराधीन पणायी कोइ अशुद्धपद, वा शब्दनी योजना यइ होय तो सङ्गन पुरुषोए तेने माटे मनै कृमा करवी यद्यपि आ भारो विवेक योग्य नथी केम के सङ्गनोनो तो एवो स्वजावज होय ठे के कोइ पण सत्कर्ममा होय तेवनी दृष्टिगोचर थतो नथी, ते उता पूर्व श्रेष्ठ ग्रंथकारोएं एवी

पश्चति राखी ठे तेने अयुगत यईने में पण ए विवक कीयो ठे सङ्कनो पासे कृमा मा गी. तेना करता विजोपपणे डुर्जनो पासे कृमा मागु बु, केम के तेउंनो सजावज एवो होय ठे के कोइना हाथथी छुन रुख थाय ठे ते जोइ तेमने मन सताप उपजे ठे अने बीजानी हानी थाय तेमा तेउं जान समजे ठे बीजाना दोष कहाडवामा महा पति त होय ठे बीजाना कल्याणरूप धृत्तनी उपर माखी थइ वेसे ठे इत्यादिक अगणित दीर्घदोषोयें करी युक्त छुटजनो होय ठे, एवा छुटजनो उच्छूक समान ठे तेथी ते उं आ जिनवाणी रूप सूर्यना प्रकाश थकी अथ यइने विपर्यासने पामशे, अने द्वेप बुद्धिथी ईर्ष्या करजे तेथी तेमना इदयमा ताप उत्पन्न थशे तेने माटे हुं तेमनी पासे कृमा मागु हुं, कारणके, ते ताप उत्पन्न थवानु कारण तेउं मने गणशे अस्तु

शा० जी० मा०

ज्ञान प्रसाररूप पुण्यकर्म उपाङ्गन करवामां प्रथम पंक्तिमा गणवा लायक म हान्पुरूप जेणे लोकोपकारने अर्थे पिस्तालीश आगम मूज तथा तेउंमाथी जेनी टीका प्रमुख जे अग मझे ते सहित मुद्रित करी प्रसिद्ध करवानो उद्योग आ समथ मा प्रसार कीयो ठे, तेवा सङ्कन गृहस्थोनी उत्पत्ति विपे सहज लख्या बिना मारी कलम अन्यकार्य करवामा चाजी शकती नथी तेथी यत्किंचित् जखु बु

वगाला इलाकामा बालोचर, मकशुदावाढ, अने मुरसिदावाढ एवा त्रण नामे उंजखातु सुं दर शहेर ठे ज्या कृष्णगढथी आवी निवास करनारा उंसवशरूप नदन वनमा कटपट्टक स मान डगडगोत्रीय, धर्म न्याय, त्रिवक अने विनयादिक श्रेष्ठगुणें युक्त, तेमज सर्व सत्यवा दिउंमा अग्रेसर, महाबुद्धिनिधि, टीन जीवने तन, मन, धनवडे सहाय करनार, रुडा स्वजा ववाजा, पुण्य प्रभावरूप चइना प्रकाशवडे दिशउंने प्रकाश करनारा एवा “राय बुद्धिसिंहजी” नामें आवक श्रीजिनधर्म उपर महोटा श्रद्धावान् हता तेमनी कुशलाढे नामे पत्नी नी कुद्धिथकी सचत् १७३९ ना माघवदि एकमने गुरुवारने दिवसे राय प्रतापसिंहनामे कुंजदीपक सुपुत्र उत्पन्न थया तेउं सर्व वनाढ्योमा शिरोमणि अने महाधर्मनिष्ठ तेमज कृमावान् तथा र्माधर्मना निर्णय करनाराउंमा अग्रेसर थया तेमनी च तुर्य पत्नीशु नाम महताववाई हतु तेमणे उंसवशमा सुकुटमणि, न्यायमार्गें लक्ष्मी शु उपाङ्गन करनार तथा धर्म, अर्थ, काम ए त्रिवर्गना साधनारा अने प्राणिमात्र ने विपे दयार्पणाए युक्त, एवा महातेजसी वे पुत्रोने जन्म आप्यो तेमा वडा पुत्रशु नाम “रायलक्ष्मीपति सिंह बाहाडुर” तथा जेमणे आवा ग्रथो उपावी प्रसिद्ध करवा नो उद्योग आरन्यो ठे, ते कनिष्ठ पुत्रशु नाम “रायवनपति सिंह बाहाडुर” ठे एवेदु सद् गृहस्थो, सजुणनिधान अने मनुष्य मात्रना कल्याणमा उत्सुक ठे, माटे आ जिनधर्म

प्रेरक उत्तम ग्रंथ ठपावी एमणो पोताना जन्मनु सार्थक कखु ठे एवा परमार्थे कार्यों,
ए नाग्यशालीउने हाथे प्रतिद्विस्त थाउं एवी मारी वार वार विज्ञापना ठे

॥ काव्य उद ॥

जिनवच पियूप पान, करन जो अति अजिलापी,
एहि रातिदिन ध्यान, चित्तमें रहत विजापी,
कथा सुनत युतप्रीति, रीति अद्भुत धरी दीने,
ज्ञान वृद्धिके हेत, अधिक उत्सुक सबहीमे १
जिहिं मातुश्री प्रान, त्यागि गय सुरजव माही,
सुमरन तिनके नाम, कीय निश्चय इक आही,
सबहीं आगम ठापि, प्रसिद्ध करिय या जगमे,
बहुत प्रानि अवलोकि, बांचि सुनि वह ता मगमे २
चलत सोऽ उद्योग, करन सुझित सब आगम,
तिनमे इक सुहि दीन्ह, इतहि जब नयो समागम,
सूत्र कृतांग पवित्र, छुतिय जो अंग कहावै,
सब विधि अति उरुष्ट, सुनत वाचत मन जावै ३
सो क्रिय ठापि प्रसिद्ध, होइ मनमें उल्लासा,
नयो एहउपकार, मोरि मति परम प्रकाशा,
बाधु साव परताप, जानि यह अर्पण करहु,
सदा रहहु जगमाहि मनुष अत नावन भरहु ४
यर्म वृद्धि के हेत, बुद्धि अति उदार कीनी,
लीनी कीर्ति अखर, स्थाय तन मन धन दीनी,
सफल कीन नर देह, धन्य धनपतिसिंह जगमें,
अमर आपका नाम, रहो जिनधर्म ग्रथमे ५

॥ इति प्रस्तावनादि समाप्त ॥

॥ श्रीसङ्गुज्योनमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्रीसूयगङ्गसूत्र द्वितीयांगानुक्रमणिका प्रारंभ ॥

॥ तत्र ॥

॥ प्रथम श्रुतस्कधस्य षोडशाध्ययनानुक्रमणिका ॥

पहेलु समयाल्प नामा अध्ययन ठे, तेमां स्वसमय अने परसमयनी प्ररूपणा करी ठे ए अध्ययनना चार उद्देशा ठे तेमध्ये पहेला उद्देशामांठ. अर्थाधिकार ठे, बीजा उद्देशामां चार अर्थाधिकार ठे, त्रीजा उद्देशामावे अर्थाधिकार ठे अने चोथा उद्देशामा एकज अर्थाधिकार ठे ते मध्ये अनुक्रमे प्रथमाध्ययनना चार उद्देशामाहेला प्रत्ये क अर्थाधिकारनी अनुक्रमणिका दर्शाविये ठेये

॥ तत्र प्रथमोद्देशानुक्रमणिका ॥

- १ पहेला उद्देशाना पहेला अर्थाधिकारनी प्रथम गाथामा आचाराग साधे आ सूयगङ्गागनो सवध, एवी रीतें मेलव्यो ठे के आचारागमा ठक्कायनु स्वरूप जाणवु, एटले ज्ञान कखु, ते ज्ञानप्राप्ति थया पठी ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी. ते सवधें आरजमा (बुद्धि) ए गाथाथी सवध ठे ते स वध मेलवीने पठी पाचमी गाथा पर्यंत स्वसमयनु स्थापन कखु ठे ते वार पठी आठमी गाथा पर्यंत परसमयी जे पचमहानूतवादी तेनु मत कहेलु ठे ते आ प्रमाणे के पयवी, अप्, तेज, वायु अने आकाश, ए पाचनु सर्वत्र व्यापकपणु ठे माटें ए पाच महानूतज सर्वत्र ठे परतु आ त्मा ठेज नही ए रीतें एमनुं मत कहीने पठी तेनु खमन कखु ठे
- २ पहेला उद्देशाना बीजा अर्थाधिकारमा चेतनाचेतन सर्वने विपे एक आ त्मा वनें ठे माटें सर्व पदार्थ एक आत्मरूपज ठे परतु शरीर शरीरने विपे जुद्धो जुद्धो आत्मा नथी एवी आत्मा दैतवादीनु मत नवमी गाथा पर्यंत दर्शावीने पठी दशमी गाथामा स्वमन कखुं ठे

- ૩ પહેલા ઝઢેશાના ત્રીજા અર્થાધિકારમા પચ મહાનૂત શરીરને આકારેં પ
રિણમીને ચૈતન્ય સ્વરૂપ એવા આત્માને ડપજાવે ઢે શરીરના વિનાર્જે આ
ત્માનો પણ વિનાશ થાય અને આત્માને અજાવે પુણ્ય પાપાટિકનો પ
ણ અજાવ જાણવો એમ અગીઆરમી ગાથાથી મામ્ને વારમી ગાથા પ
ર્યંત તક્કીવ તઢરિરવાઢીનુ મત ઢર્શાવ્યુ ઢે પઢી તે ગાથાનીજ ઢીકામા
તેનુ સ્ખનન કહ્યુ ઢે ૨૭
- ૪ પહેલા ઝઢેશાના ચોથા અર્થાધિકારમા પુણ્યપાપરૂપ ક્રિયાનું કરવા પ
ણ તથા કરાવવા પણ આત્માને નથી, એ રીતેં તેરમી ગાથામા અક્રિયા
પાઢીનું મત ઢર્શાવીને પઢી ચૌઢમી ગાથામા તેના મતનુ સ્ખનન કહ્યુ ઢે ૨૧
- ૫ પહેલા ઝઢેશાના પાચમા અર્થાધિકારમા જેમ પાચ મહાનૂત ઢે તેમ ઠઠા આ
ત્મા, પઢાર્થે સર્વે ગાથત સર્વે વ્યાપી અવિનાશિરૂપ ઢે એમ શોલમી ગાથા પ
ર્યંત આત્મપઠવાઢીનુ મત ઢર્શાવીને પઢી તેનુ સ્ખનન નિર્ધુક્તિકારે કહ્યુ ઢે ૨૫
- ૬ પહેલા ઝઢેશાના ઠઠા અર્થાધિકારમા પચસ્કધજ જગત્મા ઢે પરતુ આ
ત્મા નથી એવા પચસ્કધવાઢી અફલવાઢી વૌધમતિંનુ મત, સઢરમી
ગાથા પર્યંત ઢર્શાવ્યુ ઢે તથા તે પઢી ચાર ધાતુંધકીજ આ શરીર, ઢ
પજે ઢે અને આત્મા નથી એવા અન્ય વૌધ મતિંનુ મત અઢારમી ગા
થામા ઢર્શાવીને પઢી એ વઢ્રે વૌધ મતિંનુ સ્ખનન નિર્ધુક્તિકારે કહ્યુ ઢે
તેવાર પઢી ડંગણીશમી ગાથામા તે પૂર્વોક્ત અન્ય ઢર્શનીં ડોતપોતાના ઢર્શ
નમા ફલપ્રાપ્તિ ઢે, એમ કહે ઢે તે ઢર્શાવીને પઢી સત્તાવીશમી ગાથા પર્યંત
તે સર્વે ઢર્શનીં ઢના ઢર્શનનુ સ્ખનન કરી તેને નિષ્ફલ કરી ઢેસાઢઢા ઢે ૨૪

॥ ઢિતીયોઢેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૧ વીજા ઝઢેશાના પહેલા અર્થાધિકારમા ત્રીજી ગાથા પર્યંત નિયતિવાઢીનું મત
ઢર્શાવીને પઢી પાચમી ગાથા પર્યંત તેના મતનુ સ્ખનન કહ્યુ ઢે ૪૬
- ૨ વીજા ઝઢેશાના વીજા તથા ત્રીજા, એ વેઢુ અર્થાધિકારમા ત્રેવીશમી ગાથા
પર્યંત અજ્ઞાનવાઢીના ઢોપ ઢર્શાવી, જ્ઞાનવાઢીના મતનુ પ્રતિપાઢન કહ્યું ઢે ૫૨
- ૪ વીજા ઝઢેશાના ચોથા અર્થાધિકારમા અઠાવીશમી ગાથા પર્યંત ક્રિયાવાઢીનુ
મત ઢર્શાવીને પઢી વત્રીશમી ગાથા પર્યંત તેમના મતનુ સ્ખનન કરેલ ઢે ૬૨

॥ तृतीयोद्देशानुक्रमणिका ॥

- १ त्रीजा उद्देशाना पहेला अर्थाधिकारमा चौथी गाथा पर्यंत आधाकर्मिकग त विचार तथा आधाकर्म आहार करनारने दोषोपदर्शन कहेलुं ठे
- २ त्रीजा उद्देशाना बीजा अर्थाधिकारमा आठमी गाथा पर्यंत कोइ कहे ठे के आ चराचर लोक ईश्वरकृतठे, कोइ कहेठे के देवकृतठे, कोइ कहे ठे के विष्णुयें निपजाव्यो ठे अने कोइ कहे ठे के अंमथकी नीपनो ठे एवी रीतना बोलनारा अज्ञानीउंना मत दर्शावी पठी दशमी गाथा पर्यंत तेमना मतनुं खंमन करेलुं ठे तथा त्रैराशिक मतानुसारीजे कृतवादी तेना मते आत्मा मनुष्यजवेज पापरहित थाय तथा मोहगामी थाय, पठी ते आत्माने मोहमापण राग द्वेष उपजे, तेथी ते आत्मा फरी सत्सारमा आवे. इत्यादिक बारमी गाथा पर्यंत कही पठी तेरमी गाथामा तेनु खंमन कयुं ठे, ते पठी पन्नर गाथा पर्यंत अन्य प्रकारे कृतवादीनुम त देखाडीने पठी शोलमी गाथामा तेमना मतनी निष्फलता दर्शावी ठे

४१

४४

॥ चतुर्थोद्देशानुक्रमणिका ॥

- ४ चौथा उद्देशामा एकज अर्थाधिकार ठे तेमध्ये पहेली गाथा पर्यंत परतीर्थिकना दोष कहेला ठे पठी तेवा परतीर्थिक ठते साधुए शु क रतु ते बीजी गाथा पर्यंत कहीने ते पठी त्रीजी गाथामा ते परतीर्थिक केम परित्राण समर्थ न होय ? तेनु कारण देखाड्युं ठे पठी चौथी गाथाथी सा धु आरज परिग्रह टालीने प्रवर्त्तें, एम देखाड्युं ठे ते पठी पाचमी गाथाथी मानिने सातमी गाथा पर्यंत आ लोकमा जे पुरुष होय ते परलोकें पुरुष ज थाय तथा जे स्त्री होय, ते स्त्रीज थाय तथा आ लोक शाश्वत ठे अ प्रच्युत अनुत्पन्न स्थिर स्वभाववालो सात दीप अने सात समुद्ररूप ठे, इत्यादिक लोकवाद एटले पौराणिक मत दर्शाविल ठे ते पठी आठ मी गाथामा तेनु खंमन करेल ठे ते पठी दशमी गाथा पर्यंत ग्रथकारे स्वमतने दृष्टातें करी ते मतोनु खंमन सिद्ध करीने हिसा न करवो एवो उपदेश करेलो ठे पठी तेरमी गाथा पर्यंत साधुने केवी रीतें वर्त्तबु ते दर्शाव्युं ठे

॥ અથ દ્વિતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજી વૈતાલીયનામા અધ્યયન છે એમાં ત્રણ ઉદ્દેશક છે પ્રત્યેક ઉદ્દેશકમાં એકેક અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા કરીએ તૈયે

- ૧ પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં બાવીશમી ગાથા પર્યંત હિતાહિત પ્રાપ્તિ પરિહાર લક્ષણ બોધ કહેલો છે તથા સસારની અનિત્યતા દેખાડી છે ૧૦૦
- ૨ બીજા ઉદ્દેશકમાં બીજી ગાથા પર્યંત સાધુએ અષ્ટ પ્રકારના મદનો ત્યાગ કરવો તથા તે પછી ત્રીજી ગાથાથી વત્રીશ ગાથા પર્યંત શબ્દાટિકાઓ ને વિષે અનિત્યતાનું પ્રતિપાદન કરવું, તથા વિવિધોપસર્ગ સહન કરવા સ્ત્યાદિ નાનાપ્રકારના ઉપદેશ સાધુને કરેલા છે ૧૧૦
- ૩ ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં બાવીશમી ગાથા પર્યંત વિરત પુરુષને કદાચિત્ પરિસહ ઉત્પન્ન થાય તો તે સહન કરવા થકી વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાને કરીને તૃપ્તિ પામેલા પુરુષને કર્મોનો નાશ થાય છે અને યતિપુરુષ સુખ અને પ્રમાદનો નાશ કરવો સ્ત્યાદિ કહેલું છે ૧૪૪

॥ અથ તૃતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજી ઉપસર્ગ પરિજ્ઞાનામે અધ્યયન છે એમાં ચાર ઉદ્દેશક છે તે મધ્યે ત્રીજા ઉદ્દેશમાં છે અર્થાધિકાર છે અને વાકી ના ત્રણે ઉદ્દેશમાં પ્રત્યેકે એકેક અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા કરીએ તૈયે

- ૧ પહેલા ઉદ્દેશકમાં પ્રકરે કરી બુદ્ધ થયેલા પુરુષને પૌષ માસાદિક જીત કરીને વિષે ટાઢાડ સ્વમવી પહે તથા જ્યેષ્ઠ માસાદિક ધીષ્મક્રતુને વિષે આતપે પરચ્ચો થકો અત્યંત તૃપ્તિકે કરી પરાજવ પામે તથા યાચના ઇટલે માગવું પહે તે મહાહર્ષજન થાય તથા લોકોના સુખથકી આકાશકારી વચન સાંજલવા પહે તથા નિહાચે જમતા શ્વાનાદિક કરડે તથા ગ્રામિક લોકોના વચન રૂપ પરિસહ સહન કરવા પહે તથા માશ મશકાટિકના ઉપસર્ગ અને કેશલોચાટિકના ઉપસર્ગ સહન કરવા પહે તથા મિચ્છાત્વી અનાર્થ પુરુષોથી જે શરીર તથા વચન સ્વધી કદર્યના ઉત્પન્ન થાય તે સહન કરવી પહે તેને સહન કરે સ્ત્યાદિક ઉપસર્ગાનું નિરૂપણ સચરમી ગાથા પર્યંત કરેલું છે

- ૨ વીજા ઉદ્દેશકમા માતા, પિતા અને પુત્રાદિકના રુદન વિલાપ પ્રમુખ તથા જ્ઞાતિ સ્વજનાદિકના નાના પ્રકારના કુવોધ વચન પ્રમુખ અનુકૂલ ઉપસર્ગોનું સહન, સાધુયે કરવું. તેનું નિરૂપણ વાવીજો ગાથામા કરેલું છે ૧૭૪
- ૩ ત્રીજા ઉદ્દેશામા વે અર્થાધિકાર છે. ત્યાં સાતમી ગાથા પર્યંત પ્રથમ અર્થાધિકારમાં સાધુને પ્રતિકૂલ અને અનુકૂલ ઉપસર્ગે અધ્યાત્મ વિપાદ થાય છે, તે દર્શાવ્યું છે તેવાર પછી એકવીશમી ગાથા પર્યંત વીજા અર્થાધિકારમા સાધુને પરવાદીયે વચને કરી કરેલા ઉપસર્ગોને સહન કરવાનું તથા તે ઉપસર્ગો સહન કરે, એમ ઉપદેશ નિરૂપણ કરેલું છે ૧૭૬
- ૪ ચોથા ઉદ્દેશામા પરદર્શનીય અથવા સ્વતીર્થિક પાસઙ્ગાદિકો આવીને શું કિં પૂર્વક અનેક કુશાસ્ત્રોના વચન કહી સમજાવીને સાધુને ચારિત્ર યકી વ્રત કરવાનો ઉદ્યમ કરે તથાપિ તેમના કરેલા ઉપસર્ગે થકી સાધુ ચલાયમાન ન થાય, એવો વોધ વાવીજો ગાથામાં કરેલો છે ૨૦૨

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- ચોથું સ્ત્રીપરિજ્ઞાનામે અધ્યયન છે. એમા વે ઉદ્દેશક છે, એકરુ ઉદ્દેશક મા એકેકો અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા કરીયે ઠેયે
- ૧ પહેલા ઉદ્દેશકમાં સ્ત્રીની સાથે સસ્તવ, પરિચય, આલાપ, સલાપ, અગ પ્રત્યંગ નિરીક્ષણાદિકે કામોત્કાચે કરી અત્પસત્વ પુરુષને ચારિત્રસ્ત્વ જન થાય છે, તેથી સ્ત્રીયે કરેલા નાના પ્રકારના અનુકૂલ ઉપસર્ગ તેનો પરિત્યાગ કરવો તથા તેના કરેલા ઉપસર્ગ સહન કરવા. એવો ઉપદેશ, એકત્રીજી ગાથામા સાધુને કરેલો છે ૨૧૭
- ૨ વીજા ઉદ્દેશકમા સ્ત્રીના ઉપસર્ગોયે કરી શીલથકી સ્વલન થયેલા સાધુને આ જન્મને વિષે સ્વપક્ષ અને પરપક્ષાદિ રુત વિહંવના અને તત્પ્રત્યયિક જે કર્મવંધ થાય તેણે કરી સતાર સમુદ્ધમા પર્યટન કરવું પડે તેનું સ્વરૂપ વાવીજો ગાથામા દર્શાવ્યું છે ૨૪૩

॥ અથ પંચમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

પાંચમું નિરયવિજિતિ નામે અધ્યયન છે એમા વે ઉદ્દેશા છે, પ્રત્યેક ઉદ્દેશામા એકેક અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા લેખીયે ઠેયે

- ૧ પહેલા ઉદ્દેશામા સ્ત્રી વશ પુરુષને અવશ્ય નરકપાત થાય તે માટે નરક

સવધી વિવિધ પ્રકારના હુલોનું સવિસ્તર પણે વર્ણન સત્તાવીશ ગાથામા કરેલું છે

૨૭૯

૨ વીજા ઉદ્દેશામા પણ એક નરક સવધી શાશ્વત હુલોનું વિશેષવર્ણન ત્રેવીશમી ગાથા પર્યંત કરીને પઠી ચોવીશમી તથા પચ્ચીશમી ગાથામા તે હુલોચકી નય પામીને જેમા અહિસાનુ પ્રાધાન્ય છે એવા શ્રીજિનધર્મને આચરવાનો ઉપદેશ કરેલો છે

૨૮૪

॥ અથ પદ્માધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૬ ઘડુ વીરસ્તુતિ નામા અધ્યયન છે એમા એકજ ઉદ્દેશો છે અને એકજ અર્થાધિકાર છે આગલા અધ્યયનમા નરક વિનક્તિ ઇટલે નરકના વિનાગ કહ્યા, તે શ્રીમદ્વાવીર સ્વામીયે કહેલા છે, માટે આ અધ્યયનમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીની ગુણોત્કર્ષન પૂર્વક સ્તુતિ, ડંગણત્રીશ ગાથામા કરી છે. ૩૦૧

॥ અથ સત્તમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૭ સાતમું કુશીજ પરિજાપા નામે અધ્યયન છે એમા એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે આ અધ્યયનમા અગ્રીઆગ્રમી ગાથા પર્યંત અન્ય જે કુશીજીઆ દર્શની છે તે અર્દ્ધઘટિ ન્યાયેં ચાતુર્ગતિક સત્સારમાં પરિવ્રમણ કરે છે ક્ત્યાદિક કહીને પઠી વારમી ગાથામા પરદર્શનીંડ કુશી જયકી મોક્ષપ્રાપ્તિ કહે છે તે દર્શાવીને અઢારમી ગાથા સુધી તેને તે થકી વિપરીત ફલ પ્રાપ્ત થાય છે એવો ઉત્તર આપ્યો છે પઠી વીશમી ગાથા સુધી સામાન્ય ઉપાલન કરેલ છે તે પઠી એકવીશમી ગાથામા સ્વપૂથિક કુશીજીઆના લક્ષણ દર્શાવ્યા છે અને વાવીશમીથી ચોવીશમી ગાથા સુધી સ્વપૂથિક મુશીલીઆના લક્ષણ કહી દેસાદયા છે તેવાર પઠી વલી પચ્ચીશમી તથા ઠવીશમી ગાથામા કુશીજીઆના આચરણો કહીને ફરી સત્તાવીશમીથી ત્રીશમી ગાથા પર્યંત મુશીલીઆનાં આચરણ કહ્યા છે આ અધ્યયનમા અમુજાદિક અનેક પ્રકારેં જીવોના જેદ દેસાદીને તેની હિસાનો નિષેષ કરવાઆશ્રી ઉપદેશ કરેલો છે તથા હિસાયેં કરી ધર્મ માનનારા એવા અન્ય દર્શનીંડને વિવિધ પ્રકારના દષ્ટાંતો આપી અહિમક ધર્મમા પ્રવર્તવાનો ઉપદેશ કરેલો છે તથા મુશીજીના ગુણ કહ્યા છે

૩૨૫

॥ અષ્ટમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૮ આત્મું વીર્યનામા અધ્યયન છે. એમા એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમા નવમી ગાથા પર્યંત પંક્તિવીર્ય તથા વાલવીર્ય, એ રીતે બે પ્રકારના વીર્યનું સ્વરૂપ જાણીને પઠી પંક્તિવીર્યમા યજ્ઞ કરવો, એ વો ઉપદેશ ઠઠીશમી ગાથાસુ મી કરેલો છે.

૩૫૧

॥ અથ નવમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૯ નવમું ધર્મેનામા અધ્યયન છે. એમા એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે આ અધ્યયનમા યથાવસ્થિત સર્વ ધર્મેનું પ્રતિપાદન કરેલું છે એટલે ઉક્તાયના જીવોનું અહિંસક પણું આદરવું તથા પ્રાણાતિપાતાદિક પાંચ મહાવ્રતોનું ગ્રહણ કરવું તથા હૃદયસનાદિકનો ત્યાગ કરવો ઇત્યાદિક ઉપદેશ ઠઠીશ ગાથામા દર્શાવેલો છે.

૩૫૩

॥ અથ દશમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૦ દશમું સમાધિનામા અધ્યયન છે. એમા એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એ અધ્યયનમા સમાધિ વિના વર્ષ પ્રાપ્તિ થાય નહીં, માટે ચોવીશ ગાથામા સમાધિનું પ્રતિપાદન કરેલું છે.

૩૫૪

॥ અથ એકાદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૧ અગીઆરમું મોક્ષમર્ગનામા અધ્યયન છે. એમા પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમા સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રાત્મિક જ્ઞાન યુક્ત મોક્ષનું સ્વરૂપ આઠત્રીશગાથામા કહ્યું છે એટલે પ્રશસ્ત જ્ઞાનાદિક જે જાવમાર્ગ છે, તેનું આચરણ કરવું કહ્યું છે.

૪૧૯

॥ અથ દ્વાદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૨ વારમું સમવસરણ નામા અધ્યયન છે. એમા પણ એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એ અધ્યયનમા ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી એવા ચાર મતમા રહેલા જે ત્રણ રીતે ત્રેશવ પાશ્વમીઠ છે તે પોત પોતાના અર્થની પ્રસિદ્ધિ કરવાને યત્ન કર્યા છે તેડને ઉપન્યસ્ત સાધન દોષોદ્ધાવને કરી નિરાકરણ કહ્યા છે. તિહા

પ્રથમ ગાથામા એ ચારે મતની ગણના કરી પઠી વીજી ગાથામા અજ્ઞાન વાદીનુ મત દર્શાવીને તેનુ સ્ખનન કહ્યુ છે ત્રીજી ગાથામા વિનયગાદીનુ મત દેખાડી પઠી ચોથી ગાથામા પૂર્વાર્દમાં તેનુ અજ્ઞાનપણું દેખાડ્યું છે ચોથી ગાથામા ઉત્તરાર્દમા અક્રિયાવાદીનુ મત દેખાડી પઠી પાંચમી ગાથામા અક્રિયાવાદીનુ અજ્ઞાનપણું દર્શાવીને ઠી ગાથામા તેને દૂષણ આપી સ્ખનન કહ્યુ છે સાતમી ગાથાથી સર્વ શૂન્યવાદીનું મત કહ્યુ છે અગીયારમી ગાથાથી ક્રિયાવાદીનુ મત દર્શાવી પઠી તેનુ અજ્ઞાનપણું બતાવીને તથા જૈનદર્શનમા સત્તાર પરિબ્રમણનો અનાવ દેખાડીને બાવીશમી ગાથા પર્યંત અધ્યયનપરિ સમાપ્ત કહ્યુ છે

૪૪૫

॥ અથ ત્રયોદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૩ તેરમુ યાથાતથ્ય નામા અધ્યયન છે એમા પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે આ અધ્યયનની ત્રેવીશે ગાથામા કાપિલ કાણાદ, અક્ષપાદ, સૌધોદન અને જૈમનીય પ્રમુખ મતાનુસારીય જે કુમાર્ગપણે તત્ત્વ સાધન કરે છે તે દર્શાવ્યુ છે તથા યાથાતથ્ય સમ્યક્જ્ઞાનનુ સ્વરૂપ, તથા સત્પુરુષનો શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ, અને પૂર્વોક્ત પરતીત્યેક સાધુ તથા ગૃહસ્થના ડુરાચાર તથા સ્વતીર્થેક પાસઝાદિકના ડુરાચાર તથા નિર્વાણ માર્ગ અને સત્તાર બ્રમણરૂપમાર્ગ તેમજ નિન્દ્વાદિક બોટીકાદિક એવા જે મિષ્ટાત્વના પ્રેષા કઢાગ્રહી જિનમાર્ગના ઉઘાપક કુમાર્ગના ઉપદેશક જનો છે તે સર્વ યાથાતથ્ય પણે કહ્યા છે

૪૪૬

॥ અથ ચતુર્દશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૪ ચૌદમું ગ્રથપરિત્યાગનામા અધ્યયન છે એમા પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે આ અધ્યયનમા સત્તાવીશ ગાથા છે તેમા મુખ્યત્વે કરી ગુરુકુલ વાસ કરવો કહ્યો છે તથા બાહ્યાન્યતર પરિગ્રહના ત્યાગ થકી ચારિત્ર થાય છે માર્તે એમાં ગ્રથપરિત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ કરેલો છે

૪૪૭

॥ અથ પચ્ચદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૫ પંદરમું આદાનનામા અધ્યયન છે. એમા એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થા

ધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં મોક્ષ સ્વનાર પુરુષને-ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જે સમ્યક્ જ્ઞાન, ચારિત્ર, મોક્ષમાર્ગ પ્રસાધક તેનું વિશેષે કરી પઞ્ચીશ ગાયમાં વર્ણન કરેલું છે. રૂઢી શિક્ષારૂપ ચારિત્રાનુષ્ઠાનને આદાન એટલે ગ્રહણ કરવું તેનું દ્વ્યર્થી તથા નાવર્થી શુદ્ધસ્વરૂપ કહ્યું છે

૫૩૩

॥ અથ પોદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૬ શોભનું ગાથા નામા અધ્યયન છે એમા એક વેદેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે આગલ કહેલા પંદરે અધ્યયનોમા જે વિધિરૂપ તથા પ્રતિનિધેયરૂપ નાવો કહ્યા, તે પ્રમાણે જે આચરણ કરે, તે સાધુ કહેવાય, એવો આ અધ્યયનમા વપદેશ કરેલો છે એમા વ્રાહ્મણ, શ્રમણ, નિકુ અને નિર્ગ્રંથ, એ ચાર શબ્દોના અર્થ તથા તેમા શા શા ગુણો હોય? તે વેલાહ્યા છે આ અધ્યયન પદ્યબંધ નથી પણ ગદ્યબધ છે

૫૫૩

॥ અથ ॥

॥ દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધસ્ય સપ્તાધ્યયનાનુક્રમણિકા ॥

॥ તત્ર ॥

॥ પ્રથમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

પ્રથમ પૌરુષિકનામા અધ્યયન છે એમા એક વેદેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે એમા પૌરુષિક એ પ્રકારના છે, એક દ્વ્યપૌરુષિક અને બીજું નાવપૌરુષિક, ત્યા જે કમલાદિક તે દ્વ્યપૌરુષિક અને સમ્યક્દર્શન, ચારિત્ર, વિનયવાન્ અવ્યાત્મમૂર્તિ, એવા જે શ્રમણ સાધુડ તે નાવ પૌરુષિક જાણવા તે સાધુડનો આ પૌરુષિકમા અધિકાર જાણવો આ અધ્યયનને સીતશતપત્રની વપમા આપી છે, તેથી આ અધ્યયનનું નામ પૌરુષિક કહ્યું છે આ અધ્યયનમા પુસ્કરિણીને વિષે સ્થિત એવા પૌરુષિક કમલને પ્રાપ્ત કરના રાડના દૃષ્ટાંતે કરી પરતીર્થિક સર્વ મોક્ષોપાયના અનાવ થતી કર્મ વાધે છે અને તેને પૌરુષિક રૂપ યથાવસ્થિત

જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થતી નથી તેથી તે પૌન્દરિક કહેવાય નહિ તે
તુ સવિસ્તર વર્ણન તથા જે સત્તાધુ છે તે સમ્યક્દર્શનાદિક
એવા મોહમાર્ગમા પ્રવર્તતા કર્મના મોચક જાણવા, તે
પ્રતિપાદન કહ્યું છે આ અધ્યયનમા જૂઠા જૂઠા શાઠ
આલાવા છે, તેની અનુક્રમણિકા લેખીએ તૈયે.

- ૧ પહેલા પાંચ આલાવા પર્યંત પુષ્કરિણીતુ વર્ણન તથા તેમા રહેલા કમલ
તુ વર્ણન તથા ઠઠા આલાવામા પૂર્વદિશા થકી આવેલો જે પ્રથમ પુ
રુષ તે કમલ ઇશ્વરવાને ગયો તે ત્યાજ કાઢવમા સૂચી રહ્યો, इत्यादि ૫૬૫
- ૨ સાતમાથી નવમા આલાવા પર્યંત દક્ષિણ દિશાથકી આવેલા વીજા પુ
રુષે તથા પશ્ચિમદિશાથકી આવેલા ત્રીજા પુરુષે તથા ઉત્તરદિશાથકી
આવેલા ચોથા પુરુષે કમલ ઇશ્વરવાનો પ્રયત્ન કયો પરંતુ તે પણ
સર્વે ત્યાજ કાઢવમા સૂચી રહ્યા ૫૭૪
- ૩ દશમા આલાવામા અન્ય કોઈ એક દિશાથી આવેલો પાંચમો ચારિત્ર ધર્મ
વાન્ પુરુષ જે પુષ્કરિણીમા પેતો નહીં પણ પુષ્કરિણીને કાતે રહીને પૌન્દરિક
ક કમલને ઉપર આવવાનું કહ્યું તેથી તે કમલ ઉપર આવ્યું તથા તે પઠી
વારમા આલાવા પર્યંત શ્રીમદ્વાવીર જગવાને પોતાના શિષ્યોને આમત્ર
ણ કરીને સામાન્ય પ્રકારે ઉપરના પૌન્દરિક કમલના દૃષ્ટાંત સાથે
સત્તારમાથી ઇશ્વરવાનું ઉદાહરણ કહ્યું છે ૫૭૮
- ૪ તેરમા અને ચૌદમા આલાવામા ચારે દિશાથકી તથા પાંચમી અન્યકો
૬ દિશાથકી આવેલા પુરુષોનો દૃષ્ટાંત પૌન્દરિક કમલ સાથે વિશેષ
પ્રકારે રાજા ઇશ્વરનાદિક જાણ કહ્યા છે ૫૮૭
- ૫ પદરમાથી શોભમા આલાવા પર્યંત આઠ પુરુષજાત તક્લીવતઃશરીરવા
દીયે રાજાને ઉદ્દેશીને પોતાના ધર્મની વેશના આપી છે પઠી તે આદિ પુ
રુષ જાતનો પદ્મ ગ્રહણ કરનાર નાસ્તિક એમ ટંગણીશમા આલાવા
પર્યંત દેખાડ્યું છે ૫૯૦
- ૬ વીશમાથી મામીને ચોવીશમા આલાવા પર્યંત વીજો પુરુષજાત પાંચ
મહાનૈતિક સાલ્ક્યમતિ પુરુષ છે તેણે રાજાને ઉદ્દેશીને પોતાના ધર્મની
વેશના આપી છે તે પઠી તેનું સ્મરન પણ કરેલું છે ૬૦૩
- ૭ પચીશમાથી સત્યાવીશમા આલાવા સુધી ત્રીજો પુરુષજાત ઈશ્વરવાદી

- ઠે તેણે રાજાને ઝઢેશીને પોતાના ધર્મની દેશના આપી ઠે એમ તેના દર્શી
નતુ સ્વરૂપ દેશીવીને પઠી અઘ્નવીશમા આલાવા પર્યત તેનુ સ્વમન કહ્યુ ઠે ૬૧૧
- ૩૫ ળગણત્રીશમાથી મામીને ચોત્રીશમા આલાવા સુધી ચાંથો પુરુપજાત
નિયતવાદી પુરુપ, જે જવિતવ્યતાનેજ માને ઠે પણ કાર્યસિદ્ધિને વિપે
બીહું કોડ કારણ માનતો નથી તે પુરુપે રાજાને ઝઢેશીને પોતાના ધર્મ
ની દેશના આપી ઠે, પઠી તેના મતનુ સ્વમન કહ્યુ ઠે તેવાર પઠી એ
પૂર્વોક્ત ચારે પુરુપો, કામ જોગને વિપે રૂતા એમ દેસ્વાહ્યું ઠે ૬૨૦
- ૩૫ પાત્રીશમા આલાવામા પાંચમો સ્વતીર્થિક પુરુપ જે પૌમરિક કમલ ઝ
ઘરવાને સમર્થ ઠે, જે ચારિત્રને વિપે સાવધાન ઠે, તેનુ વર્ણન કરેલું ઠે ૬૨૭
- ૩૬ ઠત્રીશ અને સાઢત્રીશમા આલાવામા તે પુરુપ, ચારિત્ર લેવાની વચ્ચે જ
એડુ જાણે ઠે કે કામજોગાદિક જે ઠે તે કોડ પણ જીવને રોગાદિક હુ સ્વો
થકી સૂકાવનાર નથી ૬૩૦
- ૩૭ આઢત્રીશમા આલાવામા તે પુરુપ, એડુ ચિતવે કે નવવિધ પરિગ્રહ
તથા શબ્દાદિક વિષય જે ઠે તે સર્વે બાહીર સયોગી ઠે ૬૩૩
- ૩૮ ળગણચાલીશથી એકતાલીશમા આલાવામા તે પુરુપ જ્ઞાતિ સયોગાદિકને વિ
પે મૂર્ખાના ત્યાગ સવધી અનેક પ્રકારે વૈરાગ્યના કારણોની ચિતવના કરે ૬૩૫
- ૪૧ વૈંતાલીશમા આલાવામા તે પુરુપ, ધનધાન્યાદિક બાહ્ય પરિગ્રહ તથા
રાગદેષાદિક અંતરગ પરિગ્રહને ઠામીને જિજ્ઞાસુચર્યાને વિપે સાવધાન
ચાય પઠી તે દયા જાણવાને અર્થે જીવના જેઠ જાણે, તે કહ્યા ઠે ૬૩૯
- ૪૩ તૈંતાલીશથી મામીને સુઢતાલીશમા આલાવા પર્યત જીવોના અપમર્દક
જે ઠે તે સારની સપરિગ્રહી ઠે એમ જાણીને તે પુરુપ પોતે નિરાસની
નિ પરિગ્રહી પ્રત્યાસ્વાની થકો વિચરે ૬૪૨
- ૪૫ અઢતાલીશથી મામીને શાઠમા આલાવા સુધી ઠઢ્ઢીવનિકાયને કોડ પ
ણ જાતિનુ હુ સ્વ અપજાવબુ તે કર્મવધનુ કારણ ઠે એમ પરમેશ્વરે ક
હ્યુ ઠે માટે સર્વે જીવને ન હણવા તેની સાથે મૃપાવાદાદિક પણ અગીકા
ર ન કરવા એમ જાણી તે સાધુ ક્રોધાદિકથી રહિત થકો શબ્દા
દિકને વિપે અમૂર્ષિત એમ સર્વે કર્મ વધના કારણોથકી નિરુત્તરો
થકો અનેક હુત્તરો પરિત્યાગ કરે, એમ દેસ્વાહીને, અધ્યયન પરિસ
માત્ર કહ્યું ઠે ૬૪૭

॥ अथ द्वितीयाध्ययनम्यानुक्रमणिका ॥

बीजु किया स्थानक नामा अध्ययन ठे एमा एक उद्देशक
अने एकज अर्थधिकार ठे एमा बार कियास्थानके करी
कर्म बयाय ठे अने तेरमा कियास्थानके करी कर्म भूका
य ठे एवा तेर किया स्थानकनु स्वरूप कह्यु ठे एमा प
चाशी आलावा ठे तेनी अनुक्रमणिका लखीये ठैयें

१	पहेला चार आलावामा सह्येपें तेर कियास्थानकना नाम कहा ठे	६६ए
५	पाचमा आलावा मध्ये पहेला कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६६४
६	ठछाथी आठमा आलावामा बीजा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६६६
९	नवमा आलावामा त्रीजा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६७०
१०	दशमा अने अगीअरमा आलावामा चौथा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६७१
१२	बारमा अने तेरमा आलावामा पाचमा कियास्थानकनु स्वरूप ठे.	६७४
१४	चौदमा आलावामा ठछा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६७६
१५	पन्नरमा आलावामा सातमा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६७७
१६	शोलमा आलावामा आठमा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६७७
१७	सत्तरमा आलावामा नवमा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६७९
१८	अठारमा आलावामा दशमा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६८२
१९	उगणीशमा अने वीशमा आलावामा अगीअरमा कियास्थानकनु स्वरूप ठे.	६८५
२१	एकवीशमा अने बावीशमा आलावामा बारमा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	६८९
२३	त्रेवीशमा अने चौवीशमा आलावामा तेरमा कियास्थानकनु स्वरूप ठे	७०४
२५	पच्चीशथी सत्तावीशमा आलावा पर्यंत त्रणशें त्रेशठ पाखमी तथा स्व पाहिक इयलिगी साधु तेरूडा अनुष्ठानने हणनारी एवी एनेक प्रका रनी विचित्र विद्याउने सेवे, तेथी चातुर्गतिक रूप सत्तारने विषे परित्र मण करे, एम अधर्मपदुआथी व्रतधारीने पापनो उदय कह्यो ठे	७०७
२८	अष्टावीशमा आलावाथी ते वेंतालीशमा आलावा पर्यंत, गृहस्थ उद्देशी ने अधर्म पदुमा आजीविका निमित्त चवद प्रकारे अनेक जीवोनो विनाश करे, ते पापना कारण देखाडया ठे	७१४
४२	तेंतालीशथी मामीने त्रेपनमा आलावा पर्यंत कचित् कोइ निमित्तें करी वि शेपें आधर्मपदु आथी गृहस्थने हितादिक पापना कारण देखाडया ठे	७२२

- ૫૪ ચોપનમાથી મામીને સત્તાવનમા આલાવા પર્યંત પહેલુ સ્થાનક જે સા
ધુના નિઠક એવા મિથ્યાદૃષ્ટિ પુરુષોના પાપનો વિશેષ અધિકાર કહ્યો
હે તથા તેવા પુરુષ અનેક કામજોગને જોગવતા થકા વિચરે હે
તેવા પુરુષોને વોયવીજ પામતુ ડુર્જનહે એવી રીતે અધર્મપદ્ધતા વિન
ગનો વિચાર કહ્યો હે ૭૨૬
- ૫૬ અષ્ટાવન અને ડંગણશાવમા આલાવામાં વીજી સ્થાનક તે એકે, જે પાપસ્થા
ન, થકી નિવૃત્તિ પામ્યા તે ધાર્મિક જાણવા એમ ધર્મપદ્ધનો વિચાર કહ્યો હે ૭૨૭
- ૬૦ શાવમા આલાવામા ત્રીજી સ્થાનક જે મિશ્રપદ્ધ તેનો વિચાર કહ્યો હે ૭૪૦
- ૬૧ એકશતમા આલાવાથી મામીને અઢશતમા આલાવા સુધી ફરી પૂર્વોક્ત પ્ર
થમ સ્થાનક જે અધર્મપદ્ધ તેને પ્રકારાતરે કહીને તેનુ સેવન કરનારને ન
રકરૂપ અયોગતિની પ્રાપ્તિ દેલાહીને તે નરકના હુ સ્થાન વર્ણન કરેલુ હે ૭૪૧
- ૬૨ ડંગણોત્તેરમા આલાવાથી મામીને ચમોત્તેરમા આલાવા પર્યંત વિશેષે વી
જી સ્થાનક જે ધર્મપદ્ધ તેનો વિચાર તે ધર્મપદ્ધી સાધુ પુરુષના સૌશીલ્યા
દિક અનેક ગુણોનું વર્ણન કરીને તથા તેમને પ્રાપ્ત થતી નાનાપ્રકારની
દેવાદિકની ગતિના સુખોનુ સવિસ્તર વર્ણન કરેલુ હે ૭૫૪
- ૭૫ પંચોત્તેરમા આલાવાથી મામીને સત્યોત્તેરમા આલાવા પર્યંત ત્રીજી સ્થાનક
મિશ્રપદ્ધીય વિરતાવિરત એવા સમ્યક્દૃષ્ટિ પુરુષોના ગુણનુ વર્ણન કહ્યુ હે ૭૬૨
- ૭૬ અષ્ટોત્તેરમા આલાવામા ધર્મ, અધર્મ અને મિશ્ર એ ત્રણે સ્થાનકનો ઠપસ
દાર કરતા ઠતા તેનુ સંક્ષેપે વર્ણન કરેલુ હે ૭૭૬
- ૭૭ ડંગણાણી અને એંશીમા આલાવામા અન્યદર્શીની ત્રણે ત્રેશવ પા
લ્ખનીઠ સર્વે અધર્મ પદ્ધમા ગણ્યા હે ૭૭૮
- ૮૧ એક્યાશીમા આલાવાને વિષે જૈનમાર્ગના જાણ પુરુષે તે પાલ્ખનીઠને અ
ગ્નિ ઠપદાવવાના ઝઢેજે હિસા કરવાનો નિપેધ કરી હિસા કરનારને નરક
પાતિ ઠેરાવ્યા હે અને તેમને અહિસા પમાડવાને પ્રતિવોધ કહ્યો હે ૭૮૩
- ૮૨ વ્યાશીમા આલાવાને વિષે તેવા હિસક પાલ્ખની દર્શીનીઠને જે હુ સ્થા
ની પ્રાપ્તિ થાય હે, તે હુ સ્થા કહી દેલાહ્યા હે. ૭૮૪
- ૮૩ વ્યાશીમા આલાવાને વિષે ધર્મના પ્રરૂપક શ્રમણ, બ્રાહ્મણ સર્વે હુ સ્થાનો
અત કરે હે એમ દેલાહ્યુ હે ૭૮૫
- ૮૪ ચોરાશીમા આલાવામધ્યે બાર ક્રિયાસ્થાનકને વિષે વર્તતા જીવ, અધર્મપ
દ્ધને મલતાજ હે એમ દેલાહ્યુ હે ૭૮૭

૮૫ પચ્ચાશીમા આલાવામા તેરમા ક્રિયાસ્થાનકને વિષે વર્તતા જીવને મહા પુરુષ કહ્યા છે

૭૯૦

॥ અથ તૃતીયાધ્યયનમ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજી આદારપરિજ્ઞાનામા અધ્યયન છે તેનો એક ઉદ્દેશક તથા અર્થાધિકાર પણ એકજ છે, તેના જુદા જુદા થા ઢત્રીશ આલાવા છે તેની અનુક્રમણિકા લખિયેં ઠેયેં

૧ પહેલા આલાવાથી માનીને વીશમા આલાવા પયંત વનસ્પતિકાયના જી વોની ઉત્પત્તિ જુદા જુદા જેદો સહિત સગિસ્તરપણે કહી છે

૭૯૧

૨૧ એકવીશમા આલાવામા મનુષ્યની ઉત્પત્તિ જુદા જુદા જેદ સહિત કહેલી છે

૮૧૬

૨૨ વાવીશમા આલાવામા જલચારી પચેડિય તિર્યચ જીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે.

૮૨૦

૨૩ ત્રેવીશમા આલાવામા ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેડિય તિર્યચજીવો કહેલા છે.

૮૨૨

૨૪ ચોવીશમા આલાવામા ઘર પરિસર્પ પચેડિય તિર્યચ જીવો કહ્યા છે

૮૨૩

૨૫ પચ્ચીશમા આલાવામા જીજપરિસર્પ સ્થલચર પચેડિય તિર્યચ જીવ કહ્યા છે.

૮૨૪

૨૬ ઠઠીશમા આલાવામા સ્થેચર પચેડિય તિર્યચ જીવો કહ્યા છે

૮૨૫

૨૭ સત્ત્યાવીશમા આલાવામા વિકલેંડિય જીવ કહ્યા છે

૮૨૬

૨૮ અષ્ટાવીશમા આલાવામા પચેંડિયના મલમૂત્રમા વપજતા જીવો કહ્યા છે.

૮૨૭

૨૯ ડંગણત્રીશમા આલાવામા સવિત્તશરીરની નિશ્રાવેં જે જીવોવપજે તે કહ્યા છે

૮૨૮

૩૦ ત્રીશમાથી માની તેત્રીશમા આલાવા સુધી અપ્કાય જીવો કહ્યા છે

૮૨૯

૩૧ ચોત્રીશમા આલાવામા અને પાત્રીશમામા અગ્નિકાય, વાયુકાય જીવો કહ્યા છે

૮૩૦

૩૨ ઠત્રીશમા આલાવામા અગ્રેપ જીવાધાર પૃથ્વીકાય જીવો કહ્યા છે

૮૩૧

૩૩ સાઢત્રીશમા આલાવામા સમસ્ત જીવો આશ્રી વાત કહી છે

૮૩૨

૩૪ આઢત્રીશમા આલાવામા ગુરુયેં શિષ્યપ્રત્યેં એપણીકઆદારનો ઉપદેશ કસ્યો છે

૮૩૩

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ચોથુ પ્રત્યાસ્થાન ક્રિયાનામા અધ્યયન છે એમા એકજ ઉ દેશક અને અર્થાધિકાર પણ એકજ છે એના જુદા જુદા આગીઆર આલાવા છે તેની અનુક્રમણિકા લખિયેં ઠેયેં.

૧ પહેલા આલાવામા જે જીવે પચ્ચસ્કારેં કરી પાપકર્મે દાહ્યા નથી એવા

अविचारवान् जीव जो मन, वचन, कायार्थें करी पाप रहित होय अने स्वप्नांतरमा पण पापकर्मने देखे नहीं तो पण तेने तेवा पापकर्मनो वध थाय ठे एम आचार्यें कहु ठे

८३८

१ वीजा आलावामां पूर्वोक्त वातने शिष्यें आशंका करी जूठी कही ठे

८४१

३ त्रीजा आलावामां आचार्यें तेनो उत्तर आपीने एकेंडियादिक जीवोने पण अपञ्चस्काणी क्रियानो बंध लागे ठे एम कहु ठे

८४४

॥ चोथाथी ठा आलावामा आचार्यें, वधकनो दृष्टात कही वेखाडयो ठे

८४६

४ सातमा आलावामा शिष्यें पूर्वोक्त आचार्यना वचन उपर आशंका करी ठे के, जे जीवें कोइ प्रकारना जीवोने कोइवारें कानें पण साजट्या नथी, नजरें पण दीठा नथी अने उलख्या पण नथी तेवा जीवने ते जीवो आश्री हिसानो कर्मवध केम लागे ?

८५३

८ आठमाथी दशमा आलावामा आचार्यें, सद्गी अने असद्गीने पण अप्रत्याख्यानपणार्थी पाप लागे ठे एम दृष्टांत पूर्वक कहीने पूर्वली शिष्यनी आशंकानो उत्तर आपी पोतानो पहु स्थापन कखो ठे

८५३

११ अगीआरमा आलावामा शिष्यें आशंका करी तेने गुरुयें उत्तर आप्यो के अविरति जीवने नरकादिक गति प्राप्त थाय ठे तेमज विरति जीवने मोहप्राप्ति थाय ठे कारणके जे विरति जीव ठे, ते कोइ पण जीव मात्रनु एक रोमोखनन करवाथी पण पाप लागे ठे एवी रीते जाणनारो ठे एम कहीने स्वपद् सिद्ध कखो ठे

८६३

॥ अथ पंचमाध्ययनस्यानुक्रमणिका ॥

५ पाचमुं आचारश्रुत अने अनाचारश्रुत एवे नामे अध्ययन ठे तेमा एक उद्देशक अने एकज अर्थविकार ठे तेमा बयी मलीने तेत्रीश गाथां ठे ते मध्यें आचारमा व्यवस्थित पुरुषे आचार अगीकार करीने अनाचारनो त्याग करवो ते माटें आ अध्ययनमा अनाचारनो प्रतिषेध कखो ठे, केम के अनाचारनो त्याग करवा थकी रुढा प्रकारनुं प्रत्याख्यान थाय ठे माटे आ लोक शाश्वत ठे अथवा नथी तथा न्हाना महोटा जीवोनी हिसामा काइ विशेष नथी तथा आहार आश्री आचार अनाचार काइ पण नथी इत्यादिक परदर्शनीना आगम आश्री बोलवु ते अनाचार ठे, माटें तेनो निषेध करीने पठि बारसी गाथाथी त्रेवीशमी

ગાથા પર્યંત સર્વ શૂન્યવાદીનું મત સ્વપ્ન કરવાને અર્થે લોકાલોકનુ ચ
સ્તિત્વ, તથા જીવાજીવનુ અસ્તિત્વ, તથા સદસત્ક્રિયાનુષ્ઠાનને વિષે
ધર્મ, અધર્મ કારણ છે તેનુ અસ્તિત્વ, તથા વંધ, મોહ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રય,
સવર, વેદના, નિર્જ્ઞા ક્રિયાક્રિયા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દેષ,
સસાર, સિદ્ધિ, અસિદ્ધિ, સાધુ, અસાધુ, કલ્યાણ, પાપ, કલ્યાણિકનો સ
જ્ઞાવ દેશવાદીને એકાંત માર્ગને દૂષ્યો છે. ઇત્યાદિક આચારનું પ્રતિપાદન
કરીને અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યુ છે

૮૬૬

॥ અથ પદ્યાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ઠઠુ આર્દ્ધકીયનામા અધ્યયન છે. એમા એક ઉદ્દેશક અ
ને એકજ અર્થાધિકાર છે. તે મધ્યે પદ્યાવન ગાથાં છે.
તેની અનુક્રમણિકા લઘીયેં નૈયે

૧ પહેલી ગાથાથી માનીને પદ્મીશમી ગાથા પર્યંત આર્દ્ધકુમારની કર્યા ત
થા આર્દ્ધકુમાર શ્રીમદ્વાવીર પરમેશ્વર પાસે જતા માર્ગમા ગોશાલક મ
લ્યો છે, તેણે આર્દ્ધકુમારને પોતાના દર્શનમા મેલવી લેવાને વાસ્તે
અનેક પ્રકારના કરેલા આલાપ, સલાપ તથા ઘણા પ્રકારના ઘત્તર, પ્ર
ચ્યુત્તરોને આર્દ્ધકુમારે અનેક હેતુ દૃષ્ટાતેં કરી તે ગોશાલકના મતનું
સ્વપ્ન કહ્યુ છે અને જૈનમતનુ સ્થાપન કરેલુ છે

૮૬૬

૨૬ ઠઠીશમી ગાથાથી માનીને વૈંતાલીશમી ગાથા પર્યંત આર્દ્ધકુમારને મા
ર્ગમા વોધદર્શનીંત મલેલા છે તેની સાથે અનેક પ્રકારનો પ્રશ્નોત્તર રૂપ
સવાદ થયો છે ત્યા પછી અનેક હેતુદૃષ્ટાતેં તેડના દર્શનનુ સ્વપ્ન
કરીને આર્દ્ધકુમારે જૈનમતનુ સ્થાપન કરેલુ છે

૮૬૬

૩૨ વૈંતાલીશમી ગાથાથી પીત્તાલીશમી ગાથા પર્યંત આર્દ્ધકુમારે માર્ગમા
બ્રાહ્મણોની સાથે વાદ કરી તેમના મતનુ સ્વપ્ન કહ્યુ છે

૮૬૭

૩૬ વૈંતાલીશમી ગાથાથી એકાવનમી ગાથા પર્યંત આર્દ્ધકુમારે માર્ગમા
એકદમી સાસ્ત્ર્યમતીની સાથે વાદ કરી તેમના મતનુ સ્વપ્ન કરુ છે

૮૬૮

૫૨ વાવનમી ગાથાથી ચોપનમી ગાથા પર્યંત આર્દ્ધકુમારે માર્ગમા હસ્તિ
તાપસોની સાથે વાદ કરી તેમના મતનુ સ્વપ્ન કહ્યુ છે

૮૬૮

૫૫ પદ્યાવનમી ગાથામા જૈનમત તત્ત્વજ્ઞ ચારિત્રીંત પરતીથિકના મતનુ સ્વપ્ન ક
રી અપારસસાર સમુદ્ધને તરે છે. એમ કહી અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યું છે

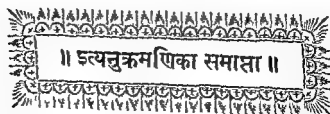
૮૬૯

॥ અથ સત્તમાર્થ્યનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

સાતમું નાલંદીય નામા અધ્યયન છે તેમા એકજ ઉદ્દેશક
અને એકજ અર્થાધિકાર છે, એમા જુદા જુદા ચાલીશ આ
લાવા છે પૂર્વાધ્યયનમા સાધુના આચાર કહ્યા તેમ આ
અધ્યયનમા શ્રાવકના આચાર કહ્યા છે તેની અનુક્રમ
ણિકા લખીયેં ઠેયે

- ૧ પહેલાથી ત્રીજા આલાવા સુધી રાજગૃહ નગર બાહર નાલંદીનામા પાઠા
ને વિપે લેપનામા શ્રમણોપાસક છે તેના ગુણોનુ વર્ણન કહ્યું છે ૯૫૪
- ૪ ચોથા આલાવાથી સાતમા આલાવા સુધી તે લેપનામા ગાથાપતિની
સેસદવિયા નામે ડકકશાલાયકી ફજાન કોણની દિશાયે હસ્તિયામ નામે
વનસ્વતને વિપે જગવત શ્રી ગૌતમસ્વામી વિચરે છે, તેમને ડકક નિર્ગ્ર
થે આવીને શ્રાવકના વ્રત આશ્રી પ્રશ્ન પૂછતા નૂત શબ્દની આશકા કરી છે ૯૬૧
- ૬ આઠમા આલાવામા શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં પૂર્વના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા નૂત
શબ્દની આશકાનુ નિરાકરણ કહ્યું છે. ૯૬૯
- ૯ નવમા આલાવામા ફરી ડકકપેઢાલ પુત્રે શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રત્યે ત્રસશ
બ્ધ સંવંધી આશકા કરી છે. તેનું શ્રીગૌતમ પ્રજુયે સમાધાન કહ્યું છે ૯૭૨
- ૧૦ દશમા આલાવામા શ્રીગૌતમસ્વામીયે ગૃહપતિ તથા રાજાની કથા કહી તે
દૃષ્ટાંતે શ્રાવકને દેશચક્રી વ્રત ગ્રહણ કરવા પણ રૂઢા છે, એમ નિર્ણયું છે ૯૭૪
- ૧૧ અગીઆરમા આલાવામા ડકકપેઢાલ પુત્રે ત્રસજીવોમાહે સ્થાવર જીવો
વપજે છે માટેં તેની હિસાથી ત્રસનું પચ્ચસ્કાણ જગ ન થાય, એમ નાગ
રિકના દૃષ્ટાંતે કહ્યું છે અને તે વાતનું ગૌતમ સ્વામીયેં સ્વપ્ન કરેલું છે ૯૭૮
- ૧૨ બારમા આલાવામા ડકકપેઢાલ પુત્રે પચ્ચસ્કાણ નિર્વિપય થવા આશ્રી
દૃષ્ટાંત પૂર્વક આશકા કરી છે. ૯૮૧
- ૧૩ તેરમા આલાવામા પૂર્વેક આશકા ન્યાયોક્ત નથી એવું, દૃષ્ટાંત પૂર્વક સિ
દ્ધ કરીને શ્રીગૌતમ સ્વામીયે આશકાનુ સ્વપ્ન કહ્યું છે. ૯૮૩
- ૧૪ ચૌદમા આલાવાથી મામીને શોલમા આલાવા પર્યંત સ્થાવરપર્યાયે પ
હોંચેલા ત્રસ જીવને મારવાચકી ત્રસનુ પચ્ચસ્કાણ જંગ ન થાય, એ વા
તને ત્રણ દૃષ્ટાંત આપી શ્રીગૌતમ પ્રજુયે સ્વપ્ન કહ્યું છે ૯૮૬
- ૧૫ સત્તરમા તથા અઠારમા આલાવામા પૌપય વ્રત કરનાર દેવલોકાદિકમા

- ત્રસજ થાય તે માટે આ સંસાર ત્રસ શૂન્ય કેમ હોય ? એમ કહેલું છે ૧૯૨
- ૧૯ ડંગણીશમાથી પંચીશમા આલાવા પર્યંત જૂદા જૂદા પ્રકારના જીવો જે ત્રસ પળે હોય તે મરણ પામીને ફરી પણ ત્રસજ થાય માટે આ સંસાર ત્રસશૂન્ય કેમ હોય ? એમ શ્રીગૌતમે દર્શાવેલું છે. ૧૯૬
- ૨૬ ઠવીશમા આલાવાથી ચોત્રીશમા આલાવા પર્યંત દિગ્વ્રતના આશ્રયથી આઠ જંગે કરી પ્રત્યાઘ્યાનનો વિચાર, સવિસ્તર દેઘાડયો છે. ૧૦૦૫
- ૩૫ પાત્રીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીએ ઠદકપેઢાલપુત્ર પ્રત્યે કોશ્વારે પણ સંસાર, જીવ રહિત થનારજ નથી એમ સમજાવ્યું છે ૧૦૧૧
- ૩૬ ઠત્રીશમા આલાવામાં જે પુરુષ, પાપકર્મ ન કરે તથા સાધુની નિંદા ન કરે તે પુરુષ હઠો જાણવો એમ શ્રીગૌતમે સમજાવ્યું છે તે પઠી ઠદકપેઢાલપુત્રે શ્રીગૌતમ સ્વામીને અનાદર કરતા ઠતા ચાલવાનો વિચાર કહ્યો છે ૧૦૧૨
- ૩૭ સાઢત્રીશમા આલાવામાં ઠદક પેઢાલ પુત્રને જાતા જાણી શ્રીગૌતમ ગુરુએ કહ્યું કે ઠપવેશના આપનાર એવા જે ગુરુ તે જો પોતે નમસ્કારાદિક ન વાઢે તો પણ સ્નાનજનારે તો તેમને વદનાદિક અવશ્ય કરવું જોડ્યે એમ દર્શાવ્યું છે ૧૦૧૪
- ૩૮ આઢત્રીશમા આલાવામાં ઠદક પેઢાલપુત્રે કહ્યું કે જે પદોનું મને જ્ઞાન ન હતું, તે સર્વ પદો આજ મને પ્રાપ્ત થયા અને જેમ તમો કહો ઠો તેમજ છે ૧૦૧૫
- ૩૯ ડંગણચાલીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીએ ઠદક પેઢાલપુત્ર પ્રત્યે શ્રીવીતરાગપ્રણીત ધર્મ, સત્ય કરી જાણજો એમ કહ્યું તે વચન માન્ય કરી ઠદકપેઢાલપુત્રે શ્રી વીરનગવાન્ પાસે જવાની ડજ્ઞા કરી છે ૧૦૧૬
- ૪૦ ચાલીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમસ્વામી ઠદક પેઢાલ પુત્રને સાથે જોડે શ્રીમહાવીર નગવાન્ પાસે આવ્યા, તિહાં ઠદક પેઢાલપુત્રે શ્રી મહાવીરને નમસ્કાર કરી પંચમહાવ્રતધર્મે અંગીકાર કહ્યો, પઠી શ્રીવીર પ્રહુની આજ્ઞા માગી વિચરવા લાગ્યા, તે પઠી અધ્યયન પરિસ્માસ કહ્યું છે ૧૦૧૭
- તેવાર પઠી દીપિકાકારવિરચિત પ્રશસ્તિ છે ૧૦૧૮

॥ इत्यनुक्रमणिका समाप्ता ॥

रायधनपतसिध वाहाङ्गरका जैनागम संग्रह

जाग डसरा.

॥ नमो वीतरागाय ॥

अथ

॥ द्वितीयसूत्रकृतांगं ॥

गुर्जरजापासहितं श्रीहर्षकुञ्जकृतदीपिकायुक्तं शीलंगाचार्यकृतटीकायुतं च प्रारण्यते
तत्रमूल ॥ बुद्धिजित्तिउट्टिङ्गा, बंधणं परिजाणिया ॥ किमाह बंधणं
वीरो किवा जाणंति उट्टिङ्ग ॥ १ ॥ चित्तमंतमचित्तंवा परिगिज्ञ
किसामवि ॥ अन्नवा अणुजाणाइ एवं डरकाणमुच्चइ ॥ २ ॥

प्रथम गुर्जर जापामां अर्थकर्तानुं मगलाचरण.

अर्थ-प्रणम्य सद्गुरुन् ज्ञप्तया बालानां बोधहेतवे ॥ किंचित् सूत्रकृतागत्य वि
ख्यते वार्तिक मया ॥ १ ॥ प्रथम श्रीआचारांग कहने पढी सुयगडाग कसु तेनो सब
मेजवेवे जे कारण श्री आचारांग माहे, (जीवो ठकाय पर, वणा य तेसिव हेणव
ति) ॥ इत्यादि कसु ठे. ते सर्व परमार्यने (बुद्धिजित्ति) जाणवु जोइए एम आचाराङ्गस
थे आ सुयगडागनो सब जाणवो ए अधिकारे बीजुं अंग सुयगडाग प्रारणीए तैए
दीया केटलाएक वादी ज्ञानेकरिनेज मुक्ति पायवे एम कहेवे, अने केटलाएक क्रिया
करी मुक्ति कहेवे अने जैन तो एम कहेवे के ज्ञान अने क्रिया ए वने यकी मुक्ति
ए अर्थ ए श्लोकमाहे देखाडेवे ते एमके

(बुद्धिजित्ति) के० ठ कायवु स्वरूप जाणे एटले ज्ञान कसु, अने ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी ते
सफलवे. तेकारण माटे आगल (तिउट्टिङ्गा) एवो सत्रपाठ कह्यो, ते (तिउट्टिङ्गाके०) त्र
डे ते शु जाणीने ! शु त्रोडे ! ते कहेवे. (बंधण) के० बाधीए जे जीवने प्रदेजो करी ते
धने ज्ञानावरणादि अष्ट प्रकार कर्मरूप इत्यर्थ ते कर्मना हेतु मिष्यात्व, अविरत, कप
य अने योग अथवा परिग्रह आरज ए बंधनना कारणने (परिजाणिया) के० जाणे. ए
ए एकजा जाणपणायकी वाचित्तार्थनिदिजुर्नने, ते माटे क्रिया देखाडेवे. ते बंधन
इपरिज्ञाए करी जाणीने पढी प्रत्याख्यानपरिज्ञा जे संयमानुष्ठान तेणे करी बंधनने त्र
डे. एटले आत्मायकी कर्म दूर करे, एवु वचन श्रीसुवर्मास्वामिनापित सांजलीने ज

वृत्तामिप्रमुग्य शिष्य पूछे के, (किमाहबंधणवीरो) के० श्रीमहावीर देवे वधन केवुं कहु
ने । अथवा (किंजा जाणतिवट्ठे) के० शु जाणीने ते वधन त्रोडे' इति प्रथम श्लोकार्थे ॥१॥

हरे वधनतुं कारण कहेते, ए जगतमाहे ज्ञानावरणीयादिक जे कर्म ते वधन जाण
वुं, ते कर्म वाज्वाना कारण आरन अने परिग्रहते. तेमा पहेलुं परिग्रह देखाडेते, (चि
त्तमनमचित्तवा) के० मचित्तते विषय चतुष्पदादिक अने अचित्तते सुवर्णरूप्यादिक एवे
प्रकृते परिग्रहते, ते (परिगिअ कित्तमवि) के० थोडा ठूण तुपादिक पोतानीपामे परिग्र
हने (अथवा) के० अनेरा बीजा पासे परिग्रहावे तथा (अणु जाणाइ) के० परिग्रह करता
ने अनुमाने. एगो जीव, (एव) के० एरीते (इत्ता एमुच्चइ) के० डु खचकी न मूकाए ॥१॥

श्री ॥ अथ श्री द्वितीयागदीपिका प्रारब्धते ॥

॥ प्रथम्य श्रीजिन वीर, गौतमादिगुरुस्तथा ॥ स्वाम्योपकृतये कुर्वे द्वितीयांगस्य दीपिकां
॥१॥ इह हि प्रवचने चत्वारोऽनुयोगा ॥ तथाहि चरणकरणांनुयोग १ इध्यानुयोग.
२ धर्मस्वानुयोग ३ गणितानुयोगश्च ४ तत्र प्रथमं श्रीमदाचारांगं चरणकर
णानुयोगप्राधान्येन व्याख्यातं ॥ अथेदं श्रीसूत्ररुताख्यं द्वितीयांग इध्यानुयोगप्राधा
न्येन व्याख्यायते ॥ सूत्ररुतांगमिति क. शब्दार्थे ॥ उच्यते ॥ सूत्र स्वपरसमयसूचन
रुतं येन नन्मूत्रं तदेवांगमिति ॥ तत्रश्रुतस्कंधस्य ॥ प्रथमश्रुतस्कंधे षोडशाध्ययनानि ॥
विर्ताये मत ॥ तत्र प्रथमश्रुतस्कंधस्य प्रथमाध्ययने चत्वारोऽवशेषाः ॥ तत्रापि पूर्वं प्र
थमोऽंशकः ॥ तस्याप्यमादि श्लोकः ॥ (बुद्धिक्लृप्तिः) ॥१॥ व्याख्या ॥ बुध्येत जानीया
न ॥ स्मिन् ॥ वधनं बध्यते जीवोऽनेन वधनं ज्ञानावरणाद्यष्टप्रकारं कर्म ॥ तदेतवो
मिथ्यात्वादयाशः परिग्रहास्नादयो वा वधनं जानीयादित्युक्तं ॥ नच ज्ञानमात्रेण सिद्धि
रिति ॥ (निवट्टिक्का) (परिजाणिया) परिज्ञायत्रोटयेत् अपनयेत् आत्मन पृथक्कुर्यादि
न्यये ॥ अथननुस्वामी शिष्य श्रीसुधर्मस्वामिनमाह ॥ (किमाहेति) ॥ श्रीवीर किंवधनं
आह वक्तवान् किंजा जानन् वधनं त्रोटयति ॥ उत्तरमाह ॥ १ ॥ (चित्तेति) ॥ चि
त्तपत्रं सचिन्तं विषयचतुष्पदादि अचित्त कनकरजतादि तद्वयमपि परिगृह्य परिग्रहं कृत्वा
प्रथमपि स्तोकमपि सपमन्यान्वे आहवित्वा ॥ गृह्यतोवाऽन्याननुज्ञाय एवं इत्थान्मुच्यते ॥
परिग्रहस्य परमानयमूलमित्युक्तं ॥ परिग्रहतत्वावश्यजावारनस्तस्मिन् प्राणातिपात इति
दर्शयति ॥ २ ॥

॥ उक्तं सिद्धाय ॥ अथ श्री श्रीजगाचार्यरुत टीका ॥ आर्या वृत्तं ॥
मयममयार्थसूचकमनतगमपर्ययाभेदुणकलितम् ॥ सूत्ररुतमगममुज, विवृणोमि जिना
ग्रमस्कृत्य ॥ १ ॥ ॥ उक्ततिलकावृत्तम् ॥ ॥ व्याख्यातमंगमिह यद्यपि स्मिन्मुख्ये,

नैक्या तथापि विवरीतुमह यतिष्ये ॥ किं पक्षिराजगतमप्यवगम्य सम्यक्, तेनैव वांठति
पथा शल्लो न गतुम् ॥ १ ॥ ॥ इद्वज्जातुत्तम् ॥ ॥ ये मय्यवज्ञां व्यधुरिद्वयोधा, जा
नन्ति ते किंचन तानपास्य ॥ मत्तोपि यो मदमतिसत्तथास्ति, तस्योपकाराय ममैष यज्ञ
॥ ३ ॥ ॥ इहापारसंसारांतर्गतेनाऽऽप्तमताऽवाप्याऽतिदुर्लभं मनुजत्वं सुकुलोत्पत्तिसमग्रे
इयसामध्याद्युपेतेनाऽहं दर्शनमग्रेपकर्मोद्धितये यतितव्यम् ॥ कर्मोद्धेदश्च सम्यग्विवेकसत्य
पेक्षोऽस्तावप्याप्तोपदेशमंतरेण न जवति ॥ आसत्तात्पर्यतिकादौपक्ष्यात्सचाहं नैवातस्तत्प्रणी
तागमपरिज्ञाने यत्नो विधेय ॥ आगमश्च द्वादशागादिरूप सोप्यार्यरक्षितमिश्रैरेदं युगीनपु
रुषानुग्रहवद्ब्रह्मा चरणकरणद्वयधर्मकथागणितानुयोगजेदाच्चतुर्था अवस्थापित । तत्राचा
राग चरणकरणप्रधान्येन व्याख्यातमधुनाऽवसरायातं इव्यप्राधान्येन सूत्रकृताख्यं द्वितीय
मग व्याख्यातुमारन्यत इति । ननु चार्थस्य शासनाद्यास्त्वमिदं । शास्त्रस्य चाशेषप्रत्यूहोपशा
स्त्वर्थमादिमंगलं तथा स्थिरपरिचयार्थ मध्यमगल शिष्यप्रशिष्यविश्वेदार्थ चाख्यमगलमुपादेयं
तच्चेह नोपलन्यते । सत्यमेतत् । मंगल हीष्टदेवतानमस्कारादिरूप । अस्य च प्रणेतासर्व
ज्ञस्तस्य चापरनमस्कार्यानावान्मंगलकरणे प्रयोजनाजावाश्च न मंगलानिधानं । गणधरा
पामपि तीर्थरुडुकानुवादित्वान्मंगलाकरणं । अस्मदाद्यपेक्षया तु सर्वमेव शास्त्रं मंगलं । अ
थवा निर्युक्तिकारणवात्रनावमंगलमनिधानुकामाह ॥ (तिष्ठयरे जिनवरे, सुत्तकरे गणह
रे पणमि कण । सूर्यगडस्स जगवठ, एल्लुत्ति किञ्चइस्तामि) ॥ १ ॥ गाथापूर्वोद्देशेनैहजाव
मंगलमनिहितं पश्चाद्देन तु प्रेक्षापूर्वकारिप्रवृत्त्यर्थप्रयोजनादित्रयमिति । तदुक्तं—“उक्तार्थ
ज्ञातसंबंधं, श्रोतु श्रोता प्रवर्तते ॥ शास्त्रादौ तेन वक्तव्य संबंध सप्रयोजन” । तत्र सू
क्तस्येत्यनिधेयपद । निर्युक्ति कीर्त्तयिष्ये इति प्रयोजनपदं । प्रयोजनं तु मोक्षावाप्ति । स
बंधस्तु प्रयोजनपदानुमेय इति पृथक् नोक्त ॥ तदुक्तं—“शास्त्रं प्रयोजन चेति संबंधस्याश्र
यावुजो ॥ तदुक्त्यंतर्गतस्तस्मान्निजो नोक्त प्रयोजनादिति समुदायार्थ ॥ अधुनाऽवय
वार्थ कथ्यते ॥ तत्र तीर्थ इव्यजावजेदाद्धिधा । तथापि इव्यतीर्थ नद्यादे सम समुत्त
रणमार्ग ॥ जावतीर्थ तु सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि ॥ ससाराणवाडुत्तारकत्वात् तदाधारोवा
सथ प्रथमगणधरोवा तत्करणशीतास्तीर्थकरास्तान्नत्वेति क्रिया । तत्रान्येपामपि तीर्थक
रत्वसजवेत दधवष्टेदार्थमाह (जिनवरानिति) । रागद्वेषमोहजितो जिना । एवंभूताश्च
सामान्यकेवलिनोऽपि जवति त दधवष्टेदार्थमाह—(वरा) प्रधानाश्चतुस्त्रिंशदतिशयसमन्वित
त्वेत तान्नत्वेति ॥ एतेषा च नमस्कारकरणमागमार्थोपदेष्टृत्वेनोपकारित्वात् । विशिष्ट
विशेषणोपादानं च शास्त्रस्य गौरवाधानार्थं शास्तु प्राधान्येनेह शास्त्रस्यापि प्राधान्यं न
वतीति जाव । अर्थस्य सूचनात्सूत्र तत्करणशीतो सूत्रकाराख्ये च स्वपंगुद्वादयो
पि जवतीत्यतश्चाह (गणधरास्ताश्च नत्वेति) ॥ सामान्याचार्याणां गणधरत्वेपि तीर्थक

द्वितीयसूत्रकलांगिप्रथमं श्रुतरकघेप्रथमाव्ययन,

नमस्कारानतरोपादानाज्ञोत्तमादय एवेह विवक्षिताः ॥ प्रथमश्चकार सिद्धायुष
। कृणार्था द्वितीय समुच्चित । क्त्वाप्रत्ययस्य, क्रियातरमव्यपेक्षतामाह-स्वपर
। मयसूचन कृतमनेनेति सूत्रकृतस्य महार्थत्वाद्गवास्तस्यानेन च सर्वज्ञप्रणी
। त्वमावेदितं जयति ॥ (निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये) इति ॥ योजनं युक्तिः । अर्थघटना निश्चये
नाधिष्ठेन वा युक्तिर्निर्युक्तिः । सम्यगर्थप्रकटनमिति यावत् । निर्युक्तानां वा सूत्रेष्वेव प
रस्परसंघटनानामर्थानामाधिर्नवन । युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिरिति । ता कीर्तयिष्येअनिधास्य
इति । इह सूत्रकृतस्य निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये इत्यनेनोपक्रमद्वारमुपहित तच्चेहोद्देशेनिर्देशे
इत्यादिनेपदनिहितमिति । तदनंतरं निरूपेण ॥ सचत्रिविध । तद्यथा-उद्यनिष्पन्नो
नामनिष्पन्न सूत्राज्ञापकनिष्पन्नश्चेति । तत्राद्यनिष्पन्ने निरूपेण नामनिष्पन्ने तु निरूपे
पे सूत्रकृतमिति ॥ १ ॥ तत्र तत्त्वज्ञेदपर्यायैर्व्याख्येयत पर्यायप्रदर्शनार्थं निर्युक्तिरुदाह(सूय
गड श्रृंगणां, वित्तिर्यं तस्त य इमाणि नामाणि ॥ सूयगड सूचकड, सूयगड चैव गोणाः ॥)
॥ २ ॥ सूत्रकृतमित्येतदगानां द्वितीय तस्य चामून्येकार्थिकानि । तद्यथा-सूत्रमुत्पन्नमर्थ
रूपतया तीर्थरुद्रय । तत कृतं ग्रथरचनया गणधरैरिति । तथा (सूत्रकृतमिति) । सूत्रा
नुगारेणतत्त्वावबोध क्रियतेऽस्मिन्निति । तथा सूत्रकृतमिति । स्वपरसमयार्थसूचन सूत्रा
साऽस्मिन्कृतेति। एतानि चास्य गुणनिष्पन्नानि नामानीति ॥ १ ॥ साप्रतं सूत्रकृतपदयोर्निर्दिष्टेप
थमाह (द्व तु षोडयादी, जावे सुतमिह सूयतं नाण । सस्रासगह्वरिते, जातिषिब्रह्मेय
कछादी) ॥ ३ ॥ (द्वमित्यादि) । नामस्यापनेऽनादृत्य सूत्रं दर्शयति (षोडया इति) । यो
भगं च यनीफलाद्भुत्पन्न काष्णोत्तिक । आदिग्रहणाददजवातजावेग्रहण । जावसूत्रत्वि
हास्मिन्नधिकारे सूचक ज्ञान भुतज्ञानमित्यर्थः ॥ तस्यैव स्वपरार्थसूचकत्वादिति । तच्च
भुतज्ञानसूत्रं चतुर्धा जयति । तद्यथा-सद्भासूत्र समग्रसूत्र वृत्तवत् जातिनिबद्ध । तत्र
सद्भासूत्रं यत् ॥ तद्यथा-जज्ञे एसागरिय नसेवे सद्भामगर्थं परिण
॥ १ ॥

सस्कारदेवजाइत्यादि ॥ समग्रसूत्र

समस्तयमोऽधर्मादिष्वग्रहइति ।

पुनर्यदनेकप्रकारया वृत्तजात्या निब

चतुर्धा ॥ तद्यथा कथनीयकथ्य

। तथा गद्य-ब्रह्मचर्या

गीतिप्राप्य निबद्ध । तद्यथा-

इत्यादि ॥ ३ ॥ इदानीं कृतप

एवमि वक्रनिरुक्ती, द्वे

५९ - ॥ मित्यनेन कर्मोपात्त

न चाकर्तृकं कर्म नवतीत्यर्थात्कर्तुराक्षेपो धात्वर्थस्य च करणस्यामीपां त्रयाणामपि
 प्रत्येकं नामादि । पोढानिक्षेपस्तत्रगायापश्चाद्धेनात्पक्वत्वान्तावत्करणमतिक्रम्यकार
 कस्य निक्षेपमाह-तत्र नामस्थापने प्रसिद्धत्वाद्नादृत्य इत्यादिकं दर्शयति (द्वेऽ
 ति ॥ इव्यविषये कारकमित्य । सच इव्यस्य इव्येण इव्यनूतो वा कारको इव्यकार
 क । तथा क्षेत्रे नरतादा य. कारको यस्मिन् वा क्षेत्रे कारको व्याख्यायते सक्षेत्रकार
 क । एव कालेपि योज्य ॥ जावेन तु जावदारेण चिंत्यमानोत्र कारकोयस्मात्सूत्रस्य गण
 धरः कारक ॥ एतच्चसूत्ररुदेवोत्तरत्र वक्ष्यति (वि३ अणुजावेत्यादी) ॥४॥ सांप्रत करणव्याचि
 श्यासया नामस्थापने मुक्त्वा इत्यादिकारणनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह ॥ (द्वपंवर्गवीसस,
 पर्वगसामूल उत्तरे चैव ॥ उत्तरकरण वज्रण, अष्टो वज्रवत्करोत्तवो) ॥५॥ (द्वइत्यादि)
 इव्ये इव्यविषये करणं चिंत्यते । तद्यथा इव्यस्य इव्येण इव्यनिमित्तया करणमनुष्ठानं
 इव्यकरणं । तत्पुनर्दिधा । प्रयोगकरण विस्त्रसाकरण च । तत्र प्रयोगकरण पुरुषादि
 व्यापारनिष्पाद्य । तदपि द्विविध । मूलकरणमुत्तरकरण च । तत्रोत्तरकरणं गाथापश्चा
 र्हेन दर्शयति-उत्तरत्र करणमुत्तरकरण कर्णवेद्यादि । यद्विवा तन्मूलकरण घटादिकं ये
 नोपस्करेण दडचक्रादिना अनिव्यज्यते स्वरूपतः प्रकाश्यते तदुत्तरकरण । कर्तुरूपकार
 क सर्वोप्युपस्कारार्थं इत्यर्थः ॥६॥ पुनरपि प्रपचतो मूलोत्तरकरणे प्रतिपादयितुमाह ॥ (मूल
 करण सरीरा, णि पंचतिसुकस्मरुतंमादीय । द्वाविद्याणि परिणा, मियाणि विसर्जजहा
 वीहिं) ॥६॥ (मूलकरणमित्यादि) । मूलकरणमौदारिकादीनि शरीराणि पंच । तत्र चौद्वा
 रिकवैक्रियाहारकेषु त्रिपूत्तरकरण कर्णस्कंधादिकं विद्यते । तथाहिं सीतसुरोपर पिही, दो
 बाहू करुयाय अरुगति, त्रयाणामप्येतन्ननिष्पत्तिमूलकरण । कर्णस्कंधाद्यगोपागनिष्पत्ति
 सूत्तरकरण ॥ कामेणैतजसयोस्तु स्वरूपनिष्पत्तिरेव मूलकरणमगोपागानावाज्ञोत्तरकरण ॥
 यदिवौदारिकस्य कर्णवेधादिकमुत्तरकरण । वैक्रियम्यतूत्तरकरणमुत्तरवैक्रियं दतकेगादिनि
 ष्पादनरूप वा आहारकस्यतु गमनाद्युत्तरकरण ॥ यदिवौदारिकस्य मूलोत्तरकरणे गाथा
 पश्चाद्धेन प्रकारातरेण दर्शयति-इव्येडियाणि कजंघुकापुप्पाद्याकृतीनि मूलकरण तेषामे
 व परिणामिनां विषौपधादिनि पाटवाद्यापादनमुत्तरकरणमिति ॥६॥ सांप्रतमजीवाश्रितं
 करणमजिवातुकाम आह (संघायणोयपरिस्ता, डणाय मीसे तदेव पडितेहो ॥ पडित
 खसगडधूणा, उदितिरिहादिकरणच) ॥७॥ (संघायणोयइत्यादि) ॥ सघातकरण आतानविता
 नोतूततंतुसघातेन पटस्य ॥ परिस्ताटकरण करपत्रादिनाशस्वम्य निष्पादन ॥ सघातपरिस्ता
 टकरणशकटादेस्तडनयनिषेधकरण स्थूणादेरूर्ध्वतिरश्चीनाद्यापादनमिति ॥ प्रयोगकरणमजि
 धाय विस्त्रसाकरणानिधित्तयाह (खधेसुहुपएसा, दिएसु अप्पेसुविज्जुमाईसु । णिप्पसुगाणि
 दवा, णि जाणतंवीससाकरण) ॥८॥ (खधेसु इत्यादि) । विस्त्रसाकरण साधनादिनेदाद्विधा ।

ति । यदिवा व्यंजनपर्यायापन्नं शब्दद्वाराऽचातमिहुररणादिकमितीहृद्देशकरणं ॥ जांग
लादिना संस्कार क्षेत्रकरणं । तत्र बहुधा शालिक्षेत्रादि जेदादिति ॥ ७ ॥ साप्रतं कालकरणा
निधित्सयाऽह ॥ (कालो जो जावइउ, ज कीरइ जमि जमि कालमि । उहेण एामउ पु
ण, करणा एकारस हवति) ॥ १ ॥ (कालोजोइत्यादि) । कालस्यापि मुख्यं करण न सन
वतीत्यौपचारिकं दर्शयति ॥ कालोयोयावानिति । य कभिद्वयटिकादिको नजिकादिना व्य
वक्ष्य व्यवस्थाप्यते तद्यथा । पष्ठशुदकपलमाना घटिका । द्विघटिकोमुहूर्तस्त्रिंशन्मुहू
र्तमहोरात्रमित्यादि तत्कालकरणमिति । य वा यत् यस्मिन् काले क्रियते यत्रवा काले क
रण व्याख्यायते तत्कालकरणमेतदोद्यतं ॥ १ ॥ नामतस्त्वेकादशकरणानि तानि चामूनि
(ववच वाजव चैय, कोलवं तेचिलं तहा । गरावि वणियं चैव, विछी हवइ सत्तमा ॥ १ ॥
सउणि चउण्य नाग, किमुग्घं च करण जवे एयं । एतै चचारि धुवा, अन्ने करणा चला
सत्त ॥ १ ॥ चाउहसि रत्तीए, सउणी पडिवक्काए सदा करणा । ततो अहकम खलु, चउण्यं
यागकिंमुग्घं) ॥ १ ॥ एतज्जाथात्रयं सुखोन्नेयमिति ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ इदानीं जावकरणप्र
तिपादनायाह (जावे पउंग बीसत्त, पउंगसा मूल उत्तरे चैव । उत्तर कम सुय जोवण,
वस्सादीनो अणादीसु) ॥ १ ॥ (जावे पउंगेत्यादि) । जावकरणमपि द्विधा । प्रयोग विस्म
साचेदात् । तत्र जीवाश्रित प्रायोगिक मूलकरण पंचानां शरीराणां पर्याप्तिस्तानि हि पर्या
प्तिनामकमेतदयादादधिके जावे वर्तमानां जीव. स्वदीर्घजनितेन प्रयोगेण निष्पादयति ।
उत्तरकरणं तु गायपश्चाद्वेनाह-उत्तरकरणं कमभुतयौवनवर्णाद्विचतूरूपं । तत्र क्रमकर
ण शरीरनिष्पत्तुत्तरकालं बालयुवस्यपिरादिक्रमेणोत्तरोत्तरोऽवस्थाविशेषः । भुतकरण तु
व्याकरणादिपरिज्ञानरूपोऽवस्थाविशेषोऽपरकलानां परिज्ञानरूपश्चेति । यौवनकरणका
लरुतो ययोवस्थाविशेषो रसायनाद्यापादितोवेति ॥ तथा वर्णग्रस्तस्पर्शकरण विशिष्टेषु
जोचनादिषु सत्सु यद्विशिष्टवर्णाद्यापादनमित्येतच्च पुत्रजविपाकित्वा द्वाणादीनामजीवाश्रि
तमपि दृष्टव्यमिति १ ॥ इदानीं विस्मसाकरणाजिद्वित्सयाऽह ॥ (वस्सादियायवस्सा, दिएसुजेके
इतीससा मेला ॥ ते-हुति थिरा अथिरा, ठाया तवइइमादीसु) ॥ १ ॥ (वस्साइत्यादि) वर्णा
दिका इति रूपरसगंधस्पर्शस्ते यदा परेपामपरेया वा स्वरूपादिना मिलन्ति ते वर्णादिमेज
काविस्मसाकरण ॥ तेव मेजका स्थिरा अस्वरूपेयकालावस्थाविनोऽस्थिराश्च कृणावस्था
पिन सत्थारागात्रेधधुरादयोभवति ॥ तथा ठायात्वेनातपत्वेनच पुत्रजाना विस्मसा
परिणामत एव परिणामो जावकरण ॥ स्तनप्रच्यवनानंतर. दुग्धादेश्च प्रतिक्षण कठिणा
न्नादिजावेन गमनमिति १ ॥ साप्रतं भुतज्ञानमधिरुत्थ मूलकरणाऽनिधित्सयाऽह ॥ (मूल
करण पुण सुते, तिविहे जोगे सुजासुजेक्षाणे ॥ समसयसुएण पंगयं, अस्ववस्ताणेण य
सुहेण) ॥ १ ॥ (मूलेत्यादि) भुते पुनः भुतग्रथे मूलकरणमिदं त्रिविधे योगे मनोवाक्का

यज्ञकृते व्यापारे शुचाशुचे च ध्याने वर्तमानग्रंथरचना क्रियते । तत्र लोकोत्तरै शुचा
 अशुचाभ्यानां स्थितग्रंथरचना विधीयते ॥ लोके त्वशुच्यभ्यानां भ्रितग्रंथग्रथन क्रियत इति ॥
 तानि ग्रन्थान्य कर्मबंधहेतुत्वात् कर्तुरशुच्यभ्यापित्वमवसेयं ॥ इदं तु सूत्रकृतस्य तावत्स्य
 समयेन शुचाध्यवसायेन च प्रकृतं ॥ यस्माज्जणधरैः शुच्यभ्यानावस्थितैरिदं मंग कृतमिति १५
 तेषां च ग्रंथरचनाप्रति शुच्यभ्यायिनां कर्मक्षारेण योऽवस्थाविशेषस्तद्विधितुकामो निर्यु
 क्तिरुदाह ॥ (विद्युत्पुनारे वधेण, निकायणनिद्वत् षीहृदस्तेषु ॥ संकम उदीरणे
 वदये वेदे वरमलेयं) ॥ १७ ॥ (विद्वत्यादि) । तत्र कर्मस्थितिं प्रति अजघन्योत्कृष्टकर्मस्थिति
 निर्गण्यते सूत्रमिदं कृतमिति ॥ तथाऽनुजावो विपाकस्तदपेक्षया मदानुजावेस्तथा बंध
 धमगृह्यतः क्षानात्तरणीयादिप्रकृतीर्मदानुजावाः बध्नन्ति तथाऽनिकाचयज्ञिरेव निधत्ता
 यस्यामकुर्वन्ति तथा दीपे स्थितिका प्रकृतीर्हसीयसीजेन यज्ञिस्तथोत्तरप्रकृतीर्विध्यमाना
 सु न कामयद्भिस्तथोदयवतां कर्मणामुदीरणां विधानैरप्रमत्तगुणस्थितुः शाताऽशाताऽ
 र्थं पुनर्दीपिन्ति तथा मनुष्यगति पचेदिय जात्यादारिक शरीर तदगोपागादिकर्मणा
 मुदये वर्तमानैस्तथा वेदमगीरुत्य पुवेदे सति तथोदयमेति सूचनात्सूत्रमिति ह्यापोपश
 मिना जावे वर्तमानैर्गोपागारि निरिदं सूत्रकृतांग ग्रथितमिति १७ सांप्रतं स्वमनीषिकापरिहार
 क्षारेण कर्मप्रकारमनिधातुकामयाह ॥ (सोकण जिणवरमतं, गणहारी काव तरक
 उ वसत ॥ अजगतागोण कप, सूत्रमिण तेणसूयगडं) ॥ १७ ॥ (सोकणेत्यादि) श्रुत्वा
 निशम्य विनचरात् तीर्थकराणां मतमनिप्राप्य मातृकादिपद गणधरगौतमादिभि कृत्वा
 तत्र ग्रंथरचने ह्यपोपशमं तत्प्रतिबध्ने ह्यपोपशमादित्वावधानैरिति जाय ॥ शुचाध्यवसा
 येन गतता कृतमिदं सूत्र तेन सूत्रकृतमिति ॥ १७ ॥ इदानीं कस्मिन् योगे
 नादिनं कुत्र गणधरैर्द्वयमित्येतदाह ॥ (वऽजोगेण पनासिय, मणोगजो
 तो यय जोगेण कर्म, जीरस्त तजगियगुणेण) ॥ १८ ॥ (वऽजोगेणेत्य
 इति ह्यपिरुहानवर्तिनियोगोपयोगेनाये ज्ञातिन ज्ञातिनो
 नप्राप्तपुरुषकाया कित्वनेकयोगधरा
 धार्यतीत्यनेकयोगधरास्तेषां प्रनापि
 य गणधरा एव गृह्यते तदुद्देशेनैव
 रति चापोगनेय कृतं तच्च जीरस्य
 क प्रागऽप्ययं ॥ प्राकृतजापयेत्युक्तं च
 पादिरिहारिकरूपनानिष्पन्नयेति ॥
 मनिर्गंधा, यणाएकमपरिसाडनाप्य
 ॥ १८ ॥ (असरेत्यादि) । अक्षराणि

वाऽन्यथाऽर्थस्य प्रतिपादयितुमशक्यत्वात् ॥ मतेर्मतिज्ञानस्य संघटना मतिसंघटना अक्षर
 गुणेन मतिसंघटना ॥ नावश्रुतस्य इव्यश्रुतेन प्रकाशनमित्यर्थः ॥ अक्षरगुणस्य वा मत्या
 बुद्ध्या संघटना रचनेति यावत् ॥ तथा ऽक्षरगुणमतिसंघटनया ॥ तथा कर्मणा ज्ञानावरणा
 दोषा परिशाटना जीउप्रदेगेज्य' पृथकरणरूपा तथाच हेतुनूतया सूत्रकृतांग कृतमिति
 संबन्धः । तथाहि । यथा यथा गणधरा सूत्रकरणायोद्यम कुर्वन्ति तथा तथा कर्मपरिशा
 टना नवति । यथा यथाच कर्मपरिशाटना तथा तथा ग्रंथरचनायोद्यम संपद्यत इति । ए
 तदेव गाथापश्चार्थेन दर्शयति । तदुनययोगेनेति ॥ अक्षरगुणमतिसंघटनायोगेन कर्मपरि
 शाटनायोगेन च ॥ यदि वा वाग्योगेन मनोयोगेन च कृतमिदं सूत्र तेन सूत्रकृतमिति । इहा
 ऽनंतरं सूत्रकृतस्य निरुक्तमुक्तमधुना सूत्रपदस्य निरुक्तानिधित्सयाह । “ सुत्तेण सुत्तिर्यं
 चिय, अथा उह सूडयाय जुत्ताय ॥ तोवहुविहप्यउत्ता एया पत्ति-क्षा अणुदीया ’ ॥१॥
 सुत्तेणेत्यादि । अर्थस्य सूचनात्सूत्र तेन सूत्रेण केचिदर्थः साक्षात्सूत्रिता मुख्यतयो
 पात्तास्तथाऽपरे सूचिता अर्थापत्त्याहिता ॥ साक्षादनुपादानेपि दधानयनचोदनया तदा
 धारानयनचोदनावदिति । एवच कृत्वा चतुर्दशपूर्वविद परस्पर पदस्थानपतिता नवति ।
 तथा चोक्त । अक्षरजनेण समा, कणहिया दुति मतिवित्तेसेहि । तेविय मईवित्तेसा,
 सुयंणाणभितरेजाण ॥१॥ तत्र ये साक्षादुपात्तास्तान् प्रति सर्वेपि तुल्या ॥ ये पुन सूचिता
 तदपेक्षया कश्चिदनतजागाधिकमर्थ वेत्त्यपरोऽसंख्येयजागाधिकमन्य संख्येयजागाधि
 क तथान्य' संख्येयाऽसंख्येयाऽनंतगुणमिति तेच सर्वेपि युक्ता युक्त्युपपन्ना सूत्रो
 पात्ताएव वेदितव्या । तथा चानिहित “ तेवियमईवित्तेसे ” इत्यादि । ननु किं सूत्रो
 पात्तेभ्योऽन्येपि केचनार्था संति येन तदपेक्षया चतुर्दशपूर्वविदा पदस्थानपतितत्वमुद्
 घुष्यते । बाढ वियते । यतोऽनिहित । पस्सवणिक्काजावा, अणतजागोव अणजिज
 प्पाणं । पस्सवणिक्काण पुण, अणतजागो सुयनिबद्धो ॥ १ ॥ यतश्चैव ततस्ते अर्था
 आगमे बहुविध प्रयुक्ता सूत्ररूपात्ता केचन साक्षात्केचिदर्थपत्त्या समुपलभ्यन्ते । य
 दि वा कचिद्देशग्रहण कचित्सर्वार्थोपादानमित्यादि । यैश्च पदैस्ते अर्था प्रतिपाद्यन्ते
 तानि पदानि प्रकर्षेण सिद्धानि प्रमिद्धानि न साधनीयानि । तथाऽनादीनि च तानि
 नेवानीमुत्पाद्यानि ॥ तथा चेय द्वादशांगी शब्दार्थरचनाद्वारेण विदेहेषु नित्या नरतैराव
 तेष्वापि शब्दरचनाद्वारेणैव प्रति तीर्थेकर क्रियते ऽन्यथा तु नित्यैव । एतेन चोच्चरित
 प्रध्वसिनो वर्णा इत्येतन्निराकृतं वेदितव्यमिति ॥ १ ॥ सांप्रत सूत्रकृतस्य श्रुतस्कथाध्ययनादि
 निरूपणार्थमाह । “ दोचेवसुयस्कथा, अन्नयणाइ च दुति तेवीस ॥ तेत्तिमुदेसणकाला, आ
 याराव डुगुणमंग ” ॥ १ ॥ (दोचेवेत्यादि) । दावत्र श्रुतस्कथौ त्रयोविंशतिरध्ययनानि त्रय
 स्त्रिंशद्वेशनकालास्ते चैव नवति । प्रथमाध्ययने चत्वारो द्वितीये त्रयस्तृतीये चत्वार ॥

एव चतुर्थपंचमयोर्दोर्दो तथैकादशस्वेकसरकेष्वेकादशैवेति । प्रथमश्रुतस्कन्धे तथा द्विती
यश्रुतस्कन्धे सप्ताध्ययनानि तेषां सप्तैवोद्देशनकाला एवमेते सर्वेपित्रयस्त्रिगदिति । एतच्चा च
रागाद्विगुणमग पट्त्रिंशत्पदसहस्रपरिमाणमित्यर्थः ॥ १२ ॥ साप्रतं सूत्रकृतांगनिर्द्देशपानतर
प्रथमश्रुतस्कन्धस्य नामनिष्पन्ननिर्द्देशपानिधित्सयाऽह । “निस्केवोगाहाए, चउद्विहो उद्विहोय
सोऽजसमु॥ निस्केवोयमुयमिय, खवेयचउद्विहोहोऽ” ॥ १३ ॥ (निस्केवो इत्यादि) इत्याद्यश्रुतस्क
न्धस्य गाथापोडशक इति नाम । गाथाख्य पोडशसमध्ययन यस्मिन् श्रुतस्कन्धे सतथेति । तत्र
गाथाया नामस्थापना इव्यनावश्चतुर्विधो निर्द्देशः ॥ नामस्थापनेप्रतिषेधः ॥ इव्यगाथा
द्विधा । आगमतो नो आगमतश्च ॥ तत्र आगमतो ज्ञाता तत्र चानुपयुक्तोऽनुपयोगो
इव्यमिति कृत्वा । नोआगमतस्तु त्रिधा । कशरीरइव्यगाथा जव्यशरीरइव्यगाथा तान्यां
विनिर्मुक्ता च ॥ “सचततूरुविसामणसेहयाताण उछणह जलया ॥ गाहाएपण्डके जेउं उछो
त्ति इक्कलो ” इत्यादिलक्षणलक्षिता पत्रपुस्तकादिन्यस्तेति । नावगाथापि द्विविधा ॥
आगमत आगमनेदात् ॥ तत्राऽऽगमतो गाथापदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्त । नोआगमतस्त्वद
मेव गाथाख्यमध्ययन ॥ आगमैकदेशत्वादस्य पोडशकस्यापि नामस्थापना इव्यक्षेत्र
कालनावनेदात् पोडा निर्द्देशः ॥ तत्र नामस्थापने कुसो । इव्यपोडशक कशरीरजव्य
शरीरविनिर्मुक्त । सचिन्नादीनि पोडश इव्याणि । क्षेत्रपोडशक पोडशाकाशप्रदेशाः ॥ का
लपोडशक पोडश समया एतत्कालावस्थापि वा इव्यमिति ॥ नावपोडशकमिदमेवाध्य
यनपोडशक द्वापोपशमिकनावृत्तित्वादिति । श्रुतस्कन्धयो प्रत्येक चतुर्विधो निर्द्देशः ॥
सचान्यत्र निर्द्देशेण प्रतिपादित इति नेह प्रतन्यते ॥ १३ ॥ साप्रतमध्ययनानाप्रत्येकमर्थाधि
कारदिदर्शयिषयाऽह ॥ “ससमय परसमयपरू, वणायणाऊण उअणा चेव ॥ सवुअस्तु
वसग्गा थोदोसविवक्कणाचेव ॥ १४ ॥ उवसग्गनीरुणोथी वस्ताणरएसु होऊ उववाउं
॥ एवमहप्पावीरो जयमास तहा जएक्काह ॥ १५ ॥ परिचत्तनिशीजकुशी, जसुशीज स
विग्गशीजवचेव ॥ णाऊण वीरियङ्ग पंनिय वीरियपहुऊ पवयऽ ॥ १६ ॥ धम्मोसमा
हिमग्गो समोसढा चउसुसववादीसु ॥ सीसगुण दोसकहणा गथमि सदा गुरुनिवातो
॥ १७ ॥ आदाणिय सकजिया आदाणीयमि आदयचरित्त ॥ अण्णग्गये पंनिय वयणेणहा
गहाइ अहिगारो” ॥ १८ ॥ (ससमय इत्यादि गाथा पच) । तत्र प्रथमाध्ययने स्वसमयपरस
मयप्ररूपणा । द्वितीये स्वसमयगुणान् परसमयदोषांश्च ज्ञात्वा स्वसमय एव बोधो वि
धेय इति ॥ तृतीयाध्ययने तु सवुअं सन्यथोपसर्गसहिष्णुर्नेवति तदनिधीयते ॥ चतु
र्थे स्त्रीशोषविजर्जना ॥ पचमेत्वयमर्थाधिकारः ॥ तद्यथा ॥ उपसर्गाऽसहिष्णो स्त्रीवशव
र्तिनोऽवश्य नरकेषु पात इति ॥ पष्ठे पुनरेवमित्यनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहनेन स्त्री
वर्जनेन च जगवान् महावीरो जेतव्यस्य कर्मणः ससारस्य वा पराजनेन जयमाह ॥

ततस्तथैव यत्न विधत्त धूयमिति शिष्याणामुपदेशो दीयते ॥ सप्तमे त्विदमनिहितं ॥ त
 द्यथा ॥ नि शीजा गृहस्था कुशीजास्त्वन्यतीर्थिका पार्श्वस्थादयो वा ते परित्यक्ता येन सा
 धुना स परित्यक्तनि शीजकुशीज इति ॥ तथा सुशीजा उद्युक्तविहारिण संविघ्ना सवे
 गमग्रास्तस्तेवाशीज शीजवान् जवतीति ॥ अष्टमे त्वेतत्प्रतिपाद्यते ॥ तद्यथा ॥ ज्ञात्वा वीर्य
 द्य पंमितवीर्यं प्रयत्नो विधीयत इति ॥ नवमे चार्थाधिकारस्त्वयं ॥ तद्यथा ॥ यथाऽवस्थि
 तोधर्म कथ्यते ॥ दशमेतु समाधि प्रतिपाद्यते ॥ एकादशेतु सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्म
 को मोक्षमार्ग कथ्यते ॥ द्वादशे त्वयमर्थाधिकार ॥ तद्यथा ॥ समवसृता अवतीर्णा व्य
 वस्थिताश्चतुर्षु मतेषु क्रियाऽक्रियाऽज्ञानवैनयिकाख्येष्वनिप्रायेषु त्रिपष्टुत्तरशतत्रय
 संख्या पापहिन स्वीय स्वीयमर्थं प्रसाधयत समुद्यितास्तदुपन्यस्तसाधनदोषोद्भा
 वनतो निराक्रियते ॥ त्रयोदशं त्विदमनिहितं ॥ तद्यथा ॥ सर्ववादिषु कपिलकणा
 दाहपादशौक्षोदनिजैमिनिप्रवृत्तिमतानुसारिषु कुमारगप्रणेतृत्व साध्यते ॥ चतुर्दशेतु
 ग्रंथाख्येऽध्ययनेऽयमर्थाधिकार ॥ तद्यथा ॥ शिष्याणां गुणदोषकथना तथा शिष्यगुणसंपद
 पतेन च विनेयेन नित्य गुणानुरूपगुरुकुलवासो विधेय इति ॥ पचदशे त्वादानीयाख्ये
 अध्ययनेऽर्थाधिकारोऽयं ॥ तद्यथा ॥ आदीयते गृह्यंते उपादीयंते इत्यादानीयानि पदान्य
 र्था वा ते च प्रागुपन्यस्तपदैरर्थैश्च प्रायशोऽत्र सकलिता ॥ तथा आपतं चरित्रं सम्यक्चरित्रं
 मोक्षमार्गप्रसाधक तच्चात्र व्यावर्त्यते इति ॥ योमशेतु गाथाख्येऽप्ययमर्थोप
 व्यावर्त्यते ॥ तद्यथा ॥ पचदशनिरध्ययनैर्योर्थोनिहितं सोत्र पंमितवचनेन सद्धिस्तानिधा
 नेन प्रतिपाद्यत इति ॥ 'गाहा सोलसगाणं पिंडञ्चोवन्नित्तं समासेण ॥ इतो इक्षिक पुण
 अक्षयण किन्नविस्तामि' ॥ १ ॥ तत्राद्यमध्ययन समयाख्यं तस्य चोपक्रमादीनि चत्वार्य
 नुयोगद्वाराणि जवति ॥ तत्रोपक्रमणमुपक्रम्यते वाऽनेन शास्त्रं न्यासदेश निक्षेपावसरमा
 नीयत इत्युपक्रम ॥ सच लौकिको नामस्थापनाद् व्यक्तेत्रकालजावजेदेन पदूप आवश्यका
 दिष्वेवप्रपंचित ॥ शास्त्रीयोप्यानुपूर्वीनामप्रमाणवक्तव्यतार्थाधिकारसमवताररूप पोदैव ।
 तत्रानुपूर्व्यादीन्यनुयोगद्वारानुसारेण केषांनि तावद्यावत्समवतारसूत्रैस्तदध्ययनमानु
 पूर्व्यादिषु यत्र यत्र समवतरति तत्र तत्र समवतारयितव्यं ॥ तत्र दशविधायामानुपूर्व्याग
 एनानुपूर्व्यां समवतरति सापि त्रिधा । पूर्वानुपूर्वी पश्चानुपूर्वी अनानुपूर्वी चेति ॥ तत्रेदमध्य
 यनं पूर्वानुपूर्व्यां प्रथम पश्चानुपूर्व्यां पोदशम् । अनानुपूर्व्यां तु चित्यमानमस्यामेवैकादिका
 यामेकोत्तरिकाया पोदश गद्यतायां श्रेष्ठामन्योन्याच्यासतिरूपोनसख्याजेद जवति ॥ अना
 नुपूर्व्यां तु पोदशजेदसख्यापरिज्ञानोपायोप ॥ तद्यथा । 'एकाद्या गद्यपर्यताः परस्परसमाह
 ताः ॥ राशयस्तदि विक्षेपं विकल्पगणिते फल' ॥ १ ॥ प्रस्तारानयनोपायस्त्वयं ॥ पुद्गाणुषुविहेद्य

१२३४५- इत्यादि॥ तत्र । 'गणितेत्यविनके तु लब्धं शेषैर्विज्ञाजयेत् ॥ आदावते च तत्
 २१२४५- स्थाप्य विकल्पगणिते क्रमात् ॥१॥ अथ श्लोक शिष्यहितार्थं विव्रियते । त
 १३२४५- त्र सुखावगमार्थं पद पदानि समाश्रित्य तावत् श्लोकांथो योज्यते । तत्रैव
 ३१२४५- पद पदानि स्थाप्यानि । १२३४५६ । एतेषा परस्परताडनेन सप्तशतानि
 २३१४५- विंशत्युत्तराणि गणितमुच्यते । तस्मिन् गणितेऽप्योत्र पदकस्तेन नागे हते विं
 ३२१४५- शत्युत्तर शतं लज्यते तच्च पक्षा पक्षांनामत्यपंक्तौ पदकाना न्यस्यते । तदथ
 १२३४५- पचकानां विंशत्युत्तरमेवशतम्॥ एवमथोधश्रुतपुष्पत्रिकद्विकैकानां प्रत्येक विश
 त्युत्तरशतं न्यस्यमेवमत्यपत्तौ सप्त शतानि विंशत्युत्तराणि नवत्येषा च गणितप्रक्रियाया आ
 दिरुच्यते । तथा यत्तद्विंशत्युत्तर शतं लब्ध तस्य च पुन शेषेण पचकेन नागेनापहते ल
 ब्धा चतुर्विंशतिस्तावतस्तावन्तश्च पचकचतुष्पत्रिकद्विकैका प्रत्येक पचमपत्तौ न्यस्या याव
 दिंशत्युत्तर शतमिति॥ तदधोयतो न्यस्तमक मुक्त्वा येन्ये तेषा यो यो महत्सख्य स सोध
 स्ताच्चतुर्विंशतिसख्य एव तावत् न्यस्यो यावत्सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि पचमपदं तावपि
 पूर्णानि नवति ॥ एषा च गणितप्रक्रियेत्यनिधीयते ॥ एवमनया प्रक्रियया चतुर्विंशते शेष
 पचतुष्पकेन नागे हते पदं लज्यते तावत्श्रुत पत्तौ चतुष्पका स्थाप्यास्तदय पदत्रिका
 पुनद्विका नूय एकका पुन पूर्वन्यायेन पत्ति पूरणीया ॥ पुन पदकस्य शेषत्रिकेण
 नागे हते द्वौ लज्येते तावन्मात्रौ त्रिकौ तृतीयपत्तौ शेष पूर्ववत् । शेषपत्ति द्वये शेषमक द्व
 य क्रमोक्रमान्या व्यवस्थाप्यमिति ॥ तथा नास्ति पद्धिधनान्नयवतरति । यतस्तत्र पद
 नावा प्ररूप्यते । श्रुतस्य च द्वायोपशमिकनाववर्तित्वात् । प्रमाणमधुना प्रमीयतेनेने
 ति प्रमाण॥ तत् इव्यक्तेत्रकालनावचेदाच्चतुर्धा । तत्रास्याध्ययनस्य द्वायोपशमिकनावव्य
 वस्थितत्वाद्भावप्रमाणेऽवतारः । नावप्रमाणं च गुण, नय, सख्या, चेदात्रिधा । तत्रापि गु
 णप्रमाणे समवतार । तदपि जीवाजीवचेदाद् द्विधा । समयाध्ययनस्य च द्वायोपशमिक
 नावरूपत्वात्तस्य च जीवानन्यत्वाद्धीवगुणप्रमाणे समवतार । जीवगुणप्रमाणमपि ज्ञान,
 दर्शन, चारित्र, चेदात्रिविध । तत्रास्य बोधरूपत्वात् ज्ञानगुणप्रमाणे समवतार ॥ तदपि
 प्रत्यक्षानुमानोपमानागमचेदाच्चतुर्धा । तत्रास्यागमप्रमाणे समवतार ॥ सोपि लौ
 किक, लोकोत्तर, चेदाद् द्विधा । तदस्य लोको
 वेतिथ्य । निज्जति मयतनार । गति

हने समुयारो णडि पुहुंने समोयारो ॥ १ ॥ तथा ॥ आसङ्कउ सोयार नएनय वि
सारव जूया' ॥ सख्याप्रमाणं त्वएधा ॥ नाम, स्थापना, इव्य, क्षेत्र, काल, परिमा
ण, पर्यव, जाव, नेदात् । तत्रापि परिमाणसंख्यायां समवतार ॥ सापि कालिकदृष्टि
बादनावात् द्विधा ॥ तत्रास्य कालिकपरिमाणसंख्यायां समवतारस्तत्राप्यंगानंगयोर
गप्रविष्टे समवतार । पर्यवसंख्याया त्वनता. पर्यवा ॥ तथा संख्येयान्यहराणि संख्ये
या. संघाता संख्येयानि पदानि संख्येया श्लोका संख्येया गाथाः - संख्येया वेदा
संख्येयान्यनुयोगहराणि । साप्रतं वक्तव्यताया समवतारश्चिह्न्यते ॥ साच स्व, पर,
समय, तडुनयनेदाविधा । तत्रेदमध्ययन त्रिविधायामपि समवतरति । अर्थाधिकारो देधा ॥
अध्ययनार्थाधिकार उद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राध्ययनार्थाधिकारोऽनिहित । उद्देशार्थाधि
कारतु गाथातरितं निर्युक्तिरुद्दह्यति । साप्रतं निरूपेपावसर सच त्रिधा । उधनिष्पन्नो ना
मनिष्पन्न सूत्रालापकनिष्पन्नश्च । तत्रौधनिष्पन्नेऽध्ययनं तस्यच निरूपे आवश्यकदौ प्रव
धेनानिहित एव । नामनिष्पन्नेतु समय इति ॥ १ ॥ नामतन्निरूपेपार्थनिर्युक्तिकार आह ॥ “ना
मंववणा दविण खेत्ते काले कुतिउत्तगारे ॥ कुलगणसकरगंडी । बोधवा जावसमएय” ॥ १५ ॥
(नाम ववणा इत्यादि) । नाम, स्थापना, इव्य, क्षेत्र, काल, कुतीर्थ, सगार, कुज, गण,
संकर, गंडी, जाव, नेदात् द्वादशधा समयनिरूपे । तत्र नामस्थापने कुस्से । इव्यसमयो
इव्यस्य तस्यगयन परिणतिविशेष स्वजाव इत्यर्थे । तद्यथा । जीवइव्यस्योपयोग.
पुज्जइव्यस्य भूतत्व धर्माधर्माकाशाना गतिस्थित्यवगाहवानलक्ष्णोऽयवा योयम्य इ
व्यस्यावसरो इव्यस्योपयोगकाज इति ॥ तद्यथा ॥ ‘वर्षासु जवणममृतं शरदि जलं गो
पयश्च हेमते ॥ शिशिरे चामलकरसो घृतं वसते गुडश्चाते’ ॥ १ ॥ क्षेत्रसमय क्षेत्रमाका
श तस्य समय स्वजाव । यथा ॥ ‘एणेणविसेपुस्से दोह्विविपुणे सपि माएक्का ॥ जलस
एणविपुस्से, कोडिसहस्त पि माएक्का’ ॥ २ ॥ यदि वा देवकुरुप्रभृतीनां क्षेत्राणामीदृशोऽनु
जावो यद्धत तत्र प्राणिनः सुरूपा नित्यसुखिनो निर्वैराश्च नवतीति क्षेत्रस्य वा परिकर्मेणाव
सर क्षेत्रसमय इति ॥ कालसमयस्तु सुषमादेरनुजावविशेषः । वत्पलपत्रशतनेदानि
व्यंग्यो वा कालविशेषः कालसमय इति ॥ अत्र च इव्यक्षेत्रकालप्राधान्यविचक्षया इव्यक्षे
त्रकालसमयता दृष्टव्येति । कुतीर्थसमय पार्वण्डिकानामात्मीयानात्मीय आगमविशेष
स्तद्धकं वानुष्ठानमिति ॥ संगार. सकेतस्तद्रूप समय सगारसमय ॥ यथा सिद्धार्थसार-
थिदेवेन पूर्वकृतसगारानुसारेण गृहीतहरिशवो बलदेव. प्रतिबोधित इति-॥ कुजसमय
कुजाचारो यथा शकाना पितृशुद्धिः आनीरिकाणां मथनिका शुद्धिः । गणसमयो यथा ॥
मज्झानामयमाचारो यथा यो ह्यनायोमल्लो ध्रियते स तै सस्क्रियते पतितश्चोद्ध्रियत इति ।
सकरसमयस्तु संकरोजिन्नजातीयानां मीलकस्तत्र च समये एकवाक्यता ॥ यथा वाममा

गोदावनाचारप्रवृत्तावपि शुभिकरणमिति । गङ्गीसमयो यथा शाक्यानां नोजनावसरे गं
 ढीताडनमिति । नावसमयस्तु नो आगमत इदमेवाव्ययनमनेनैवात्राधिकारः शेषाणां
 तु शिष्यमतिविकासार्थमुपन्यास इति ॥ १७ ॥ सांप्रतं प्रागुपन्यस्तोद्देशार्थाधिकारान्निधित्सया
 ऽह ॥ “महपचनूय एक, षण्य तङ्गीवतस्सरीरेय ॥ तदय अगार गवाती अचञ्छो
 अफलवादी ॥ ३ ॥ बीए नियवाईउ, अस्माणियतदय नाणवाईउ ॥ कम्म च यन्नगञ्छइ,
 चवहिह निस्कुसमयंमि ॥ ३१ ॥ तइए आहाकम्म, कडवाई जहयतेयवाईउ ॥ किञ्चुवमा
 य चउछे, परप्पवाई अवरिएसु” ॥ ३२ ॥ महपचनूय इत्यादिगाथात्रय । अस्याध्ययन
 स्य चत्वार उद्देशकास्तत्राद्यस्य षडर्थ्याधिकारा आद्यगाथयाऽनिहिताः ॥ तद्यथा । पचनूता
 नि पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशाख्यानि महाति च तानि सर्वलोकव्यापित्वात् नूतानि च म
 हानूतानि इत्ययमेकोऽर्थाधिकारः । तथा चेतनाचेतन सर्व मेकात्मविवर्त इत्यात्माऽदे
 तवाद प्रतिपाद्यत इत्यर्थाधिकारो द्वितीयः । स चासौ जीवश्च तङ्गीय कायाकारो नूत
 परिणामस्तदेव शरीर जीवशरीरयोरेक्यमिति यावदिति तृतीयोर्थाधिकारः । तथाऽकारको
 जीव सर्वस्या पुण्यपापक्रियाया इत्येववादीति चतुर्थोर्थाधिकारः ॥ तथात्मा पष्ठ इति प
 चाना नूतानामात्मा पष्ठ प्रतिपाद्यत इत्यय पंचमोर्थाधिकारः । तथा फलवादीति ।
 न विद्यते कस्याश्चित् क्रियाया फलमित्येव वादी च प्रतिपाद्यत इति षष्ठोर्थाधिकार इ
 ति । द्वितीयोद्देशकेचत्वारोर्थाधिकाराः ॥ तद्यथा । नियतिवादस्तथाऽज्ञानिकमत ज्ञानवादी
 च प्रतिपाद्यते । कर्म च चयमुपचय चतुर्विधमपि न गच्छति निरुसमये शाक्यागमे
 चतुर्थोर्थाधिकारः । चातुर्विध्यतु कर्मणोऽविज्ञोपचितं ॥ अविज्ञानमविज्ञा तयोपचि
 तमनान्नोक्तमिति ॥ यथा मातु स्तनाद्याक्रमणेन पुत्रव्यापत्तावप्यनान्नोक्त
 मोंपचीयते । तथा परिज्ञान परिज्ञा केवलेन मनसा पर्यालोचन तेनापि कस्यचित्प्रा
 णिनो व्यापादनात्तावात् कर्मोंपचयानाव इति । तथा ईरणमीर्णगमन तेन जनि
 तमीर्णाप्रत्ययं तदपि कर्मोंपचय न गच्छति ॥ पावनान्नस्ये ॥ तथा
 स्वप्रातिक स्वप्नप्रत्यय कर्म नोपचीयते । यथा स्वप्नजने तद
 केत्वयमर्थाधिकारः । तथा
 रुतवादी च नश्यते । तद्यथेश्वरेण रुतोय लो
 न आत्मीय रुतवाद गृहीत्वोपस्थितास्तथा
 कारस्त्वयः । तद्यथा ॥ अविरतेषु गृहस्थेषु
 धाने कर्तव्ये परप्रवादी परतीर्थिक उपमी
 नुगमो निर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निर्युक्त्यनुग
 ठपोक्षातनिर्युक्त्यनुगमः सूत्रस्पाशिकनिर्युक्तः

गत उधनामनिष्पन्ननिष्पयो रतर्गतत्वात् । तथाच वक्ष्यमाणस्य सूत्रस्य निक्षेपावसरत्वा
तु । उपोद्घातनिर्युक्त्यानुगमस्तु पद्विंशति द्वारप्रतिपादकाज्ञायादयादवसेयस्तत्त्वेदं वक्ष्यते
निदेशोऽय इत्यादि । सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यानुगमस्तु सूत्रे सति संनवति ॥ सूत्रं च सूत्रानुगमे
सत्त्वावसरप्राप्त एव । तत्राऽऽस्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तत्त्वेदं ॥ बुद्धिः कृति तिष्ठति
क्षेत्यादिश्लोकः । अस्य संहितादिक्रमेण व्याख्या । (बुध्यतेत्यादि) । सूत्रमिदं सूत्ररुता
गादौ वर्तते । अस्यच ऽऽचारांगेन सहायं संबंध । तद्यथा आचारांगेनिहित । 'जीवो ठ
क्वायपरू, वणायतेसि' बहेणबंधोति ' इत्यादि तत्सर्वं बुध्यतेत्यादि । यदि चेह केपाचि
दादिनां ज्ञानादेवमुक्त्यवाप्तिरन्येषा क्रियामात्रात् । जैनानां तूजान्यां निश्चयसाधिगम इत्ये
तदनेन श्लोकेन प्रतिपाद्यते । तत्रापि ज्ञानपूर्विका क्रिया फलवेत्ती नवतीत्यादि बुध्यते
त्यनेन ज्ञानमुक्तं ॥ त्रोटयेदित्येनेनच क्रियोक्ता ॥ तत्रायमर्थो बुध्यतेतावगहेत् बोधं विदध्यादित्थु
पवेशः । किंपुनस्तदुच्येत तदाह । बंधनं बध्यते जीवप्रदेशैरन्योन्यानुबध्दरूपतया व्यवस्था
प्यत इति बंधनं ज्ञानावरणायष्टप्रकारं कर्म तदेतवो वा मिष्यात्वाऽविरत्यादयः 'परि
ग्रहार्त्नादयो वा ।' नच बोधमात्रादजिज्ञप्तिताथार्थावाप्तिर्नवतीत्यतः 'क्रियां दर्शयति । त
च्च बंधनं परिज्ञाय विशिष्टया क्रियया सयमानुष्ठानरूपया त्रोटयेदपनयेदात्मनः पृथक्कुर्या
त्परित्यजेत् । एव चाजिहिते जंबूखान्यादिको विनेयो बंधादिवस्वरूपं विशिष्टं जिज्ञासु प
प्रश्न ॥ किमाह किमुक्तवान् बंधनं वीरस्तोर्थकत्वं किंवा जानन्नवगच्छेत्तद्वर्धनं त्रोटयति
ततो वा बुध्यतीति श्लोकार्थः ॥ १ ॥ बंधनस्वरूपनिर्वचनायाह ॥ (चित्तमंतमचित्तं वे
त्यादि) ॥ इह बंधनं कर्म तदेतवो वाऽजिधीयते ॥ तत्र न निदानमंतरेण निदानिनो
जन्मेति निदानमेव दर्शयति ॥ तत्रापि सर्वास्माकं कर्मोपादानरूपा प्रापश आत्मात्मी
यग्रहो ज्ञानमिति कृत्वाऽदौ परिग्रहमेव दर्शितवान् ॥ चित्तमुपयोगो ज्ञानं तद्विद्यते य
स्य तच्चित्तवत् द्विपदचतुष्पदादि । ततोऽन्यदचित्तवत् कनकरजतादि तद्वज्रयरूपमपि परि
ग्रहं परिगृह्य कशमपि स्तोकमपि तृणतुपादिकमपीत्यर्थः । यदि वा कसन कस परिग्रह
ग्रहणबुद्ध्या जीवस्य गमनपरिणाम इति यावत् । तदेव स्वतः परिग्रहं परिगृह्यान्वान्वा
याहयित्वा गृह्यतो वान्याननुज्ञाय ह खयतीति ह खमष्टप्रकारं कर्म तत्फलं वा यथा
तोदयादिरूपं तस्मान्न मुच्यत इति । परिग्रहाग्रह एव परमार्थतो नार्थमूलं नवति । तथा
चोक्तं । 'ममाहमिति चैष यावदजिमानदाहज्वर कृतांतमुखमेव तावदिति न प्रशांत्युन्न
य ॥ यशः सुखविपासितैर्यमसावनर्थातरैः परिरपसदः कुतोपि कथमप्यपाकृत्यते' ॥ १ ॥
तथाच ॥ देयस्यायतनं घृतेरपचय क्वांते प्रतीपो विविर्बाह्निपम्य सुहृन्मदस्य जवनं ध्या
नस्य कष्टो रिपुः ॥ ह खस्य प्रजवः सुखस्य निधनं पापस्य वासो निजः प्राज्ञस्यापि परिग्र
हो ग्रहऽव क्लेशाय नाशायच' ॥ १ ॥ २ ॥

सय निवायए पाणे, अड्वाऽन्नेहिं घायए ॥ दणतं वा पुजा
णाइ, वेरं वडुइ अप्पणो ॥३॥ जेस्सि कुले समुप्पन्ने जेहिं वा स
वसे नरे ॥ ममाऽ लुप्पई वाले, असे असेहिं मुठ्ठिए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे ज्या परिग्रह त्या आरज होय, अने ज्या आरज त्या प्राणातिपात होय
एवु देखावे ते परिग्रहवत् पुरुष असतोपी ठतो ते परिग्रह उपार्जनवाने अर्थ, अने
उपार्जन करेलो परिग्रह राखवाने अर्थ सयके० पोते, पाणेके० प्राणीउनो, निवायएके०
निपात एटले विनाश करे, अड्वाके० अथवा अन्नेहिं घायएके० अनेरा पासे प्रा
णीउनी घात करावे, वाके० अथवा दणतं के० जे प्राणीउने दणतो होय अर्थात् प्रा
णीउनो विनाश करतो होय तेने अणुजाणाइके० अनुमोदवे करी प्राणीउनी घात कर
तो यको अथवा करावतो यको अप्पणोके० आत्माने वेरवडुइके० वेरनी वुद्धी करेते ते
थी जे ड ख परपरारूप बधन तेथकी बुटे नही ॥३॥ वली पण बधन आश्रयां कहेवे जेस्सि
कुले समुप्पन्नेके० राठोडादिक जे कुजमा उत्पन्न थयो, अथवा जेहिं वा सवसे के० जेनीसाथे
वास वसे, एटले पासुकीडादिक करे एवा नरेके० मनुष्य जे माता, पिता, जाई, बेहेन,
चार्या, अने मित्रादिक तेने विपे ममाइके० ममत्वनो करनार एटले मातापितादिकनी
साथे स्नेह करतो एवो वालेके० यद्वानी जीवते लुप्पइके० कर्म सत्तारचक्रमाहे न
मतो यको पीडायते, ते मनुष्य केवोते तोके असेअसेहिंके० अन्य अन्य एटले प्रथ
म माता पिता, तदनंतर जाईने विपे, तदनंतर पुत्रपौत्रादिक, एम अन्य अन्यने विपे
मुठ्ठिएके० मूर्छित एटले मूर्ख पामतो यको स्नेह करी पीडायते ॥ ४ ॥

दीपिका ॥ अथवा प्रकारांतरेण बधनमेवाह । सयतीति ॥ सपरिग्रहवान् स्वयमात्मना
प्राणानतिपातयेत् जीवान् हिंस्यात् । अथवा अन्यै परैरपि घातयति प्रतश्चान्यानु
जानीते तदेव कृतकारितानुमतिनि प्राणिघातं कुर्वन्नात्मनो वैरं वर्धयति ततश्च बंधनान्न
मुच्यते इति ज्ञाव ॥ ३ ॥ पुनर्बधनमेवाश्रित्याह । जेस्सिमिति । यस्मिन् कुले जातो यैर्वा
मित्रैर्नार्यादिनिर्वा सह सवसेत्तर तेषु मित्रपितृमातृचार्यादिषु ममायमिति ममत्ववान्
लुप्यते ममत्वजनितेन कर्मणा बाध्यते । वालो मूर्ख विवेकरहितत्वादन्येषु च मूर्खे
तो ममत्वबहुल इत्यर्थ ॥ ४ ॥

टीका ॥ तथाच परिग्रहेष्वप्राप्तनष्टेषु कांक्षाशोकौ प्राप्तेषु च रक्षणमुपजोगे वाऽतृप्तिरि
त्येव परिग्रहे सति ड स्वात्मकादधनान्न मुच्यत इति परिग्रहवत्त्वावश्यकव्याप्यारजस्त
स्मिंश्च प्राणातिपात इति दर्शयितुमाह । सपनिवायएपाणे इत्यादि । यदि वा प्रकारात्

रेण बंधनमेवाह । संपंतीत्यादि । स, परिग्रहवानसंतुष्टो न्यूपस्तदर्जनपरः समाजितोप
 इवकारिणि च द्वेषमुपगतस्ततः स्वयमात्मना त्रिन्यो मनोवाक्कायेन्य आयुर्वेलशरीरेन्यो
 वा पातयेत् च्यावयेत् प्राणान् प्राणिन । अकारलोपाक्षा अतिपातयेत् प्राणानिति । प्रा
 णाश्रामी । पचेदियाणि त्रिविध बलंच, उद्धासनिश्वासमथान्यदायु ॥ प्राणा दर्शते जगव
 ङ्गिरुक्ता, स्तेषां वियोजीकरण तु हिंसा ॥ १ ॥ तथा स परिग्रहाग्रही न केवलं स्वतो व्या
 पादयति अपरैरपि घातयति घतश्रान्यान् समनुजानीते तदेव कृतकारितानुमतिनि
 प्राण्युपमर्दनेन जन्मांतरशतानुबन्धात्मनो वैरं वर्धयति । ततश्च इ खपरपरारूपबंधनात्र
 मुच्यत इति । प्राणातिपातस्य चोपलक्षणाथत्वात् मृषावादादयोपि बंधहेतवो इष्टव्या
 इति ॥ ३ ॥ पुनर्वंधनमेवाश्रित्याह । (जेस्तिमित्यादि) । यस्मिन् राष्ट्रकूटादौ कुले जातो
 यैर्वा सह पाप्मक्रीमितैर्यैर्नार्यादिनिर्वा सह संवसेन्नरस्तेषु मातृपितृत्रातृजनिनीनार्यावय
 स्यादियु ममायमिति ममत्ववान् स्निह्यन् लुप्यते विजुप्यते ममत्वजनितेन कर्मणा
 नारकतिर्यङ्मनुष्यामरजङ्गणे संसारे त्रम्यमाणो बाध्यते पीड्यते । कोत्तौ बालोऽह स
 वसद्विवेकरहितत्वादन्येष्वन्येषु च मूर्खितो गुक्षोऽधुपपन्नो ममत्वबहुल इत्यर्थः । पूर्व
 तावन्मातापित्रोस्तदनुनार्यायां पुन पुत्रादौ स्नेहवानिति ॥ ४ ॥

वित्तं सोयरियां चैव, सवमेयं नताण्ड ॥ संखाए जीविच्छं चैवं,
 कम्मुणा उ तितुट्टइ ॥ ५ ॥ एए गथे विउक्कम्म, एगे समणमाह
 णा ॥ अयाणता विउस्सित्ता सत्ता कामेहि माणवा ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे जे प्रथम कसु हतुंके, कहेबु जाणतो थको बंधन त्रोडे ते कहेवे. वित्तं
 के० धनधान्यादिक सचित्त तथा अचित्त वस्तु अने सोयरियाके० जाड प्रमुख कौटुंबि
 क स्वजनादिक चैवके० वली सवमेयके० ए सर्व जे कुटुंबादिक स्नेहवतरे, ते शारीरी,
 मानसी वेदना नोगवता थका ए जीवने नताण्डके० त्राण जणी न थाय एबुं जाणी
 ने जीवियंचके० जे प्राणीउतुं जीवतव्य अटपठे एवके० एबुं सखाएके० जाणीने, जी
 वितव्य प्राणीउने एटले परिग्रह प्राणिघात अने स्वजन स्नेहादिक बधनना स्थानने इ
 परिज्ञाये जाणीने, प्रत्याख्यान परिज्ञाये ठांफिने, कम्मुणा उ तितुट्टइके० कर्म थकी उटे अ
 र्थात् कर्म थकी वेगलो थाय ॥ ५ ॥ हवे स्वसमयनो अविकार कही परसमयनो
 अधिकार कहेवे. एएगंयेके० ए अरिहतना नापित ग्रंथ जे करुणारसमय ठे ते
 ने ठामीने स्वेच्छायें रचित ग्रंथोने विपे विउक्कम्मके० आसक्त थका, एगेसमणके० एक
 शाक्यादिकना श्रमण, बीजा बृहस्पतिमतानुसारी एवा माहणा के० ब्राह्मण ए अया
 णताके० परमार्थना अजाण थका विउस्सित्ता के० विविध प्रकारे उत्तप्रवजपणे पोताना

प्रथनेविषे सत्ता एटले बंधाणा, एतावता व्यापणा मतना कदाग्रही एवा ठतां माणवाके० पु
रुप जे ठे, ते पोतपोताना मतना अनुरागेकरी, कामेहि के० इहामदनादिक तेनेविषे सत्ता
के० आसक्त थका प्रवर्तते एटले पोतानो मार्ग लोकोमाहे प्रसिद्धपणे सारो करी देखावेडे

॥ टीका—किं ज्ञानन् बंधन त्रोटयतीत्यस्योत्तरमाह । (वित्तमिति) । वित्त इयं तच्च
सचित्तमचित्तं वा । सोदर्या त्रातृजगिन्यादय सर्वमेतद्वित्तादिक सत्तारे पीडयमानस्य जंतो
न त्राणाय न रक्षाय नवतीति । एतत् सख्याय ज्ञात्वा तथा जीवितं स्वल्पमिति सं
ख्याय ह्यपरिक्षया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिक्षया प्रत्याख्याय कर्मण सकाशात् त्रुटयति अ
पगृह्यत्यसौ । तुर्निश्चये त्रुटयेदेव । यदि वा कर्मणा क्रियया सयमानुष्ठानरूपया बंधनात्
त्रुटयति कर्मण पृथग्नवतीत्यर्थे ॥ ५ ॥ स्वसमयं प्रतिपाद्य परसमयंप्रतिपादयितुं का
म आह । (एणइति) । एतान् पूर्वोक्तान् ग्रंथान् सूत्रार्थान् व्युत्क्रम्य परित्यज्य एके केचित्
श्रमणब्राह्मणा श्रमणा शाक्यादयो ब्राह्मणाश्च (अयाणता) परमार्थमजानाना
(विवस्सिता) विविधमुत्प्राबल्येन सिता बद्धा स्वसमयेषु प्रतिबद्धा सत कामेषु
च सक्ता वर्तन्तइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—साप्रवर्त यदुक्त प्राक् किंवा ज्ञानन् बंधन त्रोटयतीत्यस्य निर्वचनमाह । (वित्तमित्या
दि) । वित्तं इयं तच्च सचित्तमचित्तं वा । तथा सोदर्या त्रातृजगिन्यादय सर्वमपि चैत
द्वित्तादिकं सत्तारातर्गतस्यासुमतोऽतिकटुका शरीरमानसवेदनास्तमनुजवतो न त्राणाय
रक्षाय नवतीत्येतत्सख्याय ज्ञात्वा । तथा जीवितं च प्राणिना स्वल्पमपि तत्सख्याय ह्यप
रिक्षया । प्रत्याख्यानपरिक्षया तु सचित्तावित्तपरिग्रहप्राप्त्युपघातस्वजनस्नेहादीनि बं
धनस्थानानि प्रत्याख्याय कर्मण सकाशात् त्रुटयति अपगृह्यत्यसौ । पुरवधारणे । त्रुटये
वेति । यदि वा कर्मणा क्रियया सयमानुष्ठानरूपया बंधनात् त्रुटयति । कर्मण पृथग्न
वतीत्यर्थे ॥ ५ ॥ अश्वयन्तार्थाधिकारानिहितत्वात्स्वसमयप्रतिपादनानंतरं परसमयश्च
तिपादनानिधित्तयाऽह । (एणयेविवक्कमेत्यादि) । एतान्तरोक्तान् ग्रंथान् व्युत्क्रम्य प
रित्यज्य स्वरुचिविरचितार्थेषु ग्रंथेषु सक्ता सिता बद्धा एके न सर्वे इति सवध । ग्रंथा
तिक्रमश्चेतेषा तदुक्तार्थान्युपगमात् । अनंतरग्रंथेषु चायमर्थोऽनिहितस्तद्यथा जीवा
स्तित्वे सति ज्ञानावरणीयादि कर्मबंधन तस्य हेतवो मिथ्यात्वाविरतिप्रमादादय परिग्रहा
रनादयश्च । तत्रोक्तं च सम्यक्दर्शनाद्युपायेन मोक्षसंज्ञावश्चेत्येवमादिक । तदेवमेकं
श्रमणा शाक्यादयो वार्हस्पत्यमतानुसारिणश्च ब्राह्मणा एतानर्हदुक्तान् ग्रंथानतिक्रम्य
परमार्थमजानाना विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन सिता बद्धा स्वसमयेष्वनिजिविष्टा ।
तथा च शाक्या एव प्रतिपादयति । यथा सुखं खेष्टादेषज्ञानाधारजुतो नास्त्यात्मा

कश्चित् किन्तु विज्ञानमेवैकं विवर्ततइति । कृणिकाः सर्वसंस्कारा इत्यादि । तथा सां
ख्या एव व्यवस्थिता । सत्वरजस्तमसा साम्यावस्था प्रकृतिः प्रकृतेर्महान् महतोर्हंकार
स्तस्मादणश्च पौंडशकस्तस्मात्पौंडशकादपि पंचभूतानि चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमित्या
दि । वैजेषिका पुनराहुः । इन्द्रिय, गुण, कर्म, सामान्य, विशेष, समवाया पद पदा
र्थइति । तथा नैयायिकाः प्रमाणप्रमेयादीनां पदार्थानामन्वयव्यतिरेकपरिज्ञाना
न्निश्रेयसाधिगमइति व्यवस्थिता । तथा मीमांसकाश्चोदनालक्षणोपमो नच सर्वज्ञ क
श्चिद्विद्यते मुक्त्यन्तश्चेत्येवमाश्रिता । चार्वाकास्त्वेवमनिहितवतो यथा नास्तिकश्चि
त्परलोकप्रायी नूतपंचकादधतिरिक्तं पदार्थो नापि पुण्यपापे स्तइत्यादि । एवचांगीकृत्यै
ते लोकायतिका । मानवा पुरुषा सक्ता गृहा अध्युपपन्ना कामेष्वाप्तमदनरूपेषु । त
थाचोचुः । एतावानेव पुरुषो, यावानिन्द्रियगोचरः ॥ नदेष्टुकपदं पश्य, यद्वदत्यवदुश्रुता
॥ १ ॥ पितृ खाद च साधु शोचने, यदतीतं वरगात्रि तन्न ते ॥ नहि चोरु गतं निवर्तते,
समुदयमात्रमिदं कलेवर ॥ २ ॥ एव ते तत्रातरीयाः स्वसमयार्थवासिताः । करणा स
तो नगवदहंभुक्त ग्रंथार्थमज्ञातपरमार्थाः समतिक्रम्य स्वकीयेषु ग्रंथेषु सिता सचक्षा
कामेषु च सक्ताइति ॥ ६ ॥

संति पंच महंभूया, इहमेगेसि माहिया ॥ पुढवी आउ तेऊवा,

वाउ आगासपचमा ॥ ७ ॥ एए पंच महंभूया, तेप्पो एगोति

आहिया ॥ अहतेसिं विणासेणं, विणासो होइ देहिणो ॥ ८ ॥

- अर्थ-हवे ग्रंथकार प्रथम चार्वाकिनु मत देखाढेते. संतिपंचमहंभूया के० ते चार्वा
क एम कहेते के जगतमां सर्वलोकव्यापी पचमहानूत ठे इहके० आ लोकमाहे, एगेसि
के० कोइ एक नूतवादी तेना मतने विपे आहियाके० कहाते. ते कोण० तोके० पुढवी
के० पृथ्वी कविरूप ठे, आउके० अण्ण ते इन्द्रिय लक्षणठे, तेकके० तेज उग्ररूप,
आउके० वायु चलन लक्षण अने पचमाके० पाचमं आगासके० आकाश अथवाकाश
लक्षण ठे, ॥७॥ हवे एनुज विशेष कहेते. एएपंचमहंभूयाके० ए पूर्वे कहाते जे पचमहा
नूत तेप्पो के० ते थकीज एगोसि के० कोइ एक चिद्रूप ते नूत थकी अथवातिरिक्त एवो
आहिया के० आत्मा होय ठे, परतु जेम ए पाच नूत थकी पृथक् नूत एवो अन्य कोइ
बीजो आत्मा ठे, एवी रीते जे बीजा दर्शनी कटपना करेते तेम नथी केमके ए परलो
कनो जनार, सुखइ खनो नोगवमार जीव एवो पदार्थ कोइ बीजो नथी, एम ते
चार्वाक कहेते तेमने कोइ परवादी एम पूठे के, अहो चार्वाको जो ! तमारे मते पंचम
हानूत थकी अन्य कोइ आत्मा एवो पदार्थ नथी, तो मरण पाय्यो एम कोण कहेवाय?

हवे एनो उत्तर चार्वाक दर्शनीयो कहेवे अहएसिंके० अथ एटले हवे एसिं एटले ए पंच महाजुत जे ठे तेना विणासेण के० विनाश थकी, देहिणो - के० जीवनो पण विणासो होइ के० विनाश होयवे परंतु जे एवु कहेवे के आत्मा चवीने अन्यत्र स्थाने जायवे. कर्मना वशथकी सुखी इ खी यायवे, ते सर्व मुग्धरजन जाणवु ॥ ८ ॥

॥ टीका-साप्रतं नास्तिकमतमाश्रित्याह । (सतीति) सति पंचमहानूतानि इह अस्मिन् लोके एकेपा जूतयादिनामाख्यातानि तत्त्वार्थरुतानि । तैर्वा जूतयादिनिर्वाहैराख्यातानि स्वयमगीरुतानि । परेषां च प्रतिपादितानि तानि चामूनि । (पुढवीत्यादि) । पृथ्वी १ आपो जलं २ तेजो बन्धि ३ वायु ४ आकाश पंचम येषां तानि । ननु साख्यादिनिरपि जूतानि मन्यंत एव । तत्कथं चार्वाकमतापेक्षयैव जूतोपन्यास इति चेच्छ्रुयते । सांख्यादिनिर्वाहं प्रधानाहकारादिकं तथा कालदिगात्मादिकं चान्यदपि वस्तुजातमगीक्रियते । चार्वाकैस्तु जूतव्यतिरिक्तं नात्मादि किञ्चिन्मन्यत इति तन्मताश्रयेणैवापं सूत्रोपन्यास इति ॥८॥ चार्वाकमतांगीकारमेवाह । (एत इति) । एतानि पंचमहानूतानि तेन्यो जूतेन्य कायाकारपरिणतेन्य एक कश्चिद्विद्रूपो जूताव्यतिरिक्त आत्मा नवति ननु कश्चिदपर परलोकयायी जीवाख्य पदार्थोऽस्तीत्येवमाख्यातवत्तस्ते । ननु यदि जूतेन्योन्य कश्चिदात्मा नास्ति कथं तर्हि मृत इति व्यपदेश इत्याशकयामाह । (अहते सिति) । अथ तेषां जूतानां विनाशोऽपगममेवेति नो वेदवत्तावेति नाशो नवति ततश्च मृत इत्युच्यते न पुनर्जीवापगम इति । अत्रैतन्मतनिर्लोभनयुक्तयो वृत्तितोऽवसेया ॥८॥

॥ टीका-साप्रतं विशेषेण सूत्रकार एव चार्वाकमतमाश्रित्याह । (सति पंचमहानूतया इत्यादि) । सति विद्यते महाति च तानि जूतानि च महानूतानि । सर्वलोकव्यापित्वान्महत्त्वविशेषण । अनेन च जूतानाववादिनिराकरण इष्टव्य । इहास्मिन् लोके एकेषां जूतयादिनामाख्यातानि प्रतिपादितानि तत्त्वार्थरुतानि तैर्वा जूतयादिनिर्वाहैरुपलब्धमस्तानुसारिनिराख्यातानि स्वयमगीरुतान्यन्येषां च प्रतिपादितानि । तानि चामूनि । तद्यथा । पृथिवी कविरूपा । आपो इवलरूपा । तेज उषरूपं । वायुश्चलनलरूपः । आकाश सुपिरलक्षणमिति तच्च पंचम येषां तानि । तथा । एतानि सांगोपांगानि प्रसिद्धत्वात् प्रत्यक्षप्रमाणवसेयत्वाच्च न कैश्चिदपहोतुं शक्यानि । ननु च सांख्यादिनिरपि जूतान्यन्युपगतान्येव । तथाहि । सांख्यास्तावदेवमूचुः । तद्यथा । सत्वरजस्तमोरूपात्प्रधानान्महान् बुद्धिरित्यर्थः । महतोऽहकारोऽहमिति प्रत्ययस्तस्मादप्यहकारात्पोडशकोण एव उत्पद्यते । सचायं पंच स्पर्शादीनि बुद्धिदियाणि वाक्पाणि पादपायूपस्थरूपाणि पंच कर्मेदियाणि । एकादश मनः । पंचतन्मात्राणि । तद्यथा । गंधरसरूपस्पर्शशब्द

न्मात्राख्यानि । तत्र गंधतन्मात्रात्प्रथिवी गंधरसरूपस्पर्शवती । रसतन्मात्रादापो-रस
रूपस्पर्शवत्य । रूपतन्मात्राचेजो रूपस्पर्शवत् । स्पर्शतन्मात्राद्वायु स्पर्शवान् । शब्द
तन्मात्रादाकाशं गंधरसरूपस्पर्शवर्जितमुत्पद्यतइति । तथा वैशेषिका अपि जूताम्यजि
हितवतः । तद्यथा । प्रथिवीत्वयोगात्प्रथिवी । साच परमाणुलक्षणा नित्या । घण्टाकादि
प्रक्रमनिष्पन्नकार्यरूपतया त्वनित्या । चतुर्दशनिर्गुणैरूप, रस, गंध, स्पर्श, संख्या, परि
माण, पृथक्त्व, सयोग, विनाग, परत्वा, परत्व, गुरुत्व, इवत्व, वेगाख्यैरुपेता । तथा
एत्वयोगादापस्ताश्च रूपरसस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविनागपरत्वापरत्वगुरुत्व
स्वानाविकइवत्वस्नेहवेगवत्पस्तासु च रूपं छुक्कमेव रसो मधुरएव स्पर्श, शीतएवेति ।
तेजस्त्वानिसवधातेजः । तच्च रूपस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविनागपरत्वापरत्वनै
मित्तिकइवत्ववेगाख्यैरेकादशनिर्गुणैर्गुणवत् । तत्र रूप छुक्क जास्वर च । स्पर्श उष्णएवेति ।
वायुत्वयोगाद्वायु । सचाजुष्णशीतस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविनागपरत्वापरत्व
वेगाख्यैर्नवनिर्गुणैर्गुणवान् । हृत्कपशब्दानुष्णशीतस्पर्शलिग । आकाशमिति परिनापिकी
संज्ञा एकत्वात्तस्य । तच्च संख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविनागशब्दाख्यै पदनिर्गुणैर्गुण
वत् । शब्दलिगंचेत्येवमन्यैरपि वादिनिर्जुतसंज्ञावाश्रयणे किमिति लोकायतिकमतापेक्ष
या जूतपचकोपन्यासइत्युच्यते । साध्यादिनिर्दिष्ट प्रधानात्ताद्वकारिकं तथा काजदिगात्मा
दिक चान्यदपि वस्तुजातमन्युपेयते । लोकायतिकैस्तु जूतपंचकव्यतिरिक्तं नात्मादिक किं
चिदन्युपगम्यते इत्यतस्तन्मताश्रयणेनैव सूत्रार्थो व्याख्यायतइति ॥ ४ ॥ यथा चैतत्त
था दर्शयितुमाह । (एएचमहद्व्याहूयाइत्यादि) । एतान्यनतरोक्तानि प्रथिव्यादीनि पंच महा
जूतानि यानि तेन्य कार्याकारपरिणतेन्य एक कश्चिद्विडूपो जूताव्यतिरिक्त आत्मा
नवति न जूतेन्यो व्यतिरिक्तोऽपर कश्चित्पर परिकल्पित परलोकानुयायी सुखदुःखनो,
क्ता जीवाख्य पदार्थोस्तीत्येवमाख्यातवतस्ते । तथाहि । एव प्रमाणपति । न प्रथिव्यादि
व्यतिरिक्त आत्माऽस्ति तद्ग्राहकप्रमाणानावात् ॥ प्रमाण चात्र प्रत्यक्षमेव नानुमानादिकं ।
तत्रेडियेण साह्यदर्थस्य संबंधानावाद्द्वयनिर्धारसंभव । सति च व्यनिर्धारसंभवे सहशे च
बाधासंभवे तद्वक्ष्यमेव दूषितं स्यादिति सर्वत्रानाश्वास । तथाचोक्तं । हस्तस्पर्शादि
बाधेन, विपमे पयि धावता ॥ अनुमानप्रधानेन, विनिपातो न दुर्जेन ॥ १ ॥ अनुमानं,
चात्रोपलक्षणमागमादीनामपि । साह्यदर्थसंबंधानावाद्द्वस्तस्पर्शनेनैव प्रवृत्तिरिति ।
तस्मात्प्रत्यक्षमेवैक प्रमाण । तेन च जूतव्यतिरिक्तस्यात्मनो न ग्रहण । यत्तु चैतन्यं ते
पूपलन्यते तज्जूतेष्वेव कार्याकारपरिणतेष्वनिव्यज्यते, मद्यांगेषु समुदितेषु मदशक्तिवदि
ति । तथा न जूतव्यतिरिक्तं चैतन्य तत्कार्यत्वाद्वादादिवदिति । तदेव जूतव्यतिरिक्तस्या
त्मनोऽनावाजूतानामेव चैतन्यानिव्यक्तिर्जलस्य बुद्बुदादिव्यक्तिवदिति । केषांचिद्वोकाय

तिकानामाकाशस्योपि जूतन्वेनान्युपगमाद्भूतपचकोपन्यासो न दोषायेति । ननुच यदि जूतव्यतिरिक्तोऽपर कश्चिदात्मस्त्वः पदार्थो न विद्यते कथं तर्हि भूतइति व्यपदेश इत्याशं क्यह । अथैषा कायाकारपरिणतौ चैतन्यानिब्यक्तौ सत्यां तदूर्ध्वतेपामन्यतमस्य विनाशोऽपगमे वायोस्तेजसश्चोनयोवा देहिनो देवदत्तात्मस्य विनाशोऽपगमो जवति ततश्च भूतइति व्यपदेश प्रवर्तते न पुनर्जीवापगमइति जूताव्यतिरिक्तचैतन्यवादिपूर्वपक्षइति । अत्र प्रतिसमाधानार्थं निर्युक्तिरुदाह । “पचएहं सजोए,असुमुणाणच चेयणाइगुणो । पचिदि यठाणाण,असुमुणिथ मुणइ असो ॥३॥ (पचएहंसजोएइत्यादि) । पचानां पृथिव्यादीनां जूतानां सयोगे कायाकारपरिणामे चैतन्यादिक । आदिशब्दात् जापाचक्रमणादिकश्च गुणो न जवतीति प्रतिज्ञा । अन्पाठयस्त्वत्र हेतुत्वेनोपात्ता । दृष्टातस्त्वन्यूह्य । सुजनत्वान्नस्यनो पादान । तत्रेदं चार्वाक प्रष्टव्य । यदेतज्जूतानां सयोगे चैतन्यमनिब्यज्यते तर्हि तेषां संयो गेयि स्वातंत्र्यएवाहोसित्परस्परापेक्षया पारतंत्र्ये इति । किंचाऽतः ॥ न तावत्स्वातंत्र्ये यत आह । (असुमुणाणचेति) चैतन्यादन्ये गुणा येषां तान्यन्यगुणानि । तथा ह्याधारकाभिन्य गुणा पृथिवी इव्यगुणा आप पकृगुण तेजः । चलनगुणो वायुः श्रवणाह्वानगुणमा काशमिति । यदि वा प्रागनिहिता गरादयः पृथिव्यादीनामेकैकपरिहान्याऽन्येगुणाश्चैत न्यादिति । तदेव पृथिव्यादीन्यन्यगुणानि । च शब्दो द्वितीयविकटपक्षकव्यतासूचनार्थः । चैतन्यगुणे साध्ये पृथिव्यादीनामन्यगुणानां सतां चैतन्यगुणस्य पृथिव्यादीनामेकैकस्याप्यनायासतत्समुदायचैतन्याख्यो गुणः सिद्ध्यतीति । प्रयोगस्तत्र जूतसमुदाय स्वातंत्र्ये सति धर्मित्वेनोपादीयते न तस्य चैतन्याख्यो गुणोस्तीति । साध्यो धर्म पृथिव्यादीनामन्यगुणत्वात् । योयोन्यगुणानासमुदायस्तत्रतत्राऽपूर्वगुणोत्पत्तिर्न जवतीति । यथा सिकतासमुदाये स्निग्धगुणस्य तैलस्य नोत्पत्तिरिति घटपटसमुदाये वा न स्तनाद्याविर्भावइति । हृदयते च कार्ये चैतन्य तदात्मगुणो नविष्यतीति न जूतानां मिति । अस्मिन्नेवसाध्ये हेत्वन्तरमाह । (पंचिदियठाणाणति) । पच च तानि स्पर्शानर सनप्राणचक्षुःश्रोत्राख्यानीन्द्रियाणि तेषां स्थानान्यवकाशास्तेषां चैतन्यगुणानावात्र जूतसमुदाये चैतन्यं । इदमत्र हृदयः । लोकायतिकानां हि अपरस्य अपुरनन्युपगमा दिन्द्रियाण्येव इष्टाणि । एतेषां च यानि स्थानान्युपादानकारणानि तेषामचिद्रूपत्वान्न जूत समुदाये चैतन्यमिति । इन्द्रियाणां चामूनि स्थानानि । तद्यथा । श्रोत्रेन्द्रियस्याकाशः सुषिरात्म कत्वात् । घ्राणेन्द्रियस्य पृथिवी तदात्मकत्वात् । चक्षुरिन्द्रियस्य तेजस्तद्रूपत्वात् । एवमर सनेन्द्रियस्याप । स्पर्शनेन्द्रियस्य वायुरिति । प्रयोगश्चात्र नेन्द्रियाण्युपलब्धिमिति तेषामच्चे तनगुणारब्धत्वात् । यद्यदचैतन्यगुणारब्धं तत्तदचैतन्यं । यथा घटपटादीनि । एवमपि च जू तसमुदाये चैतन्याभावएव साधितो जवति । पुनर्हेत्वन्तरमाह । (ए असुमुणिथमुण

इत्युक्तिः । इहेंडियाणि प्रत्येकं ज्ञातमकानि तान्येवापरस्य इष्टुञ्जावाद्रूपेण तेषां च प्रत्येकं स्वविषयग्रहणादन्यविषये चाप्रवृत्तेर्नान्यदिंश्चिद्ज्ञातमन्यदिंश्चिद् जानातीत्यतो मया पचापि विषया ज्ञाता इत्येवमात्मकः संकलनाप्रत्ययो न प्राप्नोत्यनुच्यते चार्थं तस्मादेकेनैव इष्टा नवतिव्यम् । तस्यैव च चैतन्यं न जूतसमुदायस्येति । प्रयोगः पुनरेव जूतसमुदाये चैतन्यं तदारब्धेडियाणां प्रत्येकविषयग्राहित्वे सति संकलनाप्रत्यया ज्ञावात् । यदि पुनरन्यगृहीतमप्यन्यो गृहणीयदिवदक्षगृहीत यद्गृह्यतेनापि गृह्येत न चैत द्रष्टुमिष्टं चेति । ननुच स्वार्तव्यपक्षेऽप्यदोषः । यदा पुन परस्परसापेक्षाणां सयोगपारतं व्यान्युपगमेन जूतानामेव समुदितानां चैतन्याख्यो धर्मः सयोगवशादाविर्भवति । यथा किण्वादकादिषु मद्यागेषु समुदितेषु प्रत्येकमविद्यमानापि मदशक्तिरिति तदा कुतोऽस्य दोषस्यावकाश इति । अत्रोत्तरः । गथायाः चशब्दाद्विज्ञमनिधीयते । यत्तावदुक्तं । यथा जूतेज्यः परस्परसव्यपेक्षसंयोगान्गम्यश्चैतन्यमुत्पद्यते । तत्र विकल्पयामः । किमसौ सयोगः सयोगिन्यो निम्नोऽनिम्नो वा । निम्नश्चेत्पणूनतप्रसंगो न चान्यत्पंचनूतव्यतिरिक्तं योगाख्यनूतग्राहकं नवता प्रमाणमस्ति । प्रत्यक्षस्यैवैकस्यान्युपगमात्तेन च तस्याग्रहणात् प्रमाणांतरान्युपगमे च तेनैव जीवस्यापि ग्रहणमस्तु । तथाऽनिम्नो जूतेज्यो जूतानामेव संयोगस्तत्राप्यतश्चित्तीर्य किंजूतानि प्रत्येकं चैतनावस्यचैतनावति वा । यदि चैत नावति तदा एकेंडियसिद्धिस्तदा समुदायस्य पंचप्रकारचैतन्यापत्तिः । अथाचैतन्यानि तत्रोक्तो दोषो नहि । यद्यत्र प्रत्येकमविद्यमानं तत्समुदाये नवपलन्यते शिकतासु तैलवदित्यादिना । यदप्यत्र पूर्वोक्तं तथा मद्यागेष्वविद्यमानाऽपि प्रत्येकं मदशक्तिः समुदाये प्राडर्भवतीति । तदप्युक्तं । यतस्तत्र किण्वादिषु याच यावती शक्तिरुपलन्यते । तथा हि ॥ किण्वे बुद्ध्यापनयनसामर्थ्यं त्रिमिजननसामर्थ्यं चोदकस्य तृटपनयनसामर्थ्यमित्यादिनेति जूतानां प्रत्येकं चैतन्याऽन्युपगमे दृष्टातदाष्टातिकयोरसामर्थ्यं । किंच जूते चैतन्यानुपगमे मरणाज्जातो मृतकायेपि पृथ्यादीनां जूतानां सञ्जावात् । नैतदस्ति । तत्र मृतका ये वायोस्तेजसो वाऽज्ञावान्मरणसञ्जाव इत्यशिक्षितस्योत्थापः । तथाहि । मृतकाये शो फोपलव्येते वायोरज्ञावः कायस्य च पक्षिस्त्रजावस्य दर्शनाज्ञाग्रेरिति । अथसूक्ष्मा कश्चिद्वायुविशेषोऽग्निरिति ततोपगत इति मतिरित्येव च जीव एव नामातरेणान्युपगतो नवति । यत्किंचिदेतत् । तथा न जूतसमुदायमात्रेण चैतन्याविर्भावः । पृथिव्यादिव्येकत्र व्यवस्थापिते चैतन्यानुपलब्धे । अथकायाकारपरिणेतौ तस्यां तदजिब्यकिरिष्यते । तदपि न । यतो लेप्यमयप्रतिमार्था समस्तजूतसञ्जावेऽपि जडत्वमेवोपलन्यते । तदेवमन्वयव्यतिरेका न्यामालोच्यमानो नार्यचैतन्याख्यो गुणो जूतानां जवितुमर्हति । समुपलन्यते चार्थः शरीरेषु । तस्मात् पारिदोषात् जीवस्यैवायमिति स्वदर्शनपक्षपातं विहायागीक्रियतामिति ।

यच्चोक्तं प्राक् न पृथिव्यादिव्यतिरिक्त आत्माऽस्ति तदग्राहकप्रमाणानावात् । प्रमाणं चात्र प्रत्यक्षमेवेकमित्यादि तत्र प्रतिविधीयते । यच्चावदुक्त प्रत्यक्षमेवैक प्रमाणं नानुमानादिकमित्येतदनुपासितशुरोर्वच । तथाहि । अर्थाविसंवादक प्रमाणमित्युच्यते प्रत्यक्षस्य च प्रामाण्यमेव व्यवस्थाप्यते । कश्चित्प्रत्यक्षव्यक्तीर्धर्मित्वेनोपादाय प्रमाणयति । प्रमाणमेता- अर्थाऽविसंवादकत्वादनुज्ञतप्रत्यक्षव्यक्तिवत् । नच तानिरेव प्रत्यक्षव्यक्तिनि स्वसविदितानि परव्यवहारयितुमयमीशस्तासा स्वसन्निविष्टत्वान्मूकत्वाच्च । प्रत्यक्षस्य नानुमान प्रमाणमित्यनुमानेनैवानुमाननिरास कुर्वन्चावाक कथं नोन्मत्त स्यादेव ह्यसौ तदप्रामाण्य प्रतिपादयेत् । यथा नानुमान प्रमाण विसंवादकत्वादनुज्ञतानुमानव्यक्तिवदित्येतच्चानुमानमथपरप्रसिद्ध्यतडुच्यते । तदप्युक्त । यतस्तत्परप्रसिद्धमनुमान नवत प्रमाणमप्रमाण वा । प्रमाण चेत्कथमनुमानमप्रमाणमित्युच्यते । अथाप्रमाण कथमप्रमाणेन सता तेन पर प्रत्याज्यते । परेण तस्य प्रामाण्येनान्यपगतत्वादिति चेत्तदप्यसाप्रतं । यद्विनाम परो मौढ्यादप्रमाणमेव प्रमाणमित्यवध्यस्यति । किं नवताऽतिनिपुणेनापि तेनैवाऽसौ प्रतिपादयते । यो ह्यन्यो गुडमेव विषमपि मन्यते किं तस्य मारयितुकामेनापि बुद्धिमता गुडएव दीयते । तदेव प्रत्यक्षानुमानयो प्रामाण्याप्रामाण्ये व्यवस्थापयतो नवतोऽनिवृत्तोपि वजादायातमनुमानस्य प्रामाण्यं । तथा स्वर्गपवर्गदेवतादे प्रतिपेधं कुर्वन् नवान् केन प्रमाणेन करोति न तावत्प्रत्यक्षेण प्रतिपेधं कर्तुं पार्यते । यतस्तत्प्रत्यक्ष प्रवर्तमान वा तन्निपेध विदध्यान्नवर्तमान वा । न तावत्प्रवर्तमान तस्याऽज्ञावविषयत्वविरोधात् । नापि निवर्तमान । यतस्तच्च नास्ति तेन च प्रतिपत्तिरित्यसंगतं । तथाहि । व्यापकविनिवृत्तौ व्याप्यस्यापि निवृत्तिरिष्यते ॥ न चावाकदर्शितप्रत्यक्षेण समस्तयस्तुव्याप्ति सजाव्यते । तत्कथं प्रत्यक्षविनिवृत्तौ पदार्थव्यावृत्तिरिति । तदेव स्वर्गादे प्रतिपेधं कुर्वता चार्वाकेणाऽवश्य प्रमाणातरमन्युपगतं । तथाऽन्यानिप्रायविज्ञानान्युपगमादत्र स्पष्टमेव प्रमाणातरमन्युपगतं । अन्यथा कथं परावबोधाय शास्त्रप्रणयनमकारि चार्वाकेणेत्यलमतिप्रसंगेन । तदेव प्रत्यक्षादप्यमपि प्रमाणमस्ति तेनात्मा सेत्स्यति किंपुनस्तदिति चेदुच्यते । अस्त्यात्मा । असाधारणतज्ज्ञोपलब्धेऽद्वुरिंशियवत् । चद्वुरिंशियं हि न साहाडुपलभ्यते । स्पर्शनादींशियाऽसाधारणरूपविज्ञानोत्पादनशक्त्या त्वनुमीयते । तथात्मापि पृथिव्याद्यसाधारणगुणोपलब्धेरस्तीत्यनुमीयते । चैतन्यं च तस्यासाधारणगुणइत्येतत्पृथिव्यादिनूतसमुदाये चैतन्यस्य निराकृतत्वादवसेयं । तथास्त्यात्मा समस्तैश्वर्योपलब्धार्थसकलनाप्रत्ययसन्नावात् । पचगवाह्वा न्यनन्योपलब्धार्थसकलनाग्निधाव्येकदेवदत्तवत् । तथाऽत्माऽर्थदृष्टा नैश्वर्याणि । तद्विगमे हि तदुपलब्धार्थस्मरणात् । गवाहोपरमेऽपि तद्वारोपलब्धार्थस्मर्तृदेवदत्तवत् । तथाथि

पत्याप्यात्मास्तीत्यवसीयते । तथापि सत्यपि पृथिव्यादिनूतसमुदाये ज्ञेयकर्मदौ न सु
खदु खेच्छादेषप्रयत्नादिक्रियाणां सद्भाव इत्यत सामर्थ्यादवसीयते । अस्ति नूतातिरिक्त
कश्चित्सुखदुःखेच्छादीनां क्रियाणां समवायिकारण पदार्थः सचात्मेति । तदेव प्रत्यक्षानुमा
नादिपूर्विकाऽन्याप्यर्थापत्तिरन्यूह्या । तस्यास्त्विदं लक्षणं । प्रमाणपटुविज्ञातो, यत्रार्थो
नान्यथा जयेत् ॥ अदृष्ट कल्पयेदन्य, सार्थापत्तिरुदाहृता ॥ १ ॥ तथाऽगमादप्यस्तित्वमवसे
यं । सचायमागमः । अविमेयायाजववाइएइत्यादि । यदि वा किमत्राऽपरप्रमाणचितया
सकलप्रमाणज्येष्ठेन प्रत्यक्षेणैवात्मास्तीत्यवसीयते । तदुणस्य ज्ञानस्य प्रत्यक्षत्वात् । ज्ञान
गुणस्य च गुणिनोऽनन्यत्वात् । प्रत्यक्षएवात्मा रूपादिगुणाप्रत्यक्षत्वेन पटादिप्रत्यक्षवत् ।
तथा ह्यहं सुख्यहं दुःख्येवमाद्यहंप्रत्ययग्राह्यऽस्त्यात्माप्रत्यक्षः । अहंप्रत्ययस्य स्वसंविद्रूपत्वा
दिति । ममेदं शरीरं पुराणं कर्मेति च शरीराज्जेदेन निर्दिश्यमानत्वादित्यादीन्यन्यान्यपि
प्रमाणानि जीवसिद्धावन्यूह्यानीति ॥ तथा यदुक्तं । न नूतव्यतिरिक्तं चैतन्यं तत्कार्यत्वा
त् घटादिवदित्येतदप्यसमीचीनं । हेतोरसिद्धत्वात् । तथाहि । न नूतानां कार्यं चैतन्यं
तेषामतदुणत्वात् नूतकार्यचैतन्ये संकलनाप्रत्ययासजवाञ्चेत्यादिनोक्तप्राथम्यतोऽस्यात्मा
नूतव्यतिरिक्तो ज्ञानाधारइत्युक्तः । ननुच किं ज्ञानाधारनूतेनात्मना ज्ञानाज्जिज्ञेनाश्रितेन
यावता ज्ञानादेव सर्वसंकलनाप्रत्ययादिकं सेत्स्यति किमात्मनातर्गुदुकटपेनेति । तथाहि ।
ज्ञानस्यैव विद्रूपत्वाद्भूतेरचेतनैः कायाकारपरिणतैः सह संबधे सति सुखदु खेच्छादेषप्रय
त्नाक्रिया प्राड्भ्यति तथा सकलनाप्रत्ययो नवान्तरगमनचेति । तदेव व्यवस्थिते किमात्मना
कल्पितेनेत्यत्रोच्यते । नत्यान्मानमेकमाधारनूतमतरेण संकलनात्र न्याय्या घटते । तथा
हि । प्रत्येकमिन्द्रियं स्वविषयग्रहणं सति परविषये चाप्रवृत्तेरेकस्य च परिष्ठितुरनावात् ।
मया'पचापि विषया परिष्ठित्वा इत्यात्मकस्य संकलनाप्रत्ययस्यानावादिति । आलस्य
विज्ञानमेकमस्तीति चेदेव सत्यात्मनएव नामान्तरं जवता कृतं स्यात् । नच ज्ञानारव्यो
गुणो गुणिनमतरेण जवतीत्यवश्यमात्मना गुणिना जाव्यमिति । सच न सर्वव्यापी
तदुणस्य सर्वत्रानुपलज्यमानत्वात् घटवत् । नापि श्यामाकतज्जलमात्रोऽगुष्टपर्वमात्रो वा ।
तायन्मात्रस्योपात्तशरीराव्यापित्वात् त्वकपर्यंतशरीरव्यापित्वात् त्वचोपलज्यमानगुणत्वा
त् । तस्मात्स्थितमिदमुपात्तशरीरत्वकपर्यंतव्याप्यात्मेति । तस्य चानादिकर्मसवक्षस्य क
दाचिदपि सांसारिकस्यात्मन स्वरूपेऽनवस्थानात् सत्यप्यमूर्तत्वे भूतेन कर्मणा संबधो न
विरुध्यते । कर्मसंबध्याञ्च सूक्ष्मावाद्दैर्केडियाद्विचित्रं पंचेडियपर्याप्तापर्याप्तिसाध्यवस्था बहु
विधा प्राड्भवति । तस्य चैकातेन कृणिकत्वे ध्यानाध्ययनश्रमप्रत्यक्षिज्ञानाद्यजावः । ए
कातनित्यत्वे च नारकतिर्यङ्मनुष्यामरगतिपरिणामाजावः स्यात्तस्मात्स्यादनित्यः स्या
न्नित्यव्यात्मेत्यलमतिप्रसंगेन ॥ ७ ॥

जहा य पुढवीयूजे. एगे नाणाहि दीसइ ॥ एवं जो कसिणो लोए
विन्नू नाणाहि दीसइ ॥ ए ॥ एवमेगेति जप्पति, मंदा आरंजणि
स्सिआ ॥ एगे किञ्चा सय पावं, तिवं झुक्कं नियत्तइ ॥ १० ॥

अर्थ-एम् पचचूतियागता एटले पंच नूतिक वादिनो मत कहु. हवे आत्मादित
वादिनो मत दृष्टातेकरी कहिये ठेये जहाय के० जेम पुढवीयूजेएगे के० पृथ्वीरूप थून
एक ठता नाणाहिदीसइ के० नदी, समुद्र, पर्वत, नगर अने ग्राम इत्यादिरूप नाना प्रका
रे देखायठे परतु विचाले पृथ्वीनु अतर काइ देखातु नथी एटले पृथ्वी एकज ठे एवके०
ए वक्त न्याये, जो एवचन परने बोलाववाने अर्थेठे एटले अहो ? दर्शनीउ तेम कसिणो
लोएके० ए समस्त लोक चराचर स्वरूप एकज ठे एटले आत्मारूप ठे, परतु विन्नू के०
विद्वान् ते चराचररूप आत्मा नाणाइ दीसइ के० नानाप्रकारे द्विपद चतुष्पद बहुप
दादिरूप देखाय ठे परतु जे एम् कहेके, शरीर शरीरने विपे आत्मा छुदो छुदो ठे ते मि
थ्या ठे यडुक्त। एकएवहि नूतात्मा, नूते नूते व्यवस्थित ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते ज
टाचइयत् ॥ १ ॥ इत्यादि ॥ ए ॥ हवे जेन एने उत्तर आपेठे एव के० ए पूर्वोक्त
न्याये एगेति के० एरु एटले कोइ एक परवादी, पोताना ठंदने बलात्कारे एम् जप्पति
के० बोले ठे ते केवाठे, तोके मदा के० मद ठे एटले सम्यक् ज्ञान विकल ठे, केमके, जो
सर्वत्र आत्मा एकज ठे, बीजो नथी तो जगत्माहे एगेके० एकेक जीय करसणी प्रमुख
आरंजणस्सिआ के० जीयहिंसात्मक आरंजनेविपे निस्सिया एटले आसक्त थका सर्वके०
पोते पाव के० पापने किञ्चाके० करीने तिबडुक्क के० तीर डुखने नियत्तइ के० पामेठे
पण अनेरा नथी पामता, तथा जे जीय जगत्मा काइ असमजस चौरादिक कर्म करे
ठे, ते ठेदनजेदनादिक अनेक विटवनाउ पामेठे अने जे जलो समाचरेठे ते साता पामेठे.
माटे जो सर्वजीवनो आत्मा एकज होय तो सर्व जीवने विटवना अथवा साता केम न
यदी जोइये ? माटे ए तमारु वचन मिथ्या ठे, केमके सर्व जीव पोतपोतानी करणीए सु
ख डुखने पामेठे ॥ १० ॥ ए सवगतवादिगता एटले सर्वगत वादीनु मत कहु.

॥ दीपिका- अथ एकात्माऽद्वैतवादमुद्दिश्याह । (जथायेति) यथा च शब्दोऽपिश
ब्दार्थे । सच निन्न । पृथिव्या स्तूप पृथिव्येव वा स्तूप पृथिवीसघाताख्योऽवयवी । सच
एकोपि यथा नानारूप सरित्समुद्रपर्वतनगरग्रामाद्याधारतया विचित्रो दृश्यते । निम्नो
न्नतमृडकगिनरक्तपीतादिजेदेन वा दृश्यते । नच तावता पृथिवीत्वस्यैकस्य जेदो नवति ।
एव जोऽति परामत्रण । रुत्सोपि चेतनाचेतनरूपो लोक एको विद्वानेक एवात्मा-विद्वान्
ज्ञानपिड पृथिव्यादिनूताकारतया नाना दृश्यते । नच तावता तस्यैकन्यात्मतत्त्वस्य जेदो

जवति ॥९॥ अस्योत्तरमाह । (एवमिति) एवमात्माद्वैतवादमाश्रिता एके जटपति । मंडा जडा । मंदत्व चैतेषां युक्तिविकलजीवाऽद्वैतपक्षाश्रयणात् । तथाहि । यद्येकएवात्मा स्यात्तदा एके कृपीवलाढय आरजे जीवद्विसात्मके नि श्रिता आसक्ता स्वयंपाप कृत्वा तीव्र नारकादिषु खं (निगद्यन्ति) आर्पित्वाद्बहुवचनार्थे एकवचन । निश्चयेन गच्छति । तएवार नसक्तानान्ये इत्येतन्न स्यात् । यद्येक एवात्मा स्यात्तदा एकेनाप्यशुभे कर्मणि कृते सर्वेषां ड ख स्यान्नचैवं दृश्यते । तस्मादेकएवात्मेति न युक्तं ॥ १० ॥

॥ टीका ॥ साप्रतमेकात्माऽद्वैतवादमुद्देशार्थाधिकारप्रदर्शितं पूर्वपक्षयितुमाह । (ज हापुडजीन्यादि) दृष्टान्तवलेनैवार्थस्वरूपावगते पूर्वदृष्टान्तोपन्यासः । यथेष्टुपदर्शने । च शब्दोऽपिशब्दार्थे । सचनिन्नक्रमेकेइत्यन्यानंतर इष्टव्य । पृथिव्येव स्तूपा पृथिव्या वा स्तूपः पृथिवीसवात्तावयवी । सर्वैकोपि यथा नानारूप सरित्समुद्रपर्वतनगरसन्निवेशाद्याधारतया विचित्रो दृश्यते निम्नोन्नतमृडुरुविनरक्तपीतादिचेदेन वा दृश्यते । नच तस्य पृथिवीतत्त्वस्यैतावताचेदेन चेदो जवत्येवमुक्तरीत्या । जोऽत्यादिपरामत्रण । क त्सनोपि लोकश्चेतनाचेतनरूप एकोविद्वान् वर्तते । इदमत्र हृदय । एकएव ह्यात्मा वि द्वान् ज्ञानपिंड पृथिव्याद्याकारतया नाना दृश्यते नच तस्यात्मनएतावताऽत्मतत्त्व चेदो जवति । तथा चोक्तं । एकएव हि जूतात्मा, जूते जूते व्यवस्थित ॥ एकधा बहु धा चैव, दृश्यते जजचइवत् ॥ १ ॥ तथा पुरुषएवेद सर्वं यज्जतं यच्च नव्यं । यतामृतत्व स्येशानो यदन्नेनातिरोहति, यदेजति यन्नेजति यदूरे यदतरस्य सर्वस्य यस्तर्वम्यास्य वा ह्यत इत्यात्माद्वैतवाट ॥९॥ अस्योत्तरदानायाह । (एवमेगे इत्यादि) एवमित्यनतरोक्ता त्माद्वैतवादोपदर्शनं । एके केचन पुरुषकारणवादिनो जटपति प्रतिपादयन्ति । किंजुतास्ते ऽ त्याह । मंडा जडा । सम्यक्परिज्ञानविकला ॥मदत्व चैषां युक्तिविकलात्माऽद्वैतपक्षसमाश्रय णात् । तथाहि । यद्येकएवात्मा स्यान्नात्मबहुत्व ततो ये सत्त्वा प्राणिन कृपीवलाढय एके केच न आरजे प्राण्युपमर्दकारिणि व्यापारे नि श्रिता आसक्ता संवद्धा अशुपपन्नास्ते च मरन समारजे कृत्वापाढय स्वयमात्मना पापमशुभप्रकृतिरूपमसातोदयफजं तीव्र ड खं तदनुज वस्थान वा नरकादिकं निघच्छतीति । आर्पित्वाद्बहुवचनार्थे एकवचनमकारि । ततश्चाचमर्थो निश्चयेन यद्यंत्यवश्यतया गच्छति प्राप्नुवति तएवारजासक्ता नान्यइत्येतन्न स्यादपित्वे केनापि अशुभे कर्मणि कृते सर्वेषां शुभानुष्टाधिनामपि तीव्रडु खानिसवध स्यादेकत्वा दात्मनइति । नचैतदेव दृश्यते । तथाहि । यएव कश्चिदसमजसकारी सएव लोके तदनुक पाविडवना. समनुजवन्नुपलन्यते नान्यइति । तथा सर्वगतत्वे आत्मनो बंधमोहाद्यनाव स्तथा । प्रतिपाद्यप्रतिपादकविवेकानावाद्याख्यप्रणयनानावश्च स्यादिति । एतदर्थसवादित्वा त्प्राक्तन्येव निर्धुक्तिरुज्जाथात्र व्याख्यायते । तद्यथा । पंचाना पृथिव्यादीना जूतानामेकत्र

કાયાકારપરિણતાના ચૈતન્યમુપલબ્ધ્યતે । યદિ પુનરેકેવાત્મા વ્યાપી સ્યાત્તદા ઘટાદિખ્યેવ
ચૈતન્યોપલબ્ધિ સ્થાન્નચૈવ । તસ્માન્નૈકચાત્મા જૂતાના ચાન્યોન્યગુણત્વં ન સ્યાદેકસ્મા
દાત્મનોનિન્નત્વાત્ । તથા પંચેન્દ્રિયસ્થાનાનાં પંચેન્દ્રિયાશ્રિતાના જ્ઞાનાનાં પ્રવૃત્તી સત્યાર્મ
ન્યેન જ્ઞાત્વા વિદિતમન્યો ન જાનાતીત્યેતદપિ ન સ્યાદયથેકેવાત્મા સ્યાદિતિ ॥ ૧૦ ॥

પતેઅ કસિણે આયા, જે વાલા જે અ પંખિઆ ॥ સંતિ પિચ્છા

ન તે સતિ, નઠિ સત્તોવવાડ્યા ॥ ૧૧ ॥ નઠિ પુણ્ણેચ પાવેવા,

નઠિ લોણે ઇતો પરે ॥ સરીરસ્સ વિણાસેણ, વિણાસો હોઈ દેહિણો ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—હવે તક્કીવત્તઠરીરવાદિનો મત કહેઠે—તે તક્કીવત્તઠરીરવાદી, એમ કહેઠે
કે, જેમ પચ્છૂત મલી કોયાને આકારે પરિણામી ચૈતના ડપજાવેઠે. તો તે કારણે પ
તેઅકસિણેઆયા કે ૦ શરીર શરીર પ્રત્યે આત્મા જુદો જુદો ઠે જગતુમા જે વાલાકે ૦
વાલ અજ્ઞાની તથા જેઅપંખિઆકે ૦ જે પંખિત એલે વિરેલી ઠે, તે સર્વ જુદા
જુદા ઠે પરતુ એક આત્મા સર્વવ્યાપી ન જાણવો એલે જૈનમત અને તેમનો મત
એકજ થયો હવે ગાથાનાં ચતુરાશ્વઠે તેમનો જેદ દેખાઠેઠે તે પરવાદી એમ કહેઠે
કે, આત્મા ઘણા ઠે, પરતુ જ્યાંસુધી શરીર ઠે ત્યાંસુધી સતિ કે ૦ ઠે. પણ જેવારે શરીર
નહીં, તેવારે આત્માપણ નહીં એલે ગત્યતર ગામી આત્માઝં નથી એ પ્રકારે કરી જેદ
દેખાડયો વલી તેહિજ કહેઠે પિચ્છાનતે સતિકે ૦ તે આત્માઝં પરલોકને વિપે ન જાય.
એતાવતા શરીરધકી જિન્ન આપણાં કર્મનો જોગવનાર એવો આત્મા નથી તથાપિ ન
હિસત્તોવવાડ્યાકે ૦ સત્ત જે પ્રાણીઝં તે ડપપાતિક નથી એલે અવાંતરમા જઈ ડપજે
નહીં અર્થાત્ ગતાગતિ પણ નથી અહીં શિષ્ય પૂઠેઠે કે, પૂર્વે જે જૂતવાદિ કહ્યા અને
એ તક્કીવ તઠરીરવાદી એ વેદુને માહોમાહે શુ વિશેપઠે ? તેવારે ગુરુ કહેઠે કે, જૂતવા
ડીને મતે જે પચમહાજૂત તેહિજ કાયાને આકારે પરિણમીને ધાવનવલનાદિક ક્રિયા
કરે અને એમને મતે પચજૂત કાયાને આકારે પરિણમી ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મા ડપ
જાવે. પરતુ જૂતથકી આત્મા જુદો નથી એલું વિશેષ ઠે ॥ ૧૧ ॥ હવે તેની વક્ત
વ્યતા કહેઠે, નઠિપુણ્ણેચપાવેવા કે ૦ તક્કીવત્તઠરીરવાદી એમ કહેઠે કે, પુણ્ણ નથી,
પાપ પણ નથી, અને નઠિલોણેડતોપરે કે ૦ અતઃ ડપરાત લોક પણ નથી જેટલુ દૃષ્ટિ
ગોચર આવેઠે તેટલોજ લોક ઠે વલી યથકાર એનુ કારણ કહેઠે કે, સરીરસ્સવિણાસે
ણકે ૦ શરીરને વિનાગેકરી વિણાસીહોઈ દેહિણો કે ૦ આત્માનો પણ વિનાશ થાય એ કાર
ણ માટે આત્માને અજાવે પુણ્ણ પાપ તથા લોકની-સજાવના ક્યાં થકી થાય ? ॥ ૧૨ ॥

“તક્કીવત્તઠરીરવાદિગતા” એલે તક્કીવત્તઠરીરવાદિનુ એ પ્રમાણે મત કહુ

॥ दीपिका— सांप्रतं तज्जीवतश्चरीरवादिमतं पूर्वपक्षयुक्ताह । (पक्षेष्टमिति) । प्रत्येकं प्रति शरीरमात्मानं कृत्स्ना सर्वेपि ये बाला अज्ञा ये च पडितास्ते सर्वेपि पृथग्ग्व्यवस्थिता नहि एकएवात्मा सर्वव्यापी स्वीकार्यो बालपंडितविजागानावप्रसंगात् । नन्वेवमात्मनो बहुत्वं जैनैरपि स्वीक्रियतएव तत्किमिति परमतमाश्रित्य सूत्रमिदमुच्यते इत्याशंकायामोह । (संतिमिति) । संतिविद्यते जीवा शरीरं यावत् । शरीराभावे तु न सति । एतदेवाह । (पिज्ञानतेसंति) । प्रेत्य परलोके ते जीवा न सति । तेषां मते शरीराज्जिज्ञे परलोकयायी न कश्चिदात्माख्य पदार्थोस्तीति जैनैरन्यो चेद । किमित्येव ते मन्यत इत्याह । (नञिसत्त्वोपवाद्या) उपपातिका जवाज्जवातरगामिन सत्त्वा प्राणिनो नञि न संति । ननु जूतवादिनोस्य च तज्जीवतश्चरीरवादिन को चेद इत्यत्रोच्यते । जूतवादिनो जूतान्येव कायाकारपरिणतानि धावनवल्गनादिक्रियां कुर्वति । अस्य तु कायाकारपरिणतेन्योजूतेन्यश्चेतनाख्य आत्मोपपद्यते अनिव्यज्यते वा तेन्यश्चानिन्न इत्यनेनो विशेष ॥ ११ ॥ तन्मतमेवाह । (नञीति) । नास्ति पुण्यं पापं च नास्त्यतोऽस्मां लोकात्परोऽन्यो लोक परलोको यत्र पुण्यपापानुजवति । अत्र हेतुमाह । शरीरस्य विनाशेन देहिनो आत्मनोपि विनाशो जावो जवति । तथाच दर्शयते तन्मतज्ञेश । यथा स्वभावादेव जगद्वैचित्र्यं । यदुक्तं । कटकस्य च तीक्ष्णत्व, मयूरस्य विचित्रता ॥ वर्णाश्च ताम्रचूडानां, स्वभावेन जवति हीति ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तज्जीवतश्चरीरवादिमतं पूर्वपक्षयुक्तुमाह । (पक्षेष्टमित्यादि) । तज्जीवतश्चरीरवादिनामयमन्युपगम । यथा पंचन्यो जूतेन्य कायाकारपरिणतेन्यश्चेतन्यमुत्पद्यते अनिव्यज्यते चेकैक शरीरप्रति प्रत्येकमात्मन कृत्स्ना सर्वेप्यात्मान एवमवस्थिता ॥ ये बालाअज्ञा ये च पडिता सदसद्विवेकज्ञास्ते सर्वे पृथग्ग्व्यवस्थिता । नन्वेकएवात्मा सर्वव्यापित्वेनान्युपगतव्यो बालपंडिताद्यविजागप्रसंगात् । ननु प्रत्येकशरीराश्रयत्वेनात्मबहुत्वमर्हतानामपीष्टमेवेत्याशंक्याह । सति विद्यंते यावच्चरीरं विद्यते तदभावे तु न विद्यंते । तथाहि । कायाकारपरिणतेषु जूतेषु चेतन्याविर्भावो जवति जूतसमुदायविषयत्वे च चैतन्यापगमो न पुनरन्यत्र गृह्यतेन्यमुपलक्ष्यते । तदेव दर्शयति । (पिज्ञानते सतीति) । प्रेत्य परलोके न ते आत्मान सति विद्यते । परलोकानुयायी त्वात्मा शरीराज्जिज्ञे स्वकर्मफलजोक्ता न कश्चिदात्माख्य पदार्थोस्तीति जाव । किमित्येवमतस्याह । (नञिसत्त्वोपवाद्या) । अस्तिशब्दस्तिङतप्रतिरूपको निपातो बहुवचने ष्टव्यस्तदयमर्थः । न संति न विद्यंते ॥ तदभावेतु न विद्यंते सत्त्वा प्राणिन उपपातेन निवृत्ता उपपातिका जवाज्जवातरगामिनो न जवतीति तात्पर्यार्थः । तथाहि । तदागमाः विज्ञानपनएवैतेन्यो जूतेन्यः समुदाय तान्ये

वानुविनश्यतीति नप्रेत्य सङ्गा अस्तीति । ननु प्रागुपन्यस्तनूतवादिनोऽस्य च तल्लीवितञ्चरीर
वादिन को विशेष इत्यत्रोच्यते । नूतवादिनो नूतान्येव कायाकारपरिणतानि धावनवत्ग
नादिका क्रिया कुर्वन्त्यस्य तु कायाकारपरिणतेन्यो नूतेन्यश्चैतन्याख्य आत्मोत्पद्यते ऽनित्य
ज्यते वा तेन्यश्चाजिन्नइत्यय विशेष ॥११॥ एवच धर्मिणोऽज्ञावा-धर्मस्याप्यज्ञाव इति दर्शयि
तुमाह । (नञिपुसेच पावेवा इत्यादि) । पुण्यमनुदयप्राप्तिलक्षण तद्विपरीतं पापमेतदुच्य
मपि न विद्यते । आत्मनो धर्मिणोऽज्ञावात् । तदज्ञावाच्च नास्त्यतोऽस्माद्धोकात्परोऽन्यो
लोको यत्र पुण्यपापापानुभव इति । अत्रार्थसूत्रकार कारणमाह । शरीरस्य कायस्य वि
नाशेन नूतविघटनेन विनाशेन देहिनश्चात्मनोऽप्यज्ञावो भवति यतो न पुन शरीरे विनष्टे
तस्मादात्मा परलोके गत्वा पुण्यं पापं वाऽनुभवतीत्यतोऽर्थमिह आत्मनोऽज्ञावात्त-धर्मयो
पुण्यपापयोरप्यज्ञाव इति । अस्मिन्नर्थे बहवो दृष्टाता सति । तद्यथा । यथा जलबुद्बु
दो जलातिरेकेण नापर कश्चिद्व्यते तथा नूतव्यतिरेकेण नापर कश्चिदात्मेति । तथाच
यथा कदलीस्तनस्य वह्निस्त्वगपनयने क्रियमाणे त्वद्मात्रमिव सर्वं नात कश्चित्सारोस्त्ये
व नूतसमुदाये विघटति सति तावन्मात्र विहाय नात सारनूत कश्चिदात्माख्य पदा
र्थ उपलभ्यते । यथावाऽज्ञातं प्राप्यमाणमतद्रूपमपि चक्रबुद्धिमुत्पादयत्येव नूतसमुदायो
पि विशिष्टक्रियोपेतो जीवन्नातिमुत्पादयतीति । यथा च स्वप्ने बहिर्मुखाकारतया, विज्ञा
नमनुजुयते आतरेणैव बाह्यमर्थमेवमात्मानमतरेण तद्विज्ञान नूतसमुदाये प्राङ्मन्यती
ति । तथा । यथाऽदर्शं स्वच्छत्वात्प्रतिविधितो बहि स्थितोऽप्यर्थात्तर्गतो जडयते नचासौ त
था । यथाच ग्रीष्मे जामेनोष्मणा परिस्पदमाना मरीचयो जलाकार विज्ञानमुत्पादयत्ये
वमन्येपि गन्धर्वनगरादय स्वस्वरूपेणाऽतथा नूता अपि तथा प्रतिजासते तथात्मापि नू
तसमुदायाकारपरिणतौ सत्या पृथगसन्नेव तथा ज्ञाति समुत्पादयतीत्यमीषा च दृष्टाता
नां प्रतिपादकानि केचित्सूत्राणि व्याचरुति । अस्मानिस्तु सूत्राऽदर्शेषु चिरतनटीकाया
चादृष्टत्वाच्चाजिगितानीति । ननु च यदि नूतव्यतिरिक्त कश्चिदात्मा न विद्यते तत्कृते च
पुण्यापुण्ये न तत्कथमेतद्यद्वैचित्र्यं घटते । तद्यथा कश्चिदीश्वरोऽपरा दरिद्रोऽन्य सुजगो
परोऽर्जुन सुखीऽऽखी सुरुषो मदरूपो व्याधितो नीरोगीत्येव प्रकारा विचित्रता किञ्चि
बधनेत्यत्रोच्यते । स्वज्ञावात् । तथाहि । कुत्रचिच्छिलागकले प्रतिमारूप विद्यते तच्च कु
कुमागरुचदनादिविलेपनानुजोगमनुभवति घूपायामोद च । अन्यस्मिन् पापाणस्वडे पाद
क्वालनादि क्रियते नच तयो पापाणस्वडयो शुजाद्युजे स्त । यद्वदयात्स तादृगपस्या
विशेष इत्येव स्वज्ञावात्कणैद्विष्य । तथाचोक्त । कटकस्य च तीक्ष्णत्व मयूरस्य विचि
त्रता ॥ वर्णाश्च ताम्रचूडानां, स्वज्ञावेन भवति हीति ॥१॥ तद्यावच्चरीरवादिमतं गतं ॥१॥

कुब च कारयं चैव, सबं कुबं न विह्वई ॥ एवं अकारउं अप्पा; एवं तेउ पगप्रिआ ॥ १३ ॥ जे ते उवाइणो एवं, लोएतेसि कुउंसिया ॥

तमाउं ते तमं जंति, मंदा आरंजनिस्सिया ॥ १४ ॥ आत्मपष्ठवादीगत ॥

अर्थ-हवे अक्रियावादिनो मत कहेउं ते अकर्मवादी एम कहेउं के, आत्मा अमूर्च्छते, नित्यउं, तथा सर्वव्यापी उं ते कारणे कुबचके० क्रियानो कर्ता नथी तथा कारयंचेवके० अनेरा पासे करावनार पण नथी, एटले आत्मा पोते क्रियाने विपे न प्रवर्त्तं, तथा अनेराने पण प्रवर्त्तावे नही पूर्वे चकार आव्योउं ते अतीत अनागतना कर्त्ताने निषेधवाने अर्थउं यद्यपि स्थितिक्रिया अने मुझप्रतिविबोदयन्याये भोजनक्रिया पण करे तथापि समस्त क्रिया कारकपणु नथी एहिज जाव देखाडेउं. सबकुबं न विह्वई के० सर्व क्रियाने एटले देशथकी देशातर गमनरूप क्रियाने आत्मा करतो नथी एवअकारउं अप्पाके० एरीते आत्मा अकारक उं एवतेउपगप्रिआके० एप्रकारे ते सांख्यवादी धृष्टपणुं करता थका, प्रकृति करे, पुरुष भोगवे, इत्यादिक अयोग्य वचन बोले एटले अक्रिया वादिनु मत कहु ॥ १३ ॥ हवे जैन, एना मतनुं निराकरण करेउं जेते उवाइणो एवके० जे, आत्मा शरीरथकी छुदो नथी तथा आत्मा अकर्त्ता उं एम कहेउं तेसिके० तेने लो एकउंसियाके० चतुर्गतिक ससाररूप लोक क्या थकी होय? नि केवल ते लोकमाहे वाचाजपणुं देखाडेउं एवाठता तमाउंते तमंजतिके० ते अज्ञानरूप तम एटले अधिकार तेमाहेथकी निकजीने अनेरा तम एटले अधिकारमाहे जति एटले जायउं, एटले ज्ञानवर्णादिक कर्म उपाजिनकरेउं अथवा तमनेविपे द्विअर्थे नरक पृथ्वी एवो अर्थ थायउं माटे त्यापण जायउं ते नरक पृथ्वीयें केम जाय, तेनु कारण कहेउं. ते लोक मंदाके० मद एटले मूर्ख उं, वली आरंजनिस्सियाके० आरंजनिश्रित एटले आरंज जे प्राणघात तेना व्यापारे निश्रितउं, एकाते तेमा आसक्तउं, जे कारण माटे तेमना मत आत्मनो अज्ञावउं, ते कारणे पुण्य पाप पण नथी एउ जाणीने ते नास्तिकवादी आरंज करता थका शका पामता नथी तथा जे एउ कहेउं के आत्मा क्रिया करे नही, तेपण एमनी पेरेज आरंजी जाणवा ॥ १४ ॥ अक्रियावाइगता एटले सांख्यनु मत ए प्रमाणो कहु.

॥दीपिका-अथाऽक्रियावादिमतमाहो(कुर्वन्निति) कुर्वन् कारयंश्चाऽऽत्मा न जवति। आत्मनो व्यापकत्वादमूर्तत्वाच्च कर्तृत्वानुपपत्ति। ततएव कारयितृत्वमप्यात्मनो न शुक्रो। एकश्च शब्दोऽस्तीतानागतकर्तृत्वनिषेधको द्वितीय समुच्चयार्थः ॥ कर्तृत्वकारयितृत्वनिषेधादन्यापि क्रिया तस्य नास्तीत्याह । (सवैति) । सर्वा परिस्पदादिकां देशादेशातरप्राप्तिरूपां क्रियां

कुर्वन्नात्मा न विद्यते । सर्वव्यापित्वेनामूर्तत्वेन चाकाशस्येवात्मनो निष्क्रियत्व सांख्यमते ।
(एवमेवति) एवमुक्तप्रकारेण ते सांख्या प्रगल्भिता प्रागल्भ्यवतो धाष्ट्यवतो विद्यते ॥ १३ ॥
साप्रतं तल्लीनतश्चरीराकारकवादिनो मत निराकुर्वन्नाह । (जेत्येति) । ये तावच्चरीरा
ऽव्यतिरिक्तात्मवादिन एव पूर्वोक्तपुस्त्या ज्ञाताऽव्यतिरिक्तात्मानमन्युपगतवतस्ते निराक्रि
यन्ते । तेषां लोकश्चतुर्गतिजवरूप सुजग, इर्जग, सुरूप, कुरुपेश्वर, वारिद्या, दिगत्या
जगदैचित्र्यरूप कृत स्यात् । आत्माऽनगीकारे पुण्यपापानावे कथ विश्वदैचित्र्यमित्यर्थः ।
तेच नास्तिकास्तमसोऽज्ञानरूपात् तमो यांति । ज्ञानावरणावृता पुनर्ज्ञानावरणरूपं
तम प्रविशति । अथवा सत्त्विके प्रध्वसित्वात्तमोऽहं तस्मात्तमो महाह एव याति ।
यतस्ते मंदा जडा परलोकनिरपेक्षत्वाच्चाऽरजनिश्रिताः । अथमेव श्लोकोऽकारकवादिम
तमाश्रित्य किंचिद्विचित्रयते । येवादिनोऽकारका सांख्या सति तेषां लोको जरामरण
शोकहर्षादिरूपो नारकतिर्यगादिरूपो निष्क्रिये सत्यात्मनि कृत कस्माद्धेतो स्यान्न
स्यादित्यर्थः । ततश्चदृष्टेष्टवाधारूपात्तमसोऽज्ञानात्तमो वेदनास्थान याति । यतो म
दाश्चारजनिश्रिताश्चेति सांख्यमते निरस्त ॥ १४ ॥

॥टीका-इदानीमकर्मकवादिमतानि विस्तयाऽह । (कुर्वन्नेत्यादि) कुर्वन्निति स्वतंत्र कर्तानि
धीयते ॥ अहमनश्चामूर्तत्वात्सर्वव्यापित्वाच्च कर्तृत्वाऽनुपपत्ति ॥ अतएव हेतो कारयितृत्वम
प्यात्मनोऽनुपपन्नमिति । पूर्वशब्दोऽतीतानागतकर्तृत्वनिषेधको द्वितीय समुच्चयार्थः । त
तश्चात्मा न स्वयं क्रियायां प्रवर्तते नाप्यन्यं प्रवर्तयति । यद्यपि च स्थितिक्रियां मुंडाप्र
तिबिंबोदयन्यायेन च शुद्धिक्रिया करोति तथापि समस्तक्रियाकर्तृत्वं तस्य नास्तीत्येतद
ज्ञायति । (सवकुर्वणविक्रान्ति) सर्वा परिस्पदादिकां देशदेशांतरप्राप्तिलक्षणा क्रिया कु
र्वन्नात्मा न विद्यते । सर्वव्यापित्वेनामूर्तत्वेन चाकाशस्येवात्मनो निष्क्रियत्वमिति । तथा
चोक्त । अकर्ता निर्गुणो जोका, आत्मा सांख्यनिदर्शन इति । एवमनेन प्रकारेणात्माऽका
रक इति ते सांख्या । तुशब्द पूर्वव्यो व्यतिरेकमाह । ते पुन सांख्या एव प्रगल्भिता,
प्रगल्भ्यवतो धाष्ट्यवन्त सतो ज्ञेयानूयस्तत्र तत्र प्रतिपादयति । यथा प्रवृत्ति करोति पुरु
ष उपशुक्ते यथा बुध्यवसितमर्थं पुरुषश्चितयते इत्याद्यकारकवादिमतमिति ॥ १३ ॥ सां
प्रतं तल्लीनतश्चरीराकारकवादिनो मते निराधिकीपुराह । (जेत्येववाऽणोऽत्यादि) तत्र
ये तावच्चरीराव्यतिरिक्तात्मवादिन एवमिति पूर्वोक्त्या नीत्या ज्ञातव्यतिरिक्तात्मानमन्यु
पगतवतस्ते निराक्रियन्ते । तत्र यत्तैस्तावदुक्तं । यथा न शरीराजिज्ञोऽस्यात्मेति तदतंगतं ।
यतस्तत्प्रसाधकं प्रमाणमस्ति । तच्चेद । विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरमादिमत्प्रतिनियताका
कारकत्वात् । इह यद्यदादिमत्प्रतिनियताकारं तच्च विद्यमानकर्तृकं दृष्टं । यथा घट । य

ज्ञाऽविद्यमानकर्तृकं तदादिमत्प्रतिनियताकारमपि न जवति यथाकाशं । आदिमत्प्रतिनि
यताकारस्य च सकर्तृत्वेन व्याप्ते । व्यापकनिवृत्तौ व्याप्यस्य विनिवृत्तिरिति सर्वत्र योजनीयां
तथाविद्यमानाधिष्ठातृकानीदियाणि । करणत्वात् । यद्यदिह करण तत्तद्विद्यमानाधिष्ठा
तृकं दृष्टं । यथा दृढादिकमिति । अग्निष्ठातारमंतरेण करणत्वाऽनुपपत्ति । यथाकाश
स्य । हृषीकाणां चाधिष्ठाताऽत्मा सच तेन्योऽन्य इति । तथा विद्यमानाधिष्ठातृकमिदमिदं विद्य
विषयकदंबक । आदानादेयसंज्ञावात् । इह यत्र यत्राऽदानादेयसंज्ञावस्तत्र तत्र विद्यमा
न आदाता ग्राहको दृष्ट । यथा संदशकाय पिडयोस्तद्विज्ञोऽयस्कार इति । यथा
त्रेद्विषे करणैर्विषयाणामादाता ग्राहक स तद्विज्ञात्मेति । तथा विद्यमानजोक्त
मिदं शरीरं जोग्यत्वादोदनादिवत् । अत्रच कुजालादीनां मूर्तत्वाऽनित्यत्वसद्वत्त्वदर्शना
दात्मापि तथैव स्यादिति धर्मविशेषविपरीतसांजनत्वेन विरुद्धांशका न विधेया । समारि
ण आत्मन कर्मणा सहान्योन्यानुबंधतः कथंचिन्मूर्तत्वाद्यन्युपगमादिति । तथा यदुक्तं ।
नास्ति सत्त्वाद्यौपपातिका इति तदप्ययुक्तं । यत्सद्वद्दर्जांतवाजकस्य यस्तनानिलाप सो
न्यानिजापपूर्वको ऽनिजापत्वात् कुमारानिलापवत् । तथा बालविज्ञानमन्यविज्ञान
पूर्वकं विज्ञानत्वात् कुमारविज्ञानवत् । तथाहि । यद्वद्दर्जांतवाजकोपि यावत्स एवायं स्तन
इत्येव नावधारयति तावन्नोपरत रुदितो मुखमर्पयति स्तने इत्यतोऽस्ति बालके विज्ञानलेश
मचाऽन्यविज्ञानपूर्वक । तथा अन्यविज्ञान जवांतरविज्ञान तस्मादस्ति सत्त्व उपपातिक इति ।
तथा । यद्विज्ञितं विज्ञानयन एवैतेन्यो नूतेन्य समुदाय तान्येवानुविनश्यतीति । तत्राप्यय
मर्थो । विज्ञानयनो विज्ञानपिड आत्मा नूतेन्य वद्व्यायेति प्राक्तनकर्मवशात्तथाविधकायाकार
परिणते नूतसमुदाये तद्वारेण स्वकर्मफलमनुजय पुनस्तद्विनाशे आत्मापि तदनु तेना
कारेण विनश्यापरपर्यायातरेणोत्पद्यते नपुनस्तैरेव सह विनश्यतीति । तथा यदुक्तं ।
धर्मिणो ऽज्ञावात्त-धर्मयो पुण्यपापयोरज्ञावइति तदप्यसमीचीन । यतो धर्मो तावदनतरो
किरुदंबकेन साधितस्तस्मिन्धौ च त-धर्मयो पुण्यपापयोरपि सिद्धिरवसेया जगदैचित्र्यदर्शी
नाम्न । यत्तु स्वज्ञावमाश्रित्योपलक्षकं दृष्टातत्वेनोपन्यस्त तदपि तन्नोक्तकर्मवशादेव तथा
तथासवृत्तइति दुर्निवार पुण्यापुण्यसंज्ञावइति । येपि बहवः कदलीस्तंजादयो दृष्टाता आ
त्मनो ऽज्ञावसाधनायोपन्यस्तास्तेप्यजिहितनीत्याऽत्मनो नूतव्यतिरिक्तस्य परलोकयापि
न सारनूतस्य साधितत्वात्केवलं नवतो वाचालता प्रख्यापयति इत्यलमतिप्रसंगेन ।
शेषं सूत्रं विव्रियतेऽधुनेति । तदेव तेषां नूतव्यतिरिक्तात्मनिन्द्वादिनां योषं लो
कश्चतुर्गैतिकसंसारो जवाद्वातरगतिलक्षणं प्राक् प्रसाधितं सुजगैर्जगत्सुरूपमद
रूपेभ्यरदारिद्र्यादिगत्या जगदैचित्र्यलक्षणं स एव नूतो लोकस्तेषां कुतो नवेत् । कयो
पपत्त्या घटेत । आत्मनोऽन्युपगमान्न किंचिदित्यर्थः । तेच नास्तिका परलोकयापिजीवा

‘नन्युपगमेन पुण्यपापयोश्चाज्ञावमाश्रित्य यत्किञ्चनकारिणोऽज्ञानरूपात्तमस’ सकाशाद
न्यत्तमो याति । जूयोपि ज्ञानावरणादिरूपं महत्तरं तमं सचिन्वतीत्युक्तं जवति । यदि
वा तमश्चतमो ङ खसमुद्घातेन सदसद्विवेकप्रध्वमित्वाद्यातनास्थानं तस्मादेवचूतात्त
मस परतरं तमो याति । सत्तमनरकप्रणिव्या रौरव, महारौरव, काल, महाकालाप्र
तिष्ठानाख्यं नरकावाप्तं यातीत्यर्थः । किमिति । यतस्ते मदा जडा भूर्खा सत्यपि शु
क्लपुपपन्ने आत्मन्यसदननिनिवेशात्तदज्ञावमाश्रित्य प्राण्युपमर्दकारिणि विवेकिजननिदि
ते आरजे व्यापारे निश्चयेन नितरा चाश्रिताः सबद्धा पुण्यपापयोरज्ञाव इत्याश्रित्य परलो
कनिरपेक्षयाऽऽर्जनश्रिताः । तथा तल्लीवतहरीरवादिमतं निर्युक्तिकारोपि निराधिकी
पुराह । “ पंचाहमित्यादिगाथा प्राग्वदत्रापि ” ॥ ३३ ॥ साप्रतमकारकवादिमतमाश्रि
त्यायमनतरश्चलोकौ जूयोपि व्याख्यायते । ये एते अकारकवादिन आत्मनोऽमूर्तत्वनि
त्यत्वसर्वव्यापित्वेन्यो हेतुन्यो निष्क्रियत्वमेवान्युपपन्नास्तेषां येषलोकौ जरामरणशोका
ऋदनहर्षादिजङ्घणो नरकतिर्यङ्मनुष्यामरगतिरूपं सोयमेवचूतो निष्क्रिये सत्यात्मन्य
प्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावे कृतं कस्मादेतो स्यान्न कथंचित्कृतश्चित्स्यादित्यर्थः । तत
श्च दृष्टेष्टवाशरूपात्तमसोऽज्ञानरूपात्तं तमोतरं निरुष्टं यातनास्थानं याति । किमिति ।
यतो मदाजडा प्राण्युपकारकाऽऽर्जनश्रिताश्च ते इति । अधुना निर्युक्तिकारोऽकारकवादि
मतनिराकरणार्थमाह । “ कोवेर्ईयं कथं, कथनासो पचहा गई न श्चि ॥ देवमणुस्सग
यागइ, जाईसरणा इयाण च ” ॥ ३४ ॥ (कोवेर्इत्यादि) । आत्मनोऽकर्तृत्वात्कृतं
नास्ति ततश्चाकृतं को वेदयते । तथा निष्क्रियत्वे वेदनक्रियाऽपि न घटा प्राचति । अथा
ऽकृतमप्यनुजयेत तथा सत्यकृतागमकृतनाशापत्तिः स्यात् । ततश्च एककृतपातकेन सर्वं
प्राणिगणो ङ खितः स्यात् पुण्येन च सुखी स्यादिति । नचैतद्दृष्टमिष्टं वा । तथाव्यापि
त्वान्नित्यत्वाच्चात्मनः पचधा पचप्रकारा नारक, तिर्यङ्, मनुष्या, मर, मोक्ष, जङ्घणागति
र्न जयेत् । ततश्च जवता सांख्यानं कापायचीवरधारण, शिरस्तुडमुडन, दडधारण,
निहानोजित्व, पचरात्रोपदेशानुसारमनियमाद्यनुष्ठानं । तथा । पचविंशतितत्त्वज्ञो,
यत्र तत्राश्रमे रतः ॥ जटी मुडी शिखी वापि, मुच्यते नात्र सशयइत्यादि सर्वमपार्थक्यमा
प्नोति । तथा देवमनुष्यादिषु गत्याऽगती न स्याता सर्वव्यापित्वादात्मनः । तथानित्यत्वा
च्च विस्मरणज्ञावाक्कातिस्मरणादिका च क्रिया नोपपद्यते । तथा । आदिग्रहणात्प्रकृ
तिं करोति पुरुषपचुंक्तइति शुजिक्रिया या समाश्रिता सापि न प्राप्नोति । तस्या अपि
क्रियात्वादिति । अथ मुद्राप्रतिबिंबोदयन्यायेन जोगइति चेदेतच्च निरतरा सुहृदः प्रत्ये
ष्यंति । वाइमात्रत्वात् । प्रतिबिंबोदयस्यापि च क्रियाविशेषत्वादेव । तथा नित्ये चाधि
कारिणात्मनि प्रतिबिंबोदयस्याज्ञावाद्यत्किंचिदेतदिति ॥ ३४ ॥ ननुच शुजिक्रियामात्रेण प्र

तिविबोदयमात्रेण च यद्यप्यात्मा सक्तियस्तथापि न तावन्मात्रेणास्मानि सक्तिय
त्वमिष्यते किं तर्हि समस्तक्रियावत्वे सतीत्येतदार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एतद् अफलद्वो
वणि तित, कालफलनणमिहं अडुमहेउ ॥ एतद्द्वोवडुय, ताणएणा वितणेहेउ ’ ॥
॥ ३५ ॥ (एतद् अफलत्वादि) नहु नैवाऽफलत्वं द्रुमाभावे साध्ये हेतुर्नवति । नहि
यदैव फलवांस्तदैव द्रुमोऽन्यदात्वद्रुम इति जाव । एवमात्मनोपि सुप्ताद्यवस्थाया यद्य
पि कथचिन्निष्क्रियत्वं तथापि नैतावता त्वसौ निष्क्रिय इति व्यपदेशमर्हति । तथा स्तोक
फलत्वमपि न वृहानावसाधनायाजं । स्वतपफलोपि हि पनसाद्विर्हृत्य व्यपदेशनाग्न
यति । एवमात्मापि स्वतपक्रियोपि क्रियावानेव ॥ कदाचिदेवा मतिर्नवतो नवेत् स्तोकक्रि
यो निष्क्रिय एव । यद्येककार्पापणधनो न धनित्वमास्कंदत्येवमात्मापि स्वतपक्रियत्वा
दक्रिय इत्येतदप्युपचार । यतोय दृष्टान्त प्रतिनियतपुरुषापेक्षया चोपगम्यते समस्तपुरुषा
पेक्षया वा । तत्र यद्याद्य पक्षस्तदा सिद्धसाध्यता । यत सहस्राद्विधनवदपेक्षया निर्धनए
वासौ । अथ समस्तपुरुषा पेक्षया तदसाधु । यतो न्यानुजरञ्जीवरधारिणोपेक्ष्य कार्पापणध
नोपि धनवानेव । तथात्मापि यद्विशिष्टसामर्थ्योपेतपुरुषक्रियापेक्षया निष्क्रियोऽन्युपगम्य
ते । न काचित्कृति । सामान्यापेक्षया तु क्रियावानेवेत्यलमतिप्रसगेन । एवमनिश्चिताकालफ
लत्वाख्यहेतु इयमपि न वृहानावसाधकमित्यादि योज्यं । एवमङ्गुलत्वस्तोकङ्गुलत्वरूपावपि
हेतु न गोत्वानावत्वं साधयत । उक्तन्यायेनेव दार्ष्टान्तिकयोजना कार्येति ॥ ३५ ॥ १४ ॥

सति पंच महप्पूया, इहमेगेसि आहिया ॥ आयठो पुणो आहु,
आया लोगेय सासए ॥ १५ ॥ इहउण विणस्संति, नोय उप्पज्ज
ए असं ॥ सव्वे वि सव्वहा जावा, नियतीजावमागया ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे आत्मपट्टवादिनो मत कहेते ते वादी एम कहेते के, इहमेगेसिआहियाके०
आससाग्नेविपे एह आत्मपट्टवादिउना मते एम कहु के, सतिपचमहप्पूयाके० पाच महा
जुतठे, वली ते वादी एम कहेते के, आयठोपुणोआहुके० जेम पच महाजुत तेम आत्मा
ठोठे वली अनेराने मते आत्मा अने पंच महाजुत अशाश्वताठे तेम एने मते नथी, ते
कहेते के, आयालोगेयसासएके० आत्मा अने एथिव्यादिकरूपजे लोक ते एने मते शा
श्वता सर्वव्यापिठे माटे अविनाशि रूपठे ॥ १५ ॥ वली तेनु नित्यपणुं देखाडेते.
ते आत्मपट्ट एथिव्यादिक पदार्थ, नि कारण विनाश अथवा सकारण विनाश, ए
इहउके० वझे विनासे करी, एविणस्संतिके० विनास पामे नही पृथ्वी, अण्ण, तेज, वा
यु, अने आकाश. ए कदापि पोतानु स्वरूप ठाने नही, ते कारणे शाश्वताठे तथा कोइ
ए जेनो आकार कखो नथी, ते कारणमाटे आत्मा शाश्वत ठे. यइके० नैनं विंदंति शस्त्राणि,

नेन दहति पावक ॥ नचेनं क्लेदयंस्यापो, नशोपयति मारुत ॥१॥ अष्टेद्योयमजेद्योय, म
विकारी सञ्च्यते, ॥ नित्य सर्वगत स्थाणुरचलो यं सनातन. ॥२॥ इत्यादिवचनात् ॥
तथा नोयउष्णरूपेण सके० जे असत् एतले अविद्यमान होय ते उपजे नही केमके अवि
द्यमान पदार्थने विषे करनारनो व्यापार स्फुरे नहीं जो अठती वस्तु उपजे तो आकाश
कुसुमगर्दनशृंगादिक पदार्थ पण उपजवानो संजवठे ए कारणो सवेविसवहानावा के०
सर्वकाले पण पृथिव्यादिक सर्वे पदार्थो नियतिनावमागया के० नित्यनावे परिणाम पा
म्याठे ॥ १६ ॥ “आत्मपट्टवादीगत ” एतले आत्म पट्टवादीतुं मत ए प्रमाणे कस्य

॥ दीपिका— अथाऽत्मपट्टवादिमतमाह । (सतिचि) सति पच महान्भूतानि । इ
हाऽस्मिन्सत्तारे एकेषामात्मपट्टवादिनां साख्याना वैशेषिकाणां चैतदाख्यातं भूतान्या
ख्यातानि वा । ते पुनर्वादिन एवमाहुः । यद्भूतानि आत्मपट्टानि आत्मा पट्टोयेपातानि
अत्मपट्टानि । केषाचिद्वादिनामनित्यानि भूतानि आत्मा च न तथा एषामित्याह
(अथा) आत्मा लोकश्च पृथिव्यादिरूप शाश्वतो नित्य ॥ १५ ॥ शाश्वतत्वमेवाह ।
(इहवृत्ति) ते भूतपदार्था आत्मपट्टा वज्रयतो निर्हेतुकसहेतुकविनाशान्या न विनश्यं
ति । बौद्धादिमते घटादिवस्तु हेतु विनापि रूपे रूपेविनश्यति । वैशेषिकाणां तु लकु
टादिहेतुयोगेन घटादीनां विनाशः । तेन द्विविधेनापि विनाशेन लोकात्मनोर्नविनाशश्
ति तात्पर्यार्थः । यदिवा विरूपाञ्चेतनाचेतनस्वनावान्न विनश्यत्यात्मा पृथिव्याद्या लो
काश्च चेतनस्वनावान्नविनश्यतीति न चोत्पद्यते असदविद्यमानः । सर्वेपिनावा सर्वथा
नियतिनाव नित्यत्वमागता प्राप्ता ॥ १६ ॥

॥ टीका—साप्रतमात्मपट्टवादिमतं पूर्वपकृत्यितुमाह (सतीत्यादि) सति विद्यते पचमहा
भूतानि पृथिव्यादीनि इहास्मिन्सत्तारे एकेषां वेदवादिनां साख्यानां वैशेषिकारिणां च ए
तदाख्यातमाख्यातानि च भूतानि तेच वादिन एवमाहुरेवमाख्यातवत् । यथा । आत्म
पट्टानि आत्मा पट्टो येपा तानि आत्मपट्टानि भूतानि विद्यतइति । एतानि आत्मपट्टा
नि भूतानि यथा न्येषां वादिनामनित्यानि तथा नामीषामितिदर्शयति । आत्मा लोक
श्च पृथिव्यादिरूप शाश्वतोऽविनाशी । तत्रात्मनः सर्वव्यापित्वादमूर्तत्वाच्चाकाशस्येव शा
श्वतत्वं पृथिव्यादीनां च तद्रूपाप्रच्युतेरग्निश्वरत्वमिति ॥ १५ ॥ शाश्वतत्वमेव ज्ञेयं प्र
तिपादयितुमाह । (इहवृत्तिविण्यस्तीत्यादि) ते आत्मपट्टा पृथिव्यादयः पदार्था वज्रय
तइति निर्हेतुकसहेतुकविनाशद्वयेन न विनश्यंति । यथा बौद्धानां स्वतएव निर्हेतुको विना
शः । तथाच ते कस्य । जातिरेव हि ।

नश्येत्पश्चात्स केन च ॥ १ ॥ यथाच वैजोपिकाणां लकुटादिकारणसांनिध्ये विनाश. स हेतुकस्तेनोन्नयरूपेणापि विनाशेन लोकात्मनोर्न विनाशइति तात्पर्यार्थः । यदि वा (इहवृत्ति) । विरूपादात्मन. स्वजावाच्चेतनाचेतनरूपाच्च विनश्यतीति । तथाहि । पृथिव्यसेजो वाय्वाकाशानि रूपापरित्यागतया नित्यानि । न कदाचिदनीदृश जगदिति कृत्वा आत्मापि नित्यएव कृतकत्वादिन्यो हेतुन्य । तथा चोक्तः । नैनं विदन्ति शस्त्राणि, नैनं दहति पावकः ॥ न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ १ ॥ अवेद्योयमदाह्योयमविकार्योयमुच्यते ॥ नित्य सर्वगत. स्थाणुरचलोय सनातन ॥२॥ एव च कृत्वा नासङ्कल्पयते सर्वस्य सर्वत्र स ज्ञावावसति च कारकव्यापाराजावात् सत्कार्यवादः । यदि वा असङ्कल्पयेत् खरविषाणा देरप्युत्पत्ति स्यादिति । तथा चोक्तः । असद्वकरणाडुपादानग्रहणात्सर्वसज्जनावात् शक्तस्य शक्यकरणात्कारणजावाच्च सत्कार्यः । एवच कृत्वा मृत्पिण्डेपि घटोक्ति । तदर्थिनां मृत्पिण्डोपादानात् । यदि वा ऽसङ्कल्पयेत् ततो यत् कुतश्चिदेव स्यान्नावश्यमेतदर्थिना मृत्पिण्डोपादानमेव क्रियते इत्यतः सदैव कारणे कार्यमुत्पद्यतइति । एव च कृत्वा सर्वेपि जावा पृथिव्यादय आत्मपक्षा नियतिज्ञाव नित्यत्वमागता नाजावरूपतामनूत्वा च जावरूपतां प्रतिपद्यते । आविर्भावतिरोजावमात्रत्वाद्भूतपत्तिविनाशयोरिति । तथा चानिहितं । नासतो जायते जावो नाजावो जायते सतइत्यादि । अस्योत्तर निर्मुक्तिरुदाह । “कोवेणइत्यादिप्राक्तन्येव गाथा,, । सर्वपदार्थनित्यत्वान्युपगमे कर्तृत्वपरिणामो न स्यात्तत्त्वात्मनोऽकर्तृत्वे कर्मबंधानावस्तदजावाच्च को वेदयति न कश्चित्सुखदुःखादिकमनुजवतीत्यर्थः । एव च सति कृतनाश स्यात् । तथा असत्तत्त्वोत्पादाजावे येय मया आत्मन पूर्वजावपरित्यागेनापरजावोत्पत्तिरुद्धा पञ्चधा गतिरुच्यते सा न स्यात् । ततश्च मोक्षगतेरजावादीक्षादिक्रियाणुष्ठानमनर्थकमापद्यते । तथाऽप्रच्युताऽनुत्पन्नस्थिरैकस्वजावत्वेनत्वात्मनो देवमनुष्यगत्या गती तथा विस्मृतेरजावात् जातिस्मरणादिक वा न प्राप्नोति । यच्चोक्तं सदेवोत्पद्यते तदप्यसत् । यतो यदि सर्वथा सदैव कथमुत्पादः । उत्पादश्चेत्तर्हि सर्वदा सदिति । तथा चोक्तं । कर्मगुणव्यपदेशा प्रागुत्पत्तेर्न सति यत्तस्मात्कार्यमसद्विज्ञेय क्रियाप्रवृत्तेश्च कर्तृणां । तस्मात्सर्वपदार्थानां कथंचिन्नित्यत्व सदसत्कार्यवादेश्चैत्यवधार्यः । तथाचानिहितं । सर्वव्यक्तिषु नियतं, कृपो कृपोऽन्यत्वमथ च न विशेषः । सत्यश्चित्यपचित्योराकृतिजातिव्यवस्थानात् इति । तथा । नान्वयः सहि जेदत्वा, न जेदोऽन्वयवृत्ति ॥ मृज्जदइयसं सर्गं, वृत्तिजात्यत्तर घट ॥ १ ॥ १६ ॥

पंच खंधे वयतेगे, बालाउ खणजोइणो ॥ अणो अणो एवाहु,
हेउयं च अहेउयं ॥ १७ ॥ पुढवी आउ तेऊ य, तद्वा वाऊय एग
उ ॥ चत्तारि धाउणो रूवं, एवमाहु सुजाणया ॥ १८ ॥

અર્થ-હવે અફલવાદિનું મત કહેહે એને કે ૦ કોઈએક વાદી એટલે બૌદ્ધ તે પંચભવેવ-
યંતે કે ૦ પચસ્કંધ બોલેહે, તેના નામ કહેહે પ્રથમ વિજ્ઞાન તે રસજુ, વિજ્ઞાન સુખહ્રસ્વવેદે તે
વેદના, સંજ્ઞા તે ધર્મેસમુદાયને પ્રથિવ્યાદિકતે સંસ્કાર, અને ધાતુરૂપાદિકતે રૂપ, એ પાંચ પ
દાર્થ જગતમાંહે, પણ એયકી અન્ય આત્માદિક પદાર્થ જગતમાંહે કોઈ નથી એમ તે વા
લાયકે ૦ બાલ એટલે અજ્ઞાની કહેહે વલીતે સ્કંધ કેવા છે, સ્વણજોશ્ણોકે ૦ ક્ષણયો
ગીતે એટલે એક ક્ષણ માત્ર રહે, ડપરાત રહે નહીં એવીરીતના બોલનારા તે ક્ષણિકવા
વી જાણવા હવે અનેરા દર્શનીયંથકી એમનો ખેદ જે છે, તે ગાયાના ઉત્તરાઈ વડે વે
લાહેહે. અસ્માંઅણસ્માં એવાદુકે ૦ તે જેમ આત્મપથવાદી સાહ્યાદિક જૂત થકી આ
ત્મા અન્ય છે, એમ કહેહે તથા જેમ ચાર્વાકમતિ જૂતથકી આત્મા અનેરો નથી એટ
લે જે જૂત તેહિજ આત્મા એમ કહેહે, નેમ બૌદ્ધમતિ કહેતા નથી તથા હેતુચંચ કે ૦
હેતુ એટલે આત્મા કોણે નીપજાવ્યો એમ પણ કહેતા નથી અને અહેતુચંચ કે ૦ અહેતુ
ક એટલે અનાદિ અનત શાશ્વત આત્મા છે એમ પણ બૌદ્ધ કહેતા નથી ॥ ૧૪ ॥ અ
ફલવાદીગત । તથા અનેરા બૌદ્ધદર્શની ચતુર્ધાતુક જગત્ કહેહે, તે દેલાહેહે પુઠ્ઠવીકે ૦
પ્રથિવી તે પાપાણ પર્વત અને સ્થલાદિક એ પ્રથમયાતુ, તથા આયકે ૦ અપ્પ તે પાણી એ
વીજી ધાતુ, તથા તેજ કે ૦ અગ્નિ એ ત્રીજી ધાતુ, તથા વાયુ એ ચોથી ધાતુ, જે કારણે
એ ચારે પદાર્થ જગત્રને ધરે એટલે પોપે તે કારણે એને ધાતુ કહિયે એ કેહવાયે? તોકે એગડ
કે ૦ એ ચારે એકાકાર પણે પરિણમે, માટે એકાકાર છે તેથી એ ચત્તારિધાતુઓરૂબ કે ૦
ચારેધાતુરૂપ જાણવા એટલે એ શરીર ચતુર્ધારૂપ છે તે થકી અનેરો આત્મા એવો પ
દાર્થ કોઈ નથી, એવ કે ૦ એમ તે બૌદ્ધ કહેહે તે કેવા જાણવા? તોકે આહસ કે ૦ પો
તાને લોકમાંહે જાણવાકે ૦ જાણ કહેવરાવિયે એવું અનિમાન ધરેહે પરંતુ એ સર્વ ક્ષણ
કવાદિપણા થકી ક્રિયાના ફલને સ્વથ મલે નહીં તે કારણે એને અફલવાદિ કહિયે.

॥ દીપિકા-અથ બૌદ્ધમતમાહ । (પચેતિ) । એકે બૌદ્ધા પચસ્કથાન્ વદતિ ।
રૂપસ્કથ ૧ વેદનાસ્કથ ૨ વિજ્ઞાનસ્કથ ૩ સંજ્ઞાસ્કથ ૪ સસ્કારસ્કથ ૫ । તત્ર રૂપ
પસ્કથ પ્રથિવીલાદયો રૂપાદયશ્ચ । વેદનાસ્કથ સુલા હ સ્વા અહ સ્વસુત્યા ચ વેદના ।
વિજ્ઞાનસ્કથો રૂપવિજ્ઞાન રસવિજ્ઞાનમિત્યાદિ । સંજ્ઞાસ્કથ સંજ્ઞાનિમિત્તોદયહ્યાત્મિક
પ્રત્યય । સવિકટપસંજ્ઞાનમિત્યર્થ । સસ્કારસ્કથ પુણ્યાપુણ્યાધિધર્મેસમુદાય ૫ નચેતે
ન્યોન્ય કશ્ચિદાત્મારભ્ય પદાર્થોસ્તીતિ । બાલા મૂર્ખા । તે સ્કથા કિંજૂતા ક્ષણયોગિ
ન ક્ષણેક્ષણેચિનિશ્ચરાસ્ત્યર્થ । પૂર્વવાદિન્યો બૌદ્ધવ્યતિરેકમાહ । (અણોતિ) । યથા
સાંખ્યાદયો જૂતેન્યોઽન્યમાત્માનમગીઠતત્વ । યથા ચાર્વાકા જૂતેન્યોઽનન્યમનિન્નમા

त्मानमिष्टवतस्तथा बौद्धा नैवाहुर्नोक्तवत्. । तथा हेतुज्योजातोहेतुकः कायाकारपरि
णतनूतनिष्पादित तथा ऽहेतुकोनित्य इत्येव तमात्मान बौद्धा नांगीकृतवतश्चि ॥१७॥
तथान्ये चतुर्धातुकं जगद् बौद्धा वदंतीत्याह । (पुढवीति) पृथिवीधातु । आपोजलं धा
तु । तथातेजो वायुश्चेति धातव । एते चत्वारोपि धातवो यदा (एकउति) एकाकार
परिणतास्तदाकारतयाजीवाख्या लजंते । एवमाहुर्जानका पंक्तिर्मन्या बौद्धा । (एव
माहुंसुआवरेइति) कचित्पाठ । तत्र आवरेति । अपरे बौद्धा इत्यर्थ ॥ १८ ॥

॥ टीका—साप्रतं बौद्धमतं पूर्वपक्षयन्त्रियुक्तिकारोपन्यस्तमफलवादाधिकारमाविर्जयिष्या
ह । (पचखधेवयतेगेइत्यादि) । एके केचन वादिनो बौद्धा पच स्कधान् वदंति । रूप,वे
दना, विज्ञान, सज्ञा, संस्कारा,ख्या पचैव स्कंधाविद्यंते नापर कश्चिदात्माख्य. स्कंधो
स्तीत्येव प्रतिपादयंति । तत्र रूपस्कंध. पृथिवीधात्वादयो रूपादयश्च ॥१॥ सुखा दुःखा अ
दुःखसुखाचेति वेदनावेदनास्कंध ॥ २ ॥ रूपविज्ञान रसविज्ञानमित्यादि विज्ञानं वि
ज्ञानस्कंध ॥ ३ ॥ संज्ञास्कंध सज्ञानिमित्तोऽवग्रहणात्मक प्रत्यय ॥ ४ ॥ संस्कारस्कंध' पु
ण्यापुण्यादिधर्मसमुदाय इति ॥ ५ ॥ नचैतेन्यो व्यतिरिक्त कश्चिदात्माख्य पदार्थोऽप्य
क्षेणाऽप्यवसीयते । तदव्यभिचारिलिंगग्रहणाऽनावाज्ञाप्यनुमानेन । नच प्रत्यक्षा
नुमानव्यतिरिक्तमर्यादविसंवादिप्रमाणातरमस्तीत्येव बालाश्च बाला यथाऽवस्थिता
र्यापरिज्ञानात् बौद्धा प्रतिपादयति । तथा ते स्कंधा कृणयोगिन । परमनिरुद्ध का
ज कृण । कृणेन योग संबंध कृणयोग' स विद्यते येषां ते कृणयोगिन । कृणमा
त्राऽवस्थापिनइत्यर्थ । तथाच तेऽजिदधति । स्वकारणेन्य पदार्थवत्पद्यमान किं
विनश्चरस्वभावउत्पद्यतेऽविनश्चरस्वभावो वा । यद्यविनश्चरस्ततस्तद्व्यापिन्या क्रमयोगप
द्यान्यामर्थक्रियाया अनावात् पदार्थस्यापि व्याप्यस्याभाव प्रसङ्गाति । तथाहि । यदेवा
र्थक्रियाकारितदेव परमार्थत सदिति । सच नित्योर्थ क्रियाया प्रवर्तमान क्रमेण वा प्रव
र्तते योगपद्येन वा । न तावत्क्रमेण । यतो ह्येकस्याऽर्थक्रियाया काले तस्यापरार्थक्रियाकर
णस्वभावो विद्यते वा न वा । यदि विद्यते किमिति क्रमकरणं । सहकार्यपेक्षयेति चेत् ।
तेन सहकारिणा तस्य कश्चिदतिशय क्रियते न वा । यदि क्रियते किं पूर्वस्वभावपरित्यागे
नापरित्यागेन वा । यदि परित्यागेन ततोऽतादवस्थापत्तेरनित्यत्व । अथ पूर्वस्वभावाप
रित्यागेन ततोऽतिशयानावात्किं सहकार्यपेक्षया । अथाऽकिंचित्करोपि विशिष्टकार्यार्थ
मपेक्षते । तदयुक्त । यत् । अपेक्षते पर कश्चि,यदि कुर्वीत किंचन ॥ यदकिंचित्कर व
स्तु, किं केनचिदपेक्ष्यते ॥ १ ॥ अथ तस्यैकार्यक्रियाकारणकाले ऽपरार्थक्रियाकरणस्व
भावो न विद्यते । तथाच सति स्पष्टैव नित्यताहानि. । अथासौ नित्यो योगपद्येनाऽर्थकि

यां कुर्यात्तथा सति प्रथमरूपेणावाऽशेषार्थक्रियाणां करणात् द्वितीयदृष्टेऽकर्तृत्वमाया
 तं । तथाच सेवानित्यता । अथ तस्य तत्त्वज्ञावत्वाच्चाएवार्थक्रिया नूयो नूयो द्विती
 यादिरूपेणैव कुर्याच्चदसाप्रत । कृतस्य करणाच्चावदिति । किंच द्वितीयादिरूपेणा
 ध्या अप्यर्थार्थं प्रथमरूपेणैव प्राप्नुवति । तस्य तत्त्वज्ञावत्वात् । अतस्तत्त्वज्ञावत्वे च
 तस्यानित्यत्वापत्तिरिति । तदेव नित्यस्य क्रमर्यागपद्यान्यामर्थक्रियाविरहान्न स्वकारणे
 न्यो नित्यस्योत्पादइति । अथाऽनित्य स्वज्ञाव समुत्पद्यते । तथाच सति विघ्नाच्चा
 दायातमस्मदुक्तक्रमग्रेपपदार्थजातस्य दृष्टिकत्व । तथाचोक्तं । जातिरेव हि ज्ञावाना,
 विनागे हेतुरिष्यते ॥ यो जातश्च नच ध्वस्तो नश्येत्पश्चात्त केन च ॥ १ ॥ ननु च स
 त्यनित्यत्वे यस्य यदा विनाशहेतुसञ्जावस्तस्य तदा विनाश । तथा च । स्वविनाशका
 रणापेक्षाणामनित्यानामपि पदार्थानां न दृष्टिकत्वमित्येतच्चानुपासितशुरोर्वच । तथाहि ।
 तेन मुञ्जरादिकेन विनाशहेतुना घटादे किं क्रियते । किमत्र प्रष्टव्यमज्ञाव क्रियते । अत्र
 च प्रष्टव्यो देवानाप्रिय । अज्ञात् इति किं पर्युदासप्रतिषेधोयमुत प्रसज्यप्रतिषेधइति ।
 तत्र यदि पर्युदासस्ततोयमर्थो ज्ञावदित्यो ज्ञावो ज्ञावात्तर घटात्पटादि सोऽज्ञावइति । त
 त्र ज्ञावात्तर यदि मुञ्जरादिव्यापारो न तर्हि तेन किंचिदघटस्य कृतमिति । अथ प्रसज्यप्र
 तिषेधस्तदा यथार्थो विनाशहेतुरज्ञाव करोति । किमुक्तं ज्ञवति ज्ञाव न करोतीति ।
 ततश्च क्रियाप्रतिषेधैव कृत स्यात् । नच घटादे पदार्थस्य मुञ्जरादिना करण । तस्य
 स्वकारणैरेव कृतत्वात् । अथ ज्ञावाज्ञावोऽज्ञावस्तं करोतीति तस्य तुच्छस्य नीरूपत्वात्
 कृतस्तत्र कारणाना व्यापारोऽथ तत्रापि कारणव्यापारो नवेत् स्वरशृगादावपि व्याप्राये
 रन् कारणानीति । तदेव विनाशहेतोरकिंचित्करत्वात् स्वहेतुतएवाऽनित्यताक्रोडीक
 तानां पदार्थानामुत्पत्तेविघ्नहेतोश्चाज्ञावात् दृष्टिकत्वमवस्थितमिति । तुशब्द पूर्वोक्तन्यो
 ऽस्य व्यतिरेकप्रदर्शक । तमेव श्लोकपश्चार्धेन दर्शयति । (अस्मोअणस्मोइति) । ते
 हि बौद्धा यथाऽत्मपष्ठरादिन साख्यादयो नूतव्यतिरिक्तमात्मानमप्युपगतवतो यथा
 चार्वाका नूताऽव्यतिरिक्त चैतन्याख्यमात्मानमिष्टवतस्तथा नैवाहुर्नैवोक्तवत् । तथा
 हेतुन्योजातो हेतुक । कायाकारपरिणतनूतनिष्पादितइति यावत् । तथाऽहेतुको
 ऽनाद्यपर्यवसितत्वात्त्रित्यस्येवमात्मान ते बौद्धा नाऽप्युपगतवत् इति ॥ १७ ॥
 तथाऽपरे बौद्धाश्चतुर्थानुक्तमिदं जगदादुरित्येतद्वर्णयितुमाह । (पुढवीत्यादि) पृथि
 वी धातुरापश्च धातुस्तथा तेजो वायुश्चेति धारकत्वात्पोषकत्वाच्च धातुत्वमेयां । (एगञ्चति) ।
 यदेते चत्वारोप्येकाकारपरिणतिं विव्रति कायाकारतया तदा जीवव्यपदेशमश्रुवत् ।
 तथाचोक्तु । चतुर्थानुक्तमिदं शरीरं न तद्व्यतिरिक्तव्यात्मास्तीति । (एवमाहसुश्रवरेति)
 अपरे बौद्धविशेषा एवमादुरनिहितवत्इति । कचिक्लाणगा इतिपाठस्तत्राध्ययमर्थो जा

तथा ज्ञानिनो वयं क्लेशेत्यजिमानाग्निदग्धाः संत एवमाद्भुरिति संबंधनीय । अफलवादि
 चेतोपा क्रियाकृणएव कर्तुं सर्वात्मना नष्टत्वात् क्रियाफलेन संबंधानावावसेयं । स
 एव वा पूर्णवादिनोऽफलवादिनोऽष्टव्या कश्चिदात्मनोऽनित्यस्याऽविकारिणोऽन्युपगत
 वात् कैश्चित्त्वात्मनएवानन्युपगमादिति । अत्रोत्तरपदार्थानां प्राक्तन्येव निर्युक्तिगाथा ।
 गैवेएइत्यादि व्याख्यायते । यदि पंचस्कंधव्यतिरिक्त. कश्चिदात्माख्य पदार्थो न विद्यते त
 तस्तदज्ञावात्सुखडु खादिक कोऽनुभवतीत्यादिगाथा प्राग्वक्ष्याल्येयेति । तदेवमात्मनो
 नावाद्योयं स्वसविदित सुखडु खानुभव स कस्य नवत्विति चित्यतां । ज्ञानस्कंधस्यायमनु
 तवइति चेन्न । तस्यापि कृणिकत्वात् । ज्ञानकृणस्य चातिसूक्ष्मत्वात् सुखडु खानुभवानाव ।
 क्रियाफलजन्यतोश्च कृणयोरन्यतासंगते कृतनाशकृताभ्यागमापत्तिरिति ज्ञानसत्तान ए
 कोस्तीति । तस्यापि सत्तानिव्यतिरिक्तस्याऽज्ञावाद्यत्किंचिदेतत् । पूर्वकृणएव उत्तरकृणो
 वासनामाधाय विनश्यतीति चेत् । तथाचोक्त । यस्मिन्नेव हि सत्ताने, आहिता कर्मवासना॥
 फल तत्रैव सधत्ते, कार्पासे रक्तता यथा ॥ १ ॥ अत्रापीदं पिकटप्यते । सा वासना कि
 कृणोन्यो व्यतिरिक्ताऽव्यतिरिक्ता वा । यदि व्यतिरिक्ता वासकत्वानुपपत्तिरथाव्यतिरिक्ता कृ
 णवत् कृणकृणित्व तस्या । तदेवमात्मानावे सुखडु खानुभवानाव स्यादस्ति च सुखडु
 खानुभवोऽतोऽस्यात्मेति । अन्यथा पचविषयानुभवोत्तरकालमिडियज्ञानानां स्वविषया
 दन्यत्राप्रवृत्ते सकलनाप्रत्ययो न स्यात् । आजयविज्ञानाद्भविष्यतीति चेदात्मैव तर्हि सं
 ज्ञातरेणान्युपगतइति । तथा बौद्धागमोप्यात्मप्रतिपादकोस्ति । सचायं । इत । एकनवति
 मे कटपे, शक्त्या मे पुरुषो हत ॥ तेन कर्मविपाकेन, पादे विद्धोऽस्मि निह्व ॥ १ ॥
 तथा । कृतानि कर्माण्यतिदारुणानि, तनूजवत्पात्मनिगर्हणेन ॥ प्रकाशनात्सवरणाच्च
 तेषां, मत्पंतमूलोद्भरण वदामीत्येवमादि । तथा यदुक्तं । कृणिकत्व साधयता यथा
 पदार्थ कारणेन्य उत्पद्यमानो नित्य समुत्पद्यते ऽनित्यो वेत्यादि । तत्र नित्येऽप्र
 स्तुतानुत्पन्नस्यैककस्वनावे कारकाणां व्यापाराज्ञावादतिरिक्ता वाचोयुक्तिरिति नित्यत्वपक्षा
 नुत्पत्तिरेव । यच्च नित्यपक्षे नवतानिहित नित्यस्य न क्रमेणार्थक्रियाकारित्व नापि योगप
 येनेति तत्कृणिकत्वेपि समान । यत् कृणिकोप्यर्थक्रियायां प्रवर्तमान क्रमेण यौ
 गपद्येन वाऽवश्यं सहकारिकारणसव्यपेक्षएव प्रवर्तते । यत् । सामग्री जनिका नहेयक
 किंचिदिति । तेनच सहकारिणा न तस्य कश्चिदतिशय कर्तुं पार्यते । कृणस्यविवेकत्वेना
 ऽनाधेयातिशयत्वात् कृणानां च परस्परौपकाररूपकार्यत्वानुपपत्ते सहकारित्वानाव ।
 सहकार्यनपेक्षाया च प्रतिविशिष्टकार्यानुपपत्तिरिति । तदेवमनित्यएव कारणेन्य. पदा
 र्थ. समुत्पद्यत इति द्वितीयपक्षसमाश्रयणमेव । तत्रापि चैतदालोचनीय । किं कृणकृणि
 त्वेनानित्यत्वमाहोस्वित्परिणामाऽनित्यतयेति । तत्र कृणकृणित्वे कारणकार्यत्वानावा

त कारणाना व्यापारएवानुपपन्न कुत कृणिकानित्यस्य कारणेन्य उत्पादइति । अथ पु
र्वकृणाडुत्तरकृणोत्पादे सति कार्यकारणजावो नवतीत्युच्यते तदयुक्तं । यतोसौ पूर्वकृणो
विनष्टो वोत्तरकृण जनयेदविनष्टो वा । न तावद्विनष्टस्तस्यासत्त्वाङ्कनकत्वानुपपत्ते । ना
प्रविनष्ट उत्तरकृणकाले पूर्वकृणव्यापारममावेशात्कृणनगनगापते । पूर्वकृणो विनश्य
स्तूत्तरकृणमुत्पादयिष्यति तुजातयोर्नामोन्नामवदितिचेत् । एतर्हि कृणमो स्पष्टवैकका
लताश्रिता । तथाहि । यासौ विनश्यदवस्था साऽवस्था तु निम्ना । उत्पादावस्थातोप्यु
त्पत्तोस्ततश्च तयोर्विनाशोत्पादयोर्योगपद्यान्युपगमे तद्वर्मिणोरपि पूर्वोत्तरकृणयोरेक
कालावस्थायित्वमिति । तद्वर्मतानन्युपगमे च विनाशोत्पादयोरवस्तुत्वापत्तिरिति । यथो
क्त जातिरेव हि जावानामित्यादि । तत्रेदमभिधीयते । यदि जातिरेवोत्पत्तिरेव जावानां
पदार्थानामजावहेतुस्ततोऽजावकारणस्य सन्निहितत्वेन विरोधेनाघातत्वाडुत्पत्त्यजावो
ऽथोत्पत्तुत्तरकाल विनाशो नविष्यतीत्यन्युपगम्यते । तथा सति उत्पत्तिक्रियाकाले तस्याऽनू
तत्वात्पश्चाच्च नवन्नतरायएव नवति न न्युपसा कालेनेति । किमत्र नियामक विनाशो हेत्वजा
व इतिचेत् । यतश्च न निर्हेतुकत्वादिनाशस्य स्वजावानुबधितेत्येतदप्ययुक्तं । यतो घटादी
ना मुजरादिव्यापारानरमेव विनाशो नवन् लक्ष्यते । ननु चोक्तमेवात्र तेन मुजरादिना घटा
दे किं क्रियत इत्यादि । सत्यमुक्तं । इदमयुक्ततूक्त तथाह्यजावइति । प्रसज्यपर्युदासविक
ल्पद्वयेन योयं विकल्प पक्षद्वयेपि च दोष प्रदर्शित सोऽदोष एव । यत पर्युदासपक्षे
कपालाख्यजावातरकारणे घटस्य च परिणामानित्यतया तदुपतापत्ते कथं मुजरादेर्ध
टादीन् प्रत्यक्चित्करत्वं । प्रसज्यप्रतिपेक्षस्तु जाव न करोतीति प्रतिपेक्षात्मकोत्र नाश्री
यते । कितर्हि प्रागजाव,प्रव्वसानावे,तरंतरा,त्यंताजावाना चतुर्णां मध्ये प्रध्वस्ता
जावएवेहाश्रीयते । तत्र च कारकातरणा व्यापारो नवत्येव । यतोसौ वस्तुत पर्या
योऽवस्थाविशेषो न जावमात्र । तस्य चाऽवस्थाविशेषस्य जावरूपत्वात्पूर्वोपमर्देन च
प्रवृत्तत्वाद्यएव कपालादेरुत्पाद सएव घटादेर्विनाशइति विनाशस्य सहेतुकत्वमवस्थि
त । अपिच कादाचित्कत्वेन विनाशस्य सहेतुकत्वमवसेयमिति । पदार्थव्यवस्थार्थ चाऽव
श्यमजावचातुर्विध्यमाश्रयणीय । तड्भक्त । कार्यद्व्यमनादि स्यात्प्रागजावस्य निन्द्वे ॥
प्रध्वसस्य च जावस्य, प्रच्यवेऽनतता प्रजेत् ॥ १ ॥ सर्वात्मक तदेक स्यादन्यापोहव्यति
क्रमे इत्यादि । तदेव कृणिकस्य विचाराङ्गमत्वात्परिणामानित्यपक्षेव व्याधानिति । एव
च सत्यात्मा परिणामी ज्ञानाधारो नवातरयायी नृतेन्य, कथं न्यएव शरीरेण सहा
ऽन्योन्यानुपेयादनन्योपि । तथा सहेतुकोपि नारकतियं तथा
तथा विक्रियमाणत्वात् पर्यायरूपतयेति । तथात्म

आत्मनश्च शरीरव्यतिरिक्तस्य साधितत्वाच्चतुर्धातुकमात्रं शरीरमेवेदमित्येतदुन्मत्तप्रल
पित्तमपकर्णयितव्यमित्यलं प्रसंगेनेति ॥ १७ ॥

अगारमावसंतावि, अरसा वा वि पवया ॥ इमं दरिसणमावसा
सवड्डका विमुञ्चई ॥ १८ ॥ ते णावि सधिं एच्चा णं, न ते धम्मविउं ज
णा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते उहंतराहिया ॥ १९ ॥ ते णावि सधि ए
च्चा णं, न ते धम्मविउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एव, न ते संसारपारगा
॥ २० ॥ ते णावि सधि एच्चा ण, न ते धम्मविउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो
एवं, न ते गप्पस्स पारगा ॥ २१ ॥ ते णावि सधिं एच्चा णं, न ते धम्म
विउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते जम्मस्स पारगा ॥ २२ ॥
ते णावि सधि एच्चा णं, न ते धम्मविउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं,
न ते छस्स पारगा ॥ २३ ॥ ते णावि सधि एच्चा णं, न ते धम्म
विउं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एव, न ते मारस्स पारगा ॥ २४ ॥

अर्थ—हवे ए पूर्वोक्त दर्शनी पोतपोतानां दर्शननेविपे मुक्तीनुं कारण जे कहेउ ते
देखाडेउ. ते उपर कहेउके ते सर्व दर्शनी अगार के० घर तेनेविपे आचसंतावि के०
निवास करनार एटले गृहस्थ, वा के० अथवा, अरसा के० अरसवासी तापसादिक
अथवा पवयाके० प्रव्रजितशाक्यादिक ते एम जावना करेउ के, इमदरिसणमावसा के०
अमारा दर्शने आवसा एटले आव्या एटले जे कोई अमे कहिये तेने माने तो, ते सबड
क्वामिमुञ्चई के० सर्व ड खयकी मुक्त थाय. एवी रीते पोतपोताना दर्शननेविपे सर्व कोई मुक्ति
देखाडेउ ॥ १८ ॥ हवे अथकार कहेउ तेणाविके० ते पंचनूतवादी प्रमुख दर्शनीउ तेने नैव
के० नथी सधिके० ठिइ एटले ज्ञानावरणादिक कर्म तेनो विपर्ययनाव ते सधि जाणवी
ते अर्ही ज्ञानावरणादिक कर्मना विवरण तेने एच्चाणके० अजाणतायका वापडा ड खय
की भूकायवाने अर्थे सावधान थयाउे ते कारणे ते जणाके० जन एटले लोक, नेतेध
म्मविउंके० ज्ञात्यादिक दशप्रकारनो जे यति र्म तेना जाण नथी जेतेउवाइणो एवके०
ते वादी जे नास्तिकमति प्रमुख पूर्वे कहा, ते असमजस वचनना घोळनारउे माटे
नतेउहतराहिया के० ते ससाररूप उंघ एटले प्रवाह, अर्थात् ससारसमुद्रना तारना
र ते नथी एम श्रीतीर्थिकरे तथा गणधरे कह्युउे ॥ २० ॥ ते पंचनूतवादी प्रमुख
कर्म आववाना स्थानक जाणता नथी, वली ते जनके० लोक ज्ञात्यादिक दशविध
यतिधर्मेने जाणता नथी एवा ते पूर्वे कहा जे वादी ते ससारना पा

रगामी नहोय ए गाथाना पहेला त्रण पदनो अर्थ प्रथम कह्यो तैप्रमाणेज ठे ॥११॥
 जे एम बोले ते गर्जना पारगामी नहीं, एटले अनता गर्जना ड ख सहन करे ॥१२॥
 वजी जे एम बोले ते जन्मना पारगामी नहीं अर्थात् अनता जन्मनु ड ख सहन क
 रे ॥ १३ ॥ तथा जे एम बोले ते ड खना पारगामि न होय, अनतो काल चतुर्गति
 रूप सत्तारना ड ख सहन करे ॥ १४ ॥ तथा जे एम बोले ते मरणना पारगामी न
 समजवा, अर्थात् अनन्तिवार मरण पामे ॥१५॥

॥ दीपिका-अथ पूर्वोक्तसर्वदुर्मतीनामफलत्व स्वदर्शनांगीकार च दर्शयन्नाह । (अ
 गारेति) अगार गृहमावसतस्तिष्ठतो गृहस्था आरण्या वा तापसादय प्रव्रजिताश्च शा
 क्यादय । अपि सत्तावने । इद ते सत्तावयति । यथा इदमस्मदीयं दर्शनं मतमापन्ना आ
 श्रिता सर्वेऽख्येन्यो जीवाविमुच्यतइति ते वदति ॥ १९ ॥ अथ तेपा निष्फलत्वमाह ।
 तेइति पङ्क्ति । ते पच पचनूतवाद्याद्या सधिज्ञानावरणादिकर्मविवररूप नापि नैव
 ज्ञात्वा अज्ञात्वेऽत्यर्थे । एवाक्यालकारे । यथा जीवकर्मणो सधिर्निघ्नत्व नवति त
 था ज्ञात्वा मोक्षार्थं प्रवृत्ता इत्यर्थे ॥ सविर्द्विविध । इध्यसधि कुड्याटे । नावसधि कर्म
 विवररूपस्तमुत्तरोत्तरपदार्थपरिज्ञान वा संधिस्त मज्ञात्वा प्रवृत्ता । ते क्रिन्वता इत्याह । (न
 तेति) । ते जना लोका न सम्यक्कर्मविद । येतु ते । एवविधवादिनस्ते । उधो नवौय सत्तार
 सत्तरणशीज्ञा न आख्याता जिनै ॥२०॥ अथेतना पचश्चलोका एवमेव व्याख्येया । पर
 सत्तार १ गर्ज २ जन्म ३ ड ख ४ मारपारगा न नवतीति ज्ञेय ॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥

॥ टीका-साप्रतं पचनूतात्माऽद्वैततल्लीवतश्चरीराकारकात्मपट्टद्वयिकपचस्कधवादिनां
 मफलवादित्व वक्तुकाम सूत्रकारस्तेषां स्वदर्शनफलान्युपगम दर्शयितुमाह । (अगारेत्या
 दि) अगार गृह तदावसतस्तस्मिंस्तिष्ठतो गृहस्था इत्यर्थे । आरण्या वा तापसादय
 प्रव्रजिताश्च शाक्यादय । अपि सत्तावने । इद ते सविनावयति । यथेदमस्मदीयं दर्शनं
 मापन्ना आश्रिता सर्वेऽख्येन्यो विमुच्यते । आर्पत्वादेकवचन सूत्रे कृतं । तथाहि । प
 चनूततल्लीवतश्चरीरवादिनामयमाशयोपयथेदमस्मदीयं दर्शनं ये समाश्रितास्ते गृहस्था
 सत सर्वेऽन्य शिरस्तुडमुडन, दढाऽजिनजटाकापायचीवरधारण, केशोद्भवन, जागृत्यस्तपश्च
 नं ॥ अग्निहोत्रादिक कर्म, वालक्रीडेव लक्ष्यत इति । सांख्यादयस्तु मोक्षवादिन एव
 सत्तावयति यथा । येऽस्मदीयं दर्शनमकर्तृत्वात्माऽद्वैतपचस्कधादिप्रतिपादकमापन्ना प्र
 जितास्ते सर्वेऽन्यो जन्मजरामरणगर्जपरपराऽनेकशरीरमानसातितीव्रतराऽसातोदयरूपे

ज्यो ड खेज्यो विमुच्यते । सकलद्वंद्वविनिर्मोहं मोक्षमास्कदंतीत्युक्तं नवति ॥ १ ए ॥ ५
 दानी तेपामेवाऽफलवादित्वाविष्करणायाह । (तेणावीत्यादि) ते पंचनूतवाद्याद्या ना
 पि नैव संधि द्विदं विवरं । सचइव्यजावजेदाद्वेधा । तत्र इव्यसधि. कुड्यादिजीवसधिर्ज्ञाना
 वरणादिकर्मविवररूपस्तमज्ञात्वा ते प्रवृत्ता । एमिति वाक्यालंकारे । यथा आत्मकर्मणो सं
 धिर्द्विधा जावलक्ष्णो नवति । तथा अत्रुधाइव ते वराका ड खमोक्षार्थमन्युद्यताइत्यर्थ । य
 था तएवजूतास्तथा प्रतिपादितं लेशत प्रतिपादयिष्यतेच । यदि वा सधान सधिरुत्तरोत्तर
 पदार्थपरिज्ञान तदज्ञात्वा प्रवृत्ताइति । यतश्चैवमतस्ते न सम्यक्धर्मपरिष्ठेदे कर्तव्ये विद्वां
 सो निपुणा जना पंचनूतास्तित्वादिवादिनो लोकाइति । तथाहि । ह्यात्यादिकोदशविधो
 धर्मस्तमज्ञात्वात्त्वान्यथा च धर्म प्रतिपादयंति । यत्फलानावाञ्च तेपामफलवादित्वं तदुत्तरग्रं
 थेनोद्देशकपरिसमाप्त्यवसानेन दर्शयति । ये तेल्विति । तुशब्दश्चशब्दार्थे यइत्यस्यानंतरप्र
 गुच्यते । येच ते एवमनंतरोक्तप्रकारवादिनो नास्तिकादयोऽधो नवौघ ससारस्तत्तरणशीलास्ते
 न नवतीति श्लोकार्थ ॥ १० ॥ तथा न ते वादिन. ससार, गर्ज, जन्म, ड ख, मारादि
 पारगा नवतीति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

नाणाविहाइ ड खाइ, अणुहवति पुणो पुणो ॥ संसारचक्रवा
 लंमि, मञ्जुवाहिजराकुले ॥ १६ ॥ उच्चावयाणि गहंता, गप्पमेस्सं
 ति एंतसो ॥ नायपुत्ते महावीरे, एवमाह जिणोत्तमे ॥ १७ ॥ इति
 बेमि पढममक्षयणं पढमो उद्देशो समत्तो ॥ १८ ॥ १९ ॥

अर्थ-वली ते जे स्थितिने पामे ते कहेते नाणाविहाइडुकाइ के० नानाविध बहु
 प्रकारे जेदन जेदन ताडनादिक डखोनें अणुहवतिपुणोपुणो के० वली वली अनुनवेडे
 परतु ते ड ख क्या पामे ? तोके संसार चक्रवालमिके० संसारचक्रवालने विपे पामे ते
 संसार केवो डुत्तरते तो के, मञ्जुवाहिजराकुले के० मृत्यु, व्याधि अने जरा तेणे करी
 आकुजव्याकुज ठे. एया ससारमाहे परित्रमण करता अनतो काल ड खी थाय ॥ १६ ॥
 ते दर्शनीउं वली असमजस यका सूत्रविरोधना बोलनारा उच्चावयाणिगहंता के० उचे
 नीचे स्थानके परित्रमण करता आगामिक काले गप्पमेसतिणतसोके० अनता गर्जनां
 ड ख पामसे एवमाहके० एवु वचन, नायपुत्तेमाहावीरेके० ज्ञातपुत्र श्रीमहावीरेदेव जि
 णोत्तमेके० जिनोत्तम तेणे कखु तेम अमे पण कहिये ठेए ॥ १७ ॥ इतिप्रथमाध्ययनस्य
 प्रथमोद्देशक समाप्त ॥ ए प्रथम उद्देशकमां जूतवादिप्रमुख परवादीना मत कहा.

॥ वीपिका-ते यत्प्राप्नुवति तदाह । (नाणेति) । नानाविधान्यनेकप्रकाराणि ड खानि

अनुजवति । पुन पुन संसारचक्रवाले व्याधिमृत्युजराजिराकुले व्याप्ते ॥ १६ ॥ तेषां
 उ खफलमुपसहार चाह । (उच्चेति) । उच्चावचान्यधमोत्तमानि स्थानानि गहतोत्र
 मतोगर्जाजर्जमेप्यति यास्यंत्यनतश । (नायपुत्तेति) । ज्ञात सि-धार्थद्वित्रियस्तस्य
 पुत्र श्रीमहावीरो जिन एवमुक्तवान् । इति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिन प्रत्याहेति
 ॥ १७ ॥ इति श्रीसूत्ररुते द्वितीयांगे प्रथमाध्ययनेप्रथमोद्देशकव्याख्या संपूर्णा ॥ ॥

॥ टीका-यत्पुनस्ते प्राप्नुवति तदर्शयितुमाह (नाणाविहाइत्यादि) नानाविधानि
 बहुप्रकाराणि उ खान्यासातोदयलक्षणाभ्यनुजवति पुन पुन । तथाहि नरकेषु कर्पत्र
 दारण, कुनीपाक, तप्ताय शात्मलीसमालिंगनादीनि तिर्यक्षु च शीतोष्मादिदमनाकताडनाऽ
 तिसारासोपणकुत्तडादीनि । मनुष्येषु इष्टवियोगाऽनिष्टसयोगशोकारुदनादीनि देवेषु चा
 नियोगेष्वर्थाकिटिचपिकत्वच्यवनादीन्यनेकप्रकाराणि उ खानि ये एवजन्ता वादिनस्ते पौन
 पुन्येन समनुजवति । एतच्च श्लोकाई सर्वपूत्तरश्लोकार्थेषु योज्यं । शेष सुगम यावदुद्देशक
 समाप्तिरिति ॥ १६ ॥ नररमुच्चावचानीति अधमोत्तमानि नानाप्रकाराणि वासस्थानानि गह
 तीति गहतोत्रमतोगर्जाजर्जमेप्यति यास्यंत्यनतशो निर्विच्छेदमिति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
 जंबूस्वामिन प्रत्याह । ब्रवीम्यह तीर्थकराज्ञया न स्वमनीषिकया सचाहं ब्रवीमि येन मया
 तीर्थकरसकाशाबुद्धं । एतेनच कृणिकवादिनिरासो इष्टव्य ॥ १७ ॥ इति समयारम्भप्रथमा
 ध्ययने प्रथमोद्देशक समाप्त ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ प्रथमाध्ययनेद्वितीयोद्देशक प्रारम्भ्यते

आघायं पुण एगेसि, उववणा पुढो जिया ॥ वेदयति सुह उ खं, अड
 वा लुपति गणउ ॥ १ ॥ न त सय कडं डरु, कड अन्नकड च णां सुह
 वा जइ वा डख, सेहिय वा छसेहियं ॥ २ ॥ सय कड न असेहि,
 वेदयति पुढो जिया ॥ सगइअ तं तहा तेसे, इहमेगेसि आहिअ ॥ ३ ॥
 अर्थ-पुणके० वली एगेसिके० एक नियतवादिने मते, आघायके० एम कहुने ए
 टले तेनो जे अजिप्राय ठे ते कहेने उववणापुढोजियाके० पृथक् पृथक् नारकादिकने
 नवे जे जीउने, ते पोतपोताना वेदस्थित थका सुहडरु के० सुखड खने वेदयतिके०
 वेदेने. थडवाके० अथवा ते प्राणीउ सुख ड ख अनुजवता गणउके० ते स्थानकथी
 पोतानुं आयुष्य पूर्णकरीने लुपतिके० स्थानांतरे सक्रमे एम नियतवादी कहेने
 ॥ १ ॥ वली एण वेगाथाए नियतवादीनां मतनो अजिप्राय कहेने जे ते प्राणी
 सुख ड ख अनुजवेने, एक स्थानक थकी बीजे स्थानके उपजेने, नतसयंकडं डरुके०
 ते ड खदिक ते जीवनु पोतानु कीधेलु नथी तेम कडअन्नकडंचण के० अनेरा का

ज ईश्वर स्वज्ञावादिकनुं करेलुं क्यांथी होय. जो स्वयंकृत सुख ड ख ठे, तो सर्व जीव व्यापारादिक सरिखो व्यापार करता सर्व सरखाज केम नथी थता माटे पुरुषाकारे कांइज नथाय, अने जो काल ईश्वरादिकना करेला सुख ड ख होय तो जगतनी विचित्र ता केम थाय? तेमाटे काल ईश्वरादिकनुं करेलु पण सुख ड ख थतु नथी एटले जीव ने सुहंवाजइचाडुक्के० सुख अथवा डख जे ठे ते केवा ठे, तोके सैद्धिं वा अस्तेहिय के० सैद्धिक अथवा अस्तेद्धिक ठे. तेमा स्वग् चदन विनितादिक तेथकी उपनु जे सुख तेने सैद्धिक कहिये अने अंतरग आनंदरूप जे सुख तेने अस्तेद्धिक कहिये एवीरीते वे प्रकारे ड ख पण जाणनु, तेमा एक वय, वधन, ताडनादिक क्रियाना करवाथीकरी अने बीजुं झूलज्जरादिरूप जाणनुं, एटले एक कारणो निष्पन्न अने बीजुं स्वज्ञाविक निष्पन्न ठे ॥ १ ॥ ए सुखडख जो कोइए कखा नथी, तो ए जीव सुखी ड खी केम थायठे, ते कहेठे सयकडनअस्तेहिवेदयति पुढोजियाके० सय एटले पोतानु करेलुं अथ वा अनेरानुं करेलुं जे सुख ड ख ते जीव वेदतो नथी किंतु सगइअतंतहातेसिके० जवित व्यतानु करेलु तेहिज जीवने सुख ड ख उपजेठे. तथाच तन्मत। प्राप्तव्यो नियतिबला श्रयेण योऽर्थ, सोवश्य जयति नृणा गुणोगुणो वा ॥ नूताना महति कृतेपिहि प्रयत्ने, ना नाव्यं जवति न जाविनोस्ति नाश ॥ १ ॥ इति वचनात् ॥ ३ ॥ एप्रमाणे नियतवादी ना मतनो अजिप्राय दर्शाव्यो

॥ दीपिका-उक्त प्रथमोद्देशक । अथ द्वितीयोद्देशकः कथ्यते । तस्यायमर्थसंबंध । आद्योद्देशके नूतवादादिमतं प्रदर्श्य निराकृतं । इहाप्यवशिष्टं तदेवोपदर्श्य निराक्रियत इत्यनेन संबंधेनागतस्यास्योद्देशकस्य सूत्रं यथा । (आधायमिति) । पुन एकेषां नियतिवादिनामेतदग्राह्यत्वं । आख्यातमित्यत्र जावे कप्रत्यय । तद्योगेन वा क्लीबइति कर्तरिपठौ । ततश्च नियतिवादिनिरिदमाख्यातमित्यर्थः । किं तदित्याह । (उपवसुति) उपपन्ना युक्त्या-घटमानां पृथक् अनेके जीवा । जीवसत्त्वे पचनूततस्त्रीरवादिमतं निराकृतं । पृथगित्यनेन आत्माऽदैतवादिनिरासश्च । तेऽनेके जीवा सुखं ड खं देवनारकादिजन्मेषु वेदयंत्यनुजवति अनेनाऽकर्तृवादो निरस्तः (अडवेति) । अथवा लुप्यंते स्थानात् स्थानांतरं संक्राम्यते । एतेनोपपातिकत्वमप्युक्तं ॥ १ ॥ नियतिवादमतमेवाह श्लोकद्वयेन । (नतमिति) यत्तै प्राणिनिरनुचूयते सुखं ड खं स्थानविलोपनं वा न तत्त्वयमात्मना पुरुषकारेण कृतं ड खं । ड खस्यचोपलक्षणत्वं सुखमपि ग्राह्यं । सुखं ड खानुजं पुरुषकारकृतं न स्यादित्यर्थः । अनेन कालेश्वरस्वज्ञावकर्मादिना च कृतं कृतं । एमित्यलंकारे । कालादिनिरपि न कृतमित्यर्थः । किंतु नियतेरेव निष्पद्यते सर्वमिति । ततः सुखं सैद्धिकं सिद्धौ मोक्षे जव सं

द्विकं । यदिवा ड स्वमसैद्विकं सासारिकं । अथवा सैद्विकमसैद्विकं च सुखं यथा । सक्
चदनागनाद्युपनोगक्रियासिद्धौ नव सैद्विकं । आंतर सुखमानदरूपमसैद्विक । तथा
सैद्विकमसैद्विक च ड खं यथा । कशाताडनाकनादिक्रियासिद्धौ नव सैद्विक । ज्वरशिरो
तिशूलादिरूपमंगोष्ठमसैद्विक ड ख । एतद्विनयमपि सुखं ड ख च नपुरुषकाररुतं । नचा
न्यै कालादिनि रुतं वेदयत्यनुनवति पृथक्जीवा । कथं तर्हि प्राणिनासुखं ड खं च
स्यादित्याह । (सगइअति) । सम्यक् स्वपरिणामेन गतिर्यस्या यदा यत्र यत्सुखं ड खानुन
वन सा सगतिर्नियतिस्तस्यानव सागतिक नियतिरुतमित्यर्थ । इहाऽस्मिन्सुखं ड खानु
नुनववादे एकेषा नियतिवादिनामिदमाख्यातं । यदुक्तं तै । प्राप्तव्योनियतिबलाश्रयेण
योर्थे , सोऽवश्यं नवति नृणां ह्युनोऽह्युनो वा ॥ नूतानां महति रुतेपि हि प्रयत्ने, नानाव्य
नवति न नाविनोस्ति नाश इति ॥ ३ ॥

॥ टीका—यक्त प्रथमोद्देशकस्तदनु द्वितीयोऽभिधीयते । तस्य चायमनिसंबंध । इहा
ऽनंतरोद्देशके स्वसमयपरसमयप्ररूपणाकृता । इहाप्यध्ययनार्थाधिकारत्वात्सैवानभिधीय
ते । यदि चानंतरोद्देशके नूतवादादिमतं प्रदर्श्य तन्निराकरणं रुतं । तदिहापि तदवशिष्ट
नियतिवाद्यादिमिथ्याहृष्टिमत्तान्युपदर्श्य निराक्रियते । अथवा प्रागुद्देशकेऽन्यथायि यथा
वधनं बुध्येत तच्च त्रोटयेदिति तदेव च वधनं नियतिवाद्यनिप्रायेण न विद्यत इति
प्रदर्श्यते । तदेवमनेन सबधेनापातस्यास्योद्देशकस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्यावर्त्य सूत्रा
नुगमेऽस्वजित्तादिगुणोपेत सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेद । (आधायमित्यादि) अस्य चाऽनत
रपरपरसूत्रे सर्वधोवक्तव्यस्तत्राऽनतरसूत्रसंबंधोयं । इहानतरसूत्रे ऽदमनिहितं यथा ।
पचनूतस्कंधादिवादिनोमिथ्यात्वोपहृताऽतरात्मनोऽसद्व्याहानिनिविष्टा परमार्थाऽव
बोधविकला सत ससारचक्रवाले व्याधिभृत्युजराकुले वच्चापचानि स्थानानि गहतो
गर्भमेप्यत्यन्वेपयंति वाऽनतश इति । तदिहापि नियत्यज्ञानिज्ञानचतुर्विधकर्मोपच
यवादिनां तदेव ससारचक्रवालत्रमणगर्भान्वेषण प्रतिपाद्यते । परपरसूत्रसंबंधस्तु (बु
झेकेत्यादि) । तेन च सहायं सबधस्तत्र बुध्येतेत्येतत् प्रतिपादितमिहापि यदाख्यातं नि
यतिवादिनिस्तदुध्येतेत्येव मध्यसूत्रैरपि यथासंभव सर्वधो लगनीय इति । तदेव पूर्वोत्तरसं
बधसंबन्धस्यास्य सूत्रस्याऽधुनार्थं प्रतन्यते । पुन शब्द पूर्वोदित्यो विशेषं दर्शयति ।
नियतिवादिना पुनरेकेषामेतदाख्यात । अत्र चाविवक्षितकर्मकाश्चपि अकर्मका नवती
ति ख्यातेर्धातोर्नावे निष्ठाप्रत्ययस्तद्योगे कर्तरि पठ्यी । ततश्चायमर्थस्तैर्नियतवादिनि पुन
रिदमाख्यातं तेषामयमाशय इत्यर्थः । तद्यथा । उपपन्नो युक्त्या घटमानका इत्यनेन च पं
चनूततल्लीवतद्वरीरवादिमतमपाठ्यं नवति । युक्तिसु लेशत प्राग्दर्शितैव । प्रदर्शयिष्यते

च पृथक्पृथक्नरकादिजघेषु, शरीरेषु चेत्यनेनाऽप्यात्माऽद्वैतवादिनिरासोऽवसेय । के पुन
 स्ते, पृथगुपपन्नास्तदाह । जीवा प्राणिनः सुखं स्वप्नो गिनः । अनेन च पंचस्कधातिरिक्तजीवा
 नावप्रतिपादकबौद्धमताऽपेक्ष्य कृतोऽदृष्टव्यः । तथा ते जीवाः पृथक्पृथक् प्रत्येकदेहे व्य
 तस्थिताः । सुखं च खं च वेदयंत्यनुजवति । न वयं प्रतिप्राणिप्रतीति सुखं खानुजव निह
 महे । अनेन चाऽकनूतवादिनो निरस्ताजवति । अकर्तर्यविकारिण्यात्मनि सुखं खानुजवा
 नुपपत्तेरिति नाव । तर्ह्यतदस्मानिर्गोऽपलप्यते । अद्वैतवैयर्थ्या । ते प्राणिनः सुखं च खं
 खानुजवति विलुप्यते उद्धियते स्वायुषं प्रत्याव्यते स्थानात्स्थानांतरं सक्राम्यत इत्यर्थः ।
 ततश्चैवपातिकत्वमप्यस्मानिस्तेषां न निषिध्यते इति श्लोकार्थः ॥ १ ॥ तदेव पचजूता
 स्तिवादिवादिनिरासं कृत्वा यच्चैर्नियतिवादिनिराश्रीयते तल्लोकद्वयेन दर्शयितुमाह ।
 (नवसयमित्यादि) यत् तैः प्राणिनिरनुजयते सुखं च खं स्थानविलोपनं वा न तत्स्य
 मात्मना पुरुषकारेण कृतं निष्पादितं च खमिति । कारणेकार्योपचारात् । च खकारणमेवो
 क्तं । अस्य बोधलक्षणत्वात् सुखाद्यपि ग्राह्यं । ततश्चेदमुक्तं जवति । योयं सुखं खानुजव
 सपुरुषकारकृतकारणजन्यो न जवतीति । तथा कुतोऽन्येन कालेश्वरस्वभावकर्मादिना च क
 तं जवेत् । एमित्यलंकारः । तथाहि । यदि पुरुषकारकृतं सुखाद्यनुजयेत ततः सेवकवणि
 कर्षकादीनां समाने पुरुषकारे सति फलप्राप्तिवैसदृश्यं फलप्राप्तिश्च न जवेत् । कस्यचित्तु से
 वादिव्यापारानावेपि विशिष्टफलावाप्तिर्दृश्यत इत्यतो न पुरुषकारात्किंचिदासाद्यते किं त
 द्विनियतेरेवेत्येतच्च द्वितीयश्लोकांतेऽजिगस्यते । नापि कालं कर्ता । तस्यैकरूपत्वाद्भग
 ति फलवैचित्र्यानुपपत्तेः । कारणजेदे हि कार्यजेदोजवति नाजेदे । तथा ह्ययमेव हि जेदो
 जेदहेतुर्वा घटते । यद्भूतं विरुद्धधर्माभ्यां कारणजेदश्च । तयेश्वरकर्तृकेपि सुखं खं न ज
 वत । यथाऽसावीश्वरो मूर्तेऽमूर्ते वा । यदि मूर्तेस्ततः प्राकृतपुरुषस्यैव सर्वकर्तृत्वात् नाव ।
 अथाऽमूर्तेस्तथा सत्याकाशस्यैव सुतरां निष्क्रियत्वम् । अपिच यद्यसौ रागादिमात्रस्ततो
 ऽस्मदाद्यव्यतिरेकादिश्वस्याकर्तृत्वम् । अथासौ विगतरागस्ततस्तत्कृतं सुजगद्भर्तृगेश्वरद्व
 रिडादिजगदैचित्र्यं न घटा प्राचति ततोनेश्वरं कर्तेति । तथा स्वभावस्यापि सुखं च
 खादिकर्तृत्वानुपपत्तिः । यतोऽसौ स्वभावः पुरुषाज्जिज्ञोऽजिज्ञोवा । यदि जिज्ञो न पुरुषा
 भिते सुखं खं कर्तुमलं तस्माज्जिज्ञत्वादिति । नाप्यजिज्ञोऽजेदे पुरुषेव स्यात्तस्य चाक
 र्तृत्वमुक्तमेव । नापि कर्मणः सुखं खं प्रति कर्तृत्वं घटते । यतस्तत्कर्म पुरुषाज्जिज्ञमजि
 ज्ञं वा जवेत् । अजिज्ञं चेत्पुरुषमात्रतापत्तिः कर्मणस्तत्र चोक्तो दोषः । अथ जिज्ञं तत्किं स
 चेतनमचेतनं वा । यदि सचेतनं एकस्मिन् काये चैतन्यद्वयापत्तिः । अथाचेतनं तथा
 सति कुतस्तस्य पापाणस्वडंशेवास्वतंत्रस्य सुखं खोत्पादनं प्रति कर्तृत्वमित्येतच्चोत्तरत्र
 व्यासेन प्रतिपादयिष्ये इत्यलं प्रसंगेन । तदेव सुखं सैद्धिकं सिद्धावपवर्गलक्षणाया

नच यदि वा डख आसातोदयलक्षणमसैद्धिकं सांसारिकं । यदिबोजयमप्येतत्सुखं ड खं
 वा स्रक्चटनागनाद्युपनोगक्रियासिद्धौनच तथा कशाताडनाकनादिसिद्धौ नच सैद्धिकं । त
 याऽसैद्धिकं सुखमातरमानदरुपमाकस्मिकमनवधारितबाह्यनिमित्त । एव ड खमपि उवर
 शिरोतिशूलादिरूपमगोष्ठमसैद्धिक । तदेतड्जयमपि न स्वयं पुरुषकारेण कृतं नाप्यन्येन
 केनचित् कालादिना कृतं वेदयत्यनुभवति पृथक्जीवा प्राणिनइति । कथं तर्हि तत्तेषाम
 नूदिति नियतिग्रादी स्वाभिप्रायमाविष्करोति (संगश्यति) सम्यक्स्वपरिणामेन गतिर्यस्य
 यदा यत्र यत्सुखड् खानुजवन सा संगतिर्नियतिस्तस्या नच सांगतिक । यतश्चैवं न पुरु
 षकारादिरुतं सुखड् स्वाद्यतस्तत्तेषा प्राणिना नियतिरुतं सांगतिकमित्युच्यते । इहास्मि
 न् सुखड् खानुजववादे एकेषा वादिनामाख्यात तेषामयमन्युपगम । तथाचोक्तं । प्राप्त
 व्यो नियतिबलाश्रयेण योर्थे, सोऽवश्यं नवति नृणां शुभोऽशुभो वा ॥ नूताना महति
 कृतेपि हि प्रयत्ने नाजाय्यं नवति न जायिनोस्ति नाश ॥ १ ॥ ३ ॥

एवमेयाणि जपता, बाला पंमिअमाणिणो ॥ निययानियय संत,
 अयाणंता अबुद्धिया ॥ ४ ॥ एवमेगे उ पासडा, ते नुज्जो विप्पग
 म्मिअ ॥ एव उवठिअ संता, ए ते ड खविमोक्कया ॥ ५ ॥

अर्थ-हवे ग्रथकार एने उत्तर आपेठे एवमेयाणिजपंता के० एव पूर्वोक्त वचन नि
 यतयादाश्रित बोलतां एवा ते बालाके० बाल अज्ञानी उता पोताने पंमिअमाणिके०
 पंमिअ करी मानता शा माटे मानेठे ते कहेठे के, निययानिययके० ते अज्ञानी नियतिरु
 त सुख ड ख अथवा अनियतिरुत पुरुषकारादिकनु करेलु एवु सुख ड ख ते सतं के०
 एकाते नवितव्यतायेज कखु एम कहेठे, ते कारणे तेने सुखड् खादि कारणना अया
 णता अबुद्धियाके० अजाण, बुद्धिरहित कहिए अने जैनतो नियतिरुतपणे तथा अ
 नियतिरुतपणे ए बने प्रकारे सुख ड ख मानेठे एटले स्यादादी कहिए ॥ ४ ॥ हवे ते
 ने एवी प्ररूपणानु विपाक देखाडेठे एवमेगेके० एरीते कोइ एक नियतवादाने विपे आ
 श्रित परवादीठे ते केवाठे, तोके पासडाके० पार्थ्वस्थ एटले न्यायपद्धत्यकी बाहेर अथ
 वा पासडा एटले पाशके० कर्मनु बधन तेने विपे स्थित नुज्जो के० तेवली पुन
 विप्पगमिआके० विविध प्रगल्भित एटले अत्यंत पिगथका मुक्तिमार्गेनेविपे प्रवर्त्ते, वली
 एवु कहेठे के अमे एवी क्रिया करता थका मुक्तिपामीछु परतु एवके० ए प्रकारे ते उ
 वठियासताके० उद्धित एटले पोतानी क्रियानेविपे प्रवर्त्तता उतां एतेड् खविमोक्कयाके०
 पोताने ड खथी मूकावनार न होय एटले मुक्ति पामेनही ॥५॥ एटले नियतवादी कह्या

॥ दीपिका-अस्योत्तरमाह । (एवमिति) । एवमेतानि पूर्वोक्तानि वचनानि जडपतो

नियतिवादिनोवाला मूर्खा पंडितमानिन स्वयमपंजिताअप्यात्मान पंडित मन्यमा
ना । किन्तु नियताऽनियतमज्ञानत किंचिन्नियतिरुतमवश्यजावि नियतमात्मपुरु
पकारेश्वरादिरुत किंचिदनियतमेव द्विविधं वस्तु अज्ञानंतोनियतिरुतमेवैकातेनाश्र
यतोऽतएवाबुद्धिकाबुद्धिरहितानवति । पुरुषकारादयोपि वस्तुत्पादका । यतः । न
दैवमिति सचित्य, त्यजेदुद्यममात्मन । अनुद्यमेन कस्तैल तिलेन्य प्राप्नुमहेति ॥ १ ॥
इत्याद्यज्ञानंतोऽतएव निर्बुद्धिका ॥ ॥ ॥ एतद्वादिनामपायमाह । (एवमिति) । एवमेके
नियतिवादिनं पार्श्वस्था युक्तिसमूहाद्विस्तिष्ठतीति पार्श्वस्था परलोकक्रियापार्श्वस्थावा
। अथवा पाश, कर्मबधन तत्र स्थिता । (तेष्टुज्जोति) । ते नूयो विविध प्रगट्तिता धा
ष्ट्योपेतानियतिवादमगीकृत्यापि एव पुनरपि स्वकार्यपरलोकक्रियासु प्रवर्तमानाश्चतएव
धाष्ट्योपेतानते द्व खत्रिमोचकाश्चात्मानं दु खान्न मोचयंति ॥ ५ ॥ नियतिवादिनोगता ॥

॥टीका-एव श्लोकरुद्वयेन नियतिवादिमतमुपन्यस्यास्योत्तरदानायाह । (एवमेवाधि
इत्यादि) एवमित्यनतरोक्तम्योपप्रदर्शने । एतानि पूर्वोक्तानि नियतिवादाश्रितानि वचना
नि जट्पंतोऽनिदधतो वालाअज्ञा सदसद्विवेकविकलाअपि संत पंडितमानिनश्चात्मा
नं पंजित मंतु शीजं येपा ते तथा । किमिति तएवमुच्यतइति तद्वाह । यतो (निययानि
ययंसंतमिति) । सुखादिक किंचिन्नियतिरुतमवश्य जाव्युदयप्रापितं तथाऽनियतमात्म
पुरुषकारेश्वरादिप्रापित सत् नियतिरुतमेवैकातेनाश्रयत्यतोऽज्ञानाना सुखदुखादिकारण
मबुद्धिकाबुद्धिरहितानवतीति । तथाह्यार्हताना किंचित्सुखदु खानि नियतितएव नव
ति । तत्कारणस्य कर्मण कस्मिंश्चिदवसरेऽवश्यंजाव्युदयसज्जावान्नियतिरुतमित्युच्यते ।
तथा किंचिदनियतिरुतं च पुरुषकालेश्वरस्वभावकर्मादिरुतं तत्र कथंचित्सुखदु खादे पु
रुषकारसाध्यत्वमप्याश्रीयते । यत क्रियात फलं नवति क्रिया च पुरुषकाराऽयत्ता प्रव
र्तते । तथाचोक्त । न दैवमिति सचित्य, त्यजेदुद्यममात्मन । अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेन्य
प्राप्नुमहेति ॥ १ ॥ यत्तु समाने पुरुषव्यापारे फलवैचित्र्यं दूषणत्वेनोपन्यस्त तददूषणमेव ।
यतस्तत्रापि पुरुषकारवैचित्र्यमपि फलवैचित्र्ये कारण नवति । समाने वा पुरुषकारे य
फलानाव कस्यचिन्नवति सोऽदृष्टरुत । तदपि चास्मानि कारणत्वेनाश्रितमेव । तथा
कालोपि कर्ता । यतो वक्रुलचपकाशोकपुन्नागसहकारादीना विशिष्टएव काले पुष्पफला
द्युन्नवोन सर्ववेति । यच्चोक्त । कालस्यैकरूपत्वाङ्गदैचित्र्यं न घटतइति तदस्मान् प्रति
न दूषण । यतोऽस्मानिर्न कालएवैक कर्तृत्वेनान्युपगम्यतेऽपितु कर्मापि ततो जग
दैचित्र्यमित्यदोष । तथेश्वरोपि कर्ता । आत्मेवहि तत्र तत्रोत्पत्तिदारेण सकलजगद्व्या
पनादीश्वर । तस्य सुखदु खोत्पत्तिकर्तृत्व सर्ववादिनामविगानेन सिद्धमेव । यच्चान् मूर्तांभू

तद्विद्रूपणमुपन्यस्तं तदेवचूतेश्वरसमाश्रयणे दूरोद्धेदितमेवेति । स्वप्नावस्यापि कथंचि
 कर्तृत्वमेव । तथा ह्यात्मनोऽपयोगलक्षणत्वमसत्येयप्रदेशत्व । पुञ्जानां च मूर्तत्व ध
 र्माधर्मास्ति काययोर्गतिस्थित्युपपत्तंकारित्वममूर्तत्व चेत्येवमादिस्वप्नावपादितं । यदपि चा
 त्मव्यतिरेकाऽव्यतिरेकरूप द्रूपणमुपन्यस्त तदद्रूपणमेव । यत् स्वप्नावद्यात्मनोऽव्यति
 रिक्त । आत्मनोपि च कर्तृत्वमन्युपगतमेव तदपि स्वप्नावपादितमेवेति । तथा कर्मापि
 कर्तृत्वमेव । तद्वि जीवप्रदेशे सदान्योन्यानुबेधरूपतया व्यवस्थित कथञ्चिच्चात्मनोऽनि
 त्त तद्वाज्ञात्मा नरकतिर्यङ्मनुष्यामरजवेषु पर्यटन् सुखदुःखादिकमनुभवतीति । तदेव
 नियत्यनियत्यो कर्तृत्वे युक्त्युपपत्तेरिति नियतेरेव कर्तृत्वमन्युपगच्छतो निर्युक्तिकान्वन्तीत्य
 वसेयम् ॥४॥ तदेव युक्त्या नियतिवाद दूषयित्वा तद्वादिनामपायदर्शनायाह । (एवमेगेऽव्यत्या
 दि । एवमिति पूर्वाच्युपगमससूचक । सर्वस्मिन्नपि वस्तुनि नियतानियते सत्येके नियतमेवा
 ऽवश्यजाव्येव कालेश्वरादिनिराकरणेन निर्हेतुकतया नियतिवादमाश्रिता । तुरवधार
 णे । तएव नान्ये । किंविशिष्टा पुनस्ते इति दर्शयति । युक्तिकदबकाद्विस्तिष्ठन्तीति । पा
 र्थवस्था परलोकक्रियापार्थवस्थावा । नियतिपक्षसमाश्रयणात्परलोकक्रियावैयर्थ्य । य
 दि वा पाशङ्गपाश कर्मवचन तच्चेह युक्तिविक्रानियतिवादप्ररूपणं तत्रस्थिता पाश
 स्या । अन्येष्वेकानवादिन कालेश्वरादिकारणिका पार्थवस्था पाशस्यावा इष्टव्या इ
 त्यादि । ते पुनर्नियतिवादमाश्रित्यापि नूयोविविध विशेषेण वा प्रगटिततायाष्टयोपग
 ता परलोकसाधकासु क्रियासु प्रवर्तते । धाष्ट्याश्रयण तु तेषा नियतिवादाश्रयणे स
 त्येय । पुनरपि तत्प्रतिपक्षिणीषु क्रियासु प्रवर्तनादिति ते पुनरेवमन्युपस्थिता परलोक
 साधकासु क्रियासु प्रवृत्ता अपि सतोनात्मदुःखविमोक्षा । असम्यक्प्रवृत्तत्वान्नात्मान
 दुःखादिमोचयति । गतानियतिवादिन ॥ ५ ॥

जविणो मिगा जहा सता, परिताणेण वज्जिआ ॥ असकियाइ सकंति,
 सकिआइ असकिणो ॥६॥ परियाणिआणि सकता, पासिताणि असकि
 णो ॥ अस्साणजयसविग्गा संपलिति तद्विहा ॥ ७ ॥ अहं तं प्रवेज्ज
 वन्न, अहे वसस्स वा वए ॥ मुच्चेज्ज पयपासाउ, त तु मंदे ए देहए ॥ ८ ॥

अर्थ—हरे अज्ञानवादीना मत वपर दृष्टात कहेने जहाके० जेम, मिगाके० भृग
 एटले थरएणना पञ्च जविणो सता के० वेगवत उता ते केवाले, तोके परिताणेणवज्जि
 याके० परित्राण एटले शरणेकरी वर्जित अर्थात् तेमनो कोइ राखनार नथी एवा ते
 नयविद्धजन्तु विनेकरहित थका असकियाइ के० अशक्ति, स्थानक जे कूट पा
 शादिक रहित तेने सकति के० शकाउ स्थानक जाणे तथा जे सकियाइ के० शक्ति

स्थानक जे वधनुं कारण ते स्थानक यकी अस्किणो के० शका पामे नहीं ॥ ६ ॥
वली एहिज कहेने के, ते मृगादिक जीव परियाणियाणि के० परित्राण जे रक्षानु
स्थानक तेथी सकंता के० शकाता अने पासिताणि अस्किणो के० पाशना स्थानक
यकी अण शंकाता, अस्माएनयके० अजाणपणे अथवा नये करी, सविग्गा के० व्याकुल
यका सपजितितहिं तहि के० तेहिज तेहिज स्थानके जाय ज्यां त्या पाशादिक माहेज
पडे ॥ ७ ॥ वली एज दृष्टात दिपावेने अह के० अथ एटले हवे तंके० ते मृगादिक
जीव ते वागुरादिकनो जे बंधपवेळ के० बंधपाशादिकना स्थानक ने अहेबसस्तवाव
ए के० नीचे अथवा उपर आक्रमीने जाय जो एम करे तो ते मुवेळपयपाताउके०
पगना पाणयकी सूकाय एटले वुटो थाय परतु ते अनर्थ परिहरवानो उपाय तंके०
ते, मवे के० मव अज्ञानी, एदेहएके० नदेखे ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-अथाज्ञानिमत्ताह । (जविणोत्ति) । यथा जविनोवेगवत् सतोमृगा-
परित्राणेन शरणेन वर्जितारहिता । अथवा परित्राण वागुरादिवंधन तेन तर्जितानय
प्रापिता सतोऽगकितानि स्थानानि शक्ते नयत्रांता सतो निर्नयान्यपि स्थानानि
सजयतया मन्यते । शक्तितानि च वागुरादीन्यशकमाना सपर्ययतइत्युत्तरस्त्रेण सं
बंधः ॥ ६ ॥ परित्राण सजातं येषु तानि परित्राणितानि शरजूतानि स्थानानि मूढ
त्वात् शंकमाना सजयानि मन्यमाना पाशितानि पाशयुक्तान्यशकमानास्तेषु शकाम
कुर्वाणाश्चानेन जयेन च (सविगन्ति) सम्यक्व्याप्तास्तत्र तत्र वागुरादिके बंधने सं
पर्ययंते समेकीजावेन परिसमतादयते गच्छंतीति ॥ ७ ॥ इममेव दृष्टातमाश्रित्याह । (अ
हेति) । अथानंतरमतौ मृगस्तत् (बन्धमिति) बंधोबधनकारण रक्षुवागुरादिवंधं वा यदि
ह्येतोपरिगृहेत वा अथवा बंधस्याधोव्रजेत् तदा पदपाशात् वागुरादिवंधनान्मुच्यते ।
एव संतमपि तमनर्थपरिहरणोपाय मदोजडोन देहतीति न पश्यतीति ॥ ८ ॥

॥ टीका-साप्रतमज्ञानिमत्त दूषयितुं दृष्टातमाह । (जविणोइत्यादि) यथा जविनोवेग
वत् सतोमृगाद्वारणा पणव परिसमतात् त्रायते रक्षतीति परित्राण तेन वर्जिता रहि
ता परित्राणविकलाइत्यर्थ । यदिवा परित्राण वागुरादिवंधन तेन तर्जितानय ग्रहि
ता सतो नयोदघ्रातलोचना समाकुजीनूतांत करणा सम्यक्विवेकविकलाअशंकनी
यानि कूटपाशादिरहितानि स्थानान्यशकार्हाणि तान्येव शक्ते अनर्थोत्पादकत्वेन
ग्राह्यति । यानि पुन शकार्हाणि शका सजाता येषु योग्यत्वान्नि शक्तितानि शंकायोग्या
नि वागुरादीनि तान्यशकिनस्तेषु शकामकुर्वाणास्तत्र तत्र पाशादिके सपर्ययंतइत्युत्तरेण
संबंध ॥ ६ ॥ पुनरप्येतदेवाऽतिमोहाविष्करणायाह । (परियाणीत्यादि) परित्रायते इति
परित्राणं तज्जातं येषु तानि । यथा परित्राणयुक्तान्येव शकमानाअतिमूढत्वादिपर्यस्तबु

इयस्मात्तर्ह्यपि नयमुत्प्रेक्षमाणानि पाशितानि पाशोपेतान्यनर्थापादकान्यशंकिनस्तेषु
 शंकांमकुर्वाणा सतोऽज्ञानेन जयेन च (सविगंगति) । सम्यक्व्याप्तावशीनूता. ज
 कनीयमशंकनीयं वा तत्राऽपरित्राणोपेतं पाशाद्यनर्थोपेतं वा सम्यक्विवेकेनाऽज्ञानाना
 स्तत्र तत्राऽनर्थबहुले पाशवायुरादिके बधने सपर्ययते समेकीनायेन परिसमंतादयते याति
 वा गच्छतीत्युक्तं जवति । तदेव दृष्टांतं प्रसाध्य नियतिवादाद्येकाताऽज्ञानवादिनोदार्ष्टीतिक
 ह्वेनाऽयोज्या । यतस्तेष्वेकातवादिनोऽज्ञानकास्त्राणनूतानेकांतवादवर्जिता. सर्वदोष
 विनिर्मुक्तं ' कालेश्वरादिकारणवादानुपगमेनाऽनाशंकनीयमनेकांतवादमाशंकते शकनी
 यं च नियत्यज्ञानवादमेकांतं न शंकते । ते एव नूता परित्राणाहंप्यनेकांतवादे शंकां कु
 र्वाणायुक्त्याऽघटमानकमनर्थबहुलमेकांतवादमशंकनीयत्वेन गृह्यंतोऽज्ञानावृतास्ते
 पु तेषु कर्मबधस्थानेषु सपर्ययत इति ॥ ७ ॥ पूर्वदोषैरनुपपन्नाचार्योदोपातरदित्सया
 पुनरपि प्राक्तनदृष्टांतमधिकृत्याह । (अद्वैतपवेक्ष्यत्यादि) अथानतरमसौ मृगस्तत् (बक्ष
 मिति) बक्ष बधनाकारेण व्यवस्थितं । वायुरादिक वा बंधन बयकत्वादधमित्युच्यते । तदे
 व जतं कूटपाशादिक बधन यद्यसावुपरिष्ठवेत् तदधस्तादतिक्रम्योपरिगच्छेत् तस्य व
 ध्यादिबंधनस्याधोगच्छेत्त एव क्रियमाणोऽसौ मृग पदेपाश पदपाशोवायुरादिवधनं त
 स्मान्मुच्यते । यदि वा पद कूट पाश प्रतीतस्ताभ्या मुच्यते । क्वचित्पदपाशादीति पठ्य
 ते । आदिमहणाध्वताडनमारणादिका क्रियागृह्यंते । एव सतमपि तमनर्थोत्पादक
 परिहरणोपाय मदोजडोऽज्ञानावृतो न वेदतीति न पश्यतीति ॥ ८ ॥

अदिअप्पाऽहियप्पसाणे, विसमंतेणुवागते ॥ सबद्धे पयपासेणं, तच्च
 घाय नियच्चइ ॥ ९ ॥ एव तु समणा एगे, मिच्चदिठी अणारिआ ॥ अ
 संकिआइ सकति, संकिआइ असकिणो ॥ १० ॥ धम्मपसुवणा जा
 सा, त तु संकंति मूढगा ॥ आरजाइ न सकति, अविअता अकोवि
 आ ॥ ११ ॥ सबणग विउकस्स, सबणूम विदूणिआ ॥ अप्पत्तिअं
 अकम्मंसे, एयमठ मिगे चुए ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे ते उपाय अण देखतो थको जे अवस्थाने पामे ते कहेछे अदिअप्पा
 के० ते मृग आत्माने अहित तथा अहियप्पसाणेके० अहित जेनु जाणपणु ठे, एवा
 ठता, विसमंते के० विषम कूट पाशादिक प्रदेशे, एवागते के० आवे एटले ते पार्श्व
 मांहे पडे सबद्धेपयपासेण के० ते त्यां पड्या ठता बंधन पामे तथा तच्चघायं के०
 त्यां ते विनाशने नियच्चइके० इत्थी थता पामे ॥ ९ ॥ हवे ए दृष्टांत परवादिसाथे

मेलवेडे. एवतु के० एरीते जेम ते मृग अजाणतां यका पाशमांहे पडेते, तेम सम
 णाएगे के० कोइएक श्रमण शाक्यादिक दर्शनी ते केवाडे, तोके मिच्छदिछी के० मि
 ष्याहट्टी तथा अणारिआ के० अनार्य अज्ञानपणे अनाचारना सेवनारा ते अशंकिया
 के० अशक्ति एवा जे रुद्ध धर्मेना अनुष्ठानते, तेनेविपे सकति के० अधर्मेनी शंका
 आणे; अने संकियाइ के० जे हिंसादिक शक्ति स्थानकते, तेथकी असकिणी-के०
 न-शंकाय ॥ १० ॥ बली ते दर्शनीउनी जे विपरीत मति ठे ते देखाडेते धम्मपसुव
 णाजासा के० ह्यात्यादिक दशविध धर्मेसहित प्ररूपणा जेनीते तत्तुसंकितमूढगा के०
 तेथकी ते अज्ञानी शंकाय अने कहेके ए अधर्मेनी प्ररूपणाते, तथा जे आरनाइके०
 आरनादिक पापना कारण ठे तेथकी नसंकति के० न शंकाय अने तेनेज धर्म करी
 देखाडे माटे ते केवा ठे, अविअत्ता के० अव्यक्त, मुग्ध, विवेक, विकल तथा अकोवि
 थाके० अकोविद एटले अप्रपन्नित ठे ॥ ११ ॥ हवे तेने फल देखाडेते सबप्पग के०
 सर्वात्मक ते लोन, विउक्कस्सं के० मान, सब के० समस्त, एूम के० माया, तथा अप
 त्तिय के० क्रोध ए चार कपाय विहूणिया के० खपावीने जीव अकम्मसेके० अकर्मश
 थाय, एटले कर्मशरहित थाय. एयमठ के० एवो अर्थ ते मिगेके० मृगनी पेरे अज्ञान प
 छवादी दर्शनी चूएके० ठामेडे सारांश जेथकी जीव मुक्ति पामे ते अर्थ जाणता नथी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-पाशमपण्यतोयावस्था त्याजामाह । (अहिअप्येति । स मृगोऽहिता
 रमा तथा अहितं प्रह्वानं बोधोयस्य सोऽहितप्रह्वान विपमतेन कूटपाशादियुक्तेन प्रवेशे
 नोपागत । अथवा विपमते कूटपाशो आत्मानमनुपातयेत् । तत्र चासौ बद्ध पादपाशा
 दोननर्थबहुलान् अवस्थाविशेषान् प्राप्तस्तत्र बंधने घातं विनाशं निगच्छति प्राप्नोति ॥
 ॥ ९ ॥ दृष्टांतयोजनामाह । (एवमिति) । एव पूर्वोक्तमृगहृष्टातेन । तुरवधार
 णे । एकेश्रमणा पाखमाश्रितमिच्छादृष्टयोऽनार्याअसदनुष्ठानाअशक्तितानि धर्मानुष्ठा
 नानि शंकमानास्तथा शक्तितायेकातपद्माअयणान्यशक्तिनोमृगाइवाऽनर्थनाज स्यु ॥
 ॥ १० ॥ शक्तितागकितविपर्यासमाह । (धम्मेति) । धर्मप्रज्ञापना ह्यात्यादिदशविधधर्म
 प्ररूपणा या सा प्रसिद्धा तां शंकते सधर्मप्ररूपणोयमिति मन्यन्ते । आरनांश्च पापो
 पादाननूतान् शक्ते । यतोऽव्यक्तामुग्धा सदसद्विवेकविकलाअकोविदाअपंडिता स
 ह्यावबोधविधुरा ॥ ११ ॥ तेपा सत्फलानावमाह । (सबप्पगमिति) । सर्वात्मकोलो
 नस्तं । व्युत्कर्षोमानस्त (सबप्पूमति) मायां तथा (अप्पत्तिअंति) क्रोधस्त च विधूय अकर्म
 श न विद्यते कर्माशोयस्य सोऽकर्मश स्यात् । अकर्मशैव च ज्ञानाद्भवति नाऽज्ञानादि
 स्याह । (एयमठिति) । एतमर्थ कर्मानावरूपं मृगइव मृगोऽज्ञानी (चुएति) त्यजेत् ॥ १२ ॥

॥ टीका—कूटपाशादिक चापश्यन् यामवस्थामवाप्नोति तां दर्शयितुमाह । (अहीत्यादि) स भृगोऽहितात्मा । तथाऽहिव प्रज्ञानं बोधोयस्य सोऽहितप्रज्ञान । सचाहितप्रज्ञान सन् विपमातेन कूटपाशादियुक्तप्रदेशेनोपागत । यदिवा विपमाते कूटपाशादिके आत्मनिमनुपातयेत् । तत्र चासौ पतितो बधश्च तेन कूटादिना पदपाशादीनिनर्थबहुलान् यस्याविशेषान् प्राप्तस्तत्र बधने घातं विनाशं नियच्छति प्राप्नोतीति ॥ ९ ॥ एव दृष्टांतं प्रदर्श्य सूत्रकारएव दार्ष्टान्तिकमज्ञानविपाक दर्शयितुमाह । (एवमुत्थादि) एवमिति यथा भृगाश्चक्षुःज्ञानावृताश्चनर्थमनेकश प्राप्नुवति । तुरवधारणे । एवमेव श्रमणा केचि ह्याखन्विगोपाश्रिता । एके न सर्वे । किञ्चुतास्ते इति दर्शयति । मिथ्या विपरीता दृष्टिर्येषामज्ञानवादिना नियतिवादिना वा ते मिथ्यादृष्टयः । तथा अनार्या आराङ्गा ता सर्वे देयधर्मेभ्य इति आर्या न आर्याश्चनार्याश्चक्षुःज्ञानावृतत्वादसदनुष्ठायिन इति यावत् । अज्ञानावृतत्व च दर्शयति । अशक्तितान्यशंकनीयानि सुधर्मानुष्ठानादीनि शंकमानास्तथा शंकनीयान्यपायबहुलान्येकांतपक्षसमाश्रयणान्यशकिनोभृगाश्च मूढचेतसस्तत्तदाऽरजंते यद्यदनार्या सपथं त इति ॥ १० ॥ शंकनीयाशंकनीयविपर्यया समाह । (धम्मपसुवणेत्यादि) । धर्मस्य क्वात्यादिदशलक्षणेपेतस्य या प्रज्ञापना प्ररूपणा । तन्निति । तामेव शकंते असद्धर्मप्ररूपणोयमित्येवमध्यवस्यति । ये पुन पापोपादानचूता समारजस्तानाशकंते । किमिति । यतोऽव्यक्तामुग्धा सदृजस द्विवेकविकला । तथा । अकोविदाश्चपडिता सन्नास्त्रावबोधरहिता इति ॥ ११ ॥ तेच अज्ञानावृतायन्नाप्नुवति तददर्शनायाह । (सब्रण्णमित्यादि) । सर्वत्राप्यात्मा यस्याऽसौ सर्वात्मको लोचस्तं विधूयेति सवध । तथा । विविधवृत्तकर्मोर्वाव्युत्कर्षोमान इत्यर्थः । तथा (लूमति) माया तां विधूय । तथा (अप्पत्तिपति) क्रोध विधूय । कया विधूयने च मोहनीयविधूयनमावेदितं नवति तदपगमाच्च शेषकर्माजाव प्रतिपादितो नवतीत्याह । (अकर्मेश इति) । न वियते कर्माशोऽस्येत्यकर्माशः । सच कर्माशोविशिष्टज्ञानाद्भवति नाज्ञानादित्येव दर्शयति । एतमर्थं कर्माजावलक्षणं भृगु अज्ञानी (चुएति) । त्यजेत् । विनक्तिपरिणामेन वा अस्मादेवचूतादर्थान् त्यजेत् प्ररयेदिति ॥ १२ ॥

जे एयं नाजिजाणति, मिच्चदिठी अणारिया ॥ मिगा वा पासवद्धा ते,
घांयमेसति एतसो ॥ १३ ॥ माहणा समणा एगे, सब्बे नाण सय वए ॥
सबलोगे वि जे पाणा, न ते जाणति किचण ॥ १४ ॥ मिलक्खू अमिलक्खु
स्स, जहा चुत्ताणुजासए ॥ ए हेन से विजाणाइ, जासिअतणु जासए ॥ १५ ॥

एवमन्नाणिया नाणं, वयतावि सयं सयं ॥ निव्वयत्त न याणंति,
मिलस्कुव्व अबोहिया ॥ १६ ॥

अर्थ- बेली एनोज दोष देखाडेते जेएयनानिजाणंति के० जे अज्ञानवादी ए कर्म खपाववानो उपाय नथी जाणता, ते केवा ठे, मिह्मदिष्ठीअणारिया के० मिथ्यादृष्टी अनार्थ एवा मिगावापासवडाते के० मृगलानी परे पाशमा बधाणाठे तेवायमेस्संति एं ततो के० आगामिऊ काले अनताघात एटले मरणने पामशो; एटले मृगतो एकवार मरण पामीनेज ठूटेठे परंतु ते अज्ञानी अनते मरणे पण ठूटसे नहीं ॥ १३ ॥ हवे जे पोते एकवार ग्रहं एवु जे पोतानुं कडाग्रह तेने कोइवारे भूकेनहीं ते उपर विओप क हेठे माहणासमणाएगे के० एक ब्राह्मण तथा एक श्रमण परिव्राजक विशेष ए सबे के० सर्व, सर्वके० पोत पोतानु, नाणके० जाणपणु रुडुठे एम वएके० वडे एटले कहेठे. बली ते जुदा जुदा ज्ञान परस्पर माहोमाहे विरुद्ध सवेह उपजावेठे, ते माटे अजाणपणुंज नजु ठे जाणपणानुं काइ काम नथी, एरीते अज्ञानवादी कहेठे तेमाटे सबलोगेविके० सर्व लोकमाहे जे पाणा के० जे प्राणीउं ठे, नतेजाणतिकचण के० ते काइ जाणता नथी, एटले सर्व सम्यक्ज्ञान रहित जाणवा यद्यपि तेने काइ गुरुपरपरागत जाणपणु होय तथापि ते काइ परमार्थ जाणता नथी, माटे ते अज्ञानीज जाणवा ॥ १४ ॥ हवे ते उपर दृष्टात कहेठे मिलस्कुअमिलस्कुस्स के० जेम म्लेच्च आर्यजापानो अजाण यको अम्लेच्च जे आर्य जापा तेने जहावुत्ताणुजासए के० जेम जापतानी परे बोले परंतु ते एहेवसेविद्याणाइ के० हेतु एटले परमार्थ काइ जाणे नहीं, नि केवल परमार्थ करी शून्य नासियंतणुजासए के० जापाने केहे जापे ॥ १५ ॥ हवे ए दृष्टात अज्ञानवादी साथे मेलवेठे एवमन्नाणियाणाण के० एरीते अज्ञानी सम्यक्ज्ञानरहित एवा श्रमण ब्राह्म णाठिक पोतपोताना मतनुं ज्ञान प्रमाण करीने वयंताविसयसयं के० पोतपोतानो मार्गी कहेठे पण ते निव्वयत्तनयाणति के० निश्चयार्थ नथी जाणता, मिलस्कुव्वअबोहिया के० ते म्लेच्चवत् एटले म्लेच्चनीपरे अबोधिक एटले ज्ञानरहित ठे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-नूयोप्यज्ञानवादिना दोषमाह । (जेएतमिति) । ये एत कर्मकृत्योपाय न जानति मिथ्यादृष्टयोऽनार्थास्ते मृगाश्च पाशवडाघात विनाशमेप्यति यास्यंत्यन्वेप यंतिवा तद्योग्यक्रियाकरणात् । अनतशोनिरतरम् ॥ १३ ॥ अज्ञानवादिनामेव दूषणातर माह । (माहणास्ति) । एके ब्राह्मणास्तथा श्रमणा परिव्राजका सर्वे स्वकमात्मीयं ज्ञान वदति नच तानि सर्वेषा ज्ञानानि । अन्योन्यविरोधेन प्रवृत्तत्वात् । तस्मादज्ञान मेवं श्रेयइत्याह । (सर्वेजोयेविति) । सर्वस्मिन् लोके ये प्राणा प्राणिनस्ते किंचन स

म्यक् न जानति ॥ १४ ॥ अथ दृष्टातमाह । (मिलस्कुश्चि) । यथा म्लेहोऽनार्यः अ
म्लेहस्य आर्यस्य यदुक्तं नापितं तदनुनापते परमार्थशून्यं तन्नापितमेवानुनापते ।
नच हेतु विजानाति ॥ १५ ॥ दार्ष्टान्तिके योजयति (एवमिति) । एवमज्ञानिका स
म्यक्ज्ञानरहिता स्वक स्वकमात्मीय ज्ञान प्रमाणत्वेन वदतोपि निश्चयार्थं न जानति ।
इव यथा म्लेहो निश्चयार्थमजानन् परोक्तमनुवदत्येव तेप्यबोधिकाबोधरहिता ।
ततोऽज्ञानमेव श्रेयश्चि ॥ १६ ॥

॥ टीका—नूयोप्यज्ञानवादिना दोषानिर्वृत्तस्याह । (जेएयमित्यादि) । ये अज्ञान
पक्षं समाश्रिता एन कर्मरूपणोपाय न जानति । आत्मीयाऽसद्ग्राह्याग्रह्यस्तामि
ध्यादृष्टयोऽनार्यास्ते मृगाश्च पाशव-क्षाघातं विनाशमेप्स्यति यास्यत्यन्वेपयति वा । त
द्योग्यक्रियानुष्ठानात् । अनतशोविभेदेनेत्यज्ञानवादिनो गता ॥ १३ ॥ इदानीमज्ञानवादिनां
दूषणोद्दिष्टावधिषया स्वव्याप्यतावादिनो न चलिष्यतीति तन्मताविष्करणस्याह । (मा
हणा इत्यादि) । एके केचन ब्रह्मणविशेषास्तथा श्रमणा परिव्राजकविशेषा सर्वेप्ये
ते ज्ञायतेऽनेनेति ज्ञान हेयोपादेयार्थाऽभिर्जावक परस्परविरोधेन व्यवस्थितं स्वकमात्मीय
वदति । नच तानि ज्ञानानि परस्परविरोधेन प्रवृत्तत्वात्सत्यानि । तस्मादज्ञानमेव श्रेयः
किं ज्ञानपरिकल्पनयेत्येतद्वर्णयति । सर्वस्मिन्नपि लोके ये प्राणा प्राणिनो न ते किंचना
पि सम्यगुपेतवाच जानतीति विदतीति ॥ १४ ॥ यदपि तेषां गुरुपारंपर्येण ज्ञानमायातं
तदपि चिन्नमूलत्वादवितथ न जवतीति दृष्टात दारेण दर्शयितुमाह । (मिलस्कुश्चिमिलस्कु
स्तेत्यादि) । यथा म्लेहश्चापाननिज्ञोऽम्लेहस्यार्थस्य म्लेहज्जापाननिज्ञम्य यन्नापि
तं तदनुनापते अनुवदति केवलं न सम्यक्तदनिप्रायं वेत्ति यथाऽनया विवक्षयाऽने
न नापितमिति । नच हेतु निमित्तं निश्चयेनासौ म्लेहस्तन्नापितस्य जानाति । केवलं पर
मार्थशून्यं तन्नापितमेवानुनापत इति ॥ १५ ॥ एव दृष्टातं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकं योजयितुमा
ह । (एवमित्यादि) । यथा म्लेहश्च अम्लेहस्य परमार्थमजानान केवलं तन्नापिताननु
नापते । तथा अज्ञानका सम्यक्ज्ञानरहिता श्रमणाब्राह्मणावदतोपि स्वीयं स्वीयं
ज्ञान प्रमाणत्वेन परस्परविरुद्धार्थनापणात् निश्चयार्थं न जानति । तथाहि । ते स्वकी
य तीर्थेकर सर्वज्ञत्वेन निर्धार्यं तदुपदेशेन क्रियासु प्रवर्तन् । नच सर्वज्ञविवक्षा श्रव्यं
गदर्शना ग्रहीतुं शक्यते । नासर्वज्ञ सर्वज्ञ जानातीति न्यायात् । तथाचोक्तं । सर्वज्ञोऽ
साविति ह्येतत्तत्कालेपि बुधत्सुनि ॥ तज्ज्ञानज्ञेयविज्ञानरहितैर्गम्यते कथं ॥ १ ॥ ए
व परचेतोवृत्तीनां दुरन्वयत्वादुपदेष्टुरपि यथावस्थितविवक्षया ग्रहणाऽसन्नवान्निश्चया
र्थमजानानाम्लेहवदपरोक्तमनुनापतएव । अबोधिकाबोधरहिता केवलमित्यतोऽज्ञा

નમેવ શ્રેયઃઈતિ । એવં યાનયાવજ્ઞાનાન્યુપગમસ્તાવનાવજુરુતરદોષસંજવઃ । તથાહિ । યો વગઙ્ગન્યાપદેન કસ્યચિત્ શિર સ્પૃશતિ તસ્ય મહાનપરાયોજવતિ । યસ્ત્વનાનોગેન સ્પૃશતિ તસ્મૈ ન કશ્ચિદપરાધ્યતીત્યેવ વાજ્ઞાનમેવ પ્રપાનનાવમનુનવતિ નતુ જ્ઞાનમિતિ ॥ ૧૬ ॥

અન્નાણિયાણ વીમસા, નાણેણ વિનિયત્તઃ ॥ અપ્પણો ય પરં નાલં, કુતો અન્નાણુસાસિત્તુ ॥ ૧૭ ॥ વણે મૂઢે જહા જતૂ, મૂઢે ણેયાણુગામિ એ ॥ દોવિ એ અકોવિયા, તિવં સોય નિયત્તઃ ॥ ૧૮ ॥ અધો અંધ પ હં ણિતો, દૂરમદ્દાણુ ગચ્છઃ ॥ આવક્કે ઉપ્પહંજંતુ, અહ્વા પંથાણુ ગામિએ ॥ ૧૯ ॥ એવમેગે ણિયાયઠી, ધમ્મમારાદ્દગાવયં ॥ અહ્વા અ હમ્મમાવજ્જે, એ તે સવ્વજુયં વએ ॥ ૨૦ ॥ ॥ ॥ ॥

અર્થ-હવે એને દોષ દેખાડેઢે જે એમ કહેકે, અજ્ઞાનજ નહુઢે, તેને અન્નાણિયાણ કે ૦ અજ્ઞાનવાદી કહિયે તેની જે વીમસા કે ૦ જાણવાની ઇચ્છા, તે નાણેણ વિનિયત્ત કે ૦ જ્ઞાનને વિષે પહોંચે નહીં કારણ તે એમ વિચાર કરેઢે કે અજ્ઞાનવડે અપરાધ કરનારાનો દોષ સ્વત્પ ઢે, અને જાણનારને દોષ ઘણો લાગેઢે જેમ કોઈક મહુપ્ય માર્ગે જતા જાણતો થકોજ કોઈકના મસ્તકને પગે કરીને ફરજો. તોતે મહા અપરાધનો પાત્ર થાયઢે પરંતુ જો અજ્ઞાણતા ફરજો તોતે સ્વત્પ અપરાધી ઢે એ કારણ માટે અજ્ઞાનપર્ણજ રહુઢે, એવી જેનામા વિચારણા ઢે તે અજ્ઞાનવાદી જાણવા તે અજ્ઞાનવાદી અપ્પણોય કહેતા પોતાનો આત્મા સમજવાનેજ અસમર્થ ઢે તો પરંનાલં કે ૦ બીજાને કુતો અન્નાણુસાસિત્તવં કે ૦ બીજા અજ્ઞાની જનોને સમજાવવાને ક્યાથી સમર્થ થાય? અર્થાત્ નજ થાય. ॥ ૧૭ ॥ હવે એજ અર્થ દૃષ્ટાતે કરી વિપાવેઢે. વણે કે ૦ વન એટલે અટવીને વિષે, જહા કે ૦ જેમ, કોઈક મૂઢેજતૂ કે ૦ દિશિમૂઢલીવ તે દિશિને જાણવા અસમર્થ થકો મૂઢેણેયાણુગામિએ કે ૦ અનેરા દિશિમૂઢને આગેવા ન કરીને તેની પાછજ ચાલે તે સમયે દોવિએ કે ૦ તે વચ્ચે જણ, તે માર્ગના અકોવિયા કે ૦ અજ્ઞાણ થકા, તિવંસોયંનિયત્તઃ કે ૦ તીવ્ર ગહનમાંઢે પડે અર્થાત્ મહાહિસા પામે. ॥ ૧૮ ॥ વલી વીહું દૃષ્ટાત કહેઢે અંધોઅંધંપહ્ણિતો કે ૦ જેમ કોઈક પોતે અથ ઠતાં અનેરા અધને માર્ગે ભેઈ જતો થકો દૂરમદ્દાણુગચ્છઃ કે ૦ ઘણે દૂર જઈને આવક્કેઉપ્પહંજંતુ કે ૦ તે અંધ ઝન્માર્ગે પડે; અહ્વા કે ૦ અથવા પંથાણુગામિએ કે ૦ અનેરે પંથે જાય પણ વાંઠિત માર્ગે ન જાય. એટલે પોતે ઝન્માર્ગે પડતાં પાછલાને પણ ઝન્માર્ગે પાઢે ॥ ૧૯ ॥ હવે એ દૃષ્ટાત અજ્ઞાનવાદી સાથે મેલવેઢે એવ કે ૦ એ અ

जाणंता अंधनी पेटे जावमूढ एग एगे के० कोइ एक परदर्शनी शिष्यायणी के० मोह
ना अर्थी धम्ममाराह्गवर्ष के० अमे धर्मेना आराधक ठैये एम कही प्रव्रज्याने जर्से
अनेक ठकायनुं मर्दन करता थका, अडवा के० अथवा अनेराने ठकायना आरंजनो
उपदेश करता थका, अहम्ममावळे के० अधर्मेज आचरे परतु एतेसबळ्ळुअवए के० ते
सर्व प्रकारे ऋजु एटले सरल एवो मार्ग न पामे एटले ते मोहने अर्थे यत्न करे प
रंतु मोह्नो मार्ग न पामे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—इदानीमेतदूपायाह । (अन्नाणिति) अज्ञानिकानामज्ञानमेव श्रेयइति
वादिना योऽपिर्मर्शोविचारस्त अज्ञानेऽज्ञानविषये न नियञ्जति न युज्यते । यतोज्ञान
सत्यमसत्य वेति विमर्श । अज्ञानेन कृतेऽपराधे स्वटपोदोष ज्ञानेन कृते महान् इत्येव
नूतोविचारोपि तेषां न युज्यते । एवविधविचारस्य ज्ञानरूपत्वादित्यज्ञानवादे विचारो न
युज्यते । तथा आत्मनोपि पर प्रधानमज्ञानवाद शासितुमुपदेष्टु नात्र न समर्था ।
स्वयमज्ञत्वात् कृतोऽन्येषा शिष्याणामुपदेष्टु समर्थानवेयु ॥ १४ ॥ यथा ते आत्मन
परेषा च शिद्दणो ऽसमर्थास्तथा दृष्टान्तेनाह (वणेति) वनेऽरण्ये यथा कश्चिन्मूढोमूढ
नेतार प्रापकमनुगच्छत्याश्रयति तदा तौ ऽवप्यकोविदौ मार्गाऽनिपुणौ सतौ तीव्रं
स्रोतोगहन शोक वा नियञ्जत प्राप्तु ॥ १५ ॥ दृष्टान्तातरमाह । (अधेति) यथा अधः
स्वय अन्यमध पथान नयन् दूरमध्वान वाठितमार्गादन्य दूर मार्गं गच्छति । तथा यत्प
थमुन्मार्गमापद्यते जतु प्राणी अधः । अथवा पर पथानमनुगच्छेन्न वाठितं ॥ १६ ॥
दार्ष्टान्तिकमर्थमाह । (एवमिति) । एव पूर्वोक्तार्थेन एके जावमूढानिषागोमोह स-
द्धर्मोवा तदर्थिनस्ते किल वर्ष धर्माधका इति जानतोऽधर्म पापमेवापद्येरन् प्राप्नुवति
तथा ते सदनुष्ठानाश्चाजीविकादयोगोशालकमतानुसारिणोऽज्ञानवादप्रवृत्ता सर्वथा ऋ
जु सर्वज्ञ सयम सद्धर्मोवा तं न व्रजेयु न गच्छति न प्राप्नुवतीत्यर्थः । अथवा सर्व
ज्ञैक सत्यमज्ञानांधान व्रजेयु ॥ १७ ॥

॥ टीका—एवमज्ञानवादिमतमनूयेदानीं तदूपायाह । (अन्नाणियाणमित्यादि) न ज्ञा
नमज्ञान तद्विद्यते येषां तेऽज्ञानिन । अज्ञानशब्दस्योत्तरपदत्वाद्वा मतवर्थाय । यथा गौरस्वरव
दरण्यमिति । यथा तेषामज्ञानिनामज्ञानमेव श्रेयइत्येव वादिना योऽपि विमर्श पर्यालोच
नात्मकोमीमासा वा मातु परिष्ठेत्तुमिच्छा साऽज्ञानेऽज्ञानविषये (नणियञ्जति) न नि
श्चयेन यञ्जति नावतरति न युज्यते इति यावत् । तथाहि । येवचनूता सोमासा विमर्शोवा
किमेतज्ज्ञान सत्यमुताऽसत्यमिति । यथा अज्ञानमेव श्रेयोयथा यथाच ज्ञानातिशय
स्तथा तथाच दोषातिरेकइति सोयमेवचनूतोविमर्शस्तेषां न बुध्यते । एवचनूतस्य पर्यालो

चनस्य ज्ञानरूपत्वादिति । अपिच तेऽज्ञानवादिनश्चात्मनोपि पर प्रधानमज्ञानवाद
मिति शासितुमुपदेष्टु नाजं न समर्थास्तेषामज्ञानपक्षसमाश्रयणेनाऽज्ञात्वादिति कुत
पुनस्ते स्वयमज्ञा संतोऽन्येषा शिष्यत्वेनोपगतानामज्ञानवादमुपदेष्टुमजं समर्थानिवेषु
रिति । यदप्युक्तं विन्नमूलत्वात् म्लेच्छानुजापणवत्सर्वमुपदेशादिकं तदप्युक्तं । यतोऽ
नुजापणमपि न ज्ञानमृते कर्तुं शक्यते । तथा । यदप्युक्तं परचेतोवृत्तीनां दुरन्वयत्वाद
ज्ञानमेव श्रेय इति तदप्यसत् । यतो न वतैवाज्ञानमेव श्रेय इत्येव परोपदेशदानान्यु
द्यतेन परचेतोवृत्तिज्ञानस्यान्युपगम रुत इति । तथाऽन्यैरप्यधायि । आकारैरिति तैर्गत्या
चेष्टया नापितेन च ॥ नेत्रवक्रविकारैश्च, गृह्यते तैर्गतं मन ॥ १७ ॥ तदेव ते तपस्विनोऽ
ज्ञानिनश्चात्मन परेषा च शासने कर्तव्ये यथा न समर्थास्तथा दृष्टांतद्वारेण दर्शयितुमा
ह । (वतोऽज्ञादि) वनेऽटव्यां यथा कश्चिन्मूढो जतु प्राणोदिकपरिच्छेदं कर्तुमसमर्थ
स एव जूतोपदा पर मूढमेव नेतारमनुगच्छति तदा शब्दप्यकोविदो सम्यक्ज्ञानाऽनिपुणो
सतो तीव्रमसह्यं स्नातो गहनं शोकं वा नियच्छतो निश्चयेन गच्छत प्राप्नोतीति ज्ञानावृत्त
त्वात् । एव तेऽप्यज्ञानवादिनश्चात्मीयं मार्गं शोजनत्वेन निर्यारयंत परकीयं वा शोजन
त्वेन जानाना स्वयं मूढा सत परानपि मोहयंतीति ॥ १८ ॥ अस्मिन्नेवार्थे दृष्टांतांत
रमाह । (अधोऽध्वमित्यादि ।) यथा अंध स्वयमपरमं पथान नयन् दूरमध्वानं वि
वक्षिताध्वन परतर गच्छति तथोत्पथमापद्यते जंतुरथ । अथवा परं पथानमनुगच्छे
न्न विवक्षितमेवाध्वानमनुयायादिति ॥ १९ ॥ एवं दृष्टांतं प्रसाध्य दार्ष्टान्तिकमर्थं दर्शयितुमा
ह । (एवमेगेनियायचित्ति ।) एवमिति पूर्वोक्तोत्थोपप्रदर्शने । एव नावमूढानां धार्ष्ट्ये
आजीविकादयः (नियायचित्ति) । नयोमोह सःसर्मावा तदर्थिनस्ते किल वयं सःसर्मा
धका इत्येव सधाय प्रव्रज्यायामुद्यता संतं पृथिव्यवुवनस्पत्यादिका योपमर्देन पचनपा
चनादिक्रियासु प्रवृत्ताः सतस्तत्त्वस्वयमनुतिष्ठन्त्यन्येषा चोपदिशति येनाऽनिप्रेतायामो
क्षावासेर्धृश्यंति । अथवा तावन्मोहानावस्तमेव प्रवर्तमाना अथर्मे पापमापद्येरन् । सं
नावेनायामुत्पन्नेन लिट्प्रत्ययेनैतद्दर्शयति । एतदपरं तेषामनर्थीतरं सजाव्यते । यद्धत
विवक्षितार्थानावतया विपरीतार्थावासे पापोपादानमिति । अपिच तएवमसदनुष्ठापि
नश्चाजीविकादयोगोशलकमत्तानुसारिणोऽज्ञानवादप्रवृत्ता सर्वे प्रकारैर्दृष्टुं प्रगुणो
विवक्षितमोहगमनप्रत्यकुटिल सर्वजुसंयम सःसर्मावा तं सर्वजुकं ते न व्रजेयुर्न प्रा
प्नुयुरित्युक्तं नवति । यदि वा सर्वजुकं सत्यं तत्तेऽज्ञानाधाज्ञानाऽपलापिनो न वदयुरि
ति । एते चाज्ञानिका सप्तपट्टेनैवावति । ते च जेदाश्चमुनोपायेन प्रदर्शनीया । तद्यथा ।
जीवादयो नव पदार्था । सत्, अस्त्, सदसत्, अचक्ष्य, सदचक्ष्य, अचक्ष्य, सदचक्ष्य, अचक्ष्य, सदचक्ष्य इत्येतै
सप्त नि प्रकारैर्विज्ञातु न शक्यते न च विज्ञातैः प्रयोजनमस्ति । ना

वना चेयं । सन् जीवइति कोवेत्ति किंवा तेन ज्ञातेन । असन् जीवइति को वेत्ति किंवा तेन ज्ञातेनेत्यादि । एवमजीवादिष्वपि प्रत्येक सप्त विकल्पा । नव सप्तकास्त्रिपष्टि । अमी चान्ये चत्वारस्त्रिपष्टिमध्ये स्थाप्यते । तद्यथा । सती जावोत्पत्तिरिति को जानाति किंवाऽनया ज्ञातया । एवमसती सदसदवक्तव्यताजावोत्पत्तिरिति को जानाति किंवाऽनया ज्ञातयेति । शेषविकल्पत्रय तूत्पत्त्युत्तरकाल पदार्थावयवापेक्षमतोत्र न संजवतीति नोक्त । एतच्चतुष्टयः प्रहेपात्सप्तपष्टिर्भवति । तत्र सन् जीवइति को वेत्तीत्यस्यायमर्थो न कस्यचिद्विशिष्टं ज्ञानमस्ति - योऽर्तोऽह्यान् जीवादीनवजोत्स्यते । नच तैर्ज्ञातै किञ्चित्फलमस्ति । तथाहि । यद्वि-नित्य सर्वगतोऽमूर्तोऽज्ञानादिगुणोपेतएतज्जुष्यतिरिक्तोवा तत कतमस्य पुरुषाथैत्य सिद्धिरिति तस्मादज्ञानमेव श्रेयइति ॥ १० ॥

एवमेगे वियक्काहि, नोअन्नं पङ्कुवासिया ॥ अप्पणोय वियक्काहि, अयमजूहि डम्मई ॥ ११ ॥ एवं तक्काइ साहिंता, धम्माधम्मं अकोविया ॥ झुक्क ते नाइतुट्ठति, सउणी पंजरं जहा ॥ १२ ॥ सयं सय पसंसता, गरहंता पर वय ॥ जे न तव विनुस्संति, ससारं ते विनुस्सिया ॥ १३ ॥ अहावर पुरस्काय, किरियावाइदरिसणं ॥ कम्मचितापण्णाणं, संसरास्स पवहुणं ॥ १४ ॥

अर्थ-बली ग्रथकार कहेहे एव के० एरीते एगे के० कोऽएक अज्ञानी परवादी वियक्काहि के० वितर्कें करी, पोतानी कटपित कटपनाए असत्यने सत्य करी मानता थका नोअन्नपङ्कुवासिया के० अनेरा साचा होय तोपण तेने पर्यपात्रो नही एटले सेवे न हीं किंतु अप्पणोयवियक्काहि के० पोतानाज वितर्कें करी एबु कहे जे ए अयमजूहि के० अमारो मार्गज क्खु एटले सरल अकुटिल ठे, इत्यादिक कहेहे तेमाटे ते डम्मई के० डुमैति विपरीतबुद्धिवाला ठे. केमके ते सन्मार्गथी उपरांत वर्तेंठे अने विपरीत मार्गने सन्मुख ठे तेथी ते विपरीतबुद्धिवाला जाणवा ॥ ११ ॥ हवे ज्ञानवादी ते अज्ञानवादीनो अनर्थ प्रगट देखादेहे एव के० ए पूर्वोक्त न्याये तक्काइसाहिंताके० तर्कें करी एटले पोतानी कटपनाये मोक्षमार्गने कहेतां थका अष्ट प्रकारे जे कर्मनो बंध तेने त्रोही न शके, ते केवाठे, धम्माधम्मं के० धर्म-जे द्वांत्यादिक दशविध अने अधर्म जे हिंसादिक पांच आश्रव तेने विपे अकोविया के० अकोविद एटले अजाणठे अर्थात् ते धर्मअधर्मने जाणता नथी झुक्कतेनाइतुट्ठति के० ते पोतानां झुखने शी रीते त्रोहे ते उपर दृष्टांत कहेहे ते जहा के० जेम सउणी के० शकुनी एटले पट्टी

ते पंजर के० पंजरमांहे पडयुं थकुं पांजराने त्रोडीने पोताने भूकावी शके नहीं. तेम ए अज्ञानवादी पण पोताने संसारपंजरथकी भूकावी शके नहीं एम जाणवु ॥ २१ ॥ हवे सामान्याकारे एकांत मतिने दूषण करेले सयसयपससंता के० सर्व दर्शनी पोतपोता नु दर्शन प्रशसता अने परवयं के० पारका वचनने गरहता के० निदता जेउ के० जे तछ के० त्या एरीते विउस्संति के० पोतानु विद्वास एटले पंमित पणुं देखाडेते. ते के० ते एवा वचनना बोलनार संसार के० चतुर्गतिंक संसारमाहे विउस्सिया के० विउपे बांध्या ठता अनतो काल तछ के० त्याज रहे ॥ २३ ॥ एटले अन्नाणवाईगया के० अज्ञानवादी कह्या हवे क्रियावादीनो मत कहेते अह के० अथ एटले हवे अवर के० अपर एटले अज्ञानवादीना मतथकी अनतर पुरस्कार्य के० पूर्वे कसु एहुं किरि यावाइरिसण के० क्रियावादीनुं दर्शन, ते क्रियावादी केवाठे, कम्मचितापणछाण के० कर्मचिताप्रनष्ट एटले कर्म जे ज्ञानावरणीयादिक तेने विपे चिता एटले आलोच नु ते थकी प्रनष्ट थयेला एटले ते कर्मबंधनो परमार्थ जाणे नही तेथी तेनुं दर्शन नि केवल संसारस्तप्पवृण के० संसारनु वधारनार जाणवु ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—दूषणांतरमाह । (एवमिति) । एव पूर्वोक्तनीत्या एकेऽज्ञानवादिनो वि तर्कानिर्माणात्तानि स्वमतिकल्पनानि परमन्यं जैनादिकं न पर्युपासते न सेवते स्वम तमेव श्रेयश्चि ज्ञात्वा तदेव सेवते नान्यं ज्ञानादिवादिन । तथा (अप्यणोक्ति) । 'आत्मी येचित्तै सुविचारैरयमस्मदीयोमार्गाऽल्लुनिर्दोषत्वाद्भक्त स्पष्टशुद्धा प्रशुणोऽकुटि ल । ह्यिस्मान्ते दुर्मतयस्ततएव एवमाहु ॥ २१ ॥ पुनस्तेषामेव दोषमाह । (एवमि ति) । एव पूर्वोक्तन्यायेन तर्कया स्वकल्पनया साधयतो वदतो धर्माधर्मयोरकोविदाह एव ते नातित्रोटयति नातिशयेनापनयति । यथा शकुनि पंजर । पक्षी पंजरस्थो य था पंजर त्रोटयितु बंधनादात्मान मोचयितु न समर्थ एवमसावपि संसारपंजरादात्मा न मोचयितु नात् ॥ २२ ॥ अथैकांतवादिमत दूषयन्नाह । (सयमिति) । स्वक स्व कं आत्मीयमात्मीय मतं प्रशसत परकीया वाच गर्हतो निदत । यथा सांख्यानित्यवादि नोत्रोद्दृष्टिकवादिनं निर्दंति तेषां सांख्यान् । एवमन्येपि द्वेया । एवमेकांतवादिनो ये । तुरवधारणे । तत्र तेष्विव स्वमतेषु विद्वस्यते विद्वासश्चाचरति ते संसारं व्युह्विता विविधमनेकप्रकारमुत्प्रावत्येन श्रिता संसारे सबंदाउपिता स्यु ॥ २३ ॥ अथ क्रिया वादिमतमाह । (अथेति) । अथापरं पूर्वमाख्यात पूर्वसूचित क्रियावादिदर्शनं । किं नूता क्रियावादिन इत्याह । (कम्मचित्तति) । कर्मणि ज्ञानावरणादिके चिता कर्मचिता तत प्रनष्टाथपगता । यतस्ते चतुर्विध कर्मबंधं नेहंति तत कर्मचिताप्रणष्टास्तेषामि दं मतं संसारस्य प्रवर्धनं स्यात् ॥ २४ ॥

॥ टीका—पुनरपि तद्वृत्त्यानिधित्सयाऽऽह । (एवमित्यादि) । एवमनतरोक्तया नीत्या एके केचनाऽज्ञानिकावितर्कानिर्मासाजि स्वोत्प्रेक्षितानिरसत्कल्पनानि परमन्यमादत्तादिक ज्ञानवादिन न पर्युपासते न सेवते स्वावलम्ब्यग्रहप्रस्तावयमेवतत्त्वज्ञानानि ज्ञानपर कश्चिदित्येव नान्य पर्युपासतइति । तथात्मीयविकल्पैरेवमन्युपगतवतोयथाऽयमेवास्मदीयोऽज्ञानमेव श्रेयस्यैवमात्मकोमार्ग । अप्रचुरितानिर्दोषत्वा द्यक्त स्पष्ट परैस्तिरस्कृतुमशम्यकुञ्जुर्वा प्रगुणोऽकुटिल । यथावस्थितार्थानिवाधित्वात् । किमिति एवमनिदधति । हिर्यस्मादर्थे । यस्मात्ते दुर्मतयोविपर्यस्तबुद्ध्यस्यर्थे ॥ २१ ॥ साप्रतम ज्ञानवादिना ज्ञानवादिना स्पष्टमेवाऽनर्थानिधित्सयाह । (एव तस्मादित्यादि) एवं पूर्वा कन्यायेन तर्कया स्वकीयविकल्पनया सावयंत प्रतिपादयतोधर्मे क्वात्यादिके अधर्मे च जीरोपमर्दापादिते पापेऽकोविदाश्चिनिपुणाऽखमसातोदयलक्षण तद्धेतु वा मिथ्यात्वादुपचितकर्मैव न नातित्रोटयंति अतिशयेनैत द्यवस्थित । तथा ते न त्रोटयत्यपनयतीति । अत्र हृष्टांतमाह । यथा पजरस्थ शकुनि पजर त्रोटयितु पंजरबधनादात्मान मोचयितु नालमेव मसावपि सत्सारपंजरादात्मान मोचयितु नालमिति ॥ २२ ॥ अधुना सामान्येनैकातवादिमतद्वुपणार्थमाह । (सयसयमित्यादि) स्वक स्वकमात्मीय च दर्शनमन्युपगत प्रशस्तोवर्णयंत समर्थयंतोया । तथा गर्हमाणानिदत्त परकीया वाच । तथाहि । साख्या 'सर्वस्याविर्भावतिरोनादवादिन सर्व वस्तु कृष्णिक निरन्वयनिरीश्वर वेत्यादिवादिनोबौद्धान् दूषयति तेषां नित्यस्य क्रमयोग्यवान्यामर्थक्रियाविरहात् साख्यान् । एवमन्येपि इष्टव्या इति । तदेव यएकातवादिन । तुरवधारणे निन्नक्रमश्च । तत्रैव तेष्वेवाऽत्मीयात्मीयेषु दर्शनेषु प्रशस्ता कुर्वाणा परवाच च विगर्हमाणाविदस्यते विद्वांसश्चाऽऽचरति तेषु वा विज्ञेपेणोगति स्वशास्त्रविषये विशिष्ट युक्तिग्रातं वदति । तेचैव वादिन सत्सार चेतुर्गतिज्ञेवेन सत्सृतिरूप विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन श्रिता सबद्धा । तत्र वा सत्सारे उपिता सत्सारान्तर्वर्तिन सर्वदा नवतीत्यर्थे ॥ २३ ॥ सांप्रतं यदुक्त निर्युक्तिकारेणोद्देशकार्थाधिकारे कर्मचय न गच्छति चतुर्विध निर्युक्तसमयइति तदधिरुत्थाह । (आह्वावरमित्यादि) । अथेत्यानतर्ये । अज्ञानवादिमतानतरमिदमन्यत् पुरा पूर्वमाख्यात कथितं । किंपुनस्तदित्याह । क्रियावादिदर्शन । क्रियैव चैत्यकर्मादिका प्रधान मोक्षागमित्येव वदितु शीज ये पां ते क्रियावादिनस्तेषां दर्शनमागम क्रियावादिदर्शन ॥ किञ्चूतास्ते क्रियावादिनइत्याह । कर्मणि ज्ञानावरणादिके चित्तापर्यालोचन कर्मचिता तस्या प्रणष्टाअपगता कर्मचिता प्रणष्टा । यतस्ते अविज्ञानाद्युपचित, चतुर्विधं कर्मबंधं नेष्टं त्यत कर्मचिताप्रणष्टास्ते पा चेद दर्शनं ह्यस्वस्थस्यासातोदयपरपराया विवर्धनं नवति । कचित्सत्सारवर्धनमिति पाठ । तेह्येव प्रतिपद्यमाना सत्सारस्य वृद्धिमेव कुर्वन्ति नोद्धेदमिति ॥ २४ ॥

जाणं काएण णाउट्ठी, अणुहो जं च हिसति ॥ पुणे संवेदइ पर, अविय
 तं खु सावळं ॥ १५ ॥ संति मे तउ आयाणा, जेहि कीरइ पावगं ॥ अ
 निकम्माय पेसाय, मणसा अणुजाणिया ॥ १६ ॥ एते उ तउ आया
 णा, जेहि कीरइ पावग ॥ एव जावविसोहीए, निवाणमजिगडइ ॥
 ॥ १७ ॥ पुतं पिया समारअ, आदरेऊ असंजए ॥ नुजमाणो य
 मेहावी, कम्मणा नो विलप्पइ ॥ १८ ॥

अर्थ-जे कारणे ते कर्मचिता थकी प्रनष्ट ठे, ते उपर देखाडेठे जाणकाएणणाउट्ठी
 के० जे पुरुष जाणतो थको प्राणीउने हणे एटले जे पुरुष कोवे चढ्यो थको मनने
 व्यापारे प्राणीनो घात करे परतु कायाये करी अनाकुट्ठी एटले कायाये करी प्राणीना
 अवयवना ठेदननेदनना व्यापारे प्रगते नही तेने कर्मबंध न लागे. तथा जचके० जे पुरु
 ष अणुहोके० अजाणतो थको एकली कायाना व्यापारेज, हिसतिके० प्राणीउनी हिं
 सा करे तेने पण कर्म लागे नहीं तथा एवा एकला मनना व्यापारे अथवा एकला का
 याना व्यापारे जो कर्म लागे तो पुणेके० ईप्तामात्र फरइयो थको स्पर्शरूपेज कर्म
 नोगवे, परके० परतु एनो अधिक विपाक नथी केमके खुके० निभे सावळंके० ते साव
 द्य एटले पाप ते केवुठे, तो के अवियत्तके० अव्यक्तमात्र ठे एटले अस्पष्ट ठे, लिकता
 मुष्टिवत् ठे एटले जेम वेलुनी मुष्टी नीतने सन्मुख नाखी ठतां स्पर्श मात्र करी पाठी
 पडे, पण ते नीतने कांड लागी रडे नहीं तेम ए कर्मनो बंध जाणवो, एम क्रियावादी
 कहेवे ॥ १५ ॥ हवे कर्मनो बंध पूरण केम थाय एटले कर्मनो उपचय केम थाय ते
 कहेवे मेतउ के० ए त्रण आयाणा के० आदान एटले कर्मबंधनना कारण सति के०
 ठे जेहि किरइपावगके० जेणे करी पाप करीये ते देखाडेठे अजिक्कमायके० अजिमुख
 चित्तमाहे जाणीने जे स्वयमेव एटले पोते जीवने हणे तथा तेने हणवानु मन करे के हु एनो
 विनाश करुं ए पहेलु कर्म बंधननुं कारण जाणवु तथा ते जीवनो विनाश करवाने
 अर्थ पेसाय के० अन्यने आदेग आपी तेनो विनाश करावे ए बीजु कर्मबंधनुं कारण
 जाणवु अने मणसाअणुजाणियाके० बीजो कोई जीवनो विनाश करतो होय तेने म
 ने करी अनुमोदे, ए बीजु कर्मबंधनुं कारण जाणवु ॥ १६ ॥ हवे ए त्रण कारणे करी
 उपाज्जु कर्म अधिक बयाय ते कहेवे एतेउतउआयाणाके० निभे पूर्वोक्त ए त्रण कर्म
 बंधनां कारणठे, ए त्रण एकठां मले तो निवड कर्म बंधाय एरीते जेहिके० जे उट्ठअथ
 यसाये करी कीरइपावगके० पाप उपचयरूप करे एवके० एरीते ए त्रण प्रकारे प्राणी
 यातने विषे प्रवर्ते नही अने जावविसोहीएके० जावनी विगुडि होय. एतावता रागद्वेप

विना यद्यपि कांश्चिदनेन करी तथा कायाये करी प्राणिघात आय. तोपण तेने जावनी विबुद्धिये कर्मवच न लागे ते कर्मवधने अजावे निवाणमजिगह्णइ के० निर्वाणपदे पडो चे एटले मुक्ति पामे एम परवादी कहेले. ॥२३॥ ए उपर दृष्टात कहेले. पुत्तंपियासमा रप्रके० वाप दीकरानो विनाश करी तेनु मास आहारने अर्थे कोइक आपत्कालने विपे, आहारेकअसजएके० असयत जे गृहस्थ ते रागद्वेषरहित थको पुत्रना मासने आहारे तथा मेधावीके० पमितपण एटले सयती दीक्षित ते पण ते मांसनो जुजमाणो के० आहार करतो थको जो शुद्ध अथवमाय ठे तो कम्मणानो विलिप्पई के० कर्मे छेपातो नथी तेम बीजो प्राणी पण रागद्वेषरहित कर्तो थको कर्मे करी वयातो नथी. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—कर्मचितानुष्ठानमेवाह ॥ जानन् य प्राणिनो हि नस्ति कायेन शरीरेण च नाकुट्टी अहितक । कोर्थ । कोपादेर्निमित्तात्मनो व्यापारेण जीवान् हनि न कायेन तस्याऽनवय कर्मोपचयो न स्यादित्यर्थः । तथा अबुधोऽजानन् कायेन हिनस्ति तस्यापि मनोव्यापारा जावान्न कर्मवधः । (पुच्छति) । तेन कर्मणा अतो केवलमनोव्यापारकृतेन केवलका यक्रियोद्धेन वा स्पृष्टएव सवेदयति स्पर्शमात्रेणैव तत्कर्मनुजवति न तस्याधिको विपाक स्पर्शानन्तरमेव परिशटतीत्यर्थः । एव तत्तावद्य कर्माऽव्यक्तमेव न स्पष्टं ॥ २५ ॥ कथं तर्हि कर्मोपचय स्यादित्याह । (सति) । संत्यमूनि त्रीण्यदानानि कर्मोपादानानि । यं पापकर्म क्रियते तान्याह । अजिक्म्य सन्मुख गत्वा स्वयं हति । पर प्रे प्य यत्कारयति २ कुर्वतं वाऽनुजानातीति ३ एतत्कर्मोपादानत्रय । अथ जाव । केवलं मनसा शरीरेण वा न कर्मवधः किंतु यत्र स्वयंरुतकारितानुमतय क्रियाव्यवसायश्च तत्रैव कर्मवधः ॥ २६ ॥ एतदेव दर्शयति । नुरुवधारणे । एतान्येव त्रीणि व्यस्तानि समस्तानि कर्मोपादानानि यै पाप कर्म क्रियते । एव सति यत्र रुतकारितानुमतय प्राणिहिताया न संति तत्र जावविबुद्ध्या रागद्वेषरहितबुद्ध्या प्रवर्तमानस्य सत्यपि प्राणिहिताया केवलेन मनसा मनोव्यापाररहितेन कायेन वजयेन वा विबुद्धबुद्धेर्न कर्मवधस्तदजावान्निर्वाणम जिगह्णति प्राप्नोति ॥ २७ ॥ जावबुद्ध्या प्रवर्तमानस्य हितायामपि कर्मवधो न स्यादित्यत्रार्थे दृष्टातमाह । (पुच्छति) । पिता पुत्रं समारज्य व्यापाद्य आहारार्थं कस्या चित्त आविधायामापदि रागद्वेषरहितोऽस्य तो गृहस्थस्तन्मांसं नुजानोपि । वशब्दोप्यर्थः । मेधावी सयतोपि नुजान कर्मणा नोपलिप्यते । यथा पितु पुत्रं व्यापादयतोपि शुद्धमनसः कर्मवधो न स्यात्तथा तत्सारकद्विष्टस्य प्राणिवधे न कर्मवधः ॥ २८ ॥

॥ टीका—यथा च ते कर्मचितानुष्ठानमेवाह दर्शयितुमाह । (जाणकायेण एणावट्टीत्यादि) । यो हि जानन्नवगहन् प्राणिनो हि नस्ति कायेन चाऽनाकुट्टी । कुट्टेदने । आकुट्टनमाकुट्टः सवि

यते यस्यासावाकुट्टी नाकुट्टयनाकुट्टी। इदमुक्तं नवति। योहिकायादेर्निमिचात् केवलं मनोव्यापारेण प्राणिनोव्यापादयति नच कायेन प्राणवयवानां जेदनजेदनादिके व्यापारे वर्तते न तस्याऽवयं। यस्य कर्मोपचयोन नवतीत्यर्थः। तथाऽबुधोऽज्ञानान् कायव्यापारमात्रेण यंच दिनस्ति प्राणिनं तत्रापि मनोव्यापाराज्जावान् कर्मोपचयइति। अनेन च श्लोकोर्धेन यदुक्तं निर्युक्तिरुता। यथा चतुर्विधं कर्म नोपचीयते त्रिकुसमयइति। तत्र परिज्ञोपचितमविज्ञोपचिताख्य जेदइयं साक्षादुपात्तं। ज्ञेय स्वीर्यापथस्वप्नातिकजेदइयंच शब्देनोपात्तं। तत्रेरणमीर्या गमनं तत्सबइ पथार्यापथस्तत्तत्प्रत्ययं कर्मर्यापथं। एतदुक्तं नवति। पथि गन्तोयथाकथचिदनजिसधेर्यत्प्राणिव्यापादन नवति कर्मणश्चयोन नवति तथा स्वप्नातिकमिति। स्वप्नएव लोकोक्त्या स्वप्नात्। सविद्यते यस्य तत्स्वप्नातिक तदपि न कर्मबंधाय। यथा स्वप्ने बुजिक्रियायां तृप्त्यनावस्तथा कर्मणोपीति। कथं तर्हि तेषां कर्मोपचयोनवतीत्युच्यते। यद्यसौ हन्यमानः प्राणी नवति हंतुश्च यदि प्राणीत्येव ज्ञानमुत्पद्यते तथैन हन्यमानेव च यदि बुद्धिः प्रादुष्यादेतेषु च सत्सु यदि कायचेष्टा प्रवर्तते तस्यामपि यद्यसौ प्राणी व्यापाद्यते ततोहिंसा ततश्च कर्मोपचयोनवतीत्येवामन्यत राजावेपि न हिंसा नच कर्मचयः। अत्र च पंचानां पदानां द्वात्रिंशद्भागानवति। तत्र प्रथमभागे हिंसकोऽपरपेवेकत्रिंशत्स्वहिंसकः। तथाचोक्तः। प्राणी प्राणिज्ञान, घातकचित्तं च तज्जता चेष्टा ॥ प्राणैश्च विप्रयोग पचनिरापद्यते हिंसा ॥ १ ॥ किमेकांतैर्नैव परिज्ञोपचितादिना कर्मोपचयो न नवत्येव काचिदव्यक्तिमात्रेति दर्शयितुं श्लोकपश्चार्थमाह। पुष्टोत्ति। तेन केवलमनोव्यापाररूपपरिज्ञोपचितेन केवलकायक्रियोहेदेन वाऽविज्ञोपचितेनेर्यापथेन स्वप्नातिकेन च चतुर्विधेनापि कर्मणा स्पष्टइपत्सुप्त सस्तत्कर्माऽसौ स्पर्शमात्रेणैव परमनुनवति न तस्याधिकोविपाकोक्तिः। कुड्यापतितसिकतामुष्टिवत्स्पर्शनतरमेव परिशदतीत्यर्थः। अतएव तस्य चयाजावोऽजिधीयते न पुनरत्यंताजावइति। एवच कृत्वा तदव्यक्तमपरिस्फुटं। सुरुवधारणे। अव्यक्तमेव स्पष्टविपाकानुनवानावात्। तदेवमव्यक्तं सहावयेन गर्द्वेण वर्तते तत्परिज्ञोपचितादिकमेति ॥ १५ ॥ ननु च यद्यनतरोक्तं चतुर्विधं कर्म नोपचयं याति कथं तर्हि कर्मोपचयोनवतीत्येतेदशांक्व्याह। (संतिमेइत्यादि)। सति विद्यते अमूनि त्रीणि आदीयते स्वीक्रियते अमीचि कर्मेत्यादानानि। एतदेव दर्शयति। चैरादाने क्रियते विधीयते निष्पाद्यते पापक कल्मष तानि चामूनि। तद्यथा। अतिक्रम्येत्यानिमुख्येन वध्यं प्राणिनं कात्वा तद्घातानिमुखं चित्तं विधाय यत्र स्वतएव प्राणिनं व्यापादयति तदेक कर्मादानं। तथाऽपर च प्राणिघाताय प्रेष्यं समादिश्य यत्प्राणिव्यापादनं तद्वितीयं कर्मादानमिति। तथाऽपर व्यापादयतं मनसाऽनुजानीतइत्येतत्तृतीयं कर्मादानं। परिज्ञोपचितादस्याप जेद। तत्र केवल मनसा

चित्तनमिह त्वपरेण व्यापाद्यमाने प्राणिन्यनुमोदनमिति ॥ ३६ ॥ तदेव यत्र स्वयं कृतका
 रितानुमतय प्राणिघाते क्रियमाणे विद्यते क्लिष्टाध्यवसायस्य प्राणातिपातश्च तत्रैव कर्मो
 पचयोनान्यत्रेति दर्शयितुमाह । (एवञ्च इत्यादि) तुरवधारणे । एतान्येव पूर्वोक्तानि त्रीणि व्य
 स्तानि समस्तानि वा आदानानि येऽष्टाध्यवसायव्यपेक्षे पापकं कर्मोपचयीतइति । एवञ्च
 स्थिते यत्र कृतकारितानुमतय प्राणिव्यपरोपण प्रति न विद्यते । तथा जावशुभ्या थरक्त
 द्विष्टबुध्या प्रवर्तमानस्य सत्यपि प्राणातिपाते केवलेन मनसा कायेन वा मनोजिसधि
 रहितेनोनयेन वा विद्युद्बुद्धेर्नकर्मोपचयस्तदजावाच्च निर्वाण सर्वद्वोपरतिनावमनि
 गच्छत्यानिमुख्येन प्राप्नोतीति ॥ ३७ ॥ जावशुभ्या प्रवर्तमानस्य कर्मबंधोन जवतीत्य
 त्रार्थे दृष्टान्तमाह । (पुत्रपिया इत्यादि) पुत्रमपत्यं पिता जनक समारम्य व्यापाद्याह
 रार्थं कस्याचित्तथाविधायामापदि तद्वद्वरणार्थमरक्तद्विष्टोऽस्यतोगृहस्थस्तत्पिशितं शुं
 जानोपि चशब्दस्यापिशब्दार्थत्वादिति । तथा मेधाव्यपि संयतोपीत्यर्थः । तदेव गृहस्थो
 निष्ठुरां शुद्धाशय पिशिताशयपि कर्मणा पापेन नोपलिप्यते नाश्लिप्यतइति । यथाचा
 त्र पितु पुत्र व्यापादयतस्तत्रारक्तद्विष्टमनस कर्मबंधोन जवति तथान्यस्याप्यरक्तद्विष्टात
 करणस्य प्राणिवधे सत्यपि न कर्मबंधोनजवतीति ॥ ३८ ॥

मणसा जे पठस्सति, चित्त तेसि ए विजइ ॥ अणवज्जमतह तेसि, ए ते
 सबुद्धचारिणो ॥ ३९ ॥ इच्चेयादि य दिग्घिहि, सातागारवणिस्सिया ॥ स
 रणति मन्नमाणा, सेवती पावगं जणा ॥ ४० ॥ जहा अस्साविणि एाव,
 जाइ अधो डुरुहिया ॥ इच्चं पारमार्गंतुं, अतराय विसीयई ॥ ४१ ॥
 एव तु समणा एगे, मिच्चदिग्घि अणारिया ॥ संसारपारकखी ते, संसार
 अणुपरियट्ठतित्तिवेमि ॥ ४२ ॥ इति प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशक ॥

अर्थ—हवे एने उत्तर कहेछे मणसाजे पठस्सतिके० जे कोई पुरुष कोईक कारण
 उत्पन्न थया थकी मने करी देप करे, चित्ततेसिएविजइ के० तेनु चित्त शुद्ध केवी री
 ते थरो? थर्थात् नहीं थरो, कारणके ते दर्शनीये एम कलु के. अणवज्जमतहतेसि के०
 एकला मनना व्यापार थकी कर्म न लागे ते एबु तेनु बोलबु मिथ्याछे जेमाटे ते
 एकले मनने अशुद्धपणे एतेसबुद्धचारिणो के० ते सवृत्तचारी नहीं एटले सबुद्धचारी थ
 जो तेने व्यापारेज कर्मबंध न थाय, तो पठी बीजा कया कारणे कर्मबंध थाय? ते मा
 टे पुत्रपिता ए दृष्टात योग्य नहीं ॥ ३९ ॥ हवे ए कियावादीने अनर्थपरपरा देखाडे

॥ टीका—तं चैवमजिप्रायमुदकं दृष्ट्वा जगवान्गौतमस्वाम्याह । तद्यथा । आयुष्मन्नुदकं । खलु तथानूतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वातिके समीपे एकमपि योगक्षेमाय पद्यते यते येनार्थस्तत्पदं योगक्षेमपदं किञ्चूतमार्थमार्यानुष्ठानहेतुत्वादाय तथा धार्मिकं शोच वचनं सुवचनं सज्जतिहेतुत्वात्तदेवचूत पदं श्रुत्वा निशम्यावगम्याचात्मनएव तदनुत्तरं योग मपदमित्येवमवगम्य सूक्ष्माया कुशाग्रीयया बुत्त्या प्रत्यपेक्ष्यपर्यालोच्य तद्यथाहमने वं नूतमर्थपदं लंजितः प्रापित सन्नसावपि तावच्चौकिकस्तमुपदेशदातारमाडियते पू योयमित्येव जानाति तथा कल्याणं मंगलं देवतामिव स्तौति पर्युपास्ते च यदप्यसौ पूज नीयः किमपि नेहति तथापि तेन तस्य परमार्थोपकारिणोयथाशक्ति विधेयम् ॥ ३७ ॥

तएणं से उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी एतेसिणं जंते पदाणं पुर्वि अन्नाणयाए असवणयाए अबोहिए अणजिगमेणं अदिघाण असुयाणं अमुयाणं अविन्नायाणं अवोगडाणं अणिगूढाणं अविच्छिन्नाणं अणिसिन्नाणं अणिवूढाणं अणुवहारियाणं एयमं णो सहहि यं णो पत्तियं णो रोइयं एतेसिणं जंते पदाणं एण्ह जाणयाए सवणत्ता ए बोहए जाव उवहारणयाए एयमं सहहामि पत्तियामि रोएमि एवमे व से जहेयं तुप्पे वदह ॥ ३८ ॥

अर्थ—तेवार पढी ते उदकपेढालपुत्र, जगवत् श्रीगौतम स्वामी प्रत्ये एम बोल्या के, (एतेसिणं जंते पदाणं के०) हेजगवन । तमे एटलां पद कद्यां, ते में (पुर्वि अन्नाणया ए के०) पूर्वे न जाएयां (असवणयाए के०) पूर्वे न सांजल्यां, (अबोहिए के०) जिनधर्मेनी अत्रासित्ते लीधे एनी बोधि उपनी नही. (अणजिगमेण के०) विस्तारे बो धिना रहितपणा थकी एनी अजिगम न थयो, (अदिघाणं के०) पूर्वे साक्षात् पो ताथी दीठ नही एटले पास्यां नही ते जणी अट्ट. (असुयाणं के०) कोइनी पात्तेथी सांजल्या नही, (अमुयाणं के०) स्मरण कखां नही, (अविन्नायाणं के०) अविज्ञा त एटले विशिष्ट बोधरहित (अवोगडाणं के०) विशेषथी गुरुयें कल्या नही (अणि गूढाणं के०) अग्रगट एटले प्रगट न थयां (अविच्छिन्नाण के०) विपद्वाकिक संदेह न्हेया नही. (अणिसिन्नाणं के०) अनिश्रित कोइयें संजलाव्या नही. (अणिवूढा णं के०) अण सांजल्यां माटे निर्वाह्यां नही (अणुवहारियाण के०) अणविरत्त प णो हृदयने विपे अवयाखा नही (एयमं के०) ए प्रकारे पदोनो अर्थ, (णोसहहि यं के०) सहहो नही, एटले श्रद्धाकरी नही, (णोपत्तियं के०) प्रतित करी नही, (णो

के श्रमणा शाक्यादयोमिथ्यादृष्टयोऽनाया स्वमतानुसारेण संसारपारकाङ्क्षिणोपि संसारमेवानुपर्यटति संसारएवानंतकालं त्रमति इति त्रयीमीति पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगे प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशक समाप्त ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका-सांप्रतमेतदूपायाद् । (मणसाजेत्यादि) । येहि कृतश्चिन्निमित्तान्मनसाऽऽत्करणेन प्रद्युष्यति प्रदेपमुपयाति तेषां वधपरिणतानां शुद्ध चित्तं न विद्यते । तदेव यत्तैरनिहितं । यथा केवलमन प्रदेपेभ्यनवद्यं कर्मोपचयानागति । ततस्ते पामतप्यमसदर्थानिधायित्वं । यतो न ते सवृतचारिणोमनसोऽष्टुद्वत्वात् । तथाहि । कर्मोपचये कर्तव्ये मनएव प्रधान कारण । यत्तैरपि मनोरेहितकेवलकायव्यापारे कर्मोपचयानावोनिहित । ततश्च यद्यस्मिन् सति नयत्यसति तु न नयति तत्तस्य प्रधानं कारणमिति । ननु तस्यापि कायचेष्टारहितस्याऽकारणत्वमुक्तं सत्यमुक्तं । अयुक्तं तूक्तं । यतो नयतैवैव जावद्युप्यानिर्वाणमनिगद्यतीति नणता मनसएवैकस्य प्राधान्यमन्यथापि । तथाऽन्यदप्यनिहितं । चित्तमेव हि ससारे रागादिक्लेशवासितं ॥ तदेव तैर्यनिर्मुक्तं नयातइतिकथ्यते । तथान्यैरप्यनिहितं । मतिविनयमनस्त्वे यत्समत्वेपि पुतां, पणिमसि दृष्टानां कल्मषांशैस्त्वमेव ॥ निरयनगरवर्त्मप्रस्थिता कष्टमेकै उपचितदृष्टनशस्त्रा सूर्यसजेदिनोन्ये ॥ १ ॥ तदेव नयदन्युपगमेनेव क्लिष्टमनोव्यापार कर्मबंधायेत्पुक्तं नयति । तथेयापयेपि यदनुपपुक्तोयाति तवान् ततोनुपपुक्ततेव क्लिष्टचित्तेति कर्मबंधो नयत्येवापोपपुक्तोयाति ततोऽप्रमत्तत्वादवधकएव । तथाचोक्त । उच्चालिपंमि पाए, इरियासमियस्त सकमचाए । वावळेऊकुलिगी, मरेऊ तं जोगमासऊ ॥ १ ॥ एय तस्त तन्निमित्तो बधो सुदुमो विदेसितं समये । अणवऊो उपयोगे, ए सवनाये एतो जम्हा ॥ २ ॥ स्वप्रातिकेप्यष्टुद्वचित्तसङ्गावादीपद्मधोनवत्येव सच नयतोप्यन्युपगतएवाव्यक्त तत्सावद्यमित्यनेनेति । तदेव मनसोपि क्लिष्टस्यैकस्यैव व्यापारवधसङ्गावात् । यदुक्तं नयता प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादि तत्सर्वं क्वचतइति । यदप्युक्तं । पुत्र पिता समारन्येत्यादि तदप्यनालोचितानिधान । यतोमारयामीत्येव यावन्न चित्तपरिणामो नूतावन्न कश्चिद्व्यापादयति । एव नूतचित्तपरिणतेश्च कथमसक्लिष्टता चित्तसक्लेशो चावश्यंजावी कर्मबंधइत्युपनयोरपि सवा दोत्रेति । यदपि च ते क्वचिद्व्यते यथापरव्यापादितपिशितनरूपो परहस्ताऽरुष्टांगारवा निहितं । अनुमता, विशिता, सहर्ता, क्रयविक्रयी, ॥ संस्कर्ता, चोपनोक्ता च, घातकश्चाष्टघातका । यच्च कृतकारितानुमतिरूपमादानत्रयं तैरनिहितं तद्धैनेऽमत्तलवास्वादनमेव तैरकारीति । तदेव कर्मचतुष्टयं नोपचय यातोत्येव तदनिदधाना कर्मचितातोण्या

समीपं चातुर्यामिक धर्मयकी पंचमहाव्रत सण्डिकमण धर्म आदरीने विचरेते, सर्वज्ञ प्र
णितधर्म पाजेते (तिवेमिके०) श्री सुधर्मस्वामी पोताना शिष्यो प्रत्ये कहेते. के, मे जेजुं
नगवत श्री महावीरदेव पासेथी साजखुंते, तेजु तमने कहुं तुं. इत्यादिक अर्थे, पूर्ववत्
जाणवो॥४०॥एरीतें "णालंदइज्जं" नामा सातमा अध्ययननो अटपार्थबालावबोध समाप्त
थयो॥ ए बीजा श्री सूर्यगडांगना बीजा श्रुतस्कंधनो संक्षेपार्थे बालावबोध समाप्त थयो॥
सम्भन्तं सूर्यगडांगं आदित ॥ सर्वाणि अध्ययनानि त्रयोविंशतिकानि संपूर्णानि ॥ श्री
साधुरत्नप्येण पाशचंडेण वृत्तिरुतबालावबोधार्थं द्वितीयांगस्य वार्तिकं समाप्तम् ॥४॥

॥ दीपिका-ततो नगवान् गौतमस्तं प्राक् प्रतिपन्नश्रीपार्श्वशासनव्रतमुदकं गृहीत्वा य
त्र श्रीवीरोजगवास्तत्रैवोपागच्छति । तत सउदकं श्रमणं नगवतं त्रि.रुत्वः आदक्षिण
प्रदक्षिण करोति तिस्र प्रदक्षिणा करोतीति रुत्वा च वदते नमस्यति वदित्वा नमस्य
त्वा च एवमवादीत् इहामि नवदते शुष्मदतिके चातुर्यामात्पंच महाव्रतिकं धर्ममुपसंपद्य
विहर्तुमिति । तत श्रीवीरस्तमुदकमेवमवादीयथा सुखं देवानुप्रिय । मा प्रतिबंधं धर्मात्
राय कार्पीरिति । तत सउदक. श्रीवीरान्तिके पंच महाव्रतिकग्रहणायोद्धित नगवतापि
तस्य सप्रतिक्रमण पंचमहाव्रतिको धर्मो नुज्ञात सच तं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य विहर
न्तीति । इति परितमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । सुधर्मस्वामी स्वशिष्यानिदमाह । तद्यथा
सोदं ब्रवीमि येन मया नगवदतिके श्रुतमिति ॥४०॥ नालंदीयाख्यमिदं सप्तममध्ययन
समाप्तं । तत्तत्तमातौ च समाप्तोपं द्वितीय श्रुतस्कंधस्तत्सपूर्णा च पूर्णैष श्रीसूत्रकृतांग
दीपिका ॥ अथ सख्या ॥ सुमारे ॥ (४०००)

॥ अथ प्रशस्ति ॥ आर्या वृत्तम् ॥

निस्तंडचडचारुणि, चडकुले चरणचातुरीनाज । विख्याततपेत्याख्या, जगति जगच्चंडस्वरयो
ऽनूचन ॥ १ ॥ तेषां दोषांशमुपा, संताने सुकृतसचयविताने ॥ श्रीसोमसुंदरगुरु, जमाहमास
गमायचनवन् ॥ २ ॥ तत्पट्टस्फुटकमला, जाले कालेयतिलकसकाश ॥ श्रीमुनिसुंदरगुरुव, कामि
तसंपत्तिमुत्तरव ॥ ३ ॥ वाट्येपि जारतीनि, रुदपादि वादिवर्गे यै ॥ श्रीजयचडमुनीडा, स्ते
परगजेष्टु सिहसदृशा ॥ ४ ॥ तत्पदविशदस्थाने, स्थाने शृंगारसारता जेजु ॥ श्रीरत्नशेखराइति,
जगति यत ख्यातिमापुस्ते ॥ ५ ॥ तेषामनकपट्टे, गुणसषट्ते प्रजावकपट्टे ॥ प्राप्ताधिकनिष्ठा श्री,
श्रीजघ्नीसागरा शिष्टा ॥ ६ ॥ जत्सितकलिकालुष्या, शिष्याजापायथार्थनामान ॥ श्रीमुमति
साधुगुरवो, लक्ष्मीसुरजीकारसायशोगुरव ॥ ७ ॥ तत्पट्टे प्रवादेप्सित, पूरणचितामणीयमा
नानाम् ॥ लब्धाधिकमानाना, सुहेमविमलानिधानानाम् ॥ ८ ॥ सुरीपगङ्गनायक, देवीप्राप्त
प्रजाप्रतिष्ठानाम् ॥ शिष्याणुगुणशासन, जननीतिथिसमिते (१५६३) वर्षे ॥ ९ ॥ विबुधना

चेवके० निश्चे दुपरस्कंके० द्विपक्ष एटले गृहस्थ अने प्रव्रजितनो पक्ष सेवइके० सेवे एटले ते लिंगे तो प्रव्रजित देखायते, पण सदोष आहारना चेवा थकी ग्रहस्थ सरखो जाणवो । यदुक्त । आहाकम्मचुंजमाणे, समणे कइरुम्मपयडीउंबंयइ गोयमा अठरुम्मपयडिउंबंधइ सिद्धिबंधण बंधाउं, थणियबंधणबंधाउंकरेति ॥ इत्यादिवचनात् ए कारणे परतीर्थी अथवा स्वतीर्थी आधाकर्मादिक आहार लेता थका द्विपक्षना सेवनार जाणवा ॥ १ ॥ ह्ये एने एवो आहार लेता थका जे विपाक उपजे ते देखाढेते. तमेवथ्रियाणता के० ते दर्शनी ते आधाकर्म्म आहारनो दोष अजाणता तथा विसमसिके० विपम जे अष्ट प्रकारना कर्मनो बंध अथवा चतुर्गतिक ससारने विपे अकोविया के० थपदित ठे, ए टले ते एम नथी जाणता के जीवने कर्मनो बंध अथवा मोक्ष केम थाय? अथवा के वा उपाय थकी ससारसमुद्द तरे एवो परमार्थ ते जाणता नथी एवा ठता संसारमा हे कर्मपाते बधाणा थका दुखी थायते, अहिया दृष्टात कहेते मज्जा के० जेम माठ लां वेसाजिया के० समुद्दना उपना, अथवा विंगाल जातीना उपना, अथवा विशाल एटले बृहत्काय एटले मोहोटा शरीरवाला एवा महामज्ज ते उदगस्तनियागमे के० पाणीना आगमे एटले समुद्दनी वेलि प्रसार पामी ठते, ॥ २ ॥ उदकस्तपनावेण के० उदकने प्रनावे एटले पाणीने पूरे, समुद्द थकी निकलीने नदीना मुखमां आवी पडे त्या रपठी ते पाणी सुकसिंघतमितिउ के० सुके ठते ते मज्ज शरीरने स्थूलपणे कादवमा हे खूता थका घातमेस्तति के० मरण पामे ते केवी रीते, तो के ठकेहियकेहियके० ठक अने कक ए जातिना पक्षी विशेष अने आमिसिद्धेहिं के० बीजापण मातना लो निष्ट एवा मज्जीमारोए विलुप्यमान एवा ते डुही के० डुख पामेते एटले ते जी वता मज्जोने विलुरी नाखे, ठेदीनाखे, किं बहुना प्राण थकी सुकावे ए रीते डुख पा मे ॥ ३ ॥ ए दृष्टात दर्शनीउं साये मेलवेते, एवतु के० ए पूर्वोक्त न्याये माठलानी पेरे समणाएगे के० एक शाक्यादिक श्रमण अथवा स्वतीर्थी इध्यलिंगी ते केवाढे, तोके वटमाणसुदेसिणोके० वर्त्तमान सुख जे आधाकर्म्मिकआहार जोजन सुख तेना गवेप एहार परजोकना सुखथी पराड्मुख मज्जावेसालियाचेव के० वैशालिक मज्जनी पेरे आगमिक काले अरहट्टघटिकाने न्याये घातमेस्ततिणतसो के० ससारमाहे अन्नता उ न्मज्जन निमज्जन सरखा जन्म मरण पामे पण ससारना पारगामी न थाय ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-द्वितीयोद्देशके स्वान्यसमयप्ररूपणा कृता तृतीयेपि सैवोच्यतइति तस्येद पृथगुच्यते । (जंकिचिदिति किंचिदाहारजातं स्वल्प धन वा पूतिरुतमाधाकर्मादिसिक्थेनापि तैरकारीण्यदिति) । अक्षावता जकिमताऽन्येनापरानागलुकाकुद्विश्य ईदितं कृतं तत्सहस्रां

मरुशिष्य स्वस्य स्मृतये, परोपकृतये च ॥ सूत्ररुतांगस्यैतां हर्षकुजोदीपिकामलिखत् ॥ १ ॥
काश्चित्प्रमाणयुक्ती, रप्रथयन्नात्र सुगमनाहेतो ॥ ततएव नैव विहितो, लक्षणसविस्तथा का
पि ॥ १ ॥ सूत्रासंगतमत्रा, वादि कयचिन्मया श्रद्धातया ॥ तद्योयंयत् सुधिय, रूपया मात्सर्य
मुत्सार्य ॥ १ ॥ अथमितिरनुमिताऽत्र च, सप्तसहस्राणि किंचिदूनानि ॥ विबुधजनवाच्यमानो,
अयोयं जगति जयतु चिरम् ॥ १ ॥ ॥ इति श्रीसूत्ररुतांगदीपिकाया प्रशस्ति संपूर्णा ॥

॥ टीका-ततोसौ गौतमस्वामी तं गृहीत्वा तीर्थं क्रांतिकं जगाम । उदकश्च जगवत् वं
दित्वा पंचयामिकधर्मग्रहणायोहितो जगवतापि तस्य सप्रतिक्रमण पंचयामो धर्मो नुज्ञात.
सच तं तथानूतं धर्ममुपसंपद्य विहरतीति । इति परिसमाख्यये ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
स्वगिष्यमिदमाह । तद्यथा सोहं ब्रवीमि येन मया जगवदंतिके श्रुतमिति गतोनुगम. ।
साप्रत नयास्ते चामी । नैगम, १ संग्रह, २ व्यवहार, ४ जुसूत्र, ५ शब्द, समनिरुद्धे, ६ वचू
ता, ७ रूपा. सप्तैव । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चत्वारोप्यर्थनया । अर्थमेव प्राधान्येन श
ब्दोपसर्जनमिहति शब्दाद्यास्तु त्रय शब्दनयाः शब्दप्राधान्येनार्थमिहति । तत्र नैगमस्येदं
स्वरूपं तद्यथा सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनोनैकेन प्रकारेणावगमः परिच्छेदो निगमस्तत्र
नवोनैगमो महासामान्यायांतरालसामान्यविशेषाणां परिच्छेदकस्तत्र महासामान्यं-सर्वप
दार्थानुयायिनी सत्तायांतरालसामान्यं इव्यत्वजीवत्वाजीवत्वादिक विशेषा परमाण्वाद्
यस्त्वज्जतावा शुक्लादयो गुणास्तमेव तद्वितयमप्यसाविहतीति निलयनप्रस्थकादिहृत्तरनुयो
गद्वारप्रतिष्ठैस्तत्स्वरूपमवसेयमप्यच नैगम सामान्यविशेषात्मवस्तुसमाश्रयोपि न सम्य
गदृष्टिर्नैवेनैव सामान्यविशेषयोराश्रयणान्मताश्रितनैयायिकवैशेषिकवत् । तथा सद्य
होष्येव स्वरूपस्तद्यथा सम्यक् पदार्थानां सामान्याकारतया ग्रहणं सदग्रहस्तथा ह्यप्रच्यु
तानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावमेव सत्तारूप वस्त्वसावच्युपगच्छति सत्तातोव्यतिरिक्तस्यावस्तुत्व
खरविपाणस्येव सच संग्रह सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुन. सामान्यांशस्यैवाश्रयणा
न्मिथ्यादृष्टिस्तन्मताश्रितसारवत् । व्यवहारनयस्य तु स्वरूपमिदं तद्यथा यन्म लोकिग्रा
ह्यमेव वस्तु यथा च शुष्कताकिंके स्वानि प्रायस्कृतलक्षणागुगर्तं तथानूतं वस्तु न जवत्येव
नहि प्रतिलक्षणमर्थानामात्मनेदोजवति किं तर्हि यथा यथा लोके न विशिष्टनूयिपतया
र्थक्रियाकारि वस्तु व्यवन्विह्यते तथैव तद्वस्त्वित्यान्मालगोपालांगनादिप्रतिष्ठत्वा वस्तुस्वरूप
स्येत्ययमप्युत्पादव्ययधीव्ययुक्तस्य वस्तुनोनान्युपगमात् मिथ्यादृष्टिस्तथाविधरथ्यापुरुषव
दिति । कञ्चसूत्रमतं त्विदं कञ्चप्रगुणं तत्त्वविन-मुत्पन्नतयातीतानागतचक्रपरित्यागेन व
र्त्तमानकाललक्षणजावि यद्वस्तु तत्सूत्रयति प्रीतपादयत्याश्रयतीति कञ्चसूत्रस्तस्यैवापेकि
याकारितया वस्तुत्वलक्षणयोगादित्ययमपि सामान्यविशेषोपजयात्मकस्य वस्तुनः सामा

मेव चोपजुजते तेच सुतरां द्विपक्षेविनोजवतीत्यर्थः । यदि वा द्विपक्षमिति ईयापथ्य
सापराधिकं वा । अथवा पूर्ववदानिकाचिताद्यवस्था कर्मप्रकृतीर्नयत्यपूर्वश्चादत्ते ।
तथाचागमः । आहकम्म जुंजमाणे समणे कइ कम्मपयडीउं वरइ गोयमा अछकम्म
पयडीउं वरइ सिद्धिलवणवडाउं थणियवधणवडाउं करेइ चियाउं करेइ उवधियाउं क
रेइ हस्तदिस्याउं दीहदिस्याउं करेइ इत्यादि । ततश्चैव शाक्यादयः परतीर्थिका स्वयं
प्यारा आधारुर्मज्जानाद्विपक्षमेवाऽसेवतइति सूत्रार्थः ॥ १ ॥ इदानीमेतेषां सुखे
पिणामाधाकर्मनोनिनां कट्टरुविपाकाविर्जावनाय श्लोकद्वयेन दृष्टातमाह । (तमेव
अवियाणता इत्यादि) तमेव आधाकर्मोपनोगदोपमज्जानानाधिपमोऽष्टप्रकारकर्म
बंधनोवक्रोडिजिरपि डुमोद्धश्चतुर्गतेससारोवा तस्मिन्नकोटिदा कथमेपकर्मवयोज
वति कथं वा न जयति केन चोपायेनाय ससारार्णवस्तीर्यतइत्यत्राऽकुगलास्तस्मिन्नेव
ससारोदरे कर्मपाशावपाशिताडु विनोजवतीति । अत्र दृष्टातमाह । यथा मत्स्याः पृथुरो
माणोविशालः समुद्रस्तत्र जघावैशालिका विशालाख्यविशिष्टजात्युद्भवा वा वैशालिका
विशालाएव वैशालिकाबृहद्वहरीरास्ते एवचूतामहामत्स्याउदकस्यान्यागमे समुद्रवेलायां
सत्याः प्रबलमरुद्देगोडूतोत्तुगकलोलमालाऽपनुत्रा सतउदकस्य प्रचारेण नदीमुख
भागतापुनर्वेलापगमे तस्मिन्नुदके शुष्के वेगेनैवापगते बृहत्वाहरीरस्य तस्मिन्नेव धुनीमुखे
त्रिलग्राथवसीदतआमिपगृध्रुजिर्दकैः ककैश्च पक्षिविशेषैरन्यैश्च मासवसार्थिनिर्मेस्य
वधाविनिर्जीवतएव विजुप्पमानामहातं डुखसमुद्घातमनुजवतोऽशरणाघातं विनाशं
याति प्राप्नुयति । तुरवधारणे । त्राणानावादिनाशमेव यातीति श्लोकद्वयार्थः ॥ ३ ॥
एव दृष्टातमुपदर्श्य दार्ष्टान्तिके योजयितुमाह । (एवमुसमणा इत्यादि) यद्यैतेऽनतरोक्त
मत्स्यास्तथा श्रमणा श्राम्यतीति श्रमणाएके शाक्यपाशुपतादयः स्वयंप्यावा । किंनूतास्ते
इति दर्शयति । वर्तमानसुखेपिणः समुद्रायसवत् तत्कालावाप्तसुखलवास्तत्तत्ततोना
लोचिताधाकर्मोपनोगजनिताऽतिकट्टरुडु खौधानुजवनवैशालिकमत्स्याश्च घातं विशाल
मेप्येत्यनतशोऽरह्यदृष्टीन्यायेन चूयोचूय संसारोदन्वति निमज्जनोन्मज्जनं कुर्वाणान् ते
ससारानोये पारगमिनोजविष्यतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

५णमत्र तु अत्राण, इहमेगेसि आहियां।देवउत्ते अयं लोए, वंजउत्तेति
आवरे ॥ ५ ॥ ईसरेण कडे लोए, पहाणाइ तहावरे ॥ जीवाजीवसमाउ
ते, सुदडुखसमन्निए ॥ ६ ॥ सयन्नुणा कडे लोए, इति वुत्त महेसिणा॥
मारेण सथुया माया, तेण लोए असासए ॥ ७ ॥ माहणा समणा एगे
आह अमरुटे जगे ॥ असो तत्तमकासीय, अयाणंता मुसं वडे ॥ ८ ॥

न्याशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणादौ दोदनिवन्न सम्यग्दृष्टिः कारणनूतइत्या
नन्युपगमेन तदाश्रितविशेषस्यैव जावादिति । शब्दनयस्वरूपं त्विदं तद्यथा शब्दकारेणैवा
स्यार्थप्रतीत्यान्युपगमाद्विगवचनसाधनोपपन्नकालचेदानिहितं वस्तु निन्नमेवेति तत्र लि
गनेदानिहितं वस्त्वन्यदेव नवति तद्यथा पुण्यस्तारकान्द्रश्चमेव सख्यानिन्नं जलमयोवर्षा
स्तु साधनचेदस्त्वयं एहिमन्ये रथेन यास्यसि यातस्ते पिता अस्यायमर्थः । एवं त्व म
न्यते यथाह रथेन यास्यामीत्यत्र मयमपुरुषयोर्व्यत्यय उपग्रहस्तु परस्मैपदात्मनेपद
योर्व्यत्ययस्तद्यथा तिष्ठति प्रतिष्ठते रमते उपरमतीत्यादि कालचेदस्त्वग्निष्टोमयाजी पुत्रो
स्य नविता अस्यायमर्थोऽग्निष्टोमयाजी अग्निष्टोमेनेष्टवान् नूते णिनिर्जवितेति नविष्यत्
नद्यतने लुट् तत्रायमर्थः णिनिप्रत्ययोजनवितेत्यस्य संबन्धाद्भूतकालतां परित्यज्य नविष्यत्
त्कालतां प्रतिपद्यते तेनेदमुक्तं नवत्येव नूतोऽस्य पुत्रो नविष्यति योऽग्निष्टोमेन यद्ययति तदे
व नूतं व्यवहारनयशब्दनयोनेति लिगाद्यनिन्नास्तु पर्याया अनेकविषयत्वेनेति तद्यथा
घट कुन इह शक्रं पुरदरइत्यादि । अयमर्थव्यंजनपर्यायोजन्यरूपस्य वस्तुनोर्व्यंजनपर्या
यस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिरिति । तथा पर्यायाणां नानार्थतया समनिरोहणात्सम
निरुद्धो न ह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थतामिच्छति तथाहि घटनादघटं कुटनात्कुट्टं कौ जा
नीति कुंजोनहि घटन कुट्टनं नवति तथेदनादिह पुर्दारणात्पुरदरइत्यादेरपि शब्दप्रवृत्ति
रस्य न परस्परानुगतिरिति तदयमपि मिथ्यादृष्टिः पर्यायानिहितधर्मवद्वस्तुनोनाश्र
यादौ हीतप्रत्येकावयवोपग्रहस्तिज्ञानवदिति । एव नूतानिप्रायस्त्वयं यदैव शब्दप्रवृत्तिनि
मित्तं चेष्टादिकं तस्मिन्घटादिके वस्तुनि तदेवासी युवतिमस्तकारूढवदकाद्याहरणक्रियाप्र
वृत्तौ घटो नवति न निर्व्यापारएव एव नूत तस्यार्थस्य समाश्रयणादेव नूतो जिधानोनयोजव
ति । तदयमप्यनंतधर्माध्यासितस्य वस्तुनोनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः । रत्नोवत्यवयवे प
द्मरागादौ कतरत्नावलीव्यपदेशपुरुषवदिति । तदेव सर्वे नया प्रत्येक मिथ्यादृष्टयोऽन्यो
न्यस्यपेक्षास्तु सम्यक्त्वं नजति अत्र च ज्ञानक्रियाभ्यां मोक्षइतिकृत्वा ज्ञानक्रियानययो
सर्वेभ्यो तद्विषया समवतारणीया तत्रापि ज्ञाननयऐहिकामुष्मिकयोर्ज्ञानसेव फलसा
धकत्वेनेति न क्रिया । क्रियानयस्तु क्रियामेव न ज्ञान परमार्थस्तूजयमपि समुदितमन्यो
न्यस्यपेक्षं पंचवयदेनिप्रेतफलनिश्चयेऽलमिति एतज्जनययुक्तएव साधुरनिप्रेतमर्थे साधय
त्युक्तं च । सर्वेसि पिण्यां वहुविद्वत्पुत्र्य णिसामेत्ता ॥ तं सवणय विमुदं, ज चरण
गुणछिन्नं साहू ॥ १ ॥ ४० ॥ सा
सूत्रकृतद्वितीयांगस्य टीका । कृता
शं, टीकाकरणे
इति सप्तममध्ययनम् ॥ इति समाप्तं
चार्थेण बाहुरिगणिसहायेन ॥ श्लोक ॥
उता ॥ तेनापेततमस्को, नव्य कल्याण

मिहास्मिन् लोके एकेषामाख्यातं । किं पुनस्तैराख्यातमित्याह । देवउत्तेति । देवेन उक्तं । रुतो देवोऽतो देवपुत्रो वापं लोकं । ब्रह्मणा उतो ब्रह्मणा कृतो वापं लोक इत्यपरे वदतीति ॥ ॥ ५ ॥ तथा ईश्वरेण कृतो लोकः । अपरे वदति प्रानादिकृतो लोकः । सत्वरजस्तमोगुणानां साम्यावस्था प्रकृतिः सैव प्रधानशब्दाख्या । आदिशब्दान्नियतिकृतो लोक इत्यप्ये । लोको जीराजीयसमायुक्तः सुखदुःखसमन्वितश्च ॥ ६ ॥ तथा स्वयं जूर्निभुरन्यो वा सचैकाकी रतिं न जनते ततो न्याशक्तिः समुत्पन्ना तदनंतरं जगत्सृष्टिरनूदिति महर्षिणा उक्तं । ततः स्वयं कृतो लोकं निष्पाद्यातिसत्वरजयात् यमाख्यो मारयतीति मारो व्यधाति । तेन मारेण सस्तुता कृता माया तथा मायया च लोको ध्रियते । न च तत्त्वतो जीवस्य मृतिरस्त्यतो मायैषा तेन लोकोऽशाश्वत इति गम्यते ॥ ७ ॥ तथा ब्राह्मणाद्विजातयश्मरणात्त्रिद्विप्रमुखा एके अक्षेन कृतमडकृतं शृङ्गाङ्गातं जगदाहुर्वदन्ति । ब्रह्मणां कृतं ततो विध्यं जातं । एव कृते जगति अस्तौ ब्रह्मा तत्त्वपदार्थसमूहमकार्षीत् कृतवान् ते च ब्राह्मणाद्याः परमार्थानि जिज्ञासुः सृष्ट्वा वदन्ति ॥ ८ ॥

॥ टीका-साप्रतमपराज्ञानिमतोपप्रदर्शनायाह । (इणमन्नंतु अन्नाणमित्यादि) । इदमिति वक्ष्यमाणं । तु शब्दपूर्वेभ्यो विशेषणार्थः । अज्ञानमिति मोहविजृणमिहास्मिन् लोके एकेषां न सर्वेषामाख्यातमभिप्रायः । किं पुनस्तद्व्याख्यातमिति तदाह । देवेनोक्तो देवोक्तं कर्णे केषो व जीववपन कृत्वा निष्पादितो लोक इत्यर्थः । देवैर्वा गुप्तो रक्षितो देवगुप्तो देवपुत्रो वेत्यादिकमज्ञानमिति । तथा ब्रह्मणा उतो ब्रह्मोक्तो लोक इत्यर्थः । परे एव व्यवस्थिताः । तथा हि । तेषामयमन्युपगमः । ब्रह्मा जगत्पितामहः सचैक एव जगदवासी तेन च प्रजापतयः कृष्टास्तैश्च क्रमेणैतत्सकलं जगदिति । तथेश्वरेण कृतो लोकः । एवमेकेश्वरकारकाश्च निर्धयन्ति प्रमाणयन्ति वा । सर्वमिदं विमल्यविकरणजावोपपन्नं ननु सुवनकरणादिकं धर्मित्वेनोपादीयते । बुद्धिमत्कारणपूर्वकमिति साध्यो धर्मः । सस्थानविशेषवत्त्वादिति हेतुः । यथा घटादिरिति दृष्टातोऽर्थः । यद्यत्सस्थानविशेषवत्तद्बुद्धिमत्कारणपूर्वकं दृष्टं । यथा देवकुजकूपादिसंस्थानविशेषवच्च भकराकरनदीवराधरधराशरीरकरणादिकं विराटगोचरापन्नमिति । तस्माद्बुद्धिमत्कारणपूर्वकं । यश्च समस्तस्यास्य जगत्कर्ता ससामान्यपुरुषो न जयतीत्यसावीश्वर इति । तथा सर्वमिदं तनुसुवनकरणादिकं धर्मित्वेनोपादीयते बुद्धिमत्कारणपूर्वकमिति । साध्यो धर्मः कार्यत्वादघटादिवत् तथा स्थित्वा प्रवृत्तर्वा वास्यादिवदिति । तथाऽपरे प्रतिपन्ना यथा प्रधानादिकृतो लोकः । सत्वरजस्तमसा साम्यावस्था प्रकृतिः सा च पुरुषार्थः प्रवर्तते । आदिग्रहणाच्च प्रकृतेर्महान् ततो ह्यकारस्तस्माच्च गणः षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पचन्य पचमहान् ज्ञातानीत्यादिकया प्रक्रियया सृष्टिर्भवतीति । यदि वा आदिग्रहणात्स्वभावादिकं गृह्य

खाडेते ते दर्शनी अमणुत्रके० विरुडं अनुष्ठान अनाचार ते अकी जेनी समुष्पायं के०
उत्पत्तिरे, ते केडुं तोके, डुस्के० हिसादिक विरुडं अनुष्ठान तेमां जे प्रवर्तते ते ड खी
थासे एवविजाणियाके० एवु जाणवु जोड्ये समुष्पायमजाणताके० ते एवा ड खनी
उत्पत्तिनां कारणोने नजाणे परतु ते अजाण बापडा कर्हनायतिसंवरं के० संवरपणुं जे
ड खनिवारणनु कारण ठे, तेने केवीरीते जाणी शकते ? एतावता अति यत्न करतां प
ण ड खनी उद्येद न पामे, किंतु ससारमांहे अनंतो काल रहेते ॥ १० ॥

॥ दीपिका—अथ तेषामुत्तरमाह । (संहिमिति) । स्वर्केर्निजैः पर्यायैरनिप्रायैर्लोकं
कृतमब्रुवन् कथितवत्तस्ते तत्त्व परमार्थं नाजिजानति । नच विनाशी लोक कदाचित्
निर्मूलत पर्यायरूपेण विनाश्यपि इव्यार्थतया नित्यत्वात् । लोकस्य ईश्वरादिकृतत्व नि
पेधयुक्तपटीकृतोक्त्यर्थं ॥ ९ ॥ अथ तेषां मृषावादिनां फलमाह । अमणुत्रेति । अ
मनोऽहं असदनुष्ठान तस्मादुत्पाद प्राडुर्जावोयस्य तदमनोऽहंसमुत्पाद ड ख विजा
नीयात् प्राडु । अयमर्थः स्वरुतादसदनुष्ठानादेव ड खमुत्पद्यते नेश्वरादेरिति । ते चैव
ड खस्य सवरं प्रतिपातहेतुः ह्यास्यति । कारणोद्भेदादेव कार्योद्भेदः स्यात् । कारण वाऽजा
नत कथं ड खोद्भेदाय यतिष्यते यत्नवतोपि ड खोद्भेदं नाब्रुवतीति ॥ १० ॥ ॥ ॥

॥ टीका—अधुनैषां देवोऽसौ विजगद्वादिनामुत्तरदानायाह । (संहिमित्यादि) । स्वकीये
स्वकीये पर्यायैरनिप्रायैर्युक्तिविशेषैरयं लोक कृतइत्येवमब्रुवन्नजिहितवत् । देवोऽसौ ब्रह्मो
सईश्वरकृत प्रधानादिनिष्पादित स्वयंभुवा व्यधाधि तन्निष्पादितमायया ध्रियते तथाऽहं
जश्चायं लोकऽस्यादिस्वकीयानिरूपयति प्रतिपादयति । यथाऽस्मिन्लोकमेव सत्य ना
न्यदिति ते चैववादिनो वादिनः सर्वेपि तत्त्व परमार्थं यथावस्थितलोकस्वभावं नाजिजान
ति न सम्यक् विवेचयन्ति । यथाऽयं लोकोऽव्यर्थतया न विनाशीति निर्मूलतः कदाचन ।
नचायमादित्यारभ्य केनचित् क्रियते अपित्वयं लोकोऽज्जयति न विप्यति च । तथाहि । य
थाऽहं यथा देवोऽसौऽयं लोकइति तदसंगतम् । यतो देवोऽसौ लोकस्य न किञ्चित्थावि
ध प्रमाणमस्ति । नचाप्रमाणकमुच्यमानं विद्वज्जनमनांसि प्रीणयति । अपिच किमसौ देव
उत्पन्नोऽनुत्पन्नोऽत्र लोकं सृजेन्न तावदनुत्पन्नस्तस्य खरविपाणस्येवासत्त्वात्करणाच्चाव ।
अथोत्पन्नं सृजेत्तत्किं स्वतोऽन्यतो वा । यदि स्वतएवोत्पन्नस्तथा सति तन्नोक्तस्यापि स्वतए
वोत्पत्तिं किं नेष्यते । अथान्यतउत्पन्नं सन् लोककरणाय सोप्यन्योन्यतः सोप्यन्योन्यतः
त्येवमनास्यालतानजोमडलव्यापिन्यनिवारितप्रसरां प्रसर्पतीति । अथासौ देवोऽनादित्वा
न्नोत्पन्नइत्युच्यते इत्येवसति लोकोऽप्यनादिरेवास्तुको दोषः । किंचासावनादि सन्नित्योऽनि
त्योवा स्यात्तद्यदि नित्यस्तदा तस्य क्रमयोगपदान्यामर्थक्रियाविरोधान्न कर्तृत्वम् । अथाऽनि

ते ऽच्चेयाहिं के० इत्यादिक ए पूर्वोक्त एवी दिद्दीहि के० ज्ञानदृष्टीना अंगीकारे करीने ते वादी सातागारवणिस्तिथा के० सातागारवे निश्चित एटले आसक्त अर्थात् सुखशी लीपा एवा थका, ते क्रियाना करनार जेवो सदोष निर्दोष आहार पामे तेना जोगवना र एवा ठतां ते पोतानुज दर्शन सरणतिमन्नमाणाके० संसारथकी उद्धरवासमर्थे. एतु माणा एटले मानता थका, सेवतीपावगं के० ते विपरीत अनुष्ठाने करी हिसादिक पा पज सेवेठे, तेमाटे यद्यपि ते व्रतधारी ठे, तथापि ते थनेरा पामर एवा जणाके० लो क तेना सरखा जाणवा ॥ ३० ॥ एहिज अर्थ दृष्टांते कहेठे. जहा के० जेम अस्ता विणि के० विडसहित एवी णाव के० नाव तेने विपे जाइअंधो के० जातिअध एट ले जन्माध पुरुष डुरुलिया के० चडीने इहईपारमांगंतु के० पार पामवा बांठे परंतु पार पामे नहीं. कितु अतराय के० अतराले एटले वचमांहेज ते विसीपई के० बुडी जाय इत्यर्थ ॥ ३१ ॥ हवे ए दृष्टात दर्शनीउं साधे मेलवेठे जेम सच्चिदानावे चडधो थको अध पुरुष पार पोहोचे नहीं एवतुसमणाएगे के० तेनीपेरे कोइएक शाक्यादिक भ्रमण ते मिहदिहीअणारिया के० मिथ्यादृष्टी एटले जिनप्रणीत धर्मथकी विपरीत दृष्टि तथा अनारिया एटले अनाचारी ससारपारकखीते के० ते पोताना दर्शनने अनु रागे ससारनो पार पामवाने बांठे ठे, परंतु ते संसारअणुपरियटंति के० संसारमांहेज परावर्तन घचन घोजन इत्यादिक अनत कालसुधी पामे ॥ ३२ ॥ एम श्रीमहावीर देवे कहु इति के० एम हुं पण तुजने कहुंहुं एरीते श्रीसुधर्मास्वामिये पोताना शिष्य श्रीजबुस्वामी प्रत्ये कहु इति प्रथम समयाध्ययनन्य द्वितीयोद्देशक समाप्त. । ए उद्देशे करी स्वसमय परसमयनी प्ररूपणा करीठे

॥ दीपिका—एतद्रूपयन्नाह । (मणसेति) । ये कुतोपि हेतोर्मनसा प्रव्रज्यति प्रदेपयं ति तेषा वधपरिणतानां शुद्धचित्तं न विद्यते । एवंच यत्तेरुक्तं केयलमन'प्रदेपेप्यनवद्यं पापानावइति तत्तेषामतथ मिथ्या । यतस्ते न सवृतचारिणोमनसोऽशुद्धत्वात् । तथा हि । 'कर्मवधे सुख्योहेतुर्मनएव । यथा ईर्ष्यापथेऽनुपयुक्तोगच्छन् कर्मवधक । उपयु कस्तु सहसा हिसकोपि न कर्मवधकइति ततः पुत्र पितेति दृष्टांतोन समीचीन इति ॥ २९ ॥ अथ तेषामनर्थमाह । (ऽच्चेदियाहिति) । इत्येतानि पूर्वोक्ताजिहृष्टीनि र्मैतैस्ते वादिन सातागौरवनिश्चिताइदमस्मन्मतं शरणमिति मन्यमानानरा पापमेव सेवते कुर्वति ॥ ३० ॥ अत्रार्थे दृष्टातमाह । (जहति) । आश्राविणीं सच्चिदां नावं य था जात्यय. समारुह्य पार तटमांगंतुमिहति स नरोनावोजलव्यासत्वादंतरा मध्यएव विपीदति जले निमज्जाति ॥ ३१ ॥ दार्ष्टीतिकमर्थमाह । एवमिति । एव नौदृष्टांतेन ए

प्रति प्रवृत्तिर्येनाऽत्मनोजोगोपपत्त्या सृष्टि स्यादिति । प्रकृतेरयं स्वभाव इति चेदेव तर्हि स्वभाव एव बलीयान् । यन्तामपि प्रकृति नियमयति तत एव च लोकोप्यस्तु किमदृष्टप्रधानादिकल्पनयेति । अथादिग्रहणात्स्वभावस्यापि कारणत्व कैश्चिदिष्यत इति चेदस्तु । न हि स्वभावोऽन्युपगम्यमानो न कृतिमातनोति । तथा हि । स्वभाव स्वकीयोऽप्येति । सा च पदार्थानामिष्यत एवेति । तथा यदुक्तं नियतिरुतोऽयं लोक इति । तत्रापि नियमनं नियतिर्यथा जवन नियतिरिति युज्यते । साचाऽलोक्यमाना न स्वभावादतिरिच्यते । यच्चान्यथापि स्वयंभुवोत्पादितो लोक इति तदप्यसुंदरमेव । यत स्वयंभूरिति किमुक्तं जवति । किं यदाऽसौ जवति तदा स्वतंत्रोऽन्यनिरपेक्ष एव जवति । अथाऽऽदिजवनान्स्वयंभूरिति व्यपदिश्यते । तद्यदि स्वतंत्रजवनान्युपगमस्तद्वन्नोक्तस्यापि जवनं किं नान्युपेयते किं स्वयंभुवा । अथानादित्तत्सत्स्यानादित्वे नित्यत्व नित्यस्य चैकरूपत्वात्कर्तृत्वाऽनुपपत्तिस्तथा वीतरागत्वात्तस्य सत्सारवैचित्र्यानुपपत्ति । अथ सरागोऽसौ ततोऽस्मदाद्यव्यतिरेकात्सुतरा विश्वस्याकर्ता मूर्ताऽमूर्तादिकृत्पाश्च प्राग्वदायोज्या इति । यदपि चात्रानिहितं । तेन मार समुत्पादित सच लोकं व्यापादयति तदप्यकर्तृत्वस्यानिहितत्वात्प्रजापमात्रमिति । तथा यदुक्तं अडादिक्रमाङ्गायते लोक इति तदप्यसमीचीनं । यतोऽयस्वस्तु तदद निःसृष्टं तावदांडमतरेणानूवन् तथा लोकोपि नूतनित्यनुपगमे न काचिद्वाधा दृश्यते । तथासौ ब्रह्मा यावदद सृजति तावन्नोक्तमेव कस्मान्नोत्पादयति किमनया कृत्वा युक्त्यसंगतया चादपरिकल्पनया । एवमस्त्विति चेत् केचिदनिहितवतोऽप्यथा ब्रह्मणोमुखाद्ब्रह्मणा समजायत बाहुन्या कृत्रिधाकरुन्या वैश्या पद्म्या शूद्रा इत्येतदप्ययुक्तिसंगतमेव । यतोऽनं मुखादे कस्यचिदुत्पत्तिर्नैवत्युपलक्ष्यते । अथापि स्यात्तथा सति वर्णानामजेद स्यादेकस्मादुत्पत्ते । तथा ब्राह्मणानां कर्तृत्वेतिरीधककलापादिकश्च जेदोऽनं स्यादेकस्मान्मुखादुत्पत्ते । एवचोपनयनादिसंज्ञावोन जवेन्नावे वा स्वत्वादिग्रहणापत्ति स्यादेवमाद्यनेकदोषदुष्टत्वादेव लोकोत्पत्तिर्नान्युपगतव्या । ततश्च स्थितमेतत् । तएव वादिनोलोकस्याऽनाद्यपर्यवसितस्योर्ध्वायश्चतुर्दशरज्जुप्रमाणस्य वैशाखस्या नस्थकटिन्यस्तकरगुग्मपुरुषा रुतेरधोमुखमल्लकाकारसप्तष्टयिव्यात्मकाधोलोकस्य स्थालाकाराऽस्तल्येय द्वीपसमुद्राधारमभ्यलोकस्य मल्लकसमुज्जकाकारोर्ध्वलोकस्य धर्माधर्मिकाश पुञ्जतजीवात्मकस्य इव्यार्थतयाऽनित्यस्य पर्ययापेक्षया कृष्णकृषिणउत्पादव्ययधौच्या पादितइत्यसत्त्वस्याऽनादिजीवकर्मसवधापादिताऽनेकप्रपचस्याष्टविधकर्मविप्रसृक्ताऽत्मलोकातोपलक्षितस्य तत्त्वमजानानां सतोमृता वदंतीति ॥ ७ ॥ इदानीमेतेषामेव देवो तादिवादिनामज्ञानत्व प्रसाध्य तत्फलदिदृशैषिषयाऽह । (अमणुजस्यादि) । मनोऽनुकृजं मनोऽं शोचनमनुष्ठानं न मनोऽमनोऽमसदनुष्ठानं तस्मादुत्पाद प्रादुर्भावोऽप्य

इति सुप्रतिष्ठमिदमिति ॥ २९ ॥ अधुनैतेषां क्रियावादिनामनर्थपरपरा दर्शयितुमाह ।
 (इच्छेयाहिं इत्यादि) इत्येतानि पूर्वोक्ताजिअतुर्विधं कर्म नोपचयं यातीति दृष्टिनिरन्यु
 पगमेस्ते वादिन सातागौरवनिश्रिता सुखशीजतायामासक्तायत्किचनकारिणोपयाल
 द्यनोजिनश्च संसारोदरणसमर्थ शरणमिदमस्मदीय दर्शनमित्येव मन्यमानाविपरीता
 नुष्ठानतया सेवते कुर्वति पापमवध्यमेव व्रतिनोपि सतोजनाइव जना प्राकृतपुरुषसदृशा
 इत्यर्थ ॥ ३० ॥ अस्थैवार्थस्योपदर्शकं दृष्टातमाह । (जहाअस्ताविणिमित्यादि) आस
 मतात्स्ववति तच्चीजा आस्ताविणी सन्निदेत्यर्थः । ता तथाज्जुता नाव यथा जात्यंध
 समारुह्य पार तटमागतु प्राप्तुमिच्छत्यसौ तस्याश्च स्वाविणित्वेनोदकशृतत्वादंतराले जलम
 थ्यएव विदीदति वारिणि निमज्जति तत्रैव च पंचत्वमुपयातीति ॥ ३१ ॥ साप्रतंतं दार्ष्टो
 तिकयोजनायमाह । (एवमित्यादि) यथाऽथ सन्निद्धा नाव समारुढः पारगमनाय
 नालं तथा भ्रमणाएके शाक्यादयोमिथ्या विपरीता दृष्टियेपा मिथ्यादृष्टयः । तथापि
 शितागनानुमतेरनार्या स्वदर्शानुरागेण ससारपारकाहिणोमोहानिजापुकाअपि सं
 तस्ते चतुर्विधकर्मचयानन्युपगमेनानिपुणत्वाज्ञासनस्य ससारमेव चतुर्गतिससरणरूपम
 नुपर्यटति । जूयोजूयस्तत्रैव जन्मजरामरणादी गत्यादिक्लेशमनुजवतोऽनंतमपि काज
 मासते न विवक्षितमोक्षसुखमाप्नुवतीति । ब्रवीमीति पूर्ववदिति ॥ ३२ ॥ इति सूत्रकृतांगे
 समयाख्याध्ययनस्य द्वितीयोद्देशक समाप्तः ॥

॥ अथ प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशक प्रारभ्यते. ॥

जं किंचित् पूष्कड सङ्घीमागंतुमीहियं ॥ सहस्सतरिय जुजे, डपक्क चेव
 सेवइ ॥ १ ॥ तमेव अविद्याणता, विसमसि अकोविया ॥ मत्ता वेसा
 लिया चेव, उदगस्स जियागमे ॥ २ ॥ उदगस्स पचावेणं, सुक्कं सिग्घं
 तमि तिउ ॥ ढकेहिय ककेहिय, आमिसवेहि ते छही ॥ ३ ॥ एवं तु सम
 णा एगे, वट्ठमाणसुहेसिणो ॥ मत्ता वेसालिया चेव, घातमेरसंति एंतसोभ

अर्थ-पाठजना उद्देशे स्वसमय परसमय प्ररूपणा करी, अने अदीपण तेहिज कहेने. ज
 किंचित्के० जे कांइ अत्प अथवा धणो आहार पाणी पूष्कडं के० पूतीकर्म एटले आधाक
 मिना एक कणे सहित एवो आहार पाणी सङ्घिके० अद्वावत गृहस्थे नक्तिये करी आगं
 तुमीहियं के० अनेरा आवनारना उद्देशे करी नीपजाव्योठे. तेज आहार कदाचित् सह
 स्सतरियं के० सहसातरित एटले एके बीजाने दीधो, बीजे बीजाने दीधो, बीजे चो
 थाने दीधो एवी रीते सहसातरित पणे ते सद्दोप आहार जे जुजे के० नक्षण करे ते,

एषी तेहनीपरे जाणु. जेम नीरयंके० निर्मल पाणी होयते रजादिकने संयोगे सरयंके० रजसहित एटले मलिन थाय, फरी ते पाणी निर्मलपण थाय, तहाके० तेम ए आत्मा पण जाणी लेवो ॥ १२ ॥ हवे ए मतने दूषवेठे एतके० ए पूर्वोक्त वादीठना वचन असमं जस अणुचितिके० चितवी आलोचीने, मेधावी के० पक्षित जे होय ते मनमां एवी रीते व्यवधारे ते कहेठे बंजचरे एतेवसेके० ए त्रैराशिक तथा अनेरा दर्शनी ब्रह्मचारीनेविषे न वसे एटले सुधो सयम नपाले जे कारण माटे ते सम्यक्ज्ञानरहित थका अकर्मक ने सकर्मक कहेठे ते माटे ते अज्ञानी ठे तथा पुढोपावाच्यासवेके० ए सर्व छुदाछुदा प्रा वाडुक एटले परदर्शनी अस्कायारो सरयंसयंके० पोतपोतानुं दर्शन रुडु करी वखाणें ॥ १३ ॥ वजी तेहिज दर्शनीनु मत कहेठे सएसएववछाणे के० ते पोतपोताना दर्शनने विषे प्रवर्तता पोतपोतानु अनुष्ठान जे दीक्षा, गुरु चरण, शुश्रूपादिक तेहिज सिद्धिमेव के० सिद्धिनु कारणे पण नअन्नहाके० अनेरा दर्शन थकी, अनेरा अनुष्ठान थकी मुक्ति न पामिये. अहोइहेववसवची के० ते एम कहेठे के—अमारा दर्शन थकी एहिज जन्ममां यावत् आत्मवर्ती थको एटले समस्त इंडीनो जीपनार एवो थको सबकामसमप्पिएके० सर्वकामएटले जे जे काम जोगनी प्रार्थना तथा वाढनाकरे ते ते पामे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—कृतवादिमतमेवाह । (सुहेति) । अयमात्मा शुद्धोमनुष्यजवएव शुद्धाचारोनूत्वा मोक्षे अपापक स्यात् । इदमेकेषा गोशालमतानुसारिणामाख्यातं । पुनरयमात्मा अकर्मकोनूत्वा क्रीडया प्रदेपेण वा स तत्र मोक्षस्थएवाऽपराध्यति रजसा श्लिष्यते । तस्यहि स्वशासनपूजामन्यदर्शनपराजवमुपलभ्य क्रीडाप्रमोद स्यात् । स्वशासनपराजवदर्शनाच्च देवस्ततोऽसौ क्रीडादेवान्यां कर्मणा बाध्यते ततोऽसौ जूय सत्सारेऽवतरति ॥ ११ ॥ किंच । (इहेति) । इह सत्सारे प्राप्त सन् प्रब्रज्यामगौरुत्य संवृतात्मा जात सन् पश्चादपाप स्यात् । यथाविकटानु वल्लोदक नीरजस्क निर्मल सत् वातोद्धूतरेणुषु क्त सरजस्क मलिन जूय स्यात् तथायमात्मा त्रैराशिकाणां मते राशित्रयावस्थ स्यात् । यथापूर्वं संसारावस्थायां सकर्मक ततो मोक्षे ऽकर्मक पुन शासनपराजवदर्शनात् देवोदयात् सकर्मा स्यादिति ॥ १२ ॥ एतन्मतं दूषयति । (एयाणुति) । एतान्पूर्वोक्तान् वादिनोऽनुचित्य मेधावी प्रज्ञावान् एतदवधारयेत् यथा न ते वादिनो ब्रह्मचर्यं सयमानुष्ठाने वसेषु । यद्यपि ते सयमे स्थितास्तथापि न सम्यगनुष्ठानांतरइत्यवधारयेत् । पृथक्पृथक् संवेप्येते प्रावाडुका परमतिन स्वकं स्वकमात्मीयं दर्शनमाख्यातार शोचनत्वेन कथयितार स्वदर्शनं शुचि वदति ते । नच तत्रास्था विधेयेति ॥ १३ ॥ कृतवादिमतमेव प्रकारांतरेणाह । (सएति) । ते कृतवादिन स्वके स्वके उपस्थाने संयमाद्यनुष्ठाने सिद्धि मोक्ष

तरितमपि यो जुंजीत स द्विपक्षं गृहस्थपक्षं प्रव्रजितपक्षं च सेवते । अथमर्थ । आधाक
 र्मादिलवेनापि ससृष्टं पररुतमप्याहार योनिरूपेत् सोपि द्विपक्षसेवी स्यात् किं पुन
 स्वयमाहार निष्पाद्य ये शाक्यादयो जुजते ते सुतरां द्विपक्षसेविनः स्युरित्यर्थः । अथवा
 द्विपक्षसीर्यापथं सापराधिकं वा बद्धनिकाचित्तजेदं वा कर्म तत्सेविनः परतीर्थिका स्व
 यूष्यावा स्युरिति ॥ १ ॥ अथ तद्भोजिना विपाकं दृष्टातेनाह । (तमेवेति) । तमा
 धाकर्माद्युपजोगदोपमविजानतो विपमे कर्मबंधे ससारे वा अकोविदा कथं कर्मबंध
 स्यात्कथं च न स्यात् कथं ससाराण्यवस्तीर्यत इत्यत्राऽनिपुणाह खिन स्यु । दृष्टांतमाह ।
 मत्स्या यथा (वेतालियति) विशाल समुद्रस्तत्र नवाविशालाख्यजातिनवावा विशा
 लाएव वा वैशालिकावृहद्वरीराचदकस्य जलस्यान्यागमे समुद्रवेलाया सत्यामुदकस्य
 प्रजावेन नदीमुखमागता पुनर्वेलापगमे जले शुष्के वेगे अपगते सति ढकै ककैश्च प
 क्ष्विजोपैर्यन्यैश्चानिपार्थिनिर्विलुप्यमानास्ते ह खिनोमत्स्यघातं विनाशं यांति प्राप्नुवती
 ति श्लोकद्वयार्थः ॥ ३ ॥ दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । (एवमिति) । एवमेकैः श्रमणाः
 शाक्यादयः स्वयूष्यावा वर्तमानमेव सुखमिहलोकसुखमाधाकर्माद्युपजोगजमेपितु शीजं
 येषां ते वर्तमानसुखं पिणोवैशालिकामत्स्याश्च घातं विनाशमेवप्यत्यनतशोयास्यंति
 बहुवारं संसारे त्रमिष्यंति ह स्वमनुजवंतः ॥ ४ ॥

॥ टीका—द्वितीयोद्देशकानंतर तृतीय समास्यते ॥ अस्य चायमनिसंबंध । अध्यय
 नार्थाधिकारः स्वसमयपरसमयप्ररूपणेति । तत्रोद्देशकद्वयेन स्वपरसमयप्ररूपणा कृता ।
 अत्रापि तैव क्रियते । अथ चाऽऽद्ययोरुद्देशकयोः कुदृष्टयः प्रतिपादितास्तदोपाश्च तदिहा
 पि तेषामाचारदोषः प्रदृश्यत इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
 व्यावर्ण्यस्त्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (जकिचिचपूश्कडमित्यादि) ।
 अस्य चानतरसूत्रेण सहायं संबंधइहानतरोद्देशकपर्यंतसूत्रे निहितः । (एवतुश्रमणाए
 केइत्यादि) । तदिहापि सव्यथे । एके श्रमणायत्किचिचत्पूतिरुतं जुंजाना ससार पर्यटं
 चीति । परंपरसूत्रेत्वनिहितं (बुक्षिङ्गइत्यादि) यत्किचिचत्पूतिरुतं तदुध्येतेत्येवमन्यैरपि
 सूत्रेभ्यः संबंधोयोज्यः । अधुना सूत्रार्थं प्रतीयते । (यत्किचिदिति) । आहारजातं
 आस्तांतावत्प्रचूतं । तदपि पूतिरुतमाधाकर्मादि सिक्थेनाप्युपसृष्टमास्तांताव
 तदपि न स्वयंकृतमपितु श्रद्धावतान्येन नक्तिमताऽपरानागंतुकानुदिश्येहि
 निष्पादितं तच्च सहस्रांतरितमपि योजुंजीतान्यवहरेदसौ द्विपक्षं गृहस्थपक्षं प्र
 पक्षं वा सेवते । एतदुक्तं नवति । एवचूतमपि पररुतमपरागंतुकयत्यथ निष्पादि
 यदाधाकर्मादि तस्य सहस्रांतरितस्यापि योवयवसेनाप्युपसृष्टमाहारजातं जुजानस्य
 द्विपक्षसेवनमापद्यते । किं पुन य एते शाक्यादयः स्वयमेव सकलमाहारजातं निष्पाद्य स्वय

कुतः पुनः कर्मबंधस्तस्माच्च संसारावतरणमित्यर्थः ॥ अतस्ते यद्यपि कथंचिद्दृष्यन्नहं
 चर्ये व्यवस्थितास्तथापि संम्यक् ज्ञानाच्चावाप्तं सम्यगनुष्ठानं जायते इति स्थितं । अपिच स
 र्वेभ्यो ते प्रावाङ्मुखा स्वकं स्वकमात्मीयं दर्शनं स्वदर्शनानुरागादाख्यातारं शोचनत्वेन प्र
 ख्यापयितार इति । नच तत्र विदितवेद्येनास्था विधेयेति ॥ १३ ॥ पुनरन्यथाकृतवादिमत
 मुपदर्शयितुमाह । (स ए स ए इत्यादि) ते कृतवादिनः शैवैकदण्डिप्रचृतयः स्वकीये स्वकीये
 उपतिष्ठत्यस्मिन्नित्युपस्थानं स्वीयमनुष्ठानं दीक्षा गुरुचरणशृङ्गादिकाः तस्मिन्नेव
 सिद्धिमग्रेपसासारिकप्रपंचरहितस्वभावमनिहितवतोनान्यथा नान्येन प्रकारेण सिद्धि
 र्वाप्यत इति । तथाहि शैवादीह्यातएव मोक्ष इत्येव व्यवस्थिता । एकदण्डिकाः पंच
 विंशतितत्त्वपरिज्ञानान्मुक्तिरित्यनिहितवतस्तथान्येपि वैदातिकाध्यानाध्ययनसमाधिमागं
 नुष्ठानात्सिद्धिमुक्तवत् इत्येवमन्येपि यथास्वदर्शनान्मोक्षमार्गं प्रतिपादयन्तीति । अशेषं
 दोषमजह्नुषाया सिद्धिप्राप्तेरथस्तात्प्रागपि यावदद्यापि सिद्धिप्राप्तिर्न जवतीति तावदिहै
 व जन्मन्यस्मदीयदर्शनोक्तानुष्ठानानुजावाट्टगुणैश्वर्यसंज्ञावो नवतीति दर्शयति । आत्म
 वशं वर्तितुं शीलमस्येति वशवर्ती वर्जोऽप्यित्युक्तं नवति तर्ह्यसौ सासारिकैः स्वभावैरजिह्व
 यते । सर्वे कामाश्च निजलापाश्चर्पिताः सपन्नापस्य ससर्वकामसमर्पितोऽयान्यान् कामान्
 कामयते ते तेऽस्य सर्वे सिध्यन्तीति यावत् । तथाहि । सिद्धेरारादष्टगुणैश्वर्यसिद्धिर्नवति ।
 तद्यथा । अणिमा लघिमा गरिमा प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वं प्रतिघातित्वं यत्र कामा
 वसाधित्वमिति ॥ १४ ॥

सिद्धाय ते अरोगाय, इहमेगेसिमादियं ॥ सिद्धिमेव पुरो काउ
 सास ए गढिआ नरा ॥ १५ ॥ असवुन्ना अणादीय, नमिहित
 पुणो पुणो ॥ कप्पकालमुवज्जति, ठाणा आसुरकिट्ठिसियात्ति
 वेमि ॥ १६ ॥ इति प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः ॥

अर्थ—हवे परजवे जे गति थाय ते कहेवे सिद्धायते के० ते जीव अमारा दर्शने प्र
 वर्त्तता शरीर त्याग करी, विशिष्ट समाधिने योगे सिद्ध थाय ते सिद्ध केवा? तो
 के, अरोगाय के० रोगरहित एटले शरीरनां डु ख अकी रहित वे एरीते इह के० एहि
 ज लोकने विषे मेगेसि के० एकेक कोइ शिवने मत्तें एम आहिय के० चारखुं एटले क
 खु ते दर्शनी पोतपोताने अनुष्ठाने सिद्धिमेवके० सिद्धिनेज, पुरोकाउके० आगल
 करी सासए के० आपणा अजिप्रायने विषे गढिआ के० गृध ठता अनेक हेतु पु
 कि कहे ते कोनी परें? तो के, नराके० पामर नरनी पेरे. जेम ते अजाण म
 नुप्य पोताना मतनु कदाग्रह न त्यागे, तेम तें दर्शनीउपण जे कांइ पोताना मतनु

अर्थ-हवे अनेरा अज्ञानीनुं मत देखाहेते. ५णमन्ननु अन्नाणं कें० ए पूर्वे कद्योजे सदोप आहार जइने सुख माने तेनाथी वली अन्य अज्ञानीनुंमत देखाहेते. इहमेगेसिआ हियंके० अहीयां कोइ एकने मते पण सर्वने मते नही एटले कोइक अज्ञानी एम कहेते के देवउत्तेअर्थलोए के० आ लोक जे चराचर ससार ठे, ते देवे नीपजावेलो ठे जेम करसणी बीज बाबीने करसण नीपजावेते ते सरखो जाणवो तथा वली बीजा एम कहेते के वज्रउत्तेतिआवरे के० ए लोक ब्रह्मदेवे नीपजाव्योते. ब्रह्मा जगत्पितामह इतिवचनात्. ॥ ५ ॥ वली कोइएक एम कहेते, के ईसरेणकडेलोए के० ए लोक ईश्वर करेलोते पहाणाइ तहावरे के० तथा अवर एटले बीजा वली एम कहेते के, प्रधान एटले सत्व, रज अने तमयुणी जे सम अवस्था ते प्रकृति कहिए तेणे ए लोक करे लो ठे. बीजा एम कहेते के मोरनी पांख कोणे चीतरी? सेलडीमिष्ट कोणे कीधी? स्वना वयकीलोक नीपनोते वली कांटा तीखा कोणे कीया? लीब कडवो कोणे कखो तथा लस ए दुर्गधमय, कमज सुगधमय ए सर्व स्वजावेज नीपनांते, तेम लोक पण स्वजावे निष्पन्न ठे ते लोक केवोते, तोके जीवाजीवसमाउत्तेके० जीव अजीव सहित तथा सुह डक सम त्रिएके० सुखडु खसहित ठे ॥ ६ ॥ एक कहेते के, संपञ्चुणाकडेलोएके० ए लोक स्वयंछु एटले विष्णु तेणे नीपजाव्यो अथवा ते विष्णु पेहेलो एकज हतो तेणे जगत नीपजाववानी चिता करी त्यारे बीजी शक्ति नीपनी, त्यार पठी जगतनी सृष्टी निष्पन्न थई. इतिबुत्तम हेसिणा के० एबु महर्षिए कहुते. त्यार पठी स्वयंछुए लोक नीपजावीने एबु चित्तुं जे एटली जगत सृष्टीनो समाप्त क्या थइ. तेवारे मार एटले यम नीपजाव्यो पठी मारे एसंछुयामायाके० तेणेमारे माया नीपजावी ते थकी ए लोक मरेते. तेणलोए असासए के० ते कारण माटे ए लोक अशाश्वतो ठे ॥ ७ ॥ वली तेहिज कहेते माहणा समणा एगेके० एक ब्राह्मण तथा एक श्रमण जे त्रिदनी प्रमुख ते एम आह के० कहेते के, अमरुडेजगेके० ए सचराचर जगत ते अमथकी निपनुं ठे, ते एम कहेते के जेवारे जगत मा काइ वस्तु न हती सर्व पदार्थ अन्य संसार हतो तेवारे ब्रह्माये पाणीमांहे ईहुं सरज्युं पठी ते इहु वधुं तेवारे ते जांगीने वे खंम थया, तेमांहे थकीअधोलोक अने ऊर्ध्वलोक नीपना तेमा समस्त प्रजा उत्पन्न थई एवा अनुक्रमे पृथ्वी, पाणी, अग्नि, वायु, आकाश, समुद्र, नदी, पर्वत, ग्राम, आगर, नगर इत्यादिक सर्व स्थिति उत्पन्न थई, ए कारणे अ सोके० ए ब्रह्माये ए सर्व तत्तेके० तत्व एटले पदार्थ ते अकासीयके० कीधा एरीते ते ब्राह्मणादिक अयाणता मुसवदेके० परमार्थने अजाणता थका मृपा बोलेते. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-अथाऽपराङ्गानिमितमाह । (इणमिति) । इदं वक्ष्यमाणमन्यदज्ञान

सुरोधेन सर्वविषयोपज्ञोगादमुत्र मुक्त्यवाप्ते । तदेव मुग्धजन प्रतारयंतोऽनादि
ससारकातार भ्रमिष्यन्ति पर्यटिष्यन्ति । स्वध्वरितोपात्तकर्मपाशा पाशावशापिता पौन
पुन्येन नारकादियात्तनास्थानेपूतपद्यते । तथाहि । नेंदियैरनियमितैरशेषं ६ प्रच्युतिल
हृणासिद्धिरवाप्यते । याप्यणिमाद्यष्टगुणलक्ष्णैर्हि की सिद्धिरनिधीयते सापि मुग्धजनप्र
तारणाय दंजकल्पेवेति । यापि च तेपा बालतपोनुष्ठानादिना स्वर्गावाप्ति साप्येव प्राया
जवतीति दर्शयति । कल्पकाल प्रनूतकालमुत्पद्यते सजवति । अमुराथसुरस्थानोत्प
न्नानागकुमारादयस्तत्रापि न प्रधाना किं तर्हि किञ्चिदपिकाश्चधमा प्रेष्यनूताश्चत्पर्य
योऽत्पन्नोगा स्वल्पायु सामर्प्याद्युपेताश्च जवतीति । इति उद्देशकपरिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमी
ति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति समयाख्याध्ययनस्य तृतीयोद्देशक समाप्त ॥

अथ-प्रथमाध्ययने चतुर्थे उद्देशक प्रारभ्यते ॥

एते जिया जो न सरण, बाला पन्धियामाणिणो (पाठांतरे ॥ यत्नवालेवसीय
ति) ॥ द्विवा ए पुब संजोगं, सिया किञ्चोवएसगा ॥ १ ॥ त च निखू परित्रा
य, वियं तेसुं ए मुठए ॥ अणुक्स्से अप्पलीणे, मत्तेण सुणि जावए ॥ २ ॥

अर्थ-हवे चौथो उद्देशो प्रार्जनिये ठैये, त्रीजे उद्देशे परतीर्थिनी वक्तव्यता कही
हवे अर्ही पण तेहिज कहेवे एते के० ते दर्शनी जे पूर्वे कहा ते पंचनूतिक तल्लीय
तद्धरिवादी तथा गोशालकमतानुसारी त्रैराशिक ए सर्वने कोणे जियाके० जीन्या? ते क
हेवे-राग, द्वेष, परिग्रह, उपसर्ग तथा शब्दादिक विषय प्रबल मोहरूप वेरीए जीत्या
ते कारणे जो के० शिष्यने आमत्रणे अहो शिष्य ए वचन तु सही करीने सदहे न सरण
के० ए परतीर्थीक कोइ जीवने शरण न थाय, एटले ससारमाहे पडतां प्राणीने उर
री नशके केमके जे कारणे ते बालाके० बाल अज्ञानी ठता पन्धिया माणिणोके० आ
ह्माने पन्धित करी मानता अज्ञाने लागा सिदाय पोते उन्मार्गे पडता धीजाने उन्मार्गे
पाडेवे, केमके तेनी आचरणाविरूप विरुद्ध देखावटे, ते गाथाना उत्तरार्धवडे देखावटे
द्विवाणपुबसयोग के० पूर्वे सयोग एटले पूर्वे धनधान्य अने स्वजनादिक सयोग वा
मीने “अमे नि सग प्रजित ठैये” एम कहे, परंतु ते बली सियाके० ते बंधाणा एटले
परिग्रह आरजने विषे आसक्त एवा ठता गृहस्थजठे केमके ते किञ्चोवएसगाके० ते ग्र
हस्थनां कृत्य जे पचन तथा पाचनादिक ठकाय हिसानो व्यापार तेनो जे उपदेश तेने
विषे प्रवर्त्ते ते कारणे प्रवर्जित ठता गृहस्थोनां करतव्य थकी वेगला नथी अर्थात्
“जेवा गृही तेवा दर्शनी” ए कारणे कोइनो उद्धार न करी शके ॥ १ ॥ एवा दर्श
नीउ देखीने चारित्रियाये जे करतु ते देखावटे, तंच निखू के० ते पाखंमी लोक वि

ते । ततश्चायमर्थः । स्वभावेन कृतो लोक कंटकादितैर्दृश्यवत् । तथान्ये नियतिरुक्तो लोको मयूरागरुहवदित्यादिनि कारणेन कृतोऽयं लोको जीवाजीवसमायुक्तो जीवेरुपयोगलक्षणे स्तथा जीवेर्धमाधर्माकाशपुञ्जनादिकैः समन्वित समुद्भवाधरादिकश्चि । पुनरपि लोकं विशेषयितुमाह । सुखमानवरूपं च स्वमसातोदयरूपमिति तान्यां समन्वितोक्तश्चि ॥
॥ ६ ॥ किंच । (संपञ्चणाश्रयादि) । स्वयं जवतीति स्वयंजूर्विष्णुरन्यो वा सचैकएवादाय नूतत्रैकाकी रमते द्वितीयमिष्टवांस्तच्चितानतरमेव द्वितीया शक्तिः समुत्पन्ना तदनंतरमेव जगत्पृष्ठिरनूदित्येव महर्षिणोक्तमनिहितं । एव वादिनोलोकस्य कर्तारमन्युपगतवतोपि च । तेन स्वयंजुवा लोक संपाद्यातिजारजयाद्यमाख्योमारयतीति मारोऽन्यथायि । तेन मारेण संस्तुता कृता प्रसाधिता माया तथा च मायया लोकाध्रियंते । नच परमार्थतो जीवस्योपयोगलक्षणस्य व्यापनिरस्त्यतोमायैषा । यथार्थं मृतस्तथा चार्थं लोकोऽशाश्वतोऽनित्योऽविनाशीति गम्यते ॥ ७ ॥ अपिच । (माहणाश्रयादि) । ब्राह्मणाद्विजातय श्रमणास्त्रिदंडिप्रनृतय । एके केचन पौराणिकान सर्वे एवमाहुस्तुक्तवतोवदति च । यथा जगदेतच्चराचरमण्डेन कृतमडकृतं । अंदाज्ञातमित्यर्थः । तथाहि । ते वदति यदा न किंचिदपि वस्त्वासीत् पदार्थशून्योऽयं ससारस्तदा ब्रह्माऽप्स्वडमसृजतस्माच्च क्रमेण वृक्षात्पश्चाद्विधाजावसुपगतादूर्ध्वाधोविनागोऽनूत् तन्मध्ये च सर्वा प्रकृतयोऽनूवन् । एवमष्टाध्विषेजोवाय्वाकाशसमुद्भूतसंस्थित्वैतमकराकरनिवेशादिसंस्थितिरनूदिति । तथाचोक्तं । आसीद्विदं तमोजूतमप्रज्ञातमलक्षणं ॥ अप्रतर्क्यमविज्ञेयं, प्रसुप्तमिव सर्वं त ॥ १ ॥ एवजुते चास्मिन् जगत्पसी ब्रह्मा तस्य जावस्तत्त्व पदार्थजातं तदंमादिप्रक्रमेणाकार्यं कृतवानिति । तेच ब्राह्मणादय परमार्थमजानाना संतोमृपावदति अन्यथा च स्थितं तत्त्वमन्यथाप्रतिपादयतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सएहि परियाएहि, लोयं बूया कडेति य ॥ तत्ते ते ए विजाणंति, ए विणा

सी कयाइवि ॥ ९ ॥ अमणुन्नसमुणायं, डुरकमेव विजाणिया ॥

समुणायमजाणंता, कह नायति सवर ॥ १० ॥

अर्थ ॥ हवे ग्रथकार एनो उच्चर कहेठे. एरीते पूर्वेजे दर्शनी कहा ते, सएहि परियाए हिके० पोतपोताना पर्याये करी एटले पोतपोतानी कटपनाये लोयबूयाकडेतियके० एम कहे जे ए लोक अमुक अमुक प्रकारे कीधोठे परतु तचते एविजाणतिके० ते तत्व काइ जाणता नथी एविणासीकयाइविके० ए लोकतो कदापि काले विनाश पामे नही, एनी आदि पणनथी अने अंत पण नथी, तेथी एनो कर्त्ता कोइ नथी एवो परमार्थ ते जाण ता नथी; पण अजाणथका जावे तेम वा. एवा वचनना बोलनारने फल दे

नाऽयातस्याऽस्योद्देशकस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराण्यनिधाय सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेद (एतेजियानो इत्यादि) अस्य चानंतरसूत्रेण सहाय सवधस्तद्यथा । अनतरसूत्रेऽभिहितं । तीर्थिकाश्चसुरस्थानेषु किट्विपाजायतइति । किमिति । यतएते जिता परीपहोपसर्गं । परपरसूत्रसंबंधस्त्वय । आदाविदमनिहितं बुध्येत त्रोटयेच्च । ततश्चैतदपि बुध्येत । यथैते पचनूतादिवादिनोगोशालकमतानुसारिणश्च जिता परीपहोपसर्गं का मक्रो यलो नमानमोहमदाख्येनाऽरिपद्वर्गेण चेत्येवमन्यैरपि सूत्रे सबधउत्प्रेक्ष्य । तदेव कृतसवधस्याऽस्य सूत्रस्येदानीं व्याख्या प्रतन्यते । (एतइति) पचनूतैकात्मतज्जीवतश्चरीरादिवादिन कृतवादिनश्च गोशालकमतानुसारिणश्च त्रैराशिकाश्च जिताश्च निनूतारागद्वेषादिनि शब्दादिविषयैश्च तथा प्रबलमहामोहोडाऽज्ञानेन च । जो इति विनेयामत्रण । एव त्व गृहाण । यथैते तीर्थिकाश्चसम्यगुपदेशप्रवृत्तत्वात् कस्यचिश्चरण नवितुमर्हति । न कस्यचिच्चातु समर्थाइत्यर्थः । किमित्येव यतस्ते बालाश्च बाला । यथा शिशवः सद्सद्विवेकवैकल्यादित्किचनकारिणोनापिणश्च । तथैतेऽपि स्वयमज्ञा संत परानपि मोहयति । एवजूताश्चपिच सत पडितमानिनइति । क्वचित्पावोज्ज्वबालोवसीयइति । यत्राऽज्ञाने बालोऽज्ञोलम् सन्नवसीदति तत्र ते व्यवस्थिता यतस्ते न कस्यचिच्चाणायेति । यच्च तैर्विरूपमाचरितं तदुत्तरार्द्धेन दर्शयति । हित्वा त्यक्त्वा । णमिति वाक्यालंकारे । पूर्वं सयोगोपधनबान्धस्यजनादिनि सयोगस्तं त्यक्त्वा किल वयं नि सगा प्रव्रजिताइत्युच्चाय पुन सिता बद्धा परिग्रहेष्वास्ते गृहस्थास्तेषां कृत्यं करणीयं पचनपाचनकडनपेयणादिकाजूनोपमर्दकारी व्यापारस्तस्योपदेशस्तं गच्छंतीति कृत्योपवेशगा कृत्योपदेशकाया । यद्विवा सियाइति आर्पत्वाद्ब्रुवचनेन व्याख्यायते । स्फुर्नवेधु । कृत्यकर्तव्य सायद्याऽनुष्ठान तत्प्रधाना कृत्यागृहस्थास्तेषामुपदेश सरनसमारजारनरूपसविद्यते येषां ते कृत्योपदेशिका प्रव्रजिताश्चपि सत कर्तव्यगृहस्थेभ्यो न नियते । गृहस्थाश्च तेऽपि सर्वावस्था पंचसूनाव्यापारोपेताइत्यर्थः ॥ १ ॥ एवजूतेषु च तीर्थिकेऽसत्सु निष्कृणा यत्कर्तव्यं तददर्शयितुमाह । तंचनिरूपाइत्यादि । तं पारखडिकलोकमसदुपदेशदानाऽनिरतं परिज्ञाय सम्यगवगम्य यथैते मिथ्यात्वोपहृतातरात्मान सद्दिवेकज्ञानात्मने हित्वायाल नान्यस्माइत्येव पर्यालोच्य नावनिष्कृ सयतोविद्वान् विदितवेद्यस्तेषु न मूर्खयेत् न गार्ह्यपिदध्यान्न तैः सह सपकमपि कुर्यादित्यर्थः । किपुन कर्तव्यमिति पश्चार्द्धेन दर्शयति । अतुत्कर्पवानित्यष्टमदस्थानानामन्यतमेनाऽप्युत्सेकमकुर्वन् । तथा अग्रजीनोऽसंबद्धतीर्थिकेऽपि गृहस्थेषु पार्वस्थादिषु वा सत्त्वोपमकुर्वन् मन्येन रागद्वेषयोरतराजेन सचरन् मुनिर्जगद्वयवेदी यापयेदात्मान वर्तयेत् । इदमुक्तं भवति । तीर्थिका

त्यस्तथासति स्वतएवोत्पत्त्यनतर विनाशित्वादात्मनो न त्राणाय कुतो न्यत्करण प्रति
तम्य व्यापारचितेति । तथा किममूर्तो मूर्तिमान् वा । यद्यमूर्तेस्तदाऽकाशवदकर्तृत्वाऽथ
मूर्तिमान् तथासति प्रारुतपुरुषस्येवोपकरणस्यैवैकस्य स्पष्टमेव सर्वजगदकर्तृत्वमिति ।
देवगुप्तदेवपुत्रपक्षां त्वतिफट्गुत्वादपकर्णयितव्याविति । एतदेव दूषण ब्रह्मोपपक्षेऽपि
अ तुल्ययोगक्षेमत्वादिति । तथा यदुक्तं । तनुचुवनकरणादिक विमल्यधिकरणजावापन्नं
विशिष्टबुद्धिमत्कारणपूर्वक कार्यत्वाद्वटादिवदिति तदयुक्तं । तथाविधविशिष्टकारणपूर्वकत्वे
न व्याप्त्यसिद्धे । कार्यपूर्वकत्वमात्रेण तु कार्य व्याप्तं । कार्यविशेषोपलब्धौ कारणविशेषप्र
तिपत्तिर्गृहीतप्रतिबंधस्यैव जयति । नचात्यंतादृष्टे तथा प्रतीतिर्भवति । घटे तत्पूर्वकत्व प्रतिप
न्नमिति चेत् युक्तं । तत्र घटस्य कार्यविशेषत्वप्रतिपत्तेर्नष्टेऽपि सरित्समुद्भवतादां बुद्धिमत्का
रणपूर्वकत्वेन संबधोगृहीतमिति । पुनरयुक्तं । नन्वतएव घटादिसंस्थानविशेषदर्शन
वत्पर्वतादावपि विशिष्टसंस्थानदर्शनाद्बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वस्य साधन क्रियते । नैत
देव युक्तं । यतो नहि संस्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वत्वावगति
र्भवति । यदितु स्यान्मृद्विकारत्वाद्दत्मीकस्यापि घटवत्कुञ्जकारकृतिः स्यात् । तथाचोक्तं ।
अन्यथाकुञ्जकारेण मृद्विकारस्य कस्यचित् । घटादे कारणात्सिद्धये दत्मीकस्यापि तत्कृतिरि
ति । तदेव यत्सैव संस्थानविशेषस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वेन संबधोगृहीतस्तद्दर्शनमेव
तथाविशकारणानुमापक जयति न संस्थानमात्रमिति । अपिच घटादिसंस्थानानां कुञ्जकार
एव विशिष्ट कर्तोपज्जद्यते नेश्वर । यद्वि पुनरीश्वर स्यात्किं कुञ्जकारेणेति । नैतदस्ति ।
तत्रापीश्वरएव सर्वव्यापितया निमित्तकारणत्वेन व्याप्रियते । नन्वेव दृष्टहानिरदृष्टक
ल्पना स्यात् । तथाचोक्तं । शस्त्रौपधादिसंबधैत्रस्य व्रणरोहणे ॥ असंबधस्य कि
स्थाणो कारणस्य न कटप्यते ॥ १ ॥ तदेव दृष्टकारणपरित्यागेनाऽदृष्टपरिकल्पना न त्या
ज्येति । अपिच । देवकुञ्जावटादीनां य कर्ता सतावयवोऽव्याप्यनित्योदृष्टस्तदृष्टांत
साधितश्वेश्वरएव नूतएव प्राप्नोति । अन्यथा नूतस्य च दृष्टाताजावाऽव्याप्त्यसिद्धेर्नानुमा
नमिति । अन्यथैव विज्ञा स्थित्वाप्रवृत्त्यादिकसाधनमसाधनमायोज्य तुल्ययोगक्षेमत्वादि
ति । यदपि चोक्तं प्रयानादिभूतोऽयं लोकास्ति तदप्यसंगतं । यतस्तत्प्रधानं किं मूर्तममू
र्तं वा । यद्यमूर्तं न ततोमकराकरादेर्मूर्तस्योन्नवो घटते । नह्यकाशात्किंचिदुत्पद्यमानमाल
द्यते मूर्ताऽमूर्तयो कारणविरोधादिति । अथ मूर्तं तत्कृतं समुत्पन्नं । न तावत्स्वतो लो
कस्यापि तथोत्पत्तिप्रसंगात् नाप्यन्यतोऽनवस्थापत्तेरिति । अन्यथाऽमुत्पन्नमेव प्रधाना
यनादिजावेनास्ते तद्ब्रह्मोकोपि किं नेष्यते । अपिच । सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रधा
नमित्युच्यते नचाऽविकृतात्प्रधानान्महदावेरुत्पत्तिरिष्यते नवद्भि । नच विकृतं प्रधानव्यपदे
शमास्कदतीत्यतो न प्रधानान्महदावेरुत्पत्तिरिति । अपिचाचेतनाया प्रकृते कथं पुरुषार्थं

द्वियुक्ता धनाद्यनावेपि शरीरोपकरणादौ मूर्ध्नावत सपरिग्रहाएव तथा सारजा सावद्य
 व्यापाराऽतीह विचारे एकेषामाख्यात । यथा किमनया शिरस्तुडमुडनक्रियया । गुरो
 रनुग्रहाद्यदा परमाह्वरावातिर्नवति तदा मोहः स्यादेव नापमाणास्ते न त्राणाय स्यु ।
 ये त्रातु समर्थास्तानाह । अपरिग्रहाधर्मोपकरणविना शरीरोपनोगाय स्वत्पोपि न विद्य
 ते परिग्रहोयेपा तेऽपरिग्रहाध्वनारजाश्च तान् निहु साधु शरण परिज्जेतु गच्छेत् । तेपा
 शरण यायादित्यर्थः ॥ ३ ॥ परिग्रहारजवर्जन यथा स्यात्तथाह । (कडेसुइति) । कृतेषु गृहस्थै
 स्वार्थ निष्पादितेषु उदनादिपिंडेषु ग्रासमाहार एष्येत् याचेत इति षोडशोऽजमदोपत्याग
 सूचित । तथा विद्वान् सयमनिपुणोदत्त परराशसादोपरहितैर्निश्रयसबुद्ध्या वितीर्णं तत्र
 एषणा ग्रहणैषणा चरेत् । दत्तमित्यनेन षोडशोत्पादनादोपा एषणा चरेदित्यनेन दश एष
 णादोपाश्च सूचिता । एतदोपत्यागेन पिंड गृहणीयादित्यर्थः । अग्र-द्वोऽमूर्ध्वतोविप्रमुक्तो
 रागक्षेपरहितश्च । आहारे स्यादिति पचग्रासपणादोपत्यागउक्त । स एव नूतोनिहु परेषा
 मपमान परिवर्जयेत् तपोमद ज्ञानमद च न कुर्यादित्यर्थः । आत्मन सकाशात्परान् ही
 नान् न पश्येदिति तात्पर्य ॥ ४ ॥

॥ टीका-किमिति ते तीर्थिकास्त्राणाय न जवतीति दर्शयितुमाह । (सपरिग्रहाइत्या
 दि) । सपरिग्रहेण धनधान्यद्विपदचतुष्पदादिना वर्तते तदनावेऽपि शरीरोपकरणादौ
 मूर्ध्नावत सपरिग्रहा । तथा सहारजणे जीवोपमर्दादिकारिणा व्यापारेण वर्ततेऽति तदना
 वेऽप्यौदेशिकादिनोजित्वात्सारजा । तीर्थिकाद्य सपरिग्रहारजकत्वेनैव च मोक्षमार्गं प्रसा
 धयतीति दर्शयति । इह परलोकचितायामेकेपाकेपाचिदाख्यात नापित । यथा किमनया
 शिरस्तुडमुडनादिकया क्रियया पर गुरोरनुग्रहात्परमह्वरावातिस्तद्दीक्षावातिर्वा यदि न
 ति ततोमोहोऽनवतीत्येव नापमाणास्ते न त्राणाय जवतीति । येतु त्रातु समर्थास्तान्
 आर्धेन दर्शयति । अपरिग्रहा न विद्यते धर्मोपकरणादृते शरीरोपनोगाय स्वत्पोऽपि पा
 ग्रहोयेपाते अपरिग्रहा । तथा न विद्यते सावद्यआरजो येषा तेऽनारजास्तेच नूता
 र्मलघव स्वयंयानपात्रकटपा ससारमहोदधेर्जतूत्तारणसमर्थास्तान् निहुर्निहूणशी
 उदेशिकाद्यपरिजो जी त्राण शरण परि समताद्भजेज्जेदिति ॥ ३ ॥ कथं पुन पुनस्तेनापति
 हेणाऽनारजेण च वर्तनीयमित्येतद्दर्शयितुमाह (कडेसुइत्यादि) गृहस्थै परिग्रहार
 दारेणाऽत्मार्थं ये निष्पादिताउदनाद्ययस्ते कृताउच्यंते । तेषु कृतेषु परकृतेषु परा
 ष्टितेष्वित्यर्थः ॥ अनेन च षोडशोऽजमपरिहार सूचित । तदेवमुजमदोपरहितं ग्रस्यतइति ।
 स आहारस्तमेव नूतमन्वेपयेन्मृगयेत् याचेदित्यर्थः । तथा विद्वान्तयमकरणैकनिपुण
 रैराशसादोपरहितैर्यन्नि श्रयसबुद्ध्या दत्तमित्यनेन षोडशोत्पादनदोपा परिगृहीताऽष्टव्या

इ खस्य तदमनोऽसमुत्पादं । एवकारोऽवधारणे । सचैव संबंधनीय । अमनोऽसमुत्पादमेव इ. खमित्येव विजानीयादवगच्छेत्प्राज्ञ । एतदुक्तं नवति । स्वरुताऽसदनुष्ठानादेव इ खस्योद्भवो नवति नान्यस्मादित्येव व्यवस्थितेपि सत्यनतरोक्तवादिनोऽसदनुष्ठानोद्भवस्य इ खस्य समुत्पादमजानाना संतोऽन्यतईश्वरादेर्इ खस्योत्पादमिच्छन्ति । तेचैवमिच्छन्तः कथं केन प्रकारेण इ खस्य संवर इ खप्रतिघातहेतु ज्ञास्यति । निदानोद्भेदेन हि निदानिन उद्भेदो नवति । तेच निदानमेव न जानति तत्त्वाऽजानाना कथं इ खोद्भेदाय यतिष्यते य न्नवतोपि च नैव इ खोद्भेदनमवाप्स्यन्त्यपि तु संसारएव जन्मजरामरणोद्विगोपाधनेक इ खव्राताव्राताद्व्योच्योऽरह्यद्वीन्यायेनानंतमपि कालं संस्थास्यन्ति ॥ १० ॥

सुद्धे अपावए आया, इहमेगेसिमाहियं ॥ पुणो किङ्कापदोसेणं, सो तच्च अवरक्षई ॥ ११ ॥ इह संवुमे मुणी जाए, पढा होइ अपावए ॥ विय डंबु जहा जुज्जो, नीरयं सरयं तहा ॥ १२ ॥ एताणुचीति मेधावी, बंनचे रेण ते वसे ॥ पुढो पावाजया सवे, अस्कायारो सयं सय ॥ १३ ॥ सए सए उवघाणे, सिद्धिमेव न अन्नहा ॥ अहो इहेव वसवत्ती, सबकाम समप्पिए ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे प्रकारांतरे दर्शनीतुं मत देखाडेढे. ए प्रस्तावे इहमेगेसिमाहियंके० एक वली कोइक, त्रैराशिक गोशालामतानुसारी ते एम कहेंढेके, ए आयाके० आत्माते मनुष्य ने नवेज सुद्धेके० शुद्ध थाय अपावए के० पापरहित थाय एटले सर्व कर्म क्षयकरी मोद्धे जाय पुणोके० वली सोके० तेहज आत्मा तवके० त्या मोद्धनेविपे ठतो किङ्कापदोसेणंके० क्रीडाप्रदोपे करी एटले रागद्वेपने वर्गे करी अवरक्षइके० अपराध करे एटले कर्म रजे करी अशुद्ध थाय एटले शुं कह्युं के ते मुक्ति ठतां जीवने पोताना सासननी पूजा जाणी, अने अय्य सासननो परानव जाणी, पोताने राग उपजावे तथा पोताना सासननो व्याघात देखी द्वेष उपजे ए कारण माटे आत्मा निर्मल ठतो उज्ज्वल वस्त्रनी परे शनैःशनै. मलीन थाय. ए प्रकारे ते आत्मा वली संसारमाहे अवतरे एवु जे त्रैराशिक कहेंढे. ते जीवनी त्रणराशी स्थापेढे. प्रथम आत्मा सकर्मक, पठी वली अकर्मक यईने मुक्तिमां जाय, ए बीजी राशी अने त्यां मुक्तिने विपे वली कर्म उपार्जी संसारमाहेआवे ए त्रीजी राशी. ॥ ११ ॥ इहसंवुमेमुणीजाएके० अही मुक्ति थकी आवी मनुष्यना नवमां उ पजीने मुनि एटले यमनियम आवरी, संवुमे एटले संवर आवरी, पढाहोइअपावएके० पठी पापरहितनिर्मल थाय. एना उपर दृष्टांत कहेंढे, जहाके० जेम वियडंबुके० विकटांशु एटले पा

अगना अगनैवेति । अथवा अन्नंतोनिरवधिक तथा नित्योऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकरूप तथा शश्वत कार्येऽव्य नवदपि प्राते परमाणुत्व न त्यजति तथा न विनश्यति दिगात्माकाशाद्यनपेक्षया । तथा अतवान् लोक सप्त द्वीपा वसुधरेति परिमाणोक्तेस्तादृक्परिमाणो नित्येति धीर साहसिको व्यासादिरतीव पश्यति ॥ ६ ॥

॥ टीका—एव निर्युक्तिकारेणोद्देशकार्याधिकाराऽनिहित किञ्चुवमाय चउत्तीत्येतत्प्रद इयं वनीं परवादमतमेवोद्देशार्थाधिकारानिहित दर्शयितुमाह । (लोकावायमित्यादि) । लोकानां पाख्यदिना पौराणिकानां वा वादोलोकवाद । यथा स्थानिप्रायेणाऽन्यथावाऽन्युपगमस्तं निशामयेत् शृणुयात् जानीयादित्यर्थः । तदेव दर्शयति । इहाऽस्मिन्स्तसारे एकैषा केषांचिदिदमाख्यातमन्युपगम । तदेव त्रिशिनष्टि । विपरीता परमार्थादन्यथाज्ञाता या प्रज्ञा तथा सन्नूत समुत्पन्न तत्त्वविपर्यस्तबुद्धिग्रथितमितियावत् । पुनरपि विशेषयति । अन्यैरिवेकिर्निर्युक्त तदनुग यथावस्थितार्थविपरीतानुसारिनिर्युक्त विपरीतार्था निधायितया तदनुगवृत्तीत्यर्थः ॥५॥ तमेव विपर्यस्तबुद्धिरहित लोकवाद दर्शयितुमाह । (अणतेनिःशून्योऽव्युत्पन्नः) नाऽस्यातोऽस्तीत्यनत । न निरन्वयनाज्ञेन नश्यतीत्युक्त नवतीति । तथाहि । यो यादृग्निह नवे स तादृगेव परन्तवेऽन्युपपद्यते पुरुष पुरुष एवाऽगनाऽगनैवेत्यादि । यद्विवाऽनतोऽपरिमितोनिरवधिकेति यावत् । तथा नित्येति । अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकरूपनावलोक इति । तथा शश्वन्नवतीति शश्वतो वृक्षणादिकार्येऽव्यापेक्षया शश्वन्नवन्नपि न कारणेऽव्य परमाणुत्व परित्यजतीति । तथा न विनश्यतीति दिगात्माकाशाद्यनपेक्षया । तथाऽतोऽस्याऽस्तीत्यतवान् लोक । सप्त द्वीपा वसुधरेति परिमाणोक्ते सच तादृक् परिमाणो नित्येत्येव धीर कश्चित्साहसिकोऽन्यथाज्ञातार्थप्रतिपादनात् व्यासादिरतीव पश्यतीत्यतिपश्यति । तदेव नूतमनेकनेदनिन्न लोकवाद निशामयेदिति प्रकृतेन सबधः । तथा अपुत्रस्य न सति लोकाब्राह्मणादेवा श्वानोयच्छागोनिर्हंतस्य गोघ्नस्य वा न सति लोकाऽत्येवमादिक निर्युक्तिक लोकवाद न निशामयेदिति ॥६॥

अपरिमाणं वियाणाई, इह भेगेसिमादिय ॥ सवन्न सपरिमाण, इति धीरोति पासई ॥७॥ जे केइ तसा पाणा चिहंति अड्वा वरा ॥ परियाए अन्ति से अंजू, जेण ते तसयावरा ॥ ८ ॥

अर्थ—वली तेहिज कहेते—अपरिमाण वियाणाई के० जेनु क्षेत्र थकी तथा काल थकी प्रमाण नथी, तेदुलज मात्र जाणे पण सर्वज्ञ नथी इह के० ए लोकनेविषे भेगे सिमादिय के० कोइएक दर्शनीने मते एम कह्युठे, जे अमारा तीर्थनो स्वामी अपरिमाण

मज्झिमवतो नान्यथा । तथासिद्धिप्राप्तेरथ प्रागपि वशवर्ती वशेऽपि स्यात् अस्मन्म
ताश्रित सासारिकैः स्वनावैर्नाजिजुयते । सर्वे कामाश्च निजापा समर्पिता सपन्नायस्य
ससर्वकामसर्पितः इहलोके ईदृशः स्यात् परलोके च मोक्षं यायादित्यर्थः ॥ १४ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतं प्रकारातरेण कृतवादिमतमेवोपन्यस्यन्नाह । (सुहेत्यादि) । इहा
स्मिन् कृतवादिप्रस्तावे त्रैराशिकागोशालकमतानुसारिणोऽपामेकविंशतिसूत्राणि पूर्वे
गतत्रैराशिकसूत्रपरिपाट्या व्यवस्थितानि ते एव वदन्ति । यथायमात्मा शुद्धोऽमनुष्यज
वएव शुद्धाचारोऽनूत्वा अपगताशेषमलकलंकोमोक्षेऽपामेकजवति । अपगताशेषक
र्मा नवतीत्यर्थः । इदमेकैषा गोशालकमतानुसारिणामाख्यातं । पुनरसावात्माऽशुद्धत्वाऽक
र्मकत्वादिदयावस्थानूत्वा क्रीडया प्रहेषेण वा सतत्र मोक्षस्य एवाऽपराध्यति रज
सा श्लिष्यते । इदमुक्तं नवति । तस्य हि स्वशासनपूजामुपलब्ध्याऽन्यशासनपराजव चोपल
ब्ध क्रीडोत्पद्यते प्रमोदः संजायते स्वशासनन्यकारदर्शनाच्च हेपस्ततोऽसौ क्रीडाहेपान्या
मनुगतांतरात्मा शनैर्निर्मलपटवडुपशुष्यमानोरजसा मलिनीक्रियते मलीमसश्च कर्मगौ
रवाङ्गुय संसारेऽवतरति । अस्या चावस्थायां सकर्मकत्वानृतीपराश्यवस्थोजवति ॥
॥ ११ ॥ किंच । (इहेत्यादि) । इहास्मिन् मनुष्यजवे प्राप्त सन् प्रव्रज्यामन्युपेत्य सत्
तात्मा यमनियमरतो जात सन् पश्चादपापो नवति । अपगताऽशेषकर्मकलंको नवतीति
जाव । ततः स्वशासन प्रज्ञाप्य मुक्त्यवस्थोजवति । पुनरपि स्वशासनपूजादर्शनाच्चिका
रोपलब्धेश्च राग हेपोदयात्कलुषितांतरात्मा विकटांबुवडुदकवद्भीरजस्कं स क्षातोऽतरेणुनि
वहसष्टक सरजस्क मज्जिन नूयोयथा नवति तथाऽयमप्यात्माऽनंतकालेन संसारे देहा
शुद्धाचारावस्थानूत्वा ततोमोक्षावाप्तौ सत्यामकर्मवस्थोजवति । पुनः शासनपूजानि
कारदर्शनाच्च हेपोदयात्सकर्म नवतीत्येव त्रैराशिकानां राशित्रयावस्थोजवत्यात्मे
त्याख्यातं ॥ उक्तंच । दग्धेधन पुनरुपैति नव प्रमथ्य, निर्वाणमप्यनवधारितजीरु
निष्ठ ॥ मुक्तं स्वयं कृतजवश्च परार्थेश्वरस्त्वष्टासनप्रतिहृतेष्विह मोहराज्यमिति ॥ १२ ॥
अधुनैतदूपयितुमाह । (एयाणुचीत्यादि) । एतान्पूर्वोक्तान् वादिनोऽनुचित्य मेधावी प्र
ज्ञावान् मर्यादाव्यवस्थितो वा एतदवधारयेत् । यथा नैते राशित्रयवादिनोऽवेधोऽज्ञादिलोक
वादिनश्च ब्रह्मचर्यं तदुपलक्षिते वा सयमानुष्ठाने वसेयुरवतिष्ठेन्निति । तथाहि । तेषामय
मन्युपगमोयथा स्वदर्शनपूजानिकारदर्शनात्कर्मबन्धोजवत्येवचावश्यं तदर्शनस्य पूजा
यास्तिरस्कारेण चोचयेन वा जाव्य तत्संनवाच्च कर्मोपचर्यस्तदुपचयाच्च शुध्यजाव शु
ध्यजावाच्च मोक्षजाव । नच मुक्तानामशेषकर्मकलंकोना कृतकृत्यानामपगताशेषयथाव
स्थितवस्तुतत्त्वानां समस्तुतिनिदानामपगतात्मात्मीयपरिग्रहाणां रागहेपानुपगन्तव्यावाच्च

निप्रेतार्थाऽर्थाद्विदशीति । तथाचोक्तं । सर्वं पश्यतु वा मा वा, इष्टमर्थं तु पश्यतु ॥
 कीटसंख्यापरिज्ञान, तस्य न कोपयुज्यतइति । इहाऽस्मिन्नोके एकेपा सर्वज्ञापन्हवया
 दिनामिदमाख्यातमयमन्युपगम । तथा सर्वद्वेत्रमाश्रित्यकाल वा परिच्छेदं कर्मतापन्न
 माश्रित्य सहपरिमाणेन सपरिमाण सपरिच्छेद धीर्बुद्धिस्तयारजतइतिधीरइत्येवमसौ
 अतीव पश्यतीत्यतिपश्यति । तथाहि । ते ब्रुवते दिव्य वर्षसहस्रमसौ ब्रह्मा स्वपिति
 तस्यामवस्थाया न पश्यत्यसौ तावन्मात्रं च काल जागर्ति तत्र च पश्यत्यसाविति
 तदेवचूतोबहुधा लोकवाद प्रवृत्त ॥ ७ ॥ अस्य चोत्तरदानायाह । (जेकेइत्यादि)
 ये केचन त्रस्यतीति त्रसादींश्रियादय प्राणा प्राणिनः सत्त्वास्तिष्ठति त्रसत्वमनुज
 वति । अथवा स्थावरा स्थावरनामकर्मोदयात् पृथिव्यादयस्ते । यद्यप्य लोकवाद
 सत्योजवेत् । यथासौ चादृगस्मिन् जन्मनि मनुष्यादि सोऽन्यस्मिन्नपि जन्मनि ता
 दृगेव जवतीति । तत स्थावराणा त्रसाणा च तादृशत्वे सति दानाध्ययनजपनियमत
 पोनुष्ठानादिका क्रिया सर्वाप्यनर्थिकाआपद्येरन् । लोकेनाऽपि चाऽन्यथात्वमुक्तं । तद्य
 था । सर्वे एषगृणालोजायते य सपुरीपोदह्यते तस्मात् स्थावरजगमाना स्वरुतकर्मवशा
 त् परस्परसक्रमणाद्यनिवारितमिति । तथा अनतो नित्यश्च लोकइति यदनिहितं
 तत्रेदमनिधीयते । यद्वि स्वजात्यनुष्ठेदेनास्य नित्यताऽनिधीयते तत परिणामानित्य
 त्वमस्मदनीष्टमेवाऽन्युपगतं न काचित्कृति । अथाऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावत्वेन
 नित्यत्व मन्युपगम्यते तन्न घटते तस्याऽध्यक्षवाधितत्वात् । नहि क्षणजाविपर्यायानाऽलि
 गितं किंचिदस्तु प्रत्यक्षेणाऽवसीयते । नि पर्यायस्य च खपुष्पस्येवाऽसङ्गपतैव न्यादिति ।
 तथा शश्वद्भवन कायइव्यस्याऽकाशात्मादेश्चाऽविनाशित्व यदुच्यते इव्यविज्ञे
 पापेक्षया तदप्यसदेव । यत सर्वमेव वस्तुत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तत्वेन निर्विनागमेव प्रवर्त
 ते अन्यथा वियदरविदस्येव वस्तुत्वमेव हीयेतेति । यथा यद्वक्तमतवाध्नोक सप्त द्वीपावहि
 न्नत्वादित्येतन्निरतरा सुहृद प्रत्येप्यति न प्रेक्षापूर्वकारिणस्तद्ग्राहकप्रमाणान्नावादिति ।
 तथा यदप्युक्त अपुत्रस्य न सति लोकाऽत्पादीत्येतदपि बालनापित । तथाहि । किंपुत्रस्त
 तामात्रेणैव विशिष्टलोकावातिरुत तत्कृतविशिष्टानुष्ठानात् । तद्यदि सत्तामात्रेण ततइष्टम
 हत्कार्मुकगर्तावराहादिनिर्व्याप्तालोकाजवेयुस्तेषा पुत्रबहुलत्वसजवात् । अथानुष्ठानमाश्री
 यते । तत्र पुत्रद्वयेसत्येकेन शोचनमनुष्ठितमपरेणाऽशोचनमिति तत्र का वार्ता स्व
 कृतानुष्ठान च निष्फलमापद्येत्येव यत्किंचिदेतदिति । तथा श्वानोयद्वाइत्यादियुक्ति
 विरोधित्वादनाकर्णनीयमिति । यदपि चोक्तम् । अपरिमाण विज्ञानातीति तदपि न घटा
 मियति । यत सत्यऽप्यपरिमितज्ञत्वे यद्यसौ सर्वज्ञोन जवेत् ततोहेयोपादेयोपदेश
 दानविकलत्वात्रैवाऽसौ प्रेक्षापूर्वकारिनिराडियते तथासति तस्य कीटसंख्यापरिज्ञान

अनुष्ठान ते सर्वं मुक्तिर्नु कारण ते, एम कहे ॥ १५ ॥ हवे एवं कहेनारने फल देखाडेते. अश्वत्थामा के० ते पाखमि दर्शनी संवररहित, असंयमसहित, एवी रीते मुग्धलोकने विप्र तारणहार अणादीय के० अनादि संसारमाहे जमिहिति के० परिभ्रमण करता पुणो पुणो के० वली वली नरकादिनी पीडा पामजे. कदाचित् ते बाल तपने प्रजावे स्वर्गादि क गति पामे, तोपण केवी पामे तो के, कण्ठकाल के० घण्टाकालसुधी ठाणा के० स्थान क जे आसुर के० असुर कुमारादिकना स्थानक तेनेविपे अथवा किंत्विंसिया के० किंत्विपीयादिक अर्थमे स्थानक त्या उवज्जंति के० उत्पन्न थया ठता ड खज पामे. तिवेमि के० पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति प्रथमाध्ययनस्य तृतीयोद्देशक समाप्त ।

दीपिका-एतदेवाह । (सिद्धेति) । तेऽस्मन्मताश्रिता सिद्धाश्च अरोगा स्य । अरोगग्रहणाद्वारिरमानसानेकड खरहिताश्चेति ज्ञेयं । इहास्मिन् लोके एकेषा शैवादीनामिदमाख्यातं । ते हि सिद्धिं मुक्तिमेव पुरस्कृत्याङ्गीकृत्य स्वाशये स्वमत्तापुराणे ग्रथिता संबन्धानां प्राकृतपुरुषा पण्डितमन्याइवेत्यर्थ ॥ १५ ॥ एतदूपायाह । (अश्वत्थमेति) ते पाखंडिनस्तस्वतोऽसंवृताअनादिक संसार पुन पुनर्भ्रमिष्यन्ति । यदि कथंचित्तेषां स्वर्गावाप्तिस्तथापि कल्पकाल बहुकालमुत्पद्यते सनवत्यसुरा । असुरस्यानोत्पन्नाअपि न प्रथाना किंतिहि किंत्विपिकाअधमाएवेति ॥ १६ ॥ ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ इति सूत्रकृतांग दीपिकाया प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशक ।

॥ टीका-तदेवमिहैवास्मदुक्तानुष्ठायिनोऽष्टगुणैश्वर्यलक्षणा सिद्धिर्नवत्यमुत्रचाऽशो पक्षोपरमलक्षणा नवतीति दर्शयितुमाह । (सिद्धायतेइत्यादि) ये ह्यस्मदुक्तमनुष्ठान सन्ध्यागनुतिष्ठन्ति तेऽस्मिन् जन्मन्यष्टगुणैश्वर्यरूपा सिद्धिमासाद्य पुनर्विशिष्टसमाधि योगेन शरीरत्यागं कृत्वा सिद्धाश्चाग्रेपक्षद्वरहिताअरोगानवति । अरोगग्रहणं चोपलक्षणां । अनेकशरीरमानससंवेदनं स्पृशन्ति शरीरमनसोरजावादित्येवमिहास्मिन्लोके सिद्धिविचारे वा एकेषां शैवादीनामिदमाख्यातं जायते । तेच शैवादयः सिद्धिमेव पुरस्कृत्य मुक्तिमेवाङ्गीकृत्य स्वकीये आशये स्वदर्शनान्युपगमे ग्रथिता संबन्धाअध्युपपन्नास्तदनुकूलायुक्ती प्रतिपादयन्ति । नराइव नरा प्राकृतपुरुषा शास्त्रावबोधविकला स्यान्निप्रेतार्थसाधनाय युक्ती प्रतिपादयत्येव तेषां पण्डितमन्या परमार्थमज्ञानानां स्वाग्रहप्रसाधिकां युक्तिमुद्घोषयन्तीति । तथाचोक्तं । आग्रही बत निनीपति युक्तिं, तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ॥ पक्षपातरहितस्य तु युक्तिर्यत्र तत्र मतिरेति निवेशं ॥ १ ॥ १५ ॥ सांप्रतमेतेषामनर्थप्रदर्शनपुर सर दूषणानिधित्सयाह (अश्वत्थमाइत्यादि) । तेहि पाखंडिकामोक्षनिषेधिनः समुद्धिताअपिअसंवृताइन्द्रियोइन्द्रियैरसंयताइहाभ्यस्माकं लानइन्द्रिया

॥ दीपिका—अत्र दृष्टातमाह । (उरालमिति) । उदार स्थूलं जगतोयोग । औदारिका
प्राणिनोर्गर्जकजलजार्बुदरूपादवस्थाविशेषादिपरीतं बालकुमारयोवनादिकमुदार योग परि
समतादयते गच्छति । अथमर्थं । औदारिकशरीरिणोमनुष्यादेर्बालकुमाराद्यवस्थाविशेषा प्र
त्यक्षेण दृश्यंते न पुनर्यादृक् प्राक्तादृगेव सर्वदेति । एव सर्वेषां स्थावरजगमानामन्यथा ज
वनं ज्ञेयं । तथा आक्रांता पीडिताश्च खेन सर्वे जंतवस्ततस्तेऽहिसितानवति तथा कार्यं ।
अथवाऽस्कांतमप्रियं च येषां तेऽस्कांतं स्वस्वाशब्दात् प्रियमुखाश्च द्यतः सर्वान्निहिस्यादि
ति दृष्टातोदार्शितोपदेशश्च दत्तः ॥ १६ ॥ किमर्थं सत्वान्न हिंस्यादित्याह । (एवमिति)
खुनिश्चये । एतदेव ज्ञानिनः सारं यत्किंचन प्राणिजातं न हिनस्ति । अहिंसा समता चैव
एतावद्विजानीयात् । कोर्थं । यथा मम मरणं च खं वाऽप्रिय एव सर्वस्य प्राणिलोकस्था
पीति । एव ज्ञात्वा न हिंस्यात्प्राणिनः । उपलक्षणान्मृपा न ब्रूयान्नादत्तं गृह्णीयान्नाब्रह्मा
सेवेत न परिग्रहं कुर्यादिति ॥ १० ॥

॥ टीका—अस्मिन्नेवाऽर्थे दृष्टातानिबिस्तयाऽऽह । (उरालमित्यादि) । उरालमि
ति स्थूलमुदार जगतश्चौदारिकजंतुग्रामस्य योगं व्यापारं चेष्टामवस्थाविशेषमित्यर्थः । औ
दारिकशरीरिणोहि जंतवः प्राक्तनादवस्थाविशेषाजर्जकजलजार्बुदरूपादिपर्याप्तजंतु बाल
कुमारयोवनादिकमुदार योग परिसमतादयंते गच्छति पर्ययंते । एतदुक्तं नवति ।
औदारिकशरीरिणोहि मनुष्यादेर्बालकुमारादिक कालाविरुतोऽवस्थाविशेषोऽन्यथा
चाऽन्यथाऽनवन् प्रत्यक्षेणैव ज्ञेयं न पुनर्यादृक् प्राक् तादृगेव सर्वदेति । एव स
र्वेषां स्थावरजगमानामन्यथाऽन्यथा च जवनं दृष्टव्यमिति । अपिच सर्वे जंतवश्चाक्रांता
अनिजृताश्च खेन शरीरमानसेनाऽसातोदयेन च स्वाक्रांता सतोऽन्यथाऽवस्थानाजो
जन्त्यते । अतः सर्वेषां ते यथाऽहिसिता नवति तथा विधेयः । यदि वा सर्वेऽपि जंतवो
ऽस्कांतमननिमतं च खं येषां तेऽस्कांतं स्वस्वा । चशब्दात् प्रियमुखाश्च ते तान् सर्वान् न हिंस्या
दित्यनेन वाऽन्यथात्वदृष्टातोदार्शितोऽनवत्पुपदेशश्च दत्तः ॥ १६ ॥ किमर्थं सत्वान् न हिं
स्यादित्याह । (एवमुत्पत्त्यादि) । खुनिश्चारेण । एतदेव ज्ञानिनोविशिष्टविवेकवत् सारं
न्यायं यत्किंचन प्राणिजातं स्थावर जगम वा न हिनस्ति न परित्यापयति । उपलक्षणं
चैतत् । तेन न मृपा ब्रूयान्नादत्तं गृह्णीयान्नाब्रह्मा सेवेत न परिग्रहं परिगृह्णीयान्न नक्त
शुजीतेत्येव ज्ञानिनः सारं यत्र कर्माश्रयेषु वर्ततेऽस्ति । अपिच अहिंसया समता अहिं
सासमता ता चैतावद्विजानीयात् । यथा मम मरणं च खं वाऽप्रियमेव मन्यस्याऽपि प्रा
णिलोकस्थेति । एवकारोऽवधारणे । इत्येव साधुना ज्ञानवता प्राणिना परित्यापनाऽपेक्ष
णादि वा न विधेयमेवेति ॥ १० ॥

परीत उपदेश देवाने प्रवर्तता तेने परित्रायके० सम्यक् प्रकारे जाणीने जेम ए दर्शनी बाप
डा सिप्यात्वव्यापारे विवेकशून्य पोते पोतानेज अहितकारी दीशेते, तो अन्य जीव
ने हितकर्ता क्याथी पत्रो ? एवु आलोचीने निहु जे चारित्र्यीउ विद्यतेसुंके० परमार्थनो
जाण ते दर्शनीउनेविपे एमुझए के० भूषाय नही अर्थात् तेनीप्रत्ये सबध पण न करे.
द्वारे बु करे, ते अर्थ गाथाना उत्तमगर्धवडे देखाडे ते अणुकस्ते के० ते उत्कर्ष र
हित आठ मदनो टालनार, अप्पलीणे के० अप्रलीन एटले असबध गृहस्थ तथा पास
छादिकने विपे ससर्ग अणकरतो ते जणी मक्षेण के० मध्यमचार्य रागद्वेष रहित
ठतो मुणिके० मुनी एटले जे साधु ते जावए के० पोताने प्रवर्तावे, एटले बु कहु ! तो
के, कदाचित् परतीर्थीक अथवा पासछादिक सयाते संबंध मले तो मद न करवो ने ते
नी प्रगंसा तथा निदा अणकरतो राग द्वेष रहित वने. ए प्रकारेकरी समय जे पाले
तेज साधु जाणवो ॥ २ ॥

॥ टीका-तृतीयोद्देशकेऽन्यतीर्थिकाणां कुत्सितत्वमुक्तमिहापि तदेवोच्यतइत्यर्थस
ब-इत्यास्योद्देशकस्येदमादिसूत्रं ॥ (एतइति) एतेऽन्यमतिनोजिताअनिजूतारागद्वेषा
विनि । नोइति शिष्यामंत्रणं । एव त्व जानीहि । यथाएते न शरणं कस्यचिन्नाय न
समर्था । (जहति) यत्राऽज्ञाने बालोऽङ्गोलग्र सन् अवसीदति तत्र ते व्यवस्थिता ।
बालापमिथ्यमाणिणोइति कचित्पाठस्तत्र बालानिर्विवेकाअपमृताअपि पमृतिमानिन
कस्यापि न त्राणाय स्युरित्यर्थ । तत्कृत्यमाह । हित्वा त्यक्त्वा पूर्वसयोग धनस्वजनादिक ।
एमिति वाक्यालंकारे । सितावक्षा परिग्रहारेणु । पुन किंजूता । कृत्यं कार्यं पचन
पाचनादि तस्योपदेश गृह्णीतीति कृत्योपदेशगा । अथवा सियाइत्यापेत्वात् स्युर्नवेणु ।
कृत्यं सावधानुष्ठानं तत्प्रधाना कृत्यागृहस्थास्तेषामुपदेश संनसमारजरूप स विद्यते
येषां ते कृत्योपदेशिका । प्रजिताअपि कर्तव्यगृहस्थेन्योन निधंतइत्यर्थ ॥ १ ॥ एव
चूतेषु तीर्थिकेषु सत्सु साधुना यत्कर्तव्यं तदाह । (तंचेति) तं पाखिल्लोक परिज्ञाय स
म्यक् ज्ञात्वा निहु सयतोविद्वान् तेषु न मूर्खयेत् तैः सह संबंधं न कुर्पात् । किंतिहि कु
र्यादित्याह । अनुत्कर्षवान् उत्कर्षोमदस्तमकुर्वन् । तथाऽप्रलीनोऽसब-इस्तीर्थिकेषु गृहस्थे
षु पार्थस्यादिषु वा सश्लेषमकुर्वन् मध्येन रागद्वेषयोरतरालेन संचरन् मुनिर्जगन्नयवेदी या
पयेदात्मानं वर्तयेत् तेषु निदा स्वस्य प्रशंसांच परिहरन् साधुर्मध्यस्थवृत्त्या चरेदित्यर्थः ।

॥ टीका-उक्तस्तृतीयोद्देशक । अधुना चतुर्थे. समारज्यते । अस्यचायमनिसंबंध ।
अनंतरोद्देशकेऽध्ययनार्थत्वात्सपरसमयवकव्यतोकेहापि सैवाऽनिधीयते । अथचाऽ
नंतरोद्देशके तीर्थिकानां कुत्सिताचारत्वमुक्तमिहापि तदेवाधिधीयते । तदनेन संबंधे

नक्तपानमित्येतेन एषणासमिति । नक्तपानार्थं च प्रविष्टस्य ज्ञापणासन्नवाज्ञापणासमि
तिराक्षिता । सति चाहारे प्रश्रवणादीना सज्ञावात्प्रतिष्ठापनसमितिरप्यायाता इति तृ
तीय स्थान ३ एतेषु त्रिषु स्थानेषु सम्यग्यत सयतश्चामोक्षाय परिव्रजेदित्युत्तर^२लोके
न संबन्ध । तथा सतत मुनिरुत्कर्षोमान, ज्वलन क्रोध, एमंति गहन मायेत्यर्थे ।
संसारमये सर्वदा जवतीति मध्यस्थोलोच । च समुच्चये । एतान् मानादीन कपा
यान । (विगिंचएति) । विवेचयेदात्मन पृथक्कुर्यात् । ननु क्रोधएवार्वा सर्वत्र स्थाप्य
ते ऽत्रतु कथं मानइति चेड्युच्यते । माने सत्यवश्यजावी क्रोध क्रोधे च सति मान स्या
न्नवेत्यर्थम्य दर्शनाय क्रमोल्लयनमिति ॥ १२ ॥

॥ टीका—एष मूलगुणाननिधायेदानीमुत्तरगुणाननिधातुकामश्चाह । पुनः ॥
दि । विविचयनेकप्रकारमुपित स्थितोदशविधचक्रवालसामाचर्या व्युपितस्तथा विगता
ऽपगता आहारादीं गृह्णियन्त्यातां विगतगृहि साधुरेवजूनश्चादीयते स्वीक्रियते प्राप्यते
वा मोक्षोद्येन तदादानीं ध्यानदर्शनचारित्र्यत्रय तत्सम्यग्रहयेदनुपालयेत् यथा यथा तस्य
वृद्धिर्भवति तथाक्कुर्यादित्यर्थ ॥ कथपुनश्चारित्रादि पाजित जवतीति दर्शयति । चर्यासन
शय्यासु । चरण चर्यागमन साधुनाहि सति प्रयोजने युगमात्रदृष्टिनागतव्य तथा सुप्र
त्युपेक्षिते सुप्रमार्जिते चासने उपप्रेष्टव्य तथा शय्याया वसर्ता संसारके वा सुप्रत्युपेक्षित
प्रमार्जितस्थानादि विधेय तथा नक्ते पाने चातश सम्यगुपयोगवता नाव्य । इदमुक्त
जवति । ईर्याज्ञापेपणादाननिक्षेपप्रतिष्ठापनासमितिपूषुकेनाऽतशोचनकपान यावदुक्त
मादिदोपरहितमन्वेपणीयमिति ॥ ११ ॥ पुनरपि चारित्र्यव्यर्थ गुणानधिकृत्या
ह । एतेहि इत्यादि । एतान्यनतरोक्तानि त्रीणि स्थानानि । तद्यथा । ईर्यासमिति रित्ये
क स्थान, आसन शय्येत्यनेनादूननाडमात्रनिक्षेपणासमिति रित्येतच्च द्वितीय स्थान,
नक्तपानमित्यनेनैषणासमिति रूपात्ता नक्तपानार्थं च प्रविष्टस्य ज्ञापणासन्नवाज्ञापणासमि
तिराक्षिता सति चाहारे उच्चारप्रश्रवणादीना सज्ञावात्प्रतिष्ठापनासमितिरप्यायातेऽत्ये
तच्च तृतीय स्थानमित्यतएतेषु त्रिषु स्थानेषु सम्यग्यत सयतश्चामोक्षाय परिव्रजेदि
त्युत्तर^२लोकाते क्रियेति । तथा सततमनवरत मुनि सम्यक् यथावस्थितजगद्व्यवेत्ता ।
उत्कृष्यते आत्मादर्पाध्मातोविधीयतेऽनेनेत्युत्कर्षोमानस्तथात्मान चारित्रं वा ज्वाल
यति दहतीति ज्वलन क्रोधस्तथा एममिति गहन मायेत्यर्थे । तस्याअलब्धमव्यत्वा
देवमजिगीयते । तथा आससारमसुमता मन्वेऽतर्जवतीति मध्यस्थोलोच । चशब्द स
मुच्चये । एतान् मानादींश्चतुरोपि कपायास्तद्विपाकानिज्ञोमुनि सदा (विगिंचएति) वि
वेचयेदात्मन पृथक्कुर्यादित्यर्थ । ननु चान्यत्रागमेक्रोधआदावुपन्यस्यते तथा रूप

દિનિ સહ સત્યપિ કથચિત્સંબંધે ત્યક્તાહકારેણ તથા જાવતસ્તેષ્વપ્રણીયમાનેનારક્તદિ
ષ્ટેન તેષુ નિંદામાત્મનશ્ચ પ્રશસતા પરિહરતા મુનિનાઽત્મા યાપયિતવ્યઃ સિતિ ॥ ૨ ॥

સપરિગ્ગદ્વા ય સારંજા ઇહ મેગેસિમાહિય ॥ અપરિગ્ગદ્વા અ
ણારંજા, નિરકૂ તાણં પરિવણ ॥ ૩ ॥ કહેસુ ઘાસમેસેજા, વિઠ
દત્તેસણ ચરે ॥ અગિદ્ધો વિપ્પમુકો અનુમાણં પરિવઙ્ગણ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે જે કારણે પરતીર્થીકને વિરુદ્ધાચારી કહ્યા તે કારણ ઘેલાઢેઢે—સપરિગ્ગ
દ્વા કે૦ તે યનયાન્યાદિક દ્વિપદ ત્રતુષ્પદાદિક સહિત, તેને અજાવે શરીર ઉપકરણા
દિકને વિષે મૂર્ઠા રાખેઢે તેહિજ પરિગ્રહ કહિયે અને સારંજા કે૦ જીવઘાતને વિષે પ્ર
વર્તમાન, તેહને અજાવે ઉદ્દેશાદિકના જોગવનાર ઢે માટે આરંજી કહિયે. એવાઢતા
મોક્ષ માર્ગ સાધે તે ઘેલાઢે ઢે ઇહ મેગેસિમાહિયંકે૦ તે ઇહ પરલોકને ચિતવે. એક વ
ર્ણનીને મતે એમ કહ્યું, કે, એ તપસ્યાદિક તથા મુંઘમુંઘનાદિક ક્રિયા કરે તે અર્થ ઢે,
કિંતુ જે ગુરુ જત્તીને પ્રસાદે એક પરમ અદ્ધર લાને તેથી જીવને મોક્ષ થાય બીજો જે
કાંઈ કાચ ક્લેશ કરે તે સર્વ અપ્રમાણ ઢે એમ જે કહે તે સાધુ પદવી ન પામે. તે
તારવાને સમર્થ નહીં હોવાને લીધે જે તારવાને સમર્થ એવો સાધુ હોય, તે આગલ અ
ર્ધ ગાયાયે ઘેલાઢેઢે અપરિગ્ગદ્વાકે૦ જે કિંચિત્ માત્ર પરિગ્રહરહિત હોય એક ધર્મોપક
રણ ઢાલી અને તેના ઉપર પણ મમતાને અજાવે પરિગ્રહ ઉપર સ્વરૂપ માત્રે નરાચે ત
થા અણારંજાકે૦ સર્વથા પ્રકારે ઠકાયના આરંજરહિત એવા નિરકૂતાણ કે૦ નિહુ પો
તાને અને બીજાને ત્રાણ શરણ હોય એટલે સંતારસમુદ્ધમાદેથી પોતે પણ પ્રવહણનીપરે
તરે અને બીજા પણ સતાર સમુદ્ધમા વુઢતા જીવને પ્રવહણની પેઢે તારનાર હોય એરીતે સા
ધુ પરિવણકે૦ ઉદ્દેશાદિક આહાર વર્જતો સયમ પાલે ॥૩॥ હવે ચારિત્રિય આરંજ અને
પરિગ્રહ ઢાલી કેમ પ્રવર્તે તે કહેઢે. કહેસુકે૦ તે ગૃહસ્થે પોતાને અર્થ જે જાત પાળી
કીડાઢે. તેનેવિષે સોલ જાતના વજ્રમ ઢોપરહિત ઘાસકે૦ આહાર એસેઙ્ગાકે૦ ગવેપે, વિઠ
કે૦ તે પંમિત નિ કેવલ નિર્જરા નિમિત્તે જે આહાર ઢાતારે દત્તકે૦ દીયો તેના ધાત્રાદિક
સોલે ઉત્પાદન ઢોપ તેની એસણચરેકે૦ એણાને વિષે વિચરે અને સકીતાદિ વશ એણા
ના ઢોપ જાણવા અર્થાત્ વેતાલીશ ઢોપ વિસુદ્ધ આહાર હે એમ કહ્યું તથા અગિદ્ધોકે૦
તે અમૂર્ઠિત થકો આહારે એટલે પાંચ મામલિના ઢોપ ઢાલે. વિપ્પમુકોકે૦ આહારને વિષે
રાગદ્વેષરહિત, એવો ઢતો અવમાણ પરિવઙ્ગણ કે૦ બીજાનું અપમાન વર્જે, એટલે અનેરા
નો કરેલો પરાચવ અહિયાસે. ॥ ૪ ॥

॥ ટીપિકા—કથ તીર્થિકાસ્થાણાય ન સ્થુરિત્યાહ । (સપરિગ્ગદ્વાસિતિ) । સપરિગ્ગદ્વાયના

॥ अथ द्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशक प्रारम्भः ॥

सबुझह किंन बुझह, संबोही खलु पेच्च डल्लहा ॥ णोहूवणमंति रा
इत्तं, नो सुलज्जं पुणरवि जीविय ॥ १ ॥ महरा बुढाय पासह, गप्पठा
वि चियति माणवा ॥ सेणे जह वट्ठयं हरे, एवमाउत्कयमि तुट्ठई ॥ १॥

अर्थ-पहेलुं समय नामे अध्ययन कलु हवे वीछुं वेताली नामक अध्ययन
कहेते तेनो ए संबंध पेहेला अध्ययनने विपे परसमयना दोष कहा तथा "स्वस
मयना गुण कहा ते सर्व जाणीने जेम कर्म विद्वारीये तेम यत्न करवो. ए नाव
कहेते ते श्री आदीश्वर देवे जरते तिरस्कार कहा सवेग उपन्या थकी रूपनदेवना
अवाणु पुत्र रूपनदेवनी पासे आब्या ते स्वपुत्र प्रत्ये उपदेश कहेते अथवा श्रीमहा
वीर देव परसदा प्रत्ये कहेते सबुझह के० अहो नब्यो ? तमे समजो ज्ञान, दर्शन तथा
चारित्ररूप धर्मेनेविपे उद्यम करो, केमके आ अवसर मलवो फरी फरी डुर्जन ठे, तो
एवो अवसर पामीने किंनबुझह के० केम नथी समजता जे आ नवने विपे धर्म नहीं
करतो तेने पेच्चके० परजवनेत्रिपे खलुके० निश्चे थकी, संबोहीके० बोधबीज ते डल्लहाके०
डुर्जन ठे णोहूवणमतिराइत्तं के० जेम अतिक्रमेली रात्री फरीथी आवे नहीं तेम यौव
नावरु सर्व पदार्थ गया तेपण फरी आवे नहीं णोसुलज्जपुणरवि जीविय के० फरी
फरी जीवित शब्दे सयमे करी प्रधान जे जीवितव्य ते सुलज्ज नथी ॥ १ ॥ हवे सर्व सत्ता
री जीवने आयुष्य अनित्य करी देखाहेते महरा के० बालक एटले कोइक जीव बाध्याव
स्थामायकाज विनाश पामेते तथा कोइएक बुढायके० बुढा (वृद्ध) थईने विनाश पामेते
तथा पासह के० जूत्त के, गप्पठा विचयंति माणवा के० कोइ एक मनुष्य जे ठे, ते ग
र्जमा रह्या थका पण विनाशने पामेते एम ए मृत्यु जे ठे, ते जीवने सर्व अवस्थाये
आवी पोहोचेते तेना उपर दृष्टात कहेते जह के० जेम सेणे के० जेन एटले सीचा
णो जे ठे, ते वट्ठय के० वाटो एटले तीतर पट्ठी तेने ठलोने पुहुते हरे के० हरण
करी लीये एव आउत्कयमि तुट्ठई के० एम ए मनुष्यनु आयुष्य पण रूपे रूपे तूटे
ठे एव जीवाण जीविय के० ए पूर्वं कलु एवु जीवु जीवितव्य जाणवु ॥ २ ॥

॥ दीपिका-व्याख्यातं प्रथम समयाध्ययन । अथ द्वितीय वेतालीयाध्ययनं व्या
ख्यायते तत्र प्रथमाध्ययने परसमयदोषा स्वसमयगुणाश्चोक्तास्ताश्च ज्ञात्वा यथा कर्म
प्रिदार्थते तथा बोधोविषेयइत्यनेन सबधेनागतस्यास्योद्देशकत्रय । तत्र प्रथमोद्देशकस्ये
वमादिसूत्रं । (सबुझहन्ति) । तत्र जगवानादितोर्थकरोजरत तिरस्कारागतसवेगान्

तदेवचूते दौत्यभात्रीनिमिच्छादिदोषरहिते आहारे सजिहु एपणां ग्रहणोपणां चरेदनुष्ठे
दित्यनेनाऽपि दणैपणादोषा परिगृहीताइति मतव्यं । तथा । अगृहोऽनध्युपपन्नोऽमूर्छि
तस्तस्मिन्नाहारे रागदोषविप्रमुक्तः । अनेनाऽपि च ग्रसैपणादोषा पच निरस्ताअवसेया ।
सएवचूतोनिहु परेपामपमानं परावमदर्शित्व परिवर्जयेत् परित्यजेत् । न तपोमदं ज्ञा
नमदं च कुर्यादिति नाव ॥ ४ ॥

लोगवायं णिसामिज्जा, इह भेगेसिमाद्वियं ॥ विवरीयपन्नसं
चूयं, अन्नउत्त तयाणुयं ॥ ५ ॥ अणते निइए लोए, सासए ण
विणस्सती ॥ अतव णिइए लोए, इति धीरोति पासइ ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे बली परवादी मिश्रित वचन कहेठे—लोगवायं के० पाखंमी लोक तेनो वाद
पोतपोताने मत्ते कटिपत जे स्वरूप ते णिसामिज्जाके० साजले, साजलीने ह्यैयामा धरे जिन
मतिथी कछु खोटु जाणी परिहरे ते लोकवाद देखाडेठे इह के० ते ए जगतने विपे, मे
गेसिके० एकेक वादीने मत्ते, आहियंके० कछु ठे ते केबु तोके, विवरीयंके० विपरीत पन्न
के० प्रज्ञातत्व यकी उपराठी बुद्धि, सचूयंके० तेह्यकी उपनो तथा अन्नउत्ततयाणुगं के०
ते अनेरा अविवेकीबु जे जायुं तेने अनुसारे बली तेबुज प्रवर्त्तबु एवो लोकवाद सांजली
ह्ये धारेठे ॥५॥ हवे ते विपरीत बुद्धि रचित लोकवाद देखाडेठे—ते लोक अणते के०
अनत तथा निइएलोए के० नित्यठे एटले गुं कछु ? के जे आ नवमा पुरुषठे अथ
वा स्त्री ठे, ते आगमिक नवे पण तेवोज पुरुष तथा स्त्रीने रूपेठे. एटले स्त्री ते स्त्री
ने पुरुष ते पुरुष ठे, ते माटे लोक नित्यठे सासए के० बली ए लोक सास्वतोठे ए
विणस्सति के० वणसे नही अतवके० ते अतसहित ठे, एटले सप्त द्वीप तथा सप्त
समुद्रसहित एटलो लोकठे एथी न्यून अधिक नथी, ए कारणे लोकनो अंत ठे अने
णिइएलोए के० लोक नित्यठे. स्त्री ते स्त्री अने पुरुष ते पुरुष रूपज ठे ते माटे इति
के० एरीते, धीरोके० अमारा जे व्यासादिक धीरपुरुष अनेक गुणवत ते पासइके० देखेठे

॥ टीपिका—स्वमतं प्रख्याप्य पुन परमतं दर्शयति । (लोगवायमिति) । लोकाना
पाखंमिना वादमगीकार (णिसामिज्जा) निशामयेत् जानीयात् । तदर्शयति । इह सप्ता
रे केपाचित् इदमारख्यातं । तथा विपरीता मिथ्या या प्रज्ञा तथा सचूतमुत्पन्नं तत्त्व
विपर्यस्तबुद्धिग्रथितमित्यर्थः । तथाऽन्यैरविवेकिर्निर्येडकं तदनुग तत्सदृश अविवेकिजन
वाक्यसदृशमिति ॥ ५ ॥ लोकवादमेवाह । (अणतेति) । न विद्यतेऽतोयस्येत्यन
तोमित्य शाश्वतो न विनश्यति । योयादृगिह नवे सपरजवेपि तादृशएव पुरुष. पुरुषएव

तु नामस्थापने अनादृत्य इव्य दावादि । जावे पुनरप्रकार कर्मेति ॥ ३९ ॥ सांप्रतं वे
 तालियमित्येतस्य निरुक्तं दर्शयितुमाह “ वेयालियं इह देसियति वेयालियंतंत्तं होइ ॥
 वेयालिय तहा रिचमञ्जि तेणे वयणिब ६ ” ॥ ४० ॥ (वेयालियमित्यादि) । इ
 दाऽध्ययनेऽनेकधाकर्मणा विदारणमनिहितमिति रुत्वंतदध्ययन निरुक्तिवशाद्विदारकं
 ततोऽभवति । यदि वा वेतालियमित्यध्ययननामात्राऽपि प्रवृत्तौ निमित्त । वेतालियंशब्दो वि
 शेषरूप वृत्तमस्ति तेनैव च वृत्तेन निबद्धमित्यध्ययनमपि वेतालीय । तस्य चेद लक्षणं ।
 वेतालीयलिगनै र्ना , पडयुव्यादोष्टौ समे चल । नसमोऽत्र परेण युज्यते, नेत पदच नि
 रतरायुजो ॥ ४० ॥ सांप्रतमध्ययनस्योऽपोद्धात दर्शयितुमाह “ काम तु सासयमिणं
 कहिय वछावयति उसनेणा ॥ अछोणउतिसयाण सोऊण वि तेइ पवइया ” ॥ ४१ ॥
 (काममित्यादि) कामशब्दोऽयमन्युपगमे । तत्र यद्यपि सर्वोप्यागम शाश्वत तदंतर्गत
 मध्ययनमपि तथाऽपि जगवताद्वितीयाधिपेनोत्पन्नदिव्यज्ञानेनाऽष्टापदोपरिव्यवस्थितेन
 जरताधिपजरतेन चरुवर्त्तिनोऽपहृतेरष्टनवतिनि पुत्रे एष्टेन यथा जरतोऽस्मानाऽङ्गां का
 रयत्यत किमस्मानिर्विधेयमित्यतस्तेषामगारदाहकट्टपातं प्रदर्श्य न कथंचिच्छ्रुतोर्नोर्गे
 ष्ठा निवर्ततइत्यर्थः । गर्जमिदमध्ययन कथितं प्रतिपादितं तेऽप्येतद्ब्रुत्वा ससारासारता
 मवगम्य विषयाणां च कटुविपाकता नि सारता च ज्ञात्वा भक्तकरिणवच्चपलमायुर्गि
 रिनदीवेगसम यौवनमित्यतोऽजगवदादौव श्रेयस्करीति तदतिके सर्वे प्रज्यां गृहीतव
 तऽन्यत्र उद्देशेनिद्देशेऽस्यादिसर्गोऽप्युपोद्धातोऽजगनीय ॥ ४१ ॥ सांप्रतं उद्देशार्था
 धिकार प्रागुद्धिखित दर्शयितुमाह “ पढमे सबोहो अनिवयाय वीपंमि माणवऊणया,
 अहिगारा पुण जणितं, तहा तहा बहुविहो तड्ड ॥ ४२ ॥ उद्देशमिय तइये, अन्नाण
 वियस्त अथवठं जणितं । वऊणहो य सया सुयप्पमाठं जइ जणेण ” ॥ ४३ ॥ (प
 ढमइत्यादिगाथा ६५) तत्र प्रथमोद्देशिके हिताऽहितप्राप्तिपरिहारलक्षणो बोधो विधेयोऽ
 नित्यता वेत्ययमर्थधिकार । द्वितीयोद्देशिके मानोवर्जनीयइत्ययमधिकार । पुनश्च त
 थाऽनेकप्रकारो बहुविध शब्दादाऽर्थेऽनित्यतादिप्रतिपादकोऽर्थोऽधिकारोऽनित्यत इति ।
 तृतीयोद्देशिके बहुविधज्ञानोपचितस्य कर्मणोऽपचयरूपोऽर्थोऽधिकारोऽनित्यत इति यत्तिज
 नेनच सुखप्रमादोवर्जनीय सदेति ॥ ४३ ॥ सांप्रतं सूत्रानुगमे अस्वजितादिगुणोपेतं
 सूत्रमुच्चारणीय । तच्चेद । (सबुझहेत्यादि) तत्र जगवानाद्वितीर्थकरोऽनरतस्तिरस्का
 रागतसवेगान स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुगसुरनरोगतिरश्च समुद्दिश्य प्रोवाच य
 था सबुत्थध्व यूषं ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणे धर्मे बोध कुरुत । यत पुनरेव नूतोऽवसरो
 उराप । तथाहि । मानुष जन्म तत्राऽपि कर्मजूमि पुनरार्यदेशं सुकुलोत्पत्तिं सर्वेदिय

ए जाणे. जगतमां सर्वज्ञ कोइ नथी, किंतु सबड के० सर्वत्र सपरिमाणं के० प्रमाण सहित ठे. सर्वज्ञ अपन्हववादी ते एम कहेते. इति के० एम धीरोति पासइ के० धीर पुरुष देखेते, ते एम कहे ठे के, देवता संबंधी सहस्र वर्ष ब्रह्मा सुए ते प्रस्तावे, ते कां इ न देखे, वली एटलोज काल ब्रह्मा जागृत थाय ल्यारे देखे ए कारणे सपरिमाण वस्तु जाणे नथा देखे एप्रमाणे कोइ एक कहेते. ॥७॥ हवे ग्रंथकार तेने उत्तर कहेते जगतमां हे जे केइ के० जे कोइ तसाके० त्रस ते वेइडियादिक पाणाके० प्राणी जीव, चिंतति के० ते तिष्ठति एटले रहेते अडुवाके० अथवा बीजा थावराके० स्थावर पृथिव्यादिक एवा बने स्वजाव जगत्मा दिजेते अने अन्य दर्शनी एम कहे के “ जे जेवो ते तेवोज होय ” परतु अन्वय परावर्त न थाय जो ए वचन साचुं होय तो दान, अध्ययन, जप, नियम, तप तथा अनुष्ठानादिक क्रिया सर्व निरर्थक थाय ए कारणे तेनु बोलबु प्रमाण जाणवुं न हई अने जैन कहेते के, जगतमां त्रस अने स्थावर ठे तेने पोतपोताना कर्मने परिणामे अंजू के० रुज्जु परियाएके० पर्याय अश्लिसे के० ठे एटले शु कखु ? तो के पोतपोताना कर्मना उपाज्या पर्यायने पामे ते पर्यायेकरी जेणतेके० जे कारणे ते तसके० त्रस जीव ते थावराके० स्थावर थाय एटले त्रस फीटी स्थावर थाय अने स्थावर फीटी त्रस थाय परतु “ जे जेहवो ते तेहवो ” ए निश्चये थकी नयी. ॥ ७ ॥

॥ टीपिका—किंच (अपरिमाणमिति) न विद्यते परिमाणमित्या क्षेत्रत कालतोवायस्य तदपरिमाण विजानाति कश्चित्तीर्थिक । अपरिमितज्ञोऽसावतींद्रियदृष्टा न पुन सर्वं ज्ञः । यद्वाऽपरिमितज्ञोऽनिम्रेतार्थातींद्रियदर्शी न पुन सर्वदर्शी । यदुक्तं । सर्वं पश्यतु वा मा वा, इष्टमर्थं तु पश्यतु ॥ कीटसंख्यापरिज्ञानं, तस्य न कोपयुज्यतइति । इह एकेपा सर्वं ज्ञापन्हववादिनामिदमाख्यात । तथा सर्वत्र क्षेत्रे काले वा सपरिमाण परिमाणयुक्त धीवुं क्षित्तया राजत इतिधीर इत्येवमसावतीव पश्यति । दिव्यं वर्षसहस्र ब्रह्मा स्वपिति ताव त्काज न पश्यति किंचित् पुनस्तावत् काज जागर्ति तत्र च पश्यति एव बहुधा प्रवृत्तो लोकवाद ॥ ७ ॥ अस्योत्तरमाह । (जेकेइति) । ये केचित्रसा प्राणिनस्तिष्ठति अथवा स्थावरा तेषा स्वकर्मपरिणत्याऽप्यं पर्यायोस्ति । (अंजूइति) प्रयुणोऽव्यनिचारी तेन पर्यायेण ते त्रसा स्थावरा स्यु । त्रसत्वमनुजूय कर्मपरिणत्या स्थावरा स्थावरत्वमनुजूय त्रसाश्च नवतीति । ततोयोयादृगिदृजवे सपरनवेपि तादृगिति नियमो न युक्त ॥ ७ ॥

॥ टीका—किंच । (अपरिमाणमित्यादि) । न विद्यते परिमाणमित्या क्षेत्रत कालतोवा यस्य तदपरिमाण । तदेवनूत विजानाति कश्चित्तीर्थिकस्तीर्थकृत् । एतदुक्तं नवति । अपरिमितज्ञोऽसावतींद्रियदृष्टा न पुनः सर्वज्ञ इति । यदि वाऽपरिमितज्ञइत्य

मायाहि पियाहि लुप्पइ, नो सुलहा सुगई य पेच्चउ ॥ एयाई
जयाइ पेहिया, आरंजा विरमेऊ सुवए ॥ ३ ॥ जमिणं जगती
पुढो जगा, कम्मेहि लुप्पंति पाणिणो ॥ सयमेव कडेहि गाहइ,
णो तस्स मुञ्चेऊ पुढ्य ॥ ४ ॥

अर्थ—कोई एक जीव बापडो मायाहि पियाहि के० मातापितादिक स्वजने लुप्पइ
के० सत्तारमाहे जमाडयो थको एटले तेने मोहे बाध्या थको, धर्मेने विपे उद्यम करे
नही ते जीवने पेच्चउ के० परजवने विपे सुगईय के० सद्गति जे सुक्ति ते नोसुलहा
के० सुलज नथी केमके मोहरूप क्लेश तथा विपयसुख थकी डुर्गति थाय एवु जा
णी एयाइजयाइ के० ए मोहादिक जयने पेहिया के० देखीने जे आरजाविरमेऊ के०
आरज थकी विरमे, निवृत्ते ते सुवएके० सुव्रत थाय एटले शोचनिक्रत वत थाय ॥ ३ ॥
हवे जे कोई आरजादिक थकी निवृत्ते नहीं तेने दोष कहेवे, जमिण के० जे कारणे
अव्रति जीवने आगल जे कहेजे ते उत्पन्न थाय ते शु उत्पन्न थाय तो के जगती
के० जगतमाहे पुढोजगा के० एथक् एथक् जुदा जुदा जीवना स्थानक जे नरकादिक
वे, ते स्थानकोमाहे कम्मेहि लुप्पंति पाणिणो के० प्राणी पोताना उपाजैला कर्मोनां
जे डुख तेणेकरी पीडाय ते प्राणी सयमेवकडेहि के० स्वमेव एटले पोते कीया जे
कर्म तेणे करी गाहइ के० अवगाहे एटले नरकादिक स्थानक डुखना हेतु उपचय
करे एतस्समुञ्चेऊ के० ते अगुजविपाक थकी न मूकाय, अपुछय के० अणफरश्यो
एटले ते बाधेला कर्म जोगव्या विना वृटे नही ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—मायेति । योमातापितृमोहेन धर्मोद्यम न कुरुते सत्तैरेव मातापित्रादि
निर्जुप्यते सत्तारंभ्राम्यते । तस्य प्रेत्य जन्मातरे सुगतिश्च नो सुलजा । एतानि डुर्गतिग
मनादीनि जयानि (पेहिया) प्रेक्ष्यारजाविरमेत् सुव्रत शोचनप्रत । सुस्थितोवा पाठातरे
॥ ३ ॥ (जमिणमिति) यद्यस्मादनिवृत्तानामिदं म्यात् । जगति पृथिव्या (पुढो जगति)
पृथग्जुताव्यवस्थिता सावद्याचारोपचितै कर्मणि प्राणिनोलुप्यते नरकादिषु भ्राम्यते ।
सयमेव कृतै कर्मैर्निर्नरकादिस्थानान्यनिगाहते । नच तस्याऽशुजाचरितस्य कर्मणो विपा
केनाऽस्पृष्टोमुच्यते जतु ॥ ४ ॥

॥ टीका—तथा (मायाहीत्यादि) कश्चिन्मातापितृभ्यां मोहेन स्वजनस्नेहेन च न
धर्मं प्रत्युद्यमं विधत्ते सचत्तैरेव मातापित्रादिनिर्जुप्यते सत्तारे भ्राम्यते । तथाहि । वि
हितमजोहमहोमहस्मातापितृपुत्रदारबधुसह । स्नेहमयममुमतामत किं बधनं शृखलं

मध्युपयोग्येव । यतोयथैव तद्विषयेऽस्याऽपरिज्ञानमेवमन्यत्राऽप्याशंकया हेयोपादेये प्रेक्षापूर्वकारिण प्रवृत्तिर्न स्यात् तस्मात्सर्वज्ञत्वमेष्टव्यं । तथा यदुक्तं । स्वापबोधविना गेन परिमितं जानातीत्येतदपि सर्वजनसमानत्वे यत्किंचिदिति । यदपि च कैश्चिदुच्यते । यथा ब्रह्मण स्वप्रायबोधयोजनोक्तस्य प्रलयोदयौ ज्वतइति तदप्ययुक्तिसंगतमेव । प्रति पादित चैतत् प्रागेवेति न प्रतन्यते । नचाऽत्यंत सर्वजगतउत्पादविनाशौ विद्येते । न कदाचिदनीदृशं जगदिति वचनात् । तदेवमनन्तादिक लोकवादं परिहृत्य यथावस्थितवस्तु स्वज्ञावाविर्भावान पश्चाद्देन दर्शयति । ये केचन त्रसा स्थावरावा तिष्ठंत्यस्मिन् संसारे तेषां स्वकर्मपरिणत्याऽस्त्यऽसौ पर्याय । अजुडति प्रगुणोव्यजिचारी तेन पर्यायेण स्वकर्मपरिणतिजनितेन ते त्रसा सत स्थावरा सपद्यते । स्थावरा अपि च त्रसत्वमभुवते । तथा त्रसास्त्रसत्वमेव स्थावरा स्थावरत्वमेवाऽभुवति । न पुनर्योयादृगिह सतादृगे वाऽमुत्राऽपि ज्वत्ययं नियमइति ॥ ७ ॥

उरालं जगतो जोगं, विवज्जासं पलितिय ॥ सबे अकतडुस्काय
अउ सबे अहिसिता ॥ ९ ॥ एवं खु नाणिणो सारं, जन्न हिंसइ
किचणं ॥ अहिसासमयं चेव, एतावत्तं वियाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—हवे ए उपर दृष्टांत कहेठे—ए जीव उरालके० ते औदारिक एटले अति स्थूल एहवा जगतो जोगके० जगनो योग जीवनो, व्यापार चेष्टा विशेष, विवज्जासं के० ते विपरीत जुदो जुदो पलितिय के० पामे अत्रे गर्जनु दृष्टांत कहेठे जेम ग र्जमाहे रह्यो थको जीव अर्बुद, कलज, पेसी इत्यादिक जुदी जुदी अवस्था पामे तथा जन्म पाम्या पठी बाल, कुमार, तरुण अने वृद्ध एवी जुदी जुदी अवस्था पामे ए कां रणे तेनु वचन साचुं नथी जणातु तो जैन कहे ठे के, सबेके० सर्व जीव एकेडिया दिकथी मामीने पचेडियपर्यंत जे ठे, तेने अकतडुस्काय के० शारीरी तथा मानसी डख ते वद्वजन नथी अउ के० ए कारणे सबे के० सघला जीव अहिसया के० हणाय नहीं, तेम करवु ॥ ९ ॥ एव शब्द अवधारणे ठे नाणिणो के० ज्ञानी एटले जे जाण पुरुष तेनो एहज सार के० सार एटले न्यायठे जन्नहिंसई किंचण के० जे कोइ त्रस अने स्थावर जीवने किंचित् मात्र हणे नहीं, उपलक्षणथी मृपा बोले नहीं, अ दक्ष, मैथुन तथा परिग्रह ए आश्रव न सेवे, रात्री नोजन न करे, एज ज्ञानीनो सार जे आश्रव न सेवे, अहिसा के० जीवनी दया तथा समयंचेव के० समता सर्वत्र स म परिणाम राखे एतावत्तंके० एटलुंज वियाणियाके० जाणवुं जोइये वीछुं घणुं प लाल नार सरखुं जाणवा थकी शु फल ठे? जेम मुजने मरण ते डख तेम वीजा जी वने पण मरण तेड ख एम जाणे एटले मूल गुण कहा. ॥ १० ॥

वृटे तेवारे अवश्य पडे, एव के० एम आउस्कपमि तुटती के० जीय, जे ठे ते आयुष्य ना ह्य थरी जेवारे विनाश पामे तेवारे तेने कोऽ जीवाडी जके नरी ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—देवेति । देवाज्योतिष्कसौधर्माद्या गधर्वराक्षसयोरुपलक्षणार्थत्वादप्रकाराज्यतरा । असुरा दशराजवनपतय । येचान्ये जूमिचरा सरीसृपास्तिर्यच । राजानश्च किहरिप्रमुखा । नरा सामान्यमनुष्या । श्रेष्ठिन पुरमहचरा ब्राह्मणाश्च । एते सर्वेऽपि स्वस्थानानि दु खिता सतस्त्यजते । सर्वेषा मरण दु खदायीति ॥५॥ (कामेहिति) कामैरिष्टामदनरूपै संस्तवै पूर्वापरचूर्तैर्गृहाश्रासक्ता कर्मविपाकसहिज्वल कालेन जतव स्यु । जोगेष्टोर्विपयासेवने क्लेशएवेत्यर्थ । कामजोगैर्न त्राणमस्तीत्याह (तालेति) तालफल यथा वचनात् वृतात् च्युतमत्राण पतति एव जतुरपि स्वायु ह्ये व्रुट्यति च्यवते ॥६॥

॥ टीका—अधुना सर्वस्थानाऽनित्यता दर्शयितुमाह (देवाऽत्यादि) देवाज्योतिष्कसौधर्माद्या, गधर्वराक्षसयोरुपलक्षणत्वादप्रकाराज्यतरागृह्यते । तथा असुरादशप्रकाराजवनपतय, ये चाऽन्ये जूमिचरा सरीसृपाद्यास्तिर्यच, तथा राजानश्चक्रवर्तिनोवलजदेववासुदेवचूर्तय । तथा नरा सामान्यमनुष्या । श्रेष्ठिन पुरमहचराब्राह्मणाश्चैते सर्वेऽपि स्वकीयानि स्थानानि दु खिता सतस्त्यजति । यत सर्वेषामपि प्राणिना प्राणपरित्यागे महद्दु ख समुत्पद्यतइति ॥ ५ ॥ किंच (कामेहित्यादि) कामैरिष्टामदनरूपैस्तथा संस्तवै पूर्वापरचूर्तैर्गृहा अध्युपपन्ना सत (कम्मसहिति) कर्मविपाकसहिज्वल कालेन कर्मविपाककालेन जतव प्राणिनोजवति । इदमुक्तं जवति । जोगेष्टोर्विपयाऽसेवनेन तदुपशममिद्वतइहामुत्र क्लेशएव केवल न पुनरुपशमावति । तथाहि । उपजोगोपाय परो वाठति य शमयितु विपयतृष्णा । यावत्याऽक्रमितुमसौ पुरो पराएहे निजहाया । नच तस्य सुभूर्पो कामे संस्तवैश्च त्राणमस्तीति दर्शयति । यथातालफल वचनात् वृतात् च्युतमत्राणमवश्यं पतति एवमसावपि स्वायुष ह्ये व्रुट्यति जीवितात् च्यवतइति ॥६॥

जे यावि बहुस्सुए सिया, धम्मिय माहणजिस्कुएसिया ॥ अजिणूमकडे हि मुठिए, तिव से कम्मेहि किच्चती ॥१॥ अह पास विवेगमुठिए, अवि तिन्ने इह नासई धुव ॥ एाहिसि आर कउ पर वेहासे कम्मेहि किच्चती ॥२॥

अर्थ—जेयाविबहुस्सुए के० जे कोऽ बहुश्रुत एटले शास्त्रना पारगामी सियाके० होय, तथा धम्मियके० धार्मिक एटले धर्मेना करनार होय तथा माहणजिस्कुएके० ब्राह्मण थने जिहुक एटले जिह्वा अटनशील एवा सिया के० होय, तेपण अजिणूमके० माया

बुसिए य विगयगेही, आयाण सरस्कए ॥ चरिआसणसेजा
सु, नत्तपाणे अ अंतसो ॥ ११ ॥ एतेहि तिहि ठाणेहि, सजए
सतत मुणी ॥ उक्कस जलण एमं, मसत्त च विगिचए ॥ १२ ॥

अर्थ—एटले मूलगुण कहा हवे उत्तरगुण कहेठे दशविध सामाचारीनेविपे विविध ना
ना प्रकारे बुसिएके० वज्या तथा विगतगृद्धि के० जेमा आहारादिकनी लोच्यता नथी; ए
वा साधु ते आयाण के० आदान, ज्ञान, दर्शन अने चारित्र ए रत्नत्रयने सरस्कए के०
सम्यक्प्रकारे राखे एटले जे प्रकारे ए रत्नत्रयनी वृद्धि थाय तेम करे तेज कहेठे चरिआ
के० चालवु, एटले चारित्रवत पुरुषने कोऽ प्रयोजन कार्य उपना थका चालवु पडे
तो धूसर प्रमाण दृष्टि जोतो थको चाले, तथा प्रतिलेपित, प्रमाजित एवा आसण के०
आसन उपर वेगे, तथा सुप्रतिलेपित, सुप्रमाजित एवा तेज्जासुके० उपाश्रय अथवा
सथाराने विपे रहे अथवा शयन करे तथा नत्तपाणेअ के० नात पाणीने विपे अंत
सो के० सम्यक् प्रकारे उपयोग करे एटले निर्दोष आहारनी गवेपणा करे ॥ ११ ॥
बलीपण उत्तरगुण आश्रयीज कहेठे. एतेहि के० ए पूर्वे कहाजे तिहिठाणेहि के०
त्रण स्थानक एटले एक चर्या, बीजुं आसन सज्जा, अने त्रीजु नातपाणी ए त्रणे
स्थानक रुडी परे जाणवा एटले चालवामा ईयांसमिति ए एक स्थानक, अने आसन
सज्जा एटले आदान नाम मात्र निक्षेपणासमिति कही ए बीजुं स्थानक, तथा नत्तपा
ण एटले एपणासमिति कही, अने नातपाणीनी याचना करता जापा निरवद्य बोले,
एटले जापासमिति पण आवी तथा आहार लीधाथी उच्चार प्रश्रवणनो सज्ञाव थाय,
तेने रुडीपेरे परववता पारिष्ठापनिका समिति पण कही ए त्रीजु स्थानक जाणवु ए त्रणे
स्थानकने विपे संजएके० सयत ठतो सततके० सततं एटले निरतर मुणी के० चारित्र
वान ते उक्कस्तके० उत्कर्ष एटले मान, जलणके० क्रीध, एम के० माया अने मसत्त
के० मध्यस्थ एटले लोच ए चारे कपायने विगिचए के० आत्मा थकी जूदा करे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—विविधमनेकधोपित स्थितोदशविधसामाचर्या व्युपित । विगता आ
हारादी गृद्धिर्धस्य सविगतगृद्धि साधु । आदीयते प्राप्यते मोक्षोयेन तदादानीयं ज्ञा
नादित्रय तत्सम्यग्रहयेत् । तथा चर्यासनशय्यासु । चर्यागमनं, आसनं निषीदनस्था
नं, शय्या वसति, सत्तारकोवा तेषु तथा नत्तपाने चातश सम्यगुपयोगवता जाव्य ।
अयमर्थः । ईर्यानापेपणादाननिक्षेपप्रतिष्ठापनासमितिपूषयुक्तेनांतशो नत्तपानं यावन्नि
र्दोषमन्नेपणीय ॥ ११ ॥ पुनरुत्तरगुणानाह । एतानि त्रीणि स्थानानि । यथा ईर्या
समिति रित्येकं स्थानं । आसन शय्येत्यादानजाडमात्रनिक्षेपणासमिति रिति द्वितीय २

परित्यागं परिग्रहस्य परिज्ञानं वा सत्सारस्या ऽऽश्रित्योऽङ्घ्रित प्रव्रज्योद्धानेन । सच त
न्यक् परिज्ञानानावाद्वितीर्णं सत्सारसमुद्गतिर्भु केवलमिह संसारे प्रस्तावे वा
शाश्वतत्वात् ध्रुवोमोक्षस्तं तदुपायं वा समयं नापतएव न पुनर्विधत्ते तत्परिज्ञाना
न्नावादितिनाव । तन्मार्गं प्रपन्नस्त्वमपि कथं ज्ञास्यसि । आरमिहजव कुतोवा परं पर
लोक । यदि वा आरमिति गृहस्थत्व परमिति प्रव्रज्यापर्याय । अथवा आरमिति संसा
र परमिति मोक्षं एव नूतश्चाऽन्योऽप्युनयत्रष्ट । (वेहासिति) अतराले उचयानावत.
स्वरुतै कर्मणि कृत्यते षोडशतइति ॥ ७ ॥

जइ वि य णिगणे किसे चरे, जइविय जुजिय मासमतसो ॥ जे
इह मायावि मिळई, आगतागप्रायणंतसो ॥ ९ ॥ पुरिसो रम
पावकम्मुणा, पलियंतं मणुयाणजीवियं ॥ सन्ना इह काममु
च्चिया, मोह जति नरा असंबुद्धा नरा ॥ १० ॥

अर्थ—हवे शिष्य कहेवे के, हे जगवन् ? केटलाएक दर्शनी निपरिगृही तथा तपस्या
ना करनार देखायवे, तो तेने मोक्ष केम नहोय ? हवे गुरु कहेवे के, जइविय के० यद्य
पि ते परतीर्थिक तापसादिक अथवा आज्ञा थकी त्रष्टस्वपूथिक णिगणे के० नम्र
सर्व बाह्य परिग्रह रहित, किसे के० कश डवेले कींउंते शरीर जेमने एवा उता चरे
के० पोतपोतानी प्रव्रज्या आदरीने विचरेवे वली जइविय के० यद्यपि जुजिय मासम
तसोके० मासमास खमण करी मासने अते जमे तथापि जेइह के० जे आ सत्सारने
विपे मायावि के० मायासहित मिळइ के० सयोगकरे उपलक्षणथी कपायादिके करी
युक्त होय ते आगतागप्रायणतसो के० आगमिक काले अनता गर्जादिक डु ख पामे, ए
टले अनतो सत्सार परिग्रमण करे ॥ ९ ॥ हवे जे कारणे मिथ्यादृष्टिने उपदेशे घणो
कायक्लेजे, पण मुक्ति नथी तेकारणे निरते मार्ग रहेबु ए नाव कहेवे पुरिसो के० अ
हो पुरुषो ? तमे पावकम्मुणा के० पापकर्म थकी उपरम के० निवत्तो केमके पलियंतं
मणुयाणजीविय के० मनुष्यजु जीवित्तव्य ते पत्थोपमातवे, एटले समयमरहित जीवजु जो
घणुज आधुष्य होय तो त्रण पत्थोपम होय अने समयसहित तो एक पत्थोपमनी
अदर जाणबु एटले आठ वर्षे उणी एक पूर्वकोडी एटलुज मनुष्यजु आधुष्यवे तेतो
गधुज जाणजे एबु जाणीने जेटलो काल जीविए तेटलो काल सम्यक् अनुष्ठाने करी
सफल करिए वली जे नरा के० मनुष्य सन्नाइह के० जोग स्नेह पकनेविपे खुता
अथवा काममुच्चिया के० कामजोगने विपे मूर्धित उता एवाजे मनुष्य असंबुद्धा नराके० ते

कथ्रेणामारूढोजगवान् क्रोधादीनेव सज्जलनान् रूपयति किमर्थमागमप्रसिद्धमुत्तं
ध्यादा मानस्योपन्यासऽति ॥ अत्रोच्यते । माने सत्यवर्षणावी क्रोध क्रोधेतु मान
स्यादानवेत्यस्यार्थस्य प्रदर्शनायान्यथाक्रमकरणमिति ॥ १२ ॥

समिणु सयासाहु, पंचसंवरसंवुमे ॥ सिणहि अ

सिए निखू, अमोक्कायपरिवए ज्जासितिवेमि ॥ १३ ॥

अर्थ-हवे अध्ययन उपसहरतो कहेते समिणके० पाच समिते समितो, उके० तु अ
वधारणने अर्थे ते तथा सयासाहुके० सर्वकालनेविपे साधु केवोते ? ते कहेते पंचसवर
सवुमेके० पाच महाव्रतनो पालनार तथा पाच प्रकारना सवरे करी सवस्यो ठतो तथा
सिएहिके० जे गृहस्थ पासञ्जादिकने विपे बंधाणा तेवा गृहस्थने विपे असिए के० अ
एबधाणो थको एटले तेने विपे मूर्छा नकरे जेम कर्दम थकी कमल उचुरहे तेम
निखूके० साधु ते आरज परिग्रह थकी दूर रहे पण तेनी साथे बगाय नही, एवो
ठतो अमोक्कायपरिवएके० ज्यासु गी मोक्ष न थाय त्यासुगी सयम पाळे ईतिवेमिनो
अर्थ पूर्ववत् ॥ १३ ॥ इति प्रथमाध्ययनस्य चतुर्थोद्देशक समाप्त । प्रथमाध्ययन स०

॥ दीपिका- एव समितिनि समित साधु पंचमहाव्रतोपेतत्वात्पंचप्रकारसंवृत ।
चण्ड्याहुसिगुप्तस्तथा गृहपाशादिषु सितावद्धा गृहस्थास्तेष्वसितोन बद्धोन मूर्च्छितो
निद्रुर्नानिद्रुरासमतात् मोक्षाय परिसमताद्वजे सयमानुष्ठानरतो जवेस्त्वमिति शिष्यस्यो
पदेश । इति समाप्ता । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ इति तपागच्छाधिपश्रीहेमविमलसू
रिस्त्रिगुण्यहर्षकुजप्रणीताया श्रीसत्ररुतागदीपिकाया प्रथम समयाध्ययन समाप्त ॥

॥ टीका- तदेव मूलगुणानुत्तरगुणाश्रोपदर्शाऽधुना सर्वापसंहारार्थमाह । (समिए
उनया इत्यादि) तुरवारणे । पचनि समितिनि समितएव साधुस्तथा प्राणातिपा
तादिपचमहाव्रतोपेतत्वात्पंचप्रकारसवरसंवृतस्तथा मनोवाक्कायगुप्तियुक्तस्तथा गृहपाशा
दिषु सिताश्चवद्धा सकागृहस्थास्तेष्वसितोऽनवबद्धस्तेषु मूर्छामिकुर्वाण पकाधारप
कजवत्तन्कर्मणाऽदिह्यमानो निद्रुर्निद्रुणशीतोनावनिद्रुरामोक्षायाऽपेकमापगमलरूप
मोक्षार्थं परि समतात् वजे सयमानुष्ठानरतो जवेस्त्वमिति विनेयस्योपदेश । इति अथ
यनसमाप्तौ । ब्रवीमीति गणधरएवमाह यथा तीर्थरुतोक्त तथैवाहं ब्रवीमि न स्वमनी
प्रियेति गतोऽनुगम । साप्रतं नयास्तेपामयमुपसहार । सवसिपि नयाण बहुविध
तवयं निसामित्ता । तं सवगयविसुद्धं ज चरणगुणछिउसाहुति ॥ १ ॥ १३ ॥ इति सू
त्ररुतागो प्रथमाध्ययन समाप्त ॥ ॥

जययं विहराहि जोगव, अणुपाणा पंथा डुरुतरा ॥ अणुसासणमेव प
क्रमे, वीरेहि सम पवेड्यं ॥ ११ ॥ विरया वीरा समुठिया को ढकायरि
याड पीसणा॥ पाणेण ढणति सबसो, पावाउ विरिया अग्निनिबुद्धा ॥ ११ ॥

अर्थ—हरे जो एमठे तो खु करबु ते कहेठे जयय के० आयुष्य बुद्ध जाणी अने
विषयने क्लेशनु कारण जाणी, गृहपाशबध ठेदीने चारित्रने विपे यत्न करता विहराहि
के० विचरे ते केहेयो ठतो विचरे? तोके, जोगव के० समिति अने गुप्तिसहित थको
विचरे, केमके अणुपाणापथाके० सूक्ष्मजीव जे पंथ एटले मार्गने विपे ठे, ते पथ र्थ्यास
मितिबिना डुरुतराके० डुस्तरठे एटले जता दोहिलोठे, एरीते बीजी समितिउ पण फला
ववी तो एम सदा सावधान पणे हिने अणुसासण के० जेम श्रीवीतरागदेवे सूत्रम
ध्ये शीखामण कह्येठे एके० तेम सूत्रने अनुसारे पक्रमेके० चाले, एम वीरेहि के०
श्रीवीर तीर्थकरे समके० साचु पवेदिय के० कसुठे ॥ ११ ॥ ते श्रीवीर केवाठे, ते क
हेठे जे हितादिक पापथकी विरियाके० विरत एटले निवर्त्त्या ते वीरा के० वीरकर्मना
ठेदनारा तथा समुठियाके० सम्यक् आचारने विपे सावधान थया एवा ठता कोह के०
क्रोध अने कायरियाइके० कातरि एटले माया तथा आदि शब्द थकी मान अने लोच
पण जाणी जेवा तेना पीसणा के० पीसनार एटले मर्दन करनार ते वीर सबसो के०
सर्वथापि पाणेण ढणति के० प्राण हणै नही पावाउ के० पाप जे सावद्य अनुष्ठान
ते थकी विरिया के० विरत तथा अग्निनिबुद्धा के० कोरादिकना उपशमे करी शीतल
थयाठे एवा श्रीवीर जाणवा ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—जययमिति । यतमानोयत्नकुर्वन् विहर वयुक्तविहारी नव योगवान् सय
मयोगवान् । अणव सूक्ष्मा प्राणा प्राणिनोयेषु ते अणुप्राणा पथानोऽनुपयोगैर्दुरु
तरादुर्गमा । र्थ्यादिसमितिषु उपयोगवतानाव्यमित्यर्थः । अनुशासनमेव सूत्रानुसारेणै
व सयमे प्रक्रमेत् चरेत् । एव वीरैर्देहि सम्यक् प्रवेदितं कथित ॥ ११ ॥ विरयाइति ।
हितादेर्विरता समुठिता सम्यगारजत्यागेनोठिता क्रोधकातरिकादिपीपणा । क्रोधग्रह
णान्मानोपि ग्राह्य । कातरिका माया । मायाग्रहणाच्च लोकोगृहीत । तेषा पीपणाविना
शका एवविधावीरा स्युः । तथा प्राणान् सर्वशोमनोवाक्कायैर्न ध्रति । पापात् सावद्यव्या
पारात् विरताअग्निनिर्वृता क्रोधाद्युपशमेन शाता स्युः ॥ ११ ॥

॥ टीका—एव च स्थिते यद्विधेय तदर्शयितुमाह । (जययमित्यादि) स्वल्प जीवित
मवगम्य विषयाश्च क्लेशप्रायाऽनवबुद्धयः धित्वा गृहपाशबधन यतमानोयत्न कुर्वन् प्राणि

स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुरासुरनरोगतिरश्च समुद्दिष्याह । यथा बुध्यध्व यूयं धर्मे बोधं कुरुत । किं न बुध्यध्व एवविधसामग्र्यां सत्या कस्माद्धर्मे बोधो न क्रियत इत्यर्थः । यत अकृतधर्माणां प्रेत्य परलोके संबोधिधर्मे प्राप्तिरूपा पुनर्दुर्जना । दुर्निश्चये । नैवातिक्राता रात्रय उपनमन्ति पुनर्दुर्गन्ते । नहि अतिक्रातो यौवनादिकाल पुनरावर्तत इति नाव । पुनरपि जीवितं सयमजीवितं नो नैव मुलज । यदि वा जीवितमा सुख्युदित सत्संधातु न शक्यत इति ॥ १ ॥ आधुपोऽनियतत्वमाह । (महरति) । मह रावाला एव केचिज्जीवितं त्यजति तथा वृक्षागर्जस्याश्चपि मानवा । उपदेशयोग्य त्वान्मानवग्रहण । एतत्पश्यत यूय यस्तर्वास्वप्यवस्थासु प्राणी जीवितं त्यजतीति । तयाहि त्रिपटयोपमायुष्कस्यापि पर्याप्त्यनंतरमंतर्मुहूर्तेनैव कस्यचिन्मृत्युरूपतिष्ठतीति । अत्र दृष्टान्तमाह । यथा श्येनोवर्तक तित्तिरिजीव हरते दंतं इति एवमायु कृष्ये प्राणान् मृत्युरपहरेत् । आयुःकृष्ये वा वृद्धयति जीविन ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं समयाख्यं प्रथममध्ययनं साप्रतं वैतालीयाख्यं द्वितीयमारभ्यते । अस्य चाऽध्ययनसंबन्धः । इहाऽनंतराऽध्ययने स्वसमयगुणा परसमयदोषाश्च प्रतिपादिता स्तांश्च ज्ञात्वा यथाकर्मविदार्यते तथा बोधो विवेक इत्यनेन सर्वधेनाऽयातस्याऽस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यऽनुयोगद्वाराणि जणनीयानि । तत्राऽभ्युपक्रमांतर्गतोऽर्थोऽधिकारोद्देशः । अध्ययनार्थोऽधिकार उद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राऽध्ययनार्थाधिकार प्रागेव निर्युक्तिकारेणाऽज्ञाणि । एकाकणबुध्रणाच्चेत्यनेन गाथाद्वितीयपदेनेत्युद्देशार्थाधिकारं तु स्वतएव निर्युक्तिकार उच्यते । नामनिष्पन्नं तु निष्केपमप्रकृत्य निर्युक्तिरुदाह “वेयालियमि वेया, लणो य वेयालण वेयालिय । तिन्निवि चउकगाऽ, वेयालेउ एउ पुण जीवी” ॥ ३७ ॥ (वेयालियमित्यादि) । तत्र प्राकृतगैट्या वेयालियमिति । द्विविदारोऽस्य धातोर्विपूर्वस्य णादसत्त्वात् नावे एबुलप्रयातस्य विदारकमिति क्रियावाचकमिदमध्ययनाऽज्ञिगानमिति । सर्वत्र च क्रियायामेतच्च सन्निहितं । तद्यथा कर्ता करण कर्म चेत्यतस्तद्वर्णयति । विदारकोविदारण विदारणोय च तेषां त्रयाणामपि नामस्थापनाऽव्यनावेदाच्चतुर्धा निष्केपेण । त्रीणि चतुष्कानि दृष्टव्यानि । अत्र च नामस्थापने कृष्णे इव्यविदारकोयोहि इव्य काष्ठादि विदारयति । नात्रविदारकस्तु कर्मणोविदार्यत्वात् नो आगमतोजीवविज्ञेय साधुरिति ॥ ३७ ॥ करणमप्रकृत्याऽह “द्व च परसुमादी दसणाणतवसयमानावे । द्व च दारुगाही नावे कम्म वियालणिय” ॥ ३८ ॥ (दवंचेत्यादि) नामस्थापने कृष्णे इव्यविदारण परश्वादि नावविदारण दर्शनज्ञानतप सयमास्तेपामेव कर्मविदारणे सामर्थ्यमित्युक्तं जवति । विदारणीयं

॥ टीपिका—एवितेति । परीपहै षष्ठोपि तान् अधिसहेत द्रमेत । पीडितएव चितयेत् नतावदहमेव परीपहोपसर्गैर्लुप्ये पीडये कितु अन्येपि प्राणिनस्तिर्यङ्मुन्या पीडयंते लोके एव सहितोज्ञानादिनि सहितआत्महितोवा पश्येत् निर्मलबुद्ध्या विचारयेत् पूर्वोक्त । अनीह क्रोधादिनिरपीमित सयमेपरीपहसहनेवा निगूहीतवीर्योवा सन् परीपहै षष्ठोपि तान् अधिसहेत द्रमेत ॥ १३ ॥ धुणियाइति । धृत्वा विभूय कुडिअं कुड्य निजिमिवेत्यर्थ । लेपवत् सलेप । यथा कुड्य गोमयादिलेपेन सलेपं क्रमेण लेपोप गमत रुग स्यात् एवमशनादिनिर्देह करीयेत् । देहकृशत्वाच्च कर्मरुशत्वं स्यादिति जा व । तथा विविगाहिसाविहिसा न विहिसा अविहिसा ता प्रजेत प्रकर्षेण व्रजेत । अ हिता प्रधान म्यादित्यर्थ । अनुगतोमोहे प्रति अनुकूलोधर्मोऽनुधर्मोऽय मुनिना सर्वे षेन प्रवेदित कथित ॥ १४ ॥

॥ टीका—पुनरुपपदेशांतरमाह । (एविताइत्यादि परीपहोपसर्गाएतज्जावनापरेण सोढव्या नाहमैवैकस्तावदिह शीतोष्मादिषु ग्वविशेषैर्लुप्ये पीडये । अपित्वऽन्येऽपि प्राणि नस्तथाविद्या स्तिर्यङ्मुन्याश्चस्मिन्नोके लुप्यते अतिष्ठसहैर्लुक् परिताप्यते तेषां च सम्यग्विवेकानावाप्तिर्निर्जराख्यफलमस्ति । यत । क्वात न द्रमया गृहोचितसुख त्यक्त न सतोपत सोढा इ सहातापशीतपवनक्लेशान तप्त तप ॥ व्यातं चित्तमहर्निग नियमि तं दर्शनं तत्त्व पर तत्तत्कर्मरुतं सुखार्थिनिरहो तैस्तं फलैर्वचिता ॥ १॥ तदेव क्लेशादिस हन सद्भिरेकिना सयमान्युपगमे सति गुणाय नवति । तथाहि । काश्यं कृत्प्रनव कदन्न मशन शीतोष्मयो पात्रता पारुष्य च जिरोरुहेषु शयन मह्यास्तले केवले । एतान्येव गृ हे बहृत्यवनति तान्युन्नति सयमे दोषाश्चापि गुणानवति हि नृणां योग्ये पदे योजि ता । १ । एव सहितो ज्ञानादिनि सहितोवा आत्महित सन् पश्येत् कुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेदनरोदित । तथा निहन्यतइति निह न निहोऽनिह क्रोधादिनि रपीमित सन् समहासत्त्व परीपहै षष्ठोऽपि तानाधिसहेत मन पीमा न विदध्यादिति । यदिवाऽनिहइति तप सयमपरीपहने वा निगूहितबलवीर्य । जेपपूर्वचदिति ॥ १३ ॥ अपिच (धुणियाइत्यादि) । धृत्वा विभूय (कुजियति) कर्मणरुतं कुड्य । लेपवत्सलेपं । अयमत्रार्य । यथाकुड्य गोमयादिलेपेन सलेप जापय्यमान लेपापगमात् कृश नवति एव अनशनादिनिर्देह करीयेत् अपचितमासशोणित विदध्यात् । तदपचयाच्च कर्मणोऽ पचयोऽनवतीति जाव । तथा विविगाहिसा विहिसा न विहिसा अविहिसा तामेव प्रकर्षे ण व्रजेत् अहिताप्रधानानवेदित्यर्थ । अनुगतोमोह प्रत्यनुकूलो धर्मोऽनुधर्मः असावहि साजकृण परीपहोपसर्गसहनलक्षणश्च धर्मोमुनिना सर्वे षेन प्रवेदित कथितइति ॥ १४ ॥

पाटव । श्रवणश्रद्धादिप्राप्तां सत्यां स्वसवित्यवष्टंजेनाह । किं न बुद्ध्यध्वमित्यवश्यमेवविध
सामग्र्यावाप्तौ सत्या सकर्णेन तुष्टान् जोगान् परित्यज्य सद्धर्मबोधोविधेयइतिजाव । त
थाहि । निर्वाणादिमुखप्रदे नरनवे जैनेद्धर्मान्विते, लब्धे स्वल्पमचारु कामजमुखं नो
सेवितु युज्यते । वैदूर्यादिमहोपलौघनिचिते प्राप्तेऽपि रत्नाकरे, लातु स्वल्पमदीतिकाचशक
लं किं चोऽचित सांप्रन ॥१॥ अरुतधर्मचरणाना तु प्राणिनां संबोधि सम्यक्दर्शनज्ञान
चारित्राऽवातिलक्षणा प्रेत्य परलोकागताना खलुगन्धम्याऽवधारणार्थत्वात् सुदर्जनैव । त
थाहि । विषयप्रमादवशात् सकृत् धर्माचरणाद्व्रष्टव्याऽनतमपि काजं ससारे पर्यटनम
निहितमिति । किंच । दुरित्यवधारणे । नैवाऽतिकातारात्रयउपनमति पुनर्दौकते । नह्यति
क्रांतोयौवनादिकाल पुनरावर्ततइतिजाव । तथाहि । जवकोटिचिरसुलजं, मानुष्यं
प्राप्य क प्रमादोमे । नच गतमायुर्नय प्रत्येत्यपि देवराजस्य ॥ १ ॥ नोनैव ससारे सु
लेन सुप्राप सयमप्रधान जीवित यद्वि वा जीवितमायुस्तुटित सत् तदेव सयातु न शक्य
तइति वृत्तार्थ । सवोधश्च प्रसुप्तस्य सतो जवति स्वापश्च निद्रोदये निद्रासंबोध्योश्च नामा
विश्वतुर्द्धा निक्षेप । तत्र नामस्थापने अनादृत्य इव्यजावनिक्षेप प्रतिपादयितु निर्युक्ति
रुदाह । 'द्वंद्वं निद्रा वेत्त दसणनाणतवसजमा जावे । अहिगारो पुणनणिउं नाणे तव
दंसणचरित्ते' ॥ ४४ ॥ (द्वंद्वंनिद्रावेत्त इति) इह च गाथाया इव्यनिद्राजावसवोधश्च द
र्शित । तत्राऽद्यंतग्रहणेन जावनिद्रा इव्यबोधयोस्तदतर्वर्तिनोर्ग्रहण इष्टव्य । तत्र इ
व्यनिद्रा निद्रा वेदोवेदनमनुजव । दर्शनावरणीयविशेषोदयइति यावत् । जावनिद्रातु
विषयज्ञानदर्शनचारित्रगूयता । तत्र इव्यबोधोदयनिद्रया सुप्तस्य बोधन । जावे जाव
विषये पुनर्बोध्योदर्शनज्ञानचारित्रतप संयमाइष्टव्या । इह च जावप्रबोधेनाऽधिकार
सच गाथापश्चोर्द्धेन सुगमेन प्रदर्शितइति । अत्र च निद्राबोधयोर्इव्यजावनेगच्छत्वारो
जगायोजनीयाइति ॥ ४४ ॥ १ ॥ जगवानेव सर्वससारिणा सोपक्रमत्वादनियतमायु
रुपदर्शयन्नाह । (डहराबुड्ढायेत्यादि) डहराबालाएव केचन जीवित त्यजति । तथा
वृद्धाश्च गर्भस्थाश्चप्येतत्पश्यत यूष के ते मानवामनुप्यास्तेपामेवोपवेगदानार्हत्वात्
मानवग्रहण । वदुपायत्वादायुष सर्वास्वऽप्यवस्थासु प्राणी प्राणास्त्यजतीत्युक्त जवति ।
तथाहि । त्रिपत्योपमायुष्कस्यापि पर्याप्त्यनतरमतर्मुद्धूतैर्नैव कस्यचिन्मृत्युरुपतिष्ठती
ति । अपिच गर्भस्थं जायमानमित्यादि । अत्रैव दृष्टातमाह । यथा श्येन पक्षिविशे
पोवर्तक तिचिरजातीयं हरेत् व्यापादयेदेव प्राणिन प्राणान् मृत्युरुपहरेत् । उप
क्रमकारणमायुष्कमुपक्रमेत् । तदजावे वा आयुष्यक्ये नृद्यति व्यवधिद्यते जी
वाना जीवितमिति शेष ॥ १ ॥

एति) मावधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य मप्राकृतशैल्या माहणेत्युच्यतइति ॥ १५ ॥ अनुकूलोप
सर्गमाह । (उच्छिद्येत्यादि) अगार गृह तदस्य नास्तीत्यनागरस्तमेव जूत संयमोद्भाने
नैपणा प्रत्युद्भित प्रवृत्त । आभ्यतीतिश्रमणस्त । तथास्थानस्थितमुत्तरोत्तरविशिष्टसयम
स्थानाव्याप्तिन तपस्विन निगिष्टतपोनिष्ठदेह तमेवजूनतमपि कदाचित् महरा पुत्रनप्रा
दयोवृद्धा पितृमातुलादय उन्निष्कामयितु प्रार्थयेयुर्याचैरस्तएवमूचुर्नवता वयप्रतिपाल्या
न त्वामतरेणाऽऽस्माक एक प्रतिपात्यएव नणतस्ते जनाअपि शुष्येयु श्रम गन्धेयुर्न
च तं साधु विदितपरमार्थ लजेरन् नैवाऽऽत्मसात्कुप्युर्नैवाऽऽत्मवशगं विदधुरिति ॥ १६ ॥

जड कालुणियाणि कासिया, जड रोयति य पुत्तकारणे ॥ ढवि
यं निरकुसमुच्चिं एो लप्रति ए सठवित्तए ॥ १७ ॥ जड विय
कामेहि लाविया, जड ए जाहिण वधिउं घर ॥ जड जीवितना
वकखए, एो लप्रति ए सठवित्तए ॥ १८ ॥

अर्थ-जडके० यद्यपि ते माता पिता पुत्र कलत्रादिक जेठे ते साधुने सन्मुख आवीने
कालुणियाणिकासियाके० अनेक करुणा प्रलाप वचन बोले तथा जडके० यदि रोय
तियपुत्तकारणेके० पुत्रने निमित्ते रुदन करे तोपण ते ढवियके० मुक्ति गमन योग्य
निरकुके० साधु रागद्वेषरहित एवो समुच्छिपके० सम्यक् प्रकारे सयमने विपे उठषो
ठे, सावधान थपोठे, एा साधुने णोलप्रतिके० क्षोणावी न शके एसठवित्तएके० प्रव्रज्या
मूकावी गृहस्थावासने विपे स्थापि नशके ॥ १७ ॥ जडवियकामेहिजावियाके० यद्यपि
ते पोताना सज्जन ते सयम पालता साधुने कामनोगे करी लोनावे ए अनुकूल उपस
र्ग अने जडएजाहिणवधिउंघर के० अथवा जो तेने बाधीने घेर लेई जाय ए प्रतिकूल
उपसर्ग ठे तो एवा अनुकूल अने प्रतिकूल उपसर्ग पीड्यो थको पण साधु जई के०
यदि जीवितनावकखए के० असंयमे जीवितव्य न वांठे एटले मरण कबुल करे पण
असंयमे जीवितव्य न वांठे तो तेने णोलप्रति एसठवित्तए के० तेना स्वजन ते पोताने
वशकरी नशके अर्थात् गृहवासने विपे स्थापी नशके ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-जईति । यद्यपि ते मातापित्रादय कारुणिकानि विलापवचनानि कुर्यु । तथा
यदि रुदति पुत्रकारणात् सुतनिमित्त । एव रुदतोयदिनणति निरकु । किन्तु इव्यं मुक्ति
योग्यत्वात् इव्यं नूतं सयमे समुद्भितमुच्यत तथापि तं साधुन लप्स्यंते न शक्नुवति सयमा
ज्ञाजितु तथा न गृहस्थत्वे सस्थापयितु ॥ १७ ॥ (जईति) यद्यपि ते पित्रादयस्तं साधुं
कामं रिद्धामदनं जीवयति उपनिमत्रयेयु । तथा यदि एवाक्यालंकारे बध्वा गृह नयति ।

खलेन धात्रा ॥ १ ॥ तस्य च स्नेहाकुजितमानसस्य सदसद्विवेकविकल्पस्य स्वजनपोषणार्थं यत्किञ्चनकारिणः सदैव सङ्गिर्निहितस्य सुगतिरपि प्रेत्य जन्मातरे नोमुजनाऽपि तु मातापितृव्यामोहितमनसस्तदर्थं क्लिश्यतोविषयमुखेष्वातश्च दुर्गतिरेव नवतीत्युक्तं नवति । तदेवमेतानि जयानि जयकारणानि दुर्गतिगमनादीनि (पेक्ष्यन्ति) प्रेक्षाऽरंजात्सावद्याऽनुष्ठानरूपादिरमेत् । सुव्रत शोचनव्रत सन् सुस्थितोवेति पावान्तर ॥ ३ ॥ अनिवृत्तस्य दोषमाह । (जमिणमित्यादि) यद्यस्मादनिवृत्तानामिदं नवति । किं तत् जगति पृथिव्या (पुटोक्ति) पृथक्नूताव्यवस्थिता सावद्यानुष्ठानोपचितं कर्मनिर्विलुप्यं ते नरकादिषु यातनास्थानेषु घ्राण्यते । स्वयमेव च कृतं कर्मनिर्भरायापादितैर्गाहं ते नरकादिस्थानानि यानि तानि वा कर्माणि इ खदेवूनि गाहते उपचिनोति । अनेन च हेतुसङ्गाव कर्मणामुपदर्शितो नवति । नच तस्याऽद्युज्जाऽचरितस्य कर्मणोविपाकेनाऽस्पृष्टोऽद्युसो मुच्यते जतु । कर्मणामुद्यमननुनूय तपोविज्ञेयमतरेण वीक्षाप्रवेशादिना न तदपगमं विधत्तइतिचाव ॥ ४ ॥

देवा गंधर्वरक्षसा, असुरा जूमिचरा सिरिसिवा ॥ राया नरसेठिमाह
णा, गणा ते विचर्यति इक्षिया ॥५॥ कामेहिय संथवेहिय गिक्षा, कम्म
सहा कालेण जतवो॥ताले जह् बंधणञ्चए, एव आउक्खमि तुट्ठती ॥६॥

अर्थ-हवे सर्व स्थाननु अतिव्यपणुं देखाडेठे देवा के० देवता ते ज्योतिषि सौध
मार्गिक तथा गंधर्वरक्षसा के० गंधर्व राक्षस एटले व्यतरदेवो कहा, तथा असुरा
के० दश प्रकारना ज्वनपति तथा जूमिचरा के० जूमिचरादिक ते मनुष्यादिक जाणवा
अने सिरिसिवा के० सरीसृप एटले सर्पादिक तिर्यच जाणवा, तथा राया के० राजा
चक्रवर्त्यादिक अने नर के० सामान्य मनुष्य, सेठिके० श्रेष्ठि ते नगरमाहे मोहोटा, भा
हणा के० ब्राह्मण, गणा तेविचर्यति इक्षिया के० एटला सर्व पोतपोताना स्थानकने
पोते इक्षिया थया यका ठामेठे एटले सर्व प्राणीमात्रने अंतकाले इ ख उपजेठे इत्यर्थ
॥५॥ बली तेहिज जात्र कहेठे. कामेहियके० कामते विषयादिक जोग अने संथवेहिय
के० संस्तवते मातापितादिक तथा स्वसुरवर्गादिक तेनो परिचय, तेणोकरी गिक्षाके० आ
सक्त ठतो कम्मसहाकालेण के० काले कर्मविपाके एटले जोगववाने प्रस्तावे जतवो
के० जीव कर्मनो सहन करनार थाय, एटले विषयासक्त मनुष्यने आगमिक काले
इ खज थाय, परतु ते जीवने काम, जोग तथा स्वजन ए सर्व इ ख थकी राख
नार नथी जह् के० जेम ताले के० तालवुद्धनु फल ते बंधणञ्चए के० बीट थकी

के० पोषण करवु ते महापुण्यनु कामठे ॥१९॥ हवे कोइएक कायर पुरुष ते मातापि
तादिकना वचनथी लोनाय तेने विपाक कहेठे अन्नेके० अनेरा कोइएक अल्प सत्वव
त एवा चारित्रिया ते अन्नेहिके० अन्य जे मातापितादिक नेने विपे मुष्टिया के० मोहे
मूर्खार्थका मोहजतिणराथसबुद्धा के० असवरी एटले सवगविना मोह पामे, एटले
रुडाथनुष्ठाननु करवु मूकी आपे अने मोहनेविपे पोहोचे तथा ते असयतिनरोने विस
मके० गृहस्थे विसमेहिगाहियाके० असयम तेने विपे पोहोचाडया ठता पुणो के० वजी ते
पावेहिके० पापेकरी पगप्त्रियाके० धृष्ट ठता पापकर्म करतां लज्जा पामे नही ॥२०॥

॥ दीपिका—(सेहतीति) ते मात्रापित्रादय सुताचार्या च । एमिति व्याख्यालंकारे । तं
साधुं (ममाङ्गोत्ति) ममायं साधुरिति स्नेहाजव शिक्षयति । किमित्याह । पश्य नोऽस्मा
न् इ खितान् त्व तु दर्शक सूक्ष्मदर्शी अतोऽस्मान् पोषय अन्यथा त्वया प्रब्रज्याग्रहणा
दिह लोकस्त्यक्त । अस्मत्परिपालनत्यागात्परलोकमपि त्व जहासि त्यजसि ॥ १९ ॥
(अन्नेति) अन्ये केचनाऽल्पसत्वाअन्यैर्मातापित्रादिनिर्मूर्तिताअसवृतानरामोह यां
ति सदनुष्ठाने मुह्यति । तथा विषमैरसयतैर्विषममसयम ग्राहिताअसयमे प्रवर्तितास्ते
पापै कर्मणि पुन प्रगल्भिताधृष्टांगता ॥ २० ॥

टीका—च (नेहतिषणमित्यादि) ते कदाचिन्मातापित्रादयस्तमनिनवप्रव्रजित (सेहं
तिति) शिक्षयति । एमिति व्याख्यालंकारे । (ममाङ्गोत्ति) । ममाऽयमित्येव स्नेहा
जव । कथं शिक्षयतीत्यतआह । पश्य नोऽस्मानन्त्यतइ खितास्त्वदर्थं पोषकानावा वा त्वं
च यथावस्थितार्थपश्यक सूक्ष्मदर्शी सञ्भुतिकइत्यर्थे । अतोऽनोऽस्मान् पोषय प्रतिजागर
ण कुरु अन्यथा प्रब्रज्याऽन्युपगमेनेह लोकस्थकोनवताऽस्मत्प्रतिपालनपरित्यागेन च प
रलोकमपि त्व त्यजसीति इ खितनिजप्रतिपालनेन च पुण्यावासिरेवेति । तथाहि । या ग
ति क्लेशगन्धानां गृहेषु गृहमेधिनां । बिभ्रता पुत्रदारांस्तु तां गतिं व्रज पुत्रकेति ॥ १९ ॥
एव तेरुपसर्गिता केचन कातरा कदाचित् यद्यत्कुर्युरित्याह । (अन्नेइत्यादि) अन्ये केच
नाऽल्पसत्वा अन्यैर्मातापित्रादिनिर्मूर्तिताअधुपपन्ना सम्यग्दर्शनादिव्यतिरेकेण सकल
मपि शरीरादिकमन्यदित्यन्यग्रहण । ते एवजूता असवृतानरा समोह यांति सदनुष्ठाने
मुह्यति तथा ससारगमनैकहेतुनूतत्वात् विषमोऽसयमस्त विषमैरसयतैरुन्मार्गप्रवृत्ति
त्वेनाऽपायानीरुजि रागद्वेषैर्वा अनादिजवान्यस्ततया दुःश्रेयस्त्वेन विषमैर्ग्राहिताअ
सयम प्रति वर्तिता । ते चैवजूता पापै कर्मणि पुनरपि प्रवृत्ता प्रगल्भिता धृष्टांग
ता पापकर्म कुर्वन्तोऽपि नजन्तइति ॥ २० ॥

येकरी कडेहि के० कीधा एवा जे कर्म तेने विपे मुडिह के० मूर्ति ठता तिबसे के० ती
 व्र एटले आकरा एवा कम्मेहि के० कर्म तेणेकरी किञ्चती के० पीडाय, एटले सारो अ
 थवा नरसो कोई पण जीव करेला कर्मने जोगव्याविना बूटे नहीं ॥ ४ ॥ हवे ज्ञान,
 दर्शन अने चारित्रविना अन्य कोऽ मोक्षमार्ग नथी एवु देखाडेने अहपास के० एवु
 देखीने शिष्य ग्रन्थे गुरु एम कहने के, कोऽएक दर्शनी विवेक के० परिग्रहनो परित्या
 ग करी उचिते के० उतथो अर्थात् प्रव्रज्याने विपे सावधान थयो; परंतु अवितिन्ने के०
 सम्यक् परिज्ञानने अजावे तिन एटले ससारसमुद् यकी तखो नहीं, एवो ठतो बली
 इहजासऽ के० एम जापे के धुव के० जे मोक्षनो मार्ग अथवा मोक्षनो उपाय ते अ
 माराज आचार थकीने एम कहे माटे हे शिष्य? तेना मार्गे प्रपन्न ठतो तु एाहिसिके०
 क्या थकी जाणीश? आर के० इहलोक अने बली कउके० क्या थकी पर के० परलो
 कने जाणीश अथवा आर एटले गृहस्थावास्त अने पर एटले प्रव्रज्या अथवा आर
 एटले ससार अने पर एटले मोक्ष तेने केम जाणीश एटले इहलोक परलोक वन्ने
 थकी ब्रष्ट एवो थको वेदाते के० अंतराले एटले ससारमाहेज कम्मेहि किञ्चऽ
 के० पोताना करेला जे कर्म तेणेकरी पीडातो जइश ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—(जेयावित्ति) येचापि बहुश्रुता स्युर्येधार्मिकास्तथा ब्राह्मणास्तथा जिह्नुका
 स्यु आनिमुख्येन (एमति) कर्म माया वा तत्कृतैरसदनुष्ठानैर्मूर्तितास्तीव्रमत्यर्थ । सेति
 आपत्ताद्बहुवचन ज्ञेयं । ते कर्मणि कृत्यंते पीड्यंते ॥ ४ ॥ ज्ञानादितात्पर्येण मोक्षो न
 तीर्थिकोक्त इत्याह । (अहेति) अथाऽनंतर त्व पश्य विवेक त्यागं परिग्रहम्य ज्ञान वा ससा
 रस्याश्रित्य उद्धित स्वक्रियोद्युक्त सम्यक्ज्ञानाजावादवित्तीर्ण संसाराद्विमर्तीर्ण केव
 जं ध्रुवं मोक्षं तदुपाय वा जापतएव नतु विधत्ते ज्ञानाजावादित्यर्थ । तन्मार्गप्रपन्न
 स्वमपि कथमार इहजव पर वा परजव ज्ञास्यति । एवं नूतश्चो नयन्नष्टो (वेदासिति)
 अंतराले कर्मणि कृत्यंते पीड्यंते ॥ ५ ॥

॥ टीका—अपिच (जेयावीत्यादि) येचाऽपि बहुश्रुता शास्त्रार्थपारगा । तथा धार्मि
 काधर्माचरणशीला । तथा ब्राह्मणा । तथा जिह्नुकाजिह्वादनशीला स्युर्नवेसु ।
 तेऽप्यानिमुख्येन (एमति) कर्म माया वा तत्कृतैरसदनुष्ठानैर्मूर्तितागृहास्तीव्रमत्य
 र्थ । अत्र च षादसत्त्वाद्बहुवचन इष्टव्य । एवजूता, कर्मनिरसदेयादिनि कृत्यंते त्रिं
 ते पीड्यंतेऽनयावत् ॥ ४ ॥ साप्रत ज्ञानदर्शनचारित्रमतरेण नाऽपरोमोक्षमार्गोऽस्तीति
 त्रिकालविषयत्वात् सूत्रस्याऽगामितीर्थिकधर्मप्रतिपेयार्थमाह (अहेत्यादि) अथेन्य
 धिकारांतरे वन्हावेओ एकावेशइति । अथेत्यनंतर एतच्च पश्य । कस्तीर्थिकोविवेकं

रहितोवा सन्नीहृत्स्व तद्विपाक पर्यालोचय । पंडित सधिवेकयुक्तः पापात् कर्मणोत्तद
 नुष्ठानरूपात् विरतोनिवृत्त क्रोधादिपरित्यागाह्वातीनूतइत्यर्थ । तथा प्रणता - प्रवृद्धीनू
 तावीरा कर्मविदारणसमर्थामहावीर्य महामार्ग । तमेव विगिनष्टि । सिद्धिपथं ज्ञा
 नादिमोक्षमार्ग तथा मोक्षेप्रति नेतार प्रापक ध्रुवमव्यभिचारिणमित्येतदवगम्य सएव
 मार्गोऽनुष्ठेयोवा सदनुष्ठानप्रगट्त्वेर्जाव्यमिति ॥ ११ ॥ पुनरप्युपदेशदानपूर्वकमुपसहर
 न्नाह । (वेद्याजियमगइत्यादि) कर्मणा विदारणमार्गमागतोन्नत्वा त तथाज्ञान मनो
 वाकायसंवृत पुनस्त्यक्ता परित्यक्ता वित्त इव्य तथा ज्ञातीश्च स्वजनाश्च तथा साव
 धारंज च सुष्ठु संवृतइष्टियै सयमानुष्ठान चरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति
 वेतालीपद्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशक समाप्त ॥

अथ वेतालीयध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकप्रारंभ ॥ प्रथमउद्देशमावाह्य इव्य, स्वज
 न तथा धारजनो परित्याग कहेयो, हवे बीजे उद्देशे माननो परित्याग कहेउ.

तय संच जहाइ सेरय, इति मखाय मुणीण मऊई॥गोयन्नतरेण
 माहणे, अह सेयकरी अनेसि इखणी ॥१॥ जे परजवई पर ज
 ण, ससारे परिवत्तई महा॥अइ इखणिया उ पाविया, इति संखा
 य मुणीण मऊई ॥ २ ॥

अर्थ-तयसच के० ते जहा के० जेम तर्प पोतानी त्वचा जे काचली ते परिहरवा
 योग्य जाणीने ठाने, सेरय के० तेम ए साधुजे ठे, ते रजनी पेरे अष्ट प्रकारना कर्मने
 ठाने एतावता कपाय नकरे केमके कपायने अनावे कर्म पोतानी मेले उमागे. इति
 सखायमुणी के० एवीरीते जाणीने चारित्रिउ एमऊई के० मद एटले अहकार
 करे नही, ते मदनु कारण वेखाडेठे गोके० काश्यपादिक गोत्रेकरी अथवा यन्नतरेण
 के० अनेरा कुत्तरूपादिक मद तेने पामीने उत्कर्ष मान नकरे एवो माहणे के०
 साधु ते जेम पोता थकी मद नकरे तेम अनेसि के० अनेरानी पण अहसेयकरी के०
 अश्रेयकारणी एवी जे इखणी के० निदा तेपण नकरे ॥१॥ हवे परनिदाना दोष कहे
 ठे जे के० जे कोइ अशिवेकी पुरुष परजण के० अनेरा लोकने परजवई के० पराजव
 करे एटले अवहेजना करे ते पुरुष ससारेपरिवत्तईमह के० ससारमाहे अत्यंत
 परिभ्रमण करे अइ के० अथ जे कारणे इखणिया के० परनिदाते पावया के० एवी
 पापणीउके जे स्वस्थानक थकी अधोस्थानके जीवने पाहे इतिसखाय के० एवु जाणी
 ने एटले परनिदाने दोषरूप जाणीने मुणी के० मुनिश्वर जे ठे, ते जाति कुल श्रुत त

पुरुष अक्षवरी उतां मोहजंति केमोहने विषे पोहोचे एटले हिताहित न जाणे ॥१०॥

॥ दीपिका-जइवीति । यद्यपि कश्चित्पापसादिर्नग्न रुशश्च चरेत् । यद्यपि षष्ठाष्टमादिकुर्वन् यावदतशोमासं स्थित्वा श्रुक्ते तथापि योमायावी उपलक्षणात्कपाययुक्तोमीयते सगर्जाय गर्जार्यमनतशोऽनतवारं आगता यात्यति । अनतकाल ससारे त्रिमिष्यतीति ज्ञाव ॥ ९ ॥ पुरीतोति । हे पुरुष त्व पापकर्मण सकाशात् उपरम निवर्तस्व । यतोमनुजानां जीवितं सुबह्वपि त्रिपत्योपमांतं संयमजीवितं वा पत्योपमस्यातर्मध्ये पूर्वकोटिमितमित्यर्थः । अथवा परिसमतादंतो यस्य तत् पर्यंतं नातमित्यर्थः । ये पुन कामेषु इहामदनादिषु-भूर्तिता सन्नामग्राइह ससारे ते मोहं याति ते मोहनाय कर्म वध्नंति अ संवृता सवररहितानरा ॥ १० ॥

॥ टीका-ननु च तीर्थिकाश्चपि केचन निष्परिश्रमास्तथा तपसा निष्ठसदेहाश्च तत्कथं तेषां नो मोहोवाप्तिरित्येतदागम्याह । (जइविइत्यादि) यद्यपि तीर्थिक कश्चित्पापसाविस्त्यक्तबाह्यगृहवासादिपरिश्रमत्वात् निष्किंचनतया नग्नस्त्वक्त्राणानावाह रुशश्चरेत् स्वकीयप्रव्रज्यानुष्ठानं कुर्यात् । यद्यपिच षष्ठाष्टमदशमद्वादशादितपोविशेषं विधत्ते यावदतशो मासं स्थित्वा श्रुक्ते तथापि आतरकपायाऽपरित्यागान्न मुच्यते इति दर्शयति । यस्तीर्थिकइह मायादिना मीयते उपलक्षणात्कपायैर्युक्तइत्येव परिच्छिद्यते । असौ गर्जाय गर्जार्यमासमतात् गता यात्यत्यनतशोनिरवधिक कालमिति । एतदुक्तं नवति । अकिंचनोऽपि तपोनिष्ठसदेहोऽपि कपायाऽपरित्यागान्नरकादिस्थानात् तीर्थगादिस्थानं गर्जार्यमनतमपि कालमग्निशर्मवत् ससारे पर्यटतीति ॥ ९ ॥ यतोमिष्यादृष्टपुपदिष्टतपसाऽपि न दुर्गतिमार्गेनिरोधोऽतोमदुक्तएव मार्गे स्थेयमेतज्जनमुपदेशं दातुमाह । (पुरीतोऽइत्यादि) हे पुरुष येन पापेन कर्मणा अक्षदनुष्ठानरूपेण त्वमुपलक्षितस्तत्राऽसरुत् प्रवृत्तत्वात् तस्मादुपरम निवर्तस्व । यत् पुरुषाणां जीवितं सुबह्वपि त्रिपत्योपमांतं संयमजीवितं वा पत्योपमस्याऽतर्मध्ये वर्तते तदऽप्युना पूर्वकोटिमिति यावत् । अथवा परिसमतात् अतोऽस्येति पर्यंतं सातमित्यर्थः । तच्चैव तज्जतमेवोऽवगतव्यं । तदेव मनुष्याणां स्तोक जीवितमवगम्य यावत्तन्नपर्येति तावदमनुष्ठानेन सफलं कर्त्तव्यं । ये पुनर्जोगस्नेहपंके अवसन्नामग्राइह मनुष्यजने ससारे वा कामेष्विहामदनरूपेषु भूर्तिता अभ्युपपन्नास्ते नरा मोहं याति हिताहितप्राप्तिपरिहारे मुह्यंति मोहनीयं वा कर्मोपधिन्वतीति सजाव्यते । एतदसंवृतानां हिंसादिस्थानेन्योनिवृत्तानामसयतं इयाणां चेति ॥ १० ॥

ति । मुणीनमङ्गलश्रुत्यादिकस्य सूत्रावयवस्य सूत्रस्पर्शगाथादयेन निर्युक्तिरुदाह ।
 तवसंजमणाणेषु, विजईमाणोवज्जिउं महोसीहिं ॥ अत्रसमुकरिसवक्रिपुणहीना अथने
 सिं ॥ २ ॥ जइतावनिङ्करमउं, पडित्तिओअवमाणमहणेहि । अरिसेसमयछाणा, परि
 हरयवापयत्तेण ॥ ३ ॥ (तवसंजमइत्यादि) । तप समयज्ञानेप्यस्य्यात्मसमुत्कर्षणार्थं
 सुत्तेकार्थं य प्रवृत्तोमानोयद्यसावपि तावद्विर्वाजितस्त्यक्तोमहोपनिर्निहामुनिजि कि
 पुनर्निंदाऽन्येषा न त्याज्येति । यद्वि तावन्निर्जरामदोपि मोक्षैरुगमनहेतु प्रतिपिओ
 ऽष्टमानमथनैरर्हद्विरवगोपाणि तु मदस्थानानि जात्यादीनि प्रयत्नेन सुतरा परिहर्त्तव्या
 नीति गाथाद्वयार्थ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ १ ॥ साप्रत परनिंदादोषमविरुद्धाह । (जोष
 रजवइत्यादि) । य कश्चिदविवेकी परिजवत्यवज्ञयति । पर जन अन्य लोकमात्म
 व्यतिरिक्त । सतत्कृतेन कर्मणा ससारे चतुर्गंतिलक्षणे जवोद गवरघट्टघटीन्यायेन परि
 वर्त्तते भ्रमति महद्वत्यर्थं महात वा काल । क्वचिच्चिरमितिपाठ (अडुत्ति) अथशब्दोनिपा
 त । निपातानामनेकार्थत्वात् अतइत्यस्याऽर्थं वर्तते । यत परपरिजवादात्पतिक ससार
 अत (इलिणिया)परनिंदा । तुगदस्यैवकारार्थत्वात् पापिकैव दोषवत्येव । अथवा स्वस्या
 नादयमस्थाने पातिका । तत्रेह जन्मनि । सुजरोहृष्टात । परलोकेऽपि पुरोहितस्याऽपि
 श्वादिपूतपत्तिरिति इत्येव सख्याय परनिंदा दोषवती ज्ञात्वा मुनिर्जात्यादिनिर्गथाऽह विशि
 ष्टकुजोन्नव श्रुतवान् तपस्वी जवास्तु मत्तोहीनइति न मायति ॥ २ ॥

जे यावि अणायगे सिया, जेविय पेसग पेसए सिया ॥ जे मोणप
 य उवट्टिए, णो लळे समय सयायरे ॥ ३ ॥ समअन्नयरम्मि स
 जमे, ससुद्धे समणे परिवए ॥ जे आवकहा समाहिए, ढविए
 कालमकासि पंभिए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे मदने अजावे जेकाऽ कर्त्तव्यते ते देखाडेते जेयाविके० जेकोऽ अणायगेके०
 अणायक एटले नायक रहित किंतु स्वमेव नायक चक्रवर्त्यादिक सियाके० होय तथा जेवि
 यके० जेकोऽ अनेरो पेसगके० कर्म करनो पेसएके० कर्मकर होय परंतु जेके० जे मोणपय
 के० मौन पद एवुजे चारित्र तेने विपे उवट्टिएके० उपस्थित एटले सावधान थयो तेपण
 णोलळेके० लळाने अण करतो थको एतावता अजिमान ठानीने सर्वक्रिया परस्पर व
 दन प्रतिवदनादिक करे जो चक्रवर्त्ति चारित्र आदरे तो पण पूर्व दिक्षित पोताना
 कर्मकरना कर्म करने वादे परंतु गर्व नकरे, लळा पामे नही एरीते सयाके० सदाय समर्थ
 के० समजावने आथरेके० आदरे सयमने विपे सावधान थाय ॥ ३ ॥ हवे क्या रह्यो
 थको लळा तथा मद नकरे? ते देखाडेते समके० सामायकादिक

नामनुपरोधेन विहरयुक्तविहारी नव । एतदेव दर्शयति । योगवानिति ॥ सयमयोगवान्
 गुप्त समितिगुप्तइत्यर्थे । किमित्येव । यतोऽणव सूक्ष्मा प्राणा प्राणिनोयेषु ते । तथा
 चैवजूता पयानोऽनुपयुक्तैर्जीवानुपमर्द्धेन इस्तराडुर्गमाइत्यनेन र्ग्यासतिरुपक्षिता ।
 अस्याश्चोऽपलक्षणार्थत्वात् अन्यास्वऽपि समितिषु सततोऽपयुक्तेन जवितव्य । अपिच
 अनुशासनमेव यथागममेव सूत्राऽनुसारेण सयम प्रक्रमेत् । एतच्च सर्वैरेव वीरैरहं
 त्रि सम्यक् प्रवेदित प्रकर्षेणाऽख्यातमिति ॥ ११ ॥ अथ कएते वीराऽत्याह । (विर
 येत्यादि) हिंसाऽनृतादिपापेभ्यो विरता । विज्ञेपेण कर्म प्रेरयतीति वीरा । सम्यगार
 नपरित्यागेनोद्धिता समुद्धिता ते एवजूताश्च क्रोधकातरिकादिपीषणा । तत्र क्रोधग्रहणा
 न्मानोगृहीत । कातरिका माया तदग्रहणाद्वानोगृहीत । आदिग्रहणात् शेषमोहनीय
 परिग्रह तत्पीषणास्तदपनेतार तथा प्राणिनोजीवान् सूक्ष्मतर्जनेजिन्नान् सर्वगोमनो
 वाक्कायकर्मनिर्नघ्रति नव्यापदयति । पापाञ्च सर्वत सावधानुष्ठानरूपादिरता निवृत्तास्त
 तश्चाऽनिनिवृत्ता क्रोधाद्युपशमेनजातीजूता । यदि वाऽनिनिवृत्ता मुक्ताऽव इष्टव्याऽति ॥ १२

एव ता अहमेव लुप्प, लुप्पति लोअसि पाणिणो ॥ एव स
 हिंएहि पासए, अणिदेसे पुढे अहियासए ॥ १३ ॥ धुणिया
 कुलिय चलेवव, किसए देहमणासणा इह ॥ अविहिमा मेव
 पव्वए, अणुधम्मो मुणिणापवेदितो ॥ १४ ॥

अर्थ-वली उपदेशांतर कहेते ए जावनाये परिसह अने उपसर्ग सहन करवा ते
 कहेते ए के० नथी अपि के० निवे ता के० तेप्रत्ये ए गीत, उल्ल, रुधातृपादिक परि
 सह तेणेकरी अहमेवलुप्पएके० नथी पीडाता खु ? किंतु लुप्पतिजोअ सिपाणिणोके०
 जोरुने विपे घणा तीयच तथा मनुष्यादि प्राणीठ जे ठे, ते गीततापादिक कष्ट करी पी
 डायते, परंतु तेने सम्यक् विवेकने अजावे निर्जराकाइ पण यती नथी तेमाटे एव के०
 ए प्रकारे सहिएहि के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करीसहित उता जे गीततापादिक
 पूर्व कथा तेने पासए के० आलोचे तथा अणिदे के० स्नेहरहित अथवा क्रोधा
 विकेरहित उतो सेपुढेके० ते परिसहे पीडयो यको तेनी वेदना सम्यक् प्रकारे अहियासे
 ॥ १३ ॥ वली तेहिज कहेते धुणिया के० दूरकरी कुलिय चलेवव के० लेपसहित जीतने
 एटले खु कलु के, जेम गोबरयकी जीपेली जीत ते अनुक्रमे तेनो लेप गये यके दुर्बल
 थाय ए दृष्टाते करी मणासणाइहिके० अनशनादिक तपे करीने किसएदेहके० देहने क्लेश
 करे तथा वली अविहिमा मेवपव्वएके० एक अहिंसाज आदरे अणुधम्मो मुणिणापवेदितो
 के० ए अहिंसादिलक्षण जे धर्मते ते जीवने अनुकूल एटले हितकारी सर्वदेकहयोते ॥ १४ ॥

तोमुक्तिगमनयोग्यतया वा ज्ञेय । स एव जूत कालमकार्षीत् पठित स द्विवेकासद्विवेक
कलित । एतदुक्तं नवति । देवदत्त इति कथा मृतस्याऽपि नवत्यतोयावन्मृत्युकालं तां
वधक्कामदपरित्यागोपेतेन सयमानुष्ठाने प्रवर्तितव्यमिति स्थातु ॥ ४ ॥

दूरं अणुपस्सिया मुणी, तीतं धम्ममणागयं तहा ॥ पुठे परुसेहि
माहणे, अविहसू समयमि रीयइ ॥ पाठातरे समयाहिया सये
ति ॥ ५ ॥ पसु समत्ते सया जए, समताधम्ममुदाहरे मुणी ॥ सु
हमे उ सया अलूसए, णो कुसे णो माणि माहणे ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे शान्तुं अवलंबन करीने संघम पासे ते कहेहे दूरके० जे कारणे दूर वर्त्त
माटे ते दूर शब्दे मोह कहिये, तेने अणुपस्सियाके० आलोचने एटले सम्यक् धर्म विना
मोह न थाय एव विमासीने ते मुणीके० चारित्रिउ अतीतधम्म के० अतीत धर्म एट
ले पाठले काले जीवतु अनेक प्रकारे उंच नीच गतिने विपे जे भ्रमण कसु तेरूप धर्म
तहा के० तथा अणागय के० अनागत एटले आगमिक काले जीवनी गतिरूप धर्म
स्वरूप जाणीने लज्जा तथा मठ करे नहीं तथा परुसेहिके० कठण वचन अथवा दम
कशाविक तेणे पुठे के० फरइयो थको माहणे के० ब्रह्मचर्यनो पावनार चारित्रिउ ते
अपि के० किबहुना हसू के० सर्वथापि माखो थको पण स्कंदकमुनिना शिष्यनी पेरे
समयमि के० सिद्धांतना मार्गेज रीयतिके० चाजे एटले तेना उपर कपाय नकरे अ
थवा पाठातरे (समयाहियासएति) के० समताये करी सहित थको विचरे ॥ ५ ॥ वली
उपदेशातर कहेहे पसुसमत्ते के० ते प्रज्ञाये करी पूर्ण तत्वनो जाए सया के० सर्व
काल कपायादिकने जए के० जीपे अथवा प्रश्न पूठया थका प्रत्युत्तर देवाने स
मर्थहोय समता के० समचावे धम्म के० अहिंसादि लक्षण जे धर्म ते उदाहरे के०
जूसए के० सर्व काल अविराधक तथा ते चारित्रियाने कोइए हण्यो थको पण एोकु
से के० क्रोध नकरे अने कोइए पूज्यो थको एोमाणि के० मान नकरे एवो माह
णे के० साधु जाणवो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(दूरमिति) दूर मोहमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनिरतीतमनागतं च धर्मं जी
वाना स्वभाव विचार्य लज्जामानी न कार्यौ । तथा स्पष्ट परुषे कठिनैर्दंडादिनिर्वचनैर्वा
माहनोमुनि (अविहसूति) अपि हन्यमान स्कंदकशिष्यवत्समये सयमे रीयते गह
ति । पाठातरे वा (समयाहियासये) । समतयासहते इत्यर्थ ॥ ५ ॥ (पसुसमत्तेति) ।

सवणी जह पंसुगुंडिया, विदुणिय धंसयई सियं रयं ॥ एवं दविचवहाणवं,
कम्मं खवइ तवरिसमाहणे ॥ १५ ॥ उट्टियमणगारेमसण, समण ठाण
विअं तवस्मिण ॥ महर बुडाय पणए, अवि मुस्से ए य तं लजेऊणो ॥ १६

अर्थ—हवे कहेते के जह के० जेम सवणी के० पक्षिणी ते पसुगुंडिया के० रजे करी
खरडी ठती विदुणिय के० अग धुणावीने धसयईसियरय के० ते बधी रज खंखेरीने
दूर करे एव के० एरीते उट्टि के० मोक्षे जवाने योग्य नव्यजीव ते वहाणव के० उप
धान वत ठतो उपधान एटले तपविशेष तेनो करनार एवो तवस्तिमाहणे के० तपस्वी
माहण महणे एवोजेनो उपदेश ठे, तेने प्रारुत ईली माटे माहण कहिए, एटले तपस्वी
ब्रह्मचर्यनो पालनार ते कम्मखवइ के० कर्म खपावीने पोता थकी वेगलाकरे ॥ १५ ॥
हवे अनुकृत उपसर्ग कहेते अणगार के० साधु ते सयमने विपे उट्टियं के० प्रवत्थो
तथा एसणके० एणानो पालनार तथा समणके० श्रमण अने तवस्तिण के० तपस्वी
ठाणविअके० स्थान स्थित उत्तरोत्तर सयमने स्थानके प्रवत्थो ते तवस्तिणके० तपस्वी
एवा साधुने कदाचित् महरा के० बालक पुत्र पौत्रादिक तथा बुडूके० पिता माता
दिक तेणे पणएके० प्रार्थ्यो एटले प्रार्थना करी कहेके, शु तमे अमारु प्रतिपालन कर
वानु टालोठो अमारु पालण पोषण करनार तमारा विना बीजो कोइ नथी इत्यादिक व
चन कहेता ते अवि के० अपि मुस्से के० श्रम पामे, परंतु तजणा के० ते जन जे स्व
जनादिकते परमार्थना जाण एवा साधुने णयलजेतुके० पोताने वश करी शके नही ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—सवणीति । शकुनि पक्षिणी यथा पांसुनारेणुना गुविता व्याप्ता सती अ
गं विधूय कपयित्वा सितं वद् रजोध्वसयत्यपनयति एव इव्योजव्योमुक्तिगमनयोग्य
उपधानवान् तपोयुक्तं कृपयति तपस्वी । भावयतिरिति प्रवृत्तिर्यस्य संप्राकृतशेख्यमाहण
॥ १५ ॥ (उट्टियेति) इहारावाला पुत्रादयो वृद्धा पित्रादयः श्रमणं प्रार्थयेयुः । वप त्वया
पात्यास्त्वचास्माकं पात्य इति । किन्तु श्रमणं अतः गृहं हितं एषा प्रति उचितमुद्य
मवतं स्थानस्थितं संयमस्थानस्थं तपस्विनं एव जणंतस्ते जना अपि शृण्वेयुः श्रमं ग
हेयुः न च त साधु लज्जेरन् नैवात्मवशं कुर्युरित्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (सवणीत्यादि) शकुनिका पक्षिणी यथा पांसुना रजसा इवगुवितासती
अगं विधूय कपयित्वा तदज सितमववदसत् ध्वसयत्यपनयति । एव इव्योजव्यो
मुक्तिगमनयोग्यो मोक्षप्रत्युपसामीप्येन दधातीति उपधानमनशनादिकं तप तदस्याऽस्ती
त्युपधानवान् सचैवंभूतं कर्मज्ञानावरणादिकं कृपयत्यपनयति । तपस्वी साधु (माह

तोमुक्तिगमनयोग्यतया वा नव्य । सएव नूत कालमकार्षीत् पंडित सद्दिवेकासद्दिवेक कजित । एतद्धंते नवति । देवदत्तइति कथा मृतस्याऽपि नवत्यतोयावन्मृत्युकां ता वल्लङ्कामदपरित्यागोपेतेन संयमानुष्ठाने प्रवर्तितव्यमिति स्यात् ॥ ४ ॥

दूरं अणुपस्सिया मुणी, तीतं धम्ममणागयं तद्वा ॥ पुठे परुसेहि, माहणे, अविहणू समयमि रीयइ ॥ पाठातरे समयाहिया सये ति ॥ ५ ॥ पणु समत्ते सया जए, समताधम्ममुदाहरे मुणी ॥ सु हमे उ सया अलूसए, णो कुञ्जे णो माणि माहणे ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे शानु अवलवन करीने समय पाळे ते कहेवे दूरके० जे कारणे दूर वर्त माटे ते दूर शब्दे मोहू कहिये, तेने अणुपस्सियाके० आलोचने एटले सम्यक्धर्म विना मोहू न थाय एवु विमाशीने ते मुणीके० चारित्रिउ अतीतधम्म के० अतीत धर्म एट ले पाठले काले जीवतुं अनेक प्रकारे उंच नीच गतिने विपे जे त्रमण कछुं तेरूप धर्म तद्वा के० तथा अणागय के० अनागत एटले आगमिक काले जीवनी गतिरूपधर्मनु स्वरूप जाणीने लज्जा तथा मद करे नही तथा परुसेहिके० कठण वचन अथवा ठम कशादिक तेणे पुठे के० फरइयो थको माहणे के० ब्रह्मचर्यनो पालनार चारित्रिउ ते अपि के० किंबहुना हणू के० सर्वथापि माखो थको पण स्कंदकमुनिना शिष्यनी पेरे समयमि के० तिआतना मार्गेज रीयति के० चाले एटले तेना उपर कपाय नकरे अ थवा पाठातरे (समयाहियासएति) के० समताये करी सहित थको विचरे ॥५॥ वजी उपदेशातर कहेवे पणुसमत्ते के० ते प्रज्ञाये करी पूर्ण तत्वनो जाण सया के० सर्व काल कपायादिकने जए के० जीपे अथवा प्रश्न पूठया थका प्रत्युत्तर देवाने स मर्थहोय समता के० समजावे धम्म के० अहिसादि लक्षण जे धर्म ते उदाहरे के० लोकप्रत्ये कहेवे एवो मुणी के० चारित्रिउ सुहमेउ के० सूद्धम समयने विपे सयाअ लूसए के० सर्व काल अविरायक तथा ते चारित्रियाने कोइए हण्यो थको पण णोकु शे के० क्रोध नकरे अने कोइए पूज्यो थको णोमाणि के० मान नकरे एवो माह णे के० साधु जाणवो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(दूरमिति) दूर मोहमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनिरस्तीतमनागतं च धर्मं जी वाना सजाव विचार्य लज्जामानां न कार्षीं । तथा स्पष्ट परुषे कविर्नेर्दंडादिनिर्वचनैर्वा माहनोमुनि (अविहणूति) थपि हन्यमान स्कटकशिष्यवत्समये समये रीयते गच्छ ति । पाठातरे वा (समयाहियासये) । समतयासहते इत्यर्थ ॥५॥ (पणुसमत्तेति) ।

एवमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गपीडितोपि साधुर्यदि जीवित नाजिकांक्षेत् यदि जीवित न वांक्षेत् अत्यमजीवित वा नाकांक्षेत् । तदा ते निजास्तं साधुं न लज्जते न प्राप्नुवति स्वव शोक्तुं (न संतवित्तएति) नापि गृहस्थत्वे सस्थापयितुमल ॥ १८ ॥

॥ टीका-किंच (जईत्यादि) यद्यपि ते मातापितृपुत्रकजत्रादयस्तदंतिके समेत्य करुणा प्रधानानि विलापप्रायाणि वचान्यऽनुष्ठानानि वा कुर्युः । तथाहि । एतादृशपि कृतसामिय, अश्वत्थद्वन्द्वद्वेति जवणमि ॥ तुहविरहस्मियनिक्रियसुसुखं पिपडिहाऽ ॥१॥ सेणीगा मोगोवी, गणोवतज ह्वोमिसिणिहिता । दिण्डिसिरिएसुपुरिसकिपुणनिययघरद्वार ॥ २ ॥ तथा यदि (रोयंतियति) रुदति पुत्रकारण सुतनिमित्तं कुलवर्धनमेक सुतमुत्पाद्य पुनरेव क तुमहेतीति । एव रुदंतो यदि जणति त जिह्नु रागदेपरहितत्वान्मुक्तियोग्यत्वा द्वा इव्यनूतं मम्यक्तसंयमोत्थानेनोत्थित तथाऽपि साधु न लप्स्यंते न अक्रुवति भ्रवज्यातोन्नयितुं जावाइयावयितु नाऽपि सस्थापयितु गृहस्थत्वावेन इव्यलिगाइयावयितुमिति ॥ १४ ॥ अपिच (जईविइत्यादि) यद्यपि ते निजास्तं साधु संयमोत्थानेनोत्थितं कामैरिहामदन रूपंजावयति उपनिमत्रयेयुरुपलोजयेयुरित्यर्थ । अनेनाऽनुकूलोऽपसर्गग्रहण । तथा । यदि नवेयुर्वध्वा गृह । एमिति वाक्यालंकारे । एवमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गैरजिह्नुतोऽपि साधु र्यदि जीवित नाजिकांक्षेत् यदि जीवितानिलापी न जवेत् अत्यमजीवित वा नाऽजिनंवेत् ततस्ते निजास्त साधु (एणो लज्जति) न लज्जते न प्राप्नुवति आत्मसात्कर्तुं (एतव वित्तएति । नाऽपि गृहस्थत्वावेन सस्थापयितुमलमिति ॥ १८ ॥

सेहंतिय एं ममाइणो, माया पियाय सुयाय चारिया ॥ पोसाहि
ए पासउं तुमं, लोगपरं पि जहासि पोसणो ॥ १९ ॥ अन्ने अ
न्नेहि मुत्तिया, मोह जंति एरा असंवुमा ॥ विसमं विसमेहि
गाहिया, ते पावोहि पुणो पगप्पिया ॥ २० ॥

अर्थ-ते माता पितादिक ते चारित्रियाने अर्हा एं इति वाक्यालंकारे, सेहंतिके० शी खवे ते स्वजन केवा ठे तोके, ममाइणोके० अत्यंत स्नेहेकरी ते मायाके० माता, पिया यके० पिता, सुयायके० सुत एटले ठोकरा अने चारियाके० चार्या एवा सज्जन गुं शी खवे तेकहेते के यद्दो पुत्र अमे ताहरे वियोगे अत्यंत दुखियावैए, एवा अमने पासउंके० देखीने तुमके० तु अमारु पोसाहिणके० पोषण कर, कारणके तु अत्यंत सूक्ष्मदृष्टीवालो तो ते माटे तारा हृदयमा सारीपिठे विचारिने अमारु पोषण कर, अन्यथा तो लोगके० इहजोरु तथा परके० परलोक थकी पण जहादिके० ब्रष्ट थईश. तेमाटे दुखी एवा मावित्रनु पोसणो

तोमुक्तिगमनयोग्यतया वा नव्य । सएवजूत कालमकार्षीत् पंडित सद्दिवेकासद्दिवेक
कजित । एतदुक्तं नवति । देवदत्तइति कथा मृतस्याऽपि नवत्यतोयावन्मृत्युकालं ता
वत्तत्कामदपरित्यागोपेतेन संयमानुष्ठाने प्रवर्तितव्यमिति स्यात् ॥ ४ ॥

दूरं अणुपस्सिया मुणी, तीतं धम्ममणागय तहा ॥ पुठे परुसेहि
माहणे, अविहसू समयमि रीयइ ॥ पाठांतरे समयाहिया सये
ति ॥ ५ ॥ पसु समत्ते सया जए, समताधम्ममुदाहरे मुणी ॥ सु
हमे उ सया अलूसए, णो कुस्से णो माणि माहणे ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे शान्त अवलंबन करीने समय पाले ते कहेते दूरके० जे कारणे दूर वनें
माटे ते दूर शब्दे मोक्ष कहिये, तेने अणुपस्सियाके० आलोचने एटले सम्यग्धर्म विना
मोक्ष न थाय एवु विमाशीने ते मुणीके० चारित्रिउ अतीतधम्म के० अतीत धर्म एट
ले पाठले काले जीवतुं अनेक प्रकारे उंच नीच गतिने विपे जे भ्रमण कछु तेरूप धर्म
तहा के० तथा अणुपस्सिया के० अनागत एटले आगमिऊ काले जीवनी गतिरूपधर्मतुं
स्वरूप जाणीने लक्षा तथा मद करे नही तथा परुसेहिके० कठण वचन अथवा दंड
कशादिक तेणे पुठे के० फरइयो यको माहणे के० ब्रह्मचर्यनो पालनार चारित्रिउ ते
अपि के० किबहुना हसू के० सर्वथापि माखो यको पण स्कंदकमुनिना शिष्यनी पेरे
समयमि के० शिक्षातना मार्गेज रीयति के० चाले एटले तेना उपर कपाय नकरे अ
थवा पाठांतरे (समयाहियासएति) के० समताये करी सहित यको विचरे ॥५॥ बली
उपदेशांतर कहेते पसुसमत्ते के० ते प्रज्ञाये करी पूर्ण तत्त्वनो जाण सया के० सर्व
काल कपायादिकने जए के० जीपे अथवा प्रश्न पूठया यका प्रत्युत्तर देवाने स
मर्थहोय समता के० समजावे धम्म के० अहिसादि लक्षण जे धर्म ते उदाहरे के०
लोकप्रत्ये कहेते एवो मुणी के० चारित्रिउ सुहमेउ के० सूद्धम समयने विपे सयाअ
लूसए के० सर्व काल अविराधक तथा ते चारित्रियाने कोइए हण्यो यको पण णोकु
स्से के० क्रोध नकरे अने कोइए पूज्यो यको णोमाणि के० मान नकरे एवो माह
णे के० साधु जाणवो ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—(दूरमिति) दूर मोक्षमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनिरतीतमनागतं च धर्मं जी
वाना सजाव विचार्य लज्जामानौ न कारयौ । तथा स्पष्ट परुषै कठिनैर्दंडादिनिर्वचनैर्वा
माहनोमुनि (अविहसूति) अपि हन्यमान स्कंदकशिष्यवत्समये समये रीयते गड
ति । पाठांतरे वा (समयाहियासये) । समतयासहते इत्यर्थ ॥५॥ (पसुसमत्तेति) ।

तम्हा दवि इस्क पंमिए, पावाउ विरतेऽजिणिबुमे ॥ पणए वीरे म
हाविहि, सिद्धिपहं ऐआउयं धुवं ॥ ११ ॥ वेयालियमग्गमागउ
मणवयसाकायणसंबुमो ॥ विच्चा वितं च णायउ आरज च सुसंबु
मे चरेक्कासित्तिवेमि ॥ १२ ॥ इति वैतालीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशक.

अर्थ—जो तेने ए विपाक लागेतो खुं करवु ? ते कहेवे तम्हा के० ते कारणे दवि
के० मुक्तिगमन योग्य नव्यजीव रागद्वेषरहित पमिए के० पंमित विवेकयुक्त ठतो सं
सारवास सेवता महाक्वेशवे एवु जाणी इस्क के० तेना विपाकने चितवे एवो तो के०
ते पावा के० पापकर्म थकी विरते के० निवर्त्ते अजिणिबुमे के० क्रोधादिकने परिहारे
करी शीतल थाय तथा पणुतके० महाविनयवत अने वीरेके० कर्म विदारवाने सामर्थ्य
वान महाविहि के० जे महात एटले जैनमार्गे प्रवर्त्ते ते मार्ग केवो ठे ? तो के, सिद्धिप
हं के० सिद्धिपथ जे मोक्षनो मार्ग तथा ऐआउयं के० न्यायमार्ग तथा धुव के० शा
श्वतो एवो मार्ग जाणोने आदरवो ॥ ११ ॥ वली तेहज उपदेश उपसहार करतो क
हेवे वेयालिय के० कर्मनो विदारनार एवो जे मग्ग के० मार्ग तेनेविपे आगउ के०
आगत एटले आव्यो तथा वली मणवयसाकाएण संबुमो के० मन, वचन अने का
यायेकरी सवरनो पालनार विच्चाके० ठामोने, खु ठामोने ? तोके, वित्तंचणायउके० धन,
ज्ञाती, स्वजन तथा आरज के० आरज एटलावाना ठाडीने सु के० सुटु एटले नला
परे इडीउने संबुमे के० सवरतो ठतो चरे के० संयमने पाळे तिबेमि के० एरीते पच
म गणधर श्रीसुधर्मास्वामी जनुप्रत्ये कहेवे के, जेम श्रीमहावीरदेव पासेथी सांजटु
तेम तुजने कहुवु ॥ १२ ॥ इति श्रीवैतालियाध्ययनस्य प्रथमोद्देश समाप्त

॥ टीपिका—तम्हादिति । तस्मात् इव्यनूतोमुक्तियोग्य पडित सन् ईहस्व विचारय ।
पापादिरतोऽजिनिवृत क्रोधादित्यागात् शांतीनूत तथा वीरा कर्मविदारणसमर्थामहा
वीर्य महामार्ग प्रणता प्राप्तानान्ये । महावीर्यकिनूता सिद्धिप्रद ज्ञानादिमार्ग प्रति
नेतार प्रापक ध्रुवमव्यभिचार इतिज्ञात्वा संयमप्रागट्यैर्ननाव्यमिति ॥ ११ ॥ वैतालि
एति । कर्मणा वैदारिक विदारणसमर्थ मार्गमागतो मनोवाक्कायसंवृतस्त्यक्ता वित्त धनं
ज्ञातीन् स्वजनान् सावधारणं च सुसंवृतइदियै संयमे चरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत्
॥ १२ ॥ इति वैतालीयाख्यद्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशक समाप्त ॥

॥ टीका—यतएव सत कि कर्तव्यमित्याह । (तम्हाइत्यादि) यतोमातापित्रादिभू
विता पापेषु कर्मसु प्रगल्भानवति तस्माद्व्यनूतोभव्योमुक्तिगमनयोग्योरागद्वेष

सूक्ष्म वादर पर्याप्त अपर्याप्त नरक तिर्यच मनुष्यादिक जेदं करी संसारमाहे आश्रित
 ठे, तेने पत्तेय के० प्रत्येके प्रत्येके समय के० समता एटले सरखापणे समीहिया
 के० देखवा केमके सर्व जीव सुखना अजिजापीने, पण डु खना देपीने, तेमाटे पोताना
 सरखा जाणी धर्म प्रकाशे तथा जेमोणपदउचछिते के० जे मानपद एटले संयमने रि
 पे उपस्थित एटले सावधान एवो साधु ठे, तउके० ते जीवघातने विषे त्रिप्रिय त्रिविध
 प्रकारे जेणे विरति अकासि के० विरति कीयी ठे, पंनिएके० ते पन्ति जाणवो ॥७॥

दीपिका-(बहुजननेति) बहुजनैर्नम्यते स्तूयते इति बहुजननमनोधर्म । कथ राज
 गृहपुरे श्रेणिकराज्ञ सदसि कदाचिदेव विचार क्रियते । किं धार्मिकाजनावहव किं
 वा धार्मिका । तदा लोकैरुक्तं अधार्मिकावहव । अजयमत्रिणा तु कथितं धार्मिका
 वहव । सनालोके तद्वचोऽमन्यमाने अजयेन परीक्षार्थं श्वेतरुषप्रासादद्वय कारितं ।
 नगरे च उद्घोषणा कारिता । य कश्चिदधार्मिक सर्वाणि गृहीत्वा धवलप्रासादे समेतु
 अधार्मिकस्तु रुले तदा सर्वेऽपि लोकोधवलप्रासादमेव प्राप्त रुषप्रासादे तु श्रावकद्वय । तद्
 द्वा राज्ञा पृष्ट कथमेतावतोलोकाधार्मिकाएव । तदा स्वस्वधर्मप्रशंसापूर्वक वय धार्मिका
 इति सर्वजनैरुक्तं । रुषप्रासादे श्रावकद्वयं दृष्ट्वा राज्ञा पृष्टं कथं युवामधार्मिका । तदा
 तान्यामुक्तमस्मानिर्मद्यनिवृत्तिनियमजग सरुन्निर्मित । जगप्रतस्य किं जीवित । यत ।
 वरमग्निमिपावेसो, वर विमुक्षेण कम्मुणा मरण ॥ मागहियवयजगो, माजीप खजिय
 सीजस्त ॥१॥ इति । तथा परमार्थत साधवएव धार्मिका । अस्मानिस्तु । अवाप्य मा
 नुप जन्म, लब्ध्वा जैन च शासनं ॥ कृता निवृत्तिमेवस्य, सन्त्यक् सापि न पाजिता ॥१॥
 अनेन व्रतजगेन मन्यमानाधार्मिक ॥ अधमाधममात्मान, रुष प्रासादमोश्रिता ॥२॥
 तदेव सर्वेऽपि प्राय स्व धार्मिक मन्यतइति । बहुजननमनोधर्मस्तस्मिन् सवृत समाहितो
 नर सर्वार्थैर्बाह्यान्त्यतरैर्धन गन्यकलत्रममतादिनिरनिश्रितोऽप्रतिबद्ध सन् धर्म प्रकाशि
 तवान् इत्युत्तरेण संबध । यथा न्हवोजलाशयविज्ञेपोऽनाविलोनिर्मल स्यात् तथाऽक
 लुपचिच्छोधर्म काश्यप जिनप्रणीतं प्राडुरकार्पीत् प्रकट कृतवान् । गदसत्त्वाद्वा वर्तमा
 नातीतप्रत्ययनिर्देश । एवविधोधर्म प्रकाशयेदिति । एवगुणश्च साधु स्यात्तत साधोरेव
 धर्मदेशनायामधिकारो न गृह्णइति ॥ ७ ॥ (बहुवइति) बहुव प्राणिन पृथिव्यादय
 पृथक् ससार श्रितास्तेषा समता सुखप्रियत्वं तुल्यमवेद्वय दृष्ट्वा योमौनपद संयममुप
 स्थितश्चाश्रित साधुस्तत्र प्राणिसमूहोपघाते विरतिमकार्पीत् कुर्याद्वा पठित ॥ ७ ॥

॥ टीका-अपिच (बहुजननमणमित्यादि) बहुन् जनान् आत्मानप्रति नामयति
 प्रव्हीकरोति तैर्वा नम्यते स्तूयते बहुजननमनोधर्म सएव बहुनिर्जनैरात्मीयात्मीयाश

पादिकने विषे एमझई के० मद न करे, एटले दु उत्तम तुं ए अमुक महारा यकी
घणो हीन ठे एवो पोतानो उक्कये नकरे ॥ २ ॥

॥ टीका-अथ द्वितीयआरन्यते पूर्वोद्देशके श्रीकृष्णस्वामिना स्वपुत्राणामुपदेशः कथि
त इहापि न एवोच्यत इति तत्रेव प्रथमसूत्रं (तयेति) यथा सर्पं त्वच स्वा जहाति एवम
सौ साधु रज कर्म त्यजति एव कपायाजावे कर्माजावइति सख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न मा
द्यति मद न याति । गोत्रेण काश्यपादिना । अन्यतरग्रहणात् शोपमदग्रहण । माहणैति ।
साधु । जेविउत्तिपाठे यो विद्वान् जातिकुलादिनिर्न माद्यतीति तथा । अथ्रेयस्करी इखि
णी निदा साप्यन्येषा न कार्येति ॥१॥ (जोपरिजवइति) य परिजवति अथइति पर जनं
सत्सारे परियर्तते भ्रमति महदत्यर्थे । चिर वा पाठ । अडुत्ति । अथशब्दोऽतइत्यर्थे । अत
इखिणिआ परनिदा । तुर्निश्रये । पापिकैव डुएव । इहलोके निंदाया सुघरोट्टात । यथा
एकोवानर कश्चिदृक्के वर्षासु ऊजावाते पीड्यमान सुगृहीकया पक्षिण्या जणित । यथा ।
वानरगापुरिसोत्ती निरुधयंवहसिवाहुदंडाऽ । जोपायवस्ससिहरे, नकरोसिक्खिडिपडालिंवा
॥१॥ सचैव पक्षिण्या जापितोपि तूलीमास्ते तावत्पक्षिणी वानर वार वार त इकि रुटेन
वानरेण त वृद्धमारुह्य तज्जुह जग्न सा दूर नष्टा । वानरोवकि । यथा । नवसिममंमहतारि
आनवसिममंतोहिआवनिआवा । सुवरेअवसुविघरा, जावइतिलोगतत्तासु ॥१॥ सुखमिदा
ना तिष्ठेति सुगृहा ड खिनी जाता परलोकपुरोहितस्यापि श्वादियोनिपूतपत्तिरिति इति स
ख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न माद्यति मद न कुर्यात् यतोमदादेव परनिदा म्यादिति ॥ २ ॥

॥ टीका-प्रथमानंतर द्वितीय समारन्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंध । इहानतरोद्देश
के जगवता स्वपुत्राणां धर्मदेशनानिहिता । तदिहापि सैवाऽध्ययनार्थाधिकारत्वात् अजि
धीयते । सूत्रम्य सूत्रेण सह सबधोऽय । अनंतरोक्तसूत्रे बाह्यइव्यस्वजनारजपरित्या
गोऽनिहितस्तदिहाऽप्यांतरमानपरित्यागवद्देशार्थाधिकार सूचितोऽनिधीयते । तद
नेन सबधनाऽयातस्याऽस्योद्देशकस्यादिसूत्रं । (तयसचयइत्यादि) । यथाहुरग स्वां त्व
च अवश्य परित्यागार्हत्वात् जहाति परित्यजति । एवमसावपि साधु रजइव रजोऽष्ट
प्रकार कर्म तद् कपायित्वेन परित्यजतीति । एव कपायाजावो हि कर्माजावस्य कारणमि
ति सख्याय ज्ञात्वा मुनि कालत्रयवेदी न माद्यति मदं न याति । मदकारण दर्शय
ति । गोत्रेण काश्यपादिना । अन्यतरग्रहणात् शोपाणि मदस्यानानि गृह्यतइति (मा
हणति) साधु । पाठतर वा (जेविउत्ति) विद्वान् विवेकी सजातिकुलजानादिनिर्न मा
द्यतीति । न केवलं स्वतोमदोन विवेकोल्लुगुप्ताऽप्यन्येषा न विवेयेति दर्शयति । अ
थाऽनंतर । असौ अथ्रेयस्करी पापकारिणी (इखिणिति) निदा अन्येषाऽमतोन कार्ये

आदसत्वात् वर्त्तमानेनूतनिर्देशइति ॥ ४ ॥ सबहुजननमने धर्मे व्यवस्थितोपादृक् धर्म
प्रकाशयति तदर्शयितुमाह । (बह्वेइत्यादि) यद्विषयदेशांतरमेवाऽधिरुत्याह । (वह
वेइत्यादि) बहवोऽनन्ता प्राणादशविषयप्राणजोक्तत्वाच्चदोषचारात् प्राणिन । पृथगि
ति पृथिव्यादिजेदेन सूक्ष्माबादरपर्याप्तकापर्याप्तनरकगत्यादिजेदेन वा संसारमाश्रितास्तेषां
च पृथगाश्रितानामपि प्रत्येक समता इ खडेपित्व सुखप्रियत्व च समीक्ष्य दृष्ट्वा । यदि
वा समता माध्यस्थ्यमु पेक्ष्य योमौर्नाडपदमुपस्थित सयममाश्रित ससाधुस्तत्राऽनेक
जेदनिन्नप्राणिगणे इ खडेपिसुखान्जित्वापिणि सति तदुपघाते कर्तव्ये विरतिमकार्पात्
कुर्यादेति पापाक्षीन पापानुष्ठानात् इवीयान् पमितइति ॥ ५ ॥

धम्मस्स य पारए मुणी,आरंजस्स य अंतए छिए ॥ सोयंति य एं ममा
इणो, एो लप्पति णिय परिग्गह ॥ ६ ॥ इह लोगइहावह विऊ, पर
लोगेय इह इहावहं ॥ विइसण धम्ममेव तं इति विज्ज कोगारमावसे ॥ ७ ॥

अर्थ-बली तेहिज कहेछे धम्मस्तयपारएमुणी के० धर्म शब्दे श्रुत चारित्ररूप ते
नो पारगामी एटले सवेगी अने गीतार्थे एवो मुनीश्वर तथा आरनस्तय के० आर
न जे सावधानुष्ठान तेनाथी अतएछिए के० अत्यंत दूर रह्योछे अर्थात् सावधानुष्ठानने
अण करतो थको प्रवर्त्ते ते मुनि कहेवाय अने सोपत्तियण के० ए पूर्वे कहु एवो जे
धर्म तेना अण करनार जे होय ते मरण आवे थके शोच पामे परतु ते केवा जाए
वा? तोके, ममाइणो के० ममत्वना करनार एोलप्पतिनिय परिग्गह के० ते पोतानु
जे नए थयेलु सुवर्णादिक परिग्रह अथवा स्वजन नाशीगयेलो अथवा मरण पाम्यो
एवो स्वजन तेने न पामे पण ते शोच करता थकाज मरीने दुर्गतिये जाय. ॥ ६ ॥
धन धान्य अने स्वजनादिक जे परिग्रह छे ते इहलोगइहावहविक के० आ लोकने
विपे इ खनु कारण जाणी यत्त । अर्थानामर्जने इ खमार्जिताना च रक्षणे ॥ आये इ.
खे अये इ ख विगर्थान् इ खनाजनान् ॥ १ ॥ अने परलोगेयइह इहावहके० परलोके
पण इख तथा अनेरा इ खनो करनार जाणीने तथा विइसणधम्ममेवत के० तेथी
परिग्रह जे छे, विइसण धर्मिछे एटले अशाश्वत अनित्यछे इतिविज्ज के० एवु जाए
तो थको कोगारमावसे के० कोण सरुणी मनुष्य गृहवासने विपे वसे यत्त । द्वारा
परिचवकारावधुजना वधन विपं विपया ॥ कोय जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहदाशा
॥ १ ॥ इतिवचनात् ॥ १० ॥

॥ दीपिका-(धम्मस्तेति) धर्मस्य श्रुतचारित्ररूपस्य पारगोमुनि आरनस्य च अं

के० अनेरा संयमने विषे एटले सामायक वेदोपस्थापनीयादिक सयमने विषे प्रवर्ततो
 यको संके० सम्यक्प्रकारे सुद्धे० शुद्ध समणोके० श्रमण जे तपस्वीते लज्जा तथा मठने
 परित्यागे समचित्त यको परिव्रण के० प्रव्रज्या पाळे. ते केटलो काल सुधी पाळे ? ते क
 हेने. जेथ्यावके० ज्यालगे तेनी कहाके० कथा रद्दे त्यालगे पाळे एटले जावजीव लगे म
 रण सीम समाहिएके० समाधिवत् अथवा आत्मज्ञानसहित अथवा रुढा अव्यवसा
 ये करी युक्त दविएके० ते मुक्ति गमन योग्य अथवा रागद्वेषरहित एवो यको जे काल
 मकासिके० काल करे ते पमिएके० पंक्ति कहेवाय ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-जेयाविति । यथापि अनायकोनायकरहित स्वयं प्रनुश्रववर्त्यादि स्यात्
 यथापि प्रेप्यस्यापि प्रेप्य कर्मकरस्यापि कर्मकर स्यात् एवजूत सन् मुनेरिदं मौन पदं स्या
 न मौनपदं सयममुपस्थितयाश्रितोनो लज्जते । कोर्थ । चक्रवर्त्यपि प्रेप्यं साधुं वदमानोन
 लज्जते प्रेप्योपि प्रभु साधुमितर वा उत्कर्षरहितोनमन्न लज्जते । एवमनेन प्रकारेण सभ
 ता चरेत् साधु ॥ ३ ॥ (समेति) समोमध्यस्य सयमस्थानानां पटस्थानपतितत्वादित्यत
 रस्मिन् सयमस्थाने सामायिकवेदोपस्थापनीयादौ वा सयमे संशुद्धे निर्मले संशुद्धौ
 वा मदरहित श्रमण परिव्रजेत् उच्यमानं नवेत् । कियत काल यावत्कथा यावन्नाम धत्ते
 तावत् । किनूत साधु समाहित शुजन्थान पंडितोयावत्कालमकार्षीत् मृत्युकालं याव
 दित्यर्थ । नामवार्तातु मृतस्यापि नवेत् ततउक्त यावत्कालमकार्षीदिति ॥ ४ ॥

॥ टीका-मदनावे च यदिधेय तद्वर्जितुमाह (जेयावीत्यादि) यथाऽपि कश्चिदास्ता
 तावत् । अन्योन विद्यते नायकोऽस्येत्यनायक स्वयं प्रनुश्रववर्त्यादि स्यात् नवेत् यथा
 ऽपि प्रेप्यस्याऽपि प्रेप्य तस्यैव राज्ञ कर्मकरस्यापि कर्मकरोयएवजूतोमौनीदं पद्यते
 गम्यते मोक्षोयेन तत्पदं सयमस्त उपसामीप्येन स्थित उपस्थित समाश्रित सोऽप्य
 लज्जमानउत्कर्षमकुर्वन् वा सर्वा क्रिया परस्परतोवदनप्रतिवदनादिकाविधत्ते । इव
 मुक्तं नवति । चक्रवर्तिनाऽपिमौनीऽपदमुपस्थितेन पूर्वमात्मप्रेप्यमपि वदमानेन लज्जा न
 विधेया इतरेण चोत्कर्षइत्येव समता समजाव सदा निरुश्वरेत् संयमाद्युक्तो नवेदिति
 ॥ ३ ॥ कपुनर्व्यवस्थितेन लज्जामदौ न विवेयाविति दर्शयितुमाह (समेइत्यादि) (समेति)
 समजावोपेत सामायिकादौ सयमे संयमस्थाने वा पटस्थानपतितत्वात् संयमस्थाना
 नामन्यतरस्मिन् सयमस्थाने वेदोपस्थानीयादौ वा । तदेव विशिनष्टि । सम्यक् शुद्धे स
 म्यक् शुद्धोवा श्रमणस्तपस्वी लज्जामदपरित्यागेन समानमनावा परिव्रजेत् संयमोद्युक्तो न
 वेत् स्यात् । कियतं काजं यावत् कथा देवदत्तोयद्दत्तइति कथा यावत् । गम्यगाहितआत्मा
 ज्ञानार्था येन ससमाहित समाग्निना वा शोभनाथ्यवसायेन युक्तोऽव्यनूतारागद्वेषादिरहि

मह्यं पलिगोव जाणिया जाविय वटणपूयणाइहं ॥ सुहुमे मल्ले
 डुरुदरे, विठ मता पयहिळ सथव ॥११॥ एगेचरे ठाणमासणे
 सयणे एगे समाहिए सिया ॥ निखू उवठाणवीरिए वड्गुत्ते
 अस्तसंवुम्मे ॥ १२ ॥

अर्थ—बली उपदेश कहेने. मह्यं के० महा महोटा जीउने ऊतरतां डुर्जन एवो
 छु? तो के पजिगोव के० कर्दम ते अतरग कर्दम जाणवो जाविय वटणपूयणाइहं
 के० तेअही साधुने राजादिकनी करेली वटना तथा पूजना एटले वस्त्रादिकनी प्रतिजान
 ना तेणे करी उपजी जे पूजा तेने कर्मोपशमनु कारण जाणिया के० जाणीने व
 त्कर्ष न करवो, जे जीउने गर्व उत्पन्न थाय तेहिज कर्दम सरखो जाणवो केमके सुहु
 मेसल्लेडुरुदरेके० ए गर्वरूप जे सयवे ते सूझावे माटे डुरुदर एटले एने वदरता घणो
 डुर्जनने तेमाटे विठमता के० विद्वान्त विवेकी पुरुषते पयहिळ के० ठामे सथव के०
 सस्तव परिचयादिकनो त्याग करे ॥११॥ बली तेहिज कहेने एगेचरे के० चारित्रिउ एका
 की इय थकी एकलविहारी अने जाव थकी रागद्वेषरहित एवो ठतो विचरे तथा एर
 जो ठतो ठाण के० काउस्तग करे तथा आसणेके० आसनने विपे पण रागद्वेषरहित
 थको वेगे एरीते सयणेके० शयनजे पाटप्रमुख त्या पण एकाकीरहे ते केवो थको रहे?
 तोके समाहिएके० समाहित एटले जे जे क्रियामा प्रवर्ते त्यात्या सियाके० रागद्वेष टाल
 तो थको प्रवर्तमान होय एवो निखू के० आहारनो लेनार तथा उवठाण के० तपने
 विपे वीरिएके० बल वीर्यनो फोरवनार तथा वड्गुत्तेअके० वचनगुप्ति एटले विमाशीने
 बोलनार तथा अक्षन के० मन तेनेविपे सवुमे के० सवृत एटले मनने स्थिरतानो कर
 नार एवो साधु होय ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—(मह्यमिति) महातं परिगोपं जावपकोऽनिष्वगस्तं विपाकतोऽज्ञात्वा यो
 पि च प्रवर्जितस्य सतोवदना पूजना इहाऽस्मिन्लोके ता ज्ञात्वा गर्वोऽनं कार्यइति । यतो
 गर्वोऽयं सूक्ष्मशट्यं वर्तते । सूक्ष्मत्वाच्च डुरुदरमुर्धुमशम्यअतोविद्वान् तत्तावत्सस्तवं परि
 चर्यं सगं प्रजह्यात् त्यजेत् ॥११॥ (एगेइति) एकोरागद्वेषरहित एकलविहारीवा चरेत् स्यान्
 कायोत्सर्गादिकमेकएव कुर्यात् । आसने शयने वा स्थितएकएव रागद्वेषरहितएव समाहितो
 धर्माधिष्यानयुक्त स्यात् । तथा निद्रुरूपधान तपस्तत्र वीर्यमुपधानवीर्योऽनिगूहितबजवी
 र्यं वाग्युत अथात्म मनस्तेन सवृत स्यात् ॥ १२ ॥

प्रज्ञासमाप्त पटुप्रज्ञ । अथवा प्रश्नसमर्थः प्रश्ने कृते तदुत्तरदानसमर्थः सदाजयेत्कपाया
दिकं तथा समतया धर्ममुदाहरेत् कथयेन्मुनि । सुद्धम स्तोक्रमपि यत्संयमकृत्यं तस्याऽ
द्वूपकोऽविराधकोनो कुध्येत् हन्यमान पूज्यमानोमानी नोपि माहनोयति ॥ ६ ॥

॥ टीका—किमालब्धैतद्विधेयमित्युच्यते । (दूरमित्यादि) दूरवर्त्तित्वात् दूरोमोक्षस्त
मनु पश्चात् तदृष्टं । यदि वा दूरमिति दीर्घकालमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनि कालत्रयवेत्ता
दूरमेव दर्शयति अतीत धर्म स्वभाव जीवानामुच्चावचगतिस्थानलक्षण तथा अनागतं च
धर्म स्वभाव पर्यालोच्य लज्जामदौ न विधेयं । तथा स्पष्ट परुषैर्दंडकशादिनिर्वाग्निर्वा (मा
हणेति) मुनि (अविहसूति) अपि मार्यमाणः स्कंदकशिष्यगणवत्समये सयमे रीयते त
दुक्तमार्गेण गच्छतीत्यर्थः । पाठांतर वा (समयाहियासयति) समतयासहति ॥ ५॥ पुन
रप्युपदेशांतरमाह (पस्सुसमत्तइत्यादि) प्रज्ञाया समाप्त प्रज्ञासमाप्त पटुप्रज्ञ । पाठांतर वा
(पस्सुसमत्तये) प्रश्नविषये प्रत्युत्तरदानसमर्थ सदा सर्वकालं जयेत्केप कपायादिकमिति
ज्ञेय । तथा समया समता तथा धर्ममहितादिलक्षणमुदाहरेत् कथयेत् मुनिर्यति सु
द्धो सयमे यत्कर्तव्यं तस्याद्वूपकोऽविराधकस्तथा न हन्यमानोवा पूज्यमानोवा कुध्ये
न्नाऽपि मानी गर्वित स्यात् माहणो यतिरिति ॥ ६ ॥

बहुजणणमणंमि सवुमो, सब्बेहि एरे अणिसिए ॥ हरएव
सया अणाविले, धम्मं पाडुरकासिकासवं ॥७॥ बह्वे पाणा पुढो
सिया पत्तेय समयउवेहिया ॥ जे मोणपदं उवधिते, विरतिं
तत्त अकासि पंप्पिए ॥ ८ ॥

अर्थ—बहुजण के० घणालोकने णमणमि के० नमाडे एटले जेने सर्व लोक पोत
पोतानो करिने प्रसजो तेमाटे जेबहुजणनमन तेने धर्म कहिए ते धर्मेने विपे संवुमोके०
संवृत एटले समाधिवत एवो उतो एरेके० नर एटले मनुष्य ते सब्बेहि के० सर्व अ
र्थ एटले बाह्य अने अन्यतर धन धान्य पुत्र कलत्रादिके करी, अणिसिएके० अनिश्रित ए
टले अप्रतिबंध उतो धर्म प्रकाशो हरएवके० इहनी पेरे जेम इहजेठे, ते सयाके० सर्व
काल स्वच्छ निर्मल पाणीयेज नखो थको रहेठे. अणाविले के० अनेक जलचर जीव
ना मोजवा थकी पण दोहोलु नथाय तेम चारित्रिउ रागद्वेषरहित उतो धम्मपाड
रकासि के० धर्म प्रगट करे. ते र्म कासव के० श्रीतीर्थकरसंबंधी एटले श्रीवर्द्धमान स्वा
मिनिर्देश जाणवो ॥ ७ ॥ ह्वे जेवो धर्म प्रकाशो तेवो कहेंठे अथवा उपदेशातरे कहेंठे.
बह्वेपाणा के० घणाप्राणी एटले अनताजीव ते पुढोसियाके० पृथक्पृथक् जुदा जुदा

मह्यं पत्तिगोव जाणिया जाविय वंदणपूयणाइह ॥ मुदुमे सद्धे
 डुरुद्धरे, विउ मंता पयहिज्ज सयव ॥११॥ एगेचरे ठाणमासणे
 सयणे एगे समाहिए सिया ॥ जिस्कू उवघाणवीरिए वइगुत्ते
 अशत्तसंवुमो ॥ १२ ॥

अर्थ—बली उपदेश कहते मह्यं के० महा महोटा जीवने कतरता डुर्जन एवो
 शु० तो के पत्तिगोव के० कर्म ते अतरग कर्म जाणवो जाविय वदणपूयणाइह
 के० तेअही साधुने राजादिकनी करेली वदना तथा पूजना एटले वत्थादिकनी प्रतिलान
 ना तेणे करी उपजी जे पूजा तेने कर्मोपशमजु कारण जाणिया के० जाणीने उ
 न्कर्म न करवो, जे जीवने गर्व उत्पन्न थाय तेहिज कर्म सरखो जाणवो केमके सुहु
 मेसल्लेडुरुद्धरेके० ए गर्वरूप जे सयवे ते सूक्ष्मते माटे डुरुद्धर एटले एने उद्धरता यणो
 डुर्जनते तेमाटे विवमता के० विद्वास विवेकी पुरुषते पयहिज्ज के० ठाने सयव के०
 सस्तव परिचयादिकनो त्याग करे ॥११॥ बली तेहिज कहते एगेचरे के० चारित्रिउं एका
 की इय्य थकी एकलविहारी अने नाव थकी रागद्वेषरहित एगो ठतो निचरे तथा एक
 जो ठतो ठाण के० काउत्तग करे तथा आसणेके० आसनने विपे पण रागद्वेषरहित
 थको वेगे एरीते सयणेके० शयनजे पाटप्रमुख त्या पण एकाकीरहे ते केवो थको रहे ?
 तोके समाहिएके० समाहित एटले जे जे क्रियामा प्रवर्तते त्यात्या सियाके० रागद्वेष टाल
 तो थको प्रवर्तमान होय एवो जिस्कू के० आहारनो लेनार तथा उवघाण के० तपने
 विपे वीरिएके० बल वीर्यनो फोरवनार तथा वइगुत्तेअके० वचनगुप्ति एटले विमाहीने
 बोलनार तथा अशत्त के० मन तेनेविपे सवुमे के० सवृत्त एटले मनने स्थिरतानो कर
 नार एवो साधु होय ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—(मह्यमिति) महात्त परिगोपं नावयंकोऽनिष्वगस्तं विपाकतोऽज्ञात्वा यो
 पि च प्रवर्जितस्य सतोवदना पूजना इहाऽस्मिन्नोके ता ज्ञात्वा गर्वो न कार्य इति । यतो
 गर्वोऽयं सूक्ष्मशक्त्यं वर्तते । सूक्ष्मत्वाच्च डुरुद्धरमुद्धर्तुमशक्यम्यतो विद्वांस्तन्नावस्तस्तव परि
 चर्यं सर्गं प्रजह्यात् त्यजेत् ॥११॥ (एगेइति) एको रागद्वेषरहित एकलविहारी वा चरेत् स्थानं
 कायोत्सर्गादिकमेक एव कुर्यात् । आसने शयने वा स्थित एक एव रागद्वेषरहित एव समाहितो
 धर्मादिध्यानयुक्त स्यात् । तथा निष्कुरूपधान तपस्तत्र वीर्यमुपधानवीर्योऽनिगूहितबलवी
 र्यं वागुत्त अथात्मं मनस्तेन सवृत्त स्यात् ॥ १२ ॥

प्रज्ञासमाप्त पटुप्रज्ञ । अथवा प्रश्नसमर्थ प्रश्ने कृते तदुत्तरदानसमर्थ सदाजयेत्कपायादिक तथा समतया धर्ममुदाहरेत् कथयेन्मुनि । सुद्धम स्तोकमपि यत्संयमकृत्य तस्याऽक्षूपकोऽविराधकोनो कुध्येत् हन्यमानो पूज्यमानोमानी नोपि माहनोयति ॥ ६ ॥

॥ टीका—किंमालब्धैतद्विधेयमित्युच्यते । (दूरमित्यादि) दूरवर्त्तित्वात् दूरोमोक्षस्तमनु पश्चात् तद्दृष्ट्वा । यदि वा दूरमिति दीर्घकालमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनि कालत्रयवेत्ता दूरमेव दर्शयति अतीत धर्म स्वप्नाव जीवानामुच्चावचगतिस्थानलक्षण तथा अनागत च धर्म स्वप्नाव पर्यालोच्य लङ्कामदौ न विधेयी । तथा स्पष्ट परुषैर्दण्डकशादिनिर्वाग्निर्वा (माहपोत्ति) मुनि (अविहसूति) अपि मार्यमाण स्कन्दकशिष्यगणवत्समये संयमे रीयते तदुक्तमार्गेण गच्छतीत्यर्थः । पावातर वा (समयाहियासयति) समतयासहति ॥ ५ ॥ पुनरप्युपदेशांतरमाह (पसुसमत्तइत्यादि) प्रज्ञायां समाप्त प्रज्ञासमाप्त पटुप्रज्ञ । पावातर वा (पसुसमत्ये) प्रश्नविषये प्रत्युत्तरदानसमर्थ सदा सर्वकालं जयेत्केप कपायादिकमिति शेषः । तथा समया समता तथा धर्ममहितादिलक्षणमुदाहरेत् कथयेत् मुनिर्यति सृक्षो सयमे यत्कर्तव्यं तस्याक्षूपकोऽविराधकस्तथा न हन्यमानो वा पूज्यमानो वा कुध्येन्नाऽपि मानी गर्वित स्यात् माहणो यतिरिति ॥ ६ ॥

बहुजणणमणंमि सवुमो, सब्बेहि एरे अणिस्सिए ॥ हरएव सया अणाविले, धम्मं पाडुरकासिकासव ॥ ७ ॥ बह्वे पाणा पुढो सिया पत्तेयं समयनवेहिया ॥ जे मोणपदं उवडिते, विरतिं तव अकासि पंमिए ॥ ८ ॥

अर्थ—बहुजण के० घणालोकने एमणमि के० नमाडे एटले जेने सर्व लोक पोत पोतानो करीने प्रसङ्गे तेमाटे जेबहुजणनमन तेने धर्मे कहिए ते धर्मेने विषे सवुमोके० संवृत एटले समाधिवत एवो उतो एरेके० नर एटले मनुष्य ते सब्बेहि के० सर्व अर्थ एटले बाह्य अने अन्यतर धन धान्य पुत्र कलत्रादिके करी, अणिस्सिएके० अनिश्रित एटले अप्रतिवध उतो धर्मे प्रकाशे हरएवके० इहनी पेरे जेम इहजेठे, ते सयाके० सर्व काल स्वप्न निर्मल पाणीयेज नखो थको रहेठे अणाविले के० अनेक जलचर जीवना मोलवा थकी पण दोहोलु नथाय. तेम चारित्रिउ रागद्वेषरहित उतो धम्मपाडुरकासि के० धर्मे प्रगट करे तेधर्मे कासव के० श्रीतीर्थकरसंबंधी एटले श्रीवर्द्धमान स्वा मिनिर्देश जाणवो ॥ ७ ॥ हवे जेवो धर्मे प्रकाशे तेवो कहेठे. अथवा उपदेशांतरे कहेठे. बह्वेपाणा के० घणाप्राणी एटले अनंताजीव ते पुढोसियाके० प्रथक्प्रथक् ज्ञान ज्ञावा

पनो जाण एवो सुनीध्वर ते सम एटले अनुकूल शय्यादिक तथा विपम एटले प्रतिकूल शय्यादिक तेने अहियात्रो तथा तेमज ते स्थानकने विपे चरकके० मांस मसादिक अ डुवावि के० अथवा जेरवा के० बिहामणा एवा धूक सिंहादिक जीव अडुवा के० अथवा तड के० त्यां सुनावरने विपे सरीसिवा के० सरीसृप एटले सर्प, सिया के० होय तो ते जीवोना करेला उपसर्गने सहन करे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(एोपीहेति) । केनचिद्वयनादिनिमित्तेन शून्य गृहमाश्रितो निजुस्तस्य गृहस्य द्वार कपाटादिना न पिदधीत न स्थगयेत् । (एयावपंगुणेति) । नोद्घाटयेत् । केनचिद्वर्मादिकं मार्गादिकं पृष्टं सन् सावध्या वाचं नोदाहरेन्न ब्रूयात् । आनिग्रहिकोजिनकटिपिकादिर्निरवद्यामपि न ब्रूयात् । न समुब्धियात्तुणानि कचवरवा प्रमार्जनेन नावनयेत् नापि शयनार्थं कश्चिद्वानिग्रहादिकस्तृणादिकं सस्तरत् तृणैरपि सस्तरकं न कुर्यात् किं पुनः कञ्जलादिना अन्योवा छुपिरतृणं न सस्तरत् ॥ १३ ॥ (जठेति) । यत्रास्तमेति सविता तत्र वाऽनाविलोऽनाकुनस्तिष्ठति । समविपमणि शयनासनादीन्यधिसहेतु समतया सहेतु । तत्र स्थितस्य सुनेश्वरकादशमशकादयो जैरवानपकाररद्द शिवादयोऽथवा सरीसृपा सर्पा द्युस्तदा तत्कृतोपसर्गानपि सहेतु ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच (एोपीहेत्यादि) । केनचिद्वयनादिनिमित्तेन शून्यगृहमाश्रितो निजुस्तस्य गृहस्य द्वार कपाटादिना न स्थगयेन्नाऽपि तज्जालयेत् । यावत् (नयावपंगुणेति) नोद्घाटयेत् तत्रस्थोऽन्यत्रवा केनचिद्वर्मादिकं मार्गं वा पृष्टं सन् सावध्या वाचं नोदाहरेत् न ब्रूयात् । आनिग्रहिकोजिनकटिपिकादिर्निरवद्यामपि न ब्रूयात् तथा न समुब्धियात् । तृणानि कचवरव प्रमार्जनेन नाऽपनयेत् नाऽपि शयनार्थं कश्चिद्वानिग्रहादिकं सस्तरत् तृणैरपि सस्तरकं न कुर्यात् किं पुनः कञ्जलादिनाऽन्योवा छुपिरतृणं न सहेतु ॥ १३ ॥ तथा (जठमियेत्यादि) । निजुर्गृत्रैवास्तमुपैति सविता तत्र योत्सर्गादिना तिष्ठतीति । यत्रास्तमितस्तथाऽनाकुन समुद्भवन्नकादिनिपरीपसर्गैरनुन्यन् समविपमणि शयनासनादीन्यनुकूलप्रतिकूलानि मुनिर्यथावस्थितसंस्थानाववेत्ता सम्यगारक्तद्विष्टतयाऽधिसहेतेति ॥ १४ ॥

तिरिया मणुयाय दिवगा, जवसग्गा तिविद्वा हियासिया ॥ लोमादिय पिण हरिसे सुन्नागारगठ महामुणी ॥ १५ ॥ एो अजिकं खेज्ज जीविय, नोविय पूयणपण्ड ए सिया ॥ अप्रव्वनुविति ॥ सुन्नागारगयस्स जिक्कुणो ॥ १६ ॥

प्रज्ञासमाप्त पदुप्रज्ञः । अथवा प्रश्नसमर्थ प्रश्ने कृते तदुत्तरदानसमर्थ सदाजयेत्कपाया
दिकं तथा समतया धर्ममुदाहरेत् कथयेन्मुनि । सूक्ष्म स्तोकमपि यत्सयमकृत्यं तस्याऽ
लूपकोऽविरात्रकोनो कुध्येत् हन्यमान पूज्यमानोमानी नोपि माहनोयति ॥ ६ ॥

॥ टीका—किमालव्यैतद्विषयमित्युच्यते । (दूरमित्यादि) दूरवर्त्तित्वात् दूरोमोक्षस्त
मनु पश्चात् तद्गृह्णा । यदि वा दूरमिति दीर्घकालमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनि कालत्रयवेत्ता
दूरमेव दर्शयति अतीतं धर्मं स्वज्ञाव जीवानामुच्चावचगतिस्थानलक्षण तथा अनागतं च
धर्मं स्वज्ञाव पर्यालोच्य लङ्कामदौ न विधेयो । तथा स्पष्टः परुषैर्ददकशादिनिर्वाग्निर्वा (मा
हणेति) मुनि (अविहसूचि) अपि भार्यमाण स्कंदकशिष्यगणवत्समये सयमे रीयते त
दुक्तमार्गेण गच्छतीत्यर्थः । पाठांतर वा (समयाहियासयति) समतयासहति ॥ ५ ॥ पुन
रायुपवेशांतरमाह (पसुसमत्तइत्यादि) प्रज्ञाया समाप्त प्रज्ञासमाप्त पदुप्रज्ञः । पाठांतर वा
(पसुसमत्तये) प्रश्नविषये प्रत्युत्तरदानसमर्थ सदा सर्वकालं जयेत्क्षेय कपायादिकमिति
ज्ञेय । तथा समया समता तथा धर्ममहिंसादिनिरूपणमुदाहरेत् कथयेत् मुनिर्यति सू
क्ष्मो सयमे यत्कर्तव्यं तन्म्यालूपकोऽविरात्रकस्तथा न हन्यमानोवा पूज्यमानोवा कुध्ये
न्नाऽपि मानी गर्वित स्यात् माहणो यतिरिति ॥ ६ ॥

बहुजणमणमि संवुनो, सबधेहि एरे अणिसिए ॥ हरएव
सया अणाविले, धम्मं पाडुरकासिकासवं ॥७॥ बह्वे पाणा पुढो
सिया पत्तेयं समयउवेहिया ॥ जे मोणपदं उवचिते, विरतिं
तत्त अकासि पंनिए ॥ ८ ॥

अर्थ—बहुजण के० घणालोकने एमणमि के० नमाडे एटले जेने सर्व लोक पोत
पोतानो करीने प्रसङ्गे तेमाटे जेबहुजणनमन तेने धर्म कहिए ते धर्मेने विषे सनुमोके०
सवृत एटले समाधिवत् एवो उतो एरेके० नर एटले मनुष्य ते सबधेहि के० सर्व अ
र्थ एटले वाट्य अने अन्यतर धन धान्य पुत्र कलत्रादिके करी, अणिसिएके० अनिश्रित ए
टले अप्रतिबध उतो धर्म प्रकाजे हरएवके० इहनी पेरे जेम इहजेठे, ते सयाके० सर्व
काल स्वच्छ निर्मल पाणीयेज नखो थको रहेठे अणाविले के० अनेक जलचर जीव
ना मोजवा थकी पण वोहोलु नथाय तेम चारित्रिउ रागद्वेषरहित उतो धम्मपाड
रकासि के० धर्म प्रगट करे तेधर्म कासव के० श्रीतीर्थकरसंबंधी एटले श्रीवर्द्धमान स्वा
मिनिर्देश जाणवो ॥ ७ ॥ हवे जेवो धर्म प्रकाजे तेवो कहेठे अथवा उपदेशांतरे कहेठे.
बह्वेपाणा के० घणाप्राणी एटले अनताजीव ते पुढोसियाके० पृथक्पृथक् जुदा जुदा

पनो जाण एवो मुनीश्वर ते सम एटले अनुकूल शय्यादिक तथा विपम एटले प्रतिकूल शय्यादिक तेने अहियागे तथा तेमज ते स्थानकने विपे चरकके० मास मसादिक अ दुवावि के० अथवा नेरवा के० बिहामणा एवा धूक सिहादिक जीव अडवा के० अथवा तड के० त्या सुनाघरने विपे सरीसिवा के० सरीसृप एटले सर्प, सिया के० होय तो ते जीवोना करेला उपसर्गने सहन करे ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—(णोपीहेति) । केनचिच्चयनादिनिमित्तेन शून्य गृहमाश्रितो निहुस्तस्य गृहस्य द्वार कपाटादिना न पिदधीत न स्थगयेत् । (णयावपगुणेति) । नोदघाटयेत् । केनचिद्भूमिदिक मार्गादिक पृष्ठ सन् सावद्या वाच नोदाहरेन्न ब्रूयात् । आनिग्रहिकोजिनकटिपिकादिर्निरवद्यामपि न ब्रूयात् । न समुच्छिद्यात् । तृणैरपि सत्तारक न कुर्यात् किं पुन कवलादिना अन्योवा छुपिरतृण न सत्तरेत् ॥ १३ ॥ (जड्वेति) । यत्रास्तमेति सविता तत्र याऽनाविलोऽनाकुनस्तिष्ठति । समविपमाणि शयनासनादीन्यधिसहेत समतया सहेत । तत्र स्थितस्य मुनेश्वरकादशमशकादयो नैरवानयंकरारक्षु शिवादयोऽथवा सरीसृपा सर्पा स्थुस्तदा तत्कृतोपसर्गानपि सहेत ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच (णोपिहेत्यादि) । केनचिच्चयनादिनिमित्तेन शून्यगृहमाश्रितो निहुस्तस्य गृहस्य द्वार कपाटादिना न स्थगयेन्नाऽपि तज्जालयेत् । यावत् (नयावपगुणेति) नोदघाटयेत् तत्रस्थोऽन्यत्रवा केनचिद्भूमिदिक मार्ग वा पृष्ठ सन् सावद्या वाच नोदाहरेत् न ब्रूयात् । आनिग्रहिकोजिनकटिपिकादिर्निरवद्यामपि न ब्रूयात् तथा न समुच्छिद्यात् । तृणानि कचवरच प्रमार्जनेन नाऽपनयेत् नाऽपि शयनार्थी कश्चिदानीयाहिक सत्तरेत् तृणैरपि सत्तारक न कुर्यात् किं पुन कवलादिनाऽन्योवा छुपिरतृण दिति ॥ १३ ॥ तथा (जड्वमियेत्यादि) । निहुर्यत्रैवाऽस्तमुपेति सविता तत्र योत्सर्गादिना तिष्ठतीति । यत्रास्तमितस्तथाऽनाकुन समुद्भवन्नकादिनिपरीपसर्गैरक्षुन्यन् समविपमाणि शयनासनादीन्यनुकूलप्रतिकूलानि मुनिर्यथावस्थितसत्तस्य नाववेत्ता सम्यगारक्तद्विष्टतयाऽधिसहेतेति ॥ १४ ॥

तिरिया मणुयाय दिवगा, उवसग्गा तिविहा हियासिया ॥ लोमादिय पिण दरिसे सुन्नागारगठ महामुणी ॥ १५ ॥ णो अजिकं खेळ जीविय, नोविय पूयणपठए सिया ॥ अप्रवचुविति नेरना, सुन्नागारगयस्स जिक्खुणी ॥ १६ ॥

येन यथाऽप्युपगमप्रशंसया स्तूयते प्रशस्यते । कथमत्र कथानक । राजगृहे नगरे श्रेणिको
महाराज कदाचिदसौ चतुर्विधधुपेतेन पुत्रेण अनयकुमारेण सार्धमास्थानस्थित
स्तानिस्तानि कथानिरासाचक्रे । तत्र कदाचिदेवचूता कथाऽनूत । तद्यथा इहलोके धार्मि
काबहवचताऽधार्मिकाऽति । तत्र समस्तपर्वदाजिहितं । यथाऽत्राऽधार्मिकाबहवोलो
काधर्म तु शतानामपि मध्ये कश्चिदेवकोविधत्ते तदाकर्णोऽनयकुमारेणोक्त । यथा प्रा
यशोलोका सर्वे एव धार्मिका । यदि न निश्चयोजवता परीक्षा क्रियते पर्वदाऽप्यजिहितमे
वमस्तु ततोऽनयकुमारेण धवलेतरप्रासाद इयं कारितं घोषितं च डिडिमेन नगरे यथा
य कश्चिद्विह धार्मिक ससर्वोऽपि धवलप्रासाद गृहीतवलि प्रविशतु इतरस्त्वितरमिति ।
ततोऽसौ लोक सर्वोऽपि धवलप्रासादमेव प्रविष्टो निर्गच्छश्च कथं त्व धार्मिक इत्येव पृष्ट
कश्चिदाचष्टे । यथाऽह कर्पकोऽनेकशकुनिगणो मन्वान्यकणैरात्मान प्रीणयति खलकसमा
गतधान्यकणनिष्कादानेन च मम धर्म इति । अथ परस्त्वाह । यथाऽहं ब्राह्मण पट्कर्मोऽनिरत
स्तथा बहुशौचस्नानादिनिर्वैदविहितानुष्ठानेन पितृदेवास्तर्पयामि । अन्य कथयति यथा ब
णिकुलोपजीवी निष्कादानादिप्रवृत्तोऽपरस्त्वदमाह । यथाऽह कुलपुत्रकोन्यायागतं नि
र्गतिक कुटुंबक पालयाम्येव तावत् श्वपाकोपीदमाह यथाऽह कुलक्रमागतं धर्ममनुपाल
यामीति मन्निश्रयाश्च बहव पिशितञ्ज प्राणान् धारयन्तीत्येव सर्वोऽप्यात्मीयमात्मी
यं व्यापारमुद्दिश्य धर्मे नियोजयति । तत्राऽपरमसितप्रासादं श्रावक इयं प्रविष्टं तच्च कि
मधर्माचरण जवङ्गधामकारीत्येव पृष्ट सत् सकृन्मद्यनिवृत्तिजगव्यलीकमकथयत् तथा सा
धवएवाऽत्र परमार्थतो धार्मिका यथा गृहीतप्रतिज्ञानिर्वाहणसमर्था । अस्मानिस्तु अवा
प्य मानुष जन्म लब्ध्वा जैन च शासन ॥ कृत्वा निवृत्तिं मद्यस्य सम्यक् साऽपि न
पाजिता ॥ १ ॥ अनेन व्रतजंगेन मन्यमानाश्च धार्मिक ॥ अधनाधममात्मान कृष्णप्रा
सादमाश्रिता ॥ २ ॥ तथाहि । लङ्का गुणौघजननी जननीमिवार्या, मल्यंतद्यु-द्वद
यामनुवर्चमाना ॥ तेजस्विनः सुखमसूनपि सत्यजति सत्यस्थिति व्यसनिनो न पुन प्र
तिष्ठा ॥ ३ ॥ वर प्रवेष्टु ज्वलित द्रुताशन नचाऽपि जग्रं चिरसचित्तव्रतं ॥ वर हि मृत्यु
सुनिष्ठ-चेतसो नचाऽपि गीजस्त्रजितस्य जीवितमिति ॥ ४ ॥ तदेव सर्वोऽप्यात्मानं
धार्मिक मन्यत इति कृत्वा बहुजननमनोधर्म इति स्थित । तस्मिन् सवृत्त ममाहित सन्
नर पुमान् सर्वार्थैर्वाह्यान्तरैर्वनधान्यकलत्रममत्वादिनिरनिश्रितोऽप्रतिबद्ध सन् धर्म
प्रकाशितवानित्युत्तरेण सह सर्वत्र । निदर्शनमाहान्ददऽव स्वज्ञाजसा नृत सदानाविलो
ऽनेकमत्स्यादिजलचरसंक्रमेणाऽप्यनाकुलोऽकलुपो वा क्वात्यादिलक्षण धर्म प्रादुरकार्यो
त् प्रकट कृतवान् । यदि वा एव विशिष्ट एव काश्यपतीर्थकरसञ्चयिन धर्म प्रकाशयेत् ।

स्वात्मना उपसामीप्येन यंति गच्छन्ति । तत्सहनाच्च जिह्वो, शून्यागारगतम्य नीराजित
वारणस्येव शीतोष्णादिजनिताउपसर्गाः सुसहाएव नवतीति जाव ॥ १६ ॥

उवणीयतरस्स ताइणो, नयमाणस्सवि विक्रमासणं ॥ सामाइयमाहु
तरस्स ज, जो अप्पाण नएण दंसए ॥ १७ ॥ उंसिणोदग तत्तनोइणा
धम्मवियस्स मुणस्स हीमतो ॥ संसग्गिअ सादुराइहि, असमाहीउ
तहागयस्सवि ॥ १८ ॥

अर्थ—वली बीजो उपदेश कहेछे उवणीयतरस्सके० उपनीततर एटले जेणे पोताना
आत्माने ज्ञान, दर्शन अने चारित्रनेविषे पहुँचाइछोछे तथा ताइणोके० त्राइ एटले जेनो
आत्मा अन्यने उपकारी होय तेने त्राइ कहिए तथा विविक्कके० विविक्त आसणके०
आशन एटले स्त्री तथा पशु पक्षके करी विवर्जित एवा नयमाणस्सके० उपाश्रयनो से
वनार सामाइयमाहुतस्सजके० तेने सामायक चारित्र जाणवो. जोके० जेचारित्रिअ अ
प्पाणके० पोतानाआत्माने परिसह उपसर्ग उपना अका नएणदसएके० नयने देखावे
नहीं, एटले उपसर्ग उत्पन्नययाथी बीहे नहीं ॥ १७ ॥ वली उंसिणोदगतत्तके० उअ व
दक तथा तसोदकनो नोइणोके० जोगवनार एटले उअ अका शीतल नकरे, किंतु उअो
दक उताज पानकरे, तथाधम्मवियस्सके० श्रुत अने चारित्र धर्मेने विषे स्थित मुनि-
स्सके० मुनिराज एटले तत्वनो जाण हीमतोके० लज्जावत एटले असयमे प्रवत्थी
अको लज्जा पामे एवा सादुके० साधुने पण राइहिके राजादिकने ससग्गिअके० सस
ग्गं असमाहिउ के० असमाधिज आय, तह गयस्सविके० तथा गतस्य यथोक्त अनुष्ठा
नना करनार एवा साधु पण राजादिकना ससर्ग करी स्वाध्याय व्यासथकी चूके. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—उवणीयेति । उपनीतोऽतिशयेन ज्ञानार्दा प्रापितआत्मायेन सचुपनीतत
रस्तस्य । तायिन परात्मोपकारिणस्वाधिणोवा सम्यक्पालकस्य विविक्तं स्त्रीपशुपडकवि
वर्जितमासन वसत्यादि नजमानस्य सेवमानस्य सामायिकादिचारित्रमाहु । सर्व ज्ञा
यते यस्मात्तत् साधुना निश्चलात्मना जाव्यं । तथा यथात्मान नयेन दर्शयेत् परीपदो
पसर्गजीरुनस्यात् तस्य सामायिकमाहुरिति ॥ १७ ॥ (उंसिणोति) मुनेरुलोदकत
तनोजिन त्रिदंडोऽन्तोऽलोदकनोजिन अथवा उअ सत् न शीतीकुर्यादिति तत्तग्रहण । त
॥ धर्मे स्थितस्य न्दीपत असयमे लज्जावतोरजादिनि सह ससर्ग संबंधोऽसाधुरन
तयागतस्य यथोक्तानुष्ठानिनोपि राजादिससर्गवशादसमाधिरेव न कदाचित्त्वा
स्यादित्यर्थ ॥ १८ ॥

ते पर्यते स्थित स्यात् । ये पुनरेव नस्युः ते । एवाक्यालंकारे (ममाङ्गोक्ति) । ममेद
अहमस्य स्वामीत्यथ्यवसायिन शोचति । शोचमानाअपि निजपरिग्रह धनस्वजनादि
क नष्टं मृतं वा लज्जते ॥ ९ ॥ (इहेति) इह लोकड् खावह धनस्वजनादिक (विवृत्ति)
विद्या जानीहि । यत । अर्थानामर्जने ड ख, मर्जिताना च रक्षणे ॥ आये ड खं व्य
ये ड ख धिगर्थान् ड खजाजनान् ॥ १ ॥ तथा रेवापय* किसलयानिव सल्लकीना वि
व्योपकंठविपिनं स्वकुलं च हित्वा ॥ कि ताम्यसि द्विप गतोसि वशं करिष्या. स्नेहोहि का
रणमनर्थपरपराया ॥ २ ॥ परलोके च धनादिक ड ख तदप्यपर ड ख करोति । तड
पादानकमोपादानात् ॥ तथा तद्वनादिविध्वसनधर्मकमेव विनश्वरमेव इति विद्वान्
एव जानन् कोऽगारवासमावसेत् गृहवासं तिष्ठति । यत । दारा परिजवकारा, बंधुजनो
बंधनं विष विषया ॥ कोय जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाशा इति ॥ १ ॥ १० ॥

॥ टीका-अपिच । (धम्मस्तडत्यादि) । धर्मस्य श्रुतचारित्रजेदनिन्नस्य पार गह्वतीति पा
रग ति-क्षांतपारगामी सम्यक् चारित्रनुष्ठायी वेति । चारित्रमधिकृत्याह । आरजस्य साव
द्यानुष्ठानरूपस्यांते पर्यते तदजावरूपे स्थितोमुनिर्नवतिाये पुनर्नैव नवति ते अकृतधर्मा
मरणे ड खेवा समुद्धिते आत्मान शोचति । एमिति वाक्यालंकारे । यदि चेष्टमरणावा
ऽवर्थेनात्रे वा (ममाङ्गोक्ति) ममेदमहमस्य स्वामीत्येवमथ्यवसायिन शोचति । शोचमा
नाअप्येते निजमात्मीय परिसमतात् गृह्यते आत्मसाक्रियतइति । परिग्रहोहिरण्यदिरिष्ट
स्वजनादिर्वा । नष्टं मृतं वा नलज्जते न प्राप्नुवतीति । यदवा धर्मस्य पारग मुनिमारजस्या
ऽंते व्यवस्थितमेनमागत्य स्वजनामातापित्राद्य शोचति ममत्वशुक्ता स्नेहाजव ।
नच ते लज्जते निजमप्यात्मीयपरिग्रहबुद्ध्या गृहीतमिति । अत्रातरे नागार्जुनीया
स्तु पठति ॥ सोकणतयववचिप केऽग्निहीविग्वेणउचिया धम्ममिअणुत्तरे मुणी, तपि
जिणिक्कइमेणपडिण्ण ॥ १ ॥ एतदेवाह । (इहलोगेइत्यादि) । इहाऽस्मिन्नेव लोके हिरण्यस्वज
नादिक ड खमावहति । (विवृत्ति) विद्या जानीहि । तथाहि । अर्थानामर्जने ड ख,
मर्जिताना च रक्षणे । आये ड खं व्यये ड खं, विगर्थ ड खजाजनं । तथाहि । रेवापय
किसलयानि च सल्लकीना विव्योपकंठविपिनं स्वकुलं च हित्वा ॥ कि ताम्यसि द्विप गतो
सि वशं करिष्या स्नेहोनिबधनमनर्थपरपराया ॥ २ ॥ परलोके च हिरण्यस्वजनादिममत्वाऽ
पादितकर्मज ड ख नवति तदप्यपर ड खमावहति तडपादानकमोपादानादिति जाव ॥
तथैतडुपाजितमपि विध्वसनधर्म विशारस्वजाव गत्वरमित्यर्थ । इत्येव विद्वान् जानन्
क. सकर्णोऽगारवास गृहवासमावसेत् गृहवासं वा ऽनुबध्नीयादिति । उक्तंच । दाराः परि
जवकाराबंधुजनो बंधनं विष विषया ॥ कोऽय जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाशा ॥ १ ॥ १० ॥

के० गृहस्थसंगंधी जे जाजन कास्यपात्रादिक तेने विषे नञुंजती के० नोजन न करे
तेने सामायिकवत जाणवो. ॥ २० ॥

॥ टीपिका—(अहिगरणेति) । अधिकरण कलहस्तत्कारस्य निक्षोर्दारुण वाच प्रसह्य
प्रगटमेववदतोऽर्थोमोक्ष सयमोवा बहु परिहीयते नृश विनश्यतीत्यर्थ । बहुकालाजित
मपि महत्पुण्यं कलह कुर्वतस्तत्कालं क्षीयते । यत । ज अक्षिप्य समीखन्नएहि तवनियम
वचनमइहि ॥ मादुतयकलहता, उडेअहसागपत्तेहि ॥ १ ॥ तस्मादधिकरण नकुर्यात्पं
मित ॥ १ए ॥ (सीउदगेति) । शीतोदकमप्रासुकजल तत्प्रति जुगुप्सकस्य परिहारिणो
न विद्यते प्रतिज्ञा निदान यस्य सअप्रतिज्ञस्तम्याऽनिगानस्य लव कर्म तस्मादवसर्पिणोनि
वर्तमानस्य साधो सामायिकादिसयममाहु सर्वज्ञा । यश्च साधुगृहमात्रे गृहस्थनाज
नेन चुके तस्य सामायिकमिति ॥ २० ॥

॥ टीका—परिहार्यदोषप्रदर्शनेनाऽधुनोपदेशानिधित्तयाह । (अहिगरणेत्यादि) ।
अधिकरण कलहस्तत्कारोति तन्नीजश्वेत्यधिकरणकरस्तस्यैवजूनतस्य निक्षोस्तथाऽधिकरण
करिं दारुणं वा नयानका वा प्रसह्यप्रगटमेव वाच ब्रुवत सतोर्थोमोक्षस्तत्कारण
जूनोवा सयम सबहु परिहीयते ध्वसमुपयाति । इदमुक्त जवति । बहुना कालेन यद
जितं विप्रकृष्टेन तपसा महत्पुण्यं तत्कलह कुर्वत परोपघातिनी च वाच ब्रुवतस्तत्कार
णमेव ध्वसमुपयाति । तथाहि । जअक्षिप्यसमीखन्नएहि तवनियमवचनमइहि । मादु
तयंकलहताउडेअह सागपत्तेहि ॥ १ ॥ इत्येव मत्वा मनागप्यधिकरण न कुर्यात् प
मित सदस्तद्विवेकोति ॥ १ए ॥ तथा (सीउदगेत्यादि) । शीतोदकमप्रासुकोदक तत्प्र
ति जुगुप्सकम्याऽप्रासुकोदकपरिहारिण साधोर्न विद्यते प्रतिज्ञा निदावरूपा यस्य सोप्र
तिज्ञोऽनिदानइत्यर्थ । लव कर्म तस्मात् (अवसर्पिणोति) । अवसर्पिण यदनुष्ठा
न कर्म बयोपादानजूनं तत्परिहारिणइत्यर्थ । तस्यैवजूनतस्य साधोर्न तस्मात् यत्तस्मा
यिक समनावलक्षणमाहु सर्वज्ञा । यश्च साधु गृहमात्रे गृहस्थनाजने कास्यपात्रादौ न
चुके तस्यच सामायिकमादुरिति संबंधनीयमिति ॥ २० ॥

एय सखयमादु जीविय, तद्विय बालजणो पगप्रइ
मिळती, इति सखाय मुणी ए मळती ॥ ७१ ॥ उदेण
दुमाया मोहेण पाउडा ॥ वियडेण प
॥ २२ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशमधिकृत्याह (मह्यमित्यादि) महान्तं संसारिण दुस्त्यजत्वा
 न्महता वा सरणेण परिगोपण परिगोपोऽव्यत पाकादिर्जावतोऽनिष्वगस्तं ज्ञात्वा स्व
 रूपतस्तद्विपाकतोवा परिह्वित याऽपि च प्रजितस्य सतोरजादिनि कायादिनिर्वदना
 वस्त्रपात्रादिनिश्च पूजना ताच इहाऽस्मिन् लोके मौनीछे वा शासने व्यवस्थितेन कर्मोप
 शमज फलमित्येव परिज्ञायोत्सेकोन विधेय । किमिति यतोगर्वात्मकमेतत्सदृश
 व्यं वर्तते सद्भवाच्च दुरुद्धर इ खेनोद्धर्तुं शक्यते अतोविद्वान् सदसद्विवेकज्ञस्तत्रावत्
 संस्तवं परिचयमनिष्वग परिजह्यात् परित्यजेदिति ॥ नागार्जुनीयास्तु पवति । पलिमथमह
 विद्याणिषा जाविष्यदणपूयणाऽह ॥ सुद्धम सद्ध दुरुद्धर तपि जिणे एण पडिण ॥ ११ ॥ अ
 त्यचाऽयमर्थः । साधो स्वाध्यायाऽव्ययनपरस्यैकांतनिष्ठहस्य योऽपि चाऽयं परैर्वदनापूज
 नादिक सत्कार क्रियते असावपि सदनुष्ठानस्य सज्जतेर्वा महान् पलिमथे विघ्नश्चास्ता
 तावच्चिदादिष्वनिष्वगस्तमित्येव परिज्ञाय तथा सद्भवाच्च दुरुद्धर वाऽतस्तमपि जये
 दपचयेत् पडितएतेन वक्ष्यमाणेनेति ॥ ११ ॥ (एगेचरेऽल्यादि) एकोऽसहायोऽव्यतएक
 क्षविहारी नावतोरगद्वेपरहितश्चरेत् तथा स्यान् कायोत्सर्गादिकमेकएव कुर्यात् तथा आ
 सनेऽपि व्यवस्थितोऽपि रागद्वेपरहितएव तिष्ठेत् । एव शयनेऽप्येकाक्येव समाहितो
 मादिध्यानयुक्तः स्यात् नवेत् । एतद्धकं नवति । सर्वास्वऽप्यवस्थानासनशयनरूपासु राग
 द्वेपरिहात् समाहितएव स्यादिति । तथा निरुणशीजोनिष्ठ उपधान तपस्तत्र वीर्यं यस्य
 स उपधानवीर्यं तपस्यनिगूहितबलवीर्यइत्यर्थः । तथा वाक्गुप्तः सुपर्यालोचितानिधायी अ
 ध्यात्म मनस्तेन संवृतो निष्ठुर्नवेदिति ॥ १२ ॥

एोपिहे ए यावपंगुणे दारं सुन्नघरस्स संजए ॥ पुठेण उदाहरेवायं, ए स
 मुठे एो संथरे तणं ॥ १३ ॥ जठ ठमिए अणानले, समविसमाइं मुणी
 हियासए ॥ चरगाय ड्वावि जेरवा, अड्वा तठ सरीसिवा सिवा ॥ १४ ॥
 अर्थ—वली साधुने उपदेश कहेजे कोइ एक शयनादिक कारणे सुन्नघरस्तके० अन्य
 घरे रह्यो थको एवोजे सजएके० साधु, ते ते घरना दारके० द्वारतेने एोपिहेणयावपंगु
 एके० ढाके पणनहीं, तेम उघाडे पण नहीं वली त्या रह्यो ठतो अथवा अन्यत्र स्या
 नके रह्योठतो पुठेणउदाहरेवायके० कोऽएके धर्म पूठयो थको सावद्यवचन बोलेनहीं.
 तथा एसमुठे एोसथरेतण के० त्या रहेलाजे ठणकचरादिक ते प्रमाजें नहीं, वली
 तेनेणो संथरे एटले पाथरे पण नहीं ए आचार जिनकल्पादिक अनियग्रहारी प्रमुख
 साधुनो कह्योठे, ॥ १३ ॥ वली जठठमिए के० चारित्रिठ ज्या सूर्य अस्त थाय त्याज
 रहे अने अणानले के० परिसह उपसर्गे करी आकुल व्याकुल न थाय, कोन पामे न
 हि, अकोन थको रहे, तथा समविगमाऽमुणीहियासएके० मथावस्थित सत्तारना स्वर

न लङ्गतइति । सचैवजुतोवालसैरसदनुष्ठानापादितैः पार्ष्ण कर्मनिर्मायते तद्युक्तइत्येव प
 रिचिद्यते च्रियते वा मेयेन धान्यादिना प्रस्थकवदित्येव सख्याय ज्ञात्वा मुनिर्यथावस्थि
 तपदार्थानां वेत्ता न माद्यतीति तेष्वसदनुष्ठानेष्वहं शोचन कर्त्तव्येव प्रगटनमानोमदं
 न करोति ॥ २१ ॥ उपदेशात्तरमाह (उदेषेत्यादि) उदोऽजिप्रायस्तेन तेन स्वकीया
 निप्रायेण कुगतिगमनैकहेतुना इमा प्रजाअय लोकस्तासु गतिषु प्रलीयते । तथाहि
 ठागादिवधमपि स्वानिप्रायग्रहयस्तायमसायनमित्येव प्रगटनमानाविदधति । अन्येतु सचा
 दिकमुदिश्य दासीदासधनधान्यादिपरिग्रहं कुर्वति तथाऽन्ये भायाप्रधानं कुकुटैरसकृड्
 त्रेकमाणश्रोत्रस्पर्शनादिनिर्मुग्धजनं प्रतारयति । तथाहि । कुकटसाध्योलोकोनं कुकुट
 तं प्रवर्तते किंचित् । तस्मात्लोकस्याऽयं पितरमपि सकुकुटं कुर्यात् तथेष प्रजा बहु
 माया कपटप्रधाना किमिति यतोमोहोऽज्ञानं तेन प्रावृताऽऽद्यादिता सदसद्विवेकविकले
 त्यर्थः । तदेवमवगम्य (माहणेति) साधुर्विकटेन प्रकृटेनाऽमायेन कर्मणा मोहे संयमे
 वा प्रकर्षेण लीयते प्रलीयते शोचननावयुक्तोचवतीति नाव । तथा शीतच उष्णच शीतो
 ष्च शीतोष्णोवा अतुकूलप्रतिकूलपरीपहासान् वाचा कायेन मनसा च करणत्रयेणाऽपि
 सम्यगधिसंहेतइति ॥ २२ ॥

कुजए अपराजिएजहो, अकोहि कुसलोहि दीवयं ॥ कडमेव गहाय
 णो कलि, नो तियनो चेवदावर ॥ २३ ॥ एवलोगंमि ताडणा, बुडए जे
 धम्मे अणुत्तरे ॥ त गिएह हियति उत्तम, कडमिव सेसवहाय पंनिए ॥ २४ ॥

अर्थ-बली उपदेशात्तर कहेहे कुजए के कुत्तित एटले मागो एवो ने जय तेने कुं
 जय कहिए ए जुगार कहेवाय ठे, केमके एमा घणो जय थाय तोप दा करवा यो
 ग्य ठे माटे कुजयठे, ते केवो? तोके अपराजिएके लब्ध लक्ष्मणे खेत एटले अ
 न्य कोइथी जीव्यो जाय नहीं एवो जुगारी जहा के जेम अखे एटले
 पाशा तेणेकरी कुसलेहि के कुशल निपुण एवीरिते दीवय के र एटले
 मेवसहाय के चोतरो दाव ग्रहण करीने खेलता जीते तो ते चोपासने कड
 करे, पण एोकलीके एकनोदाव ग्रहण करे नहीं तेमज एोतिथंके शीतलोडि
 नकरे अने नोचेवदावर के वेनो दाव पण ग्रहण नकरे ॥ २३
 पाये मेजवे ठे, जेम जुगारने विपे जय पामवानो अनिलापी ए
 करी बीजा दावनो त्याग करे एवलोगमि के एरीते ॥
 दुम। उक्तायनो ररूपाल चारित्रिये बुडएजेधम्मे
 दियास्ने श्रीवीतरागे कह्यो, अणुत्तरे के

दावज ग्र
 ताइ

॥ टीका—पुनरप्युपदेशमधिकृत्याह (मह्यमित्यादि) महान्त संसारिण इत्यजत्वा न्महता वा संरजेण परिगोपण परिगोपोऽव्यत पाकादिर्जावतोऽनिष्वगस्तं ज्ञात्वा स्वरूपतस्तद्विपाकतोवा परिह्रिय याऽपि च प्रव्रजितस्य सतीराजादिनि कायादिनिर्वदना वस्त्रपात्रादिनिश्च पूजना ताव इहाऽस्मिन् लोके मौनीदे वा शासने व्यवस्थितेन कर्माप शमज फलमित्येव परिज्ञायोत्सेकोन विधेय । किमिति यतोगर्वात्मकमेतत्सकश त्वं वर्त्तते सूक्ष्मात्वाच्च डुरुः डुरु खेनोऽर्तुं शक्यते अतोविद्वान् सदसद्विवेकज्ञस्तथावत् सस्तव परिचयमनिष्वग परिजह्यात् परित्यजेदिति ॥ नागार्जुनीयास्तु पठति । पलिमथमहं वियाणिया जावियवदणपूयणाइह ॥ सुद्धम सद्ध डुरुः तपि जिणे एएण पडिह ॥ १ ॥ अस्यचाऽयमर्थः । साधो. स्वाध्यायाऽध्ययनपरस्यैकातनिसृष्टस्य योऽपि चाऽय परैर्वदनापूज नादिक सत्कार क्रियते असावपि सद्नुष्ठानस्य सज्जतेर्वा महान् पलिमथे विघ्नव्यास्तां तावद्व्यादिष्वनिष्वगस्तमित्येव परिज्ञाय तथा सूक्ष्मशक्य डुरुः वाऽतस्तमपि जये दपचयेत् पंडितएतेन वक्ष्यमाणेनेति ॥ १ ॥ (एगेचरेइत्यादि) एकोऽसहायोऽव्यतएक द्विविहारी नाघतोरागद्वेपरहितश्चरेत् तथा स्थान कायोत्सर्गादिकमेकएव कुर्यात् तथा आ सनेऽपि व्यवस्थितोऽपि रागद्वेपरहितएव तिष्ठेत् । एव शयनेऽप्येकाक्येव समाहितोऽर्माधिध्यानयुक्त स्यात् नवेत् । एतदुक्तं जयति । सर्वास्यऽप्यवस्थानासनशयनरूपास्तु राग द्वेपरिहात् समाहितएव स्यादिति । तथा निष्कणशीजोनिष्कु उपधान तपस्तत्र वीर्य यस्य सवपधानवीर्य तपस्यनिगूहितवजवीर्यइत्यर्थः । तथा वाक्युत्त सुपर्याजोचितानिधायी अथ्यात्म मनस्तेन सवृतोनिष्कुर्नवेदिति ॥ १ ॥

णोपिहे ए यावपंगुणे दारं सुन्नघरस्स संजए ॥ पुठेण उदाहरेवायं, ए म मुठे णो संथरे तणं ॥ १ ॥ जठ ठमिए अणाउले, समविसमाइ मुणी हियासए ॥ चरगाय डवावि जेरवा, अडवा तठ सरीसिवा सिया ॥ १ ॥

अर्थ—वली साधुने उपदेश कहेठे कोइ एक शयनादिक कारणे सुन्नघरस्सके० अन्य घरे रह्यो थको एवोजे सजएके० साधु, ते ते घरना दारके० द्वारतेने णोपिहेणयावपयु एके० ठाके पणनहीं, तेम उघाडे पण नहीं वली त्या रह्यो ठतो अथवा अन्यत्र स्था नके रह्योठतो पुठेणउदाहरेवायके० कोइएके धर्म पूढ्यो थको सावद्यवचन बोलेनहीं. तथा एतमुठे णोसथरेतण के० त्यां रहेलाजे तृणकचरादिक ते प्रमाजें नहीं, वली तेनेणो सथरे एठले पाथरे पण नहीं ए आचार जिनकल्पादिक अनिग्रहधारी प्रमुख साधुनो कह्योठे, ॥ १ ॥ वली जठठमिए के० चारित्रिउ ज्या सूर्य अस्त थाय त्याज रहे अने अणाउले के० परिसह उपसर्ग करी आकुज व्याकुज न थाय, कोन पामे हिं, अहो न थको रहे तथा समविसमाइमुणीहियासएके० यथावस्थित, सत्तारना

अर्थ-वली अन्य उपदेश कहेने मणुयाणके० मनुष्यने उत्तरके० जीपतां अति दुर्जन
 आहिया के० कहा एवा शु० तोके, ग्रामधर्मा के० ग्रामधर्म ते गद्वादिक विषय अ
 थवा मैथुन सेवन इत्यादिकने ग्रामधर्म कहिए इति के० एरीते मेके० में अणुस्सुपं
 के० श्रीवीरजगवत पात्रेयी साजल्य ठे, एटले श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजनुस्वामि प्रत्ये कहे
 ठे के० ग्रामधर्म जे शब्दादिक विषय ठे ते मनुष्यने घणा दुर्जय श्रीवीरगगे कहा ठे,
 एवु मे जगवत पात्रेयी साजल्य ठे तेरीते हु तुजने कहुंहु तो हवे ए ग्रामधर्म आश्री
 जसी के० जे विरता के० विरतिने विषे समुष्टिया के० सावधान थया ते पुरुष काश्य
 स्त के० काश्यप गोत्री एटले श्रीरूपनदेव स्वामि अथवा श्रीमहावीरस्वामि एमना ध
 र्म के० धर्मना अणुचारिणोके० अनुचारी जाणवा ॥ १५ ॥ वली कहेने, जेके० जे
 पुरुष एय के० ए पूर्वोक्त ग्रामधर्मने विषे विरतिलक्षण एवो जे धर्म तेने चरति के०
 आचरे ते धर्म कोणे आहियके० कहा ० तोके, मह्या के० महोटा महेशिणा के० म
 हाक्षपी एवा नाएण के० ज्ञातपुत्रे कहावे तेके० ते एवा धर्मना करनार संयम पा
 लवाने उचित के० उठ्या, सावधान थया, तथा समुष्टिया के० सम्यक् प्रकारे कुमार्ग
 देशनाने परित्यागे करी घणा सावधान उता प्रवर्त्त. ते अन्नोन्नसारति धम्मउके० परस्पर
 माहोमाहे धर्मथकी मृगता प्राणीने वली धर्मनेविषे सारति एटले स्थापे इत्यर्थ ॥ १६ ॥

॥ टीपिका-(उत्तरेति) । मनुजाना नराणा ग्रामधर्मा गद्वादिविषयाउत्तरादुर्जन
 त्वात्प्रशानाजिनैराख्याता । मयैतदनुपश्रानुतमाकर्णितं । यत श्रीरूपनस्वामिना स्वपुत्रा
 नुद्दिश्य प्रोक्तत्वात्प्रात्यगण्यैः शिष्येभ्यः कथितततोमया श्रुतमिति । यस्मिन्निति पंचम्य
 र्थे सप्तमी । येन्योविषयेन्योविरता समुष्ठिताउद्यता काश्यपस्य श्रीरूपनस्य श्रीवीरस्य वा
 सबरी यो धर्मस्तदनुचारिणोजिनोक्तधर्मकारिण स्यु ॥ १५ ॥ (जेएयमिति) । ये एववि
 धा पूर्वोक्तास्ते धर्मविषयत्यागरूप चरति कुर्वति इति महता महर्षिणा ज्ञातेन श्रीवीरिणा
 ख्यात । तएवोष्ठिता सम्यङ्मार्गेन्य समुष्ठिताश्च परस्पर
 र्मतो धर्ममाश्रित्य धर्मतो ब्रह्मर्षे वा सारयति धर्मं एतन्मार्गजिज्ञासुः परस्पर

॥ टीका-पुनरप्युपदेशांतरमाह
 केपामुपदेशार्हत्वात्तन्मनुष्याणामन्यथा
 धृत्त्वावेति । एव ग्रामधर्माउत्तरत्वं
 न्यूनमेव आणुक । यत्र वक्ष्यमाण

अर्थ—तथा तिरिया के० तिर्यच सबधी, मणुयाय के० मनुष्यसंबंधी अने दिवगा के० देवतासंबंधी ए तिविहा के० त्रण प्रकारका उवसग्गा के० उपसर्गने साधु हियासि याके० सहन करे. पण तेना करेला उपसर्गथी विकार पामे नहीं, लोमादियं पि के० कि बहुना तेने ते नययकी रोमोजम पण एहरिस्तेके० नथाय, सुन्नागारगत के० एरीते जे सुनाघरने विपे रहे ते महामुणी के० महामुनि जिनकटिपयादिक जाणवा. ॥ १५ ॥ तथा नोअनिकखेज्जीवियंके० ते चारित्रिउ पूर्वोक्त उपसर्गे पीड्यो ठतो जीवितव्यने वाडे नहीं किंतु मरण आगमिने परिसहने सहन करे, तथा नोपियपूयणपद्यएसियाके० परिसह सहन करवा यकी पूजाना अजिलापी नथाय एरीते ते सुन्नागारगतस्तजिक्कु एके० सुन्नागारगत चारित्रियाने जेरवा के० महारौड उपसर्ग ते अम्रड के० सहन कर तां सुलज शुविति के० होय ॥ १६ ॥

॥वीपिका—तिरियाइति ॥तिरश्चा सिहादिकृता मानुपायनुकूलप्रतिकूलादिव्याव्यंतरादिकृ ताउपसर्गास्त्रिविधास्तान् अयिसहेत निर्विकारतया ह्यमेत । लोमादिकमपि न हर्षेत् नयेन रोमोजम नकुर्यात् । आदिशब्दादृष्टिमुखविकारादियद् । शून्यागारगतोमहामुनि उपल क्खणात्प्रेतवनादिस्थित ॥१५॥ नोअनिकखेइति । उपसर्गे पीड्यमानोपि साधुर्नाजिका क्खेज्जीविन । जीवितनिरपेक्षेणोपसर्गा सोढव्यइत्यर्थ । नापिच पूजाप्रार्थक स्यात् । उप सर्गसहनात्पूजामपि नसमीहते इत्यर्थ । एव सह्यमाना परिपहानैरवानयकराअपि अन्य स्तनाव यति गच्छति । शून्यागारगतस्यनिक्षोरे वमुपसर्गा सदच्यस्ता सुसहानवर्ताति॥१६

॥ टीका—सांप्रतं त्रिविधोपसर्गाविसहनमधिरुल्याह । (तिरियाइत्यादि) तैरश्चा सिहव्याघ्रादिकृतास्तथा मानुपायनुकूलप्रतिकूला सत्कारपुरस्कारदंमकशाताडनादिज निता । तथा (दिवगाइति) व्यंतरादिना हास्यप्रदपाटिजनिता । एवत्रिविद्यानऽप्युपसर्गानऽयिसहेत नोपसर्गैर्विकार गच्छेत् । तदेव दर्शयति । लोमादिकमपि न हर्षेत् नयेन रोमो जममपि न कुर्यात् । यद्विवा एवमुपसर्गास्त्रिविधाअपि (अहियासियति) अयिसोटा नवति । यदि रोमोजमादिकमपि न कुर्यात् । आदियद्वाणात् दृष्टिमुखविकारादिपरियद् । शून्यागारगत शून्यगृहव्यवस्थितस्य चोपलक्षणार्थत्वात् पितृवनादिस्थितोवा महामु निजिनकटिपकादिरिति ॥ १५ ॥ किंच । (एोअनिकखेइत्यादि) । सतैर्नैरवैरुपसर्गैरु दीर्घेस्तोनुयमानोऽपिजीवितं नाऽनिकांक्षेत जीवितनिरपेक्षेणोपसर्गं सोढव्यइतिजाय । नचोपसर्गसहनदारेण पूजाप्रार्थक प्रकर्षाऽजिलापी म्यात् नवेत् । एवच जीवि तपूजानिरपेक्षेणाऽसरुत् सम्यक् सह्यमानानैरवानयानका शिवा पिशाचादयोऽन्यस्तज्जा

अथवा अनेराये पृथगायकी निमित्तादिक कहे नही तथा संप्रसारण के० अर्थकांमादिक कथानो विस्तार नकरे, केमके धम्मके० ए श्रीवीतराग देवनो जे धर्म तेने अणुत्तर के० सर्वोत्तम नञ्जा के० जाणीने विकथादि न करे एटले सम्यक् धर्म जाणवानु एहिज फलवे, जे विकथादिकनो त्याग करवो अने सम्यक् प्रकारे किया करवी ते जाव देखावेवे. कयके० कीधीत्रे रुडीपरे अन्त्यासीने सयमानुष्ठानरूप किरिए के० किया जेणे एवो ठतो उत्तम साधु ते एयाविमामए के० देहादिकने विषे पण ममत्व न करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(मापेहेति) । प्रणामयंति प्रापयंति दुर्गतिं प्रणामका शब्दादिविषयास्तान् माप्रेह्यस्व मास्मर । तथा उपधि मायां धूनघितुमपनयनायानिकाहेतु चितयेत् मायात्यागाय यतेतेत्यर्थ । ये नरादुर्मनोनिर्विषयैर्नतान तत्परा स्फुस्ते जानति समाधि धर्मध्यानं आहितं आसमतात् हितं ॥ १९ ॥ (नोकाहिएति) सयत्त साधु काथिक कथाकथकोगोचरादौ न जवेत् । प्राश्रिक प्रश्रनिमित्तकथकश्च नजवेत् । नच संप्रसारको मेघवृष्ट्यर्थकाडादिसूचककथाविस्तारको जवेत् । किरुत्वाऽनुत्तमुत्कृष्टं धर्मं ज्ञात्वा कृता अन्यस्ता क्रिया सयमानुष्ठानरूपा येन सकृत्क्रियोमामकोन स्यात् ममेदं वस्तु अहमस्य स्वामीति मामक. परिगृही नस्यादित्यर्थ ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंच (मापेहेत्यादि) दुर्गति संसार वा प्रणामयंति प्रवृद्धीकुर्वन्ति प्राणिनां प्रणामका शब्दादयोविषयास्तान् पुरा पूर्व उक्तान् माप्रेह्यस्व मास्मर । तेषां स्मरणमपि यस्मान्महतेऽनर्थाय । अनागताश्च नोदीहेतु नाऽऽकाहेदिति । तथाऽनिकाहेतु अजितपेदनारतं चितयेदनु रूपमनुष्ठानं कुर्यात् । किमर्थमिति दर्शयति । उपधीयते दीक्ष्यते दुर्गतिं प्रत्यात्मा येनाऽस्तावुपधिर्माया अष्टप्रकार वा कर्म तद्धननायाऽपनयनायाऽनिकाहेदिति संबध । छुटधर्मं प्रत्युपनता कुमार्गानुष्ठायिनस्तीर्थिका यदिवा (दूमणति) प्रवृद्धीनूतास्तदाचाराणुष्ठायिनो न जवन्ति तेच सन्मार्गानुष्ठायिनो जानन्ति विदन्ति स मायि रागद्वेषपरित्यागरूप धर्मध्यानंच आहितमात्मनि व्यवस्थितं आसमतादितं वा तएव जानन्ति नाऽन्यऽतिजाव ॥ १९ ॥ तथा (एकाहिएत्यादि) सयत्त प्रव्रजितं कसया चरति काथिको गोचरादौ न जवेत् । यदिवा विरुद्धं पैशुन्यापादनी रुयादिकथा वा प्राश्रिको न जवेत् नाऽपिच संप्रसारको मेघवृष्ट्यर्थकाडादिसूचककथाविस्तारको न वेदिति । किरुत्वेति दर्शयति । ज्ञात्वाऽवबुद्धं नास्योत्तरो विद्यतऽन्यनुत्तरस्तश्रुतचारित्रा रूपं धर्मं सम्यगवगम्य तस्य हि धर्मस्यैतदेव फलं यद्वत् विकथानिमित्तपरिहारेण स

अथे-तथा तिरिया के० तिरिच संवंधी. मणुयाय के० मनुष्यसंवंधी अने दिवगा के० देवतासंवंधी ए त्रिविहा के० त्रण प्रकारा उवसग्गा के० उपसर्गने साधु हियासि थाके० सहन करे. पण तेना करेला उपसर्गधी विकार पामे नहीं, लोमादियपि के० किं वहुना तेने ते नययकी रोमोज्म पण एहरिसेके० नयाय, सुन्नागारगत के० एरीते जे सुनापरने गिये रहे ते महामुणी के० महामुनि जिनकटिपयादिक जाणवा. ॥ १५ ॥ तथा नोअजिंखेऊजीवियंके० ते चारित्रिउं पूर्वोक्त उपसर्ग पीडयो उतो जीवितव्यने वात्रे नहीं किंतु मरण आगमिने परिसहन सहन करे, तथा नोपिषपूयणपणसियाके० परिसह सहन करवा थकी पूजाना अजिलाषी नयाय. एरीते ते सुन्नागारगतस्सजिण्णु एके० सुन्नागारगत चारित्रियाने जेरवा के० महारौइ उपसर्ग ते अप्रमद के० सहन क रतां सुलज हविति के० होय ॥ १६ ॥

॥टीपिका-तिरियाइति तिरिया सिंहादिकृता. मानुपायनुकूलप्रतिकूलविध्याव्यंतरादिकृ ताउपसर्गास्त्रिविधास्तान् अधिसहेत निर्विकारतया हमेत । लोमादिकमपि नहर्पेत नयेन रोमोज्म न कुर्यात् । आदिग्रन्थादृष्टिमुखविकारादिग्रह । शून्यागारगतोमहामुनि उपज कृणात्प्रेतनादिस्थित ॥ १५ ॥ नोअजिंखेइति । उपसर्ग पीडयमानोपि साधुर्नाजिका केजीवित । जीवितनिरपेक्षणोपसर्ग सोढव्याइत्यर्थ । नापिच पूजाप्रार्थक. स्यात् । उप सर्गसहनात्पूजामपि नसमीहते इत्यर्थ । एव सह्यमाना परिपहानैरवानयंकराअपि अन्य सत्ताव यंति गवति । शून्यागारगतस्यनिहारे वमुपसर्गा. सदच्यस्ता सुतहाजवर्त्ति ॥ १६

॥ टीका-सांप्रत त्रिविधोपसर्गाविसहनमधिकृत्याह । (तिरियाइत्यादि. तैरश्वा. सिद्धव्याघ्रादिकृतास्तथा. मानुपायनुकूलप्रतिकूल सत्कारपुरस्कारदंमकशादनादिज निता । तथा (दिवगाइति) व्यंतरादिना हास्यप्रवेपादिजनिता । एवत्रिविधान् उपसर्गान् अधिसहेत नोपसर्गाविकार गवते । तदेव दर्शयति । लोमादिकमपि न हर्पेत नयेन रोमो ज्ममपि न कुर्यात् । यद्विवा एवमुपसर्गास्त्रिविधाअपि (अहियासि) अधिसोढा जयति । यदि रोमोज्मादिकमपि न कुर्यात् । आदिग्रन्थात् दृष्टिमुखविकारादिग्रह । शून्यागारगत शून्यगृहव्यगस्थितस्य चोपलक्षणार्थत्वात् पितृवन्त्यतोवा महामु निर्जिनकपिकादिरिति ॥ १५ ॥ किंच । (एोअजिंखेइत्यादि.) सतैर्नैरैरुपसर्गैरु दीर्घान्तोनुयमानोऽपि जीवित नाऽनिकाहेत जीवितनिरपेक्षणो सोढव्यइतिनाय । नचोपसर्गसहनदारेण पूजाप्रार्थक प्रकर्षाऽजिलाषी नयेत् । एवच जी

अथवा अनेराये पृथगायकी निमित्तादिक कहे नही तथा सप्तसार के० अर्थका नादिक, कथानो विस्तार नकरे, केमके धम्मके० ए श्रीवीतराग देवनो जे धर्म तेने अणुतर के० सर्वोत्तम नञा के० जाणीने विकथादि न करे एटले सम्यक् धर्म जाणवानुं एहिज फलजे, जे विकथादिकनो त्याग करवो अने सम्यक् प्रकारे क्रिया करवी ते जाव देखावेजे, कयके० कीवीजे रुडीपरे अन्यासीने संयमानुष्ठानरूप किरिए के० क्रिया जेणे एवो ठर्तो उत्तम साधु ते एयाविमामए के० देहादिकने विपे पण ममत्व न करे ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—(मापेहेति) । प्रणामयति प्रापयति दुर्गतिं प्रणामका शब्दादिविषयास्तान् माप्रेक्ष्य मास्मर । तथा उपधि मायां धूनयितुमपनयनायानिकाहेत् चितयेत् मायात्यागाय यतेतेत्यर्थ । ये नराधर्मनोर्निर्विपर्ययनतान तत्परा स्फुस्ते जानति संमार्धिं धर्मध्यान आहितं आसमतात् हितं ॥ १७ ॥ (नोकाहि एति) संयत साधु कायिकः कयाकयकोगोचरादौ न जयेत् । प्राश्रिक प्रश्रनिमित्तकयकश्च नजयेत् । नच सप्तसारको मेघवृष्ट्यर्थकांडादिसूचककथाविस्तारको नयेत् । किरुत्वाऽनुत्तमुत्कृष्टं धर्मं ज्ञात्वा कृता अन्यस्ता क्रिया सयमानुष्ठानरूपा येन सकृत्क्रियोमामकोन स्यात् ममेद वस्तु अहमस्य स्वामीति मामक परिगृही नस्यादित्यर्थ ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंच (मापेहेत्यादि) दुर्गतिं सप्तार वा प्रणामयति प्रवृत्तीकुर्वति नां प्रणामका शब्दादयोविषयास्तान् पुरा पूर्वं युक्तान् माप्रेक्ष्य मास्मर । तेनैव यस्मान्महतेऽनर्थाय । अनागताश्च नोदीहेतु नाऽऽकांक्षेदिति । तजिलपेदनारतं चितयेदनु रूपमनुष्ठानं कुर्यात् । किमर्थमिति प्रश्नः दीव्यते दुर्गतिं प्रत्यात्मा येनाऽसाधुपधिर्माया अष्टप्रकार वा कर्म तनिकाहेदिति संबध । अष्टधर्मं प्रत्युपनता कुमार्गानुष्ठायिनस्तीति । अष्टमन कारिण उपतापकाग्निषोवा शब्दादयोविषयास्तेषु प्रवृत्तीनूतास्तदाचारानुष्ठायिनो न जवति तेच मायि रागद्वेषपरित्यागरूप धर्मध्यानच ॥ १७ ॥ तएव जानति नाऽन्यइतिजाव ॥ १७ ॥ तथा (कथया चरति कायिकोगोचरादौ न जयेत् । न कुर्यात् । तथा प्रश्नेन प्राश्रिको न जयेत् नाऽपि चित् । किरुत्वेति दर्शयति । नारय नो विषयः रूपं धर्मं सम्यगवगम्य तस्य हि धर्मस्यैतदेव फल यद्वत् विकथाः

॥ टीका-पुनरप्युपदेशांतरमाह (उवणीवेत्यादि) उपसामीप्येन नीतः प्रापितोऽज्ञा नादाऽवात्मा येन सतथा अतिशयेनोपनीतवपनीततरस्तस्य तथा ताधिन परात्मोपकारिणस्त्रायिणोवा सम्यक्पात्रकस्य तथा नजमानस्य सेवमानस्य विविक्तं स्त्रीपद्युपडकवि वर्जितमास्यते स्थीयते यस्मिन्निति तदासन वसत्यादि तस्यैव जूतस्य मुने सामायिकं समजावरूपं सामायिकादिचारित्रमाहु सर्वज्ञा । यद्यस्मात् ततश्चारित्रिणा प्राग्व्यवस्थित स्वजावेन जाव्यं यश्चात्मानं जयेन परिपहोपसर्गजनितेन दर्शयेत् तद्गीर्णं भवेत् तस्य सामायिकमाहुरिति सबधनीयं ॥ १४ ॥ किंच (उल्लिखितोदकेत्यादि) मुनेरुल्लोदक तप्तजोजिन त्रिदंडोद्धृतोऽल्लोदकजोजिन । यद्विद्या उल्ल सन्नशीतीकुर्यादिति तप्तग्रहण । तथा श्रुतचारित्राख्ये धर्मे स्थितस्य (हीमतोति) ह्रीरसयम प्रति लज्जा तद्वतोऽसं यमज्जुगुप्तावतइत्यर्थः । तस्यैवजूनस्य मुनेराजाठिनि सार्द्धं य संसर्ग संबंधोऽसाऽव साधुरनयोदयहेतुत्वात्तथागतस्यापि यथोक्तानुष्ठापिनोऽपि राजादिसंसर्गवशादसमाधिरेवाऽपध्यानमेव स्यात् न कदाचित् स्वाध्यायादिकं भवेदिति ॥ १५ ॥

अहिगरणकडस्स जिक्खुणो, वयमाणस्स पसल्लदारुण ॥ अष्टे परि हायती बहु, अहिगरणं नकरेज्ज पंप्पिए ॥ १६ ॥ सीउदगं पडिडुगं वि णो, अपडिस्सुस्स लवावसप्पिणो ॥ सामाइय साहु तस्स ज, जो गि हिमत्तसण न जुजती ॥ १७ ॥

अर्थ-हवे उपदेश आश्री कहेंगे. अहिगरण के० अधिकरण ते कलह तेनो कडस्त के० करनार एवो जिक्खुणो के० चारित्रिउं वली पसल्लदारुण के० प्रगटदारुण एटले जीवने नयतुं कारण वयमाणस्स के० एवी जापानो बोलनार एवा चारित्रियाणो घणो एवो जे अष्टके० अर्थ जे मोक्ष तेनु कारण जे सयम ते परिहायती के० ह्रीणो थाय. एटले बहुके० घणाकाले उपाजित जे डुष्करतप संयम तेनो पण कलह करता परोपघातीया वचन बोलता ह्य थाय एवु जाणीने छुरे ? ते कहेंगे पंप्पिएके० जे पं मितविवेकी होयते अहिगरणके० अधिकरण जे क्रोध ते स्वतपपण नकरेज्जके० नकरे, एटले पंप्पित अल्पक्रोध पण करे नहीं ॥ १६ ॥ जे चारित्रिउं सीउदगं के० शीतोदक एटले सचेतपाणी तेने पडिडुगं विणो के० टालनार तथा अपडिस्सुस्स के० अप्रतिज्ञ एटले नियाणु सर्वथापि नकरे तथा लवावसप्पिणो के० लव एटले कर्म तेथकी शंकाती रहे. एटले कर्मवधुं कारण एवु जे अनुष्ठान होय ते नकरे. सामाइयसाहुतस्सजके० ते साधुने सामायक एटले समता लक्षणवत कहिए जे साधु गिहिमत्तसणं

इति प्रशंस्योन्नोन्नस्त च न कुर्यात् । तथा जात्यादिनिर्मदस्थानैर्लघुप्रकृति पुरुषमुक्त्वा
 पश्यतीत्युत्कर्षकोमानस्तमपि न कुर्यादिति सबध । तथाऽतद्व्यवस्थितोऽपि सुखदृष्टि
 जंगविकारैः प्रकाशी नवतीति प्रकाश कोधस्त च (माहणेति) साधुर्न कुर्यात् । तेषां क
 पायाणां यैर्महात्मनिर्विवेक परित्यागव्याहितो जनितस्तएव धर्म प्रति प्रणताऽति । य
 दिवा तेपामेव सत्पुरुषाणां सुष्ठु विवेक परिज्ञानरूपव्याहित प्रथित प्रसिद्धि गतस्त
 एवच धर्म प्रति प्रणता । यैर्महासत्त्वै सुष्ठु छुष्ट सेवित । यूयतेऽष्टप्रकारं कर्म येन तद्भूतं तं
 यमानुष्ठान । यद्विवा यै सद्गुणायिनि (सुजोसिथ्यति) सुष्ठु क्लृप्तं धूननार्हत्वात् धून
 कर्मेति ॥ २९ ॥ अपिच (अणिहेइत्यादि) स्निह्यतऽतिस्निह । नस्निह अस्निह त्वे
 त्र ममत्वरहितइत्यर्थे । यद्विवा परीपहोपसर्गेर्निह्नयतेइतिनिह ननिहोऽनिह्नय
 सगैरपराजितइत्यर्थे । पाठांतरवा । (अणहेति) नाऽस्याऽधमस्तीत्यनघानिरवद्यात्
 टायीत्यर्थे । सह हितेन वर्ततइति सहित सहितोयुक्तोवा ज्ञानादिनि स्वहितवा
 त्महितोवा सद्गुणानुष्ठाने । तामेव दर्शयति । सुष्ठु सवृतइडियनोऽडियैर्विलोत
 सिकारहितइत्यर्थे । तथार्थ श्रुतचारित्राख्यस्तेनाऽर्थे प्रयोजन सएवाऽर्थस्तस्यैव
 रज्यमाणत्वात् धर्मार्थे सयमाऽस्तीति सधर्मार्थी । तथोपयान तपस्तत्र वीर्यवान सए
 वजूनो विहरेत् सयमानुष्ठानं वात् । समाहितेडिय सयतेंडिय । कुतएव । यतश्चा
 त्महित इ खेनाऽसुमता सन्ने पर्यटता अरुतयमानुष्ठानेन लज्यते अवाप्यतइति । त
 व्याहि । नपुनरिदमतिदुर्लभं भावसत्तारजलधिविचित्र । मानुष्य स्वद्योतकतद्विषयतावि
 लसितप्रतिम ॥ १ ॥ तथाहि । युगेमिलादिदृष्टातनीत्या मनुष्यजनवएव तावत् दुर्लभ
 स्तत्राऽप्यार्यदेवत्रादिक इरापमिल्यतश्च त्महित इ खेनाऽवाप्यतइति मतव्य । अपिच । न
 तेषु जगमत्व, तस्मिन् पचेडियत्वेत्युक्तम् । तस्मादपि मानुष्य मानुष्येऽप्यार्यदेशश्च । १ ।
 वेगे कुज प्रयान, कुले प्रयाने च जातिदयाता ॥ जातौ रूपसमृद्धी रूपे च बज विजिह्व
 तम ॥ २ ॥ नवति बले चायुष्क प्रकृत तेच रेऽपि विज्ञान । विज्ञाने सम्यक्त्व सम्यक्त्वे
 शोऽसंप्राप्तिरिति ॥ ३ ॥ एतत्पूर्वव्याप्यहितमात्ममोहसाधनोपाय । तत्रच बहु
 स, नवद्विरटप च संप्राप्य ॥ ४ ॥ तत्कुरुतोद्यममधुना मङ्कमार्गे समाधिमाधाय ॥
 त्यक्त्वा सगमनार्थ, कार्य सद्भि सदा श्रेयसति ॥ ५ ॥ ३० ॥

एहि एण पुरा अणुस्सुत, अड्वा त तह एणो समुच्चिय ॥ पा
 वातरं अड्वा अवितहणो अणुच्चियं ॥ मु
 नाएण जगसवदमिणा ॥ ३ ॥ एव मत्ता महतर, य
 वहु जणा ॥ गुरुणो वदणुवत्तगा, विस्या तिअ ॥

अर्थ-बली प्रकारातरे कहेवे. आहुजीवियके० जीवितव्य आयुष्य काल पर्याये क
री त्रुटोढता एयसखयके० वयारी नशकाय, एरीते पंमितो कहेवे तहवियके० तोपण
बालजणोके० बाल अज्ञानी जन पगप्पुसके० पाप करतो धृष्टपणु करे एवो बालेके०
बाल ते पापेहिमिळतीके० पापकर्मकरी जराय, संसारमा दु ख पामे इतिसखायके० ए
बु जाणीने मुणी के० साधुजेवे, ते एमळतीके० मद नकरे एटले पापे करी धीतो न
थाय ॥ २१ ॥ वजीउपदेश कहेवे उदेणके० पोतपोताने अजिप्रायेकरी इमापया के०
ए प्रजा एटले लोकजेवेते पालेके० तेवी तेवी नरकादिक गतिने विपे पर्यटन करे, ते केवीरीते?
तोके, एक दशानी पोताना अजिप्राये करी गृहनेविपे ग्रस्त ठता अजादिकना वधने पण
धर्मेनु कारण कहेवे, अन्य बली धनधान्यादिक परिग्रह पृथ्वीकायनो आरज एने पण धर्म
कहेवे, इत्यादिक प्रकारे ए प्रजालोक जे वे ते मुग्धजनरजननिमित्ते बहुमाया के० कप
ट प्रधान अनेक प्रकारनी कपटक्रिया करे, परंतु श्रीवीतरागनो मार्ग सम्यक् प्रकारे नजा
णो तेनुं कारण कहेवे, केमके ए लोक जेवे, ते मोहेणके० अज्ञाने करी पावडाके० आ
निवेकरहित वे, माटे खोटा साचानी व्यक्तिने जाणता नथी, एबु जाणीने माहणे
विपेण के० विकटेण एटले प्रगट मायारहित निर्माय कर्म करी पलित
तथा सयमने विपे प्रवर्ते, एटले शुन ध्याने करीयुक्त होय, सीउएहके० शीत
उस एटले अतुकूल अने प्रतिकूल उपसर्ग ते वयसा के० वचने, कायाये अने मने ए त्रि
करण बुद्धेकरी अहियासए एटले परीसह आवे थके वीनपणु आणेनहीं ॥ २२ ॥

॥ टीपिका-नयेति । जीवितं त्रुटितं सत् (नसंखयसि) नसंस्कर्तुं शक्यमित्याहुस्तद्विद
तथापि बालोऽज्ञो जन प्रगल्भते पापं कुर्यात् । बाल पापे कर्मनिर्मायते त्रियते वा इ
ति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न माद्यति अहं सदनुष्ठानइति मद नकुर्यात् ॥ २१ ॥ (उदेणेति)
इमा प्रजा अयलोक उदेन स्वानिप्रायेण प्रलीयते शोचननाव म्यात् । यथा ठागादि
वधेपि केचिद्धर्म वदन्ति कुटुबमुद्दिश्य धनादिपरिग्रह कुर्वन्ति केचिन्मायया मुग्धजन प्र
तारयन्ति तथा बहुमाया प्रजा मोहेन प्रावृता आश्वादित्वा एवज्ञात्वा (माहणेति) साधु
विकटेन प्रकटेन निर्मायेन कर्मणा सयमे प्रलीयते शुननाव स्यात् । तथा शीत उसच
वाचा कायेन मनसा वाऽधिसहते ॥ २२ ॥

॥ टीका-किंच (नयसंखयमित्यादि) नच नैव जीवितमायुष्क कालपर्यायेण त्रुटि
तं सत् पुन (संखयमिति) सस्कर्तुं तनुवत्सधातु शक्यते इत्येवमाहुस्तद्विदस्तथाऽप्ये
वमपि व्यवस्थिते बालोऽज्ञो जन प्रगल्भते पापं कुर्यात् वृष्टो नवति असदनुष्ठानरतोऽपि

સેરાચાર્યદેસ્તીર્યકરસ્ય વા ઠંડાનુવર્તકાસ્ટકમાર્ગાનુષ્ઠાયિનોવિરતા પાપેન્ય કર્મેન્ય.
સતતસ્તીર્ણમહૌધમપાર સસારસાગરમેવમાસ્ત્યાત મથા નવતામપરૈશ્ચ તીર્થકૃન્નિરન્યેષા । ૬
તિશ્ચ પરિસમાપ્યયે । બ્રવીમીતિ પૂર્વવત્ ॥૩૧॥ વૈતાલીયસ્ય દ્વિતીયોદેશક સમાપ્ત ॥૩૧॥

॥ અથ વૈતાલીયાધ્યયનસ્ય તૃતીયોદેશકસ્ય પ્રારભ ॥

સવુન્નકમ્મસ્સ નિસ્કુણો, જ હુક્ક પુઠ્ઠ અવોહિણ ॥ ત સંજમઠંવ ચિહ્નઈ,
મરણં હેઘ વયંતિ પંખિયા ॥૧॥ જે વિન્નવણા અજોસિયા, સતિન્નેહિ સમં
વિહાહિયા ॥ તમ્હા ઉઠતિ પાસહા, અદક્કુકામાડરોગવ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હેવે ત્રીજો ઉદેશો પ્રારબ્ધયેઐથે વીજા ઉદેશામા ચારિત્ર પાલનુ કહ્યુ તે ચારિ
ત્ર પાલતા કદાચિત્ પરિસહ આવેતો સહન કરવા એવો જાવ કહેઠે, સવુન્ન કે ૦ સવ
ચાઠે કમ્મસ્સ કે ૦ મિથ્યાત્વાદિકુ કર્મ જેણે એવા નિસ્કુણો કે ૦ સાધુને જહુક્ક કે ૦
જે હુલ્લ જોગવતા દોહિલા અથવા તેના કારણ જે અપ્રકારના કર્મ અવોહિણ કે ૦
અજ્ઞાનપણે પુઠ કે ૦ બાધ્યાંતે, નિકાચિત કહ્યાઠે તકે ૦ તે સંજમઠ કે ૦ સત્તર પ્રકાર
ના સયમે કરી ચિહ્નઈ કે ૦ કુણે કુણે સુઠેઠે, જેમ તલાવનુ પાણી સૂર્યના કિરણો
કરી સર્વદા કુણે કુણે સુઠેઠે, તેમ ચારિત્રિયાના કર્મ તે પાપ અને સયમે કરી સુઠેઠે,
મરણ હેઘપંખિયા કે ૦ તથા સવૃતિ આત્મા તે પંખિયા જે જન્મ, જરા, મરણ
અને શોકાદિક ઠામીને વયંતિ તે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે
જે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે પંખિયા જે
હિજ જવે મોઢે જાય તે આ
જે કામાર્થિ પુરુષે વિનતી કર
સિયાકે ૦ નસેવે તથા રુઢે આ
મવિ વિહિયા કે ૦ સરસા કહ્ય
હા કે ૦ જોયુ વલી જેણે અદ

॥ ટીપ્પિકા—વક્તોદ્વિતીયો
રતાઈત્યુક્ત તેપાચ કદાચિત્ પ
યાતસ્યાસ્યોદેશકસ્યેદ
સાધોર્ઘે સ્વ યત્ સ્પટ
તે સવૃતાત્માનોમરણ
॥ ૧ ॥ (એવ

तंके० ते धर्मेने अहो गिण्य० तु नि संवेह अग्ने ह्यितिके० एकात हितकारी जाणीने गि
एहके० आदर ए उत्तमके० सर्वोत्तम मार्ग ठे तेतूं ग्रहण कर. कोनी पेरे तोके, कड
मेव के० ते जुगारिये ग्रहण करेला चोकाना दावनी पेरे सेसवहाय के० शेष एकादि
कनो दाव ठाम्नी दीधो. तेम पणिए के० पंथित जे ठे, ते शेष अनेरा जे गृहस्थ, कुलि
गी, इयलिगी एवा धर्म ठाम्नीने एक सर्वज्ञोपदिष्ट धर्मेने ग्रहण करे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-(कुजएत्ति) । कुजयोद्यूतकारोयथा अर्द्धे पार्श्वोर्दीव्यन् क्रीमन् कुशलो
नापराजित स्यात् । अन्येन न जीयतइत्यर्थ । कडमेवति । सद्यूतकार कमचतुष्कमेव
गृहीत्वकैक नो गृह्णाति । नत्रैतं त्रिक न षापरद्विकवा गृह्णाति कितुचतुष्कमेव
जाति ॥ १३ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एव लोकेस्मिन् तापिना सर्वज्ञोक्तोऽनु
त्तरवत्कृतोयोय धर्मस्त हितमुत्तम त्व गृहाण । दृष्टान्तिगमनमाह । यथा द्यूतकार शेष
एकादि अपहाय त्यक्ता कृतं कृतयुगं चतुष्कमेव जाति तथा पणित साधुरपि गृहस्थ
कुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिजाव त्यक्त्वा सर्वोत्तम धर्मं गृह्णीयादित्यर्थ ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच (कुजएत्त्यादि) । कुस्तितोजयोऽस्येति कुजयोद्यूतकार महतो
ऽपि द्यूतजयस्य सज्जिर्नदितत्वादनर्थहेतुत्वाच्च कुस्तितत्वमिति । तमेव विगिनष्टि । अप
राजितोर्दीव्यन् कुशलत्वाद् अन्येन न जीयते । अर्द्धेर्वा पार्श्वोर्दीव्यन् क्रीडस्तत्पातज्ञ
कुशलानिपुण यथा अस्तौ द्यूतकारोऽर्द्धे पाशकै कपर्दकैर्वा रममाण (कडमेवति)
चतुष्कमेव गृहीत्वा तद्व्यजयत्वात् तेनैव दीव्यति । ततोस्तौ तद्व्यजय सन्न कजिमे
कक नाऽपि त्रैत त्रिक च नापि षापर द्विक गृह्णातीति ॥ १३ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह ।
(एवमित्यादि) यथा द्यूतकार प्राप्तजयत्वात् सर्वोत्तम दीव्यश्चतुष्कमेव गृह्णात्येवम
स्मिन्नोक्ते मनुष्यलोके तापिना त्रापिणा वा सर्वज्ञोक्तोऽय धर्मं ह्यात्मादिलक्षण शु
तचारित्राख्योवा नाऽस्योत्तरोऽत्रिकोऽस्तीत्यनुत्तरस्तमेकातहितमपि कृत्वा सर्वोत्तमच गृ
हाण विस्रोतसिकारहित स्वीकुरु । पुनरपि निगमनार्थतमेव दृष्टान्तं दर्शयति । यथा क
श्चित् द्यूतकार. कृत कृतयुगं चतुष्कमित्यर्थ । शेषमेककाद्यपहाय त्यक्त्वा दीव्यन् गृह्णा
ति एव पंडितोऽपि साधुरपि शेषं गृहस्थकुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिजावमपहाय संपूर्णं म
हातं सर्वोत्तम धर्मं गृह्णीयादिति जाव ॥ १४ ॥

उत्तरमणुयाण आहिया, गामधम्मा इइ मे अणुस्सुय ॥ जंसी
विरता समुद्धिया कासवरस अणुधम्मचारिणो ॥ १५ ॥ जे
एय चरंति आहिय, नाएण महया महसिणा ॥ ते उद्धिय
ते समुद्धिया, अत्तोत्त सारति धम्मउ ॥ १६ ॥

अग्गं वणिएहि आहियं धारंति राइणिया इह ॥ एवं परमा महवया, अ
स्कायाउ सराइ ज्ञोयणा ॥३॥ जे इह सायाणुगा नरा, अप्रोववन्ना कामे
हि मुत्तिया ॥ किवणेणसमं पगप्पिया, न विजाणंति समाहिमाहितं ॥४॥

अर्थ—वली उपदेश आश्री कहेते जेम वणिएहि के० वणिके अग्गके० अग्र एटले प्रधान
एवा रत्नवस्त्रानरणादिक देशातर थकी, आहियंके० आल्या तेने इह के० आमनुष्यलोकमाहे
राइणिया के० राजा अथवा मोहोटा व्यवहारवतपुरुषजे होय तेज धारति के० धारण
करेते एटले पहेरेते एव के० एप्रकारे परमा के० प्रधान रत्नतुल्य एवाजे महवया के०
पाच महाव्रत ते सराइज्ञोयणा के० ठछरात्रीजोजन विरमण सहित व व्रत ने अस्का
याउ के० आचार्य आल्या तेने साधुज धारणकरे अने सारीरीते पाळे ॥३॥ जे के० जे
इह के० आजगतने विपे सायाणुगा के० सुखगिजीया व्रण गारवेकरी अप्रोववन्ना के०
अध्युपपन्न एटले सहित तथा कामेहिमुत्तिया के० कामजोगने विपे मूर्धित ते किवणे
णसम के० ठपण एटले दीन, कायर सरस्वा पगप्पिया के० धीरा एटले अत्पदोपे अमारी
निर्मल सयम शी रीते मलिन थजे? एवी रीते धृष्टपणुकरनार जे होय ते समाहिमाहितंके०
श्रीतीतरागनो कह्यो एवो जे समाधिनी मार्ग तेने नविजाणति के० नजाणे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(अग्गमिति) अग्र प्रधान रत्नानरणादिक वणिग्निर्वेशातरादाहित दौकित
राजानस्तत्तुल्याइह मनुष्यलोके धारयति विव्रति । एव रत्नतुल्यानि परमाणि प्रधानानि म
हाव्रतानि पचसरात्रिजोजनानि त्रिरात्रिजोजनविरमणपष्ठानि आख्यातान्याचार्यैरि
ति तानि महासत्त्वा साधवोधारयति नान्ये इति तात्पर्यार्थे ॥ ३ ॥ (जेइहेति) । ये
इह मनुष्यलोके सातानुगा सुखशीजानराक्षससातागौरवेष्पधुपपन्नागृक्षास्तथा का
मेषु इहामदनेषु मूर्धिता सत्पणा सत रुपणेन दीनेन इन्द्रियपराजितेन समास्त दत्तामा
सेवने प्रगतिनता गृहता गता किमनेनाऽसम्यक् प्रत्युपेक्षणादिस्तोकदोषेणास्मच्चरित्रविरा
धना नाविनीत्येव प्रमादवतोदृष्टा शनैः समस्तमपि समलिनयति । एवचूतास्ते समा
धिर्मध्यानादिकमाख्यात कथितमपि नजानति ॥ ४ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशातरमधिकृत्याह । (अग्गंवेत्यादि) अग्र वर्ध प्रधान रत्नवस्त्रा
नरणादिक । तद्यथा वणिग्निर्वेशातरादाहित दौकित राजानस्तत्कटपाईश्वरादय इहा
ऽस्मिन्मनुष्यलोके धारयति विव्रति एवमेतान्यपि महाव्रतानि रत्नकटपानि आचार्यैराख्या
तानि योजितानि सरात्रिजोजनविरमणपष्ठानि साधवोविव्रति । तुशब्द पूर्ववत्तेज्यो
महाव्रतरत्नाना विशेषापाठकइति । इदमुक्तं भवति । यथा प्रधानरत्नाना राजानएव

वद्य । यस्मिन्निति कर्मणि व्यञ्जोपे पचमी सप्तमीवेति । यान् ग्रामधर्मानाश्रित्य ये विरता । पचम्यर्थे वा सप्तमी । येभ्योवा विरता सम्यक्संन्यमरूपेणोद्धिता समुद्धितास्ते काश्यप्यर्पेनस्वामिनोवर्धमानस्वामिनोवा सबधी योधर्मस्तदनुचारिणस्तीर्थकरप्रणीतधर्मानुष्ठाधिनोचवतीत्यर्थ ॥१५॥ किंच (जेएइत्यादि) । ये मनुष्याएन प्रायुक्त धर्म ग्रामधर्मविरतिलक्षण कुर्वति चरति । आख्यात ज्ञातेन ज्ञातपुत्रेण (महयेति) महाविषयस्य ज्ञानस्याऽनन्यनूतत्वात् महान् तेन तथाऽनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहिष्णुत्वान्महर्षिणा श्रीमद्धर्मानस्वामिना आख्यात धर्म ये चरति तेएव सयमोद्धाने कुतीर्थकपरिहारेणोद्धितास्तथा निन्दवादिपरिहारेण । तएव सम्यक्त्वमार्गदेशनाऽपरित्यागेनोद्धिता समुद्धिता इति नाऽन्ये कुप्रावाचनिराजमालिप्रनृतयश्चेतिचाव । तएव च यथोक्तधर्मानुष्ठाधिनोऽन्योऽन्य परस्पर धर्मतोर्धर्माश्रित्य धर्मतोवाव्रज्यत सारयति चोदयति पुनरपि सद्धर्मे प्रवर्तयतीति ॥ १६ ॥

मापेह पुरा प्रणामए, अजिकखे उवहि धुणितए ॥ जे दूमणते हि णोणया, ते जाणंति समाहिमाहिय ॥ १७ ॥ णोकाहिए होऊ सजए, पासणिए एय सपसारए ॥ नच्चा धम्मं अणुत्तरं कय किणिए ए यावि मामए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे जेरीते धर्मस्थापे ते रीत कहेछे प्रणामएके० प्रणाम एटले सर्व जीवने न माहे एवा प्रणाम ते शब्दादिक विषयरूप पुरा के० पूर्वला जोगव्या जोग तेने मापेह के० न चितवे केमके तेनु चितवबु पण महा अनर्थनु कारणछे तो ए शब्दादिक विषय ने सेवयानु छु कहेबु ? तथा अजिकखे के० आगमिक काले उपजनार जे विषय तेने पण न वांछे, तेनी अजिलापा न करे, तथा तेने दूर कग्वा वांछे तोआत्माने जे उवहिके० उपधि एटले माया अथवा अष्टप्रकारे कर्म तेने धुणितए के० पोताथकी दूर करे तथा जे दूमणतेहि के० छुट मनना करनार एवाजे शब्दादिक विषय तेने विपे णोणयाके० नम्या नथी अथवा छुट धर्मेना करनार एवा जे कुतीर्थिक तेना कहेला जे अनुष्ठान तेना करनार थया नथी एटले तेने वशीगत थया नथी ते जाणति समाहिमाहिय के० ते पुरुष राग, द्वेष, परित्यागरूप जे समाधि तडूप धर्मध्यान तेने आहिय एटले आत्माने विपे व्यवस्थित जाणे ए थकी जे अन्य छे तेने विपे समाधि जाणे नही, एबु जाणीने विषयने ठामे ॥ १७ ॥ वली उपदेशातर कहेछे. संजए के० चारित्रिउ जे छे, ते णोकाहिए होऊ के० गोचरीने विपे कथानो करनार न होय एटले विकथा न करे अथवा विरुद्ध रूप पैगुन्य वार्त्ता एटले स्त्रीयादिकनी कथा तेपण न करे तथा पासणिएणयके० प्रश्न नकरे

हयतीतिवाह शाकटिकस्तेनाऽवह्न गौ प्रतोदादिना कृत प्रेरितोपि अवलोविषमपथे
 गतुमसमर्थं न्यात् सचातशोमरणात्तमपि यावत् अटपस्थामाऽटपसामर्थ्यांनोचार वोढुं
 शक्नोति एवचूतश्चतत्रेव पकादौविपीदति ॥ ५ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एव
 पूर्वोक्तदृष्टान्तेन कामाना शब्दादीना या गवेपणा प्रार्थना तस्या विद्वान् निपुण कामप्रार्थ
 नासक्तोऽयं श्रवोवा सस्तव कामसंबन्धं प्रजह्यात् । नवा बलीवर्दश्च विषममार्गकामान् त्य
 कुमजं । किंच नवैहिकामुष्मिकापायनीरु कामी नूत्वा प्राप्तानपि कामान् कामयेताऽनि
 लपेत वेरस्वामी जवूस्वामिनामादिवत् तथाकुक्षककुमारवत् कुतश्चिन्निमिचात् । सुदु
 गाऽयं सुदुगाऽयं मुनेच्चिश्चसामसुदरि । अणुपालिच्छदीहराऽयं उमुमिणते मापमायह ।
 इत्यादि प्रतिबुद्धोलब्धानपि कामान् लब्धसमान् मन्यमानोनिस्पृह स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका-पुनरप्युपदेशांतरमधिरूत्याह (वाहेणेत्यादि) व्याधेन लुब्धकेन (जहावचि)
 यथा (गवचि) मृगादि पशुर्विप्रिधमनेकप्रकारेण कूटपाशादिना कृत परवशीकृतं भ्रम
 वा ग्राहितं प्रणोदितोऽप्यवलोजवति जातभ्रमत्वात् गतुमसमर्थं । यदिव वाहय
 तीति वाह शाकटिकस्तेन यथावदवह्न गौर्विविध प्रतोदादिना कृत प्रचोदितोऽप्य
 बलोविषमपथादौ गतुमसमर्थो नवति । सचातशोमरणात्तमपि यावदटपसामर्थ्यां
 न्नाऽतीव वोढुं शक्नोति । एवचूतश्चाऽवलोजार वोढुमसमर्थस्तत्रैव पकादौ विपीदतीति
 ॥ ५ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह (एवमित्यादि) एवमनतरोक्तया नीत्या कामाना शब्दादीना वि
 पयाणा या गवेपणा प्रार्थना तस्या कर्तव्याया विद्वान् निपुण कामप्रार्थनासक्त शब्दा
 दिपके मग्न सचंचूतोऽयं श्रवोवा सस्तव परिचय कामसंबन्धं प्रजह्यात् । किञ्चेत्येवम
 व्यसत्तायेव सर्वदाऽवतिष्ठते । नच तान् कामान् अवलोबलीवर्दवत् विषम मार्गं त्यक्तुमल ।
 किंच नवैहिकामुष्मिकापायदर्शितया कामी नूत्वोपपन्नानपि कामान् शब्दादिविपयान् वेर
 स्वाभिजवृनामादिवद्वा कामयेतानिलपेदिति । तथा कुक्षककुमारवत् कुतश्चिन्निमि
 चात् । सुदुगाऽयमित्यादिना प्रतिबुद्धोलब्धानप्यप्राप्तानपि कामान् लब्धसमान् मन्य
 मानोमहासत्त्वतया तन्निस्पृहो नवेदिति ॥ ६ ॥

मापन्न असाधुता नवे, अच्चेदी अणुसास अप्पग ॥ अहियच असाधु
 सोयती, सयणती परिदेवती बहु ॥ ७ ॥ इह जीवियमेव पासहा, तरुण
 एव वाससयस्स तुट्ठती ॥ इत्तरवासेय बुप्पह, गिद्धनरा कामेसु मुत्तिया ॥ ८ ॥

अर्थ-इह शावास्ते कामनोगनो त्याग करवो ते कहेछे मापन्न के० रखे, प
 ती मरणकाले जयातरने निपे ए कामनोगनी सेवाये करी असाधुता नवे के० असाधु

म्यक्क्रियावान् स्यादिति । तद्वर्जयति । कृता स्वच्यस्ता क्रिया सयमानुष्ठानरूपा येन सक्त
तक्रियस्तथाज्ञात्वा । नचाऽपि मामकोममेद महमस्य स्वामीत्येव परिग्रहाग्रही नवेदिति ॥१७॥

उन्न च पसस णोकरे, नय उक्कोस पगास मादणे ॥ तेसि सुविवे
गमादिए, पण याजेदि सुजोसिअं धुयं ॥ १९ ॥ अणिदे सहिए
सुसंयुमे, धम्मची उवहाण वीरिए ॥ विहरेऊ समाहि इदिए,
आत्तिहिअ खु डुहेण लप्पइ ॥ ३० ॥

अथे-तथा चारित्रिउ होयते उन्न के० माया अने पसस के० लोच ते णोकरे के०
नकरे, तथा उक्कोस के० उत्कर्ष एटले मान तथा पगास के० प्रकाश एटले क्रोध
तेपण मादणे के० साधु ते नय के० नकरे, तेसि के० ते क्रोधादिकनो सुविवेग के० प
रित्यांग आदिए के० महात पुरुषे कह्यो तेहिज धर्मेनेविषे प्रणया के० सावधान अया
एवा जेहि के० जे महासत्त्ववत पुरुष तेणे धुय के० सयमानुष्ठान सुजोमिय के० सेव्यु ते
साधु जाणवा ॥ १९ ॥ अणिदे के० स्नेहरहित तथा सहिए के० ज्ञान, दर्शन अने
चारित्रे करी सयुक्त अने सुसंयुमे के० सुसंवृत एटले सवरेसहित प्रवर्ततो तथा
धम्मची के० धर्मेनो अर्थि तथा उवहाण के० उपधान एटले तपविशेष तेनेविषे वीरिए
के० बलवीर्यनो फोरवनार सयम पालतो समाहिइदिए के० समाहित इडिउ एटले इडि
उवग करीजे जेणे, एवो उतो विहरेऊ के० विचरेकेमके ससारमाहे नमता खुके० निश्चे
आत्तिहियंके० आत्महित जे ठे, ते डुहेणलप्पइ के० डु खेकरी लज्यमान थायजे ॥३०॥

॥ दीपिका-(उन्नति) माया न कुर्यात् । प्रशम्यते सर्वैरिडिर्भरिति प्रशस्योलोचनस्तंच वृत्क
र्षमानं प्रकाशंक्रोधंच माहन साधुर्न कुर्यादिति सर्वत्र सबय । तेपा कपायाणा यैर्महा
ह्मनिर्विवेक परित्यागआहितोजनितस्तएव धर्मप्रति प्रणता प्रद्वीजता । अथवा तेपा स
त्पुस्पाणां सुविवेकआहित प्रथित । यै सत्पुरुषैर्जुपं सेवित । धूयते ह्मिष्यते कर्म येन त
त्पूत सयमानुष्ठान ॥ (अथवा यै सुजोसिअति) सुपु रूपित धूतं कर्मेति ॥१९॥ (अणिह
अस्निहोममत्वरहित परीपहोपसर्गेर्न निहन्यतइत्यनिहोवा । अणहेतिपाठेवु अनयो
निरवद्य सहितोहितयुक्त सहितोवा सुसंवृतोधर्मार्थी । उपधान तपस्तस्य वीरवान् स
माहितेंडिय संयतेंडियोविरहेत् । कुतएव यतआत्महित इ खेन जीर्णैर्लज्यते । यतो
दशहृष्टातैर्मानुष्यादिक डुर्लजमिति ॥ ३० ॥

॥ टीका-किंच (उन्नमित्यादि) (उन्नति) माया तस्या स्वाभिप्रायप्रज्ञादनरूपत्वात्
ता न कुर्यात् । चशब्दउत्तरापेक्षया समुच्चयार्थः । तथा प्रशम्यते सर्वैरप्यविगानेनाद्वियत

इत्यर्थं स्तनति सशब्दं नि श्वसिति । तथा परिदेवते विलपऽप्याक्रंदति । बह्विहति ।
हामातघ्नियतइति त्राता नैवाऽस्ति साप्रत कश्चित् किशरण मेम्यादित्याह । डुष्कृतचरि
तस्य पापस्येन्येवमादीनि डु स्वान्यऽसाधुकारिण प्राप्नुवतीत्यतोविषयानुपगोन - विषयेय
त्येवमात्मनोऽनुशासनं कुर्विति सबधनीय ॥७॥ किंच (इहजीवियमेवेत्यादि) । इहाऽस्मि
न् ससारे आस्ता तावदन्यक्लीवितमेव सकलसुखास्पदमनित्यताऽघ्रात आवीचिमरणेना
प्रतिक्षणं विशरारुखनाव तथा सर्वायु क्षयएव वा तरुणएव युयैव वर्षशतायुरप्युपक्रम
तोव्यवसाननिमित्तादिरूपादायुपलुट्यति प्रच्यवते । यदिवा साप्रत सुबद्धप्यायुर्वपेशतं
तच्च तदते व्रुट्यति । तच्च सागरोपमापेक्षया कतिपयनिमेषप्रायत्वात् इत्वर वासकल्प
वर्तते स्लोकनिवासकल्पमिन्येव बुध्यध्व यूय । तथैवजूतेऽप्यायुपि नरा पुरुषाजघु
प्रकृतय कामेषु शब्दादिषु विषयेषु गृह्णाध्युपपन्नामूर्तितास्तत्रैवाऽसक्तचेतसोनरकादि
यातना स्थानमाप्नुवतीति शेष ॥ ७ ॥

जे इह आरंजनिरुसया, आतदना एगतजूसगा ॥ गता ते पावलोगयं,
चिरराय आसुरिय दिसं ॥९॥ एय सखय माहु जीवित, तहविय वाल
जणो पगप्रई ॥ पञ्चुप्पन्नेण कारिय, कोदहुं परलोकमागते ॥ १० ॥

अर्थ-जेइह के० जे आ मनुष्य लोकमाहे महामोहाकुलित पुरुष आरन के० आ
रन हिसादिक सावधानुष्ठानने विषे निस्सिया के० निश्रित एटले आसक्तते, ते पुरुष
आतदना के० आत्माने दमनार तथा एगतजूसगा के० एकत जीवना प्राणने जूसना
र अथवा सद अनुष्ठाननेजूसनार, गताते पावलोगय के० एवा पुरुष पापलोक एटले
जे गतिमा पापकर्मना करनार जाय, ते गतिमा जगे किबहुना चिरराय असुरियदिसं
के० चिरकाल सुभी नरकादिकना डुख पामसे. यद्यपि ते अज्ञान कटने प्रजावे कदाचित्
वेवगति पामे तोपण असुरिगति एटले किटिचपियादिकनी गति पामे ॥९॥ वली कहेते ए
यसखयमाहुजीवित के० सर्वहे एम कबुठेके, व्रुट्युं आयुष्य सथाय नही तहविय के०
तोपण वालजणो के० वाल अज्ञानी लोक ते निर्विवेकी पणे पगप्रई के० धृष्टपणु क
रेते, ते कहेते, कोऽ एरु पमिते धर्मने विषे प्रेखोवतो ते नरविवेकी पुरुष एम कहेके
पञ्चुप्पन्नेणकारिय के० अमारा प्रत्युत्पन्न जे वर्तमान सुख तेनी साथेज अमारो कार्य
ते, कोणजाणे परलोकते किया नयी कोदहु परलोकमागते के० परलोकने कोण देखी
आव्योते जे देखीन परलोकथी आव्यो होय ते अमोने कहेतो मान्य करीये इत्यादि
क धृष्टपणानी यातो करे ॥ १० ॥

॥ दीपिका-जेइहेति । ये केचन इह लोके आरननि श्रिताआरनसबद्धात्मान दडयं

अर्थ-हवे ए जीव क्याए जे नथी पाम्यो ते देखाडेढे जे श्रीवीतरागे संयमानुष्ठान कछु ते पुराके० पूर्वे ए जीवे पूणअणुस्सुतणहिके० निशेथकी साजळु पण नथी अडवाके० अथवा तके० ते धर्म कदापि तह के० तथा एोसमुत्थि के० रुढीरीते पाळु पण नथी सुणि णा के० महर्षिये ज्ञातपुत्रे सामाश्चा के० सामायिकादिक घणा दुर्लभ ठे, एरीते आ हित के० कहा ते नाएण के० ज्ञातपुत्र जे श्रीमहावीर जगसबर्दसिणा के० जगत मां सर्वदर्शी तेणे कछु ॥ ३१ ॥ एवो जाणी जे करवु ते कहेढे एवमत्तामहतर के० एम पूर्वोक्त प्रकारे आत्महित दुर्लभ जाणीने तथा धम्ममिण के० धर्मनो ए महत्ता आतरो एटले धर्मनुं विशेष जाणीने सहिया के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्र सहित व दु के० घणा एवा हजवा कर्म जणा के० लोक ते गुरुणो ठंढाणुवत्तगा के० गुरुन ठंढे प्रवर्त्तता एटले गुरुपदिष्ट यथोक्त सयमने पालता विरया के० पापयकी विरत ते महोष के० महोषो जेनो प्रवाह ठे, एवा संसारसमुद् यकी तिन्न के० तखा, एरीते आहित के० श्रीतीर्थकर गणधरे कछु तिवेमि एटले पूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीवेताल्लि याध्ययनस्य द्वितीयोद्देशक समाप्त ॥

॥ दीपिका-(एहिणूणेति) । यन्मुनिना जातेन श्रीवीरेण जगत सर्वजावदर्शिना सर्वे न सामायिकादि आहितमाख्यात तन्नून निश्चित पुरापूर्व जीर्वैर्नहि अनुश्रुत श्रवण मागत । अथवा श्रुतमपि नसमुद्धित यथावन्नानुष्ठित ॥ ३१ ॥ (एवमिति) एवमात्म ज्ञेन मत्वा (महंतरंति) मानुष्यादिकमवर ज्ञात्वा एन जैन धर्मच स्वहिताबहवोजेना गोशुरोश्चवानुवर्तकास्तदुक्तमार्गानुष्ठायिनोविरता पापेभ्यस्त्याख्यात तीर्थेभ्यः समुच्चयार्थे । ब्रवीमीतिपूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीसूत्ररुतागदीपिकाया द्वितीयोद्देशक समाप्त ॥

। एणिनिर्न कदाचिद्व्याप्तपूर्वमित्येतद्वर्णयितुमाह ॥ (एहिणूणेत्यादि) ।

१ सर्वजावदर्शिना ज्ञातपुत्रीयेण सामायिकाद्याहितमाख्यात तन्नून पूर्व जतुनिरनुश्रुत श्रवणपथमायात । अथवाश्रुतमपि तत्सामा यथा नाऽनुष्ठित । पातातरवा । (अविताहति) । अविज्ञथ गादसुमतामात्महित सुदुर्लभमिति ॥ ३१ ॥ पुनरप्युपदे उचाइत्यादि) । एवमुक्तीत्याऽऽत्महित सुदुर्लभ मत्वा ज्ञा धर्मविशेष कर्मणोवा विवर ज्ञात्वा । यद्विवा (मह नुष्ठानस्य ज्ञात्वा एन जैन धर्म श्रुतचारित्रात्मक स प्कोबहवोजनालघुकर्माण समाश्रिता सलोयु

अर्थ-हने एव धृतपणुं करे तेने उपदेश कहेते, अहो अदस्कुव के० अ० सरखे
 पुरुषो दस्कुव के० त्रणसुवननो देखनार एवो सर्वज्ञे श्रीवीतरागदेव तेनो आदिपके०
 कहेतो जे श्रीसिद्धात तेने सदहसु के० सदहे, तु केवोते ? तोके, अदस्कुदसणा के०
 अ० ज्ञानदृष्टीरहित एवाजे ते, तेमना दर्शनने विपे प्रवर्त्तनहारते माटे तने बोलाविये
 ठैये के अहो ? अदस्कुदसणा तु श्रीवीतगग परमात्मानो ज्ञाप्युजे सिद्धात तेनाउपर श्र
 द्वाकरीने हृदि के० तेने गृहणकर अने आलोकना सुखटालीने परलोक उपर कोण जरोशो
 राखे, परलोकतो नथी इत्यादिकजे तु बोलेते, ते ताहारा बोजबु अयोग्यते, केमके वर्त्तमा
 नकाल टालीने अतीत अनागत नही मानीश तो पितामहादिक पुत्रपौत्रादिक एए न
 थी, एम पण कहेबुपडगे परतु एवीरितना ताहारा बोलवा थकी एम जाणीये ठैये जे सु
 के० सुए पणे तु निरुद्धदसणे के० निरुद्ध दर्शनेते, एटले सर्वदा ज्ञानदृष्टीरहितबो मोह
 णिकेणरुडेण कस्मुणा के० मोहनीयकर्मकरी अथवा ज्ञानावरणादिक कर्मकरी ताहरो दर्श
 न रुधाणुते तेमाटे तु जैनमार्ग सदहसु नथी, माटे ए तारो मत मूकीने सूत्रना सत्यमा
 र्गनी सदहणा कर ॥ १ ॥ वली उपदेश कहेते एवा वचननो बोलनार डुकीके० डु खीवतो
 मोहेपुणोपुणो के० वली वली मोह पामे एटले वली तेनेज समाचरे जे थकी सत्तार
 माहे अनतो काल परित्रमण करे एवु जाणी मोह मूकीने जे सयमने विपे प्रवर्त्त ते
 उत्तम पुरुष जाणवो, निबिडेकसिलोगपूयण के० ते आत्मज्ञाया स्तुति लोकपूजा तथा
 यन्त्रादिक लाजना उक्कर्पने न वाते, एटले ए सर्वनो त्यागकरे एव के० ते एम करतो
 सहितेहि के० ज्ञानादिक सहित थको सजए के० सयती पाणेहि के० सर्व प्राणीमात्र
 ने आयातुलके० पोताना आत्मा तुअकरी पामएके० देखे ए रीते वया पाले ॥ १ ॥

टीपिका-एव नास्तिकेनोकेसत्युत्तरमाह । (अदस्कुवेति) पश्यतीतिपश्य नपश्यो
 ऽपश्योपस्त दद यत् हेअ यतुद्य पश्येन सर्वज्ञेन आख्यान सर्वज्ञागम श्रद्धस्य प्रमाणीकुरु ।
 तथाऽपश्यकस्यासर्वज्ञस्याऽन्युपगत दर्शन येन सोपश्यकदर्शनस्तस्यामत्रण हेऽपश्यकदर्श
 न प्रत्यक्षस्यैकम्य प्रमाणम्यागीकारे व्यवहाररूपो स्यात् तस्मादागम प्रमाणमिति । क
 स्मादेवमुपदिश्यतेऽन्याह । (हृदीत्यादि) हृदि एव गृहाण । दुःशब्दोवाक्यालकारे । मो
 हनीयेन स्वरुतेन कर्मणा सुप्त निरुद्धमावृत दर्शन सन्ध्यगवबोयोयस्य सप्तनिरुद्धदर्शन । ए
 वपि प्राणी सर्वज्ञोक्त मार्ग न श्रद्धयते तस्मादेव बहुपदिश्यतेऽति ॥ १ ॥ (डु खीति)
 डु खी प्राणी पुन पुनर्मोहयाति डु खेन त्रिरेकजिज्जो नवति । निर्विवेकी च पुनर्दुःखी म्यात्
 तस्मान्मोह परित्यज्य लोकमात्मज्ञाया पूजन च निर्निधेत क्षुण्णेत । परिहरेदित्यर्थः ।
 एवमुक्तानीत्या सहहितेन वर्त्ततेऽति सहितो ज्ञानादिभुक्तोवा सयत साधु पैरे प्राणिनिरा

अर्थ-हवे ए जीव क्यांए जे नथी पाम्यो ते देखाडेठे जे श्रीवीतरागे सयमानुष्ठान
 कहुं ते पुराके० पूर्व ए जीवे एणुअणुस्सुनणहिके० निश्चयकी साजव्य पण नथी अडवाके०
 अथवा तके० ते यम कदापि तह के० तथा एोसमुत्थि के० रुडीरीते पाव्य पण नथी मुण
 णा के० महर्पिये ज्ञातपुत्रे सामाज्या के० सामाधिकादिक घणा छुल्लेन ठे, एरीते आ
 हित के० कहा ते नाएण के० ज्ञातपुत्र जे श्रीमहावीर जगसवदंमिणा के० जगत
 मा सर्वदर्शी तेणे कहु ॥ ३१ ॥ एवो जाणी जे करवु ते कहेठे एवमत्तामहतर के०
 एम पूर्वोक्त प्रकारे आत्महित छुल्लेन जाणीने तथा धम्ममिण के० धर्मनो ए महात
 आतगे एटले धर्मनु विगेष जाणीने सहिया के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्र सहित व
 ड्ड के० घणा एवा हलवा कर्म जणा के० लोक ते गुरुणो ठंढाणुवत्तगा के० गुरुने
 वदे प्रवर्त्तता एटले गुरुपदिष्ट यथोक्त सधमने पालता विरया के० पापयकी विस्त ते
 महोच के० महोदो जेनो प्रवाह ठे, एवा ससारसमुद् यकी तिन्न के० तथा एरीते
 आहित के० श्रीतीर्थकर गणधरे कहु तिवेमि एटले पूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीवेत्ताजि
 याय्यनस्य द्वितीयोद्देशक समाप्त ॥

॥ टीपिका-(एहिणूणेति) । यन्मुनिना जातेन श्रीवीरेण जगत सर्वजावदर्शिना सर्व
 ज्ञेन सामाधिकादि आहितमाख्यात तन्नून निश्चित पुरापूर्व जीर्वेर्नहि अनुभुन श्रवण
 पथमागत । अथवा श्रुतमपि नसमुद्धित यथावन्नानुष्ठित ॥ ३१ ॥ (एवमिति) एवमात्म
 हित छुल्लेन मत्वा (महतरति) मानुष्यादिकमवर ज्ञात्वा एन जैनं धर्मच स्वहितावद्द्वोजना
 लघुकर्माणो गुरोश्च दानुवर्तकस्तदुक्तमार्गानुष्ठापिनो विरता पापेभ्यस्त्याज्यात् तन्नि
 त्ति । इति शब्द समुच्चयार्थ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीसूत्ररुतागदी
 द्वितीयाययनस्य द्वितीयोद्देशक समाप्त ॥

॥ टीका-एतच्च प्राणिजिर्न कदाचिद्व्याप्तपूर्वमित्येतद्वर्शयितुमाह ॥ (एहिणूणेति)
 यदेतन्मुनिना जगत सर्वजावदर्शिना ज्ञातपुत्रीयेण सामाधिकाद्याहितमाख्यात
 निश्चित । नहि नैव पुरापूर्व जतुनिरनुभुत श्रवणपथमायात । अथवा अनुमति
 यिकादि यथावस्थित तथा नाऽनुष्ठित । पातातरंवा । (अविद्वि)
 यथावन्नाऽनुष्ठितमत कारणादमुमतामात्महित सुल्लेनमिति ॥ ३१ ॥
 शांतरमधिरुत्याह । (एवमत्तामहतर) । एवमुक्तरीत्याऽऽत्महित
 त्वा धर्माणा च महदंतर यमविगेषं कर्मणोवा विवर्त्त
 तरति) मनुष्यार्थे त्रादिकमवसर सदनुष्ठानस्य ज्ञात्वा एन जैनं
 ह-हितेन वर्तत इति सहिताज्ञानादियुक्तावद्द्वोजनादुक्तमिति ॥

गारं पित्र्य आवसे नरे, अणुपुवं पाणेहि संजए ॥ समता सबव
सुवते, देवाणं गठे सलोगय ॥ १३ ॥ सोच्चा जगवाणुसासणं
सचे तवकरे कुवकमं ॥ सबव विणीयमवरे, उवं निरु विमुद्धमाहरे ॥ १४

अर्थ—वली उपदेशातर कहेते गारपित्र्य आवसे नरे के० गृह्वासने विपे वसतो ए
वो मनुष्य तेपण अणुपुवं के० अनुरुमे धर्म साजली, आवकना व्रतादिकने अगीकार
करी, पाणेहि के० जीणेने पिपे संजए के० सम्यक्प्रकारे यत्न करतो, समतासबवसुव
ते के० सर्वत्र समता परिणामे वर्त्ततो एवीरीते गृहस्थ धर्मेने पालतो थको पण देवा
णगठेसलोगयके० देवलोकमा जाय तो पठी यतिधर्म पालनारनी केवोजहुं ॥ १३ ॥
वली कहेते सोच्चाजगवाणुसासण के० ते श्रीवीतरागनी आझापूर्वक धर्म साजलीने सचेत
वकरे कुवकमके० तेना आगमने विपे जेम कहुते तेम सत्य सयमने विपे उपक्रम ए
टलेउद्यम करे, सबवविणीयमवरेके० सर्वत्र मन्त्ररहित एवो थको निरु के० साधुते
उंठ के० माधुकरी वृत्तिये विमुद्धमाहरे के० शुद्ध एटले वेतालीश दोष रहित एवो
आहार लीये ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच । (गारपीति) अगार गृहमप्यावसन् गृहस्थोपि नरानुपूर्व्या
चारित्रप्रतिपत्त्यादिरूपया प्राणिषु जीवेषु सयतोहिस्तानिवृत्त । यत सर्वत्र समता श्रूय
ते । यर्ता गृहस्थेच समतैव जिनमतेऽजिनीयते ता कुर्वन् गृहस्थोपि देवाना लोक गठेत्
किपुनर्यतिरिति ॥ १३ ॥ (सोच्चेति) जगवदनुशासन जिनागम श्रुत्वा तदुक्ते मत्त्ये संयमे
उपक्रम उद्यम कुर्यात् । किञ्चूत सर्वत्र उपनीतमत्सरोऽरक्तदिष्ट (वजति) नैद्यं शु
द्ध दोषरहितमाहरेणृह्णीयात् ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—किंच (गारपियइत्यादि) । अगारमपि गृहमप्यावसन् गृह्वासमपि कुर्वन् नरो
मनुष्य (आनुपूर्वमिति) आनुपूर्व्या श्रवणधर्मप्रतिपत्त्यादिलक्षणया प्राणिषु यथाशक्त्या स
म्यक् यत सयतस्तदुपमर्दान्निवृत्त । किमिति । यत समता समज्ञाव । आत्मपरतुल्यता
सर्वत्र यर्ता गृहस्थे च यदिचैकेऽप्यादौ श्रूयतेऽजिनीयते आर्हते प्रवचने ता च कुर्वन्
सगृहस्थोऽपि सुत्रतः सन् देवाना पुरदरादीना लोक स्थान गठेत् कि पुनर्योमहासत्वत
या पञ्चमहाव्रतगारी यतिरिति ॥ १३ ॥ अपिच । (सोच्चाइत्यादि) । ज्ञानैश्वर्यादिषु
णसमन्वितस्य जगवत् सर्वज्ञस्य शासनमाझामागम श्रुत्वाऽविगम्य तत्र तस्मिन्ना
गमे तदुक्तेवा सयमे सन्नयोहिते सत्ये लघुकर्मा तदुपक्रम तत्राश्रुपायं कुर्यात् । कि
ञ्चूत सर्वत्राऽपनीतोमत्सरोयेन सतथाऽसौरक्तदिष्ट क्षेत्रवस्तूपधिशरीरनिष्पिपास । त
था (वजति) नैद्यं शुद्ध द्विचत्वाग्निशदोपरहितमाहार गृह्णीयादन्यवहरेदेति ॥ १४ ॥

ये अजुष्टाअसेवितास्ते सतीर्णैर्मुक्तै सम व्याख्याता । अतीर्णाअपि ते संसार तीर्णाइव स्यु
रित्यर्थे ॥ तस्मादूर्ध्वमोक्ष यूयपश्यत ये च कामान् रोगवत् रोगतुल्यान् अज्ञाकुर्वन्
वतस्तेपि तीर्णसमाइत्यपि पश्यत । यत पुष्फफलाण च रस, सुराश्मसस्त महिजि
आण च ॥ जाणतो जे विरया, ते डुकरकारएवदे ॥ ५ ॥

॥ टीका—चक्रोद्वितीयोद्देशक सांप्रतं तृतीय समारभ्यते ॥ अस्यचाऽयमनिसंबं
ध । इहाऽनन्तरोद्देशकाते विगताऽस्त्युक्तं तेषां च कदाचित्परीपहा समुदीर्यरन्नतस्तत्स
हन विधेयमिन्नुद्देशार्थाधिकारोऽपि निर्युक्तिकारेणाऽनिहित । यथाऽज्ञानोपचितस्य क
र्मणोऽपचयोनवतीति सच परीपहसहनादेवेत्यत परीपहा सोढव्याइत्यनेन स
वधेनाऽस्यातम्याऽन्योद्देशकम्याऽविस्त्र । (संवुमकम्मस्तेत्यादि) । सवृतानि रुढा
नि कर्माण्यनुष्ठानानि सम्यगुपयोगरूपाणि वा मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकपाययोगरूपा
णि वा यस्य निहो साधो सतथा तस्य यत् दुखमसदेय तदपादाननत वाऽष्टप्र
कार कर्म । (स्पष्टमिति) बहस्पष्टनिकाचितमित्यर्थे । तच्चाऽत्राबोधिना अज्ञानेनोपचितं
सत् सयमतोर्मानांशोक्तात् सप्तदशरूपादननुष्ठानादपचीयते प्रतिक्षण ह्यमुपयाति ।
एतदुक्तं नवति । यथा तटाकोदरस्थितमुढक निरुद्धापरप्रवेशद्वार सदादित्यकरसप
कात् प्रत्यहमपचीयते । एव सवृताभवद्वारस्य निहोरिदिययोगकपाय प्रति संजीनत
या सवृतात्मन सत सयमानुष्ठानेन चाऽनेकनवाज्ञानोपचितं कर्म क्षीयते । ये च अ
वृतात्मान सवनुष्ठायिनश्च ते हित्वा त्यक्त्वा मरण मरणस्वजावमुपलक्षणत्वात् जाति
जरामरणशोकादिक त्यक्त्वा मोक्षं व्रजति पडिता सदसद्विवेकिन । यद्वि वा पडिता, सर्व
ज्ञाएव वदति यत् प्राशुकमिति ॥ १ ॥ येऽपिच तेनैव नवेन च मोक्षमाप्नुवति ज्ञान
गिठ्याह । (येविन्नवणेत्यादि) ये महासत्त्वा कामार्थनिर्विज्ञाप्यते यास्तदर्थस्यो
वा कामिनं विज्ञापयति ताविज्ञापना स्त्रियस्तानिरजुष्टाअसेविता ह्य वा ह्यवसाय
लक्षणमतीतास्ते सतीर्णैर्मुक्तै सम व्याख्याता । अतीर्णाअपि सतोयनस्तेति किंचन
तथा शब्दादिषु विषयेष्वप्रतिबद्धा ससारोदन्वतस्तटोपातवर्तिनोजवन्ति । (तस्मादूर्ध्वमि
ति) मोक्षं योपित्परित्यागादूर्ध्वं यद्भवति तत्पश्यत यूय । येच कामान् रोगवद्वयाधि
कृत्वा अज्ञाकुर्वन्वतस्ते सतीर्णसमाव्याख्याता । तथाचोक्त । पुष्फफलाणचरस,
सुराश्मसस्तमहजियाणच ॥ जाणताजेविरया, तेडुकरकारएवदे ॥ १ ॥ तृतीयपादस्य
पाठांतर वा । उडुतिगियअहेतहा कर्ध्वमिति सौवर्मादिषु निश्चिन्ति तिर्यक्जोके
धसति नवनपत्यागै येकामास्तान् रोगवद्वयाधि ॥ १ ॥ तृतीयपादस्य

रमउत्कट्टआयतोदीर्घं सर्वकालनवनात् मोक्षस्तेनाऽर्थिकस्तदनिजापी पूर्वोक्तविशेषणवि
शिष्टोन्नवेदिति ॥ १५ ॥ पुनरप्युपदेशातरमाह (वित्तमित्यादि) वित्त धनधान्यहिरण्या
दि । पशव करितुरगगोमहिष्यादयोऽज्ञातय स्वजनामातापितृपुत्रकलत्रादय तदेतद्वित्ता
दिक बालोऽङ्ग शरण मन्यते । तदेव दर्शयति । ममैते वित्तपशुजातय परिजोगे उपयो
दयते । तेषु चाऽर्जनपाजनसंरक्षणादिना गोपोपस्वनिराकरणेन परिहारेणाऽह्नवामीत्ये
व बालोमन्यते । न पुनर्जानीते यदर्थं धनमिच्छति तत्परिरमशाश्वतमिति । अपिच । रि
द्धी सहावतरला, रोगजराचंगुर ह्यशरीर ॥ तथा मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
प्रतिजन्मनि वर्तते कस्य माता पितापि वा ॥ १ ॥ एतदेवाह । नोनैव विन्नादिक सत्तारे क
यमपि त्राण नवति । नरकादौ पततोनापि रागादिनोऽपदृतस्य कचिच्चरण विद्यतइति ॥ १६ ॥

अप्रागमितमि वा डहे, अहवा उक्रमिते नवंति ए ॥ एगस्स गती
य आगती, विडुमता सरण ए मन्नई ॥ १७ ॥ सवे सयकम्मक
पिया, अवियत्तेण डहेण पाणिणो ॥ हिंसन्ति नयाउला सढा,
जाई जरा मरणोहि निहुता ॥ १८ ॥

अर्थ—वली उपदेश कही देखाडेठे अप्रागमितमिवाडहे के० पूर्वोपार्जित असाता
वेदनीय कर्मना उदय थकी डुख प्राप्त थया ठता ते डुख एकलोज जीव अनुनवेठे,
पण ज्ञाति, स्वजन अथवा इव्य ते डुख थकी मुकावी शकता नथी अहवाके० अथवा उक्क
मितेनवति ए के० मरण आवे ठते पण एकलोज डुख चोगवे तथा नवांतरने विपे पण
एकलोज डुख चोगवे तथा एगस्सगतीय आगती के० गति आगति पण एकलानेज होय,
परंतु ते वखते धनादिक जे ठे ते कोइ सरण न थाय विडुमता के० विवेकी पमित ज
न एवी रीते जाणता थका सरण एमन्नई के० कोइनु सरण करी माने नही ॥ १७ ॥
सवे के० सत्तारमाहे सर्व जीव सय के० पोताना करेला कम्म के० कर्म करी कपिया
के० एकेडियादिकनी अवस्थाये कटप्या ठता अवियत्तेणके० अव्यक्त सझाये डहेण
के० अस्पष्ट शिरजूलादिक डुखे करी डुखीया ठता एवा पाणिणो के० प्राणीउ ते
हिंसन्ति के० चतुर्गैतिकरूप संसार माहे अरहट्ट घटीने न्याये परित्रमण करेठे, ते
ज योनीनेविपे नयाउला के० नयाकुल बिहीता थका तथा सढा के० शव एटले
अज्ञानी ठता जाई जरामरणोहि के० वली वली जाइ एटले जाति अने जरा तथा मरण
करी निहुता के० पीडया थका रहेठे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(अप्रागमितमिवेति) अन्यागते प्राप्ते डुखेऽथवा उपक्रमकारणैरुपक्रांते द्वी

नाजनं एव महाव्रतरत्नानामपि महासत्त्वाएव साधवोनाजनं नान्ये इति ॥३॥ किंच
(जैहेत्यादि) ये नरालघुप्रकृतयऽहोऽस्मिन् मनुष्यलोके सात सुखमनुगच्छतीति सा
तानुगा सुखगीतो ऐहिकामुष्मिकाऽपायनीरव समृद्धिरससातागौरवेष्वधुपपन्नागृ
हा । तथा कामेषु ऽवामदनरूपेषु मूर्धिता कामोत्कटतृष्णा । रूपणोदीनोवराककश्चिद्य-
पराजितस्तेन समास्त इत्कामासेवने प्रगट्तिताघृष्टता गता । यदिवा किमनेन स्तोकेन
दोषेणाऽसम्यक्प्रत्युपेक्षणादिरूपेणाऽस्मत्सत्यमस्य विराधनं नविष्यत्येव प्रमादवत
कर्तव्येष्ववसीदंत समस्तमपि भयम पटवन्मणिकुट्टिमवद्वा मजिनीकुर्वति । एवञ्चूताश्च
ते समाधिर्मेध्यानादिकमारब्धात कथितमपि न जानतीति ॥ ३ ॥

बाहेण जहा व विठए, अबले होइ गव पचोइए॥ से अंतसो अप्पयामए
नाइ वहइ अबले विसीयति ॥ ५ ॥ एवं कामेसणं विऊ अऊसुए पयहे
ऊ सयव ॥ कामी कामेण कामए, लडेवावि अलइकएहई ॥ ६ ॥

अर्थ-बली उपदेशांतर कहने जहाव के० जेम बाहेणके० व्याध एटले आदेही ते
मृगादिक पशुने विठएके० जागदेतो ठतो ते गवके० मृगादिक अबले होइके० बजरहित
थाय क्याए जइशकेनहीं अथवा बाहेणके० गाढानो बाहक एटले सांयडीउं तेणे जेम
विषम मार्गने रिपे गवके० बलदने पचोइतेके० पराणे प्रेरणा करी खेडयो ठतो बजरहि
त थाय पठी से के० ते बजदने अंतसो के० मरणात सुधी जो कष्ट आपे तो पण
अप्पयामए के० अटप सामर्थ्यपणाने जीये नाइवहइके० चाली नशके. अबलेविनीय
ति के० निर्वनपणायी तेहिज काठवर्मा विषम मार्गे खतो रहे ॥५॥ हवे ए दृष्टात पुरु
ष साथे मेजवेने एवं के० ए पूर्वोक्त न्याये काम के० शब्दादिक विषय तेनी एसणं
के० गवेपणा एटले प्रार्थना तेनेरिपे विऊ के० निपुण आसक ठतो ते पुरुष सिदाय
परतु कामजोगने ठानी नशके, कामजोगरूप कईमने रिपे खुतो एवो ठतो अऊसुएके०
आज अथवा काले मंथव के० एकामजोगनो सबध पयहेऊके० ठांमीश एम चितवे,
पण निर्धज बजदनी परे ठानी नशके एमजाणी सबेग आणीने कामी के० कामि पुरु
षे कामेण के० कामजोग बाठवा नही बली कामएलडेवावि के० ते कामजोगने लाधा
यका पण अलइकाहइ के० अणलाधा एटले अणपाम्या सरखा करे. कोइएक निमि
ने बुज्यो ठतो जवुस्वामि तथा वेस्वामिनी पेरे निष्टहीयाय. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका-(बाहेणेति) । व्याधेन लुब्धकेन यथा(गवति) । मृगादिपशु विरुतोवि
विप्रकारेण हत पीडित. प्रचोदित. श्रम प्रापित. सन्नबजोगंतुमसमर्थ. । अथवा वा

के० बोधबीज पामबु सुलन नथी, ए रीते आहित के० कह्युते एवु जाणी धर्म अण करवा थकी फरी फरी बोधि डुल्लनते एव के० एरीते ज्ञान दर्शनेकरी सहिएके० सहित साबु जाणे तथा उदय आब्या परिमहने हियासए के० अहियागे. ए वचन आहि जियो के० श्री आदिनाथ जगवाने प्रकाशयो तथा एणमेवसेसगा के० एरीतेज शेष बी जा तीर्थकर पण प्रकाशते ॥ १९ ॥ अजविमुपुराविनिस्कुवो के० हवे सर्वज्ञ पोता ना जियने बोलावी कहेते के, अहो जिहू ? एटले यतिउ पूर्व जे तीर्थकर थया, त था आएसविनवति के० आगमिक काले जे थगे ते केवा थगे तो के सुवता के० सुवत एटने प्रधान व्रतधारी तेणे एयाइगुणाइ आहुतेके० ए सर्व गुण जे पाठल कहा ते अ थया आगल कहेगे ते कहाते परतु ते तीर्थकरने मते नेद नथी कासवस्त के० काश्य प ते श्रीआदीश्वर तथा वर्द्धमान स्वामी तेना अणुयम्मचारिणो के० यर्मना अनुचारि जे ते ते एमज कहेते के ज्ञान, दर्शन अने चारित्र एहिज मोक्षमार्ग ठे ॥ २० ॥

॥ दीपिका—(इणमिति) इम प्रत्यक्ष कृणमवसर विज्ञाय ज्ञात्वा तथा बोधि नोसुलनामि त्याख्याता ज्ञात्वा तडुचित विधेय । ईदृशोमानुष्यार्यदेशधर्मसामग्र्याश्रवसर पुन सुलज्जो न स्यादिति नाव । तदेवमुत्कर्षतोपार्थपुद्गलपरावर्तकालेन पुन सुदुर्ज्ञेना बोधिरित्येव ज्ञानादि सहितोऽधिपश्येत् बोधैर्ज्ञेनत्व पर्यालोचयेत् । पाठांतरवा (अहियासएति) परिपद्धानु दीर्णान् सम्यक् पश्येत् । एव जिन श्रीकृपजोष्टापदे स्वसुतानुद्दिश्याह कथितवान् । तथा जेपाश्चपि जिनाएवमेवोक्तवतइति ॥ १९ ॥ (अजविमिति) हेजिह्व साधव सर्व ज्ञा स्वशिष्यानामत्रयति । पुरा ये अजुवन् अतिक्रान्ताजिना (आएसति) आगमिष्याश्च ये जविष्यति जिनास्ते सर्वेपि सुव्रता सुव्रतत्वेनैव सर्वे जिनत्व प्राप्ताइत्यर्थ । ते सर्वे जिनाए तान् गुणानाद्गुरुकृत । नकश्चित्सर्वज्ञाना मतचेदइति नाव । येच काश्यपस्य कृपनस्या मिन श्रीगिरस्थवा सर्वेप्यनुचीर्णधर्मचारिण । एतेन सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकएव मोक्षमार्गइत्यावेदितम् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंच (इणमेइत्यादि) । इम प्रत्यक्षासन्नवाचित्वात् इम इव्यक्तेत्रकालना वलकृण कृणमवसर ज्ञात्वा तडुचित विधेय । तथाहि । इव्य जगमत्वपचेदियत्वसुकु लोपनिमानुष्यलकृण । क्तेत्रमप्यार्य देशार्थपद्धिज्ञतिजनपदलकृण । कालोऽप्यवसर्पिणी चतुर्गोकरादिधर्मप्रतिपत्तियोग्यलकृण । नावश्च धर्मश्रवणतद्ब्रह्मज्ञानचारित्राचरणकर्मकृत्यो माहितविरतिप्रतिपत्त्युत्साहलकृण । तदेवविध कृणमवसर परिज्ञाय तथा बोधि च दर्शनागमिलकृणा नोसुलनामित्येवमाख्यातामवगम्य तदवाप्तौ तदनुरूपमेव कृत्य

पणाथकी डुर्गति गमनरूप थाय. एवु जाणी पोतानो आत्मा विषयना संग थकी अ
 वेही के० दूर करे तथा अणुसासअणुग के० पोताना आत्माने शीखवे के, रे जीव अ
 साधु कर्मने प्रमाणे तुं डुर्गतिये गयो थको डुखी यईग तथा अहिपंचके० अत्यंत अ
 साधु के० असाधु कर्मने प्रमाणे सोयती के० शोचकरीश सयणती के० हे जीव तुज
 ने परमाधार्मियें पीटयो थको गाढा आकरा शब्द करीश, तथा परिदेवऽबहु के० घणा
 विज्ञाप करीश हे माय? हु मरुबु, आ वखत मने राखनार कोऽ नथी इत्यादिक
 अनेक आऊद करीश एवु कहीने आत्माने जीखामण आपे ॥७॥ वली इहके० आ सं
 सारमाहे धनधान्यादिक पदार्थ तो दूरह्या, पण जीवियमेव के० एकजु जीवितथ्य पणुज
 पासह के० देखो ते एवु तो असाश्वतु ठे के, कणेकणे विनाशशीजठे कोइक तो तरुणएव
 के० तरुण पणोज विनाशपामे वासततस्तनुट्टती के० चालता समयमा घणुतो शो व
 पंतु आयुष्ये, तेपण वेहेडे बूटेजे जेमाटे ते आयुष्य सागरोपमनी अपेक्षायेतो मेपो
 न्मेप प्रायें उत्तरयासेय के० इत्तर एटले अत्प वर्ष सरखु थाय एवु जाणीने रे जीव
 बुझह के० बुजो के, एवीरीतनो आयुष्यनो जरोशो ठता पण गिह्ननराकामे सुमुहियाके०
 एक, पुरुष गृहठता कामजोगने विपे मूर्छित रहेहे? तेनरकादिक पीडाने पामेहे ॥८॥

॥ टीपिका—(मापछेति पश्चान्मरणकाले जवातरेवा मानुपगादसाधुता कुगतिरूपा
 मानयेत् माप्राप्नुयादित्यतो विषयेन्यथात्मानमत्येहि त्याजय । तथा आत्मानमनुशास्ति
 कुरु । यथा हेजीव असाधुराजकर्मकारी अधिक डुर्गतौ गत शोचति । सच परमाधार्मिके
 कदर्थ्यमानस्तिर्यकु कृधादिवेदनाग्रस्त स्तनत्याकुंदति परिदेवते विजपति बहूपि इत्या
 न्मानुशासनकुरु ॥ ७ ॥ (५हेति) ५ह ससारे आस्तातावदन्यत् । जीवितमायुरेवाऽनि
 न्य पश्यत प्रतिक्षणमावीचीमरणसज्जावात् । तथा सर्वायु कृपाचरुणएव व्रटयति च्यव
 ते । अथवा साग्रत सुवद्व्यायुर्यर्पगत तच्च सागरोपमापेक्षया कतिपयमेपोन्मेपप्रायत्वा
 त् उत्तरयासरूप स्तोकावास्तुत्यमिति बुध्यध्व । एवजूतेप्यायुपि गृहानरा कामे मूर्छिताया
 सक्तानरकादिपीडा लज्जतऽति श्रेय ॥ ८ ॥

॥ टीका—किमिति कामपग्न्यागोविधेयइत्यागंक्याह । (मापछेत्यादि) मापश्चान्मरण
 काले जवातरेवा कामानुपगादसाधुता कुगतिगमनादिकरूपा जवेत् प्राप्नुयादिति । अतो
 विषयानुगादात्मानमत्येहि त्याजय । तथात्मानं चाऽनुशास्यात्मनोऽनुशास्ति कुरु । यथा
 हेजीव बोधनाधुरसाधुकर्मकारी हिसानृतस्तेयादो प्रवृत्त सन् डुर्गतोपतितोऽधिक
 मयमेव शोचति सच परमाधार्मिके कदर्थ्यमानस्तिर्यकु वा कृधादिवेदनाग्रस्तो

मान स्वामी पात्रोऽथि अमे सांजयुं मे, तेरीते तमोने कहुं ॥ २१ ॥ इति श्रीसूत्रकृतागे प्रथमश्रुतस्कन्धे श्रीद्वितीयवेतालीयाध्ययन समाप्त ॥

॥ दीपिका—(तिविहेणेति) त्रिविधेन मनोवाङ्मयै कृतकारितानुमतिनिर्वा प्राणिनो माह्व्यात् । इदमाद्यव्रत । उपलक्षणादन्यान्यपि व्रतानि ज्ञेयानि । तथा आत्महितोऽनिदानो निदानरहित सवृत्तएव नूत सिध्यतीत्याह । एव नूताद्यनतश सिद्धा संप्रति वर्तमानकालेपि सिद्धिगमनयोगे सिध्यति । अग्रे अनागते काले सेत्स्यति । नान्यो मुक्तिमो र्गइत्यर्थ ॥ २१ ॥ (एवमिति) एवमुद्देशकत्रयोक्तनीत्या श्रीरूपनस्वामी स्वसुतानुद्दिश्य उदाहृतवान् कथितवान् । अनुत्तरमुत्तरं ज्ञान तदस्यास्तीत्यनुत्तरज्ञानी । एवमुत्तरदर्शी । अनन्तज्ञानदर्शनइत्यर्थ । बोधमतनिरासाय ज्ञानाधारजीव दर्शयति । अनुत्तरज्ञानदर्शनधरइति । कथचिन्नज्ञानदर्शनाधारइत्यर्थ । अर्हन् सुरेन्द्रादिपूज्योक्षा तपुत्रोवर्धमानस्वामी रूपनस्वामीवा जगवान् विशालाजगर्गमाख्यातवान् श्रीवीर । रूपनस्वामीतु विनालकुजोद्भवत्वात् वैशालिक ॥ यदुक्तं “ विशालाजननीयस्य, विशालकुजमेववा ॥ विशाल वचन वास्यात्तेन वैशालिकोजिन ” इतिब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥ इति द्वितीयाध्ययन समाप्त ॥

॥ टीका—तदनिहिताश्च गुणानुद्देशतयाह । (तिविहेणेत्यादि) । त्रिविधेन मनसा याचा कायेन यद्विवा कृतकारितानुमतिनिर्वा प्राणिनोदशविधप्राणजाजोमाह्व्यादिति । प्रथममिदं महाव्रत । अस्य उपलक्षणार्थत्वात् एव उपलक्ष्यपि द्रष्टव्यमिति । तथाऽऽत्मेनेहित आत्महित । तथा नाऽस्य स्वर्गावाप्त्यादिलक्षणनिदानमस्तीत्यनिदान । तथा २ । नोवाङ्मयैर्वा सवृत्तस्त्रिगुप्तिगुप्तइत्यर्थ । एव नूतश्चावश्यं सिद्धिमवाप्नोतीत्येतद्वर्शयति एवमनन्तरोक्तमार्गानुष्ठानेनानन्ता सिद्धाश्चोपकर्मद्वयजालं सवृत्ताविशिष्टस्थानजावा । तथा संप्रति वर्तमाने काले सिद्धिगमनयोगे सिध्यत्यस्यपरवाऽनागते काले न्मार्गानुष्ठायिनएव सेत्स्यति । नाऽपर सिद्धिमार्गोऽस्तीति जावार्थ ॥ २१ ॥ एतच्च रूपस्वामी जवत्स्वामिप्रनृतिन्य स्वशिष्येन्य प्रतिपादयतीत्याह । (एवसेत्यादि) । एवमत्र कत्रयानिहितनीत्या स रूपनस्वामी स्वपुत्रानुद्दिश्योदाहृतवान् प्रतिपादितवान् । नाऽपरं प्रधानमस्तीत्यनुत्तर । तच्च तज्ज्ञानच अनुत्तरज्ञान तदस्यास्तीत्यनुत्तरज्ञानी तथा रदर्शी । सामान्यत्रिगुपपरिभेदकावबोपस्वजावइति बोधमतनिरासद्वारेण ज्ञानाधार दर्शयितुमाह । (अनुत्तरज्ञानदर्शनधरइति) । कथचिन्नज्ञानदर्शनाधारइत्यर्थ । सुरेन्द्रादिपूज्योक्षा तपुत्रोवर्धमानस्वामी रूपनस्वामी वा जगवानैववर्ग्या शान्यां नगर्ग्या वर्धमानोऽस्माकमाख्यातवान् रूपनस्वामी वा । विशालः

तीत्यात्मदण्डका । तथा एकातेन भूषकाजंतूना हिंसकास्ते पापलोकं नरकादिगतिं गता
 रोयास्पति चिररात्र प्रभूतकालं तन्निवासिनोभवति । तथा बालतपश्चरणादिना यद्य
 पि देवत्वप्राप्तिस्तथाप्यासुरिंदिग याति कित्विपिकादेवाऽपिमा स्थुरित्यर्थ ॥ ९ ॥ (न
 येति । नचनैव सस्मृतमायुस्तुटितमायुर्न सस्कर्तुं संपातुं शक्यमेवमाहुः सर्वज्ञा । तथापिच
 एव सत्यपि बालजनोमूर्खलोका सावद्य कृत्य कुर्वन् प्रगल्भतेऽसदनुष्ठानेनापि नलङ्घ
 ते । एव पापकर्माणि कुर्वन् परेण प्रेरितोवक्ति । प्रत्युत्पन्नेन वर्तमानकालेनास्माक कार्ये च
 तीतानागतयोर्विनेष्टाऽनुत्पन्नत्वादसत्त्व तस्मादिह लोकएव विद्यते नपरलोके । यत् । ए
 तावानेव लोकोय यावानिष्टियगोचर । जडे वृषपद प-य उददत्यवहुश्रुताइति ॥ १० ॥

॥ टीका-अपिच (जेहेत्यादि) ये केचन महामोहाकुलितचेतसः साहसिन्मनुष्य
लोके धारणे हितादिके सावधानुष्ठानरूपे निश्चयेन श्रिता सवसाध्यपन्नस्ते
आत्मानं दण्डयतीत्यात्मदण्डकास्तथैकातेनैव जतूना लूपकादिसका सवनुष्ठानस्य वा ध्वं
सकास्ते एवजूतांगतारोयस्यति पाप लोक पापकर्मकारिणा यांजोकोनरकादिश्चि
रात्रमिति प्रचूत काज तन्निवाग्निनोजवति । तथा बालतपश्चरणाग्निना यद्यपि तत्रावि
धेवत्वापनिस्तथाऽप्यासुराणामियमासुरी ता दिगं याति । अपने प्रप्या किञ्चिदिका
देवाऽधमाजवतीत्यर्थः ॥ ए ॥ किञ्च (ण्यसंरयेत्यादि) नचनैव वृष्टिर्न जीवित्मानु
सस्कर्तुं सधातु शक्यते एवमाहु सर्वज्ञा । तथाहि दमकजिय कर्गिचावज्जनि हुगड्डंयदि
वसाय आवसचेद्धता गथाय पुणोनाणनियत्तति । तथाऽप्येवमपि व्यवस्थिते जीवानानाहु
पि बालजनोऽन्योलोकोनिर्विवेकतया असदनुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वन् प्राप्नोते धृष्टनां च
स्यसदनुष्ठाने नाऽपि लज्जतऽत्यर्थः । सचाऽन्योजन- पापानि कर्माणि कुर्वन् परस चो
दितोऽपृष्टतया धलीरुपाडित्याजिमानेनेदमुक्तमाह । अन्त्युत्पन्नेन वर्त्तमानकालादित्य
परमार्थतोऽतीतानागतयोर्विनष्टानुत्पन्नत्वेनाऽविद्यमानत्वात् कार्य प्रयोजनं प्रेक्षापूर्व
कारिनिस्तदेव प्रयोजनसाधकत्वादासीयते । एवंच तनीद् लोकएव विद्यते नपुण्ये
इति दर्शयति । क परलोकं दर्शयति क परलोकं कंठद्वेहायातन्त्याचांचु । पित्र न्वावृच
साधु शोचने यदतीत वरगात्रि तत्र ते । नहि जीत्यत निवर्तने समुद्यनान्निदं इत्येव
तथा एतावानेव पुरुषोपायानिदिश्यगोचर ॥ नई वृकपदं पठ्य य सद्व्यवहुनुनाइनि ॥ २२ ॥

अदस्कुव दस्कुवाहियं, सद्दस्कु अदस्कुदंसणा॥ तद्दि हु नुनिन्द
दसणे, मोहणिजेण कडेण कम्मुणा॥ २१॥ इत्की मोहे पु
निविदेऊसि लोगपूयणं ॥ एवं सहिते ह्यासए, अत्यन्त
एहि संजए ॥ २२॥

त्मतुलामात्मतुल्यत्व पश्यन् यथाऽत्मनोऽहं स्वमप्रिय सुखं च प्रियं एव सर्वेऽपि प्राणिन ईदृ-
शा एवेति ज्ञात्वा सर्वान् प्राणिन पालयेदित्यर्थः ॥ १२ ॥

टीका—(अदरकुवेत्यादि) । पश्यतीति पश्योनपश्योऽपश्योऽधस्तेन तुल्यं कार्याकार्या-
विवेचित्वादपश्यवत्तस्याऽऽमंत्रण हेऽपश्यवदयसदृग प्रत्यक्षस्यैवैकस्याऽन्युपगमेन कार्या-
कार्यानजिज्ञा पश्येन सर्वज्ञेन व्यावृत्तमुक्तं सर्वज्ञागम अदस्व प्रमाणीकुरु प्रत्यक्षस्यैवै-
कस्याऽन्युपगमेन समस्तव्यवहारविलोपेन हत हतोसि पितृनिर्वधनस्याऽपि व्यवहारस्या-
ऽसिद्धेरिति । तथाऽपश्यकस्याऽपि सर्वज्ञस्याऽन्युपगम दर्शनं येनासाऽवपदयकदर्शनस्तस्याऽ-
मंत्रण वा हेऽपश्यरुदर्शनं स्वतोऽर्वाकृदर्शी जवास्तथाविधदर्शनप्रमाणश्च सन् कार्याका-
र्यविवेचितयाऽधवदनविष्यत् यदि सर्वज्ञान्युपगमं नाऽकरिष्यत् यद्विवाऽदहोवाऽनिपुणो-
वा यादृगस्तादृशोवाऽचक्षुदर्शनमस्याऽसावचक्षुदर्शनं केवलदर्शनं सर्वज्ञस्तस्माद्यदवाप्य-
ते हितं तत् अदस्व । इदमुक्तं जवति । अनिपुणेन निपुणेन वा सर्वज्ञदर्शिनोक्तं हितं
अद्वैतव्यं । यदि वा हे अदृष्ट हेअर्वाकृदर्शी दृष्टाऽतीताऽनागतव्यवहितसूक्ष्मपदार्थद-
र्शिना यद्व्यावृत्तमजिहितमागमं तं अदस्व । हेअदृष्टदर्शनं अदहोदर्शनं इति वा अ सर्वज्ञो-
क्तशासनानुयायिन् तमात्मीयमाग्रहं परित्यज्य सर्वज्ञोक्तेमार्गं अद्वानं कुर्विति तात्पर्या-
र्थः । किमिति सर्वज्ञोक्ते मार्गं अद्वानममुमाह्नपश्येति । येनैवमुपदिश्यते तन्निमित्तमा-
ह । हृदीत्येव गृहाण । दुःखद्वोवाक्यालंकारे । सुषु अतिशयनेन निरुद्धमावृत्तं दर्शनं सम्य-
क् अवबोधरूपं यस्य स । केनेत्याह । मोहयतीति मोहनीयं मिथ्यादर्शनीद्वैतज्ञानादुपरि-
याविकं वा तेन हतेन कर्मणा निरुद्धदर्शनं प्राणी सर्वज्ञोक्तं मार्गं नश्रदधतेऽतस्तन्मा-
र्गं अद्वानं प्रति चोद्यते इति ॥ ११ ॥ पुनरप्युपदेर्गांतरमाह । (इ खीत्यादि) इ खम-
मातवेदनीयमुदयेन यत्प्राप्तं तत्कारणं वा इ खयतीति इ ख तदस्याऽस्तीति इःखी सन्
प्राणी पीन पुन्येन मोहं याति सदसद्विवेकविकलोजवति । इदमुक्तं जवति । असातो-
दयात् इ खमनुजवत्तातमृदस्तत्करोति येन पुन पुन सुखी संसारसागरमनंतमस्येति त-
देव नूतं मोहं परित्यज्य सम्यगुद्धानेनोऽज्ञाय निर्विद्येत जुगुप्सेत परिहरेदात्म-
श्लाघा स्तिरुपां तथा पूजन वस्त्रादिलाजरूपं परिहरेत् । एवमनंतरोकरीत्या परिवर्त-
मानं सहहितेन वर्ततेऽति सहितोद्धानादियुक्तोवा सयत प्रवाजितोऽपरप्राणिनि सु-
खार्थिजिरात्मतुलामात्मतुल्यता इ खप्रियत्वसुखप्रियत्वरूपामपिक पश्येत् आत्मतुल्या-
न् सर्वानपि प्राणिन पालयेदिति ॥ १२ ॥

॥ ६ ॥ (हेवइत्यादि) चतुर्योद्देशकं अयमर्थविचार । तद्यथा । हेतुसदृशैर्हेत्वा
 नासैरन्यतैर्यैर्बुद्धिहिता प्रतारितास्तेषां शीघ्रस्खलितानां व्यामोहितानां प्रज्ञाप
 ना यथाव स्थितार्थप्ररूपणा स्वसमयप्रतीतैर्निपुणजणितैर्हेतुनि ठतेति ॥ साप्रतं
 सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेत सूत्रमुच्चारणीय । तच्चेद । (स्मरमसुइत्यादि) ।
 कश्चिद्व्युत्पन्नस्य सग्रामे समुपस्थिते शूग्मात्मान मन्यते । निस्तोयाबुदइवात्मश्ला
 घाप्रवणोवाग्निर्विस्फूर्जन् गर्जति । तद्यथा । नमत्कटप परानीके कश्चित् सुनटो
 ऽस्तीत्येव तावज्जति यावत् पुरोऽवस्थितं प्रोद्यतासि जेतार न पश्यति । तथा चोक्त ।
 तावज्ज प्रसुतदानगड करोत्यकालाबुदगर्जितानि । यावन्न सिहस्य गुहास्थलीषु जांघू
 लविस्फोटख शृणोति ॥ १ ॥ न दृष्टातमन्तरेण प्रायोलोकम्याऽर्थाविगमो न वतीत्यतस्तद
 वगतये दृष्टातमाह । यथा माडीसुत शिष्टपालोवासुदेवदर्शनात्प्राक् आत्मश्लाघाप्र
 धान गर्जितवान् पश्चाच्च पुथ्यमान शस्त्राणि व्यापारयत दृढ समर्थोऽयम् । स्वनाव । स
 ग्रामाचगरूपो यस्य स तथा त महान् रथोऽस्येति महारथ सच प्रक्रमादन्ननाराय
 णस्तं पुथ्यमान दृष्ट्वा प्रागर्जनाप्रधानोपि क्लेश गत । एवमुत्तरत्र दार्ष्टान्तिकेऽपि योजनी
 यमिति । नावार्थस्तु कथानकादऽवसेय । तच्चेद । वसुदेवसुसाएसुउदमघोसणराहिवेणमु
 द्दीए । जाकचवभुत्तुजवलकलिउकलहपत्तहो ॥ १ ॥ दूणतउज्जणणी, चउभ्रयपुत्तमभ्रय
 मणग्य ॥ जयहरिस्तिविन्द्यमुद्दी पुष्ठइणेमनियंसहसा ॥ शणेमिन्निकएणमुणिकणसाहियती
 इहइहिययाए ॥ जहएसतुपुत्तुमहाबलोड्डकउसमरे ॥ ३ ॥ एयस्सयजदूणहोइसानाविय
 छयाज्जयल ॥ होहीततोवियनयंसुतसस्तेणञ्जिसंदेहो ॥ ४ ॥ नाविनयवेविरणी पुत्तदसेइजा
 वकएहस्स ॥ तावच्चियतस्सठियपयइववरछयाज्जुगल ॥ ५ ॥ तोकएहस्सपिउव्वापुत्तंपाडेइपाय
 पीढमि ॥ अवरहखामणउसोविसपसेखमिस्सामि ॥ ५ ॥ सिमुवालोउिदुज्जणमएण नारा
 यणअसप्पेहि ॥ वयणेहिंजणइसोविदुखमइखमाएसमज्जोवि ॥ ७ ॥ अवरहसएपुप्पेवारि
 क्केतोएचिउइजाहे । कएहेणतउ विन्नचक्केणउत्तमगसे ॥ ८ ॥ साप्रत सर्वजनप्रतीत वार्तमा
 निकं दृष्टातमाह । (पयायाइत्यादि) यथा वाग्निर्विस्फूर्जत प्रकर्षेण विकटपादपातं
 रणशिरसि सग्राममूर्धन्यग्रानीके यातागता । केते शूरा शूरमन्या सुनटा । तत सग्रामे
 समुपस्थिते पतत्परानीकसुनटमुक्तहेतिसघाते सति तत्रच सर्वस्याऽऽकुजीनूतत्वात् मा
 ता पुत्र न जानाति कटीतोन्नश्यत स्तनधयमपि न सम्यक् प्रतिजागर्त्तित्येव मातापुत्रीये
 सग्रामे परानीकसुनटेन जेत्रा च शक्त्यादिनि परिसमतात् विविधमनेकप्रकारं कृतोद्धत
 मिन्नोवा यथा कश्चिदल्पसत्त्वो जंगमुपयाति दीनो न वतीति यावदिति ॥ १ ॥

सर्वं नञ्चा अहिंसे, धम्मही उपहाणवीरिए ॥ गुत्ते जुत्ते सदाजये आय
 परे परमायतछिते ॥ १५ ॥ वित्त पसवोय नाईउं, त वाले सरण ति म
 न्न ॥ एते मम तेमुवी अह, नोताण सरणं नविजई ॥ १६ ॥
 अर्थ-वली उपदेश कहेने ते माधु सर्वके० सर्व हेय उपादेयवस्तुने नञ्चाके० जाणीने सर्व
 जोक्त सपरिप मार्गने अहिंसे० अविधिष्ठे एटले आश्रये वली धम्महीके० धर्मार्थी
 यको उपहाण के० उपधान एटले नपनेविषे वीरिएके० वीर्य फोरवे एटले तेमा बलवत
 थाय पण तेमा वीर्य गोपवे नही वली गुत्तेजुत्ते के० मन वचन अने काय गुप्ति ए गुप्त
 अने शुचयोगे युक्त यवानो सदा के० सर्वकाल आयपरे के० पोताने विषे अने परने
 विषे जयेके० यत्न करे परमायतछिते के० ते साधुपरमायतजे मोक्ष तेनो अर्थी जाणवो
 ॥ १५ ॥ वित्त के० धनकनकादिक तथा पसवो के० पशु चतुष्पदादिक अने नाईउं के०
 ज्ञातिने स्वजन मातापितादिक तके० तेनु वाले सरणतिमन्नई के० जे वाल अज्ञानी होय
 ते सरणफरीमाने केवीरीते तोके एतेममतेमुवीअहं के० ए जेविचादिकते ते माहाराठे हु
 एनी रक्षा करनारहु पण नोताण सरणनविजई के० एम न जाणे जे ए धनादिक जे
 ने, ते रोगादिक उपने अके अथवा दुर्गतिमा पडता थका मने त्राणशरण नविद्यते
 एटले नथी यवाना ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-(सञ्जमिति) सत्यमार्गमिमं ज्ञात्वाऽपितिष्ठेदाश्रयेत् । धर्मार्थी उपधानं तपस्त
 त्र वीर्ययान् मनोवाक्कायगुप्तोक्तानादिनिर्मुक्त सदा यतेत आत्मनि परस्मिन् । किञ्च
 परमउत्कृष्टआयतोवीर्योमोक्षस्तेनार्थिकस्तदजिज्ञासी ॥ १५ ॥ (वित्तमिति) वित्तं ध
 न पशवस्तुरगादय ज्ञातयः स्वजनामात्रादयः तदेतद्वालोमूर्य शरणमिति मन्यते ।
 कथमिन्याह । एते विचादयोमम मदीयाअहं तेषु विचादिपुरुष्काकरणेन प्रवर्ते एव
 यालोमन्यते नन्वेव वेत्ति यद्विचादिक त्राण नस्यादुर्गतेतपततोनापिरोगार्थं शरण विद्य
 ते । रिक्तसहायतरला, रोगजराजगुर ह्यसरीर ॥ दोहं हि गमणसीजा, एकिञ्चिरहोक्त
 संवधाति ॥ १६ ॥

॥ टीका-किंच (सञ्जणेत्रन्यादि) सर्वमेतदेवमुपादेयं च ज्ञात्वा सर्वजोक्तं सर्वसं
 रूपमपितिष्ठेत् आश्रयेत् । धर्मणार्थो धर्म एव वाऽर्थः परमार्थताऽन्यस्याऽनर्थरूपत्वात्
 धर्मार्थः सविद्यते च न्याऽसौ धर्मार्थः धर्मप्रयोजनवान् । उपधानं तपस्तत्रवीर्यं यस्य स
 तथा अतिगूढितवजरीर्यइत्यर्थः । तथा मनोवाक्कायगुप्तं सुप्रणिहितयोगइत्यर्थः । तथा
 पुक्तोक्तानादिनि सदा सर्वकालं यतेताऽऽत्मनि परस्मिन् । किञ्चिष्ट-सन् अतथाह । प

तावद्विद्युपालवत् शर मन्यते यावक्केतारमिव रुद्ध-संयम कर्म सश्लेषकारणा
 नायात् नसेवते नचजतइति । तत्प्राप्तो तु बह्वोगुरुकर्माणोऽपसत्वाचंगमुपयाति
 ॥ ३ ॥ सयमस्य रुद्धत्वप्रतिपादनायाह । (जयाहेमतेइत्यादि) । यदा कदाचित् हेमत
 मामे पौपादो शीत सहिमकणवात् स्पृशति लगति तत्र तस्मिन्नसह्ये शीतस्पर्शे ल
 गतिमति एके मदाजडागुरुकर्माणोविपीदंति दैन्यनावमुपयाति राज्यहीनाराज्यच्यु
 ता यथा कृत्रियाराजानइति ॥ ३ ॥

पुठे गिम्हादि तावेण, विमणे सुप्पिवासिए ॥ तव मदा विसिय
 ति, मत्ता अण्णोदए जहा ॥ ५ ॥ सदादत्तेसणा झुक्का, जायणा
 डुण्णोद्धिया ॥ कम्मत्ता डुप्पगा-चेव, डच्चाहं सुपुठो जणा ॥ ६ ॥

अर्थ-हवे उष्णपरिस्व कहेंगे गिम्हादि के० ग्रीष्मकाले ज्येष्ठादिक मासनी उप
 न्यो तावेण के० उष्ण आनाप,तेणे करी पुठे के० फरज्यो एटले व्याप्यो ठतो, विमणे
 के० विमन एटले आमण डुमणो थयो थको सप्पिवासिए के० अत्यंत तृपाये करी
 पगनउ पान्यो तेयारे तउमदाविसीपतिके० त्या पण मद बापडो कायर सिदाय,जग पामे.
 जहा के० जेम मत्ताअण्णोदए के० माठलुं अटपोदकमा एटले पाणीना वियोगथी
 सिदाय तेम सत्वरहित चारित्रियो सयम थकी व्रष्ट थाय जेम माठला जीवितव्य थ
 की व्रष्ट थाय तेनी पेरे जाणी लेवु ॥ ५ ॥ हवे याचना परिस्व कहेंगे सदादत्तेस
 णाझुक्का के० सर्वकाल शिलिमात्रपण साधुने दीगो अने एणिय लेवो ए महाडु खबे
 जायणा के० याचना एटले मागवु ते डुण्णोद्धियाके० अपार डुर्जनवे तेमा जे काय
 र होय ते सिदाय दरे पाठले अर्थ आक्रोश परिस्व कहेंगे पुठोजणाके० पामर लो
 क होय ते साधुने डच्चाहसु के० एम कहेंके, कम्मत्ताके० ए बापडा पूर्व आचरित कर्म
 करी आर्त्त थका पूर्वकृत कर्मना फल अनुजवेठे अथवा ए बापडा मलमज्जिन श
 रीर डु खादिक वेदनाये अस्ति ठरिई करसणादिक कार्य करवा असमर्थ माटे उद्वेग पा
 म्यायका यति थयाने ए पुत्र कलत्रादिके करी मूकायला, डुप्पगाचेव के० दौर्जानी थ
 का परिवार ठानी प्रवर्ज्या आवरी रहेवे ॥ ६ ॥

॥ दीपिका-(पुठेति) । ग्रीष्मेऽजितापस्तेन स्पृष्टोव्याप्त सन् विमना विमनस्क सु
 प्तु अतिशयेन पिपासा तृषा प्राप्त म्यात् । तत्रोलपरीपहे मदाविपीदति । यथा मत्स्या
 अटपोदके विपीदति ॥ ५ ॥ (सवेति) सदासर्वकाल दत्तशोधनाद्यपि दत्तमेपणीयदो
 परहितं नोक्तव्यमिति दत्तेषणाडु ख । तथा डप याच्त्रा डु म्वेन प्राणोद्यते परीपहोडुर्जे

सि आधुरि नवाते वा सति एकाक्येव दुःखमनुभवतीति शेषः ॥ चतः सयणस्तविमलगतं,
रोगादिद्वन्द्विनिस्तद्वहेगो ॥ सयणोवियसेरोग, नविरचश्चेन नासेइ इति ॥ तथाचाह ।
(एकस्याति) एकस्यैव प्राणिनां चवातरे गतिरागतिश्च स्यात् ततो विद्वान् तावदीयदपि श
रणं मन्यते । यत् एकस्य जन्ममरणे गतयश्च गुणागुणानुवावर्ते ॥ तस्मादाकालिकहि
तमेकैवेदमन कार्यमिति ॥ १७ ॥ (सवेति) सर्वे प्राणिन स्वकेन स्वरुतेन कर्मणा कटिपताए
कैश्चिदादिचेदेन व्यवस्थिताः । तथा एकैश्चिदादिनेषु व्यक्तेन दुःखेन च नयजहृणा दध
केनापि दुःखेन समन्विताः प्राणिनो नयाकुला शतकर्मकारित्वात् गताहिर्दंति पर्यटं
ति तामुनासु योनिषु । किञ्चूता प्राणिन जातिजरामरणैरनिदुता पीडिताः ॥ १७ ॥

॥ टीका-एतदेवाह- । (अग्रागमित्तमीत्यादि) । पूर्वोपात्ताऽसातवेदनीयोदये
नाऽन्यागते दुःखे सत्येकाक्येव दुःखमनुभवति न क्वातिवर्गेण रिक्तेन वा किञ्चिन्नियते
। तथाच । सयणस्तविमलग्रउरोगानिहन्तोकिजिस्तद्वहेगो ॥ सयणोवियसेरोगं नविरच
श्चेन नासेइ ॥ १ ॥ अथवोपक्रमकारणैरुपक्राते स्वाधुरि स्थितिक्रयेण वा चवातरे नवा
तिके वा मरणे समुपस्थिते सति, एकस्येवाऽसुमतोगतिरागतिश्च नवति । विद्वान् दिवे
की यथावस्थितसत्तारस्यजावस्य वेत्ता इषदपि तावत् शरणं न मन्यते कुतः सर्वात्मना त्रा
णमिति । तथाहि । एकस्य जन्ममरणे गतयश्च गुणागुणानुवावर्ते । तस्मादाकालिकहि
तमेकैवेदमन कार्यं ॥ १ ॥ एको करेइ कम्म फलमवि तस्तिं क्वउत्तमणुहवइ । एको
जामइ मरइ परलोय एकउजाइ ॥ १ ॥ १७ ॥ अन्यच्च । (सवेत्ययइत्यादि) । सर्वेपि, संसा
रोदरपरिखातिन प्राणिन तसारे पर्यटंत स्वरुतेन ज्ञानावरणीयादिना कर्मणा कटिप
ताः, एकादपरिखातिनैकैश्चिदादिचेदेन व्यवस्थिताः । तथा तेनैव कर्मणैकैश्चिदाद्यवस्थायाम
व्यक्तेनाऽपरिफुटेन शिर गलाद्यलक्षितस्वजावेनोऽपलक्षणत्वात् प्रत्येकेन च दुःखेनाऽसाता
वेदनीयस्वजावेन समन्विताः प्राणिनः पर्यटंत्यरघट्टटीन्यायेन तावत्स्वेव योनिषु नयाकुलाः
शतकर्मकारित्वात् शताव्रमति जातिजरामरणैरनिदुतागर्जाधानादिनिदुःखे पीडिता इति ॥ १७ ॥

इणमेव सण वियाणिया, णोसुलज बोद्धिच आहितं ॥ एवं स
हिण हिपासण, आहिजिणे इणमेव मेसगा ॥ १९ ॥ अजविसु
पुरा विचिच्छुवो, आएसवि नवन्ति सुव्रता ॥ एवाइ गुणाइ आ
हुते, कासवस्स अणुधम्मचारिणो ॥ २० ॥

अथै-इणमेर के० एहिज आरि देव, सुकुमाल जन्म जिनधर्म प्रतिपत्तिरूप ए
दणियाजिगा के० रूप एतेषे अथसर जाणी गयो-

तावद्विद्युपाजवत् शर मन्यते यावक्केतारमिव रूक्ष सयमं कर्म संश्लेषकारणा
जायात् नसेते नचजतइति । तत्प्राप्तौ तु बहवोगुरुकर्माणोऽप्यसत्त्वान्गमुपयाति
॥ ३ ॥ सयमस्य रूक्षत्वप्रतिपादनायाह । (जयाहेमतेऽत्यादि) । यदा कदाचित् हेमत
मासे पौषादां शीत सहिमकणवात स्पृशति लगति तत्र तस्मिन्नसद्ये शीतस्पर्शे न
गतिसति एके मदाजडागुरुकर्माणोविपीदति दैन्यजावमुपयाति राज्यहीनाराज्यचु
ता यथा कृत्रियाराजानइवेति ॥ ४ ॥

पुष्टे गिम्हाहि तावेण, विमणे सुप्तिवासिए ॥ तत्र मंदा विसियं
ति, मन्दा अप्पोदए जहा ॥ ५ ॥ सदादत्तेसणा डुस्का, जायणा
डुप्पणोद्धिया ॥ कम्मत्ता डुप्पगा चेव, इच्चाह सुपुढो जणा ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे उष्णपरिसह कहेने गिम्हाहि के० ग्रीष्मकाले ज्येष्ठादिक मासनी उप
न्यो तावेण के० उष्ण आनाप,तेणे करी पुष्टे के० फरइयो एटले व्याप्यो ठतो, विमणे
के० विमन एटले आमण डमणो थयो थको सप्तिवासिए के० अत्यंत तृपाये करी
पराजय पान्यो तेवारे तडमटाविसीर्यंतिके० त्या पण मद बापडो कायर सिदाय, जग पामे
जहा के० जेम महाअप्पोदए के० माठलुं अत्पोदरुमा एटले पाणीना वियोगधी
सिदाय तेम सत्वरहित चारित्रियो सयम थकी त्रष्ट थाय जेम माठला जीवितेव्य थ
की त्रष्ट थाय तेनी पेरे जाणी लेवु ॥ ५ ॥ हवे याचना परिसह कहेने सदादत्तेस
णाडुस्का के० सर्वकाल मिलिमात्रपण साधुने दीगे अने एणिय लेवो ए महाडु खबे
जायणा के० याचना एटले मागवु ते डुप्पणोद्धियाके० अपार डुर्जेनडे तेमां जे काय
र होय ते सिदाय हवे पाठले अर्थ आक्रोश परिसह कहेने पुढोजणाके० पामर लो
क होय ते साधुने इच्चाहसु के० एम कहेके, कम्मत्ताके० ए बापडा पूर्व आचरित कर्मे
करी आर्त्त थका पूर्वकृत कर्मना फल अनुजवेने अथवा ए बापडा मलमजिन श
रीर डुखादिक पेदनाये असित दरिद्री करसणादिक कार्य करवा असमर्थ माटे उद्वेग पा
म्यायका यति थयाने ए पुत्र कलत्रादिके करी भूकायला, डुप्पगाचेव के० दोर्जागी थ
का परिवार ठानी प्रवर्ज्या आदरी रहेने ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(पुष्टेति) । ग्रीष्मेऽजितापस्तेन स्पृष्टोव्याप्त सन् विमना विमनस्क स
पु अतिशयेन पिपासा तृषा प्राप्त म्यात् । तत्रोष्णपरीपहे मदाविपीदति । यथा मत्स्या
अत्पोदके विपीदति ॥ ० ॥ (सदेति) सदासर्वकाल दतशोधनाद्यपि दत्तमेपणीयदो
परहितं नोक्तव्यमिति दत्तेषणाडु ख । तथा उप याच्ना डुप्पेन प्राणोद्यते परीपहोडुं

दितिगेष । अरुतयर्माणां च पुनर्दुर्लभा बोधि । तथाहि । लवेदियंच बोहि अकरेतो अ
 णगयचपहंतो । अत्रं दाइ बोहि लप्पितिरुयरेण मोक्षिण ॥ १ ॥ तदेवमुत्तरुत्तोपाईपुत्र
 लपरावर्तप्रमाणकालेन पुन सुडर्जेना बोधिरित्येव सहितोज्ञानादिनिरधिपउयेत् । बोधिसु
 डर्जेनत्व पर्यालोचयेत् । पातातरवा । (अहिंसासएत्ति) परीपहानुदीर्णान् सम्यग्धम्महेत ।
 एतच्चाह जिनोरागक्षेपजेता नानेयोऽप्यपदस्थान् सुतानुद्दिश्य । तथाऽन्येपि इदमेव शेष
 काजिनाअचिहितवत्तइति ॥ १९ ॥ एतद्वाह । (अजविसुडन्यादि) हेनिरुय सायव सर्व
 ज्ञा-स्वशिष्यानेवमामत्रयति । येऽनूवन् अतिक्राताजिना सर्वज्ञा (आएसाविति)
 आगमिष्याश्च नविष्यंति । तान् विजिनपि । सुव्रता जोननव्रता । अनेनेदमुक्त नवति ।
 तेपामपि जिनत्व सुव्रतत्वादेवाऽऽयातमिति तेसर्वेऽप्येतान्ऽनतरोदितान् गुणानादुरजिहि
 तवत् । नाऽत्र सर्वज्ञाना कश्चिन्मतजेदइत्युक्त नवति । तंच काउयपम्य रूपनस्वामिनो
 वर्द्धमानस्वामिनो वा सर्वेऽप्यनुचीर्णधर्मचारिणइति । अनेन च सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रा
 त्सकएकएव मोक्षमार्गइत्यावेदित नवतीति ॥ २० ॥

तिविहेणवि पाण माहणे, आयहिते अणियाण संबुद्धे ॥ एवं सिद्धा अण
 तसो, सपड जे अणागयावरे ॥ २१ ॥ एवं से उदाहु अणुत्तर नाणी अ
 णुत्तरदंमी अणुत्तरनाणदंसणधरे ॥ अरहा नायपुत्ते जगवं वेसालिए
 वि याहिएत्तिवेमि ॥ २२ ॥ इति श्रीवेयालियं द्वितीयमध्ययनं सम्मत्तं ॥

अर्थ-हवे ते गुण कहेते तिविहेणवि के० मन, वचन अने कायाये करण कराव
 ण अने अनुमोदने करी पाणमाहणे के० जीवना प्राण हणे नही । ए प्रथम महाव्र
 त एम उपलक्षण थकी शेष महाव्रत पण जाणवा तेणेकरी आयहिते के० आत्माने
 हेतु तथा अणियाणके० नियाणा रहित सबुद्धेके० इडियोने सवरवेकरी सवृत्तिथका एवं
 के० एवा आचारे प्रवर्तता सिद्धाअणतसोके० आगल अनताजीव सिद्धि पाय्या वली स
 पडजेके० तांप्रत एटले वर्तमान काले सिद्ध थायते अने अणागयावरेके० अवर आगमि
 ककाले, अनेक सिद्ध यशे ॥ २१ ॥ एवके० एरीते तेके० श्रीआदीश्वर जगवाने उदाहुके०
 पोताना पुत्र आश्री उदेशीने मोक्षमार्गनो उदेशो कह्यो ते जगवत् केवा ठे? तोके अणुत्त
 रनाणीके० निरुपमज्ञान अने अणुत्तरदसोके० निरुपम दर्शन एटले सम्यक् ज्ञान दर्शनना
 धरनार ठे तथा अणुत्तरनाणदंसणधरके० 'कथंचित् ज्ञान दर्शनना आधार ठे एरीते अर
 हानापुत्रके० अरिहत ज्ञातपुत्र श्रीवर्द्धमान स्वामी जगव के० जगवत् तेणे वेसालिएवि
 के० विशाजानगरीने विषे ए मार्गे अमोने आहिएके० कह्यो तिवेमिके० एरीते पंचम गण
 ॥ २२ ॥ श्रीबुद्धस्वामी जंबुप्रवृत्ति पोताना शिष्योने कहेते के अहो शिष्यो? जेम श्रीवर्द्ध

अर्थ-एतेसदे के० एवा पूर्वोक्त आक्रोश संबधि जे अद्द तेने सहन करवाने अचा यंता के० असमर्थ गामेसु के० ग्रामने विपे, वाके० अथवा एगरेसु के० नगरने विपे तडके० त्या एवा आक्रोश उपने थके मदाविसीपतिके० तेमद अज्ञानी चारित्रिउं सीदा यठे, कोनी परे सिदायठे ते कहेठे सगाममिवजीरुयाके० जेम बीरुण मनुष्य सग्रामने विपे शस्त्र देखी सिदाइने जागी जाय, तेनी पेरे ते मद चारित्रियो चारित्रयी जग पामेठे, ॥७॥ हरे वध परिसह कहेठे. अण्य के० अपि सजावनाये एगे के० एरु कोइ एक लू सक भानादिक ते खुधियजिस्कु के० निह्याये जमतो जूख्यो एवोजे साधु तेने देखी सुणी के० ते भानादिक मसतिके० मख मारे जूसए के० वलुरे तड के० त्या भानादिके खा धो ठतो मदाविसीपति के० अज्ञानी सिदाय एटले दीन थाय कोनी परे, तोके जेम तेच के० अग्निने पुछाव के० स्पर्श करी पाणिणो के० प्राणी एटले जीव पोतानुं शरीर सकोचे तेम मद चारित्रिउं पण पोतानु गात्र सकोचे ॥ ८ ॥

॥ टीपिका-(एतेइति) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशशब्दान् सोढुमशकुवतोग्रामनगरादौ स्थिता । तत्राक्रोशे मदा विपीदति दैन्यं न जते सयमादा नश्यति यथा जीरव कातरा सग्रामे पु नश्यते ॥७॥ वधपरीपहमाह (अप्येगइति) अपि संजावने । एक कश्चित् श्वादिजूपक कूरोनक्षक (खुधियमिति) कुपित निहामटत निहुं दशति नक्षयति । तत्र श्वादिनक्षके मदाविपीदति । यथा तेजसाग्निना स्पृष्टादह्यमाना प्राणिनो वेदनात् सीदति ॥ ८ ॥

॥ टीका-(एसइत्यादि) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशरूपान् तथा चौरचारिकादि रूपान् शब्दान् सोढुमशकुवतोग्रामनगरादौ तदंतराले वा व्यवस्थिता । तत्र तस्मिन् आक्रोशे सति मदाअज्ञानलघुप्ररुतयो विपीदति विमनस्काजवति सयमाद्भ्रश्यति । तथा जीरव सग्रामे रणशिरसि चक्रकुताऽसि शक्तिनाराचाकुले रटत्पटहशस्त्रज्वरीनाद गनीरे समाकुजा सत पौरुष परित्यज्याऽयश पटहमगीरुत्य नश्यते । एवमाक्रोशादि शब्दाकर्णनादऽप्यसत्त्वा सयमे विपीदति ॥ ७ ॥ वधपरीपहमधिरुत्याह । (अप्येगइत्यादि) । अपि संजावने । एक कश्चिद्वादि लुपयतीति लुपक प्ररुत्यैव कूरोनक्षक । खुधियति । कुपित बुद्धिन्त निहामटत निहुं दशति नक्षयति दशनैरगावयव विजु पति । तत्र तस्मिन् श्वादिनक्षके सति मदाअज्ञाअप्यसत्त्वतया विपीदति दैन्यं न जते । यथा तेजसाऽग्निना स्पृष्टादह्यमाना प्राणिनो जतयो वेदनात् सतो विपीदति गात्रं सकोच्यत्यार्तध्यानोपहताजवति । एव साधुरपि क्रूरसत्त्वैरनिष्टुत सयमाद्भ्रश्यतइति इ सहत्वाग्रामकटकाना ॥ ८ ॥

त्वाद्वैशज्ञिकः । तथाचोक्तं । विशाला जननी यस्य विशालं कुजमेव वा । विशाल वचन चा
ऽस्य तेन वैशज्ञिकोजिनः । एवमसौ जिनश्चाख्यातइति । इतिशब्द परिसमाप्त्यर्थोब्रवीमी
तिउक्तार्थोऽनया पूर्ववदिति ॥२१॥ समाप्तत्र द्वितीय वेत्तालीयमव्ययन ॥ ग्रथाग्रं ॥ १७६ ॥

हवे बीजो अध्ययन कक्षा अनतर त्रीजो अध्ययन प्रारभिये ठैए एनो ए सर्ववठे के,
पाठने अध्ययने स्वसमय परसमयनी प्ररूपणा कही माटे परसमयना दोष अने स्वसमय
ना गुण जाणीने स्वसमयने विपे प्रवर्तवो, तेने विपे प्रवर्तता थकां जे अनुकूल अने प्रति
कुल उपसर्ग उपजे ते सहन करवा ए अधिकारे आव्यो जे अध्ययन तेप्रारभिये ठैयें

सूरं मण्डपं अण्णाण, जावजेय नपस्सती ॥ जुशतं ददधम्माणं,
सिसुपालोव महारह ॥ १ ॥ पयाता मूरा रणसीसे, संगामंमि
ववदिते ॥ माया पुत्त नयाणाड, जेएण परि विव्वए ॥ २ ॥

अर्थ-कोइएक बाल मनुष्य सग्रामने विपे अण्णाणके० पोताने सूरमण्डपके० शूरवीर क
री माने जे आजगतमांहे माहारा समान सुनट कोइ नथी परतु जावजेयं के० ज्या
सुयी तेसग्रामने विपे पोताने जीपनार कोइ नपस्सतीके० न देखे त्यासुधी जाणवुं को
नीपरे ? सिसुपालोवके० जेम शिशुपालराजा पोतानी आत्माने शूरवीर मानतो हतो परतु
संग्रामने विपे ददधम्माण के० ददधर्मी तथा महारह के० महारथी एवा नारायणने
श्रुति ॥३॥ माप्रतमत्तमपामी, मद ठानीने निर्मद थयो ॥ १ ॥ साप्रत सामा
सोलतविहोवा । घटणजयणायतेनि, अरवीरपणुं मानता रण के० सं
तुर्जेद । तत्र दिव्यस्तावत् हाम्यात् प्रदेषात् विमर्शात् पृथग्व्यभिचारिण्युवदितेके०
हास्यत प्रदेषाद्विमर्शात् कुगीतप्रतिसेवनातश्च । तेरश्चापि चतुर्विधा । तथ
यात्प्रदेषाद्गहारादपत्यसरङ्गणाच्च । आत्मासवेदनाअपि चतुर्विधा । तथया । ध
नातो जेहनातोऽगुज्याद्ययवसश्लेषरूपायास्तननात् प्रपाताच्चेति । यद्विवा वातपित्त
श्लेष्मसनिपातजनितश्चतुर्गति । सएव दिव्यादिश्वतुर्विधोऽनुकूलप्रतिकूलजेदात् अष्टधा
नगति । सएव दिव्यादि प्रत्येक यश्चतुर्धा प्राग्दर्शित सचतुर्णां चतुष्कानां मेलापकात्
पोढगनेनोत्पत्ति । तेया चोपसर्गाणां यथा घटनासंबधप्राप्ति प्राप्तानां चाऽधिसहन प्र
तियातना नवति । तथाऽतज्जर्मव्ययनेन वक्ष्यते इत्ययमत्रार्थाधिकारइतिनाव ॥४॥
उद्देशार्थाधिकारमधिरूत्याऽह ॥ (पढममीत्यादि) पढममियपडिलोमा हुतीअणुलोमगाय
प्रितियमि । तइएअचविस्सीदणयपरवादिरयणच ॥५॥ प्रथमे उद्देशके प्रतिजोमा प्रतिकूला
उपसर्गा प्रतिपाद्यतइति तथा द्वितीये ज्ञातिरुता स्वजनापादिताअनुलोमाअनुक
लाइति । तथा तृतीये अथात्मविपीदनं परवादिवचन चेत्ययमर्थोधिकारइति । हेउस
मिसेहिअहेउणहि समयपडिअहिणउणेहि । शीतखलितपसुचनाकयाचउमि उद्देशे

दत्तादानालुंचितशिरसः सर्वनोगवचिताऽखित जीवतीति ॥ ९ ॥ किंच (अप्येगेऽ
त्यादि) अप्येके केचन कुसृतिप्रसृताभ्यनार्यावाच युजति जायते । तद्यर्थेते जिनक
टिपकादयो नग्रास्तथा (पिमोलगति) परपिमप्रार्थकाश्रयमा मलाविलत्वात् जुगुप्सितामुं
मालुंचितशिरसस्तथा क्वचित्कमूठतद्गतेरेखानिर्वा विनष्टागाविकृतशरीराश्रप्रतिकर्मेश
रीरतया वा क्वचिन्नो गतजने सनत्कुमारवदिनष्टागस्तथोक्तो जह्व । शुष्कप्रस्वेदोयेपाते उक्त
ह्वास्तथा अस्मादिताश्रयशोचनावीनत्साडुष्टावा प्राणिनामसमाधिमुत्पादयतीति ॥ १० ॥

एव विष्पडिवन्नेगे, अष्पणात् अजाणया ॥ तमउ ते तम जंति,
मदा मोहेण पाउडा ॥ ११ ॥ पुण्ये दस मसएहि, तण फास
मवाइया ॥ न मे दिठे परे लोए, जइ पर मरणसिया ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे जे साधुने एवा डुर्वचन बोले, तेने विपाक देखाडे ठे एव के० एपूर्वज्जी
रीते विष्पडिवन्नेगे के० कोइ एक पुण्य रहित जीव, विप्रतिपन्न एटले साधु मार्गना दे
पी अष्पणात् अजाणया के० पोते अजाण ठता तु शब्दथकी अन्य विवेकी पुस्पना वच
न अण मानता एवा जीव तमउ ते तमजति के० अधिकार गति थकी फरी आकरी अं
यकार गतिये जाय ते मदा के० अज्ञानी केवाठे तोके, मोहेण के० मिथ्यात्व दर्शने
करी पाउडा के० ढाक्या आवखा कुमार्गने सेवेठे ॥ ११ ॥ हवे दसमसकादिक परिसह कहें
ठे सिधु तात्रलित कोकणादिक देशने विपे प्राये दंस मशकादिक अधिक होयठे ते
देशने विपे कोइवार साधु गयो थको, दसमसएहि के० दस मशकादिक पुण्य के०
फरसे तेथी दसमशकादिक पीडायो तथा थकचन जायठे, माटे तण के० तृणादिकने
विपे सधारो करे, तेथी ते तृणादिकना फास के० स्पर्श मवाइया के० सहन कर
वाने अशक्तिवत ठतो, कोइ एक कायर एम चिवतन करे के एवु डुफर अनुष्ठान परलो
कने अर्थ करिये ठैये अने नमेदिठेपरेलोए के० ते परलोकतो अमे दीतु नथी जइ
के० जेमाटे अपरमरण के० एवा क्लेशथी मरण तो प्रत्यक्ष देखायठे जे अवश्य मरण
पामीशु माटे एवा क्लेशथी सखु ॥ १२ ॥

॥टीपिका-एव जायते ये तेषा विपाकमाह । (एवमिति) एव पूर्वोक्तनीत्या एके केचित् प्रति
पन्ना साधुमार्ग वेपिण आत्मना स्वयमज्ञा । तुशब्दादन्येषा वचनमकुर्वाणास्तेऽज्ञानान्तमो
याति । अयस्तमां गतिं गच्छति । मदामोहेन मिथ्यात्वेन प्राप्तता आह्वयिता साधु वेपिण कुमा
रीगा स्यु । यथा । एक हि चक्षुरमल सहजो विवेक, स्त वज्रिरेव सह सचसति । र्वितीयं ॥ एतद्
प चुनि न यन् सतत्वतो धस्तस्यापमार्ग चलने खलु कोपराध ॥ ११ ॥ दशमशकपरीपहानाह ।

त्वादेशाजिक । तथाचोक्तं । विशाला जननी यस्य विशालं कुलमेव वा । विशाल वचन वा
 ५५ तेन वैशाजिको जिन । एवमसौ जिनश्चाख्यातः । इतिशब्द परिसमाप्त्यर्थो ब्रवीमी
 ति शक्तार्थोऽनया पूर्ववदिति ॥ ११ ॥ समाप्तच द्वितीयं वेतालीयमध्ययन ॥ ग्रंथाग्रं ॥ १७६ ॥

हवे बीजो अध्ययन कहा अनतर त्रीजो अध्ययन प्रारब्धिये ठैए एनो ए सबयठे के,
 पाठजे अध्ययने स्वसमय परसमयनी प्ररूपणा कही माटे परसमयना दोष अने स्वसमय
 ना गुण जाणीने स्वसमयने विपे प्रवर्तवो, तेने विपे प्रवर्तता थका जे अनुकूल अने प्रति
 कूल उपसर्ग उपजे ते सहन करवा ए अधिकारे आब्यो जे अध्ययन तेप्रारब्धिये ठैये.

सूरं मण्ड अप्पाण, जावजेयं नपस्सती ॥ कुक्षतं ददधम्माणं,
 सिसुपालोव महारह ॥ १ ॥ पयाता सूर रणसीसे, सगामंमि
 उवहिते ॥ माया पुत्तं नयाणाड, जेएण परि विञ्चए ॥ ७ ॥

अर्थ-कोइएक बाल मनुष्य सग्रामने विपे अप्पाणके० पोताने सरमण्डके० शूरवीर क
 री माने जे आजगतमाहे माहारा समान सुजट कोइ नथी परतु जावजेय के० ज्या
 सुधी तेसग्रामने विपे पोताने जीपनार कोइ नपस्सतीके० न देखे त्यांसुधी जाणवु. को
 तीपरे० सिसुपालोवके० जेम शिशुपालराजा पोतानी आत्माने शूरवीर मानतो हतो परतु
 संग्रामने विपे ददधम्माण के० ददधर्मी तथा महारह के० महारथी एवा नारायणने
 श्रुति ॥ ३॥ माप्रतमत्ता, पामी, मद ठासीने निर्मद थयो ॥ १ ॥ साप्रत सांसा
 सोलसविदोवा । यदणजयणायतमि, पामी, मद ठासीने निर्मद थयो ॥ १ ॥ साप्रत सांसा
 तुनेद । तत्र दिव्यस्तावत् हास्यात् प्रदेपात् विमर्शात् पृथग्विधायाः प्रवृत्तिरिति ॥
 हास्यत प्रदं पादिमर्शात् कुजीनप्रतिसेवनात् । तेरश्चापि चतुर्विधा । तद्यथा । पृथ-
 यात्प्रदेपादाहारादपत्यसरङ्गणाच्च । आत्मासवेदनापि चतुर्विधा । तद्यथा । पृथ-
 नातोलेगनातोऽगुज्याद्यवयवसंलेपरूपायास्तजनात् प्रपाताच्चेति । यदिव वातपित्त
 ज्ञेयमसनिपातजनितश्रुतं । सएव दिव्यादिश्रुतविधोऽनुकूलप्रतिकूलनेष्टात् अष्टधा
 नवति । सएव दिव्यादि प्रत्येक यश्रुतार्था प्राग्दर्शित सचतुर्णां चतुष्काना मेलापकात्
 षोडशनेदोनरति । तेया चोपसर्गाणा यथा घटनासंबंधप्राप्ति. प्राप्तानाचाधिसहन प्र
 तियातना नरति । तथाऽतर्कसमययनेन वदयते इत्ययमत्रार्थाधिकारइतिचाव ॥ ४ ॥
 उद्देशार्थाधिकारमधिरूपाऽह ॥ (पढममीत्यादि) पढममियपडिलोमा हुंतीअणुलोमगाय
 पितियमि । तइअजन्तविसीदणपरवादिरयणच ॥ ५ ॥ प्रथमे उद्देशके प्रतिलोमा प्रतिकूला
 उपसर्गा प्रतिपाद्यतइनि तथा द्वितीये क्वातिकृता स्वजनापादिताअनुलोमाअनुकू
 लाइति । तथा तृतीये अय्यात्मविपीदनं परवादिवचन चेत्ययमर्थधिकारइति । देउस
 गिसेदिअहेउएहि समयपडिएहिणिउणेहि । शीलंसलितपणुवनाकयाचउमि । उद्देशे

त्रा के० रागद्वेपे व्याकुल एवा के० के० कोइएक अनारिया के० अनार्य पुरुषो ते चा-
स्त्रिवत साधुने क्रीडाये करी जूसंति के० जुगे कदर्थना करे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(सताइति) । केशानां लोचने सतप्ता पीडितास्तथा ब्रह्मचर्येण परा-
जितान्गना सतस्तत्र केशलोचे ब्रह्मचर्ये मदाविपीदति सयमाद्भ्रश्यंते । यथा म-
त्स्या केतने मत्स्यवधने प्रविष्टाविपीदति जीविताद्भ्रश्यति ॥ १३ ॥ (आर्यदंडेति) ।
आत्मा दृढयते क्षीणतो पात्यते येन स आत्मदृढ समाचारोनुष्ठानं येषां ते आत्मदृढ
समाचारा । मिथ्यासंस्थिताविपरीततया स्वीकृता जावना चित्तवृत्तिर्येस्ते मिथ्यासंस्थितजा-
वनामिथ्यात्वोपहतदृष्टयश्चर्ये । हर्षद्वेषमापन्नारागद्वेषाकुलाएवविधाअनार्या के-
चित् साधु जूपयति कदर्थयंति दडादिनिर्वाग्निर्वा ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच (संतप्ताइत्यादि) । समतात् तप्ता संतप्ता केशानां लोचनत्पाट-
नं तेन । तथाहि । सरुधिरकेशोत्पादने हि महती पीडोपपद्यते तथा चाऽऽपसत्वा-
विस्त्रोतसिकां जजते । तथा ब्रह्मचर्ये वस्तिनिरोधस्तेनच पराजिता परान्गना सतस्तत्र
तस्मिन् केशोत्पादनेऽतिदुर्जयकामोऽके वा सति मदाजमालघुप्रकृतयोविपीदति सय-
मादुष्ठानं प्रति शीतजीनवति सर्वथा सयमाद्भ्रश्यंति । तथा मत्स्या केतने मत्स्य-
वधने प्रविष्टानिर्गंतिका सतोजीविताद्भ्रश्यति । एव तेपि वराका सर्वकष्टकामपराजि-
ता सयमजीवितात् भ्रश्यंति ॥ १३ ॥ किंच (आर्यदंडेत्यापि) । आत्मा दृढयते स्वं
दृढयते हितात् भ्रश्यते येन स आत्मदृढ समाचारोऽनुष्ठानं येषामनार्याणां ते । तथा
मिथ्या विपरीता संस्थिता स्वानुग्रहारूढा जावनात करणवृत्तिर्येषां ते मिथ्यासंस्थित-
जावनामिथ्यात्वोपहतदृष्टयश्चर्ये । हर्षश्च प्रद्वेषश्च हर्षप्रद्वेष तदापन्नारागद्वेषसमा-
कुलाइति यावत् । तएवजूताअनार्या साधु सदाचार क्रौमया प्रद्वेषण वा क्रूरकर्मका-
रित्वात् जूपयंति कदर्थयंति दमादिनिर्वाग्निर्वैते ॥ १४ ॥

अप्रेमे पलियतेसि, चारो चोरोति सुवय ॥ वधति निष्कुय वाला
कसायवयणेहिय ॥ १५ ॥ तव दमेण सवीते, मुठिणा अड्डफलोण
वा ॥ नातीण सरती वाले, इहीवा कुड्गामिणी ॥ १६ ॥ एते जोक
सिणा फासा, फरुसा डस्सहिंयासया ॥ दही वा सरसंबित्ता कीवा
वसगयागिहंतिवेमि ॥ १७ ॥ इति तृतीयऽध्ययनस्य प्रथमोद्देशोऽप

अर्थ—बली अपि संजावनाये एगेपलियं के० कोइएक अनार्य, देशपर्यंत विचरता-

एवं सेहेवि अपुठे, जिस्का यरिया अकोविए ॥ सूर मझंति अप्पाणं,
जावलूहं नसेवए ॥ ३ ॥ जया हेमंतमासमि, सीतं फुसइ सबगं,
पाठांतरं सवायग ॥ तउ मदा विसीयति, रऊहीणावि खत्तिया ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे ए दृष्टात साधु साथे मेलवे ठे एव के० एम पूर्वोक्त सुनटनी पेरे गीशु
पालवत् सेहेविके० नवदीक्षित शिष्य पण अपुठेके० परिसदने अण फरउयो थको एम
कहेके, दीक्षापालवामा गु डलेनने? एटले दीक्षानो मार्ग सुलजज ने एवो ते जिस्कायरि
या अकोविएके० जिह्वाचर्याने विपे अकोविद, एटले अजाण. अनेरा आचारने विपे अनि
पुण थको नवदीक्षितते ते सूरमझुतिअप्पाण के० वचन मात्रे करी पोताने विपे शर
पणानो माननार ते जावके० ज्यालगे लूहके० सयमने नसेवए के० सेवे नही त्यांजगे
एवु कहे के, “ ए सयममा गु डुफ्करपणुं ठे ” परतु जेवारे सयम आदरे तेवारे प
रिसदहो उदय आवे थके सिदाय ॥ ३ ॥ हवे सयमनुं डुफ्करपणुं देखाडेहे. जया
के० त्या एकदाकाले हेमतमासमि के० हेमत क्तुना पोप अने माघ मासमा स
वग के० सर्वांगे पाठातरे मवायगं के० वायरासहित सीतफुसति के० गीत फरसे तउ
के० तेवारे मदाविके० मदबुद्धि जारी कर्मजीव कायर थको, चारित्रने विपे सीपतिके०
सिदाय एटले दीनपणुं पामे. कोनी पेरे? तोके, रऊहीणावि खत्तिया के० जेम राज्य
हीन हूत्री सिदाय तेनी पेरे ते साधु पण जाणी लेवो ॥ ४ ॥

॥ टीका—दार्ष्टांतिकमाह । (एवमिति) । एव पूर्वोक्तप्रकारेण यथा शूरमन्योजेता
र वासुदेवमन्यवा युध्यमान दृष्टा जग याति । एव शिष्यकोऽग्निवप्रव्रजित परीपदैरस्पृष्ट
ए प्रव्रज्याया किङ्करमिति गर्जन जिह्वाचर्याया जिह्वाटनेऽकोविदोऽनिपुण. । उपजङ्घ
णादन्यस्मिन्नपि साध्याचारेऽनिपुण स आत्मान तावत् शिशुपालवत् शर मन्यते । याव
कृतारमिव रूक्ष सयम नसेवते ननजते । सयमप्राप्तौहि बहवोऽगुरुकर्मणोऽपसत्वाजगमु
पयातीति ॥ ३ ॥ मयमन्य रूक्षत्वमाह । (जयेचि) यथा हेमतमामे गीतकाले गीत स्पृशति न
वांगातत्र गीते मदाविपीदति दीना स्यु । राज्यहीना राज्यच्युतायथाक्षत्रियाराजान ॥ ४ ॥

॥ टीका—दार्ष्टांतिकमाह । (एवसेहेवीत्यादि) । एवमिति प्रकातपरामर्शार्थ । य
थाऽग्नौ शूरमन्यउत्कृष्टसिंहनादपूर्वकसग्रामगिरस्थुपस्थित पश्चात्कृतार वासुदेवम
न्य वा युध्यमान दृष्टा दैन्यमुपयाति । एव शिष्यकोऽग्निवप्रव्रजित. परीपदैरस्पृष्टोऽबुद्ध
प्रव्रज्याया किङ्करमित्येव गर्जन जिह्वाचर्याया जिह्वाटनेऽकोविदोऽनिपुण । उपल
क्षणाथैत्वादित्यादि । साध्याचारेऽग्निवप्रव्रजितत्वादप्रवीण. स एव चूत आत्मान

॥ टीका—एतदेव दर्शयितुमाह । (अण्येगेइत्यादि) । अपि संजावने । एके अनार्या
 आत्मदमसमाचारामिव्यात्वोपहतबुद्धयोरोगदेषपरिगता । साधु (पतिपतेसिति) अ
 नार्यदेशपर्यते वर्तमान (चारोति) चारोयं चौरय स्तेन इत्येव मत्वा सुव्रत कदर्थयति ।
 तथाहि । बध्नाति रज्ज्वादिना सयमयति निद्रुक नीहणशील बालाग्रहा सदसद्विवे
 कविकजास्तथा कपायवचनैश्च क्रोधप्रधानकटुकवचनैर्निर्जन्तस्यतीति ॥ १५ ॥ अपिच
 (तद्वद्वेष्टेत्यादि) । तत्र तस्मिन्ननार्यदेशपर्यते वर्तमान साधुरनार्यद्वेष्टेन यष्टिना मुष्टि
 ना वा सयति प्रहतोऽथवा फलेन वा मातुलिगादिना खड्गादिना वा ससाधुरेव तै कद
 र्थ्यमान कश्चिदपरिलतोवालोऽङ्गोक्षातीना सज्जनाना स्मरति । तथाया । यद्यत्र मम
 कश्चित् सबधी स्यात् नाऽहमेवजूता कश्चेनामवापुयामिति । दृष्टातमाह । यथा स्त्री कुक्ष
 सती स्वगृहात् गमनशीला निराश्रया मासपेशीय सर्वस्पृहणीया तस्करादिनिरनिद्रता
 सती जातपश्चात्तापा ज्ञातीना स्मरत्येवमसावपीति ॥ १६ ॥ उपसहारार्थमाह । (एते
 नोऽप्यादि) । नोऽति शिष्यामत्रण । यएतआदित प्रनृति दशमशक्रादय पीडोत्पादक
 त्वेन परीपद्वाएवोपसर्गाअनिहिता कृत्वा सपूर्णाबाहुत्येन स्पृश्यते स्पर्शेऽप्येणाऽनु
 चूयंतइति स्पर्शा । कथनूता परुषा परुषैरनार्यै रूतत्वात् पीडाकारिण । तेचाऽपस
 त्वैर्द्वे त्वेनाऽधिसह्यते ताश्चाऽसहमानालघुप्रकृतयः केचन श्लाघामगीकृत्य हस्तिनश्च
 रणशिरसि शरजालसर्वाता शरशताकुलाजगमुपयात्येव क्लीबाअसमर्थाअवशा
 परवशा कर्मापत्तागुरुकर्माण पुनरपि गृहमेव गता । पागोतर वा (तिब्रसद्वेति) ती
 रैरुपसर्गैरनिद्रता गता गगानुष्ठाना सयम परित्यज्य गृह गताइति । ब्रवीमीति पूर्वव
 त् । उपसर्गपरिहाया प्रथमोद्देशकइति ॥ १७ ॥

॥ अथ द्वितीयोद्देशकस्य प्रारम्भे पहिला उद्देशामा प्रतिकूल उपसर्गना कारण कह्या
 हवे बीजा उद्देशामा अनुकूल उपसर्गना कारण कहेवे

अहिमे सुहमा सगा, निष्कुण जे डुरुतरा ॥ जह एगे विसीय
 ति, एचयतिज वित्तए ॥ १ ॥ अण्येगे नायनं दिस्स, रोयति
 परिवारिया ॥ पोसणे ताय पुद्दोसि, कस्स तायजहासि ए ॥ २ ॥

अर्थ—अहंके० अथ हवे इमे के० ए सुहमाके० सुक्का, एटले चित्ते विकार उपजावनार एवा.
 अतरग प्रतिकूल उपसर्गना कारण पण बादर एटले प्रगट देखाय नही तेवा शरीरने विकार
 करनार उपसर्ग न जाणवा एता सगाके० मातापितादिकनो सबध, ते सबधी जेके० जे नि

यइतिनाव । मित्राऽमुहलावसु, वायाघोलेऽकठमल्लमि । कहकहकरेऽहियय, देहि
 ति पर जणतस्त ॥ १ ॥ गतित्रशोमुखे दैन्य गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि
 तानि चिन्हानि याचके ॥ १ ॥ एवं याञ्जापरिपह परित्यज्य महापुरुषसेवित पथा श्र
 यणीय । आक्रोशपरिपहमाह । कम्मत्ति । पृथक्जनाएवमाहु सामान्यलोकाश्चमुक्तव
 त । यथा एते यतय कर्मेनि कृप्यादिजिरार्तास्तत्कर्तुमसमर्था सतोयतित्व प्रतिपन्ना
 दुर्जगा पुत्रदारादिनात्यक्तानिर्गतिका सत प्रव्रज्यामाश्रिताऽति ॥ ६ ॥

॥ टीका-उल्लपरीपहमधिकृत्याह । (पुठेऽल्यादि) । ग्रीष्मे ज्येष्ठापाढारख्ये अग्नि
 तापस्तेन स्पष्टऽनुभोव्याप्त सन् विमनाविमनस्क सुषुवा अतिशयेन पातुमिच्छा पिमा
 सा ता प्राप्नोतितरा नृडजिन्नुतोवाहुलेन दैन्यमुपयातीति दर्शयति । तत्र तस्मिन्नु
 ल्लपरीपहोदये मदाजमाश्रयताविपीदति पराजगमुपयाति । दृष्टातमाह । यथा म
 त्स्याश्चटपोदके विपीदति । गमनाजावान्मरणमुपयात्येव सत्वाजावास्तयमात् त्र
 श्यतइति । इदमुक्त नवति । यथा मत्स्याश्चटपत्वाडुदकस्य ग्रीष्मानितापेन तक्षाश्च
 वसीदत्येवमटपसत्वाश्चरित्रप्रतिपत्तावपि जजमलक्केदक्किन्नगात्राबहिरुल्लानितमा शीत
 जाल् जलाश्रयान् जलाधारगृहचठनादीनुल्लप्रतिकारहेतूननुस्मरतश्चाकुलितचेतस स
 यमानुष्ठान प्रति विपीदति ॥ ५ ॥ साप्रत याञ्जापरिपहमधिकृत्याह (सदादत्तेऽ
 ल्यादि) यतीना सदा सर्वदा दत्तशोधनाद्यपि परेण दत्तमेपणीयमुत्पादाद्येपणादोशगहि
 तमुपनोक्तव्यमित्यत कुधादिवेदनार्ताना यावक्कीव परदत्तैपणाडु ख नवति । अपि
 चेय याञ्जापरिपहोदपसर्वैर्दु खेन प्रणोद्यते त्यज्यते । तथाचोक्तं । मित्राऽमुहलावसु, वा
 याघोलेऽकठमल्लमि । कहकहकहेऽहियय देहित्तिपरजणतस्त ॥ १ ॥ गतित्रशोमुखे दैन्य
 गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि तानि चिन्हानि याचके इत्यादि । एव दुस्त्यजं
 याञ्जापरिपह परित्यज्य गतानिमानामहासत्वाज्ञानाद्यजितृदये महापुरुषसेवित पथान
 मनुव्रजतीति श्लोकपश्चाद्धेनाऽक्रोशपरिपह दर्शयति । पृथक्जना प्राकृतपुरुषाश्चनार्य
 कट्पाश्वयेवमाहु रित्येवमुक्तवत । तथथा । ये एते यतय जलाविलदेहालुचितशिर
 स कुधादिवेदनाग्रस्तास्ते एतै पूर्वाचरितै कर्मेजिरार्ता पूर्वस्मृतकर्मण फलमनुभव
 ति । यदिया कर्मेनि कृप्यादिजिरार्तास्तत्कर्तुमसमर्थावदिशा सतोयतय सवृत्ताइतित
 येते दुर्जगा सर्वेणैव पुत्रदारादिना परित्यक्ता निर्गतिका संत प्रव्रज्यामन्यपगताइति ॥ ६ ॥

एते सदे अचार्थता, गामेसु एगरेसु वा ॥ तत्र मदा विसीयति,
 सगाममिव नीरुया ॥ ७ ॥ अप्येगे खुधियं जिखु, सुणी मंसंति
 खूसए ॥ तत्र मदा विसीयति, तेउ ॥ ८ ॥

तथाविधाज्ञातय स्वजनामातापित्रावयः प्रव्रजतं प्रव्रजित वा दृष्टोपलज्य परिवार्य वेष्टयित्वा रुदति रुदतोवा वदति च दीन । यथा बाल्यात् प्रनृति त्वमस्मानि पोषितोवृक्षा ना पाजकोजविष्यतीति कृत्वा तनोषुनानोऽस्मानपित्व तात पुत्र पोषय पालय कस्य रु ते केन कारणेन कम्यवा बलेन तातास्मान् त्यजसि नास्माकं नवतमतरेण कश्चिच्चाता विद्यतइति ॥ २ ॥

पिया ते धेरउं तात, ससा ते खुड्डिया इमा ॥ जायरोते सगा ता त, सोयरा कि जहासि ऐ ॥ ३ ॥ मायर पियरं पोस, एवं लोगो जविस्सति ॥ एव खु लोइयं ताय, जे पालति य मायर ॥ ४ ॥

अर्थ-पियाते धेरउंतात के० अहो तात ताहरो जे पिताछे ते धेरउं एटले मोकरो छे अर्थात् वृद्धे, तथा ससा के० वेहेन ते खुड्डिया के० न्दानीछे, इमाके० ए प्रत्यक्ष देखायछे. तथा जायरोतेसगातात के० हेतात ताहरो सगाचाइ ते एक माताना जल्था एवा सोयरा के० सहोदर एक उदरना उपज्या, स्नेहना पात्र, तेने किजहासिऐ के० केम ठामीश ते कारण माटे तु अमने का ठांछे ॥ ३ ॥ तथा मायर के० माता अने पियर के० पिता तेने पोस के० पोषण कर एव लोगोजविस्सति के० एरीते पर लोकनी सिद्धि थजे एवखुलोइयं ताय के० तथा हेतात आलोकने विषे पण निश्चय थकी एवो आचारछे के जे पालति य मायर के० जे ससारमाहे पोताना मातापिताछु पालणपोषणकरे, तेज श्रेष्ठ मनुष्य कहेवायछे यतोगुरुवोयत्र पूज्यतिइति वचनात्॥४॥

॥ टीपिका-पियेति। हेतात पुत्र ते तव पिता स्थविर स्वसाजगिनी तत्र कुल्लिका जन्वी इमे त्रातरस्तव निजास्तात सोदरा स्वका सहोदरा किमस्मान् त्यजसि ॥३॥ मायरमिति। मातर पितर पुषाण पोषय एवकृते तवेह लोक परलोकश्च नविष्यति । इदमेव लौकिक लोकसमतं यत् वृद्धयोर्मर्त्यपित्रो परिपालन । यतः । गुरुवोयत्र पूज्यंते यत्र धान्यं सुप्तं स्फुटं ॥ अदत्तकलहोयत्र तत्र शक्र वसान्धमिति ॥ ४ ॥

॥ टीका-किंच (पियेत्यादि) हेतातपुत्र पिता ते तव स्थविरोवृद्ध शताती त स्वसाच जगिनी तव कुल्लिका जन्वी अप्राप्तयौवना इमा पुरोवर्तिनी प्रत्यक्षेति तथा त्रातरस्ते तव स्वकानिजास्तात सोदराएकोदरा किमित्यस्मान् परित्यजसीति ॥ ३ ॥ तथा (मायरमित्यादि) मातर जननी तथा पितर जनयितारं पुषाण विनृहि । एव च कृते तवेह लोक परलोकश्च नविष्यति । तातेदमेवलौकिक लोकाधीर्णमयमेव लौकिकः पं

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागमसंग्रह जागै छसरा.

१६७

यस्तिजावः । निज्जाइ मुहलावसुं, वायापोलेइकंममळंमि । कहकहकरेइहियं, देहि
नि पर जणतस्स ॥ १ ॥ गतित्रंगोमुखे दैन्य गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि
तानि चिन्हानि याचके ॥ २ ॥ एव याच्चापरिपह परित्यज्य महापुरुषसेवित पया अ
यणीयः । आक्रोशपरिपहमाह । कम्मचति । पृथक्जनाएवमाहु सामान्यलोकाइवमुक्त्वं
त । यथा एते यतय कर्मणि कृपादिजिरातास्तत्कर्तुमसमर्था संतोयतिवं प्रतिपन्ना
डुर्गगा पुत्रदारादिनात्यक्ता निर्गतिका संत प्रव्रज्यामाश्रिताइति ॥ ६ ॥

॥ टीका-उत्तपरीपहमधिकृत्याह । (पुष्टेइत्यादि) । ग्रीष्मे ज्येष्ठापादाग्नये अग्नि
तापस्तेन स्पृष्टं तुतोऽयाम् सन् विमनाविमनस्क सुषुवा अतिशयेन पातुमिष्टा पिप्रा
सा तां प्राप्तोन्नितरा दृढजिजूतोवाहुत्येन दैन्यमुपयातीति दर्शयति । तत्र तस्मिन्
उत्तपरीपहोदये मदाजमाश्रयकाविषीदति पराजंगमुपयाति । दृष्टातमाह । यथा म
स्त्याश्चपोदके विषीदति । गमनाजावान्मरणमुपयात्येव सत्त्वानावात्संयमात् न
इयतइति । इदमुक्तं जवति । यथा मत्स्याश्चत्पत्वाडुदकस्य ग्रीष्मानितापेन तप्ताश्च
वतीदित्येवमत्पत्तत्वाश्चारित्रप्रतिपत्तावपि जलमज्जेदक्किन्नगात्रावहिरुत्पानितमा शीत
जान जलाभयान् जलाधारगृहचवनादीनुत्तप्रतिकारहेतून्नुत्तरतश्चाकुलितचेतस न
यमानुष्ठान प्रति विषीदति ॥ ५ ॥ सांप्रत याच्चापरीपहमधिकृत्याह (सदावचेइ
त्यादि) यतीना सदा सर्वदा दत्तशोधनाद्यपि परेण दत्तमेपणीयमुत्पादाद्येपणाद्येपरहि
तमुपनोक्तव्यमित्यत कृपादिवेदनात्तानां यावल्लीव परदत्तैपणाडु खं जवति । अपि
चेप याच्चापरीपहोदयसत्त्वं दुःखेन प्रणोद्यते त्यज्यते । तथाचोक्तं । निज्जाइमुहलावसुं, वा
यापोलेइकंममळंमि । कहकहकरेइहियं देहित्तिपरजणतस्स ॥ १ ॥ गतित्रंगोमुखे दैन्यं
गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि तानि चिन्हानि याचके इत्यादि । एव इत्थज
याच्चापरीपहं परित्यज्य गतानिमानामहासत्त्वानाद्यनिवृद्धये महापुरुषसेवित पंथान
मनुव्रजतीति श्लोकरूपश्चाद्वेदनाऽक्रोशपरीपह दर्शयति । पृथक्जना. प्राकृतपुरुषाद्यनार्थ
कृपाइत्येवमाहु रित्येवमुक्त्वं । तद्यथा । ये एते यतय जलाविलदेहाकुंचितगिर
स कृपादिवेदनाग्रस्तास्ते एते पूर्वाचरितैः कर्मजिराता पूर्वस्वरुतकर्मणः फलमनुजव
ति । यद्विश कर्मणि. कृपादिजिरातास्तत्कर्तुमसमर्थाऽद्विष्टा. संतोयतय संवृचाइति
यते डुर्गगा सर्वेष्वेव पुत्रदारादिना परित्यक्ता निर्गतिका संत प्रव्रज्यामनुपगताइति ॥ ६ ॥
एते सदे अचार्यता, गामेसु एगरेसु वा ॥ तत्र मंदा विसीयति,
सगाममिव जीरुया ॥ ७ ॥ अप्येगे खुधियं निरुं मंती ॥ ८ ॥
लूसए ॥ तत्र मंती निरुं मंती ॥ ९ ॥

गंतुं तां पुणो गच्छे, एय तेणासमणोसिया ॥ अकामगं परि
कम्म, कोउते वारेउ मरिहति ॥७॥ ज किंचि अणुग तात, तं पि
सव समीकतं ॥ हिरण ववहाराइ, तपि दाहासु ते वय ॥ ८ ॥

अर्थ—गुतुताय के० तेमाटे अहो तात एकवार घेर जइने पुणो गच्छे के० वली फरी
आवीने यति थाजो एय तेणासमणोसिया के० एटलु कीया थकी अश्रमणपणु न
थाय, जो तमे अकामग के० गृह व्यापारनी इच्छारहित परिकम्म के० पोतानु मन
मान्यु अनुष्ठान करशो, तो तमने कोउते वारेउ मरिहति के० कोण वारवाने समर्थ ठे अ
थवा अकामग के० वृद्धावस्थाये विषयानिजाप निवर्त्ते थके परिकम्म के० सयमानुष्ठा
नने विषे पराक्रम करजो, केमके तेवखत धर्म करवाने योग्य ठे, तेवारे कोते वारेउ
मरिहति के० तमोने कोइ पण वारवाने समर्थ थजो नही ॥७॥ जकिंचि अणुगता तके० वली
अहो तात जेकाइ तमारा उपर कृण एटले छेणुहुतु तपिसवके० तेपण अमे सर्व वेवुं स
मीकित के० समुकीयु, एटले मागनाराउनु सर्व छेणु चुकावी दीयु ठे, तथा हिरण्यववहा
राइ के० जे व्यवहारने काये अथवा अन्य कोइ जोगोपजोगने अर्थे सुवर्ण रुपदिक्
खपमा लागजो तं पि के० तेपण सर्व अमे तेवय के० तेमोने दाहासुके० आपीछु ॥८॥

॥ टीपिका—(गुतुमिति) तात गत्वा गृह स्वजनवर्गं दृष्ट्वा पुनर्गतासि न च तेनैतावता
गृहगमनमात्रेण त्वश्रमणोऽनविष्यसि । अकामक गृहव्यापारेऽन्वारहितं पराक्रमतं स्वानि
प्रेतानुष्ठानं कुर्वाण कोऽप्यनुमर्हति । एकवार गृहमागत्य पुनर्यथोचितं कुर्यादिति ज्ञाव ।
अथवा अकामक वृद्धावस्थाया मदनैऽन्वारहितं पराक्रमतं सयमे प्रवर्तमानं त्वा कोऽप्यनु
मर्हति ॥७॥ (जकिंचिदिति) यत्किंचित्तव कृणमासीत्तदस्मानिर्विजज्य समीकृतं समजा
रेण व्यवस्थापितं । यच्च हिरण्यं इव व्यवहारादाबुपयुज्यते तदपि वयं तव दास्याम ॥८॥

॥ टीका—किंच । (गुतुमित्यादि) । तात पुत्र गत्वा गृह स्वजनवर्गं दृष्ट्वा पुनरागता
सि न च तेनैतावता गृहगमनमात्रेण त्वश्रमणोऽनविष्यसि । (अकामगति) अनिच्छतं
गृहव्यापारेऽन्वारहितं पराक्रमतं स्वानिप्रेतानुष्ठानं कुर्वाण कस्त्वा नवत वारयितुं निषेध
यितुमर्हति योग्योऽनवति । यद्विना (अकामगति) वार्द्धकावस्थाया मदनैऽन्वारहि
तं पराक्रमतं सयमानुष्ठानं प्रति कस्त्वामवसरप्रति कर्मणि प्रवृत्तं धारयितुमर्हतीति ॥
॥७॥ अन्यच्च (जकिंचिदित्यादि) । तात पुत्रं यत्किमपि नवदीपभूणजातमासीत्तत्सर्वमस्मा
नि सम्यग्विजज्य समीकृतं समजागेन व्यवस्थापितं । यदिचोक्तं सत् समीकृतं सुदेयत्वेन
तं दद्यापि यच्च हिरण्यं इव जातं व्यवहारादाबुपयुज्यते । आदिशब्दात् येनवा प्रकारेण
प्रातरस्तेन यास्यति तदपि वयं दास्यामोऽनिर्यनोहमिति मारुथानयमिति ॥ ८ ॥
था (मायार,
तवेह लोक

राय धनपनसिध बाहाइरका जैनागमसंग्रह जोग उतरा. १६९

अप्यगे पडिनामति, पडिपंधियमागता ॥ पडियारगता एते,
जे एते एव जीविणो ॥ ए॥ अप्यगे वड जुजंति, नगिणा पिमो
लेगाहमा ॥ मुंनकमूविणछंगा, उज्जला असमाहिता ॥ १० ॥

अर्थ-वनी ग्रामीण जोरुं वचन पसिह कहते अप्यगे के० अपि संजावनाये.
कोइ एव धर्मना अलाप पडिपंधियमागता के० साधुना देपी, साधुनी साथे शत्रुजावे
पाहोना यहा पडिनासंति के० एवु कठोर वचन साधुप्रते जाते एटले बोले. थुं बोले?
तो के० पडियारगताएते के० ए बापडा पाठजा नवना करेलां कर्मनां फलजोगवेठे. जे
एते के० जे ए यति ते एवजीविणो के० एम आजीविकाये जीवेठे. एटले परधरनी
निह मापेठे, तथा अतप्रात आहारना लेनारा ठे. एणे पूर्वले जवे कांइ दीधुं नथी,
काइ लाधु नथी तथा मस्तक मुंन थड वीनत्सरुपे सर्व जोग थकी वंच्या एवा ए बाप
डा इग्जी यका, जीवे ठे ॥ ए ॥ तथा बली एहिज परिसह कहेठे. अप्यगेवडजुजंति
के० अपि संजावनाये, एक कोइ अनार्य एवा वचनबोले के, नगिणा के० ए नागा स
काल पिमोनगाहमा के० परपिमना, उंसीयाला अधम डगंठाना स्यानक मुंन के०
मुंनरे, कंनूके० खाजीये करी एमना जरीर विणछंगाके० विणठाठे. अगजेना एवा
पाम तथा उज्जला के० मेज प्रखेद थकी खरड्याठे असमाहिया के० सर्वकाल अरु
माधिया एठे थगौजनिक देखनाराने असमाधिना उपजावनारठे. ॥ १० ॥

विवक्षो नातिसगेहि, हृत्तीवावि नवग्गहे ॥ पिष्ठतो परिसर्पन्ति,
सुयगोव अदूरए ॥ ११ ॥ एतेसं गा मणूसाण, पातालाव अ
तारिमा ॥ कीवा जञ्च य किस्सन्ति, नायसगेहि मुञ्चिया ॥ १२ ॥

अर्थ-पठते नातिसगेहि के० ज्ञाति गोत्रीनी संगते करी विवक्षो के० विविध प्रका
रे बंधाणो थको परवश थयो एटले तेमना अनुकूल वचने करी मनने विपे धृति उप
जी तेणे करी बयाणो हृत्तीवाविनवग्गहे के० जेम नवा ग्रहण करेला हस्तिने, जो
इक्षुखमादिकनो आहार कराविये तो नवा वधने करी बयाय अथवा मधुर वचने क
री उपचारिये तेवारे ते वधननो अगीकार करे तेम अंही पण ए दृष्टाते ते ज्ञाति गोत्रि
जे पुत्रादिकठे ते सुयगोव के० नवप्रसूत गायनीपेरे जेम तेगाय पोताना बालक थकी अ
दूरए के० दूर नजाय, तेम ते पिष्ठतोपरिसर्पन्ति के० पुत्रादिक तेसाबुने व्यामोहमा
पाहवाने अर्थ पढावे लाग्याज फरता रहे ॥ ११ ॥ हवे सगनो दोष कहेवे, एतेसगा
के० एपूर्वोक्त मातापितापुत्रादिकनो जे सगम ठे ते मणूसाण के० मनुष्यने पातालाव
के० पाताल समुद्रनी पेरे अतारिमा के० तरता दुस्तर जाणवो जञ्चय के० जे सगमने
विपे मनुष्य कीरा के० क्लीव असमर्थ ठता किस्सन्ति के० क्लेश पामेवे, ते केवाठता
क्लेशपामेवे, तोके नायसगेहिमुञ्चिया के० ज्ञाति स्वज्जनने सगे गृह भूषित ठता ससार
माहे क्लेश पामेवे ॥ १२ ॥

॥ टीका- (विवक्षति) । ज्ञातिसगैर्विवक्षोविज्ञेपेण बह । तेच ज्ञातयस्तस्मिन्नव
सरे तस्य सर्वमनुकूलमनुतिष्ठति । यथा हस्ती नवग्रहे धृत्युत्पादनार्थे इक्षुखडादिनिरु
पचर्यते तथाऽसावप्युपचर्यते । यथाऽजिनवप्रसूता गौर्निजवत्सस्यादूरगा समीपवर्ति
नीसती पृष्ठत परिसर्पन्ति एव स्वजनाथपि तन्मार्गानुगा स्यु ॥ ११ ॥ (एतेति) एते
पूर्वोक्ता सगा पित्रादिसंबन्धामनुष्याणां पाताला समुद्राश्च आतारिमादुस्तरा सति
क्लीवाअसमर्था । यत्र येषु सगेषु क्लिश्यन्ति क्लेशमनुभवति ज्ञातिभगैर्भूयिता ॥ १२ ॥

॥ टीका-अपिच । (विवक्षत्यादि) विविध बह परवशीकृत विवक्षोज्ञातिसंगर्मा
तापित्रादिसंबन्धैस्तेच तस्य तस्मिन्नवसरे सर्वमनुकूलमनुतिष्ठतोऽर्थात्तुत्पादयति । हस्तीवा
पि नवग्रहे अजिनवग्रहणे धृत्युत्पादनार्थमिक्षुशकलादिनिरुपचर्यते । एवमसावपि सर्वा
नुकूलैरुपायैरुपचर्यते । दृष्टान्तरमाह । यथाऽजिनवप्रसूता गौर्निजवत्सनाधयस्यादूरगा स
मीपवर्तिनी सती पृष्ठत परिसर्पत्येव तेषां निजावत्प्रव्रजित पुनर्जातमिव मन्यमाना पृष्ठ
तोनुसर्पन्ति तन्मार्गानुयायिनोजवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ सगदोषदर्शनायाह । (एतेसगाइत्यादि)

(पुच्छेति) क्वचित्सिंधुताम्रलिप्तकोकणादिषु बहवोदंशमशका स्युस्तत्रपर्यटन् साधुस्ते
 स्पष्टोन्नतस्तथा निष्किचनत्वानृणेषु शयानस्तेषां स्पर्शसोढुमशक्रुवन् आर्त्तं सन् एव
 कदाचिञ्चितयेत् । यथा परलोकार्थमिदं दुष्करमनुष्ठानं क्रियते नचासौ मया परलोकं प्र
 त्यक्षेण दृष्टोनाप्यनुमानादिना । यदि परमनेन क्लेशेन मरणं स्यान्नान्यत्फलं किंचिदिति १ १

॥ टीका—साप्रतमेतद्भाषकाणां विपाकदर्शनायाह । (एवमित्यादि) । एवमनंतरोक्तरी
 त्या एके अपुण्यकर्माणोविप्रतिपन्ना साधुसन्मार्गद्वेषिणश्चात्मना स्वयमज्ञा । तुशब्दा
 वन्नेपां च विवेकिनां वचनमकुर्वाणा सतस्ते तमसोऽज्ञानरूपादुल्लुप्य तमोयाति ग
 हति यद्विवा अयस्तादृश्यपस्तनीं गतिं गच्छति । यतोमहाज्ञानावरणीयेनाऽवष्टब्धास्त
 या मोहेन मिथ्यादर्शनरूपेण प्रावृताऽद्यावद्विता सतः पिगप्राया साधुविक्षेपतया कुमा
 र्गगजवन्ति । तथाचोक्तं । एकं हि चक्रुरमलं सहजोविवेकस्तद्विज्ञेयं सह सवसतिर्विती
 य । एतद्दृश्यं ननु विन यस्य सतत्वतोऽयस्तस्याऽपमार्गचलने खलु कोपराय ॥ १ ॥ ११ ॥
 वंशमशक्रुपरीपहमप्रिठ्याह । (पुच्छेयेत्यादि) क्वचित्सिंधुताम्रलिप्तकोकणादिके देशे अ
 यिकादशमशकाजवति । तत्रच कदाचित्साधु पर्यटस्तेस्पष्टश्च नक्षितस्तथानिष्किचन
 त्वात् तृणेषु शयानस्तस्पर्शसोढुमशक्रुवन् आर्त्तं सन् एव कदाचिञ्चितयेत् । तद्यथा ।
 परलोकार्थमेतदुष्करमनुष्ठानं क्रियमाणं घटेत नचाऽसौ मया परलोकं प्रत्यक्षेणोपलब्धो
 ऽप्रत्यक्षत्वात् नाऽप्यनुमानादिनोपलभ्यतइति । अतोयदि परममानेन क्लेशजितापेन
 मरणं स्यान्नान्यत्फलं किंचनेति ॥ १२ ॥

संतता केसलोएण, वंजचेर पराइया ॥ तव मंदा विसीयति,
 मग्गा विवाव केयणे ॥ १३ ॥ आयदंनसमायारे, मिग्गासंविद्य
 नावणा ॥ हरिसप्पुनसमावन्ना, केइ लूसंति नारिया ॥ १४ ॥

अर्थ—तथा बली सतता केसलोएण के० केशना लोचे सताप्या तथा वंजचेर
 पराइया के० ब्रह्मचर्यं यकी जागा एटले लोचनी पीडा उपनी यकी तथा कामविकार
 ना दीपवा यकी तव के० त्या मदा के० मद अज्ञानी वापडा विसीयति के० सदाय
 सयम यकी त्रष्ट पाय ते कोनी परे? तोके, जेम केयणे के० केतन एटले मत्स वंध
 न तेने विपे विघाव के० प्रवेश करवा यकी मग्गा के० माठलुं जीवितव्य यकी चूकेठे.
 तेनी परे ते वापडा सयम यकी चूकेठे ॥ १३ ॥ आयदंनसमायारे के० आत्मा जे
 यकी दनाय एगे जेनो आचार एटले अनुष्ठानठे तथा मिग्गासंविद्यनावणा के०
 मिथ्यादर्शनं संस्थित एटले मिथ्यादर्शने नावित जेनु चित्तं ठे, तथा हरिसप्पुनसमाव

पङ्क्तिषा परिहरेत् । किमिति यत सर्वेऽपि केचन सगास्ते महाश्रवामहान्ति कर्मणश्चा
 श्रवणाराणि वर्तते । ततोऽनुकूजैरुपसर्गैरुपस्थितैरसयमजीवितं गृहावासपाशं नाजि
 काहेतुं नाजिजयेत् । प्रतिकूलैश्चोपसर्गैः सङ्घिर्जीविताजिजाप्री ननवेदसमजसकारित्वेन न
 वजीवितं नाजिजाहेतुं । क्रिकृत्वा श्रुत्वा निजम्याग्रगम्य । कथमर्थं श्रुतचारित्रारख्यं । नास्यो
 त्तरोस्तीत्यनुत्तर प्रधानं मान्नाऽमित्यर्थः ॥ १३ ॥ अन्यच्च । (अहिमेत्यादि) । अथेत्यधिका
 रातरदर्शनार्थः । पाठांतरं वा अहोऽति तच्च विस्मये । इमे इति प्रत्यक्षासन्ना सर्वजनविदि
 तत्वात् सति विद्यते वक्ष्यमाणाश्चावर्तयति प्राणिनः आम्रयतीत्यावर्तस्तित्र इव्यावर्ता
 नद्यादेर्नवावर्तास्तूहृदमोहोदयापादितविषयान्जिजापसपादकसपत्प्रार्थनाविज्ञोपाएतेचाव
 र्ता काश्यपेन श्रीमन्महावीर्यवर्द्धमानस्वामिनाऽनुत्पन्नदिव्यज्ञानेनावेदिता कथिता
 प्रतिपादिता । यत्र येषु सत्सु बुद्ध्याव्यवगततत्त्वाश्चावर्तविषयकवेदिनस्तेऽन्योवसर्पते । प्रम
 त्ततया तद्गूरुगामिनोऽनवत्यष्टबुद्धस्तु निर्विवेकतया येह्यवसीदत्यासक्तिं कुर्वतीति ॥ १४ ॥

रायाणो रायमञ्चाय, माहणा अञ्चव रत्तिया ॥ निमंतियति नो
 गेहि, निष्कूण साहु जीविण ॥ १५ ॥ ढङ्गस रहजाणेहि, वि
 हारगमणेहिया ॥ जुजजोगे इमे सग्गे, महरिसी पूजयामु त ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे ते आवर्त कहेने रायाणोराय के० राजाना राजा जे चक्रवर्ति प्रमुख तथा
 राजाना मञ्चाय के० अमात्य मन्त्रीवरप्रमुख तथा माहणा के० ब्राह्मण ते पुरोहित
 प्रमुख अथवा रत्तिया के० ह्मन्त्रीते इहवाकुकुलप्रमुख वशने विपे उत्पन्न अथवा एवा
 पुरुषो ते निष्कूणजीविण के० साधुने आचारे प्रवर्तता एवा साहु के० साधुने नोगेहि
 के० नोगे करी निमंतियतिके० ब्रह्मदत्ते जेम चित्र माधुने निमत्रण कछु तेनी पेरे निम
 त्रण करे ॥ १५ ॥ हवे जेरीते नोगे करी निमत्र ते देखाडेने ढङ्गस्सके० हस्ती घोडा ग्ह
 के० रथ यानके० पालखी प्रमुख, एटले करी निमत्रण करे नोलवे विहारगमणेहिय
 के० वद्यानादिकने विपे क्रीडादिक हेतुये गमन करवाने अर्थ, तथा अन्य इडियोने
 अनुकूज एवा विषयसुखने अर्थ निमत्रण करे अने कहेके इमे के० आ प्रत्यक्ष सग्गे
 के० श्लाघनीय नोगे के० नोग ते तमे जुजके० नोगवो, महरिसी के० अहो महर्षि
 एटले प्रकारे करीने पूजयामुत के० अमे तमोने पूजीये ठेये ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(रायाणोति) । राजानोराजामात्यामन्त्रिणोब्राह्मणा अथवा ह्मन्त्रिया
 शोषनृत्या । एते सर्वेऽपि निष्कूणसाधुजीविनः साध्वाचारेण जीविनशील साधु नोगैर्निमत्रयं
 ति नोगाश्रमीकारयति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रिणा चित्रसाधुर्नोगैर्निमत्रित इति ॥ १५ ॥ तथा

जें साधु तेसिके० ते साधुने एम कहेके, चारोचोरोतिसुवपके० ए हेरुठे चोग्ठे, निरुण शीज एम कहीते सुव्रतजे अणगार तेने बधतिनिकयके० राशी प्रमुखे करी, साधुने बाधे एवा बालाके० बाल अज्ञानी तथा कसायवयणेहियके० कपायना वचने करी निजर्त्तना करे. ॥ १५ ॥ तड्डेके० त्यां अनार्य पुरुषे साधुने दमेणके० दमे करी तथा मुठिणाके० मुष्टियं करी अडवाके० अथवा फलेणवाके० फले करी सवीतेके० हणो ठतो काइक परि एत साधु नातिणसरती बाले के० एवा ड खोने ते बाल अज्ञानी अण सहेतो थ को ज्ञाती गोत्रीने सजारे के, माहारो सबधि गोत्री जो कोऽ अहिया होत तो ए मने एवी कदर्येना नकरत, एवी चितवना करे इडिवाकुडगामिणी के० जेम स्त्री रीशाणी थकी, पोताना घरमाथी निकजी, रस्तामा तेने चोर लोकोए ग्रहण करी ठती पोताना संबंधितु स्मरण करे, पश्चात्ताप करे, तेनीपरे जाणी लेवी ॥ १६ ॥ हवे उपसंहार करतो कहेते. एते के० ए जे पूर्वे दसमशकादिकना परिसह कहा ते जोके० श्रीसुध मस्वामी जबूप्रमुख शिष्योने बोलावी कहेते के, जोशिष्यो कसिणाफासा के० जे परिसह कहा ते सपूर्णप्रत्ये फरजे फरुसा डसहियालया के० जे कठोर अहियासता डर्जेनवे एवा परिसहने अणसहेता एवा जे किवाके० क्लीत्र असमर्थ अवसाके० परवशे एटले कर्मना वशे पड्या थका गयागिह के० बली गृहवाजे गया कोनीपरे १ तोके, हडिवासरसंवित्ता के० जेम हस्ती सग्रामने माथे, मस्तके शरजाले वींथ्यो थको त्याथी नाशी पाठो फरे तेम कायर साधु चारित्र थकी पाठो फरे तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १७ ॥ इति तृतीयाऽध्ययनस्य प्रथमोद्देशक समाप्त ॥

॥ टीपिका—(अप्येगति) एके पूर्वोक्तविशेषणाअनार्या पर्यंतदेजे वर्तमान साधु सुव्रत (चारोचोरिति) चरोय चोरोयमिति कृत्वा बध्नति निरुण निरुणशीज बालाअज्ञास्तथा कपायवचनै क्रोयवचनैर्निर्जर्त्तयति ॥ १५ ॥ (तड्डेति) तत्राऽनार्यदेशेऽनार्यैर्वडेन मुष्टिना फलेन मातुलिगादिना खड्गादिनावा सवीत कश्चिदपरिणत साधुर्ज्ञातीना स्मरति। यद्यत्र मम कश्चित्संबंधी स्यात्तदा नाहमीदृशी कदर्येना प्राप्नुयामीति। यथा स्त्री कुडा सती स्वगृहाजमनशीला निराश्रया मासपेशीय सर्वस्पृहणीया तस्करादिनिरजिहृतासती जातपश्चात्तापा ज्ञातीना स्मरत्येव साधुरपि ॥ १६ ॥ (एतेइति)। जोइति शिष्यामत्रण। एते दशमशकादय परीपहा स्पृश्यते अनुजयते स्पर्शा परुषा कठिनाडखेनाधिसह्यते डुरयिसह्याहस्तिनडव शैरैर्वाणै सवीताव्याप्ताज्यतइति जोष। एवं क्लीवाअसमर्थाअवशा परवशा कर्मायत्ता पश्चात्स्वगृह गता ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥ इति उपसर्गपरिहारे तृतीयाध्ययने प्रथमोद्देशक समाप्त ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । वस्त्रगधेत्यादि । वस्त्रं चीनाद्युकादि गंधा काष्ठपुटपाटकादय वस्त्राणि च गंधाश्च वस्त्रगधमिति समाहारः ६६ । तथा अलंकार कटककंपूरादिक तथा स्त्रिय प्रत्यग्रर्थावना शयनानि च पर्यंकतूलीप्रवरपटोपधानयुक्तानि इमान् जोगानि इय मनोनुकूलानस्मानिर्दोक्तितान् शुद्ध तदुपजोगेन सफलीकुरु हेत्यायुष्मन् जवतं पूजयाम सत्कारयाम इति ॥ १७ ॥ अपिच (जोतुमे इत्यादि) यस्त्वया पूर्वं जिह्नुनावे प्रव्रज्यावसरे नियमो महाव्रतादिरूपश्रीर्णो नुष्ठित इदियनो इदियोपशमगतेन हेसुव्रत सत्संप्रत मध्यगार गृहभावसतो गृहस्थजाव सम्यगनुपालयतो जवतस्तथैव नियत इति । नहि सुकृतस्यानुचीर्णस्य नाशोस्तीति जाव ॥ १८ ॥

चिरं दूडकमाणस्स, दोसो दाणि कुतो तव ॥ इच्चैव णं निमते
ति, नीवारणव सूयर ॥ १९ ॥ चोइया जिक्कचरिया, अचयंता
जवित्तए ॥ तच्च मंदा विसीयति, उक्काणसिव डुव्वला ॥ २० ॥

अर्थ—चिरदूडकमाणस्स के० घणो काल संयमानुष्ठाने करी चिरता तमने दोसो दाणिकुतोतव के० हमणा दोपनी प्राप्ति क्याथी यशे एटला दिवस सुखी घणा व्रत पाठ्याडे इच्चैवण के० इत्यादिक जोग योग्य पदार्थोये करी निमतेति के० ते साधुने निमत्रण करे ते उपर दृष्टात कहेवे नीवारणवसूयर के० जेम नीगर एटले व्रीहिना कण तेणे करी सूयरने कूटवधमा पाडे तेम चारित्रियाने सयम थकी व्रट करी सत्ताररूप पाम बंधनमा नाखे ॥ १९ ॥ चोइयाके० सयमने विपे बारवार प्रेखा ठता पण जिक्के० चारित्रिया चरियाए के० साधुनी समाचारीने विपे अचयता के० असमर्थ जवित्तए के० सयम रूप नारनो निर्वाह करवाने अशक्त ठता तच्च के० ते मुक्ति पथने विपे मदा के० को इएक मद अज्ञानी कायर चारित्रिउं होयते विसीयति के० सीदाय एटले सीतल विहारी थाय ते उपर दृष्टात कहेवे उक्काणसीव के० जेम मार्गने विपे उच्चै स्थानके आगे थके डुव्वला के० डुव्वल बलदिया गामलाने नारे पीडया थका सीदाय गावडनाखी नीचे पडे, तेम साधु मद चारित्रिउं महाव्रतनो नार नाखी सत्तारमाहे पडे ॥ २० ॥

॥ दीपिका—(चिरमिति) चिर बहुकालं (दूडकमाणस्सेति) सयमक्रियया विहरत सत्प्रेधानां कुतो दोषो नैवास्तीत्यर्थः । इत्येव पूर्वोक्तप्रकारेण ज्ञातय साधु निमत्रयंति । यथा नीवारणं व्रीहिविजोपेण स्फुर वराहं कूटे पातयति एव साधुमपि ॥ १९ ॥ (चोइया इति) जिह्नुसमाचर्यया साधुसमाचर्यया प्रेरिता संयमानुष्ठानेनात्मानं यापयितुं

स्कृणंके० चारित्रियाने डुरुत्तराके० डुरुजैधनीय उपसर्गते तेज उपसर्गकहेवे. जउके० जे उपसर्ग आवे थके एगेके० को० एक कायर चारित्रिउ, सीयंतिके० सदाय एचियंतियजित्तएके० ते पोताना आत्माये संयमनो निर्वाह करी शके नही ॥ १ ॥ अपि संजावनाए, एगेके० को० एक नायउद्विस्स के० ज्ञातिला साधुने देखीने साधुने परिवारिया के० बीटीने रोयति के० रुदन करे एटले विलाप करे अने एम कहेके अम्हे तारु बालपण थकी पालण पोषण कथु, ते अम्हे-तारा ताय के० तात एटले पिता ठेये माटे एवु जाण्यजे अमारी वृद्धावस्थामा, रुपण अमारु पोषण करीश पुछोसि के० तेमाटे हेपुत्र तु अमारु पोषणके० पोषण कर, तथा ते साधुना पुत्रादिक होय ते एम कहेके कस्ततायजहा सिणे के० अहो तात अहोपिता तमे अमने शाकारणे ठामोठो ? ॥ २ ॥

॥ दीपिका-अथ द्वितीयआरम्यते । पूर्व प्रतिकूजाउपसर्गावक्ता इहाऽनुकूलाउच्यते । यथा (अहिमेति) अथ इमे वक्ष्यमाणा सूक्ष्माश्चातरविकारिण सगामात्तापित्रादयो निष्कूणा ये डुरुत्तराडुरुजैध्या । यत्र येषु उपसर्गेषु एकैव उपसत्त्वाविपीदति सयमे मदास्यु । न शक्नुवति यापयितु सयमे आत्मानं प्रवर्तयितुमिति ॥ १ ॥ (अप्येगइति) अपि संजावने । एके ज्ञातय स्वजना प्रव्रजत प्रव्रजित वा दृष्ट्वा परिवार्य विष्टन्य आश्रित्य रुदन्ति वदन्ति चैव त्वमस्मानि पोषितो वा व्याढारन्यात्तु इमस्माकं बालको न विप्यसीति कृत्वा ततोऽस्मान् त्वं तातपुत्र पोषय पालय कस्य कृते केन कारणेनास्मान् त्यजसि ॥ २ ॥

॥ टीका-उक्त प्रथमोद्देशक । साप्रत द्वितीय समारम्यते । अस्य चायमन्तिसंबंधः । इहोपसर्गपरिज्ञाप्ययने उपसर्गा प्रतिपादितास्ते चानुकूला प्रतिकूलाश्च । तत्र प्रथमोद्देशके प्रतिकूला प्रतिपादिताऽहत्वनुकूला प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबधेनाया तस्याऽन्योद्देशकस्याऽद्विस्त्रं । (अहिमे इत्यादि) । अथेत्यानतर्ये । प्रतिकूलोपसर्गान्तरमनुकूला प्रतिपाद्यतइत्यान्तर्यार्थः । इमे त्वनंतरमेवाभिधीयमाना प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादि धमनिधीयते । ते च सूक्ष्मा प्रायश्चेतोविकारकारित्वेनातरान् प्रतिकूलोपसर्गा इव बाहुव्येन शरीरविकारकारित्वेन प्रकटतया वादराइति । सगामात्तापित्रादिसंबंधा । यएते निष्कूणा साधूनामपि डुरुत्तराडुरुजैध्याडुरुतिक्रमणीयाऽति । प्रायोजीवितविघ्नकरैरपि प्रतिकूलोपसर्गैरुद्धीर्णैर्माध्यस्थ्यमवलंबयितुं महापुरुषैः शक्यमेते त्वननुकूलोपसर्गास्तानप्युपायेन धर्माद्विधाययंत्यतोऽमी डुरुत्तराऽति । यत्र येषु उपसर्गेषु सत्स्वेके अत्यसत्त्वा सदनुष्ठानं प्रति विपीदति शीतलविहारित्वं नजते सर्वथा वा सयमं त्यजति नैवात्मन संयमानुष्ठानेन यापयितुं वर्तयितुं तस्मिन् वा व्यवस्थापयितुं शक्नुवति समर्थान्वतीति ॥ १ ॥ तानेव सूक्ष्मसंगान् दर्शयितुमाह । (अप्येगे इत्यादि) अपि संजावने । एके

तथा गिहङ्गीसु के० स्त्रीने विषे गृह एटले अत्यंत आनक्त उता तथा अञ्जोववन्ना
 कामेहि के० कामनोगने विषे अय्युपपन्न एटले तेनेविषे रागी होय तेने विवेकी पुरुषे
 चोइजता के० चोयणा करी उनि ते चोयणा सहन करी शके नही, एवा मठ चारित्रिया,
 ते सयम ठानीने गयागिह के० जागा थका, फरी घरवास अगीकार करे तिवेमिनो
 अर्थ पूर्ववत् ॥ २२ ॥ इति श्री उवसगपरिन्नाए वितिउद्देश समाप्त

॥ दीपिका—(अचेति) रुद्धेण सयमेनात्मान यापयितुमशक्नुवत उपधानेन तर्जि
 ता पीडिता सतस्तत्र सयमे मदाविपीदति स्थलजूमौ यथा जरज्जवाजीर्णवलीनर्दा । त
 रुणस्यापि तत्रसीदन सजवति किंपुनर्जीर्णस्येति जीर्ण ग्रहण । तथा समर्थानां विवे
 किनामपि सयमे सीदन सजाव्यते किंपुनर्मदानामिति ॥ २१ ॥ (एवमिति) एव पूर्वो
 क्तं निमत्रण नोग प्रति प्रार्थनं लब्ध्वा प्राप्य तेषु मूर्तिताद्यासक्ता स्त्रीषु गृहादन्तोपयोगा
 रमणीरागमोहितास्तथा कामेषु इष्टामदनेषु अय्युपपन्ना कामानुगतचित्ता सयम प्रति
 प्रेरणा सोढुमसमर्था प्रव्रज्या त्यक्त्वा गृहगता गृहस्थीनूता इति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २२ ॥
 इति उपसर्गपरिज्ञास्ये तृतीयाध्ययने द्वितीयोद्देशक समाप्त

॥ टीका—किंच । (अचयता इत्यादि) रुद्धेण सयमेनात्मान यापयितुमशक्नुवत
 स्तथोपधानेनानशनादिना सबाह्यान्त्यतरेण तपसा तर्जितावाधिता सतस्तत्र सयमे म
 दाविपीदत्युद्यानशिरस्युद्धकमस्तके जीर्णोड्वर्जजोगोरिव पूनोपि हि तत्रायसीदन सजा
 व्यते किंपुनर्जरज्वस्येति जीर्णग्रहण । एवमावर्तमतरेणापि धृतिसहननोपेतस्य वि
 वेकिनोप्यवसीदन सजाव्यते किंपुनरावर्तैरुपसर्गितानां मदानामिति ॥ २१ ॥ सर्वोप
 सहारमाह । (एवमित्यादि) । एव पूर्वोक्तया नीत्या विषयोपनोगोपकरण दानपूर्वक नि
 मत्रण विषयोपनोगप्रति प्रार्थनं लब्ध्वा प्राप्य तेषु विषयोपकरणेषु हस्त्यश्वरथादिषु
 मूर्तिताग्रत्यतासक्तास्तथा स्त्रीषु गृहादन्तावधानारमणीरागमोहितास्तथा कामेषु इष्टा
 मदनरूपेष्वाय्युपपन्ना कामानुगतचित्ता सयमेऽवसीदतोऽपरेणोद्युक्विहारिणो नोद्यमाना
 सयम प्रति प्रोत्सह्यमानानोदन सोढुमशक्नुवत सतो गुरुकर्माणं प्रव्रज्या परित्यज्यात्प
 सत्वा गृह गता गृहस्थीनूता ॥ इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २२ ॥

हवे त्रीजा अय्ययननो त्रीजो उद्देशो प्रारजिये ठेये

जहा सगामकालमि, पिष्ठतो जीरु वेहइ ॥ वलय गहण ए
 म, कोजाणऽपराजय ॥ १ ॥ मुहुत्ताण मुहुत्तस्स, मुहुत्तो होइ
 तारिसो ॥ पराजिया वसण्णामो, इति जीरु उवेहइ ॥ २ ॥

था यदुत वृद्धयोर्मातापित्रो प्रतिपालनमिति । तथाचोक्त । गुरुवोयत्र पूज्यते यत्र धान्यं सुतररुत ॥ अदत्तकलहोयत्र तत्र शक्रवसाम्यहमिति ॥ ४ ॥

उत्तरा मधुरुद्धावा, पुता ते तात खुडया ॥ चारिया ते एवा तात,
मा सा अन्नं जण गमे ॥ ५ ॥ एहि ताय घरं जामो, माय कम्म
सहावयं ॥ वितिय पिताय पासामो, जासु ताव सय गिह ॥ ६ ॥

अर्थ—एरीते उत्तर के० प्रधान तथा उत्तरोत्तर मधुरुद्धावा के० मधुर जेनो आलाप
ठे एटले नरम वचनना बोलनारा एवा पुतातेतातखुडया के० अहोतात तमा
रा पुत्र न्हानाठे, तथा चारियातेएवातात के० तमारी चार्या ते नवीन परपोलीठे ते
जघुवयवालीठे, माटे माके० रखे साके० ते अन्नंजणगमे के० अन्नजन पामे जजो
तो आपणा कुजने ते कजंक लगाडगे ॥ ५ ॥ माटे एहितायघरजामो के० अहो
तात तमे आखी घरमां रहो अने त्या रह्या अका मायकम्म के० काइपण कार्य करगोमां
नवा कार्य उपने थके अम्हे तमोने सहावय के० सहाइ यइयु तेमाटे एकवार गृहका
र्यथी तमे जागाठो परतु वितियं पि के० बीजी वखत तायके० हेतात अथवा हे पुत्र पा
मामो के० तमे जुठ के अमे शखाइ ठता जोइये जे तमारो शु विगाड थापठे, जासुता
वसयगिहके० तेमाटे चालो पोताने घेर जइये, एटलु अमार वचन मान्यकरो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(उत्तराडिति) उत्तरा प्रधानाउत्तरोत्तरजातावा । मधुरोद्धापामधुरवच
नास्ते तात पुत्रालयव । तथा चार्या तव नवा नवयौवना नवोटा वा सा त्वया त्यक्ता स
ती नान्य गच्छेडुन्मार्गागमिनी मास्यात् ॥ ५ ॥ (एहीति) एहि आगच्छ तात गृहं याम् ।
मात्स्व किमपि कर्म कृथा । अपितु कर्मण्युपस्थिते ते वय महायकान्विष्याम । एकवारं
तावज्जहकर्मचिर्नमस्त्व पुनरपि द्वितीयवारं पश्यामोइद्वयामोयदस्मानि सहायैर्नवतो
नविष्यतीत्यतोयामस्तावत्स्वक निर्जगृह ॥ ६ ॥

॥ टीका—अपिच । (उत्तरेत्यादि) उत्तरा प्रधानाउत्तरोत्तरजातावा मधुरोमनोद्धाव
छापआलापोयेपाते तथाविधा पुत्रास्ते तव तातपुत्र कुल्लकालयव । तथा चार्यापत्नी ते
नवा प्रत्यग्रयौवना अतिनयोटा वा मासौ त्वया परित्यक्ता सत्यन्य जन गच्छेडुन्मार्गागमिनी
स्यादय च महाजनापवादइति ॥ ५ ॥ अपिच । (एहीत्यादि) जानीमोवय यथा
त्वं कर्मजीरुस्तथाप्येहि आगच्छ गृहं यामोगच्छाम । मात्स्व किमपि साप्रत कर्मकृथा अ
पितु तव कर्मण्युपस्थिते वय सहायकान्विष्याम साहाय्यं करिष्याम । एकवारं ता
ज्जहकर्मचिर्नमस्त्व तात पुनरपि द्वितीयवारं पश्यामोइद्वयामोयदस्मानि सहा
तोनविष्यतीत्यतोयामोगच्छामस्तावत् स्वकं गृहं कुर्वे तदस्म वचनमिति ॥ ६ ॥

कटिमस्थानीयं (लूमति) प्रवन्न गिरिगुहादिक किमित्यसात्रेयमप्रलोकयति । यन् एव मन्यते । तत्रैव चूते तुमुजे सग्रामे मुजटसकुले कोजानाति कस्यात्र पराजयोनविष्यतीति यतो दैवापत्ता कार्यसिद्धयस्तोकैःपि बहवोजीयतइति ॥ १ ॥ किंच (मुहुत्ताणमित्यादि) मुहूर्त्तानामेकस्य वा मुहूर्त्तस्यापरोमुहूर्त्त कालत्रिगोपलक्षणेवसरस्तादृग्भवति यत्रजय पराजयोवा सजाव्यते तत्रैव अवस्थिते पराजितावयमपसर्पामोनश्यामइत्येतदपि मजाव्यते अस्मद्विमानामिति नीरु पृष्ठतआपत्प्रतीकारार्थं शरणमुपेक्षते ॥ २ ॥

एव तु समणा एगे, अवल नञाण अप्पगं ॥ अणागयं नय दि
स्स, अविकप्पति मसुय ॥३॥ कोजाणइ विउवात, इत्थीउ उदगा
उया ॥ चोइऊता पवस्सामो, एणो अत्ति पकप्पिय ॥ ४ ॥

अर्थ-हवे एपूर्वोक्तदृष्टांत कायर साधु साथे मेजविष्टैए एवतु के० एरीते समणाए
गे के० कोइएक श्रमण प्रार्जित अल्प सत्त्वना धणी ते अप्पग के० पोताने विपे थ
बल के० अवलपणु एटले सयमरूप नार वहेगाने जाव जीउसुधी पोताने विपे अस्स
मर्थ पणु नञाण के० जाणीने अणागयंनय के० अनागत एटले आगमिक कालनो न
य विस्सके० देखीने, एटले आगत वृक्षावस्थाये तथा ग्लानावस्थाये तथा दुर्निहने वि
पे मने छु त्राण शरण थगे अविकप्पतिमसुयके० एवी कटपना करीने ठेरावकरे के मने व्या
कर्ण, ज्योतिष, वैद्यकादिक त्राण शरण थगे माटे तेवा शास्त्रो नणे ॥३॥ कोजाणइके० कोण
जाणे विउवातं के० मुजने केवा कारण थकी सयमनो व्रंस थगे इत्थीउ के० स्त्रीयकी
थसे उदगाववाके० किवा उदक एटले सचितपाणीना परिजोग थकीयगे, केमके कर्मेनी वि
चित्र गतिठे एणोअत्तिपकप्पियके० प्रकटित पूर्वोपाजित इव्य नथी जे ते समय म
ने काम आवे, तो तेवखते चोइऊताके० कोइपे अमने पृठया थका पवस्सामो के०
व्याकर्णादिक कहिछु एरीते चितवन करी ज्योतिषादिकने विपे यत्न करे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-श्लोकद्वयेन दृष्टांत प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) एव पूर्वोक्तदृष्टांतेन श्रमणाएके अल्पसत्त्वाद्यात्मानमवज सयमनारवदनाहम् ज्ञात्वाऽनागतमेव नय दृष्ट्वा इदव्याकरण गणित ज्योतिष्क वैद्यक मन्त्रादिक वा श्रुतमधीत मम त्राणाय स्यादिति अविकटपते मन्यते ॥ ३ ॥ (कोजाणइति) कोजानाति व्यापात सयमावृश । केन पराजितस्य मम सयमावृश स्यादिति । किंस्त्रीत किंवा उदकात् स्नानाद्यर्थमुदकसेवना निजापात् इत्येव ते वराकामन्यते ननो ऽस्माक किंचित्प्रकटित पूर्वोपाजितं इव्यमस्ति यत्तस्या उखावस्थाया कार्यं ममेति । अतश्चोद्यमाना परेण पृथग्मानावय हस्तिजि

इच्चैव ण सुसेहंति, कालुणीयममुच्छिन्ना ॥ विवक्षो नायसंगेहि,
ततो मार पद्दावड ॥ ९ ॥ जहा रुक्कं वणे जायं, मालुया पडि
बंधं ॥ एव एं पडिवधंति, एतत्तं असमाहिणा ॥ १० ॥

अर्थ-इच्चैरुक्के० एरीते वचनेकरी, एतत्ति वाक्यालंकारे ते सर्वे पुत्रादिक सुक्के० रुडीरी
ते मेहंति के० जीववे कालुणीय के० करुणाकारे एवावचने समुच्छिन्ना के० पोते ते पु
त्रादिक दीनपणाने जावे पोंहोच्या ठतां, एम पूर्वोक्तरीते कहे, तेथी ते नायसंगेहि
के० ते ज्ञाति गोत्रीजे पुत्रादिक तेना सगे करी, विवक्षो के० वा योवतो ततोके० तेवा
रे ते थटप मत्ववत कायर साधु, तेमना वचने मोहित थयो ठतो आगारपद्दावड के०
आगार जणी ध्यावे, एटले घरचाम मानीने नयमने ठामे ॥ ९ ॥ पठी जहा के० जेम
वणोजायं के० वनने रिपे उत्पन्न थयु एवुजे रुक्क के० वृह ते मालुया के० वेजडीउ
तेणोकरी पडिबंधं के० बंधाय, एटले वेजडीये करी बीटाय, एव के० एम पाडति
याम्यालंकारे एतत्तं के० जाति स्वजनादिक जे ठे ते साधुने अममाहिणा के० अस
मारियेकरी पडिवधति के० बाधीजीये संयमथकी व्रष्ट करे इत्यर्थ ॥ १० ॥

॥ टीपिका-(इच्चैवेति) एवाक्यालंकारे । इत्येव पूर्वोक्तनीत्या स्वजना करुणामुत्पा
दयतीति कारुणिका समुपस्थिता प्राप्तास्तं माधु (सुतेहंति) सुष्ठु शिह्यति व्युद्गाह
यति । सचाऽपरिणतमर्माऽपसत्त्वोऽशुक्रमा जातिसर्गविवक्षोमोहितस्ततोऽगारगृह (प
धावति) प्रव्रज्या त्यक्ता गृहे यातीत्यर्थ ॥ ९ ॥ (जहेति) यथा वने जने वृह मालु
यावद्धी प्रव्रज्जाति वेष्टयति । एव ज्ञातयस्त साधुमसमाधिना प्रतिव्रज्जति । तत्कुर्वति
येनान्याऽसमाहित्वयते । चडुक । अमिन्नो मित्रवेणेण कवे घेनुण रोवड । मामित्तासो
गर्जजाड, वोविगठासुष्ठुगड इति ॥ १० ॥

॥ टीका-उपमहारायमाह (इच्चैवणमित्यादि) ॥ एमिति वाक्यालंकारे । इत्येव पूर्वोक्तया नी
त्या मातापित्रादय कारुणिकैर्वचोनि करुणामुत्पादयत स्वयवावेन्यमुपस्थितास्तं प्रव्रजि
तं प्रव्रजतं वा ॥ (सुतेहंति) सुष्ठु शिह्यति व्युद्गाहयति । सचापरिणतमर्माऽपसत्त्वो
ऽशुक्रमा जातिसर्गविवक्षोमातापितृपुत्रकजत्रादिमोहितस्ततोऽगार गृहं प्रति धारति प्रव्र
जं परित्यज्य गृहपाशमनुव्रज्जातीति ॥ ९ ॥ किंचान्यन् । (जहारुक्कमित्यादि) । यथा
ने थटथा ज्ञातमुत्पन्नं मालुयावद्धी प्रतिव्रज्जानि वेष्टयत्येव । एमिति वाक्या
लंकारेण स्वजनास्तं वनि असमाधिना प्रतिव्रज्जति ते तत्कुर्वति येनान्यासमा
हित्वयते । तथा चोक्त । अमिन्नो मित्रवेणेण, कवे घेनुण रोवड । मामित्तासो
गर्जजाड, वोविगठासुष्ठुगड इति ॥ १० ॥

चित्तना अस्थिरपणाने पोहोता थका, मनमां विचार करे के, गुं जाणीये, थमे जाव जीव सुधी समय पाली शक्यु, किंवा नही पाली शक्यु, कोनीपेरे तोके पथाणचके० जेम मार्गेने विपे अकोरियाके० अनिपुण एवापुरुषो मार्गे देखी सदेहमा पडे, के गुं जाणीये एमार्गे अमुक स्थानके जशे किंवा नही जाय, ॥५॥ हवे माहापुरुषनी स्थिति कहेवे जे वके० जे महासत्त्वत मोहोटा पुरुष नाता के० ज्ञात लोकोमाहे प्रसिद्ध अने सूरपुरं गमा के० शूरवीर पुरुषोमां अयेसर, एटले आगेवान एरीते प्रसिद्ध थयेलावे ते सगा मकालमि के० सग्रामकालने अवसरे, एतेपिछमुवेदिति के० पाबु न छुवे, एटले ना सी जवातुं स्थानक जूए नही, किपरमरणसियाके० ते एम जाणे जे आपणने मरण तो साध्यतवे एटले क्यारेपण मरबु तो आवश्यवे नासी जइयु तो, अमारो यश जतो रेशे, ते कारण माटे आ सग्रामनेविपे थमे मरण पामीयु पण अमारो यश अखदित राखीयु ॥६॥

॥ टीका—(इत्थेवेति) इत्येव पूर्वे प्रकारेण यथा नीरव सग्रामे प्राप्तावल्यादि स्थानसमुपेक्षिण स्पुस्तथा प्रव्रजिताअपिआजीविकानयादशाकरणाद्विज्ञातदिकं जी यनोपायत्वेन प्रत्युपेक्षते परिकल्पयति । किंनूता । विचिकित्सा चित्तविभ्रुति किमे न समय वर्य समर्थावतनेत्येवरूपा । यदुक्त । लुक्कमणुएहमनियय, कालाश्च तसोयण विरस ॥ नूमीसयण लोठ, असिणाण वनचैरच ॥ १ ॥ तां समापन्ना प्राप्ता । यथा प थान प्रत्यकोविदाअनिपुणा किमप पथा इष्ट देश यास्यति नवेति कृतचित्तसदेहा स्यु । तथा ते समयजारवहने सदेह प्राप्ता । यथानिमित्तादिक जीविकार्थ परिकल्पयति ॥ ५ ॥ (जेवसगेति) ये पुनर्महासत्त्वा । तुर्विशेषणे । सग्रामकाले ज्ञाता प्रसिद्धा शूरा एां पुरगमा पुरोगामिन मुजटाग्रवर्तिनस्ते एष्ट नप्रेक्षते नाशस्थान नविलोकयति कि त्वेव मन्यंते यदत्रास्माक क्रिमपर मरणमेव स्यात् नवतु मरण यशोमायातु । यदुक्त । वि शारुनिरविनश्वरमतिचपलं स्यात्नुवाततां विशद ॥ प्राणैर्यदिशूराणा, नवति यश कि न पर्याप्तमिति ॥ ६ ॥

॥ टीका—उपसंहारार्थमाह । (इत्थेवमित्यादि) । इत्येवमिति पूर्वप्रकातपरामर्शार्थ । यथा नीरव सग्रामे प्रविरिक्तवोवल्यादिक प्रत्युपेक्षिणोवतीत्येव तेषां प्रव्रजिता मदजाग्यतया अल्पसत्त्वाआजीविकानयादशाकरणादिक जीवोपायत्वेन प्रत्युपेक्षते परिकल्पयति । किंनूता विचिकित्सा चित्तविभ्रुति किमेन समयजारमुत्क्रिप्तमंत नेतु वर्य समर्था वतनेतीत्येव नूता । तथाचोक्त । लुक्कमणुएहमनियय, कालाश्च तसोयण वि रस । नूमीसयणलोठ असिणाण वनचैरच ॥ १ ॥ तां समापन्ना समागता । यथा पथान प्र त्यकोविदाअनिपुणा किमप पथा विवक्षितं नूनाग यास्यत्युत नेतीत्येव कृतचित्तविभ्रुत

एते पूर्वोक्ता सज्यतऽति सगा मातृपित्रादिसंबंधा कर्मोपादानहेतव मनुष्याणां। पाताला इव समुद्राश्वाप्रतिष्ठितचूमितलत्वात् ते (अताग्मिचि) इत्तराएवमेतेपि सगाअटपस स्वैर्द्धे खेनातिजंघ्यते । तत्रच येषु सगेषु क्लीबाअसमर्था क्विश्यंति क्लेशमनुजवति स सारातर्वर्तिनोजवतीत्यर्थ । किंचूता ज्ञातिसर्ग पुत्रादिसंबंधैर्मूर्खितागृह्याध्यधुपपन्ना सतो न पर्यालोचयत्यात्मान ससारातर्वर्तिनमेव क्विश्यति ॥ १२ ॥

त च निस्कू परित्राय, सवे सगा महासवा ॥ जीविय नाव कखि
जा, सोच्चा धम्ममणुत्तर ॥ १३ ॥ अहिमे संति आवद्धा, कास
वेण पवेइया ॥ बुद्धा जठ वसण्णति, सीयति अबुद्धा जहि ॥ १४ ॥

अर्थ-तंचके० तेमाटे निस्कूके० जे साधु होय ते ज्ञाती स्वजनादिकना समागमने परि
त्राय के० क परिज्ञाये करी ससारनु कारण जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरे के
मके, ए सर्वसगा के० समस्त समागमो जे ठे ते महासवा के० महाश्रव महोटा कर्मो
ना स्थानको जाणवा ते कारण माटे जीप्रियनावकखिक्का के० अनुकूल उपसर्गआवे
थके पण, असयमे जीवितव्य वाठे नही, एटले गृहस्थावासनी वाठा साधु करे नही;
छु करीने तो के अणुत्तर के० अनुत्तर एटले प्रधान एवो धम्म के० श्रीजिनधर्म तेने
सोच्चा के० तानिजीने असयम वाठे नही ॥ १३ ॥ अहके० अथ एटले हवे अथवा
पावांतरे अहो इति विस्मये इमेके० ए प्रत्यक्ष समस्त जन प्रतिष् सति के० ठे एवा
आवद्धा के० आवर्त एटले जेम नदीने विपे पाणीना आवर्त होय, तेम अही उत्कृष्ट
मोहनीयना उदय थकी उत्पन्न थया जे विपयानिलापरुप आवर्त, ते जीवने संसार
माहे बुडवाना स्थानक जाणवा ए कासवेण के० काश्यपगोत्री श्रीवर्द्धमान स्वामी ते
पो पवेइया के० प्रवेदिता एटले कहा ठे जठ के० जे थकी बुद्धा के० पणित तत्वना
जाण ते अवसण्णति के० दूर थाय ठे, थने अबुद्धा के० अबुद्ध एटले अज्ञानी लोक
ते जहि के० जे आवर्तने विपे सीयंति के० सदाय भ्रममा पडीने बुढेठे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-(तंचेति) तंच निरुद्धपरिज्ञाया प्रख्यानपरिज्ञाया परिहरेत् । यत सर्वे
संगमहाश्रवा कर्मबंधहेतवस्ततोऽसयमजीवितं नावकाहेत नाजिलपेत् शुत्वा धर्म
मनुत्तर प्रधान ॥ १३ ॥ (अहिमेइति) । अथ इमे आवर्तामोहपाशा सति काश्यपेन
श्रीवीरेण प्रवेदिता कथिता । यत्र येषु सगेषु सत्सु बुधास्तत्वज्ञाअपसर्पति तदूरगा
मिन स्यु । अबुधाअज्ञास्तु तत्र सीदति आसक्ता स्यु ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (तंचेत्यादि) । तंच ज्ञातिसंगं ससारैकहेतु निरुद्धपरिज्ञाया प्रत्याख्यान

तैत इति ॥ ७ ॥ अथात्मविपीडनाधिकारोक्तं अथ परवादिवचनाधिकारमाह । (तमेगेइति) एके परवादिन साधु निद्रु साधु शोचन जीवितु शीघ्रमस्य सतथा तं एव परिजापते । ये ते पुष्टधर्माणोगोशालकमतानुगता आजीविकादिगवरावा ये ते एव वदयमाण परिजापते साधु निदति ते अंतके पर्यंते समाप्तेमोक्षाग्राह्याइति उप ॥ ८ ॥

॥ टीका—तदेव सुनटदृष्टात प्रदर्श्य दार्पातिकमाह । (एवमित्यादि) यथा सुनटाङ्गा तगेनामत कुजत गौर्यत शिद्धातश्च तथा सन्निबद्धपरिकरा करगृहीतहेतय प्रतिजटसमितिनेदिनोने पृष्ठतोवलोकयति । एव निद्रुरपि साधुरपि महासत्त्व परलोकप्रतिस्पर्दिनमिडियकपायादिकमरिचर्ग जेतु सम्यक् सयमोष्ठानेनोष्ठित समुष्ठित । तथा चोक्तं । कोह माण च मायंच लोह पचेदियाणिय । इल्लय चैवमप्याण सवमप्येजिएजिय ॥ किं रुत्वा समुष्ठितइति दर्शयति । व्युत्सृज्य त्यक्त्वा अगारवधन गृहपाशं तथा आरज सावद्यानुष्ठानरूप तिर्यक्त्वाऽपहस्तयित्वात्मनोनावश्वात्मत्वमशेषरूपकजंकरहित त्वं तस्मै आत्मत्वाय । यदिवा आत्मा मोक्ष सयमोवा तद्भावस्तस्मै तदर्थ परिसमताद्वजेत् सयमानुष्ठानक्रियायां दत्तावगानोचवेदित्यर्थे ॥ ७ ॥ निर्धुक्तौ यदनिहितमयात्मविपीडन तदुक्तमिदानीं परवादिवचन द्वितीयमर्थ्याधिकारमभिरुत्पाह । (तमेगेइत्यादि) तमिति । साधुमेके ये परस्पररोपकाररहित दर्शनमापन्नाश्च शलाशकृत्पास्ते च गोशालकमतानुसारिणश्चाजीविकादिगवरावा तएव वदयमाण परिसमताद्वापते । तन्निद्रुक साध्याचार साधु शोचन परोपकारपूर्वक जीवितु शीघ्रमस्य ससाधुजीविनमिति । ये तेऽपुष्टधर्माणएव वदयमाण परिजापते साध्याचारनिदा विदयति तएव जृताश्रतके पर्यंते दूरे समाप्ते मोक्षाख्यास्तस्यक् ध्यानात्सदनुष्ठानात् वा वर्ततइति ॥ ८ ॥

सबद्ध मम कण्ठात्, अन्न मन्नेसु मुञ्चिया ॥ पिप्पवायगिलाण
स्स, ज सग्गिह दलाह्य ॥ ९ ॥ एवं तुप्पे सरागत्ता, अन्न मन्न
मणुवसा ॥ नवसण्ह सप्पावा, ससारस्स अपारगा ॥ १० ॥

अर्थ—हवे ते गोशालकादिक मतानुसारी जे कहे ते देखाडेढे सबद्धसमकण्ठात् के० निश्चययकी ग्रहस्थ समान तमारो कटप एटले आचारवे, अर्थात् तमे मोहे करी वधाणाठो अन्नमन्नेसु के० जेम ग्रहस्थ अन्योअन्य परस्पर माहोमाहे मातापितादिकनी सार सजाल करे तेम तमे पण माहोमाहे आचार्यादिक उपर मुञ्चिया के० मुञ्चित थयेला ठो ते केवीरिते मुञ्चितठो ते देखाडे ढे पिप्पवाय गिलाणस्स के० पिप्प एटले निद्रु ते गिलाण एटले रोगीने अर्थ जके० जेमाटे सारेह के० गवेपो ठो दलाह्य के० निद्रु आणी आपोठो च शब्द थकी सुर्वादिकनो वैधावच्च करोठो तेमाटे तमे गृहस्थ

(हृदस्तेति) । हस्त्यश्वरथयानैस्तथा विहारगमनैः क्रीडादिगमनैः साधु निमत्रयंतीति । यथा । त्वं शुद्धय जोगान् इमान् ॥ ज्ञान्यान् हे महर्षे वयं त्वां पूजयामः सत्कारयामः ॥ १६ ॥

॥ टीका-तानेवावर्तान् दर्शयितुमाह । (रायाणोऽत्यादि) । राजानश्चक्रवर्त्यदिवो राजामात्याश्च मंत्रीपुरोहितप्रनृतयस्तथा ब्राह्मणाश्च यथा कृत्रियाश्च वाकुवगप्रनृतय । एते सर्वेऽपि जोगैः शब्दादिविपर्ययनिमत्रयति जोगोपजोग प्रत्यन्युपगम कारयति कं निक्कु कं (साधुजीविणमिति) । साध्वाचारेण जीवितु शीतमस्येति साधुजीविणमिति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिना नानाविधजोगैश्चित्रसाधुरूपनिमत्रितऽप्येवमन्येऽपि केनचित्तत्त्ववर्धनेन व्यवस्थितायौवनरूपादिगुणोपेतं साधु विषयादिजोगोपनिमत्रयं पुरिति ॥ १७ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (हृदस्सरहेत्यादि) । हस्त्यश्वरथयानस्तथाविहारगमनैः विहरणं क्रीडनं विहारस्तेन गमनान्युद्यानादौ क्रीडया गमनानीत्यर्थः । चण्डादन्त्येऽदियानुक्तं विपर्ययैरप्यनिमत्रयेरस्तद्यथा शुवि जोगान् शब्दादिविषयानिमानस्मानिर्दौकितान् प्रत्यक्षास्तन्नान् श्लाघ्यान् प्रशस्तान् ननियान् महर्षेसाधो वयं विषयोपकरणदौकननं त्वां नवनं पूजयामः सत्कारयामऽति ॥ १६ ॥

वत्तगधमलकारं, इत्तीत सयणाणिय ॥ जुजाडं माड जोगाडं,
आजसो पूजयामुतं ॥ १७ ॥ जो तुमे नियमो चित्रो, निक्कुजावं
मि सुवया ॥ अगारमावसतस्स, सबो संविज्जए तद्वा ॥ १८ ॥

अर्थ-वत्ती वत्त के० वत्त जीना विना चीन शंशुंसादिक अने गर के० गय ते कपूरादिक तथा अजंकार के० आजूपण ते केपूरादिक तथा इत्तीत के० ली ने नवया बना अने सयणाणिय के० अपन ते पर्यंकृतृजिक्कादिक जुजाडमाजोगाड के० अद्यादिक ए प्रत्यक्ष जोग नोगवो, आजसो के० अहो आयुष्मन् साधु प्रजयामुत के० गटे ले प्रकारे करी अमे तमने पूजिये ठेवे ॥ १७ ॥ जोतुमे नियमोचित्रो के० अहो साधु जो तमे पूर्वे महाप्रतादिकरूप नियम याच्योत्रे, निक्कुजावंमि के० ते निक्कुने जावे सयमने अवसरे आच्योत्रे, सुवया के० हे सुप्रति अगारमावसतस्स के० ते अगार गृहस्यावासे वसता पण सबो सविज्जएतद्वा के० मयजो तेमज्जे सुस्त अथवा दुष्कृत जे करवां तेनो नाश नथी ॥ १८ ॥

॥ टीपिका-(वजेति), वस्त्राणि गंगा सुगन्धवूतानि वस्त्रगन्धजंकारं केपूराद्यान्तरणं तथा स्त्रिय शयनानि पर्यकादीनि इमान्जोगास्त्वं शुद्धय । हेआयुष्मन् त्वां एति पूजयामः ॥ १७ ॥ (जोतुमेति) यस्त्वयापूर्वं निक्कुजावं नियमोमहाप्रतरूपश्रीणांऽनुष्ठितं अगार गृहं आवसतस्तव सर्वोऽपि विद्यते नहि सुस्तस्याऽनुचीर्णस्य नाशोऽस्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥

अह ते परिजासेका, निस्कू मोस्कविसारए ॥ एवं तुप्ते पनामं
ता, डपस्क चव सेवह ॥ ११ ॥ तुप्ते जुंजह पाएसु, गिलाणो अ
निहडमिया ॥ तच बीउढगं जोच्चा, तमुदिस्सादिजकडं ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे ते अन्य तीर्थिउने साधु उत्तर आपेठे अह के० अथ एवु कद्या नतर
तेके० ते असाधु प्रत्ये परिजामेका के० साधु एवीरिते बोले परंतुते बोजनार निस्कू
के० साधु केवाठे तो के मोस्कविसारए के० मोक्षमार्गना विशारद एटले जाण ते अ
साधु प्रत्ये कहेठेके एवके० एम पूर्वोक्त न्याये तुप्तेके० अहो तुमे पनासताके० एम वो
जता थका डपस्कचव के० निवे थकी वे पकने सेवह के० सेवो ठो एटले रागदेषरूप
बन्ने पकने सेवोठो कारण के एरुतो पोते अनाचारी ठो सदोप पक्रीठो माटे अने बी
जा निदोपी साधुना निदकठो माटे वेहु पकना सेवनारठो अथवा बीज उदक उदेशि
कादिक जोगवता गृहस्थ समानठो अने लिंग ग्रहण कथु माटे यति समान देखवा
मात्रठो एम बन्ने पकने सेवोठो ॥ ११ ॥ हवे आजीविकादिक परतीर्थिकोनो आचार
कही देखाडेठे तुप्ते के० तमे एम कहोठो के अमे नि कचन ठेये अने तमे जे जुजह
के० जोगवोठो तेपण पाएसु के० काशादिक यातुना जे गृहस्थना पात्र तेने विपे नोजन
करोठो तेमाटे तमे सपरिग्रहीठो तथा आहारादिकनी भूखा करोठो माटे नि परिग्रहि
शीरिते थगो वली गिलाणो के० गिलानने अर्थे निह्ना अटनने विपे असमर्थ ठता
अनिहडमियाके० गृहस्थने हाथे आणी देवाडोठो तचके० तेहिज दोप देखाडेठे बीउढ
गके० जे गृहस्थ बीज अने उदकनु मर्दन करीने तमुदिस्सादिजकड के० ते ग्लानने अर्थे
उदेशीने जे आहार नीपजाव्यो तेने जोच्चाके० जोगववा थकी तमने दोप लागेठे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-अथात्रपूर्वपक्षे दोषमाह । (अहतेति) । अथ तान् परयादिनएवमुपस्थि
तान् निहु परिजापेत ब्रूयात् । किन्तूतानिहु मोक्षविशारद । एव यूय प्रजापमणाडुपक
डुष्ट पक्ष सेवध्व । यद्विवा द्विपक्ष रागदेषात्मकं पक्षद्वय सेवध्व । तथाहि । सदोपेपि स्व
मते राग । निदोपेप्यस्मन्मते द्वेष । अथवा बीजोदकोदिएटिजो जित्वा गृहस्थायूयं
यतिलिंगागीकाराच्च प्रजिता इति पक्षद्वय ॥ ११ ॥ परमतीनामसदाचार दर्शयति । (तु
प्रेति) हेपरमतिनोयूय पात्रेषु कास्यपात्र्यादिगृहस्थनाजनेषु शुग्ध्व नोजन कुरुध्व । तत
कथ निष्परिग्रहा । तथा ग्लानस्य निह्नाटनं कर्तुमसमर्थस्य यदपरगृहस्थैरन्याहृतं कार्यते
नयति यतेरानयनाधिकारान्नावात् । तद्वृष्ट नवता यच्च गृहस्थैर्बीजोदकाद्युपमर्दनं निष्पा
दितमाहारं कृत्वा ग्लानमुद्दिशोदिशकादियत्कृतं यत्रिप्पादित तदवश्यं शुष्मत्परिचोगाय

वर्तयितुमशक्नुवतस्तत्र सयमे मदाविपीदति शीतलविहारिण स्थु । यथा उद्याने क
र्ध्वस्थजन्तूनां उत्क्षिप्तमहाजारावलीवर्धयतिध्रुवला सीदति ग्रीवां पातयित्वा तिष्ठ
त्येव साधयोपि ॥ ५० ॥

॥ टीका—किंच (चिरमित्यादि) । चिर प्रनूतकालं सयमानुष्ठानेन (दुःकृमाणस्तत्ति)
विहरत सतःश्रान्ती साप्रत दोष कुतस्तव नेवास्तीति जाय । इत्येव हस्त्यश्वरयादि
निर्वस्वगयालकारादिजिन्ध नानाविधैरुपजीगोपकरणे करणनूते । एमितिवाक्यालंकारे ।
तं निष्कृ साधुजीविन निमत्रपति जोगबुद्धिं कारयति । दृष्टात प्रदर्शयति । यथा नीजारे
ए ग्रीहविशेषकणदानेन सूकर वराह कटक प्रवेशयत्येव तमपि साधुमपि ॥ १९ ॥
अनतरोपन्यस्तवार्तोपमहाराथमाह । (चोदिताइत्यादि) । निष्कृणा साधूनामुद्युक्तवि
हारिणा चर्वा दशविधचक्रवालसामाचारी इहामिहेत्यादिका तथा नोदिता प्रेरिता । यदि
यानिष्कृचर्चया करणनूतपा सीदतश्चोदितास्तत्करण प्रत्याचार्यादिके पान पुन्येन प्रेरितास्त
चोदनामशक्नुवत सयमानुष्ठानेनात्मान यापयितु वर्तयितुमसमर्था सतस्तत्र तस्मिन्
सयमे मोक्षकगमनहेतो नवमोदिगतावाप्तेर्मदाजडाविपीदति शीतलविहारिणोचव
ति तमेवाचित्यचितामणिकृत्प महापुरुषानुचीर्षि सयमं परित्यजति । दृष्टातमाह । क
र्ध्वस्थजन्तूनां । मार्गस्थोन्नतोजागउद्धकमित्यर्थ । तस्मिन् उद्यानगिरिनि उत्क्षिप्तमहाजारा
उद्घाणीतिध्रुवलायथावसीदति ग्रीवा पातयित्वा तिष्ठति नोत्क्षिप्तमहाजरावलीवर्धयति
तेपि जायमदावत्क्षिप्तमपचमहाव्रतचार वोदुमसमर्था पूर्वाक्तनवावर्ते पगजग्राविपीदति २०

अचयतावजूहेण, उवहाणेण तज्जिया ॥ तव मंदा विम्भीयति, उ
जाणंसि जरग्गवा ॥ ११ ॥ एवं निमति ए लहु, मुच्चिया गिद्ध उ
हीसु ॥ अस्सोववत्ता कामेदि, चोडजंता गयागिह तिचेमि ॥ १२ ॥
इति उपसगगपरिन्नाए वितिउहेसो सम्मतो ॥ १ ॥

अर्थ—एरीते अचयतावजूहेण के० संयमने निर्वाह करवा अशक्त, तथा उवहा
णेण के० बाह्यान्तर तपे करीने तज्जिया के० पीडया उता नउ के० ते सयमने विपे,
मदा के० कोडएक मव अङ्गानी विसीपतिके० सीदाय कोनीपरे तोके उज्जाणसि के०
जेम उद्यान एटजे उर्ध्वस्थजन्तूनिने मस्तके आवे तेंवारं जरग्गवा के० गरटो मोकरो
रुपन सीदाय, अने जारनी पीडाय पीडया थको तो तरुण वज्र पण मोदाय तो जर
गव एटजे मोकरो वलव सीदाय तेमा केबुजसुं, ॥ ११ ॥ एवनिमति एलहु के० ए पूर्वा
करीते कामजोगादिके करी निमत्रण लेइने ते कामजोगने विपे मुच्चियाके० मुच्चित उता

खरु वेरावबु एवो जेनी प्रतिज्ञा नथी ते अप्रतिज्ञा रागद्वेष रहित तथा जाणया के० जाणते एवे सयत तत्वे सहित तेने हेयोपादेय परमार्थ जाण्यानिना तत्तेण अणुसि छाते के० परमाये करीने ते असाधु ठे एम तेना मार्गने दोष देखाडवानु तमने कोणे शिखव्यु एएसणीयएमग्गेके० माटे अहो तुमारो उपमार्ग ते निश्चय मलतो नथी जे कारणे गिलानने अशनादिक आपे ते गृहस्थ समान जाणवा एवो तमे कहोठो परंतु ए अस्मिन्कावती के० अणआलोच्याना वोलनारनु कती के० जे कर्तव्य अनुष्ठान ते पण अणआलोच्यो जेखायठे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(जिचेति) तीव्रतापेन साधुनिदारूपेण जिज्ञास्याप्ता (उक्षयेति) निर्विवेकाउद्देश कादिनोजित्वात् असमाहिता शुजाध्यवसायरहिता । दृष्टातमाह । यथाऽरूपोव्रणस्याति कमूयितं नश्रेय किंतु अपराध्यति दोषकरोति एव यूयमपि निर्विवेका वयं किल निष्कच नास्ति कृत्वा काम्य पात्रादिक परिहृत्यैतदज्ञावादवश्यमशुद्धाहारपरिजोगकारिण निष्कचनत्वात्पात्रादिपरिहारो नश्रेयो व्रणस्यातिकमूयितमिव ॥ १३ ॥ (तत्तेणेति) ते गोशालम तानुसारिणआजीविकादयोदिगबरावा तत्वेनाऽनुशासिता शिक्षाग्राहिता केन अप्रतिज्ञेन इदंमया समर्थनीयमिति प्रतिज्ञा सा नास्ति यस्याऽसावप्रतिज्ञोरगद्वेषरहित साधुस्तेन जा नताज्ञानवता । कथमनुशिष्टा इत्याह । (एएसेति) । योजवद्भिर्गौरुत सनियतो न युक्ति क्मोमार्ग । पाच साधुनिदा वाक् सा समीक्ष्योक्ता आचार्यकथिता । तथाकृति क्रिया प्यभिचाररम्यैव ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जिज्ञा इत्यादि) यूयं पट्जीवनिकायविराधनयोद्विष्टनोजित्वेना निगृहीतमिष्यादृष्टितया च साधुपरिजापणेन च तीव्रोनिताप कर्मव्यवस्थेनोपलिप्ता सवेष्टितास्तथा -(उभययति) सद्विवेकशून्यानिष्ठापात्रादित्यागात्पगृह्नोजितयोद्देशकादि नोजित्वात् । तथा असमाहिता शुजाध्यवसायरहिता सत्साधुगृहपित्वात् । साप्रतं दृ ष्टातद्वारेण पुनरपि तद्दोषानिवृत्तयाह । यथाऽरूपोव्रणस्यातिकमूयितं नखेर्विलेखन नश्रे योनशोन नयति । अपित्वपराध्यति तत्कमूयन व्रणस्य दोषमावहति । एव नवतोपि सद्विवेकरहिता वयं किल निष्कचना इत्येव निष्परिश्रद्धतया पट्जीवनिकायगृहणचूत निष्ठापात्रादिकमपि समयोपकरण परिहृतवत । तदज्ञावाच्चावश्य जावी अशुद्धाहारपरि जोगइत्येव इव्यक्तेत्राजनावानपेक्षणेन नातिकमूयित श्रेयोनयतीति जाव ॥ १३ ॥ अपि च । (तत्तेणेत्यादि) तत्वेन परमायेन मौनीज्ञानिप्रायेण यथावस्थितार्थरूपणया ते गो शालरुमतानुसारिणआजीविकादय कोटिकाअनुशासितास्तदन्युपगमदोषदर्शनद्वारेण शिक्षाग्राहिता । केनाप्रतिज्ञेन । नास्य मयेदमसदपि समर्थनीयमित्येव प्रतिज्ञा विद्यते

अर्थ-जहासगामकालमि के० जेम सग्रामनो काल आवे ठते, नीरु के० कोइएक वीकणो पुरुष पिछतोके० पाठो वेदईके० जूए, एटले बीकण मनुष्य सग्रामने काले प्रथ मथीज प्रतिकार कारण डुर्ग प्रबन्न स्थानक नासवाने अर्थे जूए, ते स्थानक देखाडेठे, वलय के० वलयाकारे उदक रहित एवी गर्ताते डुर्गम होय अथवा जेमा पेसता, तथा नीकल तांगहणके० गहन होय, एटले वृद्धे करी व्याप्त होय अने एम के० प्रबन्न एवा जे गि रि गुफादिक तेनु अवलोकन नासवाने अर्थे करे तेनु कारण मनमा आवीरीते चितवे जे, कोजाणइपराजय के० कोण जाणे एवा सग्रामने विपे कोनो जय पराजय थो, कार्यसिद्धि दैवायत्तठे, थोडा होय ते घणाने पण जीतीशकेठे ॥ १ ॥ मुहुत्ताण मुहुत्त स्त के० मुहुर्त्त जोवामा कोइएक मुहुर्त्त मुहुत्तोहोइतारिसो के० अपर अन्य मुहुर्त्त काल विशेष लक्षण तेनु होय त्या एवो प्रस्ताव आवेके पराजियाके० ज्या जीवने जय पणुं थाय अथवा पराजय पणुं पण थाय तेवारे नासीजइने ए स्थानको मने बुपरिवाने काम आवेशे इतिके० एवा स्वरूपे अवसण्यामोके० पराजयने अवसरे कदाचित् सग्राम थकी नासीने पाठा आवबु पडे तेवारे गी गति थाय, तेमाटे नीरु के० वीकण सुजट ते नासवानु स्थानक उवेहती के० प्रथमथीज मनमा चितवी राखे ॥ २ ॥

॥ दीपिका-अथ तृतीयोद्देशक प्रारभ्यते । पूर्वोद्देशकयोरनुकूलप्रतिकूलजोपसर्गावृत्ता हैतेश्चाव्यात्मविपाद स्यादिति । अत्रोच्यते । (जहेति) यथा सग्रामकाले कश्चिन्नीरु परानी कयु-दावसरे पृष्ठत प्रेक्षते नाशस्थान वाऽऽलोकते । वलय यत्रोदक वलयाकारेण स्थितं उ दकरहिता वा गर्ता गहन धवादिवृद्धावृत्तं स्थान एम प्रवन्नगिरिगुहादिकमित्यादिस्थानं नाशहेतोरालोकते । यत कोजानाति पराजय कस्य जय पराजयोवा जावीति कोवेति दैवायत्ता कार्यसिद्धय ॥ १ ॥ किंच । (मुहुर्त्तंति) मुहुर्त्तानामेकस्य वा मुहुर्त्तस्याऽपरो मुहुर्त्त कालविशेषस्तद्दृशोच्यते । यत्र जय पराजयोवास्यात् । एव सति पराजितावय मयसर्पामसति नीरुरूपेक्षते शरणमपीति ॥ २ ॥

॥ टीका-उपसर्गपरिज्ञाया उक्तोद्वितीयोद्देशक साप्रतं तृतीय समारभ्यते । अस्यचा यमनिसर्वं । इहानतरोद्देशकान्यामुपसर्गाअनुकूलप्रतिकूलजनेदेनाजिहितास्तैश्चाव्यात्मवि पीदन जयतीति तदनेन प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसत्र (जहे त्यादि) दृष्टातेन हि मदमतीनामुखेनवार्थावगतिर्नवतीत्यतआदावेव दृष्टातमाह । यथा कश्चिन्नीरुरुत्तरण सग्रामकाले पगनीकयु-दावसरे समुपस्थित पृष्ठत प्रेक्षते आदावे वापत्प्रतीकारहेतुनूतं डुर्गादिक स्थानमवलोकयति । तदेव दर्शयति । वलयमिति । यत्रोदक वलयाकारेण व्यवस्थितमुदकरहितावा गर्ता इ खनिर्गमप्रवेशा तथा गहन धवादिवृद्धे

दृष्टीनिर्गुणमन्मतानुगतानि पूर्वमादौ सर्वज्ञैः प्रकटिपत प्ररूपितमासीत् न हि सर्वज्ञा एव नि
धमसारं ब्रुवते । यद्गृहस्थैर्गर्जानवैद्यादृत्य कार्यं नतूपयुक्तेन सयतेनेति । ग्लानोपका
रोजत्रिरप्यनुमतोगृहस्थप्रेरणादनुमोदनाच्च ॥ १६ ॥

॥ टीका—यथा प्रतिज्ञातमाह । (एरिसेत्यादि) येयमीदृक्षा वाक् यतिना ग्लानस्यानी
य नदेयमित्येता अग्रे वेणुवदंशवत्कर्षिता तन्वी युक्त्यद्भुतत्वात् दुर्बलेत्यर्थः । तामेव वा
च दर्शयति । गृहिणा गृहस्थानां यदन्याहनं तद्यतेर्नोक्तुं श्रेयः श्रेयस्करं नतु निहूणां
सर्वज्ञीति । अग्रे तनुत्वं चास्या वाचएव इष्टव्यं । यथा गृहस्थान्याहनं जीवोपमर्देन जय
ति यतीनातून्मादि दोषरहितमिति ॥ १५ ॥ किंच । (यन्मपस्यवणेत्यादि) धर्मस्य प्र
ज्ञापना देशना यथा यतीनां दानादिनोपकर्तव्यमित्येवजूता या सा सारजाणां गृहस्था
नां त्रिशोधिकायतयस्त्वनुष्ठानेनैव विद्युव्यति । नतु तेषां दानादिकारोस्तीत्येतत् दृष
यितुं प्रक्रमते । नतु नैवेद्यानिर्यथागृहस्थेनैव पित्रदानादिना यतेर्गर्जानाद्यवस्थायासु
पकर्तव्यः । नतु यतिजिरेव परस्परमित्येवजूतानिर्गुणमदीयानिर्दृष्टिनिर्मप्रज्ञापनादि
नि पूर्वमादौ सर्वज्ञैः प्रकटिपत प्ररूपितं प्रख्यापितमासीदिति । यतो नहि सर्वज्ञा एव
नूतं परिफट्युप्रायमर्थं प्ररूपयति यथा अस्तयतेरेपणाद्यनुपयुक्तैर्गर्जानादेर्वैद्यादृत्य त्रिधे
य नतूपयुक्तेन सयतेनेति । अपिच जवजिरपि ग्लानोपकारोऽन्युपगतएव । गृहस्थप्रेरणा
दनुमोदनाच्च ततो जवतस्तत्कारिणस्तत्प्रेषिणश्चेत्यापन्नमिति ॥ १६ ॥

सवाहि अणुजुतीदि, अचयताजवित्तए ॥ ततो वाय णिराकि
च्चा, ते जुज्जोवि पगप्रिए ॥ १७ ॥ रागदोसानिचूयप्पा, मिहत्ते
ण अनिहुता ॥ आउस्स सरणं जति, टक्कणाइव पव्वय ॥ १८ ॥

अर्थ—सवाहि के० ते गोसालादिकं मतानुसारी अन्य समस्त अणुजुतीदि के० अ
नुयुक्ति एतले हेतु दृष्टाते करी अचयताजवित्तए के० पोताने पदे पोतानो पदं स्थापन
करवाने असमर्थ उता ततो के० ते माटे वायणिराकिच्चाके० वादं सूकीने तेजुज्जो के०
ते फरी फरी विपगप्रिए के० त्रिजेपे धृष्टपणु करे एतले एम कहेके अमारे जेम पर
परागतवे तेज श्रेष्ठे अन्यथी अमारे काड् काम नथी इत्यादिकं कहीने धृष्टपणु अगी
कार करे पण युक्ति पूर्वकं जेनमतानुसारिने उत्तर आपी शके नही ॥ १७ ॥ ते रागदो
स के० राग अने द्वेषे अनिचूयप्पाके० परानव्या थका सारी युक्तिये करी प्रत्युत्तर आ
पवाने असमर्थ एवा मिहत्तेण के० मिथ्यादृष्टिये करीने अनिहुता के० व्यासवता आ
उस्ससरणजति के० ते अनार्य अनेक आक्रोस एतले असन्य वचने दम सुष्टादिकं हण

कृधनुर्वेदादिक कुटिलविटलादिक वा प्रवक्ष्याम कथयिष्यामइत्येव हीनसत्त्वा सप्रचार्य
व्याकरणादिजिणितादौ प्रवर्तते तथापि तेषां मदजाग्यानामनिमित्तार्थानसिद्धति । यत्
उपशमफलादिद्यात्रीजात्फज्ज धनमिद्धता जवति विफलोयद्यायासस्तदत्र किमद्भुतं । न
नियतफला कर्तुर्जाया फलातरमीशते जनयति खलु ब्रीहर्वीज न जातु यवाकुर ॥४॥

॥ टीका-इति श्लोकद्वयेन दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमित्यादि) एवमिति
यथा संग्राम प्रवेष्टुमिच्छु पृष्ठतोवलीकयति किमत्र मम पराजयस्य वजयादिक शरणं त्रा
णाय स्यादिति । एवमेव श्रमणा प्रव्रजिताणके केचनाऽदृढमतयोऽप्यसत्त्वाद्यात्मानं
श्रवणं यावज्जीव सयमनारवहनाऽरुमं ज्ञात्वा अनागतमेव जयं दृष्टोत्प्रेक्ष्य । तद्यथा ।
निष्किंचनोह किममं वृक्षावस्थाया ग्लानावस्थाया दुर्निक्षे वा त्राणाय स्यादित्येवमा
जीविकानयमुत्प्रेक्ष्य विकटपयति परिकटपयति मन्यते इदं व्याकरणं गणितं जोतिष्क
वैद्यक होराशास्त्र मन्त्रादिक वा श्रुतमधीत ममाऽवमादौ त्राणाय स्यादिति ॥ ३ ॥ एत
च्चैते विरुदपयंतीत्याह । (कोजाणऽऽख्यादि) अतपसत्त्वा प्राणिनोविचित्राच कर्मणा ग
तिर्विद्वन्ति प्रमादस्थानानि विद्यते अतः कोजानाति क परिद्विनन्ति व्यापातं सयमजी
वितात् प्रश्यत केन पराजितस्य मम सयमादत्रश स्यादिति । किं स्त्रीत स्त्रीपरिपहाडुतो
वकात् स्नानाद्यर्थमुदकासेवनानिलापादित्येव तेवराका प्रकटपयंति । ननोऽस्माक किंच
न प्रकटपतं पूर्वोपाजितं इव्यजातमस्ति । यत्तस्यामवस्थायामुपयोगे तमेत्य यास्यत्य
तश्चोद्यमाना परेण पृथग्मानाहस्तिशिखा अनुर्वेदादिक कुटिलविटलादिक वा प्रवक्ष्याम
कथयिष्याम प्रयोक्ष्यामइत्येव ते हीनसत्त्वा सप्रचार्य व्याकरणादौ श्रुते प्रयततइति,
नच तथापि मदजाग्यानामनिमित्तार्थावाप्तिर्नवतीति । तथाचोक्त । उपशमफलादिद्या
त्रीजात्फज्ज धनमिद्धता जवति विफलोयद्यायासस्तदत्र किमद्भुतं ॥ ननियतफला क
र्तुर्जाया फलातरमीशते जनयति खलु ब्रीहर्वीज न जातु यवाकुर ॥ ४ ॥

इच्चैव पडिलेहंति, वजया पडिलेहिणो ॥ विजिगिषु समाव
न्ना, पथाणंच अकोविया ॥ ५ ॥ जेउ संगामकालमि, नाया-
सूरपुर गमा ॥ एो ते पिछमुवेहिति, किपर मरणमिया ॥ ६ ॥

अर्थ-हवे उपसहार करतो कहेने इच्चैव के० ए जेम पूर्वे कद्या एवा पडिलेहं
ति के० कायर सुनट जेम वीक पामता थका वजयापडिलेहिणोके० वजयादिक स्था
नकना जोनारा थाय, तेम प्रमादि चारित्रिया मद जाग्यने लीधे, अतप सत्त्वना धणी
थाजीविकाना जय थकी अनेक कुशाख शीखे, ते कंवा ठे तांके, वितिगिष्ठसमावन्नाके०

दृष्टयश्चाक्रोशादिकं शरणमाश्रयते । नच ते इदमाकलय्य प्रत्याक्रोष्टव्या । तद्यथा । अक्रोसहणलमारण धम्मकंसाणवालं सुलजाणं । लाजमन्नं जीरो जुहुत्तराणञ्जनावमि ॥ १० ॥

बहुगुणपगण्याऽ, कुक्काञ्चत्तसमाहिए ॥ जेणत्तेणोविरुक्केज्जा, तेण तत्तं समायरे ॥ १९ ॥ इमं च धम्मं माढाय, कासवेण पवेड्य ॥ कुक्काञ्चत्तं गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥ २० ॥ संखाय पेसलं धम्मं, दिट्ठि मं परिनिवुत्ते ॥ उवसग्गे नियामित्ता, आमोस्काए परिवण्णज्जा मित्तिवेमि ॥ २१ ॥ इति तृतीयं अज्जयणस्स तर्हं उद्देशो सम्मतो

अर्थ-परंतु जे साधुने ते तेमनी साथे आक्रोशादिकं करे नहीं किन्तु ज्या बहुगुण के० घणागुणने एटले प्रतिज्ञा हेतु दृष्टात उपनय नैगम नय इत्यादिकं पगण्याऽ के० प्रकटिपये एवा मय्यश्रयणाना कारणेने कुक्का के० करे वज्जी जे थकी अत्त के० आत्मा समाहिए के० समाश्रित रहे एवा अनुष्ठान करे जेणत्तेणो विरुक्केज्जा के० जे अनुष्ठानकम्यायी अथवा जे वचन बोल्या थकी अन्यपुरुष विरोध नपामे तेवु कार्य करे तेण के० तेमाटे तत्त के० ते ते विप्रि समायरे के० समाचरे ॥ १९ ॥ एरीते परमत निराकरण करी उपसहारे स्वमत स्थापन करता कहेते इमके० ए पूर्वोक्त वचनरूप धम्म माढाय के० धर्मेने ग्रहण करीने ते धर्म कासवेण पवेड्यके० काउपप एटले श्रीमाहावीर वेवे प्रवेद्यो च शब्द थकी अन्य मतिनु निराकरण करीने प्रवेद्यो एटले कह्यो ते केवीरीते तो के निक्कूके० साधु जे ठे तं गिलाणस्स के० गिलाननी कुक्काके० वैयावच्च करे अगिलाए समाहिए के० परंतु अगिलान पणे करे जेम पोताने तथा गिजानने समाधि उत्पन्न थाय तेवीरीते वैयावच्च करे ॥ २० ॥ संखायपेसलधम्म के० ते पेसल एटले मनो हर एवा सर्वज्ञ प्रणीत श्रुत चारित्ररूप धर्मेने सम्यक् प्रकारे जाणीने दिट्ठि के० दृष्टी मतमाचा तत्त्वतो जाण परिनिवुत्तेके० परिनिवृत्त एटले क्रोशना उपशम थकी शीतलनृत्त थएलो एवो साधु तेने उवसग्गेके० उपसर्ग उडय आव्या उता नियामित्ताके० तेने सहन करीने आमोस्काय के० मोक्ष प्राप्तिमुधी परिवण्णज्जामि के० सुद्धो सयम पालतो थको प्रवर्त्तं तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ २१ ॥ इति श्रीद्वितीयसूत्रकृतांगे प्रथमश्रुतस्कंधे तृतीयाध्ययने उपसर्ग परिज्ञानाम् स्तुतीयोद्देशक समाप्त ॥

॥ दीपिका—(बहुगुणेति) । बहुगुणानां स्वपक्षसित्यादयः प्रकट्यते प्रादुर्भवति ये तु तानि बहुगुणप्रकटयानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टातोपनयनैगमनादीनि मध्ये स्ववचनानि वाऽनुष्ठानानि साधुवादकास्ते कुर्यात् । कीदृशं साधु आत्मसमाधिकश्चित्तस्वास्थ्यवान् । तत्त

योजयति तथा तेपि सयमजारवहनप्रति विचिकित्सा समापन्नानिमित्तगणितादिकं जीविकार्थं प्रत्युपेक्षतः ॥ ५ ॥ साप्रतं महापुरुषचेष्टिने दृष्टांतमाह । (जेउसंगामेत्यादि) । ये पुनर्महासत्त्वा । तु शब्दोविशेषणार्थं । सग्रामकाले परानीकयुद्धावसरे ज्ञाता रोलोकविदिता । कथं शूरपुंगवा शराणामग्रगामिनोयुद्धावसरे सैन्याग्रस्कधवर्तिनः एव चूता सग्राम प्रविशतोन दृष्टमुत्प्रेक्षन्ते नङ्गर्गादिकमापन्नाणाय पर्यालोचयन्ति । ते चानंगरुतबुद्धयोपित्वेव मन्यन्ते । किमऽपरमत्रास्माकं न विप्यति यदि परमरणं स्यात्तच्च शाश्वतं यश्च प्रवाहमिहतामस्माकं स्तोकं वर्ततः ॥ ६ ॥ तथाचोक्तः । विशगरुजिरऽविनश्वर, मतिचपलैः स्यास्तु वाठता विशदः ॥ प्राणैर्यदिशूराणां, नवति यश्च किं न पर्याप्तः ॥ १॥ ६ ॥

एवं समुष्टि ए निष्कू, वोसिज्जा गारवधण ॥ आरज्ज तिरियं कट्टु
आत्ता ए परिहण ॥ ७ ॥ तमेगे परिजासति, निष्कय साहुजी
विण ॥ जे एवं परिजासन्ति, अंत ए ते समाहिए ॥ ८ ॥

अर्थ-एव के० एरीते निष्कू के० साधु संयमने विपे समुष्टि के० सावधान थयो ठतो, तथा अगारवधण के० गृहस्थावासानुं वंधन तेने वोसिज्जा के० ठांमीने, तथा आरज्ज के० आरंज जे सावधानुष्ठान तेने तिरियं कट्टु के० तिष्ठों करीने एटले, आरंजने दूर करीने आत्ता ए परिहण के० एक मोक्षने विपे सावधान थाय, सयमानुष्ठानने विपे प्रवर्त्ते ॥ ७ ॥ अथ्यात्मा विपीदना र्थाधिकारो गत के० ए आत्मा थकी जे विवाद ते कह्यो द्वे बीजो अ धिकार परवादिना वचन आश्री कहेने एगे के० एक कोइ परने उपकार रहि त एवा दर्शनने ग्रहण करनारा गोसालीक मतना अनुसारी तथा दिगंबरादिक एवा अन्य तीर्थिकना साधु उं त के० ते पूर्वोक्त साहुजीवण के० साधु एटले रुडी आ जीवण एटले आजीविकाये प्रवर्त्तनार अर्थात् परने उपकार करनार, रुडा आचारे प्रव र्तमान एवा निष्कू के० साधुने परिजासति के० एवीरीते कहे. इतिकोर्थ तेनी निंदा करे, तो जे के० जे धर्मेना अजाण एव के० एम पूर्व कथु, तेम परिजासन्ति के० साधु ना आचारनी निंदा करे ते के० तेवा अन्य तीर्थिक साधु उं समाहिए के० समाधि एट ले सम्यक् अनुष्ठान थकी अथवा मोक्ष थकी अतए के० वेगला जाणवा. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-दार्ष्टान्तिरुमाह । (एवमिति) एवं निहुरपि महासत्त्व. सम्यक्सयमे उडि त. कषायादिवैरिवर्ग जेतु प्रवृत्त । यत । कोहमाण च माय च, लोह पचिदिआणिअ । इ क्षय चैवमप्याण, सवमप्येजिएजिअ । । किंरुत्वा समुडित. अगारबंधनं गृहपाशं व्युत्सृज्य स्यात् आरज्ज तिर्यक्त्वा निराकृत्य आत्मत्वाय शेषकर्मरहितत्वाय परित्तजेत् सयमे प्रव

यस्य सोढा नोपसर्गैरुपसर्गितोऽसमंजस विद्व्यादित्येवमामोक्षायागोपकर्मक्षयप्राप्ति या
वत्परिसमतात् व्रजेत्सयमानुष्ठानोद्युक्तो न वेत् परित्रजेदिति । परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति
पूर्ववत् ॥ २१ ॥ उपसर्गपरिज्ञायास्तृतीयोद्देशक समाप्त ॥ ३ ॥

अथ तृतीयाध्ययने चतुर्थोद्देशकस्य प्रारम्भ

आहं सुमहापुरिसा, पुषि तत्ततवोधणा ॥ उदयेण सिद्धिमाव
न्ना, तच्च मंदोवमीयति ॥ १ ॥ अञ्जुजिया नमी विदेही, रामगुत्ते
य न्जुजिया ॥ बाहुए उदगं नोञ्चा, तद्वा तारागणेरिसी ॥ २ ॥

अर्थ—आहं सुमहा पुरिसाके० हवे ते परमार्थना अजाण एम कहेढेके महा पुरुष
प्रधान पुरुष तारागणकृपि प्रमुख तेणे एवीरीते आह एटले कस्युठे शुकस्युठे तोके पुषित
तत्तके० पूर्व कालनेविपे तपश्याना करनार तवोधणाके० तपरुप धनना धणी एवा अनेक
कृपीश्वर ते उदयेणके० उदक एटले शीतल पाणीनो परिजोग करता थका सिद्धिमाव
न्ना के० सिद्धिने पाम्या तेरीतनु अन्य तीर्थिनु वचन साजलीने तद्धमदोवसीयति
के० मद अज्ञानी बापडा तच्च एटले तेहिज शीतलोदकने विपे राचे, पण प्राशुक उदरुनो
जोग नकरे, एरीते सयमानुष्ठानने विपे सीदाय. ॥ १ ॥ हवे कोडक कुतीर्थ होयते सा
धुने विप्रतारवाने अर्थे आवीरीते कहेके अञ्जुजिया के० अशनादिकने अण जोगवतो
एगो नमीविदेही के० नमीराजा विदेह देशमा उत्पन्न थयेलो हतो, ते मुक्ति पोहोतो,
तथा अन्य तीर्थिज कहेढे के रामगुत्तेय न्जुजिया के० रामगुत्त राजकृपीश्वर आहा
र जोगवतो थको मुक्ति पोहोतो, तथा बाहुए के० बाहुक कृपीश्वर तद्वा के० तेमज
तारागणेरिसी के० तारागणनामा कृपीश्वर एवने उदगनोञ्चा के० शीतल पाणीना
परिजोग थकी सिद्धिने पाम्या ॥ २ ॥

॥ दीपिका—साप्रत चतुर्थआरम्भते । सच साधुना शीतरक्षणाय यत्नोविधीयतइत्य
र्थवान् तस्य चेदमादिम सूत्र । (आहसुइति) केचिदविज्ञाततत्त्वाद्वाद्भुक्तवत् । यथा म
हापुरुषावटकलचीरितारागणार्पिप्रमुखा पूर्व पूर्वकाले तत्तमनुष्ठित तपएव धन येपाते
तत्ततपोधना पचाग्यादिसाधकास्तएवचूताउदकेन स्वचित्तोदकपरिजोगेण उपलब्ध
णात्कदमूजादिनोजिन सिद्धिमापन्ना सिद्धि गता । तत्रैवचूतार्थाकर्णने ममोमूर्खोऽ
यसीदति सयमे सीदति शीतोदकादिपरिजोगे प्रवर्तते । तत्रैव वेति तेपा तापसाना
कुतश्चिज्जातिस्मरणादिप्रत्ययादाविर्नूतस्वसम्यग्दर्शनाना सयमप्रतिपत्त्याऽगतज्ञानावरणा

सरखा ठो ॥ ए ॥ एव के० ए कारणमाटे तुपके० तुमे सरागडा के० गृहस्थनी पेरे
सराग पणे वत्तोठो अन्नमन्न के० माहोमाहे मणुवसा के० वशगामी साधु कोडना आ
धीन न थाय ते कारणमाटे तमे सप्यह के० सदर्पथ एटले रुडोमार्ग तेना सप्पावा
के० सप्पावने नष्ट के० नष्ट कीगो एटले सन्मार्गने नष्ट कीगो तेथी तमे ससारसअ
पाग्गा के० ससारना पागामी नही एवा टोप अन्य तीर्थेड बोले ॥ १० ॥

॥ दीपिका—यत्परिजापते तदाह । (सबदेति) सबदागृहस्थास्तैस्तुत्य सम कटपो
व्यवहारोयेया ते तथा गृहस्थानुष्ठानतुल्या । यथा गृहस्था परस्परमुपकारे प्रवर्तते । मा
ता पुत्रे पुत्रोमातरि एव यूयमप्यन्योन्यमुपकारे मूर्तिता । कथमित्याह पिडपातनेद्वय ग्लान
नम्य रोगिण साधोर्यस्मात् (सारेहन्ति) अन्वेपयते तथा (दलाहन्ति) ग्लानायददध्व ।
चगडादाचार्यादिवेयावृत्तै प्रवर्तध्व ततोऽगृहस्थतुल्याऽत्यर्थ ॥९॥ (एवमिति) एव यूय स
राग स्वजावस्तत्रस्थिताअन्योन्य वशमुपागता परस्परायत्ता । यतयस्तु नि संगं कस्य
चिदायत्तानस्तु । ततोऽगृहस्थानामय न्यायऽति । तथा नष्टोऽपगत सत्पथ सप्पा
व सन्मार्ग एवचूतायूय ससारम्य । अपारगा नपाग्गामिन ॥ १० ॥

॥ टीका—यत्ते प्रजापते तदर्थयितुमाह । (सबदेत्यादि) समेकीनावेन परस्परोपका
रौपकारितयाच वधा. पुत्रकलत्रादिस्नेहपाशै सबदागृहस्थास्तै समस्तुत्य कटपोव्यव
हारानुष्ठान येपाते संबद्धसमकटपागृहस्थानुष्ठानतुल्यानुष्ठानाऽत्यर्थ । तथाहि । य
था गृहस्थानामय न्यायोयद्भुतपरस्मै परस्परोपकारेण माता पुत्रे पुत्रोपि मात्रादावित्येवमू
र्तिताअयुपपन्नाएव नप्तोप्यन्योन्यं परस्परत गिप्याचार्याद्युपकारक्रियाकल्पनया
मूर्तिता । तथाहि । गृहस्थानामय न्यायो यद्भुतपरस्मै दानादिनोपकारऽति ननु यत्ती
ना । कथमन्योन्य मूर्तिताऽति दर्शयति । पिडपात नेद्वय ग्लाननम्याऽपरम्य रोगिण साधो
र्येयस्मात् (सारेहन्ति) अन्वेपयते । तथा (दलाहन्ति) ग्लानयोयग्यमाहारमन्विष्य तदुप
कारार्थे ददध्व । चगडादाचार्यादे वेयावृत्त्यकरणाद्युपकारेण वर्तध्व ततोऽगृहस्थसमरु
त्पाऽति ॥ ९ ॥ साप्रतमुपसहारव्याजेन टोपदर्शनायाह । (एवमित्यादि) एव परस्परो
पकारादिना यूय गृहस्थाऽव सरागस्था सहाराणे वर्ततऽति सराग स्वजावस्तस्मिन् ति
ष्टंतीति ते तथा अन्योन्य परस्परतोवशमुपागता परस्परायत्ता । यतयोहि नि सगतया
नकस्यचिदायत्ता नवति । यतोऽगृहस्थानामयन्यायऽति । तथा नष्टोऽपगत सत्पथ सप्पा
व सन्मार्ग परमार्थोयेत्यस्ते तथा । एवचूताश्च यूय ससारम्य च दुर्गतित्रमणलक्षण
स्याऽपारगा अतीरगामिनऽति ॥ १० ॥

दग्नोच्चा के० शीतलपाणीने जोगवी तथा बीयाणि के० बीजकाय हरियाणिय के० हरिकायना परिजोग यकी सिद्ध यथा ॥ ३ ॥ एते के० ए नेमीराज रूपी प्रमुख पुत्र महापुरिताके० पूर्वकालनेविषे माहा पुरुष (आहिताके०) कहा ठे ते इतके० आलोकरने विषे समता के० प्रसिद्धते ते कुतीर्थिक अथवा साताजीज स्वयूथिक एम कहे के ए सर्व बीजदगं के० बीज सचेतपाणीने जोगा के० जोगवीने सिद्धा के० सिद्ध यथा इतिके० एम मेघ के० ए अमे महानारतादिक तथा पुराणोमार्थी अणुस्सुय के० सानल्युने, माटे अमे पण एबीज रीते मुक्ति साधयु ॥ ४ ॥

॥ वीपिका—(असिलेति) । असिलोनाम महर्षिस्तथा देवलौद्वैपायन, पराशरा ख्यइत्यादय शीतोदकबीजहरितादिजोगिन निष्ठा ॥ ३ ॥ (एतइति) एते पूर्वोक्तान्माहापुरापानम्यादय पूर्वकाले त्रेतादापारादौ आख्याता प्रसिद्धा इहाप्याह्नमते रूपि नापितादौ केचन समता इत्येव कुतीर्थिका प्रोचु । एते सर्वेपि बीजोदकादिनोगान्ति द्वाइति मया नारतादौ पुराणे श्रुतं ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपिच । (असिलेइत्यादि) । असिलोनाम महर्षिदेवलौद्वैपायनश्च तथा पराशराख्यइत्येवमादय शीतोदकबीजहरितादिपरिजोगादेव सिद्धाइति श्रूयते ॥ ३ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (एतेइत्यादि) एते पूर्वोक्तान्माहापुरापानम्यादयो महर्षय पूर्वमिति पूर्वस्मिन्काले त्रेतादापारादौ महापुरुषाइति प्रधानपुरुषाश्चासमतात् ख्याता प्रख्याताराजर्षित्वेनप्रसिद्धिमुपगताइहाप्याहितप्रवचने रूपिनापितादौ केचन समताअनिप्रेताइत्येव कुतीर्थिका स्वयूथावा प्रोचु । तद्यथा । एते सर्वेपि बीजोदकादिकं श्रुत्वा सिद्धाइत्येतन्मया नारतादौ पुराणे श्रुतं ॥ ४ ॥

तत्र मदा विसीअति, वाहन्निनाव गहना ॥ पिष्ठतो परिसप्यंति पिष्ठसप्यी च सनमे ॥ ५ ॥ इह मेगेउ नासंति, सात सातेण विज्जती ॥ जे तत्र आरिअ मग्ग, परम च समाहिण ॥ ६ ॥

अर्थ—तत्रके० त्या कुशास्त्र जे नारतपुराणादिक तेने सानलवे करी तथा परिसह उपने थके मदाविसीअति के० कोइरु मद अज्ञानी चारित्र थकी सीदाय कोनीपेने तोके वा हन्निनावगहना के० जेम नार थकी जागा एवा जे गर्दन ते मार्गमाज नार नाखीदेइ ने नासीजाय अथवा पिष्ठतोपरिसप्यति के० पृष्ठ सर्प एटले जग्न गति पुरुष सनमे के० सन्नमी पणे अग्न्यादिक उपइव उपने थके पिष्ठसप्यि के० नाजीजनार मनुष्य

समेतश्रवतिष्ठते । तदेव गृहस्थगृहे तज्जाजनेषु जुजानाग्लानस्य च गृहस्थे कारयंतोयूष
श्रवश्य बीजोदकादिनोजिनवदेशकादिरुतनोजिनश्चेति ॥ १२ ॥

॥ टीका-अयं तावत्पूर्वपक्षोऽस्य च दूषणायाह । (अहतेपरिजासेकेत्यादि) । अथा
नंतरं तानेव प्रतिकूलत्वेनोपस्थितान् निरु परिजापेत ब्रूयात् । किन्तुतो मोक्षविशारदो
मोक्षमार्गस्य सम्यक्ज्ञानदर्शनचारित्ररूपस्य प्ररूपक । एवमनतरोक्त यूष प्रजापमाणा-
सत इष्ट पक्षोऽप्यपक्षोऽसत्प्रतिज्ञान्युपगमस्तमेव सेवध्व यूष यदिवा रागदेषात्मक पक्ष
इयं सेवध्व यूषं । तथाहि । सदोपस्थाप्यात्मीयपक्षस्य समर्थनाद्वागो निष्कलंकस्याप्यस्मद-
न्युपगमस्य दूषणाद्वेपोऽथैव पक्ष इयं सेवध्व यूष । तद्यथा । वक्ष्यमाणनीत्या बीजोदको
द्विष्टरुतनोजित्वागृहस्था यतिलिगान्युपगमात्किल प्रव्रजिताश्चेत्येव पक्ष इयासेवन नवता
मिति । यदिवा स्वतोऽसदनुष्ठानमपरच सदनुष्ठायिना निदनमिति जाव ॥ ११ ॥ आजीविका
दीनां परतीर्थिकानां दिग्बराणां वा सदाचारनिरूपणायाह । (तुभ्यं जुजहेत्यादि) किल वयं
मपरिग्रहतया निष्किंचनाएवमन्युपगमं कृत्वा यूषं जुग्ध्व पात्रेषु कास्यपात्र्यादिषु गृहस्थ
जाजनेषु तत्परिजोगाच्च तत्परिग्रहोऽवश्यं जावी । तथाऽहारादिषु भूषां कुरुध्वमित्यत
कथं निष्परिग्रहान्युपगमो नवतामकलंकश्चेति । अन्यच्च ग्लानस्य निष्काटनं कर्तुमसमर्थ
स्य यदपरिगृहस्थैरन्याहृतं कार्यते । नवन्निर्यतोरानयनाधिकाराज्जावृहस्थानयने च योदो
पसन्नाय स नवतामवश्यं जावीति । तमेव दर्शयति । यच्च गृहस्थैर्बीजोदकाद्युपमर्देना
पादितमाहारं लुत्का तं ग्लानमुद्दिश्योद्देशकादि यत्कृतं यन्निष्पादितं तदवश्यं परिजोगा
यावतिष्ठते । तदेव गृहस्थगृहे तज्जाजनादिषु जुजानास्तथा ग्लानस्य च गृहस्थैरेव वै
यावत्त्यकारयतो यूषमवश्यं बीजोदकादिनोजिनवदेशिकादिरुतनोजिनश्चेति ॥ १२ ॥

लित्ता तिवा जितवेणं, उअच्चा असमाहिया ॥ नातिकमूइयं से
यं, अरुयस्सावरसती ॥ १३ ॥ तत्तेण अणुसिद्धति अपडिन्नेण
जाणया ॥ एएस णियए मग्गे, असमिस्का वती किती ॥ १४ ॥

अर्थ-तिवाजितवेणं के० तुमे ठ काय जीवनी विराधना तथा साधुनी निदरूप
तीप्र तापे एटले सतापे करी लित्ता के० लित्तो तथा उअच्चा के० विवेक रहित
ठो वली असमाहिया एटले शुजध्यान रहितठो माटे जेम नातिकमूइयं सेयं के० कमू
एटले खुजली तेने अत्यंत खणवी श्रेयकारी नथी किंतु अरुयस्स के० गुंढाने खण्युं
यकु अवरसती के० अपराधियें घणा दोषनी वृद्धि करे तेम तमने साधु साथे देप
पणु करवु श्रेय नथी ॥ १३ ॥ अपडिन्नेण के० जे खराने खोडु ठेराववु अने खोटाने

दाचिदपि सर्वविरतिपरिणामनाप्रलिगमतरेण शीतोदकबीजाद्युपनोगेन जीवोपमर्दप्राये
 ण कर्मकृत्योऽवाप्यते । विपीदने दृष्टातमाह । बह्वन वाहो नारो बह्वन तेन विना कपि
 ताच्छ्रुतितारासजाश्च विपीदति । यथा रासजागमनपथेव प्रोक्षितनारानिपतति ए
 व ते प्रोक्ष्य सयमचार शीतलविहारिणो नरति । दृष्टातातरमाह । यथा पृष्ठसर्पिणो जग्न
 गतयोऽग्न्यादिसत्रमे सत्पुद्ग्रांतनयना समाकुत्रा प्रनष्टजनस्य पृष्ठत पश्चात्परिसर्प
 ति नागगामिनो नवत्यपि तु तत्रैवाग्न्यादिसत्रमे विनश्यत्येव तेषु शीतलविहारिणो
 मोक्ष प्रतिप्रवृत्ता अपि तु न मोक्षगतयो नवत्यपि तु तस्मिन्नेव ससारे अनतमपि काजं
 यावदासत इति ॥ ५ ॥ मतातर निराकर्तुं पूर्वपक्षयितुमाह । (इहमेगेऽत्यादि) । इहेति
 मोक्षगमनप्रस्तावे एके शाक्यादय स्वयूच्यावा लोचादिनोपतप्ता । तुशब्द पूर्वस्मात् शी
 तोदकापरिजोगाद्भिषोपमाह । जापते ब्रुवते । मन्यते च इति कचिन्पाठ । किति वित्याह । सात
 सुख सातेन सुखेनैव विद्यते नवतीति । तथाच वक्तारो नवति । सर्वाणि सत्त्वानि सुखे
 रतानि सर्वाणि ह स्वाच्च समुद्भिजति । तस्मात्सुखार्थं सुखमेव दद्यात् सुखप्रदाता जन
 ते सुखानि ॥ १ ॥ युक्तिरप्येवमेव स्थिता । यत कारणानुरूप कार्यमुत्पद्यते । तद्यथा । शा
 तिबीजाच्चात्पकूरो जायते न यवाकुरोऽत्येव प्रीत्यात्मसुखान्मुक्तिसुखमुपजायते न तुलो
 चादिरूपात् ह स्वादिति । तथाह्यागमेऽप्येवमेव व्यवस्थित ॥ मणुसु नोयण नोच्चा मणु
 सु संयणासण । मणुसुति अगारति मणुसु जायए मुणी ॥ १ ॥ तथा मृद्दी शय्या प्रातरुद्याय
 पेया, युक्त मये पानक चापराणह । इन्द्राखड शर्करा चार्द्धरात्रे मोक्षभाते शाक्यपुत्रेण दृष्ट.
 ॥ १ ॥ इत्यतो मनोज्ञाहारविहारादेश्चित्तस्यास्थ्य तत समाधिरुत्पद्यते समाधेश्च मुक्त्यवाप्तिर
 त स्थितमेतत्सुरवेनैव सुखावाप्तिर्न पुन कदाचनापि लोचादिना कायक्लेशेन सुखावाप्तिरि
 ति स्थित । इत्येव व्यामूढमतयोरे केचन शाक्यादयस्तत्र तस्मिन्मोक्षमार्गप्रस्तावे स
 मुपस्थिते आराक्तात् सर्वदेयधर्मेन्यऽत्यार्यो मार्गो जैनेऽशासनप्रतिपादितो मोक्षमार्ग
 स्तं ये परिहरति । तथा च । परम व समाधिज्ञानदर्शनचारित्रात्मक ये त्यजति तेऽज्ञा ससा
 रातर्वर्तिन सदा नवति । तथाहि । यच्चैरनिहितं कारणानुरूप कार्यमिति तन्नायमेका
 तोयत शृगाहरो जायते गोमया दृश्चिकोगोलोमाविलोमादिन्योदूर्वेति । यदपि मनोज्ञा
 हारादिकमुपन्यस्त सुखकारणत्वेन तदपि विषूचिकादिसनवा द्यजिचारीति । अपिचेद वै
 पयिक सुख ह स्वप्रकारहेतुत्वात् सुखानासतया सुखमेव न नवति । तदुक्त । ह स्वात्म
 केषु विषयेषु सुखानिमान सोख्यात्मकेषु नियमादिषु ह खबुद्धि । उत्क्रीर्णवर्णवदपक्तिरि
 वान्यरूपा सारूप्यमेति विपरीतगतिप्रयोगात् ॥ १ ॥ इति । कुतस्तत्परमानंदरूपमस्यात्यतिके
 कातिकस्य मोक्षसुखस्य कारण नरति । यदपि लोचनूशयननिष्ठाटनपरपरिचवहुतिपासा
 दशमशकादिक ह स्वकारणत्वेन नवतोपन्यस्त तदप्यत्पसत्त्वानामपरमार्थदृशा मद्भाषु

इत्यप्रतिज्ञोरागदपरहित साधुस्तेन जानता हेयोपादेयपदार्थपरिच्छेदकेनेत्यर्थ । कथमनु
शान्तिताइत्याह । योय जवज्जिरन्त्युपगतोमार्गो यथा यतीना निष्किचनतयोपकरणाजा
वात् परस्परतउपकार्योपकारकानावइत्येपनियतोनिश्चितो न युक्तिसंगतोऽतो येय वाग
यथा ये पिप्पपात ग्लानम्यानीय ददति ते गृहस्थकट्पाऽन्येषा असमीक्ष्यानिहिता अपर्या
लोच्योक्ता तथा कृत करणमपि जवदीयमसमीक्षितमेव यथा वा पर्यालोचितकरणता न
यति जवदनुष्ठानम्य तथा नातिकमूयित श्रेयइत्यनेन प्राग्लेशत प्रतिपादित पुनरपि सह
एत तदेव प्रतिपादयति ॥ १४ ॥

एरिसा जावई एसा. अग्गवेणु वकरिसिता ॥ गिहिणो अनिहइ
सेय, जुजीठ एउ निस्सणो ॥ १७ ॥ धम्मपन्नवणा जासा, सारजा
ण विसोहिआ ॥ एउ एयाहि दिठीहि, पुवमासि पग्गप्पिअ ॥ १६ ॥

अर्थ-एरिसाजावईएसा के० जो एटजे आमत्रणे करीने तमारी एवी वाणीजे
ग्लानने आहारलावी नआपवो ते अग्गवेणुव करिसिता के० वशना अग्गी सरखी अ
त्यंत सुख एटजे कोऽ पण युक्तिने खमे नही एवी तमारी वाणी केही ते कहेंगे गिहि
णो अनिहइसेय के० तमे कहु जे गृहस्थनो आपोलो आहार श्रेयजे जुजीठ के० ते
जोगवरो परतु एउनिस्सणो के० यतिनो आपोलो आहार यतिने लेवो अयोग्यजे ए त
मारुं वचन रुडु नथी अमे एम कहियेठेये के गृहस्थनो आपणो आहार सदोपजे अने य
तिनो आपणो आहार निर्दोपजे ॥ १७ ॥ वली साधु तेने कहेंगे के धम्मपन्नवणाजासा
के० जे तमारी धर्म प्रज्ञाप्रा एटजे अर्मदेशना जे यतिने दाननो देवो नथी सारजाण
विसोहिया के० केमके दान जे ठेते ते सारज जे गृहस्थ तेनी विगुद्धिनो कर्नार जाणवो
कारण के यतितो पोताना अनुष्ठाने शुद्धि पामेजे यतिने दान देवानो अधिकार नथी
एयाहि दिठीहि के० एम तमारी दृष्टीमा जे आवेजे परतु ए प्रकारे पुवमासि के०
जे पूर्वे तीर्थकर यथा नेणे एउपग्गप्पिअ के० नथी प्रक-प्यो एटजे जेरीते तमे
धर्म कहोवो तेरीतनो धर्म सर्वज्ञे कह्यो नथी ॥ १६ ॥

॥ टीपिना-(एरिसेति) इदृशी एषा वाक् साधुना ग्लानस्यानीय न देयमिति एषा वाक्
अग्रयेणुवत् वगवत् निकरिपिता दुर्बला यथा वशायं दुर्बल स्यात्तथा दुर्बलेत्यर्थ । तामेव
वाच दर्शयति । गृहिणायदन्याहत तद्यथा नोक्तश्रेयोनतु निरुणा । गृहस्थान्याहत जीवो
पमदहेतुनूत साधूनानकटपमिति ॥ १५ ॥ (धम्मपन्नवणेति) वा अर्मम्य प्रज्ञापना देशना
यतीनां दानादिना उपकर्तव्यमित्येव नूता सारजाणा गृहस्थाना विगोयिका विगुद्धिकारि
णी । यतय स्वस्यानुष्ठानेनैव शुद्धयति नतु तेषा दानाधिकार । एतदुपयति । नतु एतानि

यमपि ॥ ७ ॥ (पाणाश्चेति) यूपं प्राणातिपाते मृपावादे संयता संतोवर्तमाना तथा
ऽदत्तादाने मंथुने परिग्रहे वर्तमानाश्चत्पेन सुखेन बहु हारयथ ॥ ८ ॥

॥ टीका-अतोव्यपदिश्यते । (माण्यमित्यादि) एनमर्थं मार्गं जैनेऽप्रचन सम्य
क् ज्ञानदर्शनचारित्रमोक्षमार्गप्रतिपादकं सुखं सुखेनैव विद्यते इत्यादिमोहेन मोहि
ताश्च वमन्यमाना परिहरतोऽत्पेन वेपथिकेण सुखेन मावहु परमार्थसुखं मोक्षाख्यं
लुपथ विध्वंसय तथाहि । मनोज्ञाऽहारादिना कामोदेकस्तदुदेकाच्च चित्तास्वास्थ्यं न
युन समाप्तिरिति । अपि चैतस्यानल्पकान्युपगमस्यामोहे परित्यागे सति । (आर्यो
हारिवज्ररुहं) आत्मानं यूपं कदर्थेय । यथैव केवलं यथावाऽयसो लोहस्याहर्त्ता अ
पातरात्रे रुप्यादिलोके सत्यपि दूरमानितमिति कृत्वा नोजितवान् । पश्चात् स्वावस्था
नावासावत्पलाजे सति जूगितवान् पश्चात्तापं कृतवान् एव नवतोपि जूरयिष्यतीति ॥ ४ ॥
पुनरपि सातेन सातमित्येव वादिना शाक्यानां दोषोऽहिनावधिपयाह । (पाणाऽवायेत्या
दि) प्राणातिपाते मृपावादादत्तादानमैथुनपरिग्रहेषु वर्तमानाश्च संयतायूपं वर्तमान
सुखैरिणोत्पेन वेपथिकसुखान्नासेन परमार्थिकमेकातात्पतिकं बहु मोक्षसुखं विलुपयेति ।
किमिति । यतः पचनपाचनादिषु क्रियासु वर्तमाना सावद्यानुष्ठानारनतया प्राणातिपा
तमाचरथ । तथा येषां जीवानां शरीरोपनोगोनवद्भिः क्रियते तानि शरीराणि तत्सुखमि
जिरदत्तानि त्यदत्तादानाचरणं । तथा गोमहिष्यजोप्रादिपरिग्रहात्तन्मैथुनानुमोदनादवन्हे
ति । तथा प्रव्रजितादयमित्येवमुष्ठाय गृहस्थाचरणानुष्ठानान्मृपावादस्तथा धनधान्यादि
पदचतुष्पदादिपरिग्रहात्परिग्रह इति ॥ ८ ॥

एवमेगे उपासन्ता, पन्नवन्ति अणारिया ॥ इत्थिवसंगया बाला,
जिणसासणपरम्मुहा ॥ ९ ॥ जहा गम पिलाग वा, परिपीलेज्ज
मुहुत्तग ॥ एव विन्नवणिठ्ठीसु, दोसो तच्च कउसिआ ॥ १० ॥

अर्थ-वली परमतनो जापा दोष कही देखाडेठे एव के० एरीते एगेउ के० कोऽएक
परतीर्थिक अथवा स्वतीर्थिक पासन्ताके० पासन्तादिक ते केवाठे तोके अणारियाके० अना
र्थ कर्मना करनार अणाचारि वली इत्थिवसंगया के० स्त्रीने वसे पड्या एटले स्त्रीनो
परिसिह जीतवाने असमर्थ तथा बाला के० अज्ञानी वली जिणसासण परम्मुहा के०
जिनमार्ग थकी उपराता ते पन्नवन्ति के० एम कहेठेके ॥ ९ ॥ जहा के० जेम गमके०
गूवडु पिलागवा के० पाकु थकु तेने पर के० त्याज पीलेऊ के० पीतीने तेमार्थी प
रु अथवा स्थीर काढी नाखवा थकी मुहुत्तगके० मुहुत्तमात्रमा सुख आय परतु पीडा काइ

वानो जे व्यापार तेनु शरण ग्रहण करे टकणाऽव पद्यं के० जेम टंकण एटले म्हेञ्जादिक लोको जेने ते गस्त्रादिके करी युद्ध करवाने असमर्थ ठता पर्वतनो सरण ग्रहण करे तेम पूर्वोक्त कुतीर्थीकोपण युक्तिपूर्वक उत्तर देवाने असमर्थ ठता को धनो सरण अंगीकार करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(सवेदित) तेगोशालमतीयादिगंबरावा सर्वांनिरनुगतयुक्तिनि स्वपक्षं यापयितुमशक्नुवतस्थापयितुस्ततोवाद् निराकृत्य ते तीर्थिका नूयोपि प्रगट्तिता गता वादपरित्यागेपि स्वधर्मस्थापनं नामुंचन्निति ॥ १७ ॥ (रागेति) रागद्वेषानिजृता त्मानो मिथ्यात्वेनाऽनिद्रुताव्याप्तावाद् कर्तुमसमर्थाश्चाक्रोगेन शरण याति असन्त्यवचना नि दम्नदिह्नननव्यापारवा स्वीकुर्यतीत्यर्थे । यथा टकणाम्हेञ्जविशेषा परैरनिद्रुता पर्वत शरणयाति ॥ १८ ॥

॥ टीका—अपिच (सद्वाहीत्यादि) ते गोशालकमतानुसारिणोदिगंबरावा सर्वांनिरनुगतानिर्युक्तिनि सर्वैरेव हेतु दृष्टातै प्रमाणनूतैरशक्नुवत स्वपक्षे आत्मान यापयितुं सस्थापयितुं ततस्तस्माद्युक्तिनि प्रतिपादयितुं सामर्थ्याभावाद्वा निराकृत्य सम्यग्हेतुदृष्टातैर्योवादो जटपस्त परित्यज्य ते तीर्थिका नूय पुनरपि वादपरित्यागे सत्यपि प्रगट्तिता धृष्टता गताऽवमूचु । तद्यथा । पुराणं मानवो धर्म सगोवेदश्चिकित्सित । अज्ञातिद्वानिचत्वारि न हतव्यानि हेतुनि ॥ १ ॥ अन्यच्च किमन्यथा बहिरगया युक्त्याऽनुमानादिकयाऽत्र धर्मपरिरूपे विधेये कर्तव्यमस्ति यात प्रत्यक्ष एव बहुजनमतत्वेन राजाद्याश्रयणाच्चायमेवास्मदनिप्रतोऽर्थे श्रेयान्नापरऽत्येव विवदते ते धामिदमुत्तर । नह्यत्र ज्ञानादिताररहितेन बहुनापि प्रयोजनमस्तीति । युक्तं च । एरमुकठ रासी जहायगोसीस चदनपलस्त । मोह्येन होळ सरिसो कितियमेत्तो गणिळंतो ॥ १ ॥ तद्विगणणातिरेगो जहारासी सोनचदनसरिञ्चो । तद्वनिविणायणमहो जणो विमो ह्ये विसवयति ॥ २ ॥ एकोसचस्कुगोणविमूढापमाण जेगइणयाणति ॥ सत्तारगमणयुविल णिणयस्सयववमोक्कस्त ॥ ३ ॥ इत्यादि ॥ १७ ॥ अपिच (रायदोस्ताइत्यादि) रागश्च प्रीतिलक्षणोद्वेपश्च तद्विपरीतलक्षणस्तान्यामनिजृतात्मायेषा परतीर्थिकानां ते । तथा मिथ्यात्वेन विपर्यस्तावबोधेनातत्वाऽध्यवसायरूपेणानिद्रुताव्याप्ता सद्व्युक्तिनिर्वाद् कर्तुमसमर्था क्रोगानुगाश्चाक्रोशानसन्त्यवचनरूपास्तथा दम्नमुष्ट्यादिनिश्च ह्नननव्यापार यात्याऽश्रयते । अस्मिन्नेवार्थे प्रतिपाद्ये दृष्टातमाह । यथा टकणाम्हेञ्जविशेषादुर्जयायदा परेण बलिना स्वानीकादिना निद्रुयंते तदा ते नानाविधैरप्यायुर्ध्वयोऽनुसमर्था सत पर्वत शरणमाश्रयंत्येव तेषां कुतीर्थिकावाद्यपराजिता क्रोधाद्युपहत

वमेगे उ पासठा, मिष्ठिदिघी अणारिञ्चा ॥ असोववन्ना कामे
हिं, पूयणा इव तरुणए ॥ १३ ॥

अर्थ—वली दृष्टात कहेते जहाके० जेम मंदादननामके० मेपो एवे नामे जनावर ते थि
मित के० जेरीते पाणी मोलाय नही एरीते जुंजतीदग के० उदकनु पान करे, परंतु
पाणीने पण बाधा नथाय अने पोताने पण बाधा नकरे एवके० एरीते विन्नवणिडीसु
के० प्रार्थना करती स्त्री साथे संबंध करवा थकी दोसोतज्जकउसिया के० त्यापण दोप
क्या थकी थाय अपितु नज थाय ॥११॥ जहा के० जेम विहगमापिगा के० कपिजल
एवेनामे पंखणी आकागे उडती थकीज थिमिअजुंजतीदग के० निर्मलपाणीतुं पानकरे
एव के० एरीते विन्नवणिडीसु के० अहीपण गर्जांतर करण पूर्वक पुत्रादिकने अर्थ राग
द्वेप रक्षित प्रार्थती एवी स्त्रीनी साथे सग करता थका दोप क्याथकी थाय ॥१२॥ हवे
सूत्र कर्ता ते वादीउना दोप प्रगट करता कहेते. एवमेगेउपासठाके० ते पूर्वोक्त गुवडादिक
ना दृष्टाते करी मेथुनने निर्दोष मानता एवा कोइ एक परतीर्थिक तथा स्वयूथिक पासठादि
क जेणे स्त्री परिसह जित्यो नथी, ते तिथल विहारी केवा ठे, तो के मिष्ठिदिघी अणा
रिया के० मिथ्यादृष्टी अनार्य कर्मना करनार अनाचारी अश्वोववन्नाकामेदिके० कामजो
गने विषे गृह ठता प्रवर्त्ते कोनीपेरे तोके पूयणाइवके० पुतना एटले माकणनीपेरे जेम
माकण न्हाणा बालकने देखी गृह थाय अथवा पुतना एटले गामरीनीपेरे जेम गामरी
पोताना तरुणए के० तरुण बालकने विषे गृह थाय, एटले समस्त जीवोमाहे सता
नने त्रिपे गामरीनो स्नेह आकरो दीपेठे ते माटे ए दृष्टात कसु तेम पूर्वोक्त अनाचा
री पासठादिक पण कामजोगनेविषे गृह थायठे ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—(जहेति) यथा मधावनोमेप स्तिमितं अनालोड्यामतउदकं लुके पिबं
त्यात्मानं प्रीणयति नचान्योपघातं कुर्यात् एवं स्त्रीसंबंधे न काचिदन्यस्य पीमा ।
रमनश्च प्रीणनमिति कुतस्तत्र दोष ॥११॥ यथा पिगा कपिजलाविहगमा पक्षिणश्चा
काशएव वर्तमाना स्तिमितं निनृतमुदकं पिबति एवमत्रापि पुत्राद्यर्थे स्त्रीसंबंधं कुर्वतोऽ
रक्तद्रिष्टस्य पक्षिणश्च कुतोदोष । यदुक्तं ॥ धर्मार्थं पुत्रकामस्य स्वदारेष्वधिकारिण ॥
श्रुतुकालविधानेन दोषस्तत्र नविद्यतइति ॥१२॥ अथैव वदता परेषा दोषमाह । एव प
पाकै पूर्वदृष्टातैर्मेथुनं निर्दोषमिति मन्यमानाएके शाक्यादय स्वयूध्यावा पार्श्वस्थादय
जिनम मिथ्यादृष्टयोऽनार्याधर्मविरुद्धाणिणोऽभ्युपपन्नागृहा कामेषु वा । यथा पूतना
गृहं पिबन्तरुणके बाले आसक्ता यदि वा पूतना गमुरिका स्वापत्ये आसक्ता । कथाचात्र
रु अथवा रेगुनामपत्यानि निरुदके कूपेऽपत्यस्नेहपरीक्षार्थं क्षिप्तानि । तत्र चान्यामात

कुर्यात्साधुयेन कृतेनान्यस्तीर्थिकोनिरुध्येत नविरोधं गच्छेत् । तेन तत्तद्विरुद्धं समाचरेत् ॥ १९ ॥ (इममिति) इम वक्ष्यमाण धर्ममादाय काञ्चपेन श्रीवीरेण प्रवेदित प्ररूपित कुर्याद्वि-
 क्रु साधुग्लानस्य वयावृत्त्यादिक अग्लानतया यथाशक्ति समाहित समाधिप्राप्त । य
 था ग्लानस्य समाप्तिरुत्पद्यते स्वस्य वा योगानविधीदति तथा वैयावृत्त्यादिक विधेयमि
 ति ॥ २० ॥ (सखाएति) । पेशज श्रेष्ठ सर्वज्ञोदित अर्म सख्याय ज्ञात्वा दृष्टिमान् दर्श
 नोपेत परिनिर्वृतोरागद्वेषत्यागाह्रीतलउपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् नियम्य नियज्य आ
 मोक्षाय सर्वकर्मक्षयाय परिव्रजेत्सयमोद्यतो नवेत् ससाधुरिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥
 इति तृतीयाव्ययने तृतीयोद्देशक समाप्त ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (बहुगुणेत्यादि) । बह्वोगुणा स्वपक्षसिद्धिपरपक्षदोषोद्भा
 वनादयोमाध्यस्थ्यादयोवा प्रकल्पते प्राडुर्भवत्यात्मनि येष्वनुष्ठानेषु तानि बहुगुणप्रक
 ल्पानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टातोपनयनिगमनादीनि माध्यस्थ्यवचनप्रकाराणि वा अनुष्ठानानि
 साधुर्वादिकाले अन्यदा वा कुर्यात् विदध्यात् सएव विगिष्यते । आत्मन समाधिश्चित्त
 स्वास्थ्यं यस्य सजवत्यात्मसमाधिक । एतदुक्तं भवति । येन येनोपन्यस्तेन हेतुदृष्टातादि
 ना आत्मसमाधि स्वपक्षसिद्धिर्लक्षणोमाध्यस्थ्यवचनादिना वा परानुपघातलक्षण स
 मुत्पद्यते तत् तत् कुर्यादिति । तथा येनानुष्ठितेन वा जापितेन वा अन्यतीर्थिको धर्म
 श्रवणादौ वाच्य प्रवृत्तोन निरुध्येत नविरोधं गच्छेत् तेन पराविरोधकारणेन तत्तद्विरु
 द्धमनुष्ठानं वाचनं वा समाचरेत् कुर्यादिति ॥ १९ ॥ तदेव परमत निगमनोपसंहारद्व
 रेण स्वमतस्थापनायाह । (इमचेत्यादि) । इममिति वक्ष्यमाण पूर्वोक्तमूलोत्तरगुणरूप
 चारित्राख्यं वा दुर्गतिशङ्का-धर्ममादायोपादाय आचार्योपदेशेन गृहीत्वा । किञ्चूतमिति ।
 तमेव विशिनष्टि । काञ्चपेन श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनोत्पन्नदिव्यज्ञानेन सदेवम
 नुजाया पर्यदि प्रकर्षेण यथावस्थितार्थनिरूपणद्वारेण वेदित प्रवेदित । चशब्दात्परमतं
 च निराकृत्य निष्पन्नशीतो निष्पन्नग्लानस्यापटोरपरस्य निक्षोर्वैयावृत्त्यादिकं कुर्यात् । कथ
 कुर्यादेतदेव विशिनष्टि । स्वतोप्यग्लानतया यथाशक्ति समाहित समाधिप्राप्तइति । इदमुक्त
 भवति । यथा यथात्मन समाधिरुत्पद्यते तथा पिम्पपातादिक विधेयमिति ॥ २० ॥ कि
 कृत्वैतद्विधेयमिति दर्शयितुमाह । (सखायेत्यादि) । सख्याय ज्ञात्वा क धर्म सर्वज्ञप्रणी
 तं श्रुतचारित्राख्यजेदनिन्नपेशजमिति । सुश्लिष्ट प्राणिनामहिसादिप्रवृत्त्या प्रीतिकारण ।
 किञ्चूतमिति । दर्शनं दृष्टि समुद्भूतपदार्थगत सम्यग्दर्शनमित्यर्थ । सा विद्यते यस्याऽसौ दृ
 ष्टिमान् यथा व्यवस्थितपदार्थपरिच्छेदवानित्यर्थ । तथा परिनिर्वृतोरागद्वेषविरहाद्यातीनूत
 स्तदेव धर्म पेशज परिसख्याय दृष्टिमान् परिनिर्वृतउपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान्नियम्य स

के० ते पुरुषे एतर्ष स्त्रीसगादिक तथा क्रुधा तृपादिक अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गना गण एतले समूह तेने निराकरीने जे महापुरुष संसेवित मार्गे प्रवर्त्ते तेष्ठियासुसमा हिए के० तेपुरुष स्वरूप समाधिने विषे स्थित जाणवा ॥ १७ ॥

॥ दीपिका-यथा वैतरणी नदी सर्वनदीना मन्ये दुस्तरा दुर्लभ्या इह लोके सम्मता । एव लोके नार्योऽमतिमता निर्विवेकेन नरेण दुस्तरा । यदुक्त । सन्मार्गे तावदास्ते प्रनवति पुरुषस्तावदेवेंडियाणा लङ्का तावद्विधत्ते विनयमपि समालवते तावदेव । ब्रूचापाद्वेपमुक्ता श्रवणपथजुषोनीजपक्काणएते यावल्लीजावतीना न हृदि धृतिमुपो दृष्टिवाणा पतति इति ॥ १६ ॥ यैरुक्तमैनारीणा सयोगास्तत्सयोगार्थमेव वस्त्रालकारादिजिरात्मन पूजना कामविनूपा पृष्ठत रुतास्त्यक्तास्ते महापुरुषा सर्वमेतत्स्त्रीप्रसगादिक निराकृत्य सुसमाधिना चित्तस्वास्थ्येन स्थिता ॥ १७ ॥

॥ टीका-अन्यच्च (जहाड्यादि) यथेत्युदाहरणोपन्यासाय । यथा वैतरणी नदीना मध्येऽत्यतरेगवाहित्वात् विपमतटत्वाच्च दुस्तरा दुर्जग्या एवमस्मिन्नपि लोके नार्योऽमतिमता निर्विवेकेन हीनसत्त्वेन दु खेनोत्तीर्धते । तथाहि । तादावनावं रुतविद्यानपि स्त्रीकुर्वन्ति । तथाचोक्तं । सन्मार्गे तावदास्ते प्रनवति पुरुषस्तावदेवेंडियाणा, लङ्का तावद्विधत्ते विनयमपि समालवते तावदेव ॥ ब्रूचापाद्वेपमुक्ता श्रवणपथजुषोनीजपक्काणएते यावल्ली जावतीना न यदि धृतिमुपो दृष्टिवाणा पतति । तदेव वैतरणीनदीवत् दुस्तरानार्योनवतीति ॥ १६ ॥ अपिच । (जेर्हीत्यादि) यैरुक्तमसत्त्वै स्त्रीसंगविपाकवेदिनि पर्यतफटवोनारी सयोगा परित्यक्तास्तथा तत्सगार्थमेव वस्त्रालकारमात्यादिजिरात्मन पूजनाकामविनूपा पृष्ठत रुता परित्यक्तेत्यर्थ । सर्वमेतत्स्त्रीप्रसगादिक कुन्पिपासादिप्रतिकूलोपसर्गकद्वयक च निराकृत्य ये महापुरुषसेवितपथान प्रति प्रवृत्तास्ते सुसमाधिना स्वस्थचित्तवृत्तिरूपेण व्यवस्थितानोपसर्गैरनुकूलप्रतिकूलरूपे प्रह्वोन्यते । अन्येतु विषयाजिप्सुगिण रूपाद्विपरीपहपराजिताश्रगारोपरिपतितमीनवड्गाग्निना दह्यमानाथसमाधिना तिष्ठतीति ॥ १७ ॥

एते उग्ध तरिस्सति, समुह ववहारिणो ॥ जड पाणा विसन्ना सि, किञ्चती सयकम्मणा ॥ १८ ॥ तच निस्कू परिणाय, सुवते समिते चरे ॥ मुसावाय च वज्जिक्का, दिन्नादाण च वोसिरे ॥ १९ ॥

अर्थ-एतेके० ए पृर्वोक्त परिसहना जीपणहार ते उग्धके० उधससारने तरिस्संतिके० तर से समुद्वयवहारिणोके० समुद्वत, एतले जेम व्यवहारिआ समुद्वने नाव चढे तरेढे तेनीपरे जाणीजेवु जडके० जे ससार समुद्वने निषे पाणाविके० प्राणी एतले जीव ते सन्नासिके०

दिकर्मणां जरतादीनामिव मुक्तिं सजाता न तु शीतोदकपरिजोगादिति ॥ १ ॥ (अ
ञ्जुजिएति) केचित्कुतीर्थिकाअथवा स्वर्ग्याएव शीतजविहारिण एवमाहुः । नमीराजा
विदेहपुरवासिनोलोकावैदेहास्त्यस्य सति स वैदेही अशनादिकमञ्चुत्वा सिद्धिं गतः ।
रामयुप्तश्च राजर्षिराहारादिकञ्चुक्त्वैव ज्ञानएव सिद्धिं गतः । तथा बाहुक शीतोद
कादिपरिजोग कृत्वा तथा तारागणनामा मुनि शीतोदकादिपरिजोगात्सिद्ध ॥ २ ॥

॥टीका-उक्तस्तृतीयोद्देशक साप्रवचतुर्थे समारभ्यते। अस्यचायमनिसवध । इहानंतरो
देशके अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गां प्रतिपादितास्तैश्च कदाचित्साधु शीलात् प्रच्याव्येत तस्य च
शीतस्वजितस्य प्रज्ञापनानेन प्रतिपाद्यते इति। अनेन सर्वधेनायातस्याम्योद्देशकम्यादिम सू
त्र (आहसुत्यादि)। के चन अविदितपरमार्थाद्वाहुरुक्तवतः । कितवित्याह । यथा महापुरु
षा प्रधानपुरुषावटकलचरितारागणर्षिप्रज्ञतय । पूर्व पूर्वस्मिन् काले तप्तमनुष्ठित तपएव य
न येषां ते तप्ततपोधना पचाग्न्यादितपोविशेषेण निष्ठस्वेहास्तएवजूता शीतोदकपरिजो
गेन उपलब्धकार्यत्वात् कदमूलफलद्युपजोगेन च सिद्धिमापन्ना सिद्धिं गतास्तत्रैवजूता
र्थसमाकर्णने तदर्थस्तत्रावावेशात् मद्योज्ञोक्तानादित्याजित प्राद्युकोदकपरिजोगजग्न सय
मानुष्ठाने प्रविपीदति । यदि वा तत्रैव शीतोदकपरिजोगे विपीदति लगति निमज्जतीति
यावत् । न त्वर्मा वराकएवमवधारयति यथा तेषां तापसादिब्रतानुष्ठायिना कुतश्चि
क्कातिस्मरणादिप्रत्ययादविर्जुतसम्यग्दर्शनानां मीनीज्ञावसंयमप्रतिपत्त्या अपगतज्ञा
नावरणादिकर्मणां जरतादीनामिव मोक्षावर्तिर्न तु शीतोदकपरिजोगादिति ॥ १ ॥ किंचा
न्यत् । (अञ्जुजियाणमित्यादि) केच न कुतीर्थिका साधुप्रतारणार्थमेवमूचुः । यदिवा
स्वर्ग्या शीतजविहारिण एतद्वक्ष्यमाणमुक्तवतस्तद्यथा निमीराजा विदेहोनाम जनप
दस्तत्रनवावैदेहास्तन्निवासिनोलोकास्तेऽस्य सतीति वैदेही । सएवजूतो निमीराजा अश
नादिकमञ्चुत्वा सिद्धिमुपगतस्तथा रामयुप्तश्च राजर्षिराहारादिक च्चुक्त्वैव ज्ञानएव सि
द्धिं प्राप्तइति । तथा बाहुक शीतोदकादिपरिजोग कृत्वा तथा नारायणोनाममहर्षिः
परिणतोदकादिपरिजोगात्सिद्धइति ॥ २ ॥

आसिले देवले चैव, दीवायण महारिसी, पारासरे दग जो
च्चा, वीयाणि हरियाणिया ॥ ३ ॥ एते पुब महापुरिसा, आहिता
इह समता ॥ जोच्चा वीउदग सिद्धा, इति मेयमणुस्सुअं ॥ ४ ॥

अर्थ-वली आसिले के० आसिल तथा देवले के० देवल चैव के० एमज दीवाय
णमहारिसी के० दीपायन महाकपीश्वर अने पारासरे के० पाराशर ए सर्व कपीउं उ

पेसल धम्मं दिट्ठिं परिनिवुत्ते ॥ उपसग्गे हियासित्ता, आमो
स्काए परिव्वएक्का सितिवेमि ॥ २१ ॥ इति श्री उपसग्गपरिन्ना
ए तइय अप्रयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—हवे बीजा सर्वप्रथम द्यानी वाह रूपे ते कारणे अहिंसाने विज्ञेय दीपावेत्ते
उड्ड के० उंचो अहे के० अयो एटले नीचो तिरिय के० तीर्थो वा के० अथवा एटले
सर्व लोकमाहे क्षेत्री प्राणातिपात कस्य हवे इव्यप्राणातिपात कहेते जेकेईतस्यावरा
के० ए सर्व लोकमाहे जेकाइ त्रस अने स्थावर जीवते सबडविरतिकुक्का के० तेनेविपे
सर्व प्रकारे एटले करण करावण अने अनुमतियेकरी सर्वत्रकाले विरतिपणु करे एटले सर्व
जीवोनी द्यानु पालवु तेने सतिनिष्ठाण माहिय के० ते शांति एटले कर्म दाहनी उप
शम करनार कहिये तथा एनेज निरवाण एटले मोक्षपदमापण आहित एटले कस्युते ॥ २० ॥
हवे अध्ययननो अर्थ उपसहरतो कहेते इमच धम्ममादाय के० एम श्रुत चारित्र रूप
धर्मेने ग्रहण करीने ते धर्म कासवेणप्पवेदित के० श्रीमदावीर स्वामिये प्रकाश्यो ते
मार्ग आदरीने निक्कु के० साधु ते गिलाणस्स के० गिलानने विपे वैयावच्चने कुक्का
के० करे ते केवो थको वैयावच्च करे तो के अगिलाए समाहिए के० अगिलाणपणे
आत्माने समाधिमान थको जे साधु वैयावच्च करेते तेने धन्यते एवी समाधि बारण
करतो थको वैयावृत्त करे ॥ २१ ॥ संख्यके० सम्यक् प्रकारे जाणीने एटले जातिस्म
रणादिके अथवा अन्यपासेथी सानलीने पेसल के० रुडो एवो धम्म के० केवलीनु ना
प्योजे धर्मे तेने दिट्ठिं के० सम्यक्दृष्टी जीव परिनिवुत्ते के० कषायने उपशमावी शीत
लीनूत थको उपसग्गेहियासित्ता के० अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गने अहिंसासीने आमो
स्काए के० ज्यासुधी मोक्षे जाय त्यासु गी परिव्वएक्कासित्ते० सुयो सयम पाले तिवेमिनो
अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ २१ ॥ ए उपसर्ग परिज्ञानामे त्रीजाध्ययननु अर्थ समाप्त थयु ॥

॥ दीपिका—ऊर्ध्वमथ ये केचित् त्रसा स्थावरा प्राणिनस्तेषु सर्वत्र कालेऽवस्थासु
च विरतिं कुर्यात् यस्माद्वातिनिर्वाणं कर्म दाहोपशमं शांतिस्तद्रूपं निर्वाणं मोक्षपदं आ
ख्यातं कथितं यतो विरतेर्मोक्षो न वतीति ॥ २० ॥ इमं चारित्ररूपं धर्ममादाय गृहीत्वा
काव्यपेन श्रीगुरीरेण प्रवेदितमाख्यातं ग्लानम्य सा भोर्वैयावृत्तं कुर्यात् निक्कु । कथ । अग्लान
तथा यथाशक्ति समाहितं समाधिं प्राप्तं यथाग्लानस्य समाधिरुत्पद्यते स्वस्य च योगान्
विपीडति यथा वैयावृत्त्यादिकं विवेयमिति ॥ २१ ॥ पेसल मोक्षप्रदं धर्मं संख्याय ज्ञात्वा
दृष्टिमान् सम्यग्दर्शनी परिनिर्वृतं शांतं उपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् नियम्य निष्य

नी पठवाड़े ढोडतो जाय परंतु अग्रगामि नथाय अग्नीमाहेज विनाश पामे तेम जे शीतल विहारी ठे तेपण मुक्तिना अग्रगामी नथाय अनतोकाल संसारमाहेज नमे ॥५॥ इहके० ए मोक्षमार्ग विचारवाने प्रस्तावे एगेच के० कोइरु शाक्यादिक अथवा स्वतीर्थि लोच प्रमुख कोइ पीड्या थका एम कहेके सातके० ते जे मुक्तिना सुख ठे ते सातेणके० सुखे करीज विद्धती के० थाय परंतु इ सुख थकी सुख न थाय यथा शान्तिजीजाह्याकुरो, जायतेनयवाकुर इतिवचनात् माटे लोचादिक कष्ट थकी मुक्ति शीरीते यजे एवीरीते बोलीने जेके० जे कोइरु शाक्यादिक तड के० त्या मोक्षविचारणाने प्रस्तावे आरिय के० श्रीतीर्थकर देव तेनो प्ररुप्यो एवो जे मग्गं के० मोक्षमार्ग तेने मूकी आपेठे, ते परमचसमाहिय के० परम समाप्तिनो कारण जे ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूपठे तेने त्यागीने धणो संसारमाहे परित्रमण करेठे तेहिज देखाडेठे ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—(तडेति) तत्र कुमतश्रवणोपसर्गे मदाविपीदति सयमे सीदति । यथा वाहेन जारेण विद्यास्तुटितारासजा सीदति । कोर्थ । यथा रासजानारपीमिता मार्गएव निपतति एव ते नयमजार त्यक्त्वा शीतलविहारिण स्यु । यथा पीठसर्पिणो जग्नगमनतया अग्न्यादिजये उदन्नांतनयना पश्चाच्च परिसर्पति नाग्रगामिनोजवति अपितु तत्रैवाग्न्यादिसत्रमे विनश्यति । एव तेपि शीतलविहारिणोन मोक्षगामिन स्यु अपितु तत्रैव संसारे अनंतकाल तिष्ठति ॥ ७ ॥ (इहेति) इह मोक्षविचारे एके शाक्यादय स्वतीर्थ्यावा लोचाविपीमिता । तुशब्दोविशेषणे । जायते । तथाहि । सातं सुख सातेन सुखेन विद्यते म्यात् । यतउक्तं । सर्वाणि सत्त्वानि सुखे रतानि, सर्वाणि इ खाच्च समुद्भिजति ॥ जीवेषु तस्मात्सुखमेव दद्यात् सुखप्रदानाद्धनते सुखानि ॥ १ ॥ इत्यात्मसुखान्मुक्तिमुख स्यात् नतु लोचादिइ खात् । यडुक्त । मणुण जोअण चुवा, मणुण सयणासण ॥ मणुणमि अगारसि, मणुण जायए मुणी ॥ १ ॥ तथा । मृद्धी शय्या प्रातरुठाय मेध्या शुक्तमध्ये पानक वाऽपराएहे ॥ झाकाखम शर्करा चार्परात्रे मोक्षश्चा ते शाक्यपुत्रेण दृष्टइति । अतोमनाझाहारादेश्विचत्सास्थ्य तत समाप्ति सएव मुक्तिरिति । तत सुखेन सुखावाप्तिर्न तु लोचादिकेजेनेति एवमे जायते तथा आर्य जेनेइमा र्ग परमच समाप्तिज्ञानदर्शनचारित्रात्मक येत्यजति ते सदा नवे त्राम्पंतीति ॥ ६ ॥

॥ टीका—एतदुपसंहारद्वारेण परिहरन्नाह । (तत्रेत्यादि) तत्र तस्मिन् कृत्तुपसर्गोदये मदाग्रज्ञानानाविधोपसाध्य सिद्धिगमनमवधार्य विपीदति सयमानुष्ठानेन पुनरेतद्वद्व्यज्ञा । तथथा । येषा निद्धिगमनमनूत् तेषा कुतश्चिन्मिन्नात् जातजानिस्मरणादिप्रत्ययाना मवाससम्यक्ज्ञानचारित्राणामेव वत्कृतचौरिप्रनृतीनामिव सिद्धिगमनमनूत् । न पुन क

उन्नपएण इत्थिं मंदा ॥ उवायंपि ताउ जाणं सु जहा जिस्सति
जिस्कुणो एगे ॥ १ ॥

अर्थ—(जेके०) जे उन्नमसाधु (मायरचपियरंचके०) माता पिता अने जाऽ प्रमुखनो (पुत्र सजोगंके०) पूर्वलो संयोग एटले आगलो संबध तथा श्वशुरादिकनो पश्चात् संबध एटले पा ठलथी ययलो संबध तेने विष्णुजहायके० ठानीने एगेके० एकलो रागदेपरहित अने ज्ञान दर्शन तथा चारित्रे करीने सहितेके० सहित एवो ठतो, चरिस्तामिके० दु सयम पालीश एवी प्रतिज्ञा करे, बली मेहुणो के० मैथुन थकी आरत के० निवर्त्योठे विविचेसु के० स्त्री पशु पन्नग रहित एवा उपाश्रयनो गवेपणहार एवा साधुने पण कोइएक स्त्री विप्र तारेठे ते कहेठे ॥ १ ॥ सुहुमेण के० कोइएक कार्यने मीशे तपरिक्लम के० ते साधु ने समीपे आवीने उन्नपएण के० ठाने शब्दे, हजवे हजवे, अनेक गूढार्थ पदे करी ए टले मर्मना वचने करी, इत्थिउमडाके० कोइक स्त्री मठ एटले विवेकरहित एवी ठति पु रुपने वगहरवाना उवायपि के० उपायने ताउ के० ते स्त्री जाणसु के० जाणे जहा के० जे उपाये करीने एगेके० कोइक जिस्कुणो के० चारित्रिउं मोहनीय कर्मना उदय थकी स्त्रीने वश थई जाय अने जिस्सति के० सयम थकी पढी जाय ॥ २ ॥

अथ चतुर्थमध्ययनं.

॥ दीपिका—उक्त तृतीयमध्ययन । अथ चतुर्थमारन्यते । तच्चस्त्रीपरीपद्मोजेयइत्यर्थवा चक तस्येवमादिमसूत्र । जेमायरमिति । योमातर पितर चशब्दात्पुत्रादिक च विप्रहाय त्य क्त्वा पूर्वसंयोग एकोनि सग सहितोज्ञानादिनि स्वहितोवा चरिष्यामि सयम करिष्यामी ति उक्तप्रतिज्ञा । आरतमुपरत मैथुन कामानिलापोषस्य सआरतमैथुनोविविक्तेषु रुयाद्य नाकुलेषु स्थानेषु चरतीति शेष । अथवा विविक्त स्थानं एपितु मार्गितु शीजमस्य विविक्ते पी॥१॥ तं साधु सूक्ष्मेन परकार्यव्यपदेशेन उन्नपदेन कपटेन पराक्रम्य समीपमागत्य मवाग त्यमदा कामोद्देकरित्वान्निर्विवेका स्त्रिय शीजाद्वश्यंति । कोर्य । ब्राह्मपुत्रव्यपदेशेन साधुसमीपमागत्य स्त्रिय सयमाद्वश्यति साधुमिति । प्रब्रह्मपद गुप्तानिधान । यथा । का ले प्रसुमस्य जनार्दनस्य मेघा प्रकारासु च शर्वरीषु ॥ मिथ्या न जापामि विशालनेत्रे ते प्र त्ययाये प्रथमाक्षरेषु इत्यादि । स्त्रियस्तथोपायं जानति यथाश्रित्यते साधवोप्येके ॥ २ ॥

॥टीका—उक्त तृतीयमध्ययन साप्रतं चतुर्थमारन्यते । अस्य चायमभिभवध । इहानंतराध्य यने उपसर्गा प्रतिपादितास्तेषां च प्रायोनुकूजाड सहास्ततोपि स्त्रीरुतायतस्तत्कार्यमिद

रुपाणा तु स्वार्थान्पुण्यमप्रवृत्तानां परमार्थचित्तकानां महासत्त्वतया सर्वमेवेतत्सुखायैवे
ति । तथाचोक्तं । तणमथारनिविस्सो विमुनिवरो जट्टरागमयमोहो ॥ जपावऽमुत्तिमुह कत्तो
तंचक्खेवट्ठीवि ॥ १ ॥ तथा । डुण्ठतसत्त्वया च महता क्हात पद वैरिण कायम्याद्युचिता विरा
गपदवी सवेगहेतुर्जरा ॥ सर्वत्यागमहोत्सवाय मरण जाति सुहृत्प्रीतये सपद्भि परिपूरित
जगदिदं स्थानं विपने कुतऽति ॥ १ ॥ अपिचैकातेन सुखेनैव सुखेऽन्युपगम्यमाने विचित्रस
साराजाय स्यात्तथा स्वर्गस्थानां नित्यसुखिना पुनरपि सुखानुज्जैतैस्तत्रैवोत्पत्ति स्यात्तथा
नारकाणां च पुनर्द्वं खानुजवात्तत्रोत्पत्तेर्न नानागत्या विचित्रता ससारस्य म्यान्नचैतत्
दृष्टमिह चेति ॥ ६ ॥

मा एय अवमन्नंता, अप्पेणं लुपहा बहुं ॥ एतस्स अमोक्काए,
अयहारिख जूरह ॥ ७ ॥ पाणाइवाते वट्ठंता, मुसावाढे अस
जता ॥ अदिन्नादाणे वट्ठंता, मेहुणोय परिग्गहे ॥ ८ ॥

अर्थ-मा के० अहो दर्शनीय, तमे एय के० सुख थकी सुख आय एवा वचने करी
अवमन्नता के० श्रीजिनेइना मार्गने अवहिलता थका अप्पेण के० अत्प विपयने अ
र्थे बहु के० घणा एवाजे मोहना सुख तेने लुपहा के० गमावोठो, एतस्स क० एवा
असत्य पद्धने अमोक्काए के० न मूकवे करिने अयहारिख के० लोहवाहकनी पेरे जूर
ह के० जूरशो, जेम कोइक वे जण हता तेणे लोहनो जार उपाड्यो हतो, पठी
मार्गे जता सुवर्ण वीतुं तेवारे एकजणे लोहना जारने नाखी देइने अमुलक सुवर्ण व
स्तु ग्रहण करी अत्यंत अनवत थयो, अने बीजाये लोहनो जार नाखी वीयो नही, ते
पठी जूरवा लागो, तेम तमे पण जूरशो ए कथा सविस्तर श्रीरायप्रश्नि सूत्रमाळे ल्यां
थकी जोऽलेवी ॥ ७ ॥ पाणाइवातेवट्ठंता के० प्राणातिपातने विपे वर्त्तता मुसावाढे
के० मृपावादनने विपे वर्त्तता अदिन्नादाणेके० अदत्तादान तथा मेहुणोके० मैथुन च के०
बली परिग्गहेके० परिग्रह एटलाने विपे वट्ठताके० वर्त्तता थका तमे असजताके० असय
तिठो अत्प विपयसुखमा पड्या थका घणु एवु जे मोह सुख तेनो विनाशकरोठो ॥ ८ ॥

॥ टीपिका-(माएति) एन जैनमार्ग अवमन्यमाना परिहरतो ऽप्येन सुखेन मा
बहु मोहसुख लुपथ विघ्नसथ । तथा एतम्यासत्पक्षम्यामोहेपरित्यागे अयोहारीव
(कूरहति) आत्मान कथयते । यथाऽयसोलोहस्याहर्ता ऽपातराले रुप्यादिलाक्षेपि
दूरमानीतमिति लोहं नोक्षितवान् पश्चादलाने जूरितवान् पश्चात्ताप रुतवान् एव यू

नि कर्माण्यनुनयन्त्येते दशपुरुषनिर्हेषानवति । साप्रत प्राशुलिगितमुद्देशार्थाधिकारमधि-
कृत्याह (पठमेऽत्यादि) पठमेसंघवमलवमाह्रिखलणाउहोतिसीलस्त । बिति एहदेवस्व-
लियस्तथवञ्चाकम्मवधोया ॥ ५ ॥ प्रथमे उद्देशके अथ्ययनार्थाधिकार । तद्यथा । स्त्रीणि सार्धं
सस्तवेन परिचयेन यथा संलापेन निन्नकथाद्यालापेनादियहणादगप्रत्यंगनिरीक्षणादिना
कामोत्काचकारिणो नवेदत्पसत्वस्य शीलस्य चारित्रस्य स्वलनानुशब्दान्तत्परित्यागोवेति ।
द्वितीये त्वयमर्थाधिकारस्तद्यथा । शीजस्वलितस्य साधोरिहैवास्मिन्नेव जन्मनि स्वपक्ष-
रपक्षकृता तिरस्कारादिकाविम्वना तत्प्रत्ययश्च कर्मव्यस्ततश्च संसारसागरपर्यटनमिति ।
किं स्त्रीणि कश्चित् शीजात् प्रच्याव्यात्मवश कृतोयेनैवमुच्यते कृतइति दर्शयितुमा-
ह । (सूरामोऽत्यादि) सूरामोमन्नता, कतिववियाहिउवहिष्हाणाहि ॥ गहियाहुश्च
नयपञ्जोवकूजवालादिणोवहवे ॥ ५ ॥ बहव पुरुषाश्चनयप्रयोतकूलवालादय सूर-
वयमित्येव मन्यमाना । मो इति निपातोवाक्यालंकारार्थः । कृत्रिमानि सजावरहितानि-
स्त्रीनिस्तथोपविर्माया तत्प्रधानानि कृतकपटगतानिर्गृहीत्वा आत्मवशता नीता केचन-
राज्यादपरे शीजात् प्रच्याव्येहैव विम्वना प्रापिता ॥ अचयकुमारादिकथानकानिच मूला-
दादयकादवगतव्यानि । कथानकत्रयोपन्यासस्तु यथाक्रम मर्त्यबुद्धिविक्रमात्पतनुद्धि-
विक्रमतपस्वित्त्वस्यापनार्थइति । यतएव ततोयत्कर्तव्य तदाह । तन्हाणउवीसजोगं तवो-
णिञ्चमेवइहीउ ॥ पठमुद्देशेनणिया, जेदोसातेगणतेण ॥ ६ ॥ (तन्हाऽत्यादि) । यस्मा-
त् स्त्रिय सुगतिमार्गमिलामायाप्रधानावचनानिपुणास्तस्मादेतदवगम्य नैव विश्रंनोवि-
श्वास्तस्ता विवेकिना नित्य सदा गतव्योयातव्य कर्तव्यइत्यर्थः । ये दोषा प्रथमोद्दे-
शके अत्योपलक्षणार्थत्वात् द्वितीयेच तान् गणयता पर्यालोचयता तासा मूर्तिमत्कप-
टराशिनूतानामात्महितमिच्छता नविश्वसनीयमिति । अपिच । सुसमञ्जवसमञ्जा, की-
रतीअप्पसत्तियापुरिस्ता । दीसतीसूरवादीणारीयसगणतेसूरा ॥ ६ ॥ (सुसमञ्जेत्यादि) परा-
नीकविजयादौ सुपु समर्थाअपि संत पुरुषा स्त्रीनिरात्मवशीकृताअसमर्थाचूहेपमात्र-
नीरव क्रियतेतपसात्विका स्त्रीणामपि पादपतनादिचाटुकरणेन नि सारा क्रियंते त-
था दृश्यंते प्रत्यहेणोपलभ्यते । शूरमात्मान वदितु शीज येपा ते शूरवादिनोपि नारीवश-
गा सतोदीनता गता । एवजूताश्च नते शूराइति । तस्मात् स्थितमेतदविश्वास्था स्त्रियइ-
ति । उक्तच । कोवीससेकृतासि, कतिवयनरियाणइड्वियछाणे । खणरत्तविरत्तेण, धिरहु-
इहीणहिययाण ॥ १ ॥ अणु नणतिपुरउं अणुपासेइविक्रमाणीउ । अन्नंच तासिहिय-
ए, जचखमतकरितिपुणो ॥ २ ॥ कोएयाणणाहिइ, वेत्तलयायुम्मयुत्तिलहिययाण ॥ नावज-
ग्गासाण तनुपन्ननणतीण ॥ ३ ॥ महिलायरत्तमेत्ता, उल्लुखमचसक्कराचेव । सापुण-
विरत्तमिच्छाणिवंकूरेविसेसेत्ति ॥ ४ ॥ महिजादिककुरेकवमारिक्कवसरविक्रमणुस्त । तुछा

पण न थाय एव के० एरीते अर्हो पण विन्नवणिणीसु के० प्रार्थना करती एवी स्त्रीनी
साथे संबंध करवाथी दोसोतठकउसिया के० त्यापण क्या थकीदोष आवडो थपितु
काऽज दोषनथी ॥ १० ॥

॥ दीपिका-एव पूर्वोक्त प्रकारेण एके बौद्धविज्ञेया शैवविज्ञेयावा पार्थ्वस्था स्वयूच्या
वाऽवसन्नकुशीजादयोऽनार्या स्त्रीवशगता प्रज्ञापयंति वदति । यतस्तेषा वचन । प्रियादर्शन
मेवास्तु, किमन्यैर्दर्शनातरै ॥ प्राप्यते येन निर्वाण, सरागेणापि चेतसा इति । ते किञ्चूता
जिनशासनपराङ्मुखा ॥ ९ ॥ (जहेत्ति) ते एवमाहु । यथा गंड पिटक पीडोपशमार्थ
परिपीड्य रुधिगदिक निर्गत्य सुहूर्तमात्र सुखिन म्युनच दोषेणानुपज्यते । एव विज्ञा
पनासु प्रार्थनीयासु स्त्रीषु दोष कुत स्यात् । तत्रकोर्थ । गडपरिपीडनतुल्ये स्त्रीसवधे क
दोष, स्यात् । तत्र दोषोयदि काचित्पीना नवेन्न चेह साकाप्प्रप्तीति ॥ १० ॥

॥ टीका-साप्रत मतातरदूषणाय पूर्वपद्धयितुमाह । (एवमेगेइत्यादि) तुशब्द पूर्व
स्माद्विशेषणार्थ । एवमिति वक्ष्यमाणया नीत्या यदि वा प्राक्तनएव २ लोकोत्रापि सवधनी
य । एवमिति । प्राणातिपातादिषु वर्तमानाएकऽत्यादिबौद्धविज्ञेयानीजपटादयोनाथ
वादिकममलप्रविष्टावा शैवविज्ञेया मदनपुष्टानात् पार्थ्व तिष्ठंतीति पार्थ्वस्था स्वयूच्यावा
पार्थ्वस्थावसन्नकुशीजादय स्त्रीपरीपहपराजितास्तएव प्रज्ञापयति प्ररूपयति । अना
र्या अनार्यकर्मकारित्वात् । तथाहि । ते वदंति । प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनातरै । प्रा
प्यते येन निर्वाण सरागेणापि चेतसा । किमित्येव तेनिदधतीत्याह । स्त्रीवशगता यतोयुवती
नामाज्ञाया वर्तते बाजाअङ्गारागदोषपहतचेतसइति । रागदोषजितोजिनास्तेषा शासनं
माज्ञा कषायमोहोपशमहेतुञ्चूता तत्पराङ्मुखा सत्सारजिगिणो जैनमार्गविदेषिणएत
वक्ष्यमाणमूचुरिति ॥ ९ ॥ यदूचुस्तदाह (जहागडमित्यादि) यथेष्टपुदाहरणोपन्यासार्थ ।
यथा येन प्रकारेण कश्चित् गमो पुरुषो गड समुचित पिटक वा तज्ज्ञातीयकमेव तदा कृतोप
शमनार्थ परिपीड्य पूयरुधिगदिक निर्गत्य सुहूर्तमात्र सुखितोजवति न च दोषेणानुप
ज्यते । एवमत्रापि स्त्रीविज्ञापनाया युवतिप्रार्थनाया रमणीसवधे गमपरिपीडनकटपे दोष
स्तत्र कुत स्यात् । न हेतावता क्लेदापगममात्रेण दोषोजवेदिति । स्यात्तत्र दोषोयदि काचि
त्पीडा नवेत् ॥ १० ॥

जहा मधादए नाम, थिमिअं जुजती दगं ॥ एवं विन्नवणिणीसु,
दोसो तठ कउसिआ ॥ ११ ॥ जहा विहगमा पिगा, थिमिअं जु
जती दगं ॥ एव विन्नवणिणीसु, दोसो तठ कउसिआ ॥ १२ ॥ ए

नूता लेशतोदशीयति । अंतरतमुपरतं मैथुन कामाजिलापोयस्थासावारतमैथुनस्तदेव नू
तोविविकेपु स्त्रीपशुपदकवर्जितेषु स्थानेषु चरिष्यामीत्येव सम्यगुद्धानेनोवाय विहरती
ति । क्वचित्पातो (विविनेसिति) विविक स्त्रीपडकादिरहित स्थान सयमानुपरोध्ये
पितु शीलमस्य तथेति ॥ १ ॥ तस्यैव रुतप्रतिज्ञस्य साधोर्यज्ञवत्यविवेकस्त्रीजनान्त
दर्शयितुमाह । (सुदुमेषेत्यादि) । त महापुरुष साधुं सक्षोणाऽपरकार्यव्यपदेशनूते
न ठन्नपदेनेति ठन्नना कपटजालेन पराक्रम्य तत्समीपमागत्य यदिवा पराक्रम्येति शील
स्खलनयोग्यतापत्त्या अजिज्ञूय का स्त्रिय कूलवालकादीनामिव मागधगणिकाद्यानाना
विधकपटशतकरणद्वद्वाविविधविज्ञोकवत्योनावमदा कामोद्देकविधायितया सदसदि
वेकविकला समीपमागत्य शीलात् ध्वसयति । एतद्भुक्त नवति घ्रातृपुत्रव्यपदेशेन साधुस्त
मीपमागत्य सयमाद् चंशयति । तथाचोक्त । पियपुनेजाइ किङगाणचूचकिमगायसय
एकिङगाया॥एतेजोवण किमगा पञ्चन्नपइमहिजियाण । यदिवा ठन्नपदेनेति गुमानि
मनेन । तद्यथा । काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य मेषाधकारासु च शर्वरीपु॥मिथ्या न जाया
मि विशालनेत्रे ते प्रत्ययाये प्रथमाहरेषु इत्यादि ॥ ता स्त्रीयो मायाप्रधाना प्रतारणो
पायमपि जानत्युत्पन्नप्रतिजतया विदति । पाठांतर वा ज्ञातवत्य यथा-लिप्यंते विवेकि
नोपि साधवएके तथाविधकर्मादयात् तासु संगं उपयाति ॥ २ ॥

पासे निस णिसीयति, अनिक्कणं पोसवठं परिहिति ॥ काय अहे
वि ढसति, बाहुउद्धुककमणुवजे ॥ ३ ॥ सयणासणेहि जोगेहि,
इठिठ एगता णिमतति ॥ एयाणिचेव सेजाणे, पासाणि विरूवरूवाणि॥४॥

अर्थ-हरे जे उपाये करी ते स्त्री साधुने विप्रतारे ते उपाय कहेते ते स्त्री पासेके०
साधुनी पासे निस के० डुकडी एटले नजीक आवी णिसीयति के० बेशीने अनिक्कण
के० बारवार पोस के० जेरीते कामविकार पोपाय तेरीते वडपरिहिति के० वल्ल पहेरे
कार्यअहे के० नीचखु शरीर जे जघादिक ते विदसति के० देखाडे बाहुउद्धुक के० वं
ने बाहु उची उपाडीने कक के० काख देखाडती ठती अणुवजे के० साधुने सन्मुख
जाय अथवा साधुने सन्मुख नजर राखे ॥ ३ ॥ चली इठिठ एगता के० कोइ
एक स्त्री एकदा प्रस्तावे जोगेहि के० साधुने छेवा योग्य एवा सयणासणेहि के० सय
नाशन एटले पाट पाटजादिके करी निर्व्यजन वेलाये स्नेहना वचने करी णिमततिके०
निमंत्रणा करे तेवारे विरूवरूवाणि एयाणि के० विरूपरूप एवा ए पूर्वांक नानाप्र
कारना जे पाट पाटजादिक तेने पासाणिके० एमुज्जे वधनना कनारावे एरीते सेके०
ते साधु जाणे के० जाणीने त्या बेसे नही. चेव शब्द पद पूरणार्थे ॥ ४ ॥

र स्वापत्यशब्दाकर्णेनेऽस्मिन्नपि कूपतटस्थाएव रुदंति उरञ्जी त्वय्यपत्यातिस्नेहांधा
अपायमनपेक्ष्य तत्रैवात्मानं ह्रितवतीत्यतीत्यपञ्चन्योगमुरिका स्वापत्ये नृशमासक्ता
एव तेपि कामासक्ता. ॥ १३ ॥

॥ टीका—दृष्टातेन दर्शयति । (जहत्यादि) यथेत्ययमुदाहरणोपन्यासार्थः । मंधाट
नइति मेघ । नामशब्द सत्तावनाया । यथा मेघस्तिमितमनालोडयन्नुदक पिवत्यात्मानं प्री
णयति नचतथान्येषां किंचनोपघातविधत्ते । एवमत्रापि स्त्रीसंबन्धे नकाचिदन्यस्य पीडा अ
त्मनश्च प्रीणनमत कुतस्तत्र दोष स्यादिति ॥ १ ॥ अस्मिन्नेवानुपघातार्थे दृष्टातबहुत्वख्या
पनार्थे दृष्टातातरमाह । (जह्याविहगमाश्रयादि) यथा येन प्रकारेण विहायसा गच्छतीति वि
हंगमा पक्षिणी (पिगेति) कपिजलासाकाशएव वर्तमाना स्तिमित निजतमुदकमापिवत्येवम
त्रापि दर्शप्रदानपूर्विकया क्रियया अरक्ताद्विष्टस्य पुत्राद्यर्थं स्त्रीसंबन्धं कुर्वतोपि कपिजला
याइव न तस्य दोषइति । साप्रतमेतेषां गडपीडनतुल्यं स्त्रीपरिजोग मन्यमानानां तथैव
क्रौंदकपानसदृश परपीडाऽनुत्पादकत्वेन परात्मनोश्च सुखोत्पादकत्वेन किल मैथुन जाय
तइत्यध्यवसायिना तथा कपिजलोदकपानं यथा तन्मागोदकासंस्पर्शेन किल जवत्येव
मरक्तद्विष्टतया दर्शयुत्तारणात् स्त्रीगात्रस्पर्शेन पुत्रार्थं न कामार्थं । क्रतुकालाभिगमित
या शास्त्रोक्तविधानेन मैथुनेपि न दोषानुपग ॥ तथाचोचुस्ते । धर्मार्थं पुत्रकामस्य स्वदारे
ष्वधिकारिणः । क्रतुकाले विधानेन दोषस्तत्र न विद्यते इति । एवमुदासीनत्वेन व्यव
स्थितानां दृष्टातेनैव निर्युक्तिकारो गाथात्रयेणोत्तरदानायाह । (जह्यामेऽस्यादि) जह्या
मममजग्रे णसिरः स्तइमणुस्तो ॥ अथेकपरादुक्तो किं नाम ततो णये पेडा ॥ ५३ ॥
जह्या विसगडुःखं शिवेनूणनामतुरिहको ॥ अस्मिन् अदीप्तो, किं नाम ततो नयमरे
का ॥ ५४ ॥ । सिरिघराड, कोडरयणेणणामधेनूण । अथेकपरादुक्तो किणामत
तो न येन । या नामकश्चिन्ममलाग्रेणकस्यचिच्चिरश्चित्तापराट्मुखस्तिष्ठेत् । कि
मेतत् । अत्र च यथा कश्चित् शततया अङ्गतया वा शिरश्चेदे विपगडूपरत्नाप
त्रये माध्यस्थ्यमवलभेत् । न च तस्य तदवलंबनेपि निर्दोषतेति । एवम
त्राप्यवश्यं जाविरागकार्यमैथुने सर्वदोषास्यदे ससारवर्द्धके कुतोनिर्दोषतेति । तथा चोक्तं ।
प्राणिना बाधक चैतच्छास्त्रेणात महर्षिणि ॥ नजिकातमकणकप्रवेशात् ततस्तथा ॥ १ ॥
मूल चैतदधर्मस्य नवजावप्रवर्धनं तस्माद्विपात्रवस्थाज्यमिदं पापमनिष्ठतेति निर्दुकिगाथा

यथा अथा के० पोताना आत्मानु रक्षितं के० रक्षणं सु के० रुमीरीते होऽ के० या
 य ॥ ५ ॥ स्त्री स्वभावे अकार्यं करवाने सावधानं होयते, तेमाटे निष्कु के० साधुने आ
 मत्तिय के० आमन्त्रीने कहे के० दु असुरु वखते आवीश, एम सकेत कहीने वस्त
 विय के० विश्वास उपजावे आयसा के० पोते पोताना आत्माने मैधुन सेववाने अर्थ
 एकदा प्रस्तावे निमतंति के० साधुने निमन्त्रण करे, अथवा साधुने निवारवा नणी ते
 स्त्री एम कहेके आयसा के० माहारा जतरिना आदेशयी हुं तमारा पात्रे आयी बु, एवी
 रीते पोताने वश करवाना वचन कहे एताणिके० ए पूर्वोक्त वचनने करी अहींच पद पू
 रणार्थ हे एव के० एम से के० ते साधु जाणे के० इ परिज्ञायेकरी स्त्रीनुं स्वरूप जेतुने
 तेवु जाणे सुंजाणे तोके सहाणि विरूबरूवाणि के० विषय सबधिया नानाप्रकारना
 हावनावादिकरूप जे स्त्रीना शब्द तेने साधु बध पासना कारण जाणे ॥ ६ ॥

॥ टीका—नो तासु स्त्रीषु चक्षुः संदध्यात् सधयेत् । स्वदृष्टि स्त्रीदृष्टौ न निवेशयेदित्यर्थः ॥
 यति कार्ये ईषदवज्ञया निरीक्षेत । यदुक्तं । कार्येपीपन्मतिमान्निरीक्षते योपिदगमस्थिरया ॥
 अस्मिन्वया दृशावज्ञया ह्यकुपितोपि कुपितश्चेति ॥ तथा नोपि च साहसमकार्यकरणं तत्प्रार्थ
 नया समनुजानीयात्प्रतिपद्येत स्त्रीणि सार्धं ग्रामादौ न विहरेन्नगरेत ॥ अपिशब्दात्तानि सहै
 कासने नतिष्ठेत् ॥ यदुक्तं । मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा न विविक्षासनो जयेत् ॥ वलवानिद्विग्राम
 पन्नितोप्यत्र मुह्यतीति । एवमात्मा सुरक्षितो जवति ॥ ५ ॥ ता स्त्रिय साधुमामस्य स
 केतं ग्राहयित्वा (उत्सविद्यति) सस्याप्य उच्चावचैर्विश्वासजनैराज्ञापैर्विश्रजे यतयित्वा
 निरु आत्मनो निमन्त्रयति आत्मजोगेन साधुमन्युपगमं कारयति सच निकुरेता न्विरुपरुषा
 न्नानाविधान् शब्दादिविषयान् इपरिज्ञया जानीयात् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ ६ ॥

॥ टीका—किंच । (एतासु इत्यादि) नोनैव तासु ज्ञयनासनोपमन्त्रणपागावपा
 शिकासु स्त्रीषु चक्षुर्नेत्र सदध्यात्सधयेद्वा न तदृष्टौ स्वदृष्टि निवेशयेत् । सतिच प्रयोज
 ने ईषदवज्ञया निरीक्षेत । तथाचोक्तं । कार्येपीपन्मतिमान्निरीक्षते योपिदगमस्थिरया ।
 अस्मिन्वया दृशावज्ञया ह्यकुपितोपि कुपितश्च ॥ १ ॥ तथा नापिच साहसमकार्यकर
 णं तत्प्रार्थनया समनुजानीयात्प्रतिपद्येत । तथा ह्यसति साहसमेतत्सग्रामावतरणवद्य
 न्नरकपातादिषिपाकवेदिनोपि साधोर्योपिदसंजनमिति । तथा नैव स्त्रीणि सार्धं ग्रामादौ
 विहरेत् नगरेत ॥ अपिशब्दात्तानि सार्धं विविक्षासनो जयेद्यतो महापापस्थानमेतद्यतीना
 यत् स्त्रीणि सह सागत्यमिति ॥ तथाचोक्तं । मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा न विविक्षासनो
 जयेत् ॥ वलवानिद्विग्राम पन्नितोप्यत्र मुह्यतीति ॥ १ ॥ एवमनेन स्त्रीसगवर्जनेनात्मा स

सुता यका सयकम्मणाके० पोताना करेला पापकर्म करी असातावेदनीयरूपे किञ्चन्ती के० पीडाये ॥ १८ ॥ हवे उपदेश कहेवे तंचनिस्क के० ते पूर्वोक्त चारित्रिउ प रिस्मायके० हेय उपादेय स्वरूप जाणीने सुवते के० नला व्रतनो पालक समितेचरे के० पाच समिते समितो एवो यको विचरे अने मुसावायच वज्जिक्का के० मृपावादाने वर्जे तथा दिन्नादाणचवोसिरे के० अदत्तादान एटले चोरी यकी वोसिरे एटले चोरीनु ख्यागकरे, एम अनुक्रमे मैथुन तथा परिग्रहने पण ठाने ॥ १९ ॥

॥ टीपिका—एतेस्त्रीपरीपहजेतारउधं ससार तरिप्यति । यथा व्यवहारिण साया त्रिका समुद्धतरति । यत्र नवौघे प्राणिनोविषयसंगोर्विपस्मा संत कृत्यते पीडयते स्व कर्मणा ॥ १८ ॥ तदेतत्प्रायुक्त निहु परिज्ञायद्वात्वा सुव्रत शोचनव्रतयुक्त समित. पचसमितिनिश्चरेत् सयमानुष्ठान कुर्यात् तथा मृपावादानं वर्जयेददत्तादानच व्युत्सृजो त् त्यजेत् । आदिशब्दान्मैथुनपरिग्रहादिच त्यजेत् ॥ १९ ॥

॥ टीका—स्त्र्यादिपरीपहपराजयस्य फलं दर्शयितुमाह । (एतेऽव्यादि) यएते अनन्तरोक्ता अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गजेतारएते सर्वे उग्र संसार इस्तरमपितरिप्यंति । इव्याघट्टातमाह । समुद्धवणसागरमिव व्यवहारिण सायात्रिकायानपात्रेणतरत्येवं नवौघमपि ससारसंयम पानपात्रेण यतयस्तरिप्यंति।तथातीर्णास्तरतिचेति।नवौघमेव त्रिशिनष्टि।नवौघे ससारसाग रेप्राणा प्राणिन स्त्रीविषयसंगाद्विपस्मा संत कृत्यते पीयते स्वरुतेनानुष्ठितेन पापेनकर्मणा असदेदनीयोदयरूपेणेति ॥ १८ ॥ साप्रतमुपसहारव्याजेनोपदेगातरविधित्तयाह । (तंच निरकूत्स्यादि) । तदेतद्यथा प्रायुक्तं । यथा वैतरणीनदीवत् इस्तरानार्योयै परित्यक्ता स्ते समाधिरुथा संसार तरति स्त्रीसंगिनश्च ससारातर्गता स्वरुतकर्मणा कृत्यंतइति । तदेतत्सर्वं निरुणशीजोनिहु परिज्ञाय हेयोपादेयतथा बुध्वा शोचनानि व्रतान्यस्य सुव्रत पंचनि समितिनि समितित्यनेनोचरगुणावेदन रुतमित्येवचूतश्चरेत् संयमानुष्ठान विद ध्यात् तथा मृपावादमसव्रतार्थनापण विगोपेण वर्जयेत्तथा अदत्तादान च व्युत्सृजेदंतशो धनमात्रमप्यदत्त न गृह्णीयात् । आदिग्रहणान्मैथुनादे परिग्रहइति । तच्चमैथुनादिकं यावज्जीवमात्महित मन्यमान परिहरेत् ॥ १९ ॥

उद्धमहे तिरियं वा, जे केई तस यावरा ॥ सबव विरति कुजा, सं ति निवाणमाहियं ॥ १० ॥ इमं च धम्ममादाय, कासवेण पवेदितं ॥ कुळा निस्क गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥ ११ ॥ संखाय

अने कायाने संवखाळे एवा एगतिर्यं अणगारके० कोइएक सुवती अणगारने स्नेहरूप बंधनेकरी बंधंतिके० बाधे धर्म थकी पाडे तो बीजा सामान्य साधुनु केवुज गु. ॥॥

॥ टीपिका-मनो बध्यते यैस्तानि मनोबंधनानि मञ्जुलालापस्निग्धावलोकनांगप्र कटनादीनि तैरनेकै करुणालापविनयपूर्वकं (उवगसिन्नाणति) उपसस्निग्य समी पमागत्याथवा तदनंतर मञ्जुलानि पेशलानि जापते । तथा निन्नकथानीरहस्यालार्प मैथुनसबर्द्धेर्वचोनि सायोश्चित्तमकार्यकरणप्रति आझापयति प्रवर्तयति ॥ ७ ॥ यथा सिह (कुणिमेण) मासेनोपलोच्य निर्नेयमेकचर पाशेन यंत्रेण बध्नति एव स्त्रियोप्येक कचनाऽनगर साधु संवृतमपि बध्नति स्ववश कुर्वति ॥ ७ ॥

॥ टीका-अन्यच्च । (मणबंधणेहिइत्यादि) मनोबध्यते यैस्तानि मनोबंधनानि मं ज्जुलालापस्निग्धावलोकनांगप्रत्यंगप्रकटनादीनि । तथाचोक्त । एणहपियकं तसामिय वतियजियाउं तुम महपिउंति । जीएजीयामियह पद्वसितमेशरीरस्स ॥ १ ॥ इत्या दिनिरनेके प्रपच्चं करुणालापविनयपूर्वकं (उवगसिन्नाणति) उपसस्निग्य समीपमा गत्याऽथ तदनंतर मञ्जुलानि पेशलानि विश्रजजनकानि कामोत्काचकानि वा जापते । तदुक्त । मितमदुररिजिय जपुव्वएहिइसीकमत्त हसिएहि॥ सविगारेहिवरागहियय पिहियं मयञ्जीए ॥ १ ॥ तथा निन्नकथानीरहस्यालार्पमैथुनसबर्द्धेर्वचोनि सायोश्चित्तमादाय तमका र्यकरण प्रत्याझापयति प्रवर्तयति स्ववश वा ज्ञात्वा कर्मकरवदाज्ञा कारयतीति ॥ ७ ॥ अपिच । (सीहजहेत्यादि) यथेति दृष्टातोपदर्शनार्थं । यथा बधनत्रिभिज्ञा सिह पिशि तादिनामिपेणोपप्रलोच्य निर्नेयं गतनीक निर्नेयत्वादेवैकचर पाशेन गजयत्रादिना बध्नं ति बद्ध्वाच बहुप्रकार कदर्थयत्येव स्त्रियोनानाविधैरुपायै पेशलजापणादिनि (एगतिर्यं ति) कचन तथाविधमनगर साधु संवृतमपि मनोवाक्काययुगमपि बध्नति स्ववश कुर्व तीति । संवृतग्रहण च स्त्रीणां सामर्थ्योपदर्शनार्थं । तथाहि । संवृतोपि तानिर्वध्यते कि पुनरपरोऽसंवृतइति ॥ ७ ॥

अह तव पुणो णमयती रहकारोव एमि अणुपुव्वी ॥ बद्धे मिएव पासे ण फदते वि णमुच्चए ताहे ॥ एण अह से णुत्तण्णइ पच्चा भोज्जा पायसंच विसम्मिस ॥ एव विवेगमादाय, सवासो नविकण्णए दविए ॥ १० ॥

अर्थ-अथ के० हवे साधुने पोताने वश करीने पठी तव के० त्याते स्त्री पोताना कार्यनेपि ते साधुने पुणोके० वली णमयती के० नमाडे एटले, सेवकनी पेरे कार्य क

आमोक्षाय मोक्षार्थे परिब्रजेत् सयमेचरेदिति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति तृतीया
अध्यायने चतुर्थोद्देशक समाप्त ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपरिव्रतानामहिसायावृत्तिकटपत्वात् तत्प्राधान्यख्यापनार्थमाह (उद्धमहे
इत्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् चेत्यनेन क्षेत्रप्राणातिपातो गृहीत । तत्रच ये केचन त्रसतीति
त्रसाद्विचित्रचतु पचेदिया पर्याप्तापर्याप्तकजेदनिन्नास्तथा तिष्ठतीति स्थावरा पृथिव्यतेजो
वायुवनस्पतय सूक्ष्मावातरपर्याप्तकापर्याप्तकजेदनिन्नाइत्यनेन च इव्यप्राणातिपातो गृही
त । सर्वत्र काले सर्वास्त्वस्यास्वित्यनेनापि कालजावचेदनिन्न प्राणातिपातवपात्तोऽप्य
तदेव चतुर्दशस्यपि जीवस्थानेषु कृतकारित्तानुमतिनिर्मेनोवाक्काये प्राणातिपातविरति
कुर्यादित्यनेन पादोनेनापि श्लोकद्वयेन प्राणातिपातविरत्यादयो मूलगुणा ख्यापिता ।
साप्रतमेतेषा सर्वेषामेव मूलोत्तरगुणानां फलोद्देशेनाह । शान्तिरिति कर्मदाहोपशमस्त
देवच निर्वाण मोक्षपद यदाख्यात प्रतिपादित सर्वद्वेषापगमरूप तदस्यावश्य चरणक
रणानुष्ठायिन साधोर्भवतीति ॥ १० ॥ समस्ताध्ययनार्थोपसंहारार्थमाह । (इमच गम
मित्यादि) इममिति पूर्वोक्त मूलोत्तरगुणरूपं श्रुतचारित्रारूप्य वा दुर्गतिधारणात् धर्मेमा
दायाचार्योपदेशेन गृहीत्वा (किञ्चूतमिति) तदेव विशिनष्टि । काश्यपेन श्रीमन्महावीरव
र्धमानस्वामिना समुत्पन्नद्विव्यकानेन नव्यसत्त्वाऽन्युद्धारणानिलापिणा प्रवेदितमारब्धा
त समधिगम्य निज्जु साधु परीपहोपसर्गैरतार्जितोऽग्लानस्यापरस्थसाधोवैद्यावृत्त्यं कुर्या
त् । कथमिति । स्वतोऽग्लानतया यथाशक्ति समाहितइति समाधि प्राप्त । इदमुक्त नवति ।
कृतकृत्योहमिति मन्यमानोर्वेद्यावृत्त्यादिक कुर्यादिति ॥ ११ ॥ अन्यच्च (सखायइति)
सख्यायेति सम्यक् ज्ञात्वा स्वसमत्वा अन्यतोवा श्रुत्वा (पेशलति) मोक्षगमन प्रत्यनुकूल
कितकर्म श्रुतचारित्रारूप्यं दृष्टिमान् सम्यक्दर्शनी परिनिवृत्तइति । कपायोपशमाङ्गीतीचूत-
परिनिवृत्तकटपोवा उपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् सम्यग् नियम्यातिसह्यामोक्षाय मोक्षयावत्
परिसमतात् ब्रजेत् सयमानुष्ठानेन गच्छेदिति । इति शब्द समाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । न
यचर्चापि तथैवेति ॥ १२ ॥ उपसर्गपरिज्ञाया समाप्तश्चतुर्थोद्देशकस्तत्परिसमाप्तौ च तृ
तीयाध्ययनमिति । ग्रंथाग्र ॥ १११५ ॥

हवे प्रथम श्रुतस्कन्धे विपे चोथुं अध्ययन प्रारभिये तथै त्रीजा अध्ययननेविपे
जे उपसर्ग कक्षा तेमाहे अनुकूल उपसर्ग सहन करवा दुर्नज्जे एम कथु हनु, तेमा
टे स्त्रीना करेजा अनुकूल उपसर्ग सहन करवाने-अर्थे चोथुं अध्ययन कहिये तथै,
जे मायरंच पियरच, विणजहाय पुवसजोगं ॥ एगे सहिते च
रिरसामि, आरतमेदुणो विवित्तेसु ॥ १ ॥ सुद्धमेणं तं परिकम्म

मिश्र नोजन जुका पश्चात्तत्र कृतवेगाकुलितोऽनुत्पद्यते । तद्यथा । क्रमेतन्मया पापेन
सांप्रतेक्षिणा सुखरसिकतया विपाककटुकमेवज्जुत नोजनमास्वादितमिति । एवमसावपि
पुत्रपौत्रद्विजामातृस्वसृत्रातृव्यनाग्निनेवादीना नोजनपरिधानपरिणयनालेकारजातमृ
तकर्मतद्व्याधिचिकित्साचिताकुजोपगतस्वशरीरकर्तव्य प्रनष्टेक्षिकामुष्मिकानुष्ठानोऽह्नि
श्च तद्व्यापारव्याकुलितमति परितप्यते । तदेवमनतरोक्तया नीत्या विपाक स्वानुष्ठा
नस्यादाय प्राप्य । विवेकमिति वा कचित्पातस्तद्विपाक विवेकं चाटाय गृहीत्वा स्त्रीनि
श्चारित्रपरिपथिनीनि सार्धं संवासोऽसतिरेकत्र नकटपते न नुद्यते कस्मिन्ऽव्यज्जुते सु
किमनयोग्ये रागद्वेषरहिते वा साधौ । यतस्तानि सार्धं संवासोऽवश्यं विवेकिनामपि
सदनुष्ठानविधातकारीति ॥ १० ॥

तन्हाउ वज्जए ङ्गी, विसलित्तच कटग नञ्चा ॥ उए कुजाणि वसवत्ती
आघाते ए सेवि णिग्गंथे ॥ ११ ॥ जे एय उउ अणुगिद्धा अन्नयरा
हुंति कुसीलाण ॥ सुतवस्सिण्वि से जिक्कु, नोविहरे सह णमिङ्गीसु ॥ १२ ॥

अर्थ—जे कारण माटे स्त्रीना समागम थकी कडवा विपाक प्राप्त पाय तन्हा के०
तेकारणे ङ्गीके० स्त्रीने वज्जएके० वज्जे तु शब्द थकी स्त्रीनी सार्धे आलाप सजाप पण
करे नहि, जेम विसलित्तच के० विपेकरी लिप्त एटले विपेकरी खरडयो एवो कटगके०
काटो नञ्चाके० जाणीने तेने दूर थकी टालिये, तेम साधु होयते स्त्रीने विपे करी खड्या कांटा
नी पेरे डुर थकी टाले तथा उए के० एकलो थको कुजाणि के० ते गृहस्थने कुलेजड,
वसवत्ती के० तेनो वशवर्त्ती थको जे साधु आघाते के० धर्मकथा कहे सेवि के० ते
इव्यालिगी साधु पण एणिग्गये के० निग्रय नही निपिद्धाचरण सेवनादित्यर्थ ॥ ११ ॥
जे एय के० जे चारित्रिया ए स्त्री सवयिया उंठ के० निदनिक तेने विपे अणुगिद्धा के०
गृह एटले मूढर्था थका होय ते अन्नयराहुति कुसीलाण के० अन्य पासठा वसन्ना
कुशीलिया प्रमुख जे स्त्रीनी पात्रो कथाना करनार होय तेमाहेला कुशीलिया जाणवा ते
कारणे सुतवस्सिण्वि के० रूढो तपस्वी जे होय सेजिक्कु के० ते साधु नोविहरेसहण
मिङ्गीसु के० स्त्रीतहित विचरे नही, तथा स्त्रीनो समागम आलाप सजापादिक पण करे
नही अही ए वाक्यालकारेणे स्त्रीने अगारा सरस्वी जाणी दूर ठानी आपे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—तस्मात् स्त्रियो वर्जयेत् । तुशब्दादालापादिन कुर्यात् । विपे लिप्त कटकमिव
ज्ञात्वा । पिपदिग्यकटक शरीरेमग्न सन्ननर्थं करोति स्त्रियस्तु स्मरणादपि । यत । विपस्य
विपयाणा च दूरमत्पंतमतर ॥ उपश्रुक्तं विपं हति विपया स्मरणादपीति । तथा (उए)

मध्ययनमुपदिश्यतइत्यनेन संबंधेनायातस्याव्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
 जवति । तत्रोपक्रमातर्गतोर्थाधिकारोद्देशा । अव्ययनार्थाधिकारउद्देशार्थाधिकारश्च । तत्रा
 व्ययनार्थाधिकार प्राग्वत्तु निर्युक्तिरुता(थीदोपर्विवक्षाणा)चेवेत्यनेनस्वयमेवप्रतिपादित ।
 उद्देशार्थाधिकार तूत्तरनिर्युक्तिरुदेव जणियति।साप्रत निरूपे सचौधनामसत्रालापकचेदा
 त्रिधा । तत्रौघनिष्पन्ने निरूपेऽव्ययन नामनिष्पन्ने स्त्रीपरिद्धेति नाम । तत्र नामस्थापने कृ
 एत्वावनादृत्य स्त्रीशब्दस्य इत्यादिनिरूपेपार्थमाह । (द्वाजिनावेत्यादि) । द्वाजिना
 वचिधे, देवेनावेयइतिणिकेवो । अहिलावे तदसिद्धी, जावे वेयमिउवउत्तो ॥ ५६ ॥
 तत्र इव्यस्त्री देधा । आगमतोनोआगमतश्च । आगमत स्त्रीपदार्थज्ञस्तत्र चानुपयुक्तो
 नुपयोगोऽव्यमिति कृत्वा नोआगमतोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तात्रिधा । एकजविका
 वक्षाऽयुष्कानिमुखनामगोत्रावेति । चिन्हाते ज्ञायतेऽनेनेतिचिह्न स्तननेपथ्यादिक चिह्नमा
 त्रेण स्त्री चिह्नस्त्री अपगतस्त्री वेदवदस्य केवलीवा अन्योवा स्त्रीविपधारी य कश्चि
 दिति । वेदस्त्रीतु पुरुषानिलापरूप स्त्रीवेदोदय । अजिनापनावौ तु निर्युक्तिरुदेव गथाप
 श्राद्धेनाह । अजिनाप्यते इत्यजिनाप स्त्रीलिंगानिधान शब्द । तद्यथा। शाला माला सिद्धि
 रिति । जावस्त्री तुदेधा । आगमतोनोआगमतश्च । आगमत स्त्रीपदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्त
 उपयोगोऽजावइति कृत्वा नोआगमतस्तु जावविषये निरूपे वेदेस्त्रीवेदरूपे वस्तुन्युपयुक्ता
 तदुपयोगानन्यत्वाज्ञावस्त्री जवति । यथाऽग्रावुपयुक्तोमाणवकोप्रिरेव जवत्येवमत्रा
 पि । यदिवा स्त्रिवेदनवर्तकान्युदयप्राप्तानि यानि कर्माणि तेपूपयुक्तेति तान्यनुजवती
 नापस्त्रीति । एतावानेव स्त्रियोनिरूपेऽति । परिज्ञानिरूपेस्तु शस्त्रपरिज्ञावद् इष्टव्य । सा
 प्रत स्त्रीविपद्वचूत पुरुषनिरूपेपार्थमाह । (नामववणाइत्यादि) । एताववणादविण खेने
 काक्षेयपक्ष्णणकमे । नोगेगुणेष्यजावे, दसएएपुरिसिणिकेवा ॥ ५७ ॥ नामेति सज्ञा तन्मत्रे
 ण पुरुषोनामपुरुष । यथावट पटइति यस्य वा पुरुषइति नामेति । स्थापनापुरुष काष्ठा
 दिनवर्तितोजिनप्रतिमादिक । इव्यपुरुषोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोनो आगमतएक
 जविकोवक्षाऽयुष्कोनिमुखनामगोत्रश्चेति । इव्यप्रधानोवा मम्मणवणिगादिरिति । योयस्मिन्
 सुराष्ट्रादी क्षेत्रे जव सक्तेत्रपुरुषोयथा सौराष्ट्रिकइति । यस्यच यत् क्षेत्रमाश्रित्य पुस्त्वं
 जपतीति । योचावतं काल पुरुषवेदवेद्यानि कर्माणि वेदयते सकालपुरुषइति । यथा पुरिसेणं
 जते पुरितेति कालउक्तेव चिर दोऽ । गो जहन्नेण एगसमयवक्तोतेणजोजम्मिकालेपुरि सोन
 वऽ । जहाकोऽएगमिपक्केपुरिसोएगमिनपुसगोति । प्रजनयतेऽपत्य येन तत्प्रजनन शिश्रं लिंगं
 तन्प्रधान पुरुष परपुरुषकार्थरहितत्वात् प्रजननपुरुष । कर्मानुष्ठानं तत्प्रधान पुरुष कर्म
 पुरुष- कर्मकरादिकस्तथा जोगप्रधान. पुरुषोजोगपुरुषश्चरुवर्त्यादिस्तथा गुणाव्यायाम
 विक्रमपर्थसत्त्वादिकास्तत्प्रधान पुरुषोऽणपुरुष । जावपुरुषस्तु पुवेदोदये वर्तमानस्तदेधा

कहेते अवि के० अपि सजावनाये धूयराहिसुएहाहिं के० यूया एटले वेटी साथे पण
 साधु विचरे नही, तथा सुएहा एटले बहु साथे अने धातीहि के० धाव, ते माता स
 मानते ते साथे पण, अडव के० अथवा दासीहि के० दासी साथे, तथा महतीहि
 के० म्हाटी स्त्री साथे, वा के० अथवा कुमारीहि के० कुमारिका जे न्हानी स्त्री, तेनी
 साथे पण सखव के० सखव परिचय से के० ते साधुनकुळा के० नकरे तेने अणगा
 रे के० अणगार जाणवो ॥ १३ ॥ हवे ए पूर्वोक्त स्त्रीवना समागम थकी जे दोष उप
 जे ते कहेते अथ के० हवे कदापि एगता के० एकदा प्रस्तावे एकाते स्त्रीनी साथे साधु
 नो ससर्ग तेने णाईण के० ज्ञाति गोत्रि वा के० अथवा सुहीण के० सुहृत् एटले मि
 त्र सबधि वर्ग होति के० त्या होय ते दधु के० देखे तेवारे तेउने अप्पिय के० अप्री
 ति एटले द्वेष उपजे अने तेउ जाणोके निदासत्ता कामेहि के० जूवो ए पुरुष एवा गृ
 ष्ठे कामजोगने विपे आसक्त देखायते एम चितवी सक्तोय वचन बोले के मणुस्सोसिके०
 अरेतु एनो पुरुषते के सु जे तु अही घणो घणो बेझेते, रक्कण पोसणे के० राखवे पो
 पवे आदर करेते, तेनो सु कारणते, एवा कठोर वचन ते बोले ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—इहित्तिनिरपि पुत्रीनिरपि सार्धं न विरहेत् स्नुषा सुतचार्यास्ताजिर्धात्र्यास्त
 न्यदायिन्यस्तानिरथवा दासीनिर्महतीनि प्रौढानि कुमारीनिर्लघ्वीनिर्वा सार्धं सस्त
 व परिचय न कुर्यादनगर ॥ १३ ॥ अथ एकदा स्त्रीनि सह सगत साधुं दृष्ट्वा योपि
 तृष्णातीना सुहृदा वाऽप्रिय चित्ताशका जवति । एवच ते माब्रुवेरन् । यथा सत्त्वा प्राणि
 न कामेर्गृहा । एवविधोप्यय श्रमण स्त्रीसक्तचेता स्त्रीनि सार्धं तिष्ठति । तदुक्तं । मुंम
 शिरोवदनमेतदनिष्टगधि, निष्काशनेन जरण वहतोदरस्य । गात्र मलेन मलिन गतसर्व
 शोच, चित्रं तथापि मनसो मदनेस्ति वातेति ॥ अतिस्त्रीसग दृष्ट्वा तव ज्ञातय क्रुद्धा
 साधु ब्रुवति रक्षण वा पोषण वा समाहारद्वे रक्षणपोषण तत्र त्वमादर कुरु । यतस्त्व
 मस्यामनुष्योसि । यदिवा वय रक्षणे पोषणे प्रह्वन्नास्त्वमेव मनुष्योसि त्वयैव सार्धमिय
 मेकाकिन्यहर्निग त्यक्तगेहव्यापारा तिष्ठतीति ॥ १४ ॥

॥ टीका—कतमानि पुन स्त्रीनि सार्धं न विहर्तव्यमित्येतदाशक्याह । (अविधूयराही
 त्यादि) अपिशब्द प्रत्येकमनिसबध्यते । (धूयराहिति) इहित्तिनिरपि सार्धं न विहरे
 तथा स्नुषा सुतचार्यास्ताजिरपि सार्धं न विविक्षासनादौ स्थातव्य । तथा धाड्य पच
 प्रकारा स्तन्यदायिन्योजननीकल्पास्ताजिश्च साक न स्थेय । अथवा सत्ता तावदपरायोपि
 तोयाश्रयेतादास्योपदयोपि सर्वोपसदास्ताजिरपि सह सपर्कं परिहरेत् । तथा महती
 नि कुमारीनिर्वाशब्दास्त्रिधा स्त्रीनि सार्धं सखव परिचय प्रत्यासत्तिरूप सोऽनगारो न कु

जीवाविज्ञाग्रहवरणर वचयावेज्ञा ॥ ५ ॥ एविररकतेमुकय, एविणोहणवियदाणस
 म्माण ॥ एकुलणपुञ्चयंथायतच शीलमहिलियाउ ॥ ६ ॥ मावीसजहताण महि
 लाहिययाणकवड जरियाण ॥ सिस्सेहनिदयाण अलियवयणजपणरयाण ॥ ७ ॥ मारेइ
 जियतपिहुमयंपि अणुमरइकाइजचार ॥ विसहरगइवच्चरियं वकविवकमहेलाण ॥ ८ ॥
 गगाएवाजुयंसागरेजलहिमवउयपरिमाण । जाणति बुद्धिमतामहिलाहिययंणजाणति
 ॥ ९ ॥ रोवावतिरुवतिय अजियंजपंतिपत्तियावति ॥ कवडेणयखतिविसमरतिणयजतिस
 घाव ॥ १० ॥ चितितिकळमसुअसुसतवइजासईअसु ॥ आढवइकुणइअसु माइणगूणिय
 नितारो ॥ ११ ॥ असयारजाणतहासवेसिलोगगरहणिकाण ॥ परजोगवैरियाणकारणयं
 चैवइहीउ ॥ १२ ॥ अहवाकोजुवईण जाणइचरियंसहावकुमिलाण ॥ दोसाणआगरोच्चि
 य जणोसररीरेवसइकासा ॥ १३ ॥ भूलइच्चरियाण हवइचणरयस्तवत्तिणी ॥ विबुला मो
 रकसमहाविग्गवक्केयवासयानारी ॥ १४ ॥ धमातेवरपुरिसाजेच्चियमोत्तूणणिययजुव
 ईउ ॥ पवइयाकयनियमासिवमयलमणुत्तरपत्ता ॥ १५ ॥ अधुना यादृक्क अरोचवति
 तादृक्कं वईयितुमाह । धम्ममिजोददमइसोसुरोसत्तिउयवीरोय ॥ एहुअम्मणिरुत्ताहोपुरि
 सोसुरोसुवजिउंवि ॥ ६२ ॥ (धम्ममित्यादि) । धम्मं श्रुतचारित्रारख्ये दृढा निश्चला मति
 र्यस्य सत्तथा एवजुत सईइयिनोइइयारिजयाहूरस्तथा सात्त्विकोमहासत्त्वोपेतोऽसा
 वेव वीर स्वकर्मदारुणसमर्थोऽसावेवेति । किमिति यतो नैव धर्मेनिरुत्ताह सदनुष्ठाननि
 रुच्यम सत्पुरुषाचीर्णमार्गपरिचष्ट पुरुष सुष्ठु बलवानपि शूरोचवतीति । एतानेव दोषान्
 पुरुषसर्वधेन स्त्रीणामपि दर्शयितुमाह । एतेचेवयदोसा पुरीसममाएविइच्चियाणपि ॥ त
 म्हाणअप्पमाउविरागमग्गमित्तासिंतु ॥ ६७ ॥ (एतेचेवेत्यादि) । ये प्राकृशीलप्रवसादय स्त्री
 परिचयादिन्य पुरुषाणामनिहिताएतएव न्यूनाधिका पुरुषेण सह य समायः सबधस्त
 स्मिन् स्त्रीणामपि यस्मादोषानवति तस्मात्तासामपि विरागमार्गे प्रवृत्ताना पुरुषपरिचया
 दिपरिहारलक्ष्णोऽप्रमादएव श्रेयानिति । एव यदुक्त स्त्रीपरिद्वेति तत्पुरुषोत्तमयर्मप्रति
 पादनार्थमन्यथा पुरुषपरिद्वेत्यपि वक्तव्येति । साप्रतं सूत्रानुगमे स्वजितादिगुणोपेत
 सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेद । (जेमायरचेत्यादि) । अस्य चाऽयमनंतरसूत्रेण सह सब
 ध । तद्यथा । अनतरसूत्रेनिहितमामोक्ताय परिव्रजेदित्येतच्चाऽशेषानिष्वगवर्जितस्य
 नवतीत्यतोऽनेन तदनिष्वगवर्जनमनिधीयते । य कश्चिदुत्तमसत्त्वोमात्तर पितर जननीं
 जनयितारमेतदग्रहणादन्यदपि भ्रातृपुत्रादिक पूर्वसंयोग तथा श्वश्रूश्वशुरादिक पश्चात्सं
 योगं च विप्रहाय त्यक्त्वा । चकारोसमुच्चयार्थः । एकोमातापित्राद्यनिष्वगवर्जित क
 पायरहितोवा तथा सहितोऽज्ञानदर्शनचारित्रै स्वस्मै वा हित स्वहित परमार्थानुष्ठा
 नविगार्यो चरिष्यामि सयम करिष्यामीत्येव कृतप्रतिज्ञा । ता मेव प्रतिज्ञा सर्वप्रधान

ति किंपुन कृतविकार । तथा स्त्रीदोषाशंकिनश्च ते जवति । ते चामी दोषा । नोजनैर्बहुविधै
 न्यस्त साध्वर्थमुपकटिपतैरियमेनमुपचरति अथवा नोजनार्थमुपविष्टेष्वपि श्वशुरादिषु
 साध्वागमने सा यधू समाकुला सत्यन्यस्मिन् दातव्येऽन्यददाति । यथा । कयाचिद्ध्वा
 ग्राममव्यप्रारब्धनटप्रेक्षणगतचित्तया पतिश्वशुरयोर्नोजनार्थमुपविष्टयोस्तदुलाइति रु
 त्वा राइका सस्कृत्य दत्ता । ततश्चासां श्वशुरेणोपलक्षिता पत्या क्रुद्धेन ताहिताऽन्यग
 तचित्तेत्यागकया गृहान्निर्घादितेति ॥ १७ ॥ तानि स्त्रीनि सह सस्तव परिचयः कुर्वति ।
 किञ्चूता । प्रव्रष्टा । सचलिता समाधियोगेन्योयर्मथ्यानव्यापारेण्य प्रच्युता तस्मात् श्र
 मणा (एतमेति) न गच्छति । सत्य शोजनाअनुकूलत्वान्नपद्याइव निपद्या स्त्रीरु
 ता माया अथवा स्त्रीसती आत्महिताय स्वहितं मन्यमाना ॥ १६ ॥

॥ टीका—(किंचान्यत् । समणपीत्यादि) आभ्यतीतिश्रमण साधु । अपिशब्दोनिन्नक
 म । तद्युदासीनमपि रागद्वेषविरहान्मन्यस्यमपि दृष्ट्वा श्रमणग्रहण तप विन्नद्वेषोपलक्षणा
 र्थे । तत्रैवजतेपि विषयद्वेषिण्यपि साधौ तावदेके केचन रहस्यस्त्रीजटपनरुतदोषत्वात्कु
 प्यन्ति । यद्विवा (पाठांतर) “समण दहूणुदासीण” श्रमण प्रव्रजतं उदासीनं परित्यक्त
 निजव्यापारं स्त्रिया सह जटपत दृष्टोपलभ्य तत्राप्येके केचन तावत् कुप्यन्ति किंपुन कृतवि
 कारमितिजाव । अथवा स्त्रीदोषाशंकिनश्च ते जवति । ते चामी स्त्रीदोषा । नोजनैर्नानाविधै
 राहैरन्यस्तैः साध्वर्थमुपकटिपतैरेतदर्थमेव सस्कृतैरियमेनमुपचरति तेनायमहर्निशमि
 हागच्छतीति । यद्विवा नोजनं श्वशुरादीनान्यस्तरर्थदत्तं सन्नि सावधु साध्वागमनेन समा
 कुलीजुता सत्यन्यस्मिन् दातव्येऽन्यदद्यात्तस्ते स्त्रीदोषाशंकिनोजनेषु र्ययेय दुःशीलाऽने
 नैव सहस्तइति । निदर्शनमत्र यथा कयाचिद्ध्वा ग्राममव्यप्रारब्धनटप्रेक्षणैकगतचि
 त्तया पतिश्वशुरयोर्नोजनार्थमुपविष्टयोस्तदुलाइति रुत्वा राइका सस्कृत्य दत्तास्ततोसो
 श्वशुरेणोपलक्षिता निजपतिना क्रुद्धेन ताहिता अन्यपुरुषगतचित्तेत्याशक्य स्वगृहान्नि
 र्घादितेति ॥ १७ ॥ किंचान्यत् । (कुर्वतीत्यादि) तानि स्त्रीनि सन्मार्गागैलानि सह
 संस्तव तजृहगमनालापदानसप्रेक्षणादिरूप परिचय तथाविधमोहोदयात्कुर्वन्ति विदध
 ति । किञ्चूता । प्रकर्षेण व्रष्टा स्वलिता समाधियोगेन्य । समाधिर्यर्मथ्यान तदर्थं तत्प्रधा
 नावा योगामनोवाक्कायव्यापारास्तेन्य प्रच्युता शीतलविहारिण्यइति । यस्मात् स्त्रीस
 स्तवास्तमाधियोगपरित्रशोजवति तस्मात्कारणान्नमणा सत्ताधवोन (समेति) न गच्छ
 ति । सञ्चोजना सुखोत्पादकतयाऽनुकूलत्वान्नपद्याइव निपद्यास्त्रीनि कृता माया यद्वि
 वा स्त्रीवसतीरिति आत्महिताय स्वहितं मन्यमाना । एतच्च स्त्रीसंबन्धपरिहरण तासामप्ये
 दिकासुष्मिकापायपरिहारादितमिति । कचित्पश्चार्धमेव पठ्यते ॥ तत्प्रासमणाच्च जहा

॥ दीपिका—नृगं सस्नेह निपीदंति तिष्ठतिस्त्रिय पुष्पात्यतिपोषं मनोहरवस्त्रं परिदधति अनीद्वेण निरतर तथाय काय कर्वादिक दर्शयति बाहुन् उद्धृत्य कर्ध्वारुत्य कक्षा मादृश्यानुव्रजेत् अनुकूलं गच्छेत् ॥ ३ ॥ शयनासनैर्योग्यैर्जोग्योग्यै स्त्रियएकदा निर्व्यजनकालादौ निमत्रयति प्रार्थयति साधु । ससाधुस्तानि शयनासनानि पाशरूपाणि जानीयात् वयनरूपाणि अवगच्छेत् विरूपरूपाणि तानि नानाविधानि ॥ ४ ॥

॥ टीका—तानेव सूक्ष्मप्रतारणोपायान् दर्शयितुमाह । (पासेनिसमित्यादि) पार्श्वे समीपे नृगमत्यर्थमुर पीडमतिस्नेहमाविष्कुर्वत्योनिपीदति विश्रजमापादयितुमुपविशंतीति । तथा काम पुष्पातीति पोष कामोत्काचकारि शोचनमित्यर्थे । तच्च तद्वस्त्रं तदनीद्वेणमनवरत तेन शिथिलादिव्यपटेनोन् परिदधति स्वाजिलापमावेदयत्य सा धुप्रतारणार्थं परिधान शिथिलीरुत्य पुनर्निबध्नंतीति । तथाऽथ कायमूर्वादिकमनगोदीपनाय दर्शयति प्रकटयति तथा बाहुमुद्धृत्य कक्षामादृश्यानुकूलं साध्वनिमुख व्रजेत् गच्छेत् । सनावनाया निदृ । सनाव्यते एतदनगप्रत्यगसंदर्शकत्व स्त्रीणामिति ॥३॥ अपिच । (सयणासणेऽत्यादि) गच्छतेऽस्मिन्निति शयन पर्यकादि तथाऽऽस्यतेऽस्मिन्नित्यासनमासदकादीत्येवमादिना योग्येनोपजोगाहंण कालोचितेन स्त्रियोयोपितएकदेति विविक्त देशकालादौ निमत्रयत्यन्युपगम ग्राहयति । इदमुक्तं नवति । शयनासनाद्युपजोगप्रति साधु प्रार्थयति । एतानेव शयनासननिमत्रणरूपान् ससाधुर्विदितवेद्य परमार्थदर्शी जानीयादवबुध्येत स्त्रीसबधिकारिण पाशयति बध्नतीति पाशास्तान्विरूपरूपान् नानाप्रकारानिति । इदमुक्तं नवति । स्त्रियोह्यासन्नगामिन्योनवति । तथाचोक्तं । अं व वा निवं वाअक्ष्ण सगुणेन आरुहाऽवक्षी । एव इष्टीतोविज आसन्न तमिष्ठंति । । तदेव नूता स्त्रियोक्तात्वा न तानि सार्धं साधु सग कुर्याद्यतस्तडपचारादिक सगोडुपरिहार्योनवति । तडुक्तंजइवसि येनुजे, पुवित आमिसेण गिएहाहि॥आमिसपासनिबक्षोकाहिऽकळ्ळअकळ्ळंवा॥ २ ॥ ४ ॥

नोतासु चक्कु सधेक्का, नोविय साहसं समजिजाणे ॥ एोसहियं पि विहरेजा, एवमप्पासु रक्किणं होइ ॥५॥ आमंतिय उस्सविय जिक्कु आ यसा निमतंति ॥ एताणि चेव सेजाणे, सदाणि विरुवरूवाणि ॥ ६ ॥

अर्थ—नो तासुचक्कुसधेक्का के० तेस्त्रीनी दृष्टी साथे साधु पोतानी दृष्टी मेलवेन ही, तथा नोवियसाहस के० मैथुनादिक अकार्यनु करबु करे नही, अने समजिजाणे के० ते स्त्रीनु कहेनु जे विषयनी प्रार्थनारूप वचन तेने अनुमोदे नही एोसहियं पि विहरेक्का के० वली ते स्त्रीनीसाथे ग्रामादिकने विषे विचरे नही, एव के० एरीते रहेता

हवेऽत्यादि) बहव केचन गृहाण्यपहृत्य परित्यज्य पुनस्तथाविधमोहोदयान्मिश्रीनाव
 ति । इव्यलिगमात्रसद्भावभावतस्तु गृहस्थसमकल्पाश्लेषेवनूतामिश्रीनाव प्रस्तुता सम
 नुप्राप्तान गृहस्थाएकाततोनापि प्रव्रजितास्तदेवचूताश्चपि सतोभ्रुवोमोक्ष संयमोवा तन्मा
 र्गमेव प्रवदति । तथाहि । ते वक्तारो नवति यथाऽयमेवास्मदारब्धो मध्यम पंथाः श्रेया
 न् तथाह्यनेन प्रवृत्तानां प्रप्रज्यानिर्वहणं नवतीति तदेतत्कुशीलानां वाचा कृतं वीर्यं नानुष्ठा
 नकृतं । तथाहि । ते इव्यलिगधारिणोवाङ्मात्रेणैव वयं प्रव्रजिता इति ब्रुवते ननु तेषा
 सातगौरवविषयसुखप्रतिब्रह्मज्ञाना अतिलविहारिणा सदनुष्ठानकृत वीर्यमस्तीति ॥ १७ ॥
 अपिच (बृ-क्षरवतीत्यादि) सकुशीलोवाङ्मात्रेणाविष्कृतवीर्यं पर्येदि व्यवस्थितो धर्मदेश
 नावसरे सत्यात्मानं बृ-क्षमपगतदोषमात्मानमात्मीयानुष्ठानं वारौति जापते । अथाऽन
 तर रहस्येकांते डुक्कन पाप तत्कारणं वा सदनुष्ठानं करोति विदधाति तच्च तस्यासदनु
 ष्ठानं गोपायतोपि जानति विदति । के । तथारूपमनुष्ठानं विदतीति तथाविदङ्गिताकार
 कुशलानिपुणास्तद्विदइत्यर्थः । यदिवा सर्वज्ञा । एतदुक्तं नवति । यद्यप्यपर कश्चिदकर्त
 व्यं तेनान वेति तथापि सर्वज्ञाविदति तत्परिज्ञानेनैव किं पर्याप्तं यदिवा मायावी महा
 शक्तश्चायमित्येव तथाविदस्तिविदोजानति । तथाहि । प्रवृत्तकार्यकारी न मा कश्चिज्ज्ञाना
 स्येव रागाधोमन्यते अथच त तद्विदो वदति । तथाचोक्तः । नयलोणलोणिकुङ्कुमं यद्यपि
 कुङ्कुमं धर्मं चतेन्नवा ॥ किं हस्तकावचेव अन्ताश्चणूद्वयकक्षाणो ॥ १ ॥ १७ ॥

सयं डुक्कडं च न वदति; आऽहोवि पकवति बाले ॥ वेयाणुवीड मा का
 सी, चोइज्जतो गिलाइ से जुज्जो ॥ १९ ॥ उंसियावि इडिपोसे सुपुरिसा
 इडिवेयखेदन्ना ॥ पप्पासमन्नितावेगे, नारीण वसं उवकसति ॥ २० ॥

अर्थ-सयं डुक्कडच के० जे इव्यलिगी होय, ते पोतानो करेलो अनाचार तेने
 चशब्द थकी आचार्यादिके पुठ्यो थको, नवदति के० नकहे, एटले पोतानो
 नाचार प्रकाशो नही, तथा आइछेवि के० आदिष्ट एटले चोयणा कखो ठतो, एटले हे
 वड्ड आज पठी एम न करवु एरीते प्रेखो थको, पण बाले के० ते बाल अज्ञानी पक
 उति के० पोताना आत्माने श्लाघनीय मानतो थको एम कहेके, आज पठी तमे क
 होठो तेम करीश, तथा वेय के० पुरुषवेदनो वदय तेथी थयो जे अणुवीड के० मैथुन
 सेववानो अनिलाप ते माकासी के० मकरीश, एरीते चोइज्जंतो के० प्रेखो थको गिलाइ
 के० गिलानपणु पामे एम सेके० ते इव्यलिगी साधु जुज्जो के० बली बली सांज
 खु अणसान्नु करे ॥ १९ ॥ उंसियावि के० अनेक प्रकारना कामजोगने विषे उषित

मस्तापायस्थानेन्योरक्षितो नवति । यत् सर्वापायानां स्त्रीसवय कारणमत स्वहितार्थी
तन्तुसंगं दूरत परिहरेदिति ॥ ७ ॥ कथं चेत्ता पाशाश्च पाशिकाऽत्याह (आमतिये
त्यादि) स्त्रियोहि स्वजावेनेवाकर्तव्यप्रवणा साधुमामज्य यथाहममुक्तस्या वेलायां नव
दंतिकमागमिष्यामीत्येव सकेत आह्वित्वा तथा (उस्तविषयति) सस्याप्योच्चावचैर्वि
श्रंजजनकेरालार्पविश्रजे पातयित्वा पुनरकार्यकरणायात्मना निमत्रयत्यात्मनोपनोगेन
साधुमन्युपगम कारयति । यदिव साधोर्नयापहरणार्थं ताएव योषित प्रोचुस्तद्यथा न
तरिमांमज्याष्टयाहमिहायाता तथा सस्याप्य नोजनपदधावनशयनादिकया क्रिययो
पचर्य ततस्तवांतिकमागतेत्यतो नवता सर्वा मज्जर्तृजनितामागका परित्यज्य निर्जयेन
नाव्यमित्येवमादिकैर्वचोनिर्विश्रंजमुत्पाद्य निरुमात्मना निमत्रयंते । पुष्पदीयमिदं
शरीरक यादृक्कस्य ह्योदीयसो गरायसोवा कार्यस्य ह्यम तत्रैव निमज्जतामित्येवमुप
लोचयंति । तच्च निरुवरगतपरमार्थीएतानेव विरुपरुपान्नानाप्रकारान् शब्दादीन् विप
यान् तत्स्वरूपनिरूपणतोऽपरिज्ञया जानीयाद्यर्थते स्त्रीससर्गापादिता शब्दादयो विप
याङ्गोतिगमनैकहेतव सन्मार्गांगीलारूपाऽस्त्येवमवबुध्येत । यथा प्रत्याख्यानपरिज्ञया
च तद्विपाकागमेन परिहरेदिति ॥ ६ ॥

मणवंधणेहि एगेहि, कलुण विणीयमुवगसित्ताणं॥ अड मंजुलाइं जासं
ति, आणवयंति निन्नकहाहि॥ ७ ॥ सीहं जहा च कुणिमेणं, निप्रयमेगच
रति पासेणं ॥ एव णियाउ वधति सवुमं एगति यमणगार ॥ ८ ॥

अर्थ—(मणवंधणेहि के०) मनने वंधन करे एवा अएगेहि के० अनेक प्रपंचकरती कलुण
के० जे थकी पुरुषने दया उपजे तेवा करुणाना वचने विणीय के० विनय पूर्वक
उवगसित्ताण के० साधुनी पाशे आवीने अड के० अथवा निरतर मज्जुजाइ
के० मधुर स्नेह सहित मनोहर वचन जासति के० बोले तथा निन्नकहाहि के० नि
न्नकथा एटले रहस्यवार्ता जे मैथुन सबधि ठाना वचन तेणे करी आणवयंति के० से
वकनी पेरे साधुने ते स्त्री पोतानी आझा करावे, अथवा निन्नकहाहि के० मैथुन सबं
धिया वचने करी ते स्त्री आणवयंति के० साधुनु चित्त मैथुन सेववा नणी प्रवर्त्तें तेम
मैथुन सेववानी आझा आपी पोतानी आझाये साधुने प्रवर्त्तवि ॥ ७ ॥ हवे दृष्टाते करी
देखाडो जहाचके० जेम सीहकुणिमेणके० सिहने मासे करी लोचवीने निप्रयंके० निर्ज
य करी ने एगचरति के० एकजो थको विचरे तेम करी पढी तेने पासेण के० अनेक
वधने बाधीने कदर्थियें एव के० एम णियाउ के० स्त्रीपण सवुमं के० जेणे मन वचन

तन्माकार्षीं रित्येव नूय पुनश्चोद्यमानोसौ ग्लायति ग्लानिमपयात्यकर्णश्रुतं विधत्ते मर्मवि-
 क्षोवा सखेदमिव जायते । तथा चोक्त । सजाव्यमानपापोद्, मपापेनापि किं मया ॥ निर्वि-
 पस्यापि सर्वस्य नृशमुद्भिजते जनइति ॥ १९ ॥ अपिच । (उंसियावीत्यादि) स्त्रिय पो-
 पयतीति स्त्रीपोपकाश्चनुष्ठानविशेषास्तेपूषिताश्चपि व्यवस्थिताश्चपि पुरुषामनुप्याश्रु-
 त्त्रोगिनोपीत्यर्थे तथा स्त्रीवेदज्ञा स्त्रीवेदोमायाप्रधानइत्येव निपुणाश्चपि तथा प्रज्ञया
 औत्पत्तिक्यादिवुद्ध्या समन्वितायुकाश्चप्येके महामोहाच्चेतसोनारीणा सम्यक्स्त्री-
 णां सत्तारावतरणवीथीना वरा तदायतनामुपसामीप्येन कपति व्रजति । यद्यन्ता स्वप्राय-
 मानाश्चपि कार्यमकार्य वा द्रवते तत्तत्कुर्वते नपुनरेतज्ज्ञानति यथैताएव नूतानवतीति ।
 तद्यथा । एताहसति च रुदति च कार्यहेतोर्विश्वासयति च नर नच विश्वसति ॥ तस्मा-
 द्भरेण कुलशीजसमन्वितेन, नार्य इमंज्ञानघटिकृद्भव वर्जनीया ॥ १ ॥ तथा । समुद्-
 वीचीव चलस्वनावा, सध्याचरेखेव मुहूर्तरागा ॥ स्त्रिय कृतार्था पुरुषं निरर्थक, नि-
 प्पीडितालककवच्यजति ॥ २ ॥ अत्रच स्त्रीस्वजावपरिज्ञाने कथानकमिदं । तद्यथैकोयुवा
 स्वगृहान्निर्गत्य वैशिक कामशास्त्रमध्येतु पाटलिपुत्रप्रस्थित । तदतरालेऽन्यतरग्रामवर्तिन्य
 कया योपिताऽनिहितस्तथया सुकुमारपाणिपादशोचनाकृतस्त्वक् प्रस्थितोसि तेनापि य-
 थास्थितमेव तस्या कथितं । तथाचोक्त । वैशिक पत्नित्वा मम मध्ये नागतव्यं तेनापि तथै-
 वाच्युपगतं । अधीत्य चासौ मध्येनायातस्तया च स्नानजोजनादिना सम्यगुपचरितोविविध
 ह्वावनात्रैवापहृतहृदय सस्तां हस्तेन गृह्णाति ततस्तथा महता शब्देन फूट्ठत्यजनागमना
 वसरे मस्तके वारिव र्निका प्रक्षिप्ता । ततो लोकस्य समाकुले एवमाचरे । यथाप गले लग्नेनो-
 दकेन मनाक् मृत । ततोमयोदकेन सितइति । गतेच लोके किं त्वया वैशिकशास्त्रोप-
 देशेन स्त्रीस्वजावाना किं परिज्ञातमित्येव स्त्रीचरित्रं दुर्विज्ञेयमिति नात्रास्था कर्तव्येति ।
 तथा चोक्तं । ह्यन्यद्वाच्यन्यत्कर्मण्यन्यत्पुरोथष्टेन्यत् ॥ अन्यत्तव मम चान्यत् स्त्रीणां
 सर्वं किमप्यन्यत् ॥ ३० ॥

अवि दृढपादवेदाए, अडवा वधमंसवकते ॥ अवि तेयसाजिताव-
 णानि नञ्चिय खारसिचणाइ च ॥ ३१ ॥ अड कसणासवेद, कठवेदण-
 तितित्कती ॥ इव पावसतत्ता, नयविति पुणोन कादिति ॥ ३२ ॥

अर्थ-हवे इहजोके पण स्त्रीने सबधे जे विपाक थाय ते देखाडेवे अपि एवी, सजा-
 वना वे जे कुशीजिया पुरुष होय ते इहपाददृढाएके० हस्तपादादिकनु वेद पामे, अडवा
 के० अथवा वधमसके० चर्म अने मांसनु उकते के० उपडवु पामे अपि एवी सजावना

रावे रहकारोव के० जेम रथकार सत्रधार अणुपुबोके० अनुक्रमे ऐमिके० पड्डानो बाहे रलो प्रवेश नमाडे तेम साधुने ते स्त्री पोताना कार्य करवाने विपे नमाडे प्रवर्त्तावे, तेवारे ते साधु, वधे मिएवपासेणके० मृगनी पेरे स्त्रीरूप पासे करी बंधाणो थको जेम मृग पासे करी बंधाणो होय ते फदतेविके० फदाणोथको अरहो परहो हाले चाले पण ताहेके० ते पास थकी एमुच्चएके० मूकाय नही तेम साधु पण स्त्रीरूपीआ पास थकी मूकाय नही ॥९॥ अथ के० हवे स्त्रीरूपीआ पासमा पड्या पठी, सेके० ते साधु पुनत्प्यइ के० पश्चात्ताप करे पड्या के० पठी सयम ठामीने गृहवास आदरे, तेवारे जूरे जेम विसम्मिसं के० विपमि अत्रि एवो पायसं के० दूध तेने जोआ के० जमीने पठी पश्चात्ताप करे के ए अन्नमे सा वास्ते आसेव्यो एम चितवे चके० तेनी पेरे ते साधु पण पश्चात्ताप करे एवके० एवो वि वेग मादायके० विवेक ग्रहण करीने दविए के० मुक्ति गमन योग्य एवा साधुने संयमनी दे पणी एवीजे स्त्री तेनी साथे सवासो नविकप्यएके० संवास ससर्ग करवो नकटपे. ॥१०॥

॥ दीपिका—अथ पुनस्तत्र स्वात्मनि अवस्तुनि नमयति आसक्त कुर्वति । यथा रथ कारोवर्धकिर्नेमिचक्रधाराकाष्ठ आनुपूर्व्या नमयति एव स्त्रियोपि साधुं नमयति स्ववश कुर्वति । सच साधुर्मृगवत् पाशेन बद्धोमोक्षार्थं स्पंदमानोपि चलमानोपि पाशान्नमुच्यते ॥ ९ ॥ अथ ससाधु पाशवद्धमृगइवाऽनुतप्यते पश्चात्ताप करोति । यत् । मया परि जनस्यार्थे कृतं कर्म सुदारुण ॥ एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलजागिनइति । यथा कश्चिद्वि पमिश्रं पायसं लुकाऽनुतप्यते एव पूर्वोक्तप्रकारेण विपाकं स्वानुष्ठानस्यादाय प्राप्य तानि सह सवासोनकटपते इव्यमुक्तियोग्ये साधौ ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच । (अहत्तवेत्यादि) अथेति स्ववशीकरणादनंतर पुनस्तत्र स्वाभिप्रे ते वस्तुनि नमयति प्रवृह कुर्वति । यथा रथकारोवर्धकिर्नेमिकाष्ठ चक्रवाह्यत्रमिरूपमा नुपूर्व्या नमयत्येव तादृषि साधुं स्वकार्यानुकूले प्रवर्तयति । सच साधुर्मृगवत् पाशेन बद्धोमोक्षार्थं स्पंदमानोपि तत् पाशान्नमुच्यतइति ॥ ९ ॥ किंच । (अहत्तवेत्यादि) अ थासां साधु स्त्रीपाशावबद्धोमृगवत् कूटके पतित सन्नकुटुंबरुते अहर्निशं क्लिश्यमान प श्चादनुतप्यते । तथाहि । गृहातर्गतानामेतदवश्यं संजाव्यते । तद्यथा । कोधायउंकोस मवित्तु कोहोवणादि काहोविल्लाउत्रित कोउग्याम उपहिय उपरिणीय उकोवकुमार उपडि यतो जीवखड्गपेहि परवंयइ पवेहनारउ । तथा यत् । मया परिजनस्यार्थे, कृतं कर्म सु दारुण ॥ एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलजागिन ॥ १ ॥ इत्येव बहुप्रकार महामोहा त्मके कुटुंबकूटके पतिताअनुतप्यते । अमुमेवार्थं दृष्टातेन स्पष्टयति । यथा कश्चिद्विप-

पाशेयी सुतमेके० मेसाजत्पुंठे० एतमेवके० एवीरीते एगेसिके० कोइएकने कडवाविपाक
 होय इतिवेदेतिदुके० स्त्रीयेथकी दुइति निभेइ खज पामे सुयरकार्यके० ए नलुं कसु
 एवपि के० एरीते लोकपरपराये पण सानद्युठे जे, स्त्रीना संबंध थकी कडवा विपाक
 पामिये, एम साजलीने ताके० ते अकार्यनो करनार वदिताणके० एम कहे जे हवे हुं
 ए अकार्य नही करुं अडवाके० अथापि एटले तोपण कम्मणाके० माठा कर्मने करवे
 करी अवरुंरंतिके० तेहिज अकार्यनु आचरण करे ॥२३॥ हवे स्त्री उपर विरक्त यवाने अ
 थ स्त्रीना दोष कहेते अन्नमणेणचितेतिके० स्त्री जेठे ते मने करी अन्य चितवे अने
 वायाअन्नच के० वचने करी अन्य बोले कम्मणाअन्न के० वली कायाये करी अन्य
 करे तम्हा के० तेमाटे एतदहिजिस्कु के० स्त्रीना वचन मायासहित होय तेने परमा
 यनो जाण साधु सर्दहे नही बहुमायाउ इडिउ के० अत्यंत मायासहित एयी स्त्रीने
 एबा के० जाणीने साधु जे होय ते स्त्रीनो विश्वास करे नही ॥ २४ ॥

॥ दीपिका-श्रुतमेतजुरो सकाशात् यत्पूर्वमुक्त एवमेकेपा त्वाख्यात जवति । यत् स्त्रियो
 नियाइति । तथास्त्रिय वेदयति ज्ञापयतिस्त्रीयेदोवैशिकादिक स्त्रीस्वजावप्रकाशक शास्त्र
 मिति । तद्वक्त । दुर्गाह्य हृदय यथेव वदन यदपणातर्गतं, नाव पर्वतदुर्गमार्गविषम,
 स्त्रीणा न विज्ञायते ॥ चित्त पुष्करपत्रतोयचपल नैकत्र सतिष्ठते नार्थोनाम विपाकुरैरिव
 जतावोप सम वर्धिता ॥२॥ तथा उप्पेवअशुलिसोपुरिसो सयलमिजीवजोगमि । काम
 तएणनारिजेण नपत्ताइ इ खाइ इत्यादि । किंच । अकार्यमह न करिष्यामीत्येव वाचा
 उक्त्वापि (अडवन्ति) अथापि तथा कर्मणा क्रिययाऽपकुर्वति विरूपमाचरति स्त्रि
 य ॥२३॥ स्त्रियोमनसाऽन्यत चितयति वाचान्यद्वाप्यंते कर्मणा क्रिययाऽन्यत् कुर्वति ।
 तस्मात्तासा निद्रु साधुर्नश्रद्धीत तत्कृतमायया आत्मान नप्रतारयेत् । यतोबहुमाया
 स्त्रियइति ज्ञात्वा । अत्र दत्तावेशिकदृष्टात । यथा दत्तकोनामकश्रियुवा एकया गणिकया बहु
 प्रकारे प्रतार्यमाणोपि ता नेष्टवान् ततस्तयोक्त किमया दौर्भाग्यकलकितया जीवत्या प्र
 योजन । अह त्वया त्वकाऽग्निं विशामि ततोदत्तकोवदत् मायया इदमप्यस्ति वैशिके त
 दासौ पुत्रे सुरगामुखे काष्ठजार समीदय त प्रज्वाल्य तत्रानुप्रविश्य सुरगया गृहमागता ।
 दत्तकोपि इदमप्यस्ति वैशिके इत्येव विलपन्नपि वातिकैश्चिताया प्रह्वितस्तथापि नासौ
 तासु श्रद्धान् कृतवान् एवमन्येनापि स्त्रीषु न श्रद्धान्वय ॥ २४ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (सुतमेतमित्यादि) श्रुतमुपलब्ध शुर्वादे सकाशाद्वक्तोवा
 एतदिति यत्पूर्वमाख्यातं । तद्यथा । दुर्विक्षेप स्त्रीणा चित्त दारुण स्त्रीत्ववधविपाकस्तथा
 नावा स्त्रियोद्वपरिचाराश्रदीर्घप्रेक्षिष्य प्ररुत्या लघ्व्या जवत्यात्मगर्धिताभेदेत्येव

एकोऽसहाय कुजानि गृहस्थगृहाणि गत्वा स्त्रीणां वशवर्ती योधर्ममाख्याति नासौ निर्ग्रं
थोनिर्विधाचरणात् ॥ ११ ॥ ये यतयएतत् पूर्वोक्त उष्टं गर्ह्य स्त्रीसंबंधादिक एकाकि
स्त्रीधर्मकथनादिक वा अनुगृहा प्रत्यासक्तास्ते कुशीजादीनां पार्श्वस्थादीनामन्यत
मा स्यु । ततस्तु तपस्यपि तप रुशदेहोपि स्त्रीनि सह नविहरेन्नगन्नेनापि तिष्ठेत् ।
तृतीयाथै सप्तमी । ए वाक्यालंकारे ॥ १२ ॥

॥ टीका—स्त्रीसंबंधोपायानुपदर्थोपसंहरन्नाह । (तन्हाऽत्यादि) । यस्माद्विपाककटु
स्त्रीनि सह संपर्कस्तस्मात्कारणात् स्त्रियोवर्जयेत् । तुशब्दान्गलापमपि न कुर्यात् । किं
तद्वित्याह । विषोपलितं कंटकमिव ज्ञात्वाऽवगम्य स्त्रियं वर्जयेदिति । अपिच । विषदिग्ध
कंटक शरीरावयवे जग्न सन्ननर्थमापादयेत् स्त्रियस्तु स्मरणादपि । तडुक्तं । विषस्य
विषयाणा च, दूरमत्यंतमतर ॥ उपपुक्त विपं हति, विषया स्मरणादपि ॥ ११ ॥ तथा वरि
विसखट्टमविसय सुदुःक सुविसिणमरति ॥ विसयामि सपुणधाहिया एरणएहियडंति ॥ १॥
तथैजएकोऽसहाय सन् कुजानि गृहस्थाना गृहाणि गत्वा स्त्रीणा वशवर्ती तन्निर्दिष्टवेला
गमनेन तदानुकूल्य जजमानोधर्ममाख्याति योसावपि ननिर्ग्रथोनसम्यक् प्रव्रजितोनि
पिधाचरणसेवनादवश्यं तत्रापायसंज्ञवादिति । यदा पुन काचित्कुतश्चिन्निमित्तादागंतुम
समर्था वृक्षा वा जवेत्तदा परिसहायसाध्वजावे एकाक्यप्यपि गत्वाऽपरस्त्रीवृद्धमध्यगताया
पुरुषसमन्वितायावा स्त्रीनिदाविषयजुगुप्ताप्रधान वैराग्यजनन विधिना धर्म कथयेदपीति
॥ ११ ॥ अन्वयव्यतिरेकाभ्यामुक्तोर्थ सुगमोजवतीत्यनिप्रायवानाह । (जेएयंउठमि
त्यादि) ये मदमतय पश्चात्कृतसदनुष्ठाना साग्रतेक्षिणएतदनंतरोक्त उंठतिजुगुप्सनीयं
गर्ह्ये तदत्र स्त्रीसंबंधादिक एकाकिस्त्रीधर्मकथनादिक वा इष्टव्यं । तदनु तत्प्रति ये गृहा
अधुपपन्नामूर्धितास्तेहि कुशीजानां पार्श्वस्थावसन्नकुशीजसत्कथयावद्वरूपाणामन्यतरा
जवति, यदिवा कायिकपश्यकसप्रसारकमार्मकरूपाणा वा कुशीजानामन्यतराजवति तन्म
ध्ययतिनस्तेपि कुशीजानवतीत्यर्थ । यतएवमत सुतपस्यपि विरुष्टतपोनिष्टसदेहोपि जिह्नु
साधुरात्महितमिह्नन् स्त्रीनि समाधिपरिपथिनीनि सह न विहरेन्नकचिज्जेनापि सतिष्ठेत् ।
तृतीयाथैसप्तमी । एमिति वाक्यालंकारे । ज्वलितागारपुजवहूरत स्त्रियोवर्जयेदिति ज्ञाव ॥ १२ ॥

अवि धूयराहि सुण्हाहि, धातीहि अज्जव दासीहि ॥ महतीहि वा कुमारी
हिं, सथवं सेन कुक्का अणगारे ॥ १३ ॥ अज्ज एणऽएच सुदीणवा अप्पिय द
हु एगता होति ॥ गिधासत्ता कामेहि; रक्कणपोसणे मणुस्सोसि ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे कदाचित् पुत्री प्रमुखनो संसर्ग यऽ जाय, तो ते पण साधुये टालवो ते आश्रयी

बल पावम् तेणे करी ते स्त्री साधुने समीप आवे अहमसिताहम्मिणीय 'समणाण' के० दुअमण माहात्मानां सामिणीडु, एवा प्रपच करी साधुने धर्मपकी चष्ट करे तेना उपर दृष्टात कहेठे जहा के० जेम जतुकुजे के० लाखनो घडो ते उवज्जोइ के० अग्नी समीपे गलीने पाणी रूप थाय, तेम विडुविके० पमित होय तेपण सवासेके० स्त्रीने सवासे ससंगे करी सीएक्काके० सीदाय सीतल विहारी थाय तो अन्य जननुं केवुज सु? ॥ २६ ॥

॥ दीपिका-युवतिर्मायया श्रमण द्रूयाद्विचित्रवस्त्राणि परिधायाजठरगरीरेत्यर्थ । अहं गृहपाशाद्विरता मह्य पतिर्नरोचते परित्यक्ताहं च तेन ततश्चरिष्यामि रुद्धं सयम । मे म महेजयत्रातर्धर्मेमाख्याहि ॥ २७ ॥ अनेन प्रवादेन उलेन अथवा स्त्री साधुसमीपमागच्छेत् अहं श्राविका अहंश्रमणानां सार्धमिणी एव मायया समीपमागत्य कूलवालकमिव साधुं धर्माद्भ्रूयति । यदुक्त । तज्ज्ञान तच्च विज्ञान तत्तप सच सयम ॥ सर्वमेकपदे चष्ट सर्वथा किमपि स्त्रिय ॥ १ ॥ यथा जतुकुजो ज्योति समीपे उपज्योतिर्वर्ती विलीयते ए व योपिता सवासे विद्वानपि विपीदेत शीतलविहारी नवेत् ॥ २६ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (जुवईत्यादि) युवतिरनिनवयौवना स्त्री विचित्रवस्त्राजंकारवि नृपितशरीरा मायया श्रमण द्रूयात् । तद्यथा । विरताहं गृहपाशान्नममातुकूलो नर्ता मह्य चातो नरोचते परित्यक्ता चाहं तेनेत्यतश्चरिष्यामि धर्ममाचक्षाणेति । अस्माकं हेजयत्रात र्थथाहमेव दु खाना नाजन नजवामि तथा धर्ममावेदयेति ॥ २५ ॥ किंचान्यत् । (अड साविण्येत्यादि) अथवाऽनेन प्रवादेन व्याजेन साध्वतिरु योपिडुपलपेत । यथाह श्राविके ति रुत्वा पुष्पाक श्रमणानां सार्धमिणीत्येव प्रपचेन नेदीपसी नृत्वा कूलवालुकमिव साधु धर्माद्भ्रूयति । एतदुक्त नवति योपित्सान्निध्यं ब्रह्मचारिणा महतेऽनर्थाय । तथा चोक्त । तज्ज्ञान तच्च विज्ञान, तत्तप सच सयम ॥ सर्वमेकपदे चष्ट सर्वथा किमपि स्त्रिय ॥ १ ॥ अस्मिन्नेवार्थे दृष्टातमाह । यथा जातुप कुजो ज्योतिपोत्रे समीपे व्यवस्थित उपज्यो तिर्वर्ती विलीयते इत्येव योपिता सवासे सान्निध्ये विद्वानप्यास्तातावदितरो योपि विदि तवेद्योसावपि धर्मानुष्ठानं प्रति विपीदेत शीतलविहारी नवेदिति ॥ २६ ॥

जतुकुजे जोइ उवगूढे, आसु नितते णासमुवयाइ ॥ एविडियाहि अ णागारा, सवासेण णासमुवयति ॥ २७ ॥ कुवति पावग कम्मं, पुढावेगे वमादिसु ॥ नोहं करेमि पावति, अके साइणी ममेसति ॥ २८ ॥

अर्थ-जतुकुजेके० जेम लाखनो घडो जोइके० अग्निye उवगूढेके० आलिग्यो ठतो आसुके०

यांति । यद्यपि तस्यानगरस्य तस्या इहिरि स्तुपादौ वा नचित्तान्यथात्वमुत्पद्यते तथा
पि च तत्र विविक्तसनादावपरस्य गंकोत्पद्यते अतस्तद्वंकानिरासार्थं स्त्रीतर्पकं परिहर्तुं
व्यति ॥१३॥ अथपरस्य शका यथोत्पद्यते तथा दर्शयितुमाह । (अङ्गुणार्णमित्यादि)
विविक्तयोपिता सार्धमनगरमथैकदा दृष्ट्वा योपिक्कातीना सुहृदा वा अप्रियं चित्तदुःखा
सिका नवत्येव च ते समाशकेरन् यथा सत्त्वा प्राणिनः श्रामदनकर्मैर्गृह्याध्युपप
न्नास्तथादेव नूतोपय श्रमण स्त्रीवदनावलोकनासक्तचेता परित्यक्तनिजव्यापारोऽनया
सार्धं निह्रीकस्तिष्ठति । तदुक्तं । मुंम शिरोवदनमेतदनिष्टगमि, निह्राटनेन नरण बह
तोदरस्य ॥ गात्र मलेन मलिनं गतसर्वशोच चित्रं तथापि मनसो मठनेस्ति बांठा ॥१॥
तथातिक्रोयाध्मातमानसाश्चैव मूर्चुर्यथा रक्षणे पोषणे चेति विगृह्य समाहारद्व
स्तस्मिन् रक्षणेपोषणे सदादर कुरु । यतस्त्वमस्या मनुष्योसि मनुष्योवर्तसे । यदि
वा परं वयमस्यारक्षणेपोषणव्यापृतास्त्वमेव मनुष्योवर्तसे । यतस्त्वयैव सार्धमियमेका
किन्यहर्निग परित्यक्तनिजव्यापारा तिष्ठतीति ॥ १४ ॥

समणपि दद्गुदासीण, तच्च वि तावएगे कुपंति ॥ अङ्गुणोयणेहिं एवैहिं
इवोदोम संकिणो होति ॥१५॥ कुपति सयवं ताहिं, पप्रञ्च समाहिं जो
गेहिं ॥ तम्हा समणा एममेति, आयहियाए सण्णिसेज्जाउ ॥ १६ ॥

अर्थ—समणपि दद्गुदासीण के० तपस्वी उदासीन मध्यस्थ, राग द्वेष रहित एवो ता
धु पण स्त्री साथे आलाप करतो यको देखीने ताव के० तेवारे तच्च वि के० त्या प
ए एगे के० कोइएक कुपति के० क्रोध करे अङ्गुवा के० अथवा नोयणेहिं के० अने
क प्रकारना नोजन ते एवैहिं के० साधुने अर्थे थाप्या देखीने एम जाणे जे ए यति आ
हारनी गृह सदैव अही आवेठे, इवोदोम संकिणोहोति के० तेवारे तेने स्त्रीना दोष
नी शका मनमाहे उपजे, अने एम जाणे के ए स्त्रीपण नली नथी ॥ १५ ॥ तेमाटे
जे पप्रञ्च समाहिं जोगेहिं के० प्रवर्षे करी धर्मरूप समाधि जे मन वचन कायाना शु
भयोगरूप व्यापार, तेषकी प्रष्ट यथा होय कुपंति सयवताहिं के० तेवा इव्यलिगीउं स्त्रीनी
साथे सत्त्व परिचय करे तम्हा के० तेमाटे एवु जाणीने समणा के० साधु एतमेंति
के० स्त्रीनी साथे नजाय, आयहियाए के० आत्माना हितने अर्थे सण्णिसेज्जाउ के०
स्त्रीजे स्थानके रहेती होय ते स्थानके साधु निपिक्का अशनादिक परिचय करे नही ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—श्रमणमुदासीनमपि रागद्वेषरहितमपि दृष्ट्वा नत्रापि मध्यस्थे रहस्यस्त्री
जल्पनरुतदोषादेके कुपति श्रमण मध्यस्थमपि स्त्रिया सहैकाते जल्पं दृष्ट्वा एके कुप्यं

अर्थ-बालस्त के० अज्ञानीनी एबीजी मंदय के० मूर्खता जाणवी, केमके एकतो अकार्य करवा थकी चोथा व्रतनो नग थायवे ने बीयं के० बीजो जचकई के० जे अनाचार कीथो तेने अयजाणई के० उलववे करी मृपावाद बोले तेथकी बीजाव्रतनो नग थाय, तेमाटे जुजो के० वली वली सेके० ते पुरुष डगुणकरेईपाव के० बमएँ पाप करे, ते सावास्ते करे, तेनु कारण कहेने पूयणकामो पूजा सत्कारनो अजि लापी असंयमनु विसत्रेसि के० गवेपणहार थको मनमा एम जाणे जे माहारो लोकोमा अवर्णवाव थजे तेमाटे अनाचारने ठाना राखे ॥ २९ ॥ सलोकणिङ्गमण गार के० सलोकनीय एटले सुदराकार एवा साधुने देखीने, आयगय के० आत्मगत जाणी कोइएक स्त्री निमतणेण के० निमत्रणा पूर्वक आहसु के० एम कहे के ताय के० अहो वृकायना रूपाज वरच के० वस्त्र वली पाय के० पात्र वा के० अथवा अन्नपाण्य के० अन्न पाणी जे कांइ आपने खप होय ते पडिगहे के० अमारे घेर आवीने जेजो ॥ ३० ॥ जे उत्तम साधु होय ते ए पूर्वोक्त आमत्रणने एगीगरमेव बुवे के० ब्रीहीना कण समान जाणीने एोइवेअगारमागतु के० एवा घेरने विपेजबु आवबु वाढे नही जो कदापि कोइएक साधु तेवा घरे जाय तो ते बद्धविस यपा सेहि के० विषयरूप पात्रो करी बधाणो ठतो पुणो के० वली वली मोहमाव ज्ञाई के० मोहने आवर्चे पडे एटले मोहने वश थको चित्तनु आकुल व्याकुजपण पा मे, मद के० ते मूर्ख स्नेहरूप पास त्रोटवाने असमर्थ होय माटे डुखी थाय. तिचे मिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ३१ ॥ इति चतुर्थाध्ययने प्रथमोद्देशक समाप्त

॥दीपिका-बालस्याऽज्ञस्य द्वितीय मद्वत् । प्रथममज्ञत्वमेक तावदकार्यकरणेन तुर्यत्र तविलोपोद्वितीय तदपलपनेन मृपावाद । तदेवाह । यत्कृतमकार्यमपजानीते अपलपति स एव नूतोद्विगुण पापं करोति । किमर्थमपलपतीत्याह । पूजनकामुक सत्कारानिलापी मामे लोकेऽवर्णवादः स्यादित्यकार्य प्रश्नादयति । विपक्षोऽसयमस्तमेपितुं शीलमस्य सविपक्षेपी ॥ २९ ॥ सलोकनीय रूपवतमनगारमात्मगतमात्मज्ञ काश्चन स्वैरिणो निमत्रणपूर्वमादुरुक्तवत्य । तथाहि । देशयिन् साधो वस्त्रं पात्र चान्नापानादिकं वा यच्च विलोक्यते तत्त्वस्मृद्गृहमागत्य प्रतिगृहाण लाहि ॥ ३० ॥ वस्त्रादिदान नीवारबुद्ध्य बुध्येत जानीयात् । यथा नीगारेण च ब्रीहिणा मृगादिविशमानीयते एवसाधुरप्यामत्रणेन वशमानीयते अतस्त नेत्रेदगार गृह गतु बद्ध विषयदामनिर्विषयपात्रोर्मोह चित्ताकुलत्वमापद्यते मदोमूढ इति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ इति चतुर्थाध्ययने प्रथमोद्देशक ॥

॥ टीका-किंच (बालस्येत्यादि) । बालस्याज्ञस्य रागद्वेषाकुलितस्यापरमार्थदृशः

हि अहिताउ सन्निसेझाउ ॥ अयमस्यार्थ । यस्मात्स्त्री संबोधनार्थाय भवति तस्मात् हेभ्रम
ए साधो । नुगन्धोविशेषणार्थ । विज्ञेयेण सनिपद्या स्त्रीवसतीस्तत्कृतोपचाररूपा वा मा
या आत्महितादेतोर्जहाहि परित्यजेति ॥ १६ ॥

बह्वे गिहाड अवहट्ट, मिस्सीजावं पडुया (पाठांतरे पणता) यएगे ॥ ध्रुव
मग्गमेव पवयंति वायावीरियं कुसीलाणं ॥ १७ ॥ सुद्धं रवति परिसाए, अह
रहस्समि डुकड करेति ॥ जाणंतियणं तहाविया, माड्हे महासडेयति ॥ १८ ॥

अर्थ-बह्वे के० घणा मनुष्य गिहाडअवहट्ट के० घर ठानी सयम आदरीने वली
मोहनीय कर्मना उदय यकी अज्ञानपणे, मिस्सीजाव के० मिश्रणावे पडुयाचके०
पडोता एवा एगे के० कोइएक मनुष्य ते गृहस्थ पण नही अने यतिपण नही एटले इ
व्याजिगी थाय एवा ठता पण ध्रुवमग्गमेव के० मोक्ष मार्गज एटले अमारो मो
क्षनो मार्ग सत्यठे एम पयति के० मध्यम मार्गने श्रेष्ठ कही बोले एकारणे अहो कु
सीजाण के० ते कुसीजीयाना वायाके० वचननु बोलवा मात्र, जे वीरियके० बल वीर्यठे
ते छुगो केतु ठे ॥ १७ ॥ एरीते परिसाए के० परखदा मये ते कुशीलिया पोतानी आ
त्माने सुड के० सुद्ध निर्देप रवति के० बोले अह के० अथ हवे परखदा माहेथी
उठया पठी, रहस्समि के० एकात ठानो डुकड करेति के० डुफ्रुत एटले अनाचार
करे एरीते ते मूर्ख पोतानो अनाचार गोपवे, तोपण जाणतियणतहाविया के० तेना
अंग चेष्टाना जाण होय तेजाणे, तथा सर्वज्ञ तो जाणेजठे के ए साधु माड्हेके० डुट
मायागीठे, तथा महासडेयति के० महाभूत मृपावाढी ठे एरीते तो बीजा जाणे किवा
नजाणे परतु सर्वज्ञतो जाणेजठे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-बहव केचन गृहाण्यपहत्य परित्यज्य मिश्रीजाव गृहस्थतुल्यत्व प्रणता
प्राप्ताएवचूतास्ते ध्रुवमार्ग मोक्षमार्गमेव प्रवदति, यथायमेवास्मदीयोमार्ग श्रेयान्
अनेनैव प्रव्रज्यानिर्वाह स्यादिति । तदेतत्कुशीजाना वाचा कृतवीर्ये नानुष्ठानकृत ।
वाड्मात्रेणैव ते प्रव्रजिताननु सदनुष्ठानतइत्यर्थ ॥ १७ ॥ सकुशीजोवाड्मात्रेण परि
पठि सुद्धमात्मान रौति जापते । अथ रहस्येकांते डुफ्रुतं पापं करोति तच्च तस्य पाप
मन्य कोपि न वेत्ति तथापि तथारूपमनुष्ठानं विदतीति तथाविदोनिपुणाङ्गिताकार
ज्ञा सर्वज्ञावा जानत्येव यतोय मायावी महाशरश्चेति ॥ १८ ॥

॥ टीका-कि केचनान्युपगम्यापि प्रव्रज्यायां स्त्रीसंबंधं कुर्युर्येनैवमुच्यते उमित्याह । (ब

पान्थो वतो (मुञ्चितके०) स्त्रीने विपे मूर्च्छित एवो (निस्कूके०) यति तथा (काममतिवट्टके०) कामजोग उपरे मति अचिलापनु प्रवर्त्तावबुठे जेमने एवा साधुने ते स्त्री एम कहेके (प लिजिदियाणके०) मे माहारा कुजशीलनी मर्यादा अतिक्रमीने माहारा आत्मा तुजने दीवोठे इत्यादिक वचन कहीने ते यतिने पोताने वश करे (पद्माके०) तेवारपठी को इएक प्रकारे ते स्त्रीने रीशाणी जाणीने ते बापडो ते स्त्रीने पगे पोतानुं मस्तक लगाडे तेवारे ते पुरुषने एवो वश थयो देखीने ते स्त्री (पाडुद्धट्टुदिके०) पोतानो पग ठंचो व पाहीने नावा पगे करी ते इव्यालिंगी यतिना मस्तकने विपे (पहणतिके०) प्रहार करे तोपण जे काम जोगने विपे गृह होय ते मूर्ख स्त्रीथकी विरचे नहि ॥ २ ॥

॥ टीपिका—अथ द्वितीयश्चार्ज्यते । तस्यैवमादिस्त्र ॥ (उंएति) उंज एकोरागद्वेपर हित सदास्त्रीपु न रागं कुर्यात् यद्यपि कर्मोदयाज्ञोगाजिलापी जवेत्तथापि पुनस्तान्योविर क्लंत । कोर्ये । कर्मोदयात् प्रवृत्तमपि चित्तं ज्ञानाकुशेन निवर्तयेत् । तथाश्रमणानां जोगास्ती यविमंवनैवेति शृणुत यूय । यडुक मुडशिरइत्यादि पूर्ववत् । तथात्तेरप्युक्तं ॥ कृश काण खज श्रवणरहित पुडविकल कुयाहामोजीणं पितरककपालादितगल ॥ ब्रह्मै पूयक्कि न्नै कमिकुलशतैराविलतनु छुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हत्येव मदनइत्यादि । यथा अधर्माणो निह्वोष्येके जोगान् जुजते तथाग्रे वक्ष्यतीति ॥ १ ॥ अथ त साधु जेव शीज जेद चारित्रस्खलनमापन्न प्राप्त स्त्रीमूर्च्छित । तुर्विशेषणे । पुन किनूत । कामेपु इहामद नेपु मतिर्बुद्धिर्वर्तते यस्य स काममतिवर्तस्तमेवविध जिह्नु परिनिद्य मया कुलशीलमर्या दामतिक्रम्य तवात्मा अर्पितस्वतु अकिचित्करइत्यादिवचनान्युच्चार्य या पादचरणमु कृत्य उर्ध्वोक्त्य साधोर्मूर्ध्नि प्रमति प्रहार ददति एव विडवयति ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्त प्रथमोद्देशक साप्रतं द्वितीय समारज्यते । अस्य चायमजितबध । इहा नतरोद्देशके स्त्रीसत्त्ववाच्चारित्रस्खलनमुक्त स्खलितशीलस्य या अयस्था इहैव प्राडुर्नवति तत्कृतकर्मबधश्च तविह प्रतिपाद्यते इत्यनेन सबधेनायातस्योद्देशकस्यादिस्त्र (उंएत याइत्यादि) अस्य चानतरपरपरस्त्रसबधोक्तव्य सचाय सबधोपिपयपार्श्वमोहमा गच्छति यतोऽत उंज एकोरागद्वेपवियुत स्त्रीपु राग न कुर्यात् । परपरस्त्रसबधस्तु सलो कनीयमनगार दृष्ट्वा च यदि काचियोपित् साधुमशनादिना नीवारकत्वेन प्रतारयेत्तत्रौज सत्र रक्तेतेति । तत्रौजोऽव्यत परमाणुर्जावतस्तु रागद्वेपवियुत । स्त्रीपु रागादिहैव वक्ष्य माणनीत्या नानाविधाविम्वनाजवति तत्कृतश्च कर्मबधस्तद्विपाकाच्चा मुत्र नरकादौ तीव्रावेदनाजवति । यतोऽत एतन्मत्वा जावोज सन् सदा सर्वकाल वाऽनर्थखनिपु स्त्रीपु न रक्तेत । तथा यद्यपि मोहोदयात् जोगाजिलापी जवेत्तथाप्येहिका मुष्मिकापायान्

एटले च्चुक्तनोगी यइने पुरिसाके० ते मनुष्य इष्टिपोसेसुके० स्त्रीने पोपवाने विषे प्रवर्त्ते तथा इष्टिवेयखेदना के० स्त्रीवेद खरावने, एटले स्त्री संसार ब्रमणनुं कारणने, एम जाणतां उता पण पप्पासमन्त्रितावेगे के० प्रज्ञासमन्वित एटले बुद्धिमत् एवा कोइएक पुरुष मो हने उदये करी नारीणवस के० तेहिज स्त्रीने वशवर्त्तिये रहे अने उवकसंति के० ते स्त्री जे काइ कहे ते किंकरनी पेरे करे इत्यर्थ ॥ १० ॥

॥ दीपिका—स्वयंरुत पाप परेण पृष्टोपि नवदति यदहमेतत्पापकारीति परेणादिष्ट श्रोदितोपि बालोऽङ्ग प्रकथते आत्मानश्लाघमानोऽकार्यमपलपति । तथा वेद पुवेदोदयस्तस्यानुवीचिरानुकूल्यं मैथुनाजिज्ञाप माकार्पीरिति य पुनश्रोयमानोऽग्लायति ग्लानिं याति अनाकर्णित करोति मर्मविज्ञोवा सखेद जापते । यथा । सनाब्यमानपापभेदपापेनापि किं मया । नृजमुद्विजते लोको, निर्विषादपि सर्पतइति ॥ १९ ॥ स्त्रीपोपकारे अमुष्टानप्रियोपास्तेषु उपिताव्यवस्थिता पुरुषा च्चुक्तनोगिनइत्यर्थ । तथा स्त्रीवेदे खेदज्ञा स्त्रीवेदो मायाबहुजइति निपुणाअपि प्रज्ञाबुद्धिरीत्यस्यादिका नया समन्वितायुक्ताअपि एके नारीणा वशमायत्तता उपकपति व्रजति स्त्रीवशवर्त्तिनोजवतीत्यर्थ । ननु एव जानति । यतः । एतादृशतिच रुदतिच कार्यहेतोर्विश्वासयति च नर नच विश्वसंति ॥ तस्मान्नरेण कुलशीजसमन्वितेन नार्य स्मगानघटिकाइव वर्जनीया ॥ २॥ स्त्रीस्वभावस्तथा । यथा । एकोपुवा गृहान्निर्गल्य पाटनिपुत्रं प्रस्थितस्तदतरेऽन्यतरग्रामवर्त्तिन्या कयाचिन्नार्याऽनिहितस्त्वमेव शुनरुति कयासि तेनापि च यथास्थितमुक्तं । तयोक्तं पठित्वा चलमानोऽत्रागच्छे । तेनागीरुत्याग्रे गत । अथीत्य च तत्रायातः । तथा च स्नाननोजनादिनि. सत्यापितो हावचर्यश्च हतचित्तस्ता हस्ते गृह्णाति ततस्तया महता शब्देन फूकृत्य जनागमनावसरे तन्मस्तके वारिधट प्रक्षिप्त । ततो लोकस्य तयोक्तं श्रय गच्छे लग्नेन जलेन व्याकुलोऽमृतइव । ततोमयोदकेन सिक्तइति । गते लोके सा पृष्टवती त्वया कामशास्त्रं पठता स्त्रीस्वभावानां किं ज्ञातमिति एव स्त्रीचरितं धुर्विज्ञेय । यतः । ह्यन्यद्वाच्यन्यत्, कर्मण्यन्यत् पुरो य पृष्टेऽन्यत् ॥ अन्यत्तव मम चान्यत् स्त्रीणां सर्वं किमप्यन्यदिति ॥ १० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (सयङ्कडचेत्यादि) । स्वयमात्मना प्रवृत्तं यदुष्कृतं कृतं तदपरेणाचार्यादिना पृष्टो न वदति न कथयति यथाहमस्याऽकार्यस्य कारीति । सच प्रवृत्तपापोमायावी स्वयमवदन् यदापरेणादिष्टश्रोदितोपि सन् बालोऽङ्गोरागदोषकलितोवा प्रवृत्ते आत्मानश्लाघमानोऽकार्यमपलपति वदतिच यथाहमेवंजुतमकार्यं कथं करिष्ये इत्येव धाष्टर्यात्प्रकथते । तथा वेदः पुवेदोदयस्तस्यानुवीच्याऽनुकूल्यं मैथुनाजिज्ञापं

रा आदेशे प्रवर्तिश इत्यादिक वचने करी विश्वास उपजावीने ते स्त्री जे करे ते कहते ॥ ३ ॥ (अह के०) अथ एटले हवे ए वाक्यालंकारे एवा वचने करी (साके०) ते साधु (होईवचन-हो के०) स्त्रीने वश थाय एम ते स्त्री पोताने वश थयो जाणीते (तो के०) तेवारपठी तेने (पेसतितहानूएहिं के०) तथा नूत एटले तेवाज अनेक कर्मकरना कार्य करवा मोकले एटले दासनी पेरे कार्य करवानी आझा थाये ते कार्य कया ते देखावेते (अलाउछेद के०) तुवहुं ठेदवाने अर्थे शस्त्रो (पेहाहि के०) जोइए ते लागो के जे शस्त्रे करी तुबिपात्रादिक समारियें तथा (वगुफलाइ आहराहिनि के०) रुडा नाजियरादिकना फल लऽ आवो ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-केशाविद्यते यस्या सा केशिका । एवाभ्यालकारे । हेनिहो यदि मया स्त्रिया केशिकया सह त्व नोविहरे । यदि मया सह जोगान् छुजानोत्रीडां वहसि तदा नप्यहलुचिप्याम्यपनेप्यामि । आस्तातावद्वृण्णादिकमित्यपेरर्थे । अस्योपलक्षणादुक्तं इत्थं विदेशगमनादि सर्वमह करिष्यामि त्व पुनर्मया रहितो नान्यत्र चरे ॥ एवा वाक्या नकारे । अथ ससाधुराकारे गितैस्तया उपाजव्य स्ववश इति ज्ञातस्तद्वत् नूतैर्दासव्यापारैः प्रेषयति नियोजयति । तथाहि । अलावु तुव निद्यते येन तदलावु उपलकादिशस्त्र प्रेक्ष्य निरूपय येन शस्त्रेण पात्रादेर्मुख क्रियते । तथा वदगूनि शोना नालिकेरावीनि त्व आहर आनय । अथवा देशनादिरूपया यानि लज्यते तानि वा लानि वस्त्राहारादीनि तान्यानय ॥ ४ ॥

॥ टीका-अन्यच्च (जइइत्यादि) केशाविद्यतेयस्या सा केशिका । एमितिवाक्यालंकारे । हेनिहो यदिमया स्त्रिया नार्थया केशवत्या सह नोविहरेस्त्वं सकेशया स्त्रिया नो गान् छुजानोत्रीडां यदि वहसि तत केशानप्यहत्वत्सगमाकाक्षिणी लुंचिप्याम्यपनेप्यामि । आस्ता तावदलकारादिकमित्यपिशब्दार्थे । अस्य चोपलक्षणात्तद्वत्त्वादन्यदपि इत्थं विदेशगमनादिक तत्सर्वमह करिष्ये त्व पुनर्न मया रहितो नान्यत्र चरे । इदमुक्तं नवति मया रहितेन नवता हूणमपि नस्थातव्यमेतावदेवाह नवतं प्रार्थयामि अहमपियन्नया नादिशति तत्सर्वं विद्यास्यइति ॥ ३ ॥ इत्येवमतिपेशलैर्विश्रजजननैरापातनइके रालार्पविश्रजयित्वा यत्कुर्वति तद्वर्शयितुमाह । (अहणमित्यादि) अथेत्यानतर्या र्थे । एमिति वाक्यालंकारे । विश्रजालापानंतर यदासौ साधुर्मदभुरक्तइत्येवमुपलब्धो नवत्पाकारैरिति श्लेषेष्टया वा मद्रशगइत्येव परिज्ञातो नवति तानि कपटनाटकना पिकानि स्त्रीनिस्ततस्तदनिप्रायपरिज्ञानाच्चतरकाल तथा नूतै कर्मकरव्यापारैरपशब्दै

ये तेयमाके० अग्नीतो ताप पामे एटले राजपुरुष रीगाणा थका अनितावणानिके० पर स्त्री गमन करनार पुरुषना थग्नी सहित तेना शरीरना नडधुआ करे नडिय के० वांशजा साथे तेना शरीर त्राठीने तैवार पठी खारसिचणाश्च के० क्षारनु सीचबु करे, एटले लुण्हेप पामे ॥२१॥ अड के० अथवा कम्पणासहेदके० कान अने नाशि कानु वेदन पामे कठहेदण तितिरुक्ती के० कंठु वेदन पोताना कर्मना उदये सहन करे एरीने इह के० अहो मनुष्य लोकने विपे पण पावसतत्ता के० पापे करी सतस एरी विटंबना पामे, तथापि नयवितिके० एमनकहे जे पुणोके० हवे बली डु ए वा अनाचार नकाहितिके० नही करुं एम विचारी विरति पणु अंगीकार करे नही ॥२१॥

॥ दीपिका—स्त्रीसंबन्धे रागिणा हस्तपादवेदनाद्यपि अथ वर्धमासोत्कर्तनमपि तेजसाग्निनाऽजितापनानि स्त्रीसंबन्धिनिर्जनैर्नृपुरुषैर्नटित्रकाण्यपि क्रियते । पादारिकास्तथा शस्त्रैश्चित्वा क्षारोदकसेवनानि प्राप्यते ॥ २१ ॥ कर्णनासिकाहेदमपि कठहेदन च तितिरुक्ते सहते । इति एव प्रकारेणात्रैव मनुष्यजन्मनि पापसततामहावेदनामनुभवति नच ब्रुवते एव पुनर्न करिष्यामइति ॥ २१ ॥

॥ टीका—साप्रतमिह लोकएव स्त्रीसंबन्धविपाक दर्शयितुमाह । (अविहहेत्यादि) स्त्री संपर्कोहि ससर्गिणा हस्तपादवेदनाय जगति । अपि सजावने । सजाव्यतएतन्मोहातुराणा संबंधाहस्तपादवेदादिक अथवा वर्धमासोत्कर्तनमपि तेजसाग्निनाऽजितापनानि स्त्रीसंबन्धिनिर्जनेतैराजपुरुषैर्नटित्रकाण्यपि क्रियते पादारिकास्तथा वास्यादिना तक्षयित्वा क्षारोदकसेवनानि च प्रापयतीति ॥२१॥ अपिच । (अडकमुत्यादि) अथ कर्णनासिकाहेद तथा कठहेदन च तितिरुक्ते स्वरुतदोषात्सहते इत्येव बहुविधा विटंबनामस्मिन्नेव मानुषे च जन्मनि पापेन पापकर्मणा सततानरकातिरिक्ता वेदनामनुभवतीति । नच पुनरेतदेवजन्तमनुष्ठानं न करिष्यामइति ब्रुवतइत्यवधारयतीति यावत् । तदेवमैहिकामुष्मिकाङ्गस्वप्निमवनाअप्यंगीकुर्वन्ति न पुनस्तदकरणतया निवृत्तिं प्रतिपद्यन्तइति ज्ञाव ॥ २१ ॥

सुतमेत मेवमेगेसि, इहिवेदेतिहु सुयस्काय ॥ एवंपि ता वदित्ताणं
अड्वा कम्मणा अव करेति ॥ २३ ॥ अन्नं मणेण चितेति, वा
या अन्नं च कम्मणा अन्न ॥ तम्हा एसदहिजिस्सू, बहुमायाउ
इत्तिउं एव्वा ॥ २४ ॥

अर्थ—श्रीसुधर्मसामी कहते के एक० एजे पूर्वे स्त्रीना संबंधतुं फल कक्ष ते, जगवत

॥ टीका-अपिच (दारूणीत्यादि) यथा दारूणि काष्ठानि शाकं पक्ववस्तुलादिकं त्रप शाक तत्पाकार्य। क्वचिदन्नपाकायेति पातस्तत्रान्नमोदकादिकमिति । रात्रौ रजन्या प्रद्योतो वा नविष्यतीति कृत्वा अतोऽथटवीतस्तमाहरेति । तथा पात्राणि पतजृहादीनि रजय लेपय येन सुखेनैव निष्काटनमह करोमि । यदिवा पादावलक्तकादिना रजयेति । तथा प रिख्यज्यापर कर्म तावदेह्यागच्छ मे मम पृष्ठमुत्प्राबल्येन मर्दय बाधते ममागमुपवि ष्ठायाश्चत सद्धारय पुनरपर कार्यशेष करिष्यसीति ॥ ५ ॥ किंच (वज्राणियमेऽत्यादि) वज्राणिच अवरणि मे मम जीर्णानि वर्ततेऽत प्रत्युपेक्षस्वान्यानि निरुपय । य दिवा मज्जनानि रजकस्य समर्पय मङ्गुपविवा मूषिकादिनयात्प्रत्युपेक्षस्वेति । तथा अन्नपा नादिकमाह्वानयेति तथा गद्य कोष्ठपुटादिकग्रथि वा हिरण्य तथा शोजनं रजोहरण तथा लोच कारयितुमहमशक्तेत्यत काश्यप नापित महिरोमुनयाय श्रमणानुजानीहि येनाह वृहत्केशानपनयामीति ॥ ६ ॥

अञ्ज अजणि अलकारं, कुक्कययंमे पयडाहि ॥ लोश्च लोश्कु

सुमच, वेणुपलासियच गुलियच ॥ ७ ॥ कुष्ठ तगरच अग्ररु, स

पिष्ठ सम्म उसिरेण॥ तेह्ल मुहनिजाए, वेणुफलाऽ सन्निधानाए ॥ ८ ॥

अर्थ-(अङ्के०) अथवा हवे प्रकारातरे गृहस्थना उपकरण कहीदेखाडेडे (अंजणिके०) काजलनु चाजन लावो तथा (अलकारके०) घरेणानु चाजन लावो तथा (कुक्कययके०) खुखणो आणी आपो तथा (पयडाहिके०) घुघुरा विणा (मेके०) मुजने लावी आपो जेम हु सर्व आजरण पेहेरीने तमने विनोद उपजावु तथा (लोश्चलोश्कुसुमचके०) लोश् अने लोश्ना फल तथा (वेणुपलासियचके०) वशनी लाकडी आणी आपो जेने वाम हाये ग्रहणकरी मावाहाये वीणा वजाडिये तथा (गुलियचके०) औषधशुटिका एटले औषधनी गोली लावी आपो जेणेकरी हु सदा चौवनानिराम थकी रह ॥ ७ ॥ कुष्ठअग्ररु तगरचके०) कुष्ठ ते पुटादिक तथा अग्ररु अने तगर रुडावास सुगंध ड्य (सपिष्ठ स म्मचसिरेणके०) एसर्ववस्तु उसिरजे वालो ते सहित पीसेली एवी सुगंध लऽ आचो (तेलं मुहनिजाएके०) तथा औषधादिके सस्काखुं एवु तैल मुखना अच्यगने अर्थे लऽ आ वो जे थकी माहारो मुख सतेज देखाय तथा (वेणुफलाऽ सन्निधानाएके०) वासना कमीआ पेटी प्रमुख वस्त्रालकारादिक राखवाने अर्थे लऽ आचो ॥ ८ ॥

॥दीपिका-अथ अजनिना कङ्कालाधारजूता नलिका अलकार केयूरादिक च मे प्रयत्न देहि (कुक्कयय) खुखणक प्रयत्नयेनाह वीणाविनोदेन त्वा रजयामि लोप्र लोप्रकुसुम सुगंध तथा (वेणुपलासिअचि) वशात्मिका त्वक्काटिका सा दत्तेर्वीणाव दायते तथौषधशुटिकां

इत्यादिक जावो (तिलककरण के०) जेणेकरी गोरोचननुं तिलक करिये तेची शलि जावो तथा (अंजण के०) जेणेकरी आख आंजीये एवी (सजागं के०) शिलाका जावो (घिसुमेविहूयणविजाणेहि के०) ऊहालो जे ग्रीष्मकाल विशेष ते दिवजे वायु ढोलवाने अर्थे बीजणो जावो ॥ १० ॥

॥ दीपिका—नदीचूर्णे उषघ्नकृणचूर्णे प्राहार प्रकर्षणानय आतपस्य वृष्टेर्वारणाय उत्रमुपा नहं च ममानुजानीहि । तथा शस्त्रं दात्रादिकं स्रपष्टेदाय पत्रशाकहेदनार्थं देहि तथा नीजं व स्त्र रजय । उपलक्षणाइकादिक च कारय ॥ १॥ सुष्ठु फण्यते काप्यते तक्रादिक यत्र सा सुफ णि स्थाल्यादिनाजन तत् शाकपाकार्थमानय । आमलकानि पित्तोपशमाय नक्तुणार्थं स्नानार्थं वा उदकाहरण च जलाहरणपात्र । उपलक्षणादधृतादिपात्रमानय । सर्वं गृहोपस्क रमानय । तथाहि । तिलक क्रियते यथा सा तिलककर्णी अजनशलाका यथा तिलक क्रियते तामानय तथा ग्रीष्मे उल्लातापे मम विधूनक व्यजनकं विजानीहि ॥ १० ॥

॥ टीका—फिच । (नदीचुसुगाईइत्यादि) नदीचुसुगाइति इव्यसंयोगनिष्पादितोषघ्नकृण चूर्णोनिधीयते । तमेवज्ज्ञ स चूर्णे प्रकर्षेण येन केनचित्प्रकर्षेणाहरानयेति तथाऽऽतपस्य वृष्टे वांस्तरकृणाय उत्र तथापानर्हा च ममानुजानीहि । नमे शरीरमेनिर्विनावर्तते ततोददस्वेति । तथा शस्त्रं दात्रादिकं स्रपष्टेदनाय पत्रशाकहेदनार्थं ढांकयस्व । तथा वस्त्रमवर परिधानार्थं शुनिकादिना रजय यथा नीजमीपन्नं नीजं सामस्त्येन वा नीजं जवत्सुपलक्षणांर्थत्वाइक्तं यथा जवतीति ॥ १॥ तथा । (सुफणिवेत्यादि) सुष्ठु सुखेन वा फण्यते काप्यते तक्रादि क यत्र तत्सुफणि स्थालीपित्रादिक नाजनमनिधीयते तद्वाकपाकार्थमानय । तथा आ मलकानि धात्रीफलानि स्नानार्थं पित्तोपशमनायान्यवहारार्थं वा तथौदकमाडियते ये न तडुदकाहरण कुटवर्धनिरादि । अस्य चोपलक्षणांर्थत्वादधृततैलाद्याहरण स वैवा गृहो स्कर ढांकस्वेति । तिलक क्रियते यथा सा तिलककर्णी दत्तमयी सुवर्णात्मिका वा श लाका यथा गोरोचनादिपुक्तया तिलक क्रियतइति । यदिवा गोरोचनया तिलक क्रियते साच तिलककर्णीत्युच्यते । तिलका क्रियते पिप्यते वा यत्र सा तिलककर्णीत्युच्यते । तथाजन सौवीरकादि । शलाका अहणोरजनार्थं शलाका अजनशलाका तामाहरेति । तथा ग्रीष्मे उल्लाजितापे सति मे मम विधूनक व्यजनकं विजानीहि ॥ १० ॥

समासगंच फणिहंच, सीहलि पासगच आणाहि ॥ आदसगच पयवा हि, दंतपखालण पवेसाहि ॥ ११ ॥ पूयफलं तवोलय, सूई सुत्तगच जाणाहि ॥ सुष्ठुसकलगंच खारगालणंच ॥ १२ ॥

शीघ्र नितत्तेके० तेना तापेकरी णासमुवयातिके० विनाग पामे, एटले लाख बधीगली जाय ए वके० एरीते ऽडियाहिके० स्त्रीने सवासेणके० सवासे करीने अणगाराके० साधु पण ते लाख नीपेरे णासमुवयातिके० सयम थकी विनाश पामे ॥२७॥ कुवतिपावगकम्मके० कोऽएक साधु अनाचारी मोहना उदय थकी त्रष्ट थको मैथुनसेवादिरूप पापकर्म करे, तेने पुछा वेगे वमाहिसु के० कोऽ एक आचार्यादिके पुठ्यो थको एम कहे, जे नोहंकरेमिपाव ति के० हुं एवुं पाप कर्म नकरुं अकेसाऽणी ममेसत्ति के० ए स्त्रीतो मारे दीकरी स मानवे, ए जेवारे न्हानी हती तेवारे माहरे खोले सयन करती, ते अन्यासे हमणा पण माहारा खोलामा बसेवे, सयन करेवे, परतु हुं प्राणाते पण व्रतजग करु नही ॥२८॥

॥ वीपिका-यथा जातुप कुजोज्योतिपाग्निनोपगूढोव्याप्तश्चाद्य अनित्तोना शमुपयाति एव स्त्रीनि सार्धं सवसनेनाऽनगारानाशमुपयाति सयमाद्भव्यंति ॥ २७ ॥ स्त्रीप्यासक्ता पाप कर्म कुर्वति त्रष्टा सयमादेके आचार्यादिना चोद्यमाना एवमाहुर्वद्व्यमाणमुक्तवत् । नाहमेव नूतकुलप्रसूत पापमकार्यं करिष्यामि ममैषा इदित्तुल्या पूर्वमंके शायिनी आसीत् तदेवा पूर्वाभ्यासान्मयि एवमारचयति । न पुनरहं प्राणातेपि व्रतजगं विद्यास्य इति ॥ २८ ॥

॥ टीका-एव तावत्स्त्रीतान्निध्ये दोषान् प्रदर्श्य तत्सस्पर्शज दोष दर्शयितुमाह । (ज उकुंजेत्यादि) यथा जातुप कुजोज्योतिपाग्निनोपगूढ समाजिगितो नित्तोऽग्निना निमु ख्येन सत्तापित द्विप्रं नाशमुपैति इवीनूय विनश्यत्येव स्त्रीनि सार्धं सवसनेन परिजो गेनानगारानाशमुपयाति सर्वथा जातुपकुंजवत् व्रतकाविन्य परित्यज्य संयमशरीराद्द्रश्य ति ॥२७॥ अपिच । (कुर्वतीत्यादि) तासु सत्तारानिष्वगिणीष्वनित्तकाद्यवरीरितैश्चिकामुष्मि कापाया पाप कर्म मैथुनासेवनादिकं कुर्वति विदधति । परित्रष्टा सवनुष्ठानादेके केचनोत्पट मोहा आचार्यादिना चोद्यमाना एवमाहुर्वद्व्यमाणमुक्तवत् । तद्यथा नाहमेव नूतकुलप्रसूत एतदकार्यं पापोपादाननूत करिष्यामि ममैषा इदित्तुल्या पूर्वमंके शायिनी आसीत् तदेवा पूर्वाभ्यासेनैव मय्येवमाचरति न पुनरहं विदितसंसारस्वभाव प्राणान्त्येपि व्रतजगं विद्यास्य इति.

बालरस मंदय वीर्यं, जच करु अवजाणई जुजो ॥ झुणं करे
३ से पावं, पूयणकामो विगन्नेसी ॥२९॥ संलोकणिकम्मणगारं,
आयगयं निमंतणेणाहसु ॥ वठंच ताय पायंवा, अन्नं पाणनं
पडिग्गहे ॥ ३० ॥ एविवारमेवं बुजेज्जा, एोऽहे अगारमाणं
तुं ॥ वडे विसयपासेहि, मोहमावज्जइपुणो मदित्तिवेमि ॥३१॥
इति इत्थी परित्राए पटमो उद्देशो सम्मतो ॥

चंदालगंच करगंच, वच्चघरंच आउसो खणाइ ॥ सरपाय च जायाए,
गोरहगच सामणे राए ॥ १३ ॥ घडिगंच समिन्मियच, चेलगोल कु
मारजूयाए ॥ वासं समनिआवस, आवसदंच जाण जतंच ॥ १४ ॥

अर्थ—(चंदालगच के०) देवपूजाने अर्थे चगेरी प्रमुख नाजन तथा (करगचके०)
करुड मंदिरानु नाजन ते आणी आपो तथा (वच्चघरंचआउसोखणाहिके०) अहो आ
शुष्मन् सचारुखण एटले पुरिप विष्टा घरमा नपडे माटे घरने नलीया संचारो तथा कु
इ खणावो बली (सरपायंचजायाएके०) शरपात एटले धनुष्य बाण पुत्र रमाडवाने अर्थे
लइ आवो (गोरहगंचसामणेराए के०) गोरहग एटले त्रण वर्षनो बलदीठ श्रमणना
पुत्रने अर्थे रमत करवासारुं लइ आवो ॥ १३ ॥ (घडिगचतमिन्मियचके०) घडिग एटले
कूटहाडी समिन्मि एटले वाजित्रविशेष तेसहित तथा (चेलगोलके०) गोलदडी (कुमारजूया
एके०) कुमरक्रीडाने अर्थे लइ आवो जे दडीये करी माहारा बालक रमत करे (वाससम
निआवसके०) तथा हे श्रमण वर्षाकाल आव्यो ते कारणे (आवसदंचके०) वर्षाकालमा
निवास करवा योग्य घर करावी आपो के जे थकी निजीये नही तथा (जाणजतचके०)
तेवर्षाकाल योग्य एटले वर्षाकालमां वेठा खाऽये माटे ताडुजादिक लइ आवो ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—चंदालगं देवतार्चनाद्यर्थे ताघ्रमय नाजन एतच्च मधुराया चंदालगमित्तु
अते । करकोजलाधारोमयनाजन वा आनय । तथा वचोंगृह पुरीपोत्सर्गस्थान आशु
पमन् खन सस्कुल । शरपात बाणकूपस्थान धनुस्तक्काताय मत्पुत्राय राय ढौकय । गोर
हगं त्रिवर्ष बलीवर्दे वाऽनय श्रमणस्यापत्य श्रामणिस्तस्मै श्रामणये गज्यादिरुते
नविष्यतीति ॥ १३ ॥ घटिका मृन्मयकुल्लडिकां समिडिका पटहादिवादित्रेण सह गोलं
कंडुक कुमारजूताय कुल्लकरूपाय मत्पुत्राय क्रीडार्थं देहि । हे श्रमण वर्षं प्रावृट्कालोचम
न्यापन्न समापन्न । प्राप्तस्तत्रावसर्थं गृह वर्षाकालयोग्यं नक्त च तडुजादिक च जानी
हि निष्पादय । येन सुखेन वर्षाकालोतिवाह्यते । यडुक । मासैरष्टनिगृह्य च पूर्वेषु व
यताऽयुषा ॥ तत्कर्तव्यं मनुष्येण यस्याते सुखमेधते ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (चंदालगचेत्यादि) चंदालगमिति देवतार्चनिकाद्यर्थे ताघ्रमय नाजन ।
एतच्च मधुरायां चंदालगत्वेन प्रतीतमिति । तथा करकोजलाधारोमंदिरानाजन वा तद्वान
येति क्रिया । तथा वचोंगृह पुरीपोत्सर्गस्थान तदा ऽयुष्मन् मयं खन सस्कुल । तथा शराइ
पय पात्यंते क्षिप्यंते येन तद्वरपातं धनुस्तक्काताय मत्पुत्राय कृते ढौकय । तथा (गोर

तद्वितीय माय । अङ्गत्वमेक तावदकार्यकरणेन चतुर्थव्रतजगोद्वितीयं तदपलपनेन मृपावा
 द । तदेव दर्शयति । यत्कृतमसदाचरणं नूय पुनरपरेण चोद्यमानोऽपजानीतेऽपलपति नै
 तन्मयाकृतमिति सएवचूतोऽसदनुष्ठानेन तदपलपनेन च द्विगुणं पाप करोति । किमर्थं
 मपलपतीत्याह । पूजन सत्कारपुरस्कारस्तत्कामस्तदजिलापी मामेलोके अवर्णवाद
 स्यादित्यकार्यं प्रज्ञादयति । विपणोऽसयमस्तमेपितुं शीलमस्येति विपणेषी ॥ १९ ॥ किं
 चान्यत् (सलोकणिक्कमित्यादि) सलोकनीय सदृशीनीयमाकृतिमत कचनानगार साधु
 मात्मनि गतमात्मगतमात्मकमित्यर्थः । तदेवचूत काश्चन स्वैरिणोनिमत्रणेन निमत्रणपु
 र सरमादुरुक्तवत् । तद्यथा । देशयित्वा साधो वस्त्र पात्रमन्य वा पानादिक येन केनचिन्नवत
 प्रयोजन तद्वत् नवते सर्वं ददामीति मङ्गलमागत्य प्रतिगृहाण त्वमिति ॥ २० ॥ उपसं
 हारार्थमाह (णीवारमित्यादि) एतद्योयिता वस्त्रादिकमामत्रण नीवारकटपं बुध्येत जा
 नीयात् । यथाहि नीगारेण केनचिन्नद्वयविज्ञेयेण सूकराद्विर्वशमानीयते एवमसावपि तेना
 मत्रणेन वशमानीयते अतस्तं नेष्टेदगार गृहं गतुमिदि वा गृहमेवावर्तोगृहावर्तोगृहं त्र
 मस्तं नेष्टेत् नानिलपेत् । किमिति । यतोवक्षोवगीरुतोविषयाएव शब्दादय पाशारङ्गुबंध
 नानि तैर्वक्ष परवशीरुत स्नेहपाशानपत्रोटयितुमसमर्थं सन्मोह चित्तव्याकुलत्वमाग
 ष्ठति किं कर्तव्यमूढो जति पांन पुन्येन मदोऽज्ञो जड इति । इति परिसमाप्ती । ब्रवीमीति पू
 र्ववत् ॥ २१ ॥ इतिस्त्रीपरिज्ञाया प्रथमोदशक समाप्त ॥

हवे चोथा अव्ययननो बीजो उद्देशो प्रारब्धिये तैये पहेला उद्देशामां स्त्रीना परिचय
 थकी चारित्रनो विनाश थायठे एम कहु हवे बीजा उद्देशामां जे साधु शील थकी पढे
 तेने जे विटवना थाय ते कहेवे

उएसया एरकेका, जोगकामी पुणोविरकेका ॥ जोगे समणाण सुणेह,
 जहं जुजंति निस्कुणो एगे ॥२॥ अहं त तु जेदंमावन्न, मुञ्चितं निस्कुका
 ममतिवटं ॥ पलिनिदियाण तो पत्ता, पाडधुमुद्रि पहाणति ॥ २ ॥

अर्थ-(उएसयाके०)चारित्रिउ एकाकी राग हेपरहित होय ते साधु स्त्रीने विपे सदा
 काल(एरकेकाके०)नराचे,(जोगकामीपुणोके०)कदापि कर्मोदय थकी जोगाजिलापी था
 य,तो वली विरकेकाके० विरचे केमके गृहस्थने पण जे जोगठे,ते विटवनाप्रायठे,तेथी
 ते पण विरचेठे तो, साधुने जोगनी विटवनाउ केउजशु तेकारण माटे (जोगेसमणाण
 सुणेहके०)साधुना जोग केवा विटवना प्रायठे ते सानलो(जहके०)जेम (जुंजतिनिस्कुणो
 एगेके०)धर्मेना जाण एवा कोइक साधु जोगवे ते आगल कहेवे. ॥१॥(अहके०)हवे(तं
 के०)ते साधु(तुके०)विज्ञेयेकरी स्त्रीना परिचय थकी(जेदके०)शीलना विनाशने(आवन्नके०)

नि पुरुषा कर्मकराश्वादिश्यते ॥१५॥ जात पुत्र स एव फलं गृहस्थाना तस्मिन् पुत्रे
समुत्पन्ने तदुद्देशेन याविम्बनास्ताद्याह । अमु दारक गृहाण त्व रमे अहतु व्यापा
रवती अथवा एन जहाहि परित्यज नाहमस्य वार्तामपि पृष्ठामि । कुपिता पुन साद्रू
ते मयायं नवमासानुदरेणोढस्त्वतु उत्सगेपि नयस्ति एवमुक्तोनरस्तुक्त सर्व कुरुते ।
यत । ददाति प्रार्थित प्राणान् मातर हंति तत्कृते ॥ किं न दद्यात्किं न कुर्यात्स्त्रीनिर
न्यर्थितोनर ॥१॥ ददाति शौचपानीयं पादौ प्रक्षालयत्यपि ॥ श्लेष्माणमपि गृह्णाति
स्त्रीणा वशगतोनर ॥ २ ॥ अथ पुत्रपोषिणस्ते नराण्ये नारवहा स्यु । यथातु व
प्राजार वहति तनुत्या ॥ १६ ॥

॥ टीका-एवच (पाठघ्नाइति) मौजे काष्ठपाङ्कजे वा सक्रमणार्थं पर्यटनार्थं निरूपय
यतोनाह निरावरणपादा नूमौपदमपि दातु समर्थेति । अथवा पुत्रे गर्भस्थे दौहद पुत्र
दौहद अतर्वत्नीफलादावजिजापविशेषस्तस्मै तत्सपादनार्थं स्त्रीणा पुरुषा स्ववशीकृता
दासाश्च क्रयक्रीताश्चाङ्गाप्याङ्गापनीयानवति । यथा दासाश्चलङ्कितैर्योग्यत्वादाङ्गा
प्यते एव तेपि वराका स्नेहपाशावपाशिताविषयार्थिन स्त्रीनि ससारावतरणवीथीनि
रादिश्यतइति ॥ १७ ॥ अन्यच्च । (जाएफलेइत्यादि) जात पुत्र स एव फलं गृहस्था
ना । तथाहि । पुरुषाणा कामनोग फलं । तेषामपि फलं प्रधानकार्यं पुत्रजन्मेति । तदु
क्तं । इदं तत्स्नेहसर्वस्य, सममाढ्यदरिद्र्यो ॥ अचदनमनीशीर, हृदयस्थानुलेपनं ॥१॥
यत्तद्वपनिकेत्युक्तं, बालेनाव्यक्तजापिणा ॥ हित्वा सौख्यं च योगं च तन्मे मनसि वर्तते
॥ २ ॥ यथा लोके पुत्रसुखं नाम द्वितीयं सुखमात्मनइत्यादि । तदेव पुत्र पुरुषाणा
परमानुदयकारणं तस्मिन् समुत्पन्ने जाते तदुद्देशेन या विडम्बना पुरुषाणा नवति । अ
मुं दारकं गृहाण त्वमहतु कर्मासक्ता न मे ग्रहणावसरोस्ति । अथचैनं जहाहि परित्यज ना
हमस्य वार्तामपि पृष्ठाम्येव कुपितासती ब्रूते मयायं नवमासानुदरेणोढस्त्व पुनस्तत्सगे
नाप्युद्धन् स्तोकमपि काजमुद्भिजसइति । दासदृष्टातस्त्वादेशदानेनैव साम्भ्यं नजते नादेश
निष्पादनेनैव । तथाहि । दासोनयादुदन्नादेशं विधत्ते सन्तु स्त्रीपशूणोऽनुग्रहं मन्यमानोमु
दितश्च तथादेशं विरुने । यदेव रोचते मया, तदेव कुरुते प्रिया । इतिवेति न जानाति त
त्प्रियं यत्करोत्यसौ ॥ १ ॥ ददाति प्रार्थित प्राणान् मातर हति तत्कृते ॥ किं न दद्या
त्किं न कुर्यात्स्त्रीनिरन्यर्थितो नर ॥ २ ॥ ददाति शौचपानीयं, पादौ प्रक्षालयत्यपि ॥
श्लेष्माणमपि गृह्णाति स्त्रीणा वशगतो नर ॥ ३ ॥ तदेव पुत्रनिमित्तमन्यद्वा यत्किंचिन्नि
मित्तमुद्दिश्य दासमिवादिगति । अथ तेपि पुत्रान् पोषितुं शीलं येषां ते पुत्रपोषिणवपलह

परिणय्य पुनस्तान्योविरक्तेत । एतदुक्तं भवति । कर्मोदयात्प्रवृत्तमपि विचिंहेयोपादेयपर्या
लोचनया ज्ञानांकुजेन निवर्तयेदिति । तथा श्राम्यति तपसा खिद्यतीति श्रमणास्तेषामपि
जोग इत्येतद्गुणतः यूप । एतदुक्तं भवति । गृहस्थानामपि जोगाविडवना प्रायायतीनातु जोगा
इत्येतदेव विडवनाप्राप किंपुनस्तत्कृतावस्था । तथाचोक्त । मुमु शिरइत्यादि पूर्ववत् ।
यथा यथा च जोगानेकेऽपुष्टधर्माणो निरुवोयतयोविडवना प्रायान् जुजते तथोद्देश
कसूत्रेणैव बह्वयमाणोत्तरत्र महता प्रबधेन दर्शयिष्यामि । अन्यैरप्युक्त । रुश का
ए खज श्रवणरहित पुष्टविकलः, कृधाकामोजीर्ण पितरकरुपालादितगल ॥ ग्रै
पूयक्लिन्नै रुमिकुजशतैराविलतनु शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हत्येव मदन इत्यादि
॥ १ ॥ जोगिना विडवना दर्शयितुमाह । (अहेत्यादि) अयेत्यानतर्यार्थ । तुशब्दोविशेष
णार्थ स्त्रीसंस्तवादनतर जिह्वा साधुं चेद शीजनेद चारित्रस्खलनमापन्न प्राप्त सतं स्त्री
पु मूर्धित गृहमध्युपपन्न । तमेव जिशिनष्टि । कामेष्विहामदनरूपेण मतेकुं देर्मनसोवा व
र्तन प्रवृत्तिर्यस्यासां काममतिवर्त कामानिलापुकइत्यर्थ । तमेवचूत परिनिध्यमदन्यु
पगत श्वेतरुद्रप्रतिपन्नोमदशकइत्येव परिज्ञाय यदवा परिनिध्य परिमार्यात्मसात्कृत
चोच्चर्येति । तद्यथा । मया तव लुचितशिरसोज्ज्वलमलाविजतया दुर्गधस्य जगुप्सनीय
कक्षावहोवस्तिस्थानस्य कुजशीलमर्यादालक्षाधर्मादीन्परित्यज्यात्मादतस्त्व पुनरकिंचि
त्करइत्यादि जणित्वा प्रकुपितायास्तस्याश्चसौ विषयमूर्धितस्तत्प्रत्यापनार्थ पाठयोर्निप
तितः । तथाचोक्त । आनिन्नकेसरबृहद्विरसश्च सिंहा, नागाश्च दानमदराजिरुशै कपोलै ॥
मेधाविनश्च पुरुषा समरेच शूरा स्त्रीसन्निधौ परमकापुरुषानवति ॥ १ ॥ ततोविषयेष्वे
कांते न मूर्धितइति परिज्ञानात्पश्चात्पाद निजवामचरणमुद्धृत्योत्क्षिप्य मूर्ध्नि शिरसि
प्रप्रति ताडयत्येव विडवना प्रापयतीति ॥ २ ॥

जइ केसिआ एं मए जिह्वा, एोविहरे सह ए मिठीए॥ केसाएविह जुं
चिरसं नन्नन्न मए चरिक्कासि ॥ ३ ॥ अहण सहोई उवलझो, तो पेसति
तदानूएहि ॥ अलाउठेद पेहेहि, वग्गुफलाइ आहराहिति ॥ ४ ॥

अर्थ—वली कोइह स्त्री एवी माया करे के (जइके०) जो तमे (केसिआके०) केसवती एवी
एवाक्यालंकारे (मएके०) माहारा सहित विहार करतायका शंका पामताहो तो (जिह्वाके०)
अहो साधु तमे (एोविहरेसहणमिठीएके०) केशवाली स्त्रीनी साथे विहार करशो नहीं (के
साएविहके०) केशनेपण हु (लुचिस्सुंके०) लोच करीने दूर करीश अपि जइ थकी अन्य
जे काइ तमे कहेशो ते सर्व हुं करीश एण (नन्नन्नमएचरेक्कासि के०) माहारा विना
तमे अन्य स्थानके विचरशो नहीं एटली वीनती करुहु ते मान्य करो. हु एण तभा

॥ टीका—किंचान्यत् (राउविइत्यादि) रात्रावप्युद्धिता सतोरुदंत दारकं धात्रीवत् सं
स्थापयंत्यनेरुप्रकारैरुद्धापै । तद्यथा । सामिवसणीगरस्त यणक्कवरस्तय ह्वक्कण्णिरि
पट्टणसीहपुरस्त चणयसस्त निन्नससय कुडिपुरस्तसयकम्पुकुळ्ळयायामुहसोरियपुरस्त
य इत्येवमादिनिरसंवदै क्रीडनकलापै स्त्रीचित्तानुवर्तिन पुरुषास्तत् कुर्वति येनोपहा
स्यता सर्वस्य व्रजति । सुपुंहीर्जंका तस्या मनोत करण येपाते सुन्हीमनसालंकाजवो
पि ते सतोविहाय लंका स्त्रीवचनात्सर्वजघन्यान्यपि कर्माणि कुर्वते । तान्येव सूत्रावयवेन
दर्शयति । वस्त्रधावकावस्त्रप्रहालकाहसाइव रजकाइव जवति । अस्य चोपलक्षणार्थत्वाद
न्यदप्युदकवहनादिक कुर्वति ॥ १७ ॥ किमेतत्केचन कुर्वतीति येनैवमभिधीयते बाढं कु
र्वतीत्याह । (एव बहुइत्यादि) एवमिति पूर्वोक्त स्त्रीणामादेशकारण पुत्रपोषणवस्त्रधा
वनादिक तद्वद्भुजि सताराजिप्यगिजि पूर्व कृत कृतपूर्व । तथापरे कुर्वति करिष्यति च ये
जोगरुते कामजोगार्थमैहिकामुष्मिकापायमपर्यालोच्याजिमुख्येन जोगानुकूट्येनापन्नाव्य
वस्थिता सावद्यानुष्ठानेषु प्रतिपन्नाइति यावत् । तथा योरागाध स्त्रीवशीरुत सदासवदश
कित्तानिस्तानि प्रत्यपरेपि कर्मणिनियोज्यते । तथा वायुरापतित परवशोमृगइव धार्यते ना
त्मवशोजोनादिक्रियापि कर्तुं लजते । तथा प्रेष्यइव कर्मकरइव क्रीतइव वर्च शोधनादा
वपि नियोज्यते । तथा कर्तव्याकर्तव्यविवेकरहिततया हिताहितप्राप्तिपरिहारश्चन्यत्वात् पशु
नूतइय । यथाहि पशुराहारजनयमैधुनपरिग्रहानिज्ञाएव केवलमसावपि सदनुष्ठानरहितत्वा
त्पशुकटप । यदिवा स स्त्रीवशागोदासमृगप्रेष्यपशुज्योप्यधमत्वान्न कश्चित् । एतदुक्तं जवति
सर्वाधमत्वान्तस्य तत्तुच्य नास्त्येव येनासावुपमीयते । अथवा न सकश्चिदित्युच्यन्नपटत्वा
त् । तथाहि न तावत्प्रव्रजितोती सदनुष्ठानरहितत्वान्नापिगृहस्थस्तांबूलादिपरिजोगरहि
तत्वाद्भोचिकामात्रधारित्वाच्चायदिवा ऐहिकामुष्मिकानुष्ठायिना मध्ये न कश्चिदिति ॥ १८ ॥

एव खु तासु विन्नप्प, संथवं सवासंच वळेळा ॥ तळातिआ इमे कामा
वज्जकराय एवमत्ताए ॥ १९ ॥ एव जय एसेयाय, ङड से अप्पग निरं
जिता ॥ णोडंति णोपसू, निस्कुणो सय पाणिणा णिलजेळा ॥ २० ॥

अर्थ—ह्वे उपदेश कहेते (एवखुतासुविन्नप्पके०) एम जे पूर्वोक्त स्त्रीनो पिनव्यो मायातु
कारण ज्ञाणीने (सथवके०) तथा तेनु सस्तव (सवासचके०) तेनुं सवास एटले जेनुं व
शतु तेने उत्तमपुरुष (वळेळाके०) वर्जे त्याग करे (तळातिआइमेकामा के०) त
ळाति एटले ते स्त्रीना सग थकी ठे उत्पत्ति जेनी एवा ए प्रत्यक्ष कामजोग ते (वज्ज
करायएवमत्ताए के०) अवयकराएवमाख्यातं एटले पापकर्म कारी दुर्गतिना दातार

प्रेषयंति नियोजयति । यद्विवा तथा नूतैरिति लिंगस्थयोगैर्व्यापारैः प्रेषयंति तानेव दर्शयितुमाह । (अलावृत्ति) अलावु तुव द्विद्यते येन तदलावुत्वेद पिप्पलकादि गन्धं (पेहा हिति) प्रेक्षस्व निरूपय लजस्वेति येन पिप्पलकादिना लब्धेन पात्रादेर्मुख्यादि क्रियत इति । तथा वस्त्रूनि शोचनानि फलानि नारीकेरादीनि अलावुकानिवा त्वमाह्वानयेति । यद्विवा वाक्फलानिच धर्मकथारूपाया व्याकरणादिव्याख्यानरूपाया वाचोयानि फलानि वस्त्रादिलानरूपाणि तान्याहरेति ॥ ४ ॥

दारुणि साग पागाए, पज्जोउ वा ज्विस्सती राउं ॥ पाताणिय मे रया वेहि, एहि तामे पिच्छं महे ॥ ५ ॥ वज्जाणिय मे पडिलेहेहि, अन्न पाणच आहारादिति ॥ गंधं च रजोहरण च कासवग मे समणुजाणाहि ॥ ६ ॥

अर्थ—(दारुणि साग पागाएके०) दारुण एटले काष्ठ शाकपत्र एटले वज्जुलादिक राध वाने अर्थे लावो (वाके०) अथवा (पज्जोवके०) प्रद्योत एटले अजवालु (राउंके०) रात्री नेविपे (ज्विस्सतीके०) थाय ते वास्ते तैलादिक लावो. तथा (पाताणिय मे रयाहिके०) माहारा पात्राने रंगी आपो के जेणे करी हु सुखे निष्ठा मागी आहारादिक लावु अथ वा माहारा पग रगवाने अर्थे रग लइ आवो तथा (एहितामे पिच्छं महेके०) अर्ही आवो माहारा अगड्ड खेठे माटे माहारी पीठे मर्दन करो एम कहे ॥ ५ ॥ (वज्जाणियमे पडिले हेहिके०) माहारा वस्त्र प्रतिलेखो एटले जूठ छुना यथावे, माटे बीजा नवा आणी आपो, तथा मलीन यथावे तेने धोवरावो तथा (अन्नपाणच आहारादितिके०) अन्न पाणी आणी आपो तथा (गंधं चके०) सुगंध कर्पूरादिक लइ आवो, अथवा ग्रथ ते हिर ण्यादिक लावो तथा (रजोहरणचके०) रजोहरण सारो आणी आपो तथा (कासवगमेस मणुजाणाहिके०) हुंजोच करावी शकु तेम नथी तेमाटे मस्तक जइ कराववा एटले वृ ह्क्केश उताखाने अर्थे नावीने तडी लावो एटला उपकरण वेपधारीना कहा ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—दारुणि काष्ठानि शाकं च पाकायानय । रात्रौ रजन्या प्रद्योतो ज्विप्यतीति रात्रावपि वनादौ गत्वाऽनय । तथा पात्राणि जालनानि मे रजय लेपय येनाहं सुख निष्ठा मार्गये । अथवा पादौ रजय अलक्तकादिना । एहि आगच्छ साधो तावन्मेम म पृष्ठ मर्दय विभ्रमणा कुरु वाधते मर्मांगमिति ॥ ५ ॥ वज्जाणि मे जीर्णानि वर्तते अतस्तानि प्रत्युपेक्षस्व अन्यानि निरूपय अन्नपानादिकं चाहारमानय गंध वासादिक ग्रंथवा हिरण्यादिक शोचन रजोहरणच । अहं लोच कारयितुमस्तमर्था तत काश्यपं नापितं अनुजानीहि येनाहं शिरोमुंडयामि ॥ ६ ॥

निष्कू ॥ तम्हा अज्जविमुक्के सुविमुक्के, आमोक्काए परिवएक्का सि(पाठा
तर विहरे आमोक्काए)तिवेमि ॥ ११ ॥ इति श्रीइडी परिन्ना चतुर्थाध्ययनं समाप्तं

अर्थ—(सुविमुक्केसेके०) शुद्ध निर्मल लेश्यावत चित्तमो व्यापारते जेनो एवो (मेहावी
के०) पंक्ति ते (परकिरियचके०) परनी करेली स्त्रियादिकसबधीनी क्रिया अथवा जोगने अ
र्थ परने हाथे पोताने विषे स्पर्शादिक जे क्रिया कराववी तेने (वज्जएणाणीके०) ज्ञानवत
पुरुष मने वचने अने कायाये करवु कराववु ने अनुमोदवु एम त्रिविधे वर्जे अर्थात् काम जो
गने टाळे तथा (सवफासमहे अणगारेके०) अन्य सर्व शीतादिक परिसह जे कल्याणे तेने ते
अणगार स्पर्श्ये यको सहे एटले सहन करे ॥ ११ ॥ (इत्थेवमाहु सेवीरेके०) एम ए पूर्वोक्त
समस्त उपदेश श्री माहावीर वेवे आहु एटले कल्याणे ते श्रीमाहावीर परमेश्वर केवाटे तो
के (धुअरए धुअमोहेके०) पाप रज रहित तथा मोहरहित जे (तम्हाके०) तेमाटे (सेनिष्कू
के०) ते साधु सम्यक्दर्शन चांग्त्रे करी युक्त यको मुक्तिने सावे (अज्ज विमुक्केसुके०)
अध्यवसाय निर्मज यको (विमुक्के आमोक्काए परिवएक्कासिके०) विमुक्त आमोक्काय प
रिज्जेत् सयमानुष्ठाने इति एवो निष्कू स्त्रीसगादिक क्लेश यकी विमुक्त यपो यको ज्यासु
धी मोहे जाय त्यासुधी सधो सयम पाले तिवेमिनु अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए
स्त्री परिहा नामे चौथा अध्ययननो अर्थ समाप्त यवो ॥

॥ टीपिका—सुविमुक्का लेश्या मनोवृत्तिर्यस्य सुविमुक्के लेश्योमेधावी मर्यादावान् पर
स्य रुपादे सबर्जिनी क्रिया ज्ञानी विवेकवान् वर्जयेत् मनसा वाचा कायेन सर्वस्पर्शी
सहोऽनगार शीतोऽज्जमशकादिसहनकृत्य स्यात् ॥ ११ ॥ इत्थेव पूर्वोक्त तत्सर्वं न
गवान् वीरोधुत क्षिप्त रज स्त्रीसबधरुत कर्म येन स धुतरजा धुतमोहआह उक्तवा
न् तस्मात्सनिष्कुरध्यात्मविमुक्को निर्मलचित्त सुविमुक्त स्त्रीसबधेन रहित आमोक्काय
सर्वकर्मरूपं यावत् विहरेत्सयमोद्यतो न वेदिति । ब्रवीमोति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति सूत्रकृतां
गदीपिकायां चतुर्थाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—अपि च । सुविमुक्के इत्यादि) सुषु विज्ञेयेण शुद्धा स्त्रीसर्पकपरिसहाररूपतया
निष्पन्नका लेश्याऽतः करणवृत्तिर्यस्य स तथा स एव नूतोमेधावी मर्यादावर्ती परस्मै रुपादि
पदार्था क्रिया परक्रिया ता च ज्ञानी विदितवेद्यो वर्जयेत्परिहरेत् । एतद्धुत नवति । विषयो
पनोगोपायिना नान्यस्य किमपि कुर्यान्नाप्यात्मन स्त्रिया पादधावनादिकमपि कारयेत् । एतच्च
परक्रियापरेण मनसा वच सा कायेन वर्जयेत्तथा ह्योदारिककामजोगार्थं मनसा न गच्छति ना
न्य गमयति गच्छतमपर नानुजानीते एव वाचा कायेन च सर्वेऽप्यौदारिके नव जेदा एव दिश्येति

तादृशी देहि येनाहमविनष्टयौवना जवामीति ॥ ४ ॥ कुष्ठमुत्पलं तगरमगरच सुगंधि
व्यमुशीरेण वीरणमूलेन सपिष्टं सुगन्धि स्याद्यतस्तत्तथा कुरु । तैल मुखमाश्रित्य (नि
लिजएत्ति) अन्यगाय ढांकय मुखान्यगार्थं तैल तथाविधमानयेत्यर्थ । वेणुफलानि वंश
कार्याणि करम्कादीनि सन्निधान वस्त्रादेर्व्यवस्थान तदर्थमानय ॥ ५ ॥

॥ टीका—किचान्यत् । (अङ्गजलीमित्यादि) अथशब्दो ऽधिकारातरप्रदर्शनार्थ । पूर्व
लिङ्गस्थोपकरणान्यधिकृत्यानिहितमधुना गृहस्थोपकरणान्यधिकृत्यानिधीयते । तद्यथा
(अङ्गजलीमिति) अङ्गजलीका कङ्कलाधारजूता नलिका मम प्रयत्नस्वेत्युत्तरत्र क्रिया । तथा
कटककेपूरादिकमलकार वा तथा (कुकुटयति) खुखुणक मे मम प्रयत्न येनाह सर्वाङ्ग
कारविजृम्भिता वीणाविनोदेन जवत् विनोदयामि । तथा लोभ्र च लोभ्रकुसुम च । तथा
(वेणुफलानिपति) वंशात्मिका श्लक्ष्णत्वक् काष्ठिका सा दत्तैर्वाहस्तेन प्रगृह्य दक्षिणहस्ते
नवीणाव दायते । तर्थापधगुटिका तथाजूतामानय येनाहमविनष्टयौवना जवामीति ॥ ४ ॥
तथा (कुष्ठमित्यादि) कुष्ठमुत्पलकुष्ठ तथाऽगरं तगरच एते द्वेऽपि गविकड्ये । एतत्कुष्ठा
दिकमुशीरेण वीरणमूलेन सपिष्टं सुगन्धि जवति यतस्तत्तथा कुरु, तथा तैल लोभ्रकुसुमा
दिना सस्त्रुत मुखमाश्रित्य (निलिजएत्ति) अन्यगाय ढांकयस्व । एतदुक्तं जवति । मुखान्यं
गार्थं तथाविध सस्त्रुत तैलमुपादरेति येन कांस्त्युपेतं मे मुख जायते (वेणुफलानिपति) वेणु
कार्याणि करडकपेटिकादीनि सन्निधि सन्निधान वस्त्रादेर्व्यवस्थान तदर्थमानयेति ॥ ५ ॥

नंदीचुसगाड पाहराहि, उतोवाणहंच जाणाहि ॥ सवंच सूवठेज्जाए
आणीजंच वडयं रयावेहि ॥ ९ ॥ सुफणिच साग पागाए, आ
मलगाइंदगाहरणंच ॥ तिलगकरणिमंजणसलागं, घिसु मेवि
हूणयं विजाणेहि ॥ १० ॥

अर्थ—(नंदीचुसगाहि पाहराहिके) इव्यसंयोगे नीपजाव्युं एतुं नंदीचूणं ते उध रंगवा
नै अर्थे कोडक प्रकारे जावो (उच के) आताप तथा वृष्टी राखवा जणी उत्र जावो
तथा (उवाणहंचजाणाहिके) उपानह जे मोजडी प्रमुख ते पग राखवाने अर्थे सम्यक्
प्रकारे जावो (सवंचसुवठेज्जाएके) दात्रादिक शस्त्र नीजाशाक पत्रादिक हेववाने अर्थे
जावो (आणीजंचवडयंरयावेहिके) नीजा वस्त्र रंगावी आपो लालवस्त्र रंगावी आपो
एरीते वचन कहे ॥ ९ ॥ (सुफणिचसागपागाए के) रुडी हामली पत्रशाक अन्नादिक
पकाववाने अर्थे जावो तथा (आमलगाइके) पिचोपशमाववाने अर्थे अथवा स्नान
करवाने अर्थे आमला जावो (दगाहरणच के) पाणी राखवाने अर्थे घडो घडलो

रूपण । ऊर्ध्वलोकविजिक्ति सौधर्माद्याउपर्युपरिस्थित्यताद्वादशदेवलोका नवमैवेय
कानि पचमहाविमानानि । तत्रापि विमानेऽकावलिप्रविष्टपुष्पावकीर्णकवृत्तव्यस्यचतु
रस्त्रादिविमानस्वरूपनिरूपणमिति । दिगाश्रयणेन तु पूर्वस्या दिशि अवस्थितं क्षेत्रमे
वमपरास्वपीति । इत्याश्रयणाद्वाजिद्वेत्रादिकं गृह्यते । स्वाम्याश्रयणाच्च देवदत्तस्य क्षेत्रं
यज्ञदत्तस्य वेति । यद्विद्या क्षेत्रविजिक्तिरार्याऽनार्यक्षेत्रेनेदाद्विधा । तत्राप्यार्यक्षेत्रमर्थप
द्विगंतिजनपदोपजन्तं राजगृहमगवादिकं गृह्यते । शयनिहमगदृचपा, अंगातद्वता
मजिनिवगाय ॥ रुचणपुरकलिगा, वाराणसीचेव कासीय ॥ १ ॥ साकेयकोसजागय,
पुरचक्रुस्तौरियंकुमुहाय ॥ कपिल पचाला, अहिठत्ताजगलाचेव ॥ २ ॥ वारवर्षयसुरछा
मिहिलविदेहायवञ्चकोसवी ॥ नदिपुरसदिष्ठा, नदजिपुरमेवमजयाय ॥ ३ ॥ वश्राडव
हवरणा, अञ्जातहमितियावइदशस्त्रा ॥ सुत्तीमईयचेदी, वीयजय सिधुसौवीरा ॥ ४ ॥ मधुरा
यसुरसेणा, पावाजगीयमासपुरिबद्धा ॥ सावित्रीयकुलाणा, कोनीउरिसंचलाढाय ॥ ५ ॥
सेयवियावियणापरि, केययश्चद्वचारियनणिय ॥ जनुप्यतिजिणाल, चक्षीणरामकि
एहाण ॥ ६ ॥ अनार्यक्षेत्र धर्मसङ्गारहितमनेकधा । तद्वक्त । सगजवणसवरवञ्चर, का
यमुरुनो डुगोणपक्षण्या ॥ अस्कागदूणरोमस पारसखसखासियाचेव ॥ १ ॥ दुर्धिलय
लयोसवाक्कस, निहदपुलिंदकोचनभरुया ॥ कौंचायचीणचचुय, मालंदमिलाकुलकाय ॥
२ ॥ केरुयकिरायहयमुह सरमुहत्तह तुरगमेढगमुहाय ॥ ३ ॥ हयकस्मागयकस्त्रा, अ
स्येयअणारियावह्वे ॥ ४ ॥ पावायचमदमा, अणारियाणिगिणालिरणुकपा ॥ धम्मोति
अस्कराइ, जेसुणणकतिसुविणोवि ॥ ५ ॥ कालविजिक्तु अतीताऽनागतवर्तमानकालजे
दाधिया । यदि चैकातसुपमादिरुक्रमेणाऽउत्सर्पिण्युत्सर्पिण्युपलक्षितं द्वादशार कालचक्रं । अ
थवा । समयविजिपमुहुता, दिवसमहोरत्तपस्कमासाय ॥ सबह्वरयुगपजिया, सागरउस्त
पिपरियट्टेत्येवमादिकाकालविजिक्तिरिति । नावविजिक्तु जीवाजीवजेदाद्विधा । तत्र जीव
नावविजिक्तिरौदयिकोपशमिक, क्षायिक, क्षायोपशमिक, पारणामिक, सान्निपातिक, जेदा
त् पट्टप्रकारा । तत्रौदयिकोगतिकपायलिंगमिथ्यादर्शनाऽज्ञानाऽसयतासिद्धलेख्याभ्रतुभ्रतु
रूपेकैकैकैकपञ्चजेदक्रमेणैकविंशतिजेदनिन्न । तथोपशमिक सम्यक्त्वचारित्रजेदाद्वि
धः । क्षायिक सम्यक्त्वचारित्रज्ञानदर्शनदानलानजोगोपनोगवर्धियेजेदात्रवधा । क्षायोप
शमिकस्तु ज्ञानाज्ञानदर्शनदानादिलब्धयभ्रतुस्त्रिपचजेदा । तथा सम्यक्त्वचारित्रसय
मासयमजेदक्रमेणाष्टादशधेति । पारिणामिकोजीउज्ज्वानव्यत्वादिरूप सान्निपातिक
स्तु द्विकादिजेदात् पञ्चविंशतिजेद । सनवीतु पञ्चविंशतिविधोयमेव गतिजेदात्पचधेति । अ
जीवनावविजिक्तु भूताना वर्णगधरमस्पर्शसत्स्थानपरिणाम । अमूर्ताना गतिस्थित्यव
गाह्यतेनादिकइति । साप्रतं समस्तपदापेक्षया नरकविजिक्तिरिति । नरकाणां विनागोविज

अर्थ—(समासक के०) चीपीठ जेणेकरी नाशिकाना नीमाळा लूचीए काढीए तेने समासक कहिए वली (फणिहचके०) कासकी जेणेकरी माथाना वाल समारिए ते तथा (सीहलिपासगचआणाहिके०) वेणी वाधवाने अर्थे उननी कांक्षी ए वस्तुं आणी आपो (आदसगंचके०) आदर्शक आसमतात् दृश्यते आत्मा यस्मिन् स आदर्श जेणे करी मुख वर्णादिक रूप शरीर देखाय तेने आरीशो कहिए ते (पयद्याहिके०) आणी आपो (दंतप्रह्लाजणपवेसाहिके०) दंतप्रह्लाजन करवाने अर्थे दांतण माहारा समीपे ला वो ॥११॥ (पूयफलके०) पुगफलते सोपारी (तबोलयके०) नागरवेलीना पानना बीडा प्रमुख तथा (सूत्रसुत्तगचजाणाहिके०) सूत्र शीववाने अर्थे सूत्र ए वस्तुं लइ आवो (कोसंयके०) घटादिक जाजन (मोचमेहाएके०) मोचप्रस्रवणतेनमेहसेचन एटले लघुनीति करवा निमित्त रात्रीने समये मने बाहेर निकलता बीक लागेठे तेमाटे ते जाजन आणी आपो (सुप्पुके०) तडुलादिक धान सोधवाने अर्थे सुपडुलावो (रुजगचके०) धान खाम वाने अर्थे उखलो लइ आवो वली (स्वारगालणचके०) जेमां नाखीने ताजी प्रमुख खार गालीयें ते पात्र लावो अथवा लवणादिक खार लावो ॥ १२ ॥

॥ टीपिका—सडासिक नासिकाकेशोत्पादन फणिह केशसमारचनाय ककतकं सीहलिपासकं वीणासयमनार्थमूर्णामयं ककण चानय आदर्शक दर्पण प्रयह दंतप्रह्लाजनं दंतकाष्ठं मदतिके प्रवेशय ॥११॥ पूगफलं ताबूलं सूचीसूत्रं च जानीहि देहि । कोशं घटादिजाज न मोचमेहायानय । मोच प्रस्रवण तेनमेह सेचन तदर्थं जाजनमानय । तथा शर्पं तडुलादिगोयन वदूखलं हारस्य सर्जिकादेर्गलनक चानयेति ॥ १२ ॥

॥ टीका—एव (समासगचेत्यादि) सडासिक नासिकाकेशोत्पादन फणिह केशसयमानार्थ ककतक तथा (सीहलिपासगति) वीणासयमनार्थमूर्णामयं ककणं चानय टौ कयेति । एवमासमंताद्दृश्यते आत्मा यस्मिन् सआदर्श सएवआदर्शकस्त्वं प्रयह ददस्वैति । तथा दता प्रह्लादयते अपगतमला । कियंते येन तदंतप्रह्लाजनं दंतकाष्ठं तन्मदतिके प्रवेशयेति ॥ ११ ॥ (पूयफलं चेत्यादि) पूगफलं प्रतिनि ताबूलं नागवल्लीदजं तथा सूची च सूत्रं च सूत्र्यं वा सूत्रं जानीहि ददस्वैति तथा कोशमिति वारकादिजाजनं तन्मोचमेहाय समाहर । तत्र मोच प्रस्रवणकारिकेत्यर्थ । तेन मेह सेचनं तदर्थं जाजन टौकय । एतद्धक नवति । बहिर्गमन कर्तुमहमसमर्था रात्रौनयादतो मम यथारात्रौ व हिर्गमन न नवति तथा कुरु । एतच्चान्यस्याप्यधमर्तमर्तव्यन्योपलक्षणं इष्टव्यं । तथा शर्पं तडुलादिगोयन तथा वदूखलं तथा किंचन हारस्य सर्जिकादेर्गलनकमित्येवमादिकमुपकरणं सर्वमप्यानयेति ॥१२॥

वेदनं तथा पातनं निष्कुटादधोवज्रजूमौ प्रहेपस्तथाप्रतोदन व्यथन तथा सूच्यादिना
 नासिकादौ वेधस्तथा रज्ज्वादिना कूरकर्मकारिण बध्नति । तथा तादृग्विधलताप्रहर्हस्ता
 डयंत्येव दु खोत्पादन दारुण शातनपातनवेधनबंधनादिक बहुविध प्रवर्तयन्ति व्यापा
 रयतीति । अपिच । अतगयफिफिसाणिय, हियय काछेऊफुफु सेचके । सवजाणेरति
 याण, कचेतितहियपुत्राण ॥ ७३ ॥ (अतगयेत्यादि) । तथा सवजाख्यानरकपाला
 स्तथाविधकर्मोदयसमुत्पन्नक्रीडापरिणामाद्यपुण्यनाजा नारकाणा यत्कुर्वन्ति तद्वशीय
 ति । तद्यथा । अंग्रगतानि यानि फिफिसानि अत्रातर्वर्तीनि मासविशेषरूपाणि हृदय
 ति पाटयति तथा तजत (काछेऊति) । हृदयातर्वर्ति मासखनं । तथा (फुफुसेति)
 उदरातर्वर्तीन्यत्रविशेषरूपाणि तथा वल्कलान् वर्धनाऽकपेयति । नानाविधैरुपायैरशर
 णाना नारकाणां तीव्रा वेदनामुत्पादयतीति । अपिच । अतिसनिकोततोमर, सजतिस्
 लेसुस्रइविषगासु ॥ पोएतिरुदकस्माठ, एरगपालातहिरोदा ॥ ७४ ॥ (अतिसनित्या
 दि) । तथा अन्वर्थानियानारोडाख्यानरकपालारोडकर्मणोनानाविधैस्वसिशक्त्या
 दिषु प्रदरणेषु नारकानद्युनकर्मोदयवर्तिनं प्रोतयतीति । तथा । जजतिअंगमगाणि,
 करुबाहूतिराणिकरचरणा । कप्पतिकण्णीहि, उवरुदापावकम्मरया ॥ ७५ ॥ (जजतीत्या
 दि) तथापरुडाख्या परमाधार्मिकाणामगप्रत्यगानि शिरोबाहूरुकादीनि तथा करचरणांश्च
 जजति मोटयति पापकर्मण कटपनीनि कटपयति पाटयन्ति । तत्रास्त्येव दु खोत्पादन य
 तेन कुर्वतीति । अपिच । मीरासुसुवएसुय, कडूसुयपयणएसुयपयति । कुजीसुयलोहियसुय,
 एपतिकालावणेरति ॥ ७६ ॥ (मीरासुइत्यादि) तथा कालाख्यानरकपाला सुरामीरासु
 दीर्घचुड्डीषु तथा सुवकेषु तथा कडकेषु प्रचडकेषु तीव्रतापेषु नारकान् पचति तथा
 कुजीगूट्टिकाकतिषु तथा वल्लीग्वायसकवल्लीषु नारकान् व्यवस्थाप्य जीवन्मत्स्यानिव प
 चति । अपिच । कप्पतिकणिणीम, सगाणिढिदितिसीहपुछाणि ॥ खावतियाणरइए, मह
 कालापाचकमरा ॥ ७७ ॥ (कप्पतीत्यादि) महाकालाख्यानरकपाला पापकर्मनिर्
 तानारकान्नानाविधैरुपायै कदर्थयति । तद्यथा । काकिणीमांसकानि श्वजहणमासख
 ढानि कटपयति नारकान् कुर्वन्ति तथा (सीहपुछाणिचि) । छट्टीवध्रास्ताश्चिदंति । त
 था ये प्राक् मांसाशिनोनारकाश्चासन् तान् स्वमांसानि खादयन्तीति । अपिच । हडेपाएक
 रु, बाहुसिरापायअंगमगाणि ॥ बिदतिपगाणतू अतिणेरइएनिरयपाला ॥ ७८ ॥ (ह
 डेत्यादि) अतिनामानोनरकपालाअद्युनकर्मोदयवर्तिनोनारकानेव कदर्थयति । तद्य
 था । हस्तपादोरुबाहुशिर पार्श्वीदीन्यगप्रत्यगानि बिदति प्रकाममत्यर्थं खनयति । तुश
 व्योऽपरडु खोत्पादनविशेषणार्थेति । तथा । कसोठणसकरचरण दसणछण फुग्गकरुबाहू
 ण ॥ ठेयणजेयणसाडण, अतिपत्तणूहिपाडति ॥ ७९ ॥ (कसोठइत्यादि) । अति

हगंति) ज्यहायण बलीवर्द च टैकयेति (सामणोरान्ति) श्रमणस्यापत्य श्रामणिस्तस्मै श्रामणिपुत्राय त्वत्पुत्राय गंड्यादिकृते जविष्यतीति॥१३॥ तथा (घटिगचेत्यादि) घटिका मृ न्मयंकुडुडिकां डिंडिमेन पटहकादिवादित्रविशेषेण सह तथा (चेलगोलंति) वस्त्रात्म कं कंडुक कुमारनूताय दुध्नकनूताय राजकुमाररूपाय वा मत्पुत्राय क्रीडनार्थमुपानयेति । तथा वर्षमिति प्रावृट्कालोयमन्यापन्नोनिमुख समापन्नोऽतथावसथ गृहं प्रावृट्काल निवासयोग्य तथा जक्तच तडलादिकं तत्कालयोग्य जानीहि निरूपय निष्पादय । येन तु खेनेवाऽनागतपरिकटिप्तावसथादिना प्रावृट्कालोतिवाह्यतेऽति । तडुक । मासैरपनि रक्षा च, पूर्वेण वयसाऽऽयुषा ॥ तत्कर्तव्य मनुष्येण, यस्याते सुखमेधते ॥ १४ ॥

आसदियंच नवसुत्त, पाउल्लाइ सकमछाए ॥ अडु पुत्तदोहलछाए,
आणप्पा हवति दासावा ॥ १५ ॥ जाए फले समुप्पन्ने, गेएहसुवाणं
अह्वा जहादि ॥ अहं पुत्तपोसिणो एगे, नारवहा हवति उट्टावा॥१६

॥ अर्थ—(आसदियचके०) वेशवानिमित्ते माची आणी आपो पणते केवी लावो के जे (नवसुत्तके०) नवासूत्रे वणी होय अथवा चर्म थकी वणी होय तेवी जइ आवो (पाउ छाइ सकमछाए के०) वरसादमा चालता पगे कादव नलागे तेना अर्थ काष्ठनी पावडी माहारा सारु आणी आपो (अडुके०) अथवा (पुत्तदोहलछाएके०) गर्भस्थे पुत्रना मोहोला संपादवाने अर्थ वस्तुउंजावो एम(आणप्पाहवतिदासावाके०)आज्ञापेचवतिदासाइव एटले स्त्रीजेठे ते पुरुषने पोतानी आझामा प्रवर्त्तावे स्नेह पाशे बंधाणा एवा विपर्यया पुरुष स्त्रीना दास थाय ॥१५॥ (जाएफलेसमुप्पन्नेके०) हवे जात एटले गृहवास्तनेविषे पुत्ररूप फल उत्पन्न थया ठता जे विटवनाउं थाय ते कहेजे, (गेएहसुवाण अह्वाजहादिके०) कोइक स्त्री गृहना कार्ये व्याकुल थई थकी पुरुष प्रत्ये कहे के ए बालक तमे सजालो अ थवा एनो त्याग करो (अह्वाके०)हु एनी वेठ करी शकती नथी मे नवमाश छुपी उदरे धखो अने तमे क्षणमात्र पण पुत्रने खोलामा लेता नथी, एम क्रोधना वचन बोले तेवारे (एगेके०) कोइएक पुरुष आक्रोशताये (पुत्तपोसिणोके०) स्त्रीनो वशवार्त्ते थको पुत्रनो पो पक थाय (नारवहा हवति उट्टावाके०) जेम उठनो नारवाहक जेटलो नार उठ उपर नाखे तेटलो नार आरडतो थको उपाडे तेम ते पुरुष पण स्त्रीनीपागेउठतुल्य जाणवा॥१६

॥ दीपिका—आसदिका मचिका । किञ्चूता । नव सूत्र वट्कलादि यस्या सा नवसूत्रा ता (पा उट्टाइ) मौजकानि काष्ठपाडुकावा सक्रमणार्थ पर्यटनार्थ अथवा पुत्रे गर्भस्थिते दोह दोनेदस्तदर्थ स्त्रीणा पुरुषाआज्ञापनीया स्यु । यथा दासाआज्ञाप्यंते जनेस्तथा स्त्री

नास्त्येव एष्ट सुधर्मस्वाम्याह । यदेतन्नगवताऽह एष्टस्तदेतत्केवलिनमतीतानागतवर्तमानस्रक्षव्यवहितपदार्थवेदिन महर्षिमुग्रतपश्चरणकारिणमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहिष्णुं श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिन पुरस्तात्पूर्वं एष्टवानस्मि । यथा कथं किञ्चुताअनितापा न्वितानरकानरकावासानवतीत्येतदज्ञानतोमे मम हेमुने ज्ञानं पूर्वमेव केवलं ज्ञानेनाऽवगच्छन् ब्रूहि कथय । कथं तु केन प्रकारेण किमनुष्ठापिन । नुरिति धितर्कं बालाश्च ह्याहिताहितप्राप्तिविवेकरहितास्तेषु नरकेषूपसामीप्येन तद्योग्यकर्मोपादानतया याति गच्छति ॥ १ ॥ किञ्चुताश्च तत्र गतानां वेदना प्राडुष्यन्तीत्येतच्चाह । (एष्टवानिति) (तथा एवमश्रुत्वादि) एवमनन्तरोक्तं मया विनेयेनोपगम्य एष्टोमहाश्रुतुस्त्रिशदतिशयरूपोऽनुजावोमाहात्म्य यस्य स तथा प्रश्नोत्तरकाल चेद वक्ष्यमाणः । मोक्षेति वास्यालंकारः । केवलालोकेन परिहाय मन्प्रश्ननिर्वचनमब्रवीदुक्तवान् । कोऽसौ । काश्यपोवीरोवर्धमानस्वामी आद्युप्रह्व सर्वत्र सदोपयोगात् सचैव मया एष्टोन्नगवानिदमाह । यथा । यदेतन्नगवता एष्टस्तदह प्रवेदयिष्यामि कथयिष्याम्यग्रतोदन्तावधानं शृण्वति । तदेवाह । ३ खमिति नरकऽखहेतुत्वात् अतदनुष्ठानं । यदिवा नरकावासएव ३ खयतीति ३ ख । अथवा असाता वेदनीयोदयात् तीव्रपीडात्मकऽखमित्येतच्चार्यत परमार्थतोविचार्यमाणं दुर्गं गहनं विषमं दुर्विज्ञेयं । असर्वज्ञेन तत्प्रतिपादकप्रमाणानावादिष्यन्निर्णयः । यदिवा (३ ह्रमच्छुगति) ३ खमेवार्थोयस्मिन् स ३ खनिमित्तोवा दुष्प्रयोजनोवा ३ खार्थोन्नरकः । सच दुर्गा विषमोदुर्गतरत्वात् तत्प्रतिपादयिष्ये । पुनरपि तमेव विशिनष्टि । आसमतादीनमादीन तद्विद्यते यस्मिन्सत्यादीनिकोऽल्पतदीनसत्त्वाश्रयस्तदुच्छ्रुतमसदनुष्ठानं पापं वा तत्फलं वा असातावेदनीयोदयरूपं तद्विद्यते यस्मिन्स दुष्कृतिकस्तं पुरस्तादग्रतः प्रतिपादयिष्ये । पाठात्तरं वा (३ कडिणिति) दुष्कृतं विद्यते येषां ते दुष्कृतिनोन्नरकास्तेषां सबधिचरितं पुरस्तात्पूर्वस्मिन् जन्मनि नरकगतिगमनयोग्यं यत्कृतं प्रतिपादयिष्यतइति ॥ २ ॥

जे केइ बाला इह जीवियछी, पावाइ कम्माइ करंति रुद्धा ॥ ते घोररूवे तमिसधयारं, तिबान्जितावे नरए पडंति ॥ ३ ॥ तिबं तसे पाणिणो थावरया, जे हिसति आयसुद्ध पडुच्चा ॥ जे लूसए होइ अदत्तहारी, ए सिस्कती सेयवियस्स किचि ॥ ४ ॥

अर्थ—(जेकेड्वालाके०) जे कोइक महारजीया बाल एटले अज्ञानी (इहजीवियछी के०) आससारने विषे असयमे जीवितव्यना अर्थी एवा जीव (पावाइकम्माइकरतिरुद्धा के०) रीइ एटले प्राणीने जयना उपजावनार एवा अनेक पापकर्मकरे (तेघोररूवेतमिसं धयारे के०) तेरा पुरुष तीनपापोव्यने लीधे घोररूप एटले अत्यंत बीहामणे रूपे त

पाँथेत्वा दाम्य सर्वादेशकारिण एके केचन मोहोदये वर्तमाना स्त्रीणां निदेशवर्तिनोऽपह
स्ति तेहाका मुष्मिकापाया उप्राश्व परवशानारवाहानवतीति ॥ १६ ॥

राउवि उठिया संता, दारगंच सठवंति धाईवा ॥ सुहिरामणा विते संता
वडधोवा हवति हसावा ॥ १७ ॥ एव बहुहिकए पुवं, जोगठाए जेजि
यावन्ना ॥ दासे मिडव पेसेवा ॥ पसुनूतेव से ए वा केड ॥ १८ ॥

अर्थ—(राउवि उठिया संता के०) रात्रने विपे पण निझामाथी उगीने बालक रडतो
होय तेने राखे बालकने रमाडे कोनीपेरे तो के (दारगचसठवंति धाईवाके०) रुदंत
दारक धात्रीवत् सथापयंति एटले धात्रीनी पेरे राखे जेम धात्री बालकने रडीरीते पाले
तेम ते पुरुष पण बालकने पाले (सुहिरामणा विते संताके०) कदापि ते पुरुष सुहिराम
एटले घणो लज्जावत होय तोपण स्त्रीने वचने निर्द्वेज्ज थाय (वडधोवा हवति हसावा
के०) हस एटले धोवीनी पेरे स्त्रीना तथा बालकना वस्त्र धोवे तथा बीजापण जेकाइ
कार्य कहे ते सर्व दासनी पेरे करे ॥ १७ ॥ (एवके०) ए पूर्वोक्त प्रकारे स्त्रीनु किकरपणुं
(पुवके०) पूर्वे अतीत कालने विपे (बहुहिके०) घणा पुरुषोए (कएके०) कछु अने वर्तमा
न काले पण स्त्रीनुं दासत्वपणु घणा पुरुषो करेते तथा आगमिक काले पण करगे
(जोगठाए जेजियावन्ना के०) जोगने अर्थे जे अजिमुख एटले समुख यथा तेना ए ह
वाल थाय एया रागाध पुरुषजे स्त्रीने वश वर्त्तययाते (दासेके०) दास समान तथा (मि
डव के०) पाशमा पडेला मृग समान तथा (पेसेवाके०) वेचातो लीधेलो चाकर ते समान
तथा (पसुनूतेवसेणवाके०) तिर्यच समान पण न कहेवाय कि बहुना ते कोइ स
रीखान कहेवाय एवो कोइ पदार्थ नथी के जेनी उपमा एवा अधमने आपीने तेनी
तुटपना करी बतावीए ते पुरुष सत्क्रिया थकीरहित माटे साधुपण नही अने ताबुलादिक
परिजोग थकी रहित माटे गृहस्थ पण न कहेवाय माटे उजय त्रष्ट जाणवा ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—रात्रावप्येके नराउजाय धात्रीवंच रुदंत दारक बालं संस्थापयंति । सुपुन्ही
लज्जा तस्यां मनो येपाते सुन्दीमनसोलज्जावंतोपि सतोलज्जा त्यक्ता स्त्रीवशगाहीनक
र्माण्यपि कुर्वति । तान्येवाह । वस्त्रधावकावस्त्रप्रक्षालका, स्थु । यथा हंसारजकाश्व ।
अस्योपलक्षणादन्यदपि जलवहनादि कुर्वति ॥ १७ ॥ एव पूर्वोक्तं बहुनिर्नरैः पूर्वकृतं
रुतपूर्वं जोगरुतये नराअन्यापत्राव्यवस्थिता, सावधकार्येषु सक्ता । तथा योरागाध
सदासव मृगश्च मूर्खोहीनकर्मण्यपि प्रेष्यते योज्यते पशुनूत स न कश्चित् । न दीक्षित
सत्क्रिया रहितत्वात् । नापि गृहस्थः तांबूलादिजोगरहितत्वात् अतोऽसौ न कश्चित् ॥ १८ ॥

इयंखेत्तजाणई केवइयंखेत्तपासइ गोयमाणोबहुययरं खेत्तजाणइणो बहुययत्तरपासइ
इत्तरियमेवखेत्तजाणइइत्तरियमेवपासइइत्यादि । तथा तीव्रोडु सहं खदिरागारमहारा
शितापादनतगुणोऽनिताप सतापोयस्मिन् सतीव्रानितापस्तस्मिन् एव नूते नरके बहुवेद
नेऽपरित्यक्तविषयान्निष्वगा स्वरुतकर्मगुरव पतति तत्र च नानारूपा वेदना समनुजव
ति । तथाचोक्त । अयं विडियविसयसुहो, पडइअविज्ञायसिविसिहाणिवहे ॥ ससारोदहिव
लय, सुहंमिडु स्वागरेनिरए ॥ १ ॥ पायकतोरलमुह, कुदरुडलियरुहिरगडूसे कयतुक
त्तडुहाविरिकंविबईणवेहवे ॥ २ ॥ जतंतरनिक्कतु, डलतससदनरियदिशिविवरे ॥ मसं
तुप्पिडियसमुडलतसीसत्तिसथाए ॥ ३ ॥ सुक्ककंदकडाहु, कडतडुक्कयकयतकम्मते ॥ मू
लविनिनुत्तितु, ददेहणित्तपआरे ॥ ४ ॥ वडधयारडुग वधणायारडुडरकिलेसे ॥
निन्नकरचरणसकर, रुहिरवसाडुगमप्पवहे ॥ ५ ॥ गिडमुहणिवडरिक्क, तवधणो
मुडकविरकवधे ॥ दडगहियतत्तसडा, सयगगविसुमुक्कुमियजीहो ॥ ६ ॥ निक्ककु
सगगकडिय, कटयसुक्कगजङ्कारसरीरे ॥ निमिसंतरेपि डल्लह, मुक्केवरकेडु खमि ॥ ७ ॥
इयनीसणमिणिरए, पडतिजेविविहसत्तवहिनिरया ॥ सब्रघायनरा, जयमिकयपायस
घाया ॥ ८ ॥ इत्यादि ॥ ३ ॥ किचान्यत् । (तिबत्तसेत्यादि) । तथा तीव्रमतिनिरनुकं
पं रौडपरिणामतया हिसाया प्रवृत्त । त्रस्पतीतित्रसार्धोडियादयस्तास्तथा स्थावराश्च
पृथिवीकायादीन य कश्चिन्महामोहोदयवर्ती दिनस्ति व्यापादयति । आत्मसुखंप्रतीत्य
स्वशरीरसुखरुते नानाविधैरुपायैर्ये प्राणिना लूपकवपमर्दकारी नयति तथा अदत्त
मपहर्तुं शीलमस्याऽसावदत्तहारी परइव्यापहारकस्तथा न शिक्नुते नान्यसति । नादत्ते
(सेववियस्तसि) सेवनीयस्यात्महितैपिणा सवनुष्ठाने यस्य समयस्य किंचिदिति । एतडु
कं नयति । पापोदयादिरतिपरिणाम काकमासावेरपि मनागपि नविधत्ते इति ॥४॥

पागप्पि पाणे बहुणतिवाती, अनिवत्ते घातमुवेति बाले ॥ णिहो
णिस गडति अतकाले, अहोसिरं कडु उवेड डुग ॥५॥ हण वि
दहजिड णं दहेति, सहे सुणिता परहम्मियाणं ॥ ते नारगाउ
जयचिन्नसन्ना, कखति कन्नामदिस वयामो ॥ ६ ॥

अर्थ—(पागप्पिके०) प्रागज्जिह्व एतले घृष्टपणे पापनेत्रिपे निशकलतो (पाणेबहुणति
वाती के०) बहुनाप्राणानतिपाती घणाप्राणीर्जनो अतिपाती विनाशक एतले जीवघात
क, घृष्टपणे बोलनार शास्त्रमादे जे हिसाते हिसा नही एवा वचननो बोलनार (अनिवत्ते
के०) अनिवृत्त एतले क्रोध थकी वपशम्यो नथी, एवो ठतो (बालेके०) बाल एतले अज्ञा

ते एम श्रीतीर्थंकर गणधरे कथ्यते ॥ १९ ॥ (एवजयं के०) एम स्त्रीना संवास थकी
घणा जयना कारण उत्पन्न थायते माटे (एसेयायसेके०) ते श्रेयकारी कल्याणकारी न
थी (६६ के०) ए हेतु जाणीने (श्रय्यग के०) पोताना आत्माने (निरुजित्ताके०)
स्त्रीना सग थकी निरुंधीने एटले निवारीने समार्गेने विपे स्थापन करीने (जिक्के०)
चारित्रिजं जे होय ते (एोइछिणोपस् के०) स्त्रीअने पशु एटले तिर्यंचनो सहवास करे
नही (एोसयंपाणिणाणिजिजेकाके०) तथा पोताना हाथथी स्पर्श मात्रपणनकरे ॥ २० ॥

॥ दीपिका—सुर्वाक्यालंकारे । एतत्पूर्वोक्तं तासु स्त्रीषु विषये यदिद्विप्रमुक्तं तत्तथा स्त्री
नि सार्धं सत्तव परिचय वासच एकत्र निवासच त्यजेत् । यत । तान्य- स्त्रीन्योजातिरु
त्पत्तिर्येषां ते तज्जातिकाश्चे कामा । पुन किञ्चूता । अथयं पापं तस्य कारकास्तएवमाख्या
तामतीर्थरुद्रि ॥ १९ ॥ एव पूर्वोक्तप्रकारेण जयहेतुत्वाज्जय स्त्रीसंबंधरूप नश्रेयसे इति हे
तो सनिकुरात्मान निरुध्य न स्त्रिय नापि पशुं लीयेत सश्रयेत स्त्रीपशुन्यां संवासं त्यजे
त् । तथा स्वहस्तेनवा अंगस्य (नणिजिक्केकाति) जातेन सवधं न कुर्यात् । यतो हस्तकर्म
णापि चारित्र शबलीनवति ॥ २० ॥

॥ टीका—साप्रतमुपसहारदारेण स्त्रीसगपरिहारमाह । (एवमुत्पादि) एतत्पूर्वोक्तं ।
सुशब्दोवाक्यालंकारे । तासु यत् स्थितं तासा वा स्त्रीणा सवयं यदिद्विप्रमुक्तं । तद्यथा । यदि
सकेगया मया सह न रमसे ततोह केशानप्यपनयामीत्येवमादिक तथा स्त्रीनि सार्धं सं
स्तव परिचय तत्संवास च स्त्रीनि सहैकत्र निवासं चात्महितमनुवर्तमान सर्वापायजीह
स्यजेज्ज्ञायात् । यतस्तान्योजातिरुत्पत्तिर्येषां ते कामास्तज्जातिकारमणीसंपर्कोन्वास्तथा
ऽवय पाप वज्र वा गुरुत्वादध पातकत्वेन पापमेव तत्करणशीलाऽवयकरावज्रकरावेत्येव
माख्यातास्तीर्थंकरगणधरादिनि प्रतिपादिताइति ॥ १९ ॥ सर्वोपसहारार्थमाह । (एव
जयमित्यादि) एवमनंतरनीत्या जयहेतुत्वात् स्त्रीनिर्विद्वंसं तथा संस्तवस्तन्संवासश्च न
यमित्यत स्त्रीनि सार्धं संपर्कोन श्रेयसे सदनुष्ठानहेतुत्वात्तस्येत्येव परिज्ञाय सनिकुरव
गतकामनोगविपाकआत्मान स्त्रीसंपर्कान्निरुध्य सन्मार्गेप्यवस्थाप्य यत्कुर्यात्तद्वर्जयति ।
नस्त्रियं नरेकवीथीप्राया नापि पशुं लीयेताश्रयेत स्त्रीपशुन्यां सह संवास परित्यजेत् स्त्रीप
शुपमकवर्जिताश्रयेतिवचनान्वास्कीयेन पाणिना हस्तेनवाच्यस्य (नणिजिक्केकाति)
नसंवाधन कुर्यात् । यतस्तदपि हस्तसंवाधन चारित्रं शबलीकरोति । यदवा स्त्रीपश्चादिक
स्वेन पाणिना नस्पृशेदिति ॥ २० ॥

सुविश्लेसे मेहावी, परकिरिअंच वज्रए नाणी ॥ मणसा वयसा काएण
सवपाससहे अणगारे ॥ २१ ॥ इच्चैव मादु से वीरे, धुअरए धुअमोहे से

ह । (हण्विदहेत्यादि) । तिर्यङ्मनुष्यजवात्सत्वानरकेषूपन्नाश्च तर्मुद्धूतैर्न निर्वृनाडज
सन्निजानि शरीराण्युत्पादयन्ति । पर्याप्तिनावमागताश्चातिजयानकान् शब्दान् परमाधार्मि
कजनितान् शृण्वति । तद्यथा । हतं मुजरादिना विदितं खजादिना निजं मूलादिना दग्धं मु
रुरादिना । एमितिवाक्यालकारे । तदेवजूतान् कर्णामुखान् शब्दान् नैरवान् श्रुत्वा तेतु ना
रकाजयोद्घातलोचनाजयेन जीत्या निज्जा नष्टा सङ्गाऽत करणवृत्तियेपांते तथा नष्टसङ्गाश्च
कादिश ब्रजाम कुत्र गतानामस्माकमेवजूतस्यास्य महाधोरारवदारुणस्य दुःखस्य त्राणं
स्यादित्येतत्काङ्क्षतीति ॥ ६ ॥

इगालरासि जलियं सजोति, ततोवमं जूमिमणुकमता ॥ तेमङ्ग
माणा कलुण थणति, अरहस्सरा तच्च चिरिद्धितीया ॥ ७ ॥ जइ
ते सुया वेयरणीजिङ्गगा, णिसिउं जहा खुरइव तिक्कसोया ॥
तर ति ते वेयरणीजिङ्गगा, उसुचोइयासत्ति सुहम्ममाणा ॥ ८ ॥

अर्थ-एम चितवी जयघात उता नाशता थका जे पामे ते कहेउ (इगालरासिज
जियंसजोति के०) खदिगार एटले खयरना अगाराना पुज ज्वाला कराल ज्योति स
हित एवीजे जूमि (ततोवम के०) तेनीजे उपमा जेने (जूमिमणुकमता के०) एवी जूमि
ने अतिक्रमता (तेमङ्गमाणा के०) तेनारकी अत्यंत दाऊता बलता थका (कलुणथ
णति के०) कलुणमहाशब्दास्तनति करुण एटले घणा दीनस्वरे आक्रंद करे परंतु
ते नारकी केवाडे तोके (अहरहस्सरा के०) जेनो स्वर प्रगट जाएयामा आवे नही एटले
जेवा गुगाना शब्द तेवा शब्दे बोले बली केवाडे तोके (तच्चिरिद्धितीया के०) त्या घ
णोकाल रेवानी स्थितिउ जेनी एटले उत्कृष्ट तेज्रीश सागरोपमनी स्थिति अने जघन्य
दश हजार वर्षेनी स्थिति जाएवी ॥ ७ ॥ गुरु शिष्य प्रत्ये कहेउ के (जइतेसुयाके०)
जेते साजलीउ छु शाजलीउ (वेयरणीजिङ्गगाके०) वेतरणी नामनी नदी घणी दुर्गे एट
ले विपम केवी विपमउ तोके (णिसिउंजहाखुरइवतिक्कसोया के०) कुर एटले बुरी
नी पेरे तीरुणउ स्रोत एटले पाणीउ पूर जेने विपे एवी (वेयरणीजिङ्गगा के०) ते
वेतरणी नदी माहा विपम तेमा (तेके०) ते नारकीउ नरकनी जूमिना तापे तप्या
उता पाणीना अर्थ तरस्या थका (तरति के०) तरे पण केवा उता तरे तोके त्या
जवाने अण इडता (उसुचोइयाके०) बाणना चोया एटले प्रेखा तथा (सत्तिमुहम्ममा
णा के०) शक्ति नाले करी हणाता थका ते नदीने डुबे पीडया उता बलात्कारे ते वेतर
णी नदी अगाधउे माटे तरवाने असमर्थ उता पण तरे तेवारे घणाज दु खी थाय पठी तर
जने नौकानी बांछा करे तेवारे फरी अत्यंत दु खी थाय ते आगली गाथाये कहेउ ॥ ८ ॥

जितापमं धतमसं दुष्प्रतरं दुरुत्तरं महातं विशाजं नरकं महापापोदयाद्वजंति । तत्र च नरके कर्ध्वमधस्तिर्यक् सर्वतः समाहितं सम्यगादितोव्यवस्थापितोऽग्निज्ज्वलतीति । पच्यते च । (समूतिर्जज्जगणीकियांइ) यत्र नरके सम्यगूर्ध्वश्रितं समुद्रितोऽग्निं प्रज्वलति तं तथाचूतं नरकं वराकाव्रजति ॥ ११ ॥ किंचान्यत् (जसिगुहाएइत्यादि) यस्मिन्नरके ऽतिगतोऽसुमान् गुहायामित्युत्पिकाकृतौ नरके प्रवेशितोऽज्वलनेऽग्रावतिवृत्तोऽवेदनानि चूतत्वात्स्फुटं दुश्चरितमजानन् लुप्तप्रज्ञोऽपगतावधिविवेकोददह्यते । तथा सदा सर्वकाजं पुनः करुणप्राप्य रुद्धेन वा धर्मस्थानमुष्णस्थानं तापस्थानमित्यर्थः । (गाढति) अत्यर्थमुपनीतं दौकितं दुष्कृतकर्मकारिणा यत् स्थानं तत्रैव व्रजति । पुनरपि तदेव विशिनष्टि । अतिदुःखरूपधर्मं स्वभावोयस्मिन्निति । इदमुक्तं नवति । अहिनिमेषमात्रमपि कालं न तस्य दुःखस्य विश्रामइति । तदुक्तं । अग्निं शिमीज्जणमेतं एतद्दिग्दुःखमेव पडिबद्धं ॥ शिरः शिरः शिरः, अक्षोऽपि पञ्चमाणा ॥ १ ॥ १२ ॥

चत्वारि अगणितां समारजिता, जेहि कूरकम्मा जितविति बाला ॥
ते तव विवति जितपमाणा, मच्चावजीवतुवजोतिपत्ता ॥ १३ ॥ स
तवणं नाम महाहिताव, ते नारया जव असादुकम्मा ॥ ह्वेहि
पाएहिय बंधिऊण, फलगवतवति कुहाडह्वा ॥ १४ ॥

अर्थ—(चत्वारिअगणितां समारजिता के०) चारोदिशे चार अग्नीं समारजिने एटले प्रज्वलित करिने (जेहि के०) जे नरकावास्ते विषे (कूरकम्मा के०) कूरकर्मना कर नार एवा परमाधार्मिको ते (अजितवितिबालके०) अज्ञानी एवा बापडा नारकीउने तपावे (तेतवविवतिजितपमाणाके०) तेनारकी त्या पूर्वोक्त रीते ताप सहन करता कदर्थता अत्यंत दुःख भोगवता उता घणा काल सुधी रहे कोनीपेरे तोके (मच्चावजीवतुवजोतिपत्ता के०) जेम जीवता मत्स्य अग्नी पासे भूक्या उता अत्यंत तापनु दुःख पामे पण परवश पणाने लीये त्याही नासी शके नही, तेमते नारकीउ पण जाणी छेवा ॥ १३ ॥ (सतवणनाम के०) त्या ते नरकमाहे नारकीउने त्राउवा छेदवानु जे स्थानकडे ते केबुठे तोके (महानिताप के०) सर्वने महा दुःखनु कारणडे (जव तं शिजा गमां कुहाडो ह्वांने (तेनारया के०) ते नारकीउने पकडीने (ह्वेहि पाएहियबंधि नव ममस्ततोपोलप, चत्वारि(जि) चतमृष्वपि दिक्षु चतुरोऽग्नीन् समारज्य प्रज्वालय यत्र नरके कूरक

किस्तामाह ॥ पुढवीफास्तश्चास्मा, पुनश्चक्रमणिरयणवालवद्दणच ॥ तिसुवेदेतिअताणाअणु
 नागचेव सेतासु ॥ ६७ ॥ (पुढवीफास्तमित्यादि) । प्रथिव्या शीतोभरूपायास्तीव्रवेदना
 त्पादक स्पर्श सपर्क प्रथिवीसंस्पर्शस्तमनुभवति । तमेव विशिनष्टि । अन्येन देवादिना उ
 पक्रमितुमुपशमयितुं योनशक्यते तोन्यानुपक्रमस्तमपराधिकित्स्यमित्यर्थ । तमेवंचूतमप
 रास्ताथ्य प्रथिवीस्पर्श नारका समनुभवति । उपलक्षणार्थत्वाच्चास्य रूपगंधस्पर्शश्चान
 प्येकातेनाशुनाक्षिरुपमाननुभवति । तथा नरकपाले पचदशप्रकारे परमाधार्मिके रु
 त्सुजराऽतिकृतक्रकचकुनीपाकादिकं वधमनुभवत्याद्यासु तिसृषु रत्न, शर्करा, वायुकाख्या
 सु प्रथिवीषु स्वरुतकर्मफलज्जुनारकाश्चत्राणाअशरणा प्रनूतकालं यावदनुभवति ।
 जेषासु चतसृषु प्रथिवीषु पंकधूमतमोमहातम प्रनाख्यासु परमाधार्मिकनरकपालानावे
 पि स्वतएव तत्कृतवेदनाया सकाशाद्यस्तीव्रतरोऽनुनाबोविपाकोवेदनासमुद्घातस्तमनु
 भवति । परस्पोदीरितडु ख्याश्च नवतीति । साप्रतं परमाधार्मिकानामाद्यासु तिसृषु प्रथिवी
 पु वेदनात्पादकान् स्वनामयाह दर्शयितुमाह । अवेधंवरिस्तीचेव, सामेयसंबलेविय ॥ रो
 देवरुदकालेय, महाकालेतिआवरे ॥ ६८ ॥ अतिपत्तेषाणकुजेवावुवेपरणीविय ॥ खर
 स्तरेमहाघाते, एवपसुरस्ताहिया ॥ ६९ ॥ गाथादयंप्रकटार्थ । एव ते चांवाऽस्यादय पर
 माधार्मिकायादृक्का वेदना परस्पोदीरणडु खं चोत्पादयंति । तां दर्शयितुमाह । धाडेति
 यहाडेंतिय, हणतिविधितितहणिसुजति । मुंचतिअंवरतले; अखावसुतडणेरइया ॥ ७० ॥
 (धाडेतीत्यादि) । तत्रावाजिधाना परमाधार्मिका स्वजवनान्नरकावात गत्वा क्रीडया ना
 रकान् अत्राणान् सारमेयानिव शूलादिप्रहरिस्तुदंतो (धाडेतेति) प्रेरयति । स्थानात्
 स्थानातर प्रापयतीत्यर्थ । तथा (पहाडेंतिति) स्वेच्छयेतश्चेतश्चाऽनाथं त्रमयति तथाऽ
 चरतले प्रहिष्य पुनर्निपतंत मुजरादिना प्रति तथा शूलादिना विध्यति तथा (निमुंचंति) ति
 रुकाटिकाया गृहीत्वा नूमो पातयंति अधोमुख अयोऽत्किप्पाऽवरतले मुंचतीत्येवमादिक
 या विडंवनया तत्र नरकप्रथिवीषु नारकान् कदर्थयंति । किचान्यत् । उहयहयेयतहिय,
 णिस्सन्नेकण्णीहिकण्णंति ॥ विडुलगवडुलगधिन्ने अवरसीतडणेरइए ॥ ७१ ॥ (उहए
 त्यादि) । उप सामीप्येन मुजरादिना हताउपहता. पुनरुपहताएव खड्गादिना हता
 उपहतहतास्तान्नारकान् तस्यां नरकप्रथिव्या निःसंज्ञकान् नटसंज्ञान् मूर्छितान्सत् क
 र्पणीनि कल्पयंति विदतीत्येतत्थ पाटयति । तथा विडुलचटुलकडिन्नानिति म
 थ्यपाटितान् खड्गशठिन्नाश्च नारकास्तत्र नरकप्रथिव्यामवर्धितानामानोसुरा. कुर्वतीति ।
 तथा । साडणपाडणतोण, वेधणरकुल्लयप्पहादेहिं ॥ सोमाणेरतियाण पवत्तयंतीअ
 पुत्राण ॥ ७२ ॥ (साधनेत्यादि) । तथा अपुष्णाना तीव्राऽसातोदये वर्तमानानां नार
 काणां श्यामाख्या. परमाधार्मिकाएतश्चेतश्च प्रवर्तयंति । तद्यथा । सातनमंगोपांगानां

॥ टीका-किंचान्यत् । (तेहिचेत्यादि) तस्मिन् महायातनास्थाननरके । तमेव वि-
नष्टि । नारकाणां जालने सम्पक् प्रगाढोष्णान्नृत सतथा तस्मिन्नरके गीतार्ता. सतो
ऽढमत्यर्थं सुष्ठु तप्तमग्निं व्रजति । तत्राप्यग्निस्थानेऽ निज्जै दह्यमाना सात सुख मनाग
प नलजन्ते । अरहितानिरतरोऽजितापोदाहोयेपाते अरहितानितापास्तथापि तान्नार
हस्तेनरकपालास्तापयतीत्यर्थ । तप्ततलाग्निना दहतीति ॥ १४ ॥ अपिच (तेसुचर्हि
त्यादि) सेशब्दोऽयशब्दार्थः । अथानतर तेपा नारकाणां नरकपालैर्दोहै कदर्थ्यमानानां
नयानकोहाहारचप्रचुराक्रंदनशब्दोनागरवधश्च श्रूयते समाकर्ण्यते दुःखेन पीमयोप
नीतान्युच्चरितानि कर्णप्रधानानि यानि पदानि हामातस्तात कष्टमनाथोह शरणागत
स्तव प्रायस्व मामित्येवमादीनां पदानां तत्र नरके शब्द श्रूयते । उदीर्णमुदयप्रातः कटुवि
पाक कर्म येषां तथोदीर्णकर्माणोनरकपालामिष्यात्वास्वरत्यादीनामुदये वर्तमाना पुनः
पुनर्बहुशस्ते (सरहंतिति) सरनसं सोत्साहं नारकान् दुःखपत्यतस्तद्वसहं नानाविधरुपा
यैर्दुःखमसातवेदनीयमुत्पादयतीति ॥ १५ ॥

पाणेहि एं पावविजं जयति, त से पवस्कामि जहा तहेण ॥ दमेहि
तञ्जा सरयति बाला, सवेहि दमेहि पुरा कएहि ॥ १६ ॥ ते हम्म
माणा एरणे पडति, पुन्ने डुरूवस्स महाजितावे ॥ ते तञ्ज चिञ्चति
डुरूवजस्की, तुष्टति कम्मोवगया किमीहि ॥ १७ ॥

अर्थ-एवाक्यालकारेते (पाणेहिणपावविजंजयतिके०) ते पापिष्ट परमाधार्मिको नार
की प्राणीना इही विमुक्त करे उपाग वेगलाकरे (तसेपवस्कामिजहातहेण के०) ते ना
रकीने एटला ड ख सावास्ते करे तेना कारण तमने यथा तथ्य कहुहु (तञ्जा
के०) त्यां (दमेहि के०) ड ख विशेष एटले पाठला जवना करेला कर्म तेने (सरयति
के०) सनारीने तेनरकपाल पुरुषो तेने कहेके अरे बापडा तें पूर्वजवने विवे मांसज
हण, मद्यपान, जीयात, मृगावाद, चोरी, परस्त्रीगमन, कखाळे, ते साप्रत ताहारे उद
य आख्याळे, तेने योगे तु ड ख जोगवेळे, माटे ग्राम सावास्ते आरडेणे एरीते (बाला
के०) ते परमाधार्मिक पुरुषो (सवेहि के०) सर्वथा प्रकारे (दमेहि के०) ते नारकीने
ड खरूप दमेकरी (पुगाकएहि के०) पूर्वकृत कर्मना उदय थकी पीडा करे ॥ १६ ॥ (तेहम्म
माणाएरणेपडति के०) ते नारकी हणाया थका पावजे योजन उचा उवलीने नरकने
एकदेसे पडे ते नरक केवाळे तोके (पुन्नेडुरूवस्स महाजितावे के०) डुरुरूप माहातापे
करी पूर्णवे, नाना प्रकारना ड ख तथा मल सहितवे, (तेतडचिञ्चतिडुरूवजस्की के०)

धाना पत्रधनुर्मानो नरकपालाश्चसिपत्रवनं बीजत्सं कृत्वा तत्र ठायार्थिन समा
तान् नारकान् वराकान् अम्यादिनि पाटयति तथा कर्णौष्ठनासिकाकरचरणदशीन
तनस्फिगूरुबाहूना ढेवनजेदनशातनादीनि विकुर्वितवाताहृतचलिततरुपातितासिप
त्रादिना कुर्वतीति । तद्वक्त । शिन्नपाटशुजस्कथा, शिन्नचकणौष्ठनासिका ॥ निन्नतालु
शेरोमेढ्रानिन्नाङ्गिहृदयोदरा ॥ १ ॥ किचान्यत् कुंजीमुचपत्रणैसुय, लोहियसुयकुडलो
हे कुंजीसु ॥ कुंजीयणरयपाला हणतिपाडतिणरएसु ॥ ८० ॥ (कुंजीसुइत्यादि) कुं
जिनामानो नरकपालानास्फात्ररकेषु व्यवस्थितान् निघ्नति तथा पाचयति । केति द
शीयनि । कुंजीपूत्रिकाकृतिषु तथा पचनेषु कडिल्लकाकृतिषु तथा लौहीप्यायसजा
जनविशेषेषु पाचयति । तथा । तडवडस्सनकृति, नकृणैकलंबुवाजगापठे । वालुगाणे
रइया लोलंतीअवरतजमि ॥ ८१ ॥ (तडवडेत्यादि) वालुकाख्या परमाधार्मिकाना
रकानत्राणास्तत्तवालुकाजृतजाजने चणकानिव (तमतडिचि) स्फुटत (नकृति) नृकृति प
चति । केत्याह । कदवपुष्पाकृतिवालुकाकदववालुका तस्या पृष्ठमुपरितलं तस्मिन् पात
यित्वाऽवरतजेच लोलयतीति । किचान्यत् । पूयरुहिरकेसठिवाहिणीकलकलेंतजजसो
या ॥ वेयरणिणिरयपालाएोरइएऊपवाहति ॥ ८२ ॥ (पूयरुहिरेत्यादि) । वैतरणीना
मानो नरकपालावैतरणीं नदीं विकुर्वति । साच पूयरुधिरकेसास्थिवाहिनीमहाजयानका
कजकजायमानजजाश्रिता तस्याच क्कारौष्ठजलायामतीव बीजत्सदशीनाया नारकान् प्रवा
हयतीति ॥ तथा । कप्येति करकरइहि, तडिति परोप्परसुएहिंति ॥ सिवलितमारुहती,
खरखरातडणेरइए ॥ ८३ ॥ (कप्येतीत्यादि) । खरखराख्यास्तु परमाधार्मिकानर
कानेव कदर्थयति । तद्यथा । क्रकचपातिर्मध्य मध्येन स्तनमिव तान् पातानुसारेण कटप
यति पाटयति । तथा परगुणिश्च तानेव नारकान् परस्परमन्योन्यं तद्वर्पति सर्वशोवेहाव
यवापनयनेन तनून् कारयति । तथा शाटमर्लो वज्रमयनीरणकटकाकुजा खरखरैरारट
तो नारकानारोहयति पुनरारुढानाकर्षयतीति ॥ अपिच । जीएयपलायते समंततोतडते
खिरुंजति ॥ एसुणोजहापसुवहे, महपोसातडणेरइए ॥ ८४ ॥ (जीएइत्यादि) । महापो
पानिधानानवनपत्यसुराधमविशेषा परमाधार्मिकाव्याधाश्च परपीडोत्पादनेनैवाऽतु
लं हर्षमुदहतोक्तीमया नानाविधैरुपायैर्नारकान् कदर्थयति तांश्च जीतान् प्रपला
यमानान् मृगानिव समतत सामस्येन तत्रैव पीडोत्पादनस्थाने निरुंजति प्रतिवध्न
ति पशून् वस्ताविकान् । यथा पशुवधे समुपस्थिते नश्यतस्तद्वधका प्रतिवध्नत्ये
व तत्र नरकावासे नारकानिति । गतोनामनिष्पन्नोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्वलजितादिशु
खोपेतं सूत्रमुच्चारणीय । तच्चेद । (पुडिस्सहमित्यादि) जबूस्वामिना सुधर्मस्वामी पृष्ट । त
द्यथा । जगवन् किंनूतानारका. कैर्वा कर्मनिरसुमता तेपूत्याद कीदृश्योवा तत्रत्यावेद

सया कसिए पुण घम्मठाण, गाढोवणीय अतिउक्कधम्मं॥ अंदूसु
पक्खिण विहनुदेह, वेहेण सीस से जितावयंति ॥ २१ ॥ ठिदंति वा
लस्स खुरेण नक्कं, उठेवि ठिदंति उवेवि कत्ते ॥ जिप्र विणिक्कस्स
विहन्निमित्तं, तिक्काहिं सूलाऽजितावयति ॥ २२ ॥

अर्थ—(सयाकसिएपुणघम्मठाण के०) सर्वदाकात्रे ते नरक परिपूर्ण धर्म एटले आ
नापवु स्थानरु त्या (गाढोवणीय के०) कर्मेने उदये होया एवा नारकी (अतिउक्कध
म्म के०) अत्यंत दुखनो धर्म एटले स्वभाववे ज्या (अंदूसुपक्खिणविहनुदेहं के०) ते
स्थानके नारकीनो शरीर निउडवधमाहे प्रहेपीने (वेहेणसीससे के०) मस्तके ठिउक
री तेने (जितावयंति के०) तपावे सर्व शरीर चर्मनी पेरे विस्तारीने खीजाये करी उ
खेहे ॥ २१ ॥ ते परमाधार्मिक (बालस्स के०) ते अज्ञानी नारकीउंना (खुरेण
के०) कुर एटले बुगीयें करीने (नक्कंके०) नासिकाने (ठिदतिके०) ठेवे तथा (उठे
विठिदतिउवेविक्कत्ते के०) उठ ठेवे तथा बने कान पण ठेवे तथा मद्यमासादि मृपाबो
लवु इत्यादि पाप तेमने सनारी आपीने (जिप्रविणिक्कस्सविहन्निमित्त के०) ते नारकी
नी एक विहङ्ग प्रमाण जीन बाहेर काढीने (तिक्काहिसूलाऽजितावयतिके०) तीक्ष्ण सू
जिये करी सताये, ठेवे एरीते ते नारकीने पीडे वेदना आपे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—(सयेति) सदा रुक्स्न सपूर्ण धर्मम्यातपस्य स्थानमुल्लस्थान नवति
गाँटेद्वै कर्मनिरूपनीत दौकित अतिउ खमेव धर्म स्वभावोयस्यतत् एवविधे स्थाने स्थि
तोजतु अउपु निगडेपु देह विहस्य प्रह्मिष्य तथा शिरश्च(से)तस्य वेधनेनारकस्य रधोत्पादने
नानितापयति कीजकश्च सर्वाण्यगानि विद्धा चर्मवत् कीजयति ॥ २१ ॥ (ठिदतीति)
द नरकपाला बालस्याङ्गस्य कुरप्रेण नासिका ठिदतीति । तथा उठ्ठे कलौच दावपि ठि
तेति तथा जिह्वा पितस्तिमात्रा बहिर्निष्काश्य तीक्ष्णशूलाच्चिरजितापयति अपनयति ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (सयाकसिएमित्यादि) सदा सर्वकाल रुक्स्न सपूर्ण । पुनस्तत्र
नरके धर्मप्रधान उल्लप्रधान स्थितिस्थान नारकाणा नवति । तत्रहि प्रजयातिरिकाग्निवा
तादीनामत्यतोक्षरूपत्वान्न द्वैर्नियतनिकाचितावस्थे कर्मनिरारकाणामुपनीतं दौकि
तं । पुनरपि विशिनष्टि । अतीव उ खमसातावेदनीय धर्म स्वभावोयस्य तत्तथा तस्मिंश्चैवविधे
स्थाने स्थितोऽसुमान् अंडुपु निगडेपु देह विहस्य प्रह्मिष्य च यथा शिरश्च (से)तस्य नारक
स्य वेधेन रधोत्पादनेनानितापयतीति ॥ २१ ॥ अपिच (ठिदतिबालस्तेत्यादि) ते परमा
धार्मिका पूर्वदुश्चरितानि स्मरयित्वा बालस्याङ्गस्य निर्विवेकस्य प्रायशः सर्वदा वेदनास्त

मिसंधयारे एटले महाअंधकारे सहित ज्यां आखे करी काइज वैखाय नही मात्र अवधिज्ञाने करी थोडु थोडुं घुक्नी पेरे देखे अने (तिवाजितावेनरएण्डतिके०) ज्यां खेरना अगाराथी अनंतगणो तापवे एवा नरकनेविपे पडेवे ॥ ३ ॥ (तिवंतसेके०) जे पुरुष तीव्रपणे करी बेंडीयादिक ब्रत (पाणिणोके०) जीव अने (थावरेयाके०) पृथ्वीकायादिक स्थावर जीव तेने (जेहिसतिथ्यायसुहृपडुञ्चके०) येहिनस्तिआत्मसुखप्रतीत्य एटले जे पुरुष सदाकाल स्वात्मसुखनो अर्थे जाणी करीने हणे तथा (जेजूसएहोइके०) जे प्राणीउनु उपमर्दन कर नार होय तथा (अदत्तहारीके०) परइव्यापहारक एटले अदत्तदाननो लेनार होय तथा (एसिक्कतीसेयविद्यस्तकिचिके०) नशिश्यतेसेवनीयस्य किंचित् एटले सेववा योग्य एवा जे व्रत पञ्चखाणादिक ठे ते नकरे अर्थात् अविरति ठतोज रहे परंतु फाकमांसादि फनी पण विरति करी शके नही ॥ ४ ॥

॥ वीपिका—ये केचिद्वालाअज्ञाजीवितार्थिन सयमजीवितार्थेन पापानि कर्माणि रौ डा कुर्वति ते नरके पचति । यडुक्तमागमे । केहसुचंतेजीवानेरइअन्ताएकान्मपकरती ति । किंनूते नरके । घोररूपे अतिजयानके तथा (तमिसंधयारेति) बहुलतमोधकारे य ब्राह्मापि नोपलज्यते केवलमवधिनापि मदमदमुलूकाइवाहि पड्यति । तथा चागम । कएहजेसेणजंतेपोरइकएहजेस्सनेरइअपाणिहाएउहिणा सवतासमनिलोएमा एकीकवड्यंखेत्त जाणइपासइ इतिरिअमेवखेत्त जाणइपासइ इत्यादि । पुन किंनूते न रके । तीव्रोडुसह खादिरांगारमहाराशितापादनतयुणानिताप सतापोयस्मिन् स तीजानितापस्तस्मिन् ॥ ३ ॥ तीव्रं निर्दयोयस्त्रसान् कींइयादीन् स्थावराश्च पृथ्वीकायादी न हिनस्ति हति आत्मसुख प्रतीत्य स्वशरीरसुखरुते य प्राणिना लूपकउपमर्दकारी अदत्तहारी अदत्तग्राही सन शिक्ते नान्यसति (सेयविद्यस्तसति) सेवनीयस्य सयमस्य किंचित् मासादेरपि निवर्ततइत्यर्थ ॥ ४ ॥

॥ टीका—यथाप्रतिज्ञातमाह । (जेकेइत्यादि) ये केचन महारनपरिग्रहपंचेंडियवध पिशितजह्णणादिके सावधानुष्ठाने प्रवृत्ताबालाअज्ञारागदेषोत्कटास्तिर्यग्मनुष्याइहास्मि न्संतारेऽसयमजीवितार्थिन पापोपादानजुतानि कर्माण्यनुष्ठानानि रौडा प्राणिनां नयोत्पादकत्वेन जयानकहिसानृतादीनि कर्माणि कुर्वति तएवजुतास्तीव्रपापोदय वर्तिनोघोररूपेऽत्यतजयानके (तमिसंधयारेति) बहुलतमोधकारे यब्राह्मापि नोप लज्यते चक्रुपा केवलमवधिनापि मदमदमुलूकाइवाहि पड्यति । तथाचागम । कएह जेसेणजंतेपोरइकएहजेस्सनेरइअपाणिहाएउहिणासवउ समंतासमनिलोएमाणेकेव

गुणा परेणापरेण प्रकर्षेण । तथा पुनः किञ्चूता महती बृहत्तरा (अद्विचपोरिसीयेति) पुरुषप्रमाणाऽधिकसमुद्भूता त्रिष्टिकाकृति र्कंध्व व्यवस्थिता लोहितपूर्णा ॥२४॥

॥ टीका-तथा । (तेतिष्पमाणेत्यादि) ते विन्ननासिकोष्ठजिह्वा संत शोणितं तिष्य माना ह्रंतोयत्र यस्मिन् प्रदेशे रात्रिदिन गमयंति । तत्र बालाअज्ञास्तालसपुटाश्च पयनेरित्युक्ततालपत्रसचयाश्च सदा स्तनति दीर्घविस्वग्माकदतस्तिष्ठंति तथा प्रयोति तावन्दिना ज्वजितास्तथा क्षरेण प्रदिग्धांगा शोणितं प्रय मास चाहर्निश गलतीति । ॥ २३ ॥ किंच । (जडतेसुताइत्यादि) पुनरपि सुधर्मस्वामी जबूस्वामिनमुद्दिश्य जगद्वचनमाविष्करोति । यस्मिन् त्वया श्रुता आकर्णिता । लोहित रुग्निरप्य रुधिरमेव पक्व ते द्वे अपि पक्व शीत यस्या सा लोहितपूयपाचिनी कुंजी । तामेव विशिनष्टि । बालोऽग्निनव प्रत्ययोभिस्तेन तेजोजिताप सएव गुणोयस्या सा बालाग्नितेजोगुणा परेण प्रकर्षेण तमेत्यर्थः । पुनरपि तस्याएव विशेषण महती बृहत्तरा (अद्विचपोरुसीयेति) पुरुषप्रमाणाधिक ससुद्भूतोष्ट्रिकाकृतिरुर्ध्व व्यवस्थिता लोहितेन पूयेन च पूर्णा संवचूता कुंजी समत तोऽग्निना प्रज्वलिताऽतीव धीनस्तदर्शनेति ॥ २४ ॥

पक्षिष्य तासु पययति बाले. अट्टस्सरे ते कलुण रसते ॥ तएहा इया ते तउ तंवतत्त, पक्किळ्ळमाणाट्टतर रसति ॥ २५ ॥ अप्पेण अप्प इह यचइत्ता, जवाहमे पुवसते सहस्से ॥ चिद्धति तवा बहुकूरकम्मा, जहा कडं कम्म तहासि जारे ॥ २६ ॥ समज्जिणिता कलुस अणज्जा, इधेहि कतेहि य विप्पढूणा ॥ ते उप्पिगघे कसिणेयफासे, कम्मोवगाकुण मे आवसतितिवेमि ॥ २७ ॥ इति निरयविज्जतिएपढमोउहेसोसमत्तो ॥

अर्थ-हवे त्या कुनीमाहे नारकीने शु करे ते कहेठे (पक्षिष्यतासुके०) ते परमाधार्मिक कुनीमाहे बालीने (अट्टस्सरेतेकलुणरसते के०) आर्त शब्द करता तथा करुण प्रज्ञा प करता एवा ते बाणडा (बालेके०) अज्ञान नारकीने (पययतिके०) प्रकर्षे करी पचावे (ताएहाइयातेतवतवत्तनके०) तृपाये पीडया यका पाणी मागे तेवारे तेने त्रावु उकालीने तेनो रस (पक्किळ्ळमाणके०) पीत्रावे तेवारे ते (अट्टतररसतिके०) घणामा घणो दीनस्व रे करुणाकारी विज्ञाप करे ॥ २५ ॥ (अप्पेणअप्पइहवचइत्ता के०) जेणे इह एटले आ मनुष्य नवमा अटपसुखने अर्थे परोपघाति पणु आदरीने पोताना आत्माये करी पोताना आत्मानेज वच्यो (जवाहमेपुवसतेसहस्से के०) तथा पूर्व जन्मे अधम एवा लुब्धकादिकना शतसहस्र जव जोगवी घणा कर्मोपाजीने (चिद्धतितवाबहुकूरकम्माके०)

नी (घात के०) नरकने (उपैतिके०) पामे (अंतकालेके०) अतकाले एटले मरणका
ले (अहोसिरकट्टु के०) नीचुं मस्तक करी (णिहोसिस के०) अधोगतिये अधकारने
विषे (गड्डतिके०) जाय (डुगके०) डुर्ग विषम स्थानके जेदनजेदनादिक ड खने (उवेइ
के०) पामे ॥५॥ हवे ते नारकी पर्याप्त जावे पोहोता थका परमाधार्मिकना शब्द साजले ते
कदेहे (हणके०) मुजरादिके करी हणो (बिंदहके०) खड्गादिके करी जेदो (निदणके०)
शूलादिके करी जेदो (वहेतिके०) अग्रीये करी बालो इत्यादिक करणने ड स्वकारी एवा
(परहम्मियाण के०) परमाधार्मिकना (सदेके०) शब्दने (सुणिताके०) सांजलीने (ते
नारगाठ के०) ते नारकीउं (जयजिन्नसन्नाके०) जये करीने नाश पाम्याठे संज्ञा एटले
मनव्यापार जेना तथा गात्र पण जागाठे एवा ठतां (कंस्कृतिके०) एवी बांठना करेके
(कन्नामदिसंवयामो के०) कादिशंत्रजाम एटले अमे कयी विशाये नाशी जइये के
ज्या गया थका अमने जय टली जाय ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—प्रागटन्यं धार्यं विद्यते यस्य स प्रागटनी बहूना प्राणिनामतिपाती हिस
क सर्पहिंसादिवत् अनिर्वृत कदाचिदप्यनुपशात सन् घातं नरकमुपैति बाल स अं
तकालेन्यक् नीचं (निसति) अधकार गड्डति स्वपापेनाथ शिर कृत्वा डुर्ग विषम पीडास्था
नमुपैति ॥ ५ ॥ हतमुजरादिना, ठिन्नखड्गादिना जिन्नं शूलादिना दग्ध वन्दिना । एवा
क्यालंकारे । तदेवचूतान् परमाधार्मिकाणां शब्दान् गृण्वति श्रुत्वा वा ते नारकाजयेन
जिन्ना नष्टा संज्ञा येपा ते तथा कांदिशं ब्रजेस इति कांकृति ॥ ६ ॥

॥ टीका—तथा (पागन्निपाणे इत्यादि) । प्रागटन्यं धार्यं तद्विद्यते यस्य स प्रागटनी
बहूना प्राणिना प्राणानतीव पातयितुं शीलमस्य सजवत्यतिपाती । एतदुक्तं नवति । अ
तिपात्यपि प्राणिन प्राणानतिधार्योऽदति । यथा वेदानिहिता हिंसाऽहिंसैव नवति । त
था राज्ञामप धर्मोऽयुत आखेटकेन विनोदक्रिया । यदिव । नमासजरूपो दोषो न मये
न च मेधुने । प्रवृत्तिरेपा चूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला इत्यादि । तदेव क्रूरसिद्धरुषसर्पवत्
प्रकृत्यै प्राणातिपातानुषायां अनिर्वृत कदाचिदप्यनुपशात क्रोधाग्निना दह्यमानोऽयदिव
लुब्धकमत्स्यादिवधकजीविकाप्रसक्त सर्वदा परिणामपरिणतोऽनुपशांतोऽह्यते प्राणिन
स्वरुतकर्मविपाकेन यस्मिन् सघातो नरकस्तमुपसामीप्येनैति । याति कोबालोऽज्ञो रागदे
षोदयवर्ती सौतकाले मरणकाले (निहोति) न्यगधस्तात् (णिसति) अयोधकारं गड्डती
त्यर्थे । यथा तेन डुधरितेनाथ शिरः कृत्वा डुर्ग विषम यातनास्थानमुपैति अवाकशिरा न
रके पततीत्यर्थः ॥ ५ ॥ साप्रतं पुनरपि नरकातवर्तिनो नारका यदनुभवति तदज्ञयितुमा

यार्मिको ते नारकीउतु चर्म उखेडी नाखे पठी ते नारकीना चर्म रहित एवा अंगने (पस्कीह्रिखळंति अउमुहेहि के०) वज्र समानढे चाच जेमनी एवा काक समली गृध्र पट्टीउ तेने खाय, एरीते नरकपाले वेदन जेदन मूर्धित कखा थका पण ते नारकी मरण पामे नही तेनु कारण कहेडे (सजीवणी नामचिरछितीया के०) सजीवनी नामे एवी साव्यति कुंजीले (जसीपया के०) जेहने विपे पोहोता थका प्राणी (हम्मइपावचे या के०) पापसहित एवा परमाधार्मिकलोक तेने हणे वेदे नेदे परतु तेणे करी ते मरे नही किंतु पारानी पेरे तेनु शरीर फरी मली जाय ॥९॥ (तिस्काहिस्रलाहि के०) तेपर माधार्मिक पुरुषो तीक्ष्ण वज्रवत् स्रजिये करीने नारकीना शरीरने (अजितावयति के०) अजितावयति एटले पीडे जेम (लडु के०) लुब्धक एवा जे कुतरादिक तेने (वसोगयं के०) वसोपगत एटले वगे पड्या एवा (सोयरयव के०) स्वापठ मृगादिक पणु ते जेम मरणात कठर्थेना पामे तेम (ते के०) ते नारकीजीयो पण (स्रजविद्या के०) स्रजिये विध्या थका (कलुणथणति के०) दीनस्वरे अरडाट करे एकतो अन्यतर शोकादिक अने बीजो बाहिर हननादिके करी (गिलाणाके०) गिलान ठता एम (डह उके०) वन्ने प्रकारे (एमतडक के०) एकात ड ख जोगवे परतु मरण पामे नही॥१०॥

॥ दीपिका—(समूसिप्राइति) तत्र नरके स्तजादौ ऊर्ध्वबाहवोऽथ शिरस श्वपाकैरजवर्धं विता (विसृणिअगति) उठरुत्तागाअपनीतत्वचोलोहमुखै पक्षिनिर्वज्रचचुनि काक गृध्रादिनिर्नदयते । एवते परमाधार्मिकरुतै परस्पररुतै स्वाजागिकेर्वा ड खैश्चिन्नानिना अपि न भ्रियते । अतोज्ञायते सजीवनीनरकनूमिर्यस्या खमशठिन्नोपि न भ्रियते स्वायु पि सतीति । नर्वे प्रजा प्राणिनोयस्मिन्नरके पापचेतसोहन्यते मुजरादिनि । नरकानुजावा च मुमूर्षवोपि नभ्रियते ॥९॥ (तिस्काहिति) तीक्ष्णानि श्र्लानिस्तापयति । कमिवा वशमुपगत स्रुरादिक लब्ध्या यथा कठर्थयंति । ते नारका श्र्लविद्याअपि नभ्रियते पारदवन्मिलंति तत करुण स्तनति दीनमाकंदति उचयतोतर्बहिश्च ग्लानाएकातड खमनुजवति ॥१०॥

॥ टीका—अपिच (समूसियाऽल्यादि) तत्र नरके स्तजादौ ऊर्ध्व बाहवोऽथ शिरसोवा श्वपाकैर्वस्तवह्विता सत (विसृणिपगति) उठरुत्तागाअपगतत्वच पक्षिनिरयोमुखै वज्रचचुनि काकगृध्रादिनिर्नदयते । तदेव ते नारकानरकपालापादितं परस्पररुतै स्वाजा विकैर्वा विन्नानिना कथितामूर्विता सतोवेदनासमुद्भाते गताअपि सतोन भ्रियते अतोव्यपदिश्यते सजीवनीवत् सजीवनी जीवितदात्री नरकनूमि । तत्र गत खम शठिन्नोपि नभ्रियते स्वायुपि सतीति । साच चिरस्थितिकोल्हटतस्त्रयस्त्रिंशत् यावत्सागरोपमाणि । यस्या च प्राप्ता प्रजायतइति प्रजा प्राणिन पापचेतसोहन्यते मुजरा

॥ दीपिका—अगारराशिं ज्वलितं सह ज्योतिषा वह्निना वर्तत इति सज्योतिर्नूमिस्तेनोपमा यस्यां सा तडुपमा तामंगारसन्निभा जूमिमाक्रमतस्ते नारकादवह्यमाना करुण दीन स्तनल्यक्रंदंति । तत्र बादराग्नेरजावाचतडुपमा जूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शनार्थमुक्तं । अन्यथा नारके चिरस्थितिकालस्थितयः । तथाहि । उत्कृष्टतस्त्रयस्त्रिगत्तागरोपमाणि जघन्यतन्मुदशवर्षसहस्राणि तिष्ठतीति ॥ ७ ॥ सुधर्मस्वामी जघ्नुस्वामिनमाह । यदि ते त्वया श्रुता वतरणी नाम ह्यारोमरुधिराकारजलवाहिनी नदी अनिडुर्गा विपमा । यथा निशितस्तीक्ष्ण कुरस्यदेव तीक्ष्णानि स्रोतांसि प्रवाहायस्या सा तीक्ष्णस्रोताः । तथा ते नारका तापतप्ताजले पातुमिहवो वैतरणीमतिडुर्गा तरति । किञ्चूता । इषुणा शरेण प्रतोदेने व प्रेरिता शक्तिनि गन्धविशेषैर्हन्यमाना । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ८ ॥

॥ टीका—तेच जयोद्वातादिभु नष्टावबुजवति तद्दर्शयितुमाह । (इगालेत्यादि) अगारराशिं खदिरांगारपुज ज्वलितं ज्वालाकुल तथा सह ज्योतिषोद्योतेन वर्तत इति सज्योतिर्नूमिस्तेनोपमायस्या सा तडुपमा तामंगारसन्निभा जूमिमाक्रमतस्ते नारकादवह्यमाना करुण दीन स्तनल्यक्रंदंति । तत्र बादराग्नेरजावाचतडुपमा जूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शनार्थमुक्तमन्यथा नारकतापस्येहत्याग्निना नोपमा घटते । तेच नारकामहानगरदाह्याधिकेन तापेन दह्यमानाश्चरहस्वराथप्रकटस्वरामहाशब्दा संतस्तत्र तस्मिन्नरकावासे चिरं प्रचूतं कालं स्थितिरवस्थानं येषां ते । तथा सुकृष्टतस्त्रयस्त्रिगत्तागरोपमाणि जघन्यनोदशवर्षसहस्राणि तिष्ठतीति ॥ ७ ॥ (जडतेसुयाड्यादि) । सुधर्मस्वामी जघ्नुस्वामिनः प्रतीदमाह । यथा जगवतेदमाख्यातं यदिते त्वया श्रुता श्रवणपथमुपागता वैतरणी नाम ह्यारोमरुधिराकारजलवाहिनी नदी अनिमुत्पन्ने डुर्गानिडुर्गा इत्युत्पादिका । तथा निशितोयथा कुरस्तीक्ष्णानि शरीरावयवानां कर्तकानि स्रोतांसि यस्यां सा । तथा तेच नारकास्तंगारसन्निभा जूमि विहायोदक पिपासवोऽजितप्ता संतस्तापापनोदायाऽजिपिपिह्वोवा तां वैतरणीमनिडुर्गा तरति । क्यञ्चूता । इषुणा शरेण प्रतोदेनेव चोदिता । प्रेरिता शक्तिनि गन्धविशेषैर्हन्यमानास्तामेव जीमा वैतरणी तरति । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ८ ॥

कीलोहे विजति असाहुकम्मा, नावं अविते सड विण्हूणा ॥

अन्नेतु सूलाहिं तिसूलियाहि, दीहाहि विरूण अहे करंति ॥ ९ ॥

कैसिच बंधितु गले सिलाउ, उदगं सि बोलति महालयसि ॥ क

जंवुयावालय सुम्मुरेय, लोलति पच्चति अतच्च अन्ने ॥ १० ॥

अर्थ—(असाहुकम्माके) पठीते असाधुकर्मा पापकारक एवा नारकी ते नावमाहेलाजे

क्षिपति । स असाधुकर्मा तस्या चित्तायामावर्तते विलीयते । यथा सर्पिर्धृतं ज्योतिर्मध्ये
अग्निमध्ये पतित विलीयते तथापि न भ्रियते न च स्वप्नावत्त्वात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—तथा (सयाजलमित्यादि) सदा सर्वकाल ज्वलद्देदीप्यमानमुल्लङ्घ्यत्वात्
स्थानमस्ति । निह्न्यन्ते प्राणिनः कर्मवशगायस्मिन् तन्निहमाघातस्थानं तच्च महाविस्ती
र्णं यत्राकाष्ठोऽग्निर्ज्वलन्नास्ते तत्रैव नूते स्थाने नवातरे बहुकूरकर्माणस्तद्विपाकापादि
तेन पापेन बद्धास्तिष्ठतीति । किञ्चूता । अरहस्वराबृहदाकदशब्दाश्चिरस्थितिका प्रनूत
कालस्थितय इत्यर्थः ॥ ११ ॥ तथा (चियामहतीञ्च इत्यादि) महतीक्षिता समारज्य
नरकपालास्त नारक विरस करुण दीनमारसतं तत्र क्षिपन्ति । सचासाधुकर्मा तस्या
चित्ताया गत सन्नावर्तते विलीयते । यथा सर्पिर्धृतं ज्योतिर्मध्ये पतितं इवीनवत्येवमसाव
पि विलीयते न च तथापि नवानुनावात्प्राणैर्विमुच्यते ॥ १२ ॥

सदा कसिणं पुण घम्मठाण, गाढोवणीय अइड्ढकधम्मं ॥ द्द्वे
हि पाएहिय बध्दिक्कणं, सत्तुव मंमेहि समारजति ॥ १३ ॥ जंजं
ति बालस्स वहेण पुढी, सीसंपि निदति अउधणेहि ॥ ते निज्जदे
हा फलगंव तद्धा, तत्ताहि आराहि णियोजयति ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे वली ड खनो बीजो प्रकार कहेजे (सदाकसिणपुणघम्मठाण के०) त्यां
सर्वकाल सपूर्ण धर्म एटले उष आतापनु स्थानक जे स्थानके (गाढोपनीतके०) ते ना
रकीने निवडकर्म आणी ठोक्या थका (अइड्ढकधम्म के०) ज्या अत्यंत ड खरूप धर्म
नो स्वप्नावहे एवा स्थानके (द्द्वेहिपाएहियबध्दिक्कणके०) नरकपाल ते नारकीना हाथ
अने पग बाधीने (सत्तुवके०) शत्रुनी पेरे (डमेहिके०) दमेकरी (समारजंतिके०) स
मारजे ताडना करे ॥ १३ ॥ (जजतिबालस्सवहेणपुढिके०) ते परमायार्मिको दमा
दिके करी बाल अङ्ग एवा नारकीनी पीठने नाजे तथा (अउधणेहिके०) लोढाना घणे
करीने (सीसंपिनिदतिके०) मस्तकने पण जेदी नाखे, चूर्ण करीनाखे वली अपि शब्द
थकी बीजा पण अगोपाग एजरीते मुजरे करी जेदी नाखे (तेजिज्जदेहाके०) ते नार
की चूर्ण थयाथी निज्जदेह ठता (फलगवतडाके०) पाटीआनी पेरे वन्ने पासे करवते करी
वेद्या थका (तत्ताहिआराहिके०) तप्त आरे करी खोसता थका तप्त कथीरादिकना
मार्गने विपे (नियोजयति के०) ते नारकीने प्रवर्त्तावे इतिचाव एटले तप्त कथीरना
स्तनु पान कराववाने विपे नियोजे एटले प्रवर्त्तावे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(सदेति) सदा कृत्स्न सपूर्ण धर्मस्थान गाढैर्द्वे कर्मनिरूपनीतं प्रापितं

माणोनरकपालास्तंवालं मूर्ध्नि अजितापयंति नटिन्नवत् पचति तेनारकास्तत्रानितप्य
माना कदर्थ्यमानास्तिष्ठति । यथा मत्स्याजीवतो ज्योति प्राप्ता अग्निगता पीडयंते तथा
पीडयमाना ॥ १३ ॥ (संतडणमिति) नामेति संज्ञावनाया । सतद्गुण भेदन महानि
तार्पं महाडु खोत्पादकं । ततस्ते यत्र नरकावासे असाधुकर्माण कूरकर्माणोनरकपाला
कुगरहस्तान् हस्तैः पादैश्च बद्ध्वा फलकमिव काष्ठखंभमिव तद्गुणवति विंदति ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (चत्वारिइत्यादि) चतसृष्वपि दिक्षु चतुरोग्नीन् समारम्य प्रज्वा
ल्य यस्मिन्नरकावासे कूरकर्माणोनरकपालाश्चाग्निमुख्येनात्यर्थं तापयंति नटिन्नवत्प
चति बालमङ्ग नारकपूर्वकृतडुध्ररित । तेतु नारकजीवा एवमनितप्यमाना कदर्थ्यमानाः
स्वकर्मनिगडितास्तत्रैव प्रनूत काल महाडु खाकुले नरके तिष्ठति । दृष्टातमाह । यथाजी
वतो मत्स्यामीना उपज्योतिरग्ने समीपे प्राप्ता परवशत्वादप्यत्र गंतुमसमर्थास्तत्रैव
तिष्ठत्येव नारका अपि । मत्स्याना तापासहिष्णुत्वादग्नावव्यंत डु खमुत्पद्यत इत्यतस्तद्गुह
णमिति ॥ १३ ॥ किंचान्यत् (संतडमित्यादि) समेकीनावेन तद्गुण सतद्गुण । नामश
ब्द संज्ञावनाया । यदेतत्संतद्गुण तत्सर्वेषा प्राणिना महानितार्पं महाडु खोत्पादकमित्ये
व संज्ञायते । यदेव तत् किंचित्याह । ते नारकानरकपालायत्र नरकावासे स्वनवनादा
गता असाधुकर्माण कूरकर्माणोनिरनुकेपा कुगरहस्ता परगुणायत्तान्नारकान्नाणान्
हस्तैः पादैश्च बद्ध्वा सयम्य फलकमिव काष्ठशकलमिव तद्गुणवति तनूकुर्वति विंदतीत्यर्थे ॥ १४ ॥

पुणो वच्च समुस्सिअंगे, जिन्नत्तमंगे परिवत्तयंता॥ पयंति
इए फुरते, सजीवमत्तेव अयोक्खत्ते ॥ १५ ॥ नोचेव ते तड
वंति, एमिळ्ळती तिबन्निवेयणाए ॥ तमाणुनाग अणुवेदयं
कति डक्की इह डक्खेण ॥ १६ ॥

नरकोवह
संवज्जत महा

के०) ते परमाधार्मिको ते नारकीजीवोनुज रक्त, काढीने कडाहमां
फरी तेज लोहीमां ते नारकीउने पचावे ते नारकीउ केवाळे तोके (च
लु तेणेकरि (समुस्सिके०) खरडघाठे (अंगेके) अग जेमना एवा ते
नारकीने केवीगीते पचावे तोके (जिन्नत्तमंगेके०) प्रथम तेमनुं उच्चमांग जेदीने पठी (प
रिवत्तयता के०) परिवत्तयता एटले समु होय तेने उपरातु होय करे अने उपरातु तेने
समु करे अर्थात् जलटावी पलटावीने पचावे (पयतिणंणेरइएफुरते के०) त्यां पचता
थका ते नारकी तापे करी विज्वल उता आघा पाठा उथलता हालता थका धूजे, ट
लवले, कोनीपेरे तोके (सजीवमत्तेवअयोक्खत्ते के०) जेम जीवता मत्स तस लोखं

(कटङ्ग के०) कांटावाली एवी (महंत के०) महोटी (जूमि के०) जूमिकानी वे
 जुने विपे (अणुक्रमता के०) अतिक्रमावे ते जेम जेम आकरा चजारे तेम तेम ड
 ख पामे तथा (विवस्मचित्ते के०) मूर्धित एवा नारकीउने (विवस्मत्प्रेहिके०) अने
 क नरकपालो ज्ञापे करी बाधीने (समीरियाके०) तेना पूर्ववृत्त पापकर्म प्रकाशीने (कोट
 बजिकरति के०) कोट एटले नगरनी बजिवाकुल जेम दशोदिशे संकडाखंम थऽ पि
 खरी जाय तेम परधार्मिको ते नारकीना खंमो खंम करी विखेरी नाखे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(अजिजुजियाइति) रौड्कर्मणि अपरान्नारकान् हननव्यापारेऽजियुज्य
 व्यापार्य असाधुकर्मणश्चोदितान् शरानिघातप्रेरितान् हस्तिवद् वाहयति नरकपाला ।
 यथा हस्ती वाह्यते समारुह्य एव तान् वाहयति । तस्य नारकस्योपर्येकं द्वौ त्रीन् वा स
 मारोप्य ततस्त वाहयति । अतिनारारोपणेनावहतमारुप्य रोपकृत्वा प्रतोदादिना विध्य
 ति । सेतस्य नारकस्य (ककाणउत्ति) मर्मेणि विध्यति विदति ॥ १७ ॥ (बालाइति) बाला- प
 रवशामहर्ती स्थिरादिप्रपिञ्जला कटकाकुजा जूमिमनुक्रामतोमदगतयोबलात्प्रेर्यते । तथा
 न्यान् तर्पकाकारान् विषस्मृच्चित्तान् मूर्धितान् विविधमनेकधावक्षानरकपाला पापेन समी
 रिता प्रेरितास्तान् कुट्टयित्वा बलिं कुर्वन्ति खड्गश्च ह्दिप्या इतश्चेतश्च ह्दिपति ॥ १६ ॥

॥ टीका—(अजिजुजियाइत्यादि) रौड्कर्मण्यपरनारकहननाविकेऽजियुज्य व्यापार्य यदि
 वा जन्मांतररुत रौड् सत्त्वोपघातकार्यमजियुज्य स्मारयित्वा असाधुव्यशोचनानि जन्मांतर
 रुतानि कर्माण्यनुष्ठानानि येपाते तथा तानिपुचोदितान् शरानिघातप्रेरितान् हस्तिव
 द् वाहयति नरकपाला । यथा हस्ती वाह्यते समारुह्येव तमपि वाहयति । यदिवा हस्ती
 महातं नार बहृत्येवतमपि नारक वाहयत्युपलक्षणार्थत्वादस्योपवद् वाहयतीत्याद्यप्यायो
 ज्य कथं । वाहयतीति दर्शयति । तस्य नारकस्योपर्येकं द्वौ त्रीन् वा समारुह्य समारोप्य
 ततस्त वाहयति । अतिनारारोपणेनावहतमारुप्य क्रोव कृत्वा प्रतोदादिना विध्यति बुद्धं
 ति । सेतस्य नारकस्य (काकणउत्ति) मर्मेणि विध्यतीत्यर्थे ॥ १५ ॥ अपिच (बाला
 बलाइत्यादि) बालाइव बाला परतत्रा पिञ्जला रुधिरादिना तथा कटकाकुजा जूमिम
 नुक्रामतोमदगतयोबलात्प्रेर्यते । तथान्यान् विषस्मृच्चित्तान् मूर्धितास्तर्पकाकारान्वि
 विधमनेकधा वक्षानरकपाला समीरिता पापेन कर्मणा चोदितास्तान्नारकान् कुट्ट
 यित्वा खड्गश्च कृत्वा (बलिं कुरिंति) नगरबजिवदितश्चेतश्च ह्दिपतीत्यर्थे । यदिवा को
 पवजि कुर्वतीति ॥ १६ ॥

वेतालिए नाम महाजिनावे, १ पवयमतलिस्के ॥ हम्मति

तथा पडुकर

पर

॥ १७ ॥ सवाहिया

यांते नारकी अद्युची बलुना आहारी उता घणोकाल सुधी रहे (तुदंति कम्मोवगया किमीहि के०) कर्मने वस पड्या एवा नारकीने परमाधार्मिक विकृतिने पीडे ॥ २० ॥

॥टीपिका—(पाणेहिणमिति) ए वाक्यालंकारे। ते पापानरकपाला प्राणै शरीरेडियादि निर्वियोजयति येनैव इ खं ते जनन्ते तदुःखकारणं जे जवता याथातथ्येन सत्यतया प्रवक्ष्यामि तेषा दमैरनरकविशेषैस्तत्र बालानरकपाला पूर्वकृत स्मारयति । पूर्वजवे त्वं मां सानि खादसि पिबसिमद्य गह्वसि परदारान् । साप्रत विपाकप्राप्तेन कर्मणा किमेवमाकं दसीत्येवं पुराकृतं सर्वैर्दण्डैः खविशेषैस्तादृशमेव इ खमुत्पादयति ॥ १९ ॥ (तेइति) ते नारका हन्यमानानपि सतोऽन्यस्मिन् घोरतरे नरके पतति । किन्तूते पूर्णं नृते । इष्टरूपं विद्यासुगमासादिकं तस्य नृते महाजितापेऽतिसतापोपेते तत्र नरके इष्टरूपस्याद्युच्यार्देर्न हि एतच्छिष्टंति । तथा कमिनिर्नरकपालाकृतै परस्परकृतैश्च तुर्यंते व्यथ्यंते । तथा चागम । ठठीसत्तमासुण पुढवीसु नेरइया पहूमहताइ लोहिअकुशुरुवाइ विठविता अस्ममस्सुस्त काय समचउरगेमाणा ३ अणुक्कायमाणा ३ चिहंति ॥ २० ॥

॥ टीका—तथा (पाणेहिणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । प्राणै शरीरेडियादि जिस्ते पापा पापकर्मणोनरकपालावियोजयति शरीरावयवाना पाटनादिनि प्रकारैर्विकर्तनादवयवान् वि-लेपयंति । किमर्थमेव कुर्वतीत्याह । तदुःखकारणं जेयुष्माकं प्रवक्ष्यामि याथातथ्येनावितथं प्रतिपादयामीति । दंडयति पीडासुत्पादयंतीति दंडाडुःखविशेषा स्तनरिकाणामापादितैर्बालानिर्विवेकानरकपाला पूर्वकृत स्मारयति । तद्यथा । तदा रुष्टस्त्व खादसि समुत्कृत्य प्राणिना मांस तथा पिबसि त तइस मद्य च गह्वसि परदारान् सांप्रत तद्विपाकापादितेन कर्मणा ऽजितप्यमान किमेव रास्टीपीत्येव सर्वं पुरा कृतैर्दण्डैः स्वावशेषै स्मारयंतस्तादृक् नृतमेव इ खविशेषमुत्पादयंतोनरकपाला पीडयंतीति ॥ १९ ॥ किंच (तेहम्ममाणाइत्यादि) ते वराकानारकाहन्यमानास्तोद्यमानानरकपालेभ्योनपेऽन्यस्मिन् घोरतरे नरकेकदेगे पतति गह्वसि । किन्तूते नरके पूर्णं नृते । इष्ट रूपं यस्य तदुःखं विद्यासुगमासादिकं मलं तस्य नृते तथा महाजितापिते सतापोपेते ते नारका स्वकर्मावयव-दास्तत्रैव नृते नरके इष्टरूपजहिणोऽद्युच्यार्दिनक्षकाः प्रनृतं कालं यावत्तिष्ठंति । तथा कमिनिर्नरकपालापादितै परस्परकृतैश्च स्वकर्मापगताः स्वकर्म दौकितास्तुर्यंते व्यथ्यंते इति । तथा चागम । ठठीसत्तमासुण पुढवीसु नेरइयापहूमहं ताइ लोहिअकुशुरुवाइ विठविताअन्नमन्नस्तकायंसमचउरगे माणामाणा अणुक्कायमाणा चिहंति ॥ २० ॥

पीप्पिताड्गुह्यतं पाप विद्यते येपाते ड्गुह्यतिनोमहापापा । अहोअहनि तथा रात्रौ च परितप्यमानाअतिडु खेन पीड्यमाना सत करुण दीन स्तनत्याक्रदति । तथैकातेन कूटानि डु खोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन्नेव नूते नरके महति विस्तीर्णं पतिता प्राणिनस्तेनच कूटेन गलपत्रपाशादिना पापाणसमूहलक्षणेन वा तत्र तस्मिन्विपमे हता । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् स्तनत्येव केवलमिति ॥ १७ ॥

जजंति एं पुव्वमरीसरोसं, समुग्गरे ते मुसले गहेतु ॥ ते जिन्नदे
हा रुहिरं वमता, उमुद्धगा धरणितले पडति ॥ १८ ॥ अणासि
या नाम महासियाला, पागप्पिणो तच्च सया सकोवा ॥ खज्जंति
तच्चा बहुकूरकम्मा, अदूरए संकलियाहि वच्चा ॥ १९ ॥

अर्थ—(पुव्वमरीसरोसतेके०) पूर्वं जन्मना वैरी, सरखा तेपरमाधार्मिक रोस स हित कोपायमान थका (समुग्गरेमुगलेगहेतु के०) मुजर सहित मुसल ग्रहण करीने ते नारकीना मस्तकादिकने (जजतिण के०) जांगी नाखे तेवारे (तेजिन्नदेहारु हिरवमता के०) तेनारकी बापडा जिन्नदेही थका लोहिवमता उता प्राबल्ये करी (उमुद्ध गा के०) अयो मुख करी (धरणितलेपडति) धरणीतलने विपे पडे ॥ १८ ॥ त्या (अणा सियाके०) छुल्या अही नाम शब्द सजावनायेजे (महाके०) अने महोटा शरीरना प्रमाणा वाला (पागप्पिणो के०) प्रगटिजत एटले डुट (सयासकोवाके०) सदाकाल क्रोध सहित एया (सियाला के०) सीयालिया जीवने (तच्चके०) ते नरकने विपे परमाधार्मिको विकूर्वे ते (तच्चाके०) त्या नारकीमा (अदूरएसंकलियाहिवच्चा के०) दुकडा शांकले करी बांध्या थका एवाजे (बहुकूरकम्मा के०) माहा पापी अत्यंत क्रूर कर्मना करना र नारकीड तेने (खज्जंति के०) खम खम करी नक्ष्ण करे ॥ १९ ॥

॥ टीपिका—(जजतीति) ए वाक्यालंकारे । पूर्वमरयोजनमातरवैरिणश्च परमाधार्मिकानारकावा अन्येषामगानि सरोप समुज्जराणि मुसलानि गृहीत्वा जजति ते नारकानि न्नेदेहारुधिर वमतोऽधोमुखाधरणितले पतति ॥ १८ ॥ महात शृगालानरकपालविकुर्विताअनाशिनोबुद्धिता । नामेति सजावने । सजाव्यते एतत्तत्र । प्रगटिजताधृष्टारारुपायत्र सदा सकोपा सजवति । तत्र तै सृगालादिनिर्बहुकूरकर्माण शृखलादिनिर्लोहनिगडैर्वेद्याअदूरगा परस्परसमीपएव वर्त्तिन खाद्यते नक्ष्यते ॥ १९ ॥

॥ टीका—अपिच (जजतिणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । पूर्वमरयश्चारयोज

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह नाग इसरा. १८१

सुद्धातोपगतस्य कुरप्रेण नामिकां विंदन्ति तथौष्ठावपि धावपि कर्षौ विंदन्ति तथा मद्य मातरसाऽजिलिप्तोर्मृपानापिणोजिब्दा वितस्तिमात्रामाक्षिप्य तीक्ष्णानि. श्लानिरनि तापयंत्यपनयति ॥ २२ ॥

ते तिप्पमाणा तलसपुम्ब, राइन्दियं तच्च यणंति वाला ॥ गलंति ते सोणिअपूयमस, पळोइया खारपइद्वियंगा ॥ २३ ॥ जइ ते सुता लो हितपूअपाई, बालागणी तेअगुणा परेण ॥ कुची महंताहियपोर सीया, समूसिता लोहियपूयपुसा ॥ २४ ॥

अर्थ—(ते के०) तेनारकी कान होव प्रमुख अगोपागना ठेवन थकी (तिप्पमाणा के०) लोहिलरता थका (तलसपुम्ब के०) सुका ताडवृक्षना पान जेम पवने उडता शब्द करे, तेनीपेरे (राइन्दियतच्छयणतिवालाके०) ते बाल अज्ञानी निरविवेकी एवा नारकी वापडा रात्र दिवश त्या आकठ शब्द करे (गलंतितेसोणिअपूयमस के०) त्यांते नारकीना अंगोपाग ठेव्या पत्री तेना शरीरमाथी लोही परु तथा मामादिक जरै (पळोइया के०) तेवारे तेने गोककरी अग्नीये प्रज्वालीने (खारपइद्वियंगा के०) लवणा दिक खारे अगोपाग खरड्या ठता रुधिर परु अने मास एटलावाना रात्र दिवस ते मना शरीरमाथी गलता थका रदेने ॥ २३ ॥ वली श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजबूस्वामी प्रत्ये कहेंडे के, (जइते के०) यठि तें श्रीमहावीर नापित (लोहितपूअपाई के०) रुधिर अने प रुनी पात्रो एटले रुधिर अने पाकीरुधिर ते परु ए बने ज्या पचेडे एवो स्थानक कु ची नाजन विशेष ते (सुता के०) ते सांजलीडे ते केवीडे तोके (बालागणीके०) नवी अग्नीना (तेअ के०) तेज करता पण (गुणापरेण के०) गुणे करी अधिकडे एटले अ त्यंत बलतीडे (कुचीमहंताहियपोरसीया के०) एवी पुरुष प्रमाण थकी अधिक मो टी कुची नाजन विशेष ते केवीडे तोके (समूसिता के०) उंटने आकारे उचीडे अने (लोहियपूयपुसा के०) रुधिर अने परु एणे करी परिपूर्ण जरैलीडे ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—(तेऽति) ते नारका शोणितं तिप्पमाना स्वतोयत्र रात्रिदिनं गमयन्ति तत्र प्रदेजे तालसंपुटाऽव पवनप्रेरितशुष्कपत्रसचयाश्च सदा विस्तर स्तनन्ति कदन्ति । बन्दिना प्रद्योतिताज्वालिता ह्यारेणप्रदिग्धागा शोणितं पूयं मास वाऽहर्नि ज गलन्ति ॥ २३ ॥ (जईति) सुधर्मस्वामी जबूस्वामिन वक्ति । यदि ते त्वया श्रुता लो हित रुधिर पूयं पकरुधिर ते वे अपि पक्तु शीलमस्या सा लोहितपूयपाचिनीकुची । पुन किन्तूता । बाल प्रत्यगोभिस्तस्यतेजोनिताप सएव गुणोयम्या सा बालाग्नितेजोनिताप

इ खयति निरतर रमविश्रामं तत्र चिरस्थितिकं तं हन्यमानस्य नारकस्य न किंचिन्नाण
स्यात् । यथा शीतेऽङ्गे लक्ष्मणस्य नरकडु खमनुनवतस्त्राणोद्यतेनापि नत्राण कृतमिति
एकं खयं प्रत्यनुनवति इ ख । यतो मया परिजनस्यार्थे, कृत कर्म सुदारुण ॥ एकाकी
तेन दहोद् गतास्ते फलजोगिनऽति ॥ २२ ॥

॥ टीका-अपिच (सदाजलेत्यादि) सदा सर्वकाल जलमुदक यस्या सा तथा सदा
जलजानियाना वा नदी सरित्वितिङ्गां अतिविषमा प्रकपेण विविचयमन्युष्ण क्षारपूरुधिरावि
जलज यस्यासा (पविक्कलेति) रुषिरागिलत्वात् पिष्टिजा विस्तीर्णगन्धिरजला वा । अथवा
प्रदीप्तजला वा । एतदेव दर्शयति । अग्निना तप्त सविज्जीन इवता गत यद्गोहमयस्त इत
साऽतितापविज्जीनलोहसदृजलेत्यर्थे । यस्या च सदाजलाया अभिङ्गाया नद्या प्रपद्यमा
ना (एगायति) एकाकिनोऽत्राणाश्चक्रुमण तस्या गमन इयन कुरतीति ॥ २१ ॥ सा
प्रतमुद्देशकार्यमुपसहर्न पुनरपि नारकाणा इ खग्रिगेप दर्शयितुमाह (एयाइफासाइ
त्यादि) एते अनतरोद्देशकद्रव्याश्रेत्यतिकटवोवालमगरण स्पृशयति इ खयति निरतर
रमविश्राम (अङ्गिनिमीजयमित्यादिपूर्ववत्) तत्र तेपु नरकेषु चिर प्रनूत कानं स्थितिर्यस्य
वाजस्यासौ चिरस्थितिकस्त । तथाहि । रत्नप्रजायामुत्कृष्टा स्थिति सागरोपम तथा द्वितीया
या शर्करप्रजाया त्रीणि तथा बालुकाया सप्त पकाया दश धूमप्रजाया सप्तदश तम प्रजा
या बाविगतिर्महातम प्रजाया सप्तमष्टयिव्या त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानि चत् वत्कृष्टा स्थि
तिरिति । तत्र गतस्य कर्मवशाऽपादितोरुपस्थितिकस्य परैर्हान्यमानस्य स्वकृतकर्मफलजुजो
न किंचिन्नाण नवति । तथाहि । किल शीतेऽङ्गे लक्ष्मणस्य नरकडु खमनुनवतस्त्राणोद्य
तेनापि न त्राण कृतमिति श्रुति । तदेवमेकोसहायोयदर्थे यत्पाप समञ्जित तेरहित
स्तत्कर्मविपाकज इ खमनुनवति नरश्चिहु स्वसविजाग गृह्णातीत्यर्थे । तथाचोक्तं । म
या परिजनस्यार्थे कृत कर्म सुदारुण । एकाकी तेन दहोद् गतास्ते फलजोगिनऽत्यादि ॥ २२ ॥

ज जारिस पुबमकामिकम्म, तमेव आगच्छति संपराए ॥ एगंतडुक्क नव
मअणिता, वेदति डुक्की तमणंतडुक्क ॥ २३ ॥ एताणि सोच्चा एरगा
णि धीरे, नहिंसए किचण सबलोए ॥ एगतदिष्ठी अपरिग्गहेउ, वुत्ति
ऊ लोयस्सवसं नगहे ॥ २४ ॥ एव तिरिक्के मणुया सुरेसु, चतुरत्तण त त
यणुव्विवाग ॥ ससवमेय इति वेदइता, कखेजकालं धुयमायरेज्जत्तिवेमि
॥ २५ ॥ इति श्रीनरयविनत्तीनाम पंचमाध्ययनसमत् ॥

अत्यंत दूर पापकर्मना घणी दुःखवेदना जोगववाने घणोकाल सुधी त्या नरकने विपे रहे (जहाकडंकम्मतहासिनारे के०) यथाकृतानिकर्माणि जेवा अध्ववसायेकरी जेवाना वे कर्म कीग होय तेवाज नरकमा पण सिनार शब्दे दुख उपजे जेम मांस न कृण करनारने तेनाज शरीरमांथी मासकापी अग्नीवर्ण करी खवरावे, मद्यपानीने तप्त कयीरनो रस पीतरावे, मत्सघातक्रीने छेदे, जेदे. असत्य जापण करनारनी जिह्वा छेदे, परयनापहारीना अगोपाग छेदे, लपटना वृषण छेदे, साटमली वृद्धनु आजिगन करावे इत्यादिक जेणे जेवा कर्म उपाज्या होय तेने ते सगखाज दुख परमाधार्मिको उपजावे ॥ २६ ॥ (समझिणिनाकलुसअणझा के०) ते पापी अनार्य माता पिता अने स्त्रियादि कने अर्थे घणा कलुष एटले पापकर्म उपार्जन करीने पठी (इष्टेहिकतेहियविष्णूणा के०) इष्टजे मातापिता तथा काता एटले स्त्रियादिक ते यकी विष्णूणा एटले रहित अर्थात् एकाकी ठता (तेडुग्निकधेकसिणोयफासेके०) ते दुर्जिगंध दुखे करी नखो तथा अशुचन स्पर्शवान एवा नरकने विपे (कम्मोवगाकुणिमेआवसतिके०) कर्मोपगता अशुचन कर्मने लीये कुणि एटले मास पेसी रुबिर परु आतरमा फेफसुं इत्यादिक कस्मले करी समाकुल एवा नरक स्थानमां घणोकाल अवश्य पणे रहीने पूर्वोक्त दुख सहन करे तिथेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ २७ ॥ इति नरकविनक्तियनाम प्रथमोद्देशकनुअर्थसमाप्त

॥ दीपिका—(परिक्लपेति) कुनीषु तान् आर्तस्वरान् करुण दीन रसत प्रक्षिप्य प्रपचति ते तृपार्ता सलिलं प्रार्थयंतस्तत्र त्रुपु पाप्यते । पाप्यमानाश्चार्ततर रसंति शरटंति ॥ २५ ॥ (आप्येणेति) इह नरनगे आत्मनैवात्मानं वचयित्वा जवानामधमानवाधमा अधमजवामत्स्यवधकुव्यकादीना जवास्तान् पूर्वजन्मनि गतसहस्रश समनुचूय क्रूरक माणस्ते नरके बहुप्रचूतकाल तिष्ठति यथा येन प्रकारेण यादृशाध्यवसायेन पूर्वजन्मे कृतानि कर्माणि तथा ते तस्य नारकस्य नारावेदना-स्यु ॥ २६ ॥ (समझिणिनेति) अनाया. पापकर्मकारिण कलुष पाप समज्य अर्जयित्वा ते नारकादुरजिगंधिनरके वसंति । किंचूता । इष्टे काले शब्दादिविपर्यविहीना । नरके किंचूते । रुक्तेने सपूर्णेऽस्पर्शेऽत्यं ताशुचनस्पर्शं कर्मोपगताआशु कर्मबद्धा कुणिमे रुविराद्याकुले आसमतादुत्कटतस्त्रयस्त्रि शतमागराणि वसतीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २७ ॥ इतिपंचमाध्ययनस्य प्रथमोद्देशक

॥ टीका—तासु च यक्रियते तदशेषितुमाह । (परिक्लपेत्यादि) तासु प्रत्यग्निना दीप्तासु लोहितपूयशरीरावयवकिंत्विषपूर्णसु दुर्गंधासु च बालान्नारकास्त्राणरहितानार्तस्वरान् करुण दीन रसत-प्रक्षिप्य प्रपचति तेच नारकास्तथा कवर्ष्यमानाधिरसमाकं दतस्तृपार्ता सलिलं प्रार्थयंतोमद्य ते अतीव प्रियमासीदित्येष स्मरयित्वा तप्त यत्रु

नुरूपं विपाकं सवुद्धिमान् सर्वमेतदिति पूर्वोक्तं विदित्वा ध्रुवं सयममाचरन् कालं काहेत्
 त् । कोर्थे । चतुर्गतिकससारे ड खमेव केवलं मत्वा सयमानुष्ठानरतोयावल्लीव मृत्युका
 लं प्रतीक्षेत । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २० ॥ इति पचमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥ ॥ २
 तितपोगेहे श्रीहेमचिमतसूरिशिष्यदर्षकुजप्रमितप्रणीताया श्रीसूत्ररुतागदीपिकाया नर
 कविजक्तयारव्यं पंचमाध्ययन समाप्तं ॥ ॥

॥ टीका—किचान्यत् (जजारिसमित्यादि) यत्कर्म यादृशं यदनुजाहारपूरुषरुधिगवि
 वा कर्म पूर्वं जन्मान्तरे अकार्पात् कृतवास्तत्तादृगेव जघन्यमध्यमोत्कृष्टं प्रजा वा । अथवा
 सपराये तथा तैत्तैव प्रकारेणानुगच्छति । एतदुक्तं जयति । तीप्रमदा यज्ञोद्दमयस्त दत्त
 स्थानैर्यादृशैर्यद्वत् तत्तादृगेव तीप्रमदमध्यमेव विपाकमुदय गच्छतीति श्रिया नद्या प्रपचमा
 खजेशरहितं ड खमेव यस्मिन्नरकादिके जवे सतथा तमेकातड ख जयतीति ॥ २१ ॥ सां
 वोपादानचूतानि कर्माण्युपादायकातड खिनस्तत्पूर्वनिर्दिष्टं ड खमसातवे एयाइफासाइ
 दयत्यनुजवतीति ॥ २३ ॥ पुनरुपसहारव्याजेनोपदेशमाह । (एयाणि सोऽयं) खयति निरंत
 पूर्वोक्तान्नरकान् स्वाख्या दधपदेश इति कृत्वा नरकडु खविजोपान् श्रुत्वा निश्चितं नित्यतिर्यस्य
 या राजतइति धीरोबुद्धिमान् प्राज्ञः । एतत्कुर्यादिति दर्शयति । सर्वस्मिन्नपि त्रयं तथा द्वितीया
 ज्ञे लोके प्राणिगणे नरकमपि प्राणिन हिस्त्रान्नव्यापादयेत् । तथैकातेन निश्चयं दृष्टं तम प्रजा
 दृष्टिः सम्यक् दर्शनं यस्य स एकातदृष्टिर्न प्रकपसम्यक्त्व इत्यर्थः । तथा न प्रियं गुरुष्टा स्थि
 त्पुस्वार्थं गृह्यतइति परिग्रहोयस्य सावप्यपरिग्रहः । तुगन्दादायतोपादानां द्वा मृत्पेकजनुजो
 दानमैधुनवर्जनमपि इष्टव्यं । तथा लोकमश्नुजकर्मकारिणं तद्विपाकं फलं जुज्जं तत्राणोद्य
 कपाय लोकं तत्स्वरूपतोबुध्येत जानीयान्नतु तस्य वशं गच्छेदिति ॥ २४ ॥ एतदनंतरं तीरहित
 विज्ञेयं मन्यत्राप्यतिविज्ञानाह । (एवमित्यादि) एवमश्नुजकर्मकारिणाममुमतां तिर्थदत्तः । म
 मरेष्वपि चतुरत चतुर्गतिकमनतमपर्यवसानं तदनु रूपं विपाकं स बुद्धिमान् सर्वमेतत् ॥ २५ ॥
 पूर्वोक्त्या नीत्या विदित्वा ज्ञात्वा ध्रुवं सयममाचरन् कालं मृत्युकालमाकाहेत् । ए
 जयति । चतुर्गतिकससारातर्गतानाममुमतां ड खमेव केवलं यतोभुवोमोहं सय
 तदनुष्ठानरतोयावल्लीव मृत्युकालं प्रतीक्षेतेति । इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २५ ॥
 इति पचम नरकविजक्तयध्ययन परिसमाप्तं ॥

अथ द्वितीये सूत्रकृतांगे पष्ठमध्ययनं प्रारभ्यते । पांचमाध्ययनने विषे नरकनां ड ख
 कथां ते श्रीमहावीरदेवे उपदेश्या वे ते माटे आ उघा अध्ययनने विषे श्री महावीर
 परमात्मानि गुणो त्किर्तनीपूर्वकं स्तुति करेरे

रादिनिर्नरकानुजावाच्च मुमूर्षवोप्यत्पतपिष्टाअपि न त्रियन्ते ऽपितु पारदवन्मिलन्तीति॥९॥
अपिच (तिस्काहीत्यादि) पूर्वङ्कृतकारिण तीक्ष्णानिरयोमयीनि शूलानिरर्नकपा
लानारकमनितापयति । किमिव । वशमुपगतं श्वापदमिव । कालष्टष्टसूकरादिकं स्वा
तज्येण लब्ध्वा कदर्ययन्ति ते नारका शूलादिनिर्विद्धाअपि नत्रियन्ते केवल करुण दीन
स्तनन्ति । नच तेषा कश्चिन्नायाल । तथैकातेनोनयतोतर्बहिश्च ग्लानाअपगतप्रमोदा
सदा दुःखमनुभवतीति ॥ १० ॥

सया जलं नाम निह महंतं, जसी जलतो अगणी अकघो ॥
चिष्ठति वद्वा बहुकूरकम्मा, अरहस्सरा केइ चिरछितीया ॥
॥११॥ चिया महतीउ समारजिता, विप्रति ते त कलुण रसंतं ॥
आवट्ठती तउ असाहुकम्मा, सणी जहा पडियं जोइमझे ॥१२॥

अर्थ—(सयाजलनाम के०) सर्व काल निरतर जलतु बलतु एवं नामे (निहंके०)
ज्या प्राणीने हणीये ते (महंत के०) मोहोदुं स्थानकठे (जसीजलतोअगणी अकघो
के०) जे स्थानके काष्ठ रहित अग्नि प्रज्वलेते त्या (वद्वाबहुकूरकम्मा के०) घणा
कूरकमें बाध्या थका घणा कालमुधी (चिष्ठतिके०) रहे कैवा थका तिष्ठे तोके (अरह
स्सराके० के०) मोहोटा बीढामणा आरुद स्वर करता थका तथा (चिरछितीयाके०)
घणाकाल नी स्थितीठे जेमनी एवा थका रहे ॥ ११ ॥ (चियामहतीउ के०) ते पर
मायार्मिक त्या नरकने विषे मोहोटी अग्नीनी चिता (समारजिता के०) समारजीने
तेमा अनेक काष्ठ प्रक्षेपीने (विप्रतितेतकलुणरसतके०) तेमाहे नारकीनेनाखे ते त्या दा
ऊता थका करुण स्वरे आरुद करता (तउके०) त्या ते चितामाहे गयाथका (असाहुक
म्माके०)अनाधुर्मना करनार एवा नारकी (आवट्ठतीके०) आवाँचें, विलय थइ जाय कोनी
पेरे तोके (जहाके०) जेम (सार्पि के०) घृत ते (जोइमझेके०) ज्योतिजे अग्नी तेमा
हे (पडियके०) पड्यो थको विलय थइ जाय तेनीपेरे विलयथाय परतु घृततो अग्नीमाहे
सर्वथा बली जाय पण नारकी जीव ते अग्नीमा मरण पायेनही ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—(सयेति) सदा ज्वलद्दीप्यमान स्थान । किञ्चूत । निहन्पन्ते प्राणिनोयस्मि
न् निहमायातस्थान महद्विस्तीर्णमस्ति । यस्मिन् स्थानेऽकाष्ठोग्निर्ज्वलन्नास्ते । तत्र बहुकू
रकर्माण केचिच्चिरस्थितिकाअरहस्सराबृहदाकंदशब्दास्तिष्ठन्ति ॥ ११ ॥ (चिये
ति) महतीश्चिता । समारज्य नरकपालास्ते तं नारकं करुणं दीन रसतमाकृतं तत्र

॥टीका-उक्त पचममध्ययन । अधुना पष्ठमारभ्यते । अस्य चाऽयमनिसंबन्ध । अत्रानंतरा
 मध्ययने नरकविनक्ति प्रतिपादिता । सा च श्रीमन्महावीरवर्चमानस्वामिनाऽजिहितेत्यत
 स्तस्यैवाऽनेन गुणकीर्तनद्वारेण चरितं प्रतिपाद्यते । शास्तृर्गुरुत्वेन शास्त्रस्य गरीयस्त्वमि
 ति हृत्वेत्यनेन संबंधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
 तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थाप्रकारोमहावीरगुणगणोत्कीर्तनरूपं निक्षेपस्तु द्विधा । उपनिष्प
 न्नोनामनिष्पन्नश्च । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं । नामनिष्पन्ने तु महावीरस्तव । तत्र म
 हद्ब्रह्मस्य वीरस्त्येतस्य स्तवस्यच प्रत्येकं निक्षेपोविधेयः । तत्रापि यथोद्देशस्तथानिर्देश
 इति कृत्वा पूर्वं महद्ब्रह्मोक्तिरुच्यते । तत्राऽस्त्यस्य महद्ब्रह्मोक्त्युत्वे । यथा महाजन इति
 अस्ति वृहत्त्वे । यथा महाघोषोऽस्तीत्यर्थः यथा महानयमित्यऽस्ति प्राधान्ये यथा महाशु
 रूप इति । तत्रेह प्राधान्ये वर्तमानो गृहीत इत्येतन्निर्गुणिकारो दर्शयितुमाह । पाहन्ने महसदो,
 दधे खेत्ते य कालनावेय ॥ वीरस्तव निक्षेपे च चक्रवर्त्तुहोऽणायवो ॥ १ ॥ पाहन्ने महसदोऽत्यादि
 तत्र महावीरस्तव इत्यत्र यो महद्ब्रह्म स प्राधान्ये वर्तमानो गृहीतः । तच्च नामस्थापना
 इव्यक्षेत्रकालनावेदात् पाठा । प्राधान्ये नामस्थापने कुम्भे इव्यप्राधान्यं । कृशरीरजव्य
 शरीरव्यतिरिक्त सच्चिदाचित्तमिश्रजेदात् त्रिधा । सचित्तमपि द्विपदचतुष्पदे नरहस्त्यश्वा
 दिकमपदेषु प्रधानं कल्पवृक्षादिकं । यदि वेदैव ये प्रत्यक्षरूपपरसंगस्पर्शैस्तरुणा पौम
 रीरुदय पदार्थाः । अचित्तेषु वैदूर्यादयो नानाप्रजावमणयो मिश्रेषु तीर्थकरो विनृपित
 इति । क्षेत्रतः प्रधानातिविधर्मश्रवणान्महाविदेह चोपजोगागीकरणेन तु देवकुर्वादि
 क क्षेत्र कालतः प्रधानं त्वेकांतमुपमादि । यथा कालविज्ञेपोऽयमचरणप्रतियोग्य इति ।
 नावप्रधानतु ह्याधिको नावस्तीर्थं करशरीरापेक्षया दयिको वा । तत्रेह व्येनाऽप्यधिकार इ
 ति । वीरस्य इव्यक्षेत्रकालवेदाच्चतुर्गं निक्षेपः । तत्र कृशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोऽव्य
 वीरोऽव्यार्थं संप्रामादावहुतकर्मकारितया शरीरोदिया यत्किंचित् वीर्यवद् इव्य तत् इ
 व्यवीरस्तर्जवति । तद्यथा । तीर्थरुदननवलवीर्योलोकमलोक कङ्कवत् प्रहेतुमज । तथा
 मदर दंडं रुत्वा रत्नप्रजा पृथिवी ब्रह्मवद्विनृयात् । तथा चक्रवर्तिनोपि बल दोसो नावतीता ।
 तथा पिपादिना मोहनादिसामर्थ्यमिति । क्षेत्रवीरस्तु योयस्मिन् क्षेत्रेऽद्भुतकर्मकारी
 वीरो वा यत्र वर्ण्यते । एव कालेऽप्यायोज्य । नाववीरोयस्य कोऽमानमाया लोने परीप
 दादिजिन्वात्मनोजेता । तथाचोक्तः । कोहं माणं च मायं च, लोने पचेद्वियाणिय ॥
 उक्तापचेय अण्णाणं सत्तमप्येजि एजिय ॥ १ ॥ योसदस्स सद्दस्साणं सगामेऽङ्कयेजिणे ।
 एकजिणेऽङ्कअण्णाणं एतेसपरमोज्जं ॥ २ ॥ तथा । एकोपरिचमउज्जणं, त्रियडंजिणके
 सरीमजीजाणं ॥ कदण्डुच्छदाढो मयणो गिड्डारिउजेण ॥ ३ ॥ तदेव वर्तमानस्वाम्येव परी
 पद्दोपसंगैरनुकूलप्रतिकूलैरपराजितोऽद्भुतकर्मकारित्वेन गुणनिष्पन्नात् नावतोमहावीर

अति दुखमेव धर्मः स्वजायोयस्मिन् तत्तथा । एवविधे स्थाने नारकं हस्ते पादैर्वध्वा त
त्र प्रक्षिपन्ति क्षिप्वाच शत्रुमिव दमैः समारजते ताडयन्ति ॥ १३ ॥ (जजति) बा
लस्य नारकस्य व्यथेन लकुटादिप्रहारेण एष्टं जजन्ति अयोधनेर्लोहधनेः शीर्षं जिदन्ति
चूर्णयन्ति । अपिशब्दादन्यान्यप्यंगानि चूर्णयन्ति । ते निन्नदेहानारका फलकमिवोचा
न्या पार्थान्या क्रकचादिनावतप्रादिधारुतास्तप्तानिराराजिः पीडयमानास्तप्तत्रपुपानादि
के कर्मणि नियोज्यन्ते व्यापार्यन्ते ॥ १४ ॥

॥ टीका-अथायमपरोनरकयातनाप्रकारस्तमाह । (सयाकसिणमित्यादि) सदा स
र्वकालं कृत्स्नं संपूर्णं पुनरपर धर्मस्थानमुल्लस्थान दृढैर्निधत्तनिकाचिकावस्थैः कर्मनिरु
पनीतं दौकितमतीरं दुःखरूपधर्मः स्वजायोयस्मिस्तदतिदुःखधर्मं तदेवंचूते यातनास्था
ने तमत्राण नारकं हस्तेषु पादेषु च बद्ध्वा तत्र प्रक्षिपन्ति । तथा तदवस्थमेव शत्रुमिव
दृढैः समारजते ताडयन्ति ॥ १३ ॥ किंच । (जजतिबालस्तेत्यादि) बालस्य वराकस्य
नारकस्य व्यथयतीति व्यथोलकुटादिप्रहारस्तेन एष्टं जजन्ति मोटयन्ति तथा शिरोप्य
योमयेन धनेन जिदन्ति चूर्णयन्त्यपिशब्दादन्यान्यप्यंगोपागानि द्रुषणयातैश्चूर्णयन्ति । ते नार
कानिन्नदेहाश्चूर्णितागोपागाः फलकमिवोचान्या पार्थान्या क्रकचादिना अवतप्रास्तनूरुताः
सतस्तप्तानिराराजिः प्रतुद्यमानास्तप्तत्रपुपानादिके कर्मणि विनियोज्यन्ते व्यापार्यन्तइति ॥ १४ ॥

अनिजुंजिया रुद्ध असाहुकम्मा, उसुचोइया ह्विवहं वहति ॥ ९
गं डुरुद्धित्तु डुवे ततोवा, आरुस्स विञ्जति ककाणउसो ॥ १५ ॥
बाला बलान्भूमिमाणुकमंता, पविज्जल कंठइलं महंतं ॥ विव
द्धतप्पेहि विवण्णचित्ते, समीरिया कोट्टवलि करिंति ॥ १६ ॥

अर्थ-(अनिजुंजिया रुद्ध असाहुकम्माके०) रौड एवा असाधु कर्म एटले अन्य नार
कीउने हणवादिक कार्ये पापना करनार अथवा पूर्व जवना करेला एवा रौड अ
साधु कर्म तेने प्रेरता थका एटले पूर्वकृत दुष्कृतने स्मरण करावीने (उसुचोइया ह
विवहंवहति के०) सरानिघात एटले बाणादिके करी जेम हस्तिने चलाविये वाहिये
तेम ते परधार्मिको माहावतनी पेरे ते नारकीउने वाहे अथवा उंटनी पेरे वाहे एटले
चलावे (एगडुरुद्धित्तुडुवेततोवा के०) तेना उपर एक वे अथवा त्रणरूपे आरुढ थड
ने दुख थापे (आरुस्सविञ्जतिककाणउसोके०) क्रोधेकरीने ककाणउ एटले तेना मर्म
स्थानकने आरादिके करी विधे ॥ १० ॥ (बालाके०) अह एवा नारकीने (बलाके०) बला
त्कारे करी (पविज्जल के०) रक्त अने परु तद्रूप रौड कर्दमे करी विषम तथा

यथाश्रुतं त्वया श्रुत्वा च यथानिशंतमित्यवधारितं यथा दृष्टं तथा सर्वं ब्रूयाच्चक्ष्वेति ॥२॥

खेयन्नेसे कुसले (सुपन्नेपा०) महेसी, अणतनाणीय अणंतदसी ॥

जसस्तिणो चक्षुपहृदियस्स, जाणाहि धम्मं च धिइ पेच्चहि

॥ ३ ॥ उट्ठं अद्देयं तिरिय दिमासु, तसाय जे थावर जेह पाणा ॥

सेणिच्चणिच्चेहि समिक्क पन्ने, टीवेव धम्म समिय उदाहु ॥ ४ ॥

अर्थ—एम श्री सुयर्म स्वामिने पुठ्या थका सुधर्मस्वामि श्री महावीर देवना गुण क हेडे (तेके०) ते श्री महावीरदेव (खेयन्नेके०) खेदइ एटले ससारी जीवोने कर्म वि पाक थकी उपपन्न थयु जे खेद एटले डु ख तेने जाणे जाणीने उपदेग आपी तेना डु ख टालवाने सामर्थवान तथा (कुसले के०) कर्म विदारवाने निपुण अने (महेसी के०) महोटा कपीश्वर साधु तथा (अणतनाणीय के०) अनंत अविनाशी जेनुं ज्ञान प्रगटथुने (अणतदसीके०) अनंत अविनाशी जेमनु दर्शन प्रगटथु ठे (जसस्तिणोके०) यशस्वी एटले जेनो यश त्रण ज्वनमा व्याप्योठे (चक्षुपहृदियस्स के०) लोकने च हुनूत समानठे केमके लोकना जावना जे जेद ते सर्व परिकेठे माटे लोकने चहुने स्थानके वर्तेठे (जाणाहि धम्मच के०) एवा श्री महावीर प्रणीत जे श्रुत चारित्ररूप धर्म तेने धर्म जाणो (धिइ के०) तथा तेज सयमने विपे धृति एटले धैर्यपणु तेप ण श्रीमहावीरनोज (पेहि के०) प्रेक्ष्यो एटले देखो एटले श्रुत चारित्ररूप सयमने विपे जेहने रतिठे धैर्यठे ॥ ३ ॥ (उट्ठअद्देयतिरियदिमासु) के० उचोनीचो अने ति ठो एटले चौदराज लोक माहे पूर्वादिक अठार इव्य दिशाठ अने अठार नावदिशाठ मध्ये (तसायजेथावरजेहपाणा के०) जे बेंडियादिक त्रस प्राणी अने एकैडी पृथवि यादिक जे स्थावर प्राणीउठे (सेणिच्चणिच्चेहिसमिक्कपन्ने के०) तेने जगवत नित्या नित्य जेदे इव्य पर्याय जेदे सम्यक् प्रकारे जाणे एवा श्रीमहावीर वीतराग देव ते णे ससार समुद्ग माहे पडता बुडता प्राणीने (टीवेव के०) क्षीण समान एवो (समि य के०) समजावि (धम्म के०) यर्म (उदाहु के०) कह्यो ठे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—सजगवान् वीर खेद प्राणिना कर्मविपाकज डु ख जानातीति खेदइ कुश लोनिपुणोमहर्षिस्तपश्चरणानुप्रायी अनंतज्ञानी अनंतदर्शीच । विज्ञेयग्राहक ज्ञानं सा मान्यग्राहक दर्शनं तेदेअपि यस्यानते तस्य यशस्विनोजगवतो लोकस्य चक्षु पथे लो चनमार्गे स्थितस्य जवम्यकेवलिनइत्यर्थ । तस्य धर्म ससारतारणसमर्थे धृतिं च संय मनिश्चलतां जानीये । तत (पेहिति) कथय । अथवा तथैवेति यथा यर्मस्तथा धृतिर्गपी

डुकडिणो अणंति, अहोय राउं परितप्पमाणा॥ एगंतकूमे नरए
महंते, कूमेण तत्ता विसमे हताउं ॥ १८ ॥

अर्थ—अही नाम शब्द सनावनाने अर्थे जाणवो (वेयालिए के०) विकूय्यो एवो (महानितापे के०) माहा ड खनु कारण (एगायते के०) घणो लांवो एवो (पव्वयके०) पर्वत नरकमाहे (अतरिक्के के०) आकाश पर्यंत उच्चोविकुर्वे निष्पाढे (तत्ताके०) त्या ते पर्वत उपरथी (बहूकुरकम्मा के०) अत्यंत पापकर्मना करनार एवा घणा नारकी पडता थ का अधिकाररूपे दृष्टीये कांइ पण देखे नही परंतु हस्त स्पर्श मात्रे थाय अने चडता थका तो परमाधार्मिक तेने (हम्मति के०) ह्मणे पीडा आपे त्या (परसहस्ताणमुदुत्तगाणके०) हजार थकी घणा मुदुत्त अधिक एटले उपलक्षणथी घणा काल सुयी एवु ड ख पामे ॥ १७ ॥ (डुकडिणो के०) ते नारकी माहा पाप कर्मना करनार ते (सबा हिया के०) सबाहिता एटले अत्यंत पीडया थका (अणंति के०) आक्रंद करे (अहोयराउं परितप्पमाणा के०) अहोरात्र परितप्तमान थका करुण आक्रंद करे (एगंतकू मे नरएमहंते के०) एकांत एटले निश्चयरूप कूट एटले ड खोत्पत्तिनु स्थान ज्याउं एवु महंत एटले विस्तीर्ण नरकने विषे (कूमेण तत्ता विसमेहताउं के०) त्या विषम कूट पालाढिक गलयत्राढिके करी हणाता थका आक्रंद करे ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—(वेयालिएति) नामेति संजावने । सजाव्यते यत्नरकेषु । यथातरिक्के महा नितापे महाडु खे एकशिलाघटितोदीर्घ । (वेयालिएति) वैक्रय परमाधार्मिकनिष्पादि त पर्वतस्तत्र हस्तस्पर्शिकया समारुहतोनारकाबहुकुरकर्माणोहन्यते पीडयंते सहस्र संख्याना मुहूर्ताना पर प्ररुष्टकालं प्रनूत कालं हन्यंते इत्यर्थ ॥ १७ ॥ (सबाहियाइति) डुण्ठ वियते येपाते डुण्ठतिन सबाधिता पीमिताथहनि रात्रौ च परितप्पमानाएका तेन कूटानि डु खोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन् एवविधे महति नरके कूटेन गलयत्रपाशादिना तत्र विषमे हता सुनिश्चित स्तनति ॥ १८ ॥

॥ टीका—(किंच । वेयालिए इत्यादि) नामशब्द सजावनाया । सजाव्यते एतन्नरकेषु यथातरिक्के महानितापे महाडु लैककार्ये एकशिलाघटितोदीर्घ (वेयालिएति) वैक्रि य परमाधार्मिकनिष्पादित पर्वतस्तत्र तमोरूपत्वान्नारकाणामतोहस्तस्पर्शिकतया स मारुहतोनारकाहन्यते पीडयंते बहूनि कूराणि जन्मांतरोपात्तानि कर्माणि येपा ते त या सहस्रसरख्याना मुहूर्ताना पर प्ररुष्ट कालं सहस्रशब्दस्योपलक्षणार्थत्वा त्प्रनूत का ल हन्यंतंति यावत् ॥ १७ ॥ तथा । (सबाहियाइत्यादि) समेकीनावेन वायिताः

तथाचोक्तं । जहापुमुस्तकवृत्तहातुस्तकवृत्तइत्यादि सम वा वर्ममुत्प्रावव्येनाऽऽह
उक्तवान् । प्राणिनामनुग्रहार्थं न पूजासत्कारार्थमिति ॥ ४ ॥

से सबदसी अजिन्नुयनाणी, णिरामगधे धिइमं वितप्पा ॥ अणु
तरे सब जगंसि विज्जं, गंधा अतीति अजए अणाऊ ॥ ५ ॥ स
नूइप्पे अणिए अचारी, उहत्तरे धीरे अणतचक्कु ॥ अणुत्तरे
तप्पति सूरिएवा, वइरोयणि देवतम पगासे ॥ ६ ॥

अर्थ—(सेके०) ते जगवत (सबदसीके०) सर्वदर्शि एटले लोकालोकने देखनार
वली (अजिन्नुतनाणी के०) बावीश परिसहने जीतवा थकी केवल ज्ञानी थया (णि
रामगंधेके०) निरामगध एटले मूलोत्तर गुण विशुद्ध सयम पालक तथा (धिइमके०)
धैर्यवत (वितप्पाके०) स्थितात्मा एटले समस्त कर्मना ह्वय थकी आत्म स्वरूपमांज
जे स्थित थयाठे तथा (अणुत्तरेसबजगसिविज्ज के०) अनुत्तर एटले प्रधान सर्व ज
गतमा निरुपम ज्ञाता माटे विद्वान् एटले जली बुधिवतठे तथा (गंधाअतीतेके०) ग्रंथ
थकी अतीत एटले निग्रथ बाह्यान्तर परिग्रह रहितठे (अजएके०) सप्त जय रहितठे
तेना नाम कहेंठे पेल्लु इहलोकजय बीजं परलोकजय त्रीजु आदान जय चौथु अकस्मात्
जय पाचमुं वेदना जय ठहु अपकीर्त्तिजय सातमुं मरण जय तथा (अणाऊ के०) चा
रप्रकारना आयुक्रमें करी रहितठे ॥ ५ ॥ (सेके०) ते जगवत (नूइप्पे के०) जूति
प्राज्ञ एटले अनंत ज्ञानी तथा (अणिएअचारी के०) अप्रतिबद्ध विहारी जाणवा
(उहत्तरेके०) उध एटले सत्तारूप समुद्गने तरनार (धीरेके०) धीर एटले निश्चल (अण
तचक्कु के०) अनंत ज्ञानरूप चकुना धरनार (अणुत्तरेतप्पतिसूरिएवा के०) जेम
सूर्य सर्व थकी अधिक तपे तेम जगवत ज्ञाने करी सर्व थकी उत्तम प्रधानठे (वइरोय
णिदेवतमपगासे के०) तथा वैरोचनें एटले अग्नी जेम अधिकारने दूर करी अधिक
प्रकाशकरेठे तेम श्रीमहावीर यथावस्थित पदार्थना प्रकाशक जाणवा ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—ससर्वदर्शी अजिन्नुय षाविंशतिपरीपहान् पराजित्य ज्ञान च केवलारव्य
विद्यते यस्य सज्ञानी निर्गतआमोविशोधिकोदिरूपोगधोयस्मात्सन्निरामगध । मूलोत्तर
गुणविशिष्टचारित्रइत्यर्थ । धृतिमान् स्वैर्यसपन्न स्थितात्मा निर्मलात्मा अनुत्तरव
त्कृष्ट सर्वस्मिन्जगति विद्वान् सर्वपदार्थवेत्ता ग्रंथाद्बाह्यान्त्यंतरपरिग्रहादतीतोनिर्ग्रथइ
त्यर्थ । अजय सप्तजयरहिन । नविद्यते चतुर्विधमप्यायुर्यस्यासावनायु ॥५॥ जूतिश
ब्दोत्र वृद्धा । जूतिप्रज्ञोत्तुप्रज्ञोऽनंतज्ञानइत्यर्थ । अनियतचारी उधं सत्तार तरतीति उ

न्मांतरचैरिण्डय परमाधार्मिकायद्विवा जन्मातरापकारिणोनारकाअपरेपामंगानि सरो
पसकोप समुजराणि मुसजानि गृहीत्वा जजति गाढप्रहारैरगमर्दयंति तेच नारकास्त्राण
रहिता गस्त्रप्रहारैर्निम्नवेहासुधिरमुदहतोऽधोमुखवरणितले पततीति ॥ १९ ॥
किंच (अणसियाइत्यादि) महावेहप्रमाणमहात शृगालानरकपालविकुर्विताश्चन
शिताबुचुकिता । नामशब्द सजावनाया । संजाव्यतएतन्नरकेषु । अतिप्रगल्भिताअति
धृष्टारौडरूपानिर्जयास्तत्र तेषु नरकेषु संजवति । सदाचकोपानित्यकुपितास्तेरेवचूतैः सृ
गालादिनिस्तत्र व्यवस्थिताजन्मातरकृतबहुकूर्माण शृखलादिनिर्वेदाअयोमयनिगड
निगडिताअदूरगा परस्परसमीपवर्तिनोज्ञपते खडग स्वाद्यतइति ॥ २० ॥

सयाजला नाम नदी जिडुगा, पविक्कल लोहविलीणतत्ता ॥
जंसी जिडुगंसि पवक्कमाणा, एगायताणुक्रमणं करंति ॥ २१ ॥
एयाइं फासाइ फुसति बाल, निरंतर तच्च चिरञ्छितीयं ॥ ए ह
म्ममाणस्स उहोइ ताण, एगोसय पच्चणु होइ डुक्क ॥ २२ ॥

अर्थ—(सयाजला नाम नदीजिडुगा के०) ते नरकने विपे सदाकाल पाणीए जरपूर
एवी महाविपम नदीरूप स्थानठे अंही नाम शब्द सजावनायेठे तेमा (पविक्कललोह
विलीणतत्ता के०) अंभीमा गळ्यो एवो लोहनो गोलो तेना सरखु उल्ल पाणीठे जे
पाणी पीता थका घणुं खारुं तथा उल्ल लागे माटे विपमठे (जसीजिडुगंसि पवक्कमा
णा के०) जे एवी विपम नदी तेने विपे ते नारकी प्रेक्षा थका जाता थका हाजता
थका (एगाय ताणुक्रमण करंति के०) एकाकी अशरण इवन करता परवश पड्या
थका डुख जोगवे ॥ २१ ॥ (एयाइ के०) ए पूर्वोक्त बन्ने उदेशामा जे नारकीना
डुख कह्या तेने (बालंके०) बाल अज्ञानी एवा नारकीना जीवो ते (फुसंतिके०) फरसे
वे सहन करेवे (निरंतर तच्च चिरञ्छितीय के०) जेनी निरंतर घणा काल सुधी रेहेवानी
स्थितिठे एवा नारकी त्या (एहम्ममाणस्स उहोइताणके०) हणाता थका तेने कोइपण
आण सरण एटले राखवाने समर्थ नथी (सयके०) पोते (एगोके०) एकलो थकोज
(पच्चणुहोइडुक्क के०) नाना प्रकारना पोताना उपाज्या डुख जोगवे ॥ २२ ॥

॥ टीपिका—सदा जजं यस्या सा सदाजला नाम नदी अजिडुगा विपमा पविक्कलारु
धिरादिपिड्डिला अग्नितप्तं सविलीन इवीचूत यलोह तद्वत्तया इवीचूततसलोहजलेत्य
र्थ । यस्या नद्यां प्रपद्यमानानारकाएकाकिनोऽत्राणाअनुक्रमण गमन कुर्वति ॥ २१ ॥
एते पूर्वोक्ता स्पर्शाडु खविशेषा परमाधार्मिकंरुता स्वानाविकाश्च बालं नारकं स्पृशति

अर्थ—(अणुतरधम्ममिणजिणाण के०) जे श्रीरूपनादिक प्रज्ञाववत तीर्थकरो त
 त सबधी जे निरुपम धर्म तेनो नायक एटले तेने (एषा के०) जाणो एवा (मुणी
 के०) चारित्रवान (कासव के०) काश्यपगोत्री श्रीमहावीर (आमुपन्ने के०) उता
 वली प्रज्ञानो जाण (इंदेवदेवाणमहाणुजावे के०) जेम १५ हजारो देवतानो नायक
 महाप्रज्ञाववत देवो माहे प्रवान तेम श्री महावीर केउजज्ञानी (सहस्सएतादिविण
 विसिंठे के०) सहस्स पुरुषोमा देवताना नायक जेइतेनी पेरे रिगिष्ट माहानुजाव
 जाणवा ॥ ७ ॥ (सके०) तेजगवत (पन्नयाअस्कयसागरेया के०) प्रज्ञाये एटलेबुद्धि
 ये करीने अक्षयठे वा शब्द विगोपणने अर्थेते कोनी पेरे तोके जेम समुद् जे (महो
 वहीवावि के०) महोदधी एवो स्वयचुरमण समुद् (अणंतपारे के०) निर्मल जेनु ज
 लते इत्यादिक गुणे करी अनतअपारते तेम श्रीरीरण (अणाइलेया के०) अकलुप
 अकपाइ यका (निस्कू के०) निह्वाये आजीविका करते यद्यपि नि गोप कर्मह्य करी
 त्रैलोक्यने पूज्यते तथापि निह्वाये आजीवेते परतु अक्षीणमाहानसी प्रमुख लब्धीने
 प्रयुजता नथी एवा अनेऊ गुणयुक्त श्रीमहावीरदेवते तथा (सक्केववेयाहिवईजुईम
 के०) शक्केइ देवताना स्वामी तेनी पेरे दीप्तिमान्ते ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अनुत्तर धर्मजिनानामृपनादिना संबंध्य मुनि श्रीवीरोनेता प्रणेता काश्य
 पोगोत्रेण । आद्यप्रज्ञ केवली । नेताइति ताद्वीजिकस्तुन । तद्योगे नलोकाव्ययेतिपद्यीति
 पेथाइर्ममिति कर्मणिद्वितीया । यथा इन्द्रोदेवसहस्राणा मध्ये महानुजाव । ए वाक्यालं
 कारे । दिवि स्वर्गे विशिष्टोरूपबलादिनि । एव स जगवान् सर्वेन्योऽपि विशिष्टोनेता ॥ ७ ॥ सजग
 वान् प्रज्ञायाह्योऽक्षीणज्ञानइत्यर्थ । यथा महोदधि सागर स्वयचुरमणऽवानंतपा
 रोविस्तीर्णगनीरजलोऽहोऽन्यश्रानाविलोऽकलुपललस्तथा जगवानपि अकलुपोपि मुक्त क
 र्मबंधात् यथा शक्रोदेवधिपतिर्युतिमान् दीप्तिमान् ॥ ८ ॥

॥ टीका—किंच (अणुतरमित्यादि) । नाऽस्योत्तरोऽस्तीत्यनुत्तरस्तमिममनुत्तर धर्म
 जिनानामृपनाद्वितीर्थरुता सबधिनमय मुनि श्रीमान् वर्धमानाख्य काश्यपोगोत्रेणाद्य
 प्रज्ञ केवल ज्ञानोनेता प्रणेतेति । ताद्वीजिकस्तुन तद्योगे नलोकाव्य
 मित्यत्र कर्मणिद्वितीयैव । यथा चेन्द्रोदिवि स्वर्गे देवसह
 । एमितिवाक्यालकारे । तथा नेता प्रणायकोवि
 जगवानपि सर्वेन्योऽपि विशिष्ट प्रणायकोमहानु
) असौ जगवान् प्रज्ञायतेऽनयेति प्रज्ञा त
 प्रतिहन्यते वा । तस्य हि बुद्धि बलके

अर्थ—(जजरिसंपुष्टमकासिकम्मके०) जे जीवे जेवाजावे पावला जन्मातरे कर्म कीधावे (तमेव के०) ते कर्म तेजीज विधियें (संपराए के०) सत्तारमा जमता थका चारगति नेविषेजीवने (आगञ्चतिके०) उदय आवे (एगतडुक्कंजवमझणित्ताके०) परतु नरकमाहे तो एकात नि केवल डु खरूप नव उपाज्जिने (वेदतिडुक्कीतमणत्तडुक्क के०) ते नार की जीव डु खी थका अनत्त डु ख वेदे ॥ १३ ॥ हवे उपदेश स्वरूप कहेजे (एताणि के०) ए पूर्वोक्त (एरगाणिसोच्चा के०) नरकना तीव्र डु ख सानज्जिने (धीरेके०) जे धैर्यवत् पुरुषजे ते छु करे ते देखाडेजे (नहिसएकिचण सव्वलोए के०) जेथकी नरक ना डु ख न जोगवे एवा सर्व चतुर्दश रज्ज्वात्मक लोकने विषे जेकाइ त्रस अने स्याव र जीवजे तेकोडने हणे नही तथा (एगतदिठीके०) एकात दृष्टी एटले निश्चल सम्यक्त्व धारक तथा (अपरिगहेउं के०) परिग्रह रहित एवो उतो तु शब्दथी मृपावादादि कनु वर्जन पण जाणी लेवु तथा (जोयस्स के०) लोक ते इहा प्रस्तावथकी अशुज कर्मकारी लेवो तथा कपाय लोक लेवो तेना स्वरूपने (बुद्धिक्कके०) जाणीने एवा लोकने (वस के०) वशमा (नगहे के०) नपोहोचे ॥ १४ ॥ (एवतिरिक्खेमणुयासु रेसु के०) ए जेम अशुज कर्मने नरकगति कही तेम तिर्यच मनुष्य तथा देवतानी गति एम बधिमज्जी (चतुरत्तणत्त के०) चतुर्गतिक समारने विषे अनत्त (तयणुद्धिवागं के०) तदनु रूप विपाक एटले अनत्त एवो कर्मनो जे विपाक (ससव्वमेयंइतिवेदइत्ता के०) सवुद्धिमान् सर्वमेतदितिविदित्वा एटले पमित पुरुष ए पूर्वोक्त सर्वने इति एम जा णीने जेरीते श्रीजगवते कह्योजे तेरीते (कखेक्कके०) कांक्षा करे एटले वाजे सुवाजेतोके (काल के०) काज एटले ज्यासुधी मरण प्राप्त थाय त्यांसुधी (धुयके०) धौव एटले सयमने (आयरेक्क के०) आचरे एतावता चारित्रिना जीव चतुर्गतिक संसारमा ज्ञ मण करे ते कारण माटे जाव जीव सुधी त्रिविधे दयाधर्म रूप निरतिचार चारित्र या जवाने याजे अने सर्वथा पापनो त्याग करे तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १५ ॥ इति श्री नरकविज्जिक्किनामे पाचमा अव्ययननो अर्थ संपूर्ण थयो ॥

॥ टीपिका—यत्कर्म यादृग पूर्वजन्मातरे अकार्पात् कृतं तत्तादृशमेव संपराये सत्तारे अनुगच्छति । एकातेन डु खमेव नवोयस्मिन् मएकातडु खनवस्तमर्जयित्वा डु खिनस्तमनत्त डु खवेदयति ॥ १३ ॥ एताद्वरकान् श्रुत्वा धीरोनहिस्यात्कचन प्राणिन सर्वजोके एकांतदृष्टि निश्चलसम्यक्त्वोऽ परिग्रह । तुल्यद्वान्मृपावादादिवर्जनमपि ज्ञेय । तथा लोक अशुजकर्म कारिणं तद्विपाकच संजानं बुध्यते जानीयात् नतु तस्य वश गच्छेत् ॥ १४ ॥ एवमशुज कर्मकारिणामनुमता तिर्यङ्मनुष्यामरेष्वपि चतुरंतं चतुर्गतिकमनंतमपर्यवसानं तद

उत्तरस्तथा गिरिषु मध्ये पर्वनिर्मललादिभिर्द्वीपपर्वतैर्वा इर्गोविषमः सामान्यजंनूना
 छगरोद्गो गिरिवर पर्वतप्रधान । तथाऽसौ मणिजिरौपधीजिश्च देदीप्यमानतया नौमद्व
 चूदेनैव ज्वलितइति ॥ १२ ॥

महीऽमन्मिठिते एगिदे, पन्नाय ते सुरिय सूक्ष्मेसे ॥ एव सि
 रीए उस जूरिवन्ने, मणोरमे जावइ अञ्चिमाली ॥ १३ ॥ सुदस
 एस्सेव जसौ गिरिस्स, पचुच्चई महतो पवयरस ॥ एतोवमे
 समणे नायपुत्ते, जातीजसो दंसणनाणसीले ॥ १४ ॥

अर्थ—(महीऽमन्मिठिते के०) मही एटले पृथ्वीने वचमा आवेलो जे जबूदीप
 तेना मयनागे एटले वचमा वर्तेते (एगिदे के० नगेइ एटले सर्व पर्वताना इइ सर
 खो ए मेरु पर्वत जाणवो (ते के०) ते पर्वत लोकमा (सूरिय के०) सूर्यनी पेरे (सु
 दसेसे के०) विसुद्धनिर्मल कांतिवानते एम (पन्नाय के०) प्रकर्ष करी जाणीये (एव
 के०) ए प्रकारे करी (सिरीएवत्त के०) लक्ष्मीये सहित ते मेरु रत्न (जूरिवन्ने के०)
 अनेक वर्ण करी सहितते तथा (मणोरमे जावइ अञ्चिमाली के०) मनने रमाडनार
 तथा जेनी ज्योति अर्चिमाली एटले सूर्य तेनी पेरे दशो दिशिने विपे प्रकाश पामेते ॥ १३ ॥
 हवे ए मेरु पर्वतनी उपमाउ श्रीमहावीर जगवतनी साथे जोडेते (सुदसणस्सेवज
 सो गिरिस्स के०) सुदर्शन नामा जे गिरि एटले पर्वत तेनोजे यश (पचुच्चई के०) क
 हियेते ए तेवो (महतोपवयरसके०) महोदो मेरुपर्वत जाणवो (एतोवमेके०) एमेरुनी उ
 पमाये (समणेनायपुत्ते के०) श्रमण तपस्वी ज्ञातपुत्र श्रीमहावीर देव जाणवा (केवी
 रीते तोके (जातीजसो दंसणनाणसीलेके०) जातिये करी, यश करी, दर्शने करी, ज्ञाने
 करी अने शीले करी समस्त जेटला धर्म मार्गीना प्रकाशकोते तेमा श्रीमहावीर देव प्रधानते

॥ टीपिका—महारत्नप्रजापृथिव्यामध्यदेशे जबूदीपस्तन्मध्ये स्थितोनगेइ प्रकर्षे
 ण ज्ञायते सूर्यवत् शुद्धलेश्य सूर्यसमतोजा । एव पूर्वोक्तप्रकारेण श्रिया समेरुर्नूरिवर्णो
 ऽनेकवर्णैरन्नोपेतत्वात् मनोरम अर्चिमाली सूर्यइव द्योतयति दिश ॥ १३ ॥ एतद्यश
 कीर्तनं सुदर्शनस्य गिरेर्महो पर्वतस्य एतदुपमएतत्तुल्य श्रमणोजात
 पुत्र श्रीवीर सजात्या यशसा दर्शनज्ञानान्या शीलेन वा श्रेष्ठ । अशी आदित्वान्मल
 र्थायाचप्रत्ययेन योज्य- ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच (महीइत्यादि) । मत्या रत्नप्रजापृथिव्या मध्यदेशे जबूदीपस्तस्याऽपि
 बहुमध्यदेशे नौमनस, विद्युन्मन, गधमादन मालवत, दप्रापर्वतचतुष्टयोपशोचित समनू

पुच्छिस्सु ए समणा माहणाय, अंगारिणोया परतिव्विआय ॥
 स केइ ऐंगंतद्विय धम्ममाहु, अणेलिसं साहु समिक्कयाए ॥१॥
 कदंच एणां कद दसणं से, सीलं कदं नायसुतस्स आमी ॥ जा
 णासि ए निक्खु जहातहेणं, अहासुत बूढि जहाणिस तं ॥ २ ॥

के० पुच्छिस्सुण के०) पूर्वोक्त नरकना डख सांजलीने सत्तारना नयथी वीकिपाय्या
 धैर्यवत पुरुषरूपो श्रीसुधर्म स्वामिने पूठेठे ते कोण पूठेठे तोके (समणा के०) साधु
 ना डख न जोयके०) ब्राह्मण तथा (अंगारिणोया के०) अंगारीते गृहस्थ कृत्रिया
 र जीवते तेकोइनिच्छिआयके०) अन्य तीर्थिकते शाक्यादिक तापस प्रमुख ज्ञाणवा ए
 यागक तथा (अपकहेते (सेकेइणेत के०) ते कयो एकात (द्वियके०) हितनो कर
 कनु, वर्जन पण जलिस के०) अनीहममनुजं एटले निरुपम गावतं (साधुसमिक्कयाए
 कमेकारी जेयो त्मीहाये यथास्थित तत्त्व ज्ञाने करी ज्ञातपुत्र श्रीमहावीरदेवे निरतो (ध
 लोकने (वस वे (आहु के०) कह्योठे के जेयो करी जीव सुख पामे ॥ १ ॥ (कदंचणा
 रेसु के०) ए ज्ञान वली (कददसणसे के०) दर्शन चारित्ररूप केडु तथा (सीजकह
 गति एम बनिमयरूप गीज केडुठे ए वधुं (नायसुतस्सआमीके०) ज्ञातपुत्र एटले कृत्रि
 के०), तदनुक्त सिद्धार्थ राजाना पुत्र श्रीमहावीरने विपे केडु हतुं ते (निक्खु के०) अ
 के०) मबुद्धि (जाणासिण के०) ए सर्व जेरीते तमे जाणोतो (जहातहेण के०) यथा
 णीने जेरीते सत्य निरुपण रूप (अहासुत के०) जेम तमे सानत्तुं ठे (जहाणिसतं के०)
 (काल कोतं एटले सानजलीने जेम हृदयने विपे धारण क्युठे तेम अमने (बूढिके०) कह्यो.
 सयमने

मण कदीपिका-अथ पट्टमारच्यते । पूर्वार्थयने नरकविजित्किरुका श्रीवीरेण । ततोत्र श्रीवीर
 जवाने गुणावच्यते तस्येदमादिसुत्र (पुच्छिस्सुणमिति) जवूस्वामी सुधर्माणमाह । यथा के
 इति व्रतोऽर्मेवक्तव्येतद्वद्वोमा एष्टवत अमणां साधवादयस्तथा ब्राह्मणाव्रह्मचर्या
 एतानरताअंगारिण कृत्रियादयोयेच शाक्यादय परतीर्थिकास्ते सर्वेपि एष्टवत । किंतदि
 त्याह । योसोऽम धर्म एकांतहितमाह उक्तवान् अनीहममनन्यसदृशमतुन्यमित्यर्थ ।
 साध्वी चासौ समीक्षा तत्त्वपरिज्ञितिश्च साधुसमीक्षा सासमता तथा उक्तवान् ॥१॥ तस्य
 श्रीवीरस्य ज्ञानं किञ्चुत च दर्शनं शीजच यमनियमरूपं कीदृशासीत् । हेसुधर्मस्वामिन्
 यन्मयाष्ट तद्याथातथ्येन त्वजानासि । ए वाक्याज्ज्ञारे यथाश्रुतं श्रुत्वा च यथानिशं
 तमवधारितं तथा त्व ब्रूहि इति एष्ट सुधर्मा वीरगुणानाह ॥ २ ॥

रहित एव निर्दोष शुक्ल ध्यान सुवर्णनी पेरे उज्ज्वलते अथवा गंग शब्दे उदकतु फेण ते सरसु उज्ज्वलते तथा (सखिंड के०) शंख अने चड्मा तेनीपेरे (एगतवदातसुंके के०) एकात अवदात एटले अत्यंत शुक्ल एव शुक्ल ध्यानते, तेने ध्यावे ॥ १६ ॥

॥ टीपिका-यथा निपगोगिरिवराणा गिरीणामायताना मध्ये दीर्घत्वेन श्रेष्ठस्तथा वलयायताना मध्ये रुचक पर्वत श्रेष्ठ । सहिरुचकव्यातवर्ती मानसोत्तरगिरिरिव वृत्ता यतोऽसख्येययोजनानि परिक्षेपेण स जगवान् तदुपमोजगति ससारे जूतिप्रज्ञ प्रनूत ज्ञानोमुनीना मध्ये प्रज्ञ । एव तत्स्वरूपविदुदादुरुक्तवत् ॥ १५ ॥ अणुत्तर उत्कृष्टधर्ममुदी र्यं कथयित्वा ऽनुत्तर प्रधान ध्यान ध्यायति सुष्ठु शुक्लवत् शुक्ल ध्यान अपगत गंडं दोषो यस्मात्तदपगतं निर्दोष शुक्ल । अथवा अपगडमुदकफेन तनुद्यं शंखंडवत् एकातावदातं शुक्लध्यानोत्तरजेदं ध्यायति । तथाहि । योगनिरोधकाले सूक्ष्मं काययोग निरुधन् शुक्लध्यानस्य तृतीय जेदं सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाताख्यं तथा निरुधयोगं चतुर्थं शुक्लध्यानजेदं व्युपरतक्रियमनिवृत्त्याख्यं ध्यान ध्यायतीति ॥ १६ ॥

॥ टीका-पुनरपि दृष्टांतद्वारेणैव जगवतोव्यावर्णनमाह । (गिरिवरेत्यादि) यथा नि पधोगिरिवरोगिरीणामायताना मध्ये जवुदीपेऽन्येषु वा दीपेषु दैर्घ्येण श्रेष्ठ प्रधान तथा वलयाऽऽयताना मध्ये रुचक पर्वतोऽन्येन्योवलयाय तत्त्वेन । यथा प्रधान सहिरुचक दीपांतवर्ती मानुषोत्तरपर्वतश्च वृत्तायतोऽसख्येययोजनानि परिक्षेपेणेति । तथा सज गवानपि तदुपम । यथा वाऽऽयतवृत्तान्यां श्रेष्ठश्च । एव जगवानपि जगति ससारे जूति प्रज्ञ प्रनूतज्ञातप्रज्ञयाश्रेष्ठ इत्यर्थः । तथा परमुनीना मध्ये प्रकर्षेण जानातीति प्रज्ञ । एव तत्स्वरूपविदुदादुरुदाहृतवतवक्तवत् इत्यर्थः ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् (अणुत्तरमि त्यादि) नाऽऽनुत्तर प्रधानोऽन्योधर्मो विद्यते इत्यनुत्तर । तमेवजून धर्म उत प्राबल्येन ईरयित्वा कथयित्वा प्रकाश्याऽनुत्तर प्रधान ध्यानवर ध्यानश्रेष्ठ ध्यायति ॥ तथाहि । उ त्पन्नज्ञानोजगवान् योगनिरोधकाले सूक्ष्म काययोग निरुधन् शुक्लध्यानस्य तृतीय जेदं सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाताख्यं । तथा निरुधयोग चतुर्थं शुक्लध्यानजेदं व्युपरतक्रियमनिवृत्ता ख्य ध्यायति । एतदेव दर्शयति । सुष्ठु शुक्लवत् शुक्ल ध्यान । तथा अपगत गंडमपडव्य यस्य तदपगतगम निर्दोषार्हं सुवर्णवत् शुक्लं । यदिवा गडमुदकफेन तनुद्यतिरिति नाव । तथा शंखंडवदेकातावदातं शुक्ल शुक्ल ध्यानोत्तर जेदं ध्यायतीति ॥ १६ ॥

अणुत्तरगंगं परम महेसी, असेसकम्म स विसोद्धत्ता ॥ सिद्धिं ग ते साइमणतपत्ते, नाणेण सोलेण य दसणेण ॥ १७ ॥ रुक्केसु णाते

इति नश्यते । यदिवा इव्यवीरोव्यतिरिक्तएकनविकादि । क्षेत्रवीरोयत्र तिष्ठत्यऽसौ व्या
वर्ष्यते वा कालोऽप्येवमेव । जावरीरोनोऽग्रगमतोवीरनामगोत्राणि कर्माण्यनुजवन् स
च वीरवर्धमानस्वाम्येवेति ॥ स्तवनिक्षेपार्थमाह । धुडणिकेवोचउहा, अंगतुअन्नसणेहि
द्वसुती ॥ जावेसताणगुणा, एकिण्णजेजहिंजणिया ॥ २ ॥ (धुडणिकेवोइत्यादि)
स्तुते स्तवस्य नामादिश्रुतार्था निक्षेप । तत्र नामस्थापने पूर्ववत् । इव्यस्तवस्तु कश्
रीरजव्यगरीरव्यतिरिक्तोय कटककेयूरस्त्रकूचदनादिनि मचिन्नाचित्रइव्ये क्रियतइति ।
जावतस्तु वस्तुतः सन्नूताना विद्यमानानां गुणानां ये यत्र जवति तत्कीर्तनमिति ॥
साप्रतं आद्यसूत्रसंस्पर्शद्वारेण सरुलाध्ययनसंयवप्रतिपादिका गाथा निर्गुक्तिरुदाह ।
पुडिस्तु जगुणामो, अक्क सुहम्मा तउकहेसीय । एवमहाप्पवीरो, जयमाहादु तहा जएक्का
हि ॥ ३ ॥ जव्वस्वामी आर्यसुधर्मस्वामिन श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिगुणान् पृष्ठवान्
अतोऽसावपि जगान् सुधर्मस्वाम्येवगुणविशिष्टोमहावीरइति कथितवान् । एवं चाऽसौ ज
गवान् ससारस्य जयमज्जिजव चाह । ततोयूयमपि यथा जगवान् ससार जितवान् तथै
व यत्न यित्त । साप्रत निक्षेपानंतर सूत्रानुगमेऽस्त्यजिताविगुणोपेत सूत्रमुच्चारयितव्य ।
तच्चेद । (पुडिस्तुणमित्यादि) । अस्य चाऽनंतरसूत्रेण सहाय सब १ । तद्यथा । तीर्थकरो
पट्टिणेन मार्गेण ध्रुवमाचरन् मृत्पुमुपेक्षेत्युक्तं । तत्र किञ्चूतोऽसौ तीर्थकृत् येनोप
विष्टोमार्गोऽत्येत पृष्ठवत् श्रमणायतयइत्यादि । परपरसूत्रसंबधस्तु बुद्ध्यते । यङ्कत् ।
प्रागित्येतच्च यङ्कत्तत्र प्रश्रवचन वक्ष्यते तच्च बुद्ध्यतेत्यनेन संबन्धेनाऽयातम्याऽस्य
सूत्रस्य संहितादिक्रमेण व्याख्या प्रतन्यते । साचाऽयमनंतरोक्ता बहुविधा नरकविजर्कि
श्रुत्वा ससारोद्भिन्नमनस केनेय प्रतिपादितेत्येतत् सुधर्मस्वामिनमप्राहु पृष्ठवत् ।
णमितिवाक्याजंकारे । यदिवा जव्वस्वामी सुधर्मस्वामिनमेवमाह । यथा केनैव जूतोधर्म
ससारोत्तरणे समर्थ प्रतिपादितइत्येतद्वह्वोमा पृष्ठवत् । तद्यथा । श्रमणानिग्र
थादयोत्राह्वणात्रद्वचर्याद्यनुष्ठाननिरतास्तथाऽऽगारिण कृत्रियादयोयेच शक्यादय पर
तीर्थिकास्ते सर्वेऽपि पृष्ठवत् । कितदिति दर्शयति । सकोयोऽसावेन धमे उर्गेतिप्रसृतज
तुयारकमेकातहितमाहोक्तवान् अनीदृशमतुलमित्यर्थ । तथा साव्वीचाऽसौ समीक्षा च
साधुसमीक्षा यथावस्थिततत्परिचित्तिस्तथा यदिवा साधुसमीक्षया समतयोक्तवानिति ॥
॥ ३ ॥ तथा तस्यैव ज्ञानादिगुणावगतये प्रश्नमाह । (कहचण्णमित्यादि) कथ केन
प्रकारेण जगवान् ज्ञानमप्राप्तवान् किञ्चूतं वा तस्य जगवतोज्ञान विज्ञोपावबोधक । किं
चूतं च तस्य दर्शन सामान्यार्थपरिच्छेदक जीज्ञं च यमनियमरूप कीदृक् ज्ञाता कृत्रियास्ते
षां पुत्रोजगवान् वीरवर्धमानस्वामी तस्याऽऽसीदज्जुदिति यदेतन्मया पृष्टं तत् निक्षेपोसुध
र्मस्वामिन् याथातथ्येन त्वं जानीषे सम्यगवगच्छसि । (णमितिवाक्याजंकारे) तदेतत्सर्व

क्रीडां वेदयत्यनुजवति । वनेषु च मध्ये यथा नदन देवाना क्रीडास्थान प्रधान । एव
जगवानपि ज्ञानेन केवलाख्येन समस्तपदार्थाविर्भावकेन जीलेन च चारित्र्येण यथा
ख्यातेन श्रेष्ठ प्रधानोक्तप्रज्ञ प्रवृद्धज्ञानोजगवानिति ॥ १० ॥

अणियंव सद्वाण अणुत्तरे उ, चदोव ताराण महाणुजावे ॥ गधे
सु वा चदणमाहु सेठे, एव मुणीण अपडिन्नमाहु ॥ ११ ॥ जहा
सयजू उदहीण सेठे, नागेसु वा धरणिदमाहुसेठे ॥ खोउदए
वा रसवेजयते, तवोवहाणे मुणिवेजयते ॥ १० ॥

अर्थ-जेम (सद्वाण के०) शब्दमा (अणियंव के०) स्तनित एटले मेघनी गर्ज
नानो शब्द (अणुत्तरेउके०) प्रधान एटले रुढो कह्योठे तथा (चदोवताराणमहाणुजावे
के०) जेम ग्रह नक्षत्र अने ताराने विषे चडमा महानुजाव कह्योठे तथा (गधेसुवाच
दणमाहुसेठेके०) जेमसमस्त गंधमा गोशीर्षि वावना चदन श्रेष्ठ कह्योठे (एव के०) एम
(मुणीण के०) समस्त साधुमां (अपडिन्नमाहुके०) अप्रतिज्ञा एटले आलोक परलोकनी
आशसा करवानी जेने प्रतिज्ञा नथी अर्थात् इहलोक परलोकनी आशसा रहित एवा
श्रीमहावीरने मोहोटा श्रेष्ठ कह्योठे ॥ ११ ॥ (जहासयंजुउदहीणसेठे के०) जेम स
मस्त समुद्रमां स्वयंनूरमण समुद्र श्रेष्ठ कह्योठे (नागेसुवाधरणिदमाहुसेठे के०) जेम
नागकुमार देवोमा धरणोडनामा इव श्रेष्ठ कह्योठे (खोउदएवारसवेजयतेके०) जेम इह
रसोदक समस्त रसमां प्रधान वेजयत एटले बखाण्योठे (तवोवहाणेमुणिवेजयतेके०) तेम
तप उपधाने करी तपो विशेषे करी समस्त मुनिमा श्रीमहावीर ने प्रधानबखाण्योठे ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ यथा शब्दाना मध्ये स्तनित मेघगर्जितमनुत्तर प्रधान । तुर्विजोषणे । यथा
चडोमहानुजाव श्रेष्ठ । गधेषु मध्ये यथा चदन श्रेष्ठ तज्ज्ञा आहु । त
जगवतं श्रेष्ठमाहु । किंचूतं । नास्य प्रतिज्ञा इहलोकपरलोकाशसिनी वि
॥ स्वयंजुवस्ते यत्रागत्य रमतइति स्वयंनूरमण सयथा उद
॥ नागेषु जवनपतिविजोपेषु वरणोड श्रेष्ठमाहु । (खोउदए
सइहुरसोदक समुद्रोयथा रसमाश्रित्य वेजयत प्रधान ।
मुनिर्जगवान् वेजयत प्रधान ॥ १० ॥

१) यथा शब्दाना मध्ये स्तनितं मेघगर्जितं तदनुत्त
२) यथा वा । तारकाणा च नक्षत्राणां मध्ये यथा

ति ॥ ३ ॥ कर्ध्वमयस्तिर्यक् सर्वदिक्षु चतुर्दशरज्ज्वात्मके ये त्रसा स्यावराश्च ये प्राणि
नस्तान् नित्यानित्यान्या समीक्ष्य क्वात्वा प्राज्ञो न गवान् दीपऽव प्रकाशकत्वात् धर्ममु
दाह उक्तवान् समतया । यदागम । जहापुष्पस्तकवर्षं तदा तु ठस्तकवर्ष इति ॥ ४ ॥

॥ टीका-स एव पृष्ठं सुयर्मस्वामी श्रीमन्महावीरवर्धमानम्बामिगुणान् कथयितुमा
ह । (खेचन्नएतेऽत्यादि) स जगवान् चतुस्त्रिंशदतिगयसमेत खेदं सत्सारातर्वर्तिना
प्राणिना कर्मविपाकजं दुःखं जानातीति खेदकोऽङ्गं स्वापनोदनसमर्थोपदेष्टव्यमनात् । यद्वि
या क्षेत्रज्ञो यथावस्थितात्मस्वरूपपरिज्ञानादात्मज्ञऽति । अथवा क्षेत्रमाकाशं तद्विज्ञाना
तीति क्षेत्रज्ञो लोकालोकस्वरूपपरिज्ञातेत्यर्थः । तथा जावकुशानपृथिव्यकर्मरूपान् लुना
ति विनष्टि कुशलं प्राणिना कर्मोद्भिचये निपुण इत्यर्थः । आद्यु शीत्रं प्रज्ञा यस्याऽऽवा
द्युप्रज्ञः । सर्वत्र सदोपयोगान्नद्वन्द्वस्यऽव विचित्य जानातीति जाव । महर्षिरिति कचित्पा
ठः । महाश्वास्तावपिश्च महर्षिरत्यतोऽग्रतः पश्चरणा नुप्रायित्वा दत्तुं लपरीपहोपसर्गसह
नाच्चेति । तथा अर्धतमविनाश्यनतपदार्थपरिष्ठेदकं वा ज्ञानं विशेषग्राहकं यस्यास्ता
वनतज्ञानी । एव सामान्यार्थपरिष्ठेदकत्वेनाऽनतदर्शी । तदेव जूतस्य जगवतो यशो नृसु
रासुरातिशाय्यतुल्यं विद्यते यस्य स यशस्वी तस्य लोकस्य चक्रं पथे लोचनमार्गे नवस्य केव
ल्यवस्थायां स्थितस्य लोकानां सूक्ष्मव्यवहितपदार्थाविर्भावनेन चक्रजूनतम्यं वा जानीष्य
गच्छ । धर्मं सत्सारोद्धारणस्वजाव तत्प्रणीतं वा श्रुतचारित्राख्यं तथा तस्यैव जगवतस्तथोप
सर्गितस्याऽपि निष्प्रकृपा चारित्राचलनस्वजाव धृतिं संयमे रति तत्प्रणीता वा प्रेक्ष्य स
म्यकुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेति । यद्विवा तैरेव श्रमणादिनि सुयर्मस्वान्यनिहितो
येथा त्वं तस्य जगवतो यशस्विनश्चक्रपथे व्यवस्थितस्य धर्मं धृतिं च जानीषे । ततोऽस्मा
कं (पेहिति) कथयेति ॥ ३ ॥ साप्रत सुयर्मस्वामी तज्जुणान् कथयितुमाह । (उद्देश्य
हेयमित्यादि) कर्ध्वमयस्तिर्यक् सर्वत्रैव चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके ये केचन त्रस्पतीति
त्रसास्तेजोवायुरूपाविकलेऽप्यपचेऽप्यजेदात् त्रिधा । तथा देव स्यावरा पृथि
व्युवनरूपतिजेदात् त्रिविधा । एते श्वासादयः प्राणाविद्यन्ते देवा न प्राणिन इत्यनेन
च शाक्यादिमतनिरासेन पृथिव्यादिकेऽप्यप्याणामपि जीवत्वम्वेदितं न्वति । सजगवास्ता
न् प्राणिन प्रकर्षणं केवलज्ञानित्वात् जानातीति प्रज्ञः नृश्च प्रज्ञो नित्यानित्यान्याऽ
व्यर्थपर्यायार्थाश्रयणात् समीक्ष्य केवलज्ञानेनाऽन्यान् पृथिव्यन्तः प्राणानायोग्यानाहेत्यु
चरेण संबोधः । तद्यथा । सप्राणिना पदार्थाविर्भावनेन नृदेवदेवैः । यद्विवा सत्सारा
पतितानां सङ्गपदेष्टव्यप्रदानतश्चाश्वासहेतुवान् इति नृदेवदेवैः । सर्वजूनतः संसारोद्धार
समर्थं श्रुतचारित्राख्यं सम्यक् इति गतं नृदेवदेवैः । नृदेवदेवैः नृदेवदेवैः नृदेवदेवैः

मृगाणां श्वापदानां मध्ये सिंह प्रधान । जरतकैत्रापेक्षया यथोदकानां मध्ये गंगोदकं प्रधानं यथा च पक्षिणां मध्ये गरुडोऽपरनामा वेणुदेव प्रधानस्तथानिर्वाणपथवेश कानां ज्ञातपुत्र श्रीवीर प्रधानो यथास्थितमोक्षार्थवादित्वात् ॥ ११ ॥ योधानां मध्ये यथा विश्वा संपूर्णा सेना यस्य स विश्वसेनश्चक्री ज्ञात पुष्पेण यथाऽरविर्द प्रधानमाहुः कृत्रियाणां मध्ये यथा दाता उपशान्ता वाक्येन वा शत्रवो यस्मात्सदा तवाक्यश्चक्रवर्ती प्रधानस्तथा कृपीणां मध्ये श्रीवर्धमान श्रेष्ठ ॥ १२ ॥

॥ टीका—(हृडीसुस्त्यादि) हस्तिषु करिवरेषु मध्ये यथा ऐरावतं शक्रवाहनं ज्ञाते प्रसिद्धं दृष्टान्तनूतं वा प्रधानमाहुस्तज्ज्ञा । मृगाणां च श्वापदानां मध्ये यथा सिंह कैसरी प्रधानस्तथा जरतकैत्रापेक्षया सज्जितानां मध्ये यथा गंगासज्जितं प्रधाननावमनुजवति । पक्षिषु मध्ये यथा गरुडमान वेणुदेवाऽपरनामा प्राधान्येन व्यवस्थित । एव निर्वाण सिद्धिकैत्राख्य कर्मच्युतिलक्षणवा स्वरूप तत्तदुपायप्राप्तिहेतुतो वा वदितुं शीघ्रं येषां ते तथा तेषां मध्ये ज्ञाता कृत्रियास्तेषां पुत्रोऽपत्य ज्ञातपुत्र श्रीमन्महावीरवर्धमान स्वामी सप्रधान इति यथावस्थितनिर्वाणार्थवादित्वादित्यर्थः ॥ ११ ॥ अपिच (जोहे सुस्त्यादि) योधेषु मध्ये ज्ञातो विदितो दृष्टान्तनूतो वा विश्वा हस्त्यश्वरथपदातिचतुर गवत्समेता सेना यस्य स विश्वसेनश्चक्रवर्ती यथाऽसौ प्रधान पुष्पेण च मध्ये यथाऽरविर्द प्रधानमाहुः । तथा कृतात् त्रायत इति कृत्रियास्तेषां मध्ये दाता उपशान्ता यस्य वाक्येनैव शत्रवः सदा तवाक्यश्चक्रवर्ती यथासौ श्रेष्ठः । तदेव बहून् दृष्टान्तान् प्रशस्तान् प्रदर्शयामासुना जगत्तं दार्ष्टान्तिकं स्वनामग्राहमाह । तथा कृपीणां मध्ये श्रीमान् वर्धमानस्वामी श्रेष्ठ इति ॥ १२ ॥

दाणाणं सेऽद्यनयण्याण, सञ्चेसुवा अणवक्क वयति ॥ तवेसु वा उत्तमवज्जचेरं, लोमुत्तमे ममणे नायपुत्ते ॥ १३ ॥ विईण से ण लवसत्तमावा, सज्जा सुहम्माव सज्जाण सेऽद्य ॥ निवाणसेऽद्य जह् सवधम्मा, ए णायपुत्ता परमही नाणी ॥ १४ ॥

अर्थ—(दाणाणसेऽद्यनयण्याण) जेम समस्त दानने विपे अजयदान श्रेष्ठ कहु (सञ्चेसुवा अणवक्कवपंति के०) जेम सत्य वचनमा निरवद्य एट्ठे जे वचनना उच्चारं करी परने पीडा उत्पन्न नथाय ते वचन श्रेष्ठ वखाण्ठे (तवेसुवा उत्तमवज्जचेरं के०) जेम सर्वं तपमा नवविध ब्रह्मगुति सहित ब्रह्मचर्य श्रेष्ठकह्योते (लोमुत्तमे ममणे नायपुत्ते के०) तेम लोकमा उत्तम श्रमण तपस्वी श्रीमहावीर देव श्रेष्ठ वखाण्ठे ॥ १३ ॥

घतर । धिया राजतेधीर । अनंततया ऽनतत्वाच्चक्रुर्ज्ञानं यस्य स तथा । यथा सूर्योऽनुत्तर सर्वाधिक तपति यथा वा वैरोचनोऽग्नि स एव प्रज्वलितत्वादिद् स यथा तमोपनीय प्रकाशयति एवमसावपि जगवान् ॥ ६ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् । (सेसवदसीत्यादि) सजगवान् सर्व जगत् चराचर सामान्ये न दृष्टुं शीलमस्य ससर्वदर्शी । तथाऽजिज्ञूय पराजित्य मत्यादीनि चत्वार्येऽपि ज्ञानानि यद्वर्तते ज्ञानं केवलाख्यं तेन ज्ञानेन ज्ञानी । अनेन चाऽपरतीर्थाधिपाधिकत्वमावेदितं जवति । ज्ञानक्रियान्यां मोक्षेति कृत्वा तस्य जगवतो ज्ञानं प्रदर्श्य क्रिया दर्शयितुमाह । निर्गतोऽपगतश्चामोऽविशोधिकोटचारख्यस्तथा गंभोविशोधिकोटिरूपोयस्मात् सजवति निराभगध । मूलोत्तरगुणजेदनिन्ना चारित्रक्रिया कृतवानित्यर्थ । तथाऽसह्यपरीपहोपसर्गाणि हुतोऽपि निष्प्रकपतया चारित्रधृतिमान् तथा स्थितोव्यवस्थितोऽज्ञोपकर्मविगमादात्मस्वरूपे आत्मा यस्य स जवति स्थितात्मा । एतच्च ज्ञानक्रिययो फलदारेण विशेषणं । तथा नात्योत्तर प्रधान सर्वस्मिन्नऽपि जगति विद्यते सतथा विद्वानिति सकलपदार्थानां कर्तृलामलकन्यायेन वेत्ता । तथा बाह्यग्रथात् सचित्तादिजेदादातराच्च कर्मरूपावतीतोऽति कातोयथातीतो निर्धैर्य इत्यर्थ । तथा न विद्यते समप्रकारमपि नय यस्याऽसावनय समस्तजयरहित इत्यर्थ । तथा न विद्यते चतुर्विधमप्यायुर्यस्य सजवत्यनायुर्दग्धकर्मवीजत्वेन पुनरुत्पत्तेरनावादिति ॥ ७ ॥ अपिच (सजूऽपस्मेऽस्यादि) । नूतिशब्दोद्वौ मंगले रक्षायाच वर्तते । तत्र नूतिप्रज्ञ प्रवृद्धप्रज्ञ । अनंतज्ञानवानित्यर्थ । तथा नूतिप्रज्ञोजगद्ज्ञानूतिप्रज्ञ । एव सर्वमगलनूतिप्रज्ञ इति । तथा अनियतमप्रतिवर्द्धं प रिग्रहोयोगाच्चरितुं शीलमस्याऽसावनियतचारी । तथाय ससारसमुद् तरितुं शीलमस्य स तथा वीरुद्धिस्तया राजत इति धीर परीपहोपसर्गाऽहोन्योवा धीर । तथा अनंतं ज्ञेयानंततया नित्यतया वा चक्रुरिव चक्रुः केवलं ज्ञान यस्याऽनंतस्यवा लोकस्य प्रदार्थप्रकाशकतया वा चक्रुर्नृतोय सजवत्यनंतचक्रुः । तथा यथा सूर्योऽनुत्तर सर्वाधिक तपति न तस्मादधिकस्तापेन कश्चिदस्ति । एवमसावपि जगवान् ज्ञानेन सर्वोत्तम इति । तथा वैरोचनोऽग्नि स एव प्रज्वलितत्वात् इक्षोयथाऽसौ तमोऽपनीय प्रकाशयति एवमसावपि जगवान् ज्ञानतमोऽपनीय यथावस्थितपदार्थप्रकाशन करोति ॥ ६ ॥

अणुत्तर धम्ममिण जिणाणं, ऐया मुणी कासव आसुपन्ने ॥ इं देव देवाण महाणुजावे सदस्सणेता दिवि णं विसिद्धे ॥ ७ ॥ से पन्नया अस्सकय सागरेवा, महोदहीवावि अणतपारे ॥ अणाइ जेया अकसाइ मुक्के (पाठांतरे निज्जु) सक्केव देवाह्विइं जुईमं ॥ ८ ॥

॥ टीका-तथा (दण्डाणमित्यादि) । तथा स्वपरानुग्रहार्थमर्थिने दीयतइति दान
 नमनेकधा । तेषा मध्ये जीवाना जीवितार्थिना त्राणकारित्वादनयदान श्रेष्ठ । तदुक्तं ।
 दीयते धियमाणस्य, कोटि जीवितमेव वा । न्नकोटि नष्टएहीयात्, सर्वोजीवितुमिच्छति
 गोपालागनादीना दृष्टांतद्वारेणार्थोबुद्धौसुखेनारोहतीति । अतोऽनयप्रदानप्राधान्यस्या
 पनार्थं कथानकमिदं । वसतपुरे नगरे अरिदमनोनाम राजा सच कदाचिच्चतुर्वधूसमेतो
 यात्तायनस्य क्रीडायमानस्तिष्ठति । तेन कदाचिच्चौरोरक्तकरवीरकृतमुंममालोरक्तपरिध ।
 नोरक्तचदनोपजितश्च प्रहृतवध्यमिडिमोरजमार्गेण नीयमान सपत्नीकेन दृष्टोदृष्ट्वा च
 तान्नि पृष्ट किमनेनाकारीति । तासामेकेन राजपुरुषेणाऽऽवेदित यथा परऽव्यापहारेण रा
 जविरुद्धमिति । ततएकया राजा विज्ञप्तोयथा योजवता मम प्राग्वर प्रतिपन्न सोऽधुना
 दीयता यथाऽहमस्योपकरोमि । किञ्चित् राज्ञापि प्रतिपन्न ततस्तया स्नानादिपुर सरमलका
 रेणाऽलकृतोदीनारसहस्रव्ययेन पचविधान् गव्वादीन् विपयानेकमह प्रापित पुनर्द्विती
 ययाऽपितथैव द्वितीयमहोदीनारशतसहस्रव्ययेन लालित । ततस्तृतीयया तृतीयमहोदी
 नारकोटिव्ययेनसत्कारित । चतुर्थ्यातु राजानुमत्या मरणाद्भित्तोऽनयप्रदानेन । ततोऽ
 सावऽन्यानिर्हसितानाऽस्य त्वया किञ्चिद्वत्तमिति । तदेव तासा परस्परबहूपकारविषये विवादे
 राज्ञाऽसावेव चौर समाहूय पृष्टोयथाकेन तव बहूपकृतमिति तेनाऽप्यजाणि । यथा न
 मया मरणमहानयनीतेन किञ्चित् स्नानादिकं सुखं विज्ञायीति । अनयप्रदानाकर्णनेन पु
 नर्जन्मानमिवात्मानमवैमीति । अत सर्वदानानामनयप्रदानं श्रेष्ठमिति स्थित । तथा स
 त्येषु च वाक्येषु च यदनवद्यमपार्प परपीडानुत्पादकं तत्तु श्रेष्ठ वदति । नपुन परपीडोत्पाद
 कं मत्प सन्नयोहितं सत्यमिति कृत्वा । तथाचोक्तं । लोकेऽपि श्रूयते वादो, यथा सत्येन कौशि
 क ॥ पतितोयधपुकेन, नरके तीव्रवेदने । अन्यच्च । तदेवकाणकाणस्ति पद्मगपद्मगत्तिवा ।
 बाह्यिवाह्योमिति, तेषाचोरोत्तिनोवदे ॥ तपस्तु मध्ये यथैवोत्तम नवविधब्रह्मगुरुपुपेतं
 ब्रह्मचर्यं प्रधानं भवति । तथा सर्वलोकोत्तमरूपसपदा सर्वातिशायिन्या ह्यायकज्ञानदर्श
 नाभ्यां शीघ्रेण ज्ञातपुत्रोन्नगवान् श्रमण प्रधानइति ॥ ३३ ॥ किञ्च (निर्दणमित्यादि)
 स्थितिमतां मध्ये यथा लवसत्तमा पंचानुत्तरविमानवासिनोदेवा सर्वोत्कृष्टस्थितिवर्ति
 नः । सप्तलवाभ्यायुष्मजविष्यत्तत् सिद्धिगमनमनविष्यदिति ।
 । सजाना च पर्षदाच मध्ये यथासौधर्माधिपर्षद्वेष्टा बहु
 यथा सर्वेऽपि धर्मानिर्वाणफलमेव स्वदर्शनं ब्रुवते । यत
 सर्वज्ञात् सकाशात् पर प्रधानं अन्यद्विज्ञानं नास्ति
 जाव ॥ ३४ ॥

ज्ञानारख्या साच साद्यपर्यवसाना कालतोऽव्यक्तेत्रजावैरप्यनता । सर्वसाम्येन दृष्टातांजावादे
कदेगेन त्वाह । यथा सागरइति । अस्य वा विशिष्टत्वात् विशेषणमाह । महोदधिरिव स्वयंनूर
मणइवाऽनतपार । यथाऽसौ विस्तीर्णांगनीरजजोऽहोन्यश्च । एव तस्याऽपि नगवतो
विस्तीर्णा प्रज्ञा स्वयनूरमणानतगुणोर्गनीरोऽहोन्यश्च । यथा चासौ सागरोऽनाविलोऽ
कलुपजल एव नगवानपि तथावियकर्मलेशजावादकलुपज्ञानइति । तथा कपायावियं
ते यस्याऽसौकपायी नकपायी अकपायी । तथा ज्ञानावरणीयादिकर्मबंधनाद्विमुक्तोमुक्तः ।
निक्षुरिति क्वचित्पाठ । तस्याऽयमर्थः । सत्यपि निक्षेपातरायकृये सर्वलोकपूज्यत्वेच
तथापि निक्षेपामात्रजोवित्वात् निक्षुरेवाऽसौ नाऽह्नीणमहानसाविलब्धिमुपजीवतीति ।
तथा शक्रइव देवाऽविपतिर्द्युतिमान् द्विस्तिमानिति ॥ ७ ॥

से वीरिएणं पडिपुन्नवीरिए, सुदसणेवा एणसवसेठे ॥ सुरालएवा
सिमुदागरे से, विरायए एणगुणोववेए ॥ ८ ॥ सयं सहस्साणव
जोयणाण, तिकमगे पंगवेजयते ॥ से जोयणेणवणवतिसहस्से
उडुरिसतो हेहसहस्समेग ॥ १० ॥

अर्थ—(सेवीरिएणपडिपुन्नवीरिए के०) ते नगवत श्रीमहावीर वीर्यातराय कर्मना
कृत्य यकी बलेकरी प्रतिपूर्ण वीर्यवानवे एटले सघयणादिके बलवान वे (सुदंसणेवा
एणसवसेठे के०) सुदर्शन शब्दे मेरुपर्वत ते जेम सर्व पर्वतमां श्रेष्ठे तेम नगवत पण
ऐश्वर्यगुणे करी सर्वमा श्रेष्ठे बली (सुरालएवासि के०) देवलोकना निवासी देयतामे
(सेके०) तेमेरुपर्वत (मुदाकर के०) हर्षनो करनारवे (अणोगुणोववेए के०) प्रशस्त
एवा अनेक वर्णादिक गुणे करी (विरायएके०) विराजमान एटले शोनेवे तेमू श्रीनगवानप
ण जाणवा ॥ ८ ॥ तेमेरु पर्वत (सयसहस्साणवजोयणाणके०) सतसहस्र योजन प्रमाण
सर्वांगे उच पणे जाणवो तेमज (सेके०) ते पर्वतना (तिकंमे के०) प्रण कामवे
एक जूमिमय बीजो सुवर्णमय त्रीजो वैभूर्यमयवे अने (पंगवेजयते के०) पंगवनेवे
ते वेजपति एटले ध्वजा समान शोनेवे (सेजोयणेणवणवतिसहस्से के०) ते मेरु
पर्वत एवणवति एटले नवाणु हजार योजन (उडुरिसतो के०) उचो जाणवो अने
(हेहसहस्समेग के०) नीचे जूमि मध्ये एक हजार योजननो कंदवे एम सर्व मजी
एक लाख योजन प्रमाणवे ॥ १० ॥

॥ टीपिका—सजगवान् वीर्येण बलेन प्रतिपूर्णवीर्यं सुदर्शनोमेरुर्जंबूद्वीपमध्यगतोऽ
था नगानां पर्वतानां सर्वेषां श्रेष्ठस्तथा नगवान् गुणैः श्रेष्ठः । यथाच सुरालयः स्वर्गः ॥

प्रकार कर्मेतिगोप । तथा विगता प्रलीना सवाह्यान्यंतरेषु वस्तुषु गृहिर्गार्द्धमजिलापोय
 स्य सविगतगृहि । तथा सन्निधान सन्निधि सच्च इव्यसन्निधि । वनधान्यद्विपदचतुष्पदरू
 पोनावसन्निधिस्तु मायाक्रोधादयोवा सामान्येन कपायास्तमुजयरूपमपि सन्निधिं न
 करोति जगवांस्तथाऽऽद्युप्रज्ञ सर्वत्र सदोपयोगान्नतद्व्यस्यवन्मनसा पर्यालोच्य पदार्थेप
 रिष्ठिति विधत्ते । स एव जूतस्तस्मिन् समुद्रमिव पार महाजवांथ चतुर्गतिक संसारसागरं
 बहुष्यसनाकुल सवोत्तम निर्वाणमासादितवान् । पुनरपि तमेव विशिनष्टि । अजयं
 प्राणिनां प्राणरक्षारूप स्वत परतश्च स उपदेशदानात् करोतीत्यजयंकर । तथाऽष्टप्रका
 रं कर्म विज्ञेयैषोरयति प्रेरयतीति वीर । तथाऽनन्तमपर्यवसानं नित्यं ज्ञेयानतत्वादानतं
 चक्षुरिव चक्षुः केवलज्ञान यस्य सतथेति ॥ २५ ॥ किंचाऽन्यत् (कोहचेत्यादि) निदानोद्येदेन
 हि निदानिनश्चेदो नवतीति न्यायात् सत्सारस्थितेश्च क्रोधादय कारणमतएतान्धा
 र्मदोषाश्चतुरोऽपि क्रोधादीन् कपायान्वात्वा परित्यज्य अस्मिन् जगवानर्हस्तीर्धरुत् जात
 तथामहर्षिश्चैव परमार्थतोमहर्षित्वं जवति यद्यध्यात्मदोषान जवति नान्यथेति । तथा न
 स्वत पापं सावद्यमनुष्ठानं करोति नाप्यन्यै कारयतीति ॥ २६ ॥

किरियाकिरियं वेणुवाय, अस्माणिवाय पडियञ्च ठाणं ॥ से
 सबवायं इति वेयइत्ता, उवठिए संजमदीहराय ॥ २७ ॥ से वारि
 या इति सराइत्त, उवहाणव डक्खयइयाए ॥ लोणं विट्ठिता
 आर पारं च, सब पञ्च वारिय सबवार ॥ २८ ॥ सोञ्चाय धम्म
 अरहत जासियं, समाहित अठपदोपसुद्ध ॥ तं सहहाणाय ज
 णा अणाऊ, इदावदेवाहिव आगमिस्सतित्तिवेमि ॥ २९ ॥ इति
 श्री वीरश्रुतीनाम पष्ठमध्ययन सम्मत ॥

अर्थ—(किरियाकिरियके०) कियावादीना एकजने ऐंशी जेद, अक्रियावादीना चोराशी
 जेद (वेणुइयके०) । जेद, अने (अस्माणिइयके०) अज्ञान वादीना सड
 सठ जेद ए स । ते पाखमी दर्शनीजना (अणुवायके०) अनुवाद
 एट्ठे (स्थानके०) दर्शन स्वरूप तेने (पडियञ्च के०)
 इ । ते श्रीमहावीर देव (सबवायंके०) सर्ववादने
 (धारि) करीने (संजमेसदीहरायंके०) चारित्ररूप
 थय उवठिए के०) उपस्थित एट्ठे सावधान
 उप । खी सहित रात्री जोजन तथा
 ०) निवाखाठे वली (डक्खयइ

त्र तत्राश्रमे रत ॥ शिखी मुंजीजटी वापि सिद्धयते नात्र संशय ॥ १ ॥ तथा विनयादेव मो
 कृत्येव गोशालकमतानुसारिणो विनयेन चरंतीति वैनायिकाव्यवस्थिता । तथाऽङ्गा
 नमेवैहिकामुष्मिकायाऽलमित्येवमज्ञानिकाव्यवस्थिताऽत्येव रूपं तेषामन्युपगम परि
 क्षिप्य स्वतः सम्यगवगम्य सम्यगवबोधेन तथा स एव वीरवर्धमानस्वामी सर्वमन्यमपि
 बोद्धादिकं यं कचन वादमपरान् सत्त्वान् यथावस्थितत्वोपदेशेन वेदयित्वा परिज्ञाप्यो
 पस्थितं सम्यगुद्धानेन सयमेव व्यवस्थितो न तु यथा अन्ये । तदुक्तं । यथा परेषां कथका
 विदग्धाः, शास्त्राणि रूत्वा लघुतामुपेता ॥ शिष्यैरनुज्ञामजिनोपचारैर्वर्तृत्वदोषा
 स्त्वपि तेन सति १ ॥ दीपरात्रिमिति यावज्जीव नयमोत्पानेनोद्धित इति ॥ २१ ॥ अपि
 च (सेवारिण इत्यादि) सजगवान् चारयित्वा प्रतिपिथ्य । किं तद्विद्याह । स्त्रियमिति स्त्री
 परिज्ञोगमैश्चुनमित्यर्थः । सहारात्रिजके वर्ततेऽति सरात्रिजकं । उपजन्तुण्यत्वात्स्याऽन्यद
 पि प्राणातिपातनिषेधादिकं दृष्टव्यं । तथा उपधानं तपस्तद्विद्यते यस्याऽसौ उपधानवान्
 तपोनिष्ठस्तदेव । किमर्थमिति दर्शयति । इ खयतीति इ खमष्टप्रकारं कर्म तस्य कृत्योऽपग
 मस्तदर्थः । किंच लोकं विदित्वा आरमिहलोकार्थं पारं परलोकार्थं । यद्विद्या आरं मनुष्य
 लोकं पारमिति नरकादिकं स्वरूपतस्तत्प्राप्तिहेतुं ततश्च विदित्वा सर्वमेतत् प्रवृत्तगवान्
 सर्ववारं बहुशो निवारितवान् । एतदुक्तं नयति । प्राणातिपातनिषेधादिकं स्वतोऽनुष्ठाय
 परांश्च स्थापितवान् । न हि स्वतोऽस्थितं परांश्च स्थापयितुमलमित्यर्थः । तदुक्तं । ब्रुवाणोऽपि
 न्याय्यं, स्ववचनविरुद्धं व्यवहरन्, परात्राजं कश्चिदमयितुमदात् स्वयमिति ॥ नवान्नि
 श्रित्यैव मनसि जगदाधाय सकलं स्वमात्मानं तावदमयितुमदात् व्यवसित इति ॥ तथा
 तिष्ठपरोचवनाणी, सुरमहिर्लं सिन्नियव धूयामि ॥ अणिगूहियवलरिर्लं सव्वधामेसु उक्तं
 मइ इत्यादि ॥ २२ ॥ सांप्रतं सुधर्मस्वामी तीर्थं करगुणानाख्याय स्वशिष्यानाह (सोऽज्ञा
 येत्यादि) श्रुत्वा च दुर्गतिधारणाद्धर्मं श्रुतचारित्राख्यमर्हं जिज्ञापितं सम्यगारख्यातमर्थं
 पदानि शुक्तयोहेतवो वा तैरुपशुद्धमवदात् सद्युक्तिकं सहेतुकं वा । यदि वाऽर्थैरनिर्धेयं पदं
 अवाचकं शब्दं उप सामीप्येन श्रुद्धं निर्दोषं । तमेव नूतमर्हं जिज्ञापितं धर्मं श्रद्धावान्
 स्थाऽनुतिष्ठतो जनालोकाश्च नायुपोऽपगतायुः कर्माणं सतः सिद्धां सायुषश्चेष्टाया
 देवाधिपात्रागमिष्यतीति । इति शब्दः परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्वत् ॥ २३ ॥ इति वीर
 स्रवाख्यं पष्ठमध्ययनं परिसमाप्तमिति ॥ अथ सख्या ३००

हवे सातमु अध्ययनं प्रारंभिये ठैये उच्च अध्ययनने विपे श्रीमहावीरनु स्तवन क
 रता श्रीमहावीरने मुशीज कहा, हवे आ सातमां अध्ययनने विपे ते थकी विपरीत
 कुशीजिया होयठे जे अरद्वष्ट घटीकाने न्याये ससारमांहे त्रमण करे तेनु स्वरूप कहेवे.

जह मामलीवा, जस्सि रति वेययंती सुवन्ना ॥ वणेषु वाणंदण
माहु सेठं, नाणेण सीलेण य जूतिपत्ते ॥ १८ ॥

अर्थ-ते जगवत शैलेसी अवस्थाये शुक्लध्यानना चोथा जेदने अनंतर (साइके०) सादि अने (अणुतके०) अनत एवी (सिद्धिगते के०) सिद्धिगतिने विपे पोहोता ते सिद्धिकेवीने तोके, (अणुतरग के०) सर्वमा उत्तम तथा लोकने अग्रे वर्तमानते ते कारण माटे (परममहेसी के०) परम प्रधान मोहोटा रूपीश्वर श्रीमहावीर देवते जे (नाणेणसीलेणयदसणेणके०) ज्ञाने करी दर्शनेकरी चारित्रशीलेकरी (असेसकम्मसविसोहइत्ताके०) समस्तज्ञानावर्णादिक आतेकर्मने शोधी कर्म खपावीने मुक्तिनेविपे (पत्तेके०) पोहोता. ॥१७॥ वली उपमाये करी जगवतने स्तवेते, (जहके०) जेम (रुकेसुके०) वृद्धो माहे (णातेके०) प्रसिद्ध देवकुरु उत्तरकुरुने विपे व्यवस्थित एवु (सामलीवाके०) सात्मली वृद्ध मोहोदुंते (जस्सिके०) जेनेविपे (सुवन्नाके०) सुवर्ण कुमारकादिक सुवनपति देवो आवीने (रतिवेयपती के०) रतिवेदेते एटले क्रीडा रूप सुख नोगवेते तथा जेम (वणेषुवाके०) वनने विपे (णदण के०) नंदन वन (सेठंके०) श्रेष्ठ (आहुके०) कष्टुठे उत्तम शोनाये करी सहित कष्टुठे तेम (नाणेणसीलेणयजूतिपत्ते के०) ज्ञान अने शील एटले चारित्र तेणे करी, श्री महावीर महाप्राज्ञ एटले मोहोटा जाणवा ॥१८॥

॥ टीपिका-अनुत्तरा प्रधाना अर्था च सर्वोत्तमा परमा सिद्धि गति साधनता प्राप्तोम ह्येति सअग्रेषं कर्म विशोध्यापनीय केन ज्ञानेन दर्शनेन शीलेनच कर्म क्लृपयित्वा ॥ ॥ १७ ॥ वृद्धेषु मध्ये यथा ज्ञात प्रसिद्धोदेवकुरुस्थित कूटशात्मलीवृद्ध । यस्मिन्वृद्धे सुपर्णजवनपतिविशेषारति क्रीडा वेदयतीति । वनेषु मध्ये यथा नंदन वन श्रेष्ठमाहुस्तथा जगवान् ज्ञानेन शीलेनच श्रेष्ठोन्नतिप्रज्ञ प्रवृद्धज्ञान ॥ १८ ॥

॥ टीका-अपिच (अणुतरगमित्यादि) तथाऽसौ जगवान् शैलेऽवस्थापादितशुक्लध्यानचतुर्थजेदानंतर साद्यपर्यवसाना सिद्धि गति पंचर्मा प्राप्त । सिद्धिगतिमेव विशिनष्टि । अनुत्तरा चार्सा सर्वोत्तमत्वादग्न्याच लोकाग्रव्यवस्थितत्वादनुत्तराग्न्या ता परमा प्रधाना महर्षिरसावर्त्यतोयतपोविशेषनिष्ठसदेहंत्वादथग्रेषं कर्म ज्ञानावरणादिकं विशोध्यापनीय च विशिष्टेन ज्ञानेन दर्शनेन शीलेनच क्लृपिकेन सिद्धि गति प्राप्त इति मीजनीयं ॥ १७ ॥ पुनरपि दृष्टातद्वारेण जगवत स्तुतिमाह । (रुकेसुणाएइत्यादि) वृद्धेषु मध्ये यथा ज्ञात प्रसिद्धोदेवकुरुव्यवस्थित शात्मलीवृद्ध सच जवनपतिक्रीडास्थान । यत्र व्यवस्थिताअन्यतश्चागत्य सुपर्णजवनपतिविशेषारतिं रमण

॥ टीका-उक्त पष्ठमध्वेयनं साप्रतं सप्तममारज्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहाऽनतराध्वेयने महावीरगुणोत्कीर्तनतः सुशीजपरिज्ञापकता । तदनंतरं तद्विपर्यस्ता कुशीला परिज्ञाप्यते । तदनेन संबधेनाऽऽयातस्याऽध्वेयनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्यावर्णनीयानि । तत्राप्युपक्रमात्तर्गतोर्थाधिकारोऽयं ॥ तद्यथा । कुशीना परतीर्थिका पार्श्वस्थादयोवा स्वयूय्याश्चशीजाश्च गृहस्थाः परि समंतात् जाप्यते प्रतिपाद्यते तदनुष्ठानतस्तद्विपाकदुर्गतिगमनाश्च निरूप्यतइति । तथा तद्विपर्ययेण क्वचित्सुशीलाश्चेति । निष्पत्तिविधा । उच्यते नामसूत्रालापकनेदात् । तत्रौघनिष्पन्ननिष्केपेऽध्वेयनं नामनिष्पन्ने कुशीजपरिज्ञापेति । एतदधिरुत्य निर्युक्तिरुदाह । शीलेचउक्कं द्वे, पावरणानरणजोयणादीसु ॥ जावेउ उहशीज अजित्कमासेवणा चेव ॥ ८८ ॥ (शीलेचउक्कमित्यादि) शीले शीजविषये निष्केपे क्रियमाणे चतुष्कमिति नामादिश्रुतार्था निष्केपः । तत्राऽपि नामस्थापने कुप्से तदनादृत्य इव्यमिति इव्यशीज प्रावरणानरणजोजनादिषु इष्टव्यः । अस्याऽयमर्थः । योहि फलनिरपेक्षस्तत्स्वजावादेव क्रियासु प्रवर्तते सतञ्जीजस्तत्रेह प्रावरणशीजइति । प्रावरणप्रयोजनानावेऽपि ताञ्हीदयान्नित्यप्रावरणस्वजावप्रावरणे वा दत्तावधानः । एवमानरणजोजनादिष्वपि इष्टव्यमिति । योवा यस्य इव्यस्य चेतनाचेतानादे स्वजावस्तद् इव्यशीजमित्युच्यते । जावशीज तु द्विधा उवशीजमानीदृष्यसेवनाशीजमिति । तत्रौघशीज व्याचिख्यासुराह । उहेसीजविरति, विरयाविरिश्यअविरतीअसीज ॥ धम्मेषाणतवादी, अपसब्बअहम्मकोवादी ॥ ८९ ॥ (उहेत्यादि) । तत्रौघ सामान्यः । सामान्येन सावद्ययोगविरतोऽविरतोवा शीजवान् जण्यते तद्विपर्यस्तोऽशीजयानिति । आनीदृष्यसेवाया त्वनवरतसेवनाया तु शीजमिति ॥ तद्यथा । धर्मे धर्मविषये प्रशस्तं शीजं यद्धताऽनवरता पूर्वज्ञानार्जनं विशिष्टतपकरणं वा । आदिग्रहणादनवरतानिग्रहणादिकं परिगृह्यते । अप्रशस्तनावशीजं त्वधर्मप्रवृत्तिर्वाह्या । आतरा तु क्रोधादिषु प्रवृत्तिः । आदिग्रहणात् शेषकपायाश्चौर्यान्प्राख्यानकलहादयः परिगृह्यतइति ॥ साप्रतं कुशीजपरिज्ञापकस्यस्याऽध्वेयनस्याऽन्वर्थता दर्शयितुमाह । परिज्ञासियाकुशीजाय, एवजावति अविरताकेऽ ॥ सुत्तिपसंसा सुद्धो, कुत्तिडुगुठाअपरिसुद्धो ॥ ९० ॥ (परिज्ञासियाइत्यादि) । परि समंतात् जापिता प्रतिपादिता कुशीजा कुत्तिस्तशीजा परतीर्थिका पार्श्वस्थादयश्च । चशब्दात् यावत् केचनाऽविरताअस्मिन्नित्यतइदमध्वेयनं कुशीजपरिज्ञापेत्युच्यते । किमिति कुशीजाअगु-द्वगृह्यते इत्याह । सुरित्यपि निपातः प्रगसाया गु-द्वविषये वर्तते । तद्यथा सौराज्यमित्यादि । तथा कुरित्ययमपि निपातोऽगुप्तायामगु-द्वविषये वर्तते । कुतीर्थं कुग्रामइत्यादि । यदि कुत्तिस्तशीजा कुशीजा कथं तर्हि परतीर्थिका पार्श्वस्थादयश्च तथाविधानवतीत्याह । अफा सुपपडिसेविय, णामसुक्कोयशीजवादीय । फा, अफासुयामोअञ्जुजता ॥ ९१ ॥

चडोमहानुनाय सकलरजनिवृत्तिकारिण्या कात्यामनोरम - श्रेष्ठ । गंवेष्ट्विति गुणगुणि
नोरनेदान्मतुजलोपादा । गयवत्सु मध्ये यथा चदन गोशीर्षिकाख्य मलयज वा तज्ज्ञा
श्रेष्ठमाहु । एव मुनीना महर्षीणा मध्ये जगवत् नाऽस्य प्रतिज्ञा इहलोकपरलो
काना गमिनी विद्यते इत्यप्रतिज्ञस्तमेवचूतं श्रेष्ठमाहुरिति ॥ १९ ॥ अपिच । (जहा
सयनूडत्यादि) स्वयं जवतीति स्वयंजुवोदेवास्ते तत्राऽऽगम्य रमतीति स्वयंनूरमणस्तदे
वमुदधीना समुद्राणा मध्ये यथा स्वयंनूरमण समुद्र समस्त दीपसागरपर्यंतवर्ती श्रे
ष्ठ । प्रधानोनागेषु च जवनपतिविशेषेषु मध्ये धरणोऽ नागोऽ यथा श्रेष्ठमाहु । तथा (खो
वदएऽति) इक्षुरसोदक यस्य स इक्षुरसोदक सयथा रसमाश्रित्य वैजयत प्रधान स्व
गुणैरपरसमुद्राणा पताकेवोपरि व्यवस्थितः । एव तपःपधानेन विशिष्टतपोविशेषेण
मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिर्नगवान् वैजयत प्रधान समस्तलोकस्य महा
तपसा वैजयतीवोपरि व्यवस्थितः ॥ २० ॥

हन्तीसु ऐरावणमाहु णाए, सीहो मिगाण सज्जिलाण गंगा, प
स्कीसुधा गेरुलं वेणुदेवे, निवाणवादीणिह णायपुत्ते ॥ २१ ॥
जोहेसु णाए जह वीससेणे, पुप्फेसुवा जह अरविदमाहु ॥ खत्तीण
सेठे जह दत्तवक्के, इसीण सेठे तह वद्धमाणे ॥ २२ ॥

अर्थ- (हन्तीसुऐरावणमाहुणाएके०) जेम हस्तिवंते विषे इंदुवाहन ऐरावणहस्ति प्र
धान कह्योते (सीहोमिगाणके०) जेम मृग प्रमुख स्वापद जनावरोमा सिंह प्रधान कह्योते
(सज्जिलाणगंगाके०) जगतक्षेत्रनी अपेक्षाये जेमपाणीमा गगानदिनुंपाणी निर्मल कह्योते (प
स्कीसुधागेरुलंवेणुदेवेके०) जेम समस्त पक्षीजमा गरुड मोहोटी कह्योते अपरनामे वेणुदेव
ए जेम प्रधान कह्योते (निवाणवादीणिहके०) तेम निर्वाणजे मोक्ष मार्गे तेना स्थापन कर
नारा वादीलोक मा (णायपुत्ते के०) श्रीमहावीर मोहोटी कह्योते ॥ २१ ॥ (जहके०) जेम
(जोहेसु के०) योद्धाजुनटो मा (णाएके०) ज्ञातविदित (वीससेणेके०) विश्वसेन एटले
चक्रवर्त्ति प्रधान कह्योते (पुप्फेसुवाजहअरविदमाहु के०) जेम फूलमा अरविद कमल मो
होटी कह्योते (खत्तीणसेठेजहदत्तवक्के के०) जेम क्षत्रीमा दत्तवाक्य एटले चक्रवर्त्ति प्रधा
न कह्योते (तह के०) तेम (इसीणके०) समस्त रूपीज मा (वद्धमाणे के०) श्रीव
र्द्धमान स्वामि (सेठे के०) श्रेष्ठ कह्योते ॥ २२ ॥

॥ दीपिका-हस्तिषु यथा ऐरावतं इङ्गजं ज्ञातं प्रसिद्धं दृष्टान्तनूतमाहुस्तज्ज्ञा । यथा

ति । सर्वेपि सत्त्वा सातैपिण्डोऽखद्विपश्चेति ज्ञात्वा प्रत्युपेक्ष्य कुशाग्रीयया बुद्ध्या
पर्यालोचयेदिति । यथेति कार्यं समारज्यमाणे पीड्यमानैरात्मा दंडघते तत्समारजादा
त्मदमोच्चवतीत्यर्थः । अथर्वेऽजिरेव कार्यैरेव आयातदमादीर्घदमा । एतदुक्तं नवति । ए
तान् कायान् ये दीर्घकालं दमयति पीडयतीति तेषा यद्भवति तद्वर्जयति । ते एतेष्वेव पृथि
व्यादिकायेषु विविधमनेकप्रकारं परि समतादायुः क्षिप्रमुपसामीप्येन याति व्रजति । तेष्वे
व पृथिव्यादिकायेषु विविधमनेकप्रकारं नूयोनूय समुत्पद्यंत इत्यर्थः । यदिवा विपर्यासा
व्यत्यय सुखार्थिनि कायसमारजं क्रियते तत्समारजेणच दुःखमेवाऽप्यते नसुखमि
ति । यदिवा कुतोऽर्थिकामोद्धार्यमेतैः कार्यैर्था क्रिया कुर्वति तया ससारएव नवतीति ॥२॥

जाडपदं अणुपरिवटमाणं, तस यावरेहि विणिवायमेति ॥

से जाति जाति बहुकूरकम्मे, जं कुवती मिळति तेण बाले ॥३॥

अस्सिच लोए अड्वा परद्धा, सयग्गसोवा तद् अन्नहावा ॥

ससारमावन्न परपर ते, वधति वेदतिय डुन्नियाणि ॥ ४ ॥

अर्थ—(जाडपदं अणुपरिवटमाणं के०) एकेडियादिकथी मामीने पचेडिय पर्यंत जीव
नी जातीने तेने विपे एक स्थानकथी बीजे स्थानके परिभ्रमण करता थका (तस यावरेहिं
विणिवायमेतिके०) तस तथा स्थावर जीवने विपे विनिघातमेव एटले उत्पत्ति अनेधि
नाश पामे (सेजातिजाति बहुकूरकम्मे के०) ते कूर कर्मना करनार जाति जातिने विपे
उत्पत्ति पामीने (जकुवती मिळतितेणबालेके०) ते बाल अज्ञानी जे बली त्या डुष्ट एवा
पापकर्म करे तो बली तेहीज डुष्ट कर्म करी एटले चोर अथवा परदारा गमन इत्यादिक
दोषे बली विनाश पामे ॥ ३ ॥ (अस्सिचलोए अड्वापरद्धा के०) जे कर्म करे ते
कर्म आजन्मने विपे अथवा परजन्मने विपे विपाक आपे (सयग्गसोवा के०) अथवा
एकज कर्म सो सहस्र लाख क्रोम सख्याता असख्याता इत्यादिक घणा नवणु ही पण
विपाक आपे जेवा विधिये कर्म कखो होय तेवा विधिये जोगवे (वा के०) अथवा
(तद् के०) तथा (अन्नहा के०) अन्यविधिये पण जोगवे सिरछेदादिक हस्तपाद
छेदनादिक दुःख पामे (ससार मावन्न परपरते के०) एवीरीते ते कुशीलिया अरद्ध
घटीकाने न्याये ससारने विपे फरीफरी नव परपराये परिभ्रमण करता थका दुःख जोगवे
तथा (वधति वेदतिय डुन्नियाणिके०) एकेक छेदनादिक दुःखे पीड्या थका ते दुःखना
योगेकरी बली नवा नवा कर्म बावे तेने फरी जोगवे पण जोगव्या विना तूटेज नही ॥४॥

॥ दीपिका—जातिवध जन्ममरणे अनुपरिवर्तमाने एकेडियादिषु पर्यटन् त्रसस्या

(विष्णुसेनालवसत्तमावा के०) जेम स्थितिमा प्रवान लव सप्तम देवता एटले पंचा
 नुत्तर विमानवासी देवो कहाळे कारणके तेमनु मेनुप्यमा सात लव प्रमाण आशु कर्म
 जो जेप रहु होत तो मुक्ति पामत तेमाटेएने लव सप्तम देवो कहिये (सनासुहम्मावस
 जाणसेछा के०) अन्य सनाउमा जेम सौधर्मा सजा श्रेष्ठ कहिये (निवाणसेछाजहस
 वपम्मा के०) जेम समस्त धर्मोने विपे निर्वाण जे मोक्ष ते प्रधान कहाळे केमके
 अन्य दर्शनीउ पण पोत पोताना धर्मने विपे मोक्ष प्रवान बोलेते माटे (एणायपुत्ता
 परमडीनाणी के०) तेम ज्ञात पुत्र श्रीमहावीर थकी अन्य कोड ज्ञानी नथी एटले सर्व
 मा उत्तम ज्ञानवत श्रीमहावीर देव जाणवा ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—यथा दानाना मयेऽनयप्रदानं श्रेष्ठं । यद्भुक्तं । दीयते ध्रियमाणस्य कोटिं जीवि
 तमेव वा ॥ धनकोटिं न गृह्णीयात्सर्वो जीवितुमिच्छति ॥ १ ॥ अत्र दृष्टात । वसतपुरे
 अरिदमनोराजा चतुर्वधूक्तोऽन्यदा गवाक्षे क्रीडति तेन सपत्नीकेन चौरवधस्थान नीय
 मानोदृष्ट पत्निनि पृष्ट किमनेनापराह । एकेन राजनरेण तत्स्वरूपमुक्तं । अनेन चौर्यं
 कृतं । तत एकया पत्न्या नृपपार्श्वे पूर्वदत्तोवरो मार्गित एकदिन चौरमोच्यइति । राज्ञापि
 प्रतिपत्रं ततस्तया स्नानजो जनसत्कारादिपूर्वकमजकारैरलंकृतो दीनारसहस्रव्ययेन श
 व्वादिविषयान् प्रापितो दिनमेक पालितश्चौर । द्वितीयदिने द्वितीयया दीनारलक्ष्ययेन
 जालितस्तृतीयदिने तृतीयया दीनारकोटिव्ययेन सत्कारितश्चतुर्थ्यानु राज्ञो नुमत्या मर
 णाङ्कितो नान्यत्किंचिदुपकृतं सान्यपत्नीनिर्हसिता नानया किञ्चिदन्नमिति । ततस्तासा
 बहूपकारविषये विवादे जाते राज्ञा चौर एव कार्यं पृष्ठो यथा तव कया बहूपकृतमिति
 तेनोक्तं मया मरणमहानयनीतेन स्नानादिमुख किञ्चिन्न ज्ञात । अग्रे पुनरनयदानाकर्ण
 नात्परम सुखमनुजवामीति सर्वदानानामनयदानं श्रेष्ठमिति स्थित । सत्येषु वाक्येषु
 यदनवयं पीडानुत्पादकं वाक्यं ततश्चेष्टं । सत्यं तदेव यत्परपीडानुत्पादक । यत । लो
 केपि श्रूयते वादो यथाऽसत्येन कौशिकः ॥ पतितो वधयुक्तेन नरके तीव्रवेदने ॥ १-॥
 तथा तदेव काणकाणिति पद्मगंपद्मगति वा ॥ वाहित्र्यं वाहिरो गिति ताण चोरिति नोचते
 इति ॥ तप ह्यु यथा ब्रह्मचर्यं मुत्तम तथा लोकोत्तम भ्रमणो ज्ञातपुत्र श्रीवीर ॥ १३ ॥
 स्थितिमता मध्ये यथा लवसप्तमा पचानुत्तरविमानस्यादेवा सर्वोत्कृष्टस्थितय प्रधाना ।
 तेषां यदि सप्तलवा आशुष्कमजविष्यत्तत् सिद्धिगमनमजविष्यदिति । यथा सनाना मध्ये
 सौधर्मा सजा श्रेष्ठा । यथा सर्वधर्मानिर्वाणश्रेष्ठामोक्षप्रधाना । कुदर्शिनोपि स्वधर्मं निर्वाण
 फलदमाहुः । एव ज्ञातपुत्रात् श्रीवीरात् परो ज्ञानी नास्तीति सर्वेभ्यो अधिकज्ञान इत्यर्थः ॥ १४

रक्षं ॥ १ ॥ जइ पवित्तत्तिपायाज, अइइ वदरि गुह ससुद्धवा ॥ पुवकपाउ नचुक्कसि
अप्पाण पायसेजइवि ॥ २ ॥

जे मायर वा पियरं च हिच्चा, समणवए अगणि समारजिक्का ॥
अहाहु से लोए कुसीलधम्म, नूताइं जे हिसति आयसाते ॥ ५ ॥
उक्काजउ पाण निवातएक्का, निवावउ अगणि निवायवेक्का ॥
तम्हा उमेहावि समिक्क धम्म, ए पन्निए अगणि समारजिक्का ॥ ६ ॥

अर्थ—(जेमायरवा पियरचहिच्चा के०) जे कोइ माता पितादिकने हित्वा एटले
ठापीने अने स्वजन वर्गेनो त्याग करीने (समणवएके०) श्रमणने व्रते उतथा अर्थात् अमे
साधुवैये एवु जाणता उता (अगणि समारजिक्का के०) उद्देशादिक परिनोणे करी अ
मीनो समारज करे अथवा करावे तथा अनुमोदे (अहाहुसेलोए कुसीलधम्मके०) तैवा
पाखमी लोकते कुशीज धर्मि जाणवा एम श्रीतीर्थकर गणधरादिक कहेउ (नूताइं
जेहिसति आयसाते के०) जे पोताना आत्मसुखने अर्थे प्राणीनी हिसाकरेते ते कुशी
लिया जाणवा ॥ ५ ॥ (उक्काजउपाण निवातएक्का के०) जे अग्नि उज्वाले प्रदीप्त
करे ते त्रस अने स्थावर जीवोनो अतिपात एटले विनाशकरे अने (निवावउ अगणि नि
वायवेक्काके०) तेम वली ते अग्निने प्राणीयें करी बुजावता थका पण अनेक त्रस अने
स्थावर जीव ह्णायवे एमज अग्निने अजुआलता तथा उलवता थका पण प्राणीउनो
घात थायवे (तम्हाउ के०) तेमाटे (मेहाविके०) पन्ति सदसद्विवेकनो जाण (स
मिक्कधम्मके०) हिसानो त्याग करी तथा दयामा धर्मवे एम विमाशीने (एपन्निए अग
णिसमारजिक्काके०) पन्ति अग्रिकायनो समारज करे नही ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—ये ज्ञाततत्वामातर पितर स्वजनवर्ग हित्वा श्रमणव्रते स्थितावयमि
त्पनीरुत्वाऽग्निकाय समारजते अग्न्यागार कुर्यु पचनपाचनादौ । अथ तीर्थकृतएव
माहु सोय पाखडिलोक कुशीज कुत्सितशीजोधर्मोयस्य सतथा योजूतानि प्राणि
नोहिनस्ति आत्मसाते आत्मसुखार्थ ॥ ५ ॥ अग्निमुज्वालयन् सोग्रिकायमपरांश्च
पृथ्व्यादिजीवान् स्थावरत्रसाश्च निपातयेत् तथा अग्रिकाय निर्वापयेत् तदाश्रितान
न्याश्च प्राणिनोनिपातयेत् । अग्निज्वालकनिर्वापकयोर्योज्वालयति समहाकर्मवधक ।
तथा चागम । दोनतेपुरिसा अण्णेमसुण सदि अगणिकायं समारजति । तद्वण एगे
पुरिसे अगणिकाय उक्काजेऽ एगेपुरिसे अगणिकाय निवावेऽ तेसि जते पुरिसाण कयरे पु
रसे महाकम्मतराए अप्पकम्मतराए वा गोयमा जेण पुरिसे अगणिकाय उक्काजेऽ सेण म

पुढोवमे धुणइ विगयगेहि, नसणिहि कुबनि आसुपन्ने ॥ तरितं
समुद्धंच महाजवोधं, अजयकरे वीर अणतचक्खू ॥ २५ ॥ कोह
च माणच तहेव मायं, लोचं चउठ अश्वदोसा ॥ एआणि वंता
अरहामहेसी ए कुवई पाव ए कारवेइ ॥ २६ ॥

अर्थ—(पुढोवमेके०) जेम पृथ्वी सकल पदार्थने आधार नूतवे तेम श्रीमहावीर
सर्व सत्त्वने अजय प्रदाने करी रुडा उपदेशना दान थकी आधारनूतवे. (धुणइके०)
अष्टप्रकारना कर्म खपाव्यावे (विगयगेहि के०) विगतगृथि एटले अनिलाप रहित
थपावे वली (नसणिहिंकुबनि के०) सनिय नकरे एटले काइ पण सचय करे नही त
था (आसुपन्नेके०) उतावली प्रज्ञाना धणी एटले केवली एवा जगवत जाणवा (त
रितसमुद्धंचमहाजवोधं के०) तथा समुद्धनी पेरे तरवाने इत्तर एवो मोहोढो ससार स
मुद्ध तेने तरौने सुक्तिये पोहोतावे, वली श्रीमहावीर केवावे तोके, (अजयकरेके०) अज
य करनार एटले सर्व जीवना जयना टालनारवे तथा (वीरके०) शूरवीरवे (अणतच
क्खू के०) अनत चक्रुना धणी एटले सर्व स्वरूप देखेवें जाणोवे. ॥ २५ ॥ (कोहंचमा
णचतहेवमाय के०) क्रोध वली मान तथा माया तेमज वली (लोचके०) लोचते
परवचना रूप जाणवो (चउठके०) एचार (अश्वदोसा के०) अश्व्यात्म दोषवे तेने
ससार वधारवाना कारण जाणीने (एआणिवंता के०) एचारे कषायने ठानीने श्रीम
हावीर (अरहामहेसी के०) अरहत थया महारिषी थया ते कारण माटे (एकुव
ईपावणकारवेइ के०) श्रीमहावीर स्वामि पोते पाप करे नही तथा बीजा पासे पाप
करावे नही अने पापकर्मना करनारनी अनुमोदना पण करे नही ॥ २६ ॥

॥ दीपिका—यथा पृथ्वी सर्वसहा तथा जगवानपि तदुपम । विगतगृथिर्ज्ञानिला
पौधुनात्यपनयति कर्मेति । आशुप्रज्ञ सदायोगज्ञान सन्निधिन करोति । इत्यसन्निधिर्येन
धाव्यादिर्जावसन्निधिर्मायाक्रोधादिस्त द्विविधमपि सन्निधि न करोति सत्तरित्वा समु
द्धमिव महाजवोधं ससारप्रवाहं निर्वृतोऽजयकर प्राणिना वीरोऽनतचक्रुरनतज्ञान ॥
॥ २५ ॥ क्रोधं मानं मायां लोचं चतुर्थमध्यात्मदोषानात्मदोषरूपान् कषायान् एता
न् यात्वा त्यक्त्वा ऽर्हन्महर्षि स्वयं पापं न करोति न काम्यत्यग्न्यै ॥ २६ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (पुढोवमेऽत्यादि) सहि जगवान् यथा पृथिवी सकलाधारा व
र्तते तथा सर्वसत्त्वानामजयप्रदानतः स उपदेशदानाद्या सत्त्वाधारऽति । यदिवा यथा पृ
थ्वी सर्वसहा एव जगवान् परीपहोपसर्गान् सम्यक् सहति । तथा धुनात्यपनयत्यष्ट

वावेऽ सेण पुग्गिसे अण्णतरागं पुढिप्पिकायं समारजऽ जाय अण्णतरागं तसकायं समा
रजऽ बहुतरागं अगणिकायं समारजऽ । ते एतेणअण्णेण गोयमा एव बुवऽ ॥ अपि
चोर्कं । नूयाण ए ममाघाउं, । हव्वावेण संतउंइत्यादि । यस्मादेव तस्मान्मेवायी
सदसद्विवेक सश्रुतिक समीक्ष्य यम पापाद्धीन पडितोनाग्निकायं समारजते । सए
व च परमार्येत पडितोयोऽग्निकायसमारजकृतात् पापान्निवर्ततऽति ॥ ६ ॥

पुढवीवि जीवा आऊवि जीवा, पाणाइ संपाइम सपयति ॥ ससेय
या कठसमस्सियाय, एते दहे अगणि समारजते ॥ ७ ॥ हरिया
णि नूताणि विलवगाणि, आहार देहाय पुढो सियाई ॥ जे विद
ती आयसुह पडुच्च, पगप्पिपाणे बहुणतिवाती ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे अग्नीनो समारज करवा यकी बीजा जीवो केवीरीते हणाय ते कहेवे
(पुढवीविजीवाआऊविजीवा के०) पृथवी तेपण जीव अने आऊ एटले पाणी तप
ण जीव (पाणाइसंपाइम के०) तथा सपातिमप्राणी ते पतगीया प्रमुख (सपय
ति के०) त्या सम्यक् प्रकारे पडे तथा (ससेययाकठसमस्सियाय के०) सस्वेदजा ते
काष्ठ तथा ठाणादिकने विषे उत्पन्न थएला जीव काएनिभ्रितघुणादिककीडीप्रमुख जा
णवा (एतेदहेअगणिसमारजते के०) एटला स्थावर जगमजीवने जे अग्नीनो समार
ज करे ते दहे एटले वाली नाखे ॥ ७ ॥ तथा (हरियाणि के०) हरिकाय ते अकुरादि
क समस्त वनस्पति जाणवी ए सर्व (नूताणि के०) जीव ते (विलवगाणि के०) वि
लवक जाणवा विलवक शब्दे जीवनों आकार धारण करे जेम कलल अर्बुद मांस पे
शी एटली अवस्था गर्भमा थाय अने गर्भ प्रसव्या पठी बाल कुमार तरुण वृद्ध एट
ली अवस्था मनुष्य धारण करे तेम शाखादिक वनस्पति पण अकूर मूल स्कंध पत्र
शाखादिक विशेष जे ठे ते पण वर्द्धमान थका बाल तरुण वृद्धावस्थादिक जाव पामे
वे तथा ए हरितादिक जेठे तेना मूल पत्र शाखादिकने विषे (पुढोसियाई के०) पृथ
क् पृथक् जुदा जुदा जीव जाणवा एटला वनस्पतिने (आहारदेहाय के०) आहार
तथा शरीरने अर्थ (जेष्ठिदतीआयसुहपडुच्चके०) जे आत्माना सुखने अर्थ एटले एने
छेदना यकी माहारा आत्माने सुख थगे एवी आत्मसुखनी प्रतीते जे छेदे (पगप्पिपा
णेबहुणतिवाती के०) ते पुरुष धीगाइ पणे घणाजीवोना घातनो करनार जाणवो ॥ ८ ॥

याए के०) कर्मरूप ड ख कृत्य करवाने अर्थे (उवहाणव के०) उपधानवत यथा एट
ले तपस्या करो देह शोषवीने कर्म खपाव्या (लोमविट्ति आरपारच के०) इह लोक
अने परलोक ए वंनेने जाणीने (सबंपनूवारियसववार के०) सर्व पापना स्या
नकने प्रनूत पणे पोते वारवार निवाछावे ॥ १८ ॥ हवे श्रीसुधर्म स्वामि पोताना
शिष्य प्रत्ये कहेवे (धम्म अरहत जासियके०) अरिहतनो जापेलोजे धर्म ते केवोठे तो
के (समाहित अठपदोपसु६ के०) सम्यक् प्रकारे अर्थे करी पदे करी छु६ एटले उज्जल
शुक्ति सहित तेने (सोच्चाय के०) साजलीने (न के०) ते धर्मेने (सदहाणाय के०)
सद्वृत्ता एटले सत्य करी मानता यका (जणा के०) अनेक जन (अणक के०)
कर्म रहित ययीने अनायुष्य यथा एटले सि६ यथा (इटावदेवाहिव आगमिस्सतिके०)
अथवा आगमिक काले इडादिक पदवी पाय्या तिबेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥ १९ ॥
इति श्री वीरस्तुतिनामे ठा अथ्ययननो अर्थे समाप्त ययो

॥ दीपिका—क्रियावादिनामक्रियावादिना वैनयिकानामज्ञानिकाना स्थान पदं सम्यकप्रका
र प्रतीत्य परिष्ठित ज्ञात्वा सनगवान् सर्ववाद निवेदयित्वा सर्वकुदर्शनिना स्वरूपं ज्ञात्वा दीर्घ
काल यावज्जीव सयमे उपस्थित ॥ १७ ॥ सनगवान् स्त्रीनोग मैथुन सरात्रिजोनसहित
वारयित्वा उपलक्षणादन्यदपि प्राणातिपातादिकं ग्राह्यं । उपधानवान् तपोविज्ञेयशुक्तो
ड खरूपार्थे आर पारच लोक इह लोक परलोक च विदित्वा ज्ञात्वा प्रसुर्नगवान् सर्व
वार बहुशोनिवारितवान् । कोर्थे । अहिंसादिकं स्वयं विधाय पराश्र स्थापितवान् न
हि स्वयमधर्मे स्थित परान् धर्मे स्थापयितुमज । यदुक्तं स्तुतिरुक्ता । ब्रूवाणोपि न्या
य्य स्ववचनविरुद्ध व्यवहरन् परं नालं कश्चिदमयितुमदात स्वयमिति ॥ नवान्निश्चित्यैवं
मनसि जगदायाय सकल स्वमात्मानं तावदमयितुमदात व्यवसितइति ॥ १८ ॥ शु
त्वा धर्ममहं ज्ञापितं सम्यगाख्यातमर्थपदैर्युक्तिनिरुपशुद्धं निर्मलं तं धर्मं श्रद्धधानाज
नास्तथा कुर्वन्ति यथा नायु कर्माणं सिद्धा सायुषश्च इडाद्यादेवाधिपा आगमिष्यन्ती
ति इति ब्रवीमीति ॥ १९ ॥ इति वीरस्तवाख्यं पद्यमथ्ययन समाप्तं ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (किरिएत्यादि) तथा सनगवान् क्रियावादिनमक्रियादिनां वैनयिका
नामज्ञानिकानांच स्थान पदमन्युपगतमित्यर्थे । यदिवा स्थीयतेऽस्मिन्निति स्थानं दुर्गेति
गमनादिकं प्रतीत्य परिष्ठितं सम्यगवबुध्यत्यर्थे । एतेषां च स्वरूपमुत्तरत्र प्रत्यक्षेण व्याख्या
स्याम । लेशतस्त्वित् । क्रियैव परलोकसाधनायाऽलमित्येव वादितुं शीज्येपांते क्रियावा
दिनस्तेषां हि दीक्षातएव क्रियारूपायामोक्त्येवमन्युपगमः । अक्रियावादिनस्तु ज्ञानवादि
नस्तेषां हि यथावस्थितवस्तुपरिज्ञानादेव मोक्षः । तथाचोक्तः । पंचविंशतितत्त्वज्ञो, य

बुधा बुधाणा, एरा परे पचसिहा कुमारा ॥ जुवाणगा मन्निम थेरगाय,
(पाठातरे पोरुसाय) चयति ते आउखए पलीणा ॥ १० ॥

अर्थ—(जातिच के०) उत्पत्ति एटले मूलादिक कोमल तथा (वुडिच के०) वृद्धि एटले शाखा प्रशाखादि जे वनस्पति तेनो (विणासयंते के०) विनाश करतो होय तथा (बीयाइ के०) बीजादिक एटले तेना फलनो विनाश करतो होय तेने (अस्सजय आयदनेके०) असंयत एटले गृहस्थ अथवा प्रजित अन्यलिगी अथवा खलिगी आत्मानो दमनार कहिए तेजीय प्राणीने उपघाते पोताना आत्मानो उपघात करेवे (अहाहुसे लोएअणकूधम्मेके०) जे आत्म सुखने अर्थे हरीकायने छेदे तेने लोकमाहे अनार्य धर्मि श्रीतीर्थकर गणधर कहेवे (बीयाइजेहिसतिआयसाते के०) जे प्राणी धर्मोपदेश आत्मसुखने अर्थे बीजादिक वनस्पतिकायने छेदे, छेदावे तथा अनुमोदे तथा एवो प मोपदेश करे ते पाखनी अनार्य जाणवो ॥ ९ ॥ (गप्पाइमिज्जति के०) वनस्पतिका यना विनाशक प्राणीठ घणा जन्मसुभि गर्जादिक अउस्थाने विपे यत्तताज मरण पा मे एटले कज्ज अर्बुदादिक अवस्थाये यत्तता यकाज मरण पावे तथा जन्म्या पठी (बुधाबुधाणाके०) बोलता अणबोलता यका तथा (एरापरेके०) अन्य मनुष्य (सि हाकुमाराके०) न्हानी चोटलीना धणी कुमारावस्थाये स्थित यका मरे तथा (जुवाणगा के०) जुवानवय तरुणवय तथा (मन्निम के०) मध्यमवय (थेरगायके०) पविर व य ए सर्वे अवस्थाने विपे (आउखए पलीणा के०) आशुय्याना रूप विपे प्रजिन यका एटले स्वकर्म जोगवता दीन दुखी सुख तृष्णादिक सदन करता यका (चयंतितेके०) ते पापी जीवो शरीर त्याग करे एटले जेबु पाप समाचरे तेबु जोगवे ॥ १० ॥

॥ वीपिका—जाति पत्राङ्कुरादिनेदा वृद्धि च विनाशयन् बीजानिच फलानि विनाश यन् असयतो गृहस्थ प्रजितोवा आत्मदम परहितया आत्मानमेव हतीत्यात्मदुःख । अथेति वाक्याजकारे । आहुरुक्तवर्तोजिना । तदेवाह । सलोके निर्दयोऽनार्यधर्मा क्रूर कर्मकारी स्यात् । यो बीजानि वनस्पतिकायमात्मसुखार्थं दिनस्ति ॥ ९ ॥ वनस्पति कायोपमर्दकागर्जादिकावस्थानु म्रियते तथाऽनुवतोऽनुवतश्च व्यक्तवाचोऽव्यक्तवाचश्च तथा परे नरा पचसिहा कुमारा सतो म्रियते जुवानो मध्यमपौरुषामध्यमवयसो वृद्धाश्च । एव सर्वविस्थानु आशु रूपोऽप्रजिना सतो देह त्यजति ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच । (जातिचेत्यादि) । जातिमुत्पत्ति तथाऽकुरपत्रमूलस्कंधशाखाप्रशाखा जेवेन वृद्धि च विनाशयन् बीजानिच तत्फलानि विनाशयन् दूरितानि छिनत्तीति । असय

पुढवीय आऊ अगणीय वाऊ, तण रुक्क बीयाय तसाय पाणा॥
 जे अमया जेय जरावपाणा; संसेयया जे रसयानिहाणा ॥१॥
 एयाइं कायाइं पवेदिताइ, एतेसु जाणे पडिलेह सायं ॥ एतेण
 काएणय आयदंमे, एते सु याविप्परियासुविति ॥ ५ ॥

अर्थ—(पुढवीयआऊअगणीयवाऊ के०) पृथ्वीकाय अण्णकाय अने वायुकाय अ
 र्ही चकार थकी ए चारे निकाय सूक्ष्म अने वाटरजा नेढे करी बे प्रकारे जाणवा तथा
 (तणरुक्कबीयाय के०) तण वृक्ष बीज शालीप्रमुख वनस्पतिकाय जाणवी अने
 (तसायपाणा के०) त्रसते वेडियादिक जीव जाणवा तेना अनेक प्रकारे ते कहेवे.
 (जेअमया के०) जेइमा थकी उपना एवा पखी तथा सर्प प्रमुख तथा (जेयजरावपा
 णाके०) जे जरावते गाय प्रमुख जीव जाणवा अने (संसेययाके०) नम्बेदज एटले
 प्रस्वेद थकी उत्पन्न थयला एवा जु माकण प्रमुख जीव जाणवा वली (जेरसयानिहाणा
 के०) रसजा ते जे सोबीरादिकने विपे उपजे तेनाज वर्ण सरखा जे जीव होय ते
 जाणवा एरीते जीवना नेद कहा ॥ १ ॥ (एयाइंकायाइं पवेदिताइ के०) ए पूर्वोक्त
 पृथिव्यादिक ठ जीवनी निकाय श्रीतीर्थकर देवे कहींते (एतेसुजाणेपडिलेहसायं के०)
 ए ठ जीवनिकायजेवे ते सातामुखने जाणेवे वांटेवे एटले सर्वजीव सुखानिजाणीवे (ए
 तेणकाएणयआयदंमेके० (ए ठ कायने जे दंमे घात करे दीर्घकाल पीडा आपे तेने जे
 फल थाय ते कहेवे (एतेसुयाविप्परियासुविति के०) ते जीव एज ठ कायने विपे वि
 पर्यासमुपयंति एटले विनाश पामे अर्थात् वारवार एने विपेज परित्रमण करे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—सापत सप्तम । पूर्वस्मिन् वीरस्तवेन सुशीजतोक्ता । अत्र तद्विपरीता
 कुशीजा. परिज्ञाप्यते । यथा । (पुढवीति) पृथिवीकायिकाअण्णकायिकाअग्निकाया
 वायवश्च । चण्णदात्सूक्ष्मवाटरनेदा । तृणानि कुशादीनि वृक्षाश्चवृक्षाद्या । बीजानि शा
 व्यादीनि एते त्रयोपि वनस्पतय । त्रसा प्राणिनोर्षाडियादय । अमजा पक्षिसर्पादयो
 जरायुजागोमहिष्याजाया सस्वेदजायूकामत्कुणरुम्यादय रसजानियानादधिसौवीरा
 दिषु रूतपक्कतुल्या ॥ १ ॥ ते पूर्वोक्ता कायाजीवनिकाया प्रवेदिता कथिताजिनै. ।
 ठादसत्वात्क्षीबलिगता । एतेषु प्राणिषु सात मुख जानीहि । सर्वे जीवा सुखैपिणइति
 प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोचय। यथा एणि काये पीडयमानैरात्मा दडयते । एतत्पीडयाऽऽत्मद
 रु. स्यात् । तथा एतान ये पीडयन्ति ते एतेष्वेव पृथिव्यादिकायेषु विविध परिसमतात् आ
 शु क्षिप्रमुपयन्ति व्रजन्ति ॥ २ ॥

च नेष्ट वर्जवा यकी मोक्ष थायते ते आहार पंचकना नाम कहेते एक लक्षण वीजो प
लाडु वीजो करनी एटले दुग्ध चोथो गोमास पाचसुं मद्य (एगेयसीउदगसेवणेणके०)
तथा एकेक वादी शीतलोदकना उपनोग यकी मोक्ष कहेते एटले जेम पाणी वाह्यमल
उतारेते तेम अतरग मल पणते पाणीज उतारेते एम कहेते (दुएणएगेपवयतिमोक्षं
के०) कोइएक वली हुताशन एटले अग्नीना होम यकी मोक्षे एम प्ररूपेते जेम सुव
र्णादिकना मलने अग्नी बोलेते तेम आत्मना मलनो पण अग्नीज नाश करेते ॥ १ ॥

॥ टीपिका—हेजतवो यूयं संबुध्यध्व मनुष्यत्व दुर्लभं तथा नरतिर्यगादिगतिषु नयं
दृष्ट्वा बालिशो न मूर्खेण विवेकस्यालनोविवेकज्ञेन न लभ्यते इतिहात्वा एकातड्वाज्ज्व
रितइवाय लोक । यडुक्क । जन्मडु ख जराडु ख, रोगा य मरणाणि अ ॥ अहोड
स्के दु ससारो जड कीसति जतुणो इति । तथा तएहाड अस्सपाण कूगेठायस्स उच्चपति
ति । ड खसयसपउत्तजरिअमिवजगकालऽ । एवजूतोलोकोडुप्फर्मकारी विपर्यासमुपे
ति सुखार्थी पाप कुर्वन् ड खमेव प्राप्नोति ॥ १.१ ॥ उक्त कुशीलविपाक । अथ तद्वर्शना
न्युच्यते । इह नवे एके मूढामोक्षं प्रवदति । केन आहारस्य सपइसस्त जनयतीत्याहारस
पक्कन लवण तस्य वर्जनेन लवणवर्जनेन मोक्षं प्रवदति । लवण हि सर्वस्समूल तद
र्जनाश्च रसपचक तस्य वर्जनेन । लवणपचक चेद । सैधव १ सौवर्चलं २ विडं ३ रौम ४
नामुड्वेति । तथा पाठातर आहारतपचकवक्कणेण । आहारत आहारमाश्रित्य पचक
वर्जन । तथाहि । लघुन १ पलाडु २ करनीक्षीर ३ गोमास ४ मद्यचेति । एवमाहा
रपचकवर्जनेन मोक्षं प्रवदति । तथा एकेन शीतोदकसेवनेन सचित्तजलपरिजोगादेकै
मोक्षं वदति । यथा जलेन बाह्यमलम्य विनाशस्तथातरस्यापीत्यर्थः । एके हुतेन बन्दिहो
मेन मोक्षं प्रवदति । कोथे । ते मोक्षायाप्रिहोत्रे छुव्हति वदतिच यथाग्नि स्वर्णादी
नां मज ददति तथात्मनोपीति ॥ १ २ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (संबुध्यध्व) हेजतव प्राणिन संबुध्यध्व यूय नहि कुशी
लपापंडिकजोकसृणाय नवति । धर्मच सुडुर्जनत्वेन संबुध्यध्व । तथाचोक्त । माणुस्स
खेत्तजार्ह, कुजरुवारोगमाउयवुद्धी ॥ सवणोगहसद्धासममोयलोगमि डुल्लहाड ॥ तदेव
मरुतधर्माणा मनुष्यत्वमतिडुर्जनमिन्यवगम्य तथा जातिजरा मरणगेगोकादीनि नरक
तीर्यहुच तीप्रडु खतया नयं दृष्ट्वा तथा बालिशोनाड्ज्ञेन सदिवेकस्याऽलजइत्येतच्चा
ऽवगम्य तथा एकातडु खोय ज्वरितइव लोक ससारप्राणिगण । तथा
चोक्त । ज ५ । अहोडुस्कोदुससारो जड कीसतिपा

(अफासुयइत्यादि) अस्त्यऽय शीजशब्दस्तत्त्वानाव्ये। तथाहि । य फलनिरपेक्ष क्रियास्वा
नरणादिषु प्रवर्तते सचेह इव्यशीलत्वेन प्रदर्शित । अस्त्युपशमप्रधाने चारित्रे । तथाहि ।
तत्प्रधान शीजवानयं तपस्वीति । तद्विपर्ययेण इ शीलइति । सचेह जावशीजग्रहणेनो
पातइति । इह च यतीना ध्यानाध्ययनादिक मुक्त्वा धर्माधारशरीरतत्पालनाहारव्यापार च
मुक्त्वा नाऽपर कश्चिद्व्यापारोऽस्तीत्यतस्तदाश्रयणेनैव सुशीलत्व च चिंत्यते । तत्र कु
तीर्थिक पार्थव्यादिर्वा । अप्राशुक सचिन प्रतिसेवितु शीजमस्य सजवत्यप्राशुकप्रतिसे
वी । नामशब्द सजायनाया । जूय पुनर्धाष्ट्यांजीवतमात्मान वदितु शीज यस्य स
शीजवादी । किमित्येव यत् प्राशुकमचेतनं शीज वदति । इदमुक्तं नवति । यः प्रा
शुकमुजमादिदोपरहितमाहार जुंके त शीजवत् वदति तज्ज्ञा । तथाहि । यतयोप्राशुक
मुजमादिदोपडुपमेवाऽऽहारमजुंजाना जीजवतो जल्पते नेतरइति स्थित । नोशब्दस्य
निपातत्वेनाऽवधारणार्थत्वादिति । अप्राशुकनोजित्वेन कुशीलत्व प्रतिपादयितु दृष्टात
माह । जहणामगोयमाच, डीदेवगावारिजहगाचेव ॥ जेअग्निहोत्रवादी, जलसोयजेयऽ
हंति ॥ ९५ ॥ (जहणामेइत्यादि) यथेति दृष्टातोपेक्षेपार्थ । नामशब्दोवाक्यालंकारे ।
गौतमाइति गोत्रतिकागृहीतगिह लघुकाय वृषजमुपादाय धान्याद्यर्थ प्रतिगृहमटंति ।
तथा (चमीदेवगाइति) । चरुधरप्राया । एव वारिजइकाअब्जकृष्ण शैवलाशिनो नित्य
स्नानपानादि शयनानिरतावा । तथा ये चाऽन्येऽग्निहोत्रवादिनोऽग्निहोत्रादेव स्वर्गगमन
मिच्छति ये चान्ये जलशौचमिच्छति नागवतादयस्ते सर्वेऽप्यप्राशुकाहारनोजित्वात् कुशी
लाइति । चशब्दात् ये च स्वयूष्याः पार्थव्यादयवज्जमाद्युज्जमाहार जुजते तेऽपि कुशी
लाइति । गतोनामनिष्पन्नो निक्षेप ॥ साप्रत सूत्रालापकनिष्पन्ने निक्षेपे अस्त्वजितादि
शुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (पुढवीएइत्यादि) पृथिवी पृथिवीकायिका सत्त्वा ।
चकार स्वगतचेदसत्त्वचनार्थ । सत्त्वाऽयजेद । पृथिवीकायिका सूक्ष्माबादराश्व । ते च
प्रत्येकं पर्याप्तकाऽपर्याप्तचेदेन द्विधा । एवमपकायिकाअपि । तथाऽग्निकायिकावायुकायिका
श्च इष्टव्या । वनस्पतिकायिकान् जेदेन दर्शयति । तृणानि कुशादीनि । वृक्षाश्चाथवाद्योवी
जानि शाक्यादीनि । एव वल्लीशुटमादयोऽपि वनस्पतिचेदाऽष्टव्या । त्रस्यतीति त्रसादीइया
दय प्राणा प्राणिनो ये चामाह्नाताअंजजा शकुनिसरीसृपादय । ये च जरायुजाजवालवेष्टि
ताः समुत्पद्यते ते च गोमहिषजाविकमनुप्यादय । तथा संस्वेदाह्नाता सस्वेदजायूकामत्कु
ण्ठम्यादय ये च रसजानिधानादधिसौवीरकादिषु रूतपक्षसन्निजाइति ॥ १ ॥ नानाचेदनि
चं जीवसंघात प्रदर्याऽधुना तदुपघाते दोषं दर्शयितुमाह । (एयाइमित्यादि) । एते पृथिव्या
दय कायाजीवनिकायाजगवद्भि प्रवेदिता कथिता । गदसत्त्वान्नपुंसकजिगिता ॥ एते
पु च पूर्व प्रतिपादितेषु पृथिवीकायादिषु प्राणिषु सातं सुखं जानीहि । एतदुक्तं नव

च चेद वर्जवा यकी मोक्ष थायते ते आहार पंचकना नाम कहेते एक लगण बीजो प लाडु बीजो करनी एटले डग्य चोथो गौमास पाचसुं मद्य (एगेयसीउदगसेवणेणके०) तथा एकेन पाटी शीतलोदकना उपनोग यकी मोक्ष कहेते एटले जेम पाणी बाह्यमल उतारेते तेम अतरग मल पणते पाणीज उतारेते एम कहेते (हुएणएगेपवपतिमोर्क के०) कोइएक वली हुताशन एटले अग्नीना होम यकी मोक्षते एम प्ररुपेते जेम सुव एादिकना मलने अग्नी बोलेते तेम आत्मना मलनो पण अग्नीज नाश करेते ॥ ११ ॥

॥ टीपिका-हेजतवो यूयं सबुध्यध्व मनुष्यन्व डर्जेन तथा नरतिर्यगादिगतिषु नयं दृष्ट्वा वाजिज्ञेन मूर्खेण विवेकस्यालजोविवेकज्ञेन न जन्यते इतिज्ञात्वा एकातडुखाज्ज्व रितइवाप लोक । यडुक्तं । जन्मडु ख जराडु ख, रोगा य मरणाणि अ ॥ अहोडु खे हु ससारो जड कीसंति जतुणो इति । तथा तएहाइ अस्सपाण कूगेठावस्स नुत्तपत्ति ति । डु खसपसपवत्तंजरिअमिवजगकालइ । एवजूतोलोकोडुष्कर्मकारी विपर्यासमुपै ति सुखार्था पापं कुर्वन् डु खमेव प्राप्नोति ॥ ११ ॥ उक्त कुशीलविपाक । अथ तद्वर्जना न्युच्यते । इह नवे एके मूढामोक्षं प्रवदति । केन आहारस्य सपडसस्त जनयतीत्याहारसं पक्कन लवण तस्य वर्जनेन लवणवर्जनेन मोक्ष प्रवदति । लवण हि सर्वरसमूल तद वर्जनाश्च रसपचक तस्य वर्जनेन । लवणपंचक चेद । तेधव १ सौवर्चलं २ विडं ३ रौम ४ सामुडचेति । तथा पाठातर आहारतपचकवक्कणेण । आहारत आहारमाश्रित्य पचकं वर्जने । तथाहि । लघुन १ पलाडु २ करजीक्षीर ३ गोमास ४ मद्यचेति । एवमाह्वा रपचकवर्जनेन मोक्ष प्रवदति । तथा एकेन शीतोदकसेवनेन सचित्तजलपरिजोगादेकं मोक्षं वदति । यथा जलेन बाह्यमजस्य विनाशस्तथातरस्यापी त्यर्थे । एके हुतेन वन्दिहो मेन मोक्ष प्रवदति । कोर्थे । ते मोक्षयाग्रिहोत्रे छुव्हति वदतिच यथाग्नि स्वर्णादी ना मज दहति तथात्मनोपीति ॥ १२ ॥

॥ टीका-किंचाऽन्यत् (सबुअहेत्यादि) हेजतव प्राणिन सबुध्यध्व यूय नहि कुशी लपारंपडिकलोकसृणाय न्वति । धर्मच सुडर्जेनत्वेन सबुध्यध्व । तथाचोक्तं । माणुस्स येनजार्ड, कुजरारोगमाउयवुद्धी ॥ सवणोग्गहस-क्षासममोयलोगमि डुव्हहाइ ॥ तदेव मरुतधर्माणां मनुष्यत्वमतिडर्जेनमिन्त्यवगम्य तथा जातिजरामरणगेगशोकादीनि नरक तीर्णकुच तीव्रडु खतया नय दृष्ट्वा तथा वाजिज्ञेनाऽज्ञेन सद्विवेकस्याऽलनइत्येतच्चा ऽगम्य तथा निश्चयनयमवगम्य एकातडु खोप ज्वरितइव लोक ससारप्राणिगण । तथा चोक्तं । जन्मडु ख जराडु ख, रोगायमरणाणिय । अहोडुखोडुससारो जड कीसंतिपा

वरेषु समुत्पन्नो बहुशो विनिघात विनाशमेति सजातिमुत्पत्तिं प्राप्य बहुकूरकर्मा यत्कर्म करोति तेन कर्मणा भ्रियते हिंस्यते ॥ ३ ॥ अस्मिन् लोकेऽन्यस्मिन् जन्मनि वा कर्माणि विपाक ददति शताग्रशोवा बहुषु जन्मसु यद्यथा आचरति तथैवोदीर्यते अन्यथा वा । एव ते कुशीला सत्सारमापन्ना पर पर प्रकृष्टं प्रकृष्टं दुःखमनुभवति । आर्तध्यानो पद्मताश्चापरं वध्नन्ति वेदयन्ति च दुर्नीतानि कर्माणि दुष्टं नीतानि दुर्नीतानि दुष्कृतानि । नहि स्वकृतकर्मणो नाशोस्ति । यदुक्तं । माहोहिरेविसन्नो जीवतुम विमण्डुम्मणो दीणो । एदुवितिए ए फिहइ तं दुःखं ज पुरा रईयमिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—यथा चाऽऽतावायतदहोमोक्षार्थं तान् कायान् समारम्य तद्विपर्ययात् सत्सारमाप्नोति तथा दर्शयति । (जार्पहमित्यादि) जातीनामेकैर्द्विधादीनां पथाजाति पथ । यद्विवा जातिरुत्पत्तिर्वधोमरण जातिश्च वधश्च जातिवधं तदनुपरिवर्तमानएके द्विधादिषु पर्यटन् जन्मजरामरणानि वा बहुगोऽनुभवस्वत्तेषु तेजोवायुर्वाद्द्विधादिषु स्था यरेषु च पृथिव्यंबुवनरूपतिषु समुत्पन्नं सन् कायदमविपाकजेन कर्मणा बहुशो विनिघातविनाशमेत्यवाप्नोति सञ्चायतददोऽसुमान् जातिं जातिमुत्पत्तिमुत्पत्तिमवाप्य बहूनि कूराणि दारुणान्यनुष्ठानानि यस्य सजयति बहुकूरकर्मा स एव नूतो निर्विवेक सद्विवेकशून्यत्वात् बालश्च बालोपस्थामेके द्विधादिकाया जातौ यत्प्राण्युपमर्दकारिकर्म कुरुते स तेनैव कर्मणा मीयते त्रियते पूर्यते । यद्विवा मीडुहिंसाया मीयते हिंस्यते । अथवा बहुकूरकर्मेति चारोऽयं पारदारिकइति वा इत्येव तेनैव कर्मणा मीयते परिह्रियतइति ॥ ३ ॥ क पुनरसौ ते कर्मनिर्मायते इति दर्शयति (अस्तिचेत्यादि) यान्याष्टका रीणि कर्माणि तान्यस्मिन्नेव जानाति जन्मनि विपाक ददति । अथवा परस्मिन् जन्मनि नरकादौ तस्य कर्मविपाक ददत्येकस्मिन्नेव जन्मनि विपाक तीव्र ददति (शताग्रशोवेति) बहुषु जन्मसु येनैव प्रकारेण तदनुभवमाचरति तथैवोदीर्यते । तथा (अन्यथावेति) इदमुक्तं भवति । किंचित्कर्म तद्वत्तएव विपाक ददति किंचिच्च जन्मातरे । यथा मृगा पुत्रस्य दुःखविपाकारूप्ये विपाकश्रुतागश्रुतस्कंधे कथितमिनि दीर्घकालस्थितिकं स्वपरजन्मातरि न वेद्यते येन प्रकारेण सकृत्तथैवाऽनेकशोवा । यद्विवाऽन्येन प्रकारेण सकृत्सहसशोवा शिरःशेवादिक हस्तपादशेवादिक चाऽनुभूयतइति । तदेव ते कुशीलाञ्चायतददोऽथ तूर्गतिरुसगारमापन्नाश्चरहृष्टघटीषत्रन्यायेन सत्सारं पर्यटत पर पर प्रकृष्टं प्रकृष्टं दुःखमनुभवति । जन्मातररुत कर्मानुभवतश्चैकमार्तध्यानोपद्मताश्चापरं वध्नन्ति वेदयन्ति च दुष्टं नीतानि दुर्नीतानि दुष्कृतानि । नहि स्वकृतकर्मणो नाशोऽस्तीति नाव । तदुक्तं । माहोहिरेविसन्नो, जीवतुम विमण्डुम्मणो दीणो । एदुवितिए एफिहइ, तं दुःखं ज पुरा

(उदयंजः कम्ममलंहरेष्ठाके०) उदक जो अशुचि कर्मरूप मलने हरण करे तो (एव सुद के०) एमज शुचि एटले पुण्य तेने पण हरण करे अने जो पुण्यने हरण नकरे तो कर्म मल पण अपहरी शकेनही माटे (इष्टामित्तमेव के०) जे उदक थकी सिद्धि कहेवे ते एवचन इष्टामात्रज बोलेवे (अधवणेयारमणुस्सरित्ताके०) जेम जात्यध पुरुष मा र्ग देखाइनार होय तो तेनी पठवाडे चालवा थकी वाठित मार्ग पामिये, नही (पा णाणिचेवविणिहंतिमदाके०) तेम मूर्ख प्राणी पण धर्मनी बुद्धिये प्राणीउंनो विनाशक एवा शौच मार्गनो सेवन करता थका मोक्षपामे नही एम जगवत कहेवे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—उदकेन यदि मुक्ति स्यात्तदा मत्स्या कूर्माश्च सरीसृपाजलसर्पामृगवोज लवायसावप्राजलचरविशेषादकराकृताजलमानुपास्ते प्रथम सिध्येयुः । नचैव दृष्टमिष्टं वा । ततोऽस्थानमयुक्तमेतदिति कुशलानिपुणावदंति ये उदकेन सिद्धिसुदाहरति ॥ १५ ॥ उदक यदि कर्ममल हरेत् एव शुचि पुण्यमपि हरेत् । अथ पुण्य नहरेदेव कर्ममलमपि न हरेदतइष्टामात्रमेतज्जल कर्मापहारीति ॥ यथा जात्यंधाश्चान्य जात्यधमेव नेतारमनुसृत्य गच्छत कुपथाश्रिता स्युः । एव स्मार्तमार्गानुसारिणोजलशौचपरामर्शमूर्खा प्रा णिनएव विनिर्भंति व्यापादयति ततश्च नानिप्रेतस्थानगामिन स्युः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (मञ्जयइत्यादि) । यदि जलसंपर्कास्ति सिद्धि स्यात् ततोये सततमुदका वगाहिनोमत्स्याश्चकूर्माश्च सरीसृपाश्च तथा भृशस्तथोप्राजलचरविशेषास्तथोदकराकृता जलमानुपाकृतयोजलचरविशेषाएते प्रथम सिद्धेयुर्नचैतदृष्टमिष्ट । ततश्च ये उदके न सिद्धिसुदाहरत्येतदस्थानमयुक्तमसाप्रत कुशलानिपुणामोक्षमार्गानिज्ञावदति ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् । (उदयमित्यादि) यद्युदक कर्ममलमपहरेदेव शुचिमपि पुण्यमपहरेत् अथ पुण्यं नापहरेदेव कर्ममलमपि नापहरेत् । अतइष्टामात्रमेवैतद्युज्यते जलकर्मापरि हारीति । एवमपि व्यवस्थिते ये स्नानादिका क्रिया स्मार्तमार्गमनुसरत कुर्वन्ति ते यथा जात्यंधाश्चपर जात्यधमेव नेतारमनुसृत्य गच्छत कुपथश्रुतयोजयन्ति नाऽनिप्रेतं स्थानमवाप्नुवन्ति । एव स्मार्तमार्गानुसारिणोजलशौचपरायणामदाश्रया कर्तव्याकर्तव्यविवेकविकला प्राणिनएव तन्मयात् तदाश्रिताश्च पूतरकादीन् विनिघ्नन्ति व्यापादयन्ति श्ववश्यं जलक्रियया प्राणव्यपरोपणस्य सनवादिति ॥ १६ ॥

पावाइं कम्माइ पकुवतोहि, सिउदग तू जइ त हरिज्जा॥सिस्स सु
एगे दगसत्तघाती. मुस वयते जलसिद्धिमाहु ॥ १७ ॥ हुतेण जे

हाकम्मतराए जेसे पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेण पुरिसे अण्पकम्मतराए से केण्ठेण चंते एव बुच्चति तद्देव गोयमा तन्नण जेसे पुरिसे अगणिकायं उक्काजेइ सेण पुरिसे बहुतराग पुढविकायं समारजति । एव आवकाय समारजति एव वाउकायं वणस्सतिकाय अण्प तराग अगणिकाय समारजति तन्नण जेसे पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेण पुरिसे अण्प तराग पुढविकायं समारजति जाव अण्पतराग तसकायं समारजति बहुतराग अगणिकायं समारजति सेण अण्ठेण गोयमा एव बुच्चति जे पुरिसे अगणिकाय उक्काजेइ सेण पुरिसे महाकम्मतराए जेण पुरिसे अगणिकाय निवावेइ सेण पुरिसे अण्पकम्मतराएइति । तस्मान्मेधावी पणितोधर्म समीहयाऽग्निकाय नसमारजते ॥ ६ ॥

॥ टीका—एव तावदोषत कुशीना प्रतिपादिता । तदधुना पापडकानधिरुत्याह । (जेमायरवेत्यादि) ये केचनाऽविदितपरमार्थाधर्मार्थमुद्धितामातरं पितरच त्यक्त्वा मातापि त्रोर्द्धस्त्यज त्वात् तदुपादानमन्यथा त्रातृपुत्रादिकमपि त्यक्त्वेति इष्टव्यं । श्रमणव्रते किञ्च वयं समुपस्थितास्त्येवमन्युपगम्याऽग्निकायं समारजन्ते पचनपाचनादिप्रकारेण । कृतकारि तानुमत्स्योद्देशिकादिपरिनोगाच्चाऽग्निकायसमारज कुर्युरित्यर्थः । अथेति वाक्योपन्यासार्थः । आहुरिति तीर्थकृज्जणधरादयएवमुक्तवतोयथा सोऽयं पापंडिकोलोकोगृहस्थलोकोवाऽग्निकायसमारजात् कुशीन कृत्स्तिताशीनोधर्मोयस्य सकुशीलधर्मा । अयं किञ्चूतइति दर्शयति ॥ अनूवन् जवति जविष्यंतीति जूतानि प्राणिनस्तान्यात्मसुखार्थं हिनस्ति व्यापादयति । तथाहि । पंचाश्रितपसा निष्टसदेहास्तथाऽग्निहोत्रादिकया च क्रियया पापडिका स्वर्गावाप्तिमिच्छतीति । तथा लौकिका पचनपाचनादिप्रकारेणाऽग्निकायं समारजमाणा सुखमचिलपतीति ॥ ५ ॥ अग्निकायसमारजने च यथा प्राणातिपातो नवति तथा दर्शयितुमाह (उक्काजेलइत्यादि) तपनतापनादिप्रकाशहेतु काष्ठादिसमारजनेण योऽग्निकायं समारजते सोऽग्निकायमपराश्र पृथिव्याद्याश्रितान् स्थावरास्त्रसाश्र प्राणिनो निपातयेत् । त्रिन्योवा मनोवाक्कायेन्यथायुर्वर्द्धेजियेन्योवा पातयेन्निपातयेत् । तथाऽग्निकायमुदकादिना निर्वापयेत् विध्या पयस्तदाश्रितानऽन्याश्र प्राणिनो निपातयेन्निपातयेद्वा । तत्रोज्ज्वालकनिर्वापकयोर्योऽग्निकायमुज्ज्वलयति सबहूनामन्यकायानां समारजक । तथा चाऽऽगमः । दोजते पुरिसा अन्नमन्नेण सिद्धि अगणिकाय समारजन्ति तन्नण एगे पुरिसे अगणिकाय उक्काजेइ से एगेण पुरिसे अगणिकायं निव्वइ तेसि चते पुरिसा ए कयरे पुरिसे महाकम्मतराए अण्पकम्मतराए ॥ गोयमा तन्नण जेसे, पुरिसे अगणिकाय उक्काजेइ सेण पुरिसे बहुतराग पुढविकायं समारजति ॥ एव आवकाय वाउकाय वणस्सत्तिकाय अण्पतरागं अगणिकायं समारजइ तन्नण जेसे पुरिसे अगणिकाय नि

मृषा वदन्ति ॥ १७ ॥ किंचाऽन्यत् (द्रुतेषेत्यादि) अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामस्य
स्मादाक्यात् ये केचन मूढाद्रुतेनाऽग्ना हव्यप्रक्षेपेण सिद्धिं सुगतिगमनादिका स्वर्गा
वाप्तिलक्षणा मुदाहरन्ति प्रतिपादयन्ति । कथञ्चूता सायमपराएहे विकालेवा प्रातः प्रत्यु
पति अग्निं स्पृशतोयथेष्टैर्द्वैरग्निं तर्पयन्तस्ततएव यथेष्टगतिमनिलपति । आहुश्च
व ते यथा अग्निकार्यात्स्यादेव सिद्धिरिति । तत्रच यद्येवमग्निस्पर्शेन सिद्धिर्नवेत् । ततस्त
स्मादग्निं स्पृशता कुर्मिणामगारदाहकुकुनकारायस्कारदीना सिद्धिः स्यात् । यदपि च मं
त्रप्रतादिकं तैरुदाह्रियते तदपिच निरतरा सुहृदः प्रत्येष्यति । यतः कुर्मिणा
मप्यग्निकार्ये नस्मापादनमग्निहोत्रिकादीनामपि नस्मत्तात्करणमिति नातिरिच्यते कुक
र्मिन्योऽग्निहोत्रादिकं कर्मेति । यदप्युच्यते अग्निमुखावैदेवा । एतदपियुक्तिविकलत्वात्
वाङ्मात्रमेव विष्टादिनक्षणेन चाऽग्नेस्तेषां बहुतरदोषोत्पत्तेरिति ॥ १७ ॥

अपरिक्व दि० एहु एव सिद्धी, एहिति ते घायमबुल्लमाणा॥ नूए
हि जाण पडिलेह सात, विज्जगद्दयं तसथावरेहि ॥ १८ ॥ अण
ति लुपति तसति कम्मी, पुढो जगा परिसखाय जिस्कू ॥ तम्हा
विऊ विरतोआयगुत्ते, दहुं तसेया पडिसंहरेज्जा ॥ १९ ॥

अर्थ—माटे (अपरिक्वदि० एहु एव सिद्धीके०) जे स्नान अने होमादिके करी सिद्धि बोले
ढे ते अविमाश्यो बोलेढे केमके एवा कारणो थकी सर्वथापि सिद्धि नथाय (एहिति ते
घायमबुल्लमाणा के०) ते अबु-६ एटले तत्वना अजाण धर्मेनी बुद्धिये पाप करता
थका घात पामझे (नूएहिजाणंपडिलेहसात के०) एवु जाणी करीने नूत एटले प्राणी
मात्रने साता एटले सुख प्रतिलेखीने तेने हणें नही एम (विज्जके०) विद्वान् विवेकने (गद्दा
यके०) गृहीने (तसथावरेहि०) त्रस अने स्थावर जीवोने सुख प्रियढे ड ख अप्रियढे एवु
ज्ञानेकरी जाणे यहुक्त पढमनाणतउदया इतिवचनात् ॥ १८ ॥ परतु जे कुशीलिया भेतेप्राणीउ
नो उपमर्दन करवा थकी सातामानेढे तेने फलकहेढे ते पृथिव्यादिकना आराने सुखानिला
पी उता नरकादिक गतिने विषे जाय पठी त्या (अणतिके०) आकड करे तथा (लुपतिके०)
खड्गादिक शस्त्रे ठेदन थयाथी कदर्यमान थका (तसतिके०) नाशीजाय एम (कम्मी
के०) ते पाप सहित प्राणी ड खी थाय (तम्हाके०) ते कारणे (जिस्कूके०) चारि
त्रिउ (पुढोजगापरिसखाय के०) जुदा जुदा जीवोने जाणीने (विऊके०) विद्वान् होयते
(आयगुत्तेके०) आत्म गुप्तिवत उतो (विरतोके०) समय आचरे (दहुतसेयापडिसंहरेज्जा
के०) त्रस अने स्थावर जीवनी हिंसाकारणी एवी क्रियादेखीने ते थकी निवर्त्ते ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—अग्निहोत्रेण जलेन वा चै सिद्धिरुक्ता तैरपरीक्ष्य दृष्ट युक्तिविकलमुक्त ।

संपतति । संस्वेदजा करीपादिष्विदनेषु घुणपिपीलिकादयः काष्ठसमाश्रिताश्च ये एतान् प्राणिनः सदहेतु योगिनि समारजन्ते ॥ ४॥ हरितानि नूतानि जीवरूपाणि तथा जीवाकार विलंबन्ते वारयन्तीति विलंबकानि । यथा मनुष्या कलजा र्बुदमासपेगीगर्जप्रसवबालकुमार युवमध्यमस्थविराद्यवस्था धरति तथा हरितान्यपि । किंनूतानि पृथक् मूलस्कंधशाखा पत्रपुष्पादिस्थानेषु प्रत्येक श्रितानि नतु मूलादौ । एकएव जीव एतानि नूतानि आहाराय देहोपचयार्थमात्मसुख प्रतीत्याश्रित्य यश्चिन्नन्ति सप्रागदन्त्यात् धाष्टर्थात् बहूना प्राणिनामतिपाती हिंसक स्यात् तथाच नयमोर्नान्मसुखं चेति ॥ ५ ॥

॥ टीका—कथमग्निकायसमारंभेणाऽपरप्राणिवधोऽनवतीत्याशंक्याह । (पुटुबीन्यादि) । न केवलं पृथिव्याश्रिता र्वाऽपि दयो जीवायापि च पृथ्वी मृत्तृक्षणा असावपि जीवा । तथा आपश्च इवलक्षणा जीवास्तदाश्रिताश्च प्राणा सपातिमा शलजादयस्तत्र सपतति । तथा संस्वेदजा करीपादिष्विदनेषु घुणपिपीलिका कृम्यादयः काष्ठस्याश्रिताश्च ये केचन एतान् स्थावरजगमान् सदहेतुः सग्निकाय समारजन्ते ऽतोऽग्निकायसमारंभो महादोषायेति ॥ ४ ॥ एव तावदग्निकायसमारंभकस्तापसास्तथा पाकादनिवृत्ता शक्यादयश्चोऽपदिष्टा । साप्रत ते चाऽन्ये वनस्पतिसमारंभकानि निवृत्ता परामृश्यन्ते इत्याह (हरियाणीत्यादि) हरितानि र्वाऽकुरादीन्येतान्यप्याहारादेर्वृद्धिदर्शनात् नूतानि जीवा । तथा विजवकानीति जीवाकार याति विलंबति वारयति । तथाहि । कलजार्बुदमासपेगीगर्जप्रसवबालकुमारयुवमध्यमस्थविरावस्थातो मनुष्यो नवति । एव हरितान्यपि शाक्यादीनि जातान्यनिनवानि सजातरसानि यावन्वति परिपक्वानि जीर्णानि परिशुष्काणि मृतानि । तथा वृक्षाश्च पुरावस्थायां जाता इत्युपदिश्यते मूलस्कंधशाखाप्रशाखादिभिर्विभेदैः परिवर्धमाना युवान पोता इत्युपदिश्यते इत्यादि गोपास्वप्यवस्थास्वायोज्यं । तदेव हरितादीन्यपि जीवाकार विलंबयति । तत एतानि मूलस्कंधशाखापत्रपुष्पादिस्थानेषु पृथक् प्रत्येक अवस्थितानि नतु मूलादिषु सर्वेष्वपि समुद्दिष्टेषु । एकएव जीव एतानि च नूतानि सख्ययाऽसख्येयानतचेदनिन्नानि वनस्पतिकायाश्रितान्याहारार्थं वा देहकृतसरो हणार्थं चात्मसुख प्रतीत्याश्रित्य यश्चिन्नन्ति सप्रागदन्त्यात् धाष्टर्थात् बहूना प्राणिनामतिपाती नवति तदतिपाताच्च निरनुकोशतया नयमोर्नाऽप्यात्मसुखमित्युक्तं नवति ॥ ५ ॥

जातिच वुड्ढिच विणासयते, बीयाइ अस्सजय आयदंने ॥ अहाहु से लोए अणङ्गधम्मे, बीयाइ जे हिंसति आयसाते ॥ एणा मग्गाइ मिञ्जति

मृपा वदति ॥ १७ ॥ किंचाऽन्यत् (दुतेणेत्यादि) अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामइत्य
स्मादाक्यात् ये केचन मूढादुतेनाऽग्ना हव्यप्रक्षेपेण सिद्धिं सुगतिगमनादिका स्वर्गा
वासिलक्षणासुदाहरति प्रतिपादयति । कथञ्चूता सायमपराएहे विकालेवा प्रातः प्रपु
पति अग्निं स्पृशतोयथेष्टैर्हव्यैरग्निं तर्पयंतस्ततएव यथेष्टगतिमजिलपति । आदुध
व ते यथा अग्निकार्यास्यादेव सिद्धिरिति । तत्रच यथेवमग्निस्पृशेन सिद्धिर्नवेत् । ततस्त
स्मादग्निं स्पृशता कुकर्मिणामगारदाहकुकुजकारायस्कारदीना सिद्धिः स्यात् । यदपि च म
त्रपूतादिकं तैरुदाह्रियते तदपिच निरतरा सुहृदः प्रत्येप्यति । यतः कुकर्मिणा
मप्यग्निकार्यं नस्मापादनमग्निहोत्रिकादीनामपि नस्मसात्करणमिति नातिरिच्यते कुक
र्मिन्योऽग्निहोत्रादिकं कर्मेति । यदप्युच्यते अग्निमुखावैदेवा । एतदपियुक्तिविकलत्वात्
वाङ्मात्रमेव विष्ठादिनक्षत्रेण चाऽग्नेस्तेषां बहुतरदोषोत्पत्तेरिति ॥ १७ ॥

अपरिक्कं दि० ए० एव सिद्धी, एदिति ते घायमबुधमाणा॥ नूए
हि जाण पडिलेह सात, विज्जगद्वायं तसथावरेहि ॥ १८ ॥ अण
ति लुप्पति तसति कम्मी, पुढो जगा परिसखाय जिस्कु ॥ तम्हा
विज्ज विरतोआयगुत्ते, दहु तसेया पडिसहरेजा ॥ १९ ॥

अर्थ-माटे (अपरिक्कदि० ए० एव सिद्धीके०) जे स्नान अने होमादिके करी सिद्धि बोले
ते ते अविमादयो बोलेते केमके एवा कारणो थकी सर्वथापि सिद्धि नथाय (एदिति
घायमबुधमाणा के०) ते अबुद्ध एटले तत्त्वना अजाण धर्मेनी बुद्धियें पाप करता
थका घात पामशे (नूएदिजाणपडिलेहसात के०) एवु जाणी करीने नूत एटले प्राणी
मात्रने साता एटले सुख प्रतिलेखीने तेने हणें नही एम (विज्जके०) विद्वान् विवेकने (गद्वा
यके०) गृहीने (तसथावरेहिके०) त्रस अने स्थावर जीवोने सुख प्रियठे ड ख अप्रियठे एवु
ज्ञानेकरी जाणे यडुक्त पढमनाणतउदया इतिवचनात् ॥ १८ ॥ परंतु जे कुशीलिया ठेतेप्राणी
नो उपमर्दन करवा थकी सातामानेते तेने फलकहेते ते पृथिव्यादिकना आरसे सुखानिला
पी ठता नरकादिक गतिने विपे जाय पढी त्या (थणतिके०) आक्रुद करे तथा (लुप्पतिके०)
खड्गादिक शस्त्रे ठेदन थयाथी कदर्थमान थका (तसतिके०) नाशीजाय एम (कम्मी
के०) ते पाप सहित प्राणी ड खी थाय (तम्हाके०) ते कारणे (जिस्कुके०) चारि
त्रिउ (पुढोजगापरिसखाय के०) जुदा जुदा जीवोने जाणीने (विज्जके०) विद्वान् होयते
(आयगुत्तेके०) आत्म युतिवत ठतो (विरतोके०) समय आचरे (दहुतसेयापडिसहरेजा
के०) त्रस अने स्थावर जीवनी हिसाकारणी एवी क्रियादेखीने ते थकी निवत्ते ॥ १९ ॥

॥ दीपिका-अग्निहोत्रेण जलेन वा यै सिद्धिरुक्ता तेराणीका यत्र युक्तिविकलमक ।

तोगृहस्थ प्रव्रजितोवा तत्कर्मकारी गृहस्थएव सच हरितिष्ठेदं विधायात्मान दंभ्य
तीत्यात्मदण्ड सहि परमार्थत परोपधातेनाऽऽत्मानमेवोऽपहृति । अथ शब्दोवाक्यालं
कारे । आदुरेवमुक्तवतऽति दर्शयति । योहरितादिष्ठेदकोनिरनुक्रोश सोऽस्मिन् लोकेऽ
नार्थधर्मा कूरकर्मकारी नवतीत्यर्थः । सच एवचूतोयोधर्मोपदेशेनात्मसुखार्थ वा
बीजान्यऽस्यचोपलक्षणार्थत्वात् वनस्पतिकार्यं हिनस्ति सपापंडिकलोकोऽन्योवाऽनार्थ
धर्मा नवतीति सबधः ॥ ९ ॥ साप्रतं हरितिष्ठेदकर्मविपाकमाह (गङ्गाइमिश्रतिइत्या
दि) । इह वनस्पतिकायोपमर्दकावहुषु जन्मसु गर्जादिकास्ववस्थासु कललाबुद्धिर्मा
सपेशीरूपासु भ्रियंते । तथा ब्रुवतोऽब्रुवतश्च व्यकवाचोऽव्यकवाचश्च । तथा परेनरा पं
चशिखा कुमारा सतोभ्रियते । तथा युवानोमध्यमवयस स्थविराश्च । क्वचित्पाठो
(मक्षिमपोरुतायति) । तत्र मध्यमामध्यमवयस (पौरुसायति) । पुरुषाणा चरमाव
स्था प्राप्ताअत्यतवृक्षाएवेति यावत् । तदेव सर्वास्वप्यवस्थासु बीजादीनामुपमर्दका
स्वायुष क्षये प्रलीना सतोदेह त्यजतीति । एवमपरस्थावरजगमोपमर्दकारिणामप्य
नियतायुष्कत्वमायोजनीयं ॥ १० ॥

सबुद्धहा जंतवो माणुसत्त, ददु नयं बालिसेण अलंजो ॥ एगं
तडुक्के जरिएव लोए, सक्कम्मणा विप्परियासुवेइ ॥ ११ ॥ इहे
गमूढा पवयंति मोक्ख, आहारसंपक्कणवक्कणेणं ॥ एगेयसी उठ
गसेवणेण, हुएण एगे पवयति मोक्खं ॥ १२ ॥

अर्थ- (जंतवो के०) अहो जीवो तमे (सबुद्धहा के०) बुद्धो जे (माणु
सत्त के०) मनुष्यपणुं पामबुद्धर्जनठे एम जाणो इल्लहेखलुमाणुस्तेनवे इत्यादिक वचने
बुजो एटले प्रतिबो १ पामो (दधुनयबालिसेणअलनो के०) तथा नरक तिर्यच्चादिक
गतिने विपे अनेरु ड खठे तेनो जय देखीने बालिस एटले अज्ञान पणाने लीधे सद्
विवेक पामवो बुद्धर्जनठे एवीरिते जाणो (एगतडुक्केजरिएवल्लोए के०) तथा ए लोक
एकात् इखीठे ज्वरित एटले जेम ज्वराक्रात जीवडु खी होय तेम ए सर्व लोक (सक्क
म्मणाविप्परियासुवेइ के०) पोत पोताना कर्मरूप तापे करी व्याकुल वता ससा
रमा विपर्यास एटले फरी फरी नाश पामेठे ॥ ११ ॥ (इहेगमूढापवयंति के०) अं
र्हा धर्म स्थापना अधिकारे कोइएक मूर्ख कुर्शाल दर्शनी एम कहठे के (आहारसप
क्कणवक्कणेण के०) आहारेणसपचक एटले लवण तेने वर्जवा थकी (मोक्ख के०)
मोक्खे एटले सर्व रसतु सार लवणठे यत्त लवणाविहूणारसा इतिवचनात् तथा पाठं
तरे (आहारउपचक्रवक्कणेण के०) आहारपंचकलवणपंचकंचेद आहार आश्री पां

मृषा वदन्ति ॥ १४ ॥ किंचाऽन्यत् (द्रुतेषेत्यादि) अग्निहोत्र जुहुयात् स्वर्गकामइत्यस्मादाख्यात् ये केचन मूढाद्रुतेनाऽग्नौ हव्यप्रक्षेपेण सिद्धिं सुगतिगमनादिकां स्वर्गावाप्तिलक्षणां मुदाहरन्ति प्रतिपादयन्ति । कथनूता सायमपराएहे विकालेवा प्रातः प्रत्युपसि अग्निं स्पृशतो यथेष्टैर्द्वैरग्निं तर्पयन्तस्ततएव यथेष्टगतिमनिलपति । आहुर्ध्वं व ते यथा अग्निकार्यात्स्यादेव सिद्धिरिति । तत्रच यथेवमग्निस्पृशेन सिद्धिर्नवेत् । ततस्तस्मादग्निं स्पृशता कुर्मिणामगारदाहककुञ्जकारायस्कारदीनां सिद्धिः स्यात् । यदपि च मन्त्रपूतादिकं तैरुदाह्रियते तदपिच निरतरा सुहृद् प्रत्येप्स्यन्ति । यतः कुर्मिणां मप्यग्निकार्ये नस्मादादनमग्निहोत्रिकादीनामपि नस्मत्सात्करणमिति नातिरिच्यते कुर्मिन्योऽग्निहोत्रादिकं कर्मेति । यदप्युच्यते अग्निमुखावैदेवा । एतदपि युक्तिविकलत्वात् वाद्मात्रमेव विष्ठादिनक्षत्रेण चाऽग्नेस्तेषां बहुतरदोषोत्पत्तेरिति ॥ १५ ॥

अपरिक्व दि० एह एव सिद्धी, एतदिति ते धायमवब्रूमाणाः ॥ नूपहि जाणं पडिलेह सातं, विक्कगहायं तसथावरेहि ॥ १६ ॥ अणंति लुप्पति तसति कम्मी, पुढो जगा परिसखाय जिक्खू ॥ तम्हा विक्क विरतो आयगुत्ते, दधु तसेया पडिसहरेजा ॥ १७ ॥

अर्थ-माटे (अपरिक्वदि० एह एव सिद्धीके०) जे स्नान अने होमादिके करी सिद्धि बोले ते ते अविमाइयो बोलेले केमके एवा कारणो थकी सर्वथापि सिद्धि नथाय (एहिंति ते धायमवब्रूमाणा के०) ते अबुद्ध एटले तत्त्वना अजाण धर्मेनी बुद्धिये पाप करता थका घात पामझे (नूपहिजाणपडिलेहसातके०) एवु जाणी करीने नूत एटले प्राणी मात्रने साता एटले सुख प्रतिलेखीने तेने हणै नही एम (विक्कके०) विद्वान् विवेकने (गहायके०) गृहीने (तसथावरेहिके०) प्रम अने स्थावर जीवोने सुख प्रियळे ड ख अप्रियळे एवु ज्ञानेकरी जाणे पडुक पढमनाणतउदया इतिवचनात् ॥ १६ ॥ परंतु जे कुशीलिया ठेतेप्राणीर्धनो उपमर्दन करवा थकी सातामानेते तेने फलकहेते ते पृथिव्यादिकना आरने सुखानिना पी उता नरकादिक गतिने विषे जाय पठी त्या (अणतिके०) आक्रुद करे तथा (लुप्पतिके०) खड्गादिक शस्त्रे ठेदन थयाथी कदर्थमान थका (तसतिके०) नाशीजाय एम (कम्मी के०) ते पाप सहित प्राणी ड खी थाय (तम्हाके०) ते कारणो (जिक्खूके०) चारित्रि (पुढो जगा परिसखाय के०) जुदा जुदा जीवोने जाणीने (विक्कके०) विद्वान् होयते (आयगुत्तेके०) आत्म गुप्तिवत् उतो (विरतोके०) सधम आचरे (दधुतसेयापडिसहरेजाके०) त्रस अने स्थावर जीवनी हिंसाकारणी एवी क्रियादेखीने ते थकी निवर्ते ॥ १७ ॥

॥ दीपिका-अग्निहोत्रेण जलेन वा यै सिद्धिरुका तैरपरीक्ष्य दृष्ट युक्तिविकलमुक्त ।

णिणो ॥ १ तथा । तएहाइहस्सपाण, कूरोवायस्सजुळ्ळएतेत्ती ॥ इत्तसदसंपनुत्तं जरि
यमिवज्जगजयले ॥ १ ॥ इत्यत्र चैव जूतलोके आनार्यकर्मकारी स्वकर्मणोविपर्यासमु
पैति सुखार्थी प्राप्नुपमर्दं कुर्वन् इव प्राप्नोति । यथा मोक्षार्थी सत्तार पर्यटतीति ॥
॥ १ ॥ उक्तं कुशीजविपाकोऽधुना तद्दर्शिनान्यनिधीयते । (इहेगेत्यादि) इहेति मनु
ष्यलोके मोक्षगमनाधिकारे वा एके केचन मूढाअज्ञानाऽऽज्ञादितमतय परैश्च मोहिता
प्रकर्षेण वदति प्रतिपादयति । कितत् मोक्षं मोक्षावाप्तिं । केनेति दर्शयति । आह्वितइ
त्याहारउदनादिस्तस्य सपइसपुटिस्ता जनयतीत्याहारसपक्कन लवण । तेन ह्याहारस्य र
सपुटि क्रियते तस्य वर्जनं तेनाऽऽहारसपक्कनवर्जनेन लवणवर्जनेन मोक्षं वदति । पाठा
तरवा । आहारसपंचयवक्कणेण आहारसलवणपंचकमाहारसपचक । लवणपचकं चेदं ।
तथया । सैयव सौवर्चल विडं रौम सामुइ चेति । लवणेन हि सर्वरसानामजिव्यक्तिर्जव
ति । तथाचोक्तं । लवणविहूणायरसा, चक्षुविहूणायइदियग्गामा । धम्मोदयापरहिउ,
सोक्कसतोसरहियतो ॥ १ ॥ तथा लवण रसाना तैल स्नेहाना घृत मेथ्यानामिति । तदे
वजूनलवणपरिवर्जनेन रसपरित्यागएव कृतोचवति तत्त्यागाच्च मोक्षावाप्तिरित्येव केच
न मूढा प्रतिपादयति । पाठातरवा आहारउपचकवक्कणेण आहारतइति व्यबलोपे कर्म
णि पचमी । आहारमाश्रित्य पचक वर्जयति । तथा लसण पलाडु करनीहीर गोमास
मद्य चेत्येतत्पचकवर्जनेन मोक्षं प्रवदति । तथैके वारिजइकादयोजागवतविशेषा शीतो
दकसेवनेन सचित्ताप्कायपरिजोगेन मोक्षं प्रवदति । उपपत्ति च ते अनिदधति । यथोद
कं बाह्यमलमपनयति एवमातरमपि । वस्त्रादेश्च यथोदकाद्बुदिरुपजायते एव बाह्य
शुद्धिसामर्थ्यदर्शनादातरापि शुद्धिरुदकादेवेति मन्यते । तथैके तापसब्राह्मणादयोद्भुतेन
मोक्षं प्रतिपादयति । ये किल स्वर्गादिफलमनाशस्य समिधावृतादिनिर्हव्यविशेषैर्दुताशनं
तर्पयति ते मोक्षायाग्निहोत्रं जुहुति । गोपास्त्वच्युदयायेति । युक्ति चात्र ते आहु । यथा
ह्यग्निं सुवर्णादीनां मलं दहत्येव दहनसामर्थ्यदर्शनादात्मनोऽप्यातर पापमिति ॥ १ ॥

पाउंसिणाणादिसु एण्णि मोस्को, खारस्स लोणस्स अणासएण ॥

ते मळमस लसणच जोच्चा, अन्नववासं परिकप्पयंति ॥ २३ ॥

उदगेण जे सिद्धिमुदाहरंति, सायंच पाय उदग फुसंता ॥ उदग

स्स फासेण सियाय सिद्धि, सिज्जसु पाणा बह्वे दगसि ॥ २४ ॥

अर्थ-हवे ए पूर्वोक्त दर्शनीउने उत्तर कहेने (पाउंसिणाणादिसुके) प्रातःस्नाना
दिके करी आदि शब्द यकी हस्त पादने धोवे करी (एण्णिमोस्को के) मोक्ष नथी के

जे धम्मलक्षविणिहाय जुंजे, वियडेण साहसुय जे सिणाइं॥ जे धो
वती लूसयतीव वत्त, अद्दाहु सेणा गणियस्स दूरे ॥ ११ ॥ कम्मं
परिन्नाय दगसि धीरे, वियडेण जीविज्जय आदिमोक्कं ॥ संवीय
कदाइ अजुंजमाणे, विरतेसि णाणाइसु इत्थियासु ॥ १२ ॥

अर्थ—(जे के०) जे शीतल विहारी (धम्म के०) शुद्ध निर्दोष एवा आहारने ल
क्ष के० लहीने (विणिहाय जुंजे के०) सनिधि करी जमे तथा (वियडेण साहसुयजे
सिणाइ के०) विकट एटले फासु पाणीये करी अगोपाग सकोची प्रासुक प्रदेजे बेगी
देश थकी अथवा सर्व थकी स्नान करे तथा (जेधोवती लूसयतीववत्तं के०) जे वत्त
धोवे तथा लुसे एटले लाबुहोय तेने फाडीने न्हायो करे तथा न्हायु होय तेने साधी
ने मोहोदु करे इत्यादिक वातो शोचाने अर्थे जे करे (अद्दाहु सेणा गणियस्स दूरे के०)
ते समय थकी दूर वत्तेजे एम श्रीतीर्थकर गणवर कहेजे ॥ ११ ॥ (कम्मपरिन्नायदगं
सिधीरे के०) जे धीर बुधिमत् पुरुष होय ते उदकने विपे कर्मबंध जाणीने (वियडे
ण जीविज्जय आदिमोक्क के०) जावजीव सुधी फासु पाणी पीए (संवीय कदाइ अजुंज
माणे के०) ते साधु बीज कदादिक अणजोगवतो (विरतेसि णाणाइसु इत्थियासु के०) स्नान
अन्यंग उटगणाविकने विपे तथा स्त्रीने विपे विरति होय पण कुशीज दोष आचरे नही ॥ १२ ॥

॥ टीका—अथ स्वयूथ्यकुशीलानाह । (जेइति) । ये शीतलविहारिणो धर्मेण सु
धिकया लब्धमुद्देशकक्रीतादिदोषरहितमाहार विनिधाय व्यवस्थाप्य सन्निधिरुतेवा जुज
ते तथा विकटेन प्रासुकोदकेनापि सकोच्यागानि प्रासुकोदकेनापि देशसर्वस्नान कुर्वति
तथा ये वत्तं धावति प्रह्मालयति लूपयति शोचार्थं दीर्घं सद्विदार्य न्हास्व वा सधाय दीर्घं
करोति (सेणा गणियस्स) नियथजावस्य दूरे वर्तते इति तीर्थरुत आहु ॥ ११ ॥ उ
क्ता. कुशीजाअथ सुशीजा उच्यते । धीरो बुद्धिमान् उदकारने सति कर्म बध्यत इति प्रतिज्ञा
य विकटेन प्रासुकोदकेन सौवीरादिना जीव्यात् प्राणधारण कुर्यात् । आदि ससारस्तस्मा
न्मोक्ष आदिमोक्ष ससारविमुक्त्यावदित्यर्थ । अथवा धर्मे हेतूनामादिजन्त शरीर तद्विमु
क्त्यावद्यावज्जीवमित्यर्थ । ससाधुर्बीजकदादीनलुजान स्नानादिषु विरत । आदिश
ब्दादन्यगोर्धर्तनादिन्योपि विरत अन्यासुच विचिकित्सादिक्रियासु निवर्तते तथा स्त्रीषु वि
रतोऽन्यास्त्रवेन्योपि विरत कुशीलदोषैर्न युज्यते ॥ १२ ॥

॥ टीका—साप्रतं स्वयूथ्या कुशीजाअनिधीयंत इत्याह । (जे धम्मलक्षमित्यादि) ये केच

णिणो ॥ १ तथा । तएहाइहस्सपाण, कूरोवायस्सजुक्कएतेत्ती ॥ इ एकसहसंपनुत्तं जरि
यमिवजगजलयलेइ ॥ १ ॥ इत्यत्र चैव जूतलोके आनार्यकर्मकारी स्वकर्मणोविपर्यासमु
पैति सुखार्थी प्राणुपमहे कुर्वन् इ ख प्राप्नोति । यथा मोक्षार्थी सत्सार पर्यटतीति ॥
॥ १ ॥ उक्त कुशीजविपाकोऽधुना तद्वर्शनान्यनिवीयते । (इहेगेत्यादि) इहेति मनु
प्यलोके मोक्षगमनाधिकारे वा एके केचन मूढाश्चक्षुःशानाऽऽह्वदितमतय परैश्च मोहिता
प्रकर्षेण वदति प्रतिपादयति । कित्तु मोक्षं मोक्षावाति । केनेति दर्शयति । आह्वितइ
त्याहारउदनादिस्तस्य सपइसपुटिस्ता जनयतीत्याहारसपक्कन लवण । तेन ह्याहारस्य र
सपुटि क्रियते तस्य वर्जने तेनाऽऽहारसपक्कनवर्जनेन लवणवर्जनेन मोक्षं वदति । पाठा
तरवा । आहारसपचयवक्कणेण आहारसलवणपचकमाहारसपचक । लवणपंचकं चेदं ।
तयथा । सैधव सौवर्चल बिड रौम सामुइ चेति । लवणेन हि सर्वरसानामभिष्यक्तिर्भव
ति । तथाचोक्त । लवणविहूणायरसा, चक्षुविहूणायइदियग्गामा । धम्मोदयापरहिउ,
सोक्कसंतोसरहियतो ॥ १ ॥ तथा लवण रसाना तैल स्नेहाना घृत मेय्यानामिति । तदे
वजूनतलवणपरिवर्जनेन रसपरित्यागएव कृतोभवति तत्त्यागाच्च मोक्षावाप्तिरित्येव केच
न मूढा प्रतिपादयति । पाठातरवा आहारउपचकवक्कणेण । आहारतइति लवणलोपे कर्म
णि पंचमी । आहारमाश्रित्य पचक वर्जयति । तथा लसण पलाडु करजीक्षीर गोमांस
मद्य चेत्येतत्पचकवर्जनेन मोक्षं प्रवदति । तथैके वारिजइकादयोजागवतविओपा शीतो
दकसेवनेन सच्चित्तापकायपरिजोगेन मोक्षं प्रवदति । उपपत्ति च ते अजिदधति । यथोद
क बाह्यमजमपनयति एवमातरमपि । बह्मादेश्च यथोदकाहुदिरुपजायते एव बाह्य
शुद्धिस्तामर्थ्यदर्शनादातरापि शुद्धिरुदकादेवेति मन्यन्ते । तथैके तापसब्राह्मणादयोहुतेन
मोक्षं प्रतिपादयति । ये किल स्वर्गादिफलमनागस्य समिधाघृतादिनिर्हेव्यविओपेहेतुताशन
तर्पयन्ति ते मोक्षायाग्निहोत्र जुहुति । गोपास्त्वन्युदपायेति । पुक्तिं चात्र ते आहुः । यथा
ह्यग्निं सुवर्णादीनां मजं दहत्येव दहनसामर्थ्यदर्शनादात्मनोऽप्यातर पापमिति ॥ १ ॥

पाउंसिणाणादिसु एण्णि मोक्को, खारस्स लोणस्स अणासएणं ॥
ते मज्जमस लसणच जोच्चा, अन्नउवासं परिकप्पयन्ति ॥ १३ ॥
उदगेण जे सिद्धिमुदाहरन्ति, सायंच पाय उदग फुसन्ता ॥ उदग
स्स फासेण सियाय सिद्धि, सिज्जंसु पाणा बह्वे दगसि ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे ए पूर्वोक्त दर्शनीउने उत्तर कहेठे (पाउंसिणाणादिसुके०) प्रात स्नाना
दिके करी आदि शब्द थकी हस्त पादने धोवे करी (एण्णिमोक्को के०) मोक्ष नथी के

रूचे तेने तेवो उपदेश आपे (अहाहुते आयरियाणसयसेके०) ते पुरुषो आर्य धर्मेने सो मे जागे उपलक्षणथकी सहस्र लाख कोडमे जागे पण पोहोचे नही एम श्री तीर्थकरा दिक कहेणे (जोलावएळा असणस्सहेक्के०) तथा जे साधु आहार वस्त्रादिकोने अर्थ बीजाने मुखे पोताना गुण केवरावे लाल पाल करे तेपण कुशीलिया जाणवा ॥१४॥

॥ टीका—य कुशीलोमातर पितर वा उपलक्षणाद्वातृडहित्रादिकमपि हित्वा अगार गृह पुत्रमपत्य पशु हस्त्यश्वगोमहिष्यादिक धनं च त्यक्त्वा पुनर्हीनतया स्वाङ्कानि स्वाङ्गनोजनवति कुलानि गृहाणि धावति गच्छति असां आमणस्य श्रमणत्वस्य दूरे एवमाहुस्तीर्थरुत ॥ १३ ॥ य कुलानि स्वाङ्गनोजनवति धावति गच्छति गत्वा निह्कार्यं प्रविश्य यद्यस्मै रोचते कथादिक तत्तस्याख्याति । किञ्चूत । उदरेऽनुगृह उदरं नरणव्यग्र सत्रार्याणा उत्तमगुणानां शतांशे अधिवर्तते शतोपलक्षणात्सहस्रांशदेरप्यधिवर्तते । योऽशन स्यात्तस्य हेतु लापयति स्वप्रशस्तां करोति ॥ १४ ॥

॥ टीका—पुनरपि कुशलानेवमधिकृत्याह । जेमायरचेत्यादि । ये केचनाऽपरिणतसम्यक्कर्माणस्त्यक्त्वा मातरच पितरच मातापित्रोर्हस्त्यजत्वाङ्गपादान् अतोत्रातृडहित्रादिकमपि त्यक्त्वेति एतदपि इष्टव्य । तथा अगार गृह पुत्रमपत्य पशु हस्त्यश्वरथगोमहिष्यादिक बंधन च त्यक्त्वा सम्यक् प्रव्रज्योष्ठानेनोष्ठाय पचमहाव्रतजारम्य स्कंधं दत्वा पुनर्हीनसत्त्वतया रससातादिगौरवगृह्योय कुलानि गृहाणि स्वाङ्कानि स्वाङ्गनोजनवति धावति गच्छति । अथाऽसौ आमणस्य श्रमणत्वावस्य दूरे वर्तते एवमाहुस्तीर्थकरगणधरा दयति ॥ १३ ॥ एतदेव विशेषेण दर्शयितुमाह (कुलाज्जेधावतीत्यादि) कुलानि स्वाङ्गनोजनवति धावति गच्छति तथा गत्वा धर्ममाख्याति निह्कार्यवा प्रविष्टोयद्यस्मै रोचते कथासंबन्धस्त तस्याऽऽख्याति । किञ्चूत इति दर्शयति । उदरेऽनुगृह उदरानुगृह । उदरं नरणव्यग्रस्तुद परिमृज इत्यर्थः । उदमुक्तं जवति । योऽनुदरगृह आहारादिनिमित्त दानश्रद्धाकारण्यानि कुलानि गत्वाऽऽख्यायिका कथयति सकुशील इति । अथाऽसावाचार्यगुणानां वा शतांशे वर्तत इति योऽन्नस्य हेतु नोजननिमित्तमपरवस्त्रादिनिमित्त वा आत्मगुणानपरेणालापयेन्नाणयेत् । असावप्यार्यगुणानां सहस्रांशे वर्तते । किमग पुनर्यं स्वत एवाऽऽत्मप्रशस्तां विदधातीति १४

णिक्कम्म दीणे परजोयणंमि, मुहमगलीए उदराणुगिद्धे ॥ नीवारगिद्धेव महावराहे, अदूरए एहं घातमेव ॥ १५ ॥ अन्नस्स पाणस्सिहलोइयस्स, अणुप्पिय जासति सेवमाणे ॥ पासंय चेव कुसीलयच, निस्सारए होइ जहा पुलाए ॥ १६ ॥

सिद्धिमुदाहरति, सायंच पायं अगणि फुसंता ॥ एव सिया
सिद्धि ह्वेऊ तम्हा, अगणि फुसंताण कुकमिणंपि ॥ १८ ॥

अर्थ—(पावाइ कम्माइ पकुवतोहिके०) जे जीव प्रकर्षे करी जीव घातादिक अनेक पाप कृत्यो करी कर्म उपाज्जिने पठी (सिद्धदंगतूजइतहरिळाके०) सीतोदक एटले त्रिसं ध्याये पाणीनो स्पर्श करी उपाज्जित कर्मनो नाश करीने सिद्धिपामे तो (सिद्धसुएगेदगसत्त घाती के०) पाणीने योगे करी कोइ एक जीवघातक एवा माझीगर प्रमुख पण सीजे (सुसं वपतेजलसिद्धिमाहु के०) तेमाटे जे उदक थकी सिद्धि कहेठे ते मृपावाट बोले ठे ॥ १४ ॥ (दुतेणजे सिद्धिमुदाहरति के०) दुताशन जे अग्नि ते थकीजे मोहू कहेठे (सायंचपायं अगणिकुसंता के०) एटले सध्या प्रजात अने मध्यान्ह एम त्रिसंध्याये अग्नीने फरसवे करी घृतादिकनु अग्नीनेविषे होम करवे करी सिद्धिठे एम अग्नी होत्री नामना दर्शनीउ कहेठे तेने पूढीये जे (एवसिया सिद्धिह्वेऊतम्हाके०) एम करवा थकी जो सिद्धि थति होय तो (अगणि फुसंताण कुकमिणंपि के०) अग्नीना फरशनारा कुकर्मि एवा लोहकार अंगार दाहक कुंनकार जाडजूंजा सोनी प्रमुख ने पण मोहू प्राप्ति थवी जोइये केमके ए लोहकार प्रमुखतो सदा अग्नि तर्पण करता थकाजरहेठे माटे ते दुर्गतिमा नहीज जाय यद्यपि ते दर्शनीउ मंत्रनु कारण देखावे तो तेने एम कहेवु केजे अत्यंत तमारा आझाकारी होय ते एवु तमारु बोलवु प्रमाण करशे परंतु अन्य जनो ए वात माने नहीजेम तेम जस्म करणे सरखा तो मंत्रेकरी छु विशेषठे ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—पापानि कुर्वत प्राणिनोयत्कर्म वध्यते तत्कर्म यदि जलमपहरेत् । यद्येव स्यात्तदा जलसत्वघातिनोजलप्राणिहिंसका सर्वे सिध्येषुनंचैवमस्ति तस्माद्ये जलेन सिद्धिमाहुस्ते मृपावदति ॥ १४ ॥ अग्निहोत्रं छुद्रुयात्स्वर्गकामइत्यादिवाक्यात् ये मूढादुतेनाऽग्नी हव्यद्वेषेण सिद्धिं सज्जतिमुदाहरति वदति । किंचूता सायमपराह्णे प्रातः प्रजातेऽग्निं स्पृशतस्तर्पयत सिद्धिमिच्छति । एव यदि सिद्धिं स्यात्ततस्तस्मादग्निं स्पृशता कुकर्मिणामगारकदाहककुनकारायस्कारादीनां सिद्धिः कथं न स्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—आपिच (पावाइइत्यादि । पापानि पापोपादानजूतानि कर्माणि प्राप्नुपमर्द कारीणि कुर्वतोऽमुमतोयत्कर्मापचोयते तत्कर्म यद्युदकमपहरेत् । यद्येव स्यात् तर्हि यस्मादर्थे यस्मात्प्राप्नुपमर्दकर्मापादोयते जलावगाहनाच्चाऽपगच्छति तस्मादुदकसत्वघाति न पापनूयिष्ठाअप्येव सिद्धयेषु । नचैतद्वृष्टमिष्टं वा । जलावगाहनात्सिद्धिमाहुस्ते

(किंचयस्मस्तेत्यादि) सकुशीलोऽन्नस्य पानस्य वा कृतेऽन्यस्य वैहिकार्थस्य यस्मादे कृते
 अनुप्रियं चापते । यद्यस्य प्रियं तत्तस्य वदतोऽनुपश्चाज्जापते अनुनापते । प्रतिशब्दकय
 तु सेवकवद्वा राजाद्युक्तमनुवदतीत्यर्थः । तमेव दातारमनुसेवमानायाहारमात्रगृह सर्व
 मेतत्करोतीत्यर्थः । सचैव नूत सदाचारत्रय पार्श्वस्थनावमेव व्रजति कुशीलिता च गच्छति ।
 तथा निर्गतएकाततः सारश्चारित्राख्योयस्य सनि सार । यदिवा निर्गतस्य सारोनि,
 सार सविद्यते यस्याऽसौ नि सारवान् पुलाकश्च निष्कणोजवति यथा एवमसौ सय
 मानुष्ठान नि सारीकरोति । एव नूतश्चाऽसौ जिगमात्रावगोपोबहूना स्वयूप्याना तिरस्कार
 पदवीमवाप्नोति परलोकं च निरुष्टानि यातनास्थानान्यवाप्नोति ॥ २६ ॥

अस्मात्पिप्पेण हियासएङ्का, णो पूयणं तवसा आवहेङ्का ॥ सहे
 हि रूवेहि असङ्कमाण, सवेहि कामेहि विणीय गेहि ॥ २७ ॥ स
 वाइ सगाइ अइच्च धीरे, सवाइ डुक्काइ तितिस्समाणे ॥ अखिले
 अग्निदे अणिएयचारी, अजयं करे निस्कु अणाविलप्पा ॥ २८ ॥

अर्थ—हवे सुशीलियानुं आचरण कहेते (अस्मात्पिप्पेणहियासएङ्काके०) जे अ
 ज्ञात कुजने विपे पिप्प एटले आहार पाणी लीये अत प्रात आहारे करी सयम पाळे
 पण दीनपणु अगीकार करे नही (णोपूयणतवसाआवहेङ्का के०) तथा तपश्याये
 करी पूजा सत्कारने बाढे नही एटले राजादिकनी पूजाने निमित्ते तपश्या करे नही परंतु
 आत्मार्थे करे यडुक्त इहलोगछयाएतवमाघहेङ्का इत्यादिक नाव जाणने तथा (सहे
 हि के०) शब्दने विपे (रूवेहि के०) रूपने विपे (असङ्कमाण के०) असह्यमान ए
 टले तत्पर नहोय अने (सवेहिकामेहिविणीयगेहि के०) सर्व कामने विपे गृह पणु
 टालीने रागद्वेष नकरे तेने साधु जाणवो ॥ २७ ॥ (सवाइसगाइअइच्च के०) सम
 स्त सग तेमा स्नेह ते अन्यतर सग अने धन धान्यादिक बाह्य सग एवेप्रकारना सग
 थकी अतीत एटले रहित (धीरे के०) विवेकवान् (सवाइडुक्काइतितिस्समाणे के०)
 तथा सर्व शारीरिक अने मानसिक दुख तेने सहन करनार एटले परीसहोपसर्ग ज
 नित दुखनो सहन करनार (अखिले के०) ज्ञान, दर्शन अने चारित्रि करी सपूर्ण
 (अग्निदे के०) कामनोगनी अनिलाप रहित तथा (अणिएयचारी के०) अनियतचारी
 एटले अप्रतिबद्ध विहारी (अजयकरे के०) सर्व जीवने अजयनो करनार एवो (निस्कु
 के०) साधु ते (अणाविलप्पा के०) विषय कपाये करी अनाकुल एटले कपायने उपश
 माववे करी निर्मल थयोते जेनो आत्मा एवो साधु महानुभाव जाणवो ॥ २८ ॥

येतो नैवमेव सिद्धिः । ते परमार्थमबुध्यमानाश्च जानन् प्राणिघातेन ससारे त्रमिष्यन्ति । ततो विद्वान् विवेकी सात सुखं प्रत्युपेक्ष्य नूतै प्राणिनिस्त्रसस्थावरैर्जानीयाद्यथाव स्थितत्वं गृहीत्वा । कोर्थ । सर्वे जीवा सुखैपिणोऽखद्विपश्च । नच सुखैपिणां दुःखोत्पादकत्वेन स्वस्य सुखं म्यादिति ॥ १९ ॥ ते आरणिणोनरकादिगतास्तनत्याक्रदति लुप्यन्ते त्रिद्यते खड्गादिभिः । एव पीड्यमानास्त्रसति पलायते । कर्माणि विद्यते येपाते कर्मिणः सपापा पृथक् जगादिति जतवः । एव परिसंख्याय ज्ञात्वा निरुक्तस्मादिदं पंडितो विरत पापादात्मगुप्तोदात्तात्मा त्रसान् स्थावराश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातक्रिया प्रतिसहरेन्नवर्तयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका-उक्तानि पृथक् कुशीलदर्शनानि अयमपरस्तेषां सामान्योपलक्षण इत्याह । (अपरिक्लृप्तमित्यादि । यैर्मुमुक्षुनिरुदकसंपर्केणाग्निहोत्रेण वा प्राण्युपमर्दकारिणा सिद्धिरिति । तेच परमार्थमबुध्यमाना प्राण्युपघातेन पापमेव यमैर्बुद्ध्या कुर्वन्तोघातयते वा व्यापादयन्ते नानाविधे प्रकारैर्यस्मिन् प्राणिनः सघातः ससारस्तमेप्यति । अप्कायतेजः कायसमारजेण हि त्रसस्थावराणामवश्यं नावी विनाशस्तन्नागेच संसार एव न सिद्धिरित्यनिप्रायः । यतएव ततो विद्वान् सदसद्विवेकी यथावस्थिततत्त्वं गृहीत्वा त्रसस्थावरैर्नूतैर्जैतुनि कथं सांप्रतं सुखमवाप्स्यत इति एतत्प्रत्युपेक्ष्य जानीहि अवबुद्धयः । एतदुक्तं नवति । सर्वेऽप्यसुमतः सुखैपिणोऽखद्विपोनच तेषां सुखैपिणां दुःखोत्पादकत्वेन सुखावाप्तिर्भवतीति । यद्विवा । (विद्वग्दहायति) विद्याज्ञानं गृहीत्वा विवेकमादाय त्रसस्थावरैर्नूतैर्जैतुनि करणनूतैः सातं सुखं प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जानीह्यवगच्छेति । यत उक्तं । (पठमना एव तवोदया एव चिच्छः सजः । अन्नाणीकिकाही किवाणाहीनेयपावगमित्यादि) ॥ १९ ॥ ये पुनः प्राण्युपमर्देन सातमनिलपतीत्यशीना कुशीलाश्च ते ससारे एव विधाद्यवस्थाश्च नूतयतीत्याह (यणतिलुप्यन्तीत्यादि) तेजस्कायसमारणिणोनूतसमारजेण सुखमनिलपतोनरकादिगतिगतास्तीव्रदुःखैः पीड्यमानाश्च सहावेदनाघ्रातमानसाश्च शरणास्तनति केवलं करुणमाक्रंदतीति यावत् । (तथा लुप्यन्तीति) । त्रिद्यते खड्गादिभिरेव च कटर्ष्यमानास्त्रसति प्रपलायते । कर्माणि सतीति कर्मिणः सपापा इत्यर्थः । तथा पृथक् जगादिति जतव इति । एव परिज्ञाय ज्ञात्वा निरुक्तशीलो निरुक्ताधुरित्यर्थः । यस्मात्प्राण्युपमर्दकारिणः ससारातर्गताविलुप्यन्ते तस्मादिदं पंडितो विरत पापानुष्ठानादात्मा गुप्तोयस्य सोऽयमात्मगुप्तो मनोवाक्कायगुप्त इत्यर्थः । दृष्ट्वा च त्रसान् च शब्दात्स्थावराश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातकारिणी क्रिया प्रतिसहरेन्नवर्तयेदिति ॥ २० ॥

जारस्स जाता मुणि जुजएक्का, कखेक्क पावस्स विवेग निक्खू ॥
 डुक्केण पुढे धुयमाइएक्का, सगामसीसेव पर दमेक्का ॥ २९ ॥
 अविहम्ममाणे फलगावतठी, समागमं कखति अतकस्स ॥
 णिधूय कम्म ए पववुवेइ, अत्तक्कएवा सगडं तिवेमि ॥ ३० ॥
 इतिश्री कुसील परिजासिय सत्तमाश्रयण सम्मत्त ॥

अर्थ—(जारस्सजातामुणि जुजएक्काके०) जार एटले सयम तेनी यात्रा निरवाह करवाने
 अर्थे चारित्रिउं छुट् निर्दोष आहार ग्रहण करे (कखेक्कपावस्सविवेगनिक्खू के०) त
 था साधु पूर्व आचरित पापकर्मनो विवेक एटले पृथक् जाव वाठे (डुक्केणपुढेधुयमाइ
 एक्का के०) तथा परीसहादिक उपने थके डु खने फरइयो ठतो धौव शब्दे संयम अथ
 वा धौव शब्दे मोह तेने ग्रहण करे कोनीपेरे तोके (सगामसीसेवके०) जेम कोइक शू
 रवीर सुजटने सग्रामने मस्तके शत्रुये पराजव्यो थको (परदमेक्काके०) परते फरी शत्रुने द
 मन करे तेम चारित्रिउं कर्मरूप शत्रुयी उपना जे उपसर्ग अने परीसह तेथी पराजव्य पाम्यो
 थको पण कर्मने दमे अने आत्मस्वरूपने सावे ॥ २९ ॥ (अविहम्ममाणे के०) परी
 सद्धोपसर्गे हणातो थको पणते साधु सम्यक् अहियाओ कोनीपेरे तोके (फलगावतठीके०)
 फलग एटले पाटीआनीपेरे तिष्टे एटले रहे जेम पाटीउं बने पाओ ठेदातु थकुं पण
 राग देप नकरे तेम साधुपण उपसर्ग परीसह उपने थके राग देप रहित थको रहे
 (समागमकखतिअतकस्स के०) अतक एटले मृत्यु आववानो समागम वाठे
 अर्थात् पंक्ति मरण वाठे पण तपइयाये करी शरीर शोषवाने लीधे डुर्वलता
 पामवा थकी मनमा शका तथा जय आपो नही (णिधूयकम्मएपववुवेइके०) ज्ञानावर्णा
 दिक अष्ट प्रकारना कर्म खपावीने वली प्रपच एटले ससारने न पामे एटले मुक्ति पामे
 (अत्तक्कएवासगडतिवेमिके०) जेम अह् एटले धुरीतेना ह्य थकी गाडलु सम विपम
 मार्गे नचाले तेम साधु मोह पहाता पठी ससार माहे पाठा आवे नही तिवेमिनो अर्थ
 पूर्ववत् जाणवो ॥३०॥इति कुसील परिजापा नामे सातमा अध्ययननो अर्थ समाप्तययो

॥ टीपिका—जारस्य सयमजारस्य यात्रानिर्वाहस्तदर्थं मुनिर्जुजीत आहारं गृह्णीयात्
 तथा निष्ठु पापस्य कर्मणोविवेकं विनाशं काहेतुं डुखेन परीपहादिना स्पष्टं सव
 धूतं सयमं आददीतं गृह्णीयात् यथा सग्रामशीर्षे कश्चित् सुजट परं शत्रुं दमयत्येत
 साधु कर्मशत्रून् दमयेत् ॥ २९ ॥ परीपहैर्हन्यमान पीड्यमानोपि सम्यक् सहते । यथा
 फलकं वजान्या पार्थार्य्या तष्ट घटितं सत्तनुं जवत्येव साधुरपि तपसा डुर्वलतनुं स्यात्

यतो नैवमेव सिद्धि । ते परमार्थमबुध्यमानाश्च जानन् प्राणिघातेन सत्सारे त्रिमिष्यन्ति । ततो विद्वान् विवेकी सात सुख प्रत्युपेक्ष्य नूतै प्राणिनिस्त्रसस्थावरैर्जानीयाद्यथाव स्थितत्वं गृहीत्वा । कोर्थ । सर्वे जीवा सुखैपिण्ड खदिपश्च । नच सुखैपिण्डा इ खोत्पादकत्वेन स्वस्य सुख स्यादिति ॥ १९ ॥ ते आरणिणोनरकादिगतास्तनत्याक्रंदन्ति लुप्यन्ते विद्यन्ते खड्गादिनि । एव पीड्यमानास्त्रसति पलायन्ते । कर्माणि विद्यन्ते येपाते कर्मिण सपापा पृथक् जगाति जतव । एव परिसख्याय ज्ञात्वा निरुत्सस्मादि दान् पडितो रित पापादात्मगुप्तोदात्तात्मा त्रसान् स्थावराश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातक्रियां प्रतिसहरेन्निवर्तयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—उक्तानि पृथक् कुशीलदर्शनानि अयमपरस्तेषा सामान्योपलिनइत्याह । (अपरिकृदितमित्यादि । यैर्मुमुक्षुनिरुदकसपक्केणाग्निहोत्रेण वा प्राण्युपमर्दकारिणा सिद्धिरिति । तेच परमार्थमबुध्यमाना प्राण्युपघातेन पापमेव धर्मबुद्ध्या कुर्वतोघात्यते वा व्यापाद्यन्ते नानाविधै प्रकारैर्यस्मिन् प्राणिन सयात ससारस्तमेप्यति । अप्कायतेज काय समारजेण हि त्रसस्थावराणामवश्यं नावी विनाशस्तत्राशेच ससारएव न सिद्धिरित्यनि प्राय । यतएव ततो विद्वान् सदसद्विवेकी यथावस्थिततत्त्वं गृहीत्वा त्रसस्थावरैर्नूतैर्जतुनि कथं सांप्रतं सुखमवाप्स्यतइति एतत्प्रत्युपेक्ष्य जानीहि अबुध्यस्व । एतदुक्तं नवति । सर्वेऽप्यनुमत सुखैपिण्ड खदिपोनच तेषा सुखैपिण्डा इ खोत्पादकत्वेन सुखा वाप्सिर्नवतीति । यद्विवा । (विद्मगहायति) विद्याज्ञान गृहीत्वा विवेकमादाय त्रसस्थावरैर्नूतैर्जतुनि करणनूतै सात सुख प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जानीह्यवगच्छेति । यत उक्त । (पदम नाण तवोदया एव चिच्छ सजए । अन्नाणीकिकाही किंवाणाहीत्रेयपावगमित्यादि) ॥ १९ ॥ ये पुन प्राण्युपमर्देन सातमनिलपतीत्यशीता कुशीलाश्च ते सत्सारे एव विद्यावस्थाअनुनवतीत्याह (यणतिलुप्यन्तीत्यादि) तेजस्कायसमारणिणोनूतसमारजेण सुखमनिलपतोनारकादिगतिगतास्तीव्रदुखै पीड्यमानाश्च सहावेदनाप्रातमा नसाश्चशरणा स्तनन्ति केवल करुणमाक्रंदतीति यावत् । (तथा लुप्यतीति) । विद्यते खड्गादिनिरेव च कदर्थ्यमानास्त्रस्यति प्रपलायते । कर्माण्येषा सतीति कर्मिण स पापा इत्यर्थः । तथा पृथक् जगाति जतवइति । एव परिज्ञाय ज्ञात्वा निरुणशीलो निरुसाधुरित्यर्थः । यस्मात्प्राण्युपमर्दकारिण ससारातर्गताविलुप्यन्ते तस्मादि दान् पडितो विरत पापानुष्ठानादात्मा गुप्तो यस्य सोऽयमात्मगुप्तो मनोवाक्कायगुप्त इत्यर्थः । दृष्ट्वाच त्रसान् च शब्दात्स्थावराश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातकारिणीं क्रिया प्रतिसहरेन्निवर्तयेदिति ॥ २० ॥

हंचेपंपुवर्ष के०) केवीरीते ए प्रकर्षे करी वीर्य कहेते ॥ १ ॥ (कम्ममेगेपवेदेतिके०)
 एकतो अष्ट प्रकारे कर्म क्रिया अनुष्ठानरूप वीर्य कहेते (अकम्मवावि के०) अथवा
 अकर्म एटले जीवन्तु सहेज स्वरूप तेने पण एक वीर्य कहेते एम वे प्रकारे वीर्य कहेते
 (सुवयाके०) अहोसुव्रतो (एतेहिदोहिगाणेहिं के०) एज वे स्थानके करी बल वीर्यनो
 जेद जाणो एटले एक सकर्मक अने वीजो अकर्मकना जेदे करी वे प्रकारनो वीर्य जा
 एवो (जेहिदीसतिमच्चिया के०) जेने विपे व्यवस्थित सर्व मनुष्यो देखावते ॥ २ ॥

॥ दीपिका-अथाष्टम । पूर्व कुशीलसुशीलायुक्तौ तौ च वीर्यत स्यातामिति वीर्यमत्रो
 च्यते । (डहेति) द्विधा द्विप्रकारकमेतद्वीर्यं सुष्ठु आख्यात तीर्थरुदादिनि । इदं वीर्यं
 द्विजेद प्रोच्यतइति । वीर्यं जीवस्य शक्तिविशेषः । तत्र किन्तु वीरस्य सुनटस्य वीरत्व केन
 वा हेतुनाऽसौ वीर इत्युच्यते । शुशब्दोचितके ॥ १ ॥ कितद्वीर्यं किं वा वीरत्वमित्याह । (क
 म्मेति) कर्मक्रिया अनुष्ठानमित्येव वीर्यमिति प्रवेदयति ॥ अथवाऽष्टप्रकार कर्म कारणे
 कार्योपचारात् तदेव वीर्यमित्युच्यते । तथाहि । जावनिष्पन्न कर्म उदयिकजावोपि कर्मोद
 यनिष्पन्नइति बालवीर्यं । द्वितीयजेदस्त्वय । कर्मरहितोऽकर्मावीर्यातरायक्ष्यजनित जीव
 स्य सहज वीर्यं । चशब्दाच्चारित्रमोहनीयोपशमक्ष्योपशमजनित हेसुव्रताएवजुत पडितवीर्यं
 जानीतऽक्षान्यां क्षान्या स्थानान्या बालपडितवीर्यान्त्या व्यवस्थित वीर्यमित्युच्यते।येन्यो
 ययोर्वा व्यवस्थितामर्त्यामनुष्याअपदिश्यते । तथाहि । अनेककार्येपूयमवत नर वृक्षा
 वीर्यवानयमित्युच्यते तथा वीर्यातरायक्ष्यादनतबलयुक्तोय मर्त्य इत्यपदिश्यते ॥ २ ॥

॥ टीका-उक्त सप्तममध्ययन साप्रतमष्टममारभ्यते ॥ अस्य चाऽयमनिसंबध । इहा
 नतराध्ययने कुशीलास्तत्प्रतिपद्भूता श्रीसुशीला प्रतिपादिता । तेपाच कुशीलत्व च तस्य
 मवीर्यातरायोदयात्तत्क्ष्योपशमाच्च नवतीत्यतोवीर्यप्रतिपादनायेदमुपदिश्यते तदने
 न सर्वधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽव्ययनस्य चत्वार्यनुयोग द्वाराणि उपक्रमाटीनि वक्तव्यानि ।
 तत्राऽप्युपक्रमातर्गतोऽर्थोधिकारोऽय ॥ (बालबालपडितपडितवीर्यजेदात्रिविधमपि वीर्यं
 परिज्ञाय पडितवीर्यं यतितव्यमिति । नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे वीर्याध्ययनवीर्यनिक्षेपाय
 नियुक्तिरुदाह । (विरिएवकदवे, सचित्ताचित्तमीसगचेव ॥ उपयचउप्पययपय, एपति
 विहृतिसच्चिचं ॥ १ ॥) (विरिएवकमित्यादि) वीर्यं नामस्थापनाइव्यक्तेत्रकालजावजेदा
 त् पोढा निक्षेप । तत्राऽपि नामस्थापने क्लृप्ते इव्यवीर्यं द्विधा । आगमतो नोआगमतश्च ।
 आगमतोज्ञाता तत्र वाऽनुपयुक्त । नोआगमतस्तु ज्ञशरीरनव्यशरीरव्यतिरिक्तसचित्ताचित्त
 मिश्रजेदात्रिधा वीर्यं सचित्तमपि द्विपदचतुष्पापदजेदात् त्रिविधमेव । तत्र द्विपदाना अर्ध

यतो नेवमेव सिद्धि । ते परमार्थमबुध्यमानाश्च जानंत प्राणिघातेन संसारे त्रमिष्यंति । ततो विद्वान् विवेकी सात सुख प्रत्युपेक्ष्य नूतं प्राणिनिस्त्रसस्थावरैर्जानीयाद्यथाव स्थितत्वं गृहीत्वा । कोर्ये । सर्वे जीवा सुखैपि णोड खदिपश्च । न च सुखैपि णोड खोत्पादकत्वेन स्वस्य सुखं म्यादिति ॥ १९ ॥ ते आरणिणोनरकादिगतास्तनत्याक्रंदंति लुप्यंते ति यते खड्गादिनि । एव पीड्यमानास्त्रसति प्रलायते । कर्माणि विद्यते ये पाते कर्मिण स पापा प्रयक्जगादिति जतव । एव परिसख्याय ज्ञात्वा निरुत्तस्मादिद्वान् पंडितो धिरत पापादात्मशुभोदातात्मा त्रसान् स्थावराश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातक्रिया प्रतिसहरेन्निवर्तयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—उक्तानि प्रयक् कुशीलदर्शनानि अयमपरस्तेषा सामान्योपांजनइत्याह । (अपरिक्लृप्तिमित्यादि । यैर्ममुक्नुनिरुदकसर्पकेणाग्निहोत्रेण वा प्राण्युपमर्दकारिणा सिद्धिरिति । ते च परमार्थमबुध्यमाना प्राण्युपघातेन पापमेव धर्मबुद्ध्या कुर्वतो घातयते वा व्यापायंते नानाविधं प्रकारैर्यस्मिन् प्राणिन सघात संसारस्तमेष्यति । अप्कायतेज काय समारजेण हि त्रसस्थावराणामवश्य जावी विनाशस्तन्नागे च संसार एव न सिद्धिरित्यनि प्राय । यत एव ततो विद्वान् सदसद्विवेकी यथावस्थिततत्वं गृहीत्वा त्रमस्थावरैर्नूतैर्जतुनि कथं साप्रतं सुखमवाप्स्यत इति एतत्प्रत्युपेक्ष्य जानीहि अथ बुद्धयस्व । एतदुक्तं च । ति । सर्वेऽप्यसुमत सुखैपि णोड खदिपो न च तेषा सुखैपि णोड खोत्पादकत्वेन सुखावाप्तिर्नवतीति । यद्विवा । (विद्वग्गहायति) विद्याज्ञानं गृहीत्वा विवेकमादाय त्रमस्थावरैर्नूतैर्जतुनि करणचूतैः सात सुख प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जानीह्यवगच्छेति । यत उक्त । (पठम नाण तवोदया एव चिच्छ सज ए । अन्नाणीकिंकाही किवाणाहीत्रेयपावगमित्यादि) ॥ १९ ॥ ये पुन प्राण्युपमर्देन सातमजिलपतीत्यशीना कुशीनाश्च ते संसारे एव विधाद्यवस्थाश्च नुजवतीत्याह (यणंतिलुप्यंतीत्यादि) तेजस्काय समारणिणो नूतसमारजेण सुखमजिलपतो नरकादिगतिगतास्तीदृशं खै पीड्यमानाश्च सद्देवदनाघातमानसाश्च शरणा स्तनति केवलं करुणमाक्रंदतीति यावत् । (तथा लुप्यतीति) । ति यंते खड्गादिनिरेव च कदर्थ्यमानास्त्रसति प्रलायते । कर्माण्येषा सतीति कर्मिण स पापा इत्यर्थः । तथा प्रयक्जगादिति जतव इति । एव परिज्ञाय ज्ञात्वा निरुत्तस्मादिद्वान् पंडितो धिरत पापानुष्ठानादात्मा शुभोयस्य सोऽयमात्मशुभो मनोवाक्कायशुभ इत्यर्थः । दृष्ट्वा च त्रसान् च शब्दात्स्थावराश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातकारिणी क्रिया प्रतिसहरेन्निवर्तयेदिति ॥ २० ॥

र्थं पटुमतिना प्रोच्यमान नगक्रोति सांप्रतं परिणमयितु संजाव्यते त्वेपपरिकर्ममाण-
 शक्रोत्यमुमर्थं परिणमयितुमिति । वाग्वीर्यमपि द्विविध । सज्जवे संजाव्येच । तत्र सज्जवे
 तीर्थरुता योजननिर्धारिणी वाक् सर्वस्वनावानुगताच । तथाऽन्येषामपि क्लीरमव्यास्रवा
 दित्वाधिमतां वाच सोजाव्यमिति । तथा । हसकोकिलादीना सज्जवति स्वरमाधुर्यं । सं-
 जाव्येतु संजाव्यते श्यामाया स्त्रियागानमाधुर्यं । तथाचोक्तं । श्यामा गायति मधुर, का-
 ली गायति खरच रुद्धचेत्यादि । तथा संजावयामएन श्रावकदारकमकृतमुखसस्कारम-
 प्यहरेषु यथावदजितस्येविविति । तथा संजावयाम शुकसारिकादीना वाचोमानुपना-
 पापरिणाम । कायवीर्यमप्यारस्य । यद्यस्य बलं तदपि द्विविध सज्जवे संजाव्येच । यथा चक्र-
 वर्तिबलदेववासुदेवादीनां यद्वाहुबलादिकायबलं । तद्यथा कोटिशिलात्रिष्टेन वामकरत-
 लेनोद्धृता । यदिवा (सोलसरायसहस्ताइत्यादि) यावदपरिमितबलाजिनवरेडाइति ।
 संजाव्येतु संजाव्यते तीर्थकरोलोक,मलोके कडुरुचतु प्रहेतु तथा मेरु दमवकृहीता वसु-
 धा वत्रकव-र्द्धुमिति । तथा संजाव्यते अन्यतरसुराधिपोजवृद्धीप वामहस्तेन वत्रव-
 र्द्धुमयत्नेनैव मदिरमिति । तथा संजाव्यते अयं दारक परिवर्धमान शिलामेनामुद्धर्तुं ह-
 स्तिनं दमयितुमथ वाहयितुमित्यादि । इडियवलमपि श्रोत्राडियादिस्वविषयग्रहणसमर्थं
 पचपैकैक द्विविध सज्जवे संजाव्येच । सज्जवे यथा श्रोत्रस्य द्वादशयोजनानि विषयः । एवमे-
 पाणामपि योयस्य विषयइति । संजाव्ये तु यस्य कस्यचिदनुपहर्तेऽयस्य श्रातस्य कुक्ष्य-
 पिपासितस्य परिणानस्य वा अर्थग्रहणसमर्थमपि इडियं सद्यथोक्तदोषोऽपशमे तु सति
 संजाव्यते विषयग्रहणायेति । सांप्रतमध्यात्मिक वीर्यं दर्शयितुमाह । उक्तमधितीर्थरत,
 सोडीरत्तखमायगजीर । उवयोग योगतव, सज्जमादियहोइथङ्गुप्पो (उक्तमधीत्यादि) । आ-
 त्मन्यधीत्यध्यात्म तत्र जवमाध्यात्मिकमातरशक्तिजनितं सात्त्विकमित्यर्थः । तच्चाऽनेक-
 धा । तत्रोद्यमोज्ञानतपोऽनुष्ठानादिपूस्ताह । एतदपि यथा योग सज्जवे संजाव्ये च
 योजनीयमिति । धृति सयमे धैर्यं चित्तसमाधानमिति । धीरत्वं परीपहोपसर्गाद्वैज-
 ता शौडीर्य त्यागसपन्नता पदस्वडमपि जरत त्यजतश्चक्रवर्तिनोऽन मन कपते । य-
 दिवाऽऽप्यविपस्नुता । यद्विवा विषयेऽपि कर्तव्ये समुपस्थिते पराजियोगमकुर्वन् मयै-
 वैतत्कर्तव्यमित्येव हर्षायमाणोऽविपस्नोविचइति । ह्रमावीर्येतु परैराकुश्यमाणोऽपि
 मनागपि मनसा नहोऽनुपयाति जावयति । तच्चेद । आकुष्टेन मतिमता तत्त्वार्थगवे-
 पणे मति कार्या । यदि सत्यं क कोप स्यादनृतं किंतु कोपेन ॥ ३ ॥ तथा (अक्रोसहण-
 णमारण धम्मप्रसाण बाजसुजनाण ॥ लाज मन्नऽधीरो, जहुत्तराण अजावमि ॥ १ ॥) ना-
 नीर्यवीर्यं नाम परीपहोपसर्गैरधृष्यत्व । यद्विवा यन्मनश्चमत्कारकारिण्यपि स्वानुष्ठाने
 अनौद्धत्य । उक्तच । (बुद्धुल्लेऽजहे, इकण्यं रिचयं कणकणोऽ । जरियाइ ए खुस्तती, सुधु

न शीतलविहारिणोधर्मेण सुविक्रया लब्ध धर्मलब्ध । उद्देशककीतरुतादिदोषरहितमित्यर्थ । तदेवचूतमप्याहारजात निधाय व्यवस्थाप्य सन्निधि कृत्वा जुजते । तथा ये विकटेन प्राणकोदकेनाऽपि सकोच्यांगानि प्राणुकएव प्रदेशे देशसर्वस्नान कुर्वति । तथा योवस्त्रं धावति प्रह्मालयति तथा जूपयति शोचार्थं दीर्घमुत्पाटयित्वा न्दस्व करोति न्दस्ववा सधाय दीर्घ करोति । एव जूपयति । तदेव स्वार्थं परार्थं वा योवस्त्रं जूपयति । अथाऽसौ (एणागणि यस्तत्ति) निर्घयनावम्य सयमानुष्ठानम्य दूरे वर्तते न तस्य सयमोजवत्येव तीर्थकरण एरादयश्चादुरिति ॥ २१ ॥ उक्ता कुशीलास्तत्प्रतिपद्भूता शीलवत प्रतिपाद्यतऽत्ये तदाह । (कम्मपरिणायइत्यादि) । धिया राजते इति धीरोबुद्धिमान् (उदगतिस्ति) उदकसमारने सति कर्मबधोजवति । एव परिज्ञाय किंकुर्यादित्याह । विकटेन प्राणकोदकेन सोवीरादिना जीव्यात् प्राणसधारण कुर्यात् । चशब्दात् अन्येनाऽप्याहारेण प्राणुकैव प्राणवृत्ति कुर्यात् । आदि संसारस्तस्मान्मोहश्चादिमोह संसारविमुक्तियावदिति । यर्मकारणानां तावदादिचूत शरीरं तद्विमुक्ति यावज्जीवमित्यर्थ । किंचाऽसौ साधुर्वीजकं दादीन् जुंजान । आदिग्रहणात् मूलपत्रफलानि गृह्यते । एतान्यऽप्यपरिणतानि परिहरन् विरतोभवति । कुतऽति दर्शयति । स्नानान्यंगो वर्तनादिषु क्रियासु निष्प्रतिकर्मशरीरतयाऽन्यासु चिकित्सादिक्रियासु न वर्तते । तथा स्त्रीषु च विरत वस्तिनिरोधग्रहणात् अन्येऽप्याश्रया गृह्यते । यश्चैवचूत सर्वेभ्योऽप्याश्रवदारेभ्योविरतोनाऽसौ कुशीलदोषैर्युज्यते तदयोगाच्च न ससारे वज्रमीति । ततश्चन ड खित स्तनति नापि नानाविधैरुपायैर्विजुष्यतइति ॥ २१ ॥

जे मायर च पियर च हिच्चा, गारं तहा पुत्तपसुं धणं॥कुलाइं जे
धावड साउगाइं, अहाहु से सामणियस्स दूरे ॥ २३ ॥ कुलाइं
जे धावड साउगाइं, आघातिधम्म उदराणुगिडे ॥ अहाहु से
आयगियाण सयंसे, जो लावएक्का असणस्स हेऊ ॥ २४ ॥

अर्थ—(जेमायरच पियरचहिच्चा के०) जे कुशीलिया माता तथा पिता प्रमुख कुटुंब त्यागीने (गारं के०) आगार एटले घर (तहा के०) तथा (पुत्तपसुंधणं० के०) पुत्र अने पशु जे गवादिक तथा वनने त्यागी पंचमहाव्रत अंगीकार करी पढी रसगृहियें आसक्त उता जिन्हालोलपी सरम आहारने गवेपता थका (कुजाइ जेधावड साउगाइके०) मोहोटा कुलने विपे छडा रसनो आहार पामवाने अर्थ जे भ्रमण करे (अहाहुसेसामणि यस्तदूरे के०) ते चारित्र थकी दूर जाणवा एम श्रीतीर्थकर गणधर कहेछे ॥ २३ ॥ (कुजाइ जे धावड साउगाइ के०) जे स्वाडक कुलने विपे रसलंपट थका गोचरी करवाने जाय (आघातिधम्म उदराणुगिडेके०) एवा उदरगृह पेढार्थ थका जेने जेवो धर्म

कर्म क्रियानुष्ठानमित्येतदेके वीर्यमिति प्रवेदयन्ति । यदिवा कर्माष्टप्रकारं कारणे कार्यो पचारात् तदेव वीर्यमिति । तथा ह्यौदधिकज्ञाननिष्पन्न कर्मस्यपदिश्यते । औदयिकोपि च ज्ञान कर्मोदयनिष्पन्नएव बालवीर्यं । द्वितीयजेदस्त्वय । न विद्यते कर्माऽस्येत्यकर्म । वीर्योत्तरायद्भ्यजनिता जीवस्य सहज वीर्यमित्यर्थः । चशब्दात् चारित्रमोहनीयोपशमज नितं च । हेसुव्रताएवज्जुतपडितवीर्यं जानीत यूयं । आन्यामेव वान्या स्थानान्या सकर्म काकर्मकापादितं बालपडितवीर्याभ्यां व्यवस्थितं वीर्यमित्युच्यते । यकान्या ययोर्वा व्यवस्थितामर्त्येषु नवामर्त्या (दिस्तत इति) दृश्यन्तेऽपदिश्यते वा । तथाहि । नानाविधासु क्रियासु प्रवर्तमानमुत्साहबलसपन्नं मर्त्यं दृष्ट्वा वीर्यवानय मर्त्य इत्येवमपदिश्यते । तथा न दावारककर्मण ह्यादनतबलयुक्तोऽय मर्त्य इत्येवमपदिश्यते दृश्यते चेति ॥ २ ॥

पमायं कम्ममाहंसु अप्पमायं तद्दावरं ॥ तप्पावादेसउवावि, वा लं पंप्पियमेववा ॥ ३ ॥ सत्तमेगेतु सिरुंता, अतिवायाय पा णिण ॥ एगे मंते अहिज्झति, पाणजूयविहेडिणो ॥ ४ ॥

अर्थ—(पमायकम्ममाहंसु के०) श्रीतीर्थकर देव प्रमादने कर्म कहेहे तेप्रमाद क हेहे मज्झंसियकसाया निहाविहगाय पचमेनणियाइत्यादि (अप्पमायतद्दावरके०) तथा अप्रमादने अकर्म कहेहे (तप्पावादेसउवाविबालंपंप्पियमेववा के०) जे प्रमादि यको कर्म करे ते बालवीर्यं कहिए अने जे अप्रमादि यको कर्म करे ते पणितवीर्यं कहिए ते बाल अने पणितवीर्यं आवीरितेहे अनव्यने अनादि अपर्यवसित अने नव्यने अना दि सपर्यवसित अथवा सादि सपर्यवसित जाणवो ॥ ३ ॥ (सत्तमेगेतुसिरुता के०) कोइएक शस्त्र एटले खजादि हथीवार धनुष्य विद्यादिक शीखे अथवा शास्त्र एटले ज्योति पादिक शास्त्र तथा निमित्त वैद्यक औषध प्रमुख शीखे शावास्तेशीखेतोके (पाणिणके०) जीवोने (अतिवायायके०) अतिपात एटले विनाश करवाने अर्थ शीखे (एगेमंतेअहिज्झति के०) तथा कोइएक हिसक मत्त्रादिक जणीने जे अथर्वणयाग अश्वमेध मनुष्य मेध अ जामेध प्रमुख करे ए (पाणके०) बेडियादिक त्रस जीव तथा (जूतके०) पृथिव्यादिक स्थावरजीव तेने (विहेडिणोके०) विविध प्रकारे हणवा निमिने पूर्वोक्त मत्त्रादि जणो ॥४॥

॥ दीपिका—प्रमादमेव कर्म आहुस्तीर्थरुत । कर्महेतुत्वात्प्रमाद कर्मैव । अप्रमाद चा परं कर्म आहु । कोर्थ । प्रमादात्कर्म बध्यते सकर्मणश्च क्रिया बालवीर्यं । तथा अप्रमत्त स्य कर्मानावस्तस्यच पणितवीर्यं । तन्नावदेशत बालवीर्यस्य पणितवीर्यस्य ज्ञावस्तेनादे शोव्यपदेशस्तत्र बालवीर्यमनव्यानामनाद्यनतं । नव्यानामनादिसातं सादिसातं वा । पणि

अर्थ—(शिखन्मदीणोपरनोयणंमि के०) जे पोतानुं धनादिक ठाणीने पठी परनो जनने विपे दीन एटले द्यामणो थाय (उदराणुगिदेके०) एम उदरगृह्यको रहेते (मुहमगजिक के०) गृहस्थने वंदीजननी पेरे मुखेमगजिक वचन कहे गृहस्थनी प्रस साकरे यत सोएसोजस्तगुणा, विरयतनवारियादसदिसासु, इह्राकहासुञ्जति पञ्चक अञ्जदिसोसि ॥ १ ॥ इत्यादिक वचन पेटनें अर्थे बोले (नीवारगिदेवमहावराहे के०) जे म महोटो सूअर नीवार एटले चावलना कणने विपे गृहठतो (अदूरएहइथातमेव के०) अदूर एटले तरत घात पामे तेम कुशीजिया पण आहार गृहठता ससार माहे अनता मरण पामे ॥ १५ ॥ ते कुशीजिया (अन्नस्त के०) अन्नने अर्थे (पाणस्त के०) पाणीने अर्थे तथा (हलोइयस्त के०) अन्य वस्त्रादिकने अर्थे (अणुपिपना सतिसेवमाणे के०) जेने जेवु गमतु होय तेना आगल तेवुज बोले सेवकनी पेरे जेम सेवर पोताना राजाने गमतु बोले तेम ए कुशीजिया पण बोले ते (पासवयचेवकुत्ती लयच के०) सदाचार यकी चष्ट एवा पासवयानो जाव तथा कुशीजियानो जाव पामे ते केवो थाय तोके (निस्तारएहोइजहापुजाए के०) नि सार थाय जेम पुलाक एटले धानना ठोतरा वूस नि सार होयठे तेम तेपण तेना सरखोज नि सार जाणवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—योनिष्कस्य प्रव्रज्य पराहारविषये दीन सन् वदिवन्मुखमागजिक न्या त् मुखेन परप्रगसावाक्यानि वक्ति औदर्यं प्रतिगृह् । किमिव । नीवारोमृगादिजह्यविशे पस्तत्र गृह्आसक्तोयथा महावराह सूकर सकटे प्रविष्ट सन्नदूरएव शीरमेव घात विनागमेप्यति एवमसावपि कुशीज ॥ १५ ॥ सकुशीजोऽन्नस्य पानस्य ऐहिकार्थस्य व स्वादे रुतेतु प्रिय जापते ऽनुकूजं वक्ति सेवकवत्सेवमानएवजूतश्च पार्श्वस्थता कुशीज ता च गञ्जति नि सारो नवति यथा पुलाकस्तुप ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (शिखमेत्यादि) । योह्यात्मीय धनधान्यद्विरण्यादिकं त्यक्त्वा निष्क्रां तोनिष्कस्य च परनोजने पराहारविषये दीनोदैन्यमुपगतोजिह्वेद्वियवशादानोर्वदिवन्मुखमागजिको नवति । मुखेन मंगलानि प्रगसावाक्यानि ईदृगस्तादृगस्त्वमित्येव दैन्य जावमुपगतो वक्ति । उक्तच । सोएसोजस्तगुणा, विरयतनवारियादसदिसासु । इह्राक हासु सुञ्जति, पञ्चकअञ्जदिसोसि । इत्येवमौदर्यं प्रतिगृह्णोऽ ध्युपपन्न । किमिव । नीवा र सूकरादिमृगजह्वविशेपस्तस्मिन् गृह्आसक्तमनागृहीत्वा च स्वयूथ महावराहोम हाकाय सूकरः । एवकारोऽवधारणे । अथवश्य तस्य विनाशएव नाऽपरा गतिरस्तीति । ए वमसावपि कुशीजआहारमात्रगृह् ससारोदर पौन पुन्येन विनाशमेवैति ॥ १५ ॥

माइणो कट्टु मायाय, कामजोगे समारजे ॥ हंता वेत्ता पगप्रिता
आयसायाणुगामिणो ॥ ५ ॥ मणसा वयसाचेव, कायसा चेव
अतसो ॥ आरतं परतं वावि, डहाविय असंजया ॥ ६ ॥

अर्थ—(माइणोकट्टुमायायके०) कोइएक मायावि पुरुष माया केलवने (कामजोगेसमार
जेके०) शब्दादिक विषय रूप कामजोगनो समारज करे एटले पोतानाचित्तने विपे आशक्त
ठता काम सेवना करे एवा ते (आयसायाणुगामिणोके०) पोताना आत्म सुखना अर्थि वि
पय गृह ठता (हताहेत्ता पगप्रिता के०) जीवना हणनार तथा अगोपागना हेदनार
तथा पेटना कापनार आय ॥ ५ ॥ (मणसावयसाचेव के०) मने करी वचने करी
चेव पदपूर्णार्थेठे अने (कायसा के०) कायाये करी (अंतसोके०) आशक्त ठता तंड
ल मज्जनी पेरे कर्म बाधता तथा (आरतके०) आरत आलोकने विपे (परतंवाविके०) अ
थवा परलोकने विपे पण (डहाविय के०) ए बन्ने लोकने विपे कृत्य कारीत पणे करी
ते जीव घातना करनार पुरुष निश्चै थकी (असंजया के०) असंयति जाणवा ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—मायाविनोमाया परवचनानि कृत्वा कामजोगान् समारजते सेवते । तदे
वमात्मना सातानुगामिन स्वसुखलिप्तव प्राणिना हतार स्यु । तथा वेत्तार कर्णना
सादे प्रकर्तयितार पृष्ठोदरादे ॥ ५ ॥ मनसा वाचा कायेन अंतश कायेनाशक्तोपि तं
हुजमस्त्यवन्मनसैव कर्म वध्नाति तथा आरत परतश्चेति इह लोकपरलोकयोर्दिधापि रु
तकारितान्या च सयताजीवोपघातकारिण ॥ ६ ॥

॥ टीका—(अधुना सञ्जमित्येतत्सूत्रपद सूत्रस्पर्शिकया निर्युक्तिकार स्पष्टयितुमा
ह । सञ्जमसिमादीय, विज्ञामतेयदेवकय । पञ्चीकरुणअग्रमेय, वायुतहमीसगचेवा) (स
ञ्जमित्यादि) शब्द प्रहरण तच्चासि खड्गादिस्तदादिक तथा विद्याधिष्ठित मन्त्राधिष्ठित, तदे
व कर्मकृत दिव्यक्रियानिष्पादित । तच्च पंचविध । तद्यथा । पार्थिव वारुणमाग्नेय वा
यव्य तथैव ह्यादिमिश्र चेति । किंचाऽन्यत् । माइणोइत्यादिसूत्र । माया परवचनादिका
बुद्धि सा विद्यते येपाते मायाविनस्तएवजूतामाया परवचनानि कृत्वा एकग्रहणे त
ज्ञातीयग्रहणादेव क्रोयिनोमानिनोलोचिन सत कामान् इष्टारूपान् तथा जोगाश्च
शब्दादिविषयरूपान् समारजते सेवते । पाठांतरवा (आरजायेतिवट्टइ) त्रिनिर्मनोवा
कायैरारजार्थ वर्तते । बहून् जीवान् व्यापादयन् वध्न् अपध्वसयन् आज्ञापयन् जो
गार्थी विज्ञोपार्जनार्थ प्रवर्त्ततइत्यर्थ । तदेवमात्मसातानुगामिन स्वसुखलिप्तसवोड ख
दिषोविषयेषु गृह्णा कपायकलुपितातरात्मान सतएवजूताजवैति । तद्यथा । हता

॥ दीपिका—अज्ञातपिंड अत प्रांत अज्ञातेन्य पूर्वापराऽपरिचितेन्य कुलेन्यवंब
 वृत्त्या लब्धस्तेनात्मानमधिसहे धर्तयेत् नच तपसा पूजन सत्कारमावहेत् नसत्कारार्थं त
 पः कुर्यादित्यर्थ । यदुक्तं । परलोकादिकं धाम, तप श्रुतमिति द्वयं ॥ तदेवार्थित्वनिर्जुस
 सारं तृणलवायते इति । शब्देर्मनोज्ञैरूपैश्चासक्तान् आसक्तिमकुर्वन् सर्वैरपि कामैरिष्टाम
 दनैर्गृहि विनीय त्यक्त्वा संयममनुपालयेत् ॥१७॥ सर्वान् सगानतीत्य त्यक्त्वा धीरोवि
 वेकी सर्वाणि ३ खानि परीपहोपसर्गजनितानि तितिह्माणोऽविसहन् अखिलोज्ञाना
 दिसंपूर्णोऽगृह कामेष्वनियतचारी अप्रतिबद्धविहारी जीवानामनयंकरोजिहु सा
 धुरनाविलात्मा निष्कपायात्मा सुशील स्यात् ॥ १८ ॥

॥टीका—उक्ता कुशीजास्तत्प्रतिपद्नूतान् सुशीजान् प्रतिपादयितुमाह (अस्मात्पिडेव्या
 दि) अज्ञातश्चाऽसौ पिंडश्चाऽज्ञातपिंड अत प्रातइत्यर्थ । अज्ञातेन्योवा पूर्वापरासंस्तुतेन्यो
 वा पिंडोऽज्ञातवंबवृत्त्या लब्धस्तेनात्मानमधिसहेत वर्तयेत् पालयेत् । एतदुक्तं नवति
 अतप्रातेन लब्धेनाऽलब्धेन वा न दैन्य कुर्यात् । नाऽप्युत्कृष्टेन लब्धेन मद विदध्यात् । ना
 ऽपि तपसा पूजनसत्कारमावहेत् न पूजनसत्कारनिमित्तं तप कुर्यादित्यर्थ । यद्विवा
 पूजासत्कारनिमित्तत्वेन तथाविधार्थत्वेन वा महतापि केनचित्तपोमुक्तिहेतुक न नि सार
 कुर्यात् । तदुक्तं । परलोकाधिक धाम तप श्रुतमिति द्वयं ॥ तदेवार्थित्वनिर्जुससार तृण
 लवायते । तथा चरसेषु गृहिन कुर्यात् । एव शब्दादिष्वपीति दर्शयति । शब्दैर्वैष्णवीणा
 दिनिराक्षित संस्तेष्वसक्तान् आसक्तिमकुर्वन् कर्कशेषु च द्वेषमगच्छन् तथा रूपैरपि मनोज्ञैतरे
 रागद्वेषमकुर्वन् । एव सर्वैरपि कामैरिष्टामदनरूपै सर्वेन्योवा कामेन्यो गृहि विनीयाऽपनीय
 संयममनुपालयेदिति । सर्वथा मनोज्ञैतरेषु विषयेषु रागद्वेष न कुर्यात् । तथाचोक्तं । सहे
 सुयजद्वयपावणसुसोयविसयमुवगणसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयव ॥ १ ॥
 रुवेसुयजद्वयपावणसुचरु विसयमुवगणसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयव ॥ २ ॥
 गंधेसुयजद्वयपावणसु, घाणविसयमुवगणसु । तुष्ठेण ॥ ३ ॥ नस्केसुयजद्वयपावणसु, रस
 ण विसयमुवगणसु, तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयव ॥ ४ ॥ फासेसुयजद्वयपावण
 सु, फासविसयमुवगणसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयानहोयव ॥ ५ ॥ १७ ॥ यथाचे
 ड्यनिरोयोविधेयएवमपरसगनिरोधोऽपि कार्यइति दर्शयति (सद्वाइत्यादि) सर्वान् वा
 ह्याश्च इव्यपग्निहज्जृणानतीत्य त्यक्त्वा धीरोविवेकी सर्वाणि ३ खानि शारीरमानसानि
 त्यक्त्वा परीपहोपसर्गजनितानि तितिह्माणोऽविसहन् अखिलोज्ञानदर्शनचारित्रै सपू
 र्णस्तथा कामेष्वगृहस्तथा नियतचारी अप्रतिबद्धविहारी तथा जीवानामनयंकरोपि
 निहृणशीतोजिहु साधुरेवमनाविलोविपयकपायैरनाकुजआत्मा यस्याऽसावनाविला
 त्मा संयममनुवर्ततइति ॥ १८ ॥

स्पर्शाश्चसातोदयविपाकिनोचवतीति ॥ ३ ॥ किंचाऽन्यत्सपराश्यणियहंतीत्यादि)
द्विविध कर्म ईर्ष्यापथं सापरायिकं च । तत्र सपरायावादरकपायास्तेन्यत्रागत सापरायिक
तल्लीवोपमर्दकत्वेन वैरानुपंगितयाऽऽत्मझुक्तकारिण स्वपापविधायिन सतो नियहं
ति बध्नति । तानेव विशिनष्टि । रागद्वेषाश्रिता कपायकलुपितातरात्मान सदसद्विवेक
विकलत्वात् बालाऽव बालास्ते चैव नूता पापमसद्वेयं बह्वहनत कुर्वन्ति विदधति ॥७॥

एय सकम्मवीरियं, बालाणं तु पवेदित्ताऽत्तो अकम्मविरिय, पं

मियाणं सुणेहमे ॥७॥ दव्विए बधणुम्मुक्के, सब्ब उ विन्नवंधणे ॥ ८

एणोद्धपावक कम्म, सद्ध कंतति अतसो पाठातरे सद्ध कंतति अप्पणो १०

अर्थ—(एयसकम्मवीरिय के०) एपूर्वोक्त अनुक्रमे सकर्म वीर्य कह्यो ते कर्म बाधवा
नु कारणते माटे ए (बालाणतुपवेदित के०) ए बालानु वीर्य कस्य (इत्तो के०) ए
बालवीर्य कह्यानंतर (अकम्मविरिय के०) अकर्म वीर्य ते (पमियाणसुणेहमे के०)
पमितनु वीर्य जाणवो ते दु कहुंहुं माटे हे शिष्यो तमे साजलो ॥७॥ (दव्विएके०) मुक्ति
गमन योग्य एवो जीव इव्य (बंधणुके०) राग द्वेष रूप जे कपाय तेथकी (मुक्केके०) मुक्त ए
टले रहित (सब्बउविन्नबधणे के०) सर्वथा प्रकारे कर्म बधननो ठेय करनार एवोठतो
(एणोद्धपावककम्म के०) पाप कर्मने ह्वय करी (सद्धकततिअतसो के०) जेने पामीने
जीव समस्त सब्य कापे अथवा पाठातरे (सद्धकततिअप्पणोके०) पोताना शक्य कापे ॥ १० ॥

॥ टीपिका—तत् पूर्वोक्त बालाना सकर्मवीर्यं प्रवेदित । यथा जमदग्निना स्वचार्यायामकार्यं
प्रवृत्तं कृतवीर्योव्यादितस्तत्पुत्रेण कार्तवीर्येण जमदग्निर्हत पुनर्जमदग्निपुत्रेण परशु
रामेण सप्तवारान् कृत्रियाहता पुन कृतवीर्यसुतेन सुनूमेन त्रि सप्तवारान् ब्राह्मणाह
ताइति बालाना कर्मवीर्यमिति । उत्तर्वर्ध्वमकर्मवीर्यं पठिताना तन्मे भम कथयत शृ
णुत यूर्यं ॥ ७ ॥ इव्योजव्योमुक्तियोग्योऽकपायीत्यर्थ । बधनोन्मुक्त कर्मरहित सर्वत
श्चिन्नबधन सूक्ष्मवादरकपायमुक्त प्रणुद्य प्रेर्य पाप कर्म तत्कारणनूतान् आश्रवान् वा
त्यक्त्वा शक्यतुल्यमशेष कर्म कृत्यपनयति ॥ १० ॥

॥ टीका—एव बालवीर्यं प्रदर्शयौपसजिधृक्कुराह । (एयसकम्मेत्यादि) । एतत् यत् प्राक्
दर्शितं । तद्यथा प्राणिनामतिपातार्थं शस्त्रं शस्त्रं वा केचन शिहते । तथा परे विद्याम
त्रान् प्राणिबाधकानधीयते । तथाऽन्येभायाविनोनानाप्रकारा माया कृत्वा कामनोगार्थ
मारंजान् कुर्वते । केचन पुनरपि परेवैरिणस्तत्कुर्वन्ति येन वैरैरनुबध्यते । तथाहि ।
जमदग्निना स्वचार्याकार्यव्यतिकरे कृतवीर्योविनाशि तत्पुत्रेण तु कार्तवीर्येण जमदग्नि-

अरक्तद्विष्टश्च मृत्योः समागम प्राप्तिमाकाङ्क्षेत अष्टप्रकार कर्म निर्धूयापनीय प्रपञ्चं संसारं नोपैति नयाति । यथा अक्षस्य हृदये विनाशो सति शकटं समविषमपथरूपं प्रपञ्चयाति उपपन्नकारणानावात् एव साधुः कर्महृदये संसारं नयातीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३० ॥ समाप्तं कुशीजपरिज्ञापारूप्य सप्तमाध्ययन ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (नारस्सजाताइत्यादि) । समयनारस्य यात्रार्थं पञ्चमहाव्रतं नारनिर्वाहणार्थं मुनिः कालत्रयवेत्तां शुचीत आहारग्रहणं कुर्वीत । तथा पापस्य कर्मणः पूर्वचरितस्य विवेकं पृथग्ज्ञात्वा विनाशमाकाङ्क्षेन्निकु साधुरिति । तथा इत्थं स्वयं तीति इत्थं परीपद्मोपसर्गजनितापीडा तेन स्पष्टोच्यते सन् भूतं समयं मोक्षं वा आदधीत गृहणीयात् । यथा मुनयः कश्चित् सग्रामशिरसि शत्रुनिरजिद्रुतं परं शत्रुं दमयति । एवं परं कर्मशत्रुं परीपद्मोपसर्गजिद्रुतोदमयेदिति ॥ ३१ ॥ अपिच (अविहम्ममाणोऽपि) परीपद्मोपसर्गैर्हिन्यमानोऽपि सम्यक् सहते । किमिव । फलकृत्वकृष्टं । यथा फलकमुजाज्यमपि पाश्चात्या तप्तं घट्टितं सत्तनुं जवति अरक्तद्विष्टं वा संजवत्येवमसावपि साधुः सबाह्यान्तर्येण तपसा निष्टद्वेहस्तनुर्जुर्वलशरीरोऽरक्तद्विष्टश्चातकस्य मृत्योः समागमं प्राप्तिमाकाङ्क्षन्ति जलपतिः । एवं चाऽष्टप्रकारं कर्म निर्धूयाऽपनीय न पुनः प्रपञ्चं जातिजरामरणरोगशोकादिकं प्रपच्यते । बहुधा नटवद्यस्मिन् सप्रपञ्चं संसारस्तं नोपैति नयाति । दृष्टान्ताद् । यथा अक्षस्य हृदये विनाशो सति शकटं गज्यादिकं समविषमपथरूपं प्रपञ्चमुपपन्नकारणानावान्नोपयाति । एवमसावपि साधुरष्टप्रकारस्य कर्मणः हृदये संसारप्रपञ्चं नापयातीति । गतोऽनुगमोऽनयाः पूर्ववदिति शब्दपरितोषार्थं ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३० ॥ समाप्तं कुशीजपरिज्ञापारूप्य सप्तमाध्ययन ॥

हवे आत्मसु वीर्याध्ययनं कहेते सातमाध्ययनं नाम कुशीलियानो आचार कह्यो ते आचार समयनेपि वे वीर्यतराय कर्मना उदय थकी थायते तेमाटे आ अध्ययनमां सु शीलियानो वीर्य देखाडेते तेथी ए अध्ययननु नाम वीर्याध्ययनं

इहावेय सुयस्काय, वीरियंति पवुच्चई ॥ कितु वीरस्स वीरत्त, कहुं चेय पवुच्चई ॥ १ ॥ कम्ममेगे पवेदेति, अकम्म वावि सुवया ॥ एते हि दोहि ठाणेहि, जेहि दीसति मच्चिया ॥ २ ॥

अर्थ—(इहावेयसुयस्काय के०) तेजलो वीर्य पराक्रम वे प्रकारे श्रीजिनेश्वरे कह्युंते (वीरियंतिपवुच्चई के०) तेवीर्यं प्रकर्षं करी कहिएवैये (कितुवीरस्सवीरत्त के०) तु एवा वि तर्कं करी वीर नामा मुनयः केवु वीर पणु अने केवीरिंते ए वीर केवायते तथा (क

तथा मांजिकादिकना स्थानत्वे तिर्यचने विषे पण क्याएक इष्टजोग नूम्यादिक स्थानत्वे
ते सर्वे स्थानने (चऽस्तति के०) गंडगे (एसंसत्त के०) एमा संदेहकरवो नही
तथा (णायएहि के०) ज्ञाति गोत्री (सुहीहिया के०) सुहृद एटले बाधवादिक
(अणियतेअयवासे के०) ए सर्वनु अनित्य अशाश्वत एवो वासत्वे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-नैय्यायिकं मोक्षनयनशीज श्रुताख्यात धर्ममुपादाय गृहीत्वा समीहते
सम्यक् मोक्षाय ईहते चेष्टते नूयोनूय पुन पुन इ खावास बालवीर्यवान् म्यात् यथाय
या बालवीर्यवान् स्यात् तथातथाऽशुजत्व दुर्ध्यान प्रवर्धते ततश्च नरकादिषु ख
॥ ११ ॥ स्थानानि विद्यते येषांते स्थानिनोदेवलोकादिशुजस्थानवर्तिन स्थानानि त्यक्ष्यं
ति नात्र सशयोऽशाश्वतत्वादिसत्त्वचक्रित्वादीना । यत । सुचिरतरमुपित्वा बाधवैर्वि
प्रयोग सुचिरमपि हि रत्वा नास्ति जोगेषु तृप्ति ॥ सुचिरमपि हि पुष्टयाति नाग शरीर,
सुचिरमपि विचित्र्योधर्मैक सहाय ॥ १ ॥ इतिज्ञातकै स्वजनै सुहृद्भिश्च सहवामोय
मनियत कियत्कालस्थायी ननित्य ॥ १२ ॥

॥ टीका-यदुपादाय श्रव्यमपनयति तदर्शयितुमाह । (नेयाउयमित्यादि) नयनशी
जोनेता । नयतेस्ताड्यौजिकसृन् । सचाऽत्र सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकोमोक्षमार्ग श्रु
तचारित्ररूपोवा यमोमोक्षनयनशीजवान् गृह्यते । मार्गं धर्म वा मोक्षं प्रति नेतार सुष्टु
तीर्थकरादिनिराख्यातं स्वाख्यान तमुपादाय गृहीत्वा सम्यक् मोक्षाय चेष्टते व्यानाध्यय
नादाबुद्धयं विधत्ते । धर्मध्यानारोहणालबनायाह । नूयोनूय पान पुन्येन यद्बालवीर्यं त
दतीतानागतानतजवग्रहणेषु इ खमावासयतीति इ खावास वर्तते । यथा यथाच बाल
वीर्यवान् नरकादिषु इ खावासेषु पर्यटति तथातथा वास्याऽशुनाध्यवसायित्वाव
श्रुतमेव प्रवर्धते इत्येव ससारस्वरूपमनुपेक्ष्यमाणस्य धर्मध्यान प्रवर्ततइति ॥ ११ ॥ तां
प्रतमनित्यनावनामधिकृत्याह । (गणीविविहेत्यादि) । स्थानानि विद्यते येषांते
स्थानिन । तद्यथा देवलोके इष्टस्तत्समानानि त्रयस्त्रिंशत्पार्षद्यादीनि मनुष्येष्वपि च
ऋतिवज्रदेववासुदेवमहामजिकादीनि । तिर्यह्वपि यानि कानिचिदिष्टानि जोगनू
म्यादै स्थानानि तानि सर्वाण्यपि विविधानि नानाप्रकाराण्युत्तमाधममध्यमानि तेषु स्था
निनस्त्यक्ष्यति नात्र सशयोविषेयइति । तथाचोक्तं । अशाश्वतानि स्थानानि सर्वाणि वि
प्रि चेह च देवासुरमनुष्याणामृक्ष्यश्च सुखानिच तथाऽप्यज्ञातिनि सद्बुद्धिनि साधेसहान्ये
अभिर् सुहृद्भिर् सगास सोऽनित्योऽशाश्वतइति । तथाचोक्तं । सुचितरमुपित्वा बाध
वैर्विप्रयोग सुचिरमपि हि रत्वा नास्ति जोगेषु तृप्ति । सुचिरमपि हि पुष्टयाति नाग शरीर ॥

अरुवर्त्तिवज्रदेववासुदेवादीना यदीर्यं स्त्रीरत्नस्य वा यस्यवा यदीर्यं तदिह इव्यवीर्यत्वेन
 ग्राह्य । तथा चतुष्पदानामश्वहस्तिरत्नादीना सिंहव्याघ्रशरजादीनां वा परस्य यक्षोद्व्ये
 धावने वा वीर्यं तदिति । तथाऽपदाना गोशीर्यचदनप्रनृतीना शीतोष्णकालयोरुष्णशीतवीर्यं
 परिणामः । अचित्तवीर्यप्रतिपादनायाह ॥ अचित्त पुणविरयं, आहारावरणपहरणा
 दीसु ॥ जह्वसहीणजणिय, विरिय रसवीरियविवागो ॥ १ ॥ (अचित्तपुणोव्यादि) अ
 चित्तइव्यवीर्यं त्वाऽऽहारावरणप्रहरणेषु यदीर्यं तद्व्यते । तत्राऽऽहारवीर्यं सद्य प्राणकरा
 ह्याधृतपूर्णं कफापहाइत्यादि । उपधीना च शत्यो-हरणसरोहणविपापहारमेधाक
 रणादिक रसवीर्यं विपाकवीर्यं च । तद्वक्तं । चिकित्साशास्त्रादौ तदिह ग्राह्यमिति । तथा
 योनिप्रानृतकान्नाविद्य इव्यवीर्यं इष्टव्यमिति । तथा आवरणोकववादी, चक्रादीपचपहर
 णोहोति ॥ खित्तमि जमि खेत्ते, काले ज जमि कालंमि । तथा (आवरणोइत्यादि) आवरणो कव
 चादीना प्रहरणो चक्रादीना यज्रवति वीर्यं तद्व्यतइति । अधुना क्षेत्रकालवीर्यं गाथापश्चा
 र्येन दर्शयति । क्षेत्रवीर्यंतु देवकुर्वादिक क्षेत्रमाश्रित्य सर्वाण्यपि इव्याणि तदतर्गतान्युत्कृष्ट
 वीर्यवति नवति । यद्वा दुर्गादिक क्षेत्रमाश्रित्य कस्यचिदीर्योद्धासोनवति । यस्मिन्वा
 क्षेत्रे वीर्यं व्याख्यायते तत्क्षेत्रवीर्यमिति । एव कालवीर्यमप्येकातसुखमादावाऽऽयोज्य
 मिति । तथाचोक्तं । वर्षासु जवणममृत, शरदिजल गोपयश्वहेमते ॥ शिशिरे चामलक
 रसो, घृतवसंते गुडश्चाऽते ॥ १ ॥ तद्यथा । ग्रीष्मे तुत्यगुडा सुसैधवयुता मेधावन-ध्वरे, तुल्या
 गर्करया गरचमलया शुठया तुपारागमे । पिप्पत्या शिशिरे वसंतसमये ह्रौडेण सयोजि
 ता, पुसा प्राप्य हरीतकीमिव गदानश्यतु ते शत्रव ॥ १ ॥ जाववीर्यप्रतिपादनायाह ।
 (जावोजीवस्त सवीरियस्त विलयमि लक्षिणोगविहा ॥ उरस्तिदिय अल्लुप्पिएसु ब
 हुसोवहुवीहिय (जावोजीवस्तेत्यादि) सवीर्यस्य वीर्यशक्त्युपेतस्य जीवस्य वीर्यं
 विषये अनेकविधा लब्धिस्तामेव पश्चाद्धनं दर्शयति । तद्यथा । उरस्ति नवमौरस्य शा
 रीरबलमित्यर्थ । तथेद्वियबलमाध्यात्मिक बलं बहुशोवहुविध इष्टव्यमिति । ए
 तदेव दर्शयितुमाह । (मणवइकालाआणा पाणुसंजवतहायसजने । सोत्तादीणं
 सदा, दिएविसएमुगहणच ॥ ४ ॥ (मणवइइत्यादि) आतरेण व्यापारेण गृहीत्वा
 पुञ्जजात्मनोयोग्यान् मनस्त्वेन परिणमयति नापायोग्यान् जापात्वेन परिणमयति काय
 योग्यान् काययोग्यत्वेन अन्नपानयोग्यान् तज्जावेनेति । तथा मनोवाक्कायादीना त
 ज्ञावपरिणताना यदीर्यं सामर्थ्यं तद्विविध । सनवे सजाव्येच । सनवे तावत्तोर्यकृताम
 नुत्तरोपपातिकानाच सुराणामतीव पटूनि मनोइव्याणि नवति । तथाहि । तोर्यकृताम
 नुत्तरोपपातिकसुरमन पर्यायज्ञानिप्रश्रव्याकरणस्य इव्यमनसंब करणात् । अनुत्तरो
 पपातिकसुराणाच सर्वव्यापारस्यैव मनसा निष्पादनादिति । सजाव्ये तु योहि यम

यति । सहस्रम्भत्या स्वमत्यावा विशिष्टाजिनिबोयिज्ञानेन श्रुतज्ञानेनावधिज्ञानेन वा स्वपरावबोधकत्वात् ज्ञानस्य तेन सह धर्मस्य सार ज्ञात्वेत्यर्थः । अन्येभ्योवा तीर्थकरणधराचार्यादिभ्यश्चापुत्रवत् श्रुत्वा चिलातपुत्रवद्वा धर्मसारमुपगच्छति । धर्मस्य वा सारचारित्रं तत्प्रतिपद्यते तत्प्रतिपत्तोच पूर्वोपात्तकर्मकृत्यार्थं पण्डितवीर्यसपन्नोरागादिवंधनविमुक्तोवालवीर्यरहितउत्तरोत्तरगुणसपत्तये समुपस्थितोऽनगार प्रवर्धमानपरिणामप्रत्याख्यात निराकृत पापक सावद्यानुष्ठानरूप येनाऽसौ प्रत्याख्यातपापकोनवतीति ॥१४॥

ज किंचुवक्कमं जाणे, आनुक्केमस्स अप्पणो ॥ तस्सेव अतराखिप्प, सिक्कं सिक्केऊ पणिए ॥१५॥ जहा कुम्मे सअंगाइ, स ए देहे समाहरे ॥ एवं पावाइ मेधावी, अशप्पेण समाहरे ॥ १६ ॥

अर्थ—(जकिंच के०) जे कोइ प्रकारे करी (अप्पणो के०) पोतानो (आनुक्केमस्सके०) खेमे कुशले करी आयुष्यनो (उवक्कमजाणेके०) उपक्रम एटले विनाश जाणे अर्थात् पोतानु मरण जाणे (तस्सेवअतराखिप्पके०) तेना अंतराले एटले विचाले क्षिप्र एटले उतावलो (सिक्कसिक्केऊपणिएके०) ते पणित सलेखणारूप शिक्षा शीखे अने ते शिक्षाने मरणावधि सुधि अंगीकार करे ॥१५॥ (जहाके०) जेम (कुम्मेसअंगाइके०) काचवो पोताना अंग तथा हाथ मस्तकादिक उपागने (सएदेहेसमाहरे के०) पोताना वेहने विपे गोपवे (एव के०) एरीते (मेधावी के०) पणितजे ठे ते पण (पावाइ के०) पापजे सावद्यानुष्ठान रूप तेने (अशप्पेण के०) अध्यात्म एटले सम्यक् दर्शन ज्ञानादिक जावनाये करी (समाहरे के०) उपसहरे एटले मरण काल सुधी सलेखणायें करी पापकर्मने निर्द्धरे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—आयु हेमस्य स्वायुषउपक्रम रूप जानीयात् ज्ञात्वा च तस्योपक्रमस्य कालस्य वा अंतराले क्षिप्रमेव अनाकुल पणित संलेखनारूपा शिक्षा नक्तपरिक्षेपितमरणार्था वा शिद्धेत् ॥१५॥ यथा कूर्म स्वान्यगानि स्वके देहे समाहरेजोपायेत् एव मेधावी पणित पापानि पापानुष्ठानान्यव्यात्मना सम्यक् ज्ञानादिजावनया समाहरेदुपसहरेत् ॥१६॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जकिंचुवक्कममित्यादि) उपक्रम्यते सवर्त्यते कृत्यमुपनीयते आयुर्येन सउपक्रमस्तर्पयंकचन जानीयात् । कस्यायु हेमस्य स्वायुषइति । इदमुक्तं नवमं । स्वायुषस्य येन केनचित्प्रकारेणोपक्रमो जावी यस्मिन्वा काले तत्परिक्षाय तस्योपक्रमस्य कालस्य वा अंतराले क्षिप्रमेवाऽनाकुलजो जीवितानाशसी पणितोविवेकी सलेखना

रिसविज्ञाण नडाइ ॥ १ ॥) उपयोगवीर्य साकारानाकारजेदात् द्विविधं । तत्र साकारोप
योगोऽष्टधा ज्ञाकारश्चतुर्धा । तेन चोपयुक्तं स्वविषयस्य इव्यक्तेत्रकालजावरूपस्य परिच्छे
द विधत्तइति । तथा योगवीर्यं त्रिविधं । मनोवाक्कायजेदात् । तत्र मनोवीर्यमकुशलमनो
निरोध कुशलमनसश्च प्रवर्तन मनसोवा एकत्वीजाव करण । मनोवीर्येणहि निग्रयसंय
ता प्रवृत्तपरिणामाश्चवस्थितपरिणामाश्च नवतीति । वागवीर्येण तु नापमाणोऽपुनरु
क्त निरवयव च नापते । कायवीर्येण तु यस्तु समाहितपाणिपाद कूर्मवद्वतिष्ठतइति । तपो
वीर्यं द्वादशप्रकार तपोयद्दलादग्लायन् विधत्तइति । एव सप्तदशविधेय सयमे एकत्वाद्यऽध्य
वसितस्य यद्दलात्प्रवृत्तिस्तत्सयमवीर्यं । कथमहमतिचार सयमेन प्राप्नुयामित्यध्यव
सायिन प्रवृत्तिरित्येवमाद्यऽध्यात्मवीर्यमित्यादिच जाववीर्यमिति । वीर्यप्रवादपूर्वचाऽनत
वीर्यं प्रति पादित । किमिति यतोऽनतार्थं पूर्वं नवति । तत्रच वीर्यमेव प्रतिपाद्यते । अनता
र्थता चातत्रागतव्या । तद्यथा । (सवर्णैण जाहोळवानुया गणणमागयासत्ती । तत्तोवहुय
तरागो अद्यो एगस्स पुवस्स ॥ १ ॥ सवस्समुदाणजल जइ पव्वमिय द्दविळ्ळ सक्कजिय । एत्तोवहु
यतरागो, अद्यो एगस्स पुवस्स ॥ १॥) तदेव पूर्वार्थस्याऽनत्या दीर्यस्य च तदर्थत्वादनतता वी
र्यस्येति । सर्वमप्येत दीर्यं त्रिधेति प्रतिपादयितुमाह । (सवपिय त तिविह, पमियवालवि
रियच । अहवावि होंति डुविह, अगारअणगारियचेव ॥ १ ॥) (सवपियमित्यादि) सर्व
मप्येतद्भाववीर्यं पडितवालमिश्रजेदात् त्रिविधं । तत्रनागाराणा पडितवीर्यं बालपंडित
वीर्यं त्वगाराणां गृहस्थानामिति । तत्र यतीना पडितवीर्यं साधिसपर्यवसित । सर्वविर
तिसप्तव्रजकाले सादितासिद्धावस्थाया तदज्ञावात्सात । बालपणितवीर्यं तु देशवि
रतिसप्तव्रजकाले सादि । सर्वविरतिसप्तव्रजे तद्भ्रमोवा सपर्यवसान । बालवीर्यं त्वविरतिल
क्षणमजव्यानामनाद्यपर्यवसित जव्याना त्वनादिसपर्यवसित । सादि सपर्यवसित तु विरति
भ्रमात् सादिता । पुनर्जयन्यतांतमुद्धर्ताडुत्तरुष्टतो ऽपार्द्धपुज्जपरावर्तात् विरतिसप्तव्रजत् सात
तेति । साद्यपर्यवसितस्य तृतीयजगकस्य त्वसंभवएव । यदिवा पडितवीर्यं ससर्वविरतिलक्ष
ण । विरतिरपि चारित्रमोहनीयहृयहृयोपशमजरूणाधिविधैवाऽतोवीर्यमपि त्रिधैव नवति
गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेप । तदनुसूत्रानुगमे स्वलितादिगुणोपेत सूत्रमुच्चारयितव्य । त
च्चेद । (इहावेदसुयस्कायमित्यादि) द्वे विधे प्रकारावऽस्येति द्विविधं द्विप्रकार । प्रत्य
क्षासन्नवाचित्वात् ऽदमोयदनतर प्रकर्षेणोच्यते वीर्यं तद्विजेद सुष्ट्राख्यात स्वाख्यातं तीर्य
करादिनि । चोगाक्पालकारे । तत्रेऽरगतिप्रेरणयो । विजोपेण ईरयति प्रेरयति अजिहित ये
न तदीर्यं जीर्यम्य शक्तिविज्ञोपइत्यर्थ । तत्र किंतु वीरस्य मुनटस्य वीरत्व केनवा कारणो
नाऽभीवीरऽन्यनिधीयते । नुशब्दोचितकवाची । एतद्वितर्कयति । कित्तदीर्यं वीरम्य वा किं
तदीरत्वमिति ॥ १ ॥ तत्र जेददारेण वीर्यस्वरूपमाचख्यासुराह ॥ (कम्ममेगेइत्यादि)

॥ दीपिका—अनगने शेषकाले वा हस्ता पादौ च सहरे वधापारान्निवर्तयेत् । तथा मनश्चिन्तयेत् । पचेदियाणि च विपयेन्योनिवर्तयेत् । पापकमश्नुज परिणाम जापादोषं च सावयां जापा सहरेत् ॥ १ ॥ आयतार्थं मोक्षं सुषु आदाय गृहीत्वा कामक्रोधादिकं जयेत् एत वीरस्य वीरत्वं तथा सातगौरव सुखशीलता तत्र निजृताऽनुद्यमउपशान्त कृमावान् न विद्यते निद्रा माया यस्यासावनिद्रोमायाप्रपचरहितश्रैरत्सयमे ॥ १८ ॥

॥ टीका—सहरणप्रकारमाह (साहरेत्यादि) पादपोषगमने इगितमरणे जक्तपरिज्ञाया शेषकाले वा कूर्मवदस्तौ पादौ च सहरे वधापारान्निवर्तयेत् । तथा मनोऽतः करणतन्त्राऽकुशलव्यापारेन्योनिवर्तयेत् । तथा शब्दादिविपयेन्योऽनुकूलप्रतिकूलान्योऽरक्तद्विष्टतया श्रोत्रेन्द्रियादीनि पचाऽपीन्द्रियाणि । चशब्द समुच्चये । तथा पापक परिणाममैहिकामुष्मिकाशंसारूप सहरेदित्येव जापादोषच तादृशपापरूप सहरेत् मनोवाक्काय गुण सन् दुर्जन सयममवाप्य पणितमरण वाऽशेषकर्मकृत्यार्थं सम्यगनुपालयेद्दिनि । तत्र सयमे पराक्रममाण कश्चित् पूजासत्कारादिना निमग्नयेत् । तत्राऽऽत्मोत्कर्षादिना कार्येति दर्शयितुमाह ॥ १७ ॥ (अणुमाण चेत्यादि) चक्रवर्त्यादिना सत्कारादिना पूज्यमानेनाऽणुरपि स्तोकोऽपि मानोऽहकारो न विधेय किमुत महान् । यदि बोधममरणोपस्थितेनोद्यतपोनिष्टमदेहेन वा अहोऽहमित्येवरूपस्तोकोऽपि गर्वादि विधेय । तथा पञ्चमुरार्येव स्तोकाऽपि माया न विधेया किमुत महतीत्येव क्रोधलोभावापि न विधेयाविति । एव द्विविधयापि परिज्ञाया कपायास्तद्विपाकाश्च परिज्ञाय तेन्योनिवृत्तिं कुर्यादिति । पाठांतरवा । अस्माच्चमाश्च तं परिष्ठापयन्नि । अतीव मानोतिमानं सुजुमादीनामिव तं दुःखावहमित्येव ज्ञात्वा परिहरेत् । इदमुक्तं नवति । यद्यपि सरागस्य कदाचिन्मानोदय स्यात्तथाऽप्युदयप्राप्तस्य विफलीकरणं कुर्यादित्येव मायायामप्यायोज्य । पाठांतरवा । (सुय मे इहमेगेति, एय वीरस्त वीरिय ।) येन वलेन सग्रामशिरसि महति सुजटे परानीकं विजयते तत्परमार्थतोर्वीर्यं न नवत्यपितु येन कामक्रोधादीन् विजयते तद्वीरस्य महापुरुषस्य वीर्यमिहैवाऽस्मिन्नेव ससारे मनुष्यजन्मनि चैकेषा तीर्थकरादीनां सबधिवाक्य मया श्रुतं वा । पाठांतरवा । (आयतघं समादाय, एव वीरस्त वीरिय) आयातोमोक्षोऽपर्यं सितारस्थानत्वात् । सचाऽसावर्थश्च तदर्थोवा तत्प्रयोजनोवा सम्यक् दर्शनज्ञानचारित्र्यमार्गं सत्रायतार्थस्तद्व्याऽऽदाय गृहीत्वा योधृतिबलेन कामक्रोधादिविजयाय च पराक्रमते । एत वीरस्य वीर्यमिति यदुक्तमासीत् किंतु वीरस्य वीरत्वमिति तद्यथानवति तत्तथाख्यातं । किंचाऽन्यत् सातगौरव नाम सुखशीलता तत्र निजृतास्तदर्थमनुद्युक्त इत्यर्थः । तथा क्रोधाग्निजयाऽपशान्त शीतीचूत शब्दादिविपयेन्यो

तवीर्यतु सादिसातमेव ॥३॥ बालवीर्यमाह । शस्त्रं प्रहरण शास्त्रं वा धनुर्वेदायुर्वेदादिकमेके
शिक्षते प्राणिनामतिपाताय विनाशाय गृह्णन्ति । एके बालवीर्यवतोमत्राननिचारकानधी
यते । किञ्चूतान् प्राणिनोर्दीडियाया । चूतानि पृथिव्यादीनि तेपा हेतुकान् बाधकान् ॥४॥

॥ टीका—इह बालवीर्यं कारणे कार्योपचारात्कर्मैव वीर्यत्वेनानिहितं । साप्रतं कारणे
कार्योपचारादेव प्रमाद कर्मत्वेनापदिशन्नाह । (पमायमित्यादि) । प्रमाद्यति सदनुष्ठानर
हिताजवति प्राणिनोयेन सप्रमादोमद्यादि । तथाचोक्त । (मद्यविसयकसाया, ए
हाविगहाय पचमे जणिया । एतपमायपमाउ, एहिदो वीररागेहि ॥ १ ॥) तमेवचूतं
प्रमाद कर्माद्भुक्तवतस्तीर्थकरादयोऽप्रमादच तथा ऽपरकर्मकमादुरिति । एतद्धक्तं जव
ति । प्रमादापहतस्य कर्म बध्यते सकर्मणश्च यक्रियानुष्ठान तद्बालवीर्यं । तथाऽप्रमत्तस्य
कर्माजावोजवति । एवविद्यस्य च पडितवीर्यं जवति । एतच्च बालवीर्यं पमितवीर्यमिति
वा प्रमादवत सकर्मणोबालवीर्यमप्रमत्तस्याऽकर्मण पमितवीर्यमित्येवमायोज्य । (स
प्लावावेसउवापीति) तस्य बालवीर्यस्य कर्मणश्च पमितवीर्यस्य वा जाव सत्ता सतप्राव
स्तेनाऽऽदेशोव्यपदेशस्ततस्तद्यथा बालवीर्यमजव्यानामनादि अपर्यवसितं जव्यानामनादि
सपर्यवसितं वा सादिसपर्यवसितं चेति । पमितवीर्यं तु सादिसपर्यवसितमेवेति ॥ ३ ॥
तत्र प्रमादापहतस्य सकर्मणोयद्बालवीर्यं तद्दर्शयितुमाह । (सञ्चमेगेइत्यादि) । शस्त्रं ख
जादिप्रहरण शास्त्रं वा धनुर्वेदायुर्वेदादिकं प्राण्युपमर्दकारि तत् सुष्टु सातगौरवगृहाणके
केचन शिक्षन्ते उद्यमेन गृह्णन्ति । तच्च शिक्षितं सत् प्राणिना जतूना विनाशाय जवति ।
तथाहि । तत्राऽपदिश्यते एवविधमालीढप्रत्यालीढादिजिर्जीवव्यापादयितव्ये स्थान वि
धेय । तद्धक्तं । मुष्टिना ह्लादयेन्नदय, मुष्टौ दृष्टिं निवेशयेत् । हतं लक्ष्यं विजानीयाद्यदि
सूर्या न कपते । १ । (तथा) एव लावकरस ह्यिणे देयोऽजयारिष्टारब्धोमद्यविशेषश्चे
ति । तथैव चौरादे शूलारोपणादिकोदडोविधेय । तथा चाणिक्यानिप्रायेण परोवच
यितव्योऽर्थोपादानार्थं तथा कामशास्त्रादिकं चोद्यमेनाऽश्नुजाव्यवसायिनोधीयते । तदेव
शस्त्रस्य धनुर्वेदादे शस्त्रस्य वा यदन्यसन तत्सर्वं बालवीर्यं । किंचैके केचन पापोदयान् म
त्राननिचारकानाऽऽथर्वणानश्वमेधपुरुषमेयादिकं विधीयते । किञ्चूतानिति दर्शयति । प्रा
णा दीडियादयोचूतानि पृथिव्यादीनि तेपा विविधमनेकप्रकारं हेतुकान् बाधान् कृक्सस्था
नीयान् मत्रान् पवतीति । तथाचोक्त । पटशतानि नियुज्यन्ते, पशूना मध्यमेऽहनि । अ
श्वमेधस्य वचनाद्यूतानि पशुनिस्त्रिचिरित्यादि ॥ ४ ॥

तातिचारइत्येव नूतं वा मनसापि न प्रार्थयेत् । कायेनापि सर्वतः सबाह्यान्तरतः संहृतोऽसौ वातइन्द्रियदमेन आदानं सम्यक्दर्शनादिकं सुष्ठु आहारं गृह्णीयात् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंच (पाणेइत्यादि) प्राणप्रियाणां प्राणिनां प्राणान्नातिपातयेत् । तथा परेणाऽदत्तं दत्तशोचनमात्रमपि नाददीतं न गृह्णीयात् । तथा । सहादिना मायया वर्तते इति सादिकं समायं मृपावादं न ब्रूयात् । तथाहि । परवचनार्थं मृपावादोऽधिक्रियते सच न मायामंतरेण नवतीत्यतो मृपावादस्य माया आदिनूता वर्तते । इदमुक्तं नवति । योहि परवचनार्थं समायो मृपावादः सपरिह्रियते । यस्तु सयमगुह्यर्थं नमया मृगावपि लब्धाइत्यादिकं सन दोषायेति । एषयः प्राक् निर्दिष्टो धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्वभावो वा (बुसीमवति) ऋदसत्त्वान्निर्देशार्थस्त्वयः । वस्तूनि ज्ञानादीनि तदतो ज्ञानादिमतइत्यर्थः । यदिवा । (बुसीमवति) वश्यस्य आत्मवशस्य वश्येन्द्रियस्येत्यर्थः ॥ १९ ॥ अपिच (अश्कमतीत्यादि) प्राणिनामतिक्रमं पीडात्मकं महाव्रतातिक्रमं वा मनोऽवष्टब्धतया परतिस्कारवा इत्येव नूतमतिक्रमं वाचा मनसाऽपि न प्रार्थयेत् । एतद्व्यनिषेधेच कायातिक्रमोदूरतएव निषिद्धो नवति । तदेव मनोवाक्कायैरुतकारितानुमतिनिश्चयनवकेन चेदेनातिक्रमं न कुर्यात् । तथा इन्द्रियदमेन तपसा वा दातुं सन् मोक्षस्वादानमुपादानं सम्यक्दर्शनादिकं सुष्ठुयुक्तं सम्यग्विस्त्रोतसिकारहितआहारेत् आददीतं गृह्णीयादित्यर्थः ॥ २० ॥

कडच कजमाणच, आगमिस्सच पावगं ॥ सब त णाणुजाणंति,
आयगुत्ता जिइदिया ॥ २१ ॥ जे अबुद्धा महाजागा, वीरा अस
मत्त दसिणो ॥ असुइं तेसि परकत्तं, सफलं होइ सबसो ॥ २२ ॥

अश—(कडचकजमाणच के०) साधुने वदेशिने जे कोइ अनार्य पुरुष कछु एव जे पाप तथा वर्तमान काले जे पाप करे (आगमिस्सचपावगके०) तथा आगामिक काले जे पाप कर्म सावधानुष्ठान आरनादिक साधुने अर्थे जे करजो (सबंतणाणुजाणति के०) ते सर्वने मन वचन अने कायाये करी अनुमोदे नही ते कोण अनुमोदे नही तोके (आयगुत्ताजिइदिया के०) जे महानुजाव आत्मगुप्त जितेंद्रिय होय ते एवा पाप कृत्यने अनुमोदे नही ॥ २१ ॥ (जे अबुद्धा महाजागा के०) जे अबुद्ध तत्व मार्गना अजाण परतु व्याकर्णादिक जणोला तेथी लोक माहे पूज्य मोटा केवाय एवा (वीरा के०) वीर पुरुष पण (असमत्तदसिणो के०) सम्यक्त्व परिज्ञान थकी विकल होय (असुइतेसिपरकत्त के०) एवा पुरुषनु जे काइ वान तप नियमादिकने विषे पराक्रम एटले उद्यम ते अगुह्य जाणवो (सफलहोइसबसो के०) ते सर्व कर्मबंधना

र प्राणिव्यापादयितारस्तथावेचार कर्णनासिकादेस्तथा प्रकर्तयितार दृष्टोदरादेरिति ॥ ५ ॥ तदेतत्कथमित्याह (मणसाइत्यादि) अधुना सञ्चमित्येतत्सूत्रपदं तदेतत्प्राण्युपमर्दन मनसा वाचा कायेन कृतकारितानुमतिनिश्चातश्च कायेनाऽशक्तोऽपि तदुलमस्त्यवन्मनसैव पापानुष्ठानानुमत्या कर्म वभातीति । तथाऽऽरत परतश्चेति लौकिकी वा शुक्तिरिति । एव पर्यालोच्यमानाएहिकामुष्मिकयोर्द्विधापि स्वपकरणेन परकरणेन वा सयता जीवोपघातकारिण इत्यर्थः ॥ ६ ॥

वेराइं कुवई वेरी, तउ वेरेहि रज्जती॥पावोवगाय आरंजा, डुक फासाय अतसो ॥७॥ संपराइय णियव्वंति, अतडुकडकारिणो ॥ रागदोसस्सिया वाला, पावं कुवति ते बहु ॥ ८ ॥

अर्थ—(वेराइकुवईवेरीके०) जीव घातनो करनार पुरुष ते विरोधरूप वैर ने अनेक जीवोनी साथे करे (तउवेरेहिरज्जतीके०) तथा ते वैरे करी परलोके पण राचे एटले वैर साथे संबंध करे (पावोवगायआरंजाके०) पापना समीप गामी एवा सावधानुष्ठानरूप आरजना करनार ते (डुकफासायअतसो के०) अत काले विपाकावसरे असातावेदनीय ना उदय थकी डु खनो स्पर्श पामे ॥ ७ ॥ (संपराइयणियव्वंति के०) साते कर्म बांधवाना वे प्रकार कहाळे एक ईर्यापथिकिक्रिया अने बीजी सापराइकिक्रिया ए वे थकी जीव कर्मनो बंध बांधे (अतडुकडकारिणो के०) आत्म डुष्टतकारी एटले स्वयं पापकारी (रागदोसस्सियावाला के०) रागदोषाश्रित एटले राग दोषे व्याकुल बाल एटले अज्ञानी सदसद विवेक रहित एवा ठता (पावकुवतितेबहुके०) ते पुरुषो पोताना आत्माना घात करनार एटले आत्माने डु खना देनारा एवा घणा पाप करे ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—वैरी सजीवोवैराणि करोति ततोऽपैरैर्वैरैरुत्तुयते वैरपरपरानुपंगी स्यादित्यर्थः । आरंजा पापोपगा पापयुक्ताअतशोविपाककाले डु खदायिन स्यु ॥ ७ ॥ आत्मडुष्टतकारिण स्वपापविधायिन सांपरायिक कर्म नियव्वंति वध्नंति । ते किन्तू । रागदोषाश्रितावाला, पाप कुवति बद्धनत । कर्मद्विधा । ईर्यापथं सापरायिकच तत्र संपरायावादरकपायास्तेन्यथागत सांपरायिक जीवघातहेतुत्वेन कपायोव्व कर्म वध्नतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ टीका—साप्रत जीवोपघातविपाकदर्शनार्थमाह । (वेराइइत्यादि) । वैरमस्यास्तीति वैरी सजीवोपमर्दकारी जन्मशतानुबंधीनि वैराणि करोति । ततोऽपि च वैरादपैरैर्वैरैरुत्तुयते । वैरपरपरानुपंगी नवतीत्यर्थः । किमिति । यत पाप उपसामीप्येन गह्वंतीति पापोपगा । कएते आरंजा सावधानरूपा । अतशोविपाककाले डु खं स्पृशतीति डु ख

तातिचारऽत्येवचूतं वा मनसापि न प्रार्थयेत् । कायेनापि सर्वतः सवाह्यान्यंतरत संवृ
तोऽगुतोदांतऽद्विचदमेन आदान सम्यक्दर्शनादिकं सुष्ठु आहार गृह्णीयात् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंच (पाणेऽत्यादि) प्राणप्रियाणा प्राणिना प्राणान्नातिपातयेत् । तथा
परेणाऽदत्त दत्तशोधनमात्रमपि नाददीत नगृह्णीयात् । तथा । सहादिना मायया वर्त
तऽति सादिक समाय मृपावादं न ब्रूयात् । तथाहि । परवचनार्थ मृपावादोऽधिक्रियते
सच न मायामतरेण नवतीत्यतोमृपावादस्य माया आदिनूता वर्तते । इदमुक्तं नवति ।
योहि परवचनार्थं समायोमृपावाद सपरिह्रियते । यस्तु सयमगुह्यर्थं नमया मृगावप
जब्धाऽत्यादिकं सन दोषायेति । एषय प्राक् निर्दिष्टो धर्म श्रुतचारित्राख्यस्वजावोवा
(बुसीमवति) ऋदसत्त्वान्निर्देशार्थस्त्वय । वस्तूनि ज्ञानादीनि तद्वतोज्ञानादिमतऽत्यर्थ ।
यदिवा । (बुसीमवति) वश्यस्य आत्मवशगस्य वश्येऽद्विचस्येत्यर्थ ॥ १९ ॥ अपिच
(अश्कमतीत्यादि) प्राणिनामतिक्रम पीडात्मक महाव्रतातिक्रमवा मनोऽवपृथ्वतया पर
तिरस्कारवा इत्येवचूतमतिक्रम वाचा मनसाऽपि न प्रार्थयेत् । एतद्व्ययनिपेधेच कायातिक्र
मोदूरतएव निषिद्धो नवति । तदेव मनोवाक्काय कृतकारितानुमतिनिश्च नवकेन जेदेना
तिक्रम न कुर्यात् । तथा इद्विचदमेन तपसा वा दत्त सन् मोहस्यादानमुपादान सम्य
क्दर्शनादिकं सुष्ठुयुक्त सम्यग्विस्मृतसिकारहितआहरेत् आददीत गृह्णीयादित्यर्थ ॥ २० ॥

कडच कजमाणच, आगमिस्संच पावगं ॥ सर्वं त णाणुजाणंति,
आयगुत्ता जिइदिया ॥ २१ ॥ जे अबुद्धा महाजागा, वीरा अस
मत्त दसिणो ॥ असुद्धं तेसि परकत्तं, सफलं होइ सबसो ॥ २२ ॥

अश—(कडचकजमाणच के०) साधुने उद्देशीने जे कोइ अनार्य पुरुषे कछु एव
जे पाप तथा वर्तमान काले जे पाप करेते (आगमिस्संचपावगके०) तथा आगमिक
काले जे पाप कर्म सावधानुष्ठान आरजादिक साधुने अर्थे जे करजे (सर्वतणाणुजाण
ति के०) ते सर्वने मन वचन अने कायाये करी अनु मोदे नही ते कोण अनुमोदे
नही तोके (आयगुत्ताजिइदिया के०) जे महानुजाव आत्मगुप्त जितेंद्वि होय ते
एवा पाप कृत्यने अनुमोदे नही ॥ २१ ॥ (जे अबुद्धामहाजागा के०) जे अबुद्ध तत्त्व
मार्गना अजाण परतु व्याकर्णादिक जणोला तेथी लोक मांहे पूज्य मोटा केवाय एवा
(वीरा के०) वीर पुरुष पण (असमत्तर्दसिणो के०) सम्यक्त्व परिज्ञान थकी विकल
होय (असुद्धतेसिपरकत्त के०) एवा पुरुषनु जे काइ दान तप नियमादिकने विषे प
राक्रम एटले वयम ते अशुद्ध जाणवो (सफलहोइसबसो के०) ते सर्व कर्मबंधना

जमदग्निमुतेन परशुगमेण सप्तवारान् नि कृत्रा पृथिवी कृता । पुनः कार्तिवीर्यमुतेन तु ह
 जूमेन त्रि सप्तऋत्वोत्राह्मणाव्यापादिता । तथाचोक्त । अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तु
 प्तिमुपैति शक्तिमान् । अधिका कुरुते हि यातना, विपता जातमशेषमुदरेत् ॥१॥ तदेवं क
 पायवशगा प्राणिनस्तत्कुर्वन्ति । येन पुत्रपौत्रादिष्वपि वैरानुबंधो नवति । तदेतत्सकर्मणा
 बालानां वीर्यं । तुशब्दात्प्रमादवता च प्रकर्षेण वेदित प्रवेदित प्रतिपादितमिति यावत् । अ
 तकर्ध्वमकर्मणां पडितानां यद्वीर्यं तन्मे मम कथयत शृणुत यूयमिति ॥१॥ यथाप्रतिज्ञात
 मेवाह (द्विष्टत्यादि) इव्यो नव्यो मुक्तिगमनयोग्य । इव्य च नव्य इति वचनात् । राग
 द्वेषविरहा ह्य इव्यनूतोऽऽपायीत्यर्थः । यद्विवा वीतराग इति । वीतरागोऽप्येकपाय इत्य
 र्थः । तथाचोक्तं । क्रिसक्कावोयुजे, सरागधम्ममि कोऽश्चकसायी । सतेविजोकपाए, निगि
 एह इस्तोवि तनुद्धो ॥१॥ सच किंचूतो नवतीति दर्शयति । वयनात्कपायात्मकान्मुक्तो बंधनो
 न्मुक्तः । बंधन तु कपायाणां कर्मस्थितिहेतुत्वात् । तथाचोक्तं । (बंधच्छिक्सायवसा
 इति) यद्विवा वयनो न्मुक्त इव बंधनो न्मुक्तः । तथा पर सर्वत सर्वप्रकारेण सूक्ष्मवाटरूपं
 विन्नमपनीत बंधन कपायात्मक येन सतिन्नबन्धन । तथा प्रणुद्य प्रेर्य पाप कर्म कारणानू
 तान्वाऽऽश्रवानपनीय शत्यवज्ञेयं शेषक कर्म तत् कृत्यपनयत्यतशोनिरवशोपतो
 विद्यतयति । पातातरवा । (सल्लंकत इत्यप्यणोति) शयनूत यदष्टप्रकार कर्म तदात्मन
 सबधि कृतति विनतीत्यर्थः ॥ १० ॥

नेयाउय सुयत्कायं, उवादाय समीहण ॥ नुजो नुजो इहावासं, अ
 सुहत्त तहातहा ॥ ११ ॥ गणी विविह गणाणि, चडस्सति ए
 ससउ ॥ अणियते अय वासे, णायएहि सुहीहिय ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जें वस्तु पामीने शत्यने छेडे ते देखाडे (नेयाउय सुयत्कायके०) न्याय एटले
 ज्ञान दर्शन चारित्ररूप जे मोक्ष मार्ग श्री तीर्थकर देवनो जाय्पो (उवादायके०) तेने उपा
 दान एटले ग्रहण करीने (समीहणके०) धर्म ध्यानने विषे उद्यम करे अने (नुजो नुजो
 इहावासके०) जे बालवीर्यवतते बली बली अनतजव ग्रहणने विषे जेम जेम नरकादि
 क डखना आवासोने विषे पर्यटन करे (तहातहा के०) तेम तेम (असुहत्तके०)
 अशुचत्व एटले डुर्ध्यानपणु प्रवर्द्धमान थाय एवो ससारनु स्वरूप जाणीने पणित पुरु
 प धर्मध्यानने विषे प्रवर्त्त ॥ ११ ॥ हवे ससारनु अनित्य पणु देखाडे (गणीविविह
 गणाणि के०) जे जीवना विविध प्रकारना प्रधान स्थानकठे तथथा देवलोकमा इह
 तथा सामानिक त्रयस्त्रिंशकादिकना स्थानठे मनुष्यने विषे चक्रवर्त्ती वासुदेव बलदेव

र्थ । तेषां च बालानां यत्किमपि तपोदानाध्ययनयमनियमादिषु पराक्रातमुद्यमकृतस्तद
 शुद्धमविशुद्धकारि प्रत्युत कर्मबंधाय जावोपहतत्वात् सनिदानत्वादेति कुवैद्यचिकित्सा
 बहिःपरीतानुबंधीति । तच्च तेषां पराक्रातं सहफलेन कर्मबंधेन वर्तत इति सफलं सर्वग
 इति सर्वाऽपि तक्रिया तपोनुष्ठानादिका कर्मबंधायैवेति ॥ २२ ॥

जेय बुद्धा महाजागा, वीरा सम्मत्तदसिणो ॥ सुद्धं तेसि परकृतं,
 अफल होइ मवसो ॥ २३ ॥ तेसिपि तवो अमुद्धो, निस्कंता जे
 महाकुला ॥ जन्ने वन्ने वियाणति, नसिलोग पवेऊए ॥ २४ ॥

अर्थ—(जेयबुद्धामहाजागा के०) जे बुद्ध तत्व मार्गेना जाण एवा तीर्थंकरादिक
 मोटा पूज्य पुरुष (वीरासम्मत्तदसिणो के०) धनघाती कर्म विदारवाने सूरवीर सम्य
 कत्व दृष्टि होय (सुद्धतेसिपरकृत के०) तेमनो जेटलो नियमादिक क्रिया अनुष्ठान
 नने विषे उद्यममे ते सर्व बुद्ध निर्मज जाणवो (अफजहोइमवसो के०) ते सर्व उ
 दयम कर्मबंधना कारणे विषे अफल थाय किंतु सुवैद्यचिकित्सानीपेरे ते कर्म निर्झरा
 नुज कारण थाय ॥ २३ ॥ तेसिपितवोअमुद्धोके०) तेनु तपजे अनशनादिक ते पण अशुद्ध
 जाणवु ते कोनु अशुद्ध जाणवु तोके(निस्कंताजेमहाकुलाके०) जेमोटा इहवाकादिक कुज
 तेथकी नीकलीने चारित्रिया यया ठता पण (जन्नेवन्नेवियाणति के०) जे मुनीश्वर पू
 जा सत्कारने अर्थ तप करे तेनो तप पण निफल माटे अशुद्ध जाणवो अने जे त
 प करता अनेरा गृहस्थादिक जाणे नही (नसिलोगपवेऊए के०) जे तपमा पोतानी
 श्लाघा प्रस्तता नबोले ते तप आत्मनेहिते जाणवो ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—ये बुद्धाज्ञाततत्वामहाजागामहापूजाजाजोवीरा सम्यक्दर्शनास्तज्ज्ञा
 स्तेषां यत्पराक्रातमनुष्ठितं तत् शुद्धमफल कर्मबंधरहितं भवति सर्वतः ॥ २३ ॥ महत्कु
 लं येपाते महाकुलानिष्काता प्रव्रजितास्तेषामपि पूजासत्काराद्यर्थं यत्तपस्तदशुद्धं स्यात्
 यत्तप क्रियमाणं नान्ये विजानन्ति तत्कार्यं नैवात्मश्लाघा प्रवेदयेत् प्रकाशयेत् ॥ २४ ॥

॥ टीका—साप्रत पणितवीर्येणाधिरूत्याह । (जेयबुद्धा इत्यादि) ये केचन स्वयंबुद्धास्ती
 र्थंकराद्यास्तद्विषयां बुद्धबोधितागणयरादयोमहाजागामहापूजाजाजोवीरा. कर्मविदार
 णसहिष्णवोज्ञानादिनिर्वा गुणैर्विराजत इति वीरा । तथा सम्यक्त्वदर्शिन परमार्थतत्त्व
 वेदिनस्तेषां जगवता यत्पराक्रात तपोऽध्ययनयमनियमादावनुष्ठितं तद्बुद्धमवदात निरु
 परोध सातगौरवशट्यकपायादिदोषाकलंकितं कर्मप्रतिबधमफलं भवति तन्निरनुबंधनि

सुचिरमपि विचित्यो धर्मैक सहायइति ॥१॥ चकारौ धनवान्यद्विपदचतुष्पदशरीराद्यनि
त्यवनावनार्यौ । अशरणाद्यशेषनावनार्थचाऽनुक्तसमुच्चयार्थमुपात्ताविति ॥ १२ ॥

एवमादाय मेहावी, अण्णो गिद्धिमुद्धरे ॥ आरिय उवसंपळे,
सवयम्ममकोविय ॥ १३ ॥ सहसमइए णच्चा, धम्मसारं सुणे
तु वा ॥ समुवहिण्ण अणगारे पच्चस्काय पावए ॥ १४ ॥

अर्थ—(एवमादायमेहावीके०) एरीते पणित पुरुषे अववारीने (अण्णोगिद्धिमुद्धरे
के०) पोतानो ममत्व स्वजाव उद्धरे एटले स्वजनादिकने विपे ममत्व नकरे (आ
रियउवसंपळेके०) आर्यजे वीतराग प्रणीत मोक्षमार्गरूप धर्म तेने आदरे तेधर्म केवो
ठे तोके (सवधम्ममगोवियके०) सर्व धर्ममाहे प्रधान अगोपित एटले अदूषितठे प्रगटठे
॥१३॥ हवे छुद्धधर्म परिज्ञान जेरीते थाय तेरीते कहेठे (सहसमइएणच्चाके०) जाति
स्मरणादिके करी तथा पोतानी मतिथे करी जाणीने (वाके०) अथवा अन्य गुवादिक
पाशेधी (धम्मसारसुणेतुके०) धर्मनो सार जे चारित्र तेने सानलीने अगीकार करे (स
मुवहिण्णअणगारे के०) पणित वीथं सपन्न एवा साधु सयमने विपे उद्यमवत थको
(पच्चस्कायपावए के०) पापकर्म जे सावधानुष्ठान तेने पच्चस्के एटले निराकरे ॥१४॥

॥ द्वीपिका—सर्वमनित्यमेवमादाय एव ज्ञात्वा मेहावी आत्मनोगृद्धि ममत्वमुद्धरेत्
त्यजेत् आर्य मोक्षमार्गमुपसपाद्येताधितिष्ठेदाश्रयेत् । किञ्चूत सर्वै कुतीर्थकधर्मैरकोपितोऽ
दूषितश्च ॥१३॥ धर्मसार धर्मरहस्य ज्ञात्वा (सहसमइएइत्यादि) ज्ञातेन तीर्थकरादिन्योवा
श्रुत्वा चारित्र प्रतिपद्यते । उपस्थितउत्तरोत्तरगुणसंपत्तयेऽन्युद्यतोऽनगार प्रत्याख्यात
निराकृत पाप येन सप्रत्याख्यातपापक स्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच । (एवमादायेत्यादि) अनित्यानि सर्वाण्यपि स्थानानीत्येवमा
दायावधार्य मेहावी मर्यादाव्यवस्थित सदसद्विवेकी वा आत्मन सवधिनी गृद्धि
गाद्धर्म ममत्वमुद्धरेदपनयेन्ममेदमहमस्य स्वामीत्येव ममत्व कचिदपि न कुर्यात् ।
तथा । आराद्धात सर्वदेयधर्मैरन्येत्याद्योमोक्षमार्गस्तमुपसपाद्येताऽधितिष्ठेत् समाश्रये
दिति । किञ्चूत मार्गमित्याह । सर्वै कुतीर्थकधर्मैरकोपितोऽदूषित स्वमहिम्नैव दूष
यितुमशक्यत्वात् प्रतिष्ठा गत । यदिवा सर्वैर्धर्मै स्वनावैरनुष्ठानरूपैरगोपित कुत्सित
कर्तव्यानावात् प्रकटमित्यर्थः ॥ १३ ॥ सुधर्मपरिज्ञानं च यथा नवति तद्वशीयितुमाह ।
(सहसमइएइत्यादि) धर्मस्यसार परमार्थो धर्मसारस्तं ज्ञात्वाऽवबुद्ध्य । कथमिति दर्श

वगरणो तस्तद्देवा विपणमतीति । अल्पं जापते यः सुव्रतः क्रोधाद्युपशमात् क्वातोऽ
निनिर्वृतोलोनालोजजयादनातुरोदांतोजितेंद्रियस्तथा वीतगृद्धिर्नरीहः सदा यतेत स
यमे ॥ कपाया यस्य नोत्तिन्ना यस्य नात्मवशं मन ॥ इन्द्रियाणि न गुप्तानि प्रव्रज्या तस्य जी
विकेति ॥ १५ ॥ ध्यानं धर्मध्यानादि तत्र योगो मनोवाक्कायव्यापारस्तं समाहृत्य सम्यग्
हृत्य कायं देहं सर्वतोव्युत्सृजेत् त्यजेत् तथा तितिक्षां क्वातिपरीपद्वादिसहनरूपां प
रमां प्रधानां ज्ञात्वा आमोहाय सर्वकर्मक्षयाय परिब्रजेत् सयमक्रियां कुर्यादिति । ब्रवीमी
ति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगटीपिकाया वीर्याख्यमष्टमाध्ययन समाप्त ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच अप्यपिमाइत्यादि । अतपं स्तोकं पिममशितुं शीजमस्याऽसावल्प
पिमाशी यत्किंचनाशीति जाव । तथाचाऽऽगमः । हेनतवश्चासीयजडतडवसुहोवग
यनिहा ॥ जेणवतेणत्तनुष्ठ, वीरमुणिव सितेअप्पा ॥ १ ॥ तथा (अष्टकुमिअमगम
प्पमाणेकवलेआहारे माणे अप्पाहारे डुवालसकवलेदि ॥ २ ॥ अवड्डोमोपरिया ।
सोलसेहिडुनागपत्ते ॥ चउवीसंउमोदरियासपमाणपत्ते वत्तीसकवलात्तपुसुहारे ॥ ३ ॥
अतएकैककवलाहान्यादिनोदरता विधेया । एव पाने उपकरणोवोचोनोदरता विदध्या
दिति । तथाचोक्तः । थोवाहारोथोवजणित्थजोहोऽ थोवनिदोअ ॥ थोवोवहिउपकर
णेतस्तद्देवाविपणमति ॥ तथा सुव्रतः साधुरतपं परिमितं हितं च जापेत सर्वदा विकथा
रहितो न वेदित्यर्थः । नावातश्चोदर्यमयिरुत्थाह । नावतः क्रोधाद्युपशमात् क्वातः क्वातिप्र
धानस्तथाऽनिनिर्वृतोलोनादिजयान्निरातुरस्तथा इन्द्रियनोऽन्द्रियदमनादांतोजितेंद्रियः ।
तथाचोक्तः । कपाया यस्य नोत्तिन्ना, यस्य नात्मवशं मनः । इन्द्रियाणि न गुप्तानि, प्रव्रज्या
तस्य जीवनः ॥ १ ॥ एव विगता गृद्धिर्विषयेषु यस्य सविगतगृद्धिराशासादोपरहितः, सदा
सर्वकालं सयमानुष्ठाने यतेत यत्नं कुर्यादिति ॥ २ ॥ अपिच (जाणजोगमित्थावि
ध्याने चित्तरोधलक्षणं धर्मध्यानादिकं तत्र योगो विशिष्टमनोवाक्कायव्यापारस्तं ध्यानयोग
समाहृत्य सम्यगुपादाय कायं देहं कुशलयोगप्रवृत्तं व्युत्सृजेत् परित्यजेत् । सर्वतः
सर्वेणापि प्रकारेण हस्तपादादिकमपि परपीडाकारिणं व्यापारयेत् । तथा तितिक्षां क्वाति
परीपद्दोपसर्गसहनरूपां परमां प्रधानां ज्ञात्वा आमोहायाऽज्ञेयकर्मक्षयाय यावत्परिब्रजेदिति
सयमानुष्ठानं कुर्यात्स्वमिति । इति परिसमाप्त्यर्थः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ स
माप्तं चाऽष्टमं वीर्याख्यमध्ययनमिति ॥

हवे नवमु अथ्ययनं प्रारब्धयेद्वैये आत्मा अथ्ययनमा वालनु अने पमिततुं वीर्यं
कथु तेमा पण पमितना वीर्येनु जे धर्मे ते धर्मेने विपे साधु उद्यम करे तेमाटे आ
नवमा अथ्ययनमा ते धर्मेनु स्वरूप कहेहे

नुरुपां शिक्षा नक्तपरिहृगितमरणादिका वा शिक्षेत् । तत्र ग्रहणशिक्षा यथावन्मरण
विधि विज्ञायाऽऽसेवनाशिक्षया सेवेतेति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (जहाकुम्मेइत्यादि) । यथेत्यु
दाहरणप्रदर्शनार्थ । यथा कूर्म कञ्चप स्वान्यगानि शिरोधरादीनि स्वके देहे समाहरेजोप
येदव्यापाराणि कुर्यादेवमनयेव प्रक्रियया मेधावी मर्यादावान् सदसद्विवेककी वा पापानि
पापरूपाण्यनुष्ठानान्यव्यान्मना सम्यक् धर्मज्ञानादिज्ञानया समाहरेदुपसंहरेन्मरणकाले
चोपस्थिते सम्यक्संज्ञेस्वनया सलिखितकाय पण्डितमरणेनाऽऽत्मानं समाहरेदिति ॥ १६ ॥

साहरे हठपाएय, मण पचेदियाणिय ॥ पावकं च परीणामं, जासा
ढोसच तारिस ॥ १७ ॥ अणुमाणं च मायच, तं पडिन्नाय पणिए ॥ (पाठा
तर अइमाण च माइंच त परिणाय पडिए) द्वितीय पाठांतर (सुयमे
इहमेगेसि, एय वीररस वीरिय (तृतीय पाठांतरं । आयतठ समाढा
य एय वीरस्स वीरिय) ॥ सातागारवणिहुए, उवसते णिहेचरे ॥ १८ ॥

अर्थ—(साहरे हठपाएयके०) काचवानी पेरे हाथ पग अगोपागादिकने गोपवीराखे
(मणपचेदियाणियके०) तथा मनना अकुशल व्यापार तथा श्रोत्रादिक सर्व इन्द्रिअनाविषय
थकी निर्वर्त्ते तथा (पावकचपरीणामके०) मननो पाप मय परिणाम एटले माठो अनिप्राय
(जासाढोसचतारिसके०) ज्यारे काइ प्रयोजन पडे त्यारे तेवोजजे पापरूप जापानो दोप
तेने पण सवरे ॥ १७ ॥ तथा कोइ पूजा सत्कार करे तेवारे मान टालवु ते आश्री कहेडे
(अणुमाणच मायचके०) अटपमान अल्पमाया अने चकारथकी अनुक्रमे क्रोध तथा लोच
पण लेवो (तपडिन्नाय पणिए के०) तेने जाणीने पणित विवेकी जन होयते अहाँ पा
ठातरे अइमाणमिति अत्यतमान अत्यतमाया तेमज अत्यंत क्रोध अने लोच एनो सर्वथा
प्रकारे त्याग करे एम पण कछुठे वीजु पाठातर (सुयमेइ हमेगेसि के०) एरीते में गु
रुनी पाठांथी सम्यक् प्रकारे साजट्युठे के (एयवीरस्स वीरिय के०) ए क्रोधादिकना जय
थी वीर पुरुषनु वीर्य पराक्रम जाणवु पण जे संग्राममा शत्रुने ह एते परमार्थ वीर
छुनट नकहेवाय तीजुपाठातर (आयतठके०) मोक्षनो अर्थ आत्मतिष्ठ एवो साधु (स
मादायके०) ते चारित्रने रुढीरीते ग्रहण करीने पठी क्रोधादिकने जीतवानो उद्यम करे
(एयवीरस्सवीरियके०) ए प्रकारे वीर पुरुषनु वीर्य जाणवो तथा (सातागारवणिहुए
के०) सातागारवने विपे निनृत एटले अनुद्युक्त अर्थात् साता गारवे करी रहित तथा
(उवसतेणिहेचरे के०) उपसात एटले कपायना जीतवा थकी कृमावान् तथा माया
रहित ठतो सयमानुष्ठान आचरे ए छुट मार्गनो नाव जाणवो ॥ १८ ॥

ने चालपमितचेदेन द्विरूपं वीर्यं प्रतिपादित । अत्राऽपि तदेव पंडितवीर्यं धर्मं प्रति यदुच्यते
 म विधत्ते अतोऽयं प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेन धर्माध्ययनमायातं । अन्य चत्वार्यनुषो
 गद्वाराणि उपक्रमादीनि प्राग्वत् व्यावर्णनीयानि । तत्राऽप्युपक्रमात्तर्गतोऽर्थधिकारोऽ
 य । तद्यथा । यमोऽत्र प्रतिपाद्यतइति तमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । (धर्मोऽपुबुद्धि
 नावधर्मेण एव अहिगारो । एतेच होऽधम्म, एतेवसमाहिमग्गोति । (धम्मोऽपुबुद्धि
 चोऽस्यादि) । दुर्गतिगमनवरणलक्षणधर्मं प्राक् दशवैकालिकश्रुतस्कन्धपद्याऽध्ययने ध
 र्मार्थकामाख्ये उद्दिष्टं प्रतिपादित । इह तु नावेन धर्मेणाधिकार । एष एव च नावधर्मः पर
 मार्थतोऽधर्मोऽभवति । अमुमेवार्थमुत्तरयोरप्यध्ययनयोरतिदिशन्नाह । एष एव च नावसमा
 धिर्नावमार्गश्च जवतीत्यवगतव्यमिति । यदि वैष एव च नावधर्म एष एव च नावसमाधि
 रेप एव च तथा नावमार्गोऽभवति न तेषां परमार्थतः कश्चिद्वेद । तथाहि । धर्मं श्रुतचारि
 त्राख्यं क्हात्यादिलक्षणोऽयं दशप्रकारोऽभवत् नावसमाधिरप्येवप्रकार एव । तथाहि । सम्यगा
 यानमारोपण गुणानां क्हात्यादीनामिति समाधि । तदेव मुक्तिमार्गोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्रा
 ख्योऽनावधर्मतया व्याख्यातयितव्य इति ॥ साप्रतमतिविष्टस्यापि स्थानाश्रयान्यार्थं धर्मस्य ना
 मादिनिर्दिष्टं दर्शयितुमाह । (एतावता यमो, दग्धधम्मोऽयं नावधम्मोऽयं । सच्चित्ताचित्तमीत
 ग, गिह्वादाणोऽवियधम्मोऽयं । (नामवणेत्यादि) नामस्थापनाऽव्यनावचेदाच्चतुर्धा धर्मस्य
 निरूपेण । तत्राऽपि नामस्थापनेऽनादृत्य ज्ञशरीरजव्यगरीरव्यतिरिक्तोऽधर्मः सच्चित्ताचित्तमिश्र
 चेदात् त्रिधा । तत्राऽपि सच्चित्तस्य जीवजरीरस्योपयोगलक्षणधर्मं स्वजाव । एवमचित्ता
 नामपि यमास्तिकायानां योयस्य स्वजाव सतस्य धर्मोऽस्ति । तथाहि । (गल्लक्षणेऽध
 र्मो, छाणलक्षणेऽधम्मोऽयं । नायणं सव्वद्वान, नहअवगाहलक्षणं । ? । पुज्जल
 स्तिकायोऽपि गल्लक्षणोऽस्ति । मिश्रव्याणां च क्हीरोदकादीनां योयस्य स्वजाव सत
 धर्मतयाऽवगतव्य इति । गृहस्थानां च यं कुलनगरग्रामादिधर्मोऽगृहस्थेऽन्योऽगृहस्थानां
 वा योदान धर्मं सव्यधर्मोऽवगतव्य इति । तथाचोक्त । अन्नं पानं च वस्त्रं च, आलयं श
 यनासनं । श्रुश्रूपा वदनं तुष्टिं पुण्यं नवविधं स्मृतं । ? । नावधर्मस्वरूपनिरूपणायाह ।
 (लोऽयलोऽन्तरि, उविहोऽपुणहोति नावधम्मोऽयं । उविहोऽपि उविहतिविहो, पचविहो
 होति णायहो । ३ । (लोऽय इत्यादि) । नावधर्मोऽनोऽगमतो द्विविधः । तद्यथा । लौकिक
 कोलोकोत्तरश्च । तत्र लौकिको द्विविधः । गृहस्थानां पाखडिकानां च लोकोत्तरस्त्रिविधः ।
 ज्ञानदर्शनचारित्रचेदात् । तत्राऽप्याजिनिबोधकं ज्ञानं पचधा । दर्शनमप्यौपशमिकं, सा
 स्वादनं, क्हायोपशमिकं, वेदकं, क्हायिकं चेदात् पचविधः । चारित्रमपि सामायिकादिचेदात् पं
 चविधं । गाथाहराणि त्वेव नेयानि । तद्यथा । नावधर्मोऽलौकिकलोकोत्तरचेदाद्विधा ।
 द्विविधोऽपि चायं यथासंख्येन द्विविधस्त्रिविधः । तत्रैव लौकिकोऽगृहस्थपाखडिकचेदात् द्वि

अप्यनुकूलप्रतिकूलान्योऽस्मिन्निष्ठतयोपगातो जितेंद्रियत्वान्योन्यो निवृत्त इति । तथा निहन्त्यं ते प्राणिन संसारे यया सा निहा माया न विद्यते सा यस्याऽऽवनिहोमाया प्रपंच रहित इत्यर्थः । तथा मानरहितो लो न वर्जित इत्यपि इष्टं । सचैव नूत सयमानुष्ठानं चरेत् कुर्यादिति । तदेव मरणकालेऽन्यदा वा पडितो वीर्यवान् महाव्रते पूज्यत म्यात् । तत्राऽपि प्राणातिपातविरतिरेव गरीयसीति कृत्वा तत्प्रतिपादनार्थमाह । (उद्धमहे तिरियवा जेपाणा तसथावरा ॥ सबड विरति कुळा, सति निवाणमाहिंयं ॥ १॥) अप्यव श्लोकोन सूत्रादेशेषु दृष्टीकायातु दृष्टंति कृत्वा निखितउत्तानार्थश्चेति ॥ १० ॥

पाण्ये णाड्वाएज्जा, अदिन्न पियणादए ॥ सादिय ए मुसं बूया
एस धम्मे बुसीमउ ॥ १ए ॥ अतिकम्मति वायाए, मणसा वि न
पडए ॥ सबडं सवुडे दते, आयाणसु समाहरे ॥ २० ॥

अर्थ- (पाण्ये णाड्वाएज्जा के०) प्राणीउंना प्राणने हणो नही (अदिन्न पियणा दए के०) तथा दंत शोधनमात्र पण अदत्त लीए नही (सादियणमुसंबूया के०) मा या सहित मृषावाद न बोले केम के परवचना निमित्त जे मृषा बोलाय ठे ते मायावि ना बोलातु नथी किंतु माया सहितज बोलायठे ते माटे मृषानी आदि ते मायाज जाणवी तेवी मायाने परिहरे त्यागे (एसधम्मबुसीमउ के०) सयमवतनो तथा जी तेंद्रिय साधुनो एहिज धर्म सत्य जाणवो ॥ १ए ॥ (अतिकम्मतिवायाए के०) महा व्रतोनुं अतिक्रम एटले उलघन करवानी वचने करी (मणसाविनपडए के०) तथा मने करी पण प्रार्थना करे नही ए वज्जेना निपेधवा थकी त्रीजो कायानो अतिक्रम दूर थकीज निपेथ्यो एम पोतानी मेलेज जाणी लेवो (सबडंसवुडेदते के०) सर्व थकी करण करावण तथा अनुमतिर्ये करी बाह्यान्पतर जेदेकरी सवृत गुतेन्द्रिय एवो ठतो (आयाण सुसमाहरे के०) आदान एटले सम्यक् दर्शनादिकनुं ग्रहण करे तथा सुपुआ हार ग्रहण करे एम ग्रहण करेली चारित्रने सम्यक् प्रकारे शुद्ध कियासहित पाळे ॥ २० ॥

॥ दीपिका-प्राणिना प्राणान् नातिपातयेत् परेणाऽदत्तं किंचिन्नाददीत न गृह्णीयात् सह आदिना मायया वर्तते इति सादिक समाय मृषावाद न ब्रूयात् । परवचनार्थं मृषावा दोऽपि क्रियते च न मायामतरेण स्यात्ततो मृषावादस्य माया आदिनूता । कोर्थः । योहि परवचनार्थं समायो मृषावाद सत्यज्यते । यस्तु सयमशुस्यर्थं नमया मृगादृष्टा इत्यादि क स न दोषाय (एसधम्मोबुसीमउति) वस्तुमत वस्तुनि ज्ञानादीनि विद्यते यस्य स वस्तुमान साधुस्तस्य व्यथवा वश्यस्य वशीकृतेंद्रियस्येवार्थः ॥ १ए ॥ अतिक्रम महाव्र

अर्थ—(परिग्रहे के०) परिग्रह द्विपद, चतुष्पद, धन, धान्य हिरण्य, सुवर्णादिके विषे ममत्व तेमा (निविष्टाणके०) गृध उता (वेरतेसिपवड्डके०) एवा पुरुष आरजना करनार तेने नि केवज वैरनी वृद्धि थायठे अथवा पावातरे (पावतेसिपवड्डके०) तेवा आरजना करनार पुरुषोने जमदग्नि रुतवीर्यनी पेरे पापनी वृद्धि थायठे ज्या जेरी ते प्राणीउनी हिंसा करे त्या तेरीते ससार माहे दु खना विजागी थाय (आरजसनि याकामा के०) तथा कामनोगजे ठे, ते आरज सवृतठे आरजे करी पुष्टे अनेक पाप ना कारणे करी नखाठे, (नतेडु खविमोयगा के०) ते कारणे माटे ते दु.ख थकी वृ ठे नही ॥ ३ ॥ जेयकी प्राणीना प्राणने हणिये तेने (आघाय के०) मरण कहिए ते मरणने अथे जे (किञ्चमाहेउके०) कृत्य करबु एटले मरणनु जे कार्य करबु अर्थात् अग्निसस्कार जलाजली, प्रदान, पितृ पिम, प्रमुख एटलावाना करीने पठी (नाइडे विसएसिणो के०) ज्ञाति, गोत्री, स्वजन, पुत्र, कलत्रादिक एसर्व विपयानिजापी उता होय तेमनु उपार्जन करेलु जे विन एटले यन (तवित्के०) तेधन (अन्नेहरतिके०) अन्य जे पूर्वोक्त अग्नि सस्कार प्रमुखना करनारा पुरुषो ते जिये, एटले अग्नीकार करे अने ते धननो उपार्जनार (कम्मीकम्मेहिकिञ्चती के०) अनेक कुकर्म करी दुर्गतीय पोहोतो उतो ते कर्मे करी ससारमा किञ्चती एटले पीडाय ठेदाय ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—परिग्रहनिविष्टाना ममतासक्ताना तेषा पूर्वोक्ताना वैर वर्धते । जमदग्निरु तवीर्यादीनामिव रिपवस्ते आरजसन्तृताआरजपुष्टा कामेषु प्रवृत्तास्ते एवविधादु ख विमोचकान् ह्यु ॥ ३ ॥ आघातोमरण तस्य कृत्यमग्निसस्कारजलाजलिदानपितृपिमा दिक तदाधातुमाघाय कृत्वा पश्चाज्ज्ञातय स्वजनाअन्येऽपि विपयैपिण सतस्तस्य त दितं यन हरति गृह्णाति । यदुक्त । ततस्तेनार्जितैर्द्व्यैदारैश्च परिरक्षितै ॥ क्रीडत्य न्ये नराराजन् हृष्टपुष्टायजंकृतास्ति । सतु इव्योपार्जक कर्मवान् कृतै कर्मनि ससा रे कृत्यते पीडयते ॥ ४ ॥

॥ टीका—किंच (परिग्रहेऽख्यादि) परिममतात् गृह्यत इति परिग्रहाद्विपदचतुष्पदधनधान्य हिरण्यसुवर्णादिषु ममीकारस्तत्र निविष्टानामध्युपपन्नाना गार्ह्य गताना पापमत्तात् वेदनीयादिक तेषा प्रायुक्तानामारजनिश्रिताना परिग्रहे निविष्टाना प्रकर्षेण वर्धते वृ दिसुपयाति जन्मांतरेष्वपि दुर्मोचं नवति । कचित्पाठ (वेरतेसिपवड्ड इति) । तत्र येन यस्य यथा प्राणिन उपमर्दं क्रियते सतथैव ससारतर्वर्ती शतशोऽपि स्वनाक् नवति । जमदग्निरुतवीर्यादीनामिव पुत्रपौत्रानुग वैरं प्रवर्धत इति ज्ञाव । किमित्येव । यतस्ते

कारणने विपे सफल थाय पण मूर्ख वैद्यनी चिकित्सानी पेरे कर्म निर्झराना कारण ने विपे सफल न थाय ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-साधूद्वेगेन यदन्यै कृत पापक कर्म तथा वर्तमाने काले क्रियमाण तथा अगमिकाले यत्करिष्यते तत्सर्वं नानुजानति नानुमोदते आत्मशुभाजितेन्द्रिया सा यव ॥ ११ ॥ अयुधाश्रयातपरमार्थाव्याकरणशुक्ततर्कादिज्ञानेन जातमदाश्रयि तत्वा नवबोधादज्ञातपरमार्थायव । यदुक्त । शास्त्रावगाहपरिघटनतत्परोपि नैवानुय समजि गच्छति वस्तुतत्त्व ॥ नानाप्रकाररसनावगतापि दुर्वा स्वाद रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १॥ अयुधाश्रयि महाजागा । जागशब्द प्रजावाची । कोर्ये । अपठिताश्रयि त्यागादिगुणै लोकापूज्यावीरा सुनटवादं बहतोप्यसम्यक्दर्शनामिष्यादृष्टयइत्यर्थ । तेषा वालाना पराक्रातमनुष्ठानमशुद्ध नशुद्धिहेतु प्रत्युत कर्मबधाय तत्पराक्रात सहफलेन कर्मबंधेन वर्ततइति सफलं सर्वतः स्यात् ॥ ११ ॥

॥ टीका-तथा किंचाऽन्यत् । (कडवेत्यादि) । साधूद्वेगेन यदपरैरनार्यकल्पै कृतम शुद्धित पापक कर्म तथा वर्तमानेच काले क्रियमाण तथाऽऽगामिनिच काले यत्करिष्य ते तत्सर्वं मनोवाक्कायकर्मजिनानुजानति नाऽनुमोदति तदुपनोगपरिहरेणेति जाव । अयुध्यात्मार्थ पापक कर्म परै कृतं क्रियते करिष्यते च । तद्यथा । शत्रो शिरनिष्ठ वि ध्रुते वेत्स्यतेया तथा चौरोहतोहन्यते हनिष्यते वा इत्यादिक परानुष्ठान नाऽनुजा न्ति नच बहुमन्यते । तथाहि । यदि पर कश्चिदशुद्धेनाहारेणोपनिमत्रयेत्तमपि नानुमन्यतइति । कएवचूतानवतीति दर्शयति । आत्माऽकुशलमनोवाक्कायनिरोधेन शु द्धोयेषा ते तथा जितानि वशीकृतानि इन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि यैस्ते तथा एवचूता पापकर्म नाऽनुजानन्तीति स्थित ॥ ११ ॥ अन्यच्च (जेयानुधाऽत्यादि) ये केचनाऽ शुद्धाधर्म प्रत्यविज्ञातपरमार्थाव्याकरणशुक्ततर्कादिपरिज्ञानेन जाताऽवलेपा माजिनोऽपि परमार्थवस्तुतत्वाऽनवबोधादनुधाऽत्युक्त । नच सम्यक्त्वश्रितिरकेण तत्वावबोधोचवतीति । तथा चोक्त ।
समजिगच्छति.

पियाइत्यादि) माताजननी पिताजनक स्तुपापुत्रवदू आतामहोदर । तथा नार्या कलत्रे पुत्राश्चौरसा स्वनिष्पादिताएते सर्वेऽपि मात्रादयोये चान्ये श्वशुरादयस्ते तव ससारचक्रवाले स्वकर्मनिर्विलुप्यमानस्य त्राणाय नाऽल समर्थोनवतीति । इहाऽपि ताव नैते त्राणाय किमुताऽमुत्रेति । दृष्टान्तश्चाऽत्र कालसांकरिकसुत सुजसनामा अजयकुमारस्य सखा । तेन महासत्वेन स्वजनाऽन्यर्थितेनाऽपि नप्राणिष्वपकृतमपि त्वात्मन्येवेति ॥ ॥ ॥ किचान्यत् (एयमष्टमित्यादि) धर्मरहिताना स्वरुतकर्मविलुप्यमानानामहि कामुष्मिकयोर्नकश्चिन्नाणायेति एनं पूर्वोक्तमर्थं सप्रेक्षापूर्वकारी प्रत्युपेक्ष्य विचार्याऽवगम्य च परम प्रधानभूतोमोह सयमोवा तमनुगच्छतीति तच्चीजश्च परमार्थानुगामुक सम्प क्वदर्शनाद्विस्तच प्रत्युपेक्ष्य । क्त्वाप्रत्ययातस्य पूर्वकालवाचितया क्रियातरसव्यपेक्षत्वात् । त दाह । निर्गीत ममत्व बाह्यान्तरेषु वस्तुषु यस्मादसां निर्मम । तथा निर्गीतोऽहंकारोऽ निमान पूर्वैश्वर्यजात्यादिमदजनितस्तथा तप स्वाध्यायलोभादिजनितोवा यस्मा दसौ निरहंकारोरागद्वेषरहितइत्यर्थ । स एवभूतोनिष्कृजिर्नराहित प्रतिपादितोऽनु षितोवा योमागोऽजिनाना वा संबंधी योऽनिहितोमार्गस्ते चरेदनुतिष्ठेदिति ॥ ६ ॥

चिञ्चा वित्तंच पुत्तेय.णाइत्तं य परिग्गह् ॥ चिञ्चाण अतगं सोयं
(चिञ्चाणणतगसोयं,) इति पाठांतरं । निरवेस्को परिव्वए ॥ ७ ॥
पुढवी आउगणि वाऊ, तणरुक्क सबीयगा ॥ अम्या पांय जरा
ऊरस संसेय उज्झिया ॥ ८ ॥

अर्थ-(वित्तचपुत्तेय के०) वित्तते यन अने पुत्रादिक तेने (चिञ्चा के०) त्यक्त्वा एटले ठांमीने वली (णाइत्तंके०) ज्ञाति, स्वजन, स्त्री, स्वसुर, वेवाही प्रमुख तथा (परि ग्गह के०) परिग्रह तेना उपर ममत्व नाव ते सर्वने (चिञ्चाके०) त्यक्त्वा एटले ठा मीने एवाक्यालकारेठे तथा (तसोयं के०) तथा भूतशोक तेने त्यागीने अथवा पाठांत रनु अर्थ कहेठे मिथ्यात्व अविरति प्रमाद कषायरूप बंधना कारण, अने (एणतग के०) जेनो कोडीते अत एटले पार न आवे एवो सोय के० शोक तेनो त्याग करीने (निरवेस्को के०) निरपेक्ष एटले विषयादिकने अण वाउतो यको (परिव्वए के०) स यम पाले तेने साधु जाणवो ॥ ७ ॥ (पुढविआउगणिवाऊ के०) पृथ्वीकाय, अ प्यकाय, तेजकाय अने वायुकाय तथा (तणरुक्कसबीयगा के०) दृण दृह बीज शा लि प्रमुख ए पाचमी वनस्पतिकायनी जाति ए सर्व स्थावर जीवो जाणवा अने (अ म्या के०) इमा थकी उपजे जे वायुलि प्रमुख (पोतजके०) हस्तियादिक तथा (ज

कारणने विपे सफल थाय पण मूर्ख वैद्यनी चिकित्सानी पेरे कर्म निर्झराना कारण
ने विपे सफल न थाय ॥ ३३ ॥

॥ दीपिका-साधूहेतुन यदन्यै रूत पापकं कर्म तथा वर्तमाने काले क्रियमाणं तथा
अगमिकाले यत्करिष्यते तत्सर्वं नानुजानति नानुमोदंते आत्मगुणैर्जायतेऽपि सा
धव ॥ २१ ॥ अत्रुदायज्ञातपरमार्थाव्याकरणशुष्कतर्कादिज्ञानेन जातमदाद्यपि तत्त्वा
नवबोधोदज्ञातपरमार्थाएव । यदुक्तं । शास्त्रावगाहपरिघटनतत्परोपि नैवाबुध समनि
गच्छति वस्तुतत्त्व ॥ नानाप्रकाररसजावगतापि दूर्वा स्वाद रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १ ॥
अबुधाद्यपि महानागा । नागशब्द प्रजावाची । कोर्ये । अपठिताद्यपि त्यागादिशुणै
लोकपूज्यावीरा सुनटवाद बहोप्यसम्यक्दर्शनामिथ्यादृष्टयश्च । तेषां बाजानां
पराक्रांतमनुष्ठानमशुद्धं नशुद्धिहेतु प्रत्युत कर्मबंधाय तत्पराक्रांत सहफलेन कर्मबंधेन
वर्ततइति सफलं सर्वत स्यात् ॥ २२ ॥

॥ टीका—तथा किंचाऽन्यत् । (कडंवैत्यादि) । साधूद्वेगेन यदपरैरनार्थकतपै रुतम
नुष्ठितं पापक कर्म तथा वर्तमानेच काले क्रियमाण तथाऽऽगामिनिच काले यत्करिष्य
ते तत्सर्व मनोवाक्कायकर्मनिर्नानुजानति नाऽनुमोदति तदुपचोगपरिद्वरेषोति नाव ।
यद्यप्यात्मार्थ पापक कर्म परै रुतं क्रियते करिष्यते च । तद्यथा । गत्रो शिरःखल्ल ठि
द्यते वेत्स्यतेवा तथा चौरोहृतोहन्यते हनिष्यते वा इत्यादिक परानुष्ठान नाऽनुजा
नति नच बहुमन्यते । तथाहि । यदि पर कश्चिदशुद्धेनाहारेणोपनिमत्रयेत्तमपि
नानुमन्यतऽति । कएवचूतानवतीति दर्शयति । आत्माऽकुशलमनोवाक्कायनिरोधेन शु
भोयेषां ते तथा जितानि वशीकृतानि इन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि येस्ते तथा एवचूता
पापकर्म नाऽनुजानंतीति स्थित ॥ ११ ॥ अन्यच्च (जेयाबुद्धाऽत्यादि) ये केचनाऽ
बुद्धार्थं प्रत्यविज्ञातपरमार्थाव्याकरणशुक्ततर्कादिपरिज्ञानेन जाताऽवलेपा पक्षित
मानिनोऽपि परमार्थवस्तुतत्वाऽनवबोधोदबुद्धाऽत्युक्त । नच व्याकरणपरिज्ञानमात्रेण
सम्यक्त्वव्यतिरेकेण तत्वावबोधोन्नवतीति । तथा चोक्त । शास्त्रावगाहपरिघटनतत्परोऽ
पि नैवाऽबुध समजिगञ्जति वस्तुतत्त्व ॥ नानाप्रकाररसज्ञावगताऽपि दूर्वा, स्वादं रसस्य
सुचिरादपि नैव वेति ॥ ११ ॥ यद्विवाऽबुद्धाऽव बालवीर्यवतस्तथा महातश्चते जागाश्च महा
जागा । जागशब्द पूजावचन । ततश्च महापूज्याइत्यर्थ । लोकविश्रुताइति । तथा वी
राः परानीकनेदिन सुनटाऽति । इदमुक्तं नवति पक्षिताश्चपि त्यागादिनिर्गुणलोकपू
ज्या । अपिच । तथा सुनटवाद बहूतोऽपि सम्यक्त्वपरिज्ञानविकला केचन नवतीति
दर्शयति । न सम्यगसम्यक् तज्ज्ञावोऽसम्यक्त्व तद्वर्णं शीलं येपाते तथा मिथ्यादृष्टयस्य

सौवीरकादर्जातारसजास्तथा संस्वेदाङ्गाता संस्वेदजायूकामत्कुणाढ्य । उज्जिक्का
खजरीटकदर्दुरादय इति । आङ्गातचेदाहि दु खेन रक्ष्यतऽत्यतोनेनोपन्यास इति ॥ ७ ॥

एतेहि उहि काएहिं, त विळं परिजाणिया ॥ मणसा कायवक्के
णं, एारंजी ए परिग्गही ॥९॥ मुसावायं वहिष्ठच, उग्गहंच अ
जाडय ॥ सत्ता टाणाड लोगसि, तं विळं परिजाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—(एतेहिउहि काएहिके०) पूर्वोक्त उ कायजीवो ते त्रस स्थावर तथा सूक्ष्म वादर
पर्याप्ता अपर्याप्ता ना चेदे करी (तंविळं परिजाणियाके०) ते उकायने पंक्षित इ पग्गियायें
करी जलीपरे जाणीने अने प्रत्याख्यान परिज्ञाये (मणसाकायवक्केण के०) मन, वचन
अने काया एत्रण करणे करी (एारंजी ए परिग्गहीके०) साधु आरज परिग्रह नकरे केमके
ए आरजपरिग्रहकी पूर्वोक्त उकाय जीवोनी विगयना यापने माटेसाधु आरजी परिग्रही
नथाय. ए प्राणातिपात विरमण नामा प्रथम व्रतनो अधिकार कह्यो ॥९॥ द्वये बीजो व्रत
आदि कहेते (मुसावाय के०) असत्य बोलवु (वहिष्ठचके०) तथा मैथुन ते नोग का
मादिक (उग्गहंच के०) परिग्रह तथा (अजाडय के०) अदत्तदान ए मृषावादादि
क अव्रतजेते ते (लोगसि के०) लोक माहे (सत्ताके०) शस्त्ररूपते, तथा शस्त्रनी पेरे
(आदानके०) कर्म ग्रहण करवानु कारणते, (तंविळं परिजाणियाके०) तेने विद्वान् ए
एले पंक्षित इ परिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरे ॥ १० ॥

॥ टीपिका—एनि पद्दि कार्यनारंजी नापि पग्गिही न्यात् विद्वान् पंडितोऽपि
या परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया मनोवाक्कायैरारज परिग्रहच परिहरेदिति श्लोकद्वया
र्थः ॥ ९ ॥ मृषावादं विद्वान् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् अवहिष्ठ मैथुनं अवग्रहपरिग्र
हमयाचितमदत्तादान एतानि मृषावादादीनि प्राण्युपधातकारित्वात् शस्त्राणि तथा आदा
नानि कर्मोपादानकारणान्यस्मिन् लोके तदेतत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १० ॥

॥ टीका—एनि पूर्वोक्ते पद्दिरपि कायैस्त्रसस्थावररूपै सद्धमवादरपर्याप्तकाप
र्याप्तकचेदनित्रैनारंजी नाऽपि परिग्रही स्यादिति संबंध । तदेतद्विद्वान् सधृतिकोऽपि
ज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया मनोवाक्कायकर्मनिर्जोयोपमर्दकारिणामारजं परि
ग्रहं च परिहरेदिति ॥ ९ ॥ शेषव्रतान्यधिकृत्याह । (मुसावायमित्यादि) मृषा असन्न
तोषादोमृषावादस्त विद्वान् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् तथाऽवहिष्ठमिति मैथुनं अव
ग्रहं परिग्रहमयाचितमदत्तादान । यद्विद्वान् अवहिष्ठमिति मैथुनग्रहोऽवग्रहमयाचित

जैरार्थमेव नवतीत्यर्थः । तथाहि । सम्यक्दृष्टीना सर्वमपि सयमतप प्रधानमनुष्ठान
नवति सयमस्य चानाश्रयरूपत्वात् तपसश्च निर्जराफलत्वादिति । तथाच पठ्यते ।
(संयमेण एह्यफलेतवेवोदाणफलेइति) ॥ १३ ॥ किंचाऽन्यत् (तेर्त्तिपीत्यादि) मह
त्कुजमिद्वयाकादिक येपाते महाकुजालोकविश्रुता गौर्यादिनिर्गुणैर्विस्तीर्णयशमस्तेषा
मपि पूजासत्काराद्यर्थमुत्कीर्त्तनेन वा यत्तपस्तदगुह्यं नवति । यच्च क्रियमाणमपि तपो
नैवाऽन्ये दानश्रद्धाद्योजानति तत्तथाचूतमात्मार्थिना विधेय । अतो नैवात्मश्लाघा
प्रवेदयेत् प्रकाशयेत् । तद्यथा । हेउत्तमकुलीन इत्योवा साप्रत पुनस्तपोनिष्ठतदेवइति ।
एव स्वयमाविष्करणेन न स्वकीयमनुष्ठान फट्युतामापादयेदिति ॥ १४ ॥

अप्यपिमासि पाणासि, अप्य जासेऊ सुवए ॥ खते निनिवुमे
दते, वीतगिद्धी सदा जए ॥ १५ ॥ जाणजोगं समाहट्ठु, काय
विउसेऊ सबसो ॥ तितिक परम एच्चा आमोखाए परिवएळा
मिति बेमि ॥ १६ ॥ इति श्रीवीरिङ्गनाममध्मशयण सम्मतं ॥

अर्थ-(अप्यपिमासिपाणासिके०) अल्पाहारनो जमनार तथा अल्प पाणीनो
वापरनार (अप्यजासेऊसुवए के०) तथा सुवति साधु अल्प जापणनु करनार परने हि
तरूप वचननु बोलनार (खतेनिनिवुमेदंतेके०) क्लृप्तावत क्रोधादिकना उपशम थकी
कपायने अजावे सीतल परिणामि तथा इडिउंनो दमनार (वीतगिद्धीके०) लोभ्यता र
हित (सदाजएके०) एरीते साधु जे ठे ते सर्व काल सयमने विषे यत्न करे ॥ १५ ॥
(जाणजोगंसमाहट्ठुके०) शुजध्यान एटले धर्मध्यानदिकना योग तेने सम्यक् आदरीने
(कायविउसेऊसबसोके०) कायाना अकुशल योगनी प्रवर्त्तिनो त्याग करे सर्वथा प्रकारे
हस्त पादादिके करी पण परने पीडा नकरे (तितिकंपरमएच्चा के०) तितिह्मा एटले
परीसह अने उपसर्गंतुं जे सहन करतु तेने परम प्रधान कर्म निक्कीरातुं कारण जाणीने (आ
मोखाएपरिवएळासिके०) व्यासुधी मोक्ष नपामे त्यासुधी दीक्षा पाले तिवेमिनो अर्थ पूर्व
वत् जाणवो ॥ १६ ॥ इति श्रीवीर्यनामा आठमा अध्यायननो अर्थ समाप्त थयो

॥ दीपिका-अल्प पिंडमश्नातीति अल्पपिडाशी एव पानेपि योज्य । यदागम । अथ
नुकुष्ठिअप्यमाणे कवले आहारेमाणे अप्याहारे डवालसकवलेहि अवट्टमो अरिआ
सोलसहि । कुजागयते १ चउवीसेहि पणणोमो अरिअरि आतीसेहिपमाणवत्तो
वीतीसहि पुणेहारेति । अतएवैकैकवलहान्या कनोदरता कार्या । एव पाने उपकरणे च
कनोदरतां कुर्यात् । यडुक्तं । योवीहारोधावजणि उवजोहोड्धोवनिदो । अधोवोवहि य

ध्मात् पुरुषउत्तानीजवति सउद्वायोमान । ठादसत्वान्नपुंसकलिंगता । जात्यादीनामेतत्स्या
 नानां बहुत्वात् तत्कार्यस्याऽपि मानस्य बहुत्वमतो बहुवचन । चकारा स्वगतचेदत्सं
 चनार्था समुच्चयार्थावा । यूनयेति प्रत्येक क्रिया योजनीया । तथा । पलिकुचनं माया
 धूनय धूनीहि वा । तथा जजनं लोच तथा स्थंडिल क्रोध तथा उद्गाय मानं ।
 विचित्रत्वात् सूत्रस्य क्रमोल्लघननिर्देशेन रोपायेति । यद्विवा रागस्य दुस्वज
 त्वात् लोचस्य च मायापूर्वकत्वादित्यादावेव मायालोचयोरुपन्यासऽति । कपायपरित्यागे
 विषये पुनरपर कारणमाह । एतानि पलिकुचनादीनि अस्मिन् लोके आदानानि वन्ते ।
 तदेतद्दिद्वान् कृपरिज्ञया परिज्ञानप्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याचक्षीत ॥ ११ ॥ पुनरप्युक्त
 रगुणानधिरूपाह । (धावणमित्यादि) धावन प्रह्वालन हस्तपादयोर्वस्त्रादेरजनमपि
 तथा विरंचन निरुद्धात्मकमधोविरेकोवा । वमनमूर्ध्वविरेकस्तथाऽजन नयनयोरिति ।
 एवमादिकमन्यदपि शरीरसंस्कारादिक यत् समयपलिमथकारि समयोपघातरूप तदेत
 द्दिद्वान् स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च परिज्ञाय प्रत्याचक्षीत ॥ १२ ॥

गधमल्लसिणाणच, दंतपस्काजण तद्वा ॥ परिग्गहिठिकम्मच,
 त विक्क परिजाणिया ॥ १३ ॥ उद्देसियं कीयगम, पामिच्च चेव
 आहडं ॥ पूय अणेसणिज्जच, त विज्जं परिजाणिया ॥ १४ ॥

अर्थ—(गधमल्लसिणाणच के०) सुगंधिक इष्यते गध, मादयते फूज अने शरीर
 स्नान ते शरीरप्रह्वालन वेश थकी तथा सर्व थकी करवु तथा (दंतपस्काजणके०) दातप्र
 ह्वालन ते दातणप्रमुखनु करवु (तद्वाके०) तथा (परिग्गहि के०) सचेत अचेतादि
 कनो परिग्रह (इठिकम्मच के०) स्त्रीकर्म ते तिर्यंच मनुष्य देवी प्रमुख ने हस्तकर्म
 कुचेटादिकनु करवु (तविक्कपरिजाणिया के०) ए सर्वने पणित अशुच जाणीने वर्जे ॥
 ॥ १३ ॥ (उद्देसिक के०) साधुने निमित्ते करेलो आहार (कीतकीत के०) साधुने
 अर्थे मूल आपीने लीधेजो आहार (पामिच्चचेव के०) साधुने अर्थे उधारे लीधेलो
 आहार वली (आहड के०) साधुने अर्थे ग्रहस्थे सामो आणो एवो आहार (पुप
 अनेपणिज्जच के०) आवाकर्मिना कण सहित आहार (तंविक्कपरिजाणिया के०) किं
 बहुना एवधो अनेशणिय सदोष आहार जाणीने पणित पुरुष एने परिहरे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—गधा कोष्ठपुटाद्यामाद्यपुष्पादि स्नान शरीरह्वालन दंतप्रह्वालन प
 रिग्रह सचित्तादे स्त्रीकर्म स्त्रियोनरतिरभ्यस्तासा वशीकरणादिकर्म हस्तकर्म सावध्या
 नुष्ठानवा तत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १३ ॥ उद्देसिक साधुदेशेन यत्कृत । कीत कयस्ते

कयरे धम्मे अस्काए, माहणेण मतीमता ॥ अंजुधम्मं जहात
चं, जिणाणं तं सुणेहमे ॥ (पाठांतरे । जणगात सुणेहमे ॥
॥ १ ॥ माहणा खत्तिया वेस्सा, चंमाला अड वोक्कसा ॥ एसिया
वेसिया मुद्दा, जेय आरंजणिस्सिया ॥ २ ॥

अर्थ—श्रीसुधर्मस्वामि प्रत्ये श्रीजबुस्वामि वे हाथ जोडीने पुढे, के (माहणेणम
तीमता के०) माहण मतिमत एटले केवली जगवत एवा श्रीमहावीर देव तेणे (क
यरेधम्मेअस्काए के०) सम्यक् प्रकारे करीने केवा प्रकारनो धर्म कह्योने एम श्रीजबुस्वा
मिये पुढ्या थका, श्री सुधर्म स्वामि बोल्या, (अंजुधम्म के०) श्रीवीतराग प्रणीत धर्म
ते, कज्जु एटले सरल शुद्ध (जहातच्च के०) साचो यथावस्थित (जिणाणतंसुणेहमे
के०) एवो धर्म, श्रीतीर्थकरजु कहेलो तेहुं कहुंहुं ते तमे साजलो पाठांतर (जणगातं
सुणेहमेके०) एवो धर्म ते अहो जन, एटले लोको हु कहुंहुं, ते प्रत्ये तमे साजलो
॥ १ ॥ (माहणाखत्तियावेस्सा के०) ब्राह्मण कृत्रिय तथा वैश्य अने (चमाला के०)
चामाल निपाद (अडके०) अथवा (वोक्कसा के०) वोक्कसते अवातरजाति तेमां जे
ब्राह्मण अने शुद्धयकी उत्पन्न थयो ते, निपाद एटले चामाल अने ब्राह्मण तथा वै
श्यनी स्त्रीथी थयो ते अवष्ट, चमालणी अने ब्राह्मण थकी थयो ते वोक्कस अर्हो
माता पितानो पद्ध जूदो जाणवो (एसिया के०) मृगलुब्धक हस्तितापसादिक (वे
सिया के०) वणिकादिक व्यापारमा अजीविका करनार (मुद्दा के०) शूद्र करसणी
प्रमुख (जेयआरंजणिस्सिया के०) इत्यादिक जे ठे ते आरजना करनार ठे, तेमज
बीजा पण पाखमी प्रमुख आरजना करनार अनेकठे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ नवमाध्ययन । पूर्वाध्ययने बालपंडितवीर्यमुक्त पंडितवीर्यच तदेव य
धर्म प्रति वचन कुरुते अतोत्र धर्म प्रोच्यते । तस्येदमादिसूत्र । (कतरेत्ति) जबुनामा सु
धर्माणमुद्दिश्याह । कतरोधर्मआख्यातोमाहनेन श्रीवीरेण मतिमता ज्ञानवता । सुध
र्मा आह । कज्जुमवक्र यथातथ्य सत्य जिनाना तं धर्म मम कथयत शृणुत यूयं
॥ १ ॥ ब्राह्मणा कृत्रियावैश्याश्चाढालाअथ वोक्कसाअवातरजातीया । तथया । ब्राह्मणेन
शूद्रां जातोनिपाद । ब्राह्मणेनैव वैश्याया जातोऽवष्ट । तथा निपादेनावष्टया जातो
वोक्कस । एपिका मृगलुब्धकाहस्तितापसाश्च ये मासदेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एपति वैश्यावणि
जोमायाप्रधाना कजाजीविन शूद्रा रुपीवजादय येचान्ये नानाविधारजनिश्रिताः ॥ २ ॥

॥ टीका—अष्टमानंतर नवम समारज्यते ॥ अस्य चायमनिसंबंध । इहानंतराध्यय

गोलोचनाञ्जनं गृहिर्गांध्ये रसेषु उपघातकर्म परापघातक्रिया उञ्जोलणं अयतनया शीतोदकादिना हस्तपादादिह्वालनं कटक लोधादिङ्घ्येण शरीरोद्वर्तनं तत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १५ ॥ अस्यैतं सार्धं सप्रसारणपर्यालोचनं तत्संप्रसारणं परिहरेत् । कृता गोलोचना गृहकरणादिक्रिया येन स्रुतक्रियइत्येवमस्यतानुष्ठानप्रशसा प्रश्रम्यायतनं प्रकटीकरणं प्रश्रनिर्णयकारणं । सागारिकं शय्यातरस्तस्य पिंडं जुगुप्सितं हीनं वर्णपिंडं वा तदेतत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच । (आसूणिमित्यादि) येन घृतपानादिना आहारविशेषेण रसायनक्रियायां अशूनं सन् आसमतात् शूनीभवति बलवानुपजायते तदाशूनीत्युच्यते । यद्विवा (आसूणि) श्लाघा यत् श्लाघया क्रियमाणया आसमतात् तूना । तूनाजघुप्ररुति कश्चिदपिध्मातत्वात् स्तब्धोभवति । तथा अदृष्टा रागोरजनं सौवीरादिकमजनमिति यावत् । एव रसेषु शब्दादिषु विषयेषु वा गृहिर्गांध्यं तात्पर्यमासेवा तथोपघातकर्मैत्युच्यते । तदेव लेशतोदर्शयति । (उञ्जोलनं) अयतनया शीतोदकादिना हस्तपादादिह्वालनं तथा कटक लोधादिङ्घ्यसमुदायेन शरीरोद्वर्तनं तदेतत्सर्वं बंधनायेत्येव विद्वान् पंडितोऽपि परिहृत्या प्रत्याख्यानपरिहृत्या परिहरेदिति ॥ १५ ॥ अपिच । (सप्रसारणइत्यादीति । अस्यैतं सार्धं सप्रसारणं पर्यालोचनं परिहरेदिति वाच्यं । एव स्यमानुष्ठानं प्रत्युपदे शदानं तथा (कयकिरिण) नाम कृता शोचना गृहकरणादिक्रिया येन स्रुतक्रियइत्येवमस्यतानुष्ठानप्रशसनं तथा प्रश्रम्यायतनं प्रश्रमदेरायतनमाविष्करणं कथनं यथावस्थितप्रश्रमनिर्णयनानि । यद्विवा प्रश्रमयतनानि लौकिकानां परस्परव्यवहारे मिथ्याशास्त्रगतसशयेवा प्रश्रमे सति यथावस्थितार्थकथनद्वारेणायतनानि निर्णयनानीति । तथा सागारिकं शय्यातरस्तस्य पिंडमाहार । यद्विवा सागारिकपिंडमिति सूतकगृहपिंडं जुगुप्सितं वर्णपिंडपिंडं च । चशब्दं समुच्चये । तदेतत्सर्वं विद्वान् अपि परिहृत्या प्रत्याख्यानपरिहृत्या परिहरेदिति ॥ १६ ॥

अध्वयं नसिक्किळा, वेहाईय च णोवए ॥ हत्तकम्म विवायंच तं विक्कं परिजाणिया ॥ १७ ॥ पाणहा उयत्तच, णालीय वाल वीयण ॥ परकिरिय अन्नमन्नच, तं विक्कं परिजाणिया ॥ १८ ॥

अर्थ—(अध्वयं नसिक्किळाके०) अर्थपद एतले अर्थ पदते धन धान्य उपार्जवानो उपाय, न शीखे अथवा बीजे अर्थे अष्टपद एतले द्यूतक्रीडा नशीखे, (वेधादिकचके०) अर्थमेना वचन (णोवट्टेके०) नेवोले, अथवा हिंसाकारी वचन बोले नहीं, तथा (हत्तकम्म के०) कुशील प्रसिद्धते (विवायंच के०) कलह अथवा बीजो कोऽपण विवाद

विधः । लोकोत्तरोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्र्येदात् त्रिविधः । ज्ञानादीनि प्रत्येक त्रीत्यपि प
चधैवेति । तत्र ज्ञानदर्शनचारित्र्यवता साधूना योऽर्थस्त दर्शयितुमाह । (पातञ्जोससु
कुसीजं, सधवोणकिरचट्टतीकात् । स्यगडेअल्लुयणे, यम्मंमि निक्काइत्तएय ॥४॥) पात
ञ्जोससुत्यादि) । साधुगुणानां पार्थ्वं तिष्ठंतीति पार्थ्वस्था । तथा सयमानुष्ठानेऽवसीदती
त्यवसन्ना । तथा कुत्तित शीजं येपाते कुज्जीजाएतं पार्थ्वस्थादिनिः सह सस्तव परिचय
सहसवासरूपोन किल यतीना वर्त्तते कर्त्तुमत सूत्ररुतेऽगेवर्माख्येऽव्ययने एतस्मिन्निका
चित्तं नियमितमिति ॥ गतोनामनिष्पन्नानिद्वेषोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्त्वजितादिगुणोपेत
सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेद । (कयरेऽत्यादि) ॥ जवूसामी सुयर्मस्वामिनमुद्दिश्येदमाह ।
तद्यथा । कतर किज्जतोडुर्गेतिगमनलक्षणोऽधर्मश्चाख्यात प्रतिपादितो (माहणेण
ति) मा जतून् व्यापाढयेत्येव विनेयेषु वाक्प्रवृत्तिर्यस्याऽसौ माहनोऽनगवान् वीरवर्धमा
नस्वामी तेन । तमेव विशिनष्टि । मनुतेऽवगच्छति जगच्चय कालत्रयोपेत यथा सा केवलज्ञा
नाख्यामति सा अन्याऽस्तीति मतिमान् तेनोत्पन्नकेवलज्ञानेन जगवतेति पृष्टे सुयर्मस्वा
म्याह रागद्वेषजितोजिनास्तेषां सवधिन धर्मं (अज्जुमिति) कञ्च मायाप्रपचरहितत्वा
दवर्त्त । तथा (जहातच्चमिति) यथावस्थित मम कथयत शृणुत यूय । नतु य
थाऽन्यैस्तीर्थैर्कैर्देनप्रधानोऽयमोऽनिहितस्तथा जगवताऽपीति (पाठातरवा) जणगा
तं सुणेहमे जायतइति जनालोकास्तएव जनकास्तेषामामत्रण हेजनका तथर्मे शृ
णुत यूयमिति ॥ १ ॥ अन्वयव्यतिरेकान्यामुक्तोऽर्थः सूकोऽनवतीत्यतोयथोद्दिष्टप्रतिपक्ष
नूतोऽधर्मस्तदाश्रितास्तावदर्शयितुमाह । (माहणेत्यादि) । ब्राह्मणा कृत्रियावैश्या
स्तथा चामाला अथ वोक्कसाथवातरजातीया । तद्यथा । ब्राह्मणेन शूद्राजातोनिपादोब्रा
ह्मणेनैव वैश्याया जातोऽवष्टस्तथा निपादेनावष्टया जातोवोक्कस । तथा एषितुं शीजमित्ये
पिकाभृगुलुब्धकाहस्तापसाश्च मासहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एष्यति तथा कदमूलफ
लादिकं च । तथा ये चाऽन्ये पाखडकानानाविधैरुपायैर्नैह्यमेप्स्यत्यन्यानिवा विषयरा
धनानि ते सर्वेऽप्येपिकाऽस्त्युच्यते । तथा वैशिकावणिजोमायाप्रवानाकलोपजीविन ।
तथा शूद्रा रूपीवलाढय । आनीरजातीया कियतोवा वद्ध्यतइति दर्शयति । ये चाऽन्येव
र्णापसदानानारूपसावद्यार्जनश्रितायत्रपीडननिर्जातनकर्मागारदाहादिनि क्रियाविशेष
र्जावोपमर्दकारिणस्तेषां सर्वेषामेव जीवापकारिणा वैरमेव प्रवर्धतइत्युत्तरश्लोकेक्रियेति ॥ २

परिगृह्णन्निविद्याण, वेर तेसिं पवडुई ॥ (पाठातरे पाव तेसि पवडुई)

आरजसजिया कामा, नते डुकविमोयगा ॥ ३ ॥ आघाय किञ्चमाहेउ,

नाइउ विसएसिणो ॥ अत्ते हरति त वित्त, कम्मी कम्मेहि किञ्चती ॥ ४ ॥

अर्थ- (उच्चारं के०) वडीनीत (पासवणं के०) लघुनीत तेनो (हरिएसुणकरेसु नि के०) मुनि हरित काय वनस्पति उपर स्थमित नकरे (वियडेणवाघिसाहट्टु के०) फासु पाणियें करी वनस्पतिकाय हरितकाय बीजने कदापि (एावमळेकयाडविके०) पर हां नकरे एटले निधेयकी दूरन करे ॥ १९ ॥ (परमत्तेअन्नपाण के०) पर एटले अन्य गृहस्थ तेने घेर कासादिकना जाजनने विपे अन्न पाणी आहारादिकने (एउंजेऊ कयाड्वि के०) कदापि छुजे नही एटले जमे नही (परवत्तअचेलोवि के०) पोते अ चेलक एटले वत्त रहित उता पण परजे गृहस्थादिकतेनुजे वत्त तेने नजोगवे एटले ए सर्वेने सयम विराधवाना कारण जाणीने जे पंमित होय ते परिहरे ॥ २० ॥

॥ दीपिका-उच्चार प्रस्त्रवण च हरितेषु नकुर्यान्मुनि । तथा विकटेन प्रासुकजलेनापि संहत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्जेषन कुर्यात्किमुताविकटेन ॥ १९ ॥ परस्य गृहस्थस्यामत्र नाजन तत्रान्नपान नञुजीत । कदाचिदपि पूर्वकर्मपश्चात्कर्मादिदोषा तु अचैलोपि सन् परवत्त गृहस्थवत् नविनार्ति । यदिवा ऽचैलाजिनकटपी तस्य सर्वमपि वत्त्वं परवत्त्वमेव तन्न विनृयात् तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २० ॥

॥ टीका-तथा (उच्चारमिति) उच्चारप्रस्त्रवणादिका क्रिया हरितेषूपरिबीजेषु वा स्थ हिजे वा मुनि साधुर्नकुर्यात्तथा विकटेन विगतजीवेनाप्युदकेन सहत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्जेषन कुर्यात् किमुताविकटेनेतिजाव ॥ १९ ॥ किच (परमत्ते इत्यादि) परस्य गृहस्थस्यामत्रं नाजन परामत्रं तत्र पुर कर्म पश्चात्कर्म तज्जयात् हतनष्टादिदोषसन्नवाच्चा न्न पानच मुनिर्न कदाचिदपि छुजीत । यदिवा पतङ्गृहधारिणश्चिड्पाणे पाणिपात्र परपात्र । यदिवा पाणिपात्रस्याच्चिड्पाणोर्जिनकट्टिकादे पतङ्गृह परपात्र तत्र सयमविराधनाजयाञ्जुजीत तथा परस्य गृहस्थस्य वत्त्वं परवत्त्वं तत्साधुरचैलोपि सन् पश्चात्कर्मादिदोषजयात् हतनष्टादिदोषसन्नवाच्च नविनृयात् । यदिवा जिनकट्टिकादिदोषचैलोजूला सर्वमपि वत्त्वं परवत्त्वमिति रुत्वा नविनृयादेतत्सर्वं परपात्रनोजनादिक सयमविराधकत्वेन क्परिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ २० ॥

आसंदीपलियंकेय, णिसिज्ज च गिद्धतरे ॥ सपुच्छण सग्णवा, त विज्जं परिजाणिया ॥ २१ ॥ जसं किञ्चि सलोयच, जाय वंदण पू यणा ॥ सबलोयसि जे कामा, त विज्जं परिजाणिया ॥ २२ ॥

अर्थ-(आसदीपजियकेयके०) गृहस्थं आसन जे माची प्रमुख तथा पर्वकासन ते

कामेपु प्रवृत्ता कामाश्वरजै सम्यग् नृताश्चरजपुष्टाश्चरजाश्च जीवोपमर्दकारिणोऽतो न ते कामसन्तृताश्चरजनिश्रिता परगृहे निविष्टा दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकार कर्म तद्धिमो चकानवति तस्याऽपनेतारो नवतीत्यर्थ ॥ ३ ॥ किंचाऽन्यत् (आघायमित्यादि) आह्वयते अपनयति विनाश्यते प्राणिना दश प्रकाराश्चपि प्राणायस्मिन् सत्याघा तोमरण तस्मै तत्र वा रुतमग्निस्स्कारजलाजलिप्रदानपितृपिमादिकमाघातं कृत्यं तदा धातुमादाय कृत्वा पश्चात् ज्ञातय स्वजना पुत्रकलत्रप्रातृव्यादय । किञ्चूता । विषयान न्वेषु शील येषा तेऽन्येऽपि विषयेषु सतस्तस्य दुःखार्जितं वित्तं इव्यजातमपहरति स्वीकुर्वति । तथाचोक्त । ततस्तेनार्जितैर्इव्यद्वारैश्च परिहृतै ॥ कीडल्यग्ये नराराजन्, हृष्टास्तुष्टाह्यजकृता ॥ १ ॥ सतु इव्यार्जनपरायण सावधानुष्ठानवान् कर्मवान् पापी स्वीकृतै कर्मजि. ससारे कृत्यते विद्यते पीड्यतइति यावत् ॥ ४ ॥

माया पिया एहुसा जाया, जङ्का पुत्ताय उरसा ॥ नालं ते तव ताणा य, लुप्यतरस सकम्मुणा ॥ ५ ॥ एयमठ सपेहाए, परमछाणु गामियं ॥ निम्ममो निरहकारो, चरे निस्कू जिणाहिय ॥ ६ ॥

अर्थ—(मायापियाएहुसाजाया के०) माता पिता स्नुषा एटले ठोकरानी स्त्री तथा जाइ (जङ्कापुत्तायउरसा के०) नार्या, पुत्र अगजातिक एटला सर्व (लुप्यत स्तसकम्मुणा के०) ए जीवने कर्म विपाक भोगवता यका (नालंतेतवताणाय के०) तेवखते त्राणजणी नथाय एटले दुःख टालवाने असमर्थ थाय ॥ ५ ॥ यमरहित जी वने राखवा कोइ समर्थ नथी (एयमठसपेहाए के०) ए अर्थ आजोची एटले सम्य क् प्रकारे विमात्सीने (परमछाणुगामिय के०) परमार्थजे मोह तेनो अनुगामि एटले मोहनो साधक (निम्ममोनिरहकारो के०) निर्ममत्व तथा निरहकारी एवोवतो (चरे निस्कू जिणाहिय के०) ते साधु जिनभाषित जे सयम मार्गजे तेने आचरे ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—माता पिता स्नुषापुत्रवधू प्राता नार्यापुत्राश्च औरसा स्वागजाएते स र्वे तव त्राणाय रक्षाय नाल नसमर्था । तव किञ्चूतस्य । स्वकर्मणा लुप्यमानस्य पीडय मानस्य । दृष्टातोत्र कालसौकरिकमुत सुलसोऽन्यकुमारस्य मित्रं तेन महात्मना स्वजना न्यर्थितेनापि न प्राणिहिंसा कृता ॥ ५ ॥ एत पूर्वोक्तमर्थं प्रेक्ष्य विचार्य परमार्थोमोह स्तमनुगच्छतीति परमार्थानुगामकस्त सम्यक्दर्शनादिकं विचार्य निर्ममोनिरहकारो नि कुर्जिनाहित जिनोक्त मार्ग चरेत् ॥ ६ ॥

॥ टीका—स्वजनाश्च तद्भूयोपजीविनस्तत्राणाय भजवतीति दर्शयितुमाह । (माया

अर्थ- (जेणेह के०) जे (अन्नपाण के०) अन्नपाणीये करीने आलोकने वि
 पे (णिव्वहेजिस्कू के०) साधुपोतानो निरवाह करे आजीविका करे तेवा अन्न पान ने
 (तहाविहं के०) तथाविध देखीने इव्य, क्षेत्र, काल अने जावनी अपेक्षाये छुट नि
 र्दोष ग्रहण करे. (अणुप्ययाणमत्तेसि के०) बली एज अन्न पाणीतुं बीजा असयतिने
 वेतुं ते सर्वने झ परिज्ञायें अनर्थनु हेतु जाणीने पंक्ति परिहरे ॥ ३३ ॥ (एव के०)
 एरीते (महामुणी के०) महामुनि (निग्गथे के०) बाह्यान्तर परिग्रह रहित एवा
 (महावीरे के०) श्री वर्द्धमान स्वामी तेणे (उदाहु के०) कहाळे. (सेके०) ते श्री
 वर्द्धमान केवाळे, तोके (अणतनाणदंसी के०) अणत ज्ञान दर्शनना धरनारळे तेणे
 धम्मदेसितवसुत के०) ए श्रुत चारित्र रूप धर्म उपदेश्यो ठे सिद्धांत रहस्य प्रकाश्याळे.

॥ दीपिका- येनान्नपानेन इहास्मिन् लोके जिह्मनिर्वहेत् सयमयात्रां कुर्यात् तत्तथा
 विधमन्न पान वा छुट गृह्णीयात्तेषामन्नादीनामनुप्रदानं गृहस्थानां परतीर्थिकानां
 स्वयूच्यानां वा सयमोपघातकं न कुर्यात्तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ ३३ ॥ एव
 पूर्वोक्तं निग्रय श्रीवीरोमुनि उदाहृतवान् कथितवान् । बाह्यान्तरग्रथरहितत्वान्नि
 ग्रय । अन्तं ज्ञान दर्शनं च यस्यासावनतज्ञानदर्शी सजगवान् धर्मचारित्ररूपं श्रुतं च
 सिद्धांतं देशितवान् प्रकाशितवान् ॥ ३४ ॥

॥ टीका- किचान्यत् । (जेणेहमित्यादि) येनान्नेन पानेन वा तथाविधेनेति सुप
 रिच्छेन कारणापेक्षयात्तच्छुद्धेन वा इहास्मिन् लोके इदं संयमपात्रादिकं जिह्मकारोगात्
 कादिकं वा जिह्मनिर्वहेन्निर्वाह्ये वा यदन्न पानवा तथायि इव्यक्षेत्रकालजावापेक्षयाछुट
 कल्प गृह्णीयात्तथैतेषामन्नादीनामनुप्रदानमन्यस्मै सायवे सयममात्रान्निर्वहणसमर्थ
 मनुतिष्ठेत् । यदिवा येनकेनचिदनुष्ठितेन सयमं निर्वहेन्निर्वाह्येदसारतामापादयेत्तथाविध
 मशन पान वाऽन्य वा तथाविधमनुष्ठानं न कुर्यात् । तथैषामशनादीनामनुप्रदानं गृहस्थानां
 परतीर्थिकानां स्वयूच्यानां वा सयमोपघातकं नानुशीलयेदिति तदेतत्सर्वं झपरिज्ञया
 ज्ञात्वा सम्यक्परिहरेदिति ॥ ३३ ॥ यदुपदेशेनैतत्कुर्यान्नदर्शयितुमाह (एवउदाहुत्या
 दि) एवमनतरोक्तया नीत्या उद्देशकादेरारण्य (उदाहुति) उदाहृतवानुक्तवान्निर्गतो
 बाह्यान्तरोग्रथोयस्मात्सन्निग्रयोमहावीरइति श्रीमद्धर्मानस्वामी महाध्यासौ मुनिश्च
 महामुनि अन्तं ज्ञान दर्शनं च यस्यासावनतज्ञानदर्शी सजगवान् धर्म चारित्रलक्षणं सं
 सारोत्तरणसमर्थं वा तथा श्रुतं च जीवादिपदार्थसूचकं देशितवान् प्रकाशितवान् ॥ ३४ ॥

रायुज के०) मनुष्यादिक (रसज के०) कीटादिक (सस्वेदजके०) जु प्रमुख (उन्नि
ज के०) तीडादिक ए सर्व त्रसकाय जीवोजाणवा ॥ ८ ॥

॥ टीपिका-चित्त धन पुत्राश्च ज्ञातीन् स्वजनान् त्यक्त्वा परिग्रह चातरममत्व । ए
कारोवाक्यालकारे अत गह्वतीत्यतगोडुप्परित्यजइत्यर्थ । त तथानूत शोकरूप त्य
क्त्वा निरपेक्ष पुत्राद्यपेक्षारहित परिव्रजेत् सयमे चरेत् । यदुक्त । ठलियाअवयस्कंता,
निरावइत्कागयाअविग्येण ॥ तम्हापवयणसारे, निरावइत्केणहोअवइति ॥ ७ ॥ एथि
वी अप अग्रय वायव तृणानिकुशादीनि वृक्षाश्चशोकाम्रादय सवीजानि शालिगो
धूमादीनि तद्युक्ताएते त्रयोपि वनस्पतय एते पचाप्येकेडिया । अंमजा पङ्क्तिगृहकोकि
लाद्या पोतजाहत्यादय जरायुजागोमनुष्यादय रसाद्विसौवीरादेर्जातारसजा स
स्वेदजायूकामत्कुणादय उन्निक्का खजरोटर्डुराद्या एते त्रसा ॥ ८ ॥

॥ टीका-अपिच (चिञ्चाइत्यादि) समारस्वजावपरिज्ञानपरिकर्मितमतिर्विदितवेद्य
सम्पत्त्यक्त्वा परित्यज्य किंतुचित्त इव्यजात तथा पुत्राश्च त्यक्त्वा पुत्रेष्वधिकस्नेहो न
वतीति पुत्रग्रहण । तथा ज्ञातीन् स्वजनान्च त्यक्त्वा तथा परिग्रह चातर ममरूपत्व ।
एकारोवाक्यालकारे । अत, गह्वतीत्यतगोडुप्परित्यजइत्यर्थ । अंतकोविनाशकारीत्यर्थ ।
आत्मनि वा गह्वतीत्यात्मगआतरइत्यर्थ । त तथानूत शोक त्यक्त्वा परित्यज्य
श्रोतोवामिध्यात्वाविरतिप्रमादकपायात्मक कर्माश्रवदारनूत परित्यज्य पातातरवा ।
(चिञ्चाणणतगतोय) अतं गह्वतीत्यतग नअतगमनतग । श्रोत शोकं परित्य
ज्य निरपेक्ष पुत्रदारधनयान्यहिरण्यादिकमनपेक्ष्यमाण सन् मोक्षाय परिसमता
त् सयमानुष्ठाने व्रजेत् परिव्रजेदिति । तथा चोक्त । (ठलियाअवयस्कंता, निरावय
त्कागयाअविग्येण ॥ तम्हापवयणसारे, निरावइत्केणहोयवं ॥ १ ॥ जोगेअवयस्कता, प
इति ससारसागरे घोरे । जोगेहिनिरवपस्का, तरति ससारकतारमिति ॥ १॥ सएव प्रव्रजि
त सुव्रतावस्थितात्माऽद्विसादिषु व्रतेषु प्रपतेन ॥ ७ ॥ तत्राऽद्विसाप्रसित्यर्थमा
ह । (पुढवीआउइत्यादिश्लोक६५) तत्र एथिवीकायिका सूक्ष्मवाटरपर्याप्तिकापर्याप्तक
चेदनज्जा । तथाऽपकायिकाअग्रिकायिकावायुकायिकाश्चैनूताएव । वनस्पतिकायि
कान् लेगत सनेदानाह । तृणानि कुशवच्चकादीनि वृक्षाश्चूताशोकादिका । सह वीजैर्व
र्ततइति सवीजानि तु शालिगोधूमयवादीनि एते एकेडिया पचापिकाया । पष्ठत्रसकायनि
रूपणायाह । अहजा शकुनिगृहकोकिलकसरीसृपादय । तथा पोताएव पोतजाहस्तिश
रजादय । तथा जरायुजायेजवानवेष्टिता समुत्पद्यते गोमनुष्यादय । तथा रसात् दधि

दिवसं पि नासमाणो, साह्वरुमुत्तर्यपतो ॥१॥ यद्विवा यत्रान्य कश्चिद्भ्रादिको नापमाणस्त
 त्रांतरएव सश्रुतिको हर्मित्येवमनिमानवान्ननापेत। तथा मर्म गृह्यतीति मर्मग वचोन (वफे
 कृति) नानिलपेत् । यद्वचनमुच्यमानं तप्यमतप्यवा सद्यस्य कस्यचिन्मन पीडामाधत्ते
 तद्विवेकी न नापेतेति जाव । यद्विवा मामकं समीकार पक्षपातस्तं नापमाणो (नवफेक
 ति) नानिलपेत्तथा मातृस्थान मायाप्रधानं वचोविवर्जयेत् । इदमुक्तं नवति । परवचनबुध्या
 गूढाचारप्रधानो जापनाणोऽजापमाणो वाऽन्यदावा मातृस्थान न कुर्यादिति । यदा तु वक्तु
 कामो नवति तदा नैतद्वच परमात्मनोरुजयोर्वा वायकमित्येव प्राग्वि चित्त्य वचनमु
 दाहरेत् । तदुक्तं । पुत्र बुद्धीएपेहितापञ्चावकमुदाहरे इत्यादि ॥१५॥ अपिच । (तद्विमेत्यादि)
 सत्या असत्या सत्यामृषा असत्यामृषेत्येवरूपासु चतसृषु जापासु मध्ये तत्रैवं सत्यामृषेत्ये
 तदनिधानात्तृतीया जापा । साच किंचिन्मृषा किंचित्सत्या इत्येवरूपा । तद्यथा दशद्वारका अ
 स्मिन्नगरे जातामृता । तद्वन्न्यूनाधिकसंज्ञवेसति सख्यायाव्यभिचारात्सत्यामृषात्वमिति ।
 या चैवरूपा जापामुदित्वा अनुपश्चाज्जापणाङ्गन्मातरेवा तद्वन्नितेन दोषेण तप्यते पीडयते
 क्लेशनाञ्जवति । यद्विवा अनुतप्यते किममैव नूतेन जापितेनेत्येव/पश्चात्ताप विधत्ते । ततश्चैव
 मुक्तं नवति मिश्रापि जापा दोषाय किंपुनरसत्या द्वितीया संमन्तार्थप्रसवादिनी । तथा
 प्रथमापि जापा सत्या या प्राण्युपतापेन दोषानुपगिणी सा न वाच्ये । अतुर्थाप्यसत्या मृषा
 जापा बुधैरनाचीर्णा सा न वक्तव्येति । सत्याया अपि दोषानुपगित्वमधिकृत्याह । यद्वच
 (उन्नति) ह्यणुहिताया हिताप्रधान । तद्यथा बध्यताचौराय ज्ञयंताकेदारा दम्पता
 गोरथका इत्यादि । यद्विवा उन्नति प्रहृन्न यज्ञोक्तैरपि प्रहृन्नायते तत्सत्यमपि न वक्तव्य
 मिति । एषाऽऽज्ञा अयमुपदेशो निर्ग्रथो न गवास्तस्येति ॥ १६ ॥

होलावाय सद्दीपाय, गोयावाय च नोवदे ॥ तुम तुमति अमणु
 न्नं, सबसो त ए वत्तए ॥ १७ ॥ अकुसीले सया जिस्कू, एव स
 सगिगय नए ॥ सुदरूवा तद्ववस्सग्गा, पडिबुज्जेऊ तेविऊ ॥ १८ ॥

अर्थ—(होलावाय के०) होलावादते देश विज्ञेये इव वचन विज्ञेयते तेमाटे होला
 एम नवोले, तथा (सद्दीवाद के०) हे सखी एम पण न बोले, (गोयावायचनोवदे
 त्के०) गोत्रनो प्रकाशकरी बोलाववो जे तु अमुक नीच गोत्रीगो एतु वचन पण नवोले,
 (तुमतुमतिअणुमन्नके०) तुतु एवो अमनोज्ञ निरस्कारनु असुहामण वचन ते (सब
 सोतणवत्तए के०) सर्वथा प्रकारे नवोले, केमके साधुने एवा वचन बोलवा युक्त न
 थो ॥ १७ ॥ (अकुसीलेसया जिस्कू के०) सर्व काल साधु अकुशील होय ब्रह्मचारी

मित्यनेनाऽदत्तादानं गृहीत । एतानिच मृपावादादीनि प्राण्युपतापकारित्वात् शस्त्रा
णीव शस्त्राणि वर्तते । तथा दीयते गृह्यतेऽष्टप्रकार कर्मैजिरिति । कर्मोपादानकारणान्य
स्मिन् लोके तदेतत्सर्वं विद्वान् इपरिज्ञाया प्रत्याख्यानपरिज्ञाया परिहरेदिति ॥ १० ॥

पलिउंचणंच जयणच, थंमिन्नस्सयणाणिया ॥ धूणादाणाइं लो
गसि, तं विळं पारिजाणिया ॥ १॥ धोयणं रयण चेव, वत्ठीकम्म
विग्गयणं ॥ वमण जणपलीमंथ, तं विळं पारिजाणिया ॥ २॥

अर्थ—(पलिउचणंचके०) माया तथा (जयणचके०) लोच (थंमिन्नके०) जे निर्विवे
क पणा थकी थमिलनी पेरे होय ते क्रोध (उत्तयणाणियाके०) जे अपध्याने करी सय्या
ठिकनी पेरे उचु होय तेने मान कहिए (धुणाके०) एचारनेो त्यागकरे केम के (दाणाइ
लोगसि के०) एचार कपायने लोकमा कर्म ग्रहण करवाना कारण कहा ठे तेमाटे (त
विळपारिजाणिया के०) एने पमित इपरिज्ञाये जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे
॥ ११ ॥ (धोयणरयण के०) हाथ पग वस्त्रादिकने धोवु तथा रगवु (चेवके०) वली
(वत्ठीकम्म के०) नख रोमादिकनु समारवु (विरेयण के०) पखाल लेवो (वमनके०)
वमन करवु (अजण के०) आखनुं आजवु (पलिमथ के०) अन्यकोइ शरीर सस्का
रादिक जेणे करी सयमनो उपघात थाय तेवा सर्वकारणोने जाणीने पमित परिहरे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—परिकुंच्यते आत्मा वक्रतां प्राप्यते येन तत् परिकुचन माया । जज्यते सर्व
त्र आत्मा प्रवृत्तिक्रियते येन सजजनोलोच । यदुदयेनात्मा सददिवेकविकलत्वात् स्थमि
लवत्स्यात् सस्थडिल क्रोध । यस्मिन् सति आत्मा उन्नित स्यादन्नत सन्न्यायो मान ।
गदसत्त्वात्क्वीवत्त्व । एतानि धूनय त्यज । किंनूतानि आदानानि बंधकारणानि तदेतदि
द्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ ११ ॥ धावन हस्तपादवस्त्रादे । रजन तस्यैव । वस्तिकर्मानु
वासनरूप । विरेचनमथोविरेक । वमनमूर्ध्वविरेक । अजन नयनयो । एवमन्यदपि य
त्सयमपलिमथकारि सयमोपघातकारि तत्परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १२ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (पलिउचणमित्यादि) पचमहाव्रतधारणमपि कपायिणोनि
प्ललं स्यादतस्तत्साफत्रापादनार्थं कपायनिरोधोविधेयइति दर्शयति ॥ परिसमतात्
कुच्यते वक्रतामापद्यते क्रियायेन मायाऽनुष्ठानेन तत्पलिकुचन मायेति ज्ञेयते । तथा ज
ज्यते सर्वत्राऽऽत्मा प्रवृत्तिक्रियते येन सजजनोलोचस्त तथा यदुदयेन ह्यात्मा सददिवेक
विकलत्वात् स्थंमिजवन्नवति सस्थडिल क्रोध । यस्मिंश्च सत्पूर्य्यं श्रयति जात्यादिना दर्पा

नन्नञ्च अतराएणं, परगेहेण णिसीयए ॥ गामकुमारिय किङ्क,
नातिवेल हसे मुणी ॥ २९ ॥ अणुस्सुउ उरालेसु, जयमाणो परि
वए ॥ चरियाए अप्पमतो, पुढो तव्ह हियासए ॥ ३० ॥

अर्थ- (नन्नञ्च अतराएण के०) जरा रोगादिक कारणविना (परगेहेण णिसीयए के०) गृहस्थना घरने विपे नवेगे एटले गृहस्थने घेर नवेशु ए साधुनो उत्सर्ग मा गं कह्योवे अने अपवादे तो जरारोगादिक कारण विना नवेगे तथा कोइएक लब्धी मत धर्मोपदेशादिक वचन देवाने कारणे पण वेगे तथा (गामकुमारियं किङ्क के०) ग्रामने विपे बालक क्रीडा हास्य कर्तृप हस्तस्पर्श आलिंगनादिक गेडा दडि इत्यादिक क्रीडाने (नातिवेलहसेमुणीके०) साधु नकरे वली पडिलेहणादिक क्रियानी मर्यादा ने नगव तनी आज्ञा थकी विरुध जाणीने अतिक्रमे नही हसे नही ॥ २९ ॥ (अणुस्सुउ उरालेसु के०) उदार उद्भट प्रधान एवा गृहस्थना कामजोगादिक देखी तथा साजजीने तेनी वाढा करे नही, तथा (जयमाणोपरिवए के०) समयने विपे पत्नकरतो छुड चारित्र, पाळे (चरियाए अप्पमतो के०) विहार करवाने विपे प्रमाद नकरे, अप्रमत्त पणो विचरे (पुढोतव्ह हियासए के०) त्या विहार करवाने विपे उपसर्ग परितह उपने थके तेने फ रण्यो थको अदीनपणो सम्यक्करीते अहियासे ॥ ३० ॥

॥ टीका-साधुर्निहानिमित्तं ग्रामादौ प्रविष्ट सन् परोगृहस्थस्तस्य गृहे ननिपीठेत्
नोपविशेत् । यद्वा देशनालब्धिमान् कश्चित्सहायोरुर्वनुज्ञात कश्चित्प्राविधस्य धर्म
देशनानिमित्तमुपविशेदपि । तथा ग्रामे कुमारकास्तेषामपि ग्रामकुमारिका क्रीडा हा
स्यकर्तृपहस्तस्पर्शालिंगनादिका अथवा क्रीडा वटकडकादिका ता मुनिर्नोकुर्यात् अति
वेलं वेलामर्यादा तामतिक्रम्य नहसेमुनि । यदागम । जीवेण जतेहसमाणे उस्सूय
माणो वा काऽकम्भवगडीठं बधऽ गोयमा ससविहबंधेवा अचविहबंधेवा इत्यादि ॥ २९ ॥
उदारेषु शब्दादिविषयेषु अनुत्सुकोऽनासक्तो यतमान समये परिव्रजेन्मूलोत्तरगुणेषु
यम कुर्यात् । चर्याया निह्नादिकायामप्रमत्त स्यात् स्पष्ट परीपहादिनिस्तत्राऽदीनो
ऽव्यासहेतु सम्यक् सहात् ॥ ३० ॥

॥ टीका-किंचान्यत् (ननवेल्यादि) तत्र साधुर्निहानिमित्तं ग्रामादौ प्रविष्ट सन्
परोगृहस्थस्तस्य गृह परगृह तत्र ननिपीठेन्नोपविशेत् उत्सर्गतोऽस्यापवाद दर्शयति । नान्यत्रां
तरायेणेति । अतराय शक्त्यनाव सच जरसा रोगातकान्या स्यात्तस्मि चातराये सत्पुपवि

न क्रीत । पामिञ्च साध्वर्थमन्यतवृद्धिन्नकं गृह्यते । चकार समुच्चये । आहत यजृहस्थैः
साध्वर्थमानीयते पूय आधाकर्मावयवसष्टकं अनेपणीय यत्केनापि दोषेण अशुद्धं
तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (गंधमल्लश्यादि) गंधा कोष्ठपुटादयः । मातृजात्यादिक । स्नानच
शरीरप्रक्षालन वेगत सर्वतश्च । तथा दंतप्रक्षालन कदंबकाष्ठादिना । परिग्रहः सञ्चिता
हे स्वीकरण । तथा स्त्रियोद्विष्यमानुषतैश्च । तथा कर्महस्तकर्म सावधानुष्ठानवा । तदेत
त्सर्वं कर्मोपादान्ततया ससारकारणत्वेन परिज्ञाय विद्वान् परित्यजेदिति ॥ १३ ॥ किंचान्य
त् । (उद्देश्यमित्यादि) साध्वाद्युपदेशेन यद्वा नाय व्यवस्थाप्यते तदुद्देशिक । तथा क्री
तं क्रयस्तेन क्रीत गृहीत क्रीतक्रीत । (पामिञ्चति) साध्वर्थं अन्यतवृद्धतक यजृह्यते
तत्तदुच्यते । चकार समुच्चयार्थः । एवकारोऽवधारणार्थः । साध्वर्थं यजृहस्थेन नीयते
तदाहत । तथा पूयमिति आधाकर्मावयवसष्टकं शुद्धमप्याहारजातं भवति । किंबहुना
केन यत् केनचिदोपेक्षाऽनेपणीयमशुद्धं तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय ससारकारणतया नि
स्पृहः सन् प्रत्याचक्षीतेति ॥ १४ ॥

आसूणि मस्किरागच, गिधुवधायकम्मगं ॥ उज्जोलणं च कंकच,
तं विज्ज परिजाणिया ॥ १५ ॥ सपसारी कयकिरिए, पसिणाय
तणाणिय ॥ सागारियच पिमच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १६ ॥

अर्थ- (आसूणि के०) घृतपानादिक औषध जेषे करी प्राणी बलवत् भक्त थाय.
अथवा आशून एटले सुन्य जेषे करी आत्मा शून्यथको रहे तथा (अस्कीरागच के०)
आखनु अंजनादिक तथा (गृद्धिके०) रसलोच्यता तथा (उपधातकर्मके०) जे
करवा, थकी परजीवने उपधात थाय ते कर्म, तथा- (उज्जोलनच के०) हाथ पग व
स्त्रादिकनु पखालनु तथा (कंकच के०) लोभ्रादिक इव्ये करी शरीरनु उगटणु करनु
ए सर्वने कर्म बयनु कारण जाणीने पन्ति परिहरे ॥ १५ ॥ (सपसारीकयकिरिए के०)
असयतिनी साथे पर्यालोचन एटले आलोचन करनु तथा असंयमाचरण करनु करावनु
तथा असयतिना अनुष्ठाननी प्रससा करवी तथा (पसिणायतणाणियके०) प्रश्रजे लोक
व्यवहार ज्योतिपादिक तेनो निर्णय करवो तथा (सागारियचपिमचके०) सागारिक जे स
व्याप्तर तेना घरनो पिम लेवो ए सर्वने पापना कारण जाणी पन्ति परिहरे ॥ १६ ॥

॥ टीपिका-येन घृतपानादिना आशुनी स्यात् बलवान् भवति तदाशुनी । अहिरा

तु ॥ आर्याणि गुणानि कर्तव्यानि बुद्धानामाचार्याणामतिके समीपे शिद्देतान्यसेदनेन नित्यगुरुकुले वास सेवनीयइति ज्ञापित ॥ ३२ ॥

॥ टीका—परीषद्दोषसर्गाधिसहनमेवाधिरुह्याह । (हम्ममाणोइत्यादि) हन्यमानो यष्टिमुष्टिकुटादिनिरपि न कुप्येन्नकोपवशगोचरेत्तथा कुर्वचनान्युच्यमानआकुश्यमानो निर्जन्तर्ह्यमानो न सञ्जलेन्न प्रतीपं वदेन्नमनागपि मनोऽन्यथात्व विदव्यात् कितु सुमना सर्व कोलाहलमकुर्वन्नयिसहेतेति ॥ ३१ ॥ किचान्यत् । (लक्षकामेइत्यादि) लब्धान् प्राप्तानप्राप्तानपि कामानि ज्ञामदनरूपान्गधालकारवस्त्रादिरूपान्वा वैरस्वामिवन्नप्राथयेन्नानुमन्येत नगृह्णीयादित्यर्थः । यद्विवा यत्र कामावसायितया गमनादिलट्प्ररूपान् कामास्तपोविशेष लब्धानपि नोपजीव्यान्नाप्यनागतान् ब्रह्मदत्तवत्प्राथयेदेव च कुर्वतोऽनाविवेकआख्यातया विर्जावितो नवति । तथा आर्याण्यार्याणां कर्तव्यानि अनार्यकर्तव्यपरिहारेण । यद्विवा आचार्याणि सुमुकुणा यान्याचरणीयानि ज्ञानदर्शनचारित्राणि तानि बुद्धानामाचार्याणामतिके समीपे सदा सर्वकालं शिद्देतान्यसेदित्यनेन हि शीलवता नित्य गुरुकुलवास आसेवनीयइत्यावेदितं नवतीति ॥ ३२ ॥

सुरसूसमाणो उवासेज्जा, सुपन्न सुतवस्सियं ॥ वीराजे अत्तप'
 'त्नेसी, धितिमंता जिडडिया ॥ ३३ ॥ गिहेदीवमपासंता, पुरिमा'
 दाणिया नरा ॥ ते वीरा बंधणुम्मुक्का, नावकरवति जीवियं ॥ ३४ ॥

अर्थ—(सुरसूसमाणो उवासेज्जा के०) सानजवा बाठतो एवो जे साधु ते पोताना गुरुनी रुडी वैयावच्चादिक विश्रामणादिके करी सेवा करे, ते गुरु केवा होय तोके (सुपन्नं सुतवस्सियं के०) स्वपर सिद्धांत जाणवाने नलीछे प्रज्ञा जेनी एटले रुडा गीतार्थ तथा रुडा तपना करना एवा गुरुनी सेवा करे, ते केवा पुरुष गुरुनी सेवा करे तोके (वीरा के०) कर्मने जीतवा समर्थ तथा (जे अत्तपत्नेसी के०) जे सत्य बुद्धिना गवेषण द्वार तथा (धितिमंता जिडडिया के०) धैर्यवत् एटले जेमनु समयमा एकाग्र चित्तछे, अने जीतेडिय एवा जे पुरुष होय ते गुरुनी सेवा करे ॥ ३३ ॥ (पुरिमा दाणियानरा के०) जे पुरुषादानीय एटले सत्यमार्गनी गवेषणा करना एवा मनुष्य ते एम जाणोछे जे (गिहेके०) गृहस्थने जावे रेवा थकी (दीवके०) ज्ञानरूप दीपक अथवा ससारनो उद्धार तेने (अपासता के०) नथी देखता माटे चारित्र आदरेछे, (ते वीरा बंधणुम्मुक्का के०) ते वीर पुरुष राग द्वेषादिक बधनथी रहित थका (नावकरवति जीविय के०) असयमे जीवितथ्य बाढे नही एटले जीववाने अर्थ असयम करे नही ॥ ३४ ॥

राय धनपतसिंह बाहाडुरका जैनागम संग्रह भाग इसरा. ३८५

पंक्ति कृपरिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरे ॥ १७ ॥ (पाणहा उयडत्तंच के०) पावडी तथा खासडा तथा ताप टालवाने अर्थे ठत्र तथा (एालीपं के०) न लोमाहे पाश घाली नाखें द्युत रमत विगेष (वालवीयणच के०) चामर मोर पीठ प्रमुखना वींजणा तथा (परकिरिय के०) अन्य गृहस्थ पागोधी क्रिया करावे तथा (अन्नमन्नच के०) अन्योन्य एटले माहो माहे क्रियातुं करवुं एटले बीजो आपणी करे आपणे बीजानी करिए तेक्रिया जाणवी ए सर्व कर्म बधना हेतुगे एम तेने इ प रिज्ञाये जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें करी पंक्ति परिहरे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-अर्थोधनधान्यादि पद शास्त्रं प्राप्पुपघातक नशिक्तेत् । अथवा अष्टा पदं द्यूतक्रीडा नशिक्तेत् नापि पूर्वशिक्षितमनुशीलयेत् वेधोधर्मानुवेयस्तस्मादतीतं वे धातीतमधर्मप्रधान वचोनवदेत् हस्तकर्म प्रतीत । अथवा हस्तक्रिया परस्पर हस्तव्यापारे प्रधान कलह । विवाद शुष्कवाद तदेतद्वधकारण परिहरेत् ॥ १७ ॥ उपानहौ काष्ठपा डुके आतपवारणाय ठत्र च नाजिका द्यूतक्रीडा वालैर्मयूरपिङ्गव्यजनकं परेषा क्रिया अन्योन्यकार्यमन्यकार्यं सकरोति तस्य चान्य । तदेतत्सर्वं विद्वान् कर्मबंधहेतुत्वेन कृप रिज्ञाया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञाया परिहरेत् ॥ १८ ॥

॥ टीका किचान्यत् । (अष्टापयमित्यादि) अर्थेते इत्यर्थो धनधान्यहिरण्यविक्रय पद्य ते गम्यते येनाथेस्तत्पद शास्त्र अर्थार्थ पदमर्थपदं चाणक्यादिकमर्थेशास्त्रं तन्न शिक्षेन्नान्यसेन्नाप्यपरप्राप्पुपमर्दकारि शास्त्र शिक्षयेत् । यदिवा अष्टापद द्यूतक्रीडाविगेषस्तं नशिक्तेत् नापि पूर्वशिक्षितमनुशीलयेदिति । तथा वेधोधर्मानुवेयस्तस्मादतीतमधर्मप्र धान वचोनोवदेत् । यदिवा वेधइति वर्धवेधोद्यूतविगेषस्तज्जत वचनमपि नोवदेदास्ता तावत्क्रीडनमिति हस्तकर्म प्रतीत । यदिवा हस्तकर्म हस्तक्रिया परस्पर हस्तव्यापार प्रधान कलहस्त तथा विरुद्धवाद शुष्कवादमित्यर्थः । च समुच्चये । तदेतत्सर्वं संसा रत्रमणकारण कृपरिज्ञाया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञाया प्रत्याचक्षीत ॥ १७ ॥ किंच (प णहावेवेइत्यादि) उपानहौ काष्ठपाडुके च तथाऽतपादिनिवारणाय ठत्रं तथा नाजिका द्यूतक्रीडाविगेषस्तथा वालैर्मयूरपिङ्गवा व्यजनक तथा परेषा सवधिनी क्रियामन्योन्यपरस्य रतोऽन्यनिष्पाद्यामन्य करोत्यपरनिष्पाद्या चापरइति । च समुच्चये । तदेतत्सर्वं विद्वान् प मित कर्मोपादानकारणत्वेन कृपरिज्ञाया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञाया परिहरेदिति ॥ १८

उच्चारं पासवणं हरिएसु ए करे मुणी ॥ वियडेण वा विसाहट्टु,
एावमज्जे कयाइवि ॥ १९ ॥ परमत्ते अन्नपाण, ए जुजेऊ कया
इवि ॥ परवड्ठ अचेलोवि, तं विळ्ळं परिजाणिया ॥ २० ॥

सोजवति । यदिवा आदानीयोहितैषिणा मोक्षस्तन्मार्गोवा सम्यक्दर्शनादिकः पुरुषाणां मनुष्याणामादानीयः सविद्यते येषामिति विगृह्यमत्वर्थीयोऽर्श्यादिन्योजिति । तथा य एवं ज्ञतास्ते विशेषेणोरयंल्यष्टप्रकार कर्मेति वीरास्तथा बंधनेन सबाह्यान्पतरेण पुत्रकलत्रादि स्नेहरूपेणोत्प्रावत्येन मुक्ताबन्धनोन्मुक्ता सतोजीवितमसयमजीवितं प्राणधारणवा ना विकादृति नाजिलपंतीति ॥ ३४ ॥

अग्निद्वे सदृफासेसु, आरंजेसु अणिस्सिए ॥ सवं तं समयाती
त, जमेतं लविय बहु ॥ ३५ ॥ अइमाणच मायंच, तं परिणाय
पंणिए ॥ गारवाणिय सवाणि, णिवाण सधए मुणित्तिवेमि ॥
॥ ३६ ॥ इति श्रीधम्मनाम नवमज्जयण सम्मत्त.

अर्थ—(अग्निद्वेसदृफासेसु के०) शब्द गद्य रूप रस स्पर्शादिकने विषे अगृह्य एटले अमूर्धित तथा (आरंजेसु के०) उ कायना आरजने विषे (अनिश्रित के०) प्रवर्त्ते नही, (सवंतसमयातीत के०) ए सर्व निषेधवाना कारण कह्या, ते सर्वने सिद्धात थकी विपरीत जाणीने आचरवा नही (जमेतंलवियबहु के०) तथा जे विधि द्वारे कसुठे ते सर्व सिद्धातने अनुसारे जाणीने आचरबु ॥ ३५ ॥ (अतिमाणचमायंच के०) अत्यंत मान अत्यंत माया च शब्द थकी क्रोध लोभ पण लेवा (तंपरिणायपंणिए के०) ए चार कपायने पणित झ परिह्राये जाणीने प्रत्याख्यान परिह्राये करी परिहरे (गारवाणियस वाणि के०) तथा रसगारव रुद्धिगारव अने सातागारव ए सर्वने सर्वथा परिहरे (णि वाणसधएमुणि के०) साधु चारित्रिउ मोक्षने सधए एटले बाढे तिब्वेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ३६ ॥ इति श्री धर्म नामा नवमा अध्ययननो अर्थ समाप्त यथो

॥ दीपिका—शब्दस्पर्शेषु । आद्यतग्रहणान्मध्यग्रहण । रूपगंधरसेष्वप्यगृह्योऽनासक्त आरंजेष्वनिश्रितोऽप्रवृत्त । सर्वमेतदध्ययनादेरारभ्य निषेधत्वेन यद्वपितमुक्त मया बहु तत्समयाज्ज्ञानागमादतीतमितिरुत्वा निषिद्ध ॥ ३५ ॥ अतिमान तत्सहचर क्रोध माया तत्कार्यनूतं लोभ च तत्सर्वं पणित परिहरेत् सर्वाणि गारवाणि रुद्धिरससातरूपाणि त्यक्त्वेति शेष । साधुर्निर्वाण मोक्ष सर्वकर्मकृय वा सदध्यात् । इतिब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३६ ॥ इति श्रीसूत्रकृतागदीपिकाया नवम धर्माध्ययन समाप्त ॥

॥ टीका—किचान्यत् । (अग्निद्वेत्यादि) अगृह्योऽनध्युपपन्नोमूर्धित । क । शब्दस्पर्शेषु मनोज्ञेष्वार्थतग्रहणान्मध्यग्रहणमतोमनोज्ञेषु रूपेषु गंधेषु रसेषु वा अगृह्येति इष्टव्य ।

ना उपर वेसवु तथा (निसिक्कंचगिहतरेके०) गृहस्थना घरने अंतरे अथवा गृहस्थना घरमा वेसवु (संप्रव्रतन के०) गृहस्थने कुशलादिकनु पुठवु (वाके०) तथा (सरणं के०) पूर्वक्रीडादिकनु सनारवु ए सर्वने जाणीने पणित परिहरे ॥ २१ ॥ जे सर्व व्यापि तेने (जसके०) यश कहिए अने जे एकदेश व्यापि तेने (कितिके०) किर्ति कहिए तेज (सिलोपचके०) श्लाघानी (जायके०) जाति जाणवी तथा (वदणपूयणाके०) रा जादिकनी वदना पूजा सत्कार बस्त्रादिके करी कराववानी जे वांठा करवी, तथा (सव्व लोपंसिजेकामा के०) सर्व लोकमां जे विषय इहा कामरूप तेनी वाठना करवी, ए स र्वने पणित कर्म बधना कारण जाणीने परिहरे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—आसदीआसनविशेष पर्यंक शयनविशेष । तथा द्योर्गृह्योर्मध्ये निप द्यामवस्थान परिहरेत् गृहस्थकुले कुशलादिसंप्रव्रतन पूर्वक्रोडितस्मरण तदेतत्सर्वविद्वा न् परिहरेत् ॥ २१ ॥ सग्रामादिजव यश । दानादिजवा कीर्ति । तपोज्ञानादिजवा श्ला घा तथा नृपादिनिवेदना पुष्पादिनि पूजन तथा सर्वलोकइष्टामदनरूपाये कामास्तदे तत्सर्व विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २२ ॥

॥ टीका—(आसदीत्यादि) आसंदीत्यासनविशेष । अस्य चोपलक्षणार्थत्वात्सर्वोप्या सनविधिर्गृहीत । तथा पर्यंक शयनविशेषस्तथा गृहस्थातर्म्ये गृहयोर्वा मध्ये निपद्यां वाऽऽसनं वा सयमविराधनाजयात्परिहरेत् । तथाचोक्तं । गजीरज्जुतिराएते, पाणाडुप्पडि सेहगा ॥ अगुत्ती वनचेरस्त, इहीड वाविसकणाइत्यादि । तथा तत्र गृहस्थगृहे कुशला दिप्रव्रतन आत्मीयशरीरावयवप्रव्रतनवा तथा पूर्वक्रीडितस्मरणं चेत्येतत्सर्व विद्वान् विधि तवेद्य सन्ननर्थायेति कृपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ २१ ॥ अपि च । (जसकिचिमित्यादि) बहुसमरसघट्टनिर्वहणशोर्धलक्षण यश । दानसाध्या कीर्ति जातितपोवदुश्रुत्यादिजनिताश्लाघा तथा याच सुरासुराधिपतिचक्रवर्तिवलदेववासुदेवा दिनिर्वदना तथा तैरेव सत्कारपूर्विका बस्त्रादिना पूजना तथा सर्वस्मिन्नपि लोके इष्टाम दनरूपाये केचन कामास्तदेतत्सर्व यश कीर्तिमपकारितया परिज्ञाय परिहरेदिति ॥ २२ ॥

जेणेह णिवहे निक्खू, अन्नपाणं तहाविहं ॥ अणुपयाणमन्नेसि,
तं विक्क परिजाणिया ॥ २३ ॥ एवं उग्गाहु निग्गये, महावीरे महा
मुणी ॥ अणतनाणदंसी से, धम्म देसि तव सुत ॥ २४ ॥

दिक स्थावर जीवोन्ने ते समस्त जीवोने (हृद्देहिपाणहिय के०) हाये करी, पगे करी
अथवा समस्त कायाये करी (सजमिता के०) सयत ठतो एनी हिसा नकरे उपलक्ष
ए यकी एने कोऽपण कदर्थेना नकरे तथा (अदिन्नमनेसुयणोगहेळा के०) अन्यनु
अदत्तदान ग्रहण करे नही ए अर्थेथी परिग्रह मधुन मृपावादादिकने पण नसेवे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथदशमाध्ययनमारच्यते । पूर्वं धर्मोक्त सच समाधौ सति म्यादित्यत्र
समाधिरुच्यते । (आधमईममित्यादि । आधमाख्यातवान् ऽम वक्ष्यमाण धर्मं मति
मान् अर्हन् अनुविचित्य ज्ञानेन ज्ञात्वा । धर्मं किञ्चूतं । कञ्चुमवक्त्र समाधिच सम्यगधी
यते मोक्षप्रति योग्य क्रियते आत्मायेन ससमाधिस्तमिम समाधिरूप धर्मं शृणुत पूय ।
नविद्यते प्रतिज्ञा आकाहा तपसि क्रियायावा यस्यासावप्रतिज्ञोनिस्पृहोर्निष्क्रु समा
धि धर्मं प्राप्त नविद्यते निदानमारचरूप जूतेषु जतुषु यस्यासावनिदान नावद्यानुष्ठानर
हित परिब्रजेत् सयमे चरेत् ॥ १ ॥ कर्ध्वमवस्तिर्यक्च त्रिषु लोकेषु प्राच्यादिविष्णु च ये
व्रता स्थावराश्च ये प्राणिन । एतान् प्राणिनोहस्तपादान्या सयम्य बध्वा साधु उप
लक्षणादन्यथा वा कदर्थेयित्वा दु खोत्पाद न कुर्यात् । तथा अन्येभ्योदत्त नगृह्णीयात्
तृतीयव्रतोपलक्षणादन्यान्यपि व्रतानि पालयेत्समाधिमश्रयेदित्यर्थ ॥ २ ॥

॥ टीका—नवमानतर दशमारच्यते । अथ चायमनिसंबंध । ऽहानतराध्ययने धर्मो
ऽनिहित सचाविकल समाधौसति नवत्यतोधुना समाधिं प्रतिपाद्यते ऽत्यनेन सबंधे
नायातस्याऽध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुवोगद्वाराणि वाच्यानि । तत्रोपक्रमात्तर्गतोर्था
धिकारोप । तद्यथा । धर्मं समाधिं कर्तव्य सम्यगाधीयते व्यवस्थाप्यते तन्मार्गवा प्रति येना
त्मा धर्मव्यानादिना ससमाधिर्धर्मव्यानादिक सच सम्यक्ज्ञात्वा स्पर्शनीय । नामनिष्पन्नं
तु निक्षेपमविकृत्य निर्युक्तिरुदाह । आयाणपदेणाय गोण णाम पुणो समाहिन्ति॥णि
क्तिविक्रण समाहि, नावसमाही ऽपगयतु ॥ ५ ॥ (आयाणपदेणाधमित्यादि) आदीय
ते गृह्यते प्रथममागं यत्तदादानमादानच तत्पदच सुबत तिष्ठतवा तदादानपद तेनाधति
नामास्याध्ययनस्य यस्मादध्ययनादाविद सूत्र । (आधमईममणुवीऽधम्ममित्यादि) य
थोत्तराध्ययनेषु चतुर्थमध्ययन प्रमादाप्रमादानिधायकमप्यादानपदेनासक्त्यमित्युच्यते
गुणनिष्पन्न पुनरस्याध्ययनस्य नामसमाधिरिति । यस्मात्सएवात्र प्रतिपाद्यते त च स
माधिः नामादिना निष्पिष्य नावसमाधिनेह प्रकृतमधिकारऽति । समाधिनिक्षेपार्थमा
ह । णामउवणादविए, खेत्ते काले तद्देव जावेय ॥ एतोव समाहीए, णिस्केत्तं उव्विहोहोऽ ॥
॥ ६ ॥ (णामउवणाऽइत्यादि) नामस्थापना इव्यक्त्रकालनावनेदात् । एषतु समाधिनि
क्षेप पद्विधोचवति । तुशब्दोऽगुणनिष्पन्नस्यैव नाम्नोनिक्षेपोचवतीत्यस्यार्थस्याविर्भाव

जासमाणो नजासेजा, ऐव वंफेज्जमम्मयं ॥ मातिघाणं विवज्जे
जा, अणुचितिय वियागरे ॥ १५ ॥ तद्धिमात इया जासा, जं
वदित्ता एतप्पती ॥ जं वन्नं त न वत्तव, एसा आणाणियंठिया ॥ १६ ॥

अर्थ—(जासमाणोनजासेजा के०) गुरुवाडिक मोहोटा पुरुष बोलता होय तेनी व
चमा नडकीने नबोले, तथा (मम्मयके०) मर्मेनुं वचन जेना बोलवा थकी कोइ जीव डुह
वाय एवा वचन बोले नही (मातिघाणविवज्जेजा के०) मातृस्थान एटले मायार्ये
करी प्रधान वचन बोलवानुं पण वजें तो सुं बोले तोके (अणुचितियवियागरे के०)
कार्य विशेषे विमागीने बोले जे जापा बोलवा थकी काइ पण डुपण नलागे तेवी जा
पा प्रकाशे ॥ १५ ॥ (तद्धिमातइयाजासा के०) एक सत्या बीजी असत्या त्रीजी स
त्यामृषा चोथी असत्यामृषा ए चार जापा माहेली त्रीजी जापा जे काइक सत्य अने
काइक असत्य ठे तेपण नबोले (जवदिताणुतप्पती के०) जे जापाना बोलवा थकी
पठी धणो पश्चाताप करवो पडे, एटले परजवे एना उदयथी डुखी थाय तेवारे पश्चा
त्ताप करे (जठन्नंतनवत्तव के०) जे सावय एवु हिसाकारी वचन ते नबोले, एटले
आ अमुक चोरते एने मारो, आ धातुनो प्रयोग करो, अथवा आ खेत्र खेडो एवी जापा
नबोले (एसाआणाणियंठियाके०) एवी आझा निग्रथ श्रीमाहावीर देवनीठे ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—योहि जापासमित सनापमाणोपि धर्मकथा कथयन्नपि अजापकएव ।
उक्तंच । वयणविहन्तीकुशलो, वउगयं बहुविह वियाणतो । दिवसपि जासमाणो, साहू
वइयुत्तयंपत्तो ॥ १ ॥ अथवा यत्र रत्नाधिकोनापमाण स्यात्तत्रातरे नजापेत । मर्मग व
चन नकांहेत् । यद्वचनमुक्त सत्परपीडामाधत्ते तन्न नापेतेत्यर्थ । मातृस्थान मायाप्रधान
वचोविवर्जयेत् अनुविचित्य विचार्य व्यागृणीयात् वदेत् ॥ १० ॥ सत्या १ असत्या १
सत्यामृषा ३ असत्यामृषा ४ एताश्चतस्रोनापा । तत्रेय तृतीया नापा साच किंचित्सत्या
किंचिन्मृषा । यथा दशदारकाअत्रपुरे जातामृतावा तदत्र न्यूनाग्रिकसजवेसति सख्या
व्यनिचारात्सत्यामृषात्व । या नाषामुद्विहा इहलोके वा अजितप्यते क्लेशजाग्नवति । को
र्य । मित्रापि नापा दोषाय किंपुनरसत्येति । तथा यद्वच (वन्नति) कृणुहिसया हिसाप्र
धान प्रवृत्तवा यत्त्रोर्कैराज्ञायते तत्सत्यमपि नवाच्य एषाज्ञा निरर्थथोजगवान् तस्य ॥ १६

॥ टीका—किचान्यत् (जासमाणो इत्यादि) योहि जापासमित सनापमाणोपि धर्मक
थासव्यजापकएव स्यात् । उक्तंच । वयणविहन्तीकुशलो, वउगयं बहुविह वियाणतो ।

ज्ञानं समाख्यातवानेतच्च वक्ष्यमाणमाख्यातवानिति (आधंति) आख्यातवान् कोसौ । मतिमान् मननं मतिं समस्तपदार्थपरिज्ञानं तद्विद्यते यस्यासौ मतिमान् केवलज्ञानीत्यर्थः । तत्रासाधारणविशेषणोपादानात्तीर्थरुद्धं गृह्यते । असावपि प्रत्यासत्तेर्वीरोवर्धमानस्वामी गृह्यते । किमाख्यातवान् धर्मं श्रुतचारित्रारब्धः । कथं । श्रुतविचित्यं केवलज्ञानेन ज्ञात्वा प्रज्ञापनयोग्यान् पदार्थानाश्रित्य धर्मं जापते । यद्विद्या ग्राहकमनुविचित्य कस्यार्थस्याप्यग्रहणसमर्थस्तथाकोपः पुरुषः क्व नतः किददर्शनमापन्न इत्येवं पर्यालोच्य धर्मश्रुतपदोवा मन्यते । यथा प्रत्येकमस्मदनिप्रायमनुविचित्य जगवान् धर्मं जापते युगपत्सर्वेषां स्वज्ञापपरिणत्या सशयापगमादिति । किञ्जत धर्मं जापते । कृष्टमवकं यथावस्थितस्वरूपं वस्तुस्वरूपनिरूपणतोऽन । यथा शाक्या सर्वं कृष्टिकमन्युपगम्य कृतनाशारुतान्यागमदोषजयात्सत्तानान्युपगमं कृतवतस्तथावनस्पतिमचेतनत्वेनान्युपगम्य स्वयं न विदति तद्देवनाढ्यपुत्रेण तु ददति तथा कार्यापणादिकं हिरण्यं स्वतोनस्पृगत्य परेण तु तत्परिग्रहतं क्रयविक्रयं कारयति । तथा सांख्या सर्वमप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजाव नित्यमन्युपगम्य कर्मबन्धमोक्षावप्रसंगदोषजयादाविर्जावतिरोजावावाश्रितवतः त्यादिकौटिल्यजावपरिहारेणावकं तस्य धर्ममाख्यातवान् । तथा सम्यग्धीयते मोक्षं तन्मागंवा प्रत्यात्मा योग्यं क्रियते व्यवस्थाप्यते येन धर्मेण सधर्मं समाधिस्तं समाख्यातवान् । यद्विद्या धर्ममाख्यातवास्तत्समाधिं च धर्मव्यानादिकमिति सुधर्मस्याम्याह तमिमधर्मं समाधिं वा जगवद्वपदिष्टं गृणुत यूय । तद्यथा । न विद्यते ऐहिकामुष्मिकरूपा प्रतिज्ञा आकाङ्क्षा तपोनुष्ठानं कुर्वतोयस्यासावप्रतिज्ञो निष्कृण्णी नो निष्कृ । नुविशेषणे । जाव निष्कुरसावेव परमार्थतः साधुधर्मधर्मसमाधिच प्राप्तोसातिति । तथा न विद्यते निदानमारंजरूपं जूतेषु जतुषु यस्यामावनिदानं स एव जूतः सावद्यानुष्ठानरहितं परित्तमतात्सयमानुष्ठाने ब्रजेज्ज्ञेदिति । यद्विद्या अनिदानजूतोऽनाश्रवजूतः कर्मोपादानरहितः सुष्ठु परिब्रजेत् । सुपरिब्रजेत् यद्विद्या अनिदानजूतान्यनिदानकल्पानि ज्ञानादीनि तेषु परिब्रजेत् । अथवा निदानं हेतुः कारणं स्वस्यातो निदानजूतः कस्यचिद्बुद्धमनुपादयन् सयमे पराक्रमेतेति ॥१॥ प्राणिपातादीनि तु कर्मणो निदानानि वर्तन्ते । प्राणातिपातोऽपि इव्यहेत्रकालजावचेदाचतुर्धा । तत्र प्राणातिपातमपिरुत्याह ॥ (उडंश्च हेइत्यादि) सर्वोऽपि प्राणातिपातं क्रियमाणं प्रज्ञापकापेक्षयोर्ध्वमथस्तिर्यक् क्रियते । यद्विद्या ऊर्ध्वाधस्तिर्यक् रूपेषु त्रिषु लोकेषु तथा प्राच्यादिषु दिक्षु विदिक्षु चेति । इव्यप्राणातिपातस्त्वयः । त्रस्यतीति त्रसादींश्चिदादयो ये च स्यावरा पृथिव्यादयः । चकार स्वगतचेदससूचनार्थं कालप्राणातिपातससूचनार्थो वा । विवा रात्रौ वा प्राणाः । प्राणिना जावप्राणातिपातत्वाद् । एतान् प्राणुकान् प्राणिनो हस्तपादान्या बध्वा उपलक्ष्यणार्थत्वादस्यान्यथावा कदर्थयित्वा यत्तेषां स्वोत्पादनं तन्न कुर्यात्

थको रहे (ऐवसतग्गियंनए के०) तथा जिनशासनथी विरुद्ध एवा अनाचारी पास
वाटिकनो त्रविधे ससर्ग नकरे ते पासवाटिकनो संसर्ग केवोडे तोके जेना थकी (सु
दरुवा तनुवस्तग्गा के०) सुखरूप जे संयम तेना घातना करनार एवा एना थकी
उपसर्ग उत्पन्न थायडे केमके ते प्राये सातागारव पणे वर्त्तनारा होय डे तेमाटे तेनी
साथे सुविहित पुरुष ससर्ग करे तो तेपण सातागारव पणाने पामे तेथी सुखरूप स
यमनो घातरु थायडे माटे (पडिबुक्केऊतेविऊ के०) पणित जे होय ते प्रतिबोध पा
मोने एवा स्वेच्छाचारीजनो ससर्ग तेने ड खनु कारण जाणीने त्याग करे ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—होलाइति वादोहोजावाद सखेइति वाद सखिवाद गोत्रप्रकटनेन वादो
गोत्रवाद काश्यपगोत्रावासिष्ठगोत्रावेत्यादि एवरूप वाद साधुर्नवदेत् (तुमति) इहं
त्वमिति तिरस्कारवाक्य अमनोङ्ग परस्य मन प्रतिकूल सर्वश सर्वथा साधूना वक्तुं न
वर्तते ॥ १७ ॥ नकुशीजोऽकुशीज सदानिर्कुर्नकुशीजै ससर्ग नजेत सेवेत । सुखरूपा
सातागौरवस्वजावास्तत्र कुशीजसगे उपसर्गा सयमोपघातकारिण प्राडुष्यति तदिहा
न् विवेकी प्रतिबुध्येत जानीयात् कुशीजसग त्यजेदित्यर्थ ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंच (होलावायमित्यादि) होलेत्येव वादोहोजावादस्तथासखेत्येव वाद स
खिवादस्तथा गोत्रोदघाटनेन वादोगोत्रवाद्यथा काश्यपसगोत्रोवासिष्ठसगोत्रोवेति इत्ये
वरूपं वाद साधुर्नोवदेत्तथा (तुमतम) तिरस्कारप्रधानमेकवचनातबहुवचनोच्चारणयो
ग्येऽमनोङ्ग मन प्रतिकूलरूपमन्यदध्येवजुतमपमानापादक सर्वश सर्वथा तत्साधूना वक्तुं
न वर्ततइति । यदाश्रित्योक्त निर्युक्तिकारेण । तद्यथा । पासडोससु कुशीजसयवोणकिलव
ट्टेकावं तदिदमित्यादि ॥ १७ ॥ (अकुशीलेत्यादि) कुत्सित शीलमस्येति कुशीज सच
पार्श्वस्थादीनामन्यतम नकुशीलोअकुशील सदा सर्वकाल निहृणशीलोजिह्वा कुशीजो
ननवेन्नचापि कुशीले सार्व ससर्ग सागत्य नजेत सेवेत । तत्ससर्गोदोपोदिनावधिपयाह ।
सुखरूपा सातागौरवस्वजावास्तत्रतस्मिन् कुशीजससर्गे संयमोपघातकारिण उपसर्गा
प्राडुष्यति । तथाहि । कुशीजवक्तारो नवति । क किल प्रासुकोदकेन हस्तपाददतादिके प्रह्वा
व्यमानेदोष स्यात्तथा नाशरीरोधमोजनवति इत्यतोयेन केनचित्प्रकारेणाधाकर्मसान्निध्या
दिना तथा उपानञ्जत्रादिनाच शरीर धर्माधार वर्तयेत् । उक्तच । अप्येण बहुमेसेङ्गा एय
पडियलरुक्णइति । शरीर धर्मसयुक्त रक्षणीय प्रयत्नत ॥ शरीरात्त्ववते पाप पर्वतात्स
जितं यथा ॥ १ ॥ तथा साप्रतमत्पानि सहननानि अत्पधृतयश्च सयमे जतवइत्येवमादि
कुशीजोक्त श्रुत्वा अत्पसत्वास्तत्रानुपत्कृत्येव विद्वान् विवेकी प्रतिबुध्येत जानीयात् बु
ध्वा चापायरूपकुशीजससर्गे परिहरेदिति ॥ १७ ॥

तमसंचयमजीवित तस्यार्थी आयमा श्रवरूपं न कुर्यात् । तथा सुतपस्वी जिह्नु चयं
आहारौषध्यादे संचय न कुर्यात् ॥ ३ ॥ सर्वेन्द्रियनिर्वृत सवृत्तेन्द्रियइत्यर्थ । कासु प्र
जासु स्त्रीषु । स्त्रीषु सवृत्तेन्द्रिय स्यादिति सर्वतोविप्रमुक्तोनि सग सन् चरेत्सयमाध्वनि
पृथक् पृथक् पृथिव्यादिकायेषु सत्वान् प्राणिनोऽपिशब्दा ढनस्पतिकायेऽनतानपि पश्य ।
किञ्चूतान् ड खार्तान् स्वकर्मेणा ससारकटाहे परिपच्यमानान् ॥ ४ ॥

॥ टीका—ज्ञानदर्शनसमाधिमधिकृत्याह । (सुयस्काय ऽग्नेत्यादि) सुप्राख्यात श्रुत
चारित्राख्योधर्मोयेन साधुनाऽसौ स्वाख्यातधर्माऽनेन ज्ञानसमाधिरुक्तोऽनवति । नहि विशिष्ट
परिज्ञानमन्तरेण स्वाख्यातधर्मत्वमुपपद्यतइति नाव । तथा विचिकित्साचिन्तविभुतिर्वि षड्भु
गुप्ता वा ता वितीर्णोत्क्रात । तदेव च नि शक यज्ज्ञानै प्रवेदितमित्येव नि शकतया न क
चिच्चिन्तविभुति विव्यक्तइत्यनेन दर्शनसमाधि प्रतिपादितोऽनवति । येन केनचित्प्रासुकाहारो
पकरणादिगतेन विधिनात्मान यापयति पालयतीति लाढ स एव नूत सयमानुष्ठान चरे
दनुतिष्ठेत्तथा प्रजायतइतिप्रजा पृथिव्यादयोजतवत्सात्मात्ममुल्यव्यात्मवत्सर्वप्राणिन
पश्यतीत्यर्थ । एव नूत एव साधुर्नवतीति । तथाचोक्त । जह ममणपिय ड खं, जाणिय ए
मेव सव्वजीवाण ॥ एहणइणहणावेइ, सममणइ तेण सोसमणो ॥ ३ ॥ यथाच समाकु
श्यमानस्यान्याख्यायमानस्य ड खमुत्पद्यते एवमन्येपामपीत्येव मत्वा प्रजास्वात्मसमो
नवति । तथा इहासयमजीवितार्थी प्रनूतकालं सुखेन जीविष्यामीत्येतदध्यवसायी आय
कर्माश्रवलक्षण न कुर्यात्तथा चयमुपचयमाहारोपकरणादेर्धनधान्यद्विपदचतुष्पदादेर्वा
परिश्रमहलक्षण सचयमत्यर्थ सुपु तपस्वी सुविकृततपोनिष्ठतदेहोनिहर्नकुर्यादिति ॥ ३ ॥ किं
चान्यत् । (सर्वेन्द्रियइत्यादि) सर्वाणि च तानि इन्द्रियाणिच स्पर्शनादीनि तैरजनिर्वृत स
वृत्तेन्द्रियोजितेन्द्रियइत्यर्थ । क । प्रजासु स्त्रीषु । तासु हि पचप्रकाराअपि शब्दादयोविषया
विद्यते । तथाचोक्तं , कलानि वाक्यानि विलासिनीना, गतानि रम्याण्यवलोकितानि ॥ ४
तानि चित्राणिच सुदरीणा, रसोपि गधोपि च चुबनादे ॥ १ ॥ तदेव स्त्रीषु पचेन्द्रियविष
यसन्नवात्तद्विषये सवृत्तसर्वेन्द्रियेण जाव्यमेतदेव दर्शयति । चरेत्सयमानुष्ठानमनुतिष्ठेत्
मुनि साधु सर्वत सबाह्यान्तरात्सगादिशोपेण प्रमुक्तोनि सगोनिष्किचनश्वेत्यर्थ । स
एव नूत सर्ववधनविमुक्त सन् पश्यावलोकय पृथक् पृथिव्यादिषु कायेषु सुदृढबादरपर्या
सकापर्याप्तकजेदजिन्नान्सत्वान्प्राणिनोऽपिशब्दा ढनस्पतिकाये साधारणशरीरिणोऽनतान
प्येकत्वमागतान् पश्य । किञ्चूतान् । ड खेनासातवेदनीयोदयरूपेण ड खयतीतिवा ड ख
मष्टप्रकार कर्म तेनार्तान् पीडितान्परिसमतात्ससारकटाहोदरे स्वकृतवधनेन परिपच्यमा

शेद्यद्विचोपशमलद्विग्रमान् कश्चित्सुसहायोर्ध्वनुज्ञात कस्यचित्तथाविधस्य धर्मदेशनानिमि
त्तमुपविशेदपि । तथा ग्रामे कुमारकाग्रामकुमारकास्तेषामपि ग्रामकुमारिका ऽसौक्रीडा हा
स्यकंदर्पहस्तसस्पर्शनालिंगनादिका । यद्विवा वटकडकादिका ता मुनिर्नकुर्वन्ति तथा वेला मर्या
दातामतिक्रान्तमतिवेला नहस्तेन्मर्यादामतिक्रम्य मुनि साधुर्ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मबंध
नयान्नहसेत् । तथा चागम । जीवेण जते हसमाणे ऽस्सस्यमाणे वाकाऽकम्मपगडीउ बंध
इ गोयमा सत्तविह बंधएवा अहविहबंधएवाऽत्यादि ॥ ३९ ॥ किंच (अणुस्सुउंइ
त्यादि) उरालाउदरा शोचनामनोज्ञाये चक्रवर्त्यादीना शब्दादिषु विषयेषु कामजोगा
वत्त्वान्तरणगीतगधर्वयानवाहनादयस्तथा आक्षेप्यार्थयश्चेतेषूदारेषु दृष्टेषु श्रुतेषु वा नो
त्सुक स्यात् । पाठांतरवा । ननिश्रितोऽनिश्रितो ऽप्रतिबद्ध म्याद्यतमानश्च सयमानुष्ठाने प
रितमंतान्मूलोत्तरगुणेषु वक्ष्यम कुर्वन् व्रजेत्संयमं गच्छेत् तथा चर्चाया निष्ठादिकायामप्रस
न्न स्यात् नाहारादिषु रसगार्यं विद्व्यादिति । तथा स्पष्टश्चानिद्रुतश्च परीपहोपसर्गेस्त
त्रादीनमनस्क कर्मनिर्जरा मन्यमानोविपहेत सम्यक् सहादिति ॥ ३० ॥

हम्ममाणो ए कुप्पेज्जा, बुद्धमाणो नसंजले ॥ सुमणे अहिया
सिज्जा, एय कोलाहलं करे ॥ ३१ ॥ लक्षे कामे ए पवेज्जा, विवेगे
एव माहिए ॥ आयरियाइं सिक्खेज्जा, बुद्धाण अतिएसया ॥ ३२ ॥

अर्थ—(हम्ममाणोणकुप्पेज्जाके०) कोइए लाकडी अने मुष्ट्यादिके करी हएयो ठतो
क्रोध नकरे (बुद्धमाणोनसंजलेके०) तथा कुर्वचने करी आक्रोश उपजाव्यो थको पण
क्रोध नकरे, अने प्रति वचन पण नबोले, (सुमणेअहियासिज्जाके०) किंतु सुमन थको
पूर्वोक्त परीसहने सहन करे, परंतु (एयकोलाहलंकरे के०) तेवा परीसहनी पीडाये
पीडयो थको कोलाहल नकरे ॥ ३१ ॥ (लक्षेकामेणपवेज्जाके०) प्राप्त थएला कामजोगने
प्रार्थे नही एटले जोगवे नही, (विवेगेएवमाहिए के०) ए साधुनो विवेक श्रीतीर्थक
रे कह्योवे, (आयरियाइंसिक्खेज्जा के०) तथा जे आचरवायोग्य एवा ज्ञान, दर्शन अ
ने चारित्रादिक तेने शीखे, परंतु कोनी पात्रेथी शीखे तोके (बुद्धाणअंतिएसया के०)
गुरु जे आचार्य तेनी पात्रेथी सदा शीखे एटले गुरु कुल वास कह्यो. ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—हन्ममानोयष्ट्यादिनिर्न कुप्येत कोप न कुर्व्यात् कुर्वचनैरुच्यमानआक्रुश्य
मानोन सज्वलेत नप्रलापं ववेत् सुमना कोलाहलमकुर्वन्नधिसहेत ॥ ३१ ॥ लक्ष्यानपि
कामान् जोगाश्च वैरस्वामिवन्नप्रार्थयेन्नगृह्णीयात् एवकुर्वतोहि विवेकआविर्भावित म्या

रौडध्यानात्कर्म करोति बध्नाति । यथा राजगृह्ननगरोत्सवनिर्गतजनसमूहे कश्चिद्भ्रमको निह्वार्या वाविताहारमप्राप्तोवैनारगिरिशिलापातनोद्यत स एव देवात् शिलापतित शिलाचूर्णित सप्तमपृथ्वी जगामेति । एवमादीनजोजी कर्म बध्नाति एव मत्वा ज्ञात्वा एकाते न समाधिर्ज्ञानादिनावसमाधिस्तमाहु सत्तारतारणरूम जिना । बुद्धोज्ञाततत्त्व समाधौ ज्ञानादिके विवेकेवा रतोव्यवस्थित प्राणातिपातादिरत स्थितात्मा मर्यादावान् स्यात् ॥६॥

॥टीका—अपिच (एतेसुइत्यादि) एतेषु प्राङ्निर्दिष्टेषु प्रत्येक साधारणप्रकारंपूपतापक्रियया बालयद्वालोद्भूतशब्दादितरोपि सघट्टनपरितापनोपडवणादिकेनानुष्ठानेन पापानि कर्माणि प्रकर्षेण कुर्वीणस्तेषुच पापेषु कर्मसु सत्सु एतेषु वा पृथिव्यादिजतुषु गत सस्तेनैव संघट्टनादिना प्रकारेणाऽनतशब्दावर्थते पीडयते इ खजाग्नवतीति । पाठांतरवा एव तु बाले) एवमित्युपप्रदर्शने । यथा चौर पारदारिकोवासरदनुष्ठानेन हस्तपादहेदान् बधवया दींश्चावाप्तोत्येव सामान्यदृष्टेनानुमानेनान्योपि पापकर्मकारी इहामुत्रच इ खजाग्नवति (आवृट्टिति) कचित्पाठ । तत्राद्युजान् कर्मविपाकान् दृष्ट्वा श्रुत्वा ज्ञात्वा वा तेन्योऽसदनुष्ठानेन्यथावृट्टिति निवर्तते । कानि पुन पापस्थानानि येन्य पुन प्रवर्तते निवर्तते वा इत्याशंक्य तानि दर्शयति । अतिपातत प्राणातिपातत प्राणव्यपरोपणादितोस्तच्चाद्युजज्ञानावरणादिकं कर्म क्रियते समादीयते तथा पराश्र नृत्यादीन प्राणातिपातादौ नियोजयन् व्यापारयन् पापं कर्म करोति । तुशब्दान्मृपावादादिकच कुर्वन् कारयश्च पापक कर्म समुच्चिनोतीति ॥ ५ ॥ किंचान्यत् (आदीणविचीत्यादि) आसमतादीना करुणास्पदा वृत्तिरनुष्ठान यस्य रूपणवनीषकादे सजवत्यादीनवृत्तिरेवजूनोपि पाप कर्मकरोति । पाठांतरवा आदीनजोज्यपि पाप करोतीति । उक्तच । पिडोजकेव इ सीले एरगाडणमुच्चइ । सकदाचिह्नोजनमाहारमजनमानोऽपत्वादातरौडध्यानोपगतोप्यथ सप्तम्यामप्युत्पद्येत । तद्यथा । असाविव राजगृह्ननगरोत्सवनिर्गतजनसमूहोवैनारगिरिशिलापातनोद्यत सदैवात्सव पतितपिमोपजीवीति तदेवमादीनजोज्यपि पिमोलकादिवज्जन पाप कर्म करोतीत्येव मत्वा अवधार्य एकातेनात्यतेन च योनावरूपोज्ञानादिसमाधिस्तमाहु सत्तारोत्तरणाय तीर्थकरणधरादय । इव्यसमाधयोहि स्पर्शादिसुखोत्पादकाद्यनैकातिकाथनात्यतिकाश्च नवत्यंतेचावश्यमसमाधिमुत्पादयति । तथाचोक्त । यद्यपि निपेव्यमाणा, मनस परितुष्टिकारकाविषया ॥ किपाकफलादनवज्रवति पश्चादतिदुरताइत्यादि । तदेव बुद्धोऽवगततत्त्व सचतुर्विधे ज्ञानादिके समाधावैकातिकात्यतिकसुखोत्पादके रतो व्यवस्थितोविवेकेवा आहारोपकरणकपायपरित्यागरूपे इव्यजावात्मके रत सन्नेव नृतश्च स्यादित्याह । प्राणाना दशप्रकाराणामप्यतिपातोविनाशस्तस्मादिरत स्थित

॥ टीपिका—शुभ्रूपमाणोयुर्वर्देवैद्यावृत्त्य कुर्वाणोगुरुमुपासीत सेवेत । गुरुं किञ्चूत । सुप्रज्ञ गीतार्थं सुतपस्विन सयमवत । यडुक्तं । नाणस्स होइ नागी, थिरयरउ दसणे चरि तेय ॥ धन्ना आवकहाए गुरुकुजवास न मुंचति ॥ १ ॥ ये वीराआत्मप्रज्ञान्वेपिणआत्म हितान्वेपकाधृति सयमे रतित्त दत्तो जितेडियास्ते गुरुकुजवासिन स्यु । यडुक्तं । जस्त थिई तस्त तवो जस्त तवो तस्त सुग्गई सुजहा ॥ जे अथिइमतपुरिस्ता तवोवि खल्लु ड्डव हो तेसिमिति ॥ ३३ ॥ गृहे गृहस्थत्वे दीप जावदीप अतज्ञानमपअयतोऽप्राप्नुवतो नरा सम्यक् प्रव्रज्या पुरुषादानीया पुरुषापामादानीया आश्रयणीयामहतोपि महीयात् स्फुरित्यर्थः । यएव नूतास्ते वीरावधनोन्मुक्ता जीवितमसंयमजीवित नावकां हंति नानिजपंति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—यडुक्तं बुद्धानामतिके शिष्टेनस्वरूपनिरूपणायाह । (सुस्तसमाणाइत्यादि) गुरोरादेश प्रति श्रोतुमिच्छा शुभ्रूपा युर्वर्देवैद्यावृत्त्यमित्यर्थः । ता कुर्वाणोगुरुमुपासीत सेवेत । तस्यैव प्रगणगुण द्वयद्वारेण विज्ञेयमाह । सुप्रज्ञो ज्ञाना वा प्रज्ञास्येति सुप्रज्ञ स्वसमयपरसमयवेदी गीतार्थेऽत्यर्थः । तथा सुप्रज्ञो ज्ञानं वा सबाह्यान्तरं तपो स्यात्सीति सुतपस्वी तमेव नूत ज्ञानिन सम्यक्चारित्र्यवत गुरु परलोकार्थी सेवेत । तथा चोक्तं । नाणस्स होइ नागी थिरयरउ दसणे चरित्तिय ॥ धन्ना आवकहाए गुरुकुजवास न मुंचति । यएव कुर्वति तान् दर्शयति । यद्विवा क ज्ञानिनस्तपस्विनइत्याह । वीरा कर्मविदारणसहि भवोधीरावा परीपद्दोपसर्गाहोन्त्या । धिया बुध्या राजतीति वा धीराये केचनासन्नसिद्धि गमनाआसोरागादिविप्रमुक्तस्तस्य प्रज्ञा केवलज्ञानाख्या तामन्वेष्टु शीजं येषां ते आसप्रज्ञान्वेपिण सर्वज्ञोक्तान्वेपिण इति यावत् । यद्विवा आत्मप्रज्ञान्वेपिण आत्मन प्रज्ञा ज्ञानमात्मप्रज्ञा तदन्वेपिण आत्मज्ञान्वेपिण आत्महितान्वेपिण इत्यर्थः । तथा धृतिः स यमे रति सा विद्यते येषां ते धृतिमत । संयमधृत्या हि पंचमहाव्रतनारो दहनं सुसाध्यं जवतीति । तप साध्या च सुगतिर्हस्तप्राप्तेति । तडुक्तं । जस्त थिई तस्त तवो, जस्त तवो तस्त सुग्गई सुजहा ॥ जे अथिइमतपुरिस्ता तवोवि खल्लु ड्डव हो तेसि ॥ १ ॥ तथा जितानि व शीरुतानि स्वविषयरागद्वेषविजयेनैडियाणि स्पर्शनादीनि र्यस्ते जितेडिया शुभ्रूपमाणा यथोक्तविशेषणविशिष्टजवतीति ॥ ३३ ॥ तदजितित्सुराह । गिहेदीवमित्यादि गृहे गृहवा से गृहपाशेवा गृहस्थजावइति यावत् । दीवति । दीपीदीर्घा दीपयति प्रकाशयतीति दीपः । सच जावदीप अतज्ञानलान् । यद्विवा दीप समुद्गाही प्राणिनामावासनूतः सच जावदीप ससारसमुद्धे सर्वज्ञोक्तचारित्रज्ञानस्तेव नूतं दीपं दीप वा गृहस्थजावेऽपश्यतोऽप्राप्नुवतः सत सम्यक् प्रव्रज्यो ज्ञानेनोद्धिता वचरोचरगुणलान्नेनैव नूता जवतीति दर्शयति । नराः पुरुषाः पुरुषोत्तमत्वा धर्मस्य नरोपादानमन्यथा स्त्रीणामप्येतदुपजाक्त्व जवत्यथवा देवादिभ्युदासार्थमिति । समुद्धूणा पुरुषापामादानीया आश्रयणीया पुरुषादानीयामहतोपि महीयां

लासादिषु आसक्तोवालोद्धोऽव्यमतरेण स्त्रीप्राप्तिर्नम्यादिति तदुपायनूतं परिग्रहं प्रकुर्वाण पापमेव वध्नाति ॥ ७ ॥

॥ टीका-किंच (सद्वज्रगमित्यादि) सर्व चराचर जगत् प्राणिसमूहं समतया प्रेक्षितुं शीलमस्य समतानुप्रेक्षी समतापश्यकोवा न कश्चित्प्रियोनापि वैष्यइत्यर्थः । तथा चोक्तं । नउ यम कोऽविस्तो, पिउसवेसु चैवजीवेसु । तथा (जहममणपिष डु खमित्यादि) समतोपेतश्च न कस्यचित्प्रियमप्रिय वा कुर्यान्नि सगतया विहरेदेव हि सपूर्णजावसमाधियुक्तो जवति । कश्चित्तु जावसमाधिना सम्यगुद्धानेनोद्घाय परीपहोपसर्गैस्ताजितोदीनजावमुपगम्य पुनर्विपस्मोजवति विपयार्थीवा कश्चिज्जहस्यमप्यज्जंबते रससातागौरवगृहोवा पूजासत्कारानिलापी स्यात्तदनाये दीन सन् पार्श्वस्यादिजावेन वा विपस्मोजवति । कश्चित्तथा सपूजन वस्त्रपात्रादिना प्रार्थयन् श्लाघानिलापीच व्याकरणगणितज्योतिषनिमित्तशास्त्राण्यधीते कश्चिदिति ॥ ७ ॥ किंचान्यत् (आहकडं चेत्यादि) साधूनाधायोद्दिश्य निष्पादितमाधाकर्मैत्यर्थः । तदेव नूतमाहारोपकरणादिक निकाममत्यर्थं य प्रार्थयत् तेन निकाममीण । तथा निकाममत्यर्थं आधाकर्मादीनि तन्निमित्तनिमज्जणादीनि वा चरति तद्वीजश्च सतथा एव नूतं पार्श्वस्यावसन्नकुशीलाना सयमोद्योगे विपस्माना जावमेयते सदानुष्ठानविपस्मृतया ससारपकावसन्नो जवतीति यावत् । अपिच स्त्रीणीष्वासक्तोऽप्युपपन्न पृथक् पृथक् तद्भाषितहसितविद्योक्तगरीरावयवेष्विति । बाला इह सदसद्विवेकविकलस्तदवसक्ततया च नान्यथा इव्यमतरेण तत्संप्राप्तिर्नयेन केनचिदुपायेन तदुपायनूतं परिग्रहमेव प्रकर्षेण कुर्वाण पापं कर्म समुच्चिनोति

वेराणुगिद्धे (पाठातरे आरजसत्तो) णिचयं करेति, इउ चुतेसु डहम

ग ॥ तम्हा उ मेधावि समिस्सधम्म, चरे मुणी सबउ विष्ममुक्के ॥ ९ ॥

य ए कुज्जा पाठातरे (उदं ए कुज्जा) इह जीविषयी, असज्जमाणोय

वएज्जा ॥ णिसम्म जासीय विणीय गिद्धि, हिसज्जिय वा ए कद् करेज्जा

अर्थः-(वेराणुगिद्धेके०) जे कोऽपरोपताप रूप कर्मकरी वैरनु अनुबध करे तेय गृह कहिये अथवा (आरजसत्तोणिचयकरेति के०) आरजने विषे आसक्त नता, सचय करे एवो पुरुष (इउचुतेसुके०) अर्ही यकी चवीने ते (डहमडडगके०) तथकी डुर्ग एटले विषम डुक्कर एउ नरकादिक स्थानकने पामे, (तम्हाउ के०) ते माटे (मेधापिके०) पणित होय ते (समिस्सधम्म के०) सम्यक् प्रकारे आलस्य त चारित्ररूप धर्मजे श्रीवीतरागे जाण्योने, तेने विषे (चरेके०) विचरे पयो

तथेतरेषु वाऽद्विष्टस्यपि वाच्य । तथा आरजेषु सावधानुष्ठानरूपेण निश्चितोऽसंबन्धोऽप्रवृत्तस्यार्थः । उपसहर्तुकामायाह । सर्वमेतदध्ययनादेरारभ्य प्रतिपेक्ष्यत्वेन यद्विहितमुक्तं मया बहु तत्समयादाहतादागमादतीतमतिक्रान्तमिति कृत्वा प्रतिपिच्छं । यदपि च विधिद्वारेणोक्तं तदेतत्सर्वं कुत्सितसमयातीतं लोकोत्तरं प्रधानं वर्तते । यदपि च तं कुतीर्थिकैर्बहुलपितं तदेतत्सर्वं समयातीतमिति कृत्वा नानुष्ठेयमिति ॥ २५ ॥ प्रतिपेक्ष्य प्रयाननिषेधद्वारेण मोक्षान्निर्गमनेनाह (अतिमाणेत्यादि) अतिमानोमहामानस्त । च शब्दात्सहचरितं शोधय तथा माया चगच्छात्तत्कार्यनूतं लोचनं तदेतत्सर्वं पठितो विवेकी क्षपरिक्षया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिक्षया परिहरं तथा सर्वाणि गारवाणि कदिरसतातरूपाणि सम्यक् ज्ञात्वा ससारकारणत्वेन परिहरेत्परिहृत्य च मुनि साधुर्निवाणमशेषकर्मक्षयरूपं विशिष्टाकाशदेशं वा सधयेद्वन्निसद्व्यात् प्रार्थयेदिति यावत् । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २६ ॥ समाप्त धर्माख्य नवममध्ययनमिति ॥

हवे दशसुं समाधि नामे अध्ययन कहेवे नवमा अध्ययनने विषे धर्म कह्यो, ते धर्म समाधि विना आय नही माटे दशमा अध्ययनमा समाधिनु स्वरूप कहेवे

आद्यं मईमं मणुवीय धम्म, अंजू समाहि तमिणं सुणेह ॥ अण्ण
डिन्ने जिक्खू समाहिपत्ते, अणियाणनूते सुपरिवएक्का ॥ १ ॥ उट्ठं
अद्देयं तिरियं दिसासु, तसा य जे थावर जेय पाणा ॥ हत्तेहि पाए
हि य संजमिता, अदिन्नमन्ने सुयणो गहेक्का ॥ २ ॥

अर्थ—(आद्यममं मणुवीयधम्म के०) मतिमंत एटले केवली जगवान् तेणे केवल ज्ञाने करी विचारिने धर्म कह्यो, ते धर्म केवोठे तोके (अण्णके०) कछु एटले सरलता पणु (समाहितमिणसुणेहके०) तेनेज समाधि कहिए ते समाधि श्री केवली जगवते मने उपदेशिने तेमज श्री सुधर्म स्वामि जघुप्रत्ये कहेवे के हुं तमने कहुं तु ते तमे सान् लो जे एवो साधु होय ते समाधिने प्राप्त थयो एरीते जाणो ते साधु केवो होय ते कहेवे (अण्णडिन्नेके०) जेने तप समय पालता थका इह लोक तथा परलोकना सुखनी वाढा करवी एवी प्रतिज्ञा नथी तेने अप्रतिज्ञा कहिए, एवो, तथा (अनिदाननूतेके०) निदान रहित एटले आश्रय रहित एवो उतो (सुपरिवएक्का के०) रुडीरीते संयम पाले ते (जिक्खूके०) साधु (समाहिपत्ते के०) समाधि प्राप्त जाणवो ॥ १ ॥ (उट्ठअद्देयं तिरियं दिसासुके०) उचा नीचा अने तिर्था एम दिशो दिशे एटले सर्व लोकमांहे दिशि विदिशि ने विषे (तसायजेथावरजेयपाणा के०) जे बेइशियादिक व्रश जीवो तथा पृथविकाया

एषुपमर्दरूपया अन्विता युक्तां कथां न कुर्यात् । नतत्प्रब्रूयात् यत्परात्मनोरुजयोव
बाधक वचऽति जाव । तद्यथा । अश्रूतपिवत खादतमोदत हतविदत प्रहरतपचते
त्यादिकथां पापोपादाननूता नकुर्यादिति ॥ १० ॥

आहाकड वा एणिकामएक्का, एिकामयं तेयण सथवेक्का ॥ धुणे
उरालं अणुवेहमाणे, विच्चाण सोय अणवेक्कमाणो ॥ ११ ॥ ए
गंतमेयं अजिपत्तएक्का, एवं पमोक्को न मुसति पासं ॥ एस प्पमो
क्को अमुसे वरेवि, अकोहणे सच्चरते तवस्सी ॥ १२ ॥

अर्थ—(आहाकडवाणएिकामएक्का के०) आधार्कर्म प्रमुख आहारादिकनो सर्व
था प्रकारे साधु अजिलाप करे नहीं (एिकामयतेयणसथवेक्का के०) तथाजे आधा
कर्म आहारनी वाठना करे एवा पासडादिक तेने सस्तवे नहीं एटले तेनी साथे परि
चय करे नहीं तथा (उराल के०) शरीर तेने (धुणे के०) रुग करे (अणुवेहमा
णो के०) निर्जराने आलोचिने एम विचारेजे शरीरने रुग करिये तो निर्करा थाय.
एम चितवी शरीर रुग करता कदाचित् शोक डु खडपजे तो (विच्चाणसोयअणवेक्कमा
णो के०) शरीरनु ममत्व अण करतो ते शोक ठाम्नी चारित्र पाजे, सयम गुणे साव
धान थाय ॥ ११ ॥ (एगतमेयअजिपत्तएक्का के०) साधु एकत्व पणानीज प्रार्थना
करे एटले एकत्व पणु वाठे कारणके जीव एकलो आब्यो तथा परजवे डुर्गतिनी विपे
जाय तेवारे पण एकलोज जाय पण कोऽ एने सहायी थाय नहीं, एकलोज कर्म बांधे
एकलोज जोगवे, ते माटे एकत्व जावना जावे (एवपमोक्को नमुसतिपास के०) एम ए
कत्व जावनाये प्रकपे करी मोह् एटले सगरहित पणो, थाय एम देखीने मृपधु एटले
अलीक नाषा बोले नहीं (एसप्पमोक्कोके०) एम एकत्व जावनानो अजिप्राय ते प्रकपे करी
मोह्ठे (अमुसेवरेविके०) मृपा रहित एवो प्रयान सत्यपणु एनेज जाव समाधि रेहि
जे साधु (अकोहणे के०) अक्रोधि क्रमावत (सच्चरतेके०) सत्यने विपे रत (तवस्सीके०)
तथा तपस्वी एवो चारित्रानुष्ठानवान् एवो जे साधु ते साधु जावसमाधिवत जाणवो ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—आधायरुतमाधाकर्मादि न कामयेनान्जिलपेत् तथाविधाहारमजिलप
माणात् पार्श्वस्थादीन्नसत्तुयात् तै सम प्ररिचय न कुर्यात् उदार उदारिकशरीर विरुष्टतप
सा निर्जरामनुप्रेहमाणोधुनीयात् रुग कुर्यात् । तथानुकाम्यपि शोक त्यक्त्वाऽनप्रेहमा
ण शरीरनिरापेक्षोधुनीयात् ॥ ११ ॥ एकत्वमसहाय्यं यत्
येदित्यर्थः । एवमेकत्वजावनया प्रकर्षेण मोह् स्यादि यत् यना जाव

नार्येति । नामस्थापने सुगमत्वात्नादृत्य इत्यादिकमधिरुत्याह । पंचसु विसणसु सुजे,
 सु द्वमि जावसमाहिति ॥ खेतंतु जम्मि खेत्ते, काले कालो जहि जोक ॥ ७ ॥ (पचस्वि
 त्यादि) पचस्वपि शब्दादिषु मनोक्तेषु विषयेषु ओत्रादींश्चियाणां यथा स्वप्राप्तौ सत्या य
 स्तुष्टिविज्ञेय सद्ब्यसमाधिस्तदन्यथा त्वसमाधिरिति । यदिवा इव्ययोर्द्व्याणां वा सन्मिआ
 णामपिरोधिना सतानस्तोपधातोन्नवत्यपितु रसपुष्टि सद्ब्यसमाधि । तद्यथा क्षीरशर्क
 रयोर्दधिगुडचातुर्जातकानां चेति । येनवा इव्येणोपयुक्तेन समाधिपानकादिना समाधिर्न
 वति तद्व्य । इव्यसमाधिविस्तृलादावारोपित वा यत् इव्य समतामुपैतीत्यादिकोऽव्यः
 समाधिरिति । क्षेत्रसमाधिस्तु यस्य यस्मिन्वा क्षेत्रे व्यवस्थितस्य समाधिरुत्पद्यते सक्षेत्र
 प्राधान्यात् क्षेत्रसमाधिर्यस्मिन्वा क्षेत्रे समाधिव्यावर्ण्यतइति । कालसमाधिरपि यस्य य का
 लमवाप्य समाधिरुत्पद्यते । तद्यथा । गरदिगवा नक्तमुलूकानामहनि बज्रिञ्जजा यस्य वा या
 वतं काल समाधिर्नवति यस्मिन्वा समाधिव्याख्यायते सकालप्राधान्यात् कालसमाधिरि
 ति । जावसमाधित्वधिरुत्याह । जावसमाधिचतुर्विह दसणणाणे तवे चरिन्नेय ॥ चउमुवि
 समाहियप्पा समचरणठिउं साहू ॥ ७ ॥ (जावसमाहीत्यादि) जावसमाधिस्तु दर्शनज्ञान
 तपश्चारित्रनेदाश्चतुर्णां । तत्र चतुर्विधमपि जावसमाधि समासतोगाथापश्चार्धेनाह । सुमुकु
 णा चर्यतइति चरण । तत्र सम्यक्चरणे चारित्रे व्यवस्थित ससमुक्त साधुर्मुनिश्रुतुर्ष्व
 पि जावसमाधिनेषु दर्शनज्ञानतपश्चारित्ररूपेषु सम्यगाहितोव्यवस्थापितव्यान्मा येन
 ससमाहितात्मा नवति । इदमुक्त नवति । य सम्यचरणे व्यवस्थित सचतुर्विधजा
 वसमाधिसमाहितात्मा नवति योजाजावसमाधिसमाचितात्मा नवति ससम्यक्च
 रणे व्यवस्थितोऽष्टव्यइति । तथाहि । दर्शनसमाधौ व्यवस्थितोजिनवचनजाविता
 तकरणोनिर्वातशरणप्रदीपवन्नकुमतिवायुनिर्त्राम्यते । ज्ञानसमाधिना तु यथा यथा
 पूर्वश्रुतमधीते तथातथातीव जावसमाधातुयुक्तोजनवति । तथा चोक्त । जहजह सु
 यमवगाहइ अइसयरसपसरसजुयमउवं । तहतह पट्हाइ मुणी एव एवसवेगस
 क्षाए । चारित्रसमाधवपि विषयसुखनिष्ठहतया निष्किचनोपि पर समाधिमप्राप्ति ।
 तथाचोक्त । तणसथारणिसन्नो मप्पितगेनछरागजयमोहो ॥ ज पावइ मुत्तिमुह क
 चोतं चकवट्ठीवि ॥ नैवास्ति राजराजस्येत्यादि तप समाधिनापि निरुष्टतपसोपि नज्जा
 निर्नवति । तथा कुतृष्णादिपरीषहेन्योनोदिजते । तथा अन्यस्तान्यतरतपोयानाश्रितम
 ना सनिर्वाणस्थइव नसुखइ स्वाच्या बाध्यतइत्येव चतुर्विधजावसमाधिर्यः सम्यक्चर
 णव्यवस्थितोजनवति साधुरिति । गतोनानिष्पन्नोनिक्षेप । साप्रत सत्रानुगमेऽस्वजिता
 दिगुणोपेत सूत्रमुच्चारणीय । तच्चेद (आधर्मममित्यादि) अस्य चायमनतरसत्रेण सह
 सर्वं । तद्यथा । अत्रोपगारवपरिहारेण मुनिर्निवाणमनुसधयेदित्येतन्नगवानुत्पन्नदिव्यना

तु । यदि चैते प्राणिनो हस्तौ पादौ सयम्य सयत्तकाय सन्न हिंस्यात् । चण्डाड्वांसनिश्वास
कासकामितकृतवातनिसर्गादिषु सर्वत्र मनोवाक्कायकर्मसु संयतो जगवान् नावसमाधिमतु
पालयेत्तथा परैरदत्त नष्टाह्नीयादिति तृतीयव्रतोपन्यास । अदत्तादाननिषेधाच्चायत्त परिग्र
हो न पिबेन्न च वति नापरिग्रहीतमासेव्यत इति मैथुननिषेधोऽप्युक्त । समस्तव्रतपालनोपदे
शाच्च मृपावादोऽप्यर्थतो निरस्त इति ॥ ३ ॥

सुयस्कायधम्मे विति गिच्चित्तिसे, लाढे चरे आयतुले पयासु ॥

आय न कुज्जा इह जीवियणी, चय न कुज्जा सुतवस्सि निस्कू ॥ ३ ॥

सविट्ठियाज्जिनिबुद्धे पयासु, चरे मुणी सबतो विप्पमुक्के ॥ पासा

हि पाणे य पुढोवि सत्ते, झक्केण अट्टे परितप्पमाणे ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुयस्कायधम्मे के०) समाधिवत् जे साधु ठे ते एम जाणोके श्रीवीतरागे जे
धर्म जाण्योठे, ते रुडो कह्योठे ए श्रुताख्यात धर्म एवो होय एम साधु जाणे एटले गी
तार्थ पणुं कटुं, तथा (विति गिच्चित्तिसे के०) जे श्रीवीतरागे कटु तेने संवेह रहित
पणे तहति करी भानतो थको रहे, एटले ज्ञान दर्शन रूप समाधि कही तथा (लाढे च
रेके०) निर्दोष आहारनो लेनार एवो ठतो विचरे एटले सयम पाले तथा (पयासु के०)
प्रजा एटले सर्वजीवने (आयतुले के०) पोताना आत्मतुल्य करी लेखवे, तथा (आयन
कुज्जा इह जीवियणी के०) जीवने अर्थ आय एटले आश्रव नकरे अर्थात् असयमाश्र
व नकरे तथा (सुतवस्सि निस्कू के०) सुतपस्वी एवो साधु (चयनकुज्जा के०) धन
वान्यादिक परिग्रहो सचय नकरे ॥ ३ ॥ (सविट्ठियाज्जिनिबुद्धे पयासु के०) समस्त इन्द्रि
यो संवर करीने निराजिजायी थाय, ते कोनेविषे तोके प्रजा एटले स्त्रीने विषे निरानि
जायी थाय अर्थात् स्त्रीने देखी पाचे इन्द्रियोनो नवर करे (चरे मुणी सबतो विप्पमुक्के के०)
तथा सर्व थकी विप्रमुक्त एटले स्वजनादिक इव्य सग अने क्रोधादिक नाव संग ए
सर्व सग थकी रहित थयो ठतो एवो साधु सयम आचरे (पाणेय पुढोवि सत्ते के०)
तथा प्रत्येक जुदा जुदा पृथविकायादिकजे सत्व एटले जीवते तेमने (झक्केण अट्टे के०)
डुखे करी अर्त्त (परितप्पमाणे के०) परितप्पमान एटले ससाररूप कडाहमा कर्मरूप
इष्टो करी पचता एवा (पासाहिके०) देखीने समाधिवान साधु सर्व जीवनी दया पाले

॥ दीपिका—सुप्र आख्यातो धर्मायेन सस्वाख्यातधर्मा जुपुप्ताचित्तविभुनिम्ना तीर्णोऽति
क्रांत । येन केन चिदाहारोपकरणाविनाऽऽत्मानं यापयतीति लाट न एव नृत्त श्रेत्सं ग्रमे । ३
न किनूत । प्रजासु प्राणिषु आत्मतुल्य आत्मवत्सर्वप्राणिनः पश्यतीत्यर्थः । तथा जीव

પ્રજાયંતેતિ પ્રજાસ્તાસુ તદ્વિપયે યેન રુતેન સન્મિશ્રજાવોજવતિ તત્પ્રજહ્યાત્।તદ્વર્ત્તં જવ
તિ। પ્રવ્રજિતોપિ સન્ પચનપાચનાદિકાં ક્રિયાકુર્વન્ કારયંશ્ચ ગૃહસ્થે સન્મિશ્રજાવ નજતે
યદિવા પ્રજા સ્ત્રિયસ્તાસુ તાનિર્વાં ય સન્મિશ્રીજાવસ્તમત્રિકલસંયમાર્થાં પ્રજહ્યાત્પરિ
ત્યજેદિતિ ॥ ૧૫ ॥ અપિચ । (જેકેડ્ડિત્યાદિ) યે કેચન અસ્મિન્ લોકે અક્રિયધ્યાત્મા
યેપામન્યુપગમે તેડક્રિયાત્માન સાસ્થ્યાસ્તેપા દ્વિ સર્વવ્યાપિત્વાદાત્મા નિષ્ક્રિય પઠ્યતે ।
તથાચોક્ત । અર્કર્તા નિર્ગુણોજોક્તા, આત્મા કપિલદર્શનડતિ । તુશબ્દોવિગ્રોપણે । સંચૈ
તદ્વિશિનટ્ટિ । અમૂર્તત્વવ્યાપિત્વાન્યામાન્મનોડક્રિયત્વમેવ બુધ્યતે । તેચાક્રિયાત્મવાદિનો
ન્યેનાક્રિયત્વે સતિ વધમોદ્ધૌ નષ્ટેતે ડત્યજિપ્રાયવતા મોદ્ધસન્નાવ ઇષા સંતોડક્રિયાવા
વદર્શનેપિ યૂતં મોદ્ધ તદ્જાવમાદિશતિ પ્રતિપાદયતિ તેતુ પચનપાચનાદિકે સ્નાનાર્થ
જલાવગાહનરૂપે વાડરને સાયચે સક્તાઅધ્યુપપન્નાલોકે મોદ્ધકહેતુજૂત યર્મ શ્રુતચા
રિત્રાસ્ય ન જાનતિ કુમાર્ગગ્રાહિણોન સમ્યગવગચ્છતીતિ ॥ ૧૬ ॥

પુઢોય ટંદા ડહ માણવાઝ, કિરિયાકિરીણ ચ પુઢોય વાયં ॥જાયસ્સ વા
લસ્સ પકુવ્વ દેહ, પાઠાતરે (જાયાઈ વાલસ્સ પગપ્રણાણ) પવટ્ટતી વેરમ
સંજતસ્સ ॥ ૧૭ ॥ આઝકય ચેવ અવુસમાણે, મમાતિ સે સાહસકારિ
મદે ॥ અદ્દોયરાઝ પરિતપ્પમાણે, અદ્દેસુ મૂઢે અજરામરેવ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ-(ડહમાણવાઝ કે) આલોકને વિપે જે મનુષ્યઢે તે પ્રત્યેકમનુષ્ય (પુઢોયટંદા
કે) ઇષક ઇષક જુદા જુદા ટદ ઇટલે આજિપ્રાય વાલાઢે તે અજિપ્રાય કોણ કોણતે
દેવાઢેઢે (કિરિયાકિરીણચપુઢોયવાપ કે) ક્રિયાવાદી એમ કહેઢે કે સર્વકાલ ક્રિયાજ
સફળઢે અને અક્રિયાવાદી એમ કહેઢે કે ક્રિયા કયાવિનાજ સર્વ ડક્ષિત પદાર્થની પ્રાપ્તિ
ચાયઢે એમજ વલી વીજા વિનય પ્રમુખ વાદીઝ પણ જાણી લેવા એ સર્વ પુઢોય ઇટલે ઇષ
ક ઇષક વાય ઇટલે વદેઢે, પરતુ તે ધર્મેના અજાણ વાપઢા (જાયસ્સવાલસ્સપકુવ્વદે
હ કે) જાત ઇટલે વત્પન્ન થયેલા વાલકની ઢેહ ઇટલે ગરીર તેને રવન રવન કરી
ને પોતાને સુખ ડપજાવે ઢે, તથા પાઠાતરે જાયાડવાલસ્સપગપ્રણાણ એવો પણ પાઠ ઢે
એવીરિતે કરતાં તે (અસજતસ્સ કે) અસયતિ ઇટલે સંયમ રહિત થકા (પવટ્ટ
તીવેર કે) વેરને વધારેઢે ઇટલે જે જીવની ડપધાત કરે તેતે જીવની સાથે વૈરની વૃ
દ્ધિ ચાયઢે ॥ ૧૭ ॥ તે વાપઢા (આઝકય કે) આઝુપ્પના ક્યને (અવુસમા
ણે કે) અજાણતા ઇટલે આઝુપ્પ સૂટેઢે તેને નથી જાણતા અહીં ચેવ પદ્મૂર્ણાંધિ
ઢે એવા ઠતાં (મમાતિ કે) અત્યત મમલ કરેઢે ઇટલે આ માહારુ ઢુ એનો એવા

नान् काथ्यमानान् यद्विवा ड प्रणिहितैडियानार्तथ्यानोपगतान्मनोवाक्कायै परितप्यमानान् पश्येति सवधोजगनीयडति ॥ ४ ॥

एतेसु बालेय पाठातरे (एव बालेय) पकुवमाणे, आवट्टती पाठातरे (आवट्टती) कम्मसु पावएसु ॥ अतिवायतो कीरति पावकम्म, निउल्लमाणे उ करेइ कम्म ॥ ५ ॥ आदीणवितीव पाठांतरे (आदीणजोइ वि) करेति पाव, मताउ एगतसमाहिमाहु ॥ बुद्धे समाहीयरते विवेगे, पाणातिवाता विरते छियप्पा पाठातरंवा (वियच्ची) ॥ ६ ॥

अर्थ—(एतेसु के०) ए पूर्वोक्त पृथिव्यादिक जीवोने (बालेय के०) अज्ञानी जीव अनेक सघटन परिताप उपड्वाविके करी (पकुवमाणे के०) पाप कर्म करतो यको बज्जी तेजीव तेहिज पृथिव्यादिक जीवोने विपे आवीने (आवट्टती के०) घणा ड ख पामे (कम्मसुपावएसुके०) जे पापकर्म पांते जेवा प्रकारे कछु होय ते पाप कर्म तेवा प्रकारे तेजीव जोगवे. हवे ते पाप कहेठे (अतिवायतोकीरतिपावकम्मके०) अति वाय एटले जीवनी घात तेथकी ज्ञानावर्णादिक पाप कर्मने समाचरे (निउल्लमाणेउ करेइकम्मके०) तथा बीजा मेवकादिकने पण जीवघातनी प्रेरणा करतो यको पाप कर्म बाधे, एटले हिता करतो करावतो तथा अनुमोदतो यको पाप कर्मनु बंध करे, एमज भृषावादादिकने पण सेवतो सेवरावतो अनुमोदन करतो यको पाप कर्मनु बंध करे ॥ ५ ॥ (आदीणवितीवकरेतिपाव के०) दीन एटले दयामणी एवी, आहार खेवानी जेनी वृत्तिठे तेने आदीन वृत्ति कहिए, एवो ठतो पण पापकर्म बाधे, केमके आहारनी जो दयता यकी आर्त रौइ ध्याने वर्त्ते ते यकी कर्म बाधे, (मताउएगतसमाहिमाहुके०) एवु जाणीने श्रीतीर्थकर गणधरे सत्तार तरवारनु कारण एकाते आहारादिकने अर्थे पण अरत्पादिक नकरे एवी समाधि कहीठे (बुद्धेसमाहीयरतेविवेगे के०) ते कारणे बुद्ध एटले तत्वनो जाण एवो साधु समाधिने विपे रत होय ते साधु विवेकी एवो ठतो शु करे ते कहेठे (पाणातिवाताविरतेछियप्पाके०) प्राणातिपात जे जीवनी हिता ते यकी विरमीने संयमने विपे जेनो आत्मा सत्यमार्गने विपे व्यवस्थितठे एवो थाय ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—एतेषु प्राणिषु बालोह सघटपरितापोपड्वादि प्रकुर्वाणस्तेषु पापेषु कर्मसु मत्सु आवर्त्यते ड खनाग्नवति अतिपाततोहितात् पापकर्मक्रिया नवध्यते परान् नृत्वादीन् नियोजयन् कर्म करोति प्राणातिपातादिक कुर्वन् कारयश्च कर्म वध्नातीति ॥ ५ ॥ आत्ममतादीना करुणा वृत्तिस्तथा जोजी आहारग्राही गोननादारमप्राभुवन्नार्त

पिच । (आउरक्यमित्यादि) आयुषोजीवनलक्षणस्य ह्ययथायुष्कह्यस्तमारनप्रवृत्त
 चिन्नद्रुमत्वम्यवदुदकहृये सत्यवबुध्यमानोतीव ममइति ममत्ववानिद मे अहमस्य
 स्वामीत्येव समदोऽहं साहसं कर्तुं शीलमस्येति साहसकारीति । तदथा । कश्चिद्वणि
 ड् महाक्लेशेन महार्थाणि रत्नानि समासाद्योक्तयिन्याबहिरावासित । सच राजचौरदायाद
 नयाऽर्त्रा रत्नान्येवमेवच प्रवेशयिष्यामित्येव पर्यालोचनाकुलोरजनीक्य न ज्ञातवान्
 अह्येव रत्नानि प्रवेशयन् राजपुरुषैरत्नेभ्यश्च्यवितइति एवमन्योपि किकर्तव्यताकुल
 स्वायुष ह्यमबुध्यमान परिग्रहेष्वारजेषु च प्रवर्तमान साहसकारी स्यादिति । तथा
 कामनोगतृपितोऽन्दि रात्रौ च परिसमतात् इव्यार्थी परितप्यमानोममणवणिवदार्ताध्या
 यी कायेनापि क्लिश्यते । तथाचोक्त । अजरामरवद्वाल , क्लिश्यते धनकाम्यया ॥ शाश्व
 तं जीवितं चैव, मन्यमानोधनानिच ॥ १ ॥ तदेवमार्तध्यानोपहत । कस्यावच्चइतद्यो,
 किञ्चिद्वक्तित्तियान्मीत्यादि । तथा उरकणइखणइणिहणइरत्ति नसुयइदियावियससको
 इत्यादि चित्तसक्लेशात्सुष्टु मूढोजरामरवणिवदजरामरवदात्मानमन्यमानोऽपगत
 शुनाप्यवसायोहर्निशमारजे प्रवर्ततइति ॥ १० ॥

जहाहि वित्त पसवोय भव, जे बंधवा जेय पियाय मित्ता ॥ लाल
 प्पती से विय एइ मोहं, अन्ने जणा तसि हरति वित्तं ॥ ११ ॥ सी
 ह जहा खुम्भिगा चरता, दूरे चरंती परिसकमाणा ॥ एव तु मे
 हावि समिक्क धम्म, डुरेण पाव परिवज्जएक्का ॥ १२ ॥

अर्थ—(जहाहि के०) यथा दृष्टाते (वित्त के०) सुवर्णादिक इव्य तथा (पसवोय
 के०) गाय जेश प्रमुख पशुव (सब के०) ए सर्व तारो त्याग करइ माटे एमने विपे
 ममत्व करीश नही बली (जेबधवा जेयपियायमित्ता के०) यथा दृष्टाते नाइ माता
 पिता स्वसुरादय प्रिय मित्र ते पण परमार्थ थकी तने काम नही आवे तोपण तु बा
 पडो तेमने अर्थे विलाप करेठे (लालप्पतीसेविय एइमोह के०) लालप्यते सोपिमो
 हउपेति एटले वित्त पुत्रादिकने अर्थे लाल पाल करेठे एम ते बापडो कुमरीकती पेरे
 मोहपात्रो पडयो थको (अन्नेजणातंसि हरतिवित्तं के०) पढी तेनु उपार्जन करेलु
 वित्त तेने बीजा जन अपहरे ए प्रकारे जीवता तथा मरण पाम्या पढी पण तेने क्लेश
 ज पाय ॥ ११ ॥ (जहाके०) जेम खुम्भिगाचरता के० (रुइ मृग एटले न्हानाएवा
 मृग प्रमुख अटवीनेविपे पिचरनार जीवते (सीहके०) सिहनामा जनावर थकी (दू
 रेचरतीपरिसकमाणा के०) बीहीता थका सिहने दूर टालीने वेगला थका चरे, (एव

सम्यक् मार्गेषु आत्मा यस्य स । पातातरवा (विपश्चिन्ति) स्थिता शुद्धस्वजावात्मना अ
चिन्तेश्या यस्य सन्नवति स्थितार्चि सुविशुद्धस्थिरलेख्यइत्यर्थ ॥ ६ ॥

सब जगं त समयाणुपेही, प्रियमप्रिय कस्सइ णो करेजा ॥ उठा
य दीणोय पुणो विसन्नो, संपूयणं चेव सिलोयकामी ॥ ७ ॥ आहा
कडं चेव निकाममीणे नियामचारीय विसण्णमेसी ॥ इहीसु सत्तेय
पुढोय बाले, परिग्गह चेव पकुवमाणे ॥ ८ ॥

अर्थ—(सबजगके०) सर्वजगत् एटले जीव अर्थात् उ निकायना जीव (तके०) ते स
र्वने (समयाणुपेहीके०) समता जावे करी पोताना आत्मा समान देखे (प्रियमप्रिय
के०) प्रीतिनावते राग अप्रीतिनाव ते देख ए वत्ते (कस्सइके०) कोइ उपरे (णोकरे
झा के०) नकरे, एटले कोइ उपर सारु मातु चितवे नही, (उछायदीणोयके०) तथा
कोइरु चारित्र आवरी पठी तेने पालवा असमर्थ एटले दीन थाय (पुणोविसन्नोके०)
वली विषयानिलापी थको गृहस्थपणु आदरे कंढरीकनी पेरे संसारमाहे खुचे, वली को
इएक (संपूयणचेव के०) वस्त्र पात्रादिके करी पूजा वाठे तथा (सिलोयकामी के०)
लोकमाहे पोतानी श्लाघा करावया माटे व्याकर्ण ज्योतिपादिक कुशास्त्र पण जणो,
एवो पुरुष समाधि थकी त्रष्ट जाणवो. ॥ ७ ॥ (अहाकडचेवनिकाममीणे के०) आ
धाकर्म उद्देशी आहारने अत्यंत वाठतो थको तेवो आहार लेवाने अर्थ (नियामचा
रीय के०) अत्यंत त्रमण करे एवो ठतो (विसण्णमेसि के०) संसार रूप काढवमाहे
मृतो ज रहे (इहीसुसत्तेयपुढोयबाले के०) स्त्रीने विपे आसक्त जुदा जुदा ते रमणी
ना हाव जाव विलासने विपे गृह ठतो इव्य विना स्त्रीनी प्राप्ति नथाय एम विचारी
ते बाल एटले अज्ञानी पुरुष (परिग्गहचेवपकुवमाणे के०) परिग्रहजे धन धान्यादिक
तेनो सचय करतो थको वली घणा पाप कर्मने उपार्जे अर्थात् पापनो सचय करे ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—सर्ग जगत् प्राणिगणं समतयानुप्रेक्षतइति समतानुप्रेक्षी प्रियमप्रिय वा
कस्यचिन्न कुर्यात् नि सगोविहरेदित्यर्थ । कश्चित् सम्यगुत्थानेनोत्थाय परीपहानिर्दी
न पुनर्विपसु स्यात् सयममादृत्यापि पश्चात्पार्श्वस्थादिजाव प्रतिपद्यते कश्चिदित्यर्थ ।
तथा सपूजन वस्त्रपात्रादिना प्रार्थयेत् श्लोककामी श्लाघानिलापी व्याकरणगणितनि
मित्तादिशास्त्राण्यधीते कश्चित् ॥ ७ ॥ आधाकर्म आहारोपाध्यादिक (निकाममीणे
ति) अत्यर्थानिलापी तथा आधाकर्मादिनिमत्रणेषु निकामचारी अत्यंत प्रवृत्तोविप
सुजाव सयमे शीतलत्व एपते श्रयति । तथा स्त्रीषु सक्त पृथक् तज्जापितहसितवि

वरिव्वएक्का ॥ २१ ॥ सुसं न बूया मुणिअत्तगामी, णिवाणमेयं कसिणं
समाहि ॥ सयं न कुज्जाउ न कारवेज्जा, करंतमन्नोपि य एणुजाणे ॥ २२ ॥

अर्थ—(संबुझमाणेउणरेमतीमं के०) मतिमंत प्रज्ञावत एवो मनुष्य सम्यक् प्रका
रे धर्मेने जाणतो थको (पावाउअप्पाणनिवट्टएक्का के०) पोताना आत्माने पाप थ
की निवर्त्तावे, (हिस के०) जीवनो घात ते थकी (प्रसूत के०) उत्पन्न थयां एवांजे
(डुहाइके०) शारीरीक अने मानशीक डु ख तेने (मत्ताके०) जणीने शुजाणीने तोके
(वेराणुबंधीणिमहप्रयाणि के०) वेरानुबंधावरना कारण जाणीने महानयना उपजाव
नार एवा आश्रवोनो निरोध करे, एटले सर्व आश्रवतुं मूल ते हिसा जाणवी, माटे हि
साथकीनिवर्त्ते ते साधु जावसमाधिवत जाणवो अथवा पावातरे सनिवाणजूएउपरिव्वए
क्का) ॥ २१ ॥ (मुणिअत्तगामी के०) मोक्ष गामी मुनि (सुसनबूया के०) मृषा वो
ले नही (णिवाणमेयंकसिणसमाहिके०) ए मृषावादो जे परिहार एज मोक्षरूप स
माधिवु पण सपूर्ण कारण जाणवु माटे ते मृषावादने (सयनकुज्जाउके०) साधु पोते करे
नही, तथा (नकारवेज्जाके०) बीजा पाशे करावे नही, तथा (करंतमन्नोपियणुजाणे)
अन्य कोइ करतो होय तेने अनुमोवे नही एवोसाधु जावसमाधिवत जाणवो ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—मतिमान्नर साधु सम्यक्धर्म बुध्यमान पापात्तावद्याचरणादात्मानं
निवर्त्तयेत् हिंसात प्रसूतानि जातानि डु खानि वेरानुबधीनि कर्मबंधहेतूनि महानयंक
राणि इति मत्वा स्व पापान्निवर्त्तयेत् ॥ २१ ॥ आत्मोमोक्षस्तज्जामी मुनिर्मृषावाद न ब्रूयात्
एतदेव मृषावर्जनं कृत्स्नं सपूर्णं समाधिं जावसमाधिमाहु । यथा मृषावादस्तथा अन्य
व्रतातिचारमपि न कुर्यात्स्वयं नाप्यपरेण कारयेत् अन्य कुर्वंतमपि नानुजानीयात् ॥ २२ ॥

॥ टीका—अपिच । (संबुझमाणेत्यादि) मनन मति सा शोचना यस्यासौ मतिमा
न । प्रशंसायां मनुष्य । तत्रैव शोचनमतिशुक्तोमुमुक्षुर्नर सम्यक्श्रुतचारित्राख्य धर्म वा
जावसमाधि वा बुध्यमानस्तु विहितानुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वाणस्तु तदेव पूर्वं तान्निविद्धाचर
णान्निवर्त्ततातस्तत्प्रदर्शयति । पापात् हिंसानृतादिरूपात्कर्मणश्चात्मानं निवर्त्तयेत् । निदानो
ष्ठेदेन हि निदानिनउष्ठेदोजवतीत्यतोऽशेषकर्मकृयमिच्छन्नादावेवजन्मद्वाराणि निरुद्ध्यादि
त्यजिप्राय । किंचान्यत् । हिंसा प्राणिव्यपरोपण तथा ततोवा प्रचूतानि जातानि या
न्यद्युजानि कर्माणि तान्यत्यंतं नरकादिषु यातनास्थानेषु डु खानि डु खोत्पादकानि वर्त्तते
। तथा चैरमनुबभूति तद्धीनानिच वैरानुबधीनि जन्मशतसहस्रडमोचान्यतएव महद्भयं
येन्य सकाशात्तानि महानयनानीत्येव च मत्वा मतिमानात्मानं पापान्निवर्त्तयेदिति । पा

के०) साधु (सव्वविष्णुमुक्के के०) सर्व सग थकी विप्र मुक्त ठतो विचरे ॥ ९ ॥ (५
हजीवियणी) साधु आ ससार भाहे आजीविकाने अर्थे (आपके०) जाज एटले ५
व्यादिक उपार्जन करवानो उपाय ते (एकुळा के०) नकरे तथा (असक्कमाणोयप
रिहएळा के०) गृह पुत्र कलत्रादिकनो समागम अणकरतो थको संयमने विपे प्रवर्त्त,
गृह चारित्रपासे (एसिस्मनासीयविणीयगिद्धिके०) तथा कोइ कार्यउपना थका विमा
सीने बोले पण जुहु बोले नही एटले शब्दादिक पाच प्रकारना विषयने विपे गृहपणु
टालीने आलोचीने बोले अर्थात् (हिसन्निपवाणकहकरेळा के०) प्राणीनी हिसाकारक
एवी कथा नकरे, एटले जे वचन थकी जीव हणाय नही तेवा वचन बोले ॥ १० ॥

॥ दीपिका-वैरानुगृह परोपतापसत्कोनिचय कर्मबंध करोति । इतो जवाड्युत सड
ब्रमुपैति । किनूत ड ख । अर्थेडुर्ग परमार्थविषम तस्मान्मेधावी विवेकी धर्मे समीह्य
वेचार्य मुनि सर्वतोविप्रमुक्तोनि स्पृह सन् चरेत्सयमे ॥ ९ ॥ आयमिति । आय इव्यादि
सचय नकुर्यात् । इहजवे असयमजीवितार्थी तथा असक्कमान संगमकुर्वन्परिव्रजे
गृहिं असाक्तिविषयेषु विनीय त्यक्त्वा निश्चय पर्यालोच्य जापकोजवेत् हिसयान्वि
युक्ता कथा नकुर्यान्न ब्रूयात् ॥ १० ॥

॥ टीका-तथा (वैराणुगिहइत्यादि) येन केन कर्मणा परोपतापरूपेण वैरमनुबध्यते
ज्मातरशतानुयायि जवति तत्रगृहोवैरानुगृह । पातातरवा (आरजसत्तोत्ति) आरजे
विद्यानुष्ठानरूपे सत्कोलप्रोन्निरनुकपोनिचय इव्योपचय तन्निमित्तापादितकर्मनिचय
कथानाड्युतोज्ज्मातर गत सन् वा करोत्युपादत्ते सएवजूनतुपात्तवैर रुतकर्मोपचय
यतोऽस्मात्स्थानाड्युतोज्ज्मातरगत सन् ड खयतीति ड ख नरकादिकयातनास्थानम
गत परमार्थतोडुर्ग विषम डुरुत्तरमुपैति । यतएव तत्तस्मान्मेधावी विवेकी मर्यादावान्
नपूर्णसमाधिगुण जानानोधर्म श्रुतचारित्राख्य समीह्यालोच्यागीरुत्य मुनि साधु
वर्त्त सबाह्यन्तरात्सगादिप्रमुक्तोऽपगत सयमानुष्ठान मुक्तिगमनैकहेतुजूनतु चरेदनु
ष्ठेत् ख्यारजादिसगादिप्रमुक्तोनि श्रितजावेन विहरेदिति यावत् ॥ ९ ॥ किंचान्यत्
(आपणकुळाइत्यादि) आगृहतीत्यायोइव्यादेर्लानस्तन्निमित्तापादितोऽष्टप्रकारकर्मलानो
मिहास्मिन् ससारे असयमजीवितार्थी जोगप्रधानजीवितार्थीत्यर्थ । यदिवा आजी
विकानयात् इव्यसचय न कुर्यात् । पातातरवा (उदणकुळाइत्यादि) उद प्रार्थेनानि
जापइडियाणां स्वविषयानिलापोवाद नकुर्यात्तथा असक्कमान संगमकुर्वन् गृहपुत्र
कजत्रादिषु परिव्रजेड्युक्तविहारी जवेत्तथा गृहिं गार्ध्ये विषयेषु शब्दादिषु विनीयाप
नीय निगम्यावगम्य पूर्वोत्तरेण पर्यालोच्य जापकोजवेत् । तदेव दर्शयति । हिसया प्रा

सयमानुष्ठानने पाले तिवेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥ १४ ॥ इति श्री समाधिना
मक दशमा अध्ययननो अर्थे समाप्त थयो.

॥ दीपिका-उज्जमादिदोषं शुद्धे आहारादौ स्यात्कदाचिद्याते प्राप्ते सति रागदेषाभ्यां
साधुर्न दूषयेत् । यत् । बायाली सेसणस, कममि गहणमि जीवनहुड्डलिउ । इहिंज
नलठिऊसि, शुंजतोरगदोसेहि इति । अमूर्तिनोनासक शुजाहारे नचाधुपपन्नस्तमेवा
हार पुन पुनर्नाजिलपमाण सयमयात्रार्थमेवाहारयेत् । तथा धृतिमान् ग्रथादिमुक्तो
नच पूजनार्थी श्लोक कीर्तिस्तजामी तदजिलापुकोन स्यात् एवजुत् परिब्रजेत् ॥
॥ १३ ॥ गृहानि सृत्य निरावकाही निस्पृह काय शरीर व्युत्सृज्य विचिकित्सां
कुर्वन् विन्ननिदानोजवेत् । तथा जीवित नापि । मरणमजिकाहेत् निहुर्वजलात्ससारवि
मुक्त सयमे सचरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १४ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां
समाध्याख्य दशमाध्ययन समाप्त ॥

॥ टीका-उत्तरगुणानधिकृत्याह (सुदेसियाइत्यादि) उज्जमोत्पादनैषणानि शुद्धे
निर्दोषे स्यात्कदाचिद्याते प्राप्ते पिडेसति साधूरागदेषाभ्यां न दूषयेत् । उक्तंच । बायाली
सेसणस, कडमिगहणमि जीवनहुड्डलिउ ॥ इहिंजहन ठलिऊसि शुंजतोरगदोसेहि
॥ १ ॥ तत्रापि रागस्य प्राधान्यत्वापनायाह । नमूर्तिनोऽमूर्ति सयमपि शोभनाहारलाजे
सतिगृद्धिमकुर्वन्नाहारयति तथा नाधुपपन्नस्तमेवाहार पौन पुन्येन जिलपमाण केवलं
संयमयात्रापालनार्थमाहारमाहारयेत् । प्रायोविदितवेद्यस्यापि विनाहारसन्निधावनि
जापातिरेकोजायतइत्यतोऽमूर्तिनोऽनधुपपन्नइति च प्रतिषेधयमुक्तं । उक्तंच । उक्त
नोगो पुरा जेवि, गीयडोविय जाविउ । संते साहारमाईसु, सोविखिण्णतु खुऊइ ॥ १ ॥
तथा सयमे धृतिर्यस्यासां धृतिमान् सबाह्यान्यतरेण ग्रथेन विमुक्तस्तथा पूजनं वत्स
पात्रादिना तेनार्थं पूजनार्थं सविद्यते यस्यासां पूजनार्थी तदेवजुत्तोन जवेत् । तथा
श्लोक श्लाघा कीर्तिस्तजामी नतदजिलापुक परिब्रजेदिति । कीर्त्यार्थं न काचन क्रियां
कुर्यादित्यर्थः ॥ १३ ॥ अध्ययनार्थमुपसजिपृकुराह । (एतस्मिन्नेत्यादि) गृहानि सृत्य निष्क्रम्य
च प्रव्रजितोपि नूत्वा जीवितेपि निराकाहो काय शरीर व्युत्सृज्य निष्प्रतिकर्मतया चि
कित्सादिकमकुर्वन् विन्ननिदानोजवेत् । तथा न जीवितं नापि मरणमजिकाहेत् निहुः सा
धुर्वजलात्ससारवलयात्कर्मवधना ह्य विप्रमुक्त सयमानुष्ठान चरेत् । इति परिसमाध्यर्थे ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १४ ॥ इति समाध्याख्य दशमाध्ययन समाप्त ॥

ति विचारय एषएव एकत्वानिप्राय अमृपारूप सत्योवर प्रधानश्च । यदि वा अक्रो
धन सत्यरतस्तपस्वी सएव जावसमाधिवान् वर प्रधान स्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—अपिच । (आहाकडंचेत्यादि) साधुनाथाय कृतमाधाकृतमैद्देशिकमाधाक
मैत्यर्थ । तदेवचूतमाहारजात निश्चयेनैव नकामयेन्नानिलपेतथा विहारादिकंच निकाम
निश्चयेनानिलपेत् पार्थस्थादीस्तत्सपर्वदानप्रतिग्रहसजापणादिनिर्ण सस्थापयेन्नोप
वृंहयेत्तर्वा सार्ध सस्तव न कुर्यादिति । किंच (उरालंति) आहारिक शरीर विशिष्टतपसा
कर्मनिर्जरामनुप्रेक्षमाणोधुनीयात् रुश कुर्यात् । यदिवोरालंति बहुजन्मांतरसंचितं कर्म
तडुदार मोक्षमनुप्रेक्षमाणोधुनीयादपनयेत्तस्मिन् तपसा व्युमाने रुशीनवति । शरीरके
कदाचित् शोक स्यात्तं त्यक्त्वा याचितोपकरणवदनप्रेक्षमाण शरीरकं धुनीयादिति संबंध
॥ ११ ॥ किंचापेक्षेतेत्याह । (एगतमेवेत्यादि) एकत्वमसहायत्वमनिप्रार्थयेदेकत्वाव्यवसा
यी स्यात् । तथाहि । जन्मजरामरणरोगशोकाकूले संसारे स्वरुतकर्मणा विलुप्यमानानाम
मुमता न कश्चिन्नाणसमर्थ सहाय स्यात् । तथाचोक्तं । एकोमेतास्तदंश्रया, एणदंस
णसञ्जुतं ॥ सेसामेवाहिरानावा, सवे सयोगलक्खणास्त्यादिकामेकजावना जावयेदेवम
नयैकत्वजावनया प्रकर्षेण मोक्ष प्रमोक्षोविप्रमुक्तसगता न मृपा अलीकमेतज्जवतीत्येवप
इय । एषचैकत्वजावनानिप्राय प्रमोक्षोवर्तते अमृपारूप सत्यश्चायमेव । तथा वरोपिप्रधानो
प्ययमेव जावसमाधिर्वा । यदिवा तपस्वी तपोनिष्ठप्रदेहोऽक्रोधन । उपलक्ष्णार्थत्वादस्या
मानोनिर्मायोनिर्लोच सत्यरतश्च एषएव प्रमोक्षोऽमृपा सत्योवर प्रधानश्च वर्ततइति ॥ १२

इडीसु या आरय मेहुणाउ, परिग्गहं चव अकुवमाणे ॥ उच्चावए
सु विसएसु ताई, निस्संसयं निक्खु समाहिपत्ते ॥ १३ ॥ अरइं
रइंच अजिज्जूय निक्खू, तणाडफासं तह सीयफासं ॥ उएहंच ठं
संच हियासएळा, सुप्पिव जप्पिव तितिरुएळा ॥ १४ ॥

अर्थ—(इडीसुया के०) स्त्रीने विपे (मेहुणाउ के०) मैथुन सेववा थकी (आरय
के०) निवर्त्त (परिग्गह चवअकुवमाणे के०) तथा धन धान्यादिक परिग्रहानो संचयअण
कर्तो थको तथा (उच्चावएसु विसएसुतार्त्तिके०) नाना प्रकारना मनोझ एवा वचनना
जे प्रकार तेने विपे अथवा नाना प्रकारना विषय तेने विपे राग द्वेषे रहित होय, तथा
त्राई एटले ठकायनो रूपापल थको (निस्संसयं निक्खु समाहिपत्ते के०) एवो जाव
समाधिने विपे प्राप्त थयलोजे साधु, ते विषयने निस्त्रय एटले नपामे एटले विषयने
वांछे नही ॥ १३ ॥ हवे जाव थकी समाधि शरीते साधु पामे ते देखाडेठे (अरइं
रइंच अजिज्जूय निक्खू के०) ते जाव साधु परमार्थनो जाण शरीरादिकने विपे निष्ठ

नाहत्य जगरीरजव्यशरीरव्यनिरुक्ति इव्यमार्गमधिकृत्याह । “ फलजलय ६१९
 कृद्वणविलप्यास मग्गेय । खनिगत्रयपक्षिप हे ठत्तजलाकासद्वमि ” ॥ १० ॥
 लकेत्यादि) फलकर्मार्गं फलकमार्गं । यत्र कर्ममादिजयात् फलकैर्मन्यते । लताम
 यत्र लतावलंबेन गम्यते । अदोलनमार्गोपि यत्रादोलनेन दुर्गमतिजंघ्यते । वेत्रमा
 ब्रलतोपटंजेन जलादौगम्यते इति । तद्यथा । चारुदत्तोवेत्रलतोपटंजेन वेत्रवर्ती
 तीर्थं परकृज गत । रक्तुमार्गस्तु यत्र रन्वाकिचटितिदुर्गमतिजंघ्यते । दवनति ५११
 गंदवनमार्गं । विलमार्गोयत्र तु गुहायाकारेण विलेन गम्यते । पाशप्रधानोमार्ग
 शमार्गं पाशकूटकवागुरान्वितोमार्गइत्यर्थः । कीजकमार्गोयत्र बालुकोत्कटे मरु
 विषये कीजकानिहानेन गम्यते । अजमार्गोयत्र वम्पेनाजेन गम्यते । तद्यथा ।
 र्णजूम्या चारुदत्तोगतइति । पक्षिमार्गोयत्र नारुडादिपक्षिनिर्देशांतरमवाप्यते ।
 यत्र उत्रमंतरेण गतु न शक्यते । जलमार्गोयत्र नावादिना गम्यते ।
 धरादीनामयं सर्वोपि फलकादिकोड्व्ये इव्यविषये ऽवगतव्यइति ।
 नायाह । “ खेतंमि जमि ग्वेने, काले काला जहि हवइ जोड । जावमि होंति
 हौ, पतठतह अण्णसद्योय ३ ॥ ११ ॥ (खेतमीत्यादि) क्षेत्रमार्गं पर्यालोच्यमाने
 स्मिन् क्षेत्रे ग्रामनगरादौ प्रवेशेवा गात्रिक्षेत्रादिके बाह्ये योयाति मार्गोयस्मिन्वा क्षेत्रे
 व्याख्यायते सक्षेत्रमार्गः । एव कालेप्यायोज्य । जावे त्वालोच्यमाने द्विविधोपि जवति
 जावमार्गः । तद्यथा । प्रशस्तोऽप्रशस्तयेति । प्रशस्ताप्रशस्तनेदप्रतिपादनायाह । “ इति
 हंमि वितिगनेदो, ऐवो तस्त विचिणिच्चिडं इविहो ॥ सुगतिफलदुर्गतिफलौ, पगर्पं स
 गतीफले णिष्ठ ४ ॥ १२ ॥ (इविहमीत्यादि) द्विविधेपि प्रशस्ताप्रशस्तरूपे जावमार्गं प्र
 त्येकं त्रिविधोजवति । तत्राप्रशस्तोमिष्यात्वाविरतिरज्ञान चेति । प्रशस्तस्तु सम्यग्दर्शन
 ज्ञानचारित्ररूपइति । तस्य प्रशस्ताप्रशस्तरूपस्य जावानावमार्गस्य विनिश्चयोनिर्णयः फल
 कार्यः निष्ठादेषा । तद्यथा । प्रशस्तः सुगतिफलोऽप्रशस्तश्च दुर्गतिफलइति । इह तु पुन
 प्रशस्ताऽधिकारः सुगतिफलेन प्रशस्तमार्गेणति । तत्राप्रशस्तः दुर्गतिफल मार्गं प्रतिपिपा
 दयिपुस्तकर्तृनिर्दिष्टिरुहाह । “ दुर्गइफलवादीण, तिन्नि तिससत्ताइवादीण ॥ खेमे य खे
 मरूवे, चउक्कग मग्गमादीसु ५ ॥ १३ ॥ (दुर्गइत्यादि) दुर्गति फल यस्य स दुर्गतिफ
 लस्तद्वदनशीलादुर्गतिफलवादिनस्तेषां प्रयाद्वकानां त्रीणि त्रिपष्टशधिकानि शतानि न
 वति । दुर्गतिफलमार्गोपटंष्ट्रवच तेषां मिष्यात्पोपहतदृष्टितया विपरीतजीवादितत्वान्युप
 गमात् । तत्सख्या चैवम ॥ १४ ॥ तेषां स्वरूपं समप्रसरणाध्ययने
 लसीई ॥ अस्माणि यसत्त ॥ १५ ॥ तेषां स्वरूपं समप्रसरणाध्ययने
 यद्वयतइति । सांप्रतं मार्गः

अर्थ—(गुत्तोवईएयसमाहिपत्तो के०) वचने करी गुप्त मौनव्रती एटले विचारीने धर्म संबंधनु जापण करनार एवो साधु जाव समाधिने विपे पोहोतो कहेवाय, तथा (लेसंसमाहट्टु परिवएक्का के०) कृष्ण, नील अने कापोत ए त्रण अशुचलेग्याने परि हरिने तेज, शुक्ल अने पद्म ए त्रण शुचि लेश्याने ग्रहण करीने सयमानुष्ठान पाले, (गिहनठाएणविठायएक्का के०) तथा पोते घरने ठाढ़े नही बीजाने हाथे ठवरावे नही उपलक्षण थकी ठवरावताने अनुमोढे नही, तथा बीजा पण गृहस्थ पणाना कर्तव्यने परिहरे तथा (पयासु के०) प्रजालोकने विपे (समिस्तज्ञाव के०) विषयमिश्रित जाव नो (पयहे के०) त्याग करे जे पचन पाचनादिक क्रिया करता गृहस्थ समान थाय ते नकरे अथवा प्रजा एटले स्त्री तेनी साथें मिश्रजावनो त्याग करे एटले स्त्री थकी दूर रहे ॥ १७ ॥ (जेकेइ लोगमिव अकिरियआया के०) जे कोइ साख्य दर्शनी लोक माहे एम कहेवे के आत्मा अक्रियवे आत्माने क्रिया नथी, पण प्रकृति सर्व क्रिया करेवे एम बंध मोहने अण मानता थका बोलेवे (अत्रेणपुत्ता धुयमादिसत्ति के०) तेने अन्यदर्शनी कोइ पूढे के तमारा मते जो आत्मा कर्ता नथी तो बंध मोह केम घटे तेवारे तेने फरी एमज कहेके अमाग दर्शनमाज धुव एटले मोहने परतु अन्य कोइ दर्शने मोह नथी एवा ते (आरजसत्ता गढितायलोय के०) पचन पाचन स्नाना दिकना आरजने विपे आसक्त ठता अत्यंत गृह एवा थकारहेवे परतु ते कहेवावे तोके आ लोकने विपे (धम्मणयाणंतिविमुक्कहेव के०) मोहूनो हेतु एवो जे श्रुत चारि त्र रूप धर्म तेने नथी जाणता एवावे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—वाचा गुप्तोमौनव्रती समाधिप्राप्त स्यात् । शुद्धा लेश्या समाहृत्याद्य परिब्रजेत् सयमेगृह स्वतोम्येनवा न ठाढयेत् अपरमपि गृहसंस्कारं किंचिन्न कुर्यात् । तथा प्रजा स्त्रियस्तासु मिश्रजावमेकत्व प्रजह्यात्यजेत् ॥ १५ ॥ ये केचिल्लोकेऽक्रिया त्मानोऽक्रियावादिन साख्या । तुर्विशेषेणे । तेऽम्येनाऽक्रियत्वे सति बंधमोहो नघटेते इत्यनिप्रायवत्ता पृष्टा सतोधूत मोहं क्रियासाध्यमादिशति । तेनु पचनाधारजसक्ता स्तु लोके धर्म श्रुतचारित्राख्य विमोहहेतु न जानति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (गुत्तोवईए इत्यादि) वाचि वाचा वा गुप्तोवागुप्तोमौनव्रती सुपर्या लोचितधर्मसबधनापीवेत्येव जावसमाधि प्राप्तोनवति । तथा शुद्धा लेश्या तैजस्यादिका समाहृत्योपादाय अशुद्धाच कृष्णादिकामपहृत्य परिसमतात्संयमानुष्ठानेन ब्रजेज्जेदिति । किंचान्यत् गृहमावसथं स्वतोम्यैर्वा नविज्ञादयेडपलक्षणार्थत्वादस्यापरमपि गृहादेरुपग वत्परकृतत्रिलनिवासित्वात्संस्कार न कुर्यात् । अन्यदपि गृहस्थकर्तव्य परिजिहीवुराह ।

मार्गाधिकारे सम्यक्त्वाख्यातिरूपोऽवगंतव्य । तथा मार्ग इति पूर्वस्मादिद्युष्या विशिष्टतरो
मार्गं सचेद्द सम्यक्ज्ञानावाप्तिरूपोऽवगंतव्य । तथा न्याय इति निश्चयेनायन विशिष्टस्थान
प्राप्तिलक्षण यस्मिन् सति सत्याय । सचेद्द सम्यक्चारित्र्यावाप्तिरूपोऽवगतव्य । सत्पुरुषा
णामर्थं न्याय एव । यदुतावाप्तयो . सम्यग्दर्शनज्ञानयोस्तत्फलभूतेन सम्यक्चारित्र्येण योगो
जवतीत्यतो न्यायशब्देनात्र चारित्रयोगोऽनिधीयत इति । तथा विधिरिति । विद्यान विधिः स
म्यक्ज्ञानदर्शनयोर्योगपथेनावृत्तिस्तथा धृतिरिति धरण धृति सम्यग्दर्शने सति चारित्र्या
वस्थान मानुषादाविब विशिष्टज्ञानाभावादिवक्ष्यैवमुच्यते । तथा सुगतिरिति शोनना ग
तिरस्मात्तज्ञानचारित्र्याच्चेति सुगति । ज्ञानक्रियाभ्या मोक्ष इति न्यायात्सुगतिशब्देन ज्ञानक्रिये
अनिधीयेते । दर्शनस्य तु ज्ञानविशेषत्वादत्रैवातर्जावोऽवगंतव्यः । तथा हि । हितमिति परमा
र्थतो मुक्तयवाप्तिस्तत्कारण वा हिनं तच्च सम्यग्दर्शनचारित्र्याख्यमवगतव्यमिति । अत्र च संपू
र्णांना सम्यग्दर्शनादीना मोक्षमार्गत्वेष्वसति प द्घस्तसमस्तानां मोक्षमार्गत्वेनोपन्यास स
प्रधानोपसर्जनविबक्ष्या न दोषायेति । तथा सुखमिति सुखहेतुत्वात्सुखमुपशमश्रेण्यामुपशा
मक प्रत्यपूर्वकरणानिवृत्तिबादरसूक्ष्मपरायणरूपा गुणत्रयावस्था । तथा पथ्यमिति पथि मो
क्षमार्गे हित पथ्य तच्च कृपकश्रेण्यां पूर्वोक्त गुणत्रय तथा श्रेयइत्युपशमश्रेणिमस्तकावरस्था
उपशांतसर्वमोहावरस्येत्यर्थ । तथा निर्वृतिहेतुत्वान्निर्वृति क्षीणमोहावरस्येत्यर्थ । मोहनी
यविनाशोऽवश्य निर्वृतिसङ्गावादिति जाव । तथा श्रेय इति निर्वाणमिति घनघातिकर्मचतुष्टय
रूपेण कर्मरूपेण केवलज्ञानावाप्तिस्तथा शिव मोक्षपदं तत्करणशील शैलेश्यवस्थागमनमि
त्येवमेतानि मोक्षमार्गत्वेन किंचिद्वेदाजेदेन व्याख्यातान्यनिधानानि । यद्विचिंते पर्यायशब्दा
एकार्थिकामोक्षमार्गस्येति । गतो नाम निष्पन्नो निरूपेस्तदनंतर सूत्रानुगमेऽस्वललितादिगुणोपे
तं सूत्रमुच्चारयितव्य । तच्चेद (कयरेमगोइत्यादि) विचित्रत्वाच्चिकालविषयत्वाच्च, सूत्रस्यागा
मुक षष्ठकमाश्रित्य सूत्रमिदं प्रवृत्तमतोजबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमिदमाह । तद्यथा । कतर
किञ्चूतोमोक्षोऽपवर्गावाप्तिरुपार्थोऽस्या त्रिलोक्यामाख्यात प्रतिपादितोजगवत्ता त्रिलोक्यो
हरणसमर्थतेकातहितैपिणा माहनेनेत्येवमुपदेश प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनस्तीर्यरुचेन । तमे
व विशिनष्टिमतिर्लोकोल्लोकतर्गतसूक्ष्मवहितविप्रकृष्टातीतानागतवर्तमानपदार्थाविर्जा
विकाकेवलज्ञानाख्या यस्यास्त्यसौ मतिमास्तेन प्रशस्तचावमार्गं मोक्षगमनप्रति क्रुञ्च प्रगु
ण यथावस्थितपदार्थस्वरूपनिरूपण द्वारेणावक सामान्यविशेषनित्यानित्यादिस्या द्वाद
समाश्रयणात्तदेव नूत मार्गं ज्ञानदर्शनतपश्चारित्र्यात्मक प्राप्य लब्ध्वा ससारोदरविवरव
र्ती प्राणी समग्रसामग्रीकउधमिति नवीय , ससारसमुद् तरत्यत्यंतदुस्तर तदुत्तरगुण
सामग्र्याएव दुष्प्रापकत्वात् । तदुक्त । माणुस्त खेत्तजाई, कुलरूपा रोगमाउप बुद्धा ॥

ममत्वने नथी मूकता (सेसाहसकारिमंदे के०) ते महोटा साहासीक एटले पाप थकी
बीता नथी एवा मद एटले अज्ञानी (अहोयराउपरितपमाणे के०) अहोरात्र परित
समान एटले इधने अर्थे मम्मण अेष्ठिनी पेरे पश्चाताप करे कायक्लेशकरे तथा (अ
ट्रेसुमूढेअजरामरेवे के०) आर्त्तवत थया थका एवा ते मूर्खे संसारने विपे परित्रमण
करे परतु अजरामर वणिकनी पेरे कोइ काळे मनमा एम नजाणे जे अमने जरा अने
मरण अवश्य आवडो एमविचारेनही एवाते मूर्खे अज्ञानी जाणवा ॥ १८ ॥

॥ वीपिका—एथकूठदानानानिप्रायाऽह मनुष्यलोके मानवा । तुर्निश्चये । क्रियाक्रिय
यो० एथक्त्वेन क्रियावादमक्रियावादं च समाश्रिता । जातस्य उत्पन्नस्य बालस्याङ्गस्य सु
खैरिणोदेह (पकुवन्ति) खडश कृत्वाऽऽत्मसुखमुत्पादयन्ति । एवकुर्वतोऽसंयतस्य वैरा प्राणि
षु प्रवर्धते ॥ १७ ॥ आयु ह्ययं जीवितातमबुध्यमानोऽजानन् साहसमविमृश्यं प्रवृत्ति
स्तत्करणशीलं साहसकारी मदोममायमिति ममत्ववान् नवति । यथा कश्चिद्वणिक्
महता क्लेशान बहुमूल्यरत्नानि प्राप्य उज्जयिन्यावहिरावासित सच राजचौरदापादनुयाया
त्रौ रत्नायेवमेव नगरे नयामीत्येव विचाराकुलोनिशाह्वयं नज्ञातवान् दिवैव रत्नानि प्र
वेशयन् राजपुरुषैर्धृतोरत्नानि गृहीतानिचेति । एवमन्योपि किकर्तव्यताकुलं स्वापुःह
यमजानन् ममतया साहसकारी स्यादिति । अहि राज्ञौ च परितप्यमानोममणवणि
ग्वदार्त्तध्यानी अर्थेषु मूढोऽजरामरवत्क्लिश्यते । यत । अजरामरवद्वाल् किंयते धन
काम्यया ॥ निरतर मन्यमानं शाश्वतं जीवितं धनमिति ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (पुढोयठदाइत्यादि) एथक् नाना उदोऽनिप्रायोपेपां ते एथ
कूठदाइहास्मिन्मनुष्यलोके मानवामनुष्या । तुरवधारणे । तमेव नानानिप्रायमाह । कि
याऽक्रिययो एथक्त्वेन क्रियावादमक्रियावादं च समाश्रिता । तद्यथा । क्रियैव फलदा पुं
स्तां, नज्ञानं फलदं मतं ॥ यत स्त्रीनृदयनोगङ्गो, न ज्ञानात्सुखितो जवेत् ॥ १७ ॥ इत्येव
क्रियैव फलदायित्वेनान्युपगता क्रियावादमाश्रिता एवमेतद्विपर्ययेणाऽक्रियावादमाश्रि
ता । एतयोश्चोत्तरस्वरूपं न्यक्तेण वक्ष्यते । तेच नानानिप्रायामानवा क्रियाक्रियादिक ए
थगवादमाश्रितामोहहेतु धर्ममजानानात्थारजेषु सक्ताऽइषिवशगतसत्तातागारवानि
लापिण एतत्कुर्वन्ति । तद्यथा । जातस्योत्पन्नस्य बालस्याङ्गस्य तदमदिवैकविकलस्य सु
खैरिणोदेहं शरीरं पकुवन्ति खडश कृत्वात्मन सुखमुत्पादयन्ति । तदेव परोपघातक्रियां
कुर्वतोऽसंयतस्य कुतोप्यनिवृत्तस्य जन्मातरशतानुबन्धिवैरा परस्परोपमर्दकारि प्रकर्षेण
धत्ते । पातातरवा (जायाइवालसपगप्रणाए) बालम्याङ्गस्य हिंसादिषु कर्मसु प्रवृत्त
निरनुकपस्य या जाता प्रगल्भता धार्यं तथा वैरमेव प्रवर्धयति संबंध ॥ १७

तद्वाप्रवणं मार्गं (पडिसाहिङ्गेति) प्रतिकथयेत् । मार्गसारं मार्गपरमार्थं यं जवतो न्येषा प्रतिपादयिष्यति तन्मे मम कथयत शृणुत यूयमिति । पाठांतरवा (तेतिंतुइमं मग्ग आइस्केऊसुणेहमेति) उक्तानार्थ ॥ ४ ॥

अणुपुवेण महाघोरं, कासवेण पवेइय ॥ जमादाय इउं पुवं, स मुदं ववहारिणो ॥५॥ अतरि सुतरतेगे, तरिस्सति आणगया ॥
त मोच्चा पडिवस्सामि, जतवो तं सुणेहमे ॥ ६ ॥

अर्थ—(अणुपुवेण के०) आनुपूर्वि एटले अनुक्रमे (पचिदिअत्तण माणुसत्तण) इत्यादिक अनुक्रमे करीने (महाघोरं के०) पातता अत्यंत दुष्कर ठे एवो जे मार्गनो सार ते (कासवेणपवेइय के०) काश्यपजे श्रीमहावीर देव तेणे जाण्यो एटले कह्यो, (ज मादाय के०) जेमार्गना ग्रहण करवा थकी (इउंपुवके०) पूर्वे अतीतकाले घणा सत्पु रुप दुस्तर एवो ससार समुद्ध तखाठे ते उपर दृष्टात कह्ये (समुद्ववहारिणो के०) जेम व्यवहारीआ वस्तुना लोनी थका दुस्तर समुद्ध तरे तेनी पेरे तखाठे ॥५॥ (अतरि सुतरतेगे के०) जे मार्ग ग्रहण करीने अतीतकाले अनताजीव ससार समुद्ध तखा (तरिस्सति आणगया के०) अने हमणा पण सख्याता जीव ससार समुद्ध तरेठे, तथा आगमिक काले पण अनता जीव तरंगे, एम त्रणे काले ससार समुद्धने जेवडे तरेठे एवो जे मोक्षनो मार्ग (तश्रुत्वा प्रनिवद्दयामि के०) तेने साजलीने अंगीकार करे ते मार्ग सम्यक् प्रकारे तमने कहीछु (जतवोत सुणेहमेके०) माटे अहो जीवो ते सर्व दु कहुबु माटे एकाग्रचित्ते तमे साजलो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—यथाहमनु पूर्वेण परिपाटया मार्गं वच्मि तथा शृणुत यूयम् । किञ्चूत मार्गं का पुरुषैर्दुष्पात्यत्वान्महाघोरं काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्ररूपितं य मार्गमादाय गृहीत्वा इतः सन्मार्गोपादानात्पूर्वभादावेवाऽनुष्ठितत्वात्समार तरति । यथा व्यवहारिण सा यात्रिका पोतेन समुद्धं तरति ॥ ५ ॥ य मार्गमाश्रिता पूर्वं बहवोऽतीर्पुस्तीर्णा ससार साप्रतमप्येके तरति महाविदेहादौ तथा ऽनागतकाले तरिष्यति । एवञ्चूत तः मार्गे श्रुत्वा तीर्थैरुद्भय अहं प्रतिवद्दयामि । हेजतवोदेप्राणिन तं मार्गं मम कथयत शृणुत यूयमिति सुधर्मस्वामिवचन ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरपि मार्गांनिष्टव कुर्वन्सुधर्मस्वाम्याह । (अणुपुवेणेत्यादि) यथाहमनु पूर्वेणानुपरिपाटया कथयामि तथा शृणुत । यद्विवा यथा चानुपूर्व्यां सामग्र्या वा मार्गो वाप्यते तन्नृणुत । तद्यथा । पदमिल्लगाणउदएइत्यादित्वावद्यावत् । बारसविहेकसाए, ख

तुमेहांविसमिक्खधम्मके०) ए दृष्टाते पंथित जेठे तेपण सम्यक् प्रकारे श्रीवीतराग नापित
श्रुत चारित्ररूप धर्मेने आलोचीने (दूरेणपाव परिवक्काएक्काके०) हिसादिक सावधानुष्ठा
नरूपजे क्रिया तेने पापरूप जाणीने तेनाथी दूर रहे एरीते,साधु-सुसंयम पाजे ॥२०

॥दीपिका-विचं इच्चं पशवोगोमहिष्याद्यास्तान् सर्वान् जहाहि त्यज । बाधवा मातापि
त्रादय सेतस्य येच मित्राणि सुहृदस्तेपि तस्य न किंचित्तत्त्वत कुर्वति सोपिच वित्ता
द्यर्थे लालप्यते नृश विलपति मोहमुपैतिच धनवानपि मम्मणवणिग्बत् धान्यवान
पि तिलकश्रेष्ठिवत् एवमयमपि असमाधिमाप्नोति । यच्च तेनार्जितं यन तदन्यजनास्तस्य
जीवतएव मृतस्यच हरति गृह्णाति । तस्यतु क्लेशएव केवल ॥ १९ ॥ यथा कुडास्तुङ्गा
मृगाश्वरतोऽटव्यामटत सिंह दूरे त्यक्त्वा चरति । यत परिशकमाना सर्वतोऽजयाकुला
एव मेधावी धर्म समीक्ष्य विचार्य पाप दूरेण परिवर्जयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका-किचान्यत् (जहाहिवित्तमित्यादि) विचं इच्चजातं तथा पशवोगोमहि
ष्याद्यवस्तान् सर्वान् जहाहि परित्यज । तेषु ममत्व मारुथा । ये बांधवामातृपित्रादयः श्व
शुरादयश्च पूर्वापरसस्तुतायेच प्रियामित्राणि सहपासुकीडितादयस्ते एते मातापित्राद
योन किंचित्तस्य परमार्थत कुर्वति सोपिच वित्तपशुबाधवमित्रार्थी अत्यर्थे पुन पुनर्वा
लपति लालप्यते । तद्यथा हेमात हेपितइत्येव तदर्थं शोकाकुल प्रजपति तदार्जनप
रश्च मोहमुपैति । रूपवानपि कडरीकवत् यनवानपि मम्मणवणिग्बत् धान्यवानपि तिलक
श्रेष्ठिवदित्येवमसावप्यसमाधिमान् मुह्यते । यच्च तेन महता क्लेशेनापरप्रपुण्यपमर्दनो
पार्जितं विचं तदन्ये जना सेतस्यापहरति जीवतएव च तस्य वा तस्य च क्लेशतं केवल
पापबधश्चेत्येव मत्वा पापानि कर्माणि परित्यजेत्तपश्चरेदिति ॥ १९ ॥ तपश्चरणोपायम
धिकृत्याह । (सीहंजहेत्यादि) यथा कुडमृगा कुडाटव्यपशवोहरिणजात्याद्याश्वरतो
ऽटव्यामटत सर्वतोऽविन्यत परिशकमाना सिंह व्याघ्रं वा आत्मोपद्रवकारिण दूरेण
परिहृत्य चरति विहरत्येव मेधावी मर्यादावान् । तुर्विशेषणे । सुतरा धर्म समीक्ष्य पर्या
लोच्य पापं कर्मसदनुष्ठानं दूरेण मनोक्कायकर्मणि परिहृत्य परिसमंताद्भजेत्संयमानुष्ठा
यी तपश्चारी च जवेदिति दूरेण वा पापं पापहेतुत्वात्सावधानुष्ठानं सिंहमिव मृग
संहितमिच्छन् परिवर्जयेत्यजेदिति ॥ २० ॥

- संवुत्तमाणे उ एरे मतीमं, पावाउ अण्णाण निवट्टएक्का ॥ हिसण्णमया
इ ड्हाई मत्ता, वेराणुवधीणि महप्रयाणि ॥ पाठांतरे सनिवाण नूएउ -

तथा गणधरे कदाचि (एतावएजीवकाए के०) एटलीज ए जीवनी निकायठे (एावरे कोइविहूर्ण के०) परतु एथकी उपरांत बीजी कोइ जीवनी निकाय नथी ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—पृथिवीजीवा पृथक् प्रत्येक सत्त्वाजतवो ज्ञेया । आपश्च जीवाएवमग्नि कायाजीवावायुजीवाश्च पृथक्सत्त्वा प्रत्येकजीवास्तृणानि कुशादीनि वृक्षाश्रूताद्या बीजानि शाट्यादीनि एतेच वनस्पतिजेषां ॥९॥ अथापरे त्रसा प्राणिनोद्वित्रिचतु पंचेडियाएव पट्कायाआख्यातास्तैर्यहृद्भि । एतावान् जीवराशिर्नापरो विद्यते कश्चित् ॥१०॥

॥ टीका—चारित्रमार्गस्य प्राणातिपातविरमणमूलत्वात्तस्य च तत्परिज्ञानपूर्वकत्वादतो जीवस्वरूपनिरूपणार्थमाह । (पुढवीजीवाइत्यादि) पृथिव्येव पृथिव्याश्रितावाजीवास्तेच प्रत्येकशरीरत्वात्पृथक् प्रत्येक सत्त्वाजतवोऽवगतव्या । तथा आपश्च जीवाएवमग्निकायाश्च तथापरे वायुजीवास्तदेव चतुर्मेहानूतसमाश्रिताः सत्त्वा प्रत्येकशरीरिणोऽवगतव्या । एतएव पृथिव्यप्तेजोवायुसमाश्रिता सत्त्वा प्रत्येकशरीरिणोवक्ष्यमाणवनस्पतेस्तु साधारणा साधारणशरीरत्वेनापृथक्त्वमप्यस्तीत्यस्यार्थस्य दर्शनाय पुन पृथक् सत्त्वग्रहणमिति । वनस्पतिकायस्तु य स्रक् ससर्वोपि निगोदरूप । साधारणबादरस्तु साधारणाऽसाधारणश्चेति । तत्र प्रत्येकशरीरिणोऽसाधारणस्य कतिचिन्नेद्वान्निर्विद्विराह । तत्र तृणानि दर्नेवीरणादीनि वृक्षाश्रूताशोकादय सहबीजै शालिगोधूमादिनिर्वर्ततइति सर्वा जराएते सर्वेपि वनस्पतिकाया सत्त्वावगतव्या । अनेनच वींशद्विमतनिरास कृतोवगतव्यइति । एतेषा च पृथिव्यादीना जीवाना जीवत्वेन प्रतिदिस्वरूपनिरूपणमाचारे प्रथमाध्ययने शास्त्रपरिज्ञान्ये न्यहेण प्रतिपादितमिति नेह प्रतन्यते ॥ ७ ॥ पृष्ठजीवनिकायप्रतिपादनायाह । (आहावरेत्यादि) तत्र पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतयएकेंडिया स्रक्काबादरपर्यासापर्याप्तकजेदेन प्रत्येक चतुर्विधा । अथानंतरमपरेऽन्ये त्रसतीति त्रसा द्वित्रिचतु पंचेडिया रुमिपिपीलिकात्रमरमनुष्यादय । तत्र द्वित्रिचतुरिडिया प्रत्येक पर्याप्तकापर्याप्तकजेदात्पट्विधा । पंचेडियास्तु सड्यसंज्ञिपर्याप्तकापर्याप्तकजेदाच्चतुर्विधा । तदेवमनतरोक्तया नीत्या चतुर्दशजूनतग्रामात्मकतया व्याख्यातास्तैर्यकरणधरादिभि । एतावानेवतन्नेदात्मकएव सहेपतोजीवनिकायोजीवराशिर्नवत्यड्जोविहसंस्वेदजादेरत्रैवां तर्जवान्नापरोजीवरागिर्विद्यते कश्चिदिति ॥ ८ ॥

सवाहि अणुजुत्तीर्हा, मतिम पडिलेहिया ॥ सवे अकतडुकाय,
अतो सवे अदिसया ॥९॥ एयं खु एाणिणो सारं, ज न हिसति
कचण ॥ अदिसा समय चेव, एतावंत विजाणिया ॥ १० ॥

गंतरवा । (निष्ठाणनूयपरिवृण्णा) अस्यायमर्थ । यथाहि निर्वृतौ निर्व्यापारत्वात्कस्य चिदुपघाते न वर्तते एव साधुरपि सावधानुष्ठानरहित परिसमताद् ब्रजेदिति ॥ २१ ॥ तथा (मुसणवूयाइत्यादि) आसोमोक्षस्तजामी तज्जमनशीजआत्महितगामीवा आसोवा प्रक्षीणदोष सर्वज्ञस्तदुपदिष्टमार्गगामी मुनि साधुर्मृपावादमनृतमथार्थ न वूयात्सत्य मपि प्राण्युपघातकमिति । एतदेव मृपावादवर्जन कृत्स्न सपूर्ण चावसमाधि निर्वाण चा हु । सासारिकाहि समाधय स्नाननोजनादिजनिता शब्दादिविषयसपाठितावा अन्यैकानि काऽनात्यतिक्रमेण दु खप्रतीकाररूपत्वेन वाऽसपूर्णवर्तते । तदेव मृपावादमन्येषा वा ब्रतानामतिचार स्वयमात्मना न कुर्यान्नाप्यपरेण कारयेत्तथा कुर्वतमप्यपर मनो बाष्पायकर्मनिर्नानुमन्यतइति ॥ २२ ॥

सुद्धे सिया जाए न दूसएक्का, अमुठिए णय अज्जुववन्ने ॥ धिति म विमुक्के ण य पूयण्ठी, न सिलोयगामीय परिवएक्का ॥ २३ ॥ निक्कम्मगेहाउ निरावकखी, काय विउसेऊ नियाणठिन्ने ॥ एो जीवियं एो मरणावकखी, चरेऊ जिस्कू वलया विमुक्के तिबेमि ॥ २४ ॥ इति समाहिनाम दसमअध्यायं सम्मत्तं ॥

अर्थ-(सुद्धेसिया जाएनदूसएक्काके०) उज्जम, उत्पादन अने एपणा ए त्रणे दोषरहित एवो सुद्धो निर्दोष आहार प्राप्त थयो अथवा न थयो उता पण कदापि साधु राग द्वेषे करी पोताने डुपवे नही तथा (अमुठिए के०) अमुठित अगृह एटले जोखता रहित (णयअज्जुववन्ने के०) फरी फरी ते रुडा आहारनी वाठा नकरे तथा (धि तिमविमुक्के णयपूयण्ठी के०) धृतिमत तथा बाह्यान्तर ग्रथी रहित तथा पूजानो अर्थी न थाय (नसिलोय कामीय परिवएक्का के०) तथा श्लाघाने अर्थे क्रिया न करे परंतु कर्म निर्झराने अर्थे मोक्षने अर्थे समयने विषे प्रवर्त्ते एवो समाधिवत् साधु जाणवो ॥ २३ ॥ (निक्कम्मगेहाउ के०) गृहस्थावास थकी निकलीने चारित्र आदरी ने (निरावकखी के०) जीवितव्यने विषे निरापेक्षी ठतो (कायंविउसेऊ के०) शरीर उपरममत्व मूकीने पोतानी काया वोसिरावे तथा (नियाणठिन्ने के०) परजवेदेव अथ वा राजादिक यवानुं नियाणु नकरे (एोजीवियणोमरणावकखी के०) जीवितव्य अ ने मरणने वांछे नही एटले पूजा सत्कारनी प्राप्तिसे करी जीवितव्य नवांछे अने उपसर्ग परिसह उपने थके मरण पण नवांछे एवो (जिस्कू के०) साधु ते (वलयाविमुक्के के०) कर्मबंध थकी मूकाणो अथवा वलय एटले ससार थकी मूकाणो थको (चरेऊके०)

धाश्रयोपसर्पणादिन्योहेतुन्योवनस्पतेश्चैतन्यसिद्धिः । ईदृश्यादीनां तु पुनः कृम्यादीनां स्पष्टमेव चैतन्यं तदेदनाश्रोपक्रमिका स्वाज्ञाविकाश्च समुपलभ्यमानामनोवाङ्मायै रृत कारित्तानुमतिनिश्चय नवकेन चेदेन तत्पीडाकारिण उपमर्दान्निर्यातितव्यमिति ॥ ९ ॥ एतदेव समर्थयन्नाह । (एयंखुड्यादि) खुशब्दोवाक्यालकारेऽवधारणेवा । एतदेवानतरोक्तं प्राणातिपातनिवर्तनं ज्ञानिनोजीवस्वरूपतद्व्यकर्मवधवेदिनः सार परमार्थप्रधान ! पुनरप्यादरख्यापनार्थमेतदेवाह । यत्कचनप्राणिनमनिष्टं स्वमुखेपि न हिनस्ति प्रचूतवेदिनोपि ज्ञानिन एतदेव सारतरं ज्ञानं यत्प्राणातिपातनिवर्तनमिति । ज्ञानमपि तदेव परमार्थतोयत्पीडातोनिवर्तनं । यथोक्तं । किंताए पडियाए, पयकोडीए पयाजजूयाए ॥ जञ्जितिय एणाय, परस्स पीडा न कायवा ॥१॥ तदेवमहिंसाप्रधानं समयश्चागमं सकेतो वापदेशरूपस्तदेवचूतमहिंसासमयमेतावत्तमेव विज्ञाय किमन्येन बहुना परिज्ञानेनैतावतैव परिज्ञानेन मुमुक्षोर्विवक्षितकार्यपरिसमाप्तिरतो न हि स्यात्कचनेति ॥ १० ॥

उडुं अहेयतिरिय, जे केइ तसथावरा ॥ सबड विरति विज्ञा, संति निवाणमाहियं ॥ ११ ॥ पनू दोसे निराकिञ्चा, ए विरुझेज्ज केणई ॥ मणसा वयसा चेव, कायसा चेव अतसो ॥ १२ ॥

अर्थ—(उडुअहेयतिरियं के०) उचो नीचो अने तीर्थे एतावता सर्वं लोकने विपे (जेकेइतसथावरा के०) जे काइ त्रस अने स्थावर जीवठे, (सबडविरतिविज्ञा के०) ते सर्वजीवनी निवृत्तिकरे एटले प्राणातिपात थकी निवर्ते, (सतिनिवाणमाहियं के०) एहिज विरति, शांति अने निर्वाण श्रीतीर्थकरे कह्युठे ॥ ११ ॥ (पनूदोसेनिराकिञ्चा के०) प्रभु एटले समर्थ इष्टीयनो जीपनार मिथ्यात्व अविरति प्रमादादिक दोषने निराकरी एटले अवगणीने (एविरुझेज्जकेणई के०) कोइ पण जीवनीसाथे विरोध जाव नकरे, (मणसावयसाचेव के०) मने करी वचने करी बली (कायसाचेवअतसोके०) कायाये करी निश्चय थकी कोइ पण जीवनी साथे जावजीवशुधी विरोध नकरे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—उर्व्वमधस्तिर्यक ये केचन त्रसा स्थावराश्च प्राणिनस्तत्र सर्वत्र प्राणिनि विरति प्राणातिपातनिवृत्ति विज्ञानीयात्कुर्यात् । एषैव विरते शांतिहेतुत्वाच्चातिर्वर्तते । तथा निर्वाणहेतुत्वानिर्वाणमप्याख्याता एषैव विरति ॥ ११ ॥ प्रभु समर्थोदोषान् मिथ्यात्वविरतिप्रमादकपायादीन् निराकृत्याऽपनीय केनापि प्राणिना सार्धं न विरुध्येत केनैव सह विरोधं न कुर्यात् मनसा वचसा कायेन चातशः परमार्थतः केनापि न विरुध्येत ॥ १२ ॥

हवे मोक्ष मार्ग नामे अग्नीधारमुं अध्ययन कहेवे पूर्वजा दशमा अध्ययनमां समाधि कही, ते समाधि तो ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप जाणवी ते कारणे एतु सेवन करिए तो मोक्ष प्राप्ति थाय, माटे आ अध्ययनमा मोक्ष मार्ग कहेवे

‘कयरे मग्गे अस्काए, माहणेण मईमता’ ॥ जं मग्गं उकु पावि ता, उहं तरति उत्तरं ॥ १ ॥ तं मग्गं एतुरं सुद्ध, सबड्ढकविमोक्खण ॥ जाणासि ए जहां जिक्खू, तं एा बूद्धि महामुणी ॥ २ ॥

अर्थ—श्रीजंबुस्वामी श्रीसुधर्मस्वामि प्रत्ये पुढे के, (कयरेमग्गे के०) मोक्षमार्ग साधन करवानो एवो कयो धर्ममार्ग (माहणेणमईमताके०) मतिमत एटले केवलज्ञान वत श्रीमहावीर परमेश्वर तेणे (अस्काएके०) कह्योते (जमग्गउकुपाविताके०) जेज्ञान दर्शन चारित्ररूप सरल मार्ग पामिने प्राणी (उहंतरतिउत्तर के०) तरता थका उत्तर एवा सत्तार समुद्धने तरीने पार पामे ॥ १ ॥ सर्वनाहितने अर्थ जे मार्ग श्रीसर्वज्ञे उपदेश्योते, (तंमग्गएतुरसुद्धके०) तेमार्ग शुद्धो निर्दोष अनुत्तर एटले निरुपम (सबड्ढकविमोक्खण के०) समस्त दुखथकी मुकावनार एवो मार्ग (जाणासिणजाहानिक्खू के०) अहो जगवत जेवो तमे जाणोतो (तंणोबूद्धिमाहामुणी के०) ते वो हे महामुनीवर अमने कहो. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथैकादशमारन्यते । पूर्वाध्ययने समाधिरुक्त सच मार्गे सति स्यादिति मार्गोऽत्र प्रतिपाद्यते । यथा । (कयरेइत्यादि) जबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमाह । कतर कोमार्गआख्यातोमाहनेन मतिमता श्रीवीरेण । य मार्ग मुक्तिप्राप्तिरूपं कुरुमवचं प्राप्योषं सत्तार तरति प्राणी ॥ १ ॥ त मार्गमनुत्तर श्रेष्ठ शुद्ध निर्दोष सर्वदुःखविमोक्षण हे मुने त्वं यज्जानीषे । एमिति वाक्यालंकारे । तं मार्गं नोऽस्माक हेमहामुने बूद्धि ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं दशमाध्ययनं तदनंतरमेकादशमारन्यते । अस्य ध्यायमनिसंबंधः । इ ज्ञानतराध्ययने समाधि प्रतिपादित सच ज्ञानदर्शनतपश्चारित्ररूपोवर्तते । नावमार्गोप्येवमात्मकएवेत्यतोमार्गोऽनेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यतेइत्यनेन । सर्वधेनायातस्याध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोग द्वाराणि वाच्यानि । तत्राप्युपक्रमातर्गतोर्थाधिकारोयं । तद्यथा । प्रशस्तोज्ञानादिकोनावमार्गस्तदाचरण चात्रानिधेयमिति । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे मार्गइत्यस्याध्ययनस्य नाम । तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एषामववणा दविए, खेने काले त हेव नावेय ॥ एतो खलु मग्गस्सय, णिक्खेवो ठव्विहो होइ ” ॥ ९ ॥ (एषामववणेत्यादि) ना मस्थापनाइत्येकत्रकालनावचेदान्मार्गस्य षोढा निक्षेप । तत्र नामस्थापने सुगमत्वाद

नूतानि प्राणिन समारज्य संताप्य तं साधुमुद्दिश्य साध्वर्थं यत्कृत तादृशमाधाकर्म दोष
उपमाहारादिकं न गृह्णीयात् नक्तं पानच सुसंयतो गृहीतव्रतस्तादृशं न जुंजीत ॥१४॥

॥ टीका—उत्तरगुणानधिकृत्याह । (सवुडे इत्यादि) आश्रवद्वाराणां रोधेनेन्द्रियनि
रोधेन च सवृत सजिह्वमहती प्रज्ञा यस्यासीं महाप्रज्ञो विपुलबुद्धिरित्यर्थः । तदनेन जी
वाजीवादिषट्कार्यानिज्ञता वेदिता भवति । धीरोऽहो न्य कृत्पिपासादिपरीपहर्हेन ह्यो न्यते ।
तदेव दर्शयति । आहारोपधिषड्यादिके स्वस्वामिना तत्सदिष्टेन वा दत्ते सत्येपणा चरत्ये
पणीय गृह्णीतीत्यर्थः । एषणाया एषणयां वा गवेपणग्रहणेपणयासरूपाया त्रिविधायाम्
पि सम्यगित्त समित ससाधुर्नित्यमेपणासमित सन्ननेपणा परिवर्जयन् परित्यजन्त
यममनुपालयेत् । उपलक्ष्यार्थत्वादस्य शेषानिरपीर्यासमित्यादिनि समितोऽष्टव्यति
॥ १३ ॥ अनेपणीयपरिहारमधिष्ठत्याह (नूयाइइत्यादि) अनूचन् भवति नविष्यति च
प्राणिनस्तानि नूतानि प्राणिन समारज्य सरजसमारजारनेरुपतापयित्वा त साधुमुद्दि
श्य साध्वर्थं यत्कृत तदकृत्पितमाहारोपकरणादिकं तादृशमाधाकर्मदोषद्वष्ट सुसंयत सु
तपस्वी तदन्न पानक वा न जुंजीत । तु शब्दस्यैवकारार्थत्वाच्चैवाव्यवहरेदेव तेन मार्गोऽ
नुपालितो भवति ॥ १४ ॥

पूर्वकम्म न सेविजा, एस धम्मे वुसीमउ ॥ ज किचि अज्जिखे
ज्जा, सबसो त नजोत्तए ॥ १५ ॥ हणंत एणुजाणेज्जा, आयगु
त्ते जिइदिए ॥ ठाणाइ सति सठीणं, गामेसु नगरेसु वा ॥ १६ ॥

अर्थ—(पूर्वकम्मनसेविज्जाके०) शुद्धाहार पण जो आधार्कर्मिकना एक कण सहि
त होय तो ते अशुद्ध थाय, तेमाटे तेने पूतिकर्म कहिए, एवो आहारादिकने नसेवे ए
ठजे नजोगवे (एसधम्मे के०) एवो धर्माचार ते (वुसीमउ के०) साचा समयवतनो
जाणवो तथा (जकिचि के०) जेकाइ निर्दोष आहार होय परंतु तेने (अज्जिखेज्जा
के०) सदोष करी जाणे तेपण सशक्त थयो माटे (सबसोतनजोत्तए के०) ते सर्वथा
प्रकारे जोगववु नकट्पे ॥१५॥ (ठाणाइसतिसठीणके०) श्रद्धावतना स्थान श्रद्धावत
धर्मवतना आश्रय (गामेसुनगरेसुवाके०) एवा ग्रामने विपे अथवा नगरने विपे साधु रह्या
वे त्यानो आश्रित कोइएक कूप खनन सन्नकारकादिकनो करावनार एवो पुरुष साधुने पू
वे, जे एमा धर्मवे किवा नथी एम पुण्या थका (आयगुत्तेजिइदिए के०) आत्मगुप्त
तथा जितेंद्रिय एवो साधु, (हणतं एणुजाणेज्जा के०) आरजेकरी प्राणी हणात्ता
होय तेवा कार्यने अनुमोदे नही, जे एतु रुद्ध काम करेवे एम कहे नही ॥ १६ ॥

व्याघ्राद्युपश्रवणितत्वात्तथा हेमरूपश्च समत्वात्तथा ऋष्यापुष्पफलवद्द्रोषेतजलाश्रया
कुलत्वाच्च । तथा पर हेमोनिश्चर किंत्वहेमरूपउपलशकलाकुलगिरिनीकटकगर्तशता
कुलत्वेन विपमत्वात्तथाऽपरोहेमस्तस्करादिजयोपेतत्वात्हेमरूपश्चोपलशकलायनावतया
ममत्वात्तथाऽन्योनहेमोनापि हेमरूप सिंहव्याघ्रतस्करादिदोषदुष्टत्वात्तथा गर्तपाषाणि
मनोन्नतादिदोषदुष्टत्वाच्चेति । एव जावमार्गोप्यायोज्य । तद्यथा । ज्ञानादिसमन्वितोऽव्य
लिगोपेतश्च साधु हेम हेमरूपश्च । तथाऽहेमोऽहेमरूपस्तु स एव जावसाधु कारणिको
ऽव्यलिगरहित । तृतीयजगकगतानिन्द्या परतीर्थिकागृहस्थाश्रमजगकवर्तिनोऽष्ट
व्या । एवमनतरोक्तप्रक्रियया चतुष्क जगकचतुष्टय मार्गादिष्वायोज्य । आदिग्रहणादन्य
त्रापि समाध्यादावायोज्यमिति । सम्यक्मिथ्यात्वमार्गयो स्वरूपनिरूपणायाह । सम्मप्यणि
उ मग्गो, जाणो तह दसणो चरित्थे ॥ वरगपरिद्धायादी, विस्सोमिच्चत्तमग्गोत्ति ६ ॥ ४ ॥ (स
मप्यणिउऽत्यादि) सम्यग्ज्ञान दर्शन चारित्र्य चेत्यय त्रिविधोपि जावमार्ग सम्यग्दृष्टिर्निर्ग
णधरादिनि सम्यग्वा यथावस्थितवस्तुतया च निरूपणया प्रणीतस्तैरेव सम्यगाचीर्णध्यासे
वित्तोमार्गोमिथ्यात्वमार्गोऽप्रगस्तमार्गोऽनवतीति । तुशब्दो म्य दुर्गेतिफलनिर्वचनत्वेनऽ विज्ञे
पणार्थेऽति । स्वयूच्यानामपि पार्श्वस्थादीना पङ्जीवनिकायोपमर्दकारिणा कुमार्गाश्रित
त्व दर्शयितुमाह । इद्धिरससायगुरुया, ठळ्ळीवनिक्काय घायनिरयाए ॥ जेउदिसति
मिग्ग, कुमग्गमग्गस्सिता तेउ ” ॥ ११ ॥ (इद्धिरसेत्यादि) ये केचन अपुष्टधर्माण जीतल
विहारिणोऽद्धिरससातगोरवेण गुरुकागुरुकर्माणश्चावाकर्मद्युपजोगेन पङ्जीवनि
कायव्यापादनरताश्रपरे तेन्योमार्ग मोक्षमार्गमात्मानुचीणेमुपदिशति । तथाहि । शरी
रमिदमाद्य धर्मसाधनमिति मत्वा कालसहननादिहानेश्चाध्याकर्मद्युपजोगोपि न दोषाये
त्येव प्रतिपादयति तच्चैव प्रतिपादयत कुत्सितमार्गास्तीर्थकरास्तन्मार्गाश्रितानवति । तु
शब्ददेतेपि स्वयूच्याएतदुपदिशत कुमार्गाश्रितानवतीति किंपुनस्तीर्थिकाऽति । प्रगस्तशास्त्र
प्रणयनेन सन्मार्गाविष्करणायाह । ‘तवसजमप्यहाणा, गुणधारी जे वयति सप्पाव ॥
सवजगजीवहिय, तमादुसम्मप्यणीयमिण ” ॥ १२ ॥ (तवसयमेत्यादि) तप सवाह्यान्यतर
छादशप्रकार तथा सयम सप्तदशजनेद पंचाश्रवविरमणादिलक्षणस्तान्या प्रयानास्तप मय
मप्रधानास्तथाऽष्टादशशीजागसहस्राणि गुणास्तद्धारिणोगुणधारिणोचे सत्साधवस्तएव
न्ताय सप्पाव परमार्थ जीवाजीवादिलक्षण वदति प्रतिपादयति । किञ्चूत सर्वस्मिन् जग
ति ये जीवास्तेन्यो हित पण्य तद्धूणतस्तेषा सडुपदेशदानतोवा । न सन्मार्ग सम्यग्मार्ग
ज्ञा सम्यगपिपरीतत्वेन प्रणीतमादुरुक्तवत्तति । साप्रत सन्मार्गस्यैकार्थिकान दर्शयितुमा
ह । “ पथो मग्गो णोउ, वहियीतिसुगतीहियसुवह ॥ पव्व संय णिउड, णिवाण गिवकरचेव ”
॥ १३ ॥ (पथोमग्गोणोउऽत्यादि) देशादिबद्धितदेशातरप्राप्तिलक्षण पंथा सचेह जाव

अद्विचिनोवए के०) तेकारणे आ तमारा अनुष्ठाने पुण्यठे एम पण साधु नरुहे ॥१०॥

॥ दीपिका—केनचिद्वाजादिना कूपखननसत्रदानादिप्रवृत्तेन एष्ट साधु किमस्मदनुष्ठानेऽस्ति पुण्यमाहोस्विन्नास्तीत्येव जूता गिर समारन्य निगम्यास्तिपुण्य नास्तिवेत्येवमुनय यापि महाजयमिति मत्वा नानुमन्येत ॥ १७ ॥ अन्नपानादिदानार्थं पाकादिक्रियाया ये प्राणिनोहन्यते त्रसा स्थावराश्च तेषा सरङ्गणार्थं साधुरत्र पुण्यमस्तीति नोवदेत् ॥१०॥

॥ टीका—सावधानुष्ठानानुमतिं परिहर्तुकामश्चाह । (तद्वागिरमित्यादि) केनचिद्वाजादिना कूपखननसत्रदानादिप्रवृत्तेन एष्ट साधु किमस्मदनुष्ठाने अस्ति पुण्यमाहोस्विन्नास्तीत्येव जूता गिर समारन्य निगम्याभित्य चास्ति पुण्य नास्तिवेत्येवमुनययापि महाजयमिति मत्वा दोषहेतुत्वेन नानुमन्येत ॥१०॥ किमर्थं नानुमन्येतइत्याह (दाण दयाइत्यादि) अन्नपानदानार्थमाहारमुदकच पचनपाचनादिक्रिया क्रियया कूपखननादिक्रिया चोपकल्पयेत् । तत्र यस्मादभ्यन्यते व्यापाद्यने त्रसा स्थावराश्च जतवस्तस्मात्तेषा रक्षानि मित्त साधुरात्मगुप्तोजितेऽप्योऽत्र नवदीयानुष्ठाने पुण्यमित्येव नो वदेदिति ॥ १० ॥

जेसिं त उवकण्णति, अन्नपाणं तद्वाविहं ॥ तेसिं जान तरायंति,
तम्हा णव्विचि णो वए ॥ १९ ॥ जे य दानं पसंसंति, वह्मिच्चंति
पाणिणं ॥ जेयण पडिसेहंति वित्तिवैय करंति ते ॥ २० ॥

अर्थ—अने (जेसिंत उवकण्णति के०) जे लोकने निमित्ते उपकल्पे एटले बांढे छुं बांढे तोके (अन्नपाणतद्वाविहके०) अन्न पाणी तथाविध दोषे छुट अनेक प्रकारे करी नी पजावेठे तथापि तेनो निषेध करे तो (तेसिलान्नतरायतिके०) तेने जानातराय रूप आहार देवानु विघ्न थाय (तम्हा के०) ते कारणे आ तमारे अनुष्ठाने पुण्य (एवचित्तिके०) नथी (नोवए के०) एम पण नकहे ॥१९॥ (जेयदानपसंसंति के०) तेमाटे जे कोइ परमार्थनो जाण यति दाननी प्रशंसाकरे ते (वह्मिच्चतिपाणिण के०) ते प्राणीना वयनी इच्छा करेठे, (जेयणपडिसेहंतिके०) अने जे यति दान आपवानो निषेध करे (वित्तिवैयंकरतिते के०) तो ते यति अनेक जीवोनी आजीविकानो ठेद करेठे ॥ २० ॥

॥ दीपिका—येषा जतूना कृते तदन्नपानादिक धर्मबुद्ध्या उपकल्पयंति निष्पादयंति तन्निषेधे तेषामाहारार्थिना जानातरायोविघ्नोचवेत् । तस्मात्कूपखननसत्रादिकर्मणिनास्ति पुण्यमित्यपि नो वदेत् ॥ १९ ॥ प्रपासत्रादिदान ये प्रशंसति ते प्राणिना वधमिच्छं

मग्गेइत्यादि) योसौ मार्ग सत्वहिताय सर्वज्ञेनोपदिष्टोऽज्ञोपैकातकौटिल्यवक्ररहितस्त
मार्ग । नाम्योत्तर प्रधानोस्तीत्यनुतरस्त श्रुद्धो वदन्तो निर्दोष पूर्वापरव्याहृतिदोषापगमा
त्सावधानुष्ठानोपदेशाच्चावादा तमिति । तथा सर्वाण्यशेषाणि बहुनिर्णवैरुपचितानि दुःख
कारणत्वाद्दुःखानि कर्माणि तेन्योविमोक्षण विमोचक तमेव नूतं मार्गमनुतर निर्दोष
सर्वदुःखहृत्कारण हेनिहो यथा त्व जानीषे । एमिति वाक्यालकारे । तथा त मार्ग सर्वज्ञ
प्रणीतं नोऽस्माक हेमहामुने ब्रूहि कथयेति ॥ ३ ॥

जइ णो केइ पुञ्जिळा, देवा अइव माणुसा ॥ तेसि तु कयरं मग्गं
आइकेऊ कहाहिणो ॥ ३ ॥ जइ णो केइ पुञ्जिळा, देवा अइव
माणुसा ॥ तेसिं म पडिसाहिळा मग्गसार सुणेहमे ॥ ४ ॥

अर्थ—यद्यपि मुजनेतो तमारी प्रतिते मार्ग सुगमठे, परंतु अन्य कोइने मार्ग हुं के
वीरीते कहुं एवा अनिप्राये पृष्ठुं (जइणोकेइपुञ्जिळा के०) यद्यपि अमने कोइ पूठे
कोण पूठे तोके (देवाअइवमाणुसा के०) देवो अथवा मनुष्यजे चक्रवर्त्यादिक ते पूठे
(तेसितुकयरमग्गं के०) तेवारे तेने कयो मार्ग (आइकेऊकहाहिणो के०) कहीए
ते तमे कहो ॥ ३ ॥ एम श्रीजलुस्वामिये पूठया थका श्रीसुधर्मस्वामि कहेवे, (जइणो
केइपुञ्जिळादेवाअइवमाणुसा के०) यद्यपि तमने कोइ देव अथवा मनुष्य संसार चां
तिनो जग करनार एवा मार्गनी वात पूठे, तेवारे (तेसिमपडिसाहिळा के०) तेने त
मारे जे मार्ग कहवो (मग्गसारसुणेहमे के०) तेमार्गनो सार दु तमने कहुं तु ते तमे साजजो

॥ दीपिका—यदि नोऽस्माक केचन पृष्ठेयु । देवाअथवा मनुष्यास्तेपामह । तुरेवार्थे । कतरं
क मार्ग (आइकेऊति) आचक्षामि आचक्षेवा तत्कथय नोऽस्माकमिति ॥ ३ ॥ यदि
केचित्सुलजबोधय ससारोद्दिष्टा सम्यग्मार्गं पृष्ठेयु । के । ते देवामनुष्यावा तेषां पृष्ठतामिम
धर्मं प्रति कथयेत्साधुस्तं मार्गं सारं मम कथयत शृणुत यूयं ॥ ४ ॥

॥ टीका—यद्यप्यस्माकमसाधारणशुणोपलब्धेर्युष्मत्प्रत्ययेनैव प्रवृत्ति स्यात्तथाप्यन्ये
षां किनूतोमार्गोमयाख्येयइत्यनिप्रायवानाह । (जइणेत्यादि) यदा कदाचिन्नोस्मानु
केचन सुलजबोधय ससारोद्दिष्टा सम्यग्मार्गं पृष्ठेयु । के । ते देवाअनुर्निर्दिष्टायास्तथा मनु
ष्या प्रतीता बाहुल्येन तयोरेव प्रशंसज्जावासङ्गपादान । तेषां पृष्ठता कतरं मार्गमहमा
ख्यास्ये कथयिष्ये तदेतदस्माकं त्व जानान कथयेति ॥-३ ॥-एवंप्रपु सुधर्मस्वाम्याह ।
(जइवोइत्यादि) यदि कदाचिद्दोयुष्मान् केचन देवामनुष्यावा ससारं चातिपरामग्ना
सम्यग्मार्गं पृष्ठेयुस्तेषां पृष्ठतामिममिति वक्ष्यमाणलक्षणं पदजीवनिकायप्रतिपादनगर्ज

करकिरणैर्यत्नताविनाशं तेनोदासीनजाव ब्रजति मुनिगण कूपवप्रादिकार्ये ॥ १ ॥
 एव रजस कर्मणश्चायं लाज हित्वा त्यक्त्वाऽनवद्यजापिणोनिर्वाण मोक्षं प्राप्नुवति ॥
 ॥ २१ ॥ येषां निर्वाण मोक्षएव परमं प्रगान ते बुद्धाज्ञातत्वा । यथा नक्षत्राणां मध्ये
 चङ्माप्रधानएव मोक्षमेवाश्रित्य प्राप्य ये प्रवृत्तास्ते एव बुद्धानां मध्ये प्रधाना । त
 स्मात्सदा सर्वकालं यत प्रयत्नवान् इन्द्रियदमने दातोमुनिर्निर्वाण सधयेन्निर्वाणार्थं
 सर्वां क्रियां कुर्यादित्यर्थः ॥ २२ ॥

॥ टीका—तदेव राज्ञा अन्येन वेद्येरेण कूपतडागयागसत्रदानाद्युद्यनेन पुण्यसद्भाव
 पृष्टमुमुक्षुर्निर्येद्विधेय तददर्शयितुमाह । (इहर्त्तवीत्यादि) यद्यस्ति पुण्यमित्येवमूचुस्ततो नंता
 ना सत्वानां सूक्ष्मबाढराणां सर्वदा प्राणत्यागएव स्यात्प्रीणनमात्रं तु पुन स्वत्पाना स्वत्पका
 लीयमतोस्तीति न वक्तव्यं । नास्ति पुण्यमित्येव प्रतिपेदेपि तदर्थिनामतराय स्यादित्यतो
 विधाप्यस्ति नास्ति वा पुण्यमित्येव ते मुमुक्षव साधव पुनर्न जायन्ते किंतु पृष्टे तन्निर्मा
 न समाश्रयणीय । निर्बन्धेत्वस्माकं द्विचत्वारिंशदोपवाजितश्चाहार कटपते । एवविधविष
 ये मुमुक्षूणामधिकारएव नास्तीति । उक्तच । सत्य वप्रेषु शीत अशिकरधवल वारि पी
 त्वा प्रकाम, व्युत्तिन्नाशोपतृष्णा प्रमुदितमनस प्राणिसार्थानिवति ॥ शोष नीते जलौ
 ये दिनकरकिरणैर्यत्नताविनाशं, तेनोदासीनजाव ब्रजति मुनिगण कूपवप्रादिकार्ये ॥ १ ॥
 तदेवमुजयथापि जापिते रजस कर्मणश्चायोलानो नवतीत्यतस्त चाय रजसोमौनेना
 नवद्यजापणेन वा हित्वा त्यक्त्वा तेऽनवद्यजापिणोनिर्वाण मोक्षं प्राप्नुवतीति ॥ २१ ॥
 अपिच । निष्ठाणमित्यादि) निर्वृतिर्निर्वाण तत्परम प्रधानं येषां परलोकार्थिना बुद्धानां ते
 तथा तानेव बुद्धान्निर्वाणवादित्वेन प्रयानानित्येव दृष्टातेन दर्शयति । यथा नक्षत्राणां
 मश्विन्यादीनां सौम्यत्वप्रमाणप्रकाशकत्वैरधिकश्रद्धमाएव परलोकार्थिना बुद्धानां मध्ये
 ये स्वर्गचक्रवर्तिसपत्निदानपरित्यागेनागोपकर्मक्षयरूप निर्वाणमेवान्निसधाय प्रवृत्तास्त
 एव प्रयानानापरइति । यद्विवा यथा नक्षत्राणां चङ्मा प्रधानजावमनुजवन्त्येव लोक
 स्य निर्वाण परम प्रधानमित्येव बुद्धाश्चवगततत्त्वा प्रतिपादयतीति । यस्माच्च निर्वाण
 प्रयान तस्मात्कारणात्सदा सर्वकालं यत प्रयत प्रयत्नवान् इन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन दातो
 मुनि साधुर्निर्वाणमनिसधयेन्निर्वाणार्थं सर्वां क्रियां कुर्यादित्यर्थः ॥ २२ ॥

बुधभाषाण पाणाणं किञ्चताण सकम्मणा ॥ आघाति साहु तं
 दीव, पतिष्ठे सा पवुच्चई ॥ २३ ॥ आयगुत्ते सया दत्ते, विन्नसोए
 अणासवे ॥ जे धम्मं सुधम्मकाति, पडिपुत्तमणालिस ॥ २४ ॥

विएउवसामिएयजोगेहि ॥ लप्पइचरित्तलानो, इत्यादि तथा चत्तारिपरमंगाणीत्यादि । किनूतं मार्गं तमेव विशिनष्टि । कापुरूपै संग्रामप्रवेशवत् इत्यवसायत्वान्महानयानकं काउयपोमहावीरवर्धमानस्वामी तेन प्रवेदितं प्रणीतं मार्गं । कथयिष्यामीत्यनेन स्वमनीषिकापरिहारमाह । ये शुद्धमार्गमुपादाय गृहीत्वा ऽतइति सन्मार्गोपादानात् पूर्वमादावेवानुष्ठितत्वाद्दुस्तरं सत्तारं महापुरुषास्तरति । अस्मिन्नेवार्थं दृष्टान्तामाह । व्यवहारं पण्यक्रयविरूपलक्षणो विद्यते येषां ते व्यवहारिण सांयात्रिका । यथा ते विशिष्टलानार्थिन किंचिन्नगरं यियासवोयानपात्रेण दुस्तरमपि समुद्गतरत्येव सायवोप्यात्यतिकैकांतिका बोधसुखेपिणं सम्यग्दर्शनादिना मार्गेण मोक्षजिगमिपत्रोदुस्तरं जवौयं तरतीति ॥ ५ ॥ मार्गविशेषणायामाह । (अतरिसुइत्यादि) यं मार्गं पूर्वं महापुरुषाचीर्णमव्यनिचारिणमाश्रित्य पूर्वस्मिन्तनादिके काले बहवोऽनता सत्त्वाद्यशेषकर्मकचीवरविप्रमुक्ताजवौयं सत्तारमतीर्णुस्तीर्णवत साप्रतमप्येकं समग्रसामग्रीका अत्यवसायं सत्त्वान्तरति । महाविदेहादौ सर्वदा सिद्धिसद्भावावर्तमानत्वं न विरुध्यते । तथाऽनागते च काले पर्यवसानात्मकेऽनंतात्मकेऽनताएव जीवास्तरिष्यति । तदेव कालत्रयेपि सत्तारसमुद्गोत्तारकं मोक्षगमनैककारणं प्रगस्तं जायमार्गमुत्पन्नदिव्यज्ञानेस्तीर्थरुज्जिरुपदिष्टं तच्चाह सम्यक् भूत्वा स्वयं च युष्माकं शुश्रूषणां प्रतिवदयामि प्रतिवाक्यिष्यामि । सुप्रमत्तस्वामी जवृत्तामिन निश्रीकृत्यान्येषामपि जतूनां कथयतीत्येतदर्थं यितुमाह । हे जतवोऽनिमुखीनूय तच्चारित्रं मार्गं मम कथयत गृणत यूय । परमार्थकथनेऽत्यंतमादरोपादानार्थमेवमुपन्यासऽति ॥ ६ ॥

पुढवीजीवा पुढो सत्ता, आउजीवा तहागणी ॥ वाउजीवा पुढो सत्ता, तणरुक्का सवीयगा ॥ ७ ॥ अहावरा तसा पाणा, एव उक्का य आहिया ॥ एतावए जीवकाए, एावरे कोइविज्झई ॥ ८ ॥

अर्थ— (पुढवीजीवापुढोसत्ता के०) पृथिवीकाय जीव तेषण जुदा जुदा जाणवा (आउजीवा के०) तेमज्ज अपकायना जीव, उंस धूयरी प्रमुख पृथक् पृथक् जाणवा (तहागणी के०) तथा अग्नीकायना पण इगल ज्वाल मूमर प्रमुख जीवो जुदा जुदा जाणवा तथा (वाउजीवापुढोसत्ता के०) वायुकायना जीव पण जुदा जुदा जाणवा अने (तणरुक्कासवीयगा के०) तृण वृद्धनी जाती तथा बीज ते शाली प्रमुख ए सर्व वनस्पति कायना जीव जाणवा ॥ ७ ॥ (अहावरातसापाणा के०) अथानंतर अहारा एहजे ए पूर्वं जे स्थावर जीवो कहा तेथकी अपर बीजा वेडियादिक प्राण ते त्रसजीवो जाणवा (एवउक्कायआहिया के०) ए प्रमाणे उक्कायना जीवो श्री तीर्थंकर

आत्मयुतस्तथा सदा सर्वकालमिन्द्रियोऽन्द्रियदमनेन दातोवश्येन्द्रियोधर्मध्यानव्यापी वेत्यर्थः । तथा विन्नानि त्रोटितानि ससारखोतानि येन सतथा । एतदेव स्पष्टतरमाह निर्गतश्चाश्रय प्राणातिपातादिक कर्मप्रदेशद्वाररूपोयस्मात्सन्निराश्रवोयएवचूत सद्युद्धं समस्तदोषापेत धर्ममाख्याति । किञ्चूतं धर्मं प्रतिपूर्णं निरवयवतया सर्वविरत्याख्यमोक्षमनैकहेतुमनीदृशमनन्यसदृशमद्वितीयमिति यावत् ॥ १४ ॥

तमेव अवि जाणता, अबुद्धा बुद्धमाणिणो ॥ बुद्धा मोत्तियमन्नता, अतएते समाहिण ॥ १५ ॥ तेय वीउदगं चेव, तमुद्दिस्साय ज कड ॥ जोच्चा जाण जियायति, अखेयन्ना असमाहिया ॥ १६ ॥

अर्थ—(तमेव अविजाणता के०) ते बुद्ध प्रतिपूर्ण धर्मना आचारमुं जे जाणपणु तेने विपे (अबुद्धाबुद्धमाणिणो के०) अबुद्ध एटले अविवेकी ठता, पोतामा पमित पणु मानता यका जे अमेज धर्मना जाणठेये, (बुद्धामोत्तियमन्नता के०) तत्त्वना जाण एवा बुद्धिमान अमेज ठेये एवीरीते मानता एवा जनो (अतएतेसमाहिण के०) ते नाव समाधि यकी अत्यंत दूर वर्त्तनार जाणवा ॥ १५ ॥ एवा कोण पुरुष ते कहेठे (तेयवीउदगचेव के०) ते शाक्यादिक अन्य दर्शनी अथवा एवा जे स्वतीर्थिक पासडा दिक तेवीज एटले शाली गौयूमादिक तथा उदक ते सचित्तपाणी तथा (तमुद्दिस्सायजकड के०) तेने अर्थ उद्देशीने जे आहारादिक कीयो ते सर्वने अविवेकी पणो जीवहाना ज पटी ठता (जोच्चा के०) जोगवी ने (जाणजियायति के०) आर्च ध्यान ध्यावे, एट ले सधनो जोजनादिक यज्ञे तेवारे आपणने पण मज्जज्ञे, एवो आर्च ध्यान ध्यावे ते तात्विके (अखेयन्ना असमाहिया के०) धर्माधर्मने विपे अग्नेदज्ञ एटले अनिपुण तथा एवा ध्यानना ध्यावनार सदा असतोपी होय माटे असमाधिवत् जाणवा ॥ १६ ॥

॥ वीपिका—तमेव धर्ममज्जानाना अबुद्धानिर्विवेकाबुद्धमानिन पडितमन्याबुद्धा स्मोवयमिति मन्यमाना समाधे सम्यग्दर्शनादते पर्यतेऽतिदूरे वर्त्तते इति तेऽन्ये तीर्थिकाहेया ॥ १५ ॥ बीजानि शालिगौयूमादीनि उदकमप्राप्तुकजलं च शाक्यादयस्तानुद्दिश्य तद्भक्तैर्यदाहारादिक कृत तत्सर्वं युक्त्वा सातर्धिरसगौरवासक्ता सधनका दिक्रियया तदवाप्तिकृते आर्तं ध्यान ध्यायति । नहि ऐहिकसुखार्थिना परिग्रहवता धर्म ध्यान स्यात् । यतः । ग्रामहेमग्रहादीना, गृहहेत्रजनस्य च । यस्मिन् परिग्रहोदृष्टो, ध्यान तत्र कुत गुणमिति । मोहस्यायतन धृतेरपचयं शाते प्रतीपोविनिर्व्याहृतेपस्य सुहृन्मदस्य जवन पापस्य वासोनिज ॥ दुःखस्य प्रचय सुखस्य निधनं ध्यानस्य क

अर्थ-ए पूर्वोक्त ठ जीवनी निकाय कही हवे जे काइ करबु ते देखाडेते (सबाहि थ्य पुजुचीही के०) समस्त अनुयुक्ति एटले जीवितव्य साधवाना कारण तेणेकरी जीवने सम्यक् प्रकारे उलखीने (मतिम के०) बुद्धिवत पुरुष जीवादिक तत्वने (पडिलेहिया के०) प्रतिलेखी एटले आलोचीने, (सबे अकत इस्काय के०) सर्वजीवो इ ख थकी आक्रात थायवे, एटले एकाते इ ख कोऽने वल्लन नथी सर्व सुखना अर्थाते, (अतो के०) ते कारण माटे (सबेअहिसया के०) अथव्यादिक सर्व जीवोने हणे नही, ठए कायनी दया पाले ॥ ए ॥ (एय खुणाणिणोसार के०) एहिज निश्चय थकी ज्ञानी ने जाणवानो सारवे, (जनहिसतिकचण के०) जे कोइ जीवो विनाश नकरे परमा र्थ थकी तेनेज ज्ञानी कहीये, के जे कोइ परजीवने पीडा उपजाववा थकी निवर्त्त ठ कंच किताए पडियाए इति वचनात् (अहिंसा समयचेव के०) अहिंसा जे दया तेज निश्चये थकी आगमनु तत्व जाणवु (एतावत् विजाणिया) किबहुना एटलुज जाणीने दयाने विपे यत्न करवो परतु घणु जाणे शु फलवे ॥ १० ॥

॥ दीपिका-सर्वाजिरनुकूलयुक्तिनिर्मतिमान् पृथिव्यादिजीवान् प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जीवत्वेन प्रसाध्य तथा सर्वे जीवाश्चाकतडु खाद्यननिमतडु खा सुखैपिणश्चेति मत्वाऽतो मतिमान्सर्वान्प्राणिनो न हिंस्यात् ॥ ए ॥ सुर्वाक्यालकारे निश्चयेवा । एतदेव ज्ञानिन सार यत्कचन प्राणिनं न हिंस्ति अहिंसाप्रधान समयमेतावतमेव विज्ञानं यत्न हिंस्यात्कचन किंबहुना ज्ञातेन एतावता ज्ञातेन विवक्षितकार्यसिद्धि ॥ १० ॥

॥ टीका-तदेव पङ्जीवनिकाय प्रदर्श्य यत्तत्र विधेय तद्दर्शयितुमाह । (सबादीत्यादि) सर्वाया काश्चनानुरूपा पृथिव्यादिजीवनिकायसाधनत्वेनानुकूलायुक्तय साधनानि । य दिवा सिद्धिप्रद्वैकानैकातिकपरिहारेण पद्धयर्मत्वसपद्धसत्वविपद्धव्यावृत्तिरूपतया यु क्तिसंगतायुक्तयस्तानिर्मतिमान् सद्विवेकी पृथिव्यादिजीवनिकायान्प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जीवत्वेन प्रसाध्य तथा सर्वेपि प्राणिनोऽकातडु खाडु खदिप सुखलिप्सवश्च मत्वाऽतोम तिमान् सर्वानपि प्राणिनो न हिंस्यादिति । युक्तयश्च तत्प्रसाधिका सङ्केपेणोमाइति । सा त्मिका पृथिवी तदात्मना विडुमलवणोपलादीना समानजातीयाकुरसद्भावाद्यङ्गविकारां कुरवत् । तथा सचेतनमजोन्मिखननादाविण्ठतस्वजावसजवाइडुरवत् । तथा सात्मक तेजस्तद्योग्याहारवृथ्या वृधुपलब्धेर्बालकवत् । तथा सात्मकोवायुरपराप्रेरितनियततिरश्ची नगतिमत्त्वान्नोवत् । तथा सचेतनावनस्पतयोजन्मजरामरणरोगादीनां समुदितानां सद्भावात्स्वीवचथा हृतसरोहणादारोपादानर्दाहदसद्भावास्पृशीसकोच सायान्दस्वापप्रवो

अर्थ—(जहाढंकायकंकाय के०) जेम ढंक पक्षी विशेष, तथा करु पक्षी विशेष (कुलजामयुकासिहा के०) कुलला पक्षी विशेष मूयु पक्षी विशेष काक पक्षी विशेष एतर्व पक्षी मासना अर्थ मासनी इहा एटले बाढाना करनार ठे, ते (मत्तेसणजि यायति के०) माढजानी प्राप्तिनी एपणाने ध्यावता थका रहेठे (झाणतेकलुसा धम के०) एवा मासाहारी जीवो ते सर्वकाल कलुष एटले मलीन एवु माढलानी गवे पणानु अधम ध्यान ध्यावेठे ॥ २७ ॥ (एवतुसमणाएगे के०) ए प्रकारे कोइएक अन्यतीर्थिक अथवा पासडादिक कुशीलिया श्रमण (मिद्धदिष्टि के०) मिथ्यादृष्टी (अणारिया के०) अनार्य ते (विसएसणजियायंति के०) विषयनी एपणा एटले, शब्द रूप रस गंधनी प्राप्तिने ध्यावेठे (ककावाकलुसाहमा के०) ते पूर्वोक्त ककादिक पक्षीनी पेरे कलुपित चित्त वाला अधम पुरुषो जाणवा ॥ २८ ॥

॥ टीपिका—यथा ढकादय पक्षिविशेषजलाश्रयनिवासाध्यामिपजीविनोमत्स्यप्राप्तिं ध्यायति तत्तथायिनश्च ते कलुपायमा स्यु । एव शाक्यादयोविषयप्राप्तिं व्यापत कलुपायमाश्च स्यु ॥ २७ ॥

टीका—यथा चैते रससातागौरवतयार्तध्यायिनोजवति तथा दृष्टातद्वारेण दर्शयितुमाह । (जहाढकायइत्यादि) यथेत्युदाहरणन्यासार्थ । यथा येन प्रकारेण ढंकादय पक्षिविशेषजलाश्रयाध्यामिपजीविनोमत्स्यप्राप्तिं व्यायत्येवज्जत च ध्यानमार्तरौइध्यानरूपतयाऽत्यंतकलुषमयम च जवतीति ॥ २७ ॥ दार्ष्टान्तिक दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एवमिति यथा ढकादयोमत्स्यान्वेषणपर ध्यान व्यायति तत्तथायिनश्च कलुपायमानवत्येवमेव मिथ्यादृष्टय श्रमणाएके शाक्यादयोऽनार्यकर्मकारित्वात्तरजपरिग्रहतया अनार्या सतो विषयाणां शब्दादीनां प्राप्तिं व्यायति तत्तथायिनश्च ककाइव कलुपायमानवतीति ॥ २८ ॥

सुद्धं मग्ग विराहिता, इहमेगेउ उम्मती ॥ उम्मग्गगता डुक्क,
घायमेसति त तद्दा ॥ २९ ॥ जहा आसाविणि नाव, जाइअधो
डुरुहिया ॥ इउइ पारमागंतु, अतराय विसीयती ॥ ३० ॥

अर्थ—(सुद्धंमग्गविराहिताके०) सुद्धमार्गजे सम्यक्दर्शनादिक तेने कुमारगनी प्ररुपणाय विराधता एवा (इहके०) आससारमाहे (मेगेउउम्मतीके०) कोइएक डुराचारी पोताना दर्शनना अनुरागे प्रवर्त्तता (उम्मग्गगताडुक्क के०) उन्मार्ग गत एटले अरिहत जापी त तत्व थकी विपरीत मार्गे प्राप्त थया ठता डुखजे अष्ट प्रकारना कर्म असातोदयरूप तेंणे करी (घायमेसतिवतद्दा के०) तथा प्रकारे ते घात एटले नरकादिकगतिमांहे

॥ टीका—सांप्रतं क्षेत्रप्राणातिपातमधिकृत्याह । (उद्धमहेत्यादि) उर्ध्वमधस्तिर्यक्च ये केचन त्रसस्तेजोवायुर्द्वाड्यादयस्तथा स्थावरा, पृथिव्यादयः किंवदुनोक्तेन सर्वत्र प्राणिनि त्रसस्थावरसूक्ष्मवादरजेदजिन्ने विरति प्राणातिपातनिवृत्तिं विजानीयात्कुर्यात् । परमार्थतएवमेवासौ ज्ञाता नवति । यदि सम्यक् क्रियतइति एषैवच प्राणातिपातनिवृत्तिं परेपामात्मनश्च शान्तिहेतुत्वाद्वातिर्वर्तते । यतोविरतिमतोनान्ये केचन विन्यति नाप्यसौ नवातरेपि कुतश्चिद्विजेति । अपिच निर्वाणप्रधानैककारणत्वान्निर्वाणमपि प्राणातिपातनिवृत्तिरेव । यदिया शान्तिरूपशम शान्तता निवृत्तिर्निर्वाण विरतिमाश्चार्तरौड्यानानावाद्युपशान्तिरूपोनिर्वृत्तिनूतश्च नवति ॥ ११ ॥ किंचान्यत् । (पचूढोत्तेइत्यादि) इडियाणा प्रनवतीति प्रभुर्वा वश्येडियइत्यर्थः । यदिया संयमाचारकाणि कर्माण्यनिनूय मोक्षमार्गं पालयितव्ये प्रभु समर्थ सएवचूत प्रभुर्दूषयतीति दोषामिध्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोगास्तान्निराकृत्याऽपनीय केनापि प्राणिना सार्धं नविरुध्येत न केनचित्सह विरोधं कुर्याद्विधिधेनापि योगेनेति मनसा वाचा कायेन चैवातशोयावक्लीव परोपकारक्रियया न विरोधं कुर्यादिति ॥ १२ ॥

संवुढे से महापन्ने, धीरे दत्तेसणं चरे ॥ एसणासमिए णिच्चं, वजयंते अणेसणं ॥ १३ ॥ जूयाइच समारंज त मुद्धिस्साय जं कडं ॥ तारिसं तु ए णिह्हेक्का, अन्नपाणं सुसंजए ॥ १४ ॥

अर्थ—(संवुढेसेमहापन्नेके०) आश्रवनो रोधकरी सवरने पाम्यो ते महाप्राज्ञ एटले विपुल बुद्धिमत तथा (धीरेदत्तेसणचरेके०) परीसह जीतवाने धीर सुजट समान एवो व तो दोधेली एपणाने वरे, अर्थात् गतारेदीधो एपणीक निर्दोष एवोजे आहारतेने जिए (एसणासमिएणिच्चके०) एपणा एटले आहारनी गवेपणा तेने विपे समिति सहित नित्यसढाका ज (वक्कयतेअणेसण के०) अनेपणीयने वर्जतो थको सयम पाळे ॥ १३ ॥ (जूयाइचसमारंज के०) चूत एटले प्राणीनो समारंज करीने (तमुद्धिस्सायजकडके) यतिने अर्थ उद्धेशीने कीधो एवो जे आधाकार्मिक आहार (तारिसके०) ताहस एटले तेवो (अन्नपाण के०) अन्न, पान, वस्त्र, पात्र अने शय्यादिक (णिह्हेक्का के०) तेने जे ग्रहण करे नही, ते (सुसंजए के०) सुसयत जाणवो ॥ १४ ॥

• दीपिका—इडियै सवृते समहाप्रज्ञोविपुत्रमतिर्धोरोऽहोन्वोनिर्दुर्दत्तेपणा चरेत् आहारोपधिशय्यादिक स्वामिना दत्त सदेपणीयगृह्णीतेत्यर्थः । एपणायां गवेपणग्रहणयासरूपायां त्रिविधायामपि समितः सम्यक्कृतयाऽनेपणा वर्जयन् नित्यं सयममनुपालयेत् ॥ १३ ॥

रूप धर्म तेने ग्रहण करीने (कासवेणपवेदित के०) ते धर्म काश्यपगोत्री श्रीमहावीर देवे कह्यो ते धर्मने आदरवा थकी फल जे थाय ते कहेते (तरेसोयमहाधोर के०) ते माहाधोर एवो ससार समुद्गनो श्रोत एटले प्रवाहरूप स्थानक तेने तरे अर्थात् संसार समुद्गने उजवीने पारपामे, (अचत्ताएपरिव्वए के०) ते कारण माटे आत्मानो त्रास एटले रक्षपाल एवो साधु ते एहिज सम्यग् धर्मने समाचारे ॥ ३२ ॥

॥ टीपिका—एवमेके शाक्यादयः श्रमणामिथ्यादृष्टयोऽनार्याजावस्त्रोत कर्माश्वरूप कृत्स्न समापन्ना सत्तोमहाजय पौन पुन्येन दु खमागतारआगमनशीलाः स्युः ससार सागरोत्तरण न स्यादिति ॥ ३१ ॥ इम प्रत्यक्ष धर्म । च पुनरर्थे । काश्यपेन श्रीगोत्रेण प्रवेदितं प्रणीत आदाय गृहीत्वा जावस्त्रोत संसारपर्यटनं महाधोर तरेल्लघयेत् । तदेव जिनप्रणीतधर्माटनेनासता आत्मनस्त्राणाय नरकादिन्योरक्षणाय परिब्रजेत्सयमानुषाया स्यात् । कचित्पश्चार्धस्यापि पाठ । (कुक्कानिस्कूगिजाणस्त, अगिलाएसमाहिए) । निहु साधु ग्लानस्य वैयावृत्यमग्लानोऽपरिश्रात कुर्यात्समाधिना ग्लानस्य समाधिमुत्पादयन् ॥ ३२ ॥

॥ टीका—दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमित्यादि) एवमेव श्रमणाएके शाक्यादयो मिथ्या दृष्टयोऽनार्याजावस्त्रोत कर्माश्वरूप कृत्स्न सपूर्णमापन्ना संतस्ते महाजय पौन पुन्येन ससारपर्यटनतया नारकादिस्वजाव दु खमागतारआगमनशीलानवति । न ते पा ससारोदधेरास्त्राविणी नाव व्यवस्थितानामिवोत्तरण नवतीति जाय ॥ ३१ ॥ यत शाक्यादयः श्रमणा मिथ्यादृष्टयोऽनार्या कृत्स्नं स्त्रोत समापन्ना महाजय मागतारोचवति ततश्चमपदिश्यते । (इमचेत्यादि) इदमिति प्रत्यक्षासन्नवाचित्वा विदमोनतर वक्ष्यमाणलक्षण सर्वलोकप्रकट च दुर्गतिनिपेधेन शोजनगतिधारणाद्धर्म श्रुतचारित्राख्य । चशब्द पुन शब्दार्थे । सच पूर्वस्माद्व्यतिरेक दर्शयति । यस्माद्धोऽदोद निप्रणीतधर्मस्यादातारोमहाजय गतारोचवति इम पुनर्धर्ममादाय गृहीत्वा काश्यपेन श्रीवर्धमानस्वामिना प्रवेदित प्रणीत तरेल्लघयेन्नावस्त्रोत ससारपर्यटनस्वजाव । तदेव विशिनष्टि । महाधोरं ऊरुत्तारत्वान्महाजयानक । तथाहि । तदतर्वतिनोजतवोगर्जाजर्न जन्मतोजन्म मरणान्मरण दु खान् दु खमित्येवमरघट्टघटीन्यायेनानुजवतोऽनंतमपि काल मासते । तदेव काश्यपप्रणीतधर्मादानेन सता आत्मनस्त्राण नरकादिरक्षा तस्मै आत्म त्राणाय परि समतात्परिब्रजेत्सयमानुषाया नवेदित्यर्थे । कचित्पश्चार्धस्यान्यथा पाठ । कुक्कानिस्कू गिजाणस्त अगिलाएसमाहिए ॥ निहु साधु ग्लानस्य वैयावृत्यमग्लानोऽपरिश्रात कुर्यात्सम्यक्समाधिना ग्लानस्य वा समाधिमुत्पादयन्निति ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—आधाकर्माद्यविशुद्धिकोट्यवयवेनापि संप्रक्तं प्रतिकर्म तन्न सेवेत । एषधर्मे (बुसीमउत्ति) सम्यक्समयवतोयत्किंचिदनिकाहेतानुष्ठान तत्र सर्वश सर्वप्रकारमप्याहारादिकं प्रतिकर्म जोक्तुं न कटपते ॥ १५ ॥ धर्मश्रद्धावता ग्रामेषु स्थानान्याश्रया विद्यन्ते तत्र तत्स्थानाश्रित कश्चिद्धर्मोबुद्ध्या कूपतडागखननप्रपासत्रादिका क्रिया कुर्यान्ते न च किमत्र धर्मोस्ति नास्तीत्येव पृष्ट साधुस्त प्राणिनोमत नानुजानीयात् । किन्नूत साधुः आत्मगुप्तोमनोवाक्कायगुप्तोजितैर्दिय ॥ १६ ॥

॥ टीका— किंच (पूतीत्यादि) आधाकर्माद्यविशुद्धिकोट्यवयवेनापि संप्रक्तं प्रतिकर्म तदेवनूतमाहारादिकं न सेवेत नोपलुजित । एषोऽनतो धर्मकटपस्वभाव (बुसीमउत्ति) सम्यक् समयवतोऽऽयमेवानुष्ठानकटपोयडुताशुद्धमाहारादिकं परिहरतीति । किंच । यद्यप्यशुद्धत्वेनाजिज्ञासेत किंचिदप्याहारादिकं तत्सर्वश सर्वप्रकारमप्याहारोपकरणप्रतिकर्म जोक्तुं न कटपतइति ॥ १७ ॥ किचान्यत् (हणतमित्यादि) धर्मश्रद्धावता ग्रामेषु नगरेषु वा खेटखर्वेटादिषु वा स्थानान्याश्रया सति विद्यन्ते तत्र तत्स्थानाश्रित कश्चिद्धर्मोपदेशेन किञ्च धर्मश्रद्धालुतया प्राण्युपमर्दकारिणा धर्मबुद्ध्या कूपतडागखननप्रपासत्रादिका क्रिया कुर्यान्तेन च तथानूतक्रियाया कर्ता किमत्र धर्मोस्ति नास्तीत्येव पृष्टोवा तदुपरोधाद्रयाद्वा तप्राणिनोघ्नतं नानुजानीयात् । किन्नूत सन्नात्मना मनोवाक्कायरूपेण गुप्तआत्मगुप्तस्तथा जितैर्दियोवउयैर्दिय सावद्यानुष्ठानं नानुमन्यते ॥ १६ ॥

तद्वागिरं समारप्र, अञ्चि पुन्नंति णोव ए ॥ अह्वा एञ्चि पुन्नति,
एवमेय महप्प्रयं ॥ १७ ॥ दाणक्याय जे पाणा, हम्मंति तस
आवरा ॥ तेसि सारखणछाए, तम्हा अञ्चिन्ति णोवए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे ए स्वरूप विज्ञेये दीपावेवे अहो मुनीश्वर आ अमारं अनुष्ठाने पुण्यठे किं वा नथी एम पुठ्या थका (तद्वा के०) ते साधु (गिरसमारप्र के०) एवी वाणी कहे- के आ समारन करवामा (अञ्चिपुन्नतिणोवए के०) पुण्यठे एम पण मुख थकी कहे नही, (अह्वा के०) अथवा (एञ्चिपुन्नंति के०) एमा पुण्य नथी एम पण मुख थकी कहे नही (एवमेय महप्प्रयं के०) एम एवने प्रकारने दोषना हेतु तथा महानयना कारण जाणीने एवी जापा नबोले ॥ १७ ॥ हवे जे कारणे एवी जापा नबोले ते कारण कहेवे (दाणक्यायजेपाणा के०) दानने अर्थ अनेक लोकने अन्नपाणी आपवा सारु जे प्राणी एटले जीव (तसयावरा के०) तस अने स्थावर (हम्मंति के०) हणायवे (तेसिसारखणछाएके०) तेजीवोने राखवाने अर्थ (तम्हा

सामस्रमणुचरतस्त कसाया जस्त उक्ता होंति ॥ मणामि उगुपुष्पच निष्कं
मणं ॥ १ ॥ तन्निष्फलवेच न मोक्षसन्व । तथाचोक्त । सत्ता । १५५ । ५५५ । ५५५ ।
मे स्थितास्तुलावंधनवध्यमानमखिलं किंवेति नेद जगत् ॥ मृत्यो मुंच जराकोण
शेषु मामाग्रहीरेहीत्यादरमत्तरेण नयत किनागमिष्याम्यहं ॥ १ ॥ इत्यादि । तः
पापपरित्यागादतिप्रगस्तजावानुत्तयनया निर्वाणानुत्तयानमेव श्रेयसिति ॥ ३३ ॥

संधए साधुधम्मच, पाठातरं (सहए साधुधम्मच) पावधम्म
णिराकरे ॥ उवहाणवीरिए निस्कू, कोहं माणंच पठए ॥ ३४ ॥
जे य बुद्धा अतिकंता, जे य बुद्धा अणागया ॥ संति तेसि पड
छाणं, नूयाणं जगती जहा ॥ ३६ ॥

अर्थ—(सधएसाधुधम्मच के०) साधुनो धर्मजे कूमादिक दश प्रकारनो
म्यक् जाणीने वृद्धि करे एटले सम्यक् उपदेशीने वृद्धि पमाडे पाठातरे (सहए
धम्मच के०) दश प्रकारनायतिधर्म उपर अक्षा राखे (पावधम्मणिराकरे के०
धर्म जे जीवोनो मर्दन करतो यको धर्मनेजावे प्रवर्त्ते तेने पापधर्म कहिए, तेने
रे एटले तेनु उच्चापन करीने (उवहाणवीरिएनिरस्कू के०) उपधान जे तप
वज्रवीर्य फोरवतो एवो साधु (कोहमाणचपठए के०) सोध अने मानने प्राय
वेवे कह्यो किवा अन्य जिनोए पण कह्यो ते कहेने (जेयबुद्धाअतिकंता के०
तीर्थकर अतीत काले थया, तथा (जेयबुद्धाअणागया के०) जे तीर्थकर
काजे थयो चशब्द थकी जे तीर्थकर वर्त्तमान काले विराजमान छे, ते सर्व ए
ना कहेनार जाणवा (सतितेसिपडछाणं के०) तेनो प्रतिष्ठान एटले अवलंबनतो
नूच ते शांति एटले समस्त चीरनी दया जाणवी, कोनीपेरे तोके (जहाके०)
(नूयाणजगती के०) समस्त जीवोने आधारचूत एयवीरूप स्थानक छे, ते
देवोने जीवदया रूप शांतिनु स्थानक ते ॥ ३३ ॥

ति येच निपेयति प्रतिपे यति तेप्यगीतार्था प्राणिना वृत्तिवेद आजीविकाविघ्नं कुर्वन्ति २०

॥ टीका—यद्येव नास्तिपुण्यमिति ब्रूयात्तदेतदपि न ब्रूयादित्याह । (जेतिमित्यादि)
येना जतूना तदन्नपानादिक किल धर्मबुध्योपकटपयति तथाविध प्राण्युपमर्ददोषदुष्ट नि
ष्पादयति तन्निपेयेच यस्मात्तेषामाहारपानार्थिना तद्भाजातरायोविघ्नो जवेच न जावेन तु
पीडयेरस्तस्मात्कूपखननसत्रादिके कर्मणि नास्ति पुण्यमित्येतदपि नोवदेदिति ॥ १७ ॥
एनमेवार्थं पुनरपि समासत स्पष्टतर विनष्टिपुराह । (जेयदाणमित्यादि) ये केचन
प्रपातत्रादिक दान बहूना जतूनामुपकारीति कृत्वा प्रगसति श्रजायते ते परमार्थाननि
हा प्रचूततरप्राणिना तद्वशसा क्षरेण वधं प्राणातिपातमिच्छति । तद्दानस्य प्राणातिपातम
तरेणानुपपत्ते । येषिच किल स्रक्त्रधियोवयमित्येव मन्यमाना आगमसद्भावानजिज्ञा प्रति
पेधति निपेधयति तेप्यगीतार्था प्राणिना वृत्तिवेद वर्तनोपायविघ्नं कुर्वन्तीति ॥ २० ॥

डुह्ठवि ते ए जासति, अडिवा नडिवा पुणो ॥ आयं रयस्स हे
चाण, निवाण पाउणंति ते ॥ ११ ॥ निवाण परम बुद्धा, एक्क
ताणव चदमा ॥ तम्हा सदा जए दंते, निवाण सधए मुणी ॥ १२ ॥

अर्थ—(अडिवानडिवा के०) अस्ति अथवा नास्ति एम न कहे एटले पुण्यठे कि
वा पुण्य नथी एवी (डुह्ठवि के०) बन्ने प्रकारनी वाणीने (पुणोके०) वली (तेके०)
तेसाधु (एजासति के०) जापेनही, केमके ए थकी (रयस्सके०) कर्मरूप रज तेनो (आ
य के०) लाज तेने (द्वित्वाके०) जाणीने तेवी वाणीने उच्चार करवानो त्याग करे,
(निवाणपाउणतितेके०) ते साधु निर्वाण प्रत्ये पामे, एटले अनवय जापक एवो साधु ससा
ररहित थाय ॥ ११ ॥ (निवाणपरमबुद्धा के०) निर्वाण एटले मोक्ष तेने परम प्रधान
जाणे, (एक्कताणवचदमाके०) नक्कत्रचड्मानी पेरे, जेम नक्कत्रमा चड्मा प्रधानठे. तेम
तत्वना जाण पुरुष सर्व गतिउमा मुक्तिने प्रधान कहेठे (तम्हाके०) तेमाटे (सदाजएद
तेके०) सयमवत पुरुष ते निरतर प्रयत्नवान इडियनु दमन करनार थको (निवाणसधए
मुणीके०) एवो साधु मोक्षने साधे अर्थात् सर्व क्रिया मोक्षने अर्थ करे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—द्विवापि ते पुन साधवोन जापंते अस्ति पुण्य नास्तिवा इति किंतु पृष्टे
सन्निर्माणमेवाश्रयणीय । निर्वधेत्तस्माक निर्दोषाहार कटपते । एवविधविषये साधूना
मधिकारएव नास्तीति चकव्य । यदुक्तं । सत्यं वप्रेषु शीत शशिकरधवल वारि पीत्वा प्र
काम, व्युच्चिन्नाग्नेपटुणा प्रमुदितमनस प्राणिनार्थानवति ॥ शोषं नीते जलीये दिन

यवान कर्मविदारवाने सूरवीर, दीवो एषणीक आहार ग्रहण करवाने विषे विचरे (नि
बुधेकालमाकखी के०) तथा निवृत्त उपशात कथाय वालो एवो ठतो मरण कालसु
धी सयमने वाढे (एवकेवल्लिणोमय के०) एम केवल ज्ञानीउनो मतढे अने तेज केवल
ज्ञानीउनो प्रकाश्यो मार्ग श्रीमहावीर देव कहेढे, पण महारी बुद्धिये हु केतो नथी ति
वेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ३८ ॥ इतिश्रीसूत्रकृतागना प्रथमश्रुतस्कंधने विषे मो
हमार्गनामे एकादशमा अध्ययनो अर्थ समाप्त यथो ॥

॥ टीपिका—अथ त साधु प्रतिपन्नव्रत उच्चावचा शुभाशुभा स्पर्शा परीपहोप
सर्गा स्पृशेयु पीडयेयु । सच साधुस्तै पीडितोन विह्वल्यात् न सयमाञ्जलेत् । यथा
वातेन वायुना महागिरिर्मैरुने चलेत् । परीपहोपसर्गजयश्चान्यासवशाद्विधेय । यथा क
श्चिजोपस्तदहर्जात तर्णकमुत्पाटय गवातिक नयति आनयति च ततोस्तौ क्रमेण प्रत्यह
वर्धमानमपि वत्समुत्पाटयन्नन्यासवशाद्विवर्षेविवर्षमपि तमुत्पाटयति । एव साधुरप्यन्या
सात्परीपहोपसर्गजय विधेये ॥३९॥ ससृजत साधुर्महाप्रज्ञ सम्यग्दर्शनज्ञानवान् धीर
परीपहादिनिरह्णोच्य परेण दत्ते आहारादिके एषणा चरेत् त्रिविधयैषणया युक्त सयमे
चरेत् तथा निर्वृत शीतोन्नतकालं मृत्युकाल यावदजिकाहेत् । एतन्मया यत्पूर्वोक्तं त
त्केवलिन सर्वज्ञस्य मतमिति । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जबूस्वामिनमाहेति ॥३९॥ इत्ये
कादश मार्गाध्ययन समाप्त ॥

॥ टीका—प्रतिपन्ननावमार्गेण च यद्विधेय तद्वशीयितुमाह । (अहममित्यादि) अथ मार्गप्र
तिपत्त्यनंतर साधु प्रतिपन्नव्रत सत स्पर्शा परीपहोपसर्गरूपावच्चावचाशुरुजयवोनानारू
पावा स्पृशेयु । सच साधुस्तैरजिह्वत संसारस्वनावमपेक्षमाण कर्मनिर्जराचन तैरनुकूल
प्रतिकूलैर्विह्वल्यात् नैव सयमानुष्ठानान्मनागपि विचलेत्किमिव महावातेनैव महागिरिर्मैरु
रिति । परीपहोपसर्गजयश्चान्यासक्रमेण त्रिधेयोऽन्यासवतोहि दुष्करमपि सुकरं भवति । अ
दृष्टात । तथथा कश्चिजोपस्तदहर्जातं तर्णकमुत्किप्य गवातिके नयत्यानयति वा ततोस्ता
वनेनैव क्रमेण प्रत्यहं प्रवर्धमानमपि वत्समुत्किप्यन्नन्यासवशाद्विहायनं त्रिहायणमप्यु
त्किप्यत्येव साधुरप्यन्यासात् शनैः शनैः परिपहोपसर्गजय विवर्त्तइति ॥३९॥ साप्रतमध्यय
नार्थमुपसजिहीरुक्तोपमयिरुत्याह । (सवुडेइत्यादि) सएव साधु सवृताश्रवधारत
या सवरसवृतोमहती प्रज्ञा यस्यास्तौ महाप्रज्ञ सम्यग्दर्शनज्ञानवास्तथा ब्रुविस्तथा राज
तइति धीर परीपहोपसर्गाऽहोच्योवा सएव नूत सन् परेण दत्ते सत्याहारादिके एषणां
चरेत्त्रिविधयाप्येषणया युक्त सन् सयममनुपालयेत्तथा निवृत कपायोपशमाञ्जीतोन्नतका
ल मृत्युकाल यावदजिकाहेत् । एतन्मया प्राक् प्रतिपादित तत्केवलिन सर्वज्ञस्य तीर्थक

अर्थ—(बुझमाणे पाणणे के०) संसार समुद्रमां विचरता प्राणी (किञ्चंताण सकम्मणा के०) पोतपोताना कर्मकरी ठेदन जेदननी कदर्थना पामता एवा असरण जीवोने पण (आघातिसाहुतं दीव के०) श्रीतीर्थकर गणधरनो कहेलो आग्यासज्जुत द्वीप समान एवो सम्यक् दर्शनादिक धर्म जाणवो, (पतिष्ठेसापबुद्धि के०) एने संसार समुद्रमा परित्रमणनो टालनार कहिए ॥ २३ ॥ एवा धर्मनो प्ररुपनार कोण ते कहेवे (आ यगुत्तेसयादतेके०) आत्माजेनो गुप्तवे ते आत्मगुप्त कहिए तथा सदादात एटले सर्वकाल पाचेडियनो सवर करनार (विन्नसोए के०) जेणे संसारना स्रोत ठेद्यावे (अणासवेके०) अनाश्रव एटले प्राणातिपातादिक आश्रव रहित (जेयम्म सुद्धमत्काति के०) एवो जे होय ते सुद्धो धर्म कहे ते यर्म केवोठे, तो के (पडिपुन्न के०) प्रतिपूर्ण सर्व विरतिरूप तथा (अणाजिस के०) निरुपमवे एटले एवो धर्म अन्य दर्शनीजना कोइपण शास्त्रमा कह्यो नथी माटे ए धर्म उपमारहित ठे ॥ २४ ॥

॥ टीपिका—संसारसागरे मिथ्यात्वकपायादिनिर्वाह्यमानाना समुख नीयमानाना तथा स्वकर्मणि कृत्यमानाना पीड्यमानाना प्राणिना परोपकारनिरस्तस्तीर्थकारणतस्तीर्थकरो गणधरादिर्वा साधु शोचन द्वीपमाश्वासज्जुतमाख्याति । यथा समुद्रपतितस्य जतो क श्रित्सुखार्थं द्वीपं वक्ति तथा संसारत्रमणविश्रामहेतु सम्यग्दर्शनादिक जिनादिर्वक्ति एषा संसारत्रमणविरतिरूपा प्रतिष्ठाप्रोच्यते तज्ज्ञे ॥ २३ ॥ आत्मा गुप्तोयम्य सआत्मगुप्त सदातोवशीरुतेडिय । तथा विन्नानि त्रोटितानि संसारस्रोतासि येन सविन्नस्रोतानिराश्रव. कर्मवधरहितएवज्जुतोय सगुह निदोषं धर्ममाख्याति कथयति । किंजुत धर्मं प्रतिपूर्णं सर्वविरतिरूपमनीहशमनन्यसदृश ॥ २४ ॥

॥ टीका—किचान्यत् । (बुझमाणे इत्यादि) संसारसागरस्रोतोनिर्मिथ्यात्वकपा यप्रमादादिकैरुह्यमानाना तदनिमुख नीयमानाना तथा स्वकर्मोदयेन निरुह्यमानानाम शरणानामसुमता परहितैकरत कारणवत्सलस्तीर्थरुदन्योवा गणधराचार्यादिकस्तेपामाश्वासज्जुत साधु शोचन द्वीपमाख्याति।यथा समुद्रात् पतितस्य जतोर्जलकल्लोलाकुलितस्य मुमूर्षोरतिभ्रातस्य विश्रामहेतु द्वीपं कश्चित्साधुर्वत्सलतया समाख्यात्येव तथानूतं द्वीपं सम्यग्दर्शनादिक संसारत्रमणविश्रामहेतु तीर्थपरतीर्थैरनारख्यातपूर्वमाख्यात्येव च कृत्वा प्रतिष्ठान प्रतिष्ठा संसारत्रमणविरतिलक्षणेपा दर्शनाद्यवाप्तिसाध्या मोक्षप्राप्ति प्रकर्षेण तत्त्वज्ञैरुच्यते प्रोच्यतेइति ॥ २३ ॥ किंजुतोऽसावाश्वासद्वीपोनवति कीदृग्विधेन वाऽसावाख्यायतइत्येदाह । (आयगुत्ते इत्यादि) मनोवाक्कायैरात्मा गुप्तोयस्य स

कान्युपगमसमूहरूपाणि इमानि यानि प्रावाङ्मुखा परतीर्थिका पृथक् पृथक् वदन्ति । क्रियामस्तीत्यादिका वदन्तीति क्रियावादिनः । अक्रिया नास्तीत्यादिका वदन्तीत्यक्रिया वादिनः । तृतीयावेनयिका ३ चतुर्थास्त्वज्ञानिका ॥ इमानि चत्वारि समवसरणान्युच्यन्ते ॥ १ ॥ अथैतेषामज्ञानिकाएव सर्वापलापिनस्तानेवादावाहः । (अस्माणीति) अज्ञानिकास्तावदादौ प्रदर्श्यते । अज्ञानिका किल वयं कुशला इति वादिनोपि सत्सुताथ सवुद्धा अतएव विचिकित्सा चित्तशुद्धिश्चित्रातिस्ता न तीर्णानातिक्राता । तथाहि । केचित्सर्वज्ञ मन्यन्ते केचित् निषेधति एके सर्वगतमात्मानं वदत्यन्ये देहमात्रमपरे अशुष्टपर्वमात्र । केचित् व्यामाकतदुलमात्रमन्ये मूर्तममूर्चं हृदयमध्यवर्तिनं ललाटस्थितमित्यादि । एषामेकवाक्यता कथं स्यात् । नचातिशयज्ञानी कश्चिदस्ति यद्वाक्य प्रमाणीक्रियते । तथा ज्ञानवता प्रमादोबहुदोषः । ततोवरमज्ञानमेवेति वदतश्चित्तत्राति नातिक्राताश्चकोविदा सम्यक्परिज्ञानविकलाश्चकोविदेभ्यः स्वशिष्येभ्यश्चाहुः । तथा तेऽननुविचित्य अविचित्य नापणान्मृपाऽसत्यं वदन्ति ॥ २ ॥

॥ टीका-उक्तमेकादशमध्ययनं । साप्रत द्वादशमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबन्धः । इहानतराध्ययने मार्गनिहितं सच कुमार्गव्युदासेन सम्यग्मार्गता प्रतिपाद्यतेऽतः कुमार्गव्युदासचिकीर्षुणा तत्स्वरूपमवगंतव्यमित्यतस्तत्स्वरूपनिरूपणार्थमिदमध्ययनमायातमस्य चोपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि । तत्रोपक्रमातर्गतोर्थाधिकारोऽयं । तद्यथा । कुमार्गनिधायिना क्रियाक्रियाज्ञानिवैनयिकानां चत्वारि समवसरणानीह प्रतिपाद्यते । नाम निष्पन्नेतु निक्षेपे समवसरणमित्येतन्नामनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाहः । समवसरणमिचवक्त्रं सचिन्नाचित्तमीतगं दृष्टे ॥ खेत्तमि जमि खेत्ते, काले ज जमि कालमि ॥ १८ ॥ (समवसरणमित्यादि) समवसरणमिति मृगतावित्येतस्य धातोः समवोपसर्गपूर्वस्य द्युडतस्य रूपं । सम्यगेकीनावेनावसरणमेकत्रगमनं मेलापकं समवसरणं तस्मिन्नपि केवलं स मार्गं पद्धिधोनामादिकोनिक्षेपस्तत्रापि नामस्थापने कुक्षे इव्यविषयं पुनः समवसरणं नोऽगमतोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं सचिन्नाचित्तमिश्रजेदादिविधं । सचिन्तमपि द्विपदचतुष्पदापदत्रैविधमेव । तत्र द्विपदानां साधुप्रज्ञतीनां तीर्थरुक्कान्मनिष्क्रमणप्रदेशादौ मेलापकः । चतुष्पदादीनां गवादीनां निपानप्रदेशादौ । अपदानां तु वृक्षादीनां स्वतोनास्ति समवसरणं विवक्षया तु काननादौ नवत्यपि । अचिन्तानां तु द्यधुकाथत्रादीनां तथा मिश्राणां सेनादीनां समवसरणसंज्ञावोऽवगतव्यति । क्षेत्रसमवसरणं तु परमार्थतोनास्ति विवक्षया तु यत्र द्विपदादयः समवसरन्ति व्याख्यायते च समवसरणं यत्र तन्क्षेत्रप्राधान्याद्विदमुच्यते । एव कालसमवसरणमपि इष्टव्यमिति । इदानीं नाव

ष्टोरिपु प्राज्ञस्यापि परिग्रहोयद्दृश्य क्लेशाय नाशाय च ॥ १ ॥ तथा ते कुतीर्थिकाध
र्माधर्मविवेके ऽखेदज्ञाश्च निपुणाश्च समाहिताश्च समाधेर्मोक्षमार्गादूरस्थाऽत्यर्थे ॥ २६ ॥

॥ टीका-एवञ्चतथर्मव्यतिरेकिणा दोषानिधित्सयाऽह । (तमेवेत्यादि) तमेवञ्चत शुद्धं प
रिपूर्णमनीदृश धर्ममजानानाश्च प्रबुद्धाश्च विवेकिन पण्डितमानिनोवयमेव प्रतिबुद्धाधर्मत
त्त्वमित्येव मन्यमानानावसमाधे सम्यग्दर्शनाख्यादते पर्यते विदूरे वर्ततऽति तेच सर्वेपि प
रतीर्थिकाऽष्टव्याऽति ॥ १७ ॥ किमिति ते तीर्थिकानावमार्गरूपात्समाधेरदूरे वर्ततऽत्याशक्या
ह । (तेष्वीर्षवगमित्यादि) तेच शाक्यादयोजीवाजीग्रमजिज्ञतया बीजानि शालिगोयूमादी
नि तथा शीतोदकमप्राशुकोदक ताश्चोद्दिश्य तन्नैकेयदाहारादिक कृत निष्पादित तत्सर्वमवि
वेकितया शाक्यादयोऽनुक्त्वाऽन्यवहृत्य पुन सातर्द्धिरसगौरवासक्तमनस सधनकादिक्रिय
या तदवाप्तिरुते श्रार्त ध्यान ध्यायति । नह्यहिकसुखैपिणा दासीदासजनधान्यादिपरिग्रहव
ताधर्मध्यान नवतीति । तथाचोक्तं । ग्रामक्षेत्रगृहादीना गृहक्षेत्रजनस्य च ॥ यस्मिन्परिग्र
होदृष्टो, ध्यान तत्र कुत शुचमिति । तथा । मोहस्यायतन मृतेरपचय शाते प्रतोपो
विवि, ब्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य जवन पापस्य वासोनिज ॥ दुःखस्य प्रनव सुखस्य निध
नं ध्यानस्य कष्टोरिपु, प्राज्ञस्यापि परिग्रहोयद्दृश्य क्लेशाय नाशाय च ॥ १ ॥ तदेव पच
नपाचनादिक्रियाप्रवृत्ताना तदेव चानुप्रेक्षमाणाना कुत शुचध्यानस्य सजयऽति । अपि
च । ते तीर्थिका यर्माधर्मविवेके कर्तव्ये अखेदज्ञाश्च निपुणा । तथाहि । शाक्यामनोज्ञाहा
रवसतिगय्यासनादिक रागकारणमपि शुचध्याननिमित्तत्वेनाथ्यवस्यति । तथाचोक्तं । म
णुस्सुजोयण शुद्धेत्यादि । तथा मास कटिकमित्यपदिश्य सज्ञातरसमाश्रयणान्निर्दोष म
न्यते बुद्धसयादिनिमित्त चारज निर्दोषमिति । तद्वक्तुं । मसनिवत्ति काउं, सेवऽ दतिक्कगंति य
णिजेया ॥ इयवक्कणारज, परववएसा कुणऽ वालो ॥ १ ॥ नचैतावन्निर्दोषता । नहि सू
तादिक शीतलिकाश्च निधानातरमात्रेणान्यथात्व नजते विप वा मधुरकान्जिधानेनेति । ए
वमन्येपामपि कापिलादीनामाविर्भावतिरोजावानिधानान्या विनाशोत्पादावनिव्यताम
नैपुण्यमाविष्करणीय । तदेव ते वराका शाक्यादयोमनोद्विष्टजोनिन सपरिग्रहतयार्त
ध्यायिनोऽसमाहितामोक्षमार्गाख्यान्नावसमाधेरसवृततया दूरेण वर्ततऽत्यर्थे ॥ २६ ॥

जहा ठंकाय कंकाय कुललामगुकासिहा ॥ मञ्जुसणं जियायति,
आणं ते कलुसाधमं ॥ २७ ॥ एवतु समणाएणे, मित्रद्वित्री अ
णारिया ॥ विसएसण जियायति, ककावा कलुसाहमा ॥ २८ ॥

प्यसन्नूतार्थप्रतिपादनामिध्यादृष्ट्यएव । तथा ह्येकांतेन जीवास्तित्वप्रतिषेधे
 त्रास्तीत्येतस्यापि प्रतिषेधम्याजावस्तदजावाच्च सर्वोस्तित्वमनिवाग्निति ॥ तथा न
 नमज्ञानं तद्विद्यते येषां ते ज्ञानिनस्ते ह्यज्ञानमेव श्रेयइत्येव वदंत्येतेपि ॥ ५८ ॥
 तथा ह्यज्ञानमेव श्रेयइत्येतदपि न ज्ञानमृतेनणितु पार्यते तदनिधानाच्चावश्य
 न्युपगतं तैरिति । तथा वैयर्थिकाविनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावा
 प्रयोयतो न ज्ञानक्रियान्यामंतरेण मोक्षावाप्तिरिति । एषा च क्रियावाद्यादीनां स्वरूपं
 निराकरणं चाचारटीकाया विस्तरेण प्रतिपादितमिति नेह प्रतन्यते । साप्रतमेतेषां
 सख्यानिरूपणार्थमाह । “ अतियस्य किरियाण, अकिरियाणं च होऽ चुलंसीति ॥
 णियसत्तच्छी, वेणइयाणं च वत्तीसा ” ॥ ५१ ॥ (अतियेत्यादि) क्रियावादिनामर्श
 कं शतं नवति तच्चानया प्रक्रियया । तद्यथा । जीवादयो नव पदार्थां परिपाट्या
 ते । तदथ स्वतः परतइति चेदथ ततोप्यधोनित्या नित्यनेदं इयं ततोप्यधस्तात्परिपाट्य
 कालस्वजावनियतीश्वरात्मपदानि पंच व्यवस्थाप्यते । ततश्चैव चारणिकाप्रक्रमः ।
 यथा । अस्ति जीव स्वतोनित्य कालतः । तथाऽस्ति जीव स्वतोऽनित्य कालतएव ।
 व परतोपि नगदयः । सर्वेपि च चत्वारः कालेन लब्धाः । स्वजावनियतीश्वर
 पि प्रत्येकं चत्वारएव लज्जते । ततश्च पचापि चतुष्ककाविंशतिर्नवति । सायि जीवपक्ष
 धेन लब्धाः । एवमजीवादयोप्यष्टौ प्रत्येकं विंशतिं लज्जते । ततश्च नवविंशतयोमीनि
 ता क्रियावादिनामशीत्युत्तरशतं नवतीति । इदानीमक्रियावादिना नसत्येव जीवादयो
 पदार्थाइत्येवमन्युपगमवतामनेनोपायेन चतुरशीतिरवगतव्या । तद्यथा । जीवादीन् प
 दार्थान् सप्तानिजित्व तदथ स्वपरचेदं इयं व्यवस्थाप्यं । ततोप्यधः कालयद्वह्नानियति
 स्वजावेश्वरात्मपदानि षड्व्यवस्थाप्यानि । नगकानयनोपायस्त्वयः । नास्ति जीव स्वतः
 कालतः । तथा नास्ति जीव परतः कालतः । एव यद्वह्नानियतिस्वजावेश्वरात्मनि प्र
 त्येकं द्वौ द्वौ नगकौ लज्जते । सर्वेपि द्वादशः । तेऽपि च जीवादपदार्थसप्तकेन युजिता
 श्वतुरशीतिरिति । तथाचोक्तः । कालयद्वह्नानियतिस्वजावेश्वरात्मतश्चतुरशीतिः । नास्ति
 वादिगणमते न सति जावा स्वपरसस्थाः । साप्रतमज्ञानिकानामज्ञानादेव विवक्षितका
 र्यसिद्धिमिद्वता ज्ञानं तु सदपि निष्फलं बहुदोषत्वाच्चेत्येवमन्युपगमवता सप्तपट्टिनेनो
 पायेनावगतव्या । जीवाजीवादीन् नव पदार्थान् परिपाट्या व्यवस्थाप्य तदधोऽमी
 सप्त नंगका सस्थाप्याः । सत् असत् सदसत् अवक्तव्य सदवक्तव्य असदवक्तव्यं सद
 सदवक्तव्यमिति । अनिलापस्त्वयः । सन् जीव कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन । असन्
 जीव कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन, १ सदसन् जीव कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन २ अव
 क्तव्योजीव कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन ३ सदवक्तव्योजीव कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन ४

अनेक प्रकारेकरी जन्ममरणवेदन जेदनादिक ड खनी वेदना पामे. ॥ ३९ ॥ (जहाके०)
जेम (जाइयंधोके०) जाल्येव पुरुष (आसाविणिके०) शतठिइ सहित एवी (नावके०)
नावने विपे (डुरुहिया के०) वेसीने (इडति पारमागंतुके०) समुइ तरी पार पाम
वानी इडा करे पण तेवी नावा थकी समुइनो शरीते पार पामे ? (अंतरायविसीधती
के०) ते पुरुष अंतराले विपीदति एटले वचमाल बुडे, परंतु पार पामे नही ॥ ३० ॥

॥ दीपिका— शुद्ध निर्दोष मोक्षमार्गप्ररूपणया विराध्य दूषयित्वा इह ससारे एके
शाक्यादयोद्धर्मतयउन्मार्गगताडु ख घात च मृति ते शाक्यादयस्तथा तेन प्रकारेण एपं
ति अन्वेपयति ड खमरणे शतश प्रार्थयतीत्यर्थ ॥ ३९ ॥ यथा जाल्यधआस्त्राविणी
शतठिइ नावमारुह्य पारमागतुमिडति । न चासौ विडनाचारुड पारगत स्यात् किंत
हि अंतराले जलमध्यएव विपीदति निमज्जति ॥ ३० ॥

॥ टीका—रुचि (शुद्धमित्यादि) शुद्धमवगात निर्दोष मार्ग सन्मगदर्शनादिकं मोक्षमार्ग
कुमार्गप्ररूपणया विराध्य दूषयित्वा इहास्मिन्ससारे मोक्षमार्गप्ररूपणप्रस्तावे वा एके
शाक्यादय स्वदर्शनानुसारेण महामोहाकुलितातरात्मानोडुष्टा पापोपादानतया मति
येपा ते डुष्टमतय सतउन्मार्गेण ससारावतरणरूपेण गता प्रवृत्ताउन्मार्गगताडु ख
यतीति ड खमष्टप्रकार कर्मासातोदयरूप वा तडु ख घात चातशस्तथा सन्मार्गविराधन
तया उन्मार्गगमन चैषत्यन्वेपयति । ड खमरणे शतश प्रार्थयतीत्यर्थ ॥ ३९ ॥
शाक्यादीना चापाय दिदृशीयिपुस्तावदुष्टातमाह । (जहाआसाविणिमित्यादि) यथा
जाल्यधआस्त्राविणी शतठिइ नावमारुह्य पारमागतुमिडति । नचासौ सडिइतया पार
गामी नवति कितइतरालएव जलमध्यएव विपीदति निमज्जतीत्यर्थ ॥ ३० ॥

एवतु समणा एगे, मिडिदिठी अणारिया ॥ सोय कसिणमाव
न्ना, आगंतारो महप्परं ॥ ३१ ॥ इमच धम्ममादाय, कासवेण
पवेदित ॥ तरे सोय महाघोरं, अत्तत्ताए परिणए ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे ए दृष्टात अन्यतीर्थिक साथे जोडेठे (एवतुसमणाएगे के०) एरीते कोइ
एक अन्य दर्शनी श्रमण (मिडिदिठी अणारिया के०) मिथ्यादृष्टी अनाचारी विपरीत
मार्गना उपदेशक विपरीत बुडिना धणी ते (सोयकसिणमावन्ना के०) श्रोत एट
ले कर्मनो आश्रव तेने विपे सपूर्ण पोहोच्या थका (आगंतारोमहप्पर के०) आवते
काले महानय एटले अत्यंत बीहामणा एवा नरकादिकना ड ख पामे ॥ ३१ ॥ (इमचध
म्ममादाय के०) एम सर्वलोक प्रसिद्ध ठकाय जीवोनो वाडल कारी एवो श्रुत चारित्र

शकालादीनां च गतिस्थित्यवगाहपरत्वापरत्वादिस्वरूपापादनादिति । तथा चोक्तं । कं
 कंटकानामित्यादि । तथा नियतिरपि कारणत्वेनाश्रीयते । तथातथा पदार्थानां नियते
 रेव नियतित्वात् । तथाचोक्तं । प्राप्तव्योनियतिबलाश्रयेणेत्यादि । तथा पुरा कृतं यच्च
 शुनाशुनमिष्टानिष्टफलकारण । तथा चोक्तं । यथायथा पूर्वकृतस्य कर्मण फलं निधान
 स्थमिहोपतिष्ठते ॥ तथातथा पूर्वकृतानुसारिणी प्रदीपहस्तेव मति प्रवर्तते ॥ १ ॥
 तथा । स्वकर्मणा युक्तएव सर्वोद्युत्पद्यते जन ॥ सयथाऽरुण्यते तेन न यथा स्वयमि
 ष्णतीत्यादि । तथा पुरुषकारोपि कारणं यस्मान्नपुरुषकारमतरेण किंचित्स्थितिः ।
 तथा चोक्तं । न दैवमिति संचित्य त्यजेद्युद्यममात्मन ॥ अयुद्यमेन कस्तैलं
 तिलेन्य प्राप्तुमर्हति ॥ १ ॥ तथा । उद्यमाच्चारुचित्राणि नरोज्झाणि पश्यति
 ॥ उद्यमात्कृमिकीटोपि निनत्ति महतोऽुमान् ॥ २ ॥ तदेव सर्वानपि कालादीन्
 कारणत्वेनान्युपगच्छन् तथात्मपुण्यपापपरलोकादिकं चेन्नन् क्रियावादी सम्यग्दृष्टि
 त्वेनान्युपगतव्य । ज्ञेयकास्तु वादाश्चक्रियावादाज्ञानवादवैतनयिकवादाभिध्यावादाश्
 च्येव दृष्टव्या । तथाहि । अक्रियावाद्यत्यतनास्तिकोऽध्यवृत्तिर्द्वं जीवाजीवादपि पदा
 र्थजातमपन्हुवन् मिथ्यादृष्टिरेव नवति । अज्ञानवादी तु सति मल्यादिके हेयोपादे
 यप्रदर्शके ज्ञानपक्षे ज्ञानमेव श्रेयस्येव वदन् कथं नोन्मत्त स्यात्तथा विनयवाद्य
 पि विनयादेव केवलात् क्रियासाध्या सिद्धिमिन्नपक्षेणयितव्य । तदेव विपरीतार्था
 निययकाएते मिथ्यादृष्टयोऽवगतव्या । ननुच क्रियावाद्यप्यशीत्युत्तरशतज्ञेदोजवति
 तत्रतत्र प्रवेगे कालादीनन्युपगच्छन्नेव मिथ्यावादित्वेनोपन्यस्तस्तत्कथमिह सम्यग्दृष्टित्वे
 नोच्यतइति । उच्यते । सतत्रास्त्येव जीवस्येव सावधारणतयाऽन्युपगम कुर्वन् का
 लएवैक सर्वस्यास्य जगत कारण तथा स्वभावएव नियतिरेव पूर्वकृतमेव पुरुषकारएव
 त्येवमपरनिरपेक्षतयैकातेन कालादीनां कारणत्वेनाश्रयणान्मिथ्यात्व । तथाहि । अ
 स्त्येव जीवस्येवमस्तिना सह जीवस्य सामानाधिकरण्यात् । यद्यदस्ति तत्तज्जीवइति प्रा
 षमतो निरवधारणपक्षसमाश्रयणादिह सम्यक्त्वमनिहित । तथा कालादीनामपि स
 मुदितानां परस्परसंबन्धेणा कारणत्वेनेहाश्रयणात्सम्यक्त्वमिति । ननुच कथं
 कालादीनां प्रत्येक निरपेक्षाणां मिथ्यात्वस्वभावत्वे सति समुदितानां सम्यक्त्वसद्भाव ।
 नहि यत्प्रत्येक नास्ति तत्समुदायेपि नवितुमर्हति सिकतातैलवत् । नैतदस्ति प्रत्येक
 प्रत्येक पद्मरागादिमणिष्ववियमानापि रत्नावली समुदाये नवती दृष्टा । नच दृष्टे
 ऽनुपपन्नं नामेति यत्किंचिदेतत् । तथाचोक्तं । कालो सहावणियर्ह, पुष्पकय पुरिसकारणे
 गता ॥ मिथ्यं ते चेव उ, समासउ होति समचं ॥ १ ॥ सवे विय काला इय समुदा
 येण साहगा नणिया ॥ जुहुतियएमेवय, सम्म सबस्स कङ्कास्स ॥ २ ॥ नहि काला

विरए गामधम्महि जे केइ जगई जगा ॥ तेसि अतुवमायाए,
धामं कुवं परिबए ॥ ३३ ॥ अइमाण च मायं च, त परिन्नाय
पणिए ॥ सबमेयं पिराकिञ्चा, एिवाण सधए मुणी ॥ ३४ ॥

अर्थ—विरति साधु सयमानुष्ठानने शरीरते पाले ते उपर कहेते (विरएगामधम्महि के०)
ग्रामधर्मजे शब्दादिक विषय ते थकी विरति थको अने (जेकेइजगईजगा के०) जेका
इ जगत्रमाहे त्रस अने स्थावर जीवते (तेसिअतुवमायाए के०) तेने पोताना आत्म
तुल्यनी उपमाये देखीने तेने राखवाने अर्थे (धामकुवं के०) बलवीर्य फोरवतो थको
(परिबए के०) सयम पाजे ॥ ३३ ॥ अइमाणचमायच के०) जे कारणे मान जे ठे
ते चारित्रने अतिक्रमे ठे तेमाटे तेने अतिमान कहिए एना साथे क्रोध पण लेवो एम
ज अतिमाया अने चशब्द थकी लोच पण लेवो (त के०) ते चार कपायने (पणिए
के०) पणित विवेकी जन होय ते एने सयमना शत्रु (परिन्नाय के०) क्षपरिज्ञाये करी
जाणीने (सबमेयपिराकिञ्चा के०) एसर्व कपायने ससारनु कारण जाणीने तेने प्रत्या
ख्यान परिज्ञाये करी निराकरीने (एिवाणसधएमुणीके०) साधु मोक्षने सधे वाठाकरे

॥ टीपिका—ग्राम्यधर्मा शब्दादिविषयास्तेन्योविरता संत्येके केचन जगति जगा प्रा
णिनोजीवितार्थिनस्तेषामात्मोपमया तद्दृष्ट्या स्यामं सामर्थ्यं कुर्वन् परिव्रजेत्सयमे
॥ ३३ ॥ अतिमान च माया चशब्दाक्रोधलोचौ गृह्येते । एव कपायव्रत परिज्ञाय पणित
सर्वमेत जवहेतु निराकृत्य निर्वाणमनुसधयेत् मोक्षार्थं प्रशस्तनावानुगत स्यात् । सतिच
कपाये न सयम सफलता याति । यत । सामन्त्रमणुचरतस्स, कसाया जस्त वक्रडा
होति । मस्सामि वडुपुण्फच, निण्फल तस्स सामस्सुइति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—कथ सयमानुष्ठाने पणिव्रजेदित्याह । (विरएइत्यादि) ग्राम्यधर्मा शब्दादयो
विषयास्तेन्योविरतामनोङ्गेतरेष्वरक्तद्विष्टा सत्येके केचन जगति पृथिव्या संसारोदरे
(जगाइति) जतवोजीवितार्थिनस्तेषा इ खद्विषामात्मोपमया इ खमनुत्पादयन्तद्दृष्टो
सामर्थ्यं कुर्यात्कुर्वन् सयमानुष्ठाने परिव्रजेदिति ॥ ३३ ॥ सयमविघ्नकारिणामपनयनार्थं
माह । (अइमाणचेत्यादि) अतीव मानोऽतिमानश्चारित्रमतिक्रम्य चोवर्तते चकारादेत
द्देश्यं क्रोधोपि परिगृह्यते । एवमतिमाया चशब्दादतिलोचं च तमेवचूत कपायव्रतं सय
मपरिपथिन पणितोविवेकी परिज्ञाय सर्वमेत ससारकारणचूत कपायसमूहं निराकृत्य
निर्वाणमनुसधयेत्सति च कपायकदम्बके नसम्यक् सयम सफलता प्रतिपाद्यते । तदुक्त ।

शक्यं प्रमाणीक्रियेत । न चासौ विद्यमानोऽप्युपलक्ष्यते ऽर्वाग्दर्शिता । नासर्वज्ञ सर्व
 ज्ञानातीति वचनात् । तथाचोक्त । सर्वज्ञोसाविति ह्येतत्कालेऽपि बुभुत्सुनि ॥ तज्ज्ञान
 ज्ञेयविज्ञानशून्यैर्विज्ञायते कथा ॥ १ ॥ नच तस्य सम्यक् तदुपायपरिज्ञानाज्ञावात्सन्नव सन्नवा
 नावश्चेतरेतराश्रयत्वात् । तथाहि । न विशिष्टपरिज्ञानमृते तदवाह्युपायपरिज्ञानमुपायमतरे
 ण नचोपेयस्य विशिष्टपरिज्ञानस्यावाप्तिरिति । नच ज्ञान ज्ञेयस्य स्वरूप परिच्छेत्तुमलं । त
 याहि । यत्किमप्युपलभ्यते तस्यार्वाग्मव्यपरजागैर्जाग्य । तत्रार्वाग्भावस्थवोपलब्धेर्नैतर
 पोस्तेनैव व्यवहितत्वात् । अर्वाग्भागस्यापि जागत्रयकटपनात्तत्सर्वारातीय जागपरिकटप
 नया परमाणुपर्यवसानता परमाणोश्च स्वाभाविकविप्ररुष्टत्वादर्वाग्दर्शिता नोपलब्धि
 रिति । तदेव सर्वज्ञस्याज्ञावादसर्वज्ञस्य च यथावस्थितवस्तुस्वरूपापरिच्छेदात्सर्ववादि
 ना च परस्परविरोधेन पदार्थस्वरूपान्युपगमात् यथोत्तरपरिज्ञानिना प्रमादवता बहुतर
 दोपसंज्ञवादज्ञानमेव श्रेय । तथाहि । यद्यज्ञानवान् कथंचित्पाठेन शिरसि हन्यात्
 तथापि चित्तशुद्धेर्न तथाविधदोषानुपगमात् स्यादित्येवमज्ञानिन एववादिन सतोऽस
 त्त्वज्ञानचैव विधा चित्तविक्षुब्धिं द्वितीयां इति । तत्रैव वादिनस्ते अज्ञानिकाश्चोविदा
 ध्वनिपुणा सम्यक् परिज्ञानविकलाऽत्यवगतव्या । तथाहि । यत्तैरनिहित ज्ञानवादि
 न परस्परविरुद्धार्थवादितया न यथार्थवादिन इति तद्वचत्वसर्वज्ञप्रणीतागमान्युपगम
 वादिनामयथार्थवादित्व । नचान्युपगमवादाएव बाधायै प्रकट्यते । सर्वज्ञप्रणीतागमान्यु
 पगमवादिना तु न कश्चित्परस्परतोविरोध सर्वज्ञत्वान्यथानुपपत्तेरिति । तथाहि । प्रकृ
 णाऽज्ञोपावरणतया रागद्वेषमोहानामनृतकारणानामज्ञावान्न तद्व्यक्तमयथार्थमित्येव
 तत्प्रणीतागमवता न विरोधवादित्वमिति । ननुच स्यादेतद्यदि सर्वज्ञ कश्चित्स्यान्नचासौ
 सन्नवतीत्युक्तं प्राक् । सत्यमुक्तममुक्तं तूक्तं । तथाहि । यत्तावदुक्तं नचासौ विद्यमानोऽप्युपल
 क्ष्यते ऽर्वाग्दर्शितस्तदुक्तं । यतोयद्यपि परचेतोवृत्तीनां दुरन्वयत्वात्सरागावीतरागाश्च चेष्ट
 ते वीतरागा सरागाश्चेत्यत प्रत्यक्षेणानुपलब्धस्तथापि सन्नवानुमानस्य सज्जावात्तद्बाध
 कप्रमाणान्नावाच्च तदस्तित्वमनिवार्य । सन्नवानुमानं त्विदं व्याकरणादिना शास्त्रान्यासेन
 सक्रियमाणाया प्रज्ञायाज्ञानातिशयोक्त्यावगम प्रत्युपलब्धस्तदत्र कश्चित्थानूतान्या
 सवशात्सर्वज्ञोपि स्यादिति । नच तदज्ञावसाधक प्रमाणमस्ति । तथाहि । न तावदर्वा
 ग्दर्शिनि प्रत्यक्षेण सर्वज्ञाज्ञाव साधयितुं शक्यस्तस्य हि तज्ज्ञानज्ञेयविज्ञानशून्यत्वादशू
 न्यत्वान्युपगमेव सर्वज्ञत्वापत्तिरिति । नाप्यनुमानेन तदव्यभिचारिलिंगानावादिति । ना
 प्यनुमानेन सर्वज्ञाज्ञाव साध्यते । तस्य सादृश्यबलेन प्रवृत्ते । नच सर्वज्ञाज्ञावे साध्ये
 तादृग्विध सादृश्यमस्ति येनासौ सिध्यतीति । नाप्यर्थनिष्पत्त्या तस्या प्रत्यक्षादिप्रमा
 णपूर्वकत्वेन प्रवृत्ते । प्रत्यक्षादीनां च तत्साधकत्वेनाप्रवर्तमानात्तस्याप्यप्रवृत्ति । ना

म्यंते । जूतानां प्राणिनां यथा त्रिलोकी प्रतिष्ठानमेव सर्वेपि बुद्धा शातिप्रतिष्ठाना ॥३६॥

॥ टीका—किंच । (सधएङ्ग्यादि) साधूना धर्म कृत्यादिकोटशविध सम्यग्दर्शनचारि
त्राय्योवा तमनुसधयेद्वृद्धिमापादयेत् । तथा । प्रतिक्षणमपूर्वज्ञानग्रहणेन ज्ञान तथा ग
कादिदोषपरिहारेण सम्यग्जीवादिपदार्थाधिगमेन च सम्यग्दर्शनमस्वन्नितमूलोत्तरगुणसंपू
र्णपालनेन प्रत्यहमपूर्वज्ञानग्रहणेन चारित्रवृद्धिमापादयेदिति । पाठांतरवा (सद्वहेसा
धुधम्मच) पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टसाधुधर्म मोक्षमार्गत्वेन श्रद्धयति नि गकतया गृह्णी
याच्चगद्वात्सम्यगनुपालयेच्च । तथा पापं पापोपादानकारण धर्म प्राण्युपमर्देन प्रवृत्त निरा
कुर्यात्तथोपधान तपस्तत्र यथाशक्त्या वीर्यं यस्य सनवत्युपयानवीर्यस्तदेवज्जुतो जिह्नु
क्रोध मान च न प्रार्थयेन्नवर्धयेदिति ॥ ३५ ॥ अथैवज्जुत जावमार्ग किं वर्धमानस्वाम्येवो
पदिष्टवानुत्तान्येपीत्येतदागक्याह । (जेयबुद्धाड्यादि) ये बुद्धास्तीर्थरुतोऽतीते नादि
के कालेऽनंता समतिक्रातास्ते सर्वेप्येवज्जुतं जावमार्गमुपन्यस्तवतस्तथा ये चानागता
नविष्यदनतकालजाविनोनताएव तेप्येवमेवोपन्यसिष्यति । चशब्दादुत्तमानकालजावि
नश्च सख्येयाइति । न केवलमुपन्यस्तवतोऽनुष्ठितवतश्च गम्यते । तद्वर्तीयति । शमनं
शातिर्जावमार्गस्तेषामतीतानागतवर्तमानकालजाविना बुद्धानां प्रतिष्ठानमाधारोबुद्धत्वं
स्यान्यथानुपपत्ते । यद्विवाशातिर्मोक्षं सतेषां प्रतिष्ठानमाधारस्ततस्तदवाप्तिश्च जावमार्ग
मतरेण न जवतीत्यतस्ते सर्वेप्येन जावमार्गमुक्तवतोऽनुष्ठितवतश्च गम्यते । शातिप्रति
ष्ठानत्वे दृष्टातमाह । जूतानां स्थावरजगमाना यथा जगती त्रिलोकी प्रतिष्ठानमेव ते
सर्वेपि बुद्धा शातिप्रतिष्ठानाइति ॥ ३६ ॥

अहं वयमावन्नं, फासा उच्चावया फुसे ॥ ए ते सुविणिहसे
ज्जा वाएणव महागिरी ॥ ३७ ॥ म्बुद्धे से महापन्ने, धीरे दत्तेस
एणं चरे ॥ निबुद्धे कालमाकखी, एव केवलिणो मयंतिवेमि ॥ ३८ ॥
इति मोक्षमार्गनामक एकादसममन्त्रयणं सम्मत्त ॥

अर्थ—(अहं वयमावन्नं के०) अथ हवे व्रतप्रतिपन्न संयम ग्राहित म्बाधुने (फासा उच्चाव
याफुसे के०) सम विषमादिक उंचा नीचा अनुकूल प्रतिकूल एवा परिसह फरशे (ए
तेसुविणिहसेज्जा के०) तोपण तेणे करीने ते धर्मथकी नचुके एटले धर्म थकी व्रष्ट
नथाय, कोनी पेरे तोके (वाएणवमहागिरी के०) जेम वाधरे करी मेरुपर्वत मोलाय
मान नथाय, तेम परिसह उपने थके साधुजन व्रत थकी मोलायमान नथाय ॥ ३७ ॥
(संबुद्धेसेमहापन्ने के०) ते साधु सवरवान महाप्रज्ञावत, (धीरेदत्तेसणचरे के०) ये

सच्च असच्च इति चितयंता, असाधु साधुति उदाहरंता ॥ जे मे
जणा वेणइया अणेगे, पुष्पावि जाव विणइंसु णाम ॥३॥ अणो
वसखा इति ते उदाहू, अछे सउ नासइ अम्ह एवं ॥ लवाव
संकीय अणागएहि, णो किरिय माहंसु अकिरियवादी ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे विनयवादिने जुदा जुदा करी कहेछे (सच्चअसच्चइतिचितयंता के०) जे सा
धु ते जुहु एवु चितवता थका (असाधुसाधुतिउदाहरंताके०) तथा जे असाधु होय तेने
साधु एम कहेता थका (जेमेजणावेणइयाअणेगे के०) ए पूर्वोक्त रीते जे कोइ जन
एटले लोक बोले ते लोकने विनयवादि जाणवा एटले एक विनयज मोह्नुं कारणे,
गुणगुणानो विशेष काइ नथी एवीरीते बोलता अजाण लोक सरखा एवाते विनयवा
दि अनेक प्रकारना एटले बत्तीश प्रकारनाछे (पुष्पाविजावविणइंसुणाम के०) ते विनय
वादिने कोइए पुत्रया थका एम कहेके ए विनयज सरवार्थतिदिनु कारकछे पण बी
जु कांइ जगत्तमा श्रेय नथी एम कहे अर्हो नाम शब्द सनावनायें छे ॥ ३ ॥ (अणो
वसखाइतितेउदाहू के०) उपसंख्या एटले सम्यक् परिज्ञान ते जेने विपे नथी अर्थात्
मूढमति ठता एवा विनयवादि एम कहेछे के (अछेसउनासइअम्हएव के०) अर्थ जे स्वर्ग
अने मोक्षादिक तेनी प्राप्ति अमाराज दर्शन थकीछे पण अन्य कोई दर्शनने विपे न
थी, एम कहेछे हवे अक्रियावादिनु मत कहेछे (लवावसकियअणागएहि के०)
लव एटले कर्म तेना अपशकी एटले साकणहार एवा लोकायित शाक्यादिक बौद्ध
तेना दर्शनने विपे आम कह्युछे के अतीत अनागत कालछे अने वर्त्तमान काल नथी
कारणके कृणिकपणाने लीयें सर्व पदार्थ कृणिकछे एवा वचन थकी अणागएहि एट
ले जेकाइ कर्त्तव्य करिए ते अनागतज कहेवाय अने कर्म करिए ते तो वर्त्तमान का
ले होय तेज कर्मलागे तेमाटे एना मते क्रिया पण नथी एवु सिद्ध थयुं ते कारणो क्रि
यातुं उपजावेलु जे शुजागुज कर्मनु बर ते पण केवीरीते सिद्ध थाय एवीरीते ते अ
क्रियावादि नास्तिक मतना धारक कर्मथकी नथी गकाता एवा थका (णोकिरियमाह
सुके०) क्रियाने कर्म वध मानता नथी तेमाटे एने(अकिरियवादीके०)अक्रियावादि कहिए

॥ टीपिका—अथ चैनयिकान्निराकुर्वन्नाह । (सच्चमित्यादि) सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रा
णि मोक्षमार्गइति सत्यमपि असत्य मन्यमानाविनयादेव मोक्षइत्यसत्यमपि सत्यत
या चितयंतस्तथा असाधुमपि विनयप्रतिपत्त्या साधुमुदाहरत कथयत । केते इत्या
ह । ये इमे प्रत्यक्षाचैनयिकाअनेके द्वात्रिंशद्भेदास्तेषु जनेन पृष्ठा. सतोच्यनैषुर्विनयं

तोमत । एतच्च जवूस्वामिनमुद्दिश्य सुधर्मस्वाम्याह । तदेतद्यत्त्वया मार्गस्वरूपं प्रश्नितं तन्मया न स्वमनीषिकया कथितं तर्हि केवलिनोमतमेतद्वित्येव जवता ग्राह्य । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३७ ॥ इति मार्गाख्यमेकादशमध्ययन समाप्तं ॥

॥ हवे समवसरण नामे वारसुं अध्ययन प्रारनिं ठैए अगीयारमा अध्ययनने विपे मोह मार्ग कह्यो ते मोहने तो जे कुमार्ग सूकीने सुमार्गने पडिवजे ते अगीकार करे माटे मार्ग प्रतिपत्ति चारित्रिये कुमार्गने परिहरवो ए अधिकारे वारमो अध्ययन प्रारनिं ठैए

चत्तारि समोसरणाणिमाणि, पावाड्या जाइ पुढोवयंति ॥ कि
रिय अकिरियं विणियंति तइयं, अन्नाण माहमु चउठमेव ॥ १ ॥

अस्माणि या ता कुसलावि संता, असंश्रुयाणो वितिगिठतिन्ना ॥

अकोविया आहु अकोवियेहि, अणाणुवीड्त्तु मुस वयंति ॥ २ ॥

अर्थ—(चत्तारिसमोसरणाणिमाणि के०) ए आगल वखाणशे ते चार प्रकारना समोसरण एटले परतीर्थिकनो समुदाय जाणवो ते (पावाड्याजाइपुढोवयंति के०) प्राचाडुक एटले कुवाडि ते छुड छुड वोलेठे ते केवीरीते तोके एकवादि (किरिय के०) क्रियानेज सफल कहेठे, तथा बीजो वादि (अकिरिय के०) अक्रियानेज सफल कहेठे अने (विणियंति तइयं के०) बीजोवादि विनयज प्रधानठे एम वोलेठे (अन्नाणमाहमुचउठमेव के०) अन्यवली चोथो अज्ञानवादि ते अज्ञाननेज प्रधान पणे मानेठे ॥ १ ॥ हवे एपूर्वोक्त चारे वाडिउमाना सर्व प्रकारे असंबंध प्रलापि अज्ञातिक एवा जे अज्ञानवादि तेनेज पहेला कहेठे (अस्माणि या ता कुसलावि संता के०) ते अज्ञानवादि अज्ञानी ठता एम कहेठेजे अमेज पणित ठैये एम मानेठे परंतु ते (असंश्रुया के०) असंबंधनापो जाणवा ते (णोवितिगिठतिन्ना के०) चित्तनोजे त्राति तेथकी तस्या नथी माटे मृपावादि जाणवा ते अज्ञानवादि (अकोविया आहुअकोवियेहि के०) सम्यक् धर्म प्ररुपवाने अनिपुण एटले साक्षात् सत्यधर्मनु ज्ञान जाणवाने असमर्थते माटे ए अकोविद ठे तो एना समीपे साजले एवा जे एमना शिष्य तेपण अकोविद एटले मूर्ख जाणवा जेमाटे ते एवु असवध वचन वोलेठे के अज्ञान एज श्रेयठे तो एवु ते मनुं वोलेठु जेठे तेने मूर्खज मान्य करेठे ॥ सरिसासरिसेहिरिच्चति इतिवचनात् एम ते (अणाणुवीड्त्तुमुसवयंति के०) अनालोची थका सर्वकाले मृपाज वोलेठे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—साप्रत द्वादशमारच्यते । पूर्वं मार्गोक्तं सच कुमार्गपरित्यागात्सम्यग्ज वतीति इह कुमार्गत्यागवच्यते । यथा (चत्तारिचि) चत्वारि समवसरणानि परतीर्थि

मेवापादयति ततश्च विवक्षितार्थावज्ञासनात्तेषामेव वादिनामज्ञानावृतत्वमेवावशिष्यते
 नानिप्रेतार्थावाप्तिरित्युक्तावैनयिका । सांप्रतमक्रियावादिदर्शनं निराधिकीर्णं पश्चार्धमा
 ह । लव कर्म तस्मादपशक्तिमुपसर्तुं शीघ्रं येषां ते लवपशंकिनोलोकायतिका गा
 क्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुतस्तक्रिया तद्भानितोवा कर्मबंधइति । उपचारमात्रेण
 त्वस्तिबध । तद्यथा । ब्रह्ममुक्ताश्च कथ्यन्ते, मुष्टिग्रंथिकपोतका ॥ नचान्ये इव्यत सति,
 मुष्टिग्रंथिकपोतका ॥ १ ॥ तथा बौद्धानामयमन्युपगमोयथा कृषिका सर्वसस्कारास्त्य
 स्थितानां च कुत क्रियेत्यक्रियावादित्वं योपि स्कंधपचकान्युपगमस्तेषां सोपि सवृतमा
 त्रेण न परमार्थेन यतस्तेषामयमन्युपगमस्तद्यथा विचार्यमाणा पदार्थान् कथञ्चिदप्या
 त्मानं विज्ञानेन समर्पयितुमल तथा ह्यवयवी तत्त्वात्तत्त्वान्या विचार्यमाणोनयदां प्राच
 ति । नाप्यवयवा परमाणुपर्यवसानतयाऽतिसूक्ष्मत्वाज्ज्ञानगोचरतां प्रतिपद्यते । विज्ञा
 नमपि ज्ञेयाभावेनामूर्तस्य निराकारतया न स्वरूपं विनर्ति । तथा चोक्तं । यथा यथार्था
 भित्यते, विविच्यन्ते तथातथा ॥ यद्येतत्सयमर्थेन्यो, रोचते तत्र के वयमिति । प्रह्वन्नलो
 कायतिकाहि बौद्धास्तत्रानागतै ह्ये । चशब्दादतीतैश्च वर्तमानकृणस्यासंगतेर्नक्रिया
 नापिच तद्भानित कर्मबंधइति । तदेवमक्रियावादिनोनास्तिकवादिन सर्वोपलपितयालवा
 वशंकिन सतोमक्रियामाहुस्तथा अक्रिययात्मा येषां सर्वव्यापितया तेप्यक्रियावादिन
 सारव्यास्तदेव लोकायतिकावौद्धसाख्याअनुपसख्यया अपरिज्ञानेनेत्येतत्पूर्वोक्तमुदाहृतव
 तस्तथैव तत्त्वाज्ञानेनैवोदाहृतवतस्तद्यथास्माकमेवमन्युपगमोर्थोऽवज्ञासते सुज्यमानको
 नवतीति ॥ तदेवभूलोकपूर्वाद् काकादिगोलकन्यायेनाक्रियावादिमतेप्यायोज्यमिति ॥४॥

सम्मिस्सजावं व गिरागहीए, से मुम्मई होड अणाणुवाड ॥ इम
 उपक्क इममेगपक्क, आहंसु उल्लायतणं च कम्म ॥ ५ ॥ ते एव
 मस्कंति अबुझमाणा, विरुवरूवाणि अकिरियवाड ॥ जे मा
 यइत्ता बह्वे मणूसा, जमंति संसारमणोवदग्ग ॥ ६ ॥

अर्थ—(सेंके०) ते लोकाधिक परवादी (वगिरागहीए के०) पोतानी वाणीये करी
 ग्रह्या अर्थने विपे पण वली पोतानेज वचने निपेध करता थका (सम्मिस्सजावके०)
 मिश्रजावनेज अंगीकार करेते एटले पोते बोलता थकाज जेनी अस्ति कहे तेनीज
 वली नास्ति कहे तेमज जेनी नास्ति कहे तेनीज अस्ति कहेते एरीते मिश्रजाव जाणवो के
 मके जे नास्तिक जीवादिक पदार्थनो अज्ञाव कहेते तेपण पोते पोताना शास्त्रे करी
 पोताना शिष्यने पोतानो मार्ग शीखावेते के सर्व पदार्थ अन्यपणेते तेवारे पोते तथा

समवसरणमधिरुत्याह । “ जावसमोसरण पुण, एणव्वं ठव्विहमि जावमि ॥ अहवा वि
 किरिय अकिरिया, अन्नाणी नेव चेणइया ॥ १९ ॥ (जावसमवसरणमित्यादि) जावा
 नामौदधिकादीना समवसरणमेकत्र मेलकोजावसमवसरण । तत्रौदधिकोजावएकविंशति
 चेद । तद्यथा । गतिश्रुतुर्था । कपायाश्रतुर्विधा । एव लिगं त्रिविध । मिथ्यात्वाज्ञानाऽस
 यतत्वाऽसिद्धत्वानि प्रत्येकमेकैकविधानि । तेषां कृष्णादिनेदेन पट्टि रानवति । औपशमि
 कोद्विविध । सम्यक्त्वचारित्रोपशमनेदात् । ह्यायोपशमिकोप्यष्टादशनेदनिन्न । तद्यथा ।
 ज्ञानं मतिश्रुतावधिमन पर्यायनेदाच्चतुर्था । अज्ञान मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविजगनेदाद्विवि
 धं । दर्शन चक्षुरवधिदर्शननेदाद्विविधमेव । लब्धिर्दानलानजोगोपनोगवीर्यनेदात्पं
 चधा । सम्यक्त्वचारित्रसयमासयमा प्रत्येकमेकप्रकाराऽति । ह्याधिकोनवप्रकार । तद्यथा ।
 केवलज्ञान केवलदर्शन दानादिलब्धय पच सम्यक्त्व चारित्रं चेति । जीवत्वजन्मत्वानव्यत्व
 नेदात्पारिणामिकस्त्रिविध । सान्निपातिकस्तु द्वित्रिचतु पंचकसयोगैर्नवति । तत्र द्विकसयो
 ग सतिऽस्य ह्याधिकपारिणामिकजावद्वयसद्भावावगंतव्य । त्रिकसयोगस्तु मिथ्यादृष्टि
 सम्यग्दृष्ट्यविरतानामौदधिकह्यायोपशमिकपारिणामिकजावसद्भावावगंतव्य । तथा न
 वस्यकेवजिनोप्यौदधिकह्याधिकपारिणामिकसद्भावादिज्ञेयइति । चतुष्कसयोगोपि ह्याधि
 कसम्यग्दृष्टीनामौदधिकह्याधिकह्यायोपशमिकपारिणामिकजावसद्भावात्तथोपशमिकसम्य
 ग्दृष्टीनामौदधिकोपशमिकह्यायोपशमिकपारिणामिकसद्भावाच्चेति । पंचकसयोगस्तु ह्याधि
 कसम्यग्दृष्टीनामुपशमश्रेण्या समस्तोपशतचारित्रमोहानां जावपचकसद्भावादिज्ञेयइति ।
 तदेव जावानां द्विकत्रिकचतुष्कपचकसयोगात्सज्जविन सान्निपातिकनेदा । पट्टिजव
 त्येतएव त्रिकसयोगचतुष्कसंयोगगतिनेदात्पंचदशधा प्रवेशातरेऽनिहिताऽति । पट्टिधे
 जावे जावसमवसरण निर्युक्तिकदेव दर्शयति । क्रिया जीवादिपदार्थोस्तीत्यादिका
 वदितु शोभ येना ते क्रियावादिन । एतद्विपर्यस्ताश्चक्रियावादिनस्तथा ज्ञानिनोज्ञान
 निन्द्वववादिनस्तथा वैनयिकाविनयेन चरति तत्प्रयोजनावा वैनयिका । एषा चतु
 णामपि सप्तनेदानामाहेप कृत्वा यत्र विहेप क्रियते तद्भावसमवसरणमित्येतच्च
 स्वयमेव निर्युक्तिकरोऽत्यगाथया कथयिष्यति । साप्रतमेतेषामेवाविधानान्वयतादर्श
 नद्वारेण स्वरूपमाविष्कुर्वन्नाह । “ अन्निति किरियवादी, वयति एण्णियकिरियवा
 दीया ॥ अस्माणी अस्माण, विणइत्ता वेणइयवादी ” ॥ २० ॥ (अन्नित्वादीत्यादि)
 जीवादिसद्भावपदार्थोस्त्येवेत्येव सावधारणक्रियान्युपगमोयेषा ते अस्तीति क्रियावादि
 नस्ते चैववादित्वान्मिथ्यादृष्टय । तथाहि । यदि जीवोस्त्येवेत्येवमन्युपगम्यते तत
 सावधारणत्वाच्च कथचिन्नास्तीत्यतः स्वरूपसत्तावत्पररूपापत्तिरिति स्यादेवच नानेकजगत्
 स्यान्नचैतद्दृष्टमिष्टं वा । तथा नास्त्येव जीवादिक पदार्थोस्त्येव वादिनोऽक्रियावादिनस्ते

कुर्वाणा सन्मिश्रीजावमस्तित्वनास्तित्वान्युपगम ते नास्तिकादयः कुर्वन्ति । वाशब्दात्प्रति
पेधे वाच्येऽस्तित्वमेव कथयति । तथाहि । नास्तिकास्तावत्स्वशिष्येन्योजीवाद्यजावप्रति
पादक शास्त्रं वदन्तोनांतरीयकतयाऽत्मानं कर्तारं करणं च शास्त्रं कर्मतापन्नाश्च शिष्यान
वश्यमगीकुर्युः । सर्वशून्यत्वे त्वस्य त्रितयम्याजावान्मिश्रीजावोव्यत्ययोवा स्यादव । त
था बौद्धादि कश्चित्स्याद्वादिना सम्यग्धेतुदृष्टांतव्याकुलीरुतं सन् (मुमुर्षुहोऽस्ति) ग
द्गदजापित्वेनाव्यक्तजापी स्यात् । अथवा मूकादपि मूकोमूकमूकः स्यात् । प्राकृतशैल्या
ठादसत्त्वाच्चैव प्रयोगः । स्याद्वादिनोक्तं साधनमनुवदितुं शीघ्रमस्येत्यनुवादी नन्निपेधाद्
ननुवादी व्याकुलितमनाश्चनुवादमपि कर्तुं न शक्नोतीति । स्वमतमाश्रित्याह । (इमं
पक्षमित्यादि) इदमस्मदगीरुतं मतमेकं पक्षोऽस्येत्येकपक्षं निष्प्रतिपक्षमित्यर्थः । इदं
च परमतं द्वौ पक्षौ यस्य तद्विपक्षं सप्रतिपक्षमित्यर्थः । तथा स्याद्वादिसाधनोक्तो
ठलायतनं ठलं नवकवलोदेवदत्तइत्यादिकमाहुरुक्तवत् । चशब्दादस्य च दूषणानां
सादिकं कर्मच एकपक्षद्विपक्षद्विकं । अथवा पट् आयातनानि उपादानकारणानि आ
श्रवणद्वाराणि श्रोत्रादीर्नाड्याणि यस्य कर्मेणस्तत् पडायतनं कर्मेत्येवमाहुः ॥ ५ ॥ तेऽक्रि
यावादिनश्चावाक्यबौद्धाद्याएवमाख्याति परमार्थमवबुद्धमानाश्चजानतोविरूपरूपाणि नाना
प्रकाराणि शास्त्राणि रूपयति । तद्यथाहि दानेन महाजोगोदेहिना सुरगतिश्च शीलेन जा
वनयाच मुक्तिस्तपसा सर्वाणि सिध्यति । तथा पृथिव्यापस्तेजोवायुरिति चत्वारि जूतान्येव
सति न कश्चिद्वत्मा । तथा बौद्धाः सर्वं कृष्णिकं निरात्मकमित्यादीनि शास्त्राणि वदन्ति
ते च भूदाश्चज्ञानमुप्यायदर्शनमादाय गृहीत्वाऽनवदग्रमनतं सत्सारं भ्रमन्ति ॥ ६ ॥

॥ टीका—साप्रतमक्रियावादिनामज्ञानविजृजितं दर्शयितुमाह । (सन्मिस्तमित्यादि)
स्वकीयया गिरा वाचा स्वान्युपगमेनैव गृहीते तस्मिन्नर्थे नांतरीयकतया वा समागते स
ति तस्याऽयातत्यार्थस्य गिरा प्रतिपेधं कुर्वाणा सन्मिश्रीजावमस्तित्वं नास्तित्वापगमं ते
लोकायतिकादयः कुर्वन्ति । चशब्दात्प्रतिपेधं प्रतिपाद्येऽस्तित्वमेव प्रतिपादयति । तथा
हि । लोकायतिकास्तावत्स्वशिष्येन्योजीवाद्यजावप्रतिपादकं शास्त्रं प्रतिपादयतोनांतरी
यकतयात्मानं कर्तारं करणं च शास्त्रं कर्मतापन्नाश्च शिष्यानवश्यमन्युपगम्येयुः । सर्वशू
न्यत्वे त्वस्य त्रितयम्याजावान्मिश्रीजावोव्यत्ययोवा । बौद्धादपि-मिश्रीजावमेवमुपगताः ।
तद्यथा । गता च नास्ति कश्चिज्जतयः पट् बौद्धासने प्रोक्ता ॥ गम्यतइति च गतिः स्या
न्नृतिः कथं गतिना बौद्धी ॥ १ ॥ तथा कर्मं च नास्ति फलं चास्तीत्यसति चात्मनि का
रके कथं पट्टतयोज्ञानसतानस्यापि सतानव्यतिरेकेण सत्त्वतिसत्त्वात् कृणम्य चास्थितत्वेन
क्रियाजावान्नानागतिसत्त्वः । सर्वाण्यपि कर्माण्येवंधनानि प्ररूपयति स्वागमे । तथा पञ्च

ते । तच्चेदं । प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादिपूर्ववत् । तथेदमेक पक्षोऽस्येत्येकपक्ष इहैव जन्म
 नि तस्य वेद्यत्वात् । तच्चेदमविज्ञोपचितं परज्ञोपचितमीर्यापथ स्वप्नादिकं चेति । तदेव
 स्याद्वादिनानि युक्ता स्वदर्शनमेवमनतरोक्त्या नीत्या प्रतिपादयन्ति । तथा स्याद्वादिसा
 मनोक्तौ ग्लापयत्तनं ग्लं नवकबलोदेवदत्तइत्यादिकमाहुरुक्तवत् । च शब्दादन्यच्च द्रूप
 णाजानादिक । तथा कर्मच एकपक्षद्विपक्षद्विक प्रतिपादितवतइति । यदिवा पठाय
 तनानि उपादानकारणानि आश्रवद्वाराणि श्रोत्रेन्द्रियादीनि यस्य कर्मणस्तत्पठायतनं
 कर्मेत्येवमाहुरिति ॥५॥ साप्रतमेव तद्रूपणायाह । (तएवमस्कृतीत्यादि) ते चार्वाकबौ
 द्वादयोऽक्रियावादिनएवमाचक्षते । सद्भावमबुध्यमानामिष्यामलपटलजृतात्मान परमा
 त्मान च व्युद्ग्राह्यंतोविरूपरूपाणि नानाप्रकाराणि आस्त्राणि प्ररूपयति । तद्यथा ।
 दानेन महानो गोदेहिनां सुरगतिश्च शीलेन ॥ जावनया च विमुक्तिस्तपसा सर्वाणि ति
 ध्यन्ति ॥ १ ॥ तथा पृथिव्यापस्तेजोवायुरित्येतान्येव चत्वारि जूतानि विद्यते नापर क
 श्वित्सुखदुःखनागात्मा विद्यते । यदि चैतान्यप्यविचारितरमणीयानि न परमार्थत स
 तीति स्वप्नेऽजालमरुमरीचिकानिचयद्विचडाद्विप्रतिजासरूपत्वात्सर्वस्येति । तथा सर्व
 कृणिक निरात्मक मुक्तिस्तु शून्यता दृष्टेस्तदर्थं शेषजावनाइत्यादीनि नानाविधानि शा
 स्त्राणि व्युद्ग्राह्यंत्यक्रियात्मानोऽक्रियावादिनइति । तेच परमार्थमबुध्यमानायदर्शनमा
 दाय गृहीत्वा बहवोमनुष्या सत्सारमनवदग्रमपर्यवसानमरहृदृषटीन्यायेन भ्रमति पर्य
 टति । तथाहि । लोकायतिकाना सर्वशून्यत्वे प्रतिपाद्ये न प्रमाणमस्ति । तथाचोक्त ।
 तत्त्वान्पुपहतानीति, युक्त्यजावेन तिथ्यति ॥ नास्ति चेत्सैव नस्तत्त्व, तस्ति-द्वौ सर्वमस्तु
 सत् ॥ १ ॥ नच तत्प्रत्यक्षमेवैक प्रमाण । अतीतानागतजावतया पितृनिबधनस्यापि
 व्यवहारस्यास्ति-क्षेत सर्वसव्यवहारोद्धेद स्यादिति । बौद्धानामप्यत्पतकृणिकत्वेन व
 स्तुत्वानाव प्रसङ्गति । तथाहि । यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थत सत् । नच कृ
 ण क्रमेणार्थक्रियां करोति । कृणिकत्वदानेर्नापि यौगपद्येन तत्कार्याणामेकस्मिन्नेव कृ
 णो सर्वकार्यापत्तेर्नचतदृष्टमिष्ट वा । नच ज्ञानाधारमात्मान गुणिनमतरेण गुणजुतस्य स
 कलनाप्रत्ययस्य सद्भावइत्येतच्च प्रागुक्तप्रायं । यच्चोक्त दानेनमहानो गो, इत्यादि तदार्ह
 तैरपि कथचिदिष्यतएवेति नचान्युपगमाएव बाधार्थप्रकल्प्यतइति ॥ ६ ॥

णाइच्चो उएइ ए अठमेति, ए चदिमा वडूति हीयती वा ॥ स
 लिता ए सटंति ए वयंति वाया, वजो णियतो कसिणे दु लोए
 ॥७॥ जहाहि अंधे सह जोतिणावि, रूवाइ णो परसति हीणणे
 ते ॥ संतपि ते एवमकिरियवाई, किरिय ए परसति निरुद्धपन्ना ॥ ८ ॥

दी हितो, केवलएहि नु जायए किचि ॥ इह मुग्गरधणादिवि, ता सवे समुदिता हेक
 ॥ ३ ॥ जह एगलरुणगुणा, वेरुलियादीमणीविसंखुता ॥ रयणावलीवएस, ए जहं
 ति महघमुद्धावि ॥ ४ ॥ तह णिययवाडसुविणि, णियावि अणणपरकनिरवेरका ॥ स
 म्मदं सणसद, सवेवि णयाणपाविति ॥ ५ ॥ जह पुण तेचेव मणी, जहा गुणविसे
 सजागपडिब-हा ॥ रयणावजित्तिजणइ, चयतिपाडिक्कसप्पाउ ॥ ६ ॥ तह सवे णयवा
 या, जहाणुरूवविणिउत्तवत्तवा ॥ सम्मद सणसद, जजति ए विसेससप्पाउ ॥ ७ ॥
 तम्हा मिद्धदिठी, सवे विणया सपरकपडिब-हा ॥ असोसुनिस्सिया पुण, हवति सम्म
 तसंज्ञावा ॥ ८ ॥ यतएव तस्मात्त्यक्त्वा मिथ्यात्ववाद कालादिप्रत्येकैकातकारणरूप से
 वध्वमंगीकुरुध्व सम्यग्वाद परस्परसव्यपेक्षकालादिकारणरूपमिममिति मयोक्त प्रत्यक्षाव
 सन्न सत्यमवितयमिति । गतोनानिष्पन्नोनिक्षेप । साप्रतं सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिगुणो
 पेत् सूत्रमुच्चारयितव्य तच्चेद । (चचारीत्यादि) अस्य च प्राक्तनाध्ययनेन सहायं सबं
 ध । तद्यथा । साधुना प्रतिपन्नजावमार्गेण कुमार्गाश्रिता परवादिन सम्यक्परिज्ञाय प
 रिहर्तव्यास्तत्स्वरूपाविष्करण चानेनाध्ययनेनोपदिश्यते इत्यनंतरसूत्रस्यानेन सूत्रेण सह
 संबधोयं । तद्यथा । सत्त्वतोमहाप्रज्ञोवीरोदत्तेपणा चरन्नजिनिर्वृत सन् मृत्युकालमनिकां
 ह्मेदेतत्केवलजिनोनापितं । तथा परतीर्थिकपरिहार च कुर्यात् एतच्च केवलिनो मतं । अ
 तस्तत्परिहारार्थं तत्स्वरूपनिरूपणमनेन क्रियते । चचारीति सख्यापदमपरसख्यानिवृत्त्य
 र्थं समवसरणानि परतीर्थिकान्युपगमसमूहरूपाणि यानि प्रावाडुका पृथग्वदन्ति तानि
 चामूनि अन्वर्थानि यायिनि सज्ञापदैर्निर्दिश्यते । तद्यथा । क्रियामस्तीत्यादिका वदितु
 शीलं येपा ते क्रियावादिनस्तथाऽक्रिया नास्तीत्यादिका वदितु शीलं येपा तेऽक्रिया
 वादिनस्तथा तृतीयावैनयिकाश्रुतार्थास्त्वज्ञानिकाऽति ॥ १ ॥ तदेव क्रियाऽक्रियावैनयि
 काज्ञानवादिन सामान्येन प्रदर्श्याधुना तदूपणार्थं तन्मतोपन्यास पश्चानुपूर्व्याप्यस्ती
 त्यत पश्चानुपूर्व्यार्कतुमाह । यदि चैतेपामज्ञानिकाएव सर्वापलापितयाऽत्यंतमसब-हाअ
 तस्तानेवादावाह । (अस्माणि याऽत्यादि) अज्ञानं विद्यते येपामज्ञानेन वा चरतीत्य
 ज्ञानिका । अज्ञानिकावा तावत्प्रदर्श्यते । ते चाज्ञानिका किं वयं कुशलाऽत्येव वादि
 नोपि सतोऽस्त्युताज्ञानमेव श्रेयऽत्येव वादितया असब-हा । असस्तुतत्वादेव विचिकि
 त्सा चित्तविभुतिश्चित्तान्नाति सशीतिस्तान् न तीर्णानातिक्ताता । तथाहि । ते ऊचुर्यएते
 ज्ञानिनस्ते परस्परविरुद्धवादितया असब-हाअसस्तुतत्वादेव विचिकित्तान यथार्थेवा
 दिनोचवति । तथा ह्येके सर्वगतमात्मान वदन्ति तथान्ये असर्वगतं अपरे अगुष्ठपर्वमा
 त्रं केचन श्यामाकतं दुन्नमात्रमन्ये भूतमभूतं हृदयमथ्यवर्तिनं ललाटव्यवस्थितमित्या
 यात्मपदार्थएव सर्वपदार्थपुर सरे तेपा नैकवाक्यता । नचातिशयज्ञानी कश्चिदस्तीति य

विद्यते कुतस्तन्योजनमनस्तगमन वा । यच्च जाज्वल्यमान तेजोमण्डलं दृश्यते तज्जा
तमतीना द्विचशदिप्रतिज्ञास मृगतृषिकाकटप वर्तते । तथा न च इमावर्धते शुक्लपक्षे
नाप्युत्तरपक्षे प्रतिदिनमपह्रीयते न सधानसलिलानि उदकानि स्पन्दते पर्वतनिर्जरेभ्यो
न स्रवति तथा वाता सततगतयो न वाति । किंवदुनोक्तेन कृत्स्नोप्यप लोकोवध्यो
ऽर्थशून्योनियतोनिश्चितो जावरूप इति यावत् । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्मायास्वप्ने
जालमिति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामग्राह (जहाहि अभेऽत्यादि) यथा ह्यंगोजात्यं
पश्चाद्वा हीननेत्रोऽपगतचक्षु रूपानि घटपटादीनि ज्योतिषापि प्रदीपादिनापि महवर्त
मानो न पश्यति नोपलभते एव तेऽप्यक्रियावादिन सदपि घटपटादिक वस्तु तत्क्रिया
चाऽस्तित्वादिका परिस्पष्टादिका वा क्रिया न पश्यति । किमिति यतो निरुद्धा आद्यादि
ता ज्ञानावरणादिना कर्मणा प्रज्ञा ज्ञान येषां ते तथा । तथाहि । आगोपालागनादिप्र
तीत समस्तायकारक्षयकारी कमलाकरोद्घाटनपटीयानादित्योजन प्रत्यहं नवन्युपलभ्य
ते । तत्क्रिया च देशदेशांतरावास्याऽन्यत्र देवदत्तादौ प्रतीताऽनुमीयते । च इमाश्च प्रत्यह
क्षीयमाण समस्तरूप यावत्पुन कलानिरुद्धा प्रवर्धमान सपूर्णविस्थाया यावदध्य
क्षेणैवोपलभ्यते । तथा सरितश्च प्रावृषि जलकल्लोलाविला स्पन्दत्योद्दृश्यते वायवश्च
वातालुङ्खनगकादिनिरनुमीयते । यदुक्ते नवता सर्वमिदं मायास्वप्नेऽजालकटपमि
ति तदसत् । यत सर्वाभावे कस्यचिद् मायारूपस्य सत्यस्याजावान्मायाया एवाऽजाव
म्यात् । यश्च माया प्रतिपाद्येत् यस्य च प्रतिपाद्यते सर्वशून्यत्वे तयोरेवाजावात्कुतस्त
द्वयवस्थितिरिति । तथा स्वप्नोपि जाग्रदवस्थाया सत्या व्यवस्थाप्यते तन्माञ्जनावे त
न्याप्यजाव म्यात्त स्वप्नमन्युपगच्छता नवता तत्रांतरीयकतया जाग्रदवस्थावश्यमन्युप
गता नवति तदन्युपगमे च सर्वशून्यत्वहानि । न च स्वप्नोप्यजावरूपेण स्वप्नेऽप्यनुज्जाते
सज्जावात् । तथा चोक्तं । अणुहूयदिष्ठचितिय, सुयपयऽविपारदेव पाणूया ॥ सुमिणस्त
निमिच्छाऽ पुस्तु पावच एजावा ॥ १ ॥ इज्जालव्यवस्थाप्यपरसत्यत्वे सति नवति तद
जावेतु केन कस्य चेज्जालं व्यवस्थाप्येत । द्विचप्रतिज्ञासोपि राज्ञो सत्यामेकस्मिन्
च इमस्त्युपलभकसज्जावे च घटते न सर्वशून्यत्वे । न चाजाव कस्यचिदप्यत्यततुल्यरूपोस्ति ।
शशविषाणकूर्मरोमगगनारविटादीनामत्यताजावप्रसिद्धाना ममासप्रतिपाद्यस्यैवार्थस्याजा
वोन प्रत्येकपदवाच्यार्थस्येति । तथाहि । शशोप्यस्ति विषाणमप्यस्ति कित्वत्र शशम
स्तकसमवायिविषाण नास्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते । तदेव सत्रधमात्रमत्र निषिध्यते नात्यं
तिकोवस्त्वजाव इति । एवमन्यत्रापि दृष्टव्यमिति । तदेव विद्यमानायामप्यस्तीत्यादिका
या क्रियायां निरुद्धप्रज्ञास्तीर्थिकाश्चक्रियावादमाश्रिता इति । अनिरुद्धप्रज्ञास्तु यथाव
स्थितार्थवेदिनो नवति । तथाहि । अर्वाधिमन पर्यायिकेवलज्ञानिनस्त्वेत्योदरविवरव

प्यागमेन तस्य सर्वज्ञताधकृत्वेनापि दर्शनान्नप्रमाणपंचकानावरूपेणानावेन सर्वज्ञानाव-
 सिध्यति । तथाहि । सर्वत्र सर्वदा न सज्जवति तद्ग्राहकप्रमाणमित्येतदवगर्शिनोव
 कुं न युज्यते तेन हि देशकालविप्रकृष्टानां पुरुषाणां यदिज्ञान तस्य ग्रहीतुमशक्यत्वा
 तद्ग्रहणे वा तस्यैव सर्वज्ञत्वापत्ते । नचावगर्शिनां ज्ञानं निवर्तमान सर्वज्ञानाव जाव
 यति तस्याव्यापकत्वात् । नचाव्यापकव्यावृत्त्या पदार्थव्यावृत्तिर्युक्तेति । नच वस्त्वतर
 विज्ञानरूपो जाव सर्वज्ञानावसाधनायाजं । वस्त्वतरसर्वज्ञयोरेकज्ञानससर्गप्रतिबंधानावा
 त् । तदेव सर्वज्ञावधकप्रमाणानावात्संज्ञवानुमानस्य च प्रतिपादितत्वादस्ति सर्वज्ञस्त
 त्प्रणीतागमान्युपगमाच्च मतजेददोपोदूरापास्तइति । तथाहि । तत्प्रणीतागमान्युपगम
 वाडिनामेकवाक्यतया शरीरमात्रव्यापी ससार्यात्मास्ति तत्रैव तज्जुणोपलब्धेरिति । इतरे
 तराश्रयदोषश्चात्र नावतर्ग्येव । यतो ज्यस्यमानाया प्रज्ञायाज्ञानातिशय स्वात्मन्यपि
 दृष्टो नच दृष्टेऽनुपपन्न नामेति । यदप्यनिहित । तद्यथा । नच ज्ञान ज्ञेयस्य स्वरूपं परिच्छे
 तुमल सर्वत्रावगन्नावेनेत्यवधानात्सर्वारातीयजागस्य च परमाणुरूपतयाऽतींद्रियत्वादित्ये
 तदपि बाहुमात्रमेव । यत सर्वज्ञज्ञानस्य देशकालस्वजावव्यवहितानामपि ग्रहणान्ना
 स्ति व्यवधानसज्जव । अवगर्शिज्ञानस्याप्यवयवदारेणावयविनि प्रवृत्तेर्नास्ति व्यवधा
 न । न ह्यवयवी स्वावयवैर्व्यवधीयतइति युक्तिसंगतं । अपि चाज्ञानमेव श्रेयइत्यत्राऽ
 ज्ञानमिति किमयं पर्युदासव्याहोस्वित्प्रसज्यप्रतिपेधस्तत्र यदि ज्ञानादन्यदज्ञानमिति तत
 पर्युदासवृत्त्या ज्ञानातरमेव समाश्रितं स्यान्नाज्ञानवादइति । अथ ज्ञान न नवतीत्यज्ञान
 तुडोनीरूपो ज्ञानाजाव सच सर्वसामर्थ्यरहितइति कथश्रेयानिति । अपिच ज्ञान श्रेय
 इति प्रसज्यप्रतिपेधेन ज्ञान श्रेयोजवतीति क्रियाप्रतिपेधेन च तत् स्यादेतच्चाध्यक्षवायि
 त् । यत सम्यग्ज्ञानादर्थ परिशिध्य प्रवर्तमानोर्थक्रियार्थं न विसर्वायतइति । किंचाऽ
 ज्ञानप्रमादवज्जि पादेन शिरस्पर्शनेपि स्वत्पदोपवता परिज्ञापैवाज्ञान श्रेयइत्यनुपगम्य
 ते । एवंच सति प्रत्यक्षेण स्यादनुपगमविरोधो नानुमानं प्रमाणमिति । तथा तदेव
 सर्वथा तेऽज्ञानवादिनोऽकोविदाधर्मोपदेग प्रत्यनिपुणा स्वतोऽकोविदेन्येव स्वशिष्येन्य
 आहु कथितवत । ठाटसत्वाच्चकवचन सूत्रेणुतमिति । आक्याअपि प्रापशोऽज्ञानिका
 अविज्ञोपचित कर्मवध न यातोत्येव यतस्तेऽनुपगमयति । तथा येच बालमचसुप्तादयो
 ऽस्पष्टविज्ञानाव्यवधकाइत्येवमनुपगम कुर्वन्ति ते सर्वेप्यकोविदाइष्टव्याऽति । तथाऽ
 ज्ञानपदसमाश्रयणाच्चाननुविचित्य जापणान्मृपा ते संदा वदति । अनुविचित्य जापणं
 यतोज्ञाने सति नवति तत्पूर्वकत्वाच्च सत्यवादस्यातोज्ञानाननुपगमादनुविचित्य जाप
 णानावस्तदनावाच्च तेषां मृपावादित्वमिति ॥ २ ॥

विद्यते कुतस्तस्योद्गमनमस्तगमनं वा । यच्च जाज्वल्यमानं तेजोमण्डलं दृश्यते तद्भ्रं-
तमतोनां द्विचंद्रप्रतिभासं मृगतृषिकाकटप वर्तते । तथा न चंद्रमावर्धते शुक्लपक्षे
नाप्युत्तरपक्षे प्रतिदिनमपह्रीयते न सधानसलिलानि उदकानि स्थंदते । पर्वतनिर्गरेभ्यो
न स्रवति तथा वाता सततगतयो न वाति । किंबहुनोक्तेन रुस्तोप्यय लोकोवध्यो
ऽर्थशून्योनियतोनिश्चितोनावरूप इति यावत् । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्मायास्वप्ने
जालमिति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामश्चाह (जहाहि अथेष्ट्यादि) यथा ह्यथोजात्यध-
पश्चाद्वा ह्रीननेत्रोऽपगतचक्षु रूपानि घटपटादीनि ज्योतिषापि प्रदीपादिनापि सहवर्त-
मानोन पश्यति नोपलभते एव तेप्यक्रियावादिन सदपि घटपटादिक वस्तु तत्क्रियां
चाऽस्तित्वादिका परिस्पदादिका वा क्रिया न पश्यति । किमिति यतो निरुद्धा आह्लादि-
ता ज्ञानावरणादिना कर्मणा प्रज्ञा ज्ञान येषां ते तथा । तथाहि । आगोपालांगनादिप्र-
तीत समस्तसाधकारक्षयकारी कमलाकरोद्घाटनपटीयानादित्योद्गम प्रत्यहं नवनुपलब्ध-
ते । तत्क्रियाच देशदेशांतरावास्याऽन्यत्र देवदत्तादौ प्रतीताऽनुमीयते । चंद्रमाश्च प्रत्यहं
क्षीयमाणं समस्तक्षयं यावत्पुन कलानिरुद्धा प्रवर्धमानं संपूर्णावस्थायां यावदध्य-
क्षेणोपलब्धयते । तथा सरितश्च प्रावृषि जलकल्लोलाविना स्पंदत्योद्गम्यते वायवश्च
वातावृक्षजगपादिनिरनुमीयते । यच्चोक्तं नवता सर्वमिदं मायास्वप्नेऽजालकटपमि-
ति तद्वत् । यत सर्वाभावे कस्यचिद् मायारूपस्य सत्यस्यानावात्मनायाया एवाऽनाव-
न्यात् । यश्च माया प्रतिपादयेत् यस्य च प्रतिपाद्यते सर्वशून्यत्वे तयोरेवाजावात्कुतस्त-
द्व्यवस्थितिरिति । तथा स्वप्नोपि जाग्रदवस्थायां सत्या व्यवस्थाप्यते तस्याश्चनावे त-
स्याप्यजाव न्यान्त स्वप्नमन्युपगच्छता नवता तत्रातरीयकतया जाग्रदवस्थावश्यमन्युप-
गता नवति तदन्युपगमेच सर्वशून्यत्वहानि । नच स्वप्नोप्यनावरूप एव स्वप्नेऽनुज्जातावे-
सज्जावात् । तथा चोक्तं । अणुद्वयद्विचवितिय, सुयपयश्चिपारदेव पाणूया ॥ सुमिणस्त-
निमिन्नाइ पुसु पावच णानावो ॥ १ ॥ इदं जालव्यवस्थाप्यपरसत्यत्वे सति नवति तद-
जावेतु केन कस्य चेदं जाल व्यवस्थाप्येत । द्विचंद्रप्रतिभासोपि रात्रौ सत्यामेकस्मिन्
चंद्रमस्युपलभकसज्जावे च घटते न सर्वशून्यत्वे । नचानाव कस्यचिदप्यन्यतनुत्वरूपोस्ति ।
शगविपाणकुर्मरोमगगनारविदादीनामत्यतानावप्रसिद्धानां समासप्रतिपाद्यस्यैवार्थस्याजा-
वोन प्रत्येकपदवाच्यार्थस्येति । तथाहि । अगोप्यस्ति विपाणमप्यस्ति कित्वत्र अशम-
स्तकसमवायिविपाण नास्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते । तदेव सत्रधमात्रमत्र निषिध्यते नात्यं-
तिकोऽस्त्वनाव इति । एवमन्यत्रापि दृष्टव्यमिति । तदेव विद्यमानायामप्यस्तीत्यादिका-
या क्रियाया निरुद्धप्रज्ञास्तीर्थिकाश्चक्रियावाटमाश्रिता इति । अनिरुद्धप्रज्ञास्तु यथाव-
स्थितार्थेऽनोनवति ।' तथाहि । अवधिमन पर्यायकेवलज्ञानिनस्त्वेत्योक्तोदरविवरव

ग्राहितवतोविनयादेव स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्युक्तवत् ॥ ३ ॥ न उपसंख्याऽनुपसंख्याऽपरिज्ञानं तथाऽज्ञानेन व्यामूढमतयस्ते वैनयिकाऽस्ति । अथ क्रियावादिमतमाह । (लवा वसकीति) लवकर्म तस्मादपशक्तिमुपसर्तुं शीलं येषां ते लवापशंकिनोलोकायतिकानास्तिका शाक्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुत क्रिया । बौद्धाएवमाहुः । अनागतै कृण्वैश्च शब्दादतीतैश्च वर्तमानरूपस्यासगतेर्नक्रिया नापि तद्गुणित कर्मवध । तदेवमक्रियावादिनोनास्तिकान क्रियामाहुः । तथाऽक्रिययात्मा येषा सर्वव्यापितया तेष्यक्रियावादिन साख्या । तदेव नास्तिकबौद्धसाख्याअज्ञानेन एतत्पूर्वाक्त कथितवत् । अयमर्थो ऽस्माकमवचासते । पूर्वार्धमत्रापि व्याख्यातं ॥ ४ ॥

॥ टीका—साप्रत वैनयिकवाद निराधिकीर्तुः प्रक्रमते । (सञ्चमसञ्चमित्यादि) स ब्रह्मोहित सत्यं परमार्थोपथावस्थितपदार्थनिरूपण वा मोक्षोवा तदुपायनूतोवा संयम सत्य तदसत्यमित्येव विधितयतोमन्यमानाएवमसत्यमपि सत्यमिति मन्यमाना । तथाहि । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राख्योमोक्षमार्ग सत्यस्तमसत्यत्वेन चितयतोविनयादेव मोक्षइत्येतदसत्यमपि सत्यत्वेन मन्यमानास्तथा असाधुमप्यविशिष्टकर्मकारिण वदनादिकया विनयप्रतिपत्त्या साधुमित्येवमुदाहरत प्रतिपादयंतोऽसम्यग्यथावस्थितधर्मस्य परीक्षायाुक्तिविकल विनयादेव धर्मेत्येवमन्युपगमात् । कएते इत्येतदाह । ये इमे बुद्ध्या प्रत्यक्षासन्नोक्ताजनाश्च प्राकृतपुरुषाश्च जनाविनयेन चरति वेनयिकाविनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्येव वादिनोऽनेके बहवोऽत्रिशब्देदनिन्नत्वान्तेषा तेष विनयचारिण केनचिद्धर्मायिना पृष्टा सतोऽपि शब्दादपृष्टावा जाव परमार्थ यथार्थोपलब्धत्वा निप्राप वा विनयादेव स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्येव व्यनैषुर्विनयितवत् सर्वदा सर्वस्य सर्वसिद्धये विनय ग्राहितवत् । नामशब्द सजावनाया । सजाव्यतएव विनयात्स्वकार्यसिद्धिरिति । तदुक्त । तस्मात्कल्याणाना सर्वेषा जाजन विनयइति ॥३॥ किञ्चान्यत् (अणोवसत्वा इत्यादि) सख्यानां सख्या परिच्छेद । उप सामीप्येन सख्या उपसख्या सम्यग्यथावस्थितार्थपरिज्ञानं नोपसख्याऽनुपसख्या तथाऽनुपसंख्यया ऽपरिज्ञानेन व्यामूढमतयस्ते वैनयिका साग्रह्यस्ताइत्येतदथा विनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्युदाहृतवत्तएतच्च ते महामोहाद्यादिताउदादुरुदाहृतवत् । यथैव सर्वस्य विनयप्रतिपत्त्या स्वार्थ स्वर्गमोक्षादिकोऽस्माकमवचासते आविर्भवति प्राप्यते इति यावत् । अनुपसंख्योदाहृतिश्च तेषामेव मवगंतव्या । तथा । ज्ञानक्रियान्या मोक्षसंज्ञावे सति तदपास्य विनयादेवैकस्मात्तदवाप्त्यन्युपगमादिति । यदप्युक्तं । सर्वकल्याणजाजन तदपि सम्यग्दर्शनादिसनवे सति विनयस्य कल्याणजाक्त्व जवति नैकस्येति तद्विहितोविनयोपेत सर्वस्य प्रवृत्तयाऽन्यत्कारण

मिन्नमधीत्य लोकेऽतीतानागतानि वस्तूनि जानन्ति । नच शून्यादिष्वेतद्घटते तस्मादप्रमाणकमेव तैरुच्यते ॥ ९ ॥ परानिप्रायमाह । (केर्शनिमित्तेत्यादि) णादसत्त्वाद्भिन्नगव्यत्ययः । कानिचिन्निमित्तानि तथ्यानि सत्यानि नवति । केषांचित्तु निमित्ताना निमित्तवेदिना वा तन्निमित्तज्ञानं विपर्यास व्यत्ययमेति । आर्हतानामपि निमित्तव्यनिचारोद्देश्यते किपुन स्तीर्थिकाना । तदेव निमित्ते व्यनिचारमुपलभ्यतेऽक्रियावादिनोविद्यासद्भाव विद्यामनयीयाना (आहसुविक्षाणलिमोस्कमेव) विद्याया श्रुतस्य व्यनिचारेण तस्य परिमोक्षं परित्यागमाहुः । अथवा क्रियायाश्चक्रावाद्द्विधा ज्ञानेनैव मोक्ष कर्मक्षयरूपमादुरिति । कचिच्चर्मपादस्यैव पादः । (जाणासुलोगसिचयंतिमदति) विद्यामनधीत्यैव स्वयमेव लोके जावान् वयं जानीमऽति मदाजडावदति । मदत्वं कथमिति चेदुच्यते । सम्यग्विलो कितस्य निमित्तस्य नास्ति व्यनिचारः । यत्रापि दृश्यते व्यनिचारः सोप्यह्नाततादृगन्यनिमित्तसद्भावात् । यथा किल बुद्ध स्वशिष्यानाकार्यउक्तवान् । द्वादशवार्पिकमत्र दुर्जिह्व जावि । यूय देशांतर गच्छत । तेच गच्छतस्तेनैव निपिद्वा । मागच्छत यूय इहाद्यं व पुण्यवान् महासत्त्व सजातस्तत्प्रजावात्सुनिह्व नविष्यतीति । तदेवमन्यनिमित्तसद्भावान्नकथचिन्निमित्तव्यनिचारइति ॥ १० ॥

॥ टीका-तदाह । (सवत्सरमित्यादि) तावत्सरमिति ज्योतिषं । स्वप्नप्रतिपादको ग्रथ स्वप्नस्तमधीत्य । लक्षण श्रीवत्सादिक । च शब्दादातरवाह्यनेदजिन्न निमित्त वाक्प्रशस्तशकुनादिक । देहे नव वैहं मयकतिलकादि । उत्पाते नवमीत्पातिरुमुटकापातदिग्दाहनिर्घातनूतिकपादिक । तथाष्टागच निमित्तमधीत्य । तद्यथा । नोममुत्पात्तमातरिहूमाग स्व र लक्षण व्यजनमिन्धेव रूप नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुविनिर्गत सुखदुःखजीवितमरण जाजाऽलाजादिसूचक निमित्तमधीत्य लोकेऽस्मिन्नतीतानि वस्तूनि अनागतानिच जानति परिच्छिदति । नच शून्यादिवादेष्वेतद् घटते तस्मादप्रमाणकमेव तैरनिधीयतइति । एवव्याख्याते सति आह पर । ननु व्यनिकार्यपि श्रुतमुपलभ्यते । तथाहि । चतुर्दशपूर्व विदामपि पटस्थानपतितत्वमागमउदघुष्यते किपुनरष्टागनिमित्तशास्त्रविदा । अत्र चागवर्जितानां निमित्तशास्त्राणामानुष्टुजेन ह्यन्दसा त्रयोदशशतानि सूत्रां तावत्येव सहस्राणि वृत्तिस्ता वत्प्रमाणलक्षणा परिभाषेति । अगस्य त्रयोदशसहस्राणि सूत्र तत्परिमाणलक्षणा वृत्तिरपरिमितं वार्तिकमिति ॥ ९ ॥ तदेवमष्टागनिमित्तवेदिनामपि परस्परत पटस्थानपतितत्वेन व्यनिचारित्वमतऽदमाह । (केर्शनिमित्ताऽत्यादि) णादसत्त्वात्प्राकृतशब्दा वा भिन्नगव्यत्ययः । कानिचिन्निमित्तानि तथ्यानि सत्यानि नवति । केषांचित्तु निमित्ताना निमित्तवेदिना वा बुद्धिर्वैकल्यात्तथाविधक्षयोपशमाजानेन तन्निमित्तज्ञान वि

शास्त्र अने शिष्य ए क्याळे एम नविचारे तेमाटे ए असबध वचनना बोलनार माटे ए ने मिश्रजाव सहित जाणवा तथा साख्यदर्शनी एम कहेळे के आत्मा सर्वव्यापि ठे तथा अक्रियठे ए पण असमजस बोलेळे कारणके ए दर्शनवाला एम कहेळे के प्रकृतिने वियोगे मोहूळे जो एमठे तो आत्माने बधमोहूनो सझाव थाप्यो एम सिद्ध थयु का रणके प्रकृतिनो बध हतो तेनो वियोग थवाथी मोहू थयो एथी स्पष्ट मालम पडेळे के बंध मोहूनो सझाव थयो अने बंध मोहूना सझावने लीधे आत्मा सक्रियठे एउ एम नाज बोलवा उपरथी जणाथळे तो पोतानाज वचनथी जेतु स्थापन कथु तेने पोता नाज वचनथी उद्यापेळे एरीते मिश्रजाव सर्व दर्शनीर्तना जाणवो ए वर्णिका मात्र ल ख्युंठे (तेमुमुर्द्धोऽथ्याणुवार्ड के०) ते अक्रियावादी आदेदेऽने जे परवादीठे ते जैन मतानुसारीने अनेक हेतु दृष्टाते करी आकुल ठतो तेनो उत्तर आपवाने असमर्थ थाय सुमुर्द्ध एटले मूक सरखो थाय अर्थात् काऽपण बोली शके नही ते दर्शनी केवो जाणवो तोके अनानुवादी एटले जिनचापित वचन साजलीने पठी बोलवा असमर्थ एवो ठतो मान नावनेज अगीकार करेऽत्यर्थ हवे यद्यपि ते दर्शनीं जैनमतानुसारीने सन्मुख बोली नशके तथापि कदाग्रहे पड्या थका पोताना पकूनु स्थापन करे तेनीरीत कहेळे (समुपस्कसममेगपस्कके०) एम अमारो एक पकू ठे ते एम दुपकू जाणवो एट ले ए पकूना छु वखाण करिए ए अमारा पकूने त्रीजो कोऽ उद्यापी नशके एवो ए पकू उत्तमठे अही पूर्वापर विरोध वचनठे ते जाव पाठलना मिश्रजाव कहेवाथी कसुठे ए ड पस्क शब्दो अर्थेठे अथवा जे पोतानु खोडुं होय तेने साचु करे तेने उत्सन्नचापण कर वाने लीधे दुपकू एटले आजवमा तथा परजवमा विम्वना थाय ए पण डुपस्क शब्दो अर्थे ठे तथा ते परवादि जेवारे पोची नशके तेवारे (आहसुवलायतणचकम्म के०) ठ लायतन एटले ठले करी बोले ते ठल त्रण प्रकारनाठे एक वाकूठल, बीजो सामान्यठल अन त्रीजो उपचारठल एवा ठले करी बोलीने पोतानो एरु पकू स्थापन करे तथा कर्म एटले एक पकूादि स्थापन करवाने अर्थे बोले ॥ ५ ॥ (तेएवमस्कति के०) ते बौद्धादि क परवादीं सत्यमार्गने अजाणता मिथ्यात्व पमले आवखा थका असबध वचन बोले एवाते (अबुज्जमाणा के०) तत्वने अजाणता (विरुवरूवाणिअक्रियिवार्ड के०) विरु परुप नाना प्रकारना कुशाखनी ग्रहणणा कहे एवाते अक्रियावादि नास्तिकादिक मिथ्या त्वी ठे (जेमार्यस्तावहवेमणूसा के०) जेमनो मत ग्रहण करीने घणा मनुष्य मिथ्यात्वे मोह्या थका (नमतिससारमणोवदग्ग के०) अनत ससार परित्रमण करेळे ॥ ६ ॥

ले कहेवे ते पोताने अग्निप्राये लोकने जाणीने अमे यथावस्थित तत्त्वना जाणवैए ए वीरीते बोजीने क्रियातु स्थापन करेवे (तद्वातहासमणामाहुणाय के०) तथा तथा ए टले ते ते प्रकारे अर्थात् जेवा जेवा प्रकारनी क्रिया प्रवर्त्ते तेम तेम एटले तेवा तेवा प्रकारनु स्वर्ग नरकादिक फल पण जाणवु एरीते ते शाक्यादिकना भ्रमण ब्राह्मण क्रियायकोज सिद्धि कहेवे (सयकडणन्नकडचडुस्कं के०) तथाजे काऽ आ जगत् माहे डु ख सुखवे ते सर्व पोतानु करेलु तथा परनुं करेलु पण नथाय परतु सर्व नवितव्यतातु करेलुं थायवे हवे एमना मतनु निराकरण करेवे (आहसुविज्ञाचरणपमोस्क के०) तीर्थकर गणधरादिक विद्या एटले ज्ञान अने चरण एटले चारित्र एणेकरी मोक्षवे एट ले सत्तारीजीवोने ज्ञान अने क्रियानेसयोगे करी प्रकपं जैनमार्गे मोक्षवे एम कहेवे ॥ ॥ ११ ॥ (तेचरकुलोगसिद्धान्तगाय के०) ते तीर्थकर गणधरादिक केवावे तोके लो कमाहे चक्रुने स्थानकेवे तथा आ लोकने विपे नायक एटले स्वामि ठता (मग्गाणुसा संतिहितपयाण के०) आलोकने विपे पोताना प्रजालोकने आ नवे तथा परनवे हित कारी एवो सम्यक् धर्म मार्गे प्रकाजेवे (तद्वातहासासयमाहुलोएके०) तथा तथा एटले जेवा जेवा प्रकारे ए लोक पंचास्तिकायरूप ते इव्यास्तिक नयना अग्निप्राये शाश्वतो थाय तेवा तेवा प्रकारे कहे अथवा जेम जेम रागद्वेषनी वृद्धि तेम तेम सत्तारनी वृद्धि थाय एम कहे (जस्तीके०) जे सत्तारने विपे (पयासपगाढा के०) प्रजा एटले जीव ते राग द्वेषे व्याप्त ठता नाना प्रकारे रह्यावे (माणवके०) तो हे मानव तु एम जाण ॥ ११ ॥

॥ टीपिका— अथ क्रियावादिमतमाह । ये क्रियातएव मोक्षमिच्छन्ति तएवमाख्यां ति । स्वानिप्रायेण लोक स्थावरजगमात्मक समेत्य ज्ञात्वा किल वय यथावस्थितवस्तु ज्ञातारइत्यगोरुत्य सर्वमस्त्येवेति सनिश्चय कथयति । तथा तेन प्रकारेण यथायथा क्रिया तथातथा स्वर्गनरकादिफलमिति । ते भ्रमणास्तीर्थिकाब्राह्मणावा क्रियातएव सि द्धिमिच्छति । तथा यत्किंचित्सत्तारे डु ख तथा सुख च तत्सर्व स्वयमात्मनाऽन्येन कालेश्व रादिना । नचैतदक्रियावादे घटते । तत्र हि अक्रियत्वादात्मनोऽरुतयोरेव सुखडु खयो सन्नय स्यादिति । (तस्मादाहसु विज्ञाचरण पमोस्कंति) विद्याज्ञान । चरणक्रिया । ते वे अथपि विद्येते कारणत्वेन यस्येति समासरुत्वा अशीत्यादित्वान्मत्वर्थीयोचप्रत्यय । अ सौ विद्याचरणोमोक्ष । ज्ञानक्रियासाध्यइत्यर्थ । एवविध मोक्षमाहुस्तीर्थीरुदादयः ॥ ११ ॥ ते तीर्थकरादयः आहस्मिन् लोके चक्रुर्लोचनतुल्यइत्यर्थ । ते लोके नायका प्रधाना । तुर्विशेषणे । मार्ग ज्ञानादिक प्रजाना हित प्राणिनामनर्थवारक सज्जतिप्रापक चानुज्ञापं ते कथयति तथा तथा शाश्वत लोक सत्तारमाहुर्जिना । यथायथा मिथ्यात्ववृद्धि ।

जातकशतानि च बुद्धस्थोपदिशति । तथा । मातापितरौ हत्वा बुद्धशरीरे च रुधिरमुत्पा-
 द्य ॥ अर्हं ह्यं च कृत्वा स्तूपं निज्वा च पचैते ॥ १ ॥ निरतरमावीचिनरक यात्येवमादिक
 म्यागमस्य सर्वशून्यत्वे प्रणयनमयुक्तिसंगत स्यात् । तथा । जातिजरा मरणरोगशोकोत्तम
 मध्यमाधमत्वानि च नस्यु । एष एव च नानाविधकर्मविपाकोजीवास्तित्व कर्तृत्व कर्म
 वत्त्व चावेदयति । तथा । गवर्धनगरतुल्या, माया स्वप्नोपपातधनसदृशा ॥ मृगतृष्णानीहारा
 बुचिङ्कालातचक्रसमाऽति जापणाञ्च स्पष्टमेव मिश्रीजावोपगमन बौद्धानामिति । यदि
 वा नानाविधकर्मत्रिपाकान्युपगमाल्लेपा व्यत्ययएवेति । तथाचोक्त । यदि शून्यस्तव पक्षो,
 मत्पक्षनिवारक कथं भवति ॥ अथ मन्यसे न शून्यस्तथापि मत्पक्षएवासावित्यादि । त
 देव बौद्धा पूर्वोक्तया नीत्या मिश्रीजावमुपगतानास्तित्व प्रतिपादयतोऽस्तित्वमेव प्रति
 पादयन्ति । तथा साख्याऽपि सर्वव्यापितया अक्रियमात्मानमन्युपगम्य प्रकृतिवियोगा
 न्मोक्षतद्भाव प्रतिपादयतस्तेप्यात्मनोऽव मोक्ष च स्ववाचा प्रतिपादयति । ततश्च बंध
 मोक्षतद्भावे सति स्वकीयया गिरा सक्रियत्वे गृह्यते सत्यात्मनः सन्मिश्रीजाव व्रजति य
 त्तेन क्रियामतरेण वयमोक्षो घटेते । बाशब्दादक्रियत्वे प्रतिपाद्ये व्यत्ययएव सक्रियत्व
 तेषा स्ववाचा प्रतिपाद्यते । तदेव लोकायतिका सर्वं जावान्युपगमेन क्रियाजाव प्रतिपा
 दयति । बौद्धाश्च कृष्णिकत्वात्सर्वशून्यत्वाच्चाक्रियामेवान्युपगमयत स्वकीयागमप्रणयनेन
 चोदिता सत सन्मिश्रीजाव स्ववाचैव प्रतिपाद्यते । तथा साख्याश्चाक्रियमात्मानमन्युप
 गमंतोर्बंधमोक्षतद्भाव च स्वान्युपगमेनैव सन्मिश्रीजाव व्रजति । व्यत्यय चैतत्प्रतिपादि
 तं । यदिवा बौद्धादि कश्चित्स्याद्वादिनासम्यग्चेतुदृष्टातैर्व्याकुलीक्रियमाण सन् मन्यु
 त्तरे दातुमसमर्थोऽयत्किंचन जापितया (मुमुर्होऽस्ति) गजदजापित्वेनाऽव्यक्तजापी भवति ।
 यदिवा प्रारुतशय्या णादसत्त्वाच्चायमर्थोऽप्युच्यते । तद्यथा । सूकादपि सूकोमूकसूकोज
 वति । एतदेव दर्शयति । म्यादादिनोक्तं साधनमनुवादितु शीलमस्येत्यनुवादी तत्प्रतिपे
 धादननुवादी सहेतुनिर्व्याकुलितमनामौनमेव प्रतिपाद्यतइति जाव । अनुजाप्य च प्रति
 पक्षसाधन तथाऽद्रूपयित्वा च स्वपक्षं प्रतिपादयति । तद्यथा । इदमस्मद्वन्युपगतं दर्शन
 मेक पक्षोऽस्येति एकपक्षमप्रतिपक्षतयैकांतिकमविरुद्धार्थानिधायितया निष्प्रतिबाध पूर्वा
 पराविरुद्धमित्यर्थः । इदं चैवजुतमपि सदित्याह । द्वैपक्षावस्येति द्विपक्ष सप्रतिपक्षमनै
 कांतिक पूर्वापरविरुद्धार्थानिधायितयाऽविरोधिवचनमित्यर्थः । यथाच, विरोधिवचनत्वं
 तेषा तथा प्राग्दर्शितमेव । यदि त्वेतदस्मदीय दर्शन द्वैपक्षावस्येति द्विपक्षं कर्मवधनिर्ज
 रण प्रतिपक्षद्वयसमाश्रयणात् । तत्समाश्रयणं चेहामुत्र वेदना चौरपारदारिकादीना
 मिव । तेहि करचरणनासिकादिकामिदैव पुष्पकटपां स्वकर्मेणोविडंबनामनुभवत्यमुत्र
 च नरकादौ तत्फलज्जूता वेदना समनुभवन्तीति । एवमन्यदपि कर्मोपयवेयमन्युपगम्य

तथागतास्तीर्थकरत्वं केवलज्ञानं च गता श्रमणा साधवोत्राहणा सयताऽसंयता ।
लौकिकी वाचोयुक्तिः । किन्तूतास्ता एवमाख्यातीति संबंधः । तथातयेति वा कचित्पा
ठम् । यथायथा समाधिमागोव्यवस्थितस्तथातथा कथयन्ति । एतच्च कथयन्ति । यथा
यत्किंचित्ससारातर्गतानाममुमता इव समसातोदयस्वजाव तत्प्रतिपक्षनूतं च सातोदया
पादितं सुखं तत्स्वयमात्मनाकृतं नाभ्येन कालेश्वरादिना कृतमिति । तथा चोक्तम् ।
सर्वो पुत्रकयाण, कम्माण पावणं फलविवाग ॥ श्रवराहे सुगुणेषु य एभिन्नमि
त्तं परो ह्यो ॥ १ ॥ एतच्चाहुस्तीर्थकरणवरादयः । तद्यथा । विद्या ज्ञानं चरणं चा
रित्रं क्रिया तत्प्रयोनोमोक्षस्तमुक्तवतो न ज्ञानक्रियान्या परस्परनिरपेक्षान्यामिति । तथा
चोक्तम् । क्रिया च सज्ञानवियोगनिष्फला क्रियाविहीना च विज्ञोऽप्रसपदः ॥ निरङ्गताह्ने
शसमूहशतये, त्वया गिवाया लिखितेव पश्यति ॥ १ ॥ ११ ॥ किंच (तेचक्रुलोगति
हेत्यादि) ते तीर्थकरणवरादयोऽतिशयज्ञानिनोऽस्मिन् लोके चतुरिव चक्रुर्वन्ति
ते । यथाहि चक्रुर्योग्यदेशावस्थितान् पदार्थान् परिचिन्तयन्ति । एव तेऽपि लोकस्य यथा
वस्थितपदार्थाविष्करणं कारयन्ति । यथाऽस्मिन् लोके ते नायका प्रवृत्ताः । तुल्यो
विशेषो । सङ्गपदेशदानतोवा नायका इत्येतदाह । मार्गज्ञानादिकं मोक्षमार्गं श्रुतशक्त
ति कथयन्ति प्रजायत इति प्रजा प्राणिनस्तेषां विज्ञूतः । हितं सज्जतिप्रापकमनर्थनिवार
कः । किंच चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके पंचास्तिकायात्मके वा येन प्रकारेण इव्यास्तिकनया
निप्रायेण यदस्तु शाश्वतं तद्यथा आहुरुक्तवत् । यद्विवा लोकोपे प्राणिगणं ससारां
तर्वन्ति यथायथा शाश्वतोऽभवति तथातयेवाहुः । तद्यथा । यथायथा मिथ्यादर्शनानिवृ
द्धिस्तथातथा शाश्वतोलोकः । तथाहि । तत्र तीर्थकराहारकवर्ज्या सर्वे एव कर्मवधा स
नाभ्यत इति । तथाच महारजादिनिश्चतुर्नि स्थानैर्जीवानरकापुष्कं यावन्नवर्तयन्ति ताव
त्ससारानुष्ठेद इति । अथवा यथायथा रागद्वेषादिवृद्धिस्तथातथा ससारोपि शाश्वत इ
त्याहुः । यथायथा च कर्मोपचयमात्रा तथातथैव ससारानिवृद्धिरिति । इष्टमनोवाक्का
यानिवृद्धौ वा ससारानिवृद्धिरवगतव्या । तदेव ससारस्यानिवृद्धिर्नवति । यथाऽस्मिन्
ससारे प्रजायत इति प्रजायतव हे मानव । मनुष्याणामेव प्रायशः पदेशार्हत्वात्मानव
ग्रहणः । सम्यग्गनारकतिर्यङ्गनरामरजेदेन प्रगाढा प्रकर्षेण व्यवस्थिता इति ॥ १२ ॥

जे रक्कसा वा जमलोइया वा, जे बासुरा गधवा य काया ॥

आगासगामी य पुढोसिया जे, पुणोपुणो विप्परिया सुवति ॥

॥ १३ ॥ जमाहु उह सलिल अपारग, जाणाहि ए जवगदणं इ

मोक्ष ॥ जसी विसन्ना विसयंगणाहि, इहउ वि लोय अणुसचरति ॥ १४ ॥

अर्थ-हवे सर्व शून्यवादिनो जेद कहेते ते शून्यवादी एम कहेते के समस्त लोक प्रतिष्ठ जगत्प्रदीप समान एवो (एण्डो के०) सूर्य नथी बली ते सूर्य (एण्डो के०) उगतो नथी तथा (एण्डो के०) अस्तपण थातो नथी ए जे वेदीप्यमान सूर्य ममल देखायते ते मात्र चित्तनो भ्रम जाणवो मृगहृषा समान ए सर्व भ्रमते तथा (एचडिमावडति हीयती के०) चड्मान्नी कला वृद्धि पामती नथी तेम हीन पण थती नथी एटले युक्त पद्धादिने विषे जे वृद्धि प्रमुख चड्मान्नी देखायते ते सर्व भ्रम ते (वा के०) अथवा तथा (सजिला के०) नदीना पाणी ते (एतदति के०) नथी श्रवता एटले नदीन्हादिक पण नथी तथा (एवयतिवाया के०) वायरो पण वातो नथी (वजोणियतो कसियो डुलोए के०) तो डु इति निश्रे ए लोक सपूर्ण वध्यसमा न अर्थ शून्य ते अर्थात् ए जगत्तमां काडज नथी जे काड देखायते ते सर्व स्वप्नेज्जाल समान जाणवु ॥ ४ ॥ (जहाहि अथेसह जोतिणावि के०) जेम जाति अथ एटले नेत्रहीन पुरुष दीपे करी सहित उता पण (हीणणेचे के०) हीननेत्रपणाने लीधे (रूवाड के०) रूपाटिक जे घटपटादिक विद्यमान पदार्थोते तेने (एोपस्तति के०) देखी शके नही (सतपिते एवमकिरियार्ड के०) तेम ते अक्रियावादिउमा उतिकि या विद्यमान उता पण ते (किरिय के०) क्रियाने (निरुद्धपन्ना के०) जेमनी प्रज्ञा एटले बुद्धिनिरोध यड्ते अर्थात् बुद्धिहीन एवाते अक्रियावादी लोको पोतामा क्रिया विद्यमान उता पण तेने (एपस्ततिके०) मिथ्यात्वादिक दोषेकरी नथी देखता ॥ ५ ॥

॥ दीपिका-आदित्योनोऽज्जति नास्तमेति । कोर्थ । आदित्यएव तावन्न विद्यते कु तस्तस्योजनमस्तगमन च । यच्चेद ज्वलनेजोमडलं दृश्यते तद्भातमतीना दिचइप्र तिजासमृगट्पानुत्थमिति । तथा न चड्मावर्धते हीयते वा सजिलानि पर्वतनिर्जरेन्यो न स्पन्दते न स्ववति वातान वाति । किबहुना रुक्म सपूर्णोप्यप लोकोवध्योर्थशू न्योनियतोनिश्चितोनावरूपइत्यर्थे । सर्वमिदं यड्पलन्यते तन्मायास्वप्नेज्जालप्रायमि ति ॥ ४ ॥ यथाह्यथोजात्यथ पश्चाद्वा हीननेत्रोगतचर्कधटपटादिरूपाणि ज्योतिषा प्रदीपादिनाऽपि सहवर्तमानोन पश्यति । एवतेप्यक्रियावादिन सदपि घटपटादिक वस्तु न क्रिया चास्तित्वादिका परिस्पदादिका वा न पश्यति । यतोनिरुद्धायाज्ञादिता प्रज्ञा ज्ञान येपाते निरुद्धप्रज्ञा अतएव ते न जानतीति ॥ ५ ॥

॥ टीका-पुनरपि शून्यमताविर्भावनायाह । (एण्डो वईत्यादि) सर्वशून्यवादि नोह्यक्रियावादिन सर्वोप्यह्यमादित्योजनमादिकामेव क्रिया तावन्निरुधतीति दर्शयति । आदित्योहि सर्वजनप्रतीतो जगत्प्रदीपकटपोदिवसादिकालविजागकालकारी सएव तावन्न

प्राधान्यस्यापनार्थं । तथा काया पृथिवीकायादयः पडपि गृह्यन्तइति । पुनरन्येन प्रकारेण सत्वान्संजिघृक्षुराह । ये केचनाकाशगामिनः संप्राप्ताकाशगमनलब्धयश्चतुर्विधदेवनिकायविद्याधरपङ्क्तिवायवः । तथा येच पृथिव्याश्रिताः पृथिव्यस्तेजोवायुवनस्पतिदित्रिचतुःपचेद्दिशास्ते सर्वेऽपि स्वकृतकर्मणि पुनः पुनर्विविधमनेकप्रकारपर्यासपरिक्षेपमरहद्घटीन्यायेन परित्रमणमुपसामीप्येन याति गच्छन्तीति ॥ १३ ॥ किंचान्यत् । (जमादुरित्यादि) । यः सत्सारसागरमादुरुकवतस्तीर्थिकरगणधरादयः । तदिदं कथमाहुः स्वयञ्चरमणसलिलौघवदपारः । यथा स्वयञ्चरमणसलिलोघोन केनचिज्जलचरेण स्थलचरेण वा लघयितुं शक्यते एवमयमपि सत्सारसागरः सम्यग्दर्शनिनमतरेण लघयितुं न शक्यतइति दर्शयति । जानीहि अवगच्छ । एमिति वाक्यालंकारः । नवगहनमिदं चतुरशीतियोनिजह्मप्रमाणं यथासन्नवः सख्येयाऽसख्येयानतस्थितिकं दुःखेन मुच्यतइति छुर्मोक्षं दुःस्तरमस्तिवादिनामपि किंपुनर्नास्तिकानां । पुनरपि नवगहनोपलक्षितं सत्सारमेव विशिनष्टि । यत्र यस्मिन् सत्सारे सावद्यकर्मानुष्ठायिनः कुमार्गपतिताश्च सत्समवसरणग्राहिणो विपस्नाश्च वसक्ता विषयप्रधानाश्च गनाविषयागनास्तान्जिर्यदि वा विषयाश्चागनाश्च विषयागनास्तान्निर्वशीरुताः सर्वत्र सदनुष्ठाने ऽवसीदति तएव विषयागनाविकेः पचके विपस्नादिधाप्याकाशश्रितं पृथिव्याश्रितं च लोकं यदि वा स्थावरजगमलोकमनुसरति गच्छति । यदि वा दिधापि लिंगमात्रप्रव्रज्य याऽविरत्याचरागद्वेषान्या वा लोकं चतुर्वंशरज्ज्वात्मकं स्वकृतकर्मप्रेरिताश्चतुःसचरति ब्रह्मस्यतइति ॥ १४ ॥

न कम्मणा कम्म खवेति बाला, अकम्मणा कम्म खवेति धीरो ॥ मेधाविणो लोचनमया वतीता, पाठातरे (लोचनजयावतीता) सतोसिणो नोपकरंति पाव ॥ १५ ॥ ते तीयउष्णन्नमणा गयाइ, लोगस्स जाणति तद्वा गयाइ ॥ पोतारो अन्नेसि अणन्नणेया, बुद्धा दु ते अंतकडा नवति ॥ १६ ॥

अर्थ—(न कम्मणा कम्म खवेति बाला के०) अज्ञानी एवो मिथ्यामतिवाङ्मुं जीव कर्मजे सावधारज तेणे करी पूर्वकृतकर्मने खपावे नही परतु साहमा नवा कर्मनु बध करे (अकम्मणा कम्म खवेति धीरा के०) आश्रवने सर्व प्रकारे रोधन करवा यकी सैलेसी करणावस्थाये धीर एटले महासत्त्ववत एवो पुरुष कर्मने खपावेठे (मेधाविणो लोचनमयावतीता के०) जे मेधावि एटले पणित महानुभाव होय ते लोचनमय एटले परिग्रह तेयकी अतीत एटले रहित होय (सतोसिणो नोपकरंति पाव के०) एम सतोपी ठ तो पाप नकरे ॥ १५ ॥ जे पुरुष एवा होय ते केवा थाय ते कहेठे (तेतीयउष्णन्नमणा गयाइ के० ते) श्रीवीतराग अतीत, अनागत अने वर्तमान ए त्रणे काल आश्री

तिन. पदार्थान् कस्तलामलकन्यायेन पश्यन्ति । समस्तश्रुतज्ञानिनोपि आगमबलेनातीतानागतानर्थान विदति । येऽप्यन्येऽष्टागनिमित्तपारगास्तेपि निमित्तबलेन जीवादिपदार्थपरिच्छेद विदधति ॥ ८ ॥

संवत्तर सुविणं लक्ष्णं च, निमित्तदेहं च उपाड्य च ॥ अष्टंगमेयं बहवे अहिता, लोगसि जाणंति अणागताऽं ॥ ९ ॥ केऽनिमिता तद्विया जयंति, केसि च तं विण्णडि एति णाण ॥ तेविज्जनाव अणहिज्जमाणा, आदसु विज्जापरिमोक्खमेव ॥ पाठातरे ॥
(जाणाम् लोगंसि वयति मदा ॥ १० ॥

अर्थ—(संवत्तर के०) ज्योतिषग्रंथ (सुविण के०) स्वप्न शुभाशुचना शास्त्र (लक्ष्ण के०) श्रीवत्सादिक लक्ष्ण सामुद्रिक शास्त्र तेच शब्द यकी अन्यंतर जेवरूप पण जाणवा तथा (निमित्त के०) निमित्त प्रसिद्ध शकुनादिक शास्त्र जाणवा (देहं के०) देहना लक्ष्ण मत्स तिलकादिक जाणवा (उपाड्य के०) उत्पात ते भूमिकपादिकनी सूचनाकरनार शास्त्र एम (अष्टंगमेयबहवेअहिता के०) अष्टागनिमित्तनु घणा लोक पठन करीने अर्थात् अष्टागनिमित्त जणीने (लोगसिजाणतिअणागताऽं के०) आलोकने विपे अतीत अनागतादिक वस्तुने जाणोळे तेदलुं पण ए ग्रन्थवादी जाणता न थो जेम कोऽसनिपाती यथातथ्य वस्तुने उजखे नही तेना दृष्टाते ए ग्रन्थवादी पण जाणीजेवा ॥ ९ ॥ तेमा वली (केऽनिमितातद्वियानवति के०) कोऽएक निमित्तियार्थे पोताना मुख यकी निमित्त प्रकाश्या थको तेनो निमित्त जेम कहे तेमज आयळे एटले साचो आयळे वली (केसिचतविण्णडि एति णाण के०) कोऽकनो निमित्तादि ज्ञान विपर्यासपणाने पामेळे एटले विघटेळे तथा (तेविज्जनावअणहिज्जमाणा के०) ते एवी विद्याना जावनो अन्यास कखा विना एटले एवी विद्याने अण जण्या थका कहेळे के (आदसुविज्जापरिमोक्खमेव के०) अथवा पाठातरे (जाणाम् लोगसिवयतिमदाके०) कोऽएक मठ एटले मूर्ख एवा अक्रियावादी प्रमुख एमज कहेळेके अमेज आलोक माहे अगोप एटले समस्त जावने जाणीये ठेये ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सावत्सर ज्योतिष । स्वप्नप्रतिपादकोग्रथ. स्वप्न । लक्ष्ण श्रीवत्सादिक । निमित्त शकुनादिक । देहं नव दैह मपतिलकादि । उत्पाते नयमौत्पातिकमुद्रकापातविग्दा हादिकमित्यादि । अष्टागनिमित्त । यथा नौम १ उत्पात २ स्वप्न ३ आतरिहं ४ आग ५ स्वर ६ लक्ष्ण ७ व्यजनमित्येव नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुनिर्गत मुखेऽखादिसूचक नि

तीत्यतश्चाह । (तेतीयइत्यादि) ते वीतरागाद्यत्पकपायावा लोकस्य पचास्तिकायात्मक
म्य प्राणिलोकम्य वाऽतीतान्यन्यजन्माचरितानि उत्पन्नानि वर्तमानावस्थायीन्यनागतानि
च नवातरजावीनि सुखदुःखादीनि तथागतानि यथावस्थितानि तथैवाऽवितथं जानं
ति न विजगद्भानिनश्च विपरीत पश्यति । तथाहि । आगम । अणगारेण जतेमाई मि
त्तादिही रायगिहेण थरेसमोदए वाणारसीए नयरीए रुवाइ जाणाइ पासइ जावसे दं
सणे विवक्का से जवतीत्यादि । ते चातीतानागतवर्तमानज्ञानिन प्रत्यक्षज्ञानिनश्चतुर्दशपू
र्वविदोवा ऽप्रत्यक्षज्ञानिनोऽन्येषा ससारोत्तिरीप्णा नव्याना मोक्षं प्रति नेतार सद्गुपदे
ग प्रत्युपदेष्टारोभवति । नच ते स्वयबुद्धत्वादन्येन नीयते नत्वावबोध कार्यतइत्यनन्य
नेपाहिताहितप्राप्तिपरिहारप्रति नान्यस्तेषा नेता विद्यतइति जाव । ते च बुद्धा स्वय
बुद्धास्तीर्थकरणधरादय । दुग्धश्च शब्दार्थे विशेषणेच । तथाच प्रदर्शितएव । तेच न
वातकरा ससारोपादानचूतस्य वा कर्मणोत्तकराभवतीति ॥ १६ ॥

ते एव कुवति ए कारवति, चूताहिसकाइ डुगुठमाणा ॥ सयाजता विष्णु
एवंति धीरा, विस्मृति धीरा पाठातरे (विस्मृतिवीरा) य हवति एगो
॥ १७ ॥ म्हरेय पाणे बुद्धेय पाणे, ते आत्तउ पासइ सबलोए ॥

उवे हती लोगमिणं महत्तं, बुद्धेऽपमत्तेसु परिवएक्का ॥ १८ ॥

अर्थ-हवे तेमनी क्रिया केवी होय ते कहेवे (ते के०) ते वीतराग सम्यक् ज्ञानी
ते सावधानुष्ठानरूप एवी जे (चूताहि सकाइ डुगुठमाणा के०) चूत एटले प्राणी
तेनी हिसानी शकाये डुगठित एटले प्राणीनी हिसाने निदता थका (एवकुवति के०)
पोते हिसा करे नही तथा (एकारवति के०) अन्य पाशे हिसा करावे नही उपल
क्षण थकी जे हिसा करतो होय तेने अनुमोदे नही तेमज मृषा पोते बोले नही
बीजा पाशे बोलावे नही तथा बोलताने अनुमोदन आपे नही एरीते सर्व पचमहा
व्रताने सदाकाल पाळे एम (सयाजता के०) सर्व काल यत्नवत एटले पाप थकी नि
वर्त्ते (विष्णुवतिधीरा के०) समयने विपे नम्र होय विनयवत होय एवा धैर्यवत
शुनट तुय उतो समयरूप जूमिने विपे कर्मरूप शुनटोने जीतवा समर्थ एवो (विस्मृतिधी
रायहवति एगोके०) कोइएक शुद्ध सम्यक् मार्ग जाणी वैर्यवत शूरवीर थाय ते परीसहा
दिकने जीते ॥ १७ ॥ हवे शु जाणीने सावधानुष्ठान नकरे ते कहेवे (म्हरेयपाणे
बुद्धेयपाणे के०) म्हरा एटले बालक ते अही पृथिविकायादिक तथा बेडीयादिक जघु
जातीना जीवो लेवा तेपण जीवते अने बुद्धेय एटले महोटा हस्ति प्रमुख ते पण जी
वते एवुं जाणीने (तेआचउपासइ सबलोए के०) ते सद्गुजीवने सर्व चौड रज्वात्मक

तिन पदार्थान् करतलामलकन्यायेन पश्यन्ति । समस्तभुतज्ञानिनोपि आगमवदनेना
तीतानागतानर्थान् विदति । येऽप्यन्येऽष्टागनिमित्तपारगास्तेपि निमित्तबलेन जीवादि
पदार्थपरिच्छेद विदयति ॥ ८ ॥

संवत्सर सुविणं लक्ष्णं च, निमित्तदेहं च उपाडयं च ॥ अष्टग
मेयं बह्वे अहिता, लोगसि जाणंति अणागताऽ ॥ ९ ॥ केई
निमित्ता तद्विया ज्वंति, केसि च तं विण्णडिण्णि एण ॥ तेविज्झ
जाव अण्हिज्झमाणा, आहसु विज्झापरिमोक्खमेव ॥ पाठातरे ॥
(जाणाम् लोगसि वयति मदा ॥ १० ॥

अर्थ—(संवत्सर के०) ज्योतिषयथ (सुविण के०) स्वप्न गुणागुजना शास्त्र (लक्षणके०)
श्रीवत्सादिक लक्षण सामुद्रिक शास्त्र तेच शब्द थकी अन्यतर चेदरूप पण जाणवा
तथा (निमित्त के०) निमित्त प्रसिद्ध शकुनादिक शास्त्र जाणवा (देहके०) देहना
लक्षण मत्स तिलकादिक जाणवा (उपाडयच के०) उत्पात ते जूमिकपादिकनी
सूचनाकरनार शास्त्र एम (अष्टगमेयबह्वेअहिता के०) अष्टागनिमित्ततु घणा लोक
पठन करीने अर्थात् अष्टागनिमित्त जणने (लोगसिजाणतिअणागताऽ के०) आलो
कने विषे अतीत अनागतादिक वस्तुने जाणेठे तेदलुं पण ए शून्यवादी जाणता न
थो जेम कोऽ सनिपाती यथातथ्य वस्तुने उजखे नही तेना दृष्टाते ए शून्यवादी पण
जाणीजेवा ॥ ९ ॥ तेमा वली (केईनिमित्तातद्वियान्वति के०) कोऽएक निमित्तियाये
पोताना मुख थकी निमित्त प्रकाश्या थको तेनो निमित्त जेम कहे तेमज थायठे एट
ले साचो थायठे वली (केसिचतंविण्णडिण्णि एण के०) कोईकनो निमित्तादि ज्ञान
विपर्यागपणाने पामेठे एटले विघटेठे तथा (तेविज्झजावंअण्हिज्झमाणा के०) ते ए
वी विद्याना जावनो अन्यास कखा विना एटले एवी विद्याने अण जण्णा थका केहेठे
के (आहसुविज्झापरिमोक्खमेव के०) अथवा पाठातरे (जाणाम् लोगसिवयतिमदाके०)
कोऽएक मदा एटले मूर्ख एवा अक्रियावादी प्रमुख एमज कहेठेके अमेज आलोक माहे
अगोप एटले समस्त जावने जाणीये ठैये ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सावत्सर ज्योतिष । स्वप्नप्रतिपादकोग्रथ स्वप्न । लक्षण श्रीवत्सादिक ।
निमित्त शकुनादिक । देहे जव देह मपतिलकादि । उत्पाते नमौत्पातिकमुत्पातातविग्दा
हादिकमित्यादि । अष्टागनिमित्त । यथा नौम १ उत्पात २ स्वप्न ३ आतरिद्धं ४ आग ५
स्वर ६ लक्षण ७ व्यजनमित्येव नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुनिर्गत मुखऽ खादिसूचक नि

पुनस्तानि जूतानि यद्वंकयाऽरजं जुगुप्सन्ति संतइत्येतद्वाशक्याह । (उद्वहरेयइत्यादि)
 ये केचन उद्वहरेति लघव कुत्वादय सूक्ष्मावा ते सर्वेपि प्राणा प्राणिनोये च वृक्षा
 वादरशरीरिणस्तान्सर्वानप्यात्मतुल्यान् आत्मवत्पश्यति नर्वस्मिन्नपि लोके यावत्प्रमा
 ण मम तावदेव कुथोरपि यथावा मम इ स्वमननिमतमेव सर्वलोकस्थापि सर्वेषामपि
 प्राणिना इ स्वमुत्पद्यते इ स्वाईदजति । यथाचागम । पुढविकाएण जते अकंते समाणे
 केरिसय वेयण वेइइत्याद्या सूत्रालापकाइति मत्वा तेषि नाक्रमितव्यान सघट्टनीया
 इत्येव य पश्यति तथा लोकमिम महातमुत्प्रेक्षने पइजीवसूक्ष्मावादरजेदैराकुल
 त्वान्महात । यद्विवाऽनादिनियनत्वान्महान् लोक । तथाहि । कालतो नव्याअपि केचन
 सर्वेणापि कालेन न सेत्स्यतीति । यद्यपि इव्यत पइइव्यात्मकत्वात् क्षेत्रतश्चतुर्दशर
 क्षुप्रमाणतया सावधिकोलोकस्तथापि कालतो जावतश्चानाद्यनियनत्वात्पर्यायाणा चा
 नतत्वान्महान् लोकस्तमुत्प्रेक्षतइति । एवच लोकमुत्प्रेक्षमाणो बुद्धोऽवगतव्य । सर्वा
 णि प्राणिस्थानान्यगाश्वतानि तथा नात्रापसदे ससारे सुखलेशोप्यस्तीत्येव मन्यमानो
 ऽप्रमत्तेषु सयमानुषादिषु मध्ये तथानूतएव परिसमताद्भजेयद्विवा बुद्ध सन् प्रमत्तेषु
 गृहस्थेषु अप्रमत्त सन् सयमानुषाने परिव्रजेदिति ॥ १८ ॥

जे आयाउं परउं वा वि णवा, अलमण्णो होति अलं परेसि ॥
 त जोऽनूत च सया वसेक्का, जे पाउ कुक्का अणुवीति धम्म ॥ १९ ॥
 अत्ताण जो जाणति जो य लोण, गइ च जो जाणइ णागइ चा ॥
 जो सासयं जाण असासयं च, जाति मरण च जणोववायं ॥ २० ॥

अर्थ—(जे आयाउं परउं वा वि णवा के०) जे कोइ पोताना आत्माने तथा परना आ
 त्माने नम्यक् प्रकारे जाणे एटले जेवीरीते पोताना आत्माने जाणे तेवीरीते परना आ
 त्माने पण जाणे (अलमण्णो होति अल परेसि के०) ते पुरुष पोताने उद्वरवाने
 समर्थ होय अने बीजाने पण उद्वरवाने समर्थ थाय (तजोऽनूत च सया वसेक्का के०)
 ते ज्योतिनूत प्रकाशवान चइदित्य प्रदीपसमान गुरुने जाणीने सर्व काले सेवे (जेपा
 उकुक्का अणुवीति धम्म के०) जे विचारिने श्रीवीतराग जापित धर्मेना स्वरूपने नम्यक्
 प्रकारे करी प्रगट करे ॥ १९ ॥ (अत्ताण जो जाणति जो य लोण के०) जे पोताना आत्माने
 नम्यक् प्रकारे जाणे जे लोका लोकनु स्वरूप जाणे (गइ च जो जाणइ णागइ के०) जे जीवनी
 गति आगति जाणे अथवा चारे गतिनु स्वरूप जाणे तथा अनागतनु स्वरूप जाणे एटले
 ज्या गयो थको जीव फरी न आवे एवी जे मोक्षगति तेना स्वरूपने जाणे (जो सासय जाणथ

पर्याप्त व्यत्ययमेति । आर्हतानामपि निमित्तव्यनिचार समुपलभ्यते किंपुनस्तीर्थिका
ना । तदेव निमित्तशास्त्रस्य व्यनिचारमुपलभ्यते ऽक्रियावादिनोविद्यासद्भावमनधीयाना
सतोनिमित्तं तथा चान्यथा च जवतीति मत्वा ते (आहसुविज्ञापलिमोक्षमेव) विद्या
या श्रुतस्य व्यनिचारेण तस्य परिमोक्ष परित्यागमादुरुक्तवत् । यद्विद्या क्रियायाश्च
जायाद्विद्यया ज्ञानेनैव मोक्ष सर्वकर्मच्युतिलक्षणमादुरिति । कचिच्चरमपाठस्यैव पाठ
(जाणासुलोगसिवयतिमदति) विद्यामनधीत्यैव स्वयमेव लोकमस्मिन् वा लोके जाया
न् स्वयं जानीमएव मदाजडावदति । नच निमित्तस्य तथ्यता । तथाहि । कस्यचित्क
चित्कृतेऽपि गृह्यत कार्यसिद्धिदर्शनाद्भक्तुनसद्भावेपि कार्यविधातदर्शनादतोनिमित्तबले
नादेशविधाधिना मृपावाटएव केवजमिति । नैतदस्ति । नहि सम्यगधीतस्य श्रुतस्यार्थे
विस्वावदोऽस्ति । यदपि पदस्थानपतितत्वमुद्धोष्यते तदपि पुरुषाभितक्षयोपशमवशेन ।
नच प्रमाणानासव्यनिचारे सम्यक्प्रमाणव्यनिचारागका कर्तुं युज्यते । तथाहि । मरु
मरीचिकानिचये जलग्राहि प्रत्यक्षं व्यनिचरतीति कृत्वा किसत्यजलग्राहिणोपि प्रत्यक्ष
स्य व्यनिचारोयुक्तिमगतोजवति । नहि मशकवर्तिरग्निसिद्धावुपदिश्यमाना व्यनिचारि
णीति सत्यधूमस्यापि व्यनिचारोनहि सुविवेचितकार्यकारण व्यनिचरतीति । ततश्च प्र
मातुरयमपराधोन प्रमाणस्यैव सुविवेचित निमित्त श्रुतमपि न व्यनिचरतीति । यश्च
कृतेपि कार्यसिद्धिदर्शनेन व्यनिचार शक्यते सोऽनुपपन्न । तथाहि । कार्याकृतात्
कृतेपि गृह्यत कार्यसिद्धि सापातरालेतरशोचननिमित्तबलात्सजातेत्येवमवगतर्थ्य ।
शोचननिमित्तप्रस्थितम्यापीतरनिमित्तबलात्कार्यव्याघातश्चि । तथाच श्रुति । किल बु
द्धे स्वशिष्यानाहूयोक्तवान् यथा द्वादशवार्षिकमत्र दुर्निहं नविष्यतीत्यतोदेशातराणि
गृह्यत यूय ते तद्वचनाद्गृह्यतस्तेनैव प्रतिषिद्धयथा मागृह्यत यूयमिहाद्यैव पुण्यवान् म
हासत्त्व सजातस्तत्प्रजावात्सुजिह्व नविष्यति । तदेवमतरा परनिमित्तसद्भावाच्च द्यनि
चारशक्येति स्थित ॥ १० ॥

ते एवमस्कंति समिच्च लोगं, तद्वा तद्वा समणा माहणा य ॥

सय कडं एन्नकड च छुक्क, आहसुविज्ञा चरण पमोक्षं ॥ ११ ॥

ते चकुलोगसिद्ध एयागा उ, मग्गाणुसासति हितं पयाण ॥ त

द्वा तद्वा सामयमाहु लोए, जसी पया माणव संपगाढा ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे क्रियावादीनो मत द्रूपवेष्टे (ते एवमस्कतिसमिच्चलोग के०) जे एकली
मात्र क्रिया करवा थकीज मोक्षनी वाठना करेते ते क्रियावादि एवीरीते आख्याति एट

क्रिया ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (अन्ताणमित्यादि) योह्यात्मानं परलोकयाधिनं शरीरा
 द्यतिरिक्तं सुखदुःखाधार जानाति यश्चात्महितेषु प्रवर्तते सञ्चात्मज्ञोभवति । ये
 न चात्मा यथावस्थितस्वरूपोऽहप्रत्ययग्राह्यो जिज्ञातोभवति तेनैवायं सर्वोपि लोक
 प्रवृत्तिनिवृत्तिरूपो विदितोभवति स एव चात्मज्ञोस्तीत्यादिक्रियावाद नापितुमर्हतीति
 द्वितीयवृत्तातस्य क्रिया । यश्च लोक चराचर वैशाखस्थानस्थकटिस्थकरयुग्मपुरुषा
 कारचशब्दादलोक चानताकाशास्तिकायमात्र जानाति । यश्च जीवानामागतमागमनं
 कुत समागतानारकास्तिर्य्यचोमनुष्यादेवा कैर्वा कर्मनिर्नारकादित्वेनोत्पद्यंत इत्येवं यो
 जानाति । तथाऽनागत चाऽनागमन च कुत्र गतानां नागमनं भवति चकारात्तज्जमनोपार्थं च
 सन्ध्यदर्शनज्ञानचारित्रात्मक योजानाति । तत्रानागतं सिद्धिरशेषकर्मच्युतिरूपा लोकाग्रा
 काशदेशस्थानरूपा वा ग्राह्या साच सादिरपर्यवसाना । यश्च शाश्वत नित्य सर्ववस्तुजातं
 इव्यास्तिकनयाश्रयादशाश्वतं वा नित्यं प्रतिकूलविनाशरूप पर्यायिनयाश्रयणात् चकारा
 त्रित्यानित्यं चोन्नयाकार सर्वमपि वस्तुजातं योजानाति । तथाहि । आगम । ऐरइया
 दवृष्ट्या एतासया जावृष्ट्या एव सासया । एवमन्येपि तिर्यगादयोऽष्टव्या । अथवा निर्वाण
 शाश्वत सत्सारोऽशाश्वतस्तज्जताना सत्सारिणां स्वरुतकर्मवशगानामितश्चेतश्च गमनादिति ।
 तथा जातिमुत्पत्ति नारकतिर्य्यङ्मनुष्यामरजन्मलक्षणा च मरणं वाऽऽयुष्मह्यलक्षणा । त
 था जायत इति जना सत्त्वास्तेषामुपपत्तं जानाति सच नारकदेवयोर्भवतीति । अत्रच ज
 न्मचित्तायामसुमतामुत्पत्तिस्थान योनिर्नैर्णनीया साच सचित्ताचित्तमिश्राच तथा शीता
 वस्त्रा मिश्राच तथा सवृता विवृता मिश्राचेत्येव सप्तविंशतिविधेति । मरण पुनस्तिर्य्यङ्म
 नुष्ययोश्च्यवन ज्योतिष्कवैमानिकानामुद्धर्तनं चवनपतिव्यतरनारकाणामिति ॥ २० ॥

अहो वि सत्ताण विउट्टण च, जो आसवं जाणति संवर च ॥
 डक्क च जो जाणति निज्जर च, सो नासिउ मरिहइ किरियवाद
 ॥ ११ ॥ सहेसु रुवेसु असज्जमाणो, गधेसु रसेसु अडुस्समा
 णो ॥ णो जीवितं णो मरणादिकंस्की, आयाणगुत्ते वलया विमु
 के तिवेमि ॥ १२ ॥ इति श्री समवसरणमध्ययनं द्वादशम समत्त ॥

अर्थ—(अहो विसत्ताण विउट्टणच के०) अयोगतिये नरकादिकने विषे अशुचि कर्म
 ने विपाके जीवने शरीर पीडादिक सत्ताप उपजेने ते सर्व जाणो (जो आसवजाणतिसव
 रच के०) जे आश्रव इडिय कपाय योग अने अव्रत इत्यादिक सर्व जाणो तथा सवर
 ते समिति गुप्ति अने परिसह इत्यादिक सर्व जाणो (डक्कचजो जाणति निज्जरच के०)

तथाहि । तत्र तीर्थकराहारकवज्यां सर्वेष्व कर्मबन्धा. सनाव्यते । कर्मबंधाच्च संसारवृद्धिः । अथवा यथायथा रागद्वेषवृद्धिस्तथा तथा संसारोपि भावतइत्याहुः । यस्मिन्संसारं प्रजाजतव हेमानव सप्रगाढा स्थिता ॥ १२ ॥

॥ टीका-साप्रतं क्रियावादिमतं दुदूषयिषुस्तन्मतमाविष्कुर्वन्नाह । (तएवमस्कंतीत्यादि) ये क्रियातएव ज्ञाननिरपेक्षायादीहादिलक्षणायामोक्तमिहति तेएवमाख्यांति तद्यथा । अस्ति माता पिता अस्ति सुचीर्णस्य कर्मण फलमिति । किंरुत्वा तएव कथयंति क्रियातएव सर्वं सिध्यतीति स्वानिप्रायेण लोक स्थावरजगमात्मक समेत्य ज्ञात्वा किल वयं यथावस्थितवस्तुनोज्ञातारइत्येवमन्युपगम्य सर्वमस्त्येवेत्येव सावधारण प्रतिपादयति न कथंचिन्नास्तीति कथमाख्याति । तथा तेन प्रकारेण यथायथा क्रिया तथा तथा स्वर्गनरकादिक फलमिति ते च श्रमणास्तीर्थिकाब्राह्मणावा क्रियातएव सिद्धिमिहति । किंच यत् किमपि संसारे दुःखं तथा सुखं च तत्सर्वं स्वयमेवात्मना कृतं नान्येन कालेश्वरादिना नचैतदक्रियावादे घटते । तत्र ह्यक्रियात्वादात्मनोऽकृतयोरेव सुखदुःखयो सन्नव स्यादेवच कृतनाशकृतागमौ स्याताम् । अत्रोच्यते । सत्यमस्यात्मसुखदुःखादिकं । नन्वस्त्येव । तथाहि । यद्यस्त्येव सावधारणमुच्येत ततश्च न कथंचिन्नास्तीत्यापन्नमेवच सति सर्वं सर्वात्मकमापद्येत । तथाच सर्वलोकस्य व्यवहारोद्धेदकः स्यात् । नच ज्ञानरहिताया क्रियाया सिद्धिस्तदुपायपरिज्ञानान्नावात् । नचोपायमंतरेणोपेयमवाप्यतइति प्रतीतिः । सर्वा हि क्रिया ज्ञानवत्येव फलवत्युपलभ्यते । उक्तंच । ज्ञानस्य ज्ञानिना चैव निदाप्रदेपमत्सरैः ॥ उपेक्षितंश्च विमैश्च ज्ञानम कर्म वय्यते ॥ १ ॥ पढमं नाणं तर्जं दया, एव चिहति सबसजए ॥ अन्नाणी किं काही, किवा माहीनेपपावय ॥ १ ॥ इत्यतोज्ञानस्यापि प्राधान्यं नापि ज्ञानादेवसिद्धिः क्रियारहितस्य पगोरिव कार्यसिद्धेरनुपपत्तिरित्यालोच्याह । (आहसुविज्ञाचरणं पमोस्कंति) न ज्ञाननिरपेक्षाया क्रियाया सिद्धिरधस्त्येव नापि क्रियाविक्रजस्य ज्ञानस्य पगोरित्येवमवगम्याद्भुक्तवतस्तीर्थकरगणधरादयः । किमाहुः । मोक्षं । कथं । विद्या च ज्ञानं चरणचक्रिया ते द्वे अपि विद्येते कारणत्वेन यस्येति विगृह्याशीत्यादित्वान्मत्वर्थोच्यते । असौ विद्याचरणोमोक्षः । ज्ञानक्रियासाध्यइत्यर्थः । तमेव साध्यं मोक्षं प्रतिपादयति । यदिवान्यथा वा पातनिका केनैतानि समवसरणानि प्रतिपादितानि । यच्चोक्तं यच्च वक्ष्यते इत्येतदशङ्क्याह । (तेएवमस्कंतीत्यादि) अनिरुद्धा कचिदप्यस्त्वजिता प्रज्ञायते ऽनयेति प्रज्ञा ज्ञानं येपा तीर्थकृता तेऽनिरुद्धप्रज्ञास्तएवमनंतरोक्तया प्रक्रियया सम्यगाख्याति प्रतिपादयति । लोकचतुर्दशरज्ज्वात्मक स्थावरजगमाख्यं वा समेत्य केवलज्ञानेन करतलामलकन्यायेन ज्ञात्वा

गनिरोयस्वनाव चकारात्पुण्यपापे च योजानीते तथा इ खमसातोदयरूप तत्कारण च योजानाति सुख च तद्विपर्ययनूत योजानाति तपसा निर्जरांच । इदमुक्तं जवति । य कर्मवधहेतून् तद्विपर्यासहेतुश्च तुल्यतया जानाति । तथाहि । यथाप्रकारायावत्, स सारावेगहेतव ॥ तावत्तद्विपर्यासा, निर्वाणावेशहेतव ॥ १ ॥ सएव परमार्थतोना पितु वक्तुमर्हति । किमदित्याह । क्रियावादमस्ति जीवोऽस्ति पुण्यमस्ति च पूर्वाचरितस्य कर्मण फलमित्येव द्वादमिति । तथाहि । जीवाजीवाश्रवसवरवधपुण्यपापनिर्जरामोक्षरूपान वापि पदार्था श्लोकद्वयेनोपात्तास्तत्र यथात्मान जानातीत्यनेन जीवपदार्थोलोकमि त्यनेनाजीवपदार्थस्तथा गत्या गति शब्देत्यादिनानयोरेव स्वनावोपदर्शनं कृत । त याश्रवसवरौ स्वरूपेणैवोपात्तौ । इ खमित्यनेन तु बंधपुण्यपापानि गृहीतानि तदविना नावित्वा इ खस्य । निर्जरायास्तु स्वानिधानेनैवोपादानं तत्फलनूतस्य मोक्षस्थोपादानं इ पृथगिति । तदेवमेतावत्तएव पदार्थास्तदनुपगमे नवास्तीत्यादिक क्रियावादोऽनुपग तोनवतीति । यश्चैतान् पदार्थान् जानात्यनुपगमस्तपरमार्थत क्रियावाद जाना ति । ननुचाऽपरदर्शनोक्तपदार्थपरिज्ञानेन सम्यक्त्वादिक कस्मान्नानुपगम्यते तदुक्तपदा र्थानामेवावष्टमानत्वात् । तथाहि । नैयायिकदर्शनेन तावत्प्रमाणप्रमेयसशयप्रयोजनदृ ष्टांतिसिद्धतावयवतर्कनिर्णयवाटजटपवितडाहेत्वानासन्नजजातिनिग्रहस्थानानीत्येते षो डश पदार्थाश्च निहिता । तत्र हेयोपादेयप्रवृत्तिरूपतया येन पदार्थपरिष्ठिति क्रियते त त्प्रमीयतेऽनेनेति प्रमाण । तच्च प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दजेदाच्चतुर्धा । तत्रेद्विपपार्थ सनिकर्षोत्पन्न ज्ञानमव्यपदेशमव्यनिचारिव्यवसायात्मक प्रत्यक्षं । तदत्रेद्विपार्थयोर्ध स वयस्तस्माद्यदुत्पन्न नानिव्यक्त ज्ञान न सुखादिकमव्यपदेश्यमिति । व्यपदेशत्वेनाशब्द प्राप्तेऽव्यनिचारि तद्विचक्ष्णानवद्यनिचरतीति व्यवसायात्मकमिति । निश्चयात्मक प्र त्यक्षं तत्रास्य प्रत्यक्षता न बुध्यते । तथाहि । यत्रात्माधर्मग्रहणप्रति साक्षाद्व्याप्रियते तदेव प्रत्यक्षं । तच्चावधिमन पर्यायिकेवलात्मक । एतच्चापरोपाधिद्वारेण प्रवृत्तेरनुमानवत्प रोक्षमिति । उपचारप्रत्यक्षं तु स्थान्नचोपचारस्तत्त्वचिताया व्याप्रियतइति । अनुमानमपि पूर्ववक्षेपवत्सामान्यतोदृष्टमिति त्रिया । तत्र कारणात्कार्यानुमान पूर्ववत्कार्यात्कारणानु मान शेषवत्सामान्यतोदृष्टातनूतमेक विकसित दृष्ट्वा पुष्पिताश्रूताजगतीति । यदिवा दे वदत्तादौ गतिपूर्वका स्थानात् स्थानातरावाप्ति दृष्ट्वाऽऽदित्ये गत्यनुमानमिति । तत्राप्यन्य थानुपपत्तिरेव गमिका न कारणादिक तथाविना कारणस्य कार्यप्रति व्यनिचारात् । य त्रतु सा विद्यते तत्र कार्यकारणादिव्यतिरेकेणापि गम्यगमकजावोदृष्ट । तद्यथा । जवि प्यति शरुटोदय रुत्तिकादर्शनादिति । तदुक्त । अन्यथानुपपन्नत्व यत्र तत्र त्रयेण किं॥ नान्यथाऽनुपपन्नत्व यत्र तत्र त्रयेण किं ॥ १ ॥ अपिच प्रत्यक्षस्याग्रामाण्ये तत्पूर्वकस्या

अर्थ—हवे ते नाना प्रकार कहेवे (जेरस्कसावाजमलोइयावा के०) जे राहस्य
व्यंतरादिक यमलौकिका जे परमाधार्मिकादिक देवो (जेवासुरा के०) जे वैमानि
क ज्योतिषादिक देवो (गंधर्वाय के०) गांधर्व एटले विद्याधरादिक तथा (कायके०)
पृथिविकायादिक (आगासगामीय के०) आकाशगामि एवा पट्टीठ तथा वायुप्रमुख
तथा (पुढोसियाजे के०) पृथिविने विपे आश्रित एवा जे अनेक वैडियादिक जीव
ते सर्व (पुणोपुणोविष्परियासुवति के०) पोत पोताना कर्म करी बलीबली चतुर्गति
क रूप ससारमा परिभ्रमण करेवे ॥ १३ ॥ (जमादुउदसजिलंअपारग के०) श्रीती
थंकर गणधरादिक ते ए जे उध एटले ससार तेने अपार स्वयचूरमण समुद्र सरखो
कहेवे (जाणाहि के०) एम तु जाण अही ए वाक्यालंकारेवे (नवगहण के०) ते
समान ससार गहनवे (डमोस्क के०) डमोह्क एटले अत्यंत दुस्तरवे (ज सीविसन्ना
विसयगणाहि के०) अस्तिवादीने पणजो एमठे एटले सम्यक् प्रवर्तकने पण आ अ
पार ससारसमुद्र अत्यंत दुस्तर वे तो नास्तिकवादीने तो अत्यंत दुस्तर होय एम। के
बुज छु जे आ ससारने विपे सावद्य धर्मेना प्रवर्तक कुमार्गे पतित पाचेडिय सवधी
विषयना सेवनार तथा अगना जे स्त्री तेने वश पड्याढता रहेवे ते (डुहउविजोपअणु
सचरति के०) ब्रह्म स्थावररूप वे प्रकारजु जे लोक तेमाहे राग द्वेषेकरीपरिभ्रमणकरे

॥ दीपिका—ये राहसा । राहस्यग्रहणात्सर्वे व्यंतराज्ञेया । यमलौकिकात्मानो ऽवर्ष्या
दयोऽनवनपतय । येच सुरावैमानिका । चशब्दाज्ज्योतिष्का । ये गंधर्वाविद्याधरा ।
काया पृथिवीकायादय पद । पुन प्रकारातरेण जीवान् आकाशगामिन संप्राप्तलब्धय
श्रुतुर्विद्यादेवाविद्याधरा पक्षिणोवायवश्च । ये च पृथिव्याश्रिता पृथिव्यप्तेजोवासुवन
स्पतिद्वित्रिचतु पचेडियास्ते सर्वेपि कर्मणि ससारे विपर्यास परिभ्रमणमुपयाति गच्छति
॥ १३ ॥ य ससार समुद्रमादुर्जिना । किञ्चूत । स्वयचूरमणसजिलोवदपार जानीहि
त्व । एमितिवाक्यालंकारे । नवगहनं ससारारण्यं दुःखेन मुच्यतइति डमोह्क दुस्तरम
स्तिवादिनामपि किपुनर्नास्तिकाना । यस्मिन् ससारे सावद्याचारे विपस्माआसक्ताविष
यप्रधानाअगनाविषयागनास्तानिर्वशीरुताद्विधापि स्थावरजगम लोकमनुचरति गच्छति
ससारे भ्रमतीत्यर्थ ॥ १४ ॥

॥ टीका—लेशतोऽनुजुनेदप्रदर्शनद्वारेण तत्पर्यटनमाह । (जेरस्कसाइत्यादि) ये के
चन व्यंतरादेदाराहसात्मान । तद्ग्रहणाच्च सर्वेपि व्यंतरा गृह्यते । तथा यमलौकिका
त्मनोऽवर्ष्यादयस्तदुपलक्षणात्सर्वजवनपतयस्तथा येच सुरा भौधर्मादिवैमानिका । च
शब्दाज्ज्योतिष्का सूर्यादयस्तथा ये गांधर्वाविद्याधराव्यंतरविजोपावा । तद्ग्रहणं च

इति यत्ति-क्षावन्यस्यार्थस्यानुपगमे सिद्धिं सोधिकरणसिद्धात् । यथेद्विव्यतिरि
कोज्ञानात्माऽस्ति दर्शनस्पर्शानान्यामेकार्थग्रहणादिति । तत्रानुपगमोऽर्थोऽद्विगनाना
त्व नियतविपर्यायाद्विपर्याय स्वविपर्यग्रहणालिगानि च ज्ञातुर्ज्ञानसाधनानि स्पर्शादि
गुणव्यतिरिक्त इव्यं गुणाधिकरणमनियतविपर्यायेतनास्ति । पूर्वार्थसिद्धावैतेऽर्था
सिध्यति नैतैर्विना पूर्वार्थं सजवतीति । अपरीक्षितार्थान्युपगमात्तद्विशेषपरीक्षण
मन्युपगमसिद्धात् । तद्यथा । किशब्दइति विचारे कश्चिदाह । अस्तु इव्यं शब्द
सतु किनित्योऽनित्यइत्येव विचार । सचायं चतुर्विधोपि सिद्धातोऽज्ञानविशेषादिति
रिच्यते । ज्ञानविशेषस्यात्मगुणत्वाजुणम्यं च गुणिग्रहणेन ग्रहणादपृथगुपादानमिति । अ
थावयवा प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनानि । तत्र साध्यनिर्देशं प्रतिज्ञाय नित्यं श
ब्दोऽनित्योवेति । हिनोति गमयति प्रतिज्ञातमर्थमिति हेतुः । तथोत्पत्तिधर्मकत्वात्साध्य
साधर्म्यात्तद्धर्मजावे दृष्टात् । उदाहरणं यथा घटइति । वैधर्म्योदाहरणं यदि नित्यं न जव
ति तदुत्पत्तिमदपि न जवति यथाकाशमिति । तथा न तथेति वा पक्षधर्मोपसंहारउपन
यः । तद्यथा । अनित्यं शब्दं कृतकत्वादघटवत्तथाचायः । अनित्यत्वानावे कृतकत्व
मपि नजवत्याकाशवत् तथाऽयमिति । प्रतिज्ञाहेत्वो पुनर्वचनं निगमनं तस्मादनित्य
इति । तत्रामी पचाप्यवयवायदि शब्दमात्रं ततः शब्दस्य पराजितकत्वात्पुनर्ज्ञाना चा
जीवग्रहणेन ग्रहणान्नपृथगुपादानं न्याय्यमयतल्लं ज्ञानं ततोजीवग्रहणेनैवोपादा
नमिति । ज्ञानविशेषपदार्थतान्युपगमे च पदार्थबहुत्वं स्यादनेकप्रकारत्वाज्ज्ञा
नविशेषाणामिति । सशयादूर्ध्वं जवितव्यताप्रत्ययं सदर्थपर्यालोचनात्मकस्तर्कः । यथा
जवितव्यमत्र स्थाणुना पुरुषेणवेत्ययमपि ज्ञानविशेषएव । नच ज्ञानविशेषाणां ज्ञातुर
जिज्ञाना पृथक्पदार्थपरिकल्पनं समनुजानते विद्वांसः । सशयतर्कान्यामुत्तरकालजानावी
निश्चयात्मकं प्रत्ययः । निर्णयोयमपि प्राग्वन्न ज्ञानादतिरिच्यते । किंचास्य निश्चयात्मक
तया प्रत्यक्षादिप्रमाणातर्जानां पृथक्निर्देशोऽन्याय्यइति । तिस्रः कथावादोजल्पोवि
तडा चेति । तत्र प्रमाणतर्कसाधनोपात्तं ज्ञानसिद्धाताविरुद्धं पचावयवोपपन्नं प्रतिपक्ष
परिग्रहोवादः । सच तत्त्वज्ञानार्थं शिष्याचार्ययोर्नवति । सएव विजिगीषुणा सार्धं लज
जातिनियद्ग्रहणसाधनोपात्तं नोजटपः । सएव प्रतिपक्षस्थापनाद्हीनोवित्तदेति । तत्रा
सा तिसृणामपि कथानां जेदेव नोपपद्यते यतस्तत्त्वचितायां तत्त्वनिर्णयार्थं वादोधिधे
योऽनं लजजटपादिना तत्त्वागमं कर्तुं पार्यते । उजादिकं हि परवचनार्थमुपन्यस्यते । नच
तेन तत्त्वावगतिरिति । सत्यपि जेदे नैवा पदार्थता यतोयदेव परमार्थतोवस्तुतृप्त्या वस्त्व
स्ति तदेव परमार्थतयाऽन्युपगतं युक्तं । वादास्तु पुरुषेष्टावशेन जघतोऽनियतावर्तते ते
न नेपां परमार्थतेति । किंच पुरुषेष्टानुविधायिनोवादा कुकुटलावकादिष्वपि पक्षप्रति

(लोणस्सजाणतितहागयाइ के०) तथागत एट्ठे यथावस्थित जेमठे तेवीरीते लोक माहे मर्व जीवोना जावी सुखडु खादिकना जाण एवा थाय परतु विचंग ज्ञानीनी पेरे आधुपातु नजाणे (एतारोअन्नेसिअणन्नणेया के०) एवा जीवो अन्य जीवोने ससारनो पार पमाडे परतु तेने अन्य कोइ तत्त्वनो देखाडनार नथाय कितुते दुइतिनिश्चे पोतेज (बुद्धाके०) तत्त्वना जाण थका (अतकडाजवतिके०) कर्मनो अतकरनार होयठे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-कर्मणा सावधारणेण कर्म पाप न कूपयति बालामूढा । अकर्मणा आश्रवनिरोधेन तु कर्म कूपयति धीरामहासत्त्वा । मेधाविन प्रज्ञावतोलोचनमय परिग्रहमेवातीतालोचातीतावीतरागा सतोपिण सतुष्टास्ते एवविधाअवीतरागाअपि पाप कर्म न कुर्वति । लोचनयादतीताइति क्वचित्पाठ । लोचश्च जय च लोचाद्वा जय तस्मादतीताअतएव सतोपिणइति । लोचाईजाव दर्शयताऽपरकपायेन्योनयस्याधिकत्वमुक्त ॥ १७ ॥ ते वीतरागाअतीतानि पूर्वजन्मरुतानि प्रत्युत्पन्नानि वर्तमानानि अनागतान्यागामिनवनावीनि सुखडु खानि लोकस्थ प्राणिगणस्य तथागतानि यथास्थितानि जानति ते जिना श्रुतकेवलिनोवा ऽन्येपा प्राणिना मोक्षप्रति नेतार प्रापकास्तेच स्वयमुद्भवादन्येन न नीयते तत्त्वावबोधं कार्यतइत्यनन्यनेयास्तेबुद्धाज्ञाततत्त्वास्तीर्थकर गणधरादयोहुनिश्चितमतकरा ससारपारगजवति ॥ १६ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (एकम्मणेत्यादि) ते एवमसत्समयसरणाश्रितामिष्यात्वादि निर्दोषेरजिन्नुता सावद्येतरविशेषानजिज्ञासत कर्मकूपणार्थमप्युद्यतानिर्विवेकतया सावद्यमेव कर्म कुर्वते । नच कर्मणा सावधारणेण कर्म पाप कूपयत्यपनयत्यज्ञात्वाद्वाला इव बालास्तइति । यथाच कर्म क्लिप्यते तथा दर्शयति । अकर्मणात्वाश्रवनिरोधेन तु अतश्च शैलेश्यवस्थाया कर्म कूपयति धीरामहासत्त्वा सदैव्या इव चिकित्सयाऽऽमयानि ति । मेधा प्रज्ञा विद्यते येपाते मेधाविनोहिताहितप्राप्तिपरिहाराजिज्ञासोलोचनमय परिग्रहमेवातीता परिग्रहातिक्रमाद्धोचातीतावीतरागाऽत्यर्थं । सतोपिणोयेन केनचित्सतुष्टाअवीतरागाअपीति । यदिवा यतएवाऽतीतलोचाअतएव सतोपिणइति । तएवचूताजगवत् पापमसत्तुष्टानापादित कर्म न कुर्वति नाददति । क्वचित्पाठ । लोचनयादतीता । लोचश्च जय च समाहारइति । लोचाद्वा जय तस्मादतीता संतोपिणइति । न पुनरुक्ता शंका विधेयेत्यतोलोचातीतत्वेन प्रतिषेधाशोदर्शित । सतोपिणइत्यनेन च विध्यश इति । यदिवा लोचातीतग्रहणेन समस्तलोचानाव । संतोपिणइत्यनेनतु सत्यप्यवीतरागत्वेनोक्तलोलोचाइति । लोचानाव दर्शयन्नपरकपायेन्योलोचस्य प्राधान्यमाह । येच लोचातीतास्तेऽवश्य पाप न कुर्वतइति स्थित ॥ १५ ॥ येच लोचातीतास्ते किन्नुताजव

ज्ञात्यतरं हि सइत्यादि । अथ रूपरमगंधस्पर्शरूपिङ्मयवृत्तेर्विशेषगुणास्तथा संख्या परिमाणानि पृथक्त्व संयोगविनागौ परत्वापरत्वे ऽन्येते सामान्यगुणा सर्वेऽव्यवृत्तित्वात् । तथा बुद्धिः सुखदुःखेन्द्राद्वैषप्रयत्नवर्माधर्मसंस्काराद्यात्मगुणा । गुरुत्व पृथिव्युदकयोर्ऽव्यवृत्तत्वावत्त्वेन परोपाधिकत्व पृथिव्युदकाग्निषु स्नेहोऽनस्येव वेगाख्य संस्कारो भूतैर्ऽव्यवृत्तेव आकाशगुण शब्दइति । तत्र संख्यादयः सामान्यगुणारूपाद्विबहूष्यस्य नावत्त्वेन परोपाधिकत्वाद्गुणाएव न जवति । अथापि स्युस्तथापि न गुणानांपृथक्त्व व्यवस्था । तत्पृथक्त्वनावे ऽव्यस्वरूपहानेर्गुणपर्यायवत् ऽव्यमिति कृत्वा नातरीयक तथा ऽव्यग्रहणेनैव ग्रहण न्याय्यमिति न पृथग्भावः । किंच तस्य नावस्तत्त्वमित्युच्यते । नावप्रत्ययश्च यस्य गुणस्य हि नावाद् ऽव्ये शब्दनिवेशस्तद्विधाने त्वतलावित्यनेन नवति । तत्र घटोरक्तवदकस्याहारकोजलवान् सर्वेरेव घटव्यते । अत्र च घटस्य नावोघटत्व रक्तस्य नावोरक्तत्व आहारकस्यनावआहारकत्व जलवतोनावोजलवत्वमित्यत्र घटसामान्यरक्तगुणक्रियाऽव्यसंबधरूपाणां गुणानां सद्भावात् ऽव्ये पृष्ठबुध्नाकारवदकाद्याहरण कृमे कुटकाराख्ये शब्दस्य घटादेरनिनिवेशस्तत्र त्वतलाविहच रक्ताख्यकोणुणोयत्सद्भावात्कतरथतद् ऽव्य यत्र शब्दनिवेशोयेन नावप्रत्यय स्यादिति । किमिदानीं रक्तस्य नावोरक्तत्वमिति न जवितव्यं जवितव्यमुपचारेण । तथाहि । रक्तइत्येतद्ऽव्यत्वेनोपचर्य तस्य सामान्य नावइति रक्तत्वमिति । नचोपचारस्तत्त्वचितायामुपयुज्यते शब्दसिद्धावेव तस्य कृता र्थत्वादिति । शब्दश्चाकाशस्य गुणएव न जवति तस्य पौञ्जलिकत्वादाकाशस्य चामूर्तत्वादिति । शेषस्तु प्रक्रियामात्रं न साधनद्रूपणयोरंग । क्रियापि ऽव्यसमवायिनी गुणवत्पृथगाश्रयितुं न युक्तेति । अथ सामान्यं तद्विधा परमपरच । तत्र परं महासत्त्वाख्यं ऽव्यादिपदार्थव्यापि । तथाचोक्तं । सदिति यतोऽव्यगुणकर्मसु सा सत्ता अपरं च ऽव्यत्वगुणत्वकर्मत्वात्मकं । तत्र न तावन्महासत्तायां पृथक्पदार्थता युज्यते यतस्तन्मया य सदिति प्रत्ययः सकिमपरसत्तानिबधनवत् स्वतएव तत् । यद्यपरसत्तानिबधनस्तत्राप्ययमेव विकल्पोऽतोऽनवस्था । अथ स्वतएव ततस्तद् ऽव्यादिष्वपि स्वतएव सत्प्रत्ययोजविष्यतीति किमपरसत्तयाऽजागलस्तनकल्पया विकल्पितया । किंच ऽव्यादीनां किं सत्ता सत्तया सत्प्रत्ययवत्ताऽसत्तां तत् । यदि सत्ता स्वतएव सत्प्रत्ययोजविष्यति कितया । असत्प्रत्ययहेतुः शशविपाणादिष्वपि सत्तायोगात्सत्प्रत्यय स्यादिति । तथाचोक्तं । स्वतोर्था सतु सत्तावत्सत्तया किं सद्गत्मानां ॥ असदात्मसु नैषा स्यात्सर्वथाऽतिप्रसगतइत्यादि । एतदेव द्रूपणमपरसामान्येऽप्यायोज्यं तुल्ययोगहेमत्वात् । किंचास्मान्निरपि सामान्यविशेषरूपत्वाऽस्तुन कथंचित्द्विष्यतएवेति तस्यच कथंचित्द्व्यतिरेकाच्चद्व्यग्रहणेनैव ग्रहणमिति । अथ विशेषास्ते चात्यंतव्यावृत्तिबुद्धिहेतुत्वेन परंपराश्रयिते । तत्रेदं चित्यते ।

लोकने विपे पोतानाआत्म समान देखे (उवेहती लोगमिण महत् के०) ए महात् लोक एटले सतार तेने सारीरीते आलोचीने सर्वस्थानक अशाश्वता जाणीने आ स सारमा कोइ सुख नथी एवो जाणीने (बुद्ध के०) जे पणित तत्वना जाण होय ते (अप्पमत्तेसुपरिवएक्का के०) अप्रमत्तपणे सयमने विपे प्रवर्ते छुओ सयम पाले १७

॥ टीपिका—ते तीर्थकरादय पाप कर्म नैव कुर्वन्ति स्वयं । नवाऽन्येन कारयन्ति कुर्वन्तमन्य नानुजानन्ति चूतानिशकया प्राणिघातजन्येन पाप कर्म जुगुप्समाना । एव विवास्ते सदा सर्वकालं यता सयताविप्रणमन्ति विविधं सयमानुष्ठानं प्रति प्रवर्हीजन्वन्ति तत्परा स्थुर्धरा । तथा एके केचन गुरुकर्माणो (विणन्ति) विज्ञप्तिज्ञानं तन्मात्रेणैव वीरानानुष्ठानेन ह्यु । नच ज्ञानमात्रेण सिद्धिः । यतः । अधीत्य शास्त्राणि नवन्ति मूर्खा, यस्तु क्रियावान् पुरुष सविद्वान् ॥ सचित्यतामौपधमातुर हि न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगम् ॥ १ ॥ १७ ॥—ये डहरालघव कुधाया सूक्षावा ते सर्वेपि प्राणा प्राणि नोये च वृक्षावादरास्तान् सर्वानात्मवत्पश्यन्ति सर्वलोके । तथा लोकमिम पद्दजीवैरा कुजत्वान्महात्मुत्प्रेक्षते । अनाद्यनतत्वाद्वा महात् । यतोऽनव्याप्यपि केचन सर्वेणापि कालेन नमेत्स्यंतीति । यद्यपि इव्यत पद्दव्यात्मकत्वात् क्षेत्रतश्चतुर्दशरज्जुमानत्वात्परिमितोलोकस्तथापि कालतोऽनाद्यनतत्वाद्भावत पर्यायाणामंतत्वान्महान् लोकस्तमुत्प्रेक्षते । बुद्धोक्षाततत्त्वोऽप्रमत्तेषु यतिषु तथानूतएव परित्रजेत्संयमे ॥ १७ ॥

॥ टीका—यावदद्यापि जवात न कुर्वन्ति तावत्प्रतिपेथ्यमश दर्शयितुमाह । (तेणैव कुर्वतीत्यादि) ते प्रत्यक्षज्ञानिन परोक्षज्ञानिनोवा विदित्वेद्या सावद्यमनुष्ठानं चूतोपमर्दानिशकया पाप कर्म जुगुप्सन्तः सतोन स्वतः कुर्वन्ति नाप्यन्येन कारयन्ति कुर्वन्तमप्यपर नानुमन्यन्ते । तथा स्वतोन मृषावाद जटपन्ति नान्येन जटपयन्ति नाप्यपर जटपत मनुजानत्येवमन्यान्यपि महाव्रतान्यायोज्यानीति । तदेव सदा सर्वकालं यता सयता पापानुष्ठानान्निवृत्ताविविध सयमानुष्ठानं प्रति प्रणमन्ति प्रवर्हीजन्वन्ति । के ते वीरामहापुरुषा इति । तद्युक्तेचन हेयोपादेय विज्ञायाऽपिशब्दात्सम्यक् परिज्ञाय वा तदेव नि शक्यं यज्ज्ञानेन प्रवेदितमित्येव कृतनिश्चया कर्मणि विदारयितव्ये वीरानवन्ति । यद्विवा परीपहोपसर्गानीकविजया दीरा इति । पावातरवा (विष्णुति वीराय नवन्ति एगे) एके केचन गुरुकर्माणोत्पसत्त्वा विज्ञप्तिज्ञानं तन्मात्रेणैव वीरानत्वनुष्ठानेन च ज्ञानादेवाऽनिजपिता वाप्तिरुपजायते । तथाहि । अधीत्यशास्त्राणि नवन्ति मूर्खायस्तुक्रियावान् पुरुष सविद्वान् ॥ सचित्यतामौपधमातुर हि न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगम् ॥ १ ॥ १७ ॥ कानि

किरुमेव स्वदर्शानुरागेणान्युपगम्यतइति । आत्मनश्चाकर्तृत्वान्युपगमे कृतनाशोऽकृताग
मश्च न्यात् । वधमोक्षानावश्च निर्गुणत्वे च ज्ञानशून्यतापत्तिरित्यतोवालप्रलापमात्र । प्र
कृतेवाचेतनायाश्चात्मार्थं प्रवृत्तिर्युक्तिविकलेति । अथ बौद्धमतं निरूप्यते । तत्रहि पदा
र्याद्वादशायतनानि । तद्यथा । चक्षुरादीनि पंच रूपादयश्च विषया पंच शब्दायतन धर्मा
यतनच धर्मा सुखादयोद्वादशायतनपरिच्छेदकत्वे प्रत्यक्षानुमाने द्वेएव प्रधाने प्रमाणे ।
तत्र चक्षुरादीद्वियाण्यजीवग्रहणेनैवोपात्तानि । जावेद्वियाणितु जीवग्रहणेनेति । रूपाद
यश्च विषयाअजीवापादनेनोपात्तानि पृथगुपादातव्या । शब्दायतनं तु पौञ्जलिकत्वाच्च
स्याजीवग्रहणेन ग्रहणं । नच प्रतिव्यक्ति पृथक्पदार्थता युक्तिसंगतेति । धर्मात्मकं सुखं दु
खच यद्यसातोदयरूपं ततोजीवगुणत्वाङ्गीवर्तनाव । अथ तत्कारणं कर्म तंत पौञ्ज
लिकत्वादजीवइति । प्रत्यक्षं च तैर्निर्विकल्पकमिष्यते तज्ज्ञानिश्रयात्मकतया प्रवृत्तिनिवृ
त्त्योरनगमित्यप्रमाणमेव । तदप्रामाण्ये तत्पूर्वकत्वादनुमानमपीति । शेषस्त्वाक्षेपपरिहारो
न्यत्र सुविचारितइति नेह प्रतन्यतइत्यनया दिशा मीमांसकलोकायतमसाजिहितत्वनिराक
रणं सुबुद्ध्या विवेपं । तयोरत्यंतलोकविरुद्धपदार्थानां श्रयणान्न साक्षादुपन्यास कृतइति ।
तस्मात्पारिशेष्यसिद्ध्यर्थेऽङ्गकानव सप्त पदार्थां सत्यास्तत्परिज्ञान च क्रियावादे हेतु
नोपरपदार्थपरिज्ञानमिति ॥ ११ ॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसजिहीर्षुं सम्यग्वादपरिज्ञान
फलमादर्शयन्नाह । (सदेसुइत्यादि) शब्देषु वेणुवीणादिषु श्रुतिसुखदेषु रूपेषु च नय
नानदकारिष्वातंगमकुर्वन् गार्ध्वमकुर्वाणोऽनेन रागोगृहीतस्तथा गधेषु कुथितकलेवरादि
षु रतेषु चांतप्रांताशनादिषु थड्यमाणोमनोद्वेषु द्वेषमकुर्वन्निदमुक्तं जवति । शब्दादिष्वि
द्विविषयेषु मनोहेतरेषु रागद्वेषाभ्यामनपदिश्यमानोजीवितमसयमजीवितं नाजिकांक्षे
न्नापि परीयहोपसर्गैरनिजुतोमरणमजिकांक्षेत् । यद्विवा जीवितमरणयोरननिजापी सय
ममनुपालयेदिति । तथा मोक्षार्थिनादीयते गृह्यतइत्यादान सयमस्तेन तस्मिन्वा सति
गुप्तोयदिवा मिथ्यात्वादिनादीयते इत्यादानमप्यप्रकार कर्म तस्मिन्नादातव्ये मनोवाक्का
यैर्गुप्त समितश्च तथा जावबलय माया तथा विमुक्तोमायामुक्त । इति परिसमाहयर्थे । ब्र
वीमीति पूर्ववत् । नया पूर्ववदेव ॥ १२ ॥ समाप्त समवसरणारव्यद्वादशमध्ययनमिति ॥

हवे यथातथ्य नामे तेरमो अध्ययन प्रारनिये वेये बारमा अध्ययनमा जुदा जुदा दर्श
नीर्तना समवसरण कक्षा नतर तेरमा अध्ययनमा यथातथ्य एटले सत्य स्वरूप देखाडे ठे

आहत्तहीय तु पवेयइस्सं, नाणप्पकार पुरिसस्स जात ॥ सउ
अधम्म असउं असील, संति असति करिस्सामि पाठ ॥ १ ॥

सासयचके०) तथा जे शाश्वता पदार्थ अने अशाश्वता पदार्थने पण जाणे (जातिमरणचज एववाय के०) तथा जे जीवना जन्म अने मरणने पण जाणे तथा जन एटले लो क तेनु उपपात एटले उत्पत्ति देव नारकादिकने विषे थायठे ते पण जाणेठे ॥ २० ॥

॥ टीपिका—यथात्मन स्वय सर्वज्ञोगणधगदिर्वा परतस्तीर्थकरादेर्जीवादीन् पदार्थान् ज्ञात्वा परेभ्य उपदिशति सयात्मनस्त्रातुमल समर्थ परेपाच त सर्वज्ञं गणधरादिक वा ज्योतिर्नूत पदार्थप्रकाशकत्वाच्चंदादित्यतुत्प सदाऽऽवसेत सेवेत नित्य गुरुसेवी जयेत् । यत । नाणस्त होऽ जागी, थिरपरउदसणाचरित्तये ॥ यन्ना थावकडाए गुरुकुजवा स नमुचति ॥ १ ॥ ते के इत्याह । ये धर्म श्रुतचारित्रारूय साधुधर्म आरधर्मवाऽनुवि चित्य विचार्य तमेव धर्म प्राड्पुक्युर्यथोक्तानुष्ठानत प्रकटयेयुस्ते गुरुसेविन इयु ॥ १९ ॥ आत्मान यो जानाति यश्च लोक चराचरं चशब्दादलोक च जानाति । यश्च जीवाना ग तिमागतिं जानाति अनागतिं कुत्र गताना नागमन म्यादिति । यश्च शाश्वत नित्य सर्व व स्तु इत्यास्तिकनयादशाश्वत वा ऽनित्य पर्यायनयाश्रयणात् चशब्दान्नित्यानित्य च सर्व योजानाति । यदागम । एरऽआदवृथा एतासयानावचाएअसासया । एव तिर्यगाद पोपि । अथवा शाश्वत मोहमशाश्वत नव तथा जातिमुत्पत्ति मरण च नारकादीना तथा जनाना सत्त्वानामुपपानं जानाति । उपपातोदेवनारकयोरुत्पत्तिरन्येपा द्वेया ॥ २० ॥

॥ टीका—किंच । (जेआयउड्यादि) य स्वय सर्वज्ञआत्मनस्त्रलोकयोदरविवरति पदार्थदर्शी यथावस्थित लोक ज्ञात्वा तथा यश्च गणधरादिक परतस्तीर्थकरादेर्जीवा दीन् पदार्थान् विदित्वा परेभ्य उपदिशति सएव नूतोद्देशोपादेयवेद्यात्मनस्त्रातुमलमा त्मान सतारावटात्पालयितु समर्थोभवति । तथा परेपा सङ्पदेशदानतस्त्राता जायते त सर्वज्ञ सतएव सर्ववेदिनं तीर्थकरादिक परतोवेदिन च गणधरादिक ज्योतिर्नूत पदा र्थप्रकाशकतया चंदादित्यप्रदीपकटपमात्महितमिउच समारड्ड खोदिग्र कृतार्थमात्मा नं जावयन् सततमनवरतमावसेत सेवेत शुर्वतिकएव यावज्जीव वसेत् । तथाचोक्त । नाणस्त होऽ जागी, थिरपरउदसणे चरित्तये ॥ धन्ना थावकडाए, गुरुकुजवास ए मुचति । कएव कुर्युरिति दर्शयति । ये कर्मपरिणतिमनुविचित्य माणुस्सखेतजाइत्या दि दुर्जेना च सद्धर्मावाति सद्धर्मवा श्रुतचारित्रारूय क्हात्यादिक दशविधसाधुधर्म वा ऽनुविचित्य पर्यालोच्य ज्ञात्वा वा तमेव धर्म यथानुष्ठानत प्राड्पुक्यु प्रकटयेयुस्ते गुरु कुजवास यावज्जीवमासेवतइति । यदिवा ये ज्योतिर्नूतमाचार्य सततमासेवति तथा आगमज्ञाधर्ममनुविचित्य लोक पचास्तिकायात्मक चतुर्दशरज्ज्वात्मकं वा प्राड्पुक्युरिति

॥ टीका—अथानंतर त्रयोदशमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने प
 र्वादिमतानि निरूपितानि तन्निराकरणं चाऽकारि तच्च याथातथ्येन नवति तदिह प्रति
 पाद्यते इत्यनेन सबधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि नवति । तत्राप्युपक्रम
 द्वारातर्गतार्थाधिकारोय । तद्यथा । शिष्यगुणदीपना । अथानंतराध्ययनेषु धर्मसमाधि
 मार्गसमवसरणारूपेषु यदवितथ याथातथ्येन व्यवस्थित यच्च विपरीत वितथ तदपि
 लेशतोऽत्र प्रतिपादयिष्यतइति । नामनिष्पन्नेषु निक्षेपे याथातथ्यमिति नाम तदधिकृत्य
 निर्युक्तिरुदाह । “ एामतह उवणतह, दव्वतह चेव होइ नावतह ॥ दव्वतह पुण जो ज
 स्त सजावोहिंति दव्वस्स ” ॥ १४ ॥ (एामतहमित्यादि) अस्याध्ययनस्य याथातथ्य
 मिति नाम । तच्च यथाशब्दस्य नावप्रत्ययातस्य नवति । तत्र यथाशब्दोद्धरणेन तथा
 शब्दस्य निक्षेप कर्तुं निर्युक्तिकारम्यायमनिप्राय । इह यथाशब्दोयमनुवादे वर्तते तथा
 शब्दश्च विधेयार्थः । तद्यथा । यथेद तथैवेद नवता विधेयमित्यनुवादविधेययोश्च विधेया
 शएव प्रधाननावमनुनवतीति । यदिवा याथातथ्यमिति तथ्यमतस्तदेव निरूप्यतइति ।
 तत्र यथानावस्तथ्य यथावस्थितवस्तुता । तन्नामादिश्रुतुया । तत्र नामस्थापने सुगमे ।
 इव्यतथ्य गाथापश्चाद्येन प्रतिपादयति । तत्र इव्यतथ्य पुनर्योयस्य मच्चिन्तादे स्वनावोइ
 व्यप्राधान्याद्यस्य स्वरूप तद्यथोपयोगलक्षणोजीव कठिनलक्षणा पृथिवी इव्यलक्षणा
 आपऽव्यादि । मनुष्यादेर्वा योयस्य मार्दवादिसवनावोऽचित्तइव्याणा च गोशीर्षचदनकव
 जरत्नादीना इव्याणा स्वर्जाव । तद्यथा । उएहे करेइ सीय,सीए उएह्ण पुण नवे
 ६ ॥ कज्जरयणादीण, एस सहावो सुणेयव्वो ॥ १ ॥ नावतथ्यमविरुद्धाह । “ नावत
 ह पुण नियमा, एणव्व उव्विहमि नावमि ॥ अह्वा वि नाणदसण, चरित्तविणएण अ
 ञ्णप्ये ” ॥ १५ ॥ (नावतहमित्यादि) नावतथ्य पुनरनियमतोऽवश्यनावतया पद्धिषु औ
 दयिके नावे ज्ञातव्य । तत्र कर्मणामुदयेन निर्वृत्तयौदयिक कर्मोदयापादितोगत्याद्यनु
 नावलक्षणस्तथा कर्मोपशमेन निर्वृत्तयौपशमिक कर्मानुदयलक्षणइत्यर्थः । तथा कृया
 ज्ञात क्वायिकोऽप्रतिपातिज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणस्तथा कृयाऽपशमाच्च जात क्वायोप
 शमिकोदेशोदयोपशमलक्षण । परिणामेन निर्वृत्त पारिणामिकोजीवाजीवनव्यत्वादिल
 क्षण पंचानामपि नावाना द्विकादिसयोगान्निष्पन्न सान्निपातिकइति । यदिवा अथ्या
 त्मन्यातर चतुर्यां नावतथ्य इष्टव्य । तद्यथा । ज्ञानदर्शनचारित्रविनयतथ्यमिति । तत्र
 ज्ञानतथ्यं मत्यादिकेन ज्ञानपचकेन यथास्वमवितथोविषयोपलक्ष । दर्शनतथ्य शकाद्य
 तिचाररहित जीवादितत्त्वब्रह्मज्ञान । चारित्रतथ्य तु तपसि द्वादशविधे सयमे सप्तदशवि
 धे सत्यगनुष्ठान । विनयतथ्य द्विचत्वारिंशद्भेदनिष्ठे विनये ज्ञानदर्शनचारित्रतपउपचारिक
 रूपे यथायोगमनुष्ठान ज्ञानादीना तु वितथाऽसेवनेनाऽतथ्यमिति । अत्र च नावतथ्येना

तथा पापोदययकी ड ख उत्पन्न थाय ते जाणे अने उपलक्षणयकी पुण्यना वेता लीश जेद पण जाणे बली निर्झराना वारजेदने पण जाणे (सोनासिधमरिहड्किरय वाद के०) तथा बधना चार जेदने पण जाणे ते परमार्थयकी क्रियावाद बोलवा योग्य थाय ॥ ११ ॥ एवा जे सम्यक् वादी तेने फल देखाडेठे (सदेसुरुवेसुअसङ्गमा णो के०) शब्द जे चीणा वश प्रमुख श्रोत्रेडियने सुखना आपनार तेने विपे तथा रू प ते अनेक काष्ठकर्म चित्रकर्म तथा लिप्यकर्मादिकने विपे असङ्गमान एटले तेना उपर रागडेपने टालतो थको तथा (गधेसुरसेसुअडुस्तमाणे के०) गंधने विपे, रसने विपे असङ्गमान एटले डेपने अण करतो थको (एोजीवितणोमरणाहिककी के०) जीवितव्य अने मरणनी बाढा नकरे समता जावे वर्ते (आयाणगुत्ते के०) आदान एटले सयम तेने विपे गुप्त एटले तेनो रूपापल ठतो (वलयाविमुक्के के०) वलय एटले माया तेना थकी विमुक्त ठतो सयम पाले तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १२ ॥ ५तिश्री द्वितियसूत्ररुतागनेविपे समवसरण नामे वारमा अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो

॥ दीपिका-सत्त्वाना स्वकर्मसुजामबोनारकादौ विकुटनी पीडा योजानाति । यथाश्च व सचर च जानाति तथा ड ख चशब्दात्सुखच तथा तपसा निर्जरा च जानाति । कोर्थ । वधहेतून् कर्मद्वयहेतूश्च तुल्यतया जानाति । यत । यथाप्रकारायावत्, ससा रावेशहेतव ॥ तावत्सद्विपर्यासा, निर्वाणवेशहेतव ॥ ११ ॥ सएव तत्त्वतोनादितु वक्तुम र्हेति क्रियावाद जीवाद्यस्तित्वरूपमिति । अत्रान्यमतखडन वृत्तितोडिय ॥ ११ ॥ शब्द पुरुषेषु मनोङ्गेषु असङ्गान् सगमकुर्वन् गवेषु रसेष्वमनोङ्गेषु अद्वेष्यन् द्वेषमकुर्वन् । शब्दादिषु इन्द्रियविषयेष्विष्टानिष्टेषु रागद्वेषरहितइत्यर्थ । एवविधोजीवितमसयमजीवित ना निकाहेत् परीपहोपसर्गे पीडितोमरणमपि नाजिकर्हि । आदान सयमस्तेन गुप्त स हि वलय जाववलय माया तथा विमुक्तइति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १२ ॥ समाप्त सम वसरणाख्य द्वादशमध्ययन ॥

॥ टीका-किंच (अहोविश्यादि) सत्त्वानां स्वरुतकर्मफलसुजामधस्तान्नारकादौ ड प्लुतकर्मकारिणा विविधा विरूपा वा कुट्टना जातिजरामरणरोगशोककृता शरीरपीडा च शब्दात्तदन्वायोपाय योजानाति । इदमुक्तंभवति । सर्वार्थसिद्धादारतोथ सप्तर्मी नरकसु व यावदसुमत सकर्माणोविवर्तते तत्रापि ये गुरुतरकर्माणस्तेऽप्रतिष्ठाननरकयाचिनो न वतीत्येव योजानीते तथा आश्रवत्यष्टप्रकारक कर्म येन स आश्रय सच प्राणातिपात रूपोरागद्वेषरूपोवा मिथ्यादर्शनादिकोवेति त तथा सवरणमाश्रयनिरोधरूपं यावदोपयो

तयोस्तीत्येवरूपो निमानो वर्जनीयस्त्याज्योयति जनेन । साधुलोकेनापरोपि ज्ञानिना जात्या
 दिकोमदोन विधेय किपुनर्ज्ञानमद । तथा चोक्तं ॥ ज्ञानं मददर्पहर, माद्यति यस्तेन तस्य
 कोवेद्य ॥ अगदोयस्य विपायति, तस्य चिकित्सा कथं क्रियते ॥ १ ॥ गतोनामनिष्पन्नो
 निक्षेप साप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्य निक्षेपस्यावसर सच सूत्रे सति जवति । सूत्रच सूत्रा
 नुगमे सचावसर प्राप्नोऽत सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेत सूत्रमुच्चारणीय । तच्चेद । (आह
 चहीत्यादि) अस्व चानतरसूत्रेण सहाय्य संबंध । तद्यथा । वलयाविमुक्तेत्यनिहितं । नाव
 लपं रागद्वेषौ ताज्या विनिर्मुक्तस्यैव याथातथ्य जवतीत्याद्यनेन सवधेनायातस्यास्य सूत्रस्य
 व्याख्या प्रतन्यते । यथातथाजावोय याथातथ्य तत्त्व परमार्थस्तच्च परमार्थचिताया सम्य
 कज्ञानादिक तदेव दर्शयति । ज्ञानप्रकार प्रकारशब्दव्याचर्थे । आदिग्रहणाच्च सम्यग्दर्शनचा
 रित्रे गृह्येते । तत्र सम्यग्दर्शनमौपशमिकद्वायोपशमिक गृह्यते । चारित्रं तु व्रतसमितिकपाया
 णा धारणरक्षणनिग्रहादिक गृह्यते । एतत्सम्यग्ज्ञानादिक पुरुषस्य जतोर्यज्ञातमुत्पन्नं त
 दह प्रवेदयिष्यामि कथयिष्यामि । तुशब्दोविशेषणे । वितथाचारिणस्तदोपाश्वाविर्नावयि
 ष्यामि । नानाप्रकार वा विचित्र पुरुषस्य स्वजावमुच्चावचप्रशस्ताप्रशस्तरूपं प्रवेदयिष्या
 मि । नानाप्रकार स्वजावफलच पश्चार्थेन दर्शयति । सत सत्पुरुषस्य ज्ञोचनस्य सदनुष्ठा
 यिन सम्यग्दर्शनचारित्रज्ञानवतोधर्म श्रुतचारित्राख्य पुनर्गतिगमनधरणलक्षण वा
 तथा शीलमुद्युक्तविहारित्व तथा जाति निर्वृतिमशेषकर्मक्षयलक्षणा (करिस्तामिपाउनि)
 प्राडुष्करिष्ये प्रकटयिष्यामि यथावदुच्चावयिष्यामि । तथाऽस्ततोऽज्ञोचनस्य परतीर्थिक
 स्य गृह्यस्यस्य पार्श्वस्थादेर्वा च शब्द समुच्चितमधर्म पाप तथा कुजीजं कुत्तितशीज
 मशाति चानिर्वाणरूपा समृति प्राडुर्जावयिष्यामीति । अत्र च सतोधर्म शीज शातिच
 प्राडुष्करिष्याम्यसतश्चाधर्ममशीजमशातिचेत्येव पदघटना योजनीया अनुपात्तस्यच चशब्दे
 नाक्षेपोऽष्टव्यति ॥ १ ॥ जतोर्युगदोषरूपं नानाप्रकार स्वजाव प्रवेदयिष्यामीत्युक्त तदर्श
 यितुकामआह । (अहोयमित्यादि) अहोरात्रमहर्निश सम्यगुद्धितानिन्द्वाबोटीका
 श्व सदनुष्ठानवतस्तेज्य श्रुतधरेज्यस्तथा तथागतेज्योवा तीर्थैरुद्धयोधर्म श्रुतचारित्राख्यं
 प्रतिजन्य ससारनि सरणोपाय धर्ममवाप्यापि कर्मोदयान्मदनाग्यतया जमालिप्रनृतय
 वाल्मोक्तर्पात्तीर्थैरुद्धाद्याख्यात समाधि सम्यग्दर्शनादिक मोक्षप्रतिमजोपयतोऽस्वेत
 सम्यगकुर्वाणानिह्वाबोटीकाश्च स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारेण निर्दोषं सर्वज्ञप्रणीत मार्गं
 विव्वसयति कुमारं प्ररूपयति ब्रुवते चासौ सर्वज्ञएव न जवति । य क्रियमाण कृतमि
 त्यथ्यक्ष्विरुद्ध प्ररूपयति । तथा य पात्रादिरियद्द्वान्मोक्षमार्गमाविर्जावयति । एव स
 र्वज्ञोक्तमभ्रदयाना श्रद्धान कुर्वतोप्यपरे धृतिसहननकुर्वलतया यथारोपित सयमजार

प्यनुमानम्याग्रामाण्यमिति । प्रतिष्ठासाधर्म्यात्साध्यसाधनमुपमानं । यथा गौर्गवयस्तथा
 ऽत्रच सज्ञासङ्गिसवधप्रतिपत्तिरुपमानार्थोऽत्रापि सिद्धायामन्यथानुपपत्तावनुमानलक्षण
 त्वेन तत्रैवातर्जावात्पृथक्प्रमाणत्वमनुपपन्नमेव । अथ नास्त्यनुपपत्तिस्ततोव्यभिचारात्
 प्रमाणतोपमानस्य । आद्यमपि न सर्वं प्रमाणं कितर्ह्यतिप्रणीतस्यैवागमस्य ग्रामाण्यान्न
 चार्हद्व्यतिरेकेणापरस्याप्तता युक्तियुक्त्येतच्चान्यत्र निर्लोढितमिति । किंच सर्वमप्येत
 द्प्रमाणमात्मनोज्ञानं । ज्ञानं चात्मनोगुणं पृथक्पदार्थतयान्युपगतं न युक्तेरुपरसादी
 नामपि पृथक्पदार्थतापत्तेः । अथ प्रमेयग्रहणेनेन्द्रियार्थतया तेष्याश्रिता सत्यमाश्रिता
 नतु युक्तियुक्ता । तथाहि । इव्यव्यतिरेकेण तेषामनावात्तदग्रहणेच तेषामपि ग्रहण
 निवृत्तमेवेति न युक्तं पृथगुपादानं । प्रमेयं त्वात्मशरीरेन्द्रियार्थयुद्धिमन प्रवृत्तिदोषप्रेत्यना
 यफलं खोपवर्गा । तत्रात्मा सर्वस्य ऽष्टोपजोका चेन्नादेषप्रयत्नसुखं स्वज्ञानानुमेयं ।
 सच जीवपदार्थतया गृहीतएवाऽस्मान्निरिति । शरीरं तु तस्य जोगायतनं जोगायतनानीं
 द्रियाणि जोक्तव्याऽन्द्रियार्थाः । एतदपि शरीरादिकं जीवाजीवग्रहणेनोक्तमस्मान्निरिति ।
 उपयोगोबुद्धिरित्येतच्चज्ञानविशेषः । सच जीवगुणतया जीवोपादानतयोपात्तएव । सर्वं
 विषयमतं करणं युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिर्लिङ्गं मनस्तदपि इव्यमनं पाञ्चिकमजीवग्रहणेन
 गृहीतं नावमनस्त्वात्मगुणत्वाज्जीवग्रहणेनेति । आत्मनः सुखं स्वसंवेदनानां निवर्तनका
 रणं प्रवृत्तिः सापि पृथक्पदार्थतया नान्युपगतं युक्ता । तथाहि । प्रवृत्तिरित्यात्मेहा सा
 चात्मगुणएवात्माऽनिप्रायतया ज्ञानविशेषत्वादात्मानं दूषयतीति दोषः । तद्यथा । अ
 स्यात्मानो नवेद् शरीरमपूर्वमनादित्वादस्य नाप्यनुत्तरत्वात्सततेरिति । योयमात्मनोव्यवसा
 यः सदोपोरागद्वेषमोहादिकोवा दोषः । अयमपि दोषो जीवा निप्रायतया तदतर्जाविति
 न पृथग्वाच्यः । प्रेत्यनाव परलोकसंज्ञावोयमपि ससाधनो जीवाजीवग्रहणेनोपात्तः ।
 फलमपि सुखं खोपजोगात्मकं तदपि जीवगुणे एवातर्जवतीति न पृथगुपदेष्टव्यमिति ।
 इत्थमित्येतदपि विविधवाधनायोगरूपमिति फलादतिरिच्यते । जन्ममरणप्रबन्धोद्धेदरूप
 तया सर्वं स्वप्रहाणलक्षणोमोहः सचास्मानिरुपात्तएवेति । किमित्यनवधारणात्मक
 प्रत्ययः सशयोऽसावपि निर्णयज्ञानवदात्मगुणएवेति । येन प्रत्युक्तं प्रवर्तते तत्प्रयोजनं
 तदपीहविशेषणत्वादात्मगुणएव । अविप्रतिपत्तिविषयपन्नोऽर्थोदृष्टातोऽसावपि जीवा
 जीवयोरन्यतरः । नचैतावनास्य पृथक्पदार्थता युक्ताऽतिप्रसंगादवयवग्रहणेन च तस्योत्तर
 रत्र ग्रहणादिति । सिद्धातश्चतुर्विधः । तद्यथा । सर्वतत्राविरुद्धस्त्रेऽत्रिष्ठतोर्थे सर्वतत्र
 सिद्धातः । यथा स्पर्शनादीनीन्द्रियाणि स्पर्शादियऽन्द्रियार्थाः प्रमाणे प्रमेयस्य ग्रहणमि
 ति समानः । तत्रसिद्धं परतत्रासिद्धं प्रति तत्रसिद्धातोयथा साख्यानां नाऽसत्तथात्मला
 जोनच सत् सर्वथाविनाशः । तथा चोक्तं । नासतो जायते जावोनाजावो जायते सत्

वदेयु ॥ ३ ॥ येऽज्ञाततत्त्वा परेण पृष्टा कस्मादाचार्यादधीत नवद्भिरिति ते स्वमाचार्यं
 ज्ञानानिमानेन (पलिउचयति) निन्दुवते । अथवा सदपि प्रमादस्वलितमाचार्यादि
 ना पृष्टा सतोमातृस्थानेनावर्णवादनीतानिन्दुवते । ते एव कुर्वाणाध्यादान मोक्षमर्थं
 वचयन्ति । एव कुर्वाणास्तेऽसाधवश्हास्मिन् जगति साधुमानिनोमायान्विताएष्यन्ति या
 स्यत्यनतशोघातं विनाशं ससार वा । एकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीय साधुमानिन ।
 उक्तं च । पाव काकण सयं, अष्पाण सुदमेव बवद्हरः ॥ कुण करेऽपाव, वीथ बालस्त
 मदत्तं ॥ १ ॥ तदेवमात्मोत्कर्षदोषाद्वोयितानमप्युपहृत्यनंतनवनाज प्रणिन स्युरिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—किंच । (विसोहियमित्यादि) विविधमनेकप्रकार शोधित कुमार्गप्ररूपणा
 पनयनद्वारेण निर्दोषता नीतोविशोधित सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्राख्योमोक्षमार्गस्तमेव
 जूतं मोक्षमार्गं ते स्वाग्रहग्रस्तागोष्ठामाहिलवदनुपश्चादाचार्यप्ररूपणात् कथयत्यनुकथ
 यन्ति । ये चैवजूताभ्यात्मोत्कर्षात्स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारव्यामोहिताभ्यात्मजावेन स्वा
 निप्रापेणाचार्यपारपर्येणायातमप्यर्थं व्युदस्यान्यथा व्यागृणीषुर्व्याख्यानयेषुस्तेहि गनी
 रानिप्राय सूत्रार्थं कर्मोदयात्पूर्वापरेण यथावत्परिणामयितुमसमर्था पठितमानिनवत्सू
 त्र प्रतिपादयति । आत्मजावव्याकरणं च महतेऽनर्थायेति दर्शयति । स एव जूत स्वकी
 याजनिवेशादस्थानिकोऽनाधारोबहूना ज्ञानादिगुणानामनाजन नवतीति । ते चामी गु
 णा । सुस्वस्तः पडिपुष्टः, सुणेऽ गेएहः य ईहएथावि ॥ ततो अपोहएवा, यारेऽ करे
 इ वा सम्म ॥ १ ॥ यदि वा गुरुश्रूपादिना सम्यक्ज्ञानावगमस्तत् सम्यगनुष्ठाने च म
 त सकलकर्मक्षयलक्षणोमोक्षइत्येवजूताना गुणानामनायतनमसौ । क्वचित्पाठ । (अ
 छाणिहोतिबहूणिवेसति) अस्यायमर्थः । अस्थानमनाजनमसौ नवति सम्यक्ज्ञाना
 दीना गुणानां । किंजूतोबहुरनर्थसपादकत्वेनासदनिवेशोयस्य सबहुनिवेशः । यदिवा
 गुणानामस्थापनिकोऽनाधारोबहूना दोषाणां च निवेश स्थानमाश्रयइति । किंजूता पु
 नरेव नवतीति दर्शयति । ये केचन ऊर्ध्वहीतज्ञानलवाऽवलेपिनोहाने श्रुतज्ञाने शका ज्ञा
 नशका तथा मृपावाद वदेयु । एतद्धक्त नवति । सर्वज्ञप्रणीते आगमे शकां कुर्वत्यय तत्प्र
 णीतएव नजवेदन्यथा वाऽस्यार्थः स्यात् । यदिवा ज्ञानशक्या पाडित्याजिमानेन मृपा
 वादं वदेयुर्यथाह ब्रवीमीति तथैव युज्यते नान्यथेति ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (जेयाविपुत्र
 इत्यादि) ये केचनाविदितपरमार्था स्वत्पतया समुत्तेकिनोऽपरेण पृष्टा कस्मादाचार्या
 त्सकाशादधीत श्रुत नवद्भिरिति । ते तु स्वकीयमाचार्यं ज्ञानावलेपेन निन्दवानोऽपर
 सिद्ध प्रतिपादयति । यदिवा मयैवैतत्स्वतःप्रेक्षितमित्येव ज्ञानावलेपात् (पलिउचयं
 ति) निन्दुवते । यदिवा सदपि प्रमादस्वलितमाचार्यादिना लोचनादिके अवसरे प

पहपरिग्रहेण नवत्यतस्तेषामपि तत्त्वप्राप्ति स्यान्नचैतद्विषयतइति । अस्ति-दानैकातिक विरुद्धाहेत्वानासा । हेतुवदनासातइति हेत्वानासास्तत्र सम्यग्हेतूनामपि न तत्त्वव्यवस्थिति किंपुनस्तदनासाना । तथाहि । इह यन्नियतं वस्त्वस्ति तदेव तत्त्व नवितुमर्हति हेतुवस्तु । क्वचिद्वस्तुनि साध्ये हेतव क्वचिदहेतवइत्यनियतास्तइति । अथ उल अर्थविधा तोऽर्थविकटपोपपत्तेरिति । तत्रार्थविशेषे विवक्षितेऽनिहिते वक्तुरनिप्रायादर्थान्तरकटपना वाक्यल । यथा नवकवलोऽयं देवदत्त । अत्र च नव कवलोऽस्येति वक्तुरनिप्राय । विग्रहे च विशेषो न समासे । तत्राय उलवादी नव कवलोऽस्येत्येतद्व्यतानिहितमिति कटपयति नचाय तथेत्येव प्रतिपेययति । तत्र उलमित्यसदर्थानिधान । तद्यदि उल न तर्हि तत्त्व तत्त्व चेन्न तर्हि उजं परमार्थरूपत्वात्तस्येति । तदेव उजं तत्त्वमित्यतिरिक्ता वाचोपुक्ति । दूषणानासास्तु जातयस्तत्र सम्यक्दूषणस्यापि न तत्त्वव्यवस्थितिरनियतत्वात् । अनियतत्त्व च यदेवैकस्मिन् सम्यक्दूषण तदेवान्यत्र दूषणानास पुरुषशक्त्यपेक्षत्वाच्च दूषणानासव्यवस्थितेरनियतत्वमिति । कुत पुनर्दूषणानासरूपाणां जातीनामवास्तवत्वात्तासामिति । वादकाले वादी प्रतिवादी वा येन निगृह्यते तन्निग्रहस्थान तच्च वादिनो साधनागवचन प्रतिवादिनस्तदोपोद्धान्न विहाय यदन्यदनिधीयते नैयायिकैस्तत्प्रलापमात्रमिति । तच्च प्रतिज्ञाहानि प्रतिज्ञातर प्रतिज्ञाविरोधइत्यादिकमेतच्च विचार्यमाण न निग्रहस्थान नवितुमर्हति नवदपि च पुरुषस्यैवापराध कर्तुमल न न्वेतत्तत्त्व नवितुमर्हति । वक्तृगुणदोषो हि परार्थे अनुमानेऽपि क्रियते नतु तत्त्वमिति । तदेव न नैयायिकोक्त तत्त्व तत्त्वेनाश्रयितुं युज्यते तस्योक्तनीत्या सदोपत्वादिति । नापि वैशेषिकोक्तं तत्त्वमिति । तथाहि । इव्यगुणकर्मसामान्यविशेषतमवायानावास्तवत्वमिति । तत्र पृथिव्यतेजोवायुराकाशकालोदिगात्मा मनइति नव इव्याणि । तदत्र पृथिव्यपृतेजोवायूनां पृथग्इव्यत्वमनुपपन्न । तथाहि । तएव परमाणव प्रयोगविस्त्रसान्या पृथिव्यादित्वेन परिणमतोपि न स्वकोप इव्यत्व व्यजति । नचावस्थानेदेन इव्यनेदोयुक्तोऽतिप्रसगादिति । आकाशकालयोश्चास्मानिरपि इव्यत्वमन्युपगतमेव । दिशस्त्वाकाशावयवभूतायाश्चानुपपन्नत्व पृथग्इव्यत्वमतिप्रसगदोपादेव । आत्मनश्च स्वशरीरमात्रव्यापिन उपयोगलक्षणस्यान्युपगत इव्यत्वमिति । मनसश्च पुद्गलविशेषतया पुद्गलइव्येऽतर्जावइति परमाणुवज्जावान्मनसश्च जीवगुणत्वादात्मन्यतर्जावइति । यदपि तैरनिधीयते यथा पृथिवीत्वयोगात्पृथिवीति तदपि स्वप्रक्रियामात्रमेव । यतो नहि पृथिव्या पृथग्भूत पृथिवीत्वमपि येन तद्योगात्पृथिवी नवेदपि तु सर्वमपि यदस्ति तत्सामान्यविशेषात्मक नरसिद्धाकारमुजयस्वभावमिति । तथा चोक्त । नान्वय सहजेदत्वा न जेदोन्वयवृत्तित ॥ मृद्देद्वयससर्ग, वृत्तिजात्पतर घट ॥ १ ॥ तथा नरस्य सिंहरूपत्वान्न सिंहोनररूपत ॥ शब्दविज्ञानकार्याणां जेदा

॥ टीका-य स्वप्नावेन क्रोधनोरोपी नवति यश्च जगदर्थज्ञापी योयथावस्थित पदार्थस्त तथैव ज्ञापते । तद्यथा । ब्राह्मण डोडमिति वक्ति वणिजं किराटमिति शूड्माजीरमिति श्वपाक चाफालमिति काण काणमेव वक्ति । खज खजमेव चौर चारमिति । अधमधमित्यादि कठिण योवक्ति सजगदर्थज्ञापी निष्ठुरज्ञापीत्यर्थः । व्यवसित स मातं ६६ कलह य पुनरुदीरयेत् प्रज्वालयेत् सोऽधश्च । यथागोदडमेव गोदडमार्गं गृहीत्वा ब्रजन् घृष्यते कटकश्वापदादिनि पीडयते । एव सोपि (अविशसिपति) अप शातकजह पापकर्मा घृष्यते पीडयते ससारपीडाणि ॥ ५ ॥ योविग्रहिक कलहप्रियोऽन्यायज्ञापी न समोमयस्थोजवति अफजा प्राफजा माया कलहोवा मायाप्राप्त कलहप्राप्तोवा सरागदेषवान् मायावाश्च नवतीत्यर्थः । एतदोपदर्शो उपपातकारी आचार्यादेशरुर्हीर्जङ्गासयमस्तत्र मनोयस्य सन्धीमना एकातेन तत्त्वेषु दृष्टिर्यस्य स एकातदृष्टिः । एगतसङ्घित्तिपाठे एकातश्रद्धावान् जिनागमे । अस्मापि निर्माय रूप यस्यस्य तथा तच्चरहितइत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ टीका-मानविपाकमुपदर्श्याधुना क्रोधादिकषायदोषमुज्जावयितुमाह । (जेकोहणे इत्यादि) योह्यविविक्तकषायविपाक प्ररुत्थैव क्रोधनोजवति तथा जगदर्थज्ञापी यश्च नवति । जगत्पर्याजगदर्थानि यथा व्यवस्थिता पदार्थास्तानानापितु शीलमस्य जगदर्थज्ञापी तद्यथा ब्राह्मण डोडमिति ब्रूयात्तथा वणिज किराटमिति शूड्माजीरमिति श्वपाक चाफालमित्यादि तथा काण काणमिति तथा खज कुब्ज वडजमित्यादि तथा कुष्ठिन कृषिण मित्यादि योयस्य दोषस्तं तेन खर परुषं ब्रूयात् य सजगदर्थज्ञापी । यद्विवा जयार्थज्ञापी यथैवात्मनोजयोजवति तथैवाविद्यमानमप्यर्थं ज्ञापते तच्चीलश्च येन केनचित्प्रकारेणाऽसदर्थज्ञापणेनाप्यात्मनोजयमिहतीत्यर्थः । (विउसियति) विविधमवसित पर्यवसितमुपगतं ६६ कलह य पुनरप्युदीरयेत् । एतदुक्तं नवति । कलहकारिणिर्मिथ्यादुष्कृतादिना परस्परं ह्यमितेपि तद्ब्रूयाद्येन पुनरपि तेषां क्रोधादयोजवति । साप्रतमेतद्विपाकं दर्शयति । यथाह्यधश्चुर्विकलोदडपथ गोदडमार्गं प्रमुखोज्ज्वल गृहीत्वाऽऽश्रित्य ब्रजन् सम्यगकोविदतया घृष्यते कटकश्वापदादिनि पीडयते एवमसावपि केवलं लिंगधार्थं नुपशातक्रोधं कर्कशज्ञाप्यधिकरणोदीपकस्तथा (अविउसियति) अनुपशात ६६ पापमनार्य कर्मानुष्ठानं यस्यासौ पापकर्मा घृष्यते चतुर्गतिके ससारे यातनास्थानगतं पौन पुन्येन पीडयतइति ॥ ७ ॥ किञ्चान्यत् । (जेविगहिइस्यादि) य कश्चिद्विदितपरमार्थोविग्रहोयुद्धं सप्रियते यस्यासौ विग्रहिकोयद्यपि प्रत्युपेक्षणादिका क्रियाविधये तथापि युद्धप्रिय कचिन्नवति तथाऽन्याप्य ज्ञापितुं शीलमस्य सोऽन्यायज्ञापी यत्किञ्चन ज्ञाप्यऽस्या

या तेषु विज्ञेयबुद्धि सा नापरविज्ञेयहेतुका ऽऽश्रयितव्याऽनवस्थानयात् । स्वतः समाश्रयणे च तद्वद्व्याप्तिष्वपि विज्ञेयबुद्धिः स्यान्निकृष्टव्यादिव्यतिरिक्तैर्विज्ञेयैरिति । इव्यादिव्यतिरिक्तास्तु विज्ञेयप्राप्त्यान्निर्गम्याश्रीयन्ते सर्वस्य सामान्यविज्ञेयतामकत्वादिति । एतच्च प्रक्रियामात्रं । तद्यथा । नित्यइव्यवृत्तयोऽस्याविज्ञेयानित्यइव्याणि च चतुर्विधा परमाणवो मुक्तात्मानो मुक्तमनासि चेति निर्युक्तिकत्वादपकर्णयितव्यमिति । समवायस्त्वयुतसिद्धानामाश्रयाधेयनूताना यद्वा प्रत्ययहेतुः समवायऽन्युच्यते । असावपि नित्यश्चैकः आश्रीयते । तस्य च नित्यत्वात्समवायिनोपि नित्याध्यापयेरन् । तद्वनित्यत्वे च तस्याप्यनित्यत्वापत्तिस्तदाधाररूपत्वात्तस्य तदेकत्वाच्च सर्वेषां समवायिनामेकत्वापत्तिस्तस्य चानेकत्वमिति । किंचायं समवायः सर्वव्यस्तस्य च द्विष्टत्वादयुतसिद्धत्वमेव दृढदृढिनोरिव वीर्यानां च कटोत्पत्तौ तद्रूपतया विनाशः कटरूपतयोत्पत्तिरन्वयरूपतया व्यवस्थानमिति दुग्धदध्नोरिवेत्येव वैज्ञेयिकमतेऽपि न सम्यक्पदार्थावस्थितिरिति । साप्रतः साख्यदर्शने तत्त्वनिरूपणं प्रक्रम्यते । तत्र प्रकृत्यात्मसंयोगात्सृष्टिरुपजायते । प्रकृतिश्च सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था ततोमहान् महतोऽहकारोऽहकारादेकादशोऽङ्गिषाणि पञ्चतन्मात्राणि तन्मात्रेभ्यः पञ्चनूतानीति चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपं सचाकर्ता निर्गुणोऽजोक्तेति । तत्र परस्परविरुद्धानां सत्त्वादीनां गुणानां प्रकृत्यात्मना नियामकं गुणिनमतरेणैकत्रावस्थानं न युज्यते । रुज्जसितादिगुणानामिव । न च महदादिविकारे अन्ये प्रकृतिवैषम्योत्पादने कश्चिद्वस्तुत्त्वव्यतिरिक्तवस्त्वतरान्युपगमादात्मनश्चाकर्तृत्वेनाकिंचित्करत्वात्स्वजावैषम्यान्युपगमेतु निर्देहुकत्वापत्तेर्नित्यं सत्त्वमसत्त्व वा स्यादिति । उक्तं च । नित्यं सत्त्वमसत्त्व वा, हेतोरन्यानपेक्षणात् ॥ अपेक्षातोहि जावानां, कादाचित्कत्वसंभवः ॥ १ ॥ अपि च । महदहकारौ सवेदनादनिष्ठौ पश्यामः । तथाहि । बुद्धिरव्यवसायोऽहकारश्चाहं सुखं हं दुःखीत्येवमात्मनः प्रत्ययस्तयोश्चिद्रूपतयाऽऽत्मगुणत्वं न जडरूपायां प्रकृतेर्विकारावेताविति । अपि च येयं तन्मात्रेभ्योऽनूतोत्पत्तिरिष्यते । तद्यथा । गद्यतन्मात्रादृष्टिर्वीरसतन्मात्रादापः रूपतन्मात्राचेजः स्पर्शतन्मात्रादायुः शब्दतन्मात्रादाकाशमिति सापि न युक्तिरुक्ता । यतो यदि बाह्यनूताश्रयेणैतदनिधीयते तदयुक्तं । तेषां सर्वदाज्ञावान्नकदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वा । अथ प्रतिशरीराश्रयणादेतदुच्यते । तत्र किल त्वगस्थिकविनलरूपा पृथ्वी श्लेष्मासृग्ज्वलरूपा आपः पक्विलरूपा तेजः प्राणापानलरूपा वायुः सुषिरलरूपा माकाशमिति तदपि न युज्यते । यतोऽत्रापि केषांचिद्वीराणां शुक्रासृग्ज्वात्पत्तिर्न तत्र तन्मात्राणां गद्योपि समुपलक्ष्यते । अदृष्टस्यापि कारणत्वकल्पनेऽतिप्रसंगः स्यात् । अहजोऽङ्गिहारादीनामप्यन्यतएवोत्पत्तिर्नवती समुपलक्ष्यते । तदेव व्यवस्थिते प्रधानमहदहकारादिकोत्पत्तिर्या साख्यं स्वप्रक्रिययाऽन्युपगम्यते तच्चैर्निर्गु-

॥ दीपिका—कचित्प्रमादसचलने सति आचार्यादिना बद्धप्यनुशास्यमानस्तथैव स
 न्मार्गानुसारिणी वा लेश्या चित्तवृत्तिर्यस्य सतथार्थ । एवञ्चूतोय सपेशजोमृष्टवाक्य
 सूक्ष्मदर्शित्वात् । पुरुषजात सएव तत्त्वपुरुषार्थकारी सएव जात्यन्वित सत्कुलोत्पन्न ।
 सुशीजोहि कुजीन स्यान्नसुकुलोत्पत्तिमात्रेण सएव सुप्रतिशयेन कृच्छ्र सयमस्तस्य क
 रणशीज सएव समोमध्यस्थ ऊजा क्रोधोमाया वा तामप्राप्तोचवति ॥ ७ ॥ यथापि
 वसु इव्य सयमस्तद्वतमात्मान मत्वा तथा सख्या ज्ञान तद्वतमात्मान मत्वा परमार्थमप
 रीक्ष्य चादमात्मोत्कर्षवाद कुर्यात् । तथा तपसा सहितोहमिति मत्वाऽन्य जनं विव
 चूत जलचइवदर्थशून्य पश्यति अवगणयतीत्यर्थ ॥ ८ ॥

॥ टीका—पुनरपि सज्जुलोत्कीर्तनायाह । (सपेशलेइत्यादि) योहि कदुत्तसारोद्भि
 कचित्प्रमादस्वल्पिते सत्याचार्यादिना बद्धप्यनुशास्यमानश्चोद्यमानस्तथैव सन्मार्गानुसारि
 ण्यर्चा लेश्या चित्तवृत्तिर्यस्य नवतीति तथार्थ । यश्च शिक्षा ग्राह्यमाणोपि तथार्चोचवति
 सपेशजोमिष्टवाक्योविनयादिगुणसमन्वित सूक्ष्म सूक्ष्मदर्शित्वात्सूक्ष्मनावित्वा वा सूक्ष्म
 सएव पुरुषजात सएव परमार्थत पुरुषकार्यकारी नापरोयोऽनायुधतपस्विजनपराजिते
 नापि क्रोधेन जीयते तथाऽसावेव जात्यन्वित सुकुलोत्पन्न । सञ्जीजान्वितोहि कुजीन
 इत्युच्यते न सुकुलोत्पत्तिमात्रेण । तथा सएव सुप्रतिशयेन कृच्छ्र सयमस्तत्करणशीजोक्
 लुकर । यदिवा (वक्तुचारेति) यथोपदेश य प्रवर्तते नतु पुनर्वक्तृतयाऽचार्यादिवचन वि
 लोमयति प्रतिकूलयति यश्च तथार्च पेशल सूक्ष्मनापी जात्यादिगुणान्वित कचिदवक्त्र
 समोमध्यस्थोनिदाया पूजाया च न रुष्यति नापि तुष्यति तथा ऊजा क्रोधोमाया वा ता प्रा
 प्तोऊजाप्राप्त । यदि वा ऽऊजाप्राप्तेर्वीतरागै समस्तुद्योचवतीति ॥ ७ ॥ प्रायस्तपस्विना ज्ञान
 तपोऽवलेपोचवतीत्यतस्तमधिकृत्याह । (आविश्यप्इत्यादि) यथापि कश्चिन्नघुप्रकृतिर
 तपतयाऽत्मान वसु इव्य तच्च परमार्थचिताया सयमस्तद्वतमात्मान मत्वाऽहमेवात्र
 सयमवान् मूलोत्तरगुणाना सम्यग्विधायी नापर कश्चिन्मनुत्तयोस्तीति । तथा सख्यायते
 परिद्विद्यन्ते जीवादय पदार्थायेन तज्ज्ञान सख्येत्युच्यते तद्वतमात्मान मत्वा तथा स
 म्यक् परमार्थमपरीक्ष्यात्मोत्कर्षवाद कुर्यात्तपसा द्वादशजेदजिन्नेनाहमेवात्र सहितोयुक्तो
 न मनुद्योविरुद्धतपोनिष्ठदेहोस्तीत्येव मत्वाऽऽत्मोत्कर्षाजिमान्नीत्यन्य जन साधुलोक
 गृहस्थजोक वा विवचनत जलचइवत्तदर्थशून्य कूटकार्पाणववा जिगमात्रधारिण पुरु
 षाकृतिमात्र वा पश्यत्यवमन्यते । तदेव यद्यन्मदस्थान जात्यादिक तत्तदात्मन्येवारो
 प्यापरमवभूत पश्यतीति ॥ ८ ॥

अहोयराउंअ समुच्चिण्हि, तद्भागएहि पडिलप्र धम्मं ॥ समा
हिमाघातमजोसयंता, सञ्चारमेव फरुसं वयति ॥ ९ ॥

अर्थ—(आहत्तहीपंतुपवेयस्स के०) यथातथ्य सम्यक् ज्ञाननो स्वरूप हवे प्रवे
दिसुं एट्ठे कहीछुं तथा (पुरिसस्स के०) जीवने (नाणणकार के०) नानाप्रकारना
ज्ञानादिक जे (जात के०) उत्पन्न थाय तेपण हवे कहीछुं तथा (सउअधम्म के०)
सत्पुरुषनु धर्म जे श्रुत चारित्ररूप जे झुगति थका राखनार ते धर्म अने (असउअ
सील के०) असत्पुरुष एट्ठे परतीर्थिक तथा ग्रहस्थ अने पासञ्चादिक तेनो सील
एट्ठे छुटाचार ते कहीछुं तथा (सत्ति के०) शांति एट्ठे निर्वाणरूप अने (असत्ति के०)
सत्तारत्रमणरूप ए वज्जेने (करिप्यामि प्राडु के०) प्रगट करी छु ॥१॥ (अहोयराउंअस
मुच्चिण्हिके०) रात्रना तेम दिवसना पण सम्यक् प्रकारे उठ्या एट्ठे सावधान थया एवा
जे निन्हवाडिक जमाली प्रमुख स्वदर्शनी तथा बोटिकादिक अन्यदर्शनी ते (तद्भागएहिप
डिलप्रधम्म के०) तथा प्रकारे तीर्थकरादिक पाशेथी ससारथकी निकलवानु उपाय
एवो जे पणित धर्म तेने पामीने जमाली प्रमुखनी पेरे कर्मने उदयें ते श्रीतीर्थकर ना
पित एवो (समाहिमाघात के०) समाधिवत एट्ठे सम्यक् दर्शनादिक धर्म तेने (अ
जोसपता के०) अण सेवता थका कदाग्रहि पणाने लीधे मिथ्यात्वना प्रेक्षा स्वप्नदेयथा
तथा एट्ठे जेम तेम बोलता श्रीसर्वज्ञाना मार्गने उच्चापता अने कुमार्गनो उपदेश कर
ता एरीते प्रवर्तता (सञ्चार मेवफरुसंवयति के०) कदापि पोताने आचारना शिखावनार
एवा गुरु जे महानुभाव ते प्रत्ये पण कठोर वचन बोले ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रयोदश याथातथ्याध्ययनमारभ्यते । तस्येवमादिसूत्रं । (अहत्ते
ति) यथातथ्यावायाथातथ्य तत्त्वज्ञानादिक पुरुषस्य जतोर्जातमुत्पन्नं तदह प्रवेदयि
ष्यामि कथयिष्यामि । तुशब्दोविशेषणो । वितथाचारिणस्तद्दोषाश्च कथयिष्यामि । नाना
प्रकार वा चित्र पुरुषस्य स्वभाव प्रशस्तरूप प्रवेदयिष्यामि । तथा । सत सत्पुरुषस्य धर्म
श्रुतचारित्राख्य शीलमुद्यतविहारित्व शांति निर्वृतिं मोक्ष (करिस्सामिपाउति) प्राडुप्करि
ष्ये प्रकटयिष्यामि । तथाऽसतोऽज्ञानस्य परतीर्थिकस्य गृहस्थस्य पार्श्वस्थादेर्वा चश
ब्दसमुच्चितमधर्म पाप तथाऽशील कुत्सितशीलमशांतिं समार प्राडुप्करिष्ये ॥१॥ अहोरा
त्र समुच्चितानिन्दवाबोटिकाश्च तेन्य श्रुतधरेन्यस्तथागतेन्योधा तीर्थरुक्नचोधर्म श्रुतचा
रित्राख्य प्रतिलन्य प्राप्यापि मदनाग्यतया जमालिप्रमुखइवात्मोत्कर्षात्तीर्थकैरारख्यातं
समाधि मोक्षमार्गमजोपयतोऽसेवमाना सर्वज्ञोक्त मार्गं विध्वंसयंति ते निन्हवाबोटिका
श्च परेणाचार्यादिना चोदित्वा सतस्तं शास्त्रार चोदक पुरुषं निघुर वदंति ॥ १ ॥

र्थे प्रयोजन तेन आत्मान व्युत्कर्षयेत् मदवत् कुर्यात् तथा च नृ संयमस्तमादायान्य
तरेण ज्ञानादिना मदस्थानेन माद्यति ससर्वज्ञमत तत्त्वतो न वेत्तीति नाव ॥ ९ ॥
योजात्या ब्राह्मण कृत्रियजातीयोवा उग्रपुत्र कृत्रियविगोप (लेख्येति) कृत्रियवि
गोपएव । एव विशिष्टकुलोद्भूत प्रव्रजित परदत्तनोजी शुद्धाहारग्राही गोत्रे उच्चैर्गोत्रे व
त्पन्नोपि नैव स्तन्नं गर्वं यायात् । किञ्चूते गोत्रे मानवदे अग्निमानास्पदे ॥ १० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एगंतकूडेइत्यादि) कूटवत्कूटं यथा कूटेन मृगादिर्वह पर
वश सन्नेकातडु खन्नाग्नवति । एव नावकूटेन स्नेहमयेनकाततोऽसौ ससारचक्रवाल प
र्येति तत्र वा प्रकर्षेण लीयते प्रजीयतेऽनेकप्रकार ससार वन्नमीति । तुशब्दात्कामादिना
वा मोहेन मोहितोबहुवेदने ससारे प्रलीयते । यश्चैवजूतोऽसौ न विद्यते न कदाचन स
जवति । मुनीनामिदं मौनं तच्च तत्पदं च मौनपदं सयमस्तत्र मौनेद्विवा पदे सर्वज्ञप्र
णीतमार्गे नासौ विद्यते । सर्वज्ञमतमेव विशिनष्टि । गा वाच त्रायतेऽर्थाविसवादनत पा
लयतीति गोत्रं तस्मिन्समस्तागमाधारजूतइत्यर्थः । उच्चैर्गोत्रे वा वर्तमानस्तदग्निमानग्र
ह्यस्तोमौनीऽपदे न वर्तते । यश्च मानन पूजन सत्कारस्तेनार्थे प्रयोजन तेन माननार्थे
न विविधमुत्कर्षयेदात्मानं योहि माननार्थेन लानपूजासत्कारादिना मदं कुर्यान्नासौ स
र्वज्ञपदे विद्यतेऽति पूर्वेण सबय । तथा वसु इव्य तच्चेह सयमस्तमादाय तथान्यतरेण
ज्ञानादिना मदस्थानेन परमार्थमवबुध्यमानोमाद्यति पठन्नपि सर्वशास्त्राणि तदर्थे वा गृह्य
न्नपि नासौ सर्वज्ञमत परमार्थतोजानातीति ॥ ९ ॥ सर्वेषां मदस्थानानामुत्पत्तेरारभ्य
जातिमदोबाह्यनिमित्तनिरपेक्षोयतो नवत्यतस्तमधिकृत्याह । (जेमाहणेइत्यादि) योहि
जात्या ब्राह्मणोनवति कृत्रियोवा इद्वाकुवश्यादिक । तज्जेदमेव दर्शयति । उग्रपुत्र कृ
त्रियविगोपजातीय । तथा (लेख्येति) कृत्रियविगोपएव । तदेवमादिविशिष्टकुलोद्भूतोय
थावस्थितसंसारस्वनाववेदितया य प्रव्रजितस्त्यक्तराज्यादिगृहपाशबन्धन परैर्दत्त नोक्तु
शीतमस्य परदत्तनोजी सम्यक्सयमानुषाधी गोत्रे उच्चैर्गोत्रे हरिविशस्यानीये समुत्पन्नोपि
नैव स्तन्नं गर्वमुपयायादिति । किञ्चूते गोत्रे अग्निमानवदे अग्निमानास्पदे इति । एतदुक्त
जवति । विशिष्टजातीयतया सर्वलोकाजिमान्योपि प्रव्रजित सन् कृतशिरस्तुडमुंडनोनिद्धा
र्थे परगृहाण्यटन् कथं दास्यास्पदं गर्वं कुर्यान्नैवासौ मानं कुर्यादिति तात्पर्यार्थे ॥ १० ॥

न तस्स जाई व कुल व ताण, एण्ण विक्का चरण सुचित्रं ॥ ए
स्सम्म से सेवइ गारिक्म्म, ए से पारए होइ विमोयणाए ॥ ११ ॥

विकार । यदि वा जावतथ्यं प्रशस्ताप्रशस्तचेदाद्विधा । तद्विह प्रशस्तेनाधिकार दर्शयितु
माह । “ जह सुत्त तह अणो, चरण चारो तहत्ति णायव ॥ संतमिय पससाए, अस
तोपगय डुगुठाए ” ॥ १६ ॥ (जहसुत्तमित्यादि) यथा येन प्रकारेण यथापठत्या सूत्र
व्यवस्थित तथा तेनैव प्रकारेणार्थोव्याख्यायितुं शक्यः । एतद्वर्शयति । चरणमाचरण
मनुष्ठातव्य । यद्विवा सिद्धातसूत्रस्य चारित्रमेवाचरणमतोयथासूत्र तथा चारित्रमेतदेव
चानुष्ठेयमेतच्च याथातथ्यमिति ज्ञातव्य । पूर्वार्थस्येव नावार्थं गाथापश्चार्धेन दर्शयितु
माह । यदसुजातं प्रकृतं प्रस्तुतं यथार्थमधिकृत्य सूत्रमकारि तस्मिन्नर्थे सति विद्यमा
ने यथावद्व्याख्यायमाने सत्सारोच्चारणकारणत्वेन प्रशस्यमाने वा याथातथ्यमिति न
वति विवक्षिते त्वर्थे सत्यविद्यमाने सत्सारकारणत्वेन वा जुगुप्ताया सत्या सम्यगनुष्ठी
यमाने वा याथातथ्यं न भवति । इदमुक्तं भवति । यदि यथासूत्रं येन प्रकारेण व्यव
स्थितं तर्थावार्थोयदि भवति व्याख्यायते ऽनुष्ठीयते च सत्सारनिस्तरणसमर्थश्च भवति त
तोयाथातथ्यमिति भवति । असति त्वर्थे क्रियमाणे सत्सारकारणत्वेन जुगुप्सिते वा न
वति याथातथ्यमिति गाथातात्पर्यार्थः । एतदेव दृष्टातगर्जं दर्शयितुमाह । “ आचरियप
रपर्येण आगय जोव ठेयबुद्धीए ॥ कोवेड् ठेयवाड् जमालिनासचणासिहत्ति ॥ १७ ॥
(आचरिएड्यादि) आचार्यां सुवर्मस्वामिजगुनामप्रजवार्थरक्षिताद्यास्तेषां प्रणालिका
पारपर्यं तेनागतं यद्व्याख्यानं सूत्रानिप्रायस्तथा व्यवहारतयानिप्रायेण क्रियमाणमपि
कृतं भवति । यस्तु कुतर्कदर्पाध्मातमानसोमिष्यात्वोपहतदृष्टिकया ठेकबुद्ध्या निपुणवृत्त्या
कुशाग्रगोमुषीकोहमिति मत्वा कोपयति दूषयति अन्यथा तमर्थं सर्वज्ञप्रणीतमपि व्या
चष्टे कृतं कृतमित्येव ब्रूयात् । वक्तिच नहि मृत्पिमक्रियाकालएव घटोनिष्पद्यते कर्मगुण
व्यपदेशानामुपलब्धे । सएव ठेकवादी निपुणोहमित्येव वादी पडितानिमान्नी जमालि
ना समोजमालिनिन्द्ववत् सर्वज्ञमतविकोपकोविनक्ष्यत्परह्यदृष्टीयप्रन्यायेन सत्सारचक्र
वालेवत्रमिष्यतीति । नचासौ जानाति वराकोयथाय लोकोघटार्था क्रियामृत्स्वननाद्याघट
एवोपपन्नरति तासाच क्रियाणा क्रियाकालनिष्ठाकालयोरेककालत्वात् क्रियमाणमेव कृतं भव
ति । दृश्यते चायं व्यवहारोलोके । तद्यथा । अद्यैव देवदत्ते निर्गते कान्यकुब्ज देवदत्तोर्गतइति
व्यपदेशस्तथा दातुं हि द्विद्यमाने प्रस्थकोय व्यपदेशइत्यादि । साप्रतमन्यथावादिनोऽप्यादशी
न दारेणोपदेशं दातुकामआह । ए करेति डु स्क्रमोक्त, उक्लममाणोवि सजमतवेसु ॥
तन्हाअनुकरिसो वक्लेश्वो जतिजणेण ॥ १८ ॥ (एकरेड्यादि) योहि डुर्गहीतविद्या
जवदर्पाध्मात् सर्वज्ञवचनैकदेशमप्यन्यथा व्याचष्टे सएवभूत सत्सयमतपस्तड्यम कु
र्वाणोशरीरिक्तमानसाना डु खानामसातोदयजनिताना मोह विनाग न करोत्यात्मग
र्वाध्मातमानसोपि यतएव तस्मादत्मात्मोत्कर्षोऽहमेव सिद्धातार्थवेदी नापरः कश्चिन्मतु

॥ टीका-न चासौ मान क्रियमाणोगुणायेति दर्शयितुमाह । (नतस्तजार्थ्यादि) नहि तस्य लघुप्रकृतेरनिमानोदुरस्य जातिमट कुलमदोवा क्रियमाण ससार पर्यटत स्वाण नवति । नह्यनिमानोजात्यादिकेपेहिकासुष्मिकगुणयोरुपकारीति । इहच मातृसमुद्वाजाति पितृसमुद्ब कुजं एतच्चोपलक्षणमन्यदपि मदस्थान न संसारत्राणायेति । यत्पुन ससारोत्तारकत्वेन त्राणसमर्थं तदर्शयति । ज्ञान च चरण च ज्ञानचरण तस्मादन्यत्र संसारोत्तारणत्राणाशा न विद्यते । एतच्च सम्यक्त्वोपबृंहित सत् सुष्टु चीर्णं सुचीर्णं ससारोत्तारयति । ज्ञानक्रियाया मोक्षइति वचनात् । एवजूते सत्यपि मोक्षमार्गे निष्क्रम्यापि प्रव्रज्या गृहीत्वापि कश्चिदपुष्ट्यर्मा संसारोन्मुख सेवतेऽनुतिष्ठत्यन्यस्यति पौन पुन्ये न विधत्ते अगारिणा गृहस्थानामग कारण जात्यादिक मदस्थान पातातर वा (अगारि कम्मति) अगारिणा कर्मानुष्ठान सावद्यमारज जातिमदादिक वा सेवते । नचासावगारिकर्मणा सेवकोऽग्रेपकर्ममोचनाय पारगोभवति । नि ग्रेपकर्मक्षयकारी न भवतीति नाव । देशमोचनात् प्रायश सर्वेषामेवासुमता प्रतिक्षणमुपजायतइति ॥ ११ ॥ पुनरप्यनिमानदोषाविर्भावनायाह । (णिक्किचणोऽत्यादि) बाह्येनार्थेन निष्किचनोपि निष्कणशीजोनिष्क परदत्तनोजी तथा सुष्ठुरूढमतप्रात वल्लचणकादि तेन जीवितु प्राणधारण कर्तुं शीलमस्य स सुरुक्षजीवी एवजूतोपि य कश्चिन्नारवक्रियोजवति । तथा श्लोक कामी आत्मश्लाघाजिज्ञापी भवति । सचेवजूत परमार्थमवुध्यमानएतदेवार्थिचनत्वं सुरुक्षजीवित्व वात्मश्लाघा तत्परतया आजीऽमाजीविकामात्मवर्तनोपाय कुर्वाण पुन पुन ससारकातारे विपर्यास जन्मजरामरणरोगशोकोपश्वसुपेति गह्वति तदुत्तरणा यान्युद्यतोवा तत्रैव निमज्जतीत्यय विपर्यासइति ॥ १२ ॥

जे नासव निष्कु सुसाहुवादी, पडिहाणवं होइ विसारएय ॥
 अगाढपण्णे सुविजावियणा, अन्नं जण पन्नसा परिह्वेज्जा ॥ १३ ॥
 एव ए से होइ समाहिपत्ते, जे पन्नवं निष्कु विउक्कसेज्जा ॥ अ
 ह्वा वि जे लान्नमयावलिते, अन्नं जणं खिससति बालपन्ने ॥ १४ ॥

अर्थ-(जे नासवनिष्कुसुसाहुवादी के०) जे साधु नापाना गुण तथा दोषनो जाण तथा सुसाहुवादी एटले प्रिय वचननो बोलनार एटले क्षीराश्रव मध्वाश्रव लब्धीवा लो वली (पडिहाणवहोइ के०) प्रतिजाववत एटले उत्पातिकादिक चार प्रकारनी बुद्धिनो पारगामि होय तथा (विसारएय के०) विशारद एटले पणित अर्थ ग्रहण करवाने समर्थ (आगाढपण्णे के०) आगाढप्रज्ञ एटले प्रस्ताववेत्ता अर्थात् इव्य, क्षेत्र,

बोद्धमसमर्था क्वचिद्विपीदंतोऽपरेणाचार्यादिना वत्सलतया चोदिता संतस्त शास्त्रारम
नुशासितार चोदक पुरुष वदन्ति कर्कश निष्ठुर निर्जर प्रतीप चोदयतीति ॥ १ ॥

विसोद्विष्य ते अणुकाहयन्ते, जे आत्तजावेण वियागरेज्जा ॥ अण्णिए हो
इ वहुगुणाणं, पाठातरे (वहुणिवेसे) जे एणसंकाइ मुस वदेज्जा ॥३॥ जे
यावि पुन पलिउं चयन्ति, आयाणमइं खलु वंचयिता ॥ असाहुणो
ते इह साहुमाणी, मायसि एसति अणतघात ॥ ४ ॥

अर्थ—ते स्वाग्रहि पुरुष (विसोद्विष्यन्ते के०) ते विशोधित शुद्धनिर्दोषमार्ग तेने (अ
णुकाहयन्ते के०) आचार्यनी प्ररूपणा यकी उच्चापिने कहे एटले (जेआत्तजावेणविया
गरेज्जा के०) जे पोताना जावे एटले स्वहदे बोले (अण्णिएहोइवहुगुणाण के०)
ते अहत्तं पणा यकी घणा गुणा जे ज्ञानादिक तेनो आस्थान थाय केमके ए स्वा
ज्जिनिवेश मिथ्यात्वना जाव यकी करीने (जेणएसकाइ के०) जे ज्ञान शका एटले
श्रीजिनागमनेविपे शका लावीने (मुसवदेज्जा के०) मृपाबोले स्वकटिपत्त जेवो
रुचे तेवो बोले तेणे करीने घणा गुणानो आस्थान एटले कुजाजन थाय ॥ ३ ॥ (जे
आविपुष्ठापलिउंचयति के०) जे कोइ पूठे जे तमे कोनी पासेथी जण्णो तेवारे पोता
ना आचार्यनु नाम गोपवीने बीजानु नाम कहे (आयाणमछखलुवंचयिता के०) ते
निश्चे यकी आत्मार्थ जे मोक्षनो अर्थ तेने वचेठे एतावत्ता ते मुक्तिने नपामे (असाहु
णोतेइहसाहुमाणी के०) परमार्थयकी ते असाधु यको पण आ जगतने विपे पोतामा
साधुपणु करी माने तथा बीजाउने कहीने पोतामा साधु पणो मनावे (मायसिएस
तिअणतघात के०) ते मायावी साधु आसंसारनेविपे अनंत घात पामे एटले अनंत
काल पर्यंत ससारमा परित्रमण करे ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—विशोधितोमोक्षमार्गस्त ते कदाग्रहिणोगोष्ठामाहिलवदनुपश्चादाचार्यप्र
रूपणात् कथयति अनुकथयति । ये आत्मोत्कर्षात्मजावेन स्वानिप्रायेणाचार्यपार
पर्यागतमप्यर्थं व्युदस्यान्यथा व्यागृणीषुर्व्याख्याति । आचार्यपरपरामज्ञात्वा स्वानिप्राये
ण सूत्रार्थव्याख्यानं महतेऽनर्थाय । इदमेव दर्शयति । सएवचूतोऽस्थानिकोऽनाधारोवहूना
ज्ञानादिगुणानां स्यात् । क्वचित्पाठः । (अण्णिएहोइवहुणिवेसत्ति) अस्यार्थः । अ
स्थानमजाजन सम्यक्ज्ञानादीना । किन्तूतोवदुरनर्थकारकत्वेनाऽसदनिनिवेशोयस्य सव
दुनिवेशः । ते पुन किन्तूताऽत्याह । ये ज्ञानगकया मृपा वदेषु । कोर्थः । जिनोक्ताग
मे शका कुर्वत्यप तद्वक्तृ एव नस्यादिति । अथवा ज्ञानगकया पादित्याजिमानेन मृपा

वासनया वासितश्चात्मा यस्यासौ सुविज्ञावितात्मा । तदेवमेति सत्यज्ञापादिनिर्गुणै
 शोचनः साधुर्भवति । यश्चेन्निरेव निर्जराहेतुनूतैरपि मद कुर्यात्तद्यथाऽहमेव ज्ञापाविधिज्ञ
 स्तथा साधुवाद्यहमेवच न मनुष्य प्रतिज्ञानवानस्ति नापि मत्समानोलौकिकोलोको
 त्रशास्त्रार्थविशारदोऽवगाढप्रज्ञः सुज्ञावितात्मेति चैवमात्मोर्कपवानन्य जनं स्वकीयया प्र
 ज्ञया परिजवेत् एव मन्यते । तथाहि । किमनेन वाऽकुठेन दुर्दुरुठेन कुडिकाकार्पासक
 तुल्येन खसूचिना कार्यमस्ति क्वचित्सत्तया धर्मकथावसरे वेत्येवमात्मोत्कर्षवान् न
 वति । तथाचोक्त । अन्यै स्वेष्टारचितानथविशेषान् भ्रमेण विज्ञाय ॥ कृत्स्न
 वाङ्मयमित्यति स्वादृत्यगानि दर्पणेष्वद्यादि ॥ १३ ॥ साप्रतमेतदोषानिधित्तया
 ह । (एवणसेइत्यादि) एवमनतरोक्तया प्रक्रियया परपरिजवपुर सरमात्मोत्कर्षं कु
 र्वन्नशेषशास्त्रार्थविशारदोपि तत्त्वार्थगाढप्रज्ञोप्यसौ समाधि मोक्षमार्गं ज्ञानदर्शनचारित्र
 रूप धर्मव्यानारूपं वा न प्राप्तो न वत्पुर्णवासा परमार्थोदन्वत भवते । कथनूतो न व
 तीति दर्शयति । यो ह्यविदितपरमार्थतयात्मानं सत्वेमुप्रीक मन्यमानं स्वप्रज्ञया निहु
 र्त्कर्षेर्जुं कुर्यान्नासौ समाधि प्राप्तो न वतीति प्राक्तनेन संबध । अन्यदपि मदस्थानदोष
 मुदयद्वयति । अथवेति पक्षातरे । यो ह्यत्पातरायोलब्धिमानात्मकते परस्मै चोपकरणादिक
 मुत्पादयितुमर्लं सजघुप्रकृतितया लानमदावलिप्तो न वति तदवलिप्तश्च समाधिप्रप्तो
 न वति । सचैव नूतोऽन्य जन कर्मोदयादलब्धिमत् स्विसृष्टि निंदति परिजवति वक्ति च
 न मनुष्य सर्वसाधारण शय्यासस्तारकाद्युपकरणोत्पादकोविद्यते किमन्यै स्वोदरजरण
 व्यग्रतया काकप्रायै कृत्यमस्तीत्येव बालप्रज्ञोभूर्खप्रायोऽपरजनापवादं विदध्यादिति
 तदेव प्रज्ञामदावलेपादन्यस्मिन् जने निद्यमाने बालसद्वैर्ज्ञेयते यतोत प्रज्ञामदोन विधे
 योन केवलमयमेव विधेयो न्यदपि मदस्थान सत्तारजिह्वीर्षुणा न विधेयमिति ॥ १४ ॥

पन्नामय चेव तवोमयंच, णिन्नामए गोयमय च जिस्खू ॥ आ
 जीवग चेव चउठमाहु, से पणिए उत्तम पोग्गलेसे ॥ १५ ॥ ए
 याइं मयाइ विगिच धीरा, ए ताणि सेवति सुधीरधम्मा ॥ ते स
 वगोत्तावगया महेसी, उच्चं अगोत्तं च गति उवेति ॥ १६ ॥

अर्थ—(पन्नामयचेवतवोमयच के०) प्रज्ञानो मद तेम बली तपनो मद एटले हु
 बुद्धिवान् बु हु तपस्यावान् बु एवो जे मद तेने (णिन्नामए के०) नमाडे एटले एवो
 मठ नकरे तथा (गोयमयचजिस्खू के०) गोत्रनो मद साधु नकरे एटले माहरो उच
 गोत्रवे हुं उत्तम कुजमा जन्म पाय्थोहुं एवो अहकार साधु नकरे (आजीवगचेवचउ

ए० सतोमातृस्थानेनाऽवर्णवादजयान्निन्दुवते । तएव पल्लिउंचकानिन्द्वव कुर्वाणाआदी यतइत्यादानं ज्ञानादिक मोक्षोवा तमर्थे वचयंति त्रंशयंत्यात्मन । खलुरवधारणे । वचय त्येव । एवमनुष्ठायिनश्चासाधवस्ते परमार्थतस्तत्त्वचितायामिहास्मिन् जगति साधुविचारेवा साधुमानिनश्चात्मोत्कर्षायाऽसदनुष्ठानमानिनोमायान्वितास्ते एष्यंति यास्यंत्यनंत शोबदुशोधातं विनाशं ससार वा अनवदग्रसंसारकातारमनुपरिवर्तयिष्यतीति । दोषइय डट्त्वान्तेषामेक तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिन । उक्तच । पाव काकण सय, अष्पाण ह्युद्धमेव ववहरइ ॥ डुगुण करेइ पाव, वीष वालस्स भदत्त ॥ १ ॥ तदेवमात्मोत्कर्षदोषाद्दोषिजानमप्युपहृत्यानतससारजाजोनवत्यसुमतइति स्थितं ॥ ४ ॥

जे कोहणे होइ जगठनासी, विठसिय जे उ उदीरएज्जा ॥ अंधे

व से दमपह गहाय, अविठसिए घासति पावकम्म ॥ ५ ॥

जे विग्गहीए अनायनासी, न से समे होइ अऊऊपत्ते ॥ उव

वायकारी य हरीमणे य, एगंतदिठीय अमाइरूवे ॥ ६ ॥

अर्थ—(जे कोहणेहोइजगठनासी के०) जे क्रोधी थाय ते जगतार्थनापी होय जगतार्थनापी एटले जेमा जेवो दोष होय तेन तेवो कहे अर्थात् काणाने काणो कहे खोडाने खोडो कहे टुटाने टुटो कहे पांगलाने पांगलो कहे कोढीने कोढी कहे एवो प्रगट नितुर नापण करनार होय (विठसियंजेव के०) जे उपशमावेलो एवो जे कलह तेने बली (उदीरएज्जा के०) उदीरे ए पुरुषने जे फल थाय ते कहेठे (सेके०) ते पुरुष (अथेवदमपहगहाय के०) जेम कोइ आबलो पुरुष लाकडी ग्रहण करीने मार्गेने वि पे जातो थको अनेक कटक चतुष्पदादिके करी पीडाय तेम (अविठसिए के०) अ कोविद एवोजे कलहकारी (पावकम्म के०) पापकर्माचारी जीव ते पण (घासतिके०) चतुर्गतिक ससारमाहे डुख पामे ॥ ५ ॥ (जेविग्गहीए के०) जेकोइ विग्रह एटले कजहकारी होय ते यद्यपि क्रिया तो केटलीक करे तथापि ते क्रिया विग्रह एटले पुढ प्रिय थाय तथा (अनायनासी के०) अन्यायनो बोलनार होय (नसेसमेहोइअऊऊ पत्ते के०) ते पुरुष कलहरहित एवा सम्यक् दृष्टी तेना सरखो समजाबी नहोय ते माटे साधु कलहकारी नहोय परतु साधु केवो होय ते कहेठे (उववापकारीयहरीम णेय के०) उपपातकारी एटले आचार्यनी आझापालक तथा लज्जावत मनवालो होय एटले अनाचार करतो थको आचार्यादिक थकी लज्जा पामे तथा (एगंतदिठीय के०) एकातदृष्टी एटले जीगदिक पदार्थनो ज्ञाता होय एकात श्रद्धावत होय तथा (अमाइरूवे के०) मायारहित होय एवा पुरुषने साधु कहिए ॥ ६ ॥

सुप्रतिष्ठितो धर्मः श्रुतचारित्राख्योऽपि ते सुवीर्यधर्माणस्ते चैवं जूता परित्यक्तसर्वमदस्थाना महर्षयस्तपोविशेषशोपितकटमपा सर्वस्माद्वैर्गोत्रादेरपगतागोत्रोपगता सततञ्चा मोक्षा र्ख्यां सर्वोत्तमा वा गतिं व्रजन्ति गच्छति च शब्दात्पचमहाविमानेषु कटपेषु कटपातीतेषु वा व्रजन्ति । अगोत्रोपलक्षणाच्चान्यदपि नामकर्मायुष्कादिकं तत्र न विद्यत इति इष्टव्य ॥ १६ ॥

जिस्कू मुयच्चे कय णिठधम्ममे, पाठातरे (तहदिठधम्ममे) गामं च एणगरं च अणुप्पविस्सा ॥ से एसण जाण मणेसणं च, अन्नस्स पाणस्स अण्णाणुगिद्धे ॥ १७ ॥ अरति रति च अज्जिज्जुय जिस्कू, बहूजणे वा तह एगचारी ॥ एगतमोणेण वियागरेज्जा, एगस्स जतो गति रागतीय ॥ १८ ॥

अर्थ—(जिस्कू के०) ते साधु (मुयच्चे के०) शरीर संस्काररहित (कयदिठधम्ममे के०) तथा दृष्ट एटले दीगोठे यथावस्थित यम जेणे अथवा दृढधर्म एटले धर्मेने विषे दृढ एवो उतो कोइक अवसरे (गामचणगरचअणुप्पविस्सा के०) जिह्वादिकने अर्थ ग्राम नगर इोण मठादिकने विषे प्रवेश करे (सेएसणजाणमणेसणच के०) ते एषणा एटले आहारनी छुदि जाणतो तथा अनेपणीय एटले आहारना अछुदता पणाने पण जाणतो थको उज्जमादिक दोपने सम्यक् प्रकारे टाजतो थको (अन्नस्स पाणस्सअण्णाणुगिद्धे के०) अन्नने विषे तथा पाणीने विषे अमृद् थको लोब्धता र हित एवो उतो साधु विचरे ॥ १७ ॥ (अरतिरतिचअज्जिज्जुयजिस्कू के०) कदाचित् साधुने अतप्रात जोजने तथा अस्ताने करी कर्म योगें सयमने विषे अरति उपजे अ ने असयमने विषे रति उपजे तेवारे सत्तारनु स्वभाव अस्थिर जाणीने नरकादिकना दु खने स्मरण करतो थको उत्पन्न थयली रति अरतिनुं निराकरण करे एम रति अरतिने जीतीने सुधो सयम पाले (बहूजणेवातहएगचारीके०) तथा घणा जन सहित उतो तथा एकचारी एटले एकलो उतो पूठयो अथवा नपूठयो थको पण (एगतमोणे वियागरेज्जा के०) एकात निरवद्य जापा बोले कारणके अन्यजनोनो दाक्षिणपणो ते जीवने त्राण जणी नथाय तेमाटे धर्मकथाने प्रस्तावें साधु एकात निरवद्य जापा बोले अने बीजे प्रस्तावे मौन रहे (एगस्सजतो गतिरागतीय के०) जीवने गति आगति ते एकजा नेज करची पड़ेते त्पारे जीवने एकलो परलोक गमनागमन करता एक धर्म विना बीजो कोऽ सहायकारी नथी एवीरीते साधु पोताना मनमा जाणे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—सज्जिह्मृतेच खानादिसंस्कारान्नावादर्चा शरीर यस्य समुत्तार्च । तथा

ननापी गुर्वाद्यधिकेपकरोवा यथैव नूतनासौ समोरक्तद्विष्टतया मध्यस्थोनवति । त
था नाप्यऊजा प्राप्तो कलहप्राप्तोवा ननवत्यमायाप्राप्त । यदिव अऊजाप्राप्तैरकलहप्रा
प्तै सम्यग्दृष्टिजिरसौ समोन नवति यतः, अतो नैव विधेन नाव्यमपित्वक्रोधनेनाकर्कश
जापिणा चोपशान्त्युद्धानुदीरकेण न्यायजापिणाऽऊजाप्राप्तेन मध्यस्थेन च नाव्यमिति ।
एवमनतरोद्विष्टदोषवर्जसन्नुपपातकार्याचार्यनिर्देशकारी यथोपदेश क्रियासु प्रवृत्त । य
द्विदोषायकारिणि सूत्रोपदेशप्रवर्तकस्तथा श्रीजिज्ञासयमोमूलोत्तरगुणचेदनिन्नस्तत्र म
नोयस्यासौ ह्रीमना । यदिवऽनाचार कुर्वन्नाचार्यादिन्योलङ्कते स एव मुच्यते । तथैका
तेन तत्त्वेन जीवादिषु पदार्थेषु दृष्टिर्यस्यासावेकातद्विष्टि । पाठांतरवा (एगतसङ्घित्ति) एका
तेन श्रद्धावान् मौनीऽक्तमार्गे एकातेन श्रद्धालुरित्यर्थ । चकार पूर्वोक्तदोषविपर्यस्तगुण
समुच्चयार्थ । तथया । ज्ञानपतिवचकोक्तोऽप्यदि । तावदऊजाप्राप्त इति स्वतएवाह ।
(अमाऽरूवेति) अमायिनोरूप यस्यासावमायिरूपोऽज्ञोपह्वरहित इत्यर्थ । न गुर्वादीन्
वद्वनोपचरति नाप्यन्येन केनचित्सार्थ वद्वन्यवहार विधत्त इति ॥ ६ ॥

स पेसले सुदुमे पुरिसजाए, जच्चन्निए चेव सुउज्जुयारे ॥ बहुपि
अणुसासिए जे तहच्चा, समे दु से होऽ अऊजपत्ते ॥ ७ ॥ जे
आवि अप्प वसुमति मत्ता, संखाय वायं अपरिक्क कुज्जा ॥ त
वेण वाहं सहित्ति मत्ता, अस्सं जण परस्सति विवच्चूय ॥ ८ ॥

अर्थ—(सपेसले के०) तेने आचार्यादिके घणो शिखव्यो ठतो पण यथार्थ तेवाज
जावे वत्तै पण गुरु वचन विरोधि नयाय तेने पेशल एटले मनोहर विनयादिक गुणवत्त
जाणवो तथा (सुदुमे के०) सुदुम जावनो देखनार तथा (पुरुपजात के०) परमार्थयकी
पुरुपार्थनो साधक तथा (जच्चन्निए के०) तेवीज जातिमहित सत्कुजोत्पन्न जाणवो (चे
व के०) निश्चय थकी (सुउज्जुयारे के०) ते कुजु आचारी एटले सरल मार्गे प्रवर्तै
तेवा पुस्पने (बहुपिअणुसासिएजेतहच्चा के०) आचार्यादिके घणो शिखाव्यो ठतो सु
खनु राग फेरवे नही अर्थात् प्रसन्न मन राखे (समेदुसेहोऽअऊजपत्ते के०) ते पुरु
प श्रीवीतराग समान कजह रहित थाय ॥ ७ ॥ (जेआविअप्पवसुमतिमत्ता के०) जे
कोऽ जघुप्ररुति पोताने आत्माने वसुमत एटले सयमवत्त जाणीने (संखायवायअप
रिक्ककुज्जा के०) सम्यक् परमार्थे अपरीह थको आत्मोत्कर्ष अनिमान करे (तवेणवा
हसहित्तिमत्ता के०) तथा दुज तपे करी सहित्तु माहारा समान बीजो कोऽ तपस्वी
नथी एवीरीते जाणीने अनिमान वारण करी (अस्संजणपरस्सतिविवच्चूय के०) अन्य
जन ने विवचूत गुणसुन्य आकार मात्र देखे एटले जलचइमानी पेरे जाणे ॥ ८ ॥

मेन करणनूतेन व्यागृणीयात् धर्मकथावसरेऽन्यद्वा संयमाबाधया किञ्चित्धर्मसंबन्धं ब्रूयात् । निपरिणणयैतत्कुर्यादित्याह । यद्विवा किमसौ ब्रूयादिति दर्शयति । एकस्याऽसहायस्य जतो गुणागुजसहायस्य गतिर्गमन परलोके नवति तथाऽप्रागतिरागमन नवात राडपजायते कर्मसहायस्यैवेति । उक्तंच । एक प्रकुरुते कर्म जुनत्तयेकश्च तत्फल ॥ जायते म्रियते चैक, एकोयाति नवातरमित्यादि । तदेव ससारे परमार्थतो न कश्चित्सहायो धर्ममेकं विहायेत द्विगण्य मुनीनामय मौन सयमस्तेन तत्प्रधानं वा ब्रूयादिति ॥ १० ॥

सय समेच्चा अड्वा वि मोच्चा, नासेऊ धम्म हियय पयाण ॥

जे गरहिया सणियाणपडंगा, ए ताणि सेवति सुधीरधम्मा १९

केसिचि तक्काऽअबुञ्ज जाव, खुदंपि गठ्ठेऊ असदह्माणे ॥ आउस्स

कालाऽचरं वघाए, लद्धाणु माणे य परेसु अछे ॥ २० ॥

अर्थ—(सयसमेच्चा अड्वाविसोच्चा के०) चतुर्गतिक ससारनु कारण मिथ्यात्वादिक ठे तथा मोक्षस्वरूपनु कारण सम्यक् ज्ञानादिक ठे एतु परोपदेशविना स्वय पोतेज जा एनि अथवा गुणादिकनी पात्रोथी श्रवण करीने (नासेऊधम्महिययपयाण के०) समस्त प्रजा एटले त्रस तथा स्थावर जीवोने हितकारक एवो श्रुतचारित्ररूप जे धर्म तेने नापे एटले कहे एवो साधु जाणवो ए उपादेशपणु कह्यो हवे हेयपणु एटले जे पदार्थ ठामवा योग्यठे ते कहेठे (जेगरहिया के०) जे मिथ्यात्व अविरति प्रमादादिक एवा पदार्थ जे जगत्माहे गरहा एटले निदनीक ठे तथा (सणियाण के०) नीयाणा सहित एवा जे (पडंगा के०) प्रयोग होय तेने (एताणसेवति सुधीरधम्मा के०) जे धर्मेने विपे धीर पुरुष होय ते नसवे न आचरे ॥ १९ ॥ (केसिचि तक्काऽअबुञ्ज जाव के०) कोईएक मिथ्यादर्शनीनो अनिप्राय जाण्याविना साधु तथा श्रावकनो धर्म स्थापन करवानी इच्छाये कदाचित् साधु तेपर तीर्थिक आगल तिरस्कारना वचन बोले (खुदंपिगठ्ठेऊअसदह्माणे के०) तेवारे ते मिथ्यादर्शनी श्री वीतरागना वचनउपर अ सदह्मणा करतो थको कुडपणु करे एवो ठतो विरूप करे जेम पालक प्रोहितनो स्कंद सूरिउपर कुडजाव थयो तेनी पेरे जाणवु (आउस्सकालाऽचरवघाए के०) आयुष्यना कालनु प्रमाण घणो होय तेने घटाडे अर्थात् आयुष्यनु विनाश करे (लद्धाणुमाणे यपरेसुअछे के०) ते माटे साधु जन आगलानु अनिप्राय लईने पठी तेना आगल अर्थ प्रकाशे स्वपरोपकारने अर्थ बोले अन्यथा मौनमेव श्रेय ॥ २० ॥

॥ दीपिका—स्वयं नवस्वरूपं समेत्य ज्ञात्वाऽथवाऽन्यस्मात् श्रुत्वाऽन्यस्मै धर्मं नापेत् ।

एगंत कूमेण उ से पलेइ, ए विळ्ळती मोणपयंसि गोत्ते ॥ जे माण
एठेण विठ्ठलसेळा, वसुमन्नतरेण अबुसमाणे ॥ ९ ॥ जे माह
णो खत्तियजायए वा, तहुग्गपत्ते तह लेवई वा ॥ जे पवईए
परदत्तजोई, गोत्तेण जे थप्पति माणवडे ॥ १० ॥

अर्थ—ते पुरुष (एगंतकूमेणउसेपलेइ के०) एकांत कूटपाशे करीने जेम मृग
कूटपासे पड्यो थको ह्खनु विजागी थायठे तेनी पेरे ते मदबुद्धि पण सत्तारमाहे
परिचमण करे ते पुरुष कदापि (मोणपयंसि के०) मौनपठ एटले सयमपठ तेनेविपे
(एविळ्ळती के०) सर्वथा प्रकारे विद्यमान नथी एम समजबु तथा ते पुरुष (गोत्ते
के०) उच्चगोत्रने विपे पण न प्रवर्त्तें किंतु ते अत्यंत हीन गोत्रनेज पामे तथा (जे
माणएठेणविठ्ठलसेळा के०) जे मान एटले पूजाने अर्थें व्युत्कर्ष एटले विविध प्रका
रे अजिमान करे तेपण सयमने विपे नथी एम जाणबु तथा जे (वसु के०) सयमने
ग्रहण करीने पठी (अन्नतरेण के०) मदविपाकना उदय थकी अन्य कोइ मद
स्थानकने विपे माचे ते (अबुसमाणे के०) निश्चें थकी परमार्थने अजाणतो अज्ञानी
थको सत्तारमा परिचमण करे ॥ ९ ॥ (जेमाहणोखत्तियजायएवा के०) तथा जे ब्राह्म
णजाति अथवा क्षत्रियजाति ते इन्द्राकुवशादिक तेना जेद कहेठे (तहुग्गपत्तेतहलेव
ईवा के०) तथा जे उग्रपुत्र तथा लेवई एटले राजपुत्र विगोप नवमल्लिक नवलेल्लिक
एटला कुलमा उत्पन्न थयला सत्तारने असार जाणीने राज्य प्रमुख त्यागीने (जेपवई
ए के०) जे प्रवर्जित थया एटले चारित्रवान थया ते एवा ठता पण (परदत्तजोई के०)
पारको दीयो एवो जे आहार तेने जोगवे एटले शुद्धाहार ग्रहण करे (गोत्तेणजेथप्प
तिमाणवडे के०) परंतु गोत्रने विपे गर्व नकरें एटले शुद्धाहारतुं ग्रहण करनार एवो
चारित्रिठ पोताना उच्च गोत्रने विपे गर्व करे नही गोत्र केवोठे तोके मानवड एटले
ब्राह्मण तथा क्षत्रीय वशना उपना स्वजावे पोताना वशना अजिमानी थायठे
तेम ठता पण चारित्र आदखा पठी कोइपण प्रकारना गोत्रतुं आहार ग्रहण करे पर
ंतु शुद्धाहार ग्रहण करे पण पोताना गोत्रनो गर्व करीने तेवाज गोत्रनो अशुद्ध आहार
लेवानी इत्ता चारित्रिठ करे नही ए अजिप्रायठे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—यथा कूटेन पाशेन बद्धोमृगादि परवशोऽस्ती स्यात्तथा नावकूटेन स्ने
हेन एकाततोऽसौ सत्तार पर्येति बन्धमीति । मौनपठे सयमे सन् प्रवर्तते । किञ्चूते सयमे
गोत्रे ना वाच त्रायतइति गोत्र सर्वांगमाधारजूत तस्मिन् । यश्च मानन सत्कारस्तस्या

यथार्हं धर्मदेशना विधेया । यथैतदबुद्ध्वा किंचिद्धर्मदेशनादारेण परविरोधरुद्धचोदूयात्
 सपरस्मादेहिकामुष्मिकयोर्मरणादिकमपकार प्राप्नुयादिति । यतएव ततो लब्धमनुमान
 येन परान्निप्रायपरिहाने सलब्धानुमान परेषु प्रतिपाद्येषु यथायोग यथार्हप्रतिपत्त्याऽ
 र्थान् सद्धर्मप्ररूपणादिकान् जीवादीन् स्वपरोपकाराय ब्रूयादिति ॥ १० ॥

कम्मं च उदं च विगिच धीरे, विणइज्जुं सब्ह आयजाव ॥ रू
 वेहि लुप्पति जयावहेहि, विज्जं गहाय तसथावरेहि ॥ ११ ॥
 न पूयण चेव सिलोयकामी, पियमप्पिय कस्सइ णो करेज्जा ॥
 सबे अणणे परिवज्जयंते, अणाउले या अकसाइ जिक्खू ॥ १२ ॥
 आहत्तहीय समुपेहमाणे, सबेहि पाणेहि णिहाय दणे ॥ णो जी
 विय णो मरणाहिकखी, परिवएज्जा वलयाविण्णमुक्केत्तिवेमि ॥
 ॥ १३ ॥ इति श्रीआहत्तहियं नाम त्रयोदशमध्ययनं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(कम्मंचउदंचविगिंचधीरे के०) धैर्यवान् बुद्धिमान् साधु देशनाने अचत्तरे
 श्रोतानो कर्म एटले अनुष्ठान तथा उद एटले वित्तनो जाव एने जुदा जुदा जाणीने
 एतावता सम्यक्करीते जाणीने यथायोग्य जाव धर्म कहे तथा (विणइज्जुंसब्हआय
 जावके०) तथा श्रोता पुरुषन्तु आयजाव एटले आत्मजाव ते विषयउपर गृहपणु एटले
 मिथ्या परिणाम तेने सर्वथा प्रकारे विज्ञेपे करी निर्याटि एटले दूरकरे अर्ने गुणनेविपे
 तेने स्थापे (रूवेहिलुप्पतिजयावहेहि के०) वली रूप जे स्त्रियादिकना अंगोपागना
 जोवावाला एवा अटप बुद्धिवान् तुष्ट प्राणी ते धर्मथकी लोपाए इह लोके वेदनादि
 क पीडा पामे परलोके नरकादिकना दुख पामे माटे ए जयना करनारठे ए धर्मथकी
 त्रष्ट करे एम कोई श्रोता कहे श्रोता स्त्रीनो गृह होय तेवारे अपवाद धरे (वि
 ज्जंगहायतसथावरेहि के०) तेवारे पैमित आगलानो जाव ग्रहण करीने त्रस्त तथा
 स्थावर जीवोने हितनो करनार एवो धर्मोपदेश करे ॥ ११ ॥ (नपूयणचेवसिलोय
 कामी के०) साधु देशना आपतो थको पूजन तथा वस्त्रादिकना लाजनी वाढा नकरे
 तथा श्लाघा एटले आत्मानो प्रशंसा तेनी पण वाढा नकरे तथा (पियमप्पियकस्सइ
 णोकरेज्जा के०) राग अने द्वेष कोइनी साथे सर्वथा नकरे अथवा कोइनी निंदा वि
 कथा पण नकरे (सबेअणणेपरिवज्जयते के०) एम सर्वथा प्रकारे अनिष्ट अनर्थकारी
 एवी पूजा सत्कारादिक वस्तु तेने समस्तपणे वर्जे (अणाउलेयाअकसाइजिक्खू के०)
 तथा अनाकुल एटले क्षोणादिक रहित आलसरहित तथा कषायरहित एवो ठतो

एकिचणे निष्कु सुखूहजीवी, जे गारव होइ सलोगगामी ॥

आजीवमेयं तु अयुजमाणो, पुणोपुणो विपरियासुवेति ॥ १२ ॥

अर्थ—(नतस्सजार्थं कुजवताण के०) ते अनिमानी पोताना गोत्रसवयी मदन करनारने जाति एटले जे मातानु पद्ध अने कुल एटले पितानु पद्ध ए वनेनु मद त्रा एने अर्थे न थाय कारणके ससारमा भ्रमण करता प्राणनि मातानी जाति अने पितानु कुल ते काइ प्राण नणी नथाय हवे जे पदार्थ जीवने त्राण थाय ते कहेंठे (ए सुवविज्ञाचरण सुचिन्नं के०) विद्या एटले ज्ञान अने चरण एटले चारित्र सुचीर्ण एट ले ए वनेने सारीरीते आचखा थकी मुक्तिनु कारण थायठे अर्थात् ज्ञान अने क्रिया ए वे विना बीजो कोई जीवने शरण नथी (एिक्कम्मसेसेवडगारिकम्म के०) माटे जे पुरुष ग्रहस्थपणा थकी एिक्कम्म एटले निकजी चारित्र आवरीने फरी आ गारीनो कर्त्तव्य जे जातिमदादिक तेने सेवे अथवा भावधारनादिक सेवे (एसेपारए होइविमोयणाए के०) ते पुरुष ससारनो पारगामि न थाय केमके ज्ञान दर्शन अने चारित्र एज मुक्तिना कारणठे परतु जातिकुजादिकनो मद ते काई मुक्तिनो कारण नथी एम जाणवु ॥ ११ ॥ (एकिचणेनिष्कु सुखूहजीवी के०) जे निकिचन निपरि ग्रही सुखूहजीवी एटले अतप्रात आहारनो जेनार होय तेने निहु एटले साधु जाणवो अने (जेगारव होइसलोगगामी के०) जे गर्ववत होय श्लाघा एटले प्रससानो कामि एटले बाढा करनार होय (आजीवमेयं तुअयुजमाणो के०) ते जीव आजीविका मात्र नो करनार ठता छुड सयमनो अजाण एवो ठतो (पुणोपुणोविपरियासुवेति के०) ते जीव फरी फरी विपर्यासने पामे एटले वजी बली जन्ममरणादिके करीने यणो ससारने विपे परिभ्रमण करे ॥ १२ ॥

॥ टीपिका—तस्याजिमानवतोजातिमद कुजमढोवाड्र ससारक्रमणे शरण नस्या त् । मातृनवा जाति पितृनव कुलमेतडपलक्षणादन्यदपि पदस्थान न त्राणाय । यत्राण तदाह । सुचीर्ण विद्या ज्ञान चरण चारित्रच तस्मादन्यत्र त्राणाशा न विद्यते । ज्ञानक्रियान्यामेव मोहइति वचनात् । एवसत्यपि कश्चित् निष्क्रम्य प्रव्रज्या गृहीत्वापि अगारिणा गृहस्थाना कर्म सावद्यक्रिया सेवते न च कर्ममोचनाय पारगोजवति ॥ ११ ॥ बाह्यार्थेन निष्किचनोनिहु सुखूहजीवी वल्लचणकादिप्राताहारएवजूतोपि कश्चिजैरवप्रियोनवति । तथा श्लोकरुक्मि आत्मश्लाघाजिलापी च स्यात् । नचैवजूतो निष्किचनत्वादिकमाजीवमात्मवर्तनोपाय कुर्वाण परमार्थमवबुध्यमान ससारे विपर्यास जन्ममरणाद्युपप्लवमुपैति ॥ १२ ॥

यातनास्थाने प्राणिनोविषयासक्तावेदनामनुजवतीत्येव विद्वान् पंमितो धर्मदेशनाजिज्ञो
 गृहीत्वा परानिप्राय सम्यगवगम्य परंपद त्रसस्यावरेज्योहित धर्ममाविर्जावयेत् ॥ ११ ॥
 पूजासत्कारादिनिरपेक्षेण च सर्वमेव तपश्चरणादिक विषेय विज्ञेयतोऽधर्मदेशनेत्येतदजि
 प्रायवानाह । (नपूयणचेत्यादि) साधुर्देशना विद्वानोन पूजन वस्त्रपात्रादिलानरूप
 मनिकाङ्क्षेनापि श्लोक श्लाघा कीर्तिमात्मप्रशंसा कामयेदजिलपेक्षया श्रोतुर्यत्प्रिय राज
 कथाविकथादिकं ठजितकथादिक च तथाऽप्रिय च तत्समाश्रितदेवताविशेषनिदादिक न
 कथयेदरक्तद्विष्टतया श्रोतुरनिप्रायमजिसमीक्ष्य यथावस्थित कथयेत् । उपसहारमाह ।
 सर्वानर्थान् पूजासत्कारलानानिप्रायेण स्वरूतान् परदूषणतया च परकृतान् वर्जयन्
 परिहृयन् कथयेदनाकुत सूत्रार्थादनुत्तरन्नकपायोक्तिर्जुनेवेदिति ॥ १२ ॥ सर्वाध्ययनोप
 सहारार्थमाह । (आहचहोयमित्यादि) यथातथाजावोयाथातथ्यं धर्ममार्गसमवरणा
 ख्याध्ययनत्रयोक्तार्थं तत्त्व सूत्रानुगतं सम्यक्त्वं चारित्रं वा तत्प्रेक्ष्यमाण पर्यालोचय
 न सूत्रार्थं सदनुष्ठानतोन्वयसन् सर्वेषु स्थावरजगमेषु सूक्ष्मबादरजेदजिज्ञेपु पृथिवीकाया
 द्विषु दडयते प्राणिनोयेन सद्म प्राणव्यपरोपणविबिस्तन्निधाय परित्यज्य प्राणात्ययेपि
 याथातथ्यं धर्मं नोद्धवयेदिति । एतदेव दर्शयति । जीवितमसयमजीवित दीर्घाद्युष्कं
 वा स्थावरजगमजनुदडेन नाजिकाङ्क्षी स्यात् परीपहपराजितोवेदनासमुद्घातहतोवा त
 वेदनामसहमानोजलानलसपातापादितजतूपमर्देन नापि मरणानजिकाङ्क्षी स्यात् । तदेव
 याथातथ्यमुत्प्रेक्ष्यमाण सर्वेषु प्राणिवूपरतद्वोपजीवितमरणानपेक्षी सयमानुष्ठान चरे
 ड्युक्तविहारी नवेन्मेयावी नयार्थाव्यवस्थितोविदितवेद्योवा बलयेन मायारूपेण मोह
 नीयकर्मणा वा विविध प्रकर्षेण मुक्तोविप्रमुक्तइति । इतिपरिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्व
 वत् ॥ १३ ॥ समाप्तं च याथातथ्यं त्रयोदशमध्ययनमिति ॥

हवे अथ परित्याग नामा चौदमो अध्ययन कहेवे तेरमा अध्ययनमा यथा सत्य
 पणो कह्यो ते यथा सत्य पणो तो बाह्यान्तररूप विविध परिग्रहना त्याग विना न
 थाय माटे आ चौदमा अध्ययनमा अथ परित्याग पणो कहेवे

गर्थं विहाय इह सिक्कमाणो, उवाय सुबज्जचेर वसेज्जा ॥ उवा
 यकारी विणाय सुसिक्के, जे ठेय विप्पमाय न कुज्जा ॥ २ ॥ ज
 हा दिय्यापोतमपत्तजातं, सावासगा पविउ मन्नमाणं ॥ तमचाइय
 तरुणमपत्तजातं, ढकाऽ अवत्तगम हरेज्जा ॥ ३ ॥

अर्थ—(गर्थं के०) धनवान्य द्विगुणादिक बाह्य अथ अने क्रोधादिक अन्यतर
 अर्थ ए द्विविध अर्थने (विहाय के०) त्यागोने (इह के०) आ प्रवचनने विपे (सिक्क

काल अने जावनो जाण तथा (सुविनावियप्पा के०) नानाप्रकारनी जावनाये करी ने जाव्योठे आत्मा जेमनो एवो ठतो (अन्नजणपन्नसापरिह्वेक्षा के०) अन्य जन प्रत्ये पोतानी प्रज्ञाये करी एटले पोताना जाणपणे करी परानवे अर्थात् एम जाणे जे माह्वारा समान कोड जाण पुरुष नथी एरीते बीजाने ठणवत गणे ॥ १३ ॥ एवा साधुने दोष कहेठे (एवणसेहोइसमाहिपत्ते के०) एरीते अहकारनो कर नार जे साधु होय ते समाधिने प्राप्त थयो न कहेवाय (जेपन्नवनिष्कुविठक्केसेक्षा के०) जे साधु प्रज्ञावत थईने व्युत्कर्ष एटले गर्वने धारण करे (अहवाविजेलाजमयावलित्ते के०) अथवा जे कोड साधु अटपातराय थको लाजवान् एटले बीजाने उपकरण आ पवाने समर्थ ठतो लाजना मढे करी जित्त थाय एटले मत्त थाय (अन्नजणखिसत्ति बालपन्ने के०) अन्य जनने खिसे एटले बीजानी निदा करे अने एम विचारे जे सर्व साधारण सख्या सत्तारक प्रमुख लाववाने दुज समर्थहुं बीजा वापडा छु ? पेट नरवाने पण समर्थ नथी एवो साधु बाल एटले भूर्ख बुद्धिवालो जाणवो ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—जापावान् जापागुणदोषज्ञोयोजिहु सुसाधुवादी हितमितवादी प्रतिज्ञा नमुत्पत्तिक्यादिबुद्धिस्तद्वान् विगारदोऽर्थग्रहणसमर्थ । अगाढा तत्त्वनिष्ठा प्रज्ञा बुद्धिर्यस्य सोगाऽदप्रज्ञा सुविनावितोऽर्थमैवासावसित्तआत्मायस्य सतथा । एणिगुणै साधुर्नैवति यश्च मदवानन्य जन स्वकीयया प्रज्ञया परिजवेत् ॥ १३ ॥ तदोपानाह । ए व परपरिजवकारी समाधिर्धर्मव्यान तत्र प्राप्तेन जवति । य प्रज्ञावान् जिहुरुत्कर्षेत् गर्धं कुर्यात् । अथवा योलाजमदावजित्त स्यात् लाजमदेन व्याप्त स्यात्सोन्यं जनं निदति बालप्रज्ञोभूर्खप्रायस्तन्निदयाच समार्थं न प्राप्नोतीति ॥ १४ ॥

॥ टीका—यस्मादमी दोषा समाधिमाख्यातमसेवमानानामाचार्यपरिजापिणा वा तस्मादमीनि शिष्यगुणैर्नाव्यमित्याह । (जेनासवमित्यादि) जापागुणदोषज्ञतथा शो जनजापागुकोजापावान् जिहु साधुस्तथा सुपु साधु शोजन हितमितं प्रियं वदितु शी लमस्येत्यसौ सुसाधुवादी क्षीरमध्वाश्रववादीत्यर्थ । तथा प्रतिज्ञा नामोत्पत्तिक्यादिबुद्धि गुणसमन्वितत्वेनोत्पन्नप्रतिज्ञत्व तत्प्रतिज्ञान विद्यते यस्यासौ प्रतिज्ञानवान् अपरेणा हिमस्तदनतरमुत्तरदानसमर्थ । यद्विवा धर्मकथावसरे कोय पुरुष कच देवताविशेषं प्रणत कतरदा दर्शनमाश्रितइत्येवमासन्नप्रतिज्ञतया यथायोगमाचष्टे तथा विशारदोऽर्थ ग्रहणसमर्थोवदुप्रकारार्थकथनसमर्थोवा चशब्दाच्च ओत्रनिप्रायज्ञस्तथा अगाढाऽवगाढा परमार्थपर्यवसिता तत्त्वनिष्ठा प्रज्ञा बुद्धिर्यस्यासावगाढप्रज्ञस्तथा सुपु विविध जावितोऽर्थ

योषुषु द्विष्टोऽस्यादि) ग्रंथोऽव्यञ्जनावचेदनिन्न रुद्धकनैर्ग्रथ्य नाम उत्तराध्ययनेष्वध्ययनं ।
 तत्र पूर्वमेव सप्रपचोऽनिहित । इह तु ग्रथ्यञ्जनावचेदनिन्न य परित्यजति शिष्यश्चाचा
 रादिक वा ग्रथ्य योधीते सशिष्योद्विधोद्विप्रकारोज्ञातव्योचवति । तद्यथा । प्रव्रज्या
 शिक्षया च । यस्य प्रव्रज्या दीयते शिक्षा वा यो ग्राह्यते सऽद्विप्रकारोपि शिष्य इह पुन शिक्षा
 शिष्येण प्रकृतमधिकारोय शिक्षा गृह्णाति शिक्षकस्तद्विद्येह प्रस्तावऽत्यर्थं । य
 थाप्रतिज्ञातमप्रकृत्याह । “ सो सिस्सगो य डुविहो, गहणे आसेवणा य णायवो ॥ ग
 हणमि होति तिविहो सुत्ते अहे तडुनएय, ॥ ३० ॥ (सोसिस्सगोयडुविहोऽस्यादि) य
 शिक्षा गृह्णाति सऽद्विधोद्विप्रकारकोचवति । तद्यथा । ग्रहणे प्रथममेवाचार्यादे सका
 शाद्विहो इहामिह्वातदकारादिरूपा गृह्णाति शिक्षति तथा शिक्षिता वाच्यम्यति अहानि
 गमनुतिष्ठति सएवविधोग्रहणासेवनाचेदनिन्न शिष्योज्ञातव्योचवति । तत्रापि ग्रह
 णपूर्वकमासेवनमिति कृत्वाऽऽद्यावेव ग्रहणशिक्षामाह । शिक्षया ग्रहणे उपादानेऽधिकृते
 त्रिविधोचवतीति शिक्षक । तद्यथा । सूत्रेऽर्थे तडुनयेच सूत्रादीन्यादावेव गृह्णन् सूत्रादि
 शिक्षकोचवतीति नाव । साप्रत ग्रहणोत्तरनाविनीमासेवनामधिकृत्याह । (“ आसेव
 णाए डुविहो, मूलगुणे चेव उत्तरगुणेय ॥ मूलगुणे पचविहो, उत्तरगुणे वारसविहो
 व” ॥ ३१ ॥ (आसेवनेऽस्यादि) यथावस्थितसूत्रानुष्ठानमासेवना तथा कारणनूतया
 द्विधोचवति शिक्षक । तद्यथा मूलगुणे मूलगुणविषये आसेवमान सम्यक् मूलगु
 णानामनुष्ठान कुर्वन् तथोत्तरगुणे चोत्तरगुणविषय सम्यगनुष्ठान कुर्वाणोद्विरूपोऽप्यासेव
 नाशिक्षकोचवति । तत्रापि मूलगुणे पचप्रकार । प्राणातिपातादिविरतिमासेवमान प
 चमहाव्रतधारणात्पचविधोचवति मूलगुणेष्व्वासेवनाशिक्षक । तथोत्तरगुणविषये सम्य
 क्पिंडविद्यु आदिकान् गुणानासेवमानोत्तरगुणानासेवनाशिक्षकोचवति । ते चामी उत्त
 रगुणा । पिंडस्त जावि सोही, समिईहो नावणा तवो डुविहो ॥ पडिमा अजिगहा
 विय, उत्तरगुणमो वियाणाहि ॥ १ ॥ यदिवा सत्त्वप्येतेपूत्तरगुणेषु प्रधाननिर्जरादेतु
 तया तपएव षाडशगुणमुत्तरगुणत्वेनाधिरूत्याह । उत्तरगुणे उत्तरगुणविषये तपोषाड
 शचेदनिन्न य सम्यक् वियत्ते सआसेवनाशिक्षकोचवतीति । शिष्योऽह्याचार्यमतरेण न
 चवत्यतआचार्यनिरूपणमाह । “ आयरिठं विय डुविहो, पक्कावतो य सिक्खिवतो य ॥
 सिक्कावतो डुविहो गहणे आसेवणे चेव ॥ ३२ ॥ गाहावितो तिविहो, सुत्ते अहेय त
 डुनए चेव ॥ मूलगुणउत्तरगुणो, डुविहो आसेवणाए व” ॥ ३३ ॥ (आयरिठं वि
 यऽस्यादिगाथाद्य शिष्यापेक्षया हि आचार्योद्विधोद्विजेत । एकोय प्रव्रज्या ग्राह
 यत्यपरस्तु य शिक्षामिति । शिक्षयन्नपि द्विविध । एकोय शिक्षाशास्त्रं ग्राहयति पा
 यत्यपरस्तु तदर्थं दशविधचक्रवालसमाचार्यनुष्ठानत सेवयति सम्यगनुष्ठान कारयति ।

उमादु के०) आसमतथी जीते आजीविकाअर्थ एटले चोथो आजीविक एटले अर्थ अर्थात् वन तेनो मद साधु नकरे एम बीजो पण कोइ प्रकारनो मद नकरे (सेपदि एउत्तमपोग्गलेसे के०) ते पन्ति उत्तम पुज्जने विपे पोते निस्पृह एवा आत्मावालो ते साधु जाणवो ॥ १५ ॥ (एयाइमयाइविगिचधीरा के०) ए पूर्वोक्तजे प्रज्ञादिक मद ना स्थानक कहा तेने धैर्यवान साहसीक पुरुष ससारना कारण जाणीने पोताना आत्मा थकी जूदा करे (एताणितेवतिसुधीरधम्मा के०) एटला मदना स्थानकने सुप्र तिष्ठित जेनो धर्मवे एवा पुरुष नसेवे एटले आकरे नही (तेसव्वगोत्तावगयामहेसी के०) ते समस्त गोत्रादिक मदरहित एवो महाकृपीश्वर जे होय एवाने फल कहेवे (उच्चंअ गोत्तचगतिउवेति के०) उच्च अने अगोत्र एटले जेने विपे नामगोत्रादिक कर्म नथी तेवी गति पामे एटले ते साधु मोहने विपे जाय ॥ १६ ॥

॥ टीपिका-प्रज्ञा बुद्धिस्तया मदस्त तपोमद च निर्नामयेन्निश्चयेनापनयेत् गोत्रमद च निह्नुर्नामयेत् । आजीवोर्थनिचयस्त गह्वत्याजीवगोऽर्थमदस्त च चतुर्थ नामयेत् ॥ बु शब्दाहेपानपि मदान् वर्जयेत् सपुञ्जआत्मा पडितउत्तमश्च स्यात् ॥ १५ ॥ एतानि प्र ज्ञादीनि मदस्थानानि विगिच पृथक्कुर्याद्वर्जयेत् । धीराज्ञाततत्त्वा । सुधीर सुप्रतिष्ठि तोयमोयेषा ते सुधीरधर्माणएवजूतास्तानि मदस्थानानि नासेवते ते सर्वस्मादुच्चैर्गोत्रा ढेरपगतामहर्षयवच्चा मोह्कारव्या गति व्रजति । अगोत्रा गोत्रकर्मोपलक्षणादन्यदपि कर्म तत्र न विद्यतइति ॥ १६ ॥

॥ टीका-तद्वर्शयितुमाह । (पस्मामयचेवेत्यादि) प्रज्ञया तीक्ष्णबुध्या मद प्रज्ञाम दस्तच तपोमद निश्चयेन नामयेन्निर्नामयेदपनयेदहमेव यथाविधशास्त्रार्थस्य वेत्ता तथा हमेव विरुष्टतपोविधायी नापि तपसोग्लानिमुपगह्वामीत्येव रूपं मदं न कुर्यात्तथाञ्चै गोत्रे इदवाकुवशहरिवशादिके सनूतोहमित्येवमात्मक गोत्रमदंच नामयेदिति । आसम ताक्कीवत्पनेनेत्याजीवोऽर्थनिचयस्त गह्वत्याश्रयत्यसावाजीवगोऽर्थमदस्त च चतुर्थ नाम येच्चशब्दाहेपानपि मदान्नामयेत्तन्नामनाच्चा सौ पन्तिस्तत्त्ववेत्ता न्वति । तथाऽस्तावेव स मस्तमदापनोदकउत्तमपुञ्जआत्मा न्वति । प्रयानवाची वा पुञ्जशब्दस्ततश्चायमर्थः । उत्तमोत्तमोमहत्तोपि महीयान् न्वतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ साप्रतं मदस्थानानामकरणीयत्वमुप दश्र्योपसजिहीर्षुराह । (एयाइत्यादि) एतानि प्रज्ञादीनि मदस्थानानि ससारकारणत्वेन सम्यक्परिज्ञाय (विगचति) पृथक्कुर्यादात्मनोऽपनयेदिति यावत् । धीर्बुद्धिस्तया राजतइति धीराविदितवेद्यानैतानि जात्यादीनि मदस्थानानि सेवंत्यनुतिष्ठति । के एते । ये सुधीरा

पत्नी तेने अनेक कुड पाखमीरूप जे ढकपट्टीत ते पोताने वसगामी जाणता थका तेने विप्रतारीने सयमरूप जीवितव्य थकी चुकावे (दिवस्सठावचअपत्तजाय के०) पा खरहित एवो जे पट्टीनो बालक तेनी पेरे ते अगीतार्थ गिप्यने (हरिसुणपावग्ग्माअ एगे के०) ते पापधर्मि एवा अनेक पाखमी तेने सयम थकी हरण करे ॥ ३ ॥ ए माटे चारित्रवान साधुए सर्वकाल गुरुपागे रहेवो ते कहेठे (उंसाणमिधेमणुएसमा हि के०) जावजीव सुधी गुरुनी पागे रहेवानी वाठा करे जे सुसाधु ने ते एवीज स न्मार्गरूप समाधिनी वाठा करे एटले परमार्थथकी मनुष्य तेनेज कहिए के जे गुरुकु लवासे वसतो थको पोताना जापेला अगीकार करेला सन्मार्गनो निर्वाह करे (अणो सिएणतकरितिणञ्जा के०) गुरुकुलवासे अणवसतो एटले स्वष्टाचारी ठतो सत्तारनो अत नरुरे वलटो अनत सत्तारी थाय सत्तारनी वृद्धि करे एवु जाणीने (उंसासमा एोदवियस्सविच के०) सर्वकाल गुरुकुलवासे वगे गुरुनी सेवा करे एम मुक्तिगमन योग्य साधुता आचारने अत्यंत दीपावतो थको जिनजापित धर्मेने दीपावे एवु जा णीने (एणिकसेवहिया आसुपन्ने के०) आसुप्रज्ञ एटले जे पणित होय ते गृथथकी बाहेर नीरुळे नही अर्थात् स्वष्टी नथाय ॥ ४ ॥

॥ टीका—दृष्टातयोजनामाह । एवमुक्तप्रकारेण शिद्धक नवदीक्षित सूत्रार्थविकल मगीतार्थमपुष्टधर्माण पाखडिका प्रतारयंति प्रतार्यच गङ्गान्नि सारयति नि सारितंच स तमस्माक वश्यमित्येव मन्यमानाअजातपक्ष विजशाव पक्षिपोतमिव ढकादय पापक र्माण कुतीर्थिका स्वजनाराजदयोवाऽनेके हतवतोहरति हरिप्यति चेति कालत्रयो पलक्षणाथ नूतनिर्देश ॥ ३ ॥ अवसान गुरोरतिके स्थान समाधिसन्मार्गानुष्ठानरूपं यावज्जीवमिधेन्मनुज साधुर्यावज्जीव गुरुकुलवासी स्यादित्यर्थ । गुरोरतिकेऽनुपितो ऽव्यवस्थित कर्मणोऽनंतकरोऽतकारी नस्यादिति ज्ञात्वा गुरुं सेवेत तद्धितस्य विज्ञानमु पहासोचयेत् । यत । नहि जवति निर्विगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञान ॥ प्रक टितपश्चाज्जाग, पश्यत नृत्य मयूरस्य ॥ १ ॥ इव्यस्य मुक्तियोग्यस्य साधोर्वृत्तमनुष्ठानमु ज्ञासयन्ननुतिष्ठन् ननिष्कसेन्ननिर्गन्धेज्जबद्धेहिरायुप्रज्ञ पठित ॥ ४ ॥

॥ टीका—एव दृष्टातं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिक प्रदर्शयितुमाह । (एवतुसेदंपीत्यादि) एवमि त्युक्तप्रकारेण । तुशब्द पूर्वस्माद्विशेष दर्शयति । पूर्व ह्यसजातपहत्वादव्यक्तता प्रतिपा दिता इहत्वपुष्टधर्मेतयेति । अथ विशेषोयथा विजपोतमसजातपक्ष स्वनीडान्निर्गतं कुड सत्वाविनाशयति एव शिष्यकमनिनवप्रव्रजित सूत्रार्थानिष्पन्नमगीतार्थमपुष्टधर्माण सन्मगपरिणतधर्मपरमार्थ सतमनेकपापधर्माण पापडिका प्रकारयति प्रतार्यच गङ्गस

जे ठाणउं य सयणासणे य, परक्रमे यावि सुसाहुजुत्ते॥समितीसु
गुत्तीसु य आयपन्ने, वियागरिते य पुढो वएजा ॥ ५ ॥ सदाणि
सोच्चा अडु जेरवाणि, अणासवे तेसु परिवएजा ॥ निहं च नि
स्कू न पमाय कुळा, कहंकह वा वितिगिठ तिन्ने ॥ ६ ॥

अर्थ—(जेके०) जे वैराग्य आदरी चारित्रवत थको (ठाणउंय के०) स्थान आ
श्री कायोत्सर्गादिकने विपे (सयणासणोय के०) तथा शयन थने आसनने विपे च
कार शब्दथकी गमनने विपे (परक्रमेयावि के०) पराक्रम एटले वल फोरवे ते केवो
थको फोरवे तोके (सुसाहुजुत्ते के०) रुढा आचारसहित एवो ठतो (समितीसुगुत्ती
सुयआयपन्ने के०) पाच समिति थने त्रण गुप्तिने विपे आयपन्न एटले सम्यक् जाण
(वियागरितेयपुढोवएजा के०) अथवा अन्यने उपदेश देतो ते उपदेशने गुरु प्रासाद
थकी जाणीने तेने जुदो जुदो विचार कहे ॥५॥ (सदाणिसोच्चाअडुजेरवाणि के०) शब्द
ते वशना बीणादिक कर्णने सुखना करनार तथा जैरव एटले कर्णने डु खना करनार एवा
शब्द सानलीने (अणासवे के०) ते शब्दादिकने विपे राग द्वेष रहित एवो ठतो (सुप
रिवएजा के०) संधो संयम पाले (निदचनिकूनपमायकुळा के०) तथा निडारूप जे
प्रमाद ते पण निडु नकरे ए प्रकारे प्रवर्ततो (कहंकहवावितिगिठतिन्ने के०) कोई
पण प्रकारे वितिगिठ एटले संदेह तेथकी नि क्रात थाय एटलेसदेह रहित थाय. ॥६॥

॥ दीपिका—प्रव्रज्या प्रति उद्यतो नित्यं गुरुकुलवासात् स्थानतश्च स्थानमाश्रित्य तथा
शयनतश्चासनतः । चकाराजमनमाश्रित्य तथा तपश्चरणादौ पराक्रमतश्च साधोरुद्यतविद्वा
रिणोये समाचारास्तैः समायुक्तं स्थानशयनासनादावुपयुक्तइत्यर्थः । समितिषु गुप्तिषु
चागतावत्पन्ना प्रज्ञा यस्य स आगतप्रज्ञा सजातकृत्यारुत्यविवेक स्वतः स्यात् । परस्या
पि व्याकुर्वत् कथयत् पृथक् समितिगुप्तीनां पालनं तत्फलं च वदेत् ॥५॥ शब्दान् मनो
हरान् श्रुत्वाऽथवा जैरवान् कर्णकटून् श्रुत्वा तेषु शब्देष्वनाश्रवोमथ्यस्थो नूत्वा परिव्रजे
त्सयमानुष्ठायी स्यात् । तथा निडा प्रमादरूपां निडुर्नकुर्वात् । तदेव गुरूपदेशात् कथं
कथमपि विचिकित्सां विप्रुतिरूपा वित्तीर्णो निष्क्रातः स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—तदेव प्रव्रज्यामनुद्यतो नित्यं गुरुकुलमावसन् सर्वत्र स्थानशयनासनादावु
पयुक्तो नवति तदुपयुक्तस्य च गुणमुद्भाषयन्नाह । (जेठाणउं यइत्यादि) योहि निर्वि
सुससारतया प्रव्रज्यायामनुद्यतो नित्यं गुरुकुलवासात् स्थानतश्च स्थानमाश्रित्य तथा

किञ्चूत धर्मे प्रजाना जीवाना हितद । ये च गहिंतानिद्या सह निदानेनाऽऽशंसारूपेण
वर्तते ते सनिदाना प्रयोगाव्यापारा कर्मबंधहेतवस्तान् सुधीरधर्माणो निह्वो न सेव
ते ॥ १९ ॥ केपाचिन्मिथ्यादृशा जावमजिप्रायमबुध्वाऽज्ञात्वा तीर्थिकतिरस्कारप्राप्यं
वचोवदेत् कश्चित्साधु श्रावकोवा सच तद्वचोश्रद्धधानं ह्रुत्स्वमपि गच्छेत् विरूप कुर्या
त् पालकपुरोहितश्च स्कन्दकाचार्यस्य सकुपितो वक्तुर्यदायुस्तस्य व्याघातरूपं ह्ययस्वनाव
कालातिचारं दीर्घस्थितिकमप्यायुः सवर्तयेत् । कोर्यं । पुरुषविशेषं ज्ञात्वा हि देशना
कार्या । अन्यथा श्रोता विगृह्यवच श्रवणकुपितो मरणाद्युपसर्गमपि वक्तुं कुर्यादिति
तस्माद्वध्यमनुमानं पराजिप्रायज्ञानं येन सलब्धानुमानं परेषु प्रतिपाद्येषु यथायोगम
र्थान् जीजादिकान् वदेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—किचान्यत् । (सप्तमेश्वेत्यादि) स्वयमात्मना परोपदेशमन्तरेण समेत्य
ज्ञात्वा चतुर्गतिकं सत्तारं तत्कारणानि च मिथ्यात्वाविरत्यतिप्रमादकपाययोगरूपाणि
तथाऽशेषकर्मह्यलक्षणं मोहं तत्कारणानि च सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राण्येतत्सर्वं स्वत
एवावबुध्यान्वस्मादाचार्यादेः सकाशाद्ब्रुत्वाऽन्वस्मै सुमुहुर्ये धर्मं श्रुतचारित्राख्यं ज्ञापेत् ।
किञ्चूत । प्रजायतइति प्रजा स्थावरजगमाजतवस्तेज्योहितं सङ्घपदेगदानतं सवोपका
रिणं धर्मं ब्रूयादिति । उपादेयं प्रदर्श्य हेयं प्रदर्शयति । ये गहिंताजुगुप्सितामिथ्यात्वा
विरतिप्रमादकपाययोगा कर्मबंधहेतव सह निदानेन वर्ततइति सनिदाना प्रयुज्यंतइ
ति प्रयोगाव्यापाराधर्मकथाप्रबंधावा ममास्मात्सकाशात्पूजाजानसत्कारादिकं न विप्यती
त्येवञ्चूतनिदानाऽऽशंसारूपास्ताश्चारित्रविघ्नजूतान् महर्षय सुधीरधर्माणो न सेवते ना
नुतिष्ठति । यदि वा ये गहिंता सनिदानावाक्प्रयोगास्तद्यथा कुतीर्थिका सावद्यानुष्ठान
विरतानि शीजानिर्व्रता कुटलवेदलकारिण इत्येवञ्चूतान्परवोपोद्धट्टनया मर्मवेयिनं सुधी
रधर्माणोवाक्कटकान् न सेवते न ब्रुवन् इति ॥ १९ ॥ किचान्यत् । (केसितक्कायेत्यादि)
केपाचिन्मिथ्यादृष्टीना कुतीर्थिकजाविताना स्वदर्शनाग्राहिणा तर्कया वितर्केण स्वमतिप
र्यालोचनेन जावमजिप्राय इष्टात करणवृत्तिलमबुध्वा कश्चित्साधु श्रावकोवा स्वधर्म
स्थापनेच्छया तीर्थिकतिरस्कारप्राप्यं वचोब्रूयात् सच तीर्थिकस्तद्वचोऽश्रद्धयानोरोचयन्नप्रति
पाद्यमानोऽति कटुकं जावयेत् ह्रुत्स्वमपि गच्छेद्विरूपमपि कुर्यात् । पालकपुरोहितवत् स्कन्द
काचार्यस्येति । ह्रुत्स्वगमनमेव दर्शयति । सनिदावचनकुपितोपि वक्तुर्यदायुस्तस्यायुपो
व्याघातरूपं परिहृत्यस्वनाव कालातिचारं दीर्घस्थितिकमप्यायुः सवर्तयेत् । एतदुक्तं नवति ।
धर्मदेशनादि पुरुषविशेषं ज्ञात्वा विवेया । तद्यथा । कोष पुरुषो राजादि कचन देवतावि
शेषं नतः कतरं वा दर्शनमाश्रितोऽजिगृहीतो न जिगृहीतो वाऽयमित्येव सम्यक् परिज्ञाय

मादे खलना पाम्यो ठतो तेने न्हाने अथवा वडेराये शीखामण दीधी ठता (रायंणिए णाविसमवण के०) अथवा रत्नाधिक जे आचार्य अथवा सरखा पर्याय वालाये शीखामण आपीठता (सम्मतयंधिरतोणानिगळे के०) तेमनी शीखामण सम्यक् प्र कारे नमाने (णिळ्ळतएवाविअपारएसे के०) ते सत्तार प्रवाहे वाहाडीजतो संसारनो पारंगामी नथाय एटले मुक्तिगामी नथाय ॥ ४ ॥ (विवचिते के०) अन्यतीर्थिक अ थवा गृहस्थ तेणे साधुने (समयाणुसिठे के०) सिद्धांतने अनुसारे शीखव्यो ठतो ए टले जेवीरीते तमे समाचरोळो तेम तमारा आगमने त्रिपे कखु नथी (महरेणवुडेण उचोइया के०) तथा न्हाने अथवा महोटे शीखामण चोयणा आपी ठता (अञ्जु छियाएडदासिएवा के०) एटले अत्यंत कार्यनी करनारी तथा पाणीनी जरनारी ए वी दासी तेणे (आगारिणवात्समयाणुसिठे के०) सिद्धांतने अनुसारे चोयणा कखो ठतो एटले जेम तमे चालोळो तेम गृहस्थ पण नचाले इत्यादिक वचने करी चोयणा कखो ठतो छु करे ते कहेळे ॥ ७ ॥

॥ टीका-ससाधुगुरुसमीपे वसन् उदरेण लघुना वृद्धेन वाऽनुशासित प्रमादाचरणनिषिद्ध । अथवा वयोधिकेन पर्यायज्येष्ठेन समवयसा वाऽनुशासित कुप्यति तदनुशासन सम्यक्स्थितोऽपुन करणतया नानिगच्छेन्नप्रतिपद्येत । अत्रप्रतिपद्यमानश्च सत्तार प्रवाहे नीयमानोन सत्तारपारग स्यात् ॥ ४ ॥ विरुद्धोद्यानेनोद्धितोऽभ्युद्धितोऽन्यतीर्थिको गृहस्थो वा मिथ्यादृष्टितेन प्रमादस्खलितो चोदित स्वसमयेन । तद्यथा । नैवविधमनुष्ठानं नवतामागमेव्यवस्थितमिति । तथा उदरेण लघुना वृद्धेन वाऽनाचारे प्रवृत्तश्चोदितस्तथाऽतीवाऽकार्यकरण प्रति उद्धिताऽथवा दासीत्वेनात्यंतमुद्धिता तथा । तथा दास्या अपि दासीत्वेन घटदास्या जलवाहिन्यापि चोदितोन क्रोध कुर्यात् तथाऽगारिणां गृहस्थानां य समयोनुशासितो गृहस्थानामप्येतन्नयुज्यते कर्तुं किं पुन साधूनामिति चोदितोपि न कुप्येत् ॥ ७ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (उदरेणेत्यादि) सशुर्वतिके निवसन् कचित् प्रमादस्खलित सन् वय पर्यायान्या कुल्लकेन लघुना चोदित प्रमादाचरण प्रतिषिद्धस्तथा वृद्धेन वा वयोधिकेन श्रुताधिकेन वाऽनुशासितोऽनिहित । तद्यथा । नवविधानामीदृक्प्रमादाचरणमासेवितुमशुक्त । तथा रत्नाधिकेन वा प्रव्रज्यापर्यायाधिकेन श्रुताधिकेन वा समवयसा वाऽनुशासित प्रमादस्खलिताचरणप्रति चोदित कुप्यति । यथाहमप्यनेन र कप्रायेणोत्तमकुलप्रसूत सर्वजनसमतइत्येव चोदितइत्येवमनुशास्यमानोन मिथ्यादुष्कृतं वदति न सम्यगुद्यानेनोच्छिष्टति नापि तदनुशासन सम्यक्स्थितोऽपुन करणतया नि

साधु, धर्मनी प्ररूपणा करे ॥ ११ ॥ (आहचहीपसमुपेहमाणे के०) यथातथ्य सत्य मार्ग जे सूत्रगत ठे तेने आलोचतो सम्यक् प्रकारे अनुष्ठानने अन्यासतो थको (सत्वेहि पाणेहिंणियायदमेके०) सर्व प्राणी मात्र जे त्रस अने स्थावर जीवोठे तेनो दंभ एटले विना शत्रु त्याग करीने प्राणाते पण धर्मजुं उलंघन नकरे (एोजीविषणोमरणाहिकखीके०) जीवितव्य अने मरणनी वागारहित समतानावसहित थको (परिव्रएज्जावलयावि प्पमुके के०) सुधो संयम पावे ते साधु वलय एटले मिथ्यात्व मोह गहनथकी विप्र मुक्त थाय तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १३ ॥ इति श्रीसूत्रकृतगना प्रथमश्रुतस्कथ नेविपे यथातथ्य नामे तेरमा अथ्ययननो अर्थ सपूर्ण ययो ॥

॥ दीपिका-धीरोबुद्धिमान् श्रोतु कर्मानुष्ठान गुरुलघुकर्मत्व वा तथा षडमनिप्राय (विगिच) विवेचयेज्जानीयात् ज्ञात्वा च धर्मकथां कुर्वन् सर्वथा सर्वप्रकारेण पर्यद आत्मजाव मिथ्यात्वादिक व्यपनयेत् विपयासक्ति व्यपनयेत् । यतोरुपैर्नयनमनोहा रिर्निर्नयावहै ससारजयकारिनिस्तुब्धसत्त्वाविलुप्यते धर्मात् बाध्यंते एव विद्वान् पढितो गृहीत्वा परानिप्राय त्रसस्थावरैरन्योहित धर्म वटेत् ॥ ११ ॥ साधुर्वेशना कुर्वन् पूजन वसुपात्रादिलानरूपं न वाढेत् नापिश्लोक श्लाघा कामयेत् तथा श्रोतु प्रिय राजक थादिकमप्रिय तदाश्रितदेवनिदादिरूप न कथयेत् । एव सर्वान् दोषान् परिवर्जयेदना कुञ्ज साधुरकपायी नवेत् ॥ १२ ॥ योयाथातथ्य सम्यक्चारित्र प्रेक्षमाण पर्यालोचय न् सर्वेषु प्राणिषु दृढ हिंसा निधाय त्यक्त्वा जीवितमसयमजीवितं न काहेन्नापि मरणा निकाही स्यात् । तदेव वलयेन मायामोहेन विप्रमुक्त परिव्रजेत्सयमानुष्ठान चरेत्साधु । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ याथातथ्याख्य त्रयोदशमध्यायन समाप्त ॥

॥ टीका-अपिच । (कम्मचउदचेत्यादि) धीरोऽहो न्य सद्बुध्यलंरुतोवा देशनावसरे धर्मकथाश्रोतु कर्मानुष्ठान गुरुलघुकर्मजाव वा तथा षडमनिप्रायं सम्यग्विवेचयेज्जानीया त् ज्ञात्वा च पर्यदरूपामेव धर्मकथिकोर्धर्मदेशना कुर्यात्सर्वथा यथा तस्य श्रोतुर्जीवादि पठार्थाविगमोजयति । यथाच मनो न दूष्यतेऽपितु प्रसन्नता व्रजत्येतदनिसधिमामाह । विज्ञो पेण नयेदपनयेत्पर्यद पापजावमगुहमत करण तुशब्दाद्विशिष्टगुणारोपणं च कुर्यात् । आयजाव ति कचित्पाठ । तस्यायमर्थ । आन्मजावोऽनादिजवान्यस्तोमिथ्यात्वादिकस्तम पनयेद्यदिवात्मजावोविषयगृन्नुताऽतस्तमपनयेदिति । एतद्वर्जयति । रूपैर्नयनमनोहारि नि स्त्रीणामगप्रत्यंगार्ककटाहनिरीकृणादिनिरूपसत्त्वाविलुप्यते सधर्माद्बाध्यंते । किन्तु तैरुपैर्नयावहै । जयमावहति जयावहानि । इहैव तावद्रूपादिविपयासक्तस्य साधुजनजुगु प्ता नानाविधाश्च कर्णनासिकाविकर्तनाविम्वना प्राङ्मर्जयति जन्मांतरे तिर्यङ्मरकादिके

ए दृष्टाते शिष्य पण एम जाणे जे (तेणेवमसंज्ञणमेवसेयं के०) मुजने एहिज शि
 क्षानो मार्ग श्रेयकारी कहेते (जमेबुद्धासमणुसासयति के०) जे मुजने बुद्ध पंडित गु
 रु आचार्यादिक सम्यक् रीते पुत्रनीपरे शिखामण शिखा आपेते ते शिखामणने श्रेयका
 री मानीने आदरे ॥ १० ॥

॥दीपिका-तेषु स्वजितनोदकेषु न कुप्येत् । यत । आकुप्टेनमतिमतातत्त्वार्थविचारणे
 मति कार्या । यदि सत्यं क कोप स्यादनृतं किनु कोपेन ॥ १ ॥ तथा तं नोदकं न
 प्रव्ययेत न दमादिप्रहारेण पीनयेत् । नचापि किंचित्पुरुष पीडाकारि वदेत् नोदितश्च त
 या करिष्यामीति प्रतिशृणुयादगीकुर्यात् इदं नोदनं ममश्रेयोयतएतज्ज्ञात्कचिदप्रमादं
 न कुर्यात् ॥ ९ ॥ वने मूढस्य दिग्भ्रांतस्य कस्यचिद्यथाऽमूढमार्गज्ञामार्गमनुशासंति
 कथयंति । किनृतं मार्गं प्रजानां हितं । एव तेनाप्यसदनुष्ठायिना नोदिते न कुपितव्य
 किंतु ममैव श्रेयइति मतव्यं । यदेतद्बुद्धा सम्यगनुशासयति सन्मार्गे प्रापयंति ॥ १० ॥

॥ टीका-एतदेवाह । (एतेसुकुशेइत्यादि) तेषु स्वपरपक्षेषु स्वजितचोदकेष्व
 त्महितं मन्यमानानां क्रुध्येदन्यस्मिन् वा दुर्वचनेऽनिहिते न कुप्येदेव चितयेत् । आ
 कुप्टेन मतिमता तत्त्वार्थविचारणे मति कार्या ॥ यदि सत्यं क कोप स्यादनृतं किनु
 कोपेन ॥ १ ॥ तथा नाप्यपरेण स्वतोऽधमेनापि चोदितोऽर्हन्मार्गानुसारेण लोकाचार
 गत्या वाऽनिहित परमार्थ पर्यालोच्य त चोदकं प्रकर्षेण व्ययेद्वादिप्रहारेण पीनयेत्
 चापि किंचित्पुरुष तत्पीडादिकारि वदेत् ब्रूयात् । ममैवायमसदनुष्ठायिनोदोपोयेनायम
 पि मामेव चोदयति चोदितश्चैवविध नवता असदाचरण न विधेय । एवविधे च पूर्वपि
 निरनुष्ठितमनुष्ठेयमित्येवविधवाक्यं तथा करिष्यामीत्येव मध्यस्थवृत्त्या प्रतिशृणुयादनु
 तिष्ठेच्च मिथ्याडुक्कृतादिना निवर्तेत । यदेतच्चोदनं नामैतन्ममैवश्रेयोयतएतज्ज्ञात्कचि
 द्पुन प्रमादं न कुर्यान्नैवासदाचरणमनुतिष्ठेदिति ॥ ९ ॥ अन्यार्थस्य दृष्टातं दर्शयितुमा
 ह । (वणसीत्यादि) वने गहने महाटव्या दिग्भ्रमेण कस्यचिद्बुद्धाकुलितमतेर्नष्टसत्प
 थस्य यथा केचिदपरे रुपाकृष्टमानसाऽमूढा सदसन्मार्गज्ञा कुमार्गपरिहारेण प्रजानां
 हितमशेषापायरहितमोप्सितस्थानप्रापक मार्गं पथानमनुशासति प्रतिपादयति । सच तै
 सदसद्विवेकिनि सन्मार्गावतरणमनुशासितश्चात्मन श्रेयोमन्यते । एव तेनाप्यसदनु
 ष्ठायिना चोदितेन नकुपितव्यमपितु ममायमनुग्रहइत्येव मतव्यं । यदेतद्बुद्धा सम्यग
 नुशासयति सन्मार्गेऽवतारयति पुत्रमिव पितरस्तन्ममैवश्रेय इति मतव्यं ॥ १० ॥

अहं तेण मूढेण अमूढगस्स, कायव पूया सविसेसजुत्ता ॥ एउं
 वम तव उदाहु वीरे, अपुगम्म अव उवणेति सम्म ॥ ११ ॥

माणो के०) सम्यक् प्रकारे समयमार्गे शुद्धक्रियारूप शीज सीखतो थको (उद्घायसु के०) समयने विपे उद्यम करीने सुशोजन एवा (बंनचैरवसेझा के०) ब्रह्मचर्यव्रतनु नव बाडसहित आश्रय करे (उवायकारीविणयसुसिस्के के०) तथा जावजीव शुधी उपायकारी एटले गुरुनी आझा पालतो शोजन प्रकारे करीने विनयज शीखे (जेठेय विष्णुमायनकुझा के०) जे माहा पुरुष ठे ते ए कार्यने विपे प्रमाद नकरे ॥ १ ॥ हवे गुरु उपदेशविना पोताने ठवे गह्वथकी निकलीने जे एकाकी पणे विचरे तेने घणा दोषनी प्राप्ति थाय ते उपर दृष्टात कहेवे (जहादिया के०) यथा दृष्टाते जेम पक्षी ना (पोतअपत्तजात के०) बालक ने ज्या सुधी पाख आवी नथी त्यासुधी ते पाख विनानो एरो ठतो (सावात्सगापविठमन्नमाण के०) पोताना माला थकी उडवानी वा ठा करतो थको पाख फडफडावे परतु (तमचाइय तरुणमपत्तजात के०) आकरो उ डीजवाने असमर्थ थाय अने तेने पाखो थकी हीन मासपेसी समान एवो न्हानो तरु ए देखीने (ढकाइयवृत्तगमहरेझा के०) मानाहारी एवा ढकादिक पक्षीउ तेने अप हरीने तेनो विनाश करे ते बालक केवोडे तो के अव्यक्तगतासिवा असमर्थ एटले त्या थी नाशी जवाने अगमर्थ एवोडे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ चतुर्दश ग्रथाध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिसूत्र । (गद्यमिति) इह प्रवचने ग्रथ यनादिक व्यक्त्वा शिक्षमाणोग्रहणसेवनाशिक्षा सेवमान सङ्गहानेनोद्घाय सुष्ठु शोजन ब्रह्मचर्यमाश्रित्य वसेत्तिष्ठेदाचार्यवचनस्यावपातोनिर्देशस्तत्कारी आचार्यक श्रितकारी विनय सुष्ठु शिक्षेत् कुर्यात् तथा यश्चेकोनिपुण स विप्रमाद विविध प्रमाद न कुर्यात् ॥ १ ॥ यथादिजपोत पक्षिशिष्टुर्नविद्यते पत्रजातं पक्षोद्भवोयस्य सोऽपत्र जातं पक्षहीनस्त स्वकीयादावासकात् ऋवितुमुत्पतितु मन्यमान तत्र पतंतमुपलभ्य तं (अचाइयति) पक्षान्नावाङ्मनुमसमर्थमपत्रजातमिति रुत्वा ढकादयोमासाहारा सत्वा अव्यक्तगम गमनाजावे नष्टमसमर्थ हरेयुर्व्यापादयेयु ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्त त्रयोदशमध्ययन साप्रतं चतुर्दशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानतराध्ययने याथातथ्यमिति सम्यक्चारित्रमजिहितं तच्च बाह्याभ्यंतरग्रथपरित्यागा दवदात नवति । तत्त्यागश्रवनेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यतइत्यनेन सवधेनायातस्यास्याध्ययन स्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्युपक्रमादीनि नवति । तत्रोपक्रमद्वारातर्गतोऽर्थाधिकारोय । त यथा । सबाह्याभ्यंतरग्रथपरित्यागोविधेयइति नामनिष्पन्ने तु निद्वेये आदानपदाङ्गुनिष्पन्नत्वाच्च ग्रथतइति नाम त ग्रथमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । “ गथोपुबुद्धिो, इविहो सि स्तो य द्दोति णायवो ॥ पद्मावण सिक्कावण, पगव सिक्कावणाए उ ” ॥ २९ ॥ (गं

पूजा विधेयेति ॥ अस्मिन्नर्थे बहवोदृष्टांता संति । तथा । गेहंमि अग्निजाला, उलंमि ज
ह्णामचक्षमाणंमि । जो बोहेइ सुयंतं सो तस्स जणो परमबधू ॥१॥ जह्वा विसज छ
तं, नत्तमिहमिहजोत्तुकामस्स ॥ जोवि सदोसंसाहइ, सो तस्स जणो परमबधू ॥ २ ॥
॥ ११ ॥ अयमपर सूत्रेणैव दृष्टातोऽनिधीयते । (एयाजहेत्यादि) यथाहि सजजज
लधराद्यादितवह्लाधकाराया रात्रौ नेता नायकोऽटव्यादौ स्वन्यस्तप्रदेशेपि मार्गं पंधानम
धकारावृत्तत्वात्सहस्तादिकमपश्यन्न जानाति न सम्यक् परिष्ठिनति । सएव प्रणेता सूर्यस्या
दित्यस्याभ्युज्जमेनापनीते तमसि प्रकाशिते दिक्चक्रे सम्यगाविर्भूते पापाणदरीनिम्नोन्नता
विके मार्गं जानाति विवक्षितप्रदेशप्रापकं पंधानमनिव्यक्तचक्रं परिष्ठिनति दोषगुणवि
चारणत सम्यगवगच्छतीति ॥ १२ ॥

एवं तु सेहेवि अपुठधम्मे, धम्मं न जाणाइ अबुझमाणे ॥ मे
कोविए जिणवयणेण पढा, सूरुदए पासति चक्कुणे वा ॥१३॥
उड्डं अहेयं तिरिय दिसासु, तसा य जे यावरा जे य पाणा ॥
सया जए तेसु परिवएज्जा, मणण्वंसं अविकंपमाणे ॥ १४ ॥

अर्थ—(एवमुत्सेहेविअपुठधम्म के०) एरीते नवदीक्षित शिष्य पण प्रथमतो धर्मेने
अण फरसवाने जीधे अपंडित (धम्मनजाणातिअबुझमाणे के०) अगीतार्थे अबुझ
थको धर्मेने नजाणे सुइ सिद्धांतना जे अर्थ ते थकी रहित होय पढी (सेके०) ते
हिज शिष्य गुरुकुल वासे वसतो थको (जिणवयणेणपढा के०) जिनवचन थकी सम
स्त सूत्रार्थे विचारने समजिने (कोविए के०) पंडित थाय (सूरुदएपासतिचक्कुणेवा
के०) जेम सूर्योदय थकी निर्मल नेत्र वालो पुरुष सर्व मार्गने जाणे तेम सुशिष्य प
ण रुदयरूप नेत्रे करी आगमरूप सूर्य प्रकाशित थयार्थी निर्मल धर्मरूप मार्गने जा
यो ॥ १३ ॥ ते शिष्य जाण थयो थको शु देखे ते कहते (उड्डअहेयंतिरियंदिसासुके०)
उंचो नीचो थने तिठो एतावता सर्व लोकमाहे (तसायजेयावराजेयपाणा के०) तस
अने स्थावर जे जीवोठे तेने विपे (सयाजएतेसुपरिवएज्जा के०) ते सर्वकाल यत्नकरतो
सयम पाले रूढी क्रिया करे तेने विपे (मणण्वंसंअविकंपमाणेके०) मने करी प्रदेप न
करे अविकंप एटले) शुइ संयमने विपे अमोल निश्चल एकाग्रनावसहित एवो रहे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—एव पूर्वोक्तप्रकारेण शिष्यकोष्यपुष्टधर्मा अगीतार्थे सूत्रार्थमबुध्यमानो धर्मं
न जानाति सएव पश्चादुरुकुलवासाक्लिनवचनेन कोविदः स्यात् । यथा सूर्योदये गता

तत्र सूत्रार्थं तद्वनयनेदाद्ग्राह्यन्नप्याचार्यस्त्रिधा जवति । आसेवनाचार्योपि मूलोत्तर
 नेदाद्विविधो जवति । गतोनामनिष्पन्नो निक्षेपस्तदनतरं सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिगुणोपेत
 सूत्रमुच्चारयितव्य । तच्चेद । (गयविदेत्यादि) इह प्रवचने ज्ञातसंसारस्वभाव सन्
 सम्यगनुष्ठानेनोद्धितो ग्रथ्यते आत्मा येन संग्रथो यनधान्यद्विरस्य द्विपदचतुष्पदादिकस्त
 विहाय त्यक्त्वा प्रयजित सन् उष्ठानेनोष्ठाय च ग्रहणरूपामासेवनारूपा च गिह्वा च
 कुर्वाण सम्यगासेवमाना सुष्ठु शोचन नवजिर्ब्रह्मचर्यैर्गुप्तिर्निर्गुप्तमाश्रित्य ब्रह्मचर्यं वसे
 त्तिष्ठेत् यदिया ब्रह्मचर्यमिति संयमस्तदावसेत्त सम्यक् कुर्यात् । आचार्यीतिके याव
 जीवि वसमानो यावदप्युद्यतविहार न प्रतिपाद्यते तावदाचार्यवचनस्यावपातो निर्देशस्त
 त्कार्यावपातकारी वचननिर्देशकारी सदाज्ञाविधायी विनीयतेऽपनीयते कर्म येन नवि
 नयस्त सुष्ठु शिक्षेद्विदध्यात् ग्रहणासेवनान्या विनय सम्यक्परिपालयेदिति । तथा य
 श्चेकोनिपुण सयमानुष्ठाने सदाचार्योपदेशे वा विविध प्रमाद न कुर्यात् । यथाहि
 आतुर सम्यग्वैद्योपदेशं कुर्वन् श्लाघा लजते रोगोपशमचैव साधुरपि सावद्यग्रथपरि
 हारी पापकर्मनेपजस्थानजूनान्याचार्यवचनानि विदधदपरस्ताधुन्य साधुकारमग्रेपकर्म
 ह्य वा प्राप्नोतीति ॥ १ ॥ य पुनराचार्योपदेशमतरेण स्वहृदयतया गह्वर्निर्गत्य एका
 क्रिदिहारिता प्रतिपद्यते सच बहुदोषजाग् जवतीत्यस्यार्थस्य दृष्टातमाविर्भावयन्नाह ।
 (जहादियाइत्यादि) वयेति दृष्टातोपप्रदर्शनार्थं । यथा येन प्रकारेण द्विजपोत प
 क्षिशिथुरव्यक्तस्तमेव विशिनष्टि । पतति गह्वंति तेनेति पत्रं पक्षपुष्टं नविद्यते पत्रजात प
 क्षोन्नवोयम्यासावपत्रजातस्तत्र स्वकीयादावासात् स्वनीडात् ह्रवितुमुत्पतितु मन्यमान
 तत्रतत्र पततमुपलज्य तं द्विजपोत (अचाइपति) पक्षानावाज्जुमसमर्थमपत्रजात
 मिति कृत्वा मासपेशीकटपं ढंकादय कृड्सत्त्वा पिशिताशिनोऽव्यक्तगम गमनाचावे
 नष्टमसमर्थं हरेयुश्चवादिनोत्क्रिष्य नयेयुर्व्यापादयेयुरिति ॥ २ ॥

एव तु सेहपि अपुष्ठधम्मं, निस्सारियं वुसिम मन्नमाणा ॥ ६
 यस्स ठावं च अपत्तजायं, हरिसुण पावधम्मा अणेगे ॥ ३ ॥
 उंसाणमिठे मणुए समाहि, अणोसिए एतकरिति एच्चा ॥ ७
 नासमाणे ढवियस्स वित, ए णिकसे बहिया आसुपन्नो ॥ ४ ॥

अर्थ—(एवतु के०) एरीते जेम ते अव्यक्त एवोजे पक्षीनो बालक तेनो बीजा ढ
 कादिक कृड् पक्षीउं गिनाश करे तेम ते (सेहपिअपुष्ठधम्म के०) अगीतार्थं नवदिह्नी
 त शिष्य पण (निस्सारिय वुसिममन्नमाणा के०) गह्वरूप माला थकी नीकड्यो तो

कालेण पुठे समियं पयासु, आऽस्कमाणो ऽवियस्स वित्तं ॥ तं सोय
कारी पुढो पवेसे, सखा इमं केवलियं समाहि ॥ १५ ॥ अस्सि सुठि
च्चा तिविहेण तायी, एएसु या सति निरोहमाहु ॥ ते एवमस्कति तिलो
गदंसी, ए जुळमेयति पमायसगं ॥ १६ ॥

अर्थ—(कालेण के०) ते साधु काल प्रस्तावे एटले श्रवणर लऽने जे आचार्य
(पयासु के०) प्रजा एटले जीवोने विपे (समिय के०) सम परिणामे वर्त्तता होय
तेवा आचार्यनी पासे सूत्र अने अर्थ (पुठे के०) पूठे (आऽस्कमाणोऽवियस्सवि
त्त के०) अने ते आचार्य पण मुक्तिगमनयोग्य जे पुरुष एवा पुरुषना शुद्ध व्रत आचा
रने जापतो यको वदनीक पूजनीक होय पचाचारनो पालनार होय (तसोयकारीपुढोपवे
से के०) तेवा आचार्य गुरुना वचन श्रवण करतो यको जुदा जुदा अर्थ विचार रुद
यने विपे धारण करी राखे (सखाइमंकेवलियसमाहि के०) सन्मार्ग रूप केवली जा
पित सम्यक् ज्ञानादि लक्षण धर्म तद्रूप समाधि ने पोताना रुदयने विपे स्थापन करे
॥ १५ ॥ (अस्सिसुठिच्चातिविहेणतायी के०) एरीते गुरुकुल वासे वसतो एवो चारि
त्रिंते ते पूर्वोक्त श्रुतरूप धर्म मार्ग साजलीने, मोक्ष मार्ग ग्रहण करीने त्रिविध प्रकारे
त्रायी थाय एटले मन वचन अने कायाये करी ठकायनो रक्षपाल थाय (एएसुयास
तिनिरोहमाहु के०) ए समिति युक्तिने विपे स्थित रहिने शांति तथा निरोध एटले
समस्त कर्मनो रुदय करे एम कहेवे (तेएवमस्कतितिलोगदंसी के०) ते कोण कहेवे
तोके त्रिलोक दर्शि एटले सर्वज्ञ पुरुषो एम कहेवे (एजुळमेयतिपमायसग के०) व
ली ते साधु कदापि कृण मात्र पण प्रमादनो सग करेनही तथा ए प्रमाद करवो ए
वो उपदेश पण करे नहीं ते पंक्ति साधु जाणवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—सम्यगित सदाचारानुष्ठायिन कचिदाचार्यादिक प्रजासु जतुविपये चतुर्दश
नूतग्रामविषय किंचित् कालेनावसर ज्ञात्वा पृष्ठेत् । सच तेन पृष्टआचार्यादिराचक्षाण
सेव्य स्यात् । किमाचक्षाणइत्याह । इव्यस्य वीतरागस्य वृत्तमनुष्ठान समय वाऽचक्षा
णोमान्य स्यात् । आचार्यवचन श्रोत्रे कर्णे कर्तुं शीलमस्य श्रोत्रकारी आज्ञाविधायी
सन् पृथगुपन्यस्तमादरेण हृदये प्रवेशयेत् । केवलिक केवलिना कथितं समाधि सन्मार्ग
मिम वदयमाण सख्याय सम्यक् ज्ञात्वा यथोपदेश प्रवर्तक सम्यक् चेतसि धारयेदिति
॥ १७ ॥ अस्मिन् गुरुकुलवासे सुष्ठु स्थित्वा त्रिविधेन मनोवाक्यायै कृतकारितानुमति
निर्वा जतूनां त्रायी रक्षक । एतासु समितियुतिषु स्थितस्य शांति सर्वदं विनाश

मुञ्चन्ति सारयन्ति नि सारित्व सत विषयोन्मुखतामापादितमपगतपरलोकनयमस्माकं
वश्यमित्येव मन्यमाना । यद्विवा (नुसिति) चारित्रं तद्वसदनुष्ठानतो नि सार मन्यमा
नाञ्जनातपक् द्विजशवकमिव पक्षिपोतमिव ढकादय पापधर्माणो मिथ्यात्वाविरति
प्रमादकपायकलुपितातरात्मान कृतीर्थिका स्वजनाराजादयोवाऽनेके बहवो हतवतो हर
ति हरिष्यति चेति कालत्रयोपलक्षणार्थं नूतनिर्देशः । तथा हि । पापढिका एव मगीता
र्थं प्रतारयति । तद्यथा । गुप्सदर्शनेनाग्निप्रज्वालनविपापहारशिखावेदादिका प्रत्यया
दृश्यन्ते तथाऽणिमाद्यष्टगुणमैश्वर्यं नास्ति तथा न राजादिनिर्बहुनिराश्रित । याम्यहि
सोच्यते जवदागमे सापि जीवाकुलत्वाद्भोकस्य इ साध्या नापि जवता स्नानादिक शौच
मस्तीत्यादिकानि श्लोकिनिरिञ्जालकटपानिर्मुग्धजनं प्रतारयति स्वजनादयश्चैव विप्र
लंजयन्ति । तद्यथा । न जवतमतरणास्माक कश्चिदस्ति पोपक पोप्योवा त्वमेवास्माकं
सर्वस्व त्वया विना शून्यमाजाति तथा शब्दादिविषयोपनोगामत्रणेन सद्मोद्भवावयन्ति ।
एव राजादयोपि इष्टव्यास्तदेवमष्टधर्माणमेकाकिन बहुनिः प्रकारे प्रतार्यापहरेयुरिति ।
॥ ३ ॥ तदेवमेकाकिन साधोर्यता बहवो दोषा प्राङ्मनवत्यत सदा गुरुपादमूले स्थातव्य
मित्येतद्दर्शयितुमाह । (उत्साणमिच्छेऽल्यावि) अवसान गुरोरतिके स्थान तद्यावज्जीव
समाधिं सन्मार्गानुष्ठानरूपमिच्छेदजलपेन्मनुजोमनुष्य साधुरित्यर्थः । स एव परमार्थ
तोमनुष्यो यो यथा प्रतिज्ञातं निर्वाहयति । तच्च सदा गुरोरतिके व्यवस्थितेन सदनुष्ठान
रूप समाधिमनुपालयता निर्वाहयते नान्यथेत्येतद्दर्शयति । गुरोरतिकेऽनुपितो व्यवस्थि
त स्वच्छन्दविधायी समाधि सदनुष्ठानरूपस्य कर्मणो यथा प्रतिज्ञातस्य वा नातकरो जव
तीति ज्ञात्वा सदा गुरुकुलवासोऽनुसर्तव्यस्तद्दहितस्य विज्ञानमुपहास्य प्राप्यं जवतीति ।
उक्तं च । न हि जवति निर्विगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं ॥ प्रकटितपश्चाद्भागं प
श्यत नृत्यं मयूरस्य ॥ १ ॥ तथा जागलविलग्रवालुका पार्श्वप्रहारेण प्रगुणा दृष्ट्वाऽपरो
ऽनुपासितगुरुरङ्गोराङ्गी संजातगलगडा पार्श्वप्रहारेण व्यापादितवानित्यादयोऽनुपासि
तगुरोर्बहवो दोषा ससारवर्धनाद्याजवतीत्यवगम्या नया मर्यादया गुरोरतिके स्थातव्यमि
ति दर्शयति । अवनसायन्नुज्जासयन् सन्मगनुतिष्ठन् इवस्य मुक्तिगमनयोग्यस्य सत्ता
धोरागद्वेपरहितस्य सर्वज्ञस्य व्यावृत्तमनुष्ठान तत्सदनुष्ठानतोऽवजासयेऽर्धकथिक कथ
नतोवो ज्जासयेदिति । तदेव यतो गुरुकुलवासो बहूना गुणानामाधारो जवत्यतो न निष्कसे
न्न निर्गन्धे गह्राजुर्वैतिका वा बहिः स्वेच्छाचारी न नवेदाद्युपद्रवः इति द्विप्रप्रज्ञस्तदतिके निव
सन् विषयकपायान्यामात्मान द्वियमाण ज्ञात्वा द्विप्रमेवाचार्योपदेशात्स्वतएव वा निव
र्तयति तत्समायौ व्यवस्थापयतीति ॥ ४ ॥

मन योग्यनो आचार जे मोक्ष मार्ग एटले समिहित अर्थ एवो साजलीने तेने सम्यक् प्रकारे हृदयने विषे अवधारिने (पडिजाणवहोईविसारण्य के०) प्रतिजावत एट जे बुद्धिवत थाय तथा विशारद एटले साजलनारने ते मोक्षमार्गनो अर्थ प्रकाशे एवो (आयाणअष्टी के०) मोक्षार्थी तथा (वोदाण के०) वार प्रकारनो तप तथा (मोण के०) समय तेने (उवेष के०) प्राप्त करीने (सुखेणउवेतिमोक्ष के०) श्रुथो निर्दोष एवा आहारे करी अवशाने मोक्षने पामे ॥ १७ ॥ हवे गुरुकुलवासे वसताजे करे ते देखाडेठे (संखाइधम्मंचविषागरति के०) ते साधु गुरु पाशेथी साजलीने पठी ते ने सम्यक् प्रकारे जाणीने अन्य जनोने धर्म प्रकाशे (बुद्धाद्धुतेअतकराजवति के०) एवा बुद्ध एटले तत्वना जाण ते जन्मातरे संचितजे कर्म तेना अतना करनार थाय (तेपारगादोएहुविमोयणाए के०) ते यथावस्थित धर्मेना प्रकाशक वनेने एटले पोता ने तथा परने कर्म थकी मुकाववे करीने सत्सारना पारगामी थाय (सत्सोधितपणहुमुदाहरति के०) जे सम्यक् सोधी पूर्वापर अविरोध इव्य क्षेत्र काल जाव जाणी ने पश्र कहे एतावता ते गीतार्थ सत्य धर्म प्रकाशता थका पोताना जीवने अने परना जीवने तारनार थाय पुठनारने समाधिना करनार थाय ॥ १८ ॥

॥ टीका-सगुरुकुलवासी निहु साध्वाचार निशम्य ज्ञात्वा स्वत समाहित वार्थ मोक्ष ज्ञात्वा प्रतिजानवानुत्पन्नबुद्धिर्विशारदश्च जवति । आदीयते मोक्षार्थिनिरित्यादान ज्ञानादि सएवार्थे सविद्यते यस्य स आदानार्थी ज्ञानादिप्रयोजनवान् व्यवदान तप । मौन समय । तौ तप समयौ उपेत्य प्राप्य सुखेन निर्दोषाहारेणात्मानं यापयन् मोक्षमुपैति । (नउवेइमारकचित्पाठ) मार सत्सार न उपैति न भ्रमतीति ॥ १७ ॥ संख्या सद्बुद्धिस्तया धर्म ज्ञात्वा परेषां ये व्यागृणति कथयति ते बुद्धाह्वाततत्वा कर्मणामतकराजवति । ते बुद्धधर्मप्ररूपकाद्योरपि परात्मनो कर्मपाशमोचनेनपारगा स्यु । ते च सम्यक् शोधितं पूर्वापरविस्द्ध प्रश्रशब्दमुदाहरति । कोर्थे परेण कचिदर्थं प्रष्टुस्त प्रश्र सम्यक् परीक्ष्य कथयेत् ॥ १८ ॥

॥ टीका-किचान्यत् । (णिसम्मत्त्यादि) सगुरुकुलवासी निहु इव्यस्य वृत्तं निशम्यावगम्य स्वत समीहितं चार्थं मोक्षार्थं बुद्ध्वा हेयोपादेयसम्यक् परिज्ञाय नित्यं गुरुकुलवासत प्रतिजानवानुत्पन्नप्रतिजोभवति । तथा सम्यक् स्वसिद्धातपरिज्ञानाद्भूतृणां यथावस्थितार्थानां विशारदोभवति प्रतिपादकोभवति । मोक्षार्थिनाऽऽदीयत इत्यादानसम्यक् ज्ञानादिकं तेनार्थं सएवार्थं आदानार्थं विद्यते यस्यासावादानार्थी सएवचूतो

शयनतश्चासनतः । एकश्चकार समुच्चये द्वितीयोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । चकाराजमनमाश्रित्यागमनच तथा तपश्चरणादौ पराक्रमतश्च साधोरुक्तविहारिणोये समाचारास्तैः समा युक्त सुसाधुर्हि यत्र स्थान कायोत्सर्गादिक विधत्ते तत्र सम्यक्प्रत्युपेक्षणादिका क्रियां करोति कायोत्सर्गं च मेरुरिव निष्प्रकंपशरीरोनिस्पृहोविधत्ते तथा शयनं च कुर्वन् प्रत्युपेक्षस्त सत्सारकं तद्भुव काय बोधितकाले गुरुनिरनुज्ञात स्वपेक्षत्रापि जाग्रदिव नात्यंतं नि सहइति । एवमासनादिष्वपि तिष्ठता पूर्ववत्सकुचितगात्रेण स्वाध्यायध्यानपरायणे न सुसाधुना जवितव्यमिति । तदेवमादिसुसाधुक्रियायुक्तो गुरुकुलनिवासी सुसाधुर्नैव तीति स्थितं । अपिच गुरुकुलवासे निवसन् पचसु समितिष्वीर्ष्यासमित्यादिषु प्रविचाराऽप्रविचाररूपासु तथा तिसृषु च गुप्तिषु प्रविचाराप्रविचाररूपासु आगततोत्पन्ना प्रज्ञा यस्यासावागतप्रज्ञा संजातकर्तव्याकर्तव्यविवेक स्वतो नवति परस्यापिच व्याकुर्वन् कथयन् प्रत्यक्षप्रत्यक्षगुरो प्रसादात्परिज्ञातस्वरूप समितिगुप्तीना यथावस्थितस्वरूपप्रतिपालन तत्फलच वदेत्प्रतिपादयेदिति ॥ ५ ॥ ईर्ष्यासमित्याद्युपेतेन यद्विधेयं तद्वर्णयितुमाह । (सद्वाणीत्यादि) शब्दान् वेणुवीणादिकान् मधुरान् भुतिपेशलान् भुत्वा समाकर्ण्योऽथ नैरवान् जयावहान् कर्णकटूनाकर्ण्य शब्दानाश्रवति तान् शोचनत्वेनाशोचनत्वेनवा गृह्णातीत्याश्रवोनाश्रवोऽनाश्रवस्तेष्वनुकूलेषु प्रतिकूलेषु श्रवणपथमुपगतेषु शब्देष्वनाश्रवोमध्यस्थोरागद्वेपरहितो नूत्वा परिसमताद् व्रजेत्परिव्रजेत् सयमानुष्ठायी जवेत्तथा निष्ठां च निष्ठाप्रमादं च निष्ठा सत्साधु प्रमादागत्वान्न कुर्यात् । एतदुक्तमिति । शब्दाश्रवनिरोधेन विषयविषयप्रमादो निषिद्धो निष्ठा निरोधेन निष्ठाप्रमादश्च शब्दादन्यमपि प्रमादं विकथाकषायादिकं न विदध्यात् । तदेव गुरुकुलवासात् स्थानशयनासनतसमितिगुप्तिष्वगतप्रज्ञा प्रतिषिद्धसर्वप्रमाद सङ्गुरोरुपदेशादेव कथयत्यपि विचिकित्सां चित्तविभ्रुतिरूपा वित्तीर्णोऽतिक्लातो नवति । यद्विवा मज्जूहीतोय पचमहाव्रतनारोऽतिदुर्बल कथयत्यमर्षं तं गृहेदित्येव नूता विचिकित्सा गुरुप्रसादाद्वित्तीर्णो नवति । अथवा या कांचिच्चित्तविभ्रुतिं देश सर्वगता ता कृत्स्ना शुर्वतिके वसन् वित्तीर्णो नवत्यन्येषामपि तदपनयनसमर्थः स्यादिति ।

महरेण बुद्धेण णुसासिए उ, रातिणिण्णावि समवण ॥ स
म्मं तयं थिरतो णाज्जिगत्ते, णिक्कतए वा वि अपारएसे ॥ ७ ॥
विज्जितेणं समयणुसिद्धे, महरेण बुद्धेण चोइएय ॥ अच्च
. णियाए घड्ढासिए वा, अगारिण वा समयणुसिद्धे ॥ ८ ॥

अर्थ—महरेण बुद्धेण णुसासिएवराके) ते साधु गुरु सन्मुख वसतो कोइ कारणे प्र

न नसेवे एटले अहकार नकरे पोतानी मोहोटाइ प्रकाशे नही तथा हु बहुश्रुतहुं एम
पण नकहे (एयाविपन्नेपरिहासकुळा के०) तथा पोताने प्रज्ञावत जाणीने परनो परि
हास्य एटले उपहास्य नकरे एटले कोइने अज्ञानी जाणीने तेने हास्यना वचन बोले
नही (एयासियावायवियागरेळा के०) तथा कोइने आशीर्वादना वचन नबोले एटले
तमे बहु धनवान् बहु पुत्रवान् दीर्घायुष्वान् ठो इत्यादिक वचन नकहे ॥ १९ ॥ तथा
(जूतानिसंकाए के०) जूत एटले प्राणी तेनी हिसानी शकाये सावध वचन जाणीने
आशीर्वाद न आपे (डगुष्ठमाणे के०) पापने निवृत्तो थको (एणिव्वहेमतपदेणगोयं
के०) तथा मत्तपद एटले विद्यामत्ते करीने गोत्र एटले संयम तेने नि सार नकरे (ए
किचिमिष्ठेमणुएपयासु के० वली धर्मनो प्ररूपक साधु ते धर्मनो प्रकाश करतो थको
सानजनार पुरुषोनी पाशेथी वस्त्रादिकना जाननी इहा करे नहि निरीह ठतो धर्म प्र
काशे तथा (असाधुधम्माणि के०) असाधुनो हिसारूप वस्तुदान तर्पणादिक एवो
जे धर्म तेने सेवे नही एटले (एसवएळा के०) एवो सावध धर्म नबोले ॥ २० ॥

॥ दीपिका-सप्रश्नस्योदाहर्ता कुतश्चिन्निमित्तात् श्रोतुं कुपितोपि सूत्रार्थं न षादये
त् स्वाचार्यं वा नापलपेत् परगुणान् वा न षादयेत् । शास्त्रार्थं नोक्षपयेत् न विडम्बयेत्
मौनं न सेवेत् नाप्यात्मगुणानां प्रकाशनं कुर्यात् न च प्रज्ञावान् परिहासं कुर्यात् न
आशीर्वादं बहुपुत्रोबहुधान्योदीर्घायुस्त्व नूयाइत्यादि व्यागृणीयात् ॥ १९ ॥ जूतेडु
प्राणिषु जूतानिशका उपमर्दशका तथाऽऽशीर्वादं सावधं जुगुप्सा न ब्रूयात् तथा
गोत्रं मौनं मत्तपदेन विद्यासाधनविधिना ननिर्वाहयेत् न नि सारं कुर्यात् । प्रजासु
जीवेषु मनुजोव्याख्या कुर्वन्नकिमपि जाजमिष्ठेत् तथाऽसाधूना धर्मान्छानतर्पणा
दिकान् न तवदेन्न ब्रूयात् ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका-सच प्रश्नमुदाहरन् कदाचिदन्यथापि ब्रूयादतस्तत्प्रतिपेक्षार्थमाह । (एणो
घायएइत्यादि) सप्रश्नस्योदाहर्ता सर्वार्थाश्रयत्वात्तत्करडकत्प कुत्रापि कुत्तिकापणक
त्पोवा चतुर्दशपूर्विणामन्यतरोवा कश्चिदाचार्यादिनि प्रतिज्ञानवानर्थविशारदस्तदेवज
त कुतश्चिन्निमित्तात् श्रोतुं कुपितोपि सूत्रार्थं न षादयेन्नान्यथा व्याख्या नयेत्स्वाचार्यं
वा नापलपेद्धर्मकथा वा कुर्वन्नार्थं षादयेदात्मगुणोत्कर्षानिप्रायेण वा परगुणान्न षादये
तथा परगुणान्नोक्षपयेन्नविडम्बयेन्नास्त्रार्थं वा नापसिद्धातेन व्याख्यानयेत्तथा समस्तशास्त्र
वेत्ताह सर्वलोकविदित समस्तसशयापनेता न मनुष्योहेतुयुक्तिनिरर्थप्रतिपादयितेति
एवमात्मक मानजनिमानं गर्वं नसेवेत् नाप्यात्मनोबहुश्रुतत्वेन तपस्वित्वेन वा प्रकाश
न कुर्याच्चशब्दादन्यदपि पूजासत्कारादिकं परिहरेत्तथा नचापि प्रज्ञावान् सश्रुतिकं परि

गच्छेत् प्रतिपद्यते चोदितश्च प्रतिचोदयेदसम्यक्प्रतिपाद्यमानश्रासौ संसारस्त्रोतसा नीय मानउद्दमानोऽनुशास्यमान कुपितोसौ न ससाराणवस्य पारगोजवति । यद्विवाऽऽचा र्यादिना सङ्घपदेशदानत प्रमादस्खलितनिवर्तनतोमोहं प्रति नीयमानोप्यसौ संसारस मुद्ध्य तदकरणतोऽपारगएव नवतीति ॥ ७ ॥ सांप्रतं स्वपक्वचोदनानतरत स्वपरचोद नामधिरुक्त्याह । (विउच्छिण्णमित्यादि) विरुद्धोद्धानेनोद्भितोव्युद्भित परतीर्थिकोगृह स्थोवा मिथ्यादृष्टिस्तेन प्रमादस्खलितोचोदित स्वसमयेन तद्यथा नैवविधमनुष्ठान नव तामागमे व्यवस्थितं येनानिप्रवृत्तोसि । यद्विवा व्युद्भित सयमाद्भ्यस्तेनापर साधु. स्खलित सन् स्वसमयेनार्हत्प्रणीतागमानुसारेणानुशासितोमूलोत्तरगुणाचरणे स्खलित संचोदितश्चागम प्रदर्शयानिहित । तद्यथा । नैतत्स्वरितगमनादिक नवतामनुज्ञातमि ति । तथान्येन वा मिथ्यादृष्ट्यादिना कुल्लकेन जघुतरेण वयसा वृद्धेन वा कुत्सिताचा रप्रवृत्तश्चोदितस्तुब्धात्समानवयसावा तथातीवाकार्यकरण प्रति उद्भिता अस्त्युद्भिता । यदि वा दासीत्वेन अत्यतमुद्भिता दास्याअपि दासीति । तामैव विशिनष्टि । घटवास्या जल बाहिन्यापि चोदितो न क्रोध कुर्यात् । एतदुक्तनवति । उद्भितयापि कुपितयापि चोदि त स्वहितं मन्यमान सुसाधुनैकुप्येत् किंपुनरन्येनेति । तथा अगारिणा गृहस्थानां य समयोनुष्ठान तत्समयेनानुशासितोगृहस्थानामपि एतन्नगुज्यते कर्तुं यदारब्धं नवतेत्ये वमात्मावमेनापि चोदितोमैवतल्लेयइत्येवमन्यमानोमनागपि न मनोदूषयेदिति ॥ ८ ॥

ए तेसु कुक्षे ए य पवहेळा, ए यावि किची फरुस वटेळा ॥ तद्वा करिस्संति पडिस्सुणेळा, सेयं खु मेय ए पमाय कुळा ॥ ए ॥ व णंसि मूढस्स जहा अमूढा, मग्गाणुसासंति हितं पयाण ॥ तेणे व मसं ङणमेव सेय, जमे बुद्धा समणुसासयंति ॥ १० ॥

अर्थ—(एतेसुकुक्षेणयपवहेळा के०) ते शीखामण आपनारना उपर ते साधु को थ नकरे तथा तेने व्यथे नही एटले दडादिके प्रहार करिने तेने पीडा उत्पन्न करे न ही तथा (एयाविकिचीफरुसंवटेळा के०) तथा किंचित् मात्र कठोर वचन बोले नही परंतु तेमना वचन साजलीने आचारीते कहे के (तद्वाकरिस्सतिपप्पिस्सुणेळाके०) जेम तमे कहोठो दु तेमज करीश एम तेना वचन मान्य करे (सेयंखुमेयंएपमायकु ळा के०) मनमां एम विचारेजे मने एहिज शिद्धारूप श्रेयकारी दान आपेठे एतुं जा एीने प्रमाद नकरे ॥ ९ ॥ (वणंसिमूढस्सजहाअमूढा के०) जेम वन एटले गहन अटवीने विपे कोइएक मूर्ख दिशिमूढ थइ नूले पड्यो तेने कोइक अमूढ पुरुष मार्गिनुं देखामनार (मग्गाणुसासतिहितपयाण के०) प्रजालोकने हितकारी एवो मार्ग देखाडे

बीजी अस्त्यामृपा एतन्ने एकतो सत्य नापा अने बीजी व्यवहारारिक एरीते वे नापा वोले (वियागरेक्षा समयासुपन्ने के०) तथा राजाये अने राके पुढयो थको प्रज्ञावत महानुजाव एवो साधु वन्नेने समजावे धर्म कहे ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—हास्य न स म्येन्नकुर्यान्नकारयेत् । तथा पापधर्मान् सावद्यरूपांश्चकुर्यात् तथा उज्जानिष्कचन सन् तथ्यमपि परुष वच कटिनं वाक्यं कृपरिज्ञया विजानीय प्र त्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेत् । तथा पूजासत्कारादिकमवाप्य न तुह्योजवेनोन्मादं गच्छेत् । तथा नविकण्डयेन्नात्मानं श्लाघयेत् तथा व्याख्यानावसरेऽनाविलोलाजानिरेपे क्त्वा न्यात्तयाऽरूपायोजिह्वु म्यात् ॥ ११ ॥ साधुर्व्याख्यानं कुर्वन्नशक्तित्वावोप्यर्थे नि र्णयवेत्तापि शंकेत औक्षत्यं परिहरेत् तथा विजज्यवादं स्याद्वादं व्यागृणीयात् कथयेत् । सत्या अस्त्या मृपावेति नापादय वदेत् समुद्धितै साधुनि सह विहरन् सुप्रज्ञ सन्म तिर्नृपतिश्मक्रयो समतया रागद्वेपरहितोऽर्थं व्यागृणीयात् ॥ ११ ॥

॥ टीका—किञ्चान्यत् । (हासपीत्यादि) यथा परात्मनोर्हास्यमुत्पद्यते तथा शब्दा दिक् शरीरावयवमन्यान् वा पापधर्मान् सावद्यान्मनोवाक्कायव्यापारान्नसधयेन्नविदध्या त् । तद्यथा । इदं विप्रि जिंघि तथा कुप्रावचनिकान् हास्यप्राय नोत्प्रासयेत्तद्यथा शो जनीय नवदीप व्रतं । तद्यथा । मृद्धी शय्या प्रातरुद्धाय पेया, मध्ये नक्त पानक चापरा एहे । डाह्वाखड शर्करा चार्यरात्रे, मोक्षश्वाते शाक्यपुत्रेण हृष्टइत्यादिक परदोषोद्भाव नप्राय पापव्यकमिति कृत्वा हास्येनापि नवक्तव्य । तथा उज्जारागद्वेपरहित सबाह्या न्यतरग्रथत्यागाद्वा निष्कचन सस्तथ्यमिति परमार्थत सत्यमपि परुष वचोपरचेतो विकारि कृपरिज्ञया विजानीयात्प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेत् । यदिवा रागद्वेपर विरदादोजास्तथ्य परमार्थनूतमरुत्रिममप्रतारकं परुष कर्म नश्लेषाजानावाग्निर्ममत्वादपस त्वैर्जुरनुष्ठेयत्वाद्वा कर्कशमतप्राताहारोपनोगाद्वा परुष मयम विजानीयात्तदनुष्ठानत सम्यगवगच्छेत्तथा स्वत किंचिदर्थविशेष परिज्ञाय पूजासत्कारादिकमवाप्य न तुह्योज वेनोन्मादं गच्छेत्तथा नविकण्डयेन्नात्मानं श्लाघयेत् पर वा सम्यगवबुध्यमानो नोविकण्ड येन्नात्यत च मदयेत् तथा नाकुलोव्याख्यानावसरे धर्मकथनावसरे वा नाविलोलाजानादि निरेपेक्षोजवेत् । तथा सर्वदा अकपाय कपायरहितो नवेद्भिह्वु साधुरिति ॥ ११ ॥ सा प्रतं व्याख्यानविधिमधिरुत्याह । (सकेक्षेत्यादि) निह्वु साधुर्व्याख्यानं कुर्वन्नवर्गद शित्वादर्थनिर्णय प्रति अगकित्तावोपि शकेत औक्षत्यपरिहरन्नहमेवार्थस्य वेत्ता नापर कश्चिद्वित्येव न गर्व कुर्यात् किंतु विषममर्थं प्ररूपयन् सागकमेव कथयेद्यदिवा विज ज्यवाद म्याद्वादस्त सर्वत्रास्तलित लोकव्यवहाराविसवादितया सर्वव्यापिन स्वानुचय

ऐता जहा अंधकारंसि राउं, मग्गं ए जाणाति अपस्समाणे॥
से सूरिअस्स अप्पुग्गमेण, मग्ग वियणाइ पागसियंसि ॥२९॥

अर्थ—(अहतेणमूढेण अमूढगस्स के० हवे ते मूर्ख पुरुषे मार्ग पामे ठते मार्गनो देखाडनार जे अमूढ पुरुष तेनो उपकार जाणीने (कायवपूयासवितेसज्जता के०) तेनी सविशेष विस्तार युक्त पूजा करवी (एवंमतवज्जहाडुवीरे के०) उपमा त्या कही को एो कही तोके श्रीवीरपरमेश्वरे कही (अणुगम्मअउ उवणेतिस्सम्म के०) ते पुरुष अर्थ एटले परमार्थ जाणी सम्यक् प्रकारे पोताने तेनो करेलो उपकार जाणी एम विचारे जे आ पुरुषे मने मिथ्यात्वरूप गहन वनना डुख थकी रुमो उपदेश आपीने ठोमाओवे तेमाटे एनी जक्ति करवी ॥ ११ ॥ (ऐताजहाअंधकारसिराउं के०) जेम ऐता एटले मार्गनो जाण पुरुष चकु सहित ठतां पण अत्यंत अंधकारमय रात्रीने विषे (मग्गंजाणातिअपस्समाणे के०) मार्गने नजाणे केमके अधकारमा दृष्टी पडे नही माटे अणदेखतो ठतो मार्गनजाणे (सेसूरिअस्सअप्पुग्गमेण के०) परंतु तेज पु रुष सूर्योदय थयाथी अंधकार विनाश पामे तेवारें (मग्गवियाणातिपगासियंसि के०) सर्व जगतमां विशेष प्रकाश थयो ठता वली सम्यक् प्रकारे तेमार्गने जाणे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—यथा तेन मूढेन सन्मार्गे प्रापितेन तस्यामूढस्य सन्मार्गोपदेष्टुं पुलिदा देरपि पूजा विशेषयुक्ता कर्तव्या । एतामुपमासुदाहृतवान् कथितवान् वीरस्तीर्थकृत् अ नुगम्य ज्ञात्वार्थं परमार्थं सम्यगारमन्युपनयति परमोपकार । कोर्थ । अहमनेन मिथ्या त्ववनाङ्गममरणायनेकोपड्वबहुलात्सङ्पदेशदानेनोच्चारितस्ततोमयाऽस्य परमोपकारि णोविनयादिभिः पूजा कर्तव्येति । यथा । गेहम्मि अग्गिजाला, उल्लंमि जहाण मउज माणमि ॥ जो बाहेइ सुपतं, सो तस्स जणो परमबडूति ॥११॥ यथा महायकारा यां रात्रौ नेता नायकोऽटव्यादौ स्वन्यस्तप्रदेशेपि मार्गं न जानाति स्वहस्तादिकमप्यपश्य न् । सएव नेता सूर्यस्यान्युजमेनोदयेन प्रकाशिते दिक्चक्रे मार्गं विशेषेण जानाति॥१२

॥टीका—पुनरप्यस्यार्थस्य पुष्ट्यर्थमाह । (अहनेणेत्यादि) अथेत्यानतरार्थे वाक्योपन्या सार्थेवा । यथा तेन मूढेन सन्मार्गावतारितेन तदनंतर तस्यामूढस्य सत्पथोपदेष्टुं पुलि दादेरपि परमुपकारं मन्यमानेन पूजा विशेषयुक्ता कर्तव्या । एवमेतामुपमासुदाहृतवा नजिहितवान् वीरस्तीर्थकरोन्योचा गणधरादिकोऽनुगम्य बुध्वाऽर्थं परमार्थं चोदनाकृतं पर मोपकार सम्यगात्मन्युपनयति । तद्यथाऽहमनेन मिथ्यात्ववनाङ्गमजरामरणाद्यनेको पड्वबहुलात्सङ्पदेशदानेनोच्चारितस्ततोमयाऽस्य परमोपकारिणोऽन्युद्धानविनयादिभिः

॥ दीपिका-तस्यैव ज्ञापादयेन वदत कश्चिन्मेधावी तथैव तमर्थमाचार्यादिना कथितमनुगृह्यन् सम्यगवबुध्यते । अन्यस्तु मंदमतिर्वितथमन्यथैव विजानीयात् । तत्र सम्यगनवबुध्यमानं तथातथा तेन प्रकारेण कर्कशवचनेन वदेत् । यथाऽसौ तमर्थं बुध्यते न कुत्रचित्कुःसुखोनादरेण कथयेन्मन पीडामुत्पादयेत् । तथा प्रश्नकर्तुर्ज्ञापा न विहिंस्यान्नतिरस्कुर्वात् निरुद्धं स्तोकमर्थं न दीर्घयेत् अन्योन्यकथनेन दीर्घं कुर्यात् । तथा चोक्तं । सोऽग्रो वचवो, जो जमुइ अस्करेहि थोवेहि ॥ जो पुण थोवा बहु अ, करेहि सो होइ नि सारोइति ॥ २३ ॥ य स्तोकाद्वैर्नैवबुध्यते तं प्रतिपूर्णाज्ञापी पर्यायशब्दैर्नैवार्थकथनश्च समालपेत् समताज्ञापेत् यथा सञ्जवबुध्यते तथा कुर्यादित्यर्थः । तथाऽचार्यादे सकाशादर्थं निशम्य श्रुत्वा सम्यगर्थदर्शी सत्पदार्थवेत्ता तीर्थकृताङ्गया निरवयं शुद्धं वचनमजिमुज्जीत वदेत् । एव वाऽनियुंजन् निष्कु पापविपाकं जानसत्कारादि निरपेक्षतया काङ्क्षमाणो निर्दोषं वचनमनिसययेत् ॥ २४ ॥

॥ टीका-(किचान्यत् । (अणुगृह्यमाणेऽस्यादि) तस्यैव ज्ञापादयेन कथयत कश्चिन्मेधावितया तथैव तमर्थमाचार्यादिना कथितमनुगृह्यन् सम्यगवबुध्यते । अपरस्तु मंदमेधावितया वितथमन्यथैवानिजानीयात्तत्र सम्यगनवबुध्यमानं तथातथा तेन हेतुवाहरणसमुक्तिप्रकटनप्रकारेण सूखस्त्वमिति तथा दुर्दुर्दुःखसुखचित्त्वादिना कर्कशवचनेनानिजत्सयन् यथातथासौ बुध्यते तथा साधु सुषु बोधयेन्न कुत्रचित्कुःसुखहस्तौघनेत्रविकारैरनादरेण कथयन् मन पीडामुत्पादयेत्तथा प्रश्नयतस्तज्ञापामपशब्दादिदोषदुष्टामपि धिग्मूर्खसंस्मृतमते किवाऽनेन संस्मृतेन पूर्वोत्तरव्याहतेन बोद्धारितेनेत्येव नविहिंस्यान्नतिरस्कुर्वादसंबन्धोद्धटनस्तं प्रश्नयितार न विडवयेदिति । तथा निरुद्धमर्थं स्तोक दीर्घवाक्यैर्महता शब्ददुर्गुणार्कवित्पिकोटिकात्यायेन नकथयेन्निरुद्धं वा स्तोकाकालीन व्याख्यान व्याकरणतर्कादिप्रवेशनद्वारेण प्रसक्त्यानुप्रसक्त्या नदीर्घयेन्नदीर्घाजिक कुर्यात् । तथाचोक्तं । सो अग्रो वचवो, जो जमुइ अस्करेहि थोवेहि ॥ जो पुण थोवा बहु अ, करेहि सो होइ नि सारो ॥ तथा ॥ किचित्सूत्रमट्पाद्भरमट्पार्थं वा इत्यादि चतुर्नैगिका तत्र यदट्पाद्भर महार्थं तदिह प्रशस्यतइति ॥ २३ ॥ अपिच । (समालवेक्षाऽस्यादि) यत्पुनरतिविषमत्वादट्पाद्भरैर्न सम्यगवबुध्यते तत्सम्यक् शोचनेन प्रकारेण समतात्पर्यायशब्दोच्चारणतोनावार्थकथनतश्चालपेज्ञापेत् समालपेज्ञापैरेवाद्द्वैरुत्त्वा कृतार्थोन्निवेदपितु द्वेयगहनार्थज्ञापणे संकेतयुक्त्यादिनि श्रोतारमुपेक्ष्य प्रतिपूर्णाज्ञापी म्यादस्वलितादीनाद्वैरार्थवादी नवेदिति । तथाचार्यादे सकाशादयथावदर्थं श्रुत्वा जगम्य निशम्य च यथावस्थितमर्थं यथायुक्तकाशादवधारितमर्थं प्रतिपाद्य इष्टं

वतरणश्चक्रुपा घटादीन् पश्यति जनस्तथा जिनागमेनापि जीवादय पदार्थालक्ष्यंतश्च
त्यर्थ ॥ १३ ॥ कर्ध्वमधस्तिर्यक्च दिक्नु त्रसाश्च ये स्थावरा सूक्ष्मवादरादिज्ज्ञेदाश्च ये प्रा
णिनस्तेषु सदायत्त परिब्रजेत् सयमानुषार्थी जवेत् तथाऽविकपमान सयमादविचलन
तेषु प्राणिषु मनसापि प्रदेष न गच्छेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका—एव दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमधिकृत्याह । (एवतुसेहेत्यादि) यथा ह्यसा
वधकारावृताया रजन्यामतिगहनायामटव्या मार्गं न जानाति सूर्योऽन्तर्मेनापनीते तमसि
पश्चाद्भानात्येव तु शिष्यकोऽजिनवप्रव्रजितोपि सूत्रार्थानिष्पन्नोऽपुष्टोऽपुष्कल सम्यगपरि
ज्ञातोऽर्थं श्रुतचारित्राख्योऽर्गुणप्रसृतजतुधरणस्वभावोयेनासावपुष्टवर्मा सचाऽगीतार्थसू
त्राननिज्ञत्वादबुध्यमानोऽर्थं जानातीति नसम्यक् परिब्रजति । सएव तु पश्चाजुरुकुजवा
साङ्गिनवचनेन कोविदोऽन्यस्तसर्वज्ञप्रणीतागमत्वाग्निपुण सूर्योदयेऽपगतावरणश्चक्रुपेव य
थावस्थितान् जीवादीन् पदार्थान् पश्यति । इदमुक्तंभवति । यथाहि इन्द्रियार्थसंपर्कात्सा
क्षात्कारितया परिस्फुटाघटपटादय पदार्था प्रतीयते एव सर्वज्ञप्रणीतागमेनापि सूक्ष्मव्य
वहितविप्ररुष्टसर्गापवर्गदेवतादय परिस्फुटानि शक प्रतीयतइति । अपिच कदाचिच्च
क्रुपान्यथानूतोप्यर्थोऽन्यथा परिब्रज्यते । तद्यथा । मरुमरीचिकानिचयोजलघ्रात्या किंशु
कनिचयोग्याकारेणापीति । नच सर्वज्ञप्रणीतागमस्य क्वचिदपि व्यनिचार । तद्वचनि
चारे हि सर्वज्ञत्वदानिप्रसगात् तत्सजवस्य चासर्वज्ञत्वेन प्रतिषेधुमशक्यत्वादिति ॥ १३ ॥
शिद्दकोहि गुरुकुलवासितया जिनवचनानिज्ञोनवति तत्कोविदश्च सम्यक् मूलोत्तरगुणान्
जानाति । तत्र मूलगुणानधिकृत्याह । (वडूअहेयमित्यादि) कर्ध्वमधस्तिर्यक् दिक्नु विवि
क्तु चेत्यनेन क्षेत्रमगीरुत्य प्राणातिपातविरतिरनिहिता । इव्यतस्तु दर्शयति । त्रस्यतीति
त्रसास्तेजोवापुर्हीन्द्रियादयश्च तथा ये च स्थावरा स्थावरनामकर्मोदयवर्तिन एथि
व्यव्वनस्पतयस्तथाचैतज्ज्ञेदा सूक्ष्मवादर्पर्याप्तकापर्याप्तकरूपादशविवप्राणधारणात्प्रा
णिनस्तेषु सदा सर्वकालमनेन तु कालमधिकृत्य विरतिरनिहिता । यत्त परिब्रजेत्परि
समता ब्रजेत् सयमानुषार्थी जवेत् । जावप्राणातिपातविरति दर्शयति । स्थावरजगमेषु
प्राणिषु तदपकारे उपकारेवा मनागपि मनसा प्रदेष नगच्छेदास्तावदुर्वचनदडप्रहारादि
क तेष्वापकारिण्यपि नामगल चितयेदविकप्यमान सयमादचलन सदाचारमनुपालयेदि
ति । तदेव योगत्रिरुकरणत्रिकेण इव्यक्षेत्रकालजावरूपा प्राणातिपातविरति सम्यगरक्त
द्विष्टतयाऽनुपालयेदेव उपोष्यपि महाव्रतान्युत्तरगुणांश्च ग्रहणासेवनाशिद्दासमन्वित
सम्यगनुपालयेदिति ॥ १४ ॥

निपुण तथा व्यक्त स्पष्ट ते अविमास्यो नकरे (सञ्चरिहृद्नासिउतंसमाहित्वेमिके०) ते साधु श्रीवीतराग प्रणीत स्रयो समाधि धर्म मार्ग जापवाने योग्य थाय त्वेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥ २७ ॥ एरीते ग्रथनामा चौदमां अध्ययननो अर्थे समाप्त ययो.

॥ टीका—(यथोक्तानि जिनैस्तानि सुपु शिद्धेत् शिद्धितश्च देशनायां यतते । देश नोद्यतोपि योयस्य कर्तव्यस्य कालस्ता वेलात्मतिक्रम्य न वदेत् कर्तव्यमर्यादां नातिलघये दित्यर्थः । सद्यष्टिमान् यथावस्थितपदार्थान् श्रद्धधानोदृष्टि सम्यक्दर्शिन नलूपयेन्नद्रूप येत् । कोर्थे । देशना व्याख्यान वा कुर्वन् तथा कथयेद्यथाश्रोतु सम्यक्त्वं स्थिरीनव ति । यश्चैवजूनत सज्जानाति जापितु तं सर्वज्ञोक्त समाधि ज्ञानदर्शनचारित्रारख्य २५ सर्वज्ञोक्तं नलूपयेन्नद्रूपयेत्प्रब्रह्मज्ञापी जवेस्ति-क्षातार्थं छु-दं प्रब्रह्मंवा न गोपयेदथ प्रब्र ह्ममर्थमपरिणताय न जापेत । तथाचोक्तं । अप्रशतमतौ शास्त्रसन्नावप्रतिपादन ॥ दो पायानिनवोदीर्णे, शमनीयमिव ज्वरे ॥ १ ॥ त्रायी स्वपररक्तकोन सूत्रमतिकल्पनया कुर्वीत । परहितकर शास्ता तस्मिन् शास्तरि यानक्तिर्वहुमानस्तयाऽनुविचित्य वादं वदेत् । अनेनोक्तेनागमबाधा कापि न स्यादिति । तथा श्रुतं सम्यगाराधयन् प्रतिपादये त् सुखशील स्यादित्यर्थः ॥ २६ ॥ छु-दं सूत्रं प्रवचनं यस्य सल्लु-दसूत्र उपधानवान् तपश्चरणयुक्तोयोधर्म सम्यक् वेति तत्रतत्रोत्सर्गापवादादौ आदेयवाक्योग्राह्यवचन स्यात् तथा कुशलानिपुणोव्यक्तोनासमीक्ष्यकारी समाधि ज्ञानादिक नापितुमर्हेति योग्य स्यादिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २७ ॥ इति चतुर्दश ग्रंथाव्ययनं समाप्तं ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरपि जापाविधिमधिकृत्याह । (अहोबुद्धियाऽइत्यादि) यथोक्तानि तीर्थकरणधरादिनिस्तान्यहर्निशं सुपु शिद्धेत् ग्रहणशिष्ट्या सर्वज्ञोक्तागम सम्यक् गृह्णी यादासेवनाशिष्ट्या त्वनवरतमुद्युक्तविहारितया सेवेताऽन्येषाच तथैव प्रतिपादयेदिति । प्रसक्तलक्षणनिवृत्तये त्वपदिश्यते सदा ग्रहणासेवनाशिष्ट्योर्देशनाया यतेत सदा यतमानो पि योयस्य कर्तव्यस्य कालोऽध्ययनकालोवा ता वेलात्मतिलंघ्य नातिवेत्त वददध्ययनकर्त व्यमर्यादा नातिलंघयेत्सदनुष्ठान प्रतिव्रजे वा यथावसर परस्पराबाधया सर्वा क्रिया कु र्यादित्यर्थः । स एवगुणजातीयोयथाकालवादी यथाकालचारी च सम्यक् दृष्टिमान् यथाव स्थितार्थान् पदार्थान् श्रद्धधानोदेशनां व्याख्यान वा कुर्वन् दृष्टि सम्यक्दर्शिन नलूपयेन्नद्रूप येत् । इदमुक्तनवति । पुरुषविशेषं ज्ञात्वा तथातथा कथनीयमपसिध्धातदेशनापरि हारेण यथायथा श्रोतु सम्यक्त्वं स्थिरीनवति । नपुन शंकोत्पादनतोदूष्यते यश्चै वप्रिध सज्जानात्यवबुध्यते जापितु प्ररूपयितु समाधि सम्यक्दर्शनचारित्रारख्यं सम्यक्

स्यात् । तथा च निरोधं कर्मकृत्यमाहुस्तद्विदः । एव त्रिलोकदर्शिनस्तीर्थकगस्ते आख्याति
कथयति न पुनर्नूय एतं प्रमादसंगं विषयादिक विधेयत्वेन कथितवत् ॥ १६ ॥

॥ टीका-गुरोरतिके वसतो विनयमाह । (कालेणेत्यादि) सूत्रमर्थे तदुच्य वा विशिष्टे
न प्रष्टव्यकालेनार्यादेरवसर ज्ञात्वा प्रजायंतइति प्रजाजतवस्तासु जतुषु विषये यतुर्दश
नूतग्रामसबध कचिदाचार्यादिक सम्यगित सदाचारानुष्ठायिन सम्यक् वा समतादा जतु
गत पृष्ठेदिति । सच तेन पृष्ठआचार्यादिराक्षाण शुश्रूषयितव्योचवति । यदाचक्षाणस्तद
शीयति । मुक्तिगमनयोग्योचव्योद्व्यरागद्वेषविरहादा इव्य तस्य इव्यस्य वीतरागस्य
तीर्थकरस्य वा वृत्तमनुष्ठानं सयम ज्ञानं वा तत्प्रणीतमागम वा सम्यगाचक्षाण सपर्यया
ऽय माननीयोचवति । कथमित्याह । तदाचार्यादिना कथित श्रोत्रे कर्णे कर्तुं शीजमस्य
श्रोत्रकारी यथोपदेशकारी सदाज्ञाविधायी मन् पृथक्पृथगुपन्यस्तमादरेण हृदये प्रवेश
येच्चेतसि व्यवस्थापयेत् । व्यवस्थापनीय दर्शयति । सख्याय सम्यक् ज्ञात्वा इममिति
वक्ष्यमाण केवलिनइदं कैवलिक केवलिना कथित सन्मार्गं सम्यक् ज्ञानादिक मोक्षमार्गं
माचार्यादिना कथित यथोपदेश प्रवर्तक पृथग्विविक्तं हृदये पृथग्व्यवस्थापयेदिति ॥
॥ १७ ॥ किंचान्यत् । (अस्तिइत्यादि) अस्मिन् गुरुकुलवाने निवसता यद्भुत श्रुत्वा

च सम्यक् हृदयव्यवस्थापनदारेणावधारित तस्मिन् समाधिभूते मोक्षमार्गे सुप्रस्थित्वा
त्रिपियेनेति मनोवाकापयुतिनि कृतकारितानुमतिनिर्वाह्यमानं त्रातु शीजमस्येति त्रा
यी जतूना सङ्गपदेशदानतस्त्राणकरणशीजोवा तस्य स्वपरत्रायिणएतेषु च समितिगु
ह्यादिषु समाधिमार्गेषु स्थितस्य शातिर्भवत्यग्रेपदोपरमोचवति । तथा निरोधमग्रेप
कर्मकृत्यरूपमाहुस्तद्विदः प्रतिपादितवत् । कएवमाहुरित्यादि । त्रिलोकमूर्ध्वधस्तिर्यग्
लक्षणा इष्टु शीज येपाते त्रिलोकदर्शिनस्तीर्थकृत सर्वज्ञास्ते एवमनतरोक्त्या नीत्या सर्व
जावान् केवलालोकेन दृष्टाचक्षुते प्रतिपादयंतीति । एतदेव समितिगुह्यादिक सत्तारो
त्तारणसमर्थे ते त्रिलोकदर्शिन कथितवतोन पुनर्नूयएव प्रमादसंग मध्यविषयादिक स
बधविषयत्वेन प्रतिपादितवत् ॥ १६ ॥

निसम्म से निरकु समीहियं, पडिजाणवं होई विसारए य ॥

आयाणअठी वोदाणमोणं, उवेच्च सुद्धेण उवेति मोक्कं ॥ १७ ॥

संखाइ धम्म च वियागरति, बुद्धा हु ते अंतकरा नवति ॥

ते पारगा दोणहवि मोयणाए, ससोधित पण्ह मुदाहरंति ॥ १८ ॥

अर्थे-(सेनिरकु के०) ते गुरुकुलवासी साधु (निसम्मसमीहियं के०) मुक्तिग

अर्थ—(जमतीतपटुप्पन्नं के०) जे इव्यादिक पदार्थ अतीतकाले थया तथा जे व
र्तमान काले वर्तते (अगमिस्सं चणायउ के०) तथा अगमिक कालें जे थरो तेना
यथावस्थित स्वरूपनो प्ररूपवो तेथी प्ररूपणाना अधिकारी पणा माटे नायक कहिये
(सवमन्नतितंताई के०) ते सर्व इव्यादिक चतुष्क सपूर्ण जाणे ते जाणतो ठतो सर्व
प्राणीजनो रक्षपाल (दसणावरणतए के०) ते दर्शनावरणीय कर्मनो अतकरनार
जाणवो अर्थात् ते दर्शनावरणादिक घातीकर्म चतुष्कने खपावे ॥ १ ॥ (वितिगिज्ञाए
के०) संदेह एटले मिथ्याज्ञान तेनो (अंतए के०) अंतकारक (जे जाणतिअणेलिसं
के०) जे घातीकर्मनो खपावनार ते सर्व निरुपम जाणे एटले तेना जेवो ज्ञानवत
बीजो कोइ नही (अणेलिसस्स अस्काया के०) एम जे निरुपम ज्ञानेकरी पदार्थनो
प्रकाश करनार (एसेहोइतहितहि के०) ते तिहां तिहा बी-क्षादि दर्शनीने विपे न
प्रवर्त्त एटले ते प्राणी जिनमत टालीने अन्य दर्शनीने विपे तत्व न जाणे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ पंचदशमादानीयाध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (जमतीत्या
दि) यदतीतं प्रत्युत्पन्नं वर्तमानं यदनागतमेव्यत्कालजाविड्व्य तस्य सर्वस्यापि यथाव
स्थितस्वरूपनिरूपणतोनायक प्रणेता त्रायी सर्वप्राणिरक्षक सर्व मन्यते जानाति यो
दर्शनावरणातकोमव्यग्रहणादघातिकर्मचतुष्कस्यातरुड्दृष्टव्य सएव सर्वज्ञइति ॥१॥ वि
चिकित्साया सशयस्यातक क्यरुय सअनीदृश जगज्जानाति । यादृश कर्मकृत
सर्वज सामान्यविशेषात्मक जगज्जानाति तादृशमन्योबो-क्षादिर्न जानातीत्यनीदृशमित्यु
क्त । अनीदृशस्य च यथाख्याता प्ररूपकोनासौ तत्र तत्र बी-क्षादिके दर्शन स्यात् ।
किंतु जिनप्रवचनेऽर्हन्नेव त्रिकालवर्तिवस्तूनामाख्यातेति ॥ २ ॥

॥ टीका—अथ चतुर्दशाध्ययनानंतरं पंचदशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंध । इहा
नतराध्ययनं सबाह्यान्वतरस्य ग्रंथस्य परित्यागोविधेयइत्यनिहितं । ग्रंथपरित्यागाच्चा
यतचारित्रोन्नवति साधुस्ततोयादृगसौ यथासंपूर्णमायतचारित्रता प्रतिपाद्यते तदने
नाध्ययेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्युपक्रमादीनि नवति । तत्रोप
क्रमांतर्गतोर्थाधिकारोयं । तद्यथा । आयतचारित्रेण साधुना जाव्य । नामनिष्पन्नेतु नि
द्वेषे आदानीयमिति नाम । मोक्षार्थिनाऽऽपेक्षकर्मकृत्यार्थं यज्ज्ञानादिकमादीयते तदत्र प्रति
पाद्यतइति कृत्वा आदानीयमिति नाम सवृत्तं । पर्यायद्वारेणच प्रतिपादितं सुग्रहं नवती
त्यतथादानशब्दस्य तत्पर्यायस्य च ग्रहणशब्दस्यच निद्वेषं कर्तुकामोनिर्मुक्तिरुदाह ।
“आदाणे गहणंमि य णिक्खेवो होंति दोन्नवि चवक्को । एगघ नाणघ, च होऊ पग
- यं तु आदाणे” ॥ ३४ ॥ (आदाणेइत्यादि) अथवा (जमतीयंति) अस्याध्ययनस्य नाम

ज्ञानादिप्रयोजनवान् । इव्यादान द्वादशप्रकार तपोमौनं सयमश्वाश्रवनिरोधरूपस्तदेवमे
तौतपःसयमावुपेत्य प्राप्य ग्रहणसेवनरूपया द्विविधयापि शिक्त्या समन्वित सर्वत्र प्रमाद
रहित प्रतिज्ञावान् विशारदश्च शुद्धेन निरुपाधिना उज्जमादिदोषशुद्धेन चाहारेणात्मान
यापयन्नशेषकर्मकृत्यलक्षण मोक्षमुपैति । न उवेऽमारतिकचित्पाठ । बहुशोभ्रियते स्वकर्मपर
वशा प्राणिनोयस्मिन् समार ससारस्त जातिजरामरणरोगशोकाकुञ्ज शुद्धेन मार्गे
णात्मानं वर्तयन् उपैति । यदिवा मरण प्राणत्यागलक्षण मारस्त बहुशोनोपैति । तथा
हि । अत्रप्रतिपतितसम्यक्त्वउत्कृष्टत सप्ताष्टौवा जवान् भ्रियतेनोर्ध्वमिति ॥१७॥ तदेव
गुरुकुलनिवासितया धर्मे सुस्थितावदुश्रुता प्रतिज्ञानवतोऽर्थविशारदाश्च यत्कुर्वति त
दर्शयितुमाह । (सखाऽऽत्पादि) सम्यक् ख्यायते परिज्ञायते यथा सा सख्या सद्बुद्धिस्त
या स्वतोर्धमे परिज्ञायापरेषा यथावस्थित धर्मे श्रुतचारित्राख्य व्यागृणति प्रतिपादयति ।
यदिवा स्वपरशक्ति परिज्ञाय पर्पद वा प्रतिपाद्य चार्थ सम्यगवबुध्य धर्मे प्रतिपादयति ।
ते चैवविधाबुद्धा कालत्रयवेदिनोजन्मातरसचित्ताना कर्मणामतकरानवति । अन्येषा
कर्मापनयनसमर्थो जवतीति दर्शयति । ते यथावस्थितधर्मप्ररूपकात् द्वयोरपि परा
त्मनो कर्मपाशविमोचनया स्नेहादिनिगडविमोचनया वा करणनूतया ससारसमुद्भूत
पारगानवति । ते चैवजूता सम्यक्बोधित पूर्वोत्तराविरुद्ध प्रश्नशब्दमुदाहरति । तथाहि ।
पूर्व बुद्ध्वा पर्यालोच्य कोष पुरुष कस्य चार्थस्य ग्रहणसमर्थोऽहवा किनूतार्थप्रति
पादनशक्तइत्येव सम्यक् परीक्ष्य व्याकुर्यादित्यथवा परेण किंचिदर्थं पृष्टस्त प्रश्न
सम्यक् परीक्ष्योदाहरेत्सम्यगुत्तरं दद्यादिति । तथाचोक्त । आयरियसयावारि एण अण्णेण
सरियमुणिण ॥ तोसधमअयारे, ववहरिउंजेसुहंहोति ॥ १ ॥ गीतार्थायथावस्थित
धर्म कथयत स्वपरतारकानवतीति ॥ १७ ॥

एोत्तायए एो विय लूसएक्का, माण ए सेवक्क पगासए च ॥ ए
यावि पन्ने परिहास कुक्का, ए या सियावाय वियागरेज्जा ॥ १८ ॥
भूताजिसंकाइ डुगुंठमाणे, ए णिवहे मंतपदेण गोय ॥ ए कि
चिमिठे मणुए पयासु, असाहुधम्माणि ए संवएज्जा ॥ १९ ॥

अर्थ- ते प्रश्न कहेता थका कदापि अन्यथा पण केवाय ते माटे तेनु निपेध कहे
ठे ते धर्मेनु प्ररूपक पुरुष पूजता सूत्रना अर्थने (एोत्तायए के०) टाके नही एटले
अन्यथा नवखाणे (एोवियलूसएक्का के०) तथा पारका गुण लूसे नही एटले पोता
ने अजिमाने करी अन्यने विटवना करे नही तथा (माणणसेवक्कपगासएच के०) मा

बाधितमिति नैषदोष । यस्य हि वादिन कृणमात्रं वस्तु तस्यायं दोषोऽयस्यतु पूर्वोक्त
रक्षणानुगतमन्वयि इव्यमस्ति अस्यायं दोषएव न जवति । तथाहि । तत्परिणामि इव्य
मेकस्मिन्नेव कृणे एकेन स्वजावेनोत्पद्यते परेण विनश्यत्यनतयमेत्वा वस्तुन इति । य
त्किंचिदेतत् । तदेव इव्यस्य विवक्षितपरिणामेन परिणमतोयव्याय सम्यक् स इव्यादि
रिति स्थितं इव्यस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वादिति । सांप्रतं नावादिमधिरुह्याह । “ आ
गमणो आगमउ नावादी त इहा उचदिसंती ॥ एो अगमउ नावो, पंचविहो होइ
णायहो ॥ ३३ ॥ आगमउ पुण आदी, गणपिंमंग होइ बारस गंतु । गहसि लोगो
पदपादअस्कराइ चउ तद्वादी ” ॥ ३७ ॥ (आगमइत्यादि) नावोतं करणस्य परिणति
विशेषस्तं बुद्धास्तीर्यकरणधरादयोऽपदिशंति प्रतिपादयंति । तद्यथा आगमतोनोऽगम
तश्च । तत्र नोऽगमत प्रवानपुरुषार्थतया चित्यमानत्वात्पचविध पंचप्रकारोनवति ।
तद्यथा । प्राणातिपातविरमणादीनामाद्यः प्रतिपत्तिसमयइति । तथा (आगमउ इत्यादि)
आगममात्रित्य पुनरादिरेव इष्टव्य । तद्यथा । यदेतज्जगिणआचार्यस्य पिठक सर्व
स्वमाचारोवा तद्वाठशाग नवति । तुशब्दादन्यदप्युपांगादिक इष्टव्यं । तस्य प्रवचनस्यादि
नूतोयोग्रथस्तस्याप्याद्य श्लोकस्तत्राप्याद्यं पदं तस्यापि प्रथममक्षरमेवविधोबहुप्रकारो
नावादिर्इष्टव्यइति । तत्र सर्वस्यापि प्रवचनत्वसामाधिक्यमादिस्तस्यापि करोमीति पद
तस्यापि ककारो वदशानां त्वगानामाचारागमादिस्तस्यापि शास्त्रपरिज्ञाध्ययनमस्यापि च
जीवोद्देशकस्तस्यापि सुपतिपद तस्यापि सुकारइति पदमादिरित्यस्य च प्रकृतागस्य सम
याध्ययनमादिस्तस्यापि उद्देशकश्लोकपादपदवर्णादिर्इष्टव्यइति । गतोनामनिष्पन्नोनिह
पस्तदनतरमस्त्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (जमतीयमित्यादि) अ
स्य चानतरसूत्रेण संबंधोक्तव्य सचाय । तद्यथा । आदेयवाक्य कुशलोव्यक्तोर्हेति त
थोक्त समाधि नापितु यश्च यदतीतं प्रत्युत्पन्नमागामिच सर्वमवगच्छति सएव नापितुमर्ह
ति नान्यइति । परपरसूत्रसंबधस्तु यएवातीतानागतवर्तमानकालत्रयवेदी सएवाशेषबंधना
ना परिज्ञानात्रोटयिता वेत्येतदुच्येतेत्यादिक संबंधोऽपरसूत्रैरपि स्वबुद्ध्या लगनीयइ
ति । तदेव प्रतिपादितसंबधस्यास्य सूत्रस्य व्याख्या प्रस्तूयते । यत्किमपि इव्यजातमती
तं यच्च प्रत्युत्पन्नं यज्ञानागतमेप्यत्कालजावि तस्यासौ सर्वस्यापि यथावस्थितस्वरूपति
रूपणतोनायक प्रणेता । यथावस्थितवस्तुस्वरूपप्रणेतृत्व च परिज्ञानेसति जवत्यत
स्तदपदिश्यते सर्वमतीतानागतवर्तमानकालत्रयजावतोऽव्यादिचतुष्कस्वरूपतोऽव्यपय
यनिरूपणतश्च मनुतेऽसौ जानाति सम्यक् परिष्ठिनचि तत्सर्वमवबुध्यते जानानश्च विशि
ष्टोपदेशदानेन ससारोत्तारणत सर्वप्राणिना त्राव्यसौ त्राणकरणशील । यद्विवा अथव
यपयमयतयणयगतावित्यस्य धातोर्दृष्ट प्रत्यय । तयन ताय सविद्यते यस्यासौ तायी ।

हासं केवलप्रायं ब्रूयाद्यदिवा कथंचिदवबुध्यमाने श्रोतरि तदुपहासप्रायं परिहासं न विदध्यान्नापि चाशीर्वाद बहुपुत्रोबहुधनोबहुधर्मोदीर्घायुस्त्व ज्ञूयाइत्यादिव्यागृणीयात् नापासमिति युक्तेन नाव्यमिति ॥ १९ ॥ किंनिमित्तमाशीर्वादो न विधेयइत्याह । (ज्ञूया निसकाइइत्यादि) जूतेषु अतुप्पमदर्शका तथाशीर्वाद सावय सपाप जुगुप्समानो न ब्रूयात्तथा गास्त्रायतइति गोत्रं मौन वाक्संयमस्तं मत्रपदेन विद्यापमार्जनविधिना न निर्वह्येन्न नि सार कुर्यात् । यदिवा गोत्रं जतूना जीवित मत्रपदेन राजादिगुप्तनापणपदे न राजादीनामुपदेशदानतो न निर्वह्येन्नापनयेत् । एतदुक्तं नवति । नराजादिना सार्धं जतुजीवितोपमर्दकं मत्र कुर्यात्तथा प्रजायतइति प्रजाजतवस्तासु प्रजासु मतुजोमतुष्यो व्याख्यानं कुर्वन् धर्मकथा वा न किमपि ज्ञानपूजासत्कारादिकमिच्छेदजिज्ञपेत्तथा कुत्सितानामसाधूना धर्मान् वस्तुदानतर्पणादिकान्नसवदेन्नब्रूयाद्यदिवा नासाधुर्धर्मान् भुवन् सवा दयेदथवा धर्मकथा व्याख्यानंवा कुर्वन् प्रजास्वात्मश्लाघारूपा कीर्तिं नेहेदिति ॥ २० ॥

हासं पि णो सधति पावधम्म, उए तहीयं फरुसं वियाणे ॥
 णो तुउए णो य विकथइज्जा, अणाइले या अकसाइ निरू ॥ २१ ॥
 संकेज या संकितजाव निरू, विज्जवाय व वियागरेज्जा ॥ जा
 साडय धम्म समुत्तिहेहि, वियागरेज्जा समया सुपत्ते ॥ २२ ॥

अर्थ—(हासपिणोसंधति के०) तथा जे थकी पोताने अने परने हास्य उपजे ते नकहे तथा (पावधम्म के०) पापधर्म एटले सावय धर्म नबोले (उएतहीयं के०) तथा राग द्वेष रहित अकिंचन एवो ठतो साधु सत्य वचनज बोले अनेजे (फरुसवि याणे के०) परुष एटले कठण नितुर वचन होय तेने झ परिज्ञाये जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरे तथा (णोतुउए के०) पूजा सत्कारादिकने पामतो थको वन्माद न करे तथा (णोयविकथइज्जा के०) पोतानी यश कीर्ति देखीने श्लाघा नकरे तथा (अ णाइलेया के०) अणाकुल होय एटले धर्म करतो थको आकुल नथाय तथा (अक साइनिरू के०) कपाय रहित एवो साधु जाणवो ॥ २१ ॥ (सकेज्जायासंकित जावनिरू के०) साधु सूत्र अर्थने विपे नि शंकित ठतो पण शका राखे एटले सगर्व नथाय ए अर्थ जेरीते दु जाणुतु तेरीते बीजो कोइ जाणतो नथी एम नकहे एकांत वाद टाले तथा (विज्जवाय ववियागरेज्जा के०) स्यांद्वादवचन बोले सिद्धांतनो सर्व प्रथक् प्रथक् अर्थ वेचीने व्याख्या करे तथा (जासाडय धम्मसमुत्तिहेहि के०) समयने विपे सम्यक् प्रकारे उछया एवा साधु धर्म कथाने अवसरे बे जाया बोले एकतो सत्या जाया अने

मोक्षमार्गं तेषां तेषां (सेयसवेसुआहिए के०) तेहिज नावने सत्यकरी जाणवा (स यासञ्जेणसपन्नेके०) जे सदा एटले सर्वकाल एवा सत्य वचने करी संपन्न होय ते शु करे तेकहेठे (मित्तिनूएसुकप्पएके०) जूत एटले प्राणी मात्रने विपे मैत्रीजाव कटपे सर्व जीव आत्मा मात्रने समान करी लेखवे एटले जेवो पोतानो आत्मा तेवो परनो आत्मा जाणे ॥३॥ (नूएहिनविरुद्धेज्जाके०) त्रस अने स्थावर जेजून एटले प्राणीसाथे विरोध न करे एटले प्राणी मात्रनेहणे नही (एसधम्मेषुसीमउके०) एवो धर्मे बुसीमउ एटले संयमवतनो जाणवो (साहूजगपरिन्नायके०) साधु सर्व लोकमाहे त्रस अने स्थावर जीवोने रुडीपेरे जाणीने (अस्सिज्जीवितनावणाके०) शुद्ध धर्मेनेविपे जावना जावे ॥४॥

॥ टीपिका—तत्र तत्र यद्यत्तेनार्हता जीवाजीवादिवस्तु स्वाख्यातं तत्र तत्र न विरोध । सच सर्वज्ञ सत्य स्वाख्याता । तथाचोक्तं । वीतरागादि सर्वज्ञा, न मिथ्या ब्रुवते वच ॥ यस्मात्तस्माद्वचस्तेषां, तथानूतार्थदर्शिना ॥१॥ सदा सर्वकाल सत्येन संपन्न, ससर्वज्ञो जूतेषु प्राणिषु मैत्री कटपयेत् कुर्यात् । यत मातृवत्परदाराणि, परद्व्याणि लोटवत् ॥ आत्मवत्सर्वनूतानि, य पश्यति सपश्यतीति ॥३॥ नूतै प्राणिभि सह न विरुध्येत । न विरोध कुर्यात् एष धर्म (बुसीमउति) तीर्थकस्य साधोर्वा तथा बुसीम साधुस्तीर्थक दा जग दिव्य परिज्ञाय आगमत स्वयंच ज्ञात्वा यस्मिन् नावना पचविंशति द्वादशवा ताजी वितनावनाजीवसमाधानकारिणीर्नावयेत् ॥ ४ ॥

॥ टीका—साप्रतमेतदेव कुतीर्थिकानामसर्वज्ञत्वमर्हतश्च सर्वज्ञत्व यथानवति तथा सोपपत्तिक दर्शयितुमाह । (तद्विहितमिहमित्यादि) तत्रतत्रेति वीत्तापद । यद्यत्तेनार्हता जीवाजीवादिक पदार्थजात तथा मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोगाबंधहेतव इति कृत्वा ससारकारणत्वेन तथा सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्ग इति मोक्षागतयेत्येतत्सर्व पूर्वोत्तराविरोधितया युक्तिरुपपन्नतया सुप्रख्यातं स्वाख्यातं तीर्थिकवचनं न नहि म्या नूतानीति जणित्वा तदुपमर्दकारजान्यनुज्ञानात्पूर्वोत्तराविरोधितया तत्रतत्र चित्यमान निर्युक्तिरुत्त्वान्नस्वाख्यातं नवति । सचाविरुद्धार्थस्याख्याता रागद्वेषमोहानामनृतकारणा नामसज्जवात्सद्व्योहितत्वाच्च सत्य स्वाख्यातस्तत्त्वरूपविज्ञि प्रतिपादित ॥ रागादयो ह्यनृतकारणं ते च तस्य न सत्यत कारणानावात्कार्यानाव इति कृत्वा तद्वचो नूतार्थप्र तिपादक ॥ तथा चोक्तं । वीतरागादि सर्वज्ञा, मिथ्यान ब्रुवते वच । यस्मात्तस्माद्व चस्तेषां, तथानूतार्थदर्शिना । ननु च सर्वज्ञत्वमतरेणापि हेयोपादेयमात्रपरिज्ञानादपि सत्यता नवत्येव । तथा चोक्तं । सर्वं पश्यतु वा मावा, तत्त्वमिष्टं तु पश्यति । कीट

सिद्ध वदेदयवासम्यगर्थान् विजज्य पृथक्कृत्वा तद्वादं वदेत्तथा नित्यं वादं इव्यार्थतया पर्यायार्थतया त्वनित्यवादं वदेत्तथा स्वइव्यक्तेत्रकालजावै सर्वेपि पदार्थाः संति पर इव्यादिनिस्तु न सति । तथाचोक्त । सदैव सर्व कोनेष्ठेत्स्वरूपादिचतुष्टयात् । असदेव विपर्यासान्नचेन्न व्यवतिष्ठतइत्यादिक विजज्यवादं वदेदिति । विजज्यवादमपि जापादितयेनैव ब्रूयादित्याह । जापयोराद्यचरमयो सत्यासत्यामृपयोर्दिक जापादिकं तज्जापाद्य कचित्पट्टोऽपट्टोवा धर्मकथावसरेऽन्यदावा सदा वा व्यागृणीयात् जापेत । किन्तु त सन् सम्यक् सत्सयमानुष्ठानेनोद्धिता समुद्धिता सत्साधव्यव्युक्तविहारिणो न पुन रुदायिन्नुपमारकवत्कृत्रिमास्तै सम्यगुद्धितै सह विहरश्चक्रवर्तिस्मरुयो समतया रागद्वेष रहितोवा शोचनप्रज्ञोनापाद्योपेत सम्यग्धर्म व्यागृणीयादिति ॥ ३३ ॥

अणुगहमाणे वि तहंवि जाणे, तहातहा साहु अ ककसेणं ॥
 ए कुवईजास विहसइज्जा, निरुद्दग वावि न ढीहइज्जा ॥ ३३ ॥
 समालवेज्जा पडिपुन्नजासी, निसामिया समिया अछदंसी ॥
 आणाइसुद्धं वयण जिउंजे अनिसंधए पावविवेगजिस्तु ॥ ३४ ॥

अर्थ—(अणुगहमाणे वि तहंवि जाणेके०) हवे तेने वे जापायेकरी ज्ये कहैता थका कोइ एरु पमित होय ते समी रीते समजे अने कोइएक भूख होय ते विपरीत पणे समजे एटले तेने अर्थेनी पूरे पूरी समजण न पडे तो (तहातहा साहुअककसेण के०) तेम तेम साधु ते ओताने मधुर जापाये करी सम्यक् समजावे सत्यमार्ग देखाडे परतु (एकुवईजासविहसइज्जा के०) तेनी जापाने अवहिले नही तथा तेने ति रस्कार नकरे तथा तेनी जापाने निदे नही (निरुद्दगवाविनढीहइज्जा के०) थोडो सूत्रार्थ थोडा काल सुधी कहे पण व्याकर्ण तर्क करी घणो काल सुधी थालजाल कही विस्तारे नही यत सोअडोवच्चो, जोजणई अस्करेहि थोवेहि । जाउण थोवोबहु अस्करेहि सोहोईनिस्तारो ॥ १ ॥ इतिवचनात् ॥ ३३ ॥ (समालवेज्जापडिपुन्नजासीके०) जे अत्यंत विषम अर्थ होय ते सम्यक् प्रकारे विस्तारिने बोले जेम ओता पुरुष सुखे स मजे तेम प्रतिपूण जापाये करी बोले अस्करलियं अविज्ञामेलिउं इत्यादिक पूरण जापे (निसामियासमिया अछदंसी के०) तथा गुरुने समीपे साजलीने सम्यक् प्रकारे अर्थ देखीने जलीरीते ते अर्थेने विचारिने (आणाइसुद्धं वयण जिउंजे के०) आज्ञा विद्युद्ध वचन प्रर्थुजे एम उत्सर्ग अपवाद मार्गने दर्शविनारि एवि छुद्ध वाणी कहैतो थको (अनिसंधए पावविवेगजिस्तुके०) साधु पापनु विवेक करे एटले पापनु परिहार करे ॥ ३४ ॥

मोक्ष मार्गते त्या त्या (सेयसवेसुआहिए के०) तेहिज जावने सत्यकरी जाणवा (स यासञ्चैणसंपन्नेके०) जे सदा एटले सर्वकाल एवा सत्य वचने करी संपन्न होय ते शु करे तेकहेते (मित्तिनूएसुकप्पएके०) नूत एटले प्राणी मात्रने विषे मैत्रीजाव कटपे सर्व जीव आत्मा मात्रने समान करी लेखवे एटले जेवो पोतानो आत्मा तेवो परनो आत्मा जाणे ॥३॥ (नूएहिनविरुझेझाके०) त्रस अने स्थावर जेनूत एटले प्राणीसाथे विरोध न करे एटले प्राणी मात्रनेहणे नही (एसधम्मवुसीमउके०) एवो धर्म बुसीमउ एटले संयमवतनो जाणवो (साहूजगंपरिन्नायके०) साधु सर्व लोकमाहे त्रस अने स्थावर जीवोने रुडीपेरे जाणीने (अस्सिज्जीवित्तजावणाके०) शु६ धर्मेनेविषे जावना जावे ॥४॥

॥ वीपिका—तत्र तत्र यद्यत्तेनार्हता जीवाजीवादिवस्तु स्वाख्यातं तत्र तत्र न विरोध । सच सर्वज्ञ सत्य स्वाख्याता । तथाचोक्तं । वीतरागाहि सर्वज्ञा, न मिथ्या ब्रुवते वच ॥ यस्मात्तस्माद्वचस्तेषां, तथाचूतार्थदर्शिनां ॥१॥ सदा सर्वकाल सत्येन सपन्न ससर्वज्ञो नूतेषु प्राणिषु मैत्री कटपयेत् कुर्यात् । यतः मातृवत्परदाराणि, परद्व्याणि लोष्टवत् ॥ आत्मवत्सर्वनूतानि, य पश्यति सपश्यतीति ॥३॥ नूतैः प्राणिभि सह न विरुध्येत । न विरोध कुर्यात् एव धर्म (बुसीमउत्ति) तीर्थकस्य साधोर्वा तथा बुसीम साधुस्तीर्थक वा जग दिथ्य परिज्ञाय आगमत स्वयंच ज्ञात्वा यस्मिन् जावना पचविंशतिर्द्वादशवा ताज्जी वित्तजावनाजीवसमाधानकारिणीर्जावयेत् ॥ ४ ॥

॥ टीका—साप्रतमेतवेय कुतीर्थिकानामसर्वज्ञत्वमर्हतश्च सर्वज्ञत्व यथाजवति तथा सोपपत्तिक दृश्यितुमाह । (तद्दिंतहिमित्यादि) तत्रतत्रेति वीप्तापदं । यद्यत्तेनार्हता जीवाजीवादिक पदार्थजात तथा मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोगावयहेतवइति कृत्वा ससारकारणत्वेन तथा सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गइति मोक्षागतयेत्येतत्सर्व पूर्वोत्तराविरोधितया शुक्तिनिरुपपन्नतया सुप्ताख्यात स्वाख्यातं तीर्थिकवचन तु नहि म्याज्ञूतानीति नष्टित्वा तदुपमर्दकारजान्यनुज्ञानात्पूर्वोत्तराविरोधितया तत्रतत्र चित्यमान निर्युक्तिकत्वान्नस्वाख्यातं जवति । सचाविरुद्धार्थस्याख्याता रागद्वेषमोहानामनृतकारणा नामसज्जवात्सद्व्योदितत्वाच्च सत्य स्वाख्यातस्तत्स्वरूपविद्धि प्रतिपादित ॥ रागादयो ह्यनृतकारण ते च तस्य न सत्यत कारणाजावात्कार्याजावइति कृत्वा तद्वचोचूतार्थप्र तिपादक ॥ तथा चोक्तं । वीतरागाहि सर्वज्ञा, मिथ्यान ब्रुवते वच । यस्मात्तस्माद्व चस्तेषां, तथाचूतार्थदर्शिना । ननु च सर्वज्ञत्वमतरेणापि हेयोपादेयमात्रपरिज्ञानादपि सत्यता जवत्येव । तथा चोक्तं । सर्व पश्यतु वा मावा, तत्वमिष्टं तु पश्यति । कीट

शीलमस्य सज्जवति सम्यगर्थदर्शी सएवजूत सस्तीर्थकराज्ञया सर्वज्ञप्रणीतागमानुसारे ए शुद्धमवदातं पूर्वापराविस्दं निरवयं वचनमजियुजीतोत्सर्गविपयेसति उत्सर्गमवाद विपये वा उपवाद तथा स्वपरसमययोर्यथास्व वचनमनिवदेत् । एव चानियुजन् निहु पापविवेकलाजं सत्कारादिं निरपेक्षतया काक्षमाणोनिर्दोषं वचनमजिसंधयेदिति ॥ १४ ॥

अहं बुझ्याई सुसिखएळा, जइऊया णातिवेलं वदेळा ॥ से दिठिम दि ठिण लूसएळा, से जाणई जासितं तं समाहि ॥ १५ ॥ अलूसए णो पव्वन्नजासी, णो सुत्तमच्च च करेऊ ताई ॥ सत्तारज्जती अणुवीई वायं सुयं च सम्मं पडिवाययंतिके ॥ १६ ॥ से सुद्धसुते उवहाणवं च, धम्मं च जे विदति तच्चतच्च ॥ आदेऊवक्के कुसले वियत्ते, स अरिहइ जासितं तं समाहितिवेमि ॥ १७ ॥ इतिग्रथनामा चउदसमक्षयणं सम्मत्त ॥

अर्थ— (अहंबुझ्याईसुसिखएळा के०) श्रीतीर्थकरादिके जेम वचन कह्याठे तेम ज जलीरीते शीखे (जइऊयाणातिवेलंवदेळा के०) तेमज पाले तेमज सुखथी जापे एटले प्रकाशे तथा वेल एटले मर्यादा उल्लंघने नही बली सावय वचन बोले नही (सेदिठिमदिठिणलूसएळा के०) एवो ते दिठिम एटले सम्यक् दृष्टीवत् ते पोतानो सम्यक् दर्शन लूसए नही तेवी रीते प्ररूपणा करे (सेजाणईजासितंतसमाहिके०) ते पुरुष श्रीतीर्थकरजापित समाधि मार्ग बोली जाणे ॥ १५ ॥ (अलूसएणोपव्वन्नजा सी के०) आगमार्थ कहतो थको लुसे नही एटले अपशब्द बोली सूत्रार्थ उपवेनही तथा प्रव्वन्नजापी नथाय एटले सूत्रार्थ गोपवे नही सूत्रनो जलो अर्थ प्रकाशे (णोसुत्तमच्च करेऊताई के०) तथा त्राई एटले ठकायनो रक्षपाल एवो साधु सूत्र अर्थ अन्यथा नकरे (सत्तारज्जतीअणुवीईवायंके०) गुरुनी जक्तिआलोचीने बोले पण गुरुनी अजक्ति थाय तेम नबोले (सुयंचसम्मंपडिवाययतिके०) जेरीते श्रुतने सम्यक् प्रकारे करीने गुरुसमीपेसानाल्यु होय तेरीतेज अर्थ बोले अन्यथाह्णोवंदोजवति ॥ १६ ॥ (सेसुद्धसुते के०) ते साधुनु ए रीते उपदेशादिक अवशरे प्रकाशतो सूत्र शुद्ध कहेवाय (उवहाणवंचके०) तथा उपधानवंत एटले जे सूत्रनो जे तप सिद्धातोमा कह्योठे तेने उपधान कहिये तेनोकरनार (धम्मचजेविदतितच्चतच्चके०) जेजे धर्म सम्यक् जाणे तेते धर्म त्यां त्या अंगीकार करे जेम जेम श्रीवीतरागनी आज्ञा मले तेम तेम धर्मेजापे पण श्रीवीतरागनी आज्ञा विरूद्ध नबोले (आदेऊवक्केकुसलेवियत्तेके०) एवो जेथाय ते आदेय वचन एटले समस्त लोकने ग्राह्य माननीक वचन बोले तथा कुशल

॥ दीपिका—जावना निर्योग सध्यानरूपो जावना योगस्तेन शुद्धात्मा यस्य स तथा
एवविध सन् त्यक्तसंसारस्वजावोनौरिव जलोपरि तिष्ठति । एवमाख्याता नौरिवानु
कूलवातप्रेरिता तीर प्राप्ता स्यादेव चारित्रवान् जीवपोतस्तपोवायुवशात्सर्वद्वं स्वात्मक
संसारोद्बुट्यत्यपगच्छति ॥ ५ ॥ मेधावी मर्यादावान् त्रुट्यति मुच्यते सर्वबंधनेन्य- ।
किं कुर्वन् पापकं सावद्यकार्यं लोके झपरिज्ञया जानन् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ।
तस्य नव कर्म अकुर्वन् पूर्वसंचितानि पापकर्माणि त्रुट्यन्ति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सजावना जावितस्य यद्भवति तदज्ञायितुमाह । (जावणा इत्यादि) जावना
निर्योग सम्यक् प्रणिधानलक्षणो जावना योगस्तेन शुद्धात्मा अंतरात्मा यस्य स तथा ।
सच जावना योगशुद्धात्मा परित्यक्तसंसारस्वजावोनौरिव जलोपर्यवतिष्ठते संसारोदन्व
तऽति नौरिव यथा जले निमज्जनत्वेन प्रत्याख्याता एवमसावपि संसारोदन्वति न नि
मज्जतीति । यथा चासौ नियामकाधिष्ठाताऽनुकूलवातेरिता समस्तद्वेषापगमात्तीरमास्कं
दत्येवमायतचारित्रवान् जीवपोत सदागमकर्णधाराधिष्ठितस्तपोमारुतवशात्सर्वद्वं स्वा
त्मकात्संसारोद्बुट्यत्यपगच्छति मोक्षाख्य तीर सर्वद्वं दोषरमरूपमवाप्नोतीति ॥ ५ ॥
अपि च । (तिष्ठ इत्यादि) सहि जावना योगशुद्धात्मा नौरिव जले संसारे परिवर्तमा
नस्त्रिन्यो मनोवाक्कायेन्योऽष्टुत्वेन्यस्तुट्यति यदिवातीव सर्वबंधनेन्यस्तुट्यति मुच्यते ।
अतित्रुट्यति संसारादतिवर्तते मेधावी मर्यादाव्यवस्थित सदसद्विवेकी वाऽस्मिन्
लोके चतुर्दशरज्ज्वात्मके जूतस्य ग्रामलोके वा यत्किमपि पापकं कर्म सावधानुष्ठानरूप
तत्कार्ये वा अष्टप्रकारं कर्म तत् झपरिज्ञया जानन् प्रत्याख्यानपरिज्ञया च तदुपादानं प
रिहरन् तत्तुट्यति तस्यैव लोक कर्म वा जानतो नवानि कर्माण्यकुर्वन्तो निरुद्धा भवद्धार
स्य विप्रकृष्टतपश्चरणवत् पूर्वसंचितानि कर्माणि त्रुट्यन्ति निवर्तते वा नव च कर्माकुर्वन्तो
ऽशौचकर्मह्यो नवतीति ॥ ६ ॥

अकुर्वन् एवं एव, कम्म नाम वि जाणइ ॥ विन्नाय से महावीरे, जेण
जाइ ए मिळइ ॥ ७ ॥ एमिळइ महावीरे, जस्स नहि पुरे कडं ॥ वा
उवं जलमच्चेति, पिया लोगंसि इत्थि ॥ ८ ॥

अर्थ—(अकुर्वन् एव एवण्णि के०) कारण के जे समस्त क्रिया रहित होय एवा अण
करताने नवा कर्मनो बंध नथी (कम्मनामविजाणइ के०) तेवारे अष्ट प्रकारना- जे
कर्म तेना विपाकनु निर्झरवो ते सम्यक् जाणो (विन्नायसेमहावीरे के०) ते कर्म रूप
शत्रुनो विदारण करवा यकी श्रीमहावीरदेव कर्मना बधने तथा कर्मनी निर्झराने जाणी

व्यवस्थानारूपं वा त सर्वज्ञोक्त समाधि सम्यगवगच्छतीति ॥ २५ ॥ किंचान्यत् (अत्र
सप्तत्यादि) सर्वज्ञोक्तमागम कथयन्नोच्चपयेन्नान्यथापसिद्धांतव्याख्यानेन दूषयेत्तथा न
प्रवृत्तनापी नवेत् सिद्धांतार्थमविरुद्धमवदातं सार्वजनीन तत्प्रवृत्तनापणेन न गोपये
त् । यदिवा प्रवृत्तं वाऽर्थपरिणताय न जापेत नसिद्धांतरहस्यमपरिणतशिष्यविध्वंसनेन
दोषायैव संपद्यते । तथाचोक्त । अप्रशतमतौ शास्त्र, सद्भावप्रतिपादनं ॥ दोषायानि
नवोदीर्णं, शमनीयमिव ज्वरेऽत्यादि । नच सूत्रमन्यत् स्वमतिविकल्पनत स्वपरत्रापी
कुर्वीतान्यथा सूत्र तदर्थेवा ससारत्रापी त्राणशीजोजतूना नविदधीत । किमित्यन्यथा
सूत्रं नकर्तव्यमित्याह । परहितंकरत शास्ता तस्मिन् शास्तरि या व्यवस्थिता नक्तिर्वहु
मानस्तथा तत्रक्तया ऽनुविचित्यमानेनोक्तेन न कदाचिदागमबाधा स्यादित्येव पर्यालो
च्य वाच वदेत्तथातथा तद्वृत्तमाचार्यादिन्य सकाशात्तत्तथैव सम्यक्त्वाप्राधानामनुवर्तमानो
ऽन्येन्यरूपमोक्ष प्रतिपद्यमान प्रतिपादयेत् प्ररूपयेन्न सुखशीजता मन्यमानोयथाकथ
चित्तिष्ठेदिति ॥ २६ ॥ अध्ययनोपसंहारार्थमाह । (सेसुऽसुतेऽत्यादि) सप्तम्यगृदर्थ
नस्यालूपकोयथावस्थितागमस्यप्रणेता ऽनुविचित्य नापक शुद्धमवदात्त यथावस्थित
वस्तुप्ररूपणतो ऽध्ययनतश्च सूत्र प्रवचन यस्यास्तौ शुद्धसूत्र । तथोपधान तपश्वरणं
यद्यस्य सूत्रस्यानिहितमागमे तद्विद्यते यस्यासावुपयानवान् तथा धर्म श्रुतचारित्रारूप य
सम्यक् वेति विदतेवा सम्यक् लज्जते तत्र तत्रेति यथाज्ञाग्राह्योर्थ सयाज्ञायैव प्रति
पत्तव्योद्देतुतस्तु सम्यग्वेतुना । यदिवा स्वसमयसिद्धोर्थ स्वसमये व्यवस्थापनीय पर
सिद्धश्च परस्मिन्नयवोत्सर्गापवादयोर्व्यवस्थितोर्थस्तान्यामेव यथास्वप्रतिपादयितव्यए
तजुणसपन्नश्चादेयवान्प्रोग्राह्यवाक्योनवति । तथा कुशलोनिपुणआगमप्रतिपादने स
द्वनुष्ठाने च व्यक्त परिस्फुटोनासमीक्ष्यकारी । यश्चेतजुणसमन्वित सोर्हेति योग्योनव
ति तं सर्वज्ञोक्तं ज्ञानादिक वा जावसमाधि नापितु प्रतिपादयितु नापर कश्चिदिति ।
इति परितमाश्रयर्थे । त्रयीमीति पूर्ववत् । गतोनुगमोनया प्राग्वद्याख्येया ॥ २७ ॥
समात चतुर्दशं ग्रन्थाख्यमध्ययनमिति ॥

हवे पंदरमुं आदान नामे अध्ययन प्रारनिये ठैयें आदान एटले ग्रहण करबु एटले रूडी
शिक्षारूप चारित्रानुष्ठानने ग्रहण करबुं तेनु इव्ये करी तथा जावे करी शुद्ध स्वरूप कहेवे ।

जमतीत पडुप्पन्नं, आगमिस्सं च णायनुं ॥ सबमन्नति तं ताई,
दंसणावरण तए ॥ १ ॥ अंतए वितिगिन्नाए, जे जाणति अ
णेजिस ॥ अणेजिसस्स अस्काया, ए से होइ तहि तहि ॥२॥

नसंसारोदरे नपुनर्जायते नपरिच्छिद्यते तदज्ञावाञ्च नभ्रियते । यदिवा जात्या नारकोप
तिर्यग्गोपिकायमिति । एव नमीयते न परिच्छिद्यते ऽनेनच कारणाज्ञावात्संसारविर्जाव
नेन । यत्कैश्चिदुच्यते । ज्ञानमप्रतिषं यस्य वैराग्यं च जगत्पते ॥ ऐश्वर्यं चैव धर्मश्च सह
सिद्धं चतुष्टयमित्येतदपि व्युदस्तं नवति । संसारस्वरूपं विज्ञाय तदज्ञाव क्रियते नपुन.
सासिद्धिकं कश्चिदनादिसिद्धोस्ति तत्प्रतिपादकायायुक्तेरसंनवादिति ॥ ४ ॥ किपुन कार
णमसौन जात्यादिना मीयते इत्याशक्याह । (एमिङ्कतीत्यादि) असी महावीर परि
त्यक्ताशेषकर्मा न जात्यादिना मीयते परिच्छिद्यते न भ्रियते वा जातिजरामरणरोगशो
कैर्वा संसारचक्रवाले पर्यटन् न भ्रियते न पूर्यते किमिति । यतस्तस्यैव जात्यादिकं नव
ति यस्य पुरस्कृतं जन्मशतोपात्तं कर्म विद्यते यस्य तु जगवतोमहावीरस्य निरुद्धाश्रव
रस्य नास्ति न विद्यते पुरस्कृतं पुरस्कृतकर्मेपादानाज्ञावाञ्च न तस्य जातिजरामरणैर्नरण
सजाव्यते । तदाश्रवद्वारनिरोधाश्रयाणा च प्रधान स्त्रीप्रसंगस्तमधिकृत्याह । वायुर्यथा
सततगतिरस्खलिततयाऽग्निज्वाला दहनात्मकामप्येत्यतिक्रामति पराजवति न तथा
परानूयते । यएव लोके मनुष्यलोके हावनावप्रधानत्वात्प्रियादयितास्तत्प्रियत्वाञ्च दुरतिक्र
मणीयाश्चत्येत्यतिक्रामतिनतानि जीयते तत्स्वरूपावगमाच्चङ्कायविपाकदर्शनाच्चेति ।
तथाचोक्त । स्मितेन जावेन मदेन लज्जया, पराङ्मुखैरर्धकटाह्वीकृतैः ॥ वचोनिरी
प्यकिलहेन जीजया, समस्तजावै खलु बंधनं स्त्रिय ॥ १ ॥ स्त्रीणा कृते ब्राह्मणस्य जे
द, सबधिनेदे स्त्रियएव मूल ॥ अप्राप्तकामाबह्वोनरेऽज्ञा, नारीनिरुत्तादितराजवशा ॥२
इत्येव तत्स्वरूप परिज्ञाय तज्जय विधत्ते नैतानिर्जीयतइति स्थित । अथ किपुन
कारण स्त्रीप्रसंगाश्रवद्वारेण शेषाश्रवद्वारोपलक्षणं क्रियते नप्राणातिपातादिनेति । अत्रो
च्यते । केपाचिद्वर्शनिनामगनोपजोग्याश्रवद्वारमेव नवति । तथाचोचु । न मासजह
णो दोषो, न मध्ये न च मैथुने ॥ प्रवृत्तिरेपा नूताना, निवृत्तिस्तु महाफला इत्यादि त
न्मतव्युदासार्थमेवमुपन्यस्तमिति । यदिवा मध्यमतीर्थरुताचतुर्यामएव धर्मइहत्तु पच
यामोधर्मइत्यस्यार्थस्याविर्जानायानेनोपलक्षणमकारि । अथवा पराणि व्रतानि साप
वादानादितु निरपवादमित्यस्यार्थस्याविर्जानाय प्रकटनायैवमकारि । अथवा सर्वाण्य
पि व्रतानि तुल्यानि एकखडेन सर्वविराधनमिति कृत्वा येन केनचिन्निर्देशेन दोषायेति॥५॥

इच्छित्तं जे ए सेवति, आइमोक्ता हु ते जणा ॥ ते जणा बंधणुमुक्का,
नावकखति जीवियं ॥ ६ ॥ जीवित पिठ्ठं किञ्चा, अंत पावति
कम्मुण ॥ कम्मुणा समुद्धीनूता, जे मग्गमणुसासई ॥ ७ ॥

अर्थ- (इच्छित्तं जे ए सेवति के०) जे पुरुषो स्त्रीने नथी सेवता (आइमोक्ताहुतेजणा

तत्रादानपदेनादावादीयते इत्यादानं तच्च ग्रहणमित्युच्यते । तत्रादानग्रहणयोर्निर्द्वेषार्थं
 निर्युक्तिरुदाह । (आदाणे इत्यादि) आदीयते कार्यार्थिना तदित्यादान । कर्मणिट्युट् प्र
 त्यय करणेवा । दीयते गृह्यते स्वीक्रियते विवक्षितमनेनेति कृत्वा आदानं च पर्यायतोऽग्र
 हणमित्युच्यते ॥ तत आदानग्रहणयोर्निर्द्वेषो नवति दौचतुष्कौ । तद्यथा । नामादान
 स्थापनादान इत्यादानं जावादानं च । तत्र नामस्थापने कुम्भे । इत्यादानं चित्तं यस्माद्धौ
 क्रिं परित्यक्तान्यकर्तव्यैर्महता क्लेशेन तदादीयते तेन वाऽपरविषदचतुष्पदादिकमादी
 यत इति कृत्वा । जावादानं तु द्विधा प्रशस्तमप्रशस्त क्रोधाद्युदयमित्यात्वा विरत्यादिकं वा ।
 प्रशस्तं तूत्तरोत्तरगुणश्रेण्या विद्युः साध्यवसायकडकोपाख्यानं सम्यक् ज्ञानादिकं वेत्तेतदर्थं प्र
 तिपादनपरमेतदेव साध्ययनं इष्टव्यमित्येव ग्रहणेऽपि नामादिकश्चतुर्धा निष्केपोऽष्टव्य ।
 जावार्थोप्यादानपदस्येव इष्टव्यस्तत्पर्यायत्वादस्येति । एतच्च ग्रहणं नैगमसग्रहव्यवहा
 रजुसूत्रार्थनयानि प्रायेणादानपदेन सहालोच्यमानं शक्रेऽदिवदेकार्थमजिन्नार्थं नवेत् शब्द
 समन्निरुद्धेऽनूतशब्दनयानि प्रायेण च नानार्थं नवेत् । इदं तु प्ररुतं प्रस्तावथादाने आदान
 विषये आदानपदमाश्रित्यास्यानिधानमाकार्यादानीय वा ज्ञानादिकमाश्रित्य नाम कृतमि
 ति आदानीयाजिधानस्यान्यथा वा प्रवृत्तिनिमित्तमाह । “ ज पढमस्सतिमए, वितियस्स
 उं तह वेक्खथाविमि ॥ एतेणावाणिज्जं, एसो अनोवि पज्जाउं ” ॥ ३५ ॥ (जपढमस्ते
 त्यादि) यत्पदं प्रथमश्लोकस्य तदर्थस्य चाते पर्यते तदेव पदं शब्दतोऽर्थतश्चनयतश्च द्वि
 तीयश्लोकस्यादौ तदर्थस्य वादौ नवत्येतेन प्रकारेणाद्यपदसदृशत्वेनादानीयं नवत्येप
 आदानीयाजिधानप्रवृत्ते पर्यायोऽन्योवा विशिष्टज्ञानाद्यादानीयोपादानादिति । केचित्तु पु
 नरस्याव्ययनस्यातादिपदयोः सकलजनात्सकलिकेति नाम कुर्वते । तस्यापि नामादिक
 श्रतुर्धानिष्केपोविधेयः । तत्रापि इव्यसकलिका निगडादौ जावसकलानात्तरोत्तरविशि
 ष्टावसायसकलनमिदमेव वाऽव्ययनमाद्यंतपदयोः संकलनादिति । येपामादानपदेनाजि
 धानं तन्मतेनादौ यत्पदं तदादानपदमतथादेर्निष्केपं कर्तुकामाह । “ णामादी उव
 णादी, दद्वादी चेव होति जावादी ॥ त दद्वादी पुण दवस्स जो सजावो सएछाणे ३६
 (णामादी इत्यादि) आदेर्नामादिकश्चतुर्धा निष्केपः । नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य
 इत्यादि दर्शयति । इत्यादि पुनर्इव्यस्य परमावादेर्यं स्वजाव परिणतिविशेषं स्वके
 स्थाने स्वकीये पर्याये प्रथममादौ नवति स इत्यादि इव्यस्य दध्यादेर्यथापि परिणतिविशे
 षं क्षीरस्य विनाशकालसमकालीन एवमन्यस्यापि परमावादे इव्यस्य योय परिणतिवि
 शेपः प्रथममुत्पद्यते सप्तर्वोपि इत्यादिर्नवति । ननु च कथं क्षीरविनाशसमय एव दध्यु
 त्पादः । तथाहि । उत्पादविनाशौ जावाजावरूपौ वस्तुधर्मौ वर्तन्ते । न च धर्मो धर्मिण
 मन्तरेण नवितुमर्हत्यत एकस्मिन्नेव रूपे तद्धर्मिणोर्द्विर्क्षीरयोः सत्तामाप्नोत्येतच्च दृष्टेष्ट

अणुसासणं पुढो पाणी, वसुमं पूयणासुते ॥ अणासए जते द
ते, दढे आरयमेहुणे ॥ ११ ॥ एवीवारे व ए लीएक्का, ठिन्नसोए
अणाविले ॥ अणाइले सया दंते, सधि पते अणेलिसं ॥ १२ ॥

अर्थ—(अणुसासण पुढोपाणी के०) जेनो अनुशासन एटले उपदेश दान ते सर्व
प्राणिने विपे पृथक् पृथक् छुदो छुदो परणमे कोनी पेरे तोके पृथ्वीने विपे जेम उदक
छुदो छुदो परणमे तेनी पेरे जेनो उपदेश परणमेठे तथा (पूयणासु के०) पूजानेविपे
(वसुम के०) इव्यवत एनो जावार्थ कहेठे जे देवतादिक समवसरणादिक पूजा करे
ठे त्यां त्यां तेने इव्य थकी जोगठे परतु ते जाव थकी जोग नथी तेकारण माटे सय
मवत (ते के०) तेहिज जाणवा ए वचन श्रीतीर्थकर देव आश्री कद्याठे वली (अ
णासएजतेदते के०) आश्रव रहित जयणावत तथा इंदियनो दमन करनार (दढे
आरयमेहुणे के०) सयमने विपे दढ अने मैथुन थकी विरत एटले विषय रहित
॥ ११ ॥ (एवीवारेवएलीएक्का के०) मैथुनने नीवार समान जाणे जेम सूकरादिकने
खावानी वस्तु आपी लोचावीने मारी नाखीये अथवा ड ख आपीये तेम मैथुनने एवो
जाणीने स्त्रीनो सग नकरे ते केवो पुरुष जाणवो तोके (ठिन्नसोए अणाविले के०)
स्त्रोत एटले जे ससार तेमां अवतरवाना द्वारेजे विषय कपायादिकठे ते जेणे ठेद्याठे
वली राग द्वेष थकी रहित तथा (अणाइलेसयादते के०) अनाकुल एटले अक्षोज
सदा दांत गुणवान् एवोठतो (संधिपत्ते अणेलिस के०) कर्म विवर लक्षणनी सिद्धि
पामे एवी बीजी वस्तु कोइ जगतमा नथी तेमाटे ए सिद्धिने कोइ उपमा नथी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अनुशासन देशनाकरण पृथक् पृथक् नव्याजव्यप्राणिषु सर्वज्ञा करोति ।
नव्येषु देशना न सम्यक् परिणमति तथापि न सर्वज्ञस्य दोष । तदुक्त । स-धर्मबीजव
पनानघकौशलस्य सल्लोकबांधव तवापि खिलान्यनूवन् ॥ तत्राहुतं खगकुलेष्विद्वतामसे
षु, सूर्योश्वोमधुकरीचरणावदाताइति । किंनूत सर्वज्ञोवसुमान् चारित्र्यी । पुन किंनूत
पूजन देवादिकृताशोकादिकमास्वादयति उपश्रुक्ते पूजनास्वादक । ननु देवादिकृतस्या
धाकर्मण समवसरणादेरुपनोगात्कथमसौ चारित्र्यीत्याशक्याह । (अणासएत्ति) न
विद्यते आशय पूजानिप्रायोयस्य स अनाशय इव्यतः समवसरणादिके विद्यमानेपि
जावतोसौ नास्वादकोगार्थजावात् । यस्मादसौ यतोयत्नवान् दात संवृत्तेडिय दढ
सयमे आरतमपगतं मैथुन यस्य सतथा गतकामाजिज्ञाप ॥ ११ ॥ नीवार पशूना व
ध्यस्थानप्रापणीयनूतो नक्षत्रविशेषस्तत्तुत्य मैथुन ततोनीवारे मैथुन न लीयेत न प्रस

सर्वे गत्यर्थज्ञानार्थांश्चिच्छेत्वा सामान्यस्य परिच्छेदकोमनुते इत्यनेकविशेषस्य तदनेकसर्वे
ज्ञा सर्वदशीं चेत्युक्तं नवति । नच कारणमन्तरेण कार्यं नवतीत्यत इदमपदिश्यते । दर्श
नावरणायस्य कर्मणोत्तकोमध्यग्रहणेतु धातिचतुष्टयस्यातर्कदृष्टव्य इति ॥ १ ॥ यश्च धा
तिचतुष्टयात्तत्सर्गदृष्टव्यमवतीत्याह । (अतएइत्यादि) विचिकित्सा चित्तविभुति संशयज्ञा
नं तस्यासौ तदावरणरूप्यादंतर्कत् सशयविपर्ययमिष्याज्ञानानामविपरीतार्थपरिच्छेदादते
वर्तते । इदमुक्तं नवति । तव दर्शनावरणरूप्यप्रतिपादनात् ज्ञानाद् निन्न दर्शनमित्युक्तं
नवति । ततश्च येपामेव सर्वज्ञस्य ज्ञान वस्तुगतयो सामान्यविशेषयोरचित्यशक्त्युपेतत्वा
त्परिच्छेदकमित्येपोयेपामन्युपगम सोऽनेन पृथगावरणप्रतिपादनेन निरस्तो नवतीति ।
यश्च धातिकर्मात्तर्कदृष्टिक्रातसंशयादिज्ञान सोऽनीदृशमनन्यसदृशं जानीते नतनुव्योवस्तु
गतसामान्यविशेषाशपरिच्छेदकजनयरूपेणैव विज्ञानेन विद्यत इतीदमुक्तं नवति । न तज्ज्ञान
मितरजनज्ञानतुल्यमतोयुक्तं मीमांसकै सर्वज्ञस्य सर्वपदार्थपरिच्छेदकत्वेऽन्युपगम्यमाने स
र्वदा स्पर्शरूपरसगन्धवर्णशब्दपरिच्छेदादनजितमद्व्यरसास्वादनमपि प्राप्नोति तदनेन व्युद
स्तं इष्टव्यं । यदप्युच्यते सामान्येन सर्वज्ञसंज्ञावेषि शेषहेतोरजावादहृत्येव सप्रत्ययोनोपप
द्यते । तथा चोक्त । अर्हन्न यदि सर्वज्ञो, बुद्धोनेत्यत्र का प्रमा । अथोचावपि सर्वज्ञी मत
जेदस्तयो कथमित्यादि । एतन्परिहारार्थमाह । अनीदृशस्यानन्यसदृशस्य य परिच्छेदकश्चा
ख्याताच नामासौ तत्र तत्र दर्शने धौःश्रदिको नवति तेषां इव्यपर्याययोरनन्युपगमाविति ।
तथाहि । शाक्यमुनि सर्व कृणिकमिहन् पर्यायानेवेवति न इव्यं । इव्यमन्तरेण च नि
र्वाजत्वात् पर्यायाणामप्यजाव प्राप्नोत्यत पर्यायानिहताऽवश्यमकामेनापि तदाधारजनं
परिणामिद्व्यमेष्टव्यं तदनन्युपगमाच्च नासौ सर्वज्ञ इति । तथा अप्रच्युतानुत्पन्नस्थि
रैकस्वजावस्य इव्यस्यैकस्यान्युपगमादव्यक्तावसीयमानानामर्थक्रियासमर्थानां पर्याया
णामनन्युपगमान्निष्पर्यायस्य इव्यस्याप्यजावात्कपिलोपि न सर्वज्ञ इति तथा क्षीरोदकवद
निन्नयोर्इव्यपर्याययोरनेदेनान्युपगमादनुक्तस्यापि न सर्वज्ञत्वाच्च तीर्थातरीयाणा मध्ये न
कश्चिदप्यनीदृशस्यानन्यसदृशस्यार्थस्य इव्यपर्यायोनयरूपस्याख्याता नवतीत्यर्हन्नेवाती
तानागतवर्तमानत्रिकालवर्तिनोर्यस्य स्वाख्यातेति न तत्रतत्रेति स्थित ॥ २ ॥

तहि तहि सुयस्कायं, से य सवे सुआहिए ॥ सया सञ्चेण संपन्ने, मिति
चूएसु कप्पए ॥ ३ ॥ चूएहि न विरुक्षेज्जा, एस धम्मो वुसीमठं ॥ साहू
जग परिन्नाय, अस्सि जीवितजावणा ॥ ४ ॥

अर्थ—(तद्विहितसुयस्कायके) जे जे जाव श्रीवीतरागे ज्या ज्या जलीपेरे कहा
वे एट्ठे मिथ्यात्व अविरत प्रमदादिकते ससारानु कारणते अने ज्ञान दर्शन चारित्र ते

अणे लिसस्स खेयन्ने, ए विरुक्षिऊ केणइ ॥ मणसा वयसा
चेव, कायसा चेव चकुमं ॥ १३ ॥ से ढु चस्कू मणुस्साणं, जे
कखाए य अंतए ॥ अतेण खुरो वहती, चकं अंतेण जोद्वती ॥ १४ ॥

अर्थ- (अणोलिसस्सखेयन्नेके०) अणोलिस एटले संयम तेने विपे जे खेदइ एट
ले निपुण होय ते (एविरुक्षिऊकेणइके०) कोइजीवनी साथे विरोध नकरे सर्वजीवो
नी साथे मैत्री जाव आणे (मणसावयसाचेवके०) मन वचन पुन । (कायसाचेव
चस्कूमके०) कायाए करी त्रिकरण छुदे जे एम करे तेनेज परमार्थ थकी चहुवत
निर्मल दृष्टीवालो जाणवो ॥ १३ ॥ (सेढुचस्कूमणुस्साणंके०) ढुइति निश्चे तेहिज
पुरुष संयमी मनुष्योनी चहु जेवो जाणवो (जेकखाएयअतएके०) जे पुरुष कांक्षा एटले
विषय तृष्णानो अतकरे ते ससार अने कर्मनो अतकारी जाणवो तेनाउपर दृष्टांत कहेवे
(अतेणखुरोवहतीके०) ठेहेडे जेम.तुरी कोइ पदार्थ ठेदवाने अर्थ अत्यंत तीक्ष्ण
धाराये वहे धारने अते ठेदन क्रियामा समर्थ होय (चकंअतेण जोद्वतीके०) जेम गा
डानोपडो पण अते प्रवर्तते तेम मोहादिकने अंते मुक्तिरूप कार्य सिद्ध थाय ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-अनीदृश संयमस्तस्य खेदज्ञोनिपुण केनचित्सार्धं नविरोध कुर्वीत म
नोवच कायै सएव परमार्थतश्चक्षुष्मान् जवति ॥ १३ ॥ सएव संयमी मनुष्याणां चहु
र्जुतोय काक्षायाजोगेष्वायाअतकोतवर्ती । यथा कुरोनापितोपकरणमतेन वहति च
क्र रथागमतेनैव मार्गे वर्तते तथा साधुरपि विषयाद्यंतवर्ती मोक्षसाधक ॥ १४ ॥

॥ टीका-किंच । (अणोलिसस्सेत्यादि) अनीदृशोऽनन्यतदृश. संयमोमौनीदृधर्मा
वा तस्य तस्मिन् वा खेदज्ञोनिपुणोऽनीदृशखेदज्ञश्च केनचित्सार्धं न विरोध कुर्वीत सर्वे
षु प्राणिषु मैत्री जावयेदित्यर्थ । योगत्रिकरणत्रिकेणेति दर्शयति । मनसाऽत करणेन
प्रशान्तमनास्तथावाचोदितमितजायी तथा कायेन निरुद्धोऽङ्गप्रणिहितसर्वकायचेष्टोदृष्टि
पूतपादचारी परमार्थतश्चक्षुष्मान् जवतीति ॥ १३ ॥ अपिच । (सेढुचस्कूऽत्यादि)
दुस्वधारणे । सएव प्राप्तकर्मविरोऽनीदृशस्य खेदज्ञोऽनन्यमनुष्याणां सदसत्पदार्थावि
र्जावनाच्चेन्नूतावर्तते । किंनूतोसौ य काक्षायाजोगेष्वायाअतकोविषयतृष्णाया. पर्यंतव
र्ती । किमतवर्तीति विवक्षितमर्थ साधयत्येवेत्यमुमर्थं दृष्टातेन साधयन्नाह । अतेन
पर्यतेन कुरोनापितोपकरणं तदंतेन वहति तथा चक्रमपि रथागमतेनैव मार्गे प्रवर्तते ।
ऽदमुक्तजवति । यथा कुरादीनां पर्यंतएवार्थकार्येव विषयकषायात्मकोमोहनीयातएवा
पसदससारक्ष्यकारीति ॥ १४ ॥

सख्यापरिज्ञानं, तस्य नकोपयुज्यते इत्याशंक्याह । सदा सर्वकालं सत्येनावितथजाप
णेन संपन्नोसौ । अविषयजापणत्व च सर्वज्ञे सति नवति नान्यथा । तथाहि । की
टसख्यापरिज्ञानासंज्ञवे सर्वत्रापरिज्ञानमाशंकेत । तथा चोक्त । सदृशे बाधासंज्ञवे त
द्वक्षणेमेव दूषित म्यादिति सर्वत्रानाश्वासस्तस्मात्सर्वज्ञत्व तस्य नगवतोऽष्टव्यमन्यथा त
द्वच सत्यता न स्यात् । सत्योवाऽसयम संत प्राणिनस्तेन्योहितत्वादतस्तेन तप
प्रधानसयमेन नूतार्थेहितकारिणा सदा सर्वकालं संपन्नोयुक्तएतजुणसंपन्नश्चासौ नूतेषु
जतुषु मैत्री तद्वक्षणेपरतया नूतदयां कल्पयेत् कुर्यात् । इदमुक्त नवति । परमार्थत
सर्वज्ञस्तत्त्वदर्शितया योजूतेषु मैत्रीं कल्पयेत् । तथा चोक्त । मातृवत्परदाराणि परद्व्या
णि लोष्टवत् ॥ आत्मवत्सर्वेनूतानि य पश्यति सपश्यति ॥ ३ ॥ यथा नूतेषु मैत्री सपूर्णजाव
मनुनवति तथा दर्शयितुमाह । (नूतहिइत्यादि) नूतै स्यावरजगमै सह विरोध न कुर्यात्त
दुपयातकारिणमारंजनं तद्विरोधकारण दूरत परिवर्जयेदित्यर्थ । स एषोऽनतरोक्तोनूताविरो
धकारी धर्म स्वजाव पुण्यारव्योवा (वुसीमउत्ति) तीर्थरुतोयं सत्सयमवतोरेति । तथा सत्स
यमवान् साधुस्तीर्थरुजगच्चराचरनूतग्रामाख्य केवलालोकेन सर्वज्ञप्रतीतागमपरिज्ञाने
न वा परिज्ञाय सन्धगवबुध्यास्मिन् जगति मौनीदेवा धर्मे जावना पचविगतिरूपाद्वा
दशप्रकारावा या अजिमतास्ताजीवितजावनाजीवसमाधानकारिणी सत्सयमागतया
मोक्षकारिणीर्जावयेदिति ॥ ४ ॥

जावणा जोगसुद्धया, जलेणावाव आहिया ॥ नावाव तीरसंपन्ना,
सवड्डका तिउट्ट ॥ ५ ॥ तिउट्टई उ मेधावी, जाण लोगंसि
पावग ॥ तुट्टंति पावकम्माणि, नव कम्ममकुवए ॥ ६ ॥

अर्थ—जे जावनाजावे तेने जे होय ते देखाडेने (जावणाजोगसुद्धया के०) जाव
नाना योगेकरी जेनो विष्टु-६ निर्मल आत्माते (जलेणावावआहिया के०) ते पुरुष
ससार रूप समुद्घने विपे नौका समान कहावे ते उपर दृष्टात कहेने (नावावतीरस
पन्ना के०) जेम नावा समुद्घने तीरे पोहोचाडे तेम ते पुरुषना उपदेश थकी जीव
चारित्ररूप प्रवहणे करीने (सवड्डकातिउट्ट के०) संसारना सर्व डु ख थकी मुकाए
अने मोक्षरूप कांठे पोहोचे ॥ ५ ॥ (मेधावी के०) पंन्ति (तिउट्टईउ के०) सर्व डु ख
थकी मुकाए ते पंन्ति केवो होय तोके (जाणलोगसिपावगके०) सर्वलोकने विपे जे
पाप एटले सावधानुपान तेनो जाण होय एवाने (तुट्टंतिपावकम्माणिके०) पूर्वना सं
चित्त सर्व पाप कर्म तूटे (नवकम्ममकुवएके०) वली नवा कर्म नकरे एटले नवांधे
एटले तेजीव अकर्मि थाय सर्व कर्मोना ह्य युक्त थाय ॥ ६ ॥

चरीये प्रवचने श्रुतमागमे । एवञ्चूत. सुधर्मस्वामी वा जंबूस्वामिनमुद्दिश्यैवाह । यथा
मयैतल्लोकोत्तरीये जगद्वत्यर्हद्व्युपलब्धं तद्यथा अवाप्तसम्यक्त्वादिसामग्रीक. सिध्यति वै
मानिकोवा जवतीति । मनुष्यगतावेवैतन्नान्यत्रेति दर्शयितुमाह ॥ सुयंमेइत्यादि पश्चाद्धै ।
तच्च मया तीर्थकरातिके श्रुतमवगतं । गणधर स्वशिष्याणामेकेपामिदमाह । यथा म
नुष्यएवाशेषकर्मकृयात्सिद्धिगतिनाग्नवति नामनुष्यइति । एतेन यद्वाक्यैरनिहित । त
द्यथादेवएवाशेषकर्मग्रहाण कृत्वा मोक्षनाग्नवति तदपास्तं जवति । नह्यमनुष्येषु ग
तित्रयवर्तिषु सञ्चारित्रपरिणामान्नावाद्यथा मनुष्याणां तथामोक्षावाप्तिरिति ॥ १६ ॥

अंत करंति डस्काणं, इहमेगेसि आहियं ॥ अधायं पुण ए
गेसिं, डल्लजे य समुस्सए ॥ १७ ॥ इउविइंसमाणस्स, पुणो
संबोहि डल्लजा ॥ डल्लहाउं तहञ्चाउं, जे धम्मठ वियागरे ॥ १८ ॥

अर्थ—(अंतंकरतिडस्काण के०) मनुष्य सर्व ड खनो अत करे पण मनुष्यनी जा
ति बिना अन्य जातीने मुक्ति नथी (इहमेगेसिआहियंके०) एम कोइएके कह्योठे त
या गणधरादिके एम कह्योठेके (आधायंपुणएगेसिके०) ए मनुष्य संबंधी देह पाम
वो एक एक बहुल कर्मजीवोने अत्यंत (डल्लजेयंसमुस्सएके०) डल्लजेने वली वली
मनुष्य जन्म पामवो डल्लजेने चुलग पासके इत्यादिक दृष्टांते डल्लजेने ॥ १७ ॥ (इउवि
इंसमाणस्सके०) ए मनुष्य देह यकी विध्वस्त एटले त्रष्ट थयलाने एटले जे मनुष्य जन्म
हास्या एवाने (पुणोसंबोहिडल्लजाके०) अन्यगतीने विपे बोधी एटले सम्यक्त्व ला
न पामवो डल्लजेने (तहञ्चाउंके०) तथाच्चा एटले लेइया वित्तना परिणाम अथवा अर्था
एटले मनुष्यतुं शरीर ते (डल्लहाउंके०) ड प्राप्यठे (जेधम्मठंवियागरेके०) वली धर्म
नो अर्थजे वियागरे एटले सुधो प्रकाशे एवो शरीर धारी मनुष्य पण पण डल्लजेने ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—इह एकेपा वादिनामारख्यातं यत् देवाएवातकरामोक्षगामिन. स्थुरिति न
तथा इहाहते प्रवचने । इदमन्यत् पुनरेकेपा गणधरादीनामारख्यातं यदयं मानुष्य श
रीरसमुद्भूयोडल्लजेन । यत् । ननु पुनरिदमतिडल्लजेन, मगाधससारजलधिविचित्रं ॥ मा
नुष्यं खद्योतक, तद्विद्वताविलसितप्रतिममित्यादि ॥ १७ ॥ इतोमनुष्यनवाविध्वस्तमान
स्य जीवस्य पुन सवोधिमर्मप्राप्तिर्डल्लजेना तथानूता सम्यक्त्वप्राप्तियोग्याऽर्चां लेइया ड
ल्लजेना । जतूनां ये धर्मरूपमर्थ व्याकुर्वति ये धर्मप्रतिपत्तियोग्याइत्यर्थे । तेपा तथानू
ताच्चा डल्लजेना स्यात् ॥ १८ ॥

संख्यापरिज्ञानं, तस्य नकोपयुज्यते इत्याशंक्याह । सदा सर्वकाल सत्येनावितथजाप
 एन सपन्नोसौ । अविताथजापणत्व च सर्वज्ञे सति नवति नान्यथा । तथाहि । की
 टसख्यापरिज्ञानासंज्ञवे सर्वत्रापरिज्ञानमाशकेत । तथा चोक्त । सहज्ञे वाधासंज्ञवे त
 द्दक्षणेमेव दूषितं म्यादिति सर्वत्रानाश्वासस्तस्मात्सर्वज्ञत्व तस्य जगवतोऽष्टमन्यथा त
 द्दच सत्यता न स्यात् । सत्योवाऽसयम सत ग्राणिनस्तेन्योहितत्वादतस्तेन तप
 प्रधानसंयमेन नूतार्यहितकारिणा सदा सर्वकालं सपन्नोयुक्तएतजुणसपन्नश्चासौ नूतेपु
 जतुपु मैत्री तद्दक्षणपरतया नूतदया कटपयेत् कुर्यात् । इदमुक्त नवति । परमार्थत
 सर्वज्ञस्त्वदशितया योनूतेपु मैत्री कटपयेत् । तथा चोक्तं । मातृवत्परदाराणि परद्व्या
 णि लोष्टवत् ॥ आत्मवत्सर्वनूतानि य पश्यति सपश्यति ॥३॥ यथा नूतेपु मैत्री सपूर्णजाव
 मनुनवति तथा दर्शयितुमाह । (नूएहिइत्यादि) नूतै स्थावरजगमै सह विरोध न कुर्यात्
 उपघातकारिणमारज तद्विरोधकारण दूरत पश्विजेयेदित्यर्थ । सएपोऽनतरोक्तोनूताविरो
 धकारीधर्म स्वजाव पुण्यारव्योवा (वुसीमज्जि) तीर्यरुतोपं सत्सयमवतोवेति । तथा सत्सं
 यमवान् साधुस्तीर्थरुजगच्चराचरनूतग्रामारव्यं केवलालोकेन सर्वज्ञप्रतीतागमपरिज्ञाने
 न वा परिज्ञाय सम्यगवबुध्यास्मिन् जगति मौर्नीडेवा धर्मे जावना पचविशितिरूपावा
 दशप्रकारावा या अन्निमतास्ताजीवितजावनाजीवसमाग्रानकारिणी सन्सयमागतया
 मोहकारिणीर्जावयेविति ॥ ४ ॥

जावणा जोगसुदृष्या, जलेणावाव आहिया ॥ नावाव तीरसंपन्ना,
 सबड्डका तिउट्टइ ॥ ५ ॥ तिउट्टइ उ मेधावी, जाणं लोणंसि
 पावग ॥ तुट्टंति पावकम्माणि, नवं कम्ममकुवए ॥ ६ ॥

अर्थ-जे जावनाजावे तेने जे होय ते देखाडेठे (जावणाजोगसुदृष्या के०) जाव
 नाना योगेकरी जेनो विगुह निर्मल आत्माठे (जलेणावावआहिया के०) ते पुरुष
 संमार रूप समुझने विपे नौका समान कद्याठे ते उपर दृष्टात कहेठे (नावावतीरसं
 पन्ना के०) जेम नावा समुझने तीरे पोहोचाडे तेम ते पुरुषना उपदेश थकी जीव
 चारित्ररूप प्रवहणे करिने (सबड्डकातिउट्टइ के०) ससारना सर्व इ ख थकी मुकाए
 अने मोहूरूप कांठे पोहोचे ॥ ५ ॥ (मेधावी के०) पंम्मित (तिउट्टइउ के०) सर्व इ ख
 थकी मूकाए ते पंम्मित केवो होय तोके (जाणंलोणसिपावगके०) सर्वलोकने विपे जे
 पाप एटले सावधानुष्ठान तेनो जाण होय एवाने (तुट्टंतिपावकम्माणिके०) पूर्वना सं
 चित सर्व पाप कर्म तूटे (नवंकम्ममकुवएके०) वली नवा कर्म नकरे एटले नवांघे
 एटले तेजीव थकर्मि थाय सर्व कर्मोना ह्युय युक्त थाय ॥ ६ ॥

स्याज्ञानक्रियोपेतस्य यत् स्थानं तत्प्राप्तस्य जन्मकथा कुतः । तस्य जन्ममरणं न नव तद्व्यर्थः ॥ १९ ॥ मेधाविनोद्धानिनस्तथा नवत्रमणेन गतास्तथागता कुत कदाचि दुत्पद्यते नवेनोत्पद्यंतएवेत्यर्थः । तथागताश्चर्हणधरादयोऽप्रतिज्ञाश्चनिदानाश्चनुत्तराः सर्वज्ञत्वात्ते लोकस्य चक्षुर्नूता स्युः ॥ २० ॥

॥ टीका—किचान्यत् (जेधम्ममित्यादि) ये महापुरुषावीतरागा करतलामलकवत्स कलजगद्गुणारस्तएवचूता. परहितैकरता शुद्धमवदातं सर्वोपाधिविद्युद्धं धर्ममाख्यांति प्र तिपादयंति स्वत समाचरति च प्रतिपूर्णमायतचारित्रसद्भावात्संपूर्णं यथाख्यातचारित्र रूप वाऽनीदृशमनन्यसदृश धर्ममाख्यात्युपतिष्ठंति । तदेवमनीदृशस्यानन्यसदृशस्य ज्ञा नचारित्रोपेतस्य यत् स्थानं सर्वद्वेषपरमरूप तदवाप्तस्य कुतो जन्मकथा जातोमृतोवे त्येवरूपा कथा स्वप्नातरेपि तस्य कर्मबीजाजावात् कुतोविद्यतइति । तथोक्तं । दग्धे बीजे यथाऽत्यंतं, प्राडुर्नवति नांकुर ॥ कर्मबीजे तथा दग्धे, न रोहति नवांकुरइत्यादि ॥ १९ ॥ किचान्यत् । (कर्तृकथाइत्यादि) कर्मबीजाजावात्कुत कस्मात्कदाचिदपि मेधा विनोद्धानात्मकास्तथा पुनरावृत्त्याऽगतास्तथागताः पुनरस्मिन् सत्सारेऽद्युचिगर्जाधाने स मुत्पद्यते न कथचित्कदाचित्कर्मोपादानाजावादुत्पद्यंतइत्यर्थः । तथा तथागतास्तीर्यकृज एधरादयो न विद्यते प्रतिज्ञा निदानबंधनरूपा येपा तेऽप्रतिज्ञानिदानानिराशसा सत्वहि तकरणोद्यताश्चनुत्तरज्ञानत्वादनुत्तरालोकस्य जतुगणस्य सदसदर्थैनिरूपणकारणतश्चक्षुर्नू ताहिताहितप्राप्तिपरिहार कुर्वंत सकललोकलोचनचूतास्तथागता सर्वज्ञानवतीति ॥ २० ॥

अणुत्तरे य ठाणे से, कासवेण पवेदिते । ज किञ्चा णिवुमा एगे,
निध पावति पंमिया ॥ २१ ॥ पंमिए वीरियं लद्धु, निग्घायाय
पवत्तगं ॥ धुणे पुव्वकडं कम्मं, एवं वा वि ण कुव्वती ॥ २२ ॥

अर्थ—(अणुत्तरेयठाणेसेके०) अनुत्तर एटले प्रधान संयमरूप स्थानक ते (कास वेणपवेदितेके०) काश्यप श्रीमहावीर देवे कह्यो (जकिञ्चाके०) जे समय स्थानक पा लीने (णिवुमाएगेके०) एक महापुरुष उपशात कपायवत्त एवा उता (निधपावतिपमिया के०) पंमिन् विवेकना जाण ससारनो अंत पामे ॥ २१ ॥ (पमिएवीरियंलद्धुके०) पंमिन् एटले सदसद्विवेकना जाण ते संयमनो वीर्य बल पामीने नि शेष समस्त कर्मनो (निग्घायायके०) निर्घातन करवाने अर्थ (पवत्तगके०) प्रवर्तक ए पंमिन् वी र्य घणा नवे पामवो दुर्जन तेने पामीने (धुणेपुव्वकडंकम्मके०) पूर्वकृत कर्मने धुणे एटले खपावे (एववाविणकुव्वतीके०) कोइ नवा कर्मने नकरे ॥ २२ ॥

ने ते प्रमाणे करे (जेणजाइणमिळ्ळइ के०) जे करे थके फरी संसारमां नउपजे अने उपजवाने अजावे फरी मरण पण न पामे ॥ ३ ॥ (एमिळ्ळइमहावीरे के०) ए महा सुनट तुल्य श्रीमहावीर ससार चक्रमा मरण पामे नही (जस्तनडिपुरेकडं के०) जेने पूर्वना करेला कर्म रह्या नथी तो ते नवाकर्म बांधवानी बांठा नकरे ए कारण जाणवो जे कारण माटे ध्या ससारमाहे स्त्रीनो संग प्रधानठे परतु तेने स्त्री पराजयी नशके. ह एांत कहेठे (वाउवजालमझेति के०) जेम वायु अग्नीनी ज्वालामां प्रवेश करीने तेने अतिक्रमि जाय परतु वायु पोते प्रज्वले नही (पियालोगंतिइठिठ के०) तेम लोकने विषे स्त्री प्रियठे ते स्त्री अग्नि ज्वाला समानठे परतु वायु सरखा साधुने जीपी नशके तेमाटे महावीर सुनटने कर्मनो बंध नथी ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—कामपि क्रियामकुर्वतोयोगप्रत्ययानावाप्तव कर्म नास्ति न जवति । एत जुणोपेतश्च नमन नाम कर्मनिर्जरण कर्मच जानाति ज्ञात्वाच कर्मबंध समहावीर कर्म दारणक्षमस्तत्करोति येन कृतेन न पुनर्जायते जन्मानावाच्च नश्रियते ॥ ७ ॥ महावीरस्त्यक्ताशेषकर्मा न श्रियते जन्ममरणे न प्राप्नोति यस्य नास्ति पुरस्कृतं कर्म वायुर्ध्याग्निज्वालामत्येति अतिक्रामति न तथा जीयते एव लोके प्रियावद्वनास्त्रियोडुरतिक्रमणी यास्ताअतिक्रामति न तानिर्जीयते । यडुकं । श्मितेन जावेन मदेन लङ्कया पराड्मुखे रर्धकटाक्षवीक्षणे ॥ वचोनिरीर्ष्याकलहेन लीजया, समस्तपाश खलु बधन स्त्रिय ॥१॥ स्त्रीणां कृते ब्राह्मणस्य जेद सबधिजेदे स्त्रियएव मूलं ॥ अग्राप्तकामाबहवोनरेज्ञाना रीनिरुत्सादितराजवशाइत्यादि ॥ ७ ॥

॥ टीका—केवाचित्तत्यामपि कर्मद्वयानतरं मोक्षावाप्तौ तथापि स्वतीर्थनिकारदर्शनं त पुनरपि ससारानिगमनं नवतीदमाशंक्याह । (अकुवडं इत्यादि) तस्याऽशेषक्रिया रहितस्य योगप्रत्ययानावात्किमप्यकुर्वतोपि नव प्रत्ययं कर्म ज्ञानावरणीयादिक नास्ति नजवति कारणानावात्कार्यानावइति कृत्वा कर्मजावे च कुत ससारानिगमनं कर्म कार्यत्वात्संसारस्य तस्य चोपरताशेषदंडस्य स्वपरकटपनानावाद्भागदेपरहिततया स्व दर्शननिकारानिनिवेशोपि नजवत्येव । सचैतजुणोपेत कर्माष्टप्रकारमपि कारणतस्तदि पाकतश्च जानाति नमन नाम कर्मनिर्जरण तच्च सम्यक् जानाति । यदिवा कर्म जानाति तन्नामास्य चोपलक्षणात्त्वानिद्रेदांश्च प्रकृतिस्थित्यनुनावप्रदेशरूपान्स्मग्यवगुध्यते । सं जावनाया वा नामशब्द । संजाव्यते चास्य जगवत कर्मपरिज्ञानं विज्ञायच कर्मबंधन तत्सचरणनिर्जरणोपाय चासौ महावीर कर्मदारणसहिष्णुस्तत्करोति येन कृतेनाश्मि

समुद् यकी तस्या (देवावाञ्छनविमुतेके०) अथवा सर्वथा कर्मता ह्यना अनावे दे वत्व पणे वैमानिकमा जइ उपना एकावतारी प्रमुख थया ॥ १४ ॥ (अजविमुपुराधी राके०) पूर्वं अतीतकाले घणा चारित्रिया थया अने वर्तमान काले पणठे तथा (आ गमिस्ताविमुवताके०) आगमिक काले पण घणा सुव्रत संयमानुष्ठानो थज्ञे ते केवा थज्ञे तोके (दुर्निबोधस्समगस्सके०) दुर्निबोध एटले दुर्लेन एवोजे ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूप मार्ग ते (अंतपाठकरातिनेके०) परम उत्कृष्टो पामीने तेहिज मार्गना प्रका शक उता संसार समुद्ने पूर्वं तस्या वर्तमाने तरेठे अने आगमिक काले तरज्ञं तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १५ ॥ एरीते पंदरमा यतिनामा अव्ययननो अर्थ समाप्त थयो

॥ दीपिका-अन्यजवैर्यदनुपूर्वं कर्म आश्रित्य संयमात्संमुखीनूतोयन्मतमष्टचेदं तत् कर्म हित्वा मोक्षस्याजिमुखीनूत ॥ १३ ॥ सर्वसाधूना यन्मतमजिप्रेतं तत्संयमस्थानं श ल्यकर्तन कर्महेदक । तत्संयमस्थान साधयित्वा बहव ससार तीर्णामोक्ष प्राप्ता । अ थवा देवाश्चनूवन् जवति जविष्यंतिच ॥ १४ ॥ पुरा पूर्व बहवोभीराश्चनूवन् अनागते काले सुव्रतानजविष्यंति च वर्तमानकाले तथाजूता सतिच । ये दुर्निबोधस्य दुष्प्रापस्य मा र्गस्य दर्शनचारित्राख्यस्यातं परमकाष्ठामवाप्य तस्यैव प्रादुष्करा स्वत सन्मार्गसेविनोऽ न्येषा च प्रादुर्भावका सत संसार तीर्णास्तरति तरिष्यंति चेति ॥ १५ ॥ इति आदा नीयाख्यं पंचदशमध्ययन समाप्तं ॥

॥ टीका-किंच (नकुवतीत्यादि) महावीर कर्मदारणसहिष्णु सन्नानुपूर्व्येण मिथ्या स्वविरतिप्रमादकपाययोगैर्यत्कृतं रजोऽपरजनुनिस्तदसौ न करोति न विधत्ते । यतस्तत्प्रा क्तनोपात्तरजसैवोपादीयते सच तत्प्राक्तन कर्मावष्टन्य सत्संयमात्संमुखीनूतस्तदजिमुखी नूतश्च यन्मतमष्टप्रकार तत्सर्वं हित्वा त्यक्त्वा मोक्षस्य सत्संयमस्य वा सम्मुखीनूतोऽ साविति ॥ १३ ॥ अन्यच्च (जन्मयमित्यादि) सर्वसाधूनां यन्मतमजिप्रेतं तदेतत्संयम स्थान । तद्विशिनष्टि । शब्दं पापानुष्ठानं तज्जनितं वा कर्म तत्कर्तयति छिनत्ति तच्चत्यक र्तेन तच्च सदनुष्ठान तद्युक्तविहारिण साधयित्वा सम्यगाराध्य बहव ससारकातार ती र्णा । अपरे तु सर्वकर्महत्यानावात् देवाश्चनूवन् ते चाप्तसम्यक्त्वा सञ्चारित्रिणोवैमानि कत्वमवापु प्राप्नुवति प्राप्स्यतिचेति ॥ १४ ॥ सर्वोपसंहारार्थमाह । (अजविमुइत्यादि) पुरा पूर्वस्मिन्ननादिके काले बहवोमहावीरा, कर्मप्रदारणसहिष्णवश्चनूवन् नूतास्तथा वर्तमाने च काले कर्मभूमौ तथाजूतानवति तथागामिनि चानते काले तथाजूता सत्स यमानुष्ठायिनो नविष्यति । किंरुतवत्, कुर्वति करिष्यंतिचेत्याह । यस्य दुर्निबोधस्याती

के०) ते पुरुषोने आदि एटले प्रथम मोह्णगामी जाणवा (तेजणावधणुमुक्ता के०) तेपुरुषो स्त्रीना बंधन थकी मूकाणा थका (नावकंखंतिजीवियंके०) जीवित शब्दे बीजो असंयमपणोकाइ पण वाठे नही कारणके परिग्रहादिकनु मूल कारण सर्व स्त्रीजठे ॥ ९ ॥ (जिवितंपिष्ठकिञ्चाके०) ते पुरुष असंयमने निपेधिने (अतंपाव तिकमुणके०) सर्व कर्मनो अत करे (कम्मुणासंमुहीनूताके०) ते रुडा अनुष्ठाने करी मोह्णने सन्मुख थका (जेमग्गमणुसासईके०) जे श्रीवीतराग प्रणीत मार्गठे तेमार्गने लोकोना हितने अर्थे प्रकाशे अने पोते पण तेहिज समाचरे ॥ १० ॥

॥ टीपिका-ये नरा स्त्रियोनासेवते स्त्रीप्रसंग त्यजति ते जनाआदि प्रधानोमोहो येपा ते आदिमोह्ण प्रधाननूतमोह्णपुरुषार्थसाधका स्यु । तथा ते जना कर्मबंधनो न्मुक्ताजीवित नावकांक्षति ॥ ९ ॥ जीवितमसंयमजीवितं पृष्ठत कृत्वा निराकृत्य कर्म णामत प्राप्नुवति मोह्णमप्राप्ताअपि कर्मणा विशिष्टानुष्ठानेन मोह्णस्य सन्मुखीनूताये मार्गम नुशासति अन्येन्योवदति स्वयच कुर्वति ॥ १० ॥

॥ टीका-अधुना स्त्रीप्रसंगाश्रवनिरोधफलमाविर्भावयन्नाह । (इष्टिंइत्यादि) येम हामत्वा कटुविपाकोर्यं स्त्रीप्रसंगस्त्येवमवधारणतया स्त्रिय सुगतिमार्गगंजा संसारवी र्थीनूता सर्वाविनयराजयान्य कपटजालशताकुलामहामोह्नशक्तयो न सेवते नतत्प्रसंग मज्जिलपति । तएव नूताजनास्तरजगातीता साधवआदौ प्रथम मोहोऽज्ञोपदं दोपरमरूप पोयेपांते आदिमोह्ण । दुरवधारणे । आदिमोह्णएव तेऽवगतव्या । इदमुक्तं नवति । सर्वाऽविनयास्पद नूत स्त्रीप्रसंगोयै परित्यक्तस्तएवामोह्ण प्रधाननूतमोह्णस्वपुरुषार्थोद्यता । आदिशब्दस्य प्रधानवाचित्वान्न केवलमुद्यतास्तेजना स्त्रीपाशवधनोन्मुक्त तथाऽज्ञोपकर्मबंधनोन्मुक्ता सतोनावकांक्षति नाज्जिलपति असंयमजीवितमपरमपि परि ग्रहादिक नाज्जिलपते । यदिवा परित्यक्तविषयेष्वा सदनुष्ठानपरायणा मोह्णैकतानाजीवित दीर्घकालजीवितं नाज्जिकाक्षतीति ॥ ९ ॥ किचान्यत् । (जीवियमित्यादि) जीवितमसंयमजी वितं पृष्ठत कृत्वाऽनादृत्य प्राणधारणलक्षण वा जीवितमनादृत्य सदनुष्ठानपरायणा कर्म णा ज्ञानावरणादीनामत पर्यवसान प्राप्नुवति । अथवा कर्मणा सदनुष्ठानेन जीवितनिरपे क्षा संसारोदन्वतोऽतं सर्वदं दोपरमरूप मोह्णस्वमाप्नुवति । सर्वदु खविमोह्णलक्षण मोह्णमप्राप्ताअपि कर्मणा विशिष्टानुष्ठानेन मोह्णस्य संमुखीनूतायातिचतुष्टयक्रियया उत्प न्नदिव्यज्ञाना शश्वतपदस्यानिमुखीनूता । कएव नूता इत्याह । ये विपच्यमानतीर्थकृ न्नामकर्माण समासादितदिव्यज्ञानामोहं मोह्णमार्गं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपमनुशासंति स त्वहिताय प्राणिना प्रतिपादयंति स्वतश्चानुतिष्ठंतीति ॥ १० ॥

योग्योऽव्युत्पृष्टकायोनिप्रतिकर्मशरीर समाहनऽति श्रमणऽति निक्षुरिति नियंथऽति जगवतोक्ते शिष्यः प्रत्याह । हेनगवन् योऽसौ पूर्वोक्तपंचदशमध्ययनार्थानुष्ठाप्य साधुर्माह नादिशब्दवाच्यऽति तत्कथं स्यादिति नोऽस्माकं ब्रूहि हेमहामुने ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तं पंचदशमध्ययनं साप्रतं षोडशमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । ईदृशानंतरोक्तेषु पंचदशस्वप्यध्ययनेषु येऽर्थ्याश्च निहिताविधिप्रतिषेधद्वारेण तान् तथैवाचरन् साधुर्नवतीत्येतदनेनाध्ययनेनोपदिश्यते । ते चामी अर्थाः । तद्यथा । प्रथमाध्ययने स्वसमयपरसमयपरिज्ञानेन सम्यक्त्वगुणावस्थितो नवति । द्वितीयाध्ययने ज्ञानादिनि कर्मविदारणहेतुजिरष्टप्रकारक कर्म विदारयन् साधुर्नवति । तथा तृतीयाध्ययने यथानुकूलं प्रतिकूलोपसर्गान् सहमान साधुर्नवति । चतुर्थे तु स्त्रीपरीपहस्य दुर्जयत्वात् ज्ञायकारीति । पंचमेतु नरकवेदनान्य समुद्भिजमानस्तत्प्रायोग्यकर्मणो विरत सन्साधुत्वमवाप्नुयात् । षष्ठे तु यथा श्रीवीरवर्धमानस्वामिना कर्मद्वयोद्यतेन चतुर्ज्ञानिनापि संयमं प्रति प्रयत्नं कृतस्तथान्येनापि उग्रस्थेन विधेयमिति । सप्तमे तु कुशीलदोषान् ज्ञात्वा तत्परिहारोद्यतेन सुशीलावस्थितेन जाव्य । अष्टमे तु बालवीर्यपरिहारेण पण्डितवीर्योद्यतेन सदा मोक्षानिजापिणा जाव्यं । नवमे तु यथोक्तं द्वात्यादिक धर्ममनुचरन् ससारान्मुच्यत इति । दशमे तु संपूर्णसमाधियुक्तं सुगतिजाग्नवत्येकादशे तु सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्राख्यं सन्मार्गं प्रतिपन्नोऽज्ञोपक्लेशप्रहाण विधत्ते । द्वादशे तु तीर्थिकदर्शनानि सम्यग्गुणदोषविचारणतो विज्ञानन्न तेषु श्रद्धान् विधत्ते । त्रयोदशे तु शिष्यगुणदोषविज्ञानं सज्जुषेषु वर्तमानं कट्याण जाग्नवति । चतुर्विंशे तु प्रशस्तजावग्रंथितजावितात्मा विस्त्रोतसिकारहितो नवति । पंचदशे तु यथावदायतचरित्रो नवति निष्कृष्टपदविद्यत इति । तदेवमनंतरोक्तेषु पंचदशस्वप्यध्ययनेषु येऽर्थ्याः प्रतिपादितास्तेत्र सहेषत प्रतिपाद्यत इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोगद्वाराणि नवति । तत्रोपक्रमात्तर्गतोर्थाधिकारोऽनंतरमेव संबंधप्रतिपादनेनैवा निहितः । नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे गाथाषोडशकमिति नाम । तत्र गाथानिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “एषाम् उवणा गाहा, दवग्गाहा य जावगाहा य ॥ षोडशपत्तगलिहिया, सो होऽ दवग्गाहा ॥ १३७ ॥ (एषाम् उवणेत्यादि) तत्र गाथयानामादिकश्चतुर्थी निक्षेपस्तत्रापि नामस्थापने कुसुत्वादनादृत्य इव्यगाथामाह । तत्र कशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्ता इव्यगाथा पत्रकपुस्तकादिन्यस्ताः । तद्यथा । जयति एवण जिणकुवलयविषयसरावत्तपन्नलदल्लो ॥ वीरोगयदमयगल सुललियगयविक्रमो नगव ॥ १ ॥ अथ चेयमेव गाथा षोडशमध्ययनरूपा पत्रकपुस्तकन्यस्ता इव्यगाथेति । जावगाथामधिरुत्याह । “होति पुण जावगाहा, सागारुवउगजावणिप्पन्ना ॥ महुरानिजाणु

येत । किंनूत विज्ञानि स्रोतांसि आश्रवद्वाराणि येन सञ्चिन्नस्रोता । अनाविलोऽक
लुप । एवञ्चूतोऽनाविल सन् सदा दात स्यात् । एवविधश्च कर्मविवररूपं जावसधिम
नीदृशमनन्यसदृशं प्राप्नोति स्यात् ॥ ११ ॥

॥ टीका—अनुशासनप्रकारमधिकृत्याह । (अणुशासणमित्यादि) अनुशास्यते सन्मार्गे
ऽवतार्यते सदसद्विवेकतः प्राणिनोयेन तदनुशासन धर्मदेशनया सन्मार्गावतारण तत्पृथ
क् पृथक् जन्मादिषु प्राणिषु क्लियुदकवत्त्वाशयवशादनेकधा भवति । यद्यपि च अन्वये
तदनुशासतु न सम्यक् परिणमति तथापि सर्वोपायकस्यापि न सर्वज्ञस्य दोष । तेपामेव
स्वभावपरिणतिरियं यथा तद्वैक्यममृतजन्तुमेकातपथ्यं समस्तदोषघातकारि न य
थावत् परिणमति । तथा चोक्त । सद्धर्मबीजवपनानघकौशलस्य, यद्वोकत्रायवतयाप्य
खिलान्यनूवन् । तन्नानुत खगकुलेष्विह तामसेषु, स्रग्शश्वोमधुकरीचरणावदाता ॥१॥
किंनूतोऽनाविलोऽकलुप इत्याह । वसु इव सच मोक्षप्रति-प्रवृत्तस्य सयमस्तद्विद्यते यस्यासौ
वसुमान् पूजनं देवादिभूतमशोकादिकमास्वादयत्युपजुंक्तइति पूजनास्वादक । ननु चाथा
कर्मणोदेवादिभूतस्य समवसरणादेरुपजोगात्कथमसौ सत्सयमवानित्याशक्याह । न वि
द्यते आशय पूजानिप्रायोयस्यास्वावनाशय । इव्यतोविद्यमानेपि समवसरणादिके जाव
तोनास्वादकोसौ तज्जतगार्थानावात् सत्यप्युपजोगे । यत सत्सयमवानेवासावेकाते स
यमपरायणत्वात्कुतोयतइदियनोइदियान्या दांत । एतन्नुणोपि कथमित्याह । दृढ
संयमे । आरतमुपरतमपगतं मैथुन यस्यस्यारतमैथुनोऽपगतेह्यमदनकाम । इह्यामद
नकामानावाञ्च सयमे दृढोसौ भवति आयतचारित्रत्वाच्च दातोसौ भवति । इदियनोइदि
यदमाञ्च प्रयत प्रयतनवत्त्वाच्च देवादिपूजनास्वादकस्तदनास्वादानाञ्च सत्यपि इव्यत परि
जोगे सत्सयमवानेवासाविति ॥१॥ अथकिमित्यसावुपरतमैथुनइत्याशक्याह । (लीवारे
इत्यादि) नीवार स्फुरादीना पशूना वध्यस्थानप्रवेशनजुतो न ह्यविशेपस्तत्कटपमेतन्मैथु
न । यथाहि असौ पशुर्नीवारेण प्रलोभ्य वध्यस्थानमतिनीयमानोनानाप्रकारावेदना
प्राप्यते एवमसावप्यसुमान् नीवारकटपेनानेन स्त्रीप्रसगेन वशीकृतोबहुप्रकारायातना
प्राप्नोत्यतोनीवारप्रायमेतन्मैथुनमवगम्य न तस्मिन् ज्ञाततत्त्वोलीयेत न स्त्रीप्रसग कु
र्यात् । किंनूत सन्नित्याह । विज्ञान्यपनीतानि स्रोतांसि सप्तरावतरण द्वाराणि यथावि
पयमिद्विवर्तनानि प्राणातिपातादीनि वा आश्रवद्वाराणि येन सञ्चिन्नस्रोता । यथाऽ
नाविलोऽकलुपोरागद्वेषासष्टकतया मलरहितोनाकुलोवा विषयाप्रवृत्त स्वच्छचेताएवञ्चूत
आनाकुलोवा सदा सर्वकालमिद्विनोइदियान्या दातोभवति ईदृग्विधश्च कर्म विवरलक्ष
णं जावसधिमनीदृशमनन्यतुल्यं प्राप्नोति ॥ ११ ॥

त्वादा जात्यसुवर्णवत् शुद्धव्यनूतस्तथा व्युत्सृष्टोनिप्रतिकर्मशरीरतया काय शरीर
येन सजवति व्युत्सृष्टकाय । तदेवचनूत सन् पूर्वोक्ताध्ययनार्थेषु वर्तमान प्राणिनः स्था
वरजगमस्रक्षत्रादरपर्याप्तकापर्याप्तकज्ञेदनिन्नान् (माहणति) प्रवृत्तिर्यस्यासौ माह्नो नव
ब्रह्मचर्यगुप्तिगुप्तो ब्रह्मचर्यधारणा दा ब्राह्मणइत्यनतरोक्तगुणकदबकयुक्त साधुमहितो ब्राह्म
णइति वा वाच्य । तथा श्राम्यति तपसा खिद्यतइति कृत्वा श्रमणोवाच्योऽथवा सम तुल्यं
मित्रादिषु मनोत करण यस्य सममनाः सर्वत्रवासी चदनकटपइत्यर्थः । तथाचोक्त । ए
श्विसिकोऽवेसो, इत्यादि । तदेव पूर्वोक्तगुणकलित श्रमण सममनावा इत्येव वाच्यः सा
धुरिति । तथा निष्कृणशीलो निष्कृर्ननति वा ऽएप्रकार कर्मेति निष्कृ ससाधुर्दातादिगुणोपे
तो निष्कुरिति । तथा सबाह्यान्तरग्रंथानावा निग्रंथ । तदेवमनतरोक्तपचदशाध्ययनोक्ता
याऽनुष्ठाया दातोऽव्यनूतो व्युत्सृष्टकायश्च सनिययइति वाच्यइति । एव जगवतोक्ते सति प्र
त्याह तद्विष्यो नगवन् नदत नयात नवात इति वा योऽसौ दातोऽव्यनूतो व्युत्सृष्टकाय
सन् ब्राह्मण श्रमणो निष्कृर्निययइति वाच्य । तदेतत्कथ यज्जगवतोक्त ब्राह्मणादिशब्दवा
च्यत्वं साधोरित्येतन्नोऽस्माक ब्रूहि आवेदय महामुने यथावस्थितत्रिकालवेदिन् ॥ १ ॥

इति विरए सबपावकम्मेहि, पिज्जदोसकलह, अप्रकाण, पेसु

न्न, परपरिवाय, अरतिरति, मायामोस, मिह्वादंसणसत्त,

विरए, समिए सहिए, सयाजए, णो कुज्जे, णो माणी, माहणेति, वच्चे ॥ १॥

। अर्थ-एम् शिष्ये पूढे थके हवे जगवत ब्राह्मणादिक चार नामनो यथाक्रमे जेद सहित
अर्थ कहैठे (इति विरए सबपावकम्मेहि के०) जेणे प्रकारे सर्व पाप कर्मरजक्रिया थकी
निवर्त्या (पिज्जके०) प्रेम ते राग अने (दोसके०) द्वेष ते अग्रीति (कलहके०) कुवचनहुं
बोलवु (अप्रकाणके०) अन्याख्यान एटले अठता दोषनु प्रकाशवु (पेसुन्नके०) पर
ना गुणनु अण सहेवु अने पारका दोषने प्रकाशवु (परपरिवायके०) पारका दोष बी
जा आगल प्रकाशवा (अरतिके०) समयने विषे अरति (रतिके०) असयम विषया
दिकने विषे रति (मायामोसके०) परवचना मृपा अलिक जापाहुं बोलवु (मिह्वादं
सणसत्तके०) मिष्यादर्शन शब्द एटले अतत्त्वने विषे तत्त्वनी बुद्धि तेनेज शब्द कहिए
ए सर्व थकी (विरएके०) विरत एटले निवर्त्याठे वली (समिए सहिएके०) पाच समिति
ए समिता थका ज्ञान दर्शन अने चारित्र सहित प्रवर्ते (सयाजएके०) सदा समयने
विषे प्रयत्न करे एटले सावधान थकी रहे एवो ठतो (णो कुज्जेके०) कोइना उपर क्रोध
नकरे तथा (णो माणीके०) अनिमान रहित होय उपलक्षण थकी माया तथा लोचरहित
एवा गुणे सहित जे होय ते (माहणेति वच्चेके०) माहण एटले ब्राह्मण जाणवा ॥ १ ॥

अंताणि धीरा सेवन्ति, तेण अंतकरा इह ॥ इह माणुसए ठाणे,
धम्ममाराहिण एरा ॥ १५ ॥ णिच्छियन्ता व देवावा, उत्तराए इ
मं सुय ॥ सुतं च मेयमेगेसिं, अमणुस्सेसु णे तद्वा ॥ १६ ॥

अर्थ—(अताणिधीरासेवतिके०) तेम धीर पुरुष पण अंत सेवे एटले विषयनो
अत करे तथा अंत प्रात आहार सेवे (तेणअंतकराइहके०) ते कारणे आ ससारने
विषे अंतना करनार जाणवा (इहमाणुसएठाणेके०) आमनुष्य लोक रूप स्थानकने
पाम्या थका (धम्ममाराहिणएराके०) एवा मनुष्य धर्मेजे सम्यक् ज्ञान दर्शन चारित्ररूप
तेने आराधीने सुक्ति गामी याय ॥ १५ ॥ (णिच्छियन्तावदेवावाके०) एवा संयमना पालनार
पुरुषो निष्ठितार्थे एटले सिद्धिने पामे अथवा प्रचुर कर्मने सज्जावे देवत्व पणाने विषे
सौधर्मादिक विमाने उपजे (उत्तराएइमसुयंके) ए वचन उत्तरा एटले लोकोत्तर
प्रवचने में सांनल्युठे एरीते श्रीसुधर्मा स्वामी श्रीजबूस्वामि प्रत्ये कहेहे. (सुत्तचमेय
मेगेसिंके०) मे श्रीतीर्थकरादिक समीपे सांनल्युठे जे (अमणुस्सेसुणेतद्वाके०) ए
मोद्धनी प्राप्ति ते मनुष्यनी गति टालीने अन्यत्र नथी ते कारण माटे मनुष्य पणो सय
म पालवाने विषे प्रमाद नकरवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अतान् अतप्राताहारान् सेवते वीरास्तेन संसारस्यातकरास्ते इहार्थहे
त्रे स्यु । यतइह मनुष्यलोके स्थाने नराधर्ममाराध्य निष्ठितार्था स्यु ॥ १५ ॥ केचि
न्निष्ठितार्था कृतकृत्या स्यु केचिदेवा । एतल्लोकोत्तरीये प्रवचने श्रुतं मयेति सुधर्मस्वा
मी जबूस्वामिनमाह । एतच्च मया तीर्थकरांते श्रुतं । गणधर स्वशिष्याणामेकेपामिद
माह । अमनुष्येषु मनुष्यवर्जितेषु नतथा नमोक्षावाप्ति स्यादित्यर्थ ॥ १६ ॥

॥ टीका—अमुमेवार्थमाविर्जावयन्नाह । (अताणीत्यादि) अतान् पर्यंतान् विषय
कपायतृष्णायास्तत्परिकर्मणार्थमुद्यानादीनामाहारस्य वांतप्रातादीनि धीरामहासत्त्वाधिप
यमुखनिष्ठत्वा सेवते ऽन्यस्यन्ति तेन चांतप्रातान्यसनेनांतकरा संसारस्य तत्कारणस्य वा
कर्मण क्षयकारिणोजवति । इहेति मनुष्यलोके आर्यहेत्रे न केवलं तएव तीर्थकराद
योऽन्येऽपीह माणुष्यलोके स्थाने प्राप्ता सम्यग्दर्शनज्ञावज्ञानचारित्रात्मकं धर्ममाराध्य न
रामनुष्याः कर्मज्मिगर्जेष्वुत्क्रांतिसख्येयवर्पायुष संत सदनुष्ठानसामग्रीमवाप्य नि
ष्ठितार्थावपरतसर्वद्वैदानवति ॥ १५ ॥ इदमेवाह । (णिच्छियन्ताइत्यादि) निष्ठितार्था
कृतकृत्याजवति केचन प्रचुरकर्मतया सत्यामपि सम्यक्त्वादिकाया सामर्थ्या न तन्नवएव
मोक्षमास्कदति । अपितु सौधर्माद्या पचोत्तरविमानावसानादेवाजवतीति । एतल्लोको

अर्थ—(एतद्विषयस्य के०) जे माहणना लक्षण कह्या ते अंहीं सर्व जाणवावली
 श्रमणना विशेष कहेते जे (अणिसिण के०) अनाश्रित अश्रितबंध विहारी तथा
 (अणियाणे के०) नियाणा रहित (आदाणंच के०) कपाय थकी रहित (अतिवार्य
 च के०) अतिपातंच एटले जीवहिंसा तथा (मुसावायंचके०) मृषावाद (बहिष्चके०)
 मैथुन परिग्रह ए सर्वने झ परिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरे एटले मूलगुण
 कह्या हवे उत्तर गुण कहेते (कोहंचमाणचमार्यंचलोहंच के०) क्रोध मान, माया तथा
 लोभ अने (पिक्खच के०) प्रेम शब्दे राग (दोसंच के०) द्वेष एने पण सम्यक् प्रकारे संसारना
 कारण जाणीने परिहरे (इच्चेव के०) एरीते (जउजउ के०) जे जे (आदाणाउ के०)
 कर्मनो बंध (अण्णोपदेसेहेक के०) जे थकी पोताना आत्माने प्रदोष हेतु एटले अ
 वगुणना कारण देखे (तउतउआदाणतो के०) ते ते सावधानुष्ठान थकी चारित्रित
 (पुवपडिविरते के०) पूर्वज एटले आगल थकीज आत्म हित वाठतो थको विरति
 करे (पाणाइवायाए के०) प्राणातिपात नकरे एवो ठतो (दंते के०) दात एटले इडि
 यनो दमनार (दविए के०) इविक एटले मुक्तिगमन योग्य (वोसठकाए के०) निष्प्र
 तिकर्म शरीरवालो एटले शरीरनी छुश्रूपाये रहित (समणेत्तिवच्चे के०) एवा गुणे स
 हित विशिष्ट श्रमण कहेवो ॥ ३ ॥

॥ दिपीका—अत्रापि पूर्वोक्तगुणसमूहे वर्तमान श्रमणोपि वाच्य । एतज्जुणयुक्तेना
 पि जाव्यमित्याह । अनिश्रितोऽप्रतिबद्धशरीरादौ अनिदानोनिराकाह । आदानं कपाय,
 परिग्रहोवा अतिपातोहिंसा मृषावाद बहिष् मैथुन । उक्तामूलगुणा । उत्तरगुणानाह ।
 क्रोधं मानं माया लोभ च प्रेम द्वेष च इत्यादिक सम्यक् परिज्ञाय परिहरेदिति । एव यतो
 यतः कर्मोपादानादपाय पश्यति प्रदोषहेतुश्च ततस्ततोहिंसादिकादानात्पूर्वमेव प्रतिविरतो
 नवेत् विरतिं कुर्यादित्यर्थः । एवज्जुतोदातं छुद्धोऽव्यज्जुतोव्युत्सृष्टकाय श्रमणोवाच्य ॥ ३ ॥

॥ टीका—सांप्रतं श्रमणशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमुद्भावयन्नाह । अत्राप्यनतरोक्ते विरत्या
 दिके गुणसमूहे वर्तमान श्रमणोपि वाच्य । एतज्जुणयुक्तेनापि जाव्यमित्याह । निश्चये
 नाधिरूपेण चाश्रितोनिश्रित ननिश्रितोऽनिश्रित कचिच्चरीरादावप्यप्रतिबद्धस्तथा न वि
 द्यते निदानमस्येत्यनिदानोनिराकाहोऽशेषकर्मक्षयार्थी सयमानुष्ठाने प्रवर्तते तथा दीय
 ते स्वीक्रियते स्पष्टप्रकार कर्म येन तदादानं कपाय परिग्रह सावधानुष्ठानं वा तथाऽ
 तिपातनमतिपात प्राणातिपात इत्यर्थः । त च प्राणातिपातं झपरिज्ञाया ज्ञात्वा प्रत्याख्या
 नपरिज्ञाया परिहरेदेवमन्यत्रापि क्रिया योजनीया । तथा मृषावादोऽलीकवादस्तं च तथा
 बहिष्मति मैथुनपरिग्रहौ तौच सम्यक् परिज्ञाय परिहरेत् । उक्तामूलगुणा । उत्तरगुणान

॥ टीका—इदमेव स्वनामग्राहमाह । (अंतकरेतीत्यादि) नह्यमनुष्याश्चोपडःखानामं तं कुर्वति तथाविधसामग्र्यानावाद्यथैकेषां वादिनामाख्यातं । तद्यथा । देवाएवोत्तरोत्तरं स्थानमास्कंदतोऽशोपक्षेऽप्रहाणं कुर्वति न तथेहार्हते प्रवचने ऽति । इदमन्यत् पुनरेकेषां गणधरादीनां स्वशिष्याणां वा गणधरादिनिराख्यातं । तद्यथा । युगसमिजादिन्यायावाप्तं कथचित्कर्मविवरात् योषं शरीरसमुद्भूतं सोऽतथर्मापायैरप्यसुमर्ज्मिहासमुद्भूतप्रप्रष्टरत्नवत्पुनर्दुर्जेनोचवति । तथाचोक्तं । ननु पुनरिदमतिदुर्लभं, मगाधसंसारजलधिविब्रष्टं ॥ मानुष्यं खद्योतकं, तडिल्लताविलसितप्रतिममित्यादि ॥ १७ ॥ अपिच (इतिविद्मसेऽत्यादि) इतोऽमुष्मात् मानुष्यनवात्सर्गमतोवा विध्वंसनस्याकृतपुण्यस्य पुनरस्मिन् ससारे पर्यटतोऽबोधि. सम्यक्दर्शनावाप्तिं सुदुर्जेनोत्कटतः अपार्थपुञ्जलपरावर्तकालेन यतोऽनुचवति तथा दुर्लभा दुरापा तथानूता सम्यक्दर्शनप्राप्तियोग्यार्चां लेख्यात परिणतिरकृतधर्माणांमिति । यदि वाऽर्चा मनुष्यशरीरं तदप्यकृतधर्मबीजानामार्यक्षेत्रसुकुलोत्पत्तिसकलेऽप्यसामग्र्यादिरूपं दुर्लभं नवति । जतूना धर्मरूपमर्थं व्याकुर्वति ये धर्मप्रतिपत्तियोग्याऽप्यर्थः । तेपा तथानूतार्चां सुदुर्लभा नवतीति ॥ १७ ॥

जे धम्म सुद्धमस्कंति. पेडिपुन्नमणेत्तिसं ॥ अणेत्तिसस्स जं ठाण, तस्स जम्मकहा कउं ॥ १८ ॥ कउं कयाइ मेधावी, उण्णं जंति तहागया ॥ तहागया अण्णदिन्ना, चक्खू लोगस्सणुत्तरा ॥ १९ ॥

अर्थ—(जेधम्मसुद्धमस्कंतिके०) जे श्रीवीतरागादिक महापुरुषो शुद्ध निर्मल धर्म कहे अने पोते पण तेजरीते समाचरे (पेडिपुन्नके०) प्रतिपूर्ण (अणेत्तिसंकें०) अनीदृश एतले सम्यक् चारित्रिउ (अणेत्तिसस्तजगणके०) जेनो ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूप मोक्ष स्थानकठे परतु बीजो स्थानक नथी (तस्सजम्मकहाकउंके०) तेने जन्मकथा क्याथी होय एतले कर्मने कहे जन्म मरणनो अनाव होय ॥ १८ ॥ (कउंकयाइमेधावीके०) कदाचित् मेधावी एतले सम्यक् ज्ञानवत क्याथकी ध्यावीने (उण्णज्जतिके०) उणजे खरा परतु ते केवा होय तोके (तहागयाके०) तेमज कर्म खपावीने गया (तहागयाअण्णदिन्नाके०) जे कर्मखपावीने गया जेने निदान प्रतिज्ञा नही ते अप्रतिज्ञा निराशस एवा होय तेने ससार मांहे उत्पत्ति अने मरण नथी जे कारणे तथागत श्रीतीर्थिकरादिक निदान रहित निराशंस (चक्खूलोगस्सणुत्तराके०) तथा लोकने अनुत्तर सर्वोत्तम प्रधान ज्ञानथकी चहुनूत जाणवा ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—ये सर्वज्ञा शुद्ध धर्ममाख्याति परिपूर्णमनन्यसदृशं । तदेवमनन्यसदृशं

मार्गे अत्मा यस्य सस्थितात्मा सख्याय ज्ञात्वा संसारासारतां परदत्तजोती एवंगुण युतो निहृवाच्य ॥ ४ ॥

॥ टीका- साप्रत निहृवशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमधिरुत्याह । अत्रापीति । ये ते पूर्वसु क्ताः पापकर्मविरत्यादयो माह्नशब्दप्रवृत्तिहेतवोऽत्रापि निहृवशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्ते त एवावगंतव्याः । अमी चान्ये । तद्यथा । न उन्नतोऽनुन्नतः शरीरेणोद्धित जावोन्नतस्त्वनिमानग्रहग्रस्तस्तत्प्रतिपेक्षात्तपोनिर्जरां मदमपि न विधत्ते । विनीतात्मतया प्रश्रयवान् यत एतदेवाह । विनयाजंक्तो गुर्वादावादेशदानोद्यतोऽन्यदा वात्मानं नामयतीति नामकं सदा गुर्वादौ प्रद्वोनवति । विनयेन चाष्टप्रकारं कर्म नामयति वैद्यावृत्त्योद्यतोऽज्ञोपमप्यपनयतीत्यर्थः । तथा दातृश्रियोऽश्रियोऽन्या तथा ह्युदात्मा ह्युद्व्यनूतो निष्प्रतिकर्मतया व्युत्सृष्टकायश्च परित्यक्तदेहश्च । यत्करोति तददर्शयति । सम्यक् विधूयापनीय विरूपरूपान् नानारूपाननुकूलप्रतिकूलानुच्चावचान् द्वाविंशतिपरीपहान् तथा द्विव्यादिकानुपसर्गाश्चेति । तद्विधूननं तु यत्तेषां सम्यक् सहनं तैरपराजितता परीपहोपसर्गाश्च विधूयाव्यात्मयोगेन सुप्रणिहितात् करणतया धर्मध्यानेन ह्युदमवदात्तमादानचरित्रं यस्य स ह्युदादानो नवति । तथा सम्यगुद्यानेन सच्चारित्रियो मेनोद्धितस्तथा स्थितो मोक्षाध्वनि व्यवस्थित परीपहोपसर्गैरप्यधृष्यद्यात्मा यस्य सस्थितात्मा तथा संख्याय परिज्ञायाऽसारता संसारात्तस्य दुष्प्रापता कर्मजुमेबोधे सुदुर्लभत्वं चावाप्य च सकला संसारोत्तरणसामग्री सत्सयमकरणोद्यत परैर्गृहस्थैरात्मार्यं निर्वर्तितमाहारजातं तैर्देवं नोक्तुं शीजमस्य परदत्तजोती स एव गुणकलितो निहुरिति वाच्यः ॥ ४ ॥

एव विणिग्गये, एगे, एगविकु बुद्धे, सत्तिन्नसोए सुसंजते सु समिते, सुसामाए, आयवायपत्ते, विकु इहउवि सोयपलि चित्ते, एणोप्यणसक्कारलान्नी, धम्मवी धम्मविकु णियोगपडि वत्ते, समियंचरे, दत्ते दविए, वोसठकाए निग्गयेत्ति वत्ते, ॥ ५ ॥

अर्थ- (एव विणिग्गयेके०) हवे निग्रन्थनो विशेष कहेने अर्हीयां पण पूर्वजा गुण सर्वे छेवा वलीजे विशेष गुणने ते कहेने (एगेके०) एकलो राग देप रहित तथा (एगविकु बुद्धेके०) पोताने एकलोज जाणे एटले ससारमां महारो कोइ सबधी नयी ए वो बुद्ध एटले तत्त्वनो जाण (सत्तिन्नसोएके०) सम्यक् प्रकारे जेणे आश्रवने ठेद्योने तथा (सुसंजतेके०) सुसयत एटले काठवानी परें गुमेंडिय (सुसमितेके०) रुडी त मिति ए करी समितो (सुसामाएके०) सुसामायिकवत एटले जेने शत्रु मित्र समानने

॥ दीपिका—अनुत्तर स्थानं संयमरूपं काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं कथितं यत्संयम स्थानं कृत्वाऽनुपात्यैके निर्वृतामोहं गतानिष्ठां जवपर्यंतं प्राप्नुवति पंडिता ॥ ११ ॥ पंडित संयमवीर्यं लब्ध्वा पूर्वकृतं कर्म धुनीयादपनयेत् । वीर्यं किञ्चूतं निर्घाताय निर्जरणाय प्रवर्तक । नव च कर्म न कुर्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (अणुत्तरेयइत्यादि) न विद्यते उत्तर प्रधान यस्मादनुत्तरं तच्च तत्संयमारब्धं काश्यपेन काश्यपगोत्रेण श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिना प्रवेदितमारब्धं । तदस्य चानुत्तरत्वमाविर्भावयन्नाह । यदनुत्तर संयमस्थान एके महासत्त्वा सद्गुणायि न कृत्वाऽनुपात्य निर्वृतानिर्वाणमनुप्राप्ताः । निर्वृताश्च सतः सत्सारचक्रवातस्य निष्ठा पर्यवसानं पंडिता पापाङ्गीना प्राप्नुवति । तदेव चूतं संयमस्थान काश्यपेन प्रवेदितं सद्गुणायिना संतः सिद्धिं प्राप्नुवतीति तात्पर्यार्थः ॥ ११ ॥ अपिच (पण्डितइत्यादि) पंडितः सदसद्विवेकज्ञोवीर्यं कर्मोद्भूतसमर्थः सत्संयमवीर्यं तपोवीर्यं वा लब्ध्वाऽवाप्य । तदेव वीर्यं विशिनष्टि । निःशेषकर्मणो निर्घाताय निर्जरणाय प्रवर्तकः पंडितवीर्यं तच्च बहुजनवशतश्च लज्जं कथंचित्कर्मविवरादवाप्य धुनीयादपनयेत् । पूर्वजवेष्वनेकेषु यत्कृतमुपात्तं कर्मादप्रकारं तत्पंडितवीर्येण धुनीयात् नव चाग्निनव चाश्रवनिरोधान्नकरोत्यसाविति ॥ १२ ॥

ए कुवती महावीरे, अणुपुवकडं रय ॥ रयसा संमुहीजूता, कम्म हेच्चाण जं मय ॥ १३ ॥ ज मयं सबसाहूण, तं मयं सल्लगतणं ॥ साहइत्ताण तं तिन्ना, देवावा अजविस्सु ते ॥ १४ ॥ अजविस्सु पुरा धीरा, आगमिस्सावि सुवता ॥ झन्निवोहस्स मग्गस्स, अं तं पाउकरातिन्नेतिवेमि ॥ १५ ॥ इतिपनरसमंजंमइयंतामक्षयणं सम्मत्ता ॥

अर्थ—(एकुवतीमहावीरेके०) श्रीमहावीर वत्तम साधु ते नकरे छु नकरे तोके (अणुपुवकडंरयके०) आनुपूर्वी मिथ्यात्व अविरति प्रमाद अनुक्रमे कीडुं जे पापरूप रज ते नकरे (रयसासंमुहीजूताके०) पापरूप रजेकरी समुहीजूत एटले एकवा कीथा जे अष्टप्रकारना कर्म (कम्महेच्चाणजमयके०) ते कर्मने हित्वा एटले हणीने सत्त्व संयम पालीने मोद्धने संमुख थाय ॥ १३ ॥ (जमयंसबसाहूणके०) जे संयम रूप स्या नक ते सर्व साधु चारित्रियानो मनो वांछित स्थानक जाणवो (तंमयंसल्लगतणके०) वलीते संयमानुष्ठान केहेवो तोके शल्यकर्तन एटले शल्यनो वेदनार (साहइत्ताणतंतिन्नाके०) एवा सयमने सम्यक् प्रकारे आराधीने धणा प्राणी सर्वथा कर्मने अजावे संसार

यिकं समशत्रुमित्रजावोयस्य ससुसामाधिक. । तथात्मनउपयोगलक्षणस्य जीवस्यासत्त्वे
 यप्रवेशात्मकस्य सकोचविकाशनाजः स्वकृतफलश्रुज प्रत्येकसाधारणतया व्यवस्थितस्य
 इव्यपर्यायतया नित्यानित्याद्यनतधर्मात्मकस्य वा वादव्यात्मवादस्तं प्राप्तव्यात्मवादप्राप्त
 सम्यग्यथावस्थितात्मस्यतत्त्ववेदीत्यर्थः । तथा विद्वानवगतसर्वपदार्थस्वजावोन व्यत्ययेन
 पदार्थानवगच्छति । यतोयत् कैश्चिदनिधीयते तद्यथैकएवात्मा सर्वस्वजावतया विश्वव्या
 पी श्यामाकतदुलमात्रोऽगुष्टपर्वपरिमाणोवेत्यादिकोसद्रूताभ्युपगम परिहृतोभवति । तथा
 विधात्मसद्भावप्रतिपादकस्य प्रमाणस्याजावादित्यनिप्राय । तथा द्विधापीति इव्यतोजाव
 तश्च । तत्र इव्यस्रोतासि यथा स्वविषयेष्विन्द्रियप्रवृत्तयः । जावस्रोतासि तु शब्दादिष्वेवा
 लुकूलप्रतिकूलेषु रागद्वेषोद्भवस्तान्युजयरूपाण्यपि स्रोतासि संवृतेन्द्रियतया रागद्वेषाजावा
 च परिच्छिन्नानि स्रोतासि येन परिच्छिन्नस्रोतास्तथानपूजासत्कारलानार्थी किंतु निर्ज
 रापेक्षी सर्वास्तपश्चरणादिका क्रियाविदधति । एतदेव दर्शयति । धर्मे श्रुतचारित्राख्यस्ते
 नार्थे सएवार्थोधर्मार्थे सविद्यते यस्यासौ धर्मार्थोति । किमिति । इदमुक्तं भवति । नपूजा
 यर्थे क्रियासु प्रवर्तते अपितु धर्मार्थोति । किमिति । यतो धर्मे यथावत्तत्फलानि च स्वर्गा
 वासिलक्षणाणि सम्यक् वेति धर्मे च सम्यक् ज्ञानतः । यत्करोति तद्वर्शयति । नियोगो
 मोक्षमार्गं सत्संयमोवा तं सर्वात्मना जावत (प्रतिपन्ननियोगपडिवन्नोति) तथाविधश्च
 यत्कुर्यात् तदाह । (समिपंति) समता समजावरूपा वा शीतचदनकटपा चरेत् सतत
 मनुतिष्ठेत् । किनूत सन्नाह । दातोइव्यनूतोव्युत्सृष्टकायश्चैतज्जुणसमन्वितः सन् यत्पूर्वं
 कमाहनश्रमणनिक्षुशब्दानां प्रवृत्तिनिमित्तं तत्समन्वितश्च निग्रथइति वाच्यः । तेषां मा
 हनादयः शब्दानिप्रथमशब्दप्रवृत्तिनिमित्ताव्यविनाजाविनोभवति । सर्वेप्येते निन्नव्यजनाश्च
 पि कथचिदेकार्थाइति ॥ ५ ॥

से एवमेव जमह जाणहं नयतारो तिवेमि ॥ ६ ॥ इतिखोडस

म गाहानामज्ञयण सम्मत ॥ षष्ठमो सुव्यस्कंधो सम्मतो ॥ १ ॥

अर्थ-हवे श्रीसुधर्म स्वामी जबू प्रवृत्ति साधु प्रत्ये कहेंके के (सेएवमेवजाणहंजम
 ह के०) तमे एम जाणोके जे मे कह्यो ते निश्चे करी सत्य ते एम जाणो कारणके
 हुं सर्वज्ञानी आज्ञाये कहुहु ते सर्वज्ञ जगवत तीर्थंकर देव परोपकारी केवाळे तोके (न
 यतारोके०) महाजय थकी राखनारळे मारटे तेमना कहेला वचन हु तमने कहुहुं तिवे
 मिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो एरीते श्रीसुधर्म स्वामिये जबूस्वामि प्रत्ये कह्यो ए गाहाना
 मे सोलमा अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो. इति श्रीसुयगडांग सूत्रना प्रथम श्रुतस्कंधनो
 वाजावबोध लेख्यार्थ समाप्त ॥

वडुप्रापकस्य ज्ञानदर्शनचारित्राख्यस्यांत परमकाष्ठामवाप्य तस्यैव मार्गस्य प्राडु प्राका
श्यं तत्करणशीला प्राडुपकरा स्वतः सन्मार्गानुष्ठायिनोऽन्येषाच प्राडुर्जाविका सतः स
साराण्येव तीर्णोत्तरति तरिष्यंतिचेति । गतोऽनुगम । सांप्रत नयास्तेच प्राग्वत् इष्ट
व्या । इतिरध्ययनपरिस्तामसौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥ इति आदानीयाख्य पंच
दशाध्ययन समाप्तं ॥

हवे सोलमुं गाहा नामे अध्ययन प्रारब्धिये ठेए पदरमा अध्ययनमा जे विग्रूप
तथा प्रति निपेधरूप जाव कहा ते यथोक्त विधि आचरतो सुसाधु कहेवाय एवा जावे
आ सोलमो अध्ययन कहेवे

अहाह जगवं एवं, से दते दविए, वोसठकाएति वच्चे, माहणे
ति वा, समणेति वा निस्कूति वा, णिग्गयेति वा, पडिआह जते
कहं तु दंते दविए वोसठकाएति वच्चे माहणेति वा समणेति
वा निस्कूति वा णिग्गयेति वा तंनो बूहि महामुणी ॥ १ ॥

१ अर्थ—(अहाहनगव एव के०) यथाह नगवान् हवे श्री नगवत महावीरदेव सत्ता
माहे एम कहेवे (सेदते दविए के०) ते साधु इडियोने दमवे करी दात तेणे करी
मुक्तिगमन योग्य तथा (वोसठ के०) नि प्रतिकर्म एवो (काएतिवच्चे के०) शरीरठे
जेह्नों तेने एम कहेवो (माहणेति वा के०) तस अने स्थावर जीवोने माहणो एवो
जेनो वडेशठे ते माहण कहिये अथवा नव विध ब्रह्मचर्यनी गुप्ति थकी माहण एटले
ब्राह्मण कहिए (समणेति वा के०) तथा श्रमण एटले तपस्वी शुद्ध क्रिया अनुष्ठान
ना करनार (निस्कूति वा के०) आरज्जो त्याग करे निर्दोष निह्माये प्रवर्ते अथवा
अष्ट प्रकारना कर्मेने जेदे तेमाटे निह्नु कहिए (णिग्गयेति वा के०) तथा बाह्य अन्यतर
परिग्रह रहित माटे निग्रथ कहिए (एम श्री नगवाने कहे थके शिष्य पूछे ठे के केवीरी
ते (दतेदविए के०) दात मुक्तिगमन योग्य (वोसठकाएति के०) तथा शरीरनी शो
ना शुश्रूषा रहित तेने (वच्चे के०) कहिये शु कहिये तोके (माहणेति वा के०) माह
ण कहिये तथा (समणेति वा के०) श्रमण कहिए तथा (निस्कूति वा के०) निह्नु क
हिए (णिग्गयेति वा के०) तथा निग्रथ कहिए (तनोबूहिमहामुणी के०) ते हे महा
मुनि ए चार शब्दनो अर्थ अमने कहो. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अधुना गाथापोडशाख्यं पोडशाध्ययनमारज्यते । तस्येदमादिसूत्र । (अ
हेति) । अथाह नगवान् सर्वज्ञ । एवमसौ साधुर्दातः सवृत्तेडिय । इव्य मुक्तिगमन

ता, तेषां गाहाति एं विंति ॥ ४० ॥ (होंतिपुणइत्यादि) जावगाथा पुनरियं नवति । तद्यथा । योऽसौ साकारोपयोग ह्वायोपशमिकजावनिष्पन्नोगाथां प्रति व्यवस्थित सा जावगाथेत्युच्यते । समस्तस्यापि च श्रुतस्य ह्वायोपशमिकजावे व्यवस्थितत्वात् । तत्र चानाकारोपयोगस्यासन्नवादेवमजिगीयते इति । पुनरपि तामेव विशिनष्टि । मधुर श्रुति पेशलमनिधानमुच्चारण यस्या सा मधुरानिधानगाथा युक्ता । गाथा उदसोपनिबद्धस्य प्राकृतस्य मधुरत्वादित्यनिप्रायोगीयते पठ्यते मधुराक्षरप्रवृत्त्या गायंति वा तामिति गाथा । यतएवमतस्तेन कारणेन गाथामिति ता नुवर्ते । एमिति वाक्यालंकारे । एनां वा गाथामिति । अन्यथावा निरुक्तमधिकृत्याह । “ गाहीकयावअब्बा,अहवणसामुदएण ठं देण ॥ एएण होंति गाहा, एसो अन्नोवि पक्काउं, ॥ ४१ ॥ (गाहीकयावइत्यादि) गाथीरुता पिंडीरुताविह्विता सतएकत्र मीलिताअर्थार्यस्या सा गाथेत्यथवा सामुद्रेण ब्रह्मा वा निबद्धा सा गाथेत्युच्यते । तच्चेदं उदोऽनिबद्ध च यन्नोकेगाथेति तत्पडितै प्रोक्त । एपोऽनतरोक्तोगाथाशब्दस्य पर्यायोनिरुक्ततात्पर्यार्थोऽष्टव्य । तद्यथा । गीयतेऽसौ गायंति वा तामिति गाथीरुतावार्था सामुद्रेण वा ब्रह्मसेति गाथेत्युच्यते । अन्योवास्वयमन्यूह निरुक्तविधिना विधेयइति । पिडितार्थग्राहित्वमधिकृत्याह ।, पसुरससुअक्षयणे, पिडित ठेसुजो अवितहति ॥ पिडियवयणेणठं गेहेतिम्हा ततो गाहा,, ॥ ४२ ॥ (पसुरससुइत्यादि) पचदशस्वप्यध्ययनेषु अनतरोक्तेषु पिडितार्थानि तेषु सर्वेष्वपि यएव व्यवस्थितोऽर्थे स्तमवितथ यथावस्थितपिडितार्थवचनेन यस्मादग्रध्यात्येतदध्ययनं पोमशं तत पिडितार्थग्रथनाज्ञाथेत्युच्यतइति । तत्त्वनेदपर्यायैर्व्याख्येति कृत्वा सूत्रार्थमधिकृत्याह । “सो लसमे अक्षयणे, अणमारगुणाणवणण नणिवा ॥ गाहा सोलसणाम, अक्षयणमिणं उवदिसंति ॥ ४३ ॥ (सोलसमेइत्यादि) पोमशाध्ययने ऽनगारा साधवस्तेषा गुणा ह्वां त्यादयस्तेषामनगरगुणाना पचदशस्वप्यध्ययनेष्वनिहितानामिहाध्ययने पिडितार्थवचने न यतोवर्णनानिहिताऽतोगाथापोमशानिधानमध्ययनमिदं व्यपदिशति प्रतिपादयंति । उक्तोनामनिष्पन्नोनिष्पन्नोनिर्गुक्त्यानुगमस्तदनंतर स्पर्शिकनिर्युक्त्याऽनुगमस्यावसर सच सूत्रे संति नवति सूत्र च सूत्रानुगमेऽसावप्यवसरप्राप्तएवातोऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीय । तच्चेदं । (अहाहजंगवमित्यादि) अथेत्यथ शब्दोऽवसानमगलार्थ । आदिमगल तु बुध्यतेत्यनेनानिहितं । तेनाद्यतयोर्मगलत्वात्सर्वोपि श्रुतस्कंगेमगलमित्येतदनेनावेदितं नवति । आनतर्येवा शब्द । पचदशाध्ययनानंतर तदर्थेसग्राहीदं पोमशमध्ययनं प्रारभ्यते । अथानंतरमाह जगवानुत्पन्नदिव्यज्ञान सदेवमनुजाया परपदी द वक्ष्यमाणमाह । तद्यथा । एवमतौ पचदशाध्ययनोक्तार्थयुक्त सप्ताधुर्दातइदियदमने न इव्यनूतोमुक्तिगमनयोग्यत्वात् इव्यच नव्येइति वचनात् रागद्वेषकालिकायइच्चरहित

सांनल्युं ठे मे आयुष्यवत् एवा (जगवया के०) जगवते (एवमस्काय के०)
 एम कसु ठे (इह के०) ए वचन थकी सुयगडांगने बीजे श्रुतस्कंधे (खलु)
 ए शब्द वाक्यालंकारने अर्थे (पौमरीएणामस्यणे के०) पुंमरीक नामे अध्ययन
 ते पुंमरीक कमलनी उपमायें थशे (तस्सण के०) ते कारणे एवो नाम कह्यो
 तेनुं (अयमपेष्णते के०) एंजे आगल कहेजे ते अर्थ जाणवो ॥ १ ॥ (तेज
 हाणामए के०) ते जेमठे तेम कहेवो. नाम इति संज्ञावनाने अर्थेठे. जेम कोइ एक
 (पुष्करिणीसिया के०) पुष्करणी एटले कमल सहित बावडीठे ते केवीठे तोके (ब
 हुवदगाके०) घणो अगाथ जेमां पाणीठे (बहुसेयाके०) घणो जेमा कर्दमठे (बहुपुष्क
 लालवृक्षा के०) घणो पुष्करणी पणो संपूर्णठे अर्थात् पुष्करणीनो अर्थ जेणे लायोठे
 एटले जेवो नाम तेवा परिणामे एवी (पुमरिकिणी के०) पुमरिकिणी एटले श्वेत क
 मल सहित बावडीठे (पासादिया के०) निर्मल जले करीने प्रसन्न चित्त कारणीठे
 (दरिसणिया के०) घणा लोकने देखवा योग्यठे (अनिरूवा के०) जेने विपे सर्व
 काल हस चरुवाक गजमहिपादि रूपठे ते कारणे अनिरूपठे (पडिरूवा के०) स्वप्न
 नाव थकी सर्व रूप प्रत्ये वचेठे ते माटे प्रतिरूपठे ॥ २ ॥ (तीसेणपुष्करिणीए
 के०) ते पुष्करणीने विपे (तन्नतवदेसेदेसे के०) त्या त्या ते ते प्रदेशे (तद्विहित्व
 ह्वेपउमरपोमरीयाबुड्या के०) त्या त्या घणा प्रधान पुमरीक नामे पद्म एटले कमल
 जगवत् श्रीमहावीर वेवे कहाठे (अणुपुबुछिया के०) ते कमल आनुपूर्विये उठया (क
 सियाके०) पाणी थकी उपर वसेठे (रुझाके०) दीपता (वन्नमताके०) प्रधान वर्ण
 वाला कमलठे (गंधमता के०) सुगंधवाला (रसमता के०) रसवाला (फासम
 ता के०) सुकोमल स्पर्श सहित ठे (पासादिया के०) प्रासादनीक प्रसन्नचित्तकार
 णीक (दरिसणिया के०) लोकने देखवा योग्य (अनिरूवा के०) अनिरूप (पडि
 रूवा के०) प्रतिरूप ॥ ३ ॥ (तीसेणपुष्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विपे (बहुमक्ष
 वेसजाए के०) घणा मध्य प्रदेशना जागने विचाले (एगेमहंपउमवरपोमरीएबुड्या के०)
 एक महोदु प्रधान पौमरीक नामा कमल बोळ्युठे (अणुपुबुछिए के०) ते आनुपूर्वियें
 चडती चडती पाखडीये करी उठयोठे उस्सिते रुझे वसुमते गधमते रसमते फासम
 ते पासादीए जाव पडिरूवे एम यावत् प्रतिरूप सुधीना अर्थ पूर्ववत् जाणवा ॥ ४ ॥
 (सवावतिचरण के०) इत्यादिक सर्व समय नाव ए एवे वाक्यालंकारे जाणवा (तीसे
 णपुष्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विपे (तन्नतवदेसेदेसे के०) त्या त्या प्रदेशे एटले
 एवा समग्रजागने विपे (तद्विहित्वह्वेपउमरपोमरीयाबुड्याके०) त्या त्या पूर्वोक्त गुण
 सहित एवा घणा पुमरीक कमल बोळ्याठे ते सर्व अणुपुबुछिया कसिया रुझा जावपडि

॥ दीपिका—इति पृष्टे जगवान् माहनादीनां चतुर्णामभिधानानामर्थमाचष्टे । इत्येव पूर्वोक्ताध्ययनार्थवृत्तिर्विरतः सर्वपापकर्मन्यस्तथा प्रेम राग द्वेषोऽप्रीतिरूपः कलहोरादि अन्यारख्यानमसदनियोगः पैशुन्य परगुणमत्सरेण तदोपोद्घटनं । परपरिवाद काका परदोषापादनं अरति सयमे रतिर्विषयेषु । माया परवचन मृषावादोऽसदर्थानिधानं मिथ्यादर्शनं तत्त्वेऽतत्त्वमतत्त्वेच तत्त्वमिति मतिः । तदेव शब्दं एतेन्योविरतः । तथा स मित संगत पचसमितिनि सहितोक्तानादिनि सदा यत्त संयमे कस्यापि न कुप्येत नापि मानी । उपलक्षणात् मायालोकाभ्यामपि निवृत्तइत्यादि गुणकटिपत साधुर्माह नइति वाच्यः ॥ १ ॥

॥ टीका—इत्येव पृष्टोजगवान् ब्राह्मणादिनां चतुर्णामप्यभिधानानां कथंचिन्नेदाङ्गिज्ञानां यथाक्रम प्रवृत्तिनिमित्तमाह । इत्येव पूर्वोक्ताध्ययनार्थवृत्तिः सन् विरतो निवृत्त सर्वेभ्यः पापकर्मभ्यः सावधानुष्ठानरूपेभ्यः सतथा तथा प्रेम रागा निष्वगलक्षणा द्वेषोऽप्रीतिरूप ए कलहोर्द्वैधाधिकरणमन्यारख्यानमसदनियोगः पैशुन्य परगुणासहनतया तदोपोद्घटनमितियावत् । परस्य परवाद काकापरदोषापादनं अरतिश्चित्तोद्वेगजक्षणा सयमे तथा रतिर्विषयानिष्वगोमाया परवचनतया कुटिलमतिर्मृषावादोऽसदर्थानिधानं गामथं ब्रुवतो जवति मिथ्यादर्शनमतत्त्वे तत्त्वानिनिवेशस्तत्त्वेवा तत्त्वमिति । यथा । एण्डिण्णिञ्चो कुण्डकं वेइ एण्डि णिवाण ॥ एण्डिय मोरको वाउ ठमिहचत्तसगणाइइत्यादि । एतदेव शब्दं तस्मिन्स्ततोवा विरतइति । तथा सम्यगित समितर्क्यासमित्यादिनि पचनि समितिनि समितइत्यर्थः । तथा सह हितेन परमार्थनूतेन वर्ततइति सहितः । यदि वा सहितोक्तोक्तानादिनिस्तथा सर्वकालं यत्त प्रयत्त सत्सयमानुष्ठानेन तदनुष्ठानमपि न कपायैर्नि सारी कुर्यादित्याह । कस्यचिदप्यपकारिणोपि न कुप्येत आक्रुष्ट सन्न क्रोधवशगोभूयात् नापि मानी नवेत् इच्छततपोयुक्तोपि न गर्व विद्व्यात् । तथा चोक्तः । जइ सो वि निक्करमउ, पडिसिओ अछमाणमहाणेहिं ॥ अवसेसमयछाणा परिहरियवा पयत्तेण । अस्य चोपलक्षणाार्थत्वाद्वागोपि मायालोकात्मकोन विधेयइत्यादिगुणकलित साधुर्माह नइति नि शंक वाच्यइति ॥ १ ॥

एवमि समणे अणिस्सिए, अणियाणे, आदाणं, अतिवायं च, मुसावायं च बहिं च, कोहं च, माणं च मायच, लोहं च, पिळ्ळच, दोसं च, इत्थेव जउजउ आदाणं अप्पणोपदेसेदेऊ तउतउ आदाणं तो पुव पडिविरते, पाणाइवायाए दते दविए वोसक्काए समणेति वच्चे ॥३॥

स्य सप्ताध्ययनानि । तेषु प्रथमं पुंडरीकाध्ययनं तस्येदमाविसूत्रं । (सुअंमेऽति) श्रुतं
मया आद्युष्मता नगवता एवमाख्यातं । इह प्रवचने । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । पौड
रीकाख्यमध्ययनं पुडरीकेण श्वेतपद्मेन उपमा यत्र तत्पौडरीक । तस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः ।
ए वाक्यालंकारे ॥ १ ॥ तद्यथा । नामशब्द संज्ञावनायां । संज्ञाव्यते पुष्करिणीदृष्टांतः ।
पुष्कराणि पद्मानि यस्या सा पुष्करिणी वापी स्यात् । किनूता । बहूदका बहूदकप्रचुरा ।
सीयंते यस्मिन्नसौ सेयः कर्दमः । सयस्यां बहुसेया बहुपुष्कला बहुसपूर्णा लब्धोनामातु
गतोर्थोयया सा लब्धार्था पुडरीकिणी श्वेतपद्मप्रचुरा प्रासादिका निर्मला दर्शनीया शो
नना । अजितः सर्वतोरूपाणि हंसचक्रादीनि यस्यां सा तथा प्रतिरूपा प्रतिविववती नि
र्मलत्वान्तस्यां सर्वत्र प्रतियिवानि वीक्ष्यंते ॥ २ ॥ तस्यां पुष्करिण्यां । तत्रतत्रेति पुडरी
कैर्व्याप्तिमाह । देशेदेशे इत्यनेन तु एकैकप्रदेशे प्राचुर्यमाह । तस्मिन्तस्मिन्नित्यनेन तु
नास्त्वेवासौ प्रदेशोयत्र तानि न संतीति । अथवा अत्यादरज्ञापनाय एकार्थान्येवेता
नि त्रीणि पदानि । तेषु पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि पद्मान्येव वराणि पौडरीकाणि
श्वेतशतपत्राण्युक्तानि आनुपूर्व्येण विशिष्टरचनया स्थितानि उन्नितानि पंकजले अति
लंघ्य उपरि व्यवस्थितानि रुचिं कांतिं लातीति रुचिलानि दीप्तिमति शोभनवर्णगंधरस
स्पर्शवति प्रासादीयानि दर्शनीयानि अनिरूपाणि प्रतिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्यां पुष्करि
ण्या । ए वाक्यालंकारे । मध्यदेशे एकं पद्मवरमेव पुडरीकमुक्तं शेषव्याख्या पूर्ववत् ॥४॥
(सद्भावति) सर्वस्यापि तस्या पुष्करिण्या सर्वप्रदेशेषु बहूनि पद्मानि तथा सर्व
स्याश्च तस्याबहुमध्यदेशे पूर्वोक्तविज्ञोपणविशिष्टं महदेकं पौडरीकं विद्यतइति ॥ ५ ॥ अ
थ पूर्वस्यादिशः कश्चिदेकं पुरुष समागम्य ता पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे तटे स्थित्वा त
त्पद्मं प्रासादीयादिविज्ञोपणं सपुरुषएव वक्ष्यमाणं वदेत् । (अहमिति) अहमस्मि
पुरुषः कुशलं पंडितः क्षेत्रज्ञोव्यक्तोवाद्यादित्कांतोमेधावी अवालोमध्यमवयामार्गं
स्थः सन्निराचीर्णमार्गस्थोमार्गवित् मार्गस्य या गतिर्गमनं तथा पराक्रमं विवक्षितदेश
गमनं तज्ज्ञानातीति मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः । एवविधोऽहमेतत्पद्मवरपुडरीकं पुष्करिणीं
मध्यस्थं उत्क्षेप्यामि उत्खनय्यामीति कृत्वा इहागतइत्युक्त्वा सपुरुषस्ता पुष्करिणीं
निक्रामेत् संमुखं गच्छेत् । यावच्च यावच्च तदवतरणेऽनु संमुखं गच्छेत्तावचावच्च । ए वा
क्यालंकारे । तस्या पुष्करिण्यामहदगाधमुदकं महंश्च सेयः कर्दमः । ततः समहाकर्दमोद
कान्यामाकुलः प्रहीणस्तीरं विजक्तव्यत्ययात्तीरादुत्प्रेष्टः । अप्राप्तश्च पद्मवरपुडरीकः । तस्या
सेयः कर्दमस्तस्मिन्नपस्फुनिमग्नस्तीरपद्मयोरतरतरालएव तिष्ठति (नोहञ्चाएति) नार्वाक
तटवर्ती (नोपाराएति) नापि पारगमनाय समर्थः । एवमसाबुजयत्रष्टः प्रथमः पुरु
षजातः पुरुषजातीयः ॥ ६ ॥

विरुद्धाह । क्रोधमप्रीतिलक्षणं मानं स्तंजात्मकं मायां च परवचनात्मका लोचं भूर्वास्व
 नाव तथा प्रेमाजिप्सुगलक्षण तथा देवं स्वपरात्मनोर्वाधारूपमित्यादिक ससारावतरणमा
 र्गं मोक्षाध्वनोपध्वसकं सम्यक् परिज्ञाय परिहरेदिति । एवमन्यस्मादपि यतोयत कर्मोपाद
 नादिहामुत्र चानर्थहेतोरात्मनोपायं पश्यति प्रदेपहेतुंश्च ततस्तत् प्राणातिपातादिकादन
 र्थदेहद्वानात् पूर्वमेवानागतमेवात्महितमिच्छन् प्रतिविरतो नवेत् सर्वस्मादनर्थहेतुनूताड
 नयलोकविरुद्धा वा सावद्यानुष्ठानान्मुमुक्षुर्विरतिं कुर्यात् । यश्चैव नूतोदांत शुद्धोऽव्यनू
 तो निष्प्रतिकर्मतया व्युत्सृष्टकाय स भ्रमणोवाच्य ॥ ३ ॥

एववि निस्कू अणुन्नए, विणीए, नामए दंते दविए, वोसछका
 ए, सविधुणीय विरूवरूवे, परीसहोवसग्गे, अप्रप्यजोगसुद्धा
 दाणे, उवछिए, छिअप्पा, सखाए परदत्तजोई निस्कूत्ति वच्चे ॥४॥

अर्थ—हवे निहु शब्दनो विगेष कहेठे (एववि निस्कू के०) अहीया निहुने विपे
 पण जे पूर्वे ब्राह्मण भ्रमणना गुण कहा ते सर्व जाणवा अने बली अनेरा विशेष
 कहेठे (अणुन्नए के०) अनिमान रहित (विणीए के०) विनीत एटले विनयवत् (ना
 मए के०) सयमने विपे आत्मानो नमाह नार (दंतेदविएवोसछकाए के०) ए त्रण श
 ब्दना अर्थ पूर्ववत् जाणवा (सविधुणीय के०) सम्यक् प्रकारे सहन करे छुं सहन
 करे ते कहेठे (विरूवरूवे के०) विरूपरूप एटले अनुकूल प्रतिकूल एवा नाना प्रकार
 ना (परीसहोवसग्गे के०) उपसर्ग परीसहने सहन करे तथा (अप्रप्यजोगसुद्धादाणे
 के०) अय्यात्मयोगे करी निर्मल चित्तने परिणामे शुद्ध चारित्रवत् यको (उवछिए
 के०) उपस्थित एटले चारित्रने विपे उठयो सावधान ययो (छिअप्पाके०) परीसह
 उपसर्ग करी अगजीतठे जेहनो आत्मा (सखाए के०) ससारनी असारता बोधितु
 छजेन पणु जाणतो (परदत्तजोई के०) पारका दीधेला आहारनु जमनार एटले नि
 र्दोष अहारी (निस्कूत्तिवच्चे के०) एवाने निहु कहेवो ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अत्रापि पूर्वोक्तमाह्नशब्दप्रवृत्तिहेतवोत्रापि निहुशब्दप्रवृत्तिहेतवस्तएव
 हेतुया । अमी चान्ये अनुन्नतोमदरहितोनावनीतो नदीन दांतोविनयेन नामकोयुर्वादी
 प्रद्वोऽव्यनूतव्युत्सृष्टकाय सम्यक् विधूयापनीय विरूपान् नानाविधान् परीपहोपसर्गा
 न् । परीपहोपसर्गाविशति उपसर्गादेवादिकृतास्तद्विधूनन सम्यक् सहनं अय्यात्मयोगेन
 गुणचेतसा शुद्ध आदानं चारित्रं यस्य स तथा सम्यगुद्भित सयमोदयत स्थितोमोक्ष

ता । अर्थाधिकार पौडरीकोपमया स्वसमयगुणव्यवस्थापन । समवतारेतु यत्र यत्र स
मवतरति तत्रतत्र लेशत समवतारितमेवेति । उपक्रमानतर निक्षेप सच नामनिष्पन्ने
निक्षेपे पौडरीकमित्यस्याध्ययनस्य नाम तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एामववणा द
विए, खेत्ते कालेय गणणसंवाणे ॥ जावेय अन्ने खलु, णिखेवो पुडरीयस्य ” ॥ ३ ॥
(एामववणेत्यादि) पौडरीकस्य नामस्थापनाऽव्यक्षेत्रकालगणनासस्थापनजावात्म
कोऽष्टया निक्षेप । तत्र नामस्थापने क्लृप्त्वादनादृत्य इव्यपौडरीकमनिधित्सुराह ।
“ जो जीवो नविउं खलु, उववळ्ळि कामो पुडरीयस्य ॥ सोदव्वपुडरीउं, जावमि विजा
एउं नणितं ” ॥ ४ ॥ (जोजीवोऽत्यादि) य कश्चित्प्राणधारणलक्षणोजीवो न विव्यतीति
नव्यस्तदेव दर्शयति । उत्पत्तितु काम समुत्पित्सुस्तथाविधकर्मोदयात्पौडरीकेषु श्वेतपद्मेषु
वनस्पतिकायविज्ञेपेष्वनतरजवे जावी सऽव्यपौडरीक । खलुगद्योवाक्यालंकारे । जावपौ
डरीक त्वागमत । पौडरीकपदार्थेऽस्तत्र चोपयुक्तइति । एतदेव इव्यपौडरीक विशेषत
र दर्शयितुमाह । “ एगजविण्यबद्धा, उण्य अनिमुहिय नामगोण्य ॥ एते तित्त देसा,
दव्वमिय पौडरीयस्त ” ॥ ५ ॥ एकेन जवेन गतेनानतरजवएव पौडरीकेषूपत्पत्यते स
एकजविकस्तथा तदासन्नतर पौडरीकेषु बद्धायुक्तस्ततोप्यासन्नतमोनिमुखनामगोत्रोऽ
नतरसमयेषु य पौडरीकेषूपत्पद्यते । अनतरोक्ताएते त्रयोदेशविशेषाऽव्यपौडरीकेऽवगत
व्याप्ति । नूतस्य जाविनोवा जावस्य हि कारण तु यद्वोके । तद्व्य तत्त्वङ्गे सचेतना
चेतन कथितमिति वचनात् । इहच पुडरीककडरीकयोर्त्रात्रोर्महाराजपुत्रयो सदसदनुष्ठा
नपरायणतया शोजनत्वमवगम्य तदुपमयाऽन्यदपि यज्ञोजन तत्पौडरीकमितरत्तु कर्मकमि
ति । तत्र च नरकवर्जासु तिसृष्वपि गतिषु ये शोजना पदार्थास्ते पौडरीका शेषास्तु
कामरीका इत्येतत्प्रतिपादयन्नाह । “ तेरिण्णिया मणुस्ता, देवगणा चेव होति जेय व
रा ॥ ते होति पुडरीया, सेसा पुण कडरीयाउं ” ॥ ६ ॥ (तेरिण्णिया इत्यादि) कथं
तत्र तिर्यङ्ग प्रधानस्य पौडरीकत्वप्रतिपादनार्थमाह । “ जलचरे यलचरे खचरा, जे
पवराचेव होति कताय । जे वसजावमणुमया, ते होति पुडरीयाउं ” ॥ ७ ॥ जलचरेषु
मत्स्यकरिमकरादय स्थलचरेषु सिंहादयो बलवर्णरूपादिगुणयुक्ता उर परिसर्पे मणिफणि
नोच्चजपरिसर्पेण नकुजादय खचरेषु हंसमयूरादय इत्येवमन्येपि स्वनावेन प्रकृत्या लो
कानुमतास्ते च पौडरीका इय प्रधानानवति । मनुष्यगतौ प्रधानाविष्करणायाह । “ अ
रिहत्त चक्रवत्ती जारणविक्काहारा दसाराय ॥ जे अन्ने इतिमत्ता, तेहोति पौडरीया
उं ॥ ८ ॥ सर्वातिशायिनां पुजामर्हतीत्यर्हत् । ते निरुपमरूपादिगुणोपेतास्तथा चक्रव
र्तिन पट्खंडनरतेश्वरास्तथाचारश्रमणावदुविधैश्वर्यनूतलक्षिकजापोपेतामहातपस्विनस्त
था विद्याधरायैतादृचपुराधिपतयस्तथा दाशार्हाहरिवशकुजोन्नवा । अस्य चोपलक्षणार्थ

(आयवायपत्तेके०) आत्म वादे पढोतो एटले आत्माने वादे उपयोग लक्षण जी व असंख्य प्रदेशी जीव संकोच विकाशनो नजनार इव्य पर्यायरूप नित्यानित्य जेद निन्न पोताना करेजा कर्मनुं जोगवनार इत्यादिक आत्मवादे पढोतो एटले आत्म तत्वनो जाण (विकके०) तथा विद्वान् पंथित शुद्धमार्गनो जाण (इहवविसोयप लिङ्घिनेके०) तथा इव्य अने जावना जेदे करी बन्ने प्रकारना आश्रव रूपिया स्रोत जेणे परिदेद्याते तथा (णोपूयणसत्कारलान्छीके०) पूजा सत्कारना लानो अर्थी न थाय किंतु निर्झरानो अर्थी थाय (धम्मघीके०) धर्मेनो अर्थी (धम्मविकके०) धर्मे नो जाण शुद्धमार्गनो गवेषण हार (णियोगपडिवन्नेके०) नियोगप्रतिपन्न एटले मो क्कमार्गे पढोतो एवो ठतो (समियंचरेके०) समता आचरे एवो थको (दंतेदविण्वोस च्छाएके०) दांत इविक वोसच्छाए तेने (निग्गयेत्तिवन्नेके०) निग्रंथ कहेवो ॥ ५ ॥

॥ दीपिका-अत्रापि गुणगणे वर्तमानोनिग्रंथोवाच्य । अमी चान्ये गुणा । एकोरा गदेपरहित । एकमेव परलोकगामितयात्मानं वेचीत्येकवित् बुद्धस्तत्त्वज्ञ सम्यक् विज्ञा नि जावस्रोतांसि आश्रवद्वाराणि येन ससंविन्नस्रोता सुसयत सुसमित समितिनि सुपु सामायिक समजावोयस्य स तथा आत्मवादप्राप्त सम्यगात्मस्वरूपवेदी विद्वान् ज्ञातसर्वपदार्थं विधा इव्यतोजावतश्च स्रोतांसि परिविज्ञानानि येन सतथा इव्यस्रोतांसि विपर्येडियप्रवृत्तय । जावस्रोतांसि तु शब्दादिषु गुणगुणेषु रागद्वेषोत्पत्ति । तानि ये न त्यक्तानि तथा नोपूजासत्कारार्थी तथा धर्मार्थी धर्मवित् नियोगोमोक्कस्त प्रतिपन्न समता चरेत् कुर्यात् दातोऽव्यनूतोव्युत्सृष्टकाय । एवचूत पूर्वोक्तमाहनादिगुणयुत श्च निग्रंथोवाच्य ॥ ५ ॥

॥ टीका-तथाऽत्रापि गुणगणे वर्तमानोनिग्रंथ इति वाच्य । अमी चान्ये अपदिश्यं ते । तद्यथा । एकोरागदेपरहिततया उजा । यद्विवाऽस्मिन् ससारचक्रवाले पर्यटन्नसुमान् स्वरुतसुखदुःखफलनाम्लेनैकस्यैव परलोकगमनतया सदैककएव जवति । तत्रोद्यत विहारी इव्यतोप्येककोजावतोपि गन्तातर्गतस्तु कारणिकोऽव्यतोजाव्योजावतस्त्वेककए व । तथैकमेवात्मान परलोकगामिनं वेचीत्येकवित् न मे कश्चिदुःखपरित्राणकारी सहा योस्तीत्येवमेकवित् । यद्विवेकातेन विदितससारस्वजावतया भीर्नीऽमेव शासन तथ्यं ना न्यदित्येवं वेचीत्येकावित् अथवैकोमोक्क संयमोवा त वेचीति । तथा च बुद्धोऽवगत तत्त्व सम्यक् विज्ञान्यपनीतानि जावस्रोतांसि सवृत्तत्वात्कर्माश्रवद्वाराणि येन सतथा सु पु सुसयत कर्मवत्संयतगान्नो निरर्थककायक्रियारहित सुसयतस्तथा सुपु पंचनि समिति नि सम्यगित प्राप्तोज्ञानादिकं मोक्कमार्गमसौ सुसमितस्तथा सुपु समजावतया सामा

धपरिमज्जादीनि च संस्थानानि इत्यादि कंदरीकान्यप्रवराणि नवतीति यावत् । सांप्र
तं नावपौढरीकप्रतिपादनादिधित्सयाह । “ उदण्यउ वसमिए खलु, खइए य तहा
खउ वसमिएय ॥ परिणामसन्निवाए, जे पवरा ते वि ते चे व ॥ १४ ॥ (उदयेइत्या
दि) औदयिके नावे तथौपशमिके ह्यायिकह्यायोपशमिके पारिणामिके सान्निपातिकेच
नावे चित्तमानेषु तेषु वा मध्ये ये प्रवरा प्रधानास्तेष्वौदयिकादयोच्चावास्तएव पौढरी
काएवावगंतव्यास्तथौदयिके नावे तीर्थकराश्चनुत्तरोपपातिकसुरास्तथान्येपि सितशतपत्रा
दय पौढरीका औपशमिके समस्तोपशातमोहा ह्यायिके केवलज्ञानिन ह्यायोपशमिके
विपुलमतिश्रुतुर्दशपूर्वविस्परमावधयोन्यस्ता समस्तावा पारिणामिके नावे नव्या सान्निपा
तिके नावे द्विकादिसंयोगा सिद्धादिपुस्वबुद्ध्या पौढरीकत्वेन योजनीया ज्ञेयास्तु काढरीका
इति । सांप्रतमन्यथानावपौढरीकप्रतिपादनायाह । “ अहवावि नाणदंसण, चरित्तविणए
तदेव अक्षप्पे ॥ जे पवरा हेति मुणी, ते पवरा पुढरीयाउ ॥ १५ ॥ (अहवेत्यादि) अथवापि
नावपौढरीकमिदं । तद्यथा । सम्यग्ज्ञाने तथा सम्यग्दर्शने सम्यक्चारित्रज्ञानादिके विनये
तथाऽप्यात्मनि च धर्मध्यानादिके प्रवरा श्रेष्ठामुनयोजवति ते पौढरीकत्वेनावगतव्यास्त
तोऽन्ये कंदरीकाइति । तदेव सजविनमपृथा पौढरीकस्य निक्षेप प्रदर्शयिष्यते येनाधिकार
स्तमाविर्भावयन्नाह । “ एउं पुण अहिगारो, वणस्सतीकायपुढरीएण ॥ नावमि य सम
पोण, अक्षयपो पुढरीए य ” ॥ १६ ॥ (एउपुणेत्यादि) अत्र पुनर्दृष्टातप्रस्तावे ऽधिकारोव्या
पार सचित्ततिर्यग्योनिकेकेडियवनस्पतिकायऽव्यपौढरीकेन जलरुहेणवा औदयिकनाव
वर्तिना वनस्पतिकायपौढरीकेण सितशतपत्रेण तथा नावे श्रमणेन सम्यग्दर्शनचारित्रवि
नयाप्यात्ममूर्तिना सत्साधुनाऽस्मिन्नव्ययने पौढरीकाख्ये अधिकारइति । गता निक्षेपनिर्गु
क्तिरधुनासूत्रस्पर्शितकर्तृगुणैरवसर । साच सूत्रे सति नवति । सूत्रच सूत्रानुगमे सचाव
सरप्राप्तोऽतोऽस्त्वलितादिगुणोपत सूत्रमुच्चारयितव्य । तच्चेद । (सुयमेष्टावसतेणमित्यादि)
अस्य चानंतर सह सूत्रेण सवधोवाच्य । सचाय । (सेएवमेव जाणह जमह नयता
रोत्ति) तमेव देव जानीत नयस्य त्रातार । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽयुष्मता नवतैवमाख्या
तमादिसूत्रेण च सह सवधोय । तद्यथा । यज्ञगवताख्यातं मया च श्रुतं तदुध्येतेत्या
दि । किं तज्जगवताख्यातमित्याह । इह प्रवचने सूत्रकृत् द्वितीयश्रुतस्कंधे वा । खलुशब्दो
वाक्यालंकारे । पौढरीकानिधानमध्ययन पौढरीकेण सितशतपत्रेणात्रोपमा नविप्यतीति
रुत्वाऽतोऽस्याध्ययनस्यपौढरीकमिति नाम कृतं तस्य चायमर्थः । एमिति वाक्यालंकारे । प्र
ज्ञात प्ररूपित ॥ १७ ॥ (सेजहत्ति) तद्यथार्थं सच वाक्योपन्यासार्थः । नामशब्द सजा
यनाया । सजाव्यते पुष्करिणी दृष्टात । पुष्कराणि पद्मानि तानि विद्यते यस्यामसौ पु
ष्करिणी स्यान्नवेवेनूता । तद्यथा बहुप्रचुरंमगायमुदक यस्या सा बहूदका बहूदकप्रचुरा

॥ दीपिका—एते चत्वारो निन्नाद्यपि कथंचिदेकार्था इति । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । सेतत् यन्मयोक्तं एवमेव जानीत यूयं यस्मादहं सर्वज्ञाज्ञया वक्ष्मि । नच नतो गव नयात्रातारो वा सर्वज्ञाद्यन्यथा वदंति अतो मङ्गलमेवमेवावगच्छतेति । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ६ ॥

॥ इति श्रीतपागच्छाधिराजश्रीहेमविमलसूरीश्वरशिष्य हर्षकुलपंडितप्रणीताया सूत्ररुतागदीपिकाया गाथापोडशाख्यं षोडशमध्ययन समाप्त ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहारार्थमाह । (सेएवमेवजाणहइत्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिप्रचृतीनुद्दिश्येदमाह । सेइति । तद्यन्मया कथितमेव जानीत यूय । नान्यो मवचसि विकल्पो विधेय । यस्मादहं सर्वज्ञाज्ञया ब्रवीमि । नच सर्वज्ञानगवत परहितैकरता नयात्रातारो रागद्वेषमोहान्यतरकारणाज्जादयन्त्या ब्रुवते । अतो यन्मयाऽऽवृत्ति प्रवृत्ति कथितं तदेवमेवावगच्छेदिति । इति परित्यक्तार्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोनुगम सांप्रतं नयास्ते च नैगमादय सप्त । नैगमस्य सामान्यविशेषात्मतया सग्रहव्यवहारप्रवेशात्संग्रहादय पद । समनिरुद्धेनूतयो शब्दनयप्रवेशात्त्रैगमसंग्रहव्यवहारजुसूत्रशब्दा पच । नैगमनस्याप्यतर्जावाञ्चत्वारो व्यवहारस्यापि । सामान्यरूपविशेषतया सामान्यविशेषात्मनो सग्रहजुसूत्रयोरतर्जावास्तपहर्जुसूत्रशब्दास्त्रयस्तेपि च इव्यास्तिकपर्यायास्तिकातर्जावाद्ब्रह्मास्तिकपर्यायास्तिकानिधानौ द्वौ नयौ । यदि वा सर्वेषामेव ज्ञानक्रिययोरतर्जावात् ज्ञानक्रियानिधानौ द्वौ तत्रापि ज्ञाननयो ज्ञानमेव प्रधानमाह क्रियानयश्च क्रियामिति । नयानां च प्रत्येकं मिथ्यादृष्टित्वा ज्ञानक्रियाश्च परस्परापेक्षतया मोक्षागत्वाऽनयमात्रप्रधान । तच्चो नयं सत्क्रियोपेते साधौ नवतीति । तथाचोक्तं । णायस्मिगिणिहयवे, अगिणिहयवंमि चेव अडमि ॥ जइ यवमेव इति जो उवएसो सो नउ नाम ॥ १ ॥ सवेसिपि णयाण, बहुविहवचवय णितामेत्ता ॥ तं सवनपविसुइ ज चरणगुण्ठीठं साहुत्ति ॥ ६ ॥ समाप्तं षोडशाख्यं षोडशमध्ययन तत्समाप्तौ च समाप्त प्रथमं श्रुतस्कधइति ॥

॥ इति श्रीद्वितीये सूत्ररुतागे, गुर्जरनापासहित
श्रीहर्षकुलरुतदीपिकायुक्त शीर्जंगाचार्यरुतटी
कासंयुतश्च, प्रथमं श्रुतस्कध समाप्त ॥

रे ॥ ५ ॥ अथानंतरमेव नूतपुष्करिण्या पूर्वस्यादिश कश्चिदेक पुरुष समागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे तटे स्थित्वा तदेतत्पद्मप्रासादादिप्रतिरूपांतविशेषणकलापोपेतं स पुरुष पूर्वदिग्नागव्यवस्थितएवमिति वक्ष्यमाणनीत्या वदेत् ब्रूयात् । (अहमसेति) अहमस्मि पुरुषः । किं नूत कुशलोहिताहितप्रवृत्तिनिपुणस्तथा पापाघ्नीन पडितोऽयमज्ञो देशकालज्ञ क्षेत्रज्ञोऽप्यक्तो बालनावान्निष्कांत परिणतबुद्धिर्मेधावी ध्रुवनोऽध्रुवनयोरुपायज्ञस्तथा बालो मध्यमवया षोडशवर्षोपरिवर्ती मार्गस्थ सद्भिराचीर्णमार्गव्यवस्थितस्तथा सन्मार्गज्ञस्तथा मार्गस्थ या गतिर्गमन वर्तते तथा यत्पराक्रमण विवक्षितदेशगमन तज्ज्ञानातीति पराक्रमज्ञः । यद्विवा पराक्रम सामर्थ्यं तज्ज्ञोऽहमात्मज्ञ इत्यर्थः । तदेव नूतविशेषणकलापोपेतोऽहमेतत्पूर्वोक्तविशेषणकलापोपेतं पद्मवरपौडरीक पुष्करिणीमध्य देशवस्थितमहमुत्क्षेप्यामीति कृत्वेद्वागतइत्येतत्पूर्वोक्तं तत्प्रीत्योऽमृत्वाऽसौ पुरुषस्तां पुष्करिणीमभिमुखं क्रामेत् अजिमुखं गच्छेद्यावद्यावच्चासी तदवतरणानि प्रायेणानि मुखं क्रामेत्तावन्तावच्च । एमिति वाक्यालंकारः । तस्याश्च पुष्करिण्यामहद्गन्धमुदकं तथा महाश्च सेय कर्दमस्ततोऽसौ महाकर्दमोदकान्यामाकुलीनूत प्रह्नीणस्तद्विवेकेन रहितस्त्यक्त्वा तीरं सुव्यवस्थया वा तीरात्प्रह्नीण प्रचष्टोऽप्राप्तश्च विवक्षितं पद्मवरपौडरीकं तस्यां पुष्करिण्यास्तस्या वा य सेय कर्दमस्तस्मिन्निपुणो निमग्न आत्मानमुद्धर्तुं समर्थस्तस्माच्च तीरादपि प्रचष्टस्तस्तीरपद्मयोरंतराल एवावतिष्ठते । यतएवमतः (नोदञ्चाएति) नावी कृतवर्त्यसां नवति (नोपाराएति) नापि विवक्षितप्रदेशप्राप्त्या पारगमनाय समर्थो न वति । एवमस्तावुनयत्रष्टोमुक्तमुक्तोलीवदनर्थयैव प्रचवतीत्ययं प्रथमः पुरुष एव पुरुष जातः पुरुषजातीय इति ॥ ६ ॥

अहावरे दोच्चे पुरिसजाए अहं पुरिसे दक्खिणाउ दिसाउ आगम्म तं पुष्करिणि तीसे पुष्करिणीए तीरे ठिच्चा पासति तं महं एगं पउमवरपोमरीयं अणुपबुद्धियं पासामीयं जाव पडिखुव तंच एव एगं पुरिसजा तं पासति तं पहीणे तीरं अपत्ते पउमवरपोमरीयं णोदञ्चाए णोपाराए अतरा पोष्करिणीए सेयसि णिसन्ने तएण से पुरिसे तं पुरिस एव वयासी अहो ए इमे पुरिसे अखेयन्ने अकुसले अपंमि ए अवियत्ते अमेहावी बाले णोमग्गन्ने णोमग्गविऊ णोमग्गरुसगतिपरक्कमस्स जन्न एस पुरिसे अहंखेयन्ने अहं कुसले जाव पउमवरपोमरीयं उन्नि किस्सामि णो खलु एय पउमवरपोमरीयं एव उन्नि केयव जहा एं

ॐ नमो श्री वीतरागाय

अथश्री द्वितीय सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधस्य बाजावबोध

दीपिकासहितस्य टीकायुतस्य प्रारंभः

मूल गद्य--सुय मे आउसंतेणं जगवया एव मस्काय इह खलु पौंमरीए
णामञ्जये तस्सणं अयमद्वे पण्णत्ते ॥ १ ॥ से जहा णामए पुक्करिणी सिया
बहुउदगा बहुसेया बहुपुक्कला लद्धा पुंमरिकिणी पासादिया दरिस
णिया अजिरूवा पडिरूवा ॥ २ ॥ तीसेण पुक्करिणीए तच्च तच्च देसे देसे त
हि तहि बह्वे पउमवरपौमरीया बुइया अणुपुबुद्धिया ऊसिया रुइला वन्न
मंता गंधमता रसमंता फासमंता पासादिया दरिसणिया अजिरूवा पडि
रूवा ॥ ३ ॥ तीसेणं पुक्करिणीए बहुमज्जेसज्जाए एगेमहं पउमवरपौंमरीए बु
इए अणुपुबुद्धिए उस्सिते रुइले वन्नमंते गधमंते रसमंते फासमंते पासा
दीए जावपडिरूवे ॥ ४ ॥ सवावतिचण तीसेणं पुक्करिणीए तच्च तच्च देसे
देसे तहि तहि बह्वे पउमवरपौमरीया बुइया अणुपुबुद्धिया ऊसिया रुइ
ला जावपडिरूवा सवावतिचणं तीसेण पुक्करिणीए बहुमज्जेसज्जाए ए
गं मह पउमवरपौमरीए बुइए अणुपुबुद्धिए जावपडिरूवे ॥ ५ ॥ अह पुरिसे
पुरिठिमाउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणी तीसे पुक्करिणीए तीरे ठिच्चा पासं
ति तं महं एग पउमवरपौमरीयं अणुपुबुद्धिय ऊसिय जावपडिरूव तएणं
से पुरिसे एवं वयासि अहमंसी पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिते वियत्ते मेहा
वी अवाले मग्गठे मग्गविठ्ठ मग्गस्सगतिपराकमण्ण अहमेय पउमव
रपौंमरीयं उन्निक्खिस्सामित्ति कहु इतिचच्चा से पुरिसे अजिकमेति तं पुक्क
रिणी जावजावंचणं अजिकमेइ तावंतावंचण महंते उदए महंते सेए
पहीणे तीरं अपत्ते पउमपरपौमरीयं णोहच्चाए णोपाराए अतरा पोक्क
रिणीए सेयंसि निसण्णे पढमे पुरिसजाए ॥ ६ ॥

अर्थ--हवे श्री सुधर्म स्वामि जंबू स्वामि प्रत्ये कहेठे (सुधर्मेआवसतेण के०)

णो खलु एयं पञ्चमवरपोमरीयं एवं उन्निस्केयव जहाणं एते पुरिसा मन्ने अह्मं
सिपुरिसे खेयन्ने जाव मग्गस्सगतिपरक्कमस्सु अह्मेयं पञ्चमवरपोमरीयं उन्नि
क्किस्सामिति कट्ठु इतिवच्चा से पुरिसे तं पुक्करिणि जावजावचणं अन्निकमे
• ताव तावचणं महत्ते उदए महत्ते सेए जाव णिसन्ने चउठे पुरिसजाए ॥ ९ ॥

अर्थ- (अहावरे के०) अथ हवे प्रथम पुरुष अनंतर (दोस्तेपुरिसजाए के०)
बीजो पुरुष जात कहेठे (अहपुरिसेके०) अथ हवे ए बीजो पुरुष (दक्खिणाउत्तिसाउ
आगम्म के०) दक्खिण दिशा थकीआव्यो (तंपुक्करिणिके०) ते पुक्करणीने विपे (ती
सेपुक्करिणीएतीरेच्छिच्चा के०) ते पुक्करणीने काठे उजो रह्हीने (तमहएणपञ्चमवरपोमरी
यंके०) ते महोठो प्रधान पौमरीक कमलने (पासतिके०) दीगो ते कमल केवोठे तो
के अणुपुबुच्चिप पासादीप जावपडिरूव) इत्यादिक पूर्ववत् शोनाये करी सहित ठे (तथ
के०) त्या ते पुरुषे (एउके०) अहीया (एणंपुरिसजातंपासतिके०) एक पुरुष जा
त दीगो (तपहीणोतीरेके०) ते पुरुष वावडीना कागथी त्रष्ट (पञ्चमवरपोमरीपके०)
प्रधान पुमरीक कमलने (अपत्तेके०) अण पाम्यो थको (णोहच्चाएके०) वावडीनो
बीजो काठो अणपाम्यो (णोपाराएके०) कमल उद्धरवाने पण असमर्थ (अतरापोक्क
रिणीएके०) पुक्करणीने विचाले (सेयंसिके०) कादवमाहे (णिसन्नेके०) खुतोठे (तए
णसेपुरिसेके०) तेवार पठी ते पुरुष (तपुरिसेके०) ते कादवमा खुचेजा पुरुष प्रन्ये (ए
ववयालीके०) एम कहेवा लागो के (अहोणइमेपुरिसेके०) अहो हे पुरुष अखेयन्ने
अकुसले अपनिए अवियन्ते अमेहावी वाले णोमग्गच्छे णोमग्गविक णोमग्गस्स गति
परक्कमस्सु ए नव पदनु अर्थ सुलजठे (जन्नंसपुरिसेके०) जे कारणे ए पुरुष पोता
ना आत्माने (अहखेयन्नेके०) हु खेदइहुं (अहकुसलेके०) हुकुसलहुं (जावपञ्चम
वरपोमरीपवनिक्किस्सामिके०) इत्यादिक जाणतो यावत् प्रधान पुमरीक कमल हु उ
द्धरीशं एवा जावे अर्ही आव्यो परतु (णोखलुएयंपञ्चमवरपोमरीयंके०) निश्चे थकी पु
मरीक कमल उद्धरी शक्यो नथी अने कादवमाज खुतोठे (एवउन्निस्केयव जहाणएसपुरि
सेमन्नेके०) जेम तेपुरुष पोताने महोठो माह्यो मानीने कमल उद्धरवा गयो तेज विविये
ए बीजो पुरुष पण पोताने माने ॥९॥ (अहमसिपुरिसेके०) हु पुरुष खेयन्ने कुसले पनिए
वियन्ते मेहावी अवाले मग्गठे मग्गविक मग्गस्सगतिपरक्कमस्सु इत्यादिक पोतामा मा
ह्या पणो मानतो (अहमेयंके०) हुं ए (पञ्चमवरपोमरीयंउन्निक्किस्सामितिके०) प्रधान पु
मरीक कमलने उद्धरीश (कट्ठुके०) एमकरी (इतिवच्चा के०) एवु कह्हीने (सेपुरिसे

रूवा सद्भावतिचण इत्यादिक उपमाये जाणवा (तीसेणपुस्करिणीएबहुमझवेसजाएके०)
 ते पुष्करणीना बहु मध्यदेश जागने विपे (एगंमह के०) एक महोदु (पठमवरपोमरि
 एबुइए के०) प्रधान पौमरीक कमल बोदयोने अणुपुबुछिए जावपडिरूवे सुधी अर्थ
 पूर्वे लखाइ गयुंते ॥५॥ (अहपुरिसेके०) अथ हवे एक पुरुष (पुरिधिमाउदिसाउके०)
 पूर्वदिशा थकी (आगम्मके०) आवीने (तके०) ते (पुस्करिणीके०) पुष्करणी (तीसे
 पुस्करिणीएके०) तेपुष्करणीना (तीरेविच्चाके०) तीरने विपे उजो रहीने (तमहएगंपठमवर
 पोमरीयके०) ते महोदु एक पौमरीक कमल पूर्वोक्त गुण सहित तेने (पासंतिके०) देखे ते क
 मलकेवो तोके अणुपुबुछियं उस्सिय जावपडिरूव इत्यादिकना अर्थ पूर्वे लखाइ गयाउं
 एवी शोजा सहित ते पौमरीक कमलने देखीने (तत्तेण के०) तेवारें (सेपुरिसे के०)
 ते पुरुष (एववयासि के०) एम बोळ्यो गु बोळ्यो ते कहेउं (अहमसीपुरिसे के०)
 हुं पुरुषहुं परतु केवोउ तोके (खेयत्रे के०) परपीडानो जाण तथा अवसरनो जाण
 हु (कुसलेपमिते के०) दाह्यो पमितहुं (वियत्ते के०) विवेक युक्त (मेहावी के०)
 परिणत बुद्धिवालो हुं (अबाले के०) बाल पणा रहित (मगगडे के०) मार्गस्थ ए
 टले मार्गने विपे स्थित रह्यो (मगगविक के०) रुडा मार्गनो जाण (मगगस्तगति
 के०) मार्गनी गतिना (पराक्रमसू के०) पराक्रम तेनो जाणहु (अहमेयंके०) तेज
 णी हु ए (पठमवरपोमरीयके०) प्रधान पौमरीक कमलने ए पुष्करणी थकी (उन्नि
 र्किस्सामिति के०) उदरीश (कट्टु के०) एम करीने (इतिवच्चा के०) ए पूर्वो
 क्त वचन बोलतो जेटले (सेपुरिसे के०) ते पुरुष (अनिक्कमेति के०) पुष्करणी
 मांहे प्रवेश करेउं (तंपुस्करिणीके०) ते पुष्करिणी मांहे (जावजावचणअनिक्कमेइके०)
 जेम जेम जायउं अतिक्रमेउं (तावतावचणके०) तेम तेम ते पुरुष पुष्करणी मांहे (महते
 उदए के०) महोटा अगाध पाणीने विपे (महंतेसेए के०) घणा कादवने विपे (प
 ह्णीपोतीर के०) एक काठो सूकी बीजे काठे (अपत्तेके०) अण पद्दोतों एटले न पद्दो
 तो अने (पठमवरपोमरीयके०) पौमरीक कमले पण पद्दोतो नही तेने उदरी पण शक्यो
 नही (णोहच्चाए के०) कांठे रह्यो नही (णोपाराएके०) पार पण पान्यो नही कमलपण
 लइ नशक्यो (अंतरापोस्करिणीए के०) विचाले पुष्करणी मांहेज (सेयसि के०) का
 दवने विपे (निसल्ले के०) खुची रह्यो एटले वेहु तीर थकी त्रष्ट थयो अने कम
 लने पण उदरी न शक्यो अने पोते पण कादवमा खुची रह्यो नीकली शक्यो नही
 - (पठमेपुरिसजाए के०) एटले प्रथम पुरुष जात जाणवो ॥ ६ ॥

पश्यति । किञ्चूत । तीरात्परिच्रष्टमनवासपद्मवरपौडरीकमुजयत्रष्टमतराजवावसीदंत च
 दृष्ट्वा तमेवमवस्थं पुरुष ततोसौ द्वितीयं पुरुषस्तं प्राक्तनं पुरुषमेव वदेत् ॥ अहोऽस्ति
 खेदे । सर्वत्र एमिति वाक्यालकारे । दृष्टव्योयोयं कर्दमे निमग्नं पुरुषं सोखेदङ्गोऽकुशजोऽ
 पंडितोऽथक्तोमेधावी बालोनमार्गस्थोनोमार्गङ्गोनोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः । अकुशलत्वा
 दिके कारणमाह । यद्यस्मादेवंपुरुषएतत्कृतवान् । यद्यहं खेदङ्गं कुशलइत्यादि जणित्वा
 पद्मवरपौडरीकमुत्क्षेप्यामीत्येव प्रतिज्ञातवान् । नचैतत्पद्मवरपौडरीकमेवमनेन प्रकारेण
 यथाऽनेनोत्क्षेपुमारब्धं नैवमुत्क्षेप्यं यथायं पुरुषोमन्यतइति ॥४॥ ततोहमेवा स्योत्क्षेप
 णो कुशलइति दर्शयितुमाह । (अहमंसीत्यादि) जावदोच्चेपुरिसाजाएत्ति । सुगम ॥ ५ ॥
 तृतीयं पुरुषमधिकृत्याह । (अहावरेतच्चेइत्यादि) सुगम यावच्चतुर्थं पुरुषं जातइति ॥ ६ ॥

अहं निखू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव परक्रमसू अन्नतराउं दिसाउं वा
 अणुदिसाउं वा आगम्म तं पुक्करिणि तीसे पुक्करिणीए तीरे णिच्चा पा
 सति तं एगं महत् पणमवरपोमरीयं जावपडिरूव ते तच्च चत्तारि पुरि
 सजाए पासंति पहीणे तीरं अपत्ते जाव पणमवर पोमरीयं णोहन्नाए
 णोपाराए अंतरापुक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तएणं से निखू त एव
 वयासी अहो णं इमे पुरिसा अखेयन्ना जाव णो मग्गस्स गति
 परक्रमसू जन्न एते पुरिसा एव मन्ने अम्हे तं पणमवरपोमरीयं
 उन्निक्किस्सामो णो खलु एय पणमवरपोमरीय एय उन्निखेतव जहा
 ण एते पुरिसा मन्ने अहमंसि निखू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव मग्ग
 स्स गतिपरक्रमसू अहमेयं पणमवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामिति कहु
 इतिवच्चा से निखू णो अनिक्कमे त पुक्करिणि तीसे पुक्करिणीए
 तीरे णिच्चा सहं कुळा उणयाहि खलु नो पणमवरपोमरीया उणया
 हि अहसे उणति ते पणमवरपोमरीए ॥ १० ॥ किट्टिए नाए सम
 णाउसो अठे पुण से जाणितवे जवति जतेति समणं जगवं महावीर
 बह्वे निग्गयाय निग्गंथीउय वदति नमसति वंदेता नमसित्ता
 एवं वयासि किट्टिए नाए समणाउसो अठं पुण से ण जाणामो स
 मणाउसोति समणे जगव महावीरं तेय बह्वे निग्गयेय निग्गंथीउय आ

टीका—प्रथमश्रुतस्कथानंतरं द्वितीय. समारभ्यते । अस्थ चायमनिसंबंध । इहान
 तरश्रुतस्कंधे योर्य समासतोऽनिहितोऽसावेवानेन श्रुतस्कंधेन सोपपत्तिकोव्यासेनाजि
 धीयते । तएव विधय. सुसंगृहीतानवति येषा समासव्यासाभ्यामनिधानमिति । यदि
 वा पूर्वश्रुतस्कंधोक्तएवार्थोऽनेन दृष्टान्तद्वारेण सुखावगमार्थ प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधे
 नायातस्यास्य श्रुतस्कंधस्य संबंधीनि सप्त महाध्ययनानि प्रतिपाद्यते । महाति च ता
 न्यध्ययनानि च पूर्वश्रुतस्कंधाध्ययनेभ्योमहत्वादेतेपामिति । तत्र महद्ब्रह्माध्ययनशब्दयो
 निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । णामववणा दविण खेत्ते काले तद्देव जावेय ॥ एसो खलु म
 ह तमि निक्षेवो ठव्विहो होति ॥ १ ॥ (णामववणेत्यादि) नामस्थापनाइव्यक्षेत्रका
 लजावात्मकोमहति पद्धिधोनिक्षेपोनवति । तत्र नामस्थापने सुज्ञाते इव्यमहद्भागमतो
 नोऽगमतश्च । आगमतोज्ञाता तत्र चानुपयुक्त । नोऽगमतस्तु कशरीरजव्यशरीरव्य
 तिरिक्तं सचित्तमिश्रजेदाब्धि । तत्रापि सचित्तइव्यमहत्तत्रौदारिक शरीर तत्रौदारिकं योज
 नसहस्रपरिमाण मत्स्यशरीर वैक्रियं तु योजनशतसहस्रपरिमाण । तैजसकार्पणो तु लोका
 काशप्रमाणे । तदेतवौदारिकवैक्रियतैजसकार्मणरूप चतुर्विध इव्य सचित्तमहदचित्तमहत्
 समस्तलोकव्याप्यचित्तमहास्कंध । मिश्रं तु तदेव मत्स्यादिशरीर क्षेत्रमहत् लोकाकाश
 कालमहत्सर्वाज्ञानावमहदौदयिकादिजावरूपतया पोढा । तत्रौदयिकोनाव सर्वसत्ता
 रिपु विद्यतइति कृत्वा ब्रह्माश्रयत्वान्महान् नवति । कालतोप्यसौ त्रिविध । तद्यथा ।
 अनाद्यपर्यवसितोऽनव्यानामनाविसर्पवसितोऽनव्याना साविसर्पवसितोऽनारकादीनामि
 ति । ह्यायिकस्तु केवलज्ञानदर्शनात्मक साद्यपर्यवसितत्वात्कालतोमहान् ह्यायोपशमि
 कोप्याश्रयबहुत्वादनाद्यपर्यवसितत्वाच्च महानिति । औपशमिकोपि दर्शनचारित्रिमोहनी
 यानुदयतया शुनजावत्वेन च महान् नवति । पारिणामिकस्तु समस्तजीवाजीवाश्रयम
 हत्वान्महानिति । सान्निपातिकोप्याश्रयबहुत्वादेव महानिति उक्त । महदध्ययनस्यापि
 नामादिक पोढानिक्षेप दर्शयितु निर्युक्तिरुदाह । “ णामववणा दविण खेत्ते काले तद्देव
 जावेय ॥ एसो खलु अक्षयणे निक्षेपो ठव्विहो होति ” ॥ १ ॥ (नामववणेत्यादि)
 अध्ययनस्य नामादिक पोढा निक्षेप । सवान्यत्र न्यक्षेप प्रतिपादितइति नेह प्रतन्य
 ते । अत्रच श्रुतस्कंधे सप्त महाध्ययनानि तेपासाद्यमध्ययन पौमरीकारव्य तस्य चोपक्र
 मादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि प्ररूपणीयानि । तथोपक्रमश्चानुपूर्वी, नाम, प्रमाण, वक्त
 व्यता, र्थाधिकार, समवतार, जेदात्पोढा । तत्र पूर्वानुपूर्व्या प्रथममिद पश्चानुपूर्व्या स
 प्तमगङ्गताया श्रेण्याअन्योन्यान्यासोने विरूपोने सति पंचाशच्चतान्यष्टात्रिंशदधिकानि न
 वति नाग्नितु पट् । तत्रापि ह्यायोपशमिके जावे सर्वस्यापि च श्रुतस्य ह्यायोपशमिकत्वा
 त्प्रमाणचिताया जीवगुणप्रमाणे वक्तव्यताया सामान्येन सर्वेष्वध्ययनेषु स्वसमयवक्तव्य

रिणि के०) ते पुष्करणी माहे पेगे नहीं (तीसपुष्करिणीएतीरेछिन्ना के०) ते पु
ष्करणीने काते रहिनेज (सदकुळा के०) शब्द करेढे (उष्ण्याद्विखलुनोपउमव
पोमरीयाउष्ण्यादि के०) अहोपुमरीक कमल ए पुष्करणी माहेथी उपडीने बाहेर आव
बाहेर आव एम वे वार कह्यो (अहसेउष्णतितेपउमवरपोमरीएके०) हवे ते पुमरीक कम
ल त्याथी उपड्यो ॥१०॥ (किट्टिए के०) हवे ए दृष्टांत देखाडीने (नाएसमणाउसोके०)
श्रीमहावीर देव शिष्य आगले अतर नाव मेलवेढे के अहो आयुष्यमत श्रमण महात्मा
उ तमने ए दृष्टांत कह्यो तेना (अछे के०) अर्थने (पुण के०) वली (से के०) ते
(जाणितवे नवति के०) जाणोठो एम कहे थके तेवारे (जंतेति के०) हे जगवान्
एवो शब्द कहीने (समणजगवमहावीर के०) तपस्वी जगवत श्रीमहावीरदेवने (वह
वेनिग्गयाय के०) घणानियंथ (निग्गथीउयवदंति के०) घणी साधवी ते श्रीमहावीर
देवने वांढे (नमंसति के०) नमस्कार करे (वदेत्ता के०) वदना करीने (नमंसिन्ना
के०) नमस्कार करीने (एववयासि के०) एम बोल्या (किट्टिएनाएसमणाउसो के०)
के हे जगवत श्रमणआयुष्यमत तमे जे दृष्टांत कह्यो तेना (अछ के०) अर्थने (पुण
के०) वली (से के०) ते (एजाणामो के०) अमे नथी जाणता तेवारे श्रीमहावीर
देव (समणाउसोत्ति के०) हे श्रमणो आयुष्यमत साधुउ एवो शब्द कहीने (समणेज
गवमहावीरे के०) श्रमण जगवत श्रीमहावीर देव (तेयवहवेनिग्गंथेय के०) ते घणा
नियंथ (निग्गथीउय के०) घणी साधवीने (आमत्तेता के०) आमत्रण करीने (एवव
यासी के०) एम कहेढे (हजोसमणाउसोतेके०) अहो साधुउ तमे पुढ्यो ते (आइ
रुक्कामि के०) हुं तमने कहुवु (विजावेमि के०) प्रगटार्य कहुवुं (किट्टेमि के०) तेना प
र्याय कहुवु (पवेदेमिके०) हेतु दृष्टांते करी तमारे चित्तने सुगम थाय तेम कहुवुं (सअछं
के०) अर्थे सहित (सहेउके०) हेतुये सहित (सनिमित्तंके०) कारण सहित (उळ्ळोउळ्ळो
के०) वली वली (उवदंसेमिके०) देखाडीश (सेवेमिके०) एहु कहुवुते तमे साजजो ॥११॥

॥ दीपिका—अथ पचम पुरुषमाश्रित्याह । अथ निक्षुर्निर्दोषाहारजोली रूक्षोरागवे
परहितस्तीरार्थी ससाराध्वितीराजिलापी । खेदज्ञश्रुत्यादिविशेषणानि पूर्व व्याख्यातानि ।
यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञा सचान्यतरस्यादिशोवा आगत्य ता पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे
स्थित्वा तन्महदेकं पञ्चवरपौडरीक पश्यति ताश्चतुर पुरुषान्पश्यति पकनीरमग्रान् । दृ
ष्ट्वा च सनिक्षुरेव ववेत् अहो इमे चत्वारोपि पुरुषाअक्षेत्रज्ञाअकुशलान मार्गस्य गतिप
राक्रमज्ञा । यस्मिन्ने पुरुषाएव ज्ञातवतोयथा वय पुडरीकमुन्निक्षेप्यामउत्खनियाम् ।
नच तत्पुडरीकमेवमुत्क्षेप्य यथैते मन्यते । किंतु अहमस्मि निक्षुरूक्षोयावन्मार्गस्य ग

त्वाङ्ग्येपीद्वयाकादयः परिगृह्यते । एतदेव दर्शयति । ये चान्ये महर्धिमंतोमहेन्य को
टीश्वरास्ते सर्वेपि पौडरीकानवति । तु शब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् । येचान्ये विद्याक
लापोपेतास्ते पौडरीकाइति । साप्रत देवगतो प्रधानस्य पौडरीकत्व प्रतिपादयन्नाह । नव
एवस्याणमतर, जोतिसवेमाणियाणि देवाण ॥ जे तेसि पवरा खलु, ते होति पुडरीयाड
॥ ९ ॥ नवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकाना चतुर्णा देवनिकायानां मध्ये ये प्रवरा
प्रधानाइडेइसामानिकादयस्ते प्रधानाइति कृत्वा पौडरीकानिधानानवति । साप्रतमचित्त
इव्याणा यत्प्रधान तत्पौडरीकत्वप्रतिपादनायाह । “ कसाण दूसाण, मणिमोत्तियसि
लप्पवालमादीण ॥ जे तेसि पवरा खलु ते होति पौडरीयाड ॥ १० ॥ कास्याना म
ध्ये जयघटादीनि दूष्याणा चीनांछुकादीनि मणीनामिड्डीलवैदूर्यपद्मरागादीनि रत्नानि
मौक्तिकाना यान्यनेकवर्णसंस्थानप्रमाणाधिकानि । तथा शिलाना मध्ये पाहुकबजा
दय शिलास्तीर्थरुक्मन्मानिपेकसिंहासनाधारचूतास्तथा प्रवालाना यानि वर्णादिगुणोपे
तान्यादिग्रहणाङ्गात्यचामीकर तद्विकाराश्चानरणविशेषा परिगृह्यते । तदेवमनतरोक्ता
नि कास्यादीनि प्रवराणि तानि चित्तपौडरीकाण्यनिधीयतइति । मिश्रइव्यपौडरीक तु ती
र्थरुक्मन्वर्त्यादयएव प्रधानकटककेयूराद्यलंकारालकृताइति । इव्यपौडरीकानतर क्षेत्र
पौडरीकानिधित्तयाह । “ जाइ खेत्ताइ खलु, सुहाणुजावाइ होति लोगमि ॥ देवकु
रुमादियाइ, ताइ खेत्ताइ पवराइ ” ॥ ११ ॥ (जाइमित्यादि) यानि कानिचिद्विह देव
कुर्वादीनि छुजानुजावानि क्षेत्राणि तानि प्रवरणानि पौडरीकानिमानानि नवति । तां
प्रतं कालपौडरीकप्रतिपादनायाह । “ जीवा नवछितीए, कायठितीए य होति जे पवरा ॥
ते होति पौडरीया, अवसेसा कडरीयाड ॥ १२ ॥ (जीवाइत्यादि) जीवा प्राणिनोच
वस्थित्या च ये प्रवरा प्रधानास्ते पौडरीकानवति उपोपास्त्वप्रधाना कमरीकाइति । तत्र
नवनस्थित्या देवाअनुत्तरोपपातिका प्रधानानवति । तेषा यावज्जव छुजानुजावत्वात्का
यस्थित्या तु मनुष्या छुजकर्मसमाचारा सप्ताष्टनवप्रमाणानि मनुष्येषु पूर्वकोटयायुष्के
पनुपरिवर्त्यनतग्नवे त्रिपल्योपमायुष्केपूत्पादमनुजय ततोदेवपूत्पद्यतइति कृत्वा तत्तस्ते
कायस्थित्या पौडरीकानवत्यवशिष्टास्तु कडरीकाइति । कालपौडरीकानतर गणनासंस्था
नपौडरीकद्वयप्रतिपादनायाह । “ गणणाए रळू खलु सवाण चेव होति चउरस । ए
याइ पौडरीगाइ होति सेसाइ इवराइ ” ॥ १३ ॥ (गणणाइत्यादि) गणनया सख्य
या पौडरीक चित्यमान दशप्रकारस्य गणितस्य मध्ये रळुगणित प्रधानत्वात्पौडरीक ।
दशप्रकार तु गणितमिद । परिकम्भुरङ्गरासी, ववहारे तह कलासवसे य ॥ पुग्गलजाव
तावे, घणे य घणवग्ग वग्गेय । एपा संस्थानाना मध्ये समचतुरस्र संस्थान प्रवर
त्वात्पौडरीकमित्येवमेते दे अपि पौडरीके उपोपाणि तु परिकर्मादीनि गणितानि न्यग्रो

व्यापारा । सकर्दम । यथा पंकेमग्रमात्मानमुद्भुतं दुःशक्यं । एवविषयेष्वपीति विषय
पंकयो साम्य । जनं सामान्यलोकं जानपदा आर्यदेशजातास्तानाश्रित्य तानिबहूनि पु
डरीकाणि उक्तानि राजान चक्रवर्त्यादिकमाश्रित्य पद्मवरपुडरीकमुक्त । अन्यतीर्थिकानाश्रि
त्य ते चत्वार पुरुषावक्ता । तेषा राजपुडरीकोद्भरणे सामर्थ्यानावाद्धर्मं चाऽऽत्मन्याश्रित्य
सजिह्वरुक्त । तस्यैव राजपुडरीकोद्भरणेसमर्थत्वात् धर्मतीर्थं च खत्वाश्रित्य मया तत्ती
रमुक्तं धर्मदेशनां चाश्रित्य मया सजिह्वो सबधी शब्दवक्तुः । निर्वाण मोक्षचाश्रित्य पु
डरीकस्योत्पातवक्तुः । एवमेतद्भोकादिकं च खत्वात्मन्याश्रित्य मया श्रमणायुष्मन् से ए
तत्पुष्करिण्यादिकं दृष्टान्तत्वेन किञ्चित्साधर्म्यादेवमुक्तं ॥ १२ ॥

॥ टीका—तदधुना जगवान् पूर्वोक्तस्य दृष्टान्तस्य यथास्व दार्ष्टान्तिके दर्शयितुमाह ॥
(लोमंचेत्यादि) लोकमिति मनुष्यक्षेत्र । चशब्दवृत्तरापेक्षया समुच्चयार्थः । खलुरिति
वाक्यालंकारः । मयेत्यात्मनिर्देशः । योयं लोकोमनुष्याधारस्तमात्मन्याहृत्य व्यवस्थाप्य
अपाहृत्य वा आयुष्मन् श्रमण आत्मनावा मयाऽऽहृत्य न परोपदेशतः सा पुष्करिणी प
द्याधारजुतोक्ता । तथा कर्म चाष्टप्रकारं यद्वलेन पुरुषपौडरीकाणि जवति । तदेवजुतं क
र्म मयात्मन्याहृत्य आत्मनावा आहृत्यअपाहृत्य वा । एतदुक्तं जवति । हे श्रमण आयु
ष्मन् सर्वावस्थाना निमित्तजुतं कर्माश्रित्य तदुदकं दृष्टान्तत्वेनोपन्यस्तं कर्मचात्र दार्ष्टा
निकं जविष्यति । तत्रेष्टामदनकामा शब्दादयोविषयास्ते एव मुख्यतस्तत्तज्जोगा । यदि
वा कामाश्छात्ररूपामदनकामास्तु जोगास्तान् मयात्मन्याहृत्य सेयं कर्दमोऽनिहितस्तथा
पके निमग्नोऽखेनात्मानमुद्भृत्येव विषयेष्यासक्तोनात्मानमुद्भुतंमलमित्येतत्कर्दमविष
ययो साम्यमिति । यथा जनं सामान्येन लोकं तथा जनपदे जवाजानपदाविशिष्टार्थदे
शोत्पन्नागृह्यते । ते चार्द्धशतजिनपदोद्भवाऽस्ति ताश्च समाश्रित्य मया दार्ष्टान्तिकत्वे
नागीकृत्य तानि तानि बहूनि पद्मवरपौडरीकाणि दृष्टान्तत्वेनानिहितानि । तथा राजा
नमात्मन्याहृत्य तदेकं पद्मवरपौडरीकं दृष्टान्तत्वेनानि हितं तथा अन्यतीर्थिकान् समाश्रित्य
ते चत्वार पुरुषजाताश्चनिहितास्तेषां राजपौडरीकोद्भरणे सामर्थ्यवैकल्यात् । तथा
धर्मं च खत्वात्मन्याहृत्य श्रमणायुष्मन् सजिह्वं रूक्षवृत्तिरहितस्तस्यैव चक्रवर्त्यादिराज
पद्मवरपौडरीकोद्भरणसामर्थ्यासंज्ञावाद्धर्मं तीर्थं च खत्वाश्रित्य मया तत्तीरमुक्तं । तथा
सद्धर्मं देशना चाश्रित्य मया सजिह्वसबधी शब्दोऽनिहितस्तथा निर्वाण मोक्षपदशेष
कर्मक्षयरूपमीषत् प्राग्जाराख्यं जूनागोपर्यवस्थितक्षेत्रखमं चात्मन्याहृत्य सपद्मवरपौ
डरीकस्योत्पातोऽनिहितऽस्ति । सांप्रतं समस्तोपसंहारार्थमाह । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण एत
द्भोकादिकं च खत्वात्मन्याहृत्याश्रित्य मया श्रमणायुष्मन् से एतत्पुष्करिण्यादिकं दृष्टान्तत्वे
न किञ्चित्साधर्म्यादेवमेतदुक्तमिति ॥ १२ ॥

तथा सीयतेऽवव्यंते यस्मिन्नसौ सेय कर्देम सयस्या सा बहुसेया प्रचुरकर्दमा च ब
हुश्वेतपद्मसन्नावात् स्वहोदकसज्जवाच्च बहुश्वेता वा तथा बहुपुष्कला बहुसंपूर्णा प्रचु
रोदकनृतेत्यर्थे । तथा लब्ध प्राप्त पुष्करिणीशब्दान्वर्धतयार्थोयया सा लब्धायाऽथवाऽऽ
स्थानमास्था प्रतिष्ठा सा लब्धा यया सा लब्धास्था तथा पौडरीकाणि श्वेतशतपत्राणि
विद्यंते यस्यां सा पौडरीकिणी । प्रचुरार्थेन मत्वर्थोयोत्पन्नेर्बहुपद्मेत्यर्थः । तथा प्रसाद प्र
सन्नता निर्मलजलता सा विद्यते यस्या सा प्रसादिका प्रासादावा देवकुलसन्निवेशा
स्ते विद्यते यस्या समतत प्रासादिका दर्शनीया शोचना सत्सन्निवेशतोऽष्टव्या दर्शन
योग्या तथाऽजिमुख्ये च सदावस्थितानि रूपाणि राजहंसचक्रवाकसारसादीनि गजमहि
पमृगयूथादीनि वा जलातर्गतानि वा करिमकरादीनि वा यस्या साऽजिरूपेति तथा प्र
तिरूपाणि प्रतिविम्बानि विद्यंते यस्या सा प्रतिरूपा । एतदुक्तं नवति । स्रष्टृत्वान्तस्या सर्व
प्रतिविम्बानि समुपलभ्यन्ते तदतिशयरूपतया वा लोकेन तत्प्रतिविम्बानि क्रियते सा प्र
तिरूपेति । यद्विवा (प्रासादीयादरिणीयाञ्जिरूपापडिरूपति) पर्यायास्त्येते चत्वारो
प्यतिशयरमणीयत्वख्यापनार्थमुपात्ता ॥ ३ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्या । एमिति वाक्यालं
कारे । तत्र तत्रेत्यनेन वीप्तापदेन पौडरीकैर्व्यापकत्वमाह । देशेदेशे इत्यनेन त्वेकैकप्रदे
शे प्राचुर्यमाह । तस्मिन्तस्मिन्नित्यनेन तु नास्त्येवासौ पुष्करिण्या प्रवेशोयत्र तानि न
सतीति । यद्विवा देशेदेशे इत्येतत्प्रत्येकमजिसबध्यते । तत्रतत्रेति । कोथेदेशेदेशे तस्मिन्त
स्मिन्निति चार्थोदेशैकदेशइति । यद्विवा अत्यादरख्यापनार्थकार्यान्त्येवैतानि त्रीण्यपि पदा
नि । तेषु च पुष्करिण्या सर्वप्रदेशेषु बहूनि प्रचुराणि पद्मान्येव वराणि श्रेष्ठानि पौडरी
काणि पद्मवरपौडरीकाणि । पद्मग्रहण उत्रव्याघ्रव्यवहेदार्थः । पौडरीकग्रहण श्वेतशतपत्र
प्रतिपत्त्यर्थः । वरग्रहणमप्रधाननिवृत्त्यर्थः । तदेवजूतानि बहूनि पद्मवरपौडरीकाणि (बुद्ध्य
न्ति) उक्तानि प्रतिपादितानि विद्यतइत्यर्थः । आनुपूर्व्येण विशिष्टमनया स्थितानि त
थोद्भूतानि पंकजले अतिलज्ज्योपरि व्यवस्थितानि तथा रुचिर्दीप्तिस्ता ज्ञात्याददति रुचि
ज्ञानि सद्दीप्तिमिति तथा शोचनवर्णगंधरसस्पर्शवति तथा प्रासादीयानि अजिरूपाणि प्र
तिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्या सर्वत पद्मावृताया । एमिति वाक्यालंकारे । ब
हुदेशमध्यनागे निरुपचरितमध्यदेशे एक महत्पद्मवरपौडरीकमुक्तमानुपूर्व्येण व्यवस्थित
मुद्धित रुचिलवर्णगंधरसस्पर्शवत् तथा प्रासादीयं दर्शनीयं अजिरूपतर प्रतिरूपतरमि
ति ॥ ४ ॥ सांप्रतमेदेवानतरोक्त सूत्रद्वयं सत्तावत्तिचणतीत्यनेन विशिष्टमपर सूत्रद्वय
इष्टव्यं । अस्यायमर्थः (सत्तावत्तिचि) सर्वस्याअपि तस्या पुष्करिण्या सर्वप्रदेशेषु यथो
क्तविशेषणविशिष्टानि बहूनि पद्मानि तथा सर्वस्याश्च तस्याबहुमध्यदेशनागे यथोक्तवि
शेषणविशिष्टं महदेकपौडरीक विद्यतइति । उच्यतेत्रापि च समुच्चये । एमिति वाक्यालंका

तेना पुत्र (सेणावऽसेणावऽपुत्राकं०) सेनाधिपतिना पुत्र इत्यादिक सत्तावर्णनं यकी जा
 एवो. ॥१३॥ (तेसिंचण के०) तेमांहे (एगतीएके०) कोइ एक पुरुष (सङ्गानवऽके०) धर्म
 करवाने श्रद्धावत धर्माधी होय तेने एवो (कामंतं के०) धर्माधी जाणीने (समणावा
 माहणावाके०) श्रमण ब्राह्मण मली (संके०) सम्यक् प्रकारे पोतानो धर्मप्रतिबोधवानि
 मित (पहारिसुगमणाए के०) तेना समीपे आलोचवो चितवे ते केवो (तच्चअन्नतरेणध
 म्मेणपन्नतारोवयं के०) त्या अमे अमारा धर्मना प्ररूपणहार आपणो धर्म प्ररूपणं एवो
 आलोची राजाने समुख आवी बोल्या (इम्मेणध्मेणपन्नवऽस्सामो के०) ए आगल कहे
 ठे ते धर्म प्ररूपणं तेज कहेठे (सेएवमायाणह के०) अमे धर्म कहीछु ते एम जाणो
 (नयंतारो के०) अहो नय यकी राखनार (जेहामए के०) जेम ए प्रकारे अमारो
 (एसधम्मेसुयस्काएसुपन्नतेनवऽ के०) ए धर्म स्वाख्यात स्वप्रज्ञसठे ॥१४॥

॥ दीपिका-एवसामान्येन दृष्टातयोजनामुक्त्वा विशेषेण तामाह । (इहेति) इहा
 स्मिन् लोके । खलुर्वाक्यालंकारे । प्राच्या प्रतीच्या दक्षिणायासुदीच्यामन्यतरस्यां
 वा दिशि सति विद्यते एके केचन मनुष्यान्वति । आनुपूर्व्येणैवं लोकमाश्रित्योत्प
 न्ना । तद्यथा । आर्याआर्यदेशोत्पन्नास्तदन्येऽनार्याएके उच्चैर्गोत्रानिचिर्गोत्राएके कायो
 महाकाय प्राद्युत्व तद्विद्यते तेषां ते कायवतोऽहस्ववतोवामनकुब्जादयः सुव
 र्णा शोजनकातयोऽर्ध्वर्णा रुक्मरुक्मादिवर्णाएके सुरूपाएके दुष्टरूपास्तेषामध्ये म
 हान् कश्चिदेकोराजा जवति । किञ्चूत । महाहिमवन्मलयमदरमहेऽणागमिव ता
 र सामर्थ्ये धन वा यस्य सतथा । इत्येव राजवर्णकोयावदुपशतडिबडमर राज्यं प्र
 साधयन् तिष्ठति । तत्र डिबं परानीकनयं डमर स्वराष्ट्रहोत्र । तस्य च राह् पर्वत स
 जा जवति । तद्यथा । उद्यातत्कुमाराश्च उग्रपुत्रा । एव नोगपुत्रादयोपि ज्ञेया । (ले
 ष्टि) लिप्सुकोवणित्यर्थः । प्रशास्तारोबुधुपजीविनोमज्ज्यादयः सेनापतयश्च एके
 ॥ १३ ॥ तेषां मन्ये कश्चिदेवैक श्रद्धावान् धर्मेलिप्सुर्जवति । काम निश्चितं तं श्रद्धाव
 तं श्रमणावा तदतिकगमनाय प्रधारितवतस्तत्प्रतिबोधाय तत्समीपे गमनं चितितवत ।
 तत्रान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रसिद्धेन प्रज्ञापयितारोवयमिति विचित्य तं राजानं स्वकीये
 न धर्मेण प्रज्ञापयिष्यामएव सप्रधार्य राजातिकं गत्वा एवमूचु । यथाह वदामि एव न
 वतोयूर्यं जानीत यथा येन प्रकारेण मयैपधर्मं स्वाख्यातं सुप्रज्ञाज्ञो जवतीत्येवं तीर्थिकः
 स्वमतानुरागी राजादे स्वानिप्रायेणोपदेशं ददाति । तत्रायं पुरुषस्तज्जीवतश्चरीरवादीरा
 जानमुद्दिश्यैव धर्मदेशना चक्रे ॥ १४ ॥

॥ टीका-तदेव सामान्येन दृष्टातदार्थितिकयोर्योजना कृत्वाऽधुना विशेषणप्रधानञ्जत

एस पुरिसे मन्ने ॥ ४ ॥ अहमंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंनिए वियत्ते मेहावी अवाले मग्गत्ते मग्गविकु मग्गस्सगतिपरक्कमसू अहमेय पउमवरपोन्नीयं उन्निक्किस्सामित्ति कट्टु इति वच्चा से पुरिसे अन्निकमे तं पुक्करिणि जावजावंचणं अन्निकमेऽ तावतावचणं महत्ते उदए महत्ते सेए पहीणे तीरं अपत्ते पउमवरपोन्नीयं णोदच्चाए णोपाराए अ तरा पोक्करिणीए सेयसि णिसन्ने दोच्चे पुरिसजाते अहावरे तच्चे पुरिस जाते अह पुरिसे पत्तिमाउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणि तीसे पुक्करिणी ए तीरे द्विच्चा पासति त एगं महं पउमवरपोन्नीयं अणुपुबुद्धियं जाव प डिखुवं ते तच्च दोन्नि पुरिसजाते पासंति पहीणे तीर अपत्ते पउमवरपो न्नीय णोदच्चाए णोपाराए जाव सेयसि णिसन्ने तएणसे पुरिसे एवं वया सी अहो ए इमे पुरिसा अखेयन्ना अकुसला अपन्निया अवियत्ता अ मेहावी वाला णोमग्गत्ता णोमग्गविकु णोमग्गस्सगतिपरक्कमसू जन्न एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पउमवरपोन्नीय उन्निक्किस्सामो नोय खलु एय पउमवरपोन्नीयं एवं उन्निक्केतव जहाणं एए पुरिसा मन्ने अह मंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंनिए वियत्ते मेहावी अवाले मग्गत्ते मग्ग विकु मग्गस्सगतिपरक्कमसू अहमेय पउमवरपोन्नीय उन्निक्किस्सामित्ति कट्टु इतिवच्चा सेपुरिसे अन्निकमे त पुक्करिणि जाव जावचणं अन्निकमे तावतावचणं महत्ते उदए महत्ते सेए जावअतरा पोक्करिणीए सेयसि णि सन्ने तच्चे पुरिसजाए ॥ ५ ॥ अहावरे चउत्ते पुरिसजाए अह पुरिसे उत्तराउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणि तीसे पुक्करिणीए तीरे द्विच्चा पासंति त महं एग पउमवरपोन्नीय अणुपुबुद्धियं जावपडिखुवं ते तच्च तिन्नि पुरिस जाते पासति पहीणे तीर अपत्ते जाव सेयसि णिसन्ने तएण से पुरिसे ए वं वयासी अहो ए इमे पुरिसा अखेयन्ना जावणोमग्गस्सगतिपरिक्कम सू जन्न एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे त पउमवरपोन्नीय उन्निक्किस्सामि

स्वदर्शनानुरजितोन्यस्यापि राजादे स्वानिप्रायेणोपदेशं ददाति । तत्राय पुरुषजातस्त
ज्जीवतश्चरीरवादी राजानमुद्दिश्यैव धर्मदेशना चक्रे ॥ १४ ॥

तं जन्ना उडुपादतला अहेकेसग्गमत्तया तिरियंतेयपरियंते जीवे एस
आयापक्कवे कसिणे एसजीवे जीवति एसमय णोजीवइ सरीरे धरमाणे
धरइ विण्णमिय णोधरइ एयं त जीविय न्वति अदहणाए परेहि
निक्कइ अगणिक्कामिए सरीरे कवोतवन्नाणि अघीणि न्वति आसंढीपं
चमापुरिसा गाम पच्चागहंति एवं असंते असंविक्कमाणे जेसितं असं
ते असंविक्कमाणे तेमित सुयक्काय न्वति अन्नोन्नवति जीवो अन्नं सरी
र तम्हा तेएव नोविपडिवेदेति अयमाउसो आयादीहेतिवा हस्सेतिवा
परिमंन्नेतिवा वड्ढेतिवा तसेतिवा चउरंसेतिवा आयतेतिवा उलंसिए
तिवा अघसेतिवा किण्हेतिवा णीलेतिवा लोहियहालिहे सुक्खिलेतिवा
सुप्पिगंधेतिवा डुप्पिगंधेतिवा तित्तेतिवा कडुएतिवा कसाएतिवा अंवि
लेतिवा महुरेतिवा कक्कडेतिवा मउएतिवा गुरुएतिवा जडुएतिवा सि
एतिवा उसिणेतिवा निक्खेतिवा लुक्केतिवा एव असते असंविक्कमाणे जे
सित सुयक्कायं न्वति अन्नोजीवो अन्नसरीर तम्हा तेणो एव उवलप्रति १५

अर्थ-हवे त्या आदि पुरुषजात ते तज्जीव तश्चरीरवादी जीव ठे ते राजाने उद्देशी
पोताना धर्मनी देशना आपेठे (तज्हा के०) ते जेमळे तेम कहेळे (उडुपादतला के०)
पगना तज्जीवा थकी उपरं अने (अहेकेसग्गमत्तया के०) मस्तकना केशाग्र थकी नीचे त
था (तिरियंतेयपरियंते जीवके०) तिहों त्वचा जे चामडी ते पर्यंत जीव जाणवो एटला सी
म शरीर थकी निकलतो जीव जुगे देखातो नथी तेथीज लणायठे के तेज शरीर अने तेज
जीव एटले एशरीर तेहज जीवठे परंतु ए शरीर थकी आत्मा जुडोळे एम न जाणवु
(एसआयापक्कवेकसिणे के०) ए जे शरीरठे तेहिज आत्मानु संपूर्ण पर्याय अवस्था
विशेष जाणवो (एसजीवेजीवति के०) जेटलो काल ए काथा जीवे तेटलो काल ए
जीव पण जीवे (एसमयणोजीवइ के०) ए शरीर मरण पामे तेवारे जीव पण म
रण पामे पण णोजीवइ एटले जीवे न्हों (सरीरेधरमाणेधरइ के०) ए शरीर ज्यां
सुयी पाचनूतने धरे त्या सुधी आत्माने पण वरे (विण्णमिय णोवरइके०) ए शरीर विण्ण

के०) ते पुरुष (अजिक्कमेतंपुस्करिणिके०) ते पुष्करणीमां चाव्यो (जावजावचणंअ
जिक्कमेक्के०) जेम जेम ते कमल सामो आवीने माहे प्रवेश कखो (तावतावचण
के०) तेमतेम (महंतेउदएके०) उंतापाणी माहे (महतेसेएके०) महोटा कादवमा
हे खूतो (पहीणेतीरके०) वाव्यनातीर थकी पण त्रष्ट थयो (अपत्तेपउमवरपोमरीपं
के०) अने प्रधान पुमरीक कमलने पण अण पाम्यो (णोह्वाएके०) एक काठा थकी
त्रष्ट (णोपाराएके०) अने बीजा काठने पण नपाम्यो तथा कमल पण उदरी नशक्यो
(अंतरापोस्करिणीएके०) पुष्करणीने विचाले ज (सेयंसिके०) कादव माहे (णिसन्ने
के०) खूची रह्यो (दोच्चेपुरिसजातेके०) एटले बीजो पुरुष जात कह्यो ॥ अथ हवे
ए बीजो पुरुष कह्यानंतर त्रीजो पुरुष कहेवे ए त्रीजो पुरुष पश्चिमदिशा थकी आवी
पुष्करणीने कांठे उजो रहिने आगला पुरुषनी पेरे समस्त वचन बोली कमल उदरवा
ने अर्थे पुष्करणीमां प्रवेश कखुं पण ते कमलने उदरी नशक्यो पोते पुष्करणीने अ
तराले पाणी अने कादव माहे खूतो एटले त्रीजो पुरुष जात कह्यो ॥ ८ ॥ हवे
चोथो पुरुष उत्तर दिशा थकी आवीने पुष्करणीने तीरे उजो रहि आगला त्रण पु
रुषनी रीतेज वचन बोली तेमनी पेरेज कमल उदरवाने पुष्करणी माहे प्रवेश कखो
परतु तेपण कमल उदरी नशक्यो अने वाव्यने अतराले ते त्रण पुरुषोनीपेरे कादव
माहेज खूची रह्यो एटले चोथो पुरुष जात कह्यो ॥ ९ ॥

॥ दीपिका-अथापरोक्षितीय पुरुषजात पुरुषइति । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्ना
गादागत्य ता पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा पश्यति पथं तीरस्थश्च तं पूर्वस्थित पुरु
षमेकं पश्यति । तीराद्त्रष्टं पद्ममप्राप्त उजयत्रष्ट दृष्ट्वा सद्वितीय पुरुषस्तमेव वदेत्
अहोखेदे । एं वाक्यालंकारे । योयं कर्दमे निमग्न पुरुष सोखेदङ्गोऽकुशलोऽपडितोऽ
व्यक्तोमेधावी बालोन मार्गस्थोनोमार्गज्ञोनोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञ । यस्मादेवपुरुष कुश
लश्चपुक्त्वा पद्ममुत्क्षेप्यामीत्येव प्रतिज्ञा कृतवान् । नचैतत् पद्ममेवमुत्क्षेप्य यथायं पुरु
षोमन्यतइति जाव । शेष सुगम ॥ ७ ॥ तत (अहमसीत्यादि) अहमेवास्य पुडरी
कस्योत्क्षेपणे कुशलइतिजाव । शेषं सुगमं (अहावरेतञ्चेति) सुगम । ॥ ८ ॥ (अहा
वरेचउहेति) सुगमं ॥ ९ ॥

॥ टीका-अथ प्रथमपुरुषादेनतरमपरोक्षितीय पुरुषजात पुरुषइति । अथवेति वा
क्योपन्यासार्थे । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्नागादागत्य ता पुष्करिणीं तस्याश्च पुष्करि
ण्यास्तीरे स्थित्वा तत्रस्थश्च पश्यति । महदेक पद्मवरपौडरीकमानुपूर्व्येण व्यवस्थितं प्रा
सादीयं यावत्प्रतिरूपमत्र चास्मिन् प्रतीते तीरे व्यवस्थितस्तंच पूर्वव्यवस्थितमेक पुरुषं

आकतुल समान सुंहालो फरशठे (गुरुएतिवा के०) लोहवत् जारी फरशठे (लघुएति
 वा के०) अर्कतुलवत् हलयो फरशठे (सिंहेतिवा के०) शीतल फरशठे (उत्तिणेति
 वा के०) उष्ण फरशठे (निक्षेतिवा के०) चीकणो फरशठे (लुक्केतिवा के०) लुखो
 फरशठे एटला फरश मांथी आत्मानो कयो फरशठे (एवम्यसंतेयसंविज्जिमाणेजेसिं
 के०) ए कारण माटे जे आत्माने अठतो अविद्यमान कहे (तंमुयकार्यनवति के०)
 तेनो पद्ध जलो स्याख्यात जाणवो बली जे (अन्नोजीवो के०) अन्य जीव (अन्नंत
 रीर के०) अने शरीर पण अन्यठे एम कहेवे (तम्हाके०) तस्मात् (तेणो एवचवलप्र
 ति के०) ते एवातना अजाण पणाने लीधे नथी जाणता माटे ते नास्तिकठे ॥ १५ ॥

॥ दीपिका-तद्यथा । ऋध्वे पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकान्तिर्यक् च त्वक्पर्यंतो
 जीव । कोर्ये । यदेव शरीर स एव जीव । न शरीरादन्य कश्चिदात्मास्ति । अयं
 कायएवात्मनः पर्यंतोऽवस्थाविशेष रुक्म सपूर्ण शरीरोपलने जीवएवोपलब्धइत्य
 र्थः । एकायोयावज्जीवति तावज्जीवोपि जीवतीत्युच्यते । एकायोयदा मृतस्तदा
 जीवोपिमृतइति व्यपदिश्यते । यावच्चरीरमव्ययं धरति तिष्ठति तावज्जीवोपि विनष्टे शरी
 रे जीवोपि न धरति विनष्टइत्यर्थः । तदेव यावदेतच्चरीरमव्युत्तं तावदेव जीवस्य तज्जीवि
 तं नवति विनष्टे शरीरे तदूपोजीवोपि विनष्टइति कृत्वाऽऽदहनायातमतादहनार्थ इम
 गानादौ नीयतेऽसौतस्मिन् शरीरेऽग्निना ध्मापिते कपोतवर्णान्यस्त्रीनि केवलमुपलन्यते
 न कश्चित्परोजीवः । ते च तद्वाधवाजघन्यतोपि चत्वारः । आसंही मचक सपचमो
 येपांते आसदीपचमा पुरुषास्त कायमग्निना ध्मापयित्वा स्व ग्राम प्रत्यागच्छति । यदि पुन
 रात्मा कायाङ्निन्न स्यात्तदा निर्गैहन् दृश्येत नच दृश्यते तस्मात्तज्जीवस्तदेव शरीरमिति
 स्थितं । एवमुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽसन्नविद्यमानोयेपामयं पद्मोयत्काये तिष्ठन् गच्छश्च संवे
 द्यमानोऽननुच्यमानोजीवइति तेषां तत् स्वाख्यातं नवति । येषां पुनरन्योजीवोऽन्यच्चरीर
 मेवचूतोऽप्रमाणकएवागीकारस्तस्मान्ते भूढतया प्रवर्तमानाएव वक्ष्यमाण न विप्रतिवेदयंति
 जानति । यथा हे आयुष्मन् अयमात्मा शरीराङ्निन्न स्वीक्रियमाण किपरिमाण स्या
 दिति वाच्यः । किदीर्घ किंस्वइत्यादि सस्यानेषु किपरिमंडलइत्यादि वर्णेषु किरुमइ
 त्यादि गंधयो कि सुरनिगंइत्यादि । रसेषु कि तिक्तइत्यादि स्पर्शेषु किकर्कशइत्यादि ।
 तदेव सस्यानवर्णगधरसस्पर्शानामनावादसन्नविद्यमानोऽसवेद्यमानोपि येषां तत् स्वा
 ख्यातं नवति यथान्योजीवोऽन्यच्चरीरमिति पद्धस्तस्मात्पृथगविद्यमानत्वात् ते जीववादि
 नोनैवात्मानमुपलक्षते ॥ १५ ॥

॥टीका-तद्यथोर्ध्वमुपरि पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकान्तिर्यक् च त्वक्पर्यंतो जीव । एत

मंतेता एवं वयासी हं जोसमणाउसो ते आइस्कामि विज्ञावेमि किट्टेमि
पवेदेमि सच्च सद्धेउ सनिमित्तं जुज्जोचुक्को उवदसेमि सेवेमि ॥ ११ ॥

अर्थ-(अहके०) हवे चोथा पुरुष नंतर पाचमो पुरुष कहेते ते केवोठे तोके (जि
खू के०) जिह्ण शील पचन पाचनादिक सावधानुष्ठान रहित निर्दोष आहार जो
जी (छूहे के०) राग द्वेष रहित (तीरछी के०) ससार समुद्रना तीरनो अर्थी (खेयन्ने
के०) खेदइ एटले समस्त जीवोना खेदनो जाण (जावपरकमसू के०) यावत् मा
गैनी गतिना पराक्रमनु जाण अहीबीजो आगलनो वर्णन सर्व करवो एवो जाण पुरु
पते (अन्नतराउडिसाउवाअणुडिसाउवा के०) अन्य कोऽएक दिशा थकी अथवा वि
दिशा थकी (आगम के०) आवीने (तपुकरणि के०) ते पुण्करणी (तीसेपुकरि
णीएतीरेडिआ के०) ते पुण्करणीने काठे रहीने (तएगमहतपउमवरपोमरीयके०) ते
एक महोदु प्रयान पुमरीक कमलने (पासति के०) दीठो (जावपडिरूव के०) ते क
मल ज्यालगे प्रतिरूप सुयी पूर्वे वर्णन करेलुठे तेवो कमल दीठो (तेतच्चचारिपुरित्तजा
एपासंति के०) तेपो त्या चार पुरुषजात पूर्वोक्त चारदिशाना आवेला दीठो ते चारे पु
रुष (पहीणोतीर के०) वाव्यना तीर थकी त्रष्ट अने (अपत्तेजावपउमवरपोमरीयणी
हज्जाएणोपाराए के०) पुमरीक कमलने पण यावत् नथी पाम्या (अतरापुकरिणीएके०)
वाव्यने विचाले (सेयंसि के०) कादव माहे (णित्तने के०) खुताठे तेने देखीने (तएणंसे
निखू के०) तेवार पठी ते जिहु साधु (त के०) ते चार पुरुषोने (एववयासि के०) एम
बोव्यो (अहोणइमेपुरिसा के०) अहो ए पुरुष वापडा (अखेयन्ना के०) अखेदइ (जाव
णोमगगस्तगतिपरकमसू के०) यावत् मार्गनी गतिना पराक्रमना अजाण (जन्नएतेपु
रिसाके०) जेम ए पुरुष (एवमन्नेके०) एम जाणे जे (अम्हेतपउमवरपोमरीयंउसिखि
स्ताम्मो के०) अमे ए कमल उदरी सुं तेवा विधिये उदरवाने अर्थे गया परतु (णोख
लु के०) निश्चे थकी नहीज (एयपउमवरपोमरीयके०) ए पोमरीक कमलने (एयउत्तिरेकत
व के०) एम उदरी शके नही (जहाणएतेपुरिसामन्ने के०) जेम ए चार पुरुष जाणे
ठे ते विधिये कमल उदरी शकाय नही (अहमंसिजिखुछूहे के०) जेमाटे हु साधु
राग द्वेष रहित (तीरछी के०) ससारना तीरनो अर्थी (खेयन्नेके०) खेदइ (जावमग
स्तगतिपरकमसूके०) यावत् मार्गनी गतिना पराक्रमनु जाण (अहमेयपउमवरपो
मरीयउत्तिखिस्तामिति के०) हु ए पुमरीक कमल निश्चे थकी उदरीश (कट्टु के०) एम
करीने (इतिवज्जा के०) एवु वचन कहीने (सेनिखु के०) तेसाधु (णोअजिकमे त पुरक

સરીરં સે જહા ણામ એકેઽ પુરિસે મસાઁર્ચાઁ અગ્નિનિવટિતાણ ઉવદં
 સેઙ્ગા અયમાઁસો મંસે અય અઘી એવમેવ નઠ્ઠિ કેઽ પુરિસે ઉવદંસે
 તારો અયમાઁસો આયા ઇય સરીરં સે જહા ણામ એકેઽ પુરિસે કરય
 લાઁ આમલકં અગ્નિનિવટિતાણં ઉવદંસેઙ્ગા અયમાઁસો કરતલે
 અય આમલક એવમેવ ણઠ્ઠિ કેઽપુરિસે ઉવદંસેતારો અયમાઁસો
 આયા ઇયં સરીર સે જહા ણામ એકેઽ પુરિસે દહિઁ નવનીયં અગ્નિનિવ
 ટિતાણં ઉવદસેઙ્ગા અયમાઁસો નવનોય અયતુ દહી એવમેવ ણઠ્ઠિ
 કેઽપુરિસે જાવ સરીર સે જહા ણામ એકેઽ પુરિસે તિલોહિતો તિલ્લ અગ્નિ
 નિવટિતાણં ઉવદંસેઙ્ગા અયમાઁસો તેલ્લ અયં પિત્ત્વા એવમેવ જાવ સ
 રીરં સે જહા ણામ એકેઽપુરિસે ડક્કતોસ્વોતરસ અગ્નિનિવટિતાણ ઉવદં
 સેઙ્ગા અયમાઁસો સ્વોતરસે અય ઊં એવમેવ જાવ સરીરં સે જહા ણામ
 એકેઽ પુરિસે અરણીતો અગ્નિ અગ્નિનિવટિતાણ ઉવદંસેઙ્ગા અયમાઁસો
 અરણી અય અગ્ની એવમેવ જાવ સરીર એવ અસતે અસંવિક્રમાણે જેસિ
 તં સુયસ્કાયં જવતિ ત અન્નોજીવો અન્ન સરીર તમ્હા તે મિઠ્ઠા ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—(સેજહાણામ એકે) તે જેમ યથા દૃષ્ટાંતે તે તેમ કહી દેખાડે તે
 નામ ઇતિ સજાવનાયે (કેઽપુરિસે કે) કોઈ એક પુરુષ (કોસીઁર્ચા કે) પડીયાર
 થકી (અસિંકે) સ્વદ્ધ કાઢીને (અગ્નિનિવટિતાણકે) દેખાડે અને (ઉવદસેઙ્ગા કે)
 કહે (અયમાઁસો કે) હે આયુષ્યમતો આ (અસી કે) તલવાર (અયકોસી કે) એ
 પહિયાર એમ જુદા જુદા દેખાડી આપે (એવમેવ ણઠ્ઠિકેઽપુરિસે અગ્નિનિવટિતાણ ઉવદંસે
 તારો અયમાઁસો આયા ઇય સરીર કે) જેમ એ પહિયાર અને એ સ્વદ્ધ એમ બન્ને જુદા જુ
 દા કરી દેખાડે તેમ એવો કોઈ પુરુષ શરીર અને જીવને જુદો જુદો કરી દેખાડનાર જગત
 માહે નથી (સેજહાણામ એકે) એ વચન યથા દૃષ્ટાંતે કરી દેખાડે તે નામ ઇતિ સજાવ
 નાયે (કેઽપુરિસે સુંજાઁર્ચાઁસિય કે) જેમ કોઈ એક પુરુષ મુજ દાદા તૃણ થકી તેનો
 ગર્ભ નૂત જે શલી તેને (અગ્નિનિવટિતાણ કે) જુદા જુદા કાઢીને (ઉવદસેઙ્ગા કે)
 દેખાડે જે એ તૃણ અને એ શલી એમ દેખાડે કે (અયમાઁસો કે) અહો આયુષ્યમતં (સું
 જેઽયઽમિય કે) એ તૃણ અને એ શલી (એવામેવ નઠ્ઠિકેઽપુરિસે ઉવદસેતારો અયમાઁ
 સો અરણી ઇય અગ્ની કે) એમ આત્મા અને શરીરને જુદો જુદો કરી દેખાડનાર કોઈ પુરુષ

तिपराक्रमज्ञोऽहमेवैतत्पुडरीकमुत्खनिष्यामीत्युक्त्वा सजिह्नुर्नातिक्रामेत्तां पुष्करिणीं न प्रविशेत्तस्यास्तीरे स्थित्वा तटस्थएव शब्दं कुर्यात् । तद्यथा । उत्पत हेपुडरीक उत्प त इति शब्दश्रवणात्तदुत्पतितं पुडरीक ॥ १० ॥ दार्ष्टान्तिकं योजयन् श्रीवीर शिष्याना ह । कीर्तिते कथिते ज्ञाते दृष्टाते हेश्रमणाध्यायुष्मतोऽर्थे पुनरस्य ज्ञातव्योनवति नव त्रि । एवमुक्ते नगवता बहवोनिग्रथानिग्रथ्यश्च श्रमण नगवतं महावीर वदति कायेन नमस्यंति शब्दैः स्तुवति । वदित्वा नमस्कृत्वाच एव वदेयु । तद्यथा । कीर्तितं ज्ञातमु दाहरण नगवता । अर्थे पुनरस्य न जानीमइति पृष्टो नगवान् तान् बहूनिग्रथादीनेव व देत् । हतेति ध्यामंत्रणे । हेश्रमणाध्यायुष्मतोयज्ञवज्जिरह पृष्टस्तदाख्यामि आविर्भाव्या मि प्रकटयामि कीर्तयामि पर्यायै प्रवेदयामि हेतुदृष्टाते । एकार्थिकान्येव वा एतानि कथमाख्यामीत्याह । सार्थे सहेतुरन्वयव्यतिरेकरूप. कारण कार्यसाधनं तेन पुतं नू योनूयवपदर्शयामि ॥ ११ ॥

॥ टीका-तांप्रतमपर पचम तद्विलक्षणं पुरुषजातमविकृत्याह । (अहनिष्कूजूदे श्यादि) अथेत्यानतर्ये । चतुर्थपुरुषादयमनतर पुरुषस्तस्यामूनि विशेषणानि । जिह् णशीजोनिह्नु पचनपाचनसावद्यानुष्ठानरहिततया निर्दोषाहारजोजी तथा रूक्षोरागद्वेप रहित । तौहि कर्मवधहेतुतया स्निग्धौ । यथाहि स्नेहानावाऽजोन जगति तथा राग द्वेपाजावात्कर्मरेणुर्नलगत्यतस्तद्वितोरूक्षस्त्युच्यते । तथा ससारसागरस्य तीरार्थी त था हेत्रज्ञ. खेदज्ञोवा । पूर्वं व्याख्यातान्येव विशेषणानि । यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञ सचान्यतरस्यादिशोनुविशोवाऽऽगत्य ता पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा तमंतादवलोक येष्वा बहुमध्यदेशजाने तन्महदेक पद्मवरपौडरीकं पश्यति तांश्चतुर पुरुषान् पश्यति यत्र च व्यवस्थितानिति । किञ्चूतास्त्यक्ततीरानप्राप्तपद्मवरपुडरीकान् पंकजलावमग्नान् पुनस्तीरमप्यागतुमसमर्थान् दृष्ट्वाच तास्तदवस्थान् ततोसौ जिह्नुरेवमिति वक्ष्यमाण नीत्या वदेत् । तद्यथा । अहोइति खेदे णमितिवाक्यालकारे । इमे पुरुषाश्चत्वारोपि अखे दज्ञायावन्नोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञायस्मात्ते पुरुषाएव ज्ञातवतोयथा वय पद्मवरपौडरीक मेवमनेन प्रकारेण यथैते मन्यंते तथोत्क्षेप्तव्य । अपि त्वहमस्मिन् जिह्नुरूपोयावज्जति पराक्रमज्ञएतज्जुणविशिष्टोऽहमेतत्पौडरीकमुत्क्षेप्यामि उत्खनिष्यामि समुद्ररिष्यामीत्ये वमुक्त्वाऽसौ नातिक्रामेत् तां पुष्करिणीं न प्रविशेत् । तत्रस्थएव यत्कुर्यात्तदर्शयति । तस्यास्तीरे स्थित्वा तथाविध शब्दं कुर्यात्तद्यथा ऊर्ध्वमुत्पतोत्पत । खलुशब्दोवाक्यालका रे । हे पद्मवरपौडरीक तस्या पुष्करिण्यामध्यदेशात्त्वमुत्पतोत्पत । अथ तद्वदश्रवणा नतर तदुत्पतितमिति ॥ १० ॥ तदेव दृष्टान्त प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकं दर्शयितुकाम श्रीमन्म

कायाजिन्नोजीवइति । अत्रार्थं बहून् दृष्टान्ताह । तद्यथा । कश्चित्पुरुषोऽमुं जानृणविशेषात् (इतिश्रुति) तर्जनेनूतां शलाकां पृथक्कृत्य दर्शयेत् तथा मासादस्थिं करतलादां मलकं दध्नीनवनीतं तिलेन्यस्तैलं इक्षोरसमरणितोऽग्निमग्निनिवृत्य पृथक् कृत्य दर्शयेद्देवं शरीरादपि जीवं नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतोऽसन्नात्मा शरीरात्पृथगसंवेद्यमानश्चेति । येषां च स्वमतानुरागादेतत्स्वाख्यातं भवति । यदन्योजीवोन्यच्च शरीरमिति । एवमात्मा च पृथक् नोपलभ्यते तस्मात्तन्मिथ्या ॥ १६ ॥

॥टीका—तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः कोशतः परिवारादसि खड्गमग्निनिर्वर्त्य समाकृष्यान्येषां मुपदर्शयेत्तद्यथाऽयमायुष्मानसि खड्गोऽयं च कोशः परिवारएवमेव जीवशरीरयोरपि नास्त्युपदर्शयिता । तद्यथाऽयं जीवइदं च शरीरमिति । नचास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतः कायान्न जिन्नोजीवइति । अस्मिंश्चार्थे बह्वोदृष्टान्ताः सतीत्यतोदर्शयितुमाह । तद्यथा वा कश्चित्पुरुषोऽमुं जानृणविशेषात् (इतिश्रुति) तर्जनेनूतां शलाकां पृथक्कृत्य दर्शयेत् । तथा मासादस्थिं करतलादामलकं तथा दध्नीनवनीतं तिलेन्यस्तैलमिति । तथेक्षोरसं तथाऽरणितोऽग्निमग्निनिर्वर्त्य दर्शयेद्देवमेव शरीरादपि जीवमिति । नचास्त्येवमुपदर्शयिता तोऽसन्नात्माशरीरात्पृथगसंवेद्यमानश्चेति । प्रयोगश्चात्र सुखं खनात् परलोकायायीनास्त्यात्मा तिलशब्दमनोपि शरीरकेपृथगनुपलब्धेऽटात्मवत् व्यतिरेकेण च कोशखड्गवत्तदेवमुक्तिनि प्रतिपादितोऽप्यात्मानवेत् । येषां पृथगात्मदिनां स्वदर्शिनानुरागादेतत्स्वाख्यातं भवति । तद्यथा । अन्योजीवः परलोकानुयायी अमूर्तोऽन्यच्च तन्नवदृष्टिर्मुर्तिमञ्जरीमेतच्च पृथङ्नोपलभ्यते तस्मात्तन्मिथ्या ये कैश्चिदुच्यन्ते यथास्त्यात्मा परलोकानुयायीति ॥ १६ ॥

सैहता तदणह खणह णणह ऋहह पयह आलुंणह विलुपह सहसा करिह विपरामुसह एतावतावजीवि णञ्चि परलोएवा ते णो एव विष्णु विवेदेति तकिरियाइवा अकिरियाइवा सुकडेइवा छकडेइवा कट्ठाणे इवा पावणइवा साहुइवा असाहुइवा सिद्धाइवा असिद्धाइवा निरणइवा अनिरणइवा एवतेविरूवरूवेहि कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइ समारंजति जोगणाए ॥ १७ ॥ एव एगेपागग्नि या शिक्कम्म मामगं धम्म पन्नवेति तसदहमाणा तंपत्तियमाणा तरो यमाणा साहु सुयस्काए समणेतिवा माहणेतिवा कामं खलु आउसो नम असणेणवा पाणेणवा खाइमेणवा साइमेणवा

इह खलु पाईणवा पडीणवा उदीणवा दाहिणवा संतेगतिया मणुस्सा ज
वति अणुपुवेणं लोणं उववन्ना तं जहा आरियावेगे अणारियावेगे उ
च्चागोत्तावेगे णीयागोयावेगे कायमंतावेगे रहस्समंतावेगे सुवन्नावेगे उ
वन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिचणं मणुयाणं एगे राया जवइ
महयाहिमवंतमलयमदरमद्विदसारे अञ्चंतविसुद्धरायकुलवंसम्पसूते
निरतररायलक्षणविराड्यंगमगे बहुजणबहुमाणपूइए सब्बगुणस
मिद्धे खत्तिए सुदिए मुद्धाजिसित्ते मानपित्तसुजाए देयप्पिए सीमकरे सी
मंधरे खेमंकरे खेमंधरे मणुरिसिद्धे जणवयपिया जणवयपुरोहिए सेउक
रे केउकरे नरपवरे पुरिसपवरे पुरिससीहि पुरिसआसीविसे पुरिसवर
पौंनरीए पुरिसवरगधह्वी अट्ठे दित्ते वित्ते विठ्ठिविठलजवणसय
णासणजाणवाहणाइसे बहुधणबहुजातरुवरतए आउगपउगसंपउ
त्ते विठ्ठडियपउरजत्तपाणे बहुदासीदासगोमहिसगवेलगप्पज्जूते प
डिपुष्पकोसकोठागाराउद्वागारे बलवं उवत्तपवामिए उह्यकंटय म
लियकंटयं उह्यकटय निह्यकंटयं अकंटयं उह्यसत्तू निह्यसत्तू मलि
यसत्तू उद्धियसत्तू निक्कियसत्तू पराड्यसत्तू ववगयड्ढिक्कमारिजयवि
प्पमुक्क रायवन्नउ जहाउववाइए जावपसंतप्पिवममररज्जं पसाहेमाणे
विहरति तस्सणं रत्तो परिसा जवइ उग्गा उग्गपुत्ता जोगा जोगपु
त्ता इक्कागाइ इक्कागाइ नायना नायना कोरवा कोरवा जहा जट्टपुत्ता
माहणा माहणपुत्ता लेउइ लेउइपुत्ता पसज्जारो पसज्जारोपुत्ता सेणावड
सेणावडपुत्ता ॥ १३ ॥ तेसिचण एगतीए सड्डाजवइ कामत समणावा
माहणावा सपहारिसु गमणाए तत्त अन्नतरेण धम्मेणं पन्नतारोवयं ड
म्मेणं धम्मेण पन्नवइस्सामो सेएवमायाणह जयतारो जेहामए एस
धम्मे सुयक्काए सुपन्नते जवइ ॥ १४ ॥

अर्थ—(इहखलुके०) ए मनुष्य लोक माहे खलुइति वाक्यालंकारे (पाईणवाके०) पूर्वदिशि
(पडीणवाके०) पश्चिमदिशि (उदीणवाके०) उत्तरदिशि (दाहिणवाके०) दक्षिणदिशि ए चार
दिशि अथवा विदिशि (संतेगतियामणुस्तान्वतिके०) कोइ एक मनुष्य होय ते (अणु

यका तथा (साधुसुयस्काएके०) ए अमारो धर्म नजो रुडो स्वाख्यातवे अने अनेरा दर्शनी वापडा सुगय लोकने परलोकनो जय देखाडी आ लोकना सुख थकी वचेवे ते कारणे (समणेतिवाके०) अहो श्रमणो (माहणेतिवाके०) अहो ब्राह्मणो तेहिज जीव अ ने तेहिज शरीर ए धर्मेने घणोज संसरो कहीने (कामखलुके०) निश्चे यकी ए धर्मेने डडो (आउसोके०) अहो आयुष्यमतो अमे तमने उदखा नहीका क्या एक कपटी दर्शनी ये तमने वेच्यो हतो तेकारणे अमे तमारा उपकारी ठैए माटे अमने (तुमंपूययामि के०) तुमे पूजो प्रत्युपकार करो (तजहाके०) तेहिज कहेवे (असणेणवा पाणेणवा खाइ मेणवा साइमेणवाके०) अशने करी पाने करी खादिमे करी स्वादिमे करी ए चतुर्विध आहारे करी पूजो (वडेणवाके०) वखे करी (पडिग्गहेणवाके०) पात्राडिके करी (क बलेणवाके०) कबले करी (पायपुहणेणवाके०) पायपुहणे करी पूजो प्रतिलाजो (त वेगेपूयणाएके०) त्या कोइ एक एवी पूजाने विपे (समाउठिसुके०) गृह थया अथवा (तवेगेपूयणाएनिकाइसुके०) त्या कोइ एक पूजाने विपे प्रवर्तमान थका एवा राजा ठिक लोकने ते नास्तिको पोताना धर्मेने विपे निश्चल करे अने तेने कहेके ए अमारो उपदेश्यो धर्म टालीने अनेरो धर्म आदरशो नही ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—एतदध्यवसायी सनास्तिक स्वत प्राणिना हता व्यापादकः स्यात् अन्येपामपिवक्ति । हणहइत्यादि । घातयत कृणत कृणन हिंसा दहत पचत आलुं पत विजुपत सहसा कारयत विपरामृशत एतावान् शरीरमात्र एव तावज्जीवो जीवाणावाच्च नास्ति परलोक । ततस्तेन न तज्जीवतश्चरीरवादिनो नास्तिका ए तन्न विप्रतिवेदयते नागीकुर्वति । तद्यथा । क्रिया सदनुष्ठानात्मिकामक्रिया वासव नुष्ठानरूपा सुरुत वा डण्ठत वा कल्याणवा पापकवा साधुरुतमसाधुरुतंवा इत्यादिका चितैव नास्ति । कोर्थ । सुरुतानि साधुत्वात्कल्याणफलानि डण्ठतान्यसाधुत्वादिरूप फलानीति । आत्मानं विनाऽसौ चित्ता न युज्यतइत्यर्थ । तथा सुरुतेन सिद्धिडण्ठते नासिद्धिस्तथा डण्ठतेनैव नरक अनरकस्तिर्यङुरामरगतिरूप स्यादित्यादिका चित्ता न युक्ता । जीवस्यैवाजावात् (एवतेचि) एवमुक्तप्रकारेण ते नास्तिकाविरूपरूपै कर्मसमारनै सावधानुष्ठानैर्विरूपान् कामजोगान् समारजंते समाददति तदुपजोगार्थ ॥ १७ ॥ एवमुक्तप्रकारेणैके नास्तिका प्रागटिजका प्रागल्भ्येन चरति धृष्टता प्राप्ता आत्मा नास्तीति वदति । तथा निष्क्रम्य स्वतानुगता प्रव्रज्या गृहीत्वा मामक धर्म मदीयोऽय धर्मेऽर्त्यंगी कृत्य परेभ्य प्रज्ञापयति । यद्यपि नास्तिकाना नास्ति दीक्षा तथापि बौद्धादिमते प्रव

राजदार्ढीतिकं तद्वरणार्थत्वात्सर्वप्रयासस्येति दर्शयितुमाह । (इहखलु इत्यादि) इहास्मिन्मनुष्यलोके । खलु वाक्यालंकारे । इहास्मिन् लोके प्राच्या प्रतीच्या दक्षिणायामुदीच्यामन्यतरस्यां वा दिशि संति विद्यते एके केचन तथाविधामनुष्या आनुपूर्व्येणोम लोकमाश्रित्योत्पन्नाजन्वति तानेवानुपूर्व्येण दर्शयति । तद्यथेत्युपन्यासार्थः । आराद्याता सर्वदेयधर्मेभ्य इत्यार्यास्तत्र क्षेत्रार्या अर्धपट्टिशतिजनपदोत्पन्नास्तद्यतिरिकास्त्वनार्या एके केचन जन्वति । ते चानार्या क्षेत्रोत्पन्नाश्चामी इष्टव्या ॥ सगजगण सवरवच्चर, कायसुरङ्गोद्गोद्गपत्किणिया ॥ आबगाहो णरोमय, पारसरवसरवासिया चैव ॥ १ ॥ हाँविलयतवसबोक्स, निध्वधुलिंदकोबजमररुया ॥ कोचाय चीण चचुय, माजवदमिजाकुलंपाय ॥ २ ॥ कैकयकिरीयहयमुह, खरमुह तह तुरगमेढयमुहाय ॥ हयकम्पा, गयकम्पा, अस्मे य अणारिया बहवो ॥ ३ ॥ पावायचडदडा, अणारिया णिग्धिणा पिरणुकंपा ॥ धम्मोति अरकराइ, जे सुण एळ्ळंति सुमिणेविइत्यादि । तथोच्चैर्गोत्रमिद्ववाकुवशादिकं येषां ते तथाविधा एके केचन तथाविधकर्मोदयवर्तिनः । वाशब्दवत्तरापेक्षया विकल्पार्थः । तथा नीचैर्गोत्र सर्वजनावर्गीतं येषां ते तथा एके केचन नीचैर्गोत्रोदयवर्तिनो न सर्वे । वाशब्दः पूर्ववदेव । ते चोच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्रा वा । कायोमहाकाय प्राशुत्व तद्विद्यते येषां ते कायवत्तथा न्हस्ववतो वामनककुब्जवडनादय एके केचन तथाविधनामकर्मोदयवर्तिनस्तथाशोचनवर्णा सुवर्णा प्रतप्तचामीकरचारुदेहास्तथा दुर्वर्णा रुमरुद्धादिवर्णा एके केचन तथा सुरूपा सुविजक्तावयवचारुदेहास्तथा दुष्टरूपा दुरूपा बीजन्तस्ते हास्तेषां चोच्चैर्गोत्रादिविशेषणविशिष्टानां महान् कश्चिदेवैकस्तथाविधकर्मोदयाज्ञा जन्वति सविशेष्यते महाहिमवन्मज्जयमदरमहेंद्राणामिव सार सामर्थ्यं विजयोवा यस्य स तथा इत्येव राजवर्णकोयावदुपशाताडिबडमर राज्यं प्रसाधयंस्तिष्ठतीति । तत्र दिवं परानीकसृगालिकोडमर स्वराष्ट्रकोन । पर्यायावेतावत्यादरख्यापनार्थमुपात्तौ इति । तस्य चैव दिधगुणसंपदुपेतराज्ञैरेव विधा पर्थं जवतीति । तद्यथा । यथास्तत्कुमाराश्चोत्रपुत्रा । एवं नो गपुत्रादयोपि इष्टव्या ॥ गोपंसुगम । यावत्तेनापतिपुत्र इति । एवरलेख्येति । जिप्सुक सवणिगादिस्तथा प्रशास्तारो बुधुपजीविनो मत्रिप्रनृतय ॥ १३ ॥ तेषां च नन्वे कश्चिदेवैक श्रद्धावान् धर्मे लिप्सु काममित्येव घृतार्थेऽवधृतमेतद्यथायं धर्मश्रद्धाज्जुस्वयाये च तं धर्मे लिप्सुतया श्रमणा ब्राह्मणा वा सप्रधारितवत् समालोचितवत्तान् धर्मप्रतिज्ञां प्रतिनि च तदतिक्रमनाय तत्र चान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रसिद्धेन प्रज्ञापयितारो वचमित्येवं नाम संप्रधार्य तं राजानं स्वकीयेन धर्मेण प्रज्ञापयिष्याम एव संप्रचार्य गतोति कं नन्वे मूचु । तद्यथा । एतद्यथाह कथयिष्यामि एवमिति च वक्ष्यमाणनीत्या जवतोयुयं नयात्रातारो वा यथा येन प्रकारेण मयैव धर्मं स्वाख्यात सुप्रज्ञानजवतीत्येवं

मूर्तिमत शरीरादन्यदमूर्ते ज्ञानमात्मन्यनुनूयते तस्य चामूर्तेनैव गुणिना जाव्यमतः शरीरात्पृथग्नूतयात्माऽमूर्तेर्ज्ञानवत्तदाधारभूतोस्तीति । नचात्मान्युपगममंतरेण तज्जीव तच्चरीरवादिन किंचिद्विचार्यमाण मरणमुपपद्यते । दृश्यंते च तथानूतएवशरीरे भ्रिय माणाभृताश्च । कुत समागतोहं कुत्र चेदं शरीरं परित्यज्य यास्यामि तथेदं मे शरीरं पुराण कर्मेत्यधमादिकाः शरीरात्पृथग्जावेनात्मनि सप्रत्ययाअनुनूयंते । तदेवमपि स्वा नुनवसिद्धेऽप्यात्मनि एके केचन नास्तिकाः पृथक्जीवास्तित्वमश्रद्धाणा प्रागट्ठिका प्रागल्भ्येन चरति धृष्टतामापन्नाअनिदयति । तद्यथा । अयमात्मा शरीरात्पृथग्नूत स्यात्तत् संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शान्यतमगुणोपेत स्यात् । नच ते वराका स्वदर्शनाद्गु रागायतमसावृतदृष्टयएतद्विदंति । तथा मूर्तस्यायं धर्मेनामूर्तस्य । नहि ज्ञानस्य स त्यानादयोगुणा सजाव्यंते । नच तत्तदजावेपि नास्तीत्येवमात्मापि संस्थानादिगुणरहि तोपि विद्यतइति । एव युक्तियुक्तमप्यात्मानं धाष्टर्गान्त्रान्युपगच्छति तथा निष्क्रम्यच स्व दर्शनविहिता प्रव्रज्या गृहीत्वा नान्योजीव शरीराद्विद्यतइत्येव योऽधर्मोऽमदीयोऽमित्येव मन्त्युपगम्य सतोऽपरेषा च त तथानूत धर्मं प्रतिपादयति । यद्यपि लोकायतिकाना ना स्ति ढीक्षादिक तथाप्यपरेण शाक्यादिना प्रव्रज्याविधानेन प्रव्रज्य पश्चाद्भोकायतिकमधी यानस्य तथाविधपरिणतेस्तदेवाजिरुचितमतोमामकोयं धर्मः स्वयमन्त्युपगम्यत्यन्येषा च प्रज्ञापयति । यदिवा नीजपटाद्यन्युपगतु कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्याविशेषइत्यदोषइति । सा प्रत तत्प्रतिज्ञापितशिष्यव्यापारमधिकृत्याह । (तसद्वह्मणेत्यादि) तं नास्तिकवाद्यु पन्यस्त धर्मं विप्रणिणामनुकूल श्रद्धाणा स्वमतावतिशयेन रोचयंतस्तथा प्रतिपादयतो वितथजावेन गृणहृतस्तथा तत्र रुचिं कुर्वंतस्तथा साधुशोचनमेतद्यथास्वाख्यातोपथाय स्थितोजवतोऽधर्मोन्यथा सति हिंसादिष्ववर्तमान परलोकनवात्सुखसाधनेषु मांसम द्यादिष्वप्रवृत्तिं कुर्वंतोमनुष्यजन्मफलवर्जिताजनेषु । तत् शोचनमकारि नवता हेश्च मण ब्राह्मण इतिवा यदयं तज्जीवतच्चरीरधर्मोऽस्माकमावेदित काममिष्टे तदस्माकं ध र्मेकयन । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । हेआयुष्मस्त्वया वयमन्युद्धृता कार्पटिकैस्तीर्थिकै र्वचिता स्थुरिति । तस्मादुपकारिणं त्वा नवतं पूजयामोहमपि कचिदायुष्मतो नगवत प्रत्युपकार करोमि । तदेव दर्शयति । तद्यथा । (असणेत्यादि) सुगम यावत्पादपुठन कमिति । तत्रैके पूर्वोक्तया पूजया पूजायां वा (समावच्छिनुति) समावृता प्रव्हीनू तास्ते राजान पूजां प्रति प्रवृत्तास्तदुपदेष्टारोवा पूजामधुपपन्ना सतस्त राजादिक स्वद र्शनप्रतिपन्नमेके केचन स्वदर्शनस्थित्या हिताहितप्राप्तिपरिहारेषु निकाचितवतो नियमि तयत । तथाहि । नवतेदं तच्चरीरमित्यन्युपगतं व्यमन्योजीवोन्यच्च शरीरमित्येतत् परि त्याज्यमनुष्ठानमपि एतदनुकूलमेतद्विधेयमित्येव निकाचितवतइति ॥ १७ ॥

उते जीवनो पण विनाश थाय एोधरऽ एटले पठी जीवने धरीन शके (एयंतजीविघंजवति के०) ए जीवने जीवितव्य ठे तेथी शरीर विणजे थके आत्मा पण विणजे एवो करीने (अट ह् एणएपरेहिनिऽके०) अन्यलोक वालवाने अर्थे स्मशानादिकने विपे लेऽजाय (अगणि क्कामिएसरीरे के०) तेवारे अग्नीये करी शरीर प्रज्वाले ठते त्या नि केवल(कवोतवन्नाणिके०) कपोत वणें (अग्नीणिजवति के०) अस्थि एटले ह्मन देखायठे परतु तेथकी अन्य आत्मादिक पदार्थ कोऽ देखाय नहीं के जे थकी आत्मानु अस्तिपणु अमे जाणीये (आ सदीपचमापुरीसागमपञ्चागञ्चनि के०) तथा पाचमो जेनो माचोठे एवा चार पुरुष ते मुवेताने प्रज्वालीने पोताने गामे आवे माटे जो आत्मा शरीर थकी जुदो होय तो शरीर थकी निकलतो देखाय अने ते जेवारे नथी देखातो तो जाणिये ठैए जे तेहिज शरीर अने तेहीज जीवठे (एवके०) एरीते(असतेके०) जीव अठतोठे (असविक्कमाणे के०) अविद्यमान जातो थको जाणवामा नथी आवतो (जेसितयसते के०) जेनो ए पद्धे के जीव अठतोठे (असंविक्कमाणे के०) अविद्यमानठे जेनो एवो पद्धे (तेसित के०) तेनो ए पूर्वोक्त वचन (सुयस्कापनवति के०) स्वाख्यातठे एम जाण वो अने जेनो (अन्नोनवतिजीवो के०) जीव अन्यठे अने (अन्नंसीर के०) शरीर पण अन्यठे एवु जे कहेठे ते गामरी प्रवाहे पद्धा थका (तम्हा के०) तस्मात् (ते एव के०) ते एवो (नोविपडिवेदंति के०) जे आगज कहेठे ते नथी जाणता. तेज कहेठे (अयमाउलो के०) अहो आयुष्यमत ए जीव शरीर थकी जुदो गणीए तो एनो शो प्रमाणठे (आयादीहेतिवा के०) आत्मा शु दीव एटले लावोठे (हस्ते तिवा के०) किवा ह्स्व एटले अयुठा अथवा तड्डल प्रमाण न्हानोठे (परिमरुलेति वा के०) किवा चुडी थथवा चड मरुलने आकारेठे (वट्टेतिवा के०) किवा वाटला लाहुने आकारेठे (तसेतिवा के०) किवा त्रिखूणा सीवोडाने आकारेठे (चउरसेति वा के०) चारखूणोठे (आयतेतिवा के०) थाना सरीखो लावोठे (उज्जतिएतिवाके०) ठखूणा ठहाशनोठे (अछंसेतिवा के०) आठहासनो आठ मूणोठे (किएहतिवाके०) काले वणेंठे (एीजेतिवा के०) नीले वणेंठे (लोहियहालिदेसुक्किलेतिवा के०) लाल वणेंठे किवा हलदर जेवा पीले वणेंठे किवा उज्जले वणेंठे (सुप्रिगधेतिवा के०) सु रनिगध कपूर समानठे (डुप्रिगधेतिवा के०) डुर्गंध गुमडादि समानठे अथवा रस आश्री (तिचेतिवा के०) तीखो रस मिरची समानठे (कडूएतिवा के०) कडुरस नीमडा समानठे (कसाएतिवा के०) कसायलो काचाफल समान रसवालोठे (अत्रिलेति वा के०) खाटा रस समानठे (मधुरेतिवा के०) मिसरी समान मधुर रसेठे तथा स्पर्शआश्री (कस्कडेतिवा के०) कर्कश खरखरो फरशठे (मउएतिवा के०)

वादि (पद्मीणापुत्रसंजोग के०) पूर्वं संयोगजे पुत्र कलत्रादिक ते यकी पण त्रष्ट थया
 अने (आयरियमंगं के०) आर्य मार्गनेपण (असंपत्ता के०) अणपाम्या एटले नपाम्या
 (इतिके०) एम उजयं त्रष्ट थया थका (तेणोहच्चाएके०) ते एवा प्रकारे पुष्करणीने तीरे
 पण रह्या नही अने (एोपाराएके०) पार पण पद्मोत्ता नही (अंतराकामनोगेसुविसन्ना
 के०) विचाले कामनोगरूप काढवने विपेज खूता थका रह्या ते पुंमरीक कमल सरखा राजा
 ने उदरी नशके (इतिपढमपुरुषजाएतज्जीवतह्वरीरएतियाहिएके०) इति तज्जीव तह्वरी
 रवादिनामा एम प्रथम पुरुष जात कह्यो ॥ १ ए ॥

॥ टीपिका—ये जागवतादिलिंगमंगीकृत्य पश्चान्नास्तिकाः संवृतास्तेषां पूर्वमादौ प्र
 ब्रज्याग्रहणावसरएतत् परिज्ञातं भवति । यत् श्रमणायतयोन्विष्यामोऽनगारा किंच
 न इव्य तद्दहितानिष्किचनाश्चपुत्राश्चपशव परदत्तजोजिनोजिह्व, किंचित्पाप कर्म सा
 वयं नकरिष्यामइति समुद्यय पश्चान्नास्तिकतां प्राप्तास्ते आत्मना स्वयं सावद्यादप्रतिवि
 रताश्चनिवृत्तान्भवति । स्वयं सावद्यमाददते स्वीकुर्वति अन्यानप्यादापयति ग्राह्यंत्यादानं
 समनुजानति । एवमेव स्त्रीप्रधाना कामनोगा स्त्रीकामनोगास्तेषु भूर्विताष्टाद्व्यपुप
 न्नाश्चाधिक्येन नोगेषु लुब्धारागद्वेषाती सतोनात्मान ससारात्समुद्बेदयति । नापि पर
 समुद्बेदयति नाप्यन्यान् प्राणिनोनूतानि जीवान् सत्वान् समुद्बेदयत्यसदनिशायप्रवृत्त
 त्वात् । ते चैवविधालोकायतिका पूर्वसंयोगात्पुत्रादिकात्प्रहीणात्रष्टाथार्यमार्गं सवन्तु
 णानरूपमसंप्राप्ताइति लोकव्यसदनुष्ठानत्रष्टाथंतरालएव नोगेषु विपस्मास्तिष्ठति न
 पुडरीकोद्वेपादिकार्यं साधयतीत्ययं तज्जीवतह्वरीरवादीप्रथम पुरुष समाप्त ॥ १ ए ॥

॥ टीका—तत्र ये जागवतादिकं लिंगमन्युपगता पश्चाद्भोकायतग्रंथश्रवणेन लोकाय
 ता संवृतास्तेषामादौ प्रब्रज्याग्रहणकालएवैतत्परिज्ञातं भवति । तद्यथा । परित्यक्तपुत्रकं
 लत्रां श्रमणायतयोन्विष्यामोऽनगारागृहहरितास्तथा निष्किचना किंचनइव्य तद्दहिता
 स्तथाऽपशवोगोमहिष्यादिरहिता परदत्तजोजिन स्वत पचनपाचनादिक्रियारहितत्वात्
 जिह्वणशीजानिह्व कियद्व्यतेऽन्यदपि यत्किंचित्पाप सावयं कर्मानुष्ठान तत्सर्वं नक
 रिष्यामीत्येव सम्यनुष्ठानेनोद्यय पूर्व पश्चाद्भोकायतिकमुपगताआत्मन स्वत, कर्मन्योऽप्र
 तिभिरतान्भवति । विरत्यजावेपि यत्कुर्वति तद्वर्शयति । पूर्व सावद्यारजान्निवृत्ति विधाय
 नीजपटादिक च लिंगमास्थाय च स्वयमात्मना सावद्यमनुष्ठानमाददते स्वीकुर्वति अन्या
 न्यप्यादापयति ग्राह्यंत्यन्यमप्यादानं परिग्रहं स्वीकुर्वतं समनुजानति । एवमेव पूर्वोक्तप्र
 कारेण स्त्रीप्रधाना स्त्रियोपलक्षितावा काम्यतइति कामानुष्ठयंतइति नोगास्तेषु सातवहु

डकं नवति । यदेवेतद्वरीर साएव जीवोनैतस्माद्वरीरा द्व्यतिरिक्तोस्त्यात्मेत्यतस्तत्प्रमाणएव
नवत्यसावित्येव च कृत्वैषात्मायोयं कायोऽयमेव च तस्यात्मन पर्येव कृत्स्न सपूर्ण
पर्यायोऽवस्थाविशेष तस्मिन् कायात्मन्यवाप्ते तद्व्यतिरेकाङ्गीवोप्यवाप्तएव नवति । ए
पच कायोयावतं कालं जीवेदधिकृतआस्ते तावतमेव काल जीवोपि जीवतीत्युच्यते ।
तद्व्यतिरेकात्तथैव कायोयदा मृतोविकारजाग्नवति तदा जीवोपि न जीवति जीवशरीर
योरेकात्मकत्वात् । यावद्विद शरीर पंचनूतात्मकमव्यंगं चरति तावदेव जीवोपीति । त
स्मिन् विनष्टे सत्येकस्यापि नूतस्यान्यथाभावे विकारे सति जीवस्यापि तदात्मनोविनाश
स्तदेव यावदेतद्वरीर वातपित्तश्लेष्माधार पूर्वस्वजावादप्रच्युतं तावदेव तङ्गीवस्य जीवित न
वति । तस्मिन् विनष्टे तदात्मा जीवोपि विनष्टइति कृत्वा आदह्नायासमतादह्नार्थ
श्मशानादौ नीयते यतोऽसौ तस्मिन् शरीरेऽग्निध्मापिते कपोतवर्णान्यस्थीनि केवलमुप
लन्यते न तदतिरिक्तोऽपर कश्चिद्विकार समुपलन्यते यतआत्मास्तित्वशकास्यात् । ते
च तद्वाधवाजघन्यतोपि चत्वार । आसदी मचक सपंचमोयेपाते आसदीपंचमा पुरु
पास्त कायमग्निनाध्मापयित्वा पुन स्वयाम गच्छति । यदि पुनस्तत्रात्मानिजशरीराद्भिन्न
स्यात्तत शरीरान्निर्गह्मन्द्श्येत नचोपलन्यते तस्माङ्गीवस्तदेव शरीरमिति स्थित । तदेव
मुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽसन्नविद्यमानस्तत्र तिष्ठन् गह्वश्चासंवेद्यमानोयेपामय पद्मस्तेपा त
त्स्वाख्यातं नवति । येषा पुनरन्योजीवोन्यद्वरीरमेव नूतोऽप्रमाणकएवान्युपगमस्तस्मात्ते
स्वयमूह्याप्रवर्तमानाएवमिति वक्ष्यमाण तेनैव विप्रतिवेदयति जानति । तद्यथा । आ
युष्मन् शरीराद्वहिरन्युपगम्यमान, किप्रमाणक स्यादिति वाच्यं । तत्र किं दीर्घं शरीरा
त्प्राकृतं उत ह्रस्वोऽगुष्टश्यामाकतंडुलादिपरिमाणोवा । तथा सस्थानाना परिमडलादी
ना मध्ये कितस्थानस्तथा कृष्णादीना वर्णाना मध्ये कतमवर्णवर्ती तथा किं ग २ पञ्चार
साना मध्ये कतमरसवर्ती तथा ऽष्टाना स्पर्शाना मध्ये कतमोयस्पर्शोवर्तते । तदेव सस्था
नवर्णगंधरसस्पर्शान्यरूपतया कथमप्यसावगृह्यमाणोऽसन्नसौ तथापि केनापि प्रकारेण
सवेद्यमानोपि येषा तत्स्वाख्यातं नवति यथान्योजीवोन्यद्वरीरकमित्ययं पद्मस्तस्मात्पृथ
गविद्यमानत्वात्ते शरीरात्पृथगात्मवादिनोनैव वक्ष्यमाणनीत्यात्मानमुपलन्यते ॥ १५ ॥

से जहा णाम एकेऽपुरिसे कोसीं असि अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा
अयमाउसो असी अयं कोसी एवमेव एहि केऽपुरिसे अग्निनिवटित्ता
णं उवदंसेतारो अयमाउसो आया इयं सरिं से जहा णाम एकेऽपुरिसे
मुजाउं इसियं अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो मुजे इयं
सिय एव मेव नहि केऽपुरिसे उवदंसेतारो अयमाउसो आया इय

एव यावत् कोऽएक मनुष्य कुरूपवत् ते इत्यादिक अर्थ आगल लखाइ गयाते (ते सिंचण के०) ते मनुष्य मांहे (महंएगेरायानवइ के०) एक महोदो राजा होय तेके वो तोके (महाएवचेव के०) महोदो हिमवत् पर्वतादिक समान होय (एरिवितेस के०) एमज पूर्ववत् निरविशेष (जावसेणावइपुत्ता के०) यावत् सेनापतिना पुत्र केवा (तेमिचण के०) तेमांहे (एगेतिएसड्वाजवति के०) कोऽ एकने धर्म करवानी भ्रष्टा होय एटले धर्मार्थी होय (कामत के०) तेने धर्मार्थी जाणीने (समणा य माहणाय के०) भ्रमण अने ब्राह्मण मलीने तेना समीपे धर्म प्रतिबोधवा निमित्ते (पहारिसुगमणाए के०) आलोचवो चितवीने आवे (तड के०) त्या (अन्नयरेणध म्मेणपन्नचारोवय के०) अनरो पोत्तानो धर्म प्ररूपण हार एटले धर्मोपदेशक अइने (इमेण के०) ए आगल कहेइ तेरीते (धम्मेणपन्नवइस्तामो के०) राजानी आगल धर्म कहीछु एम आलोचीने (सेएव के०) तेएम (मायाणहजयंतारो के०) माहरो धर्म क दुडु अहो नयथकी राखनार ते (जहाए के०) जेम (एसधम्मे के०) महारो एयमे (सुअस्काए के०) स्वाख्यात् (सुपन्नचेजवति के०) रुडो प्ररूपवो होय ॥१०॥ हवे ते राजा आगल जेवी रीते धर्म प्ररूपे तेवी रीते आगल कहेइ.

॥ दीपिका—अथापरोद्वितीय पुरुषजात पंचजिर्जुतै पृथिव्यतेजोवायुव्योमायैश्चरति पांचजौतिक । साख्याजीवम्य हृणमोदनेप्यसामर्थ्यं । जूतरूपाया प्रकृतेरेव सर्वकर्तृत्वमिति तन्मतं । नास्तिकविशेषोवा पचनूतव्यतिरिक्तनास्तिर्वागीकारात् । (आहिक्कइ) आख्यायते । अत्र च प्रथमपुरुषगमेन इह खलु पाईणवा इत्यादिकोऽर्थश्च सुपन्नते न वतीत्येतदतोऽज्ञेय ॥ १० ॥

॥ टीका—प्रथमपुरुषानंतर द्वितीयं पुरुषजातमधिकृत्याह । (अहावरेदोऽहे इत्यादि) अथशब्दानंतरार्थं । प्रथमपुरुषानंतरमपरोद्वितीय पुरुषएव पुरुषजात पचनि पृथिव्यतेजोवाय्वाकाशाख्यैश्चरति पांचजौतिक । पंचवा जूतानि अन्युपगम द्वारेण विद्यते यस्यसपचनूतिको मल्लर्थीयछन् । सच सांख्यमतावलंब्यात्मनस्तृणकुब्जीकरोप्यसामर्थ्यान्युपगमात् इष्टव्योलोकायतमतावलंबी नास्तिकोचनूतव्यतिरिक्तत्वान्युपगमादख्यायते प्रथमपुरुषानंतरमप पचनूतात्मवाद्यनिधीयते चेति । अत्र च प्रथमपुरुषगमेन (इहखलुपाईणं) चेत्यादिकोऽर्थश्च सुपन्नतेन वतीत्येतत्पर्यवसानोवगतव्यति ॥ १० ॥

इहखलु पंचमहभूता जेहि नोकजइ किरियातिवा अकिरियातिवा सुकडेतिवा डुकडेतिवा कट्ठाणेतिवा पावएतिवा साहुतिवा सिद्धितिवा असिद्धितिवा एरिएतिवा अणिएतिवा इति अंतसो तणमायमवि ॥११॥

नथी (सेजहाणामए के०) ते वली यथा दृष्टाते करी देखाडे (केइपुरिसेमंताउअछी
अनिनिवृटिचाणउवदसेक्का के०) कोइक पुरुष मांस थकी हाम जुदा काढीने देखाडेके
(अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमतो (मसेअयंअछीके०) आ मांस अने ए हाड (ए
वामेवणझिकेइपुरिसेउवदसेचारोअयमाउसोआयाइयसरीर के०) एम आ आत्मा अने
ए शरीर एने जुदो जुदो देखाडनार कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेकरयलाउ
आमजकअनिनिवृटिचाणउवदसेक्का के०) यथा दृष्टाते कोइ एक पुरुष करतल एटले
हथेली थकी आमलो जुदो करी देखाडे (अयमाउसोकरतलेअयंआमलए के०) हे
आयुष्यमतो आ हथेली अने आ आमलो (एवमेवनझिकेइपुरिसेउवदसेचारोअयमा
उसोआयाइयसरीरके०) एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार
कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेदहीउनवनीपंअनिनिवृटिचाणउवदसेक्काअयमा
उसोनवनीप अयं तुदहीएवामेवनझिकेइपुरिसेजावसरीरके०) यथा दृष्टाते केइ एक पुरु
प दही थकी माखण जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमतो आ माखण अने आ
दही एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी.
एमज यथा दृष्टाते कोइ एक पुरुष तिल थकी तेलने जुदो काढीने देखाडे के अहो
आयुष्यमतो आ तेल अने आ खल एम आत्मा अने शरीरने कोइ पुरुष जुदो करी दे
खाडनार नथी एमज यथा दृष्टाते कोइ एक पुरुष सेलडी थकी सेलडीनो रश
जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमतो आ इकुरस अने आ ठोतरा एम आत्मा
अने शरीरने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी यथादृष्टाते कोइ एक पुरुष थरणी
थकी अग्नी जुदो काढीने देखाडे के हे आयुष्यमतो आ अग्नि अने आ थरणी एम श
रीर अने अत्माने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी ॥ (एवअसतेके०) एम अठ
तो अने (असविक्कमाणे के०) अविद्यमान जे आत्माठे तेने पूर्वोक्त पदार्थोने जेम
जुदा जुदा करी देखाडे तेम ए आत्मा अने शरीरने जुदो जुदो करी देखाडनार जगत
मा कोइ पुरुष नथी (जेसिंतसुयखायनवतितके०) ते कारण माटे तेहिज जीर अने ते
हिज शरीर ए पद्ध सत्य स्वाख्यात जाणवो (तम्हाके०) तस्मात् (अन्नोजीवोके०) अन्य
जीव अने (अन्नसरीरके०) शरीर पण अन्यठे ए वचन (तेमिञाके०) तेमिथ्याठे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-आत्मनास्तित्व दृष्टातराह । (सेजहा इत्यादि) तद्यथा नाम क
श्चित्पुरुष कोशत प्रत्याकारादनि खड्गमज्जिनिवृत्त्य समारुप्यान्येषामुपदर्शयेत् । त
द्यथा । अयमायुष्मन् अस्ति खड्गः । अर्थ च कोशप्रत्याकारः । एवमेव जीवशरीर
योर्नास्त्युपदर्शयिता तथापि जीवइदं च शरीरमिति नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतो न

तथा दुष्टं कृतं दुष्कृतमेतदपि रजस्तमसोरुत्कटतया प्रवर्तते । एव कट्याणमिति वा पा
पकमिति वा साध्विति वा असाध्विति वा इत्येतत्सत्त्वादीनां गुणानामुत्कर्षानुत्कर्षतया यथा
संज्ञवमायोजनीयं । तथेप्सितार्थे निष्ठान सिद्धिविपर्ययः स्वसिद्धिर्निर्वाण वा सिद्धि सं
सार ससारिणा तथा नरक पापकर्मिणा यातनास्थानमनरकस्तिर्यङ्मनुष्यामराणामेत
त्सर्वं सत्त्वादिगुणाधिष्ठिता नूतात्मिका प्रकृतिर्विधत्ते । लोकायतानि प्रायेणापीहैव तथा
विधिसुखदुःखावस्थाने स्वर्गनरकावितीत्येवमतश्च स्मृतमात्रमपि यत्कार्यं तद्भूतैरेव प्रधा
नरूपापन्नै क्रियते । तथा चोक्तं । सत्त्व लघुप्रकाशकमिष्टमुपष्टेनकं बलंच रज ॥ गुरुचर
एकमेव तम प्रदीपवच्चार्थतो वृत्तिरित्यादि । तदेव सांख्यानि प्रायेणात्मनस्तृणकुब्जीकरे
णोप्यसामर्थ्याद्भोकायतिका नि प्रायेण त्वात्मन एवाजावाद्भूतान्येव सर्वकार्यत्वात्कर्तृणीत्ये
व मन्युपगमस्तानि च समुदायरूपापन्नानि नानास्वजाव कार्यं कुर्वन्ति ॥ २१ ॥

तं च पिद्वेसेणं पुढोनूतसमवात जाणेजा तं जहा पुढवी एगे महभूते आक
ड्वे महभूते तेजतच्चेमहभूते वाऊचउठेमहभूते आगासे पंचमे महभूते इ
च्चेते पंचमहभूया अणिम्मिया अणिम्मावित्ता अकडा णोकित्तिमा णोक
डगा अणाइया अणिहणा अवंजा अपुरोहिता सतता सासता आय
ववा पुण एगे एवमाहु सतो णठि विणासो असतो णठि संजवो ॥ २२ ॥

अर्थ—(तंचपिद्वेसेणंपुढोनूतसमवातंजाणेजाके०) ते पाचनूतनो समवाय पृथक्
एतज्जे जुदो जुदो जाणवो (तंजहाके०) ते कहेठे (पुढवीएगेमहभूते के०) पृथवी पर्व
तादिक ए एक महानूत जाणवो (आकड्वेमहभूते के०) पाणी नदी सरोवर समु
द्रादिकनो ए बीजो महानूत जाणवो (तेकतच्चेमहभूते के०) अग्नि ते उष्ण अज
वालानो कारण ए त्रीजो महानूत जाणवो (वाऊचउठेमहभूते के०) वायु वृद्ध कप
ननो लक्ष्ण ए चोथो महानूत जाणवो (आगासेपंचमेमहभूते के०) आकाश अव
काश लक्ष्ण ए पाचमो महानूत जाणवो (इच्चेतेपंचमहभूया के०) ए पांच महानू
त ते (अणिम्मिया के०) ईश्वरादिके नीपजाव्या नथी (अणिमावित्ता के०) हवे
नीपजाववा पण नथी (अकडा के०) कोइना करेजा नथी (णोकित्तिमा के०)
घटादिकपदार्थेनी पेरे रुक्मिण नथी (णोकडगा के०) तेनी निष्पत्तिने विषे अन्य को
इनी अपेक्षा नथी (अणाइया के०) तेनी आदि नथी (अणिहणा के०) तेनो
अत नथी (अवंजा के०) अवव्यते समस्त कार्यना करनार जाणवा (अपुरोहिता
के०) तेथोने कार्यने विषे प्रवर्त्तवनार कोइ नथी (सतता के०) स्वाधीनठे (सा

प्रति प्रवर्तयिता येषा तान्यपुरोहितानि स्वतंत्राणि स्वकार्यकर्तृत्व प्रत्यपरनिरपेक्षाणि शा
श्वतानि नित्यानि या नकदाचिदनीदृशं जगदिति वचनान्तदेवचूतानि पंच महाचूतान्यात्म
पद्धानि । पुनरेके एवमादुरात्मावा किंचित्कार साख्यानां लोकायतिकानां पुन कायाकार
परिणतान्येव चूतान्यनिव्यक्तचेतनानि आत्मव्यपदेशं नजतइति । तदेव सांख्यानिप्राये
ण सतोविद्यमानस्य प्रधानादेर्नास्ति विनाशोऽत्यंतानावरूपोनाप्यसत शशविपाणादे
संजव समुत्पत्तिरस्ति कार्यस्य विद्यमानस्यैवोत्पत्तिरिष्टा नासत सर्वस्मात्सर्वस्योत्पत्तिप्र
संगात् । तथाचोक्तं । नासतो जायते जावोऽनाजावो जायते सतइत्यादि तथा अ्यसत
खरविपाणादेरकरणादुपादानकारणस्यच मृत्पिंडादेर्धटार्थिनोपादानादिन्यश्च हेतुन्य का
रणे सत्कार्यवादः ॥ २२ ॥

एतावतावजीवकाए एतावतावअठिकाए एतावतावसबलोए ए
त मुहं लोगस्स करणयाए अवियंतसो तणमायमवि ॥ २३ ॥

अर्थ—(एतावतावजीवकाए के०) ते सांख्य एम कहेवे के जीवकाय जे ठे एटलोज
पांच चूत जाणवो कार्यनो करनार पण एटलोज जाणवो (एतावतावअठिकाए के०)
वली एटलोज अस्तिकाय टाली बीजो पदार्थ पण कोइ नथी (एतावतावसबलोए
के०) एटलोज सर्वलोक पाचचूत आत्मिक जाणवो (एतंमुहंलोगस्सकरणयाए के०)
लोकने करवे एहिज मुख्य प्रधान कारण जाणवो (अवियंतसोतणमायमवि के०) ठ
ण मात्र कार्यनु करनार पण ए पाचचूत टाली बीजो कोइ नथी ॥ २३ ॥

॥ टीपिका—एतावानेव चूतमात्रएव जीवकाय । एतावानेवास्तिकायोनापर कश्चित्पदा
र्थ एतावानेव सर्वलोक । तथा एतदेव पंचचूतास्तित्व मुख्य कारण लोकस्य सांख्यस्य हि
प्रधानात्मन्यामृष्टेरुत्पत्तिर्नास्तिकस्यनु चूतान्येवांतशस्तृणमात्रमपि कार्य कुर्वति ॥ २३ ॥

॥ टीका—तदेवमेतावानेव तावदिति सांख्योलोकायतिकोवा माध्यस्थ्यमवलंब्यमानएव
मेवाह । तद्यथा । निर्युक्तिनिर्विचार्यमाणस्तावदेतावानेव जीवकायोयुद्धत पंचमहानूता
नि यतस्तान्येव साख्यानिप्रायेण प्रधानरूपतापन्नानि सत्त्वादिगुणोपचयापचयान्यां सर्व
कार्यकर्तृत्वात्मा वा किंचित्करत्वादसत्कत्पएव लोकायतस्यनु सनास्त्येवेत्यतएतावानेव
चूतमात्रएव जीवकायस्तथा एतावानेव चूतास्तित्वमात्रएवास्तिकायोनापर. कश्चित्तीर्थि
कानिप्रेत पदार्थोस्तीति । तथा एतावानेव सर्वलोकोयुद्धत पंचमहानूतानि प्रधानरूपा
पन्नान्यात्मा चाकर्ता निर्गुण साख्यस्य लोकायतिकस्यनु पंचचूतात्मकाएव लोकास्तद
तिरिक्तस्यापरस्य पदार्थस्यानावादिति । तथा एतदेव पंचचूतास्तित्व मुख्य कारण लोक

ज्य पश्चान्नास्तिकीनृते सनवति प्रव्रज्या । अथवा नीजपटाद्यंगीकृतं कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्या विशेषः । त नास्तिकधर्म श्रद्धधानारोचयंत. स्वमतौ प्रतिपत्तोऽवितथजावेन गृह्यत साधुशोचनमेतद्यथा स्वाख्यातोचवता धर्म । हेभ्रमण ब्राह्मण शोचन कृतं यदयं तज्जीव तद्वरीरधर्मोऽस्माकमुक्त. काममिष्टमेतदस्माकं । खलुर्व्याजंकारे । हे आधुष्मन् उपकारिणं त्वा पूजयाम्यहमिति तद्विष्यावदंति । पूजामेवाह । (अस्तप्रेत्यादि) सुगम । यावत् पादपुठनकमिति । तत्रैके पूजाया (समाधिंस्तु) समावृत्ता प्रव्रहीनृताराजादय । एके तत्र स्वमतस्थित्या निकाचितवतस्त नृपादिक स्वधर्मे नियमितवतइत्यर्थ १७

॥ टीका—एतदध्यवसायीच सलोकायतिक. स्वत प्राणिनामेकेडियादीना हता व्यापादको नवति प्राणातिपाते दोषाज्ञावमन्युपगम्यान्येषामपि प्राण्युपधातकारिणामुपदेश वदाति । तद्यथा । प्राणिन स्वप्नादिना घातयत पृथिव्यादिक खनतेत्यादिसुगम । यावदेतावानेव शरीरमात्रेव जीवस्तत परलोकिनोऽज्ञावान्नास्ति परलोकोऽस्तस्तदज्ञावाञ्च यथेष्टमासत । तथाचोक्त । पिव खादच साधु शोचने यद्वतीत वरगात्रि तत्र ते ॥ नहि नीरुगत निवर्त ते समुदयमात्रमिदकलेवर । तदेव परलोकयायिनोजीवस्याज्ञावान्नपुण्यपापे स्तोनापि परलोकइत्येव येपा पक्षस्ते लोकायतिकास्तज्जीवतद्वरीरवादिनोनैवैतद्व्यपमाणा प्रतिवेदयति अच्युपगच्छति । तद्यथा । क्रियावा सदनुष्ठानात्मिकामक्रियावा अस्तबनुष्ठानरूपा एव नैव ते विप्रतिवेदयति । यदिहि आत्मा तत्क्रियावान्नकर्मणोक्तो स्यात्ततोपापनयात्सबनुष्ठानचिता स्यात्तदज्ञावाञ्च सत्क्रियाविचितापि दूरोत्सादितैव । तथा सुरुत डुष्कृत वा कट्याणमिति पापमिति वा साधुठुतमसाधुठुतमित्यादिका चितेव नास्ति । तथाहि । सुरुता नां कल्याणविपाकिना साधुतया स्वस्थान डुष्कृतानां च पापविपाकिनामसाधुत्वेनावस्था नमेतदुनयमपि सत्यात्मनि तत्फलजुलि सनवति तदज्ञावाञ्च कुतो नर्थकौ हिताहितप्राप्तिपरिहारौ स्याता । तथा सुरुतेन कल्याणेन साध्वनुष्ठानेनाशेषकर्मक्षयरूपासिद्धिस्तथा डुष्कृतेन पापानुवधिना असाध्वनुष्ठानेन नरकोनरकेवा तिर्यक्नरामरगतिलक्षण स्यादित्येवमात्मिका चितेव न जवेनदाधारस्यात्मसंज्ञावस्थानच्युपगमादिति ज्ञाव । पुनरपि लोकायतिकानुष्ठानदर्शनायाह । (एवतेइत्यादि) एवमनतरोक्तेन प्रकारेण ते नास्तिकाश्चात्मानाव प्रतिपाद्य विरूपं नानाप्रकार रूप स्वरूप येषाते तथा कर्मसमारज्ञा सावद्यानुष्ठानरूपा पशुघातमासन्नक्षणसुरापाननिर्लाभनादिकास्तैरेव नूतैर्नानाविधे कर्मसमारज्ञे. कृपीवजानुष्ठानादिनिर्विरूपकान् कामजोगान् समारजतेसमाददति तदुपजोगार्थमिति ॥ १७ ॥ साप्रत तज्जीवतद्वरीरवादिमतमुपसजिष्टुः प्रस्तावमारचयन्नाह । (एवचेगइत्यादि)

अने (णोपाराए के०) पार पण पास्या नही इहलोक परलोकथी च्रष्ट थया थका (अ तराकामजोगेसुविसस्सा के०) विचाले कामजोगेने विपे ससार माहेज खृता रहे पण पुनरक कमल सरखा राजाने बढरी शके नही (दोच्चेपुरिसजाए के०) ए बीजो पुरुष जात (पंचमहपूनिएतिआहिए के०) ए पचमहानूतिक नामे कह्यो ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—आत्मनोऽकिंचित्करत्वात्साख्यमतेऽसत्त्वान्नास्तिकमते न कर्मनिर्बंध इत्याह । सक्रयार्थी पुरुष क्रीणन् किंचिदस्तु मूत्येन गृह्णन् पर क्रीणयन् मूत्येन ग्राहयन् तथा प्राणिनोन्नन् हिसन् परैर्घातयन् तथा पचन् पाचयन् एतानि कुर्वतो न्यायप्यनुजानन्नप्य तश्च पुरुषमपि पचेद्विषं विक्रीय हत्वा घातयित्वाऽत्रापि पचेद्विषवधे नास्ति दोषः । अत्रैव जानीहि किंपुनरेकेद्विषवध इत्यपिशब्दार्थः । ततस्ते नैवैतद्विप्रतिवेदयति जानन्ति । तद्यथा । क्रिया वलनात्मिका सावधानुष्ठानरूपा अक्रिया स्थानरूपा यावदेवमेव विरूपविरूपैर्नाना रूपैः कर्मसमारंभे सावधानुष्ठानैर्विरूपरूपान्नानाप्रकारान् कामोपजोगान् समारंभते स्वयं अन्याश्च कारयति नास्त्यत्र दोष इति प्रतार्य एवमेव तेऽनार्या विप्रतिपन्नाविरुद्ध मार्गं प्रति पन्नास्तमात्मीयं धर्मं श्रद्धधाना आत्मीयागीकारं रोचयतस्तद्धर्मस्याख्यातारं प्रशंसयन्त । तद्यथा । स्वाख्यातो जवता धर्म इत्यादितावन्नेय । यावदंतरा कामजोगेषु विषमसाह परलोकत्रष्टानात्मत्राणाय नापि परेषामिति द्वितीय पुरुषजातः पचमहानौतिको व्याख्यातः ॥ १४ ॥

॥ टीका—सचैववाद्येकत्रात्मनोऽकिंचित्करत्वादित्यत्र वात्मनोऽसत्त्वादसदनुष्ठानैरप्यात्मा पापे कर्मनिर्भेद इत्यत इति दर्शयितुमाह (तेकिणमित्यादि) नेति य कश्चित्पुरुष क्रयार्थी क्रीणन् किंचित् क्रयेण गृह्णन् तथापरं क्रापयन् तथाहि प्राणिनोन्नन् हिसन् तथा परैर्घातयन् व्यापादयन् तथा पचन् पाचनादिका क्रिया कुर्वन् तथाऽपरैश्च पाचयन् । अस्य चोपजन्तुणार्थत्वात् क्रीणन् क्रयतोन्नतो घातयन् पचन् पाचयन् तथा परास्तथाप्यतश्च पुरुषमपि पचेद्विषं विक्रीय घातयित्वापि पचेद्विषघाते नास्ति दोषोत्रैव जानीहि अवगच्छ किंपुनरेकेद्विषवनस्पतियात इत्यपिशब्दार्थः । ततश्चैववादिन साख्यावाहस्पत्यावा नोनैवैतद्वद्वयमात्रं विप्रतिवेदयति जानति । तद्यथा । क्रिया परिस्पदात्मिका सावधानुष्ठानरूपा एवमक्रिया स्थानादिजन्तुणा यावदेवमेव विरूपरूपैरुच्चावचैर्नानाप्रकारैर्जलस्नानावगाहनादिकैस्तथा प्राण्युपमर्दकारिणि कर्मसमारंभैर्विरूपरूपान्नानाप्रकारान् सुरापानमासजन्तुणागम्यागमनादिकान् कामोपजोगान् समारंभते स्वतः पराश्रोदयति नास्त्यत्र दोष इत्येव प्रतार्यास्तत्कारणाय प्रेरयत्येव च तेऽनार्या अनार्यकर्मकारित्वाद्यर्थान्मार्गादिरुद्ध मार्गं प्रतिपन्नाः । तथाहि । साख्यानामचेतनत्वात्प्रकृते कार्यकर्तृत्वं नोपपद्यते । अचेतनत्वं तु त

पुवमेव तेसिं णायं जवति समणा जविस्सामो अणगारा अकिंचणा
अपुत्ता अपसू परदत्तजोडणो निरकुणोपावं कम्म णोकरिस्सामि समु
ठीए ते अप्पणो अप्पडिविरया जवति सयमाइयंति अन्नेवि आदियावि
ति अन्नं पि आयतं त समणुजाणंति एवमेव ते इत्थिकामजोगेहि मुच्चि
या गिद्धा गडिया अशोववन्ना लुद्धा रागदोसवसट्ठा ते णोअप्पाण समु
वेदेति ते णोपर समुवेदेति णोअप्पाइ पाणाइ जूताइ जीवाइ सत्ताइ स
मुवेदेति पहीणा पुवसंजोगं आयरियं मग्ग असपत्ता इति ते णोद्वच्चाए
णोपाराए अंतराकामजोगेसु विसन्ना इति पढमे पुरिसजाए तज्जीव
तत्तरीरएति आहिए ॥ १ए ॥

अर्थ—(पुवमेवके०) एरीते पहेलोज (तेसिके०) तेनास्तिक मतिओने (णायंजवति
के०) एवो विपरीत ज्ञान होय के (समणजविस्सामोके०) अमे भ्रमण सयति थइयुं
(अणगाराके०) घर रहित थइयु (अकिंचणाके०) परिग्रह रहित थइयु (अपुत्ता
के०) पुत्र मित्र कलत्रादिथी रहित थइयु (अपसूके०) गोमहिपाठिकथी रहित थइयु (पर
दत्तजोडणोके०) अन्यनो दीधेलो आहार नोगवीथु पोते पचन पाचनादिक क्रियाथी रहित
थइयु (निरकुके०) निष्काचर ठता (णोपावकम्मणोकरिस्सामिके०) पाप कर्म सावयानुष्ठा
न करीथु नहीं (समुठीएके०) एवो जाव पडिवर्जने सम्पक्प्रकारे ठरी सावधान थइने
पठी नास्तिक जाव प्राप्त करे लोकायतिक मार्गे आव्या थका (तेअप्पणोअप्पडिविरया
जवतिके०) ते आप पोते पापकर्म थकी अविरत थाय पोतानीज प्रतिज्ञा थकी च्छट
थाय एवा थका जे करे ते कहेठे (सयमाइयतिके०) सावयानुष्ठान हिता मृपावा
दादिक स्वय पोते आदरे (अन्नेविआदियावेतिके०) अन्यने आदरावे (अन्नपिआयतं
के०) अन्यकोइ आदरतो होय (तसमणुजाणतिके०) तेने अनुमोदे (एवमेवतेके०)
एरीते ते (इत्थिकामजोगेहिमुच्चियाके०) स्त्री सवधी काम जोगने विपे मूर्छित (गिद्धा
के०) गृह एटले तेना अजिलापी (गडियाके०) अधिक काम जोगने विपे वधाणा
(अशोववन्ना के०) कामजोगने विपे एकाग्र चित्ते थया (लुद्धा के०) लुब्ध थया
(रागदोसवसट्ठा के०) राग द्वेषने विपे पढोता (तेणोअप्पाणसमुवेदेति के०) ते
पोताना आत्माने कर्म पास थकी न ठोडावे (तेणोपरसमुवेदेति के०) ते अन्यने प
ण कर्म वध थकी नठोडावे (णोअप्पाइ पाणाइ जूताइ जीवाइ सत्ताइ समुवेदेतिके०)
ते अन्य प्राणी जूत जीव सत्त्व तेने पण कर्म पास थकी ठोडावी नशके एवा नास्तिक

अर्थ-हवे अपर त्रीजो पुरुष जात कहेले जे ईश्वर लोकनो करनार ते एवु मानेले ते मते एने ईश्वर कारणिक कहेले खलु इति निश्चं आ मनुष्य लोकने विषे पूर्वोक्तरीते पूर्वोक्त चार दिशिये कोइएक मनुष्य होय ते अनुक्रमे लोक माहे उपना तेमां कोइ एक आर्य देशना उपना ते ज्या सुधी महोदो राजा होय तेने परपदा होय ते वली ज्या सुधी सेनापतिना पुत्र इत्यादिक परखदा सुधी कहेवु तेमाहे कोइ एक धर्मेनी श्रद्धावान होय धर्मार्थी होय तेने धर्मार्थी जाणीने श्रमण ब्राह्मण मली धर्म प्रतिबोध वा निमित्ते आलोचीने ते पूर्वोक्त राजादिकने समुख जइने अही यावत् पूर्वोक्त रीते सनादिकनु प्रस्ताव सर्व कहेवो पठीते राजादिकने तेईश्वरकारणिक पुरुष आवी पोता नो स्वाख्यात सुप्रज्ञ धर्म वर्णवेळे. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका-अथापरस्तृतीयः पुरुषजातईश्वरोजगतः कारण यस्य सईश्वरकारणिक आत्माऽद्वैतवादी व्याख्यायते । (इहखलुइत्यादि) प्राच्यादिषु दिक्षु एकस्या दिशि स्थितः कश्चिदेव ब्रूयात् । यथा राजानमुद्दिश्य तावद्यावत्स्वाख्यातः सुप्रज्ञसोधर्मोऽनवति ॥ १५ ॥

॥ टीका-साप्रतमीश्वरकारणिकमधिकृत्याह । (अहावरेइत्यादि) अथ द्वितीयपुरुषानंतरं तृतीयईश्वरकारणिकव्याख्यायते । समस्तस्यापि चेतनाचेतनरूपस्य जगतईश्वरकारण । प्रमाण चात्र तनुचवनकरणादिक धर्मित्वेनोपादीयते ईश्वरकर्तृकमिति साध्यो धर्म संस्थानविशेषत्वात्कूपदेवकुलादिवनस्था स्थित्वा प्रवृत्तेर्वास्थादिवत् । उक्तच । अज्ञोजतुरनी श स्या, वात्मन सुखं खयो ॥ ईश्वरप्रेरितोग्रहे, त्वर्गं वा श्वन्नमेव वा इत्यादि । तथा पुरुष एवेदं यद्वृत्तं यच्च न व्यमित्यादि । तथा चोक्तं । एकएव हि जूतात्मा नूते नूते प्रतिष्ठित ॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचड्वदित्यादि । तदेवमीश्वरकारणिकआत्मा द्वैतवादी वा तृतीय पुरुषजातव्याख्यायते । (इहखलुइत्यादि) इहैव पुरुषजातप्रस्तावे । खलुशब्दोवाक्यालकारे । प्राच्यादिषु दिक्ष्वन्यतमस्या व्यवस्थितः कश्चिदेव ब्रूयात् । तद्यथा । राजानमुद्दिश्य तावद्यावत्स्वाख्यातः सुप्रज्ञसोधर्मोऽनवति ॥ १५ ॥

इह खलु धम्मा पुरिसादिया पुरिसोत्तराया पुरिसण्णीया पुरिससंजूया पुरिसपज्जोतिता पुरिसअजिसमसागया पुरिसमेव अजिज्जूय चिठंति सेजहा णामए गंमेसिया सररी जाए सररी संवुट्ठे सररी अजिसमसागए सररी मेव अजिज्जूय चिठंति एवमेव धम्मा पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिज्जूय चिठंति सेजहा णाम ए अरईसिया सररी जाया सररी संवुट्ठु सररी अ

लतया ऽजितेंद्रिया संतस्तेषु कामजोगेषु भूर्विताएकीजावतामापन्नागृहा काङ्क्षवंतो
ग्रथिताश्रववद्वाश्रयुपपन्नायाधिक्येन जोगेषु लुब्धारागद्वेषार्तरागैरपवशगा काम
जोगाधावा तएव कामजोगेषु आश्रववद्वा सतोनात्मान ससारात्कर्मपाशाद्वा समुद्धे
दयति मोचयति नापि पर सङ्गपदेशदानतः कर्मपाशावपाशित समुद्धेदयति कर्मवधाच्चोट
यति नाप्यन्यान् दशविधप्राणवर्तिन प्राणान् प्राणिनस्तथा वाञ्छवन् नवति नविष्य
तिच नूतानि तथा वा आयुष्कधारणाङ्गीवास्तास्तथा सत्वास्तथाविधवीर्यातरायकृयोप
शमापादितवीर्यगुणोपेतास्तान्नसमुद्धेदयति । असदजिप्रायप्रवृत्तत्वात् । ते चैवविधास्त
ङ्गीवतश्चरीरवादिनोलोकायतिकाश्रजितेंद्रियतया कामजोगावसक्ता पूर्वसयोगात्पुत्रदा
रादिकात्प्रहीणा प्रप्रष्टाआराद्याता सर्वदेयधर्मेन्यइत्यार्योमार्गं सदनुष्ठानरूपस्तमस
प्राप्ताइत्येव पूर्वोक्त्या नीत्या ऐहिकामुष्मिकलोकद्वयसदनुष्ठानप्रष्टाअंतराजएव जोगे
षु विपस्नास्तिष्ठति । न विवक्षित पौमरीकोत्क्षेपणादिक कार्यं प्रसाधयतीति । अथ च
प्रथम पुरुषस्तङ्गीवतश्चरीरवादी परिसमाप्तइति ॥ १९ ॥

अहावरे ढोञ्चे पुरिसजाए पंचमहप्रूतिएति आहिङ्गइ इह खलु पाइ
एवा सतेगतियामणुस्सा नवति अणुपुवेणं लोय नववन्ना तं जहा आरि
यावेगे अणारियावेगे एवं जाव डुरूवावेगे तेसिचण महएगे राया नव
इ महाएवंचेव णिरविसेसं जाव सेणावइपुत्ता तेसिचणं एगेतिए सङ्गा न
वंति कामंतं समणाय माहणाय पहारिसु गमणाए तच्च अन्नयरेणं धम्मे
णं पन्नतारो वय इमेणं धम्मेणं पन्नवइस्सामो सेएवं मायाणहजयंतारो
जहाए एसधम्मे सुअस्काए सुपन्नते नवति ॥ २० ॥

अर्थ—(अहावरेढोञ्चेपुरिसजाए के०) अथ हवे अपर एटले वीजो पुरुषजात को
णछे ते हुं कहुंहु माटे हे श्रमणो तमे सांजलो (पंचमहप्रूतिएति के०) जे पुरुष पृथ
व्यादिक पाच महानूत तत्वे करी माने ते पाच महानूतिक पुरुष सारख्यमति (आहिङ्ग
इ के०) कहिए ते प्रथम पुरुषनी परे ज्यांलगे राजसजामा आवी राजा प्रत्ये पोतानो
धर्मे रुढो करी प्रकाशे तेनी पेरे कहेहे (इहखलुपाइणंवाके०) निश्चे आ ससारमां पूर्वा
दिक दिशिने विपे (सतेगतियामणुस्साजवतिके०) कोइएक मनुष्य पंचमहानूतिक सारख्य
मतिछे (अणुपुवेणंलोयउववन्ना के०) ते अनुक्रमे लोकमाहे उपना (तजहाके०) ते क
हेहे (आरियावेगेके०) एक आर्य मनुष्यते साडा पचीश आर्य देशना उपना (अणा
रियावेगे के०) एक अनार्य मनुष्यते अनार्य देशना उपना (एवजावडुरूवावेगे के०)

કે૦) પુરુષ જે ઈશ્વર તે થકી ઉત્પન્ન થયા તે (જાવઅનિનૂયચિંતિ કે૦) યાવત્ ઈશ્વરનેજ વ્યાપિ રહેહે પરતુ ઈશ્વર થકી કાંઈ છુદા નથી

વલી વીજો દૃષ્ટાત કહેહે. જેમ (અરઽસિયાકે૦) અરતિ એટલે ચિત્તનો ઝઢેગ પણો તે શરીર થકીજ ડપજે અને શરીર થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને શરીર માહેજ વ્યાપિ રહેહે તેમ એ ધર્મે જે પદાર્થ તે પણ પુરુષ થકીજ ડપજે પુરુષ થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને પુરુષ માહેજ વ્યાપિરહેહે વલી વીજો દૃષ્ટાત કહેહે (વમ્મિએસિયાકે૦) જેમ વમ્મિજે ઇથવી તેનો વિ કાર હોય તે ઇથવીને વિપેજ ડપજે ઇથવી થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને ઇથવીને વિપેજ વ્યા પિને રહે તેમ એ ધર્મ અને પુરુષાદિક પણ જાણી હેવા વલી વીજો દૃષ્ટાત કહેહે જેમ કોઈએક વૃદ્ધ હોય તે ઇથવી થકી ડપજે ઇથવીને વિપેજ વૃદ્ધિ પામે અને ઇથવીનેજ વ્યાપિ રહે તેમ એ ધર્મ અને પુરુષાદિક પણ જાણી હેવા વલી પાંચમો દૃષ્ટાત કહેહે. જેમ પુષ્કરિણી હોય તે ઇથવી થકી ડપજે ઇથવી થકી વૃદ્ધિ પામે અને ઇથવીને વિ પેજ વ્યાપિ રહે તેમ એ પદાર્થ અને પુરુષાદિક પણ જાણી હેવા. વલી ષષ્ઠો દૃષ્ટાત કહે હે. જેમ ઘણા પાણી માહે કમલ હોય તે કમલ જલ થકી નીપજે જલ થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને જલ માહેજ વ્યાપિ રહે તેમજ એ પદાર્થ પણ ઈશ્વર થકીજ નીપજે ઈશ્વર થ કીજ વૃદ્ધિ પામે અને ઈશ્વરનેજ વ્યાપિ રહે વલી સાતમો દૃષ્ટાત કહેહે જેમ પાણીનું બુદ્ધુદો હોય તે જલ થકીજ નીપજે જલ થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને જલ માહેજ વ્યાપિ રહે તેમ એ પદાર્થો સર્વ ઈશ્વર થકીજ ડપજેહે ઇત્યાદિક સર્વ જાણી હેવું ॥ ૨૬ ॥ -

॥ વીપિકા—ઈહ સ્વલ્પ ધર્મા સ્વજાવાશ્વેતનાચેતનરૂપા પુરુષઈશ્વરઆત્મા વા કારણ માધિર્યેપા તે પુરુષાદિકાઈશ્વરકારણિકાઆત્મકારણિકાવા તથા પુરુષએવ ઉત્તર કાર્ય યેપાતે પુરુષોત્તરાસ્તથા પુરુષેણ પ્રણીતા પુરુષેણ દ્યોતિતા પ્રકાશીરૂતાયથા સૂર્યેણ ધ ટાદય । તે ચ ધર્માજીવાના જન્મમરણરોગશોકાદય । અજીવધર્માસ્તુ મૂર્તેઽવ્યાણાં વ ણંચંદ્રસસ્પર્શા । અમૂર્તેઽવ્યાણા ધર્માધર્માકાશાના ગત્યાદિકાધર્માઃ સર્વેપીશ્વરકૃતા । આત્માદૈતવાદે ચાત્મવિવર્તા । સર્વેઽપ્યેતે પુરુષમેવાનિનૂય વ્યાપ્ય તિષ્ઠતિ । અત્રાર્થે દૃષ્ટાતાન્ બહૂનાહ । (સેજહાનામએઽત્યાદિ) સેજહા તથાથા । નામેતિ સજ્જાવનાયાં । ગ ડ સ્યાત્ । સજ્જાવ્યતે હિ પ્રાણિના કર્મવશગાના ગઢાદિરોગઽતિ । ગંઢં ચ શરીરે જાતં શ રીરાવયવનૂત તથા શરીરે વૃદ્ધિસુપગતં શરીરવૃદ્ધ્યા તસ્ય વૃદ્ધિરિતિ । શરીરેઽનિસમત્વાગતં ન તદવયવોપિ શરીરાત્પથ્યનૂતઽતિ । શરીરમેવાનિનૂય પીડયિત્વા તિષ્ઠતિ । એવમેવ યેઽમી ધર્માશ્વેતનાચેતનરૂપાસ્તે સર્વેપીશ્વરકર્તૃકા । ન તે ઈશ્વરાત્પથ્યકર્તુ ન શક્યતે ય થા ગંઢં શરીરવિકારનૂતં તદિનાગ્રેચ શરીરમેવ તિષ્ઠતિ એવ ધર્મા પુરુષાદિકા પુરુષવિ

अर्थ—(इहखलु के०) निश्चे आसंसारने विषे (पंचमहभूता के०) पांच महोद
 जत सर्व जगतमा व्यापी रह्यावे (जेहिंनोकळइकिरियातिवाअकिरियातिवा के०) ते
 हिज पांच जूते अमे क्रिया अक्रिया सर्व करिये परतु जेहिं एटले जे ठगे आत्मा ए
 वे नामे पदार्थे ते क्रिया अक्रिया नोकळइ एटले नथी करतो तथा मुकडेतिवा इक
 डेतिवा कळाणेतिवा पावएतिवा साहुतिवा सिद्धितिवा असिद्धितिवा णिरएतिवा अणि
 रएतिवा एटले सुकृत करणी दुष्कृत करणी कल्याण कारी क्रिया पापकारी क्रिया साधु
 एटले जलो क्रिया असाधु एटले भारी क्रिया सिद्धि एटले मोक्ष जवा योग्य
 क्रिया अतिद्धि एटले मोक्ष न जवा योग्यक्रिया नरक जवा योग्य क्रिया नरके नजवा
 योग्य क्रिया ए सर्व आत्मा नथी करतो (अंतसोतणमायमवि के०) ए कारणे सां
 ख्यने मते जे काइ सूद्धम दृणनु नमाववो तेनो पण उपदेश पाच नूतन करेवे पण
 आत्मा सर्वथा कांइ पण नथी करतो ॥ २१ ॥

॥ दीपिका—सांख्यनास्तिकयोर्मतमाह । इह मते पच महानूतानि यैर्नोऽस्माकं क्रिया
 व्यापारता वा नक्रियते सुकृतं दुष्कृतंवा कत्याण पापकमिति या साध्वितिवा सिद्धिर्मु
 किरितिद्धि संसारोनरकोऽनरकस्तिर्यङ्नरामरगतिः । एतत्सर्वं सत्वरजस्तमोरूपा प्रकृ
 तिरेव नूतरूपा करोति । आत्मा केवलमुपनुके ननु करोति किंचित् । नास्तिकानिप्राये
 णापि इहैव सुखदुःखे स्वर्गनरकोऽत्युच्यतइति । एवमतश्चतृणमात्रमपि यत्कार्यं तद्भूतै
 रेव प्रकृतिरूपापन्नै क्रियते । एव सांख्यमते आत्मा किंचित्कर । नास्तिकमतेतु आ
 त्मन सर्वथाप्यजावस्ततोऽयोरपि नूतान्येव सर्वकार्यकर्तृणीति ॥ २१ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सांख्यस्य लोकायतिकस्य चान्युपगम दर्शयितुमाह । (इहखलुपंच
 महभूताइत्यादि) इहास्मिन् सतारे द्वितीयपुरुषवक्तव्यताधिकारे वा । खलुशब्दोवाक्या
 लंकारः । षष्ठिव्यादीनि पंचमहानूतानि विद्यते महाति च तानिच महानूतानि सर्व
 व्यापितयान्युपगमात् महत्त्व । तानिच पचैव । परस्य पष्ठस्य क्रियाकर्तृत्वेनानन्युपगमार्थाहिं
 पंचनिर्नूतैरप्युपगम्यमानैर्नोऽस्माकं क्रिया परिस्पंदात्मिका चेष्टारूपा क्रियते क्रिया वा नि
 र्यापारतया स्थितिरूपा क्रियते । तथाहि । तेषा दर्शने सत्वरजस्तमोरूपा प्रकृतिर्नूता
 त्मनूता सर्वाअर्थक्रिया करोति पुरुष केवलमुपनुकेऽध्यवसितमर्थे पुरुषश्चेतयतीति व
 चनात् । बुद्धिश्च प्रकृतिरेव तद्विकारत्वात् । तस्याश्च प्रकृतेर्नूतात्मिकाया सत्वरजस्तम
 सां चयापचयान्या क्रियाक्रिये स्यातामिति कृत्वा नूतेन्येव क्रियादीनि प्रवर्तते तद्व्यति
 रेकेणापरस्याजावादिति जाव । तथा सुष्ठु कृतं सुकृतमेतच्च सत्त्वगुणाधिक्येन नवति ।

રૂપં સ્યાત્તજ્ઞ ઇથિવ્યાં જાતં ઇથિવીસંબદ્ધં ઇથિવ્યજિસંવંચાગત ઇથિવીમેવાજિસંનૂય તિ
 ઇત્યેવ દાર્પાતિકેપ્યાયોજ્યં । એવમેવ યદેતચ્છેતનરૂપં તત્સર્વમીશ્વરકારણિકમાત્મવિવર્ત
 રૂપં વા નાત્મનઃ પ્રથગ્નવિતુમર્હતિ ઇથિવ્યાં વત્મીકવચ્ચથા તદ્યથા નામ વૃહોઽશોકા
 વિક. સ્યાત્સચ ઇથિવીજાતઃતિ દૃષ્ટાતદાર્પાતિકે પૂર્વવદાંયોજ્યે । તદ્યથા । નામપુલ
 રિણી સ્યાત્તદ્વાગરૂપા જવેત્સાચ ઇથિવ્યામેવ જાતેત્યાદિ પ્રાગ્વચ્ચર્ચસ્તથા તદ્યથા નામપુ
 પ્કલં પ્રચુરમુદક પુષ્કલમુદકપ્રાચુર્યં તચ્ચ તદ્ધર્મત્વાહુદકમેવ યાવહુદકમેવાજિનૂય તિષ્ઠ
 ત્યેવ દાર્પાતિકેપ્યાયોજ્યં । તથા તદ્યથા નામોદકબુદ્ધુદ. સ્યાદત્રાપિ દૃષ્ટાતદૃષ્ટાતિકે
 ન તસ્માદવયવિન પ્રથગ્નૂતઃતિ સુગમં ॥ ૨૬ ॥

જંપિય ઇમં સમણાણં ણિગ્ગંથાણં ઝહિઠં પણિયં વિયં જિયં હવાલસગં
 ગણિપિમયં તજહા આયારો સૂયગહો જાવ દિઠ્ઠિવાતો સવમેવં મિઠ્ઠા ણ
 એયં તહિયં ણએયં આહાતહિય ઇમ સચ્ચ ઇમ તહિયં ઇમં આહાત
 હિયં એવ સન્ન કુર્વંતિ તે એવ સન્ન સંઘેવેતિ તેએવં સન્નં સોવઘવયંતિ તમેવં
 તે તજ્ઞાહયં હક્કં ણાતિઝઘ્ઠતિ સનુણી પજરં જહા ॥ ૨૭ ॥ તે ણો એવં વિપ્પહિ
 વેદેતિ તંજહા કિરિયાહવા જાવ અણિરણહવા એવમેવ તે વિરૂવરૂવેદિ
 કમ્મસમારંજેદિ વિરૂવરૂવાહ કામન્નોગાહ સમારજ્ઞતિ જોયણાએ એવ
 મેવ તે અણારિયા વિપ્પહિવન્ના એવં સદ્દહમાણા જાવઠિતિ તે ણોહચ્છાએ
 ણોપારાએ અંતરા કામન્નોગેસુ વિસણેતિ તચ્ચે પુરિસજાએ ઈસરકારણ
 ણિતિ આહિએ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—હવે જે ઈશ્વરે કહ્યો તે સર્વ સત્યઢે અને બીજો સર્વ મિથ્યા ઢે એવો જાવ કહેડે
 (જપિયઇમકે) જે એ પ્રત્યક્ષ લક્ષણ (સમણાણણિગ્ગથાણકે) શ્રમણ નિગ્રથનો (ઘ
 દિષ્ઠકે) ઘડેસ્યો એટલે તે નિગ્રથને અર્થે જાણ્યો (પણિયંવિયંજિયં કે) તેને અર્થે પ્રગ
 ટ કહ્યો (હવાલસગગણિપિમયં કે) હાદશાળી ગણિ પિટક એટલે આચાર્યનો જંદા
 ર (તંજહા કે) તેના નામ કહેડે (આયારો કે) આચારાગ (સૂયગહો કે) સૂ
 ત્રઠતાગ ઇત્યાદિક (જાવદિઠ્ઠિવાતો કે) જ્યાસુધી દૃષ્ટિવાદ લોક વિંહુસાર નામા
 પૂર્વે પર્વત (સવમેવમિઠ્ઠા કે) એ સર્વ મિથ્યાઢે કારણ કે એ કાહ ઈશ્વરકૃત નથી
 એતો સર્વ પોતાની ઇચ્છાયે કદિપતઢે માટે મિથ્યાઢે જેમ કોઈ ઠતાને અઠતો કહે અઠતાને
 ઠતો કહે જેમ કોઈ સાધુને ચોર કહે અને ચોરને સાધુ કહે તથા ગાયને ઘોડો કહે અને
 ઘોડાને ગાય કહે તેમજ આત્મા કર્તા નથી તેને જે કર્તા કહેડે અને જે ઈશ્વર કર્તાઢે

सता के०) शाश्वता ठे (आयुष्मन् के०) आत्मा ठे जेने ठो एवा ए पांचमहानूत जाणवा (पुणएगेएवमाहु के०) एक वली एम कहेठे (सतोणडिविणासोके०) ठो विद्यमान पदार्थ तेतो विनाश नथी (असतोणडिसत्तवो के०) अविद्यमान शशगुं गादिकनो उत्पत्तिनो संजव नथी ए कारणे साख्य दर्शनवालो आत्माने कर्ता नथी मान तो जो आत्मा कर्ता होय तो अठति वस्तु उपजावे ते कारणे आत्मा कर्ता नथी ॥१॥

॥ दीपिका-त च नूतानां समवायं पृथग्नूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्ये का महानूतमित्यादि । एषा कायाकारतया य समवाय सएकत्वे लक्ष्यते । इत्येतानि पंच महानूतान्यनिर्मितानि कालेश्वरादिना केनचिदकृतानि परेणाऽनिर्मापयितव्यानि अकृतानि विश्रसापरिणामेन निष्पन्नत्वात् । तथा न घटवत्कृत्रिमाणि अनादीनि अनि धनानि आद्यतरहितानि अवध्यान्ववश्यकार्थकर्तृणि न विद्यते पुरोहित कार्य प्रतिवर्तयिता येषा तान्यपुरोहितानि स्वतत्राणि शाश्वतानि नित्यानि आत्मपष्ठानि पंच महानूतानीत्येकआहु । सांख्यानानामात्मा किंचित्कर' । नास्तिकाना तु कायाकारपरिणतानि नूतान्येवानिष्यकचैतन्यान्यात्मव्यपदेशं लजते । तदेव साख्यमते सतोविद्यमानस्य प्रधानादेर्नास्तिविनाशोऽसत् शशविपाणादेर्नास्ति सत्तव । यदुक्तं । नासतो जायते नावो नानावो जायते सतश्चि ॥ ११ ॥

॥ टीका-तंच तेषा समवायं पृथग्नूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्ये का विन्यलक्षणा महानूतं । तथा पोडवलक्षणा महानूत तथा तेजवज्जोद्योतलक्षणा तथा वायुर्धृतिकंपलक्षणा तथा वगाहदानलक्षणा सर्वव्यापारनूतमाकाशमित्येव पृथग्नूतपदोद्देशेन कायाकारतया यस्तेषा समवाय सएकत्वेऽपि लक्ष्यते इत्येतानि पूर्वोक्तानि पृथिव्यादीनि संख्याद्वयपादीयमाना सख्यातर निवर्तयतीति कृत्वा नन्यूनानि नाप्यधिका नि विश्वव्यापितया महाति त्रिकालजवनाद्भूतानि । तदेवमेतान्येव पंच महानूतानि प्रकृतैर्महान् महतोहकारस्तस्माच्च गण पोडशकस्तस्मादपि पोडशकात्पचन्य पंचनूतानीत्येव क्रमेण व्यवस्थितान्यपरेण लोकेश्वरादिना केनचिदनिर्मितान्यनिष्पादितानि । तथा परेणानिर्मापयितव्यानि तथा कृतानि न केनचित्तानि क्रियते । अत्रेदं पुराणविद्विस्तता परिणामेन निष्पन्नत्वात्तथा न घटवत्कृत्रिमाणि कर्तृकरणव्यापारसाध्यानि नजवतीत्यर्थः । तथा पराजावतया नोनैव कृतकानि । अपेक्षितपरव्यापारस्वभावनिष्पन्नौ जावकृतकइतिव्यपदिश्यते । तानि च विश्रसापरिणामेन निष्पन्नत्वात्कृतकव्यपदेशजांजि नजवति' तथा नाद्यनिधनानि अवध्यान्ववश्यकार्थकर्तृणि तथा न विद्यते पुरोहित कार्य

व वादिनस्तदगीकारजातीयं दु खं दु खदेतुत्वान्नातिवर्तते न त्रोटयति । यथा शकुनि पक्षी पजर न त्रोटयति एव तेषु तदुपदेशात्कर्मबंधनं नातिवर्तते ॥ २७ ॥ ते कदापि ह्यस्ताएत दृश्यमाण न विप्रतिवेदयति न जानति । तद्यथा । इयं क्रिया इत्यादि यावदन रक इत्येव निर्विवेकत्वान्न जानति । एवमेव यथा कथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमारजैर्न विरूपरूपान् कामजोगान् समारजंते जोजनाय उपजोगाय । एव ते श्रानार्था विप्रतिपन्ना स्वपक्षं प्रतिपद्यंति श्रद्धांतीति पूर्ववत् । यावत्ते कामजोगेषु विपश्णाः । इत्ययमीश्वरकारणिकश्चात्मा दैतवादी तृतीय पुरुषजात संपूर्ण ॥ २८ ॥

॥ टीका—तदेव वहीश्वरकृतत्वेनान्युपगम्यते तत्सर्वं तथ्यमपर मिथ्या इत्येतदाविर्भाव्यद्वाद् । (जपियेत्यादि) यदपि चेदं सत्यवहारतः प्रत्यक्षासन्नचूतं श्रमणानां यतीनां निर्ग्रथानां निष्कचनानामुद्दिष्टं तदर्थं प्रणीतं व्यंजितं तेषामनिव्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणपितृकं तद्यथाचार इत्यादि यावद्वृष्ट्यादः सर्वमेतन्मिथ्या श्रनीश्वरप्रणीतत्वात्स्वरुचिविरचितरय्या पुरुषवाक्यवत्तथ्यं नैतत्तथ्यमिथ्येत्यनेनोद्भूतोद्भावनमाविष्कृतमचरित्ववत् । नैतत्तथ्यमित्यनेन तु संज्ञितार्थनिन्द्वययथानास्त्यात्मेति तथा नैतद्याथातथ्यमवस्थितोर्थः । तथावस्थितमिति जावोनेन संज्ञितार्थनिन्द्वयेनासंज्ञितार्थारोपणमाविष्कृतं । तद्यथा । गामश्वं ब्रुवतो श्वं वा गामित्येकार्थिकानि चैतानि शक्रेऽदिविद्वृष्ट्यानि । तदेव यदि तद्वादशांगं गणपितृकं तदनीश्वरप्रणीतत्वान्मिथ्येति स्थितमिदं तु पुनरीश्वरकर्तृकत्वं नामात्मा दैतं वा सत्यं यथावस्थितार्थप्रतिपादनात् । तथेदमेव तथ्यं संज्ञितार्थोद्भासनात्तदेव ते ईश्वरकारणिकाश्चात्मा दैतवादिनो वा । एव मनतरोक्तपा नीत्या सर्वं तनुञ्चवनकारणादिकमीश्वरकारणिकं तथा सर्वं चेतनमचेतनं वाऽऽत्मनि निवर्तितस्वभावमात्मन एव सर्वाकारतयोत्पत्तेरित्येव संज्ञानं सज्ञां तामेव कुर्वन्त्येषाच ते स्वदर्शिनानुरक्तमनसः सज्ञां स्थापयंति तथा एवचूता सज्ञा वक्ष्यमाणेन न्यायेन निर्युक्तिकामपि सुपूपसामीप्येन तदाग्राहितया तदानीमुखायुक्तीर्निर्णीयं पव स्थापयंति प्रतिष्ठापयति । ते चैव वादिनस्तमीश्वरकर्तृत्ववादमात्मा दैतवादवा नातिवर्तते तदनुपगमजातीयं च दु खं दु खदेतुत्वाद्दु खं नातिवर्तते न त्रोटयति । अस्मिन्नर्थे दृष्टातमाह । यथा शकुनि पक्षिविशोपोलावकादिकं पजर नातिवर्तते पौन पुन्येन भ्रात्वा तत्रैव वर्तते एव तेष्वेवचूतान्युपगमवादिनस्तदापादितकर्मबंधं नातिवर्तते न वा त्रोटयति ॥ २७ ॥ ते च स्वानिमानग्रह्यस्तानैतं दृश्यमाणं विप्रतिवेदयति न सत्यं जानति । तद्यथेयं क्रिया सदनुष्ठानरूपेयं चाक्रिया तद्विपरीतेत्येव स्वाग्रहिणो नान्यत् शोचनमशोचनं वा यावदयमनरक इत्येव स विवेकरहितत्वान्नावधारयंत्येवमेव यथा कथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमारजैर्नाना प्रकारे सावधानुष्ठानैर्द्व्योपार्जनोपायचूतैर्द्व्यमुपादाय विरूपरूपान् कामजोगानुच्चावचान्समाचरति जोजनायोपजोगार्थमित्येवमनायोस्ते

स्यैतदेव चरणकरणतया सर्वकायेषु व्याव्रियते । तथाहि । सांख्यस्य प्रधानात्मन्या सृष्टिरुपजायते । लोकायतिकस्यतु जूतान्येवातस्तृणमात्रमपि कार्यं कुर्वति तदतिरिक्तस्या परस्यानावादिति जाव ॥ ३३ ॥

से किणकिणावेमाणे हणघायमाणे पयपयावेमाणे अविअंतसो पुरिस मविकिणिता घायइता एवंपि जाणाहि एण्विदोसो ते एोएव विप्पडिवे देति तजहा किरियाइवा जाव एिरएइवा एवते विरूवरूवेहि कम्म समारंजेहि विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारजंति जोयणाए एवमेव ते अणारिया विप्पडिवन्ना तं सद्धमाणा त पत्तियमाणा जावइति ते एो हच्चाए एोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसस्सा दोच्चे पुरिसजाए पंचम हप्पुतिएत्ति आहि ॥ २४ ॥

अर्थ—हवे एक वादी एम कहेत्रे के आत्मा सर्वथापि नथी बली एक वादी एम क हेत्रे के आत्मावे परतु क्रिया काइ करतो नथी तो तेने मते आत्माने शुजाशुज कर्म नो बध नथी एवो देखाडे (सेकिणकिणावेमाणे के०) ते क्रियानो अर्थी पुरुष कोइएक जातनो क्रियाणो छेतो अथवा अन्य पाशे छेवरावतो (हणघायमाणे के०) तथा प्राणीउने हणतो अथवा अनेरा पाशे हणावतो (पयपयावेमाणे के०) पचन पाच नाहि क्रिया पोते करतो अथवा अनेरा पाशे करावतो यको (अविअतके०) पण निश्चकरी जाणे (सोपुरिसमविकिणिताके०) अथवा ते पुरुष पचेइने मोले वेघातु छेइने (घायइ ताके०) हणतो यको (एवपिजाणाहिके०) अर्हीया पण ते एवु जाणे के (एण्विदोसो के०) ते हिसाना दोपनो विजागी न थाय एवो जाणी यथाहंदे हिसादिक सावय व्यापा रमा प्रवर्त्ते (तेणोएवविप्पडिवेदेतिके०) ते बापडा मूर्ख एटलो न जाणे शु नजाणे (तज हाके०) ते कहेत्रे (किरियाइवाके०) क्रिया एटले रूडो अनुष्ठान ते नजाणे (जावएिरए इवाके०) ज्या शुयी नरक नजाणे एम सर्व पूर्ववत् जाणवो (एवतेविरूवरूवेहि के०) एम ते नाना प्रकारना (कम्मसमारंजेहिके०) कर्मनो समारज करता (विरूवरूवाइका मजोगाइसमारजति के०) न्हाना प्रकारना कामजोगने समारंजे (जोयणाए के०) आहारने अर्थे जोगवता (एवमेवतेअणारियाविप्पडिवन्ना के०) एरीते ते अनार्य पो तानो धर्म रुडो करी प्ररूपता कामजोगने विपेमूर्हाणा यका (तसद्धमाणा के०) ते पाखंभी धर्म ने सद्धता यका (तपत्तियमाणा के०) तेनी प्रतीत करता यका (जाव इतिते के०) ज्या शुधी ए प्रकारे ते (एोहच्चाए के०) तीरे पण रद्या नही

અહાવરે ચત્તે પુરિસજાએ ણિયતિવાડેતિ આદિજિહ્વે હ્વે સ્વલુ પાઈ
 ણંવા તહેવ જાવસેણાવડેપુત્તાવા તેસિંચણં એગતાએ સઘ્ઠા જવડે કામં તે
 સમણાય માહણાય સંપહારિં સુગમણાએ જાવ મએ એસ ધમ્મે સુચ્ચસ્કા
 એ સુપન્નતે જવડે ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—અથ હવે અનેરો ચોથો પુરુષજાત નિયતવાદિ કહિયે ઠેયે જે કાર્ય સિદ્ધિને
 વિષે નિયતવ્યતા ટાલીને બીજો કારણ કાઢે પણ ન માને તે નિયતવાદિ કહિએ. સ્વલુ
 એવે વાક્યાલોકારે એ મનુષ્ય લોકને વિષે પૂર્વાદિક ચારદિશિ માહેલો કોઈએક પુરુષ હોય
 તે જ્યાં સુધી સેનાપતિના પુત્ર સ્ત્યાદિક પરપદા કહેવો તેમાંહે કોઈએકને ધર્મની
 શ્રદ્ધા હોય ધર્માર્થી હોય એવો ધર્માર્થી જાણીને વ્રાહ્મણ શ્રમણ મજી તેને ધર્મ પ્રતિ
 બોધવા નિમિત્તે આલોચી રાજાદિકને સમુદ્ધ જડને પોતાનો ધર્મ પ્રરૂપે તે નિયતવાદિ
 રાજાદિકની પ્રાણે પોતાના ધર્મની સ્થાપના જે રીતે કરે તેરીતે કહેવે ॥ ૨૯ ॥

॥ ટીપ્પણી—અથાપરશ્વતુર્થ પુરુષજાતોનિયતિવાદી આશ્વાયતે । હ્વે સ્વલુપાઈણ
 સ્ત્યાદિપ્રાગ્વત્ । યાવદેપધર્મં સ્વાશ્વાતોજવતીતિ ॥ ૨૯ ॥

॥ ટીકા—સાપ્રત ચતુર્થપુરુષજાતમધિકૃત્યાહ । (અહાવરેસ્ત્યાદિ) અથ તૃતીયપુરુ
 પાનંતરમપરશ્વતુર્થ પુરુષએવ પુરુષજાતોનિયતિવાદિકઆશ્વાયતે પ્રતિપાદ્યતે સચેવમાહ ।
 નાત્ર કશ્ચિત્કાલેશ્વરાદિક કારણ નાપિ પુરુષકાર સમાનક્રિયાણામપિ કન્યચિદેવ નિ
 યતિવાદબલાદર્થસિદ્ધેરતોનિયતિરેવ કારણ । યત્તચ । પ્રાસચ્ચોનિયતિવલાશ્રયેણ યો
 ર્થ સોવશ્ય જવતિ નૃણાં શુનોઽશુનોવા ॥ નૂતાના મહતિ રુત્તેપિ હિ પ્રયત્ને નાજાવ્ય
 જવતિ ન જાવિનોસ્તિ નાશસ્ત્યાદિ ॥ ૨૯ ॥

હ્વે સ્વલુ હવે પુરિસા જવંતિ એગે પુરિસે કિરિયામાડસ્કડ એગે પુરિસે ણો
 કિરિયામાડસ્કડ જેયપુરિસે કિરિયામાડસ્કડ જેપુરિસે ણોકિરિયામાડ
 સ્કડ ટોવિ તે પુરિસા તુલ્લા એગઠા કારણમાવજ્ઞા ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—(હ્વેસ્વલુહવેપુરિસાજવતિ કે) આ સંસાર માંહે સ્વલુ એવે વાક્યાલોકારે બે
 પુરુષ હોય તેમાંહે (એગેપુરિસેકિરિયામાડસ્કડ કે) એક પુરુષ ક્રિયા બોલે (એગેપુરિ
 સેણોકિરિયામાડસ્કડ કે) અને એક પુરુષ અક્રિયા બોલે ત્યાં એક વેશ થકી બીજે વે
 શે જડ્યે તે ક્રિયા જાણવી અનેજે વેશાતરને વિષે નજાતુ એમ અપક્રમ વિના કાર્ય પ્રા

न्याश्चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमिति वचनात् आत्मैव प्रतिबिंबोदयन्यायेन करिष्यतीति चेत्
 दपि न युक्तिसंगत । यतोऽकर्तृत्वादात्मनोनित्यत्वाच्च प्रतिबिंबोदये न युज्यते । किंचानि
 त्यत्वात्प्रकृतेर्महदादिविकारतया नोत्पत्तिः स्यात् । अपिच । नासतो जायते जावो नाजा
 वो जायते सतश्चायन्युपगमात्प्रधानात्मनोरेव विद्यमानत्वान्महदहकारादेरनुत्पत्तिरेवैक
 त्वाच्च प्रकृतेरेकात्मवियोगे सति सर्वात्मना वियोगः स्यादेकसंबंधेवा सर्वात्मना प्रकृतिसंयो
 गो न पुनः कस्य चित्तत्परिज्ञानात् प्रकृतिवियोगे मोक्षोऽपरस्य तु विपर्ययात्सत्तारइत्येवं
 जगद्वैचित्र्यं न स्यादात्मनश्चाकर्तृत्वे तत्कृतौ बधमोक्षौ न स्यातामेतच्च दृष्टेष्टवाधित नापि
 कारणे सत्कार्यवाद्योयुक्तिजिरनुपपाद्यमानत्वात् । तथाहि । मृत्पिण्डावस्थाया घटोत्पत्ते
 प्राग्यदसंबन्धाना कर्मगुणव्यपदेशानामजावाहृदार्थिना च क्रियासु प्रवृत्तेर्न कारणे कार्यमि
 ति लोकायतिकस्यापि ज्ञूतानामचेतनत्वात्कर्तृत्वानुपपत्तिः । कायाकारपरिणताना चै
 तन्यानिव्यक्तयन्युपगमे च मरणानावप्रसंगः स्यात्तस्मान्न पञ्चभूतात्मक जगदिति स्थितं ।
 अपि चेदं ज्ञानं स्वसवित्सिद्धमनात्मधर्मिणमुपस्थापयति । न च ज्ञूतान्येव धर्मित्वेन
 परिकटपयितुं युज्यते तेषामचेतनत्वादथ कायाकारपरिणताना चैतन्यधर्मो न विष्यती
 त्येतदप्युक्तं । यत् कायाकारपरिणामएव तेषामात्मानमधिष्ठातारमन्तरेण न जवितुम
 र्दति निर्हेतुकत्वप्रसगान्निर्हेतुकत्वे च नित्यं सत्त्वमसत्त्ववा स्यादिति । तदेव ज्ञूतव्यक्तिक
 आत्मा तस्मिन् सति सदनुष्ठानतः पुण्यपापे ततश्च जगद्वैचित्र्यसिद्धिरिति । एव व्यवस्थि
 ते तेऽनार्या साख्यालोकायतिकावा पंचमहानूतप्रधानान्युपगमेन विप्रतिपन्नायत्कुर्यु
 स्तद्वर्णयितुमाह । (तत्तद्वहमाणाइत्यादि) तमात्मीयमन्युपगमये चोक्तया नीत्या निर्युक्ति
 कत्वमपि श्रद्धधाना पंचमहानूतात्मप्रधानस्य सर्वकार्याणि उपगच्छति । तदेव च सत्य
 मित्येव प्रतिपादयत प्रतिपद्यमानास्तदेव चात्मीयमन्युपगम रोचयतस्तद्वैमत्याख्यातार
 प्रणसयत । तद्यथा । स्वाख्यातो जवता धर्मोऽस्माकमयमत्यतमनिप्रेतइत्येव ते तदध्यव
 साया सावद्यानुष्ठानेनाप्यधर्मो न जवतीत्यध्यवसायिन स्त्रीकामेषु मूर्छिताइत्येव पूर्ववज्ज्ञे
 यं । यावच्चदंतरे कामजोगेषु विपण्णा ऐहिकामुष्मिकोजयकार्यत्रयानात्मत्राणाय नापि परेषा
 मिति । नवत्येव द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानूतान्युपगमिको व्याख्यातइति ॥ २४ ॥

अद्वावरे तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणिए इति आदिह्मइ इह खलु पासा
 दीणवा संते गतिया मणुस्सा जवति अणुपुवेणं लोयं उववन्ना त आरि
 यावेगे जाव तेसिचण महते एगे राया जवइ जाव सेणावइपुत्ता तेसि
 चण एगतीए सद्वा जवइ काम त समणाय माहणाय पहारिसुगमणाए
 जाव जहा मए एसधम्मो सुअस्काए सुपन्नत्ते जवइ ॥ २५ ॥

अनुजबुं (अहमेय मकासिके०) ए मुख इ खादिक अनुजबुं ते माहाराज करेलावे (परोवा के०) अथवा पर एटले बीजो पण (ज के०) जे इ ख अनुजवेवे शोक अनुजवेवे जूरेवे तेना शरीरनो बल उंढु थायवे पीडा अनुजवेवे परितापना अनुजवेवे ते (परोएवमकासिके०) तेणेज अनरे एम कीधोवे अथवा माहारे विपे बीजो कोइ मुख इ खादिक उपजावे तेपण माहाराज करेलावे (एवके०) एम (सेवालेके०) ते बाल अ क्कानी (सकारणवा के०) स्वकारण अथवा (परकारणवाके०) पर कारण सर्व इ खादिक जे जे ते पुरुषकार कारणकरी मानेवे (एव के०) एम (विष्णुदिवेदेति के०) जाणेवे (कारणमावन्ने के०) ए जे पुरुषकार कारणने मानेवे ते बाल जाणवा ॥ ३१ ॥

॥ टीपिका—बालोइ पुनरेव विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्न कारणमुद्दिश्य । तद्यथा । योहमस्मि (इ खामिति) इ खमनुजवामि (सोयामिति) शोकमनुजवामि (जूरामिति) इष्टतत्त्वमात्मान गहामि अनर्थावाप्तौ विस्तरयामीत्यर्थ । तिष्णामि शरीरबलाद्विरामि पीडामि पीडामनुजवामि परितापमनुजवामि । एव यत्सुखइ खादिकमनुजवामि तदहमेवाकार्पं परोवा य इखादिकमनुजवति मयिवाऽऽपादयति तत्स्वयमेव कृतमिति । एव सपुरुषकारणमापन्न स्वरुतं परकृतं वा इ खादि सर्वं पुरुषकारकृतमिति जानीते बालइत्यर्थ ॥ ३१ ॥

॥ टीका—नियतिवादी परमतोद्दिष्टावविषयाह । (बालेपुणइत्यादि) बालोइ पुरुष कालेश्वरवादीत्यादिक । पुनरिति विशेषणार्थस्तदेव दर्शयति । एवमिति । बह्व्यमाणनी त्या विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्न मुखइ खयो स्वरुतएव पुरुष कालेश्वरादि वा कारणमित्येवमन्युपपन्नो नान्यन्नित्यत्यादिक कारणमस्तीति । तदेवाह । तद्यथा । यो हमस्मिन् इ खमिति शरीर मानसं इ खमनुजवामि तथा शोचामीष्टानिष्टवियोगसप्रयो गकृत शोकमनुजवामि तथा (तिष्णामिति) शरीरबल कूरामि तथा (पीडामिति) सबा ह्यान्यतरया पीडया पीडामनुजवामि तथा (परितिष्णामिति) परितापमनुजवामि तथा (जूरामिति) अनार्यकर्मणि प्रवृत्तमात्मान गहामि अनर्थावाप्तौ विस्तरयामीत्यर्थ । तदेव यदह इ खमनुजवामि तदहमेवाकार्पं परपीडया कृतवानस्मीत्यर्थ । तथा परोपि यइ ख शोकादिकमनुजवति मयि चापादयति तत्स्वयमेव कृतमिति । तदेव दर्शयति । परोवेत्या दि । तथा परोपि यन्मा इ खयति शोचयतीत्यादि प्राग्बन्नेय । तत्सर्वमहमकार्पमित्येव वान्यामाकजितोऽज्ञोऽज्ञोवा बालएव विप्रतिवेदयते जानीते स्वकारणवा परकारणवा मर्त्त इ खादिपुरुषकारणमिति जानीते एव पुरुषकारकारणमापन्नइति ॥ ३१ ॥

अनिसमसागया सरीरमेव अजिन्तूय चिठति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्तूय चिठति सेजहा णामए वम्मएसिया पुढविजाए पुढविसवुद्धे पुढविअनिरसमसागए पुढविमेव अजिन्तूय चिठइ एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्तूय चिठति सेजहा णामए रुक्के सिया पुढविजाए पुढविसवुद्धे पुढविअनिसमसागए पुढविमेव अजिन्तूय चिठति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्तूय चिठति सेजहा णामए पुक्करिणी सिया पुढविजाया जाव पुढविमेव अजिन्तूय चिठति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्तूय चिठति से जहा णामए उदगपुक्कलेसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्तूय चिठ ति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्तूय चिठति सेजहा णामए उदगवुब्बुएसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्तूय चिठति एव मेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्तूय चिठति ॥ २६ ॥

अर्थ-(इहवज्जुधम्मापुरिसादियाके०) आ संसारने विपे खल्लु एवे वाक्यालंकारे धर्म जे सचेतना अचेतनारूप स्वभाव ते पुरुपादिक जाणवा एटले एम कहजे एनी आवितुं करनार पुरुष शब्दे ईश्वरजे तेकारणे पुरुपादिक एम पाठ कह्यो तथा (पुरिसोत्तरायाके०) पुरुषज जेने उत्तर एटले प्रधानजे तथा (पुरिसप्पणीया के०) पुरुष प्रणीत एटले ए नो अधिष्ठाता पण पुरुष ईश्वरजजे तथा (पुरिससजूयाके०) पुरुष थकीज ठपना (पुरिस पज्जोतिता के०) पुरुषजे ईश्वर तेणेज प्रगट कखा जेम प्रदीप मणी अने सूर्यादिके घटपटादिक पदार्थ प्रगट कखा तेनी पेरे जाणी छेत्तु (पुरिसअनिसमसागया के०) जीवने जन्म जरा मरण रोग शोक वर्ण गंध रस स्पर्श भूत्तिपणो ए अनागतादिक धर्म ते सर्व पदार्थ ईश्वरना अनुगामीजे (पुरिसमेवअजिन्तूयचिठति के०) किबहुना ए सर्व पुरुषनेज व्यापीने रहेजे (सेजहाणामए के०) ए अर्थ उपर दृष्टात देखाडेजे जेम णाम एवे सजावनाये (गमेसिया सरीरेजाएके०) पुरुषने शरीरे गम एटले शुबडो रोग विशेष थाय ते तेज शरीरने विपे ठपनो (सरीरेसवुद्धे के०) तेज शरीरने विपे वृद्धि पाय्यो (सरीरे अनिसमसागए के०) शरीरने पढवाडेज अनुगत गामिजे (सरीरमेवअजिन्तूयचिठति के०) शरीरने विपेज व्यापि रहेजे पण तेनो अवयव शरीर थकी बाहेर नथी (एवमेव के०) एमज (धम्मावि के०) ए पदार्थ मात्रजेमे ते पण (पुरिसादिया

ते ते सर्वे नियतनेज वर्ज्ये एवो देखाडेढे (सेवेमि के०) ते नियतवादी युक्तिये निश्चे करी बोलेढे (पाईणंवा के०) पूर्वादिक चार दिशिने विषे (जे तसथावरापाणाके०) जे काइ त्रस अने स्थावर प्राणीढे (ते एवसंघायमागज्जति के०) ते एम जे कांइ शरीरादि क संबंध पामेढे ते नियतिनेज वर्ज्ये पामेढे परतु बीजो कर्मादिक कारण तेने काइ न थी (ते एवविपरियासमावज्जति के०) ते एम बाल कुमार यौवन अने वृद्धा अ वस्थादिक नानाप्रकारना पर्याय पामेढे ते सर्व नियति थकीज अनुजवेढे (ते एवविवे गमागज्जतिके०) तथा ते एम नियति थकीज विवेक एटले शरीर ते थकी पृथक् जाव पामेढे (ते एवविहाणमागज्जति के०) तथा ते एम नियति थकीज विधान एटले अव स्था विशेष अर्थात् कुट्टज काणां खंज वामन जरा मरण रोग शोकादिक पामेढे (ते एवसंगतिर्यतिजवेहा ए के०) एरीते ते त्रस अने स्थावर प्राणी नियतने बले एटला जावने अनुजवेढे हवे श्रीसुधर्म स्वामि श्रीजबूस्वामि प्रत्ये कहे ढे के एवा नियतवादि पुरुषो मात्र एक नियतनोज पक्क अनुसरिने परलोकनी बीक नराखता सावधानुष्ठान करेढे परतु (एवविषयविषयवैदितिके०) ते एवो नथी जाणता शु नथी जाणता (तज्जहा के०) ते कहेढे (किरियातिवा जाव अणिरएतिवा के०) क्रिया अक्रिया सिद्धि असिद्धि इत्यादिक यावत् नरक अनरक पर्यंतने नथी जाणता (एवते के०) एम ते सर्व दोष एक नियत उपरे स्थापन करिने (विरूवरूवे द्विकम्मसमारज्जेहि विरूवरूवाइकामजोगा इंसमारज्जति जोयणाए के०) नानाप्रकारना कर्म समारंजे जोजननेअर्थे अने जोगने अर्थे नाना प्रकारना कामजोगने समारंजे ॥ ३३ ॥

॥ दीपिका-मेधावी नियतिवादी कारणमापन्न स्वकारण परकारणं वा उद्दिश्य प्रवृत्तिर्न पुरुषकारुता यतो न हि कस्यचिदात्माऽनिष्टोयेनानिष्टांशु खोत्पादिका क्रिया त समारंजते कितुनियत्यैवायमनिष्ठन्नपि तत्कार्यते येन इ खनाग्नवति । एवमसौ कारण मापन्नोवेत्तीति कारणं वात्र एकस्याऽसदनुष्ठानपरस्यापि न इ खमुत्पद्यते ततो नियतिरेव कर्त्रीति । एतदेवाह । (सेवेमिति) सोह नियतिवादी ब्रवीमि ये केचिस्त्वता स्थावराश्च प्राणिनस्ते नियतितएव औदारिकादिशरीरसंबधमागज्जंति बालकुमारादिक विविध पर्याय नियतितएवानुचवति नियतितएव विवेक शरीरात्पृथग्जाव प्राप्नुवति । विधानमवस्थावि शेषे कुट्टजकाणां धत्वजरामरणादिकमागज्जंति तदेव ते प्राणिनोनियत्यैव सगतिं यांति ना नानाविधसुखदुःखनाज स्यु । एव नियतिवादोत्प्रेक्षया एतद्व्ययमाण न विप्रतिवेदय ति न जानति । तथा । क्रियाअक्रियाइत्यादि यावद्विरूपरूपान् कामान् जोगान् जोज नायोपजोगार्थे समारंजते ॥ ३३ ॥

काररूपान पुरुषात् पृथग्भवति तद्विकारापगमे चात्मानमेवाश्रित्य तिष्ठति । एवम
न्यदृष्टान्ताश्चपि जाव्या । (सेजहेत्यादि) अश्रितिश्रितोद्गेकरूपा साच शरीरजातेत्यादि ।
यथावा वल्मीकं पृथिवीविकाररूप पृथिव्या जातमित्यादि । एव सर्वमीश्वरकारणिक
मात्मविवर्तेरूपं वा । यथा वा वृद्धोऽशोकादि पृथिवीजात । यथा वा पुष्करिणीतडा
गरूपा पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्वत् । तथा उदकपुष्कलमुदकप्राचुर्यं मुदकजातमि
त्यादि यथावा उदकबुद्बुदइत्यादि सुगम ॥ ३६ ॥

॥ टीका-तत्त्वाय । इह खलु धर्मा स्वनावाश्रेतनाचेतनरूपा पुरुषईश्वरआत्मावा
कारणमादिर्येपाते पुरुषादिकाईश्वरकारणिकाआत्मकारणिकावा तथा पुरुषएवोत्तर का
र्यं येपाते पुरुषोत्तरास्तथा पुरुषेण प्रणीता सर्वस्य तदधिष्ठितत्वात् तदात्मकत्वाद्वा त
था पुरुषेण द्योतिता प्रकाशीरुता प्रदीपमणिसूर्यादिनेव घटपटादयइति । तेच धर्मा
जीवाना जन्मजरामरणव्याधिरोगशोकसुखदुःखजीवनादिका । अजीवधर्मास्तु मूर्तिमता
इव्याणां वर्णगभरसस्पर्शाश्चमूर्तिमता इव्याणां धर्माधर्माकाशानां गत्यादिकाधर्मा । त
र्वेपीश्वररुताआत्मादेतवादेवाऽत्मविवर्ता सर्वेप्येते पुरुषमेवानिजून्य व्याप्य तिष्ठति । अ
स्मिन्नर्थे दृष्टातानाविर्भावयन्नाह । (सेजहाणामइत्यादि) सेजइत्येवमर्थे । नामश
ब्द सनाधनाया । तद्यथा । नाम गड स्याद्भवेत्सनाध्यते च शरीरिणा सत्सारातर्गता
ना कर्मवशगानां गंडादिसमुद्भवस्तच्च शरीरे जातं शरीरावयवसज्जुत तथा शरीरे वृद्धिसुप
गत शरीरानिवृद्धौ च तस्यानिवृद्धिस्तथा शरीरेऽनितसंबंधागत शरीरमानिसुख्येन व्याप्य
व्यवस्थितं न तदवयवोपि शरीरात्पृथग्ज्जुतइति जाव । तथा शरीरमेवानिजून्यानिमुख्येन
पीडयित्वा तिष्ठति । यदिवा तदुपशमे शरीरमे वाश्रित्य तज्जड तिष्ठति न शरीराद्वहिर्नैव
ति । एतदुक्तं भवति । यथा तत्पिष्टक शरीरैकदेशज्जुतं नशुक्तिशतेनापि शरीरात्पृथग्दर्श
यितुं शक्यते एवमेवामी धर्माश्रितनाचेतनरूपास्ते सर्वेपीश्वरकर्तृकान ते शरीरात्पृथक्कर्तुं
पार्यते । यदिवा सर्वव्यापिनआत्मनस्त्रैलोक्योदरविवरवर्तिपदार्थात्मनोये केचन धर्मा प्रा
गुद्भवति ते पृथक्कर्तुं नशक्यंते तथा तज्जडं शरीरविकारज्जुतं तदपृथग्ज्जुतं तद्विनाशेच शरीरमेवा
वतिष्ठते । एवमेव सर्वेपि धर्मा पुरुषादिका पुरुषकारणिका पुरुषविकाररूपा नपुरुषा
त्पृथग्भवितुमर्हति तद्विकारापगमेवाऽत्मानमेवाश्रित्याचतिष्ठति न तस्माद्वहिर्नवतीति
शास्त्रेच दृष्टातप्राचुर्यमविरुद्ध । यदिवाऽस्मिन्नर्थे बहवोदृष्टाता । सज्जवतीश्वरकर्तृत्ववादस्या
देतवादस्यच सुप्रसिद्धत्वादृष्टातबहुत्वमित्याह । (सेजहाइत्यादि) तद्यथा नामारतिश्रि
तोद्गेगलरूपा स्याद्भवेत् । साच शरीरजाताइत्यादि गडवन्नेया । दार्ष्टान्तिकेप्येवमेव सर्वे
धर्मा पुरुषादिका पुरुषप्रजवाइत्यादिपूर्ववन्नेय । तथा यथा नाम वल्मीक पृथ्वीविकार

नही अने पार पण पोता नही विचाले कामजोगने विपे खूता रहे ते पोताने पण उ
धरी शके नही अने राजारूप पुमरीक कमलने पण उधरी शके नही ते आ लोक थ
की पण ब्रष्ट थया अने मुक्तिये पण पोचे नही परंतु विचाले ससार मांहेज खुची रहे
ए चोथो पुरुषजात नियत वादी कह्यो ॥ ३३ ॥

॥ दीपिका—तदेव ते नियतिवादिनो ऽनार्याविप्रतिपन्नास्त निर्युक्तिकं नियतिवाद श्रद्धा
नाइत्यादि तावन्नेयं यावदंतरा कामजोगेषु विपश्चा इति चतुर्थः पुरुषजात संपूर्णः ॥ ३३ ॥

॥ टीका—तदेवमेव पूर्वोक्तया नीत्या तेऽनार्याविरूपं नियतिमार्गं प्रतिपन्नाविप्रतिपन्नाः।
अनार्यत्व पुनस्तेषां निर्युक्तिकस्यैव नियतिवादस्य समाश्रयणात् । तथा ह्यसौ नियति
किं स्वतएव नियतिस्वभावा उतान्यया नियत्या नियम्यते किवाऽतस्तत्र यद्यसौ स्वयमेव
तथा स्वभाव सर्वपदार्थानामेव तथा स्वभावत्वं किं न कल्प्यते किं बहुदोषया नियत्या
समाश्रितया । अथान्यया नियत्या तथा नियम्यते साध्यन्ययेत्येवमनवस्था । तथा नियते-
स्वभावत्वान्नियतिस्वभावया तथा नवितव्यं न नानास्वभावयेति । एकत्वाच्च नियतेस्तत्का-
र्षेणाप्येकाकारेणैव नवितव्यं । तथाच सति जगदैचित्र्याभावः । नचैतद्वृष्टमिष्टवा । त-
देव युक्तिनिर्विचार्यमाणा नियतिर्नैकयंचिद्वदते । यदप्युक्तं । द्वावपि तौ पुरुषौ क्रियाकि-
यावादिनौ तुभ्यौ एतदपि प्रतीतिबाधितं । यतस्तयोरेकं क्रियावाद्यपरस्त्वक्रियावादीति
कथमनयोस्तुल्यत्वमथेकया नियत्या तथा नियतित्वानुव्यता अनयोरेतच्च निरतरा सुव-
द प्रत्येप्यंति । नियतेरप्रमाणत्वात् । अप्रमाणत्वं च प्राग्लेशतः प्रदर्शितमेव । यदप्युक्तं ।
यद्बुद्ध्वादि कमहमनुभवामि तन्नाहमकार्षमित्यादि तदपि बालवचनप्राप्यं । यतो जन्मातरु-
तं शुभमशुभं वा तदिदोषश्चुज्यते स्वरुतकर्मफलेश्वरत्वादसुमता । तथा चोक्तं । यद्विद् क्रिय-
ते कर्म, तत्परत्रोपचुज्यते । भूलसिक्तेषु वृद्धेषु, फलशास्त्रासु जायते । तथा यदुपात्तमन्य-
जन्मनि शुभाशुभं वा स्वकर्मपरिणत्या तद्वक्ष्यमन्यथा नोक्तुं देवासुरैरपि हि । तदेव ते निय-
तिवादिनो नार्याविप्रतिपन्नास्तमेव निर्युक्तिकं नियतिवाद श्रद्धा नास्तमेव च प्रतीयते इत्यादि
तावन्नेयं यावदंतरा कामजोगेषु विपश्चा इति । चतुर्थः पुरुषजात समाप्तः ॥ ३३ ॥

इच्छेते चत्वारि पुरिसजाया णाणापन्ना णाणावन्दा णाणासीला
णाणादि धी णाणारुई णाणारजा णाणाअश्ववसाणा संजुत्ता प
हीणपुवसजोगा आरिय मग्ग असंपत्ता इति ते णोद्दच्चाए णो
पाराए अंतरा कामजोगेषु विसप्ता ॥ ३४ ॥

तेने अकर्त्ता कहेते तेमाटे (एण्यंतद्वियंके०) ए तथ्य नथी (एण्यंआदातद्वियंके०) ए यथातथ्य नथी हवे ए दर्शनी जेने सत्य करी माने ते कहेते (इमके०) ए ईश्वर कार एिक ठे एमजे मानीये तेहिज (सच्चके०) सत्यते (इमंतद्वियंके०) तेहिज तथ्य जाणवो (इमआदातद्वियंके०) एज यथा तथ्यविज्ञेये जाणवो एरीते ते ईश्वर कारणिक पोताना दर्शनने अनुरागे (एवसन्नकुवति के०) एवी सझा करे (तेएवसन्नसत्वेति के०) ते बीजा आगल पण एवीज सझा स्थापन करे यद्यपि एवात युक्ति शून्यते तथापि (तेएव सन्न सोवन्तव्यतिके०) ते एवी सझाने अनेक हेतु युक्ति दृष्टाते करी स्थापेते (तमेवते तज्जाइयंडुक्त के०) ते कारणे ते उत्सूत्रने स्थापवे करी उत्पन्न थाय जे ड ख ते ड खने (यातिउटंति के०) त्रोडो नशके तेना उपर दृष्टात कहेते (सवणीपजरजहा के०) जेम शकुनी एटले पक्षी ते पाजराने त्रोडी नशके भ्रमण करी करीने वली तेहि ज पाजरा माहे रहे तेम ते पुर्वोक्त अन्य दर्शनीं पण ससार रूप पांजरा मांहेज रहे परंतु मोह्ने जइ शके नही अने बीजाने पण मोह्ने पोचाडी नशके ॥ १४ ॥ (तेणोएव विष्णुदिवेदंति के०) ते अन्य दर्शनी पाखनी वापडा आटली वात नथी जाणता थु नथी जाणता (तंजहा के०) ते कहेते (किरियाइवा के०) रुडो अनुष्ठान नथी जा एता (जावअणिरएतिवा के०) यावत् अनरक पर्यंत नथी जाणता (एवमेव के०) एम अणजाणता थका (तेविरुवरुवेहिकम्मसमारजेहि के०) ते नाना प्रकारना सावद्यकर्मने करवे करी (विरुवरुवाइकामनोगाइसमारजति के०) अनेक प्रकारना कामनोग समारंजे नोगवे (नोयणाए के०) नोजनने अथं एरीते ते अनर्थ पोताना धर्मने रुडो देखाडी प्ररूपता ठता कामनोगने विपे मूर्द्धाणा थका एमते पाखनी धर्म राजादिकने सदावता थका ज्यालगे ते तीरे पण रह्या नही अने पारपण पान्या नही एम आलोक थकी चूका अने परलोके पण पोता नही विचाले ससार मांहे काम नोग रूप कादवने विपेज खुना थका रहे ते राजारूप पुमरीक कमलने उदरी शके नही ए त्रीजो पुरुष जात ईश्वर कारणिक कहायो ॥ १७ ॥

॥ दीपिका-ईश्वररुत सत्यमन्यन्मिथ्येत्याह । यदपि चेदं श्रमणनां यतीना निग्रथा नां निष्किंचनानामुद्दिष्टं प्रणीत व्यक्तीरुतं द्वादशांग गणिपित्तक । तद्यथा । अचार सू त्ररुतागमित्यादि यावद्दृष्टिवाद । सर्वमेतन्मिथ्याऽनीश्वरप्रणीतत्वात् नैतत्तथ्यं नैतद्या यातथ्यं न यथास्थितार्थकथक । इदं पुनरीश्वरकर्तृत्व आत्मादैतत्त सत्यं इदमेव तथ्यं इदमेव याथात-य । तदेव ते पूर्वोक्तनीत्या सझा कुर्वति ज्ञान दधते अन्येन्यश्च सझा स स्थापयति । ते एव सझामुपस्थापयति सुष्ठु उपसामीप्येन युक्तिनि स्थापयति । ते च

त्रावेगे छवन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिंचणं खेत्तवन्नूणि परिग्गहिया
णि जवति तं अण्यरोवा जुळ्ळयरोवा तेसिंचणं जण जाणवयाइ परिग्ग
हियाइ जवंति तं अण्यरोवा जुळ्ळयरोवा तहप्पगारेहि कुलेहि आगम्म
अजिन्नूय एगे निस्कायरियाए समुत्तिता सतोवावि एगे णाय उय उवग
रणच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुत्तिता असतोवा वि एगे णाय उय
उवगरणं च विप्पजहाय निस्कायरियाए समुत्तिता जेते सतोवा असतोवा
णाय उय अणाय उय उवगरणं च विप्पजहाय निस्कायरियाए समुत्तिता॥३५

अर्थ—हवे पाचमो पुरुष स्वतीर्थिक कहियेंठेयें (सेवेमि के०) जे पुरुष कामजोगने
विपे अनासकठतो अतराले नखुचे पुमरीक कमलने उद्धारवा समर्थ ते डुं कडुडुं
(पाईणवासतेगितियामणुस्ता के०) पूर्वादिक दिशिये कोइ एक मनुष्य होय ते कहे
वो होय (तंजहा के०) ते कहेते एक आर्य एक अनार्य एक उचगोत्रना उपना ए
क नीचगोत्रना उपना एक महोटी कायाना धणी एक न्हाणी कायाना धणी एक सा
रावर्ण वाला एक माठावर्ण वाला एक स्वरूपवान् एक कुरूपवान् (तेसिंचण के०) ते
पूर्वोक्त आर्यादिक पुरुषने (खेत्तवन्नूणिपरिग्गहियाणिजवति के०) क्षेत्रते उघाडी जूमिका
शाली क्षेत्राविक तथा वस्तु ते घर हाट प्रमुख ढाकेली जूमिका ए परिग्रह होय (तथप्प
यरोवाजुळ्ळयरोवा के०) तेअत्पत्तर एटले थोडा होय अथवा प्रचूततर एटले घणा होय
वली (तेसिंचणजणजाणवयाइपरिग्गहियाइजवति के०) तेने जन एटले लोक जानपद
एटले वेश ए परिग्रह होय (तथप्पयरोवाजुळ्ळयरोवा के०) तेपण अत्पत्तर एटले थोडा
होय अथवा प्रचूततर एटले घणा होय (तहप्पगारेहिकुलेहि आगम्मअजिन्नूय के०) तथा
ते आर्यादिक तथा प्रकारना कुलने विपे आगम्म एटले जन्म पामीने कोइ एक महास
त्ववत पुरुष विषय कपायने जीपीने (एगेनिस्कायरियाए के०) कोइएक निह्वाचर्याने
विपे (समुत्तिता के०) सम्यक् प्रकारे उव्या सावधान थया (सतोवाविएगेणायउयउ
वगरणं के०) कोइएक महा सत्ववत पुरुष विद्यमान एवा णायउय एटले ज्ञाति स्व
जनादिक तथा उपकरण ते धन धान्य सुवर्ण रूपादिक अनेक प्रकारनाळे तेने (विप्प
जहाय के०) त्यागीने (निस्कायरियाए के०) निह्वाचर्याने विपे (समुत्तिता के०)
सम्यक् प्रकारे उव्या एटले चारित्रिया थया (असतोवाविएगेणायउवगरणं च विप्पजहा
यनिस्कायरियाएसमुत्तिता के०) कोइ एक महा सत्ववत पुरुष ते अठता ज्ञाति स्वजन
उपकरणाविक अनेक प्रकारनाळे तेने त्यागीने निह्वाचर्याने विपे सम्यक् प्रकारे सावधान

विरुद्धं मार्गं विप्रतिपन्नान् सम्पन्नादिनोजवति । तथाहि । सर्वमीश्वरकर्तृकमित्यत्रान्युपगमे किमसावीश्वर स्वतएवापरान् क्रियासु प्रवर्तयेदुतापरेण प्रेरितस्तत्र यद्याद्य पक्षस्तद्वन्त्येवामपि स्वतएव क्रियासु प्रवृत्तिर्न विष्यति कियंतर्गदुनेश्वरकटपनेन । अथासावप्यपरप्रेरित सोप्यपरेणेत्येवमनवस्थालता नजोमडलमालिनी प्रसर्पति । किंचासावीश्वरोमहा पुरुषतया वीतरागोपेत सन्ननेकान्नरकयोग्यासु क्रियासु प्रवर्तयत्यपरास्तु स्वर्गापवर्गयोग्यास्वित्यथ ते पूर्वशुजाशुजचरितोदयादेव तथाविधासु तासु क्रियासु प्रवर्तते सतु निमित्तमात्रमेतदपि नयुक्तिसंगत । यत प्राक्तनाशुजाशुजप्रवर्तनमपि तदायत्तमेव । तथा चोक्त । अज्ञोजुतिरित्यादि । अथ तदपि प्राक्तनमन्येन प्राक्तनतरेण कारितमित्येवमनादिहेतुपरपरेत्येव च सति ततएव शुजाशुजे स्थाने न विष्यत किमीश्वरपरिकटपनेन । तथा चोक्त । शास्त्रोपधादिसंबंधाच्चैत्रस्य व्रणरोहणे ॥ असंबन्धस्य क स्थानो कारणत्व न कटपतइत्यादि । यच्चोक्तं । सर्वं तनुशुवनकरणादिक बुद्धिमत्कारणपूर्वक सस्थानविशेषत्वात् देवकुलवदित्येतदपि नयुक्तिसंगत । यतएतदपि साधन ननवदजिप्रेतमीश्वर साधयति तेन सार्धं व्याप्त्यसिद्धि । देवकुलादिके दृष्टातेऽनीश्वरस्यैव कर्तृत्वेनान्युपगमात् । नच संस्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्व सिध्यति । अन्यथानुपपत्तिर्लक्षणस्य साध्यसाधनयो प्रतिबधस्याच्चावात् । अथाविनाचावमतरैषैव सस्थानमात्रदर्शनात्साध्यसिद्धि स्यादेवच सत्यतिप्रसंग स्यात् । उक्तच । अन्यथा कुलकारेण मृदिकारस्य कस्यचित् ॥ घटादे कारणस्तिर्देवत्मीकस्यापि तत्कृतिरित्यादि । नचेश्वरकर्तृत्वे जगद्वैचित्र्यं सिध्यति तस्यैकरूपत्वादित्युक्तप्रायमिति । आत्मावैतपक्षस्त्वत्यतमयुक्तिसंगतत्वाच्चाभ्युपगम्य । तथाहि । तत्र न प्रमाण न प्रमेयं न प्रतिपाद्यं न प्रतिपादकोन हेतुर्न दृष्टातो न तदज्ञातो न जेदेनावगम्यते । सर्वस्यैव जगतएकत्व स्यादात्मनो निन्नत्वात् तदज्ञादेव क केन प्रतिपाद्यते इत्यप्रणयनमेव शास्त्रस्यात्मनश्चैकत्वान्तर्कार्यमप्येकाकारमेव स्यादित्यतो निर्हेतुक जगद्वैचित्र्य । तथाच सति । नित्य सत्त्वमसत्त्व वा, हेतोर्नान्यनपेक्षणात् ॥ अपेक्षातोहिनावाना, कादाचित्कत्वसजवइत्यादि । तदेवमीश्वरकर्तृत्वमात्मावैतपक्षश्च युक्तिविचार्यमाणो न कथचिदघटा प्राचति । तथा ते स्वदर्शनमोहमहितास्तज्जातीया बुखात् शकुनि यजरादिव नातिमुच्यंते विप्रतिपन्नाश्च तत्प्रातिपादिकानिर्धुकिनिस्तदेव स्वपक्षं प्रतिपद्यति श्रद्धयताति पूर्ववन्नेय । (यावत् णोहच्चाणोपाराएअतराकामनोगेसु विससुति) इत्ययं तृतीय पुरुषजातेश्वरकारणिकइति । सह्येवमाह । यस्य बुद्धिर्न लिप्येत हंत्वा सर्वमिदं जगत् ॥ आकाशमिव पंकेन नासौ पापेन लिप्यतइत्याद्यसमजसनापितया त्यक्त्वा पूर्वसयोगमप्राप्तोविवह्निव स्थानमतरालएव कामनोगेसु मूर्धितोविषसु इत्यवगतव्यमिति ॥ १५ ॥

नांस्तथोपकरणं च कामजोगांगं धनधान्यहिरण्यादिकं विविधं प्रकर्षेण हित्वा त्यक्त्वा
निष्काचर्याया सम्यगुद्धिताथसतोवा ज्ञातीनुपकरणंच विप्रहाय निष्काचर्यायामेके केव
नापगतस्वजनविजवाः समुद्धिताः ॥ ३५ ॥

पुवमेव तेहिं णायं नवइ तं जहा इह खलु पुरिसे अन्नमन्नं ममछाए
एवं विप्पडिवेदेति तं जहा खेतंमे वट्टूमे हिरण्णंमे सुवत्तंमे धणंमे धसंमे
कंसंमे दूसंमे विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरय
णसंतसारसावतेयमे सद्धामे रूवामे गंधामे रसामे फासामे एते खलु
मम कामजोगा अहमवि एतेसि ॥ ३६ ॥ सेमेहावि पुवमेव अप्पणो ए
वं समज्जिजाणेज्जा तं जहा इह खलु मम अन्नयरं डुक्कं रोयातंके समुप्प
जेज्जा अणिठे अकंते अप्पिए असुजे अमणुत्ते अमणामे डुक्के णोसु
हे सेहता जयंतारो कामजोगाइ मम अन्नयरं डुक्कं रोयातंके परियाइय
ह अणिठं अकंते अप्पियं अमुज्ज अमणुत्तं अमणामं डुक्कं णोसुहं त
हि डुक्कामिवा सोयामिवा जूरामिवा तप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामि
वा इमाउ ममे अस्सरानं डुक्कानं रोगातकानं पडिमोयउ अणिजानं अ
कंताउ अप्पियाउ असुजाउ अमणुत्ताउ अमणामउ डुक्कानं णोसुहाउ
एवमेव णोलक्षपुव नवइ ॥ ३७ ॥

अर्थ—(तेहिं के०) ते पुरुषने (पुवमेव के०) प्रथम चारित्र लेवाना वखतेज एवो
(णायनवइ के०) जाणुते (तजहा के०) ते कहेते. (इह के०) आ जगत मांहे
खलु इति वाक्यालंकारे (पुरिसे के०) ते पुरुषे (अन्नमन्नं के०) अनेरी अनेरी वस्तु
एटले अमुक अमुक छुदी छुदी वस्तु (ममछाए के०) महारा उपजोगने अर्थे यशो
(एव के०) एम (विप्पडिवेदेति के०) वेद प्रवितियति एटले जाणुते (तजहा के०)
ते वस्तुना नाम कहेते (खेतंमे के०) आ क्षेत्र महारुंते (वट्टूमे के०) ए घर
हाट महारावे (हिरण्णंमे के०) आ रूपु महारुंते (सुवत्तंमे के०) आ सोनु महारु
ते (धणंमे के०) आ धन महारुंते (धत्तंमे के०) आ धान्य महारुंते (कंसंमे के०) आ
कासाना जालन महारावे (दूसंमे के०) आ डप्प एटले वख महारावे (विपुल, ध
ण, कणग, रयण, मणि, मोत्तिय, सख, सिल, प्पवाल, रत्त, रयण, सत्त सार साव
तेयंमे के०) एम विस्तीर्ण धन कनक सोलजातिना रत्त सात जातना मणी मोक्तिको सख

सिंघाय तेने अक्रिया कहिए (जेयपुरिसेकिरियामाइस्कइ के०) जे पुरुष क्रिया कहेवे अने (जेपुरिसेणोकिरियामाइस्कइ के०) जेपुरुष अक्रिया कहेवे (दोवितेपुरिसातुला के०) ए क्रियावादि अने अक्रियावादि वने पुरुष तुल्य एटले सरखा जाणवा (एगछा कारणमावन्ना के०) ए वेनु एकज अर्थेते कारणके ते नियतने वशे वसे जो ते पोता ने वशे होय तो सरखा नकहेवाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका-नियतिवादी स्वमतमाह । इह द्वौ पुरुषौ नवत । एक क्रियामारब्धाति । देशादेशातरप्राप्ति क्रिया सा नियतेरेवस्यात् एवमक्रियापि । द्वावेतौ नरौ तुल्यौ नियतिव शर्वतित्वात् एकार्यौ एककारणापन्नत्वात् क्रियाक्रिये नियत्येककारणाधीनेत्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ टीका-इह खलु (डवेपुरिसाजवतीत्यादि) इहास्मिन् जगति । खलुशब्दोवाक्या लकारे । द्वौ पुरुषौ नवतस्तत्रैक क्रियामारब्धाति । क्रिया हि देशादेशातरावासिलक्षणा पुरुषस्य नवतीति न कालेश्वरादिना चोदितस्य नवत्यपितु नियतिप्रेरितस्यैवमक्रियापि । यदि तावतत्रौ नवत । तत क्रियावादमक्रियावादच समाश्रितौ द्वावपि नियत्य धीनत्वानुल्यौ । यदि पुनस्तौ स्वतत्रौ नवतस्तत क्रियाक्रियानेदान्तुतयौ स्यातामित्यत एकार्याविककारणापन्नत्वादिति नियतिवशेनैव तौ नियतिवादमनियतिवाद चाश्रिताविति नाव । उपलक्ष्यार्थत्वाच्चान्योपि य कश्चित्कालेश्वरादिपक्षातरमाश्रयति । सोपि नियति चोदितएव इष्टव्यइति ॥ ३० ॥

बाले पुण एवं विष्णुदेवेति कारणमावन्ने अहमंसि इत्कामिवा सोयामि वा जूरामिवा तिष्णामिवा पीडामिवा परितष्णामिवा अहमेयमकासिपरोवा ज इत्कइवा सोयाइवा जूराइवा तिष्णइवा पीडाइवा परितष्णइवा परोए वमकासि एवं सेबाले सकारणवा एवं विष्णुदेवेति कारणमावन्ने ॥ ३१ ॥

अर्थ-हवे ए नियतवादी परमतने विजावेठे (बालेपुणएव विष्णुदेवेदितिके०) ते पर मतवादी बाल एटले अज्ञाने करी बली गुजाणे ते कहेवे. (कारणमावन्ने के०) सुख दुखादिकने उपजवे ईश्वरादिकनु कारण माने ते कहेवे (अहमंसि इत्कामिवा के०) दु आ जगत माहे शारीरिक तथा मानसिक दु ख अनुजबुडु (सोयामिवाके०) इष्ट वियो ग अने अनिष्ट सयोगनो करेलो शोक अनुजबुडु (जूरामिवा के०) अनर्थनी प्राप्तिमें स्मरणायें छुरुडुं अथवा अर्थ प्राप्तिमें विचरुडु (तिष्णामिवा के०) शरीरनो बल उडु थायठे (पीडामिवाके०) बाह्यान्तर पीडा अनुजबुडु (परितष्णामिवाके०) परितापना

त कारी (अपिचाउ के०) अप्रियकारी (असुनाउ के०) असुनकारी (अमणुनाउ के०) अमनोद्ग (अमणामउके०) अरुचता विशेषे अमनोद्ग पीडाकारी एवा (इकाउ के०) इ.ख (णोसुहाउ के०) नथी जेमांहे लेश मात्र शुख एवा जे इ ख ते थकी हे काम जोगादिको तमे मने मूकावो (एवमेव के०) एवीरीते जे कामजोगादिकने प्रार्थना करेते तोपण (णोलहेपुवंचवइ के०) ते कामजोगापूर्वजन्मनवति एटले ते काम जोगादिक जेते तेणे कोइ मनुष्यने पूर्वोक्त इ ख थकी मूकाव्यो ते एवो, पूर्वे क्यां जाणवामा आब्यु नथी. ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका—ये निहाचर्योद्यतास्तै पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएतज्ज्ञातं न्यात् । तद्यथा । अन्यदस्तूद्दिश्य पुरुष प्रव्रजित प्रव्रज्या ग्रहीतुकामोवा एव विप्रतिवेदयति जानाति । तद्यथा । क्षेत्रं वास्तुगृह हिरण्यं सुवर्णं कनक धनंगोमहिष्यादि धान्यं शा व्यादि कास्यं कास्यपात्रादि दूष्यं वस्त्रादि । तथा विपुलानि धनकनकादीनि शस्त्रादिकि एवतां मुक्तशैलादिका शिला प्रवालंविद्रुम रत्नरत्नं पद्मरागादि सत्सार शोचनसार शूलमप्यादि स्वापतेयं इव्य सर्वमेतन्ममोपजोगाय नविष्यति । तथा शब्दरूपगधरसस्प शोमे कामजोगाग्रहमप्येतेषा जोगाना सवधी ॥ ३६ ॥ अयमपि जोगसंबंधीति विचार्य समेधावी पूर्वमेवात्मना एव समनिजानीयात् । तद्यथा । इह जन्मनि ममान्यत् इ.खं शिरोवेदनादिक आतंकोवा आशु जीवितापहारी शूलादिक । सकिन्तुत । अनिष्टो ऽकातोऽशुनोऽमनोद्ग । अवनामयतीत्यवनाम. पीडाविशेषकारी इ.खरूप । नष्टजो ऽशुनकर्मकृतत्वात् । पुनर्देखोत्पादनमत्यतइ खज्ञापनार्थ । तदेवनूतं इ ख रोगातंक वा हंतइति खेदे हेनगवत कामजोगाभूय मया पालितास्ततोभूयमपीदं इ खं रोगातंक वा (परियाइपह) विनश्य गृह्णीत । अत्यंतइ खपीडित पुनस्तान्येव विशेषणान्याह । अनिष्टादिविशेषणानि पूर्वं प्रथमातानि पुनर्द्वितीयातानि साप्रतं पंचम्यंतानि । सचायमर्थं पूर्व जन्मन नवति । कोर्थ । नहि ते जोगादयोनर इ खान्मोचयंतीतिपूर्वं नज्ञातं ॥ ३७ ॥

॥ टीका—ते पूर्वोक्तविशिष्टानिहाचर्यामन्युद्यता पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएव तैरेतज्ज्ञातं नवति । तद्यथा (इहेत्यादि) इह जगति । खलुवाक्यालंकारे । अन्यदन्यदस्तूद्दिश्य ममेतज्जोगाय नविष्यतीत्येवमतौ प्रव्रज्या प्रतिपन्न प्रव्रजिपुर्वा प्रवेदयति जाना त्येव परिच्छिनति । तद्यथा । क्षेत्रं शालिक्षेत्रादिकं वास्तु खातोद्धितादिक हिरण्यं धर्मला नादिक सुवर्णकनकं धनगोमहिष्यादिकं धान्यगोधूमादिकं कास्यकांस्यपात्रादिक तथा विपुलानि प्रनूततराणि धनकनकरत्नमणिमौक्तिकानि (शंखशिलंति) मुक्तशैला

मेहावि पुण एवं विष्णुदिवेदेति कारणमावन्ने अहमंसि इष्कामिवा सो
 यामिवा जूरामिवा तिष्णामिवा पीडामिवा परितष्णामिवा णोअह एव
 मकासिं परोवा जं इष्काइवा जाव परितष्णाइवा णोपरो एवमकासि एव
 से मेहावि सकारणंवा परकारणंवा एवंविष्णुदिवेदेति कारणमावन्ने से वे
 मि पाईणंवा जे तसथावरा पाणा तेएव संघायमागच्छति ते एवं विपरिया
 समावज्जति तेएवं विवेगमागच्छति तेएव विहाणमागच्छति तेएवं संगतियं
 ति उवेहाए णोएवं विष्णुदिवेदेति तंजहा किरियातिवा जावणिरंतिवा
 अणिरंतिवा एवंते विरूवरूवेहि कम्मसमारंजेहि विरूवरूवाइं काम
 जोगाइ समारंजंति जोगणाए ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे ए नियतवादी लोक ते पूर्वोक्त पुरुषकार कारणने बलत्व पणो मानीने
 पोताना मतनी स्थापना करेते (मेहाविपुणएवविष्णुदिवेदेति के०) बली पंक्ति एवा
 नियत पक्ष ग्राहो एम जाणेते खु जाणेते ते कहेते (कारणमावन्ने के०) सुख ड ख
 जे उपजेते तेने नियतटाली बीजो कारण काइ जाणवो नही ते उपर कहेते इष्कामिवा
 सोयामिवा इत्यादि पावतो अर्थ पूर्व प्रमाणे लखेते दु सुख ड ख अनुजनुबु दु शोक
 अनुजनुबुं छुरुबु शरीरनो बल ओबु थायते पीडा अनुजनुबु परितापना अनुजनुबु (णो
 अहएवमकासि के०) ते में नथी कछु कितु नियतने जवितव्यताना बलचकी माहारे
 विपे आव्योते परतु पुरुषकारादिक प्रमाण काइ नथी जे कारण माटे कोइपुरुष पोता
 ना आत्माने अनिष्ट नथाय एम वाढेते तो शावास्ते ते खु करवाने एवो करे के जे थ
 की ते ड खी थाय परंतु अहीया नियतज प्रमाणने (परोवा के०) अथवा पर एटले बी
 जो (जइष्काइवा के०) जे काइ ड ख अनुजवेते (जावपरितष्णाइवा के०) यावत्
 परितापना अनुजवेते ते पण (णोपरोएवमकासि के०) तेणे कीयो नथी परतु नियति
 अने जवितव्यताने योगेंज सर्व उपजेते (एवसेमेहाविके०) एम ते मेहावि एटले पंक्ति
 पुरुष (सकारणवापरकारणवा के०) पोताने ड खनो कारण अथवा परने ड खनु का
 रण जवितव्यता ठे परंतु जवितव्यता टाली बीजो कोइ पण कारण नथी (एवविष्णु
 दिवेदेति के०) एम ते नियतवादि जाणेते के जगत माहे कोइ एक पापना कर
 नारने पण ड ख उपजतु नथी अने कोइएक स्रुतना करनारने ड ख उपजेते माटे अं
 हीया पुरुषजे ईश्वर तेजुं कारण काइपण नथी देखातु किंतु (कारणमावन्ने के०) निय
 तज कारण देखायते एमाटे जवितव्यता बलीष्टे हवे बीजो पण जे काइ जगत माहे

॥ अर्थ—(इहखलु के०) आ जगत् माहे निश्चेथकी (कामनोगा के०) ते काम नोगादिकजेठे ते, पूर्वोक्त इ खिया जीवने (एतोताणाएवाके०) त्राणनणी नथाय (एतोतर एाएवा के०) अथवा शरण नणी नथाय (पुरिसेवा के०) ते पूर्वोक्त इ खी पुरुषने पूर्वोक्त रोगादिक उपनेथके त्राण शरण नणी नथाय. हवे रुडा कामनोगनी लीलानो अंत देखाडे ठे (एगता के०) एकदा (पुत्रिके०) प्रथम व्याधि उत्पन्न कालें, अथवा जरा जीर्ण कालें, अथवा राजादिकना उपडवने कालें पुरुष, (कामनोगेविष्यजहति के०) ए कामनोगने मू के ठे (कामनोगावाएगतापुत्रपुरिसविष्यजहतिके०) अथवा ए काम नोग पोतेज एकदा इव्यादिकने अजावे विषयानिलापी पणुं ठताज ते पुरुषने त्यागी मूकेठे, ते कारण माटे जे पंक्षित पुरुष होय ते एवीरीते अवधारण करे के, (अत्रेखलुकामनोगा के०) निश्चेथ करी ए कामनोगादिक जेठे ते, महाराथकी अन्यठे छुदाठे (अन्नोअहमसि के०) इ पण ए कामनोगथकी अन्यठु छुदोठु जो एमठे तो, (सेकिमगपुणवयं के०) ते शा अर्थें वली अमे (अन्नमन्नेहिकामनोगेहि मुहामो के०) अनित्य अशाश्वत एवा जे ए कामनोग, तेने विषे मूर्छा एटले ममत्व करिये, केमके एवु ए ममत्व करवुं तेतो व्यर्थेठे (इतिसखाएणके०) एरीते कोइ महा सत्ववत पुरुष ते कामनोगादिकने पूर्वोक्तरीते व्यर्थे जाणीने, (वयचकामनोगेहि विष्यजहिस्तामो के०) अमे ए कामनोगादिकनो त्याग करु एवो अध्यवसाय करे ते महापुरुष जाणवो वली अन्य बीजु वेराग्यनुं कारण क हेठे (सेमेहाविजाणेळा के०) ते पंक्षित एम जाणे जे, (बाहिरगमेत के०) ए नव विध परिग्रह तथा शब्दादिक विषय जे ठे ते इ खथकी राखनार नथी, एतो सर्व बाहिरंग सयोगि ठे एटले बाह्यरुपठे, एवु पंक्षित जाणेठे ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका—एतदेवाह । इह नवे खलु कामनोगान त्राणाय वा स्यु । पुरुष प्राणी एकदा पूर्व कामनोगान् त्यजति कामनोगावा एकदा कदाचित्पुरुष त्यजति । सचैव जानाति अन्ये जिन्ना खलु मत्त कामनोगाएतेन्यश्च जिन्नोऽह एव सति वयमेतेषु अन्येषु तेषु कामनोगेषु मूर्छा कुर्मइत्येव केचिन्महापुरुषा परिसख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामनोगान् वय विप्रजहिष्यामस्त्यक्ष्यामइत्यध्यवसायिन स्यु । पुनर्वैराग्यकारणमाह । समे यावी एतद्वेत्तादिक बाह्याग वर्ततइति जानीयात् ॥ ३७ ॥

॥ टीका—एतदेव लेशतोदर्शयति (इहखलुइत्यादि) इहस्मिन् । खलुवाक्यालंकारे । ते कामनोगाश्चत्यतमन्यस्तान तस्य इ खितस्य त्राणाय शरणाय वा न्वति । सुजाजितानामपि कामनोगाना पर्यवसान दर्शयितुमाह । (पुरिसेवाइत्यादि) पुरिषयनात्पुरुष एकदा व्याधुत्पत्तिकाले वाऽन्यस्मिन्वाराजाद्युपडवे तान्कामनोगान् परित्यजति । सवापुरुषोऽव्याद्यजावे

॥ टीका—तदेव नियतिवादी पुरुषकारकारणवादिनोबालत्वमापाद्य स्वमतमाह । (मे हावीत्यादि) मेधा मर्यादा प्रज्ञा वा तद्वान् मेधावी नियतिवादपक्षाश्रयेण विप्रतिवेदयति जानाति कारणमापन्नइति नियतिरेव कारण सुखाद्यनुभवस्य । तद्यथा योहमस्मिन् दुःखयामि शोचयामि तथा (तिष्यामिति) क्लामि (पीडामिति) पीडामनुभवामि (परितिष्यामिति) परितापमनुभवामि नाहमेवाकार्षं दुःखमपि तु नियतितएवैतन्मध्यागतं न पुरुषकारादिकृतं । यतो नहि कस्यचिदात्मानिष्टोयेनानिष्टाद्दुःखोत्पादिता क्रिया. समारजंते नियत्यैवासावनिष्ठन्नपि तत्कार्यते येन दुःखपरपरजान्भवति कारणमापन्नइति परेष्वेवमेव योजनीयं । एव सति नियतिवादी मेधावीति सोऽनुवमेतत्सकिल नियतिवादी दृष्ट पुरुषकार परित्यज्यादृष्टनियतिवादाश्रयेण महाविवेकीत्येवमुल्लङ्घ्यते स्वकारण परकारण च दुःखादिकमनुभवन्नियतिरुतमेतदेव विप्रतिवेदयति जानाति कारणमापन्न नियतिकारण चात्रैकस्यासदनुष्ठानरतस्यापि न दुःखमुत्पद्यते परस्य तु सदनुष्ठायिनोपि तद्भवति यतो नियतिरेव कर्त्राति । तदेव नियतिवादे स्थिते परमपि यत्किञ्चित्तत्सर्वं नियत्यधीनमिति दर्शयितुमाह (सेवेमीत्यादि) सोऽहं नियतिवादी युक्तितो निश्चित्य ब्रवीमीति प्रतिपादयामि । ये केचन प्राच्यादिषु दिक्षु त्रस्यतीति त्रसाद्वाड्यादयः स्थावराश्च पृथिव्यादयः प्राणिनस्ते सर्वेऽप्येव नियतितएवौदरिकादिशरीरबंधमागच्छति नान्येन केनचित्कर्मादिना शरीर ग्राह्यते तथा बालकौमारयोवनस्थविरह-दावस्थादिक विविधपर्यायं नियतितएवानुभवति तथा विवेकशरीरादृष्टगन्नावमनुभवति । तथा नियतितएव विविध विधानमवस्थाविशेष कुब्जकाणखजवामनकजरामरणरोगशोकादिक बीजस्तमागच्छति । तदेव ते प्राणिनस्त्वसा स्थावराएव पूर्वोक्तनीत्या सगतिं याति नियतिमापन्नानानाविविधानं जाजोभवति । तएव वा नियतिवादिन संग्रहयति नियतिमाश्रित्य तदुत्प्रेक्षया नियतिवादोत्प्रेक्षया यत्किञ्चन कारितया परलोकोत्थितो नैव तद्वद्दयमाण विप्रतिवेदयति । तद्यथा । क्रिया सदनुष्ठानरूपा अक्रियाऽसदनुष्ठानरूपाऽत्यादि यावदेव ते नियतिवादिनस्तदुपरि सर्वं दोषजातं प्रहिंस्य विरूपरूपैः कर्मसमारजैर्विरूपरूपान् कामजोगान्जो जना योपजोगार्थं समारजतइति ॥ ३५ ॥

एवमेव ते अणारिया विष्णुविवनाइं तंसहहमाणा जावइति ते
णोहच्चाए णोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसणा चउठै पुरिस
जाए णियइवाइ एत्ति आदिहए ॥ ३३ ॥

अर्थ—एरी ते ते अनार्य पुरुष कामजोगने विषे गृह ठता पोतानो धर्म रुढो करी
प्ररूपता ते पाखंडी धर्म राजादिकने सदावता थका ज्यां सुधी एम ते काठे पण रह्या

अर्थ—(इणमेवउवणीयतरांगं के०) आजे आगल कहेजे ते घणाज आसन्न ठुकडा व
 नेत्रे (तंजहा के०) ते कहेजे (मायामे के०) माता महारी, पिता महारो, नाइ म
 हारो, बहेन महारी, जाया एटले स्त्री महारी, पुत्र महारा धूता एटले बेटा महारी, पेता
 एटले दास महारा, (नन्नामे, के०) मित्र महारा सखाइ महारा, अथवा पोत्रा तथा
 न्यातमहारी (सुन्हामेके०) सुपा एटले पुत्रनी बहु महारी, (पियामेके०) प्रिय (सहामे
 के०) सखा (सुहामेके०) सुहृत् एटले सज्जन महारा, (सयणसंगथसंधुयामेके०) स्वजन
 सस्तुत श्वशुरकुलादिक पितरियादिक ए सर्व महारा, तथा जेनी साथे घणो आलाप सला
 प परिचय थाय ते सर्व महारा, (एतेखलुममणायउंके०) ए सर्व निश्चे थकी महारा ज्ञाति
 ना घणाज ठुकडा सबधीजे अने (अहमवि के०) दुपण (एतेसि के०) एहोनी दु
 ए मने उपकार करशे, दु एने उपकार करीश (एव के०) एरीते (सेमेहावि के०)
 ते पदित (पुवमेव के०) पूर्वे (अप्पणा के०) पोताना आत्माने विपे (एवसमनि
 जाणेज्जा के०) एम समस्त प्रकारे जाणे मनमाहे विचारे जे, (इहखलुमम के०)
 आ नवने विपे निश्चे मुजने (अन्नयरे के०) अनेरो कोइ (इहेकेरोयातकेसमुपडेज्जाथ
 णिफेजावडुकेणोसुहे के०) इ ख शूलादिक असाथ्य रोग अनिष्ट यावत् इ ख कारी, अने
 नथी जेमा लेशमात्र सुख एवा रोगादिक उपने थके तेवारे ते पुरुष ते इ खे इ खित बतो,
 (सेहताके०) माता पितादिक ज्ञाति गोत्री स्वजनादिकने प्रार्थना करे के, (नयंतारोके०)
 अहो नय थकी राखनारा एवा (णायउं के०) ज्ञाति गोत्रीउं। (इम के०) एम (म
 म के०) मने (अन्नयरे के०) अनेरो इ ख रोगातक शूलादिक उपनुजे ते तमो वहे
 ची ल्यो, केमके ए अनिष्टकारी ज्यासुधि लवलेश मात्र सुख नही (तहिडुक्कामिवा
 के०) तेवा इ खे करी अत्यंत इखीडु सोचुनुं, यावत् पीडा अनुजबुडु (इमाउणअन्न
 यरातोडरकातो के०) एमज अनेरे इ खे अत्यंत इ खीडुं, शोक परिताप पीडा अनुजबु
 डु, ते कारणे ए इ रूक तथा रोग आतक थकी मुजने (परिमोएह के०) मूकावो प
 रतु अनिष्टकारी ज्यासुधि जेमाहे लेश मात्र सुख नथी एवा इ ख थकी मूकाववाने
 (एवमेवणो लइपुवजवइके०) एरीते ते अर्थ मागतो लीये नही एटले ते इ खने वहेचीलीये
 नही, अर्थात् ते ज्ञाती, गोत्री, तेने इ ख थकी मूकववाने समर्थ नथाय ॥३९॥ (तेसिवावि
 नयंताराण के०) अथवा ते नयथकी राखनारा एवा जे (ममणाययाण के०) महा
 रा ज्ञाति, गोत्री, तेने पण अनेरो कोइएक इ ख रोगांतक उपजे ते केवो उपजे तोके
 अनिष्टकारी यावत् नथी जेमा लेशमात्र सुख एवो रोग उपने थके दुपण ते नयथकी
 राखनार अइश ज्ञाती गोत्रीयोनी इ ख रोगातक वहेची लइश, कारणके तेवा अनिष्टकारी
 जेमाहे लेशमात्र सुख नथी एवा इ ख थकी महारा ज्ञाती गोत्री इ खी थाय यावत्

अर्थ—(इच्छेतेचत्वारिपुरिसजाया के०) एरीते ते पूर्वोक्त चार पुरुष जात तेमां ए क जीव तद्वरीखादी बीजो पंचमहानूतिक त्रीजो ईश्वरकारणी अने चोथो नियत वादी ए चार पुरुषते (णाणापन्ना के०) नानाप्रकारनी प्रज्ञा एटले बुद्धिवाला तथा नाना प्रकारना अजिप्राय वाला नाना प्रकारना शीज एटले आचार वाला नाना प्रकारनी दृष्टी वाला नाना प्रकारनी रुची वाला नाना प्रकारना आरजना करनार नाना प्रकारना अथ्यवसाय तेणो करी (संजुत्ता के०) सयुक्त ठता पोताना धर्मनेविपे सावधान थया (पद्हीणपुव्वसजोगा के०) पूर्व संयोगजे माता पिता पुत्र कलत्रादिकनो संबंध तेनेल्या नीत्या (आरियमग्गअसंपत्ता के०) आर्य मार्गने अण पाप्मा एमते काठे पण न रह्या पार पण नपाप्मा विचाले कामजोगने विपे खूता एटले परतीर्थिक चार पुरुष कह्या ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—इत्येते चत्वार पुरुषानानाप्रज्ञानानामतयोनानावदानानाजिप्रायाना नाशीलाअनेकाचारानानादृष्टयोऽनेकदर्शनानानारुचयोनानाप्रकारआरजोधर्मानुष्ठान ये पा ते तथा नानाप्रकारेणाथ्यवसायेन सयुक्ताधर्मार्थमुद्यता प्रहीणपूर्वसयोगामातापितृ कलत्रादिसंबन्धरहिताआर्य निर्दोष मार्गमसप्राप्ता (एोहञ्जाएत्ति) ऐहिकसुखजाज (एो पराएत्ति) नापि जवपारगा स्यु कितु अतरालएव कामजोगेषु विपस्सा ॥ ३४ ॥

॥ टीका—साप्रतमुपसजिषृकुराह । (इच्छेतेइत्यादि) इत्येते पूर्वोक्तास्तज्जीवितवरीरप चमहानूतेश्वरकर्तृनियतिवादपक्षाश्रयिणश्चत्वार पुरुषानानाप्रकारा प्रज्ञा मतिर्येषा ते तथा नानाजिन्नश्रवदोऽजिप्रायोयेपा ते तथा नाना प्रकार शीजमनुष्ठान येषा तथा नानारूपा दृष्टिर्दर्शन येषां ते तथा नानारूपा रुचिश्चेतोऽजिप्रायोयेपा ते तथा नानाप्रकारआरजो धर्मानुष्ठान येषां ते तथा नानाप्रकारेण परस्परजिन्नेनाथ्यवसायेन सयुक्ताधर्माधर्मार्थमुद्यता प्रहीण परित्यक्त पूर्वसयोगोमातृपितृकलत्रपुत्रसंबन्धोयैस्ते तथा । आराद्यात सर्वदेयधर्मेन्यइत्यार्योमार्गोनिर्दोष पापलेश्यासष्टकस्तमार्य मार्गमसप्राप्ताइति पूर्वोक्तया नीत्या ते चत्वारोपि नास्तिकादयो (एोहञ्जाएत्ति) परित्यक्तत्वान्मातृपित्रादिसंबन्धस्य धनधान्यहिरण्यादिसचयस्य च नैहिकसुखजाजोभवति । तथा (एोपागएत्ति) अस प्राप्तत्वादार्यस्य मार्गस्य सर्वोपाधिविमुक्तस्य प्रगुणमोक्षपद्वितिरूपस्य न ससारपारगामि नोभवति न परलोकसुखजाजोभवतीति कित्वतरालएव गृहवासार्थमार्गयोर्मध्यवर्तिनएव कामजोगेषु विपस्साअध्युपपन्नादुप्यारपकमग्राइव करिणोविपीदतीति स्थितं ॥ ३४ ॥

सेवेमि पाईणवा सतेगतिया मणुस्सा जवति तंजहा आयरियावेगे अणा रियावेगे उच्चागोयावेगे णीयागोयावेगे कायमंतावेगे हस्समतावेगे सुव

अणुपुष्पेणं विष्पजहियं नविस्सति एयं संखाए सेजिखू निस्कायरियाए स
मुट्टिए छुहं लोग जाणेजा तं जीवाचेव अजीवाचेव तसाचेव थावराचेव॥४२॥

अर्थ-हवे वली बीजं विशेष वैराग्यनुं कारण कहेते. (सेमेदाविजाणेळावाहिरा
मेयं के०) ते पंक्ति एवु जाणेजे ए आगल कहेजे ते सर्व बाह्यते. ए स्वजनादिक स
र्व बाह्यते. एवु पूर्वे कसु, वली (इणमेव के०) ए थकी (उवणीयतरागके०) आस
न ठुरुडा एटले घणा नजीक जे ते (तजहा के०) ते देखाडेते. (हवामे के०) हाथ
महारा अशोक पत्तव सरखा अनेक शत्रुवना विनाश करनार, तथा स्वजन जनोना म
नोरथ पूरणहार, एवा हस्त बीजाना नथी एम चिंतवना करे (पायामे के०) पग म
हारा काठवा सरखा उचा, तथा पद्म जेवा सुंवालाते. एवा बीजाना नथी (बाहामे
के०) तथा बाहू महारा जोगल समान अनेक शत्रुना विनाश करनाराते. एवा बी
जाना नथी (करुमे के०) साथल महारा केलना गर्ज समानते (उदरमे के०) पेट
महार अत्यंत सुवालुं माठला समानते. (सीतंमे के०) मस्तक महारुं अत्यंत सुंद
रते. (सीजमे के०), आचार महारो बहुज रुढीते (आचमेके०) आयुष्य महारुं सब
लते एटले घणुंते (बलंमे के०) शरीरु बल महारुं घणुंते. (वसुमेके०) वर्ण भा
हारो गौर ते (तयामे के०) त्वचा महारी शीघ्रते (झायामेके०) कांती महारी सुंदर
ते (तोयमे के०) श्रोत्र एटले कान महारा जलाते (चक्रुमे के०) चक्रु महारी नि
मलते. (घाणमे के०) नासिका महारी नली तीक्ष्ण ते (जिह्वामेके०) जिह्वा मद्दा
री रुढीते. (फासामेके०) स्पर्शेन्द्रिय महारी सुंदरते. (ममातिङ्कंतिके०) एटला ए वाना
महारा घण्णज सारांते एवी शरीरानी ममता करे के, जेवा महारा शरीरना अवयव
ते तेवा बीजाना नथी एम जाणे. (वयाउपडिजूरति के०) परतु ते हस्तादिक शरीरना
अवयव जे ते ते केवाते तोके, वयना परिणाम थकीज जीणे थायते. ते जीणे थवाथी
ते प्राणी पूर्वोक्त सुंदर अवयवो थकी त्रष्ट थाय (तजहा के०) जे थकी त्रष्ट थाय
तेना नाम कहेते आयुष्य थकी, बल थकी, वर्ण थकी, त्वचा थकी, कांति थकी, श्रोत्र
एटले कान थकी, यावत् स्पर्शेन्द्रियादिक पांचेन्द्रिय थकी, उंठुं थाय. (सुसंधितासंधीवि
संधीनवडके०) जेरुढी रीते जानु कूर्परदिकनी संधि मलीते ते विसंधि एटले विपरित्त संधि
थाय (यजितरगेगाएनवतिके०) शरीर सर्व बलिषां रूप तरग तेणे करी आकुल थाय, शरीर
एवु थाय जे, पोतानेज उडेग करे तो पठी बीजाने उडेग करे तेमा केवुजहुं? (किण्हाके
तापनियानवतिके०) काला केशवे ते सपेत थाय (तजहाके०) ते कहेते किबहुना
(जपिपश्मसरीरं के०) जे ए शरीर सारु मनोहर (उरालंआहारोवश्यं के०) उदा

यथा (जेते के०) हवे जे ते (सतोवा अथसतोवा के०) उतो अथवा अउतो एवो (एण यउय के०) ज्ञाति स्वजनादिक नोपरिग्रह (अणायउय के०) ज्ञाति स्वजनादिकथी रहित पणानोपरिग्रह (उवगरणच के०) तथा धन धान्य सुवर्णादिक नोपरिग्रह तेने (वि ष्यजहाय के०) त्यागीने (निष्कारयियाए के०) निष्काचर्याने विपे एटले चारित्रने वि पे (समुत्तिता के०) सम्यक् प्रकारे उठ्या सावधान यथा ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—अथलोकोत्तरं पंचम निष्ठुं पुरुषमाह । तदहं ब्रवीमि । यत्प्राच्यादिविशमु द्विश्य एके केचन मनुजा सति नवति । तद्यथा आर्याआर्यदेशोत्पन्नास्तदिपरीताअनार्याचौबैर्गोत्रोद्भवानीचैर्गोत्रोद्भवा कायवतउच्चशरीराहंस्वावामनादयः सुवर्णाडुर्वर्णा सुरुपाडुरुपास्तेषां वाऽऽर्यादीनां क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि गृहाणि परिगृहीतानि स्वीकृतानि नवति । किन्तूतानि अत्पतराणि प्रनूततराणि वा । तथा तेषां जनपदा स्वीकृता नवति तेऽप्यत्पतरा प्रनूततरावा । तेष्वाद्यादिषु तथा प्रकारेषु कुलेषु आगम्य जन्म लब्ध्वा ऽजिन्मूय विषयादीन् प्रव्रज्यां गृहीत्वा एके केचन सत्त्ववतोनिष्काचर्यायां समुत्तिता उच्यता । तथा सतोविद्यमानान् ज्ञातीन् स्वजनानुपकरणं च धनधान्यादिकं विप्रहाय त्यक्त्वा अथसतोवा ज्ञातीनुपकरणं च त्यक्त्वा समुत्तिता प्रव्रज्योद्यता ॥ ३५ ॥

॥ टीका—उक्ता परतीर्थिका साप्रतं लोकोत्तरं निष्ठावृत्तिं निष्ठुं पंचम पुरुषजातमधि कृत्याह । (सेवेमीत्यादि) यादृक्कामजोगेष्वास्तत् सन्नतरा नोवसीदति पद्मवरपौडरीको ऋणाय च समर्थो नवति तदेतदहं ब्रवीमीति । अस्य चार्थस्योपदर्शनाय प्रस्तावमारचयन्नाह । प्राच्यादिकामन्यतरा विशमुद्विश्यैके केचन मनुष्या सति नवति । तद्यथा । आर्यदेशोत्पन्नामगधादिजनपदोद्भवास्तथाऽनार्या शक्यवनादिदेशोद्भवास्तथा चोच्चैर्गोत्रोद्भवाऽऽहंस्वावामनादयस्तथा सुवर्णाडुर्वर्णा सुरुपा कुरुपावा एके एव केचन परवशात्नवति तेषां चार्यादीनां । एमितिवाक्यालंकारे । क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि स्वातोव्रितादीनि तानि परिगृहीतानि स्वीकृतानि नवति । तान्येव विशिनष्टि । अत्पतराणि स्तोततराणि वा प्रनूततराणि वा नवति । तथा तेषामेव च जानपदा परिगृहीतानवति तेऽत्पतरा प्रनूततरावा नवेयुस्तेषु चार्यादिविशिष्टेषु तथाप्रकारेषु कुलेष्वागम्यैव नूतानि गृहाणि गत्वा तथा प्रकारेषु वा कुलेष्वागम्य जन्म लब्ध्वाऽजिन्मूयच विषयकपायादीन् परीषहोपसर्गान् वा सम्यगुद्धानेनोच्चाय प्रव्रज्यां गृहीत्वैके केचन तथाविधसत्त्ववतोनिष्काचर्यायां सम्यगुत्तितास्तथा सतोविद्यमानानपि वा एके केचन महासत्त्वोपेताज्ञातीन् स्वज

अणुपुवेणं विप्पजहियवं नविस्सति एयं संखाए सेज्जिक्खु जिस्कायरियाए स
मुठिए इहए लोणं जाणेज्जा तं जीवाचेव अजीवाचेव तसाचेव थावराचेव॥४९॥

अर्थ-हवे वली बीजुं विगेष वैराग्यनुं कारण कहेते (सेमेहाविजाणेक्कावाहिग्ग
मेयं के०) ते पद्धित एवु जाणेजे ए आगल कहेते ते सर्व बाह्यते. ए स्वजनादिक स
र्व बाह्यते. एवु पूर्वे कथु, वली (इणमेव के०) ए थकी (उवणीयतरांगे०) आस
न हुकहा एटले घणा नजीक जे ते (तजहा के०) ते देखाडेते (हठामे के०) हाथ
महारा अशोक पद्मव सरखा अनेक शत्रुना विनाश करनार, तथा स्वजन जनोना म
नोरथ पूरणहार, एवा हस्त बीजाना नथी एम चित्तवना करे (पायामे के०) पग म
हारा काठवा सरखा उंचा, तथा पद्म जेवा सुंवालाते. एवा बीजाना नथी (बाहामे
के०) तथा बाहू महारा जोगल समान अनेक शत्रुना विनाश करनाराते. एवा बी
जाना नथी (करुमे के०) साथल महारा केलना गर्ज समानते (उदरमे के०) पेट
महारं अत्यंत सुवालुं माठला समानते (सीतमे के०) मस्तक महारु अत्यंत सुंद
रते (सीतम्मे के०) आचार महारो बहुज रूढते (आठमेके०) आयुष्य महारु तव
जते एटले घणुंते (बलमे के०) शरीरु वल महारं घणुंते (वल्लोमेके०) वर्ण मा
हारो गौर ते (तयामे के०) त्वचा महारी शीघ्रते (छायामेके०) कांती महारी सुंदर
ते (तोयमे के०) श्रोत्र एटले कान महारा जलाते (चक्रुमे के०) चक्षु महारी नि
र्मलते (घाणमे के०) नासिका महारी जली तीक्ष्ण ते (जिघ्मामेके०) जिह्वा महा
री रूढीते (फासामेके०) स्पृशेण्डिय महारी सुंदरते (ममातिक्कतिके०) एटला ए वाना
महारा घणाज साराते एवी शरीरनी ममता करे के, जेवा महारा शरीरना अवयव
ते तेवा बीजाना नथी एम जाणे (वयाउपडिजूरत्ति के०) परंतु ते हस्तादिक शरीरना
अवयव जे ते ते केवाते तोके, वयना परिणाम थकीज जीणं थायते ते जीणं यवाथी
ते प्राणी पूर्वोक्त सुंदर अवयवो थकी अष्ट थाय (तंजहा के०) जे थकी अष्ट थाय
तेना नाम कहेते आयुष्य थकी, बल थकी, वर्ण थकी, त्वचा थकी, कांति थकी, श्रोत्र
एटले कान थकी, यावत् स्पृशेण्डियादिक पाचेइडिय थकी, उंबु थाय. (सुसंधितासधीवि
संधीनवइके०) जेरुही रीते जानुं कूर्पररादिकनी सधि मलीते ते विसधि एटले विपरित सधि
थाय (वजितरगेगाएनवतिके०) शरीर सर्व वल्लिया रूप तरग तेणे करी आकुल थाय, शरीर
एवु थाय जे, पोतानेज उद्वेग करे तो पढी बीजाने उद्वेग करे तेमा केवुजयु? (किएहाके
सापजियानवति के०) काला केशते ते सपेत थाय (तजहाके०) ते कहेते किबहुना
(जपियश्मत्तरीरग के०) जे ए शरीर सारु मनोहर (वरालंआहारोवइयं के०) उदा

ते दक्षिणावर्त्त प्रमुख शीलते कश्चटी प्रवाला रक्तरत्न तथा संत एटले ठतो सार एटले प्रधान एवो सावतेयं एटले धन ए सर्व महारा उपजोगने अर्थे थजे (सहामे के०) शब्द वशादिकना (रुचामे के०) रूप स्त्रियादिकना (गंधामे के०) गंध ते कस्तूरी कर्पूरादि क वस्तुना (रसामे के०) रसमधुरादिक वस्तुना (फासामे के०) स्पर्श मृड कठणादि क वस्तुना (एते के०) ए समस्त वस्तु ते खलु इति निश्चे (ममकामजोगा के०) ए कामजोग ते माहाराठे अने (अहमविके०) दुपण (एतेसिके०) एनोडु ॥३६॥ हवे (से मेहाविके०) ते पंक्ति (पुत्रमेव के०) पूर्वे (अप्यणो के०) पोताना हृदय साथे (एव के०) एवु (समजिजाणेका के०) सम्यक् प्रकारे जाणे आलोचे एटले प्रथम थीज पोताना हृदयसाथे विचारे के ए महाराठे किंवा नथी एवो विचारे ते छं विचारे (तंजहा के०) ते कहेठे (इहखलु के०) आ सत्तारनेविपे निश्चे (ममअन्नयरे के०) महारा शरीरने विपे अन्य कोइ एक (डुत्के के०) डु ख मस्तक पीडादिक (रो यातंके के०) रोगातंक एटले असाध्य रोग शूलादिक (समुष्णकेका के०) उपजे ते रोग केवोहोय ते कहेठे. (अणिठे के०) अनिष्टकारी (अकंते के०) आक्रांतकारी (अप्यि ए के०) अप्रिय कारी (असुजे के०) अगुजकारी (अमणुत्ते के०) अमनो ह एटले मनने गमे नही (अमणामे के०) विशेष प्रकारें पीडानो करनार (डुत्के के०) डु ख रूप (णोसुहेतेहता के०) नथी ज्या लवलेशमात्र सुख, एवो डु ख उप ने थके ते पूर्वोक्त कामजोगादि योग्य जे वस्तुठे ते प्रत्ये एवु कहे के (नयता रो के०) अहो नय थकी राखनारउ (कामजोगाइ के०) धन धान्यादिक तथा शब्दादिक कामजोगो तुमे (मम के०) महारे शरीरे (अन्नयरडु ख के०) अनेरा डु ख जे (रोयातंक के०) रोगातंक शूलादिक उपनाठे (परियाइयह के०) तेने तमे वेहेची टयो महारे अर्थे (अणिठं के०) अनिष्ट कारी (अकंतं के०) अक्रांत कारी (अप्यिर्य के०) अप्रियकारी (असुज के०) असुजकारी (अमणुन्न के०) अमनोह (अमणाम के०) विशेषे अमनोह पीडाकारी (डुत्कं के०) डुखरूप (णोसुह के०) नथी ज्या लव लेश मात्र सुख (तहि के०) तेणेकरी (डुत्कामिवा के०) आकरो डु खी डु (सोयामिवा के०) शोक अनुजवुडु (जूरामिवा के०) जुहुं (तप्पामिवा के०) महारो रुदय तपेठे ठीजायठे (पीडामिवा के०) पीडा अनुजवुडु (परितप्पामिवा के०) विशेषे पीडा अनुजवुडुं इत्यादिक (इमाठ के०) ए (ममे के०) मने (असुयराठ के०) अनेरा (डुत्काठ के०) डु ख जे पूर्वोक्त मस्तक पीडादिक असाध्य (रोगातं काठपडीमोह्य के०) रोग आतक शूलादिक जे थकी तत्काल प्राणनो नाश थाय ते थकी तमे मने मूकावो एवा (अणिछाठ के०) अनिष्टकारी (अकंताठ के०) आकां

ह्रस्वसदृशौ तथा जुजौ करिकराऽकारौ परपुंरजयौ प्रणयिजनमनोरथपूरकौ शत्रुशतजीवि
 तातकरो यथा मम न तथान्यस्य कस्यापीत्येव पाठावपि पद्मगर्जसुकुमारावित्यादि सु
 गम । यावत्स्पर्शाः स्पर्शनेन्द्रियं ममाति ममीकरोति । यादृद् मे, न तादृगन्यस्येति जा
 व । एतच्च हस्तपादादिक स्पर्शनेन्द्रियपर्यवसानं शरीरावयवसंबन्धित्वेन विवक्षितं यत्किम
 पि वयसः परिणामात्कालकृतावस्थाविशेषात् (परिजूरति) जीर्णता याति प्रतिक्षणं
 विशरारुता याति तस्मिन् प्रतिशरीरं विशीर्यति शरीरे प्रतिसमयमसौ प्राणी एतस्माद्भूय
 ते । तद्यथा । आयुषः पूर्वनिबद्धात्ममयादिहान्याऽपचीयते आवीचीमरणान्युपगमात् ।
 तथा वलादपचीयते तथा वयसोयीवनावस्थायाश्चवमाने शरीरे प्रतिक्षणं शिथिलीभव
 त्तु संधिवंधनेषु वलादवश्यं प्रच्यते । तथा वर्णात्त्वचश्छायातोऽपचीयते तत्र च सन
 त्कुमारदृष्टातोवाच्यं तथा जीर्यति शरीरे श्रोत्रादीर्नाडियाणि सम्यक् स्वविषयं परिहे
 तुमलं । तथाचोक्तं । बाट्यं रुद्धिर्वयोमेवा, त्वक्चक्षुःश्रुक्चक्रमा ॥ दशकेषु निवर्तते म
 न सर्वेन्द्रियाणि च ॥ १ ॥ विशिष्टवयोहान्या सुसंयुतं सुबद्धं संधिर्जानुकूर्परादिकोविसं
 धिर्भवति विगलितवयनो नवतीत्यर्थः । तथा वलितरगाकुञ्जं सर्वतः शिराजालवेष्टितमा
 त्मनोपि शरीरमिदमुद्वेगकृन्नवति किपुनरन्येषा । तथाचोक्तं । वज्रिततप्तमस्थिश्रेष्ठितं
 शिथिलत्वायुत कलेवर ॥ स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते, किमु कान्ता कमनीयविग्रहा ॥ १ ॥
 तथा कृष्ण केशावयव परिणामे जलप्रक्षालिताधवलता प्रतिपद्यते । तदेव वयःपरिणा
 मापादितसन्मतिरेतज्ञावयेत् । तद्यथा । यदपीद् शरीरमुदारं शोभनावयवरूपोपेतं विशि
 ष्टाहारोपचितमेतदपि मयावश्यं प्रतिक्षणं विशीर्यमाणमायुषः हृये विप्रहातव्यं नविष्य
 तीत्येतदवगम्य शरीरानित्यतया संसारासारतां सख्यायावगम्य परित्यक्तसमस्तगृहप्रपंचो
 निष्किंचनतामुपगम्य सज्जिह्वुर्दृढदीर्घसयमात्रार्थं निहाचर्यायां समुद्धितः सन् द्विधा
 लोके जानीयादिति । तदेव लोकैर्विध्यं दर्शयितुकामायाह । तद्यथा । जीवाश्च प्राणधारणा
 स्तद्विपरिताश्चाजीवाधर्माधर्माकाशादयः । तत्र तस्य निहोरेहिंसाप्रसिद्धये जीवान् विज्ञा
 नेन दर्शयितुमाह । जीवाश्च पुण्ययोगलक्षणा द्विधा । तद्यथा । त्रस्यंतीति त्रसादींदि
 यादयः तथा तिष्ठतीति स्थावरा पृथिवीकायादयः । तेषु सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकादि
 जेदेन बहुधाऽष्टव्या । एतेषु चोपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४२ ॥

इह खलु गारवा सारजा सपरिगृह्या सतेगतिया समणा माहणावि
 सारजा सपरिगृह्यावि जेइमे तसा थावरा पाणा ते सय समारजंति अ
 नेणावि समारजावेति अस्मिं समारज त समणुजाणंति ॥ ४३ ॥ इह
 खलु गारवा सारजा सपरिगृह्या सतेगतिया समणा माहणावि सा

दिका शिला प्रवालं विद्रुमं । यदिवा (शिलप्पवालंति) श्रियायुक्त प्रवालं श्रीप्रवाल
वर्णादिगुणोपेत तथा (रत्नरयणति) रत्नरत्न पद्मारागादिकं तथा सत्सार शोचन
सारमित्यर्थ । शूलमण्यादिक तथा स्वापतेय शुद्धं इव्यजातं सर्वमेतत्पूर्वोक्त मे
ममोपजोगाय नविष्यति ॥ तथा शब्दावेवाद्योरूपाण्यंगनादीनि, गधा कोष्ठपुटाद
योरसामधुरादयोमासरसादयोवा, स्पर्शामृदादय एते सर्वेपि खलु मे कामजोगायाहमप्ये
पा योगक्षेमार्थं प्रजविष्यामीत्येव सप्रधार्य, ॥ ३६ ॥ समेधावी पूर्वमेवात्मानं विजानीया
देव पर्यालोचयेत् । तद्यथा । इह संसारे । खलुशब्दोऽवधारणे । इहेवास्मिन्नेव जन्मनि म
नुष्यजने ममान्यतरहुः ख शिरोवेदनादिकं आर्तकोवाऽऽशु जीवितापहारी शूलादिक समु
त्पाद्यते । तमेव विशिनष्टि । अनिष्टोऽकातोऽप्रियोऽशुजोऽमनोहोऽवनामयतीत्यवनाम
पीडाविशेषकारी इ खरूपोयदि वा नमनागमनाक् मे मम नितरामित्यर्थ । दुःखयतीति
इ खं पुनरपि इ खोत्पादन अत्यन्तदु खप्रतिपादनार्थं सुखलेशस्यापि परिहारार्थं च नोनै
व शुजकर्मविपाकोदितत्वादिति । अत्रच यदुक्त पुनरुच्यते तदत्यादरस्वापनार्थं तद्विशे
पप्रतिपादनार्थं वेति । तदेवच नूतं इ ख रोगातकं वा हतइतिखेदे जयात्रातारोयूप क्षेत्रवस्तु
हिरण्यसुवर्णधनधान्यादिका परिग्रहविशेषा शब्दादयोवा विषयास्तथा हे जगवत ।
कामजोगायूयं मया पालिता परिग्रहीताश्च ततोयूयमपीद इ ख रोगातकं वा (परि
याइयहति) विजागश परिग्रहहीत यूयं । अत्यन्तपीडयोद्विग्न पुनस्तदेव इ ख रोगातकं
वा विशेषण दारेणोच्चारयति । अनिष्टमप्रियमकांतमशुजनमनोहममनाग्नूतमवनामकं
या इ खमेवैतन्नोशुजमित्येवचनूत ममोत्पन्नं यूयं विजजताहमनेनातीव इ खामीति इ खि
तइत्यादि पूर्ववन्नेयमित्यतोऽमुष्मान्मामन्यतरस्मादु खाडोगातका द्वा प्रतिमोचयत यूयं ।
अनिष्टादिविशेषणानि तु पूर्ववद्व्याख्येयानि । प्रथमं प्रथमातानि पुनर्द्वितीयातानि सा
प्रतं पचम्प्यतानीति । नचायमर्थस्तेन इ खितेनैवमेवेति यथाप्रार्थितस्तथैव जन्मपूर्वोक्त
वति । इदमुक्तवति । नहि ते क्षेत्रादय परिग्रहविशेषानापि शब्दादय कामजोगास्त
इ खितं इ खादिसोचयतीति ॥ ३७ ॥

इह खलु कामजोगा णोताणाएवा णोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुवि
कामजोगे विप्पजहति कामजोगावा एगता पुवि पुरिस विप्पजहति अन्ने
खलु कामजोगा अन्नो अहमसि से किमगपुण वय अन्नमन्नेहि काम
जोगेहि मुत्तामो इति सखाएणं वयंच कामजोगेहि विप्पजहिस्सामो से
मेहावि जाणेक्का बाहिरगमेत् ॥ ३८ ॥

प्रवर्ज्यां पाज्जुं इत्यर्थे । (कस्तणतंदेवं के०) वली तेनी निश्रायें विचरखु ते
 नु कारणं कुं? एवा संदेहें शिष्ये पूठे थके तदनंतर आचार्य ते शिष्यनो अचि
 प्राय जाणीने तेने उत्तर आपोठे. (जहापुवंतहाअवर के०) जेम ग्रहस्थने सारं
 नि सपरिग्रही पणु प्रथम होय तेम पठी पण होय (जहाअवरतहापुवं के०) अने कोइ
 एकश्रमण ब्राह्मण पण ग्रहस्थने जावें होय तेवारे सारनि सपरिग्रही होय तेमज पठी
 प्रवर्ज्याना अवसरे पण तेवाज सारनी सपरिग्रही थका वत्ते तो ते पण ग्रहस्थ सरखाज
 जाणवा केमके जेम पठी प्रवर्ज्याने अवसरेठे तेम प्रथम ग्रहस्थने जावे पण तेवाज ह
 ता ए कारणे निरारनि थका चारित्रियायें सारनिनो आश्रय ग्रहण करवो जेम ए गृह
 स्थ सारनि सपरिग्रही प्रत्यक्ष देखापठे तेम देखाडेठे. (अंजुएतेअणुवरयाअणुवत्तिया
 के०) ए वात प्रगट पणोठे के ए गृहस्थादिक सावधानुष्ठान थकी अनुपरत एटले नि
 वल्या नथी जे कारण माटे ते सारनी, सपरिग्रही प्रत्यक्ष पणोठे अने जे कोइ चारित्र ज
 हिने पठी सावधानुष्ठानने विषे प्रवर्ते आधाकर्मादिक आहार लिये तेपण (पुणरवि
 के०) वली पण (तारिसगाचेवके०) तादृश तेवाज जाणवा जेम पठी प्रवर्ज्याने अव
 सरे वत्ते तेम प्रथम गृहस्थने जावे पण वर्त्तता हता ॥ ४५ ॥

॥ दीपिका-तमेवाद । इह संसारे खलु गृहस्था सारना सपरिग्रहा सति विद्यंते ।
 एके केचन श्रमणा शक्यादयो ब्राह्मणाश्च सारना सपरिग्रहा । यतोयस्मिन् व्रता. स्या
 वरा प्राणिन एतान् स्वयं समारजंते अन्याश्च समारजयंति समारजं कुर्वतश्चान्यान् सम
 नुजानति ॥ ४३ ॥ एव प्राणातिपातं प्रदर्श्य परिग्रहमाह । इह खलु गृहस्था सारना सप
 रिग्रहा सति श्रमणा ब्राह्मणा अपि तादृशा । यस्मिन् कामनोगा कामा स्त्रीसगादयो
 नोगा स्वकृचदनगीतादयः । एते सचिन्ता अचिन्तावा तान् स्वयं परिगृह्णाति अन्यान् प
 रिग्राहयंति परच परिगृह्णत समनुजानति ॥ ४४ ॥ उपसंहारमाह । इह खलु गृहस्था. श्रम
 णा ब्राह्मणाश्च सारना सपरिग्रहा इति ज्ञात्वा सन्निकुरेव चित्तयेत्. अहमेव खलु अनार
 जोऽपरिग्रहश्च । ये चामी गृहस्थादयः सारना सपरिग्रहास्तदेतन्निश्रया ब्रह्मचर्यं श्राम
 ण्य वत्स्याम आचरिष्यामोऽनारजा अपरिग्रहा सतो धर्माधार वेदधारणार्थमाहारादिकृते
 सारन सपरिग्रह गृहस्थ निश्रयां प्रवर्ज्यां करिष्याम इत्यर्थः । शिष्य. प्राह । कस्य हेतोर्गृह
 स्थस्य श्रमणादि निश्रमकरणं? आचार्य आह । यथा पूर्वमादौ सारन परिग्रहत्वं तेषां तथा
 पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्था सारनादि दोषदृष्टा श्रमणाश्च पूर्वं गृहस्थत्वे सारनास्त
 या परस्मिन्नपि प्रवर्ज्याकाले तथाविधा एव ते यथा परमपरस्मिन् प्रवर्ज्याकाले तथा पूर्वं
 गृहस्थत्वेऽपीति । तत साधु निरनारजैः सारनाश्रयणं कार्यं । गृहस्थासारनत्वमाह (अंजु

तै कामजोगैर्विषयोन्मुखोपि त्यज्यते । सचेवमवधारयति अन्ये मत्तो जिन्ना खल्वमी का
मजोगास्तेन्यश्रान्योहमस्मि । तदेव व्यवस्थिते “किमिति वय पुनरेतेष्वनित्येषु परचूतेष्व
न्येषु कामजोगेषु मूर्ता कुर्म” इत्येव केचन महापुरुषा परिसख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामजो
गान्वय विप्रजहिष्यामस्त्यद्वयामित्येवमध्यवसायिनोजवति । पुनरपर वैराग्योत्पत्तिका
रणमाह । (सेमेहावी) समेधावी श्रुतिक एतज्ज्ञानीयात् । यदेतत्केत्रवास्तुहिरण्यमुव
र्णशब्दादिविषयादिकं च खपरित्राणाय न जवतीत्युपन्यस्त तदेतद्वाह्यातर वर्तते ॥ ३७ ॥

इणमेव उवणीयतरागं त जहा मायामेपितामे जायामे जगिणीमे जज्जामे
पुत्तामे धूतामे पेसामे नन्नामे सुण्हामे सुहामे पियामे सहामे सयणसंगथसं
थुयामे एते खलु मम णायउं अहमवि एतेसि एव से मेहावि पुव्वमेव अ
प्पणाएव समज्जिजाणेज्जा इह खलु मम अन्नयरे डुक्के रोयातके समुपज्जे
ज्जा अणिठे जाव डुक्के णोसुहं सेहता जयतारो णायउं इम मम अन्नयर
डुक्कं रोयातक परियाइयह अणिठ जाव णोसुहं तहि डुक्कामिवा सो
यामिवा जाव परितप्पामिवा इमाउंमे अन्नयरातो डुक्कातो रोयातको प
रिमोएह अणिठाउं जाव णोसुहाउं एवमेव णोल्लसु पुव्व जवइ ॥ ३८ ॥ ते
सिवावि जयताराण मम णाययाण अन्नयरे डुक्के रोयातके समुपज्जेज्जा
अणिठे जाव णोसुहं सेहता अहमेतेसि जयताराण णाययाणं इमं
अन्नयर डुक्क रोयातक परियाइयामि अणिठ जाव णोसुहं मामे डुक्क
तुवा जाव मामे परितप्पतुवा इमाउणं अन्नयराउं डुक्कातो रोयातकाउं
परिमोएमि अणिठाउं जाव णोसुहाउं एवमेव णोल्लसुपुव्व जवइ अन्न
स्स डुक्क अन्नोन परियाइयति अन्नेन कड अन्नो नोपडिसवेदेति ॥ ४० ॥
पत्तेयं जायतिय पत्तेय मरइ पत्तेय चयइ पत्तेय उववज्जइ पत्तेय ज्जा पत्ते
यं सन्ना पत्तेयमन्ना एवं विन्नू वेदणाइति खलु णातिसंजोगा णोताणाएवा
णोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुर्वि णातिसजोए विप्पजहति णातिस
जोगावा एगता पुर्वि पुरिस विप्पजहति अन्ने खलु णातिसजोगा अन्नो
अहमंसि सेकिमंग पुणवय अन्नमन्नेहि णातिसजोगेहि मुत्तामो इति स
खाएणं वय णातिसंजोग विप्पजहिस्सामो ॥ ४१ ॥

घानेच्योऽनुपरता परिग्रहार्त्ताच्च तत्संयमानुष्ठानेन चानुपस्थिता सम्यग्गुहानमकृतवन्तो
पि कथंचिद्धर्मकरणायोद्धितास्तेषु दिष्टनोजित्वात्सावद्याऽनुष्ठानपरत्वाच्च गृहस्थानावेऽनु
ष्ठानमनतिवर्तमाना पुनरपि तादृशाएव गृहस्थकृत्पाएवेति ॥ ४५ ॥

जे खलु गारहा सारंजा सपरिग्गहा संतेगतिया समणा माहणावि सारं
जा सपरिग्गहा इहतो पावाइ कुवंति इति संस्काए दोहिवि अंतेहि
अदिस्समाणो इति निस्कूरीएक्का ॥ ४६ ॥ सेवेमि पाईणवा जाव एवं से
परिस्सायकम्मे एवं से ववेयकम्मे एवं सेविअंतकारए नवतीति मरकायं ॥ ४७ ॥

अर्थ—(जेखलुगारहासारंजासपरिग्गहा के०) जे निश्चे यकी गृहस्थ सारजी सपरि
ग्रहीते (संतेगतियासमणामाहणाविसारजासपरिग्गहा के०) अने कोइ एक भ्रमण
ब्राह्मण पण सारजी अने सपरिग्रहीते (इहतोपावाइकुवंति के०) ए कारणे ए वने
पापना करनारा जाणवा (इतिसंस्काए के०) एवु जाणीने (दोहिविअंतेहि के०) आर
न अने परिग्रह ए वेठ यकी अंत एटले दूर रहे (अदिस्समाणो के०) आरज अने
परिग्रह यकी अदृश्य मान ठतो (इतिनिस्कूरीएक्का के०) एम चारित्रवान् साधु निर
वद्य आहारं भोजन करनार यको सयमानुष्ठानने विषे प्रवर्ते ॥ ४६ ॥ (सेवेमिके०) वली ते
ज अर्थ विशेषे करी कहुनुं (पाईणवा के०) पूर्व पश्चिम उत्तर अने दक्षिण दिशि
यकी आब्या एवो साधु निरारजी निःपरिग्रही सयमने विषे प्रवर्त्तमान यको (जावएवसेप
रिस्सायकमे के०) ज्या सुधी एम ते साधु ऊपरिज्ञाये जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये पञ्च
स्कीने (एवसेववेयकम्मे के०) एम ते कर्मना अतनो करनार थाय (एवसेविअंतकार
एनवतीतिमरकाय के०) ए प्रकारे ते योगनिरोधे करी विशेष अंतकारी थाय एम श्री ती
र्थकर गणयरे कहुते ॥ ४४ ॥

॥ दीपिका—उपसहारमाह । (जेखलुति) येइमे गृहस्थादयस्ते द्विधापि रागदे
पाच्यामुनाच्या पापानि कुर्वन्ति इति संख्याय ज्ञात्वा द्वयोरप्यंतयोरगदेषयोरनुपलन्यमा
न सन् इत्येवजूतोनिहु सयमे रीयेत प्रवर्तेत । कोर्थ । यइमे ज्ञातिसयोगायश्चार्थ
धनाविपरिग्रह यज्ञेदं हस्तायवयवयुक्त शरीर यज्ञायुर्वलवर्णादिकं तत्सर्वमसारमनित्यं । गृ
हस्थभ्रमणब्राह्मणाश्च सारजपरिग्रहा एतत्सर्वं ज्ञात्वा निहु सयमे रीयेत तिष्ठेदिति स्थि
तं ॥ ४६ ॥ (सेवेमि) सोह ब्रवीमि प्राच्यादिशोन्यतरस्या समागत सनिहुर्द्वयोरपि रागदे
पयोरदृश्यमान सयमे रीयमाण सन् एव ण्वोक्तप्रकारेण परिज्ञातकर्मा स्यात् ऊपरिज्ञा
परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञाय । एव सयोगनिरोधेन व्यं
विशेषेण कर्मणामतक

महारा ज्ञाति विगोपे पीडा अनुजवे माटे एने यण अनेरा कोइ ड ख थकी, रोगातंक थकी, मुकावद्यु एवु यद्यपि ते पोताना मन माहे जाणे परतु ते अनिष्टकारी जेमा लेश मात्र सुख नथी एवा ड ख ते ज्ञाती गोत्रीने उपने थके ते माहेथी वहेंची नशके, एट ले तेमनु ड ख पोते लइ शके नही कारणके, (अन्नस्तडुस्कंअन्नोनपरियाइयतिके०) अनेरानु ड ख अनेरो वहेंची लइ शके नही, एटले एकनु ड ख बीजो वहेंची लइ शके नही (अन्नेनकड के०) अनेरानुं करेलुं कर्म (अन्नोनोपडिसेवेदेति के०) अनेरो जो गवे नही जेणे जे कीयु होय ते तेहिज नोगवे ॥४०॥ (पत्तेयजायतियंके०) जीव प्रत्येक प्रत्येक उपजेठे. (पत्तेयमरइ के०) प्रत्येक प्रत्येक मरण पामेठे (पत्तेयचयइ के०) प्रत्येक प्रत्येक धन धान्यादिक ने ठामेठे (पत्तेयवववक्काइ के०) प्रत्येक प्रत्येक उपार्जन करेठे सग्रहेठे (पत्तेयंऊजा के०) प्रत्येक प्रत्येक ऊंजायक कलह लहेठे (पत्तेयंसन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येकने सज्ञा एटले पदार्थनु परिज्ञानठे, ते कोइएकने अटपठे, कोइएकने घणुंठे एम तरतम योग ज्ञान उपजेठे. (पत्तेयमन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येक चित्तनो वि तवनेठे (एवविब्रूवेदणाइतिके०) एरीते विब्रू एटले जाणवु प्रत्येक प्रत्येक सुख ड खरूप वेदनानो अनुजव थायठे, एतावता एकनु करेलु बीजो न नोगवे (एव के०) ए कारणे खलु इति निश्चे (णातिसजोगा के०) ज्ञातिनो जे सयोगठे ते जीवने (णोता णाएवा के०) त्राण नणी नथाय (णोसरणाएवा के०) जीवने शरण नणी न थाय (पुरिसेवाएगतापुंविंणातिसजोएविप्पजहंति के०) एकदा प्रस्तावे ज्ञाति सयोगने ते पु रूप प्रथम ठामे (णातिसंजोगावाएगतापुंविंपुरिस्विप्पजहंति के०) अथवा एकदा प्रस्तावे ज्ञाति सयोग ते पुरुपने प्रथमथीज ठामे ते कारणे, (अन्नेखलुणातिसजोगाके०) निश्चे ए ज्ञातिना संयोग जे ठे, ते मुल थकी अन्यठे (अन्नोअहमसि के०) अने हुं एना थकी अन्यडु एटले छुदोडु जो एमठे तोपण (सेकिमगपुणवयके०) किशोर कोमल वचने करी वली अम्हे ते (अन्नमन्नेहि के०) माहो माहे (णातिसयोगेहि के०) ज्ञाति ना संयोग साथे (मुहामो के०) मूर्छा कीयीठे. ते मूर्छा करवी योग्य नथी (इतिसखा एण के०) एवु जाणीने (वयंणातिसजोगविप्पजहिस्सामो के०) अमे ज्ञाति सयोग ठामद्यु एवो अथ्यवसाय जेनो होय तेने पमित जाणवो. ॥४१॥

॥ दीपिका—इमेव च वक्ष्यमाणमुपनीततरमासन्नतर वर्तते । तद्यथा । माता, पिता, त्राता, जगिनी, जार्या, पुत्र, सुता, स्तुपा, प्रिय, सखा सुहृत्, इत्यादि ज्ञातय पूर्वापरसस्तुताएते खलु ज्ञातयोममोपकाराय नविष्यति अहमप्येतेषा ज्ञातीनामुपकरिष्यामीत्येव समेधावी पूर्वमेवात्मना एव समनिजानीयादिचारयेत् । इह जवे ममानिष्टा

परूवेति सवेपाणा जावसत्ता एहंतवा एअक्कावेयवा एपरिघेतवा ए
परितावेयवा एउहवेयवा एसधम्मं धुवेणीति ए सासए समिच्चं लोगं खे
यन्नेहि पवेदेति एवंसे जिस्सू विरते पाणातिवायतो जाव विरते परिग्गहा
तो णोदतपस्कालेणं दंतपस्कालेजा णोअजणं णोवमणं णोधूवणे
णोत परिआवि एक्का ॥ ४९ ॥

अर्थ—(तड के०) त्या कर्मबंधने प्रस्तावे खलु इति वाक्यालंकारे (जगवता
के०) जगवत श्रीतीर्थकरदेवे (उ जीवनिकायहेउं के०) उजीवनिकाय कर्मबंधना का
रण (पसुत्ता के०) कहाउं (तज्जहा के०) ते उ कायना नाम कहेउं (पुढवीकाएजा
वतसकाए के०) पृथ्वी कायथी मासीने यावत् त्रसकाय पर्यंत उ जीव निकाय जाण
वा तेने पीडता पीडावता जेम डु ख उपजे तेम दृष्टाते करी देखाडेउं (सेजहाणामए
के०) ते जेम नाम एवी संजावनाये (मम के०) मुजने (अस्तापं के०) अस्ताता उ
पजे शा थकी अस्ताता उपजे ते कहेउं (दंमेणवा के०) दंमादिके करी हणता थका
(अहीणवा के०) अस्थिखमे करी हाडकाये करी (मुचीणवा के०) मुष्टीयें करी (जेनु
णवा के०) पापाणे करी (कवालेणवा के०) ठीकरीयें करी (आउट्टिक्कामाणस्तवा
के०) आक्रोश करता थका तथा सन्मुख नाखता थका (हम्ममाणस्तवा के०) अथवा
हणता थका (तज्जिक्कामाणस्तवा के०) तर्जना करता थका (ताडिक्कामाणस्तवा
के०) ताडना करता थका (परियाविक्कामाणस्तवा के०) परितापना करता थका
(किजाविक्कामाणस्तवा के०) किजामणाकरता थका (उहविक्कामाणस्तवा के०) उ
हेग करता थका तथा जीवने काया थकी रहित करता थका (जावजोमुकणण
मायमवि के०) यावत् शरीर मांहेथी एक रोम उखेडवा मात्र एवु पण (हिंसा
कारण के०) हिंसानु कारण तेथी पण (डक्कंनपण्डिसवेदेंमि के०) डु ख अने
नय हुं वेडु अनुजडु (इच्चेवजाण के०) ए प्रकारे तेजाणे के (सवेजीवा के०)
सर्व जीवते सर्व पंचेइयजीव जाणवा (सवेज्जता के०) सर्व नृतते सर्व वनस्प
ति प्रमुखना जीव जाणवा (सवेपाणा के०) सर्व प्राणी ते सर्व वे इंडियादिक विक
लेडि जीव जाणवा (सवेसत्ता के०) सर्वसत्त्व ते पृथिव्यादिक सर्वजीव जाणवा ते
थका (आउट्टिक्कामाणवा के०) आक्रोश करता थका (हम्ममाणवा के०) हणता
थका (तज्जिक्कामाणवा के०) तर्जना करता थका (ताडिक्कामाणवा के०) ताडना
करता थका (परियाविक्कामाणवा के०) परितापना करता थका (किजाविक्कामाणवा

र रुडा आहारे करी वृद्धिने पमाड्युं (एयंपियं के०) एने पण (अणुपुवेषं के०) थ
 तुक्रमे वयने परिणामे (विष्णुजहियवजविस्ततिके०) ठाम्बु थरो (एयंसंस्काए के०)
 एवु जाणीने (सेनिकू के०) ते साधु पंमित समस्त यन धान्यादिक बाह्य परिग्रह
 ठामीने तथा राग देपादिक अतरग परिग्रह ठामीने (निस्कायरियाएसमुष्ठि के०)
 निष्काचर्याने विपे सावधान थाय (डुहउलोगंजाणेळा के०) ते साधु वे प्रकारे लोक
 ने जाणे (तंके०) ते वे प्रकार कहेवे (जीवाचेवके०) एक जीवते जीवास्तिकाय प्राणि
 मात्र जाणवा बीजो (अजीवाचेव के०) धर्मास्तिकायादिक पाचइव्य अजीव जाण
 वा. हवे ए निक्कु चारित्रियाने दया जाणवाने अर्थे जीवना जेद कहेवे (तसाचेवथाव
 राचेवके०) एक त्रस ते वेइंडियादिक जाणवा बीजा स्यावरते पृथ्वी कायादिक जाण
 वा ते वली सूक्ष्म बादर पर्याप्ता अपर्याप्ताना जेदेकरी घणा प्रकारे जाणवा ॥ ४२ ॥

॥ टीपिका-वैराग्योत्पत्तिकारणमेवाह । समेधावी जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमे
 तत् यज्ज्ञातिसंबंधनं इदमन्यदुपनीततरमासन्नतर ज्ञातिन्य शरीरावयवानामासन्नतरत्वा
 त् । तद्यथा । हस्तौ मे मनोहरौ एव पादौ बाहू ऊरू शीर्षमुदरमायुर्वर्जं वर्णस्त्वक् ठा
 या श्रोत्रं चक्षुर्ग्राण जिह्वास्पर्शइति सर्वं ममाति ममीकरोति. यादृह मे, न तादृगन्यस्येति
 नाव । एतच्च हस्तपादादिकं वयस परिणामात् (परिजूरइति) परिजीर्णता याति । तद्यथा ।
 आयुष सकाशादीयते बलात् वर्णात् त्वचश्चायात श्रोत्रात् यावत्स्पर्शादीयते । अ
 त्रच सनत्कुमारचक्रिदृष्टांतोवाच्य । शरीरे हीयमाने श्रोत्रादीनीडियाण्यपि हीयंते । य
 डुक्तं । बाल्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुः शृङ्गविक्रमा ॥ दशकेषु निवर्तते मन सर्वेडियाणि
 च । तथा सुसंयतः सुबद्ध सधिर्जानुकूर्परादिको विसंधिर्नवति । गात्रं शरीरं वलितरगा
 कुल शिराजालवेष्टितं नवति । यत । वलिसंततमस्थिजोषित, शिथिलस्त्रायुवृत कलेवर ॥
 स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते किमुकांताः कमनीयविग्रहाइति । तथा रुक्मा केशा पलिता
 श्वेता स्युः । यदपीदं शरीरमुदारं शोभनं विशिष्टाहारोपचितं एतदपि मयाऽवश्यं वि
 प्रहृतव्यं त्यक्तव्यं न विष्यति इत्यवगम्य ससारासारतां सख्याय ज्ञात्वा सजिह्वाच
 र्यायां समुद्धितं सन् द्विधा लोके जानीयात् । तद्यथा । जीवाअजीवाश्च । जीवादिवि
 धा त्रसा स्यावराश्च । एतेषामुपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४२ ॥

॥ टीका-साप्रतमन्येन प्रकारेण वैराग्योत्पत्तिकारणमाह । (समेधावीत्यादि) सधु
 तिकएतद्वक्ष्यमाण जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमेतद्यज्ज्ञातिसंबंधनमिदमेवान्यदुपनी
 ततरमासन्नतर शरीरावयवानां निजज्ञातिन्यथासन्नतरत्वात् । यथा हस्तौ ममाशोकप

वाढ यकी, तथा अदत्तादान यकी, तथा मैथुन एटसे कुशीज यकी, (जावविरतेपरिग
हातो के०) यावत् परिग्रह यकी, विरति करतो यको जेवा आचारे प्रवर्त्ते, ते आचार
कहेछे (एोदतपस्काखेणं दतपस्काखेज्जा के०) दत्त पहालने करी दंत धोवे नही,
एतावता जावजीव सुधी दातण न करे. (एोअंजन के०) जावजीव सुधी सौजाग्यने
अर्थे आखमा अजन नाखे नही (एोवमणं के०) वमन विरेचनादिक क्रिया न करे,
(एोधूवणे के०) शरीर वस्त्रादिकुं धूपन न करे (एोतंपरिआविएज्जा के०) कासादि रो
गते मटाडवा माटे धूम पान पण न करे, ते निद्रुएटला वाना पोते आचारे नही. ॥४९॥

॥ दीपिका-प्राणातिपातेन कर्मबंधप्रस्तावे खलु जगवता पदजीवनिकायाहेतुत्वेनो
क्ता । तद्यथा । पृथिवीकायोयावन्नसकाय । एतेषां दुःखं दृष्टातेनाह । तद्यथा नाम
ममासात दुःखं दडेन अस्थना मुष्टिना लेजुना लोष्टेन कर्परेण आकोट्यमानस्य सको
च्यमानस्य हन्यमानस्य कशादिजिह्वाड्यमानस्य कुड्यादावनिघातादिना परिताप्यमान
स्याग्न्यादावन्त्येन प्रकारेण परिक्रम्यमाणस्यापडाव्यमानस्य मार्यमाणस्य यावद्भोमोत्खन
नमात्रमपि हिताकर दुःखं नयं च यन्मयि क्रियते तत्सर्वमहं सवेदयामि इत्येव जानी
हि । तथा सर्वे प्राणाजीवानूतानि सत्त्वाइत्येकार्यका कथचिन्नेदेन वा व्याख्येया ।
तथाहि । प्राणादित्रिचतुखाः स्युर्जूतानि तरव स्मृता ॥ जीवा पचेदिया प्रोक्ता
शेषा सत्त्वाइतीरिताइति । एषां दंडादिना कोट्यमानानां यावद्भोमोत्खननमात्रमपि दुःखं
प्रतिसवेदयता । एतच्च हिताकर दुःखं नयं चोत्पन्नं ते सर्वेपि प्राणिनः साक्षादनुजव
त्यतः सर्वेपि प्राणिनो न हतव्यान् आह्वापयितव्याबलात् कार्ये प्रयोक्तव्यान् परिग्राह्या
न परितापयितव्यानापडावयितव्याः ॥४९॥ सोहं साधुर्व्रवीमि न स्वमत्या किंतु तीर्थरुद्राङ्ग
येत्याह । येअतीताये च प्रत्युत्पन्नावर्तमाना सीमधरादयो ये चागमिष्याअनागताः
पश्चान्नादयोऽर्द्धतो जगवतः सर्वेप्येवमाख्यांति एव जायंते स्वतः एव प्रज्ञापयंति हेतुजिरेव
प्ररूपयति नामादिनिर्गथा सर्वेप्राणा न हतव्या इत्यादि । एषधर्मो ध्रुवनित्य शाश्वत समे
त्य ज्ञात्वा, लोक खेदकैस्तीर्थकरैः प्रवेदितः । एव ज्ञात्वा सजिह्वाविरत प्राणातिपाताद्या
वत्परिमहान्महाव्रतपालनार्थमुत्तरगुणा कथ्यंते । (नोदतपस्यादिना) निष्किंचन सन्न
साधुर्नो दंतप्रहालनेन कोष्ठेन दत्तान् प्रहालयेत् नोअंजन नेत्रयोर्विज्जुपार्थं कुर्यात्, वमनं
विरेचनादि न कुर्यात्, वस्त्राणां धूपनं न कुर्यात् कासाद्यपनोदनार्थं धूमं न पिबेत् ॥४९॥

॥ टीका-कथं पुनः प्राणातिपातविरतिव्रतादिव्यवस्थितस्य कर्मापगमोजवतीत्युक्तं
यतस्तत्प्रवृत्तस्यात्मोपम्येनप्राणिना पीडोत्पद्यते तथा च कर्मबध इत्येव सर्वं मनस्याधा

र रुडा आहारे करी वृद्धिने पमाड्युं (एयंपियं के०) एने पण (अणुपुवेणं के०) थ
नुक्रमे वयने परिणामे (विप्पजहियव्वनविस्सत्तिके०) ठांमबु थो (एयंसंस्काए के०)
एवुं जाणीने (तेजिस्सू के०) ते साधु पंमित समस्त धन धान्यादिक बाह्य परिग्रह
ठामीने तथा राग द्वेषादिक अतरंग परिग्रह ठामीने (निस्कायरियाएसमुच्चि के०)
जिह्वाचर्याने विषे सावधान थाय (उद्धवजोगंजाणेज्जा के०) ते साधु वे प्रकारे लोक
ने जाणे (तंके०) ते वे प्रकार कहेठे (जीवाचेवके०) एक जीवते जीवास्तिकाय प्राणि
मात्र जाणवा बीजो (अजीवाचेव के०) धर्मास्तिकायादिक पांचड्य अजीव जाण
वा. हवे ए जिह्वा चारित्र्याने दया जाणवाने अर्थे जीवता जेद कहेठे. (तसाचेवथाव
राचेवके०) एक त्रस ते वेइंडियादिक जाणवा बीजा स्यावरते पृथ्वी कायादिक जाण
वा ते बली सूक्ष्म बादर पर्याप्ता अपर्याप्ताना जेदेंकरी घणा प्रकारे जाणवा ॥ ४१ ॥

॥ टीपिका-वैराग्योत्पत्तिकारणमेवाह । समेधावी जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमे
तत् यज्ज्ञातिसंवंधनं इदमन्यदुपनीततरमासन्नतर ज्ञातिन्य. शरीरावयवानामासन्नतरत्वा
त् । तद्यथा । हस्तौमे मनोहरौ एव पादौ बाहू करू शीर्षमुदरमायुर्वलं वर्णस्त्वक् ठा
या श्रोत्रं चक्षुर्ग्राणं जिह्वास्पर्श इति सर्वं ममाति ममीकरोति. यादृक् मे, न तादृगन्यस्येति
चाव । एतच्च हस्तपादादिकं वयस परिणामात् (परिजूरइत्ति) परिजीर्णता याति । तद्यथा ।
आयुष सकाशाद्दीयते बलात् वर्णात् त्वचश्चायात श्रोत्रात् यावत्स्पर्शाद्दीयते । अ
त्रच सनत्कुमारचक्रिष्टपांतावाच्य । शरीरे ह्ययमाने श्रोत्रादीनीडियाण्यपि ह्ययते । य
दुक्तं । बात्यं वृद्धिर्वयोमेवा, त्वक्चक्षुश्चक्रविक्रमा ॥ दशकेषु निवर्तते मन सर्वेडियाणि
च । तथा सुसंयितं सुबद्धं संधिर्जातुकूर्परादिको विसर्जिभवति । गात्रं शरीरं बलितरंगा
कुल शिराजालवेष्टितं भवति । यत । बलिसंततमस्थिजोपितं, शिथिलत्वायुवृत्तं कलेवर ॥
स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते किमुकातां कमनीयविग्रहा इति । तथा रुक्मा केशा पलिता
श्वेता स्युः । यदपीदं शरीरमुद्गार शोचनं विशिष्टाहारोपचितं एतदपि मयाऽवश्यं वि
प्रहातव्यं त्यक्तव्यं न विष्यति इत्यवगम्य ससारासारता संख्याय ज्ञात्वा सजिह्वाच
र्यायां समुच्चितं सन् द्विधा लोकं जानीयात् । तद्यथा । जीवाअजीवाश्च । जीवादि वि
धा त्रसां स्यावराश्च । एतेषामुपरि बहुधा व्यापार प्रवर्तते ॥ ४२ ॥

॥ टीका-साप्रतमन्येन प्रकारेण वैराग्योत्पत्तिकारणमाह । (समेधावीत्यादि) सधु
तिकएतद्वदयमाण जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमेतद्यज्ज्ञातिसंवंधनमिदमेवान्यदुपनी
ततरमासन्नतर शरीरावयवाना निजज्ञातिन्यथासन्नतरत्वात् । यथा हस्तौ ममाशोकप

वा णाएणवा विन्नाएणवा इमेणवा सुचरिय तवनियमवञ्जचेरवासेण
इमेणवा जायामायावुत्तिएणं धम्मएणं इवए पेच्चा देवेसिया कामजोगा
वसवत्ति सिद्धेवा अङ्गुत्तमसुत्ते एवविसिया एवविणोसिया ॥ ५० ॥

अर्थ—(सेनिकू के०) ते चारित्रियो (अकिरिए के०) सावद्य क्रिया रहित, (अलूसए
के०) जीवनो अहितक, (अकोहे के०) क्रोधरहित (अमाणे के०) मानरहित
(अमाणे के०) मायारहित (अलोहे के०) लोभरहित (ववसंतेपरिनिवुडे के०)
एकारणे उपशांत परिनिवृत समाधिवत् एवो ब्रह्म, (एणोआसंतपुरतोकुळा के०) आ
शंसा न करे एटले जन्मातरे कामजोगनी प्रार्थना न करे (इमेणमेदिछेणवा के०)
बली आ जन्मने विषे आमांसही इत्यादिक लब्धि पाम्या तेयी तपस्यातुं फल प्रत्यक्ष
दीतु तथा बली (सुएणवा के०) सिद्धांत नएवा यकी (सुएणवा के०) मनन कर
वाना (णाएणवा के०) ज्ञानेकरी (विन्नाएणवा के०) विज्ञानेकरी, (इमेणवा के०)
एवा धर्मेकरी (सुचरिय के०) सुकृतरूप आचरण (तव के०) तप अनशनादिक (नि
यम के०) नियम अग्निग्रहादिक (वञ्जचेर के०) ब्रह्मचर्यने विषे (वासेण के०) वसवा
यकी (इमेणवा के०) ए धर्मेकरी (जायामायावुत्तिएण के०) समयमात्रामात्रा
वृत्तिरूप एटले मानोपेत आहार लेवे करी (धम्मएणइवएपेच्चादेवेसिया के०)
एवा धर्मेकरी अर्हया यकी चर्चने परजवातरे देवत्व पणु पामुं एवी आशंसा पण न
करे (कामजोगावसवत्ति के०) अथवा नाना प्रकारना कामजोग महारे वशवर्ति थाउं
एवी प्रार्थना पण नकरे (सिद्धि के०) अष्ट प्रकारनी अणिमा महिमादिकजे सिद्धि
उंते ते सिद्धियें करी सिद्धियें सहित थाव, एवी आशंसा नकरे (अङ्गुत्तमसुत्ते के०)
इत्थ रहित थाव, गुणागुण कर्मेरहित थाव, तथा मध्यस्थ थाव, एवी आशंसा पण न
करे एवी आशंसाने न करवानु कारण कहेवे (एवविसियाएवविणोसिया के०)
तपश्चरण करता मन प्रार्थितसिद्धि होय अथवा न होय ए कारणे वाढा न करे ॥ ५० ॥

॥ दीपिका—भूलोत्तरगुणसंग्रहमाह । सजिह्नु नवियते सावद्या क्रिया यस्य सोऽक्रिय
सापराधिकरुमावधकइत्यर्थ । यत प्राणिनामलूपकोऽहितकस्तथाऽक्रोधोऽमायोऽलोभश्च
पशांत परिनिवृत शीतोन्तथाशंसा जन्मातरे कामजोगावाप्तिवातां न पुरस्कुर्यात् ।
(इमेणन्ति) अमुना तपश्चरणफलेन दृष्टेनामर्षोपध्यादिना श्रुतेन पारलौकिकेनार्द्धकधम्मि
जब्रह्मदत्तादीना तपश्चरणफलेन (मएणन्ति) मननं च जातिस्मरणादिज्ञानेन आचार्या
दे सकाशादिज्ञातेनावगतेन ममापि विशिष्टं फल नविष्यतीत्येव नाशंसा विदध्यात् । त

रंजा सपरिगगहा जेइमे कामजोगा सचित्तावा अचित्तावा ते सयं परि
गिण्हति अन्नेणवि परिगिण्हवेति अन्नपि परिगिण्हंतं समणुजाणति
॥ ४४ ॥ इह खलु गारत्ता सारंजा सपरिगगहा संते गतिया समणा
माहणावि सारजा सपरिगगहा अह खलु अपारज्जे अपरिगगहे जे खलु
गारत्ता सारंजा सपरिगगहा संतेगतिया समणा माहणावि सारंजा स
परिगगहा एते चेव निस्साए बंजचेरंवा सवसिस्सामो कस्सणं तं
हेतं जहा पुवं तहा अवरं जहा अवरं तहा पुवं अंजू एते अपणुवरया
अणुवद्विया पुणरवि तारिसगा चेव ॥ ४५ ॥

अर्थ-हवे ए जीवोना उपमर्दक देखाडेठे (इहखलु के०) आ संसारने विपे नि
श्वे यकी (गारत्तासारजा के०) ग्रहस्थ जेठे ते सारजी, तथा (सपरिगगहिया के०) स
परिगहिया जाणवा (संतेगतियासमणामाहणावि के०) तथा कोइ एक श्रमण अने
ब्राह्मणठे तेपण (सारजासपरिगगहावि के०) सारजी अने सपरिग्रहीठे. ते सारजीस
परिग्रही केवाठे ते कहेठे (जेइमेतसायावरापाणाके०) जे कोइ ए त्रस अने स्थावर
प्राणीठे (तेसयसमारजंति के०) तेनो स्वय पोते समारज करेठे (अन्नेणाविसमारजा
वेंति के०) अन्य बीजापासे आरज करावेठे (अस्सुपिसमारजंतसमणुजाणति के०)
बीजो कोइ आरज करतो होय तेने अनुमोदन आपेठे. ॥४३॥ हवे ए सारजी सपरिग्रहिने
प्राणातिपात देखाडीने जोगागनूत परिग्रह देखाडेठे अही इहखलु इत्यादिकनो अर्थ ल
खेठे आ जगत् माहे निश्वे यकी ग्रहस्थ सारजी सपरिग्रही होयठे अने कोइएक श्रमण
ब्राह्मण पण सारंजीसपरिग्रहीठे (जेइमेकामजोगासचित्तावाअचित्तावाके०) जे ते स्त्रिया
दिकना जोगने अर्थ पुष्प, चंदन, गीत, वाजित्रादिक करावे ते सचित्त अने अचित्त परिग्रह
जाणवो (तेसयंपरिगिण्हतिके०) ते स्वय पोते कामजोगना अर्थ यका सचित्ताचित्तरूप
परिग्रह अंगीकार करे (अन्नेणविपरिगिण्हवेतिके०) बीजा पासे परिग्रहावे (अन्नपिपरि
गिण्हंतंसमणुजाणतिके०) बीजोजे परिग्रहे तेने अनुमोदन आपे. ॥ ४४ ॥ एम आ जगत्
मा ग्रहस्थ सारजी सपरिग्रहीठे अने केटलाएक श्रमण ब्राह्मण पण सारजी सपरिग्रही
ठे एवु जाणीने निहु चारित्रिउ एवु चितवे जे (अहं के०) हुं खलु इति निश्वे निरार
जी नि परिग्रहीहुं. तो जे ए ग्रहस्थ तथा श्रमण ब्राह्मण सारजी सपरिग्रहीठे एनी नि
आये अमे ब्रह्मचर्य आदरगु एतावता निरारज नि परिग्रही यका धर्माधारनूत देहने
प्रतिपालवा निमित्ते आहारादिकने अर्थ सारजी सपरिग्रही एवा ग्रहस्थनी निश्वे

सेज्जिखू सदेहि अमुच्चिए रूवेहिं अमुच्चिए रसेहि अमुच्चिए गंधेहि अमुच्चि
ए फासेहिअमुच्चिए विरए कोहाउ माणाउ मायाउ लोनाउ पेळाउ दोसा
उ कलहाउ अप्रस्काणाउ पेसुनाउ परपरिवायाउ अरइरइउ मायामोसा
उ मिठादंसणसल्लाउ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते उवछिए पडिवि
रते सेज्जिखू ॥ ५१ ॥ जेइमे तसथावरा पाणा जवंति ते णो सयं समारजइ
णोवसेहिं समारंजावेति अन्नं समारजंतं नसमणुजाणंति इति सेमहतो
आयाणाउ उवसंते उवछिए पडिविरते सेज्जिखू ॥ ५२ ॥ जेइमे कामजोगा
सचित्तावा अचित्तावा ते णो सयं परिणिण्हंति णोअन्नेण परिणिण्हवेंति
अन्न परिणिण्हंतंपि एसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते
उवछिए पडिविरतो सेज्जिखू ॥ ५३ ॥

अर्थ-(सेज्जिखू के०) ते साधु (सदेहिंअमुच्चिए के०) शब्दने विषे अमूर्छित (रू
वेहिअमुच्चिएके०) रूपने विषे अमूर्छित (रसेहिंअमुच्चिए के०) रस मधुरादिकने विषे अ
मूर्छित (गंधेहिअमुच्चिए के०) सुरनिगंधादिकने विषे अमूर्छित (फासेहिंअमुच्चिएके०)
स्पर्शने विषे अमूर्छित (विरएके०) निवर्त्यो, शा यकी निवर्त्यो ? ते कहेउ क्रोध यकी, मान
यकी, माया यकी, लोन यकी, राग यकी, द्वेष यकी, कलह यकी, अन्याख्यान एटले जुहुं
याल देवा यकी, चाडी करवा यकी, परना अवरणवाद बोलवा यकी, अरति यकी, रति
यकी, माया सहित मृपावाद बोलवा यकी, अने मिथ्यात्वदर्शन शक्य ए यकी निवर्त्यो
(इतिसेमहतोआयाणाउके०) एवो ते चारित्रिउ महोटा कर्मबंधना कारण यकी, (उवसं
तेके०) उपशम्यो (उवछिएके०) उपस्थित एटले सावधान थयो (पडिविरतेके०) विज्ञेपे
निवर्त्यो (सेज्जिखू के०) ते चारित्रिउ ॥ ५१ ॥ (जेइमेतसथावरापाणाजवति के०) जे
ए त्रस अने स्थावर प्राणीउठे (तेणोसयंसमारजंति के०) तेनो पोते समारज करे
नही (णोवसेहिसमारजावेति के०) बीजा पासे समारंज करावे नही (अन्नंसमारजं
तंसमणुजाणति के०) बीजा समारज करता होय तेने अनुमोदे नही (इतिसे के०)
एयो ते चारित्रिउ (महतो के०) महोटा (आयाणाउ के०) कर्मबंधना कारण यकी
(उवसंते के०) उपशम्यो (उवछिएके०) उपस्थित एटले सावधान थयो (पडिविरते
के०) विज्ञेपे निवर्त्यो (सेज्जिखूके०) ते चारित्रिउ ॥ ५२ ॥ (जेइमेकामजोगा के०) जे
आ जगत् मादे काम जोगठे ते कहेउ (सचित्तावा के०) सचित्त (अचित्तावा के०)

इति) व्यक्तमिदं ये गृहस्था सावद्यादनुपस्थिताद्यनुयता । येपि शाक्यादयः प्रव्रजिता स्तेषु द्विष्टनोजित्वात्सावद्यानुष्ठानपरत्वात्पुनरपि तादृशाएव गृहस्थतुल्याएव ॥ ४७ ॥

॥ टीका-सांप्रतं तदुपमर्दकव्यापारकर्तृन् दर्शयन्नाह । (इह खलु इत्यादि) इहास्मिन् संसारे । खलुवाक्यालंकारे । गृहमागारं तत्र तिष्ठंतीति गृहस्थास्ते च सहारणेण जीवोपमर्दकारिणा वर्तते सारंजास्तथा सहपरिग्रहेण द्विषच्चतुष्पदधनधान्यादिना वर्तते इति स परिग्रहा । न केवलं तेष्वन्येपि संति विद्यते एके केचन श्रमणा शाक्यादयस्ते च पचनपाचनाद्यनुमते सारंजावास्यादिपरिग्रहाच्च सपरिग्रहास्तथा ब्राह्मणाश्चैव विधाएव । एतेषां च सारंजकत्वं स्पष्टतरं सूत्रेणैव दर्शयति । यस्मै प्राग्वर्णितास्त्रस्ता स्थावराश्च प्राणिनस्तावत्स्वयमेवापरप्रेरिताएव समारंजते तदुपमर्दकव्यापारस्वतएव कुर्वतीत्यर्थः । तथान्याश्च समारंजं कुर्वन्तश्चान्यान् समनुजानन्ते ॥ ४३ ॥ तदेव प्राणातिपातं प्रदर्श्य जोगागनूतं परिग्रहं दर्शयितुमाह । यस्मै प्रत्यक्षा कामप्रधानाजोगा कामजोगा काम्यंतइति कामास्त्रीगात्रपरिष्वगादयोऽनुज्यतइति जोगा स्वच्छंदनवादित्रादयस्तएते सचिन्ता सचेतनाश्च चेतनावा नवेयुस्तदुपादाननूतार्थास्ताश्च सचित्तानचित्तान्वाऽर्थास्ते कामजोगार्थिनो गृहस्थादयस्ततएव परिगृह्णाति अन्येन च परिग्राह्यंति अपरं च परिगृह्णातं समनुजानतइति ॥ ४४ ॥ सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । इहास्मिन् जगति विद्यंते गृहस्थास्तथा विद्यश्रमणा ब्राह्मणाश्च सारंजा सपरिग्रहा इत्येव ज्ञात्वा सजिह्वरेवमवधारयेदहमेवात्र खट्वनारजोऽपरिग्रहश्च । ये चामी गृहस्थादयः सारंजादिगुणयुक्तास्तदेतन्निश्रयास्तदाश्रयेण च ब्रह्मचर्यं आमण्यमाचरिष्यामोऽनारंजाश्च परिग्रहा सतो धर्माधारवेह प्रतिपालनार्थमाहारादिकृते सारंजपरिग्रहस्य निश्रया प्रव्रज्यां करिष्यामइत्यर्थः । ननु च यदि तन्निश्रया पुनरपि विहर्तव्यं किमर्थं ? तेत्यज्यतइति जाताशकं पृष्ठति । कस्य हेतोः केन कारणेन तदेतज्जृहस्थश्रमणब्राह्मणत्यजं नमजिहितमित्याचार्योपि विदितानि प्रायश्चरं ददाति । यथा पूर्वमादौ सारंजपरिग्रहत्वं तेषां तथा पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्था सारंजादिदोषदुष्टाः श्रमणाश्च केचन यथा पूर्वं गृहस्थाभावे सारंजाः सपरिगृहास्तथा परस्मिन्नपि प्रव्रज्याकाले तथाविधाएव तइति । अधुनोच्यपदाव्यभिचारित्वप्रतिपादनार्थमाह । यथा परमपरस्मिन् प्रव्रज्याप्रतिपत्तिका लो तथा पूर्वमपि गृहस्थजावादावपीति । यदि वा कस्य हेतोस्तज्जृहस्थाद्याश्रयणं क्रियते यतिनेत्याह । यथा पूर्वं प्रव्रज्यारंजकाले सर्वमेव निह्नादिकं गृहस्थायनं तथा पश्चादप्यतः कथं नु नामानवद्यावृत्तिर्न विष्यतीत्यतः साधु निरनारंजैः सारंजाश्रयणं विधेयं । तथा चेते गृहस्थादयः सारंजा सपरिग्रहाश्च । तथा प्रत्यक्षेणैवोपलज्यंतइति दर्शयितुमाह । (अज्जइति) व्यक्तमेतदेते गृहस्थादयो यदि वाज्जइति प्रयुणेन न्यायेन स्वरसप्रव्रज्यासावद्यानु

जपियं इमं संपराइयं कम्मं कळइ णो तं सयं करेति णोअस्साणं
 कारवेति अन्नंपिकरे तं एसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणान् उवसंते
 उवट्टिए पडिविरते ॥५४॥ से न्निक्खूजाणेळा असणंवा अरिंस पन्धियाए
 एगं साहम्मियं समुदिसस पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंज समुद्धि
 रस कीतं पामिच्च अत्तिज अणिसच्च अजिह्वं आहद्दुदेसिय तंचेतियसि
 यातं णो सयं जुजइ णोअस्सेणं जुंजावेति अन्नपि जुंजतं एसमणुजाणइ
 इति से महतो अयाणान् उवसंते उवट्टिए पडिविरते ॥ ५५ ॥

अर्थ—(तेजिक्खू के०) ते चारित्रिउ (जपियं के०) जे (इमं के०) ए (संपराइयं
 कम्मकळइ के०) सापरायिक एट्ठे जे कर्म करी सत्तार मांहे परिचमण करिये ते सां
 परायिक कर्म कहिए जे कारणे करी बधाय ते कारण प्रदेप निन्हव मात्तर्य अतराय आ
 शातना उपपातादिक ए कर्मबधना कारणे (णोतंसयंकरेति के०) ते स्वयं पोते नकरे
 (णोअस्साणकारवेति के०) बीजा पासे करावे नही (अन्नपिकरेंतं एसमणुजाणइके०)
 बीजो करतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआयाणान् के०) एवो ते मोहोटा
 कर्मबधना कारण थकी (उवसंते के०) उपशम्यो (उवट्टिए के०) सावधान थयो
 (पडिविरतेके०) विज्ञेपे निवर्त्यो ते निहु कहिए ॥५४॥ ह्वेचारित्रियानी आहार विबुद्धि
 कहेउ (तेजिक्खूजाणेळा के०) ते चारित्रिउ एम जाणे ते कहेउ जे (असणवाके०)
 एवज्जत आहार अशन पान खादिम स्वादिम जाणे (अस्तिपन्धियाए के०) साधुने नि
 मिने कोइएक प्रकृति नइक आवक गृहस्थ ते (एगसाहम्मियं समुदिसस के०) एक
 साधर्मिक साधुने समुदेक्षीने (पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंज के०) प्राणी
 नूत जीव सत्वनो अरज करे मर्दन करे (समुदिसस के०) तथा साधुने निमिने उद्दे
 क्षीने (कीत के०) वेचातु लीये (पामिच्च के०) उतीनुं लावे (अत्तिज के०) बीजा
 नु पाहीजीए (अणिसच्च के०) बीजानी वस्तु होय ते तेना धणीने कहा विना सा
 धुने आपे (अजिह्वआहद्दुदेसिय के०) ग्रामादिक थकी साधुने सन्मुख लावे
 एवो आहार आधाकर्मादिक दोषे करी छुट (तचेतियंसिया के०) ते आहार
 साधुने दीयो अने साधुए पण अजाणता लीयो परंतु एवो दोष छुट आहार जा
 णीने (तेणोतंसयंजइ के०) ते आहार साधु पोते जमे नही (एवअस्सेणंजुंजावे
 ति के०) तथा बीजाने जमाडे नही अने (अन्नपिजुंजतएसमणुजाण
 इ के०) बीजो कोइ एव होए तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआ

॥टीका-सांप्रतमुपसंहरति । (जेखलुइत्यादि) यस्मिं गृहस्थाव्यस्ते विधापि सारज्ञसपरिग्रहत्वान्यामुनान्यामपि पापान्युपाददते । यद्विवा रागद्वेषान्यामुनान्यामपि पापान्युपाददते यद्विवा गृहस्थप्रव्रज्यापर्यायान्यामुनान्या पापानि कुर्वन्त इत्येव सख्याय परिज्ञाय द्वयोरप्येतयोरारंभपरिग्रहयोरारगद्वेषयोर्वा दृश्यमानोनुपलभ्यमानोयद्विवा रागद्वेषयोर्वावृत्तावज्ञावौ तयोरादिश्यमाने रागद्वेषाजावृत्तित्वेनापदिश्यमान सन्नित्येवचूतो निरुणशीलोऽनवद्या हारजोजी सत्संयमानुष्ठाने रीयेत प्रवर्तेत । एतदुक्तं नवति । ये स्मिं जातिसयोगायश्चायं धनधान्यादिक परिग्रहोयच्चेदं हस्तपादाद्यवयवयुक्तं शरीरं यच्च सद्युर्वलवर्णादिकं तत्सर्वमशाश्वतमनित्यं स्वप्नेऽज्ञानसदृशमसारं । गृहस्थभ्रमणब्राह्मणाश्च सारज्ञा सपरिग्रहाश्चैतत्सर्वं परिज्ञाय सत्संयमानुष्ठाने निरुरीयेतेति स्थित ॥ ४६ ॥ सपुनरप्यहमधिकृतमेवार्थं विशेषिततर सोपपत्तिकं ब्रवीमीति । तत्र प्रज्ञापकापेक्षया प्राच्यादिकायादिशोन्यतरस्याः समायात सजिह्वर्क्षयोरप्यंतयोरदृश्यमानतया सत्संयमे रीयमाण सन् एवमनंतरोक्तेन प्रकारेण जपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिज्ञातकर्मा नवति । पुनरप्येवमिति परिज्ञातकर्मत्वाद्यपेक्षकमा नवति अपूर्वस्याबंधकोनवतीत्यर्थः । पुनरेवमित्यवधकयोगनिरोधोपायत पूर्वोपचितस्य कर्मणोविशेषेणांतकारकोनवतीत्येतच्च तीर्थकरणधरादिनिर्ज्ञातज्ञैर्ब्याख्यातमिति ॥ ४७ ॥

तच्च खलु जगवंता गज्जीवनिकायहेतुं पशुता तंजहा पुढवीकाए जाव त सकाए सै जहा णामए मम अस्साय दमेणवा अठीणवा मुठीणवा लेलू एवा कवालेणवा आउट्टिज्जमाणस्सवा हम्ममाणस्सवा तज्जिज्जमाणस्सवा ताडिज्जमाणस्सवा परियाविज्जमाणस्सवा किलाविज्जमाणस्सवा उह विज्जमाणस्सवा जावलोमुखणणमायमवि हिसाकारगं डुक्कं जयंपडिसं वेदेमि इच्चैवं जाण सवे जीवा सवेचूता सवेपाणा सवेसत्ता दमेणवा जाव कवालेणवा आउट्टिज्जमाणवा हम्ममाणवा तज्जिज्जमाणवा ताडिज्जमाणवा परियाविज्जमाणवा किलाविज्जमाणवा उहविज्जमाणवा जाव लोमुखणणमायमवि हिसाकारगं डुक्कं जय पडिसवेदेति एव नच्चा स वेपाणा जाव सत्ता एहंतवा एअक्कावेयवा एपरिघेतवा एपरितावेयवा एणुद्वेयवा ॥ ४८ ॥ सेवेमि जेयअतिता जेयपडुप्पन्ना जेयआगमिस्सा मि अरिहता जगवंता सवे ते एवमाइक्कंति एवंजासंति एवंपण्वेति एवं

ए तत्र त्रिखू परकडं परणिष्ठितं मुग्गमुप्पायणोसणासुद्धं सत्ताइयं सत्त
परिणामियं अविहिसिय एसियं वेसिय सामुदाणियं पन्नमसणं कारण
द्वा पमाणजुत्तं अस्कोवजणवणलेवणचूय संजमजायामायावत्तियं
विलमिव पन्नगजूतेण अप्पाणेणं आहारं आहारेज्जा अन्नं अन्नकाले
पाण पाणकाले वत्त वत्तकाले लेणं लेणकाले सयणं सयणकाले ॥ ५६ ॥

अर्थ—(सेजिखू के०) ते चारित्रिउ (अह के०) हवे (पुणेवजाणेज्जा के०) व
ली एवु जाणे ते कहेवे. (तंविळ्ळितेसिंपरकमे के०) ते गृहस्थने एवो पराक्रम आ
हार करवानोठे के जे पराक्रमे करी (जस्तत्तातेवेइयंसिया के०) जेने अर्थें ते आहार
नीपजाव्यो होए (तंजहा के०) ते कहेवे (अप्पाणेसेपुत्ताण के०) पोताने अर्थें त
था पुत्रने अर्थें (धूयाण के०) दीकरीने अर्थें (सुएहाणं के०) ठोकरीनी बहुने अ
र्थें (धातीण के०) धाव्यने अर्थें (णातीण के०) ज्ञातीने अर्थें (राईण के०) राजा
ने निमित्तें (दासाणं के०) दासने अर्थें (दासीण के०) दासीने अर्थें (कम्मकराण
के०) कर्म करने अर्थें (कम्मकरीण के०) परोएने अर्थें (आदेसाणं पुठोपेदेहाण
सामासाए के०) अन्यत्र स्थानके बीजाने मोकलवाने अर्थें नीपजाव्याठे रात्रे
जमवाने निमित्तें तथा लोकोक्तिए व्यालुने अर्थें (पातरासाए के०) कलेवा निमित्तें (स
न्निहिंसचएककृति के०) एप्रकारे आहारनो सनिधि सचय करे एटले दही उद
नादिक विनाशी इव, अने हरडे शर्करादिक अविनाशी इव्यनो संचय करे (इहमेगेसि
माणवाणनोयणाए के०) आ मनुष्य लोक माहे कोइएक मनुष्यने एवो आहार जोज
नने अर्थें थाय (तत्रत्रिखू के०) त्या चारित्रिउ (परकड के०) परनो करेलो (पर
णिष्ठित के०) परनिष्ठित एटले अन्यने अर्थें नीपजाव्यो (मुग्गमुप्पायणोसणासुद्धं के०)
वज्रमना सोल दोषने दातार अजाणतो लगावे, अने उत्पादनना सोल दोष ते साधु लगा
वे, वली एपणाविशुद्धना दश दोष रहित एटले सर्वमली वेंतालीश दोष रहित (सत्ताइयं
के०) शस्त्रातीत एटले अग्न्यादिकें करी अचित कीयो (सत्तपरिणामियं के०) शस्त्रें क
री वर्ण गय रसादिके करी परिणामाव्यो (अविहिसियं) निर्जीव एटले जीव रहित
तेपण (एसिय के०) गवेपु निहाचर्या करता पाम्यो तेपण वली (वेसियं के०) नि
केवजसाधुने वेपे प्राप्त थयो तेपण वली (सामुदाणियं के०) माधुकरी वृत्तिए घणा घ
र फरता प्राप्त थयो तथा (पन्नमसणं के०) गीतार्थनो आणेलो, एवो आहार अशना
दिक तेवली (कारणए के०) बैयावच्चादिक कारणने अर्थें तेवली (पमाणजुत्तं के०)
प्रमाणजुत्त एटले प्रमाणोपेत आहार जाणवो तेवली वर्णवजादिकने अर्थें नही किउ

के०) किलामणा करता थका, (उहविह्वामाणावा के०) उद्वेग करता थका, तथा जीव ने काया थकी रहित करता थका, (जावलोमुक्तणणमायमवि के०) यावत् एक रो म उखेडवा मात्र एवु पण (हिंसाकारणं के०) हिंसानु कारण ते थकी पण, (डुक्कं चयंपडिसवेदेंति के०) ते जीवो डु ख अने नय एवुंज वेदे अनुनवे एटले जेवु डु ख मने वेदवु पडे, तेवु डु ख सर्व जीवने वेदवु पडे एम सर्व जीवोने पोता सरखु डु ख देखाडोने अन्य जीवोने शिद्धानो उपदेश आपेठे (एवनच्चा के०) एवु जाणीने (स व्वेपाणाजावसत्ता के०) सर्व प्राणी, सर्वनूत, सर्वजीव अने सर्व सत्त्वने (एहतवा के०) हणवा नही, (एअज्जावेयवाके०) दमादिके करी ताडवा नही, (एपरिघेतवाके०) बला त्कारे करी दासनी पेठें परिग्रहवा नही, एटले बलात्कारे करी चाकरनी पेठे कोऽ कार्यने विपे प्रेरवा नही (एपरितावेयवा के०) शारीरिक मानसी पीडाने उपजावीने परितापवा नही (किजविधमाणावा एउहवेयवा के०) किलामणा करी करी उपड्ववा नही, तथा काया थकी रहित करवा नही ॥४७॥ हवे सुधर्म स्वामी कहेठे (सेवेमिके०) ए वचन जे हुं कहुं हुं, ते पोतानी मतिये नथी कहेतो पण एम सर्व तीर्थकरनी आज्ञाठे, ते देखाडेठे, (जे यअतीता के०) जे अतीत कालें तीर्थकर थया, (जेयपडुण्ण के०) जे वर्तमान का लें तीर्थकर वर्त्ते, (जेयआगमिस्तामि के०) जे आगमिऊ कालें थजे ते (अरिहंत के०) पूजा सत्कार योग्य (जगवता के०) ज्ञानवंतआश्चर्यादिक गुणे करी संयुक्त एवा (सव्वेते के०) समस्त श्री अरिहत जगवत ते (एवमाइकति के०) एम सामान्य थकी कहेठे (एवजासति के०) एम अर्द्धमागधीजापाये जाखेठे (एवपसुवेंति के०) एम शिष्यने देशना आपेठे (एवपरुवेंति के०) एम सम्यक् प्रकारे प्ररूपे ठे के, (सव्वेपाणा जावसत्ता के०) सर्वे प्राणीथी माम्नि यावत् सर्व सत्त्व ने (एहतवा के०) हणवा नही, दंमादिके करी ताडवा नही, बली बलात्कारें दासनी पेठें परिग्रहवा नही, शारीरिक मानसी पीडा उत्पन्न करीने, परितापवा नही उपड्ववा नही, जीव काया थकी रहित करवा नही, (एसयम्मधुवे के०) ए धर्म प्राणीनी दया लहण डुर्गतियें जाता जीवने राखनार ते धर्म केवोठे तोके, ध्रुव एटले निश्चल (णीतिंए के०) नित्य सदा सर्वका लठे, कोऽ काले जेनो क्य नथी (सासएके०) शाश्वतठे, तेने (समिच्चके०) केवल ज्ञाने करी आलोचीने शुं आलोचीने? तो के, (लोग के०) चौद रज्वात्मक लोक एटले पट् जीव निकायरूप लोक तेने डु खरूप समुड्मांहे पड्यो देखीने (स्केयन्नेहिं के०) खेद झ एटले बीजा जीवोना डु खोना जाणनार, एवा श्रीतीर्थकर जगवते (पवेदेंति के०) पू र्वोक्त जीवदयालहण धर्म जाख्यो. (एव के०) ए प्रकारे जाणीने (सेजिस्सूविरते के०) ते साथ निवर्त्या (पाणातिवायतो के०) प्राणातिपात एटले हिंसा थकी, तेमज मृपा

परिणामितमविहिंसितं सम्यक् निर्जीवमित्यर्थः । एषित निष्ठाचर्याविधिप्राप्त वैपिकं के
 वलसाधुवेषप्राप्तं नपुनर्निमित्तादिनोत्पादित सामुदानिक मधुकरवृत्त्यास्तोक स्तोकं गृहीत
 प्रक्षुब्धे प्राङ् गीतार्थोपात्तमशनं तदपि वेदनावेद्यावृत्त्यादिकारणे सति । यदुक्तं । वेय
 ण १ वेयावञ्चे, २ इरियन्नाएय ३ सजमन्नाए ४ । तद् पाणवत्तिचाए ५ ठं पुण धम्म
 चिताए । ६। एषु कारणेष्वहोहार गृह्णीयात् । तदपि प्रमाणयुक्त नातिमात्रं । यदुक्तं । अक्षम
 सणस्स सबजणस्स कुक्कादवस्सट्ठोनाए ॥ वायपवियारणन्ना, ठप्पाग कण्णं कुक्काइति ॥ १ ॥
 अक्षस्य शरुटस्य उपाजनमन्त्र्यं व्रणस्यच लेपनं तदुपमयाऽहारमाहरेत् । यत । अन्नं
 एवसगम एतरऽविणाञ्जो साहू ॥ सो रागदोसरुद्धि, मत्ताइविहीइ तंसेवे ॥ १ ॥ एतदे
 वाह । समययात्राया मात्रा समययात्रामात्रा यावत्याहारमात्रया समययात्रा प्रवर्तते
 तथा संयमयात्रामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तथा । तदपि विलप्रवेशपन्नगन्तुतेनात्मनाऽऽहारमाहरे
 त् । कोर्यं । यथा विलं प्रविशन् सर्पस्तूर्णं प्रविशति एव साधुनापि स्वादमगृह्णताऽहा
 रं शीघ्रं प्रवेशयितव्यं । अथवा सर्पेणैवाहाराऽलब्धास्वादं नक्षणीयइति । तद्यथा ।
 अन्नमन्नकाले सूत्रार्थपौरुषीकरणोत्तरकालं पानकं पानकाले न तृपितोऽनुजीत न बुद्धि
 त पानकं पिबेत् । वस्त्रं वस्त्रकाले ग्राह्यं लयनं शुद्धादिकमाश्रयस्तस्य वर्षास्यत्यवश्यमु
 पादानमन्यदात्वनियमः । शयनं सत्तारकं शयनकाले तत्रागीतार्थानां प्रहरक्ष्य निःश
 यिमोक्षोगीतार्थानां तु प्रहरमेकमिति ॥ ५६ ॥

॥ टीका-पुनरेव जानीयादित्यादि । तद्यथा । गृहं विद्यते येषां तेषां गृहस्थानामेवं
 जूतोवक्ष्यमाण पराक्रम सामर्थ्यमाहारनिवर्तनं प्रत्यारजस्तेनच यदाहारजातं निवर्ति
 तं यस्य चार्थाय यत्कृते तच्चेति तमिति दत्तं निष्पादितं स्यान्नवेत् । यत्कृते च निष्पादि
 तं तत्स्वनामग्राहमाह । तद्यथा । आत्मनः स्वनिमित्तमेवाहारादिपाकनिवर्तनं कृतमि
 ति तथा पुत्रार्थं यावदादेशायादियते यस्मिन्नागते सन्नमेण परितनस्तदातदाशनदाना
 दिव्यापार सत्यादेशकः प्राधूर्णकस्तदर्थं वा पृथक् प्रग्रहणार्थं विशिष्टाहारनिवर्तनं क्रियते
 तथा श्यामा रात्रिस्तस्यामशनमाशं श्यामाशस्तदर्थं प्रातरशनं प्रातराशं प्रत्यूपस्येव जो
 जनं तदर्थं सन्निवि सनिचयोविशिष्टाहारसग्रहस्य सचयः क्रियते । अनेन चैतत्प्रतिपा
 दितं भवति । बालवृद्धानादिनिमित्तं प्रत्युपादिसमयेष्वपि निष्ठाटनं क्रियते तस्य चाय
 मनिहितं सन्नव । सच (सनिहितं) सचयइहैकेषां मानवानां जोजनार्थं भवति त
 त्र निष्कुरुद्यतविहारी परकृतपरनिष्ठितमुज्जमोत्पादनैषणाशुद्धमाहारमाहरेत् । अत्र च प
 रकृतपरनिष्ठिते चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । तस्य कृतं तस्यैव च निष्ठितं तस्य कृतमन्यस्य
 निष्ठितमन्यस्य कृतं तस्यैव निष्ठितमन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमित्यर्थं चतुर्योऽङ्गः सूत्रे

याह । (तद्वखलुइत्यादि) तत्रेति कर्मबंधप्रस्तावे । खलुवाक्यालकारे । जगवतोत्पन्न
 ज्ञानेन तीर्थरुता पडुजीवनिकायाहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा । एधिवीकायोयावन्नसका
 योपीति । तेषांच पीड्यमानानां यथा इ खमुत्पद्यते तथा स्वसंवित्तिसिद्धेन दृष्टातेन द
 र्शयितुमाह । तद्यथाच मे ममासातं इ खं वद्वयमाणे प्रकारैरुत्पद्यते तथान्येपामपीति
 तद्यथा । दडेनास्थना मुष्टिना लेलुनालोष्टेन कपालेन कर्परेण आकोट्यमानस्य सकोच्यमा
 नस्य हन्यमानस्य कशादिनिस्तर्जमानस्याशुल्यादिनिस्ताड्यमानस्य कुड्यदावनिधातादिना
 परितप्यमानस्याद्यादावन्येन प्रकारेण वा परित्क्वाम्यमानस्य तथापश्याव्यमाणस्य मार्थमा
 णस्य यावन्नोमोत्खननमात्रमपि हिसाकर इ खं नय च यन्मयि क्रियते तत्सर्वमहं सवेद
 यामीत्येव जानीहि । यथा सर्वे प्राणाजीवानूतानि सत्त्वाइत्येते एकार्थिका कथंचिद्वेद
 माश्रित्य व्याख्येयास्तत्रैतेषां दडादिना कुट्यमानानां यावन्नोमोत्खननमात्रमपि इ खं
 प्रतिसवेदयतामेतच्च हिसाकर इ खं नय चोत्पन्नं ते सर्वे प्राणिनः प्रतिसवेदयति सा
 ह्यादनुजवतीत्येवमात्मोपमया पीड्यमानानां जतूनां यतोइ खमुत्पद्यतेऽत सर्वे प्राणि
 नोन हंतव्यान् व्यापादयितव्यावलात्कारेण व्यापारे न प्रयोक्तव्यास्तथा न परिग्राह्यान्
 परितापयितव्यानापश्यावितव्या ॥ ४८ ॥ सोहं ब्रवीम्येतन्न स्वमनीषिकतया कितु सर्वं
 तीर्थकराङ्गयेति दर्शयति (येथ्रतीइत्यादि) ये केचन तीर्थकृतरूपनादयोऽतीतायेच
 विदेहेषु वर्तमाना सीमंधरादयोये चागामिन्यामुत्सर्पिण्या नविष्यति ब्रह्मनाजादयोऽहं
 तोऽमरासुरनरेश्वराणां पूजार्हानिगवतेश्वर्यादिगुणकलापोपेता सर्वेभ्येव ते व्यक्तवाचा
 आख्याति प्रतिपादयति । एव सदेवमनुजाया पर्पदि जापते स्वतएव न यथा बौद्धानां
 बोधिसत्त्वप्रजावात् कुड्यादिवेशनतइत्येव प्रकर्षेण ज्ञापयति हेतूदाहारणादिनि । एव
 प्ररूपयति नामादिनिर्वयथा सर्वे प्राणान् हतव्याइत्यादि । एषधर्म प्राणिररूपणलक्षण
 प्राग्व्यावर्णितस्वरूपोद्भवोऽवश्यंजावी नित्य ह्मांल्यादिरूपेण शाश्वतइत्येव चानिसमेत्य
 केवलज्ञानेनावलोक्य, लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदकैस्तीर्थरुद्धि प्रवेदित कथितइत्ये
 व सर्वं ज्ञात्वा, सजिह्वाविदितवेद्योविरत प्राणातिपाताद्यावत्परिग्रहादिति । एतदेव
 दर्शयितुमाह । (एतदंतइत्यादि) इह पूर्वोक्तमहाव्रतपालनार्थमनेनोत्तरगुणा प्रतिपा
 द्यते । तत्रापरिग्रहोनिष्किचन ससाधुर्नो दत्तप्रह्मालनेन कदवाटिकाष्टेन दत्तान् प्रह्माल
 येत्तथा नो अजन सौवीरादिकं विजृपायर्मद्वणोर्दयात्तथा नो वमनविरचनादिका कि
 या. कुर्यात्तथा नो शरीरस्य स्वीयवस्त्राणां वा धूपनं कुर्यान्नापि कासाद्यपनयनार्थं त धू
 मं योगवर्तिनिष्पादितमापिवेदिति ॥ ४९ ॥

सेनिकु अकिरिए अलूसए अकोहे अमाणे अमाए अलोहे अवस
 ते परिनिवुडे णोआसंसं परतोकुज्जा इमेणमे दिठेणवा सुएणवा मुएण

अर्थ—(तेजस्कूके०) ते चारित्रिउ आहार, उपधी, शयन, स्वाध्याय, अने ध्यानादि कना (मायन्नेके०) मात्रा एटले विधिनो जाण उतो (अन्नघरदिसंअणुदिसंवाके०) अन्य दिशि अथवा विदिशि प्रत्ये (पडिवन्ने के०) आश्रित होतो एटले अंगीकार क रतो उतो (धम्मंआइस्केके०) धर्म कहे जे धर्म जेने करवा योग्य होय तेने तेवो उ पदेश आपे (विनए के०) धर्म अने अधर्मना फल छुदा छुदा करी देखाडे (किञ्चे के०) धर्मनी कीर्त्ति करे, प्रशंसा करे बली परना हितने अर्थे साधु चारित्रिउ (उवधि एसुवा के०) उपस्थित एटले उद्यमवत एवा शिष्यने विपे तथा (अणुवधिएसुवा के०) अनुपस्थित एटले कौतुकार्थी शिष्यने विपे (सुस्सत्समाणेषु के०) सानजला वाढताने विपे पोताना आत्माना तथा परना हित जणी (पवेदए के०) धर्म कहे, जे धर्म कहे ते देखाडे. (संति के०) उपशम ते कपायनुं जीपवुं तथा (विरति के०) विरति ते प्राणातिपातादिक थकी निवर्त्तनु एवो धर्म प्ररूपे (उवसमके०) इडिय तथा नोईडि यनु उपशमावबु एटले राग देपनो अज्ञाव करवो (निव्वाण के०) तथा निरवाणते सर्व जीवोने समाधिरूप एटले मोक्ष कहे तथा (सोयवियं के०) शौचते व्रतनु निर्म ल पणु एटले जेम व्रतने भल नलागे तेवीरीते धर्म कहे (अर्जवियं के०) आर्जव एटले सरलता मायानो अज्ञाव (मदवियं के०) कोमल मृदुजावयुक्त तेवा विधिये धर्म कहे (जाघवियं के०) तथा कर्म हजवा थाय तेवा विधिये धर्म कहे हवे सर्व छुजानुष्ठाननु मूल कारण कहेडे (अणतिवातियं के०) अहि सा आदरवानो उपदेश आपे ते कोनी अहिता? ते कहेडे (सव्वेसिंपाणाणंके०) सर्व प्राणीनी (सव्वेसिन्नूताण के०) सर्वजुत सर्वजीव (जावत्सत्ताणं के०) यावत् सर्व स त्वनी अहिसाने (अणुवाइकिट्ठिएधम्म के०) विचारीने धर्मोपदेश आपे एटले समस्त जीवमात्रनी जे प्रकारे हिता नथाय ते प्रकारे धर्म कहे ॥ ५४ ॥

॥ दीपिका—आहाराविमात्रज्ञ सजिह्नु अन्यतरां विशमनुदिशंवा प्रतिपन्नो धर्ममा ख्यापयेत् कथयेत् षडेन साधुना गृहस्थेन वा विषेयं तद्यथायोगं विनजेत् धर्मफलानि कीर्तयेत् उपस्थितेपूयतेषु अनुपस्थितेषु कौतुकादिप्रवृत्तेषु छुभूपमाणेषु श्रोतु प्रवृत्तेषु प्रवेदयेत् । यत्कथयेन्नवाह । शान्तिं क्रमा तत्प्रयाना विरतिस्तां कथयेत् । उपशममि इयिदम निर्वोण मोक्षं (सोयवियं) शौच जावशौचमित्यर्थे । आर्जव निर्मायत्व मार्द व मृदुजावोविनीतत्वमितिज्ञाव । जाघव कर्मलघुत्वक्रिया । अतिपातोहिंसा सविद्यते यन्यसोतिपातिकस्तत्रिपेधादनतिपातिकस्तं सर्वेषां प्राणिनां यावत्सत्त्वानां धर्ममनुविवि च विचिन्व, कीर्तयेत् । कोर्थ । सर्वप्राणिरहानूतं धर्म कथयेदित्यर्थे ॥ ५४ ॥

थाऽमुना सुचरितेन तपोनियमब्रह्मचर्यवासेन तथाऽमुना यात्रामात्रावृत्तिना धर्मेण इतोऽस्माद्भवात् च्युतस्य प्रेत्य, जन्मांतरे देव स्यामह तत्रस्थस्यच कामनोगावशवर्तिन स्युः । सिद्धोवाऽड्ड ख अद्युन अद्युनाद्युनकर्मापेक्षया एवजूतोहं स्यामिति एवमाशसा न विदध्यात् । अत्रापि तपश्चरणे सत्यपि दुर्ध्यानसंज्ञावात्कदाचित्सिद्धिर्मुक्तिरणिमादिसिद्धिर्वा स्यात्कदाचिच्च न स्यात् एव सति साधोराशंसां कर्तुं न युक्तेति इहलोकार्थे परलोकार्थे कीर्तिवर्णश्चलोकार्थे च तपोन विधेयमिति स्थितं ॥ ५० ॥

॥ टीका—सांप्रतं मूलगुणोत्तरगुणप्रस्तावमुपसंजिघृक्षुराह । (सेनिस्कूइत्यादि) समू लोत्तरगुणव्यवस्थितोऽजिघृक्षुर्नास्य क्रिया सावद्या विद्यतेइत्यक्रिय संवृतात्मकतया सापराधिककर्माबंधकइत्यर्थः । कुतएवजूतोयत प्राणिनामलूपकोऽहितकोऽनुपमवर्कइत्यर्थः । तथा न विद्यतेक्रोधोपस्थेत्यक्रोधएवममानोऽमाग्यलोन कपायोपशमाच्चोपशात शीतीनू तस्तडुपशमाच्च परिनिर्वृतइव परिनिर्वृत । एव तावदैहिकेन्य कामनोगेन्योविरत पारलौकिकेन्योपि विरतइति दर्शयति । (नोआससंइत्यादि) नो नैवाशंसा पुरस्कृत्य ममाने न विशिष्टतपसा जन्मांतरे कामनोगावाप्तिर्नविष्यतीति । एवजूतामाशंसा न पुरस्कृत्यादि त्येतदेव दर्शयितुमाह । (इमेणमेइत्यादि) अस्मिन्नेव जन्मन्यमुना विशिष्टतपश्चरणफलेन दृष्टेनामर्षोपस्थादिना पारलौकिकेन च श्रुतेनाईकधम्मिद्वब्रह्मदत्तादीनां तथा (सु एणवत्ति) मननंज्ञानं जातिस्मरणादिना ज्ञानेन तथाऽचायादि सकाशाद्विज्ञानेनावगतेन ममापि विशिष्ट नविष्यतीत्येव नाशंसां विदध्यात् । तथाऽमुना सुचरित्रतपोनियमब्रह्म चर्यवासेन तथाऽमुना वा यात्रावृत्तिना धर्मेणानुष्ठितेनातोस्माद्भवाच्च्युतस्य प्रेत्य जन्मांतरे स्यामह देवस्तत्रस्थस्यच मे वशवर्तिन कामनोगान्वेयुरशोपकर्माऽविद्युतोवा सिद्धोऽड्ड खोद्युनाद्युनकर्मापेक्षयापेक्षेत्येव जूतोहं स्यामागामिकालइत्येवमाशसा न विदध्यादिति । यदिवा विशिष्टतपश्चरणादिनाऽऽगामिनि काले ममाणिमा लघिमेत्यादिकाऽष्ट प्रकारा सिद्धिर्नविष्यतीत्यनया च सिद्ध्या सिद्धोहमड्ड खोऽद्युनोवाम ध्यस्यइत्येवरूपामाशंसां न कुर्यात् । तदकरणे च कारणमाह । (एवविइत्यादि) अत्रापि विशिष्टतपश्चरणे सत्यपि कुतश्चिन्निमित्तादुपप्रणिधानसंज्ञावे सति कदाचित्सिद्धि स्यात्कदाचिच्च नैवाशोपकर्मा कृत्यलक्षणा सिद्धि स्यात् । तथाचोक्त । जे जत्तियावहेक जविस्स ते चे व तत्तिया मो स्केइत्यादि । यदिवाऽत्राप्यणिमाद्यष्टगुणकारणे तपश्चरणादीं सिद्धि स्यात्कदाचिच्च न स्यात् तद्विपर्ययोपि वा स्यादित्येव व्यवस्थिते प्रेक्षापूर्वकारिणा कथमाशसा कर्तुं युज्यते इति । सिद्धिश्चाष्टप्रकारेयं । अणिमा १ गरिमा २ लघिमा ३ महिमा ४ प्राप्ति ५ प्राकाम्यं ६ ईशित्व ७ वशित्व ८ यत्र कामावसायित्वमिति । तदेवमैहिकार्यमामुष्मिकार्यं च कीर्तिवर्णश्चलोकार्थे च तपोन विधेयमिति स्थितं ॥ ५० ॥

म्ममाश्केळा के०) पाणीने हेतुये पण धर्म नकहे एवो संयति होए (एवोवस्सहे
 उधम्ममाश्केळा के०) तथा वखने हेतुये धर्म न कहे (एवोलेणस्सहेउ धम्ममाश्केळा
 के०) उपात्रय वस्ति पामवाने हेतुये धर्म न कहे (एवोसयणस्सहेउधम्ममाश्केळा
 के०) तथा पाट पाटलादिक सयनने हेतुये धर्म नकहे (एवोअत्रेसिंविह्वरूवाणं काम
 भोगाणहेउ धम्ममाश्केळा के०) नाना प्रकारना कामभोगने हेतुये धर्म नकहे (थ
 गिलाएधम्ममाश्केळा के०) अग्लान पणे धर्मकहे एटले पूठयो यको धर्म कहेवानो
 प्रमाद नकरे (नन्नउकम्मनिज्जरुएधम्ममाश्केळा के०) एक कर्मनिर्ज्जरानु कारण
 टाली, अनेरे अर्थ धर्म नकहे ॥५०॥ हवे एवीरीते धर्म कहेवा यकीजे फल पाय ते देवा
 हेवे (इहखलुतस्सजिक्खुस्स के०) आ जगत् मांहे खलु इति वाक्यालकारे ते गुणवं
 त साधुने (थति ए के०) समीपे (धम्मसोच्चा के०) धर्म साजलीने (णिसम्मव
 छाणेण के०) मय्यक् हृदयने विपे धारण करीने, संयमने विपे सावधान यइने, (उ
 छायवीरा के०) धर्ममार्गे प्रवर्त्तता वीर एटले कर्म विदारवाने समर्थ (अस्सिधम्म
 समुत्तिथाके०) एवो धर्मजे सम्यक् ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूप तेने विपे पढोता (जेत
 स्सजिक्खु के०) जे ते साधुने समीपे धर्म साजलीने ते साधु केवाठे तोके सम्यक् ह
 दय धरीने संयमने विपे सावधान यइ धर्म मार्गे प्रवर्त्तता कर्मविदारवाने समर्थ ए स
 म्यक् ज्ञानादिक ने विपे सावधान थया (तेएवसवोवगता के०) ते एम सर्व कर्म
 खपावीने मोक्षे पढोता (तेएवसवोविरता के०) ते एम सर्व अडारे पापस्थानक
 थकी निवर्त्त्या (तेएवसवोवसता के०) ते एम सर्व प्रकारे उपशात एटले कपा
 य जीपीने (तेएवसवताएपरिनिबुद्धे के०) ते एम सर्व प्रकारे समर्थ पणे करीने शी
 तलीनूत यइ मोक्षे पढोता (तिवेमि के०) श्रीसुधर्मस्वामि श्रीजबूस्वामि प्रत्ये कहे
 ठे के साधुने समीपे धर्म साजल्यानु फल मे कसु ते जेवीरीते श्रीनगवत श्रीमहावीर
 देव पासेथी मे साजट्युठे तेवीरीते तमने कसु ॥ ५१ ॥

॥ दीपिका—सजिक्खुधर्म कीर्तयन्नाज्ञस्य हेतोर्धर्ममाचक्षीत । तथा पानवच्चलयनशय
 ननिमित्तं न धर्ममाख्याति । विरूपरूपाणां शुजाद्युजाना कामभोगानां हेतोर्न धर्ममाख्या
 ति । अग्लानतया धर्ममाख्याति । निर्जरा विनाऽन्यकार्यार्थे न धर्मं वदेत् ॥५०॥ अथोप
 सहारमाह । इह जगति खलु तस्य निहोरतिके समीपे धर्मं श्रुत्वा निशम्यावगम्य सम्य
 गुञ्जनेनोपाय वीरा समर्थीये ते चैवजूता सर्वस्मिन् मोक्षकारणे उपगता प्राप्ता स
 वोंपगतास्तेचैव सर्वेन्य पापस्थानेन्यउपरतानिवृत्ता सर्वोपरतास्तेचैव सर्वोपशांता

अचिन्त (तेणोसयंपरिणिहति के०) ते कामजोगने पोते परिग्रहे नही अंगीकार करे नही (एओअत्रेणपरिणिहति के०) बीजा पासे परिग्रहावे नही (अत्रंपरिणिहत्त पि णसमणुजाणइ के०) बीजो परिग्रहतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहंतो के०) एवोते चारित्रिउं महोटा (आयाणाउं के०) कर्मबंधना कारण यकी (उवसते के०) उपशम्यो (उवछिए के०) सावधान ययो (पडिविरए के०) विशेषे निवत्त्यो (सेजि स्कु के०) ते चारित्रिउं ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका—अथ रागदेषाज्जावमाह । (सेजिस्कुइत्यादि) सजिक्कु शब्देणु अजाअजेण्व मूर्तिंतोऽदिष्टश्च । एव रूपगंधरसस्पर्शेष्वपि वाच्यं । तथा विरत क्रोधमानमायालोनेन्य सत्था प्रेमतोदोपात् कलहादन्याख्यानात् पैअन्यात् परपरिवाटात् अरतितोरतितोमाया मृपातोमिथ्यादर्शनशब्दादिरत सजिक्कुयोमहत कर्मोपादानाडुपशातसयमे उपस्थित सावयेन्य. प्रतिविरत सजिक्कु स्यात् ॥ ५१ ॥ येइमे त्रसा स्थावरा प्राणिनोजवति तान् स्वयं न समारजते नैवान्यै समारजयंते अन्यं समारजमाणं न समनुजानाति इत्येव महत्त कर्मोपादानाडुपशात प्रतिविरत सजिक्कु स्यात् ॥ ५२ ॥ येमी कामजोगा सच्चिआ चित्तावा तान् स्वयं न परिग्रहति नान्येन परिग्रहयति अन्यं परिग्रहत्त न समनुजा नाति इत्येव कर्मोपादानादिरत सजिक्कु स्यात् ॥ ५३ ॥

॥ टीका—सांप्रतमनुकूलप्रतिकूलेषु शब्दादिषु विषयेषु रागदेषाज्जाव दर्शयितुमाह । (सेजिस्कुइत्यादि) सजिक्कु सर्वाशस्तारहितोवेणुवीणादिषु शब्देष्वमूर्तिंतोऽगृहोऽन्युप पन्नस्तथा रासजादिशब्देषु कर्कशेषु दिष्ट एव रूपरसगंधस्पर्शेष्वपि वाच्यमिति । पुनरपि सामान्येन क्रोधाद्युपशमं दर्शयितुमाह (विरएकोहाउंइत्यादि) क्रोधमानमायालोनेन्यो विरतइत्यादिसुगम । यावदिति । (सेमहयाआयाणाउंउवसतेउवछिएपडिविरएसेजिस्कु ति) सजिक्कुर्भवति योमहत कर्मोपादानाडुपशात. सन्स्वयमेवोपस्थित सर्वपापेन्यश्च विर रतइति ॥ ५१ ॥ एतदेवमहत कर्मोपादानादिरमणं साक्षादर्शयितुमाह । (जेइमेइत्यादि) ये केचन त्रसा स्थावराश्च प्राणिनोजवति तान् सर्वानपि नानैव स्वयं सत्ताधव समारजं ते प्राण्यपमर्दकमारजंतइतियावत् । तथा नान्यै समारजयंते नचान्यान् समारजमाणान् समनुजानतइत्येव महत्त कर्मोपादानाडुपशात प्रतिविरतोजिक्कुर्भवतीति ॥ ५२ ॥ सांप्रतं सामान्यतः सापरायिककर्मोपादानकामजोगनिवृत्तिमधिकृत्याह । (जेइमेइत्यादि) ये केच नामी काम्यंतइति कामाजुज्यंत इतिजोगास्तेच सच्चिआचिच्चावा जवेयुस्साश्च नस्वतो गृहणीयान्नाप्यन्येन ग्राहयेत् नाप्यपर गृहत्तं समनुजानीयादित्येव कर्मोपादानादिरतो जिक्कुर्भवतीति ॥ ५३ ॥

लें न पढोतो. परमार्थ्यकी प्रधान पौमरीक कमल समान चक्रवर्त्यादिक पुरुष जाणवा तेनी प्राप्ति केवलज्ञानीने होय, अथवा न होय किंतु केवलज्ञान विना पण चारित्रिउ कहे वाय तेकारणे पत्ते अपत्ते एवुं म्या दाद पद कहु (एवसेजिस्कपरिस्सायकम्मेपरिस्सायसगे के०) एरीते ते साधुयें परिज्ञायें करी जाणु अने प्रत्याख्यान परिज्ञाये करी पच्यखु ठे एवा कर्मव्यन्या कारणने तथा बाह्यान्तर सगने जेणे वली (परिस्सायगेह्वासेके०) परिज्ञात गृहवास जेणे असार करी जाणो तथा (उवसंते के०) इडिय अने नोइडिय जेणे उप शमाव्या (समिआके०) पांच समितिए समित (सहिएके०) ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करी सहित (सयाजआके०) सर्वकाल सयत यत्नवत (सेववयणिळके०) एवो ते चारित्रिउ सर्व गुणयुक्त होय ते केवो होय ? (तजहा के०) ते कहेते (समणेतिवा के०) श्रमण तप स्त्री सममन एटले शत्रु मित्र उपर समजाव होय ते श्रमण जाणवो (माहणेतिवाके०) कोइपण प्राणीमात्रने महणो एवो जेनो उपवेश होय तेने माहण ब्राह्मण कहिए (खते तिवा के०) दूमावत (दतेतिवाके०) दात एटले इडियोनो दमनार (गुत्तेतिवा के०) ब्रणयुते युतो (मुत्तेतिवा के०) मुक्ति एटले निर्लोअी (इसीतिवा के०) रूपी विशिष्ट तपश्चर्या सहित जीवनो रक्षा करनार (मुणीतिवा के०) जगतनी त्रिकालावस्थाना स्व रूपनो ज्ञाता (कतीतिवा के०) परमार्थ थरुी पमित जेनु सर्व कोइ कीर्तन करे तेजा एवो (विकतिवा के०) रूडी विद्यासहित विद्वान् सद्विद्योपेत तथा (निस्कूतिवा के०) निरवद्याहारनो लेनार (जूहेतिवा के०) जुहु अतप्रात आहारी (तीरचीति वा के०) तथा सत्तारनो तीररूपजे मोहु तेनो अर्थी (चरणकरणपारविउ के०) च रण एटले मूलगुण, अने करण एटले उत्तरगुण, तेनो पारपर्यंत गमन जाणे एटले च रण करनो पारगामि जाणवो तेमाटे चरणकरण पारविउ एम कहु (इतिवेमि के०) श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजबूस्वामि प्रत्ये कहेते के ए वचन हुं श्रीतीर्थकरना वचनने अनुसा यननो बालावबोध समाप्त थयो ॥ ६० ॥

॥ दीपिका—एव पूर्वोक्तगुण सजिर्कुर्मार्थी धर्मवित् नियाग सयमोमोद्धोवा तं प्रतिपन्न सचैवचूत पचमपुरुषस्त वाऽश्रित्य तद्यथेद प्राग्दर्शित तत्सर्वेषु । सच प्राप्तो वा स्यात्पद्मवरपुडरीक राजादिपुरुष । तत्प्राप्तिश्च तत्त्वतः केवलज्ञानावाप्तौ सत्या स्यात् अप्राप्तोवा स्यात् मतिश्रुतावधिमन पर्यायज्ञानैर्व्यस्तैः समस्तैर्वा युत सचैवचूतो निहु परिज्ञातकर्मविपाक परिज्ञातसगस्त्यकसबध परिज्ञातोनि सारतया गृहवासोयेन सतथा उपशातोदातेडिय समित समितिनि सह हितेन वर्ततेय ससहित सदायत सयत

याणाउउवसंतेउवन्ति पडिविरतेके०) एरीते ते म्हाटा कर्मवधना कारण एवा जे आ
हारना दोष ते थकी उपशम्यो सावधान थयो विगोपे निवर्त्यो तेने साधु कहिए ॥७५॥

॥ दीपिका—यदपीद सापरायिक कर्म तच्च प्रदेपनिन्द्वमात्सर्थातरायासातनोपघातै
र्व्ययते तत्कर्म कारणवा न कृतकारितानुमतिनि करोति सजिह्व कथ्यते ॥५४॥ सनि
ह्वर्यत्पुनरेव नूतमाहारं जानीयात् (अस्तिपडियाए) एतत्प्रतिज्ञया एक साधु साधर्मिकं
समुद्दिश्य कश्चित्प्ररुतिनङ्क आवक साध्वाहारदानार्थं प्राणिन. समारन्य प्राणिघात
कमारंजं कृत्वा समुद्दिश्य तत्पीडा सम्यगुद्दिश्य क्रीत (पामिञ्चं) उद्विन्नकमाद्येयमन्य
स्मादाद्विद्य गृहीतमनिसृष्टं परेणानुमतमन्याहृत साधुसंमुखमानीतमाहृत्य उपेत्य ज्ञा
त्वा साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमेव नूतमाहार साधवे दत्तं स्यात्साधुनावाऽकामेन गृहीतं स्या
त्तदोपपद्य ज्ञात्वा स्वयं न भुञ्जीत अन्येन न भोजयेत् न च भुजानमन्य समनुजानीयात्
एव दुष्टाहारान्निवृत्तोनिह्व स्यात् ॥ ५५ ॥

॥ टीका—साप्रत सामान्यत सापरायिककर्मोपादाननिषेयमधिकृत्याह । (जपियइय
इत्यादि) यदपीद सपर्येति तासुतासु गतिष्वनेकरुमणेति सापरायिक तच्च तत्प्रदेपनि
न्द्वमात्सर्थातरायासातनोपघातैर्व्ययते तत्कर्म तत्कारण वा न कृतकारितानुमतिनि क
रोति सजिह्वनिधीयतइति ॥५४॥साप्रत निह्वाविद्युद्विमधिकृत्याह । (सेनिकूइत्यादि) स
निह्वर्यत्पुनरेव नूतमाहारजात जानीयात् (अस्तिपडियाएति) एतत्प्रतिज्ञयाऽऽहारदानप्र
तिज्ञया यदि वास्मिन्पर्याये साधुपर्याये व्यवस्थितमेक साधुं साधर्मिक समुद्दिश्य कश्चित्प्रा
वरु प्ररुतिनङ्कोवा साध्वाहारदानार्थं प्राणिन प्रव्यक्तेडियान् नूतानि त्रिकाजनावीनि
जीवानाणुक् गरणजकृणान्सत्वान्सदा सत्वोपेतान्समारन्य तदुपमर्दकमारंजं विधाय स
मुद्दिश्य तत्पीडा सम्यगुद्दिश्य, क्रीत क्रयेण द्रव्यविनिमयेन (पामिञ्चति) उद्यतकमाद्ये
यमित्यन्यस्मादाद्विद्य निसृष्टमिति परेणानुत्सकलितमन्याहृतमिति साध्वनिमुख ग्रामा
देरानीतमाहृत्योपेत्य साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमित्येव नूतमाहारजातं साधवे दत्तं स्यात्तच्चा
कामेन तेन परिगृहीतं स्यात् । तदेव दोषपद्यं च ज्ञात्वा स्वयं न भुञ्जीत नाप्यपरेण भोजये
न्न च भुजानमपर समनुजानीयादित्येव दुष्टाहारदोषान्निवृत्तोनिह्वर्जवतीत्यर्थ ॥ ५५ ॥

सेनिकू अह पुणेवं जाणेऊा तं विह्वति तेसि परक्रमे जरसठा तेवेइयं
सियातं जहा अप्णो से पुत्ताण धूयाण सुह्वाणं धातीण पातीणं राईणं
दासाणं दासीण कम्मकराण कम्मकरीण आदेसाण पुढोपहेणाए सा
मासाए पातरासाए सन्निहीसचएकऊति इहमेगेसि माणवाणं भोजणा

अधिगारो ॥ १ ॥ अविद्यदुर्जनारियकम्मा, नियमा उक्कस्स निरयत्तिगामी । ते विहुंजि
 णोवदेतेण तेणेव जवेण सिञ्जति ॥ ३ ॥ जलमालकदमाल, बहुविहवव्विगहणं च पु
 स्सरणी । जंघाहिव वाहाहिव नावाहिवतं डुरवगाहा ॥ ४ ॥ पउम उल्लघेत्तुं, उपरमाण
 स्सहोन्नवावत्ती । किंनडिसेउवाउं, जेणुल्लघेक्क अविवन्नो ॥ ५ ॥ विक्कावदेव कम्म, अ
 द्वा आगासियाविउवणया । पउमं उल्लघेत्तुं नएसइणमोजिणुरकाउं ॥ ६ ॥ सुदप्पउंग
 विक्कासि-दाउं जिणस्स जाणणेविक्का । जवियजणपौडरीयाउं जाए सिद्धिगतिमुवेति ॥
 ॥ ७ ॥ (उवमाइत्यादि) इहोपमा दृष्टात पौडरीकेण श्वेतशतपत्रेण कृतस्तस्येहान्य
 हितत्वात् तस्यैव चोपचयेन सर्वावयवनिष्पत्तिर्यावद्विशिष्टोपायेनोदरण । दार्ष्टान्तिकाधिका
 रस्तु पुनरत्र नणितोऽनिहितश्चक्रवर्त्यादिजिर्नेव्यस्य जिनोपदेशेन सिद्धिरिति तस्यैव पूज्य
 मानत्वादिति । पूज्यमेव दर्शयितुमाह । (सुरमणुएइत्यादि) सुरादिषु चतुर्गतिकेषु जंतु
 पु मध्ये मनुजाश्चरित्रस्य सर्वसंवररूपस्य प्रजव शक्तावर्तते न शेषा सुरादय । ते
 प्वपि मनुजेषु महाजननेतारश्चक्रवर्त्यादयोवर्तते तेषु प्रबोधितेषु प्रधानानुगामि
 त्वात् इतरजन सुप्रतिबोधएव, जवतीत्यतोत्र चक्रवर्त्यादिना पौडरीककटपेनाधिकारइ
 ति । पुनरप्यन्यथामनुजप्राधान्यं दर्शयितुमाह । (अविपहुइत्यादि) गुरुकर्माणोपि म
 नुजाश्चात्कलितनरकायुषोपि नरकगमनयोग्याश्चपि तेष्वेवजूनजिनोपदेशात्तेनैव जवेन
 समस्तकर्मभूयात् सिद्धिगमिनोऽभवतीति । तदेव दृष्टातदार्ष्टान्तिकयोस्तात्पर्यार्थं प्रदर्श्य दृ
 ष्टातजूनतपौडरीकाधाराया पुष्करिण्याडुरवगाहिव सूत्रालापकोपात्तनिर्युक्तिरुद्दर्शयितुमा
 ह । (जलमालेत्यादि) जलमालामित्यर्थप्रचुरजला तथा कर्दममालामप्रतिष्ठिततलत
 या प्रनूततरपंका तथा बहुविधवव्विगहना च पुष्करिणी जघान्या वा बाहुन्या नावा
 वा ऊत्तरा पुष्करिणीं दृष्ट्वेति क्रियाध्याहार-किचान्यत् । (पउमइत्यादि) तन्मध्ये
 पद्मवरपौडरीक गृहीत्वा समुत्तरतोऽवश्य व्यापति प्राणाना जवेत् किं तत्र कश्चिदुपा
 य सनास्ति येनोपायेन गृहीतकमल सन् ता पुष्करिणीमुल्लंघयेन्नविपन्नइति । तदुल्लंघ
 नोपाय दर्शयितुमाह । (विद्यावेत्यादि) विद्या वा काचित्प्रज्ञत्यादिका देवता कर्मवा
 ऽथवाऽकाशगमनलब्धिर्वा कस्यचिन्नवेत्तेनासावविपन्नोऽगृहीतपौडरीक सन्नुल्लंघयेत्तां
 पुष्करिणीमेव च जिनैरुपाय समाख्यात । सर्वोपसहाराय माह । (सुदप्पेत्यादि)
 श्रुतया नव्यजनपौडरीका सिद्धिसुपगच्छतीति । गतोनुगम सांप्रत नयास्तेच पूर्ववद्
 द्रव्याइति ॥ समाप्त पौडरीकाख्य द्वितीयश्रुतस्कंधप्रथमाध्ययनमिति ॥ ६० ॥

जेटले आहारें करी शरीर क्रियाने विपे प्रवर्ते तेटलोज आहार लेवो ते उपर दृष्टांत कहेठे (अस्कोवजण के०) जेटलो गाडानी धरीने जोइए तेटलो किल आपि ए चोपडीए तेटलुंज गाडु पण चाले तथा (वण के०) वण एटले गुंवडा उपर (ले वणचूयंके०) जेटलो लेप लागे तेटलोज लगाडीए ए उपमाये चारित्रिठ पण आहार लीए (सजमजायामायावतिपंके०) जेटले आहारें सयम जात्रायें प्रवृत्ताय तेटली मात्राये तेटलो आहारलीए, ते वली तेटली मात्रा टालीने अधिक आहार न लेवो (विलमि वपन्नग नूतेणके०) ते आहार वली विलप्रवेश सर्पनी पेठे (अष्पाणेण के०) पोतें (आहारंआहारेक्काके०) आहार आहारे, एटले जेम सर्प विल माहे प्रवेश करे तेवारे उताव लो प्रवेश करे तेम साधु पण, आहार करतो सुखाद निराखाद अण जोतो आहार ली ए (अन्नअन्नकाले के०) ते अन्न अन्नने काले लीए, वत्सर्ग मार्गे सूत्र अर्थ पोरसीनुं अनंतर अहार काल जाणवो (पाणपाणकालेके०) एवीज रीते पाणी, पाणीने कालें पीए एटले तृपा लागे थके जमवुं नही, अने कुधातुर थके पाणी पीवु नही इत्यर्थ (वडवडकाले के०) तथा वस्त्र वस्त्रने कालें लेवु उडवु (लेणलेणकाले के०) उपाश्रय उपाश्रयने काले लीये, एटले वर्षादिकाल समये अवश्य उपाश्रयने विपे रहे बीजाका लने विपे नियम नयी (सयणसयणकालेके०) शयन कालें शयन करे त्या अगीतार्थने वे पद्दोर निडा जाणवी अने निडा थकी विमुक्त गीतार्थने एक पद्दोर निडा जाणवी॥५६॥

॥ दीपिका—सजिकुरथ पुनरेव जानीयात् । तद्यथा । तेषां गृहस्थानां बह्व्यमाण प राक्रम सामर्थ्य आहारकरणरजइति यावत् । यस्य चार्थाय यत्कृते तच्चेति त दत्तं निष्पादितं स्यात् । तद्यथा । आत्मन कृते से तदाहारजात कृतस्यात्तथा पुत्राणां सुतानां स्नुषाणां वधूनां धात्रीणां राज्ञा दासीनां कर्मकरीणामादेशक प्राधूर्णकस्तस्यार्थं तथा पृथक् प्रग्रहणार्थं (सामासाएति) श्यामारात्रिस्तत्राशनं श्यामाशोरात्रिजोवनार्थं प्रातरशनं प्रातराशस्तदर्थं सन्निचयोविशिष्टाहारनिष्पादनं क्रियते । अनेन चैतत्सूच्यते यद्वाजदृग्गलानादिनिमित्त प्रजातादिसमयेष्वपि निष्ठाटन क्रियते तस्यावमुक्त सजव ससन्निधिसंजवइहैकेपा मानवानां जोजनाय स्यात् । तत्र निष्ठु परकृतपरनिष्ठितमुज्जमोत्पादनै पणाशु-धमाहारमाहरेत् । अत्र परकृतपरनिष्ठिते चत्वारोचंगा । तद्यथा । तस्यकृतं तस्यै वनिष्ठितं १ तस्य कृतमन्यस्यनिष्ठितं २ अन्यस्य कृत तस्य निष्ठितं ३ अन्यस्य कृतमन्यस्यनिष्ठितं ४ । तत्र चतुर्थचंग सूत्रोपात्तः शु-६ । द्वितीयोपि शु-६ । उज्जमदोषा १६ उत्पादनादोषा अपि १६ एणणादोषा १० इति द्विचत्वारिंशता दोषैः शु-६ शास्त्रातीतं प्राप्नुकीकृत शस्त्रपरिणामितं स्वकायपरकायादिशस्त्रेण निर्जीवीकृत वर्णगवरसादिनिश्च

स्थानक, अने बीजो अनुपशांत स्थानक ॥१॥ (तद्वर्ण के०) त्यां (जेसे के०) जे कहेइं
 ते (पढमछाणस्तत्रह्मपस्कस्तविजंगेके०) प्रथम स्थानक अधर्म पद्धनो विजंग एटले
 विचार (तस्सणअयमत्तेपसुतेके०) तेनो ए अर्थ कहेइ (इहखलुपाईणवाके०) ए ससार
 माहे पूर्वाहिक दिशिमाहे अनेरी दिशाये (संतेगतिथामणुस्साजवति के०) केटलाएक
 मनुष्यते ते केवाठे (तजहाके०) ते कहेइ एक आर्य, एक अनार्य, एक वंचगोत्रना उपना,
 एक नीचगोत्रना उपना, एक महोटी कायावाला, एक न्हानी काया वाला, एक छुनवर्णना
 शरीरवाला, एक मावावर्णवाला, एक सुरूपवान् अने एक कुरूपवान् ॥२॥ (तेत्तिंचणइमंए
 तारुवके०) ते आर्याविक मनुष्यने एवो एतादृशरूपजे आगल कहेइ (दमसमादानं के०)
 दम समादान एटले पापरूप सकटपुं ग्रहणते, (सपेहाए के०) आलोचवु ते चतुर्गतिक,
 जीउने होय (तजहा के०) ते चारगतिना नाम कहेइ. (एरइएसुवा के०) एक नारकीमां
 हे (तिरिक्कोणिएसुवाके०) तिर्यचनी योनी माहे (मणुस्तेसुवाके०) मनुष्य माहे (वे
 वेसुवाके०) देवतामाहे, ए चतुर्गतिक जीव जाणवा तेमाहे (जेयावन्नेके०) जे अनेरा
 (तद्वृणगारा के०) तथा प्रकारना (पाणवित्रू के०) प्राणि जाणवा (वेयणंवेयंति के०)
 ते प्राणी एवा ठता वेदना जे साता असातारूप तेने वेदे एटले अनुनवे अत्र चतुर्न
 गो कहेइ एक सक्षिया जीवजेठे ते वेदनाने अनुनवे तथा जाणे पण, अने बीजा
 सिद्धना जीव जेठे ते वेदनाने मात्र जाणे, पण अनुनवे नहीं. तथा त्रीजा असक्षिया
 जीव जेठे ते वेदनाने अनुनवे, पण जाणे नहीं. चोथा अजीव जेठे ते वेदनाने अनुनवे
 पण नहीं, अने जाणे पण नहीं, तेमाहे अहीं पहेला अने त्रीजा जंगनो अधिकारठे
 ॥३॥ (तेत्तिपियण इमाइ के०) ते नारकियाठिकने एजे आगल कहेइ ते (तेरसकिरिया
 छाणाइ नवतीतिमक्काय के०) तेर क्रियाना स्थानक होय, ते अतीर्यकर गणधरे एम
 कद्धा (तजहा के०) तेना नाम कहेइ एक (अछादने के०) अर्थ दम, बीजो (अण
 छादने के०) अनर्थदम, त्रीजो (हिसादनेके०) हिमादम, चोथो (अकस्मादने के०)
 थकस्मात् दम, पाचमो (दिष्टीविपरियासियादने के०) दृष्टि विपर्यास दम, छठो (मोस
 वत्तीए के०) मृयावाद प्रत्ययिक दम, सातमो (अदिज्ञादाणवत्तिए के०) अदज्ञादान
 प्रत्ययिक दम, आठमो (अअज्ञ वत्तिएके०) अअज्ञात्मिक ते मननु दुअ्यान प्रत्ययिक तेरूप
 दम, नवमो (माणवत्तिएके०) मान प्रत्ययिक दम, दशमो (मिचदोसवत्तिए के०) मित्र
 उपर हेप करवो ते मित्रदोष प्रत्ययिक दम, अगीयारमो (मायावत्तिए के०) परने
 यचवु ते मायाप्रत्ययिक दम, बारमो (लोचवत्तिए के०) लोच प्रत्ययिक दम,
 तेरमो (इरियावट्टिए के०) इरियापथिक प्रत्ययिक दम. हवे अनुक्रमे ए तेर क्रिया
 स्थानकोनो विचार कहेइ ॥ ४ ॥

णोपाचोऽयं च शुद्धोद्वितीयश्चान्यस्य निष्ठितत्वान्नाधाकर्मोद्देशिकादयउज्जमदोषा पोड
श तथोत्पादनादोपाधात्रीद्व्यादिका. पोडौव तथैषणादोषा शंकितादयोदश । एवमेनि
विचत्वारिंशदोषैरहितत्वाबुद्धं । यथाशस्त्रमग्न्यादिकं तेनानीतं प्राप्तुकीकृतं शस्त्रपरिणा
मितमिति शस्त्रेण स्वकायपरकायादिना निर्जोवीकृतं वर्णगधरसादिभिश्च परिणमितं हिं
साप्राप्तं हिंसितं विरूपं हिंसितं विहंसितं नसम्यक् निर्जोवीकृतमित्यर्थः । तत्प्रतिषेधाद
विहिंसितं निर्जोवमित्यर्थः । तदप्येपितमन्वेपितं निह्नाचर्याविधिना प्राप्तं वैपिकमिति केवल
साधुवेपावाप्तं नपुनर्जात्याद्याजीवनतोनिमिच्छादिना चोत्पादितं तदपि सामुदायिकं समुदा
नं निह्नासमूहस्तत्र नव सामुदायिकं । एतदुक्तं नवति । मधुकरवृत्त्यावासं सर्वत्र स्तोकंस्तोक
गृहीतमित्यर्थः । तथा प्राज्ञस्येदं प्राज्ञं गीतार्थेनोपात्तमशनमाहारजातं तदपि वेदनावैय्या
वृत्त्यादिके कारणेति तत्रापि प्रमाणयुक्तं नातिमात्र । प्रमाणं चेदं । अक्षमसणस्त स
द्वं जणस्त कुक्कादवस्त दोनाए । वाउपवियारणछाठप्लागं कणयं कुक्काति । एतदपि न व
र्णवज्जाद्यर्थं किंतु यावन्मात्रेणाहारेण देहं क्रियासु प्रवर्तते । तत्र दृष्टान्तं दयमाह । त
द्यथा । अक्षस्योपाजनमन्यंगोत्रणस्य च लेपनं प्रलेपस्तदुपमया आहारमाहरेत् । तथाचो
क्तं । अग्रंगेण वसगमं एतरइ विगइं विणाइ जो साहू । सो रागदोसरहिउ मत्तादविही
इत सेवे । एतदेव दर्शयति । सयमयात्रायामात्रा सयमयात्रायामात्रा यावत्याहारमात्रया
संयमयात्रा प्रवर्तते सा तथा तथा संयमयात्रायामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तथा तदपि विलप्रवे
शपन्नगनूतेनात्मनाऽऽहारमाहरेत् । एतदुक्तं नवति । यथाहिर्विलं प्रविशन् तूष्णं प्रविश
त्येवसाधुनाप्याहारस्तत्स्वात्मनास्वात्मन्यवहार्यतइति । तदेवाहारजातं दर्शयितुमाह ।
अत्र नक्तमन्नकाले सूत्रार्थपौरुष्युत्तरकालं निह्नाकाले प्राप्ते पुर पश्चात्कर्मपरित्यक्तं नव
ति । यथोक्तनिह्नाटनेन ग्रहणकालावासं नैहं परिज्ञोगकाले शुजीत । तथा पानक पान
काले नातिदृपितोच्छंजीत नाप्यतिबुद्धित् । पानकं पिबेदिति । तथा वस्त्र वस्त्रकाले गृ
ह्णीयादुपज्ञोगंवा कुर्यात्तथा जयनं गुहादिकमाश्रयस्तस्य वर्षासवश्यमुपादानमन्यदात्त
नियमस्तथा शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं सत्तारकं सच शयनकाले । तत्राप्यगीतार्थानां प्र
हरदयं निष्ठाविमोक्षोगीतार्थानां प्रहरमेकमिति । ॥ ५६ ॥

सेजिस्कु मायन्ने अन्नयरं दिस अणुदिसंवा पडिवन्ने धम्मं आ
इस्के विज्जए किट्ठे उवट्टिएसुवा अणुवट्टिएसुवा सुस्ससमाणेसु प
वेदए संतिविरति उवसमं निवाण सोयवियं अज्जवियं मद्वि
यं लाघविय अणतिवातियं सवेसि पाणाण सवेसि नूताणं जा
व सत्ताणं अणवाइं किट्टिए धम्मं ॥ ५७ ॥

धकारणानि सम्यक्परिहृतव्यानि तद्विपरीतानि च मोक्षसाधनानि आसेवितव्यानि इत्यनेन
 संबधेनायातस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि जवति । तत्राप्युपक्रमातर्गं
 तोऽर्थार्थकौरोयं । तद्यथा कर्मणा संबधोऽनेन प्रतिपाद्यते तद्विमोक्षश्चेति । नामनिष्पन्नेषु
 निक्षेपे क्रियास्थानमिति द्विपदं नाम । तत्रापि क्रियापदनिक्षेपार्थं प्रस्तावमारचयन्निर्युक्तिरु
 दाह । “किरियाउजणियाउ, किरियावाणति तेण अशयण ॥ अहिगारो पुण जणितं, बंधे
 तह मोक्षमग्गेय” ॥ १५७ ॥ (किरियाउ इत्यादि) तत्र क्रियंतइति क्रियास्ताश्च कर्म
 धकारणत्वेनावश्यकतावर्तिनि प्रतिक्रमणाध्ययने (पडिक्कमामितेरसहिंकिरियावाणोहिं
 ति) अस्मिन्त्रेऽनिहिता । यदि वैदिकक्रियानिहिताअनिहितास्तेनेदमध्ययनं क्रिया
 स्थानमित्युच्यते । तच्च क्रियास्थानं क्रियावत्स्वेव जवति नाक्रियावत्सु । क्रियावतश्च के
 चिद्वर्धयते केचिन्मुच्यतेऽतोऽध्ययनार्थाधिकार पुनरनिहितोबंधे तथा मोक्षमार्गेचेति ।
 तत्र नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य इत्यादिका क्रिया प्रतिपादयितुमाह । “द्वे किरिए
 अयणय, पयोपुवायकरणिक्क समुदाणे ॥ इरियावहसंमत्तो, सम्मत्तेचैव मिञ्जते”
 ॥ १५८ ॥ (द्वे इत्यादि) तत्र, इव्यधिपये या क्रिया एजनता । एजृकपने । जीवस्याजीव
 स्य वा कपनरूपा चलनस्वभावा सा इव्यक्रिया । सापि प्रयोगादित्ससया वा जवेत् । तत्रा
 प्युपयोगपूर्विका वाऽनुपयोगपूर्विका वाऽह्निमेपमात्रादिका वा सा सर्वा इव्यक्रियेति ।
 जावक्रियात्वयं । तद्यथा प्रयोगक्रिया उपायक्रिया करणीयक्रिया समुदानक्रिया ईर्यापथ
 क्रिया सम्यक्त्वक्रिया मिथ्यात्वक्रिया चेति । तत्र प्रयोगक्रिया मनोवाक्कायलक्षणा
 त्रिधा । तत्र स्फुरद्विर्मेनोऽव्यैरात्मनउपयोगोऽनवत्येव वाक्काययोरपि वक्तव्यं । तत्र श
 र्द तद्वा इएण जोगेण ॥ गमनादिका तु कायक्रियैव । उपायक्रियातु घटादिकं इव्यं ये
 नोपायेन क्रियते । तद्यथा । मृत्खननमर्दनचक्रारोपणदडचक्रसजिलकुंजकारव्यापा
 र्यावन्निरुपाये क्रियते सा सर्वोपायक्रिया । करणीयक्रियातु यद्येन प्रकारेण करणी
 यं तत्तेनैव क्रियते नान्यथा । तथाहि । घटोमृत्पिण्डादिकयैव क्रियते न पापा
 णसिकतादिकयेति ३ समुदानक्रियातु यत्कर्म प्रयोगगृहीत समुदायावस्थं सत्प्रकृति
 रन्य सूद्धमनपराये यावत् जवति । ४ ईर्यापथक्रिया तूपशातमोहादारन्य सयोगिके
 यया वज्जानि साऽनिधीयते । मिथ्यात्वक्रिया तु सर्वा प्रकृतीर्विशत्युत्तरसख्यास्तीर्थक
 राहारकशरीरतदगोपागत्रिंशद्विहिता यया वज्जानि सामिथ्यात्वक्रियेत्यनिधीयते । सांप्र
 तं स्थाननिक्षेपार्थमाह । ” नाम उवणा दविण, खेत्ते वाउद्ध उवरवीवसहि । सजम प

॥ टीका—सज्जित्पदहारोपधिशयनस्वाध्यायादीनां मात्रां जानातीति तद्विधिज्ञ सन्
 अन्यतरा दिशमनुदिशंवा प्रतिपन्नः समाश्रितो धर्ममाख्यापयेत् यद्येन विधेयस्तथा चो
 गं विजजे-धर्मफलानि च कीर्तयेदाविर्भावयेत्तच्चैकार्थप्रवृत्तेन साधुना सत्पुण्यस्थितेषु वा
 कौतुकादिप्रवृत्तेषु शुभूपमाणेषु श्रोतुं प्रवृत्तेषु स्वपरानिप्रायं वेदयेदावेदयेत्प्रकथयेदितिया
 वत् । श्रोतुमुपस्थितेषु यत्कथयेत्तद्वर्णयितुमाह । (सतिविस्इत्यादि) शातिरुपशम
 क्रोयजयस्तत्प्रधाना प्राणातिपातिन्योविरति शातिविरति । यद्विवा शातिरशेषक्लेशापग
 मरुपा तस्यै तदर्थं विरतिस्ता कथयेत्तथोपशममिन्द्रियोपशमरूप रागद्वेषानावजनिर्त
 तथा निर्वृति निर्वाणमज्ञोपक्षोपरमरूपं तथा (सोयवियति) शौच तदपि जावशीचं
 सर्वोपाधिषु-इता व्रतामालिन्य । (अङ्गवियंति) आर्जवममायित्व तथा मार्दव मृडनाव
 सर्वत्र प्रश्रयवत्त्व विनयनम्रतेति यावत् । तथा (लाघवियंति) कर्मणां लाघवापादनं
 कर्मगुरोर्वात्मनः कर्मापनयनतोलघ्ववस्थासंजननं । साप्रतमुपतहारद्वारेण सर्वशुभानुष्ठा
 नानां मूलकारणमाह । अतिपतनमतिपात प्राप्नुपमर्दनं तद्विद्यते यस्यासावतिपातिक
 स्तत्प्रतिपेधादनतिपातिकस्तं सर्वेषा प्राणिना जूताना यावत्सत्त्वाना धर्ममनुविधिमनुवि
 चित्य, वा कीर्तयेत्कथयेत् । इदमुक्तं नवति सर्वप्राणिनां रक्षानूतं धर्मं कथयेदिति ॥ ५७ ॥

सेजिखू धम्मं किट्टमाणे णो अन्नस्स हेतुं धम्मं माहिंकेज्जा णोपाणस्स
 हेतुं धम्ममाइकेज्जा णोवत्तस्सहेतुं धम्ममाइकेज्जा णोलोणस्स हेतुं ध
 म्ममाइकेज्जा णोसयणस्सहेतुं धम्ममाइकेज्जा णोअन्नेसिं विरूवरूवा
 णं कामजोगाणं हेतुं धम्ममाइकेज्जा अगिलाए धम्ममाइकेज्जा नन्नव
 कम्मनिज्जरुए धम्ममाइकेज्जा ॥५८॥ इहखलु तरस्स जिक्खुस्स अंति
 ए धम्मं सोच्चा णिसम्म उठाणेणं उठाय वीरा अस्सि धम्मं समुद्धिया जे
 तरस्सजिक्खू अंति ए धम्मं सोच्चा णिसम्म सम्म उठाणेण उठायवीरा अ
 स्सिधम्मं समुद्धिया तेएव सबोवगता तेएवं सबोवरता तेएवं सबोवसं
 ता तेएवं सबताए परिनिब्वन्नेत्तिवेमि ॥ ५९ ॥

अर्थ—(सेजिखू के०) ते साधु (धम्मकिट्टमाणे के०) धर्म कहेतो यको (णो
 अन्नस्सहेतुं धम्ममाइकेज्जा के०) अन्न एटले आहारने हेतुयें धर्म न कहे ते
 आवी रीते के आ अमुक मनुष्य धनवतठे माटे महारी पासेथी धर्म सानंलीने म
 ने मनो बांठित आहार आपरो, एवो विचार करे नही तथा बली (णोपाणस्सहेतुं

तीति दंडः पापोपादानसंकटपस्तस्य समादानं ग्रहणं (संपेहाएति) संप्रेक्ष्य । तच्चतुर्गति
 कानामन्यतमस्य नवतीति दर्शयति । (तजहेत्यादि) तद्यथा नारकादिषु ये चान्ये त
 याप्रकारास्तद्देवर्तितं सुवर्णध्वजद्वयं प्राणा प्राणिनो विद्वांसो वेदनाज्ञानं तद्देव्यं
 त्यनुभवति । यदिवा सातासातरूपा वेदनामनुभवतीत्यत्र चत्वारो जंगाः । तद्यथा । सङ्क्षि
 नो वेदनामनुभवति विदति च १ सिद्धास्तु विदति नानुभवति २ असंक्षिनोऽनुभवति न
 पुनर्विदति ३ अजीवास्तु न विदति नाप्यनुभवतीति ४ इह पुन प्रथमतृतीयाभ्यामधि
 कारो द्वितीयचतुर्थावस्तु नूताविति । तेपाच नारकतिर्यदमनुप्यदेवाना तथाविधज्ञानव
 तानिमानि वक्ष्यमाणलक्ष्णानि त्रयोदशस्थानानि जवंतीत्येवमाख्यात तीर्थकरगणधरा
 विजिरिति । कानि पुनस्तानीति दर्शयितुमाह । (तजहेत्यादि) तद्यथेत्ययमुदाहरणवा
 क्योपन्यासार्थः । आत्मार्थाय स्वप्रयोजनकृते दंडोऽर्थदंड पापोपादानं १ तथाऽनर्थदं
 डइति निष्प्रयोजनमेव सावद्यक्रियानुष्ठानमनर्थदंडः । तथा हिंसनं हिंसा प्राण्युपमर्दरूपा
 तथा सैव वा दंडो हिंसादंडः तथाऽकस्मादनुपयुक्तस्य दंडोऽकस्मादंडोऽन्यस्य क्रिययान्यस्य
 व्यापादनमिति ४ तथा दृष्टेर्विपर्यासोरङ्गुमिव सर्पबुद्धिस्तथा दंडो दृष्टिविपर्यासोऽबुद्धिदं
 डस्तद्यथा जेष्टादिवुद्ध्या शरायनिघातेन चटकादिव्यापादनं । तथा मृपावादप्रत्ययिक
 सच सन्नूतनिन्द्वातसन्नूतारोपण ६ तथा अदत्तस्य परकीयस्यादानं स्वीकरणमदत्तादानं
 स्तेप तत्प्रत्ययिकोदंडइति ७ तथाऽत्मन्यन्यध्यात्म तत्र नव अत्यात्मिकोदंडस्तद्यथा नि
 निमित्तमेव दुर्मेनाउपहतमन संकटोदहृदयेन हिंयमाणश्चित्तासागरावगाह सतिष्ठते
 ८ तथा जात्याद्यष्टमवस्थानोपहतमना परावमदर्शी तस्य मानप्रत्ययिकोदंडो जवति
 ९ तथा मित्राणामुपतापेन दोषो मित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंडो जवति १० तथा माया पर
 वचनबुद्धिस्तथा दंडो मायाप्रत्ययिकः ११ तथा लोचनप्रत्ययिको लोचननिमित्तोदंडइति १२
 तथा एष पचनि समितिनि समितस्य तिसृनिर्गुमिनिर्गुप्तस्य सर्वोपयुक्तस्येर्षाप्रत्ययिकः
 सामान्येन कर्मवधो जवति । एतच्च त्रयोदशं १३ क्रियास्थानमिति ॥ ४ ॥

पटमे दंढ समादाणे अठादंढ वत्तिएति आहिङ्गइ सेजहा एामए केड
 पुरिसे आयहेउंवा एाइहेउवा आगारहेउवा परिवारहेउंवा मित्तहेउंवा
 एागहेउंवा नूतहेउंवा जस्कहेउवा तं दंढ तमथावरेहि पाणेहि सयमे
 व णिसिरिंति असेणविणिसिरावेति असें पि णिसिरितं समणुजाण
 ५ एव खलु तस्स तप्पत्तिं सावज्जंति आहिङ्गइ पटमे दंढसमादाणे
 अठादंढवत्तिएति आहिए ॥ ५ ॥

स्तेचैव सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सदनुष्ठाने उद्यता परिनिर्वृतानिर्वाणं प्राप्ताः
ति ब्रवीमीति ॥ ५९ ॥

॥ टीका-साप्रत धर्मकीर्त्तन यथा निरुपधि भवति तथा दर्शयितुमाह । (सेनिकूट्या
दिं) सनिकु परकृतपरनिष्ठिताहारनोजी यथाक्रियाकलानुष्ठायी शुभूपन् सुयर्म कीर्त्तय
न्नान्नम्य हेतोर्ममायमीश्वरोधर्मकथाप्रश्रवणे विशिष्टमाहारजात दास्यतीति । एतन्निमित्तं न
धर्ममाचक्षीत तथा पानवस्त्रलयनशयननिमित्तं न यर्ममाचक्षीत । नान्येषा विरूपरूपा
णामुच्चावचानां कार्याणां कामजोगानां वा निमित्तं तथा धर्ममाचक्षीत ग्लानिमनुषगण्य न
धर्ममाचक्षीत कर्मनिर्जरायाश्चान्यत्र न यर्म कथयेदपरप्रयोजननिरपेक्ष एव धर्मकथयेदिति
॥ ५७ ॥ धर्मकथाश्रवणफलदर्शनं द्वारेणोपसंजिघृक्षुराह । (इहखलुनस्तेत्यादि) इहास्मिन् ज
गति । खलु वाक्यालकारे । तस्य निहोर्गुणवतीतिके समीपेपूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं धर्म
श्रुत्वा निशम्यावगम्य सम्यगुद्धानेनोद्यम्य योरा कर्मविदारणसहिष्णवोये चैवचूतास्ते एव
पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टानुष्ठानतया सर्वस्मिन्नपि मोक्षकारणसम्यग्दर्शनादिके उपसामीप्ये
न गता सर्वोपगतास्तथैव सर्वेभ्य उपरता सर्वोपरतास्तथा त एव सर्वोपशान्ताजितकपायत
या शीतलीचूतास्तथा एव सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सदनुष्ठानेनोद्यम्य कृतवतोये चैवचूता
स्तेऽगोपकर्मक्षय कृत्वा परि समतान्निर्वृताश्चगोपकर्मक्षय कृतवत इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ५८

एवं सेनिकू धम्मघी धम्मविऊ णियागपडिवसे से जहेयं वुत्तिथं अड्ड
वा पत्ते पउमवरपोमरीय अड्डवा अपत्ते पउमवरपोमरीय एवं सेनिकू
परिणायकम्मे परिणायसगे परिणायगेहवासे उवसंते समिए सहिए स
याजए सेवं वयणिकं तंजहा समणेतिवा माहणेतिवा खंतेतिवा दंतेतिवा
गुत्तेतिवा मुत्तेतिवा इसीतिवा मुणीतिवा कतीतिवा विऊतिवा भिक्खूतिवा
जुद्धेतिवा तीरणीतिवा चरणकरणपारविउत्तिवेमि ॥ ॥ इति वित्तिथं सु
यक्क धस्स पोमरीय नाम पढमअयणं सम्मत्तं ॥ ६० ॥

अर्थ-ह्वे अव्ययन परिसमाप्ति जणी कहेउ (एवसेनिकूधम्मघीके०) एम पूर्वाक्त
गुण युक्त ते साधु धर्मनो अर्थी (धम्मविक के०) धर्मनो जाण, (णियागपडिवसे
के०) मोक्ष अथवा सयमने विपे प्रतिपन्न एवो पाचमो पुरुष, (सेजहेयवुत्तिथं के०)
ते आश्रीने जेम पूर्वं कहु (अड्डवापत्तेपउमवरपोमरीयं के०) ते अथवा प्रधान पौमरी
क कमले पहुतो (अड्डवाअपत्तेपउमवरपोमरीयं के०) अथवा प्रधान पौमरीक कम

अहावरे दोच्चे दंमसमादाणे अण्छादंभवति एति आहिक्कइ से जहा एण
 मए केइ पुरिसे जे इमे तसा पाणा नवंति ते एो अच्चाए एो अजिणाए एो
 मंसाए एो सोणिघाए एवं हिययाए पित्ताए वसाए पित्ताए पुत्राए वालाए
 सिगाए विसाणाए दंताए दाढाए एहाए एहारुणिए अघीए अठिमंजा
 ए एो हिंससुमेति एो हिंसिति मेति एो हिंसिस्संति मेति एो पुत्तपोसणाए
 एो पसुपोसण्याए एो आगारपरिवूहणताए एो समणमाहणवत्तणादेउं
 एो तस्स सरीरगस्स किंचिविपरियादिता नवंति सेहंता ठेत्ता नेत्ता लुपइ
 ता विलुं पइत्ता उद्वइत्ता उक्षिउं वाले वेरस्स आजागी नवंति अण्छा
 दमे ॥ ६ ॥ से जहा एामए केइ पुरिसे जे इमे थावरा पाणा नवंति तंजहा
 इक्कडाइवा कडिणाइवा जंतुगाइवा परगाइवा मोक्काइवा तणाइवा कु
 साइवा कुत्तगाइवा पप्पगाइवा पल्लाइवा ते एो पुत्तपोसणाए एो पसु
 पोसणाए एो आगारपरिवूहणयाए एो समणमाहणपोसण्याए एो तस्स
 सरीरगस्स किंचिविपरियाइ नवंति सेहंता ठेत्ता नेत्ता लुं पइत्ता विलुं
 पइत्ता उद्विइत्ता उक्षिउं वाले वेरस्स आजागी अण्छादंमे ॥ ७ ॥ से जहा
 एामए केइ पुरिसे कंठंसिवा दहंसिवा उदगंसिवा दवियंसिवा वलयं
 सिवा एमसिवा गहणंसिवा गहणविड्ढगंसिवा वणंसिवा वणविड्ढगं
 सिवा पवयंसिवा पवयविड्ढगंसिवा तणाइ ऊसविय सयमेव अगणि
 कायं णिसिरिति असेणवि अगणिकायं णिसिरावेति अस्सं पि अगणिकायं
 णिसिरितं समणुजाणइ अण्छादंमे एव खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जेति
 आहिक्कइ दोच्चे दंमसमादाणे अण्छादंभवति एति आहिक्कइ ॥ ८ ॥

अर्थ—(अहावरे दोच्चे दंमसमादाणे अण्छादंभवति एति आहिक्कइ के०) हवे अपर बीजो
 क्रिया स्थानक अनर्थदंम, प्रत्यधिक कहिये ठेये (सेजहा एामए के०) ते यथादृष्टांते
 नाम एवी सजावनाये जेम (केइ पुरिसे के०) कोइ एक पुरुष, नि.कारणे, निर्विवेक पणे,
 जीवहिता करे, ते कहेत्ते (जे इमे तसा पाणा नवति के०) जे ए सत्तार मांहे प्रत्यक्ष ज
 दृण त्रस प्राणी, शागादिक ठे ते प्राणीने निरर्थक हणे, ते केवरीते हणे तोके (ते एो अ
 चाए के०) ते जीवोने शरीरने अर्थ न हणे, (एो अजिणाए के०) चर्मने अर्थ न ह

सएवन्नूतगुणएत ढचनीयएतैर्नामनिर्वाच्य स्यात् । तद्यथा । श्रमणोवा माहनोवा ब्र
ह्मचारित्वाद्ब्राम्हणोवा, क्हातोवा, दातोवा, गुप्तिनिर्गुप्तोवा, निर्लोभत्वान्मुक्तोवा, रूपिर्वा, कृत
मस्यास्तीति कृती पुण्यवान् वित्त विद्योपेतो निष्कृवा, अतप्राताहारत्वेन रुद्धोवा, ससारारुपेस्ती
रार्थोवा, चरण मूलगुणा, करणमुत्तरगुणास्तेषा पार पर्यंतगमन वेत्तीति चरणकरणपा
रवित् । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जवूस्वामिनमाह ॥ ॥ इति हि
तीयश्रुतस्कंधस्य पुडरीकाध्ययनं प्रथम समाप्तम् ॥ ६० ॥

॥ टीका-साप्रतमध्ययनोपसंहारार्थमाह । (एवसेनिरूपाय्यादि) एवमिति पूर्वो
क्तविशेषणकलापविशिष्ट सजिह्वा पुनरपि सामान्यतो विशिष्यते । धर्म श्रुतचारित्राख्य
स्तेनार्थो यथावस्थित परमार्थतो धर्म सर्वोपाधिविमुक्त जानातीति धर्मवित्तया नियाग.
सयमोमोहोवा कारणे कार्योपचार कृत्वा त प्रतिपन्नोनियागप्रतिपन्न सचैवन्नूत पचम
पुरुषजातस्त चाश्रित्य यथेदं प्राक् प्रदर्शित तत्सर्वमुक्त । सच प्राप्तोवा स्यात्पद्मवरपौड
रीकमनुयाह्य पुरुषविशेष चक्रवर्त्यादिक । तत्प्राप्तिश्च परमार्थत केवलज्ञानावाप्तौ सत्या
नयति । साक्षाद्यथावस्थितवस्तुस्वरूपपरिच्छिन्नेरप्राप्तोवाभ्यान्मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानै
र्धर्मस्तै समस्तैर्वा समन्वित सचैवन्नूत प्राग्व्यावर्णितगुणकलापोपेतो निष्कृ परिमम
तात् ज्ञात कर्म स्वरूपतो विपाकतस्तदुपादानतश्च येन सज्ञातकर्मा तथा परिज्ञात सग स
वध सबाह्यान्त्यतरोयेन सतथा परिज्ञातोनि सारतया गृह्वातोयेन सतथोपशातइडियनो
इडियोपशमात्तया समित पचनि समितिनिस्तथा सह हितेन वर्ततइति सहितोज्ञानादि
निर्वा सहित समन्वित सदा सर्वकाल यत सयत एत ढचनीयस्तद्यथा श्राम्यतीति श्रम
ए समनावा तथामा प्राणिनोजहि व्यापादयेत्येव प्रवृत्तिरुपदेशोयस्य समाहन सन्नद्धचा
रीवा ब्राम्हण क्हात सद्धमोपेतो दातइडियनोइडियदमनेन तथा तिसृनिर्गुप्तिनिर्गुप्त तथा
मुक्तश्चमुक्तस्याविशिष्टचरणोपेतो महर्षिस्तथा । मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिस्त
था कृतमस्यास्तीति कृती पुण्यवान् परमार्थपडितोवा तथा विद्वान् सद्विद्योपेतस्तथा निष्कृ
निरवद्याहारतया निष्कृणशीलस्तथाऽतप्राताहारत्वेन रुद्धस्तथा ससारतीरनूतोमोक्षस्तदर्थो
तथा चर्यतइति चरण मूलगुणा क्रियतइति करणमुत्तरगुणास्तेषा पार तीर पर्यंतगमन तदे
त्तीति करणचरणविहिति । इतिशब्द परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति तीर्थकरवचनादर्थ सुधर्मस्वा
मी जवूस्वामिनमुद्दिश्य एव जणति तथाह न स्वमनीषिकया ब्रवीमीति ॥ साप्रत समस्तार्थ
यनोपात्तदृष्टातदार्थातिकयोक्तात्पर्यार्थं गाथाजिर्निर्गुक्तिरुद्दर्शयितुमाह । उवमयपुडरीए,
तस्तेवयउववएणनिष्कुत्ती । अविगारो पुण नणित्ठं, जिणोवदेसेण सिद्धिन्ति ॥ १ ॥ सु
रमणुयतिरियनिरत्तं, वगेसुमणुया पडूचरित्तमि ॥ अविममहाजणनेयत्तिचक्कवटंमि

प्यगाइवा के०) प्रतिष्ठ तृण विशेष, एटला माहें सर्वकाष्ट जाणवा (पलालएइवा के०) पलाल इत्यादि अनेक जगत् माहेठे ते, पुत्र पोपवाने निमित्ते नही, तथा पशु पोपण करवाने अर्थे पण नही, आगार समारवाने अर्थे पण नही, श्रमण ब्राह्मणना पोपण करवाने अर्थे पण नही, पोताना शरीरना पोपण करवाने अर्थे पण नही, एटले आत्माना ब्राह्मणे अर्थे पण नही किंतु १ क्रीडा निमित्ते अथवा व्यसने करी निरर्थक ते जीव नो हणनार थाय ते दंभादिके प्रहार करी छेदे, जेदे, अनेरा अगनो अवयव कापे, ठाल उतारे, नाना प्रकारना पीडा कारी उपइव करे, एरीते ते बाल अविवेकी निःकेवल वैरनो विजागी थाय एम वनस्पतिकाय आश्रित अर्थे दंभ कह्यो ॥७॥ (हवे अग्निकाय आश्रित अर्थे दंभ कह्ये ते यथा दृष्टाते नाम एवी सजावनायें जेम कोइएक पुरुष विवेक विकल थको (कडंसिवा के०) कडादिकने विपे, (उदगंसिवा के०) पार्श्वीने विपे, (ददंसिवा के०) इहने विपे, (दविपंसिवा के०) समुद्र तथा नदीने विपे, (वलपंसिवा के०) नदियें वेष्टित नूमिकाने विपे, एमसिवा के०) गर्त्तादिक तथा नीचीनूमिकाने विपे, (गहणसिवा के०) जल रहित स्थानक तथा अटवी माहेजा क्षेत्रने विपे, (गहणविडुगसिवा के०) गहन अटवीमा वली विपम स्थानकने विपे (वणसिवा के०) वनने विपे, (वणविडुगंसिवा के०) वनमाहे विपम स्थानकने विपे, (पवपसिवा के०) पर्वतने विपे, (पवपविडुगंसिवा के०) पर्वतमाहे विपम स्थानकने विपे, इत्यादिक देशस्थानकने विपे, वर्त्ततो (तणाइकसविय के०) तृण दर्जादिक एथें अग्निकायने तेमां प्रक्षेपे (अक्षेपविअग्निकायंसिवावेति के०) अन्य पासे अग्नि प्रक्षेपावे एटले बीजा पासे जलावे, (अक्षेपविअग्निकायंसिवावेति तंसमणुजाणइ के०) बीजो एम निश्चें तेने (तस्ततप्यचिप के०) तत्प्रत्ययिक एटले ते आश्रित (सावळेति के०) सावय कर्म (आहिऊइ के०) बधाय एटले (दोडेदंभसमागणोअणछादंभवत्ति एतिआहि के०) ए बीजो क्रियास्थानक अर्थे दंभ समागन प्रत्ययिक कह्यो ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—अथापर द्वितीय दंडसमादानमनर्थदंडप्रत्ययिकमित्यभिधीयते । तथयानाम कश्चित्पुरुषो निमित्तमेव प्राणिनो हंति । तदेवाह । ये इमे त्रसा प्राणिनस्तान् अर्चाशरीर तदर्थं नहति । अजिन चर्म नापि तदर्थं । एव मासशोणितहृदयपित्तव पुनोपि हिसति नापि हिसयिष्यति मा मदीय चेति तथा नो पुत्रपोपणाय नापि पशु

॥ अथ द्वितीयक्रियारथानाख्याध्ययनस्य प्रारंभः ॥

हवे बीजं अध्ययन प्रारब्धये तैवे पहेला अध्ययनमा पौमरीक कमलने दृष्टाते अन्यतीर्थिकने कर्मना बधक कहा, तथा साधुने कर्मथी मूकावनारा कहा हवे ते कर्म बार किया स्थानके करी बांधीये अने तेरमे किया स्थानके मूकीये तेकारणे बीजा अध्ययनमा कियास्थानक कहेते

सुयंमे आउसंतेणं जगवया एवमस्कायं इह खलु किरियाछाणे णामस्य यणे पस्सते तस्सणं अयमठे इह खलु संजूहेणं डवे ठाणे एवमाहिज्जति तजहा धम्मचेव अधम्मचेव उवसंतेचेव अणुवसंतेचेव ॥१॥ तव ए जेसे प ढमस्स ठाणस्स अहम्मपक्कस्स विज्जंते तस्स णं अयमठे पस्सते इह ख लु पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा जवंति तं जहा आरियावेगे अणारिया वेगे उच्चागोयावेगे णीयागोयावेगे कायमतावेगे हस्समतावेगे सुवन्नावेगे डवन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे॥२॥ तेसिचण इमं एतारूवं दंभसमादाणं सपेहाए तं जहा णेरइएसुवा तिरिक्कजोणिएसुवा मणुस्सेसुवा देवेसुवा जेया वन्ने तहप्यगारा पाणाविन्नू वेयणं वेयति॥३॥ तेसि पियणं इमाइ तेरसकिरिया छाणाइ जवंतीति मस्काय तंजहा अगदंमे अणगदंमे हिसादंमे अकम्मा दंमे दिट्ठीविपरियासियादंमे मोसवत्तिए अदिन्नादाणवत्तिए अशन्नवत्तिए माणवत्तिए मित्तदोसवत्तिए मायावत्तिए लोच्चवत्तिए इरियावहिंए ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुयंमे के०) श्रीसुधर्मस्वामी जबूस्वामि प्रत्ये कहेते के, मे सानत्तुंते (आ उसंतेणजगवयाएवमस्कायं के०) आयुष्यवत जगवते मने एम कह्यु ठे ते मे जेम सा जट्ठुंते तेम दु तुज प्रत्ये कहुडु (इहखलु के०) निश्चकरी आ जिनशासनने वि पे (किरियाछाणेणामस्ययणेपस्सते के०) कियास्थान नामे अध्ययन प्ररूप्यु (तस्स णंअयमठे के०) तेनो ए अर्थते (इहखलु के०) अहिया खलु एवी सजावनाये (सं जूहेण के०) संझेपें करी (डवेछाणेएवमाहिज्जति के०) एकशुच, बीजोअशुच एम वे स्थानक, कहिये (तजहा के०) तेना नाम कहेते (धम्मचेवअधम्मचेव के०) एक धर्मस्थानक अने बीजो अधर्मस्थानक, (उवसंतेचेवअणुवसंतेचेव के०) एक उपशा

रपादादिद्वेदनत परमाऽधार्मिकवत्प्राणिनां निर्निमित्तमेव नानाविधोपायैः पीडोत्पादको
 नवति तथा जीवितादप्यपडावधिता नवति सच सद्दिवेकमुज्जित्वात्मानं वा परित्यज्य
 बालवद्बालोऽङ्गोऽसमीक्षितकारितया जन्मांतरानुबंधिनोवैरस्य जागी नवति ॥ ६ ॥ तदेव
 निर्निमित्तमेव पंचेन्द्रियप्राणिपीडनतोयथानर्थदंडो नवति तथा प्रतिपादितं । अथुना स्थाय
 वरानधिरुक्तोच्यते । (सेजहेत्यादि) यथाकश्चित्पुरुषो निर्निर्वेक पथि गृहन् वृक्षादे प
 क्ष्वादि क द्वादिना प्रध्वसयन् फलनिरपेक्षस्तृतीयतया व्रजति । एतदेव दर्शयति (जे
 स्मेत्यादि) ये केचनामी प्रत्यक्षा स्थावरावनस्पतिकाया प्राणिनो नवति तद्यथेक
 ङादपोवनस्पतिविज्ञोपावत्तानार्थास्तदिहेकडा ममानया प्रयोजनमित्येवमनिसंधाय न
 विनति केवलं तत्पत्रपुष्पादिनिरपेक्षस्तृतीयतया विनतीत्येतत्सर्वत्र योजनीयमिति । त
 था न पुत्रपोषणाय नो पशुपोषणाय नागरप्रतिवृद्धाय न भ्रमणब्राह्मणप्रवृत्तये नापि
 शरीरस्य किञ्चिन्नाण नविष्यतीति केवलमेवासौ वनस्पतिहंता ठेत्तेत्यादियावत्कल्मांतरानु
 बंधिनोवैरस्य जागी नवति । अयं वनस्पत्याश्रयोऽनर्थदंडोऽनिहित ॥ ७ ॥ सांप्रतमग्न्याश्रि
 तमाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुष सदसद्दिवेकविक्रजतया कक्षादिकेष्ट
 दशसु स्थानेषु वनडुर्गोपर्वतेषु तृणानि कुशश्रीकादीनि पान पुष्पेनोर्ध्वाधस्यानि कृत्वा
 ऽग्निकाय द्रुतसृज निसृजति प्रक्षेपयत्यन्येन वाग्निकाय बहुसत्त्वापकारी दवार्थं निसर्जय
 ति प्रक्षेपयत्यन्यच्च निसृजतं ममनुजानीते । तदेव योगत्रिकेण कृतकारितानुमतिनिस्तस्य
 यत्किञ्चनकारिणस्तत्प्रत्यधिकं दवदाननिमित्तं सावयं कर्म महापातकमाख्यात द्वितीय
 मनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ८ ॥

आहावरे तच्चे दम्भसमादाणे हिंसादंभवत्ति एति आहिज्जइ से जहा एाम
 ए केइ पुरिसे ममवा ममिवा अन्नंवा अग्निंवा हिंसं सुवा हिंसइवा हिंसि
 स्संइवा तंदम तसथावरोहि पाणेहि सयमेव णिसिरिति असेणवि णिसि
 रावेति अन्नपि णिसिरित समणुजाणइ हिंसादमे एवं खलु तस्स तप्पत्तिथ
 सावज्जति आहिज्जइ तच्चे दंभसमादाणे हिंसादंभवत्ति एति आहि ए ॥ ९ ॥

अर्थ-हवे अपर त्रीजो क्रियास्थानक हिंसादम प्रत्यधिक कहेवे ते जेम नाम एवी
 सत्तावनार्ये कोइएक पुरुष (ममवा के) सुजने (ममिवा के) महारा पित्ताने ह
 णेवे, हणोवे, हणजे, एम पुरुषाकार वहेतो पोताना मरण थकी मरतो बीकराख
 तोके, ए महारो विनाश कर्यो एवु जाणीने सर्थ सिद्धादिक जीवोने हणे, जेम कंस
 देवकीना पुत्रने हण्यो तेनी येवे जाणी लेवु. (अन्नंवाके) अथवा अन्य महारा गोत्री

॥ टीपिका-अथ द्वितीयं क्रियास्थानाध्ययनमारभ्यते तस्येदमादिस्त्र (सुयमेऽत्यादि) सुधर्मस्वामी जवूस्वामिनमाह । श्रुत मया आयुष्मता जगवतैवमाख्यात । ५६ खलु क्रियास्थान नामाध्ययनं जवति । अस्य चायमर्थः । (संजूहेण) सामान्येन संक्षेपेण हे स्थाने जवत । ये केचन क्रियावतस्तेऽनयोरेव स्थानयोराख्यायते । तद्यथा । धर्मे चैव अयमेवैव । उपशातं धर्मस्थानमनुपशातमधर्मस्थान ॥१॥ तत्र एमितिवाक्याजकारे । योऽसौ प्रथमानुष्ठेयतया प्रथमस्याधर्मपक्षस्य पिचंगोविचार । तस्यायमर्थः । ५६ जगति प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्या दिशि सति विद्यते एके केचन मनुष्या । तद्यथा । आर्याअनार्या उच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्रा कायवतउन्नतान्द्वस्ववतोनीचशरीरा सुवर्णा सुकांतयोर्द्वर्णानिस्तेजस सुरूपावूरूपाश्च ॥२॥ तेपामार्यादीनामिदं वक्ष्यमाणमेतदूर्पं दंडसमाधानं पापोपादानं (संपेहाएति) संप्रेक्ष्य तद्यथा नारकेषु तिर्यग्योनिषु मनुष्येषु ये चान्ये तथा प्रकारा सुवर्णद्वर्णा प्राणिनोविद्वांसोवेदना सातासातरूपा विदंति अनुजवति । अत्र चत्वारोजंगा । तथाहि । सङ्गिनोवेदनामनुजवति जानंतिच । सिद्धास्तु वेदनाजानति नानुजवति १ असङ्गिनोऽनुजवति न पुनर्जनति २ अजीवास्तु न जानति नाप्यनुजवति ३ ५६ प्रथमतृतीयाभ्यामधिकारौ द्वितीयचतुर्थीववस्तुनूताविति ॥३॥ तेपा नारकादीनामिमानि वक्ष्यमाणानि त्रयोदश क्रियास्थानानि जवतीत्याख्यात तीर्थे रुदादिनि । तद्यथा । स्वार्थायदंड पापोपादानमर्थदंड १ निष्प्रयोजन सावद्यक्रियानर्थदंड २ हिंसा प्राणिघातस्तयादंडोहिंसादंड ३ अकस्मादनुपयुक्तम्य दंडोऽकस्मादंड । अन्यस्य क्रियाऽन्यस्य घातइत्यर्थः ४ दृष्टेर्विपर्यासोरक्तुविषये यथा सर्पबुद्धिस्तया दंडो दृष्टिविपर्यासदंड. यथा शरादिकेपेण लेष्टकादिबुध्या चटकादिहननं ५ मृपावादप्रत्ययिक ६ अदत्तादानप्रत्ययिक ७ अध्यात्मिकोदंडोयथा निर्निमित्तमेव कर्मनाश्रितातुरस्ति एति ८ मानप्रत्ययिकोदंडोयथाऽष्टमदस्थानोपगत पर हीन मन्यते ९ मित्राणामुपतापे न दोषोमित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंड १० माया परवचनबुद्धिस्तयादंड ११ लोचप्रत्ययिक. १२ ईर्ष्याप्रत्ययिकोदंड समितिगुतियुतस्य दोषयुक्तस्य सामान्येन कर्मबंध स्यात् ॥ ॥

॥ टीका-व्याख्यात प्रथमाध्ययन सांप्रत द्वितीयमारभ्यते । अस्य चायमजिसवध । ५६ हानतराध्ययने पुष्करिणीपौडरीकदृष्टातेन तीर्थिका सम्यग्मोक्षोपायाज्ञावात्कर्मणा बंधका प्रतिपादिता सत्साधवश्च सम्यग्दर्शनादिमोक्षमार्गप्रवृत्तत्वान्मोचका सङ्पदेशदानतोपरेपामपीति । तदिहापि यथा कर्म द्वादशनि क्रियास्थानैर्व्यव्यते यथाच त्रयोदशेन मुच्यते तदेतत्पूर्वोक्तमेव बंधमोक्षयो. प्रतिपादनं कियते । अनंतरसूत्रेण चायं सवः । तद्यथा । निष्कुणा चरणकरणविदा कर्मरूपणायोद्यतेन द्वादश क्रियास्थानानि कर्मव

वइ इहखलु से अन्नस्स अघाए अणं फुसंति अकम्मादंमे॥१०॥से जहा एा
मएकेइ पुरिसे सालीणिवा वीहीणिवा कोहवाणिवा कंगूणिवा परगाणिवा
रालाणिवा णिलिज्जमाणे अन्नयरस्स तणस्स वहाए सत्त णिसिरेज्जा से
सामग तणं कुमुडग वीहीऊसिय कलेसुयं तणं त्तिटिरसामिति कट्टु सा
लिवा वीहिवा कोहववा कगुवा परगंवा रालयंवा विट्तिता नवइ इति
खलु से अन्नस्स अघाए अन्नं फुसंति अकम्मादंमे एवं खलु तरस तप्पत्ति
यं सावज्जं आहिज्जइ चउठे दंमसमादाणे अकम्मादंभवत्तिए आदिए॥११॥

अर्थ—हवे चोथो क्रिया स्थानक अकस्मात् प्रत्ययिक दंम कहियेउये जेम कोइएक
लुब्धकादिक पुरुष कउने विपे, अथवा यावत् वन गहन पर्वतादिकने विपे. (मियव
त्तिए के०) मृगे करी जेनी आजीविका वत्तेठे ते मृगवर्त्तिक (मियसकप्पे के०) तथा मृ
गने विपे, जेनो सकत्पठे (मिचपणिहाणे के०) मृगनेविपे जेनो प्रणिधान एटले अंत-रु
रणठे एवो उतो (मियवहाएगंता के०) मृगना वधने अर्थ वन पर्वतादिकने विपे जइने,
(एएमियत्तिकाउ के०) आ अमुक मृग नजीक देखायठे एमकरीने (अन्नयरस्समिय
स्सवहाए के०) ते अन्य मृगना वधने अर्थ (उसुआयामेत्ताणणिसिरेज्जा के०) धनुष्य
बाण ताकीने मूके चलावे. (सेमियंवहिस्सामित्तिकट्टु के०) ते मृगनो वध करीश, एम
कहेठे (तिटिरवा के०) तिचर, (वट्टगवा के०) वर्त्तिक, (चडगंवा के०) चकलो, (लाव
गवा के०) लावक, (कवोयगवा के०) कपोत, (कविवा के०) होलो, (कविजलवा के०)
कापिजल, ए माहेजा जीवोने (विधिचानवइ के०) विधनारो होयठे (इहख
लुसेअन्नस्सअघाए के०) अही निशे ते अन्यने अर्थ प्राणघात चित्तयो, अने वचमां (अ
जा प्राणीनो घात करे, ते कारणे एने (अकम्मादंमे के०) अकस्मात् दम कहिये॥११॥

हवे वनस्पति आश्रित अकस्मात् दम कहेठे जेम नाम एवी संज्ञावनाये कोइएक
करसणी पुरुष (सालीणिवा के०) सालधान (वीहीणिवा के०) व्रीहीधान्य (कोहवा
णिवा के०) कोइधान्य, (कंगूणिवा के०) कागलीधान्य, (परगाणिवा के०) बंटीधा
न्य, (रालाणिवा के०) रालो धान्य, इत्यादिक सर्व चोवीश जातना धान्यठे, ते धान्यउं
(णिलिज्जमाणे के०) निदान करतां थका (अन्नयरस्सतणस्सवहाए के०) ते धान्य
माहेलु शाव्यादिक तण कापवाने अर्थ (सत्तणिसिरेज्जा के०) दात्रादिक शस्त्र, वाहे एट

ऊगहजोहे, अचल गणण संवणा जावे, ॥ १६० ॥ (नामवणेत्यादि) इयंच गाथा
 ऽऽचारप्रथमश्रुतस्कंधे द्वितीयाऽध्ययने लोकविजयाख्ये (जेगुणे से मूलगणे) इत्यत्र
 स्थानशब्दस्य सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्या प्रबधेन व्याख्यातेति नेह प्रतन्यते । इह पुनर्यथा क्रि
 यया येन च स्थानेनाविकारस्तद्दर्शयितुमाह । “ समुदाणियाणिह तठ, समं पठत्तेय
 जावणामि ॥ किरियाहिं पुरिस यावा, इएउ सवेपरिस्केवो,, ॥ १६१ ॥ (समुदाणीया
 दि) क्रियाणा मध्ये समुदानिकाक्रिया व्याख्याता, तस्याश्च कपायानुगतत्वात् बहवो
 जेदा यतस्ततस्तासा सामुदानिकाना क्रियाणामिह प्रकारे (एणउत्ति) अधिकारी
 व्यापार सम्यक्प्रयुक्तेच जावस्थाने । तच्चेह विरतिरूपं सयमस्थान प्रशस्तजावसंधान
 रूपंच गृह्यते । सम्यक्प्रयुक्तजावस्थानग्रहणसामर्थ्यादियपि अधिक क्रियापि गृह्यते । सामुदा
 निका क्रियाग्रहणाच्चाप्रशस्तजावस्थानान्यपि गृहीतान्यानिश्च पूर्वोक्तानि क्रियाणि पूर्वो
 क्तान् पुरुषान् तद्वारायातान्प्रावाडुकाश्च परीकृते सर्वानपीति । यथाचैव तथा स्वतएव
 सूत्रकारस्तं (जहासे एगऽयामणुस्सानवतीत्यादि) तथा प्रावाडुकपरिहायामपि (एणउ
 उगरणंचविष्यजहा निस्कायरियाए समुठिया) इत्यादिना वृद्धयतीति गतोनिर्मुक्त्यनुगम ।
 सांप्रत सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (सुयमे आउसत्तेणमि
 त्यादि) सुयमस्वामी जबूस्वामिनमुद्दिश्येवमाह । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽयुष्मता नगवतैव
 माख्यातमिह खलु क्रियास्थान नामाध्ययनं तस्यचायमर्थः । (इह खलु संजूहेणति)
 सामान्येन सहेपेण समासतोदे स्थाने नवत । ये क्रियावतस्ते सर्वेप्यनयो स्थानयोरे
 वमाख्यायते । तद्यथा यमेचेवाधमेचैव । इदमुक्तं नवति धर्मस्थानमधर्मस्थानच । यदिवा
 धर्मादनपेत धर्म विपरीतमधर्म । कारणश्रुद्ध्याच कार्यश्रुदिर्नवतीत्याह । उपशांतं यत्तद्धर्म
 स्थानमनुपशांतं वाऽयमर्थस्थान तत्रोपशाते उपशमप्रधाने धर्मस्थाने ऽधर्मस्थानेवा केच
 न महासत्त्वा समासत्रोत्तरश्रुजावयोवर्तते । परेच तद्विपर्यस्ते विपर्यस्तमतय ससारा
 निष्वगिणोऽधोऽधोगतयोवर्तते । इहच यद्यप्यनादिनवाच्यासादिंदियानुकूलतया प्रायश
 पूर्वमधर्मप्रवृत्तोजवति पश्चात्सङ्गपदेशयोग्याचार्यससर्गाधर्मस्थाने प्रवर्तते । तथाप्यन्यर्हि
 तत्वात्पूर्वं धर्मस्थानमुपशमस्थानच प्रदर्शितं पश्चाद्विपर्यस्तमिति ॥ १ ॥ सांप्रतं तु
 यत्र प्राणिनामनुपदेश स्वपरप्रवृत्त्यादावेव स्थान नवति तद्विरुद्धाह । (तउणइत्या
 दि) तत्रेति वाक्योपन्यासायं । एमिति वाक्यालंकारे । योऽसौ प्रथमानुष्ठेयतया प्रथम
 स्याधर्मपक्षस्य स्थानस्य विविधोचगोविचंगोविचारस्तस्यायमर्थइति । इहास्मिन् जगति
 प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते एके केचन मनुष्या पुरुषास्तेचैव नू
 ताजवतीत्याह । तद्यथा । आरायाता सर्वहेयधर्मन्यइत्यार्यास्तद्विपरीताश्चाऽनार्याएके
 केचन नवति यावद्वरूपाः सुरूपाश्चेति । तेषा चाऽऽर्यादीनामिदं वक्ष्यमाणमेतद्रूप । दंडय

तपोयस्यासौ मृगसंकटप । एतदेव दर्शयति । मृगेषु प्रणिधानमंतःकरणवृत्तिर्यस्यासौ
 मृगप्रणिधानं क मृगान्द्वयामीत्येतदध्यवसायी सन् मृगवधार्थं कक्षादिषु गन्ता नवति
 तत्रच गत सहद्वय मृगानेते मृगास्त्येव कृत्वा तेषां मध्येऽन्यतरस्य मृगस्य वधार्थमिषुं श
 र (आयामेतत्ति) आयामेन समारुप्य मृगमुद्दिश्य निसृजति सचैवसकटपोचवति । तथा
 ५६ मृगं हनिष्यामीति इषुं क्षिप्तवान् सच तेनेषुणा तित्तिरादिकं पक्षिविशेषं व्यापादयि
 ता नवति । तदेव खटवसावन्यस्यार्थाय निक्षिप्तो दंडो यदाऽन्यं स्पृशति घातयति तदा
 ५७ कस्माददड्युच्यते ॥१०॥ अथुना वनस्पतिमुद्दिश्याकस्मादंडवच्यते (सेजहेत्यादि) तद्य
 यानाम कश्चित्पुरुष कृषीवलादि शाखादेर्धान्यजातस्य इयामादिकं तृणजातमपनयन्
 धान्यमुद्दिक्कुर्वाण सन्नन्यतरस्य तृणजातस्यापनयनार्थं शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत्सच इया
 मादिकं तृणं वेत्स्यामीति कृत्वाऽकस्माच्छालिवा रालकवा त्रियाङ्कणीयस्यैवासावकस्मा
 वेत्ता नवति. इत्येवमन्यस्यार्थायान्यकृतेऽन्यंवा स्पृशति छिनत्ति । यदिवा स्पृशतीत्य
 नेनापि परितापं करोतीति दर्शयति । तदेव खलु तस्य तत्कर्तुस्तत्प्रत्यधिकमकस्मादंड
 निमित्तं सावद्यमिति पापमाधीयते संबध्यते । तदेतच्चतुर्थदंडसमादानमकस्मादंडप्रत्य
 यिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

अद्वावरे पंचमे दंभसमादाणे दिधिविपरियासियादंभवत्ति एत्ति आहिङ्ग
 इ से जहा णामए केइ पुरिसे माइहिवा पिइहिवा जाइहिवा जगिणीहिवा
 नज्जाहिवा पुतेहिवा धूताहिवा सुण्हाहिवा सद्धि सवसमाणे मित्तं अमि
 त्तमेव मन्नमाणे मित्तेह्यपुवे नवइ दिधिविपरियासियादंभे ॥१२॥ से ज
 हा णामए केइपुरिसे गामघायंसिवा एगरघायंसिवा खेडकवडमंभवघा
 यसिवा दोणमुहघायंसिवा पट्टणघायंसिवा आसमघायंसिवा सन्नि
 वेसघायंसिवा निग्गमघायंसिवा रायहाणिघायंसिवा अतेणं तेणमि
 त्ति मन्नमाणे अतेणं ह्यपुवे नवइ दिधिविपरियासियादंभे एवं खलु त
 स्स तप्पत्तिय सावज्जंति आहिङ्गइ पंचमे दंभसमादाणे दिधिविपरिया
 सिया दंभेवत्ति एत्ति आहिए ॥१३॥

अर्थ—हवे अपर पाचमो दृष्टिविपर्यास नामे क्रिया स्थानक कहियें हैए. ते जेम नाम
 एवी सजावनाये कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ,वेन, जार्या, पुत्र, दीकरी, पुत्रनी वहु,
 प्रमुख परिवार (सद्धिसवसमाणे के०) सहित वसतो थको ज्ञाति पासवाने अर्थ
 (मित्तअमित्तमेवमन्नमाणे के०) पोताना मित्रने दृष्टिना विपर्यास थकी “ ए महारो

अर्थ—(पढमे दंमसमादाणे के०) त्या पहेलोजे किया स्थानक ते (अछादंमवनिएति आहिङ्ग के०) अर्थ दंम प्रत्ययिक एवे नामे कहियेउये (सेजहाणाम के०) ते यथा दृष्टान्ते कहेउे एाम एवी सजावनाये ठे (केडपुरिसे के०) कोइएक पुस्प, (आयहेउंवा के०) पोताने अर्थ, अथवा (एाइहेउंवा के०) ज्ञाति स्वजनादिकने अर्थ, (आगारहेउंवा के०) घरने अर्थ, (परिवारहेउंवा के०) दास दासी कुमारादिक परिवारने अर्थ, (मिच्छहेउंवा के०) मित्रने अर्थ, (एागहेउंवा के०) नागकुमार देव ताने अर्थ, (जूतहेउंवा के०) जूत देवताने अर्थ, (जसकहेउंवा के०) यक्ष देवताने अर्थ, (तंदंमतसथावरेहिंयाएहिं के०) ते दंम, त्रस अने स्थावर प्राणीउने विषे (सयमेवणि सिरिति के०) स्वयमेव एटले पोतेज उपघात करे (अस्मिण्विणितिरावेति के०) अ नेरा बीजा पासे उपघात करावे (अस्मिपिणितिरितसमणुजाणइ के०) अनेरो बीजो कोइ उपघात करता होय तेने अनुमोदे (एवखलु के०) एरीतें निथें यकी (तस्ततप्पत्ति यंसावज्जंति के०) करण करावण अने अनुमतियें करी करे, तेहने तत्प्रत्ययिक सावद्य पाप कर्म (आहिङ्ग के०) वंधाय (पढमेदंमसमादाणेअछादंमवनिएतिआहिं के०) एटले प्रथम किया स्थानक अर्थदंम प्रत्ययिक एवे नामे कहू ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—प्रथम दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययइत्याख्यायते । तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः । आत्महेतुमात्मार्यं ज्ञातिहेतुं स्वजनाद्यर्थं आगारहेतुं गृहार्थं परिवारार्थं मित्रनाग जूतयक्षाद्यर्थं तं दंडं त्रसस्थावरेषु प्राणिषु स्वयं निसृजति निक्षिपति अन्येनापि कारयति अन्यं निसृजतं समनुजानीते एव तस्य तत्प्रत्ययिक सावद्यं कर्म आधीयते संवध्यते ए तत्प्रथम दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययिकमित्याख्यातं ॥ ५ ॥

॥ टीका—यथोद्देशस्तथा निर्देशइतिकृत्वा प्रथमाक्तियास्थानादारभ्य व्याचिरव्यासुरा ह । (पढमे त्यादि) यत्प्रथममुपात्त दंडसमादानमर्थयदंडमित्येवमाख्यायते । तस्यायमर्थः । तद्यथा नामकश्चित्पुरुष । पुरुषग्रहणमनुक्तमुपलक्षण । सर्वोपि चातुर्गतिक प्राण्यात्मनिमित्तमात्मार्यं तथाजिज्ञातिनिमित्तं स्वजनाद्यर्थं तथाऽगार गृहं तन्निमित्तं तथा परिवारोदासीकर्मकरादिक परिकरोवा गृहादेवृत्त्यादिकस्तन्निमित्तं तथा मित्रनागजूतयक्षाद्यर्थं तथाजूतं स्वपरोपघातरूपं दंडं त्रसस्थावरेषु स्वयमेव निसृजति निक्षिपति दंडमिव दंडमुपरि पातयति प्राण्युपमर्दकारिणीं किया करोतीत्यर्थः । तथाऽन्येनापि कारयत्यपरं दंडं निसृजतं समनुजानीते । एव कृतकारितानुमतिचिरेव तस्याऽनात्मज्ञस्य तत्प्रत्ययिक सावद्यक्रियोपात्तं कर्माधीयते संवध्यतेइति । एतत्प्रथम दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययिकमित्याख्यातमिति ॥ ५ ॥

तु व्यापादयेत्तेन च दृष्टिविपर्यासवता मित्रमेव हतपूर्वं नवतीति अतोदृष्टिविपर्यासदं
 डोयं ॥१३॥ पुनरप्यन्यथा तमेवाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुष पुरुष
 कारमुद्धन् ग्रामघातादिके वित्रमे प्रांतचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरौयमित्येव म
 न्यमानोव्यापादयेत् । तदेव तेन प्रांतमनसा वित्रमाकुलेनाचौरएव हतपूर्वो नवति
 सोऽयं दृष्टिविपर्यासदंड । तदेव खलु तस्य दृष्टिविपर्यासवत् तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्मा
 धीयते । तदेव पंचम दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

अद्वावरे ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आदिक्कड से जद्वा णामए केइ पु
 रिसे आयेहेउंवा णाइहेउंवा अगारहेउंवा परिवारहेउंवा सयमेव मुसंवयं
 ति अस्सेणंवि मुसवयावेति मुसंवयंतंति अस्सं समणुजाणइ एवं खलुतस्स त
 पत्तियं सावज्जति आदिक्कड ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आदिहिए ॥१४॥

अर्थ—हवे ठठे क्रिया स्थानक मृपावादप्रत्ययिक कहेठे. पूर्वोक्त पाचने दंडसमादान
 पणे कहा कारण के, तेमाहे प्राय. परनो उपघात थायठे, अने अंहींथी हवे क्रिया
 जठे माटे एने क्रियास्थान एवी संज्ञा करवी अने हवे एयकी आगलजे क्रिया स्थान
 क कहेठे. ते थकी प्राय परजीवनो विनाश नथी, तेमाटे तेने क्रियास्थान संज्ञा कहेवा
 य अने पूर्वना पाच स्थानने दंडसमादान एवी संज्ञाठे एटलुं विशेष जाणवु.

हवे ठठे क्रिया स्थानक विचारियें ठैयें ते जेम नाम एवी संज्ञावनार्यें कोइएक पुरु
 ष (आयेहेउंवा के०) पोताने अर्थें (णाइहेउंवा के०) ज्ञाति गोत्रिने अर्थें (अगा
 रहेउंवा के०) घरने अर्थें (परिवारहेउंवा के०) परिवार जे दास दासी तने अर्थें
 (सयमेवमुसवयंति के०) स्वयमेव मृपावाद बोले एटले जेम हु कोइ प्रकारे चोर नथी
 अथवा महारो परिवार कोइ चोर नथी एवो मृपावाद बोले (अस्सेणविमुसवयावेति के०)
 अन्य पासे मृपावाद बोलावे, (मुसवयंतंतिअस्समणुजाणइत्ति के०) अन्य कोइ मृपावा
 द बोले तेने अनुमोदे, एरीते निश्चै करण करावण अनुमोदन थकी मृपावाद बोले
 तेने तत्प्रत्ययिक सावद्यकर्म वधाय एठठे क्रियास्थानक मृपावाद प्रत्ययिक कह्यो ॥१४॥

॥ दीपिका—अथापर पष्ठं क्रियास्थान मृपावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम
 कश्चित्पुरुषात्मनिमिच्छातिपरिवारनिमिच्छंवा स्वयमेव मृपावादं वदति नायं मदीयइत्या
 दि तथाऽचौर चौर वदति तथाऽन्येन मृपावादं वादयति अन्यं मृपावादं वदंत समनुजानी
 ते । एव खलु तस्य तत्प्रत्ययिक सावद्य कर्माधीयते बध्यते । एतत्त्वष्ट क्रियास्थानं मृपावा
 दप्रत्ययिकमाख्यात । पूर्वोक्ताना पचाना क्रियास्थानाना सत्यपि क्रियास्थानत्वे प्राय

पो. (एमंसाए के०) मांसने अर्थे न हणे, (एमंसाणियाए के०) शोणितने अर्थे न हणे, (एवहिययाए के०) एमज हियो एटले रुढयना मास ने अर्थे न हणे, (पिता ए के०) पिच्छने अर्थे न हणे, (वसाए के०) वसाने अर्थे न हणे, (पिष्ठाए के०) पिष्ठने अर्थे न हणे, (पुष्ठाए के०) पुष्ठने अर्थे न हणे, (वालाए के०) वाल रोमने अर्थे न हणे, (सिंगाए के०) सिंगडाने अर्थे न हणे, (विसाणाए के०) वृषण प्रताल पोडसने अर्थे न हणे, (दंताए के०) दातने अर्थे न हणे, (दाढाए के०) दाढने अर्थे न हणे (एहा ए के०) नखने अर्थे न हणे, (एहारुणिए के०) नसा नाडीने अर्थे न हणे, (अष्टिए के०) अस्थिने अर्थे न हणे, (अष्ठिमंजाए के०) हाडकानी मिजाने अर्थे न हणे, एटला ए कार एने अर्थे कोइ जीवने हणे नहीं, परंतु कारण विना जीवने हणे, (एहिंससुमिति के०) अतीतकाले पण एटला कारण नणी जीव हण्या नथी, तथा (एहिंसितिमे ति के०) वर्तमान काले पण हणे नहीं (एहिंसिस्सतिमेति के०) आगमिक कालें पण हणशे नहीं, (एपुत्तपोसणाए के०) एबु पण न जाणे जे ए जीवनो विनाश करीने मद्दारा पुत्रतुं पोपण करीश. (एपसुपोसणयाए के०) पयुत्तुं पोपण कर शुं, एम पण न जाणे, (एओआगारपरिवूहणताए के०) ग्रह घरनी वृद्धि शक्तिक पुष्टि कादिक निमित्तें पण हणे नहीं. (एोत्तमणमाहणवत्तणाहेउं के०) श्रमण ब्राह्मणतुं पोपण करवा निमित्ते पण न हणे (एोत्तस्ससरीरगस्सकिचिविप्परियादित्तानवति के०) तथा पोताना शरीरना परित्राणने अर्थे एटले पोपणनेअर्थे पण न हणे किंतु? क्रीडा निमित्तें, अथवा व्यसन करी निरर्थक पणे (सेहंता के०) ते जीवनो हणनार थाय दमादिक ना प्रहारे करी जीवने हणे, (जेत्ता के०) जीवोना कर्णे नासिकादिक छेदे, (जेत्ता के०) जेदे, शूलिकारोपण करे (जुंपइत्ता के०) अगना अवयव कापी नाखे (विजुंपइत्ता के०) चामडी उपाडी उखेडी नाखे, (उहवइत्ता के०) नाना प्रकारना पीडाकारी उपइव उपजावे, (उस्सिउंवालेवरस्सआजागीजवति के०) एतावत्ता तेवाल विवेक ठाम्नीने नि केवल वैरनो विजागी थाय. (अणन्नदंमे के०) एटले त्रस जीव आश्रित अनर्थे दंम कह्यो. ॥६॥ (हवे स्थावर जीव आश्रित अनर्थे दंम कहेउं (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टाते जेम (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष मार्गे जतो थको निरर्थक निर्विवेक पणे वृद्धना पल्लवने दंमादिके करी जाटकी नाखे, परंतु लेवानी वाठा कांइ न होय, वली (जेइमेथावरापाणजवति के०) जे एस्थावर प्राणी होय (तजहा के०) ते देखाडेउं. (इकडा इवा के०) तृण विशेष प्रसिद्धते (कडिणाइवानतुगाइवापरगाइवा के०) वासथकी उपतु जे तृण विशेष, जेणे करी फुल गुंथाय ते जाणवु (मोस्काइवा के०) नदीमा थायठे ते, (त एाइवा के०) तृण प्रसिद्ध (कुसाइवा के०) मज्ज, (कुब्बगाइवा के०) वनस्पति विशेष, (प

अत्रावरे अष्टमे किरियाघ्राणे अश्ववत्तिएत्ति आहिक्कइ से जहा एाम
ए केइ पुरिसे एण्णिणं केइकिविसंवादेति सयमेव हीणे दीणे डुठे डुम्मणे
उह्यमणसंकप्पे चिंतासोगसागरसंपविठे करतलपल्लहवमुदे अट्टसा
णोवगए नूमिगयदिठिण्णिआइ तस्सए अश्वया आसंसइया चत्तारि
घाणा एवमाहिक्कइ तं कोहे माणे माया लोहे अश्वमेव कोहमाणमा
यालोहे एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जति आहिक्कइ अष्टमे किरिया
घ्राणे अश्ववत्तिएत्ति आहिए ॥ १६ ॥

अर्थ—इहे अपर आठमो क्रिया स्थानक अध्यात्मिकप्रत्ययिक नामे कहेठे. अध्या
त्मिक केहेतां जे कर्म वधनुं कारण एवो जाव चित्त यकी उपजे, तेमाटे अध्यात्मिक क
हिये ते जेम नाम एवी संज्ञावनाये कोइएक पुरुषते तेने (एण्णिणं केइकिविसंवादेति
के०) कोइ विखवादनु कारण नथी. विखवाद एटले पराजव तेने कोइ करे नही, तथापि
ते पुरुष, (तयमेवके०) पोतेज (हीणेदीणेडुठेडुम्मणेके०) हीन, दीन, डुष्ट अने डुर्मन
एटले हुंता मन वालो थाय (उह्यमणसंकप्पे के०) अनवस्थित चित्त संकल्प एवो यको,
(चिंतासोगसागरसंपविठे के०) चित्ता शोक रूप समुड्मांहे पेवो एवो यको, जे अश्व
स्था करे, ते देखाडेठे (करतलपल्लहवमुदे के०) हाथना तलाने विपे स्थापुंठे मुख
जेणे एटले गालने विपे हाथ देइने (अट्टसाणोवगए के०) आर्त्तध्यान सहित (नू
मिगयदिठिण्णिआइ के०) नूमिनी समुख एकाग्रचित्तं जोतो निर्विवेक पणे आर्त्त, रौ
इ, ध्यान ध्यावे (तस्सएअश्वया के०) तेने अध्यात्मनी (आसंसइया के०) आ
शंसा मिश्रित (चत्तारिघाणाएवमाइक्कइतं के०) चार स्थानक कहिए ते कहेठे पेहे
लो क्रोय, बीजुं मान, त्रीजी माया, अने चोथो लोन (अश्वमेव के०) ते पोताना
मनथीज उत्पन्नयाय ए क्रोय, मान, माया, अने लोन, ए चारे करी जीवनो मन दोष
डुष्ट थाय एरीते निश्चै तेने तत्प्रत्ययिक सावय कर्म बंधाय. तेमाटे ए आठमो क्रिया
स्थानक अध्यात्मिक प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अथापरमएम क्रियास्थानमाध्यात्मिकमत करणोन्नवमाख्यायते । य
था कश्चिन्नरस्तस्य नास्ति कश्चिद्विसंवादिता पराजवकरस्तथाप्यसौ स्वयमेव हीनोदीनो
डुष्टोडुर्मनाथपहतमन संकल्प चित्ताप्रधानः शोकाश्चिंताशोकस्तत्र प्रविष्ट करतले पर्यस्तं
स्थितं मुख यस्य सतथा आर्त्तध्यानोपगतोनूमिगतदृष्टिर्ध्यायति तस्यैवमाध्यात्मिकानि
चिन्तोन्नवानि अस्सशयितानि नि सशयानि चत्तारि स्थानानिस्सु । तानि चैवमा

पोषणाय अगार गृह तस्य परिवृंहण वृद्धिस्तदर्थं नोद्दिनस्ति तथा श्रमणब्राह्मणवर्तनहे
तुं यत्पात्यते तस्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणिहिंसनं न स्यात् इत्यादिहेतून्
विनाऽसौ क्रीडया हंता नवति दंडादिनिश्चेत्ता कर्णादीनां चेत्ता शूलादिना जुंपयिता अंग
वधवकर्तनतोविजुंपयिता नेत्रोत्पादनचर्मकर्तनादितोजीवितादपङ्कावयिता सच सदि
वेकमुक्षित्वा वालोऽङ्गोवैरस्य जागी नवति । पंचेद्रियजीवपीडातोऽनर्थदंडउक्त ॥६॥ अथ
स्थावरानाश्रित्याह । यथा कश्चित्पुरुष पथि गच्छन् निर्निमित्तमेव वृक्षादे पल्लवादिक
दंडादिना प्रध्वंसयति । एतदेवाह । येऽमी स्थावरानवस्यतिकाया प्राणिन स्थु । त
द्यथा । इक्ष्वाक्योवनस्पतिविशेषास्तान् पत्रपुष्पफलादि निरपेक्ष क्रीडया छिनत्ति न पु
त्रपोषणायेत्यादि पूर्ववत् । यावज्जन्मातरानुबयिनोवैरस्य जागी नवति । अयमनर्थदंडो
वनस्पत्याश्रयउक्त. ॥७॥ साप्रतमस्याश्रितमाह । तद्यथानाम कश्चित्पुरुष कवे नदीजल
वेष्टिते वृक्षादिमति प्रदेशे नृदेप्रतीते उदकेजलाशयमात्रे (उविपति) तृणादिश्च्यसमु
दाये वज्रये वृत्ताकारनद्यादिजलकुटिलगतिपुक्तप्रदेशे तमे अवतमसे गहने वृक्षवल्लीसमु
दाये गहनविडुर्गे पर्वतैकदेशावस्थितवृक्षवल्लीसमुदाये वनविडुर्गे नानाविधवृक्षसमूहे
एतेषु कद्यादिषु दशस्थानेषु तृणानि उत्सर्प्य कर्ध्वीकृत्य, स्वयमेवाऽग्निकाय निसृजति
निक्षिपति अन्येन वाऽग्निकायं निस्सर्जयति निक्षेपयति अन्यमप्यग्निकायं निसृजत समनु
जानीते अयमनर्थदंड । तदेव खलु तस्य तत्प्रत्ययिक दवदाननिमित्तं सावद्य कर्मव्या
ख्यात । एतच्च द्वितीयमनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ७ ॥

॥ टीका-अथापर द्वितीय दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययिकमित्यभिधीयते तदधुना व्या
ख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव निर्विवेकतया प्राणिनोद्दिनस्ति । तदे
व दर्शयितुमाह । (जेस्मेइत्यादि) ये केचनामी ससारांतर्वर्तिन प्रत्यक्षावष्टादय प्राणि
नस्ताश्वासौ हिंसन्नर्चाशरीर नो नैवाचीयै हिनस्ति तथाऽजिनं चर्म नापि तदर्थमेव मा
सशोषितहृदयपित्तवसापिडुपुष्पवालशृंगविपाणनखस्त्राग्वस्थिमज्जा इत्येवमादिक कार
णमुद्दिश्य नैवाहिसिषिपुर्नापि हिंसयिष्यंति मां मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोषणायेति पुत्रा
दिकं पोषयिष्यामीत्येतदपि कारणमुद्दिश्य न व्यापादयति तथा नापि पशूनां पोषणाय
तथाऽगार गृह तस्य परिवृंहणमुपचयस्तदर्थेवा न हिनस्ति तथा न श्रमणब्राह्मणवर्तनाहे
तु तथा यत्नेन पालयितुमारब्धं नोत स्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणव्यपरो
पण नवति इत्येवमादिकं कारणमनपेक्ष्यैवासौ क्रीडया तद्योजितया व्यसनेन वा प्राणिनां
हंता नवति दंडादिनि । तथा चेत्ता नवति कर्णनासिकाविकर्तनतस्तथा चेत्ता शूला
दिना तथा जुंपयितान्यतरांगावयवविकर्तनतस्तथा विजुंपयिताऽह्युत्पादनचर्मविकर्तनक

नो पद्म, तेना मर्दे करीने, (कुलमएणवा के०) कुज एटले पितानो पद्म, तेना मर्दे करीने, (वज्रमएणवा के०) शरीरुं बल, तेना मर्दे करीने, (रुचमएणवा के०) रूपने मर्दे करीने, (तवमएणवा के०) तपने मर्दे करीने, (सुघमएणवा के०) श्रुतज्ञानने मर्दे करीने, (ज्ञानमएणवा के०) ज्ञानने मर्दे करीने, (ईस्तरियमएणवा के०) ऐश्वर्य एटले उकुराइने मर्दे करीने, (पन्नामएणवा के०) प्रज्ञाना मर्दे करीने, एटलाना मर्द (अन्नतरेणवा के०) अथवा अन्य एटले बीजा कोइ (मयप्पाणेण के०) मटना स्थानके करीने (मनेसमाणे के०) मातो ठतो (परहिंलेति के०) बीजानी देजना करे, (निर्देति के०) निदा करे, (विंसति के०) खए करे, (गरहति के०) गर्हा करे, (परिजवइ के०) पराजव करे, (अवमस्सेति के०) अपमान करे, (इत्तरिएअ य के०) ए बापडो जघन्य एटले जातिकुलादिके हीनठे. (अहमंसिपुणविसिप्पेजाइकु लबलइगुणोववेए के०) दु वली विज्ञेप जाति, कुज, वलादिकगुणोकरी सहितहुं (एवअप्पाणसमुक्कस्से के०) एम पोताना आत्माने उत्कर्षे एटले अहकार करे. हवे एवा मद करनारने विपाक देखाडेठे (देहाच्चुए के०) ते पुरुष आ लोक माहे पण निदा अने गर्हाहुं स्थानक थाय, अने परलोके पण निंदा अने गर्हाहुं स्थानक थाय देहाच्चुए एटले आ शरीरयकी चवीने परजवे (कम्मविणिए के०) कर्मद्वितीय (अवसेपयाइ के०) एतावता कर्मेने वश वसेतो चतुर्गतिक संसार माहे परित्रमण करे (तजहा के०) ते कहेवे (गप्पाउंगप्प के०) एक गर्ज थकी मरण पा मिने, वली बीजा गर्ज माहे उपजे (जम्माउजम्म के०) एक जन्म थकी बीजुं ज न्म पामे, (माराउमार के०) मरण थकी मरण पामे, (एरगाउएरग के०) नरक थकी निकलीने वली नरकातरे नरकमा जइने तीव्र दुख जोगवे, एटले ते नरकमाहे थो निकलीने, सिंह मत्स्यादिक माहे उत्पन्न थाय, फरी त्यांथी मरण पामीने तीव्रतर नरकातरे जाय एतावता ते (चमे के०) रौइ अहकारी (थदे के०) स्तब्ध अनघ शील (चवले के०) चपल एवा लक्षणेयुक्त (माणियाविजवइ के०) ते अजिमान्नी पुरुष होय एम निश्चे तेने तत्प्रत्यधिक सावय कर्म बधाय, ए नवमो क्रिया स्थानक मान प्रत्यधिक नामे कह्यो ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—अथापर नवम क्रियास्थान मानप्रत्यधिकमाख्यायते । तयथा कश्चित्पुरुषो ज्ञान्यादिगुणोपेत सन् जातिकुलबलरूपतप श्रुतज्ञानैश्वर्यप्रज्ञामदास्त्वैरष्टनिर्मदस्थानैर न्यतरेण वा मत्त पर हीनबुद्ध्या हीनयति, निदति, जुगुप्सते, गर्हति, परिजवति । यथाय मितरोजघन्योहीनोमत्त कुलादिनि । अह पुनर्विशिष्टकुलादिगुणोपेतएवमात्मानमुत्क

स्वजनादिकने हणजे. (अन्निवा के०) अथवा तेना कोइएक बीजाने (हिसंसुवा के०) अतीतकालें हणोठे (हिसंवा के०) वर्तमान कालें हणोठे. (हिसिस्तंवा के०) आगमिक कालें हणोठे (तंदमंतस्थावरेहिंपाणेहिसयमेवणिसिरंतिके०) एम जाणीने दंमेकरीत्रसस्थावर प्राणीनो पोते घात करे, बीजानी पासे घात करावे, अथवा अन्य कोइ घात करतो होए तेने अनुमोदन आपे एहिसादंम, एम निश्चे एने प्रत्यये एटले ते आश्रित सावद्यकर्म वंयाय, एटले त्रीजो क्रिया स्थानक हिंसादंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो.॥९॥

॥ टीपिका—अथ तृतीयमाह । अथापर तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषोमामयं घातयिष्यतीति मत्वा, सर्पादिकं हति यथा कंसोदेवकीसुतान् परशुरामोवा यथा कार्तवीर्यं जघान । मदीयं पितरमन्यदीयस्य वा कस्यचित्सुवर्णपद्मप्रभृतेरयमुपड्वकारीति मत्वा, तत्र दंमं निसृजति तदेव मा मदीयं अन्यमन्यदीयं वा हिसितवान् हिनस्ति हिसिष्यतीत्येव संज्ञाविते त्रसे स्थावरे वा तं दंमं स्वयं निसृजति अन्येन निसर्जयति अन्यं निसृजतं समनुजानीते । एतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यातम् ॥ ९ ॥

॥ टीका—तृतीयमधुना व्याचिख्यासुराह । (अहावरे इत्यादि) अथापर तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुष पुरुषकार वहन् स्वतोमरणजीरुतया वा मामयं घातयिष्यतीत्येव मत्वा, कसवदेवकीसुतान् नावतो जघान मदीयं वा पितरमन्यं वा मामकं ममीकारोपेत परशुरामवत्कार्तवीर्यं जघानान्यं वा कचनाय सर्पसिंहादिक व्यापादयिष्यतीति मत्वा सर्पादिक व्यापादयति अन्यदीयस्य वा कस्यचिद्विराण्यपश्वादेरयमुपड्वकारीति क्त्वा तत्र दंडं निसृजति । तदेवमय मा मदीयमन्यदीयं वा हिसितवान् हिनस्ति हिसिष्यतीतिवेत्येव संज्ञाविते त्रसे स्थावरे वा तं दंडं प्राणव्यपरोपणलक्षणं स्वयमेव निसृजति अन्येन निसर्जयति निसृजतं वाऽन्यं समनुजानीते । इत्येतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसाप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ ९ ॥

अहावरे चउठे दंमसमादाणे अकम्मादंभवत्तिएत्ति आदिङ्काऽसे जहाणामए केइ पुरिसे कडसिवा जाव वणविड्ढगंसिवा मियवत्तिए मियसंकपे मियपणिहाणे मियवहाए गता एए मियत्तिकानुं अन्नयरस्स मियस्स वहाए उसुआयामेत्ताणं णिसिरंङ्का स मियं वहिस्सामित्ति कट्टु तित्तिरंवा वट्ठगंवा चडगंवा लावगवा कवोयगवा कविवा कविजलंवा विधित्ता न

नी परपरिज्ञेयसति चढरौडोन्नवति परस्यापकरोति तदज्ञावे ह्यात्मानं व्यापादयति ।
तथा स्तब्धश्चप्लोयत्किञ्चनकारी मानी सत्सर्वोप्येतदवस्थोन्नवतीति । तदेव तत्प्रत्ययि
कं माननिमित्तं सावर्थं कर्माधीयते संबध्यते । नवममेतत्क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥१॥ ७॥

अहावरे दसमे किरियाघाणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिक्कइ से जहा णाम
ए केइ पुरिसे माईहिवा पिताहिवा जाईहिवा जइणीहिवा जळाहिवा धू
याहिवा पुत्तेहिवा सुएहाहिवा सई सवसमाणे तेसिं अन्नयरेसि अहाल
दुगसि अवराहसि सयमेव गरुय दम्भनिवत्तेति तं जहा सीउदगवियडंसि
वा काय उवोलित्तान्नवति उसिणोदगवियडेणवा काय उसिचित्तान्नवति
अगणिकाएण कायं उवडहितान्नवति जोतेणवा वेतेणवा एतेणवा तयाइ
वा कसेणवा ठियाएवा लयाएवा पासाइ उदालित्तान्नवति दम्भेणवा अ
ठीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा कायंआउडित्तान्नवति तदह्यगा
रे पुरिसजाए सवसमाणे डुम्मणा जवति पवसमाणे सुमणा जवति त
दह्यगारे पुरिसजाए दम्भपासी दम्भगुरुए दम्भपुरक्कडे अहिए इमसि लो
गसि सजलणे कोहणे पिडिमंसियावि जवति एवं खलु तस्स तप्पत्तिथं
सावज्जंति आहिक्कति दसमे किरियाघाणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिए ॥२॥ ७॥

॥ अर्थ-अथ हवे अपर दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक कहियेवैये. ते जेम
नाम एवी सत्तायनार्ये कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ, वेन, स्त्री, वेटी, पुत्र, पुत्रनीस्त्री,
तेवहु जाणवी (सिद्धिसवसमाणे के०) एटला साथे वसतो थको (तेसिंअन्नयरेसि
के०) ते मातापितादिकथी कोइ अनेरो अजाण पणे अनानोग थकी (अहालदुगं
सि के०) यथा कयचित् न्हानो डुर्वचन प्रमुखनो अथवा काय थकी हस्त पादादि
कनो स्पष्ट प्रमुख एवो (अवराहसि के०) अपराध थये उते (सयमेव के०) पोतेंज
कोधें करी धमतो थको तेने (गुरुधदम्भनिवत्तेति के०) महोदो दम्भ करे (तजहा के०) ते
जित्तान्नवति के०) ते अपराधीनु शरीर वंमापाणी माहे बोले. एवा अकार्यनो करनार
थाय तथा (उसिणोदगवियडेणवाकायंउसिचित्तान्नवति के०) उन्नकालें अत्यंत उ
गणिकाएणकायउवडहितान्नवति के०) अग्निकाये करीने तेना शरीरनु शोषण करनार थाय, (अ
ग्निकाएणकायउवडहितान्नवति के०) अग्निकाये करीने तेना शरीरनु दहन करनार

ले चलावे. (सेसामगंतणगंकुमुडगं के०) ते मनमाहे एवु जाणे ठेजे हुं ए श्यामादिक ककुमु
द तृणविगेपने ठेदिश पठी (वीहीकसियंकलेसुयं के०) व्रीहीकलेसुकादिक धान्य, वंचु करीने
ए धान्यमाहेलु (तर्णांविस्सामित्तिकट्ट के०) तृण ठेदीश. एप्रकारं करीने. पठी ते तृणो ठेद
तो थको शाली, व्रीही, कोडवा कगुणी, बंटी, रालो, इत्यादिक धान्यनो (ठिदिचानवति
के०) ठेदनारो थाय (इतिखलुसे के०) एप्रकारे निश्चे ते (अन्नस्तय्यहाए के०) अन्यना
घातनो अर्थ चितवतो थको (अन्नंफुसति के०) अन्यनो घात उपजावे एटले तृणोने ठे
दतो थको धान्यने ठेदे, ते कारणे (थकस्मादंमे के०) एने थकस्मात् दमरुहिए, एम
निश्चे तेने ते निमित्ते एटले तत्प्रत्यधिक सावद्य कर्म वधाय एप्रकारे ए चोथो क्रिया
स्थानक थकस्मात् दंम प्रत्यधिक एवे नामे कह्यो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-अथापर चतुर्थं दंडसमादानमकस्माद्वदप्रत्यधिकमाख्यायते । थकस्मा
द्विष्यशब्दोमगधदेगे लोके संस्कृतएवोज्ञार्यते ततइहापि तथैवोक्त । तद्यथानाम क
श्चित्पुरुषोलुब्धकादि कडादिषु गत्वा मृगैर्वृत्तिर्जीविका यस्य समृगवृत्तिकोमृगेषु सकृत्पो
यस्यसतथा मृगेषु प्रणिधान चित्तवृत्तिर्यस्यसतथा मृगवधार्य कडादिषु गंता नवति
तत्रच गत सएते मृगाइति कृत्वा अन्यतरस्य मृगस्य वधार्यमिषुं गरमायामेन समारुप्य,
निसृजति सच मृग इतिप्यामीति कृत्वा इषुं द्विषवान् सच तेनेपुणा तित्तिर, वर्नकंया ला
वकवा, कपोतकंवा कपिवा, कपिजलंवा, पक्षिविशेष व्यापादयिता नवति । इह सत्त्वसा
वन्यस्यार्याय निक्षिप्तोदंडोयदाऽन्य स्पृगति घातयति सोऽकस्माद्वदइत्युच्यते ॥ १० ॥ अथ व
नस्पतिमुद्दिश्येममेव दडमाह । तद्यथानामकश्चित्पुरुषः कृषीवलादि शाजित्रीहिकोडवक
गुरालादिधान्यस्य श्यामतृणककुमुदकलेसुरुतृणानि तृणविगेपास्तानि (णितिज्जमा
ए) अपनयन् धान्यशुद्धि कुर्वाणोऽन्यतरस्य तृणस्य छेदाय शस्त्र दात्रादिक निसृजेत् । र
क्षणीयस्यैवाऽकस्मादसो तेना स्यादित्यन्यस्य कृतेऽन्यं स्पृगति विनत्ति । एव सल्लु तस्य
तत्प्रत्यधिकमकस्माद्वदनिमित्तं सावद्य पापमाधीयते सवध्यते । एतच्चतुर्थं दंडसमादान
मकस्माद्वदप्रत्यधिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

॥ टीका-अथापर चतुर्थं दंडसमादानमकस्माद्वदप्रत्यधिकमाख्यायते । इह चाक
स्माद्विषयशब्दोमगधदेगे सर्वेणाप्यागोपालागनादिना संस्कृतएवोज्ञार्यतइति तदिहा
पि तथाचूतएवोज्ञारितइति । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषोलुब्धकादिक कडे वा यावदन
डुर्गेवा गत्वा मृगैर्हरिणैराटव्यपशुनिर्वृत्तिर्वर्त्तन यस्यस मृगवृत्तिक सर्ववचूतोमृगेषु संक

पताडयिता नवति । तथाविधे पुरुषे स्वल्पापराधेपि महादंडकारिणि एकत्र वासं कुर्वति मातापित्रादयोऽर्धमनस स्युः । तस्मिन् प्रवसति दूरं गच्छति सति सहवासिनः सुमनस सुखिन स्युः । तथाप्रकारस्तादृशं पुरुषोदंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वं तद्विद्यते यस्यास्तौ, दंडप्रवृत्तोदंडं पुरस्कृतोयेन सदंडपुरस्कृतोऽस्मिन् लोके स्वस्य परेषां चाऽहितं परलोकेऽप्यहितं संज्वलनं क्रोधकारी क्रोधनोवधवधादिषु अविमृश्य प्रवृत्तिरुत् पृष्ठिमांस्त्वादकं परममोदघट्टनतः । एव तस्य स्वल्पापराधेपि महादंडकर्तुस्तद्वदप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते वध्यते । तदेतद्विशमं क्रियास्थानमाख्यातमिति । अन्ये पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मदोषप्रत्ययिकमाचक्षते । नवमंतु परदोषप्रत्ययिकं । दशमं पुनः प्राणवृत्तिकमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषं प्रवृत्तकटपोमातापितृसुहृत्स्वजनादिभिः सार्धं परिवसन्तेषां च मातापित्रादीनामन्यतमे नानाजोगतया यथाकथञ्चिन्न्युतमेव्यपराधे वाचिके दुर्वचनादिके तथा कायिके हस्तपादादिके सघट्टरूपे कृते सति स्वयमेवात्मना क्रोधध्मातो गुरुतरं दंडं दुःखोत्पादकं निवर्तयति करोति । तद्यथा शीतोष्णे विकटे प्रचूते जीतेवा शिशिरादौ तस्यापराधकर्तुं कायमधोबोलयिता नवति तथोष्णोदकविकटेन कायं शरीरमपसिंचयिता । तत्र विकटग्रहणादुन्नतलेन काजिकादिनावा कायमुपतापयिता नवति तथाऽग्निकायेनाटमुकेन तस्मात् सावा कायमुपवाहयिता नवति तथा जौत्रेणवा वेत्रेणवा नेत्रेणवा त्वचा वासनदिकं पालयितया वाऽन्यतरेण वा दवरकेण ताडनतस्तस्यापराधकर्तुं शरीरपार्श्वीणि उद्दालयितुं चर्माणि लुपयितुं नवति तथा दंडादिना कायमुपताडयिता नवति । तदेवमटपापराधिन्यपि महाक्रोधदंडवति तथा प्रकारे पुरुषजाते एकत्र वसति सति तत्सहवासिनोमातापित्रादयोऽर्धमनसस्तदनिष्टाशक्या नवति तस्मिंश्च प्रवसति देशांतरे गच्छति गतेवा तत्सहवासिनः सुमनसो नवति । तथाप्रकारश्च पुरुषजानोऽप्येव्यपराधे महात् दंडं कल्पयतीत्ये तदेव दर्शयितुमाह । दंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वं तद्विद्यते यस्यास्तौ दंडपार्श्वी स्वल्पतया स्तोकापराधे कुप्यति दंडं च पातयति । तमप्यतिशुरुमिति दर्शयितुमाह । दंडेन गुरुकोदंडं गुरुः । यम्यच महान् दंडो नवति अस्तौ दंडेन गुरुर्नवति । तथा दंडं पुरस्कृतं सदा पुरस्कृतदंड इत्यर्थः । सचैवचूतं स्वस्य परेषां चास्मिन् लोकेऽस्मिन्नेव जन्मनि अहितं प्राणिनामहितदंडपातनात् तथा परस्मिन्नपि जन्मन्यसावहितस्तद्विजतया चास्तौ यस्य कस्यचिदेव येन केनचिदेव निमित्तेन कृणोः कृणे संज्वलयतीति संज्वलनं सचात्यतक्रोधनोवधवधनविघेदादिषु शीघ्रमेव क्रियासु प्रवर्तते तदजावेऽप्युत्कटदोषतया समोदघट्टनतः पृष्ठिमा समपिवादेत्तदतीं ब्रूयात् । येनासावपि परं संज्वलयेत् ज्वलितश्चान्येषामपकुर्यात् त

शत्रुमे ” एम जाणतो यको (मिच्छेह्यपुवेजवइ के०) मित्रने हणो. एटले ए पुरुष शत्रुनो विनाश करवा वाठतो मित्रनेज हणो तेने मित्रज हत पूर्व थाय (द्विष्टिविपरिया सियादंमे के०) एने दृष्टि विपर्यास दंम कहिये. ॥ १२ ॥

वजी वीजी रीतें देवाडेढे, ते जेम कोइएक पुरुष (गामघायंसिवा के०) गामनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (एगरघायंसिवा के०) नगरनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (खेडकवडम मवघायंसिवा के०) खेड कवड मरुपनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (दोणमुहघायंसिवा के०) दोणमुखनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (पट्टणघायंसिवा के०) पट्टणनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (आसमघायंसिवा के०) आश्रमनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (सन्निवेशघायंसिवा के०) सन्निवेशनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (निग्गमघायंसिवा के०) निगमनी घाते प्रवर्त्ततो यको, रायहाणघायंसिवा के०) राजधानीनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (अतेणतेणमिस्सिमन्नमाणेके०) अचोरने चोर करी जाणतो यको, (अतेणह्यपुवेजवति के०) अचोर एटले साधुनेज हणो तेथी साधुज हत पूर्वथाय, तेथी ए दृष्टि विपर्यास दंम कहिए एम निश्चें तेने तत्प्रत्यधिक सावय कर्म बंधाय । ए पांचमो क्रियास्थानक दृष्टिविपर्यास नामे दम समादान कह्यो ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्यधिकमित्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषश्चरजट्टादिमातृपितृजनिनीजार्यापुत्रडहितृस्नुपादिनि सार्धं वसन् ज्ञातिपालनाय मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमिति मन्यमानोहन्यात्तेनच दृष्टिविपर्यासान्मित्रमेव हतपूर्वं स्यादतोदृष्टिविपर्यासदडोऽयं ॥ १२ ॥ पुनरन्यथा तमेवाह । यथावा कश्चित्पुरुषोग्रामघातादिके विघ्नांतचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरोयमिति मन्यमानोहन्यात् । एव तेन घ्रातेनाचौरएव हतपूर्वं स्यात् । ग्रामादिलक्षण चेदं । ग्रामो वृत्त्यावृत स्थानगरमुरुचतुर्गोपुरोज्ञातिशोच । खेट नयडिवेष्टं परिवृतमजित् । खर्वटं पर्वतेन ॥ ग्रामैर्युक्तं मटं बंदजितदशशतैः पत्तन रत्नयोनिं झोणारख्य सिधुवेलावलजितमथ संवाधनंवाऽडिशृंगेऽति । आश्रमस्तापसस्थानं । सन्निवेश सार्धकटकादिवास । निगमोवदुवणिग्वास । राजधानी राजकुलस्थान । सोय दृष्टिविपर्यासदड । तदेव खलु तस्य दृष्टिविपर्यासप्रत्यधिक सावयं कर्माधीयते । इदं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्यधिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

॥ टीका—अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासदडप्रत्यधिकमित्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषश्चरजट्टादिकोमातृपितृपुत्रातृजनिनीजार्यापुत्रडहितृस्नुपादिनि सार्धं वसंस्तिष्ठन् ज्ञातिपालनरुते मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमित्येव मन्यमानोहन्या

एक प्ररूपवुठे तेने ठेकाणे (अत्रंथाइस्कंते के०) अन्य बीजुं काइक जुदूज प्ररूपे ॥ १९ ॥
 (सेजहाणामए के०) ते यथादृष्टाते नाम एवी संज्ञावनार्यें जेम. (के०पुरिसे के०)
 को० एक पुरुष संग्राम थकी निकल्यो, (अंतोसखे के०) तीर जालादिकना गढ्यें क
 री सशय्य ठतो (तसख के०) ते शय्यने (णोसयंणिहरति के०) वेदना थकी बीहि
 तो थको पोतें पोताने हाथे काढे नही, (णोअत्रेणणिहरावेतिके०) बीजाने हाथे पण
 कढावे नही, (णोपडिविद्धसे० के०) तथा वैद्यने उपदेशें औपवादिक प्रयोगे करीने
 पण ते शय्यनो विध्वस्त थरो नही (एवमेव के०) एम जाणीने, (निएहवे० के०)
 ते शय्यने गोपवी राखे (अविउट्टमाणे के०) पुत्र्यो थको कहे नही, (अंतोअंतो
 रियाइके०) ते डुखें पीड्यो थको माहोमाहे डुखी थाय, (एवमेव के०) एम ते
 (माइमार्यंकट्टु के०) मायावी पुरुष, माया शट्ये करीने तेणे जे कोइ अकार्य कया हो
 य ते (णोआलोए० के०) गुरु समझ आलोवे नही (णोपडिकमेइके०) पडिकमे नही
 (णोणिवइ के०) आत्माना साखें निदे नही, (णोगरहइ के०) परसाहीक गहें न
 ही (णोविउट्टइ के०) तेवा अकार्य करवा थकी निवृत्तिपामे नही (णोविस्तोहे० के०)
 शुनजाव रूप पाणीये करी ते अतिचारनु कलक पत्वाले नही, (णोअकरणाएअपुछेइ
 के०) तेवा अकार्यने अणकरवाने उठे नही एटले अण करवानो उद्यम न करे, (णो
 अहारिहतवोकम्मपायञ्चित्तपडिवळइ के०) यथायोग्य तप कर्म रूप प्रायश्चित्त पडिव
 जे नही एरीते (माइ के०) ते मायावी पुरुष (अस्तिजोएपञ्चायाइके०) आ लोक
 परलोकें नरकादिक पीडाना स्थानकने विपे वली वली अरहट घटिकाने न्यार्यें गतिआ
 गति करे, तथा मायावी पुरुष परनी (निदइ के०) निदा करे, (गरहइ के०) गर्हा
 करे (पससइ के०) अने पोतानी पोते प्रशसा करे, (णिच्चरइ के०) अकार्यने वि
 पे रती करे, (एनियट्टइ के०) अकार्य थकी निवर्त्ते नही (णिसिरियंदमंछाएति के०)
 अकार्य करीने पोतानो अपराध ढाकी राखे एरीते (माइअसमाहइ के०) माया
 वी पुरुष अपहारे एटले त्यागकरे, शेनो त्यागकरे ते कहेवे (सुहलेस्तेयाविनवइ
 के०) शुन लेश्यानो त्याग करे अने सर्व कालें अशुन लेश्याये करी प्रवर्त्तमान थको
 होए एरीते निशे तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्त सावध कर्मबंधाय. एटले अगी
 आरमो क्रिया स्थानक मायाप्रत्ययिक नामे कह्यो ॥ २० ॥

॥ दीपिका—अथापरमेकादश क्रियास्थानमाख्यायते । तथया । ये केचनामी जवति
 पुरुषा । किन्तूता । गूढाचारागलकर्तकग्रथिषेदकादयस्ते बहुपायैर्विश्वासमुत्पाद्य, विरू

परोपधातित्वादंडसमादानसंज्ञा कृता । पष्ठादिषु च प्रायोऽन परधात स्यादत क्रियास्थानसंज्ञोच्यते ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपर पष्ठं क्रियास्थानं मृपावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तत्रच पूर्वोक्तानां क्रियास्थानत्वे प्रायशः परोपधातोऽनवतीति कृत्वा दंडसमादानकृता पष्ठादिषु च बाहुल्येन न परव्यापादान नवतीत्यतः क्रियास्थानमित्येषा संज्ञोच्यते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुष स्वपक्षावेशादाग्रहादात्मनि कृतं निमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं वा सङ्गुतार्थनिन्द्वरूपमसङ्गुतोद्भावनस्वभावं स्वयमेव मृपावाद ववति । तद्यथा नाहं मदीयोवा कश्चिच्चौर सच चौरमपि सङ्गुतमप्यर्थमपलपति तथा परमचौरं चौरमिति वदति तथान्येन मृपावादं जाणयति तथान्याश्च मृपावादं वदत समनुजानीते । तदेव खलु तस्य योगत्रिककारणत्रिकेण मृपावादं वदतस्तत्प्रत्ययिकं सावद्य कर्माधीयते संबध्यते । तदेतत्पष्ठं क्रियास्थानं मृपावादप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १४ ॥

अहावरे सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिक्कइ से जहाणामएकेइ पुरिसे आयहेजंवा जाव परिवारहेजवा सयमेव अदिन्नं आदि यइ अन्नेणंवि अदिन्न आदिंयावेति अदिन्नं आदिपंत अन्नं समणुजा एइ एव खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिक्कइ सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिए ॥ १५ ॥

अर्थ-हवे अपर सातमो क्रिया स्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कहेंगे. ते जेम ना म एवी संजावनायें कोइ एक पुरुष पोताना आत्माने अर्थे ज्ञातिगोत्रीने अर्थे यावत् प रिवारने अर्थे पोते अदत्तादान ग्रहण करे, बीजाने अदत्तादान लेवरावे, अदत्तादान बीजो कोइ लेतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीते निश्चै थकी तेने अदत्तादान तत्प्रत्ययिक कर्म बंधाय, एटले सातमो क्रियास्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कह्यो ॥ १५ ॥

॥ दीपिका-अथाऽपरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । इदं प्राग्वत् ॥ १५ ॥

॥ टीका-अथापरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । एतदपि प्राग्वज्जेयं । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषआत्मनिमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं परड्व्यमदत्तमेव गृहणीयादपरच ग्राहयेन्नृणहंतमप्यपर समनुजानीयादित्येव तस्यादत्तादानप्रत्ययिक कर्म संबध्यते । इति सप्तमं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १५ ॥

काविका पराऽविज्ञाता क्रिया कुर्वतीत्यर्थः । ते च स्वचेष्टयैवोक्तपत्रवद्वधवः कौशिक
 पिबुवद्वधीयासोपि पर्वतवजुरुमात्मान मन्यन्ते । यद्विवा कार्यप्रवृत्ते पर्वतवन्नो स्तन
 यितु शक्यते ते चाऽऽर्यदेशोत्पन्नाश्चपि संतः शातयादात्मप्रज्ञादनार्थमपरजयोत्पादनार्थ
 चाऽनार्यजापा प्रयुजते परव्यामोहार्थं स्वमतिपरिकल्पितनापानिरपराऽविदितानिर्जापं
 ते तथाऽन्यथाऽव्यवस्थितमात्मानमन्यथासाध्वाकारेण मन्यन्ते व्यवस्थापयति तथाऽ
 न्यत्पृष्ठामातृस्थानतोऽन्यदाचकृते । यथाम्रान् पृष्ठा कोविदारकानाचकृते । वादकालेवा
 कश्चिन्नाथवादितया व्याकरणे प्रवीणस्तर्कमार्गमवतारयति । यथावा शरदि वाजपेयेन
 यजेतेत्यस्य वाक्यस्यायं पृष्ठस्तदर्थाननिज्ञः कालातिपातार्थं शरदकालं व्यावर्णयति । तथा
 ऽन्यस्मिन्मार्थं कथयितव्येऽन्यमेवार्थमाचकृते । ते पा सर्वाथैविसंवादिना कपटप्रपंचचतु
 राणा विपाकोद्भवनाय दृष्टात दर्शयितुमाह ॥ ११ ॥ (सेजहेत्यादि) यथानाम कश्चित्पुरु
 ष संग्रामादपक्रातोऽतमध्ये शतयं तोमरादिक यस्य सोऽत शक्य स च शक्यघट्टनवेदनाजी
 रुतया तद्वदयन स्वतोनिर्देरत्यपनयति उद्हरति तथाप्यन्येन नोद्धारयति नापि तद्वदयं वै
 योपवेशेनापथोपयोगादिनिरुपायै प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन केनचित्पृष्ठोवाऽपृष्ठो
 वातद्वयं निष्प्रयोजनमेव निन्दुतेऽपलपति तेन च शतयेनासावतर्वर्तिना (अविबुद्ध
 माणेति) पीड्यमान (अतोति) मध्येमध्ये पीड्यमानोपि रीयते व्रजति तत्कृतां वेदनाम
 सहमान क्रियासु प्रवर्तत इत्यर्थः । साप्रतं दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथाऽसौ स
 शक्योऽखनाग्नवत्येवमेवासौ मायी मायाशक्यवानन्यत्कृतमकार्यं तन्मायया गूढयन्
 माया कृत्वा न ता मायामन्यस्मै आलोचयति कथयति नापि तस्या स्थानात्प्रतिक्रामति
 न ततोनिवर्तते नाप्यात्मसाक्षिकं तन्मायाशक्यं निन्दति । तद्यथा धिङ्मा यदहमेवचूत
 मकार्यं कर्मोदयात्कृतवास्तथा नापि परसाक्षिकं गर्हति आलोचनार्हसमीपे गतोनापि च
 क्षुण्णस्ते तथा (नोविबुद्धि) नापि तन्मायाख्यं शक्यमकार्यकरणात्मकं विविधमने
 कप्रकारं त्रोटयत्यपनयति । यद्यस्यापराधस्य प्रायश्चित्तं तत्तेन पुनस्तदकरणतया निवर्त
 यतीत्यर्थः । नापि तन्मयादिकमकार्यं सेवित्वा लोचनार्हायात्मानं निवेद्य, तदकार्यकरणतया
 ऽन्युत्तिष्ठते प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यापि नोयुक्तविहारी नवतीत्यर्थः । तथा नापि सुवर्दिनि
 रनिधीयमानोपि यथाहंमकार्यनिर्वहणयोग्यं प्रायश्चित्तं शोधयतीति । प्रायश्चित्तं तप
 कर्मविशिष्टं चांशायणाद्यात्मकं प्रतिपद्यते ॥ १२ ॥ तदेव मायया सत्कार्यप्रज्ञादको
 ऽस्मिन्नेव लोके मायावीत्येव सर्वकार्यं प्रत्यायाति प्रख्यातिं याति त
 यानूत सर्वस्यापि विश्वास्योजवति । पुरुषइत्यादि । तथाति
 मायापित्वादसौ परस्मिन् लोके जन्म
 गादिषु पौन पुन्येन प्रत्यायाति नरकतिर्य

ख्यायते । तद्यथा । क्रोधमानमायालोचस्थानानि । तेच क्रोधमानमायालोचाद्यात्मोन्न
वा । एनिरेव मनोदुष्टं स्यात् । एव तस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमित्त सावद्यं कर्माधी
यते । तदेवमष्टममाध्यात्मिकाख्य क्रियास्थानमाख्यात ॥ १६ ॥

॥ टीका-अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमित्यंत ऋणोद्भवमाख्यायते । तद्य
था नामकश्चित्पुरुषश्चित्तोपेक्षाप्रधानस्तस्य च नास्ति कश्चिद्विसंवाद्यिता । न तस्य कश्चि
द्विसंवादेन परिचायेनवा सङ्गोत्तमत्वावेनेनवा चित्तं स्वमुत्पादयति तथाप्यसौ स्वयमेव
वर्णापसद्वद्दीनोदुर्गतवद्दीनोदुश्चित्ततया दुष्टोद्भवेनास्तथोपहतोऽस्ववृत्ततया मन संकटपो
यस्य सतथा चित्तैव शोकइति सागरश्चिताप्रधानोवा शोकश्चिताशोकसागरप्रविष्ट । तथानू
तश्च यदवस्थानवति तददर्शयति । करतले पर्यस्तं मुख यस्य सतथाऽहर्निशं जवति तथा
तं व्यानोपगतोऽपगतसद्विवेकतया धर्मव्यानदूरवर्ती निर्निमित्तमेव हं दोषहृतवद्दधायति ।
तस्यैव चिताशोकसागरावगाढस्य सतथाध्यात्मिकान्यंत करणोद्भवानि मन संश्रितान्यस
शयितानि वा नि सशयितानि चत्वारि बद्धयमाणानि स्थानानि जवति । तानि चैव समा
ख्यायते । तद्यथा क्रोधस्थानं, मानस्थानं, मायास्थानं, लोचस्थानमिति । ते चावश्यं क्रो
धमानमायालोचाद्यात्मनोऽविजवत्याध्यात्मिकाएनिरेव सङ्घिर्दुष्ट मनोजवति । तदेव तस्य
दुर्मेनस क्रोधमानमायालोचवतएवमेवोपहतमन संकटस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमि
त्तं सावद्य कर्माधीयते संबध्यते । तदेवमेतत्क्रियास्थानमाध्यात्मिकाख्यमाख्यातमिति ॥ १६ ॥

अद्वावरे एवमे किरियाघाणे माणवतिएति आहिज्जइ से जहा णामए के
१ पुरिसे जातिमएणवा कुलमएणवा वलमएणवा रूबमएणवा तवमएण
वा सुयमएणवा लाजमएणवा ईस्सरियमएणवा पन्नामएणवा अन्नतरे
एवा मयघाणेण मत्ते समाणे परं हिलेति निंदेति खिसति गरहति परिज
वइ अवमहेति इत्तरिए अय अहमसि पुण विसिंठे जाइकुलवलाइगुणो
ववेए एवं अप्पाणं समुक्कस्से देहाच्चुए कम्मवित्तिए अवसेपयाइ तंजहा
गप्पाउंगप्पं जम्मामुजम्मं मारामुमारं एरगाउणरगं चंमे यधे चवले
माणियावि जवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तिय सावकूति आहिज्जइ एवमे
किरियाघाणे माणवतिएति आहिए ॥ १७ ॥

अर्थ-अथ हवे-अपर नवमो क्रियास्थानक मान प्रत्ययिक नामे कहिए ठैए ते
जेम नाम एवी सजावनाये कोइएक पुरुष (जातिमएणवा के०) जाति एटले माता

र्धने विपे रहस्यना करनार, ए सर्व प्राय व्रसजीवोनी विराधना नकरे परतु एकेडियनी
 विराधनार्थे उपजीवन करे, (षोडशसजया के०) ते घणा संयत नही, (षोडशपडि
 विरया के०) घणी हिंसा थकी निवर्त्त्या नथी, एटले सर्व प्राणातिपात विरमणव्रतादि
 कने विपे न प्रवर्त्तें, किंतु^१ इय थकी केटलाएक व्रत पाले, अने सर्व विरतिवृत्त कारण
 जे सम्यक् दर्शनठे, ते गुण तेमाहे नथी ते कारणे. (सवपाणचूतजीवसत्तेहि के०)
 सर्व प्राणी, नूत, जीव, अने सत्वथकी अविरत, हिंसा थकी अविरत (तेश्चपणो के०)
 ते पाखंडी पोते, (सञ्चामोसाइ के०) घणा सत्यामृपावचन (एवविजति के०)
 एम आगल केशे. जेरीते बोले तेज कहेवे. (अहणहतवो के०) दु ब्राह्मण पण
 थकी मने वंदादिके हणवो नही, (अन्नेहतवा के०) अन्य कुडादिकने हणवा. (अ
 हणअज्ञावेयवो के०) तथा हुं वर्णोत्तम हुं, माटे मने आज्ञा करवी नही एटले मने.
 काइ आदेश आपवो नही. तथा (अन्नेअज्ञावेयवा के०) कुडादिक आज्ञापयितव्यठे एट
 ले तेमने आदेश आपवो. (अहंणपरिचेतवो के०) दु वर्णोत्तमहुं, माटे मने बला
 त्कारे ग्रहण करवो नही, (अन्नेपरिचेतवा के०) अन्य कुडादिकने बलात्कारे ग्रह
 ण करवा. (अहंणपरितावेयवो के०) तथा मने परितापवो नही, (अन्नेपरितावेय
 वा के०) अन्य कुडादिकने परितापवा (अहंणउदवेयवो के०) तथा मने उपडव
 करवो नही, तथा जीव, काया थकी रहित करवो नही, (अन्नउदवेयवा के०) अन्य
 कुडादिकने उपडवो करवा एम ते परपीडाना उपदेशना करनार मूढ, असंबंध प्रला
 पी (एवमेवतेइडिकामेहिमुडिया के०) एरीते पूर्वोक्त प्रकारे ते मूढ परमार्थना अज्ञाण थका
 स्त्रियादिकना कामनोगने विपे मूर्धित थका (गिह्याके०) गृह एटले ते कामनोगना अनि
 जापी ठता, (गडिया के०) कामनोगने विपे आसक्त ठता (गरहिया के०) निंदवा योग्य,
 अत्यंत आसक्त ठता (अशोववन्ना के०) अध्युपपन्न एटले कामनोगने विपे एकाग्र
 चित्त थया ठता (जाववासाइचउपचमाइ के०) यावत् चार पाच वर्ष सुधी अथवा
 (उदसमाइ के०) ठ अथवा दश वर्ष एटलो काल तेमाहे ते तीर्थिक (अप्ययरोवा
 के०) अतपतर एटले अतप काल सुधी (उज्जयरोवाके०) अथवा घणा काल सुधी घर
 वास ठानीने (उज्जित्तुनोगनोगाइ के०) बली काम नोग जे शब्दादिक विषयठे तेने
 धर्मेने पाखंडे नोगवीने, (कालमासे कालकिञ्चा के०) मरण प्रस्तावे काल करीने काइ
 एक वालतपना प्रजावथी (अन्नयरेसु आसुरिएसु किब्बिसिएसु घापोसु उदवत्तारो नव
 त्तिके०) तेने अनेरा आसुरिक किब्बिपीने स्थानके उपजनु थाय, (ततोविष्णुमुञ्जमाणो
 के०) ते स्थानकथी आधुप्यने कृपे घवीने (उज्जोउज्जोएलमूयत्ताए के०) बलीबली
 मनुष्य नव पामे, तोपण एल एटले बोडा, काणा, अथवा मूयत्ता एटले मुगा तथा

पयेत् । एव जात्यादिमदमत्त सन् ऽहं नित्य स्यात् । अत्रच जात्यादिमदद्वयादिसंयो
गेर्नैर्गात्रेयाः । तथाहि । जातिमद कस्यचिन्न कुलमद , १ कस्यचित्कुलमद एव, न जातिम
द २ कस्यचिद्वयं ३ कस्यचिद्वयमपि न ४ एव पदद्वयेन चत्वारो जगाः । पदत्रयेणाष्टा,
पदचतुष्टयेन षोडश, पञ्चभिः पदैर्द्वात्रिंशत् पञ्चिंशत् पटि सप्तभिः १२० अष्टभिः २४६
सर्वत्र मदानावरूपश्चरमजगं शुद्धति । समानी देहाद्भ्युतो मृतः सन् कर्मद्वितीय क
र्ममहायोऽवशः परवशः प्रयाति नवांतर । तद्यथा गर्जाज्जने जन्मन एकस्मात्पर जन्म, मा
रान्मरणान्मरान् मरणांतरं व्रजति नरकतुल्या चंडालादिवासान्नरक रत्नप्रणादिक याति ।
अथवा नरकाद्दृष्ट्य सिंहमत्स्यादावुत्पद्य पुनरतितीव्र नरकांतरं याति । तदेव मानी
परपरिचये सति चडोरांशोऽन्य हति तद्वत्त्वावे आत्मानमेव हति सत्त्वधश्चपलो यत्किंचन
कारी स्यात् मानी सन् एव खलु तस्य तत्प्रत्ययिक माननिमित्त सावयं कर्माधीयते च
दधते । नवममेतत्क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अथापर नवमं क्रियास्थान मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पु
रुषो जात्यादिगुणोपेत सन् जातिकुलवलयरूपतप श्रुतलानैश्वर्यप्रज्ञामदात्त्यैरष्टनिर्मदस्या
नैरन्यतरेणवा मत्त परमवबुद्ध्या हीजयति तथा निंदति, क्षुण्णसते, गर्हति, परिजयति,
एतानि चकार्यकानि कथंचिज्जिह्वं चोत्प्रेक्ष्य व्याख्येयानीति । यथा परिजयति तथा दर्श
यति । इतरोप जयन्योहीनजातिक कुलवलयरूपादिनिर्दूरमपत्रष्ट सर्वजनायगीतोयमि
ति । अहं पुनर्विशिष्टजातिकुलवलादिगुणोपेत एवमात्मानं समुत्कर्षयेदिति । साप्रतं
मानोत्कर्षविपाकमाह । (देहाद्भ्युत्पत्त्यादि) तदेव जात्यादिमदोन्मतं सन्निहं लोके
गर्हितो नवति । अत्र जात्यादिपदद्वयादिसंयोगाद्दृष्टव्यास्ते चैव नवति । जातिमद ,
कस्य चिन्न कुलमदोऽपरस्य कुलमदो, न जातिमद परस्यो नयमपरस्यानुनयमित्येव पदत्र
येणाष्टां चतुर्भिः षोडशेत्यादि यावदष्टभिः पदैः पट्पचाशदधिकं शतद्वयमिति । सत्रे
मदानावरूपचरमजगं शुद्धति । परलोकेऽपिच मानी दुःखनाग्नवतीत्यनेन प्रदर्शयते ।
स्वायुषं हृये देहाद्भ्युतो नवांतरं गच्छेत्तुजागुनकर्मा द्वितीय कर्मपरायत्तत्वादवशं परतं
त्र प्रयाति । तद्यथा गर्जाज्जने पचेंडियापेक्षं तथा गर्जाज्जने विकलेण्डियेपत्पद्यमानं पुनर
गर्जाज्जनेमेव गर्जादगर्जमेतच्च नरककल्पगर्जं दुःखापेक्षायामनिहितमुत्पद्यमानं द्वापेक्षया
त्विदमजिगीषते । जन्मन एकस्मात्पर जन्मांतरं व्रजति । तथा मरणं मार्गस्तस्मान्मरानांतरं
व्रजति तथा नरकदेवद्वयाद्विपाकादिवासाद्भ्रमप्रणादिक नरकांतरं व्रजति । पट्टिवा नरका
त्स्तीमत्काटिकाद्दृष्ट्य सिंहमत्स्यादावुत्पद्य पुनरपि तीव्रतरं नरकांतरं व्रजति । तदेव
नटवडंगनूर्मा ससारचक्रवाले स्त्रीपुनपुमकादीनि बहून्यवस्थातगाण्यनुजयति । तदेव मा

चइह प्रत्यायांति । तदेव तेषां तीर्थिकानां तत्प्रत्ययिकं सावधानुष्ठाननिमित्तं सावध
कर्माधीयते । तदेतल्लोचनप्रत्ययिकं द्वादशं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ २१ ॥

॥ टीका—एतानि चानर्थदंडादीनि एकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽस्यतानां न
वति । इदं द्वादश क्रियास्थान पाषडिकानुदिश्याऽनिधीयते (अहावरेऽत्यादि) एकादशा
तु क्रियास्थानादनंतरमथापर द्वादश क्रियास्थानं लोचनप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा । य
श्चे वक्ष्यमाणान्तरं वसत्यरण्यकास्ते च कदमूलफलाहारा सतः केचन वृद्धमूले वस
ति, केचनावसथेपूटजाकारेषु गृहेषु, तथापरे ग्रामादिकमुपजीवतोग्रामस्थाते समीपे वस
तीति ग्रामातिकास्तथा क्वचित्कार्ये महलप्रवेशादिके रहस्यं येपाते क्वचिद्वाहसिकास्तेच न
बहुस्यतान सर्वसावधानुष्ठानेन्योनितृताः । एतदुक्तं नवति । नवाहुत्येन व्रतेषु दंडस
मारज निदधति एकं द्रियोपजीविनस्त्वविगानेन तापसादयोजवतीति तथा न बहुविरता
न सर्वेष्वपि प्राणातिपातविरमणादिषु व्रतेषु प्रवर्तते कितुं इव्यतः कतिपयव्रतव्रतिनो न
जावतोमनागपि तत्करणस्य सम्यग्दर्शनस्याजावादित्यनिप्राय । इत्येतदाविर्जावयितु
माह । (सवपाणेत्यादि) ते ह्यारण्यादयः सर्वप्राणिनूतजीवसत्वेन्यथात्मना स्वतोविरता
स्तदुपमर्दकारनादविरताऽत्यर्थं । तथा पाषडिकायात्मना स्वतोवहूनि सत्यामृषानूतानि
वाक्यान्त्येव वक्ष्यमाणानीत्या विज्ञेयेषु पुजति प्रयुजति ब्रुवतइत्यर्थं । यद्वि वास्तव्यान्त्यपि
तानि प्राणुपमर्दकत्वेन मृषानूतानि सत्यामृषाण्येव ते प्रयुजतीति दर्शयति । तद्यथाऽ
ह ग्राह्येणत्वाद्वादिर्निर्न हतव्योऽन्येतु शूद्रत्वाद्गतव्या । तथाहि । तद्वाक्यं । शूद्र व्या
पाय प्राणायाम जपेत् किंचिद्वा दद्यात् तथा कुड्सत्वानामनस्थिकानां शकटजारमपि व्या
पाय ग्राह्येण लोचयेदित्यादि । अपरं चाह वणोत्तमत्वात् नाज्ञापयितव्योऽन्येतु मत्तोऽधमा
समाज्ञापयितव्यास्तथा नाह परितापयितव्योऽन्येतु परितापयितव्यास्तथाह वेतनादिना
कर्मकरणाय न ग्राह्योऽन्येतु शूद्राग्राह्याइति । किंबहुनोक्तेन नाहमुपज्ञापयितव्योऽजीवि
तादपरोपयितव्योऽन्येतु अपरोपयितव्याइति । तदेव तेषां परपीडोपवेशनतोऽतिमूढतया
ऽसन्न-प्रलापिनामज्ञानावृतानामात्मजरीणां विषमदृष्टीनां न प्राणातिपातविरतिरूप
त्वादिनावाच्यासादुस्त्यजत्वेन प्राधान्यात् सूत्रेष्वेवाब्रह्माधिरूपाह । (एवमेवेत्या
ना कामा स्त्रीकामा । यद्विवा स्त्रीषु कामेषु च शब्दादिषु मूर्धतागृह्यायिताअधु
पपन्ना । अत्र चात्यादरख्यापनार्थं प्रनूतपर्यायग्रहण । एतच्च स्त्रीषु शब्दादिषुच प्रवर्त
न प्राय प्राणिना प्रधानं ससारकारणं । तथा चोक्तं । मूलमेयमहम्मस्त महादोससमु

थाय, (जोतेणवा के०) जोत्रे करी, (वेतेणवा के०) वेत्रे करी, अथवा (एतेणवा के०) नेतरे करी, (तयाइवाके०) त्वचाये करी, अथवा (कसेणवाके०) ताजणे चा ववुकें करी, (ठियाएवा के०) नाढाये करी, (लयाएवा के०) लता एटले वेजुये करी, दोरडीयेंकरी (पासाइउढालिचाजवति के०) तेना पार्श्वजागना चामडाने खेडनार थाय, (दंमेणवा के०) दमे करी लाकडीये करी, (अछीणवा के०) हाडकार्यें करी, (मुछीणवा के०) मुष्टिये करी, (लेखूणवा के०) पापाणने कटके करी, (कवालेणवा के०) ठीकरीये करी, कपालादिकेंकरी, (कायंआउडिचाजवति के०) तेना शरीरने ता डनार थाय, किंबहुना (तहप्यगारे के०) तथा प्रकारना दंमना करनार एवा (पुरिस जाए के०) पुरुष जाति जे तथा प्रकारना कुकर्मना करनार होए तेनी साथे (सवसमा णे के०) एकठा रहेता ठता सज्जन पुरुष जे माता पितादिक ते पण (डुम्मणजवति के०) डुर्मन यइने देशांतर जता रहे पठी (पवसमाणे के०) ते थकी अलगा रहेवा थी (सुमणजवति के०) सुमन थाय, एटले तेने ठोडघाथी हर्षित थाय एवा (तह प्यगारे के०) तथा प्रकारना (पुरिसजाए के०) पुरुष जाति जे थोडा अपराधीने पण दंमना देनार, (दंमपासीके०) अव्यापराधने विपे अति कोपकरनार, ते दंडपार्थी (दंमगुरु एके०) दंमैकरी आकरो दंम करे, (दंमपुरेकडेके०) तेने सर्व काल दंमज अग्रेसर ठे. ते पुरुष (अहिणसिलोगंसिके०) आलोकने विपे पण पोताना जीवने अहित कारी अने (अ हिणपरसिलोगसि के०) परलोकने विपे पण पोताना जीवने अहित कारी ठे तेजु कारण गु? तोके तेजीव, (संजलणे के०) कृणे कृणे ज्वले, (कोहणे के०) कृणेकृणे क्रोध करे, (पिछिमसियाविजवति के०) पृष्ठ मांस नष्ट करनार होय, पुठे पाठल अव णेवादनो बोलनार होय, एम निश्चे तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्ते सावध कर्म बंधाय ए दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक नामे कह्यो ॥ १० ॥

॥ टीपिका—अथापरं दशम क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुष प्रचुकटपोमातापितृसुतृहृत्स्वजनादिभिः सार्वं सवसन् तेषां मातापित्रादीनाम न्यतमेनाऽनाजोगतोयथाकथंचिन्नघृतमेप्यपराधे स्वयमेवात्मनाक्रोधतोगुरुतरं दंडं वर्तयति करोति । तद्यथा शीतोदकविकटे शिशिरादावतिशीतोदके कायं शरीरमपराधिनाऽवबो लयिता जवति तथा उष्णोदकविकटेन कायमपसिंचयिता जवति । विकटग्रहणादुष्मत्तै लकाजिकादिना अग्निकायेन उटमुकेन तप्तलोहेनवा कायमुपदाहयिता जवति । (जोए णति) जोत्रेण वेत्रेणवा नेत्रोवृद्धविशेषस्तेन कशादिनावा लतयावा शरीरपार्श्वणि उहा लयितुं चर्माणि लुंपयितुं जवति । दडेन अस्थना मुष्टिना लेपुना कपालेन जांडखंडेन कायमु

ईने । एतान्यनर्थदंडादीनि लोनप्रत्ययिकक्रियास्थानपर्यवसानानि द्वादश क्रियास्था-
नानि । कर्मग्रंथिदावणाद्वयं सयम सविद्यते यस्यासौ इविकोमुक्तिगमनयोग्यतया वा
इव्यन्त श्रमण साधु । तमेव विशिनष्टि । मावधीरित्येव प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनस्तेनैवत
गुणविशिष्टैतानि सम्यग्यथावस्थितवस्तुस्वरूपनिरूपणतोमिथ्यादर्शनाश्रितानि ससारका
रणानीति क्त्वा इपरिज्ञया ज्ञातव्यानि प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहर्तव्यानि जवतीति ॥१॥

अद्वावरे तेरसमे किरियाघाणे इरियावहिएति आहिज्जइ इह खलु अ
त्ताए सवुप्पस्स अणगारस्स इरियासमियस्स जासासमियस्स एम
णासमियस्स आयाणजप्पमतणिकेवणासमियस्स उच्चारपासवणखे
जसिघाण जल्लपारिघावणियासमियस्स मणसमियस्स वयसमिय
स्स कायसमियस्स मणगुत्तस्स वयगुत्तस्स कायगुत्तस्स गुत्तिदियस्स
गुत्तवजयारिस्स आउत्तगठमाणस्स आउत्तचिघमाणस्स आउत्तणि
सियमाणस्स आउत्ततुयट्ठमाणस्स आउत्तनुज्जमाणस्स आउत्तंजास
माणस्स आउत्तवठ पडिग्गह कंबलं पायपुठण गिप्पमाणस्सवा णि
क्खिमाणस्सवा जाव चकुपम्हणियायमवि अत्तिविमाया सुहुमा किरि
या इरियावहिया नाम कज्जइ सापढमसमए वद्धा पुष्ठा वितीयसमए
वेड्या तड्यसमए णिज्जिता सावद्धा पुष्ठा उदीरिया वेड्या णिज्जिता से
यं काले अकम्मयावि जवति एव खलु तस्स तप्पतियं सावज्जति आहि
ज्जइ तेरसमे किरियाघाणे इरियावहिएति आहिज्जइ ॥ से वेमि जेयअ
अतीता जेयपडुपन्ना जेयआगमिस्सा अरिहंता जगवता सवेते एया
इ चेव तेरसकिरियाघाणाइ जासिसुवा जासेतिवा जासिस्संतिवा पन्न
विसुवा पन्नवितिवा पन्नविस्सिवा एवंचेव तेरसम किरियाघाणं सेविसु
वा सेवतिवा सेविस्सतिवा ॥ १३ ॥

अर्थ-हवे अपर तेरमो क्रिया स्थानक इरिया पथिक नामे कहिए हैए (इहखलुअ
त्ताए के०) निश्रे आ जगत्माहे आत्म जाव पामवाने अर्थ (सवुप्पस्स के०) मन,
वचन, अने कायाये करी सवृत एट्ठे सवर सहित एवा (अणगारस्स के०) साधुने
इरियावहि क्रिया कहिये ते साधुना गुण कहेवे ईयांसमितिए समितो, जापासमिति
ए समितो, एण्णासमिति समितो, आदान नाम मात्रा निक्षेपण समिति समि

देव खलु तस्य महादंडं प्रवर्तयितुस्तदंडप्रत्यधिकं सावद्य कर्माऽधीयते । तदेतदशमं क्रिया स्थान मित्रज्ञोहप्रत्यधिकमाख्यातमिति । अपरे पुनरष्टम क्रियास्थानमात्मदोषप्रत्ययि कमाचकृते नवमंतु परदोषप्रत्ययिकच. दशम पुन' प्राणवृत्तिक क्रियास्थानमिति ॥१॥

अहावरे एकारसमे किरियाघाणे मायावत्तिएति आहिक्कइ जे इमे जव ति गूढायारा तमोकसिया उलुगपत्तलहुया पवयगुरुया ते आयरियावि संता अणारियाउं जासाउंवि पवजंति अन्नहासतं अप्पाणं अन्नहामन्नं ति अन्नंपुठा अन्नवागरति अन्न आइस्खियव अन्नआइस्कते॥१॥ से ज हा णामए केइ पुरिसे अंतोसल्ले तं सल्ल णोसयं णिहरति णोअन्नेण णि हरावेति णोपडिविद्वसेइ एवमेव निणहवेइ अविउट्टमाणे अतोअंतोरि याइ एवमेव माइ माय कट्टु णोआलोएइ णोपडिकमेइ णोणिदइ णोगर हइ णोविउट्टइ णोविसोद्वेइ णोअकरणाए अप्पुद्वेइ णोअहारिह तवो कम्म पायवित्त पडिवज्जइ माइ अस्सिलोए पच्चायाइ माइ परंसिलोए पच्चायाइ निदइ गरहइ पससइ णिच्चरइ णनियट्टइ णिसिरियं दंमंठा एति माइ असमाहइ सुहलेस्सेयावि जवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सा वजंति आहिक्कइ एकारसमे किरियाघाणे मायावत्तिएति आहिइ ॥ १॥

अर्थ—हवे अपर अग्निआरमो क्रिया स्थानक मायाप्रत्ययिक कहिये ठेयें (जेइमे जवति के०) जे आ जगत्माहे पुरुषते ते कया पुरुष तोके, (गूढायारा के०) गूढा चारी एटले धूतारा, उगारा, गंठीगोडा प्रमुखते ते नाना प्रकारना उपायें करिने लोक ने विश्वास उपजावीने वचे. (तमोकसिया के०) अधाराने विषे विचरनारा, अर्थात् लोक थकी ठाना क्रियाना करनारा, (उलुगपत्तलहुयाके०) ते पोतें जाते धूवडनी पांख थकी पण हलकाठे परतु (पवयगुरुया के०) पोताने पर्वत थकी पण महोटा माने, (तेआयरियाविसंता के०) ते आर्य देशमा उत्पन्न थया होय तेम उता पण सा परने वचवाने अर्थें शत पणें, पोताने गोपववा जणी (अणारियाउंजासाउंविपवजंति के०) अनार्थ देशनी जापा बोले, अथवा पोतानी कटिपत जापा जे बीजायी जवति पु णी होय तेवी जापा बोले, (अन्नहासतं के०) जिणी पण तेवी अजाणी अदियस्तेच ना (अप्पाणअन्नहामन्नंति के०) पोतें वली बीजी रीते माने, (अन्नंपुठा के०) तथा माया काइ पुठे थके (अन्नवागरति के०) कहे, (अन्नआइस्खियव के०)

ए तेर जे क्रियाना स्थानक ठे ते मात्र एक श्रीवर्द्धमान स्वामियेंज नथी कहा, किनु? अन्य बीजा पण सर्व तीर्थकरे कहावे एवो जाव देखाडेते. (सेवेमि के०) श्री सुयर्मस्वामि जबूस्वामि प्रत्ये कहेवे के, मे श्री महावीर पासंथी सांनट्याठे जे पूर्वोक्त अर्थ, ते तुजने कहा ते अर्थ (जेयअतीता के०) अतीतकालें जे तीर्थकर यया (जेयपडुपन्ना के०) तथा जे तीर्थकर हमणा वर्त्तमान कालेंठे, बली (जेआगमिस्ता के०) जे आगमिककाले तीर्थकर थजे, (अरिहंता के०) ते श्री अरिहंत पूजा सत्कार करवा योग्य, (जगवता के०) ऐश्वर्यादिकगुण युक्त, (सवेतेएयाइंचेव के०) ते सर्व तीर्थ करे निश्चे थकी, ए (तेरसकिरियागणाइं के०) तेर क्रियाना स्थानक जेठे ते अतीतकालें जांख्या, वर्त्तमान काले जांखेवे, अने आगमिक काले जाखगे विगेपे प्ररूप्या विगेपे प्ररूपेठे, अने विगेपे प्ररूपजे एम निश्चे ए तेरमो क्रिया स्थानक अतीतकालें सेव्यो, वर्त्तमान कालें सेवेठे, अने आगमिक कालें सेवजे जेम जबूदीपने विपे वे सूर्य सरखो प्रकाश करेठे, तथा जेम प्रदीप सरखुं अजवाळुं करेठे, तेम तीर्थकर पण त्रणेकाले वर्त्तमान ठता, सरखो उपदेश आपेठे ॥ २४ ॥

॥ दीपिका-अथापर त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापथिक नाम आख्यायते । ईरणं ईर्या तस्यास्तया वा पथाईर्यापथ सविद्यते यस्य तदीर्यापथिक । एतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमित्ततु इदं । सर्वत्रोपयुक्तस्य निकषायस्य समीक्षितमनोवाक्याक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म तदीर्यापथिकसैव वा क्रिया ईर्यापथिका । तस्या स्वरूपमाह । (इहखलु इत्यादि) आत्मजावार्थं संवृतस्याऽनगरस्य ईर्यादिकानि पञ्चानि समितिनिर्मेनोवाक्या चै समितस्य तिसृनिर्गुप्तिनिर्गुप्तस्य गुप्तेडियस्य नवब्रह्मचर्यगुप्तिसहितब्रह्मचारिणश्च उपयुक्त गृह्यतस्तिष्ठतोनिपीदतस्त्वर्गवर्तनां कुर्वाणस्य तथा उपयुक्तमेव वस्त्रं पतद्ग्रहं क बल पाठपुत्रनया गृह्यतोनिक्षिपतोवा यावच्चहुः पद्मनिपातमपि उपयुक्त कुर्वत सतो प्यस्ति विद्यते विमात्रा विविधा मात्रा सूक्ष्मा क्रिया ईर्यापथिकानाम केवलानापि क्रिय ते । यत सयोगी जीव क्लृणमप्येक निश्चल स्थातु नशक्तोऽतिवह्निताप्यमानजलव त्कार्मणगरीरानुगत सदा परिवर्तमानएवास्ते । तत केवलिनोपि सूक्ष्मागात्रसंचारा स्थुस्तैश्च कर्म बध्यते तदीर्यापथिक तस्य याऽवस्था सा क्रिया । (सापदमेति) निकषा पिणा यत्कर्म बध्यते तत्प्रयमसमये बद्धं स्पष्टं चेति तत्किर्यैव बद्धस्पष्टेत्युक्ता । द्वितीय समये वेदिताऽनुनूता तृतीयसमये निजीर्णा । केवलयोगनिमित्त यत्कर्म बध्यते तस्य न सापरापिकस्येव स्थिति किंतु प्रकृति सातावेदनीय तत् । स्थितितोदिसमया स्थितिक २ अनुनावत शुनानुनावमनुचरसुरसुखातिगापि ३ प्रवेगतो बहुप्रवेशमस्थि

पं कुर्वति चदप्रद्योतादेरनयकुमारादिवत् तमसि कपितुं शीजं येपाते तम'कपिणस्तएव
तम कपिका पराविज्ञाता क्रिया कुर्वतीत्यर्थ । तेच उलूकपिष्टवज्रवोपि पर्वतवज्र
रुमात्मान मन्यते आर्याअपि सतस्ते परव्यामोहार्यमनार्यजापा (विचवति) प्रयुजंते
अन्यथा स्थितमात्मानमन्यथा माध्वाचारेण मन्यंते व्यवस्थापयति अन्यत् पृष्ठामाययाऽ
न्यदेव वर्दति आघ्रान् पृष्ठा निवान् वर्दति । व्याकरण पृष्ठस्तदङ्गस्तर्कमवतारयति । यथा
वा शरदि बाजपेयेन यजेतऽत्यस्य वाक्यमर्थ पृष्ठस्तदर्थानजिज्ञ कालविलंबार्थ शर
त्कालमेव वर्णयति (अन्नमाऽस्क्रियवति) अन्यस्मिन्नर्थे कथयितव्येऽन्यमेवाख्याति ॥१९॥
(सेजहेति) तद्यथानाम कश्चित्पुरुष संग्रामाग्निर्गतेऽतर्मध्ये शल्य यस्य सौतं शल्य सवे
दनानीत स्वयं शल्यं ननिर्हरति नरुपति नाप्यन्येन कर्षयति । नापि वैद्योपदेशादोपध
प्रयोगै प्रतिध्वसयति विनाशयति अन्येन दृष्टस्तद्वत्त्वं निन्दुतेऽपलपति तेन शल्येन (अ
विचट्टमाणेति) पीडयमान (अंतोश्चति) मध्ये पीडयमानोपि रीयते व्रजति वेदना स
हमानोपि क्रियासु प्रवर्ततइत्यर्थ । दृष्टात योजयति (एवमेव मायीति) यथा सगद्यो
डु खनाग्नयति एवमेव मायी, कृत कार्यं निगूहयन् माया कृत्वाऽन्यस्मै नालोचयति
नकथयति न तस्मात्स्थानात्प्रतिक्रमति न निवर्तते न आत्मसाक्षिक निवति नापिपरसा
क्षिक गद्देति आलोचनाहंसमीपेगतोनापि च जुगुप्सते (नविचट्टइति) न वित्रोटयत्यपन
यति मायाशल्य नविशोधयति नापि पुनस्तदाकरणतयाऽन्युत्तिष्ठते नापि यथाहं तप क
र्मरूपं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते । तदेव मायावी अस्मिन् लोकेऽविश्वासतया प्रत्याख्याति
याति । यडुक्तं । मायाशीजं पुरुषोयद्यपि, नकरोति कचिदपराध ॥ सर्पइवाऽविश्वाभ्यो
नवति तथाप्यात्मदोषहृतइति ॥ तथा मायावी परस्मिन् लोके नरकतिर्यगादिषु प्रत्या
याति नूयोचूयोयाति (निदगाहयति) पर निवदित्वा आत्मप्रगतया तुप्यति । एवचा
सौ लब्धप्रसरोऽविकं निश्चरति तथाविधानुप्रायी नवति । तत्रच गृहस्तस्मान्मातृस्थाना
न्ननिवर्तते वंदं निसृज्य हिसां कृत्वा प्रज्ञादयत्यपलपति अन्यस्यवा मस्तके क्षिपति समाया
वी अस्माहृतशुनलेइयोऽनग्रीकृतशुनव्यानश्चापि नवति । एव खलु तस्य तत्प्रत्ययि
क मायाशल्यप्रत्ययिकं सावद्यं कर्मावीयते । एतदेकादशक्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकमा
ख्यातमिति ॥ २० ॥

॥ टीका-अथापरमेकावजं क्रियास्थानमारख्यायते । तद्यथा ये केचनामी नवति पु
रुपा । किंविशिष्टाः । गूढाद्याचारायेषां ते गूढाचारागलकर्तकप्रयत्नेदादयस्तेच ना
नाविधैरुपायैर्विश्रंजमुत्पाद्य पश्चादपकुर्वति प्रद्योतादेरनयकुमागदिवत् । तथा माया
शीलत्वेनाप्रकाशकचारिणस्तमसि कपितुं शीजं येपाते तमसिकापिणस्तएवच तम

स्पष्टेत्युक्ता तथा द्वितीयसमये वेदितेत्यनुनूततृतीयसमयेवतिजीर्णा । एतदुक्तं नवति ।
 कर्मयोगनिमित्तं बध्यते तत्स्थितिश्च कपायायत्ता तदज्ञावाञ्च न तस्य सांपरायिकस्येव
 स्थिति किंतु योगसद्भावाद्ध्यमानमेव स्पष्टतां सश्लेषं याति । द्वितीयसमये त्वनुनूय
 ते तच्च प्रकृतित सातवेदनीयं स्थितितोदिसमयस्थितिकमनुज्ञावत. छुजानुज्ञाव
 अनुत्तरोपपातिकदेवसुखातिशायि देशतोबहुप्रदेशमस्थिरबंधं बहुव्ययंच । तदेव सेर्या
 पयिका क्रिया प्रथमसमये बध्स्पष्टा द्वितीयसमये उदिता वेदिताऽतिजीर्णा नवति
 (सेयंकालेति) आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि च नवति । एव ताव
 द्वीतरागस्येयांप्रत्ययिकं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतच्चयोदशं क्रियास्थानं व्याख्या
 तं । ये पुनस्तेन्योऽन्ये प्राणिनस्तेषां सांपरायिकोबंधस्तेषु यानि प्राशुक्तानीर्यापयवर्ज्यानि
 द्वादश क्रियास्थानानि तेषु वर्तन्ते तेषां तद्वर्तिनामसुमतां मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषा
 ययोगनिमित्तं सांपरायिकोबंधोनवति । तत्रच प्रमादस्तत्र कपायायोगाश्च नियमाद्भव
 ति । कपायिणश्च योगायोगिनस्त्वेते जाज्या । तत्र प्रमादकपायप्रत्ययिकोबंधोऽनेक
 प्रकारा स्थिति । तद्द्विहितस्तु केवलयोगप्रत्ययिकोदिसमयस्थितिरेवेर्यांप्रत्ययिकइति
 स्थित ॥ ३३ ॥ एतानि त्रयोदश क्रियास्थानानि नजगवर्धमानस्वामिनैवोक्तान्यपि त्वन्यै
 रपीत्येतद्वर्णयितुमाह । (सेवेमीत्यादि) सोहं ब्रवीमीति यत्प्राशुक्तं तदा ब्रवीमीति ।
 तथा । ये तेऽतिक्राताः कृपादयस्तीर्थरुतोयेच वर्तमाना. क्षेत्रांतरे सीमंधरस्वामि
 प्रनृतयोये चागामिन पद्मनाभादयोऽर्हतो नगवत सर्वेपि ते पूर्वोक्तान्येतानि त्रयोदश
 क्रियास्थानान्यनार्पतजापते जाविष्यतेच । तथा तत्स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च प्ररूपितवतः
 प्ररूपयति प्ररूपयिष्यतिच । तथैतदेव त्रयोदश क्रियास्थानं सेवितवत सेवते सेविष्यं
 तेच । तथाहि जबुद्धीपे सूर्यस्य तुल्यप्रकाशं नवति । यथा वा सदृशोपकरणा. प्रदीपास्तु
 व्यप्रकाशनवत्येव तीर्थरुतोपि निरावरणत्वात् कालत्रयवर्तिनोपि तुल्योपदेशानवति ॥ ३४

अञ्जतरचण पुरिसविजय विजंगमाङ्किलस्सामि इह खलु एाणापप्सा
 एा एाणावदाण एाणासीलाणं एाणादिघीणं एाणारूईण एाणारंजा
 एा एाणाभवसाणं सजुत्ताणं एाणाविहपावसुयाक्षयण एवं नवइ॥ ३५॥
 तंजहा जेमं उप्पाय सुविणं अंतलिस्कं अगं सरं लस्कणं वंज
 एा इत्थिलस्कण पुरिसलस्कण ह्यलस्कण गयलस्कणं गोएालस्कणं
 मिढलस्कण कुकडलस्कण तित्तिरलस्कण वट्ठगलस्कणं लावयलस्क
 एा चकलस्कण वतलस्कणं चम्मलस्कण दंमलस्कण असिलस्कणं म

तथा नानाविधं प्रपंचैर्वचयित्वा पर निदति छगप्सते । तद्यथाऽयमङ्ग पशुकल्पोनाने
न किमपि प्रयोजनमित्येव पर निदयित्वाऽत्मानं प्रगंसयति । तद्यथा ह्यसावपि मया
वचित्तइत्येवमात्मप्रशंसया तुष्यति । तथा चोक्तं । येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्य
तीति । एव चार्ता लब्धप्रसरोऽधिक निश्चयेन वा चरतीति तथाविधानुष्ठायी नवतीति
निश्चरति । तत्रच गृहं सस्तस्मान्मातृस्थानान्न निवर्तते तथासां मायावक्षेपेन दंडं प्राप्य
पमर्दकारणं निसृज्य पातयित्वा पश्चाद्वा दयत्यपलपति अन्यस्य चोपरि प्रक्षिपतिसच मा
यावी सर्वदा वचनपरायणं संस्तन्मना सर्वानुष्ठानेष्वेव नूतोजवति । अस्माद्वात्ताऽनगी
कृता शोचनता लेश्या येन सतथार्थव्यानोपहततयाऽसावशोचनलेश्यइत्यर्थः । तदेवमपग
तधर्मव्यानोसमाहितोऽलेश्यश्चापि नवति । तदेव खलु तस्य तत्प्रत्ययिक मायागदय
प्रत्ययिक सावद्य कर्माऽधीयते । तदेकादश क्रियास्थान मायाप्रत्ययिक व्याख्यात ॥ २० ॥

अद्वावरे वारस्समे किरियाघाणे लोचवत्तिएत्ति आदिक्कड जे इमे न
वंति तजहा आरन्निया आवसहिया गामतिया कएहुईरहस्सिया एो
वहुसंजया एोवहुपडिविरया सबपाणन्नतजीवसत्तेहि ते अप्पणो सच्चा
मोसाइ एवं विउजंति अहं ए हंतवो अन्ने हंतवा अहं ए अजावेयवो अ
न्ने अजावेयवा अहं ए परिघेतवो अन्ने परिघेतवा अहं ए परितावेयवो
अन्ने परितावेयवा अहं ए उहवेयवो अन्ने उहवेयवा एवमेव ते इत्तिकामे
हिं मुत्तिया गिद्धा गहिया गरहिया अशोववन्ना जाव वासाइं चउपंचमाइं
उहसमाइं अप्पयरोवा जुक्कयरोवा जुंजित्तुजोगजोगाइं कालमासे कालं
किच्चा अन्नयरेसु आसुरिएसु किब्बिसिएसु घाणेषु उवचत्तारो नवंति
ततोविप्पमुच्चमाणे जुक्कोजुक्को एलमूयत्ताए तमूयत्ताए जाडमूयत्ताए प
च्चायति एव खलु तस्स तप्पत्तियं सावक्कति आदिक्कड ड्वालसमे किरि
याघाणे लोचवत्तिएत्ति आदिए ॥ २१ ॥

अर्थ—हवे अपर वारमो क्रियास्थानक लोचप्रत्ययिक कहिए ठैयें. (जेइमेनवति
के०) जे आगल कहेसे ते पुरुष कोण ? (तजहा के०) ते कहेसे (आरन्निया के०) अर
एमा वसनारो, कंदमूलफलाहारी, वृद्धने मूले वसनारो, बली (आवसहिया के०)
कोइएक पानडानी पर्णकूटी करीने तेमा रहे, (गामतिया के०) तथा कोइएक आजी
विका निमित्तें ग्रामने समीपें निवास करी रहे, (कएहुईरहस्सिया के०) कोइएक का

कह्याने, तथा (उष्णपं के०) उत्पातिक, कपिहसितादिक, तथा आकाश यकी
रुधिरवृष्ट्यादिक (सुविण के०) स्वप्रते रात्रीने विपे गजवृषणादिक दर्शन, (अं
तलिक के०) उत्कापात मेघ वृष्ट्यादिक तथा (अंग के०) अंग नेत्र बाहु स्फुरणा
दिक, (सर के०) काकशिवादिक स्वर विचारणा, (लक्षण के०) पद्म, यव, शरप,
चक्रादिक लक्षण, (वज्र के०) मस तिलकादिक, (श्लिलक्षणपुरिलक्षण के०)
स्त्रीलक्षण, तथा पुरुषना लक्षण, ते सामुद्रिकादिक प्रसिद्धे. (हयलक्षण के०) घो
डाना लक्षण, (गयलक्षणके०) हाथीना लक्षण, (गोणलक्षण के०) गौ वृषना लक्षण,
(मिढलक्षण के०) मिढाना लक्षण, (कुकडलक्षणके०) कुकडाना लक्षण, (तितिरल
क्षण के०) तितिरपह्नीना लक्षण, (वट्टगलक्षण के०) वर्तकना लक्षण, (लावयल
क्षण के०) लावकना लक्षण, (चक्रलक्षण के०) चक्रना लक्षण, (उतलक्षणके०)
उतना लक्षण, (चम्मलक्षण के०) चर्मना लक्षण, (दंमलक्षण के०) दंमना लक्षण
(अतिलक्षण के०) खड्गना लक्षण, (मणिलक्षण के०) मणि चंद्र सूर्यकातादिकना
लक्षण, (काणिणिलक्षण के०) काणिणिना लक्षण, एवीरीते एना प्ररूपक शास्त्र जा
णवा ॥ १६ ॥ हवे मन्त्रविद्या कहेते. (सुनगाकर के०) जे यकी दुर्नाग्य वत प्राणी
सौनाग्य वत थाय (दुपगाकर के०) जेयकी सौनाग्य वत प्राणी दौर्नाग्यवत थाय.
(गप्राकर के०) जे विद्याने बले गर्नाधान कपजे तेवी विद्या, (मोहणकर के०)
लोकने व्यामोह कपजे तथा वेदनो उदय दीपे, (आहञ्जणि के०) आधर्वणीविद्या ए
टले तत्काल अनर्थनी करनारी विद्या, (पागसातणि के०) इज्जाल विद्या, (दव्हो
म के०) मधु घृतादिक इव्य, उच्चाटनादिक कार्य निमित्त होमीए ते इव्यहोम जाण
वो (खनियविक के०) कृत्रीनी धनुर्विद्यादिक विद्या, (चदचरियं के०) चडमानु
चरित्र चडमानोवार जाणे (सरचरियके०) सूर्यनु चरित्र सूर्यनो वार जाणे, (सुक्रचरियं
के०) शुक्रनु चरित्र शुक्रनो वार जाणे, (बहस्सइचरियंके०) बृहस्पतिनु चरित्र बृहस्प
तिनो वार जाणे, एव नवग्रह चरित्र ते ज्योतिष शास्त्र प्रसिद्ध जाणवु. तथा
(उत्कापापं के०) उत्कापात, (दिसादाह के०) दिग्दाह (मियचक्रं के०) आग्न्यक
जीव तेनो ग्राम नगरने विपे प्रवेश करतां दर्शनथाय, अथवा शब्द शुनाशुन चित्तवियें
ते मृगचक्र कहिए (वायसपरिममल के०) काकादिक पह्नीना शब्दादिकनो विचार कहे
एत्रीविद्या (पसुबुद्धिके०) पंसुधूल वृष्टि, (केसबुद्धिके०) केश वृष्टि, (मसबुद्धिके०) मांस
वृष्टि, (रुधिरबुद्धिके०) रुधिरवृष्टि, तेनु शुनाशुन फल, जे शास्त्रने विपे चित्तवियें ते शा
स्त्रो (वेतालि के०) वेतालि नामे विद्या केटला एक अक्षर प्रमाणते ते केटला एक दि
यस जपतां अचेतन काए माहे चेतन वगडे (अक्षवेतालि के०) ते दमने उपशमावे.

(तमूयत्ताएजाइमूयत्ताएपञ्चायंति के०) ते जाल्यं एटले जन्म थकी अथ, तथा जन्म थकी बहेरा, एवा थाय एम प्रत्यागच्छति एटले फरीने आ लोकमा आवेने एरीते निधे थकी तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्ते सावद्य कर्म बंधाय. ए बारमो लोनप्रत्ययिक नामे क्रिया स्थानक कह्यो ॥ २१ ॥

॥ दीपिका-एतान्येकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽस्यताना नवति । इदं तु द्वादश क्रियास्थान पारवंडिकानुद्दिश्य कथ्यते । अथापर द्वादश क्रियास्थान लोनप्रत्ययिक माख्यायते । तद्यथा । यस्मै नवत्यारण्याकाश्चरण्यावासिनश्चावसथिकावटजवासिनोग्रा मांतिकाग्रामादिकमुपजीवतोग्रामस्याते समीपे वसतीति (कएहुई) कचित्कार्ये मंडल प्रवेशादिके रहस्य येषां ते कचिद्वाहसिकास्तेच न बहुसयतान सर्वसावद्यनिवृत्ताश्च प्राय इत्यर्थः । एतएव न बहुविरतान सर्वव्रतपालका किंतु ? इव्यत कतिपयव्रतानावत् स न्यक्त्वानावात् । एतदेवाह ॥ (सवपाणेति) ते आरण्याकादय सर्वप्राणिनूतजीवसत्त्वेन्य आत्मना स्वतोविरता सत्यामृषाजूतानि वाक्यान्त्येव वक्ष्यमाणनीत्या विरुजति विशेषे ण प्रयुजति कथयतीत्यर्थः । तद्यथाह ब्राह्मणत्वादडादिनिर्न हतव्योऽन्येऽशूषत्वाऽतव्या । तथा च तद्वाक्य शूष् व्यापाद्य प्राणायाम जपेत् । तथा कुड्सत्त्वानामनस्थिकाना शकटनारमपि व्यापाद्य ब्राह्मण जोजयेदित्यादि । तथाह न आज्ञापयितव्योऽन्येतु मत्तोऽधमा स मापयितव्या । नाहं परितापयितव्योऽन्ये परितापयितव्या । अहं मूटयेन कर्मकरणा य न ग्राह्योऽन्ये ग्राह्या । नाहमपशवयितव्यो जीवितादपरोपयितव्योऽन्येत्त्वपशवयितव्या । तदेव तेषां परपीडोपदेशान्न प्राणातिपातविरतिव्रतमस्ति । उपलक्षणान्मृषावा दादत्तादानविरतिव्रतानावोपि हेय । तुर्यव्रतमाश्रित्याह । (एवमेवति) एव पूर्वोक्त प्रकारेण स्त्रीषु कामेषु च मूर्खितागृह्यथिताअधुपपन्ना । कियत कालमासताइत्याह । (जाववासाइति) यावद्वर्षाणि चतु पचपहदशकानि । अथ च मध्यम काल । एतावत्कालग्रहण च सान्निप्राय । प्रायस्तीर्थिकाव्यतिक्रातवयसएव व्रजति तेषां च एतावानेव काल सजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्तत्तर्ध्वमधश्च गृह्यतइत्याह । तस्माच्च उपात्ता त्कालादपतर प्रनूततरोवापि काल स्यात् । तत्रच ते व्यक्त्वापि गृह्वास शुक्त्वापि नो गान् स्त्रीनोगान् स्त्रीनोगे सत्यवश्य शब्दादयोनोगनोगास्तान् शुक्त्वा ते हि वय प्रव्रजिता इति नच नोगेन्योनिवृत्ताअज्ञानित्वात्ते एव नूतपरिणामा कालमासे स्वायुक्ष्ये काल कृत्वा विरुष्टतपसोपि आसुरिकेषु किटिबषिकेषु स्थानेषूत्पादयितारो नवति । तस्मादपि स्थानादिप्रमुख्यमानाश्च्युताएडमूकत्वेनोत्पद्यते । यथा एडकोव्यक्तवाक् तथायमपि । (तमूयत्ताएति) तमस्त्वेन जात्यधतयाऽत्यताज्ञानावृत्ततया वा जातिमूकत्वेनापगतवा

वाक्यालंकारे । पुरुषाविचीर्यते मृग्यते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा अल्पसत्त्वा
 ना केपाचित्पुरुषाणां ज्ञानलवेनार्थानुबन्धिना विजयस्तस्य विजंग ज्ञानविशेषं चाख्या
 स्यामि । वादृशानां चासौ विजंग स्यात्तानाह । (इहखलु इत्यादि) इह जगति नानाप्र
 कृतिविचित्रमतयः पुरुषानानाहंदाविचित्रान्निप्रायानानाशीजानानारूपादृष्टिरतः करणप्र
 वृत्तिर्येषां ते तथा तेषां त्रीणि शतानि त्रिपृष्ठधिकानीति प्रमाणं ज्ञेयं । तथा नानारूची
 ना नानारजाणां नानाप्यवसायसमुत्तानां इह लोकप्रतिबन्धानां परलोकपराङ्मुग्वानां तेषां
 नानाविधपापश्रुताध्ययनं नवति ॥ १५ ॥ तद्यथा । जूमौ जव जौमं निर्धातनूकंपादिकं उत्पातं
 कपिहस्तादिस्वप्नं गजादि, आंतरिक्षं मेघादि, आगं वादुनेत्रस्फुरणादि, स्वरलक्षणं काकस्व
 रादिजक्षणं, मत्स्ययवश्रीवत्तादि व्यंजनं तिलमापादि स्त्रीजक्षणं रक्तपाणिपादादिकं । ए
 व पुरुषहयगजगोमिदङ्कुटतिरिचर्तकलावकचक्रवर्चर्मदंडासिमणिकाकिणोरत्नजह
 णानि ॥ १६ ॥ सुजगमाकरोति सुजगाकाराविद्या, दुर्जगमाकरोति दुर्जगाकारा, गर्जकरा मो
 हनकरा आथर्वणी अथर्वणाख्या, सद्योऽनर्थकारिणी विद्या पाकशासनी इज्जालविद्या
 कणवीरपुष्पादिनिर्द्वैरुच्चाटनादिकायैर्दोमोयस्या सा इव्यहोमा, क्षत्रविद्या धनुर्वेदा
 दिका, तामधीत्य प्रयुजते । ज्योतिषविद्यामाह । (चंद्रचरियमित्यादि) चंद्रचरित्रं, नक्षत्र
 योगराहुग्रहणादिकं सूर्यचरित्रं, तथैव शुक्रवृद्धस्पतिचरित्रं उदयास्तवर्षकालादि । उत्का
 पातविग्दाहमण्डलविचारेण शुभाशुनकारिणी मृगाहरिणशृगालादयश्चारण्यास्तेषां दर्शनं
 ग्रामप्रवेशादौ शुभाशुनं यत्र चित्यते सयंथोपि मृगचक्रं वायसादीनां पक्षिणां स्था
 नस्वरादिकं शुभाशुनं चित्यते तदायतपरिमंडलं पासुकेशमासुरधिरवृष्टयोऽनिष्टफलायत्र
 शास्त्रे चित्यते तत्तन्नाम तथा वैतालीविद्या सा च किल कतिनिर्जपैर्दंडमुद्रापयति । अ
 र्धवैताली त दंडमुपशमयति । उपस्वापिनी, तालोदघाटनी, श्वपाकी, शाबरी, डाविडी, का
 जिगी, गौरी, गाथारी अवपतनी, उत्पतनी, जृजणी, स्तंजनी, श्लेषणी, ग्रामयकरणी, वि
 शयकरणी, प्रक्रामणी, अतर्धानकरणी इत्यादिका विद्या अधीयते । आदिशब्दात्प्रज्ञप्त्याद
 योयाह्या । एताश्च विद्या पाखंडिकागृहस्थावा स्वयूप्याड्व्यालिंगधारिणोवा अन्नपान
 वस्त्रलयनशयनार्थं प्रयुजति अन्येषां वा विरूपरूपाणां विचित्राणां कामजोगानां कृते प्र
 युजति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टमित्याह । (तिरिमिति) तिरश्चानामननुकूलां स
 दनुष्ठानप्रतिघातकारिणी तेऽनार्याविप्रतिपन्ना विद्या सेवते ते च यद्यपि क्षेत्रार्थानापर्या
 यं ताप्यनार्यकर्मकारित्वादनार्या एव ज्ञेया । ते च कालमासे मरणावसरे कालं कृत्वा
 यदि कथंचिद्देवलोकगमिनो नवति ततो न्यतरेषु आसुरीयकेषु किञ्चिदपिकादिस्थानेषु उ
 त्पत्यते ततोपि विप्रमुक्ताश्च्युतायदि मनुष्ये पूष्यते तदा एवमूकत्वेनाऽव्यक्तजापित्वेन त
 मस्त्येनाधतया भूकतया वा प्रत्यायाति ततो नरकतिर्यगादिपूष्यते ॥ १७ ॥

स्सयमित्यादि । स्त्रीसंगासक्तस्यावर्ग्यं नाविनी शब्दादिविषयासक्तिरित्यत स्त्रीकामग्रहणं । तत्र चासक्तायावत कालमासते तत्त्रेणैव दर्शयति । यावद्वर्षाणि चतु पचपद्दशकानि । अथच मथ्यमकालो गृहीत । एतावत्कालोपादानं च सान्निप्रार्थं प्रायस्तीर्थिकाव्यति क्रातवयसएव प्रव्रजति तेषां चैतावानेव काल सनाव्यते । यदिव मथ्यग्रहणात्तत्तत्कर्ध्वं मयश्च गृह्यते इति दर्शयति । तस्माच्चोपात्तादत्पतर प्रनूततरोवापि कालो नवति । तत्रच ते व्यक्त्वापि गृह्वास्त जुक्त्वा जोगनोगान् इति स्त्रीनोगे सति अवश्य शब्दाद्योनोगा नोगनोगास्तान्जुक्त्वा तेच किल वय प्रव्रजिता इति नच नोगेन्यो विनिवृत्ता । यतोमिष्या दृष्टितया ज्ञानांधत्वात्सम्यग्विरतिपरिणामरहितास्तेचैव नूतपरिणामा स्वायुष काल मासे कालं कृत्वा निरुपेतपसोपि सतोऽन्यतरेष्वामुरिकेषु किट्विषिकेषु स्थानेषूपपादयि तारो नवति । ते ह्यज्ञानतपसा मृताथपि किट्विषिकेषु स्थानेषूपत्यस्यते तस्मादपि स्थानादायुष क्षयाद्विप्रमुच्यमानाश्च्युता किट्विषिकबहुलास्तत्कर्मशेषेणैलवन्मूका एलमूका स्तज्ञावेनोत्पद्यन्ते । किट्विषिकस्थानाश्च्युत सन्ननतरजवे वा मानुषत्वमवाप्य यथैलमूकोऽव्यक्तवाक् समुत्पद्यत इति । तथा (तममूयत्तायेति) तमस्त्वेन जात्यधतया अत्यताऽज्ञानावृततया वा तथा जातिमूकत्वेनापगतवाचऽह प्रत्यागच्छतीति । तदेव नूत खलु ते पा तीर्थिकानां परमार्थत सावद्यानुष्ठानादनिवृत्तानामाधार्कमादिप्रवृत्तेस्तत्प्रायोग्यनोग जाजा तत्प्रत्यधिक सावद्यं कर्माधीयते । तदेतन्नो नप्रत्यधिकं द्वादश क्रियास्थान माख्यातमिति ॥ २१ ॥

इच्चियाइ ड्वालस किरियाठाणाइ दविएणं समणेणवा माहणे
एवा सम्म सुपरिजाणिअवाइं जवंति ॥ २२ ॥

अर्थ—एरीते ए वारे क्रिया स्थानक तेने (दविएण के०) मुक्ति गमन योग्य एवा जे श्रमण तथा ब्राह्मणो होय तेणे (सम्मसुपरिजाणिअवाइं जवति के०) सम्यक् प्रकारे संसारना कारण जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरवा ॥ २२ ॥

॥ टीपिका—उपसहारमाह । (इच्चैत्यादि) इत्येतान्यनर्थदंडादीनि द्वादश क्रियास्था नानि कर्मग्रंथिडावणाद्वय संयम सविद्यते यस्यासौ इविकस्तेन श्रमणेन साधुना मा वधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य समाहनस्तेन सम्यक् सुपरिज्ञातव्यानि संसारकारणानीति ज्ञात्वा, परिहर्तव्यानि जवति ॥ २२ ॥

॥ टीका—साप्रतमेतेषां द्वादशानामप्युपमहाराथमाह । (इच्चैयाइत्यादि) इतिरूपप्रद

णायाता तामधीत्य प्रयुजते । तथा नानाप्रकार ज्योतिषमधीत्य व्यापारयतीति दर्शयति
 (चदचरियमित्यादि) चङ्स्य ग्रहपतेश्चरित चङ्चरितमिति । तच्च वर्णसंस्थानप्रमाण
 प्रज्ञानरुद्रत्रयोगरादुग्रहादिकं । सूर्यचरितत्विद् । सूर्यस्यमण्डलपरिमाणराशिपरिचोयोगयो
 तावकाशराहूपरागादिक । तथा शुक्रचारोविथीत्रयचारादिकस्तथा बृहस्पति शुक्राशुच
 फलप्रद सवत्सरराशिपरिनागादिकश्च तथोत्कापातादिग्दाहाश्च वायव्यादिषु मंडलेषु
 भवत शस्त्राग्निहुत्पीडाविधायिनोचवति । तथा मृगाहरिणमृगालादयश्चरण्यास्तेषां व
 र्शनरुत ग्रामनगरप्रवेशादौ सति शुक्राशुच यत्र चित्यते तन्मृगचक्र । तथा वायसादीनां प
 क्षिणा यत्र स्थानादिकं स्वगश्रयेणाऽशुचफल चित्यते तद्वायसपरिमडलं । तथा पांसु
 केशमांसरुधिरादिष्टृष्टयोऽनिष्टफलदायत्र शास्त्रे चित्यते तत्तदनिधानमेव भवति । त
 था विद्यानानाप्रकारा कुङ्कर्मकारिण्यस्ताश्चेमा । वैतालीनामविद्या । नियताक्षरप्रतिव
 द्धा । साच किञ्च कतिनिर्जपेर्दंडमुष्ठापयति तथार्थवैताली तमेवोपशमयति । तथोपस्वा
 पिनी ताजोदघाटनी श्वापाकी जाबरी तथा परिडाविडी कालिगी गौरी गार्थवपतन्मुसरत
 नीजुंनणी स्तननी श्लैपणी ग्रामयकरणी विशल्यकरणी प्रक्रामण्यंतर्धानकरणीत्येवमादि
 काविद्याश्चर्ययते । आसा चार्थं सज्ञातोऽवसेयइति न वर । स्वापिनीडाविडीकालिग्य
 स्तेदेशोऽववास्तनापानिबद्धावा चित्रफला । अवपतनी तुजपत्स्वतएवपतत्यन्य वापात
 यत्येवमुपतन्यपि इष्टव्या । तदेवमेवमादिकाविद्या । आदिग्रहणात्प्रकृत्यादयो गृह्यन्ते ।
 एताश्च विद्या पापडिकाश्चविद्वितपरमार्थागृहस्थावास्यभूष्यावाड्यलिगधारिणोन्नपा
 नायर्थं प्रयुजति अन्येषां वा विरूपाणामुच्चावचाना शब्दादीनां कामनोगानां कृते प्रयु
 जति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टकारीति दर्शयितुमाह । (तिरिष्ठमित्यादि) तिरश्ची
 यपि हेत्रार्थनापार्यां स्थापि मिथ्यात्वहतबुद्धयोऽनार्यकर्मकारित्वादनायाएव इष्टव्या
 पु स्तेच स्वापुप ह्ये कालभासे कालं कृत्वा यदि कथंचिदेवलोकिणामिनोचवति ततोऽन्यतरे
 पु आसुरीयकेषु कित्विकादिषु स्थानेषूपत्यस्यन्ते ततोपि विप्रमुक्ताभ्युत्तायदिवा मनुष्ये
 पूषत्यस्यते तत्रच तत्कर्मशेषतयैडमूकेनाव्यक्तजापिणस्तमस्त्वेनाथतया मूकतया वा प्र
 त्यागव्यति ततोपि नानाप्रकारेषु यातनास्थानेषु नरकतिर्यगादिषूपत्ययते ॥ २७ ॥

से एगईउ आयदेउवा णायदेउवा सयणदेउवा आगारदेउवा परि
 वारदेउवा नायगंवा सहवासियवा णिस्साए अडवा अणुगामिए
 अडवा उवचरए अडवा पडिपहिए अडवा संधिगेदए अडवा गंठिगे
 दए अडवा उरप्पिए अडवा सोवरिए अडवा वागुरिए अडवा सोउ

तो, उच्चार एटले बढीनीत, अने पासवण एटले लघुनीत, खेलसिंघाणजह एटले थूक, बडखो, नाकनो मेल, श्लेष्म, शरीरनो मेल, तेने पारिष्ठापन एटले परठववा रु प समिति ए समितो, (मणसमियस्त के०) मनसमितवत, (वयसमियस्त के०) वचनसमितवत, (कायसमियस्त के०) कायसमितवत, (मण्युत्तस्त के०) मनयुत्ते गुप्तो, (वययुत्तस्त के०) वचनयुत्ते गुप्तो, (काययुत्तस्त के०) काययुत्ते गुप्तो, (गुन्दिदियस्त के०) गुप्तेडिय एटले इंडियोनो गोपवनार, (युत्तबंनयारिस्त के०) युत्त ब्रह्मचारी, एटले नववाडे विशुद्ध, ब्रह्मचर्यनो पालनार, (आवत्तगघ माणस्त के०) उपयोग सहित सावधान पणे चालनार, (आवत्तचिह्ममाणस्तके०) सावधान पणे उन्नो रहेनार, (आवत्तणितियमाणस्त के०) सावधान पणे वेसनार, (आवत्तुयट्टमाणस्त के०) सावधान पणे शयन करनार, (आवत्तंशुक्लमाणस्त के०) सावधान पणे जोजन करनार, (आवत्तजातमाणस्त के०) सावधान पणे बोलनार, (आवत्तंबडपडिगहंकवलंपायपुठणगिसहमाणस्तवा के०) सावधान पणे वस्त्र पात्र, कांबल, पायपुंढणने छेतो, तथा (णिकिवमाणस्तवा के०) निद्रेप एटले तेने सावधान पणे भूकतो, तथा (जावचक्षूपम्हणियायमवि के०) किबहुना यावत् चक्षु नी पांपण एटले मिपोन्मिप मात्र, ते पण उपयुक्त पणे करतो, एवो जे साधु तेने एवे. (सुद्धमाकिरियाइरियावहियानामकळइ के०) सूक्ष्माकिरिया इरियावहि नामे ठे, परतु ते क्रिया केवी ठे, तोके (अड्विमायाके०) विविध प्रकारें जेनी मात्राठे एवी क्रियाठे ते लागे, ए क्रिया केवलीने पण लागे, कारणके केवली पण सयोगीत्रे ते सयोगी जीव तो एक क्षणवार पण अग्निना ताप माहे पाणीनी पेटें निश्चल रही शके नही, ते कारणे इरियावहि क्रिया लागे. (साके०) ते क्रिया कपाय विना (पढमसमए के०) पहेजा समयने विपे (बद्धा के०) बंधाय. (पुष्ठा के०) फरशो, तथा (वित्तीयसमएवेइया के०) बीजा समयने विपे वेदाय एटले एनु वेदबु थाय, अने (तइयंसमएणिक्लिता के०) त्रीजा समयने विपे निर्झराय एटले एनु निर्झरबु थाय, ते कहे ठे. (सावद्धा पुष्ठावदीरियावेइयाणिक्लिता के०) ते क्रिया बयाए, फरशाए, उदिराए, वेदाय, अने निर्झराए, जे कारण माटे कर्मबंधनी स्थिति कपायितठे ते इरियावहिना धणी होय तेने ते नथी केमके, कपाय वालाने सांपरायिक कर्म बंधायठे. परतु ते कपाय, इरियावहिवाला ने नथी ए कारणे ते इरियावहि क्रिया (सेयकाले के०) ते आगमिककालें त्रीजा समयने विपे (अकम्मयाविजवति के०) अकर्मता पणे होय, एटले कर्म रहितपणे होय तेथी वीतरागनेज इरियावहि क्रिया लागे एरीतें निश्चं तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमि ने सावद्य कर्म बंधाय. ए तेरमो क्रिया स्थानक इरियावहि एवे नामे कह्यो. ॥ २३ ॥

अथवा श्वनिश्चरति शौचनिक शुनां पालकइत्यर्थ । अथवा (सोवणियंतएति) श्वनि-
पापार्द्धिं कुर्वन्मृगादीनामत करोतीत्यर्थ ॥ ३७ ॥

॥ टीका—साप्रत गृहस्यानुद्दिश्याधर्मपक्षसेवनमुच्यते । (सेएगइउंइत्यादि) सएकः क
दाचिन्निस्त्रिंश साप्रत्यापेक्ष्यपगतपरलोकाध्यवसाय कर्मपरतया नोगलिप्सु ससारस्वना
वानुवर्त्यात्मनिमित्तं चेत्येतान्यनुगामुकान्यकर्तव्यहेतुनूतानि चतुर्दशासदनुष्ठानानि विधत्ते
तद्यथा ज्ञातय स्वजनास्तन्निमित्तं तथाऽगारनिमित्तं गृहसंस्कारणार्थं सामान्येनवा कुटुं
वार्यं पारिचारनिमित्तवा दासीदासकर्मकरादिपरिकररुते तथा ज्ञातएवज्ञातक. परिचित
स्त समुद्दिश्य तथा सहवासिकवा प्रातिवेशिकवा निश्रीरुत्यंतानि वक्ष्यमाणानि कुर्यादि
ति संबंध । तानिच दर्शयितुमाह । (अडवेत्यादि) अथवेत्येव वक्ष्यमाणावेक्ष्या पक्षां
तरोपलक्ष्यार्थं । गहंतमनुगहतीत्यनुगामुक सचाऽकायाध्यवसायेन विवक्षितस्थला
द्यपेक्ष्या निरूपकर्तव्यचिकीर्षुस्त गहंतमनुगहति । अथवा तस्यापकर्तव्यस्यापकाराव
सरापेक्ष्युपचारकोनवत्यथवा तस्य प्रातिपथिकोनवति प्रतिमुख समुखीनमागवत्यथवाऽऽ
त्मस्वजनार्थं सधिष्ठेदकोनवति चौर्यं प्रतिपद्यते अथर्वारत्रैर्मपैश्वरत्योरघ्निकोथवा सौ
करिकोनवत्यथवा शकुनिनि. पद्भिनिश्चरतीति शकुनिकोऽथवा वायुरया मृगादिवंधनो
ज्वा चरति वायुरिकोथवा मत्स्यैश्चरति मात्स्यकोथवा गोपालजाव प्रतिपद्यतेऽथवा गर
यातक त्यादथवा श्वनिश्चरति शौचनिक. शुना परिपाकोनवतीत्यर्थोऽथवा (सोवणिय
ति) श्वनि पापार्द्धिं कुर्वन्मृगादीनामत करोतीत्यर्थ ॥ ३७ ॥

से एगईउं आपुगामियजाव पडिसंधाय तमेव आपुगामियाणु गामियं हंता
वेत्ता नेत्ता लुपइत्ता विलुपइत्ता उदवइत्ता आहार आहारेति इति से मह्या
पावेहि कम्मेहि अत्ताणं उवस्काइत्ता नवइ ॥३८॥ से एगईउं उवचरय जावं प
डिसंधाय तमेव उवचरिय हता वेत्ता नेत्ता लुपइत्ता विलुपइत्ता उदवइत्ता आ
हार आहारेति इति से मह्या पावेहि कम्मेहि अत्ताणं उवस्काइत्ता नवइ ॥३९॥

अर्थ—हवे ए चौद स्थानकने प्रत्येके प्रथम थकी विवर्णकरीने कहेउं (सेएगईउं
आपुगामियजावपडिसंधाय के०) ते कोइ एक पुरुष आत्माने अर्थ कोइ एक ग्रामात
रे जनारा पुरुषनी पासे इच्छेउं एउ जाणीने (तमेवआपुगामियाणुगामिय के०) तेमज
तेनी पठवाडे जाय, पठी तेने विश्वास उपजावोने (हंता के०) तेने हणो, वेडे, नेवे, लु
टे, विजेपे लुटे, (उदवइत्ता के०) उपइव करे, जीवितव्य थकी विनाश करे, पठी

वधं बहुव्ययच ४ । तदेव सारक्रिया प्रथमसमये वदष्टष्टा द्वितीयसमये उद्दिता निजी
र्णा स्यात् । (सेयंकालेचि) एण्यत्काले आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि
नवति । एव खलु तस्य वीतरागस्य तत्प्रत्ययिकमीर्याप्रत्ययिक कर्माधीयते वध्यते ।
एतन्नयोदशं क्रियास्थानमाख्यातं । ये पुनस्तस्मादन्ये प्राणिनस्तेषां मिथ्यात्वाविरतिप्र
मादकपाययोगनिमित्तं सापराधिकोबंधः स्यात् । केवलयोगनिमित्तस्तु वीतरागस्यैव ।
सच द्विसमयस्थितिरुच्यते ॥ २३ ॥ सोहं ब्रवीमि येऽस्तीतायेच प्रत्युत्पन्नाये चागामिनोर्द्वेता
नगवत सर्वे ते एतान्येव त्रयोदश क्रियास्थानानि अजापिपुर्जापंते जापिप्यतेच विपाक
त प्रज्ञापितवन्तं प्रज्ञापयति प्रज्ञापयिष्यतिच । तथैतदेव त्रयोदश क्रियास्थानं सेवित
वत सेवति सेविष्यते च ॥ २४ ॥

॥ टीका—अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापयिक नामाख्यायते । ईरणमीर्या त
स्यास्तथा वा पंथाईर्यापयस्तत्र नवमीर्यापयिकमेतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमि
त्तं त्विदं सर्वत्रोपयुक्तस्य निरुपायस्य समीकृतमनोवाक्कायक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म
तदीर्यापयिकं सैव वा क्रिया ईर्यापयिकेत्युच्यते । सा कस्य नवति किञ्चूता वा कीदृक्कर्मफ
लावा इत्येतद्वर्णयितुमाह । (इहखलुइत्यादि) इह जगति प्रवचने सयमेवा वर्तमान
स्य । खलुशब्दोऽवधारणेऽलकारेवा । आत्मनोऽजावद्यात्मत्वं तदर्थमात्मत्वार्थं संवृतस्य
मनोवाक्कायै परमार्थतएवचूतस्यैवात्मजावोऽपरस्य त्वसंवृतस्यात्मतत्त्वमेव नास्ति
सद्वचूतात्मकार्यकारणात् । तदेवमात्मार्थं संवृतस्यानगारस्येय्यापयिकादिनि पचनि
समितिर्निर्मेनोवाक्कायै समितस्य तथा तिसृर्निर्गुप्तस्य । पुनर्गुप्तिग्रहणमेतानिरेव
गुप्तिर्निर्गुप्तोऽनवतीत्यस्यार्थस्याविर्भावनायात्यादररूपापनार्थं वेति । तथा गुप्तेन्द्रियस्य
नवग्रहचर्यगुप्त्युपेतग्रहचारिणश्च सतस्तथोपयुक्तं गवतस्तिष्ठतोऽनिपीडतोऽमुनेस्त्वर्कवर्त
ना कुर्वाणस्य तथोपयुक्तमेव वस्त्र पतदग्रह कवलंवा पादपुठनक वा गृहहृत्तोनि
क्षिप्तोवा यावच्चक्षु पक्षानिपातमप्युपयुक्तं कुर्वत सतोऽत्यंतमुपयुक्तस्याप्यस्ति ग्रिथ
ते विविधा मात्रा विमात्रा तदेवविधा सूक्ष्माक्षिपक्ष्यसचलनरूपादिकेय्यापयिकानाम
क्रिया केवलिनापि क्रियते । तथाहि । सयोगी जीवोऽन शक्नोति कृष्णमप्येक निश्चल
स्थातुमग्निना ताप्यमानोऽदकवत्कार्मेणशरीरानुगत सदा परिवर्तयन्नेवास्ते । तथा
चोक्तं । केवलीण जते अस्मिन्समय म्निजेसु आगासयएसेसु इत्यादि । तदेव केवजिनोपि
सूक्ष्मागात्रसंचाराजवतीहच कारणे कार्योपचारात्तथा क्रियया बध्यते कर्म तस्य कर्मणो
याश्चवस्थास्ता क्रिया । ताएव दर्शयितुमाह । (सापढमसमयेऽइत्यादि) यासाव
कापिण क्रिया तथा बध्यते कर्म तत्प्रथमसमयएव वदष्टष्टचेति कृत्वा तत्किंचैव वद

॥ टीपिका-अथैक. कश्चित्सौकरिक. श्वपचश्राङ्गाल खाटिकइत्यर्थे । तज्जावमाश्रित्य महिष वान्यं त्रस प्राणिन हतीति तस्य हता ठेत्ताइत्यादि ॥३५॥ अथैक. कश्चिद्वा गुरिकत्वमाश्रित्य मृग वाऽन्य प्राणिन हति तस्यच हता नवति शेष पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

॥ टीका-अत्रातरे सौकरिकपदं तच्च स्वगुह्या व्याख्येयं । सौकरिका श्वपचाश्राङ्गाला खाटिकाइत्यर्थे. ॥३५॥ अथैक कश्चित्कुड्सत्वोवागुरिकनाव लुब्धकत्व प्रतिसंधाय प्रति पद्य वागुरया मृगं हरिणमन्यंवा त्रसं प्राणिन शशादिकमात्मवृत्यर्थं स्वजनाद्यर्थंवा व्यापादयति तस्यच हंता ठेत्ता नवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

से एगईत्तं सवणिय जाव पडिसंधाय सवणिया अस्तरंवा तसं पाण हंता जाव उवकाइत्ता नवइ ॥३७॥ से एगईत्तं मिठियजावं पडिसंधाय मठवा अस्तर वा तस पाणं हंता जाव उवकाइत्ता नवइ ॥ ३८ ॥

अर्थ-कोइएक पुरुष, शाकुनी एटले पट्टीउनो विनाश करीने, अजीविका करे, एवो यको अनेक पट्टीउने हणो, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु. ॥ ३७ ॥ कोइएक पुरुष अथमाथम माठी यइने अनेक माठलादिक जलचर जीवोने हणो, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु ॥ ३८ ॥

॥ टीपिका-अथैक कश्चिच्चकुनालावकादयस्तै श्ररति शाकुनिकस्तज्जावमाश्रित्य शकुनमन्य वा त्रसं हति तस्य च हननादिका क्रिया करोतीति ॥ ३७ ॥ अथैक कश्चिन्मात्स्यकजावमाश्रित्य मत्स्य वाऽन्य त्रस वा जलचर प्राणिनं हन्यात् । शेषं सुगम ॥३८॥

॥ टीका-अथैक कश्चिदधमोपापजीवी शकुनालावकादयस्तैश्ररति शाकुनिकस्तज्जाव प्रतिसंधाय तन्माताद्यर्थी शकुनमन्य वा त्रस व्यापादयति तस्यच हननादिका क्रिया करोतीति । शेष पूर्ववत् ॥३७॥ अथैक कश्चिदधमाधमोमात्स्यकजाव प्रतिपद्य, मत्स्य वाऽन्य जलचर प्राणिन व्यापदयेक्षननादिका क्रिया कुर्यात् । शेष सुगम ॥ ३८ ॥

से एगईत्तं गोघायजाव पडिसंधाय तमेव गोणवा अस्तरंवा तसं पाण हंता जाव उवकाइत्ता नवइ ॥३९॥ से एगईत्तं गोवालजाव पडिसंधाय तमेव गोवालजाव परिजविय परिजवियहंता जाव उवकाइत्ता नवइ ॥ ४० ॥

अर्थ-कोइएक अर्धमा पुरुष, कूरकर्मनो करनार, गोघातकनो जाव आवरी, गाय, अथवा बीजा त्रस जीवोने ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु ॥ ३९ ॥ कोइएक पुरुष, कूर

णिलखणं कागिणिलखणं ॥ २६ ॥ सुजगाकरं डुप्रगाकरं गप्राकरं मो
हणकरं आहच्चाणि पागसासणि दबहोमं खत्तियविज्जं चंदचरिय सूरच
रियं सुक्कचरियं वहस्सइचरिय उक्कापायं दिसादाहं मियचक्क
वायसपरिमंलं पसवुठिं केसवुठिं मसवुठिं रूहिरवुठिं वेतालि अइ
वेतालि उसोवणि तालुघाडणि सोवागि सोवरि दामिलि कालिगि गो
रिं गंधारि उवतिणि उप्पयाणि जंजणि अजणि लेसणि आमयकरणि
विसल्लकरणि पक्कमाणि अंतश्चाणि आयमिणि एवमाइआउं विजाउं
अन्नस्स हेउं पउंजंति पाणस्स हेउं पउंजंति ववस्स हेउं पउंजति लेण
स्स हेउं पउंजंति सयणस्स हेउं पउंजंति अन्नेसिवा विरूवरूवाणं का
मज्जोगाण हेउं पउंजति तिरिउं तेविज्ज सेवेति ते अणारिया विप्पडि
वन्ना कालमासे काल किच्चा अन्नयराइं आसुरियाइं किब्बिसियाइं उ
णाइं उववत्तारो नवति ततोवि विप्पमुच्चमाणा जुज्जोएल मूयताए तम
अंधयाए पच्चायति ॥ २७ ॥

अर्थ—हवे जे काइ ए तेरमा क्रियास्थानकने विपे पाप न कबु, ते कहेठे (अडुत्तरच
णं के०) जे काइ तेरमा क्रियास्थानकने विपे नकेवाणुं ते आगले ग्रये कहिए ठैए (पुरि
सविजयंविजंगेमाइस्किस्तामिके०) हवे पुरुषविचय अथवा पुरुषविजय एटले केटला एक
अटपसत्त्ववत पुरुषनो विजग एटले ज्ञानक्रियाविशेष कहीशु (इहखलु के०) आ मनुष्य
क्षेत्रने विपे निश्चे थकी (णाणापस्साण के०) नाना प्रकारनी जेनी प्रज्ञाठे तथा (णाणाठवाण
के०) नाना प्रकारे जेनो अजिप्रायठे (णाणासीलाण के०) नाना प्रकारे जेनो आचा
रठे (णाणादिहीणं के०) नाना प्रकारें जेनी दृष्टीठे एतावता त्रणशेने त्रैसठ जेनु प्रमा
णठे तेकारणे नाना दृष्टिना जाणवा (णाणारूईण के०) आहार, विहार, शयन, आ
चरण, यान, वाहन, गीत, अने वाजित्रादिकनेविपे जुदी जुदी जेनी रुचिठे (णाणारं
जाण के०) तथा नाना प्रकारना जेना आरज एटले कर्षण, पशुपालन, शिल्पकर्म,
इत्यादिक जेने आरजठे. (णाणाश्वसाण के०) नाना प्रकारना गुजागुज अथ्यवसाय
तेणेकरी (सज्जुत्ताणं के०) सहित जे वर्त्तेठे. (णाणाविहपावसुयाशयणं के०) तेना ए
आगलजे केहेउं ते प्रमाणे, नाना प्रकारे पापश्रुताध्ययन (एवजवइ के०) एम होय
॥ २५ ॥ (तंजहा के०) ते कहेठे (जोम के०) जूमिनिर्घात एटले जूमिकपादिक जे ग्रंथ

॥ टीका—अथैक कश्चिद्विषयकर्मकारी शौवनिकजाव प्रतिपद्य सारमेयपापार्थिनाव प्रतिज्ञाय तमेव श्वानं तेन वा पर मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिन व्यापादयेत्तस्य च हननादि का क्रिया कुर्यादिति ॥ ४१ ॥ अथैक कश्चिदनायोनिरिविवेक (सोवणित्यंतिं जावति) श्वनिश्चरति शौवनिक अतोस्यास्तीत्यंतिकोऽतेवा चरत्यंतिक पर्यंतवासीत्यर्थ । शौवनि कश्चासावतिकश्च शौवनिकातिक. क्रूरसारमेयपरिग्रह प्रत्यतनिवासीच प्रत्यतनिवातिनि वा श्वनिश्चरतीति तदसौतज्ञाव प्रतिसंधाय इष्टसारमेयपरिग्रह प्रतिपद्य, मनुष्यं वा कंच नपथिकमन्यागतमन्यं वा मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं हंता नवति । अयं च ताह्यलिक स्तून् लुद प्रत्ययोवा इष्टव्यः । त्वचितु साध्याहार प्राग्वद्व्याख्येय । तद्यथा । पुरुषं व्यापा दयेत्तस्य च हंता वेत्ता इत्यादि । तन्लुदप्रत्ययौ प्रागपि योजनीयाविति । तदेवमसौ म हाकूरकर्मकारी महद्भिः कर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता नवतीति ॥ ४२ ॥

से एगइउं परिसामज्ञाउं उचिता अहमेयं हणामिति कट्टु तित्तिरवा वट्ट गंवा लावगंवा कवोयगंवा कविजलंवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव उवक्काइत्ता नवइ ॥ ४३ ॥ से एगइउं केणइ आयाणेणं विरुद्धे समाणे अड्ढा खलदाणेणं अड्ढा सुराघालएण गाहावतीणवा गाहावइपुत्ता एवा सयमेव अगणिकाएणं सस्साइं शामेइ अन्नेणवि अगणिकाएण स स्साइं शामावेइ अगणिकाएण सस्साइं शामंतपि अन्नं समणुजाणइ इति से महया पावकम्महिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥ ४४ ॥

अर्थ—हवे कांहि एक पापनु विशेष कारण कहेवे जे प्रथम कह्यु, अने हवे कहेसो, तेमां विशेष एटलुजते के, प्रथमजे जीवहिता कही ते हिता लोक यकी प्रहन्न पणो क रे, अने हवे जे कहेसो ते हिता लोकमा प्रगट पणे करे, एटलु विशेष जाणवु ते ए वी रीते के, जेम कोइएक पुरुष मास नरूप करवानी इच्छायें, अथवा व्यसनने लीधे अ के०) हुं आ अमुक जीवने (हणामितिकट्टु के०) परिपदामाहेथी उगीने (अहमेयं (तित्तिरवा के०) तित्तर, अथवा (वट्टगवा के०) वट्टक, अथवा (लावगवा के०) लावक, अथवा (कवोयगवा के०) कपोत पक्षी, अथवा (कविजलंवा के०) कपि न्य (तत्तपाण के०) त्रस जीवने हणो, ठेदे, जेदे, इत्यादिक यावत् पोताना आत्माने कर्मवधन विषे पाडे ॥ ४३ ॥ हवे कोइएक पुरुष, प्रकृतियें कोधी बतो, (केणइ के०)

(उसोवणिके०) उपस्वापिनी विद्या, (तालुघाडणिके०) ताला उवाढवानी विद्या, तालो द्यष्टनी (सोवागि के०) चाम्नालिणीदवापकी विद्या, (सोवरिके०) शावरी विद्या (दा मिलिके०) डाविडीविद्या (कालिगिके०) कालिगी विद्या, (गोरिके०) गोरी विद्या (गमारिके०) गाधारी विद्या, (उवतिणि के०) अवपतनी नीचे पाढवानी विद्या, (उप्पयणि के०) उत्पतनी एटले उचे जवानी विद्या. (जजणिके०) जूजणी विद्या, (अजणिके०) स्तजनी विद्या (लेसणि के०) लेपनी विद्या (आमयकरणि के०) आमय करणी विद्या (विसल्लकरणि के०) विसल्ल करणी विद्या (पक्कमणि के०) प्रकामणी फेर चढावानी विद्या (अत-डाणिके०) अट्टय करणि विद्या (आयमणि के०) आत्मणी विद्या, (एवमाऽआउविक्काउ के०) इत्यादिक विद्याउ आदि अद्वयकी प्रज्ञायादिक विद्याउ लेवी ते विद्याउने जे शास्त्रो यकी जाणीये तेवा शास्त्रो नणीने पाखन्नी, परद र्शनी अथवा गृहस्थ, अथवा स्वपट्ठीक इत्यालिगी साधु ते ए पूर्वोक्त विद्याउने (अन्नस्सहेव के०) अन्नने अर्थे (पउंजति के०) प्रयुजे (पाणस्सहेवपउजति के०) पाणीने अर्थे प्रयुजे (वज्जस्सहेवपउंजनि के०) वज्जने अर्थे प्रयुजे (लेणस्सहेवपउजति के०) उपाश्रयने अर्थे प्रयुजे (सयणस्सहेवपउजति के०) गयनने अर्थे प्रयुजे (अन्नेसिवाविरुवरुपाणकामजोगाणहेवपउजति के०) अथवा बीजानाना प्रकारना कामजोगने अर्थे प्रयुजे ते पुरुष (तिरिष्ठ तेविक्कंसेयंति के०) तिरिष्ठि एटले रुढा अनुष्ठाननी हणनारी एवी ते विद्याने सेवे (तेअणारियाविप्पडिवज्जा के०) ते अनार्य जाणवा यद्यपि क्षेत्रे करी अने जापायें करी तो आर्यठे तथापि, मिथ्यात्व ना आसेवन यकी, अनार्य कर्मना करनार, अनार्य, अनाचारी, केवाय ते (कालमासे कालंकिज्जा के०) आसुप्यने कृये कालने अवसरे काल करीने अज्ञान तपने प्रमाणे यद्यपि देवलोके जाय तथापि ते, (अन्नयराऽ आसुरियाऽ किट्ठिसियाऽ वाणाऽ उववत्तारो नवति के०) तेउनु अनेरा आसुरी किट्ठिपिकादिक स्थानकोने विपे उपजबु थाय (तत्ताविविप्पमुच्चमाणके०) त्या यकी चवीने (उल्लोके०) वली मनुष्यमा उपजे तो केवा थाय तोके (एल के०) वेरा थाय. (मूयताए के०) मुगा थाय, (तम अयथाए के०) आयला एवा ते जीय थाय. तयार पठी (पच्चायति के०) नगक तिर्थ चादिक गतिने विपे परित्रमण करे, अयर्मपक्क आश्री एटले व्रतयारीने पापनो विपाक कह्यो हवे गृहस्थ उद्देगिन अयर्म पक्क कह्ये ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका-सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यन्नोक्तं पापस्थानं तदाह । इदमुत्तर अस्मात्क्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तरं यदत्र नोक्तं तदुत्तरग्रथेनोच्यते । चसमुच्चये । ए

आनरणादिक इव्य, पोते अपहरे, बीजाने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदे, एम करतो जीव घणा पाप कर्मोपार्जन करे ॥ ४७ ॥

॥ दीपिका-अर्थक. केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः कुडलादि इव्यमपहरेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

॥ टीका-अपिच (सेएगउंइत्यादि) अर्थक. कश्चित्केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः सर्वं कुडलादिक इव्यजातं स्वयमेवापहरेदवशिष्टं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

से एगइउं केणइवि आदाणेण विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अडुवा सुराघालएण समणेणवा माहणेणवा उत्तगवा दमंगवा जमंगवा मत्तगवा लठिवा निसिगंवा चेलगंवा चिलिमिलिगंवा चम्मगवा ठेयण गवा चम्मकोसियवा सयमेव अवहरंति जाव समणुजाणइ इति से म हया जाव उवक्काइता नवइ ॥ ४८ ॥

अर्थ-हवे पाखंती दर्शन उपर कोप्यो थको, जे करे, ते देखाडेडे कोइएक कारणो रीताणो उतो वादीयें जीत्यो अथवा पोताना दर्शनने दृष्टिरागें अथवा अन्न अने धान्यने थोडे दाने, अथवा कोइएक अधिकारादिकने विषे वावितलाजने अजावे, कोप्यो थको श्रमण अथवा ब्राह्मण तेना दंरु, उत्र, माटीना जाम, मात्रो, लाकडी, वेसवानो पाट, वस्त्र, मटको, ढांकवानो वस्त्र, चर्म, चर्मवेदनी तरवार, चर्मनी कोथली इत्यादिक अनेक उपकरण पोते अपहरे, बीजा ने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीते घणा कर्म उपार्जन करे एटला कारणे क्रोधे करी पापनुं विशेषपणु कहु ॥ ४८ ॥

॥ दीपिका-अथ पाखण्डिकोपरिकोपमाह । अर्थक कश्चित्समतानुरागेण वादपराजितो वा अन्येन वा केनचिन्निमित्तेन कुपित श्रमणानां ब्राह्मणानां उत्रक वा जाडं किंचिद्वस्तु दंडक वा जाडक किंचिद्वस्तुमात्रकं पात्रं (लङ्घिगं) यष्टि (निसिग) दृसीमासनमिति यावत् । चेलक वस्त्र (चिलिमिलिग) प्रहादपटी चर्मकं पाडुकादि चर्मवेदनकं शस्त्रादि चर्मकोश गस्त्रद्वेपकोष्ठलक स्वयमपहरेत् । शेषपूर्ववत् ॥ ४८ ॥

॥ टीका-साप्रतं पाखण्डिकोपरि कोपेन यत्कुर्यात्तददर्शयितुमाह । (सेएगउंइत्यादि) अर्थक कश्चित्समतानुरागेण वा वादपराजितोवा अन्येन वा केन वा केनचिन्निमित्तेन कु

॥ टीका—साप्रत त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यन्नानिहित पापस्थानं तद्विजिह्वितपुराह ।
 (अद्भुतरमित्यादि) अस्माच्चयोदशक्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तर यत्र न प्रतिपादित त
 दधुनोत्तरनूतेनानेन सूत्रसद्वर्णेन प्रतिपाद्यते । यथाऽऽचारे प्रथमश्रुतस्कंधे यन्नानिहित
 तदुत्तरनूतानिश्रूलिकाणि प्रतिपाद्यते । तथा चिकित्साशास्त्रे मूलसंहिताया श्लोक
 स्थाननिदानशरीरचिकित्सितकटपसङ्गकाया कार्यं यन्नानिहितं तदुत्तरेऽनिधीयते एवमन्य
 त्रापि ठंदं स्वित्यादावुत्तरसद्भावोऽवगंतव्यः । तदिहापि पूर्वेषु यन्नानिहितं तदनेनोत्तरय
 येन प्रतिपाद्यतइति । च समुच्चये । एमितिवाक्यालंकारे । पुरुषाविचोयंते मृग्यते वि
 ज्ञानद्वारेणान्वेष्यते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा केपाचिदत्पसत्त्वाना तेन ज्ञानव
 लेनावधिप्रयुक्तेनानर्थानुबंधेनाविजयादिति । सच विजगवदवधिविपर्ययवद्विजगोज्ञानवि
 ज्ञेयः पुरुषविचयश्चासौ विजगश्च पुरुषविचयविजगस्तमेवजूनत ज्ञानविज्ञेयमाख्यास्यामि प्र
 तिपादयिष्यामि । यादृशाना चासौ जयति ताद्वेशत प्रतिपादयितुमाह । (इह खलुइ
 त्यादि) इह जगति मनुष्यक्षेत्रे प्रवचने वा नानाप्रकाराविचित्रकृत्योपगमात् प्रज्ञायतेऽन
 येति प्रज्ञा सा विचित्रा यथा ते नानाप्रज्ञास्तथा वाऽत्पात्पतरात्पतमया चित्यमाना
 पुरुषा पदस्थानपतितान्भवति । यथा ठंदोऽनिप्राय सनानायेपा ते तथा तेषा नानाशी
 लाना तथा नानारूपा दृष्टिरत करणप्रवृत्तिर्येषा ते तथा तेषामिति । तेषांच त्रीणि श
 तानि पृथगधिकानि प्रमाणमवगतव्यः । तथा नाना रुचिर्येषा ते नानारुचयः । तथा
 हि । आहारविहारशयनासनाद्यादानाचरणयानवाहनगीतवादित्रादिषु मध्येऽन्यस्यान्यारु
 चिर्भवति तेषा नानारुचीनामिति । तथा नानारजाणा कृपिपाशुपाव्यविपणिशिल्पिक
 मैसेवादिष्वन्यतरमारजेणेति । तथा नानाव्यवसायसमुत्ताना शुजाव्यवसायजाजः इह
 लोकमात्रप्रतिबद्धाना परलोकनिष्पिपासाना विषयतृपितानामिदं नानाविधं पापश्रुताध्य
 यनं जवति ॥१५॥ तद्यथा जूर्मा जव निर्घातज्जुकपादिक, तथोत्पात कपिहसितादिक, त
 था स्वप्नं गजवृषजसिंहादिक, तथाऽतरिहं मेधादिकं, तथागे जवमाग अहिवाहुस्फुर
 णादिकं, तथा स्वरलक्षणं काकस्वरगजीस्वरादिक तथा लक्षणं यवमत्स्यपद्मशखच
 क्रश्रीवत्सादिक व्यजनं तिलकमाषादिक, तथा स्त्रीलक्षणं रक्तकरचरणादिक, एवंपुरुषा
 दीना काकिणीरत्नपर्यंताना लक्षणप्रतिपादकशास्त्रपरिज्ञानमवगतव्यं ॥१६॥ तथा मत्रवि
 ज्ञेयरूपाविद्या तद्यथा । दुर्जगमपि सुजगमाकरोमि सुजगकारा, तथा सुजगमपि दुर्जगमा
 करोमि दुर्जगकारा, तथा गर्जकरा गर्जाधानविद्यायिनी तथा मोहोवेवादयोवा तत्करण
 शीजामाधर्वणानिधाना सद्योऽनर्थकारिणी विद्यामनीधीयते तथा पाकशासनीमिद्वजाल
 सङ्गिका तथा नानाविधैर्द्वै कणवीरपुष्पादिनिर्मधुघृतादिनिर्वोच्चटनादिकैः कार्यैर्हो
 मोहवनं यस्या सा इव्यह्वना ता तथा कृत्रियाणा धनुर्वेदादिकापरा वा या स्वगोत्रक्रमे

उवा कंटकवोदियादि पडिपेहिता सयमेव अगणिकाएणं क्षामेइ जाव
समणु जाणइ ॥ ५१ ॥ से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गा
हावइपुत्ताणवा जाव मोत्तियंवा सयमेव अवहरइ जाव समणु जाण
इ ॥ ५२ ॥ से एगइउ णोवितिगिंठइ तसमणंवा माहणाणंवा उत्तगंवा टं
मगंवा जाव चम्महेदणगंवा सयमेव अवहरइ जाव समणुजाणइ इति
सेमहया जाव उवस्काइता जवइ ॥ ५३ ॥

अर्थ-एरीतेज बली कोइएक पुरुष, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना उंट, गाय,
बज्र, घोडा, गर्दजना बंयन, तथा वाग, नाथ, प्रमुख पोतें कापे, बीजाने हाथे कपाधे
बीजो कापतो होय तेने अनुमोदे ॥ ५० ॥ तथा तेमज ते गृहपतिना तथा गृहपति
ना पुत्रना उंटनीशाला, यावत् गर्दजनी शालाने काटा थकी टांकीने पोते बाजे, बी
जाने हाथे बजावे, बीजो बालतो होए तेने अनुमोदे ॥ ५१ ॥ तथा तेमज ते गृह
स्थना अथवा गृहस्थना पुत्रना कुंमलादिक आनरण, तथा मांकिनादिक इव्य, पोते
अपहरे, बीजाने कहिने तेने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमो
दे ॥ ५२ ॥ तथा कोइएक पुरुष, भ्रमण ब्राह्मणना दम ठत्रादिक यावत् चर्मठेदक ए
उपररणोने पोतें अपहरे बीजाने हाथे अपहरावे अपहरतो होय तेने अनुमोदे ए
प्रयम लखेजा पाच आलावा, तथा पाठलना आलावा चार ते सरखाजठे परतु ते
सकारण, अने निष्कारण, एटलु विशेषे. ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका-अर्थकोनिस्त्रिंशतया गृहपत्यादिसंबधिनामुप्रादीनां जघाद्यवयवान् विंध्या
त्यादि ॥ ५० ॥ कश्चिदुप्रादिबयन गृहाणि दहेत् ॥ ५१ ॥ सुगम ॥ ५२ ॥ निर्निमित्तमेवै
तत्कुर्यात् व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

॥ टीका-तथेहामुत्रच दोपापर्यालोचकोनिस्त्रिंशतया गृहपत्यादिसंबधिना क्रमेणका
दीना जघादीनवयवाभिठ्यात् ॥ ५० ॥ तथा शाला दहेत् ॥ ५१ ॥ तथा गृहपत्यादे
सत्रिं कुडजमणिमांकिनादिकमपहरेत् ॥ ५२ ॥ तथा भ्रमणब्राह्मणादीना दंडादिकमुप
करणजातमपहरेदित्येव प्राकनाएवालापकायादानकुपितस्य येऽनिहितास्ततएव तदना
वे नानिधातव्याइति ॥ ५३ ॥

से एगइउ समणंवा माहणवा दिस्सा णाणाविहेहि पावकम्मेहि अत्ता
ए उवस्काइता जवइ अइवाण अठराए आफालिता जवइ अइवाणं

लिए अड्वा मत्रिए अड्वा गोघायए अड्वा गोवालए अड्वा सोव
लिए अड्वा सोवणियंतिए ॥ २८ ॥

अर्थ-हवे गृहस्थ उदेशीने अधर्म पक्कू कहेठे (सेएगईउ के०) ते गृहस्थ कोऽ
एक महा निर्दय परलोक थकी न बिहितो थको, ससारना सुख वाठतो ठतो जे कर्कश
कर्म करे ते कहेठे. (आयहेउंवा के०) पोताने निमित्तें अथवा (णायहेउंवा के०)
ज्ञातिने निमित्तें (सयणहेउंवा के०) स्वजनने निमित्तें (आगारहेउंवा के०) घरने नि
मित्तें (परिवारहेउंवा के०) परिवारने निमित्तें (नायगंवा के०) परिचित एटले जा
एला पुरुषने निमित्तें (सहवासियवाणिस्ताए के०) सहवासि एटले पाढोशीनी निश्चा
ये, एटला अकार्य करे, ते कहेठे. (अड्वा के०) अथवा (अणुगामिए के०) अ
कार्य करवाने अर्थे बीजो जतो होय तेनी पठवाडे जाय, (अड्वाउचवरए के०)
अथवा अकार्य करवाने अर्थे तेने अनेक उपचार करे विश्वासे, (अड्वापडिपहिएके०)
अथवा प्रतिपथिक एटले मार्गे जता माणासनी सम्मुख आवे (अड्वासधिवेदएके०)
सधिवेदक, एटले चोरी करे, (अड्वागठिठेदए के०) अथवा ग्रथिचेद करे, एटले ठो ठो
डो थाय, (अड्वावरणिए के०) अथवा ठाली एटले गामरा चरावे (अड्वासोवरि
ए के०) अथवा सूवर डुकर चरावे (अड्वावागुरिए के०) अथवा वाधरी थाय, एटले
मृग मारवाना कर्म करे (अड्वासोवणिए के०) अथवा शकुनी एटले पक्षीउंने पाग
नाखे, (अड्वामडिए के०) अथवा माठी थाय, (अड्वागोघायए के०) अथवा गो
घातक कस्ताऽ थाय, गायने मारे, अथवा गोधाने नाथे (अड्वागोवालए के०) गोवाजि
या पणु करे, इत्यादिक नीचकर्म करे, (अड्वासोवणिए के०) कुतरानो राखनार था
य, (अड्वा सोवणियंतिए के०) कुतराये करी शिकार खेले. इत्यादिक बधा मलीने
चउठ प्रकारें करी अनेक जीवोनो विनाशकरे ॥ २८ ॥

॥ दीपिका-अथ गृहस्थानुद्दिश्याधर्मसेवामाह । (सेएगईउआयहेउंवा) सएक
कदाचिन्निस्त्रिगथात्मनिमित्त ज्ञातिहेतुवा अगारहेतु गृहसस्करणार्थ परिवारहेतुवा ज्ञा
तक परिचितस्तं समुद्दिश्य सहवासिक प्रातिवेशिमक निश्रीरुत्य एतानि कुर्यात् । तान्ये
वाह । (अड्वावेति) अथवेति पद्मातरापेक्षया । गद्यतमनुगद्यतीत्यनुगामुरु. सचाकार्य
करणमनास्त गद्यतमनुगद्यति । अथवाऽन्यस्य विरूपकरणावसरापेक्षी उपचारक म्या
त् । अथवा उरध्रेण चरत्यौरत्रिक । अथवा सौकरिक । अथवा शकुनिनिश्रगति शाकु
निक अथवा वागुरिक अथवा मात्स्यिक अथवा गोघातक अथवा गोपालत्व श्रयति

॥ टीका-साप्रत विपर्यस्तदृष्टयोऽगाढमिथ्यादृष्टयोऽनिधीयते (सेण्गइउंइत्यादि) अथै
 क कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिरनङ्क साधुप्रत्यनीकतया श्रमणादीना निर्गन्धता प्रविश
 ता वा स्वतश्च निर्गन्धन् प्रविशन् वा नानाविधैः पापोपादानजैः कर्मजिरात्मानमुपख्या
 यिता नवतीत्येतदेव दर्शयति । अथवेत्ययमुत्तरापेक्षया पक्षातरोपग्रहार्थः । क्वचित्साधु
 दर्शने सति मिथ्यात्वोपहतदृष्टितयाऽपशकुनोयमित्येव मन्यमानः सन् दृष्टिपथादपसारयन्
 साधुमुद्दिश्यावक्ष्याप्सरायाश्च पुटिकाया स्फालयिता नवत्यथवा तत्तिरस्कारमापादय
 नपरुष बचोब्रूयात् । तद्यथौदनमुंननिरर्थककायक्लेशपरायणकुर्वन्नेऽपसरायतस्तदसौ
 घृकुटि प्रिद्व्यावसत्यंवा ब्रूयात् तथा निह्नाकालेनापि (मे) तस्य निह्नोरन्येन्योनिह्ना
 चरेन्योऽनु पश्चात्प्रविष्टस्य सतोऽत्यतदुष्टतयाऽन्नादेर्नोपाययिता नवत्यपरच वानोद्यत नि
 पेशयति तत्प्रत्यनीकतयैतच्च ब्रूते । इमे पाखंडिकाजवति तएवजूतानवतीत्याह । (चो
 सुति) तृणकाष्ठहारादिकमयमकर्म विद्यते येषां ते तद्वतस्तथा जारेण कुटुंबजारेण पोष्ट
 त्रिकादिजारेण वाऽऽकृता पराजया सुखजिप्सवोऽजसाः क्रमागत कुटुंबं पालयितुमसम
 र्थास्तथा पाखंडमव्रतमाश्रयंति । तथाचोक्तं । गृहाश्रमपर इत्यादि । तथा (वेसजगति)
 वृषजाश्चयमा श्रूयन्तात्यस्त्रिवर्गप्रतिवारकास्तथा रूपणा क्लीबा अकिंचित्करा श्रमणा
 नवति प्रव्रज्या गृहहतीति ॥ ५४ ॥

ते ऽणमेव जीवितं धिक्जीवितं संपडिवुद्धेति नाऽते पारलोगस्स अद्याए
 किंचिवि सिलीसति ते झुकति तेसोयंति तेजूरंति तेतिप्पति तेपिठ
 ति तेपरितप्पति तेझुक्कण जूरण सोयण तिप्पण पिठण परितिप्पण
 वहंवंधणपरिकिलेसाअ अण्णडिविरया नवति ते महया आरंजेणं
 ते महया समारंजेणं तेमहया आरंजसमारंजेण विरूवरूवेहि पाव
 कम्मे किञ्चेहि उरालाई मणुस्सगाई नोगनोगाई जुजित्तारो नवंति ॥
 तजहा अन्न अन्नकाले पाणं पाणकाले वत्तं वत्तकाले लेणंलेणकाले
 सयणंसयणकाले पुवावरंचणं एहाए कयवलिकम्मे कयकोजयमंगल
 पायचित्ते सिरस्साएहाए कंठेमालाकडे आवधमणिमुवन्ने कप्पियमा
 लामज्जलो पडिवधसरीरवग्धारियसोणिसुत्तगमल्लदामकलावे अ
 द्दतवत्तपरिहिण्ण चट्ठणोस्सितगायसरीरे महति महाजियाए कूडा
 गारसालाए महति महाजयंसि सीहासणंसि इत्थीगुम्मसंपरि वुडे स

तेनुं धनजइने ते धनेकरी अनेक प्रकारें (आहारआहारेंति के०) अहार आहारे. (इतिसेमहयापावेहिकम्मेहिअचाणउवस्काइत्तानवइ के०) एवी रीते ते पुरुष महोटा कूर पाप कर्मानुष्ठाने, पोताना आत्माने डुर्गतिमाहे पाडे नरक तिर्थचगतिने नामे विख्यात थाय ॥ ३९ ॥ ते कोइएक पुरुष धनवतनी वचना निमित्ते (उवचरयचावपडित्ता धाय के०) उपचारक जाव आदरीने तेमज नाना प्रकारना उपाय करी विश्वास उपजावी तेने हणी, ठेदी, जेदी, जुंटी, विशेषे जुंटी, उपइच करी, जीवितव्यथकी विनाशकरीने तेनु धनजेइने, तेधने करी अनेक प्रकारना आहार आहारे, एरीते ते पुरुष महोटा कूर पापानुष्ठाने करीने पोताना आत्माने डुर्गतिमाहे पाडे चतुर्गतिक सत्तारमां हे परित्रमणकरे नरकादि गतिने विपे विख्यात थाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका—एवमेतेषा चतुर्दशकर्तव्यानामुद्देशं कृत्वा तानि प्रत्येक विवृणोति । तत्रैकं कश्चिदात्मार्थं ग्रामांतर गच्छन् पुरुषस्य समीपे किंचिद्द्रव्यं ज्ञात्वा तज्जिघृक्षुस्तस्यानुगामुकत्वाव प्रतिसंधाय सहगमनेनानुकूल्यं प्रतिपद्य वचनावसर समीहमानोग्र तमनुगच्छति । अवसर लब्ध्वा तस्य हता, वडादिनिश्चेत्ता, खजादिना जेत्ता, वज्रमुष्ट्या दिना लुपयिता, केशाकर्षणादिनिर्विलुपयिता, कशाप्रहारादिनि अपडावयिता, जीवित विनाशक म्यात् इत्यादि कृत्वाऽहारमाहारयति इत्येवमसौ महद्भि पापै कर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता जवति । अयं महापापकारीत्येव लोके ख्यापयति ॥ ३९ ॥ तदेवमेक कश्चिदनवत कस्यचिदुपचरकजावमाश्रित्य त विश्वासे पातयित्वा धनादिकृते तस्य हता जेत्ता इत्यादि । एवमसौ महद्भि पापैरुपख्यापयिता जवति ॥ ३० ॥

॥ टीका—तदेवमेतानि चतुर्दशाप्युद्दिश्य प्रत्येकमादित प्रवृत्ति विवृणोति । (सेए गइइत्यादि) तत्रैकं कश्चिदात्मार्थं अपरस्य गतुर्ग्रामांतर किंचिद्द्रव्यं ज्ञातमवगम्य तदादि स्तुस्तस्यैवानुगामुकत्वाव प्रतिसंधाय सहगतत्वावेनानुकूल्यं प्रतिपद्य विवक्षितवचनावसर कालाद्यपेक्षी तमेव गच्छतमनुव्रजति तमेव चान्युद्धानविनयादिनिरत्यतोपचारैरुपचर्यानु व्रज्य च विवक्षितमवसर लब्ध्वा, तस्यासौ हता वडादिनिस्तथा जेत्ता खजादिना हस्त पादादेस्तथा जेत्ता वज्रमुष्ट्यादिना तथा लुपयिता केशाकर्षणादिकदर्थेन तस्तथा विलुपयिता कशाप्रहारादिनिरत्यंतश्च खोत्पादनेन तथा डावयिता जीविताश्च परोपणतो जवतीत्येवमादिक कृत्वाऽहारमाहारयत्यसौ । एतदुक्तं जवति । गलकर्तक कश्चिदन्यस्य धनवतोऽनुगामुकत्वाव प्रतिपद्य तं बहुविधैरुपायैर्विश्रजे पातयित्वा नोगार्थी मोहांथ साप्रतेहि तथा तस्य । रिकथवतो प्रकृत्याहारादिका जोगक्रिया विधत्ते । इत्येवमसौ महद्भि कूर क

प्रलंबित (सोणिमुत्तगमदल्लदामकलावे के०) कडने विपे कंदोरोठे जेने एवो, अने फुलनीमा लाना समूह पेरतो एवो, (अहतवडपरिहिए के०) अत्यंत बहु धोलां निर्दोष वस्त्र पहेरे, (चदणोक्तितगायसरीरे के०) चदने करी गात्रने विलेपन करे एवो थरु, (महतिम हालियाए के०) अत्यंत महोटी (कूडागारसालाए के०) कूटने आकारें शिजा तेने वि पे (महतिमहालयसिसीहासणसि के०) महोटा सिहासने वेतो थको (इतिगुम्मसप रिनुठे के०) स्त्रीना वृंदे पर वखो (सवराइएण के०) सर्व रात्री संबधि (जोइणा के०) प्रदीपनी ज्योति (झियायमाणणं के०) तेना अजवाला थकि (महयाहयनट्टगीयवाड य के०) महोटा नट्ट, गीत, वाद्यादिक वाजीत्रादिकने शब्दे, (तंतीतलतालतुडियतधणमुइ गपरुपावाइंपरवेण के०) वीणा, हाथना ताल, काशियाना ताज, तुरी एटले वाजीत्र, हाथ विजोप, घन ध्वनि सरखो जेनो घोपठे, मृदंग, पटह, माह्या पुरुपे वजाव्याठे, तेने शब्दें करी, (उरालाईमाणुस्सगाइ के०) उदार प्रवान मनुष्य संबंधीया (जोगजोगाई के०) कामजोगने (चुंजमाणे के०) जोगवतो थको (विदरइ) विचरे ॥ ५५ ॥

॥ दीपिका—अथ गृहस्थानामत्यंतविपरीतमतीनामसदाचारत्व प्रकटयन्नाह । ते साधुधर्मप्रत्यनीकाइदमेव जीवित परापवादप्रकटनजीवितं धिक्जीवितं कुत्सित जीवि तं सप्रतिद्वहति प्रशंसति ते परलोकस्वार्थाय किञ्चित्सदनुष्ठानं न शिल्प्यंते नाश्रयते तेऽ पवादे परान् इ खयंति आत्मानच अज्ञानांधास्तत्कुर्वन्ति येन शोचते परानपि शोचयति ते परान् (जूरयंति) गर्हति ते स्वकर्मणि पीडयते (तेतिप्यंति) सुखाज्यावयत्यात्मा न पराश्रते पापेन परितप्यतेऽतर्दह्यते पराश्र परितापयंति । एव ते इ खनशोचनादि क्लेशाद्विप्रतिविरता स्युस्ते महतारजेण प्राणिघातरूपेण महता समारंजेण प्राणि परितापरूपेण विरूपरूपैश्च नानाविधै पापकर्मरुत्यैरुदारानुत्कृष्टान्मद्यमासादियुतान् मानुषकान् मनुष्यनवयोग्यान् जोगेज्योप्युत्कृष्टान्जोगजोगजोगास्तान् नोक्तार स्यु ॥ तद्यथा अन्नमन्नकाले यथेप्सितं तस्य पापानुष्ठानात्संपद्यते । एव पानवस्त्रशयना सनादिक सपूर्वापर सहपूर्वरुत्येन स्नानादिना पररुत्येन विलेपनजोजनादिना वर्ततइति सपूर्वापर । कोऽर्थः । यद्यदा प्रार्थ्यते तत्तदा संपद्यतइति । तद्यथा । स्नात रु सुवर्णचंदनाकृतदूर्वासिद्धार्थादीनि प्रायश्चित्तानि इ खप्रतिघातकानि येन स रुतकौतुक मंगलप्रायश्चित्त । गिरसि स्नात कट्पितोयोमालाप्रधानोमुकुटः सन्निधत्ते यस्य स क िपतमालामुकुटी प्रतिबद्धशरीरोद्वहंग । (वग्धारित) प्रलंबित श्रोणी श्रोत्र कटिस्त्र मल्लदामकलापश्च येन सतथा कवे रुतमाल । आविधानि परिहितानि मणिमुव

कर्मनो करनार गोपालजाव आदरीने, कोरे चढयो थको गायने गोकुज माहेथी टाली तेने हणे, ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु ॥ ४० ॥

॥ दीपिका-अथैक कश्चित्कूरकर्मा गोधातकजावमाश्रित्य गामन्य वा व्रतं हति तस्य हंता स्यात् ॥ ३९ ॥ अथैक कश्चिजोपाजजाव प्रतिपद्य ता गा परिविच्य पृथक् कृत्वा तस्याहता नवति । जेपं पूर्ववत् ॥ ४० ॥

॥ टीका-अथैक कश्चिजोपालजाव प्रतिपद्य कस्याश्चिजो कुपित सन् ता गा परि विच्य पृथक् कृत्वा तस्याहता ठेत्ता चेत्ता नूयोन्नूयोजवति । जेपं पूर्ववत् ॥ ३९ ॥ अथैक. कश्चित्कूरकर्मकारी गोधातकजाव प्रतिपद्य गामन्यतर वा व्रत प्राणिन व्यापाद येनस्य च हननादिका क्रिया कुर्यादिति ॥ ४० ॥

से एगइउ सोवणियजावं पडिसंधाय तमेव सुणगंवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥४१॥ से एगइउ सोवणियतियं जाव पडिसंधाय तमेव मणुस्संवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव आहार आहारेति इति से महया पावेहि कम्मेहि अत्ताणं उवस्काइत्ता नवइ ॥४२॥

अर्थ-कोइएक पुरुष जौवनिकजाव एटले श्वाने करी आहार कर एयो जाव आदरीने अनेक जीवने हणे, ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु ॥ ४१ ॥ कोइएक पुरुष श्वानने पाले, श्वाननो परिग्रह करे, तेणे करी कोइएक आवता जता पथिकने, अथवा बीजा जीवने हणे, ठेदे, नेदे, आहार आहारे इत्यादिक एरीते ते कूरकर्म करी चतुर्गेतिक सत्तार माहे पडे ॥ ४२ ॥ एटले आजीविका निमित्त पापनु कारण कहु

॥ दीपिका-अथैक कश्चित् श्वपार्थिजाव प्रतिज्ञाय तमेव श्वान परया व्रत मृग सूकरादिक हन्यात्तस्यच हंतेत्यादिपूर्ववत् ॥ ४१ ॥ अथैक कश्चिदनार्य (सोवणियं तियति) श्वनिश्चरति शौवनिक अतोस्यास्तीत्यतिक अंते वा चरति अतिक पयंतवासी शौवनिकश्चासौ अतिकश्च शौवनिकातिक कूरस्तारमेवपरिग्रहं प्रत्यतनिवासीच तदसौ तज्जावमाश्रित्य मनुष्य कंचन पथिकमन्यवा मृगसूकरादिक व्रत प्राणिन हता नवति । हंता इत्यत्र ताड्यीजिकस्तृन् । श्वस्तनीता वा तृच् स्यात्तदायाहारेण पूर्ववन्नेप । तथा पुरुषं हति तस्य स हता ठेत्तेत्यादि । तन्श्वस्तन्यां प्रागपि चोर्ज्या । सर्वेयं महंनि पापकर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता स्यादिति ॥ ४२ ॥

गजप्रायश्चित्त । तथा कश्चिन्नश्रमा माजाप्रधानोमुकुटश्च सतथा विद्यते यस्य सनवति
 कश्चिन्नमालामुकुटी । तथा प्रनिवृद्धयगीरोदृटावयवकाययुवेत्यर्थः । तथा (यथा
 गिर्यनि) प्रलंबितं श्रोणीसूत्रं कटिघ्नं मध्यदामकलापश्च येन सतथा तदेवमतौ गिरि
 स्नानः नानाग्रिविलेपनावनितश्च कर्तुं कृतमालस्तथाऽपरयथोक्तनूपणनूपित सन्महत्ता
 सूत्रायां (महालियाएति) गिस्तीर्णायां कूटागारशालायां तथा महति महालये विन्मी
 र्णं निदासने जडासने समुपविष्टः स्त्रीवृन्देन युप्रतिजनेन सार्द्धमपरपरिवारेण संपरिवृते
 वेष्टितोपस्तथा महता बृहत्तरेण प्रदत्तगीतवादित्रतत्र्यादिरवेणोदारान्मानुष्यकान् जल्प
 नोगान्धुंजानोविहरति प्रविचरति विजृंजतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

तस्स एगमवि आणवेमाणस्स जाय चत्तारि पंचजणा आवुत्ता चैव
 अनुवन्ति जणहं देवाणुपिया किंकरेमो किआहारेमो किउवणेमो कि
 आचिन्नामो किजेहिय इत्थं किंजेआसगस्स सयइ तमेवपासित्ता
 अणारिया एवं वयंति देवे खलु अयंपुरिसे देवसिणाए खलु अय
 पुरिसे देवजीवणिक्के खलु अयपुरिसे अग्नेए विचणं उवजीवंति तमेव
 पासित्ता आरिया वयंति अनिकतंकूरकम्मे राय, अयंपुरिसे अति
 हुं अज्जायरक्के दाहिणगामिए नेरइए काण्डपरिणए आगमिस्साए
 इल्लद्वोहियाएयावि नविस्सम ॥ ५५ ॥

कोइएक (आयाणेणके०) शब्दादिक कारणे करी रीसाणो ऋतो, (विरुद्धेसमाणे के०) आगजानो विरोध करे. ते कारणे कहेवे. (अडुवाखलदाणेण के०) सडेलां अन्न तेने दाने करीनें, अथवा धान्यने खले अत्प दाने करीने, (अडुवासुराघालणके०) अथवा थाल कोशादिक, कोइएक अधिकारादिक, तेने विषे वांछित लानने अनावे रीसाणो थको (गाहवतीणवाके०) गृहपतिना, अथवा (गाहावडुपुत्ताणवा के०) गृहपतिना पुत्रना धान्य खलादिकने (सयमेवके०) पोते (अगणिकाएणके०) अग्नि काये करी, (सस्सा इके०) ते धान्यादिकने (ज्ञामेइ के०) बाले (अन्नेणविअगणिकाएणसस्साइज्ञामावे इ के०) अथवा रीसाणो थको बीजा पासे अग्निकाये करी ते धान्यादिकने बलावे. (अगणिकाएणसस्साइज्ञामतपिअन्नंसमणुजाणइ के०) बीजो कोइ अग्नि काये करी ते धान्यने बालतो होय, तेने अनुमोदे एरीते ते महोटा पापकमें करी पोताना आत्माने बाधे. यावत् चतुर्गेतिक सत्तार माहे परित्रमण करे ॥ ४४ ॥

॥ टीका—उक्ता सदा जीवनोपायनूता वृत्ति । अथ क्वचित्कुतश्चिन्निमित्तात्सावद्यांगीकारं दर्शयति । पूर्वं वृत्तिरुक्ता प्रवृत्तिं वा प्राणिघातं कुर्यादित्द तु कुतश्चिन्निमित्तात्साह्वाङ्गन मध्ये प्राणिघातप्रतिज्ञया प्रवर्तते इत्याह । अथैक कश्चिद्व्यसनेन क्रीडया कुपितोवा पार्षदोमध्ये गतवत्थाय एव प्रतिज्ञा कुर्यात् । अहमेनं प्राणिनं हनिष्यामीति प्रतिज्ञां कृत्वा तित्तिरादिकं हता इत्यादि यावदात्मानं पापकर्मणा उपख्यापयिता जवति । पूर्वमपरायं विना कुडाउक्ता ॥४३॥ अथाऽपराधकुडान्दर्शयति । अथैक कश्चित्प्रकृत्या क्रोधन केनचिदादीयतइत्यादान शब्दादिकं कारण तेन विरुद्ध परस्य घातं कुर्यात् केनचिद्व्येन कुष्ठोनिदितोवा विरुध्येत रूपेण बीनत्सं कंचित् दृष्ट्वाऽपशकुनोयमिति ध्यात्वा कुप्येत । गधरसादिकं सत्रेणैवाह । (अडुवाखति) खलस्य कुपितस्य दान खलके वात्पधान्यादेर्दानं खलदान तेन कुपितः । अथवा सुरायाः स्थालकं कोशकादि तेन वाञ्छितलानानावात् कुपितो गृहपतेर्गृहपतिपुत्राणां वा स्वयं अग्निकायेन खलकवर्चानि सस्यानि ध्मापयेदहेत् अन्ये न वा दहतोऽन्यान्वा समनुजानीयात् । एवमसौ महापापैरात्मानमुपख्यापयिता स्यात् ४४

॥ टीका—उक्ता सदा जीवनोपायवृत्तिरिदानीं क्वचित्कुतश्चिन्निमित्तादभ्युपगमं दर्शयति । (सेएगइइत्यादि) अर्थं चात्र पूर्वस्माद्विशेषः । पूर्वत्र वृत्ति प्रतिपादिता प्रवृत्तिं वा प्राणव्यपरोपणं कुर्यात् । इतरस्तु कश्चिन्निमित्तात्साह्वाङ्गनमध्ये प्राणिव्यापादनप्रतिज्ञां विधायोद्यतइति दर्शयति । अथैक कश्चिन्मांसादनेष्टया व्यसनेन क्रीडया कुपितोवा पार्षदोमध्ये गतवत्थायैव नूता प्रतिज्ञां विदध्यात् । यथाहमेनं वध्यमाणं प्राणिनं हनिष्यामीति

हृयो कृष्णपद्मः । ततोऽस्य दिगादिकमप्रशस्तमुक्तं । अन्यदपि अवोधिलाजादिकं योज्यं ।
(आगमिस्तति) सचाऽऽगमिकाले दुर्जनबोधिकः स्यादिति ॥ ५६ ॥

॥ टीका-तस्यच क्वचित्प्रयोजने समुत्पन्ने सति एकमपि पुरुषमाज्ञापयतोयावच्चत्वार
र पंचवा पुरुषाश्चनुकाएव समुपतिष्ठन्ते । तेच किङ्कुर्वाणाएतद्वक्ष्यमाणमूचुः । तद्यथा ।
जणाज्ञापय स्वामिन् ! अन्यावय येन जवताप्येवमादिश्यते किङ्कुर्मऽत्यादिमुगम । याव
धृदयेस्ति तमिति । तथा किञ्च ते शुष्माकमास्यकस्य मुखस्य स्वदते स्वाङ्ग प्रतिज्ञा
ति ? यदवा यदेवास्य जवदीयास्यस्य स्ववति निर्गच्छति तदेव वयं कुर्मऽति । तथा
तमेवेत्यादि । तमेव राजान तथा क्रीडमानं दृष्ट्वा अन्येऽनार्गाएव वदति ।
तद्यथा । देव खत्वयंपुरुषस्तथा देवस्नातकोदेवश्रेष्ठोबहूनामुपजीव्यस्तथा तमेवसां
प्रतेक्षितया सदनुष्ठायिन दृष्ट्वा आर्याविवेकिन सदाचारवतएव ब्रुवते तद्यथाऽनिका
तक्रूरकर्मा खत्वयं पुरुषोहिसादिक्रियाप्रवृत्तइत्यर्थः । तथा ब्रूयते रेणुवद्वायुनाससा
रचक्रवाले ब्राम्यते येन तद्धूत कर्म । ओणादिकोनकप्रत्ययः । अतीव प्रनूतधूतम
एप्रकार कर्म यस्य सोतिधूतस्तथाऽतीवात्मन परै पापकर्मणि रक्षा यस्य सोत्या
त्पररक्षस्तथा दक्षिणस्या दिशि गमनशीजोदक्षिणगामुकः । इदमुक्तं जवति । योहि क्रूर
कर्मकारी साधुनिदापरायणस्तदाननिपेधक सन् दक्षिणगामुकइत्युक्तं । इदमेवाह । (ने
रइत्येत्यादि) नरकेषु जवनारकं रुष्णपद्मोस्यास्तीति कृष्णपादिकस्तथा आगामिनि काले
नरकाङ्कुर्वतोऽुर्जनबोधिकाय बाहुव्येन नविष्यतीति । इदमुक्तं जवति । दिङ्क्रम्ये द
क्षिणा दिग् शस्ता गतिषु नरकगतिः, पद्मयो कृष्णपद्म तदस्य विषयोस्येदियानुकूलवर्तिन
परलोकनिस्पृहमते साधुप्रदेपिणोदानातरायविधायिनोदिगादिकमशस्त दर्शितमन्यदपि
यदशस्त तिर्यग्गत्यादिकमवोधिलाजादिकं च तद्योजनीयमस्येति । एतद्विपरीतस्य तु वि
गामुकत्व सुवेवत्व शुक्लपादिकत्व तथा सुमानुषतया तस्य सुजनबोधित्वमित्येवमादिकं
सद्वर्मानुष्ठायिन सर्वं जवतीति ॥ ५६ ॥

इत्रेयस्स षाणस्स उधियावेगे अजिगिश्सति अणुधियावेगे अजि
गिज्जति अजिज्जानुरा अजिगिश्सति एसठाणे अणारिए अकेवले अ
पटिपुन्ने अणोयानुए असंसुधे असत्तगत्तणे असिद्धिमग्गे अमत्तिमग्गे
अनिवाणमग्गे अणिक्काणमग्गे असबड्कपद्दीणमग्गे एगंतमित्ते अ
साहु एसखलु पढमस्स षाणस्स अधम्मपस्कस्स विज्जंगे एवमाहिए ॥ ५७ ॥

पित सन्नेतत्कुर्यादित्याह । तद्यथा । आम्भंतीति श्रमणास्तेषामन्येषामपि तथानू-
ताना केनचिदादानेन कुपित सन् दंडकादिकमुपकरणजातमपहरेत् अन्येन वा हारये-
दन्यथा हरतं समनुजानीयात् इत्यादिपूर्ववत् ॥ ४८ ॥

से एगइउ णोवितिगिठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा सयमेव
अगणिकाएण उंसहीउं श्ममेइ जाव अन्नपि श्ममतं समणुजाणइ इति
से महया जाव उयस्काइत्ता जवति ॥ ४९ ॥

अर्थ—हवे नि कारण पापनुं विशेष कहेउे. अथ कोइएक पुरुष, अत्यंत मूर्खव्रतो
(णोवितिगिठइके०) एवो विचार करे नहीं के, अकार्य करवा यकी मने आ जवमा अथ
वा परजवमा अनिष्टफलनी प्राप्ति थड़े, अथवा महारो अनुष्ठान अत्यंत मावोउे एवु
आलोचे नहीं, एवो ठतो आलोक तथा परलोक विरुद्ध क्रिया करे ते देखावडे गृहप-
तिना अथवा गृहपतिना पुत्रना धान्यने नि.कारणे पोते अग्निकार्ये करी प्रज्वाले, बी
जाने हाथे प्रज्वालावे, बीजो कोइ प्रज्वालतो होय तेने अनुमोदे ॥ ४९ ॥

॥ दीपिका—पूर्व विरोधिनोऽनिहिता अथ इतरे कथ्यंते । अथैक कश्चिन्मूढतया
(णोवितिगिठइत्ति) न विमर्षति न विचारयति यन्ममानेन कृतेन परलोकेऽनिष्टं जावि ।
अथवा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबंधीति न वेत्ति एवचूतश्च गृहपत्यादेर्निमित्तमेव त-
त्कोपं विनैव स्वयमग्निना सत्यानि शालित्रीत्यादीनि दहेदित्यादि ज्ञेयं ॥ ४९ ॥

॥ टीका—एव तावद्विरोधिनोऽनिहिता साप्रतमितरेऽनिधीयंते । (सेएगइउइत्यादि) अथै-
क कश्चित् मूढतया (नोवितिगिठइत्ति) न विमर्षति न मीमांसते । यथाऽनेन कृतेन समा-
ऽमुत्राऽनिष्टफलं स्यात् तथा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबंधीत्येव न पर्यालोचयति तज्जावाप-
न्नाश्च यत्किंचनकारितया इहलोकपरलोकविरोधिनी क्रिया कुर्यात् । एतदेवोद्देशतो दर्शयति
तद्यथा गृहपत्यादेर्निमित्तमेव तत्तत्कोपमतरेणैव स्वयमेवात्मानाग्निकार्येनौषधी शालित्री-
त्यादिका ध्मापयेदहेत्तथाऽन्येन दाहयेदहेत् च समनुजानीयादित्यादि ॥ ४९ ॥

से एगइउ णोवितिगिठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा उट्टाणवा
गोणाणवा घोडगाणवा गहजाणवा सयमेव घूराउकप्पइ अन्नेणवि क
प्पावेति अन्नपि कप्पंति त समणुजाणइ ॥ ५० ॥ से एगइउ णोवितिगिठ
इ तं गाहावतीणवा गहावइपुत्ताणवा उट्टसालाउवा जाव गहजसाला

वजगाजवतीत्यर्थः । तथा एकं केचन सांप्रतेक्षिणस्तस्मात्स्थानादनुपस्थितागृहस्थाए
व संतः (अजिगिषंतिति) जंजा नृणा तदातुरा संतोऽर्थेष्वत्यर्थं लुच्यंते यतएवमतो
व स्थानमनार्यानुष्ठानपरत्वादनार्यं महापुरुषानुचीर्णं नवति तथा नविद्यते केवलमस्मि
न्नित्यकेवलमशुद्धमित्यर्थः । तथेतरपुरुषाचीर्णत्वात्परिपूर्णं सजुणविरहान्तम्वमित्यर्थः ।
तथा न्यायेन चरति नैयायिक न नैयायिकमनैयायिकमसङ्गयायवृत्तिकमित्यर्थः । तथा र
गेलगेसवरणे । शोचन जगन संवरण इडियसयमरूप सङ्गगस्तद्भाव सङ्गगत्ववा विद्यते
सङ्गगत्वमस्मिन्नित्यसङ्गगत्वमिडियासवरणरूपमित्यर्थः । यदिवा शय्यवह्वल्यं मायानुष्ठा
नकार्यं तजायति कथयति तद्वत्यग यत्परिज्ञानं तन्नात्रेत्यशत्यगत्वमिति । तथा विद्यते
सिद्धेर्मोक्षस्य विशिष्टस्थानोपलक्षितस्य मार्गोयस्मिस्तदसिद्धिमार्गं तथा नविद्यते मुक्ते
रगोपकर्मप्रच्युतिलक्षणाया मार्गं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकोयस्मिस्तदमुक्तिमार्गं तथा
न विद्यते परिनिर्वृते परिनिर्वाणस्यात्मस्वास्थ्योत्पत्तिरूपस्य मार्गं पथा यस्मिन् स्थाने
तदपरिनिर्वाणमर्गं तथा नविद्यते सर्वं दुःखानां शारीरमानसानां प्रक्षयमार्गं सङ्गपदेशा
त्मकोयस्मिस्तदसर्वं दुःखप्रक्षीणमार्गं । कुतएवजुत तत्स्थानमित्याशङ्क्याह । (एगंतेत्या
दि) एकातेनैव तत्स्थानं यतोमिष्याजुत मिष्यात्वोपहतबुद्धीनां यतस्तद्भवत्यतएवासा
ध्वस्तदृत्तत्वाद्ब्रह्म सत्पुरुषसेवितं पथा येन विषयाया प्रवर्ततइति । तदयं प्रथमस्य स्था
नस्याधर्मपादिकस्य पापोपादाननूतस्य विजगोविजागोविजोप स्वरूपमिति यावत् ॥५४॥

अहावरे दोच्चस्स चाणस्स धम्मपक्खस्स विजंग एव माहिक्खइ इह ख
लु पाईणवा पडीणवा उदीणवा दाहिणवा सतेगइया मणुस्सा जवंति तं
जहा आयरियावेगे अणारियावेगे उच्चागोयावेगे एणीयागोयावेगे कायमं
तावेगे हस्समंतावेगे सुवन्नावेगे डुवन्नावेगे सुरुवावावेगे डुरुवावेगे तेसि
चणं खेतवहूणि परिग्गहियाइ जवति एसोआलावगो जहा पोम्मीए तहा
एतवो तेणेव आलावेण जाव सबोवसंता सबताए परिनिवुप्पत्तिवेमि ॥५५॥
एसजाणे आरिए केवले जाव सबडुक्कपडीणमग्गे एगतसम्मे साहु दोच्च
स्स चाणस्स धम्मपक्खस्स विजंगे एव माहिए ॥५६॥

अर्थ-हवे अपर वीजु स्थानक धर्म पद्धनो विजग एतस्मै विचार कहियेथैए निश्चे
आ जगत् मांहे पूर्वदिशि, पश्चिमदिशि, उत्तरदिशि, अने दक्षिण दिशि, अथवा विदि
शिये, एवा कोइएक मनुष्य, ते कह्ये. एक आर्य, एक अनार्य, एक उच्चगोत्रना उपना,
एक नीचगोत्रना उपना, एक महोटी कायाना यणी, एक न्हानी कायाना धणी, एक

फरुसंवदिता नवइ कालेणवि से अणुपविष्ठस्स असणवा पाणवा जा
व णोदेवावेता नवइ जे इमे नवइ वोनमंता नारकता अलसगा वे
सलगा किवणगा निउळमा वणगा समणगा पवयंति ॥ ५४ ॥

अर्थ-हवे मिथ्यादृष्टिना पापनो अधिकार विशेष कहेते कोइएक मिथ्यादृष्टि पुरुष,
श्रमण तपस्वी साधुनो निवृत्त होय, ते श्रमण अथवा ब्राह्मणने निसरता पेतता (दि
स्ता के०) देखीने नानाप्रकारना पापोपार्जन करीने पोताना आत्माने दुर्गतिने विपे
पाडे, तेज कारण कहेते (अडवाणअन्नराएके०) क्यांहिं एक साधुने देखीने पोतानी मि
थ्यादृष्टीये करी एवु जाणेजे, ए मने अपशकुन थयु. एम जाणतो थको पोतानी दृष्टिआ
गलथी ते साधुने अलगो करावे, अथवा (आफालितानवइ के०) चपटीये करी साधु
ने आस्फाले एटले तेने तिरस्कार करे, (अडवाणफरुसवदितानवइ) अथवा कठोर व
चन बोले, अगे भूर्खे! निरर्थक कायक्केगना करनार! हे दुर्बुद्धि! माहारा आगजथी दूरथ
इजा एवा कठोर वचन बोले, तथा (कालेणविसेअणुपविष्ठस्स के०) निह्वावेलाये ते
चारित्रियाने अन्न पाणीने अर्थे आव्यो देखीने तेने (असणवापाणवा के०) अशन पा
नादिक वेता अत्यंत दुष्टपणे पोते निढे अने (जावणोदेवावेत्तानवइ के०) बीजो कोइ
अशनपानादिक आपतो होय तेने निपेधे, तथा एवा दुर्वचन बोले के, (जेइमेनवइ के०)
जे ए पाख्खीने आपवा थकी काही फल नथी एम कहे (वोनमंता के०) ए तृण का
ष्ठना चारानो आणनारते (नारकता के०) ए कुटुबना चारनो निर्वाह करी शक्यो न
थी, ते कारणे मुझित थयोळे (अलसगा के०) आलसु क्रमागत कुटुब धर्म पालवाने
असमर्थ, माटे पाख्खी थयोळे (वेसलगा के०) वृषल कोइएक हुइ जातिकवे तथा
(किवणगानिउळमा के०) ऋषण, निरुद्यमी, कोइपण कार्यनो उद्यम करी नशके ते
कारणे (वणगासमणगापवयति के०) प्रवर्ज्या लिए ॥ ५४ ॥

॥ दीपिका-अथैक कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टि साधुप्रत्यनीक श्रमण ब्राह्मण साधु
दृष्ट्वा, अपशकुनोयमिति मन्यमान पापकर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता नवति (अडवाण
ति) अथवा साधु दृष्ट्वाऽवज्ञयाऽपस्तरायाश्च पुटिकाया आस्फालयिता नवति पस्प कठिन
वचोब्रूयात् निह्वाकालेपि (से) तस्य निह्वाञ्निह्वाधर्ममनुप्रविष्टस्यान्नादेदीपयिता न नवति
प्रत्यनीक सन्निव ब्रूते। (जेइमेति) पाखडिका स्युस्ते चोन्नमतस्तृणकाष्ठहारादिकं कर्म त
द्वियते येषां तेचोन्नमत चाराक्राता कुटुब पालयितुमसमर्थास्ते पाखडव्रतमाश्रयति ।
तथा वृषलाअधमा ऋषणा क्लीबाअकिंचित्करा श्रमणा स्यु प्रवर्ज्यागृहंतोति॥५४॥

अद्वावरे तच्चस्स द्वाणस्स मिस्सगरस्स विजंग एव माहिज्झं जे इमे न
वति आरस्सिया आवसद्विया गामणियंतिया कण्हुईरहस्सित्ता जाव ते
तउविप्पमुच्चमाणा जुज्जो एलमूयत्ताए पच्चायंति एसद्वाणे अणारिए अ
केवले जाव असवडुक्कपहीणमग्गे एगंतमिहं असाहु एसखलु तच्च
स्स ठाणस्स मिस्सगरस्स विजंगे एव माहिए ॥ ६० ॥

अर्थ—यद्य हवे अपर त्रीजु स्थानक मिश्र पक्कनो विचार एम कहेठे (जेइमेनवति
के०) जे ए मिश्रस्थानकठे ते एने मिश्रस्थानक शा कारणे कहिये ? तेमाटे विशेष
कहेठे अधर्म पक्के मिश्रित जे धर्म पक्क, ते कारणे एने मिश्र पक्क कहिये परंतु, अध
र्मना बाहुल्य पणा यकी, ए अधर्म पक्कज जाणवो यद्यपि मिथ्यादृष्टि पण केटली
एक प्रिति करेठे, तथापि ते चित्तने अशुद्ध पणे, अने परमार्थने अज्ञाण पणे, तथा
अनिव पित्तनाजावने उदये, साकर मिश्रित दूधपाननी पेठे, तथा उखर क्षेत्रमा मेघ वृष्टि
नी पेठे ते धर्म पण तेनो फलदायक नयाय ते कारणे मिश्रपक्क, विशेष अधर्म पक्कने म
जतोज ठे (आरस्सिया के०) जे आणिक एटले कदमूल फलाहारी वृद्धने मूले वसता
(आवसद्वियाके०) कोइएक पानडानी जुंपडी करीने रहे, (गामणियंतिया के०) आ
जीपिका चलायवा निमित्त ग्रामने समीपे रहे, (कण्हुईरहस्सित्ता के०) कोइएक कार्यने विपे
रहस्यना करनार, एवा तापसादिक पूर्वोक्त जेहोय ते मिश्रपक्कवाला जाणवा. (जावतेतउवि
प्पमुच्चमाणाके०) यावत् यद्यपि ए काहीएक काय क्लेश करे तथापि ते आसुरी किंत्विपिया
उने स्थानके जइ उपजे ते स्थानक यकी आशुष्यने क्यें चवीने, (जुज्जो के०) वली
मनुष्य जब पामे तो (एलमूयत्ताएके०) वेहेरा, मुंगा, आवला, जन्माध, (पच्चायंति
के०) एवा थाय. एरीतें चतुर्गतिक सत्तार माहे परित्रमण करे ए कारणे ए स्थानक
अनार्य एटले महापुरुषने अनाचरणीय ठे, एने विपे केवलज्ञान नथी, यावत् सर्व ड ख
धुनो पंथ जाणवो ए निशे त्रीजु स्थानक जे मिश्रपक्क, तेनो विचार एरीते कह्यो ॥ ६० ॥

॥ दीपिका—अथापरस्तृतीयस्थानस्य मिश्रकारणस्य विजगोविजाग कथ्यते । अत्र
चाधर्मपक्कपुक्तोऽधर्मपक्क इति मिश्र उच्यते । तत्राधर्मस्येह बहुत्वादयमधर्मपक्कवज्ज्ञेय ।
यतोमिथ्यादृश काचिह्लीवहिसादिनिवृत्तिं कुर्वति तथापि चित्तशुद्धेरनावावर्त्तने पित्तो
दये शर्करामिश्रदीपानयत् उपरप्रदगे वृष्टिवद्वा कार्यासाधकत्वान्निरर्थकता याति सा ।
तथा मिथ्यात्वानुनवाप्तिमिश्रपक्कस्येवमिति दर्शयति । (जेइमेआरस्सिया) ये इमे

વરાડાણ, જોડણાશિયાયમાણાં મહ્યા હ્યનદ્રગીયવાડ્ય તંતીતલ
તાલતુખિયઘણમુડગપડુપાવાડ્યં રવેણં ઝરાલાડં માણુસ્સગાડ ઝોગ
ઝોગાડ ઝુંઝમાણે વિદ્ધરડ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ-(તેણમેવજીવિતધિક્ષીવિ કે૦) તે સાધુના અર્થવાદિ એમ કહે જે આ
સાધુનુ જીવિતવ્ય ધિક્ષે (તસંપડિબુદ્ધેતિ કે૦) અને પોતાને પ્રશસે જે અમે જાણ
ઠાએ, એરીતે તે ડહ લોક પ્રતિવધ સાધુના નિદક મોહાય પુરુષ તે સાધુનો અપવાદ
બોલે, (નાસ્તેપારલોગસ્સઅઘાએકિચિવિસિત્તીસંતિ કે૦) એ પુરુષ, પરલોકના અર્થનો
સાધનાર એવો સ્વત્ત્વ માત્ર કાર્હાપણ અનુષ્ઠાન કરે કિતુ? પરને ડુર્વચનાદિકે કરી પીઢા
અપજાવે (તેહુત્કંતિ કે૦) તે અજ્ઞાનના અધકારે હુ સ્ત્રી થાય (તેસોયતિ કે૦) તે અ
ધિક શોચે, અન્યને શોક કરાવે (તેજૂરતિ કે૦) તે જૂરે તથા પરને નિદે. (તેતિપ્પંતિ
કે૦) તે પોતાને તથા પરને સુખ થકી ચૂકાવે (તેપિટ્ટતિ કે૦) તે પોતે પીઢાય,
અને બીજાને પીઢાવે (તેપરિતપ્પંતિ કે૦) તે પોતે માહોમાહે ઢાળે, બીજાને ઢાળાવે,
(તેહુત્કણજૂરણસોયણ કે૦) તે પુરુષ, એરીતે હુ સ્ત્રી, જૂરણ, શોક, ડ્ય્યાદિક કરતો કરાવતો
થકો (તિપ્પણ કે૦) સુખનો ઢાલનાર (પિટ્ટણ કે૦) પીઢાનો કરનાર, (પરિતિપ્પ
ણ કે૦) પશ્ચાત્તાપ કરનાર, (વહ્વંધણ કે૦) વધ વંધનનો કરનાર (પરિક્લેસાઠ
કે૦) મહોટા ક્લેશ, તેથકી (અપ્પહિવિરયાજવતિ કે૦) નર્થી નિવસ્યા તે પુરુષ, એવા ઠતા
તે મહોટા આરજ પ્રાણ વગરૂપ તથા મહોટા સમારજ પરજીવને કિલામણા અપજા
વી તે મહોટા આરજ સમારજે કરીને નાના પ્રકારના પાપનુષ્ઠાને કરીને પ્રાગ્ન મનુષ્ય
નાવ સંવધિયા મધુ માસાદિક અનેક કામ ઝોગને ઝોગવતો થકો વિચરનારો થાય
(તજહા કે૦) તેજ કહેઠે (અન્નઅન્નકાલે કે૦) અન્નને કાલે અન્ન, (પાણ
પાણકાલે કે૦) પાણીને કાલે પાણી, (વઘ્વવઘ્વકાલે કે૦) વઘ્વને કાલે વઘ્વ, (લે
ણલેણકાલે કે૦) ઘરને કાલે ઘર (સયણસયણકાલે કે૦) શયનને કાલે શયન, (પુ
ઘાવરચણણહાએ કે૦) પહેલે પહોરે, અને વલી પાઠલે પહોરે સ્નાન કરે, (કયવલિક
મ્મે કે૦) દેવતાદિક નિમિત્ત બલિ કર્મે કરે (કયકોઝય કે૦) અનેક કૌતુકુ ઝત્તા
રણાદિક કરે, (મગલપાયઙ્ગિતે કે૦) ઢધિ, દૂર્વાદિક મગલ કરે, હુ સ્વપ્નાદિકના નિવા
રણને અર્થે એ ક્રિયા કરે, (સિરસાણહાએકતેમાલાકડે કે૦) શિરે સ્નાન કરીને કઠે માલા
પેરે, (આવઢમણિસુવન્નેકપ્પિયમાલામઝલી કે૦) આવઢ એટલે અપહેરે? તોકે, મણિ
અને સુવર્ણ, યથા યોગ્ય સ્થાનકે પહેરે, અનેક દ્વાર, અર્થદ્વાર, કઠીસૂત્ર, ડ્ય્યાદિક આ
ઝરણે કરીને, (પડિવઢસરીસવઘારીય કે૦) પ્રતિવંધ નામ દટ શરીર વેહઠે જેનો એવો,

जा के०) रुप्यादिक महाभारतना करनार, तथा (महापरिग्रहा के०) क्षेत्र, धन, धान्य, विपद, चतु पदादिक, अनेक परिग्रहवत अधर्मिक अधर्मानुय एटले अधर्मनीज अनुमोदना करनारा, (अधर्मिष्ठा के०) अधर्मज जेने एटले वलनने, (अधर्मखाईके०) अधर्मना बोलनार, अथवा अधर्मथीने ख्याति जेनी, अधर्मे करी आजीविकाना करनार, एटले अधर्मेज जीवे, प्राण धारण करे तथा अधर्मज देखे तथा अधर्मेज अंगीकार क रवा प्रलोके एटले देखे, ते अधर्मे प्रलो० केवाय (अधर्मवलङ्गणाके०) अधर्मेने विपे राचे, अधर्मशीज एटले अधर्मज जेनो स्वजावने, (समुदायारा के०) तथा चारनो समुदाय ठे जेनो (अधर्मेणचेववित्तिकप्येमाणाविहरति के०) तथा जे अधर्मे करीनेज वृत्ति कटपिने विचरे कालक्षेप करे ॥६१॥

॥ टीका-उक्तानि अधर्मधर्ममिश्रस्थानानि । अथ तेषां स्थानिनोऽभिधीयन्ते । अथवा पूर्वोक्तमेव प्रकारतरेण विशिष्टतरमाह । अथापर प्रथमस्थानस्य धर्मपक्षस्य वि जंगोविनागएवमाख्या यते । (इहखलु इत्यादि) एते च प्रायोगृहस्थाएव स्युरित्याह । (गृहस्था) गृहस्था (महेष्ठा) महारजा महारिग्रहाअधर्मेण चरत्याधर्मिकाअध र्मानुज्ञा अधर्मिष्ठानिस्त्रिंश अधर्माख्यायिनोऽधर्मवादिन अधर्मजीविनोऽधर्मप्रलोकिन अधर्मे प्रकर्षेण रज्यतइत्यधर्मप्ररक्ता अधर्मशीज समुदाचारोयत्किंचनकारित्व येषां ते तथा अधर्मेण वृत्ति जीविका कटपयत कुर्वतोविहरति तिष्ठति । पापानुष्ठानमाह ॥६१॥

॥ टीका-उक्तान्यधर्मधर्ममिश्रस्थानानि । साप्रत तदाश्रिता स्थानिनोऽभिधीयन्ते । यद्विप्र प्राक्तनमेवान्येन प्रकारेण विज्ञेयतरमुच्यते । तत्राद्यमधर्मस्थानकमाश्रित्याह (अहावरे इत्यादि) अथापरान्य प्रथमस्य स्थानस्याधर्मपाक्षिकस्य विजंगोविनाग आख्यायते (इहखलु इत्यादि) सुगम । यावन्मनुष्याएवस्वजावाचयतीति । एते च प्रा योगृहस्थाएव जवतीत्याह । (महेष्ठा इत्यादि) महती राज्यविजयपरिवारादिका स वीतिगायिनी स्वज्ञात करणप्रवृत्तिर्येषां ते महेष्ठास्तथा महानारजोवहनोपमडलिकांग त्रीप्रवाहकपिपंडपोपणादिकोयेषां ते महारजा । ये चैव ज्ञातास्ते महारिग्रहायन गान्यविपदचतुष्पदवास्तुक्षेत्रादिपरिग्रहवत कचिदप्यनिवृत्ताश्चतएवाधर्मेण चरतीत्य र्मिकास्तथा धर्मिष्ठानिस्त्रिंशकर्मकारित्वादधर्मबहुलास्ततश्चाधर्मे कर्तव्ये अनुज्ञाअनुमो दन येषां ते जवत्यधर्मानुज्ञा एवमधर्ममाख्यातु शीज येषां ते तथा एवमधर्मप्रायजीवि नस्तथा अधर्ममेव प्रविलोकयितु शीज येषां ते जवत्यधर्मप्रविलोकिनस्तथा धर्मप्रायेषु क र्मेभु प्रकर्षेण रज्यतइति अधर्मरक्ता । राजयोरैक्यमिति रस्य स्थाने लकारोऽत्र कृत इति ।

एषानि येन सतथा अहतमखंडित वस्त्र परिहित येन सतथा चक्षणेन उचितं निवे
गात्रं शरीरावयवायस्य सतथा नानाविधविलेपनावलितइत्यर्थः । महाबलस्य (मह
लियाइति) विस्तीर्णाया कूटागारशालीया महति महालये वित्तिं तिष्ठन्ते ब्रह्म
ने स्थित । स्त्रीगुत्मेन स्त्रियोयुवतयः गुत्तमोऽन्य परिवारस्तेन परिगु- वि वि
त्रिसंवधिना ज्योतिषा प्रदीपादिज्वेन क्रियमाणेन दीप्यमानेन महान् ब्रह्मणोऽन्य
नाट्यगीतवादित्रतत्रीतलतालत्रुटिकघनमृदंगपटुप्रवादितरवेण उन्नतं महत्त्वम् जं
गजोगान् जुंजानोविहरति ॥ ७५ ॥

॥ टीका-साप्रतमेपामगारिकाणामत्यतविपर्यस्तमतीनाम्-
(तेऽणमेवइत्यादि) तेहि साधुवर्गापवादिनः सधर्मप्रत्यनीकान्-
द्वाष्टनजीवितं विक्रजीवितं कुत्सित जीवितं साधुगुणस्वापराजं-
तजीवितं प्रशसतीति ज्ञाव । ते चेह लोकप्रतिबद्ध साधुगुण-
वदति नापिच ते पारलौकिकित्यार्थस्य साधनमनुष्ठानं विविधं-
माश्रयति । केवलं ते परान् साधून् वाचादिनिरनुष्ठानैर्दृष्टि-
न परेषां च । तथा ते ज्ञानाधास्तथा तत्कुर्वन्ति येनारि-
र्जापितादिभिः शोकं चोत्पादयन्ति तथा ते परान् (ब्रूयन्ति-
व्यावयव्यात्मानं परांश्च तथा ते वराकाश्चपुष्ट्यर्माण-
श्च पीडयन्ति तथाते पापेन कर्मणा परितप्यन्तेऽतर्ह्यन्ते-
सहजय सतोऽस्वीन शोचनादिक्लेशादप्रतिविरता-
महताऽऽरुणेण प्राणिव्यापादनरूपेण तथोक्तान्याम-
प्रकारिः सावधानुष्ठानैः पापकर्मकृत्यैरुदारान्त्यत-
साधुपेक्षान् मानुष्यकान् मनुष्यजवयोग्यान् जाग-
यिनोक्तोक्तारोभवति ॥ एतदेवदर्शयितुमाह । (तजह-
यथेप्सित तत्पापानुष्ठानात्संपद्यते । एवं पानव-
सपूर्वापर संपद्यते सहपूर्वेण पूर्वाएहकर्तव्येना-
यत्क्रियते स्नानादिकं तथा परच यत्क्रियते वि-
पर । इदमुक्तंभवति । यद्यदा प्रार्थ्यते तजग-
शतोदर्शयितुमाह । तद्यथा । विनूत्या स्नात-
तथा तथारुतानि कौतुकान्यवतारणकादीनि-
पीडावर्षाणादीनि तथा

या के०) अण्विमाम्या कार्यना करनार, (उक्कंचण के०) तथा श्रुतिकारोपणने विपे
 ऊर्ध्वमहोदं करवु (वचण के०) वचणा एटले पग्ने उगवानी बुधिराखे, जेम अन्नयकुमा
 रने चडप्रद्योतनी गणिकाये वच्चो, तेनी पेठे वचक, (मायाणियडि के०) वचवानीवु
 द्विये वाणीयानी पेठे मायानियड नियड एटले वगनी वृत्तिये वचवाने अर्थे साधुने
 स्वरूपे रहे जेम उदायिराजाने चलेईकिये वच्चो, माखो, तेनी पेठे जाणी लेवु (कूडके०)
 मृया बोजवु (कवडसाऽ के०) कपट एटले रूप पालटवु तथा जापाटिक परावर्ति
 एटले प्रकारे (सपडग के०) तथा ते तोलानु न्यूनाधिक करवु तथा नेलसेलनुं करवु
 इत्यादिक व्यापार जाणवो (बहुला के०) घणाठे बहुलकर्म, ते उपर योगी सन्यासीनी
 कथा जाणवी (डस्तीजा के०) ड शीज (डव्या के०) डटव्रत वाला (डण्डियाण
 दा के०) ड खे अनंत पमाडिये जेने ड खे हर्ष पमाडिये डुराराय इत्यर्थे एवा (अ
 साडु के०) असाधु (सदाउ के०) सर्वथा प्रकारे (पाणाऽवायाउ के०) प्राणातिपात
 थकी, (अण्डिविरया के०) अनिवृत्त्या, (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी (जावसदाउप
 रिग्गहाउ के०) यावत् सर्वथा परिग्रह थकी, (अण्डिविरया के०) अनिवृत्त्या (जा
 वजीवाए के०) जावजीव सुधी (सवतोकोहाउ के०) सर्वथा प्रकारे कोय थकी (जा
 वमिह्वादसणसदाउ के०) यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य थकी, (अण्डिविरया के०)
 अनिवृत्त्या (सदाउ के०) सर्वथा (एहाणुचणके०) स्नान (मडणके०) मर्दन कराववु
 (वस्सुके०) वर्ण ते अवीर, गुलाल, (गंधके०) सुवास, (विलेवणके०) विलेपन करवा थकी,
 (सद्दके०) शब्द, गीत, वाद्यादिकना (फरिसके०) आव जातना स्पर्श, (रूवके०) रूप,
 सुंदराकारादिक, (गंध के०) कर्पूरादिकनी सुगंध (मल्लालकाराउ के०) माला, अलं
 कार ते थकी, (अण्डिविरया के०) अनिवृत्त्या (जावजीवाए के०) जावजीव सुधी
 (सदाउ के०) सर्वथा (सगड के०) शकट एटले गाडा (रह के०) रथ (जाणके०)
 वहेल (जुग के०) पुरुषे उपाख्यो आकाश यान तथा (गिल्लिके०) मोली, अथवा
 उटना पलाण (यिल्लिके०) हस्तिना पलाण, (सिया के०) शिविका ते देशविशेष प्र
 सिद्ध यान शिविका (सदमाणियाके०) शिविका देशविशेषे अन्यजातिसे (सयणासण
 जाणवाहण के०) पर्यकादिक आसयान वाहनादिकना (जोग के०) जोग थकी तथा
 (जोगण के०) जोजन (पवित्र के०) घर वखारो (विहीउ के०) तेना विस्तारथी
 (अण्डिविरया के०) अनिवृत्त्या (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी (सदाउ के०) सर्व
 माप रूपादिक (सववहाराउ के०) इत्यादिक लेवा देवा रूप व्यापार थकी (अण्डि
 विरया के०) अनिवृत्त्या (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी सर्वथा हिरण्य एटले रु

जेवो जीवते, निश्चै ए पुरुष घणा लोकने आजीविकानो करनारते, एने (अन्नेणविचणं उव जिवति के०) बीजा घणा पुरुषो सेवेते, एरीते ते राजादिकने देखीने अनार्य लोको कहे अने तेना वखाण करे. हवे (तमेव पासिचा के०) वली ते राजादिकने देखीने (आ रियावपंति के०) आर्य पुरुष जे होयते एवु कहेके (अनिकंतकूरकम्मखलुअथ पुरिते के०) निश्चै ए पुरुष अत्यंत कूर कर्मी हिसादिक क्रियाने विपे प्रवर्त्तते, (अतिभूतेके०) तथा ए पुरुष अत्यंत धूर्तते घणा कर्मे करी सहितते, तथा (अइयायरक्के०) घणा कर्मेकरी आपणा आत्माने संसार माहे राखनारते, (दहिणगामि ए नेरइए के०) तथा ए दह्णगामि नारकीमा उपजनार, प्राय जे कूरकर्मना करनार, साधुना निदक, सा धुने दान आपवानो निपेय करनार होय, ते दहिणगामि नारकीमाहे उपजे. तेमाटे ए पुरुष दहिण गामि जाणवो (कएहपरिकेके०) रुक्क पाहिक नारकी यओ, रुक्क पक्कि क नारकी माहे शु विज्ञेपते? ते कहेते. (आगमिस्साण इव्वहवोहियाएयाविजविस्सइ के०) आगमिक काजें दुर्जेन बोधी यओ एटले शु कल्लु? जे, दिशि माहे दहिणदिशि, अने अप्रशस्त गतिमाहे नरकगति, तथा पक्क माहे रुक्क पक्क, एटला वाना अप्रगस्तते तेम विपयांय पुरुष जे ठेते परलोकना निस्पृहि, एवा साधुने देखीने तेने वानातरायना कर नार आयतो एवा अप्रशस्त पुरुषने बोधबीज पामवु दुर्जनते. तथा जे ए यकी विपरी त विपयने विपे निस्पृहि, परलोकना नीरु, तथा साधुनी प्रशसाना करनार, एवा पुरुष उत्तरदिशि तथा देवतानी गति अने शुक्कपक्क, एटला वाना पामे तेने मनुष्य जवमा वो धवीज पामवु सुजनते ॥ ५६ ॥

॥ दीपिका—तस्यैव नूतस्य पुरुषस्य क्वचित् कार्यं सति एकपुरुषमाज्ञापयतो याव ज्ञात्वार. पंचवा पुरुषाश्च नुक्ता एव समुपतिष्ठते एव वदंति च न ज्ञा स्वामिद् । किं कु मोवय किमाहराम आनयाम ? किमुपनयामोदौकयाम ? (किआविष्णोति) किं नू पणादि परिधापयाम ? किं युष्माकं हृदयेऽपि सति ? किं युष्माकमात्मिकस्य मुखस्य (सयइ ति) स्वदते स्वाहु प्रतिजाति? अथवा यदेव तवात्मस्य स्ववति तव मुखान्निर्गच्छति तदे व वयं कुर्मइति । (तमेव पासिचति) य राजान तथाकीडमान दृष्ट्वा अनार्या एव वदति देव खलु अथ पुरुषो देवस्मात् तको देव श्रेष्ठो बहूनामुपजीव्योऽन्योऽप्येनमुपजीवति तथा त तादृशमसदाचार दृष्ट्वाऽर्थीविवेकिनो वदंति अनिकातकूरकर्मा अपं पुरुषो हिसादि क्रियाप्रवृत्त अतिभूतो बहूलकर्मा अतीवात्मानं पापैरहृतीत्यत्यात्मरक्त दहिणदिग्गामी नेरयिक रुक्कपाहिक । कोर्थे । य कूरकर्मा साधुप्रत्यनीकस्तद्दाननिपेयक सदहिण दिशि नरकतिर्यगादिरुत्पद्यते । दिक्क मध्ये दहिणा दिक्क अप्रशस्ता गतिषु नरकगति य

रूप्यादे स्वयंकरणमारंजं परेण कारणं समारंजस्तस्मात्, पचनपाचनतः कंमनकुहन
पिट्टनतर्जनताडनवधवधादिनिर्णयं परिक्षेपस्तस्मादनिवृत्ताये चान्ये तथाप्रकाराः सावयाः
कर्मसमारंजाद्यबोधिकाबोधिनाशका परप्राणपरितापनकरायेऽनार्यैः क्रियन्ते ततोनिवृ
त्तायावक्लीवयेति ॥ ६२ ॥

॥ टीका-पापानुष्ठानमेव लेशतोदर्शयितुमाह । (हृणब्दिचिन्देत्यादि) स्वतएव हननादि
का क्रिया कुर्वाणाश्चपरेपामप्येवमात्मकमुपदेशं ददति । तत्र हननं दंढादिनिस्तत्कारयति
तथा विधि कर्णादिकं, निधि शूलादिना, विकर्तका प्राणिनामजिनापनेतारोऽतएव लोहित
पाणयस्तथा चडारौडानिस्त्रिंशः कुडा कुड्कर्मकारित्वात्तथा साहसिकाश्चसमीक्षितकारि
णस्तथा उत्कुचनवचनमायानिरुत्तिकूटकपायादिनि सहातिसंप्रयोगोर्गार्थं तेन बहुलास्त
त्प्रचुरास्ते तथा तत्रोर्ध्व कुचनं शूलाधारोपणार्थमुत्कुचन । वचनं प्रतारणं । तद्यथाऽनय
कुमार प्रद्योतगणिकानिधार्मिकवचनया वचितः । माया, वचनबुद्धिः प्रायोवणिजामिव ।
निरुतिस्तु वकवत्या कुकुटादिकरणेन दंनप्रधानवणिक् श्रोत्रियसाध्वकारेण परवचनार्थं
गलकर्तकानामिवावस्थान । देशनापानेपय्यादिविपर्ययकरण कपटं । यथा व्यापाढनूतिना
नटेन वा परापरवेपपरावृत्त्याचार्योपाध्यायसंघाटकात्मार्थं चत्वारोमोढकाश्चवाप्ताः । कू
टतु कार्पाणतुलाप्रस्थादे परवचनार्थं नानाविधकरण । एतेरुत्कुचनादिनि सहातिश
चेन प्रयोगोयद्विवातिशयेन इव्येण कस्तूरिकादिना परम्य इव्यस्य संप्रयोग सोतिसंप्र
योगस्तद्बहुलास्तत्प्रधानास्त्यर्थे । उत्कंच सोहोइ सातिजोगो, दवं ज ठादियमुद्वेष्टु । दो
सगुणावयवेषुसुप, अञ्चविसवाइणं कुणइ ॥ १ ॥ एते चोत्कुचनादयोमायापर्यायाइइशका
दिवत् कथचित्क्रियाजेदपि इष्टव्या । तथा छुष्टं शीजं येपाते इ शीजाश्चिरमुपचरिताश्चपि
क्षिप्र विसंवदति । इ खानुमेयादारुणस्वजावास्त्यर्थे । तथा छुष्टानि व्रतानि येपाते त
था । यथा मांसजह्णव्रतकालसमाप्तौ प्रजूततरसत्वोपघातेन मांसप्रदानमन्यदपि नक्तनो
जनादिक छुष्टव्रतमिति तथान्यस्मिन् जन्मातरे मधुमयमासादिकमन्यवहरिण्यामीत्येव
मज्ञानायाजन्मांतरविधिद्वारेण सनिदानमेव व्रतं गृह्णन्ति, तथा इ खेन प्रत्यानयन्ते छुष्ट
त्यनया । इदमुक्तं जवति । तैरानंदितेनापरेण केनचित्प्रत्युपकारेभ्युना गर्वाधमाताड
खेन प्रत्यानयते । यद्विवा सत्यप्युपकारे प्रत्युपकारजीरवोनेवानयन्ते प्रत्युत शततयोपका
रे दोषमेवोत्पादयति । तथा चोक्तः । प्रतिकर्तुमशक्तिष्ठानरा पूर्वोपकारिणा ॥ दोषमुत्पाद्य
गच्छति मज्जनामिव वायसा ॥ १ ॥ यतएवमतोऽसाधवस्ते पापकर्मकारित्वात् तथा याव
क्लीय यावत्प्राणधारणेन सर्वस्मात्प्राणातिपातादप्रतिविरतालोकनिदनीदादपि ब्राह्मणया
तादेरविरताइति । सर्वग्रहण सर्वस्मादपि कूटसाध्यादेरप्रतिविरताइति । तथा सर्वस्माद

अर्थ—(ऽवेयस्तछाणस्तच्छियावेगेके०) ए पूर्वोक्त स्थानक ऐश्वर्य लक्षण शृंगार मूल तेने कोऽएक पाखमीन मार्ग प्रवर्त्तता, परमार्थना अज्ञाण, एवा पुरुष (अनिगिञ्जतिके०) वाठे, नियाणादिक् चितवे, तथा वली (अणुछियावेगेके०) कोऽएक अनुव्रित गृहस्थ तेपण (अनिगिञ्जति के०) वाठे, (अनिजंजाउरा के०) तृष्णावत लोचिया तदातुर यका ते राजानी पदवीने (अनिगिञ्जति के०) वांठे, (एतछाणेअणारिए के०) ए स्थानक अनार्य ठे, महा पुरुषने अनाचीर्ण, (अकेवलके०) एने विपे केवल ज्ञान नथी ए कारण माटे अशुद्ध तथा (अप्पडिपुत्रे के०) अप्रतिपूर्ण सजुण रहित तथा पूर्णता रहित तथा (अणोयाउए के०) अन्याय प्रवर्तक एटले न्यायमार्ग जेमा नथी, (अससुद्धे के०) मज्जयुक्त (असल्लगत्तणे के०) तथा शय्यनु कापनार नथी, (असिद्धिमग्गेके०) ए स्थानक यकी सिद्धिनी मार्ग नथी, एटले ए स्थानक सर्वड खना क्यनो करनार नथी, (अमुत्तिमग्गे के०) कर्मवयनु स्थानक ठे (अनिवाणमग्गे के०) असमा यिनु स्थानक ठे (अणिक्काणमग्गेके०) मोहने नजाणवानो मार्ग ठे, (असद्वडुत्तप हीणमग्गे के०) सर्वथा सर्वड खना क्यनो मार्ग नथी, एवु ए स्थानकठे (एगतमिद्धे के०) ए एकात मिथ्यात्वनु स्थानकठे, एकारणे ए (असाद्धु के०) असाधुनो मार्गठे (एसिखल्लुके०) निश्चे यकी ए (पढमस्तछाणस्त के०) प्रथम स्थानकनु (अधम्मपरकस्त वज्जे के०) अधर्म पढ़ना विजग एटले विचार (एवमाहिए के०) एम कह्यो ॥ ५७ ॥

॥ टीपिका—अस्योपसहारमाह । ऽत्थेतस्य स्थानस्य सावयरूपस्य एके उचिता पा खडाश्रिता (अनिगिञ्जति) लुन्यते लोचवशगा स्यु । अनुष्ठितागृहस्थाअपि सतो लु न्यते (जंजाउरा) तृष्णातुरालुन्यते अतऽदं स्थानमनार्य अकेवलमशुद्ध अप्रतिपूर्ण गुणशून्यत्वानुष्ठं अनैयायिकमन्यायवृत्तिक अस्तशुद्धं समलं शय मायानुष्ठानमकार्यं न श क्यकर्तनमशक्यकर्तन । नविद्यते सिद्धमार्गीयस्मिन् तदसिद्धिमार्गं नविद्यते मुक्तेमार्गीज्ञाना त्रिकोयस्मिन् तदमुक्तिमार्गं नविद्यते निर्वाणस्य चित्तस्वास्थ्यस्य मार्गीयस्मिन् तत्तथा अनि र्वाणमार्गं न ससारनिर्वाणमार्गरूपमित्यर्थ । न सर्वड खप्रक्षेपमार्गरूपं यस्मादेकातेन मिथ्यादृशा असाधु असदाचारत्वात् । एषखलु प्रथमस्थानस्याधर्मपक्षस्य विजंगोविशेष स्वरूपमिति यावत् आख्यात कथित ॥ ५७ ॥

॥ टीका—साप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । (ऽवेयस्तेत्यादि) ऽत्थेतस्य पूर्वोक्तस्य स्थानस्य ऐश्वर्यलक्षणस्य शृंगारमूलस्य ससारिकस्य परित्यागबुद्ध्या एके केचन त्रिपर्यस्तमतय पा पंडिकोद्धानेनोचिता परमार्थमजानात (अनिगिञ्जति) आनिमुख्येन लुन्यते लोच

કરેહ્ ઇમંનકનુસીસમુદ્વિત્રયં કરેહ્ વેયગગદ્ધિયં અંગગદ્ધિયં ઇમંપુસ્કા
 પ્પોદિય કરેહ્ ઇમંણયુપ્પાદિયં કરેહ્ ઇમંદંસણુપ્પાદિયં વસણુપ્પાદિયં જિ
 ણુપ્પાદિયં ઊલંવિયં કરેહ્ ઘસિયં કરેહ્ ઘોલિયં કરેહ્ સૂલાદ્યં કરેહ્ સૂલા
 નિત્રયં કરેહ્ સ્વારવત્તિયં કરેહ્ વપ્પવત્તિયં કરેહ્ સીદ્ધપુત્તિયં કરેહ્
 વસન્નપુત્તિયં કરેહ્ દવ્વિંગ્ગદહ્યં કાગણિમંસસ્કાવિયં જત્તપા
 ણનિરુદ્ધં ઇમં જાવજીવં વહ્વંધણં કરેહ્ ઇમં અન્નયરેણં અસુન્નેણં કુ
 મારેણં મારેહ્ ॥ ૬૩ ॥

- અર્થ-હવે વલી વીજા પ્રકારે અર્ધાર્મિક પુરુષનો વિશેષ કહેવે. યથાદૃષ્ટાંતે નામઘોષી
 સંજાવનાયે કોણક પુરુષ. કલમ ઇટલે વટાણા, ચણા, મસૂરની દાલ, તલ, મગ,
 માસ ઇટલે શરદ, નિપ્પાવ ઇટલે વાલ, (કુત્તર કે) તુવર, (આલિસંદગ
 પલિમથગ માદિદિ કે) ચચ્ચ, કાલાચણા, આદેલેજેને જે ધાન્ય વિશેષતે તેને પચ
 ન પાચનાદિક ક્રિયાયે કરી પોતાને તથા પરને થયે (અયંતે કે) અયત્તરતા નિર્દય
 નાવે (કૂરેકે) કૂરપણે હણ થકો (મિથ્થાદંમપવજતિ કે) મિથ્થા દંમ પ્રયૂજે (એ
 વમેવ કે) ઇરીતે (તહપ્પગારે કે) તથા પ્રકારે પૂર્વોક્ત જે (પુરિસજાએ કે) પુરુષજા
 તિ જે તે નિર્દય પણે સિત્તર, વત્તક, લાવક, કપોતપટ્ટી, કપિંજલપટ્ટી, મૃગ, પાનો, સૂવર,
 મયૂર, ગૌ નકુજાદિક, જલચર ઘો, કાચવો, અને નૂજપુરી સર્પે સ્ત્યાદિક પ્રાણીને વિષે અર્થો
 અથવા અનર્થો થકો યત્તવિના નિર્દય નાવે કૂર હણ થકો મિથ્થાદંમ પ્રયૂજે, એવા પુરુષ
 ને પરિવાર પણ ઘોજ સાપડે “યથા રાજા તથા પ્રજા” ઇતિવચનાત્ તે દેખાડે.
 (જાવિયસેવાહિરિયાપરિસાનવડ કે) જેપણ તેની બાહેરની પરિપદા હોય (સંજહા
 કે) તે કહેવે (દાસેશ્વા કે) એ દાસ આપણી દાસીનો પુત્રવે (પેસેશ્વા કે) એ
 પ્રેક્ષક કામ કાજ ચપને જ્યા ત્યાં મોકલણું (જયેશ્વા કે) જૂત તે મજૂરીનો કરના
 ર, તથા (જાણેશ્વા કે) જાગીક, પછાદિક નાગે કર્ષણાદિકને વિષે પ્રવત્તે, (કમ્મક
 રેશ્વા કે) કામનો કરનાર પ્રસિદ્ધ તે કર્મકર કહિયે (જોગપુરિસેશ્વા કે) સ્વતંત્ર
 જોગને માટે રાખેલો દાસ તેપણ બાહેરની પરિપદા માંહે કોઈ રૂઢો પુરુષ હોય (તેતિં
 વિયણં કે) તેનો પણ (અન્નયરતિવા કે) અન્ય કોઈ એકનો (અહાલહુગંસિકે) યથા
 શબ્દાદિક સાનલેખતે પઠી તેનો ઘો ન્હાનો (અવરાહસિકે) અપરાધ ચપને ઠતે
 તે નાયકના દાસાદિકપણ (સયમેવગુરુયંદંમનિવચેશ્કે) પોતે તેને મહોટો દંમ કરે.
 (સંજહા કે) તે કેવા દંમ કરે. તે કહેવે (ઇમંદંમેહ કે) એને દંમો, એનું સર્વ

सारावर्ण वाला, एक माता वर्ण वाला, एक सुंदर स्वरूपवान्, एक कुरूपवान्, तेने क्षेत्र एटले उधामी नूमिका. अने वस्तु एटले घर हाट, प्रमुख एवो परिग्रह होय, इत्यादि (एतोआलावगोजहापौमरीएतहाणेतवो के०) ए समस्त आलावो जेम पूर्वना पौमरी काव्यययनमा कह्योले तेमज जाणवु, एटले “तेणेवअलावेणजावसवोवसता सब्बाएपरि निबुद्धंतिवेमि” एटला सुधीनो पाठ पौमरीक अध्ययनमात्रे. ते प्रमाणे अही पण जाणी लेवु अर्थात् तेज आलावे ज्या सुधी सर्व प्रकारे उपगात् एटले कपायने जीपीने तथा सर्व प्रकारे सर्व पापस्थानकथकी उपशम्या ए कारणे सर्वात्मा, सर्व जीव उपर समजावे वर्त्तमान, शीतलीनूत यथा ए प्रमाणे श्रीसुधर्मस्वामि जवूपत्ये कह्ये के ते आलावो सर्व आही जाणवो. ॥ ५७ ॥ ए स्थानकने आर्य रुहुं जाणवु एने विषे केवल ज्ञान होय यावत् ए सर्व दुख ह्य करवानो मार्ग ठे, एकात सम्यक्मार्ग, एकात सम्यक्दृष्टी नो मार्ग ते कारणे ए साधुनुं स्थानक जाणवुं एटले जीजुं स्थानक धर्मपद्ध, तेनो वि जंग एटले विचार एरीते कह्यो ॥ ५८ ॥

दीपिका—(अहावरेत्ति) अथापरोद्वितीयस्थानस्य धर्मपद्धस्य विजगोविजोषएवमाख्या यते । तद्यथा (पाईणति) प्राचीन प्रतीचीनमुदीचीन दक्षिणवा दिग्जगमाश्रित्य सत्यके केचन कट्याणनाज पुरुषा । तद्यथा आर्या एके अनार्याइत्यादि यथा पुढरीकाध्ययने तथेहापि सर्वे वाच्य यावत्ते एव सर्वपापस्थानेन्यउपगाताअतएव सर्वात्मतया परिनिर्वृता इत्यहं ब्रवीमि ॥ ५७ ॥ एतत्स्थानमार्य महापुरुषाचरित केवलमित्यादिप्राग्वद्विपरीत ज्ञेय । यावद्वितीयस्थानस्य धर्मपद्धस्य विजगोविजोषआख्यात ॥ ५८ ॥

टीका—नाप्रत द्वितीयं धर्मोपादानजूनं पद्धमाश्रित्याह । (अहावरेइत्यादि) अथेत्य धर्मपाक्षिकस्थानादनतरमयमपरोद्वितीयस्य स्थानस्य धर्मपाक्षिकस्य पुण्योपादानजूनस्य विजगोविजाग. स्वरूपं समाधीयते सम्यगाख्यायते । तद्यथा प्राचीन प्रतीचीनमुदीचीन दक्षिणवा दिग्जगमाश्रित्य सतिवि द्यंते एके केचन कट्याणपरपरानाज पुरुषामनुष्या स्तेचं वक्ष्यमाणस्वजावानवति । तद्यथेत्ययमुपप्रदर्शनार्थ । आर्याएके कचनार्यदेशो त्पन्नास्तथाऽनार्या शक्यवनशशवरबर्बरादयइत्याद्येव । यथा पौढरीकाध्ययने तथेहापि सर्वे निरवयव जणितव्य एव पूर्वोक्तेन प्रकारेण सर्वेन्य पापस्थानेन्यउपगातास्तथा अतएव सर्वात्मतयापरिनिर्वृताइत्यहमेव ब्रवीमि ॥ ५७ ॥ तदेवमेतत्स्थान कैवलिक प्रतिपूर्ण नै याचिकमित्यादि प्राग्वद्विपर्ययेण नेय । यावद्वितीयस्य स्थानस्य धार्मिकस्यैव विजगो विजाग स्वरूपमाख्यातमिति ॥ ५८ ॥

तेषां बाह्या पर्षन्नवति । तद्यथा दासः स्वदासीसुतः प्रेष्यः प्रेषणयोग्यः नृतकोमूल्यगृहीतः नागिकः कृष्यादौ सजागग्राही कर्मकरः प्रतीतः जोगपरोनायकाश्रितः कश्चित् ते दासादयोऽन्यतरस्मिन्स्वत्पेऽप्यपराधे स्वयं गुरुतर दंडं प्रयुजंति । सच नायकस्तेषां दासादीनां यथा लघौ स्वत्पेऽपराधेषु गुरुदंडं वक्ष्यमाणं प्रयुक्ते । तद्यथा इमं दासं दंडय त यूयमित्यादि सुगमः । यावदिममन्यतरेणाऽद्युजेन कुत्सितमारेण मारयतइति ॥ ६३ ॥

॥ टीका—पुनरन्यथा बहुप्रकारमधार्मिकपदं प्रतिपिपादयिपुराह । (सेजहाणामण्डल्यादि) तद्यथेत्युपदर्शनार्थेनामशब्दः सजावनायां सजाव्यते । अस्मिन्विचित्रे संसारे केचनैवज्जुता पुरुषा केवलमसूरतिलमुजादिषु पचनपाचनादिकया क्रियया स्वपराधमयताअप्रयत्नवतोनिष्कृपा क्रूरामिष्यादंडं प्रयुजति । मिथ्यैवाऽनपराधिष्वेव दोषमारोप्य दंडोमिष्यादंडस्तं विदधति । तथैवेमे प्रयोजनं विनैव तथाप्रकाराः पुरुषानिष्कृणा जीवोपघातनिरतास्तित्तिर्यतकलावकादिषु जीवनप्रियेषु प्राणिष्वयता क्रूरकर्माणोदंडं प्रयुजति । तेषां च क्रूरधियां “यथा राजा तथा प्रजा” इति प्रवादात् परिवारोपि तथानूतएव नवतीति । तथा दर्शयितुमाह । (जावियसेइत्यादि) यापिच तेषां बाह्या पर्षन्नवति । तद्यथा । दासः स्वदासीसुतः प्रेष्यः प्रेषणयोग्यो नृत्यो नृत्यदेशो नृतको वेतवेनोदकाया नयनविधायी तथा नागिको यः पशुशालिलाजेन कृष्यादौ व्याप्रियते कर्मकरः प्रतीतस्तथा नायिकाश्रितः कश्चिन्नोगस्तदेव ते दासादयोऽन्यस्य लघावप्यपराधे गुरुतर दंडं प्रयुजति प्रयोजयंति च । सच नायकस्तेषां दासादीनां बाह्यपर्षन्नूतानामन्यतरस्मिन्स्तथा लघावपराधे शब्दश्रवणादिके गुरुतर दंडं वक्ष्यमाणं प्रयुक्ते । तद्यथा । इमं दासं प्रेष्यादिकं सर्वस्वापहारेण दंडयत यूयमित्यादि सूत्रसिद्धं यावदिममन्यतरेणाद्युजेन कुत्सितमारेण व्यापादयत यूयं ॥ ६३ ॥

जावियसे अन्नितरिया परिसा नवइ तंजहा मायाइवा पियाइवा जायाइवा नगिणीइवा नक्काइवा पुताइवा धूताइवा सुएहाइवा तेसिपियणं अन्नयरंसि अहाजहुगसि अवराहसि सयमेव गरुयं दंडं एिवत्तेइ सीतदगवियडंसि उगेलिता नवइ जहा मित्तदोसवत्तिए जाव अहिए परसि लोगसि तेडकति सोयंति जूरंति तिण्णति पिट्ठति परितप्पति ते डकणसोयणजूरणपिट्ठणपरितप्पणवहबंधणपरिकिलेसाउ अपडिबिरया नवति ॥ ६४ ॥

अर्थ—(जावियसे—

पण तेनी अन्यंतरनी परिषदा होय

अरण्ये चरतीत्यारण्यिका कदमूलफलाशिनस्तापसा आवासथोगृहं तेन चरतीत्यावस
थिकागृहिण । यद्यप्येते कायक्लेबोनेन देवा स्युस्तथापि आसुरीयेषु किंत्वपिकेषु उत्प
द्यते इत्यादि सर्वं पूर्वोक्त वाच्यं । यावत्तत्स्युत्तानरनवे एलमूकत्वेन प्रत्यायाति तदेतत्स्था
नमनार्थमित्यादि पूर्ववत् । एपस्तृतीयस्थानस्य मिश्रकस्य विजंगोविचारोद्देश्य ॥ ६० ॥

॥ टीका—साप्रत धर्माधर्मयुक्तं तृतीयस्थानमाश्रित्याह । (अहारेत्यादि) अथापरस्तृतीय
स्य स्थानस्य मिश्रकाख्यस्य विजंगोविनाग स्वरूपमाख्यायते । अत्र चाधर्मपक्षेण युक्तोऽधर्म
पक्षोमिश्रस्त्युच्यते । तत्राधर्मस्येह नूयिष्ठत्वादधर्मपक्षेणैवाप्यं इष्टव्य । एतदुक्तं नवति ।
यद्यपि मिथ्यादृष्टय काचित्तथाप्रकारा प्राणातिपातादिनिवृत्ति विवदधति तथाप्याशया
शुद्धत्वादजिनवे पित्तोदये सति शर्करामिश्रक्रीरपानवदूपरप्रदेगवृष्टिवद्विद्वितार्थसाध
कत्वान्निरर्थकतामापद्यते । ततोमिथ्यात्वानुजावात् मिश्रपक्षोप्यधर्मैवावगतव्य इति ।
एतदेव दर्शयितुमाह ॥ (जेष्मेनवतीत्यादि) ये ज्मेऽनतरमुच्यमानाअरण्ये चरतीत्यार
ण्यिका कदमूलफलाशिनस्तापसादयो ये चावसथिकाआवासथोगृहं तेन चरतीत्यावस
थिकागृहिणस्तेच कुतश्चित् पापस्थानान्निवृत्ताअपि प्रबलमिथ्यात्वोपहतबुद्धयस्ते यद्य
प्युपवासादिना महता कायक्लेबोनेन देवगतय केचन नवति तथापि ते आसुरीयेषु स्था
नेषु किंत्वपिकेषूपुत्पद्यतइत्यादि सर्वं पूर्वोक्तं नृणनीय यावत्तत्स्युत्तानमनुष्यनव प्रत्याया
ता एलमूकत्वेन तमोऽधतया जायते । तदेवमेतत्स्थानमनार्थमकेवलमसपूर्णमनैवायि
कमित्यादि यावदेकातमिथ्यानूत सर्वथैतदसाधिवति । तृतीयस्थानस्य मिश्रस्याप्यं विज
गोविनाग स्वरूपमाख्यातमिति ॥ ६० ॥

अहारे पदमस्स णाणस्स अधम्मपक्खस्स विजगे एव माहिज्झइ इह खलु
पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवति गिह्ठा महिठा महारजा महापरि
ग्गहा अधम्मिया अधम्माणुया अधम्मिठा अधम्मक्काई अधम्मपावजी
वि अधम्मपलोई अधम्मवलज्जा अधम्मसील समुदायारा अधम्मैणं
चेव वित्ति कप्पेमाणा विहरंति ॥ ६१ ॥

अर्थ—हवे बली ए पूर्वं त्रण प्रकार जे कहा, तेज प्रकार विज्ञेपे करी कहेते तेमा
प्रथम स्थानक कहेते अथ हवे अपर प्रथम स्थानक अधर्म पक्षो स्वरूप विचार
आवीरीते कहेते आजगत्मांहे निश्चे पूर्वादिक् चारदिशिने विपे कोइएक मनुष्य ठे ते
केवा ठे तोके, (महिज्जा के०) महोटी जेनी इच्छाते, चित्तनी अविरतिठे, तथा (महार

अर्थ-एरीते ते पूर्वोक्त स्वभाव वालो पुरुष निर्दय थको बाह्यान्त्यंतर एवी पोतानी जे प रिपटा तेने पण पीडानो करनार एवो, ठतो स्त्रियादिकना काम नोगने विपे मूर्धित गृह एट लेलोनी, नोगने विपे पोतें गुथाणो थको परम आसक्त ठतो, यावत् चार, तथा पांच, तथा सात, तथा दश वर्ष एम अत्य काल अथवा घणोकाल सुधी नोगववा योग्य नोग नोगवीने, घणा जीवोनी साथे अनेक जातना वैर उपजावी वैरजावना स्थानकनो संचय करीने, ज्यां घ णापारूप हिंसादिक क्रूर कर्म संजारीकरी करेला कर्मने प्ररेतो एवा ठतो, नरक रूप स्था नकने पामे (सेजहाणाम एके०) ते यथा दृष्टांते जेम (अयगोलइवा के०) लोहनो गोलो, (सेजगोलइवा के०) पापाणनो गोलो, तेने (उदगंतिपस्किचेसमाणे के०) पाणीना इहमां हे अथवा नदी तलाव मांहे नाख्यो थको, (उदगतलमइवइत्ताइ के०) उपलुं तलुं अति क्रमीने पाणीना तलामा जइ पेसे, (अहेयरणितलपइछाणेजवइ के०) नीचे धरतिना त लाने विपे जइ वेसेवे. (एवमेव के०) एरीते (तहप्यगारे के०) तथा प्रकारें, ए पूर्वोक्त प्र कारना इष्ट निर्दय नास्तिक वादि प्रमुख एवा जे (पुरिसजाते के०) पुरुष जातिवे ते (वक्र वहुलेके०) घणा पापरूप कर्म, (धूतबहुलेके०) घणी कर्मरूपरज (पंकबहुलेके०) घणो क र्मरूप कादव, (वेरबहुले के०) घणो जीवोनी साथे वैरजाव, (आप्यत्तियबहुले के०) अविश्वासलायक एतु मननु डुध्यानि (अयसबहुले के०) घणो अपयश (दंजबहु ले के०) घणुं कपट परने वचवा पणु ठे जेमां, (णियडिवहुले के०) घणो वेप तथा नापातु पलटावबुठे जेमा (साइवहुले के०) सातिशय इव्य साथे गुणहीन पुरुषोना इव्यनु मेजावबु (उस्तन्नतसपाणयाती के०) प्राय त्रस प्राणी जीवोना घात करनार, ते (कालमासेकालकिञ्चा के०) कालने अवसरे काल करीने (धरणितलमइवइत्ताइ के०) पृथ्वीना तलाने सहस्र योजन प्रमाण अतिक्रमि जाये, जइने, (अहेयरगतल पइछाणेजवइ के०) नीचे नरकना तलियाना स्थानकने विपे तेतुं पडबु थायठे ॥६५॥

॥दीपिका-(एवमेवति) एवमेव ते निर्दया स्त्रीप्रधानेषु कामेषु मूर्धिता गृहाग्रथिता अधुपपन्नायावर्षाणि चतु पचपट्सप्त वा दशवात्पतरप्रभूततर वा कालं नोगान् उ क्त्वा वैरायत्तनानि वैरानुवधानं प्रविशूय उत्पद्य बहूनि पापकर्माणि सचिख्य वर्धयित्वा उत्पन्न प्राय सनारकृतेन कर्मणा प्रेयमाणानरकतलप्रतिष्ठाना स्युः । यथाऽयोगोल- शिलागोलकोवा उदकद्विस्तदकतलमतिवर्त्य उल्लघ्याधोधरणितलप्रतिष्ठानोजवति एवमे व सनरोवज्जं बध्यमान कर्म तद्वहुल धून प्राग्बद्ध कर्म तत्प्रचुर पकबहुल पंकपाप वैरबहुल (आप्यत्तियत्ति) मनसोडुध्यानि दंजोमायया परवचन निकृतिर्जापावेपादिपरा यत्नेन परशोहबुत्थि सातिशयेन इव्येणहीनइव्यस्य मेलनं साति तद्वहुल. अचशोबहु

तथाऽधर्मशीलाअधर्मस्वजावास्तथाऽधर्मात्मक समुदाचारोयत्किंचनानुष्ठान येपाते नव
त्यधर्मशीलसमुदाचारास्तथाऽधर्मेण पापेन सावधानुष्ठानेनैव दहनाकननिर्लाभनादिके
कर्मणा वृत्तिवर्तनं कल्पयत कुर्वाणाविहरतीति कालमतिवाह्यति ॥ ६१ ॥

हण छिद जिद विगतगा लोहियपाणी चमा रुद्धा खुद्धा साहस्सिया उ
क्कचण वचण मायाणियडि कूडकवडसाऽ संपत्तगवहुला छस्सीला छव
या छप्पडियाणदा असाहु सवाउ पाणाऽवायाउ अप्पडिविरया जाव
जीवाए जाव सवाउ परिग्गहाउ अप्पडिविरया जाव जीवाए सवाउ
कोहाउ जाव मिठ्ठादंसणसत्ताउ अप्पडिविरया सवाउ एहाणुच्चण म
हण वस्सगधविलेवणसह फरिसरसरूव गधमत्तालंकाराउ अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवाउ सगड रहजाण जुगगिद्धिधिद्धिसिया सदमा
णिया सयणासणजाण बाहणजोगजोयणपविठरविहीउ अप्पडिविरया
जावजीवाएसवाउ कयविक्रयमासस्समासरूवगसंववहाराउ अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवाउ हिरसु सुवस्सधणधण मणिमोत्तियसखसिलण
वाज्जउ अप्पडिविरया जावजीवाए सवाउ कूडतुलकुडमाणउ अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवाउ आरंन समारजाउ अप्पडिविरया जावजीवाए
उ सवाउ करणकाराणाउ अप्पडिविरया जावजीवाए सवाउ पयण
पायाणाउ अप्पडिविरया जावजीवाए सवाउ कुट्टणपिट्टणतज्जणताड
एवहबंधपरिकिलेसाउ अप्पडिविरया जावजीवाए जेआवसे तहप्प
गारे सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा जे अणारि
एहि कज्जंति ततो अप्पडिविरया जावजीवाए ॥ ६२ ॥

अर्थ—हवे एनो अधर्माचार कहेछे. ते पोते अधर्मी ठता बीजाने पण एवा आदेम थापे
ते कहेछे, के, (हण के०) अरे एने हणो, (छिद जिद के०) कर्णादिक, ठेडी मृलादिके
करी जेढी, (विगतगाके०) एना चर्म उखेडो, इत्यादिक कहीने प्राणीउने दु.गुना उ
पजावनार थाय, ए कारणे (लोहियपाणी के०) सर्वकाल लोहीये करी दाथ गताउ
परतु तेउ जीवोने हणीने कोऽ वारे हाथ पण धोवे नदी, (चमा के०) तीप्रको १, (रुद्ध
के०) रौड व्यान, शोचरहितकर्मना करनार (खुद्धाके०) कुड्ड उट्ट, जमा, (साहस्सिया

अगणिवन्नाजा ककडफासा डुरुहियासा असुजा एरगा असुजा एरए
सु वेयणाउ ॥ ६६ ॥

अर्थ—(तेणएरगाके०) ते नरकनु स्वरूप कहेहे (अंतोवद्वा के०) सीमंतादिक नरकावा
सा माहेली कोरे वाटलाआकारेहे, (बाहिचउरंसा के०) बाहेर चारखुणाहे (अहेसुरूप
संगणसंविया के०) नीचे सजायानी धारने आकारे संस्थितहे एटले रह्याहे (एिच्चंधकार
तमसा के०) नित्य सर्वकाल मेघ गायानी पेंठे, कृष्णपद्मनी रात्रीनी पेंठे, महार्थंधकारे शु
कळे बहुल अधिकारहे. (ववगयचंदसूरगहनकचजोइसपद्मा के०) बुधादिक ग्रह, चंद्रमा,
सूर्य, नक्षत्र, ज्योतिष्य प्रकाश, ते थकी व्यपगत एटले रहितहे (मेदवसामसरुहिरपूयपद्म
लक्षिकजलिताणुलेवणतला के०) मेद, वसा, मास, रुधिर, परसेवा, तेना पमल एटले
समूह तेना कादवे करी अनु जितसे जेना जूमितल एवाहे, एटले जे एकवार जिपीये
तेने जित कहिये अने जे वारवार जिपीये तेने अनुजित कहिये, (असुईवीलापरमडुभिगं
धाकएहा के०) अशुचि बीनस्तविष्टाये खरड्या कुत्तित एटले माससमान डुनिगंध,
खराव कृष्णवर्ण वाला (अगणिवन्नाजाके०) मशाणनो अग्नि, तथा धम्या लोहना अ
ग्निनी ज्वालाउना जेवा वर्ण थाय ते समान आकारहे जेनो, जे अत्यंत 'कठोर, सह
न करता अत्यंत डु सहजे (ककडफासाडुरुहियासा अशुनके०) डु खे सहन थाय एवा
खरखरा कर्कश फरशजे जेने विपे, एवा अशुन (एरगा के०) नरकने विपे (अशुन एरए
सुवेयणाउ के०) महा अशुन वेदना प्रवर्तते ॥ ६६ ॥

॥ दीपिका—नरक स्वरूपमाह । ते नरकाअंतर्वृत्तावहिश्रुतस्त्वा. अधश्च कुरप्रसंस्थान
स्थिता । एतच्च सस्थान पुष्पावकीर्णानां तेषामेव प्रचुरत्वात् । आवलिका गतास्तु वृत्त
त्र्यस्रचतुरस्रसंस्थानाएव तथा नित्याधकारतमसा नृश तमोबहुला व्यपगतग्रहचंद्रसूर्यन
क्षत्रज्योतिष्या । मेदवसामासरुधिरपूयपटलैर्लिप्तानि अनुलेपनप्रधानानि तलानियेषां
ते तथा । तथा अशुचयोविस्त्रा कुथितमासादिलितत्वात् परमडुरनिगंधा. कृष्णाश्रिवर्णानां
कर्कशस्पर्शां खेनाविसर्त्यते यतोऽशुजास्त्र नरकेषु अशुजाडु सहावेदना ॥ ६६ ॥

॥ टीका—नरकस्वरूपनिरूपणमाह । (तेणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । ते
नरका सीमतकादिकाबाहुल्यमगीरुल्यातर्मध्ये वृत्तावहिरपि चतुरस्त्राअधश्च कुरप्रसंस्था
नसंस्थिता । एतच्च सस्थान पुष्पावकीर्णानांश्रित्योक्त तेषामेव प्रचुरत्वात् । आवलिका
प्रविष्टास्तु वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रसंस्थानाएव नवन्ति । तथा नित्यमेवायतमसं येषु ते नित्यां
धतमसा । कचित्पाठो नित्याधकारतमसा इति । मेधावन्निन्नावरतलकृष्णपद्मरजनीवत् तमो

पुं, तथा सुवर्ण, धन, धान्य, चितामणी प्रमुख मणी, तथा मौक्तिक वक्रणावर्त शंख, राजपट, प्रवालादिक परिग्रह, तेथकी अनिवृत्त्या, तथा जावजीवसुधी सर्व कूडा तोला, कूडा मापथकी, नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी सर्व अरज जे कर्पणादिक, तथा समारज विशेष, तेथकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीवसुधी सर्वथा करण करावण थकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी पचन ते पोते पचाववानुं करे, तथा पचावण ते बीजा पाते पचाववानु करावे, ए क्रिया थकी नथी निवृत्त्या, तथा सर्व कुटण पिटन तर्कन अंगुलीयेकरी तर्जना करे चपटीथादिके करी ताडन करे, वध, बंधन करे, इत्यादिक जीवने क्लेपना कारण थकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी जे बीजा, तथाप्रकारें पावल कट्या एवा सपापकारी परपीडाना करनार, सावद्य कर्म, (अत्रोदिया के०) बोधबीजना नसाडनार एवा (कम्मता के०) कर्म, परजीवने परितापना करनार जे अनार्थ पुरुषोने करवा योग्य, तेथकी पण जावजीव सुधी निवृत्त्या नथी ॥ ६२ ॥

॥टीपिका—(हर्णाष्टदन्ति) जहि दडाठिना, तिथि कर्णादिक, चिंथि शूलाठिना, एव परोपदेश ददते । किन्तूता. विकर्तका प्राणिना चर्मापनेतारस्तेनैव लोहितपाणयश्चडारंश नि ख्रिशा कुडा साहसिकाद्यविचारितकारिण वक्तुचनवचनमायानिकृतिक्लृप्तकपटादिनि सहातिसप्रयोगोऽर्थे तेन बहुला । तत्र शूलाधारोपणार्थमूर्ध्व कुचनमुत्कुचनं वचन प्रतारण । यथाऽनयकुमार प्रद्योतगणिकानिर्धर्मवचनया वचित । माया, वचन बुद्धि प्रायोवणिजामिव निकृतिस्तु वक्तव्य देशज्ञापावेपादिविपर्ययकरण कूटं तु लामानादेन्धूनाधिकरण, कपटं यथापाठनूतिना वेपपरावृत्त्याचार्योपाध्यायसयाटकात्मार्थं चत्वारोमोदकालब्धा एव मायायुतानरा । पुन किन्तूता । इशीजाश्चिर परिचिताश्चपि शीघ्रं विसवदतोऽष्टप्रताडु खेन प्रत्यानयते हर्षतस्ति दुष्प्रत्यानयाश्चसाधव पापा सर्वत प्राणातिपातादप्रतिविरतालोकनियादपि ब्राह्मणघातादेरनिवृत्तास्ति सर्वग्रहण । एव यावल्लीव सर्वतोमृपावादाऽदत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहादप्रतिविरता । एव सर्वेन्य क्रोधमानमायालोचेन्यस्तथा प्रेमद्वेषकलहात्याख्यानपैशुन्यपरिवादाऽरतिरतिमायामृपावादमिथ्यादर्शनशब्दादिन्योऽविरता स्नानो वर्तनवर्णकविलेपनशब्दस्पर्शरूपरसगंधमाया लंकारादप्रतिविरता सर्वत शकटरथादेर्यानादिकात्प्रविस्तरविधे परिकरादप्रतिविरता । अत्र शकटरथादिकमेव यान शकटरथयान गुणतरोत्कृष्टं चाकाशयान (गिहिति) दोलिका (थिलिति) तुरगद्वयनिर्मित यान (सदमाणियति) शिबिकाविशेष । तथा सर्वत क्रयविक्रायाच्या योमापकार्यमापकरूपकनाणकादिनि संव्यवहारस्तस्मादविरता सर्वस्मादिरण्यसुवर्णयान्यमणिमौक्तिकशंखशिलाप्रवालादिपरिग्रहात् कूटबुलाकूटमानात्

॥ टीका—तथाच वेदनयानि नूतास्तेषु नरकेषु नारकानैवाहिनिमेवमपि कालं निज्ञाय ते नाप्युपविष्टाद्यवस्थाअहिसकोचनरूपामीपनिज्ञामवाप्नुवति । नह्येव नूतवेदनानि नूतस्य निज्ञालोचनवतीति दर्शयति । तामुज्ज्वला तीव्रानुजावेनोत्कटामित्यादि विज्ञेयपणविशिष्टां यावदेव्यंत्यनुजवतीति ॥ ६७ ॥

से जहाणामए रुक्कसिया पवयग्गे जाए मूले ठिन्ने अग्गे गरुए ज उणितं जउ विसमं जउडुगं तउपवडंति एवमेव तहप्पगारे पुरिसजाए गप्पातो गप्प जम्मातो जम्मं माराउमारं एरगाउ एरगं डुस्काउ डुस्कं दाहि एगामिए ऐरइए कएहपक्खिए आगमिस्साणं डुल्लनबोहिएयावि नवइ एसठाणे अणारिए अकेवलं जाव असवडुक्कपहीणमग्गे एगंतमिठ्ठे असादू पढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्कस्स विज्जगे एव माहिए ॥ ६८ ॥

अर्थ—(सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टान्ते नाम एवी संज्ञावनाये जेम कोइएक (रुक्कसिया के०) वृद्ध होय, (पवयग्गेजाए के०) पर्वतने अग्रे उपनो (मूलेठिन्ने के०) मूल माहेथी ठेथो (अग्गेगरुएके०) अग्रे नारी एवो उतो ते वृद्ध (जउविसमं के०) ज्या ज्या नीचा खामानु स्थानक होय, ज्या त्या विपम, समान नही, (जउडुगंके०) ज्या ज्या डुर्गम कष्टस्थान होय, (तउपवडंति के०) त्या ते वृद्ध उतावलो पडे. (एवमेवतहप्पगारे के०) एदृष्टाते तथा प्रकारना छट असाधु कर्मकारी पुरुष जाति ते कर्मरूपी वायरे प्रेक्ष्यो उतो उतावलो नीचो नरकगतिमा जइ पडे, फरी त्यां थकी उद्वर्त्यो रामे, डख थकी वली डख पामे, एरीते वरुणदिशिनो जनारो, नारकी, कलपही ते ईर्वत्तसार पणाने लीये आगमिक कालें डुर्जेन बोधि थाय ए स्थानक अनार्य अकेवल एवो ए प्रथम स्थानक अधर्मे पड्डनो विचार एम कह्यो. ॥ ६८ ॥

॥ दीपिका—(सेजहति) तद्यथा नामकश्चिद्वृद्ध पर्वताग्रे जातो मूले द्विज शीघ्रं यथा निर्म्मनं नीच स्थानं तत पतति एवमसावसाधुरपि नरके पतति ततोऽप्युन्नतो गजजि सताणति) तदेतत् स यावदागामिन्यपि कालेऽसौ डुर्जेन बोधि स्यात् (ए कस्य स्थानस्य विज्जगे ३ । तदेव प्रथमस्याधर्मपाहि

पि कूटसाक्षादेरप्रतिविरताइति । तथा सर्वस्मात्स्त्रीबालादेः परइव्यापहरणादविरतास्तथा सर्वस्मात्परस्त्रीगमनादेर्मैथुनादविरताएवं सर्वस्मात्परिग्रहाद्योनिपोपकादप्यविरताएव सर्वेभ्यः क्रोधमानमायालोभेभ्योऽविरतास्तथा प्रेमद्वेषकलहाभ्याख्यानपैशुन्यपरपरिवादाऽरतिरतिमायामृपावादमित्यादर्शनशब्दादिभ्योऽसदनुष्ठानेभ्योयावज्जीव ये प्रतिविरताभवति । तथा सर्वस्मात्स्नानोन्मर्दनवर्णकविलेपनशब्दस्पर्शरूपरसगंधमाव्यालंकारात्कामांगात्मोद्भजनितादप्रतिविरतायावज्जीवयेति । इहच वर्णकग्रहणेन वर्णविशेषापादकं लोधादिकं गृह्यते । तथा सर्वतः शकटरथादेर्यानविशेषादिकात्प्रतिविस्तरविधेः परिकररूपात्परिग्रहादप्रतिविरता । इहच शकटरथादिकमेव यानं शकटरथयानं युग्यं पुरुषोत्कृष्टतमाकाशयानं (गिह्निति) पुरुषद्वयोत्कृष्टतां जोह्निका । (थिह्निति) वेत्तरादिद्वयविनिर्मितोयानविशेषः तथा (सदमाणियति) शिविकाविशेषएव । एतदेवमन्यस्मादपि वक्ष्यादेः परिग्रहादुपकरणजुतादविरतास्तथा सर्वतः सर्वस्मात्क्रयविक्रयान्याकरणजुताभ्यां यो मापकार्थमापकरूपकार्पापणादिभिः पण्यविनिमयात्मकं सव्यवहारस्तस्मादविरतायावज्जीवयेति । तथा सर्वस्माद्विरण्यसुवर्णादेः प्रधानपरिग्रहादविरतास्तथा कूटतुलाकूटमानादेरविरतास्तथा सर्वतः रुपिपाद्युपाख्यादेर्यत्स्वतः करणमन्येन च यत्किंचित्कारयति तस्मादविरतास्तथा पचनपाचनतस्तथा कंडनकुट्टनपिट्टनतर्जनताडनबंधादिना यः परिक्षेशप्राणिना तस्मादविरता । साप्रतमुपसंहरति । ये चान्ये परपीडाकारिणः सावद्याः कर्मसमारनाथबोधिकाबोधकारिणस्तथा परप्राणपरितापनकरागोयग्रहवंदीग्रहग्रामघातात्मकायेऽनाथैः क्रूरकर्मिभिः क्रियन्ते ततोऽप्रतिविरतायावज्जीवयेति ॥ ६२ ॥

से जहा एणामए केइ पुरिसे कलममसूरतिलमुग्गमासनिप्फावकुलव
आलिसंदग पलिसंथगमाटिण्हि अयंते कूरे मिन्नादंमं पउजंति एवमेव
तहप्पगारे पुरिसजाए तित्तिरवट्ठगलावगकवोतकविजलमियमहिसव
राहगाहगोहकुम्मसिरिसिवमाटिण्हि अयंते कूरेमिन्नादंमं पउजति जा
वियसे वाहिरिया परिसा जवइ तंजहा दासेइवा पेसेइवा जयएइवा जा
इल्लेइवा कम्मकरएइवा जोगपुरिसेइवा तेसिपियणं अन्नयरसिवा अ
हालहुगंसि अवरार्हंसि सयमेव गरुय दंमं निवत्तेइ तंजहाँ इमंदमेह इ
मंमुमेह इमंतजेह इमंतालेह इमंअड्यबंधणं करेह इमंनियलवधणं करे
ह इमंहडिवधणं करेह इमंचारगबंधणं करेह इमंनियलजुयलसकोडिय
मोडियं करेह इमंहवन्नियं करेह १ वन्नियं करेह इमं कन्नवियं

यते । तद्यथा (इहसलुइत्यादि) प्राच्यादिषु मध्येऽन्यतरस्थां दिशि संति विद्यन्ते ते चै
वनूतान्वन्तीति । तद्यथा । न विद्यते सावद्यआरजोयेपांते तथा अपरिग्रहानिष्किंचनाः
धर्मेण चरन्तीति धार्मिकायावद्धर्मेणैवात्मनोवृत्तिं परिकल्पयति तथा सुशीलाः सु
प्रत्यानंदा सुसाधवः सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरताएव यावत्परिग्रहाद्विरताइति । तथा ये
चान्ये तथाप्रकाराः सावद्याआरजायावदबोधिकारिणस्तेन्यः सर्वेभ्योपि विरताइति ॥६९॥

से जहा एामए अणगारा जगवंतो इरियासमिया नासासमिया एस
णासमिया आयाणजंममत्तणिकेवणासमिया उच्चारपासवणखेलसि
घाणजल्लपारिठावणियासमिया मणसमिया वयसमिया कायसमिया
मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता गुत्ता गुत्तिदिया गुत्तवंजचारी अकोहा अ
माणा अमाया अलोजा संता पसंता उवसंता परिणिवुत्ता अणासवा
अगंगथा विन्नसोया निरुवलेवा कंसपाइ वमुक्तोया संखइव णिरंज
णा जीवइव अपडिह्यगती गगणतलंपिव निराजंवणा वाठरिव अपडि
बंधा सारदसलिलइव सुद्धियया पुक्करपत्तइव निरुवलेवा कुम्भोइव
गुत्तिदिया विद्गइव विष्णुमुक्का खग्गविसाणं व एगजाया नारंमपक्कीव
अप्पमत्ता कुंजरोइव सोमीरा वसजोइव जातविमा सीहोइव उद्धरिसा मं
दरोइव अप्पकणा सागरोइव गजीरा चदोइव संमलेसा सूरुओइव दित्ततेया
जच्च कवणगंचइव जातरूवा वसुंधराइव सब्बासविसद्धा सुदुयदुयासणो
विव तेयसा जलता एत्थिणा॥७०॥ तेसि जगवंताण कच्चपि पडिवंधे जवइ से
पडिवंधे चउविद्धे पप्पते तं जहा अंमएइवा पाठांतरेवोमजेइवा पोयएइवा
उग्गहेइवा पग्गहेइवा जल्लजल्लदिसं इवन्ति तन्नं तन्नं दिसं अपडिविद्धा
सुइजूया अप्पल्लदुजूया अप्पग्गथा संजमेणं तवसा अप्पाणं जावेमाणे
विहरति॥७१॥ तेतिण जगवताणं इमा एतारूवा जाया माया वित्ती होत्ता
तं जहा चउत्तेजते उठेजते अठमेजते दसमेजते ख्वालसमे जते चउदसमे
जते अइमासिएजते मासिएजते दोमासिए तिमासिए चाउम्मासिए पं
चमासिए ठम्मासिए अइत्तरंचणं उक्खित्तचरया सिक्खित्तचरया उक्खि
त्तसिक्खित्तचरगा अतचरगा पतचरगा लूहचरगा समुदाणचरगा सं

स्व अपहरी व्यो, (इमंमुंमेह के०) एने सर्वमुंमन करावो (इमंतजेह के०) एने अंगु
लीये करी तळोना करो, (इमंतालेह के०) एने चिपटे करी ताडन करो, (इमंअडप
बंधणकरेहके०) एने पठवाडे वाहु करीने बंधने बंधन करो, (इमनियलबणकरेहके०)
एना हाथमां घेडी नाखीने बंधन करो, (इमंहडिवयणकरेह) एने दहडुं वयन करो, (इ
मचारगबंधणकरेह के०) एने जाकसी बंधन करो, (इमनियलजुपलसकोडियमोडियंक
रेहके०) एने वेडीना युगलें करी संकोच करो, मोडिय एटले अंगोपांग जंग करी मरडो,
अथवा एना हाथ पग संकोचीने बांधो, (इमंहडुवियंकरेह के०) एना हाथ ठेदन करो,
(इम पायडियं करेह के०) एना पग ठेदन करो (इमंकजडियंकरेह के०) एमज
एना कान ठेदन करो, (इमंनकउठसीसमुहडियंकरेहके०) एनुं नाक ठेदन करो, एना
होठ, एनुं मस्तक, एनुं मुख, ठेदन करो, (वेयगठहियंयंगठहिय के०) एनुं वेदठेद करो,
एना जीवतांज ह्येने ठेदो, कापो, एम करो. (इमपुक्ताप्फोडियंकरेहके०) एना शरीरनी
खालने उपाडो एम करो, (इमंणयणुप्पाडियंकरेह के०) एनी आंख गखेडो एटले
चट्टुकाडो, एम करो. (इमंदसणुप्पाडियंवसणुप्पाडियजिप्पुप्पाडियंउलंजियकरेह के०)
एना दात काडो, वृषण काडो, एनी जीन काडो एने वंचो बांधोएने कूप, पर्वत नदीने
नाखो एम करो, (घसियंकरेह के०) एने पग बांधीने घसो, (घोजिय करेहके०) एने
विपे आंवांनी पेंछे घोलो, (सूलाइयंकरेहके०) एने शूली उपर आरोपण करो, (सूलाजि
न्यंकरेहके०) एने त्रिशूलें जेद करो, (खारवत्तियं करेहके०) एने शखें करी ठेदीने जू
एनुं पाणी सीचो (वल्लवत्तियं करेह के०) एनु शरीर मारें करी, कागें ठेदो (सीहपु
डियंगं करेह के०) एने सिहने पुठडे बांधो, (वसजपुडियंग करेह के०) एने बलदने
पुठडे बांधो (दवगिंदव्यंगं के०) एने दावानल माहे वालो, (कागणिमसत्कावियंगंके०)
एने काक पहीनु मांस काडीने खवरावो, तथा एनु पोतानु मांस काडीने एनेज खव
रावो, (जत्तपाणनिरुद्वगंके०) एने जात पाणीनो निरोध करो, (इमजावजीवहबंधणकरेह
के०) एने जावजीव सुथी बांधी भूको, वध, वधन करो, (इमअन्नयरेणंअसुजेणकुमारेणमारे
हके०) एम एने बीजा केटलाएकं अशुचन मारे करीने मारो, इत्यादिक एवा दम तेने आपे ६३

॥ दीपिका-अधार्मिकपदमेव सविस्तरमाह । (सेजहेति) तद्यथा । नामसंज्ञावने ।
संज्ञाव्यंते अत्र जवे केचिदेवज्जुतानरा ये कलममसूरादिषु पचनादिक्रिययाऽयताथयज्ञ
वतोनिष्क्रियाः क्रूरा मिथ्या अपराधं विना दोषमारोप्य दडोमिथ्यादहस्त प्रयुजति । त
था एवमेव प्रयोजनं विनैव तथाप्रकारानिर्दयाः पुरुषास्तिनिर्वर्तकादिप्राणिष्वयता क्रू
रकर्माणोमिथ्यादंडं प्रयुजति तेषा परिकरोपि तादृशः स्यादित्याह (जावियसेति) यापिच

जलपारिष्ठावणिया समितिये समिता) एटले बढीनीत, लघुनीत, थूक नासीकानो सीं
 पाण, शरीरनो मल, तेने जयणा सहित परववे एमपाच समितिये समिता, मन समि
 तियें सहित, वचन समितिये सहित, काय समितियें सहित, मन ने असंयम थकी गो
 पवीने प्रवर्त्तावे, माटे मनगुप्तियें गुप्त, वचनने असंयमथी गोपवीने प्रवर्त्तावे, माटे वच
 न गुप्तियें गुप्त, कायाने असंयमथी गोपवीने प्रवर्त्तावे, माटे कायगुप्तियें गुप्त, एरीतें त्र
 ण गुप्तियें गुप्त, तथा गुप्तेडिय एटले असंयम थकी इडियोने गोपवी राखनार, नववा
 डविशुद्ध ब्रह्मचर्यना पालनार, क्रोध रहित, मान रहित, माया रहित, लोभ रहित,
 सता एटले मध्यवर्त्तिये, अने पुसंता, एटले बाह्य वर्त्तिये उवसंता, एटले उपशातते उचय
 थापि शातवृत्तिवांला, परिनिवृत्ता एटले समस्त सताप वर्ज्जित, अनाश्रय एटले पाप क
 र्म बध थकी रहित, अग्रंथा एटले हिरण्यादिक परिग्रह थकी रहित, विन्नश्रोत एटले
 वेद्योळे ससारनो प्रवाह जेणे, तथा निरुवलेवा एटले निर्लेप कर्म मल थकी रहित, कं
 सपातीवमुक्ततोया एटले कासाना पात्रनी पेठें पापरूप पाणी जेने उवतु नथी; जेम कांता
 ना पात्रने पाणी न लागे तेम, ते साधुने पापरूप पाणी लागे नही, तथा गंखनी पेठें
 निरजने एटले रागादिक रग रहित, जीवनी पेठें अप्रतिहत गतिवाला जाणवा, एटले
 जेम जीवनी गति अप्रतिहतवे स्वलाप नही, तेम साधुने पण देश नगरादिकने विपे वि
 हार करवाने विपे अप्रतिहत अस्वलित गतिवे आकाशनी पेठें निरालंब एटले आका
 श जेम स्तंभादिकना आलंबने रहितवे तेम, साधु पण गाम, नगर, कुजना आलंबनथी
 रहितवे बाधुनी पेठें अप्रतिबध थका ग्रामने विपे एक रात्र, अने नगरने विपे पांच रा
 त्र, विचरे गामेनगराड्य एगरेपंचराड्या इति वचनात् शारद एटले शीतकाल तेनुं स
 लीज एटले पाणी तेनी पेठें, अथवा आश्विन, अने कार्तिक मासना पाणी जेम निर्मल हो
 य, तेनी पेठें निर्मल रुदय वाला (पुकरपत्तइवनिरुवलेवा) एटले जेम कमलना पत्रने
 पाणी तथा कादव न लागे तेम, साधुने कर्म रूप लेप न लागे. काचबानी पेठें गुप्तेडि
 वीने प्रवर्त्ते पक्षीनी पेठें विप्रमुक्त, अनियतवासी, एटले पक्षी जेम सर्व परिवार स्थान
 कनी ममता रहित होय, तेम साधुपण परिवारादिकनी ममताथी रहित होय. (खग्वि
 साणवणजाया) एटले गेमानु शींगडुं जेम एक होय, तेम साधु, राग वेप रहित थकी
 क होय नारमपक्षीनी पेठें अप्रमत्त होय, जेम नारम पक्षी अप्रमादी होयवे, तेम सा
 धु प्रमाद रहित थकी धर्म कार्यने विपे प्रवर्त्ते. कुजरनी पेठें शूरवीर एटले जेम हस्ती
 शूरवीर होय, तेम साधु कपायादिक निवारवाने शूरवीर होय, परतु कायर पणु जणां
 वे नही. वृपजनी पेठें बलवत जेम बल नार उपाडे अगीकार करे निर्वाह करे तेम सा

जहा के०) ते कहेवे माता, अथवा पिता, अथवा नाइ, जगनी, स्त्री, पुत्र, वेटी, पुत्रनीस्त्री, इत्यादिक माहेली परिपदावालामाथी कोइकनो पण अजाण पणे यथा न्हा नो सरखो अपराध उपने थके पोतेज तेने महोटी दंन करे, मारे, शीतकालें तेना शरीरने टाढापाणीमां बोले, एवा अकार्य करे, ए जेम पूर्वे मित्रदोष प्रत्यधिक क्रियास्थानक कछुठे, तेमज अहीयां पण जाणीलेखु एवा दंननो करनार पुरुष, ते यावत् आ लोक ने विपे अहित कारी अने परलोकने विपे आत्माने अहितकारी थाय ते अनेक जीवने छ ख उपजावे, शोक उपजावे, जूरावे, तपावे, पीटे, परिताप आपे, ते घणा जीवोने छ खदायक शोकनो करनार गर्हा, निदा करावनार, पीटीने पीडानो उपजावनार, परिताप करावनार, वध करावनार, वंधन करावनार, एवा महोटा क्लेश उपजाववाना कर्म थकी, जावजीव नथी निवृत्त्या एवो थका होय ॥ ६४ ॥

॥ दीपिका—यापि च तेषामन्यंतरा पर्यङ्गवति मातापित्रादिका मित्रदोष प्रत्ययिका स्वदशमक्रियास्थानवद्भेद्यं यावदहितोऽस्मिन् लोके । ते क्रूरकर्माणि स्वत्पापराधिनामपि गुरुतरदंडकरणादुःखयंति शोकयंति यावदध्वंधपरिक्षेसादप्रतिविरतानवति ॥ ६४ ॥

टीका—यापिच क्रूरकर्मवतामन्यंतरा पर्यङ्गवति । तथाया । माता पित्रादिका मित्रदोष प्रत्ययिकक्रियास्थानवद्भेद्यं यावदहितोयमस्मिन् लोके इति । तथाहि । आत्मनोऽप्यका रि परस्मिन्नपि लोके । तदेव ते मातृपित्रादीना स्वत्पापराधिनामपि गुरुतरदंडापादन तोड खमुत्पादयंति तथा नानाविधैरुपायैस्तेषा शोकमुत्पादयति शोकयंतीत्येव ते प्राणि नां बहुप्रकारपीडोत्पादका यावदध्वंधपरिक्षेसादप्रतिविरतानवति ॥ ६४ ॥

एवमेव ते इष्टिकामेहि मुठिया गिझा गढिया अश्लोववन्ना जाव वासाई चउपचमाई वढसमाइवा अपतरोवा जुऊतरोवा कालं जुंजितु जोग जोगाई पविसुइत्ता वेरायतणाई सचिणित्ता बहूई पावाई कम्माई उरसन्नाई संजारकडेण कम्मणा से जहा णामए अयगोलइवा सेलगो लइवा उदगंसि पस्किते समाणे उदगतलमइवइत्ताइ अहे धरणितल पइछाणे जवइ एवमेव तहपगारे पुरिसजाते वज्जवहुले धूतवहुले पं कवहुले वेरवहुले आप्तियवहुले दंजवहुले णियडिवहुले साइवहुले अयसवहुले उरसन्नतसपाणघाती कालमासे कालंकिच्चा धरणितल मइवइत्ताइ अहे णरगतलपइछाणे जवइ ॥ ६५ ॥

ક્રમણ, ત્રણ માસ ક્રમણ, ચતુર્માસિક, પંચ માસિક, ષ માસિક, એવાં તપના કરનારા,
 (અશ્વત્થચરણ કે०) અથવા એક સાધુ એવા અનિગ્રહના કરનારાઢે, તે કહેઢે. (ઊક્તિ
 ત્તચરણા કે०) ઊક્તિત્તચર્યા એટલે પોતાને અર્થે હામલી માહે થકી કાઢ્યું એવું જે કુ
 સાર અન્ન તેના લેનારા, (ણિક્તિત્તચરણા કે०) નિક્તિત્તચર્યા એટલે વિરસવાને અર્થે
 હામલી માહેથી કાઢી વલી હામલી માહે પ્રદેખ્યો, એવો જે આહાર તેની ગવેપણા કરનારા,
 (ઊક્તિત્તણિક્તિત્તચરણા કે०) પૂર્વોક્ત વન્ને જાતના આહારની ગવેપણા કરનારા, (અં
 ત્તચરણા કે०) જે ગામમાંહે સસતા મૂલ્યનો આહાર મલે, તેના લેનારા, (પંતચર
 ણા કે०) નીરસ આહાર જમતા થકા, તેમાથી જે વધ્યો હોય તેના લેનારા, (જૂહ
 ચરણા કે०) જાવજીવ સુધી જૂઠ્ઠા આહારના લેનારા, (સમુદાણચરણા કે०) હર્ષ સહિત
 જે આહાર આપે તેના લેનારા, (સંસત્તચરણા કે०) સ્વરહે હાથે આહાર આપે તેના લે
 નારા, (અસસત્તચરણા કે०) અણ સ્વરહે હાથે આહાર આપે તેના લેનારા, (તક્ષાત
 સસત્તચરણા કે०) તે જે ફઢ્યે હાથ અથવા કઢઢી સ્વરહી હોય તેવા હાથે કરી, અથ
 વા તેવી કઢઢીયે કરી, તેજ આહાર આપે, તેવા આહારના લેનારા, (દિષ્ઠજાનિયા
 કે०) ઢીંગ આહારનાજ લેનારા, તથા (અદિષ્ઠજાનિયા કે०) અણઢીંગે આહાર, તથા
 અણઢીંગે ઢાતાર, તેની ગવેપણા કરનારા, (પુષ્ઠજાનિયા કે०) તથા પુઢીનેજ આહારના
 લેનારા, (અપુષ્ઠજાનિયા કે०) અણપુઢયા આહારના લેનારા, (નિસ્કૂલાનિયા કે०)
 થોડું અન્ન આપે અને હેલણ કરે એવા તુષ્ઠ આહારના લેનારા, (અનિસ્કૂલાનિયા
 કે०) અતુષ્ઠ આહારના લેનારા, (અન્નાયચરણા કે०) જ્યા કોઈ પણ ડલલે નહીં
 ત્યાં અજ્ઞાત આહારના લેનારા, (અન્નાયલોગચરણા કે०) આજ્ઞાત લોકના કુત્સિત અન્નના
 લેનારા, (ડવનિહિયા કે०) જે આહાર પોતા થકી નજીક જાણે, તેના લેનારા,
 (સલાદતિયા કે०) ઢાતિની સભ્યાના કરનારા, (પરિમિત્તપિંમવાડ્યાકે०) પ્રમા
 ના ગવેપણ હાર, (અતાહારા કે०) અતાહારી એટલે વાલ, ચણકાદિકના આહારના
 ગવેપનારા, (પતાહારા કે०) તેજ ટાઢુ ડગલું, એવા અન્નના લેનારા, (અરસા
 રા કે०) જૂના ધાન્ય સ્વામેલાના આહારના લેનારા, (જૂહાહારા કે०) જૂઢું આહારના
 લેનારા, (તુષ્ઠાહારાકે०) તુષ્ઠઆહારના લેનારા, (અતજીવીકે०) અતાહારે જીવે, (પંતજીવી
 કે०) પ્રાતઆહારે જીવે, (આપવિલિયા કે०) કૂર, અડઢના, વાકજા લેડ, આપવિલ સદાય
 કરે (પુરમઢિયા કે०) સર્વે કાલ વે પહોર દિવસ વિત્યા પઢી આહાર જમે, (ણિવ
 ગડ્યા કે०) સર્વકાલ નિવી કરે, વિગય રહિત અન્ન જમે, (અમક્રમસાત્સીણો કે०)

ल प्रायस्त्रसधाती कालमासे स्वायु कृये कालं कृत्वा धरणितलं रत्नप्रजादिकायाः पृ
थिव्यास्तलमतिजध्याऽधोनरकतलप्रतिष्ठान म्यात् ॥ ६७ ॥

॥ टीका—तेच विपयासक्ततया एतत्कुर्वतीत्येतदर्थंयितुमाह । (एवमेवइत्यादि) एवमेव
पूर्वोक्तस्वनावाएव ते निष्कृपानिरनुकोशावाह्यान्यतरपदोरपि कर्णनासाविकर्तनादिना
दंडपातनस्वनावा स्त्रीप्रयाना कामा स्त्रीकामा, यद्विवास्त्रीषु मदनकामविषयनृतासु का
मेषुच शब्दादिषु इष्टाकामेषु मूर्धितागृह्यायिताअध्युपपन्ना । एतेच शक्रपुरदरादिवत्पर्या
या कथचिद्वेदे वाधित्य व्याख्येयाः । तेच जोगासक्ताव्यपगतपरलोकाव्यवसायायावर्षा
णि चतु पंचषट् सप्तवा दशवात्पतर वा काजं जुक्त्वा जोगासक्ततयाच परपीडोत्पादनतो
वैरायतनानि वैरानुबन्धानुप्रसूयोत्पाद्य विधाय तथा संचयित्वा सचिख्योपचित्य बहूनि
प्रनूततरकाजस्थितिकानि कूराणि कूरविपाकानि नरकादिषु यातनास्थानेषु क्रकचपाटन
शाटमत्यवरोहणतत्तत्रपुषानात्मकानि कर्माण्यष्टप्रकाराणि बह्वष्टट्टनि उत्तनिकाचनावस्था
नि विधाय तेनच संनारकतेन कर्मणा प्रेर्यमाणास्तत्कर्मगुरवोवा नरकतजप्रतिष्ठानानवती
त्युत्तरक्रिययापादितबहुवचनरूपयेति संबंध । अस्मिन्नेवार्थे सर्वलोकप्रतोत दृष्टातमाह ।
(सेजहाणामइत्यादि) तद्यथानामायोगोलकोऽयस्सिंढ जिलागोलकोत्तनात्मशकजं
बोदके प्रक्षिप्त समानसलिलतलमतिवर्त्यातिलंघ्याशोधरणीतजे प्रतिष्ठानोजवति । अथु
ना दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथासावयोगोलकोत्तत्वाहोघ्रमेवाधोयात्येवमेव
तथाप्रकारः पुरुषजातः । तमेव लेशतोदर्शयति । वज्रवज्र गुरुत्वात्कर्म तद्बहुलस्तत्करण
प्रचुरस्तथा बध्यमानकर्मगुरुरित्यर्थः । तथा धूयतइति वूत प्राग्वद्धं कर्म तत्प्रचुर । पुन सा
मान्येनाह । पंकयतीति पंकं पापं तद्बहुलस्तथा । तदेव कारणतोदर्शयितुमाह । वैरबहुलो
वैरानु बंधप्रचुरस्तथा (पत्तिर्यंति) मनसोऽङ्गप्रणिधान तत्प्रधानस्तथा दंजोमायया परवचन
तद्वत्कटस्तथा निरुतिर्मायावेपनापापरावृत्तिबद्धना परोहोहोद्विस्तन्मयस्तथा सातिबहुज
तिसातिशयेन इव्येणापरस्य हीनगुणस्य इव्यस्य सयोग सातिस्तद्बहुलस्तत्करणप्रचुरस्तथा
ऽयशोश्वाधासद्वृत्ततया निदा यानि यानि परापकारनूतानि कर्मानुष्ठानानि विचिन्ते तेषु तेषु
कर्मसु करचरणहेदनादिषु अयशोनाग्नवतीति । सएव नूत पुरुष कालमासे स्वायुष कृ
ये कालं कृत्वा पृथिव्यारत्नप्रजादिकायास्तलमतिवर्त्य योजनसहस्रपरिमाणमतिजंघ्य नर
कतलप्रतिष्ठानोऽसौ जवति ॥ ६८ ॥

तेषां एरगा अतोवष्टा वादि चनरसा अहे सुरप्पसंवाणसठिया णिअं
धकारतमसा ववगयगहचंदसूरनस्कतजोइसण्हा मेदवसामंसरुद्धि
पूयपमलचिस्कललित्ताणुलेवणतला असुं वीसा परमइप्पिगधा कएहा

उ के०) जन्मनां कर्मरूपकरणानि उपादी, हेतुना करतां एण समता जाव धरे. (निंद
 एण के०) कोइ निंदा करे, (खिंसणउ के०) कोइ वीजा लोकोनी साखें हेतुना
 करे, (गरहणउ के०) कोइ तेना मुख अगलज हेतुना करे, (तळणउ के०) कोइ
 तळना करे, (तालणउ के०) कोइ ताडना करे, (उच्चावयागामकंटगा के०) उंचा
 नीचा ग्रामकंटक एटले ग्रामीण लोकना वचन, पांच इंडियने कंटक समान, तेने सहन
 करे, (बावीसंपरीसहोवसग के०) बावीश परिसह अने देवादिकना करेला उप
 सर्गादिक ए सर्वने (अहियासिद्धि के०) मन वचन अने कापार्ये करी, अहियासे
 एटले सहन करे, (तमछआराहंति के०) साधु ते अर्थ जे सम्यक् ज्ञान दर्शन चारित्र रु
 प तेने आराधे, (तमछआराहिना के०) ते ज्ञान दर्शन चारित्ररूप अर्थ आराधिने,
 (चरमेहिउस्सातनिस्तासेहि के०) जेला उश्वास, निश्वास ज्ञान उपजे ते केवो ज्ञान
 उपजे, ते कहेंते. (अणतं के०) अंतरहित, (अणुतर के०) प्रधान, (निवाधायं के०)
 निर्व्याधात, (निरावरण के०) आवरण रहित, (कसिणं के०) कृत्स्नं संपूर्ण, (पडिपु
 सु के०) परिपूर्ण एवो, (केवलवरणाणदंसणसमुप्पादेंति के०) प्रधान केवलज्ञान
 अने केवलदर्शन, पामे (समुप्पादेतिनाके०) ते केवल ज्ञान अने केवल दर्शन उपजा
 चीने एटले पामिने, (ततोपप्पा के०) तेवार पठी (सिद्धंति के०) सीजे एटले तेने सर्व
 अर्थनी निधि थाय, (बुद्धंति के०) चउदराज लोकनु स्वरूप बुजे, (मुच्चंति के०) स
 र्वं दु ख थकी मूकाय, (परिस्मिवापंति के०) कर्मरूप वाचनलने उपशमाववे करी शी
 तजीनूत थाय (सवडस्काण अतकरेंति के०) सर्वं दु खनो अत करे, ॥ ७३ ॥

॥दीपिका-प्रकारांतरेण पुन. साधुगुणानाह । (सेजहति) तद्यथानाम केचन जगवतोऽन
 गारानवति । ईयांसमिताइत्यादि सुगम । यावत्सुदुतदुताशनइव दीपवन्दिहिव तेजसोज्वलं
 तो दीप्यमाना ॥७०॥ (एण्डिणति) नास्ति तेषां कुतश्चित्प्रतिबंध । प्रतिबंधश्चतुर्विध । तद्यथा ।
 अमजोद्दसादि । थंडकवा मयूरांडकादि ऋद्धामयूरादिहेतु स्यात्तेन तत्र निबध स्यात् ।
 पोतजे हस्त्यादौ पोतके वा शिष्टत्वात्प्रतिबंध स्यात् । अथवा (अमजोद्वाबोडजोद्वाइ
 तिपावातरं) अडज शणिकादिवस्त्रं बोडज कार्पास वस्त्रं तत्र प्रतिबंध स्यात् (उगगद्देइवा)
 अवगृहीतं परिवेषणार्थमुत्पाटितं चक्रपानं प्रगृहीतं नोजनार्थमुत्पाटितं तदेव । अथवा
 अवयवद्विकं यस्य तिपीठफलकादि औपयद्विकं वा दंडकाद्युपधिजातं प्रगृहीतं तु रजोहरणाद्यो
 धिकोपधिरूपं तत्र प्रतिबंध स्यात् ॥ (जसुंति) या या दिशमिच्छंति विदंतु ता तां दिशं वि
 हरति । किंनूता । अप्रतिबद्धा शुचिर्नूतानावशुद्धिमत् शुतिनूतावा प्राप्सिंशतां लघुता
 अत्पोपधयोऽगौरवाच्च अनत्पग्रंभाबद्वागमा. न विद्यते आत्मनः सवधी मथोद्दिष्टादिर्वि

बहुलास्तथा व्यपगतोग्रहसूर्यचन्द्रज्योति पथोयेषां ते तथा । पुनरप्यनिष्ठापादनार्थं तेषां मेव विशेषणान्याह । (मेदवसेत्यादि) दुष्कृतकर्मकारिणा ते नारकास्तदुखोत्पादनार्थं नूतानवति । तद्यथा । मेदवसामासरुधिरपूयादीना पटलानि सवास्तैर्लिप्तानि पिबित्वा तांस्तनुलेपनतलान्यनुलेपनप्रधानानि तलानि येषां ते तथा अशुचयोविष्टासृक्क्षेदप्रधान त्वादतएव विश्रा क्लृप्तमांसादिकव्यकर्ममावलिप्तत्वात् । एव परमधर्मा क्लृप्तगो मायुकलेवरादपि असह्यगं गास्तथा कृष्णाश्विर्णानारूपत । स्पर्शतस्तु कर्कश कविनोवज्र कंटकादप्यधिकतर स्पर्शोयेषां ते तथा किंबहुनाऽतीव दुःखेनाधिसह्यते । किमिति । यत स्ते नरका पचानामर्षादियार्थानामशोजनत्वादशुनास्तत्र च सत्वानामशुनकर्मकारिणामु दग्रदंडपातिना च वज्रप्रचुराणां तीव्राश्चरतिः सहवेदनाः शरीरा प्राडर्भवति ॥ ६६ ॥

एणेचेव एरएसु नेरइया णिहायं तिवा पलायंतिवा सूइवा रतिवा धीति वा मतिवा उवलज्जते तेणं तच्च उज्जल विज्जल पगाढं कडुयं कक्कस चंमं डुरक डुग्गं तिवं डुरुहियासं एरइया वेयणं पञ्चणुप्रवमाणा विहरति ॥ ६७ ॥

अर्थ—(एणेचेव एरएसु नेरइया के०) पणते नरकने विपे जे नारकी जीवोठे ते एटलावा नां पामता नथी खुं नथी पामता ? तोके (णिहायतिवा के०) निडा नथी पामता, (प लायंतिवाके०) घणी निडा जे प्रचला ते पण नथी पामता, (सूइवाके०) श्रुति एटले विशेष ज्ञाननी स्मृति तेपण नथी पामता, (रतिवाके०) चित्तने विपे रति पामता नथी, (धतिवा के०) विशेष धैर्य धृतिने पण नथी पामता, तथा (मतिवा के०) बुद्धिने पण (उवलज्जते के०) पामे नही (तेणतच्च उज्जलं के०) ते नारकी ते नरकने विपे प्रव र्तमान यका उज्जली केतां तीव्र उत्कृष्ट (विज्जलं के०) विस्तीर्ण (पगाढ के०) आकरी, (कडुयं के०) कडवी, (कक्कस के०) कर्कश, (चंम के०) रौद्र, (डुरक के०) डुरखनुं कारण, (डुग्गंतिवं के०) तीव्र दुर्ग, तीव्रण, (डुरुहियासं के०) डुरखे सहन करवा योग्य (एरइयावेयण के०) नरकने विपे नारकीने वेदनाने (पञ्चणुप्रवमाणाविहरंतिके०) भोगवता यका विचरेठे काल अतिक्रमण करेठे ते उपर दृष्टात कहेठे ॥ ६७ ॥

॥ दीपिका—(एणेचेवति) तेषु नरकेषु वेदनानि नूतान निडायंते न प्रचलायते इपत्रि षामपि नगह्वतीत्यर्थ । श्रुतिंवा रतिंवा धृतिंवा मतिंवा नोपलज्जते ते नारकास्तत्र उज्जला सुत्कटा विपुला प्रगाढां कटुका कर्कशा चडा डुरखरूपा तीव्रा डुरधिसह्यां नरकवेदना प्र त्यनुभवमानास्तिष्ठन्ति ॥ ६७ ॥

तद्यपि कंबलवस्त्रादिधारणान्नाव अनुपानत्कता पाण्डकाद्यनाव नूनिशयनं फलकशयनं
 काष्ठशयनं केशलोचः ब्रह्मचर्यधारण । निहार्यं परगृहप्रवेशः लब्धमानापमानानि हेलन
 हितागर्हातर्जनताडनानि उच्चावचग्रामकंटकाः शुजाशुजाङ्घ्रियविपर्ययारागदेपरहिततया
 सोढव्यादित्यर्थः । क्षविशक्तिः परीपहा । वेवादिकृताउपसर्गाग्रध्यास्यते यदर्थमेताड
 फराः क्रिया क्रियन्ते तमर्थं सम्यक्ज्ञानदर्शनचारित्राख्यमाराध्य चरमरुद्धासनिःश्वातं
 प्रातःसमयं यावदित्यर्थः । ततोऽन्ततमनुचर निर्व्याघातं प्रतिपूर्णं केवलवरज्ञानदर्शनमाप्नु
 वति ततः सित्यति मोक्षमाप्नुवतीति ॥ ७३ ॥

॥ टीका-पुनरन्येन प्रकारेण साधुगुणान् दर्शयितुमाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम
 केचनोत्तमसद्गहनधृतिबलोपेताद्यनगराजगवतोऽभवतीति । ते पचन्निः समितिनिः समि
 ताः । एवमित्युपदर्शने । औपपातिकमाचारांगसंबन्धि प्रथममुपांगं । तत्र साधुगुणाः प्रबन्धे
 न व्यावर्धन्ते तदिहापि तेनैव क्रमेण इष्टव्यमित्यतिवेश । यावदुत्तमपनीतं केशवमश्रुलोम
 नखादिकं चैस्ते तथा सर्वगात्रपरिकर्मविप्रमुक्तानि प्रतिकर्मशरीरास्तिष्ठन्तीति ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२
 तेचोभविहारिणः प्रव्रज्यामनुपाद्य, बाधारूपे रोगातंके समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा जक्तप्रत्याख्या
 न विदधति । किंबहुनात्केन यत्कृतेऽयमयोगोलकवन्निरास्वादः करवालधारामार्गवदुरथ
 यसाय भ्रमणनावोऽनुपाद्यते तमर्थं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राख्यमाराध्य व्याहृतमनं
 तं मोक्षकारणं केवलज्ञानमाप्नुवति केवलज्ञानावाप्तिरुद्धं सर्वदुःखविमोक्षलक्षणं मोक्ष
 मवाप्नुवतीति ॥ ७३ ॥

एगच्चाए पुणएणे जयतारो जवति अवरेगंपुण पुवकम्मावसेसेण कालमां
 से कालं किच्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवताए उववतारो जवति तंजहा म-
 हद्दिएसु महजुत्तिएसु महापरिक्कमेसु महाजसेसु महाबलेसु महाणुजवे
 सु महासुखेसु तेष तच्च देवा जवति महद्दिआ महजुत्तिआ जाव महासुखा
 दारविराडयवत्ता कडगतुडिययंजियजुया अंगय कुंमल मद्गंजयल कन्न
 पीठधारी विचित्तद्वत्ताजरणा विचित्तमालामज्जिमज्जडा कल्लाणगंधपवर
 वत्तपरिदिआ कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा चासुरबोदीपलववणमाल
 धरा दिव्वेण रूव्वेण दिव्वेण वन्नेण दिव्वेण गंधेण दिव्वेण फासेण दिव्वेण संघा
 एण दिव्वेण संगणोण दिव्वाए इण्डि दिव्वाए जुत्तीए दिव्वाए पच्चाए दिव्वाए
 गचाए दिव्वाए अच्चाए दिव्वेण तेयण दिव्वाए जेसाए दसदिसाउ उज्जो

॥ टीका—एव तावदयोगोलपापाणदृष्टांत शीघ्रमथोनिमज्जनार्थप्रतिपादक प्रदर्शितो
 ५धुना शीघ्रपातार्थप्रतिपादकमेवापर दृष्टातमधिकृत्याह । (सेजहाणामइत्यादि) तद्यथा
 नाम कश्चिद्भूत पर्वताग्रे जातोमूले छिन्न शीघ्रं यथा निम्न पतति एवमसावप्यसाधुकर्म
 कारी तत्कर्मवातेरित शीघ्रमेव नरके पतति ततोऽप्युद्धतोर्गर्जाज्जन्मवश्य याति न तस्य किं
 चिच्चाणं नवति यावदागामिन्यपि काले दुर्लभधर्मप्रतिपत्तिर्नवतीति । साप्रतमुपसहरति
 (एतच्छाण्डेइत्यादि) तदेतत्स्थानमनार्य पापानुष्ठानपरत्वाद्यावदेकातमिष्यारूपमसाधु ।
 तदेवं प्रथमस्याधर्मपादिकस्य स्थानस्य विजगोविजाग स्वरूपमेव व्याख्यात ॥ ६८ ॥

अहावरे दोव्वस्स ठाणस्स धम्म पक्खस्स विजंगे एव माहिक्खइ इह ख
 लु पाइणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवति तंजहा अणारंजा अपरिग्ग
 हा धम्मिया धम्माणुया धम्मिठा जाव धम्मेण चैव वित्ति कप्पेमाणा वि
 हरति सुस्सीला सुव्वया सुप्पडियाणदा सुसाधु सबतो पाणातिवायाउ प
 डिविरया जावजीवाए जावजेयावन्ने तहप्पगारा सावक्का अबोहिया
 कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जति ततोविपडिविरता जाव जीवाए॥६९॥

अर्थ—अथ हवे बीजो स्थानरु धर्म पट्टनो विचार कहिये ठेये आजगत् माहे नि
 श्रे पूर्वाष्टिक दिशिने विपे कोइएक मनुष्य एवाठे ते कहेठे निरारजी, नि परिग्रही धार्मि
 क धर्मानुगामि, धर्मज जेने इष्टे यावत् धर्मेकरी वृत्ति आजीविका करता थका विचरे
 ठे सुशील, सुव्रत, रूढा आनंद पामनारा, सुसाधु, तथा सुखसाध्य पदवीरूप गुणे क
 री विराजमान, ते पुरुष सर्वथा प्राणातिपात थकी निवृत्त्या, जावजीव सुधी यावत् जे
 बीजा, तथा प्रकारना पापकारी, सावद्यकर्म अबोधिना करनार बीजा प्राणीने परिताप
 ना करनार कार्य करिये, तेवा कार्य थकी पण निवृत्त्या ठे ॥ ६९ ॥

दीपिका—अथापरस्य द्वितीयस्थानस्य धर्मपट्टम्य विजंग स्वरूपमेवमाख्यायते । य
 था प्राच्यादिविद्वु मध्येऽन्यतरस्या दिशि सति विद्यते केचिन्मनुष्यानवति । तद्यथा अना
 रजाअपरिग्रहाधार्मिकाधर्मानुगाधार्मिष्ठाधर्मेणैव वृत्ति कटपयतोविहरति तथा सुशीला
 सुव्रताः सुप्रत्यानंदा सुसाधव सर्वस्मात्प्राणातिपातादिरतायावत्परिग्रहादिरता । ये
 चान्ये तथाप्रकारा सावद्याअबोधिकारिण कर्मका कर्महेतव परप्राणपरितापनकरा
 आरजाक्रियंते ततोविरता ॥ ६९ ॥

॥ टीका—अथापरस्य द्वितीयस्य विजगोविजाग स्वरूपमेव वदयमाणनीत्या व्याख्या

प्राणातिपातं यकी, अत्यंत पणो विरम्याठे विरक्त थयाठे, जाव जीव सुधी एकेक प्राणी जे पृथिव्यादिक द्वार तेने हणवा यकीअत्यंत विरम्या नथी उंसखा नथी, एटले एक सूक्ष्म प्राणातिपात यकी अविरता इत्यादिक सर्वपद, जेवां अविरतने आलावे कहांठे, तेवा आही पण जाणीसेवां, परंतु एटलुं विशेषठे जे, एक पहे विरति, थने एक पहे अविरति, (जावजेयावसे के०) यावत् जेकाइ अनेरा तथाप्रकारना पूर्वोक्त सावद्य अवो धिना कारण एवा कर्म रूप व्यापार, बीजा जीवोने परितापना करनार नीपजावीये, ते यकी पण एक पहे विरति, अने एक अपहे अविरति, ते विरताविरत कहिये. ॥४५॥

॥ टीपिका—अथापरस्य तृतीयस्थानकस्य मिश्रकारणस्य विजग स्वरूपमाख्यायते । (इहखलु इत्यादि) एतच्च यद्यपि मिश्रत्वाद्धर्माधर्मान्यां युतं नवति तथापि धर्मचूषिष्ठत्वाद्धर्मिकपक्षएवावतरति । यथा बहुषु गुणेषु मध्यपतितोऽपदोपोन स्वरूपं लनते कलकंश्च चडिकाया बहूदकमध्यपतितोमृत्स्वंडावयवोन जल कलुपयितुमलं एवमधर्मोपि धर्म, ततोयं मिश्रपक्षो धर्मपक्षएवेति स्थित । इह जगति प्राच्यादिदिक्षु एके शुचिकर्माणो मनुष्या स्युः । तद्यथा अत्पेष्ठा अत्पारनाधार्मिकवृत्तय शीला सुव्रता सुप्रत्यानंदा साधव स्युः । तेच एकस्मात् स्थूलात् सकल्पकृतात्प्राणातिपातान्निवृत्ता । एकस्माच्च सूक्ष्मादारजजादप्रतिविरता । एव शेषाण्यपि व्रतानि वाच्यानि । (जावजेयावसेति) ये चान्ये सावद्या कर्मांरनास्तेन्येकस्माद्यंत्रपीडानिर्लोभनरूपीवलादेर्निवृत्ता । एकस्माच्च क्रयविक्रयादेरनिवृत्ताः ॥ ४५ ॥

॥ टीका—अथापरस्य तृतीयस्य स्थानस्य मिश्रकारणस्य विजग समाख्यायते । (इहखलु इत्यादि) एतच्च यद्यपि मिश्रत्वाद्धर्माधर्मान्यामुपेतं तथापि धर्मचूषिष्ठत्वाद्धर्मिकपक्षएवावतरति । तद्यथा । बहुषु गुणेषु मध्यपतितोदोषोनात्मानं लनते कलकंश्च चडिकायास्तथा बहूदकमध्यपतितोमृत्स्वंडावयवोनोदक कलुपयितुमलं एवमधर्मोपि धर्ममिति स्थित । धार्मिकपक्षएवायं । इहास्मिन् जगति प्राच्यादिषु दिक्षु एके केचन शुचिकर्माणोमनुष्यान्वर्तन्तीति । अल्पा स्तोका परिग्रहारेणैष्विष्ठात करणप्रवृत्तिर्येषा ते तथा एवचूताधार्मिकवृत्तय प्राय सुशीला सुव्रता सुप्रत्यानंदा साधवो नवतीति । त एकस्मात् स्थूलात्संकल्पकृतात् प्रतिनिवृत्ता एकस्माच्च सूक्ष्मादारजजादप्रतिनिवृत्ता एव शेषाण्यपि व्रतानि तयोज्यानि । एतस्मादपि सामान्येन निवृत्ता इत्यतिदिशन्नाह । (जेयाव उननिर्लोभनरूपीवलादेर्निवृत्ता एकस्माच्च क्रयविक्रयादेरनिवृत्ता इति ॥ ४५ ॥

सठचरगा असंसठचरगा तज्जातसंठचरगा दिठलानिया अदिठला
निया पुठलानिया अपुठलानिया निष्कुलानिया अनिष्कुलानिया
अन्नायचरगा अन्नायलोगचरगा उवनिहिया संस्कादतिया परिमित
पिंन्वाइया सुधेसणिया अंताहारा पंताहारा अरसाहारा विरसाहारा
लूहाहारा तुहाहारा अतजीवी पंतजीवी आयंविहिया पुरिमठिया विग
इया अमळमंसा ससिणो णोणियामरसजोइ ठाणाइया पडिमाठाणा
इया उक्कडुआसणिया णेसळिया वीरासणिया दमायतिया जगंमसाइ
णो अप्पाउडाअगतया अकंमुया अणिउहा धुतकेसमसरोमनहा सबगा
यपडिक्कम विष्णुमुक्का चिंठंति॥७१॥तेणं एतेण विहारेणं विहरमाणा बहुइ
वासाइं सामन्नपरियागं पाउणंति बहुबहु आवाहंसि उप्पन्नसिवा अप्पु
प्पन्नसिवा बहुइज्जताइ पच्चस्काइ पच्चस्काइता बहुइ वासाइं अणसणाइ
वेदिति अणसणाइ वेदिता जस्सठाएकीरति नग्गजावे मुमजावे अ
वहाणजावे अदत्तवणगे अब्बए अणोवाहणए जूमिसेक्का फल्लगसेक्का
कठसेक्का केसलोए वंजचेरवासे परधरपवेसे लद्धाअलद्ध माणाअमा
णणाउ हीलणाउ निदणाउ खिसणाउ गरहणाउ तळणाउ तालणाउ उ
च्चावयागामकंठगा बावीसंपरीसहो वसग्गअहियासिज्जति तमठंआरा
हति तमठ आराहिता चरमेहि उस्सासनिस्सासेहिं अणत अप्पुतरं
निवाघातं निरावरणं कसिणं पडिपुष्णं केवलवरणाणदसणसमुप्पाडंति
समुप्पाडेंतित्ता ततोपच्चा सिज्जंतिबुज्जंति मुच्चंति परिणिवायति सव्वायं
ति सबडुक्काण अतकरेति ॥ ७३ ॥

अर्थ—बली बीजे प्रकारे साधुना गुण देखाडे ठे ते यथा नाम एवी संज्ञावनायें जे
म कोइएक उत्तम सधयणवत्, महाबलें करी सहित अणागार जगवत् होय, ते केवा
होय? तोके इयां समितिये समिता, जापासमितिये समिता, एटले सत्यनिरवद्य ना
पाना बोलनार, एपणासमितिये समिता, एटले बेंतालीश दोपरहित, आहारनी गवेप
णाना करनार, (आयाणचक्रमचणिकेवणासमितियेंसमिता) एटले माटीउ नाजन, तथा
मात्रा, अने वस्त्रादिक ने जयणाये पुजी प्रमार्जीने भूकनारा, (उच्चारपासवणखेलसियाण

न प्ररुतिरूपजे पाप, तेना स्वरूपने उपलब्ध एटले पाम्याळे, तथा (आसव के०)
 आश्रव ते शुचाशुचकर्मनुं आवुं, अने (संवर के०) संवर ते आवता कर्मनुं रोकवुं
 सवरवु, तथा (वेयणा के०) वेदना ते साता असातारूप वे प्रकारनी, (णिकाराके०)
 निर्राराते कर्मनुं खपाववुं, (किरियाह्मिगरण के०) क्रियाअधिकरण एटले घर, द्वाट,
 खण, कटारी, उखल, मुसल थकी कर्म बंधाय ते, (बंधके०) बंध चार प्रकारना तथा
 (मोक्षके०) कर्म थकी मूकाववु ते जाणवाने विपे (कुसला के०) माह्याळे, (अस
 हेळ के०) कोइ कष्ट पडथा थकी देवादिकनी सहायतानी वांठा न करे सहायरहित
 धर्मेना करनार होय. (देवासुरनागसुवन्नजरकरस्कसकिन्नरकिपुरिसगरुलंगंधवमहोरगाइए
 हिके०) तथा देव एटले वैमानिक देवो, असुर एटले असुर कुमार नवनवासी देवो,
 नाग कुमार, सुवर्ण कुमार, यक्ष, राक्षस, किन्नर, किपुरिस, अश्वमुख गरुड, गंधर्व, म
 होरगादिक, (देवगणेहि के०) इत्यादिक देवताना समूह ते, (निगंथाउपावयणार्थ
 के०) नियथना एटले नगवतना प्रवचन थकी तेने (अणइकमणिज्जा के०) च
 लावी नशके, मोलवी नशके. (इणमेनिगंथेपावयणेणिससकिया के०) तथा ए
 नियथना प्रवचनने विपे निशकित एटले सदेहरहित होय, एटले जे श्रीवीतराग
 बोल्या तेज सत्य ठे एम जाणे (णिकंखियाके०) सूत्र गोडी बीजुं शास्त्र वाळे नही,
 (निवित्तिगिष्ठा के०) धर्मेना फलने विपे सदेहरहित होय, तथा सूत्रोक्त साधुना
 मार्गेने विपे डगडारहित होय, (लइछा के०) सूत्रसानलवा थकी लाधाळे सूत्रना
 अर्थ जेने, (गहीयछा के०) धारणायें करी ग्रह्याळे अर्थ जेणे, (पुड्वियछा के०)
 सशय उत्पन्न थया थकी पूठीने खरा कखाळे अर्थ जेणे, (विणिड्वियछा के०) बारवार
 पठी, निर्णय करी धाखाळे अर्थ जेणे, (अनिगयछा के०) प्राप्त थयेला अर्थने पूठ्या
 पुरारगत्ता के०) अस्थि थने हाड मांदेली मिजा जे धातु विशेष ते नगवतना सिद्धा
 तरूप कसुंवादिकने विपे प्रेमरूप रागें करी रगाणाळे एटले रागरक्तळे, तथा पांच माहे
 येपावयणेके०) नियथ एटले साधु संवधि जे प्रवचनसिद्धांत ठे (अयंपरमठेके०) एज
 आत्माने अर्थें उत्कृष्ट मोक्ष साधन रूप मार्गेळे (सेसेअणठे के०) अने शेष बीजा
 असार एवोजे त्या संसार तेनी वृदिनां कारण रूपठे एवी कथा करे, एरीतें नियथना
 प्रवचनने (अवयुय के०) निर्मल स्फाटिकना जेवु चित्तठे जेठुं,
 परना वारणा नोगल रहित एटले सर्व काल उघाडां ठे,

धु पण, व्रतचार निर्वाह करवाने सामर्थ्यवान् धर्मधुरंधर जाणवो, सिंघनी पेठें दुर्द्ध एटले सिंघ जेम बीजा मृगादिक जानवरोने दुर्द्ध एटले तेनाथी पराजवाये नही, तेम साधु पण परीसह उपसर्गादिके करी पराजवाये तही मदर एटले मेरुपर्वतनी पेठें अप्रकप, जे म मेरुपर्वत कपायमान न थाय, तेम साधु पण परीसह अने उपसर्गादिके कपायमान न थाय. समुझनी पेठें गंजीर, एटले समुझ जेम गंजीर होयठे, तेम साधु धर्म शोकादिक कारण रहित थका गंजीर होय. चड्मानी पेठें सोम लेख्यावत एटले चड्मा जेम शीतल प्रकृतिवत होय, तेम साधु सर्वकाल मननो उद्धार करनारो, महा शीतल प्रकृति सहित होय, सूर्यनी पेठें दीप्ततेज एटले सूर्य जेम तेजवत होयठे, तेम साधुपण तपश्चर्याये करी तेजवत प्रतापवत देखायठे साचा सुवर्णनी पेठें जातिरूप सतेज, एटले सुवर्ण ने जेम मेल न लागे, तेम साधुने पण कर्म मेल न जागे वसुंधरानी पेठें सर्व स्पर्शी स हे एटले पृथ्वी जेम काटा, काकरी, अग्न्यादिकना सर्व स्पर्शी सहन करे, तेम साधु पण हमागुणें सहित थको, टाढ तापादिकना स्पर्शने सहन करे सुदुष्यदुतासणोविव तैयसाजलता एटले रुढे डव्ये घृतादिक सींचता जेम दुताशन जे अग्नि ते सदा ते यसा एटले तेजवत देखायठे जाज्वल्यमान देखायठे तेम, साधु पण ज्ञान तेजे करी सर्वकाल तेजवत देखायठे. ॥ ७७ ॥ (एछिणतेसिंजगवताणके०) ते जगवत महिमावत साधुने नथी क छविपडिबंधेनवइ एटले क्याहि पण प्रतिबंध नथी सेपडिबधे चउविहेपमुत्ते एटले ते प्रतिबंध चार प्रकारनो कह्योठे, ते कहेठे (अंमएइवा के०) जे अंम थकी उपजे एवा पट्टी कीडा मयूरादिक ते आश्री प्रतिबंध नथी, (पोयएइवा के०) पोत ते हस्त्यादिकना बालक ते आश्रित प्रतिबंध नथी, (उगहएइवा के०) उग्रह एटले वस्ति पीठ फलगादिक तेनो पण प्रतिबंध नथी, (पगहएइवा के०) उधीक उपग्रहिक उपकरण तेनिमित्त प्रतिबंध नथी, (जत्रंजत्रदिसंइच्छंति के०) जे जे दिशये विहार करवा वाठे, (तन्नतन्नदिस अप्पडिबद्धा के०) ते ते दिशये अप्रतिबंध पणो विचरे (सुइनुया के०) छुचिनुत निर्मेलातर आत्मावत (अप्पलहुनुया के०) अत्प लघुनुत एटले अत्प परिग्रही थका, (अप्पगंथाके०) अत्प ग्रंथवत बहुश्रुत, (सजमेणतवसा के०) संयम अने तपें करी (अप्पाणजावेमाणे के०) पोताना आत्माने जावता थका, (विहरति के०) विचरे. ॥ ७८ ॥ (तेसिण जगवताण के०) ते जगवत एटले साधुने, (इमाएतारुवा के०) एवा ए तद्रूप (जायामायाविचिहोडा के०) संयमयात्रा एटले संयमनो निर्वाह, तेने अर्थ, मात्रावृत्ति प्रमाणोपेत जातपाणी लेबु, ते तपे करी निर्मल थाय (तजहा के०) ते कहेठे एक उपवास, वे उपवास, त्रण उपवास, चार उपवास, पाच उपवास, ठ उपवास, सात उपवास, अर्द्धमासना उपवास, एक मास ह्मण, वे मास

दा द्युतिने विपे, यावत् घणा सुख तेने विपे, इत्यादिक शेष बोल पूर्ववत् एटले तेमज जाणवा. ज्वांसुधी एवु स्थानक आर्य एटले धर्मपद् साधुनुं कसु. यावत् एकांत सम्यक्त्व मार्ग साधु ज्वांसुधीनो आलावो बधो केवो ए त्रीजुं स्थानक जे मिश्रपद् तेजुं विचार स्वरूप कसु. एटले धर्म पद्, अधर्मपद्, अने मिश्रपद्, ए त्रणे पद् कया. ॥ ७४ ॥

॥ दीपिका—तान् विशेषतश्चाह । (सेजहति) तदाथा अमणोपासकाअधिगतजीवा जीवावपलव्यपुष्पपापा । इह प्राय सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते । टीका नुगतं सूत्र तु प्रायोऽन दृश्यते । परं इममेवादशीमंगीकृत्य मया विवरणं क्रियते इति सूत्रांत रविसत्त्ववदशीनां व्यामोहोविषेयइति । तेच आवकाआश्रवसंवरवेदनानिर्जराक्रियाधि करणबंधमोक्षकुशला (असहज्जति) असहायाअपि देवासुरादिनिर्गृथ्यात्प्रवचनमताद नतिक्रमणीयाअकपनीया (इणमेति) अस्मिन्नेव नैर्यये प्रवचने निश्चितानिःकां क्कानिर्विचिकित्सालव्यागृहीतार्थाविनिश्चितार्थाअधिगतार्था (अस्थिमिंजा) अस्थिम ध्य यावत्प्रेमानुरागरक्ता दर्शनेत्यतं नावितमतयइत्यर्थ । अत्रार्थे कथानकं । राजगृहे कश्चित्परिव्राजकोविद्यासिद्धोयायां स्त्रियं रम्यां पश्यति तातामपहरति ततो लोकोर्नृपाय वि क्षम राक्षोक्तं गच्छत स्वस्थानं ययं सुखं तिष्ठत अहं तं दुरात्मानं यदि पचपैर्दिनैर्नलजे त दा वन्दौ प्रविशामि । गतानागरिका. स्थानं राक्षा आरक्षकास्तदन्वेषणाय नियुक्ताः स्वयं च खड्गपाणिभ्रमन्ति नृप । नवोपलज्यते चौरस्तत पंचमदिने तावूजपुष्पादि गृहहृत् रा त्रौ नृपेण दृष्ट परित्राट् तत्पृष्ठगामिना राक्षा नगरोद्यानवृक्षकोटरप्रवेशेन गृहान्यतरे प्र विशय हत स । तत समर्पितं यद्धनं यस्य सत्क स्त्रियोपि तत्रैका कामिनी अत्यंतमो पधेर्जावितानेहति स्वपतिमपि तत प्राङ्मुख अस्याधौरास्थीनि दुग्धेन सह सपृष्य य दि दीपते तदासौ तदाग्रहं मुंचति तत स्वजनैरेवं कृतं । यथायथा चासौ तदस्थीनि न ह्वयति तथा स्नेहांयाति सर्वास्थिपाने च गत सर्वापि चौरस्तेह अनुरक्ताजून्निजे नर्तरि । तदेव यथा सात्यत जाविता नेहल्यपर तथा आवकाअपि नितरा जाविता शासने नश क्यतेऽन्यथाकर्तुं अत्यंतं सम्यक्त्वौपधनावितत्वादिति । आवका किन्तुताः । (अयमाठ यंत । तथा चतुर्दश्यष्टम्भादिषु प्रतिपूर्णां पोषध सम्यक्त्वमनुपालयंत (उत्तियफलिहति) उज्जितानि स्फाटिकानि चित्तानि येपाते तथा वर्धमानपरिणामास्त्यर्थ । (अयगुयडुवार दारा (अचियत्तज्जि) अचियत्तोऽनजिमत्तोऽत पुरप्रवेशवत्परगृहप्रवेशोयेपाते तथा अ मणान्निर्मयान् प्रासुकेनपणीयेन अशनादिना वस्त्रप्रतिग्रहकवजपादपुञ्जनेन ओषधनेपजे

मद्य मासना परित्यागी होय, (एणियामरसजोइ के०) सर्व काल अत्यंत सरस था हार लीये नहीं, (छाणइया के०) सर्वकाल कायोत्सर्गना करनारा, (पडिमछाइया के०) प्रतिमाना बहणनारा, (उक्कडआसणिया के०) एक स्थानके केटलो एक काल निवृत्तिये रहे, (एिसज्झियाके०) निषेधआसनना बेसनारा एटले निषेध पढार्थयुक्तपृथ्वीपर बेसे, (वीरासणिया के०) वीरासने करी रहे, बाजोठ उपर बेशी, पग नीचामूके, पठी बाजोठ दूर करीने तेज आसने बेसे (दम्मायतिथा के०) दंमनी पैठें लांबो थयो थको रहे, (लगमसाइणो के०) बाका काष्ठनी पैठें शयन करे, मस्तक, पानी अने वासो, तेने जूमीलागे, परतु बीजे नलागे (अण्णाउडाअग्रजया के०) वस्त्र रहित, वस्त्ररूप प्रावरण न राखे, (अकंहुयाके०) शरीरे खाजी नखणो, (अणिहुहाके०) मुखतुं झूक परतवे नहीं, (धुतकेतमसरोमनहाके०) माथाना केश, गुहास्थानकना केश, दाढीमुठना केश, काखजी ना केश, शरीरना रोम, तथा नख, समारे नहीं, (सवगायपडिक्कमविण्णमुक्का के०) सर्व गात्र एटले शरीरनी शुभ्रूपा करवा थकी विप्रमुक्त, एटले मूकाणा थका, (चिच्छतिके०) रहे. ॥७॥ (तेणएतेणविहारेणविहरमाणा के०) तेसाधु एवा उग्र विहारे करी विचरता थ का (बहुइवासाइ के०) घणाएक वर्ष (सामन्नपरियागपाउणति के०) चारित्र पर्याय पाले एवो चारित्र पाली (बहुवहुआवाहसि के०) रोगादिकनी आवाधा (उपन्नसिवा के०) उपनी, तथा (अणुपन्नसिवा के०) अणुउपने ठते (बहुइनत्ताइपञ्चाइकाइके०) घणानात पाणी पञ्चके (पञ्चकाइत्ता के०) ते पञ्चकीने (बहुइवासाइअणत्ताइठे दिति के०) घणा काल सुधी अनशन पाले, (अणत्ताइठेदित्ता के०) ते अनशन पाली ने किंबहुना शुजाजुकहेवाथी? (जस्तठाएकीरतिके०) जे साधुधर्मने अर्थे आधर्म एवोके, लोहगोलकनी पैठें निरास्वाढ खड्ग वारानी पैठें ड ताथ्य, एवो चारित्र पाले (नग्गजावेके०) नन्नपणानो जाव एटले प्रमाणोपेत वस्त्रपहेरे, (मुंमजावे के०) पाचइडियो तथा चार कपायनो सवर करे, (अएहाणजावे के०) अघोल खान नो त्यागजाव करे, (अदत्तंव णगे के०) दातण करवानो परिहार करे, (अठत्तएके०) मस्तके ठन्न धरावे नहीं, (अणोवाहणए के०) पगरखानो त्याग करे, (जूमिसेज्जा के०) जूमिकाने विपे शय न करे, (फलगसेज्जा के०) पाट, पाटीया उपर शयन करे, (कछसेज्जा के०) काष्ठ, पापाण उपर शयन करे (केसलोए के०) मस्तके केशनो लोच करे, (वनचेरवासे के०) ब्रह्मचर्यने विपे वास करे, अर्थात् ब्रह्मचर्यने पाले, (परधरपवेसे के०) जिह्वा ने अर्थे पारका घरने विपे भ्रमण करे, (लद्धाअलद्ध के०) त्या परधर भ्रमण करता कदाचित् जिह्वाको प्राप्तिथाय, अथवा नथाय, तोपण समता जाव धरे, (माणाअ माणणाउ के०) मान, अथवा अपमान, देता थका पण समता जाव धरे (हीलणा

नि स्फाटिकानीव स्फाटिकानि अंतःकरणानि येयाते तथा । एतदुक्तं भवति । मौर्नीइद
 र्ज्ञानावाप्तौ सत्यां परितुष्टमानसाइति । तथा अप्रावृत्तानि दाराणि यैस्ते तथा उद्धाटित
 गृह दारास्तिष्ठति सदृशेनलाजेन न कस्यचिद्विन्यति शोचनमार्गपरिग्रहे नोद्धाटितशिरसो
 विश्रब्ध तिष्ठंतीति अचितयन्तोऽनजिमतोऽतः पुरप्रवेशवत्परगृह दारप्रवेशोऽन्यतीर्थिकप्र
 वेशोयेषां ते तथा अनवरतं भ्रमणानुद्युक्तविहारिणो नियंथान् प्रासुकेनैव णीयेनाशनादिना
 तथा पीतफलकशय्यासंस्तारकादिनाच प्रतिजानयंतस्तथा बहूनि वर्षाणि शीलव्रतगुणव्रत
 प्रत्याख्यानपोषधोपवासासैरात्मानं जावयंतस्तिष्ठंति ॥ ३६ ॥ तदेव ते परमश्रावकाः प्रनूतकाल
 मणुव्रतशिद्धानुष्ठायिनः साधूनामौपथवस्त्रपात्रादिनोपकारिणः संतोषयोक्तं यथाशक्ति
 तदनुष्ठानं विधायोत्पन्ने वा कारणेऽनुत्पन्नेवा नक्तं प्रत्याख्यायालोचितप्रतिज्ञांता समाधि
 प्राप्ताः संतः कालमासे काल कृत्वाऽन्यतरेषु देवेषूपस्थंतइति । एतानि चानिगतजीवाजी
 वादिकानि पदानि हेतुहेतुमन्त्रावेन नेतव्यानि । तद्यथा यस्मादनिगतजीवास्तस्मादुपल
 ब्धपुण्यपापा । यस्मादुपलब्धपुण्यपापास्तस्माद्विहितमनसः । एवमुत्तरत्रापि एकैकं पदं त्य
 जजिरेकैकं चोत्तरं गृह्णन्निर्वाच्यं । तेच परेण पृष्टाअपृष्टावाएतदूचुः । तद्यथाऽयमेव मौ
 र्नीइोक्तोमार्गं सदर्थं । शेषस्त्वनर्थोयस्मादेव प्रतिपद्यते तस्मात्ते समुद्रितमनसः संतः
 साधुधर्म श्रावकधर्म च प्रकाशयंतोविशेषेणैकादशोपासकप्रतिमाः स्पृष्टांतोविहरतोऽष्टमी च
 तुर्दश्यादिषु पोषधोपवासादौ साधून् प्रासुकेन प्रतिजानयति पाश्चात्ये च कालेसंजिखि
 तकाया सन्तारकभ्रमणजाव प्रतिपद्य नक्तं प्रत्याख्यायायुप कृपे देवेषूपस्थंतं । ततोपि
 च्युता सुमानुषजाव प्रतिपद्य तेनैव जवेनोत्कृष्टत सप्तस्वप्नु जवेष्टु सित्स्थंतीति । तदे
 तत्स्थानं कटपाणपरपरया सुखविपाकमिति कृत्वाऽर्थमिति । अयं विजंगस्तृतीयस्य
 स्थानस्य मिश्रकाव्यस्याख्यातइति ॥ ३७ ॥

अविरइ पडुच्च बाले आहिऊइ विरइ पडुच्च पंभिए आहिऊइ विरया
 विरइ पडुच्च बाल पंभिए आहिऊइ तत्तणं जासा सबतो अविरइ एसठा
 णे आरज्जणाणे अपारिए जाव असबडः खण्णदीणमग्गे एगंतमिच्छे अ
 साहू तत्तणं जासा सबताविरइ एसठाणे अपारज्जणाणे आरिए जा
 व सबडखण्णदीणमग्गे एगंतसम्मि साहू तत्तणं जासा सबत विरया वि
 रइ एसठाणे आरज्जणोरज्जणाणे एसठाणे आरिए जाव सबडखण्णदी
 णमग्गे एगंतसम्मि साहू ॥ ३८ ॥

अर्थ-हवे ए त्रणे स्थानकर्त्ते संक्षेपे करी सविशेष कहेने.-(अविरइपडुच्च के०)

पां तेऽनात्मग्रंथाइति वा॥७॥॥तेषां साधूनां जगवतां (इमाए) तद्रूपायात्रामात्रा वृत्ति संयम
यात्राप्रमाणाजीविकाऽनवत् । तद्यथा । चतुर्थनक्तमेकोपवास पष्ठनक्तं यावत्पण्मासिकं ।
अथच (उत्किञ्चरयति) उत्किञ्च स्वकार्याय पाकजाजनादुद्धृत तदर्थमजिग्रहतश्चरति तज्जवे
पणाय गच्छतीति उत्किञ्चरका । (निक्किञ्चरयति) निक्किञ्चजाजनादनुद्धृतं तदर्थमजि
ग्रहतश्चरति तज्जवेपणाय गच्छतीति निक्किञ्चरका । (उत्किञ्चनिकञ्चरयति) पाकजा
जनादुत्किञ्च तत्रैवाऽन्यत्र वा स्थाने यदन्न तदर्थमजिग्रहतश्चरति । अन्तेन प्रांतेन रू
क्षेण नक्तादिना चरति ये ते तथा समुदानेन निह्या चरतीति (सप्तकेन) खरटितेन
हस्तादिना दीयमानं संसृष्टमुच्यते उक्कविपरीतमसंसृष्ट तेन चरति (तज्जायति)
तज्जातेन देयद्व्याविरोधिना यत्संसृष्ट हस्तादि तेन चरति ते तथा । (दिच्छलानियति)
दृष्टस्यैव नक्तादेर्लानः अदृष्टस्यापकवरकादिमव्यान्निर्गतस्य श्रोत्रादिनि कृतोपयोगस्य
नक्तादेर्लानस्तेन चरति ये ते तथा । (पुच्छलानियति) दृष्टस्यैव हे साधो ! किते दीयते
इत्यादिप्रश्नेन योजान सयेपामस्ति ते तथा । एवमष्टलानिकाविपरीता । निह्येव निह्या नु
हमवज्ञातं वा तद्वानोयेपामस्ति ते तथा अनिह्यालानिका विपरीता । अज्ञातचरकाश्च
तद्गृहेषु चरतीत्यजिग्रहतश्च । अन्न भोजन वा ग्लार्यति अन्नग्लायिकास्तेच अनिग्रहविशेषा
प्रातरेवान्नं गृह्णाति (उपनिहि) तं यथाकथंचिदासनीनूतं तेन चरति ये ते उपनि
हितका, सख्याप्रधानादन्नयोयेपां ते तथा । प्रातरेवग्रहं नक्तादि (परिमियति) परिमित पिंड
पात अर्धपोषादिलानोयेपामस्ति ते तथा । (सुद्धेतणिया) सुद्धेपणा, सुद्धस्य वा निर्व्यजन
स्य क्रूरादेरेपणा येपामस्ति ते अतप्रातवह्णवणकादि सख्याहारोयेपां ते तथा । विरसं नीरसं
शीतलीनूतं रूक्षाहारा, (अंबिलिया) आचाम्लं उदनकुत्मापादि तेन चरतीति । निर्विकृति
का, घृतादिविकृतित्याग्निं अमयमासाशिन मयमास नाश्रंतीति । (नोनियागति) ननित्यं
रसजोजिन (नेसल्लीया) निपद्यायुतायां जूमौ उपविशन तथा चरतीति नैपद्यका । वीरा
सनं सिंहासननिविष्टस्य जून्यस्तपादस्य सिंहासनापनोदे सति यादृशमवस्थानं तद्यस्यास्ति
सवीरासनिक (दंडायतिया) दंडस्येवायतमायामोयेपां ते दंडायतिका । लगमं वक्रका
ष्ठं तद्वत् शेरते ये ते लगमशायिन पार्श्विका शिरश्च दृष्टमेव वा जूमौ लगति तथा शयन
कुर्वति आतापका आतापनाग्राहिण (अष्पावडा) अप्रावृतां, प्रावरणवर्जका (अगंहु
या) अकमूयका (अनिच्छा) अनिष्टोवना (धुतमससति) धूतानि नीतिकर्मतया त्य
क्तानि केशश्मश्रुरोमाणि शिरोजकूर्चकक्षादिलोमानि यैस्ते तथा सर्वशरीरपरिकर्मणा रहि
ताइत्यर्थः॥७३॥ (तेणति) ते साधवएव विहृत्य बहूनि वर्षाणि आमण्यपर्यायमनुपात्य (आ
बाहंसति) रोगातंके उत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तप्रत्याख्यानं कुर्वति । किं बहुना यत्कृते क्रियते
नग्रनावोमुंडनावश्च (अष्टहाणगे) स्नानानाव, अदंतधावन अठत्रक शरसि आतपे प

प्रतीत्य पापाद्धीन पंडितः परमार्थज्ञो वेत्येवमाधीयते व्याख्यायते तथा विरताविरतिं चा
 श्रित्य बालपमितइत्येतत्प्राग्वदायोज्यमिति । किमित्यविरतिविरत्याश्रयेण बालपमित्या
 पत्तिरित्याशक्याह । तत्तथणमित्यादि । तत्र पूर्वोक्तेषु येय सर्वात्मना सर्वस्मात् अविरति
 विरतिपरिणामाभाव । एतत्स्थानं सावधारणस्थानमाश्रयस्तदाश्रित्य सर्वाण्यपि कार्याणि
 क्रियन्ते । यतएवमतएतदनार्यस्थान नि श्रुततया यत्किंचनकारित्वाद्यावदसर्वदु खप्रद्वीण
 मार्गोयं तथैकातमित्यारूपोपाधुरिति । तत्र चेय विरति सम्यक्त्वापूर्विका सावधारणा
 त्रिवृत्ति सावद्यानुष्ठानरहितत्वात्संयमस्थान तत्र चैतत्स्थानमार्यस्थानं । ध्यायाद्यतं स
 र्वदेयधर्मेन्यइत्यार्य तथा सर्वदु खप्रद्वीणमार्गोऽज्ञोपकर्मक्षयपथस्तथैकांत सम्यग्भूत ।
 एतदेवाह । साधुरिति । साधुभूतानुष्ठानात्साधुरिति । तत्रच येयं विरताविरतिरनिधीयते
 सैव मिश्रस्थानभूता तदेव तद्वारणरूपस्थानमेतदपि कथंचिदार्थमेव पारपर्येण सर्वदु ख
 प्रद्वीणमार्गान्तथैकांतसम्यग्भूत साधुश्चेति तदेवमनेकविधोयमधर्मपक्षो धर्मपक्षस्तथा मि
 श्रपक्षश्चेति सक्षेपेणानिहितपक्षत्रयसमाश्रयेण ॥७८॥

एवमेव समणुगम्भमाणा इमेहि चेव दोहि ठाणेहिं समोअवतरंति तंज
 हा धम्मेचेव अधम्मेचेव अवसतेचेव अणुवसंतेचेव तज्जणं जे से पढमठा
 णस्स अधम्मपक्कस्स विज्जगे एवमाहि ए तस्सणं इमाइं तिन्नि तेवठाइं
 पावाडुयसयाइ जवंतीति मक्काइं तंजहा किरियावाईणं अकिरियावाई
 ण अन्नाणियवाईण वेणइयवाईणं तेवि निवाणमाहंसु तेवि परिमोक्क
 माहंसु तेवि जवंति सावगा तेवि जवंति सावइत्तारो ॥ ७९ ॥

अर्थ-(एवमेव के०) एप्रकारे (समणुगम्भमाणा के०) अन्य बीजा जे मार्ग, अ
 नेक उन्मार्गते ते सर्व, (इमेहिचेवदोहिठाणेहिसमोअवतरंति के०) ते निश्चेथकी ए
 वे स्थानकने गिपे अवतरेते समायेते (तज्जहा के०) ते वे स्थानकर्ता नाम कहेते.
 (धम्मेचेवअधम्मेचेव के०) एक धर्म स्थानक, बीजु अधर्म स्थानक, (अवसंतेचेवअणु
 वसतेचेवके०) एक ज्यां कपायादिक उपशम्याते ते उपशात स्थानक जाणवु, अने, बीजु
 ज्या कपायादिक उपशम्या नथीते अनुपशात स्थानक जाणवु (तज्जणजेसेपढमठाणस्स
 अधम्मपक्कस्सविज्जगेएवमाहि ए के०) त्या ए वेदु स्थानक माहे प्रथम स्थानक, ते
 अधर्म पद्धते, तेजु स्वरूप विचार एम कहिये (तस्सण के०) ते अधर्मपद्ध स्थानक
 माहे (इमाइ के०) ए (तिन्नितेवठाइपावाडुयसयाइजवंतीतिमक्काइ के०) त्रणइंने
 त्रेशव प्राचाडुक एटले पांखमीना जेद अवतरेते, एम जगवते कलुठे (तंजहा के०)

वेमाणा पचासेमाणा गइकल्लाणा ठिइकल्लाणा आगमेसिज्जयावि
जवन्ति एसठाणे आयरिए जाव सबइसूपहीणमग्गे एगतसम्मे सुसा
हू दोच्चस्स ठाणस्स धम्मपरक्कस्स विजंगे एवमाहि ए ॥ ७४ ॥

अर्थ—(एगच्चाए के०) एम कोइ एक पुरुष (पुणे के०) वली (एगे के०) एक
ज शरीरे एटले तेज एक नवमां (जयंतारोजवति के०) सिद्धिगति गामि होय (अ
वरेपुण के०) अपर एटले बीजा वली (पुवकम्मवसेसेणं के०) जेने पूर्वकृत कर्म अ
वशेष रह्यां होय तो तेवा पुरुष (कालमासेकालंकिच्चा के०) कालने अवसरे काल क
रीने (अन्नयरेसु के०) अन्यत्र (देवलोएसु के०) देवलोकने विपे (देवत्ताएउववत्तारो
जवति के०) देव पणे उपजनार थाय (तंजहा के०) ते देवलोक केवा होय तेकहेजे
(महद्दिएसु के०) महद्दिक महोटी रुद्धिना धणी, (महजुत्तिएसु के०) महायुत्ति
वान, (महापरिक्कमेसु के०) महोटा पराक्रम वाला, (महाजमेसु के०) महोटा यश
ना धणी, (महाबलेसु के०) महोटा बलवान, (महाणुनावेसु के०) महोटा अतिश
यवान एवा महानुनाव वैक्रियादिक शक्तियें करी सहित होय (महासुखेसु के०) महोटा
सुखना धणी, एटला वाना जेस्थानकने विपेठे (तेणतउदेवाजवति के०) ते व्यां देवता
पणे होय, ते देवता केवा होय ते कहेजे. महोटी रुद्धियादिक गुणें सहित यावत् महो
टां सुख सहित (हारविराड्यवस्था के०) हारे करी विराजित शोभायमानठे, तद्दय
कमल जेनां वली (कडगतुडियथनियनूया अंगणं के०) कटक, केयूर, अंगदादिकें
करी स्तनितठे जुजा जेनी, वली देदीप्यमान (कुमलमच्छगमयल के०) कुंमलें करी
घसायेला एवा गालना तट जेणे शोभित कखाठे (कन्नपीढधारी के०) कुमलना आधार
माटें कानठे माटे कर्णपीठ धारी कहा अथवा कर्णपीठते काननुं आनरण विशेष जाणबु
ते आनर्ण कुंमलठे, तेना धरनारा. (विचित्तहज्जानरणा के०) विचित्रप्रकारना मुद्रादि
क आनरण जेना हाथमा रहेलांठे तेणेकरीसहित (विचित्तमालामउलिमउडाके०) वि
चित्र प्रकारनी माला सहित मुकुटना धरनार, (कल्लाणगंवपवरवउपरिहिया के०) कल्या
णकारी सुगंधित वस्त्रना पेरनार, तथा (कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा के०) कल्याण
कारी प्रवर मातय विलेपनना धरनार, (जासुरबोदीपजंबवणमालधरा के०) देदीप्य
मान शरीर प्रजब एवी लटकतिजे वनमाला रूप आनर्ण विशेष, तेना धरनारा, (वि
व्वेणरूवेण के०) प्रधान रूपे करी सहित, (दिव्वेणवन्नेण के०) दिव्य वर्णेंकरी सहित,
(दिव्वेणगधेण के०) दिव्य गंधें करी सहित, (दिव्वेणंफासेणके०) दिव्य स्पर्शें करी सहि
त, (दिव्वेणसघाएण के०) दिव्य शरीरनो सघातन समुदाय तेणे करी सहित, (दिव्वेणं

देन । परतः पदेनापि पदं जाता १३ एवमजीवादिपदार्थेषु प्रत्येकं १२ ततो द्वादश स
 त्निर्गुणिता जाता ५४ एते क्रियावादिचेदा । अज्ञानिकचेदाः ६३ । यथा । जीवाजी
 वाद्यानव पदार्था स्थाप्यते । उत्पत्तिश्च दशमी नवपदार्थानामथः प्रत्येकं सप्त सत्त्वाद
 य स्थाप्या । तद्यथा । सत्त्व असत्त्व सदसत्त्व अवाच्यत्व सदवाच्यत्व असदवाच्यत्वं स
 दसदवाच्यत्व चेति । नवसप्तनिर्गुणिता जाता ६३ । उत्पत्तिश्चत्वार एवाद्याधिकल्पाः । त
 द्यथा । सत्त्व सदसत्त्व अवाच्यत्व चेति । शेषविकल्पत्रय तु उत्पत्तेरनन्तर पदार्थावयवापेक्षं
 अत उत्पत्तौ न संजवतीति चत्वार एव चेदास्त्रिपष्टिमध्ये द्विजा जाता ६३ । एषामर्थेषु
 शोयथा । को जानाति जीव सन्नित्येकोचेद १ कश्चिदपि न जानाति तद्ग्राहकप्रमाणाना
 वादित्यर्थः । ज्ञातेन वा किं तेन प्रयोजनं । ज्ञातस्य कदाग्रहतया परलोकप्रतिपक्षित्वात् ।
 एवमसदाद्योपि जंगाजाख्या । उत्पत्तिरपि किसतोऽसत् सदसतोवाच्यस्य वेति को जा
 नाति । ज्ञातेन वा न किंचिदपि प्रयोजनं । इत्यज्ञानिकचेदा । बैनयिकाः ३२ । यथा ।
 सुरनृपतियतिज्ञातिस्थविराधममातृपितृरूपेषु अष्टसु स्थानेषु कायेन मनसा वाचा दाने
 न च देशकालोपपन्नेन विनयः कार्य इति चत्वार कायादयः स्थाप्या । चत्वारश्चाष्टनि
 गुणिता जाता ३२ । एव सर्वेपि मीलिता जाता ३६३ परवादिचेदा । एषां विशेषा
 ख्या प्रथमागतोद्देश्या । ते सर्वे प्रावाङ्मकाजैनाश्च निर्वाण मोक्षमाहुः । तेपि लपन्ति वदं
 ति धर्मदेशना यथा हे श्रावका । शृण्वतीति श्रावका । एव गृह्णीत येष यथाहं देशयामीति ।
 तथा तेपि धर्मश्रावयितार सत एव लपन्ति तदनेनोपायेन स्वर्गमोक्षप्राप्तिरिति ॥ ७९ ॥

॥ टीका—सांप्रतमसावपि मिश्रपक्षो धर्माधर्मसमाश्रयणो नानयोरतर्वर्ती नवतीति दर्श
 यति । (एवमेवेत्यादि) एवमेव सक्षेपेण सम्यगनुगम्यमाना व्याख्यायमानाः सम्यगनु
 गृह्यमाणाश्च नयोरेव धर्माधर्मस्थानयोरनुपतति । किमिति । यतो यदुपशान्तस्थानं तद
 र्मपक्षस्थानमनुपशान्तस्थानमवर्मपक्षस्थानमिति । तत्र च यदधर्मपादिक प्रथमं स्थानं
 तत्रामूनि त्रीणि षष्ठ्यधिकानि प्रावाङ्मकशतान्यतर्जवतीति । एवमाख्यातं पूर्वाचार्यै रिति ।
 एतानि वा सामान्येन दर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्थुपदर्शनार्थः । क्रिया ज्ञा
 नादिरहितामेका मेव स्वर्गापवर्गसाधनत्वेन वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनस्ते च दीक्षा
 त एव मोक्षं वदतीत्येवमादयोऽष्टव्या इति । तेषां बहुवोचेदास्तथा क्रिया परलोक
 साधनत्वेन वदितुं शीलं येषां ते तथा तेषामिति अज्ञानमेव श्रेयश्च येव वदितुं शीलं येषां
 ते नवत्यज्ञानवादिनस्तेषां तथा विनय एव परलोकसाधने प्रधान कारणं येषां ते तथा
 तथा तेषामिति । अत्र च सर्वत्र पृष्ठीबहुवचनेनेदमाह । तद्यथा क्रियावादिनामशीत्युत्तरश
 ते अक्रियावादिना चतुरशीतिरज्ञानिकानां सप्तपष्टिर्बैनयिकानां द्वात्रिंशदिति । तत्र सर्वे

से जहा एामएसमणोवासगा जवंति अनिगयजीवाजीवा उवलक्षपुष्पा
वा आसवसंवरवेयणाणिज्जरा किरियादिगरणबंधमोक्ककुसला असहे
ऊ देवासुरनागसुवन्नजत्तरक्कसकिन्नरकिपुरिसगरुलंगंधवमहोरगा इए
हिं देवगणेहि निग्गंथाउ पावयणाउ अणइक्कमणिज्जा इणमे निग्गंथे पा
वयणे णिस्संकिया णिक्कंखिया निवितिगिन्ना लक्ष्म गहीयघा पुठियघा
विणिठियघा अनिगयघा अन्निमिजपेम्माणुरागरत्ता अयमाउसो नि
ग्गंथे पावयणे अय परमठे सेसे अणठे उसियफलिहा अवगुयड्ढवा
रा अधियत्तं तेउरपरघरपवेसा चाउदसध्मुद्धिष्ठपुष्मिमासिणीसुपडिपुन्नं
पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा समणे निग्गंथे फासुए सणिज्जेणं असए
पाणखाइमसामइमेण वत्तपडिग्गहकंबलपायपुंउणेणं उंसहंनेसज्जेणं पी
उफलगसेज्जासथारएणं पडिलानेमाणा बहुहि सीलवयगुणवेरमणपच्च
स्काणपोसहोववासेहि अहापरिग्गहिएहि तवोक्कम्मेहि अप्पाणं जावेमा
णा विहरंति ॥७६॥ तेण एयारूवेणं विहारेण विहरमाणा बहुइं वासाइं
समणोवासगपरियागं पाउणति पाउणंतिता आवाहसि उपन्नसिवा अ
णुप्पन्नंसिवा बहुइं जत्ताइ अणसणाए पच्चस्काए बहुइं जत्ताइं अणसणाए
पच्चस्काएत्ता बहुइं जत्ताइं अणसणाए ठेदेइ बहुइं जत्ताइं अणसणाए
ठेदेइत्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे कालं किच्चा अन्न
यरेसु देवलोएसु देवताए उववतारो जवंति तंजहा महड्डिएसु महकु
इएसु जाव महासुखेसु सेसं तदेव जाव एसघाणे आयरिए जाव एगं
तसम्मे साहू तच्चस्स छाणस्स मिस्सगस्स विजंगेएवं आहिए ॥ ७७ ॥

अर्थ-बली विशेष कहियेठैयें. ते यथा दृष्टान्ते नाम एवी सनाचनार्ये जेम कोइ एक
उत्तम पुरुष, विशिष्ट उपदेश सांनवालवाने अर्थ (समणोवासगानवति के०) श्रमणो
पासकनो धर्म सेवन करे, ते श्रमणोपासक विशेषत धर्मना करनार जाणवा, ते श्रम
णोपासकना लक्षण कहेवे (अनिगय के०) अनिगत एटले उलख्याठे जाण्वाठे (जी
वाजीवा के० जीव जे चेतन लक्षण रूप, अने अजीव जे चेतनरहित, एटले जीवा
जीवना उलखनार, तथा (उवलक्षपुष्पावा के०) शुन प्रकृतिरूपजे पुण्य, अने अशु

अर्थ—(तेसवेषेपावाउयाआदिकराधर्माणं के०) ते सर्व प्रावाडुक एटले पाखंमी पोता ने उंदे धर्मेना आदिना करनार कहिये, परंतु ते (णाणापन्ना के०) नाना प्रकारनी बु दि वाला, (णाणाबंदा के०) नाना प्रकारना अनिप्राय वाला, (णाणासीला के०) नानाप्रकारना आचारवाला, (णाणादिघी के०) नाना प्रकारनी दृष्टि वाला, (णाणारु ई के०) नाना प्रकारनी रुची वाला, (णाणारजा के०) नाना प्रकारना आरजना करनारा, (णाणाज्ञवसाणसंजुत्ता के०) नाना प्रकारना अथ्यवसाय तेणे करीने सहित एवा थका, पोतपोतानु (एगमहमंमज्जिबंयंकिञ्चा के०) एक महोदुं मज्ज वाधि करीने, एटले पंक्ति करीने, (सवेएगयाउचिछति के०) ते सर्व एकज प्रदेसे तिष्ठति एटले वेठाळे. ॥ ८० ॥

॥ दीपिका—ते सर्वे प्रावाडुकाआदिकरा स्वधर्माणा। नानाप्रज्ञानानाबंदानानानिप्रायाना नाविद्यादृष्टिर्दर्शनं येपा ते तथा नानाविधा रुचिर्येपा ते तथा नानाविधारंजानानाविधा अथवसायसमुक्ताएक महातमडजिबंयं कृत्वा तिष्ठति ॥ ८० ॥

॥ टीका—तदेव सर्वप्रावाडुकामोहांगनूतामहिंसा न प्राधान्ये न प्रतिपद्यंतइति दर्शयितुमाह। (तेसवेषेत्यादि) प्रवदनशील प्रावाडुका सर्वेपि त्रिपष्टपुत्तरत्रिशतपरिमाणाय पि आदिकरायथा स्व धर्माणा। येपिच तन्निष्पास्तेपि सर्वे नानानिज्ञा प्रज्ञा ज्ञानं येपाते नानाप्रज्ञा। आदिकराइत्यनेनेदमाह। स्वरुचिविरचितास्ते नत्वनादिप्रवाहायाताः। ननु चार्हतानामपि आदित्वविशेषणमस्त्येव सत्यमस्ति किंतु अनादिर्हेतुपरपरैर्यनादित्वमेव तेषां सर्वज्ञप्रणीतागमानाश्रयणान्निबन्धनाभावस्तदनावाच्च निज्ञपरिज्ञानमतएव नानावदा। उदोऽनिप्राय। निज्ञानिप्रायाइत्यर्थ। तथाहि। उत्पादव्ययप्रौव्यात्मके वस्तुनि साख्येरेकातेनाविजावतिरोनावाश्रयणादन्वयिनमेव पदार्थ सत्यत्वेनाश्रित्य नित्यपद् समाश्रितास्तथा शाक्याअत्यंततर्हणिकेषु पूर्वोत्तरजिज्ञेपु पदार्थेषु सत्तु सएवायमिति प्रत्यजिज्ञा प्रत्यय सदृशापरापरोत्पत्तिर्वैतथाना जवतीत्येतत्पद्समाश्रयणादनित्यपद् समाश्रिताइति। तथा नैयायिकवैशेषिका केषाचिदाकाशपरमावादीनामेकातेन नित्यत्वमेव कार्यडव्याणां घटपटादीनामेकातेनानित्यत्वमेवाश्रिता। एवमनया दिशाऽन्येपि मीमांसकतापसादयोऽन्यूह्याइति। तथा ते तीर्थिकानानाशीज येपा ते तथा जीजं व्रतविशेष सच निज्ञस्तेपामनुभवसिद्धएव। तथा नाना दृष्टिर्दर्शनं येपाते तथा नानारुचिरेपा ते नानारुचयस्तथा नानारूपमथ्यवसानमत करणप्रवृत्तिर्येपा ते तथा इदमुक्तं जवति। आहिंसा परम धर्मांग। साच तेषा नानानिप्रायत्वादविकलत्वेन व्यवस्थिता। तस्याएव सूत्रकार प्राधान्य दर्शयितुमाह। ते सर्वेपि प्रावाडुकायथास्वपद्माश्रिताएकत्र प्रदेसे समुतामंमज्जिबंयमाधाय तिष्ठति ॥ ८० ॥

(अधियन्ततेउरपरघरपवेसा के०) राजाना अंत पुरनी पेठें लोकना घरने विपे प्रवेश क
रवानो जेणे त्याग कखोठे, अथवा अथ्रीतिकारि ठे परदर्शनादिकना घरने विपे प्रवेश
जेनो, एतावता परतीर्थिकने पर घर जाणीने, घणा मजबूत कारणो विना, तेमने घरे न
जाय, तथा (चाउदसछमुद्धि के०) चतुर्दशी, अष्टमी, अने उद्धिष्टा एटले महाकल्या
णिक तिथि (पुस्सिमासिणीसु के०) पूर्णिमा चतुर्मासिक तिथि, एटला दिवसोने विपे
(पडिपुन्नपोसहंसम्मंअणुपालेमाणा के०) प्रतिपूर्णे पोसहने सम्यक् प्रकारें पालता
थका विचरेठे वली ते आवक कहेवाठे तोके, (समणेनिग्गये के०) श्रमण तपस्वी
निग्रंथने (फासुएसणिक्केण के०) प्राणुक एटले निर्जीव एणणीक, एटले बहेंतालीश दोष
रहित एवो (असणपाणखाइमसाइमेण के०) अशन, पान, खादिम स्वादिम, (वज्जप
डिग्गहकंबलपायपुठणोण के०) तथा वस्त्र, पात्र, कबल, पायपुठण, (उंसहजेसक्केणके०)
औपथ, नैपज्य, (पीठफलगसेक्कासथारएणपडिलानेमाणा के०) पीठ, फलक, शय्या,
सथारो तेणेकरी प्रतिलाजता थका, (वहुहिंसीलवयगुणवेरमणपञ्चकाणपोसहोववातेहि
के०) घणां एक शीजव्रत तथा शीजते शुजाचार, तथा स्थूल प्राणातिपात, वेरमणादिक
गुण व्रत ते देशव्रतादिक योग्य पणे लीधेला, तथा नवकारसी पोरसी प्रमुख पञ्चकाण
ना करनार, तथा पौपथ सहित उपवासना करनार, (अहापरिग्गहिहि के०) तथा यथा
परिग्रहित एटले पोतानी इहा माफक आदखाठे जेणे, ते शु आदखाठे तोके (तवोक
म्मेहिं के०) तप कर्म, तेणे करी, (अप्पाणजावेमाणाविहरति के०) पोताना आत्मानें जा
वता थका विचरेठे ॥७६॥ (तेणंएयारूवेणविहारेणविहरमाणा के०) ते एतद्रूप पणे एटले
एवा पूर्वोक्त आवकने आचारें प्रवर्तता थका, (वहुइवासाइ के०) घणा वर्ष सुयी (स
मणोवासगपरियाग के०) श्रमणोपासकना पर्यायने (पावणतिके०) पाले, (पाव
णत्तिकाके०) पालीने (आवाहसिउप्पन्नसिवा के०) रोगादिक आवाधा उपनी, (अ
णुप्पन्नंसिवा के०) अथवा अनुत्पन्न एटले नउपनी ठते (वहुइनत्ताइ के०) घणा
जात पाणीनो (अणसणाएपञ्चकाए के०) अनशनपञ्चस्के (पञ्चकाएता के०) एम
घणा जक्त पाननो अनशन पञ्चस्किने (वहुइनत्ताइअणसणाठेइ के०) ते अनशनने
विपे घणा जक्त पानने ठेदे, एटले परिहरे (ठेदेइत्ता के०) ठेदी एटले परिहरीने, घ
णादिवस अनशन पालीने (आलोश्यपडिकंता के०) आलोच पडिकमे एटले जें पाप
जागां होय, ते अरिहतादिक आगल प्रकाशीने तेनां मिथ्या डुप्फुतादिक आपीने (समाहि
पत्ता के०) ज्ञानादिकनी निर्व्याघात पणे समाधि पामिने एटले पडिकमीने समाधि प्राप्त
थइने, मरणना अवसरें काल करीने एटले समाधि मरण करीने अनेरा देवलोकने विपे
देवता पणे उपजनार थाय. ते कहेठे, महोटी रुद्धिठे वैमानिकादिकनी तेने विपे, महो

नहाना प्रकारनी प्रज्ञावाला, यावत् नाना प्रकारना जे अथ्यवसाय तेणे करी संयुक्त ए
 वा परदर्शनी ते आगल आवीने, (एववयासी के०) एवं कहेठे के (हंनोपावाठया के०)
 अहो प्रावाडको ! (आङ्गराधम्माण के०) तमे धर्मेनी आदिना करनारतो ; (एाणाप
 न्नाजावणाणाअवसाणसंजुत्ता के०) तमे न्हाना प्रकारनी बुद्धिवाला, तथा न्हाना प्रका
 रना जे अथ्यवसाय तेणें करी संयुक्तगे ते माटे, (इमंतावतुम्हेसागणियाणंइंगलाणंके०)
 ए तुमे अग्रिये बलता अंगारा तेणे करी सहित एवोआ एक लोहनुं (पाइंके०) नाजन
 (बहुपडिपुन्न के०) घणुं प्रतिपूर्ण तेने (गहायमुदुत्तयं के०) ग्रहण करीने, एक मुहूर्त मात्र
 (पाणिणाधरेह के०) हाथ माहे वरी राखो, (एोबहुसंमासगंसंसारियंकुळा के०) घणी
 संमासानो सहाय मकरो. (एोबहुअग्निथनणियंकुळाके०) घणो अग्रिने स्तननी एटले
 स्थनि राखे तेवी विद्यानु सहाय मकरो (एोबहुसाहम्मियवेयावडियंकुळाके०) घणो माहो
 माहे सार्धर्मिकनु वैयावच्च नो करवो, एटले अग्नि दीवानो उपशमावडुं मकरो (एोबहुपरध
 म्मियवेयावडियंकुळा के०) घणो परधर्मिकनो माहो माहे वैयावच्चनो करवो एटले अग्नि
 दीवानो उपशमावडु मकरो मात्र (उज्जुयाके०) सरल थका (एियागपडिवत्ताके०) मोह
 मार्ग प्रतिपन्न थका, (अमार्यंकुवमाणपाणिपसारहे के०) माया रहित पणु करता थका
 हाथ पसारो (इतिवच्चाके०) एम कहीने, (सेपुरिसेके०) ते पुरुष (तंसागणियाणंइंगा
 लाणपाइबहुपडिपुन्न के०) ते अग्नि बलता अंगरानु नाजन घणु प्रतिपूर्ण जरीने (अ
 वमएणसमासएणगहाय के०) लोहना समासा सहित ग्रहीने (तेसिंपावाठयाणके०)
 ते प्रावाडकना (पाणिसु के०) हाथनी उपरे (णितिरिति के०) मूके (तएणंके०)
 तेवारे (तेपावाडुयाआङ्गराधम्माण के०) ते प्रावाडक धर्मेनी आदिना करनार (एा
 णापन्नाजावणाणाअवसाणसंजुत्ता के०) नाना प्रकारनी प्रज्ञा वाला यावत् नाना प्र
 कारना अथ्यवसाय तेणे करी सहित एवा ठता ते प्रावाडकने हाथमां अग्नि आपे ठते
 (पाणिपडिसाहरति के०) पोताना हाथ पाठा खेचे एम पाठा हाथ करता देखीने
 (तएण के०) तेवारे (सेपुरिसे के०) ते पुरुष ते सर्व प्रावाडक धर्मेना अदिना करना
 र नाना प्रकारनी प्रज्ञावाला यावत् नाना प्रकारना अथ्यवसाय तेणे करी सहित ते प्रत्ये
 र्मेनी आदिना करनाराउ' नाना प्रकारनी प्रज्ञा वाला यावत् नाना प्रकारना अथ्यवसाय
 तेणे करी सहित (कम्हाणतुप्पेपाणिपडिसाहरह के०) शाकारणे तमे हाथ पाठा खे
 चोगे तेवारे ते बोट्या (पाणिनोमहिळाके०) अमारा हाथ नथी बजतायु ? अमारा
 के (द्दुकिजविस्सइ के०) तमारो हाथ दाऊवाथी शु थवाउंठे एवु साजली फरी ते

न पीठफलकशय्यासंस्तारकेण प्रतिजानयंतोवहूनि । शीघ्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौष
धोपवसैर्यथा परिगृहीतैस्तप कर्मनिरात्मानं नावर्षतस्तिष्ठति ॥७६॥ (तेणति) ते श्रमणोपा
सकाएतद्रूपेण विहारेण विहरमाणवहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकं पर्याय प्रपाव्य रोगात्
के समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तं प्रत्याख्याय स्वायु कृष्ये देवेपूज्यते ततोपि च्युता सुमानुप
नवं प्राप्य तेनैव जनेनोत्कृतं सप्तसु अष्टसु वा जवेषु सित्थयति । तदेव स्थानमार्यं तु
तीयस्य स्थानस्यायं विजंगोविचारश्चाख्यातः ॥ ७७ ॥

॥ टीका-ताश्च विगोपतोदर्शयितुमाह (सेजहेत्यादि) विशिष्टोपदेशार्थं श्रमणानुपास
ते सेवतइति श्रमणोपासकास्तेच श्रमणोपासनतोऽनिगतजीवाजीवस्वजावास्तथोपलब्धपु
ण्यपापा । इह च प्राय सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते न टीकासवाद्येकोप्यस्मा
निरादर्श समुपलब्धोतएकमादर्शमगीरुत्यास्मान्निर्विवरणं क्रियते इत्येतदवगम्य सूत्रवि
सवाददर्शनाच्चित्तव्यामोहोविधेयइति । ते श्रावका परिज्ञातबंधमोक्षस्वरूपा सत्तोन यमा
ऋषावर्षते मेरुरिव निष्प्रकंपादढमार्हते दर्शनेऽनुरक्ता । अत्र चायं सुखप्रतिपत्त्यर्थं दृष्टांत
नूतकथानक । तच्चेदं । तद्यथा राजगृहे नगरे कश्चिदेक परिव्राट् विद्यामत्रौपधिलब्ध
सामर्थ्यः परिवसति सच विद्यादिवलेन पत्तने पर्यटन् या यामनिरूपतरामगनां पश्यति तां
तामपहरति ततः सर्वनागरैराक्षे निवेदितं । यथा देव! प्रत्यह पत्तनं मुप्यते केनापि नीयते
सर्वसारमंगनाजनोपि यस्तस्याननिमत तोऽत्र केवलमास्ते । तदेव क्रियतां प्रसादस्तद्वन्वे
पणोनेति । राज्ञानिहितं गच्छत यूयं विश्रब्धानवतावश्यमहं तं दुरात्मानं लप्स्ये । किंचय
दि पंचपैरहोर्निर्न लजे चौर विभर्षयुकोपि च त्यक्ष्याम्यात्मानमहं ज्वालामालाकुले बन्हाँ
तदेव कृतप्रतिज्ञं राजानं प्रणम्य निर्गंतानागरिका । राज्ञा च सविशेषं नियुक्ताधाररूका ।
आत्मनाप्येकाकी खड्गखेटकसमेतोन्वेष्टुमारब्धो न चोपलभ्यते चौरस्ततोराज्ञा नियुष्टतरम
न्वेपता पंचमेऽहनि जोजनतांबूलगंधमाद्यादिक गृह्णन् राज्ञौ स्वतोनिर्गतेनोपलब्ध.
सपरिव्राट् तत्पृष्ठगामिना नगरोद्यानवृक्षकोटरप्रवेशेन गुहाच्यंतर प्रविश्य व्यापादितस्त
दनतर समाप्यतं यद्यस्य सत्कमंगनाजनोपीति । तत्र चैका सीमितिनी अत्यंतमौपयिजा
विता नेष्टत्यात्मीयमपि नर्तारं ततस्तद्विज्जिरनिहित यथाऽस्या परिव्राट्सक्तान्यस्थीनि
कुण्ठेन सह सवृष्य यदि दीयते तदेयं तदाग्रहं मुंचति ततस्तत्स्वजनैरेवमेव कृतं यथा
यथा चासौ तदस्थ्यन्यवहार विधत्ते तथातथा तत्स्नेहानुबंधोऽपैति सर्वास्थिपाने चापगत
प्रेमानुब्रधस्तदनुरक्ता निजे नर्तरि । तदेव यासावत्यतं तेन परिव्राजा नेष्टत्यपरमेव श्रावक
जनोपीति नितरां नावितात्मा मौनीऽज्ञासने न शक्यते अन्यथाकर्तुमत्यतं सम्यक्त्वौपधे
न वासितत्वादिति । पुनरपि श्रावकान् विशिनष्टि (जाववसियफलिहाइत्यादि) उद्धिता

न समत तथा सर्वजीवानामित्येतत्प्रमाणं । एषा युक्तिः तदेतत्समवसरणं एषधर्म
विचारः । आत्मवत्सर्वज्जुतानि यः पश्यति सपश्यतीति प्रत्येकं तुलासाम्यमित्यादि
(तद्वर्णति) तत्र एव सति ये श्रमणब्राह्मणादय एवमाख्याति । सर्वे प्राणाहृतव्या
दृढादिनि परितापयितव्याधर्मार्थमरघटादिवहनादिनि परिग्राह्या आद्यादौ मत्स्याऽव
अपशवयितव्यायागादौ मेपाऽव । एव ये जापते ते आगामिनि काले स्वशरीरस्य देवाय
जेदाय च जापते । तथाऽगामिनि काले जातिजरामरणानि बहूनि प्राप्नुवति योन्यां जन्म
योनिजन्म तद्बहुशोर्गर्जनावस्थाया लज्जते संसारप्रपचातर्गतास्तेजोवायुषु वज्रैर्गोत्रोद्
लनेन कलकलीजायजाजोडु खव्याकुला स्यु ॥ ८१ ॥

॥ टीका-तेषां चैव व्यवस्थितानामेक कश्चित्पुरुषस्तेषां सविदर्थं ज्वलतामगाराणां
प्रतिपूर्णां पात्रीमयोमय जाजनमयोमयेनैव सदंशकेन गृहीत्वा तेषां दौकितवानुवाच
तान् । यथा नो प्रावाड्कुल । सर्वोक्तविशेषणविशिष्टाऽदमंगारजृतं जाजनमेकैकं मुहूर्तं प्रत्ये
क सासारिकाणामिवाऽग्निस्तनून विधत्ते नापि च सार्धमिकाऽन्यधार्मिकाणामग्निदाहोपश
मादिनोपकारं कुरुत इति रुजवोमायामकुर्वाणा पाणि प्रसारयत ? तेषां तथैव कुर्युस्त
तोऽसौ पुरुष तन्नाजन पाणौ नमर्पयति तेषां दाहशंकया हस्तं सकोचयेयुरिति । त
तोसौ तानुवाच । किमिति पाणि प्रतिसह्यत ? यूयं एवमनिहितास्ते ऊर्चुर्दाहजयादिति ।
एतदुक्तं नवति । श्रवणमग्निदाहजयान्न कश्चिदग्ननिमुख पाणि ददातीत्येतत्परोर्यं दृष्टा
त । पाणिना दग्धेनापि किञ्चनता न विप्यतीति इ खमिति चेद्यद्येव नवतोदाहापादित
इ खजीरव सुखलिप्तवस्तदेवसति सर्वेपि जतव ससारोदरविवरवर्तिन एवज्जुता एवेत्येव
मात्मतुलयाऽत्मौपन्येन यथा मम नानिमित इ खमित्येव सर्वज्जुतानामित्यवगम्यादितैव
प्राधान्येनाश्रयणीया तदेतत्प्रमाणं एषा युक्तिः । आत्मवत्सर्वज्जुतानि यः पश्यति सप
श्यति । तदेव समवसरणं स एषधर्मविचारोयत्राहिता सपूर्णा ॥ तत्रैव परमार्थतो धर्म
इत्येव व्यवस्थिते तत्र ये केचनाविदितपरमार्था श्रमणब्राह्मणादय एव वक्ष्यमाणमा
चक्षते परेषामात्मदाढ्योत्पादनायैव जापते तथैवमेव धर्मं प्रज्ञापयति व्यवस्थापयति
तथायेन प्राप्नुपतापकारिणा प्रकारेण परेषां धर्मं प्ररूपयति व्याचक्षते । तद्यथा ।
मर्गं प्राणा इत्यादि यावद्वन्तव्यादृढादिनि परितापयितव्याधर्मार्थमरघटादिवहनादिनि
परिग्राह्याविशिष्टकाले आद्यादौ रोहितमत्स्याऽव तथाऽपशवयितव्यादेवतायागादिनिमि
तवन्मात्रयऽनेत्येव ये श्रमणादय प्राणिनामुपतापकारिणीं जापा जापते आगामिनि
राने ऽनेकशोबहुश स्वशरीरदेवाय च जापते तथा ते सावद्यनापिणो न विप्यन्ति काले
जातिजगमरणानि बहूनि प्राप्नुवति । योन्यां जन्म योनिजन्म तदनेकशोबहुशोर्गर्जव्यु

अविरति एटले असंयम ते आर्ही सम्यक्त्वने अनावें जोपण मिथ्यादृष्टिनी विरतिठे, तोप ए तेने अविरतिज कहेवाय, ते अविरति आशी तेने (वालेआहिङ्ग ५ के०) वाल कहि ये, (विरिपडुचपमिएआहिङ्ग ५ के०) अने विरति एटले सावद्य परित्यागरूप ते आशी तेने पणित परमार्थनो जाण कहियें, (विरयाविरिपडुचवालपमिएआहिङ्ग ५ के०) त या विरताविरत एटले काऽक सयम काऽक असयम ते आशी तेने वाल पणित कहियें, (तडणजासासवतोअविरि ५ के०) त्या पूर्वोक्त त्रण स्थानकने विषे जे सर्व थकी अविरति स्थानकठे एटले जेमां सर्वथा विरति परिणामनो अनावठे. (एसछाणे के०) ए स्थानक ते (आरजछाणे के०) आरजनुं स्थानक, (अणारिए के०) अणार्य, (जावअसवडुक्कप्प हीणमग्गे के०) यावत् सर्व ड ख थकी मूकाववानो मार्ग नथी (एंगंतमिह्येअसाहु के०) एकांत मिथ्यात्व मार्ग असाधु एटले एसारो मार्ग नही हवे बीछु धर्मपद्धतु स्थानक कहेठे. (तडणजासासवताविरि ५ के०) त्या जे सर्व थकी विरति सम्यक् पूर्वक आरज परित्यागरूप (एसछाणे के०) ए स्थानक (अणारजछाणे के०) अनारजनु स्थानक (आरिए के०) आर्य, (जावसवडुक्कप्प हीणमग्गे के०) यावत् सर्व ड ख थकी मूका ववानो मार्ग, (एंगंतसम्मेसाहु के०) एकांत सम्यक्त्व साधु मार्ग जाणवो. हवे त्रीछु मिश्रपद्धतुं स्थानक कहेठे (तडणजासासवतविरियाविरिएनछाणेआरजणोरजछाणे के०) त्या जे सर्व थकी विरताविरत एटले सयमासंयमरूप स्थानक ते आरज अने अनारज रूप स्थानक जाणवु (एसछाणे के०) ए स्थानक (आरिए के०) आर्य यावत् सर्व ड ख थकी मूकाववानो मार्ग, एकांत सम्यक् जलो मार्ग जाणवो ॥ ३८ ॥

॥ टीपिका—अथेदं पद्धत्रयमुपसहरन् संक्षेपतोवक्ति। अविरति प्रतीत्याश्रित्य बालाया धीयते स्थाप्यते विरतिमाश्रित्य बालपण्डितइत्युच्यते। तत्र वा अविरति। एतत् स्थान यावन्नाय सर्वडुखद्वयमार्गं क्रितुं? एकांतमिथ्यात्वमार्गेऽसाधु। तत्र वा सर्वविरति एतत्स्थानमनारजस्थान आर्य यावदय सर्वडुखद्वयमार्गं साधु शोचन। वा सर्वतो विरताविरति। इदं स्थानमारजानारजस्थानं। इदमपि स्थानमार्थं परपरया सर्वडुख द्वयमार्गं एकांत सम्यक् साधु ॥ ३८ ॥

॥ टीका—उक्ता धार्मिकाअधार्मिकास्तडुनयरूपाश्रानिहिता। साप्रतमेतदेव स्थानत्रिकमु पसंहारद्वारेण संक्षेपतोविनष्टिपुराह। (अविरिइत्यादि) येयमविरतिरसयमरूपा स म्यक्त्वाजावात्मिथ्यादृष्टेइव्यतोविरतिरप्यविरतिरेव ता प्रतीत्याश्रित्य बालवद्वालोऽङ्ग. सद सद्दिवेकविकलत्वात् इत्येवमाधीयते व्यवस्थाप्यते आख्यायते वा तथा विरति चाश्रित्य

रखें नहीं एवी रीतें खट्खनी पण, जे पूर्वोक्त जापा बोलखे ते सीजसे नही एम निधे जाण्डु. हवे जे उत्तम पुरुषने एवी तुल्यता राखवी जे सर्व जीव प्रत्येक तुल्य, प्रत्येक प्रमाण, एप्रमाणे प्रत्येक समोसरण पण ठे ॥ ८१ ॥

॥ दीपिका-ते नराबहूनां दंडनादीनां शरीरङ्खानां जाजनं नवति तथा मातृमरणादीनां मानसङ्खानां तथाऽन्येषामप्रियसंयोगार्थनाशादिनिर्जङ्खनागिनोजविष्यति । किं बहुना । (अणादिर्यंति) अनादिक नविद्यतेऽवदग्रोऽतोयस्य सोऽनवदग्रोऽनंतं तं दीर्घं ध्वानं चतुर्गतिमार्गे चातुरत संसारकांतारमनुपरिवर्तिष्यते अरद्दृष्टटीवद्भूमिष्यति न बोधं प्राप्स्यति न सेत्स्यति सर्वङ्खानामतं न करिष्यति एतदुला एतत्साम्यं यत्सावद्याचारान्तिष्यति कुमतिन. स्वमतेपि औद्देशिकादिनोजिनस्तथैव एतत्प्रमाणं प्रत्यक्षादिकं प्रत्यक्षेण चौराद्यावाप्यमानादृश्यते । एवमन्येपि एतत्समवसरण आगमविचारः प्रत्येकं प्रतिजीवमिदं साम्यं दृष्टव्यं ॥ ८१ ॥

॥ टीका-तथा ते बहूनां दंडादीनां शरीराणां ङ्खानामात्मानं जाजनं कुर्वति तथा ते निर्विवेकामातृवधादीनां मानुषाणां ङ्खानां तथान्येषामप्रियसंयोगार्थनाशादिनिर्जङ्खनैर्मनस्थानामागिनोजविष्यतीति । किंबहुनोक्तेनोपसंहारव्याजेन । गुरुतरमर्थसंबंधं दर्शयितुमाह । (अणादिर्यं इत्यादि) नास्यादिरस्तीत्यनादि संसारः तदनेनेदमुक्तं नवति । यत्कैश्चिद्विहितं यथायममकादिक्रमेणेत्यादितइत्येतदपास्तं । नविद्यतेऽवदग्रं पर्यंतो यस्य सोऽयमनवदग्रोऽपर्यंतइत्यर्थः । तदनेनेदमुक्तं नवति । यदुक्तं कैश्चिद्व्याख्या प्रलयकालेऽपेसागरजलहावनं द्वादशादित्योक्रमेण चात्यंतदाहइत्यादिकं सर्वं मिष्येति दीर्घमिष्यन्तं पुञ्जलपरावर्तरूपं कालावस्थानं तथा चत्वारोतागतयोयस्य सतथा चातुर्गतिक इत्यर्थः । तत्संसारएव कांतार संसारकांतारो निर्जलः सनयस्याणरहितोऽरण्यप्रदेशः कांतार इति । तदेवचूतं भूयोभूय पौनःपुन्येनानुपरिवर्तिष्यते अरद्दृष्टटीन्यायेन तत्रैव च्रमंतः स्थास्यंतीत्यतएवाह । यतस्ते प्राणिनां हतारं कुतएतदिति चेत्सावद्योपदेशादेतदपि कथमिति चेदतर्थाद्देशिकादिपरिणोगानुज्ञयेत्येवमवगतव्यमित्यतस्ते कुप्रावचनिकानैव सेत्स्यंति नैव ते लोकाग्रस्थानमाक्रमिष्यंति तथा न ते सर्वपदार्थान् केवलज्ञानावाप्त्या नोत्स्यंते । अनेन ज्ञानातिशयनावमाह । तथा न तेऽष्टप्रकारेण कर्मणा मोह्यंते । अनेनाप्यसिद्धैर्केवल्यावप्तेश्च कारणमाह । तथा परिनिर्वृतिः परिनिर्वाणमानदसुखावाप्तिस्तं तेनैव प्राप्स्यते तेनापि सुखातिशयाज्ञावः प्रदर्शितो नवतीति । तथा न ते शारीरमानसानां ङ्खानामात्यतिक्रमं करिष्यतीत्यनेनाप्यपायातिशयाज्ञावः प्रदर्शितो नवति । एषा तु

ते कहेते. (किरियावाईण के०) एक क्रियावादी, तेना एकसोने एंशी जेदते. (अक्रियावाईण के०) बीजा अक्रियावादी तेना चोराशी जेदते (अन्नाणियवाईण के०) त्रीजा अज्ञानवादी, तेना सडसठ जेदते (वेणइयवाईण के०) चोथो विनयवादी, तेना वत्रीश जेदते एम सर्वे मली त्रणजेने त्रैसठ जेदोते (तेवि निवाणमाहसु के०) तेपण सर्व पोत पोताना मतने अनुरागे निर्वाण एटले मोक्षनो मार्ग कहेते (तेवि परिमोक्षमाहसु के०) तेपण कर्म थकी मूकाववानो उपाय कहेते (तेविलवतिसावगा के०) तेपण कहेतेके अहो श्रावको ! अमे जे धर्म प्ररूपीयें ठैये ते धर्म तमे आदरो (तेविलवतिसावइत्तारो के०) तेपण कहेते के, अमे धर्मना सजलावनारा ठैये. ॥७७॥

॥ दीपिका—मिश्रपक्षोपि धर्माधर्मयोरेवातर्जवतीत्याह । एवमेव संक्षेपेण समनुगम्यमाना व्याख्यायमाना सम्यगनुगृह्यमाणाअनयोरेव धर्माधर्मपक्षयोरनुपतति । उपशान्तस्थानं धर्मपक्षं अनुपशान्तस्थानमधर्मस्थानं (तदुच्यते) तत्रच यत्प्रथमस्थानस्याधर्मपक्षस्य स्थानं तत्रामूनि त्रीणि त्रिपष्टशयिकानि प्रावाडुकशतान्यतर्जवतीत्येवमारब्धात्पूर्वाचार्यै । तद्यथा । क्रियावादिनः अक्रियावादिनः अज्ञानिकवादिनवैनयिकवादिनः । अत्र पष्ठीवहुवचनेनेदमाह । क्रियावादिनामशीत्युत्तरशतं १८० अक्रियावादिना चतुरशीति ८४ अज्ञानिकाना सप्तपष्टि ६४ वैनयिकाना द्वात्रिंशत् ३२ सर्वे मिलिता ३६४ मौलजेदा । जेदानयने प्रकारवार्यं । जीवाजीवाश्रयस्वरनिर्जरापुण्यपापबंधमोक्षरूपान् नव पदार्थान् विन्यस्य जीवपदार्थस्याथ स्वपरजेदौ स्थाप्यौ । तयो रधोनित्यानित्यजेदौ तयोरप्यथ काले १ श्वरा २ तम ३ नियति ४ स्वनाव ५ जेदा पच स्थाप्या । ततएव जेदा कार्या । अस्ति जीवः स्वतोनित्य कालतः १ अस्तिजीव स्वतोनित्यैश्वरतः २ एवमात्मनियतिस्वनावैरपि । एव पच जेदानित्यपदेन लब्धा । अनित्यपदेनापि पच । एते दश विकटपा स्वत पदेन लब्धा । एव दश विकटपा परत पदेनापि । जाता विशतिर्जीवपदेन । एवमजीवाद्यष्टपदैरपि विशतिर्विशति स्तु । नवनिर्विशतिनिश्वाशीत्यधिक शत । एते क्रियावादिजेदा । न कस्यचित्पदार्थस्य क्रिया संभवति । उत्पत्त्यनंतरमेव विनाशात् । कृणिका सर्वसंस्काराः अस्थिराणां कृत क्रिया इत्यादि ये वदति तेऽक्रियावादिनः । तेषां जेदा ८४ । यथा । पुण्यपापवर्जितजीवाजीवादिपदार्थसप्तकस्य न्यामः । तस्याथ प्रत्येक स्वपरजेदौ असत्त्वादात्मनोनित्यानित्यविकटपा नस्तः । कालादीनां पचानामवस्तात्पष्ठी यदृष्ट्वा स्थाप्या । इह यदृष्ट्वावादिनः स वैप्यक्रियावादिनएव । ततः प्राक् यदृष्ट्वा नोक्ता । ततएव जेदा कार्या । नास्ति जीवः स्वतः कालतः १ नास्तिजीव स्वतैश्वरतः २ एवमात्मादिनिरपि । एव पद्विजेदाः स्वतः प

इच्छेतेहि वारसहि किरियाघाणेहि वट्टमाणा जीवा णोसिस्सि सु णोवुप्पि सु णोमुच्चि सु णोपरिणिवाइं सु जाव णोसव डुक्काणं अंतंकरे सुवा णो करेति वा णोकरिस्संति वा ॥ ८४ ॥

अर्थ-ए पूर्वोक्त बार क्रियाना स्थानकने विपे वर्त्तता एवाजे जीव, ते कोइ अतीत कालें सिया नथी, बुज्या नथी, कर्म थकी भूकाणा नथी, निवृत्त्या नथी, यावत् सर्वडु-खनो अत पण कोइये अतीत काले कखो नथी, वर्त्तमान कालें करता नथी, आगमिक कालें पण करणे नही कारणके, ए बार क्रियाना स्थानक जे ठे, ते अधर्मप-द्वाने मज्जताज ठे ॥ ८४ ॥

॥ दीपिका-अथोपसहरति । (इच्छेतेहिंति) इत्येतेषु षादशसु क्रियास्थानेषु अधर्म पक्षोऽवतार्यते । ततएतेषु वर्त्तमानाजीवान् सिद्धान् सिध्यति न सेत्स्यंति न मुक्तान् मुच्यंते मोक्ष्यन्ते न बुद्धान् बुध्यते न जोत्स्यंते न सर्वडु खानामतं चकुर्न कुर्वन्ति न करिष्यन्ति ॥ ८४ ॥

॥ टीका-नष्टानि क्रियास्थानानि साप्रतमुपसंजिघृक्षुरेतदेव पूर्वोक्तं समासेन विज्ञप्तिपुराह (इच्छेतेहिं इत्यादि) इत्येतेषु षादशसु क्रियास्थानेष्वधर्मपक्षोऽनुपशमरूप समवतार्यते न एतेषु वर्त्तमानाजीवाऽअतीते काले सिद्धान् वर्त्तमाने सिध्यति न न विध्यंति सेत्स्यंति तथा न बुबुधिर न बुध्यते न च जोत्स्यते तथा न मुमुक्षुर्न मुंचति न च मोक्ष्यंते तथा न निवृत्ता न निर्वर्त्यन्ते न च निर्वाप्यन्ति तथा न डु खानामतं ययुर्न पुनर्याति न च यास्यंतीति ॥ ८४ ॥

एयंसि चेव तेरसमे किरियाघाणे वट्टमाणा जीवा सिस्सि सु बुस्सि सु मुच्चि सु परिणिवाइं सु जाव सवडुक्काण अंतं करे सुवा करंति करिस्संति वा एव से निक्खु आयद्वी आयद्विते आयगुत्ते आयजोगे आयपरकमे आयपरकिए आयाणुकपए आयनिप्फेडए आयाणमेव पडिसा हरेज्जा सि त्तेवेमि ॥ ८५ ॥ इति वीयसुयखधस्सकिरियाघाणं नाम वीयमस्य एणं सम्मत्ता ॥

अर्थ-ए पूर्व कखुजे निश्चे तेरमु क्रिया स्थानक तेने विपे वर्त्तता एवा जे जीव, ते जीव अतीत कालें सिधा तत्वमार्गने बुज्या, आव कर्म थकी भूकाणा. परिनिवृत्त शी तजीवूत थया, यावत् सर्व डु खनो अतीत काले अत कीयो, वर्त्तमान काले अत करे ठे, अने आगमिक काले अत करणे, एम ते साधु चारित्रिअ बार क्रिया स्थानकनो वर्ज नार मोक्षार्थी, आत्मार्थी, आत्मानु हित चितवनार, आत्मानो गोपवनार, मनादिक

प्येते मौलास्तष्ठिप्याश्च प्रवदनशीलत्वात्प्रावाडकास्तेषां च चेदसख्या परिज्ञानोपायथा
 चारणवाजिहितइति नेह प्रतन्यते । ते सर्वेप्याहंताश्च परिनिर्वाणमगोपद्वंद्वोपरमरूपव
 र्णगंधरसस्पर्शस्वजावमनुपचरितपरमार्थस्थान ब्रह्मपदारम्यमवाधात्मक परमानंदसुखस्व
 रूपमादुरुक्तवतस्तथा तेषां प्रावाडका संसारबंधनान्मोचनात्मकं मोक्षमाहुः । पूर्वेण नि
 रुपाधिक कार्यमेव निर्वाणारम्यमुक्तमनेन तु तदेव कारणोपाधिकमित्ययं विगोप । तत्र
 येषामप्यात्मा नास्ति ज्ञानसततिवादिना तेषामपि कर्मसतते संसारनिबंधनज्ज्ञातायाविधे
 दान्मोक्षनावाविरोध । तेषां चोपादानक्यादनागतानुत्पत्ते सततिहेदएव मोक्ष प्रदी
 पस्येव तैलवर्त्यजावे निर्वाणमिति । तथाचाहुः । न तस्य किंचिन्नवति न नवत्येव केव
 लमिति । एतच्च तेषां महामोहविजृजित । यतः । कर्म चास्ति फल चास्ति कर्ता नैवास्ति
 कर्मणा ॥ संसारमोक्षवादित्वमहोह्याथविजृजितमिति ॥ येषां चात्मास्ति साख्यादीनां
 तेषां प्रकृतिविकारवियोगोमोक्ष क्षेत्रज्ञस्य पंचविशतितत्त्वपरिज्ञानादेव विद्यमानं प्रधानवि
 कारैर्विमोचनं मोक्षइति । तेषामप्येकातनित्यवादितया मोक्षज्ञाव । एवमन्येपि नैया
 यिकवैशेषिकादयः संसारानावमिहतापि न मुच्यते सम्यग्दर्शनादिकस्योपायम्यानावादि
 त्यन्यूह्याह । यदि न तेषां मोक्ष कथं ते लोकस्योपास्यानवतीत्यागक्याह । तेषां तीर्थं
 कालयंति ब्रुवते मोक्षं प्रति धर्मदेशना विदधति । शृण्वतीति श्रावका हे श्रावका । एव गृह्णी
 त यूपं यथाह देशयामि तथा तेषां धर्मश्रावयितार सतएव जपंति जापते यथाऽनेनोपा
 येन स्वर्गमोक्षावाप्तिरिति तद्वचनं मिथ्यात्वोपहतबुद्धयोवितथमेव गृह्णीति कूटपण्यदायि
 ना विपर्यस्तमतयएवेति । तदेवमादित्तीर्थिकास्तष्ठिप्याश्च पारपर्येण मिथ्यादर्शनानुज्ञावा
 त्परान्प्रतारयंति तेषां प्रतारयंति आहुः कथमेते प्रवाडकामिथ्यावादिनो नवति । अ
 त्रोच्यते । यतस्तेप्यहिंसा प्रतिपादयंति नच ता प्रधानमोक्षागज्ज्ञाता सम्यगनुतिष्ठंति । कथं
 साख्यानां तावज्ज्ञानादेव धर्मानं तेषामहिंसाप्राधान्येन व्यवस्थितं किंतु पंचयमास्त्यादि
 कोविशेषइति । तथा शाक्यानामपि दश कुशलाधर्मपथाश्चहिंसापि तत्रोक्ता नतु सेव ग
 रीयसी धर्मसाधनत्वेन तैराश्रिता । वैशेषिकाणामपि अनिसेवनोपवासब्रह्मचर्यशुचिकु
 वासप्रस्थादानयज्ञादिनृत्रमंत्रकालनियमादृष्टास्तेषु चानिषेचनादिषु पर्यालोच्यमानेषु
 हिंसैव सपद्यते वैदिकानां हिंसैव गरीयसी धर्मसाधनं यज्ञोपदेशात् तस्य च तथाविनाजा
 वादित्यनिप्राय । उक्तंच । ध्रुव प्राणिवधोयज्ञे ॥ ७९ ॥

ते सवे पावानुया आदिकरा धम्माणं एाणापन्ना एाणावदा एाणासीला
 एाणादिघी एाणारुई एाणारजा एाणाश्वसाणसजुता एगमहं मम
 लिबंध किञ्चा सवे एगयाउ चिहति ॥ ८० ॥

समाप्त्यर्थं । ब्रवीमीति पूर्वतु । नया. पूर्ववद्व्याख्येया ॥ समाप्तं क्रियास्थानाख्यं
द्वितीयमध्ययनमिति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयश्रुतस्कंधे तृतीयाध्ययनप्रारंभः ॥

हवे वार क्रिया स्थानकने वर्जनार एवा चारित्रवान पुरुषे छुद्वाहार लेवो, ते कारण
माटे हवे आहार परिज्ञा नामे त्रीजुं अध्ययन प्रारंभिये ठैयें

सुयंमे आउसं तेण जगवया एव मस्कायं इह खलु आहारपरिष्ठाणाम
ज्यणे तस्सण अयमठे इह खलु पाईणंवा सबतो सबावंतिचणं लो
गंसि चत्तारि बीयकाया एव मादिक्कंति तंजहा अग्गवीया मूलवीया
पोरवीया खंधवीया तेसिचणं अहा बीएणं अहावगासेणं इहेगतिया
सत्ता पुढवीजोणिया पुढविसंजवा पुढवीवुक्कमये तज्जोणिया तस्सं
जवा तडवक्कमा कम्मोवगा कम्मणियाणेणं तडवुक्कमा णाणाविह
जोणियासु पुढवीसु रुक्कताए विउट्ठंति तेजीवा तेसि णाणाविहजो
णियाण पुढवीण सिणेह माहारेति ॥१॥ ते जीवा आहारेंति पुढवीसरीरं
आउसरीरं तेउसरीरं वाउसरीरं वणस्सइसरीरं णाणाविहाणतसथा
वराण पाणाण सरीरं अचित्तं कुवंति परिविद्धं तं सरीरं पुवाहारियं
तयाहारिय विपरिणयं सारुवियकडं सत अवरेवियणं तेसि पुढविजो
णियाण रुक्काण सरीरा णाणावणा णाणागंधा णाणारसा णाणाफा
सा णाणासंठाणसंठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविउट्ठित्ता तेजीवा क
म्मोववन्नगा जवंति तिमस्कायं ॥ २ ॥

अर्थ—(सुयंमेआउसंतेण के०) श्रीसुधर्मस्वामी जबू प्रत्ये कहेंते के, मे एउं सांजलुं
ते जे, थायुयमत (जगवयाएवमस्कायं के०) जगवत श्रीमहावीर देवें एम कहुंते
(इहखलु के०) निश्रें आ जिनशासनने विपे (आहारपरिष्ठाणामज्जयणे के०) आ
हारपरिज्ञा एवे नामे अध्ययन कहु. (तस्सणअयमठे के०) तेनो ए अर्थ आगल क
हेते (इहखलु के०) निश्रें आ जगत मांहे (पादीणवा के०) पूर्वादिक् चारदिशिने
विपे तथा विदिशिने विपे (सबतोसबावतिचणलोगसि के०) सर्व थकी सर्व, एतावता
सर्व लोकने विपे (चत्तारिबीयकाया के०) चार, बीज कायना प्रकार एटले उत्पत्तिना

पुरिसेयं सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुत्रं गहाय अउमएणं
समासएणं गहाय ते सबे पावानए आइगरा धम्माणं एाणापन्ना जाव
एाणाश्वसाणसंजुत्ते एवं वयासीहंजो पावानया आइगरा धम्माणं
एाणापन्ना जाव एाणाअश्वसाणसंजुत्ता इम ताव तुम्ह सागणिया
ए इंगालाणं पाइं बहुपडिपुत्रं गहाय मुहुत्तयं पाणिणा धरेह एोवहु
समासग संसारिय कुळा एो बहुअग्गियन्नणिय कुळा एोवहु साह
म्मियवेयावडिय कुळा एोवहुपरधम्मियवेयावडियं कुळा उळयाणिया
गपडिवन्ना अमायं कुवमाणा पाणि पसारिह इति बुद्धा से पुरिसे तेसि
पावाड्याणं तं सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुत्रं अउमएण
समासएणं गहाय पाणिसु णिसिरिंति तएणं तेपावाड्या आइगरा ध
म्माणं एाणापन्ना जाव एाणाश्वसाणसंजुत्ता पाणिपडिसाहरंति तए
णं से पुरिसे ते सबे पावानए आदिगरे धम्माणं जाव एाणाश्वसाणसं
जुत्ता एवं वयासी हंजो पावाड्या आइगरा धम्माणं एाणापन्ना जाव
एाणाश्वसाणसंजुत्ता कम्हाण तुप्पे पाणि पडिसाहरह पाणि नोमहि
ळा दड्ढे किं नविस्सइ ड्ढकति मन्नमाणा पडिसाहरह एसतुला एस
प्पमाणे एस समोसरणे पत्तेयंतुला पत्तेयं पमाणे पत्तेयं समोसरणे
तत्तणं जेतो समणा माहणा एवमातिस्कति जाव परुवेति सबे पाणाजाव
सत्ता हंतवा अळावेयवा परिघेतवा परितावेयवा किलामेतवा उद्वेतवा
तेआगंतुवेयाए तेआगंतुनेयाए जाव ते आगंतु जाइजरामरणजोणि
जम्मणससारपुणजवगप्पवासजवपवंच कलंकलीजाणिणो नविस्संति ॥

अर्थ—तेवारे कोई एक (पुरिसेयं के०) पुरुष जैन मार्गनो जाण ते तेमने अहिंसा
दिकने विवे पाहवाने अर्थ (सागणियाणइंगालाण के०) अग्रिये बलता अंगारा तेणे
कर्री एक लोढाडु (पांक्के०) पात्र एटले जावन नरीने (बहुपडिपुत्रं के०) घणो प्र
तिपूर्व नरीने (अउमएण के०) लोहना (समासएणगहाय के०) समासी सहित अ
हण करीने (तेसबेपावानए के०) ते सर्व प्रावाडुक एटले परदर्शीनी (आइगराधम्माणं
के०) पोतपोताना धर्मनी आदिना करनार, (एाणापन्नाजावएाणाश्वसाणसंजुत्तेके०)

शरीरने आहारतां पृथ्वीने पीडा उपजावे नही. ॥ १ ॥ पृथ्वी (तेजीवा के०) ते जीव, (आहारेतिपुढवीसरिर के०) पृथ्वीनु शरीर आहारे, एमज (आउसरिर के०) अपकायनुं शरीर, (तेउसरिर के०) तेज कायनुं शरीर, (वाउसरिर के०) वायुकायनुं शरीर, (वणस्सइसरिर के०) वनस्पतिकायनुं शरीर, (एाणाविहाणतसथावराणं पाणाणसरिर के०) तथा नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर प्राणीउनां शरीर आहारे, परंतु तेमने पीडा नउपजावे. तेनुं कारण कहेछे, जेम अम्रजादिक जीव गर्जस्थ ठतां माताना उदरनो आहार करे, परंतु माताने पीडा उपजावे नही, तेम अही पण जाणी लेवुं. तथा उपन्या पृथ्वी वृद्धि प्राप्त अनेक वर्ण रसादिक गुण सहित थाय, तेवारें पण काइ पीडा उपजावे एरीतें ते जीव पृथ्वीकाय प्रमुख जीवोनुं (सरिरअचित्तकुवृत्ति के०) शरीर अचित्त करे (परिविद्ध के०) परिविध्वंस करे (तंके०) ते वनस्पतिना जीव तेणे (सरिरपुढाहारियं के०) पृथ्वी कायादिकनुं जे शरीर पूर्वे आहायुं, ते अधुना हमणा, वनस्पतिना जीव उत्पद्यमान उपजता, अथवा उपना (तथाहारियं के०) त्वचाने स्पर्श करी आहारीने, (विपरिणयं के०) परिणमावीने (सारुवियकडसंतं के०), पोतानी काया सरखा रूप करे, (अवरेवियण के०) अपर एटले अन्य बीजा शरीर मूल, शाखा, प्रतिशाखा, पत्र, पुष्प, फलादिक, एवा रूप करे तथा (तेत्ति के०) शरीर, ते (एाणावस्माण के०) नाना प्रकारना वर्ण, (एाणागंधा के०) नाना प्रकारना गंध, (एाणारसा के०) नाना प्रकारना रस, (एाणाफासा के०) नाना प्रकारना स्पर्श, (एाणासगणसत्तिता के०) नाना प्रकारना संस्थानें करी सस्थित, (एाणाविहसरिरपुग्गलविउवित्ता के०) तथा नाना प्रकारना- शरीरना पुज्ज तिमस्काय के०) वनस्पतिने विपे तथाविय कर्मने उदये उपना होय परंतु आही काज, ईश्वरादिक कारण कोइ समजवो नही एम जगवत श्रीतीर्थकर देवे कह्यु छे. एटले पृथ्वीयोनि क वृद्ध कहा ॥ १ ॥

॥ टीपिका-अथाहारपरिज्ञाख्य तृतीयमध्ययनमारभ्यते । तस्येदमाहिसूत्रं । (सुयं मे इत्यादि) श्रुतं मयाऽयुष्मज्जगवतेदमाख्यातं आहारपरिज्ञानाख्यमध्ययन । तस्य चायमर्थः । प्राच्यादिद्रिक् सर्वतः (सत्तावतिचि) सर्वस्मिन् लोके चत्वारोबीजकायाबीजप्रकाराणवन्ति । तद्यथा । अग्रे बीजं येपामुत्पद्यते तेऽग्रबीजास्तानसहकारादयः । अथवाऽमात्येवोत्पत्ती कारणं येपा तेऽग्रबीजा कोरटादयः । मूलबीजाश्चास्कादयः पर्वबीजा

प्रावाडक पार्वमी दर्शनीउं बोल्या के, अमने ड ख उपजेठे, तेवारें फरी ते पुरुष बोत्यो के, (डकंतिमन्नमाणा के०) जो तमे ड ख जाणता अग्रिनी दाऊ थकी वीहिता थका हाथ ने (पडिसाहरहके०) पाठा करोठो ? तो जेम तमे ड ख यकी वीर राखोठो, तेम सर्व जीवने (एसतुल्लाके०) एतुल्य एटले बराबर ठे, (एसणमाणेके०) एप्रमाणे जाणवु (एससमो सरणे के०) एसमोसरण) पत्तेयंतुल्ला के०) प्रत्येक प्रत्येकने सरखु, अने (पत्तेयण माणे के०) प्रत्येक प्रत्येकने प्रमाण, एतुं (पत्तेयंसमोसरणेके०) प्रत्येक प्रत्येकने समोसरण जाणवु (तद्यणजेतेसमणामाहणाएवमातिस्कंति के०) त्या जे श्रमण ब्राह्मण एम कहेठे (जावपरूवेतिके०) यावत् एम प्ररूपेठे के, (सवेपाणाजावसत्ताहंतवा के०) सर्व प्राणी, यावत् सर्व सत्त्वने हणवा, (अह्मावेयवाके०) दम काशाठिके करी ताडवा, (प रिधेतवा के०) बलात्कारें करी दासनी पेठें परिग्रहवा. (परितावेयवा के०) शारीरिक मानसीक पीडा उपजाववी, (किलामेतवा के०) किलामण उपजाववी (उदवेतवा के०) उपडववा, तथा जीव, काया थकी रहित करवा एवां वचनना बोलनारा, (ते आंगंतुठेयाए के०) ते आगमिक काले बारवार पोताना शरीरतुं ठेदन पामडो. (तेथ्या गंतुजेयाए के०) ते आगमिक कालें जालाठिके करी पोताना शरीरतुं नेदन पामडो, (जावतेआंगंतु के०) यावत् ते जीव आगमिक कालें (जाडजरामरण जोणिजन्मणं के०) जाति, जरा, मरण, तथा नवी नवी योनी मांहे उपजवु, तथा जन्मना ड ख (सत्तारके०) एरीतें संसार माहे परित्रमण करता (पुणजव के०) वली वली नव नवा जवतुं करवु, (गप्पवास के०) वली वली गर्जवास माहे वसतुं, एरीतें (जवपवं च के०) संसारनो प्रपंच एटले सत्तारनो विस्तार, (कलंकलि के०) कलकलाट एटले ड खें करी व्याकुल पणुं, तेना (नागिणोजविस्तति के०) विजागी थडो ॥ ८१ ॥

॥ दीपिका—(पुरिसेयत्ति) एक कश्चित्पुरुष साग्निकानां ज्वलतामंगाराणां प्रतिष्ठाणी (पा५) पात्री अयोमयेन लोहमयेन सदशकेन गृहीत्वा तेपा दौकितवान् उवाच । जो प्रावाडका । इदमंगारजृतं नाजन एकैकं मुहूर्तं प्रत्येकं विनृतं यूयं ? । नचेदं संदंशक सासारिकं नापि चाग्निस्तज्जनं विदधु । नापिच साधर्मिकानामग्निदाहोपशमादिना उ पकारं कुर्युरिति । रुजवोमायामकुर्वाणा पाणि प्रसारयत तेषां तथैव कुर्यु ततोसौ नर स्तज्जाजनं तत्पाणौ समर्पयति । तेषां च दाहजयाहस्तं सकोचयति । ततोसौ पुरुषस्तान् प्राह किमिति पाणि संहरत यूयं ? । ते प्रादुर्दाहजयात् । नर प्राह । दग्धेन हस्तेन किंजावि ? । ड खमिति चेदेव यूयं दाहोत्पन्नड खनीरव सुखजिप्सव । एव सति सर्वे पि जतव सत्तारवर्तिनएवविधाएवेति आत्मतुलया आत्मतुल्यत्वेन यथा मम ड खं

वर्ततेऽतो न मोहविपाकस्वभावा द्रुदिति । तदेव व्यवस्थिते यत्कैश्चिदाग्रहग्रहीतैरनि
धीयते यथा प्रवर्त्यते कृतार्थं नायुज्ञानादयो न हीयन्ते जगदुपकृतावनन्तं वीर्यं किं गततृपो
श्रुक्तिस्तदेतत् प्रवर्तते यतश्चन्द्रस्यावस्थायामप्येतदस्तीति तत्रापि किमिति श्रुते तत्र सम
स्तवीर्यांतरायक्यानावान्मुक्तिसंज्ञावशतिचेचदयुक्त । यतः किं तत्रायुपोपवर्तनं स्यात् किंवा
चतुर्णां ज्ञानानां काचिद्वानि स्यायेन न श्रुतिरिति । तस्माद्यथा दीर्घकालस्थितेरायुष्कं
कारणमेवमाहारोपि । यथा सिद्धिगतेर्बुधपरतक्रियस्य ध्यानस्य चरमकृण कारणमेवं सम्य
क्त्वादिकमपीति । अनन्तवीर्यतापि तस्याहारग्रहणे सति न विरुध्यते । यथा तस्य देवसृष्टा
दीनि विश्रामकारणानि गमनविपीदनानि च नवत्येवमाहारक्रियापि विरोधान्नावान्नह्यत्र
बलवत्तरवीर्यवतोऽटपीयसी द्रुदिति । एवञ्च स्थिते यत्किंचिदेतत् । अपि चैकादशशरीरपद्मावे
दनीयकृता जिने प्राहुः प्यति । श्वपरेतु एकादशज्ञानावरणीयादिकृतास्तत्तद्भवेऽपगता इती
यमप्युपपत्तिं केवलजिनि श्रुक्तिं साधयति । तथाहि । कृत्तिपास्ताशीतोऽदंशमशकनाश्यादिरि
ति स्त्रीचर्यानिपद्याशय्याक्रोशवधयाञ्चालानरोगतृणस्पृशमलसत्कारपुरस्कारप्रज्ञानदर्शना
नित्येते षाविंशतिर्मुमुक्षुणा परिसोढव्या परिपहास्तेषां च मध्ये ज्ञानावरणीयोऽष्टौ प्रज्ञा
ज्ञानाख्यौ दर्शनीयमोहनीयसंज्ञवोदर्शनीयपरिपहोतरायां षोडशानपरिपहोस्ति । चारित्र
हनीयसंज्ञूतास्त्वमी नामोयारतिस्त्रीनिपद्यायाञ्चासत्कारपुरस्कारा । एते चैकादशपि जिने
केवलजिनि न संज्ञवति तत्कारणानामपगतत्वात् । नहिकारणानावे कचित्कार्योपपत्तिः ।
शेषास्त्येकादश जिने संज्ञवति तत्कारणस्य वेदनीयस्य विद्यमानत्वात् । तेचामी कृत्ति
पास्ताशीतोऽदंशकचर्याशय्यावधरोगतृणस्पृशमलाल्प्या । एतेच वेदनीयप्रज्ञवास्तत्र केव
जिनि विद्यन्ते । नच निदानानुष्ठेदे निदानिन्यष्टेदः संज्ञाव्यते अतः केवलजिनि कुवेदनी
यादिपीडा संज्ञाव्यते । केवलमसावनन्तवीर्यत्वात् विव्दलीजवति । नचासौ निष्ठितार्थो
नि प्रयोजनमेव पीडामधिसहते । नच शक्यते वक्तुमेवजुतमेव तस्य जगवत् । शरीरं यद्वत्
कृत्पीडा न बाधते आहारमतरेण वर्तते यथास्वभावेनैव प्रस्वेदादिरहितमेव प्रक्षेपाहार
रहित इत्येतच्चाप्रमाणकत्वादपकर्णनीयं । अपिच केवलोत्पत्ते प्राप्नुतेरन्युपगमात्केव
लोत्पत्तावपि तदेवादारिक शरीरमाहारायुपसत्कार्यमथान्यथान्नाव कैश्चिदुच्यते असाव
पि युक्तिरहितत्वादप्युपगममात्रकएवेति । तदेव देशेन पूर्वकोटिकालस्य केवलस्थिते स
नवादी दारिकशरीरस्थितेश्च यथायुष्क कारणमेव प्रक्षेपाहारोपि । तथाहि । तैजसशरीरेण
मृदूठतस्यान्यवत्ततस्य इव्यस्य स्वपर्याया परिणामितस्योचरोत्तरपरिणामक्रमेणोदारिक
शरीरिणामनेन प्रकारेण कृद्भवो जवति वेदनीयोदये सतीथ च सामग्री सर्वापि जगवति
केवलजिनि संज्ञवति तत्किमर्थमसां न श्रुते नच घातिचतुष्टयस्य सहकारिकारणज्ञावोस्ति
येन तदज्ञावाचनज्ञावदुच्यते । तदेव ससारस्थान्नावाविग्रह्यतौ जघन्येनैकं समर्थं उक्तं

त्क्रातजावस्थायां प्राप्नुवति तथा ससारप्रपंचातर्गतास्तेजोवायुपूञ्चैर्गोत्रोदलनेन कलं कलीनावनाजोभवति बहुशोचविष्यति च ॥ ८१ ॥

ते बहुणं दंमणाणं बहुणं मुंमणाणं तज्जणाणं तालणाणं अङ्गवधणाणं जाव धोलणाणं माइमरणाणं पितामरणाणं नाइमरणाणं नगिणीमरणाणं नज्जापुत्तधूतमुह्ममरणाणं दारिद्राणं दोह्मगाणं अप्पियसंवासाणं पि यविष्णुगणं बहुणं उक्कदोमणस्साणं आजागिणो नविस्सति अणादि यंचणं अणवयग्ग दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं जुज्जो जुज्जो अणुपरिय ट्ठिरस्संति ते णोसिस्सिस्संति णोबुस्सिस्संति जाव णोसवड्ढकाणं अंतं करिस्संति एस तुल्ला एस पमाणे एस समोसरणे पत्तेय तुल्ला पत्तेय प माणे पत्तेयं समोसरणे ॥ ८२ ॥

अर्थ—(ते बहुणदंमणाण के०) ते जीव घणा दंमगो, (बहुणमुंमणाणं के०) ते जीव घणा शरीरादिके मुंमगो, (तज्जणाण के०) अगुलीयादिकनी तज्जेना पामगो, (तालणाणं के०) दंमादिके ताडना पामगो, (अङ्गवधणाणं के०) बंधीखानाना बंधन पामगो, (जावधोलणाण के०) यावत् आवांनी पेरं धोलागो, (माइमरणाण के०) ते जीव माताना मरणना दु खने पामगो, (पितामरणाण के०) पिताना मरण, (नाइमरणाण के०) नाइना मरण, (नगिणीमरणाण के०) वेहेतना मरण, (नज्जापुत्तधूतमुह्ममरणाण के०) नार्याना मरण, पुत्रना मरण, दीकरीना मरण, पुत्रनीबहुना मरण यगो, तेने देखीने दु ख पामगो, दु खी यगो, ते पुरुष, (दारिद्राण के०) दरिद्री यगो, (दोह्मगाण के०) दंजागी यगो, (अप्पियसंवासाण के०) अप्रियकारीयो साथे तेनो सवास यगो, (पियविष्णुगण के०) ते प्राणी प्रियकारी वस्तुनो विप्रयोग एटले विप्रयोग पामगो, (बहुणउक्कदोमणस्साण के०) घणां दु.ख अने दोर्मनस्य पणानो (आजागिणो नविस्संति के०) विजागी यगो, ते पुरुष, (अणादियंचण के०) आदि रहित, (अणवयग्गं के०) अंत रहित, (दीहमद्ध के०) दीर्घकालपर्यंत एटले घणाकालमुधी (चाउरंतसंसारकंतार के०) चारगतिरूप अंत अवयवले जेने विपे तेने चाउरत कहिये एवी संसार रूप अटवी तेने विपे, (जुज्जो जुज्जो के०) बली बली (अणुपरियट्ठिस्सति के०) परित्रमण परावर्त्तन करगो, (तेणोसिस्सिस्संति के०) ते पाखमी जीव सीजगें नही, एटले पोताना कार्यनी सिद्धि करगें नही, (णोबुस्सिस्सति के०) लोकालोकना स्वरूपने बुजगें नही, (जावणोसवड्ढकाण अंत करिस्सति के०) यावत् ते प्राणी सर्वदु खनो अंत क

शैवालजवालादेरुदकवदिति । तथा पृथिव्या संजय सदा नवन येपां वनस्पतीनां तथा । इ
 दमुक्तं नवति न केवलं ते सद्योनिकायस्थितिकाश्चेति । तथा पृथिव्यामेव विविधमुत्प्रावद्येन
 क्रम क्रमण येपा ते पृथिव्युक्रमाः । इदमुक्तं नवति । पृथिव्यामेव तेपासूध्वं क्रमणलक्षणावृ
 क्षिर्नवति । एवच ते तद्योनिकास्तत्संजवास्त द्युक्रमा इत्येतदनुद्याप्यपर विधातुकामग्राह ।
 (कम्मोवगा इत्यादि) तेहि तथाविधेन वनस्पतिकायसंजवेन कर्मणा प्रेर्यमाणास्तेष्वेव वन
 स्पतिपूपसामीप्येन तस्यामेव च पृथिव्या गच्छतीति कर्मोपगान्धते । तेहि कर्मवशगावन
 स्पतिकायादागत्य तेष्वेव पुनरपि वनस्पतिपूत्पद्यंते न चान्यत्रोप्ताश्चन्यत्र नविष्यतीति ।
 उक्तच । कुसुमपुरोत्ते बीजे, मथुराया नाकुर समुद्भवति ॥ यत्रैव तस्य बीजं तत्रैवोत्प
 द्यते प्रसवः । तथा ते जीवाः कर्मनिदानेन कारणेन समाकृत्यमाणास्तत्र वनस्पतिका
 ये वा वृष्टक्रमा समागता संतो नानाविधयोनिकासु पृथिवीष्वित्यन्येषामपि पद्मा का
 यानामुत्पत्तिस्थानचूतासु सविताऽचित्तमिश्रासु वा श्वेतकृष्णादिवर्णतिकाडिरससुरस्यादि
 गंधमृष्टकर्मशादिस्पर्शादिकैर्विकल्पैर्बहुप्रकारासु जूमिषु दृढतया विविध वर्तते तेच तत्रो
 त्पन्नास्तासा पृथिवीना स्नेहं क्रियन्नावमाददते स एवच तेपामाहार इति । नच ते पृथि
 वीशरीरमाहारयत पृथिव्या पीडामुत्पादयति ॥१॥ एवमपूकायतेजोवायुवनस्पतीनामा
 योज्यं । अत्रच पीडानुत्पादनेऽयं दृष्टान्तः । तद्यथा । शब्दोद्भवाद्याजीवामातुरुष्मणा वि
 वर्धमानागर्जस्था एवोदरगतमाहारयतोनातीव पीडामुत्पादयत्येवमस्तावपि वनस्पतिका
 यिक पृथिवीस्नेहमाहारयन्नातीव तस्या पीडामुत्पादयति उत्पद्यमान समुत्पन्नश्च वृद्धि
 सुपगतोऽसदृशवर्णरसाद्युपेतत्वात् बाया विद्व्यादपीति । एवमपूकायस्थ जौमस्यांतरि
 कृत्य वा शरीरमाहारयति तथा तेजसो नस्मादिक शरीरमाददति । एव वाय्वादेरपीति
 दृष्टय । किंवदुनोक्तेन नानाविधानां व्रतस्थावराणा प्राणिना यच्चरीरं तत्ते समुत्पद्यमा
 नाश्चचित्तमपि स्वकायेनावष्टय प्रासुकीकुर्वति । यदिवा परिविध्वस्त पृथिवीकायादिश
 रीरं किंचित्परितापित कुर्वति ते वनस्पतिजीवा एतेषा पृथिवीकायादीना तच्चरीरं पूर्वमा
 हारितमिति तैरेव पृथिवीकायादिनिस्त्वत्तिसमये आहारितमासीत् स्वकायत्वेन परिणा
 मितमासीत् । तदधुना वनस्पतिजीवस्तत्रोत्पद्यमानोत्पन्नोवा त्वचा स्पर्शेनाहारयत्याहा
 र्यं च स्वकायत्वेन विपरिणामयति विपरिणामितं च तच्चरीरं स्वकायेन सह स्वरूपता नी
 तं सचनमयतां प्रतिपद्यते । अपराण्यपि मूलशाखाप्रतिशाखापत्रपुष्पफलादीनि तेषां पृ
 थिवीकायिकाना वृक्षाणा नानावर्णानि । तथाहि । स्कंधस्यान्यथाचूतोवर्णो मूलस्य चान्या
 दृग इति । एव यावन्नानाग्रियशरीरेषु पुञ्जविकुर्वितास्ते नवतीति । तथाहि । नानारस
 नोर्ध्वविपाकानानाविधपुञ्जोपचयात्सुरूपकुरूपसस्थानास्ते नवतीति । तथा दृढाल्पसंहन
 ना रुशस्पृजस्कंधाश्च नवत्येवमादिकानानाविधस्वरूपाणि विकुर्वतीति स्थितं । केषां

ला तदेतदुपमानं यथा सावधानुष्ठानपरायणा सावधानाषिणश्च कुप्रावचनिकान सिध्यन्त्ये
व स्वयूष्या अथ्यौदेशिकादिपरिजोगिनो न सिध्यन्तीति । तदेतत्प्रमाण प्रत्यक्षानुमानादिक ।
तथाहि । प्रत्यक्षेणैव जीवपीडाकारि चौर्यादिर्बधनान्न मुच्यते । एवमन्येपीत्यनुमानादि
कमप्यायोज्यं । तथा तदेतत्समवसरणमागमविचाररूपमिति प्रत्येकच, प्रतिप्राणि प्रतिप्रा
वाङ्कमेतनुजादिकं दृष्टव्यमिति ॥ ८२ ॥

तद्वृणं जे ते समणा माहणा एवमाइस्कंति जाव परूवेति सवे पाणा स
वेज्जया सवेजीवा सवेसत्ता एहतवा एअश्ववेयवा एपरिधेतवा एउहवेय
वा तैणो आगंतुवेयाए तेणोआगंतुनेयाए जाव जाइजरामरणजोणि
जम्मण ससारपुणप्रवगप्रवासजवएवं कलंकलीजागिणो जविस्संति
तेणोवहूणं दंमणाणं जाव णोवहूणं मुंमणाणं जाव वहूणं डुक्कदोमण
स्साण णोजागिणो जविस्सति अणादियंचण अणवयगं दीहमधं
चाउरंत संसारकतारे जुज्जो जुज्जो णोअणुपरियट्ठिस्संति तेसि स्सिञ्जति
जाव सबडुक्काणं अंतं करिस्संति ॥ ८३ ॥

अर्थ—त्यांजे श्रमण ब्राह्मण, सर्व जीवने पोताना आत्मा समान जेखवीने एवो धर्म
कहेसो, यावत् प्ररूपज्ञो, के सर्व प्राणी, सर्वनूत, सर्व जीव, सर्व सत्त्वने हणवा नही,
एकांतदया पालवी, यावत् सर्व सत्त्वने उपडववा नही, ते पुरुषो, आगमिक कालें पोताना
शरीरतुं ठेदन नही पामशो, ते आगमिक कालें जेदन नही पामशो, ते पुरुष यावत् जाति,
जरा, मरण, वली वली योनीमांहे उपजवु, जन्मतुं डु ख, संसारमांहे परित्रमण करवु,
वली वली गर्जवात मांहे वसवु, ससारनो विस्तार प्रपंच, तथा कलकलाट तेनो विजागी
नही थशो. ते पुरुष, घणो दंमज्ञो नही, यावत् डु ख दोर्मनस्य पणानो विजागी नही थशो,
आदिरहित अंतरहित दीर्घ पंचथे, एटले दीर्घ काल पर्यंत चारगति रूप संसार, तद्रूप
अटवीने विपे वली वली परित्रमण परावर्त नही करशो. ए रीते दया धर्मना प्ररूपनार
पुरुषो सीजशो कार्यसिद्धि करशो, यावत् सर्व डु खनो अंत करशो. ॥ ८३ ॥

॥ दीपिका—अथेतद्विपरीतानाह । (तद्वृणति) तत्र ये ज्ञातव्या श्रमणमाहनास्ते ऽ
वमाख्यांतीत्यादि सर्व पूर्वसूत्रविपरीतं वाच्य ॥ ८३ ॥

॥ टीका—ये पुनर्विदिततत्त्वाध्यात्मौपम्येनात्मतुल्या सर्वजीवेष्वहिसां कुर्वाणा आत्मा
चकृते । तद्यथा सर्वेपि जीवाऽऽखद्विप सुखलिप्तवस्ते न हंतव्याऽन्यादि । तदेवं वेपापे
दंडनादिक सप्रतिषेध जणनीय चिरे ते व्यतिक्रमिष्ये परि

पक्रमजेनो (कम्मोवगाके०) कर्मणा वशं गत वनस्पतिकायथी आवी वली तेहीज वनस्पतिकायने विपे (कम्मनियाणेणके०) कर्मणा कारण थकी आकर्षिता (तडवुक्कमाके०) त्या आख्या उता (पुढवीजोणिएहिंरुक्केहि के०) पृथ्वीयोनिक वृद्धनी पेठे (रुक्ताएविउट्टतिके०) वृद्ध पणे उपजे ते जीव तेहीज पृथ्वीयोनिक वृद्धनो स्नेह आहार आहारे, तेणे करी उपचय पामे. हवे ते जीवो शु आहारे ? तोके पृथ्वी, अप, तेज, वायु अने वनस्पतिना शरीर, तथा नाना प्रकारना, त्रस स्थावर जीवोनां शरीर, अचित्त करे ; परंतु तेने पीडा न उपजावे, परिविध्वस करे ते शरीरने पूर्वे आहारखुं ते, अथवा हम एा उपजता आहारेठे, अथवा उपना पढी आहारेठे, त्वचाने स्पर्श करी आहारीने परिणमावीने, पोतानी काया सरखा रूप करे इत्यादिक बीछुं सर्व पूर्ववत् जाणवु ॥ ३ ॥

॥ दीपिका-पूर्वे पृथिव्या ये वृक्षाउत्पद्यन्ते ते उक्ता । अत्र तु वृक्षेष्वेव ये वृक्षाजायते तान् वक्ति (अद्वावरति) अथापरमेतदाख्यात पुरार्हता । इहैके सत्त्वावृक्षएव योनिरुत्पत्तिस्थानमाश्रयोयेपा ते वृक्षयोनिकावृक्षाः । इहच पूर्व पृथिवीयोनिकेषु वृक्षेषु कथितं यत्तदेवात्र व्याख्येय पूर्ववत् ॥ ३ ॥

॥ टीका-साप्रत तथोनिकेष्वेव वनस्पतिषु अपरे समुत्पद्यन्तइत्येतद्वर्शयितुमाह । (अद्वावरमित्यादि) सुधर्मस्वामी शिष्योद्देशेनेदमाह । अथापरमेतदाख्यातं पुरा तीर्थिकरेण । यदिव तस्यैव वनस्पते. पुनरपर वक्ष्यमाणमाख्यात । तद्यथेहस्मिन् जगत्येके केचन तथाविधकर्मोदयवर्तिन सत्त्वा प्राणिनोवृक्षाएव योनिरुत्पत्तिस्थानमाश्रयोयेपा ते वृक्षयोनिकाः । इहच यत्पृथिवीयोनिकेषु वृक्षेष्वजिहितं तदेतेष्वपि वृक्षयोनिकेषु वनस्पतिषु तडुपचयकर्तृ सर्वमायोज्य यावदाख्यातमिति ॥ ३ ॥

अद्वावर पुरस्काय इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्क बुक्कमा तड्जोणिया तस्सजवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मणियाणेणं तड बुक्कमा रुक्कजोणिएसु रुक्कत्ताए विउट्टति ते जीवा तेसिं रुक्कजोणिया ए रुक्काण सिणेदमाहारेति ते जीवा आहारेति पुढवीसरीरं आउते उमाउवणस्सइसरीर तसथावराण पाणाण सरीर अचित्त कुवति परि विद्वत्त त सरीर पुढाहारिय तथाहारियं विपरिणामिय सारूविकडं सत अवरेवि यणं तेसि रुक्कजोणियाण रुक्काण सरीरा एाणोवन्ना जाव ते जीवा कम्मोववन्नगा जवतीति मस्कायं ॥ ४ ॥

योगने स्वयं करनार, ते आत्मयोगी कहेवाय. आत्माना सुखनें अर्थे पराक्रमनो क
रनार, आत्मानो रक्षक, आत्माने अनुकंपानो करनार, आत्मानो सत्सार यकी निस्तार
करनार, आत्माने ए चार क्रियाणा स्थानक यकी निवृत्तावे, तेने महा पुरुष जाणिये.
निवेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ए श्रीसूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कधने विपे क्रिया
स्थानक नामे बीजा अध्ययननो संक्षेपार्थे बालावबोध समाप्त थयो ॥ ८५ ॥

॥ टीपिका-तथा एतस्मिन् त्रयोदशे क्रियास्थाने धर्मपक्षावतार । ततोत्र वर्तमाना
जीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यतीत्यादि । तदेव सनिकुर्षद्विदशक्रियास्थानवर्जकोऽधर्मप
क्षत्यागी धर्मपक्षस्थत्योदशक्रियास्थानवर्ती आत्मनोर्थ आत्मार्थे सविद्यते यस्य स
आत्मार्थी आत्महित. आत्मा गुप्तोयस्य सतथा आत्मयोग कुशलमन प्रवृत्तिरूप सय
स्यास्ति स आत्मयोगी आत्मपराक्रम स्वयं सयमानुष्ठानप्रवृत्त । आत्मा रक्षितोऽर्गति
पाताद्येन म आत्मरक्षित आत्मानमनर्थपरिहारेणानुकपते इत्यात्मानुकपक (आयन्निष्फे
डएति) आत्मान सयमेन संसारचारकान्निष्कासयतीति आत्मानं द्वादशक्रियास्थानेन्य
प्रतिसंहरेत्समहापुरुष । इतिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ८५ ॥ इति तपागहायि
पतिश्रीहेमविमलसूरीश्वरशिष्यहर्षकुलपंडितप्रणीताया श्रीसूत्ररुतागटीपिकाया द्वितीय
श्रुतस्कधस्य क्रियास्थानाख्य द्वितीयमध्ययन समाप्तं ॥ ॥ ॥

॥ टीका-सांप्रत त्रयोदशं क्रियास्थानं दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एतस्मिन्त्रयो
दशे क्रियास्थाने वर्तमानाजीवा सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यतीति यावत्सर्वदुःखानामंत करि
ष्यतीति स्थितं । तदेव सनिकुर्यं पौडरीकाध्ययनेऽनिहितो द्वादशक्रियास्थानवर्जक अय
मपक्षानुपशमपरित्यागी धर्मपक्षे स्थितवपगातआत्मनोवार्थ आत्मार्थे सविद्यते य
स्य सतथा योह्यन्यमपायेन्योररुति स आत्मार्थी आत्मवानित्युच्यते । हिताचाराश्रवाराद
योनात्मवतोऽयंत्वात्महितपेदिकामुष्मिकापायजीस्त्वात्तथात्मागुप्तोयस्य तथा । एतद्वक्त
नवति । स्वयमेवामौ मयमानुष्ठाने पराक्रमते तथात्मयोगी आत्मनोयोग कुशलमन
प्रवृत्तिरूपआत्मयोग सयस्यास्ति । सदाधर्मध्यानावस्थितइत्यर्थ । तथात्मा पापेन्योऽर्ग
तिगमनादिन्योरक्षितोयेन सतथा अर्गतिगमनहेतुनिबन्धनस्य सावधानुष्ठानस्य निवृत्तत्वा
दितिज्ञाव । तथात्मानमेवानर्थपरिहारदारेणानुकपते गुणानुष्ठानेन सन्नतिगामिन विध
नइति । तथात्मानं सम्यग्दर्शनादिकेनानुष्ठानेन संसारचारकान्निष्कासयतीति । तथात्मा
नमनर्थनूतेन्योद्वादशेन्य क्रियास्थानेन्य प्रतिसंहरेत् । यद्विबोपदेगथात्मान सर्वपापे
न्य प्रतिसंह्रियात् सर्वानर्थेन्योनिवर्तयेदित्येतस्मिन्महापुरुषे संभाव्यतइति । इति परि

लपत्रपुष्पफलबीजजन्तेषु दशसु स्थानेषु जीवाः समुत्पद्यन्ते ते च तत्रोत्पद्यमानावृक्षयो
निकावृक्षयुक्तमाश्नोच्यन्ते इति । शेषपूर्ववत् । इह च प्राक्चतुर्विधार्थप्रतिपादकानि सू
त्राणि निहितानि । तद्यथा । वनस्पतयः पृथिव्याभ्रतानवतीत्येकं तच्चरीरं ? अप्काया
दिशरीरं वाऽहारायंतीति द्वितीयं ३ तथा विवृक्षास्तदाहारितं शरीरमचित्तं विध्वस्तं च रु
त्वात्मसात्कुर्वतीति तृतीयं ३ अन्यान्यपि तेषां पृथिवीयोनिकानां वनस्पतीनां शरीराणि
मूलस्कन्धदादीनि नानावर्णानि जवतीति चतुर्थं ४ एवमत्रापि वनस्पतियोनिकानां वन
स्पतीनामेवविधार्थप्रतिपादकानि चतुः प्रकाराणि सूत्राणि दृष्टव्यानीति यावन्ते जीवावन
स्पत्यवयवमूलस्कन्धादिरूपा कर्मोपपन्नगजवत्येवमाख्यातं ॥ ४ ॥

अद्वावर पुरस्कायं इहेगइया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कवुक्क
मा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवक्कमा कम्मविग्गा कम्मनियाणेणं त
व वुक्कमा रुक्कजोणिएसु रुक्केसु मूलत्ताए कंदत्ताए खंधत्ताए तयत्ता
ए सालत्ताए पवाजत्ताए पत्तत्ताए पुष्पत्ताए फलत्ताए बीयत्ताए विउ
द्वित्ति ते जीवा तेसि रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारेति ते जीवा आ
हारेति पुढवीसरीरं आगतेउवाउवणस्सइ णाणाविह्वाणं तसयावराणं
पाणाणं सरीरं अचित्तं कुवन्ति परिविद्धं तं सरीरगं जाव सारुविकडं
सत अवरेवियणं तेसि रुक्कजोणियाणं मूलाणं कंदाणं स्कंधाणं तयाणं
सालाणं पवालाणं जाव बीयाणं सरीरा णाणावसा णाणागंधा जाव णा
णाविहसरीरं पुग्गल विउद्वित्ता ते जीवा कम्मोववन्नगा जवन्तीति मस्कायां॥५॥
अर्थ-अथ हवे अन्य स्थानक पूर्वे तीर्थकरं कस्युते. आ जगत् मांहे कोइ एक वृद्ध
योनिक तथा अन्य तेना अवयवरूप प्राणी उपजे तथा जे एक वनस्पतिनो जीव सर्व
वृक्षना अवयव व्यापारे, अन्य जीव वल्ली तेना अवयव व्यापारे, ते वृक्षने विपे मूल
पणे, कंद पणे, स्कंध पणे, लवचा पणे, शाखा पणे, पत्र पणे, फूल पणे, फल पणे अने
बीज पणे, प्रवाल एटले अंकुरपणे, एटला स्थानके उपजे ते जीव त्यां उपजता वृक्ष
योनिक वृक्षनो स्नेह आहारे इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु यावत् ते जीव मूल कंदादि
क वनस्पतिना अवयवरूप कर्म तेने वर्जो त्या उपजे एम श्रीतीर्थकरे कस्युते ॥ ५ ॥

॥ दीपिका-अथ वृक्षोपर्युत्पन्नान् वृक्षानाभित्याह । (अद्वावरमिति) अथापरमेतदा
ख्यातं । इहेके सत्तावृक्षयोनिका स्युः । तस्यैकस्य वनस्पतेर्मूलारजस्य उपचयकारिण

नेद होय. (एवमाहिङ्ग के०) ते आ प्रकारे तीर्थकरे कहा. (तंजहा के०) ते कहेते (अग्गवीया के०) जेने अग्र बीज उपजे ते अग्र बीज कहेवाय ते तिल, ताल, सह कारादिक अथवा शाल्यादिक जाणवा, तथा जे अग्र तेने विपे उत्पत्तिना कारणने पामे तेपण, अग्र बीज कहेवाय, ते कोरंटादिक जाणवा; एटले ए प्रथम नेद जाणवो तथा (मूलवीयाके०) आर्द्धकादिक ए बीजो जेद जाणवो, (पोरवीयाके०) पर्व बीज ते सेजडी प्रमुख, ए त्रीजो नेद जाणवो (स्कंधवीयाके०) स्कंधबीज ते साजरा नाग जुन प्रमुख, ए चोथो नेद जाणवो. (तेसिचणके०) ते चार प्रकारना वनस्पतिकाय (अहावीएणके०) यथा जे जेतु बीज उत्पत्ति कारण, ते यथा बीज एटले ते तेतु बीज जाणवु. जेम शालीना अंकुरमुं शाली बीज उत्पत्ति कारणठे, एम अन्यत्र स्थानके पण जाणी छेवु (अहावगासेण के०) तथा जे जेनो अवकाश एटले उत्पत्ति स्थानक पृथ्वी, पाणी, काल, आकाश, बीज, संयोग, एने यथावकाश कहिये. एम यथा बीजें तथा यथावकाश करीने, (इहेगतियासत्ता के०) आ जगत्माहे कोइ एक सत्त्व, तथाविध कर्मना उदय थकी, वनस्पतिने विपे उपजनार उतो उपजे, ते वनस्पतिने विपे उपजता (पुढवीजोणियाके०) पृथ्वीयोनिक थाय यद्यपि तेनुं वनस्पतिज बीज कारणठे परतु, आधार विना उत्पत्तिनो अजावठे, ते कारण माटे पृथ्वीयोनिक कहा जेम जे गालादिक वर्द्धमाना आ धारेठे, पण पृथ्वी विना थाय नही, एम आर्हा पण जाणी छेवु (पुढविसंनवाके०) पृथ्वीने विपे वनस्पतिकायनो सजवठे (पुढवीबुक्कमाके०) तथा पृथ्वीने विपे विविध एटले नाना प्रकारें प्रवल पणे संक्रमणठे जेतु ते पृथ्वीबुक्कमा कहिये एटले एम कहजे पृथ्वीने विपे ते वनस्पतिकायनी उपर उपर वृद्धिठे (तद्धोणिया के०) ते पृथ्वीयोनिक होय. (तस्तजवाके०) ते पृथ्वीने विपे वनस्पतिकायनो सजवठे, (तडुवक्कमाके०) ते पृथ्वीने विपे नाना प्रकारें प्रवल पणे संक्रमणठे, (कम्मोवगाके०) ते जीव तथाविध वनस्पतिकाय संजवि कर्म प्रेर्यमान उता त्या वनस्पतिने विपे उपशमोप पृथ्वीने विपे जाय, ते कारणे एने कम्मो वगा कहिये, एटले ते जीव कर्मना वर्शगत वनस्पतिकाय थकी आवीने वली तेज वनस्पतिकायने विपे उपजे, पण अन्यत्रथी आव्या अन्यत्र नउपजे. जेम कुत्तम पुरिये वाव्यां एवां बीजोना मथुरायें अंकुरो नमले, ज्या जेहनुं बीज, त्याज तेना अंकुरोनी उत्पत्ति जाणवो (कम्मणियाणोणंके०) तथा ते जीव कर्मने कारणे आकर्षित (तडुबुक्कमाके०) त्या पृथ्वीने विपे तथा वनस्पतिने विपे, बुक्कमा एटले आव्या उता (एाणाविहजोणित्तमुपुढ वीसु के०) नाना प्रकारयोनी पृथ्वीने विपे (रुक्कताए के०) रुंख पणे (विउट्टंतिके०) उपजे, (तेजीवातेसिंणाणाविहजोणियाणंपुढवीण के०) ते जीव ते नाना प्रकार योनी पृथ्वीनो (सिणोहमाहारेति के०) स्नेह आहारे तेहीज तेनो आहार. ते पृथ्वीना

त वनस्पतिशरीरमाहारयन्ति तथा पृथिव्यभेजेजोवाग्वादीनां शरीरकमाहारयन्ति तथा तद्वरी
रमाहारित सदचित्त विध्वस्त परिणामितमात्मसात्कृत स्वकायावयवतया व्यवस्थापयन्त्य
पराणि च तेषामध्यारुहाणा नानाविधरूपरसगंधस्पर्शोपेतानि नानासंस्थानानि शरीराणि
जवन्ति ते जीवास्तत्र स्वरुतकर्मोपपन्ना जवन्तीत्येतदाख्यातमिति प्रथमं सूत्रं ॥ ६ ॥

अद्वावरं पुरस्काय इहेगतिया सत्ता अक्षारोहजोणिया अक्षारोहसं
जवा जाव कम्मनियाणेण तत्त वुक्कमा रुक्कजोणिएसु अक्षारोहेसु अ
क्षारोहत्ताए विसुद्धति ते जीवा तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं
सिणेहमाहारेति ते जीवा आहारेति ते जीवा पुढवीसरीरं जाव सारूवि
कड सत अवरेवि यणं तेसि अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं सरीरा
णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ७ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरे कण्ठे, ते कहेने जे प्रथम वृक्षयोनिक वृक्ष
ने विषे अध्यारोह कहा, तेनेज विषे चली बीजा प्रवेश वृद्धिना करनार एवा अध्यारोह
वनस्पति पणो उपजे, ते जीव अध्यारोह प्रवेशने विषे उपना ते वृक्षयोनिक अध्यारोहनो
स्नेह आहारे इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणवु. एटसे अध्यारोहजु बीजुं सूत्र कसु ॥७॥

॥ दीपिका—प्राग्वृक्षयोनिकेषु वृक्षेष्वध्यारोहाउक्ता । अत्र तेष्वेवान्ये प्रतिप्रदेशोपच
यकर्तारोऽध्यारोहवनस्पतित्वेन जायन्ते । ते च जीवाअध्यारोहप्रदेशोपपन्नाअध्यारोहजी
वास्तेषा स्वयोनिनूतानि शरीराणि आहारयन्ति तत्र पराण्यपि पृथिव्यादिनि शरीराण्या
हारयन्ति अपराणि वाऽध्यारोहसजनवानामध्यारुहजीवाना नानावर्णकादिकानि शरीराणि
जवत्येवमाख्यातमिति द्वितीयं सूत्रं ॥ ७ ॥

॥ टीका—द्वितीय त्विदमथापर पुराख्यातं । ये ते प्राग्वृक्षयोनिषु वृक्षेषु अध्यारुहा
प्रतिपादितास्तेष्वेवोपरि प्रतिप्रदेशोपचयकर्तारोऽध्यारुहवनस्पतित्वेनोपपद्यन्ते । ते च जी
वाअध्यारुहप्रदेशोपपन्नाअध्यारुहजीवास्तेषा स्वयोनिनूतानि शरीराण्याहारयन्ति । त
थाऽपराण्यपि पृथिव्यादीनि शरीराणि आहारयन्ति अपराणि चाध्यारुहसजनवानामध्या
रुहजीवाना नानाविधवर्णकादिकानि शरीराणि जवतीत्येवमाख्यात ॥ ७ ॥
अद्वावरं पुरस्काय इहेगतिया सत्ता अक्षारोहजोणिया अक्षारोहसं
जवा जाव कम्मनियाणेणं तत्त वुक्कमा अक्षारोहजोणिएसु अक्षारोह

इदुप्रमुखा स्कंधबीजा सत्त्वक्यादय । नागार्जुनीयास्तु पठति । वणस्तइकायाइयाण
पचविहा बीजवक्रति ॥ एवमाहिक्काऽ त अगमूजपोर खयवीयरुहा ॥ ठठाविण्गंतियासं
मुठिमाबीजाजायंते । यथा दवदग्गन्मौ हरितानि विविधानि उत्पद्यंते (तेसिचणति)
तेषा चतुर्विधानामपि वनस्पतिकायाना यद्यस्य बीज तद्यथा बीज तेन यथाबीजेन । को
र्थे ? । शात्थंकुरम्य शालिबीजमुत्पत्तिकारण एवमन्यदपि ज्ञेयं । योयस्यावकाशोयद्यस्यो
त्पत्तिस्थानं तद्यथावकाश तेन इह जगति एके केचन जीवावनस्पतौ उत्पद्यमानाअपि
पृथिवीयोनिका पृथिवीसंजवा । कोर्थे ? । बीजादुत्पद्यमानोवनस्पतिकाय पृथिव्याधारे
समुत्पद्यते । यथा शैवलकर्ममादयोजलाधारे जायंते तथा वनस्पतयोन्मो जायंते इत्य
र्थे । तथा पृथिव्या व्युत्क्रमोद्विर्धेया ते तथा एव ते तद्योनिकास्तत्सजवास्त द्युत्क्रमा
कर्मोपगा कर्मप्रेर्यमाणा कर्मनिदानेन तत्र पृथिव्या वनस्पतौ वा द्युत्क्रातायागता सं
तोनानाविषयोनिकासु पृथिवीषु पप्सां कायाना उत्पत्तिस्थानजूतासु सचिच्चाचितमिश्रा
सु वृद्धतया विवर्तते जायंते । तेच तत्रोत्पन्नास्तासा पृथिवीनां स्नेह स्निग्धनावमाहारति
गृह्णन्ति ॥१॥ तेच तत्रोत्पन्नाआहारति पृथिवीशरीर । एवमपूकायतेजोवायुवनस्पतिशरीर
मपि । नानाविधानां त्रसस्यावराणा प्राणिना यच्चरीर तत्त्वकायेनाश्रित्याचिन कुर्वन्ति ।
यदिवा परिविध्वस्त पृथिव्यादिशरीर पूर्वाहारितमिति पूर्वमुत्पत्तिसमये पृथिव्यादिचिरेव
आहारितमासीत् । तदधुना वनस्पतिजीवस्तत्रोत्पद्यमानउत्पन्नोवा त्वचा स्पर्शनाहारय
ति आहार्येच स्वकायत्वेन विपरिणामितं स्वकायेन सह (सारुविति) स्वरूपतः नीतं
तन्मय स्यात् (अवरेवियति) अपराणपि पृथिवीकाना वृक्षाणा शरीराणि नानाव
र्णादीनि यथा स्कंदस्यान्योवर्णादिर्मूलस्यान्यएव एव यावन्नानाविधशरीरपुक्कजविकुर्विता.
स्युः । तथाहि । नानारसवीर्यविषाकानानापुक्कलोपचयात्सुरूपसस्यानादृढाटपसहनना
अ स्युरिति । ते जीवावनस्पतिकाया कर्मोत्पन्नाएव न पुन कालेश्वरादिना तत्रोत्पद्यत
इत्याख्यातमर्हदादिनि ॥ २ ॥

॥ टीका—द्वितीयाध्यायनानंतरं तृतीयमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंध । कर्मरूपणा
र्थमुद्यतेन निरूपणा द्वादशक्रियास्थानरहितेनात्यक्रियास्थानसेविना सदाहारयुक्तेन नवि
तव्यं । धर्माधारनूतस्य शरीरस्याधारोचवत्याहार । सच मुमुक्षुणोदेशकादिरहितोप्राद्य ।
तेनच प्राय प्रतिदिनं कार्यमित्यनेन संबंधेनाहारपरिज्ञाव्ययनमायातं । अस्य चत्वार्यनु
योग दाराण्यपक्रमादीनि नवति । तत्रेदमध्ययनं पूर्वानुपूर्व्या तृतीय पश्चादुपूर्व्या पचम
मानुपूर्व्यात्वनियतमित्यर्थाधिकार । पुनरत्राहार शुद्धानुद्वेजेन निरूप्यते । निरूपेस्त्रि
विधवैधादिस्तत्रौघनिष्पन्ने निरूपेऽध्ययन । नामनिष्पन्ने तु आहारपरिज्ञेति द्विपदनाम ।

स्कंधलक्षणाखाप्रवालपत्रपुष्पफलबीजत्वेन जायंते ते तथा कर्मोपगानवंतीत्याख्यात
मिति चतुर्थं सूत्रं ॥ ए ॥

॥ टीका-इदं चतुर्थं । तद्यथा (अद्वावरमित्यादि) अथापरमिदमाख्यातं । तद्यथा
इहैके सत्त्वाश्चाथारुहयोनिकेष्वथारुहेषु मूलकंदस्कंधलक्षणाखाप्रवालपत्रपुष्पफलबीज
जावेनोत्पद्यंते तेच तथाविधकर्मोपगानवतीत्येतदाख्यातमिति शेषं तदेवेति ॥ ए ॥

अद्वावरं पुरस्काय इहेगतिया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंजवा जाव
णाणाविहजोणियासु पुढवीसु तणत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणावि
हजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारंति जाव ते जीवा कम्मोववन्ना जवंती
तिमस्कायं ॥ १० ॥ एव पुढविजोणिएसु तणेषु तणत्ताए विउट्ठंति जावमस्का
य ॥ ११ ॥ एवं तणजोणिएसु तणेषु तणत्ताए विउट्ठंति तणजोणियं त
णसरिरं च अद्दारेति जावमस्कायं ॥ १२ ॥ एवं तणजोणिएसु तणेषु मूल
त्ताए जाव वीयत्ताए विउट्ठंति तेजीवा जावएव मस्कायं ॥ १३ ॥ एव उंस
हीणवि चत्तारि आलावगा ॥ १४ ॥ एव हरियाणवि चत्तारि आलावगा ॥ १५ ॥

अर्थ-हवे वली वृद्ध वर्जने बीजा वनस्पतिकायना विशेष आश्री कहेते. हवे बीजं
स्थानक पूर्वं तीर्थकरं कसुते आ जगत् मांहे कोइ एक पृथ्वीकाय योनिक पृथ्वीनेविपे
वनस्पतिकायनो सनवठे, पृथ्वीव्युत्क्रमठे, यावत् नाना प्रकारे योनिक, पृथ्वीने विपे तृण
पणे उपजे, ते पृथ्वीनो आहार आहारे इत्यादिक जेम वृद्धनो पहेलो आलावो क
जाणवा ॥ १० ॥ बीजे आलावे पृथ्वीयोनिक तृणनेविपे उपजे आगलतुं सर्व पूर्ववत्
जाणवु, ॥ ११ ॥ त्रीजे आलावे तृणयोनिक तृणनेविपे तृणपणे उपजे शेषं पूर्ववत्
जाणवु ॥ १२ ॥ चोये आलावे तृणयोनिक तृणने विपे मूलकंदादिकने जावे उपजे
एटले धान्यनी जाति तेना पण चार आलावा जाणवा ॥ १३ ॥ (एवउंसहीणविचत्तारिआलावगा के०) एज रीतें उपधि
रिआलावगा के०) एव हरितकाय आश्री पण चार आलावा जाणवा. ए सर्व मली
ने बीज आलावा या ॥ १५ ॥

एतत् समयत्रयं नयस्यकेवली च समुद्धातावस्थ समयत्रयमनाहारक शैलेज्यवस्थायां त्वत्तुर्मुहूर्त । ति-दास्तु सादिकमपर्यंत कालमनाहारकाऽति स्थित । साप्रत प्रथमाहारग्रहणं येन शरीरेण करोति तद्वर्तीयति । जोएण कम्मएण, आहारेऽथ एतत्तरी जीवा ॥ तेण परं मी सेण, जीवसरीरस्स पङ्कती ,, ॥ ९ ॥ (जोएणेत्यादि) ज्योतिस्तेजस्तदेव तत्र वा नव तेजस कार्मणेन चाहारयति । तेजसकार्मणे हि शरीरे आससारजाविनी तान्यामेवोत्पत्तिदे शं गताजीवा प्रथममाहार कुर्वति तत् परमौदारिकमिश्रेण वैक्रियमिश्रेण वा यावच्चरी र निष्पद्यते तावदाहारयति । शरीरनिष्पत्तौ त्वौदारिकेण वैक्रियेण वाऽहारयतीति स्थितं । साप्रत परिज्ञानिक्षेपार्यमाह । ” एतां वणपरिज्ञा, दव्वजावेय होऽ नायवा ॥ वणपरिज्ञा तिविहा, जावपरिज्ञा नवे डुविहा,, ॥ १० ॥ (एतामिति) तत्र नामस्थापना इव्यजा वनेदात्परिज्ञा चतुर्ग । तत्रापि नामस्थापने क्लृप्त्वावनादृत्य इव्यपरिज्ञा प्रतिपादयद् गाथापरा-र्द्धमाह । इव्यपरिज्ञेति । इव्यस्य इव्येण वा परिज्ञा सा च परिज्ञेद्व्यप्रधान्यात् स्यच सचित्ताचित्तमिश्रणेन त्रैविध्यादिविधेति । जावपरिज्ञापि कृपपरिज्ञाप्रत्याख्याने देन द्विविधेति । शेषास्त्वागमनोद्गममङ्गशरीरव्यतिरिक्तादिकोविचार शस्त्रपरिज्ञावद्गृह्य । गतानिक्षेपनिर्धुक्तरिधुना सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिगुणोपेत सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चे द । (सुयमे आउसंतेणमित्यादि) सुधर्मस्वामी जव्वस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । श्रुत मयाऽऽपुष्मता तु नगवतेदमाख्यात । तद्यथा । आहारपरिज्ञेदमव्ययन तस्य चायमर्थ । प्राच्यादिषु दिक्षु सर्वतःस्थूध्वाधोविदिक्षु च (सद्वावतिचि) सर्वस्मिन्नपि लोके क्षेत्रे प्रज्ञा पकजावदिगाधारनूतेऽस्मिन् चत्वारोबीजकायाबीजमेव कायोयेषां ते तथा । बीज वद्वय माण । चत्वारोबीजप्रकारा समुत्पत्तिनेदानवति । तद्यथा । अग्रे बीज येषामुत्पद्यते ते तलतालीसहकारादय शाल्यादयोवा । यदिवाऽग्राण्येवोत्पत्तौ कारणता प्रतिपद्यते येषां कोरटादीनां ते अग्रबीजास्तथा मूलबीजाऽर्द्धादयः पर्वबीजास्त्विवद्वादयः स्कध बीजा सद्यस्वादयः । नागार्जुनीयास्तु पठंति । वणस्तइकाइयाण पंचविहा बीजवक्कंती ॥ एवमाहिङ्गऽ तंजहा अगमूटापोरुक्कंधवीयरुहाठवाविण्णेदियासमुच्चिमावीया जायंते । यथा दग्धवनस्यलीषु नानाविधानि हारितान्युद्भवति पद्मिन्योवाऽजिनवतडागादाविति । तेषां च चतुर्विधानामपि वनस्पतिकायानां यद्यस्य बीजमुत्पत्तिकारणं तद्यथाबीजं तेन य था बीजेनेति । इदमुक्तं नवति । शात्यंकुरस्य शालिबीजमुत्पत्तिकारणं । एवमन्यदपि इष्ट वयं । यथावकाशेति । योयस्यावकाशं यद्यस्योत्पत्तिस्थानमथवा नूर्म्यं बुकालाकाशबीज संयोगायथावकाशे गृह्यते तेनेति । तदेव यथाबीजं यथावकाशेन चेदास्मिन् जगत्त्येके केचन सत्वाये तथाविधकर्मादया वनस्पतिपूतिपत्तवस्तेहि वनस्पतावुत्पद्यमानाअपि पृथि वीयोनिता नवति यथा तेषां वनस्पतिबीजं कारणमेवमाधारमतरेणोत्पत्तेरजावत्पृथिव्यपि

वनस्पतिपणे, कंडुकनामा वनस्पतिपणे, उवह्मिणिकानामा वनस्पतिपणे, निवेहणीय
नामा वनस्पतिपणे, सठत्रपणे, ठत्तगत्ताए पणे, वासाणितापणे, कुरुनामा वनस्पति
पणे, उपजे. ते जीव तेहीज नानाविध योनिक पृथ्वीनो स्नेह आहारे ते जीव पृथिव्या
दिकना शरीर आहारीने, यावत् पोतानी काया सरखां रूप करे बीजा पण तेवा पृ
थ्वीयोनिक आयनामा वनस्पति. यावत् कुरुनामा वनस्पतिना शरीर जेवा रूप करे ते
शरीर नाना प्रकारना वर्णवालां होय इत्यादिक यावत् पूर्ववत् जगवते कसु ए कुहण
नामा वनस्पतिनो विशेष ते आश्री एकज आलावो जाणवो. कारण के, ते योनिक
बीजा नथी, तेथी एना शेष त्रण आलावा नथी. एतुं विशेष श्रीपन्नवणा थकी जाणवुं.
एव सर्व मली एकवीश आलावा पृथ्वीयोनिक वनस्पतिना कहा ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-आर्यादयोवनस्पतिविशेषालोकतोक्तेया । कुहणेषु तु एकएवालापकोवा
च्य । शेषास्त्रयोन संति तथोनिकानामन्येषामज्ञावादिति ॥ १६ ॥

॥ टीका-इह चामी वनस्पतिविशेषालोकव्यवहारतोऽनुगंतव्या प्रज्ञापनातोवावसेया
इति । अत्रार्थे सर्वेषामेव पृथिवीयोनिकत्वात्पृथिवीसमाश्रयत्वेनानिहिता । इह च स्था
वराणा वनस्पतेरेव प्रस्पष्टचैतन्यलक्षणत्वात्तस्यैव प्राक्प्रदर्शित चैतन्य ॥ १६ ॥

अहावरं पुरस्कार्यं इहेगतिया सत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव क
म्मनियाणेण तव बुक्कमा णाणाविहजोणिएसु उदएसु रुक्कत्ताए विउट्ठंति
ते जीवा तेसिं णाणाजोणियाण उदगाण सिणेहमाहारेति ते जीवा आ
हारंति पुढविसरीर जाव सत अवरेवियण तेसिं उदगजोणियाणं रुक्का
ण सरीरा णाणावस्सा जावमस्काय जहा पुढविजोणियाणं चत्तारि गमां
अस्सरुद्धाणवि तदेव तणाण उसहीण हरियाणं चत्तारि आलावगा न
णियवाएकेके तहा उदगजोणियाण रुक्काणं इक्कके ॥ १७ ॥

अर्थ-हवे अप्काययोनिक वनस्पतिनु विशेष देखाडेडे ते अनेरुं स्थानक पूर्वे श्री
तीर्थरु देवे कसुठे, ते कहेडे आ जगत् माहे कोइ एक जीव उदकयोनिक उदक संजव
शैवलादिक वनस्पति ते जीव, यावत् कर्मने उदये नानाविध योनिक पाणीने विपे वृक्षपणे
उपजे त्या उपना ठता नानाविध योनिक उदकनो स्नेह आहारे पृथ्वीकायादिकतुं
शरीर आहारे. इत्यादिक यावत् बीजुं सर्व पूर्वनी पेठें जाणवु ए जेम पूर्वे पृथ्वीयोनि
कवृक्षना चार आलावा कहा, तेम आही पण अप्काययोनिक वृक्षना चार आला

चिन्ताक्यादीनां वनस्पत्याद्या स्थावरजीवाएव न जवतीति अतस्तत्प्रतिपेधार्थमाह । (ते जीवाइत्यादि) ते वनस्पतिपूतपन्नाजीवाउपयोगलक्षणत्वाज्जीवाना । तेषामप्याश्रयोत्सर्पणादिकया क्रिययोपयोगोलक्ष्यते । तथा विशिष्टाहारापचयाऽपचयान्या शरीरोपचयापचयसन्नावादनैकजीवा स्थावरास्तथा विन्नप्ररोहणात्स्वापातसर्वत्वगपहरणे मरणादित्येव मादयोहेतवोऽत्र दृष्ट्या । यदत्र कैश्चित्स्पष्टेपि वनस्पतीना चैतन्ये सिद्धान्तैकान्तिकत्वादिकमुक्तं स्वदर्शिनानुरागात्तदपकर्णनीय । नहि सम्यगार्हतमत्तानिज्ञोसिद्धिरुद्धान्तैकान्तिकोपन्यासेन व्यामोह्यते सर्वस्य कथंचिदनुपगतत्वात्प्रतिपिद्धत्वाच्चेति ते जीवास्तत्र वनस्पतिपुतथा विधेन कर्मणा उपपन्नगा । तच्चेदं एकेन्द्रियजातिस्थावरनामवनस्पतियोग्यायुष्कादिकमिति तत्कर्मोदयेन तत्रोत्पन्नाउच्यन्ते न पुन कालेश्वरादिना तत्रोत्पाद्यन्ते इत्येवमाख्यात तीर्थकरादिनिरिति । एवतावत्पृथिवीयोनिकावृक्षाश्चनिहिता ॥ १ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कबुक्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मनियाणेणं तच्च बुक्कमा पुढवीजोणिएहि रुक्केहि रुक्कत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसि पुढवीजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारेति तेजीवा आहारेति पुढवीसरीर आउनेउत्ताउवणस्सऽसरीरं णाणाविहाण तसथावराण पाणाण सरीर अचि तं कुवति परिविद्धं त सरीर पुवाहारिय तथाहारिय विप्परिणामिय सा रुविकड संतं अवरेवि यण तेसि रुक्कजोणियाण रुक्काणं सरीरा णाणावन्ना णाणागंधा णाणारसा णाणाफासा णाणासठाणसठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविउट्ठिया ते जीवा कम्मोववन्नगा जवतीतिमस्कायं ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे तद्योनिक वनस्पतिने विपे अन्य बीजा जीव उपजे, ए देखाडेवे, श्री सुधर्मस्वामी श्री जबूस्वामि प्रत्ये कदेवे के, वली वनस्पतिनो (अहावरपुरस्काय के०) अ पर एटले बीजो प्रकार, पूर्वे आ तीर्थकर देवे कहावे, ते हवे कदेवे. (इहेगतिया के०) कोऽ एक (सत्ता के०) जीव प्राणी. (रुक्कजोणिया के०) वृक्ष जेनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानकठे, ते पृथ्वीयोनिक वृक्षने विपे वृक्ष पणोज उपजे (रुक्कसंजवा के०) ते पृथ्वीयोनिक वृक्षने विपे वनस्पतिकायनो सजवठे (रुक्कबुक्कमा के०) तथा वृक्षने विपे नाना प्रकारे प्रबल पणे सक्रमण ठे जेनो, एटले वृद्धिठे (तज्जोणिया के०) तद्योनिकठे, (तस्संजवा के०) तत्संजवठे, (तडुवक्कमा के०) तेना सरखोवे उ

जोषियाणं उदगाणं सिणेहमाहारेति ते जीवा आहारेति पुढवीसरीरं
जाव संतं अवरेवियणं तेसि उदगजोषियाणं उदगाणं जाव पुस्कल
त्रिजगाणं सरीरा णाणावसा जावमस्कायं एगोचेव आलावगो ॥१८॥

अर्थ-हवे अनेरुं स्थानक पूर्वे तीर्थकरे कसुठे. आ जगत् माहे कोइ एक जीव उ
दकयोनिक उदकने विपे वनस्पतिकायनो संजव, यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां
आव्या उता नानाविध योनिक उदकने विपे उदक पणे, अवनक पणे, पणग एटले
पन्य पणे, सेवाल पणे, कलबुक पणे, आहडपणे, कसेरुग पणे, कड्जण पणे, उत्प
लनामा कमलनी जाति पणे, लाल वणे सूर्यविकाशी कमलनी जाति पणे, चड्विकाशी
कमलनी जाति पणे, नलिन कमलनी जाति पणे, सुजग कमल पणे, सुगंध कमलनी
जाति पणे, पुमरीक एटले धवलज्वेत कमलनी जाति पणे, महापुमरीक एटले अत्यंत
धवलज्वेत कमलनी जाति पणे, सो पाखडीठे जेनी एवा कमलनी जाति पणे पुष्कर
जे थकी पान निकले ते पणे उपजे, हजार पाखडी ठे जेनी एवा कमलनी जाति पणे,
एम कद्दलारनी जाति पणे, कोकणा पणे, अरविद कमल पणे, तामरस कमल पणे,
वीस मृणाल पणे, पुष्कर पणे, उपजे, एटले एवा एवा नावे उपजे, ते जीव नाना
विध योनिक उदकनो स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् कहेबु एनो एकज आला
वोठे, पण बीजा आलावा नथी ए उदक योनिक वनस्पतिना एकवीश आलावा, एम
वधामजी वनस्पतिकायना वेहेतालीश आलावा थया ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-एतेपामुडकाकृतीनामवकपनकादीनामन्यस्य प्राशुक्तविकल्पस्थानावादेक
एवालापक स्यात् । एते जलाश्रिता कलंबकाहडादिवनस्पतयो लोकतो ज्ञेया ॥ १८ ॥

॥ टीका-एतेषा हि उदकाकृतीना वनस्पतिकायाना तथावयवपनकशैवलादीनामपर
स्य प्राशुक्तस्य विकल्पस्थानावादिति । एते च उदकाश्रयावनस्पतिविशेषा कलंबुकाहडाद
योलोकव्यवहारतोचसेयाइति ॥ १८ ॥

अह्वारं पुरस्काय इहेगतिया सत्ता तेसिं चेव पुढवीजोषिएहि रुकेहि रुक
जोषिएहि रुकेहि रुकजोषिएहि मूलेहि जाव बीएहि रुकजोषिएहि अक्षा
रोहिहि अक्षारोहजोषिएहि अक्षारुहिहि अक्षारोहजोषिएहि मूलेहि जाव
बीएहि पुटविजोषिएहि तणेहि तणजोषिएहि तणेहि तणजोषिएहि मूलेहि
जाव बीएहि एव वसहीहि वि तिन्नि आलावगा एव हरिएहि वि तिन्नि आ

अर्थ—हवे वनस्पतिना अवयवोनो अधिकार कहेते (अहावरपुरस्कार्य के०) अथ हवे अपर स्थानक तीर्थकरे कह्यते, ते कहेते. आ जगत् माहे कोइ एक जीव, वृक्ष ज जेनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानकते, वृक्षने विपेज जेनो सजवते, एटले वृक्षते वृक्षने विपेज जेजुं नाना प्रकारे संक्रमणते, ते योनिक ते सजवते कर्मना वगगत वनस्पतिकाय थकी आधी वली तेज वनस्पतिने विपे कर्मने कारणे आकर्षिता त्या आध्या उता, वृक्षयोनिन वृक्षने विपे वृक्ष पणो उपजे ते जीव तेहज वृक्षयोनिन वृक्षनो स्नेह आहारे, ते जीव आहारे पृथ्वी, अप, तेज, वायु, अने वनस्पति कायना शरीर, व्रत अने स्थावर प्राणीनां शरीर अचित्त करे परिबिध्वस करे ते वनस्पतिना जीव पृथ्वी कायादिकजुं जे शरीर पूर्वे आहायुं, तथा हमणा उपजता अथवा उपना पटी जे आहारेते, ते त्वचाने स्पर्श करी आहारीने परणमावीने पोतानी काया सरखा रूप करे, ते अवयवरूप रूप करे, ते कहेते एक मूल, बीज कंद, त्रीजी त्वचा, चोथी शाखा, पाचमा प्रवाल एटले नवाकुर, ठाठा पुष्प, सातमा पत्र, आठमा फल, नवमा बीज, दशमो स्कंधनूत, ते वृक्षना ए दश स्थानकने विपे जीव उपजे ते ते वृक्ष योनिक, ते वृक्षना शरीर नाना प्रकारना वर्ण वाला यावत् ते वनस्पतिना जीव कर्मना उदये उपना होय एरीते जगवत श्री तीर्थकर ठेवे कहा, परंतु काल ईश्वरादिक कारण कोइ नथी ॥४॥

॥ टीपिका—अथापरमेतदाख्यात । इदं वनस्पत्यवयवसूत्र । यथा इहैके जीवावृक्षयो निना स्युस्तदवयववाश्रिताश्चान्ये वनस्पतिरूपाएव जीवा स्युः । तथाहि । योहि एकोव नस्पतिजीव सर्ववृक्षावयवव्यापी स्यात् तस्य चापरे तदवयवेषु मूल १ कंद २ त्वक् ३ शाखा ४ प्रवाल ५ पुष्प ६ पत्र ७ फल ८ बीज ९ स्कंध, १० नूतेषु दशस्थानेषु जीवा समुत्पद्यन्ते तेच तत्रोत्पद्यमानावृक्षयोनिनावृक्षोज्जवावृक्षव्युत्क्रमाश्चोत्पद्यते इति शेष पूर्ववत् । इह चत्वारि सूत्राणि यथापूर्वमुक्तानि । यथा वनस्पतय पृथिव्याश्रिता नवतीत्येक १ तद्यरीरमपकायादिशरीर आहारयति २ वृक्षास्तदाहारित शरीरमचित्त विध्वस्तच कृत्वात्मसात्कुर्वति ३ अन्यान्यपि तेषां पृथिवीयोनिकानां वनस्पतीनां शरीराणि मूलकंददीनि नानापणानि जवति ४ एवमत्रापि चत्वारि सूत्राणि ज्ञेयानि ॥ ४ ॥

॥ टीका—साप्रतं वनस्पत्यवयवानधिकृत्याऽऽह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं तददर्शयति । इहास्मिन् जगत्येके न सर्वे तथाविधकर्मादयवर्तिनोवृक्षयोनिना. स त्वान्वति तदवयववाश्रिताश्च परे वनस्पतिरूपाएव प्राणिनोजवति । तथा योद्वेकोवनस्पतिजीव सर्ववृक्षावयवव्यापी जवति तस्य चापरे तदवयवेषु मूलकंदस्कंधत्वक्शाखाप्रवा

वेहेतालीश वयामली चमोतेर आलावा थया ॥ १९॥ ते जीव ते वनस्पतिने विपे उपना
 यका पृथ्वीयोनिक, उदकयोनिक, वृक्षयोनिक अथारोहयोनिक, तृणयोनिक, उपधियोनिक,
 हरितयोनिक, वृक्षनो, अथारोहो, तृणो, उपधिनो, हरितनो, मूलनो, यावत् बीजनो,
 आयनो, कायनो, यावत् कुरवदनो, उदकनो, अवगाहिनो, यावत् पुस्कलजि एटले जे थकी
 पान निकले तेनो, स्नेह आहारं ते जीव पृथ्व्यादिकनां शरीर आहारीनं यावत् आप
 णां सरखां रूप करे इत्यादिक अर्थ पूर्ववत् जाणवो ते जीव वृक्षयोनिक, अध्यारोह
 योनिक तृणयोनिक, यावत् पुस्कजि योनिक, त्रसप्राणिनां, शरीरना नाना प्रकारना
 वर्ण, गंध, रस, स्पर्शवाला होय. ते पोताना कर्मने वश जाणवा. यावत् एम श्री तीर्थकर
 गणधरादिके कछु त्या सुधीनो आलावो जाणवो. एटले वनस्पतिकायनुं स्वरूप कछु,
 अने पृथ्वीकायादिक चार जातिना एकेंडियना स्वरूप आगल कहेडो ॥ २० ॥

॥ दीपिका—अथ प्रकारातरेण वनस्पत्यालापकत्रयमाह । पृथिवीयोनिकैर्वृक्षैर्वृक्षयोनिकै
 मूलादिजिरिति । एव वृक्षयोनिकैरध्यारुहै अध्यारुहयोनिकैरध्यारुहै अध्यारुहयोनिकै
 मूलादिजिरिति । एवमन्येष्वपि तृणादयोऽप्येया । एवमुदकयोनिष्वपि वृक्षेषु योज्याः ॥ १९॥ ते व
 नस्पतिपूस्पन्नाजीवा पृथिवीयोनिकाना तथा उदकाना वृक्षाध्यारोहतृणौपधिहरितयोनि
 काना वृक्षाणां यावत् स्नेहमाहारयंत्येतदाख्यात । तत्र त्रसाना शरीरमाहारयंत्येतदे
 य । इति वनस्पतीना स्वरूपमुक्तं । शेषा पृथिवीकायादयश्चत्वारएकेडियाअग्रे वदयंतं ॥ २० ॥

॥ टीका—साप्रतमन्येन प्रकारेण वनस्पत्याश्रयमालापकत्रयं दर्शयितुमाह । तय
 या । पृथिवीयोनिकैर्वृक्षैर्वृक्षयोनिकैर्वृक्षैस्तथा वृक्षयोनिकैर्मूलादिजिरिति । एव वृक्षयोनिकै
 रध्यारुहैस्तथा अध्यारुहयोनिकैर्मूलादिजिरिति । एवमन्येष्वपि तृणादयोऽप्येया । एवमुद
 कयोनिकेष्वपि वृक्षेषु योजनीय ॥ १९॥ तदेव पृथिवीयोनिकवनस्पतेरुदकयोनिकवनस्प
 तेश्च जेदानुपददर्श्याऽधुना तदनुवादेनोपसजिषृङ्गुराह । (तेजीवा इत्यादि) ते वनस्पति
 पूस्पन्नाजीवा पृथिवीयोनिकाना तद्योदकवृक्षाध्यारुहतृणौपधिहरितयोनिकाना वृक्षाणां
 यावत्स्नेहमाहारयंत्येतदाख्यातमिति । तथा त्रसाना प्राणिना शरीरमाहारयंत्येतदवसा
 ने ऽप्यमिति । तदेव वनस्पतिकायिकाना सुप्रतिपाद्यवैतन्याना स्वरूपमनिहितं । शेष
 पा पृथ्वीकायादयश्चत्वारएकेडियाउत्तरत्र प्रतिपादयिष्यंतं ॥ २० ॥

अद्वावरं पुरस्काय णाणाविहाण मणुस्साण तंजहा कम्मचूमगाणं अकम्म
 चूमगाणं अंतरदीवगाणं आरियाण मिलुक्कयाणं तेसिचणं अद्वावीएणं
 अद्वाकासेण इतीए पुरिस्ससय कम्मकडाए जोणिए एत्तणं मेदुणवत्ति

स्ते वृक्षयोनिकाव्यन्ते । यदिवा भूलस्कंधादिका. पूर्वोक्तदशस्थानवर्तिनस्ते एवमुच्यन्ते।
अत्रापि सूत्रचतुष्टय प्राग्वत् ॥ ५ ॥

॥ टीका—साप्रतं वृक्षोपर्युत्पन्नान् वृक्षानाश्रित्याह । (अथावरमिति) अथापरमेतत्पुरा
ऽऽख्यात यद्वक्ष्यमाणमिदं सत्त्वावृक्षयोनिकावति । तत्र ये ते पृथिवीयोनिकावृक्षास्ते
प्वेव प्रतिप्रवेशतया येपरे समुत्पद्यते तस्यैकस्य वनस्पतेर्मूलारजकस्थोपचयकारिणस्ते वृ
क्षयोनिकाइत्यनिधीयन्ते । यदिवा ये ते भूलकदस्कधशारवादिका पूर्वोक्तदशस्थानवर्तिन
स्तएवमनिधीयन्ते तेषुच वृक्षयोनिकेषु वृक्षेषु कर्मोपादननिष्पादितेषु उपर्युपरि अध्यारोहं
तीत्यध्यारूढावृक्षोपरिजातावृक्षानिधाना कामवृक्षानिधानावा इष्टव्यास्तदजावेऽवापरे व
नस्पतिकाया समुत्पद्यन्ते वृक्षयोनिकेषु वनस्पतिष्विति । इहापि प्राग्वच्चत्वारि सूत्रा
णि इष्टव्यानि ॥ ५ ॥

अद्वावर पुरस्काय इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसज्जा रुक्कवु
क्कमा तज्जोणिया तस्सज्जा तज्जवक्कमा कम्मोववज्जगा कम्मनियाणेण
तच्च वुक्कमा रुक्कजोणिएहि रुक्केहि अशारोहत्ताए विउट्ठंति ते जीवा
तेसि रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति
पुढवीसरीरं जाव सारुविकडं संतं अवरेवि यण तेसिं रुक्कजोणियाण
अशारूढाणं सरीरा णाणावज्जा जावमक्कायं ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे वृक्ष उपरना वृक्ष आश्री कहेने अथ हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरे क
ह्युठे आनगतमाहे कोइ एक वृक्षयोनिक सत्त्व एटले जीव होयने त्या जे पृथ्वीयोनिक
वृक्ष, ते वृक्षने विपेज बीजा मूलादिक वृक्षिना करनार, ते वृक्षयोनिक वृक्षने विपे अव
यवरूपे उपजे, तेनी उपर उपर जे आरूढे ते वल्ली वृक्षादिक अथवा पीपलादिक वड
वृक्षनी उपर उपजे, ते कामवृक्षादिक जाणवा ते कारणे एने अध्यारोह वृक्ष कहिये,
ते अध्यारोह, वृक्षनीज स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणी लेखु ते यावत् पो
ताना कर्मने वशे उपजे. एटले अध्यारोहणुं प्रथम सूत्र कहु ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—वृक्षयोनिकेषु एके अध्यारोहाजायन्ते वृक्षोपरिजातावृक्षाध्यारोहाइत्यु
च्यन्ते । तेच वल्लीवृक्षानिधाना । शेषं प्राग्वत् । इदं प्रथमसूत्र ॥ ६ ॥

॥ टीका—तद्यथा योनिकेषु वृक्षेष्वपरिऽध्यारूढा समुत्पद्यन्ते तेच तत्रोत्पन्ना. स्वयोनिन्

के०) संयोग उपजे ते संयोग उपने ठते त्या जीव तेजस कार्मण शरीरे करी उपजे (तेडुह
 उविसिणेहसंचिणतिके०) ते जीव उपजता ठता प्रथम समये वेदुनो स्नेह सचिणे एट
 ले आहारे, ते आहारीने, (तडणजीवाके०) त्या ते जीव (इडिन्ताएपुरिसत्ताएणपुसग
 ताएणिवट्टति के०) स्त्री, पुरुष अथवा नपुसक पणे उपजे (तेजीवामाउउयंपिउसुक्तं
 के०) तेजीव माता संबधि रक्त, अने पिता संबधि शुक्र, ते (तडुजयंससष्टं के०) वेदु
 मिश्रित एकतु नजेजुं डुगडनिक (कलुसकिविसके०) कलुप मलीन बीनत्स (तपढमत्ताए
 के०) तेनो, प्रथम समयने विपे (आहारमाहारेति के०) आहार आहारे (ततोप
 वा के०) त्यार पठी, (जसेमाया के०) जे तेनी माता (णाणाविहाउरसविईव
 आहारमाहारेति के०) नाना प्रकारना रसवाला आहार आहारे, (ततोएगडेसेणउय
 माहारेतिके०) तेवार पठी तेनो एक देशे उंज आहार आहारे (आणुपुवेणवुड्डापलिपा
 गमणुविन्नाके०) ते स्नेह करी ते जीवनी अनुक्रमे निष्पति उपजे. एवा अनुक्रमे वृद्धि
 पहाते ठते (ततोकायातोअजिनिवट्टमाणके०) तेवार पठी तेनी काया थकी एटले तेनी
 योनि थकी निकले (इडिवेगयाजणयतिके०) ते एक स्त्री थइ निकले, (पुरिसंवेगयाज
 णयति के०) एक पुरुष थइ निकले, (एणुसगंवेगयाजणयति के०) एक नपुसक थइ
 निकले, (तेजीवामहारासमाणाके०) ते जीव वालक थका (माउस्कीरसपिआहारेतिके०)
 माताना स्तननु डुग्ध आहारे तथा मोटो थाय त्यारे घृत आहारे तेवार पठी (आणुपुवे
 णवुड्डाके०) अनुक्रमे वधता थका (उयणकुम्मासतसथावरेयपाणेतेजीवाआहारेति के०)
 उंदन चावजादिक अडदादिक तथा त्रस अने स्थावर प्राणी पण आहारे (पुढविसरीरं
 के०) पृथ्वीनु शरीर जे जवणादिक ते आहारे. ते आहाखो ठतो (जावसारुविकडंसतंके०)
 पोताना शरीर सरखो करे, एटले पोतानी काया रूप करे, एटले ते आहार धातु पणे
 परिणामवे (अवरेवियणतेति के०) तथा बीजां पण तेने (णाणाविहाण के०) नाना
 प्रकारना (मणुस्सगाण के०) कर्मजूमोने विपे उपना एवा मनुष्यना, अकर्मजूमो
 ना मनुष्यना, अतरदीपना मनुष्यनां, आर्य मनुष्यना, स्लेष्ठ मनुष्यनां, शरीर, नाना
 प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्श करी सहित थका, एवा पोताना कर्मने वडो उपजे इत्या
 दिक पूर्ववत् यावत् श्रीतीर्थकर गणधरे कसु ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रसकायेषु पूर्व मनुष्यानाह । अथापरमाख्यात । नानाविधानां म
 नुष्याणा स्वरूपमुक्तमित्यर्थ । तद्यथा । कर्मजूमिजाऽत्यादिमनुष्याणां (यथाबीजेनेति)
 ययस्य बीज तत्र शुक्रादिक नरस्य शोणितादिक स्त्रिया उजयसमता नपुसकस्य कारणमि
 ति । यथावकाशेनेति । योयस्यावकाशोमातुरुदरकुक्षिप्रमुखस्तत्र वामा कुक्षि स्त्रिया, द

ताए विनष्टंति ते जीवा तेसि अन्नारोहजोणियाणं अन्नारोहाणं सिणेह
माहारेति ते जीवा आहारंति पुढविसरीरा आनुसरीरा जाव सारुविक
उं संतं अवरेवि यणं तेसि अन्नारोहजोणियाण अन्नारोहाणं सरीरा
णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ८ ॥

अर्थ-अथ हवे अन्य स्थानक तीर्थकरं कहुंते आजगत् माहे कोइ एक जीव, अ
ध्यारोह्योनियावे, ते अध्यारोह योनिया तेने विपे बली अध्यारोह पणे उपजे, ते अ
ध्यारोह्योनिक अध्यारोहना शरीर आहारे इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु आहां पूर्वं बी
जा सूत्रमा वृद्धयोनिक अध्यारोहनां शरीर बीजा अध्यारोह जीव अहारे, अने आ त्री
जा सूत्रमां अध्यारोह्योनिक अध्यारोह जीवना शरीर अहारे, एटलु विज्ञेपठे ए अध्या
रोहनुं त्रीं सुत्र कहुं ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-एके सत्ताअध्यारोहसंज्ञवेषु अध्यारोहेषु अध्यारोहत्वेन जायते। येच एव
जायते तेऽध्यारोह्योनिकानाध्यारोहाणा यानि शरीराणि तान्याहारयति। द्वितीयसूत्रे वृद्ध
योनिकानामध्यारोहाणा यानि शरीराणि तान्यपरेऽध्यारोहजीवाध्याहारयति। अत्रतु अध्या
रोह्योनिकाना अध्यारोहजीवाना शरीराणीति विशेष। इदं तृतीयसूत्र ॥ ८ ॥

॥टीका-तृतीयं त्रिदं (अहावरमित्यादि) अथापर पुराख्यात। तद्यथा। इहैके सत्ता
अध्यारोहसंज्ञवेष्वध्यारोहत्वेनोपपद्यंते। ये चैवमुत्पद्यंते तेऽध्यारोहजीवाध्याहारयति। त
तीये त्वध्यारोह्योनिकानामध्यारोहजीवाना शरीराणि इष्टव्यानीति विशेष ॥ ८ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता अन्नारोहजोणिया अन्नारोह
संज्ञवा जाव कम्मनियाणेणं तन्न बुक्कमा अन्नारोहजोणिएसु अन्नारोहे
सु मूलत्ताए जाव बीयत्ताए विनष्टंति ते जीवा तेसि अन्नारोहजोणियाण
अन्नारोहाण सिणेहमाहारेति जाव अवरेवि यणं तेसि अन्नारोहजोणि
याणं मूलाणं जाव बीयाणं सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ९ ॥

अर्थ-हवे अध्यारोहनुं चोशु सूत्र श्री तीर्थकरं कहुंते, ते कहेते आ जगत् माहे
कोइ एक जीव, अध्यारोह्योनिक ते अध्यारोहने विपे मूल कंदादिक अवयव अझे
उपजे, ते त्यां उपना यका तेना शरीर आहारे, इत्यादिक अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥९॥

॥ दीपिका-अथापरमिदमाख्यात इहैके सत्ताअध्यारोह्योनिकेष्वध्यारोहेषु मूलकंद

किल वामा स्त्रियोदक्षिणा कुक्षिः पुरुषस्योजयाश्रितः पंड्यति । अत्र चाविध्वस्ता योनिरवि
ध्वस्तं बीजमिति चत्वारोऽङ्गाः । तत्राप्याद्यैव जंगकउत्पत्तेरवकाशो न शेषेषु त्रिष्विति ।
अत्रच स्त्रीपुंसयोर्वेदोदये सति पूर्वकर्मनिवर्तितायां योनां मैथुनप्रत्याधिकोरताजिज्ञापोदय
जनितोऽग्निकारणयोररणिकाप्रयोरिव संयोगः समुत्पद्यते तत्सयोगेच तद्वुक्रशोणिते समुपा
दाय तत्रोत्पत्सवोजंतवस्तैजसकर्मणान्यां शरीरान्या कर्मरक्तुसदानितास्तत्रोत्पद्यते । तेच
प्रथममुजयोरपि स्नेहमाचिन्वत्यविध्वस्ताया योनां सत्यामिति । विध्वस्यते तु योनिः
पंचपंचाशिका नारी सप्तसप्तति पुरुषइति । तथा द्वादशमुदूर्तानि यावद्वुक्रशोणिते अवि
ध्वस्तयोनिर्के नवतस्तत्तत्कर्ध्व ध्वसमुपगच्छतइति । तत्र जीवाञ्जयोरपि स्नेहमाहार्यं सक
र्मविपाकेन यथास्व स्त्रीपुन्रपुंसकजायेन (विच्छंतिनि) वर्तते समुत्पद्यंतइति यावत् । तड
त्तरकान्तं च स्त्रीकुक्षौ प्रक्षिता सत स्त्रियाऽऽहारितस्याहारस्य निर्यास स्नेहमाददति त
स्नेहेनच तेषां जतूनां क्रमोपचयादानेन क्रमेण निष्पत्तिरुपजायते । सत्ताहं कज्जं होइ
सत्ताह होइ बुब्बुयं इत्यादि । तदेवमनेन क्रमेण तदेकदेशेनवा मातुराहारमोजसा मि
श्रेणवा लोमजिर्वाऽऽनुपूर्व्येणाहारयंति यथाक्रममानुपूर्व्येण वृद्धिसुपागताः संतोगर्नपरि
पाक गर्नेनिष्पत्तिमनुप्रपन्नास्ततोमातु कायादजनिवर्तमाना पृथग्भवत सतस्तद्योनेर्नि
र्गच्छन्ति । तेच तथाविधकर्मोदयावात्मन स्त्रीजावमप्येकदा जनयंत्युत्पादयंत्यपरे केचन
पुनाव नपुंसकजावच । इवमुक्तं नवति । स्त्रीपुनपुंसकजाव प्राणिना स्वरुतकर्मनिवर्तितो
नवति न पुनर्योयाद्गिहजवे सोमुष्मिन्नेव तादृगेवेति । तेच तदहर्जातवालकाः सत पू
र्वेनवाच्यासादाहाराजिज्ञापिणोभवति मातुः स्तन्यमाहारयंति तदाहारेण चानुपूर्व्येण च
वृद्धास्तडुत्तरकालं नवनीतदध्योदनादिकं यावत्कुटमापानं शुजते तथाहारत्वेनोपगतास्त्व
सास्यावराश्च प्राणिनस्ते जीवाद्याहारयति तथा नानाविधपृथिवीशरीर जवणादिकं सचे
तनवाऽऽहारयंति तच्चाहारितमात्मसात्कृतं सारूप्यमाणादित सत् रसासृट्मासमेदोस्थिम
क्लाद्युक्ताणि यातवइति सप्तधा व्यवस्थापयंत्यपराण्यपि तेषां नानाविधमनुप्याणा शरीराणि
नानावर्णान्याविर्भवति । तेच तयोनिकत्वात्तदाधारजूतानि नानावर्णानि शरीराण्याहारयं
तीत्येवमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

अद्वावरं पुरस्काय एाणाविहाणं जलचराणं पंचिदियतिरिक्कजोणियाणं
तंजहा मडाणं जाव सुसमारणं तेसिचण अद्वावीएण आद्वावगासेणं
इत्थीए पुरिस्ससयकम्मकडा तद्देव जाव ततो एगदेसेणं उयमाहारेंति आ
णुपुवेण बुद्धा पलिपागमणुविन्ना ततोकायाउ अज्जिनिवट्टमाणा अर्धं
वेगया जणयंति पोय वेगया जणयंति से अंमे उप्पिक्कमाणे इत्थि वेगया

के सत्त्वा पृथिवीयोनिका पृथिवीसंजवाइत्यादयोयथावृक्षेषु चत्वारि सूत्राणि एव तृणान्यप्याश्रित्य ज्ञेया । ते चामी नानाविधासु पृथिवीयोनिषु तृणत्वेनोत्पद्यन्ते पृथिवीशरीरं चाहारयन्तीत्येकं ॥ १ ॥ पृथिवीयोनिकेषु तृणेषूपत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति द्वितीयं ॥ २ ॥ तृणयोनिकेषु तृणेषूपत्पद्यन्ते तृणयोनिकतृणशरीरं चाहारयन्तीति तृतीयं ॥ ३ ॥ तृणयोनिकेषु तृणावयवेषु मूलादिषु दशस्थानेषूपत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति चतुर्थं सूत्रं ॥ ४ ॥ (एवमेतदहीणं) इत्यादि सुगमं ॥ ५ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतवृक्षव्यतिरिक्तं शेषवनस्पतिकायमाश्रित्याह । (अथावरमित्यादि) अथापरमिदमाख्यातं यद्धतरत्र वक्ष्यते । तद्यथा । इहेके सत्त्वा पृथिवीयोनिका पृथिवीसंजवा. पृथिवीव्युत्क्रमाइत्यादयोयथावृक्षेषु चत्वारश्चालापकाएव तृणान्यप्याश्रित्य इष्टव्या । ते चामी नानाविधासु पृथिवीयोनिषु तृणत्वेनोत्पद्यन्ते पृथिवीशरीरं चाहारयन्तीति ॥ १ ॥ द्वितीयं पृथिवीयोनिकेषु तृणेषूपत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति ॥ २ ॥ तृतीयं तु तृणयोनिकेषु तृणेषूपत्पद्यन्ते तृणयोनिकशरीरं चाहारयन्तीति ॥ ३ ॥ चतुर्थं तृणयोनिकेषु तृणावयवेषु मूलादिषु दशप्रकारेषूपत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्त्येव यावदाख्यातमिति ॥ ४ ॥ एवमौपध्याश्रयाश्रित्वारश्चालापकाजणनीया ॥ ५ ॥ नवरमोपधियहण कर्तव्यमेव हरिताश्रयाश्रित्वारश्चालापकाजणनीया । कुहणेषु त्वेकएवालापकोऽष्टव्यस्तद्योनिकानामपरेषामनावादिति नाव. ॥ १५ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिरा सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंजवा जाव कम्म नियाणेण तव बुद्धमा णाणाविहजोणियासु पुढवीसु आयत्ताए वायत्ताए कायत्ताए कूहणत्ताए कंडकत्ताए उवेहणियत्ताए निवेहणियत्ताए सवत्ताए वत्तगत्ताए वासाणियत्ताए कूरत्ताए विवुद्धंति ते जीवा तेसिं णाणाविहजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारेति तेवि जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव सतं अवरेविधणं तेसिं पुढविजोणियाणं आयत्ताणं जाव कूराणं सरीरा णाणावस्सा जावमत्कायं एगोचेव आलावगो सेसा तिस्सि णत्ति ॥ १६ ॥

अर्थ—अथ हवे अन्य स्थानक पूर्वं तीर्थकर देवं कथुते आ जगत् मांहे कोऽ एक सत्त्व, पृथ्वीयोनिक पृथ्वीने विषे सजवठे. यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां उप ना ठता नाना प्रकारनी योनीने विषे, पृथ्वीने विषे, आर्यनामा वनस्पति पणो, वायनामा वनस्पति पणो, कायनामा वनस्पति पणो कुहणत्ताए एटले तोर्कोडी नामा

॥ टीका—एव तावज्जन्वत्क्रातजमनुप्या प्रतिपादितास्तदनंतरं संमूर्धनजानामयस
रस्ताश्चोत्तरत्र प्रतिपादयिष्यामि सांप्रत तिर्यग्योनिकास्तत्रापि जलचरानुद्दिश्याह । (अहा
वरमित्यादि) अथानंतरमेतद्ब्रूयमाणं पूर्वमाख्यात । तद्यथा । नानाविधजलचरपंचेदिय
तिर्यग्योनिकानां संबन्धिनः काश्चित्स्वनामग्राहमाह । तद्यथा । (मञ्जाएजावसुसुमाराणमि
त्यादि) तेषां मत्स्यकृत्तपमकरग्राहसुसुमारादीनां यस्य यथा यद्बीजं तेन तथा यथावकाशेन
योयस्योदरादाववकाशस्तेन स्त्रिया पुरुषस्यच स्वकर्मनिवर्तितायां योनावुत्पद्यन्ते । तेच
तत्रानिबन्धकामातुराहारेण वृद्धिमुपगता स्त्रीपुनपुसकानामन्यतमेनोत्पद्यन्ते तेच जीवा
जलचरागर्जाद्युत्क्राताः सतस्तदनंतरं यावद्धरतिलघवस्तावदप्स्नेहमपकायमेवाहा
रयति । आनुपूर्व्येणच वृद्धा सतोवनस्पतिकायं तथापरांश्च त्रसाह्यावरांश्चाहारयति या
वत्पंचेदियानप्याहारयति । तथा चोक्त । अस्ति मत्स्यस्तिमिनीमं शतयोजनविस्तरः ॥तिमि
गिलगिलोप्यस्ति, तज्जिलोप्यस्ति राघवः ॥१॥ तथा ते जीवा एयिवीशरीरं कर्दमस्वरूपं क्रमे
ण वृद्धिमुपगता सतश्चाहारयन्ति तच्चाऽऽहारितं सत्समानरूपीरुतमात्मसात्परिणामयति
शेषं सुगमं । यावत्कर्मापगतानवतीत्येवमाख्यात ॥ ११ ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणि
याण एगखुराणं डुखुराणं गभीपदाणं सणणयाणं तेसिंचणं अहावी
एण अहावगासेण इत्थिपुरिसरसयकम्मजाव मेहुणवत्ति एणामं स
जोगे समुपज्झइ ते डुद्धं सिणेहं सचिणंति तव्वणं जीवा इत्थित्ताए पुरि
सत्ताए जाव विवुद्धंति ते जीवा माउउय पिउसुक्क एवं जहा मणुस्साणं इ
त्थिवि वेगया जणयति पुरिसपि नपुसगंपि तेजीवा म्हरा समाणा माउ
स्कीरं सपि आहारेति आणुपुवेण वृद्धा वणस्सइकायं तसथावरेयपाणे ते
जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव सतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहा
णं चउप्पयथलयरपंचेदियतिरिक्खजोणियाणं एगखुराणं जाव सणण
याणं सरीरा णाणावणा जावमस्कायं ॥१२॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक तीर्थकरे कह्यो आ जगत माहे नाना प्रकारना चतुष्पद
स्थजचर पंचेदिय तिर्यच योनिया जीवो, ते कहेवे. एक खुर ते अश्वादिक, द्विखुर ते
गो महिष वृषणादिक, गभीपद ते हस्त्यादिक, तथा पट्पट ते सिंह व्याघ्रादिक, ते
यथा बीजं यथावकाशेऽत्यादिक पूर्वनी पेवे ते जीवोनी उत्पत्ति जाणवी ते जीव उप्प

वा जाणवा ए सर्व मली पच्चीश आलावा थया ॥ ३५ ॥ तेमज अथ्यारोहना पण उदक योनि आश्री चार आलावा कहेवा तेमज तृणना पण चार आलावा उदकयोनी आश्री कहेवा ॥ ३३ ॥ तथा उपविना पण चार आलावा कहेवा ॥ ३४ ॥ एम हरि तकायना पण चार आलावा आहि उदकयोनिकने विपे जाणवा एम एकेकना चार चार आलावा करता वधा मलीने वीश आलावा उदक योनिक वनस्पतिना थया, तथा एकवीश आलावा पूर्वे पृथ्वीयोनिक वनस्पतिना कहाळे, ए वधा मलीने एकता लीश आलावा वनस्पतिना थया ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—अथापूकाययोनिकस्य वनस्पते स्वरूपमाह । अथापरमाख्यातं । इहैके सत्त्वाउदक योनिरुत्पत्तिस्थान येपा ते तथा तेच कर्मवशगानानाविधयोनिकेपु जलेपु वृक्षत्वेन पनकशैवलादित्वेन जायंते तेच जलशरीरमाहारयंति न केवल तदेवान्यदपि पृथिव्या दिशरीरमाहारयति । यथा पृथ्वीयोनिकानां वृक्षाणा चत्वारश्चालापकास्तथा जलयोनिकानां वृक्षाणा न स्युः । तत्रोत्पन्नानामन्यविकल्पाजावात् किंतिहि ? एकएवाऽऽलापकः स्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपूकाययोनिकस्य वनस्पते स्वरूप दर्शयितुमाह । (अथावरमित्यादि) अथानंतरमेतद्वक्ष्यमाणमाख्यातं । तद्यथा । इहैके सत्त्वास्तथाविकर्मोपचया उदक योनिरुत्पत्तिस्थानं येपा ते तथा तथोदके सज्जोयेपा ते तथा यावत्कर्मनिदानेन सदानितास्तदुपक्रमानवतीति । तेच तत्कर्मवशगानानाविधयोनिपूवकेपु वृक्षत्वेन व्युत्क्रा मंत्युत्पद्यंते । येच जीवाउदकयोनिकावृक्षत्वेनोत्पन्नास्ते तद्वरीरमुदक शरीरमाहारयति न केवलं तदेवान्यदपि पृथिवीकायादिशरीरमाहारयतीति । शेष पूर्ववत् । यथा पृथिवी योनिकानां वृक्षाणा चत्वारश्चालापकाएवमुदकयोनिकानामपि वृक्षाणा जवतीत्येव इष्टव्यं । अपरस्य प्रायुक्तस्य विकल्पाजावादिति किंतिहि ? एकएवालापकोजवति ॥ १४ ॥

अद्वावरं पुरस्कार्यं इहेगतिया सत्ता उदगजोणिया उदगसज्जवा जाव कम्मणियाणेण तच्च बुक्कमा णाणाविहजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए अवगत्ताए पणगत्ताए सेवालत्ताए कलंबुगत्ताए हडत्ताए कसेरुगत्ताए एकज्जनाणियत्ताए उण्यलत्ताए पुमत्ताए कुमुयत्ताए नलिणत्ताए सुज्जगत्ताए सोगंधियत्ताए पोमरियमहापोमरियत्ताए सयपत्ताए सहस्सपत्ताए एव कहल्लारकोकणयत्ताए अरविदत्ताए तामरसत्ताए जिमजिसमुणा लपुक्कलत्ताए पुक्कलज्जिज्जगत्ताए विउट्ठति ते जीवा तेसि णाणाविह

साजिया सर्प, महोरग तथा हजार योजन प्रमाण शरीर वाला, इत्यादिक जीव थे. तेने यथा बीजे यथावकाशें इत्यादिक पूर्ववत् ते जीवनी उत्पत्ति जाणवी एक अं मरूप निपजे, एक पोतरूप नीपजे, ते ते अंमयकी उन्नियमान पुरुष, स्त्री, अने नपुं सक थाय. ते जीव वालक थका वायुकाय आहारे. पढी अनुक्रमें वधता थका वनस्प तिकाय तथा त्रस स्थावर प्राणी आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणवु ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—अथ उर परिसर्पानाह । उर,परिसर्पाअहिप्रमुखाअंमजत्वेन पोतजत्वे नवा गर्जान्निर्गच्छति तेच निर्गतामातुरूपमाण वायु चाहारयंति तेषां च जातिविशेषान्तेनैवा हारेण वृद्धिर्जायते । ज्ञेय सुगम ॥ १४ ॥

॥ टीका—साप्रतमुर परिसर्पानुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) नानाविधानां बहुप्रका राणांमुरसा ये प्रसर्पन्ति तेषां । तद्यथा अहीनामजगराणामाशालिकाना महोरगाणा य थावकाशेन यथाबीजत्वेन चोत्पत्त्यामजत्वेन पोतजत्वेनवा गर्जान्निर्गच्छन्तीति । तेच निर्गता मातुरूपमाण वायुं चाहारयन्ति तेषां जातिप्रत्ययेन तेनैवाहारेण क्षीरादिनैव वृद्धिरुपजाय ते । ज्ञेयं सुगम यावदाख्यातमिति ॥ १४ ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं न्युपरिसम्पयलयरपंचिंदियतिरिक्क जोणियाण तंजहा गोहाणं नगलाण सिहाण सरडाणं सल्लाणं सरघा ण खाराण घरकोइलियाणं विस्संजराणं मुसगाण मंगुसाणं पयलाइ याणं बिरालियाण जोहाण चउष्पाइयाणं तेसिचणं अहावीएणं अहा वगासेणं इत्थिए पुरिसस्सय जहा उरपरिसम्पाणं तहाजाणियव्वं जाव सारुवि कडं सतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहाणं न्युपरिसम्पपंचिंदि ययलयरतिरिक्काणं तं गाहाणं जावमस्कायं ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्वे श्रीतीर्थकरे कसुळे. आ जगत् मांहें नाना प्रकारे पुजपरि सर्प स्थलचर पचेइय तिर्थच योनिक ठे ते कहेळे गोहजाति, नोलिउ, सिंह न, मग्ढ हिरकाटीया प्रमुख,सलगा,सरवा, खारा,जीवविशेष घरकोइला,एटले गिलोइ,वि सनरा एटले ठपका, मुखक एटले उवर, खसकला पयाजि, बिराजि एवीरीतें चतुष्पद पुजपरिसर्प जीवविशेष ठे ते जीवोनी उत्पत्ति यथा बीजे करी यथावकाशें करी

लावगा पुढविजोणिएहि वि आएहि काएहि जाव कूरोहि उदगजोणिएहि
 रुखेहि रुक्कजोणिएहि रुखेहि रुक्कजोणियेहि मूलोहि जाव बीएहि एवं
 अक्षारुहेहि वि तिसि तपोहि वि तिसि आलावगा उसहीहि वि तिसि हरि
 एहि वि तिसि उदगजोणिएहि उदएहि अवएहि जाव पुक्कलञ्चि न एहि
 तसपाणताएवि उटंति ॥ १९ ॥ तेजीवा तेसि पुढवीजोणियाणं उदगजो
 णियाणं रुक्कजोणियाणं अक्षारोहजोणियाणं तणजोणियाणं उसहीजो
 णियाणं हरियजोणियाणं रुक्काणं अक्षारुहाणं तणाणं उसहीणं हरि
 याणं मूलाणं जाव बीयाणं आयाणं कायाणं जाव करवाणं उदगाणं अ
 वगाणं जाव पुक्कलञ्चि नगाणं सिणेहमाहारेति ते जीवा आहारेति पु
 ढवीसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसि रुक्कजोणियाणं अक्षारोहजोणि
 याणं तणजोणियाणं उसहीजोणियाणं हरियजोणियाणं मूलजोणिया
 णं कंदजोणियाणं जाव बीयजोणियाणं आयजोणियाणं कायजोणिया
 णं जाव कूरजोणियाणं उदगजोणियाणं अवगजोणियाणं जाव पुक्कल
 ञ्चि नजोणियाणं तसपाणाणं सरीरा णाणावसा जाव मत्कायं ॥ २० ॥

अर्थ—हवे अन्यत्र प्रकारे वनस्पतिजुं स्वरूप कहेछे. हवे अनेकं स्थानक पूर्वें श्री तीर्थक
 रदेवें कछु. आजगत् माहें कोऽ एक जीव ते पृथ्वीयोनिक वृद्धें करी, तथा वृद्धयोनिक
 क वृद्धें करी, तथा वृद्ध योनिक मूलें करी, यावत् बीजे करी, तथा वृद्धयोनिक अ
 ध्यारोहें करी, तथा अध्यारोहयोनिक अध्यारोहें करी, तथा अध्यारोहयोनिक मूलें
 करी, यावत् बीजे करी, पृथ्वीयोनिक तृणे करी, तृणयोनिक तृणें करी, तृणयोनिक मू
 लें करी, यावत् बीजे करी, ए प्रकारें ए त्रणना त्रण त्रण आलावा जाणवा. एरीतेंज व
 ली उपधिये करी पण, त्रण, त्रण, आलावा जाणवा एमज हरितकायना पण त्रण
 आलावा जाणवा. पृथ्वीयोनिक, आयनामा वनस्पति, कायनामा वनस्पति, यावत् कुंरवा
 दनामा वनस्पति, उदकयोनिकना वृद्धें करी, वृद्धयोनिकना वृद्धें करी, वृद्धयोनिकना
 मूलें करी, यावत् बीजें करी, एमज अध्यारोहना पण त्रण आलावा जाणवा तृणम
 पण त्रण आलावा जाणवा. उपधियें करी पण, त्रण आलावा जाणवा, हरितें करी पना
 त्रण आलावा जाणवा, उदकयोनिक उदक अवकपनक यावत् पुक्कलञ्चि जे पण
 निकले तेने विपे, त्रस प्राणि पणे उपजे. ए सर्व, वत्रीश आलावा थया अने

पमणाऽऽहारितेन वृद्धिं प्राप्तं सत् कललावस्थां त्यक्त्वा चचूप्रमुखान् अवयवान्निष्पाद्य
जेदं याति (मात्रागतसिण्ति) मातृगान्त्रोपमाणमित्यर्थः । ततः पश्चादपि जननीसमानी
तेनाहारेण वृद्धिं प्राप्नोति । शेषं प्राग्वत् ॥ ५६ ॥

॥ टीका-सांप्रतं खेचरानुद्दिश्याह । अहावरमित्यादि) नानाविधानां खेचराणामुत्प
त्तिरेवं दृष्टव्या । यथा चर्मपक्षिणां चर्मकीटवल्गुलीप्रचृतीनां तथा लोमपक्षिणां सारसरा
जहंसकाकबकादीनां समुद्रपक्षिविततपक्षिणां बहिर्द्वीपवर्तिनामेतेषां यथाबीजेन य
थावकाशेन चोत्पन्नानामाहारक्रियैवमुपजायते । तद्यथा । सा पक्षिणी तदंडकं पक्षा
न्यामावृत्य तावत्तिष्ठति यावत्तदंडकं तदूष्मणाहारितेन वृद्धिमुपगतं सत् कललावस्था
परित्यज्य च्छ्वादिकानवयवान् परिसमापय्य जेदमुपयाति तदुत्तरकालमपि मात्रोपनीतं
नाहारेण वृद्धिमुपयाति । शेषं प्राग्वत् ॥ ५६ ॥

अहावरं पुरस्कार्यं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणिया णाणाविहसंजवा
णाणाविहवुक्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवुक्कमा कम्मोवगा कम्मणि
याणेणं तत्त वुक्कमा णाणाविहाणं तसयावराणं पोग्गलाणं सररिसुवा स
चित्तेसुवा अचित्तेसुवा अणुसूयत्ताए विवुद्धंति ते जीवा तेषि णाणाविहा
णं तसयावराणं पाणाणं सिणेहमाहारेति ते जीवा आहारेति पुढवि
सररिं जाव संतं अवरेवियणं तेषि तसयावरजोणियाणं अणुसूयगाणं
सररीरा णाणावसा जावमस्कार्यं ॥ ५७ ॥

अर्थ-हवे पूर्वैः कृत्यो जे मनुष्य तथा तिर्यचनो अधिकार तेषकी अपर एटले वीछं
स्थानक तीर्थकरे कछु ठे आ जगत् माहे कोइ एक जीव कर्मने उदये वसंता नानाविध
योनिया पोताना करेला कर्मने विशेषे नानाविध सजवळे नानाविधना आव्या ठता ते जो
जिया ते संजव तडुपक्रम कर्मना वशंगत कर्मने कारणे आकार्षता त्या आव्या ठता, ना
प्रकारना तस अने स्थावर जीवोना पुज्जने विषे, शरीरने विषे, सचित्तने विषे, अचित्तने
विषे अपर शरीरनी निश्चाये उपजे ते विकलेंद्रिय जीव जाणवा अहो सचित्त ते मनुष्यादि
शरीरने विषे जु लीख, इत्यादिक जावे उपजे तथा अचित्त ते मनुष्यने परिशुज्यमाण
संज्ञादिकने विषे भाकडादिकने जावे उपजे ते जीव उपना थका ते नाना प्रकारना
स्थायर प्राणीना ते शरीर आहारीने, यावत् पो
स्थायर योनिक अपर शरीरनी

याएव णामं संजोगे समुपकृते इहं वि सिणेहं संचिणंति तत्रणं जीवा
 इतिताए पुरिसत्ताए णपुंसगत्ताए विनष्टंति ते जीवा माउत्तयं पिनुक्क तं
 तड्जयं संसद कलुसं किविस तं पढमत्ताए आहारमाहारेति ततो पण
 जं से माया णाणाविहाउ रसविईउ आहारमाहारेति ततो एगदेसेणं उय
 माहारेति आणुपुवेण बुद्धा पलिपागमणुविन्ना ततोकायातो अग्निनिवट्ट
 माणा इति वेगया जणयति पुरिस वेगया जणयंति एपुसग वेगया जणयं
 ति ते जीवा महरा समाणा माउत्तीरं सपि आहारेति आणुपुवेण बुद्धा उ
 यणं कुम्मास तसथावरेय पाणे ते जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव सा
 रूवि कडं संतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहाणं मणुस्सगाण कम्मजूम
 गाणं अकम्मजूमगाणं अंतरद्दीविगाणं आरियाणं मिलक्खूणं स
 रीरा णाणावसा जवंतीति मक्काय ॥ २१ ॥

अर्थ-हवे त्रसकायनो अवसर ठे ते त्रसकाय तो एक नारकी, बीजा तिर्थच, त्रीजा
 मनुष्य, अने चोथा देवता, ए चार प्रकारे ठे तेमाहे नारकी अत्रत्यरूप पणे अनुमान
 ग्राही जाणवा अथवा दुष्कृत कर्मना जे फल तेना जोगवनार ठे, तेने आहार पण,
 एकांते अछुत पुज्ज यकी नीपनो उज यकीडे, पण प्रहेय यकीनथी, अने देवता पण
 हमणां प्राय अनुमानगम्यठे, तेनो आहार एकात छुनठे, तेनो पण उजाहारठे.
 परंतु प्रहेयरुत नथी देवतानो आहार वै प्रकारेठे एक आनोगिक बीजो अनानोगि
 क, तेमा जे अनानोगिक ते समय समयपर ठे अने आनोगिक ते, लघन्यथीतो चतुर्थ व
 नके आहार, अने उठरुष्ट तेत्रीश हजार वर्षे आहारठे. हवे तिर्थच अने मनुष्य माहे गोग
 प्रथम मनुष्यनु स्वरूप कहेठे अथ हवे बीजुं अन्य स्थानरु श्री तीर्थकर वे उठरु
 रापूर्वे कछुठे आ जगत् माहे नाना प्रकारना मनुष्यठे, एक आर्य, एक अनार्य मनुष्या
 पन्नर कर्म जूमीना उपना, एक त्रीश अकर्म जूमीना उपना, एक अतर दीवि
 ना, एक आर्य, एक म्लेच्छ ठे. (तेसिचणअहाबीएण के०) तेनें यथा बीजे न
 स्त्री पुरुष नपुंसकने जेदे करी, जे जेनु बीज ते यथा बीज, तेणे करी, तथा नाना
 एटले मातानी कुहादिक जेम वाम कुहे स्त्री उपजे, दक्षिण कुहे पुरुष उपजे
 दक्षिणाश्रित नपुंसक उपजे, इत्यादिक यथावकाशं करी, (जेनी)
 वेदनो उदय ठते (कम्मकडाएजोणिएणं के०) पूर्वकर्म निर्मित
 वनियाएवणामके०) आही मेधुन
 अरणीअने काष्ठनी

ए जेम सचित्ताचित्त शरीरनी निश्रायें विकलेंडिय जीव उपजेठे तेम, तेना मल, मूत्र, वमना दिकने विपे (डुरूव के०) विरूपरूप एटले कृम्यादिकने जावें उपजे, ते जीव तेणे विष्टादिकने विपे उपना ठता तेहिज आहार जीये. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-अथ पंचेंडियमूत्रपुरीषोद्भवान् जीवानाह । (एवमित्यादि) एवं पूर्वोक्त प्रकारेण सचित्ताचित्तशरीरनिश्रयायथा विकलेंडियाजायंते । तथा तत्संज्ञवेषु मूत्रपुरीष वातादिषु परे जतवोडुष्टं विरूपं रूपं येषां ते डुरूपास्तत्संज्ञवत्त्वेन तन्नावेन जायंते। तेच विष्टादौ शरीरान्निर्गते अर्निर्गतेवा उत्पन्नास्तदेव विष्टादिकमाहारयंतीति। शेष प्राग्वत् ॥ १९ ॥

॥ टीका-सांप्रतं पंचेंडियमूत्रपुरीषोद्भवानसुमत. प्रतिपादयितुमाह । (एवमित्यादि) एवमिति पूर्वोक्तपरामर्श । यथा सचित्ताचित्तशरीरनिश्रयाविकलेंडिया समुत्पद्यते तथा तत्संज्ञवेषु मूत्रपुरीषवातादिषु अपरे जतवोडुष्ट विरूपं रूपं येषां कृम्यादीनां ते डुरूपास्तत्संज्ञवत्त्वेन तन्नावेनोत्पद्यते । तेच तत्र विष्टादौ देहान्निर्गतेऽर्निर्गतेवा समुत्पद्यमाना उत्पन्नाश्च तदेव विष्टादिक स्वयोनितूनमाहारयंति । शेष प्राग्वत् ॥ १८ ॥

एवं खुरडुगताए ॥ १९ ॥

अर्थ-हवे सचित्त शरीरनी निश्राये जे जीव उपजे ते आश्री कहेठे, (एव के०) जेम मलमूत्रादिकने विपे जीवनी उत्पत्ति यायठे तेम तिर्यचना शरीरने विपे खुर एटले चर्मने विपे कीटकने जावें उपजे एटले गाय, जेंग प्रमुखना चर्म माहें प्राणियो समूहें, ते तेहु चर्म मात् नरुण करे, चर्म विवर करे, ते थकी जे अष्टुड पुजल निकले तेज आहारे, तथा अचित्त गवादिक शरीरने विपे पण जीव उपजे तथा सचित्ताचित्त वनस्पति शरीरने विपे पण घूण कीटकादिक समूहें. ते उपजता तेजुंज शरीर आहारे इत्यादिक जाणवु ॥ १९ ॥

॥ दीपिका-अथ सचित्तदेहाश्रयान् जतूनाह । (एवखुरडुगताएति) यथा मूत्रविष्टादा उत्पादस्तथा तिर्यग्देहेषु (खुरडुगतेति) चर्मकीटत्वेन जायते । तथाहि । जीवतामेव गोम हिम्यादीनां चर्मणोऽत प्राणिन समूहयंते । तेच तन्मासचर्मणी नरुणयति नरुणयंतश्च तत्र मेणोन्निवराणि कुर्वन्ति । गलघोषितेषु विवरेषुच तेषु तिष्ठंतस्तदेव शोणितं नरुणयति तथाऽचित्तगवादिदेहेषु तथा सचित्ताचित्तवनस्पतिशरीरेषु घूणकीटका समूहयंते तदेहमेव नरुणयतीति ॥ १९ ॥

क्षिणा नरस्य, वनयाश्रिता पंडस्येति । तत्र चाविध्वस्ता योनिरविध्वस्त बीजः विध्वस्ता यो
निर्विध्वस्त बीजः विध्वस्ता योनिरविध्वस्त बीजः ३ अविध्वस्ता योनिर्विध्वस्त बीजः । चतु
र्षु जनेषु आद्यजगएव उत्पत्तेरवकाशेन गोपेषु त्रिषु । अत्रच स्त्रीपुंसयोर्वेदोदये सति पू
र्वकर्मरुतायां योनौ मैथुनप्रत्यधिकोरतानिलापोदयजनितोऽग्निकारणयोररणिताष्टयोश्चि
सयोगोजायते तत्संयोगेच तद्भुक्तगोषिते तैजसकर्मणान्या गृहीत्वा तत्रोत्पद्यते जीवा ।
(तेडुहंति) ते जीवा प्रथममुनयोरपि स्नेहमाचिन्वति अविध्वस्तयोनौ । विध्वस्त्यते
तु योनि । पचपचाशिका नारी सप्तसप्ततिक पुमानिति । षाटशमुहूर्तान् यावद्बीजमवि
ध्वस्त स्यात् तत ऊर्ध्वं ध्वसयति तत्र जीवा कर्मवशत स्त्रीपुनपुंसकत्वेन (विघटति)
जायते ते जीगमातुः क्तु शोषित पितु शुक्रं तत्तड्जयससृष्टं कलुष किंविषं बीज
स्त तत्प्रथमतयाऽऽहारमाहारयति ततः पश्चात्सेतस्य माता यन्नानाविधरसवतमाहारमा
हारयति तत्स्नेहेन तेषा जतूना वृद्धि स्यात् ततस्तदेकदेगेन त्वगेकदेगेनया मातुराहार
मोजसा मिश्रेण वा लोमनिर्वाऽऽहारयति आनुपूर्व्येण यथाक्रम पुष्टावृद्धि प्राप्ताजीवाग
र्जपरिपाक गर्जनिष्पत्तिमनुप्रपन्नास्ततोमातु कायादनिनिवर्तमानाः पृथग्भवतो निर्गच्छन्ति ।
कर्मवशादात्मन स्त्रीनावमेके जनयति एके पुत्राव नपुंसकनाव वा तेच डहरावाजाः
संतोमातु क्षीर स्तन्यमाहारयति वृद्धा सत सर्पिर्धृत धान्यमोदन कुम्भापान् शुजते
नानाविधान् व्रतस्थावरान् प्राणिनोजीवान् आहारयति । नानायोनिकजतुशरीराण्याहा
रयन्तीत्यर्थः । नानामनुप्याणा शरीराणि केचित्तयोनिकत्वादाहारयति इत्याख्यात ॥१॥

॥ टीका—साप्रत व्रतकायस्यावसर मच नारकतिर्येदमनुप्यदेवनेदनिन्न । तत्र नार
काद्यप्रत्यक्षत्वेनानुमानग्राह्याडुष्कृतकर्मफलशुच केचन सतीत्येव ते ग्राह्या । तदाहारो
प्येकातेनाशुनपुञ्जनिवर्तिततजसा प्रक्षेपेणेति । देवाश्चप्यधुना बाहुदयेनानुमानगम्याएव
तेषामप्याहारः शुनएकातेनोजोनिवर्तितोन प्रक्षेपकृतइति । सचाऽनोगनिवर्तितोनानोग
कृतश्च । तत्र नानोगकृतः प्रतिसमयचावी आनोगकृतश्च जघन्येन चतुर्नैककृतवत्क
ष्टस्तु त्रयस्त्रिंशद्वर्षसहस्रनिष्पादितइति । शेषास्तु तिर्यङ्मनुप्यास्तेषाच मय्ये मनुप्या
णामन्यर्हितत्वाच्चावेव प्राग्दर्शयितुमाह । (अथावर पुरस्कायमित्यादि) अथानंतरमेव
तु पुरा पूर्वमाख्यात । तद्यथा । आर्वाणामनार्याणा च कर्मभूमिजाऽकर्मभूमिजादीना म
नुप्याणा नानाविधयोनिकाना स्वरूपं वक्ष्यमाणनीत्या समाख्यात । तेषाच स्त्रीनपुंसक
नेदनिन्नाना यथा बीजेनेति । यद्यस्य बीज तत्र स्त्रिया सर्वं शोषित पुरुषस्य शुक्रं
एतड्जयमप्यविध्वस्तं शुक्राधिक सन्मनुप्यस्य, शोषिताग्निक स्त्रियास्तन्समता नपुंसकस्य
कारणता प्रतिपद्यते तथा यथावकागेनेति । योयस्यावकाशोमातुरुदरकुट्यादिकस्तत्रापि

ते जीव त्वां उपना तता ते नाना प्रकारता त्रस श्यने स्थावर प्राणियोनो स्नेह आदा
रे. इत्यादिक शेषं सुगम ॥ एतज्जे वात योनिक अष्काय देखाड्यो. ॥ ३० ॥

॥ द्विपिका-अथाष्कायं वक्तुकामस्तत्कायकारणनूतवायुकथनपूर्वमाह । (अहावर
मित्यादि) अथैतदाख्याते । इहैके सत्त्वाः कर्मोदयानत्र वायुयोनिकेऽष्काये व्युत्क्रम्यागम्य
नानाविधानां त्रसानां दर्डरादीनां प्राणिनां स्थावराणां च हरितलवणादीनां सचिन्नाचित्त
देहेषु तदष्कायशरीर वायुयोनिकत्वादष्कायस्य वायुना उपादानहेतुनूतेन निष्पादितं
तथा वातेन संगृहीतं अत्रपटलातर्निर्वृत्तं तथा वातपरिगतं वायुनाऽन्योन्यानुगतं
कर्ध्वगते वाते उर्ध्वनाग्नवति । गगनगतवायुवशाज्जलं व्योम्नि समूर्धते । अधोगते
वाते जलमप्यध. स्यात् तिर्थगते च तिर्थं वातयोनिकत्वाज्जलस्य यत्र यत्र वायु.
परिणमति तत्र तत्र तत्कार्यनूतं जलमपि समूर्धते । जलजेदान् वक्ति । (उंसति) अ
वश्याय हिम महिकाधूमरीकरका. (हरतणुति) तृणाग्रप्राज्ञजलविद्व. शुद्धोदकं
प्रतीति । इहैके जीवा. शुद्धजले जातानानाविधत्रसस्थावराणां उत्पत्त्याऽऽधारनूतानां
स्नेह नक्षर्यति । शेषं सुगम ॥ ३० ॥

॥ टीका-तांप्रतमष्काय प्रतिपादयिषुस्तत्कारणनूतवातप्रतिपादनपूर्वकं प्रतिपाद
यतीत्याह । (अहावरमित्यादि) अथानंतरमेत दृश्यमाण पुरा पूर्वमाख्यातं । इहास्मि
न् जगत्पेके सत्त्वास्तथाविधकर्मोदयानानाविधयोनिका संतोषावत्कर्मनिदानेन तत्र
तस्मिन्वातयोनिकेऽष्काये व्युत्क्रम्यागम्य नानाविधानां बहुप्रकाराणां त्रसानां दर्डरप्रच
तीना स्थावराणां च हरितलवणादीनां प्राणिनां सचिन्नाचित्तजेदजिन्नेषु शरीरेषु तदष्का
यशरीर वातयोनिकत्वादष्कायस्य वायुनोपादानकारणनूतेन सम्यक् सति निष्पा
दिनं । तथा वातेनैव सम्यक्गृहीतमत्रपटलातर्निर्वृत्तं तथा वातेनान्योन्यानुगतत्वा
त्परिगतं तथोर्ध्वगतेषु वातेषु उर्ध्वनागी ज्वत्यष्कायोगगनगतवातवशादिव समूर्धते जलं
तथाऽधस्ताजलेषु तदशाज्वत्ययोनानीत्यष्कायैव तिर्थगतेषु तिर्थगनागी ज्वत्यष्कायः।
इदमुक्तं नवति । वातयोनिकत्वादष्कायस्य यत्र यत्रासौ तथाविधपरिणामपरिणतो जव
ति तत्र तत्र तत्कार्यनूतं जलमपि समूर्धते । तस्य चानिवानपूर्वकं जेदं दर्शयितुमा
ह । तद्यथा । (उंसति) अवश्याय (हिमयेति) शिशिरादीवातेरिताहिमकणामिहि
प्रतीतिमिति । इहास्मिन्नुदकप्रस्तावे एके सत्त्वास्तत्रोत्पद्यन्ते स्वकर्मवशास्तत्रोत्पन्नास्ते
जीवास्तेषां नानाविधानां त्रसस्थावराणां स्वोत्पत्त्याधारनूतानां स्नेहमाहारयति ते जीवा
स्तशरीरमाहारयति अनाहारकान जवतीत्यर्थे । शेषं सुगम यावदेतदाख्यातमिति ॥ ३० ॥

जणयंति पुरिसं वेगया जणयंति नपुंसगं वेगया जणयंति ते जीवा महरा
समाणा आउसिणेहमाहारेति आणुपुवेणं वुढा वणस्सतिकाय तसया
वरेयपाणे ते जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं ते
रिं एाणाविहाणं जलचरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं मन्नाण सुसुमा
राणं सरीरा एाणावणा जावमत्कायं ॥ ११ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्वे तीर्थकरे कह्ये आ जगत् माहें नाना प्रकारना
जलचारी पंचेदिय तीर्थेच योनिक जीवते, ते कहेले. माठला, कडप, मगरमड, नक्र, च
क्र, पावीन, पीठ, ग्राहक, सुसुमारादिक, तेने यथाबीजे करी स्त्रियादिकना जेवें करी, य
थावकाश एटले मातानी कुक्कादिक जेम वाम कुहे स्त्री उपजे, इत्यादिक यथावकाशें
करी स्त्री पुरुषादिक वेदने उदये कर्म निर्वर्तित पूर्वयोनिने विषे, अही मैथुन प्रकृतिप
नाम अरणीय काष्ठनी पें सयोगें उपजे (तहेव के०) तेमज यावत् ते जीव माता
नी कुक्षिये उपना पठी एक देशे उज आहारे, अनुक्रमे वृद्धिये पोहोतो उतो तैवार प
ठी ते काया थकी एटले योनिकी काले करी निकले, निकलता थका त्या एक जण
अंन रूप, एक पोत रूप, त्यां अमथकी उद्विचमान ते स्त्री पुरुष नपुंसक पणे उपजे,
ते जीव बालक उतां अप्कायनो स्नेह आहारे. पठी अनुक्रमे वर्द्धमान थका एटले वृ
द्धि पान्या थका वनस्पतिकायनु शरीर तथा त्रस अने स्थावर प्राणीने आहारे ते जी
व पृथ्वीनुं शरीर आहारे यावत् पोतानी काया सरखा रूप करे. अन्य पण ते नाना प्र
कारे जलचर पंचेदिय तीर्थेच योनिक यावत् सुसुमारना सरखा रूप करे ते कर्मने वडो
उपजे, ते नाना प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्शवान् थाय. एम श्री तीर्थकरे कह्यु ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—गर्भजमनुष्यावका समूर्तनजाश्वाये वक्ष्यंते सांप्रतं तिर्यग्योनिकास्तत्रापि
पूर्वं जलचरानाह । अथापरं तिर्यग्योनिकानां जलजरपंचेदियाणा स्वरूपमाख्यात प्रथ
म मत्स्यकडपमकरग्राहसुसुमारादीनां यस्य यद्बीज यस्योदराद्यवकाशोयस्तेन स्त्रिया. पु
रुपस्य च कर्मकृतायां योनौ जायंते । तेच तत्र मातुराहारेण वृद्धा स्त्रीपुंनपुंसकानाम
न्यतमत्वेन जायंते गर्भनिर्गतावाला सतोऽपान्स्नेहमपकायमेवाहारयंति । वृद्धास्तु
वनस्पतिकायं अन्यान् त्रसस्थावरांश्च यावत्पंचेदियानपि आहारयंति । यदुक्तं । अस्ति
मत्स्यस्तिमिर्नाम अस्तिमत्स्यस्तिमिगिल । तिमिगिलगिलोप्यस्ति तज्जितोप्यस्ति राधव
तथा ते जीवा. पृथ्वीशरीर कर्दमस्वरूपमाहारयति तच्चाऽऽहारित तत्समानरूपे
आत्मसात्परिणामयति । शेषं सुगम ॥ ११ ॥

उदगजोणियाण जीवाण उदगाणं सिणेहमाहारेति ते जीवा आहारेति
पुढविसरीरं जावसतं अवरेवियणं जीवाणं उदगजोणियाणं उदगाणं
सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ३१ ॥

अर्थ-हवे अन्य स्थानक श्री.तीर्थकरे कस्य ठे आ जगत् मांहे कोइ एक जीव
तथाविध कर्मना उदय थकी उदक योनिक उदकने विपे उपजे. त्यां उपना थका उ
दक जीवनो स्नेह आहारे, शेषं सुगमं ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका-तदेव त्रसस्थावरदेहसंज्ञव जलयोनित्वेन प्रदर्याऽधुना निर्विशेषणज
लसंज्ञमेव जलं दर्शयति । (अहावरमिति) इह एके सत्त्वाउदकयोनिकेषु उदकेषूपपद्यन्ते
तेच तेषां जलसंज्ञवाना आत्माधारजूतानां शरीरं जह्यन्ति । शेषं प्राग्वत् ॥ ३१ ॥

॥ टीका-तदेव त्रसस्थावरसंज्ञवमुदकयोनित्वेन प्रदर्याऽधुना निर्विशेषणमपूकाय
संज्ञमेवापूकाय दर्शयितुमाह । (अहावरमित्यादि) अथापरमाख्यातमिहास्मिन् जगत्सु
दकाधिकारे वा एके सत्त्वा स्वरुतकर्मादयाउदकयोनिपूदकेषूपपद्यन्ते तेच तेषामुदक संज्ञ
वानामुदकजीवानामात्माधारजूतानां शरीरमाहारयन्ति । शेषं सुगमं । यावदाख्यातमिति ३१

अहावर पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणियाणं जावकम्मनियाणे
एतत्तु बुक्कमा उदगजोणिएसु उदएसु तसपाणताए विउट्ठन्ति तेजी
वा तेसि उदगजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारेति तेजीवा आहारेति
पुढविसरीरं जावसतं अवरेवियणं तेसिं उदगजोणियाणं तसपाणाणं
सरीरा णाणावन्ना जावमस्काय ॥ ३२ ॥

अर्थ-हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकर देवे कस्य आ जगत् मांहे कोइ एक जीव क
में प्रेया थका उदक योनिक उदकने विपे पूयरादिक त्रस प्राण पणे उपजे ते उपना
उत्ता तेउ शरीर आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जान्णु ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका-अथ जलाधारजूतान् त्रसानाह । इहैके सत्त्वाउदकयोनिकेषूपूदकेषु त्रसप्रा
णितया पूतरकादित्वेन उत्पद्यन्ते । तेच उत्पद्यमानावत्पन्नाश्च तेषां जलयोनिकानां ज
लानां स्नेहमाहारयन्ति । शेषं प्राग्वत् ॥ ३३ ॥

॥ टीका-सामान्य

जतां मातानु रक्त अने पितानुं शुक्र इत्यादिक आहारे एम मनुष्यनी पेटें एक स्त्री, एक पुरुष, एक नपुंसक थाय. ते जीव बालरु ठता मातानुं दुग्धादिक आहारे, पठी अनुक्रमे वयता वनस्पतिकाय अने त्रस स्थावर प्राणिनो आहार करे इत्यादिक ते स्थलचारि चतुष्पदना शरीर नाना प्रकारना वर्ण गव रस स्पर्शवान् कर्मने वशें थाय इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथस्थलचरानाह । अथापरमाख्यात नानाविधाना चतुष्पदाना स्वरूपं । तद्यथा । एकसुराणामश्वखरादीना द्विसुराणा गोमहिष्यादीना गंभीपदाना हस्तिगंडकादीना सनखपदाना सिंहव्याघ्रादीना यथाबीजेन यथावकाशेन सर्वप र्याप्तिमवाप्य उत्पद्यते उत्पन्नाश्च मातु स्तन्यमाहारयंति वृद्धिं प्राप्ता परेषा शरीरमप्याहारयंति । शेषं सुगम ॥ १३ ॥

॥ टीका—साग्रत स्थलचरानुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं नानाविधाना चतुष्पदानां तद्यथा एकसुराणामित्यश्वखरादीना तथा द्विसुराणा गोमहिष्यादीना तथा गंभीपदानां हस्तिगंडकादीना तथा सनखाना सिंहव्याघ्रादीना यथाबीजेन यथावकाशेन सकलपर्याप्तिमवाप्योत्पद्यंते तथोत्पन्ना संतस्तदनंतर मातु स्तन्यमाहारायंतीति । क्रमेणच वृद्धिसुपगता संतोपरेषामपि शरीरमाहारयति शेषं सुगम । यावत्कर्मोपगताजवतीति ॥ १३ ॥

अहावरं पुरस्काय णाणाविहाण उरपरिसप्पथलयरपांचेद्वियतिरिक्कजोणियाण तंजहा अहीणं अयगराणं असालियाण महोरगाणं तेसिंचणं अहावीएण अहावगासेण इठीए पुरिस जावएवण मेहुणे एवं तं चेव नाणत्तं अन्नं वेगइया जणयति पोयं वेगइया जणयति सेअमे उप्पिक्कमाणे इत्थिं वेगइया जणयति पुरिसंपि णपुसगंपि ते जीवा म्हरा समाणा वाउकायमाहारंति आणुपुवेणं वुड्ढा वणस्सइकायं तसयाव रपाणे ते जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियण तेसिं णाणाविहाणं उरपरिसप्पथलयरतिरिक्कापचिद्वियअहीणं जाव महोरगाण सरीरा णाणावस्सा णाणागधा जावमस्कायं ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्वं तीर्थकरे कसुठे आ जगत्माहे नाना प्रकारे उरपरिसर्प स्थलचर पंचेद्विय तिर्यच योनियाळे ते कहेळे अही सर्प, अजगर सर्प, अ

पापाणादिषु सचित्ताचित्तेषु अग्निजीवा समुत्पद्यन्ते । तेच तत्रोत्पन्नास्तेषा त्रसस्थावराणा स्नेहमाहारयन्ति । ओषं सुगमं । अन्ये त्रयोप्यालापका उदकवद्दृष्टव्या ॥३४॥ अथ वायुकायमाह । इदमग्निकायवद्वाख्येय ॥ ३५ ॥

॥ टीका—साप्रत तेज कायमुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथैतदपरमाख्यातं । इहास्मिन् ससारे एके केचन सत्त्वा प्राणिनस्तथाविधकर्मोदयवर्त्तिनोनानाविधयोनयः प्राक् संतः पूर्वजन्मनि तथाविधं कर्मोपादाय तत्कर्मनिदानेन नानाविधानां त्रसस्थावराणां प्राणिनां सचित्तेष्वचित्तेषु शरीरेषु चाग्नित्वेन विवर्तन्ते प्रादुर्भवति । तथाहि । पचेदियति रश्चा दत्तिमहिषादीनां परस्परं युद्धावसरे विषाणसघर्षे सति अग्निरुत्तिष्ठते एवमचित्तेष्वपि तदस्थिसघर्षादग्नेरुद्भूतं तथा कीदृश्यादिशरीरेष्वपि यथासंजवमायोजनीयं । तथा स्थावरेष्वपि वनस्पत्युपजादिषु सचित्ताचित्तेष्वग्निजीवाः समुत्पद्यन्ते ते चाग्निजीवास्तत्रोत्पन्नास्तेषां नानाविधानां त्रसस्थावराणां स्नेहमाहारयन्ति । ओषं सुगमं यावद्भवतीत्येवमाख्यातं । अपरे त्रयोप्यालापका प्राग्वद्दृष्टव्या इति ॥ ३४ ॥ साप्रत वायुकायमुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातमित्याद्यग्निकायागमेन व्याख्येय ॥ ३५ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनि याणेणं तच्च वुक्कम्मा णाणाविहाण तसथावराण पाणाणं सरीरेसु सचित्तेसुवा अचित्तेसुवा पुढवित्ताए सक्करत्ताए वालुयत्ताए इमाउं गाहाउं अणुगंतवाउं “ पुढवीय सक्करावा, लुयाय उवले सिलाय लोणू से ॥ अयत उय तंव सीसग, रुण सुवण्णेय वड्ढेय ॥ १ ॥ हरियाले हि गुलए, मणोसिला सासगंजणपवाले ॥ अप्पमलप्पवालुय, वायरका ए मणिविहाणा ॥२॥ गोमेक्कएय रूयए, अंकेफलिहिय लोहियक्केय ॥ मरगयमसारगल्ले, जूयमोयग इंदणीलेय ॥ ३ ॥ चट्ठण गेरुय हंसगप्पे, पुलए सोगधिण्य बोध्वे ॥ चट्ठण वेरुलिए, जलकते सूरकतेय ॥४॥ एयाउं एएसु जाणियवाएउं गाहाउं जाव सूरकंताएवि वुट्ठंति तेजीवा ते सि णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सिण्हमाहारेति तेजीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियण तेसि तसथावरजोणियाणं पुढवीण जाव सूरकताण सरीरा णाणावणा जावमस्काय सेसं तिसि आल ॥ जहा उदगाणं ॥ ३६ ॥

इत्यादिक जेम पूर्वे उर परिसर्पनी विचार कइयो तेम जाणवो ते जीव अनुक्रमे वधता थका
पृथ्वादिकनो आहार करे. इत्यादिक सर्व अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका-सुजपरिसर्पनाह। सुजपरिसर्पणां गोधानकुजादीनां यथावीजेन यथाव
काशेनोत्पत्ति स्यात् । तेच अडजत्वेन पोतजत्वेन वा उत्पन्नमातुरुष्मणा वायुना
चाऽऽहारितेन वृद्धि याति । शेष सुगमं ॥ १५ ॥

॥ टीका-साप्रत सुजपरिसर्पानुद्दिश्याह (अद्वावरमित्यादि) नानाविधान्या सुजा
न्या ये परिसर्प्यन्ति तेया । तद्यथा । गोधानकुजादीनां स्वकर्मेपात्तेन यथावीजेन यथाव
काशेन चोत्पत्तिर्भवति । ते चाडजत्वेन पोतजत्वेन चोत्पन्नास्तदनंतर मातुरुष्मणा वायुना
वा हारितेन वृद्धिमुपयाति । शेष सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ १५ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं
तंजहा चम्मपस्कीणं लोमपस्कीणं समुग्गपस्कीणं विततपस्कीणं ते
सिंचणं अद्वावीएणं अद्वावगासेण इवीए जहा उरपरिसर्पणां नाणत्तं
ते जीवा महरा समाणा माउगात्त सिणेह माहारेति आणुपुवेणं बुद्धा व
एस्सतिकाय तसथावरेय पाणे ते जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव
सत्तं अवरेवियणं तेसि णाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्कजोणि
याणं चम्मपस्कीणं जावमस्कायं ॥ १६ ॥

अर्थ-हवे अनेरुं स्थानक श्री तीर्थकरेकषु ठे आ जगत् मांहे नाना प्रकारे खेचर
पंचेदिय तिर्यचछे, ते कहेठे. चर्मपद्धी ते वटगुलीप्रमुख, लोमपद्धी ते सारस राजहंसा
दिक, तथा समुजपद्धी अने विततपद्धी ए वे जाति, मनुष्य क्षेत्र थकी बाहेर जाणवी.
ते खेचर जातिने यथावीजे यथावकाशे जेम उरपरिसर्पनी पूर्वे उत्पत्ति कही, तेमज
ए जीवनी पण उत्पत्ति जाणवी ते जीव बालक ठता मातानो स्नेह आहारे इत्यादिक
आलावो सर्व पूर्ववत् जाणवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-अथ खेचरानाह । खेचराणामुत्पत्तिरेव ज्ञेया । तद्यथा । चर्मपक्षिणां
चर्मकीटवटगुलीचर्मचटकादीनां लोमपक्षिणां सारसराजहंसकाकवकादीनां समुजप
क्षिणोविततपक्षिणश्च बहिर्दीपवार्तनस्तेषां यथावीजेन यथावकाशेन चोत्पन्नानामे
वमाहार स्यात् । सा पक्षिणी तदंडकं स्वपक्ष्यान्मात्रस्य तावत्तिष्ठति यावत्तदंडकं तद्रू

तेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वशादिषु तान्येव । एवमचित्तेषूपरादिषु लवणत्वेन जायंते तदेव पृथ्वीकाधिकानानाविधासु पृथ्वीषु शर्करावालुकोपलशिलाजवणादिजावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेन बादरमणिविधानतया समुत्पद्यंते ॥ (एयाउंगाहाउति) एतागाथा अनुगंतव्या । एतज्जाथानुगमेन पदानि वाच्यानि । (पुढवीयसकरावालुयायइत्यादि) अत्र पदोच्चारोयथा पुढविताए । सकरत्ताएवालुयत्ताए इत्यादि । एव गाथानुसारेण पदानि वाच्यानि । यावत्स्ररक्तत्ताएति । शेषे सुगम । एव चत्वारोप्यालापकावदकागमेन ज्ञेया ॥ ३५ ॥

॥ टीका-साप्रतमज्ञेपजीवाधार पृथिवीकायमधिकृत्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतत्पूर्वमाख्यात । इहैके सत्त्वा पूर्व नानाविधयोनिका स्वरुतकर्मवशानानाविधव्रतस्थावराणां शरीरेषु पृथिवीत्वेनोत्पद्यंते । तद्यथा । सर्पशिर सु मणय . करिदंतेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वेण्यादिषु तान्येवेति । एवमचित्तेषूपरादिषु लवणजावेनोत्पद्यंते । तदेव पृथिवीकाधिकानानाविधासु पृथिवीषु शर्करावालुकोपलसितालवणादिजावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेनच बादरमणिविधानतया समुत्पद्यते । शेषे सुगम । यावच्चत्वारोप्यालापकावदकागमेन नैतव्याइति ॥ ३६ ॥

अहावरं पुरस्कायं सवेपाणा सवेजूता सवेजीवा सवेसत्ता एाणाविहजो
णिया एाणाविहसंजवा एाणाविहवुक्कमा सरीरजोणिया सरीरसंजवा
सरीरवुक्कमा सरीराहारा कम्मोवगा कम्मनियाणा कम्मगतीया कम्म
विइया कम्मणाचेव विपरियासमुवेति ॥ ३७ ॥

अर्थ-हवे तमन्त जीव आश्री कहेठे हवे अनेरु स्थानक पूर्वे श्री तीर्थकरे कहुं आ जगत् माहे सर्वप्राण, सर्वजंत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, नाना प्रकार योनिक नाना प्रकार नी योनिने विपे सनव एटले उत्पत्तिवे जेनी, नाना प्रकारे आव्या ठता, शरीरयोनिक विपे शरीर पणे उपजे त्या त्या यथायोग्य शरीरनो आहार करे कर्मने वजो उपजे कर्मने कारणे करीने कर्म करी कर्मने अनुसारे गति पामे कर्म करी जयत्य मध्यम अने वत्कृष्ट स्थिति पामे एटले जे जीव आ जवमा जेवोठे तेवोज आगले जवे न थाय. ए कारणे जीव, कर्मने वजो मुख वाढतो पण विपर्यास ड ख पामे. ॥ ३७ ॥

॥ टीपिका-अथ सर्वजीवानाश्रित्याह । अथापरमिदमाख्यात । सर्वे जीवानाना विधयोनिकानानाविधयोनित्पद्यंते यत्रच उत्पद्यंते तत्र तदेहाऽऽहारिण स्युः । तेनाहारे ण चायुता कर्मवशगाश्रुतगतिषु घ्रमंति ॥ ३८ ॥

निश्चाये विकलेंडियने जावे उपजे. तेनां शरीर नाना प्राकारना वर्ण गंव रस अने स्प
र्श वाजा जाणचां एम यावत् तीर्थकरं कहुं ॥ १४ ॥

॥ टोपिका-उक्ता पचेडियामनुष्यास्तिर्यचश्च । अथ विकलेंडियानाह । अथापरमा
ख्यातं । इहैके सत्त्वा कर्मणा तत्रोत्पत्तिस्थाने उपक्रम्य आगत्य नानाविधत्रसस्यावराणां
शरीरेषु सचित्तेषु अचित्तेषुवा (अणुसूयत्ताएति) अन्यशरीराश्रिततया परनिश्चयाविवर्तते
उत्पद्यतइत्यर्थ । तेच विकलेंडिया सचित्तेषु मनुष्यादिशरीरेषु यूकालिङ्गादिकत्वेन जायंते
नरस्तुज्यमानेषु मंचकादिषु अचित्तेषु मत्कुणत्वेनोत्पद्यंते तथा नरशरीरेषु विकलेंडियश
रीरेषु वा सचित्ताचित्तेषु ते जीवा (अणुसूयत्ताएति) अनुस्पूतत्वेन परनिश्चयाकृत्यादित्वेन
जायंते । केचित्सचित्तेऽग्नौ मूषिकादितया यत्र चाग्निस्तत्र वायुरिति ते वायूद्रवाश्चपि ज्ञेया ।
पृथिवीमाश्रित्य कुशुपिपीलिकादयोवर्षादौ जप्मणा सस्वेदजाजायंते उदके पूतरकाडो
ह्मणकात्रमरिकादय । वनस्पतिकाये पनकत्रमरादय. एव ते जीवास्तानि स्वयोनिशरीरा
णि आहारयतीत्याख्यातं ॥ १४ ॥

॥ टीका-व्याख्याता पंचेंडियामनुष्यास्तिर्यचश्च तेषां चाहारो देधा । आजोगनिवर्ति
ताऽनाजोगनिवर्तितश्च । तत्रानाजोगनिवर्तित प्रतिक्षणचाव्यनोगनिवर्तितस्तु यथास्व कु
हेदनीयोदयजावीति । साप्रत विकलेंडियानुदिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथानतरमेतदा
ख्यातमिहास्मिन् सप्तारे एके केचन तथाविधकर्मादयवर्तिन सत्त्वा प्राणिनोनानाविधयो
निका कर्मनिवर्तनेन स्वकृतकर्मणोपादाननूतेन तत्रोत्पत्तिस्थाने उपक्रम्यागत्य नानाविधत्र
सस्यावराणां शरीरेषु अचित्तेषु सचित्तेषुवा (अणुसूयत्ताएति) अपरशरीराश्रिततया प
रनिश्चयाविवर्तते समुत्पद्यंते इति यावत् (तेच जीवाविकलेंडिया सचित्तेषु मनुष्यादिश
रीरेषु यूकालिङ्गादिकत्वेनोत्पद्यंते तथा तत्परिस्तुज्यमानेषु मंचकादिष्वचित्तेषु मत्कुणत्वेना
विवर्तते तथाऽचित्तीनूतेषु मनुष्यादिशरीरेषु विकलेंडियशरीरेषुवा ते जीवाअनुस्पूतत्वे
न परनिश्चयाकृत्यादित्वेनोत्पद्यंते । अपरेषु सचित्ते तेज कायादौ मूषिकादित्वेनोत्पद्य
ते । यत्र चाग्निस्तत्र वायुरित्यतस्तद्रवाश्चपि इष्टव्या । तथा पृथिवीमनुश्रित्य कुशुपिपी
लिकादयोवर्षादावूष्मणा सस्वेदजाजायंते तथोदके पूतरकाडोह्मणकात्रमरिकादेनकाद
य समुत्पद्यंते तथा वनस्पतिकाये पनकत्रमरादयोजायते । तदेव ते जीवास्तानि स्वयो
निशरीराणाहारयति इत्येवमाख्यातमिति ॥ १४ ॥

एवं द्रुवसंभवताए ॥ १५ ॥

अर्थ-हवे पचेडियनां मज मूत्र माहें उपजता एवा, जीव आश्री कहेने (एवके०)

अथ द्वितीयश्रुतस्कंधे चतुर्थाध्ययनप्रारंभः

हवे चोद्यु प्रत्याख्यान क्रियानामा अध्ययन प्रारंभिये ठैये. त्रीजा अध्ययनमां आहार आश्री कर्मबंध आय. एम कह्यो ते कर्मबंध पञ्चस्काण करवाथी टली जायते, ते कारण माटे चोद्यु अध्ययन प्रत्याख्यान क्रिया नामे कहिये ठैये.

सुयमे आनुसतेणं जगवया एवमस्कायं इह खलु पञ्चस्काणकिरियाणा मझयणे तस्सणं अयमठे पप्पत्ते आया अपञ्चस्काणीयावि जवति ॥
आया अकिरिया कुसलेयावि जवति आया मिन्हा संठियावि जवति
आया एगतदंनेयावि जवति आया एगंतवालेयावि जवति आया ए
गतसुत्तेयावि जवति आया अवियारमणवयणकायवक्केयावि जवति
आया अण्णडिहयअपञ्चस्कायपावकम्मेयावि जवति एस खलु जगव
ता अस्काए असंजते अविरते अण्णडिहयपञ्चस्कायपावकम्मे सकिरिए
असंबुद्धे एगतदंने एगतवाले एगंतसुत्ते सेवाले अवियारमणवयणका
यवक्के सुविणमवि ए पप्पसति पावेयसे कम्मे कळइ ॥ १ ॥

अर्थ-सुयमे स्वामी जबूस्वामि प्रत्ये कहेंते के, (सुयमे के०) में एम सांजल्लुठे (आनुसतेण के०) आनुप्पन्न (जगवयाएवमस्कायं के०) जगवंत श्री महावीरदेव तीर्थकर तेणें एम कह्ये (इहखलुपञ्चस्काणकिरियाणामझयणे के०) ए प्रवचनने विपे खलु ए वाक्यालकारे प्रत्याख्यानक्रिया नामें अध्ययन, (तस्सणंअयमठेपप्पत्ते के०) तेनो ए अर्थ जे आगल कहेंते, ते कहेंते, (आयाअपञ्चस्काणियाविजवति के०) ए आत्मा जीव मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कपाय, अने योग सहित स्वनावे रह्यो थकी, अप्रत्याख्यानी होय. अपि शब्द थकी तेहीज आत्मा, कोइ एक रूढा कां रण थकी पञ्चस्काणी पण होय. (आयाअकिरियाकुसलेयाविजवति के०) ए आत्मा रूढा अनुष्ठानें रहित पण होय अपि शब्द थकी रूढा अनुष्ठाने सहित पण होय, तथा (आयामिन्हासठियाविजवति के०) ए आत्मा मिथ्यात्वे संस्थित पण होय, अने अपि शब्द थकी मिथ्यात्व थकी रहित पण होय, (आयाएगतदंनेयाविजवति के०) ए आत्मा एकाते प्राणीउने दंननो करनार पण होय, तथा (आयाएगतवालेयाविजवति के०) ए आत्मा एकात वाल पण होय, (आयाएगंतसुत्तेयाविजवति के०) तथा

॥ ટીકા-સાંપ્રતં સચિત્તશરીરાશ્રયાન્ જંતૂન્ પ્રતિપાદયિતુમાહ । (એવસુરહુત્તાએસ ત્યાદિ) એવમિતિ યથા મૂત્રપુરીષાદાબુત્પાદસ્તથા તિર્યક્શરીરેષુ (સુરહુત્તાએતિ) ચર્મ કીટતયા સમુત્પદ્યતે । इदमुक्तं नवति जीवतामेव गोमहिष्यादीनां चर्मणोत् प्राणिन समूठयते तेच तन्मांसचर्मणी नक्षयन्ति नक्षयतश्चर्मणोविवराणि विदधति गलज्जोणिते पु विवरेषु तिष्ठंतस्तदेव शोणितमाहारयन्ति तथा अचिच्चगवादिशरीरेषु तथा सचित्ताचिच्च वनस्पतिशरीरेषु घुणकीटका समूठयते तेच तत्र समूर्वतस्तच्चरीरमाहारयतीति ॥ ૨૯ ॥

અદ્વાવર પુરસ્કાયં હ્રેગતિયા સત્તા ણાણાવિહજોણિયા જાવ કમ્મણિયા ણેણં તદ્ધવુક્કમા ણાણાવિહાણં તસથાવરાણ પાણાણં સરીરેસુ સચિત્તેસુ વા અચિત્તેસુવા તં સરીરગં વાયસં સિદ્ધવા વાયસંગહિયંવા વાય પરિગ હિયં ઉદ્ધવાએસુ ઉદ્ધનાગી જવતિ અદ્ધેવાએસુ અદ્ધેનાગી જવતિ તિરિય વાએસુ તિરિયંનાગી જવતિ તજહા ઝંસા હિમએ મહિયા કરએ હરત ણુએ સુદ્ધોદએ તેજીવા તેસિ ણાણાવિહાણં તસથાવરાણ પાણાણં સિણે હમાહારેતિ તેજીવા અહારેતિ પુઢવિસરીર જાવસંતં અવરેવિયણં તેસિ તસથાવરજોણિયાણં ઝંસાણ જાવસુદ્ધોદગાણ સરીરા ણાણાવસ્યા જાવમસ્કાય ॥ ૩૦ ॥

અર્થ-હવે અપૂકાયતું પ્રતિપાદન કરે ઢે હવે વીજુસ્થાનક ઢે શ્રી તીર્થકરેં કણ્ઠે ધ્યા જગત્ માંહે કોઈ એક જીવ તથાવિધ કર્મને ઉઢ્યે નાનાવિધ યોનિક ઠતા યાવત્ કર્મને કારણે આકર્ષિતા ત્યા આઘ્યા ઠતા નાના પ્રકારે વ્રસ તે ઢર્ડરાદિક અને સ્થાવર તે હરિકાય જવણાદિક પ્રાણીના સચિત્ત અચિત્ત શરીરને વિષે તે અપૂકાયતુ શરીર વાયુયે કરી નિપજાવ્યુ તથા (વાયસંગહિયંવા કે૦) વાયરે કરી સમ્યક્ પ્રકારે ગ્રહ્યુ તથા (વાયપરિહિયં કે૦) વાયરે કરી અન્યોન્ય પરિગત એટલે માહોમાહે મેજવ્યુ તથા (ઉદ્ધવાએસુઉદ્ધનાગીજવતિ કે૦) કધ્ધવગત વાયરાને વિષે કધ્ધવગત નાગી થાય એટલે કધ્ધ વાયુ ચકે પાણી પળ ઉપહરો રહે (અદ્ધેવાએસુઅદ્ધેનાગીજવતિકે૦) તથા નિચે નિચે વાયરે નિચો હોય, (તિરિયવાએસુતિરિયંનાગીજવતિકે૦) તિથેં વાયરે તિ થોં થાય, જે જે પરિણામે વાયુ વર્તે, તેમ તેમ પાણી પળ પરિણમે (તંજહા કે૦) હવે તેના નામ કહેઢે (ઝંસા કે૦) ઝંસપઢે તે (હિમએકે૦) હિમ (મહિયા કે૦) યૂ યરી (કરએ કે૦) કરગઢા (હરતણુએ કે૦) ટળને અગ્રે સ્થિત એવા પાણીના વિંહુ ધ્યા (સુદ્ધોદએ કે૦) સુદ્ધોદક તે સ્વજ પાણી ક્ત્યાદિક પાણી જાતિ માહે જીવ ડપજે.

नस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोग द्वाराणि जवति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाविकारोपम् । तद्यथे
ह कर्मोपादाननूतस्यानुज्ञस्य प्रत्याख्यान प्रतिपाद्यतइति । सांप्रत निक्षेपस्तत्राप्योवनिष्पन्नेऽ
ध्ययनं नामनिष्पन्ने प्रत्याख्यानक्रियेति द्विपदं नाम । तत्र प्रत्याख्यानपदनिक्षेपार्थं निर्यु
किरुदाह । " एवमववणादविष, अइह पडिसेह एष जावेय ॥ एसोपञ्चस्काण, स्त ठविहो
होऽनिकेवो , ॥ १ ॥ (एवमववणेत्यादि) नामस्थापना इव्यादित्ताप्रतिषेधनावरूपः ।
प्रत्याख्यानस्यापं पोढा निक्षेप । तत्रापि नामस्थापने सुगमे । इव्यप्रत्याख्यानं इव्यस्य
इव्येण इव्याद्इव्ये इव्यनूतस्य वा प्रत्याख्यान । तत्र सचित्ताचित्तजेदमिश्रस्य प्रत्याख्यानं
इव्यनिमित्तं वा प्रत्याख्यान यथा धम्मिल्लस्य । एवमपराण्यपि कारकाणि स्वधिया योज
नीयानि । तत्र दातुमिहा दित्ता न दित्ता अदित्ता तथा प्रत्याख्यानमदित्ताप्रत्याख्यानं ।
सत्यपि देये सतिच सप्रदानकारके केवलं दातुर्दातुमिहा नास्तीत्यतोऽदित्ताप्रत्याख्या
न तथा प्रतिषेधप्रत्याख्यानमिदं । तद्यथा । विवहितइव्याजावादिशिष्टसप्रदानकारका
जावादा सत्यामपि दित्ताया य प्रतिषेधस्तत्प्रत्याख्यान । जावप्रत्याख्यानं तु द्विधाऽत
करणशुद्धस्य साधो श्रावकस्य वा मूलगुणप्रत्याख्यानमुत्तरगुणप्रत्याख्यानं चेति । च
शब्दाद्विधियमपि नोभ्यागमतोनावप्रत्याख्यानं इष्टव्यं नान्यदिति । सांप्रत क्रियापदं नि
क्षेप्तव्य । तच्च क्रियास्यानाध्ययने निहितमिति । न पुनर्निक्षिप्यते । इह पुनर्जावप्रत्याख्या
ने नाधिकारइति दर्शयितुमाह । " मूलगुणे सुयपगय, पञ्चस्काणे इहं अधीगारो ॥ हो
ऊ हुतप्पञ्चइया, अप्पञ्चस्काणकिरियाउ , ॥ २ ॥ (मूलगुणेसुयइत्यादि) मूलगुणा प्रा
णातिपातविरमणास्तेषु प्रकृतभधिकार प्राणातिपातादे प्रत्याख्यान कर्तव्यमिति याव
त् । इह प्रत्याख्यानक्रियाध्ययने नार्थाधिकारोयदि मूलगुणप्रत्याख्यानं न क्रियते तत्रो
पाय दर्शयितुमाह । प्रत्याख्यानानाजावेऽनियतत्वाद्यत्किचनकारितया तत्प्रत्ययिका तन्नि
मित्तानावाड्वत्पद्यते प्रत्याख्यानक्रिया सावधानुष्ठानक्रिया तत्प्रत्ययिकश्च कर्मबंधस्तन्निमि
तश्च ससारइत्यत प्रत्याख्यानक्रिया सुमुकुणा विवेयेति । गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपोऽधुना
सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेत सूत्रमुच्चारयितव्य । तच्चेदं (सुयमेव्याउसतेणमित्यादि)
अस्य चानतरपरपरसूत्रै सह सबधोवक्तव्य । सचायमिहानतराध्ययनपरिसमाप्ताविद
सूत्रमाह्वारयुत समित सहित सदायतेतेत्येतन्मया श्रुतमायुष्मता नगवतेदमाख्यातमे
वमनया दिशा परपरसूत्रैरपि सबधोऽन्यूह्य । इहास्मिन् प्रवचने सूत्रकृतांगेवा । खट्विति
वाभ्याजकारे । प्रत्याख्यानक्रियानामाध्ययन तस्यायमर्थोवद्व्यमाणलक्षण । अतर्ती
त्यात्मा जीव प्राणी सचानादिमिथ्यात्वाविरतिप्रमादयोगानुगततया स्वभावतएव प्रत्या
ख्यान्यपि जवत्यपिशब्दात्तएव कुतश्चिन्निमित्तात्प्रत्याख्यान्यपि । तत्रात्मग्रहणमपरद
र्शनव्युदासार्थं । तथाहि । साख्यानमप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावव्यात्मा । सच तृणकु

अद्वावरं पुरस्कायं इहेगतियासत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव क
म्मणियाणेण तच्च बुक्कमा तसथावरजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए वि
उट्ठंति तेजीवा तेसि तसथावरजोणियाण उदगाण सिणेहमादारेति
तेजीवा आदारेति पुढविसरीरं जाव संत अवरैवियणं तोसि तसथावर
जोणियाण उदगाणं सरीरा णाणावष्ठा जावमस्काय ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे अप्काय योनिक अप्काय देखावेठे. अथ हवे अपर स्थानक श्री तीर्थक
रें कछुठे आ जगत् मोहें कोइ एक जीव उदकयोनिक उदकने विपे सजवठे, यावत् क
र्मने कारणे करी एटले तथाविध कर्मने उदयें वातवर्गें उपना एवा त्रस अने स्थावर
जीव, तेना शरीरने आधार नूत एवु उदक जे पाणी ते उदके उपना त्रम स्थावर यो
निक उदक तेने विपे उदक पणे उपजे, ते जीव त्या उपना थका ते उदकनो स्नेह आ
दारे. इत्यादिक शेषं सुगमम् ॥ ३१ ॥

॥ टीपिका—वातयोनिकं जलमुक्त्वा जलसत्तव जलमाह । (अद्वावरमित्यादि) इहैके
सत्त्वावातवशोत्पन्नत्रसस्थावरदेहाधारनूतमुदक योनिरुत्पत्तिस्थानं येपा ते तथा उदकस
नयास्त्रसस्थावरयोनिकेषु उदकेषु अपरोदकतया उत्पद्यंते । तेच जलसत्त्वास्तेपा त्रस
स्थावरयोनिकानां जलानां स्नेहं पराण्यपि पृथिव्यादिशरीराणि चाहारयंति । तच्च पृथि
व्यादिशरीरं नक्षितं सत्सारूप्यमानीयात्मसात्कुर्वति । अन्यान्यपि तत्र त्रसस्थावरशरीराणि
वर्तन्ते तेषां च नीरयोनिकानां नीराणां नानाविधानि शरीराणि वर्तन्ते एतदाख्यातं ॥ ३१ ॥

॥ टीका—तदेवं वातयोनिकमप्कायं प्रदर्शयिष्येनाप्कायसत्तवमेवाप्कायं दर्शयितुमाह ।
(अद्वावरमित्यादि) अथापरमाख्यातमिहास्मिन् जगति उदकाधिकारे वा एके सत्त्वा
स्तथाविधकर्मोदया द्वातवशोत्पन्नत्रसस्थावरशरीराधारमुदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येपा ते
तथा तथोदकसंजवा यावत्कर्मनिदानेन तत्रोत्पित्सवस्त्रसस्थावरयोनिकेषुदकेष्वपरोद
कतया विवर्तन्ते समुत्पद्यन्ते ते चोदकजीवास्तेपा त्रसस्थावरयोनिकानामुदकानां स्ने
हमाहारयंत्यन्यान्यपि पृथिव्यादिशरीराणां आहारयंति । तच्च पृथिव्यादिशरीरमाहारितं सत्
सारूप्यमानीयात्मसात्प्रकुर्वंत्यपराण्यपि तत्र त्रसस्थावरशरीराणि विवर्तन्ते तेषां चोदक
योनिकानामुदकानां नानाविधानि शरीराणि विवर्तन्ते इत्येतदाख्यातं ॥ ३१ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणियाणं जाव कम्मनियाणेणं
तच्च बुक्कमा उदगजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए विउट्ठति ते जीवा तेसि

इहणंतस्स समणस्सस्स सवियारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि पा
सउ एवं गुणजातीयरस पावे कम्मे कळइ पुणरवि चोयए एवं व
वीति तत्तणं जेते एवमाहंसु असंतएणं मणेणं पावएणं असंतीयाए व
त्तिए पाधियाए असंतएणं काएण पावएणं अहणं तस्सअमणस्सस्स
अ वियारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि अपस्सउ पावे कम्मे कळ
इ तत्तणं जेते एवमाहंसु मिञ्जा ते एवमाहंसु ॥ ५ ॥

अर्थ-ए प्रकारें कहे यके, (तत्तचोयएपन्नवगंएववयासि के०) त्यां शिष्य प्रज्ञाप
क एटले गुरु प्रत्ये एवुं वोत्थो के, हे जगवन् ! (असंतएण के०) अठते अप्रवर्ते
(मणेण के०) मने (पावयण के०) पापकर्मने विपे, तथा (असंतीयाएवत्तिएपावि
याए के०) अठते अप्रवर्ते वचनें पापकर्मने विपे, (असंतएणकाएणपावएण के०)
अठते अप्रवर्ते कायाये पापकर्मने विपे, (अहणतस्स के०) अणहणताने विपे, (अ
मणस्सस्स के०) पापकर्म उपर मनना परिणाम रहित, (अवियारमणवयकायवक्कस्स
के०) अविचारवत मन वचन काया एवा रहे, एटले पापकर्मना विचार विनाना रहे,
(सुविणमविअपमउपावकम्मेणोकळइ के०) स्वप्नातरे पण पापकर्मने अण देख
ता, एटले जे पापकर्म स्वप्नातरे पण देखे नही, तो तेने पापकर्म सर्वथाऽपि जागे
नही, (कस्सणतदेवं के०) तो शा कारणे ते पाप कर्म तेने जागे, १ अंहीं अथ्यक्त
पणा थकी पापकर्म जागे, तेने कांइ बंधनु कारण जाणवु नही. (चोयएएवववीति
के०) तेहिज वजी नोदक शिष्य, पोताना अतिप्राये करी पापकर्मना बंधनु कारण
थावी रीते कहेउ (अन्नयरेणमणेणपावएण के०) अन्य कोइ एक प्राणातिपाता
दिक पापकर्मने विपे मनें करी प्रवर्ते, (मणवत्तिएपावेकम्मेकळइ के०) ते मन नि
मित्ते पापकर्म करे बांधे, (अन्नयरीएवत्तिएपावियाए के०) अन्य कोइ एक प्राणाति
पातादिक पापकर्मने विपे वचनें करी प्रवर्ते, (वत्तिवत्तिएपावेकम्मेकळइ के०)
ते वचन निमित्ते पापकर्मने करे बांधे, (अन्नयरेणकाएणपावएण के०) अन्य कोइ एक
प्राणातिपातादिक पापने विपे कायाने प्रवर्तावे. (कायवत्तिएपावेकम्मेकळइ के०)
ते कायनिमित्ते पाप कर्म करे, बांधे (हणतस्ससमणस्सस्ससवियारमणवयकाय
वक्कस्स के०) हणताने विपे पापकर्म उपर मन परिणाम सहितने विपे सविचार
मनें करी, वचनें करी, अने कायायें करी सहित, (सुविणमविपासउ के०) स्वप्नात
रे विपे पण पापकर्म देखे ठे (एवगुणजातीयस्सपावेकम्मेकळइ के०) एम गुण

यादि) अथापरमेतदाख्यातमिहैके सत्त्वाउदकयोनिषु चोदकेषु त्रसप्राणितया पूतरक
दित्वेन विवर्तते समुत्पद्यन्ते ते चोत्पद्यमाना समुत्पन्नाश्च तेषामुदकयोनिनामुदकाना स्ने
हमाहारयन्ति । शेषं सुगम यावदाख्यातमिति ॥ ३३ ॥

अद्धारं पुरस्काय इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणिया जाव कम्मनिया
एणं तत्त बुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सररीरेसु मचित्ते
सुवा अचित्तेसुवा अगणिकायत्ताए विउट्ठन्ति ते जीवा तेसि णाणावि
हाणं तसथावराणं पाणाण सिणेहमाहारेति ते जीवा आहारेति पुढ
विसरीरं जाव संतं अवरेवियण तेसि तसथावरजोणियाणं अगणीणं
सररीरा णाणावस्सा जाव मक्कायं सेसा तिन्नि आलावगा उट्ठगाणं ॥३४॥
अद्धारं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनि
याएणं तत्त बुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाण सररीरेसु सचि
त्तेसुवा अचित्तेसुवा वाउक्कायत्ताए विउट्ठन्ति जहा अगणीणं तहा जा
णियवा चत्तारि गमा ॥ ३५ ॥

अर्थ—हवे अग्निकाय जीव आश्री कहेने अथ हवे अनेरु स्थानक श्री तीर्थकर देवे कबु.
आ जगत् मांहे कोइ एक जीव नाना प्रकारना योनि वाला, ते एवा प्रकारजुं कर्मोपा
र्जन करीने, नानाविध त्रस अने स्थावर प्राणिना शरीरने विपे सचित्तने विपे, अचित्त
ने विपे, अग्निकाय पणे उपजे त्या उपजता उता, ते त्रस अने स्थावर प्राणीनो स्ने
ह आहारे इत्यादिकं शेषं सुगम ॥ अर्था अग्निकायने विपे शेष त्रण आलावा उदकना
आलावानी पेठे जाणी लेवा ॥३४॥ हवे वायुकाय जीव आश्री कहेने हवे अनेरु स्था
नक श्री तीर्थकरे कबु आ जगत् मांहे कोइ एक जीव नानाविध योनिरु कर्मने वशव
र्त्ति यका नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर जीवोना शरीर सचित्त अने अचित्तने विपे
वायुकाय पणे उपजे इत्यादिकं जेम अग्निकायना चार आलावा कहा तेम ए वायु
कायना पण चार आलावा केहेवा. ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—अथ तेज कायमाह । एके सत्त्वा कर्मोदयान्नानाविधाना त्रसस्थावरा
णां देहेषु सचित्तेष्वचित्तेषु वाऽग्नित्वेन विवर्तते प्रादुर्भवति । तथाहि । पंचेन्द्रियतिरश्चा
दतिमहिषादीना परस्पर युद्धावसरे दंतगृगयोगेऽग्निरुत्पद्यते । एवमचित्तेष्वपि तद
स्थिर्घर्षणादग्निरुत्पत्ति । विकलोद्दिग्दशरीरेष्वपि यथासत्तव योज्यं । स्थावरेषु वनस्पति

कारणेन तत्पापं कर्म बध्यते। नात्र कश्चिदव्यक्तविज्ञानत्वात्पापं कर्म बंधहेतुरिति नावः। त
 देव चोदकएव स्वानिप्रायेण पापकर्मबंधहेतुमाह। (अन्नयरेण मित्यादि) कर्माश्रवदारजूतेर्म
 नोवाक्कायकर्मणि कर्म बध्यत इति दर्शयति। अन्यतरेण क्लिष्टेन प्राणातिपातादिप्रवृत्त्या म
 नसा वाचा कायेनच तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यत इति। इदमेव स्पष्टतरमाह। प्रतस्तत्त्वान्तमन
 दृश्य समनोवाक्कायवाक्पम्य स्वप्नमपि पश्यत. प्रस्पष्टविज्ञानस्यैतद्गुणजातीयस्य पाप क
 र्म बध्यते न पुनरेकेन्द्रियविकलेंद्रियादे. पापकर्मसंज्ञव इति तेषा घातकस्य मनोवाक्काय
 व्यापारस्याभावात्। अथैतद्व्यापारमंतरेणापि कर्मबंधइष्यते एवच सति मुक्तानामपि कर्म
 बंध स्यात्। न चैतदिष्यते। तस्माच्चैव स्वप्रातिकर्मविज्ञोपचित कर्म बध्यत इति। तत्र य
 येवजूतेरेव मनोवाक्कायव्यापारै. कर्मबंधोऽन्युपगम्यते तदेव व्यवस्थिते सति ये ते एवमुक्त
 वतस्तद्यथा विद्यमानैरेवा मुनैर्योगै. पाप कर्म क्रियते मिथ्या तएवमुक्तवत इति स्थितं॥३॥

तच्च पन्नव ए चोयगं एव वयासी त सम्मं ज मए पुवेवुत असंतएणं मणेणं
 पावएणं असंतियाए वतिए पावियाए असंतएण काएणं पावएण अहणं
 तस्स अमणस्स अविचारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि अपस्सउ
 पावे कम्मे कज्जति तं सम्मं कस्सणं तं देवं आचार्या आह तच्च खलु जग
 वया उजीवणिकायहेऊपसूत्ता तं जहा पुढविकाइया जाव तसकाइया उच्चै
 एहि उहि जीवणिकाएहि आया अपडिहयपच्चस्कायपावकम्मे निच्च
 पसवविउवातचित्तदमे त जहा पाणातिवाए जाव परिग्गहे कोहे
 जाव मिहादसणसल्ले ॥ ३ ॥

अर्थ-एवु शिष्ये अर्चार्पणा परूने दूषण आधुं, (तच्च के०) तेवारें (पन्नवएचोय
 गं के०) आचार्य पोताना शिष्यप्रत्ये (एववयामी के०) एवु बोल्या के, अहो शिष्य।
 (तसम्म जमएपुवेवुतके०) जे में पूर्वे वचन कल्लुके जे मन, वचन, अने कायानी प्रवर्ति
 णिना पण पाप कर्म लागे ते सत्त्व ठे इत्यादि पाठनी अर्थ सुजज ठे माटे नथी लख्यो. (तं
 सम्म के०) ते सत्त्व जाणजे, पुक्तिसहित जाणजे एवु आचार्यनुं वचन सानजी, फरी शिष्य
 बोल्या के, (कस्सणतं देवं के०) शे कारणे तमारु वचन सत्त्व ठे ते कहा ? हवे (आचा
 यो आह के०) आचार्य कहते (तच्च खलु जगवया के०) त्या खलु ए वाक्यालकारे जगवा
 न् श्रीपदमान स्वामी तेणे (उजीवणिकायहेऊपसूत्ता के०) उ जीव निकाय कर्मवधनां
 कारण कहाते, (तं जहा के०) ते कहते (पुढविकाइया के०) पृथिवीकाय थकी मांमी
 ने (जावतसकाइया के०) जावत् त्रलकाय पर्यंत, (उच्चै एहि उहि जीवणिकाएहि के०)

अर्थ-ह्वे पृथ्वीकाय जीव आश्री कहेउ ह्वे अन्य स्थानक पूर्वें श्री तीर्थकरें कहेउ आ जगत् माहे कोइ एक जीव, नाना प्रकार योनिक, यावत् कर्मावीन थका त्या उपजे नाना प्रकारना त्रस स्थावर प्राणीना शरीरने विपे, सचित्तने विपे, अचित्तने विपे, शर्करा एटले काकरा पणे, वेलु एटले रेत पणे, इत्यादिक (इमाउंगाहाउ के०) ए आगलनी चार गाथाये करी पृथ्वीकायना जेव कहेउ ते प्रमाणे (अणुगंतवाउ के०) सर्व जाणी ले वा (पुढवीय के०) पृथ्वी पणे (सफ़रा के०) कांकरा पणे, (बालुयाय के०) वेलू ते रेत पणे, (उवले के०) उपल एटले पापाणना कटका पणे, (सिलाय के०) माटी अने पाशाणनी शिलापणे, (जोणूतेके०) समुद्रादिकना लूण ते पणे, उसे एटले वस पणे, ते खारी धूल पणे, (अयत के०) जोह पणे, (उय के०) जसत तरुआ पणे, (तंब के०) त्रावा पणे, (सिसग के०) शीसा पणे, (रूप के०) रूपा पणे, (सुवस्त्रेय के०) सुवर्ण पणे, (वडरेय के०) वज्र, ते हीरा पणे, (हरियाले के०) हिंगलो पणे, (मणोसिलाके०) मणसील पणे, (सासगज नीजाति, अंजन एटले सुरमो ते पणे, (पवालेके०) परवाला, अन्नपडल अने अन्नवालुक एटले आकाशना जलउस तथा (वायरकाय के०) वादरकाय, पृथ्वीना जेव कह्या ह्वे (गोमेऊएय के०) गोमेय रत्न, (रूयए के०) रजत के०) स्फाटिक रत्न, (जोहियस्त्रेय के०) न, (मसारगळे के०) मसारगळ रत्न, (य के०) इंडनील रत्न, (चदण पे के०) हसगर्न रत्न, (पुलए बोधवे के०) जाणवा (च रत्न, (जलकते के०) जलकत रत्न पण एनु नाम ठे ए चार गाथा कात पणे एटले एटला दूर नगे पृथ्वी जता ठता ते नाना प्रकारना त्रस अने स्था एय सुगमठे ए पृथिवीकायना शेष त्रण आ जाणी लेवा ॥ ३६ ॥

यमाह । इहैके सत्वा कर्मचशगानानाविधत्रसस्थावरा
वा पृथिवीत्वेनोत्पद्यंते । तद्यथा । सर्पशिरस्सु मणयः करिद

पाप कर्म येन सतथा पुनर्नञ्जसमासेनाऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा यथात्मा
जनुस्तथा तज्जवत्वादेव नित्यं सर्वकाल प्रकर्षेण शतस्तथा व्यतिपाते प्राणव्यपरोपणे
चित्त यस्य स व्यतिपातचित्त स्वपरदमहेतुत्वादमः प्रशतश्चासौ व्यतिपातचित्तदमश्चेति क
र्मधारय । इत्येतदेव प्रत्येक दर्शयितुमाह (तजहेत्यादि) तद्यथा प्राणातिपाते विधे
ये प्रशतचित्तदमएव मृपावाददत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहेष्वपि वाच्यं यावन्मिथ्यादर्शनशक्य
मिति । तेषामिहैकेन्द्रियविकर्षेन्द्रियादीनामनिवृत्तत्वान्मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययो
गानुगतत्वं इष्टव्यं । तज्जावाच्च ते कथं प्राणातिपातादिदोषवत्तया व्यक्तविज्ञानाद्यपि
स्वप्रायवस्थायामिति ते कर्मबंधकाएव । तदेव व्यवस्थिते यत्प्रागुक्तं परेण यथा नाव्य
क्तविज्ञानानामग्नताममनस्कानां कर्मबंधइत्येतत् श्रुते ॥ ३ ॥

आचार्यआह तच्च खलु जगवया वहए दिष्टंते पसुते से जहा एामए
वहए सिया गाहावइस्सवा गाहावइपुतस्सवा रसोवा रायपुरिसस्सवा
खण निहाए पविसिस्सामि खणल्लूण वहिस्सामि पहारेमाणे से किंतु
हुनाम से वहए तस्स गाहावइस्सवा गाहावइपुतस्सवा रसोवा राय
पुरिसस्सवा खण निहाए पविसिस्सामि खणल्लूण वहिस्सामि पहारे
माणे दियावा राठेवा. सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनुत्ते मिञ्जासंठित्ते
निच्च पसवविउवायचित्तदंमे जवति एवं वियागरेमाणे समियाए वि
यागरे चोयए हंता जवति ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे आचार्य एनी उपर दृष्टांत कहेवे. (तच्चखलुजगवया के०) त्यां निञ्जे
जगवत् श्री महावीर ठेवे (वहएदिष्टंते के०) वधकनो दृष्टांत (पसुतेके०) कह्यो ठे.
(तेजहाणामए के०) ते जेम नाम एवी संजावनाये कोइ एक पुरुष, (वहएसिया के०)
वधक होय ते कोइ एक कारणे कोप्यो थको, (गाहावइस्सवा के०) गृहपति उपर,
तथा (गाहावइपुतस्सवा के०) गृहपतिना पुत्र उपर अथवा (रसोवा के०) राजा
उपर, (रायपुरिसस्सवा के०) अथवा राजानो पुरुष, तेथोनो विनाश करवा वाठतो,
एवी चितवना करे के, (खणनिहाए के०) अवसर पामिने, एना घरमां (पविसिस्सा
मि के०) प्रवेश करीश (खणल्लूणवहिस्सामि के०) ठिडादिक पामिने अथवा देखीने
एने हणीज. (पहारेमाणे के०) ते पुरुष एम चितवतो, (तेकिंतुहुनामसेवहए के०)
ते केवो जाणवो? तु अवधारणे ठे नाम संजावनाये ठे तो के, ते वधक कहिये. हवे ते
वधरुहपतिनो, अथवा गृहपतिना पुत्रनो, अथवा राजानो, अथवा राजपुरुषनो, वध

॥ टीका-सांप्रत सर्वोपसंहारद्वारेण सर्वजीवान् सामान्यतोविजणिपुराह । (अहा चरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यात । तद्यथा । सर्वे प्राणा प्राणिनोऽत्रच प्राणिनूतजीवन त्वशब्दाः पर्यायत्वेन द्रष्टव्याः कथंचिन्नेदं चाश्रित्य व्याख्येया । तेच नानाविधयोनिकातो नाविधासु योनिपूतपद्यंते नारकतिर्यङ्नरामराणां परस्परगमनसंभवान्तेच यत्र यत्रोत्पद्यंते ते तत्तत्तरीराणां हारयति तदाहारवत्तत्रागुताश्रवदारतया कर्मवशगानारकतिर्यङ्नरामरगतिषु जयन्मध्यमोत्कृष्टस्थितयोजवति । अनेनेदमुक्तं जवति । योयादृगिह जवे स ता दृगेयामुत्रापि जवतीत्येतन्निरस्त जवत्यपितु कर्मोपगा कर्मनिदानाः कर्मायतनगतयोजवति तथा तेनैव कर्मणा मुखलिप्तसोपि तद्विपर्यास इ खमुपगच्छतीति ॥ ३७ ॥

से एवमायाणह से एवमायाणिता आहारगुत्ते सहिए समिए सयाजए तिबेमि ॥ वियसुयस्कंधस्स आहारपरिष्सा णाम तईयमज्जयण सम्मत्तं ॥ ३८ ॥

अर्थ-हवे गुरु, शिष्य प्रत्ये कहेठे के, (सेएव के०) ते एम (मायाणह के०) त मे जाणो जे, मे आदि थकी सर्वजीव आश्री आहारनु विशेष संसार परित्रमण क खुठे. (सेएवमायाणिता के०) एवु जाणीने जे विवेकी जन होय ते, (आहारगुत्ते के०) आहारने विपे गुप्त थाय एतावता छुट निर्दोष एपर्णीक आहारनु खप करे, अ ने (सहिए के०) ज्ञान दर्शन अने चारित्र्य करी सहित थको (समिए के०) पाच समि तिये समितो, (सयाजए के०) सदा सर्वकाल एटले जावजीव सुधी सयमने विपे यत्न करे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणो ॥ ए श्रीस्यगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विपे, आहारपरिष्सा नाम त्रीजा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका-(सेएवमायाणहत्ति) तदेव जानीत यूय । यत्पूर्वोक्तं सर्व । एव ज्ञात्वा आहारगुप्त एव समितियुत समित सहितोवा ज्ञानादिनि सदा यतेत सयमे प्रयत्नवान् जवेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३८ ॥ इति द्वितीयश्रुतस्कंधे आहारपरिष्कार्य तृतीयमध्ययन समाप्तम् ॥

॥ टीका-सांप्रतमध्ययनार्थमुपसजिवृक्षुराह । (सेएवमायाणहेत्यादि) यदेतन्मया ऽऽदित प्रनृत्पुक्तातद्यथा । योयत्रोत्पद्यते स तत्तरीराहारकोजवत्याहारगुप्तश्च कर्मादत्ते क र्मणाच नानाविधासु योनिषु अरहदृष्टीन्यायेन पौन पुन्येन पर्यटतीत्येवमाजानीत यूय । एतद्विपर्यास इ खमुपगच्छतीति । एतत्परिज्ञायच सदसद्विवेक्याहारगुप्त पंचनि समिति नि समितोयद्विवा सम्यक् ज्ञानादिके मार्गे इतोगत समितस्तथा सह हितेन वर्तते सहित सन्तदा सर्वकाल यावदुद्धासं तावद्यतेत तत्सयमानुष्ठाने प्रयत्नवान् जवेदिति । इति परि समाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । गतोऽनुगम । सांप्रत नयास्ते च प्राग्वद्द्रष्टव्या ॥ ३८ ॥ समा समाहारपरिष्कार्यं तृतीयमध्ययनम् ॥ ३ ॥

प्रात्मनोऽवसरं लब्ध्वाऽपरकार्यकृणो सति तथा वध्यस्यच विद्मपेक्षमाणस्तदवसरा
पेक्षी किंचित्कालमुदास्ते सच तत्रौदासीन्यं कुर्वाणोऽपरकार्यं प्रति व्यग्रचेता संस्तस्मि
न्नवसरे वधं प्रत्यस्पष्टविज्ञानोजवति । सचैवज्जुतोपि तथा तं वध्यं प्रति नित्यमेव प्रशव
व्यतिपातचित्तदमोजवत्येवमविद्यमानैरपि प्रव्यक्तैरक्षुजैर्योगैरेकैर्द्वियविकलैर्द्विवादयोऽस्पष्ट
विज्ञानाद्यपि मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोगानुगतत्वात्प्राणातिपातादिदोषवतोऽनवति ।
नच तेऽवसरमपेक्षमाणवदासीनाश्चप्यवैरिणोऽनवतीति । अत्रच वध्यवधकयो द्व
णापेक्षया चत्वारोजंगा । तद्यथा । वध्यस्याऽनवसरोवधकस्य च वनयोर्वाऽनवसरो
योरप्यवसरइति । नागार्जुनीयास्तु पवंति । अण्णसो अस्काणया एतस्सवा पुरिसस्स ठिदं
अलनमाणे णोवहे इतं जयामेक्खणो नविस्सइ तस्स पुरिसस्स ठिदं लज्जिस्सामि तथा मेस
पुरिसे अवस्सं वध्यवे नविस्सइ एव मणोपहारे माणेति सूत्रं निगदस्सिद्धं ॥ ४ ॥

आचार्येणाह जहासे वहए तस्स गाहावइस्सवा तस्स गाहावइपुत्त
स्सवा रसोवा रायपुरिसस्स खणं निहाए पविसिस्सामि खणं लक्ष्णं
वहिस्सामिति पहारेमाणे दियावा राठवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमि
त्तजूए मिञ्जासठिते निच्च पसढविगवायचित्तदमे एवमेव बालेवि सवेसिं
पाणाण जाव सवेसि सत्ताण दियावा राठवा सुत्तेवा जागरे माणेवा
अमित्तजूए मिञ्जासठिते निच्च पसढविगवायचित्तदमे तं पाणाति
वाए जाव मिञ्जादंसणसल्ले एवंखलु जगवया अस्काए असंजए अवि
रए अण्णडिह्यपच्चस्कायपावकम्म सकिरिए असंवुमे एगंतदंमे
एगंतवाले एगंतसुत्तेयावि नवइ से बाल अविचारमणवयणकायवक्के
सुविणम विणपरस्सइ पावेय से कम्म कळइ ॥ ५ ॥

अर्थ-तेवारें आचार्य बोल्या के, अहो शिष्य ! जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपति, तथा
गृहपतिना पुत्र, अथवा राजा, तथा राज पुरुष उपर विनाशनी जाव चितवतो प
तो, तेमना विनाशनी किया कछा विना पण ते वधक कहेवाय; बीजा पदोनो अर्थ सु
गम ठे माटे आही लख्यो नथी (एवमेव के०) एम ते, (बालेवि के०) बाल
जीव पण, सर्व प्राणीने विषे यावत् सर्व सत्व, तेनो दिवसे अथवा रात्रिये सुता अथवा
जागती, अमित्रजुत एटले शत्रुजुत मिथ्यात्वसंस्थित निरंतर गत, प्राणिघातने विषे चित्त
छे जेनु, प्राणीयोने दम कारक, (त के०) ते कहेवे. प्राणातिपात. मृषावादशी, मांमी

ए आत्मा एकांत सुतो एटले जयन करनार पण होय, (आयाएगतअविचारमणवयण कायवक्केयाविजवति के०) तथा ए आत्मा एकांत अविचारुं कोऽ कार्य करे, एवा मन वचन अने कायाये करी सहित पण होय, (आयाअपडिह्यअपञ्चस्कायपावकम्मेया विजवति के०) तथा ए आत्मा, अप्रतिहत एटले विरते करी नथी हएया तथा नथी पञ्चस्काया पाप कर्म जेणे एवो पण होय, (एसखलुजगवताअस्काए के०) एवो जीव श्री जगवते कह्योवे वली केवो कह्यो तो के? (असजते के०) असयत (अविरते के०) अविरति (अपडिह्यपञ्चायपावकम्मे के०) अप्रतिहत एटले नथी हएया पञ्चस्काये करीने पाप कर्म जेणे, (सकिरिए के०) किया सहित, (असंजुमे के०) संवर रहित (एगंतदंमे के०) एकांतें दंम, (एगंतवाले के०) एकाते वाल, (एगत सुचे के०) ए कातें सुतो एटले जयन करनार, एवो कह्यो (सेवालेअविचारमणवयणकायवक्केके०) ते वाल, अविचारवान् एवो मन वचन अने कायाये करी रहित ठतो, जे पाप कर्मने (सुविणमविणपस्संति के०) स्वप्नातरे पण देखे नही. (पावेयसेकम्मेकङ्कइ के०) तो पण तेने तेवा पापकर्मनो बध थायठे ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ प्रत्याख्यानक्रियाख्यं चतुर्थमध्ययनमारभ्यते । तस्येदमादिस्त्र । (सुष्यंमेइत्यादि) श्रुत मयाऽऽयुष्मता जगवतेदमाख्यात । इहागे प्रत्याख्यानक्रियानामाध्ययन तस्यायमर्थ । आत्मा स्वजावतएवाऽप्रत्याख्यानी जवति । अपिशब्दात्सकदा चित्प्रत्याख्यानपि जवति । आत्मा क्रियाकुशल सदाचार स्यादक्रियाकुशलजोपि । आत्मा मिथ्यात्वसंस्थित आत्मा एकातदंडोहिसक स्यात् आत्मा वाल सुतोनावसुतश्च । अविचाराणि अशोनानि मनोवच कायवाक्यानि यस्य स तथा । वागग्रहणेनैव वाक्यस्य गतार्थत्वात्पुनर्वाक्यग्रहण वाग्व्यापारस्य प्राचुर्यज्ञापनार्थ । तथाऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा अप्रतिहत अनिवारित प्रत्याख्यातेन विरत्या पापकर्म येन स तथा एवमेव आत्मा असयतोऽविरतोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा सक्रियोऽसृष्ट एकातदंड एकातवाल एकांतसुतः स वालोऽविचारमनोवच कायवाक्य स एव नूत पटुविज्ञानरचित स्वप्नमपि न पश्यति तेनाप्येव नूतेनाव्यक्तज्ञानेनापि पापं कर्म बध्यते ॥ १ ॥

॥ टीका—तृतीयाध्ययनानंतर चतुर्थमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंध । इहानतराध्ययने आहारयुतस्य कर्मबधोऽ निहितोऽत्र तत्प्रत्याख्यान प्रतिपाद्यते । यदि चोत्तरगुणस्य पादनार्थं शुद्धेतराहारपरिज्ञोक्ता । सा चोत्तरगुणरूपा प्रत्याख्यानक्रियासमन्वितस्य जवती । त्यत आहारपरिज्ञानतर प्रत्याख्यानक्रियाध्ययनमारभ्यते इत्यनेन सर्वधेनायातस्याऽध्यय

(एवमेवेत्यादि) एवमेवेति यथासौ वधकोऽवसरापेक्षितया वध्यस्य व्यापत्तिमकुर्वाणो
 ऽप्यमित्रनूतोऽनवत्येवमेवासावपि बालवद्बालोऽस्पष्टविज्ञानोऽनवत्येव निवृत्तेरजावाद्योग्य
 तया सर्वेषां प्राणिनां व्यापादकोऽनवति यावन्मिथ्यादर्शनशब्दोपेतोऽनवति । इदमुक्तं न
 वति । यद्यप्युदानादिकं विनश्यं कुतश्चित्रिमितादसौ विधत्ते तथाप्युदायिनृपव्यापादक
 वदंतं ईष्टयेति नित्यं प्रशस्तव्यतिपातचित्तदंष्ट्रं यथा परशुराम. रूतवीर्यं व्यापाद्यापि
 तद्धृत्तरकाल सप्तवारि. नि. कृत्रा पृथिवी चकार (आहति) “ अणकारसमेन कर्मणा, न नरस्तु
 त्प्रिमुपैति शक्तिमान् ॥ अथिका कुरुतेऽरियातनां, द्विपतां सूत्रमज्ञोपमुद्धरेत् ॥ १ ॥ इत्ये
 वमसावमित्रनूतोऽमिथ्याविनीतश्च नवतीति । साप्रतमुपसंहरन् प्राक् प्रतिपादितमर्थमनु
 वदन्नाह । (एवखलुजगवया इत्यादि) यथासौ वधक स्वपरावसरापेक्षी सन्न तावद्घात
 यत्ययवा निवृत्तत्वाद्दोषदुष्टएव एवमसावप्येकेऽद्यादिकोऽस्पष्टविज्ञानोऽपि तथाचूतएवावि
 रताप्रतिहतप्रत्याख्यातसत्क्रियाविदोऽप्युदति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियत इति ॥ ५ ॥

जहा से वह ए तस्सवा गाहावइस्स जाव तस्सवा रायपुरिसस्स पत्तेयं प
 तेय चित्तसमादाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूते
 मिढासंठिते निच्च पसदविज्जायचित्तदंढे नवइ एवमेव बाले सबे
 सिं पाणाणं जाव सबेसिं सत्ताणं पत्तेयं पत्तेय चित्तसमादाए दियावा
 राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूते मिढासंठिते निच्च पसद
 विज्जायचित्तदंढे नवइ ॥ ६ ॥

अर्थ—(जहासेवहए के०) जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपत्यादिक ऊपर प्रत्येक प्रत्ये
 क चित्ते करी बिनाश चित्तवतो, दिवसे रात्रियें सुतो, जागतो थको अमित्रनूत एटले शत्रु
 समान मिथ्यात्व संस्थित निरंतर शत्रु प्राणघातने विषे चित्तछे जेनूं माटे, प्राणीयोने
 दमनो करनार होय. तेने पापकर्म वधाय (एवमेव के०) एमज ए बाल जे एकेऽद्या
 दिक जीवो छे ते पण सर्व प्राणी, सर्वचूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, तेने विषे अविरति प
 णाने जावे ते सर्वेने विषे प्रत्येक प्रत्येक चित्ते करी बिनाश चित्तवतो, दिवमने विषे, रात्रिने
 चछे जेहूं, प्राणीयोने दमनो करनार होय, एम बोलाय ते कारणे तेने पापकर्म वधाय ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—तदेव पूर्वोक्तार्थनिगमनं कृत्वाऽधुना स सर्वप्राणिनां दुष्टात्मा स्यादिति
 दर्शयति । यथासौ वधकोऽगृहपत्यादे प्रत्येक सर्वेषु वध्येषु घातकचित्तं समादाय प्राप्तव
 सरोऽहमेनं हनिष्यामीति कृत्वा दिवा रात्रौवा सुप्तोजाग्रौ सर्वावस्थासु सर्वप्राणि

व्जीकरणेप्यसमर्थतया किंचित्करत्वान्न प्रत्याख्यानक्रियाया नवितुमर्हति। वीक्षानामप्यात्मनो जावात् ज्ञानस्य च कृणिकृतया स्थितेरजावात् कुत प्रत्याख्यानक्रियेति एवमन्यत्रापि प्रत्याख्यानक्रियायाश्च जावोवाच्य । तथा सद्बुद्धान क्रिया तस्या कुशल क्रिया कुशलस्तत्प्रतिपेयादक्रिया कुशलोप्यात्मा नवति । तथात्मा मिथ्यात्वोदयसंस्थितो नवति तथैकांतेन नापरान् प्राणिनोदंभयतीति दंभस्तदेव नूतश्चात्मा नवति तथाऽस्तारतापादनाद्गद्गदेपाकुजितत्वाद्बालवद्बालश्चात्मा नवति तथा सुप्तवत्सुप्त । यथा हि इच्छसुप्त शब्दादीन् विषयान् न जानाति हिताहितप्रातिपरिहारपिकलश्च तथा नावसुप्तोप्यात्मैव नूत एव नवतीत्येवमविचारणीयान्यशौचनतया निरुपणीयान्यपर्यालोचनीयानि मनोवाक्कायवाक्यानि यस्य स तथा । तत्र मनोत करण वाग्वाणी कायोदेहोऽर्थप्रतिपादक पदसमूहात्मक वाक्यमेक तिष्ठंतं सुप्तं तं वा । तत्र वाग्ग्रहणेनेव वाक्यार्थस्य गतार्थत्वाद्यत्पुनर्वीक्ष्यग्रहण करोति तदेव ज्ञापयतीह वाग्ब्यापारस्य प्रचुरतया प्राधान्यं प्रायशस्तत्प्रवृत्त्यैव प्रतिपेधविधानेन तयोरन्येषां प्रवर्त्तन नवति । तदेवमप्रत्याख्यानक्रिय सन् आत्माऽविचारितमनोवाक्कायवाक्यश्चापि नवतीति । तथा प्रतिहृतं प्रतिस्वजितं प्रत्याख्यात विरतिप्रतिपत्त्या पापकर्माऽसद्बुद्धान येन स प्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा तत्प्रतिपेयादसद्बुद्धानपरश्चात्मा नवति । तदेवमेपूर्वोक्ताऽसंयतोऽविरतोऽप्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा सक्रिय सावधानुद्धानस्तथा नूतश्चासत्तुमनोवाक्कायैरगुप्तो गुप्तत्वाच्चात्मन परेपा च दंडहेतुत्वाद्दस्तदेव नूतश्च सन् एकांतेन बालवद्बाल सुप्तवदेकांतेन सुप्तस्तदेव नूतश्च बालसुप्ततयाऽविचाराण्यविचारितरमणीयानि परमार्थविचारगुणया युक्त्या वा विघटमानानि मनोवाक्कायवाक्यानि यस्य स तथा । यदिया परसवध्यविचारितमनोवाक्कायवाक्य सत्क्रियासु प्रवर्त्तते तदेव नूतो निर्विवेकतया पटुविज्ञानरहित स्वप्नमपि न पश्यति तस्य चाव्यक्तविज्ञानस्य स्वप्नमप्यपश्यत पापं कर्म बध्यते तेनैव नूतेनाव्यक्तविज्ञानेनापि पापं कर्म क्रियत इति भावः ॥ १ ॥

तच्च चोयए पन्नवगं एवं वयासि असंतएणं मणेणं पावयणं असंतिया
ए वतीयाए पावियाए असतएण काएणं पावएण अहणंतस्स अमण
स्करस्स अ विचारमणवयकायवक्करस्स सुविणमवि अप्पस्सउं पावक
म्मे णो कळइ कस्सएण तदेउं चोयए एवं ववीति अन्नयरेण मणेण पाव
एणं मणवत्तिए पावे कम्मे कळइ अन्नयरीए वत्तिए पावियाए वत्तिवत्तिए
पावे कम्म कळइ अन्नयरेण काएणं पावएणं कायवत्तिए पावे कम्मे कळ

यनप्रतिपादकानि यथाविधिसूत्राणि विजागतः प्रदर्श्याधुना प्रतिज्ञाहेत्वो. पुनर्वचनं निगमनमित्येतत्प्रतिपादयितुमाह । जहा से वहए तस्सयागाहावइस्स इत्यादि यावस्मिञ् पसढविज्जायचित्तदंमेति) एतानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टांतोपनयनिगमाव्यर्थत सूत्रे प्रदर्शितानि । प्रयोगस्त्वेव इष्टव्यः । तत्राप्रतिदूतप्रत्याख्यातक्रिययात्मा पापानुबंधीति प्रतिज्ञा सदा पड्जीवनिकायेषु प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वादिति हेतुः स्वपरावसरापेक्षितया कदाचिदव्यापादयन्नपि राजादिवधकवदिति दृष्टांतः । यथासौ वधपरिणामादनिवृत्तत्वाद्ध्यस्यामित्रनूतस्तथाऽत्माऽपि विरतेरज्ञावात्सर्वेष्वपि सत्त्वेषु नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदमइत्युपनयः । यतएव तस्मात्पापानुबंधीति निगमनम् । एव मृपावादादिष्वपि पचावयवत्वं योजनीयमिति । केवलं मृपावादादिशब्दोच्चारण विधेयं तज्ज्ञानेन विधिना नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वात्तथा नित्यं प्रशवादत्तादानचित्तदमत्वादिति ॥ ६ ॥

णो इण्ठे समठे चोदक इह खलु वहवे पाणा जे इमेणं सरीरसमणुस्स एणं णो दिक्षावा सुयावा नाजिमयावा विन्नायावा जेसिं णो पत्तेय पत्तेयं चित्तसमायाए दियावा रात्तेवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूते मिठा संखिते निञ्चं पसढविज्जायचित्तदंमे तं पाणातिवाए जाव मिठादंसण सत्ते ॥ ७ ॥

अर्थ-एम गुरुये कहे थके, हवे (चोदक के०) शिष्य बोझोके. हे जगवन् ! तमे जे अर्थ कहाँ, ते योग्य नहीं (णोइण्ठेसमठे के०) ते अर्थ समर्थ नहीं, तेनूं कारण कहेहे. (इहखलु के०) आ चउदरज्ज्वात्मक लोकमाहे (वहवेपाणा के०) अन्नता प्राणीत्रे (जेइमेणसरीरसमणुस्सएण के०) जे आ शरीरे करी, समुणस्सए एटले पुज्जे करी, जीवे दृष्टियें करी कदाचित् कोइवारे पण (णोदिक्षावा के०) दीठा नहीं, (सुयावा के०) कानें सानख्या नहीं, (नाजिमयावा के०) उल्लख्या पण नहीं, अथवा (विन्नायावा के०) विशेषे करी, जाण्णा पण नहीं, (जेसिंणोपत्तेयंपत्तेयचित्तसमायाए के०) जेणे एकारणे प्रत्येक प्रत्येक चित्ते करीने एजीवोनों विनाश चित्तव्यो नहीं तो दिवसने विपे, रात्रीने विपे, सुता, जागता, अमित्तनूत मिथ्यासंस्थित निरंतर शत प्राणिना घातनेविपे चित्तवे जेनू प्राणीने दंमकारक ते केम केहेवाय ? अने प्राणातिपात थकी मानीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य सुखी अढारे पापस्थानकने अण करवायी तेने कर्मतुं बंधन केम लागे ? एतावता तेने नज लागे. ॥ ७ ॥

॥ दापिका-एव पड्जीवनिकायेषु प्रत्येक अमित्तनूततया पापानुबंधित्वे दर्शिते

जातिने यथायोग्ये पापकर्म लागे, वधाय (पुणरविचोयएवववीति के०) वली पण नोदक शिष्य, आचार्य प्रत्ये एम कहेछे (तडणजेतेएवमाहसु के०) त्या जे, ते एम कहेछे के, (असंतएणमणेषंपावएणं के०) पापकर्मने विपे अठते मनं, (असतीयाएवतिएपावियाए के०) पापकर्मने विपे अठते वचने, (असतएणकाएणपाव एण के०) पापकर्मने विपे अठते कायाये करी, एटलें पापकर्मने विपे मन, वचन, अने कायाने अणप्रवर्त्तावतो तथा (अहणतस्सअमणस्सअविचारमणवयणकायवक्क स्सके०) अण हणतानें पाप ठपर मन परिणाम रहित अणविचारया मन वचन अने कायानें विपे, तेषों करी सहित. (सुविणमविअपस्सउपावेकम्मकेकळइ के०) स्वप्नात रे पण पापकर्म करवाने विपे, बांयवाने विपे, अणदेखतो एवो जे होय ते पण पापकर्म बांधे, (तडणजेते के०) त्या जे ते (एवमाहसु के०) एम कहेछे. (मिट्ठातेएव माहसु के०) ते मिथ्या एटजे छुटूं कहेछे ॥ २ ॥

॥ टीपिका—एव स्थिते शिष्य प्रज्ञापकमाचार्यमेवमवादीत् अथवा आचार्यानिप्रायं शिष्योऽनूद्य निपेधति । (असतएणमित्यादि) असता अविद्यमानेन मनसाऽप्रवृत्तेनाऽशोजनेन तथा वाचा कायेनच पापेनाऽसता तथा सत्त्वान् भ्रत अमनस्कस्याविचारमनो वाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमप्यपश्यत स्वप्नातिक च कर्म नोपचयं यातीत्येव अव्यक्तविज्ञानस्यापि पाप कर्म न बध्यते । कस्य हेतो केन कारणेन तत्पाप कर्म बध्यते? । नात्र कश्चिदव्यक्तविज्ञानत्वात्पाप कर्म बंधहेतुरित्यर्थ । तदेव शिष्यएव स्वानिप्रायेण पापकर्मबंधहेतुमाह । (अन्नघरेणति) कर्माश्रवद्वारनूतेन मनोवाक्कायानामन्यतरेण क्लिष्टेन तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यते तथा भ्रत सत्त्वान् समनस्कस्य सविचारमनोवाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमपि पश्यत स्पष्टविज्ञानस्य एव शुणजातीयस्य पाप कर्म बध्यते न पुनरेकेन्द्रियविकर्षेन्द्रियादे पापकर्मसंभवति । तेषां घातकस्य मनोवाक्कायव्यापारस्याभावात् । तस्मान्नैव स्वप्नातिकमविज्ञोपचित कर्म विद्यतइति । एव सति ये ते एवमुक्तवतस्तद्यथा । विद्यमानैरेवाद्युनैवोंगि पाप कर्म क्रियते मिथ्या ते एवमुक्तवतइति ॥ २ ॥

॥ टीका—तत्र चैव व्यवस्थिते चोदकः प्रज्ञापकमेवमवादीत् । अत्र चाचार्यानिप्रायं चोदकोऽनूद्य निपेधयति । (असंतएणमित्यादि) अविद्यमानेनाऽसताऽमनसाऽसत्प्रवृत्तेनाऽशोजनेन तथा वाचा कायेनच पापेनाऽसता तथा सत्त्वान् भ्रतस्तथा मनस्कस्याविचारमनो वाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमप्यपश्यत स्वप्नातिकचकर्म नोपचयं यातीत्येवमव्यक्तविज्ञानस्यापि पाप कर्म न बध्यते एवभूतविज्ञानेन पापं न क्रियतइति भावत् । कस्य हेतो केन हेतुना केन

जीवनिकाएहि जाव कारवेइवि से यतेहिं ठहिं जीवनिकाएहिं असंज
य अविरय अपडिहयपञ्चस्कायपावकम्मेहिं तं पाणातिवाए ते जावाम
वादंसणसत्ते एस खलु जगवया अस्काए असंजए अविरए अपडि
हयपञ्चस्कायपावकम्मे सुविणमवि अपस्साउ पावेयसे कम्मे कळ
५ से तं सन्निदिष्ठेणं ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे एम शिष्ये कह्यानतर आचार्य कहेउ (तवखलुजगवयाइवेदिंतापसु
त्ता के०) त्यां निश्चे जगवतें ए अर्थ उपर वे दृष्टांत कहावे ते जेमठे, तेम कहेउ.
(तसन्निदिष्ठेय के०) एक सङ्ग्रहात, अने (असन्निदिष्ठेय के०) बीजो असङ्ग्रिह
ष्टात (सेकितसन्निदिष्ठे के०) त्या सङ्ग्रहात, कयो ? ते कहेउ (जेइमेसन्निपंचिदि
यापङ्कत्तगा के०) जे ए प्रत्यक्ष लक्षण सङ्गी पचेइय पर्याप्ता जीवठे (एतेसिण के०)
तेमाहे कोइ एक (उजीवनिकाएपहुञ्च के०) उ जीविकाय आश्री एवी प्रतिज्ञा
करे, (तं के०) ते उकायना नाम कहेउ. (पुढवीकायजावतसकार्य के०) पृथिवी
काय यावत् त्रसकाय पर्यंत (सेएणइउ के०) ते कोइ एक पुरुष एवी प्रतिज्ञा करे
के, (पुढवीकाएणकिञ्चकरेइवि के०) पृथिवीकाये करीनेज कार्य करीश (करावेइविके०)
अने पृथिवीकार्ये करीज कार्य करावीश, एवो जेने नियमठे (तस्सणएवजवइ के०)
तेने एम होय ते कहेउ (एवखलुअहपुढवीकाएण के०) एम निश्चे हु पृथिवीकाये
करी (किञ्चकरेमिविकारवेमिवि के०) कार्य करीश, अने बीजानी पासे पण करा
वीश परंतु (एोचेवणसेएवजवइ के०) तेने निश्चे एवो अजिप्राय नथी के (इमे
एवाइमेणवा के०) अमुक अमुक दिशिना, तथा हुं, अमुक अमुक कोइक कालें, अथ
उ तेमाहेथी अमुक कोइ एक जेदेज कार्य करीश, ज्या सुधी एवो अजिप्राय नथी
त्या सुधी तेने सर्व पृथिवीकायनूं कर्म लागेउ (सेएतेणपुढवीकाएणकिञ्चकरेइवि
करावे, (सेणतातोपुढवीकायाउ के०) ते पुरुष ते पृथिवीकार्ये करी पोतें कार्य करे, बीजा पासे कार्य
के०) असयति अनिवृत्त (अविरय के०) अविरति, (अपडिहयपञ्चस्कायपाव
कम्मेयाविजवइ के०) तथा नथी हण्णा पञ्चस्काणे करीने पापकर्म जेणे एवो ठे,
आश्री जाणीलेवु जेने जे कायनी अविरति होय तेने ते कायनु कर्म लागे, एरीतें को

ए ठ जीव निकायने विपे, (आयाअपडिहपञ्चस्कायपावकम्मे के०) आत्मा सर्वे काल
अप्रतिहृत एटले ह्वा नथी पञ्चस्काणे करी पापकर्म जेणे एवो, तथा (निजंपसठप्रि
वातचित्तदंमे के०) नित्य शठ एटले जड जेवो, एनो परमार्थ जाणे नहीं, प्राणघातने
विपे चित्तने जेनुं ते कारणे प्राणीउने दंमनो करनार जाणवो (तंजहा के०) ते क
हेउ (पाणातिवाए के०) प्राणातिपात आदें देइने, (जावपरिगहे के०) मृपावाद, अ
दत्तादान, मैथुन, यावत् परिग्रह, अने (कोहे के०) क्रोध थी मांमीने, (जावमिघादं
सणसह्वे के०) यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य ए अठार पापस्थानकने विपे अनिवृत्ति ठे
एटले अठार पापस्थानक थकी नित्यता नथी, ते कारण माटें एकेडियादिक जीवोने
पण अपञ्चस्काणी क्रियानो बंध लागे ठे. ॥ ३ ॥

॥ टीका-एवमाचार्यपद्म दूषयित्वा नोदकेन स्वपक्षे स्यापिते आचार्य आह । तथ
पन्नवएति) आचार्य स्वमतमनूय युक्त्या साधयति (तंतर्ममति) तत्सम्यक् यन्मयोक्तं
अव्यक्तयोगानामपि कर्म बध्यतइति तद्युक्तं । एवमुक्ते शिष्यआह । कस्य हेतो केन का
रणेन तत्सम्यक् गिति चेदाह । (तद्वखलु इत्यादि) तत्र जगता पदजीवनिकाया कर्मबंध
हेतुत्वेन स्थापिता । तद्यथा । पृथिवीकायिकाइत्यादि । इत्येतैः पदजीवनिकायास्मात्मा
प्रतिहृतं विधितं प्रत्याख्यातं नियमितं पापं कर्म येन स तथा जीवेषु विरत एवज्जतोन
स अप्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा नित्यं प्रकर्षेण शठ प्रशठ व्यतिपाते हिंसाया चित्त
यस्य स व्यतिपातचित्तं स्वपरदंमहेतुत्वादंमं प्रशठश्चासौ व्यतिपातचित्तदंमश्चेति । तद्यथा
प्राणातिपाते विधेये प्रशठव्यतिपातचित्तदंमं । एव मृपावादादिष्वपि वाच्यं यावन्मि
थ्यादर्शनशट्यं । तदेवमेकेडियविकलेंडियाअपि हिंसादिदोषवत्तया मिथ्यात्वाविरतिप्रमा
दकपाययोगाश्रितत्वेन अस्वप्रायवस्थायामपि कर्मबंधइति तन्निरस्तं हेयम् ॥ ३ ॥

॥ टीका-तदेव चोदकेनाचार्यपद्म दूषयित्वा स्वपक्षव्यवस्थापिते सत्याचार्य आह
(तद्वपन्नव इत्यादि) तत्राचार्य स्वमतमनूय तस्योपपत्तिक साधयितुमाह । (तंतर्मम
मित्यादि) यदेतन्मयोक्तं प्राग् यथा स्पष्टाव्यक्तयोगानामपि कर्म बध्यते तत्सम्यक् शोचनं
युक्तिसंगतमित्येवमुक्ते परआह । कस्य हेतो केन कारणेन तत्सम्यगिति चेदाह (तद्वखलु
इत्यादि) तत्रेति वाक्योपन्यासार्थः । खलुशब्दोवाक्यालकारे । जगता वीरवर्द्धमानस्या
मिना पदजीवनिकाया कर्मबंधहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा पृथिवीकायिकाइत्यादि या
वत्तसकायिकाइति । कथमेते पदजीवनिकाया कर्मबंधस्य कारणमित्याह (इधेएहि
मित्यादि) इत्येतेषु पृथिव्यादिषु पदजीवनिकायेषु प्रतिहृतं विधितं प्रत्याख्यातं नियमितं

कृपेण वधकचित्तं नोत्पद्यते तथाप्यसावविरतिप्रत्ययत्वात्तेष्वमुक्तवैरएव नवत्यस्य चार्थ
 स्य सुखप्रतिपत्तये नगवता तीर्थकृता दौ दृष्टांतौ प्रज्ञसौ प्ररूपितौ । तद्यथा । संज्ञिदृष्टां
 तोऽसंज्ञिदृष्टातश्च । अथ कोयं संज्ञिदृष्टातो ये केचन इमे प्रत्यक्षासन्नाः पङ्क्तिरपि पर्याप्ति
 नि पर्याप्ताकदापोहविमर्शरूपाः संज्ञा विद्यन्ते येषां ते संज्ञिन पंचेदियाणि येषां ते पंचेद्वि
 या करणपर्याप्त्या पर्याप्तकाणश्च मध्ये कश्चिदेक पङ्क्तिजीवनिकायान् प्रतीत्यैवज्जुतां प्र
 तिज्ञा नियमं कुर्यात् । तद्यथा । पङ्क्तु जीवनिकायेषु मध्ये पृथिवीकायेनैवकेन वायुका
 शिलोपलजवणादिस्वरूपेण कृत्यं कार्यं कुर्या । सचैव कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मिन् तस्मात्तं
 वा करोति कारयतिच शेषकायेन्योऽहं विनिवृत्तस्तस्यच कृतनियमस्यैवज्जुतो नवत्यप्यव
 साय । तद्यथैव खट्वहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच तस्यच सामान्यकृत
 प्रतिज्ञस्य विशेषानित्तिंयिनैव नवति । तद्यथा । अमुना कृष्णेनामुना श्वेतेन पृथिवी
 कायेन कार्यं करोति कारयतिच सतस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपा
 पकर्मा नवति । तत्र खननस्थाननिषीदनत्वग्वर्तनोच्चारप्रभ्रवणादिकरणक्रियासङ्गावा
 देवमपूतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । तत्राप्राकायेन स्नानपानावगाहनजामोपकरण
 वाचनादिषु प्रयोगस्तेज कायेनापि पचनपाचनप्रकाशनादिषु वायुनापि व्यंजनताजवृत्ते
 त्यादिव्यापागदिषु प्रयोजन वनस्पतिनापि कटमूलपुष्पफलपत्रत्वक्शखाद्यपयोगएव विक
 लेदियपचेद्विष्वप्यायोज्यमिति । तथैकः कश्चित् पङ्क्तुः जीवनिकायेषु अविरतोऽ
 पतत्वाच्च तैस्तौ कार्यं सावधानुष्ठानं स्वयं करोति कारयतिच परैस्तस्यच क्वचिदपि निवृत्ते
 रजावादवज्जुतोऽध्यवसायो नवति । तद्यथैव खट्वहं पङ्क्तिरपि जीवनिकायै सामान्येन क
 त्यं करोमि न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञेति । मच्च तेषु पङ्क्तुषु जीवनिकायेष्वस्यतोऽप्रतिहतप्र
 त्याख्यातपापकर्मा नवत्येवं श्रृषावादेपि वाच्यं । तद्यथेदं मया वक्तव्यमीहगूतं तु न वक्तव्यं
 सच्च तस्मान्मृषावादादनिवृत्तत्वादसंयतो नवति । तथा दत्तादानमप्याश्रित्य वक्तव्यं । त
 द्यथेदं मया दत्तादानं ग्राह्यमिदं तु न ग्राह्यमित्येव मैथुनपरिग्रहेष्वपीति । तथा क्रोधमान
 कर्म चिनोतीत्येव देशकालस्वभावविप्रकृष्टपि जतुष्वमित्रजुतोऽसौ नवति तन्प्रत्यधिकं
 च कर्म चिनोतीति सोऽसंज्ञिदृष्टातोऽनिहित । सच्च कदाचिदेकमेव पृथिवीकायं व्यापाद
 यति शेषेषु निवृत्तः कदाचिद्वावेव त्रिकादिका सयोगाज्जपनीयायावत्सर्वानपि व्यापा
 दयतीति । सचैव सर्वेषां व्यापादकत्वे न व्यवस्थाप्यते सर्वविषयारनप्रवृत्तेस्तत्प्रवृत्तिरपि
 तदनिवृत्ते । यथा कश्चिदग्रामघातादौ प्रवृत्तोऽपिच न तेन विवक्षितकाले केचन पुरुषा
 दृष्टास्तथाप्यसौ तत्प्रवृत्तिनिवृत्तेरजावात्तद्योग्यतया तदघातकइत्युच्यते इत्येव दार्ष्टान्ति
 केऽप्यायोज्यम् ॥ ८ ॥

चिंतवतो अवसर पामिने, तेना घर मांहे प्रवेश करीश, अवसर देखीने तेने हणीश, एम चितवतो, दिवसे अथवा रात्रीये सुतो, अथवा जागतो, अमित्रनूत मिथ्यामित्र पणामा सस्थित एटले माठा कार्यने विपे रह्यो, (निचंपसढ के०) नित्यज प्रशव एट ले एनो परमार्थ जाणे नही (विक्रवायचित्त के०) प्राणिघात तेने विपे जेजु चितठे ते कारणे, (दंमेनवति के०) प्राणीउने दंमनो करना होय, ते पुरुष जीनो विनाश न करतो थको पण वधक कहेवाय, किवा न कहेवाय ? (एववियागरेमाणे के०) एरीतें ध्याचार्ये कहे ठते, (समियाएवियागरेचोयएहंताजवति के०) शिष्य बोळ्यो के, हे जग वन ! ए तमें सत्य बोळ्या ते वधक कहेवाय ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अथाचार्यः स्वमतसिद्धये दृष्टातमाह । (तच्चखलुइत्यादि) तत्र खलु जगवता वधकदृष्टात प्रज्ञप्तः । तद्यथानाम कश्चिद्वधक स्यात् गृहपतेर्गृहपतिपुत्रस्य वा राज्ञोराजपुरुषस्य वा उपरि कुतश्चिन्निमित्तात्कुपित सन् क्लृणमवसर निदाय प्राप्य गृहे पुरे वा घाताय प्रवेक्ष्यामि क्लृणमवसर त्रिडादिक लब्ध्वा वध्यं हनिष्यामीति सप्रधा रयन् दिवा रात्री वा सुप्तोवा जाग्रदा मित्रनूतोमिथ्यासस्थितोनित्य प्रशवव्यतिपातचित्त दंमोहिंसाध्यवसायी जवति । अथमर्थः । कोऽपि कस्यापि गृहपत्यादेरुपरि कुपितस्तं ह तुकामोपि यावदवसरं त्रिडं न लजते तावत्कार्यातरे प्रवृत्तोपि हिंसामकुर्वन्नपि वध्यस्य हिंसावसरापेक्षी नित्यं रागद्वेषाकुल स्यात् । एवमेकेऽप्यविकर्षेऽपि विरतेरजा वाचदयोग्यतया हिंसामकुर्वतोपि तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा बध्यंतएवेत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमाचार्यः स्वपद्धतिसिद्धये दृष्टातमाह । (तच्चखलुजगवयाइत्यादि) त ज्ञेति वाक्योपन्यासार्थः । खलु शब्दोवाक्यालंकारे । जगवतैश्वर्यादिगुणोपेतेन चतुर्विंश दतिसमयसमन्वितेन तीर्थरुता वधकदृष्टात प्रज्ञप्त प्ररूपितस्तद्यथा नाम वधक कश्चि तस्यादिति कुतश्चिन्निमित्तात्कुपित सन् कस्यचिद्वधपरिणत कश्चित्पुरुषोजवति । य स्यासौ वधकस्तं विज्ञोपेण दर्शयितुमाह । (गाहावस्सवेत्यादि) गृहस्य पतिर्गृहपति स्तत्पुत्रोवाऽनेन सामान्यतः प्राकृतपुरुषोऽनिहितस्तस्योपरि कुतश्चिन्निमित्ताद्वधक कश्चि त्सृजतः सच वधपरिणामपरिणतोपि कस्मिंश्चित्द्रूपे पापकारिणमेनं घातयिष्यामीति । तथा राज्ञस्तत्पुत्रस्योपरि कुपितएतत्कुर्यादित्याह । (खणनिदायइत्यादि) क्लृणमवसर (णिदायति) प्राप्य तथाविधस्य पुरे गृहे वा प्रवेक्ष्यामीत्येतद्व्यवसायी जवति तथा क्लृ णमवसर त्रिडादिक वध्यस्य लब्ध्वा तदुत्तरकालं तं वध्य हनिष्यामीत्येव सप्रधारयति । एतदुक्तं जवति । गृहपते सामान्यपुरुषस्य राज्ञोवा विशिष्टतमस्य कस्यचिद्वधपरिणतो

पस्थानकने नथी करता, तो पण तेने विषे अविरतिपणा थकी ते असंझी जीवोने कर्म जागेठे (इवेवजावणोचेवमणो के०) तथा यद्यपि ते असंझीया जीव मनना व्यापार रहित ठे, (णोचेववर्ष के०) तथा वचनना व्यापार रहितठे, तथापि (पाणाणजावसत्ताण के०) सर्वप्राणीने यावत् सर्व सत्त्वने (इक्कणत्ताए के०) इ खने उपजाववे करी, (सोयणत्ताए के०) शोकने उपजाववे करी, (जूरणत्ताए के०) वयनी हानीने करवे करी, (तिप्पणत्ताए के०) मन वचन अने काया ए त्रणेयी पीडवे करी, (पिट्ठणत्ताए के०) यट्ठि मुट्ठिने प्रहारें करी, (परितप्पणत्ताए के०) बाहेर तथा अन्यतरने पीडवे करी, एवा ए वा प्रकारे यद्यपि ते असंझीया जीव समस्त जीवोने दुःख नथी उपजावता, तथापि ते विरतिपणाने अजावें सर्व जीवोने इ खनुं उपजावडु, शोक, जूरण, तिप्पण, पिट्ठण, यावत् बाह्य तथा अन्यतरनु पीडु वध वधननुं करवु इत्यादिक क्लेशथकी विशेषे करी अनिवृत्त्याठे अविरति कहेवायठे ते विरतिपणाने अजावे ते जीवो तत्प्रत्ययिक कर्म करी वयायठे ॥ १॥

॥ टीपिका—अथाऽसंझिहृष्टांतमाह । (तेकिंतमिति) ये इमेऽसंझिनस्तथया पृथिवीका यायाव दनस्पतिकायास्तथा पद्माअप्येके त्रसा यावत्संमूर्तिमपंचेडियास्ते सर्वेप्यसंझिनो येपा न तर्कोविचार. न सज्ञा दीर्घकालसंबंधिनी न प्रज्ञा स्वबुद्धिरुता न मनोवग्रहादिमति न वाक् स्पष्टवर्णा तथा स्वयं करोमि अन्यै कारयामि कुर्वतमनुजानामि इत्यनिप्रायोनास्तीति । तेऽसंझिनोवाला. सर्वेषा जीवानां यातनिवृत्तेरज्ञावाद्योग्यतया यातकाएव असत्प्रापकाश्चपि अविरतत्वात् अदन्तमाहिणोपि दध्यादिनक्षणात् तीव्रनपुसकवेदोदया न्मेधुननिवृत्तेरज्ञावाञ्च मैधुनप्रवृत्ता परिग्रहवतोपि अक्षनादे स्थापनात् । एव क्रोधमान मायालोनायावन्मिथ्यादर्शनसशक्त्यसंज्ञावश्च तेषां ज्ञेय । ततश्च ते कर्मबंधका स्युः । तथा यद्यपि ते विशिष्टमनोवाग्व्यापाररहितास्तथापि सर्वजतूनां (इ खणत्ताएति) इ खो स्थापनतया शोचनतया शोकोत्पादनत्वेन जूरण वयोहानिस्तत्कारणतया त्रिन्योमनोवा कायेन यातनं त्रिपातनं तन्नावस्तया (पिट्ठणयाए) मुट्ठिलोष्टादिनि कुट्टनेन परिताप नया बहिरतश्च पीडया तेऽसंझिनोयद्यपि दूरस्थाना विषयगतानां जीवानां इ ख नोत्पादयन्ति तथाप्यविरतत्वाद्दुःखशोचनादेरविरता स्युस्ततश्च कर्मणा बध्यन्ते ॥ १॥

॥ टीका—संझिहृष्टांतानंतरमसंझिहृष्टांत प्रागुपन्यस्त सोऽधुना प्रतिपाद्यते । (तेकिंतं अस्मिन्निदिष्टेइत्यादि) सज्ञानं सज्ञा सा विद्यते येपा ते संझिनस्तत्प्रतिपेधादसंझिनोमन सोऽव्यतया अनायाचीवाऽतीवाध्यवसायविशेषरहिता प्रसुप्तमत्तमूर्तितादिवदिति । ये इ मे संझिनस्तथया पृथिवीकायिकायाव दनस्पतिकायिकास्तथा पद्माअप्येके त्रसा प्राणिनो विकलेंडियायावत्संमूर्तिन पंचेडियास्ते सर्वेप्यसंझिनोयेपा न तत्कार्यविचारोमीमांसावि

ने यावत् मिथ्यात्व दर्शनं शक्यं, एवा अद्वारे पापस्थानकने विषे अनिवृत्त उतो होय. एम निश्चे जगवते कष्टुजे, तेम असंयति अविरति अग्रतिहृत एटले पञ्चत्काणे करीने पाप कर्म जेणें हण्णा नथी, क्रिया सहित संवर रहित एकांत दंमनो आपनार, एकात वाल, एकात शयन करनार होय ते वाल, अविचारवाला, एवा मन वचन अने काया तेणे करी सहित उतो जे पाप स्वप्नांतरमां पण देखे नही. एवां पापकर्मंतुं बधन करे एम अविरतिपणायें करी तेने पापकर्म लागे ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—अथाचार्येव स्वानिमित्तार्थं परप्रश्नपूर्वमाह । (सेकिंतुइत्यादि) आचार्यः स्वयं निर्णीतार्थोपि ईर्ष्याया पर पृष्ठति किमसौ वधकपुरुषोऽहननावसरापेक्षी नित्यं हिंसा नुगतचित्त स्यात्किंवा न? इति पृष्ठ पर समतया माध्यस्थ्य सन् यथास्थितमेव व्यागृणीयात् कथयेत् । तद्यथा हंताचार्यनवत्यसौ अमित्रनूत इति ॥ अथ दार्ष्टिकं दर्शयति । (ज हाससि) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टांतमनूय दार्ष्टिकं दर्शयति । (एवमेवेत्यादि) यथासौ वधकोऽवसरापेक्षी वध्यस्य हिंसामकुर्वाणोपि अमित्रनूतोनवति एवमसावपि बालोऽस्पृष्टविज्ञानो निवृत्तेरजावाद्योग्यतया सर्वेषां प्राणिना हंता स्यात् यावन्मिथ्यादर्शं नश्योपेत स्यात् । कोऽर्थः । यद्यपि विनयादिकं कुतश्चिदकारणादसौ विद्यते तथापि उदायिनृपमारकवदंतर्दुष्टएव नित्यं हिंसानुगतचित्तश्च । यथा परशुराम उतवीर्यं हत्वापि ततः सप्तवारं निहृत्रां पृथिवीं चकार । यदुक्तं । “अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ॥” अत्रिका कुरुतेऽरियातनां विपता मूलमज्ञपमुदरेत् ॥ १ ॥ एवमसावपि अमित्रनूत स्यादिति । अथ पूर्वोक्तार्थमनुबदन्नपसहरति । (एवमनुज गवयाइत्यादि) यथा वधकोऽनिवृत्तत्वाद्दुष्टएवमेकेन्द्रियादिकोऽस्पृष्टविज्ञानोपि अविरतत्वाद्दुष्टएवेति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियतइति ॥ ५ ॥

॥ टीका—साप्रतमाचार्येव स्वानिप्रेतमर्थं परप्रश्नपूर्वकमाविर्भावयन्नाह । (सेकिंतु इत्यादि) आचार्य स्वतोहि निर्णीतार्थोऽस्यया पर पृष्ठति । किमिति परप्रश्ने । तुरिति चित्ते । दुश्चोच्चाप्याजंकारे । किमसौ वधकपुरुषावसरापेक्षी त्रिभुवसरप्रधारयन् पर्यालोचयन्नर्हति श सुप्तोजाग्रदवस्थोवा तस्य गृहपतेराज्ञोवा वध्यस्यामित्रनूतो मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदमोनवत्याहोस्विन्नेत्येव पृष्ठ पर समतया माध्यस्थ्यमवलम्ब्यमानो यथावस्थितमेव व्यागृणीयात् । तद्यथा हंताचार्य नवत्यसावमित्रनूत इत्यादि ॥ तदेव दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टिकं दर्शयितुमाह (ज हासेवहइत्यादि) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टांतमनूय दार्ष्टिकमर्थं दर्शयितुमाह ।

કાયં સંકમંતિ સન્નિકાયાંવા અસન્નિકાયં સંકમંતિ સન્નિકાયાંવા સ
ન્નિકાયં સંકમંતિ અસન્નિકાયાંવા અસન્નિકાય સંકમંતિ જે એ સન્નિ
વા અસન્નિવા સર્વે તે મિત્રાચારા નિર્જ્ઞં પસદ્ધિવિગ્ધાય ચિત્તદંભા તં પાણા
તિવા એ જાવ મિત્રાદંસણસલ્લે એવ સ્વલુ જગવયા અસ્કા એ અસંજ એ અ
વિર એ અપદિદ્યપ્પચ્ચસ્કાય પાવકમ્મે સકિરિ એ અસંવુદ્ધે એગંતદંભે એ
ગતવાલે એગંતસુતે સે વાલે અવિચારમણવકાયવકે સુવિણમવિ એ પ
સદ્ પાવેયસે કમ્મે કલ્હ ॥ ૧૦ ॥

અર્થે—(ઇતિ સ્વલુસે અસન્નિણો વિસત્તા કે) એળી પરં નિશ્ચે તે પ્રથિવીકાયાદિક અસંજો
જીવ ઠતા પણ (અહોનિસિપાણાતિવા એ કે) રાત્રી દિવસ પ્રાણાતિપાતને વિષે, (ઘવસ્કા
ઇક્કંતિ કે) કહિયે, એટલે, તેને પ્રાણાતિપાતનું કર્મ લાગે, એમ બોલિયે. (જાવ અહોનિ
સિપરિગ્ગદ્ઘવસ્કા ઇક્કંતિ કે) યાવત્ રાત્રી દિવસ પરિગ્રહને વિષે પ્રવર્તતા બોલિયે, ક
હિયે (જાવ મિત્રાદંસણસલ્લે ઘવસ્કા ઇક્કંતિ કે) યાવત્ મિત્રાદર્શન શબ્દને વિષે પ્રવર્તતા
કહિયે, માટે અસંજિયાને પણ પાપકર્મનો ઉપાખ્યાન વિરતિને અજાણે કહિયે. હવે શિષ્ય
પૂછે કે, એવજૂત એટલે વેદાંતવાદી એમ કહે છે કે, જે પુરુષને તે પુરુષ પણ જ પામે, અને
જે પણ હોય તે પણ પણ જ પામે, તેમ આદી જનશાસનને વિષે પણ જે સંજિયા તે સંજી
પણ જ પામે અને જે અસંજીયા તે અસંજી પણ જ પામે છે કિવા બીજી કોઈ રીતે છે? તે
કહો એમ પૂછે ઠતે શિષ્ય પ્રત્યે આચાર્ય કહેશે (સર્વજોણિયા વિસ્વલુસત્તા સન્નિણોદુક્કા
અસંજિયા પણ હોય, (અસન્નિણોદુક્કા સન્નિણોદોતિ કે) અસંજિયા હોઈને સંજિયા હોય
(હોવાસત્રીઅઘવાઅસત્રી કે) એમ સંજી અથવા અસંજી હોય એટલે વેદાંતવાદિનો પદ્ધ
એમ એકજ જવમા હેં સંજીવા માદેથી અસંજીઈ થાય, મૂર્છાદિકની અવસ્થાએ અસંજી થાય
થાય, જો એકજ જવમા એમને તો જન્માતરનું કેવું જ શુ! જેમ કોઈ એક જાગતો મનુષ્ય
અસંજી ઉપર જાણવો (તદ્વસે અવિવિચિત્તા કે) ત્યાં તે જીવે પૂર્વનું કર્મ જે વાધુલે.
(અસંસુધિત્તા કે) અણભેદે, (અણુતાવિત્તા કે) અણ સ્વપાવે, તથા
ઊંવાસન્નિકાપંસકમતિ કે) પહેલો જગ, અસંજિકાય થકી સંજિકાયે સક્રમે. (સ

नां प्रत्येकमभिन्ननूतोन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदं मोचवति । एव
वालकएकेडियादिरपि सर्वप्राणिना विरतेरजावात्प्रत्येक घातकचित्तं समादाय नित्यं
प्रशव्यतिपातचित्तदं स्यात्तत्प्रत्यधिकेन कर्मणा बध्यतइति ॥ ६ ॥

॥ टीका-तदेव दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकप्रदर्शनेन पूर्वप्रतिपादितार्थस्य निगमन कृ
त्वाऽधुना सर्वेपामेव प्रत्येक प्राणिना दुष्टात्मा जवति इत्येतत्प्रतिपादितुकामाश्चा
ह । (जहासेवहएइत्यादि) यथाऽसौ बधक् परात्मनोरवसरापेक्षी तथास्य गृहपते
स्तत्पुत्रस्य वाऽन्यहितस्य वा राजादेस्तत्पुत्रस्य चैकमेकं पृथक् पृथक् सर्वेष्वपि बध्येषु
घातकचित्तं समादाय प्राप्तावसरोऽहमेन वैरिण मदायिविवायिन पातयिष्यामीत्येव
प्रतिज्ञाय दिवा रात्रौ वा सुप्तोवा जाग्रदा सर्वाण्यवस्थासु सर्वेपामेव बध्यानां
प्रत्येकमभिन्ननूतोऽवसरापेक्षितया घ्नन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशव्यतिपातचि
त्तदं मोचवति इति रागदेषाकुलितो बालवद्वालो ज्ञानावृत एकेडियादिरिति । सर्वेपा
मेव प्राणिनां विरतेरजावान्नद्योग्यतया प्रत्येक बध्येषु घातकचित्तं समादाय नित्यं प्रश
व्यतिपातचित्तदं मोचवतीति । इदमुक्तं जवति । यथासौ तस्माद्गृहपती राजानुधाता
दुपशान्तवैर कालावसरापेक्षितया बधमकुर्वाणोऽप्यविरतिसज्जावादैरात्र निवर्तते तत्प्रत्य
धिकेनच कर्मणा बध्यते । एव सृष्टावादादत्तादानमैथुनपरिग्रहेष्वपि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टा
तोपनयनिगमनार्थविधानेन पचावयवत्व वाच्यमिति । इहैव पचावयवस्य सूत्राणां
विज्ञागोऽष्टव्य । तद्यथा । अथा अषञ्चत्काणीयावि जवतीत्यतश्चारन्य यावत्पावेयसे
कस्मै कल्लइति इतीय प्रतिज्ञा । तत्र पर प्रतिज्ञामात्रेणोक्तमनुकलममिति कृत्वा चोदय
ति । तद्यथा । तड चोयए पसुवगं एव ययासीत्यतश्चारन्य यावत्केते एवमाहिंसुमि
हंते एवमाहिंसुति । तत्र प्रज्ञापकश्लोदकं प्रत्येव वदेत् । तद्यथा । यन्मया पूर्वं प्रतिज्ञातं
तत्सम्यक् कस्य हेतो केन हेतुनेति चेत् तत्र हेतुमाह । तड खलु जगया ठजीयनिकाया
हेतुपसुत्ताइत्यतश्चारन्य यावमिह्नादंसणसल्लेइत्यथ हेतु । तदस्य हेतोरनैकाति
कत्वव्युदासार्थं स्वपक्षे सिद्धिं दर्शयितुं दृष्टातमाह । तद्यथा । खलु जगवया बहए दिहंते
पसुत्ते इत्येतदारन्य यावत्तस्याखण लक्ष्णं बहिस्तामीति पहारमाणेति । तदेव दृष्टान्तं
प्रदर्श्य तत्रच हेतो सत्तास्वानिप्रेता परेण जणयितुमाह । से किंतुहुणाम से बहए इत्यादे
रारन्य यावद्धता जवति । तदेव हेतोर्दृष्टाते सत्त्व प्रसाध्य हेतो पद्धर्मत्व दर्शयितुं
मुपनयार्थं दृष्टातधर्मणि हेतो सत्तां परेणान्युपगतामनुवदति । जहासे बहए इत्यतश्चार
न्य यावत्सिद्धं पसढविचयायचित्तदंमेति । सांप्रत हेतो पद्धर्मत्वमाह । एवमेव वा
लेअवीत्यादीत्यतश्चारन्य यावत्पावेयसे कस्मै कल्लइति । तदेव प्रतिज्ञाहेतुदृष्टातोपन

कारयितुं न कुर्वन्तमनुमंतु वा प्रवृत्तिरस्ति । ते चाऽहर्निशममित्रजूतामिध्यासंस्थितानित्यं
 प्रशम्यतिपातचित्तदंभाद्बु.खोत्पादनतया यावत्परितापनपरिक्षेपादेरप्रतिविरताश्चसंज्ञिनो
 पि संतोऽहर्निशं सर्वकालमेव प्राणातिपाते कर्तव्ये तद्योग्यतया तदसंप्राप्तावपि ग्रामया
 तकवडुपाख्यायते यावन्मिध्यादर्शनशत्यउपाख्यायंतइति । उपाख्यानं वा संज्ञिनोपि ।
 योग्यतया पापकर्मानिवृत्तेरित्यनिप्रायः । तदेव दर्शिते दृष्टान्तद्वये तत्प्रतिबद्धमेवार्थशेषं
 प्रतिपादयितुं चोद्यं क्रियते । तद्यथा । किमेते सत्त्वाः संज्ञिनश्च नव्याजव्यत्ववन्नियतरूपा
 एवाहोस्वित्संज्ञिनो नूत्वाऽसंज्ञित्वं प्रतिपद्यते । अथसंज्ञिनोपि संज्ञित्वमित्येव चोदिते सत्त्वा
 हाचार्यः (सब्रजोणियाविखलुइत्यादि) यदिवा संत्येवजूतावेदांतवादिनोयएवं प्रतिपादयति
 पुरुष पुरुषत्वमश्रुते पशुरपि पशुत्वमिति । तदत्रापि संज्ञिनः संज्ञिनएव नविष्यंत्यसंज्ञिनो
 प्यसंज्ञिनइति । तन्मतव्यवहेदार्थमाह । (सब्रजोणियावीत्यादि) यदिवा किं संज्ञिनोऽसंज्ञि
 कर्मवधं प्राक्तने सत्येव कर्मणि कुर्वन्ति किंवा नेत्येवमसंज्ञिनोपि संज्ञिकर्मवधं प्राक्तने स
 त्येव कुर्वन्त्याहोस्वित्नेत्येतदाशङ्क्याह । (सब्रजोणियावीत्यादि) सर्वायोनयोयेषां ते सर्वयो
 नयः सवृत्तविवृतोत्पत्तिशीतोष्णजयसचित्ताऽचित्तोत्पत्तिरूपायोनयइत्यर्थः । तेच नारकतिर्यङ्
 नरामराद्यपिगन्धादिशिष्टैकयोनयोपि । खल्विति विशेषणम् । एतद्विशिनष्टि । तज्जन्मापे
 क्षया सर्वयोनयोपि सत्त्वा पर्याप्त्यपेक्षया यावन्मनः पर्याप्तिर्न निष्पद्यते तावदसंज्ञिनः
 करणतः सतः पश्चात्संज्ञिनोऽजवत्येकस्मिन्नेव जन्मन्यन्यजन्मापेक्षयात्वेकेऽपि दयायो
 पि सतः पश्चान्मनुष्यादयोऽजवतीति । तथानूतकर्मपरिणामात् पुनर्नव्याजव्यत्ववन्न व्यव
 स्थानियमोजव्याजव्यत्वे हि न कर्मायत्ते अतो नानयोर्ब्यनिचारः । ये पुनः कर्मवशगा
 स्ते संज्ञिनो नूत्वाऽसंज्ञिनोऽजवत्यसंज्ञिनश्च नूत्वा संज्ञिनइति वेदांतवादिमतस्य प्रत्यक्षेणैव
 व्यनिचारः समुपजल्यते । तद्यथा । सङ्गपि कश्चिन्मूर्खोऽयवस्थायामसंज्ञित्वं प्रतिपद्यते
 तदपगमेतु पुनः संज्ञित्वमिति जन्मातरे तु सुतरां व्यनिचारइति । तदेव सङ्गसंज्ञिनोः
 कर्मपरतंत्रत्वादन्योन्यानुगतिरविरुद्धा । यथा प्रतिबुद्धोनिष्ठोदयात्स्वपिति सुप्तश्च प्रति
 बुध्यते इत्येव सापप्रतिबोधयोरन्योन्यानुगमनमेवमिहापीति । तत्र प्राक्तनं कर्म यदुदीर्यं
 यच्च बद्धमास्ते तस्मिन् सत्येव तदविविच्यादयकृत्य तथाऽविधूयाऽसमुच्चिद्याऽननुता
 प्यते चावित्रिच्यादयश्चत्वारोप्येकार्थिकाश्चवस्थाविशेषं चाश्रित्य जेदेन व्याख्यातव्याः ।
 तदेवमपरित्यक्तप्राक्तनकर्मणोऽसंज्ञिकायात्संज्ञिकायः सक्रामति तथा संज्ञिकायादसंज्ञिकायः
 मिति । तथा नारकाः सावगोपकर्माणएव नरकादुच्यन्ते प्रतनुवेदनेषु तिर्यक्कृतपद्यते एव दे
 णैव दर्शयति । साप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिवृक्षु प्राक् प्रतिपन्नमर्थं निगमयन्नाह । (जे
 तेमेत्यादि) ये एते सर्वानिरपि पर्याप्तिनिः पर्याप्ता जव्या करणेन च द्विकलाश्चापयं

परोव्यनिचारं दर्शयति । (णोइण्ठेइति) नायमर्थे । समर्थोयत्सर्वेऽपि प्राणिनः सर्वे
 पा जीवानामभिन्नता इति । तत्र पर स्वपक्षसिद्धये युक्तिमाह । इह बहवोऽनन्ता-
 प्राणिनः संति येऽमुना शरीरसमुत्तूयेणानेन शरीरेण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्रुपा न श्रुता
 कर्णाज्या नाजिमतानेष्टा । नच विज्ञाताज्ञानेनेति कथं तद्विषयस्तेषु अविज्ञात-
 स्यात् । तेपा जीवाना कदाचिदपि विषयमप्राप्ताना कथं वध प्रति चित्तसमाधानं स्यात् ।
 न चासौ तान् प्रति प्रशवव्यतिपातचित्तदं स्यात् । शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

॥ टीका—तदेव सर्वात्मना पट्स्वपि जीवनिकायेषु प्रत्येकमभिन्नतया पापानुबन्धि
 त्वे प्रतिपादिते व्यनिचारं दर्शयन्नाह । (णोइण्ठेसमंठेइत्यादि) नायमर्थे समर्थे
 इति प्रतिपत्तुं योग्यः । तद्यथा । सर्वे प्राणिनः सर्वेषामेव सत्त्वाना प्रत्येकमभिन्नतया
 इति । तत्रापरः स्वपक्षसिद्धये सर्वेषां प्रत्येक मित्राणां दर्शयितुं कारणमाह । इहा
 स्मिन्नुद्देशरज्ज्वात्मके लोके बहवोऽनन्ता प्राणिनः सूक्ष्मवाटरज्ज्वाणिनाः सन्ति । यथैव
 तत किमित्याह । तेच देशकालस्वभावविप्रकृष्टास्तया ज्ञाता बहवः सन्ति । ये प्राणिनः सू-
 क्ष्मादिविप्रकृष्टाद्यवस्था अमुना शरीरसमुत्तूयेणेत्यनेनेदमाह । प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादिद-
 मनेनार्वाग्दर्शिज्ञानसमन्वितसमुत्तूयेण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्रुपा न श्रुता श्रवणेन्द्रियेण विज्ञे-
 यतोनाजिमता इष्टानच विज्ञाता प्रतिनेवज्ञानेन स्वयमेवेत्यतः कथंचित्तद्विषयस्तस्य मित्र-
 नावः स्यात् अतस्तेषां कदाचिदविज्ञातानां कथं प्रत्येक वध प्रतिचित्तसमाधानं न
 जवति । न चासौ तान् प्रति नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदं नोजवतीति शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

आचार्यआह तत्र खलु जगवया इवेदिध्ता पणुता त सन्निदिध्तेय
 असन्निदिध्तेय से कित सन्निदिध्ते जे इमे सन्निपंचिडिया पञ्जतगा ए
 तेसिणं उजीवनिकाए पडुञ्चं तं पुढवीकार्यं जाव तसकार्यं से एगइत्त पुढवी
 काएणं किञ्च करेइवि कारावेइवि तस्सणं एव जवइ एव खलु अह पुढवी
 काएणं किञ्च करेमिवि कारवेमिवि णो चेवणं से एवं जवइ इमेणवा इमे
 एवा से एतेणं पुढवीकाएण किञ्चं करेइवि कारावेइवि सेण तातो पुढवी
 कायाउं असंजय अविरय अण्णडिह्यपञ्चस्काणपावकस्मेयावि जवइ
 एवं जाव तसकाएन्ति जाणियव से एगइत्त उजीवनिकाएहि किञ्च करे
 इवि कारावेइवि तस्सणं एव जवइ एवं खलु अहं उजीवनिकाएहि कि
 ञ्चं करेमिवि कारवेमिवि णो चेवणं से एवं जवइ इमेहिवा से यतेहिं उ

यणिकायहेतुपसृता के०) त्या संयत पणाने जावें जगवत् श्री वीतराग देवें ठ जीवनि काय कारण कहाळे (तजहा के०) ते कहेळे (पुढवीकाइयाजावतसकाइया के०) एथिवी कायथी मानोने यावत् त्रसकाय पर्यंत ठे (सेजहाणामए के०) तेने जेम नाम एवो संनाव नायें (ममग्रस्तात के०) मुजने अशाता उपजे ठे ते प्रमाणें दंमे करी हणतां थका अस्थियें करी, मुष्टियें करी, पापाणें करी, कपाल एटले ठीकरीये करी ताडता थका यावत् उद्देग करता थका, एटले जीव काया थकी रहित करता थका, एक रोम उखेड वा मात्रे करी पण हिसाकारक ड ख तथा जय हुं वेडं एरीते जाणवु के, सर्व प्राणी यावत् सर्व सत्त्वने महारी पेटें दंमना प्रहारे करी, कपाल एटले ठीकरीये करी आक्रोश करावता ताडता थका, अथवा हणता थका, तर्झनाकरता थका, यावत् उद्देग करता थका, एक रोम मात्र उखेडवु एंवु पण हिसाकारी, कारण ते थकी ते जीवो पण ड ख अने जय एवुज वेदे (एवणञ्जा के०) एम जाणीने सर्वप्राणी यावत् सर्व सत्त्वने हणवा नही, यावत् उपडववा नही, ए प्राणीनो दया लहण धर्म, ते धौव, नित्य, शाश्वतो. एवो चउद रज्ज्वात्मक लोक जाणीने आलोचीने षट्जीवनिकायरूप ड ख समुद्रमा पड्यो ते पर जीवना ड खना जाण, एवा खेदइ श्रीजगवत् तीर्थकर देव तेणे जाण्यो ठे (एवसेनिक्कु के०) एवु जाणीने ते साधु प्राणातिपात मृषावादादिक यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य ए अडार पापस्थानक थकी निवृत्त्यो, तथा ते निक्कु दत धावने करी दंत प्र द्हाले नही एमज अजन वमन विरेचनादिकक्रिया न करे, धूपन एटले वस्त्रादिकहुं धूपन न करे (तपिनआदते के०) एटलावाना पोतें आदरे नहि ते निक्कु चारित्रिउक्रिया रहित ठजीवनिकायनो अहिसक तथा क्रोध रहित यावत् मान, माया, लोभ रहित उ पशात एटले समाधिवत परिनिवृत्त एवो ठतो होय तेनें निश्चे संयत विरति प्रतिहत पापकर्मी एटले पञ्चकाणे करी पापकर्मने हणनार, क्रिया रहित सवृत्त, एकांत पणित एम जगवत्तें कहाळे तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए श्री सुयगडाग सूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे प्रत्याख्यान क्रियानामा चोथा अध्ययननो संक्षेपार्थ वालावबोध समाप्त थयो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-अथ सजातर्वराग्य शिष्य प्रश्न करोति (सेकिंकुवमित्यादि) अथ किं कुर्वन् किया कारयन् कय वा संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यानपापकर्मा जंतु स्यात् ? । आचार्ययाह । (तउखलुति । तत्र संयतत्वसंज्ञावे । जगवता पड्जीवनिकायाहेतवः । तद्यथा । एथिवीकाया यावत्त्रसकाया । यथाऽविरतस्य पड्जीवनिकाया विरतस्य तएव मोक्षहेतवोजवति । यडुक्त । “जेजति

इ एक पुरुष ठजीव निकायें करीने कार्य पोतें करे, बीजा पासे करावे, ते पुरुष ठजीव निकायने विपे अवरिति असयति केहेवाय ए आलावानो बीजो अर्थ पूर्वना आलावा मा लखाइ गयोत्रे, माटें आही लरयो नथी एरीतें जे प्राणी प्राणातिपातथी मामीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य पर्यंत अद्वारे पापस्थानकने विपे असयति अवरिति तथा पञ्चस्काणे करीने जेणे पापकर्म हण्णा नथी एम अवरितिने चावें होय, तेने स्वप्ना तरें अणदीतु पण पापकर्म बयाय, लागे. एम निश्चे श्री जगवतें कष्टुत्रे, एटले सङ्गीयानो दृष्टात कह्यो ॥ ८ ॥

॥ टीका—एव सति न सर्वविषयं प्रत्याख्यानं युज्यते । ये जीवाहितादिविषयप्राप्ता ह्युत्तेपामेव प्रत्याख्यानं क्रियते इति परेणोक्ते आचार्यशाह । (तद्वत्खट्वित्यादि) यद्यपि सर्वजीवेषु हितापरिणामोत्पद्यते तथाप्यविरतिसंज्ञावाचनद्विषय कर्मबंधोच्च त्वेव । अत्र दृष्टात इयमाह । सङ्गिदृष्टातोऽसङ्गिदृष्टातश्च । कोऽयं सङ्गिदृष्टातः ? ये इमे सङ्गिपंचेंद्रियास्तेषां मध्ये कश्चिदेकः पङ्कजीवनिकायान् प्रतीत्याश्रित्य एव प्रतिज्ञां कुर्यात् । अहं पृथिवीकायेनैव एकेन कृत्यं करोमि कारयामि । सच एव कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मात् तस्मिन् त्वं करोति कारयतिच शेषकायेन्योनित्वस्तस्य चैवजूतोऽनिप्रायः । तद्यथा । अहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामि एव प्रतिज्ञाया कृताया विशेषानिप्रायो न स्यात् यत् श्वेतेन कृतेनवा पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच तस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तौऽप्रतिज्ञतत्प्रत्याख्यातपापकर्मा न्वति । एवमपूतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । यथा कश्चिदपूकायादनिवृत्तः कश्चित्तेजस्कायादिति । शेषकायैस्तु व्यापारं करोति कश्चित् पट्स्वपि जीवनिकायेषु अनिवृत्तौऽस्यतत्वात् कार्यं करोति कारयति न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञा एव सृपावादेऽपि वाच्यं । यथा इदं मया वक्तव्यमनृतं इदं न वक्तव्यं सच तस्मान्मृपावादादनिवृत्तत्वादसंयतः स्यात् तथा इदमदत्तं मया ग्राह्यं इदं तु न ग्राह्यं । एव मैद्युनपरिग्रहेष्वपि वाच्यं । तथा क्रोधमानमायालोभेष्वपि सत्यं विचार्य वाच्यं । तदेवमसौ हितादीन्यकुर्वन्नपि अविरतत्वात्तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्नाति । ततो देशकालस्वभावविप्रकृष्टेष्वपि जीवेषु अमित्रजूतोऽसौ स्यात् । यथा कश्चिद्ग्रामघातादौ प्रवृत्तः । यद्यपि तेन केचिन्नरान् दृष्टास्तथापि तद्घातनिवृत्तेरनावाद्योग्यतया तद्घातक इत्युच्यते । एव अविरते कर्मबंधोक्षेयः ॥ ८ ॥

॥ टीका—एव व्यवस्थिते न सर्वं विषयं प्रत्याख्यानं युज्यते इत्येव प्रतिपादिते परेण सत्याचार्यशाह । (तद्वत्खलुजगवयाइत्यादि) यद्यपि सर्वेष्वपि देशकालस्वभावविप्र

अथ पंचमाध्ययनप्रारंभ

द्वे चोथा अध्ययनने विषे प्रत्याख्यान क्रिया कही, तेवा आचार वालानें सम्यक् कहेवाय, ते कारणमाटे अनाचारनो त्याग करवो अने आचार अंगीकार करवो, माटे आचार श्रुत, अथवा अनाचार श्रुत, एवे नामे पांचसुं अध्ययन कहियें ठैयें. ॥

आदाय वंनचेरं च, आसुपन्ने इमं वडं ॥ अस्मि धम्मे अणायारं, नाय रेळ कयाइवि ॥ १ ॥

अर्थ—(आदायवंनचेरच के०) ब्रह्मचर्य ग्रहण करीनं, (आसुपन्नेइमंवडं के०) आद्युग्रह एटले विवेकी पुरुष, ए जे आंगल कहेसो तेवी वाणी एटले वचन एम न कहे के, आ जगत् शाश्वत ठे इत्यादिक नकहे (अस्मिधम्मेअणायारं के०) ए धर्मेने विषे प्रवर्ततो, अनाचार जे सावधानुष्ठानरूप, (नायरेळकयाइवि के०) तेने क्यारे पण आचरे नहों॥१॥

॥ दीपिका—अथ पंचमाध्ययनमारन्यते तस्यानाचारवर्जनकथनादनाचारश्रुतमिति नाम । अथवा आचारप्रतिपादकत्वादाचरश्रुतमिति नाम । तस्येदं सूत्रं आदाय वंनचेरमिति ब्रह्म सत्यानुष्ठान चर्यते सेव्यते यस्मिन् तद्ब्रह्मचर्यं जैनैर्दशासनं आदाय गृहीत्वा आद्युग्रह पणित इमा वदयमाणा वाच इदं जगत् शाश्वतमेवेत्यादिकां नाचरेन्न वदेत् तथास्मिन् धर्मे स्थितोऽनाचार नाचरेत्कदाचिदपि ॥ १ ॥

॥ टीका—साप्रत पंचममारन्यते । अस्य चायमनिसंबंध । इहानंतराव्ययने प्रत्याख्यानक्रियोक्ता । सा चाचारसव्यवस्थितस्य सतो नवतीत्यतस्तदनंतरमाचारश्रुताध्ययनमनिधीयते । यदिवा नाचारपरिवर्जनेन सम्यक् प्रत्याख्यानमस्त्वजितं नवतीत्यतो नाचारश्रुताध्ययनमनिरीयते । यदिवा प्रत्याख्यानयुक्तं सन्नाचारवान् नवतीत्यतः प्रत्याख्यानक्रियानंतरमाचारश्रुताध्ययनं तत्प्रतिपक्षनूतमनाचारश्रुताध्ययनंवा प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेनाऽऽयातस्यास्याध्ययनस्योपक्रमादौ निचत्वार्यनुयोगद्वाराणि नवति । तत्रोपक्रमांतर्गीतो र्णाधिकारोय । तद्यथा । अनाचार प्रतिषिध्य साधूनामाचार प्रतिपाद्यते । नाम निष्पन्नं तु निरूपे आचारश्रुतमिति द्विपदं नाम । तदनयोर्निर्हेपार्थं निर्मुक्तिरुदाह । “ एणम वयणादगि ए दवे जावेय होति नायवा ॥ एमेवय सुत्तस्ता, निस्सेवो चवविहो होति, ॥१॥ (एणमवयणेत्यादि) तत्राचारोनाम स्थापना इव जावनेदनिन्नश्रुतार्था इष्टव्यः । एव श्रुतमपीति । तत्राचारश्रुतयोरन्यत्राणिहितयोर्लाघवार्थमतिदेशं कुर्वन्नाह । “आपारसुपं जणियं,

से कितं असन्निदिष्टं जेइमे असन्निणो पाणा तं पुढवीकाइया जाव वणस्स
इकाइया उठावेगइया तसा पाणा जेसि णो तक्काइया सन्नातिवा पन्नातिवा
मणातिवा वईवा सयंवा करणाए अन्नेहिवा कारावंतए करंतंवा समणुजा
णितए तेविण वाले सबेसि पाणाणं जाव सबेसि सत्ताणं दियावा राउंवा सु
तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूतमिहामठिया निच्च पसदविज्जातचित्तदंभा त
पाणाइया ते जाव मिह्वांसणसल्ले इच्चेव जाव णो चेवमणो णो चेववई पाणा
णं जाव सत्ताण इक्कणत्ताए सोयणत्ताए जूरणत्ताए तिप्पणत्ताए पिट्ठणत्ताए
परितप्पणत्ताए ते इक्कणसोयणजावपरितप्पणवह्वंधणपरिकिजेसाउं अप्प
डिविरया ज्वंति ॥ ९ ॥

अर्थ—(सेकितंअसन्निदिष्टं के०) हवे असंझियानो दृष्टांत कयो ? ते कहेछे (जेइ
मेअसन्निणोपाणा के०) जे ए असंझी प्राणीउठे (त के०) ते कहेछे (पुढवीकाइया के०)
पुढवीकायिक, (जाववणस्सइकाइया के०) यावत् वनस्पतिकाय पर्यंत, ए पाच दयावर
जाणवा, (उठावेगइयातसापाणा के०) तथा उठा, कोइ एक त्रस प्राणीउं पण असंझी
छे (जेसिणोतक्काइया के०) जेने तर्क नथी तर्क एटले ए सज्जे के, पुरुषछे ए आ
गल छुठे ! एवो जाव जेने न उपजे, एटले सारु करबु देखीने कहेके, आ रुहूं करेछे
एवो जाव जेने नथी, (सन्नातिवा के०) तथा सझा ते जे पूर्वदृष्टनु उलखबु ते जेने न
थी (पन्नातिवा के०) तथा जेने प्रज्ञा एटले बुद्धि नथी, (मणातिवा के०) तथा जेने
मन नथी, (वईवा के०) तथा जेने वचन नथी, (सयवाकरणाए के०) तथा जेने पो
ते कार्य करबु नथी, अथवा (अन्नेहिवाकारावंतए के०) बीजा पासे कार्य कगएबु
नथी, (करतवासमणुजाणितए के०) तथा बीजो कोइ कार्य करतो होय तेने देखीने
कहेके, ए रुहूं करेछे एम कहीने तेने अनुमोदन आपबु एवो जाव जेने नथी, (तेवि
णवाले के०) ते असंझी बाल अज्ञानी जीव, (सबेसिपाणाण के०) सर्व प्राणीनो (जा
वसबेसिसत्ताणके०) यावत् सर्वसत्त्वनो (दियावारारउंवासुत्तेवाजागरमाणेवा के०) द्विदमे
रात्रे, सुता, जागता, (अमित्तनूत के०) जीवोनो अमित्तनूत शत्रुसमान वोजियें कारणके,
तेने तेनुं विरति पणुं नथी (मिह्वासठिया के०) ते मिथ्यात्व सस्थित (निच्चपसदविज्जात
चित्तदंभा के०) निरंतर शठ एटले परमार्थ नथी जाणता, तथा प्राणवातने विपे जेनु चि
त्तछे, तथा प्राणीउंने दमना करनार, (त के०) ते कहेछे (पाणाइयातेजावमिह्वांसण
सल्ले के०) प्राणातिपात मृपावादादिकथी यावत् मिथ्यादर्शन शक्य पर्यंत ए अटार पा

अथ पचमाध्ययनप्रारंभः.

हवे चोया अध्ययनने विपे प्रत्याख्यान क्रिया कही, तेवा आचार वालानें सम्यक् कहेवाय, ते कारणमाटे अनाचारनो त्याग करवो अने आचार अंगीकार करवो, माटे आचार श्रुत, अथवा अनाचार श्रुत, एवे नामे पांचसुं अध्ययन कहिये ठेयें. ॥

आदाय बंजचेरं च, आसुपन्ने इमं वडं ॥ अस्मि धम्मे अणायारं, नाय रेळ कयाइवि ॥ १ ॥

अर्थ-(आदायबंजचेरच के०) ब्रह्मचर्य ग्रहण करीनं. (आसुपन्नेइमंवडं के०) आशुप्रज्ञ एटले विवेकी पुरुष, ए जे आंगल कहेसो तेवी वाणी एटले वचन एम न कहे के, आ जगत् शाश्वत ठे इत्यादिक नकहे (अस्मिधम्मेअणायार के०) ए धर्मेने विपे प्रवर्ततो, अनाचार जे सावधानुष्ठानरूप, (नायरेळकयाइवि के०) तेनें क्यारे पण आचरे नही॥१॥

॥ दीपिका-अथ पचमाध्ययनमारभ्यते तस्यानाचारवर्जनकथनादनाचारश्रुतमिति नाम । अथवा आचारप्रतिपादकत्वादाचरश्रुतमिति नाम । तस्येदं सूत्रं आदाय बंजचेरमिति ब्रह्म सत्यानुष्ठानं चर्यते सेव्यते यस्मिन् तद्ब्रह्मचर्यं जैनैर्दृशासनं आदाय गृहीत्वा आशुप्रज्ञं पणित इमां वद्वयमाणां वाच इदं जगत् शाश्वतमेवेत्यादिकां नाचरेन्न वदेत् तथास्मिन् धर्मे स्थितोऽनाचार नाचरेत्कदाचिदपि ॥ १ ॥

॥ टीका-साप्रत पंचममारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराव्ययने प्रत्याख्यानक्रियोक्ता । सा चाचारसंव्यवस्थितस्य सतो नवतीत्यतस्तदनंतरमाचारश्रुताध्ययनमनिधीयते । यदिवा नाचारपरिवर्जनेन सम्यक् प्रत्याख्यानमस्त्वजितं जवतीत्यतोनाचारश्रुताध्ययनमनिधीयते । यदिवा प्रत्याख्यानयुक्तं सन्नाचारवान् जवतीत्यत प्रत्याख्यानक्रियानंतरमाचारश्रुताध्ययनं तत्प्रतिपह्नूतमनाचारश्रुताध्ययनंवा प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेनाऽऽयातस्यास्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगादराणि जवति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थीकारोप । तद्यथा । अनाचार प्रतिषिध्य साधूनामाचार प्रतिपाद्यते । नाम निष्पन्नेतु निक्षेपे आचारश्रुतमिति द्विपदं नाम । तदनर्थानिर्दिष्टार्थं निर्गुक्तिरुदाह । “ एम उवणादवि ए ठवे नावेय होति नायवा ॥ एमेवय सुचस्सा, निस्सेवो चउविहो होति, ॥१॥ (एमउवणेत्यादि) तत्राचारोनाम स्थापना इयंजावजेदनिश्चश्रुतुर्धा इष्टव्य । एव श्रुतमपीति । तत्राचारश्रुतयोरन्यत्रानिहितयोजार्थमतिदेशो कुर्वन्नाह । “आचारसुपं नणियं,

शिटविमर्शोविद्यते यथा कस्यचित्संज्ञिनोमंदमंदप्रकाशे स्थाणुपुरुषोचिते वेदो किमयं
स्थाणुरुत पुरुषइत्येवमात्मककहस्तर्क सन्नवति नैव तेपामसंज्ञिना तर्का सन्नवतीति ।
तथा सज्ञान संज्ञा पूर्वोपलब्धयैतदुत्तरकालपर्यालोचना तथा प्रज्ञान प्रज्ञा स्वधुष्योत्प्रे
क्षणं, स एवायमित्येवचूतं प्रज्ञानंच तथा मनन मनोमतिरित्यर्थ । सा चावग्रहादिरूपा त
था प्रस्पष्टवर्णा वाक् । साच न विद्यते तेपामिति । यद्यपिच दीडियादीनां जिह्वेडियगनवि
वरादिकमस्ति तथापि न तेषां प्रस्पष्टवर्णत्व । तथा न चैषा पाप हिंसाविक करोमि कारया
मीत्येवचूताध्यवसायपूर्विकामतिस्तथा स्वयं करोम्यन्यैर्वा कारयामीत्येवचूतोध्यवसायो
न विद्यते तेषां । तदेव तेप्यसंज्ञिनोबालवद्वाला सर्वेषा प्राणिना घातनिवृत्तेरनावात्तयो
ग्यतया घातकाव्यापादका । तथाहि । दीडियादयः परोपघाते प्रवर्तते एव तद्रहणादि
ना अनृतजापणमपि विद्यते तेपामविरतत्वात् केवलं कर्मपरतंत्राणां वागजावस्तथाऽद
त्तादानमपि तेपामस्त्येव दध्यादिजह्णान्तयेदमस्मदीयमिदंच पारक्यमित्येवचूतविचारा
जावाच्चेति । तथा तीव्रनपुंसकवेदोदयान्मैद्युनाविरतेश्च मैद्युनसंज्ञावोपि तथाशनादे स्थाप
नात्परिग्रहसंज्ञावोपीत्येव क्रोधमानमायालोनायावन्मिध्यादर्शनशक्यसंज्ञावश्च तेपामव
गंतव्यस्तंज्ञावाच्च ते दिवा रात्रौवा सुप्ताजाग्रदवस्थावा नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमानव
ति । तदेव दर्शयितुमाह । (तंजहाइत्यादि) तेह्यसंज्ञिन कचिदपि निवृत्तेरनावा
त्तत्प्रत्ययिककर्मबधोपेतान्नवति । तद्यथा । प्राणातिपातयावन्मिध्यादर्शनशक्यवतो
न्नवति । तद्वत्तयाच यद्यपि वैशिष्ट्यमनोवाग्ब्यापाररहितास्तथापि सर्वेषा प्राणिनां
ह्रस्वोत्पादनतया तथा शोचनतया शोकोत्पादनत्वेन तथा जूरणतया जूरण बयोहानि
रूपं तत्करणशीलतया तथा त्रिज्योमनोवाक्कायेज्य पातन त्रिपातन तंज्ञावस्तथा
यदिवा (तिष्णयाएति) परिवेदनतया तथा (पिष्टणया) मुष्टिलोष्टग्रहारेण परिता
पनतया बहिरतश्च पीडया ते चासंज्ञिनोपि यद्यपि वेशकाले स्वनावविप्ररुणानां न सर्वेषां
ह्रस्वं समुत्पादयंति तथापि विरतेरनावात्तद्योग्यतया ह्रस्वपरितापक्लेशादेरप्रतिविरता
न्नवति तत्संज्ञावाच्च तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा बध्यते ॥ ९ ॥

इति खलु से असन्निणोवि सत्ता अहोनिमि पाणातिवाए उवखाइऊंति
जाव अहोनिमि परिग्गह उवखाइऊंति जाव मिठ्ठादंसणसत्त्वे उवखाइऊ
ति एवंचूतवादी सबजोणियावि खलु सत्ता सन्निणो दुक्का असन्निणो होति
असन्निणो दुक्का सन्निणो होति होच्चा सन्नी अइवा असन्नी तच्च से अविवि
चित्ता अविधूणिता असंमुत्तिता अणणुताविता असन्निकायाउवा सन्नि

या एकांत अशाश्वत, (इतिदिच्छिनधारण के०) एवी दृष्टि धरे नही, एटले पंमित जन एवो पक्ष थादरे नही ॥ १ ॥

॥ दीपिका—(अणादीयमिति) अनादिकं जगत्प्रमाणैः सांख्यानिप्रायेण परिज्ञाप्य अनवदग्रमनतं च तन्मतएव क्वात्वा सर्वमिदं शाश्वतं बौद्धानिप्रायेणवाऽशाश्वतं इति दृष्टि न धारयेत् एनं पक्षं नाश्रयेत् ॥ १ ॥

॥ टीका—तत्रानाचर नाचरेदित्युक्तं । अनाचारश्च मोनीन्द्रप्रवचनादपरोनिधीयते मौर्नीन्द्रप्रवचनं तु मोक्षमार्गहेतुतया सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं । सम्यग्दर्शनं तु तत्त्वार्थं अज्ञानरूपं । तत्त्व तु जीवाजीवपुण्यपापाश्रवबंधसरनिर्जरामोक्षात्मकं तथा धर्मा धर्माकाशपुजनजीवकालात्मकं इव नित्यानित्यस्वभाव सामान्यविशेषात्मकोऽनाद्यपर्यवसानश्रुतुर्वशरज्ज्वात्मकोलोकस्तत्त्वमिति । ज्ञानतु मतिश्रुतावधिमतः पर्यायकेव लस्वरूप पचया । चरित्र, सामायिक, वेदोपस्थापनीय, परिहारविशुद्धि, सूक्ष्मसंपराय, यथाख्यातरूपं पचयैव मूलोत्तरगुणेनैतदोरा नैकधेत्येव व्यवस्थिते मोनीन्द्रप्रवचनेन कदाचिदनीदृश जगदिति क्त्वाऽनाद्यपर्यवसाने लोके सति दर्शनाचारप्रतिपक्षनूतमनाचार दर्शयितुकामआचार्योयथावस्थितलोकस्वरूपोद्घटनपूर्वकमाह (अणादीयमित्यादि) नास्य चतुर्वशरज्ज्वात्मकस्य लोकस्य धर्माधर्मादिकस्यवा इवस्यादि प्रथमोत्पत्तिर्विद्य तस्यनादिकस्तमेव नूतं परिज्ञाय प्रमाणतः परिश्रित्य तथानवदग्रमपर्यवसानच परिज्ञायाजयात्मकव्युदात्तेनैकनयदृष्ट्यावधारणात्मक प्रत्ययमनाचार दर्शयति शश्वद्भवतीति शाश्वतं नित्य सांख्यानिप्रायेणाप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभाव स्वदर्शनेचानुयायिनं सामान्याश्रमवर्ज्य धर्माधर्माकाशादिष्वनादित्वमपर्यवसानत्व चोपलज्य सर्वमिदं शाश्वतमित्येव नूतः दृष्टि नावधारयेदिति एव पक्षं न समाश्रयेत् । तथा विशेषपक्षमाश्रित्य वर्तमाननारकान् समुत्सेत्स्यतीत्येतच्च सूत्रमगीरुत्य यत्तत्तत्सर्वमनित्यमित्येव नूतबौद्ध दर्शनानिप्रायेण च सर्वत्र शाश्वतमनित्यमित्येव नूताच दृष्टि न धारयेदिति ॥ १ ॥

एएहि दोहिं ठाणेहिं, ववहारो ए विळ्ळई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणा यारं तु जाणए ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे एनु कारण कहेवे. सर्वलोक नित्यज ठे अथवा अनित्यज ठे, (एएहिंवा दिंठाणेहिं के०) एवे स्थानके करिने (ववहाराणविळ्ळई के०) लोकनो व्यवहार न प्रवर्ते एटले आ लोक, तथा परलोक सबधि कार्य जे प्रवृत्ति निवृत्ति लक्षण, एवो व्यव

त्रिकायाउवाअसन्निकायसंकमंतिके०) बीजो जंग. सङ्गिकाय थकी असङ्गिकायें संक्रमे,
(सन्निकायाउवासन्निकायसंकमंति के०) त्रीजो जंग, सङ्गिकाय थकी सङ्गिकाये संक्रमे.
(असन्निकायाउवाअसन्निकायसंकमंति के०) चोथो जंग, असङ्गिकाय थकी असङ्गिका
ये संक्रमे, एव चतुर्जंग जाणवा. (जेएएसन्निकायअसन्निका के०) जे ए सङ्गिया अथवा
असङ्गीया ठे (सवेतेमिह्यायारा के०) ए सर्व अपञ्चकाणीने जावे मिथ्याचार वाला
जाणवा ते सर्व जीवने विपे नित्य अत्यंत श्रु एटले मूर्ख पणु ठता प्राणीवातने विपे
जेनु चिचठे तथा प्राणिउने दंमना करनार केवाय. यावत् मिथ्यादर्शन शक्य पर्थत अ
दारे पापस्थानकना करनार ते केवाय. ए रीते जगवत श्री महावीरवेवे कष्टके जे असयति
अविरति अप्रतिहत प्रत्याख्यान पापकर्म वाला, तथा सक्रिय असवर एकांत दंमना
करनारा, एकांत बाल, एकांत सुता कह्या. ते बाल अविचारित मन वचन अने कायाना
परिणाम वाला ठता जे पापकर्म स्वप्नारें पण न देखे, तेनु पण कर्म तेने जागे ॥१०॥

॥ दीपिका-इति अमुना प्रकारेण । खलु वाक्यालंकारे । ते पृथ्वीकायादयोऽसङ्गिनः
सतोऽहर्निशं प्राणान्तिपाते कर्तव्ये तद्योग्यतया तदसंप्राप्ताच्चपि ग्रामघातकवडुपाख्यायते
यावन्मिथ्यादर्शनशब्दे उपारख्यार्थतोतेच कर्मवशात्सर्वयोनिकाश्चपि जीवा पर्याप्तपेक्षया
यावन्मनःपर्याप्तिर्न निष्पद्यते तावत्करणतोऽसङ्गिनः संत पश्चात्सङ्गिनोऽन्यत्येकस्मि
न्नेव जन्मन्ति । अन्यजन्मन्ति तु एकेऽद्यादयोऽपि मनुष्यादयः स्युः । परं नव्यान्व्यत्ववन्न नि
यमः । नव्यान्व्यत्वेहि न कर्मायत्ते अतो न तान्यां व्यभिचारः । ये पुनः कर्मवशास्ते
पुनः सङ्गिनोऽनूत्वाऽन्यत्रासङ्गिनः स्युः असङ्गिनश्च नूत्वा सङ्गिनऽस्ति । तत्र यत्कर्म बद्धम
स्ति तस्मिन् सत्येव तदविविच्याष्टयक् ऋत्याऽविधूयाऽसमुच्चियाऽननुताप्याएते चत्वारो
पि शब्दाएकाधिकः । तदेवमत्यक्तकर्माणोऽसङ्गिकायात्सङ्गिकायं सक्तामिति सङ्गिकायाद
सङ्गिकार्यं च सङ्गिकायात्सङ्गिकार्यं असङ्गिकायादसङ्गिकायं च । एव चत्वारो जगाः । उप
संहर्त्ताह । (जेएतेजीवन्ति) ये एते पर्याप्ताश्च पर्याप्ताः सङ्गिनोऽसङ्गिनोवा सर्वे ते
मिथ्याचाराश्चविरतत्वात् तथा सर्वधर्मेषु नित्यं प्रशुभ्यतिपातचित्तदंमना स्युरेव नूताश्च प्रा
णान्तिपातादिषु सर्वेष्वप्याश्रवदारेषु वर्तन्त इति (एवखलुति) एवमुक्तनीत्या खलु निश्चि
तं जगवता आख्यातमित्यादिना पूर्वोक्तमनुवदति । यावत्पाप कर्म क्रियत इति ॥ १० ॥

॥ टीका-तदेव विप्रकृष्टविषयमपि कर्मबंध प्रदर्शयामसजिहीरुराह । (इति खलु तेऽस्या
दि) इति रूपप्रदर्शने । खलु शब्दो वाक्यालंकारे विशेषणो वा । किं विशिनष्टि । ये इमे पृथि
वीकायादयोऽसङ्गिनः प्राणिनस्तेषां नतर्को, न सङ्गा, न मनो, न वाक्, न स्वयं कर्तुं नान्येन

सिद्धिने योग्य एवा सर्वजन्मजीव सिद्धिने विषे जज्ञे एम करतां सर्व नव्यजीवनो विवेद यज्ञे. एवु वचन विवेकी पुरुष न बोले, तथा (सवेपाणाअणेजिसा के०) सर्व प्राणी एटले सर्व जीव ते अणेजिसा एटले सरखा नथी तथा सरखाळे तथा विजकृण्णे एवुं वचन पण विवेकी जन एकातें न बोले, तथा (अंगिगाएनविस्संति के०) तथा सर्व प्राणी कर्म ग्रंथि सहित यज्ञे, एटले कर्मनी गांठ सहितज रहेज्ञे, एवुं पण एकातें वचन न बोले, (सासपंतियणोवए के०) तथा सर्वज्ञ शाश्वताज सर्वकालें होज्ञे, पण कदापि कालें विवेद नहीज पामे एवु वचन पण एकातें बोले नहीं ॥४॥ (एएहिंदोहिंताणेहि के०) ए वे स्थानक जे तीर्थकर विवेद पामज्ञे, अथवा शाश्वताज रहेज्ञे, अथवा सर्व नव्य जीव सिद्धिने पामज्ञे, अथवा सर्व नव्य जीव कर्म सहितज रहेज्ञे, ए वे स्थानक वे प्रकारना थया एम कहेवुं, ते. (ववहारोणविज्झातीके०) व्यवहार नथी एवुं जाणे (एएहिंदोहिं ताणेहि के०) ए वेदु स्थानके करो, (अणायारतुजाणई के०) अनाचार जाणे, एटले दर्शनाचार आश्री अनाचार कह्यो ॥ ५ ॥

॥ दोषिका—(समुद्धिद्विहिति) समुद्धेत्स्यंति उद्धेदं यास्यति शास्त्रारोन्ध्या सर्वजन्मनां मुक्तिगमनेन नव्यशून्योलोक स्यादित्येव नो वदेत् । तथा सर्वे प्राणाअनीदृशाविस दृशाविजकृणाएव न कथंचित्तेषां सादृश्यमस्तीत्यपि नो वदेत् । अधिका कर्मग्रंथोपेता एव नविष्प्यति सर्वे जीवाइत्यपि नो वदेत् । कोर्थे १ । सर्वे प्राणिनः सेत्स्यंत्येव कर्मावृत्तावा नविष्प्यंतीत्येकमपि पक्षमेकातेन न वदेत्तथा शाश्वतास्तीरुतइत्यपि न वदेत् ॥४॥ (एएहिंति) शास्त्र ह्यर्थं यास्यंति शाश्वतावा नविष्प्यंतीति । यदिवा सर्वे प्राणाविल कृणा सदृशावा तथा अधिकसत्त्वाएव तद्वद्विदं वा जगद्विदं वा एवमनयो स्थानयो व्यवहारो न विद्यते । इदं पक्षद्वयमपि न घटतइत्यर्थे । यतोऽनागतकालस्येव नव्याना मनतत्त्वान्निरतर मुक्तिगमनेपि न नव्यशून्य जगद्विदं । केचिन्नव्याप्यपि सामर्थ्यजावान्न सेत्स्यंति यथा प्रतिमायोग्यमपि दलिक सामर्थ्या विना प्रतिमारूप न स्याद्विदं सर्वे जीवायपि विचित्रकर्मसद्भावाद्विसदृशा कथंचित् उपयोगामूर्तत्वासर्वप्रदेशत्वादिधर्मै सदृशायपि । तथा सर्वेऽद्वेत् प्रवाहोपेक्षया शाश्वता एकैकापेक्षया अशाश्वताअपीति एतान्यां ध्यानमेकातस्यानान्यामनाचार जानीयात् ॥ ५ ॥

॥ टीका—तथान्यमप्यनाचार प्रतिषेधकामश्चाह । (समुद्धिद्विहिति) सम्यक् निर्विशेषतयात्सेत्स्यत्युद्धेदं यास्यति ह्यर्थं प्राप्स्यंति सामर्थ्येनोत्प्रावत्येन मेत्स्यंति वा निर्विदं यास्यति । के? ते शास्त्रारस्तीरुत सर्वज्ञास्तत्त्वासनप्रतिपन्नावा सर्वे निरवशेषा

सकाः अन्योन्यसंक्रमजाजः संज्ञिनोऽसंज्ञिनोवा सर्वेप्येते मिथ्याचाराद्यप्रत्याख्यानित्वादि
त्यजिप्रायः । तथा सर्वजीवेष्वपि नित्यं प्रशुभ्यतिपातचित्तदं मानवतीत्येवजूताश्च प्राणा
तिपाताद्येषु सर्वेष्वप्याश्रवद्वारेषु वर्ततइति ॥ तदेव व्यवस्थिते यत्तुल्यं चोदकेन तद्य
थेहाविद्यमानाऽश्चनयोगसंज्ञे कथं पापं कर्म बध्यतइत्येतन्निराकृत्य विरतेरजावात्तद्योग्य
तया पापकर्मसंज्ञाव दर्शयति । (एव खलुइत्यादि) एवमुक्तनीत्या । स्वत्ववधारणे ऽलं
कारे वा । जगवता तीर्थरुतेत्यादिना यत्प्राक् प्रतिज्ञातं तदनुवदति । यावत्पाप च
कर्म क्रियतइति ॥ १० ॥

चोदक से किकुवं किंकारवं कहं संजयविरयण्डिहयपञ्चस्कायपावकम्मे
जवइ आचार्यआह तव खलु जगवया वसीवणिकायहेउं पसुता
तं जहा पुढवीकाइया जाव तसकाइया से जहा णामए मम अस्सातं
मंमेणवा अघीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा आतोमिळमाण
स्सवा जाव उद्विस्समाणस्सवा जाव लोमुखणणमायमविहिंसाकारं
डुक्कं नयं पडिसंवेदेमि इच्चेवं जाण सवे पाणा जाव सवे सत्ता दंमेणवा
जाव कवालेणवा आतोमिळमाणेवा हम्ममाणेवा तज्जिस्समाणेवा ता
लिळमाणेवा जाव उद्विळमाणेवा जाव लोमुखणणमायमविहिंसा
कारं डुक्कं नयं पडिसंवेदेति एवं एच्चा सवे पाणा जाव सवे सत्ता न हंतवा
जाव ए उद्वेयवा एस धम्मे धुवे णिए सासए समिच्चलोगं खेयन्नेहि
पवेदिए एवं से जिक्खु विरते पाणाइवायातो जाव मिच्चदंसणसत्ताउं से
जिक्खु णो दंतपस्काळेणं दंतेपस्काळेळा णो अंजणं णो वमण णो धूव
णं तंपि न आदते से जिक्खु अकिरिए अलूसए अकोहे जाव अलोने
उवसंते परिनिबुद्धे एस खलु जगवया अस्काए संजयविरयण्डिहय
पञ्चस्कायपावकम्मे अकिरिए संबुद्धे एगंतपंमिएयावि जवइ तिवेमि ॥
इति बीयसुयस्कंधस्स पञ्चस्काण किरियाणाम चउठं मत्तयणं सम्मत्तां ॥ ११ ॥

अर्थ--(चोदक के०) हवे बली शिष्य पूठे के हे जगवन् । (सेकिंकुवंकिंकारवकहंसंजय
के०) ते जीव केवां अनुष्ठान करतो, केवा अनुष्ठान करावतो, केवा प्रकारं सयत (विरय के०)
विरति (पण्डिहयपञ्चस्कायपावकम्मेजवइ के०) प्रतिहत प्रत्याख्यान पापकर्मी होय,
ते कहो? एवु सांजलीने (आचार्याह के०) आचार्य बोल्या (तवखलुजगवयाठळी

तयं तत्कथं तेषां ह्यप्युक्तिरप्यत्र संबधिशब्दावेतो । मुक्ति संसारं विना न भवति संसारोपि न मुक्तिमतरेण । ततश्च जन्मोद्दे संसारस्याप्यभावः स्यादतोऽनिधीयते नाऽनयोर्थे बहाराप्रुज्यतइति ॥ ५ ॥

जे केऽखुद्दगा पाणा, अड्वा संति महालया ॥ सरिसंतेहिंति वेरं
ति असरिसंतीय णो वदे ॥६॥ एएहिं दोहिं ठाणेहि, ववहारो ए
विह्वई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहि, अणायारंतु जाणए ॥ ७ ॥

अर्थ-हवे चारित्राचार आश्री कहते (जेकेऽखुद्दगापाणा के०) जे कोइ आ जगत् मां लघुप्राणो एटले सूक्ष्मजीवठे एटले पृथविकायथो मांमीने पंचेडियपर्यंत सूक्ष्म जीवठे, (अड्वासंतिमहालया के०) अथवा जे जीव महाकाय एटले महोटी कायावा लाठे, अहीं न्हाणाजीव ते कुशुआदिक, अने महोटा जीव ते हस्त्यादिक जाणवा (सरिसंतेहिंतिवेर के०) ए वेहुनो विनाश करवा थकी सरखुंज वैर होय, एवु एकाते वचन न बोले (असरिसंतीयणोवदे के०) अथवा असरीखु होय एटले सरखु वैर न होय. एवुं वचन पण एकातें न बोले कारणके, कर्मबंधने विपे न्हाणा मोटानुं कांइ विशेष नथी किंतु? अध्यवसाय विशेष कर्म बंधने एवु जाणे, अने बोले ॥६॥ ए वेहु स्थानक बोलतां व्यवहार प्रवर्त्त नही, एवु जाणे, तथा एवुं एकातें बोलतां अनाचारठे एम जाणे ॥७॥

॥ दीपिका-(जेकेऽत्यादि) ये केचित् कृडा प्राणिनएकेडियहीडियाठयोऽल्पकायावा पंचेडिया । अथवा महालयामहाकाया संति तेषां कृडाणा कुंश्वादीतां महतां हस्त्यादीनां च हनने सदृशं वैरं कर्मबंधस्तुल्यइत्येकातेन नो वदेत् असदृशं वातद्धाते वैरं कर्मबंधइडियज्ञानकायानां त्रिविधत्वादित्यपि नो वदेत् । नहि बध्यवशात्कर्मबंधं किंतु? अध्यवसायवशात् तीव्राध्यवसायादल्पमपि सत्त्वं प्रतोमहान् कर्मबंधं अकामस्यतु महाकायप्राणिहननेपि स्वल्पबंधइत्यर्थः ॥६॥ (एएहिंइति) एतान्या तुल्यातुट्यविरुपान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न त्रियते अध्यवसायस्यैव बंधाबंधहेतुत्वात् । एतान्यां छान्यां स्थानान्यां प्रवृत्तस्यानाचार जानीयात् । तथाहि । नहि जीववधे हिंसा स्यात्तस्य नित्यत्वात् । यदुक्तं “पंचेडियाणि त्रिविधं बलंच, ठड्वासनिश्वासमयान्यदायु ॥ प्राणादशीते जगवन्निरुक्तास्ते पापिपोजीकरणं तु हिंसा” इति । किंच जावापेरुएव कर्मबधोयथा वैद्यस्य सम्यक् क्रिय इहेनोयपि रोगी त्रियते तथापि न वैद्यस्य कर्मबधोडुष्टाध्यवसायाजावात् अन्यस्य तु संपेयुत्पा रकुमपि प्रतोनावदोपात्कर्मबंध । यदागम । ठड्वालिय मियाए, इरियासमि

यायहेक, जवस्तते चेव वत्तिया मोक्के ॥ गणणाईया लोया, दोएह्वि पुसा जवे तुलाइति (सेजह्वि) तयथा नाम ममासातं डु'ख दंमादिना नोयमानस्य पीडयमानस्य जवति रोमोत्वन्ननमात्रमपि डु खमह्व प्रतिस्वेदयामि अनुजवामि ततस्त्वेव जानीहि त्व सर्वे पि जीवादंमादिना तामयमानाडु खिन' स्यु रोमोत्वन्ननमात्रमपि डु खमनुजवति । एव ज्ञात्वा सर्वे प्राणान हतव्या (एसधम्मैति) एयमो'धुवोनित्य परिणामानित्यतायाम पि सत्या स्वरूपाच्यवनात्तया सूर्यो'जतिरिव शश्वज्जवनात् शाश्वत समेत्यावगम्य लोक चतुर्दशरकुमितं खेदह्वै सर्वह्वै प्रवेदित । तदेव स जिह्नुर्निवृत्त सर्वाश्रवेज्योदतप्रह्वा लन न कुर्यात् न नेत्राजन न वमनरिरेचनादि वस्त्ररूपनच न आदत्ते स जिह्नु क्रोधा विरहितोऽनुशकोऽहिसकोयावदेकांतेन पंदितो'जवतीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति सूत्ररुतागदीपिकाया द्वितीयश्रुतस्क'स्य चतुर्थीव्यपनं समाप्तम् ॥ ॥

॥ टीका—तदेवमप्रत्याख्यानिनः कर्मसंज्ञवाचस्तनवाच्च नारकतिर्घनरामरगतिजह्ण संसारमवगम्य संज्ञातवैराग्यश्चोदकध्याचार्य प्रति प्रवणचेता प्रश्रयितुमाह । (सेकिकुव मित्यादि) अथ किमनुष्ठानं स्वत' कुर्वन् किंवा पर कारयन् कथंवा केन प्रकारेण संपत विरतप्रतिहृतपापकर्मा जतुर्जवति । समतस्य हि विरतिसंज्ञावात्सावद्यक्रियानिवृत्तिसन्निवृ त्तेश्च कृतकर्मसचप्राज्ञावस्तदज्ञावाच्चरकादिगत्यज्ञावइत्येव एते सत्याचार्यआह । (तश्व लु इत्यादि) तत्र संयमसंज्ञावे पड्जीवनिकायाजगवता हेतुत्वेनोपन्यस्ता । यथा प्रत्याख्या नरहितस्य पड्जीवनिकाया संसारगतिनिवधनत्वेनोपन्यस्ताएव तएव प्रत्याख्यानिनोमो क्ताय जवतीति । तथा चोक्त । "जेजेत्तियायहेक, जवस्तते चेव वत्तिया मोक्के ॥ गणणाईया लोया, दोएह्वि पुसा जवे तुलाइत्यादि" । इदमुक्तं जवति । यथात्मनोदंमाद्युपघाते ड खमुत्पद्यते एव सर्वेपामपि प्राणिनामित्यात्मोपमया तडुपघाताच्चिवर्तते एयमं सर्वापा यत्राणलक्षणोधुवोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरसंज्ञावोनित्यइति परिणामानित्यतायामपि सत्यां रूपाद्यच्यवनात् तथा आदिव्यो'जतिरिव शश्वज्जवनाद्याश्वत परै क्वचिदप्यस्वजितोयुक्ति संगतत्वादित्यनिप्रायोयमेवजुतश्च धर्म. समेत्यावगम्य लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदह्वै सर्वह्वै प्रवेदितस्तदेव स जिह्नुर्निवृत्तश्च सर्वाश्रवदारेज्योदंतप्रह्वालनादिका क्रिया कुर्वन् सावद्यक्रियायाअज्ञावादक्रियोऽक्रियत्वाच्च प्राणिनामलूपकोऽव्यापादकोयावदेकांतेनैवातो पंदितो'जवति । इति परिसमाख्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् नयाः प्राग्वदधाख्येया ॥ ११ ॥ समाप्तं प्रत्याख्यानाख्यं चतुर्थमध्ययनं ॥ " ॥

अर्थ-हवे आहार आश्री आचार अनाचार कहेठे (अह्माकम्माणिजुंजति के०) जे साधु आश्री ठए कायतु मर्दन करी, वस्तु जे नोजन उपाश्रयादिक कीया होय, एटलानो जे उ पनोग करे ते, (अस्ममस्सेसकम्मुणा के०) परस्पर माहोमाहे पोताने कर्म, (उवजित्तेति जाणिक्का के०) उपलित जाणवा एवु पण वचन एकातें न बोले, (अणुवलित्तेतिवापु णो के०) अथवा पोताना कर्म करी अनुपलित, एटले उपलित न जाणवा, एवु पण वचन कांतें न बोले, कारणके, जे आधाकर्मिक आहार होय, तेनें पण श्रुतना उपदेशने अर्थे शुद्ध एवो करीने जमे तो ते कर्म करी लेपाय नही अथवा मुजतो आहार होय, परतु ते आहारने आहारगृहपणे जमे तो, ते कर्म करी बयायठे. एवु जाणीने, अनेकात वचन बोले, पण एकांत वचन न बोले ॥८॥ ए वेदुस्थानके करी व्यवहार न जाणे, अने ए वेदु स्थानके करी अनाचार जाणे ॥ ९ ॥

॥ टीपिका-(अह्माकम्माणि) आधाकर्माणि ये जुंजतेऽन्योन्यं परस्पर तान्स्वकीये न कर्मणा उपलिप्तान्वा नो वदेत् अनुपलिप्तान्वा न वदेत् । आधाकर्माणि श्रुतोपदेशेन शुद्धमिति कृत्वा जुजानस्य न बध श्रुतोपदेश विनाऽहारगृध्याऽधाकर्म जुजानस्यापितु बधस्तस्मादाधाकर्मजोगे कर्मबध स्यान्न स्याद्वा इति वदेत् ॥ ८ ॥ (ए एहिदोहिमिति) आधाकर्मजोगे कर्मबध स्यादेव न स्यादेवेति द्वान्या स्थानान्या व्यवहारो न विद्यते द्वान्या स्थानान्या स्वीकृतान्यामनाचार जानीयात् ॥ ९ ॥

॥ टीका-पुनश्चरित्रमविरुद्धाहारविषयानाचाराचारौ प्रतिपादयितुकामाह । (अह्माकम्माणीत्यादि) साधु प्रधानकारणमादायाश्रित्य कर्माण्याधाकर्माणि । तानि तु वस्त्रजो जनसत्त्वादीन्पुच्यते । एतान्याधाकर्माणि ये जुजते एतेरुपनोग ये कुर्वन्त्यन्योन्यं परस्पर तान्स्वकीयेन कर्मणोपलिप्तान् विजानीयादित्येव नो वदेत्तथाऽनुपलिप्तानितिवा नो वदेत् । एतदुक्तं जगति । आधाकर्माणि श्रुतोपदेशेन शुद्धमिति कृत्वा जुजान कर्मणा नो पलिप्यते तदाधाकर्मापिनो गेनावश्यतया कर्मबधो नवतीत्येव नो वदेत्तथा श्रुतोपदेशमं तेणाहारगृध्याऽधाकर्म जुजानस्य तन्निमित्तकर्मबधसदृशत्वासदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहारो निर्णयुक्तिकृत्वा न पुच्यते । तथाहि । न बध्यस्य सदृशासदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहारो निर्णयुक्तिकृत्वा न पुच्यते । तन्निमित्तकर्मबधसदृशत्वमनोपलिप्तानपि नो वदेत्तथावस्थितमौनीऽगमकस्य त्वेव पुच्यते वक्तुमाधार्मोपनोगे न स्यात्कर्मबध स्यात्तेति । यत उक्तं । “किंचिद्बुद्धं कटपमकटपस्य स्यादकटपमपि कटप ॥ पिप्पलं शय्या वस्त्र पात्र वा ज्ञेयजाय वा” ॥१॥ तथान्यैरपि ॥ उत्पद्येत हि सावस्था देशकालामयान्प्रति ॥ यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्कर्म कार्यच

वक्ष्येयं सया अणायारा ॥ अचहुसुयस्त दोक्षा, विरहेणाश्च जइयवे, ॥१॥ (आचारसुयमि
त्यादि) आचारश्च श्रुतं च आचारश्रुतं । द्वैकवक्त्रावस्तुनयमपि जणितमुक्त । तत्राचारः
कुल्लिकाचारकथायामनिहितः श्रुतं तु विनयश्रुते । नावार्थस्तु वर्जयितव्या परिहाराः सदा
सर्वकाल यावच्छीव साधुरनाचारास्तांभावदुश्रुतोऽगीतार्थेन सम्यक् जानातीत्यतस्तस्य
विराधना नवेत् । बहुशब्दोऽवधारणे । बहुश्रुतस्यैव विराधनान गीतार्थस्येत्यतोत्र सदा
चारे तत्परिज्ञाने च यतितव्यं । तथाहि । मार्गज्ञः पथिकं कुमारं वर्जनेन नापथगामी न
यति न चोन्मार्गदोषैर्युज्यते एवमनाचार वर्जयन्नाचारवान्नयति न चानाचारदोषैर्युज्य
तइत्यतस्तत्प्रतिपेधार्थमाह । एयस्त पडिसेहो, इहमस्ययण मिहेति नायवा ॥ तोअणगार
सुय इयि, होई नामंतु एयस्त ॥ ३ ॥ (एयस्तइत्यादि) एतस्यानाचारस्य सर्वदोषास्पदस्य ह
गतिगमनैकहेतो प्रतिपेधो निराकरणं सदाचारप्रतिपत्त्यर्थमिहाध्ययने ज्ञातव्यः । सच पर
मार्थतोऽनगारकारणमिति । ततः । केषां चिन्मतेनैतस्याध्ययनस्याऽनगारश्रुतमित्येतन्नाम
नवतीति । गतो नाम निष्पन्नो निह्येपस्तदनतरं सूत्रानुगमेऽस्त्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयि
तव्यं । तच्चेदं । (आदायवंचनचेरमित्यादिश्लोकः) अस्य चानंतरपरपरसूत्रे संबोधवाच्य
स्तत्रानंतरसूत्रेण सहायमेकातपंमितोजवति । कथमादाय ब्रह्मचर्यमिति । परंपरसूत्रसंब
धस्त्वयं बुध्येत । तथा त्रोटयेद्वंधन । किं त्वेत्याह । आदाय ब्रह्मचर्यमित्येवमन्यैरपि सूत्रैः
संबोधवाच्योर्थस्त्वय । आदाय गृहीत्वा किं तद्ब्रह्मचर्यं सत्यतपोनूतदयेदियनिरोधकृण
तच्चर्यतेऽनुष्ठीयते यस्मिन् तन्मौनीं प्रवचनं ब्रह्मचर्यमित्युच्यते । तदादायाऽऽद्युप्रज्ञं पदुप्र
ज्ञः सदसद्विवेकज्ञश्च । क्त्वाप्रत्ययस्योत्तरक्रियासव्यपेक्षित्वात्तामाह । इमां समस्ताध्ययनेना
पि धीयमानां प्रत्यक्षासन्नज्ञतां वाच इदं शाश्वतमेवेत्यादिकां कदाचिदपि नाचरेन्नाजिदध्यात्
तथाऽस्मिन्धर्मे सर्वं ज्ञप्रणीते व्यवस्थितं सन्नानाचार सावयानुष्ठानरूपं न समाचरेन्न वि
दध्यादिति संबंधः । यदिवाऽऽद्युप्रज्ञं सर्वज्ञं प्रतिसमयं केवलज्ञानदर्शिनोपयोगित्वात्तरसंबंधि
नि धर्मे व्यवस्थितइमां वक्ष्यमाणां वाचमनाचारं च कदाचिदपि नाचरेदिति श्लोकार्थः ॥१॥

अणालीयं परित्राय, अणवदग्गेति वा पुणो ॥ सासयमसासए वा, इ
ति दिंदि न धारए ॥ २ ॥

अर्थ—हवे आचार अने अनाचार हेत्वाडवानी इहायें यथावस्थित लोकस्वरूप
प्रकटन पूर्वक कहेटे. (अणालीयं परित्राय के०) ए चौद रज्ज्वात्मक लोक ते अनादि
एटले नथी जेनी आदि एटले आदि रहितठे, एवुं जाणीने (अणवदग्गेतिवापुणो के०)
वली जेनी अंत नथी, एवुं जाणीने, (सासयमसासएवा के०) एकात शाश्वत, अथ

वीर्यमे, एवी संज्ञा पण करवी नही (नञिसवञ्चवीर्यं के०) वली सर्वपदार्थने विषे सर्वइय्यनुं वीर्यं नही, एवी संज्ञा पण करवी नही अही एकांतनो निषेध करीनें स्याद्वा द वोलवो. इत्यर्थः ॥ १० ॥ अंगीधारमी गाथानो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—(जमिदमिति) यदिदमौदारिक शरीर आहारकंवा एतद्ग्रहणाद्वैक्रियमपि ग्राह्यं कार्येण तथा तैजसमपि । एतेषां शरीराणामैक्यमेव तैजसकार्मणयोरनिन्नत्वात् । ततस्त्रयाणामेकत्वमेवेति नो वदेत् इत्यत्रेतन्नश्लोके संबंधः । तथा शरीराणां सर्वेषां सर्वं या जेदएवेत्यपि नो वदेत् कथंचिदेकत्वस्याप्यंगीक्रियमाणत्वात् तथा । (तवञ्चअङ्घ्रिति) सर्वं सर्वत्रास्तीति सात्त्व्यानिप्रायेण सत्त्वरजस्तमोरूपाया प्रकृतेरेकत्वात्तस्याएव हि सर्वस्य कारणत्वात्सर्वं सर्वात्मकमेव सति सर्वत्र घटपटादौ अन्यस्य व्यक्तस्य वीर्यं शक्तिरस्ति सर्वस्य व्यक्तस्य प्रकृतिकार्यत्वात्कार्यकारणयोश्चैकत्वात्सर्वं सर्वत्र सर्वस्य वीर्यमस्तीति संज्ञां न कुर्यात् । तथा सर्वं जावा स्वस्वशक्तियुक्ताइति न सर्वस्य सर्वत्र शक्तिरित्यपि संज्ञां न कुर्यात् जेदाजेदस्वरूपत्वात्सर्वजावानामिति ॥ १० ॥ (एएहिदोदिंवाणेहिंति) दान्यामेतान्या सर्वत्र शक्तिरस्ति नास्तिवेति अथवा शरीराणां सर्वेषां जेदोऽजेदोवेति दान्या स्थानान्या व्यवहारो न विद्यते युक्त्योन संग्रहतीत्यर्थः । एतयोः स्थानयोः प्रवृत्तस्याऽनाचारं जानीयात् ॥ ११ ॥

॥ टीका—पुनरप्यन्यथादर्शनं प्रति चागमानाचारं दर्शयितुमाह । (जमिदंवरालमि त्यादि) यदि वा योयमनतरमाहारः प्रदर्शितः स सति शरीरे जवति । शरीरं च पंचधा । तस्य औदारिकादेः शरीरस्य जेदाजेदं प्रतिपादयितुकामः पूर्वपक्षद्वारेणाह । (जमिद मित्यादि) यदिदं सर्वजनप्रत्यक्षमुदारैः पुञ्जैर्निवृत्तमौदारिकमेतदेवोराजं निस्सारत्वादे तश्च तिर्यग्दम्बपुण्यां जवति । तथा चतुर्दशपूर्वविदा क्वचित्संशयादावाहित्यतस्त्याहारकमे तद्ग्रहणाच्च वैक्रियोपादानमपि इष्टव्यं । तथा कर्मणा निवृत्तं कार्यमेतत् सहचरितं तैजसमपि ग्राह्यं । औदारिकवैक्रियाद्वारकाणां प्रत्येकं तैजसकार्मणान्या सह युगप उपलब्धे कस्यचिदेकत्वाऽऽंका स्यादतस्तदपनोदार्थं तदनिप्रायमाह । तदेव तद्यदे औदारिकं शरीरं तएव तैजसकार्मणे शरीरे । एव वैक्रियाद्वारकयोरपि वाच्यं । तदेवचनूता संज्ञां नो निवेशयेदित्युत्तरश्लोके क्रिया । तथैतेषामात्यंतिकोजेदइत्येवचनूतामपि संज्ञां नो निवेशयेत् । युक्तिश्चात्र यथेकांतेनाजेदएव । ततश्चमौदारिकमुदारपुञ्जनिष्पन्नं तथैत ल्कर्मणा निर्वर्तितं कार्येण सर्वस्येतस्य ससारचक्रवालस्य घ्रमणस्य कारणचूतं तेजोऽप्यै निष्पन्नं तैजएव तैजस आहारपत्तिनिमित्तं तैजसलब्धिनिमित्तं चेत्येव जेदेन संज्ञानिरुक्तं कार्यं च न स्यात् । यथात्यंतिकोजेदएव ततोघटवज्जिन्नयोर्देशकालयोरप्युपलब्धि स्यात् ।

वक्ष्येयवा सया अणायारा ॥ अथदुस्यस्त होक्का, विरहेणाष्ट लक्ष्ये, ॥२॥ (आचारसुयमि
त्यादि) आचारश्च श्रुतं च आचारश्रुतं । सर्वकवत्रास्तद्वनयमपि जणितमुक्त । तत्राचार.
कुत्रिकाचारकथायामनिहितं श्रुतं तु विनयश्रुते । नावार्थस्तु वर्जयितव्या परित्रायार्थं सदा
सर्वकालं यावच्छीवं साधुरनाचारास्तांश्वदुश्रुतोऽगीतार्थेन सम्यक् जानातीत्यतस्तस्य
विराधना नवेत् । वदुश्रुतोऽवधारणे । वदुश्रुतस्यैव विराधना न गीतार्थस्येत्यतोत्र सदा
चारे तत्परिज्ञानेच यतितव्यं । तथाहि । मार्गज्ञं पथिकं कुमार्गवर्जनेन नापयगामी न
वति न चोन्मार्गदोषैर्युज्यते एवमनाचारं वर्जयन्नाचारवान्नवति न चानाचारदोषैर्युज्य
तस्यतस्तत्प्रतिपेधार्थमाह । एयस्त पट्टिसेहो, इहमभयणं मिहेति नापया ॥ तोद्यणगा
सुयं ऽयि, होई नामंतु एयस्त ॥ ३ ॥ (एयस्तस्यत्यादि) एतस्यानाचारस्य सर्वदोषास्पदन्य ड
र्गतिगमनैकहेतो प्रतिपेधोनिराकरणं सदाचारप्रतिपत्त्यर्थमिहाध्ययने ज्ञातव्यं । सच पर
मार्थतोऽनगारकारणमिति । ततः । केषांचिन्मतेनैतस्याध्ययनस्याऽनगारश्रुतमित्येतन्नाम
नवतीति । गतोनामनिष्पन्नो निक्षेपस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्त्वजितादिगुणोपेनं सूत्रमुच्चारयि
तव्यं । तच्चैवं । (आदायवंनचेरमित्यादिश्लोक) अस्य चानतरपरपरसुत्रे नवधोवाच्य
स्तत्रानंतरसुत्रेण सहायमेकातपमितोजवति । कथमादाय ब्रह्मचर्यमिति । परपरसुत्रमत्रं
धस्त्वयं बुध्येत । तथा त्रोटयेद्वंधना । किरुत्वेत्याह । आदाय ब्रह्मचर्यमित्येवमन्यगपि सूत्रं.
संवधोवाच्योर्थस्त्वय । आदाय गृहीत्वा किं तद्ब्रह्मचर्यं सत्यतपोनूतदयेऽयिनितोयजकरणं
तच्चर्यतेऽनुष्ठीयते यस्मिन् तन्मौनीऽप्रवचनं ब्रह्मचर्यमित्युच्यते । तदादायाऽऽशुप्रज्ञं पटुप्र
ज्ञं सदसद्विवेकज्ञं । कत्वाप्रत्ययस्योत्तरक्रियास्यपेक्षित्वात्तमाह । ऽमा समस्ताध्ययनेना
पि धीयमाना प्रत्यक्षासन्ननूता वाच ऽद शाश्वतमेवेत्यादिकां कदाचिदपि नाचरेन्नानिदध्यात्
तथाऽस्मिन्धर्मे सर्वं प्रणीते व्यवस्थितः सन्नानाचारं सावधानुष्ठानरूपं न समाचरेन्न पि
दध्यादिति संवेद्य । यद्विवाऽऽशुप्रज्ञं सर्वज्ञं प्रतिसमप केवजज्ञानदर्शनोपयोगित्वाचरसंबंधि
नि धर्मे व्यवस्थितऽमा वक्ष्यमाणां वाचमनाचारं च कदाचिदपि नाचरेदिति श्लोकार्थः ॥१॥

अणादीयं परित्राय, अणवदग्गेति वा पुणो ॥ सासयममासए वा, ऽ
ति ठिठिन धारए ॥ २ ॥

अर्थ-हवे आचार अने अनाचार रेखाढवानी ऽघ्याये यथावस्थित लोकन्यरूप
प्रकटन पूर्वक कहेते (अणादीयंपरित्राय के०) ए र्वाद रज्ज्वात्मक लोठ ते अनादि
एटले नथी जेनी आदि एटले आदि रहितत्रे, एबु जाणीने (अणवदग्गेतिवापुणो के०)
वली जेनो अंत नथी, एबु जाणीने, (सामयमसासएया के०) एहांत शाश्वत, अथ

નામસ્ત્યેન સ્વડ્વ્યાયપેક્ષ્યા વિવક્ષિતત્વાત્સ્યાદસ્તિચાવક્તવ્યં चेति। तथैकाशस्य परडव्याय
पेक्ष्या म्यान्नास्ति चावक्तव्य चेति तथैकस्यांशस्य स्वड्व्यायपेक्ष्या परस्य तु परडव्यायपे
क्ष्याऽन्यस्य तु योगपथेन स्वपरड्व्यायपेक्ष्या विवक्षितत्वात्स्यादस्तिच नास्तिचाऽवक्तव्य
इयं च सप्तचंगी यथायोगमुत्तरत्रापि योजनीयेति ॥ १० ॥ ११ ॥

एण्वि लोए अलोएवा, एव सन्नं निवेसए ॥ अण्वि लोए अ
लोएवा, एव सन्नं निवेसए ॥ १५ ॥ एण्वि जीवा अजीवावा,
एव सन्नं निवेसए ॥ अण्वि जीवा अजीवावा, एवं सन्नं निवे
सए ॥ १३ ॥ एण्वि धम्मे अधम्मेवा, एव सन्नं निवेसए ॥
अण्वि धम्मे अधम्मेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १४ ॥

अर्थ-હવે સર્વગૂન્યવાદીના મતનુ નિરાકરણ કરવાને અર્થે,લોક અને અલોકકંડું અસ્તિ
પણ દેખાડે, (અણ્વિલોએઅલોવા કે) ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મક એવો જે લોક,અથવા પંચા
સ્તિકાયરૂપ એવો જે લોક, તે નથી,એવી સજ્ઞા ન કરવી,તથા આકાશાસ્તિકાય રૂપ એવો
જે અલોક,તે પણ નથી,તે એવી સજ્ઞા પણ ન કરવી કેમકે,નાસ્તિકવાદીનો મતઠે. હવે
કેવી સજ્ઞા કરવી? તે કહેવે પચાસ્તિકાયરૂપ લોક તે પણ ઠે,તથા આકાશાસ્તિકાય રૂપ અ
લોક તે પણઠે, એવી સજ્ઞા કરવી એ કેવળીનો મતઠે. ॥ ૧૧ ॥ હવે લોકાલોકકંડું અસ્તિપણું
દેખાડીને તેના વિગ્રેપનૂત જીવ અને અજીવ તેનો અસ્તિનાવ દેખાડે જીવ તે, ઇપયોગ
લક્ષણ સત્સારીક,અથવા મુક્તિગત,એ પણ નથી તથા અજીવ તે ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, પુ
જ્ઞ, અને કાલાત્મક એ પણ નથી એવી સજ્ઞા પણ ન કરવી કેમકે,નાસ્તિકવાદીનો મતઠે
ત્યારે કેવી સજ્ઞા કરવી? તોકે, જીવ પણઠે,અને અજીવ પણઠે એવી સજ્ઞા કરવી એ કેવળી
નગવતનો મતઠે ॥ ૧૩ ॥ હવે એવા જીવનો અસ્તિનાવ દેખાડીને તેને સદસત્ક્રિયા અનુ
પાનને વિપે ધર્મ, અને અધર્મ કારણઠે,તે માટે હવે તેનો અસ્તિનાવ કહેવે શ્રુતચારિત્રરૂપ
જે ધર્મ, તે કર્મરૂપનો કારણરૂપઠે તે પણ નથી, તથા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, ક
પાય, અને યોગરૂપ જે અધર્મઠે, તે કર્મબંધનો કારણરૂપઠે, તે પણ નથી, એવી સજ્ઞા
પણ ન કરવી પરંતુ યમ પણઠે, અને અધર્મ પણઠે, એવી સજ્ઞા કરવી ॥ ૧૪ ॥

॥ ટીપ્પિકા-(અણ્વિલોએત્યાદિ) ગૂન્યવાદિમતાનિગ્રાપેણ નાસ્તિ લોક અલોકો
નાસ્તીતિ સજ્ઞા નો નિવેશયેન્ન સ્થાપયેત્ અસ્તિ લોક પચાસ્તિકાયાત્મક, અસ્તિ વાડલં

हार प्रवर्त्ते नही (एएहिदोहिंवाणेहिअणायारंतुजाणए के०) तथा ए वेहु स्थानके अ नाचार जाणवो, ए कारणे एकांत पक्ष आदरवो नही ॥ ३ ॥

॥ वीपिका—(एएहिंति) एतान्यां एकांतं नित्यं, एकांतमनित्यंचेति क्षान्या स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते । एकांतनित्ये एकांतनित्येच वस्तुनि व्यवहारो व्यवस्था न घटत इत्यर्थः । तस्मादेतान्यां स्थानान्यां स्वीकृतान्यामनाचार जानीयात् ॥ ३ ॥

॥ टीका—किमित्येकांतेन शाश्वतमशाश्वतं वाऽस्त्वित्येवचूता दृष्टि न धारयेदित्याह । (एएहिदोहिमित्यादि) सर्वं नित्यमेवानित्यमेव चैतान्यां क्षान्या स्थानान्यामन्युपगम्य मानान्यामनयोर्वा पक्षयोर्व्यवहारण व्यवहारोलोकस्यैहिकामुष्मिकयो कार्ययो प्रवृत्ति निवृत्तिजक्षणो न विद्यते । तथाह्यप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभाव सर्वं नित्यमित्येव न व्य वद्भीयते प्रत्यक्कैवल्यं नवपुराणादिज्ञानेन प्रध्वसाजानेन वा दर्शनाक्षयैवच लोकस्य प्रवृत्तेरा मुष्मिकेपि नित्यत्वान्मनोबंधमोक्षाद्यज्ञानेन वीक्षायमनियमादिकमनर्थकमिति न व्यवद्भी यते । तथेकांतनित्यत्वेनापि न लोकोधनधान्यघटपटादिरुमनागतजोगार्थं सृष्टएहीपात् तथामुष्मिकेपि क्षणिकत्वादात्मन प्रवृत्तिर्न स्यात् । तथाच वीक्षाविहारादिकमनर्थकं त स्मान्नित्यानित्यात्मकस्या द्वादे सर्वव्यवहारप्रवृत्तिरतएव तयोर्नित्यानित्ययो स्थानयोरेकां तत्वेन समाश्रयमाणयोरैहिकामुष्मिककार्यविध्वसरूपमनाचार मीर्नांशगमवाच्यरूपं विजानीयात् । तुशब्दोविशेषणार्थः । कथंचिन्नित्यानित्ये वस्तुनि व्यवहारोपुज्यतइत्येत दिशिनष्टि । तथाहि सामान्यसमन्वयिनमशमाश्रित्य स्यान्नित्यमिति जवति तथा विशेषांश प्रतिक्षणमन्यथाच नवपुराणादिदर्शनत स्यादनित्यइति जवति । तथोत्पादव्ययधौग्याणि चार्हदर्शनाश्रितानि व्यवहारानि जवति । तथा चोक्त “घटमौजित्तुवर्णांभी, नाशोत्पादस्य ति स्वय ॥ शोकप्रमोदमाध्यस्थ्य, जनोयाति सहेबुक” मित्यादि । सदेव नित्यानित्य पक्षयोर्व्यवहारो न विद्यते तथानयोरेवानाचार विजानीयादिति स्थितं ॥ ३ ॥

समुच्चिदिति सञ्चारो, सवे पाणा अणेजिसा ॥ गठिगावा न विरुसंति, सासयंतिव णो वए ॥४॥ एएहि दोहिं वाणेहि, वव हारो ए विळइ ॥ एएहि दोहिं वाणेहि, अणायारं तु जाणए ॥५॥

अर्थ—वली पण अनाचार, निषेधवाने इच्छतो ठतो कहेवे. (समुच्चिदिति के०) सर्वथापि उच्छेद पामगे एटसे कृप यइ जावो, अथवा सर्व सिद्धिने विषे जशे ते कोण जशे तोके (सञ्चारो के०) तीर्थंकर सर्वज्ञ, तथा जे तेना गासनमा प्रवर्त्ते ते सर्व

दूषणमनिधीयते तदप्यार्हतमतानजिज्ञेन । तन्मतं चैव नूतं । तद्यथा नैकांतोनावयवाएव
नाप्यवयव्येव चेत्यत स्याद्वादाश्रयणात्पूर्वोक्तविकल्पदोषानुपपत्तिरित्यत । कथंचिज्ज्ञोको
स्त्येवमज्ञोकोपीति स्थितं ॥ ११ ॥ तदेव लोकालोकास्तित्व प्रतिपाद्याधुना तद्विज्ञेपनूत
चोर्जीवाजीवयोरस्तित्वप्रतिपादनायाह । (एण्डिजीवाश्चजीवेत्यादि) जीवाउपयोग
लक्षणा सत्सारिणोमुक्तावा ते न विद्यते तथा अजीवाश्च धर्माधर्माकाशपुञ्जलकाला
त्मकागतिस्थित्यवगाहदानह्यायातपोद्योतादिवर्त्तनालक्षणां विद्यतइत्येव सज्ञा परि
ज्ञान नो निवेशयेन्नास्तित्वनिबन्धन त्विदं प्रत्यक्षेणानुपलभ्यमानत्वाज्जीवान विद्यन्ते
कायाकारपरिणतानि नूतान्येव धावनवल्गनादिका क्रियां कुर्वतीति । तथात्मा द्वैत
वादमतानिप्रायेण पुरुषएवेदं सर्वं यन्नतं यच्च नाव्यमित्यागमात्तथा अजीवान विद्यन्ते
सर्वस्यैव चेतनाचेतनम्यात्ममात्रनिर्वर्त्तित्वान्नो एव सज्ञां निवेशयेत् कित्वस्ति जीवः
सर्वस्यास्य सुखदुःखार्दोर्निबन्धननूत स्वतंत्रचित्तिसिद्धोऽहं प्रत्ययग्राह्यस्तथा तद्व्यतिरि
क्तायर्माधर्माकाशपुञ्जजादयश्च विद्यन्ते । सकलप्रमाणज्येष्ठेन प्रत्यक्षेणानुनूयमानत्वा
त्तज्जुलानां नूतचैतन्यवादीष वाच्य । किं तानि नवदजिप्रेतानि नूतानि नित्याभ्युत्ताऽनि
त्यानि । यदि नित्यानि ततोऽभ्युत्तानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावत्वान्न कायाकारपरिणतेन्युपगमः
नापि प्रागपिद्यमानस्य चैतन्यमुत्पद्यते आहोस्विद्विद्यमानं तावद्विद्यमानमतिप्रसंगाद्
न्युपेतागमलोपादाऽयविद्यमानमेव सिद्धं तर्हि जीवत्व तथाऽत्मा द्वैतवाद्यपि वाच्य । यदि
पुरुषमात्रमेवेदं सर्वं कथं घटपटादिषु चैतन्यं नोपलभ्यते तथा तदैक्यजेदनिबन्धनानां पक्ष
हेतुदृष्टातानामनावात्ताभ्यसाधनानावस्तस्मान्नैकातेन जीवाजीवयोरनावोपितु सर्वपदा
र्थानां स्याद्वादाश्रयणाज्जीव स्यादजीव अजीवोपिच स्यादजीव स्याज्जीवइत्येतच्च स्या
द्वादाश्रयणं जीवपुञ्जयोरन्योन्यानुगतयो शरीरस्य प्रत्यक्षतयाऽध्यक्षेणैवोपलंजनाद्दृष्ट
व्यमिति ॥ १३ ॥ जीवास्तित्वेव सित्वे तन्निबन्धनयो सदसत्क्रियाद्वारायातयोर्धर्माधर्मयोर
स्तित्वप्रतिपादनायाह । (एण्डिधम्मेअधम्मेवेत्यादि) धर्म श्रुतचरित्राख्यात्मकोजीवस्या
त्मपरिणाम कर्मकृपकारणमात्मपरिणामएवमधर्मोपि मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययो
गत्प कर्मबधकारणमात्मपरिणामएव । तावेव नूतो धर्माऽधर्मौ कालस्वनावनियतीश्वरादि
मतेन न विद्येते इत्येव सज्ञा नो निवेशयेत् । कालादयएवास्य सर्वस्य जगद्विचित्र्यस्य धर्मा
धर्माव्यतिरेकेणैकातत कारणमित्येवमजिप्राय कुर्याद्यत तएवैककान कारणमपितु समु
दिताएवेति । तथाचोक्त । “ नहि कालादी हिंतो, केवसे हिंतो जायए किंचि ॥ इहमुग्गर
पटा इवि, तासवे समुदिया हेक ” इत्यादि । यतोधर्माधर्ममतरेण संसारवैचित्र्यं न
गयेदिति ॥ १४ ॥

सिद्धिगमनयोग्याजव्यास्ततश्चोच्चिन्नजन्मं जगत्स्यादिति शुक्लतर्काभिमानग्रहणदीप्तां युक्तिं
 चानिदधति जीवसंज्ञावे सत्यप्यपूर्वोत्पादानावादनव्यस्य च सिद्धिगमनासन्नवात्कालस्य
 वाऽनन्त्यादनारतसिद्धिगमनसंज्ञेन तद्यथोपपत्तेरपूर्वायाजानावाद्भव्योद्धेदस्येव नो वदेत्
 या सर्वेपि प्राणिनोजतवोऽनीदृशाविसदृशा सदा परस्परलक्षणाएव न कथंचित्तेषा
 सादृश्यमस्तीत्येवमप्येकातेन नो वदेत् । यद्विवा सर्वेषां जन्मानां सिद्धिसंज्ञावे विशिष्टा स
 त्तारेऽनीदृशाजन्मव्याएव नवेद्युरित्येव च नो वदेत् । युक्तिं चोत्तरत्र वदयति । तथा कर्मा
 त्मकोऽग्रंथोपेया विद्यते ते ग्रंथिकाः सर्वेपि प्राणिनः कर्मग्रंथोपेताएव नविष्यंतीत्येवम
 पि नो वदेत् । इदमुक्तं नवति । सर्वेपि प्राणिनः सेत्स्यत्येव कर्मावृत्तावा सर्वे नविष्यंती
 त्येवमेकमपि पद्धमेकांतिकं नो वदेत् । यद्विवा ग्रंथिकाऽस्ति ग्रंथिकसत्त्वानविष्यंतीति ग्र
 थिनेदं कर्तुमसमर्थानविष्यंतीत्येव च नो वदेत्तथा शाश्वतांस्ति शास्तर सदा सर्वकालं
 स्थायिनस्तीत्येकरान नविष्यति न समुत्सेस्यति नोद्धेद यास्यतीत्येव नो वदेदिति ॥ ४ ॥
 तदेव दर्शनाचारनिषेध बाह्यमात्रेण प्रदर्श्याऽधुना युक्तिं दर्शयितुकामाह । (एह हि इत्या
 दि) एतयोरनंतरोक्तयोर्द्वयो स्थानयो । तथा । शास्तरं कृप यास्यतीति शाश्वतावा
 नविष्यंतीति । यद्विवा सर्वे शास्तरस्तदर्शनप्रतिपन्नावा सेत्स्यंति शाश्वतावा नविष्य
 ति । यद्विवा सर्वे प्राणिनोऽनीदृशा विसदृशासदृशावा तथा ग्रंथिकसत्त्वास्तद्विज्ञावा न
 विष्यंतीत्येवमनयो । स्थानयोर्व्यवहारण व्यवहारस्तदास्तित्वे युक्तेरनावात्त विद्यते । तथा
 हि । यत्तावदुक्तं सर्वे शास्तरं कृत्यं यास्यंतीत्येतदयुक्तं । कृत्यनिबंधनस्य कर्मणोऽनावात्ति
 क्षाना कृत्यानावात्तं नवस्थकेवत्यपेक्षयेदमनिधीयते तदप्यनुपपन्नं यतोनायनताना केवलि
 ना संज्ञावात्प्रवाहापेक्षया तदनावाजाव । यदप्युक्तमपूर्वायाजानावे सिद्धिगमनसंज्ञावेन च
 व्ययसंज्ञावाद्भव्यशून्यं जगत् स्वादित्येतदपि सिद्धातपरमार्थावेदिनो वचन । यतो न व्यरा
 शोराऽस्ति नविष्यत्कालस्यवानंत्यमुक्तं तच्चैवमुपपद्यते । यद्वि कृत्योन नवति सतिच तस्मि
 न्नात्यंतं न स्यान्नापि चावश्य सर्वस्यापि नव्यस्य सिद्धिगमनेन नाव्यमित्यानत्याद्भव्यान्
 तत् सामान्यजावाद्योग्यदलिकप्रतिमावचनमुपपत्तिरिति । तथा नापि शाश्वताएव नवस्थ
 केवलिनं शास्तृणां सिद्धिगमनसंज्ञावात्प्रवाहापेक्षया शाश्वतत्वमेवात कथंचिद्वाश्वता
 कथंचिदशाश्वताऽस्ति । तथा सर्वेपि प्राणिनोऽविचित्रकर्मसंज्ञावान्नागतिजातिशरीरागोपांगा
 दिसमन्वितत्वादीनीदृशाविसदृशास्तथोपयोगासत्त्व्येयप्रदेशत्वाभूतत्वादिनिर्धर्मं कथंचित्स
 दृशास्तथोद्धतसितस दीर्यतया केचिद्भिन्नग्रंथोपरेच तथाविधपरिणामानावाद्ग्रंथिकसत्त्वा
 एव नवतीत्येव व्यवस्थितेनैकाते नैकातपक्षेनवतीति प्रतिपित्यस्तदेवमेतयोरेव द्वयो
 स्थानयोरुक्तनीत्या नानाचार विजानीयादिति स्थितं । अपिचागमेऽनतानंततास्वप्युत्तर्पि
 एवसर्पिणीषु जन्मानामनतनागएव सित्थ्यतीत्ययमर्थं प्रतिपाद्यते । यदा चैवजूर्तं तदानं

नापरसत्तानांतरीयकतोनेतरस्य सचेति नाप्युजयाजाव शक्यते वक्तुं निबंधन
 प जगदैविज्यस्याजावात् । नहि कारणमंतरेण क्वचित्कार्यस्योत्पत्तिर्दृष्टा । नियतिस्वना
 दिवादस्तु नद्योत्तराणां पादप्रसारिकाणां पादप्रसारिका प्रायोपि च तद्वादेन्युपगम्यमाने
 सकलक्रियावैयर्थ्यं ततएव सकलकार्योत्पत्तिरित्यतोस्ति पुण्य पापं चेत्येव संज्ञां निवे
 दयेत् । पुण्यपापे चैव रूपे । तद्यथा ॥ “पुण्यकर्म पुण्यं यत्तत्पुण्यमिति जिनशासने दृष्ट
 म् ॥ यदगुणमथ तत्पापमिति जवति सर्वज्ञनिर्दिष्ट”मिति ॥ १६ ॥

एण्डि आसवे सवरेवा, एवमं सन्नं निवेसए ॥ अठि आसवे
 सवरेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १७ ॥ एण्डि वेयणा णिऊरावा,
 एवमं सन्नं निवेसए ॥ अठि वेयणा णिऊरावा, एवं सन्नं
 निवेसए ॥ १८ ॥

अर्थ-हवे कारण विना कार्यनी उत्पत्ति नथी, माटें पुण्य अने पाप ए वेतुं कारण आ
 श्रव अने सवरते, तेथी हवे आश्रव अने संवर देखाडेते. प्राणातिपातादि रूप जे कर्म
 ग्रहण करवाना कारणते ते आश्रव जाणवा अने जेणें करी आवता कर्मने रोकी रा
 खीयें तेने सवर कहिये, माटें ए आश्रव अने सवर बने नथी, एवी सज्ञा करवी नही,
 परतु आश्रव पणजे, अने सवर पणजे, एम कहेंतु ॥ १७ ॥ हवे आश्रव अने संवरने
 सन्नावे वेदना अने निर्जरा नो मन्नाव देखाडेते. वेदना एटले कर्मतुं अनुजवतु, अने नि
 र्जरा एटले कर्म पुज्जतु साडवु, ए वेदु नथी, एवी सज्ञा न करवी, परतु वेदना पणजे
 अने निर्जरा पणजे एवी संज्ञा गीतार्थ साधु करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-(एण्डिआसवेति) आश्रवसवरसन्नावोगीकार्येति ॥ १७ ॥ (एण्डिवेय
 पोति) वेदना कर्मानुजवरूपा निर्जरा कर्मपुज्जतशाटरूपा एते द्वे अपि न स्त । यत् प
 द्योपमसागरोपममसातवेद्य कर्म अंतर्मुहूर्तनेव क्षय याति । यदुक्त । “ज अन्नाणी कम्मं,
 खवेइ बहुयाहि वासकोडीहि ॥ तन्नाणी तिहि गुणो, खवेइ कसास मित्तेणमित्यादि । तथा
 रूपकभेद्या गीत्रमेव कर्मण क्ख्यात् यथाक्रमवदस्यानुजवाजावे वेदनायाअजावस्तदजा
 वेच निर्जरायाअप्यजावइत्येव नांगीकुर्यात् । यत् कस्यचिदेव कर्मणएवमुक्तनीत्या ह्य
 यन्यस्य तु प्रवेशानुजनेन जोगसन्नावदस्तिवेदना । यदुक्त । “पुविंडुच्चिन्नाण डुप्पडिकताणक
 म्माणवेइत्ता मोरको नठि अवेइत्ताइत्यादि । वेदनासन्नावेच निर्जराप्यस्तीति स्वीकुर्यात् ॥ १८ ॥

कारणमंतरेण कार्यस्योत्पत्तिरत पुण्यपापयो प्रायुक्तयो. कारणनूतावा

यस्त संकमघाए ॥ वावक्किळकुलिंगी, । मरिळतळोगमासळ ॥ १ ॥ नयतस्त तन्निमि
तो, वधेसुहमोविदेसिउ समए ॥ अणवळावपउणेण, सवनावेणसोजह्मा ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ ७ ॥

॥टीका-अधुना चास्त्रिचारमंगीकृत्याह॥(जेकेइइत्यादि)ये केचन कृष्का सत्वा प्राणिन
एकेइयिदीडियादयोऽव्यकायावा पंचेइयाअथवा महालयामहाकाया सति विद्यते तेषां
कृष्काणामव्यकायानां कुंवादीनां महानालय शरीर येषां ते महालयादस्यादयस्तेषां
च व्यापादने सदृश वैरमिति वज्रकर्म विरोधलक्षण वा वैर सदृश समान तुल्यप्रदेशत्वात्सर्व
जंतूनामित्येवमेकातेन नो वदेत्तथा विसदृशमसदृशं तद्व्यापत्तां वैर कर्मबंधोवा इडियवि
ज्ञानकायानां विसदृशत्वात् सत्यपि प्रदेशतुल्यत्वे न सदृशं वैरमित्येवमपि नो वदेत् । यदि हि
वध्यापेक्षैवकर्मबंध स्यान्न दशत्कर्मणोपि सादृश्यमसादृश्यवा वक्तुं युज्यते । नच
तदशदेव वयोपि त्वध्यवसायवशादपि ततश्च तीव्राध्यवसायिनोऽव्यकायसत्त्वव्यापादने
पि महवैरमकामस्यतु महाकायसत्त्वव्यापादनेपि स्वल्पमिति ॥ ६ ॥ एतदेवसूत्रेणैव द
र्शयितुमाह ॥ (एएहिमित्यादि) आन्यामनंतरोक्तान्या स्थानान्यामनयोर्वा स्थानयोरव्यका
यसत्त्वमहाकायव्यापादनापादितकर्मबंधसदृशत्वासदृशत्वयोर्व्यवहारं व्यवहारो नियुक्ति
कत्वान्न युज्यते । तथाहि । न वध्यस्य सदृशत्वमसदृशत्व चैकमेव कर्मबंधस्य कारणमपितु
वधकस्य तीव्रजावोर्मंदजावोऽज्ञानजावोऽज्ञानजावोमहावीर्यत्वमपवीर्यत्व चेत्येतदपि ।
तदेव वध्यवधकयोर्विशेषात्कर्मबंधविशेषइत्येव व्यवस्थिते वध्यमेवाश्रित्य सदृशत्वासदृश
त्वव्यवहारो न विद्यतइति तथा तयोरेव स्थानयो रवृत्तस्थानाचार विजानीपादिति । तथा
हि । यल्लीवताम्यात्कर्मबंधसदृशत्वमुच्यते तदयुक्त । यतो नहि जीवव्यापस्या हिंसोच्यते । त
स्य शाश्वतत्वेन व्यापादयितुमशक्यत्वादपि त्विडियादिव्यापस्या । तथाचोक्तं । “पंचेडियाणि
त्रिविधं बलं च, उद्वासनि आसमथान्यदायु ॥ प्राणादशंते नगवन्निरुक्तास्तेषां वियोजीकर
ण तु हिंसा” ॥ १ ॥ इत्यादि । अपिच जावसव्यपेक्षस्यैव कर्मबंधोऽन्यपेत्तु युक्त । तथाहि । चैव
स्यागमसव्यपेक्षस्य क्रिया कुर्वतोयद्यप्यातुरविपत्तिर्नवति तथापि न वैरानुपगोनवेदोपा
जावादपरस्यतु सर्पबुद्ध्या रज्जुमपि प्रतोजावदोषात्कर्मबंधस्तदहितम्यतु न बंधइत्युक्तं
चागमे । उच्चालियंमियाइत्यादि । तदुलमत्स्थानानकं तु सुप्रसिद्धमेव । तदेवविधव
ध्यवधकजावापेक्षया स्यात् सदृशत्व स्यादसदृशत्वमित्यन्यथाऽनाचारइति ॥ ७ ॥

अहाकम्माणि भुंजंति, अस्समस्से सकम्मुणा ॥ उवलित्तेति जाणि
ळा, अणुवलित्तेति वा पुणो ॥ ६ ॥ एएहि दोहि ठाणेहि, ववहा
रो मा विळई. एएहि दोहि ठाणेहि, अणायार तु जाणए ॥ ७ ॥

सङ्गा न करवी, परंतु क्रिया पणणे, अनें अक्रिया पणणे एवी संज्ञा करवी ॥ १९ ॥ हवे क्रियाने सङ्गावे क्रोधादिकनो सङ्गाव देखाडेजे जे पोताने अने परनें अप्रीतिनुं कारण ते क्रोध जाणवो, तथा जे गर्वलक्षण ते मान जाणवु, ए वेदु नथी, एवी सङ्गा पण न करवी, परंतु क्रोध अनें मान ए वेदुजे एवी संज्ञा करवी ॥ २० ॥

॥ टीपिका—(एतियकिरियेत्यादि) सांख्यादीना सर्वव्यापकत्वादात्मनोव्योम्नस्व परिस्पदात्मिका क्रिया न विद्यते बौद्धानां तु कृणिकत्वात्सर्वज्ञानानां प्रतिक्षणमुत्पत्तिरेव ना न्या काचिक्रिया तथा सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमवस्थातरगमनात्सक्रियत्वमेव अतोऽक्रिया न विद्यते एव संज्ञा न कुर्यात् किंतु ? अस्ति क्रियाऽक्रियाचेति संज्ञा कुर्यात् । यतः क्रियानावे व्योम्नस्व बंधे मोक्षाभाव प्रसज्येत । बौद्धानामपि प्रतिक्षणोत्पत्तिक्रियैव ततोऽस्ति क्रिया तत्रावेच तद्विपक्षनूताऽक्रियाप्यस्तीति ॥ १९ ॥ (एतद्विकोद्देवेति) नास्ति क्रोध सद्भिमानाणव रूपकश्रेण्यां च जेदेन रूपणानगीकारात् । तथा क्रोध किं ? आत्मनो धर्म किंवा कर्मणोऽतान्यस्य । तत्रात्मधर्मत्वे सिद्धानामपि क्रोधोदयप्रसंगः । अथ कर्मणस्तत्त्ववन्तरूपायोदयेपि तदुदयसंगात् अन्यधर्मत्वेऽकिंचित्करत्वमतो नास्ति क्रोधः । एव माना नावोऽपि वाच्य इत्येव नागीकुर्यात् । यतः क्रोधाध्मात् पुरुष प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यते नायं मानाशो निमित्तचेदात् । तथा जीवकर्मणोर्द्वयोरप्ययं धर्मस्तत् पूर्वोक्त प्रत्येकदोषासंज्ञ वस्तुतः क्रोधोमानश्चास्तीति सङ्गा निवेशयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—वेदान्तिर्जरेच क्रियाक्रियत्वे तत्तत्सङ्गावप्रतिषेधनिषेधपूर्वक दर्शयितुमा ह । (एतियकिरियाअक्रियावाइत्यादि) क्रिया परिस्पंदलक्षणा तद्विपर्यस्तात्वक्रिया । ते द्वे अपि न स्तोत्र विद्येते । तथाहि । सांख्यानां सर्वव्यापित्वादात्मनश्चाकाशस्येव परिनिस्पदात्मिका क्रिया न विद्यते । शाक्यानां तु कृणिकत्वात्सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमवस्थानात्सक्रिया योत्पत्तेः । पदार्थसत्तैव न तद्व्यतिरिक्ता काचिक्रियास्ति ॥ तथा चोक्तः । नूतिर्येषा क्रिया त्वमतो न क्रिया विद्यते इत्येव सङ्गा नो निवेशयेत् किंतु अस्ति क्रिया अक्रिया वेत्येव सङ्गा निवेशयेत् । तथाहि । शरीरात्मनोर्देशादेशातरावाप्तिनिमित्ता परिस्पदात्मिका क्रिया प्रत्यक्षेणोपलभ्यते । सर्वथा निष्क्रियत्वे चात्मनोऽन्युपगम्यमाने गगनस्येव बंधमोक्षाद्यभाव नावोऽपि चक्रेतेन क्रियानावे सगारमोक्षाभाव स्यादित्यतोऽस्ति क्रिया तद्विपक्षनूताचाक्रियेत्येव सङ्गा निवेशयेदिति ॥ १९ ॥ तदेव सक्रियात्मनि सति क्रोधादिमङ्गाव

वर्जयेदित्यादि ॥७॥ किमित्येव स्याद्वाद प्रतिपाद्यतइत्याह। (एएहिं दोहिमित्यादि) आन्या
 दान्या स्थानान्यामाश्रितान्यामनयोर्व्यवस्थानयोरावाकर्मोपनोगेन कर्मवंधानावाचावचनूत
 योर्व्यवहारो न विद्यते। तथाहि। यद्यवश्यमावाकर्मोपनोगेनैकातेन कर्मवंधोऽन्युपगम्येत।
 एव चाहाराजावेनापि क्वचित्सुतरामनयोर्व्यवस्थात्। तथाहि। कृत्प्रपीडितो न सम्यगी
 र्यापथं शोधयेत्ततश्च व्रजनं प्राण्युपमर्दमपि कुर्यात्। मूर्खोदिसजावतया देहपाते सत्यव
 श्यंनानी त्रसादिव्यापातोऽकाजमरणे चाविरतिरगीरुता जवत्यार्तध्यानापचौच तिर्यग्गति
 रित्यागमश्च। सवृद्ध संजम सजमाउ अप्याणमेव रक्केळाइत्यादिनापि तदुपनोगे कर्मव
 धानावइति। तथाहि। आधाकर्मण्यपि निष्पाद्यमाने पड्जीविनिकायवधस्तद्वधेच प्रतीत
 कर्मवंधइत्यतोऽनयो स्थानयोरेकातेनाश्रीपमाणयोर्व्यवहारं व्यवहारो न युज्यते तथाच्या
 मेव स्थानान्या समाश्रितान्या सर्वमनाचार विजानीयादिति स्थित ॥ ९ ॥

जमिदं उराल माहारं, कम्मगं च तद्देवय ॥ सवृद्ध वीरिय अत्ति,
 एत्ति सवृद्ध वीरिय ॥ १० ॥ एएहिं दोहि ठाणेहि, ववहारो ए
 विज्झई ॥ एएहिं दोहि ठाणेहि, अणायारं तु जाणए ॥ ११ ॥

अर्थ—हवे बीजी रीते परवर्शनी आश्री बोलवानो अनाचार कहेते (जमिदं उराल माहार
 कम्मगंचतद्देवय के०) जे ए शरीर सर्वजोक प्रसिद्ध आंदारिक, ते तिर्यच अने मनुष्यनु
 शरीर जाणवु, तथा जे चांदपूर्ववर मुनिराज होय, ते कोइ एक संशय उपने ठते शरी
 र करीने केवली पासे पूढवाने अर्थ मोकळे, ते आहारक शरीर जाणवु एना ग्रहणथी
 वैक्रिय शरीर पण ग्रहण करवु, तथा कर्मण शरीर कर्मपुजलनिवड जाणवु तेमज
 एनु सहचारी ते तैजस शरीर जाणवु, ए पांच शरीर जाणवा हवे कोइ एकने ए पांच श
 रीरते तेमाद्देथी आंदारिक वैक्रियादिकने विषे एकज शरीरनी आगका उपजे एटले ते
 एम कहे के, जे आंदारिक शरीर, तेहिज तैजस, कर्मण शरीरते, अने तेजस कर्मण शरीर
 तेहिज आंदारिक, वैक्रिय, अने आहारक शरीरते. परंतु एवी सझा न करवी, तथा ए पांच
 शरीर अत्यंत माहो माहे जुदां जुदां एवी पण सझा न करवी त्यारे केवी सझा करवी ?
 तोके, ए जीव आश्री पांचे शरीर अजिन्नते अने नामने जेवें, पर्यायने जेवें, निज पणते एम
 कहेवु हवे सर्वइयनी जेदाजेद देखाडवामाटें कहेते (सवृद्ध वीरिय अत्ति के०) स
 धलु इय, सर्वइयने विषे एवो साख्यमतनो अनिप्राय जाणवो ते साख्य मत एम
 कहेते के, सत्व, रज, तमरूपे जे प्रगननामा तत्व ते सर्वइयनु कारणते, ए कारणे
 सर्वइय सर्वात्मक एवी व्यवस्था एटले सर्वत्र घट पटादिकइयने विषे अन्यइयनु

ति स्वीकार्य ॥ २२ ॥ (णत्थिरागदोसाविति) रागद्वयौ न स्तइति न स्वीकार्य तौ वि
द्येते इति मति कार्या युक्ति । पूर्वोक्ता ॥ २३ ॥

॥ टीका सांप्रतं मायालोभयोगस्तित्व दर्शयितुमाह (एतियमायावलोकनेत्यादि) अत्रापि प्राग्वन्मायालोभयोगोऽज्ञावशादना निराकृत्यास्तित्व प्रतिपादनीयमिति ॥ ११ ॥ सांप्रतं तेषां क्रोधादीना समासेनास्तित्व प्रतिपादयन्नाह । (एतियपेक्षेवेत्यादि) प्रीतिलक्षणं प्रेम पुत्रकलत्रधनयान्याद्यात्मिषु रागस्तद्विपरीतस्त्वात्मीयोपधातकारिणि द्वेषस्तावेतौ क्षावपि न विद्येते । तथाहि । केपाचिदनिप्रायोयद्भुत मायालोभावेवावयवौ विद्येते न तत्समुदायरूपोऽवयव्यस्ति । तथा क्रोधमानावेव स्त न तत्समुदायरूपोऽवयवी द्वेष इति । तथा ह्यवयवेन्योयद्यनिन्नोवयवी तर्हि तदनेदात्तएव । नात्तावथ निन्न पृथ्य गुणजन स्याद्वदपटवदित्येवमसिद्धिकल्पमूढतया नो सङ्गा निवेशयेत् । यतोऽवयवा वयविनो कथंचिन्नेदइत्येव नेदानेदाख्यतृतीयपक्षसमाश्रयणात्प्रत्येकपक्षाश्रितदोषानुपपत्तिरित्येव चास्ति प्रीतिलक्षण प्रेमाप्रीतिलक्षणश्च द्वेषइत्येव सङ्गा निवेशयेत् ॥ ११ ॥

एति चाउरंते संसारे, एव सन्नं निवेसए ॥ अति चाउरंते
संसारे, एव सन्नं निवेसए ॥ २३ ॥ एति देवोव देवीवा, ए
व सन्नं निवेसए ॥ अति देवोव देवीवा, एव सन्नं निवेसए ॥ २४ ॥

અર્થ-હવે પૂર્વે કહ્યા જે ક્રોધાદિક, ધાર, કપાય તે કપાયને સજાવે, સત્તારનો સજા વ લેવાડે. નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવતા, એ ચતુર્ગતિલક્ષણ સંસાર નથી. એવી સજા ન કરે, પરંતુ એ ચતુર્ગતિલક્ષણ સંસારને એવી સજા કરે ॥ ૩૩ ॥ હવે વલી પણ એજ સત્તારનો સજાવ લેવાડે નુયનપતિ, વ્યતર, જ્યોતિષી, અને વૈમાનિક, એ ધાર જા તના દેવ, તથા એની સ્ત્રીયો તે દેવિષ્ટ એ બેઠું નથી એવી સંજ્ઞા ન કરે, પરંતુ એ દેવ પ ણે અને વેચોડ પણે, એવી સજા કરે. એવી સજાવનાયે મનુષ્ય, નારકી, અને તિર્યંચ નો પણ સજાવ જાણવો ॥ ૩૪ ॥

॥ दीपिका (एष्टिचारतरतइति) नास्ति चारुतर चत्वारोऽतागतितेदायत्र ससंसार
श्चतुरतरचतुर्विध ससारोनास्ति देवनारकयोरनुपलन्यमानत्वात् इति सङ्गान निवेशयेत्
अस्ति चतुर्विध ससार यत सति सुनारका प्रकृष्टपुण्यपापफलनोगस्थान्यथानुपपन्ने
एवं सङ्गा निवेशयेत् ॥ १४ ॥ (एष्टिदेवेति) नास्ति देवोदेवी वा इति मर्ति न कुर्यात्
अस्ति देवोवा देवी इति सङ्गा कुर्यात् अत्र प्रकृष्टपुण्यफलनोगएव हेतु ॥ १५ ॥

लब्धिरित्येव च व्यवस्थिते कथंचिदेवोपलब्धेरचेद कथंचिच्च सङ्गा
। तदेवमौदारिकादीना शरीराणा जेदाजेदौ प्रवृत्त्याधुना सर्वस्यैव इ
दीयितुकाम पूर्वपक्षं श्लोकपश्चादेन दर्शयितुमाह । (सवृत्तवीरिय
त्र विद्यत इतिरुत्वा सांख्यानिप्रायेण सत्वरजस्तमोरूपस्य प्रधानस्यै

कत्वात्तस्यच सर्वस्यैव कारणत्वात् अतः सर्वं सर्वात्मकमित्येव व्यवस्थिते घटपटाद्यवय
वस्य व्यक्तस्य वीर्यं शक्तिर्विद्यते सर्वस्यैव हि व्यक्तस्य प्रधानकार्यत्वात्कार्यकारणयोश्चैकत्वा
दत सर्वस्य सर्वत्र वीर्यमस्तीत्येव सङ्गा नो निवेशयेत्तथा सर्वे जावा स्वभावेन स्वस्वभावव्यव
स्थिता इति प्रतिनियतशक्तित्वाच्च सर्वत्र सर्वस्य वीर्यं शक्तिरित्येवमपि सङ्गा नो निवेशयेत् । यु
क्तिश्चात्र यत्तावदुच्यते सांख्यानिप्रायेण सर्वं सर्वात्मकं देशकालाकारप्रतिबंधानु न समान
कालोपलब्धिरिति तदयुक्तं । यतो जेदेन मुखे खजीवितमरणादूरासन्नसूक्ष्मवादेरसुरूपकुरु
पादिकं सत्सारवैचित्र्यमध्यक्षेणाऽनुजृयते । नच दृष्टेऽनुपपन्न नाम । नच सर्वं मध्येत्यध्युपप
न्नं युज्यते । यतोऽदृष्टहानिरदृष्टकटपनाच पापीयसी । किंच सर्वैक्येऽन्युपगम्यमाने सत्सार
मोक्षानावतया कृतनाशोरुतान्यागमश्च बलादापतति । यच्चैतत्सत्वरजस्तमसा साम्यावस्था
प्रकृति प्रधानमित्येतत्सर्वस्य जगत कारण तन्निरतरा सुदृढ प्रत्येप्यंति निर्युक्तिकत्वाद्
पिच सर्वथा सर्वस्य वस्तुन एकत्वेऽन्युपगम्यमाने सत्वरजस्तमसामप्येकत्व स्यात् तन्नेवे
च सर्वस्य जेद इति । तथा यदप्युच्यते सत्त्वस्य व्यक्तस्य प्रधानकार्यत्वात्सत्कार्यवादत्वाच्च मयू
रानुकरणे चक्षुषिष्वादीना सतामेवोत्पादयान्युपगमादसङ्कल्पादे चाग्नफलादीनामप्युत्पत्तिप्र
संगादित्येतद्वाङ्मात्रं । तथा हि । यदि सर्वथा कारणे कार्यमस्ति न तर्ह्युत्पादो निष्पन्नघ
टस्येवापिच मृत्पिण्डावस्थायामेव घटगता कर्मण्यव्यपदेशानवेपुर्नच जघति ततो नास्ति
कारणे कार्यमथाऽननिव्यक्तमस्तीति चेन्न । तर्हि सर्वात्मना विद्यते नाप्येकातेनासत्कार्य
वाद एव । तज्जावेहि व्योमारविंदानामप्येकातेनासतो मृत्पिण्डादेर्घटादेरिवोत्पत्ति स्यान्न चै
तददृष्टमिष्ट वा । अपिचैव सर्वस्य सर्वस्मादुत्पत्ते कार्यकारणजावान्नियमः स्यादेवच न शादयं
कुरार्थोवालीजीजमेवादयापितु यत्किंचिदेवेति नियमेनच प्रेक्षापूर्वकारिणामुपादानकारणा
दौ प्रवृत्तिरतो नासत्कार्यवाद इति । तदेव सर्वपदार्थानां सर्वज्ञेयत्वप्रमेयत्वादिनिर्धर्मं कथंचि
देकत्वं तथा प्रतिनियतार्थकार्यतया यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थेत सदितिरुत्वा कथ
चिन्नेद इति सामान्यविशेषात्मकं वस्त्विति स्थितं । अनेनच स्यादस्ति स्यान्नास्तीति जगद्वये
न शेषजगदा अपि दृष्टव्या । ततश्च सर्ववस्तु सप्तजंगीस्वभाव । ते चामी स्वद्वयक्षेत्रकालजा
वापेक्षया स्यादस्ति परद्वयापेक्षया स्यान्नास्ति अनगोरेव धर्मयोर्यौगपदेनानिधानुमशक्य
त्वात्स्यादवक्तव्य तथा कस्यचिदशस्य स्वद्वयापेक्षया विवक्षितत्वात्कस्यचिज्ज्ञांस्य पर
द्वयापेक्षया स्याद्वा नास्तिवा वक्तव्यं चेति । तथैकस्याशस्य स्वद्वयापेक्षया परस्य त

वण के०) पोतानुं स्थानक “इसीवपार” एवे नामेठे ते नथी, एवी संज्ञा न करे परंतु सिद्धि एवुं निज पोतानुं स्थानकठे, एवी संज्ञा चितने विषे स्थापन करे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(एण्डिसिद्धीइति) नास्ति सिद्धि कर्मकृयरूपा असिद्धिः संसाररूपा सापि नास्तीति संज्ञा न निवेशयेत् । संसारचानुर्विध्यं पूर्वमेवोक्तं । कियत कर्मकृयस्यच पीडोपशमादिना प्रत्यक्षेण दर्शनात्कस्यचिदात्यंतिककर्मकृयोपि स्यात् तस्मादस्ति सिद्धिरसिद्धिरप्यस्तीति संज्ञा कुर्यात् ॥ १६ ॥ (एण्डिसेहाइति) सिद्धेः सर्वकर्मकृयरूपायानिज स्थानं सिद्धिशिलोपरियोजनचतुर्थकोशोपरितनपद्नाग स नास्तीति संज्ञां न कुर्यात् अस्ति सिद्धिर्निज स्थानमिति संज्ञा च कुर्यात् आगमप्रमाणसिद्धत्वात् ॥ १७ ॥

॥ टीका—सर्वज्ञावाना सप्रतिपक्षत्वात्संसारसद्भावे सति अवश्यं तद्विमुक्तिजक्षणया सिद्ध्यापि नवितव्यमित्यतोऽधुना सप्रतिपक्षां सिद्धिं दर्शयितुमाह । (एण्डिसिद्धीत्यादि) सिद्धिरपेक्षकर्मच्युतिलक्षणा तद्विपर्यस्ताचासिद्धिर्नास्तीत्येव नो संज्ञा निवेशयेदपि त्वसिद्धे संसारविलक्षणायाश्चानुर्विध्येनानतरमेव प्रसाधितायाश्चविगाने नास्ति त्वं प्रसिद्धं तद्विपर्ययेण सिद्धेरप्यस्तित्वमनिवारितमित्यतोऽस्ति सिद्धिरसिद्धिर्वैत्येव संज्ञा निवेशयेदिति स्थित । इदमुक्तं नवति । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्य मोक्षमार्गस्य सदावार्कर्मकृयस्य च पीडोपशमादिनाऽप्यक्षेण दर्शनादतः कस्यचिदात्यंतिककर्मकृयानिसिद्धिरस्ति सिद्धिरिति । तथा चोक्तं । “दोषावरणयोर्हानिर्निर्गोषास्त्यतिशयिनी ॥ क्वचिद्यथा स्वदेतुन्योव हिरतर्मज्जह्य” इत्यादि । सर्वज्ञसद्भावोपि सज्जवानुमानादप्यव्यस्तथात्यन्यस्यमानाया प्रज्ञायाव्याकरणादिना शास्त्रनस्कारेणोत्तरोत्तरवृद्ध्या प्रज्ञातिशयोऽप्युच्यते । तत्र कस्यचिदत्यंततातिशयप्राप्ते सर्वज्ञत्वस्यादिति सज्जवानुमानेन चैतदाशङ्कनीयं । तद्यथा । ताप्यमानमुदकमन्यतोऽज्जतामियान्नाग्निसाधवेत् तथा दशहस्तातरं व्योम्नि योनोमोत्प्लुत्य गच्छति । न योजनमसौ गतु शक्नोत्यासशतैरपीति दृष्टांतद्वार्ष्टीतिकयोरसाम्यात् । तथाहि । ताप्यमानज्ज प्रतिक्षणं क्षुपं गच्छेत्प्रज्ञा तु विवर्धते । यद्विद्या लोपोपलब्धेरव्याहतमग्नित्वं तथा ह्रव नविपयेपि पूर्वमर्यागायाश्चनतिक्रमाद्योजनोत्प्लवनानावस्तत्परित्यागे चोत्तरोत्तर वृद्ध्या प्रज्ञाप्रकर्षगमनवद्योजनशतमपि गच्छेदित्यतोऽदृष्टांतद्वार्ष्टीतिकयोरसाम्यात्तदेव नाशङ्कनीयमिति स्थित । प्रज्ञावृद्धेश्च बाधकप्रनाणानावादस्ति सर्वज्ञत्वप्राप्तिरिति । यद्विवाजननृत्तसमुज्ज कट्टातेन जीवाकुलत्वाङ्गगतोद्दिशायाडुर्निवारत्वात्सिद्ध्यनाव । तथा चोक्तं । “जले जीवा स्थले जीवाऽकाशे जीवमाजिनि ॥ जीवमालाकुले लोके कथं निहुरहिसक” इत्यादि । तस्यैव हिंसकत्वात्सिद्ध्यनावश्च । तदेतदुक्तं । तथाहि ।

कथाकाशास्तिकायमात्रइति संज्ञा निवेशयेत् ॥ १२ ॥ (एवञ्जीवाइति) न सति जीवाश्च जीवावा इति संज्ञा नो निवेशयेत् सति जीवाश्चजीवाश्चेति संज्ञा कुर्यात् ॥ १३ ॥ (एव धम्मइति) नास्ति धर्म श्रुतचारित्रात्मक नास्ति वाऽधर्मोमिष्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोग रूपः एव संज्ञा न कुर्यात् अस्ति धर्मोऽधर्मोवा एव संज्ञा कुर्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका-तदेव सामान्येन सर्वस्यैव वस्तुनोन्नेदाग्नेदौ प्रतिपाद्याधुना सर्वशून्यवादिम तनिरासेन लोकालोकयो प्रविनागेनास्तित्व प्रतिपादयेतुकामश्चाह । (एवञ्जिओ एवञ्जिओ एवाइत्यादि) यदि वा सर्वत्र वीर्यमस्ति नास्ति सर्वत्र वीर्यमित्यनेन सामान्येन वस्त्व स्तित्वमुक्तं । तथाहि । सर्वत्र वस्तुनोवीर्यं शक्तिरर्थक्रियासामर्थ्य मनस स्वविषयज्ञानोत्पा दन तच्चैकातेनात्यतानावाह्यश्रवणादेरप्यस्तीत्येव संज्ञा न निवेशयेत्सर्वत्र वीर्यं ना स्तीति नो एव संज्ञा निवेशयेदिति । अनेनावशिष्टं वस्त्वस्तित्व प्रसाधितमिदानीं तस्यैव वस्तुनईपदिशेषितस्त्वेन लोकालोकरूपतथास्तित्व प्रसाधयन्नाह । (एवञ्जिओ एवञ्जिओ इत्या दि) लोकश्चतुर्दशरज्ज्वात्मकोधर्माधर्माकाशादिपंचास्तिकायात्मकोवा स नास्तीत्येव संज्ञा नो निवेशयेत् । तथाऽऽकाशास्तिकायात्मकस्त्वेक सच न विद्यते एवेत्येव संज्ञा नो निवेश येत् । तदनावप्रतिपत्तिनिबन्धन त्विदं । तद्यथा प्रतिजासमान वस्त्ववयव द्वारेणवा प्रति जासेतावयविद्वारेणवा तत्र न तावदवयवद्वारेण प्रतिजासनमुत्पद्यते निरशपरमाणूना प्र तिजासमानात्तज्जवात्सर्वातीयजागस्य परमाण्वात्मकत्वात्तेपांच तद्व्यवस्थितज्ञानेन इष्टुमश क्यत्वात् । तथाचोक्तं “यावदृश्यं परस्तावन्नागः सच न दृश्यते ॥ निरशम्यच जागस्य नास्ति त द्रश्य दर्शन” मित्यादि । नाप्यवयवि द्वारेण विकटप्यमानस्यावयविनएवाजाचात् । तथा ह्यसौ स्वावयवेषु प्रत्येक सामस्येनवा वर्तेताऽऽशांश्चिन्तावेनवा सामस्येनावयविवद्भुत्वप्रसंगान्नाप्यं शेन पूर्वविकटपानतिक्रमेणानवस्थाप्रसंगान्स्माद्विचार्यमाण न कथंचिद्वस्त्वात्मक जाय जजते ततस्तत्सर्वमेवैतन्मायास्वप्नेदज्जालमरुमरीचिकाविज्ञानसदृश । तथाचोक्तं । “यथा य थार्थाश्रित्यते विविच्यन्ते तथा तथा ॥ यद्येते स्वयमर्थिन्योरोचते तत्र के वय” मित्यादि । तदेव वस्त्वजावे तद्विशेषलोकालोकानाव सिद्धएवेत्येव नो संज्ञा निवेशयेत् । किलस्ति लोकऊर्ध्वाधर्तस्तिर्ध्रूपोवैशाखस्थानस्थितकटिन्यस्तकरशुग्मपुरुषसदृश पंचास्तिकायात्म कोवा तद्व्यतिरिक्तश्चालोकोप्यस्ति । संबधिशब्दत्वाल्लोकव्यवस्थाऽनुपपत्तेरिति जाव । युक्ति श्चात्र यदि सर्वं नास्ति तत सर्वात पातित्वात्प्रतिपेयकोपि नास्तीत्यतस्तदनावात्प्रतिपे धाजावोपि च सति परमार्थजृते वस्तुनि माया स्वप्नेदज्जालादिव्यवस्थान्यथा किमाश्रित्य कोवा मायादिकं व्यवस्थापयेदिति । अपिच “सर्वाजावोयथाजीष्टोयुक्त्यनावेन सित्प्यति । सास्ति चेत्सैव नस्तत्त्व तस्तिद्वौ सर्ववस्तुत” इत्यादि । यदप्यवयवावयविविजागकल्पनया

विपरीतोऽसाधुरपि नास्ति एकस्याप्यन्तावे द्वितीयस्याप्यन्तावे द्वयोः परस्परपेक्षत्वात् ।
 एव संज्ञां न निवेशयेत् । किंतु ? अस्ति साधु संपूर्णगुणसद्भावात् । तथाहि । सम्यग्दृष्टेर-
 कद्विष्टस्य सत्संयमवतः श्रुतानुसारेणाऽऽहारादिकं शुद्धबुद्ध्या गृह्यत कचिदज्ञानादशु-
 ग्रहणसंज्ञवेपुषुकृतस्य संपूर्णमेव रत्नत्रयानुष्ठानमिति । तदेव मुक्तिरुक्ते प्रवर्त्तमानस्य
 साधुत्व इतरस्यासाधुत्व मंतव्यं ॥ ३८ ॥ (एञ्जिकक्षाणमिति) वांछितार्थप्राप्ति कल्या-
 ण । कल्याणवांश्च कश्चिन्नास्ति सर्वपदार्थानामसारत्वादिनश्वरत्वाच्च । पापं पापवान् वा
 कश्चिन्नास्ति अद्वैतवादिमतेनाऽऽत्मानं विना सर्वस्यान्तावात् एव संज्ञां न कुर्यात् एकां
 तेन सर्वज्ञावानामसारत्वविनश्वरत्वात्तावादस्ति कल्याणं तदांश्च अद्वैतमतस्य मिथ्या-
 त्वात् पाप पापवांश्च विद्यते । अद्वैते हि सुखी दुःखी सुरूपः कुरुपोधनी दरिद्रइत्यादि
 विषयवैचित्र्यं न स्यादिति ॥ ३९ ॥

॥ टीका-सांप्रतं सिद्धे साधकानां साधूनां तत्प्रतिपक्षनूतानामसाधूना चास्तित्व प्र-
 तिपिपादयिषु पूर्वपक्षमाह । (एञ्जिसाहूअसाहूवाइत्यादि) नास्ति न विद्यते ज्ञानदर्शी
 नचारित्रक्रियोपेतोमोक्षमार्गव्यवस्थितः साधु संपूर्णस्य रत्नत्रयानुष्ठानस्यान्तावात्तदज्ञा-
 याच्च तत्प्रतिपक्षनूतस्यासाधोरप्यन्तावे परस्परपेक्षत्वादेतद्व्यवस्थानस्यैकतरान्तावे द्वि-
 तीयस्याप्यन्तावेत्येव सद्भा नो निवेशयेदपित्वस्ति साधु सिद्धे प्राक्साधितत्वात् । सि-
 द्धिसत्ता च न साधुमतरेण अतः साधुसिद्धिस्तत्प्रतिपक्षनूतस्य वाऽसाधोरिति । यश्च संपूर्ण-
 रत्नत्रयानुष्ठानान्तावे प्रागाशक्ति स सिद्धांतानिप्रायमबुधैव । तथाहि । सम्यग्दृष्टे-
 रुपयुक्तस्यारकद्विष्टस्य सत्संयमवतः श्रुतानुसारेणाऽऽहारादिकं शुद्धबुद्ध्या गृह्यत क-
 चिदज्ञानादनेपणीयग्रहणसंज्ञवेपि सततोपयुक्ततया संपूर्णमेव रत्नत्रयानुष्ठानमिति । य-
 श्च नक्षयमिदं चानक्षयं गम्यमिदं वाऽगम्यं प्रासुकमेपणीयमिदमिदं च विपरीतमित्येव रा-
 गद्वेषसंज्ञवेन समनावरूपस्य सामायिकस्यान्तावे कश्चिन्नोद्यते तत्तेषां चोदनमज्ञानविजृ-
 णात् । तथाहि । न तेषां सामायिकत्वात् साधूनां रागद्वेषतया नक्षयानक्षयादिविवेका-
 ऽपितु प्रधानमोक्षांगस्य सञ्चारित्रस्य साधनार्थमपि चोपकारापकारयोः समनावतया सा-
 मायिकं न पुनर्नक्षयानक्षययोः समनावरूपेत्येति ॥ ३९ ॥ तदेव मुक्तिमार्गप्रवृत्तस्य सा-
 धुत्वमितरस्य चासाधुत्व प्रदर्शयिषुना च सामान्येन कल्याणपापवतोः सज्ञाव प्रतिषेधनि-
 पेयदारेणाह । (एञ्जिकक्षाणपावेवाइत्यादि) यथेष्टार्थफलसंप्राप्ति कल्याण तन्न विद्य-
 ते सर्वोऽशुचितया निरात्मकत्वात् सर्वपदार्थानां बौद्धानिप्रायेण पुरुषएवेदं सर्वमितिरुत्वा पापं पापवा-
 न्वा न कश्चिद्विद्यते तदेवमुनयोरप्यन्तावे । तथा चोक्तं । “विद्याविनयसंपन्ने ब्राह्मणो गवि

અઞ્ચિ વંધેવ મોક્ષેવા, એવં સન્નં નિવેસે ॥ અઞ્ચિ વંધેવ મોક્ષેવા,
એવં સન્નં નિવેસે ॥ ૧૫ ॥ અઞ્ચિ પુણ્ણેવ પાવેવા, એવં સન્નં નિવેસ
૯ ॥ અઞ્ચિ પુણ્ણેવ પાવેવા, એવ સન્નં નિવેસે ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હવે ધર્માધર્મને અસ્તિજાવે, વંધ અને મોક્ષનો સન્નાવ દેખાડે પ્રકૃતિ, સ્થિ
તિ, અનુનાગ, અને પ્રદેશરૂપ, એવો જે ચાર પ્રકારનો વંધ, તે પણ નથી, તથા મોક્ષ પણ
નથી, એવી સંજ્ઞા પણ ન કરવી, પરંતુ એ વંધ પણ અને મોક્ષ પણ એવી સજ્ઞા કરવી
॥ ૧૫ ॥ હવે વંધના સન્નાવે અવગ્ય પુણ્ણ અને પાપનો પણ સન્નાવે તે કહેવે પુણ્ણ જે અજન
પ્રકૃતિલક્ષણ તે પણ નથી, તથા પાપ જે અજનપ્રકૃતિલક્ષણ તે પણ નથી, એવી
સજ્ઞા ન કરવી, પરંતુ પુણ્ણ પણ અને પાપ પણ એવી સંજ્ઞા કરવી ॥ ૧૬ ॥

॥ દીપિકા—(અઞ્ચિવંધેતિ) નાસ્તિ વંધોમોક્ષોવેતિ સજ્ઞાં ન કુર્યાત્ વંધમોક્ષસન્નાવ
મગીકુર્યાત્ ॥ ૧૫ ॥ (અઞ્ચિપુણ્ણમિતિ) નાસ્તિ પુણ્ણં સત્કર્મ, નાસ્તિ પાપમસત્કર્મં ઇતિ
નાંગીકાર્યં તયોરસ્તિત્વ મંતવ્ય ॥ ૧૬ ॥

॥ ટીકા—સતોશ્ચ ધર્માધર્મયોર્વંધમોક્ષસન્નાવસ્યેતદર્શયિતુમાહ । (અઞ્ચિવંધેવમોક્ષે
વાહ્યાદિ) વંધ પ્રકૃતિસ્થિત્યનુનાવપ્રદેશાત્મકતયા કર્મપુજ્જલાના જીવેન સ્વવ્યાપારત
સ્વીકરણ । સચામૂર્તેત્યાત્મનોગગનસ્યેવ ન વિચ્યતસ્યેવ નો સંજ્ઞાં નિવેશયેત્ । તથા તદના
વાચ્ય મોક્ષસ્યાપ્યનાવસ્યેવમપિ સજ્ઞા નો નિવેશયેત્ । કથતર્હિ સંજ્ઞાં નિવેશયેતિત્યુત્તરાર્ધેન
દર્શયતિ । અસ્તિ વંધ કર્મપુજ્જર્જીવસ્યેત્યેવ સજ્ઞાં નિવેશયેદિતિ । યત્તૂચ્યતે મૂર્તેત્યામૂર્તિમ
તા સવયોન યુજ્યતઇતિ તદયુક્ત । આકાશસ્ય સર્વવ્યાપિતયા પુજ્જં સવંધોહ્નિવાર્યે ।
તદનાવે તદ્વાપિત્વમેવ ન સ્યાદન્યઙ્ગાસ્ય વિજ્ઞાનસ્ય ત્દત્પૂરમદિરાદિના વિકાર સમુપ
જન્યતે । નચાસી સવંધમૃતેત્તોયત્કિંચિદેતત । અપિચ સંસારિણામસુમતા સદા તૈજસકાર્ય
ણશરીરસન્નાવાવાત્યંતિકમમૂર્તેત્વ ન જવતીતિ । તથા તત્પ્રતિપક્ષજૂતોમોક્ષોપ્યસ્તિ સન્નાવે
વંધસ્યાપ્યનાવ સ્યાદિત્યતોઽગ્રોપવંધનાપગમસ્વનાવોમોક્ષોસ્તીત્યેવ સજ્ઞાં નિવેશયેદિતિ
॥ ૧૫ ॥ વંધસન્નાવે ચાવર્ણ્યં નાવી પુણ્ણપાપસન્નાવસ્યતસ્તન્નાવ નિપેયદારેણાહ । (અઞ્ચિપુ
સ્ત્યાદિ) નાસ્તિ ન વિચ્યતે પુણ્ણં અજનકર્મપ્રકૃતિલક્ષણ તથા પાપ તદિપર્યયલક્ષણ ન
ન વિચ્યતે સ્યેવ નો સંજ્ઞાં નિવેશયેત્ । તદનાવપ્રતિપચિનિવંધન ત્વિદં । તત્ર
નાસ્તિ પુણ્ણપાપમેવ હ્યુત્કર્ષાવસ્થ સત્સુખં સ્વનિવંધન તથા પરેપા પાપ નાસ્તિ
મેવ હ્યપચીયમાન પાપ કાર્યં કુર્યાદિત્યન્યેપા તૂજયમપિ નાસ્તિ । સંસારચૈવિચ્ય
સ્વનાવાદિકૃત તદેતદયુક્ત । યત પુણ્ણપાપશબ્દો સવંધિશબ્દો । સવંધ

अन्य वचन आश्रि संयम कहेते. (असेसंश्रुत्यवावि के०) आ जगत् माहें समस्त वस्तु जे घटपटादिकडे ते एकांतें नित्य, शाश्वतते. एवु वचन न बोले, (सबडुक्तेतिवापुणो के०) तथा वली सर्व जगत् दुःखात्मकज ते, एवु वचन पण न बोले, जे कारण माटे आ जगत् माहें एकेक जीवनें तो महा सुखते, एम घोलायते यत “तणसंथारनिससुो, विमुणिवरो जट्टरागमयमोहो ॥ ज पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्टिवि” ॥ १ ॥ इति वचनात् । माटें सर्व जगत् दुःखीजते, एवु वचन पण न बोले, (वक्षापाणाश्रवशंति के०) तथा ए चोर ते, ए परदारानो सेवनारते, माटे ए वध करवा योग्य ते एवु वचन न बोले, अथवा ए अमुक पुरुष अवध्य एटले वध करवा योग्य नथी (इतिवार्यननीसरे के०) एवु वचन पण न बोले, कारणके, एम बोलतां तेना कर्मनी अनुमोदना लागे ए रीतें सिद्ध, व्याघ्र, मार्जारदिक हिंसक जीव देखीनें, चारित्रित मध्य स्य पणुं अवलंबन करे इत्यर्थे ॥ ३० ॥ हवे वली बीजो, वचननो प्रकार, मनसुधी आश्रि देखाडिये ठेये. (दीप्ततिसमयाचारा के०) आ जगत् माहें कोइ एक चारि त्रिया एवा देखायते. के, समयाचारा एटले सिद्धातोक्त आचारनें विपे प्रवर्तमान, तथा (निष्कुणासाधुजीविणो के०) निष्कुणा एटले दोपरहित एवा आहारा गवेषण द्वार, तथा साधुजीवि एटले पोताना आचार पाजवा सारु जीवे ते, तथा ह्यांत, जितेडिय, जितक्रोध, दृढव्रतवान्, छुसर प्रमाण दृष्टियें मार्गना शोधनार, प्रा सुक उदकना पान करनार, मौनी, उजीविकायना रक्षण करनार, कि बहुना सराग ते, तो पण वीतरागनी पेटें रहेते, एवा साधु देखीने (एमिधोवज्जीवति के०) ए मिथ्यात्वो पजीवि बाह्य वृत्तिये करी लोकोनें वचेते (इतिदिष्टिनधारण के०) एवी दृष्टि धरे नहीं, एतायता एवो जाव मनमाहें चितवे नहीं, वचनयकी कहे नहीं, कि बहुना. स्वतीर्थी क परतीर्थिकने एवु वचन कहे नहीं ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—(कल्लाणोपावेति) सर्वथाऽयंकट्याणवानय सर्वथा पापवान् एवमेकाते व्यवहारो न विद्यते । एकातपट्टाश्रयणेन यद्वर कर्मबधस्तत् श्रमणा शाक्यादयोवालाः पणितमानिन शुष्कतर्कदर्पणान्मत्तान जानति ॥ ३० ॥ (असेसमिति) अज्ञेयं सर्वं वस्तु साख्यानिप्रायेणाकृतं नित्यं इति न ब्रूयात् । अपिशब्दादनित्यमपि न वदेत् । तथा सर्वं जगदुखात्मकमित्यपि न वदेत् चारित्रादिपरिणते सुखस्यापि दर्शनात् । यदुक्तं । “तणसंथारनिससुो, विमुणिवरो जट्टरागमयमोहो ॥ ज पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्टिवि” ॥ १ ॥ चोरपारदारिकादयोवध्याश्रवध्यावा इति न वदेत् । तथा चोक्त । “मार्जारव्याघ्रसिंहादीन् सत्त्वव्यापादनोद्यतान् ॥ दृष्ट्वा स्वार्थपर. साधुर्माध्यस्थ्यमवलंबत” इति ॥ १ ॥

अथसंवरो तत्प्रतिषेधारेण दर्शयितुं कामयाह । (एण्डियासवेसंवरेवेत्यादि) आश्रवति प्रविशति कर्म येन सप्राणातिपातादिरूपश्चाश्रव कर्मोपादानकारण तथा तन्निरोध सं वर एतौ धावपि न स्तस्येव संज्ञां नो निवेशयेत्तदज्ञावप्रतिपत्त्या शंकाकारणत्विदं का यवाद्भूतन कर्मयोग स आश्रवइति यथेदमुक्त तथेदमुक्तमेव । (वञ्चालिपंमिपाएइत्या दि) ततश्च कायादिव्यापारेण कर्मवयो न जवतीति युक्तिरपि । किमयमाश्रवश्चात्मनो नि ब्रवताऽनिन्न । यदि निन्नोनामासावाश्रवोषटादिवद्वेदेपि नाश्रवत्व सिद्धात्मनामपि आ श्रवप्रसंगात्तदज्ञावेच तन्निरोधलक्षणस्य सवरस्याप्यज्ञाव सिद्धएवेत्येवमात्मकमध्यवसा यं न कुर्यात् । यतोयत्तदनेकातिकत्व कायव्यापारस्योञ्चालयंमि पाए इत्यादिनोक्त तदस्मा कमपि समतमेव । यतोयमस्मानिरप्युपयुक्तकर्मवयोन्युपगम्यते निरुपयुक्तस्य कर्मवधस्त था नेदानीन्तनपक्षसमाश्रयणात्तदेकपक्षाश्रितदोषाज्ञावइत्यस्याश्रवसज्ञावस्तन्निरोधश्च सवरइति । उक्तव । “योग शुद्ध पुण्या,श्रवस्तु पापस्य तद्विपर्यास ॥ वाक्कायमनोयु सि,चिराश्रव सवरस्तूक” इत्यतोस्त्याश्रवस्तथा नवरश्रवत्येव सज्ञा निवेशयेदिति ॥ १७ ॥ आश्रवसवरसज्ञावे चावश्यं ज्ञावी वेदनानिर्जरासज्ञावइत्यतस्त प्रतिषेधनिषेधारेणाह । (एण्डिवेयणेत्यादि) वेदना कर्मानुजवलक्षणा तथा निर्जरा कर्मपुञ्जशटनलक्षणा । एते द्वे अपि न विद्येते इत्येव नो सज्ञा निवेशयेत् । तदज्ञाव प्रत्यागकाकारणमिदं । त द्यथा । यद्योपमसागरोपमशतानुजवनीष कर्मांतर्मुहूर्तेनैव कृत्यमुपयातीत्यनुपगमात् । तदुक्त । “ज श्मानी कम्मं, खवेइ वहुयाइ वासकोडीहि ॥ तस्माणी तिहि गुत्तोखवेइ क सासमिन्नेण” इत्यादि । तथा रूपकत्रेणा च कटित्येव कर्मणोऽस्मीकरणाद्यथाक्रमवदस्य चानुजवनानावे वेदनायायज्ञावस्तदज्ञावाच्च, निर्जरायायपीत्येव नो संज्ञा निवेशयेत् । किमिति । यत् कस्यचिदेव कर्मणएवमनतरोक्तया नीत्या रूपणात्तपसा प्रवेशानुजवेन चापरस्य तूदयोदीरणान्यामनुजवनमित्यतोस्ति वेदना । यत्स्यामोप्येवचूतएव । तद्य था । “पुविडुच्चिस्माण, डुप्पडिकताणकम्माण ॥ वेइत्ता मोस्को एण्डि अवेइत्ताइत्यादिवेदना सिद्धा च निर्जरापि सिद्धेवेत्यतोस्ति वेदना निर्जरावेत्येव सज्ञा निवेशयेदिति ॥ १८ ॥

एण्डि किरिया अकिरियावा, एव सन्नं निवेसए ॥ अण्डि कि रिया अकिरियावा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १९ ॥ एण्डि कोहेव माणेवा, एव सन्नं निवेसए ॥ अण्डि कोहेव माणेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ २० ॥

अर्थ—हवे वेदना, अने निर्जरा, ए वने क्रिया अने अक्रियाना आयतने. माटे तेनो सज्ञाव देखावेणे क्रिया एटले करवु, अने जे ते थकी विपरीत ते अक्रिया, ए वने नथी एवी

तोरन्यानपेक्षणादिति । तथा सर्वं जगद्वात्मकमित्येवमपि न द्रूयात्सुखात्मकस्यापि
सम्यग्दर्शनादिज्ञावेन दर्शनात् । तथा चोक्तं । “तणसंथारनिसणो, विमुणिवरो नट्टरा
गमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिमुहं, कचोत्तं चक्खवट्ठीवि” ॥१॥ तथा बध्याश्चौरपारदारिका
दयोऽवध्यावा तत्कर्मानुमतिप्रसंगादित्येवजूता वाचं स्वानुष्ठानपरायणः साधुः परव्यापा
रनिरपेक्षो न विमृजेत् । तथाहि । सिद्धव्याघ्रमार्जारदीनपरसत्त्वव्यापादनपरायणान् दृष्ट्वा
माध्यस्थ्यमवलंबयेत् । तथा चोक्तं । मैत्रीप्रमोदकारुण्यमाध्यस्थ्यादीनि सत्त्वगुणाधिक
क्लिश्यमानविनयेविति । एवमन्योपि वाक्सयमोऽष्टव्य । तद्यथा । श्रमी गवादयोवाह्या
न बाह्यास्तथामी वृक्षादयश्चेद्यान येद्यावेत्यादिकं वचोन वाच्यं साधुनेति ॥३॥ श्रयम
परोवाक्संयमप्रकारोऽतः करणशुद्धिसमाश्रित प्रदर्श्यते । (दीसंतीत्यादि) दृढपंते समुप
पत्त्यंते स्वशास्त्रोक्तेन विधिना निजृत्त सयतयात्मा येषां ते निजृतात्मानः । क्वचित्पाठः
(समियाचारति) सम्यक् स्वशास्त्रविहितानुष्ठानादविपरीतयाचारोऽनुष्ठानं येषां ते स
म्यगाचारा सम्यग्वा इतोव्यवस्थितयाचारेयेषां ते समिताचारा । के ते ? निष्कण
शीजानिह्वोनिह्वामात्रदृत्तयः । तथा साधुना विधिना जीवितुं शीजं येषां ते साधु
जीविनः । तथाहि । ते न कस्यचिदुपरोधविधानेन जीवति तथा क्षांतादांताजितक्रोधाः
सत्यसथादृढव्रतायुगांतरमात्रदृष्टयः परिपूतोदकपायिनोमीनिनस्सदा तायिनोविधिकै
कांतध्यानाभ्यासिनोकौकुच्यास्तानेवजूनतानवधार्याश्चपि सरागाश्चपि वीतरागाश्च चेष्टते इति
मत्त्वैते मिथ्यात्वोपजीविन इत्येव दृष्टिं न धारयेन्नैवजूनतमध्यवसायं कुर्यान्नाप्येव जूतां वा
व निमृजेद्यथेते मिथ्योपचारप्रवृत्तामायाविन इति । उग्रस्थेन ह्यर्वागदर्शिनैवजूनतस्य निश्चय
स्य कर्तुमशक्यत्वादित्यनिर्णयः । ते च स्वयूष्यावा जवेयुस्तीर्थीतरीयावा तादुजावपि
न वक्तव्यौ साधुना । यत उक्तं । “पावत्परगुणपरदो, पकीतेने व्याघ्रतं मनोजवति ॥ ताव
दर विगुहे, ध्याने व्यग्र मन कर्तु” मिथ्यादि ॥ ३१ ॥

दक्षिणाए पडिलंजो, अत्तिवा एत्तिवा पुणो ॥ ए वियागरेक्क
मेहावी, संतिमग्ग च व्वुदए ॥ ३२ ॥ इधेएदि गाणेहिं, जिणदि षेहि
संजए ॥ धारयतेव अण्णाण, आमोस्काए परिवएक्का सित्तिवेमि ॥ ३३ ॥
इति वीयसुयस्कधस्स अणायारणाम पंचमअयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—वली आचार देखावेठे (दक्षिणा, के०) दान-तेनो प्रतिलंज एटले, गृहस्थे दान
देबु; जेनारे दान जेबु. एवो व्यापार प्रवर्तमान देखी, अस्ति, अथवा नास्ति, एटले गुण,
'दूषण' काइ पण कहे नहीं. (पुणो के०) असयमनी अनुमोदन अने दूषण केतां

त्येतद्वर्शयितुमाह । (एत्थिकोद्देवमाणेवेत्यादि) स्वपरात्मनोरप्रीतिलक्षण क्रोध ॥
 सचानतानुबध्यप्रत्याख्यानावरणसंज्वलनजेदेन चतुर्थाऽऽगमे पतयते । तथैतावन्नेदएव मा
 नोगर्व । एतो द्वावपि न स्तो न विद्येते । तथाहि । क्रोध केषाचिन्मतेन मानाशएवाजिमा
 नग्रहगृहीतस्य तत्कृतावत्यंतक्रोधोदयदर्शनात् रूपकश्रेण्या च जेदेन रूपणानन्युपगमात् ।
 तथा किमयमात्मधर्मआहोस्वित्कर्मणउतान्यस्येति । तत्रात्मधर्मत्वे सिद्धानामपि क्रोधो
 दयप्रसंगोऽथ कर्मणस्तत्तद्वदन्यकपायोदयेषि तदुदयप्रसगान्मूर्तत्वाच्च कर्मणोहि घटस्येव
 तदाकारोपलब्धि स्यादन्यधर्मत्वे त्वकिंचित्करत्वमतोनास्ति कोऽइत्येव मानानावोपि वाच्य
 इत्येव संज्ञा नो निवेशयेत् । यत । कषाय कर्मोदयवर्ती दृष्टेष्ट कृतत्रुकुटीनगोरक्तवदनोग
 लत्स्वेदविडुसमाकुल क्रोधाध्मात् समुपनन्यते न चासौ मानागस्तत्कार्याकरणात्तथा प
 रनिमित्तोद्भापिततत्वाच्चेति तथा जीवधर्मकर्मणोरुजयोरप्यय धर्मस्तत्धर्मत्वेनच प्रत्येकवि
 कटपटोपात्रुपपत्तिरनन्युपगमात्तंसार्थात्मना कर्मणा साद्धं पृथग्जनवानावाचडुनयस्यच
 न नरसिंहव दस्त्वतरत्वादित्यतोऽस्ति क्रोधोमानश्चेत्येव संज्ञा निवेशयेत् ॥ २० ॥

एण्ठि माया व लोनेवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्ठि माया व लो
 नेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ ११ ॥ एण्ठि पेक्केव दोसेवा, एवें स
 न्न निवेसए ॥ अण्ठि पेक्केव दोसेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे माया अने लोननो सज्ञाव देखाडेते, जे परवचनरूप ते माया, अने जे स
 न्निधि सचयरूप ते लोन, ए वेहु नथी, एवी सज्ञा न करवी, परंतु माया पणने, अने
 लोन पणने एवी संज्ञा करवी ॥ ११ ॥ हवे क्रोधादिक जेते, तेनो संक्षेप यकी सज्ञाय
 कहेते. प्रेम एटले प्रीतिलक्षण पुत्र, कलत्र, यन, यान्यादिक, विपेरागता ते राग, तथा
 अप्रीतिलक्षण ते द्वेष, ए वेहु नथी. एवी संज्ञा न करवी, परंतु राग पणने, अने द्वेष
 पणने, एवी संज्ञा करवी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका (एण्ठिमायेवेति) मायालोनौ न स्त इति सज्ञा न निवेशयेत् मायालोन
 योर्निबंध पूर्ववत् । प्रत्यरुद्रश्यत्वान्मायालोनौ स्तइति सज्ञा निवेशयेत् ॥ ११ ॥ (ए
 ण्ठिपेक्केवेति) प्रीति प्रेम पुत्रकलत्रधनादिषु रागस्तद्विपरीतोद्वेपस्तौ न स्त । यतोमाया
 लोनावेव राग. क्रोधमानावेव द्वेषस्ताभ्या रागद्वेषौ न स्त अस्ति प्रेमद्वेषोप्यस्तीति सज्ञा
 कुर्यात् यस्माद्गोवयवी मायालोनौ अवयवौ तथा दृपोऽवयवी क्रोधमानौ अवयवौ
 अवयवीच अवयवेन्य कथचिन्निन्नोऽनिन्नश्च तस्मान्मायालोनश्च प्रेमद्वेषश्च कथचिदस्ति

અ વચણાણં જો નયાણશ્વિસેસમિત્યાદિસ્થાનૈરાત્માન વર્તયાન્નામોક્ત્યાયોગેપકર્મદ્વયા
યે મોક્ષં યાવત્પરિસમતાત્સયમાનુષ્ઠાને વ્રજેન્નષ્ટેસ્ત્વમિતિ વિધેયસ્યોપદેશઃ । ઇતિ પરિસ
માસ્યર્થે ॥ વ્રવીમીતિ પૂર્વવત્ । નયાશ્ચનિહિતાઅનિધાસ્યમાનલક્ષણાશ્ચેતિ ॥ ૩૩ ॥
સમાસમનાચારશ્રુતારૂપ પંચમમધ્યયનમિતિ ॥

॥ હવે ઠઠું અધ્યયન પ્રારંભિયે ભૈયે ॥

પાંચમા અધ્યયનને નિપે આચારની આચરણા કરવી, અને અનાચારની પરિહરણા એ
ટલે અનાચારનો ત્યાગ કરવો એમ કહ્યું હવે તે પ્રમાણે જે મહાનામ્યવાન્ પુરુષથી કરા
ય઼ે, તે આર્દ્રકુમારના દૃષ્ટાતની પેઠેં લેલાઢેઢે. જેમ આર્દ્રકુમારનો ગોશાલક સાથે વાદ
થયો, તે રીતેજ આ ઠઠા અધ્યયનમા કહેઢે પ્રત્યેક યુદ્ધ આર્દ્રકુમાર, એકદા પ્રતાપે
શ્રી મહાવીરદેવની પાસે આવતા અતરાલેં ગોશાલકે બોલાવ્યો. તે કથા કહેઢે.-

પુરાકઢં અહ ઇમ સુણેહ, મેગતયારી સમણે પુરાસી ॥ સે નિચ્છુ
ણો ડવણેતા અણેગે, આઈક્કતિણિહ પુઢોવિઙ્ગિરેણ ॥ ૧ ॥ સાજી
વિયાપઘવિતા ધિરેણં, સનાગઢં ગણઢં નિચ્છુમણે ॥ આઈક્ક
માણો વહુજન્નમઢં, નસધયાતી અવરેણ પુઘ ॥ ૨ ॥

અર્થ-હવે આર્દ્રકુમારને ગોશાલક બોલાવીને કહેઢે કે, (અહ ઇમંસુણેહ કે) જો
આર્દ્રકુમાર । જે હું કહુઢુ તે તુ સાજલ (પુરાકઢં કે) પરાપૂર્વે જે જે આ તાહારે તી
ધંકરેં કહુઢે, તે હું કહુઢુ તે સાજલ. તે શુ કહુઢે' તોકે, (મેગતયારીસમણેપુરાસી કે)
એ શ્રમણ જગવત મહાવીર પૂર્વે પ્રથમ એકાતચારી વિહાર કરતા હતા એટલે એકાંતે
લોક રહિત એવા પ્રદેશોં વિચરતા હતા, અને અનેક પ્રકારનાં ઇયતપ કરતા હતા, તે
હમણાં ઇયતપ આચરવા થકી જગ થયા થકા સુજનેં ગોઢીને એટલે મહારો પરિત્યાગ
કરીને, (સેનિચ્છુણોડવણેતાઅણેગે કે) તે સાધુ શિષ્યો એકવા કરીને અનેક દેવ, દે
વી, મનુષ્ય, અને સ્ત્રીના લુદ માંહે લેવા થકા ધર્મે કહેઢે (આઈક્કતિણિહ પુઢોવિઙ્ગિરેણ
કે) તથા ઘણા શિષ્ય એકવા કરો, તમારા જેવા મુગ્ધ જનને વિપ્રતારવા માટે ઇથક્
ઇપક્કુ છુદા છુદા વિસ્તારે કરી ધર્મે કહેઢે ॥ ૧ ॥ વલી ગોશાલક કહેઢે કે, (સાજીવિ
યાપઘવિતાધિરેણ કે) અહો આર્દ્રકુમાર ! તાહારે ગુરુયેં ઘણા લોક માંહે લેશી ધર્મે
દેશનાને મિશેં આજીવિકા મામીઢે, કેમકે, એકાકી વિચરતાં લોક પરાજવ કરેઢે, એઢુ

॥ टीका सांप्रतं कथायमज्ञावे निवेदं सति तत्कार्यजनोऽवश्यं नारी समारसज्ञा
इत्येतत्प्रतिषेधनिषेधद्वारेण प्रतिपादयितुमाह । (एतुश्चात्रते इत्यादि) चत्वारोऽनागनि
चेदानरकतिर्यदनरामरलक्षणास्य संसारम्यासी चतुरत सगागा वानागोनपरेनु
त्वात् । सच चतुर्विधोपि न विद्यते अपितु सर्वेषां नमुनिरुपत्वान्कर्मबंधान्मरतया च
इत्येकहेतुत्वादयथा नारकदेवयोरुपपन्नमानत्वान्तिर्यङ्मनुष्ययोरेव सुगुणगोच
रतया तद्व्यवस्थानादिस्थि संसार पर्यायनपाश्रयणात्यनेन विधेऽतथातुर्विधं न च
यंचिद्व्यवस्थेत्येव संज्ञां नो निवेद्येदपितु अग्नि चतुरंत समारस्येव संज्ञां निवेद्येत् ।
यत्तुक्तमेकविध संसारस्तत्रोपपद्यते यतोऽप्येकैण तिर्यङ्मनुष्ययोरेव समुपपन्नमेव न चा
सावैकविधत्वे संसारस्य घटते । तथा सज्जानुमानेन नारकदेवानामप्यभित्वानुपगमा
हैविध्यमपि न विद्यते । सज्जानुमानंतु पुष्पपापयो प्रष्टुफज्जुजन्तन्मप्यफज्जु
जां तिर्यङ्मनुष्याणां दर्शनादतः सजाव्यते प्रष्टुफज्जुजान्त्यतिषां च प्रत्यक्षेण दर्शनाद
य तद्विमानानामुपपन्नमपि तद्विष्टातुजि कैश्चिन्नवित्तव्यमित्यनुमानेन गम्यते । धर्मा
हीतवरप्रदानादिना च तदस्तित्वानुमानमिति तदस्तित्वेनु प्रष्टुपुष्पफज्जुजन्तु प्रष्टुपा
पफलज्जुज्जरपि जाव्यमित्यतोऽस्ति चातुर्विध्यं । नसागम्य पर्यायनपाश्रयणेन पदनेकवि
धत्वमुच्यते तद्व्युक्तं । यतः सप्तष्टयिव्याश्रिताश्चपि नागम्य समानजातीयाश्रयणात्क्रम
काराएव तथा तिर्यचोपि पृथिव्यावयः स्यावरास्तथा द्वित्रिचतु पंचद्विषाभट्टिपट्टिपोनि
कप्रमाणा सर्वेव्येकविधाएव । तथा मनुष्याश्चपि कर्मनृमिजाः कर्मनृमिनानरहीत
संमूर्तनजात्मरुचेदमनादृत्यैकविधत्वेनवाश्रितास्तथा देवाश्चपि ज्ञानपनिव्यतगुणोतिप
चैमानिरुचेदेन जिज्ञाएकविधत्वेनैव गृहीतास्तदेव सामान्यविशेषाश्रयणाजातुर्विध्यं नगा
स्य व्यवस्थित नैकविधत्वं संसारवैचित्र्यदर्शनात्ताप्यनेन विषयस्य सर्वेषां नागमादीनां स
जात्यनतिक्रमादिति ॥ २२ ॥ २४ ॥

एतुं सिद्धी असिद्धीवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ अतुं सिद्धी अ
सिद्धीवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ ३७ ॥ एतुं सिद्धी नियं ठाण, गो
व सन्नं निवेसए ॥ अतुं सिद्धी नियं ठाणं, एव सन्नं निवेसए ॥ ३८ ॥

अर्थ-हवे संसारनें सज्ञावें सिद्धिनो सज्ञाव वेणादेने समस्तकर्मद्वयं सत्तान्त्र
सिद्धि जाणवी अने तेथकी विपरीत ते असिद्धि जाणवी. ए देव नयी गयी सत्ता न
करे, परंतु सिद्धि पणत्रे. अने असिद्धि पणत्रे. एही सत्ता पांताना रिणो निवे स्याता करे
॥ २७ ॥ हवे सिद्धिना स्यानकनो सज्ञाव कहेतें. समस्तकर्मद्वयजडण ते सिद्धि तेष्टु. (निवे

गरे श्रेणिकस्य राज्ञ स्नेहाविष्करणार्थं परमप्राञ्जतोपेतं महत्तमं प्रेषयत्याईककुमारेणासौ
 पृष्ठोयया कस्यैतानि महार्हाण्यत्युग्राणि प्राञ्जतानि मत्पित्रा प्रेषितानि यास्यंतीत्यसावक
 ययद्यथार्यदेशे तव पितु परममित्रश्रेणिकोमहाराजा तस्यैतानीत्याईककुमारेणाप्य
 चाणि किं तस्यास्ति कश्चिद्योग्य पुत्रोस्तीत्याह । यद्येव मत्प्रदितानि प्राञ्जतानि जवता त
 स्य समर्पणीयानीति जणित्वा महार्हाणि प्राञ्जतानि समर्प्यानिहितं वक्तव्योसौ मध्व
 नाद्यथाद्रिककुमारस्त्वयि स्निह्यतीति सच महत्तमोगृहीतो जयप्राञ्जतो राजगृहमगाजत्वा
 च राजद्वारपालनिवेदितो राजकुल प्रविष्टो दृष्टश्च श्रेणिक प्रणामपूर्वं निवेदितानि
 प्राञ्जतानि कथितं च यथासदिष्ट । तेनाप्यासनाशनताबूलादिना यथार्हप्रतिपस्या
 सन्मानितो द्वितीये चान्द्राईककुमारसत्कानि प्राञ्जतान्यजयकुमारस्य समर्पितानि कथिता
 निच तत्प्रोत्पत्पादकानि तत्सदिष्टवचनान्यजयकुमारेणापि परिणामिक्यबुद्ध्या परिणामि
 तं नूनमसौ जय्य समासन्नमुक्तिगमनश्च तेन मया सार्धं प्रीतिमिच्छतीति । तदिदमत्र प्रा
 सकाल यदावित्तिर्यकरप्रतिकरप्रतिमास दर्शनेन तस्यानुग्रहः क्रियत इति मत्वा तथैव कृ
 त महार्हाणि च प्रेषितानि प्राञ्जतानीति । उक्तश्च । महत्तमो यथा मत्प्रदितप्राञ्जतमेतदेका
 ते निरूपणीय तेनापि तथैव प्रतिपन्नं गतश्चासावाईकपुर समर्पितं च प्राञ्जतं राज्ञो द्वि
 तीये चान्द्राईककुमारस्येति कथितं च यथासदिष्टं तेनाप्येकाते स्थित्वा निरूपिता प्रतिमा
 ताच निरूपयत कदापोहविमर्शनेन समुत्पन्नं जातिस्मरणं चितितं च तेन यथा ममान
 यकुमारेण महानुपकारोऽकारि सधर्मप्रतिबोधत इति । ततो सावाईक संजातजातिस्मरणो
 चितयद्यस्य मम देवलोकजोगैर्यथेप्सित संपद्यमानैस्तृप्तिर्नानूतस्यामीनिस्तुष्टिर्मानुषैः स्व
 त्पकालीनं कामजोगैस्तुमिर्जविष्यतीति कुतस्त्यमित्येतत्परिगणय्य निर्विषु कामजोगो
 यथोचितजोगमकुर्वन् राज्ञा संजातजयेन मा कचिदायात्यत पंचनि शतैराजपुत्राणां र
 द्यितुमारजे । आईककुमारोऽप्यश्ववाहनिकया विनिर्गत प्रधानाश्वेन प्रपलायित तत
 श्च प्रज्या गृहन् देवतया सोपसर्गं जवतोद्यापि जणित्वा निवारितोप्यसावाईकोराज्यं
 तावन्न करोति कोन्योमा सिहाय प्रज्या ग्रहीष्यतीत्यनिसधाय तां देवतामवगणय्य
 प्रजितो विहरन्नन्यदान्यतरप्रतिमाप्रतिपन्न कायोत्सर्गव्यवस्थितो वसतपुरे तथा देवलो
 काद्व्युत्तया श्रेष्ठिद्वित्रा परदारिकामध्यगतया रमत्येवमम जेत्येवमुक्ते सत्यनंतरमे
 व तत्प्रतिदितदेवतयाऽत्रयोदशकोटिपरिमाणा शोजन वृत्तमनयेति जणित्वा हिरण्य
 वृष्टिर्मुक्ता ताच हिरण्यवृष्टि राजा गृहन् देवतया सर्पाद्युद्धानतो विधृतोऽनिहितं च
 तथा यथैतद्विरलं जातमस्यादारिकाया नान्यस्य कस्यचिदित्यतस्तत्पित्रा सर्वं सगो
 पितमाईककुमारोऽप्यनुकूलोपसर्ग इति मत्वाऽश्वेनान्यत्र गतोगच्छति । काले दारिकाया
 वरका समागच्छति पृष्टोच पितरौ तथा किमेवामागमनप्रयोजनं कथितं च ताज्या यथैते

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह नाम इसरा. ८८९

ताश्रवदारस्य पंचसमितिसमितस्य त्रिगुसिगुप्तस्य सर्वथा निरवद्यानुष्ठायिनोद्विचत्वारिंश
दोपरहितनिष्ठाशुजईयासमितस्य कदाचिद्भव्यत प्राणिव्यपरोपरोषि तत्कृतवधानाव सर्व
था तस्यानवद्यत्वात् । तथाचोक्त । उच्चारित्येमिपाए, इत्यपि प्रतीतं तदेव कर्मबंधानावास्ति
वेः सज्ञावोव्याहृत सामग्र्यनावादसिद्धिसज्ञावोपीति ॥ १५ ॥ साप्रत सिद्धानां स्थाननिरूप
पणायाह । (एण्डिसिद्धीत्यादि) सिद्धेः शेषकर्मच्युतिज्ञाणायानिज स्थानमीपत्प्राग्गारा
ख्यं व्यवहारतोनिश्चयतस्तु तदपरि योजनकोशपद्मनागस्तत्प्रतिपादकप्रमाणानावात्स ना
स्तीत्येव संज्ञा नो निवेशयेत् । यतोबाधकप्रमाणानावात्साधकस्य चागमस्य सज्ञावात्तत्स
त्ता दुर्निवारेति । अपिचापगताशेषकल्मषाणां सिद्धाना केनचिद्विशिष्टेन स्थानेन जा
व्यं तच्चतुर्दशरज्ज्वात्मकस्य लोकस्याग्रजुत इष्टव्यं । नच शक्यते वक्तुमाकाशवत्सर्वव्या
पिन सिद्धा इति यतोलोकोलोकव्याप्याकाश । न चालोके परद्रव्यस्याकाशमात्ररूपत्वात्
लोकमात्रव्यापित्वमपि नास्ति विकल्पानुपपत्ते । तथाहि । सिद्धावस्थाया तेसा व्यापित्व
मन्युपगतमुत्प्रागपि न तावत्सिद्धावस्थाया तद्व्यापित्वजनने निमित्तानावान्नापि प्रागव
स्थाया तज्ञावे सर्वसत्सारिणां प्रतिनियतमुखदु खानुजवोन स्यान्नच शरीराद्द्विहिरवस्थित
भवस्थानमस्ति । तत्सत्तानिबधनप्रमाणस्यानावादत सर्वव्यापित्व विचार्यमाण न कथ
चिद्घटते तदज्ञावे च लोकाग्रमेव सिद्धाना स्थान तज्जतिश्च कर्मविमुक्तयोर्ध्व गतिरिति ।
तथाचोक्तं । “जातं एरढफले, अग्रभीधूमे उलूधणुविमुक्ते ॥ गइ पुवपउंगेण, एव सिद्धाणविग
ईउ” इत्यादि । तदेवमस्ति सिद्धिस्तस्याश्च निज स्थानमित्येव सज्ञा निवेशयेदिति ॥ १६ ॥

एण्डि साहू असाहूवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्डि साहू असाहू
वा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १७ ॥ एण्डि कल्लाण पावेवा, एवें सन्नं
निवेसए ॥ अण्डि कल्लाण पावेवा, एव सन्नं निवेसए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे सिद्धिना साधनारा साधुओढे. तेनो सज्ञाव कहेढे ज्ञान, दर्शन, अने
चारित्ररूप रत्नत्रयने साधे, ते साधु जाणवा, ते पण नथी, तथा ए यकी विपरीत ते अ
साधु जाणवा, ते पण नथी एवी संज्ञा न करवी, परंतु साधु पणढे, अने असाधु प
णढे, एवी सज्ञा करवी ॥ १७ ॥ हवे सामान्य प्रकारे कल्याण अने पापनो सज्ञाव
देखाडेढे. मनोवांछित अर्थनी प्राप्तितुं करनारु एवु कल्याण, ते पण नथी तथा ते
यकी विपरीत जे पाप, ते पण नथी एवी सज्ञा न करे, किंतु? कल्याण पणढे, अने
पाप पणढे एवी सज्ञा करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(एण्डिसाहू इति) नास्ति साधुर्मुनि. सपूर्णेचारित्रगुणानावात् तदज्ञावे त

दिश्यते तंच राजपुत्रकमार्द्धकुमारं प्रत्येकबुद्धं नगवत्समीपमागच्छंत गोशालकोव्रवीचया
 देवार्द्धकं यदहं ब्रवीमि तद्वृणु। पुरा पूर्वं यदनेन नगवत्तीर्यकृता कृत तज्ज्ञेदमिति दर्शयति ।
 एकांते जनरहिते प्रदेशे चरितुं शीलमस्तेत्येकांतचारी तथा आभ्यसीति श्रमणः पुरासीत्तपः
 शरणोद्युक्तः साप्रत तूयैस्तपश्चरणविशेषैर्निर्जस्ततोमा विहाय देवादिमध्यगतोसौ धर्मं किल
 कथयति तथा निहूनं बहुनुपनीय प्रनूतशिष्यपरिकरं कृत्वा नवविधानां सुगंधजनानामिदा
 नीं प्रथरुं पृथग्विस्तरेणाचष्टे धर्ममिति शेषः ॥१॥ पुनरपि गोशालकएव (साजीवि) इ
 त्याद्याह येयं बहुजनमध्यगतेन धर्मदेशना युष्मज्जुलारब्धा सा जीविका प्रकर्षेण स्थापि
 ता प्रस्थापिता एकाकी विहरत्स्वाकिकैः परिनूयतश्चित्तमत्वा लोकपंक्तिनिमित्तं महान्
 परिकरं कृतः । तथाचोच्यते । “उत्र, नाव, पात्रं, वस्त्रं यष्टि च चर्चयति निह्नुः ॥ वेपेण प
 रिकरेण च, कियतापि पिना न निह्नापि” ॥ तदनेन दंजप्रदानेन जीविकार्थमिदमारब्धं ।
 किञ्चूतेनास्थिरेण पूर्वं ह्यपि मया सार्द्धमेकाक्यतप्रांताशनेन शून्यारामदेवकुलादौ वृ
 त्तिं कटिपतयात्र च तथाजूनमनुष्ठानं सिकताकवलवन्निरास्वादं यावज्जीव कर्तुमल
 मतोमा विहायाप बहुन् शिष्यान् प्रतापेचनूतेन स्फुटाटोपेन विहरतीत्यतः कर्तव्ये
 स्थिरश्रमलः पूर्वचर्चापरित्यागेनापरकटपसमाश्रयात् । एतदेव दर्शयति । सत्ताया ग
 तं सवेगमनुजपेदि व्यवस्थितो (गणउति) गणशोबहुशोऽनेकशश्चि यावत् नि
 ह्नुणा मध्ये गतोव्यवस्थितश्चाचक्षुणोबहुजनेन्योहितोबहुजन्योर्यस्तमर्थं बहुजनहितं
 कथयन् विहरति एतच्चास्यानुष्ठानं पूर्वापरेण न सधत्ते । तथाहि । यदि साप्रतीर्यं
 वृत्तं आकारत्रयं तिहासनाशोकवृक्षानामलचामरादिकं मोक्षगमनविषयतोया प्रा
 क्तन्येकचर्चां क्लेशबहुला तेन कृता सा क्लेशाणं केवलमस्येत्यथ कर्मनिर्जरणहेतुका पर
 मार्यनूता ततः साप्रतावस्था परप्रतारकत्वादेन कटपेत्पतः पूर्वोत्तरयोरनुष्ठानयोर्मौ
 नप्रतिकर्मदेशनारूपयोः परस्परतोविरोधश्चि ॥ २ ॥

एगंतमेवं अष्टाविंशति, दोवग्गमन्नं न समेति जम्हा ॥ पु
 षि च षट्ठि च अण्णागत वा, एगंतमेवं षडिसंधयाति ॥ ३ ॥ स
 मिच्च लोगे तसयावराणं, खेमकरे समणे माहणे वा ॥ आइ
 रक्कमाणोवि सदस्समन्ने, एगंतय सारयति तद्वच्चे ॥ ४ ॥

अर्थ-वज्जी गोशालक कहेने. के, अहो आर्द्धकुमार । (एगंतमेव के०) जो एकांत
 विचरुज रुढुंने, एवु जाणनिं ताहरे मुख्यं आदखु बहु, तो सदैव तेनो ज अंगीका
 र करवां हतो, (अष्टाविंशति के०) अथवा हमणां अनेक साधुना परिवारे परव

हस्तिनि ॥ छुनि चैव श्वपाके च पंमिताः "समदर्शिन" इत्येवमेव कट्याणपापकाजावरु
पां संज्ञां नो निवेशयेदपि त्वस्ति कट्याणं कट्याणवांश्च विद्यते तद्विपर्यस्तं पापं तदाश्च
विद्यते इत्येव संज्ञां निवेशयेत् । तथाहि । नैकातेन कट्याणां जावो यो बौद्धैरनिहितः सर्वपदा
र्थानामंश्च चित्वासंनवास्तर्वाऽश्च चित्त्वे च बुद्धस्याप्यश्च चित्तप्राप्तेर्नापि निरात्मनः स्वद्वयक्षेत्र
कालजावापेक्षया सर्वपदार्थानां विद्यमानत्वात्परिद्वयादिनिस्तु न विद्यते सदसदात्मकत्वा
दस्तुन तदुक्तं स्वपरसत्ताव्युदासोपादानोत्पाद्यं हि वस्तुनोवस्तुत्वमिति । तथात्मा देतना
वाजावात्पापाजावोपि नास्त्येतेन जावेहि सुखी दुःखी सरोगोनीरोगोमुरूप कुरुपोडुर्नग
सुजगोऽर्थवान् दरिद्रस्तथायमतिकोऽर्थं तु दवीयान् इत्येवमादिकोजगदेचिज्जजावोऽध्यक्ष
सिद्धोपि न स्यात् । यच्च समदर्शितमुच्यते ब्राह्मणचामालादिषु तदपि समानपीडोत्पादनतो
दृष्टव्यं । न पुनः कर्मोपादितवैचित्र्यजावोपि तेषां ब्राह्मणचामालादीनामस्तीति । तदेव कथं
चित्कट्याणमस्ति तद्विपर्यस्तं तु पापकमिति । नचैकातेन कट्याणमेव यतः केवलानां प्र
क्षीणधनघातिकर्मचतुष्टयानां सातासातोदयसज्जावात्तथा नारकारणामपि पचेद्द्वित्वविशि
ष्टज्ञानादिसज्जावात्त्रैकातेन तेऽपि पापवत इति तस्मात्कथंचित्कट्याणं कथंचित्पापमि
ति स्थितं ॥ ३० ॥

कट्याणे पावए वावि, ववहारो ए विज्झइ ॥ जं वेरं तं न जाणंति, स
मणा बालपंमिया ॥ ३१ ॥ असेसं अस्सकयं वावि, सब्बज्जेति वा
पुणो ॥ वज्झा पाणा न वज्झति, इति वायं न नीसरे ॥ ३० ॥ दी
सति समियाचारा, निस्कुणा साद्धुजीविणो ॥ एए मिज्जोवजीव
ति, इति दिठ्ठिं न धारए ॥ ३१ ॥

अर्थ-हवे अनेकांत मार्ग देखाहीन, एकांत मार्गनें, दूषवेठे ए पुरुष एकांत कट्या
णवतज ठे, अथवा ए पुरुष एकांत पापवतज ठे, एवो व्यवहार नथी, कारणके, आ ज
गत् माहें एकांत कांहीज नथी ते मार्टे जे पुरुष पुण्यवत देखातो होय, परंतु ते अत्या
वस्थामां परिणामविशेषें दुर्गतिर्यें जाय अथवा जे पापी पुरुष देखातो होय, ते परि
णामविशेषें सज्जतिगामी थाय ए कारण मार्टे एकांत न बोले (जेवेरतंन जाणंति के०)
तथा जे वैर, ते कर्मनुं कारणठे एम न जाणें, ते कोण न जाणें ? तोके श्रमण, बाल,
एटले सूर्य, अने पंमिंत एटले पंमिंतपणाना अजिमांनी होय ते न जाणें ते शायकी न
जाणें ? तोके जे कारणमार्टे ते बालें, सूर्य, परमार्थनूत, अहिंसा लक्षण जे धर्म. तेनो
तेनें आश्रय नथी ते कारणे ते निरतो वेरनु कारण जाणें नहीं. इत्यर्थ ॥ ३१ ॥ हवे ।

नालजाप यस्मादेव तस्मात्पूर्वापरविरोध । एव गोशालकेनोक्ते आर्द्रककुमार श्लोकपश्चा
 र्द्धेनोत्तरदानायाह । पूर्वं यदेकत्व मौनव्रतिकत्व च नगवत तद्व्यस्यत्वाद् यातिकर्मच
 तुष्टयक्ष्यार्थं साप्रत बहुपरिवारस्य यद्धर्मदेशकत्व तद्व्यपकर्मक्षयाय तीर्थकृन्नाम कर्म
 वेदनार्थं च तत पूर्वमिदानीमनागते च काले रागद्वेषपरहितत्वादेकत्वनावनया एकत्व
 मेव धर्मं कथयन् प्रतिसदधाति न तस्य पूर्वापरविरोधोस्ति आशंसारहितत्वात् ॥ ३ ॥
 जानार्थं देशना करोतीत्याह । समेत्य लोक यथावस्थित ज्ञात्वा त्रसस्थावराणां क्षेमक
 रोरक्षक श्रमणोद्वादशधा तप प्रवृत्त माह्वन्ति प्रवृत्तिर्यस्य स माह्वनोब्राह्मणोवा समतया
 धर्ममाचक्षाणोपि मौनी च वाक्सयतएव तथा सद्व्याणा मध्ये स्थितोपि एकांतमेव सा
 रयति साधयति तस्मात्तथार्चं तथैव प्राग्वदर्चां ज्ञेया यस्य स तथार्चः । यद्विचार्चा
 शरीरं तच्च प्राग्वद्यस्य स तथार्चस्तथाह्यशोकाद्यष्टप्रातिहार्योपेतोपि नोत्तेकं याति
 नापि शरीरसस्काराय यत्न विदधाति सहि नगवानात्पथितिकप्रहाणादेकाकी जनपरिवृ
 तोप्येकाकी न तस्य तयोरवस्थयो कश्चिद्विशेषोस्ति रागद्वेषमुक्तत्वात्पूर्वं पश्चाच्च तुदयाश
 यद्व्यर्थं । यदुक्त । “रागद्वेषौ विनिर्जित्य, किमरण्ये करिष्यसि ॥ अथ नो निर्जितावे
 तां, किमरण्ये करिष्यतीति ॥ ४ ॥

॥ टीका-अपिच (एतमित्यादि) यथेकातचारित्र्यमेव शोचन पूर्वमाश्रितत्वात्
 त सर्वदान्यनिरपेक्षस्तदेव कर्तव्यमथचेद् साप्रत महापरिवारवृत्त साधु मन्यमे ततस्तदे
 वादावप्याचरणीयमासीदपिच हे अप्येते गायतपवदत्यतविरोधिनी वृत्ते नैकत्र समवा
 यं गृह्यतस्तथा यद्वि मौनेन धर्मस्तत किमियं महता प्रवधेन धर्मदेशनाऽथानयैव धर्म
 स्तत किमिति पूर्व मौनव्रतमाललाप यस्मादेव तस्मात्पूर्वोत्तरव्याहृति । तदेव
 गोशालकेन पर्यनुयुक्तआर्द्रककुमार श्लोकपश्चाद्धेनोत्तरदानायाह । पूर्वं पूर्वस्मिन्काले
 यन्मौनव्रतिन्त्व या चैकचर्यां तद्व्यस्यत्वाद् यातिकर्मचतुष्टयक्ष्यार्थं । साप्रत यन्महा
 जनपरिवृत्तस्य धर्मदेशनाविधान तत्प्राग्वधनवोपयाहिकर्मचतुष्टयक्ष्यार्थोद्यतस्य विशे
 षतस्तोर्थकरान्नोवेदनार्थमपरासा चोच्चैर्गोत्रगुणायुर्नामादीनां गुणप्रकृतीनामिति ।
 पुनश्चरित नगवानग्रेप्रजनहित धर्मं कथयन् प्रतिसदधाति न तस्य पूर्वोत्तरयोरवस्थयोर
 गसागहितत्वाद्भेदोऽस्त्यतोयद्व्ययते नचता पूर्वोत्तरयोरवस्थयोरसागत्य तत् क्वचतइति ॥ ३ ॥
 एतद्धर्मदेशनया प्राणिना कश्चिद्व्यपकारो न वद्व्युत नेति ॥ नतीत्याह ! (समिञ्चलोचमिञ्च

( ) सम्यग्यथावस्थित लोक पदद्व्यात्म

नामकर्म । द्विद्विद्व्यस्त

एवमन्योपि वाक्संयमोक्षेय । यथाऽनौ कुतीर्थिकोवाल किमपि न वेति इत्यादिका पर
स्याप्रीतिकारिणी नापा न विसृजेत् ॥ यदुक्तं । “अप्यन्तियं जेण सिया, थासु कुप्पिङ्गवाप
रो ॥ सवसो ते ए नासिङ्गा, नासं अहियगामिणी” इति ॥३१॥ (दीसंतिति) दृश्यते स
मिताचाराः शास्त्रोक्ताचारपरानिह्वोनिह्वामात्रवृत्तयः साधुना विधिना जीवतीति साधु
जीविन । तथाहि । क्वातादांताजितेंद्रियाजितकपायास्तायिनस्तानेवचूतान् भत्वापि एते
मिथ्योपजीविनइति दृष्टि न धारयेत् नैवमजिप्रायं कुर्यात् नाप्येव वदेत् यथा मिथ्योप
चारप्रवृत्तमायाविनएते इति । उच्चस्थेन हि एवजूनतनिश्चयस्य कर्तुमशक्यत्वादिति नाच ।
तेच स्वयूच्यावा नवेयुस्तीर्थोत्तरीयावा उनावपि न वक्तव्या साधुना । यदुक्तं । “यावत्प
रगुणपरदो, पकीर्तने व्यापृतं मनोजवति । तावद्दर विशुद्धे, ध्याने व्यग्र मन कर्तुं ॥३२॥

॥ टीका—तदेव कल्याणपापयोरनेकांतरूपत्वं प्रसाध्यैकातं दूषयितुमाह (कल्याणेपा
वइत्यादि) कर्तयं सुखमारोग्यं शोजनत्व वा तदणतीति कल्याण तदस्यास्तीति कल्याणो
मत्त्वर्थी याचप्रत्ययातोऽर्थादिन्योजित्यनेन । कल्याणवानिति यावत् । पापकशब्दोपि मत्त्व
र्थी याचप्रत्ययातोऽपृथक् । तदेव सर्वथा कल्याणवानेवाय तथा पापवानेवायमित्येवचूतो
व्यवहारो न विद्यते तदैकांतनूतस्यार्थस्यैवानावानन्दनावस्यच सर्ववस्तुनामनेकाताश्रयणेन
प्राक्प्रसाधितत्वादिति । एतच्च व्यवहारानावाश्रयण सर्वत्र प्रागपि योजनीयं । तद्यथा ।
सर्वत्र वीर्यमस्ति नास्ति वा सर्वत्र वीर्यमित्येवचूतएकांतिकोव्यवहारो न विद्यते । तथा नास्ति
लोकोऽलोकोवा तथा संति जीवाश्चजीवाइति वेत्येवचूतोव्यवहारो न विद्यतइति सर्वत्र
संबंधनीयं । तथा वैरं वज्रं तदुत्कर्षं वैरं विरोधोवा वैरं तद्येन परोपतापादिनेकातपक्षत
माश्रयणेन वा जवति । तत्ते श्रमणास्तीर्थिकावालाइव बालारागद्वेषकजिता पमिता पमि
तानिमानिनः शुष्कतर्कदृष्ट्याध्मातान जानंति परमार्थनूतस्याहिंतालक्षणस्य धर्मस्याने
कांतपक्षस्यवा नाश्रयणादिति । यद्विवा यद्वैरं तत्ते श्रमणावाला पमितावान जानतीन्ये
व वाच न निसृजेदित्युत्तरेण संबधः । किमिति न निसृजेद्यतस्ते किंचिज्ज्ञानंत्येवापिच ते
पां तन्निमित्तकोपोत्पत्ते । यच्चैवचूतं वचस्तन्न वाच्य । यतउक्तं । “अप्यन्तियं जेण सिया,
थासु कुप्पिङ्गवा परो ॥ सवसो तण नासेङ्गा नास अहियगामिणि” मित्यादि ॥ ३१ ॥
अपरमपि वाक्संयममविरुत्याह । (असेसमित्यादि) अत्रोपं कृत्स्न तत्तात्त्व्यानिप्राये
ण कृत नित्यमित्येव न ब्रूयात् । प्रत्यर्थं प्रतिसमय चान्यथान्यथा जावदज्ञानात्सएवा
यमित्येवचूतस्यैकत्वसाधकस्य प्रत्यनिज्ञानस्य लूनं पुनर्जातिषु केशनत्वादिविष्वपि प्रदर्श
नात्तथापि शब्दादेकांतेन क्षणिकमित्येवमपि वाच न निसृजेत्सर्वथा क्षणिकत्वे पूर्वस्य
सर्वथा विनष्टत्वाद्युत्तरस्य निर्देष्टुकवत्पादः स्यात्तथाच सति नित्य सत्त्वमतत्त्ववा हे

कहे, तथा (संवरेंय के०) पांच संवर ते सत्तरजेद युक्त संवर ते कहे, (विरतिंइह के०) पढी
विरतिनो उपदेश ते सवरना धरनारने कहे, वली इह एटले आ प्रवचनने विपे (सामणियं
मिपन्ने के०) सपूर्ण संयमने विपे मूलगुण,ते पांच महाव्रतरूप तथा उत्तरगुण,ते संवर
विरतिरूप, ते प्रज्ञावत एवा, स्वामी कहे वली ते केवाळे, तोके, (लवावसक्की के०)
कर्मना टालनार, तथा (समणेतिवेमि के०) श्रमण एटले तपस्वी, एवा श्री महावीर
देव ते लोकना हितने अर्थे धर्म कहेता थका आचारवतज जाणवा हुं एम कहुंहुं.॥६॥

॥ टीपिका-ह्यातस्याक्रोधस्य दातस्य मानरहितस्य जितेंद्रियस्य निर्जोन्नस्य लोचन्या
गात्रिर्मायस्येत्यपि इष्टव्यं । नापादोपाश्रयसत्यसत्याभृपाकर्कशाऽसत्यशब्दोच्चारणादय तत्र
जैकस्य नापागुणाहितमितदेशकालासदिग्धजापणादय. तन्निपेयकस्य सतोधर्मं कथयतो
पि नास्ति दोष । उच्यते हि प्रायोमौनमेव श्रेय । केवलिनस्तु नापणमपि गुणायेति
॥५॥ कीदृश धर्मं वक्तव्याह । पचमहाव्रतानि साधूना पचगुणव्रतानि श्रावणाना प्रज्ञापि
तवान् तथैव पचाश्रवान् प्राणातिपातादिरूपान् तत्सवर च सप्तदशप्रकार सयमं विरतिं
च कथितवान् इह शास्त्रे श्रमण्य संपूर्णसंयमस्तस्मिन्कर्तव्ये पूर्णकृत्स्ने मूलोत्तरगुणान्
पूर्वोक्तान् कथितवान् । किञ्चूतोऽसौ लवकर्म तस्मा (दवसकइति) अवसर्पणशीलोऽवसर्पणी
श्रमणइति । अथ गोशालकोवकि (वेमिति) यदहं ब्रवीमि हे आर्क्षिक ! तत्त्वं शृणु॥६॥

॥ टीका-अपगतारगोपस्य प्रजापमाणस्यापि दोषानाव दर्शयितुमाह । (धम्मकहंतस्ते
त्यादि) तस्य जगवतोपगतधनधातिकलंकम्योत्पन्नसकलपदार्थाविर्जावज्ञानस्य जगदभ्यु
करणप्रवृत्तस्यैकातपरहितप्रवृत्तस्य स्वकार्यनिरपेक्षस्य उर्म कथयतोपि तुशब्दस्यापिशब्दार्थ
त्वान्नास्ति कश्चिदोष । किञ्चूतस्येत्याह । ह्यातिसपन्नस्थानेन क्रोधनिरासमाह । तथा दात
इयोऽनेन तु लोचनिरासमाचष्टे मायायास्तु लोचनिरासादेव निरासोऽष्टव्यस्तन्मूलत्वान्तस्य
नापादोपाश्रयसत्यसत्याभृपाकर्कशाऽसत्यशब्दोच्चारणादयस्तद्विचर्जकस्य तत्परिहर्तुंस्तथा ना
पयाये गुणाहितमितदेशकालासदिग्धजापणादयस्तन्निपेयकस्य सतोव्रततोपि नास्ति दोष
न ॥ ७ ॥ किञ्चूत धर्ममर्ता कथयतीत्याह । (महाव्रणपचेत्यादि) महाति च तानि व्रता
नि प्राणातिपातविरमणादीनि तानि प्रज्ञापितवान् पचापि तदपेक्षायाणूनि ल
पूनि व्रतानि पचय तानि श्रावका
कर्मण प्रवेशदारचूतांस्तत्
सयमं ॥६॥ सवरवतो

यकां वृत्तिरेव थाय. ए कारण माटे, (मेहावी के०) जे पंक्ति होय, ते अस्ति, नास्ति, न कहे, तेवारे साधु केम बोले ? ते कहेटे. (सतिमग्गवच्चूहए के०) शांतिमार्ग एटले मोहमार्ग ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूपनी वृद्धि थाय. एउ वचन बोले. एटले जे वचन बो जवा यकी अतंयम सावय न थाय, तेउ वचन बोले. इत्यर्थ ॥३१॥ हवे अध्ययन परि समाप्तिने अर्थ कहेटे. (इञ्जेएहिणोहि के०) एम ए पूर्वोक्तस्थानके (जिणटिहेहिसजए के०) जिन एटले वीतरागजापित वचने युक्त, एवा संयत एटले जे चारित्रिया (धारयंतेव अत्पाण के०) ते पोताना आत्माने धारे, क्या लगे धारे ? तोके (आमोक्काएपरिवएक्षाति के०) ज्यां सुधी मोह प्राप्ति थाय, त्यां सुधी धारे. हवे एवो उपदेश जिप्यनी प्रत्ये गुरु कहे. के, अहो शिष्य ! तुं आवा आचारे प्रवर्तजे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥३३॥ ए बीजा श्रुतस्कंधने विषे अनाचार नामे पांचमाध्ययननो सहेपार्थ बाजावबोध समाप्तथयो.

॥ दीपिका—(वक्किणाएत्ति) दानं दक्षिणा तस्या प्रतिजनः प्राप्तिर्दानलान सोस्मादगृहस्यादेः सकाशादस्तिवा नास्तिवा इति न व्यागृणीयान्न वदेन्मेधावी किंतु ? शांतिमार्गं मोहमार्गं बृंहयेद्विधिं प्रापयेत् यथा मोहमार्गवृद्धिर्भवति तथा वदेदित्यर्थ ॥३३॥ इत्येतैरेकांतविधायिनि स्थानैर्जिनोद्दिष्टे. सयतआत्मानं धारयन् आत्मानं प्रवर्तयन् आ मोह्याय कर्मक्यार्थं परिव्रजेत्संयमे प्रवर्तते ॥ इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥३४॥ इति सूत्ररुतांगदीपिकायां द्वितीयश्रुतस्कंधेऽनाचारश्रुताख्ये पांचमाध्ययन समाप्तम् ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (वक्किणाएइत्यादि) दान दक्षिणा तस्या. प्रतिजनं प्राप्ति स दानलानोऽस्माद्गृहस्यादेः सकाशादस्ति नास्ति वेत्येव न व्यागृणीयान्मेधावी मया वाव्यवस्थित । (यदिवा स्वयूषस्य तीर्थीतरीयस्य वा दान ग्रहणवा प्रतिजान स एकांते नास्ति संजवति नास्ति वेत्येव न ब्रूयादेकांतेन तद्दानग्रहणनिषेधे दोषोत्पत्तिस्तजवात् । तथा हि । तद्दाननिषेधेऽंतरायसंजवस्तद्विचित्र्यं च तद्दानानुमतावप्यधिकरणोन्नवइत्यतोऽस्ति दानं न वेत्येवमेकांतेन न ब्रूयात् । कथं तर्हि ब्रूयादिति ? दर्शयति । शांतिर्मोहस्तस्य मार्गं स म्यदर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्तमुपबृंहये धर्मेयत् । यथा मोहमार्गानि वृद्धिर्भवति तथा ब्रूयादित्यर्थ । एतदुक्तं भवति । एष केनचिद्विधप्रतिषेधमतरेण देयप्रतिग्राहकनिषेधं निरवयमेव ब्रूयादित्येवमादिकमन्यदपि ॥३३॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह (इञ्जेएहिमित्यादि) इत्येतैरेकांतनिषेधद्वारेणानेकांतविधायिनि स्थानैर्वाक्सयमप्रधानै समस्ताध्ययनोक्तेरागक्षेपरहितैर्जिनैर्दृष्टैरुपलब्धैर्न स्वमतिविकल्पोद्यापितं संयत. सन् संयमवानात्मानं धारयन्नैर्निर्विधधर्मदेशनावरसरे वाच्य । तथा चोक्तं । “सावक्काएवक्का

ऽसावपि इव्यत. ओपेण तु बीजोदकाद्युपनोगेन गृहस्थकल्पाएव ते। यनु जिह्वाटनादिक
सुपन्यस्त तेषां तद्गृहस्थानामपि केषांचित्संज्ञाव्यते नैतावता श्रमणनावइति ॥ १० ॥

इमं वयंतं तुमपाउ कुब, पावाइणो गरिहसि सव्वएव ॥ पावाइ
णो पुढो किट्ठयंता, सयंसयं दिट्ठिकरेति पाउ ॥ ११ ॥ ते अन्नम
न्नस्स विगहरमाणा, अस्कंतिउं समणामाहणाय ॥ सतोय अ
ढी असतोय एढी, गरहामोदिदि ए गरहामोकिचि ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे आईकुमारनां ए पूर्वोक्त वचन सानलीने गोशालक बीजो उत्तर आपवाने
असमर्थ ठतो, अन्य तीर्थिकोंने पोतानां सहायकारी करीने सोछंठ एटले असार वच
न बोलेवे के, अहो आईकुमार। (इमंवयंतंतुमपाउकुब के०) तु एवां पूर्वोक्त वचन क
हेतो ठतो (पावाइणो गरिहसि सव्वएव के०) सर्व प्रावाइक एटले अन्यदर्शनीउनें निदेवेज,
कारणके आ जगत् माहे सर्व दर्शनीउ बीज उदकादिकुं सेवन करता थका, ससार
वहेदवाने अर्थ प्रवर्त्तते, तो तेनें मानिये नही एवु वचन सानलीने आईकुमार ते गोशा
लकने उत्तर आपवाने अर्थ बोटयो, ते गाथाना उत्तरार्ध वडे कहेवे. के, अहो गोशाल
क। (पावाइणो पुढो किट्ठयंता सयंसयं दिट्ठिकरेति पाउ के०) सर्व प्रावाइक एटले सर्व द
र्शनी पोत पोतानी छुदी छुदी दृष्टीये छुदी छुदी मतिये पोतपोतानुं दर्शन प्रगट करेवे.
जेम ते पोतपोताना दर्शननी स्थापना करेवे, तेम हुं पण अमारा दर्शननी प्रजावना
करुवु के, सचितपाणी, बीजादिकना परिनोगथकी नि केवल कर्मजु बंधनते, पण एथकी सं
सारनो वहेद काइ पण नथी एवो अमारा दर्शननो मतते, तो अंही निंदा पण शानी?
अने वत्कर्षपण शानी? ॥ ११ ॥ वली आईकुमार कहेवे (ते अन्नमन्नस्स विगहरमाणा के०)
ए समस्त परवादी परस्पर माहोमाहे पारका दर्शनने निदेवे, अने पोताना दर्शनना
गुण बोलेवे, (अस्कंतिउं समणामाहणाय के०) ते श्रमण ब्राह्मण सर्व पोतपोताना प
हनें समर्थते अने परना पढ़ने दूपण आपेवे तेज गाथाना उत्तरार्ध वडे देखाडेवे. (स
तोय अढी असतोय एढी के०) अमारा पढ़ने अंगीकार करवा थकी पुण्यवे, अने स्वर्ग
पवर्गादिकना सुख प्राप्त थायवे, अने परना पढ़ने अंगीकार करवा थकी पुण्य नथी अने
पुण्यने अनावे स्वर्गपवर्गादिकनी प्राप्ति पण नथी ए रीतें सर्व तीर्थिक माहोमाहे व्या
घाते प्रवर्त्तते. तेम अमे पण यथावस्थित तत्त्वजु कथन करनारा तैयें तेपो करी, (गर
हामोदिदि ए गरहामोकिचि के०) एकातवादीने अमे काइ गर्हता नथी, निदता नथी,
कमके, सत्य कहेतां थका काइ प्रवाद नथी इत्यर्थ. ॥ १२ ॥

जाणीने, पंक्ति निमित्ते, घणो महोदो परिवार कछोटे, वली ए तमारो गुरु केवोटे, तो के, अस्थिर एटले प्रथम माहारी साथे एकलो अंत प्रात आहारी गून्थ एवा देवकुजा दिक स्थानकोने विषे रहेतो हतो, अने तेवो उग्रआचार वेल्हूना कवलनी पेठें नि स्वाद जाय जीवसुयी करवानें अशकटे, ते कारणे महारो समागम मुकीने घणा शिष्योने वि प्रतारी एवे घटाटोपें विचरेटे, ते कारणे अस्थिरटे ते अस्थिर पणुं देखाढेते (सनाग उं के०) सना जे देव अने मनुष्यनी परपदा मांहे वेगो (गणउजिक्कुमळे के०) अने क जिह्नुना समुदाय मांहे रहेतो थको (आइक्कमाणोवदुजन्नमठ के०) घणालोकने हितनो कारक, एवो अर्थ कहतो देखायटे. ते कारणे (नसधयातीअवरिणपुठं के०) माहोमाहे आचार तेनो सवि मजतो नथी, एटले प्रथमना आचारमा अने हमणाना आचारमा माहोमांहे विरोध देखायटे, ते ए प्रकारे के, सिद्धान्त, अशोक वृद्ध, नाममज, ठत्र, चामरादिक ममाण जो मोरुनु अग होय तो, प्रथम जे उग्रक्रिया एणो कीनी तेतो नि केवल क्लेश जणीज कीनी, अथवा जो ते क्रिया कर्म निर्करवानु कारण हती, तो हमणानी क्रिया पण बीजाने विप्रतारवाने अर्थ, पाखरूप जाणीये ठैये वली प्रथमतो मौनपणुं रुडुं जाणीने अगीकार कछुं हतु, त्यारे हमणा धर्मवेशना आपवानु शु कामटे? जो धर्मवेशना देची, ए रुडुंते तो पहेला मौनपणु आटछुं हतु ते अत्यंत अयोग्यते॥२॥

दीपिका—अथ पद्याव्ययनमारन्यते । तच्चाईककुमारकथासब-इत्तादाईकीयानिधान । तत्कथाचेय । मगधदेशो वसतपुरे सामायिकोनाम कुटुंबी वसति । सवैराग्यत श्रीधर्मयो पाचार्यपार्थे पत्नीयुत प्रव्रज्या गृहीत्वा साधुनि सद विहरति । सोऽन्यदा स्वपत्नी साध्वीं निह्नामटती दृष्ट्वा गी जात । स्वानिप्राय परस्य साधोस्तेन निवेदित । तेनापि तत्प्रवर्ति न्यास्तयापि तस्या साध्व्या । तत स्वपतिमनुरक्त ज्ञात्वा साध्व्या जक्तप्रत्याख्यानपूर्वमा त्मोद्वयनमकारि । मृत्वा स्वर्गमगात् । तदाकर्ण्य तत्पति साधुरपि गुरुमनाष्टव्य जक्त प्र त्याख्याय दिव गत । ततश्चुत्वा आईकपुरे नगरे आईकसुतआईकानिबोजात । साऽपि तत्पत्नी स्वर्ग्युता वसतपुरे श्रेष्ठिपुत्री जाता । आईकोपि पुवा परमसुनग सपन्न । अन्यदाईकपित्रा जनहस्ते राजगृहे श्रेणिकराज्ञ प्राचृत प्रेषित । आईककुमारेण श्रेणि कसुतायाऽजयकुमाराय स्नेहकरणाथं प्राचृत तस्यैव हस्तेन प्रेषित । जनोराजगृहे गत्वा श्रेणिकराज्ञ प्राचृतानि निवेदितवान् समानितश्च राज्ञा । आईकप्रहितानि प्राचृतानि चाऽ जयकुमाराय वचवान् । कथितानि स्नेहोत्पादकानि वचनानि । अजयेनाचिति । नूनम सौ जय स्यादासन्नसिद्धिकोयमया सार्द्धं प्रीतिमिब्रतीति । ततोऽजयेन प्रथमजिनप्रतिमा वदुप्राचृतपुताईकुमाराय प्रहिता । इदं प्राचृतमेकाते निरूपणीयमित्युक्त जनस्य । सोऽप्या ईकपुर गत्वा यथोक्त कथयित्वा प्राचृतमार्पयत् । प्रतिमा निरूपयत कुमारस्य जातिस्म

कृया नावदिगपेक्षया वा तासु ये त्रसाये च स्यावरा.प्राणिनः। चक्षुर्दौ स्वगतानेकनेदसंसंच
का। नृत्त सज्जत तथ्यं तत्रानिशंकया तथ्यनिर्णयेन प्राणातिपातादिकं पातक जुगुप्समा
नोगर्हमाणोयदिवा नूतानिशंकया सर्वसावधमनुष्ठान जुगुप्समानोनैवापरलोकं कंचन
गर्हति निदति (बुद्धिमति) संयमवानिति । तदेव रागद्वेषवियुक्तस्य वस्तुस्वरूपाविर्भाव
ने न काचिर्गर्ह्यथ तत्रापि गर्हो नवति नह्युल्लोमि शीतमुदक विष मारणात्मकमित्येव
मादि किंचिद्वस्तुस्वरूपमाविर्भावनीयमिति ॥१४॥

आगंतगारे आरामगारे, समणोऽजीते ए उवेति वासं ॥ दस्का
दुसंते बहवे मणुस्सा, ऊणातिरित्ताय जवाजवाय ॥ १५ ॥
मेहाविणो सिक्खिय बुद्धिमंता, सुत्तेहि अर्धेहिय णिहयन्ना ॥ पु
त्तिं सुमाणो अणगार अग्ने, इति संकमाणो ए उवेति तव ॥ १६ ॥

अर्थ-हवे गोशालकमतानुसारी त्रेराशिक बीजा प्रकारे करी फरी आईकुमार प्र
त्ये कहेते के, अहो आईकुमार! ताहरो तीर्थकर राग, द्वेष, अने जय, तेणे करी सहित
ठे, ए कारण माटे ते बीहितो थको (आगतगारे के०) शून्यघर धर्मशालादिक तथा
(आरामगारे के०) उद्यानादिकने विषे (समणोजीते के०) श्रमण अने माहण थ
की बीहितो थको (एउवेतिवास के०) वास करतो नथी, बली शा यकी बीहितो
थको वास करतो नथी? ते कहेते (दस्कादुसंते के०) दूध एटले माह्या, घणा शास्त्र
ना नणनार, पमित, (बहवेमणुस्सा के०) एवा घणा पुरुषो ते पूर्वोक्त शून्य घरादिक
स्थानकने विषे थावे, माटे तेवा पुरुषोयकी बीहितो थको, तेवा स्थानकने विषे ताह
रो त्या गुरु आवतो नथी पण, ते पुरुषो केवाठे तोके, (ऊणातिरित्ताय के०) तमारा
तीर्थकरथकी कोऽ एक जात्यादिक गुणे करी ऊणाठे न्पूनठे, तथा कोऽ एक अधिकठे, तो
तेवानी साथे बोलता कदाचित् हारी जाय तो मानस्त्तान थाय, ते कारणमाटे एवा
स्थानक ठामनि त्यागीने देवादिकनी परपदामाहे एकातें वेसेठे बली ते पुरुषो केवाठे
तोके, (जवाजवाय के०) एकतो जव एटले अनेक विचित्र तर्कना बोलनार, तथा ए
क अलव एटले मौनप्रती, अथवा मंत्रवादी ठे के, जेनी आगल बोलता वादीना मुख
माहेची वचन पण निकले नही, ते कारण माटें तेनी वीकथकी ताह्रा तीर्थकरे आरा
म उद्यानादिक माहे निवास करवानो त्याग कसोठे ॥ १५ ॥ बली गोशालक कहेते के,
(मेहाविणोत्तिक्खियबुद्धिमंता के०) मेधावी जे पमितठे ते ग्रहण करवा, धारण करवाने
सामर्थ्यवान् तथा आचार्यादिकनी पासेथी शिखेला एवा उत्पातादिक चार प्रकारनी

तव वरका इति । ततस्तयोक्तं तात । सकृत्कन्या प्रदीयते नानेकशोढता चाह तस्मै यस्त
 वंध हिरण्यजात नवजिर्गृहीत तत सा पित्राऽज्ञाणि । किं त्वं तं जानीषे ? तयोक्तं तत्पादग
 तानिज्ञानदर्शनतोजानामीति । तदेवमसौ तत्परिज्ञानार्थं सर्वस्य निष्कार्थनो निष्का
 दापयितुं निरूपिता ततो द्वादशनिर्वपैर्गते कदाचिन्नासौ जवितव्यतानियोगेन तत्रैव वि
 हस्नमायात प्रत्यजिज्ञातश्च तथा तत्पादचिन्हदर्शनतस्ततोसौ दारिका सपरिवारा तदष्ट
 प्रतो जगामार्ककुमारोपि देवतावचनं स्मरस्तथा विवकर्मण्डयादवगम्य जवितव्यतानियो
 गेन च प्रतिजग्रस्तया सार्धं लुनक्ति जोगान् पुत्रश्चोत्पन्न पुनराईरुकुमारेणासावजिहिता
 सांप्रतं ते पुत्रो द्वितीयो हं स्वकार्यमनुतिष्ठामि तथा सुतव्युत्पादनार्थं कार्पासकर्त्तनमारब्धं
 पृष्टा चासौ बालकेन किमवन्तज्वल्या प्रारब्धमितरजनाचरितं ततोसाऽवबोधयथा तव पि
 ता प्रव्रजितुकामस्त्व चाद्यापि शिशुरसमर्थो र्याजनेततो ह्मनाया स्त्रीजनोचितेनानिये
 न विधिनाऽऽत्मानं नवतं च किल पालयिष्यामीत्येतदालोच्येदमारब्धमिति । तेनापि वा
 लकेनोत्पन्नप्रसूतया तत्कर्त्तितसूत्रेणैव कायं मद्वक्ष्याम्यतीति मनमनोजापिणोपविष्टए
 वासौ पिता परिषेष्टितस्तेनापि चितितं यावतोमी बालककृतवेषेन ततवस्तावत्येव वर्षाणि
 मया गृहस्थान्तव्यमिति निरूपिताश्च ततवोयावद्वादश तावत्येव वर्षाण्यसौ गृहवासे व्य
 वस्थित पूर्णेषु द्वादशसु संवत्सरेषु गृहान्निर्गतं प्रव्रजितश्चेति । ततोसौ सूत्रार्थनिष्पन्न
 एकाकिविहारेण विहरन् राजगृहानिमुखं प्रस्थितस्तदतराले च तद्दृष्ट्वा यथा
 नि प्राक् पित्रा निरूपितानि पचराजपुत्रशतानि तस्मिन्नश्वे नष्टे राजनयाद्वैलक्ष्याच्च न रा
 जातिकं जग्मुस्तत्राटवीर्गुणं चौर्येण वृत्तिं कटिपतवतस्तैश्चासौ दृष्ट प्रत्यजिज्ञातश्च ते
 च तेन पृष्टा किमिति नवजिरेवनूतं कर्माश्रितं तैश्च सर्वं राजनयादिकं कथितमार्ककु
 मारवचनाच्च सवुद्धा प्रव्रजिताश्च । तथा राजगृहनगरप्रवेगे गोगालकोहस्तितापसा ब्रा
 ह्मणाश्च वादे पराजिता । तथार्ककुमारदर्शनादेव हस्ती वयनादिमुक्तस्तेव हस्तिताप
 सादयथार्ककुमारधर्मकथाक्षिप्ताजिनवीरसमवसरणे निष्काता । राज्ञा च विदितवृत्तात्
 त्वेन महाकुतूहलाप्रतिवृत्त्येन पृष्टोजगवान् कथं त्वदर्शनतो हस्तीं निरगलं सवृत्तइति
 महान् जगवतः प्रजावश्येवमनिहितं सन्नार्ककुमारो ब्रवीन्नवमगाथयोत्तर ॥” ए डुकर
 वारणपासमोयण, गयस्स मत्तस्स वणमिराय ॥ जहा उवत्ता वलिण्ण वंतुणा, सुडकरमे प
 ढिद्धा इमोयण ॥ ११ ॥ (एडुकरमित्यादि) न डुकरमेतन्नरायाशैर्वैदमत्तवारणस्य विमोचन
 यनेराजघ्नेतत्तु मे प्रतिजाति डुकरं यच्च तत्रावलितेन वंतुना बद्धस्य मम प्रतिमोचनमिति ।
 स्नेहवतवोहि जलूना डुरुब्बेदानवतीति जाय । गतमार्ककथानक ॥
 नामनिष्पन्ननिक्षेपश्च । तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तत्रै
 दां (पुराकडमित्यादि) यथा च गोशालकेन सार्धं वादोनूदार्ककुमारस्य तथा नेनाध्ययनेनोप

द्व्या जावदिगपेक्षया वा तासु ये त्रसाये च स्थावरा. प्राणिनः। चक्षुर्द्वौ स्वगतानेकनेदसंस्च
को। नूत सङ्गत तथ्यं तत्रानिशकया तथ्यनिर्णयेन प्राणातिपातादिकं पातक जुगुप्समा
नोर्गर्हमाणोयदिया। नूतानिशकया सर्वसावद्यमनुष्ठान जुगुप्समानोनैवापरलोक कंचन
गर्हति निदति (बुद्धिमति) संयमवानिति। तदेव रागद्वेषवियुक्तस्य वस्तुस्वरूपाविर्भाव
ने न काचिर्गर्ह्यथ तत्रापि गर्हां जवति नद्युलोमि. जीतमुदक विष मारणात्मकमित्येव
मादि किंचिद्वस्तुस्वरूपमाविर्भावनीयमिति ॥१४॥

आगंतगारे आरामगारे, समणेषु जीते ए उवेति वासं ॥ दस्का
दुसंते बह्वे मणुस्सा, ऊणातिरित्ताय लवालवाय ॥ १५ ॥
मेहाविणो सिक्खिय बुद्धिमंता, सुत्तेहि अवेदिह्य णिच्चयन्ना ॥ पु
विंसुमाणे अणगार अत्ते, इति सकमाणो ए उवेति तव ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे गोशालकमतानुसारी त्रेराशिक बीजा प्रकारे करी फरी आर्द्धकुमार प्र
ये कहेवे के, अहो आर्द्धकुमार! ताहरो तीर्थकर राग, द्वेष, अने जय, तेणे करी सहित
उ, ए कारण माटे ते बीहितो थको (आगतगारे के०) शून्यघर धर्मशालादिक तथा
(आरामगारे के०) उद्यानादिकने विषे (समणेषु जीते के०) भ्रमण अने माहण थ
की बीहितो थको (एउवेतिवास के०) वास करतो नथी, वली शा थकी बीहितो
थको वास करतो नथी? ते कहेवे (दस्कादुसंते के०) दह एटले माह्या, घणा शास्त्र
ना जणनार, पमित, (बहवेमणुस्सा के०) एवा घणा पुरुषो ते पूर्वोक्त शून्य घरादिक
स्थानकने विषे आवे, माटे तेवा पुरुषोथकी बीहितो थको, तेवा स्थानकने विषे ताह
रो त्या गुरु आवतो नथी पण, ते पुरुषो केवाठे तोके, (ऊणातिरित्ताय के०) तमारा
तीर्थकरथकी कोइ एक जात्यादिक गुणे करी ऊणाठे न्यूनठे, तथा कोइ एक अधिकठे, तो
तेवानी साथे बोलता कदाचित् हारी जाय तो मानस्त्रान थाय, ते कारणमाटे एवा
स्थानक ठाहीने त्यागीने देवादिकनी परपदामांहे एकातें बेसेठे वली ते पुरुषो केवाठे
तोके, (लवालवाय के०) एकतो लव एटले अनेक विचित्र तर्कना बोलनार, तथा ए
क अलव एटले मौनवती, अथवा भत्रवाढी ठे के, जेनी आगल बोलता वादीना मुख
माहेथी वचन पण निकले नही, ते कारण माटें तेनी बीकथकी ताह्रा तीर्थकरे आरा
म उद्यानादिक माहे निवास करवानो त्याग कखोठे ॥ १५ ॥ वली गोशालक कहेवे के,
(मेहाविणोसिक्खियबुद्धिमंता के०) मेधावी जे पमितठे ते ग्रहण करवा, धारण करवाने
सामर्थ्यवान् तथा आचार्यादिकनी पासेथी शिखेला एवा उत्पातादिक चार प्रकारनी

खो यको जो साधुपदनुं मानते तो, प्रथम थकीज ए आचार केम न आदखो ? माटे (दोवगमचरनसमेतिजम्हा के०) ए वेहु आचार, गायानी अने तडकानी पेठें माहो मा हे मलता नथी, तथा जो मौनपणाने विषे धर्मते तो ए, धर्मदेशना शा माटे आपे ते ? अथवा जो धर्मदेशनाने विषे धर्मते, तो मौनप्रत आदरवानुं शुं कारण हनु ? ते कारण माटे ताहरो गुरु अत्यंत विरुद्धाचारी देखायते एवा वचन गोशालकना सानली ने हवे गायाना उत्तरार्द्धवडे आर्द्धकुमार, ते गोशालकने उत्तर आपेठे (पुविचइहिहव अणगतवा के०) पूर्वे कालें जे मौनपणुं अने एकचर्या, श्री महावीरदेवे आवरी हती ते उद्गस्थ पणाथकी घातिया चार कर्मनो क्य करवाने अर्थे जाणवी, अने हमणां जे अनेक लोक आगल धर्मनु प्रकाशनु करेते, ते वलीअघातिया चार कर्मनी शुन प्र कृति स्वपाववाने अर्थे जाणवु ए कारणे प्रथम तथा हमणा तथा अनागत एटले आ गमिककाले राग देपने अजावे, एकत्वपणुंज सजाविये तैयें (एगंतमेवपडिसधयाति के०) तेथी एना प्रथमना अने पाठलना आचारनो काइ चेद नथी, माटे जे ताह्रा मनथी पूर्वापर आचारनो विरोध जणायते ते खोटो जाणवो, तु जोतो खरो ! के, एना धर्मोपदेशे करी केटला एक प्राणीउने उपकार थायते के, नथी यतो ? ॥३॥ तेहिज क हेते (समिच्चलोगंतसथावराण के०) लोक जे पद इआत्मक, तेनें समिच्च एटले केवल ज्ञाने करी जाणीने. त्रस अने स्यावर जे प्राणीउते, एतावता चोराणी लक्ष जीग योनि ठे तेने, (खेमकरे के०) हेमना करनार, तथा (समणे के०) अमण एटले वार चेदें तपना करनार, तथा (माहणेवा के०) कोऽ जीवने म हणो एवो जेनो उद्देशते ते माहण अथवा ब्राह्मण एवा जे श्री महावीर देव, ते प्राणीउना हितने अर्थे (आङ्गमाणोवि सहस्समज्जे के०) रागदेपरहित धर्म, मनुष्यना सहस्समध्ये प्रकाशता उता (एगतयंसा रयतितह्वे के०) तेमज पूर्वनी पेठे एकात पणुज साधेठे एनी पूर्वनी अवस्थामां अने हमणानी अवस्थामा काइ पण अतर नथी तथा अर्चा एटले शुक्र ध्यानरुप जे लेश्या, ते ठे जेने एवा, तथा अशोकादि अष्ट महाप्रातिहार्य तेशे युक्तते तो पण, थहकार नथी, तथा शरीर सस्कारजणी यत्न पण करता नथी ए कारण माटे ते जगवत अनेक लोके परवत्ता सका पण, राग देपना अजावथकी एकाकीज जाणवा इत्यर्थ ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—(एगंतमेवमित्यादि) यद्येकातचारित्रमेव शोचन पूर्वमाश्रितत्वात्त सर्वदा निगपेक्षैस्तदेव कर्तव्य अथ चेदं साप्रत परिकरबहुत्व त्रेयस्तदा पूर्वं तदेव कार्य हे अच्येते ठायीतपवदत्यंत विरोधिनी वृत्ते नेकत्र समवाय गठतस्तथा यदि मौनेन धर्मस्त तं किमियं महता प्रबधेन धर्मदेशनाऽथानर्थव पूर्व मौनप्रतमने

मन्यते न परलोकसुखमिति लाजादर्शनात्तत्र न याति जगवान्नतु देवबुद्ध्या । यदप्युक्तं ।
पद्मिनरगुटिकादिविद्यासिद्धिजगान्न तेषां स्थाने यातीत्येतत्प्रलापप्रापं । यतः । सर्वैरपि
तीर्थिकैः सर्वज्ञस्य जगवतोमुखमप्यवलोकयितु न शक्यते वादस्तु दूरापास्तएवेति ॥ १ ॥

॥ टीका-एतज्जोशालकमत परिहर्तुकामआर्द्धकथाह । (एोकामकिञ्चाइत्यादि) सहि
जगवान्प्रेक्षापूर्वकारितया नाकामकृत्योजवति कमन कामइहा न कामोऽकामस्तेन कृत्यं
कर्तव्यं यस्यासावकामकृत्य सएवजूतोन जवत्यनिष्ठाकारी न जवतीत्यर्थः । योह्युत्प्रेक्षा
पूर्वकारितया वर्तते सोऽनिष्टमपि स्वपरात्मनो निरर्थकमपि कृत्यं कुर्वीत जगवास्तु सर्व
ज्ञ सर्वदर्शी परहितैकरत्न कथं स्वपरात्मनो निरुपकारकमेव कुर्यात्तथाच बालस्येव कृत्यं
यस्य सवालकृत्योन चासौ बालवदनालोचितकारी न परानुरोधान्नापि गौरवाद्धर्मदे
शादिकं विधत्तेऽपितु यदि कस्यचिद्ब्रह्मसत्त्वस्योपकाराय तन्नापित जवति तत
प्रवृत्तिर्नवति नान्यथा नथा न राजानियोगेनासौ धर्मदेशनादौ कथंचित्प्रवर्तते ततः कु
तस्तस्य जयेन प्रवृत्ति स्यादित्येव व्यवस्थिते केनचित्कचित्तशयकृत प्रश्न व्यागृणीया
द्यदि तस्योपकारो जवत्युपकारमतरेण नच नैव व्यागृणीयाद्यदिवाऽनुत्तरसुराणा मनः
पयायज्ञानिनाच इव्यमनसैव तन्निर्णयसज्जवादतोन व्यागृणीयादित्युच्यते । यद्यप्युच्यते
जवता यदि वीतरागोऽसौ किमिति धर्मकथा करोतीति चेदित्याशंक्याह । स्वकामकृत्ये
न स्वेष्टाचारिकारितयाऽसावपि तीर्थैरुन्नामकर्मण रूपणाय न यथाकथंचिदतोऽसावग्ला
नइहास्मिन्तस्तारे आर्धक्रेत्रे चोपकारयोग्यधार्याणां हि सर्वहेयधर्मदूरवर्तिना तदुपकारा
धर्मदेशना व्यागृणीयादसाविति ॥ १७ ॥ किंचान्यत् । (गंतैत्यादि) सहि जगवान्
परहितैकरतो गत्वापि विनेयासन्नमथवाप्यगत्वा यथानव्यसत्त्वोपकारो जवति तथातथा न
जवतोऽर्हो धर्मदेशना विदधत्युपकारे तति गत्वापि कथयंत्यसतितु स्थिता अपि न कथयं
तीत्यतोन तेषां रागद्वेषसज्जवति केवलमाद्युप्रज्ञं सर्वज्ञ समतया समदृष्टितया चक्रवर्ति
इमकादिषु पृष्ठोवा धर्म व्यागृणीयात् । जहा पुणस्स कञ्चइ तदा तुञ्चस्स कञ्चइ इति वच
नादित्यतोन रागद्वेषसज्जवस्तस्येति । यत्पुनरनार्यादेवमसौ न व्रजति तत्रेदमाह । अनार्या
द्वैत्रनापाकर्म्मनिर्वहिष्कृतादर्शनातोपि परिसमतादितगता प्रचष्टा इति यावत् । तदेवमसौ
जगानित्येतत्तेषु सम्यग्दर्शनमात्रमपि कथंचिन्न जवतीत्याशंकमानस्तत्र न व्रजतीति ।
यदिया विपरीतदर्शिनानोन जवत्यनार्या शक्यवनादयस्तेहि वर्तमानसुखमेवैकमंगीरु
त्य प्रवर्तते न परलौकिकमंगीरुर्भवत्यत सधर्मपराट्मुखेषु तेषु जगवान्न याति न पुनस्तदे
ति यादिबुद्धेति । यदप्युच्यते त्वया यथानेकशास्त्रविशारदगुटिकासिद्धिविद्यासिद्धादित्यर्थ
र कपराजजयेन न तत्समाजे गवतीत्येतदपि बालप्रलपितप्राप । यत्

२. श्राम्यतीति श्रमणो द्वादशप्रकारतपोनिष्ठप्रदेहस्तथा माह्वति प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनो
ब्राह्मणोवा स एवचूतो निर्ममोरागधेपरहित प्राणिहितार्थं न लाजपूजाख्यात्यर्थं धर्ममा
चक्षाणोपि प्राग्वत् ठग्नस्थावस्याया मौनव्रतिकडव वाक्सयत् । उत्पन्नदिव्यज्ञानत्वाज्ञापा
गुणदोषविवेकज्ञतया जापणेनैव गुणावाप्तेरनुत्पन्नदिव्यज्ञानम्य तु मौनव्रतिकत्वेनेति तथा
देवासुरनरतिर्यक्सहस्रमध्येऽपि व्यवस्थित पंकाधारपकजवत्तदोषव्यासगजावात्ममत्व
विरहाद्यासादोषविकजत्वादेकात्ममेवासां सारयति प्रख्यातिं नयति साधयतीति यात्र
त् । ननु चैकाकिपरिकरोपेतावस्थयोरस्ति विगेष प्रत्येक्षेणैवोपलब्धमानत्वात्तस्य
मस्ति विगेषोवाह्यतो न त्वातरतोपि दर्शयति । तथा प्राग्वदर्चा जेश्वा छुक्कध्याना
ख्या यस्य स तथार्चः । यद्विवार्चा शरीर तच्च प्राग्वदस्य सतयार्चस्तथाह्यसावर्णाका
द्यष्टप्रातिहार्योपेतोपि नोत्सेकं याति नापि शरीर संस्कारायत्त विद्यति सहि जगवाना
त्पंतिकरागधेप्रहाणादेकाक्यपि जनपरिवृतोप्येकाकी न तस्य तयोरवस्थयो कश्चि
द्विज्ञोपोस्ति । तथाचोक्त । “रागधेर्पा विनिर्जित्य, किमरण्ये करिष्यसि । अथ नो निर्जितावे
तौ, किमरण्ये करिष्यसि” ॥ इत्यतोवाह्यतर्नं गमनातरमेव कपायजयादिकं प्रधान कार
णमिति स्थित ॥ ४ ॥

धम्मं कद् तस्सउ एण्डि दोसो, खंतरस दंतस्स जित्तिंढिय
स्स ॥ नासायदोसेय विवङ्गरस, गुणेयनासाय णिसेवगस्स
॥ ५ ॥ महव्वए पंच अणुव्वएय, तद्देव पंचासव सवरेय ॥ विरति
इह सामणियंमि पन्ने, लवावसक्की समणे तिवेमि ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे राग ६५ विना धर्म कहेता थका कोइ प्रकारनो दोष नथी, एवो जाव दे
खादेवे. (धम्मकहतस्सउण्डिदोसो के०) ते जगवत्, समस्त लोकनो उद्धार करवाने
प्रवर्तमान ठता, धर्मदेशना करेते, तेथी तेने दोष नथी, ते जगवत् केवाते तो के, (ख
तस्सदंतस्सजित्तिंढियस्स के०) कृमावत्, दमितेंडिय, एटले इडिचना दमनहार, बली जि
तेंडिय, (नासायदोसेयविवङ्गरस के०) तथा जापाना दोष टालनार, अने (गुणेयना
सायणिसेवगस्स के०) जापाना गुणना सेवनार, एवा जगवत्तें बोलता थका, पण तेउठें
मौनव्रत पणुंज जाणवु ॥ ५ ॥ हवे श्री महावीर जगवत्, केवो धर्म कहे, तेकहेवे
(महव्वएपंचअणुव्वएय के०) पाच महाव्रत जे प्राणातिपातविरमणादिक साधुनो धर्म
ठे, ते कहे, तथा आवक उद्देशीनें स्थूलप्राणातिपात विरमणादिक, पाच अणुव्रत कहे
(तद्देव के०) तेंमज (पंचासव के०) पाच आश्रव ते कर्मनें आववाना स्थानकठे, ते

हुं एम कहुं हुं, ए कारणे सर्व प्रकारथकी वाणियानी ते स्वामीने उपमा न संजवे, परंतु देशथकी ज्यां ज्यां स्वामी लाज देखे, त्यां त्यां विचरे. ए उपमा सत्यठे. इत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ दीपिका—अथ गोशाला ग्राह । यथा वणिक् उदयार्थी लानार्थी पण्यक्रयाणकं देशांतरे गत्वा विक्रीणाति आयस्य लानस्य हेतोर्महाजनसंगं प्रकरोति तदुपमया श्रम णोज्ञातपुत्रइत्येव मे मम मति स्यात् वितर्कोविचारणा च ॥ १९ ॥ आर्द्रकमुनिराह । जगवान् सावद्यानुष्ठानरहितो नव कर्म न कुर्यात् पुरातन च विधूनाति अपनयति त्यक्त्वा श्रमति विमति त्रायी जगवान् परेन्योप्येवमाह । यथा विमतित्यागेन मोह्णामी स्यादिति । एतावता ग्रथेन ब्रह्मणोमोहस्य व्रतमित्युक्तं तस्य मोहानुष्ठानस्य उदयार्थी लानार्थी श्रमणोजगवान् । ततोवणिग्दृष्टांत सर्वसाधर्म्येण न प्रवर्त्तते जगवतः साव द्यानुष्ठानरहितत्वात् देशसाधर्म्येतु युक्तमेव यथा वणिग्यत्र लानं पश्यति तत्र क्रियां व्यापारयति तथा जगवानपीति एतद्वहं ब्रवीमीत्यार्द्रकमुनिराह ॥ २० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण गोशालाकथाह ॥ (पत्रंजहेत्यादि) यथा वणिक् कश्चिद्वद यार्थी पण्यं व्यवहारयोग्यं जांमं कर्पूरागरुकस्तूरिकावरादिक देशांतर गत्वा विक्रीणाति त या आयस्य लानस्य हेतो कारणान्महाजनसंगं विधत्ते तदुपमोयमपि नववर्त्तीर्थकर श्र मणोज्ञातपुत्रइत्येव मे मम मतिर्भवति वितर्कोमीमांसावेति ॥ १९ ॥ एवमुक्तोगोशाला केनार्द्रकथाह । (नवनकुळाइत्यादि) योय नवता दृष्टात प्रवर्शित. सकि सर्वसाधर्म्येणो त वेशत ? । यदि देशतस्ततो न कृतिमावहति । यतोवणिग्वत् यत्रैवोपचयं पश्यति त त्रैव क्रिया व्यापारयति न यथाकथंचिदित्येतावता साधर्म्यमस्त्येव । अथ सर्वसाधर्म्येणो ति तत्र युज्यते । यतो जगवान् विदितवेद्यतया सावद्यानुष्ठानरहितो नव प्रत्यग्रं कर्म न कुर्यात् तथा विधूनयत्यपनयति पुरातन यज्ञवोपग्राहि कर्मवद् तथा त्यक्त्वा श्रमतिं वि मतिं त्रायी जगवान् सर्वस्य परित्राणशीलो विमतिपरित्यागेन चैवजुतएव नवतीति जा व । त्रायी वा मोहं प्रति । अयवयमयपयचयतयणयगतावित्यस्य रूपं । सएव जगवाने वाह । यथा विमतिपरित्यागेन चैवजुतएव नवतीत्येतावता च संदर्भेण ब्रह्मणोमोहस्य व्रतं ब्रह्मव्रतमित्येतदुक्तं । तस्मिन् चोक्ते तदर्थं वाऽनुष्ठानं क्रियमाणे तस्योदयार्थी श्रम णइति ब्रवीम्यहमिति ॥ २० ॥

समारंजते वणिगा नूयगामं, परिग्गहं चैव ममायमाणा ॥ ते णा तिसंजोगमविष्णुहाय, आयस्स देवं पगरंति संग ॥ २१ ॥ वित्ते

हि विरतिर्नैवतीत्यतोविरति च प्रतिपादितवांश्चशब्दात्फलचूतो निर्जगमोहौ च उहास्मि
 न्प्रवचने लोके वा श्रमणजाय श्रमण्यं संपूर्णं सयमस्तस्मिन् वा विधेये भूलगुणान् म
 हाव्रताणुव्रतरूपांस्तथोत्तरगुणान् महाव्रताणुव्रतरूपान् कृत्स्ने संप्रमे विधातव्ये प्राज्ञइति
 कचित्पाठः । प्रज्ञाने तत्प्रतिपादितवानिति । किंचूतोऽसौ लव कर्म तस्मा(दवसक्तइति) अ
 वसर्पणशीलोऽवसर्पी श्रम्यतीति श्रमण तपश्चरणयुक्तइत्येतदहं ब्रवीमि स्वयमेव च जग
 वान्पचमहाव्रतोपपन्नइदियनोइदियगुतोविरतश्चासौ लवावसर्पीसन् स्वतोन्येयामपि तथा
 चूतमुपदेशदत्तवानित्येतद् ब्रवीमीति । यदि वार्डककुमारवचनमाकर्ण्योऽसौ गोशालकस्तत्प्र
 तिपक्षचूतं वक्तुकामइदमाह । इत्येतद्द्वयमाणं यदहं ब्रवीमि तद्गुण ! त्वमिति ॥ ६ ॥

सीतदगं सेवउ वीयकायं, आहायकम्म तह इत्थियाउ ॥ एगंत
 चारिस्सिह अम्हधम्मे, तवस्सिणो णानिसमेति पाव ॥ ७ ॥
 सीतोदगं वा तह वीयकायं, आहायकम्म तह इत्थियाउ ॥ एयाइं
 जाणं पडिसेवमाणा, अगारिणो अस्समणा भवति ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे एउ आर्द्धकुमारउ पूर्वोक्त वचन सांचलीनि, फरी गोशालक कहेउ के, अहो
 आर्द्धकुमार ! तें एम कह्यु जे ए परहित नणी प्रवर्त्तिने धर्म कहेवायकी दोष नथी,
 तथा लोक परिवारनो पण दोष नथी, तो हु कह्यु ते पण साजल के, जे अमारा सि
 धातमां कह्यु तेनो पण दोष नथी ते शुं कह्यु ' ते कहेउ. (सीतदगंसेवउ वीयका
 य के०) सचितपाणी तेने सेवो, एटले पान करो, तथा वीजकायनो उपनोग करो, (आहा
 यकम्म के०) तथा आयाकर्मी आहार ल्यो, (तह के०) तेंमज(इत्थियाउ के०) स्त्रीनो
 प्रसंग पण करो, एटले पोताना अने परना उपकारउ कारण, अने धर्मउ आधार एउं जे
 शरीर तेने अर्थ जे कांइ करियें, तेमा दोष नथी केमके, (एगतचारिस्सिहअम्हधम्मे के०)
 अमारा धर्मने विपे प्रवर्त्तमान तथा आराम उद्यानादिकने विपे एकाकी विचरतो एवो,
 (तवस्सिणो णानिसमेतिपाव के०) कोइ एक तपसी तेने पाप लागे नहीं जे कारण माटे
 यद्यपि शीतोदकादिक काइरु कर्मबंधु कारणउ तथापि तेनो, उपनोग, धर्माधारनूत एउं
 जे शरीर तेने कारणे करता थका काइ पण दोष नथी इति जाव ॥ ७ ॥ हवे चली
 आर्द्धकुमार कहेउ के, अहो गोशालक ! शीतोदक अने वीजकायनो उपनोग करवो,
 तथा आयाकर्मी आहार लेवो, अने स्त्रीयादिकनो प्रसंग करवो, इत्यादिक बोल जे तें
 पूर्व कह्या, तेना पडिसेवनारा तो आगारी एटले गृहस्थज कहेवाय, परउ एवा श्रमण
 एटले साधु न होय. ॥ ८ ॥

संगं संबंधं कुर्वति । नगवांस्तु पट्टजीवरूपापरोपरिग्रहस्त्यक्तस्वजनपट्टः सर्वत्राप्रतिबद्धो धर्मार्थमन्वेपयन् गत्वापि धर्मदेशनां विधत्ते अतो नगवतो वणिग्निः सार्द्धं न सर्वसाधर्म्यं मस्तीति ॥ ११ ॥ पुनरपि वणिजा दोषमुज्जावयन्नाह । (वित्तेशिणो इत्यादि) वित्तं इत्थं तदन्वेष्टुं शीलं चेपां ते वित्तैषिणस्तथा मैथुने स्त्रीसंपर्के संप्रगाढाअध्युपपन्नास्तथा ते नो जनार्थमाहारार्थं वणिजस्तथैतश्च व्रजंति वदंति वा तास्तु वणिजो वयमेव द्रुमो यथैते का मैथुन्युपपन्ना गृहानार्थकर्मकारि त्वादनार्थरसेषु च सातागौरवादिषु गृहामूर्धितानन्वे वनूतानगवतोर्दतः कथं तेपा तै सह साधर्म्यमिति ? । दूरतएव निरस्तैपा कथेति ॥ ११ ॥

आरंजनं चेव परिग्गहं च, अविउस्सिया णिस्सिय आयदंमा ॥
तेसिं च से उदए जं वयासी, चउरंतणंताय डुहायणेह ॥ १३ ॥ ऐगं
त एच्चतिय उदएवं, वयंति ते दोवि गुणोदयंमि ॥ से उदए साति
मणंतपत्ते, तमुदयं साहयइ ताइ णाइ ॥ १४ ॥

अर्थ-वली आईकुमारज कहेछे (आरंजनं चेव परिग्गहं च के०) आरंज जे सावद्या
गुप्तान रूप, तथा परिग्रह ते धनधन्यादिक, नव प्रकारे तेनी ममत्वने (अविउस्सियाणि
स्सिय के०) न ठानीने. तेहिज आरज परिग्रहने विषे निश्चे यकी बंधाणा एवा वाणिया
होय वली केवा होय? तोके, (आयदंमा के०) पोताना आत्माने दंमनार, (तेसिं च
तेउदएजवयासी के०) वली हे गोशालक । तु कहेछे के, ते वाणिया लानना अर्थीछे
माटें ते लान तो एवो वाणियानो जाणवो के, (चउरंतणतायडुहायणेह के०) ते वाणि
याने जें लानछे ते लान चतुर्गतिक संसारने, तथा तेना डु खनें अर्थं थाय, अने ते वा
णियानो लान एकातिक एटले एकात पण न होय ॥ १३ ॥ वली तेहिज देखाडेछे. (ए
नथी, कोई वारें लान वाउता अलान पण थाय. तथा आत्पंतिक एटले सर्वकालजावो
मि के०) ते व्यापारना जाण एम कहेछे के, नफो पण थाय, अथवा टोटो पण थाय,
तिक अनें आत्पंतिक नहीं, अनें वली ते लान अनर्थे जणी प्रवर्त्ते? (सेउदएसातिमणंत
एवो जे लान, ते साहि अनंत जाणवो. (तमुदयंसाहयइताइणाइ के०) एवा लान
॥ पोतें नगवत छे, अनें बीजानें पण एवो लान आपेछे ते नगवत कहेवाछे ! तो

॥ टीका-अबुनैतदारुण्यं गोशालकोपरमुचर वातुमसमर्थोऽन्यतीर्थिकान्तहायान् वि
धाय सोऽहंमसार वक्तुकामाह (इमं पत्नित्यादि) इमा पूर्वोक्ता वाच । तुशब्दो वि
शेषणार्थः । त्वं प्राडुप्पूर्वप्रकाशयन्तर्वापि प्रावाडुक्ता गृह्णीति जुगुप्सते यस्मात्सर्वेऽपि
तीर्थिकाबीजोदकादिजो जिनोपि संसारोद्धितये प्रवर्तते ते तु जवता नान्यपगम्यते ते तु प्रा
वाडुका पृथक् पृथक् स्वीयां स्वीयां दृष्टिं प्रत्येकं स्वदर्शनं कीर्तयत प्राडुप्पूर्वति प्रकाश
यति । यद्विवा श्लोकपश्चादस्मादिकुमारआह । सर्वे प्रावाडुकायथावस्थित स्वदर्शनं
प्राडुप्पूर्वति तत्प्रामाण्याच्च वयमपि स्वदर्शनाविर्भावान् कुर्मस्तद्यथा ह्यप्राशुकेन बीजोद
कादिपरिजोगिनः कर्मबन्धेन केवलं न संसारोद्धेदऽतीदमस्मदीय दर्शनमेव व्यवस्थिते
कात्र परनिदा कोवात्मोत्कर्षेति ॥ ११ ॥ किंच । (तेऽस्मिन्ममस्तेत्यादि) 'ते प्रा
वाडुका अन्योन्यस्य परस्परेण तु स्वदर्शनप्रतिष्ठापया परदर्शनं गृह्माणा स्वदर्शनं
गुणानाचकृते तुशब्दात्परस्परतोऽब्याहतमनुष्ठानं चानुतिष्ठति ते च श्रमणानिर्ग्रथादयो
ब्राह्मणादिजातयः सर्वेऽप्येते स्वकं पदं समर्थयन्ति परकीयं च दूषयन्ति । तदेव पश्चादेन द
र्शयति । स्वतः इति । स्वकीये पक्षे स्वान्यपगमेति पुन्यं तत्कार्यं च स्वर्गापवर्गादिकमस्त्यत
त्परान्यपगमाच्च नास्ति गुण्यादिकमित्येवं सर्वेऽपि तीर्थिका परस्परव्यावातेन प्रवृत्ताश्च
नोदयमपि यथावस्थिततत्त्वरूपणतोयुक्तिरिजलत्वादेकादृष्टिं गृह्णामो जुगुप्सतामो न
प्रसावेकातोयथावस्थिततत्त्वाविर्भावकोजवतीत्येव व्यवस्थिते तत्त्वरूपं वयमाचक्ष्णा
किंचिद्गृह्णाम काणकुगोद्वष्टनादिप्रकारेण केवलं स्वपरस्वरूपाविर्भावं कुर्मो न च ॥

अहिसयं सवपयाणुकंपी, धम्मे छियं कम्मविवेगहेउं ॥ तमाय
दंमेहि समायरता, अबोहीए ते पडिरूवमेयं ॥ ५५ ॥ पिन्नागपिमी
मवि विडु सूले, केई पणळा पुरिसे इमेत्ति ॥ अलानुयं वावि कुमा
रएत्ति, सलिपती पाणिवहेण अम्हं ॥ ५६ ॥

अर्थ—हवे वली कहेउ के, देवोनां करेलां समवसरण, सोनानुं कमल, देवछंदो,
सिंहासन. इत्यादिक पदार्थोनां परिजोग करतो थको ते, कर्मों थकी शीरीतें न लेपाय? एउ
गोशालकनुं वचन आशंकीनें, आईकुमार कहेउ के, (अहिसयं के०) ए जगवत् श्री महावीर
देव सर्वजीवने अहिसता एटले अणहणता थका, समवसरणादिकनो उपजोग करेउ, परं
तु ते समवसरणादिक उपर, श्री वीतरागदेवनो लगारमात्र पण प्रतिबंध नथी, ए कारण
माटें एमने कर्म न लागे वली स्वामी कहेवाउ? तो के, (सवपयाणुकंपी के०) सर्व प्रजा
एटले सर्वजीव तेनी अनुकंपाना करनार, (धम्मे छियं कम्मविवेगहेउं के०) एवा श्री जगवत्
धर्मेने विपे प्रवर्तता कर्म विवेकना कारण जूत, एवा तेउने (तमायदंमेहि समायरता के०)
आत्मदंन एटले थनेक असमजस वचनें करी तारा सरखा, आत्मदमने आचारता
थका वणिकुनो दृष्टात देउ, माटें (अबोहीएतेपडिरूवमेयं के०) ते अबोधी एटले अज्ञानी
प्रतिरूप जाणवा, एयं एटले ए एक तेउं अज्ञान पणुंज जाणवु, केमके एक तो पोते अज्ञान
पणे प्रवर्तै, ए पेहेलु अज्ञान पणु. वली त्रिजगत् पूज्य, सर्व अतिशयना निधान, एवा
अरिहतने वैश्यादिकनी उपमा आपे, ते बीछुं अज्ञान पणुं. माटें ते जीव एम करता थका
पोताना बोध बीजनी नाश करेउ इत्यर्थ ॥ ५५ ॥ हवे इत्यादिक पूर्वोक्त गोशालकनां
वचनोनुं निराकरण करिनें आईकुमार मुनि आगल चाव्या, तेवारे वच्चे शाक्यपुत्रियदशी
नी एटले बौद्ध मव्या. तेणे एम कहु के, हे आईकुमार! तें गोशालक प्रत्ये वालियानो
दृष्टात दूषव्यो ते उक्तज कहुं, कारण के, बाह्य अनुष्ठान, प्राय. शून्यउ, अंतरंग अनु
ष्ठाननेज मोहाग प्रधान जाणवु, ए कारण माटें अमारा सिद्धांतमाहे ते अंतरंगानुष्ठाननुं
साधवु कहुउ ते अमें कहिये ठेयें माटें तु सावधान थको सांजल ? (पिन्नागपिमीमवि
विडुसूले के०) पिन्नाग पिमी एटले खलपिमी ते अचेतनजठे थने ते कोइ एक स्थानके
ते तेनीपर कोइ एक पुरुषे वख नाखु, पढी ते खलपिम्हने शूलीये प्रोइने, (केइपणळा
पुगिसेइमेत्ति के०) कोइ एक म्हेछें पुरुषनी बुद्धिये लइने अग्नि उपर पचाव्यो, तथा वली
(अलाउपवाविकुमारएत्ति के०) तुवहुं देखीने ए कुमारउ एवी बुद्धिये एक पुरुषे तेनें
अग्नि उपर पचाव्यो, (सजिपतीपाणिवहेण अम्हं के०) तो हवे ए वेडुजण, पुरुष थने कु
मारहत्यानें पापें लेपाय. अमारा सिद्धांतमाहे ए जावउ. शुजाशुज बधुं मूल मन परि

बुद्धिये करी सहित, (मुचेहिंअवेहिंयणिष्ठयत्ता के०) बली सूत्र अने अर्थना निश्चयना करनार, (अणगारअत्रे के०) एवा कोऽ एक अन्य अणगार होय ते (बुधिसुमा ए के०) मुजने कांऽ सूत्रार्थ पूठे तेनो उत्तर महाराथकी अपागे नहीं, तेथी महार मान जंग यशे, (इतिसंकमाणेणउवेतितव के०) एवी वातोथी शका पामतो यको ताहारो गुरु तेवा पूर्वोक्त स्थानकोने विषे वास करतो नथी, ते कारण माटें तमारो मार्ग रुच्छ नथी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—एवं गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनराह । योजयतस्तीर्थकरं सरागद्वेपनययुक्तं । तथाहि । आगंतुकानां कार्पटिकादीनां अणार आगतागार आरामेऽगार आरामागार तत्रासौ श्रमणोन्नीत सर्वं न वासमुपैति । किं तत्र नयमित्याह । दक्षा पमितादुर्धस्मादहव सति मनुष्या । तज्जीतोसौ तत्र न याति । कना स्वतोहीनाअतिरिक्तावा जात्यादिना सति केचित् तै पराजितस्य महान् कलात्रंश स्यात् । ते नरा किञ्चूता लपावाचालाघोपिततर्कदमका तथाऽलपामौनव्रतिकागुटिकादिविद्यायुक्ता यदशाद्वगेव न निस्सरति मुखात् यज्रयात्तेषु गृहेष्वसौ न यातीति ॥ १५ ॥ मेधाविनोऽग्रहणधारणसमर्थबुद्धिमंत शिक्षिता सूत्रेणैव निश्चयज्ञास्ते ईदृशा सूत्रार्थविषय प्रश्रमाका पुनरागाराएके इत्यसौ शंकमानोविन्यत्र तत्र तेषां मध्ये उपैति याति तथानार्थदेगे न धर्मं कथितवान् आर्येतु देशनां करोति तत्रापि न सर्वत्र किंतु कुत्रचिदेवेति ततोसौ रागद्वेषाकुजोवीर ॥ १६ ॥

॥ टीका—सएव गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनरन्येन प्रकारेणाह । (आगतागारेइत्यादि) सविप्रतिपन्न सन्नाईकमेवाह । योसौ नवत्सवधी तीर्थकर सरागद्वेपनययुक्तस्तथाह्यसावागंतुकानां कार्पटिकादीनामगारमागतागार तथाऽरामेऽगारमारामागार तत्रासौ श्रमणोन्नीततीर्थकर । तुशब्दएवकारार्थे । नोतएवासौ तपव्यसननयात्तत्रागतागारादौ न वासमुपैति न तत्रासनस्थानशयनादिका क्रिया कुरुते । किं तत्र नयकारणमित्येत्तदाह । दक्षा निपुणा प्रनूतशास्त्रविशारदा । दुशब्दोयस्मादर्थे । यस्मादहव सति मनुष्यास्तस्मादसौ तज्जीतो न वास तत्र समुपैति न तत्र गमतिष्ठते । किञ्चूता न्यूना स्वतोऽवमाहीनाजात्याद्यतिरिक्तावा तान्या पराजितस्य महाश्रयाव्रंशेति । तानेव विशिनष्टि । लपंतीति लपावाचालाघोपितानेकतर्कविचित्रदमकास्तथा न लपामानत्र तिकानिष्ठतयोगा गुटिकादियुक्तावा यदशादनिर्धेयविषयावागेव न प्रवर्तते ततस्तज्जनेनासौ युष्मत्तीर्थरुदागतागारादौ नैव व्रजतीति ॥ १५ ॥ पुनरपि गोशालकएवाह । (मेधावि

खलत्तस्य पिंभिर्निर्नक्तं तदचेतनमपि सत् कस्मिंश्चित्संभ्रमे स्नेहादिविषये केनचिन्नश्य
ता प्रावरण खलोपरि द्वितं तच्च स्नेहेनान्वेष्टुं प्रवृत्तेन पुरुषोयमिति मत्वा खलपिंमया स
ह गृहीत ततोसौ स्नेहोवस्त्रवेष्टितां ता खलपिंमी पुरुषबुद्ध्या शूले प्रोतां पावके पचेत्
तथाऽलानुक्तं तुवकं कुमारोयमिति मत्वाऽप्रावेव पपाच सचैवचित्तस्य दृष्टत्वात्प्राणिवध
जनितेन पातकेन युज्यते। अस्मत्सिद्धाते चित्तमूलत्वाद्बुजाशुनबंधस्येत्येव तावदकुशल
चित्तप्रामाण्यादकुर्वन्नपि प्राणातिपातप्रतिपातफलेन युज्यते ॥ २६ ॥

अह्वावि विदूष मल्लकु सूले, पिन्नागबुद्धी नरं पएक्का ॥
कुमारगं वावि अलावुयंति, न लिण्ण पाणिवहेण अम्हं ॥ २७ ॥
पुरिसं च विदूष कुमारगं वा, सूलंमि केई पएक्कायतेए ॥ पिन्नाय
पिंमे मति मारुहेत्ता, बुद्धाण तं कप्पति पारणाए ॥ २८ ॥

अर्थ-वली एहिज दृष्टात विपरीत पणें करीने कहेते (अह्वावि के०) अथवा
कोई एक सत्यपुरुषने (पिन्नागबुद्धि के०) खलपिंमीनी बुद्धियें करी कोई एक (मल्ल
कु के०) स्नेह, (सूले के०) शूलिये करी (विदूष के०) विधीनें प्रोइनें (नर के०)
मनुष्यने (पएक्का के०) अग्निये करी पचावे, अने (कुमारगंवाविअलावुयंति के०) त
था कुमार बालकने देखीने तेने तुवडानी बुद्धि लावीनें, अग्निमां पचावे, ए बेहुजएने
मनपरिणाम विशेष एवु (नलिण्णपाणिवहेणअम्हं के०) प्राणवधनुं पाप लागे नहीं,
ए अमारा शास्त्रनुं रहस्य जाणवुं ॥ २७ ॥ वली पण तेहिज दृष्टांत कहेते (पुरिसचविदूष
कुमारगवा के०) पुरुष अथवा कुमारने (सूलंमि के०) शूलिये (विदूष के०) विधीनें
प्रोइनें (केइपएक्कायतेएके०) कोई एक पुरुष अग्निनें विपे पचावे (पिन्नायर्पीमेततिमारु
हेत्ता के०) अने मनमाहं एवो नाव आणे के ए खलपिंमीते (बुद्धाणतंकप्पतिपारणाए
के०) तेनी बुद्धदर्शनने पण पारणा नणी कटपेतो, अन्य बीजानुं कुं कहेवुं एताव
ता मनसाथे असकत्पितते मारें कर्म न लागे एवो अमारो मतते ॥ २८ ॥

॥टीपिका-अथवा सत्यं पुरुषं खलबुद्ध्या कश्चिन्स्नेह शूले प्रोतमग्नौ पचेत् कुमारकं
वाजं वाऽलानुबुद्ध्या पचेन्नासौ प्राणिवधेन लिप्यतेस्माकमिति प्राणिवधानिप्रायान्नावात्
॥ २७ ॥ पुरुषं कुमारकवा शूले विध्वा कश्चिज्जाततेजसि वन्हौ आरुह्य पचेत् खलपिं
मीयमिति मत्वा ततो शोचना तदेतद्बुद्ध्या शाक्याना कटपते पारणाय नोचनाय । एव
मत्तंकत्पितं कर्मचय न यात्यस्मन्मते ॥ २८ ॥

बुद्धि करी रहित, (सुतेहिअवेहिअणिष्ठयत्ता के०) बली सूत्र अने अर्थना निश्चयना करनार, (अणगारअन्ने के०) एवा कोइ एक अन्य अणगार होय ते (पुर्विसुमा ए० के०) सुजने कोइ सूत्रार्थ पठे तेनो उत्तर महाराथकी अपाशे नही, तेथी महार मान जंग अगे, (इतिसंकमाणोणउवेतितत्त के०) एवी बातोथी शंका पामतो यको ताहारो गुरु तेवा पूर्वोक्त स्थानकोने विपे वास करतो नथी, ते कारण माटे तमारो मार्ग क्लृप्त नथी ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—एव गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनराह । योजवतस्तीर्थकर सरागदेपनययुक्त । तथाहि । आगंतुकानां कार्पटिकादीनां अगार आगतागार आरामेऽगारं आरामागार तत्रासौ श्रमणो न च तीर्थकर । किं तत्र नयमित्याह । दक्षा पंमितादुर्यस्माद्वहवः संति मनुष्या । तज्जीतोसौ तत्र न याति । कना स्वतोहीनाश्चतिरिक्तावा जात्यादिना संति केचित् ते पराजितस्य महान् कलाग्रंशः स्यात् । ते नरा किंनूता लपावाचालाघोपिततर्कदंका तथाऽलपामौनव्रतिकागुटिकादिविद्यायुक्ता यदशाद्वागेव न निस्सरति मुखात् यज्ञयाज्ञेषु गृहेष्वसौ न यातीति ॥ १५ ॥ मेधाविनोऽग्रहणधारणसमर्थान्बुद्धिमंतं शिक्षिता सूत्रार्थे च निश्चयज्ञास्ते ईदृशा सूत्रार्थविषयं प्रश्नमाका पुनरगाराएके इत्यसौ शकमानो विन्यन्न तत्र तेषां मध्ये उपैति याति तथानार्थदेशे न धर्मं कथितवान् आर्येतु देशना करोति तत्रापि न सर्वत्र किंतु कुत्रचिदेवेति ततोसौ राग देपाकुलोवीर ॥ १६ ॥

॥ टीका—एव गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनरन्येन प्रकारेणाह । (आगतागारेऽव्यादि) सविप्रतिपन्न सत्रार्थकमेवाह । योसौ न च तत्सवधी तीर्थकर सरागदेपनययुक्तस्तथाह्यसावागतुकानां कार्पटिकादीनामगारमागतागार तथाऽरामेऽगारमा रामागार तत्रासौ श्रमणो न च तीर्थकर । तुशब्दएवकारार्थे । जीतएवासौ तपध्वसननयात् तत्रागतागारादौ न वासमुपैति न तत्रासनस्थानशयनादिका क्रिया कुरुते । किं तत्र नयकारणमिति चेन्नदाह । दक्षा निपुणा प्रनूतशास्त्रविशारदा । दुशब्दोयस्मादर्थे । यस्माद्वहवः संति मनुष्यास्तस्मादसौ तज्जीतो न वाम तत्र समुपैति न तत्र समातिष्ठते । किंनूता न नः स्वतोऽवमाहीनाजात्याद्यतिरिक्तावा तान्या पराजितस्य महान्वायाग्रंश इति । तानेव विशिनष्टि । लपंतीति लपावाचाला घोपितानेकतर्कविचित्रदंकास्तथा न लपामौनव्रतिका निष्ठितयोगा गुटिकादियुक्तावा यदशादनिषेयविषयावागेव न प्रवर्तते । सौ युष्मत्तीर्थकदागतागारादौ नैव व्रजतीति ॥ १५ ॥ पुनरपि गोशालकएवाह । (

हु कोण ? ते कहेते (वयंतिजेपाविपडिस्सुणति कें०) एक तो जे खलपिंमीनी बुद्धियें पु रूपने पचावे, अने तेमाहे पाप नथी एम कहे, अने बीजो जे तेमनु एवं वचन अंगी कार करे, ए वेहुने जळूं नथी. एवी जावशुद्धियें मोक्ष नथी, माटे हुं एवो मा र्ग केम आदरुं ? ॥ ३० ॥

॥ दीपिका-स्नातकाबौद्धशिष्यास्तेपा जिह्मकाणा सहस्रवयं निजे बौद्धधर्मे कश्चि द्रुपासक पचनाधारज कृत्वापि नोजयेत् ते बहवोपि श्रद्धालव पुण्यस्कंध महातं स मावज्यारोप्याख्यादेवान्नवति महासत्त्वा ॥ ३१ ॥ बौद्धैरित्युक्ते आर्द्रक प्राह । यत्त व मते कथित तत्संयतानामयोग्यरूपमघटमानमिदं यत्प्राणानामिंद्रियादीनां घातेन पा पं कृत्वा तदजाव वदंति खलबुद्ध्या पुरुषं घ्रतोपि न पापमिति पुरुषबुद्ध्या खलघाती पा पवानिति वचनं तेषां श्रवोध्ये श्रवोधिलानार्थं तयोर्द्वयोरपि स्यात् । कौ दौ ? ये एव पू र्वोक्तं वदंति येच तेज्यः शृण्वति तयोर्द्वयोरपि असाध्वेतत् अज्ञानावृतमूढजनजावशु द्ध्या शुद्धिर्न स्यादित्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ टीका-पुनरपि शाक्यएव दानफजमधिकृत्याह । (सिणायगाणमित्यादि) स्नात काबोधिसत्त्वा । तुशब्दात्पंचशिखापदिकाद्विपरिग्रह । तेपा जिह्मकाणा सहस्र वयं निजे शाक्य पुत्रिपे धर्मे व्यवस्थित कश्चिद्रुपासक पचनपाचनाद्यपि कृत्वा नोजयेत्समासगुहदाडिमे नेष्टेन नोजनेन ते पुरुषामहासत्त्वा श्रद्धालव पुण्यस्कंध महात समावर्ज्य तेनच पुण्य रूपेनारोप्याख्यादेवान्नवत्याकाशोपगा सर्वोत्तमा देवगति गच्छतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ तदेव बुद्धेन दानमूल शीजमूलश्च धर्मे प्रवेदितस्तदेह्यागञ्च बौद्धसिद्धात प्रतिपद्यस्वेत्येव जि ह्मकैरनिहितः सन्नार्द्रकोऽनाकुलपा दृष्ट्या तान्वीक्ष्योवाचेदं बह्वयमाणमित्याह । (श्र जोगरूवमित्यादि) इहास्मिन्नवदीये शाक्यमते सयताना जिह्मकाणा यडुक्तं प्राक्तं दत्तंते त. प्रजितस्य सम्पत् क्ज्ञानपूर्विका क्रिया कुर्वतोनावशुद्धि फलवती नवति तद्विपर्य स्तानावावशुद्धिरत्यंतमसाप्रतमेतद्बुद्धमतानुसारिणां यत्खलबुद्ध्या पुरुषस्य शूले प्रोतनपच नादिकं तथा बुद्धस्येवान्नबुद्ध्यापिशितजह्मणानुमत्यादिकमिति । एतदेव वशीयति । प्राणा व व्यावर्णेपत्येतच्च तेषां पापानावव्यावर्णनमवोच्यै श्रवोधिलानार्थं तयोर्द्वयोरपि सपद्यते ऽतोसाध्वेतत् । कयोर्द्वयोरित्याह । ये वदंति पिण्णाकबुद्ध्या पुरुषपाकेपि पातकानाव येच

तः समस्तैरपि प्रावाडकैर्मुखमप्यवलोकयितु न शक्यते वादस्तु दूरोत्तादितएवेत्यत
कुतस्तस्य पराजयः । नगवांस्तु केवलालोकेन यत्रैव स्वपरोपकार पश्यति तत्रैव गत्वा
पि धर्मदेशनां विधत्तइति ॥ १७ ॥

पन्नं जहा वणि ए उदयघी, आयस्स हेउं पगरेति संगं ॥ तऊवमे
समणे नायपुत्ते, इच्चेव मे होति मती वियक्को ॥ १९ ॥ नवं न कुळा
विहुणे पुराणं, विच्चा मइं ताडयमाह एवं ॥ पन्नावया वंनवतिंति
वुत्ता तस्सोदयघी समणे तिवेमि ॥ २० ॥

अर्थ-वली बीजा प्रकारे गोशालक केहेवे के, अहो आइकुमार! (पन्नंजहावणि ए
उदयघी के०) जेम कोइ वाणियो उदयार्थी एटले लानार्थी उतो व्यवहार योग्यकरि
याणुं एटले कर्पूर, अगर, कस्तूरी, अने बस्त्रादिक, ते देशांतरथकी लेइ थावे (आया
स्तहेउंपगरेतिसंगं के०) पोताना लाननें अर्थे महाजननो संग करे, (तऊवमेसमणेना
यपुत्ते के०) तेम तमारो तीर्थकर श्रमण, ज्ञातपुत्र पण ते वाणियासमान जाणवां. के
मके, कोइ एक लाननें अर्थे अनेक महाजनना वृंद माहे बेसेवे, (इच्चेवमेहोतिमतीवि
यक्को के०) माटे ए प्रकारे महारी मतिवे, अने एयो माहारो वितर्कवे, एटले दिगारणा
वे, इत्यर्थ. ॥ १९ ॥ हवे गोशालक प्रत्ये आइकुमार कहेवे के, अहो गोशालक! जे, तें ए
वाणियानो दृष्टात देखाडयो, ते सर्वथकी सरखो, किवा देशथकी सरखो ? माटे जो
ते दृष्टांत देशथकी सरखोवे, ए रीतें ते जो वाणियानो दृष्टात देखाडयो होय तो, ए वातें
अमने अलान कांइ नथी कारण के, वाणियो ज्या ज्या लान देवे, त्या त्या क्रय विक्र
यादिक व्यापार करे ए प्रकारे ए तहारो दृष्टांत देश पणाथी सरखोत्रे अथवा जो सर्व
थकी सरखोवे ? एम तुं कहीश तो, ए वात, घटेज नहीं, कारणके, नगधत श्री महावीर
देव, सावधानुष्ठान रहित, (नवनकुळाविहुणेपुराण के०) तथा ते नवु कर्म कोइ पण करे
नहीं, अने पुरातन कर्मने खपावे एवावे. तथा (विच्चा मइं के०) विच्चा एटले विजोपें त्याग
करीवे अमइ एटले दुर्मतिने जेणे, (ताडयमाहएव के०) त्रायी एटले उ जीवनि कायनो
रक्ष पाल, एव एटले एवा जे श्री महावीर स्वामी ते (पन्नावयावंनवतिंतिवुत्ता के०)
एम कहे के, जेम दुर्गतिने परित्यागी जीव मुक्तिगामी थाय, एवु बोले, सामीजुं वचन
ते ब्रह्मव्रत वे एटले ब्रह्म शब्द मोक्ष व्रत कए. एवु ब्रह्मव्रत रूप जे स्वामिजु वचन तें
मान्य करी, अनेक लोक मुक्तिपे जाय एटले दुर्मतिने परित्यागे जीव मुक्तिगामी थाय.
(तस्सोदयघीसमणेतिवेमि के०) तेना लानना अर्थी श्रमण श्री महावीरदेवज जाणवा,

ऽनार्यएवा क. संजव. पिण्याकपिंमयां पुरुषबुद्धे १ अतोवागप्येपाऽसत्या कथिता तस्मात्पि
 ण्याककाष्ठादावपि प्रवर्त्तमानेन जीवोपमर्दनीरुणा साशंकेनैव प्रवर्त्तितव्यं ॥ ३१ ॥

॥ टीका-परपक्षं दूषयित्वाऽर्कः स्वपक्षाविर्जावनायाह । (उद्धमहेयमित्यादि) ऊर्ध्व
 मधस्तिर्यक्षु यादिश प्रज्ञापनादिकास्तासु सर्वास्वपि दिक्षु त्रसाना स्थावराणां च जंतूनां
 यवसस्यावरत्वेन जीवलिङ्गं चलनस्पंदनांकुरोद्भववृद्धेदम्नानादिक तद्विज्ञायते नूतानिर्ग
 कया जीवोपमर्दोत्र नवित्यतीत्येवबुद्ध्या सर्वमनुष्ठानं ह्युपमानस्तदुपमर्दं परिहरन् व
 वेत् कुतोप्यत कुतोस्तीहास्मिन्नवन्तेऽनुष्ठाने क्रियमाणे प्रोच्यमाने वास्मत्पक्षे पुष्पदा
 पादितोदोषइति ॥ ३१ ॥ अधुना पिण्याके पुरुषबुद्ध्याऽसंजवमेव दर्शयितुमाह । (पु
 रिसेत्यादि) तस्या पिण्याकबुद्ध्या पुरुषोयमित्येवमत्यंतजडस्यापि विह्वलितेव नास्ति त
 स्माद्यएव वक्ति सोऽत्यंतोपुरुषस्तथान्युपगमेन दुःशब्दस्यैवकारार्थत्वेऽनार्यएवासौ यः पुरु
 पमेव खलोयमिति मत्वा हतेपि नास्ति दोषइत्येव वदेत् । तथाहि । क संजव पिंमयां
 पुरुषबुद्धेरित्यतोवागपीयमीदृगसत्येति तत्त्वोपघातकत्वात्ततश्च नि शंकप्रहार्थनालोचको
 निर्विवेकतया बद्धयते तस्मात्पिण्याककाष्ठादावपि प्रवर्त्तमानेन जीवोपमर्दनीरुणा सा
 शंकेन प्रवर्त्तितव्यमिति ॥ ३१

वायानियोगेण जमावहेक्का, णो तारिसं वायमुदाहरिक्का ॥ अ
 छाणमेयं वयणं गुणाणं, णो दिक्खिए बूयसुरालमेयं ॥ ३२ ॥ लद्धे
 अठ्ठे अहो एव तुप्पे, जिवाणुजागे सुविचितिएव ॥ पुवं समुद्धं अ
 वर च पुठ्ठे, उल्लोडिए पाणितले छिएवा ॥ ३४ ॥

अर्थ-बली पण आर्द्धकुमार कहेवे के, (वायानियोगेण के०) वचननें अनियोग
 पणे एटले (जमावहेक्का के०) वचन मात्र बोलता थकां पण जे पाप लागे, (णोता
 रिस्वायमुदाहरिक्का के०) तादृश तेवु वचन विवेकी पुरुष न बोले. (अछाणमेयंवय
 दीहित माह्यो पुरुष होय ते न बोले, के जे खलपिम्मेने पुरुष, अनें पुरुषनें खलपिम्,
 र्थः ॥ ३१ ॥ बली पण आर्द्धकुमार कहेवे के, (लद्धेअठ्ठेअहोएवतुप्पे के०) अहो शाक्य
 दर्शनीउ। तमने एवे ज्ञाता पणे करीनें जाणिये नैये, जे तमोनें विज्ञान तें यथावस्थित तत्व,
 लाधुं एटले तमे तत्व पाण्या (जिवाणुजागेसुविचितिएव के०) तथा तमे जीवनो अनु
 जाग जे कर्मविपाक, ते रुढीरीते चितव्यो, (पुवसमुद्धअवरचपुठ्ठे के०) तथा एवा वि

रायधनपतसिंघ बाहादुरका जैनागम सग्रह भाग दूसरा. ६५३

सिणो मेहुणसंपगाढा, ते जोयणछा वणिया वयति ॥ वयतु का
मेसु असाववन्ना, अणारिया पेमरसेसु गिद्धे ॥ १५ ॥

अर्थ-वली आर्द्धकुमार कहेछे के, (समारजतेवणियानूयगाम के०) ते वाणियो चतु
देश प्रकार पणो, नूतग्राम एटले जीवनो समूह समारजे, एतावता ठकायनी हणनार
एवी क्रियानें विपे प्रवर्त्ते, एटले ऋयविक्रयने अर्थें शकट, उट, घोडा, तथा बलदनें पीडा
उपजावे, (परिगृहं चेवममायमाणा के०) तथा परिग्रह, चतुष्पदादिक तेनें विपे ममत्व
करे. वली (तेणातिसजोगमविष्यहायआयस्तहेउपगरतिसग के०) ते वाणिया ज्ञाति स्व
जनादिकनो सयोग ठाम्हायिना, जाननें कारणे अन्य बीजा साथें सबध करे, अने
श्री बीतराग तो केया ठे ? तो के, ठजीवनिकायना रक्षपाल, नि परिग्रही, ज्ञातिसजजननो
सग त्यागीने, सर्वत्र अप्रतिबध नि केवल धर्मेनोज जान गवेपता धर्म देशना आपेठे
ए कारणमाटें जगवत अने वाणियानें सर्वथकी सरखा पणुं नथी ॥ ११ ॥ वली आर्द्ध
कुमारज कहेछे के, हे गोशालक ! (विनेसिणो के०) वली वाणिया चित्त एटले धनना
वेपण हार होय, तथा (मेहुणसंपगाढा के०) मधुननें विपे आसक्त होय, (तेनोयण
छावणियावयति के०) तथा नोजनने अर्थें ज्या त्या परित्रमण करे, माटें अर्थे ते वाणि
याने एवा कहिये ठैयें (वयंतुकामेसुअसाववना के०) वली जो ते वाणीया कामनोगने
विपे गृह, तथा (अणारियापेमरसेसुगिद्धे के०) अनार्य कर्मना करनार, तथा प्रेमरसने
विपे गृह एटले भूषित ठे, अने जगवत श्री अरिहंत देव एवा नथी. तो ते वाणिया
नी साथे सरखा पणु जगवतनें केम रुहियें ? ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-वणिजोनूतग्राम समारजते हिसति परिग्रह स्वीकुर्वति ममायमाणाम
मेदमिति व्यवस्थापयत ते वणिजोज्ञातिसयोगमविप्रहायात्स्वत्वा यस्य जानस्य हेतो
रपरेण सह संग संबंधं कुर्वति ॥ ११ ॥ वणिजोविनेपिणोयनार्थिन मधुने संप्रगाढा
प्रसक्ता तथा ते नोजनार्थमहाराथमितश्रेतश्च व्रजति । वयंतु एव वृमोयथा ते वणिज
कामेप्सव्युपपन्नागृह्णाथनार्या प्रेमरसेषु गृह्णा अतो जगवत सर्वसाधर्म्यं नास्ति ॥ १२ ॥

॥ टीका-नचैव नूतावणिज इत्येतदार्द्धकुमारो दर्शयितुमाह । (समारजत इत्यादि)
ते हि वणिजश्चतुर्दशप्रकारमपि नूतग्रामं जतुसमूह समारजते तदुपमार्दिका क्रिया प्रय
त्नयति क्रयविक्रयार्थं शकटयानवाहनोपममनिकादिनिरनुष्ठानैर्गति तथा परिग्रह द्विपदश्च
जप्पदधनधान्यादिक ममीकुर्वति ममेदमित्येव व्यवस्थापयति ते हि वणिजोज्ञानिनि स्व
जनैः सह य संयोगस्तमविप्रहायापरित्याज्य यस्य जानस्य हेतोर्निमिनादपरेण सारं

अर्थ—हृवे आर्द्धकुमार जैनमतनी स्थापना करेबे (जीवाणुनागं सुविचिंतयंता के०)
 जिनशासनने विपे प्रतिपन्न जे पुरुष ते, जीवनी अणुनाग अवस्थाविशेष, तेनुं मर्दन जे पी
 दानी उत्पत्तिरूप ड ख तेने रुडी रीते चितवता थका, (आहारिया अन्नविहाय सोहिं के०)
 आहारिया एटले अन्नपाणीनें विपे विद्यु-क्षता आदरेबे. एटले बहेंतालीश दोष रहित एवो
 विद्यु-क्ष आहार लियेबे, परंतु तमारी पेठे मांसादिक पण, पात्रें पड्यो दोष जणी न आय,
 तेम तेनें नथी? अने तमे तो केवाठो, तो के (नवियागरेठन्नपठपजीवि के०) छिन्नपदोष
 जीवि एटले हिंस्राने स्थानके करी उपजीवन करोठो, पण इत्यादिक वचन प्रसिन्नपणे न
 बोलो तैवा जैनमतना धारक पुरप न होय? (एसोणुधम्मोइहसंजयाणं के०) ए पूर्वोक्त
 निर्वोष आहारनें लेवे करी, ठ कायने पालवे करी, तीर्थकरनें अनुयायि, होय. ते संयत ए
 टले साधुनो यम जाणवो ॥३५॥ बली आर्द्धकुमार कहेबे, शुं कहेबे? तो के, (तिणायगा
 एतुधुवेसहस्से के०) स्नातक जे बौद्धमति दर्शन धारक तेना वे, हजार जिहुक एटले शाक्य
 पुत्रीययमें प्रवर्त्तता जिहुक तेने (जेनोय एनिइ एनिकुयाण के०) जे पचन पाचनादिक क्रिया
 रूग्नि नित्य जमाडे, तेने ज्ञान थायबे, पुण्य थायबे, एवु तमे कहोठो परतु, (असजए
 जोहियपाणिसेऊ के०) ते असंपत जोहितपाणि एटले जेना हाथ सदा काल जोहियें
 करी खरड्यावे तेवो ते अनार्य पुरुष, (णियव्वतीगरिहमिदेवजोए के०) प्रथमतो आ
 लोकमाहेज गहाँ पामे, अने परलोके परनवे उर्गतिमा जाय केमके एवा सावधानुष्टा
 नना करनार, अजरु अने अपेयनुं जे दान, तेना अनुमोदनार एवा कुपात्रने जे दान
 वेवु. ते कर्म बंधनुं कारणबे ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—सोपहासमुक्त्वा आर्द्धकुमनि स्वपद्माह जिनमतप्रतिपन्नाः जीवाणुनागं सुपु
 विचिंतयंतोऽन्नविधौ शुद्धिमाहृतवतः स्वीकृतवत । नवता तु मांसाद्यपि पात्रपतित न
 दोषाप तथा उन्नपद मातृस्थान तेनोपजीवी सन्न व्यागृणीयात् मायया न वदेदित्यर्थे ।
 एषपश्चाद्धर्मोऽनुधर्मइह जैनमते सयत्तानां साधूनां अर्हदनुष्ठानानंतर स्यादित्यनुधर्म
 ॥३५॥ स्नातकानां बौद्धानां जिहूणा नित्य य सहस्रद्वयं जोजयेदित्युक्तं प्राक् तदूपय
 ति । असयत सन् रुयिरिक्छिन्नपाणिरिहैव लोके सगर्हा नियजति निश्चयेन गच्छति ॥३६॥

॥ टीका—तदेव परपदं दूषयित्वा स्वपद्मस्थापनायाह । (जीवाणुनागमित्यादि) मौ
 नींशासनप्रतिपन्ना सर्वलोकमार्गानुसारिणो जीवानामनुगमवस्थाविशेषं तदुपमर्दन
 पीडां वा सुपु विचिंतयंत पर्यालोचनोन्नविधौ शुद्धिमाहृतवत स्वीकृतवतोऽविवक्षारि
 शोपरहितेनाशुद्धेनादरेणाहारकृतवतोनतु यथा नवता पिशिताद्यपि पात्रपतितं न दो

के, त्रायी एटले आसन्न नव्यनें दुःखथकी राखनार ठे, तथा झानी एटले जाणेली व
स्तु ठे विद्यमान जेनें एवा जगवतने वाणियानी उपमा केम देवाय ? ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका-सारनपरिग्रहं वाऽव्युत्सृज्याऽत्यक्ता तत्रैव नि सृताव-क्षाव्यात्मैव दंनोहि
सकोयेपां ते तथा तेषां च वणिजामुदयोलाजोयदर्थं ते प्रवृत्ता य च त्व लान्न वदसि स
तेषां चतुरंतश्चतुर्गतिकोय ससारोऽनंतस्तस्मै तदर्थं जवति तथा इ स्वाय जवति नच स
लाजोऽपि तस्यैकांतिक ॥ ३३ ॥ एतदेवाह । एकांतिक आत्यंतिकश्च तेषां वणिजामुद
योलाजोन विद्यते । लाजार्थं प्रवृत्तस्य हानेरपि दर्शनात् । एव वदंति तद्विदुः तौ च
क्षावपि नावौ विगतगुणोदयौ । कोर्थं । योनैकांतिक ? अनात्यंतिकश्च ? किं तेन लाजे
नेति य सेतस्य जगवतउदयोलाजोधर्मदेशनादि. सच सादिरनतश्च एवचूतमुदयं प्राप्तो
ऽन्येषामपि तादृशं साधयति कथयति । त्रायी ज्ञाती च ज्ञात वस्तु विद्यते यस्य सज्ञा
ती ज्ञातसर्वज्ञेय. एवचूतेन जगवता तेषां पूर्वोक्तानां वणिजा कथं सर्वसाधर्म्यमिति ॥ ३४ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (आरजगंचेवइत्यादि) आरजं सावधानुष्ठानं च तथा परिग्रहं वाऽ
व्युत्सृज्यापरित्यज्य तस्मिन्नेवारजे क्रयविक्रयपचनपाचनादिकेतथा परिग्रहेचधनवान्यहिर
ण्यसुवर्णद्विपदचतुष्पदादिके निश्चयेन श्रिताव-क्षानि श्रितावणिजोजवति तथात्मैव दंनोदम
यतीति दंनोयेपां ते जवत्यात्मदंनोदयसदाचारप्रवृत्तेरिति । नावोपि चैषा वणिजा परिग्रहारज
वता सवदयोलाजोयदर्थं ते प्रवृत्तार्थं च त्व लान्नं वदसि सतेषां चतुरंतश्चतुर्गतिकोय ससा
रोऽनंतस्तस्मै तदर्थं जवतीति न चेहासावेकांतेन तत्प्रवृत्तस्यापि जवतीति ॥ ३३ ॥ एतदेव
दर्शयितुमाह । (एगंतिणञ्चंतिइत्यादि) एकांतेन जवतीत्येकांतिकस्तथा तद्विद्वानर्थं प्रवृ
त्तस्य विपर्ययस्यापि दर्शनात्तथा नाप्यात्यंतिक सर्वकालजावी तत्क्षयदर्शनात्सतेषां
उदयोलाजोनेकांतिकोनात्यंतिकश्चेत्येव तद्विदोवदंति । तौ च क्षावपि नावौ विगतगुणो
दयौ जवत । एतदुक्तं जवति । किं तेनोदयेन लान्नरूपेण योनैकांतिकोनात्यंतिकश्च य
श्चादर्थयति । यश्च जगवत सेतस्य दिव्यज्ञानप्राप्तिलक्षणउदयोलाजोयोचा धर्मदेशनावाप्त
निर्जराज्ञान. सच सादिरनंतश्च तमेवचूतमुदयं प्राप्तोजगवानन्येषामपि तथाचूतमेवोदय
साधयति कथयति श्लाघते वा । किंचूतो जगवास्त्रायी । अयवयमयपयचयतणयगतावित्य
स्य दंनकथातोर्णिनिप्रत्यये रूपं । मोक्षं प्रति गमनशीलइत्यर्थं । त्रायी वासन्नजव्याना त्राण
करणात्तथा ज्ञाती ज्ञाता द्वित्रियाज्ञातं वा वस्तुजातं विद्यते यस्य सज्ञाती विदितसमस्तवेद्य
इत्यर्थः । तदेवचूतेन जगवता तेषां

उवेकिना कथं सर्वसाधर्म्यमिति ॥ ३४ ॥

पश्यतांतर । एकस्य कृष्णिका तृप्तिरन्य प्राणैर्वियुज्यते ॥ ३ ॥ तदेव महादोषं मांसादन मिति मत्वा यद्विधेयं तद्वर्जयति । एतदेवनूत मांसादनाजिलापरुषं मनोत करणं कुश लानिपुणामासाशित्वविपाकवेदिनस्तन्निवृत्तिगुणानिज्ञाश्च न कुर्वति तदनिलापादात्म नोनिवर्तयतीत्यर्थः । आस्ता तावद्गृह्य वागव्येषा यथा मासजनकृपोऽदोषइत्यादिका नारत्य निहितोक्ता मित्या । तुशब्दान्मनोपि तदनुमत्यादौ न विधेयमिति तन्निवृत्तौ चेद्देवानुपमा श्लाघाऽमुत्र च स्वर्गापवर्गगमनमिति । तथाचोक्तं । 'श्रुत्वा ह स्वपरपरामतिघृणां मां साशिना दुर्गतिं, ये कुर्वन्ति शुनोदयेन विरति मांसादनस्यादरात् । तदीर्घायुरदूषित गटरुजा सनाय्य चास्यति ते, मर्त्येऽपूज्यनोगधर्ममतिषु स्वर्गापवर्गेषु चेत्यादि' ॥ ३९ ॥ न केवलं मां सादनमेव परिहर्षमन्यदपि सुसुहृणो परिहर्तव्यमिति दर्शयितुमाह । (सवेसिमित्यादि) सर्वेषा जीवानां प्राणार्थिनानां केवलं पंचेन्द्रियाणामेवेति सर्वग्रहणं दयार्थतया दयानिमि त्तावद्यमारं नं महानय दोषइत्येव मत्वा तत्परिवर्जयंत साधवस्तुङ्गकिनोदोषशंकिन ऋषयोमहामुनयोज्ञातपुत्रीया श्रीमन्महावीरवर्द्धमानशिष्याः बहिष्ठ दानाय परिकटिप तं यज्ञकपानादिक तत्परिवर्जयन्ति ॥ ४० ॥

नूयानिसंकाए डुगंभमाणा, सवेसिपाणाण निहाय दंभं ॥ तम्हा ण जुजंति तदह्मगारं, एसोणुधम्मो इह संजयाणं ॥ ४१ ॥ निग्गं वधम्ममि इम समाहि, अस्सि सुविच्चा अणिहे चरेक्का ॥ बुद्धे मुणी सीलगुणोववेए, अब्बते पावणती सिलोगं ॥ ४२ ॥

अर्थ-बली पण साधुनो आचार कहेवे. (नूयानिसंकाएडुगंभमाणा के०) नूत जे प्राणी तेना मर्दननी शकार्ये तावद्यानुष्ठानने डुगता निदता, तथा (सवेसिपाणाण निहायदंभ के०) सर्व प्राणीनो दंभ एटले विनाश, तेने निहाय एटले वामीने त्याग करी ने सम्यक् आचारे प्रवर्तता एवा साधु (तम्हाणजुजतितदह्मगार के०) ते कारणे त या प्रकारना एटले आधाकर्मादिक दोषे दूषित एवा ते आहारने ण जुजति एटले न ज मे, न नोगवे (एसोणुधम्मोइहसंजयाण के०) आ जगत्माहे यतिनो धर्मे, ते अ णुधर्मे, एटले श्री तीर्थकरनी पठवाडे जाणवो जेम श्री तीर्थकरे निर्दोष आहार ग्रह णादिक यमे याचखो, तेम तेने अनुसारे साधु पण, एहिज धर्मे आचरे इत्यर्थः ॥ ४१ ॥ व ह्यथने अत्यन्तर ग्रथि एवो जे धर्मे, तेने विषे ए पुर्वोक्त जे समाधि एटले सुजता अहारनु ले बु, (अस्सिसुविच्चाअणिहेचरेक्का के०) इत्यादिकने पामीने सम्यक् अनुष्ठानरूप समाधिने

णामज जाणवु, चित्तमांहे जो जीवघातनो परिणामहे तो अणकखु थकुं पण, प्राणघातनुं पाप लागेहे ॥ २६ ॥

॥ दीपिका—असौ जगवान्समवसरणाद्युपजोगं कुर्वन्नप्यहिसन् । कोर्थे । नहि तत्रार्हतकोप्याशंसाप्रतिबंधोवास्ति साम्प्रसलीनत्वात् । सर्वेषां प्रजाजतवस्तेषामनुकंपी एवविधधर्मे स्थितं तं जवाहृशास्त्रात्मदंभैः समाचरतोवणिगादितुल्यं कुर्वति एतच्चावोधेरज्ञातस्य प्रतिरूपं अज्ञानविलसितमित्यर्थः । एव गोशाले निराकृते बौद्धाः प्रादुस्त्वया वणिग्दृष्टां तद्रूपेण बाह्यानुष्ठानदूषितं तद्वर कृतं यतोऽस्मत्सिद्धांतेष्वंतरमेवानुष्ठानं जवमोक्षयोप्रधानांगमिति । तत्त्व शृणु ॥ २७ ॥ पितृणां स्वस्तस्य पित्री शकलमचेतनमपि कदाचिन्म्लेष्ठादिविषये संज्ञमे केनचिन्नश्यता स्वलोपरि वस्त्रं द्विषं तच्च म्लेष्टेन पुरुषोयमिति बुद्ध्या गृहीतं ततोसौ म्लेष्टोवस्त्रवेष्टिता स्वल्पिनी पुरुषबुद्ध्या शूले प्रोतां पावके पचेत् तथाऽलावुकं तुबकं कुमारोयमिति मत्वाऽग्नौ पचेत् अस्माकं मते सप्राणिवधेन लिप्यते चित्तस्य डुष्टत्वात् ॥ २६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं कृतदेवसमवसरणपद्मावलीवेतंदकसिंहासनाद्युपजोगं कुर्वन्नप्याधाकर्म कृतवसतिनिषेधकसाधुवत्कथं तदनुमतिकृतेन कर्मणाऽसौ न लिप्यतइत्येतज्जोशालकमतमाशङ्क्याह । (अहिसयमित्यादि) असौ जगवान् समवसरणाद्युपजोगं कुर्वन्नप्यहिसक सनुपजोगं करोति । एतदुक्तं नवति नहि तत्र जगवतोमनागप्याशंसाप्रतिबंधोवा विद्यते स मनुष्यमणिमुक्तालोष्टकांचनतया तदुपजोगं प्रति प्रवृत्तेर्देवानामपि प्रवचनोद्दिनायिपूणा कथंनु नाम नव्यानां धर्मानिमुख प्रवृत्तिर्यथा स्यादित्येवमर्थमात्मजानार्थं च प्रवर्त्तनादतो जगवान्हिसकस्तथा सर्वेषां प्रजायंतइति प्रजाजतवस्तदनुकंपी च तान्सतारे पर्यटतोनुकंपयते तज्जीलश्च तमेवरूपं धर्मपरमार्थरूपे व्यवस्थित कर्मविवेकहेतुनूतं जवविधाश्चात्मदंभैः समाचरंतश्चात्मकत्वं कुर्वति । वणिगादिनिरुदाहरणैरेतच्चावोधेरज्ञानस्य प्रतिरूपं वर्तते एकं तावदिदमज्ञानं यत्स्वतः कुमारप्रवर्त्तनं । द्वितीयं चैतत्प्रतिरूपमज्ञानं यद्भगवतामपि जगद्व्यानां सर्वातिशयनिधाननूतानामितरैः समत्वापादनमिति ॥ २७ ॥ सांप्रतमाहकुमारमपहस्तिगोशालकं ततो जगवदनिमुखं गच्छतं दृष्ट्वाथातराले शाक्यपुत्रीयानिहवदमूचुर्यदेतद्वणिग्दृष्टांतद्रूपेण बाह्यमनुष्ठानं दूषितं तद्योजनं कृतं जवता यतोऽतिफल्गुप्राप्यं बाह्यमनुष्ठानं आंतरमेव त्वनुष्ठानं ससारमोक्षयो प्रधानांगमस्मत्सिद्धांते चैतदेव व्यावर्ण्यते । इत्येतदार्द्रककुमार जो राजपुत्र । त्वमवहितं शृणु श्रुत्वाचावधारयेति जणित्वा ते निहुका आंतरानुष्ठानसमर्थकमात्मीयसिद्धांताविर्भावनायेदमाहुः । (पित्रागेत्यादि) पितृणां,

संसारतरवर्त्यपीह लज्जते शं मुक्त्वन्निर्जनं, संतोषात्पुरुषोमृतत्वमचिराद्यायात्सुरेडा
चित् ॥ इत्यादि ॥ ४२ ॥

सिणायगाणं तु ड्वे सहस्से, जे नोयए णितिए माहणाणं ॥ ते
पुत्रखधे सुमहङ्गणित्ता, नवति देवा इति वेयवाउ ॥ ४३ ॥ सिणा
यगाणं तु ड्वे सहस्से, जे नोयए णितिए कुलालयाणं ॥ से गढ
ति लोलुवसंपगाडे, तिवाजितावी णरगानिसेवी ॥ ४४ ॥

अर्थ—ए रीतें आर्द्धकुमार गोशालक तथा बौधमतिउर्ने परास्त करिनि आगल चाव्यो तेवा
रें, वच्च ब्राह्मण मत्वा, ते ब्राह्मण बोल्या के, अहो आर्द्धकुमार ! तें रुडूं कखुं के, जे ए पूर्वो
क्त वेदु मत वेदबाह्य होता, तेनुं ते निराकरण कखुं, तो हवे ए जैनमत पण वेद बाह्यडे.
एवु जाणीनि, तमारा सरखाने आश्रय करवा योग्य नथी केमके, तु कूत्री ठो अने कूत्रीनैं
सर्व वर्णोत्तम एवा ब्रह्मणनेज सेववा योग्यडे, परंतु शूद्र सेववा नही ए कारण 'माटें
वेदोक्त विधिये यज्ञादिकमार्गनी तमारे सेवा करवी. इत्यादिक ते ब्राह्मणो पोतानो मार्ग
देखाडेडे (सिणायगाणतुड्वेसहस्से के०) स्नातक एटले पट्कर्मने विपे निरत, अने वेदना
नणनार, पोताना आचारने विपे तत्पर, नित्य स्नातक, ब्रह्मचारी, एवा वेसहस्त्र (माहणाण
के०) ब्राह्मणने (जेनोयएणितिए के०) जे पुरुष नित्य जमाडे, एटले तेने मनोवाडित आहा
र थापे, (तेपुत्रखधेसुमहङ्गणित्ता के०) ते पुरुष वणो महोदो पुण्यनो स्कध उपाज्ज
न करीने, (नवतिदेवाइतिवेयवाउ के०) देवता थाय एवु अमारा वेदनुं वाक्यडे, एम
जाणीने ए वेदोक्त मार्ग आदग्गो ॥ ४३ ॥ हवे आर्द्धकुमार उत्तर कहेडे के, अहो ब्राह्म
णो ! (सिणायगाणतुड्वेसहस्से के०) स्नातकना वे सहस्त्रने (जेनोयएणितिएकुलालया
ण के०) जे दातार नित्य जमाडे ते स्नातक केवाडे तोके, कुलालग एटले मार्जार ते सर
खा ब्राह्मण पण जाणवा, कारण के, ए पण सावधाहार वाडता, सर्वकाल घर घरने विपे
लोळुवसंपगाडे के०) ते लोलपी ब्राह्मण सहित एवो दातापण गढति एटले दुर्गतिवे
जाय, दुर्गतिमां कया स्थानके जाय ? तोके, (तिवाजितावीणरगानिसेवी के०) तीव्रवेद
कना स्थानकने विपे नारकी थाय ॥ ४४ ॥

॥ दीपिका—एव गोशालकमते बौद्धमते च निरस्ते
जनं रुतं चदेते वेदवात्ये वे अथि मते हिसे अथ है

नो आर्द्धकुमार ! शो

राय वनपतसिंध बाहाडुरका जेनागम संग्रह भाग इसरा. १७१

॥ टीका-अमुमेव दृष्टांत वैपरीत्येनाह । (अहवाचीत्यादि) अथवापि सत्यपुरुष खलबुद्ध्या कश्चिन्म्लेह शूलप्रोतमग्नौ पचेत्तथा कुमारक बाल तुवकबुद्ध्याग्नावेव पचेन्न वमेवासौ प्राणिवयजनितेन पातकेन लिप्यतेऽस्माकमिति ॥ १७ ॥ क्रिचान्यत् । (पुरिस मित्यादि) पुरुष वा कुमार वा विध्वा शूले कश्चित्पचेद्भाततेजस्यग्नावारुह्य खलपिप्पीयसि ति मत्वा सती शोभना तदेतद्बुद्धानामपि पारणाय भोजनाय कटपते योग्य भवति किं सुतापरेपामेव सर्वास्ववस्थास्वचितित मनसा संकटिपत कर्मचयं नागवृत्यस्मर्त्तित्वाते । त उक्त अविज्ञानोपचित परिज्ञानोपचितमीर्यापथिक स्वप्रांतिक चेति कर्मोपचयन याति ॥ १७

सिणायगाण तु ड्वे सहस्से, जे जोयए णिति ए निस्कुयाण॥ ते पुन्नखंधं सुमहं जिणिता, नवंति आरोप्य महत्तत्ता॥ १८॥ अ जोगरूवं इह संजयाणं, पावं तु पाणा णयसंज्ञकां॥ अवोहि ए दोह्वि तं असाहु, वयंति जेया विपडिस्सुणंति ॥ ३० ॥

अर्थ-हवे वली शाक्यदर्शनीं वानफलनो अधिकार कहेते (सिणायगाणतुड्वेसह स्ते के०) स्नातक एटले बौद्धमत प्रधान दर्शनी, तेना जे वे सहस्व तेनें (जेनोयएणि ति ए निस्कुयाण के०) जे कोइ पोताना शाक्यपुत्रीय अमें प्रवर्त्ततो एवो उपासक, प चनादिक क्रिया करिने जिहुने निरतर जमाडे, (तेपुन्नखंधंसुमहजिणिता के०) ते पुरुष महान् पुण्यस्कथ उपार्जिनें, (नवतिआरोप्यमहत्तत्ता के०) महोटा सत्ववालो एटले अद्वावत थको आरोप्य एवे नामे सर्वोत्तम देवता थाय. इत्यर्थ ॥ १८ ॥ एरीतें बौद्धदर्श नी पोताना धर्मनु रक्ष्य, आर्द्धकुमार प्रत्ये देखाडीने तेने कहेवा जागा के, अहो आर्द्धकुमार ! तु अमारो धर्म मान्य कर ! एबु कहे थके, हवे आर्द्धकुमार तेमने क हेते के, अहो शाक्यदर्शनीं ! (अजोगरूवंइहसंजयाण के०) अही तमारा दर्श ननें विपे जे पूर्वे भोजन आश्री वचन कह्यु ते, सयतपणने अयोग्य ठे कारणके, अहिं सानें अर्थ प्रवर्त्तमान, समिति अनें गुप्तिये करी सहित, एवा साधु होय, तेने जावणु दि फलदायिनी थाय ए वात खरीठे, परतु तमारी वक्तव्यतायें, खल अनें पुरुषनी व्यक्ति पण जे न जाणो; तेनेंज जावणुदि कही ए कारणेज बौद्धमतिउं खल पिप्पीनी बुदिये पुरुषनी विनाश करिने, तेना गुरुनें मास नक्षत्र करावे. ते अत्यंत अयुक्तते, तेज कहेते (पावतुपाणाणयसंज्ञकां के०) प्राणी एटले जीग, तेना विनाशरूप पाप करिनें, प्रकर्षे रसगृह थका वली तेनेज पुण्य बोले माटें, (अवोहिा दोह्वितअसाहु के०) ए पाप, अवोधीनु कारणते तेथी ते वेहुनें असाधु जाणवा, ते

अर्थ—वली आईकुमार कहेछे के, (दयावरधम्मजुगंठमाणा के०) जेमा दया प्रधा नठे एवा धर्मेने निदता, (वहावहं धम्मपससमाणा के०) तथा हिसारूप धर्मेनी प्रशं सा करता, (असीलं के०) आचार रहित एवा, (एगंपि के०) एकनै पण (जेजो ययती के०) जे कोइ नृप राजा अथवा बीजो कोइ मूढमति धार्मिक पुरुष, पात्रनी बुद्धिये करी जमाछे, तो (एणीयोणिसजातिकुउसुरेहिं के०) ते नृप राजा, अथवा बीजो कोइ मूढमति पुरुष होय, ते निशा एटछे सदैव रुग्णाधकार रात्रीसमान काल वर्त्तेछे जेमा एवी नरकजूमिनेविपे नरकमाहे जाय ए वचन सत्य करी जाणवुं अने तमें कसु जे देवता थाय, ते वात मृपाछे तेवा पुरुषनै असुरनै विपे पण गति न जा एवी, तो वैमानिक देवता क्याथी थाय ॥ ४५ ॥ हवे आईकुमार ब्राह्मणोनो मत परास्त करीनै आगल चाल्यो, एटछे एक दमिया सांख्य मति मल्या, ते एम कहेछे के, अ हो आईकुमार । तें रूडू कीधु के, जे ए ब्राह्मणो सर्व आरंजने विपे प्रवर्त्तता गृहस्थ ठ ता, पोतामा गुरुपणुं मानता, एवा ए राक्षस सरखा ब्राह्मणनुं निराकारण कछुं सांप्रत अमारा सिद्धांतसाथे तमारासिद्धांतनो कोइ नेद नथी, अमारो सिद्धांत पंचविशति तत्व रुपछे हवे ते पण कदुडु साजल, ह्यानेविपे धारण कर. (छुहउविधम्ममिससुच्छियामो के०) जे अमारो धर्म, अने तमारो धर्म, ए वेदु सरखाज जाणिये ठेये कारण के, तमारे पण जीवने अस्तिजावे पुण्य, पाप, बंध, अने मोक्षनो सजाछे, अने अमारे पण एमज ठे. तमारे पण पाच महा व्रतछे, अने अमारे पण अहिंसाविक पाच यमछे, तथा इडिय अने नोइडियना नियमो तो आपण वेदुने सरखाजछे तेमाटे वेदुधर्मेने विपे अमने अने तमने प्रवर्त्तता सम्यक् प्रकारज जाणवो अने (अस्तिमुच्छिवा के०) एहिज धर्मेने विपे रहिनै, (तहएस्तकाल के०) तथा अतीतकालें, वर्त्तमानकालें, अने आगमिक कालें, जे पूर्वो रसीजेनुइएहनाणी के०) तथा आपणो आचार जे यम नियमलक्षण, ते प्रधान शीज ज्ञान, मोक्षनु अग कछुछे (एसपरायमिवितेसमडि के०) तथा कर्म करीने च्रमण करेछे प्राणी जेमा ते सपराय कहिये, एवो सपराय जे, ससार, ते जेम तमारे नित्यछे, तेम अमारे पण नित्यजछे तेमाटे ए सिद्धांतमा अमारे तमारे विशेष कोइ नथी ॥ ४६ ॥

॥ दीपिका—दयया वर प्रधान धर्म छुगुप्तमानोनिदन् वधावहं हिंसाकर धर्मे प्रशं सत्रिकमपि अशीज निर्व्रतं पड्जीगोपमदैन योजो जयेत्कि पुनर्वहन् नृपो राजाऽन्योवा य क धिन्मूढः सवराको निशेव नित्याधकारत्वान्निशा नरकजूमिस्ता याति कुतस्तस्यासुरेष्वधम

तेन्यः शृण्वत्येतयोर्द्वयोरपि वर्गयोरसाध्वेतदिति । अथपिच नाज्ञानावृतमूढजनजावच्छुद्ध
शुद्धिर्नवति । यद्विच स्यात्संसारमोचकादीनामपि तर्हि कर्मविमोहः स्यात्तथा नावच्छुद्धिमेव
केवलामन्युपगच्छता जवतां शिरस्तुममुंमनोपिमातादिक चैत्यकर्मादिक चानुष्ठानमनर्थक
मापद्यते तस्मान्नैवविधया जावच्छुद्ध्या शुद्धिरुपजायतइति स्थितं ॥३०॥

उडुं अहेयं तिरियं दिसासु, विन्नाय लिंगं तसथावराण ॥ नूया
जिसंकाइ डुगंठमाणा, वढे करेझाव कुठ विहन्ति ॥३१॥ पुरिसे
ति विन्नति न एवमन्ति, अणारिए से पुरिसे तदा हु ॥ कोसंनवो
पिन्नगपिमियाए, वायावि एसा बुड्या असच्चा ॥ ३२ ॥

अर्थ-हवे आइकुमार, जैनमार्गना गुण कहेते. (उडुंअहेयंतिरियंदिसासु के०) उंची,
नीची, अने तिहिं जे दिशिउठे, ते दिशिउठे विपे (तसथावराण के०) त्रस अने स्या
वर जीवोनी (लिंग के०) अहिनाण, चलन, स्पंदन, थंकुरोन्नवादिक, उत्पत्तिने (वि
ज्ञाय के०) जाणीने, (नूयानिसकाइडुगंठमाणा के०) जूत जे जीव तेनी अजिगकार्ये के,
रखे कोइ जीवोना घात उपजे। एवा जावे पापना जयथकी, सर्व सायद्यानुष्ठानने ड
गंठता जीवोना मईनने परिहरता थका, (वढे के०) वढे एठले धर्मोपदेश आपे (क
रेझाव के०) तथा भावतु क्रिया अनुष्ठान पण करे, (कुठविहन्ति के०) तो हवे एवी रीतें अनु
ष्ठान करता, तथा बोलता अमारा पढ़ने विपे तमारो उपजावेजो दोष कोइ नथी ॥३१॥
हवे खलपिमीने विपे पुरुषनी बुद्धिने असंचव देखाडेते. (पुरिसेतिविन्नतिनएवम
न्ति के०) खलपिमीने विपे ए पुरुषजते एवी बुद्धि तो जे अत्यंत भ्रष्ट होय तेने पण
न उपजे। ते कारणे (अणारिएसेपुरिसेतदाहु के०) जे एवी बुद्धि करे, अनं एम कहे के
एनें हणवामा दोष नथी, ते निश्चे थकी अनाचारी पुरुष जाणवो, (कोसंनवोपिन्नगपि
मियाए के०) खलपिमिकाने विपे जे पुरुषनी बुद्धि करवी, ते बातज केम सजवें। माटें (वा
यावि एसाबुड्याअसच्चा के०) एवी वाणी बोलवी ते पण असत्य कहीने, माटें एवी जाया
नो बोलनार निर्विवेकी, कर्म बंधनें करी बयाय अने अनतो ससार बधारे. इत्यर्थ ॥३२॥

॥ दीपिका-ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वदिक्षु त्रसस्थावराणां लिंगं जीवत्वचिन्ह विज्ञाय
नूतानिर्गंकया जीवघातोत्र नावीति बुद्ध्या सर्वमनुष्ठानं क्षुण्णमानस्तदघातं परिहरन्वदे
त्कुर्यादपीति कुतोस्तीह त्वङ्कोटोप । न कश्चित्त्रास्मन्मते दोषोस्तीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ त
स्यां पिएयाकपिन्ध्या पुरुषोयमिति विद्वन्निर्मतिर्नास्ति जडस्यापि तस्माद्यएव चक्ति सपुरुषो

अपहसितं वा कुर्यात् यत्किंचिद्वा दद्यात् तथा नास्थिजतूनां शकटचरं मारयित्वा ब्राह्म
ण नोजयेदित्येवमादिका देशना विद्वज्जनमनासि न रजयतीत्यतोऽत्यर्थमसमंजसमिव ल
क्ष्यते युष्मदज्ञानमिति । तदेवमाईकुमारं निराकृतब्राह्मणविवादं जगदंतिकं गच्छंतं
दृष्ट्वा एकदमिनातराले एवोचुस्तद्यथा जो आईकुमार' शौचन रुत नवता यदेते सर्वा
नप्रवृत्तागृहस्था. शब्दादिविषयपरायणा पिगिताशनेन राक्षसकल्पादिजातयोनिराकृता
स्तत्ताप्रतमस्मत्सिद्धांत शृणु श्रुत्वाचावधारय । तद्यथा सत्वरजस्तमसां साम्यावस्थाप्रकृ
ति. प्रकृतेर्महास्ततोर्हकारस्तस्मादणश्च षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पच तन्मात्राणि ते
न्य पच जूतानि तथा चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमित्येतत्त्वादितैरप्याश्रितमत पंचविंशतित
त्वपरिज्ञानादेव मोक्षावाप्तिरित्यतोऽस्मत्सिद्धांतएव श्रेयान्नापरइति ॥ ४५ ॥ तथा न
युष्मत्सिद्धांतोतिदूरेण नियतइत्येतद्वर्शयितुमाह । (इहर्तवीत्यादि) योयस्माद्भर्मोनव
वीथश्चाहृत सवजनयरूपोपि कथचित्समानस्तथाहि युष्माकमपि जीवास्तित्वे सति पुण्य
पापवधमोक्षसद्भावोन लोकायतिकानामिव तदज्ञावे प्रवृत्तिर्नापि बौद्धानामिव सर्वाधा
रनूतस्यातारात्मनएवाजावस्तथास्माकमपि पंचयमाथहिंसादयोनवता च तएव पंचमहा
व्रतरूपास्तथेडियनोऽडियनियमोप्यावयोस्तुत्यएव तदेवमुजयस्मिन्नपि धर्मे बहुसमाने
सम्पुष्टानोष्ठितायूयं वयंच तस्माद्भर्मे सुष्टु स्थिता पूर्वस्मिन् काले वर्तमाने एण्येच यथा
गृहीतप्रतिज्ञानिबोढारोन पुनरन्ये यथाव्रतेश्वरयागविधानेन प्रव्रज्या मुक्तवतो मुचति मो
क्षति चेति तथाचारप्रधान शीलमुक्तं यमनियमलक्षणं न फल्युवत्ककुहकाजीवनरूपमथा
नतर ज्ञानंच मोक्षागतयाजिहित तच्च श्रुतज्ञान केवलारूपंच यथा स्वमावयोदर्शने प्रसिद्धं
तथा सपर्य्यते स्वकर्मनिर्त्राम्यते प्राणिनोयस्मिन्सत्संपराय ससारस्तस्मिन्भावयोर्न विज्ञे
पोस्ति । तथाहि । यथा नवतां कारणे कार्यं नैकातेनासुडुत्पद्यते अस्माकमपि तथैव
इध्यात्मतया नित्यत्व नवन्निरप्याश्रितमेव तथोत्पादविनाशावपि युष्मदज्ञिप्रेतावाविर्जा
वतिरोजावाश्रयादस्माकमपीति ॥ ४६ ॥

अथत्तरूव पुरिसं महंतं, सणातणं अस्सकयमवयं च ॥ सव्वे
सु जूतेसु विसव्वतोसे, चदोवताराहि समत्तरूवे ॥ ४७ ॥ एव
ण मिज्झंति ए ससरती, ए माहणाखत्तिय वेसयस्सा ॥ कीडाय
पक्कीय सरीसिवाय नराय सव्वे तह देवलोए ॥ ४८ ॥

अर्थ-वली एक दंभिज कहते (पुरिसं के०) पुरुष शब्दे जीव तेनें जे रीतें तमें
जाणोते, ते रीतें अमे पण जाणिये तेनें (अथत्तरूव के०) आत्मा अव्यक्तरूपते,
कस चरणादिक जे अवयव तेणे करी लख्योनजाय ते कारण माटें अव्यक्तरूपते

ज्ञाने करी तमारो यश पूर्व अने पश्चिम समुझ सुधी पहोतो, विस्तार पाय्यो, (वलोइए पाणितलेछिएवा के०) तथा तमोयें एवे विज्ञाने करी, अबलोकन करवे करी, ए लोकने पाणितलस्थितनी पेठे थयलोक्यो, तो अहो ! अमे तमारा विज्ञानना अतिशयतु वर्णन छुं करिये ? एवु तमारा सरखुं झातापणुं क्याही पण देखातु नथी, जे खलपिर्म थय नैं पुरुष, तथा तुचहुं, अने बालकनो अंतर काइ पण जणाय नहै, तो वली हवे जाण पणामा बाकी पण छुं रह्यु ? ॥ ३४ ॥

॥ टीका-वाचानियोगोवागनियोगस्तेन यदावहेत्कुर्यात् पापं कर्म तादृशीं वाच नोदाहरेन्न वदेत् एतद्वचनं गुणानामस्थानं दीक्षितो न ब्रूयात् उदार सुष्ठु नि सारमिति यत्खलेपि पुरुष. पुरुषोपि खल. अलाबुकं बालक बालकोवाऽलाबुकमिति नि सारत्वमि त्यर्थः ॥ ३३ ॥ अहो ! एवमगीकृते सति शुष्मानिरथानतरमर्यस्तत्त्व लब्धं जीवानामनु कर्मविपाकं जाग सुविचिंतित एवजूतेन ज्ञानेन नवतां यश पूर्व समुझमपर च पृष्ठ गतमित्यर्थ । नवद्विरेवलोकितावार्थं लोक पाणितलस्थितस्वेति ॥ ३४ ॥

॥ टीका-किचान्यत् । (वाचानियोगेणमित्यादि) वाचानियोगोवागनियोगस्तेना पि यद्यस्मादावहेत्पाप कर्म ततोविवेकी जापागुणदोषज्ञान तादृशीं जापामुदाहरेन्नानि दध्याद्यतएवं ततोऽस्थानमेतद्वचनं गुणानां नहि प्रव्रजितोयथावस्थितोर्थाभिधायेत उदार सुष्ठु परिस्थूरं निःसारं निरुपपन्निकं वचनं न ब्रूयात् तद्यथा पिण्याकोपि पुरुष पुरु षोपि पिण्याकस्तथाऽलाबुकमेव बालकोबालकएवाऽलाबुकमिति ॥ ३३ ॥ सांप्रतमार्दककु मारएव तं निहृकं युक्तिपराजितं संतं सोऽब्रुव विनलिपुराह । (लक्षेत्यादि) अहो शुष्मा निरथानंतयें एवजूतान्युपगमे सति लब्धार्थोविज्ञान यथावस्थितं तत्त्वमिति तत्पादगत सुचितितो नवद्विजो जीवानामनुजाग कर्मविपाकस्तत्पीडेति तथैवजूतेन विज्ञानेन नवतां यश पूर्व समुझमपरच पृष्ठं गतमित्यर्थ । तथा नवद्विरेवविधविज्ञानावलोकनेनावलो कित. पाणितलस्थितवार्थं लोकस्ति अहो ! नवतां विज्ञानातिशयोपपन्न नवत पि ण्याक पुरुषयोर्बालालाबुकयोर्वा विज्ञेयाननिज्ञेया पापस्य कर्मणोपपन्नजावानाव प्रा कल्पितवतस्ति ॥ ३४ ॥

जीवाणुजागं सुविचिंतयता, आहारिया अन्नविहायसोहि ॥ न
वियागरे वनपत्रपञ्जीवि, एसोणुधम्मोइह संजयाणं ॥ ३५ ॥
सिणायगाणं तु डवे सदस्से, जे नोयए निइए निस्कुयाण ॥ अ
संजए लोहियपाणि सेऊ, णियव्वत गरिहंमिहेव जोए ॥ ३६ ॥

मत्तयाऽसौ स्थित यथा तारास्वेकएव चङ् तथात्मापि सर्वत्र संबध्यतइति ॥४७॥ अ
 याईकमुनिराह । आत्मनोऽविकारित्वे आत्माऽद्वैते वा स्वीकृते दुर्नगसुजगादिचेदेन जीवा
 न मीयेरन्न ज्ञाप्यते स्वकर्मप्रेरितानरकादिति न ससरति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा
 न ब्राह्मणान् हृद्विद्यान् वैश्यान् प्रेथ्यान् शूद्रानापि कीटपक्षिसरीसृपाश्च जवति नरा
 श्च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्येव गतिचेदो न स्यात् १ ॥ ४८ ॥

॥ टीका-पुनरपि तथैवैकदंदिन संसारिकजीवपदार्थसाम्यापादनायाहु । (अथचरूव
 मित्यादि) पुरि शयनात्पुरुषोजीवस्तं यथा जवतोऽन्युपगतवतस्तथा वयमपि तमेव विशि
 नष्टि । अमूर्त्तत्वादव्यक्तं रूपमस्यासावव्यक्तरूपस्तथा करचरणशिरोग्रीवाद्यवयवतया स्वतो
 वस्थानात्तथा महातं लोकव्यापिनं तथा सनातन शाश्वतं इव्यार्थतया नित्यं नानाविधग
 तिसंज्ञवेपि चैतन्यलक्षणात्मस्वरूपस्याप्रच्युतेस्तथा ह्यर्थं केनचित्प्रदेशानां खंभशः कर्तुमश
 क्यत्वात्तथाऽव्ययमनतेनापि कालेनैकस्यापि तत्प्रदेशस्य व्ययानावाचतया सर्वेष्वपि जूतेषु
 कायाकारपरिणतेषु प्रतिशरीरं सर्वतः सामस्त्याद्विरशत्वादसावात्मा जवति कश्च १ चं
 इव शशीय तारानिरश्विन्यादिनिर्नहृत्रेयथा समस्तरूप संपूर्णः संबंधमुपयात्येवम
 सावपि आत्मा प्रत्येक शरीरे सह संपूर्णं सबधमुपयाति तदेवमेकदंदिनिर्दर्शन
 साम्यापादनेन सामवादपूर्वकं स्वदर्शनारोपणार्थमाईककुमारो निहितोयत्रैतानि संपूर्णा
 नि निरुपचरितानि पूर्वोक्तानि विग्रहणानि धर्मसत्तारयोर्विद्यते सएव पद्व सश्रुतिकेन स
 माश्रयितव्योजवति । एतानि चास्मदीयएव दर्शने यथोक्तानि संति नार्हतेऽतो जवताप्य
 स्मदर्शनमेवान्युपगतव्यमिति ॥ ४७ ॥ तदेवमजिहित सन्नाईकुमारस्तदुत्तरदानायाह ।
 (एवमित्यादि) यदिवा प्राक्तनश्लोक (अथचरूवमित्यादि) कोवेढातवाद्यात्मा द्वैतमते
 न व्याख्यातव्यस्तथाहि ते एकमेवाव्यक्त पुरुषमात्मानं महातमाकाशमिव सर्वव्यापिनं स
 नातनमनतमक्षयमव्यय सर्वेष्वपि जूतेषु चेतनाचेतनेषु सर्वतः सर्वात्मतया सौव्यव
 स्थितइत्येव न्युपगतवतोयथा सर्वास्वपि तारास्वेकएव चङ् संबंधमुपयात्येव चासा
 यपीत्यस्य चोत्तरदानायाह । (एवमित्यादि) एवमिति तथा जवता दर्शने एकांते
 नैव नित्योविकार्यात्मान्युपगम्यते इत्येव पदार्थां सर्वेपि नित्यास्तथाचसति कुतोबंध
 मोदसन्नायोवधानावाञ्च न नारकतिर्यङ्नरामरलक्षणश्रुर्गेतिक संसारोमोहानावा
 च निरर्थक व्रतग्रहण जवता पंचरात्रोपदिष्टयमनियमप्रतिपत्तिश्चेत्येव च यदुच्यते ज
 वता यथाऽऽवयोस्तुत्योपमैइति तदयुक्तमुक्तं । तथा सत्तारातर्गतानाच पदार्थानां न सा
 न्यं तथाहि जवता इवैकत्ववादिना सर्वस्य प्रधानादनिन्नत्वात्कारणमेवास्ति कार्यच कार
 णानिन्नत्वात्सर्वात्मना न विद्यते अस्माकव इव्यपर्यायोजयवादिना कारणे कार्य इव्या

पायेति । तथा उन्नपदोपजीवी मातृस्थानोपजीवी सन् न व्यागृणीवादेपोनंतरोक्तोऽनु
पश्चादर्मोनुधर्मस्तीर्यकरानुष्ठानादनंतरं जवतीत्यमुना विशिष्यते । इहास्मिन् जगति प्रवच
ने वा सम्यग्यताना सत्साधूना नतु पुनरेवविद्योनिक्कूणामिति । यच्च नवज्जिरोदनादेरपि प्राणं
गसमानतया हेतुजततया मासादिसादृश्यं चोत्पद्यते तदविज्ञाय लोकतीर्थातरीयमतं ।
तथाहि । प्राण्यंगत्वे तुल्येपि किञ्चिन्मासं किञ्चिच्चा मासमित्येव व्यवह्रियते । तद्यथा गोक्षीररु
धिरादेर्नक्षत्रानक्षयव्यवस्थितिस्तथा समानेपि स्त्रीत्वे नार्याश्वश्वादीं गम्यागम्यव्यवस्थि
तिरिति । तथा शुष्कतर्कदृष्ट्या योय प्राण्यंगत्वादिति हेतुर्नवतोपन्यस्यते । तद्यथा “नक्षणीयं
जवेन्मासं, प्राण्यंगत्वेन हेतुना ॥ ओदनादिवदित्येव कश्चिदाहेति तार्किक ” ॥१॥ सो
लिङ्गनैकांतिकविरुद्धदोषदृष्टत्वादपकर्षणीय । तथाहि । निरशत्वाद्स्तुनस्तदेव मांसं त
देव च प्राण्यंगमिति प्रतिज्ञार्थैकदेशादसिद्ध । तद्यथा नित्य शब्दो नित्यत्वादयं निम्न प्रा
ण्यंग ततः सुतरामसिद्धोव्यधिकरणत्वादयथा देवदत्तस्य गृहं काकस्य कार्ण्यान्तयानैकांति
कोपि श्वादिमासस्यानक्षयत्वादयं तदपि क्वचित्कथचित्केपाविद्धमिति चेदेव च सत्य
श्वादेर्नक्षयत्वादनैकांतिकत्व । तथा विरुद्धाव्यभिचार्यपि यथार्थहेतुर्मांसस्य नक्षयत्व
साधयत्येव बुद्धास्त्वामपूजात्वमपि । तथा लोकविरोधिनी चेय प्रतिज्ञा । मासोदनयोरसा
म्यादृष्टातविरोधश्चेत्येव व्यवस्थिते यदुक्तं प्राग्यथाबुद्धानामपि पारणाय कटपतएतदि
ति तदसाध्विति इति स्थित ॥ ३५ ॥ अन्यदपि निक्कुकोक्तमाईकुमारोऽनूय दूषयितुमाह
। (सिणायगाणतुइत्यादि) स्नातकाना बोधिसत्वकटपाना निक्कूणा नित्यं य सहस्रं वयं
नोजयेदित्युक्तं प्राक् तदूषयत्यस्यत सन् रुधिरक्लिन्नपाणिरनार्यैश्च गद्दीं निदा छुयुप्ताप
दवी साधुजनानामिह लोकएवनिश्चयेन गच्छति परलोके वाऽनार्यगम्या गतिं यातीति ॥ ३६ ॥

धूलं उरप्रं इह मारियाणं, उदिच्छन्नं च पगण्येता ॥ तं लोणते
ल्लेण उवस्सडेत्ता, सपिप्पलीय पगरति मंसं ॥ ३७ ॥ तं जुंजमा
णा पिसितं पज्जुत, ए उवल्लिणामो वयं रणं ॥ इमेव माहंसु अ
एकधम्मं, अणारिया बाल रसेसु गिशा ॥ ३८ ॥

अर्थ—बली पण आईकुमार ते कुमतिना मतनी बात कहेने के, (धूल के) महं
टी कायार्थे उपचित मांस शोणित युक्त एवो, (उरप्रं के) उरणो तेने (इह के)
आ शाक्यना शासनने विषे संघनी जत्तिने अर्थे (मारियाण के) विनाशीने मारीने
(उदिच्छन्नं च पगण्येता के) उदिष्ट-नोजन कटपीने (तं लोणतेल्लेण उवस्सडेत्ता के)
ते मांसने छुण, अने तेल साथे पचावीने, (सपिप्पलीयं पगरति मंस के) पिप्पली

तयाऽसां स्थित यथा तारास्वेकएव चङ् तयात्मापि सर्वत्र संबध्यतइति ॥४७॥ अ
 र्वाङ्कमुनिराह । आत्मनोऽविकारित्वे आत्माऽद्वैते वा स्वीकृते इनेगमुनगादिजेदेन जीवा
 मीधेरन्न कायते स्वकर्मप्रेरितानरकादिगतिषु न संसरति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा
 न ब्राह्मणान कृत्रियान वैश्यान प्रेष्यान शूडानापि कीटपक्षिसरीसृपाश्च नवति नरा
 श्र सर्वेपि देवलोकश्चेत्येव गतिजेदोन स्यात् १ ॥ ४७ ॥

॥ टीका-पुनरपि तथैवैकदंमिन ससारिकजीवपदार्थसाम्यापादनायाहुः । (अथत्तरूव
 मित्यादि) पुरि शयनात्पुरुषोजीवस्त यथा नवतोऽन्युपगतवतस्तथा वयमपि तमेव विशि
 नष्टि । अमूर्त्तत्वादव्यक्तं रूपमस्यासावव्यक्तरूपस्तथा करचरणशिरोग्रीवाद्यवयवतया स्वतो
 वस्थानात्तथा महातं लोकव्यापिन तथा सनातन शाश्वतं इव्यार्थतया नित्यं नानाविधग
 तिसनवेपि चैतन्यलक्षण्वात्मस्वरूपस्याप्रच्युतेस्तथा कृप्य केनचित्प्रदेशाना खंमश. कर्तुमश
 क्यत्वात्तयाऽध्ययमनंतेनापि कालैनैकस्यापि तत्प्रदेशस्य व्ययान्नावात्तथा सर्वेष्वपि जूतेषु
 कायाकारपरिणतेषु प्रतिशरीर सर्वत सामस्त्यान्निरशत्वादसावात्मा नवति कइव १ च
 इडर शशीर ताराजिरश्विन्यादिजिनेहृत्रेयथा समस्तरूप संपूर्ण संबंधमुपयात्येवम
 सावपि आत्मा प्रत्येक शरीरे सह संपूर्ण संबंधमुपयाति तदेवमेकदमिनिर्देशीन
 साम्यापादनेन सामवादपूर्वक स्वदर्शनारोपणार्थमाङ्ककुमारोनिहितोयत्रैतानि सपूर्णा
 नि निरुपचरितानि पूर्वोक्तानि विशेषणानि धर्मससारयोर्विद्यंते सएव पक्ष सश्रुतिकेन स
 माश्रयितव्योनवति । एतानि चास्मदीयएव दर्शने यथोक्तानि सति नार्हतेऽतो नवताप्य
 स्मदर्शनमेवान्युपगंतव्यमिति ॥ ४७ ॥ तदेवमनिहित सन्नाङ्ककुमारस्तदुत्तरदानायाह ।
 (एवमित्यादि) यदिवा प्राक्तनलोक (अथत्तरूवमित्यादि) कोवेदांतवाद्यात्मा द्वैतमते
 न व्याख्यातव्यस्तथाहि ते एकमेवाव्यक्त पुरुषमात्मान् महातमाकाशमिव सर्वव्यापिनं स
 नातनमनतमक्षयमव्यय सर्वेष्वपि जूतेषु चेतनाचेतनेषु सर्वत. सर्वात्मतया सौव्यव
 स्थितइत्येवचान्युपगतवतोयथा सर्वास्वपि तारास्वेकएव चङ् संबंधमुपयात्येव चासा
 वपीत्यस्य चोत्तरदानायाह । (एवमित्यादि) एवमिति तथा नवता दर्शने एकांते
 नैव नित्योविकार्यात्मान्युपगम्यते इत्येव पदार्था सर्वेपि नित्यास्तथाचसति कुतोबंध
 मोरुसन्नावोबंधान्नावाच्च न नारकतिर्यङ् नरामरलक्षणश्चतुरीतिक संसारोमोहान्नावा
 च निरर्थक व्रतग्रहणं नवता पंचरात्रोपदिष्टयमनियमप्रतिपत्तिश्चेत्येव च यदुच्यते न
 तता यथाऽऽवयोस्तुत्योर्धमइति तदयुक्तमुक्तं । तथा ससारोतर्गतानांच पदार्थाना न सा
 म्यतयाहि नवतां इवैकत्ववादिना सर्वस्य प्रधानादनिन्नत्वात्कारणमेवास्ति कार्यंच कार
 णानिन्नत्वात्सर्वोदमना न स्थिते अस्माकच इव्यपयायोनयवादिना कारणे कार्ये इव्या

विषे स्थित एटले प्रवर्तमान एवो साधु अण्डिहे एटले मायारहित यको अथवा, स्नेहरहित यको, सयमानुष्ठानने आचरे, एटले पाले (बुद्धेमुणीतीजगुणोववेए के०) बुद्ध एटले तत्त्वनो जाण, मुणी एटले त्रिकालवेदी, त्रण कालनो जाण, सीज एटले आचार ते उपशमादिक तथा गुण, एटले मूलोत्तर गुणरूप तेणे करी उपपेत एटले सहित, एवो साधु, (अब्रवतेपावणतीसिलोग के०) अत्यर्थ एटले सर्वगुणसंपन्न ते, लोक एटले आ लोकेने विषे, अने लोकोत्तरने विषे, सतोपकारक श्लाघाने पावणती एटले पामे॥४३॥

॥ दोषिका-नूताना प्राणिनां हितानि शंकया सावधान्यापार जुगुप्समान परिहरन् सर्वेषां प्राणिनां दंभं निहाय त्यक्त्वा साधवस्तथाप्रकारमशुद्धाहार न जुजते तस्मादेवो नुयमे सयतानामिह जैनमते तीर्थकराचरणादनुपश्चाच्चर्यत इत्यनुयमे इति ॥ ४१ ॥ निर्यथयमे साधुमार्गे स्थित इमपूर्वोक्त समाधि प्राप्तोऽस्मिन्समाधौ सुष्ठु स्थित्वाऽनिहोनि मयि. सन् चरेत्संयमे बुद्धोक्तातत्त्वोमुनि शीलेन क्रोधापमेन गुणैश्च मूलोत्तरनूतरूपेतो युक्तोत्यर्थ ता सर्वातिशायिनीं श्लाघा प्राप्नोति । यदुक्तं । " राजानं तृणतुल्यमेव मनुते श क्रेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरक्षणव्ययकृता प्राप्नोति नो वेदना " ससारातृग्वर्त्यपीह ल नते श मुक्तवन्निर्नयः, संतोपात्पुरुषोमृतत्वमचिराद्यायात्सुरैर्द्वारित " इति ॥ ४२ ॥

॥ टीका-किंच । (नूयानिसंकाएइत्यादि) नूताना जीवानां उपमर्दशंकया सावधान्यमनुष्ठान जुगुप्समानापरिहरतस्तथा सर्वेषां प्राणिनां दमयतीति दंभ. समुपतापस्तं निहाय परित्यज्य सम्यगुद्दिता सत्साधवोयतस्ततो न जुजते तथाप्रकारमाहारमशुद्धजातीयमे पोनुयमेइहास्मिन् प्रवचने सयतानां यतीनां तीर्थकराचरणादनुपश्चाच्चर्यत इत्यनुना वि शेप्यते । यदि चाणुरिति स्तोकेनाप्यतिचारेण वा बाध्यते शिरीषपुष्पमिव मुकुमार इत्यती ऽणुता विशेष्यत इति ॥ ४१ ॥ किंचान्यत् ॥ (णिगंगंधधम्ममित्यादि) नास्मिन्मौर्निइ धर्मे बाह्यान्तररूपोयथास्यास्तीति निर्यथ सचासौ धर्मश्च निर्यथयमे मच भुतचारित्रा ख्य क्वात्यादिकोवा सर्वज्ञोक्तस्मिन्नेव नूते धर्मे व्यवस्थित इम पूर्वोक्तसमाधिमनुप्राप्तो ऽस्मिन्नाशुद्धाहारपरिहाररूपे समाधौ सुष्ठु अतिशयेन स्थित्वाऽनिहोऽमायोऽथवा निहस्यत इति निहो न निहोऽनिह परीषदैरपीडितो यदिवा स्निहबंधने स्निहइति स्नेहरूपवचनर हित सयममनुष्ठानं चरेत् तथा बुद्धोऽवगततत्त्वोमुनि. कालत्रयवेदी शीलेन क्रोधाद्युपशम रूपेण गुणैश्च मूलोत्तरगुणनूतरूपेतोयुक्तोत्यर्थ ता सर्वगुणातिशायिनीं सर्व ईं दोषरमरूपा संतोपात्मिका श्लाघा प्रशंसा लोके लोकोत्तरेवाऽऽप्नोति । तथा चोक्तं । " राजा न तृणतुल्यमेव मनुते शक्रेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरक्षणव्ययकृता प्राप्नोति नो वेदना ॥

ग्नानपरज्ञानरहितेऽनाद्यनन्तइत्यर्थे ॥४९॥ प्रथेन ज्ञानेन केवलेन समाधिपुक्तालोकं चतुर्दशरज्जुमितं ज्ञात्वा इह शासने समस्त धर्मं श्रुतचारित्ररूपं कथयन्ति ते आत्मना तीर्णाः संसारसागर तारयन्ति च पर सद्गुपदेशादिति ॥ ५० ॥

॥ टीका-तदेव व्यवस्थिते युष्मदागमोयथार्थानिधायी न नवत्यसर्वज्ञप्रणीतत्वादसर्वज्ञप्रणीतत्वं चैकातपक्षसमाश्रयणादित्येवमसर्वज्ञस्य मार्गोद्भावनं दोषमाविर्भावयन्नाह । (जोषमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं चराचरं वा लोकमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञाना वजासेनेहास्मिन् जगति ये तीर्थिकाश्च जानानाश्च विद्वान्धर्मं दुर्गतिगमनमार्गस्यार्गला नूत कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते स्वतोनष्टा अपरानपि नो त्रारयन्ति क ? धारे नयानके संसार सागरे (अणोपारेति) अर्वाग्नानपरज्ञानवर्जितेनाद्यनन्तइत्येव नूते सत्साराण्येव आत्मानं प्रक्षिपन्तीति यावत् ॥ ४९ ॥ साप्रत सम्यक्ज्ञानवत्तामुपदेष्टुणां गुणानां विर्भावयन्नाह । (जोषमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं केवलालोकं न केवलिनो विविधमने कप्रकारं जानति विद्वतीहास्मिन् जगति प्रकर्षेण जानाति ब्रह्म पुण्यहेतुत्वात् पुण्यं तेन तथानूतेन ज्ञानेन समागता च युक्ताः समस्त धर्मं श्रुतचारित्ररूपं येतु परहितेऽपि कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते महापुरुषास्ततः संसारसागर तीर्णा परच तारयन्ति सद्गुपदेशदानत इति केवलिनो लोकं जानतीत्युक्ते यत्पुनर्ज्ञानेनेत्युक्तं तद्बौद्धमतोद्भेदेन ज्ञानाधारआत्मा अस्तीति प्रतिपादनार्थमिति । एतच्छक्तं जवति यथाऽऽदेशिकं सम्यक्मार्गज्ञात्मानं परं च सद्गुपदेशवर्तिनं महाकातारादिवर्द्धितदेशप्रापयेन निस्तारयत्येव केवलिनोऽप्यात्मानं परं च संसारकांतारां निस्तारयन्तीति ॥ ५० ॥

जे गरहिय ठाणमिहावसति, जेयावि लोए चरणोववेया ॥ उदा
इह तं तु समं मईए, अहाउसो विपरियासमेव ॥ ५१ ॥ सं
वडरेणाविय एगमेगं, वाणेण मारेउ महागयं तु ॥ सेसाणजीवा
एदयइयाए, वास वय चित्ति पकणयामो ॥ ५२ ॥

अर्थ- हरे वली मिय्यावादीनी केवी प्ररुपणा होय । ते आर्द्धकुमार कहेवे. (जे के०) जे कोइ संसारमाहे वर्तता अशुच कर्मना करनार, (गरहिय के०) गर्हित ए टले निहित, निर्विवेकीये आचरण करेलु (वाणमिहावसति के०) एवु क्रिया अनुष्ठा नरूप जे स्थानक, तेनु इह एटले आ जगत् माहे सेवन करे, आजीविकाने कारणे ते नो आश्रय करे, (जेयाविलोएचरणोववेया के०) तथा जे वली रुडा उपदेशना देना रा, लोक माहे गिरिति परिणामरूप चारित्रे करी सहितठे. (उदाहृतंतुसममईए के०)

तस्माद्ब्राह्मणसेवैव युक्तेत्याह । स्नातकानां पट्कर्मरतानां विप्राणां सहस्रं द्यं ये नोजयंति नित्यं ते पुण्यसंबन्धं सुमहांतमुर्ज्यं देवा स्थिरिति वेदवाद ॥ ४३ ॥ आर्द्रकुमुनिरेत दूषयन्नाह । (सिणायेति) । स्नातकानां सहस्रं द्यं ये नोजयंति । किञ्चूतानां कुलानि गृहाणि मांसार्थिनोयेऽतंति ते कुलाटामार्जाराः । कुलाटाश्च कुलाटास्तेषां सताद्वग्राह्येण नोजनकोवदुवेदनासु गतिषु याति । किञ्चूत लोलुपैरामिपगृहैः सप्रगाढोव्याप्तः तीव्रोऽस ह्योचितापोयस्य एवञ्चूत सन्नरकानिसेवी स्यात् ॥ ४४ ॥

॥ टीका—तदेवमार्द्रकुमार निराकृतगोशालकाजीवकवौ-दमतमजिसमीक्ष्य सांप्रतं विजातयः प्रोचुः । तद्यथा नो आर्द्रकुमार । शोचनमकारि नवता यदेते वेदवाहो दे अ पि मते निरस्ते तत्सांप्रतमप्यार्हत वेदवाह्यमेवातस्तदपि नाश्रयणार्हं नवविधाना तथा हि नवान् कृत्रियवर कृत्रियाणां च सर्ववर्णोत्तमाब्राह्मणाएवोपास्यान् शूद्राश्चतोयागादि विविना ब्राह्मणसेवैव युक्तिमतोत्येतत्प्रतिपादनायाह । (सिणायगाणुत्थ्यादि) तुशब्दो विशेषणार्थः । पट्कर्मानिरतावेदाध्यापका शौचाचारपरतया नित्य स्नायिनोब्रह्मचारि एव स्नातकास्तेषां सहस्रं द्यं नित्यं ये नोजयेयुः कामिकाहारेण ते समुपार्जितपुण्य रक्थाः सतोवेवा स्वर्गनिवासिनो नवतीत्येवञ्चूतोवेदवादइति ॥ ४३ ॥ अधुना आर्द्रकुमार एतदूषयितुमाह । (सिणायगाणुत्थ्यादि) स्नातकानां सहस्रं द्यमपि नित्यं ये नोजयति । किञ्चूतानां कुलानि गृहाणामिपान्वेषणार्थिनो नित्यं येऽतंति ते कुलाटामार्जाराः कुलाटाश्च कुलाटाब्राह्मणाः । यदिवा कुलानि कृत्रियादिगृहाणि तानि नित्यं पिमपात्तान्वेषिणा परतर्कुकाणामालयोयेषां ते कुलालयास्ते निश्चजीविकोपगतानामेवञ्चूतानां योसहस्रं द्यं नोजयेत्स सत्पात्रनिक्षिप्तदानो गच्छति बहुवेदनासु गतिषु । किञ्चूत सन् लोलुपैरामिपगृहैरससातागौरवाद्युपपन्नैः जिह्वेक्ष्यवशगैः सप्रगाढोव्याप्तो यदिवा किञ्चूते नरवे याति लोलुपैरामिपगृध्रुनिरसुमन्त्रिव्याप्तो यो नरकस्तस्मिन्निति । किञ्चूतश्चासौ दाता नरकानिसेवी नवति तद्वर्जयति । तीव्रोऽसह्यो योऽनित्यं कुरुचपाटनकुंजीपाकतप्तप्रपानशरत्मव्यालिगनादिरूपं सविद्यते यस्यासौ तीव्राजितापीत्येवञ्चूतवेदनानितसत्त्वयस्त्रिंशत्सरोपमानि यावदप्रतिष्ठाननरकाधिवासी नवतीति ॥ ४४ ॥

दयावर धम्मङ्गवमाणा, वहावह धम्मपसंसमाणा ॥ एगं पि जे नोजयती असीलं, णियोणिसं जाति कुं सुरेहि ॥ ४५ ॥ उहउवि धम्मं मिसमुद्धियामो, अस्सि सुद्धिवा तह एसकाल ॥ आचारसीले बुद्धि हनाणी, ए संपरायंमि विसेसमवि ॥ ४६ ॥

ग्नानपरजागरहितेऽनाद्यनंतइत्यर्थः ॥४९॥ पूर्वेण ज्ञानेन केवलेन समाधिपुक्तालोकं चतुर्दशरूपमितं ज्ञात्वा इह शास्त्रेण समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं कथयन्ति ते आत्मना तीर्णाः संसारसागरं तारयन्ति च परं सङ्गपदेशाविति ॥ ५० ॥

॥ टीका-तदेव व्यवस्थिते युष्मदागमोपधार्यानिधायी न नवत्यसर्वज्ञप्रणीतत्वादसर्वे ज्ञाप्रणीतत्वं चैकांतपक्षसमाश्रयणादित्येवमसर्वज्ञस्थ मार्गोद्भावनं दोषमाविर्भावयन्नाह । (लोपमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं चराचरं वा लोकमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञाना वनातेनेहास्मिन् जगति ये तीर्थिकाश्च जानानाश्च विद्वत्सो धर्मं दुर्गतिगमनमार्गस्यार्गला नूतं कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते स्वतो नष्टा अपरानपि नो त्रयन्ति क्व ? घोरे जयानके संसार सागरे (अणोपारेति) अर्वाग्नागपरजागवर्जितेनाद्यनंतइत्येव नूते संसारार्णवे आत्मानं प्रक्षिपतीति यावत् ॥ ४९ ॥ सांप्रतं सम्यक्ज्ञानवतामुपदेष्टुणा गुणानाविर्भावयन्नाह । (लोपमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं केवला लोकं न केवलिनो विविधमने कप्रकारं जानति विद्वंतीहास्मिन् जगति प्रकर्षेण जानाति प्रज्ञं पुण्यहेतुत्वात् पुण्य तेन तथा नूतेन ज्ञानेन समाधिना च युक्ताः समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं ये तु परहितेऽपि कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते महापुरुषास्ततः संसारसागरं तीर्णाः परं च तारयन्ति सङ्गपदेशदानत इति केवलिनो लोकं जानतीत्युक्ते यत्पुनर्ज्ञानेनेत्युक्तं तद्वबौद्धमतोच्छेदेन ज्ञानाधारआत्मा अस्तीति प्रतिपादनार्थमिति । एतच्छक्तं नवति यथाऽऽदेशिकं सम्यक्मार्गज्ञात्मानं परं च तद्वपदेशवर्तिनं महाकांतारादिवक्षितदेशप्रापणेन निस्तारयत्येव केवलिनोऽप्यात्मानं परं च संसारकांतारा निस्तारयतीति ॥ ५० ॥

जे गरहिय ठाणमिहावसति, जेयावि लोए चरणोववेया ॥ उदा
दड त तु समं मईए, अहाउसो विणरियासमेव ॥ ५१ ॥ सं
वउरेणाविय एगमेगं, वाणेण मारेउ महागयं तु ॥ सेसाणजीवा
णदयधयाए, वासं वय विति पकणयामो ॥ ५२ ॥

अर्थ- हवे बली मिथ्यावादीनी केवी प्ररूपणा होय । ते आर्द्धकुमार कहेवे. (जे के०) जे कोइ संसारमाहे वर्तता अथुन कर्मना करनार, (गरहिय के०) गर्हित ए टले निदित, निर्विवेकीये आचरण करेलुं (ठाणमिहावसति के०) एवु क्रिया अनुष्ठा नरूप जे स्थानक, तेहुं इह एटले आ जगत् माहे सेवन करे, आजीविकाने कारणे ते नो आश्रय करे, (जेयाविलोएचरणोववेया के०) तथा जे बली रूडा उपदेशना देना रा, लोक माहे विरति पणिमरूप चारित्रे करी सहितवे. (उदाहडंततुसममईए के०)

देवेष्वपि प्राप्तिरिति । अयार्द्रकं मुनिमेकदमिन् तास्या-प्राहु नो आर्द्रकं वर कृत यदे
सर्वारनप्रवृत्तामासाजिनोधिग्जातयोनिरस्ता । उदानीमम्मन्ति-क्षान् शृणु ॥ ४५ ॥ य
यमस्मद्धर्म यश्च त्वदीयोजन मवनयरूपोपि कथं वितुल्य । पंचयमायस्माक नवता
तएव महाव्रतानि पुण्यापबंधमोक्षसद्भावोस्माक नवता च तदेवमुनयन्मिन्नपि धर्मं सा
धितायूयं वयंच पूर्वस्मिन्काले वर्तमाने एष्येच गृहीतप्रतिज्ञानिवांद्वा. आशरप्रश
शीतमुदित कथित अथ ज्ञान मोक्षगमुक्त क्षान्ता आचर्यो- तपराये तसारे च न
विज्ञेपोत्ति ॥ ४६ ॥

॥ टीका—(दयावरमित्यादि) दया प्राणिषु कृपा तथा वर प्रदानां यो धर्मो नमो य
मं जुगुप्समानो निदंस्तथा वध प्राण्युपमर्दमावहतीति यथावहन्त तथानून धर्मं प्रगमन्त
वन् एकमप्यशीज निव्रतं पङ्जीवकायोपमर्देन योनोजयेत् किं पुन प्रनूताननृपांग
न्योवा यं कश्चिन्मूढमतिधार्मिक आत्मान मन्यमान सगराकोनिगेव नित्यायस्मात्वादि
शारकनूमिस्तां याति कुतस्तस्यासुरेष्वप्ययमदेवेप्यपि प्राप्तिरिति । तथा कर्मशालादुत्पत्त
विचित्रजातिगमनाङ्गातेरशाश्वतत्वमतो न जातिमदो विधेय इति । यदपि केचिदुच्यते य
था ब्राह्मणा ब्रह्मणो मुख्याद्विनिर्गता ब्राह्मण्युक्ता द्वात्रिंशत्कलस्या धर्म्या पञ्चाग्राह्यायेत
दप्यप्रमाणत्वादिति फल्युप्राय तदनुपगमे च न विज्ञेपोवर्णानां स्यादेरस्मान्प्रसूतेषु प्रम
खाप्रतिशाखाग्रनृतपनसोऽवरादिफलवद्ब्रह्मणोवा सुरादेरवयवानां चातुर्वर्ण्योवाति न्याय
चैतद्विद्यते नवविंशत्या यदि ब्राह्मणादीनां ब्रह्मणो सुरादेरुच्य माप्रत किं न जायते ? अ
थ युगादावेतदित्येव सति दृष्टहानिरदृष्टकल्पना स्यादिति । तथा यदि केचिद्व्यप्यादि सर्व
ज्ञानिहेपावसरे तद्यथा सर्वज्ञरहितोतीति काल काजत्वा वर्तमानाजगदेवच सत्येतदपि
शक्यते वक्तुं यथा नातीति कालो ब्रह्मसुखाद्विनिर्गतचातुर्वर्ण्यसमन्वित कालत्वा वर्तमा
नकालवद्भवति च विशेषे पक्षीरुते सामान्यहेतुरित्यत प्रतिज्ञायैकदेशा निहता नाशरनी
येति । जातेश्चानित्यत्व युष्मत्ति-क्षान्ता एवा निहितं । तद्यथा गृगाजोवा एष जायते य मधुरी
पोदह्यत इत्यादिना । तथा सद्य पतति मातेन लाह्या लवणेन च ॥ उपदेन शुडीनचनि
ब्राह्मण क्षीरविक्रीयतीत्यादि लोके चावश्यं नावी जातिपात । यत उक्त । “रापिरे कर्मणां
दोषैर्याति स्यावरतां नर ॥ वाचिकै पक्षिमृगतां मानसैरत्यजातितां” ॥ १ ॥ इत्यादिगुणै
प्येव विधेन ब्राह्मणत्व युज्यते । तद्यथा । “पट्टशतानि निषुज्यते पट्टनां मय्यमेहनि । अ
श्वमेधस्य वचनान्पूतानि पशुनिस्त्रिनिरित्यादि वेदोक्तत्वाच्चाप दोष इति चेन्न निश्चयमिति
मेव न हि स्यात्सर्वनूतानीत्यत पूर्वोत्तरविरोधस्तथा ।” आततायिनमायातमपि वेदान्त
रणे । जिघासतं जिघांतीपात्र तेन ब्रह्महा नयेत् ॥ तथा शुद्धं हत्वा प्राणायामं ज्ञेयं

व्याप्तेवति जीविकाहेतुमाश्रयेति तथाच ये सङ्घदेशवार्तनोलोकेस्मिन् चरणेन विरतिप
 रिणामरूपेणोपेता. समन्वितास्तेषामुजयेषामपि यदनुष्ठानं शौजनाशौजनस्वरूपमपि स
 त् तदसर्वकैरर्वाग्दर्शिनि भ्रमं सदृशं तुल्यमुदाहृतं उपन्यस्तं स्वमत्या स्वानिप्रायेण न पुन
 र्यथावस्थितपदार्थनिरूपणेनाथवाऽऽयुष्मन् हे एकदंनिन् ! विपर्यासमेव विपर्ययमेवो
 दाहरेदसर्वद्वोयदशौजनं तन्नौजनत्वेनेतरत्वित्रयेति यदिवा विपर्यासइति भक्तोन्मत्तप्र
 लापवदित्युक्तं नवतीति ॥ ५१ ॥ तदेवमेकदंनिनो निराकृत्याईककुमारोयावज्जगदंतिकं
 ब्रजति तावद्वस्तितापसा परित्यज्य तस्थुरिदं च प्रोचुरित्याह । (संवहरेणइत्यादि) ह
 स्तिनं व्यापाद्यात्मनोवृत्तिं कटपयेतीति हस्तितापसास्तेषां मध्ये कश्चिद्बृहत्तमएतद्ववाच
 तयथा नो आईककुमार ! सश्रुतिकेन तदाटपबहुत्वमालोचनीयं तत्र ये श्रमी तापसा.
 कर्मूलफलशिनस्ते बहूनां सत्त्वानां स्थावराणां तदाश्रितानां वोडुंवरादिषु जंगमानासु
 पथाते वर्तन्ते येपि च नैद्वयेणात्मानं वर्तयंति तेप्याशंसादोषदूषितास्तथेतश्चाटघमाना. पि
 पीडिकादिजतूनां उपधाते वर्तन्ते वयंतु संवत्सरेणावि अपिबद्वात् पणमासेन चैकेकं हस्ति
 नं महाकाप बाणप्रहारेण व्यापाद्य शेषसत्त्वानां इयार्थमात्मनोवृत्तिं वर्तनं तदामिपेण
 वर्षमेकं यावत्कटपयामस्तदेव वयमटपसत्त्वोपधातेन प्रनूततरसत्त्वानां रक्षां कुर्मइति॥५२॥

संवहरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता अणियत्तदोसा ॥ सेसा
 एजीवाणवहेलणाय, सियाय थोवं गिहिणोवि तम्हा ॥ ५३ ॥
 संवहरेणाविय एगमेगं, पाणं हणता समणे वएसु ॥ आया
 हिंए तं पुरिसं अणजे, ए तारिसे कंवल्लिणो न्वंति ॥५४॥ बुद्ध
 स्स आणाए इमं समाहि, अस्सि सुविच्चा तिविहेण ताई ॥ तरिं
 समुहं च महान्वोदं, आयाणवतं समुदाहरेज्जा तिवेमि ॥५५॥
 इति अहड्डणाम उडमंज्जयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—हवे आईकुमार कहेने के, अहो हस्तितापसो! तमें (संवहरेणावियएगमेगं पा
 णहणताअणियत्तदोसा के०) वर्ष वर्ष प्रत्ये, तथा उ मासप्रत्ये तमें एकेक महोदो जीव
 हणता यका दोषयकी, निवर्त्या एम कहेवाउज नहीं. (सेसाएजीवाणवहेलणाय के०)
 कारणके, घणा जीवने न हणता अने वर्षमां, तथा उमासमा एकजीवने हणता एवा तमो
 ने पंचेडियमहाकाय जीवना वधनो आशसा दोष पण लागेवे अने साधु तो, सूर्य किरणो
 प्रकाशित मार्गनेविषे जूसर मात्र दृष्टि शोधता, इयांसमिते समितावत उता, बेंतालीश
 ; दोष रहित आहारनी गवेपणा करता, आहारना जानें, अथवा अजानें, समवृत्ति वाला

तथा (महंत के०) महांत एटले समस्तलोकमां व्यापी रह्योठे, तथा (सणातण के०) सनातन एटले गाव्हतो ठे, यद्यपि नाना प्रकारनी गति करेठे तथापि, चैतन्य लक्षण जे आत्मस्वरूपठे ते स्यांहि पण जतु नथी, तथा (अक्षय के०) अक्षय एटले कोइ पण प्रदेशनो खम करी न शकीये तथा (मवयच के०) अव्यय एटले अनतकालें कोइ एक प्रदेशनो पण व्यय न थाय एटले विभेद न थाय किंवहुना (संवेसुनूतेसुनिसवतोमे के०) सर्वनूतनें विपे, शरीर शरीरप्रत्ये ए आत्मा एकज व्यापी रह्योठे, ते उपर दृष्टात देखाडेवे (चदोवताराहिसमत्तरुवे के०) जेम चड्मा अश्विन्यादिक नक्षत्रे करी, स मत्स्वरूप यको संबध पामे, तेम ए आत्मा, शरीर शरीर प्रत्ये सपूर्ण नवंध पामे. यहु क “ एकएव हि जूतात्मा जूते जूते व्यवस्थित ॥ एकथा बहुधा चैव दृश्यते जलचड्व त् ” इत्यादि ॥ ४७ ॥ ह्वे तेप्रत्ये आर्द्धकुमार कहेठे (एवमिक्कतिणससरती के०) ए रीतें जेम तमारे दर्शनें एकातवाठें आत्मा एक, नित्य, अविकारी, एम जे कहियें, ते सजवे नही, एम कहियें तो सर्व पदार्थ नित्य ठरेठे, तेम ठता तो वय मोक्षनो पण सजाव क्याथी थाय? अनें वधनें अजावे चतुर्गतिक ससारनो पण अजाव, अनें मोक्ष नो पण अजाव थाय अनें मोक्षने अजावे तमे जे यम नियमादिक व्रतनु ग्रहण कद्दो ठो ते पण निरर्थक थगो, ए कारण भाटे आत्मा सर्व व्यापी एकजठे ए जे तमारु वो लवुठे ते अयुक्तठे, एम कहेता तो नरक, तिर्यच, मनुष्य, अनें देवता, तथा बाल, कुमा र, सुजग, दुर्जग, धनाट्य, दरिद्रि, इत्यादिक जेवें जूदा जूदा पदार्थो न जाणिये ? तथा पो ताना करेला कर्म करी प्रेक्षा जीव, नाना प्रकारनी गतिनें विपे परित्रमण पण न करे ? (नमाहणाखनियवेसयस्ताकीडायपस्कीयसरीसिवायनरायसवेतहदेवलोए के०) तथा आ न्मानें सर्वव्यापक पणुंज कहेवा थकी एकल जावेज आत्मा थयो, तेवारे ब्राह्मण, क्षत्रि य, तथा वैश्य, अनें शूद्र, तथा कीटर्क, पक्षी, तथा सरीसिब एटले सर्प, तथा नर ए टले मनुष्य, तथा सर्व देवलोक इत्यादिक, नाना प्रकारनी गतिना गामी जीवन होय ? ए कारण माटें आत्मा सर्व व्यापक नथी, तथा आत्मा एक पण नथी, ते माटें तमा रो आगम, सर्वज्ञापित नथी, अनें सर्वज्ञापित विना याथातथ्य न होय ॥ ४८ ॥

॥ दीपिका—जवतः पुरुषजीव स्वीरुतवतस्तथा वयमपि । किंचूत ? अव्यक्तरूपं महांत व्याप कं सनातन नित्यं अक्षतं प्रदेशाना खमश कर्तुमशक्यत्वात् अव्यय अनतकालेनापि ए कप्रदेशस्यापि व्यापनावात् । तथा सर्वेषु जूतेषु शरीरवत्सु प्रतिशरीरं सर्वत सामस्यादता वात्मा जवति । यथा चक्षुस्तारानि संपूर्ण समस्तरूप संवध्यते एव जीवोपि शरीरं सपूर्णं संवध्यते अयमेव श्लो—

वधेन लघ्नाः तस्मात्स्यादेव स्तोकं स्वर्पं यस्माद्भ्रंति ततस्तेपि निर्दोषाः ॥५३॥ श्रमणव्रतेषु स्थिता अपि संवत्सरेणाप्येकैकं जतु येभ्रंति येव उपदिशंति तेऽनार्या आत्महिताः पुरुषा न तादृशा केवलिनो न वन्ति ॥५४॥ एव हस्तितापसान्निरस्यार्ककुमार जगवदंतिकं व्रजत् दृष्ट्वाऽजितवग्दहीतो वनहस्ती चितयतिस्म । यद्यहं बंधनमुक्त स्या तदार्ककुमार प्रतिहृदं तस्करपंचशतोपेत तथा प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्विता गत्वा वदेया वदेव हस्तिना चितित तावता तस्य बंधनानि त्रुटितानि आर्दमुनिसंमुखं त्वरया चलित करीतः । तोलोकैः पूरुतं हा हतोयं मुनिरिति हस्ती च ससन्नमं मुनिपार्श्वमागत्य त्रिः प्रदक्षिणी कृत्य दंताग्रस्पृष्टनूमिः साधु नत्वा वन ययौ ततः श्रेणिकनृप सपौरलोकस्तमुनि सप्रजाव नत्वा प्रोवाच । जगवन्नाश्रयमिदं यदय करी बधनान्मुक्त ततो मुनिराह । हे नृप । नैतदाश्रयं यत्करीमुक्तो बधनात् । यतु स्नेहपाशमोचनं तदुत्करं तच्च प्रायुक्तं निर्युक्तिरुता । यथा । “न दुर्करं वारणपासमोचणं गयस्स मत्तस्स वणमि रायं ॥ जहा उच नावलि एण तनुणा, त दुर्करं मेपडिहा इ मोचणं ॥” अत्रार्थः प्रागव्ययनप्रारंभे प्रोक्तः । एवमार्ककुमारो नृप प्रतिबोध्य श्रीवीरातिकं गत्वा जगवतं नक्तिनृत्यासीनः । जगवानपि तानि पंचापि शतानि प्रव्राज्य तव शिष्यत्वेन वदौ । अथाव्ययनोपसहारमाह । (बुद्धस्तइत्यादि) बुद्धस्य तत्त्वज्ञस्य श्रीवीरस्याज्ञया इमा नमाधि धर्मावाप्ति प्राप्यास्मिन्समाधौ सुपुष्टित्वा मनोवाक्कायैस्त्रायी रक्षकस्तोलीऽतिक्रम्य समुद्रमिव महानवौषधं । आदानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपं विद्यते यस्य स आदानवान् धर्मं परहितैषी उदाहरेत्कथयेत् । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५५ ॥ इत्यार्ककृताध्यायनमिदं षष्ठं समाप्तम् ॥

॥ टीका-सांप्रतमेतदेवार्ककुमारो हस्तितापसमतं दूषयितुमाह । (संवत्सरेण इत्यादि) संवत्सरेणैकैकं प्राणिनं व्रतोपि प्राणान्तिपातादनिवृत्तदोषास्ते न च त्यागांसादोषश्च न वतां पंचेक्षिमहाकायसत्त्ववपरायणानामतिदुष्टो न वति साधूनां तु सूर्यरश्मिप्रकाशितवीथिषु युगमात्रदृष्ट्या गठतामीर्यासमितिसमितानां विचत्वारिंशदोषरहितमाहारमन्वेपयतां लाजालान्समदृत्तीनां कुतस्त्यग्यासादोषः पिपीलिकादिसत्त्वोपघातो वेत्यर्थः । स्तोकसत्त्वोपघातैर्नैव नूतेन दोषानावोचयतान्युपगम्यते तथाच सति गृहस्था अपि स्वारजदेशवर्तिन एव प्राणिनोऽन्तर्तीति श्रेयाणां जतूनां हेतुकालव्यवहितानां न च दानि प्रायेण वधेन प्रवृत्ता यत एव तस्मात्कारणात्स्यादेव स्तोकमिति स्वर्पं यस्मात् भ्रंति ततस्तेपि दोषरहिता इति ॥ ५३ ॥ सांप्रतमार्ककुमारो हस्तितापसान्दूषयित्वा तदुपदेष्टारं दूषयितुमाह । (संवत्सरेण इत्यादि) श्रमणानां यतीनां व्रतानि श्रमणव्रतानि तेष्वपि व्यवस्थिताः स तर्कैकं संवत्सरेणापि ये व्रति ये चोपदिशति तेऽनार्या अस्त्वेकमनुष्ठायित्वान्ता आ

ततया विद्यते न पर्यायात्मकतया अपिचास्माकमुत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तमेव सदित्युच्यते
नवतांतु ध्रौव्यं युक्तमेव सदिति । यावप्याविर्भावतिरोनावौ नवतोच्येते तावपि नोत्पाद
विनाशावतरेण नवितुमुत्सहेते तदेवमैहिकामुष्मिकचितायामावयोरनं कथंचित्ताम्य किं
च ? सर्वव्यापित्वे सर्वात्मनामविकारित्वे चात्मा दैते चान्युपगम्यमाने नारकतिर्यङ्तरा
मरनेदेन बालकुमारकसुनगर्जनादयदरिद्रादिनेदेनवा न मीयेरन्न परिठेयेरन् नापि स्व
कर्मचोदितानानागतिषु ससरति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा न ब्राह्मणान कृत्रियान वै
श्यान प्रेष्यान शूद्रा नापि क्रीटपक्षिसरीसृपाश्च नवेयुस्तथा नराश्च सर्वेपि देवलोकेश्वेत्ये
व नानागतिनेदेनोजियेरन्नतो न सर्वव्यापी आत्मा नाप्यात्मा दैतवादोप्यायात्यत प्रत्ये
कं सुखदुःखानुभव समुपलभ्यते तथा शरीरत्वरूपपर्यतमात्रएवात्मा तत्रैव तज्जुणविज्ञा
नोपलब्धेरिति स्थितं ॥ ४७ ॥

लोयं अयाणित्ति ह केवलेणं, कहंति जे धम्ममजाणमाणा॥णा
सति अप्पाणपर च एणा, संसारघोरं मिअणोरपारे ॥ ४८ ॥

लोयं विजाणंति ह केवलेण, पुन्नेण नाणेण समाहिजुत्ता॥धम्म
समत्तं च कहंति जेउ, तारति अप्पाणपर च तिन्ना ॥ ४९ ॥

अर्थ- वली आर्इकुमार कहेते के, (लोयं के०) ए लोक जे चौदरज्जवात्मक, तेने
(अयाणित्तिहकेवलेण के०) केवलज्ञानं करीनें न जाणे, एवा आ जगत् मांहे (कहं
तीजेधम्ममजाणमाणा के०) जे दर्शनीउ अजाणता यका धर्म कहेते. (णासति
अप्पाणपरचण्णा के०) ते पोताना आत्मानें ब्रष्ट करता यका बीजानें पण ब्रष्ट क
रेवे किबहुना. (संसारघोरंमिअणोरपारे के०) ते घोर एटले रौड, अपारावार, एवो
जे संसार ते मांहे पोतें पण पडे. अने बीजाने पण पाडे ॥ ४८ ॥ हवे आर्इकुमार,
जे संसार ते मांहे पोतें पण पडे. अने बीजाने पण पाडे ॥ ४८ ॥ हवे आर्इकुमार,
सम्यक्ज्ञानवत धर्मेना कहेनार, एवा पुरुषोना गुण कहेते (लोयविजाणतिहकेवलेण
के०) चौद रज्जवात्मक लोक, तेने केवलज्ञानें करी केवली, नानाप्रकारें जाणे (पुन्ने
एनाणेणसमाहिजुत्ता के०) तथा संपूर्ण ज्ञानें करी. समाधिसहित यका, (धम्मसम
त्तंचकहतिजेउ के०) संपूर्ण श्रुतचारित्ररूप धर्म, परना हितनें अर्थ जे कहे (तार
तिअप्पाणपरचतिन्ना के०) ते पोतें पण संसार समुद्र यकी तरे, अने बीजानें पण
तारे एवो जे जिनेंई मार्ग, केवलीनापित, ते सत्य जाणवो ॥ ४९ ॥

॥ दीपिका-लोक चराचरमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानेन इह जगति ये कथयन्ति । ध
र्ममजानाना. ते स्वयं नष्टा आत्मना पर च नाशयन्ति क ? घारे संसारे अणोरपारे यवो

क्वाञ्चालयितु शक्यते तद्गीत्या न द्वारप्रदानमित्यर्थः । प्रातिहारी राजांत.पुरेपि प्रवेशोय
स्य सतथा कोर्यः^१ पुरेहि कोपि न प्रवेश्य तत्राप्यसौ प्रतीतगुणत्वे प्रवेशयोग्यइत्यर्थः ।
तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषु उपदिष्टासु महाकव्याणकसंबंधितया पुण्यतिथित्वेन प्रमि
क्षासु तथा पौर्णमासीसु च तिम्रृष्वपि चतुर्मासकतिथिषु एव नूतेषु धर्मदिवसेषु सुप्तु अतिश
येन प्रतिपूर्णे संपूर्णमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपालयन् तथावि
धान् सन्नुणान् श्रमणान् एषणीयेन बुद्धेनाशनादिना प्रतिलानयन् (बहुहि) बहुनि
शीनव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपोषधोपवातैरात्मानं नावयन् एव पूर्वोक्तप्रकारेण । च स
मुच्चये एा वाक्यालंकारे । विहरति आस्ते ॥ ३ ॥

॥ टीका—अधुनाऽमुष्मिकगुणाविर्भावेन जावत्संपदनिधीयते । (सेणलेवेइत्यादि) ए
मिति वाक्यालंकारः । सजेपाख्योगृहपति श्रमणान् साधूनुपास्ते प्रत्यहं सेवतइति श्रमणो
पासकस्तदनेन विशेषणेन तस्य जीवादिपदार्थाविर्भावकश्रुतज्ञानसपदा वेदिता नवत्येत
देव दर्शयत्यजितगतीवाजीवेत्यादिना ग्रंथेन । यावदसहायोपि देवासुरादिनिर्देवगणैरनति
क्रमणीयोऽनतिलंघनीयोयमादिप्रच्यावनीयइति यावत् । तद्विद्यता विशेषणकलापेन त
स्य सम्यक्ज्ञानित्वमावेदितं नवति । साप्रतं तत्तस्य विशिष्टसम्यग्दर्शानित्वमापादयितुमा
ह । (निगम्येत्यादि) निग्रंथे आर्हते प्रवचने निर्गता शंका देशसर्वरूपा यस्य स नि शक
तदेव सत्य नि शक यज्जिनै प्रवेष्टितमित्येव कृताध्यवसायस्तथा निर्गता काह्मन्यान्यद
र्शनग्रहणरूपा यस्यासौ निराकाङ्क्षस्तथा निर्गता विचिकित्सा चित्तविभुतिर्विद्वद्गुणस्ता
यस्यासौ निर्विचिकित्सोयतएवमतोजब्धवप्लव्योर्थे परमार्थरूपोयेन स लब्धार्थो
ज्ञाततत्त्वइत्यर्थः । तथा गृहीत स्वीकृतार्थोमोक्षमार्गरूपोयेन सगृहीतार्थस्तथा विशेषतः
ष्टष्टोर्थोयेन स ष्टष्टार्थोयतएवमतोविनिश्चितार्थस्ततोऽजितगतिः । ष्टष्टनिर्वचनत प्रतीतोर्थो
येन सोऽजितगतिस्तथाऽस्थिमिजाऽस्थिमध्यं यावत्तद्धर्मे प्रेमाजुरागेण रक्तोत्पंतसम्यक्त्व
वातितातश्चेताइति यावत् । एतदेवाविर्भावयन्नाह । (अयमाजसोइत्यादि) केनचिद्
मैसर्वस्व ष्टष्ट सन्नेतदावष्टे । तद्यथा जो आयुष्मन्निदं निग्रंथमौर्नीडप्रवचनमर्थः सद्भू
तार्थस्तथा प्ररूपणतया तथेदमेवाह । अयमेव परमार्थ कपतापवैदेरस्यैव बुद्धत्वेन नि
र्घटितत्वात् । जेपस्तु सर्वोपि लौकिकतीर्थिकपरिकटिपतोऽनर्थस्तदनेन विशेषणकदंबकेन
सम्यक्त्वगुणाविष्करण कृतं नवति । सांप्रतं तस्यैव सम्यग्दर्शनज्ञानान्यां कृतोयोगुणस्त
दाविष्कण्यायाह । (उत्तियइत्यादि) उद्धृतं प्रख्यात स्फटिकवन्निर्मलं यशोयस्यास्ताबुद्धित
स्फटिकः प्रख्यातनिर्मलयशाइत्यर्थः । तथाऽप्रावृत्तमस्यगित द्वार गृहमुख यस्य सोप्रा
वृत्तद्वार । इदमुक्तं नवति । गृहं प्रविश्य परतीर्थकोपि यद्यत्कथयति तदसौ कथयत्

ततया विद्यते न पर्यायात्मकतया अपिचात्माकमुत्पादव्ययप्रौढ्ययुक्तमेव सद्रित्युच्यते
नवतांतु प्रौढ्यं युक्तमेव सदिति । यावप्याविर्भावतिरोजावौ नवतोच्येते तावपि नोत्पाद
विनाशावतरेण नवितुमुत्सहेते तदेवमेहिकासुष्मिकचितायामावयोर्न कथञ्चित्ताम्यं किं
च ? सर्वव्यापित्वे सर्वात्मनामविकारित्वे चात्मा हैते चान्युपगम्यमाने नारकतिर्यङ्मरा
मरचेदेन बालकुमारकसुजगज्जगद्वरिडादिचेदेनवा न भीषेरन्न परिठेयेरन् नापि स्व
कर्मचोदितानानागतिषु संसरति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा न ब्राह्मणान् हृत्रियान वै
श्यान् प्रेष्यान् शूद्रा नापि कीटपक्षिसरीसृपाश्च जवेयुस्तथा नराश्च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्ये
व नानागतिचेदेनोनिधेरन्नतोऽन सर्वव्यापी आत्मा नाप्यात्मा हैतवादोप्यावात्यतः प्रत्ये
कं सुखदुःखानुभव समुपलभ्यते तथा शरीरत्वकूपर्यतमात्रएवात्मा तत्रैव तदुपविद्धा
नोपलब्धेरिति स्थितं ॥ ४७ ॥

लोयं अयाणिति ह केवलेण, कहंति जे धम्ममजाणमाणा॥णा
सति अप्पाणपरं च एठा, संसारघोरं मिअणोरपारे ॥ ४८ ॥
लोयं विजाणति ह केवलेण, पुत्तेण नाणेण समाहिजुत्ता॥धम्म
समत्तं च कहंति जेउ, तारति अप्पाणपरं च तित्ता ॥ ४९ ॥

अर्थ- बली आर्द्धकुमार कहेते के, (लोयं के०) ए लोक जे चौदरज्ज्यावात्मक, तेनें
(अयाणितिहकेवलेण के०) केवलज्ञाने करीनें न जाणे, एवा आ जगत् माहे (कहं
तीजेधम्ममजाणमाणा के०) जे दर्शनीउ अजाणता थका धर्म कहेते. (एासति
अप्पाणपरचणछा के०) ते पोताना आत्मानें ब्रष्ट करता थका बीजानें पण ब्रष्ट क
रेते. किवहुना. (संसारघोरमिअणोरपारे के०) ते घोर एटले रौड, थपारावार, एवो
जे ससार ते माहे पोतें पण पडे, अने बीजानें पण पाडे ॥ ४८ ॥ हवे आर्द्धकुमार,
सम्यक्ज्ञानवत धर्मेना कहेनार, एवा पुरुषोना गुण कहेते (लोयंविजाणितिहकेवलेण
के०) चौद रज्ज्यात्मक लोक, तेनें केवलज्ञानें करी केवली. नानाप्रकारें जाणे (पुत्ते
णनाणेणसमाहिजुत्ता के०) तथा सपूर्ण ज्ञानें करी, समाविसहित थका, (धम्मसम
त्तंचकहंतिजेउ के०) संपूर्ण श्रुतचारित्ररूप धर्म, परना हितनें अर्थें जे कहे (ता
तिअप्पाणपरंचित्ता के०) ते पोते पण संसार समुद्र थकी तरे, अने बीजानें पण
तारे. एवो जे जिनेंई मार्ग, केवलीजापित, ते सत्य जाणवो ॥ ४९ ॥

॥ दीपिका-लोकं चराचरमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानेन इह जगति ये कथयन्ति । ॥
मैमजानाना. ते स्वयं नष्टा. आत्मना परं च नाशयन्ति क ? घोरे ससारे अणोरपारे अवा

प नयी, तेम त्रसजुत सत्व, हणवा नही एवी प्रतिज्ञाना करनारनें स्थावरनें हणवा थकी, पञ्चस्काणनो जग न थाय. (एवमेवसङ्गासाएपरकस्मे के०) तो जूथो ? के ; एनें एवु जापाजु पराक्रम (विद्धमाणे के०) विद्यमान ठते त्रसने स्थानके त्रसजुत ए वी जापाने बोलता (जेते के०) जे कोइ साधु (कोहावालोहावापरपञ्चस्कावेति के०) क्रोध थकी, थयवा लोन थकी, परनें एटले बीजाने जूत शब्द टाली त्रस जीवनो प च्चस्काण करावे, तो तेने मृषावाद लागे, ने एवा पञ्चस्काणना छेतारनें थवश्य निश्चे व्रतचंग थाय (अयंपिणोउवएसेकिणोणेआउएजवइ के०) ए रीतें जोतां, ए उपदेश नजो नयी, ए न्याय मार्ग नयी, हुं एम जाणुहुं. माटे (अविद्याइआउसोगोयमा के०) अपिसिजावनाये अहो आधुप्यमन् गौतम ! (सुप्रंपिएवरोयइ के०) तमने पण हुं कहुं हु ए बात रूचे एवीने ए बात बखाणवा योग्यठे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-एव नागरिकदृष्टातेन त्रसमेव व्रतं प्रतिज्ञालोपः स्यात् । उदक. पुनः स्यानिप्रायमाह । एव प्रत्याख्यानं कुर्वतां सुप्रत्याख्यातं नवति एव प्रत्याख्यापयतां च त देव । एव प्रत्याख्यानं कुर्वतां कारयतां च न स्वप्रतिज्ञालोपः । यथा (एणुठेत्यादि) एव गृ हस्थ प्रत्याख्याति त्रसजुतेषु वर्तमानकाले त्रसत्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु दमं वधं निहाय त्यक्त्वा प्रत्याख्यानं करोति । तदिह जूतत्वविशेषणात् स्थावरपर्यायिप्राप्तस्य वधेपि न प्र तिज्ञालोपः नान्यत्रानियोगेन राजाद्यनियोगादन्यत्र प्रत्याख्यानं गृहपतिचौरविमोक्षेण कृतेपि न प्रतिज्ञानंगं । तथा त्रसजुतान हंतव्याऽति प्रतिज्ञावत स्थावरहिंसायामपि न प्रत्याख्यानातिचारः । एव विद्यमाने सति जापाया प्रत्याख्यानवाच. पराक्रमे जूताविशेष परिहारस्तामर्थ्यं । एव दोषपरिहारोपाये सति केचन क्रोधा वा लोना वा आवकं नि र्गोपणमेव प्रत्याख्यापयति तेषां मृषावादः स्यात् गृहस्थतां च व्रतलोपः । तदेवमयमपि नोस्मदीयोऽङ्गीकारः किं नवतां नो नैयायिकोन्यायोपपन्नो नवति अपिवायुष्मजौतम ! एवपदस्तुन्यमपि रोचते ॥ ४ ॥

॥ टीका-तदेव व्यवस्थिते नागरिकदृष्टातेन त्रसमेव स्थावरत्वेनायातं व्यापादयंतोऽव श्यंनावी प्रतिज्ञाविलोपोयतस्ततएव मङ्कया वक्ष्यमाणनीत्या प्रत्याख्यानं कुर्वता सुप्र त्याख्यातं नवत्येव च ते प्रत्याख्यापयंतोनातिचरति स्वीया प्रतिज्ञामित्येतद्वर्षयितुमाह । (एणुठेत्यादि) तत्र गृहपति प्रत्याख्यानमेव गृह्णाति तद्यथा त्रसजुतेषु वर्तमानका ले त्रसत्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु दमयतीतिदमं. प्राणुपमर्दस्तं विहाय परित्यज्य प्रत्याख्यानं

ए वेदुनो अनुष्ठान तमारी मतियें सरखो कहेवो (अहावसोविष्परियासमेव के०) अहो आयुष्मन् एक दंदिपाउं तेथी तेवु कहेनाराने विपर्यास एटले विपरीत मतिवाला जाण वा. अने ए प्रमाणे कहेनारनुं वचन उन्मत्त प्रलाप समान जाणियें ठैयें. साबु, अने जूतु ए वे धर्म, सरखाज केम होय ? ॥ ५१ ॥ ए रीते एकदमियाना मतनुं निराकरण करीनें जेटले स्वामीना समवसरण नणी आर्द्धकुमार चाव्या, एटले अंतरालें हस्तितापस आवीनें बोल्या के, अहो आर्द्धकुमार! सश्रुतिक पुरुषनें अत्पबहुत्व आलोचवो जोडयें शमाटें ? तेनुं कारण कहुं ते तु साजल. के जे बीजा तापस, कंद, मूल, फलना नक्षत्र करनार, ते घणा एक स्थावर जीवोनो विनाश करे, तथा ते स्थावरनें आश्रित जे जगम जीव होय, तेनो पण विनाश करे, तथा जे निह्मा मागीनें पोतानी आजीविका करेते ते पण, आशसादोपें करी दूषितवे, कारण के जिहां तिहां परिभ्रमण करता कीडो, मकोडी प्रमुख अनेक जीवने डहवेवे अने अमैतो, (सवहरेणावियणमेगं के०) वर्ष वर्ष दिवसे, तथा अपिशदे करी ठ मागें एकज, (बाणेणमारेवमहागयंतु के०) महाकाय एटले मढोटी फायावालो एवो जे हस्ती तेनें बाणनें प्रहारे विनागीने, (सेताणजीवाणव्यव्याए के०) शेष बीजा जीवोनी दयानें अर्थें, मात्र ते एकज हस्तीना मासे करीने, (वासवयपिन्निपकप्पयामो के०) वर्ष दिवस सुधी अर्थें अमारी आजीविका चलावियें ठैये. ए रीतें थोडा जीव नो उपधात करी, घणा जीवोनी अर्थें रक्षा करिये ठैयें. ए माटें विशेषे करी, अमारो मा र्ग बीजा सर्वमार्गयकी श्रेष्ठज जाणवो ॥ ५२ ॥

॥ दीपिका—ये गर्हितं निद्यनिर्विवेकिजनाचरितं स्थानं इह जगत्याश्रयंति ये चापि लो के चरणोपेतं संयमरूपं स्थानं सेवते तद्वयमपि यैरसर्वज्ञै सम तुल्यमेवोदाहृत कथितं स्वमत्या त्वानिप्रायेण । अथायुष्मन् हे साख्य ! विपर्यास इति तन्मत्तान्मत्तप्रलापवदिति एव मेकदंदिनो निरस्यार्द्धमुनिर्जगत्समीपे याति । तावता हस्तितापसास्तमेव प्रोचु ॥ ५१ ॥ नो आर्द्धक ! ये तापसा कंदमूलफलाग्निनस्ते बहूना स्थावराणा तदाश्रितत्रस्तानाच या तका. ये च निह्मां सेवते तेऽप्याशसादोपदूषिता भ्रमतश्च विप्रीलिकादिजनुयातका वयंतु संवत्सरेणाप्येक महागजं बाणेन व्यापाद्य शोषाणा जीवाना दयार्थं आत्मनोऽनुजि जी विकां तन्मासेन वर्षं यावत्कटपयाम् कुर्म ततोऽवयं बहुजीवरक्षा. ॥ ५२ ॥

॥ टीका—पुनरप्यार्द्धकुमार एवाह । (जेगर्हियमित्यादि) असर्वज्ञप्ररूपणमेव नूतं नयति । तद्यथा ये केचित्ससारांतर्वर्तिनोऽणुनकर्मणोपेता. समन्वितास्तद्विपाकसहायाग र्हितं निंदितं जुगुप्सितं निर्विवेकिजनाचरितं स्थानं पदं कर्मानुष्ठानरूपमिहास्मिन् जग

तत्रिधेयात्रिधेयविशेषोराजानमुपस्थितोऽवादीच्च गजदया गिरा यथा मा रुधादेवास्माकं कु
लक्ष्य गृह्यतामिदमस्मदीय कुलक्रमायात स्वजुजोपाजित प्रनूत इविणजात मुच्यतां मु
च्यताममी पट् पुत्रा क्रियतामयमस्माकमनुग्रहऽति । एवमनिहितोराजा तद्वचनमाक
र्ण्य पुनरपि सविशेषमादिदेश असावपि वणिक्सर्वथावांकी सर्वमोचनाननिप्राय राजानम
वेत्य पञ्चाना मोचन याचितवान् तानप्यसौ राजा नमोक्तुमनाऽत्येवमजिगम्य चतुर्माच
नरुते सादर प्रकृत्यास्त तयापि राजा तमनाहत्य कुपितवदनएव स्थितस्तत्तत्त्रयाणां वि
मोचने रुतादरस्तत्पिताऽनूत् तानप्यमुंचंत गजानं ज्ञात्वा गणितस्वापराधोऽयोर्मोचनं
प्राथित्यान्तयाप्यवज्ञाप्रधान नृपतिमवगम्य तत पारमद्वत्तमसमेतोराजानमेव विक्रम
वास्तयथा त्रेवाऽकामएवास्माकं कुलक्ष्य समुपस्थित तस्माच्च नवतएव त्राणायाजम
त क्रियतामेकमत्पुत्रविमोचनेन प्रसादऽति जणित्वा पादयो सपरमहन्तम पतितोरा
ज्ञापि सजातानुक्पेन मुक्तस्तदेकोज्येष्टपुत्रऽति । तदेवमस्य दृष्टातस्य दार्ष्टान्तिकयोजनेय ।
तद्यथा नाधुनाप्युपगतसम्यग्दर्शनमवगम्य आवक्रमखिलप्राणातिपातगितियहण प्रति
चोदितोप्यशक्तितया यदा न सर्वप्राणातिपातविरति प्रतिपद्यते यथाऽसौ राजा वणिजोत्थ
यं विजपितोपि न पडपि पुत्रान् मुमुक्षुति नापि पचचतुस्त्रिंशत्सख्यान् पुत्रानिति । ततएक
विमोक्षणेनत्मानं कृतार्थमिव मन्यमान स्थितोसावेव साधोरपि आवकस्य यथाशक्तिव्रत
गृह्णतस्तदनुपमेवाणुव्रतगानमविरुद्धमिति यथाच तस्य वणिजो न गोपपुत्रवधाभूमिति
क्षेत्रोप्यस्त्येव साधोरपि न गोपप्राणिवधानुमिति प्रत्ययजनित कर्मबधोभवति किं तर्हि य
देव न गृहीत्वा यानेव सखान् बादरान् सकल्पजप्राणिवधनिवृत्त्या रक्षति तन्निमित्तः कु
शजानुपमप्येतत्सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (तत्सेहिमित्यादि) त्रस्पतीति त्रसादीद्विद्यादय
स्तेन्य सकाशान्निधाय निहाय वा परित्यज्येति यावत् दमयतीति दमस्त परित्यज्य त्रसेषु
प्राणातिपातविरति गृहीत्वेत्यर्थस्तदपि च त्रसप्राणातिपातविरमणव्रत तेषां वेशविरतानां
कुशलहेतुत्वात्कुशलमेव भवति ॥ १० ॥

तसावि वृञ्चति तसा तससंनारकडेणं कम्मुणा णामंचणं अप्पु
वगय नवड तमाउयचणं पलिस्कीणं नवड तसकायडिड्या
ते तड आनुयं विण्णजहति ते तड आनुयं विण्णजहिता आवरता
ए पञ्चायति थावरावि वृञ्चति थावरा थावरसंनारकडेण कम्मु
णा णामचणं अप्पुवगयं नवड थावरा आनुयंचणं पलिस्की
ण नवड थावरकायडिड्या तड आनुयं विण्णजहति तड आ

ए वेदुनो! अनुष्ठान तमारी मतिर्ये सरखो कहेवो (अहावसोविपरियासमेव के०) अहो
 आयुष्यमन् एक दंमियाड! तेथी तेबु कहेनाराने विपर्यास एटले विपरीत मतिवाला जाण
 वा अने ए प्रमाणे कहेनारनुं वचन उन्मत्त प्रलाप समान जाणिये तेथे साबु, अने जूतु
 ए वे धर्म, सरखाज केम होय? ॥५१॥ एरीते एकदंमियाना मतनुं निराकरण करीने जेटले
 स्वामीना समवसरण जणी आईकुमार चाव्या, एटले अंतराले हस्तितापस आवीने बोल्या
 के, अहो आईकुमार! सश्रुतिक पुरुषने अत्पवदुल आलोचवो जोइये शामाटे? तेनुं
 कारण कहु ते तु सांजल. के जे बीजा तापस, कंद, मूल, फलना नक्षत्र करनार, ते घणा
 एक स्थावर जीवोनो विनाश करे, तथा ते स्थावरने आश्रित जे जगम जीव होय, तेनो
 पण विनाश करे, तथा जे जिह्वा मार्गने पोतानी आजीविका करेते ते पण, आशंसादोपे
 करी दूषितठे, कारण के जिहां तिहा परित्रमण करता कीडी, मकोडी प्रमुख अनेक जीवने
 दुहवेठे अने अमेंतो, (संवत्सरेणावियणमेगं के०) वर्ष वर्ष दिवसें, तथा अपिगर्भ करी ठ
 माने एकज, (वाणेणमारेउमहागयंतु के०) महाकाय एटले महोटी कायावालो एवो
 जे हस्ती तेने वाणने प्रहारे विनाशनी, (सेसाणजीवाणव्यच्याए के०) गोप बीजा
 जीवोनी दयाने अर्थ, मात्र ते एकज हस्तीना मांसे करीने, (वातवयंविन्निपकप्पयामो
 के०) वर्ष दिवस सुधी अमे अमारी आजीविका चलाविये ठेये. एरीते थोडा जीव
 नो उपघात करी, घणा जीवोनी अमे रक्षा करिये ठेये. ए माटे विज्ञेपे करी, अमारो मा
 र्ग बीजा सर्वमार्ग्यकी श्रेष्ठज जाणवो ॥ ५२ ॥

॥दीपिका—ये गर्हितं निंद्यनिर्विवेकिजनाचरितं स्थानं इह जगत्याश्रयंति ये चापि लो
 के चरणोपेतं संयमरूपं स्थानं सेवते तद्वयमपि धैरसर्वज्ञैः सम तुल्यमेवोदात्तं कथितं
 स्वमत्या स्वानिप्रायेण। अथायुष्मन् हे सारव्य। विपर्यासइति तन्मत्तोन्मत्तप्रलापवदिति एव
 मेकदंमिनो निरस्थार्द्धमुनिर्नगवत्समीपे याति। तावता हस्तितापसास्तमेव प्रोचुः ॥५१॥
 नो आईक! ये तापसा कंदमूलफलाशिनस्ते बहूनां स्थावराणां तदाश्रितत्रसानाच या
 तका. ये च जिह्वां सेवते तेप्याशंसादोपदूषिता. भ्रमंतश्च पिपीलिकादिजंतुघातका वयंतु
 सवत्सरेणाप्येक महागज वाणेन व्यापाद्य गोषाणां जीवानां दयार्थं आत्मनोवृत्तिं जी
 विकां तन्मांसेन वर्षं यावत्कल्पयाम कुर्मः ततोवयं बहुजीवरक्षका ॥ ५२ ॥

॥ टीका—पुनरप्यार्द्धकुमार एवाह। (जेगरहियमित्यादि) असर्वज्ञप्ररूपणमेव नूतं
 नवति। तद्यथा ये केचित्संसारान्तर्वर्तिनोऽशुनकर्मणोपेता. समन्वितास्तद्विपाकसहायाग
 र्हितं निंदितं जुगुप्सितं निर्विवेकिजनाचरितं स्थानं पदं कर्मावुष्ठानरूपमिहास्मिन् जग

॥ ते नागरिक बाहिर आरामनें विषे वेतेलाने विणाशतां व्रतजंग थाय? ए दृष्टांत अंही
 वस, अनें स्थावरने जेदें मलतो नथी केमके, ते नागरिक पुरुष जो बाहेर आरामादि
 रुने विषे स्थित होय तो पण, तेजुं नागरिक पणु शुं जतु रहूं? त्यां पण ते नागरिक
 तेज आकारेंते. तेहिज वर्णेंते, तेहिज परिणामेते, ए दृष्टांत पर्याये व्रसनें मले नही,
 एवु जाणी, तमे अयुक्त वोलोढो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-त्रसाद्यपि वीडियादयोपि त्रसाउच्यंते त्रसास्वससंनारकृतेन कर्मणा
 स्युः । संनारोनाम कर्मणोऽवश्यं विपाकानुजवेन वेदन । तच्च त्रसनाम प्रत्येकनाम इत्या
 दिकं त्रसत्वेन सव-६ यदायुष्क उदयप्रातः स्यात्तदा त्रसनामादिकर्मणा त्रसाउच्यंते । त्र
 सायुर्यदा क्लीण स्यात्तसकायस्थितिश्च क्लीणा स्यात् साच जघन्येनातर्मुहूर्त उत्कृष्टतः
 सातिरेकसहस्र द्वयसागरमानास्ततस्ते त्रसायुस्त्यजति अन्यान्यपि तत्सहचरकर्माणि
 त्यक्त्वा स्थावरत्वेन प्रत्यायाति । स्थावराद्यपि तथैव कर्मणा स्थावरत्वेनोत्पद्यंते एवस
 ति स्थावरकाय व्रत आ-६स्य कथं स्थूलप्राणातिपातनिवृत्तिव्रतजंगइति । किंच (थाव
 रायावति) यदा स्थावरायुष्कमपि क्लीण स्यात्तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्येनातर्मु
 हूर्त उत्कृष्टतोतकालमसंख्येया पुञ्जपरावर्ता । ततस्ते स्वायुः परित्यज्य नूय पुनर
 पि परलोकतया स्थावरकायस्थितेरजावात्सामर्प्याव्रसत्वेन प्रत्यायाति ते त्रसा प्राणाअप्यु
 च्यंते त्रसाअप्युच्यंते । महाकायास्ते योजनलक्षप्रमाणशरीरविकुर्वणात् चिरस्थितिका
 स्ते नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरायुष्कजावात् । ततस्त्रसनिवृत्तिरेव आधेन कृता न
 तु स्थावराणां । नागरिकदृष्टातोप्ययुक्त । नागरिको न हतव्यइति प्रतिज्ञा कृत्वा बहिःस्थितं
 तमेव पर्यायापन्नं व्रतोव्रतजंगइति त्वत्पक्षः । सचायुकोयोहि नगरधर्मरूपेतः स बहिःस्थो
 पि नागरिकएवात पर्यायापन्नइति विशेषणमयुक्त । सर्वथा नगरधर्मव्यागेतु तमेवेति नो
 पपद्यते । सचान्यएवेति तथा त्रसत्वत्यागाद्यदा स्थावरत्व प्राप्तस्तदान्यएवायमिति तं व्र
 तं तोन व्रतजंग ॥ ११ ॥

॥ टीका-यच्च प्रागनिहित तदवस्था तमेव त्रसं स्थावरपर्यायापन्नं नागरिकमिव बहिः
 स्थ व्यापादयतोऽवश्यं नावी व्रतजंगइत्येतत् परिहर्तुकामग्राह । (तसावीत्यादि) त्रसा
 कानुजने वेदन । तत्रेह त्रसनाम प्रत्येकनामेत्यादिकं नामकर्मान्युपगतं नवति त्रसत्वेन य
 ष्यपरिहृमायुष्क तद्यदोदयप्रातं नवति तदा त्रससंनारकृतेन कर्मणा त्रसाइति व्यपदि
 श्यंते न तदा कथंचित्स्थावरत्वव्यपदेशोपदाच तदायुः परिहृण नवति । एमिति वाक्य

होय, तेनें कयो आशंसा दोष ? अनें पिपीजिकानो घान पण केम थाय ? अनें तमो एवा म
होटा जीवो उपघात करीनें पण पोताने निर्दोष मानोठो, ते जो एवी रीते निर्दोष पणुं
थतुं होय तो, आपणी आजीविकानें निमित्तें आरननें विपे प्रवर्त्ततां (सियायथोवगिहि
णोवितम्हा के०) कदाचित् पोतानु क्षेत्र टाली अन्य जीवो उपघात अण करता गृहस्थ
पण तमारी पेठें थोडा जीव हणता, घणा जीव पालता थका तमारा सरखा निर्दोषज
जाणवा एम ठयुं ॥ ५३ ॥ वली आईकुमार कहेठेके, (संवत्सरेणावियएगमेगपाणहणता
समणेवएणु के०) थहो हस्तितापसो ! जे तमारा दर्शनी, भ्रमणना व्रतने विपे प्रवर्त्तता
ठता संवत्सर संवत्सर प्रत्ये तथा ठमास प्रत्ये एकेक जीव हणो, अनें वली एहिज धर्मनो
उपदेश आपे, (आयाहि एतपुरिसेअणजे के०) ते अनार्य अनाचारी पोतानें तथा परनें
अहितना करनार जाणवा केम के, (एतारिसेकेवलणोचवति के०) ते पुरुष सादृशकेवली
न होय ? ते अष्टादशमार्गना प्रवर्त्तक अने सत्यमार्गना देपी जाणवा जे कारणे ते वर्षवर्ष
प्रत्ये एकेक जीवो विनाश करे, तेनुं मांस वर्ष वर्ष दिवस सुधी राखे तेमाहे अनेक
असंख्यात बीजा व्रस जीव उपजे, तेथी तेनें पचावता ते जीवो विनाश थाय ए
कारण माटे घणा जीवो विनाश करता पण एम कहे के, अमे थोडा जीवो विना
श करिये ठैये, ते माटे तेमियावादी जाणवा. तेनुं वचन अमे प्रमाण नथी करता. ६
त्यादिक वचन कही अन्य दर्शनीनें प्रतिबोधि, श्री महावीर देवनें समवसरणे जइ, ती
थीकरने वांदिने, आईकुमार, आझानो आराजक थयो ॥ ५४ ॥ हवे अथ्ययन परिस
मासि नणी कहेठे. (बुद्धस्तथाणाएइमसमाहि के०) बुद्ध एटले तत्वना जाण, एवा
श्री महावीर देव, तेनी आझायें आ समाधि, धर्मप्राप्ति लहण लहीने, (अस्सिसुवि
जातिविहेणताई के०) ए समाधिने विपे प्रवर्त्ततो त्रिविध त्रिविध प्रकारे ठ कायनो र
ह्मपाल एवो साधु, (तरिउंसमुच्चमहानवोर्ष के०) नयंकर संसार समुद्र तरीनें (आ
याणवत्तसमुदाहरेज्जा के०) आदानवत एटले सम्यक् ज्ञान, दर्शन, अने चारित्र सहि
त थको, एम आईकुमारनी पेरे यथावस्थित प्ररूपणायें करी परदर्शनीनो निराकरण
करीनें मोहूनो मार्गे प्रगट करे, ते साधु जाणवो. तिवेमिनी व्याख्या, पूर्ववत् जाणवी
॥ ५५ ॥ ए अद्विज्ञानामें ठछ अथ्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥ ६ ॥

॥ वीपिका-अथाईकुमार प्राह ॥ संवत्सरेणाप्येकेकं प्राणिनं व्रतं प्राणातिपातादनिवृ
त्तत्वा निवृत्तदोषास्ते ह्युः साधूनां तु सूर्यप्रकाशिते मार्गे युगमात्रदृष्ट्या इयांसमित्या गठता
निर्दोषाहारान्वेपिणां समवित्तानां क आशंसादोषः ? क कीटिकादिघातोवेत्यर्थः । स्तोकजी
वघाते च दोषाजावत्तदा गृहस्थाश्चपि स्वारनदेशस्थान् जीवान् व्रंति शेषाणां च जीवानां

ही ते नागरिक बाहिर आरामनें विषे वेठेलाने विणागता व्रतजंग थाय? ए दृष्टांत अर्ही व्रस, अने स्थावरनें जेवें मलतो नथी केमके, ते नागरिक पुरुष जो बाहेर आरामादि कने विषे स्थित होय तो पण, तेजुं नागरिक पणु शु जतु रहु ? त्या पण ते नागरिक तेज आकारेंते. तेहिज वर्णेंते, तेहिज परिणामेते, ए दृष्टांत पर्याये व्रसनें मजे नही, एवुं जाणी, तमे अयुक्त बोलोवो ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—व्रसाअपि दीड्यादयोपि व्रसावच्यंते व्रसास्वसर्जनारुतेन कर्मणा स्युः । सजारोनाम कर्मणोऽवश्यं विपाकानुजवेन वेदन । तच्च व्रसनाम प्रत्येकनाम इत्यादिकं व्रसत्वेन सबद्धं यदायुष्क उदयप्राप्त स्यात्तदा व्रसनामादिकर्मणा व्रसावच्यंते । व्रसायुर्वेदा क्लीण स्यान्नसकायस्थितिश्च क्लीणा स्यात् साच जघन्येनातर्मुहूर्त उत्कृष्टतः सातिरेकसहस्रद्वयसागरमानास्ततस्ते व्रसायुस्त्यजति अन्यान्यपि तत्सहचरकर्माणि त्यक्त्वा स्थावरत्वेन प्रत्यायाति । स्थावराअपि तथैव कर्मणा स्थावरत्वेनोत्पद्यते एवसति स्थावरकायं व्रत आहस्य कथं स्थूलप्राणातिपातनिवृत्तिव्रतजंगति । किंच (थावरावति) यदा स्थावरायुष्कमपि क्लीण स्यात्तथा स्थावरकायस्थितिश्च ना जघन्येनातर्मुहूर्त उत्कृष्टतो नतकालमसह्येया पुञ्जपरावर्ता । ततस्ते स्वायु परित्यज्य नूय पुनरपि परलोकतया स्थावरकायस्थितेरजावात्सामर्थ्यान्नसत्वेन प्रत्यायाति ते व्रसा प्राणाअप्युच्यंते व्रसाअप्युच्यते । महाकायास्ते योजनजह्नुप्रमाणशरीरविकुर्वणात् चिरस्थितिकास्ते नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरायुष्कजावात् । तत्स्वसनिवृत्तिरेव आदेन कृता न तु स्थावराणां । नागरिकदृष्टातोप्ययुक्त । नागरिको न हतव्यइति प्रतिज्ञा कृत्वा बहिःस्थितं तमेव पर्यायापन्नं व्रतोव्रतजंगति त्वत्पक्षे । सचायुक्तोयोहि नगरधर्मैरुपेत स बहिःस्थोऽपि नागरिकएवात पर्यायापन्नइति विज्ञेयमयुक्त । सर्वथा नगरधर्मव्यागेतु तमेवेति नोपद्यते । सचान्यएवेति तथा व्रसत्वत्यागाद्यदा स्थावरत्व प्राप्तस्तदान्यएवायमिति तं व्रतो न व्रतजंग ॥ ११ ॥

॥ टीका—यच्च प्रागनिहितं तद्यथा तमेव व्रस स्थावरपर्यायापन्नं नागरिकमिव बहिःस्थं व्यापादयतोऽवश्यंजावी व्रतजंगत्येतत् परिहर्तुकामायाह । (तसावीत्यादि) व्रसाअपि दीड्यादयोपि स्वसन्नारुतेन कर्मणा नवति । सजारोनामावश्यतया कर्मणोविपाकानुजवेन वेदन । तच्चेह व्रसनाम प्रत्येकनामेत्यादिकं नामकर्मान्युपगत नवति व्रसत्वेन यन्परिवद्धमायुष्क तद्यदोदयप्राप्तं नवति तदा व्रससन्नारुतेन कर्मणा व्रसाइति व्यपदिश्यते न तदा कथंचित्स्थावरत्वव्यपदेशोयदाच तदायु परिक्लीण नवति । एमिति वाक्य

त्मानं परेषां चाहितास्ते पुरुषाः । बहुवचनमार्पत्वान्न । तादृशाः केवलिनोजवति तथा ह्येक
स्य प्राणिनः संवत्सरेणापि घाते येन्ये पिशिताश्रितास्तत्संस्कारे च क्रियमाणे स्यावरज
गमाविनाशमुपयाति ते तैः प्राणिवधोपदेष्टृभिर्न दृष्टा । नच तैर्निरवद्योपायोमाधुकर्या वृ
त्त्या योजवति सदृष्टोतस्तेन केवलमकेवलिनोविशिष्टविवेकरहितश्रेति । तदेव हस्तिताप
सान्निराकृत्य जगदंतिकं गच्छंतमार्डकुमारं महता कलकलेन लोकेनानिपूयमानं तं समुप
लब्धं अजिनव गृहीतः संपूर्णलक्षणसंपूर्णोहस्ती समुत्पन्नस्तथाविधविवेकोचितं यत् य
थार्डकुमारोयमपकृतागोपतीर्थिकोनिष्प्रत्यूह सर्वज्ञपादपद्मातिकं वदनाय व्रजति तथाहम
पि यद्यप्यपगतज्ञोपबंधनः स्या ततएनं महापुरुषमार्डकुमारं प्रतिबुद्धतस्करपचशतोपेत त
था प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्वित परमया नक्तयैतदंतिकं गत्वा वदामीत्येव यावद
सौ हस्ती कृत्यसंकटपस्तावन्नटन्नटदिति व्रुटितसमस्तबंधन सन्नाईकुमारानिमुख प्रदत्त
कर्णतालस्तथोर्ध्वप्रसारितदीर्घकर प्रधावितस्तदनंतर लोकेन रुतहाहारवगर्जकलकलेन
पूत्कृत यथा यिक् कष्टं हतोयमार्डकुमारोमहर्षिमहापुरुषस्तदेव प्रजपंतोलोकास्तथेत
श्च प्रपलायमाना । असावपि वनहस्ती समागत्यार्डकुमारसमीपं नक्तिसन्नमावनताग्रजा
गोचरमांगोनिवृतकर्णतालस्त्रिप्रदक्षिणीकृत्य निहितधरणीतलदताग्रनाग स्पष्टकरायतञ्च
रणयुगलं सुप्रणिहृतमना प्रणिपत्य महर्षिवनानिमुख ययाविति । तदेवमार्डकुमार
तपोनुजावाहधनोन्मुखं महागजमुपलब्धं सपौरजनपदं श्रेणिकराजस्तमार्डकुमारं म
हर्षिं तत्तप प्रजाव चाजिनंधानिवद्य च प्रोवाच जगवन्नाश्रयमिदं यदसौ वनहस्ती तादृ
ग्विवाहस्त्रोष्ठेद्यां बृखलाबंधनाद्युपमत्तप प्रनावान्मुक्तइत्येतदतिदुष्करमित्येवमनिहिते आ
ईकुमारः प्रत्याह । नो श्रेणिक महाराज । नैतदुष्करं यदसौ वनहस्ती बधनान्मुक्तोपि त्वेत
दुष्करं यत्स्नेहपाशमोचन एतच्च प्राद्विर्युक्तिगायया प्रदर्शित । साचेय । “ए डुकर वारणपा
समोयणं, गयस्त मत्तस्ते वणमि रायं ॥ जहा उवत्तावलिण ततुणा, सुडुकरमे पडिहाइ मे
यण ॥ १ ॥ एवमार्डकुमारेण राजानं प्रतिबोध्य तीर्थकरातिकं गत्वाऽनिवद्य च जगवत्
नक्तिकरनिर्जरआसाचक्रे जगवानपि तानि पंचापि शतानि प्रवाज्य तद्विष्यत्वेनोपनिन्य
इति ॥ ५४ ॥ सांप्रत समस्ताध्ययनार्थोपसंहारायाह । (बुद्धस्सेत्यादि) बुद्धोऽवगत
तत्त्व सर्वज्ञोवीरवर्द्धनस्वामी तस्याज्ञया तदागमेन इमं समाधि सद्मर्मावासिलक्षणं अ
वाप्यास्मिंश्च समाधौ सुष्ठु स्थित्वा मनोवाक्कायैश्च प्रणिहर्तेंद्रियो न मिथ्यादृष्टिमनुमन्यते
केवलं तदावरणजुगुप्सा त्रिविधेनापि करणेन न विधत्ते स एव नूतन्यात्मन परेषाच त्राण
जीजस्तायी वा गमनशीजोमोहं प्रति स एव नूतन्तरीतुमतिलब्धं समुद्भवि व इत्तर महानयो
यं मोक्षार्थमादीयतइत्यादानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपं तद्विद्यते यस्यासावादानवान
साधुः सच सम्यग्दर्शनेन सता परतीर्थिकतप समृद्ध्यादिदर्शनेन मौर्नीडादर्शनान्न प्रच्यव

अर्थ—हवे वादसहित उदयपेढालपुत्र, जगवत श्रीगौतम प्रत्ये बोद्ध्या के, अहो
 आयुष्मन् गौतम ! ते कोऽ पर्याय नथी के, जेणें करी श्रमणोपासक श्रावकनें एक प्रा
 णातिपातविरति विपयिक दंमनो त्याग कस्यो जाय. ते केवा हेतुथी ? ए कारण देखाडे
 ठे संसारी प्राणी परस्पर माहो मांहे गतिना करनारठे स्थावरप्राणी त्रस पण उपजे,
 अने त्रसप्राणी पण स्थावर पण उपजे हवे वली विशेषे कहेठे स्थावर काय
 थकी सूकाता थका एतावता स्थावरकायनुं आयुष्य त्यागी सर्व त्रसकाय पणे
 उपजे, पाठल कोऽ स्थावर रहे नहीं, तथा वली त्रसकाय थकी सूकाता एतावता
 त्रसकायनुं आयुष्य त्यागीने सर्व, स्थावरकाय माहे उपजे, पाठल कोऽ त्रस रहे नहीं,
 तेवारे ते श्रावकने स्थावर माहे उत्पन्न त्रसनुं स्थानक हणायुं, ए व्रतजग थयो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—पुनरुदक प्राह । सवादमुदकोगौतममवादीत् । हे गौतम । नास्ति सक
 श्रित्पर्याय यस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य दमोवधोनिक्षिप्त परि
 त्यक्त स्यात् । कोर्य । श्रावेन त्रसमुद्दिश्य प्रत्याख्यान कृत । संसारिणा वान्योन्यगमन
 सनवाव्रता सर्वेपि स्थावरत्व प्राप्तास्तदा त्रसानामनावान्निर्विषय प्रत्याख्यानमित्यर्थः । (क
 स्सणति) केन हेतुना इदमुच्यते सासारिका खलु प्राणा स्थावरगन्धसतया त्रसाद्यपि
 स्थावरतया प्रत्यायाति स्थावरकायादिप्रमुच्यमाना स्वायुषा सर्वे निरवशेषकास्त्रसकाये
 समुत्पद्यते त्रसकायादपि तदायुषा मुच्यमाना सर्वे स्थावरकाये समुत्पद्यते तेषा त्रसा
 ना स्थावरकायोत्पन्नाना स्थानमेतद्व्यात्य । यथा केनचित्प्रतिज्ञात मया नगरनिवासी न
 हृतव्य तच्च उद्दिष्ट नगर ततोनिर्विषय प्रत्याख्यान । एवमत्रापि त्रसानामनावान्नि
 र्विषयत्वमिति ॥ १२ ॥

॥ टीका—पुनरप्यन्यथोदक पूर्वपक्षमारचयितुमाह । (सवायंउदएइत्यादि) स वाच
 सवाद वोदक पेढालपुत्रोजगवत गौतममेवमवादीत् । तद्यथाऽयुष्मन् गौतम ! नास्त्यरौ क
 श्रित्पर्यायोयस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य विशिष्टविषयामेव प्राणा
 तिपातनिवृत्ति कुर्वतोदम प्राणपमर्दनरूपोनिक्षिप्तपूर्व परित्यक्तपूर्वोनवति । इदमु
 च्यते । श्रावकेण त्रसपर्यायमेकमुद्दिश्य प्राणातिपातविरतिव्रत गृहीत संसारिणा च
 प्रत्याख्यानमिति । एतदेव प्रश्नपूर्वक सदृशयितुमाह । (कस्सणतंहेउमित्यादि) एमिति वा
 शीजायतस्तत स्थावरा सामान्येन त्रसतया प्रत्यायाति त्रसाद्यपि स्थावरतया प्रत्या

न तस्य परिजनोप्यन्यथा जावयितुं सम्यक्त्वाख्यावयितुं शक्यत इति यावत् । तथा राज्ञां वज्र
जातपुरद्वारेषु प्रवेष्टुं शीलं यस्य स तथा । इदमुक्तं नवति प्रतिपिधान्यजनप्रदेशान्यपि या
नि स्थानानि जामागारांत पुरादीनि तेष्वप्यसौ प्रख्यात श्रावकारव्यगुणत्वेनास्वलित
प्रवेशस्तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिपूर्वदिष्टासु तथा पौर्णमासीसुच तिसृष्वपि चतुर्मा
सकतिष्विवित्यर्थः । एवंचूतेषु धर्मेदिवसेषु सुप्रतिशयेन प्रतिपूर्णेय पौषधोव्रतान्य
हविशोपस्त प्रतिपूर्णमाहारशरीरसंस्कारब्रह्मचर्याव्यपाररूपं पौषधमनुपालयन् संपूर्ण
श्रावकधर्ममनुचरति तदनेन विशेषणकलापेन विशिष्टं देशचारित्रमावेदित नवति । सा
प्रतं तस्यैवोत्तरगुणाख्यापनेन दानधर्ममधिकृत्याह । (समणेषां निगमं य इत्यादि) सुगमं (या
वत्पडिजानेमाणेति) साप्रतं तस्यैव शीलतपोजावनात्मकं धर्ममावेदयन्नाह (बहुहिमि
त्यादि) बहुनि शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौषधोपवासैस्तथा यथा परिगृहीतैश्च त
प.कर्मजिरात्मानं जावयन्नेव चानंतरोकया रीत्या विहरति धर्ममाचरंतिष्ठति । च समुच्च
ये । एमिति वाक्यालंकारे ॥ ३ ॥

तस्सणं लेवस्स गाहावस्स नालंदाए बाहिरियाए उत्तर
पुरञ्चिमे दिसिजाए एवणं सेसदविया नामं उदगसाला हो
वा अणेगखंजसयसन्निविठा पासादीया जावपडिरूवा तस्से
णं सेसदवियाए उदगसालाए उत्तरपुरञ्चिमे दिसिजाए ए
वणं हञ्चिजामे नामं वणसंमे होवा किण्हे वण्णउ वणसंमस्स ॥ ४ ॥

अर्थ—(तस्सण के०) ते लेप नामा गृहपतिने नालिंदा नामा पाडा थकी, उत्तर अ
नै पूर्वदिशानें बजे, एटले ईशान कोणे (एवणंसेसदवियानामउदगसालाहोवा के०) जि
हां तिहा घर करावता जे काइ पाट पीठिकादिक उपकरण उगच्या होय, वंधेलां होय एवां
उपकरणे करिने निपजावेली एटले करावेली एवी सेसदविया नामें उदकशाला हती वली
ते उदकशाला केवी हती? तोके, (अणेगखंजसयसन्निविठा के०) अनेक स्तंभना झोंकडा
तेना उपर रहेली, तथा तेणें करी संहित, (पासादीयाजावपडिरूवा के०) प्रासादवत्
दर्शनीय यावत् प्रतिरूप, (तस्सेणसेसदवियाएउदगसालाएउत्तरपुरञ्चिमेदिसिजाए के०)
ते सेसदविया नामा उदकशाला थकी ईशान कोणनी दिशाये (एवणहञ्चिजामेनामं वण
संमेहोवा के०) हस्तियाम नामें वनखंम हतो, (किण्हेवण्णउवणसंमस्स के०) ते वन
खंम, काले वणें हतो, एउ विशेष वर्णन जेम, श्री उववाई उपांगमां कसुठे तेम जाणवुं.

॥ दीपिका—तस्य लेपस्य गृहपतेः संबंधिनी नालंदाया पूर्वोत्तरस्यां दिशि शेष

समस्त त्रस जीव पण स्थावर पणुं न पामे. केम के कोइ वारे पण त्रसशून्य संसार न था य, तेमज स्थावरशून्य पण संसार न थाय, ए अमारो मतठे. हवे तमारो पक्ष तमारेज अजिप्राये करी निराकरण करिये ठैये ते साजजो (तुप्रचेवअणुपुण्णवादेण के०) तमाराज के वा प्रमाणे (अङ्गिणसेपरियाए के०) ते पर्यायठे के जे पर्याये करी श्रमणोपासकनें सर्व प्राण, सर्व जूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, तेनो घात ठंभायठे एटले त्याग थायठे केमके, तमारी वक्तव्यताये जे वारे सर्व स्थावरजीव त्रसपणे उपना तेवारें सर्व प्राण विपे पञ्चस्काण आवकनो थयो, ते कारण माटे आवक, त्रसनो घात न करे. ए विज्ञेय सूत्रे करी देखाडेठे (कस्सणतंदेह के०) तेनो हेतुकयो? ते देखाडेठे निब्रं सासारिक प्राणी, त्रस प्राणी पण स्थावर पणे उपजे, अने स्थावर प्राणी त्रस पणे उपजे, त्रसकाय थकी मूका ता सर्व स्थावर पणे उपजे, अने स्थावर कायथकी मूकाता सर्व त्रस पणे उपजे तेवारे (तेत्तिचणतसकार्यसिउववन्नाणगणमेयंअघत्तं के०) जो स्थावरकाय पण त्यागीने त्रस पणे उपजे, तेवारे आवकने त्रसना स्थानक जणी अघत्तं एटले विराधनानु काहिं कारण नथी, जे कारणे (तेपाणाविउच्चति के०) ते त्रसप्राण पण कहिये, अने तेने त्रस पण कहिये, ते महाकाय, ते चिरस्थितिक, ए अर्थ पूर्ववत् जानवो. (तेबहुयरगापाणा के०) ते घणा त्रसप्राणीयो जेणे करी श्रमणोपासकने रूडो पञ्चस्काण थाय (तेअप्ययरागापाणा के०) ते प्राण, आर्हा अत्प शब्द सर्वथा अजावने अर्थेठे जे कारणे सर्व स्थावर फीटी त्रस थाय, तेवारे स्थावर जीवनो अजाव थयो एम तमारी वक्तव्यतायेज आवकने घणुं रूडुं पञ्चस्काण थाय अने जे तमे कहोठो के आवकने अपञ्चस्काण थाय, ते तो उजटुं रूडु पञ्चस्काण थाय ते आवक महोटी त्रसकायना आरजथी उपशम्या सावधान थया विज्ञेयेथी निवर्त्त्या, तेने रूडु पञ्चस्काण थाय (जन्न के०) जे कारण माटें तमे अथ वा बीजा (एववदह के०) एम कहे के जे एवुं कोइ पर्याय नथी, के जे पर्याये आवकने प्राणातिपातनो पञ्चस्काण थाय. ए तमारुं केहेवु ते न्यायमार्गनु नथी ॥ १३ ॥

॥ दीपिका-अथ गौतम ग्राह सदाच गौतम उदकमवादीत् । अस्माकमिति मगध देजे सर्वजनप्रसिद्धं सस्मृतमेवोच्चार्यते तथैवात्र पठित । तदेवमस्माक संबंधिना वक्तव्येन नैतदशीजनं किं तर्हि ? युष्माकमेवानुप्रवादेन एतदशीजनमिति । अस्मद्वक्तव्येनास्य चोद्य स्थानुद्धानमेव । तथाहि । नैतद्भूत न भवति नापिच भविष्यति यत्सर्वेपि स्थावरास्त्र सत्त्व प्रतिपद्यन्ते स्थावराणामानत्यावसाना वाऽसख्येयत्वेन तदाधारत्वं न युक्त । त्रसाश्च पि स्थावरत्वं न प्रतिपन्नानच प्रतिपद्यते नापि प्रतिपश्यते । नच कदाचिन्नसशून्य ससा र स्यादिति नवदाहोपोवृथैव । अस्त्यय पर्यायोज्ञमणोपासकस्य सर्वप्राणिनिस्त्रसत्त्वेन

लसत्त्वान् संकल्पवधनिवृत्तोरुक्ति आ६. । तन्निमित्तं कुशलानुबंधएवेत्याह । (तसेहि)
त्रसेन्योदंन हिंसां त्यक्त्वा यावद्विरमति तावत्तस्य कुशजं पुण्यमेवेति ॥ १० ॥

॥ टीका-यच्च जवतास्माकं प्राग्दोषोद्भावनमकारि तद्यथा त्रसाना वधनिवृत्तौ तद-
न्येषां वयानुमति. स्यात् साधोस्तथानूतशब्दानुपादानेनातरमेव त्रस स्यावरपर्यायापन्न
व्यापादयतोव्रतजंगस्त्येतत्कुचोद्यजात परिहर्तुकामायाह । (जगवचणमित्यादि) एमि
ति वाक्यालंकारे । जगवान्गौतमस्वामी चणब्द पुन शब्दार्थं । पुनराह । तद्यथा । संति वि-
द्यंते एके केचन लघुकर्माणोमनुष्या प्रव्रज्या कर्तुमसमर्थास्तद्व्यतिरेकेणैव धर्मे चिकीर्ष-
वस्तेषा चैवमध्यवसायिना साधोर्धर्मोपदेशप्रवणस्याग्रतःसमुक्तपूर्वं जयति । तद्यथा । जो
साधो । न खलु वयं शक्रमोमुंमानवितु प्रव्रज्या गृहीतुमगाराजृहादनागरता साधुनाव प्र-
तिपत्तु वय त्वानुपूर्व्येण क्रमशोगोत्रस्येति गा त्रायडति गोत्रं साधुत्व तस्य साधुनावस्य
पर्यायेण परिपाल्यात्मानमनुश्लेषधिष्याम । समुक्त जयति । पूर्व देशविरतिरूपतया आ-
वकधर्म गृहस्थयोग्यमनिदमनुपालयामस्ततोनुक्रमेण पश्चाद्भूमणधर्ममिति । ततएव ते स-
ख्या व्यवस्था आवयंति प्रत्याख्यानं कुर्वंत प्रकाशयति । तद्यथा । नान्यत्रानियोगेन ।
सचानियोगोगणानियोगोबलानियोगोदेवतानियोगोगुरुनिग्रहश्चेत्येवमादिनानियोगेन व्या-
पादयतोपि त्रस न व्रतजंग. । तथा गृहपतिचोरविमोक्षणतयैवस्यायमर्थः । कस्यचिजृ-
हपते पट् पुत्रास्तैश्च सत्यपि पितृपितामहक्रमायाते महति विघ्ने तथाविधकर्मोदयाद्वा
जकुलजानागारे चौर्यमकारि राजपुरुषैश्च नवितव्यतानियोगेन गृहीतास्ते इत्येके । परे
त्वन्यथा व्याचक्षते । तद्यथा । रत्नपुरे नगरे रत्नशेखरोनाम राजा तेन च परितुष्टेन रत्न
मालाग्रमहिषीप्रसुखांत पुरस्य कौमुदीप्रचारोऽनुज्ञातस्तदवगम्य नागरलोकेनापि राजानु-
मत्या स्वकीयस्य स्त्रीजनस्य तथैव क्रीडनमनुमत राज्ञाच नगरे समिन्मिशब्दमाघोषित ।
तद्यथास्तमनोपरि कौमुदीमहोत्सवे प्रवृत्ते य कश्चित्पुरुष समुपलभ्यते नगरमध्ये त-
स्याविज्ञासिक शरीरनिग्रहः क्रियतइत्येव च व्यवस्थिते सत्येकस्य वणिज पट् पुत्रास्ते च
कौमुदीदिने क्रयविक्रयसंयवहारव्यग्रतया तावत्स्थितायावत्सधितास्तमुपगत । तदंतर-
मेव स्थगितानि च नगरद्वाराणि तेषां च तत्कालाल्ययान्न निर्गमनमनूचतस्ते नयसत्रां
तानगरमव्यवात्मानं गोपयित्वा स्थितास्ततोनिष्क्राते कौमुदीप्रचारे राज्ञा रक्षिका स-
माहूयादिष्टायथा सम्यक् निरूपयत यूष नात्र नगरे कौमुदीचारे कश्चित्पुरुषोव्यवस्थित ?
इति । तैरप्यारक्षिकै सम्यक् निरूपयन्निरूपलन्य पट् वणिक्पुत्रवृत्तातोयथावस्थितएव राज्ञा
निवेदित । राज्ञाप्याज्ञाजगृहितेन तेषां पणामपि वय समादिष्टस्ततस्तत्पिता पुत्रवधस-
माकर्णनगुरुशोकविह्वलोऽकाक्षापतितकुजद्वयोव्रातलोचन. कि कतव्यतामूढतया गण

गारात् अणगारियं पवइत्ताए वयं एं चान्हसवमुदिठपुष्पि
 मासिणीसु पडिपुसं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा विहरि
 स्सामो थूलगं पाणाइवायं पच्चस्काइस्सामो एवं थूलगं मुसा
 वायं थूलगं अदिन्नादाणं थूलगं मेहुणं थूलगं परिग्गहं प
 च्चस्काइस्सामो इत्तापरिमाणं करिस्सामो डुविहं तिविहेणं मा
 खलुममघाए किचि करेह्वा करावेह्वा तच्च विपच्चस्काइस्सा
 मो ते एं अजोच्चा अपिच्चा असिणाइत्ता आसंदीपेढियात्तं प
 च्चारुहिता ते तद्वा कालगया कि वत्तवंसिया सम्मं कालग
 तावि वत्तवसिया ते पाणावि वुच्चति ते तसावि वुच्चंति ते महा
 काया ते चिरडिइया ते बहुतरगा पाणा जेहि समणोवासग
 स्स सुपच्चस्कायं नवइ ते अण्यरागा पाणा जेहि समणोवास
 गस्स अपच्चस्कायं नवइ इति से मह्यात्तं जणं तुप्पे वयह तं
 चेव जाव अयंपि जेदे से णो णेयात्तए नवइ ॥ १७ ॥

अर्थ—वली उदक प्रत्ये जगवत् श्री गौतमस्वामी बोल्या के, निश्चै आ जगत् मां
 हे कोइ एक श्रमणोपासक होय, तेणे एवु व्रत विशेष पूर्वं उच्चार कखुं होय के, नि
 शै अमे सुंम थई गृहस्थावास थकी, अणगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी तेथी,
 अमें चतुर्दशी, अष्टमी, चोमात्तानी त्रण पूर्णिमा, तथा उद्दिष्टतिथि ते महा
 कट्याणिक तिथि, एटले दिवसे प्रतिपूर्णि सम्यक् प्रकारे पौषध पालता विचरिछुं,
 तथा वजी स्थूल प्राणातिपात पच्चस्कीछु एणी पेरे स्थूल मृपावाद, स्थूल अदत्तान,
 स्थूज मैद्युन, स्थूज परिग्रह, पच्चस्कीछु इत्ता प्रमाणे करीछु, “डुविहतिविहेणं”
 इत्यादिक जागाये करी पच्चस्कीछु (माखलुममघाए के०) निश्चै महारे अर्थ पौषध माहे
 काहि पचन पाचनादिक म करबु वीजा पासे म करावबु, त्या पण एवु पूर्वोक्त अ
 मे पच्चस्काय करीछुं (तेण के०) ते एवा व्रतना उच्चार करनार आवक, (अजो
 च्चा के०) अणजम्या, (अपिच्चा के०) पाणी पीया विनाना, (असिणाइत्ता के०)
 अने स्नान कखा विना, पोसहव्रत करे पोसहव्रतमा एटला चाना न करे.
 (आसदी के०) मचर, (पेढियात्तं के०) पीढी, माची इत्यादिक, ते थकी (पच्चारु
 हिता के०) उत्तरीने सम्यक् प्रकारे पौषध लीये. (तेतद्वाकालगयाकिवत्तवसिया

उय विष्णुजहिता जुळो परलोड्यताए पञ्चायंति ते पाणाविबुञ्चं
ति ते तसावि बुञ्चंति ते महाकायाए ते चिरछिड्या ॥ २१ ॥

अर्थ—हवे जे उदयपेढालपुत्रनो अजिप्राय पूर्वे कह्यो ते एते जे, तस जीव, स्थावर माहे
उपनो तेनो, आराम केतां अरण्यामाहे वेते विनाश करता, नागरिक पुरुषनी पेठें अवश्य व्रत
जंग थाय ए बोल टालवा माटे कहेते (तसाविवुञ्चंति के०) तस एटले वे इडियादिक एम
पण कहिये, (तसातससंनारकडेणकम्मुणणामचणअप्पुवगयंनवड के०) ते तस, पूर्ववध
तसनाम कर्मने उदये तसनुं नाम पामे, पठी (तसाउयंचणपलिस्कीणनवड के०) ए एवे
वाक्यालंकारे जेवारें ते तसकायनुं आयुष्य परिक्कीण थाय ते तसकायनी स्थिति क्या सु
यी होय ? ते कहेते (तसकायछिड्याते के०) ते तसकायस्थिति, जघन्यथकी अतरमुहूर्त
अने उत्कृष्टसाधिक वे हजार सागरोपम प्रमाणे होय (ततोअत्रावविष्णुजहति के०) ते
वार पठी ते तसपणुं ठामे (विष्णुजहिता के०) ते तसपणुं ठामेने (थावरताएपञ्चायंति
के०) स्थावर पणे उपजे, (थावराविवुञ्चंति के०) तेवारे तेने स्थावर पण कहिये (थाव
राथावरसंनारकडेणकम्मुणणामचणअप्पुवगयंनवड के०) ते स्थावर, पूर्व वध कखु जे
स्थावरनाम कर्म, तेना उदयथी स्थावर एवु नाम पामे, एटले स्थावर होय, (थावरा
अत्रावंचणपलिस्कीणनवड के०) वली ते जेटले ते स्थावरनुं आयु कर्म परिक्कीण थाय.
(थावरकायछिड्या के०) हवे स्थावरकायनी स्थिति केवी होय ? तो के, जघन्य अतर
मुहूर्त अने उत्कृष्ट थकी अनतो काल असंख्यात पुञ्जपरावर्त्त पर्यंत, एवी स्थिति
होय. पठी एटली स्थिति खपावीने, (तत्रावविष्णुजहति के०) तेवार पठी स्थावर
पणुं ठामे. (तत्रावविष्णुजहिता के०) ते स्थावर स्थिति ठामेने (जुळोपरलोड्यताए
पञ्चायंति के०) वली परलोक पणे उपजे एतावता तसपणुं पामे. (तेपाणाविवुञ्चंति ते
साविवुञ्चति के०) ते प्राण पण कहिये, ते तसनामकर्मने उदये, तसनाम पणे उपनावे. मा
टे तसप्राण एवे नामे कहिये, तथा तस पण कहिये (तेमहाकायाए के०) ते महो
टी काया एटले लक्ष योजन प्रमाण वैक्रिय शरीर वाला एवा महाकाय कहिये. तथा
(तेचिरछिड्याए के०) ते चिरस्थितिक नवस्थितिनी अपेक्षायें तंत्रीश सागरोपम प्रमाण
स्थिति जाणवी. तो अहीयां श्रावके तसनुज पञ्चकाण कींउंते परतु स्थावरकायपणे
उपना ते जीवोनुं पञ्चकाण नथी कखु. ते कारणें कयो व्रत जंग थयो ? तथा तमे जे
नागरीकनो दृष्टात देखाडयो ते दृष्टांत पण अही सजवे नही ते दृष्टात देवाथी अमे एम
जाणीये वैसे जे, तमे गुरुना मुख थकी सत्रार्थ लीगो नथी केमके, नगरने धर्म सहित
ते नागरिक कहिये ते नागरिक पुरुष महारे हणवो नही, एवी प्रतिज्ञा ग्रहण करीने प

तन्निर्विषयं श्रावकस्य त्रयवधनिवृत्तिरूपप्रत्याख्यानं । तदधुना बहुप्रकारत्रयसंनूत्याऽशून्यं
ता संसारस्य दर्शयति । जगवानाह । संति विद्यते शांतिप्रधानावा एके केचन श्रमणो
पासकानवति तेषां चेदमुक्तपूर्वं जवति संजाव्यते च श्रावकाणामेव नूतस्य वचसः संजव
इति । तद्यथा । न खलु वयं शक्नुमः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु ? वयं । एमिति वाक्यालंकारे ।
चतुर्दश्याष्टमीपौर्णमासीषु संपूर्णं पौषधमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधं
सम्यगनुपालयंतो विहरिष्यामः । तथा स्थूलप्राणातिपातमृषावादादत्तादानमैश्वर्यपरिग्र
हप्रत्याख्यास्यामो द्विविधमिति कृतकारितप्रकारद्वयेनानुमते । श्रावकस्याप्रतिषिद्धत्वात्तथा
त्रिविधेनेति मनसा वाचा कायेन च तथा मा इति निषेधे खलु इति वाक्यालंकारे मद्दर्थं
पचनपाचनादिकं पौषधस्य मम कृते मा कार्षे तथा परेण मा कारयत तत्राप्यनुमतावपि
सर्वथा यदसंजवति तत्प्रत्याख्यास्याम ते एव नूतकृतप्रतिज्ञाः संतः श्रावका अञ्जुक्त्वाऽ
पीत्वाऽस्नात्वा च पौषधोपेतत्वादासदीपीतिकात् प्रत्यारुह्यावतीर्य सम्यक् पौषधं गृही
त्वा कालं कृतवतस्ते तथाप्रकारेण कृतकालाः संतः किं सम्यक्कृतकालावतासम्यगिति ?
कथं वक्तव्यं स्यादित्येवं प्रष्टैर्निर्गम्यैरवश्यमेव वक्तव्यं स्यात् सम्यक्कालगता इत्येव कालग
तानामवश्यंजायी तेषां देवलोकैर्पूतपादस्तुत्पन्नश्च त्रसएव ततश्च कथं निर्विषयता
प्रत्याख्यानस्योपासकस्येति ॥ १७ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा जवन्ति तेसिंचणं ए
व वुत्त पुवं जवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंढा जवित्ता आगा
राजं जाव पवइत्तए णो खलु वयं संवाएमो चाउहसं षमुदि षपुसु
मासिणीसु जाव अणुपालेमाणा विहरित्तए वयं ए अपत्तिम
मारणंतिय मलेइणा जूसणा जूसिए नत्तपाणं पडियाइस्सिया
जाव काल अणवकंखमाणा विहरिस्सामो सब पाणाइवार्यं पच्च
खाइस्सामो जाव सब परिगगहं पच्चखाइस्सामो तिविह तिविहे-
ए मा खलु ममचाए किंचिवि जाव आसदीपेडियाउं पच्चरुहित्ता
एते तद्वा कालगयाइ किं वत्तवसिया सम्मं कालगयाइ वत्तवं
सिया ते पाणावि वुच्चति जाव अयंपि जेदे से णो णेयाउए जवइ ॥ १८ ॥

अर्थ-वली गौतम स्वामी कहेछे, कोइ एक श्रमणोपासक एवा होय, तेणे एउ पुर्व
त उच्चारवानुं वचन कहु होय के, निश्चयमे मुम थइने गृहस्थावास थका यावत् अ

लंकारे । त्रसकायस्थितिकं च कर्म यदा परिहृणं भवति तत्र जघन्यतोर्तर्मुहूर्तमुत्कृष्टत
सातिरेकसहस्र द्वयसागरोपमपरिमाणं तदा तत्तत्त्रसकायस्थितेरजावानदायुष्कं ते परि
त्यज्यपराण्यपि तत्सहचरितानि कर्माणि परित्यज्य स्थावरत्वेनोदयं यांति । इत्येवच
व्यवस्थिते कथं स्थावरकायं व्यापादयतो गृहीतत्रसकायप्राणातिपातनिवृत्त. श्रावकस्य व्रत
चंगइति ? । किंचान्यत् (थावराध्याय्यं चणमित्यादि) यदा तदपि स्थावरायुष्कं परिहृणं भव
ति तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्यतोर्तर्मुहूर्तमुत्कृष्टतोऽनंतकालमसंख्येया. पुत्रपुत्र
रावर्ताइति तत्तत्सत्कायस्थितेरजावानदायुष्कं परित्यज्य जूय. पुनरपि पारलौकिकत्वेन
स्थावरकायस्थितेरजावात् त्रसत्वेन सामर्थ्यात्प्रत्यायांति । तेषां त्रसानामन्वयितान्यनि
धानान्यनिधातुमाह । (तेषाणावित्यादि) ते त्रससंज्ञारुतेन कर्मणा समुत्पन्ना. संत-
सामान्यसंज्ञया प्राणायुष्युच्यंते । तथा विशेषतस्त्रसजनयचलनयोरिति धात्वर्थानुगमाद्भयच
लनान्यामुपेतास्त्रसाश्च युच्यंते तथा महान् कायोपेपां ते महाकाया योजनलक्षप्रमा
णशरीरविकुर्वणान्त्या चिरस्थितिकाश्च युच्यंते । नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिगतागरोपमायु
ष्कसंज्ञावान्ततस्त्रसपर्यायव्यवस्थितानामेव प्रत्याख्यानं तेन गृहीतं नतु स्थावरकायत्वेन
व्यवस्थितानामपीति । यस्तु नागगिकदृष्टातो नवतोपन्यस्तोऽसावपि दृष्टातवार्पतिकयोरसा
म्यात्केवलं नवतोनुपासितयुरुल्लवामित्वमाविष्करोति । तथाहि । नगरधर्मैरुपयुक्तो
नागरिकः सच मया न हृतव्यइति प्रतिज्ञा गृहीत्वा यदा तमेव व्यापादयति बहि स्थितं
पर्यायापन्नं तदा तस्य किल व्रतचंगइति नवतः पक्षइति । सच न घटते । यतो योहि न
गरधर्मैरुपेतः स बहिरुथोपि नागरिकएवात् पर्यायापन्नइत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते अथ
सामस्त्येन परित्यज्य नगरधर्मं नासौ वर्तते अतस्तमेवेत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते तदेवम
त्र त्रस सर्वस्मिन्ना त्रसन्व परित्यज्य यदा स्थावर समुत्पद्यते तदा पूर्वपर्यायपरित्यागा
दपर्यायापन्नत्वाच्च स एवासौ न भवति तद्यथा नागरिक पदव्या प्रविष्टस्तस्मिन्पेतत्वा
त्पूर्वधर्मपरित्यागाच्च नागरिकएवासौ न भवतीति ॥ ११ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते जयवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो
गोयमा एण्डिणं से केड परियाए जणुं समणोवासगरस्स एगपाणा
तिवायविरएवि ढंमे निस्सित्ते कस्सण तं हेउं सासारिया खलु पा
णा थावरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसावि पाणा थावर
ताए पच्चायंति थावरकायाणं विण्णमुच्चमाणा सवे तसकायंसि
उववज्जति तसकायाणं विण्णमुच्चमाणा सवे थावरकायसि उववज्जं
ति तेसिचणं थावरकायसि उववज्जाणं ठाणमेयं घत्तं ॥ १२ ॥

सुशीला साधवः एते च सामान्यश्रावकास्तेपि त्रसेष्वेव देवेषूपपद्यन्ते ततोपि न निर्विषय प्रत्याख्यानं ॥ २० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण प्रत्याख्यानस्य विषयं दर्शयितुमाह । (जगद्वचणं उदाहुरित्यादि) पूर्वोक्तैर्योमहारनपरिग्रहवदादिभ्योविषयस्ता सुशीलाः सुप्रत्यानंदा साधव इत्यादि सुगम । यावत् (स्फोणेयाउएजवइति) । एते च सामान्यश्रावकास्तेपि त्रसेष्वेवान्यतरेषु देवेषूपपद्यन्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानमिति ॥ २० ॥

जगद्वचणं उदाहुरित्यादि मणुस्सा जवन्ति तं जहा अप्पेहा अप्पारंजा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव एगच्चात्तं परिग्गहात्तं अप्पडिविरया जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमराणांताए दंमे णिस्सित्ते ते तत्तं आत्तं विप्पजहति ततो चुच्चो सगमादाए सग्गइगामिणो जवन्ति ते पाणावि वुच्चति जाव णो णेयाउए जवइ ॥ २१ ॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेते. निश्चे आ जगत् मांहे कोइ एक मनुष्य, एवा ही, ते कहेते. अत्पइहा एटले अत्पलोनी, अत्पारंजी, अत्पपरिग्रही, धार्मिक धर्मात्तुं, प्राणातिपातादिक थकी एकपक्षे विरति, अनें एकपक्षे अविरति, ए कारण माटे विरताविरत कहेवाय जेनें विषे श्रमणोपासकने व्रतग्रहणकाल प्रारंजी मरणांतसु ॥ जीवधातरूप इमनो निषेयते. ते विरताविरत पुरुष, ते जब संबंधी आधुष्य ढामिनें, ठी पोताना पूर्वोपाजित छज कर्म लेइने, सज्जितये जाय ते त्यां ठतां प्राण पण कइवाय, त्रस पण कहेवाय, इत्यादिक पाठ सर्व, पूर्ववत् जाणवो ज्या सुधी तमारं वो तबु न्यायमार्गं नथी ॥ २१ ॥

॥ टीपिका—किंच । सुगममिद सूत्रं एते चाल्पेहादिविशोषणावश्यकं प्रकृतिजइतया सज्जतिगमित्वेन त्रसेषूपपद्यते ॥ २१ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (जगद्वचणं उदाहुरित्यादि) सुगमं यावत्स्फोणेयाउएति । एते चाल्पेहादिविशोषणविशिष्टावश्यकं प्रकृतिजइतया सज्जतिगमित्वेन त्रसकायेषूपपद्यन्तइति इष्टव्य ॥ २१ ॥

लंकारे । त्रसकायस्थितिकं च कर्म यदा परिह्नीणं भवति तच्च जघन्यतोर्तर्मुहूर्तमुत्कृष्टत-
सातिरेकसहस्र द्यसागरोपमपरिमाणं तदा तत्तत्त्रसकायस्थितेरजावात्तदायुष्कं - ते परि-
त्यजंत्यपराण्यपि तत्सहचरितानि कर्माणि परित्यज्य स्थावरत्वेनोदयं यांति । इत्येवंच
व्यवस्थिते कथं स्थावरकायं व्यापादयतो गृहीतत्रसकायप्राणातिपातनिवृत्तः श्रावकस्य व्रत-
जंग इति ? किंचान्यत (थावराध्याय्यंचणमित्यादि) यदा तदपि स्थावरायुष्कं परिह्नीणं भव-
ति तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्यतोर्तर्मुहूर्तमुत्कृष्टतोऽनंतकालमसंख्येयाः पुञ्जप-
रावर्ता इति तत्तत्तत्कायस्थितेरजावात्तदायुष्कं परित्यज्य जूयं पुनरपि पारलौकिकत्वेन
स्थावरकायस्थितेरजावात् त्रसत्वेन सामर्थ्यात्प्रत्यायाति । तेषां च त्रसानामन्वयितान्यनि-
धानान्यनिधानमाह । (तेपाणावीत्यादि) ते त्रससंनारकृतेन कर्मणा समुत्पन्नाः सतः
सामान्यसंज्ञया प्राणाश्चप्युच्यंते । तथा विशेषतस्त्रसजघनचलनयोरिति धात्वर्थानुगमाद्भयच-
लनान्यामुपेतास्त्रसाश्चप्युच्यंते तथा महान् कायोयेषां ते महाकायाः योजनलक्षप्रमा-
णशरीरविकुर्वणास्तथा चिरस्थितिकाश्चप्युच्यंते । नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायु-
ष्कसन्नावात्तत्तत्त्रसपर्यायव्यवस्थितानामेव प्रत्याख्यानं तेन गृहीतं नतु स्थावरकायत्वेन
व्यवस्थितानामपीति । यस्तु नागरिकदृष्टान्तो नवतोपन्यस्तोऽसावपि दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोरसा-
म्यात्केवलं नवतोनुपासितगुरुकुलवासित्वमाविष्करोति । तथाहि । नगरधर्मैरुपयुक्तो
नागरिकः सच मया न हंतव्य इति प्रतिज्ञां गृहीत्वा यदा तमेव व्यापादयति बहिः स्थितं
पर्यायापन्नं तदा तस्य किल व्रतजंग इति नवतः पद इति । सच न घटते । यतोयोहि न
गरधर्मैरुपेतः सबहिस्थोपि नागरिक एवात् पर्यायापन्न इत्येतद्दिशेपणं नोपपद्यते अथ
सामस्त्येन परित्यज्य नगरधर्मं नासौ वर्तते अतस्तमेवेत्येतद्दिशेपणं नोपपद्यते तदेवम-
त्र त्रसः सर्वात्मना त्रसत्वं परित्यज्य यदा स्थावरः समुत्पद्यते तदा पूर्वपर्यायपरित्यागा-
दपर्यायापन्नत्वाच्च स एवासौ न भवति तद्यथा नागरिकः पदव्या प्रविष्टस्तस्मात्पेतत्वा-
त्पूर्वधर्मपरित्यागाच्च नागरिक एवासौ न भवतीति ॥ ११ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते जयवं गोयम एवं बयासी आउसंतो
गोयमा एठिणं से केड परियाए जणं समणोवासगरुस एगपाणा
तिवायविरएवि दंढे निक्खित्ते करुसणं तं हेउं सासारिया खलु पा-
णा थावरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसावि पाणा थावर-
ताए पच्चायंति थावरकायाउं विष्णुमुच्चमाणा सवे तसकायंसि
उववळ्ळति तसकायाउं विष्णुमुच्चमाणा सवे थावरकायंसि उववळ्ळं-
ति तेसिचणं थावरकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं घत्तं ॥ १२ ॥

त्रस जीव कदाहे तेनो सर्वथा प्रकारं आवकने आमरणांतसुधी पञ्चस्काण्ये अने ज्या ज्यां स्थावर बोव्याहे त्या त्यां आवकें अनर्थ पञ्चस्काण कसुंहे. तेथी तेमाहे ते जीव, उपनाजणी, एपण पञ्चस्काण थाय. एटले नवे जंग मांहे आवकने पञ्चस्काण होय ए रीते जाणवुं एवीरीतें घणा दृष्टाते करी आवकना पञ्चस्काणनो विषय देवाढ्यो ॥३४॥

॥ दीपिका-अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसा आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ ३४ ॥ अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसागृहीतपरिमाणोद्देशाद्द्विर्नत्रसा स्थावराश्च तेषूपपद्यन्ते ॥ ३५ ॥ आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्ते आरादेशवर्तिनोये त्रसास्तेषूपपद्यन्ते ॥ ३६ ॥ आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ ३७ ॥ आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्ते परदेशवर्तिषु त्रसस्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ ३८ ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसा स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूपपद्यन्ते ॥ ३९ ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसा स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ ४० ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसास्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव त्रसस्थावरेषूपपद्यन्ते । एव नवापि सूत्राणि जणितानि तत्र, यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानश प्रथम व्रतग्रहणादारभ्य आवकेणामरणातोदम परित्यक्त इति योज्यं । यत्र तु स्थावरास्तत्रार्था य दमोन निक्षिप्तोन त्यक्त अनर्थाय च दमः परित्यक्त इति । शेषं सुगमम् ॥ ३४ ॥

॥ टीका-एवमन्यान्यप्यष्ट सूत्राणि दृष्टव्यानि सर्वाण्यपि नवर तत्र प्रथमे सूत्रे तदेवं यद्वाख्यातं तच्चैव जूतं तद्यथा गृहीतपरिमाणो देशे ये त्रसास्ते गृहीतपरिमाणदेशास्तेष्वेव । तथा द्वितीयं सूत्रं त्वारादेशवर्तिनस्त्रसा आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ ३४ ॥ तृतीयं त्वारादेशवर्तिनस्त्रसागृहीतपरिमाणादेशाद्द्विर्नत्रसा स्थावरास्तेषूपपद्यन्ते ॥ ३५ ॥ तथा चतुर्थसूत्रे त्वारादेशवर्तिनोये स्थावरास्ते तद्देशवर्तिष्वेव त्रसेषूपपद्यन्ते ॥ ३६ ॥ पंचमं सूत्रं तु आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ ३७ ॥ षष्ठं सूत्रं तु परदेशवर्तिनोये स्थावरास्ते गृहीतपरिमाणास्तेषु त्रसस्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ ३८ ॥ सप्तमसूत्रं तु परदेशवर्तिनोये त्रसा स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूपपद्यन्ते ॥ ३९ ॥ अष्टमसूत्रं तु परदेशवर्तिनोये त्रसा स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ ४० ॥ नवमसूत्रं तु परदेशवर्तिनोये त्रसा स्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव त्रसस्थावरेषूपपद्यन्ते । एवमनया प्रक्रियया नवापि सूत्राणि जणनीयानि । तत्र यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानशचादेरारभ्य अमणोपासकेनामरणातोदमस्त्वक्त इत्येव योजनीयं । तत्र तु स्थावरास्तत्रार्थाय दमो न निक्षिप्तोन परित्यक्तोऽनर्थाय च दमः परित्यक्त इति । शेषाद्भरघट ना तु स्वबुद्ध्या विधेयेति ॥ ३४ ॥

यांति । तदेवं संसारिणां परस्परगमनं प्रदुर्ग्याधुना यत्परेण विवक्षितं तदाविष्कुर्वन्नाह ।
 (थावरकायाउड्यादि) स्थावरकायाविप्रमुच्यमाना स्वायुषा तत्सहचरितैश्च कर्मणि स
 र्वे निरवज्ञोपास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते ते त्रसकायादपि तदायुषा विप्रमुच्यमाना सर्वे स्थावर
 काये समुत्पद्यन्ते तेपाच त्रसानां सर्वेषां स्थावरकायसमुत्पन्नानां स्थानमेतद्धात्यं वर्तते
 तेन श्रावकेण स्थावरकायवधनिवृत्तेरकारणादत सर्वस्य त्रसकायस्य स्थावरकायत्वेनो
 त्पत्तेर्निर्विषयं तस्य त्रसवयुनिवृत्तिरूपं प्रत्याख्यानं प्राप्नोति । तद्यथा केनचिद्वृत्तमेवचूत
 गृहीत यथा मया नगरनिवासी न हंतव्यस्तच्चोदसित नगरमतोनिर्विषयं तत्तस्य प्रत्या
 ख्यानमेवमत्रापि सर्वेषां त्रसानामचावान्निर्विषयत्वमिति ॥ १२ ॥

सवायं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी णो खलु आ
 उसो अस्साकं वत्तवएणं तुप्पचेव अणुप्पवादेणं अण्णिणं से परि
 याए जेणं समणोवासगस्स सब्बपाणोहि सब्बनूएहि सब्बजीवेहि
 सब्बसत्तेहि दंभे निक्खित्ते नवइ कस्सणं तं हेतुं सांसारिया खलु
 पाणा तसावि पाणा थावरत्ताए पच्चायंति थावरावि पाणा तस
 ताए पच्चायंति तसकायाउं विप्पमुच्चमाणा सब्बे थावरकायंसि उव
 वज्झति थावरकायाउं विप्पमुच्चमाणा सब्बे तसकायंसि उववज्झंति
 तेसिंचणं तसकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं अघत्तं ते पाणावि बुच्चं
 ति ते तसावि बुच्चंति ते महाकाया ते चिरठिइया ते बहुयरगा पाणा
 जेहि समणोवासगस्स सुपच्चस्कायं नवति ते अप्पयरागा पाणा जे
 हि समणोवासगस्स अपच्चस्कायं नवइ से महया तसकायाउं
 उवसंतस्स उवठियस्स पडिविरयस्स जन्नं तुप्पेवा अन्नोवा एवं
 वदह णण्णिणं से समणो केइ परियाए जं से समणोवासगस्स एग
 पाणा पविरएवि दंभे निक्खित्ते अयंपि चेदे से णो णेयाउए नवइ ॥ १३ ॥

अर्थ—हवे एम कहे ठते वादसहित जगवत श्रीगौतम स्वामी, उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये
 एम बोल्या के, निश्चें अहो आशुप्पमन् उदक । (अस्साकंवत्तवएण के०) अमारी वक्तव्य
 ताये जे तु वचन कहेवे, तेम थयुं पण नशी, अने थयो पण नही, ते केमके, समस्त
 स्थावरजीव, त्रस पणे उपजे एम तमे कहोवो तो, जगत् मांहे त्रस जीवतो असंख्या
 ताठे, अने स्थावर अनंताठे तो, अनंता असंख्यातामाहे शी रीतें समाय? तथा वली

॥ टीका-तदेव बहुनिर्दिष्टां स्वस्वविषयतां आवकप्रत्याख्यानस्य प्रसाध्याधुनात्यन्ता बंधतां चोद्यस्य सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (जगवचणं उदाहुरित्यादि) जगवान् गौतमस्वा म्पुदकं प्रत्येतदाह । तद्यथा नैतज्जुतमनादिके काले प्रागतिक्तांते नाप्येतदप्यऽनन्ते काले जाव्यं नाप्येतद्वर्तमानकाले जवति । ये त्रसा प्राणाः सर्वथा निर्लेपतथा स्वजाल्युद्धेव तोद्धेत्स्यंति स्थावरानविष्यंतीति तथा स्थावराश्च प्राणिनः कालत्रयेपि नैव समुद्धेत्स्यंति त्रसानविष्यंति यद्यपिच तेषां परस्परसंक्रमेण गमनमस्ति तथापि न सामस्त्येनान्य तरेपामितरत्र सज्जावस्तथाहि न ह्येवज्जुत सजवोस्ति यद्धत प्रत्याख्यानिनमेकं विहाय परे पां नारकाणां क्षीड्यादीनां तिरश्चा मनुष्यदेवानां च सर्वदाप्यजाव एवच त्रसविषयं प्र त्याख्यानं निर्विषयं जवति यदि तस्य प्रत्याख्यानिनोजीवतएव सर्वेपि नारकादयस्त्रसा समुद्धिद्यते न चास्य प्रकारस्य संजवोस्त्युक्तन्यायेनेति स्थावराणां चानंतानामनंतत्वादेव नासंख्येयेषु त्रसेषूत्पादइति सुप्रतीतमिदं तदेव जव्यवद्धिन्नैस्त्रसैः स्थावरैश्च प्राणिनिर्यद् दत्त यूयमन्योवा कश्चिद्वदति तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयत्र श्रमणोपासकस्यैकत्रसविष योपि दमपरिव्यागइति तदेतद्धक्तनीत्या सर्वमशोजनमिति ॥ ३५ ॥

जगवंचणं उदाहु आउसतो-उदगा जे खलु समणं वा माहणं वा परि जासेइ मिति मन्नंति आगमिन्ताणाणं आगमिन्तादंसणं आगमिन्ताच रिन्त पावाण कम्माण अकरणयाए से खलु परलोगपल्लिमंथत्ताए चिठइ जे खलु समणं वा माहणं वा णो परिजासइ मिति मन्नंति आ गमिन्ताणाणं आगमिन्तादंसणं आगमिन्ताचरिन्तं पावाणं कम्माणं अ करणयाए से खलु परलोगविसुद्धीए चिठइ तएणं से उदय पेढालपु ते जगवं गोयमं अणाढायमाणा जामेव दिसि पाउजूते तामेव दिसि पदारेवगमणाए ॥ ३६ ॥

अर्थ-बली गौतम स्वामी कहेछे, के, अहो आयुष्यमन् उदक ! खलु इति निश्चे जे णुरूप यथोक्त क्रियानुष्ठाननो करनार एवो श्रमण होय, अथवा माहण एटले ब्रह्मचर्य तो पालनार एवो ब्राह्मण होय तेनें (परिजासेइ के०) निदे, (मितिमन्नति के०) तेने विपे षेत्री जाव मानतो ठतो (आगमिन्ताणाण के०) तथा सम्यक् ज्ञान, पोताने विपे आ णीनें, (आगमिन्तादंसण के०) सम्यक् दर्शन पोताने विपे आणीनें, (आगमिन्ताचरिन्तं के०) सम्यक् चरित्र पोताने विपे आणीनें, एतावता सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन, अने सम्यक् चरित्रनो पालनार पण होय. (पावाणकम्माणअकरणयाए के०) पाप

राय धनपतसिंह बाहाडुरका जैनागम संग्रह नाग दुसरा. एए३

अर्थ—हवे जगवंत श्री गौतमस्वामी त्रीजो दृष्टांत कहेवे के, आ दृष्टांतने विपे प
ए, निश्चै निर्यथोनें पूउवुं. ए कारण माटे निर्यथ उदेशीने पूढे ठे के, अहो आयुष्यमंत
निर्यथो! निश्चे आ जगत् मांहे परिव्राजक सन्यासी, परिव्राजिका संन्यासिणी, तथा
(अन्नपरेहिंतोतिग्राययणेहिंतो के०) अन्य तीर्थायतनयकी आवीने (आगमधम्मसंव
एवसियं के०) आगम धर्म सांजलवानें साधु पासे आवी ते(उवसकमेज्जा के०) उद्यम
करे ? (हंताउवसंकमेज्जा के०) हा आवीने उद्यम करे, तो केम तथाप्रकारना परिव्राज
क, तथा परिव्राजिकाने धर्म कहेवो ? हा धर्म कहेवो (तेचेवउवसावितिएके०) तेम कहे
वो के, ज्यांसुधि तेने उद्भाववुं कल्पे. ? हा, कटपे. ते वली परिव्राजक थका चारित्रिया थयावे,
तेनें मंजले वेसाडवा कल्पे ? हा, वेसाडवा कल्पे तथा आहार पाणी जेवो कटपे ? हा,
कटपे एवा विहारें विचरता ते वली ज्यां सुधी तथाविधकर्मने उदये करी गृहस्थावास सेवे ?
हा, सेवे. तेवारे तेनें तथाप्रकारे आहारपाणी करवा, ममजीमा वेसाडवा कल्पे ? तेवारे
निर्यथबोल्या, के, (एोइण्ठेसमठेके०) ए अर्थ समर्थ नथी एतावता तेने मंजलीमा वेसा
डवुं न कल्पे. तो हवे छुट ! के तेनो तेज जीव, तेनी साथे प्रथम आहार पाणी करवो
न कटपे, वझे वली आहारपाणी करवो कटपे, अने वली तेज जीव साथे ह्मणा आहार
पाणी करवो न कटपे. एम तेनी त्रण अश्रमया थऽ. प्रथम अश्रमण, पढी वझे श्रमण,
ने ह्मणा वली अश्रमण ते अश्रमणपण्याये सहित एवा ते श्रमण निर्यथनें ममजीमा
पोतानी साथे वेसारी जमाडवो न कल्पे. अहो निर्यथो ! ए दृष्टांतनी पेवे त्रस स्या
वरने विपे पण जाणवुं. जेवारे त्रस तेवारे त्रसज, अने जेवारे स्यावर, तेवारे स्या
वरज, जाणवा ए रीते मानो, अने एवी रीतें जाणवु एप्रमाणे निर्यथनी साहिये दे
शविरति प्रमाण करी ॥ १६ ॥

॥ वीपिका—अथ तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकानुद्दिश्याह । सुगमार्थमिदं सूत्रं । तात्पर्यार्थे
स्त्वयं पूर्वं परिव्राजकादय संतोऽसंनोग्या साधूनां गृहीतश्रामण्याश्च साधूनां संनोग्या
पुन श्रामण्यत्यागेऽसंनोग्या एव पर्यायान्यथात्व त्रसस्थावराणामपि योज्य ॥ १६ ॥

॥ टीका—तदेव द्वितीयं दृष्टांतं प्रदर्शयितुना तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकोद्देशेन दर्शयितुमा
ह । (जगवचणमुदाहुरित्यादि जावसेएवमाणियवत्ति) उक्तानार्थे । तात्पर्यार्थस्त्वय पू
र्वं परिव्राजकादय. संतोऽसंनोग्या साधूनां गृहीतश्रामण्याश्च साधूनां संनोग्या सत्तुत्ता
पुनस्तदनावे त्वसंनोग्याइत्येव पर्यायाऽन्यथात्व त्रसस्थावराणामप्यायोजनीयमिति ॥ १६ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा नवंति तेसिचणं
एवं वुत्तं पुवं नवइ णो खलु वयं सवाएमो मुंफा नवित्ता आ

रिहंतं जवति तदेव यथावस्थितमर्थं गौतमस्वामिनावगतोऽप्युदकः पेढालपुत्रोयदा जगवं
गौतममनादियमाणोयस्याएव दिशः प्राङ्मूर्तस्तामेव दिशं गमनाय संप्रधारितवान्॥३६

जगवंचणं उदाहु आउसंतो उदगा जे खलु तहानूतस्स समणस्सवा
माहणस्सवा अंति ए एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सोच्चा निस
म्म अप्पणो चेव सुहम्मा ए पडिलेही ए अणुत्तरं जोगखेमपयं लंजि
एसमाणे सोवित्तावत आढाइ परिजाणेंति वंदंति नमंसंति सक्कारेइ
समाणेइ जाव कल्याणं मंगल देवयं चेइयं पक्कवासंति ॥ ३७ ॥

अर्थ—जगवत श्रीगौतम स्वामी बोल्या के, अहो आयुष्मन् उदक ! खलु इति निश्चं
जे कोइ तथा नूत श्रमण ब्राह्मणने समीपें एक पण आर्य धर्म संबंधिक रूडु वचन
सानजलीने सम्यक् प्रकारे संयमने विपे धारीनें (अप्पणोचेवसुहम्मा ए के०) पोता थकी
सद्धम कुशाग्र वत् बुद्धिये करी (पडिलेही ए के०) आलोचीनें विचारीनें जाणे के,
आ रूडा वचनें करी हु (अणुत्तर के०) प्रधान, (जोगखेमपयं लंजि एसमाणे के०) यो
गद्धेमपद एटले रूडु मुक्ति साधवा योग्य पद, तेने विपे पद्दोचो एतावता ए थकी
मे रूडु एक पद लाधु (सोवित्तावतं के०) ते पुरुष, ते उपदेशना देनार पुरुषनें
(आढाइ के०) आदर करे, तथा (परिजाणेंति के०) ए पुज्यठे एवु करी जाणे,
तथा तेने वादे, ते आगल अंजली करे -(नमंसंति के०) मस्तक नमावे, (सक्कारे
इके०) सत्कार करे, वस्त्रादिके करी प्रतिलाने (समाणेइ के०) अन्युष्ठानादिक करे,
तथा यावत् कल्याणमंगल देवता चैत्य एनी उपमा मानि स्तुति करे, तथा, (पक्कवासं
ति के०) पर्युपासना करे, यद्यपि ते उपदेशनो दातार कांश्चिदनादिक वाढे नही, तथा
पि ते सानजलनारे ते परमार्थ उपकारी नणी यथाशक्तिये विनयादिक समाचरवो॥३७॥

॥ दीपिका—तदा । जगवान् गौतमश्चाह । हे आयुष्मन् उदक । य. खलु तथा
नूतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वातिके समीपे एकमप्यर्थं धार्मिकं सुवचनं श्रुत्वानि
शम्यावधार्यात्मन एव तदनुत्तरं योगद्धेमपदमित्यवगम्य सूक्ष्माद्युत्था प्रत्युपेक्ष्य विचा
र्याद्धमनेन योगद्धेमपदमनुत्तरं लजितं प्रापितं सन् सोपि तावच्चौकिकोपि तमुपदेश
दातारमादित्यते पूज्योयमिति जानाति कल्याणं मंगलं देवता चैत्यमिव पर्युपास्ते प्राकृ
तजनोपि चेद्वितीपदेशदातारं पूजयति तदा किं पुनर्वाच्यमनुत्तरधर्मोपदेशकपूजाया
विवेकिजनस्येति । जाव. ॥ ३७ ॥

के०) तेषों तथा प्रकारे काल कीयो, तो तेनें केवा कहिये, ते रुडी पेरे मरण पा म्या कहिये क्वा नही ? तेवारें निर्णय बोल्या के, (सम्मकालगयाविवचनसिया के०) ते सम्यक् प्रकारें रुडी रीते कालगत थया एम कहिये, तेवारें श्रीगौतम बोल्या के, ए रीतें जेणें काल कीयो, तेने थयवश्य देवलोकने विपे उत्पत्ति जाणीये ठैये केमके, रुडे परिणामें जे मरण पामे ते देव थाय. (तेपाणाविवुञ्जति के०) त्या थका तेने प्राण पण कहिये, (तेतसाविवुञ्जति के०) तेने त्रस पण कहिये, ते महाकाय कहिये, तेनें चिरस्थितिक कहिये, तो ए कारणे (तेवहुतरगापाणा के०) ते घणा जीव के, (जेहिसमणोवासगस्ससुप च्छायांनवइ के०) जेने विपे श्रावकने रुडूं पञ्चस्काण होय अने ते थोडा जीव, के जेने विपे श्रावकने पञ्चस्काण नथी. एम ते श्रावकने महोटी त्रसकाय थकी उपशमठे ते पञ्चस्काण राखवानो उद्यमठे तेने विराधवानी विरतिठे एवा श्रावकने तमे कहोठो के, एवो कोइ पर्याय नथी के, जेणें करी श्रावकनें एक पण प्राणातिपातजुं पञ्चस्काण थाय! ते तमारु वचन न्यायमार्गेजुं नथी ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—एव दृष्टांतत्रयेण निर्दोषां देशविरति प्रसाध्य पुनरपि तज्जतमेव विचारमा ह । जगवान् गौतमउदकं प्रत्याह । शातिप्रधानाएके श्रमणोपासकानवति तेपा च इ दमुक्तपूर्वं जवति । यथा न खलु वयं शरुम प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु ? वयं चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषु संपूर्ण पौषधं सम्यगनुपालयतोविहरिष्याम तथा स्थूलप्राणातिपातमृपावादा दत्तादानमैद्युनपरिग्रहं प्रत्याख्यास्याम । द्विविध कृतकारित्तजेवात् आहस्यानुमतेरनिषिद्ध त्वात्रिविध मनोवचनकायै मा निषेधे पौषधस्थस्य मम कृते क्वचित्पचनपाचनादिक मा कार्षे परेण मा कारयत सर्वथाऽसंनविनोवस्तुनोऽनुमतेरपि निषेधः तत्रापि प्रत्याख्यास्याम ते श्रावकाश्चनुक्त्वाऽपीत्वाऽस्नात्वा च पौषधयुतत्वादासंदीपीविकात प्रत्यारुह्याऽवतीर्थ सम्यक् पौषधं कृत्वा काल कृतवत ते किं सम्यकृतकालावतासम्यक् ? एव दृष्टैर्निर्दोषैरेव इयमेव वक्तव्यं ते सम्यक्कालगता । एव कालगतानामवश्यजावी देवलोकोत्पादः तत्रोत्पन्नाश्च ते त्रसाएव ततश्च कथं निर्विषयता प्रत्याख्यानस्येति ॥ १७ ॥

॥ टीका—तदेव दृष्टांते प्रत्याख्यातृविषयगतोऽहस्ययतिपुनर्गृहस्यजेदेन पर्यायजेद प्रदर्शित । तृतीयतु दृष्टांते परतीर्थिकसाधुजावोनिष्क्रमणजेदेन सजोगदारेण पर्यायजेद व्यवस्थापितइति । तदेव दृष्टांतप्राचुर्येण निर्दोषा देशविरति प्रसाध्य पुनरपि तज्जतमेव विचार कर्तुकामइत्याह । (जगवचणमुदाहुरित्यादि) पुनरपि गौतमस्वायुदकं प्रतीदमा ह । तद्यथा बहुनिः प्रकारैस्त्वससंज्ञाव सजाव्यते ततश्चाज्ञान्यसैत्त ससारस्तदज्ञान्यत्वे

एगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी चतुर्दशी, अष्टमी, त्रण चोमासानी पू
णिमा, तथा महाकल्याणिक तिथिने विपे पौषध लइ न शकियें अमारे ठेले कालें मर
एने अंते शरीर पातलुं पाडवा संलेपणाने विपे जूसणा एटले आत्मा स्थापवो, स्था
पीने जात, एटले अन्न पाणी निपेविने यावत् मरणकाल अण वाठता मरणा जिलापा अ
ण करता विचरीगुं यावत् सर्व प्राणातिपात, सर्व मृपावाढ, सर्व अदत्तादान, सर्व मैद्युन, सर्व
परिग्रह, त्रिविध त्रिविध प्रकारे पञ्चस्कीगुं, तथा अमारे अर्थे कांइ पण पचन पाचनादिक म
करो, म करावो, एवुं पण पञ्चस्काण करीगु ते आवको ए रीते अण जमते, पाणी अणपी
ते, स्नानादिक अण करते, मंचक, माची इत्यादिक थकी उतरीने ते प्रकारे काल करे.
तो तेने केवा कहिये, रुडा मरणना करनार कहिये के, माठा मरणना करनार कहियें ? ते
वारें निर्ग्रथ बोल्या, ते रुडी पेरे कालगत थया कहेवाय, तेपाणाविबुद्धंति इत्यादिक
शब्दोनो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो यावत् तमारुं एवुं बोलवुं, ते न्याय मार्गगुं नथी
त्यां सुधी जाणवुं ॥ १७ ॥

॥ दीपिका-पुन. आक्षोभेद्वेगेन प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । गौतम प्राह । संति वि
द्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेपामेतदुक्तपूर्वं जवति । यथा न शकुमोवयं प्रव्रज्यां
ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु सम्यक् पौषधं पालयितुं वयं चापश्चिमया संलेखनरूपणया
रूपितकायाः । यद्विवा संलेखनाजोपणया सेवनया जोपिताः सेविताउत्तमार्थगुणैरेव
जूता संतो जकपानं प्रत्याख्याय कालं दीर्घकालमनवकाहमाणाविहरिष्यामः । कोर्थः ?
न खलु वयं दीर्घकालं व्रतं पालयितुं समर्थाः । किंतु वयं सर्वमपि प्राणातिपातादिकं प्र
त्याख्याय संलेखनया संलिखितकायाश्चतुर्विधाहारत्यागेन जीवितं त्यक्तुं समर्थाः । इति
सूत्रेणैवाह । (संवर्षाणां श्रवणमिल्यादि) यावत्ते तथा कालगताः किं वक्तव्यमेतत्त्यात्
सम्यक् ते कालगता इति पृष्ठान्निर्ग्रथाद्वाद्ध्यया ते सन्मनसः शोचनचित्ताः कालगता
इति । ते कालं कृत्वा सुरलोके पूष्यन्ते तत्र चोत्पन्नाद्यद्यपि हंतुं न शक्यन्ते तथापि त्रस
त्वात्ते आक्षस्य त्रसवधनिवृत्तिप्रत्याख्यानस्य विषया स्युः ॥ १७ ॥

॥ टीका-पुनरन्यथा आवकोद्वेगेनैव प्रत्याख्यानस्य विषयं प्रदर्शयितुमाह । (जगव
चणमित्यादि) गौतमस्वाम्येवाह । तद्यथा संति विद्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेपा
चैतदुक्तपूर्वं जवति । तद्यथा । खलु न शकुमोवयं प्रव्रज्यां ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु स
म्यक् पौषधं पालयितुं वयं चापश्चिमया संलेखनरूपणया रूपितकायायद्विवा संलेखन
जोपणया सेवनया जोपिताः सेविताउत्तमार्थगुणैरित्येवजूता संतो जकपानं प्रत्याख्य

जगवंचणं उदाहु सतेगइया मणुस्सा जवति तं जहा आरण्या
 आवसहिया गामणियंतिया कण्हुई रहस्सिया जेहि समणोवा
 सगरस आयाणसो आमरणंताए दंने णिक्खित्ते जवइ णो बहु
 संजया णो बहुपडिविरया पाण नूय जीव सत्तेहि ते सतो अप्पणा
 सच्चा मोसाइं एवं विण्ण्डिवेदंति अहं ए हंतवो अत्ते हंतवा जाव
 कालमासे कालं किच्चा अन्नयराइ आसुरियाइं किक्खिसियाइं
 जाव उववत्तारो जवति तत्तं विण्णमुच्चमाणा जुज्जो एलमुयत्ताए
 तमोरुवत्ताए पच्चायंति ते पाणावि बुच्चंति जाव णो णेयाउए जवइ ॥२९॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेतेके, आ जगत्माहे कोइएक मनुष्य एवा होय के, आरणि
 क एहुं तीर्थविशेष तेनें विपे रहेनार ते आरण्यवासी, तथा कंदमूलफलाहारी, वृद्धने मूले
 बसनार एवा पुरुष, तापस विशेष जाणवा (आवसहिया के०) वली कोइएक पानडानी पर्ण
 कूटी करी रहेनारा, ग्राम निमत्रिक एटले आजीविका निमित्ते ग्राम समीपे बसनारा, (क
 एहुईरहस्सिया के०) कोइएक कार्यने विपे रहस्यना करनार, इत्यादि तापस विशेष, जेनें
 विपे श्रमणोपासकने व्रतग्रहण प्रारंजीने मरणांत सुखी हिंसानो निपेयथे ह्ये ते तीर्थिक
 केवाळे ? तोके घणा संयत नथी, कारणके तेमाहे सत्यक ज्ञान नथी, ते माटे ते पूर्ण सय
 मने जाणता नथी, तथा प्राण, जूत, जीव, अने सत्त्वनें विपे जेने घणुं व्रतिपणु नथी ते पोते
 पोता थकी एवी सत्यामृषा जापा प्रयुंजीने लोक आगल आवीरीते बोले ते कहेते मने
 ब्राह्मण पणाने लीधे दंमादिके करी हणवो नही बीजा कुडादिकोने हणवा इत्यादिक
 पूर्व अध्ययननें विपे कछुते, ते सर्व अहीं जाणी लेबु. एवा मनुष्य, कालमासे काल करीने
 बालतपश्रयनि योगें अनेरा आसुरिय किक्खिपीयादिकनी गतिने विपे जाय जे कारण माटे
 ते जीवघातना उपदेशना देनार, जोगाजिलापी, तापसो, नित्याधिकार सहित एवी नरकादि
 क गतिमाहे जाय. वली बालतपनें योगे तेनें प्रथमतो पूर्वोक्त नीचगति प्राप्त थाय, ते
 वार पढी वली ते आसुरीयादिक गतिथकी आधुष्यने ह्ये चवीनें वली वली वेहेरा,
 मूगा, एवा तमोरूप अध मनुष्य थाय. एवा ठता तेनें ब्रस कहिये, तेने प्राण कहिये,
 इत्यादिक पूर्ववत् जाणबु इत्यादिक यावत् ए तमारुं वचन न्यायमार्गनु नथी ॥ २९ ॥

॥ दीपिका—किचान्यत् एके मनुष्याएवजूता. स्यु आरण्याकाआरण्यवासिन आवसधि
 काग्रामनिमत्रिका (कण्हुईरहस्सिया) कचित्कार्यं रहस्यका एते सर्वेपि तीर्थिकविशेषा

जगवंचणं उदाहु ए एतं नूयं ए एतं नवं ए एतं नविस्संति
जस्सं तसा पाणा वोञ्जिक्किहिति थावरा पाणा नविस्संति थाव
रा पाणावि वोञ्जिक्किहिति तसा पाणा नविस्संति अविञ्जिनेहि
तसथावरोहिं पाणेहिं जस्सं तुप्पेवा अन्नोवा एवं वदह एणिणं से
केइ परियाए जाव एो एयाउए नवइ ॥ ३५ ॥

अर्थ—हवे बली उदक पेढालपुत्र प्रत्ये, जगवंत श्री गौतमस्वामी कहेछे के, अहो उ
दक ! (एएतंनूयं के०) नूतकालने विषे ए वात थइ नथी, (एएतंनवं के०) वर्तमा
नकालें ए वात थाय नही, (एएतंनविस्संति के०) आगमिक कालें ए वात थरो न
ही (जस्संतसापाणावोञ्जिक्किहिति के०) जे त्रसप्राणी सर्वथापि विव्हेद थरो (थावरा
पाणानविस्संति के०) अने जगत् माहे स्थावर प्राणीज हरो, अथवा स्थावरप्राणी स
र्वथा विव्हेद पामरो, अने जगत् माहे त्रस प्राणीज रहेरो यद्यपि तेने परस्पर मांहो
मांहो गतिछे जे स्थावर फीटी त्रस थाय, अने त्रस फीटी, स्थावर थाय, परंतु समस्त
पणे एकनो बीजा मांहो सज्जाव न थाय. तथा एवीपण संजावना नथी जे, एक पञ्च
खाणना करनार टाली अन्य नारकी, वेइडियादिक, तिर्यंच, मनुष्य, देवता, ए समस्तनो अ
जाय होय? जो एमज होय तो त्रसतुं पञ्चखाण निर्विषय थाय परंतु ए वात संजवे नही!
(अविञ्जिनेहितसथावरेहिंपाणेहि के०) एम त्रस अने स्थावर प्राणीनो अविव्हेद होय.
(जस्सतुप्पेवाअन्नोवाएववदह के०) माटें जे तमे अथवा बीजो कोइ, एम कहेके (एणिण
सेकेइपरियाए के०) ते कोइ पर्याय नथी के जे पर्याये करी आवकने प्राणातिपाततुं
पञ्चखाण थाय ते वचन, (जावणोणेयाउएनवइ के०) यावत् न्यायोक्त नथी ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—तदेव बहुदृष्टांतं आवकप्रत्याख्यानस्य सविषयता प्रसाध्याधुना परप्रश्नस्या
त्यंतासंबन्धतां दर्शयन्नाहं । गौतमस्वामी उदकं प्राह । नैतद्भूतं नैतद्भव्यं नैतद्भविष्यं यत्र सा
सर्वथा उल्लेख्यंति स्थावरा एव न विष्यंति तथा स्थावरा उल्लेख्यंति त्रसा एव न विष्यंति ए
तद्वयं न सन्नवति नहि कदाप्येव संनवोस्ति यत्प्रत्याख्याननिर्मेकं विहायान्येषां नारका
णां वीडियादितिरश्चा मनुष्याणां देवानां च सर्वथाप्यजाय । एवहि च प्रत्याख्यान नि
र्विषयं स्याद्यदि प्रत्याख्याननिर्मेकजीवतएव नारकाद्यास्त्रसा समुच्चिंत्यंते नचाय प्रकारं सज
वी स्थावराणां वानंतत्वाऽसत्स्येयेषु त्रसेषूपपादसंनव एव सति यद्वदत यूयमन्योवा वद
ति तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयन्नावकस्यैकत्र सविषयोदमत्यागइति तदेव त्वदीयं प्रैर्यं
सर्वमशोजनमिति ॥ ३५ ॥

कर्मनें अण करवा नणी उठ्यो. एटले सावधान थयो. (सेखलुपरजोगंपजिमंथत्ताए चिष्ठे के०) ते पण निश्चे परलोकना विघात नणी तिष्ठे, एटले रहे, एटले जुं कहूं? तोके, चारित्रिउ पुरुष घणोज गुणवान् होय परतु यथोक्त श्रमण ब्राह्मणनी निंदा करे, ते परलोकनो, तथा संयमनो विराधक कहेवाय हवे जे गुणवतना गुण ग्रहण करे, ते नां फल देखाडेठे. जे महासत्त्ववत पुरुष रत्नाकरनी पेरें गंजीर, श्रमण ब्राह्मणने निंदे नही, ते सहित थकी तेनी साथें मैत्री जाव पोषण करे, सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन, अने सम्यक् चारित्रनें यथोक्त पालतो ठतो, पापकर्मने अण करवा नणी उठ्यो एटले सावधान थयो. ते निश्चे थकी परलोकनो तथा संयमनो आराधक थाय. ए कारण माटे श्रमण ब्राह्मणनी निंदा न करे ! ते पुरुष रूडो जाणवो. एवु जाणीने ए निंदा परिहरवी. अने सुधो संयम पालवो (तएणंते के०) तेवार पठी ते उदक पेढाल पुत्र, जगवन् श्री गौतम समीपें एवा अर्थो सांजलीनें, श्री गौतम स्वामीनें आदर दीधा विना पूढ्या विना जे दिशा थकी आब्यो हतो, तेहिज दिशा तरफ फरी गमन चितवन करतो हवो॥३६॥

॥ दीपिका—अथोपसंहारमाह । गौतमस्वाम्याह । आधुप्मनुदक ! य. खलु श्रमणं य थोक्तक्रियाकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिजापते मैत्रीं मन्यमानोपि निंदति स म्यक् ज्ञानदर्शनं चारित्र च आगम्य प्राप्य पापकर्मणामकरणायोद्धित. खलु बुधप्रकृति पंक्तिमन्य. परलोकस्य सज्जते. पलिमंथाय विघाताय तिष्ठति य. पुनर्महासत्त्व सागर वज्जीर. श्रमणादीन् परिजापते न निंदति तेषु च परमां मैत्रीं मन्यते सम्यक् ज्ञानादीन्य नुगम्य पापकर्मणामकरणायोद्धित. सखलु परलोकविशुद्ध्या तिष्ठति अनेन वाक्येन पर निदावर्जनाद्यथावस्थितार्थकथनेन श्रीगौतम. स्वोद्व्यं. परिहरतिस्म एव श्रीगौतमे न यथास्थितार्थज्ञापितोपुदकोयदा गौतममनादियमाणोयस्याएव दिश प्राड्भूतस्ता मेव दिश गमनाय प्रधारितवान् चिंतितवान् ॥ ३६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । (जगवचणउदाहुरित्यादि) गौतमस्वाम्याह । आ धुप्मनुदक ! य खलु श्रमण वा यथोक्तकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिजापते नि दति मैत्रीं मन्यमानोपि तथा सम्यक्ज्ञानमागम्य तथा दर्शन चारित्र च पापानां कर्म णामकरणाय समुद्धित. स खलु लघुप्रकृति पंक्तिमन्य परलोकस्य सुगतिलक्षणस्य तत्कारणस्य वा सत्त्वंयमस्य पजिमंथाय तद्विलोडनाय तद्विघाताय तिष्ठति यस्तु पुन र्महासत्त्वोरत्नाकरवज्जीरोन श्रमणादीन् परिजापते तेषु च परमा मैत्री मन्यते सम्यग्द र्शनचारित्राण्यनुगम्य तथा पापाना कर्मणामकरणायोद्धित स खलु परलोकविशुद्ध्यावतिष्ठ ते अनेन च परपरिजापावर्जनेन यथावस्थितार्थस्वरूपदर्शनतो गौतमस्वामिना स्वोद्व्यं